SYNTAGMA IVRIS VNIVERSI ATQVE LEGVM

PENE OMNIVM GENTIVM, ET RERVM PVBLICARVM PRÆCIPVARVM,

in Tres Partes Digestum,

IN QVO DIVINI ET HVMANI IVRIS TOTIVS, naturali, ac noua methodo per gradus, ordineq́, materiæ vniuersalium & singularium, simulq́, iudicia explicantur.

AVCTORE PETRO GREGORIO THOLOSANO, J. V. DOCTORE, & olim in Academia Cadurcensi & Tholosana Professore, nunc vero in Lotharingica Pontimussana eorundem Iurium Professore & Decano.

HAEC EDITIO POST AVCTORIS IPSIVS RECOGNITIONEM, AVCTIONEM & emendationem, Nunc denuo innumeris mendis, tam in textu, quam allegationibus, exactissime repurgata, emaculata, [illegible]us subinde Notis, Argumentis aucta, & aliis insuper ornamentis illustrata. Quartum nunc in lucem prodit,

CVM INDICIBVS RERVM ET VERBORVM copiosissimis.

Cum priuilegio Cæsareæ Maiestatis speciali, ad decennium.

Francofurti ad Mœnum, ex Officina Paltheniana,

Sumtibus Heredum Petri Fischeri.

M. D. XCIX.

PRINCIPVM, ET IMPERATORVM OMNIVM DOMINO, VNIVERSARVMQVE RERVM EXSISTENTIVM AVCTORI,

suo Mœcenati omnipotenti, adorandoque Deo,

P. GREGORIVS.

VARIAE, & propemodum innumeræ de summo bono fineq; hominum præcipuo proditæ sunt ab humanis ingeniis sententiæ, adoranda Mæcenas: & quamuis vnicus sit scopus, vnave veritas, ad quam nonnisi vnica via peruenire poßimus, aberrandi tamen ab ea patent vndecunq; aditus. Homines vt plerunq; affectibus aguntur, & quamdiu his quæ summopere desiderant, appetitus fascino mentis constrictam aciem habent: tamdiu ea probabiliora esse sibi persuadent, aliosq; in eandem opinionem pertrahere conantur. Qui ambitione, & honorum cupiditate ventove superbiæ impelluntur, hij principum mortalium scepra mirãtur, & extollunt: & vt participes vel modici honoris, vel fauoris fiant, ingeniorum suorum monumenta, scripta, operamq; iisdem tanquam numinibus consecrant, & adulationibus aures illorum deliniunt, seipsos autem præcipites conculcant, & nihilominus sibi ita plaudunt. Nec erubescunt Christiani heroes, quibus libros suos dicant, numina, & tutelares deos, & auxiliares, & id genus pluribus nominibus, quæ à Christiano abhorrent, appellare. Quinimo si quis exemplo bonorum Christianorum nomen Dei suis scriptis præponat, cacchinnant, &, vt vno verbo dicam, se peiores Ethnicis, qui ab eo Ioue, quem putabant Deum, initium faciebant, perfricta fronte profitentur. Misera certe horum cæcitas, vt lethalis ægritudo quæ non sentitur, non valde distans ab affectibus eorum, qui carmina cudunt, & idolorum nomina priscorum, Dei nomine sceleßtißime & imprudenter insigniunt: imo adhuc illis Idolis non contenti alia confingunt, & meretrices quasdam seu amasias cultu diuino donant, deas dicunt, se adorare asserunt. Transferuntur alii a via recta pecuniis, & habendi cupiditate: & isti in summo bono, plura poßidere constituunt, animi monumenta nihili faciunt. Aliis alij inuoluti, alia laudant & sequuntur: & pauci sunt, qui & se & bonorum auctorem norint: aut si norint facile eius obliuiscuntur. Et si quid boni egerint, si quid ingenij eruditionis ue consequantur, nolunt vel nesciunt vel erubescunt fateri à quo habuerint: & ingrati, a Deo in homines, fructus, & laudem falso traducunt. Ego, Mæcenas adorande, nunquam erubescendum putaui sua cuiq; reddere aut profiteri per quem profeceris. Et satius esse duxi abstinere ab errorib. vulgi: quam eos imitari: mihi plane conscius quot beneficia a te indignus acceperim, nullis mortaliũ opibus aut consilio adiutus. Et certe quod de suis diis confictis dicebant antiqui, rectius de te vero Deo dictum puto ab Euripide, in Hercule furente,

Θεοὶ δ' ὅταν τιμῶσιν οὐδὲν δεῖ φίλων:
Ἅλις γὰρ ὁ θεὸς ὠφελῶν ὅταν θέλῃ, id est:

Deus cum fauet non est opus amicis:
Satis enim est Deus iuuans nos si velit.

Et proinde si quæ sint in iuris Syntagmate, quæ digna lectu, quæ vtilia Reipublicæ futura sint, vt tua tibi consecro, tua tibi reddo, a te sumsisse profiteor: & rogo vt tua iuues, nec calumniari patiaris. Reliqua autem, quæ humana ignorantia, & cæcitate perperam aut male cohærent, emendari iubeas. Quid enim diffitear, cum mortalis sim, errare me posse? Nec iniuria principes affici puto, si ea quæ ipsi vel nihili faciunt, vel quæ equis & ludicris postponunt, illis non offerantur. Vnusquisq; sui similibus gaudet, dae census honores. At tibi humilia placent, eaque promoues, superba deiicis.

REVERENDISSIMO ATQVE ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO WOLFGANGO ARCHIEpiſcopo Moguntinenſi, S. Romani Imperii per Germaniam Archicancellario & Electori, Domino meo clementiſſimo.

Celſitudini tuæ, quanta poſſum reuerentia & animi ſubmiſſione, Reuerendiſſime atque illuſtriſsime Princeps, in tutelam & pattocinium Deo dicatum opus, offero: non velut meum, ſed tanquam publicus & fidus literariæ rei curator: qui operi præſtantiſſimo exſulanti contra aſperrimos rerum ſacratarum violatores vicaria tutela cautum deſidero. Sacrilegii alias inſtar eſſet, Religioni Supremi numinis vota, prophano, proprioque iuri vindicare, deque illis ac ſuis rebus largiri, cum illa, quæ diuini iuris ſunt, ita commercio humano exemta ſint, vt nullius priuati fieri poſſint. Præſtantiam operis alio encomio, aliiſve verborum lenociniis non adornabo, quam a proprio ipſius Auctoris titulo, nimirum, quod veriſſime Iuris vniuerſi atque legum pene omnium gentium & rerumpubl. methodica ſit digeſtio. Præclarum equidem opus eſt, & neſcio, ſiue qua materiam generis ſpectes, ſiue qua formam, an opus vtrique foro, (eccleſiaſtico ſcilicet & ciuili) imo & politicarum rerum ſtudioſis, vtilius, fructuoſius & magis neceſſarium noſtra ætas protulerit. Petuntur ne Iuta rerum? Neque Diuinarum, neque Publicarum, neque Priuatarum, neque feudalium copia deeſt. Liberne perſonarum cuiuſcunque dignitatis, conditionis & qualitatis rationem cognoſcere? Ea ab origine (& ab ipſis, vt aiunt, cunabulis,) artificioſa diſpoſitione traditur; omnium ordinum iura & eccleſiaſticorum & ciuilium tam compendioſe pertractantur, vt ea, velut in tabella, ſingula exactiſſime conſpicere liceat. Pari modo nec minore felicitate contractuum, actionum, & iudiciorum vtriuſque fori vſus & conſuetudo proponitur, adeo vt meritiſſimo iure quis dixerit, Hoc

opus

opus legum omnium penum variam refertissimam, optimaque serie dispositam esse, & in eam (veluti in compendium) Ius vniuersum coiisse. Denique quæ hinc & inde occulta, confusa, sparsa, & longis interuallis per ecclesiastica, ciuilia & historica scripta, dissita, incredibili molestia & inexhaustis laboribus atque vigiliis peruestiganda erant, ea nunc in hoc iuris vniuersi Syntagmate tam naturali & artificiosa methodo composita atque digesta sunt, vt petenti vel vltro se offerant, etiam citra inuestigandi fastidium.

Hæc omnia cum aperte vtilitatem operis maximam demonstrarent, (vt & illę apud Gallos iteratæ editiones) operæpretium facturum me, atque adeo rem Germaniæ nostræ, ceterisque a Gallia remotis gentibus, gratissimam & vtilissimam existimaui, si typis nostris illud excudendum committerem, vt facilitate pretii, & exemplarium abundantia, (quorum alterius caritate, alterius vero ob raritatem difficultate hactenus quamplurimi ab illius comparatione auersi fuerant) legum amatores ad illius coemtionem inuitarem: meoque hoc labore, Reipub. literariæ vtilitatem pro viribus meis promouerem. Quod vt facerem etiam Germanorum & Gallorum viri plurimi, grauissimi, atque doctissimi serio adhortati sunt.

Commoditate itaque publica, vt & doctissimorum virorum monitu victus, licet me seculum hoc rei literariæ & nobis durissimum atque infensissimum terreret, opus excudendum suscepi. Sed quo melius, purius & auctius per me in publicum exiret, exactissime virorum eruditorum præcognitioni commendaui, cum per iniuriam temporis ipsius auctoris præsentia & ope frui non liceret, ne quid deinde, quod ad vtentium commoditatem facilitatemque facere posset, requireretur. Quod cum ita factum esset, etsi magno studio, neque minore sumtu peregrinum hoc opus, (quod hospitalem meum erga illud officium postulare videbatur) auxissem atque adornassem: nondum tamen debitum plene exsoluisse mihi visus sum, nisi id ipsum in Ædem sacram piamque alicuius tutelam reposuissem.

Nouum forte hoc superuacuum, vel impium etiam quis dixerit Potentissimo Numini dedicatum humano insuper præsidio velle munire: Maxime cum Deus (vt Philosophus ait) nullis indigeat, isque solus & vnus

— Cunctos vmbone repellere possit.

Sed neque superfluum neque impium id est. An non quæ Deo & Christo saluatori oblata vel relicta sunt ad curam Reuerendissimorum Oeconomorum pertineant? An nō quæ diuini Iuris sunt, cum nullius in bonis vel sint, vel esse possint, extra tuitionem & patrocinium humanum cupiditati, calumniæ, & rapinæ omnium sint relinquenda? Hoc certe quis impium merito dixerit. Non sunt, vt arbitror, contraria, „Dei esse, & humano patrocinio mediante, defendi, sed subordinata.

Circumspicienti itaque mihi & serio deliberanti, cuius præsidio tuto atque intrepide sacratum hoc & votiuum munus, vt nunc a me emendatum, melioratumque prodit, restituerem, nulli hoc æque aut meliore iure deberi ac Reuerendissimæ Cels. Tuæ existimaui, idque ob multas easque non leues caussas. Ne quid dicam de Inclyta atque Illustrissima Maiorum tuorum progenie; vt taceam tuam ipsius Pietatem, clementiam, temperantiam, virtutes denique omnes quibus cum Illustriss. maioribus tuis non modo certare, sed eos longe antecellere velle videris. Quis ignorat, quam excelso dignitatis gradu Deus Opt. Max. Cels. Tuam collocauerit? Non suffragiis amicis, non sorte, sed sola pietatis atque virtutis laude ad illud honoris fastigium quod per Germaniam, & sacrum Imperium Romanum in Diuinis negotiis, Celsitudini tuæ primum, in ciuilibus vero post Imperatoriam Maiestatem augustissimum obtigit, euectus es. Sacratum illum & Diuinum Archiepiscopatus honorem intuemur? An non rerum diuinarum & personarum quoque imperium & curam Celsitudini Tuæ Deus commisit? Nullus equidem iura illarum hactenus hoc nostro auctore apertius atque dilucidius tradidit. Summus ille Electoratus conspiciatur? Et Imperii quoque iura traduntur. Amplissima illa Archicancellariatus dignitas spectatur? An non eius intuitu, iustitiæ & æquitatis custos præfectus iuris & supra rigidas leges dispensator constitutus es? Quis nostro auctore iustitiæ & æquitatis regulas breuius atque apertius tradidit? Quis etiam Cels. Tua vtrique muneri sanctius, integrius, iustiusve præfuit? Quam incredibili animi moderatione, vtriusque status gubernacula pietatis atque iustitiæ ductu, hoc ancipiti, atque adeo turbulentissimo seculo Cels. Tua, ad Pacis portum direxerit, non tuæ sedis subditi tantum clamant, sed vniuersum Romanum Imperium publice testatur. Ni-

hil enim statim ab Electionis Tuæ primordio antiquius, nihil ordini & dignitati conuenientius esse duxisti, quam litium fata properare earumque caussas, (ne mala altius in Germaniam nostram serperent,) vicinis præcidere & pacem sanctissime colere. Hoc itaque tam incredibile pacis conseruandę augendæque studium, & innata illa illustri animo mansuetudo, cum maximum in toto Imperio, Illustriss. Celsitudinis Tuæ, amorem pepererunt, omnesque Imperii subditos C. Tuæ ita obstrinxerunt, vt perpetuas preces pro salute, incolumitate & diuturno feliciqúe C. Tuæ Imperio ad Deum fundant: tum etiam nos ante ceteros omnes (quibus literatarum operarum studium curæ est, quæq; in otio tantum & pace, non etiam in bello vigent) tanti beneficii immemores esse non decet.

Accedit & illud quod Illustriss. C. Tua omnium facultatum studia, illorumque cultores tanto complectatur fauore, illisque tam promtam suppetias ferendi voluntatem offerat, sicuti etiam ipso facto voluntatem declarat, & summa humanitate opem & auxilium flagitantibus impartitur, vt iure meritissimo inter Germaniæ Proceres solus literatorum patronus, &, vt ita dicam, Parens haberi debeas.

Vt igitur aliquod meæ in Cels. Tuam gratitudinis monumentum perpetuum pro beneficio illo publico, atque innata illa in literatos clementia, solitoque fauore etiam a me ponatur, publicetur, hæque tuæ præclarissimæ virtutes magis magisque orbi Christiano clarescant atque æternentur, Illustrissimo Nomini Tuo, præstantissimum hoc opus, qua per me auctius, melius, ornatius factum curatumve est, consecro, inque clientelam & patrocinium tuum summa cum animi deuotione offero. Hoc insuper Celsitudinem Tuam supplex rogans, vt me deinceps cum tota mea libraria colonia, quam maximis sumtibus ex Gallia in Germaniam nostram non ita pridem deduxi, solito suo fauore, subsidio atque clementia complecti, & aduersus omnes Zoilorum obtrectatorumque insultus tueri atque defendere dignetur.

Sereno itaque vultu, Reuerendissime atque Illustrissime Elector, & pro ingenita tua in pios conatus humanitate præsens hoc opus æternum, meæque in C. T. obseruantiæ testimonium suscipito. Quod si ita fiat, meque Cels. Tua, voti mei, vti plane futurum confido, compotem faciat, plurimorum optimorum auctorum editione Germaniam nostram beabo, Deo Optimo Maximo cœptis nostris feliciter aspirante.

Eundem Ter Maximum ex toto pectore oro, vt Reuerendissimam Tuam Cels. quam diutissime incolumem seruet, eique dona Sanctissimi sui Spiritus indies magis magisque augeat, quo crescentibus vtriusque status ærumnis tempestiue prudenterque mederi possit, eaque animi dexteritate, virtute & sapientia futura mala depellere, vt velut olim, ita etiam in posterum tota Germania fructum Pietatis & Iustitiæ Tuæ percipiat.

Bene vale, Illustrissime & Reuerendissime Princeps; Deus Celsitudini Tuæ perpetuo adsit. Francofurti ad Mœnum Kal. Mart. Anno virginei partus, 1599.

Reuerendißimæ Celsitudini tuæ

deuotißimus Cliens

Iohnas Rhodius Petri Fischeri Bibliopolæ Francofortensis Successor.

BENE-

BENEVOLO LECTORI S. D.

VINO vendibili, vt in prouerbio est, suspensa hædera nihil opus. neque res præclara, cum ex se placeant, exoticam desiderant laudem. Hoc tamen verissime, & sine fallacia, lector, de hoc Syntagmate ausim dicere: Quod etiam res ipsæ clamant, illud iuris vniuersi Theatrum amplissimum esse, & Thesaurum legum omnium pene gentium & rerumpublicarum maximum amplissimumque. Ex quo, si libet, aut si scientiæ quis aut rei Politicæ cupidus fuerit, tanquam ex penu plenissima, quod desiderio futurum erit satis, depromere datur. Vis ne Diuina, lector, & rerum sacrarum arcana? visne status, ordines, legesve personarum ecclesiasticarum? Iura rerum humanarum. ea nimirum quæ personas, Res ve publicas, Politiam, & ciuilem vel militarem curam spectant? nihil prope oculis, licet insatiabilibus, defuturum existimo: Neque hanc tibi, lector, huius operis commendationem in limine proscribo, tanquam mercator, aut nescio quis fumi venditor, qui

Largius æquo
Laudat venales, & vult extrudere merces:

Sed ita mihi a variis, iisque clarissimis doctissimisque viris & communi prope eruditorum hominum calculo comprobatum ac commendatum fuit, vt penitus mihi persuaserim, vtilitati tuæ, tuisque studiis (quibus hactenus pro viribus & facultatibus diligentissimas operas nauaui) hoc insuper beneficium adiicere debuisse, Atque adeo sentio, me nullo præteritorum meorum laborum in tantum studia tua iuuasse, quantum præsenti hac Syntagmatis editione me adiuturum confido. Grauius tamen maturiusque aut liberum de hac re iudicium tuum tibi relinquam. Sed quo, tibi noua hæc editio, gratior nunc, vtilior atq; adeo ad vsum tuum facilior esset, eam viris consultissimis (cum ipsius Auctoris præsentia in hisce deplorandis Gallicarum rerum tumultibus frui non liceret) summa cura commendauimus, vt ita opus castigarent, illustrarent atque augerent, vt nihil deinde amplius desiderari posset, quod ad operis ornatum, vsum & fructum facere existimarent. Quod etiam ex fide ab illis fuisse præstitum, & ipse comperi, & tu met studiose lector, reapse percipies.

Imprimis menda infinita prope, a textu ipso expurgata sunt. Hinc allegationes marginales falsæ, emendatæ: transpositæ & perturbatissimæ, quarum maximus certissime numerus erat, in verum statum & ad suum locum, non sine graui labore restitutæ: & in ipsum textum coniectæ, characterumq; discrimine ita politæ, vt nemini displicituræ sint. Argumenta & summaria vetera renouata & emendata, ac noua plurima addita: Notæ subinde, sed raro tamen adspersæ: Indices reformati, castigati, & quam plurimis iisque valde necessariis locis adaucti: Quo facilior vtenti depromendi facultas esset. Deinde quod antea nondum, etsi maxime necessarium, ab vllo præstitum fuerat: Indicem Titulorum omnium vniuersi Syntagmatis, generalem, ex serie literarum de nouo contexendum curauimus: multaque alia, quæ ad huius Aurei & plane fructuosi operis, vel commodiorem vsum, vel maiorem elegantiam requiri possent. Adeo, vt si cum prioribus editionibus comparationem quis instituat, plane nouum atque excellentius opus iudicauerit. Tu interea, Beneuole Lector, labores nostros, & quam libenter pro te fecimus operam, boni consule, iisque communi cum fructu feliciter vtere,

fruere & vale.

PERIOCHA IN PRIMAM PARTEM.

DEVS optimus maximusque, primum ex nihilo cælum & terram creauit: postea distinctis & perfectis rerum formis, hominem qui rebus omnibus præesset, formauit: & ad eum (vt secundum rei cuiusque propriam naturam commode imperaret, & iuxta cuiusque conuenientem modum prospiceret) adduxit animalia cuncta, vt videret quid vocaret ea. Genes. 2. Homo vltimus creatione, sed perfectius creationis opus, centrum totius vniuersi, & in quo omnes circumferentiæ, omnesque omnium rerum naturæ coniunguntur, & præcipuum quod habent, contribuunt. Et proinde homo, qui orbis dominationem humanam susceperat, quive sociis & æqualis naturæ hominibus præesse debebat, rerum omnium cognitione ab initio in sui primordio ornatus a Deo fuit. Sciebat ille quid bonum erat in singulis, quamdiu superioris & creatoris & Domini mandatum obseruauit: illudque bonum sufficiebat ad bene imperandi tunc scientiam. Ceterum inuidia hostis, qui ob superbiam de loco præstantissimo beatitudinis præceps in abyssum impietatis actus fuerat, deceptus, voluit & malum cum bono cognoscere: sicque miser ille & nimium mulieri credulus, in se quid malum esset periculum fecit magna cum posterorum pernicie. Et ita boni scientia & lumen intelligentiæ, quod ex pura anima mentem illustrabat, ab infecto malo anima in tenebras decidit, & veluti cæca cœpit a malo in peius semper deficere: sicque ætas peior auis genuit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem. Misertus est Deus huius humuncionis, & pluribus modis lapsam hanc fragilem naturam testaceam, restituere suo pristino splendori aggressus est: intrinsecus mentes humanas excitando & illustrando, & extrinsecus plura præcepta per se & verbi sui nuntios præscribendo: & postremo loco mittendo filium suum vnigenitum, verum Deum, & carne assumta verum quoque hominem, Dominum nostrum Iesum Christum, qui voluntatem patris manifestius explanauit, & abscondita reuelauit, nostraque seruitutis redemtionem operatus est & salutem, reconciliauit nos Deo patri: atque simul bona præcipua quæ obliti eramus, cognitionem rerum & sui ipsius, nota fecit, vt Deum ipsum cognosceremus. Quamobrem ante Domini nostri Iesu Christi descensum de cælo, & assumtionem nostræ carnis, ante prædicationem & legem eius, nunquam boni & æqui vera & perfecta cognitio haberi potuit: neque apud ipsos Iudæos, quorum ex parte maxima velata erat mens, & secreta & incognita erant mysteria illis familiaria. Quæ postea palam facta, omnium figurarum velo & vmbris depulsis. Fateor tamen etiam nunc infinitam propemodum multitudinem inter mortales eorum, qui in errore antiquo & cæcitate inueterata degunt: & inter Christianos quoque sponte adhuc plures esse, qui peiores illis sint. Verumtamen non ideo minus lucet diuinæ sapientiæ inter homines iubar, quod isti sponte cæci esse velint: nec solis splendor ideo deficit, quod quidam vias & fenestras eius radiis occludunt. Sed eo magis perniciosiores, quod oblatam Dei notitiam consulto reiiciunt vel segniter vt recipiant, separant. Expedita certe nunc boni & æqui ratio, vna regula concepta: vt omnia, quæ cogitamus, dicimus & facimus, sint Dei voluntati & mandati eius consona. Hoc est præceptum illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: quæ consistunt in dilectione Dei & proximi. Ceterum quia difficile est aliunde hominem exuere, & quia plerunque quæ meliora sunt probamus, sed deteriora sequimur, pluraque sunt, quæ veluti nubes solem, sic mentem per affectus obnubilant, perturbationibus confundunt, & ex singularium negotiorum formis dubitandi caussam dant, num voluntati Dei, quæ nostra sunt consentiant, constituti sunt legislatores, principes, et magistratus spiritualis & secularis potestatis, qui voluntatem explicent pro modo occurrentis caussæ, cui prospiciendum est. Oritur autem caussa dubii, vel a rebus ipsis, vel a personis, vel ab actionibus seu negotiis personarum, vt docuimus in libro de arte Iuris, cap. 41. Idcirco Ius quod tractare nunc instituimus absolutum omnibus suis membris, videlicet quod complectitur omnia iura diuina & humana, tres partes principales habet. Prior est de rebus, altera de personis, altera de actionibus seu negotiis compositis ex rebus & personis. Vna tamen methodo, Deo iuuante, prima mediis & vltimis connectimus, vt partes omnes ordine naturæ sese consequi videantur. Præponimus res personis, non tanquam nobiliores, sed creationis & originis ferìem sequuti: primum enim creata sunt res, dehinc personæ, & postea negotia seu actiones prodierunt. Hæc tria separatim primum, vt simplicia: dehinc, vt composita ex substantia propria & accidentibus, quæ in considerationem & quæstionem Iurisconsultis & legislatoribus venire possunt, Deo eodem iuuante, perscrutabimur, ea naturali seruata cõsecutione, vt vnius tractatio ex altera nascatur. Cuius Syntagmatis imaginem paucis lineis compactam, memoriæ caussa offeram.

Prioris partis primus liber, res omnes tibi vnico rei nomine contineri generaliter explicat, & vnum id esse genus, c. 1. Postea diuidit in corporales, & intelligibiles seu incorporales: corporales in simplices, & compositas materia & forma: simpliciter, in quatuor elementa. Et de his explicat elemẽtatam seorsum terram, c. 2. aquam, c. 3. & 4. aerem, c. 5. ignem, c. 6 prout in iure vsurpantur: & distinctiones eorum, & hæc ipsa quatuor simul simul, c. 7 Vnde fit trãsitus ad composita corpora, quæ a quatuor elementis fiunt: docentur modi compositionis physicæ rerum in indiuiduo, & mixtiones, confusiones, & ciuiles hominum compositiones, c. 8. Compositione edocta, habes diuisionem compositarum rerum, in inanimatas, & animatas: & rursum earundem species, & quomodo iura considerant easdem, cap. 9. Accedit incorporalium rerum membrum, & quæ incorporales sint docet, cuius occasione & diuiduas & indiuiduas explicas, c. 10. Et hactenus considero res ex substantia naturali, vel ex his, quæ substantiam respiciunt: subinde accidentia occurrunt, quibus inter homines distinguuntur, & considerantur. Accidentium autem illorum præcipuum fundamentum est possessio & dominium verum, vel fictum, plenum. proprietas, vsusfructus, & vsus, quæ explico, cap. 12. Vt possessionis species, cap. 13. Et hac tractatio cõtinuo paris res dictas diuini & humani iuris, nempe quæstionem, quæ sint in dominio seu possessione, vel iure Dei aut hominum, quas tibi distinguimus, c. 14.

Explicamus libro 2. res diuini iuris, sacras, publicas, priuatas, religiosas, & sanctas per 29. cap. habes inter sacras explicatum de templis, cap. 1. fide catholica, cap. 2. de septem sacramentis, cap. 4. 5. 6. 7. 8. 9 10. 11. de sacris lipsanis, cap. 12. religiosa cœmiteria, cap. 13. & 14. Xenodochia, cap. 15. ferias, festa, cap. 16. vigilias ecclesiesticas, cap. 17. ieiunia, cap. 18. primitias, c. 19. decimas quadruplicis generis, c. 20 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. ecclesiastica alia bona, c. 28. & sancta, portas, murosq; ciuitatum, cap. 29.

Intertio res humani iuris, publicas, & vniuersitatis percurrimus: & inter publicas explicamus tributa & vectigalia, eorumque originem, & rationem, cap. 2. 3. 4. de canone, capit. 5 de oblatione, capit. 6. indictione, super indictione, cap. 7. & 8. Et in singulari de portoriis, cap. 9. & aliis vectigalibus, cap. 10. de compendiis quæ applicantur fisco ex aliquibus rebus, de quibus etiam notionem tradimus, vt de thesauris, cap. 11. de compendiis hereditatum, albanagii, vacantium bonorum, caput 12. viarum publicarum, cap. 13.

cap.13. pascuorum, c.15. confiscationum ex delicto, ca. 17.18.19.20. de mari, de fluminibus publicis, cap.14. de syluis & nemoribus, c.16. de adificiis & operibus publicis, c.21 de fontibus & aquaductu, cap.22. quorum etiam aliqua possunt dici communia vniuersitatis, cap.21.

Subinde exspectabis in 4. lib. de rebus priuatis, qua singulorum sunt: instituiturq; sermo in eo de rebus qua libera sunt, & qua seruiunt aut personis aut rebus aliis seu pradiis, cap.1. & ibi de vsu, habitatione & vsufructu, & aliis commoditatibus perceptis ex rebus per personas, cap.2. de vsusfructus natura & distinctione ab vsu. & eorum actione, ca.3. in quibus constituantur, quomodo acquirantur & amittantur, cap.4. & 5. de seruitutibus vrbanis, Oneris ferendi, cap.7. tigni immittendi, cap.8. stillicidium immittendi, auertendi, ca.9. altius tollendi vel non tollendi, cap.10. luminum, cap.10. & 11. protectus habendi, cap.12. & aquam eiiciendi, cap.13. Item de rusticis semita, itineris, via, actus, cap.14. aquaductus, cap.15. aquahaustus, cap.16. excipiendi aquam, cap.17. Appulsus pecoris ad aquam, ca 18. pecoris pascendi, cap.19. arena fodienda, calcis coquenda, creta eximenda, cap.20. & aliis, de constitutione seruitutum, cap.21. de actionibus pro illis, cap.22 de amissione illarum, cap. 23. Atque his annectimus earum rerum notionem, quam necessario cognosci operapretium est, pro explanandis seruientibus rebus, de viciniis, cap.24. de restitutione operis nocentis citra ius seruitusis facti, & remedia quod vi aut clam, cap.25 de damno infecto, cap 26. de operis noui nuntiatione, cap.27. & quibus & a quibus nuntiatio hac fiat, cap.28. effectum, ca. 29. & formas nuntiandi, cap.30. & modos quibus nuntiatio extinguitur, cap.31.

Iterum facilioris doctrina gratia, subdiuidimus alio libro, 5. res seruas aut liberas, in communes, confusas, & proprias, ca. 1. Et explicatis singulis, de communium agimus diuisione, seu de iudicio communi diuidundo, cap.2 de diuiduo & indiuiduo, cap.3. de familia erciscunda, cap.4. & finium regundorum iudiciis, cap 5 agitur.

Subiicitur deinde lib 6. Aliud membrum rerum liberarum explicandum, & diuiduntur res libera, in allodiales, censuales, emphyteoticarias, & feudales, cap.1. De singulis agitur strictim & remissius, de feudis in hoc libro latius, seu de rebus feudalibus, & ea ratione instituitur methodica tractatio de finitione & diuisione feudorum, cap 2. Et qua proprie feudales res, quave improprie, annotatur, qua dignitatis, qua noua feuda, antiqua, paterna, materna, hereditaria, realia, ligia, recta. Qua impropria feuda, vt non recta, franca, libera, habitationis soldata de cumera, de cauena guardia, Castaldia, cap 3. Et rursum, qua nobilia, ignobilia, cap. 4. Ecclesiastica, secularia, cap.5. perpendimus, res qua in feudum dari possunt, stipendiaria & tributaria pradia, cap.6. Et personas qua ex rebus titulos habent, & res diuersas indicant feudales, qua dant vel possident feuda, Imperatores, reges, duces, cap.7. comites, cap 8. marchiones, cap 9. barones, cap.10 castellanos, valuassores, valuassinos. vassos, cap 11. mulieres, cap.12. Et harum personarum atates, legitimam vel spuriam natiuitatem, cap.13. Modos constituendi vel acquirendi feuda, & inuestituram, & formam seu symbolum eius, cap 14. Iuramentum fidelitatis, cap. 15. vtilitates horum, cap.16. successionem particularem, ca.17. testamentariam, cap.18. extinctionem vel ademtionem beneficii feudalis, cap.19 negotia ingratitudinis, cap 20. Finem quo reuertatur res feudalis, cap.21. & controuersias & iudicia harum rerum, cap.22. Et hic prioris partis operis huius constituimus periodum.

PERIOCHA IN SECVNDAM PARTEM.

ABsoluta prima iuris parte de rebus, peruenitur ad personas seu homines, in quibus rerum corporalium & incorporalium fit coniunctio & epitome, vt docemus, & postea diuidimus sexu in masculum & fœminam, hermaphroditos. & eunuchos, quorum species, modum, & sanctiones, qua ad illos pertinent, explicamus, cap.1. & 2 Nugas eorum, qui homines non Adamicos constituerunt, reprobamus: indicantes qua de nymphis, pygmeis, satyris, sphyngibus, tritonibus, & de similibus monstrosis animalibus hominis formam aliquantum referentibus, credendum sit, cap.3. de lelithimis & fatidicis mulieribus.

Hisque pratermissis, ad Adamicos & veros humanos homines, constantes corpore & anima immortali, sermonem lib. 8. referimus, adhibita prima & pracipua ex natiuitate. seu ex coniunctione maris & fœmina distinctione, quam vel legitimam vel illegitimam constituimus. Et ex legitima coniunctione naturali, filios absolute nasci; ex illegitima autem alterius generis partus ostendimus, videlicet spurios, vulgo quasitos, naturales tantum, incestuosos, nefarios, adulterinos, cap. 2. In his rursum legitimam coniunctionem, vt originem prolis tractamus, de sponsa, sponso, & sponsalibus, cap. 2. Et cur pracedere sponsalia matrimonium seu nuptias soleant, cap. 3. qui queve per se vel per alios ea contrahant, cap. 4 qua horum qualitates, cap.5. & qua accedunt sponsalibus, cap 6. de arrha, sponsalitia largitate, donationibus ante nuptias, cap.7. proxenetriis, osculo, c.8. solutione sponsaliorum, c.9.

Subinde lib. 9. de nuptiis agitur, de synonymis matrimonii, cap.1. definitione, institutione, ex vago concubitu, cap.2 de coniunctione & consensu nubentium, & parentum illorum, cap.3 de societate indiuidua, cap 4. ritibus & speciebus vxorum, cap 5. rationes intraductarum nuptiarum, cap.6. Et de personis quibus prohibentur propter atatem, cap.7. propter consanguinitatem vel affinitatem, cap 8. qua occasione & consanguineas & affines personas declaramus, cap. 9.10.11. Et alias prohibitarum nuptiarum caussas prosequimur, erroris, furoris, frigiditatis, maleficii, cap 12. & similes, cap.13. Potissimum ecclesiasticarum personarum, cap. 14. de dissolutione & modis abeundi a matrimonio iuris natura, ciuilis, diuini, & pontificii, cap.15. & 16 de accessoriis nuptiarum, dote, parapher nis, & antiphernis, cap.17. & 18. de oneribus matrimonii, cap.19 & 20. Et aliis nuptiarum axiomatibus, cap.21. de dote repetenda, cap.22. vel non repetenda seu lucranda, cap.23. de priuilegiis dotis ratione hypotheca vel caussarum aliarum, cap 24 de donationibus inter virum & vxorem validis & inutilibus. cap.25 de repetitis nuptiis, & de his qua in illis nocent binubis, c 26.

Decimus liber, aliud membrum personarum ex illegitima coniunctione natarum absoluit, & parentes & partus illegitimos declarat, agitque de concubinis, cap.1 meretricibus, cap 2. & illarum naturalibus, spuriis, incestuosis, adulterinis. nefariis, cap 3. & qui restituti natalibus. & quibus modis legitimari possint, c.4. Ad legitimos tantum subinde descendo per spiritualem cognationem, c.5 vel per adoptionem & arrogationem, c.6. quomodo fiant breuiter tradens.

Vndecimus, postquam iam pracedentes personas veluti nascentes nobis proposuerunt, personarum veluti natarum qualitates prosequitur: & statum naturalem, gentium & ciuilem exhibet & distinguit liberorum seu ingenuorum, seruorũ, liber-

tinorum, c.1. agitq; vna de potestate in liberas personas generaliter prius, c.2. & specialiter nota in domesticos, c.3. in vxorem, c. 4. in filios, c.5 6 7 8 9 10.

Hunc excipit 12. agens de potestate tutorum in pupillos: & tutelarum explicat caussam, qui in sua tutela & aliena sint, c.1. quid tutela & qualis eius auctoritas, c.2. officium, c.3. qui gerere tutelam possint, c. 4. qui suspecti ab ea reiiciuntur, c.5. qui excusentur, c. 6. quæ tutelarum species, c.7. declarans testamentariam, c. 8. legitimam, c.9. vtramq; & parentum, c.10. & patronorum, c.11. & fiduciariam, c. 12. Datiuam, Atilianam, & alias, modumq; dandi & confirmandi ex his legibus tutores, c. 13. honorarios tutores & notitiæ caussa datos, c.14. & finem tutelarum, c.15.

Et seriem sequitur 13 liber, agens de curatoribus diuersæ speciei, c.1. pupillorum, c.2. minorum, c.3. & eorum restitutione, c.4. mente captorum, stultorum, furiosorum, c.5. prodigorum, c.6. ventris, c.7. bonorum, c.8. publicarum rerum c.12. & de adiutoribus tutorum vel curatorum, c.9. actionibus directis, c.10. & contrariis tutelæ & curæ, c.11.

Ad potestatem in seruos incidit liber 14. Et qui sint liberi & serui natura, vel hominum constitutione docet, c.1. Seruitutem diffinit, c.2. quomodo fiant aut nascantur serui, demonstrat, cum caussis ex quibus probata est personarum seruitus, c.3. Iura simul & vtilitates potestatis dominicæ, c.4 & quot modis soluatur illa potestas volentibus dominis, c 5. vel inuitis, c. 6. quomodo solutione illa libertini fiant & ab ingenuis distinguantur, c.7. qui inde patroni dicantur, & iura eorum, c.8 & quando illa amittuntur, c.9. & data occasione, de iure patronatus silentela agit, c.14.

Quindecimus liber de personis Ecclesiasticis agit, de præstantia potestatis earum, c.1. de Episcopis in vniuersum, c. 2. de summo Pontifice gentilium, Iudæorum & Christianorum, c.3. de cardinalibus, c.4. patriarchis Constantinopolitano, c. 5 Alexandrino, c 6. Antiocheno, c.7. S. Hierosolymitano c.8. & de patriarchatu in genere, c.9. de primatibus, c.10. Archiepiscopis. c.11. Episcopis in specie, & chorepiscopis, c.12 Abbatibus, c.13. & eorum monachis, c.14. legibus monasticis, c.15. caussis institutionis monasteriorum, ca.16. deque monialibus, c 17. prioribus & præpositis, c.18. cancellariis c 19. Archidiacono, c.20. archipresbytero & decanis, c.21. primicerio, cantore præcentore, chorodidascalis, choragis, chorodectis, c.22. præbendatis canonicis vtriusque sexus, ca.23. curionibus, c. 24. coadiutoribus, c.25. intitulatis, c.26. pensionariis c.27. Orphanotrophis, & piorum locorum seu hospitaliorum præpositis, c.28. capellanis, capellis, oratoriis, c.29 præstimonium habentibus & obituariis, c.30. operariis seu sacris adituis, c.31 de collegiatis, c.32. de conuentibus seu societatibus sacrorum militum, vt de templariis, c. 33. cruciferis, hospitalariis ordinis sancti Ioannis Hierosolymitani, c.34. & de aliis sacris militibus c.35. detrahentibus beneficia manualia, c. 36. de vicariis temporalibus, officiali, ca 37. commendatario, c 38. de officiariis Ecclesiasticis, vt de thesaurariis, c.39. œconomis, & vicedomino, syndico, & aliis, c. 40. de officiariis ordinariis, c 41. & sedis Apostolicæ 42.

Liber 16. persequitur personas sacris ordinibus inauguratas, clericos, c.1. eorumque ordines, c.2. ostiarios, c.3. lectores, c. 4. exorcistas, c.5. acolytos, c.6 subdiaconos, diaconos. cap.7 presbyteros seu sacerdotes gentilium Iudæorum, Christianorum, ca.8. & qui ordinare possint, c. 9. & qui ordinari, c.10 & de modo & forma ordinationis, c.11.

Subinde lib.17. beneficiorum & personarum, quæ ab illis accipiunt nomen, euoluit tractationem. quidve sit beneficium explicat, c.2. & eorum species, ca.3. ius patronatus ecclesiasticum, c.4. beneficiorum erectionem, c.5. collationem, ca.6. & de qualitate conferentium, c.7. de iure regaliorum, c. 8. de iure deuoluto, c 9. de mandatis ad beneficia & mandatariis, c.10. De modis legitimis dandi ecclesiastica beneficia, electione, collatione, postulatione, ca.11. De confirmatione electionis, c. 12. consecratione, & benedictione, c.13. de collatione libera, ca. 14 necessaria, c.16. De vacatione, c.17. per modum renuntiationis, c.18. & per mortem, c.19. de beneficio litigioso, c.20.

In lib.18. personæ potissimum publicæ & aliæ declarantur, quæ ad publicam pertinent auctoritatem: principes legitimi & illegitimi, cap.1. & 2. agitur & de populo, c.3. & magistratibus in genere, c. 4. de priuatis, c.5. de prophetis & vatibus, cap.6. de philosophis, c.7 mathematicis, c.8 de physicis, c.9. de iis qui speculatiuis vacant disciplinis, c. 10. de Iurisconsultis, c.11. de gerentibus publica munera, c.12. & 16. & de honoribus municipalibus & diuersa appellatione eorum, qui ea gerant, c.13. & 20 de decurionibus, c.14 optionibus, c.15. duumuiris, c.17. de defensoribus ciuitatis, cap. 18. de legatis, ca. 19. de artificibus, c. 21. de architectis, c.22. de agricolis, cap 23. pastoribus, cap. 24. medicis, cap.25. variisq; aliis artificibus, c.26.

Tandem in lib 19. de personis militaribus, & iis quæ ad artem militarem spectant, tractatur: & agitatur primum de militibus & paganis, deque militia duplici, c.1. & 2. de militantium distinctione, cap.3. de sacramento militari, vt de missione, c.4 de legibus militaribus, c. 5. de annona, cap.6. de veste militari, cap.7. de hospitiis militum, cap 8. de prædiis & castris eorum, cap. 9. deque officiis & pœnis, cap.10. & circa segnitiem eorum legibus, cap. 11. vt & circa alia delicta, c.12. de obsidibus, cap.13. de priuilegiis & eorum negotiis, cap. 14. de castrensi peculio, cap 15. deque aliis eorum priuilegiis, c.16 & 17. de magisteria militari dignitate, c.18. & collegiis militum, c. 19. Et sic manus imponitur extrema secundæ parti, quæ personas complectitur & qualitates earum.

PERIOCHA IN TERTIAM PARTEM.

Expensis rebus & personis, ea quæ potuimus diligentia seorsum & separatim, restant negotiorum compositiones enucleandæ in tertia hac iuris parte, quæ versatur aut circa res acquirendas, aut amittendas, aut conseruandas, ex quibus non bene compositis sequuntur lites, crimina & iudicia, & media quædam, quæ ea præparant. Primum itaque acquirendi & amittendi modos, lib.20 ca 1. proponimus vniuersaliter, horumque iurisgentium præcipuos, statim c.2. subiungimus singulari explicatione per occupationem & inuentionem c.3 dehinc 4. captionem ab hostibus, cui accedit ius postliminii in c.5. & c.6 redemtionis, & c.7. per natiuitatem, & c.8 per alluuionem, in c.9 per accessionem artificialem, quæ vel iungit vel vnit, vel confundit res. Sequitur 10. modus per traditionem: atque per quas personas hæc acquirantur in 11. docemus. & in 12. quomodo amittantur, ostendimus.

Fit inde commode transitus, lib.21. ad conuentiones in genere, quibus negotia pleraq; tractantur & componuntur, res quæruntur & distribuuntur: & horum conuentionum necessitatem primum demonstramus, c.1. quid illæ sint, quæ contineant, quomodo fidem præstandam admittant, 2. Quomodo obligent, quid sit obligatio, & quas species habeat, ciuiles vel naturales, honorarias, mixtas 3. Quæ res veniant in conuentionem, 4. Quæ personæ paciscí possint legitime, 5. De formulis conuentionis in genere, 6. De conuentionum effectibus, rationibus & caussis, 7. Additis & actionibus variis, in 8. Et interdictis, 9. De incrementis actionum per id quod interest, 10. aut per culpam, & de culpa, 11 Per casum fortuitum, & de casibus fortuitis, 12. Per dolum, & de dolo, 13. Per moram, & de mora, 14. Per inficiationem & impensas, 15. Et postea tractamus de minutione vel sublatione obligationum & actionum, per impensarum deductionem, in

16. Per exceptiones & de exceptionibus, 17. Per solutionem, & de solutionibus, 18. Per acceptilationem, & de acceptilationib. 19. Per nouationes, & de nouationibus communibus, 20 & quæ litis contestatione fiunt, 21. Per compensationē, & de compensationibus, 22. Descendimus postea ad species conuentionum, re, verbis, literis, & consensu celebratarum.

Quocirca lib. 22. singulari nomine de mutuo agimus in c. 1. vbi quid sit mutuum, & quæ in eo contemplanda sunt, admonemus, c. 2. Agimus & 3. de mutuo vsurario, & de vsuris. Item in 4. de earum exstinctione & permissione. In 5. vero de mutui repetitione & eius cōdictione. Dehinc 6. de prehensione & carceratione debitorum. In 7. de dilationibus soluendi. Et commode in 8. de beneficio iuris, nempe de cessione bonorum. Sequitur 9. qui cedere bonis possint, & qui non. Et in 10. pro quibus debitis. Rursum in 11. de præscripta cedendi formula. Et in 12. quod cessio non porrigitur ad fideiussores. De fine præcipuo cessionis 13. c. docet. Et statim 14. de rationibus cessionis indultæ: & num huic beneficio renuntiari possit, 15. admonet. Annectitur & 16. alia mutui species, indebitum solutum, & de condictione eius. In 17 quæ ab illa excipienda sint.

Sequuntur in lib 23. alii cōtractus re initi, explicati. Vt commodatum, c. 1. Precarium & precaria, 2. Depositum, & eius species sequestratio, sponsio, in 3. Et repetitio depositorum, 4. Pignus antichresis, hypoth. 5. Prætoriū & iudiciale pignus, 6 Testamentarium, 7. Legale seu tacitum, 8. Conuentionale, 9. Actio hypothecaria seu pignoratitia, 10. Prioritas & priuilegia hypoth. 11. Et exstinctio earundem, 12.

Hunc librum alius 24. sequitur, qui verborum obligationes docet: de stipulationibus, c. 1. de actionibus earum, 2. de fideiussoribus, 3. & actionibus fideiussionis contra fideiussores, 4. vel contra debitorem principalem, 5 vel contra confideiussores, 6. de constituto, 7 de duobus reis constituendis, 8. de pollicitatione 9. de voto, 10. de nouationibus & delegationibus remissiue, 11. vt de acceptilationibus & Aquiliana stipulatione, 12. Succedit admonitio de literarum obligationibus, vbi mutuum fictitium breuiter 13 c. explanatur.

Methodus postea de conuentionibus consensu initis agi desiderat, & proinde liber 25. singularis est in emtione explicanda, quid contineat nomen eius, c. 1. quomodo finiatur, 2. quid mercatus & nundinæ, 3 quæ res emi vendive possunt, 4. Num res dotales veneant recte, 5. aut fructus futuri, 6 quæ non sunt in commercio, 7. Temporaliave Ecclesiarum, 8. aut quæ in titulum clericorum sunt data, 9 aliena res, 10. & quæ ementis sunt, 11. Dehinc de pretio agitur requisito emtioni, 12. certo, 13. iusto, 14. Et de consensu personisque quæ consentiunt, & contractum emtionis peragunt, in 15. Et de laudemiis quæ ratione venditionis præstantur, 16. De forma & pactis quæ emtioni accedunt, circa arrham scripturam, addictionem in diem, legem commissoriam, & alia, in 17. de natura emtionis & fine, 18. actionibus emti venditique, in 19. & de redhibitoriis, 20. & redhibitione, quæ auctoritate fit magistratus, 21 de euictionibus, 22. rescissione emtionis in genere, 23. & in specie ob vtilitatem pretii, 24.

Libro vero 26. singulari tractatu, redhibitionem gentilitiam prosequimur. Et agitur c. 1. in quibus locis obtineat, & in 2. pro quibus rebus: & ex quibus contractibus, in 3. & quando in redhibitione pactitia, pacto legis commissoriæ, vel addictionis in diem ea exerceatur, in 4. Num & locum habeat in venditione nulla, 5. aut re quæ redit ad dominum iure commissi, 6. aut in donatis seu relictis titulo institutionis, 7. vel iure transactionis, 8, ex compensatione, acceptilatione, 9. diuisione, 10. mutuo, locatione, datis in solutum, 11. permutatis, 12. Annotamus & personas quæ retrahere possunt, in 13. & in specie, num retrahant venditoris filius, 14. aut heres, 15 & quomodo propinquitas metienda sit retrahentium, 16 qui ex proximis nequeant retrahere, in 17. num cedi hoc ius possit, 18. & secundum quas leges retractus faciendus sit, in 19 docemus & modū seu praxin retrahendi, in 20. Quid offerre debeat proximus emtori, quidve emtor proximo, in 21. quod pretium restitui emtori debeat, 22 & si nolit emtor, quomodo pximus offerre cōsignare debeat, 23. intra quod tempus, 24. Finis, rationes iuris redhibitionis, 25.

Sequitur 27. lib. qui reliquas conuentiones consensu initas complectitur, & docet de locatione & conductione, c. 1. de mercede laborum, 2. & de reliquis quæ locationē respiciunt, 3. Subinde de societate, 4 de mandato & procuratore, 5.

Commode postea de contractibus anomalis, 28. lib. tractatur de innominatis & formulis illorum generalibus, de do vt des, *c. 1. de transactione, 2. fine & rationibus eius, 3. de* do vt facias. *4.* facio vt des, *5.* facio vt facias, *6. de donationis finitione & diuisione, 7. de reb. quæ donari possunt, 8. & de personis quæ donare, quibusve donari potest? & num filiofam. donatio a patre facta valeat, in 9. & de donatione inter coniuges celebrata, 10. Et quibus modis firmentur facta filiofam. & coniugi, 11. deque aliis personis donatariorum, 12 de forma donationis & eius insinuatione, 13. de donatione caussa mortis, 14. de fine & caussa donationis probanda, & de actione, 15.*

Accedit proxime lib. 29. de obligationibus quæ ex quasi contractu, agens primum de his in genere, c. 1 postea de negotiis gestis variis viuorum & mortuorum, 2. ex tutela curave, 3. & ex administratione Respubl 4 vel rerum communium, 5. vel debiti soluti 6. de obligatione vnde ad exhibendum actio, 7. vel q iussu, 8. exercitoria, & nautæ caupones stabularii, & c. 9. Subiectis quibusdā legibus Rhodiēsium de iactu, 10. & de aliis rebus nauiculariorum, 11. de institoria, 12. de tributoria, 13. de peculio, 14. de in rem verso, 15. & de gestione negotiorum quorum ratione quis cum defuncto quasi contrahit, 16.

Et quia delinquendo quasi contrahitur, post contractus lib. 30. transimus ad crimina, & in 1. c. docemus affinitatem contractuum & criminum, quomodo in delictis obligemur, quæ in his perpendenda: criminis delicti peccatiq. differentias. In 2. de caussis criminum, de voluntariis & inuoluntariis generaliter. In 3. de delictis impetu commissis, aut vino, ebrietate, lasciuia, ira, amore. In 4. de casualibus & fortuitis. In 5. quemadmodum personæ sint in delictis considerandæ, habita ratione proportionis geometrica vel arithmetica, ætatis, malitia, sexus. In 6. de loco in delictis perpendendo. In 7. de temporis peristasi. In 8. de æqualitate vel inæqualitate, & qualitate delictorum. In 9. de quantitate. In 10 de ignorantia & errore delinquentium, Postea in 11. ad modos delinquendi & distinctionem accedimus criminum. Et docentur quatuor formæ generales fere deliquendi, re, verbis, literis, consensu: quo priuata & publica crimina: capitalia, non capitalia, mortalia, venialia, priuilegiata, communia, regia & non regia.

Atq. absoluta de criminibus in genere tractatione, sequitur in 31. lib. generalis quoque pœnarum discussio. Et in c. pœna synonyma explicantur. In 2. distinguuntur pœnæ ex triplici ratione generali pœnarum imponendarum. In 3. distinctiones minus generales, ciuilium & criminalium, capitalium & non capitaliū pecuniariarū. In 4. c. diuinas ab humanis pœnas separamus, & nū in successores transeāt, docetur. Cap. 5 duas pœnas diuinas, mortis & partus liberorum indicat. Sextum, de pœna exsilii & peregrinationis tractat 7. ieiunii & abstinentia a cibis, 8. de excommunicatione, aquaq. & ignis interdictione. Et in 9 de maiori excōmunicatione seu anathemate & deuotione, & quomodo excommunicatio fieri & solui debeat. In 10. de pœna Talionis agitur. In 11. de verberib. In 12. de redargutione &

reprehensione, & comminatione. In 13. de plagis quibusdam diuinis, per animalia, & de maiore. In 14. de pœna mortis, corporalis & spiritalis in genere. In 15. est combustionis & fumigationis pœna. In 16. de capitis & aliorum membrorum, vt manuum amputatione, oculorum priuatione, oris obturatione, pedum, aurium, narium, crurium fractione. In 17. de suspensionis & crucis supplicio. In 18. de lapidatione & iaculorum confessione. In 19. de præcipitatione & submersione. In 20. de obiectione ferarum. In 21. de pestis flagello & vindicta. In 22. de belli supplicio, & quale iustum dicatur. In 23. de fame, & eius vindicta acerbissima. In 24. de excoriatione. In 25. de sectione & phthyriasi. In 26. de absorbitione a terra, & sepultura viuentium, 27. alia ponuntur supplicia mortis, veneni, culei, discerptionis, tabis, mactationis seruitutis, priuationis, sepulturæ. In 28. agitur de pœna diuina alterius seculi & mortis æternæ. Et explicatis pœnis quæ videntur auctoritatē habuisse a iure diuino: explicamus in 29. pœnas, quæ videntur peculiares in iure Pontificio, vt infamiam. In 30. depositionem & degradationem. In 31. de publicatione bonorum, & de confiscatione ordinaria & extraordinaria, & quæ confiscentur. In 23. de detrusione in monasterium, & 33. de carcere perpetuo & temporali, de carcerum varietate, & iure. Succedunt illis pœnæ ciuiles in 34. & illæ distinguuntur. Et 35. agitur de inustione stigmatum. In 36. de damnatione in metallum, & qui damnari non possint ea pœna. In c. 37. per satyram pœnarum varia genera explicantur, vt priuatio studiorum, memoriæ damnatio, canis delatio, xylagogion. In 38. de carnifice & lictoribus, veluti de pœnarum administris.

Et quia pœnæ non infliguntur, nisi prius de delicto constet & delinquente, statim adiunximus in lib. 32. in cap. 1. de criminum disquisitione facienda. Et in 2. media quibus deteguntur crimina docemus, per accusationem, quid quotuplex ve ea sit, c. 3. de monitione. In 4. de delatione & delatoribus. In 5. de exceptione criminum. In 6. de querela seu inquisitione. In 7. de accusatione solemni, & libello & partibus eius: quæ adhuc in c. 8. habent explicationem de nomine accusantium & iudicis apponendo. Et in c. 9. quis sit iudex criminum commissorum in via publica legitimus, aperitur. Et 10. num magistratus municipales possint de crimine cognoscere. In 11. de subscriptione libelli accusationis. In 12. qui accusare non possint ob delictum. In 13. qui non ob sexum. In 14. qui non ob ætatem. In 15. qui non & quādo ob magistratū. In 16. qui nō ob status conditionē. In 17. qui non ob reuerentiā. Et in 18. qui nō ob alias caussas. In 19. qui accusari possint. Et subinde in 20. de accusatorum traditur delictis, vt de calumniatoribus, & eorum malitia & pœna. In 21. de præuaricatione & eius pœna. 22. De tergiuersatione, & eius pœna. In 23. de abolitione criminum, quid ea sit, & quid etiam restitutio, indulgentia, quotuplex abolitio, & quæ specialis & generalis. Et 24. iudicia criminalia & ciuilia in pluribus differre, demonstramus: idipsum prosequimur, c. 25. & 26. Sed 27. docemus de pœnarum impositione. Et 28. de earundem seu suppliciorum exsecutione. Et 29. de cadaueribus punitorum.

Subinde patefactis, quæ generaliter ad crimina fere omnia pertinere possunt, ad singularium tractationem criminum deducimus methodum. Et liber 33. succedit, vbi de crimine diuinæ imminutæ maiestatis agitur. Docetq; primum caput, quid maiestas, 2. quotuplex. 3. quid crimen læsæ maiestatis. In 4. de crimine diuinæ maiestatis, & de hæreticis tractatio incipit, quis hæreticus dicatur, 5. diuersa hæreticorum secta indicantur, 6. a quibus iudicentur, doceo, 7. Quæ iudices in illis puniendis debeant obseruare, 8. de pœnis illis ipsis viuis & mortuis infligendis, 9. de cautionibus contra hæreticos. Et inde 10. ad alia crimina maiestatis diuinæ peruenitur. Et in 11. de schismaticis & pœnis eorum. In 12. de blasphemis & eorum pœnis. In 13. de simoniacis, & Buzirtis, & horum pœnis, 14. de sacrilegiis, & quæ propemodum sacrilegia sunt, quod prosequitur, c. 15. 16. & 17. in venditoribus falsarum indulgentiarum, in cœtus illicitos facientibus, & res Ecclesiæ occupantibus. Et 18. pœnæ quasi sacrilegii dantur, c. 19. eadem prosequitur in quasi sacrilegio peculatus, vbi quale crimen sit, & de pœna eius. Et 20. de lege Iulia de residuis, quæ peculatus instar est. Et 21. de sacrilegio violationis asylorum, deque asylis, & eorum immunitate, 22. tamen caput docet, quibus non prosit ius asyli. Cap. vero 23. alia species sacrilegii tractatur, de violatione sepulcrorum, vbi de sepulcris & pœna violatorum.

In lib. 34. alia species criminis maiestatis diuinæ traditur, sortilegii & maleficii. Et c. 1. docemus de nomine magorum, maleficorum, & sortilegorum. In 2. de distinctione maleficarum artium & insuper, vt per pharmaca maleficia inferantur, 3. de duplici arte magica diuinatrice, & scelerum vel miraculorum effectrice, quid diuinatio, & quot species diuinationum, 4. de prænotionibus permissis, 5. de sortibus, & quæ sortes & quando non sint prohibita, & de indiciis per sortes, 6. de quibusdam aliis diuinandi vanissimis modis. Et 7. de generali diuinandi prohibitione. Ostenditur & 8. cur aliquando diuinos vere diuinare Deus permittat. Caput 9. explicat de magia mirabilium rerum & scelerum effectrice, & num sortiariæ vel lamiæ sint, 10. de victoriis per incantationes obtentis, 11. De incantationibus mutantib. homines in animalia, & quæ lædunt res, vel homines per imagines, vel alia, 12. De incantationibus amatoriis, figuris, & imaginibus ad amorem, 13. de elementorum per magos turbatione. In 14. autem docemus exempla gentium in puniendis huiusmodi hominibus maleficis & sortilegis & incantatoribus, 15. de pœna diuinorum, 16. de præstigiis mirabilibus horum hominum, & eorum metamorphosi, & de pœna illorum. 17. De his qui incantationibus curant morbos, & de eorum pœnis, 18. De magicis ad bonum quendam finem vindicandis. In 19. de spectris, & de pœna spectra immittentium, 20. De lamiis, strigibus, & earum pœnis. Et tandem de mirabilibus pluribus relatis. In 21. scribimus vnde, & quando vis in incantationibus tributa est. In 22. de remediis veneficiorum & incantationum ex antiquorum obseruationibus. Supernaturalibus, naturalibus & vanis.

Et hoc modo absolutis speciebus criminis læsæ diuinæ maiestatis recipiunt proxime explicationem crimina læsæ vel imminutæ maiestatis humanæ. Atque in lib. 35. & in c. 1. consideramus generaliter naturam huius criminis, & de perduellione, hoste, de pœna reorum agitur, tam illis imposita quam vxoribus, liberis, amicis & ciuitatibus ipsis. In 2. perpendimus personas accusatorum & reorum, & iudicum in hoc crimine, 3. De coniurantibus aduersus alios quam reges. In 4. quando legati offenduntur vel necantur, & de legatione, 5. De proditionis crimine, & quomodo committatur & puniatur, 6. de seditione & pœna eius, 7. De aliis humanæ maiestatis læsæ criminibus, 8. De maledicentibus principi, 9. De his qui aggeres Nili frangunt, quos voluerunt maiestatis crimine teneri Cæsares.

Libro 36. publica pertractamus crimina, quæ accedunt grauitati præcedentium maiestatis. Et in 1. c. de falsi crimine quod & aliquando crimen continet maiestatis, & docemus quid sit, quando puniatur, & in quibus, & de falsis ponderibus & mensuris. In 2. de falsa moneta, de modis quibus adulteratur & pœnis. Et 3. de falso interueniente aliis in rebus, vel dicto vel facto commisso, & de eius pœna, 4. De falso mutationis nominis vel cognominis, & de attestationibus falsis, 5. De falso in scriptura commisso, & de pœnis falsariorum codicillorum, seu literarum regis, vel summi Pontificis. Subinde c. 6. de adulterio, suppositione partus, & de pœna adulterio statuta legibus & moribus nationum. Explicat autem 7. pœnas adulterii mixti cum aliis

criminibus,

criminibus, vt si cum incestu fiat, 8. De raptu & pœna eius, 9. De stupro puerorum, virginum, viduarum, 10. De præpostera libidine, 11. De lenocinio & scortatione, 12. De præludiis quæ ducunt ad scortationem puniendis, 13. De capitulis aliis quibusdam, quæ ad legis Iuliæ de adulteriis tractationem pertinent, 14. De abominanda cum brutis commixtione, aliisq; coeundi turpissimis modis vetitis. Sicq; explicatis pœnis eorum, qui sua persona vel aliorũ abutuntur, contra quã natura statuerit, trãsimus ad eorum pœnã, qui & alios vita priuant. Et c. 15. de homicidiis, & eorum agimus pœnis diuersis, ex variis illorum circumstantiis. Et 16. de proximo homicidio crimine, videlicet de castratione. Vt cap. 17. de caussis aliis ad crimen legis Corneliæ de sicariis accedentibus, 18. De veneficiis & pœnis veneficorum, 19. De alio capite Corneliæ legis de sicariis, de incendiariis voluntariis & inuoluntariis, & pœnis eorum. Vt 20. de homicidiis inuoluntariis puniendis, vel absoluendis, vel excusandis, vel expiãdis. Et 21. agitur de circũstantiis, ex quib. homicidia vel excusantur, vel mitius puniuntur, 22. De iis qui sibi manus inferunt, 23. De speciebus quibusdam homicidii, 24. de parricidii pœna. Et quia homicidium vix fit sine vi, ideo subiungimus explicationem, 25. de vi vtraque publica, & priuata, humana & diuina, proba & improba, impulsiua, inquietatiua, expulsiua, ablatiua, 26. de offensiua, 27. autem de corruptis iudicibus, qui vim certe irreparabilem videntur inferre subditis, & de lege Iulia repetundarum, & pœna eius legis, 29. De ambitu, & de venditione & emtione magistratuum. Item quia annonæ cura ad magistratum pertinet, ne vis inferatur populo, de criminibus circa annonam commissis & emendandis agimus, in cap 30. & 31. de Plagiariorum crimine.

Subinde libro 37. priuata quædam delicta prosequimur, in cap. 1. furti naturam, finitionem, species, actiones, & pœnas in genere docemus. In 2. pœnas extraordinarias. Sed latius postea secundum res furta perpendimus, cap 3. Si furtum nauticarum rerum sit. In 4. si rusticarum, 5. si animalium. 6 si arborum. 7. si frugum, 8 si tigni, 9 si expilata hereditas. Et in 10. perpendimus personas: & in personis, 11. crimen rerum amotarum, 12. Fures domesticos, 13 addimus locorum perpendendas in furto circumstantias. Et 14. aliarum rerum peristases, 15. de receptatoribus.

Et explanatis furtis, propter iniuriarum cum furto affinitatem, & quia iniuriarum tractatio, priuatorum delictorum capita plura continet, lib. 38. de iniuriis agimus & de contumeliis. Et in 1 quidem cap quid sit, & an iure Christianorum sit vindicanda iniuria, 2. Quando iniuria fieri dicatur, de mente & facto iniuriantis. In 3 quæ in iudicio eius perpenduntur, de rebus, personis, & modis illationis: quæ atrox sit, vel non, 4. de specie frequenti iniuria, quæ Cariuarium dicitur. Postque reales ad verbales, cap 5. fit transitus, iniurias. Et 6. ad eas quæ scripto fiunt, 7. de iniuriarum abolitione agitur. In 8. de vindicta iniuriæ, quæ fit per ius clarigationis siu repressaliorum, 9. de alia iniuria quæ ex lege Aquilia nascitur & emendatur, 10 de serui & filii corrupti iniuria, 11. de noxalibus actionibus, 12. Si quadrupes pauperiem fecerit, deque eius emendatione.

Et ita percurrimus delicta insigniora priuata vsque ad lib. 39 vbi priuata quædam extraordinaria delicta indicamus, primum per Satyram, c. 1. At in 2. agitur de ludo, in genere bonum a malo separando. In 3 de alea lusu prohibito, & punitione, 4. de ludis permissis, 5. de spectaculis, 6. de crimine otii, eiusque iudicio, 7. de iis qui popinas frequentant, 8. de ebrietate, quæ vt plerunque ex popinis. & de ebriorum delictis vindicandis, 9. de venatione hominum prohibita, 10. de venatione ferarum interdicta, 11. de laruis & personis prohibitis, 12 de decoctoribus bonorum, 13 de pœna termini moti, & fniumregundorum quæstione, 14. de crimine stellionatus. Et 15. ac mendacio.

Atque hactenus in tertia parte istius Syntagmatis, prosecuti sumus modos & negotia acquisitionis per contractus iuris gentium, & ciuiles, per quasi contractus, & per delicta, quæ contractibus accedunt, vt secundum ordinem propositum ad modum alium acquirendi vel conseruandi vel amittendi res peruentum sit, ad vsucapionem videlicet. Et idcirca de negotiis vsucapionum tractat lib. 40. in 1. cap quid vsucapio & eius distinctionem. In 2. quæ vsucapiuntur, vel non, 3. Quæ personæ vsucapere possint, 4 de possessione vsucapioni requisita, 5. de tempore eius, 6. de eiusdem temporis initio, medio, fine & interruptione, 7. de titulo, 8. de bona fide, 9. de persona in ea considerandis, 10. de effectibus & vi vsucapionis, 11. de rationibus, cur ea introducta sit. Sicque 40. hoc libro imposuimus finem negotiis, quæ solent inter viuẽtes, & de his quæ ad viuentes pertinent, pertractari. Quibus expeditis putauimus legitimum sequi ordinem si ageremus de negotiis quæ a morituris tractarentur, vel quæ ad morituros pertinerent. Et ita successionibus postremo perueniremus ad vltima negotia, iudiciorum videlicet, quæ & de rebus viuorum & mortuorum habent cognitionem & definitionem.

Igitur libr. 41. de successionibus conuentionalibus instituta tractatione, 1. c. in vniuersum de successione & hereditate agimus. In 2. de hereditate, vel bonis aduententibus ex donatione caussa mortis, 3. de ea quæ pacto defertur, 4. de pacto de futura successione viuentis improbatis. Et 5. antinomiæ ea de re dissoluuntur. In 6. vero de pacto succedendi inter patrem & filium, 7. de pactis matrimonii quibus filius nasciturus instituitur, 8. de pacto de conseruanda hereditate, 9. de pacto de succedendo in iure quæsito, 10 de pacto non succedendo a filio filiave patri facto, 11. de filiæ renuntiatione dote accepta, bonis paternis & maternis. Quodque explicatur latius sequentibus capitibus, vt 12. quando dicatur dote contenta, 13. quibus renuntiatio recte fit, 14. si dolo metuve fiat, 15. de iuramento in ea interueniente, 16. si superuiuat filia renuntians patri quid statuendum sit, docet 17. de casibus, in quibus filia non obstante renuntiatione, succedit, 18. de successione deferenda per epistolam agit.

Porro in lib. 42 testamentariam successionem aggredimur, & 1. cap admonemus cur testamentariam successionem intestati successioni præposuimus, 2. qui testamentum, 3. quæ diuisio eius, & indicamus quæ species antiquæ & vsitatæ solemnis nuncupatiui, & militaris sint, atque postea separatim in 4. de solemni. In 5. de nuncupatiuo. In 6. de militari. Et postea, 7. qui testari possunt, 8. de qualitate eorum, 9. de requisitis testamentis. Et quia inter requisita dicimus esse præcipuas institutiones, de illis quoque tractamus inibi. Et cap 10. de institutionibus secundorum heredum quas dicimus substitutiones, & de gradibus earum. In cap. 11. de membris seu speciebus earum in genere, & subinde c. 12 in specie de vulgari & eius casibus, addendo in 13. de prærogatiua eius supra transmissarium, & 14. contra fiscum, 15. contra patrem vel dominum instituti repudiantis, & 16. de eius effectu, & quando alias contineat substitutiones. Sequitur proxime, cap. 17. de pupillari indagatio, definitio, diuisio, & 18. in quibus bonis fiat, 19. Num hæc excludat ascendentes proximos pupilli, 20. Quis substituat pupillariter. Et 21. in qua forma substituatur, 22. quibusve & in qua ætate substitui hoc modo possit, 23. effectus rationesque eius. Et quia ad exemplum pupillorum alius substituitur, de exemplari substitutione annectimus tractationem in cap. 24. Et docemus

qualis ea sit substitutio, & a quibus, quibus, & qua forma fiat. In 25 agimus de militari. In 26. de compendiosa. In 27. de breuiloqua seu reciproca. In 28 de fideicommissaria. In 29. quibus fideicommissum relinqui possit. In 30. quomodo exspiret fideicommissum. In 31. quomodo inde quarta Trebellianica deducatur, & qualis illa sit quarta bonorum pars. Et hac generaliter, generalia testamentorum capita respiciunt: post qua peruenitur ad specialia. Et in cap. 32. agimus de donationibus seu legatis testamentariis. In 33. quibus fiant & praestentur, & quomodo & qua effectum sortiantur. Et in 34. consequenter de lege Falcidia, qua ex illis deducitur, quid ea sit, & quando deducatur, &c. Expedito autem calculo de modis generalis & particularis institutionis, tractatur in 35. qui instituti heredes possunt. In 36 finis & rationes testamentariae voluntatis. Ita concluditur liber 42.

Et mox in 43. lib. antequam ex caussa testamentaria ad intestati successionem transeamus, aperimus quaedam, quae media sunt inter vtramque caussam. Et in 1. cap. explicamus codicillos. In 2. in genere bonorum possessiones & species. In 3 de ea quae est secundum tabulas, & in 4. quae contra. In 5. de delatis ab intestato.

Hinc sequitur accommode liber 44. quo via sternitur ad materiam intestati. Et in cap. 1. traditur, quibus ex caussis transeat testamenti caussa in caussam intestati, datur exemplum in 2. in praeteritione filiorum, de qua agimus. In 3. de exheredatione, vnde nascitur inofficiosi querela, de qua statim in 4. Ex qua consequitur filius legitimam bonorum paternorum vel parentum partem, ideo de ea in cap. 5. Et fin. 6. cap. breuiter alias caussas quibus corruit testamenti successio, indicamus.

Quocirca destructa successione testamenti, cum ab intestato succedatur, de ea successione agimus lib. 45. Primumque in genere in cap. 1. deinde in 2. de successione descendentium, quam in 3. discutimus latius, in successione primogenitorum. Et in 4. mores in successione filiorum & filiarum gentium aperimus. Et in 5. de successione filiorum legitimorum tantum. In 6. naturalium & spuriorum. In 7. legitimatorum, 8. nepotum, 9. ascendentium, 10. de successionis huius rationibus. Atque cum ii deficiunt, quomodo alii succedere debeant collaterales proximi, in 11. tractatur. Et in 12. quomodo remotiores. In 13 quomodo & illi alio iure alibi quam Romano succedant, 14. de successione coniugum, iis deficientibus. Et 15. quando aliis personis hereditates intestatorum deferantur, ex variis caussis, collegii, hospitii, &c.

Quibus consideratis non ibi sistendum esse vsus nos docet: sed postquam alicui competere ius succedendi apparet, agendum est de acquirenda hereditate, vel de ea dimittenda: quare incipit liber 46. qui id nos docere possit: ratioque eius libelli in cap. 1. habetur. In 2. ius deliberandi explicatur, & cretionis hereditatis forma, & transmissiones. In 3. confectio inuentarii, & eius beneficium. Et postea in 4. de aditione. Et in 5. de eius effectu, & rationibus. In 6. de repudiatione, 7. de petitione hereditatis, 8. de collatione & contributione quae inter succedentes fit, 9. vero de modis quibus quis a sibi delata vel quaesita hereditate excluditur. Ex quibus paratur pinguior hereditas ceteris coheredibus, prout coniuncti sunt vel disiuncti: quare in 10. agimus de coniunctione & disiunctione. Et in 11. de iure accrescendi, & non decrescendi inter coniunctos, & praelatione eorum.

Tandem veluti iam appulsi portum, post lustratas & explicatas singulas res & personas, & post considerationem negotiorum in genere & specie incipit iudiciorum tractatio, lib. 47. Quae a nobis suis regulis componuntur & concluduntur vsque ad 50. & vltimum Syntagmatis librum, vt per haec iudicia quid iustum & iniustum sit, & quomodo res, persona, & negocia sint cuique pro suo iure conseruanda, liqueat. Quocirca in 1. cap. libr. 47. explicamus obiter, quomodo iudicia necessaria sunt, & diuino & humano iure sint comprobata, & rationes eorum. In 2. nominis enucleantur acceptiones. In 3. definitio datur iudicii In 4 diuisio generalis, & in 5. ex ratione caussarum: vbi plures aliae adferuntur partitiones iudiciorum. In 6. quomodo ordinaria & extraordinaria iudicia dicuntur. In 7. de rebus quae in iudicium deducuntur breuis fit enarratio. Vt in 8. de personis, quas in ipsis iudiciis contemplamur principio. Et ideo in cap. 9. indicamus, qui natura iudicari prohibentur. In 10. qui lege. In 11. qui moribus. Et quia aliunde etiam iudicia limitatam habent potestatem ratione dignitatis vel auctoritatis iudicib. concessa, ideo difficilem, sed valde vtilem instituimus de magistratuum diuersa auctoritate, tum apud Romanos, tum apud alias nationes tractatum. Quocirca in 12. ca. admonemus generaliter, inde primam esse distinguendam quaestionem iudicii. In 13. de imperio in vniuersum. In 14. de gladii iure. In 15. de consulum Romanorum auctoritate. In 16. de patritiis, & censoribus, & eorum iudiciis. In 17. de dictatoris potestate. In 18. de magistro equitum. In 19. de decemuiratu & triumuiratu summo, 20. de monarchiae imperio. In 21. distinguuntur post principatus, magistratus & iudices ratione imperii & iurisdictionis. Et 22. de iudicibus agitur in genere. In 23. de equitum seu iudicum decuriis & classibus. In 24. de centumuiris, 25. de senatoribus Romanorum. Et 26. aliarum gentium. In 27 de Gallicanis parlamentis, 28. de consilio praetoriano, seu magno vel aulico. In 29. de cancellario magno Galliae, 30. de praetoribus & praefecto praetorio, 31. de Ædilibus, 32 de prouincialibus aliis magistratibus, eorumque potestate. 33. de rectoribus prouinciarum in Gallia, toparchis, senarchis, baiulis, & de ceteris, 34. de Tribunis pleb. 35. de praefecto vrbi, 36. de aliis magistratibus per satyram diuersarum gentium, & Galliae, 37. de iudicibus mercatorum, & 38 aerarii Gallici, 39. de arbitris & compromissariis. Quibus subiicimus nationem officiorum eorum qui illis administrant & inseruiunt. Vt cap. 40 apparitorum viatorum, accensorum, satellitum, &c. Et in cap. 41. Scribarum & amanuensium. Et in cap. 42. de notariis & tabulariorum publicorum personis, vbi ea omnia quae ad notarii munus & instrumenti publici fidem pertinent, annotantur.

Ceterum vbi iam absoluimus res & personas iudiciorum percensere, peruenimus ad ordinem iudiciorum in libro 48. Et primum de ordine illo generaliter agimus. Subinde in cap. 2. de citatione, & de iis quae ad illam pertinent. Et quando vocatus non comparet, de eius contumacia in 3. Et si compareat vterque litigantium, quomodo in 4. satisdare debeant, docemus. Et 5. quomodo & qua forma libellus vel petitio concipitur. Et 6. de contestatione, 7. vero de iuramento calumniae quod praecedit probationes faciendas, pro quibus dantur dilationes, vt pro aliis iudicialibus actibus. Idea explicamus dilationes in 8. Et probationes in genere in 9. Et in specie sequentibus, vt in 10. de probationibus quae fiunt per aspectum, monumentorum inscriptiones, perque notoria. Postea in cap. 11. per praesumtiones & suspiciones. In 12. per indicia diuinitus vel humanitus apparentia, aut per torturam, & in ea factam confessionem. In 13. per testes. In 14. per Instrumenta. In 15. per purgationem vulgarem & canonicam. In 16 per duellum seu monomachiam. Quibus explicitis, earumque substantia declarata de conclusione litis seu in caussa, agitur in 17. Et cum ea etiam concluditur liber 48.

At vero vbi instructam & apparatam caussam reddidimus in-

hus iudicio'rum, oportuit ad partes iudicum peruenire. Et ideirco necessaria rerum consequentia libro 49. Et in cap. 1. instruitur iudex. cuius saltus partes sunt in iudicando post conclusionem, quomodo perpendere debeat negotium conclusum, habita ratione litigantium: & quem actorem, quem reum dicere debeat. Et num illi sua sint iurisdictionis Et in 2 num potuerint agere, vel conueniri. Et in 3. si eum recusauerint, num caussæ rejectionis legitimæ sint, quemve ibi ordinem seruare debeat. In 4 num qui agunt vel defendunt vel nomine alieno admitti debeant & habeant mandatũ legitimum, & de procuratore ad lites quæ obseruare debeat, monetur: vt in 5. quæ in syndico & in actore consideranda sint. Et in 6 de aduocatis priuatorum negotiarum. In 7 de aduocatis & rationalibus fisci.

Et illis veluti præludiis recte se habentibus, constituto optime statu caussæ, annectitur liber 50. & postremus, qui de sententia & modo sententiam dicendi, & de iuramenti religione & appellationibus, & exsecutionibus tractandis iudicantem informat. Et proinde in 1. cap. sententiarum interlocutoriarum & definitiuarum substantia docetur, & formula ad sententiam perueniendi, & exsequendi easdem, & retractandi si opus sit. In 2. vero de appellationibus, earumque caussis, formulis, Apostolis, desertionibus, releuationibus, & attentatis. Quia vero nulla est pars iudiciorum, quæ non egeat aliqua specie iuramenti, & quia iurisiurandi religio omnib. fere negotiis humanis vim & robur addit: tandem post omnium negotiorum pertractationem, istius tertia Syntagmatis iuris vltimam sedem de iuramenta tractatio accepit. Et ideo in 3. cap. de eo agitur in genere, & de necessitate iuramenti. In 4. de eius finitione, & diuisione, & de quibusdam eius speciebus, nempe de temerario, & promissoria seu assertaria. In 5. de eo quod contractus & actus confirmat, & quomodo illud accedat efficaciter. In 6. de aliis iuramentis quæ maxime ad lites decidendas vel minuendas pertinent, vt iustior & facilior sit iudicis definitio & prolatio sententiæ. & de voluntario & necessario: Admonemur autem in 7. de quibus iuretur, & qui iurare possunt vel agi possunt. In 8. quomodo iuratum olim, & nunc iurandum sit, prolatis antiquorum formulis quibusdam & conceptionibus iuramenti. In cap vero 9. de viribus dicitur iuramenti. In 10. de periuria, pœnisq; eius diuinitus & a gentibus ei impositis. Vt in 11. de aliis pœnis, quæ iure positiuo, ciuili, & Pontificio fuerunt adiecta. Postremo, cap. 12. quomodo periurii pœna euitari possit, per interpretationem, absolutionem, nullitatem & remissionem iuramenti.

Et ita cum Dei ope & beneficia exactum est opus are perennius, & a rebus & personis ad negotia & finem series, gratia Dei peruenit, cui omnis honor & gloria.

Veritas Domini manet in æternum.

INDEX TITVLORVM OMNIVM QVI VNIVERSO HOC SYNTAGMATE CONTINENTVR,

ordine Alphabetico digestus. Prior numerus Librum, alter Titulos indicat.

A.

B.

C.

G.

ELENCHVS SINGVLORVM LIBRORVM, ET CAPITVM SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI.

LIBER IIII.

De rebus seruientibus & liberis.

LIBER V.

De rebus communibus, confusis, & propriis distinguendis.

LIBER VI.

De Feudalibus rebus, & de feudis.

LIBER VII.

De personis, & primum de statu personarum naturali.

LIBER VIII.

De distinctione personarum ex generatione, & de sponsalibus.

LIBER IX.

De Matrimoniis & nuptiis.

LIBER X.

De personis extra legitimam coniunctionem natis, & nominatis.

LIBER

LIBER XI.

De personis sui vel alieni iuris.

LIBER XII.

De tutoribus, & tutelis.

LIBER XIII.

De curatoribus, & cura eorum.

LIBER XIIII.

De seruis, & liberis, iureq; dominorum.

LIBER XV.

De personis ecclesiasticis maioris & minoris dignitatis.

LIBER XVI.

De personis sacris ordinibus initiatis, & de earum sacerdotiis.

LIBER XVII.

De personarum ex caussa beneficiorum distinctione, & de beneficiis.

LIBER XVIII.

De publicis & aliis secularibus personis.

18 Cuius

LIBER XXVI.

De Redhibitione gentilitia.

LIBER XXVII.

De Contractibus reliquis, qui consensu fiunt.

LIBER XXVIII.

De Contractibus anomalis.

LIBER XXIX.

De Obligationibus quæ ex quasi contractu.

LIBER XXX.

De Criminibus in genere.

LIBER XXXI.

De Pœnis.

LIBER XXXII.

De Accusationibus.

LIBER

LIBER XL.
De Vsucapionibus.

LIBER XLI.
De Successionibus conuentionalibus.

LIBER XLII.
De Testamentaria successione.

LIB. XLIII.
De Mediis, quæ ad caussam testati & intestati pertinere possunt.

LIB. XLIIII.
de Præiudiis ad caussam intestati.

LIB. XLV.
De Successionibus intestati.

LIBER XLVI.
De Acquirenda vel amittenda hereditate.

LIBER XLVII.
De Iudiciis, & Iudicibus, & eorum Iurisdictione & Administrat.

LIB. XLVIII.

De Ordine iudiciorum.

LIB. XLIX.

De Legitimis personis, inter quas iudicia feruntur.

LIB. L.

De Sententia, & iureiurando.

SYNTAG.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PRIOR PARS,

DE REBVS IN GENERE,

LIBER I.

De Summaria in vniuersum rerum consideratione. CAP. I.

1 *Res appellatio quare generalis.*
2 *Res appellatio, & quae sunt* Patrimonii, *& non patrimonii continet,* Corporaliaque *& In*corporalia.
3 *Rerum diuisio, in Corporales & Incorporales: & earum discrimen.*
4 *Materia & forma quid.*
5 *Corpora simplicia & composita.*

GENERALIS rei appellatio ex eo nata videtur, quod rei nomen a Graeco verbo *ῥέω*, id
1 est *fluo*, † confictum & tractum videtur, vel ab Hebr. רר *rer*, id est, *misceri*. Siquidem veluti quodam perpetuo flumine vnda vndam sequitur, & altera aliam impellit, & inuicem commiscentur: Sic ex vna prima rerum materia & sublimata, perpetua quadam alteratione, res variae fiunt & nascuntur, & miscentur: generalis quippe rerum fuit creatio *Caelum & Terra*, in primo die Geneseos orbis, *Genes. 1.* quae per dies sequentes distincta est a summo & omnipotente rerum omnium opifice Deo. ¶ Quamob-
2 rem † rei significatio latissime sese diffundit, in ea, quae patrimonii nostri sunt, & quae extra patrimonium & possessionem habentur, *& Paul. Iurisconsul. notat, l. res appellatio 5. de verb. sign. lib. 50. P. tit. 16.* Vt merito praeter hanc rei appellationem tanquam generalem elegerit, in edicto *De rebus creditis* conceptione, *teste Vlpiano l. 1. § fin. de reb. cred. lib. 12. P. tit. 1.* Nec interest corporalia sint, an incorporalia: vtraque namque continentur. *tit. de reb. corp. & incorpor. lib. 2. Instit. tit. 2. Paul. l. 1. de rer. diuis. lib. 1. P.* Siquidem & facta continentur quoque, *not. gl. in d. § fin. l. 1. de rebus cred. & Vlpian. in l. nomina & res l. 6. de verb. sign. in P.* & personae ipsae *apud Modestinum, l. mora 32. § si de leg. 1. lib. 31. P. tit. 1.* caussae & iura, *Vlpia. in l. res appellatione, 23. de verbor. sign. in P.* Et in summa, & omnia reliqua quae sunt, vt & Ausonius ait: *Imperium, inquit, litem, venerem, cur vna notat res: Quodq; vllarum non est, nihil est. D. August. lib. de doctrin. Christian. & 1. senten. dist. 1.* Sic Cicero, *in part. orat. res bonas vel malas* dici tradit, *vel animi vel corporis vel externorum*, cui & omnes subscribunt. Familioris tamen doctrinae gratia, personae a rerum communi appellatione distinguendae sunt, & negotia seu actiones, vt & ante fecit Caius, *in l. 1. de stat. hom. lib. 1. P. tit. 5.* & postea Tribonianus *§ fi. de iur. nat. lib. 1. Instit. iur. ciuil. tit. 2.*
3 ¶ Est † aut rerum potissima & prima diuisio in corporales, & incorporales: illae, quae sui natura tangi viderive possunt: istae minime, *Inst. in § 1. de reb. corp. lib. 2. Inst. tit. 2. Pau. l. 1. de rer. diuis. lib. 1. P. tit. 8.* Vel, *vt Cic. in Topicis dixit*, aliae res sunt, aliae esse intelliguntur. Plato *dial. 6. de republic. & rursus in Phaedone*, genus rerum aliud visibile, aliud inuisibile & intelligibile constituit: atque corpus visibile, animam autem ex genere inuisibilium dicit. Porro res corporales distant inter se per exteriores terminos & sensibus comprehensibiles: res vero incorporales, quamuis per exteriora discrimen non admittant, intimis tamen proprietatibus discernuntur. Sic ideae ab ideis, in mente: scientiae a scientiis, in anima: mens ab anima, mentes a mentibus, anima ab animis, *vt ait Plotinus lib. 4. Ennead. 6. cap. 11.* In corporalibus rursum, duo perpetuo obseruare conuenit, materiam scilicet & formam, per quam ex caligine materia lucem accipit. Sicut & in intellectualibus, quod profundum incognitumque est prius, materiae instar est, quae lumine rationis e lustris ad intellectum reuocante, formamque intellecti suscipit. Diuidit enim, & perpetuo vis intelligendi rem examinat, quousq; ad id quod simplex est, nempe ad verum peruenerit, quod videlicet resolui vlterius non valeat, *idem Plot. lib. 4. Ennead. 2. c. 5.* ¶ Materia † cum apud alterius doctrinae pro- 4
fessores, tum etiam apud Iurisconsultos est, quae vnicuique transmutationi subiici potest: vel id, ex quo aliquid fit, vel fieri potest, *Caius l. adeo. 7. § cum in suo, de acquir. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.* Forma, est transmutationum effectrix, res ab inuicem & a seipsis distinguens, *d. l. adeo. § insulam. Vlpi. in l. Iulianus. 9. § si quis rem, ad exhib. lib. 10. P. tit. 4.* ¶ Corporum † alia vt simplicia in iure, alia vt 5
composita, considerantur: quemadmodum & Aristoteles, *1. de coelo, c. 1. 2. & sequentib.* simplicia & Physici nominant quatuor elementa, *aerem, aquam, terram, ignem*, & quintum corpus *aethera*, & quae in eo. Verum differunt in eo Iurisconsulti a Physicis & Philosophis aliis, vt elementa quatuor simplicitate illa inuisibili, quam illi ponunt, non considerent, sed quatenus cum mole & visibili forma nobis apparent, elementa inquam mista, vt seorsum de terra, seorsum de aqua, & similiter de igne, & aere hoc pertractent. De quibus exempla oculis subiiciemus.

De Terra. Cap. 2.

1 *Terra pura quid.*
2 *Noualis terra quae, & quae integra.*
3 *Terra pro regione, &* Territorio.
4 *de Alluuionum incremento: aliaque terra inhaerentia ponuntur.*
5 *de Viarum publicarum cura & curatoribus.*
6 *Quatuor viae viarum.*

VLpianus terram puram, aliis † fecibus non mixtam describit, 1
dum ait, *in l. 1. § pen. de via publ. lib. 43. P. tit. 9.* [*nemo potest in viam terrenam, glaream mittere, aut ibi sternere lapides:*] glaream medium ponens inter lapides & veram terram. Quanquam & illa aliquando terra dicatur, cum adiectione accidentali: vt Georgici saepe terrarum discrimina insinuant, dum dicunt *terram vel calculosam, vel arenosam putrem, aegram, & id genus.* Alio modo locus purus dicitur, qui neque sacer, neq; sanctus, neque religiosus est: sed ab omnibus nominibus vacare videtur, *Vlp. in l. 2. § purus, de relig. & sumpt. fun. lib. 11. P. tit. 7.* ¶ Et † apud Iurisconsultos a- 2
lia noualis, nuperrime quae est proscissa, & a dumetis & sentibus repurgata, & aratro nunc primum aperta, *c. 1. & c. quid per nouale de verb. signific. apud Gregor. plura Specul. tit. de probat. in § fin. & vers. cur noualis, & quamdiu dicatur nouale*, vel quae anno praeterito cessauit, *Paul. in l. sylua, 30. § noual. de verb. sign. lib. 50. P. tit. 16.* Alia integra terra, in quam dominus nondum pecus immisit pascendi caussa, *d. l. sylua, § noualis.* ¶ In † summa, illud omne, quod 3
teritur pedibus hominum & consequenter vniuersus orbis, terra dicitur: & aliquando tamen, addito vocabulo alio, pars a toto distinguitur, pro que aliqua regione, regno, vel natione eius nominis exauditur, vt dicimus terram sanctam, *c. ad liberandam. de Iudaeis in decretal. cap. cum in partibus, de verb. signific.* Sic vniuersi-

tas agrorum intra fines cuiusque contenta, terra & territorium non improprie dicitur a Pomponio, *l. pupillus, 239. §. territorium, de verbor. signif. lib. 50. P.* quod intra illos fines magistratus habeat terrendi, id est, *submouendi* ius. Cui affinia significatione sunt nomina, *districtus, diœcesis, iurisdictio*, & id genus bono tenus dissi-
4 milia. § Circa † terræ tractationem agitantur quæstiones, de alluuionum latentibus incrementis, quæ sequuntur terrarum qualitates, & dominia quibus accedunt, *Gord. Cæs. in l. 1. § final. & Arcad. Honor. & Theo. in l. 2. & Theo. & Valen. in l. 3. de alluuio. lib. 7. C. tit. 41. cap. ex transmissa, iuncta gl. in verbo minutatim, de præscript. l. adeo. § præterea, de acquir. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. § præterea, de rer. diuis. lib. 2. Instit. tit. 1.* exceptis agris limitatis publicis distributis, *l. in agris, de acqu. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.* Agitur & de seruitutibus itineris, actus, viæ, & aliis prædialibus, de quibus proprii extant tituli, *vt de itinere actuve priuato, cum simil.* & leges, *Pomponius in l. si tam angusti, 13. de seru. libr. 8. P. tit. 1. Vlpian. l. 1. Caius l. via, 8. Paul. l. via, 23. de seruitut. rust. præd. lib. 8. P. tit. 3. cum simil.* Et vt vicinus, via publica terræ motu, vel aquarum iniuria sublata vel intercepta, teneatur per terram suam proximam iter publicum pati, *Iabolen. in l. si locus, 14. quemad. seru. amitt. lib. 8. P. tit. 6.* Pertinet & huc, titulus De ripa munienda, *lib. 43. P. tit. 14.* titulus, Finium regundorum, *lib. 10. P. tit. 1.* titulus, Si mensor falsum modū
5 dixerit, *lib. 11. P. tit. 6.* § Huc † potest pertinere cura pars ædilium curulium circa vias publicas, vt illæ aperiantur occlusæ, reficiantur, & purgentur, id est, ad liberamentum proprium reducantur, ne effodiantur vel subruantur, ne quid in his ædificetur: non proiiciantur in his stercora, non morticinia, nō coria, non alia noxia, ne in viis rixari permittant, *Vlp. in l. 1. & 3. de via publ. lib. 43. P. tit. 10.* Ne fiant impedimenta itineris, specus, pons've per viam publicam, *Vlp. in l. 2. § tractatū ctt. ne quid in loc. publ. lib. 43. P. ti. 8. Pompon. l. 1. & Paul. l. 2. de loc. & itin. pu. lib. 43. P. tit. 6.* Sic Themistocles, & Areopagitarum iudicium, *Heraclides de politiis in Atheniensibus*, viarum publicarum curam gerebant, ne quis in eis ædificaret, aut constitutos terminos excederet: quia viæ publicæ solum, publicum est, neque in his ius est, aliquid operis priuato faciendi, *d. l. 2. §. ait prætor, ne quid in loc. publ.* Vocantq; ideo Græci *vias* has, *basilicas* vel regias, *hoc est*, regis, qui iuris publici tuetur vim & caussam. Sicut & in sacris literis, regia via, publica etiam dicitur, *Num. c. 21.* Romanis, prætoria, consularis, *d. l. 2. § ait prætor.* & militaris, *Paul. l. 3. de locis & itiner. publ.* Singularis lex Alexandri Seueri Cæsaris, literis consignata a Lampridio, *in Alexand. Seuer.* vt si quis e suis militibus de via in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subiiceretur in eius Alexandri, scilicet conspectu, aut virgis, aut condemnationi: & si hæc transiret dignitatis homo, grauissimis contumeliis afficiebatur, dicente eo, *Visne in agro tuo hoc fieri? alteri ne feceris, quod*
6 *tibi fieri non vis.* § Constituti † & olim quatuorviri, qui curam viarum agerent, paulo post creationem consulum, *Pompo. in l. 2. § eodem tempore, de orig. iur. lib. 1. P. tit. 2.* Cura etiam reficiendarū viarum non negligebatur a Cæsaribus: nam & has mandauit Octauianus refici, partim publicis, partim suis, partim patrum quibusdam sumptibus, *Dion Cassius, lib. 53. hist. Rom.* Isq; Cæsar existens, viarum curator cōstitutus, prætorios viros etiam viis reficiendis, qui binis lictoribus vterentur, designauit, *idem li. 54.* Itinera namque publica maxime commerciis hominum conseruandis necessaria sunt: vt impium etiam visum fuerit, non tantum ea impediuisse, sed etiam errantibus ab iis, viam non demonstrasse. Cuius rei in collectione antiquorum comicorum, *c. 5. in Diphili sententiis*, Diphili ponuntur comici testimonia.

Ἀγνοεῖς ἐν ταῖς ἀραῖς
Ὅτι ἐστιν: … ὀρθῶς …,
… , id est,
Scis in exsecrationibus
Illud adesse, si quis non recte monstrauerit viam,
Aut ignem, accenderit aut aquam corruperit.

De Aqua. Cap. 3.

1 *Aqua fluens & pluuia.*
2 *Aqua stagnans, aqua Viua, Flumen, & fluminum partitio, Torrens, Riuus, Ripa, Littus.*
3 *Aqua nostra, aliena, ex qua seruitutes, ductus haustusq; ad aquā pecoris appulsus.*
4 *Aqua quotidiana æstiua. Mare excipiens omnes aquas.*
5 *in Mari iurisdictio, quia ibi distinctio terminorum, & necessitas cura vicinorum.*
6 *de Nauibus, Nautis, & legibus nauticis.*
7 *Maritimis improbis.*
8 *De Almyrarchi, quem dicunt Admiralum, iurisdictione.*

AQua apud Iurisconsultos † per accidentia distinctionem accipit pari modo, vt terra: nam vel considerant tanquam profluentem, cuius vsus cōmunis sit, siue profluat a cœlo, siue perpetuo flumine labatur, aut aliter, *§ & quidem, de rer. diuis. lib. 2. Inst. tit. 2. & ibi Accurs. vt l. fluminum, 24. de dam. inf. lib. 39. P. tit. 2.* Quæ de cœlo cadit, pluuia dicitur, quæve imbre excrescit, siue sola fluat, siue cum alia misceatur. Sicq; explicat Vlpianus edictū prætoris, *l. 1. de aqua pluu. arc. lib. 39. P. tit. 3.* de aqua pluuia arcenda. § Quæ † si 1
aliquo loco excipiatur & concludatur, vt *Cisterna*, vel aliter, dicitur 2
aqua stagnans, qualis in stagno, in lacu, fossa, & piscina, *quid ea sint, explic. Vlp. l. 1. vt in flu. publ. nauig. lice. lib. 43. P. ti. 13.* in quo differt & veluti opponitur aquæ viuæ, quæ non e cœlo cadit, sed ex terra nascitur, qualis in fonte, *in l. 1. § 1. de fonte, lib. 43. tit. 21. P.* vel etiam in puteo, qui ex suis cuniculis aquas accipit, quæ & viuæ ea ratione dici possunt, sicut & nominauit Vlp. *is qui in puteum, l. 11. quod vi aut clam, lib. 43. P. tit. 23.* quando portionem agri dixit aquā viuam. Quādo aūt vel ab imbribus collecta aqua vel a fontib. scaturiens, perpetuum agit fluxum, *flumen* facit: quod tamen a riuo differre credimus, aut magnitudine, aut existimatione circumcolentium. Atq; rursum, fluminum quædam perennia, in quorū alueo aqua nunquam deficit. Alia *Torrentia*, quæ tantū hyeme fluunt, æstate exsiccantur solibus, *l. 1. de flum. lib. 43. P. tit. 12.* *Riuum* Vlp. dicit, *l. 1. § ait erge prætor, de riuis, lib. 43. P. tit. 20.* locum per longitudinem depressum. Ea omnia, vel publica, vel priuata sunt. Et vicina alueis loca, vel *Ripa*, vel *Littus* nominantur, *d. l. 1. § ripa, de flum. & Instit. § littus, de rer. diuis. lib. 2. Inst. Modest. l. littus 112. de ver. sig. li. 50. P. tit. 16.* quatenus fluunt hyberni fluctus naturalem viam secuti, *d. l. 1. § ripa, de fluminib.* Et apertius, ripa, ea quæ plenissimū flumen cōtinet, *l. pen. de flumin. P.* § Dicimus † & *Aquam nostram* esse, quæ in 3
nostro agro nascitur: vt alienam, quæ ex alieno deriuatur, *Alex. Imp. in l. aqua. 4. & Claudius Cæsar, in l. præses prouinciæ, de seruit. lib. 3. C. tit. 34. addendus & Vlp. in l. Proculus 26. de dam. inf. lib. 39. P. tit. 2.* In aliena aqua seruitutes constituuntur, ductus aquæ, *d. l. 1. § 1. de fonte in P. l. 1. de riuis.* Aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, *d. l. 1. de riuis, de omnibus in l. 1. de seru. rust. præd. lib. 8. P. tit. 3. & Instit. in § inter rusticorum, 20. tit. Inst. aut ciuil.* Atq; ad ductum etiā aquæ pertinet stillicidii immittendi caussa, quæ & seruitutem facit, *l. seruitutes, 19. § si sublatum, cum sequen. §§ de seruit. vrb. præd. lib. 8. P. tit. 2.*
§ De † hinc & edictum de *Aqua quotidiana & æstiua*: quotidianā 4
autem aquam vocamus, quæ quotidie, æstate, & hyeme duci potest: æstiuam porro illam, quæ æstate tantum, *l. 1. de aqua quoti. & æsti. lib. 43. P. tit. 19.* idq; arte. Ceterū natura fit alia ductio omniū fluminum, riuorum, & fontium, siue per apertos cursus, vel aditos cuniculos, in mare, q; est centrum aquarum omnium, ex quo oriuntur, & in quod reuertuntur, *Eccles. c. 1. & Ecclesi. c. 40. & Leui. c. 8. Arist. Meteo. lib. 1. c. 1.* ex omni terræ latissima circumferentia, & cauernoso, spongiosove vtero. Vocauit quippe Deus in mūdi genesi terrā aridam: congregationes aūt aquarū maria, *Gen. 1.* Quæ quidem magis fæculentam aquam continent, vt potè mari participe humoris, aeris & terræ, vt Aristoteles docet, *lib. de mundo, in prin.* Quo fit eo opulentius, & aqua potui incommoda, ob multam portionem terræ & paucum humorem, quibus ibi vt plurimum testacea generantur & coalescunt. *Arist. lib. 3. de gen. anim. c. 11. & problem. sectio. 23. q. 7.* § Et † hoc ipsum mare etiā considerant 5
Iurisconsulti, tum late diffusum, tum etiam littora eius. Siquidem & diuisum mare per varia imperia: atq; iurisdictio in pelago, non omnibus, sed certis competit. Sunt enim & mari certi fines natura per Deum constituti, & tamen terminus vnus generalis: quod indicatur in sacris prouerbiis, *Prouer. 8. c. Quando*, inquit sapientia æterna, *circumdabat Dominus mari terminum suum, aderam: & quando legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Est aūt terminus generalis in Oceano mari, quod quidem velociter orbem omnem ambiens, infinitum, sicut ait Pomponius Mela, *in prin. li. 3. Pompo. Mela, de situ orbis*, efficit pelagus, vt terra omnis ideo insula dicatur ab Strabone, *circa prin. lib. 1. Geog.* Et Plotinus *lib. de prouid.* aquā videri totam terram obruiturā, ni intra suos fines a summo opifice contineretur, animaduertit. De quorū diuisione late Macrobius, *lib. 2. in som. Scip.* & Aristot. *c. 9. lib. de mundo.* Ex his mediterraneum mare caput attollit, per varios sinus influente Oceano secundum Solinum, *c. 22.* Inter Abylam enim & Calpem irrumpens, Africam ab Europa diuidit. Et in summa, ne geographum agamus, vtrumq; mare Oceanum, & Mediterraneum, a regio-

a regionibus quas alluit, diuersa assumit nomina. Veluti appellamus Oceanum Atlanticum, Britannicum, Germanicum, Sardinium, Gallicum, Adriaticum, Siculum, Creticum, Ægyptium, Pamphilium, Syriacum, Ægæum, Miriéum: & ad ortum solis Oceanum pariter Indicum, Persicum, &c. Et Mediterraneum, Ibericum, Ligusticũ, Tuscum, Tyrrhenum, &c. Ex quibus, *de Iurisd. in mari, & quando, & quis possit inibi tributa imponere, vide disputatum apud Cepollam, lib. 2. de seruitut. rustic. prad. cap. 26. a num. 4. vsque ad 29.* quia cunstat tribui nomina mari a locis vicinis, procul dubio constat, & curam horum sinuum, ad illas regiones pertinere debere, vt tutæ pyratis, barbarorum hostiumque incursionibus sint, & nauigationes mercium extra aleam prædæ ad incolas littorum, & ciuitates vicinas perueniant. Et quia nauigandi vsus freqüens fuit, simul & nauigiliura iure duci oportuit, quæ nec construi debuerunt, vel potuerunt facilius, quam ab iis, qui in proximis mari locis impetant: ideo notaut Ioannes Andreas, *gloss. in c. vbi periculum, circa primam explicationem, in fine,* & post eum Dominicus, *in d. c. ad §. porro, de elect. lib. 1. sexti tit. 6. Bald. in l. pen. de institut sub cond fact. C. Bald. in c. accedens, in fine, vt lit. non contestat. Decius, in c. licet caussam, in 2. colum. de probat.* quod licet mare nũ sit in alicuius territorio vel dominio, eo quod iure gentium diuisum non sit, sed omnibus pateat, *Celsus in l. littora 3 ne quid in loco pub. lib. 43. P. titul. 8* tamen maris partes, eius ciuitatis censeantur, quæ proxima est, *Vlpian. l. venditor. 14. commun. prad. lib. 8. P. tit. 4.* Sic & Caius, *l. insula. 9. de probat. libr. 5. P. tit. 1.* Insulæ, inquit, Italiæ, pars Italiæ sunt: sicut & cuiusque prouinciæ. Quare probe Antoninus Imperator respondit Eudemoni. *l. ἀξίωσις, a. liaus deprecatio. 9. ad l. Rhod. de iact. lib. 14. P. titul. 2.* Nicomediensi, qui naufragium fecerat, & direptione vexatus fuerat in mari Italico, ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος: ὁ δὲ [illegible] [illegible] θαλάσσης, &c. *Ego quidem totius mundi dominus, lex autem, maris: secundum namque legem Rhodiam iudicate nautica, dummodo in eis legibus nostris nihil aduersetur.* Fuerũt quippe leges antiquæ de nauigatione a Rhodiis, qui maxime freta sulcabant, latæ, *cap. Rhodia. 2. distinct. in decret. Gratia.* postea & illis approbatis, aliæ de naufragiis a Romanorum nomothetis promulgatæ. *Vlpia. in l. quo naufragium. 3. de incend. rui. & nauf. lib. 47. P. tit. 9. Diocle. & Maxim. CC. in fin. de fur. lib. 6. C. tit. 2.*

6 ¶ Exstant † & proprii in posterioribus libris Codicis Iustinianei tituli, de nauicular. *lib. 11. C. tit. 1.* De nautis *lib. 11. C. tit. 26.* Tyberinis, de naufragiis. *lib. 11. C. tit. 5.* Refert & Strabo, *lib. 10. Geog.* primum mari imperasse Minoem. Quod Diodorus Siculus, *lib. 6.* Neptuno tribuit, & quia primus classem mari induxerit, ubi id maris imperatorem dictum. Quamquam alii aliter sentiant, vt refert Polydorus Virgilius, *libr. 3. de Inuent. rer. cap. 15.* qui inuentiones nauium, & ratis adiudicauit quibusdam Noacho iunioribus, cum tamen constet Noachum, & nauem quam dicimus arcam, tempore cataclysmi fabricasse, *Genes. 6. Beros. in 2. Ioseph in 1. antiq. Iudaic.* Etsi non diffitear seculis sequentibus Noachum, aliquos alicubi vsum demonstrasse, & imperandi per vim sibi sceptrum arrogasse, non aliter quam contigit etiam in terra, simulque leges aquis finitimis, & insulis dictasse, sicut & regnicolis aliis.

7 ¶ Quinimo, † in maritimis potissimum ciuitatibus & regionibus, opus fuit maximo salutis fundatore, & diuinis legum latoribus, vt monet Plato, *dial. 4. de ll.* ne multos ac varios mores, simulque prauos huiusmodi regiones natura contraheret. Nam cum eiusmodi loca, cauponando mercibus & pecunia repleantur, fiunt incolarum & accolarum dolosi animi, instabiles, & infidi mores: accedit inhumanitas & feritas, quæ vel propriam indit nautis naturam. Si quidem illi propter sanguinem crassum, non secus ac aurigæ, & baiuli euadunt feroces, plerumq; improbi, sine stimulis conscientiæ, sine metu, nulla ducti religione, humanitate, vel pietate, quia iis sanguis tetro, ac insuaui halitu, cerebrum implet. Et sicuti atra densaque nubes soli effusa, radios eius intercipit, ac lumen offuscat: sic humor, qui in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæque impellit, prout etiam animaduertit Leuinus Lemnius, *lib. 5. de occult. rer. mirac. c. 16.* Idcirco & seuerius & accuratius legum aculei, in his regionibus erant exserendi.

8 ¶ Proinde † Iurisconsulto futuro & leges horum cognoscendæ sunt, quæ de aquis latæ sunt, quarum aliquas summo digito indicabimus, dummodo monuerimus in Gallia præfectum maris constitutum, quem corrupta voce dicunt *Admiralium*, cum dici debeat Almyrarchos, *Ioachimus Peronius, lib. de ling. Gall. cum Græca cognatione,* ac si dicas, salsuginis vel maris principem, cuius iurisdictioni & imperio, post principem, omnes, qui maritimas incolunt oras circa Gallias, obtemperant, dum de eius caussa agitur, vt apparet ex constitutione regia Francisci primi, *Ordonn. du Roy Francoys sur le faict de la marine, art. 30.* Cura autem eius versatur circa res bellicas, & apparatus omnes nauales, estque tanquam Imperator in exercitu, & apparatu nautico: ideo ei ius decimæ omnium quæ capiuntur ex hostibus tempore belli, *ead. constitut. art. 23.* Sicuti & ius salarii petendi pro commeatu tuto & comitatu militari, quem tenentur præstare tempore belli mercatoribus regni vel aliis fœderatis, *eadem constitut. art. 28.* Exigendi etiam ei potestas iure excubiarum, id est, *de guet*, ab accolis maris tẽpore pacis, sicut & tempore belli cogere potest ad vigilias & excubias, vt ex speculis signum dent incolæ: interdiu fumo, noctu igne, *ead. constit. artic. 31.* Constituit & milites stationarios pro custodia piscatorum, ne inuadantur ab hostibus, *ead. art. 20.*

De legibus aquarum. Cap. 4.

1. *Aquarum publicarum vtilitas non immutanda, potus, nauigatio libera, & piscatio.*
2. *Aquarum abusus mulctatus per curatores aquarum.*
3. *Piscari non licet in mari cum lumine. Pbari.*
4. *Seruitus aquæ excipienda, non voluptatis reminiscens.*
5. *de Molendinarum flautaticorum constructione.*
6. *de Molendinis bannariis.*

INter leges † aquis dictas illa est singularis, non licere manu facto opere cursum fluminis immutare, *Vlpianus in l. 1 ne quid in flumin. publ. lib. 43. P. titul. 12.* etsi liceat ita in ripa opus facere, ne flumen agris nostris noceat, *Vlpianus l. 1. de ripa muniend. lib. 43. P. titul. 14. l. 1. C. de alluuion.* Non autem quicquam immittere, vel in flumine facere, vel eius ripa, quo statio nauium iterve nauigii deterius fiat, *Vlpian. l. 1. de flumin. lib. 43. P. titul. 11.* Neque *Pontem* priuati iuris, quisquam supra flumen publicum facere potest, *Scæuola, l. fi. eod. de flum.* At quilibet sine prohibitione priuata, in flumine *Nauigare* potest, in eiusque ripa libere ratem nauemque onerare, & exonerare, *Piscari*, sicut & in mari, *Vlpia. l. 1. vt in flum. publ. nauig. lic. lib. 43. P. titul. 13. & l. 2. § si quis in mari, ne quid in loc. publ. lib. 43. P. tit. 8. Celsus in l. littora. 3. eod. Vlpian. in l. iniuriarum actio, 13. § final. de iniur. lib. 47. P. titul. 10. Mar. in l. 2. & 4. & Caius l. riparum, l. 5. de rer. diuis. lib. 1. P. tit 8. Instit. in §. flumin. & seq. §§. eod. tit. in Instit. iur. ciuil. tit. 1. lib. 2.* quia horum omnium vsus communis, non secus quam aeris, sicuti Iustinianus tradit, *§. 1. & §. & quidem, 8. de rerum diuis. apud Iustin. Mart. in l. 2. & 4. Florent. l. 3. eod. tit. in P.* & ita apud Ouidium *6. Metamorphos.* Latona alloquebatur pueros Lycius rusticos, 1

Quid prohibetis aquas? vsus communis aquarum est:
Nec solem proprium natura, nec aera fecit,
Nec tenues vndas.

Sic & Augustus *Execrabile*, inquit, *videtur domo huius almæ vrbis aquam habere venalem, l. ad reparationem. 7. de aqua d. lib. 11. C.* vbi scilicet est copia & publica: nam priuatam licet, potissimum in locis vbi est penuria, *vt in l. mela. § quadam, de aliment. leg. in P.* Apud tamen Platonem *dialog. 7. de legib. in fin.* hæc lex est, *Piscator nec in portubus, nec sacris fluuiis, paludibus, stagnisve venetur: in aliis liceat, dummodo succorum non vtatur permixtione.* Quod de lacu, & piscina iuris & dominii priuati negatur, vetante domino, *d. l. iniuriarum, § fin. de iniuriis, dict. l. 1. § si priuata, vt in flumin. publ. nauig. lic.* quamuis in legibus Longobardorum, *lib. 1. legum Longobar. titul. de homic. liberorum hominum, & de menomachiis. l. item animalis est, & tit. de damn. in viam dato, l. si animal in puteo.* aqua puteorum priuatorum esse communis omnium vtilitatis dicatur, ex statuto Regis Rotarii. Verum & li refectionibus contribuunt secundum Speculatorem, *tit. de Iud. § sequent.*

¶ Ceterum, † sicuti vsus communis publicarum aquarum liber fuit: sic & abusus legibus coercitus. Et apud Græcos Themistocles, *Plutarchus in vita Themistoc.* apud Romanos M. Portius Cato, & Lælius Valerius censores, *Liuius lib. 9. decad. 4.* omnem aquam publicam seu fontium, aquæ ductuum, seu fluminum publicorum, in priuatum ædificium aut agrum fluentem deme- runt, & quæ in loca publica ædificata amolirave habebant, intra dies triginta demoliti sunt: Themistocles namque fluminum cognitioni & curationi Athenis præfectus, huiusmodi quasi seuerissime deliquissent, mulctam inflixit seuerissimam, teste Plutarcho, *in eius vita.* Et iura etiam priuatis deductionem illam aquarum ex publico, citra priuilegii concessionem, prohibent, *l. 2. 3. 4. 6. 9. de aqua du. libr. 11. C. titul. 42.* semper enim priuatorum 2

commodum publico postponendum est, & ei quod pluribus prodesse potest, *l. 3. de primipil. lib. 12. C. titul. 63. l. vnic. § pen. de cadu. toll.* *l. 6. pro. titul. 51. Paul. l. Labeone 5 6 § Labeo. pro socio. lib. 17. P. titul. 2.* Meminit & Gellius, *lib. 8. noct. cap. 20.* Nolanos ita hoc ius conseruasse, vt neque Virgilio permiserint aquam ducere in propinquum rus: eoque iratum Virgilium, ex suis versibus Nolanos expunxisse, vbi antea cecinerat,

Diues erat Capua & Vicina Vesevo
Nola iugo.

3 § Ideirco † vetitum est piscatoribus, ne nocte cum lumine piscentur: ne ostenso lumine fallant nauigantes, quasi portum aliquem appulsuros, eoque modo in periculum naues, & eos qui in eis sunt, deducant, sibique execrandam prædam dent, *Vlpia. in l. ne piscatores. 10. de incend. ruin. & naufr. lib. 47. P. tit. 9.* Proprium enim est portibus, lumen in editis locis constitui, ad quod enauigent intempesta nocte errantes in pelago nautæ. Quamobrem & speculæ, vnde lumen dependet, *Phari* dicuntur, ἀπὸ τοῦ φανοῦ, quod lucidum significat mutata litera N, in R, & proinde illa altissima turris in Canopico ostio Nili sita, Pharus vel Pharo dicta, quia,

Lumina nocti vaga tollit Pharus æmula Lunæ.

quo lumine deficiente, indicium itineris cum periculo naufragii amittitur, non aliter quam Musæus scribit Leandro contigisse, dum eb Abydo ad Sestum enataret visendi Ero gratia, qui extincta lucerna luci, ad quam pergebat, errans misere fluctibus maris inuolutus, submersus est. Pariter & referunt Nauplium patrem Palamedis, vt iniustam filii necem vlciscerentur, obscura nocte redeuntibus Græcis, ex Caphareo promontorio lucem ostendisse, ex qua illi portum proximum arbitrati impegerunt in scopulos naufragi. Sunt & aliæ nautarum obseruationes, quas Deo fauente in explicanda exercitoria actione, post contractos nominatos tradernus.

4 § Ceterum † interim & aliæ leges de aquis subeunt, inter priuatos controuersias dirimentes: vt si quidē de pluuiali agatur, eaq; noceat vicino ex proximo fundo demissa, toties competat remedium, de aqua pluuiali arcenda, quoties manufacto opere in agro, vicino agro nociturus est, si quis manu fecerit, quo aliter flueret, quam soleret natura: vel si immittendo maiorem eam fecerit, aut citatiorem, aut vehementiorem, aut si eam comprimendo redundare fecerit, *Vlpian. l. 1. § hæc autem actio. & § idem aiunt, & § si vicinus, § deniq., de aqua plu. arc.* alter autem, si natura agri noceat, remedium vllum auertendi non conceditur, *d. l. 1. § fin. & l. 2. de aqua plu.* quamquam noceat inferioribus prædiis, naturali hoc onere cum pinguedine, quæ ex superioribus defluit, compensato: vt vetustas seruitutem huiusmodi constituisse videatur, non secus quā consuetudo præscripta, aut vsus, qui quatenus memoria extenditur, non habuit controuersiā, & sine contradictione constituisse seruitutem aquæ immittendæ, *l. hoc iure, § ductus aquæ, de aqua quotidi. Claudius Cæs. l. præses prouinciæ. 6. Diocle. & Max. in l. si manifesta. 7. C. de seruitut. & aqua lib. 3. C. tit. 34. Scæuo. in l. final. de aqua plu. arc.* dicitur. Patientia quippe domini agri excipientis aquam cum non ante dissenserit, videtur ius superiori concessisse, *Pompo. in l. Labeo ait 19. cum 2 ll. seqq. de aq. plu. arc. in P. Vlpia. l. si quis diuturno. 10. si seru. vindic. lib. 8. P. tit. 5.* vt in rel quis prædialibus seruitutibus. Neq; quisquam magis alienare videtur, quam dum ab alio suam rem, palam tamen, non vi, non precario, nec clam, patitur vsucapi, *Paul. l. alienationis. 18. de verb. signi. lib. 50. P. tit. 16.* & possideri. Neq; in alieno prædio quisquam ius habere potest, nisi volente domino, potissimum ius seruitutis, quod prædio inhæret seruienti, & illius libertatem minuit, sicuti prædii dominantis auget commodum, *vt ait Bart. in rub. de seruit. in P.* vt ex tritā seruitutis finitione patet. Siquidem sine commodo, constitui non potest, cum reiiciantur ob voluptatem solam constituendæ seruitutes, *Paul. l. vt pomum. 8. de seruit. lib. 8. P. tit. 1.* Neque ex alieno prædio inuito domino quis ducere aquam potest, *Alex. in l. aquam. 4. de seruit. lib. 3. C.* nisi ius habeat seruitutis. Quod quidem ius, aqua aliena vnde ducitur intermoriente vel exarescente, intermoritur: & renascente, reuiuiscit, *Papin. in l. vnus ex sociis. 34. § fin. cum l. seq. de seruit. rust. lib. 8. P. tit. 3.* Nam etsi seruitus ad certum tempus vel ex tempore constituatur: illud non ad temporis caussam, sed ad modum vtendi seruitute pertinet: vt etiam vsus secerni possit certis temporibus, & interuallis dierum & horarum, *Papin. l. 4. de seruitut. titul. generali in P. cum suis §§. Caius l. 5. eod.*

5 § Sed † & ad aquæ materiam pertinet pecuniosa illa de molendinis aquaticis tractatio: illa, vel in fluminibus publicis vel priuatis construuntur, non sine magno dominorum compendio. Porro in flumine publico nauigabili, non cuilibet est ius construendi opus, vt dictum est, neque per consequens molendinum: sed ei tantum, cui permissum est a publico, ex principis concessione a quo publicæ rei & fluminis vsus impetratur, *Vlpian. l. 1. § permittitur. de aqua quotid. & æstiu. libr. 43. P. tit. 19. Pompon. in l. 2. de fluminib. l. 43. P. titul. 12.* Neque enim posset concedere senatus hodie, *gloss. in dict. § permittitur, in verbo, nullo,* quamuis vetare possit, si fiat, *d. l. 2. de flumin.* Siquidem translata potestate in principem, non est ius, in publicas res quæ principis censentur, liberum senatui: & si in iudicando, atque si illi concessa fuerit hæc notio, tamen sit eius minus, quam principis iudiciū, *l. non ambigitur, de legib. lib. 1. P. l. 1. C. de Senatuscons. lib. 1.* Et inter *Regalia*, flumina publica enumerantur, *§ 1. quæ sint regalia, lib. feud.* Quod si flumen nauigabile nō sit permitti molendini constructionem satis constat, *d. l. 2. de flumin. P.* vel non impetrata licentia a principe. Quæ.n. communia omniū sunt, vel nullius, occupanti conceduntur, *Caius in l. 3. de acq. rer. do. lib. 41. P. tit. 1.* huiusmodi est aūt aqua profluens, *Marc. in l. 2. de rer. diuis. lib. 1. P. tit. 8.* § Eo excepto, † vt si alicui aliū sit quæsitū ius, vel auctoritate principali, 6
vel pacto municipū, vel consuetudine habēdi, vt dicunt *molendinū Bannerium*, i. publicum & cōmune habitatorib. tunc alii non liceat ædificare in eo territorio, in præiudiciū iuris quæsiti: sicuti nec ius hoc habendi, per se cōpetit sine præscriptione longinqua, cui accessit prohibitio aliis nō molendi, eaq; minime cōtrouersa. Quemadmodū nec sine titulo, aliis est ius prohibendi, *gl. & Dd. in l. qui luminib. de seru. vrb. præd. in P. gl. & Dd. in l. 1. & 2. C. de ser.* et domino, pari modo, vel ei cui elari, vt vocant, iostitiario, vel directo, pro ut ē iudicatū in Senatu Burdigalensi an. 1512. *Papo. li. 13. rap. d. arresto. tit. 8. art. 3.* Quāuis nationum quædā consuetudines ius habēdi molendinū [illegible] lum beneficiario iustitiario deferant, vt apud Turonenses, *Titre des droicts de basse Iustice ar. 4.* Pictauenses, *ti. de la distinction de Iurisdictions ar. 25.* Britannos, *tit. des molins, art. 362. & 390.* & alios, *Anson. tit. des Seigneurs temporelz art. 14. coustume du Maine tit. des bas iusticiers art. 4.* Quamobrē priuilegiis exceptis, si cōcessā facultate quis prius molendinum ædificauerit, alius velit postea superius aliud ædificare, si patiatur inferius, nulla erit controuersia: sin minus, in præiudicium teriii cōcessio a principe facta vel alio non intelligatur. In priuato cuilibet ius ædificandi in suo, etsi noceat vicino: nisi, vt dixi, præscriptio vel lex agrorum & [illegible] rum officiat, concessæ facultati, vt plane explicat Bar. *in l. quo minus, de fluminib. in P.* apud quē molendinorū exstat accurata explicatio. Sed his addere plura licet de aquis & aquæ ductu, q̄ tradimus lib. 3. c. 22. & lib. 4. c. 15. quæ videto, & de aquæ haustu c. 16.

De Aere. Cap. 5.

1 *Aeris consideratio, & ad salubritatem, & ad seruitutes pertinet.*
2 *Aeris vsus quo ad corporis humani necessitatem.*
3 *Aeris pestilentia & infectio quomodo euitetur.*
4 *Aer Seruitute luminum.*

Venit & in controuersiam Iurisconsultis de † aere quæstio, vel 1
propter salubrem victum, vel propter iura seruitutū. Siquidē ad priorē caussam pertinet interdictū prætorium restitutoriū & prohibitoriū, de cloacis purgandis & reficiendis, *Vlp. in l. 1. de cloac. li. 43. P. tit. 23. & in l. de pupillo, 5. § si quis riuos, de ope. no. nunt. l. 2. § idem ait si odere, ne quid in loc. pu. in P. li. 43. tit. 8.* ne immundiciæ nō fluentes vel ruinas proximis minentur ædificiis, vel ne sordiū tetra exhalatio, pestilens reddat cœlum. Quod exemplū a politicis magistratib. ad alia similia, quæ aerē inficiunt, trahi pōt, vt cureue si velint salubrē ciuitatē conseruare. Siquidē aer est, cum corporū, tum spirituū nostrorum elementū adueniens, vt euentans flabellū, spiritus vel fouens vel corrumpens, qui euitari nequit, quādiu viuimus, cum continue adhæreat, nec alterationē eius in inspiratione & respiratione effugiamus, vt ait Galenus 3. *Therap. c. 5. & 3. lib. de studiis sanit. c. 8. Hippo. de aere & aquis.* § Opus † quippe ha- 2
bemus externi aeris ingressu, cordis refrigerandi gratia: nam animalia quæ cor habent, quod insiti caloris fons est, egent illa refrigeratione, idcircoq; *pulmones* dati, vt folles. Neq; etiam absq; respiratione diutius loqui possumus: Cum .n. spiritus qui in pectore est, consumitur, egemus alterius extractione ad vocē alendam, nisi piscibus, qui cor nec pulmones habent, & ideo mon suba-quis, similes esse nos, quis dixerit. Spiritus autē ille, cer, lsq; malus magis efficiat quam praui succi cibi, vel insalubres potus, *conciliator t. 14. differentia.* tum & pluribus quā ea modis, nocere potest. Tribus enim modis afficere potest corpus, per qualitates inquam aeris, frigidi, calidi, humidi, vel sicci: dehinc, subtilitate & densitate respirationis: tertio, per lucem & tenebras, Arnoldus Villanouanus,

tamen eam in primo tractatu modus ma dist inctionis tertia, partis prima c. 4. de signific. verum non natat aliam. Sunt plures porosi in corpore nicarus, sunt sensualium instrumentorum canales, quibus admititur etiam dormientibus aer circumfusus, qui secu qualitates & impuritatem inuehit. Ideo immundus suffocans est & putris, humores putrefacit corporis, cor inficit, morbos pestilentes creat, iuncturas laxat, sitim auget, spiritus deiicit, colorem alterat, desipientiam facit, fruges corrumpit, ardorem in pectore efficit, linguæ siccitatem inducit, vomitum prouocat, & similia.

3 ¶ Quæ † contingunt tantum, si putredini occurratur præcautione adhibita in submouendis his, quæ aerem talem reddunt: veluti, si prohibeatur in vicinis aquis ciuitatum linum macerare, vel canabim, ne mortuus insepultus iaceat, ne quisquiliæ olerum, leguminumq; putredo, vel fimus intra ædes in ciuitate habeantur: neue porci, anates, & cetera animalia sordida, intra vrbis mœnia alantur, si cloacarum colluuies non subsideat. Atq; hoc commune vel malum, vel bonum, omnibus est: nam & aer communis omnibus est, vt dixit etiam Martial. Iurisconsul. l. 2. de rer. diuis. lib. 1.

4 P. tit. 8. ¶ Quamquam interdum præoccupatione, libertas vicino adimi possit eius, vnde constitutæ sunt seruitutes [illegible] vel confessoriæ, vel negatoriæ luminum, vt officiatur luminibus vicini, vel vt libera sint nobis, Vlpian. in l. 2. & in l. qui luminibus 10. & Paul. in l. 3. de seru. vrban. præd. libr. 8. P. tit. 2. quod & in seruitute prospectus obseruari potest, qui differt a seruitute luminum, Vlpian. in l. inter seruitutes. 14. Paul. l. lumen. 19. de seru. vrb. præd. Accedit alia seruitus quæ ex aere commoto constituitur, nempe a vento, qui si credamus Hippocrati, l. b. [illegible] siue de spiritalibus flatib. nihil aliud est, quam aeris fluctus vnda. siquidem vicinus qui intra vicinas ædes habet aream, prohibet ne se tollere altius ædes possit, si ob id area sua expurgatione [illegible] causa exstructa, inutilis reddatur prohibitio ventorum [illegible] Iustin. in l. fin. § fin. de seruit. & aqua. lib. 3. C. tit. 34. Quod [illegible] dum est, si seruitus altius non tollendi, & [illegible] impolita sit, secundum lo. & [illegible] glos. in d. [illegible] § fin. [illegible] qui autem cœlum, siue aer, qui supra [illegible] est, liber [illegible], Paul. in l. fin. de seruit. lib. 8. P. titul. 1. Venuleius in [illegible] § penult. quod vi aut clam. lib. 24. P. tit. 23. & Pompo. in l. pen. § pen. eod. & ædificare [illegible] suo, etiam eum vicini præiudicio, si ad æmulationem non faciat, sine legitima prohibitione poterit, Vlpian. in l. Proculus. 26. de damn. infect. lib. 39. P. titul. 2. & in l. fluminum, 24. § fin. eod. sicuti nec cum eo, qui obscurat vicini ædes, extollendo, si non seruat, actio non competit, Vlpian. l. cum eo. 8. de seruit. vrb. præd. lib. 8. P. tit. 2. Celsus communem vsum aeris esse omnibus hominibus & maris putat, l. 3. ne quid in loc. public. lib. 43. P. tit. 8.

De Igne. Cap. 6.

1 *Ignis nocens, & innocens.*
2 *de Incendio.*
3 *Ignis de cælo.*
4 *Triumuiri incendiorum.*
5 *Ignis & aqua interdictio.*
6 *Ignis & aqua mysteria in nuptiis.*
7 *L. Saliqua de incendiis.*

1 ET de igne etiam agitur in iuris tractatione, illumque vel † innocentem vel nocentem esse dicunt: innocens qui per se nocere non potest, nisi casu fortuito noceat: nocens contra, qui potest facile nocere, vel sui magnitudine, vel ratione loci vbi sit, vel ob ea quæ ante eum [illegible] tantur & aguntur, velut si [illegible] sint, vel facile flammam concipiant. Eo modo leges locationis ædium, si incendio tollantur, recipiunt interpretationem, ad damnum æstimari necensendum. Si quis ita lege quis conduceat, vt possit [illegible] habere ignis innocens, incendio [illegible] ad dominum pertinet, si culpa conductoris ignis non noceat: sin [illegible] dictum sit non licere [illegible] nocentem, nec [illegible] ibi ignem habere, quomodocunque ex [illegible] habitu [illegible] tur damnū, qui conduxit tenetur, Iulian. in l. si quis fundum [illegible] § 1. loca. lib. 19. P. tit. 2. sancto, Vlpian. in l. videamus. 2. § si hoc, eod. Sunt namque loci pleraque, in quo vel ignem vel lumen quiecunque inferre periculosum est. Et sunt alii qui, qui nunquam igne, vel raro apud se viuunt, vt dicunt Zenonem victu sine igne vsum, tenuique

2 pali, vt notat Suidas, in verbo [illegible] ¶ Huc † pertinet de incendio quæstio, de qua fuse permulta [illegible] ptā in titulo de incendio, ruina, & naufragio in Pandectis, lib. 47. titul. 9. vbi inspicimus, num fortuitum fuerit, an culpa adsit, an vero adhibitu consilio patratum. In primo quippe casu, nulla restitutio, Mart. in l. si fortuito. 11. de incend. ruin. & nau. lib. 47. P. tit. 9. l. qua fortuitis, de pign. actio. l. in rebus locatis P. in secundo, castigatio, & damni restitutio fit ab eo, qui in culpa vel negligentia est, Callist. l. capitalium. 28. § qui ob inimicitias, de pœn. lib. 48. P. tit. 19. l. si seruus seruum § si fornacarius, & § si quis alteri, & § si quis insulam, & l. fin. ad l. Aquil. l. qui occidit. § in hac. eod. tit. Caius l. qui ædes 9. de incen. ruin. Exod. c. 22. c. si egressus, c. 5. de iniur. lib. 5. decret. tit. 36. Vlp. l. fi. de off. præf. vigil. lib. 1. P. tit. 15. in tertio, capitale crimen animaduersione capitali expiatur mortis, vel deportationis, vel concremationis, Caius, d. l. qui ædes, & Vlpia. in l. fin. de incen. ruin. & nau. Callist. l. capitalium 28. § incendiarii, de pœn. lib. 48. P. tit. 19. Ita vt qui ecclesiam incendit, graui ori pœna canonica & spirituali, nempe excommunicatione, c. in literis, c. 5. de rapter. lib. 5. decret. tit. 17. cap. ina, de senten. excommun. percellitur. Nec mirum videatur, quod nos diximus, fortuito casu solum fieri posse incendium, non Vlpiani responso, Vlpia. in l. si vendita. 11. de peri. & commo. rei vendit. lib. 18. P. tit. 7. quo ait, [Sine culpa incendium fieri non posse:] nam & scimus extranea vi posse fieri incendium, hoc est, aliena negligentia quam conductoris, veluti seruorum & aliorum domesticorum & vicinorum. ¶ Verum † & nemo inficias ibit, sine opera hominum posse tangi de 3
cœlo domum, & aceruos frugum, ignis quippe cœlitus immitti potest, vt quando ignis egressus a domino exussit Nadab & Abiud, Leuit. c. 10. quando combustæ sunt ciuitates septem ob scelus immane, Genes. cap. 19. quando exusti iussu Heliæ quinquagenarii, Reg. 4. cap. 1. dum concussa fuerunt fundamenta ædium filiorum Iob, tactæ de cœlo oues, & pueri eius, Iob. c. 1. Proinde boni patresfamil. solliciti erant incendii exstinguendi caussa acetum paratum habere, vt notat Vlpia. l. quæsitum. 12. § acetum quoque. de fund. instr. lib. 33. P. tit. 7. ¶ Et † Romæ, ob iubitas incendiorum 4
vastationes, triumuiri & excubiæ nocturnæ politæ, & familiæ publicæ circa portas & muros ciuitatis dispositæ, & mercenarii conducti ad incendia supprimenda, pluribus vno die suborti incendiis, Paulus l. 1. & Vlpia. l. 2. de off. præf. vigil. lib. 1. P. tit. 15. aliquando. ¶ Atque † vltra ignis exustionem, considerantur pœnis ignis 5
& aquæ, tanquam elementorum necessariorum ad vitam, interdictionem, Cicero pro domo sua: in cuius pœnæ locum, hodie successit deportatio, l. 3. ad leg. Iul. peculat. l. 2. § constat de pœn. lib. 48 P. tit. 19. l. 1. § is quibus, de lega. 3. ¶ Sicut † qui in illa cum solata societate olim nuptiis coniungebantur, ignis & aquæ admotis mysteriis vinciebantur, vt meminit etiam Scæuola, l. pen. de dona. inter vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. Ouid. 4. fastor. Hi nona fit coniunx, hæc duo magna putant, in symbolum, quod bona & mala communia forent illis: veluti horum appellatione, videtur Deus vniuersa bona & mala conclusisse, dum ait, ad hominem, ecce apposui tibi ignem & aquam, Ecclesi. 15. vitam & mortem, porrige manum ad quod volueris. Erat & inter summos imperatorios honores, ignis prælatus in sartagine seu calo suprapolita. Sic meminit Herodianus, lib. 1. Commodum Cæsarem, Lucillæ vxori Pompeiani permisisse sedere in theatro sella imperatoria, & ignem de more ei præferri. Sicq; ait, idem lib. 2. Pertinacem non fuisse passum ignem sibi deferri, vel vlla principatus insignia attolli, donec sententiam senatus sciscitaretur. ¶ Inter † leges incendii, Saliqua illa est Francorum antiquissima, in l. Saliqua, tit. de incend. l'nalsgan. Lazius lib. 1. comment. Reip. Rom. c. 7. cuius verba: Si quis ignem posuerit in domum, vbi vir flamma cruciet & arserit & a famulis liberata fuerit, vnusquisque de liberis cum sua Hrenaneunit ao quad oes in vnnuam. quod accurrit, hoc est, in desperationem vita fecerit. Et non componat amplius, nisi quantum ignis consumserit. Dacalis vero disciplina integra permanea. & si negare voluerit cum his cum carnone se defendat, aut cum duodecim sacramenta ibus, id est, militibus iuret. 7

De Elementis quatuor. Cap. 7.

1 *Elementa magicis non turbanda.*
2 *Elementis priuatus necatur homicida.*
3 *In elementis capta, capientibus cedunt.*

EXtenditur † & cura Iurisconsultorum ad omnia vniuersaliter & elementa, veluti quando Constant. & Iulianus Cæsar, lege detestantur eos, qui artibus vetitis, & magicis instructis elementa turbare nituntur, l. multi magici 6. de malefic. & mathem. lib. 9. C. tit. 18. adimimtq; † parricidio pollutis viuentibus, elementa quatuor, leges iubent culeo insutos inter fera animantia sine elementorum vsu interire. Constant. in l. vnic. de iis qui parentes aut liberos occide. lib. 9. C. tit. 17. Modest. l. pen. ad l. Pompe. de parric. lib. 48. P. tit. 9. Prouident † & ne moueatur controuersia de his quæ in cœlo, terra, mari q; capiuntur, primo occupantibus, concedentes. Florent. l. 2. de acquir. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. Paul. l. 1. de acq. poss. lib. eod. P. tit. 1
2
3

2. § fere. de rer. diuis. ap. Iustinia. lib. 2. Institut. tit. 1. Exstat in Francofordensi Synodo, habito sub Carolo magno & Zacharia, anno 742. constitutio, ne fierent sacrilegi ignes, quos Nedfri vocant, *tomo 2. conciliorum impress. Coloniæ 1551. pag. 456.*

De Compositione corporum. Cap. 8.

1 *Corporum compositio, triplex: Naturalis vel Physica.*
Et confusio ex accessione vel adhæsione, ex congregatione corporalis.
2 *Collegia illicita improbata.*
3 *Philosophorum collegia, vt seditiosa, sublata.*

1 POstquam hactenus simplicia † elementa excussa a nobis sunt, nunc memoriæ facilioris caussa, de rebus quæ ex illis componuntur, instituitur Epitome, veloci parasceue ad plerasque enodationes inuolutarum quæstionum. Refert itaq; Pomponius, *l. rerum mistura. 30. de vsucap. lib. 41. P. tit. 1.* compositionem corporum triplicem esse, prior est, *naturalis & physica*, per quã fit & sequitur certa species, determinatio, & distinctio corporis physici: dum ea quæ miscentur sine rerum interitu, quæ ex iis constantur, non possunt dissolui, cõtinenturq; vno spiritu, id est, vna propria compositione, vt lapis, homo, lignum, & id genus similia: in quibus & φθορὰν & διαφθορὰν cõsiderare possumus cum Suida, *in verb. διαφθορά*: vt φθορὰ sit corruptio & immutatio aliqua in parte, elementis illis in dyscrasiam & alterationem pertinentibus, extra temperamentum & compositionis propriæ proportionem conuenientem, vel alicuius eorum, læsio aut ademtio. Διαφθορὰ autẽ sit prorsus dissolutio compositi & resolutio. De hac compositione & Paulus Iuriscons. meminit alibi, *l. in rem. 24. §. item quæcunq;. de rei vend. lib. 7. P. tit. 1.* Hanc tunc imitatur ars, cum ex mixtione, ex qua cõfunduntur species, vt separari nequeant, postea tertium quoddam corpus fit, vtriusq; particeps confuse, vt in confusione liquidorum apparet, *Instit. in §. cum ex aliena materia. de rerum diuis. lib. 2. Inst. tit. 1. & §. quod per partium. eod. tit.* ¶ Alia species compositi corporis fit coniunctione materiæ & corporum conglutinatione, applicatione, continuatione: vel a natura, vt si res sibi diuersæ tamen specie, adhæreant, vel coitionatione consequantur, vt dum fundus ex iugeribus componitur, vtq; auis carnem & pennas habet: vel ab arte, veluti annulo gemma inclusa, pictura tabulæ: vtq; domus tignis, lapidibus, aliisq; perficitur. Cuiusmodi corpus vnum dicit Pomponius *d. l. rerum mistura* συνημμένον, id est, artificiale, etsi artificium hoc, vt dixi, non tantum a natura, sed & ex hominum ingenio proficiscatur. ¶ Tertia species compositionis corporum, ex pluribus longe lateq; distinctis neq; hærentibus vel continuis, congregatis, locoq; tamen & mente discretis, perficitur: sic vnum corpus grex erit apud Pomponium, *d. l. rerum mistura*. Ad eum modum vniuersitas, respublica, corpus facere dicuntur, *Caius, l. 1. §. quibus permissum, quod cuiusq; vniuer. nomi. lib. 3. P. tit. 4.* Et populum vnum qui sub vexillo Domini nostri Iesu Christi militat, vnum corpus, vnamq; ecclesiam facere, cõstat, *1. Corinth. c. 12. can. nobil. 7. q. 1.* iuidẽ & collegium omne, *tit. de colle. illic. & corporib. lib. 47. P. tit. 22. & Marcian. in l. 3. eod.* Et ideo qui ex huiusmodi sodalitiis sunt, corporati rite nominantur, *l. 1. de Alexandria primatib. lib. 11. C. tit. 28.* siue coierint iuste, siue præter legem. Possunt enim hoc pacto esse licita, & illicita corpora: sicut
2 de collegiis recepta est vtraq; appellatio. ¶ Quanquam † illicita, qualia omnia sunt quæ senatus, vel principis auctoritate non coierint, non perseuerent, sed citius fumo dissoluantur, *Marcian. d. l. 3. de coll. illici. in P.* maxime, cum principibus suspectæ sunt huiusmodi populi cõfœderationes, metu defectionum & proditionum. Vt Octauius Augustus collegia omnia, præter legitima & antiqua, dissoluit, cum plurimæ factiones titulo collegii noui, ad nullius non facinoris societatem coirent, vt scribit Sueto. Tranq. *in Octauio. c. 32.* Et Martia. *l. 1. de colle. illicit. in P.* mandatis principalibus præcipi ait præsidibus prouinciarum, ne paterentur esse *collegia sodalitia*, potissimum militum in castris: præbita tamen licentia coeundi tantum religionis caussa, sicut & lege Solonis concessum, *Caius l. fin. de colleg. illic.* erat. Quemadmodum & negotiationis caussa, dum tamen prospiciatur, ne ibi *monopolia* artifices architectentur, iuxta legem Zenonis Cæsaris, *l. vnic. de monop.*
3 *lib. 4. C. tit. 59.* ¶ Nam † omne illorum sodalitium tunc improbandum & puniendum esset, non secus quam olim philosophorum Pythagoreorum collegia, sodalitates, & scholę in Italiæ parte, quę olim magna dicebatur Græcia, cum ipsis philosophis concrematæ sunt, propter illorum circa imperium innouationes, & factiones, atque clandestinas conspirationes, teste Polybio, *lib. 2. histor.* Et Epicurei Roma fuerunt exacti senatusconsulto: sicuti in Arcadia, Messeni eos qui eodem quasi præsepi Epicuri pasti essent, ante solis occasum excedere agro Messenio iusserunt, vt pestes adolescentum, iisque expulsis, fana lustrari a Sacerdotibus, & a Timuchis (sic enim vocant a gerendis honoribus suos magistratus) totam vrbem purgari, tanquam sordibus & le tina quadam liberam. Quodq; & Lyctii in Creta sanxerunt, auctore Suida *in verbo* ... Sic ob nimiam dicendi libertatem vsurpatam, s[...]luit & expulit Roma collegia Cynicorum & Stoicorum, præter Demetrium Cynicum, & Musonium, Vespasianus, *Xiphilin. ex Dione, in Vespasiano.* Et Antoninus Caracallanus omnes sodalitates Aristotelicas in Alexandria, *Xiphilin ex Dion. Caracal.* Generaliter etiam Archadius & Honorius, omnem conuenticulam illicitam improbant, puniuntve, *l. Conuenticulam. 15. de episc. & cler. libr. 1. C. tit. 6.*

De compositorum corporum distinctione. Cap. 9.

1 *Corporum physicorum diuisio.*
Corpora silentia quæve animata eaque triplicia.
2 *Silentium exempla.*
3 *Lapides quomodo dicantur renasci.*
4 *Animatorum exempla.*
5 *Corporum diuisio alia in* Mobilia, *&* Immobilia *&* Mouentia, *perpetuo mobilia,* Dubia.
6 *Immobilia quæ & pro immobilibus habita: vt ager, domus, colonus, vsusfructus, census perpetuus, annuus, annona ciuilis, adhærentia immobilibus.*
7 *quæ Mobilia, Mouentia, & se mouentia.*
8 *Immobilia minorum non alienantur sine solemnitate.*
9 *Possessio vilis, & sine affectione, mobilium: contra, immobilium. & de retractu gentilitio.*
Biens meubles n'ont point de suitte. *eod.*
10 *De his quæ natura dubia sunt num mobilia, vel immobilia.*
11 *Inter immobilia vectigalia, pedagia, guidagia, portoria, &c.*

RVrsum corpora physica † diuiduntur: vt alia dicantur, quæ 1
solam habent compositionis appellationem & naturam, dicta existentia tantum ab Hebræis ... *Ioannes Isaac Leuita c. 1. libri, quod Rauchhaben. Spiritus gratia, vel physica Hebræa,* silentia & simpliciter concreta: qualia sunt lapis, metalla, & iis similia. Alia dicantur *Animata*, idq; tripliciter: primum ea quibus inest vis vegetabilis, præter simplicem compositionem, quæ vis anima vegetans appellata est: ex qua tres oriuntur facultates, alendi, coalescendi, & simile sibi procreandi, quæ procul dubio in arboribus & plantis sunt. Secundo animata dicuntur, corpora viuentia, quæ habent compositionem elementarem, vt silentia, & vegetabilem vim, qualem plantæ: sed vltra habent vim sensitiuam & patibilem, vt bruta, pisces, aues, & reliqua animalia. Postremo & illa animata perfectiora sunt, loquendi & intelligendi vi prædita, quæ omnes silentium vegetabilium & sensitiuorum habent facultates, easque præstantiores, & vltra animam rationalem, intellectualem, & immortalem: cuiusmodi tantum compos homo est. Atque horum omnium hypotheses iura nobis discutiendas & distinguendas, subiiciunt oculis. ¶ Nam † de silentibus corpo- 2
ribus agunt, quando rerum agendarum instrumenta proponunt, in titulo, de fundo instructo instrumentove legato, *lib. 33. P. tit. 7.* cum cotes ad hostes deferri vetant, *Paul. l. cotem. 11. de publ. & vectigal.* quando argenti libræ, quinos aureos solidos dant, *Augustus, l. vnic. de argen. pret. quod thesau. infer. lib. 10. C. tit. 76.* vetãt decoqui aurum, *Imp. Valens l. 1. de aur. publ. persecutor. lib. 10. C. tit. 72.* cum pondera pecuniis assignant, *l. 1. & 2. de ponderato. lib. 10. C. titul. 71.* cum aurum argentumve factum, hoc est, in formam aliquam conflatum, ab infecto & in rudi materia existente separant non sine magno labore, *Pompon. in l. & si non sunt. 21. § argento facto. & §. infa. 1. & Paul. in l. pediculis. in prin. & §. 1. de aur. & arg. lega. lib. 34. P. tit. 2.* ... num quæsiuit, num pura, an vero ad[...]terata sit materia, ... nomismatum excussione, *Paul. l. qui falsam. 18. ad leg. Corn. de fals. lib. 48. P. tit. 19. sot. tit. C. de fals. monet.* ... Consi[...]erant & fructus demessos, aromata & alia in vectigalium æstimatione, aliasq; res inanimatas, de quib. exem[pla] passim occurrunt examinanda, *Mar. l. interdum. 16. de publ.* ... *lib. 39. P. tit. 4.* & aliquando curiosius quam apud Physi[cos]. ¶ V[...] apud Marcellum, *in l. pro regione. 8. de acq.* 3
rerum domi. ... *41. P. tit. 1.* & Papinianum *in l. diuortio. 8. §. si in fundo soluti matr. lib. 24. P. tit. 3.* agitata quæstio de *lapidibus*, num renascantur.

pascantur excisi. quod negant Physici, qui tantum additione & ablatione materiæ eos componi aiunt. nunquam autem crescere, aliter illi tamen renasci dixerint Iustitiæ & physices peritissimi auctores, qui tamen intelligendi sunt dixisse, & renasci lapides in Gallia & Asia, quādo sublata dura superficie, mollis terra quæ subsidebat, aere admisso condensatur, & in lapidem durescit. ¶ Agitur

4 † de *Vegetabilibus* sæpissime, vt in titulis, De glāde legenda, arborum furtim cæsarum, *lib.47 P.tit 27.* de arboribus cædendis *lib 47. P.tit 7.* de luco Daphnes, *lib.11. C.tit.77.* & de cupressis, *lib.11. C.tit.77.* & de pascuis publicis & priuatis, *lib.11. C.tit.60.* de pascuis limitaneis, & castellorum: & in seruitutum cap tulis, *lib.11. C.tit.59.* de iure pascendi pecoris, *Vlpia. in l.1. de seru. rust. prad. lib.8 P.tit 3* Atque & de animalibus frequens tractatio, lu titulo, si quadrupes pauper em fecisse dicatur, *lib 9. P.tit 1.* in lege Aquilia, *Pompon. in l. Quintus Mutius. 39. & l seq. ad l. Aquil. lib.9. P.tit. cum simil.lib.* in ædilitio edicto, *Vlp. l. ædiles aiunt, 38 de ædilit.edi. lib.21. P.tit.1 cum simil.lib.* & alibi. De hominibus autem, qui perfectam exhibent compositionem, non est quod doceam in hac tractatu, cum finis iuris homo sit, vt tradit Hermogenianus, *l.2. de sta.ho. lib.1. P.tit.5* & Iustinianus, *§ fin. de iur. nat.* sicut & ceterarum rerum omnium, *l. in pecudum, de vsur. lib.22. P.tit.1. §. in pecudum, de rer. diuis. lib.2 Instit tit.1.* Proitani & integri tituli, De statu personarum, *lib 1. P.tit* . de iis qui sunt sui vel alieni iuris *lib. P.tit.6 in Instit. ciuil. lib 1 tit.8.* de ingenuis, *apud Iustin. lib* de libertinis, *apud Iustin lib.1.* de iure personarum, *eadem apud Iustin.* de [illegible] libert, *in P. & C.* de nuptiis, *in P & C. & Instit. & Auth.* & similes, de quibus suo loco, Deo fauēte, dicemus. ¶ Ex

5 † quibus omnibus alia corporum rerumque co[illegible] potest diuisio, vt quædam res sint mobiles, quædam se mouentes, quædam immobiles, *Iust. in. § 1. de litig. coll 8 .tit.8. in Auth.* & quædam perpetuo mobiles, quas Græci ἀεικίνητα dicunt: quædam dubiæ naturæ.

6 ¶ Immobiles † res sunt, quæ moueri omnino non possunt, & tales propriè res soli sunt, quæ tradi nequeunt, & non nisi adeptione possessionis transferuntur. Et Vlp *l. à diuo Pio. 15 §. in venditione, de re iudic. lib.42. P.tit 1.* ita iudices inter loqui solere ait, *si mouentia non sint, vt soli quoq; capiantur.* quibus verbis mouentibus opponit soli res. Latius autem & quæ solo adhærent, & quæ solo destinata sunt, vt ei perpetuo inseruiant, immobilium loco sunt: & non solum ager, sed etiā adscriptitii coloni, domus, mancipia rustica, *§. volt enim, de non alien. reb. eccles. in Auth. coll. 2 tit.1.* coloni enim huiusmodi vel mancipia, a prędio cui addicuntur separati non possunt, & dominum ementem prædium & retinentem sequuntur perpetuo, *l.2. & l. quemadmodum, de agr. & cens. lib.11. C.tit.47. Mart. l. si quis inquilinos, de leg.1. lib.30. P tit.1.* quia nec puncto temporis abesse debeant a glebis, vt ait Honorius *l. colonos 15. de agric. & cens.* sed statim ad opus reuerti, *Modest. in l 2 de nund.* [illegible] *P.tit.* ideo & partes fundi dicti a Modestino *l.3. de diuers. & temp. præscr. lib.44. P.tit.3.* eoq; modo fructus pendentes, quandiu a solo separati non fuerint, inter immobilia censentur, quia pars fundi sunt, *Caius l. fructus pendentes, 44. de rei vend. lib 6. P.tit.1 l. si furt. 14. [illegible] l. arboribus, [illegible] de vsu[illegible] lib. 7. P. titul. 1.* contra, separati [illegible] mobiles fiunt, vt notat Modestinus ex Traiani sententia *l fin. de req. reis, lib 48. P.tit 17.* Dicunt & vsumfructum ex immobilibus percipiendum, inter immobilia esse, quia dum constituitur, in re ipsa est, iusque in corpore, *Celsus l. 2. de vsufr. lib. P.tit 1. c. fin. de p[illegible] Greg.* & ideirco ille pars dicitur dominii, *Paul. l. 4 eod. tit. de* [illegible]. Hac ratione census perpetuos annuatim debitos, annonas ciuiles, inter immobilia annumerauit Iustinianus, *§. vnic. igitur. de non alien. re[illegible] ecc[illegible] in Auth. coll. 2 tit. 1. l. 5 §. præterea, de iur. dot. iubemus, de [illegible] ecclo. Clem. exiui, §. cumq; de verb. sig.* Sic pensiones per longum tempus præstari solitæ ecclesiæ, ad exemplum immobilium alienari prohibentur, *c. querela, de elect. ap. Greg.* non secus tamen quam immobilium numero habebuntur reditus, si annui ad modicum tempus duraturi sint, si credamus Alciat. *in l. mouentium, de verb. sig.* cuius tamen sententia apud me vera est, quando illa pensio duratura ad modicum sit & ex genere earum, quę sopiri & aboleri possunt redemptione sortis mutuatæ, aut si sit ex his, quas dicit Galli, *Rentes volantes constituees a prix d'argent:* non antē si de solari iuris censu agatur, quam vocant, *Rentes foncieres.* Nam in prioribus mobilia considero, nempe pecunias, quibus constituta est pensio: in altis, quod ex pactione solum habet, veluti dicimus, tributorum præstationem semper sequi prædii detētorem, quamuis pacto aliter placuerit inter priuatos, *Imp. Iul. in l. fi. sine cens. & reliq. fund. comp.* *non poss. l.4. C tit.47. Papin. l. Imperatores.7 de pub & vect. lib.39. P tit. 4. Pap l. inter debitorem, 43. de pact. li. 2. P.tit.4.* Iul[illegible] quæ adhærent immobiliter immobilibus, immobilia censentur: vt molēdinum, quod alueis fluuiatilis solo in[illegible] c[illegible] actis trabibus & tignis fibulatis vel [illegible] *[illegible] noms du pays de Turene. tit. des choses qui sont reputees me[illegible], art. 2.* Itē domibus affixa, clauis vel impagibus, pro[illegible] *ea. consuet. art. fi.* si pot ssimū affixa sunt, vt [illegible] per[illegible] vti fistulę, castella plumbea, putealia, epistomia, [illegible] ata, columnæ.

¶ Mobiles † res illæ sunt propriè, quæ facile a loco moueri & transferri tradive possunt, seipsas autē non mouent. in quo a mouentibus se differūt, quæ propriè animalia sunt *C[illegible] in l. mouentium, 93. de verb. sig. li. 50. P.tit.16. & l. a diuo Pio §. in [illegible] de re iud. in P.* etsi omnia perpetuo non moueantur, sed aptitudo, vt apta ad motionem. Sunt autem alia corpora & res perpetua in motu existentes, veluti cœli & sydera, vt constat tum experientia, tum ex Occeli libello de vniuerso, ceterisq; physicis & astrologis, & ex Philone de mundo: ideo Iustin. dixit, *§ alia lex, de non alien. reb. eccl coll. 2 tit 1. in Auth.* nostrum statum sub perpetuo motu consistere. 7

¶ Quæ † quidem omnia apprime notanda sunt, quia distinctionis huius vtilitas frequens in iure est, veluti in tractādis rebus minorum. alienatio quippe inhibetur rerum immobilium sine solennitate, & iudicis decreto, *Constant. l. lex quæ tutores, 21. de administr. tut lib 5. C.tit.37. tot. tit. de præd. & aliis rebus min. sine decr. et. non alien. lib.5. C.tit.71. l. etsi sine, §. quæsitum, de minorib. P. Solemnitates huius venditionis, tradit Vlpianus l magis puto, §. 5. non passim, de rebus eorum qui sub tut. lib.27. P.tit.9.* mobilium autem & se mouentium, quæ seruando seruari non possunt, permittitur tutoribus, *Constant. in l. fin. quando decret. opus non est [illegible] 5. C. tit. 72 d. l. lex quæ tutores, §. fin. de administr. tut. C. l. & si sine, §. quæsitum, de mino. 25 ann.* 8

¶ Et † rerum mobilium vilis & abiecta æstimatur possessio a Paulo, *l. si rem mobilem, 47. de acquirend. poss. lib. 41. P tit. 2. & l. peregre. 44. eod. tit.* vt eam facilius amittamus ignorantes, *gloss. in præd. ll. proxime cit. & in l. si post acceptum iudicium, 18. in gl. 1 de rei vend. in P.* & breuiori præscribatur temporis curriculo, *Iusti. in l. 1. de vsucap. transfor. li. 7. C.tit. 31. & de vsuca. li. 2. in 5.* Sed & axioma iu iure & praxi indubitatum: mobilia nō teneri legibus hypothecæ, vt priores in debito vel priuilegiati aliis minime priuilegiatis & posterioribus præferantur, si minus diligētes in captione fuerint pignorū, quod nos in Gallia dicimus, *que biens meubles n'ont point de suitte,* id est, quod quandiu mobilia sunt penes debitorē, ea possint quolibet creditore iure pignoris capi & distrahi, vt a priore creditore deinceps conquerēte, distractio reuocari vel impediri non possit, *in contrariu. Aluernia stem consuet du Maine tit. des prescriptions, art. 436. & consuet d' Anjou eo tit. art. 421. Chass. in consue. Burg. tit. des rentes vendues a rachapt. §. 3. vers. videmus quotidie.* nisi quæstio esset de pensione locationis, quo casu dominus inquilini inuecta in domū, iure prælationis, vt tacite legis auctoritate oppignerata, retineret, *l. 4. C. de pact. l. 2. 3. 4. in quo. cau. pig. vel hypot tac. contrah. l. si non inuecta, & l. fi. C. eo tit. de quib. latius in pig. agemus.* vel si pignora mobilia iudicialia, eius sint valoris, vt possint creditis vtrisque satisfacere. Dehinc nec in mobilibus affectio. *Vlp. l. 5. de in lit. iur. lib. 12 P.tit.3.* consideratur, quod fuerint maiorū, & ideo nec gentilitiæ redemptioni locus in his, *Masuer. in praxi iud. ti. de retract. § 1. Io. Lucius in placitis summæ curiæ, lib. 9 tit. 3 Bart. Chass in com. ad consuet. Burg. tit. de retract. art. 1.* vt in immobilibus, quæ in locis eius consuetudinis, propter hanc affectionē, *l. si in emptionem, 36 de mino. 25 ann. c. constitutus, de in integ. rest. ap. Greg. § pen. qual. olim feu. alie poss. in vsib. feu.* quod ea maiorum fuerint, si vendantur a proximioribus venditoris reuocantur, restituto emptori æquali pretio, quod venditori numeratum est. Vnde alia vulgo regula generalis, vt quæ pro mobilibus habētur, redhibitioni gentilitiæ non sint obnoxia: quæ autem pro immobilibus, quæve immobilia sunt, redhiberi possint a proximis. ¶ Ceterum † & 10 alia est annotanda rerum dubia natura earum, quæ possunt inter mobilia & immobilia esse, & tamen per se talia non sunt. Huiusmodi sunt nomina debitorum, *Bartol. & gloss. in l. mouentium, de verborum signif.* id est, debita, quæ si sint rerum immobilium, immobilibus adscribentur, si mobilium mouentiumve, mobilibus, *gloss. in dicta l. mouentium. & ibi Alciat. & Alberic. in d. l. [illegible] & in verb. mouentium.* Cum incorporalia nec mobilia vel immobilia sint propriè per se, *Baldus in l. final. de cognition. feud. Lapus*

in aliq. sua 91 late Aufrer ad quaest. Tholos. 373. neque tradi neque possideri possint. *l. seruus. §. incorporales. de acquir. rerum domin. in P.* Quamobrem & Iurisconsulti, qui omnia complectuntur, adduut mobilibus, & immobilibus expressis, etiam nomina. *d. l. a diuo Pio. § 2. de re iud. l. quam Tuberonis. §. in peculio. de pecul. in P. late Alex. de ius con 52. vol. 1. verb. tertio mouetor. Panorm. in c. si nul-*
11 *li. de reb. eccles. non alien.* ¶ Sunt † autem & inter immobilia, iura perpetua, vt reditus perpetui, nomina, vt dictum est, seruitia quoque, *Specul. in tit. de restit. spol. verb sed adhuc.* & vectigalia, quæ dicuntur guidagia, portoria, pedagia, & similia iura, & vectigalia, vel tributa, *Chass. ad consuet. Burg. in tit. de retractis lignagiers §. 2. vers. item quaero. Bald. in c. 2. de feud. cogn. & in §. 1 quae sint regal.* vt & in iis retractus locum habeat: neque possint sine solemnitate ab ecclesiasticis viris, si ecclesiæ sint, alienari. *l. iubemus. & Authent. hoc ius porrectum de sacros. eccle. lib. 1. C. tot. tit. de non alien. reb. eccles. in Authen.* Quibus & alia prope innumerabilia, quamproxime vtilia adiungi facile a quolibet poterunt.

De Incorporalibus.

Cap. 10.

1. *Incorporalium finitio & diuisio.*
2. *Spiritualia qua & ubi spiritus acceptiones.*
3. *Vbi tractent de spiritualibus iura.*
4. *Iura esse incorporalia.*
5. *Formae incorporales, item & figura.*
6. *De ind. indiuua vel diuidua.*
7. *Corporalium & incorporalium discrimen in diuisione & vsu contractuum.*
8. *Sacrorum spiritualium & aliorum ratione commercii differentia & de Simonia.*
9. *In spiritualibus minor 25 ann. filiusfamilias, in iudicio esse potest.*
10. *Spiritualia facilius nascuntur, quam destruantur: contra corporalia.*

1 INcorporalia Iurisconsulti etiam vt physici intelligunt, quæ † tangi videriue non possunt, *§. 1. de rebus corp. & incorpo. l. 1. de rer. diuis. lib. 1. P. tit. 8.* vt dictum a nobis est *sup. c. 1.* Ceterum ea vberiori facilitate explicamus, vt ea huiusmodi sint spiritualia: vel iura, quæve iuris nomine insigniuntur: vel formæ, vel figuræ. Spiritualia dicuntur ea, quæ ex fide & animi sola cogitatione & intellectu pendent, quæve ad Dei cultum pertinent, de quibus Iurisconsul-
2 ti, Cæsares, & Pontifices agunt plerumque ¶ Hæc † autem spiritualia dicuntur non a vento, qui & spiritus dicitur. *Ezech. 5. Psal. 47. & saepe alibi*, vel ab habitu, vbi etiam spiritus, hæc enim corporea sunt elementaria, sed ab *anima* quæ & spiritus, *ita apud Iustin. in § 1. constit. 60 vt defunct. vel funera eorum, &c.* diuinus a Deo inspiratus in faciem hominis, factus in animam viuentem, *Genes. c. 1.* sicuti diuus D. Iacob ait, *Iacob. 2. [corpus enim sine spiritu, mortuum est]* Et D. Stephanus. *Act. 7. [suscipe spiritum meum.]* Et Hebræi pariter vocant רוח roach, sicut & Græci ψυχήν. Cum tamen apud vtrosque & pro flatu, vento, refrigeratione, accipi vtrumque nomen possit, & pro anima, quæ ideo flatus & spiritus, quod per spiritus vitales, per totum corpus exserat vitales facultates. Est etiam in anima alia vis, quæ spiritus etiam dici potest, vt dum dicitur. [*quis scit hominum, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in eo est?*] *1. Corin. c. 2.* Vtque mens est superior vis animæ, ita spiritus vis inferior, *gl. ordinaria in c. 14. 1. ad Corin in verba illa, Spiritus meus orat.* vbi rerum corporaliũ imagines imprimuntur. Sicq; in Genesi *c. 41.* dicitur [*Spiritus Pharaonis informatus est vt videret imagines: mens autem Iosephi illuminata, vt intelligeret.*] Hic, spiritus pars virilis animæ qui tanquam maritus, animalem affectionem, velut vxorem regit. Estque anima, spiritus quo sumus: & hic spiritus, velut animus, spiritus quo regimur, in his in quibus inest ψυχὴ καὶ φαντασία. impossusque animæ D. Paulus quoque *1. ad Thess.* hæc distinguit. [*integer, inquit. spiritus vester, & anima, & corpus.*] Suntque etiam quæ corporalem materiam non habent spiritus, veluti Deus spiritus est: & pater spiritus, filiusque Deus spiritus: & tertia diuinitatis designatio spiritus sanctus proprie, vt docet Didymus, *libello de spiritu sancto.* Item spiritus sunt, sed non eius puritatis qua Deus, Angeli. *Psalm. 103 ad Hebr. 1. & alibi.* In summa, spiritus carnem & ossa non habent, *Luce 24.* nec tangi videriue per se queunt, nisi in assumpto externo corpore. Et hi comprehensibiles tantum animo sunt, spiritualibus spiritualia comparando. *1. Corinth. 2.* Hinc cultus diuinus maxime & quæ circa eum sunt, spiritualia dicuntur, sicuti illa fluxa & caduca, quæ corporali parti accommodantur, profana, temporalia, & secularia, si non sint sacris deseruientia. Virtutes, & dona Dei inter spiritualia sunt, *Can. 1. & 2. 1. quaest. 1.* & ratione connexionis, & quod spiritualia dona conferant, sacramenta spiritualia: *haec tractantur a magistro sententiarum, lib 4. d. 1. & 2. de iis non vendendis in cap. non satis. cap 8. cum in ecclesia. cap. 9. de simon. lib. 5. P. tit. 3.* sicuti & quæ religiosis locis adhærent, religiosa censentur, *Paul. l. quae religiosis. 43. de rei vend. lib. 6 P. tit. 1.* vt ius patronatus annexum spirituali spirituale. *c. de iure patronat. cap. 16. de iure patron. lib. 3 apud Gregorium et c. 38 cap. quanto, de iudic. apud eundem* Huius & iuris censebuntur sacra vasa, vestes, & reliqua cultui diuino destinata, *Panormit. in c. consulere. numero 1. de simonia.* quæ quamuis corporalia sint, tamen in illis, quod spirituale est, incorporeum est, & animo solo intelligitur: etsi exteriora signum aliquod inuisibilium exhibeant. ¶ Et † de his exstant propriæ in iure vtroque 3
tractationes. Eoque referuntur tituli Codicis Iustinianei in primo libro, De summa trinitate, & fide catholica, tit. 4. de sacrosan. eccle. tit. 5 & qui sequuntur tit. 6 7 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14 15. 16 Tractant & de spiritualibus, diuinis, & religiosis summi Pontifices in decretalibus, sexto, & Clementinis, extrauagantibus, de summa trinitate, de electione, postulatione prælatorum, de translatione episcopi, de supplenda negligentia prælatorum, de temp. ordinat. de renuntiatione, de sacra vnctione, de sacramentis non iterandis: & dum agunt de officiis ecclesiasticis, de symonia, de iure decimarum, de vsuris, de sepulturis, voto, eucharistia, consecratione, & huiusmodi. Item de aliis spiritualibus non sacris, quoties agunt de consensu, de voluntate, de consilio, pactis, & similibus, de iuris & facti ignorantia, de inutilis verbalibus, & de reliquis, quæ intellectu solo comprehenduntur. Nam quæ ex spiritu nascuntur, spiritualia sunt, *D. Ioan. Euangel. cap 3.* & simile sibi simile gignit propria generatione, vel productione. Estque industria personarum ideo spiritualis, *Vlpianus in l. inter artifices 31. de solutio lib. 46. P. tit. 3.* Siquidem omnes artes & scientiæ & intellectualia, incorporalia dicuntur a Porphyrio *lib. de occasion* ¶ Ex † quibus sequitur & iura esse inter incorporalia 4
annumeranda, quia illa solo animo comprehenduntur: quanquam ea, quibus iura adhærent, sint corporalia. *l. 1. § quaedam, de rerum diuis. lib. 1. P. tit 8. §. 1. de rebus corpor. & incorporal. lib. 2. Inst.* Iuris autem appellatio ad multa pertinet, *Paul. in l penult & Mart. l. fin. de iust. & iur. lib. 1. P. tit. 1.* Quamobrem ne nea pluribus exemplis vteremus, erit regula generalis: vt id omne, quod in finitione sua habet vocabulum iuris, sit incorporale. Igitur & hereditas, quia per ius definitur, *Iulianus in l. hereditas. 63. de reg. iur. lib. 50. P. tit. 17. Caius in l. nihil aliud. 24. de verborum signific. lib. 50. P. tit. 16* incorporalis est, *dict. l. 1. de rerum diuis. in P.* Similiter & seruitutes, quæ iura prædiorum dicuntur, *Bart. in l. 1. de seruitutib. l. final. de praescript. longi tempor. C.* & seruitutes personarum a iure gentium introductæ, *l. ex hoc iure, de iustit. & iur. lib. 1. P.* Obligatio, vt iuris vinculum, *§. 1 de obliga. lib 3. Instit. tit. 14.* actio, vt ius persequendi, *§. 1 de action. l. fin. de praescript. long temp.* ius patronatus, ecclesiasticum, & non ecclesiasticum *ut de iur. patr. ap. pontifices summos & tit. de iur patronat. in P. lib. 37. tit. 14. potiss. l. 4. & simil.* sine profanum: iurisdictio, *l. 1. de iurisd. et omnium iud. lib. 2. P. tit. 1.* & sic de similibus. Quod † si de formis agatur, formas & incorporales esse credi par est sine illæ substantiales, sine 5
accidentales sint. Porro forma substantialis ea est, cuius ratione quid tale dicitur, vt hominis forma substantialis, illi propria ratio, corporis & animæ immortalis compositio. *Clem. 1. de summa trinit.* In arboribus, proprium genus propriave species, qua differunt inter se & ab aliis rebus. Accidentalis qua ad tempus mutatur res, extrinsecus. Nam *Forma* est transmutationis effectrix, distinguens rem ab aliis, & permutationem eandem a seipsa. *Vlpianus in l. Iulianus. 2. §. si quis rem. ad exhib. lib. 10. P. tit. 4 Caius l. adeo. 7. § insulam de acquir. rerum domin. lib 41. P. tit. 1.* Sic figura omnis, quæ videri putatur, cum tamen non videatur, incorporalis est, & spiritualis Quod enim hoc sit quadratæ vel triquetræ figuræ vel alterius, ad animi determinationem pertinet: Quia mathematicæ omnes definitiones, contemplationesve sunt considerandæ in abstracto. Et oportet credere tales esse, prius quam tales esse dignoscamus, vt admonet Aristoteles *lib. 11. Metaph. c. 3.* vt & Plato *in* [illegible] tradit, mathematicas formas ab omni actione liberas. Platone & Aristoteles *lib. 5. Metaph. c. 5.* scribit ea, ea quibus figura fit, vt puncta, lineam, rectitudinem sine corpore esse posse, neque omnia existentia esse corpora, neque inter

coporea

6 corporea posse adscribi. ¶Hinc † pendet vtilitas non exigua in perdifficili illo tractatu diuidui & indiuidui: Nam incorporalia, vt iura seruitutũ promissa, quæve formam habent substantialem vnam, vt humo, pro parte solui reipsa nequeunt, vt indiuidua: item plura obligatione simul promissa, cum obligatio iuris sit, pro parte, quod pertinet ad tollendam obligationem, vt ea pro parte censeatur sublata, solui nequeunt, vt notat Paulus lib. 17. ad edictum, *l. 2. de verborum obligat. lib. 45. P. tit. 1.* Vlpianus, *l. stipulationum non diuid. 72. de verborum obligat. Mod. l. pro parte, 11. de seruit. lib. 8. P. titu. 1. cum similib. ibi notat.* & alii. Alioquin enim corrumpi oporteret stipulationẽ diuisione, vel ex vna duas, vel pluses nasci, vt sint tot stipulationes, vel obligationes, quot sint separatæ res, secundum eundem Vlpianum *l. scire debemus, 29. eodem tit. de verborum obligat. cum similib. ibi notat.* Nam pro substantia contractibus est forma præscripta, qua mutata, degenerat negotium in aliam naturam, *Martia l. vbi ita donatur, 27. de donat. caus. mort. lib. 39. P. tit. 6.* illa existente ex placito indiuisibili. ¶Erunt-
7 que consequenter res indiuisibiles, vel diuisibiles, vel sua naturali forma & substantia, vel solutione, vel promissione, siue obligatione: in quibus optime versatum esse de iure respondentem oportet. Et cum Bartolo, *tract. de alueo,* obligationem perpendere debemus: vel in modo contrahendi, & tunc in contractu qui factus est, *l. consilio, de curat. fur. in P.* antequam adsit vinculum obligationis, addi vel minui potest: in modo autem obligandi, quia certius est il, *l. obligationum fere, § placet, de act. in P.* aut vt contractum consideramus, & tunc nec addi nec diuidi quicquam ab ea enim potest, non modus, non conditio, *l. perfectam, de donat. quæ sub mod. C.* vel consideramus res, quæ in obligationem veniunt: quæ, si sua natura diuiduæ, & talis poterit esse particularis præstatio, & rerum ratione diuidua secundum quid erit obligatio, & solutione partis pro parte interibit, *l. si stipulatus sim, 9. §. qui decem, de solut. lib. 46. P. tit. 3.* Verum donec ex integro satisfactum sit, ius obligationis integrum, vt pro parte residua, & tota potestas capiendi pignoris & venditionis eius salua sit, *Gordian. Cos. l. 2. debit. pign. vend. imp. non po. lib. 8. C. tit. 29. & l. quamdiu de distra. pig. lib. 8. C. tit. 28.* perinde ac si nihil fuisset solutum: sit tamen imputatio postmodum soluti, in integra præstatione. Et secundo loco memoria tenẽdum, inter corporalia & incorporalia interesse: quod illa tangi videri ve sui natura, & diuidi siue in partes similares, siue dissimilares corporeas possint, ita *d. l. 1. §. quædam, de rer. diuis. in P. Pau. l. arbor 19. §. de vestibulo. cum seq. communi diuid. lib. 10. P. tit. 3. Vlpian. in l. 1. §. is qui totam, & §. eq. & Iulian. in l. non possumus, 7. si pars hered. pet. lib. 5. P. tit. 5. l. per fundum, de seruitu. rust. præd. in P. & l. vnum ex sociis, eodem tit. l. fin. com. præd. lib. 8. P.* nequaquam, quæ tantum animo & complectimur & distinguimus, intentione vel remissione animi formamus vel fingimus. Quamobrem & notabile est, illos qui animum habent vel impeditum, vel deperditum, vel læsum, negotiorum eorum non esse capaces, quæ a mente sana tractari debent, & quæ consensum & voluntatem deliberatam exigunt: veluti mente furiosis, pupillis, inhibeatur contractus, potissimum qui consensu perficiuntur, vel quorum consensus verbis exprimuntur, *§ furiosus, & § pupillus, de inutil. stipul. Vlp. l. vbi non voc. 16. de reg. iur. lib. 50. P. tit. 17.* Inhibetur & amentibus coniunctionis per nuptias facultas, *Vlp. l. patre furioso, l. 8. de his qui sunt sui vel alien. iur. lib. 1. P. tit. 6. c. dilectus, de sponsal. c. neq. furiosus, 32. q. 2. cum similib.* & impuberibus in foro dicendi, *Vlp. in l. 1. § initium, de post. lib. 3. P. tit. 1.* vel iudicandi libertas, *Pau.*
8 *l. non prætor, 12. de iud. lib. 5. P. tit. 1.* ¶Dehinc & adiiciendum, discrimen maximum esse inter spiritualia & temporalia multis de caussis, præter illam corpoream declaratam differentiam: sacra namque, de consecratione pontificum fiunt, *Martian. l. sanctum, 6. § sacra, de rerum diuis. lib. 1. P. tit. tit. 8.* non possunt præscribi, *§. sed aliquando, de vsucap. lib. 2. Instit. tit. 6.* neque in stipulationem deduci, *l. inter stipulantem, 83. §. sacram. & l. multum, 34. de verbor. oblig. lib. 45. P. tit. 1.* cum in dominio alicuius non sint, *§. sacra. & §. nullius. de rerum diuis.* Minus etiam spiritualia, sacramenta, & similia nundinationes recipiunt: eo quod, dona Dei æstimari nequeant vili hac materia & pretio corporeo, alioquin imminente tentantibus imponere æstimationem pœna maledictionis, qua ob eandem caussam punitus fuit Simon Magus, *Actorum cap. 8.* a quo & reliqui qui comparare pretio diuina satagunt, simones vel simoniaci *gl. in prin. 1. q. 1. & can. qui studet, 1. q. 1.* & crimen ipsum simonia, vt vendentes Giezitæ, a Giezi seruo Helisei, qui ob gratiam a Deo per Heliseum prophetam Naamo concessam in lepræ cura, ausus est munera poscere suo maximo malo & posterorum suorum: lepra ideo albus in perpetuum in vltionem sceleris infectus, *4. Reg. 5. & c. studet, 1. q. 1. & c. sicut, pro certo. de simon.* Atque in caussis spiritualibus maior 14. annorum filiusfamilias, in iudicio suo nomine, sine patris consensu & voluntate esse potest, in aliis non potest, *c. si. de iudic. lib. 2. sexti decret. tit. 1. cum oportet, & l. cum non solum, de bon. quæ lib.* ¶Suntque † aliæ differentiæ quæ omit- 9
tuntur. Sed & spiritualia difficilius destruuntur, quam fiant: contra, corporalia difficilius fiunt, quam destruantur, *c. inter corporalia, de maior. & obed. apud Greg.*

De forma, & eius regulis.

Cap. II.

1 *Formarum diuisio, &c.*
Forma substantialis, quod sit perfectio rei, & de animalium forma.
2 *De forma vel figura extrinseca, & de intrinseca rerum additione vel detractione mutata.*
Testamentorum forma immutabilis.
Item contractuum.
Actionis rei vxoriæ transfusio in ex stipulatu actionem.
3 *Forma accidentalis quid.*
4 *Formam exprimunt, 1. expressio honestatis, 2. conditio, 3. ordo, 4. continuatio actus.*

SEd quia obiter de forma dixisse non sufficit, sensim † de illa 1
pauca agamus adhuc, eo quod eius cognitio valde necessaria nobis sit. Considerabimus itaque illam cum in corporalibus, tum in incorporalibus, vel vt substãtialem vel tanquam accidentalem. Substantialem dicemus, consummationem & perfectionem cuiusque rei, prout quæque res habet definitam & determinatam rationem vel compositionem certis rebus vel partibus absoluendam, vt me docuit Caius Iurisconsultus *l. fin. qui quadringenta, 79. §. si. ad legem Falc. lib. 35. P. tit. 2.* Nec dicitur homo, qui in vtero adhuc embryo est, nec partes omnes hominis completas habet. *Pau. l. non sunt liberi, 14. de statu hom. lib. 1. P. tit. 5. Vlpian. in l. Iulianus, 9. § si quis ad exhib. lib. 10. P. tit. 4. Iustin. l. quod certatum, 3. de post. hered. instit. lib. 6. C. tit. 29.* Nec inanimato corpore nati, *Clement. 1. de summa trinit. in Clem. can. si quis obiecerit, 1. quæst. 1. & can. Moyses, 32. quæst. 2.* Sic in aliis animalibus, ea formam non habent substantialem, quæ carent vita sensitiua: sed aliud nomen accipiunt, carnis, *Iulian. in l. si seruus, 14. § fin. de condit. furt. lib. 13. P. tit. 1. Pau. l. mortuo bove, 50. de legatis 2. lib. 32. P. tit. 1.* lohem vel corii, vel cadaueris, velut & in hominis corpore pariter obseruatur, efflata anima, *tit. de cadauer. punitor. lib. 48. P. tit. 24.* ¶Huius † spe- 2
culationis est figura exterior in rebus corporalibus, cuius alteratio mutat rem a seipsa, vt alia a se videatur: siue illa sit substantialis, siue accidentalis. Verum intrinseca mutata, magis res alteratur: vt si bonitas vini mutetur, & acescat, fit acetum, & desinit esse vinum, *Vlpianus l. in venditionibus, 9. de contrahend. emt. lib. 18. P. titul. 1.* Nisi mens loquentis, vel vsus impropriius loquendi, vtrumque designet eodem nomine: Alias enim vinum non continet acetum, mulsum, hydromel, defrutum, nec similia, *Vlpianus l. si quis vinum, 9. de trit. aliisque leg. lib. 36. P. tit. 6.* Item forma arte addita, quæ rei dat nomen, si mutetur, remaneat quamuis eadem materiæ substantia, rem aliam constituit: vt postquam in scypho bibi non potest, non amplius scyphus erit, *Vlpian. l. Iulianus, 9. §. si quis, ad exhib. lib. 10. P. tit. 4.* Et facti argenti appellatio, infectum non continebit, *Vlpianus l. Quintus Mutius, 29. §. cum aurum, de auro & argento leg. lib. 34. P. tit. 2.* Atque vniones interire dicuntur, cum ex naturali forma decidunt solida, & dissoluuntur, *Mar. in l. Seia, 6. de auro & argento leg. lib. 34. P. tit. 2.* Quod & in formis negotiorum sine actionibus obtinere putandum est: vt si a definita qualitate deficiant, nec habeant solemnitatem requisitam, inutilia prorsus sint, vel in aliquam aliam naturam transeant, *l. quod per salutem, de iureiuran. in P. Martian. leg. vbi ita donatur, 29. de mort. caus. donat. lib. 39. P. tit. 6. Cel. l. cum precario, 12. de precar. lib. 43. P. tit. 25.* ¶Exempli caussa, vbi in vltima voluntate non inuenitur heredis institutio, quæ potissima caussa substantialis testamenti, est, *l. 1. de heredibus instit. P. §. ante heredis institutionem, de leg. apud Iustinianum, l. 1. de vulg. in P.* ibi nec mentem coniicimus, nec naturam testamenti, sed codicillorum, *Diocle. & Maxim. l. non codicillum 14. C. de testa. lib. 6. C. tit. 23.* Si tamen reliqua, quæ codicillorũ sunt, adsint. ¶Eo modo in reliquis propriis cõtractuũ determinationib. vel a lege, vel ab homine inductis, quæ violari nõ possunt, quia ipse contractus vim patiatur, vel mutationẽ,

neque additioni quidem vel detractioni locus est. hæc enim aliud faciunt, *Papinian. in l. pacta conuenta, 72. de contrahen. empt. lib. 18. P. tit. 1.* si in ipso contextu non fiant, vt dicemus in contractibus, Deo iuuante. Non secus ac cum additur vel detrahitur iuri gentium, fit aliud ius, ciuile loquam, *Vlpian. l. ius ciuile, 6. de iust. & iur. lib 1. P. tit. 1.* Quamuis illud a iure gentium non omnino recedat, neque per omnia illi inseruiat. Atque ita transfusio vnius formæ in aliam, nouum quid facit, & figuram constituit nouam, quæ priorem expellit: vt actio ex stipulatu addita constitutioni dotium perimit rei vxoriæ actionem *Iustin. in l. 1. §. cum autem, & §. & nemo putet, de rei vxor. act. lib. 5. C. titu. 13.* ¶ Vt vsus seruitutis contrarius formæ impositæ in constitutione, tollit seruitutem: veluti vsus seruitutis nocturnæ, amittitur diurna constituta. *Pau. l. si prius, 17. de aqua plu. arcend. libro 39. P. titulo tertio.* Et hæc ad formam substantialem proprie pertinet: vel ad intrinsecam, ratione cuius res esse habent, vel ad extrinsecam, ratione cuius tales quales sunt, esse propria figura & charactere dicuntur. ¶ Paulo
3 † tamen diuersa consideratione, in accidentali vtendum est: ea quippe est, quæ adesse abesseve potest, sine corruptione subiecti, id est, sine corruptione formæ intrinsecæ, vel perfectionis extrinsecæ: vt doceri potest exemplo iudicii, quod idem est, etsi in locum demortui iudicis, alius subrogetur: quod philosophice persequitur Alphenus Iurisconsultus, *l. proponebatur, 76. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.* Accidens quippe plus & minus continens notum, ratione quorum, rei non constituitur differentia a seipsa, nec actus diuersitas, *l. fin. de fun. instru. P.* neque additione formæ, rem mutat. Veruntamen prætereundum non est, accidentalem formam, quæ in propriam extrinsecam transit ex integro priorem mutando, aliam rem esse, sed accidentaliter, non substantialiter, facere, *l. si statuam, de auro & argen. legat. lib. 34. P. tit. 2.* potissimum in nomine, quod secundum plus & minus varie impositum est, secundumque numerum, & secundum alia accidentia, veluti agris diuisis, iugerum diuersa appellatio, *Caius Ladeo, l. §. insulam, de acq.*
4 *rerum domin. lib. 41. P. titul. 1.* ¶ Sed † vt apertius doceamus, quid quandove aliquid dicatur esse de forma negotii vel rei, ex Felino *in c. cum dilecta, de rescript.* colligimus breuiter axiomata aliqua, quorum qui voluerit latius inquirere probationes, poterit ipsum auctorem consulere.

1 ¶ Quando, quod negotio per se inerat de honestate sine expressione, exprimitur vel a lege, vel ab homine, id de forma negotii substantiali sentiendum, vt cum dictum est, *canon. nostrates, 30. quæst. 5.* ex honestate requiri in nuptiis consensum paternum, apud iuris canonici auctores, & in Gallia in edicto Henrici I. de clandestinis matrimoniis.

2 ¶ Pro forma data est, conditio apposita in constitutione legis, vel hominis: atque tunc conditiones implendæ sunt, vt formales, in forma illa præbita. *l. qui heredes: as, & l. Mauius, de condit. & demonstr. in P. cum similib. l. 2. de instit. sub condit. fact. in P.*

3 ¶ Quando statuitur ordo in legis vel hominis dispositione, is pro forma est sequendus, *& in tit. de ordin. cogn. lib. 7. C. tit. 19. & in cap. quoniam contra, de probation. apud Gregor. Callistrat. l. si de vi. 37. de iudic. lib. 5. P. tit. 1. l. 1. & 2. quando ciuil. act. crimin. praiud. lib. 9. C. tit. 31. l. 2. §. prim. de vulg. in P.*

4 ¶ Quæ interuenire debent in ipso actu, & quæ vno contextu fieri iubentur, de solemnitate substantiali sunt, vt iis omissis tunc corruat negotium, nec postea possint ex interuallo adiici: veluti dum lex exigit solemnitates testamentorum continuo actui adiici, *l. heredes palam §. fin. de testamen. in P.* dum iubent interrogationem & responsionem in stipulatione simul annecti, *l. continuus, 137. de verborum obligation. lib. 45. P. tit. 1.* Nam si quid aliud perfectis negotiis additur, & si illis adhæreat, non forma erit negotii, sed forma alia iuuans vel corroborans actum, quæ non eadem tamen cum actu primo, vt exemplo esse potest insinuatio actuum post actus requisita, quæ est solemnitas effectum inducens, non substantialis causa actus. *Iust. in l. sancimus, 34. Constant. l. data, 27. Leo. l. in hac sacratissima, 30. de donation. lib. 8. C. tit. 54.* qualis & cautio heredis de rest. mendis vsuris a testatore exactis illegitime, quæ ad testamenti effectum accedit, *c. quamuis, de vsur. in 6.*

5 ¶ Vbicunque adiicitur decretum annullans, vt si contra dicta vel constituta fiat, nulla sint; omnia disposita, pro forma substantiali sunt, sicuti in rescriptis vel sanctionibus adiicitur clausula irritans, idque tripliciter: primo hæc, Nulli ergo hominum liceat hanc paginam infringere, *vt in extrau. commu. c. 1. & fi. in fi. de preb. c. 1. in fi. ne sede vac. & c. 1. & seq. de reb. eccl. non alien. & in extrauag.* 2. per clausulam, Non obstantibus, *c. 1. in fi. de schism. in extrauag. communibus. 13.* per clausulam, Si quis hæc attentare præsumpserit, ferat sibi indignationem Dei, *c. 3. de priuil. in extrauag. comm. & c. seq. eo. &c.*

6 ¶ Quando dictum est, vt ita demum fieri non possit: tūc quod ante dictum, pro forma est, *vt ap. Marc. in l. non tamen aliter, 18. de adop. lib. 1. P. tit. 7.*

7 Quando tempus certum definitur, ibi forma substantialis, vt in præscriptionibus.

8 ¶ Quando dispositum est vel præter, vel contra ius commune, ibi forma substantialis: vt passim in consuetudinibus dantur exempla.

9 ¶ Formam facit quod dispositum est, si epigraphe vel titulus dispositioni inscribatur, De forma. Nam tituli debent conuenire disposito, & dispositum titulo, *Hermog. l. 2. de stat. hom. lib. 1. P. ti. 5.* Porro vtilitas istius præcognitionis, num quid sit de forma actus, in eo versatur, vt quæ de forma sint, debeant ad amussim obseruari, fieri vel impleri. alioquin nihil actum videatur, & corruat quod agitur, si præter vel cōtra formam factum sit, *c. cum dilecta, de rescr. lib. 1. decret. c. Pisanus, de rest. spol. in decre. c. venerabilis, de off. & pot. iud. ord. in decret. Vlp. l. cum hi. 8. §. si prætor. de transf. lib. 2. P. ti. 15. l. qui per salutem, de iureiur. in P.* Quod perpetuo verum est, nisi in tribus casibus. Prior, si actus fiat ex certa scientia contra formam, ab eo qui potest quando vult, solemnitates vel supplere vel immutare: quemadmodum præsentia ipsius principis, qui publicam gerit auctoritatem *Iustin. § sed quod princip. de iur. nat. lib. 1. Inst. tit. 2. Vlp. l. 1. de constit. princ. lib. 1. P. tit. 4. Aurelius, l. vn. de offic. præf. præt. lib. 1. P. tit. 11. cū sim.* supplet solemnitates testamentorum coram eo factorum omissas, quamuis illæ iuris publici sint, *l. 3. de testa. lib. 28. P. tit. 1.* Atq; in aliis idem statuendū, si modo princeps, vel qui potest expresse, vel actu ipso deroget scienter: alioquin enim, nisi concurrant, princeps iuri publico, aut eius solemnitatibus non censetur suis rescriptis derogare, *Anast. Imp. in l. fin. in vlt. gl. si contr. ius vel vtil. pu. l. lib. 1. C. tit. 25. Const. Imp. in l. nec damnosa. 3. & Theod. & Val. in l. rescripta, 7. de prec. Imp. offer. lib. 1. C. ti. 22.* Alter casus, si quod additur formæ, minimum sit, & ad eundem finem conspiret, illud nō mutat formam, sed iuuat, vt forma formæ addita, *probat gl. in c. innocens, ad verb. clementior, 22. q. 4.* Tertius, vt si sine periculo forma non possit impleri expresse, sufficiat eam impleri per æquipollens, *cap. statutum, de offic. delegat. in 6.* veluti in forma quæ exigit, vt beneficiorum acceptatio publicetur in locis vel templis sacerdotiorum: si tuto is locus adiri non possit, potest alibi publicari, *Lud. Roman. singul. 433.* Sic in vocatione iuris experiundi caussa facienda ex forma in loco domicilii, in periculo, vt alibi fieri possit dispensatur, *gloss. Clement. 1. de foro competen. in Clement.* quod & in appellatione significanda receptum est, *Clement. caussam, de elect. apud Clem.*

De dominio, proprietate, & possessione.

Cap. 12.

1 *Proprietatis, vel dominii, & possessionis prænotio, necessaria acquisitioni rerum.*
2 *Dominium a δαμᾶν, non a domo dictum.*
3 *Dominii finitio.*
4 *Proprietarius, & proprium quid, & quomodo.*
5 *Dominium in plenum & non plenum partitum, & quid sit vtrumque.*
6 *Plenam potestatem rei minuit vsusfructus.*
7 *Dominium directum & vtile quid.* Proprietas nuda.
8 *Dominium fictum esse.*

AD illa rerum genera corporalium & incorporalium, referri potest & subiici, & alia rerum distinctio, quæ habet plura capita, ex earum dominio & possessione pendens, quæ intelligi vix potest a iuris tyronibus, nisi prius de dominii, proprietatis, † & possessionis appellatione quædam præcognouerint, cum 1
ex his ius teneudi res & varia nomenclatura sequatur. Quamobrem de istis pauca notare antea operæpretium duco.

¶ Igitur † Dominus mihi videtur is dici, cui aliquid subiici- 2
tur: non secus ac Græci dicunt verbum δαμᾶν, significare subiicere: veluti & Latinis domo illud contractione facta in δαμῶ. Mutata significatio verbi domo, idem ostendit. Consentit etiam Hebraica significatio, affinis huic nomini דומם, domem, quod idem est, ac facit silere, compescuit, & ita sibi obedientem reddidit: vnde malo dominum potius dici, quam a domo, id est, ab ædibus cum Ambr. Calepino. Siquidem vt Mar. Varro notat, *5. de ling. Latin.* Domus nomen Græcum est, sicuti & apud Hom.

Iliad.

Iliad. 2. vsurpatur, ... & apud Hesiodum *in Ergis*, ... At domus ... vel ... ortum habet quod est ædifico: quare non potest ædificii & dominii trahi inde vlla similitudo, cum nec qui ædificat, ideo dominus dicatur, imo potius ædificatum in alieno, cedit domino soli, *Vlpian. l. vindemiorem, 40. de rei vind. lib. 6. P. tit. 1.*

3 ¶ Itaque † dominium dicetur facultas, qua possumus in aliqua re quippiam: vti potestas in seruorum persona dicitur dominium a Paulo *l. potestatis, 215. de verborum signific. lib. 50. P. tit. 17.* libro singulari ad legem Fusiam. Et in personis magistratuum, imperiū, cuius potestas, quod pertinet ad eius retinendi facultatem, dominio rei suæ similis dicitur, ab Vlpiano *l. qui furere, 20. de stat. hom. lib. 1. P. tit. 5.* ¶ Sic qui

4 † sibi soli habere rem potest, sine communione, dominium habere dicitur: & significantius proprietarius dicitur is, cuius potestati res magis accedit. Siquidem *Proprium* dicitur, quod magis prope nobis est, peculiareque cuiusque: & vt in summa dicam, quod vni soli conuenit, *§. 1. de patr. pot. lib. 1. Instit. l. omnes populi, de iust. & iu.* Et ita proprium solum Iabolenus Iurisc. dixit, *l. proprium solum, 5. com. præd. lib. 8. P. tit. 4.* quod commune non est cum socio. Hinc & proprietas eius esse dicitur, cuius solum est & res, quod plus sit rem habere, ex qua vsusfructus, quam ipsum vsumfructum: vnde & proprietas pro re ipsa, si in dominio alicuius non sit, ponitur a Iustiniano *§. litterarum de rerum diuis. lib. 2. Instit. tit. 1.* Et ideo Vlpianus *l. si vt certo, 5. §. si duobus, commod. lib. 13. P. titul. 6.* tradidit duorum vnius rei in solidum dominium esse non posse, quod Tryphoninus *in hereditate, l. 19. §. pater, de castr. pecul. lib. 49. P. tit. 17.* probat: nisi pro indiuiso, iuris tantum intellectu, non diuisione corporum, quis plures esse dominos eiusdem rei admittat cum Papiniano, *in l. Meuius, 68. §. duobus testamentis, de legatis 2. lib. 31. P. titul. 1.* Quo tamen casu adhuc & quisque sociorum retinet integrum dominium, vt in iure seruitutis apparet ex responsis Iuriconsult. *apud Vlpian. in l. 2. de seruit. tit. generalis in P. in l. final. com. præd. eo. & l. vnus ex sociis. & l. per fundum. de seruit. rust. prædio. l. Sabinus, communi diuid. in P. cum simil. lib.* ¶ Ce-

5 terum hoc dominium interdum plenum dicitur, interdum non plenum. Plenum dicitur, quādo dominus & corpus rei, & vsumfructum eius habet sibi liberum, *Tryphon. in l. cum in fundo, 81. de iure dot. lib. 23. P. tit. 3.* & plenam in re potestatem, vt ait Iustin. *in §. final. de vsufruct. lib. 2. Institut. tit. 4.* Quod & ex Iustin. *l. raptores, 41. § bona, & §. sequent. de episcopis & clericis, lib. 1. C. tit. 6.* constitutione facile colligitur. Sicut plenum dicitur aliquid, si nihil quod eius naturæ sit, desit: veluti plenum compromissum Papinianus *in l. si cum dies, 26. §. plenum, de recep. arbitr. lib. 4. P. tit. 8.* dixit, quod de rebus omnibus controuersiisve compositum est. Et eo pacto vsusfructus in multis casibus pars dominii dicitur a Paulo Iurisconsulto *in l. 4. de vsufruct. lib. 7. P. tit. 1.* id est, dominii & plenæ potestatis: non autem pars integralis iuris dominii, quod nihilominus propriè est penes eum: cuius corpus rei est, etsi vsusfructus ad alium pertineat. Quia propriè vsusfructus seruitus est, vt idem Paulus explicauit, *l. recte dicimus, 25. de verborum signific. lib. 50. P. Marc. in l. 1. de seruit. lib. 8. P. titul. 1.* Siquidem vsusfructus, est ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum substantia, eidem Paulo *l. 1. de vsufr. in P.* & Iustin. *in §. 1. de vsufru. lib. 2. Inst. tit. 4.* vt aperte postea alibi Paulus, *l. 1. si ager vectigal. vel emphyteut. petat. lib. 6. P. tit. 3.* etiam notauit, eos qui in perpetuum, fundum vectigalem, quo fruantur, conduxerint, non esse dominos.

6 ¶ Verum † quandiu fructus percipere alii possunt, potestatem plenam non esse rerum dominis nemo ambigit: redeunte autem vsufructu redintegratur potestas, fitque, vt dicit Theophilus *§. final. de vsufruct. libro secundo, Institut. iur. ciuil. titu. 4. & Iustinian. §. finali, eodem titulo, in Instit.* consolidatio proprietatis & vsusfructus. Sic tres illi Cæsares, Gratianus, Valentinianus, & Theodosius *in l. fœmina, 3. §. illud, de secundis nuptiis, libro quinto, C. titul. 9.* plenum ius proprietatis concedunt in bonis coniugi, qui non habuit ex priore matrimonio liberos, vel si nati natæve discesserint: ita vt in his nanciscendi dominii & testandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Et absolute proprietas posita, quando de possessione, & dominio quærimus, pro dominio pleno sumitur, vt obseruare licet, plerisque iuris vtriusque locis: vt dum dicunt, prius de possessione, quam de proprietate cognoscendum, *vt in cap. primo, de caus. possession. & proprietat. libro primo decret. titulo duodecimo. Vlpianus in l. prima, §. item autem, vti possidetis, libr. 43. P. titulo decimosexto. Imperat. in l. si quis conductionis, 25. de locat. libro quarto C. titulo sexagesimoquinto,* & nihil commune habere proprietatem cum possessione, *l. naturaliter, §. nihil commune, de acquirenda possessione, in P.* & sic de similibus.

¶ Non † plenum igitur dominium erit, & dicetur directum 7 dominium esse in nuda proprietate, & quod ab hoc dominio discedit, erit quasi dominium, & quippiam nobis vtile ex rebus alienis. Et ita proprietati, vsusfructus opponitur ... *l. raptores, 41. de episcopis & clericis. C. in § bona, ... Caius l. 3. de vsufruct. lib. 7. P. tit. 1. cum similibus. Iustin. in § primo. & ... de vsufruc. lib. 2. Instit. tit. 4.* in iure, nam proprietatis nudæ nomine, nullos fructus contineri, vt notat Caius, *l. videamus ... de vsufruct. libro vigesimosecundo, P. tit. 1.* sed tantum in ... non considerata eius possessione vel vsufructu ... *§. quadam, de interdict. lib. 43. P. tit. 1.* In interdictis ... one, & Imperator Alexander *in l. proprietatis dominium 4. de probationibus, libr. 4. C. titu. 19.* vocat proprietatis dominium. Et certè procul dubio dicendum est vnum genus veri dominii esse, proprietarii, quod directum dici potest, eo quod non aliunde pendeat, vel ex alterius re: Vsufructuarii autem ius, dicemus ex interpretatione quadam & subtilitate iuris, esse dominium. Ita enim Tryphoninus *l. quamuis, 78. de iur. dot. libro vigesimotertio, P. tit. 3.* nominat maritum in dote vxoris, cuius tamen proprietas vere vxoris, fructus autem mariti: quod ad subtilitatem legum refert Iustinianus, *l. in rebus, 30. de iure dot. lib. 5. C. titulo duodecimo.* ... propriè autē quasi dominium dicetur, sic enim & Tryphoninus appellat *in l. cum in fundo, 81. de iure dotium, in P.* maritum, penes quem antea dixerat esse rei dotalis dominium, quasi dominium in vsufructu in dotem dato: ratione enim dictionis, quasi, reiecta opinione Accursiana, *in dicta l. cum in fundo, ad verbum quasi*, quæ vult ibi veritatem inde exprimi, existimo similitudinem dominii, propter commodum fructuum, non verum dominium exprimi. Indicat enim impropriam significationem vocula, quasi, & imperfectionem dicti, vt *apud Paulum in l. in facto, 59. de condition. & demonstration. lib. 35. P. titulo primo.* Eo modo intelligenda lex Theodosii Imperatoris, *l. possessores 12. de fund. patrimon. libro vndecimo, C. titul. 61.* dum ait eos, qui patrimoniales principis fundos, & emphyteoticarios possident, esse fundorum dominos: cum tamen vere domini non sint emphyteotæ, sed illi qui in emphyteosim dant, rei vocentur domini, *Zeno in l. prima. & Iustinianus in l. 3. in principio, de iur. emphyt. lib. 4. C. titul. 66. dict. l. 1. si ager vectigal. libro 6. P. tit. 3.* Reddam autem rationem, quare vsufructuarii, vel alii emphyteutæ, qui in alienatione rerum emphyteoseos liberi non sunt, non mereantur domini nomen, quod non possint de his libere disponere in vita, & sub mortem: in quibus vera est nota veri domini, qui ita pro modulo voluntatis disponit, *§. 1. de lege Fusi. Canin. sollen. apud Iustinianum, l. 1. C. de sacrosanct. eccles. l. verbis legis, de verborum signification. l. 1. ad legem Falcid. in P. l. nemo externus. de Iudæis, lib. 1. C. l. in re mandata. (cod. mandat. l. 2. de iis qui sunt sui vel alien. iur. lib. 1. P.* Vsusfructus autem cum vita finitur, & repetit proprietatem, *§ finitur, de vsufruct. Pau. l. successoris, 8. §. final. de pericul. & commod. rei vend. libr. 18. P. tit. 6. l. 3. §. final. quibus mod. finit. vsusfructus.* Non negarim tamen vsusfructus dominium dictum fuisse a Iuliano, *in l. qui vsumfructum, 3. si vsusfruct. petatur, lib. 7. P. titul. 6.* Intelligi autem debet, vt sit dominium secundum vtilitatem.* Nam quia vtilitas & commodum dominii proprietatis, ad alium, nempe ad fruentem, pertinet, non est reiicienda vtilis dominii appellatio, vt plerique, & male quidem mea sententia, suadent. Nam ratione directi, & vtile dici potest, sicut in actionibus, vtilem eam dicimus competere ei, qui non habet ius dominii plene cessum, sed ad quem compendium rei pertinere debet: quemadmodum directa competit, cessis plene iuribus, vt vtrumque probat Alexander Cæsar in hypothesi, *in l. emtor hereditatis, §. de hereditate vel actio. vend. lib. 4. C. tit. 39. Impp. Diocletian. & Maximin. in l. postquam, l. 7. & in l. ex nominis emtione, 8. eodem. C.* hereditatis venditæ. Neque quicquam prohibet, quin transpositione similitudinis, aliquid alterius nomen non vsurpet ratione alicuius, veluti quis non sit filium eum dicamus, quem nuptiæ demonstrant, *l. filium, de stat. hom. in P.* ex matrimonio conceptum: nihilominus tamen, & receptum est, & filium eum dici, quem adoptamus, *toto tit. de adopt.* ¶ Vt † & in iure, ne longius abeam, dominium quod- 8 dam fictum inueniatur, id est, ratione iuris sine vtilitate adhuc competens, & non adepta re, vel possessione, quale in legatis tradunt esse, quando a die mortis testatoris in legatarium recta via transire dicuntur, *l. a Titio, de furt. in P.* Non enim prodest legatario interim legatum, ad acquirendum quicquam, *gloss. in l. vnica, § in nouissimo, de caducis tollend. lib. 6. Cod. titul. 50.* ex re legata.

Dictumque in mariti substantiam, *l. in rebus, de iur. dot. C.* dotem transire, fictione iuris.

ADDITIO.

** Non videtur ea lege Iulianus vsumfructum, dominium appellare propter vtilitatem, nam eadem ratione, vbique vsumfr. Dominium dici posset, cum semper vtilitatem praestet. Sed improprie Iulianus ibidem vsumfruct. appellat dominium: quia iure ciuili constitutus est: respectu eius vsusfruct. qui a praetore, in fideicommissarium continuatus, aut potius de nouo constitutus fuerat. (Solet enim Praetor vt plurimum Iuris ciuilis subtilitatem temperare, & loco domini. possessionem dare) & huius opinionis confirmandae causa, addo l. si quis, 29. & l. generali, 32. § 1. D. de vsu & vsufru. leg. Haec ego, Salua bona gratia, & meliore J.C. Praeclarissimi iudicio, & explicatione, in trasitu notanda censui P. Bredorodius.*

De possessione. CAP. 13.

1 *Dominium coepit a possessione.*
2 *Possessio dominium continet aliquando, & contra.*
3 *Possessio, & proprietas distinguuntur.*
4 *Plena possessio cum vsufructu.*
5 *Possessionis finitia noua.*
6 *Iuris nomen in antiquis finitionibus possessionis exuberans, cum sit facti, vt probatur vsq; ad 12. numerum.*
7.9 *Possessio a pedum positione.*
8.10.11 *Possessio ab aliis, a sedium positione.*
12 *Possessio propriae corporalium non incorporalium.*
13 *Animus cum corpore in possessione concurrere debet.*
14 *Per nos ipsos & alios acquirere possumus possessionem, & possidemus.*
15 *De diuisione possessionis, vel diuersis modis possidendi, ex iure & facto exuberante.*
16 *De possessione, quae plus iuris, quam facti habet: plus iuris, id est, animi, vel incorporei. & 18.*
17 *Haec possessio ciuilis.*
19 *De possessione quae habet plus facti quam iuris.*
20 *De colorata possessione.*
21 *De ea, quae plurimum iuris, & plurimum facti habet.*
22 *De ea, quae nihil iuris habet, & 24.*
23 *Posse quem incumbere possessioni ciuiliter, naturaliter, vtroque modo: non autem dici ciuilem possessionem.*
24 *Possessio naturalis.*
25 *Possessio mere ciuilis.*
26 *De possessione vacua.*
27 *Ratione caussae possessio distincta in eam, quae cum titulo, & sine titulo est: & quid titulus.*

IN consarcinatione Pandectarum, de acquir. rerum domin. titulus, praeponitur titulo, De acquirend. posses. ordo tamen mihi videtur inuersus, de dominio prius, quam de possessione agere.
1 ¶ Quia † dominium a possessione coepisse tradidit Paulus, ex auctoritate Neruae filii *in l. de acquiren possess. lib. 41. P. tit. 2* ¶ Ideo
2 † aliquando possessionis nomine, & proprietas & ius dominii venit, sicuti videtur docere Callistratus *in l. si de vi, l. 37. de iudic. l. 5. P. tit. 1.* dum ait: *Si de vi & possessione quaeratur, prius cognoscendum de vi, quam de proprietate rei,* explicans per nomen proprietatis, quod de possessione dixerat. Expressius Paulus *in l. interdum, 78. de verborum significat. lib 50. P. tit. 16. interdum,* inquit, *proprietatem quoque possessionis verbum significat: sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est.* Et ita vsurpatur ab Antonino Caesare, *l. 2. de probat. lib. 4. C. titulo 19.* Quanquam Accurs. *in d. l. 2.* aliter sentiat. Et Cicero, ad Valerium, *si habet,* inquit, *in Volaterrano possessionem.* Sicut & apud eundem, idem est ius domini, & possessio corporalis. Quamobrem & plerunque dominii nomen possessionem etiam complectitur, *vt in l. quoties, 15. de rei vindic,*
3 *lib. 3. C. tit. l. 32.* si mens loquentis adsit. ¶ Verum † quia saepe accidit, vt proprietas ad aliquem, & vsusfructus ad alium, & possessio ad alium pertineat, permisceri haec non oportet in propria substantia, vt admonet Venuleius Iurisconsultus *in l. permisceri, 52. de acquirend. possess. in P.* Atque idcirco Iauolenus, *l. quaestio est, 115 de verborum significat. in P. lib.* 50. possessionem distinguit a proprietate, vt quicquid apprehendamus, cuius proprietas ad nos non pertineat, aut non possit pertinere, hoc possessionem appellemus, vtque possessio vsus sit, ager autem, proprietas loci. Generalius Vlpianus *in l. naturaliter, 12. §. nihil commune, de acquirend. possess.* nihil commune habere proprietatem cum possessione dixit, quod intelligi debet, in cuiusque substantia seorsum considerata, non quatenus in alio subiecto vel extrinseca qualitate concurrere: & ita in alio commune quippiam habere possunt. ¶ Dixit † & Iustinianus *l. Raptores, 41. §. bona autem, de episco.* 4
& cler. lib. 1. C. titulo 6. plenam possessionem, dum & proprietatem & vsumfructum simul exprimere voluit. ¶ Et † proprie existimarim, possessionem esse actum corporalem in re factum, per 5
quem quis facit, vel re ipsa detinet, vel ostendit se velle eandem rem, & quae eius sunt, detinere sibi, vel alteri cuius nomine facit.
¶ Quae † finitio, vt noua, ita diuersa ab illis, quas adferunt inter- 6
pretes *in l. 1. de acquir. possess. in P. Guilel de Cuneo, & Cyn in l. licet, C eod. tit. Alciat. in l. quinque pedum, C commun. diuid. Francisc. Riparius tota rub. de caus. possess.* a quibus lubens abeo, quod bona pars illorum, ius, alii adminiculum iuris immisceant: cum tamen ius non sit ex substantia possessionis, sed possessionem vel probam vel improbam reddat, possessione iam praecedente, & existente. Et certe nemo est, qui si syncere possessionis essentiam examinet, nō videat eam ob actum, qui interuenit, facti esse, non iuris. Quod & Iurisprudentia declarat frequentibus responsis, *l. 1. §. adipiscimur, & §. si vir, l. possessionem 15. de acquir. possess. in P. Vlpian l. 1. §. Scaeuola, si quis test. li. esse iuss. fuer. lib 47. P. tit. 4.* ¶ Acce-
dit † notatio nominis in argumentum: dicitur namque possessio, 7
a pedum positione, vt vulgo legitur apud Paulum in l. 1. de acq. possess. Cuius lectio firmari potest ex Cicerone, 1. *Offic.* dum ait, *Sunt autem priuata nulla, sed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt:* venire autem est, pedes ponere. Rursum alibi *Philip. 3. hodierno die primum, patres conscripti, longo interuallo in possessionem libertatis pedem ponimus.* Estque symbolum adeptionis possessionis, pedis positio, eatenus detentionem extendens, quatenus mēs intelligit se velle tenere, vt notat eleganter Paulus, *d. l. 3 de acquir possess.* Estque possessionis nota substantialis, factum illud positionis, vt rudis declaratio mētis, quae postea determinationem accipit ab expressione voluntatis. ¶ Conue-
nit † quod scriptum est in Deuteronomio *cap. 11.* Dei, & in lib. Io- 8
sue *cap. 1. Omnis,* inquit Deus, *locus quem calcauerit pes vester, vester erit.* Et facti esse docet etiam alia a quibusdam emendata lectio, *l. 1. de acquiren. possess.* dicentibus a sedium positione dictam possessionem, quasi positionem. Sicut & legi in Pisanis Pandectis, ait Alciatus *libro 1. dispun. capit. primo.* Improbans priorem sententiam, quam irridet etiam Laurentius Valla, *libro secundo, antidot. aduer. Pogium: Quia,* inquit, *neque a Graeco nomine ποῦς ποδὸς pes, apud Graecos fiat vlla deriuatio vel compositio similis, vt pedis, id est, ποδὸς, positio, vel positio a pede dicatur.* ¶ Quibus † tamen 9
in hoc non subscribo, quando negant declinationem nominis, a ποῦς, fieri non posse, cum ex datiuo ποσὶ Graeco, id est, pedibus, & itione Latino existimem componi posse, possessionem, id est, ποσὶ itionem. Quando animaduerterim & apud Graecos, per pedum positionem, fuisse etiam symbolum dominii vsurpatum: dicunt enim ἐκτὸς ἔχειν πόδα, habere pedem extra, pro eo quod est, non habere vel deiici a possessione, exsortem vel extorrem esse alicuius, vt apud Pindarum in Pythiis, *Ode 4. Pythio. Antistrop. vltima,*

— φασὶ δ' ἔμμεν
τοῦτ' ἀνιαρότατον,
καλὰ γινώσκοντ', ἀνάγκᾳ
ἐκτὸς ἔχειν πόδα.
id est,
aiunt autem hoc esse
molestissimum,
praeclara scientem (cogi) necessitate
extra habere pedem.

Sic apud Sophoclem *in Philoct.*

χαῖρε τὰ λοίφ' ὅπως φρονῇς,
ἵν' ὡς ἂν ἐκτὸς κλαυμάτων ἔχοις πόδα.

¶ Non † tamen reiicio, quin & possessio a sedium positione etiam, symbolum acceperit: nam qui regiones olim sibi elegerunt, & ibi sedes posuisse dicuntur, vt apud Virgilium *primo Aeneid.*

Hic tamen ille vrbem Pataui sedesq; locauit,
Teucrorum.

Sicut & in sacris literis etiam, pro ea electione sedium, dicuntur eligentes, tabernacula figere, *Genes. 16. cum simil.* Erat enim illa fictio, factum corporale in re immobili vsurpanda, similis rationē finis, positioni pedum. Consequitur enim partem aliquam eius, quod quis possidere vult: sicuti pro positione pedum habetur consuetudinis formula, qua modicum terrae possidendae rei in

mana

manu accipitur, vel extremitate pallii, quod teneat aliquis, imponitur, vt notat Innocentius tertius *in cap. 2. de consuet. lib. 1. decret. tit. 4.* Quod de reliquis, quæ traditionis instar sunt, intelligi par est, de quibus Deo fauente agemus in acquisitione, quæ per tra-
11 ditionem fit. ¶ Vnde † liquet, versari in possessione factum corporale, nō iuris adminiculum. Quod firmatur adhuc ex eo, quod & possessio sine iure inueniatur: veluti quando iniustam dicimus possessionem, *in l. 3. §. ex contrario, & l. iuste possidet, 11. de acquir. possess. in P.* & improbam, *l. improba, C. eod.* Erit & sine iure, quando naturalis est sola detentio, vel custodia, & ita apud Paulum, *l. 3. §. fin. de acq. possess.* & summos pontifices, *c. 1. de del. & contumac. ap. Gregor.* & alios, *Vlpian. l. ex conducto, 16. loca. lib. 19. P. tit. 2. Iulia. l. communi dividundo, 7. §. neque, comm. diuid. lib. 10. P. tit. 3.* Eoque pertinent verba finitionis, quæ de detentione agunt. ¶ Di-
12 co † deinceps in possessionis finitione, actum fieri corporalem in re, quo volo intelligi propositionem ad subiectum, nempe ad corpus, vt proprie corporalia possideri doceam, *l. 3. de acqui. possess. l. cum heredes, 23. eod. tit.* non vtique incorporalia, *Paul. l. sequitur, 4. §. si via, de vsuc. lib. 41. P. tit. 3. Caius l. seruus 43. §. incorporales de acqu. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.* in quibus quando eis vtimur & disponimus de eorum negotiis, quandam impropie & quasi possessionem demonstrationis gratia confingimus, quemadmodum apud Vlpianum *in l. 3. §. fin. de vi & vi arma. lib. 43. P. tit. 16. & in l. si quis diuturno, 10. si seru. vendi. lib. 8. P. tit. 5.* legimus. ¶ Ver-
13 ba † autem illa finitionis, Vel ostendit se velle eandem rem, & quæ eius sunt detinere: admonent duo, primum, & animum cum corpore, *Paul. in l. quemadmodum, 5. & l. 3. de acq. possess. in P. l. nemo, C. eod. tit. l. 1. §. adipiscimur, eod. in P.* in possessione assequenda requiritur simul, necessarium non esse, omnem rem, vel omnes rei partes, retinere: sed sufficere, si aliqua pars eius totius *l. 3. de acqui. possess.* rei determinatæ *d. l. 3. §. incertam partem, de acq. poss. in l. locus. 26. eod. tit. & in l. si fur. 32. §. incertam, de vsuc. lib. 41. P. tit. 3.* no-
14 mine, apprehendatur. ¶ At verba † illa, vel sibi, vel alteri, indicant possessionem non solum per nos ipsos, sed per alios nostro nomine, nobis acquiri posse, neque facto nostro solum, sed & alieno: vt in iis apparet, qui per se acquirere possessionem nequeunt, quia affectionem non habent, veluti infans, furiosus. Interdum & ex caussis, ex quibus per alios quærimus ignorantes, possumus acquirere possessionem: veluti ex caussa peculii, *l. 1. de acq. possess. lib. 7. C. tit. 32. l. per procuratorem, 8. eod. tit. Paul. in l. 1. §. item acquirimus, de acqu. poss. Vlp. in l. quoquo, 4. l. quod seruus tuus, 24. eod. tit.*
15 *Celsus l. quod meo, 18. l. possessio. §. 1. eod. tit.* ¶ Porro † quod ad possessionis species pertinet, cum vnum certe genus sit possidendi, eas vt infinitas, *Paul. l. 3. §. fin. de acq. poss.* persequi, par non est: cum plurimorum differentiæ non sint inter illas substantiales, sed ex modis possidendi ortæ, vt tot sint, quot sunt genera acquirendi, *d. l. 3. §. fin. de acq. poss.* Et ita erunt accidentales distinctiones. Quas ita breuiter complectuntur, *gl. in l. 1. in verbo, interuenerit, de acq. hered. C. gl. in c. cum nostris, c. 8. in verba, plus habet facti, de concess. prabend. ap. Gregor. Ias. in l. sive qui pro emptore, de vsucap. in P.* vt alia sit possessio, quæ habeat plurimum iuris, alia, quæ plurimum facti: alia, quæ & facti & iuris æque habeat. Sic exaudiendus Constantinus, *in l. nemo ambigit, l. 10. de acq. poss. lib. 7. C. tit. 32.* dum ait, [*nemo ambigit possessionis duplicem esse rationem, id est, caussam duplicem esse, vel modum & caussam generaliter possidendi: aliam quæ iure consistit, id est, quæ iure traditur: aliam corpore, id est, in qua plus facti sit.*] Addo autem ego membrum aliud, vt alia sit possessio, in qua nihil iuris sit, & ita omnes species continebuntur, eritq; perfecta & plena distinctio: dummodo & quinto loco possessionem fictam a iure intellectam sine actu corporali expresso,
16 dicamus. Et sexto neutrius speciei, scilicet vacuam. ¶ Plus † iuris possessio habet quam facti, quando plurimū ex iure emutuatur. vt ait Iulius Paulus, *l. possessio. 49. de acqui. possess. in P.* Et ita possessio non tam corporis, quam iuris est. Iuris autem plurimum, quando ius factum alioquin debile ad quærendum, roborat: vt quando statuit, facto alterius, nempe procuratoris, vel administratoris, tutoris vel curatoris, alteri possessionem acquiri, *d. l. possessio quoque. 49. de acquirenda possess. Paul. l. 2. pro solut. lib. 41. P. tit. 4.* Accedit, vt ea plus iuris habeat apprehensio in rebus, quæ ob sui naturam vel magnitudinem corporali modo, vt alia immobilia apprehendi non possunt, & lex & ius ex titulo possessionem dat, cum modico æquipollenti actu corporali: veluti dum aceruus lignorum venditur, vel vini amphoræ: ibi enim quæritur modico facto possessio, veluti date custodia visu, qui corporalis est, traductione, & similibus: in quibus quia magis animus agentium exuberat, & animo apprehendi possessio dicitur a Iabuleno, *in l. quarundam rerum. 51. de acquir. possess. in P.* & ab animo fit denominatio, non quod solus sit sine facto, sed quia præualeat. Non secus ac in contractuum formulis dicimus, alios re, verbis alios, alios literis, alios consensu fieri. *§. fi. de obl. lib. 3. Inst. tit. 14. Pau. l. 1. §. 1. de actio. lib. 44. P. tit. 7.* eo quod in aliquibus magis res inspicitur, in aliis quod dicitur, in aliis scriptura, in aliis consensus, vt in contractuum tractatione Deo fauente dicemus. Et ita a prædominante fiet denominatio, *l. quæritur, de stat. hom. lib. 1. P.* atq; possessio plus animi, quam facti habens, animo fieri dicetur, & facti tamen habet substantiam. Nam si omnino a iure penderet ius illud, nō possessio bonorum, sed potius bonorum possessio dicenda, quæ iuris magis, illa autem corporis, vt ait Vlpianus, *l. 3. de bono. poss. lib. 37. P. tit. 1.* ¶ Neq; † aberrabimus, si dicamus hanc pos- 17
sessionem, quæ plus iuris habet, esse ciuilem, cuius seruus capax non sit, *Vlp. in l. stipulatio ista, 38. §. hæc quoque, de verb. oblig.* etsi capax naturalis: Eo quod quātum pertinet ad ius ciuile, pro nullo habeatur, *l. quod attinet. 33. de reg. iur. lib. 50. P.* Et ideo aliud tenere, quod naturalem dicitur habere possessionem, aliud possidere sc. iure ciuili. ¶ Sed † & notandum est, aliquando plus iuris, 18
id est, incorporeæ substantiæ inesse possessioni, *l. 1. de rer. diuis. in P.* post adeptionē eius, quam fuerit in ipsa adeptione. Siquidem in adeptione, vt dictū est, & corporale factū, & animus exigitur, cū tamē illa retineri animo solo possit, vt rescripserūt Cæsares Diocle. & Maximi. *l. licet, 4. de acq. poss. C.* & Paul. *l. quis vniuersas. 30. §. quod per colonū, de acq. poss. in P.* Quod certe, si rem serio perpēdamus, est potius ius possessionis, quam possessio: hoc est, id potius erit, quod per possessionis legitimā & iustam assecutionem quæsitum est. Sic enim mea sententia intelligenda sunt iura, *l. peregre, 44. de acq. possess. l. non ideo minus, 5. de libe. cau. lib. 9. tit. 16. l. si ea res, 32. §. 1. de actio. empt. l. si quis ad se fundum, C. de vi pub. cum simil. lib.* quæ meminerunt de iure possessionis. Ius quippe ex facto oritur, & in causa ius positum, vt monuit Alphenus Iurisconsultus, *l. si ex plagis, 52. §. in cliuo, ad l. Aquil. lib. 9. P. tit. 3.* & ex facto pacti, ius etiam nascitur, vt dixit Paulus *in l. si vnus, 28. §. pactus ne peteret, versic. sed si pactum, & vers. quod & in specie, de pact. lib. 3. P. tit. 14.* Et ideo quia hæc retentio ciuilis non indiget corporis ministerio, vel facto alio, accidit vt a diuersis, diuerso tamen modo, res eadem possideri possit in solidum, *Paul. l. si duo, 3. vti possid. lib. 43. P. tit. 16.* scilicet animo, corporali detentione apud alium existente, veluti in deposito, *l. licet, 17. deposi. lib. 16. P. tit. 3.* & commodato: *l. rei commodata, 8. cum l. seq. commod. lib. 13. P. tit. 6.* apparet melius, & expresse in precario apud Pomponium, *in l. & habet, 15. §. eum qui, de preca. lib. 43. P. tit. 26.* alio ita iuste animo, alio iniuste corpore detinente. Siquidem nec naturalis possessio, apud diuersos vel iuste vel iniuste eiusdem rei esse potest simul & eodem tempore, neq; vna eadem ciuilis, vt ait Vlpianus, *l. si vt certo 5. §. si duobus, commod. lib. 13. P.* Paulus, *l. 3. ex contrario, de acq. poss. in P.* & Iulianus, *l. duo in solidum, 19. de preca. in P.* ¶ Porro † possessio, quæ 19
plus facti quam iuris habet, sua etiam habet exempla: veluti quādo nos ipsi corpore & animo nostro eam nanciscimur, & ius quidem eam probat, sed nihil præter naturam possessionis fingit, *vt in l. 1. & 3. de acqui. poss. in P.* Est & aliud exemplum, si cum titulo quidem a iure probato, res possidetur, sed aliunde prohibeatur detentio, propter incapacitatem personæ, vel aliud iuris impedimentum: Ea enim tunc plus facti, quam iuris habere dicitur, *cap. cum nostris, c. 6. §. auditor. de concess. prab. lib. 3. decretal. tit. 8.* ¶ Potest † & dici huius generis possessio colorata. Nam sicut annotat 20
communis interpres ad Pragmatic. Sanctio. *gl. in §. 1. in verbo coloratum, de pacifi. poss. in progm. sanctio.* & Abbas Panormita. *in c. cum nostris, col. fin. de conces. prab. Ludou. Gomes, ad reg. de trien. poss. q. 27.* post Calderinum, Anton. & Immol. quando defectus potestatis non est in conferente titulum beneficii, nec inducitur priuatio a iure vel ab homine, talis possessio dicetur colorata. Meminit & inter Iurisconsultos de colore & titulo possessionis vel traditionis, Marcellus *in l. Sulpitius, 50. de donat. inter vir. & vxor. lib. 44. P. tit. 1.* Sed & ea plurimum facti habet, quæ continuationem visus postulat: quæ exigitur in præscriptionibus, vt me docuit Papinianus, *l. denique, 19. ex quib. caus. maio. lib. 4. P. tit. 6.* ¶ Plurimum † iuris & plurimum facti dicunt possessionem habere interpretes eam, quæ per procuratorem quæritur nobis ignorantibus, & tamen non quæritur vsucapiendi per eam acquisitionem facultas. *l. 1. C. de acquiren. hered. l. 2. pro solut. lib. 41. P.* differens ab ea quæ plus iuris habet quando in caussa peculiari tātum datur etiā vsucapiendi occasio. ¶ Nihil † iuris habet possessio ea, 22

quando iure non probatur detentio, vel quando ex detentione ius possessionis non nascitur. Ita qui iniuste rem alterius occupat, possidet quidem, naturali detentione: sed quod ad iuris vtilitatem, tenere potius solum, quam possidere dicitur ab Vlpia. *in l. 1. § quod ait prætor, quorum lego lib. 43. P. tit. 3.* Estque istius ordinis malæ fidei detentio, quæ tamen possessio dicitur, *l. 3. § fin. de acquir. poss.* Similiter ea quæ improba quæue iniusta, quæ sine præcedente titulo, quæ ius non dat, vt aiunt CC. Diocle. & Maximi. *l. improba, 7 de acquir. poss. lib. 7. C. tit. 32.* item ea quæ violenta, & clandestina est, apud Vlpianum, *l. clam possidere, 6. in princ. & § fin. de acq. poss. in P. l. 1. & tot. tit. de vi & vi armata.* Existimatur in iure vsusfructus habere tantum possessionem naturalem ab Vlpiano: quia quod pertinet ad ciuilem, non dicantur possidere vsufructuarii, *l. naturaliter, 12. de acq. poss. in P. Caius, in l. acquiritur, 10. de acquir. rer. domi. l. 41. P. tit. 1. Martia. l. secundum, 15. qui satisd. cogan. lib. 2. P. tit. 7.* Neque etiam is qui rem accipit, si non habeat animum possidendi, possessor dicetur, *l. 1. § per procuratorem, de acquiren. poss.* Et qui aliis possident, & aliorum nomine, ratione quidem iuris possessores non dicuntur, *Valenti. & Valentin. in l. 2. C. de præsc. 30. vel 40 annor. lib. 7. tit. 39.* verum ratione facti, & naturalis detentionis tales dici possunt secundum Pomponium, *in l. si colonus, 31. de acqui. poss. in P.* & Alexandrum Cæsarem, *l. 1. commun. de vsu-*

23 *cap. lib. 7. C. tit. 30.* ¶ Quamobrem † oportet inde annotare, posse aliquem & ciuiliter aut naturaliter, vel vtroque modo, incumbere possessioni, veluti monuit Vlpia. *in l. 3. § fi. ad exhiben. lib. 10. P. tit. 4. & l. 1. § deiicitur, de vi & vi armata. lib. 43. P. tit. 15.* non tamen dico possessionem ciuilem, cum facti & corporis dixerimus, sed posse ei incumbere ciuiliter, & ciuiliter possessionis ius haberi.

24 ¶ Ad naturalem † etiam pertinet possessionem, ea quæ precaria dicitur, quam quis habeat quandiu tradenti placuerit, *l. & habet, § cum quis, de precar. in P. l. in rebus, § meminisse, & l. certe, § si qui rogauit, eod. tit. l. si quis ante, de acq. poss.* pertinet & ille ingressus, qui iure familiaritatis in prædio amici conceditur, qui sine animo possidendi fit, vt ait Paulus, *l. qui iure familiaritatis, 41. de ac-*

25 *quir. poss.* ¶ At possessio † quæ solum ex iure pendet, mere ciuilis appellari potest, in qua ius ciuile rem transfert sine corporali facto, operaturque retinendi potestatem; licitam, legalem, vel legitimam dicere possumus: veluti conuentio legitima dicitur ea, quę ex lege tantum vim habet, *l. legitima conuentio, de pact. lib. 2. P. tit. 14.* Huius exemplum, in suis liberis, qui continuare vel assequi possessionem bonorum paternorum, statim a morte patris sine aditione dicuntur, *Pap. l. in suis 11. de lib. & posthu. lib. 28. P. tit. 2. Caius, l. in suis, 14 de suis & legit. hered. lib. 38. P. tit. 17.* Quod ex consuetudine generali Galliarum, tractum est ad omnes heredes, qui non egeant corporali aditione, sed mortuus possessionem censeatur dare heredi, quod dicunt, *le mort saisit le vif.* Ad quam consuetudinem edidit commentaria D. Andreas Tiraquellus. Et de illa fere omnes consuetudinarii tractarunt, *Boerius in consuetud. Bituri. tit. de testam. § 6. Ioan. Faber. in § fin. heredes, de here quali. & differ. Guil. Bened. in repet. c. Raynutius, in ver. mortuo. Bart. Chass. tit. de successio. § 1. in comment. consuet. Burg.* Quæ certe possessio mere ciuilis, & potius quam ea quæ a iure ciuili defertur, quæ proprie continuatio possessionis, quam habebant viuente patre, dici potest, vt ait Paulus, *in l. 2. § fi. pro herede, lib. 41. P. tit. 6.* ¶ Postrema

26 † autem possessionis species, vacua dicitur, quam existimo esse, veluti subiectum dispositum ad recipiendum modum possidendi, vel ciuilem, vel naturalem, iuste vel iniuste, quando scilicet res, nec animo, nec corpore alicuius tenetur, vt notat & firmat exemplis Accursius, *in l. si in verbo vacuam, vnde vi, lib. 8. C. tit. 4. & in l. non idcirco in verbo, in vacuam, de fid. instrum. 4 C lib. tit. 21. & in l. improba possess. in verbo, in vacuam. de acquir. poss. lib. 7. tit. 31.* alioquin enim si quis alius possideat, vel animo vel detentione corporali, vacua non est possessio, vt ait Paul. Iurisconsl. *l. 2. § 1. in illa l. seq. de act. emt. lib. 19 P. tit. 1.* Huius generis erunt possessiones bonorum vacantium, *l. 4. & toto tit. de bon. vacan. lib. 10. C. tit. 10.* & desertorum, *l. 1. & toto titu. de omni agro deser. lib. 11. C. tit. 58.* Similiter eaque nullius sunt, quæ vt vacua primo occupanti cedunt, *Caius in l. 3. & § de acquir. rer. domin. lib. 41. P. tit. 1. § feræ bestiæ, de rer. di. lib. 2. Instit. tit. 1.* Sunt huiusmodi res diuini iuris, & sacræ, *l. 1. de rerum diui. lib. 1. P. titu. 8. § nullius, § Sancta, eod. titu. apud Instit. facit tit. ne quid in loco sacro, Paul. l. qui vniuersas, 30. de acquir. possess. in P.* & quæ publicæ sunt, *l. 1. & l. in tantum, 6. de rerum diui. lib. 1 P. titu. 8 cum simil.* aliæque quæ extra commercium sunt hominum, quarum vacua possessio, quia nullus possideat propter. sicuti Vlpianus vacuas dicit tabulas, in quibus nihil scriptum reperitur, *Vlpia. in l. sibi na, 11 de iniust. rup. lib. 28. P. tit. 3.* Et ex his absoluta patet possessionis distinctio, ratione quorum quis possessor dicitur, & possessorium competit remedium. ¶ Ce-

terum, † ratione caussæ, quæ ius possidendi tribuit, dupliciter quis possidere dici potest: vel cum titulo, vel sine titulo. Est autem *titulus*, inscriptio vel compendiaria significatio, & signum, *c. cano. consuetudo. 16. quæst. 6.* maius aliquid demonstrans. Ad quam finitionem omnes tituli variæ acceptiones referuntur, de quibus interpretes tractant: *glo. in c. fin. de offic. archiep. in verbo, titulus. glo. in c. dudum, in 4. de electione in verbo, intitulatam, lib. 1. decretal.* dicerent Græci ὑπογραφήν, *§ titulos, de manda. princ. in authen. colum. 3. tit. 3. l. 2. & tot. titu. vt nemo priuat. tit. præd. suis vel alien. &c. lib. 2. C. tit. 16. l. 1. de iis potentior. nomi. sui præd. affig. & c. eod. lib. C. titu. 15.* 27

Quamobrem caussa ex qua sustinetur, vel conceditur, vel nominatur possessio, dare titulum dicimus possessioni: isque iustus in omni possessione ad præscribendum requisita desideratur, *c. si diligenti, de for. compet. l. penult. de vsuca. pro herede lib. 7. C. tit. 29. l. nulla, C. de rei vind. l. diuturno, C. de præscript. long. temp. l. celsus, de vsucap. in P.* vt postea Deo fauente in vsucapione explicabitur. Eo referuntur rubricæ, & earum leges: Pro soluto, *l. 1. pro solut. lib. 41. P. titu. 4.* quando rem in solutum datam tenemus: Pro emtore, quando ex vera emtione sequitur traditio, *Paul. l. 2. pro emt. lib. 41. P. titu. 5.* vel ex negotio emtioni proximo, *Caius l. 1. & Vlpia. l. 2. eod.* dummodo emtio iure approbetur. Nam illicita, vel rei inalienabilis emtio, non dat titulum, *l. 1. 2. & fin. de vsucap. pro emto, lib. 7. C. tit. 26.* Item pro transactione, quando ex caussa transactionis possidetur, *l. pen. eod. tit. C. de vsucap. pro emto.* Pro herede, quando extraneus, non suus *l. 2. C. de vsucap. pro here. lib. 7. titu. 29. l. 1. § fina. eod. tit. P.* vere institutus post mortem, & non in vita *l. 1. pro herede in P. l. 3. C. eod. titu.* testatoris, res hereditarias, vt heres, possidet. Cui affinis possessio bonorum a prætore concessa, *Vlpia. l. pro herede, 11. de petit. hered. lib. 5. P. tit. 3. § sequens, de interd. lib. 4. Instit. iur. ciuil. titu. 15.* dicitur. Quod si quis alioquin donationis capax, ex ea caussa possideat, pro donato possidere dicitur a Paulo *l. 1 pro donato, lib. 41. P. tit. 7 l. 1. C. eod. lib. 7 tit. 27.* Et si occupetur res ablegata omnino ab alio, sequitur titulus, pro derelicto, & similis nominis possessio, *tot. tit. pro dere 11. lib. 41. P. tit. 8.* Eadem dicenda de aliis, vt pro dote, *tit. pro dot. lib. 41. P. tit. 10. & de vsucap. pro dote lib. 7. C. titu. 28.* pro legato, *titu. pro lega. lib. 41. P. titu. 9.* pro suo, *titu. pro suo, lib. 41. P. titu. 11.* His accedit possessio prætoria, quando auctore prætore quis possidet: iuste enim possidere dicitur, secundum Paulum, *l. iuste, de acquiren. possessio. in P.* potissimum quando iudex non quidem ex primo, sed ex secundo decreto, iubet rem non cauentis de damno infecto, possideri, *Paul. in l. 4. § fin. & Iulia. in l. sed si vet, § commu. diuid. lib. 10. P. tit. 3. l. 2. si ex noxa. caus. aga. in P.* vel per adiudicationem, *§ fin. de off. iud. lib. 4. Instit. l. 2. § fin. & l. 3. & 4 fini. regun. in P.* vel per assignationem *§ 1. de assignat. libertor. l. 1. eod. tit. P.* vel per adiectionem, *§ 1. de eo cui liberta. caus. bon. addicunt. l. 2. de fideicommiss. liberta. in P.* sicuti & titulus possessionis per ius accrescendi, *l. qui patre. de acquiren. hered. in P.* non secus quam ex institutione possessioni accedere potest, *§ fin. de hered. qualit. & differ. apud Iustin.* Sine titulo possidens, dicitur simpliciter pro possessore possidere, quando caussa nominata vel expressa probata in iure, nō dat caussam possidendi: sicuti in possessione rei donatæ inter coniuges, quæ, quia nullo titulo donationis iure probatur, *in l. 1. 2. 3. de donatio int. vir. & uxor. in P. l. donationes quas parentes, C. eod. tit.* facit possessorem detentorem pro possessore, *Vlpia. in l. quod uxor viro, 26. de acquiren. possess. in P. & in l. nec vllam, 13. § item in titulo pro donato, de petit. heredi. lib. 5. P. tit. 3.* Sic etiam & prædo, dicitur pro possessore possidere, *Vlp. pro herede, l. 11. & in l. nec vllam, § omnibus, de peti. hered. in P. § sequens, de interd. lib. 4. Inst. iur. ciuil. tit. 15.*

De rerum diuisione, ratione dominii, & possessionis: & parasceue ad sequentem librum.

Cap. 14.

1 *Rerum diuisio, diuini iuris res, ibid.*
Humani iuris res, ibid.
2 *Sacræ res quæ sint.*
3 *Templum quare Græcis ναός, & vnde.*
Templa quare olim dicta fana. ibid.
4 *Templa quandoque desinunt esse sacra.*
Sacrum per translationem, sacrum dici patrimonium principis, ibid.

5 *Religio-*

5 *Religiosæ res quæ sint.*
Sacrum & religiosum quandoq; confundi, ibid.
Religiosum quid sit, ibid.
6 *Sanctæ res quæ sint.*
7 *Humani iuris res, quædam sunt pura, quædam profana. Profanum quid sit, ibid.*
8 *Publicæ res quæ dicantur.*
9 *Res quæ in nullius bonis.*
10 *Res quæ sint natura communes.*
11 *Quibus ex caussis discessum sit a communione.*

1 EXplicata ratione proprietatis & dominii, † sequitur vt distin-
ctiones rerum quæ in illis variæ sunt, tradamus. Res itaque,
hac diuisio ponitur in l. 1. 2. 3. 4. de re. di. lib. 1. P. tit. 8. aut diuini aut
humani iuris sunt, hoc est, vel sunt in Dei vel diuorum, vel in ho-
minum iure, dominio, aut possessione: corporales aut incorpo-
rales. ¶ Diuini iuris, res sacræ, religiosæ, sanctæ: quæ in nullius
videlicet hominis dominio sunt, *l. 1. de re. di. in P. §. nullius. eod. tit.
apud Iustin. §. sancta, eod.* ¶ Humani iuris, aut publicæ, aut priua-
tæ, aut nullius, *l. 2. de rer. di.* ¶ Publicæ, aut communes omnium,
aut vniuersitatis, *§. 1. 2. 3. 4. de rer. diui. ap. Iustinia.* quæ vsu non
proprietate communes sunt. ¶ Priuatæ, quæ ex his quæ nullius
sunt, singulorum fiunt. ¶ Nullius, sunt non occupata, heredita-
2 tes non aditæ, & similia. ¶ Sacræ † res sunt, quæ publice dedica-
tæ sunt, vel in ciuitate, olim principis aut populi, nunc pontificis
auctoritate, *Martia. l. in tantum, 6. § sacra, & Vlpia. l. sacra loca,
9. de rer. diuis. Macrob. lib. 3. in som. Scipi. c. 3. & Gellius.* Et sacra
quædam publica & priuata, a Paulo Iurisconsulto constituuntur,
*l. sacrilegii capite, 9. ad l. Iul. pecul. lib. 43. P. tit. 13 Matthæi 19. 3. Re-
gum 7.* ¶ Templa iuris diuini & sacra sunt, quia inibi domus Dei,
Exodi 34. Deut. 7. 12. 16. Idque monent tituli, De sacrosanct. ec-
cles. & de consecra. ecclesiar. Erant & pro templis consecrata o-
lim nemora, luci potissimum apud idololatras. Nec alia templa
fuisse Germanis antiquitus quam nemora scribit Corn. Tacitus,
lib. de morib. Germanor. Et Græcis ἱερὸν, *Iulius Pollux, lib. 1. ono-
mast. c. 1.* templum dicitur, quasi sacrum. Et ναὸς, διὰ τὸ ἐνναίειν ἐν
αὐτῷ τὸν θεὸν, quod in ipso Dei, vt ipsi plures falso putabant, habi-
3 tarent. ¶ Et † Varro, *de lin. Lat. 5.* fana templa dicta notat, quod
4 consecrādo ipsa, pontifices locuti seu fati finem fecissent. † Qua-
ce & templa, sacræ res sunt, & per pontifices Deo consecrata: quæ
desinunt esse aliquando sacra, *l. inter stipulantem, §. sacram, de
verb. oblig. in P.* & fiunt profana per euocationem sacrorum, *l. sa-
cra, 9. §. 1. de rer. diuis. in P. Macrob. lib. 3. c.* 8. si hi euocentur a sacris vel
per coertionem a pontificibus, *Cicero pro Murena.* vel si ab ho-
stibus capiantur, *l. cum loca, 36. de relig. & sumt. fune. lib. 11. P. tit. 7.*
Translatio porro fit appellationis sacri ad pleraque alia, vt ad pa-
trimonium principis, *text. & glo. in §. abripiat, vt omnes obe. iudic.
prouin. in authent. l. 1. de indictio. lib. 10. C.* quia & consecratur prin-
5 ceps, & virgines, *can. 1. §. vnde, de sac. vnctio.* ¶ Religiosæ † res e-
rant, quas quisque priuatus piis vsibus consecrabat, vt si sepul-
crum facerent, *§. religiosum locum, de rer. diui. l. 2. de relig. & sumt.
fun. in P.* hodie tamen non licet priuatis sine auctoritate Episco-
pi facere locum religiosum, *c. abolenda, de sepultur.* Sunt enim
Christianis publica cœmiteria consecrata. Dicuntur & religiosæ
domus, quæ & sacræ, *tit. de relig. domib.* Atque illæ appellationes
sacri & religiosi confunduntur aliquando, quia & erga Deum reli-
gio dicta est, *l. vt vim, de iust. & iur.* Et Massurius Sabinus, reli-
giosum esse dixit, quod propter sanctitatem remotum ac seposi-
tum a nobis est, *vnde lato Gellium, lib. 4. noct. Atticar. c. 9.* ¶ San-
ctæ res sunt quæ ab iniuriis hominum defensæ atque munitæ
6 sunt, *l. sanctum est, 8. de rer. diui. §. sancta, eod. apud Iust.* † Qua-
les portæ, muri ciuitatis, quorum violatoribus capitalis dicta est
pœna, *l. fin. de rer. diui.* Sic & sancti legati, & ab omni iniuria tu-
ti, *l. si quis legatum, 17. de legat. lib. 5. P. titu. 7.* Et hæc pauca nunc
pro sacrarum, religiosarum, & sanctarum rerum explicatione
sufficiant. Plura enim tradimus paulo post, & in criminibus, ti-
7 tulo de sacrilegiis. ¶ De rebus † humani iuris iden agemus stri-
ctius: humani iuris sunt, quæ in consortio hominum sunt, diui-
ni enim iuris nullius in bonis sunt, *§. nullius, de rerum diuis. Pau.
l. 1. eodem titu. in P. cap. semel, cap. 51. de regu. iuris in 6. l. inter sti-
pulantem. §. sacram, de verborum obligat. can. ligna. cap. vestimen-
ta, de consecrat. distinct. 1.* Quæ humani iuris sunt, & puræ res di-
ci possunt: ita locus purus, qui neque sanctus, nec sacer, neque
religiosus est, *l. 1. §. prioris, de relig. & sumtib. fun. l. 1. de mort.
infer. in P.* ¶ *Profanum* quoque quasi procul a fano, & a rebus
templorum, *Varro lib. 5. de ling. Lat.* dictum. Et profanum id
proprie Trebatius dici ait, quod ex religioso vel sacro, in homi-
num vsum proprietatemque conuersum est, *Macrob. lib. 3. sa-
turnal. cap. 3.* ¶ Publicæ res, quasi populicæ, & publicum,
quasi populicum, quod omnibus patet, *Iustin. in §. consequens,
de suspec. tuto. lib. 1. Instit. titu. 26. §. 1. de public. iudic. Vlpian. l. 1.
§. consequens, de susp. tutor. lib. 26. P. titu. 10.* Vlpianus publica
existimat, *in l. 2. §. publici loci. ne quid in loco. publ. lib. 43. P. tit.
8.* quæ publico vsu destinata sunt, vt areas, insulas, agros, vias
publicas, itinera publica. Sic ædes sacras vocat publicas Philip-
pus Imperator, *l. acceptam, C. de vsur. lib. 4. tit. 32.* ¶ Item † no- 8
mine publicarum rerum, res vniuersitatis dicuntur, siue muni-
cipii cuiusque ab Vlpiano, *in l. 1. quod cuiusc. vniuersit. nomin. lib.
3. P. titu. 4.* Nam municipibus ad exemplum reipublicæ, per-
missum est habere arcam communem, resque alias communes,
d. l. 1. §. quibus permissum, quod cuius. vniuers. nom. Proprie ta-
men publicum, ad statum rei Romanæ pertinere dicitur, & po-
puli Romani, *Vlpian. in l. bona ciuitatis, 13. & l. eum qui vecti-
gal, de verborum signif. §. fina. de iust. & iur. l. 1. §. huius studii, eo-
dem in P.* ¶ Quare & *fiscum*, qui pecunias vectigales populi col-
ligit, publicas pecunias dicitur habere, *glos. in l. in prouinciis, in
verb. fiscalis, de numerat. & actuar. lib. 12. C. titu. 50.* vt & res fi-
sci, res imperii dicuntur, *§. res fisci, de vsucap.* & propriæ princi-
pis, qui pro republ. inuigilat, *l. 2. §. 2. ne quid in loc. public. in
P.* & vt quæ militibus pro republica vigilantibus assignantur,
communem caussam & publicam habere videntur, *l. Lucius, de
euictio. in P. l. ita verberatum, § fina. de rei vindicat. P.* Sic latius
patet publicum, quam vniuersitatis: Et publica dices flumina,
vias regias, & publicas, portus, & similia, quæ vndecunque ve-
nienti populo vsum communicant, *l. flumina, de rerum diuis.* at
vniuersitatis dices ea tantum, quæ communia sunt solum muni-
cipibus eius loci vel ciuitatis, vt stadia, theatra, pascua, nemora,
& id genus similia, *Mart. in l. tantum, §. vniuersitatis, de rerum
diuis.* quæ tamen singulorum, vt singulorum non sunt, sed sin-
gulorum municipii, vt vniuersorum, id est, quibus nullus ex mu-
nicipio, vt bonis propriis potest vti, vt alios prohibere possit, sed
quibus vtatur, vt communibus, *l. sicut, §. 1. quod cuiusque vniuer-
sit.* Vniuersitas itu rerum, & res & iura continebit ex sententia
Vlpiani, *in l. item veniunt, 20. §. fina. de petit. here. lib. 5. P. titu. 3.*
Estque congregatio, videlicet rerum, vel personarum, vel iu-
rium, quæ vnum quid faciat. Neque dicetur vniuersum possi-
dere, qui separatas rei partes possidet, *Iabol. in l. eum qui ædes,
23. de vsucap. lib. 41. P. titu. 3.* Et vniuersitatem tantum posside-
ri, non singulas partes dixit Paulus, *in l. 2. §. cum sicut, versicu. 1.
pro emtor. in P. lib. 41. titu. 5.* ¶ Res † quæ nullius in bonis 9
sunt, diuini iuris sunt, vt dixi, ab hominum commercio exem-
tæ, *l. 1. de rerum diuis. in P. §. nullius, eo. apud Iustin.* Sunt & alia
quæ hominibus communia contingere singulis possunt, & ta-
men nullius sunt: vt aër, aqua profluens, mare, litora, *Martia.
in l. 2. & 4. & Flor. in l. 3. de rerum diuis. §. 1. 2. 3. 4. eodem titu.
apud. Iustin.* hereditas quæ nondum adita est, *l. 1. de rerum diuis.
l. eum qui, de reb. credit. in P.* ¶ Ferunt † quoque, natura omnia 10
fuisse & esse communia, id est, omnibus vtenda communi vsu
proposita, & iure naturæ & diuino. Cuius rei extant vestigia a-
pud Iurisconf. qui feras captas & euadentes, pristinam liberta-
tem naturalem recipere aiunt, *cap. 1. & can. ius naturale, 1. dist.
can. quo iure, 8. distin. Anacars. episto. vlti. ad Crœsum.* Et Cicero
dicebat, *sunt priuata natura nulla, 1. offic.* ¶ Sed † nos de hic plu- 11
ra, & de necessaria diuisione communitatis in 3. lib. præludiat.
optimi Iurisconf. c. 4. & sequentibus. Quare hic plura non sub-
iungam. Præterquam, quod pauca accipies, ex illa communio-
ne necessario peruentum fuisse iustis de caussis ad diuisionem:
primo, quia communio rerum parere solet discordiam, *Caius, l.
naturalem autem, 5. de acquir. rer. dom. lib. 4. P. tit. 1. §. fera, & §.
naturalem, de rerum diuis. apud Iustin.* dehinc, quod *Communio*
habeat rerum gerendarum difficultatem, *Papin. in l. cum pater,
79 §. dulcissimus, de leg. 2.* & naturale vitium est, negligi quod com-
muniter possidetur, *Vlpian. in l. qui neque, 1. de reb. eor qui sub
tut. lib. 27. P. tit. 9.* vtque se nihil habere, qui totum non habet,
arbitretur: denique, suam quoque partem quis corrumpi pati-
tur, dum inuidet alienæ, *l. 2. quan. & quibus quar. pars debea. lib.
10. C. tit. 34.* Exemplo sint illi quantumuis probi viri, Abraham, &
Loth, qui diu in communione viuere nequierunt sine iurgiis,
Genes. c. 13. neq; Iacob cum socero Labano, *Genes. 30.* Tertio, &
habemus auctorem sapientissimum diuisionis, Deum, qui pisci-
bus aquam: auibus aërem: aliis terram, pro diuersa diuisit natura

diuisit & gentes, *Genes.* 10. & separauit filios hominum, *Deut.* 32. distribuitq; voluit terram subactam a filiis Israel, *Iosue cap.* 9. 18. & 21. Atque 4. loco, & ius gentium docuit diuidere, *l. hoc iure, de iust. & iur. cap. ius gentium, 1. distin. §. ius autem gentium, de iur. natur. apud Iustin. §. singulorum, de rerum diuis.* Proinde singulorum res fieri oportuit, hoc est, ex illa rerum communione, in mancipium & ius venire proprium cuiusq;: istæque res sunt priuatæ, quæ in alicuius iure & bonis sunt, *§. 1. de rer. diuis. & l. eod. tit. in P. l. 1. §. huius studii, de iust. & iur.* vel liberæ, vel seruientes, vel communes inter priuatos, vel confusæ.

DE REBVS DIVINI IVRIS, LIBER II.

De sacrosanctis ecclesiis. Cap. I.

Exstant tituli, de Eccles. ædifican. vel reparand. lib. 3. Decretal tit. 40. Lib. 3. Sexti, tit. 21.
De consecrat. distinct. 1. in Decreto.
De sacrosanct. Eccles. lib. 1. C. tit. 5.

1 *Ecclesia generaliter quid sit. Ecclesia apud Christianos qua & quid sit, ibidem.*
Catholica cur dicta, ibidem.
2 *Ecclesia pro particulari quadam congregatione. Item & pro personis coordinatis ad ministeria Ecclesiastica, ibid.*
3 *Ecclesia continens pro contento. Templum a tuendo.*
4 *Templa Græcis κυριακὰ. Item ἱερὸν: & οἶκον τίμιον, ibid. Item & Basilica, & quare, delubra, sacella, &c. ibid.*
5 *Sacra olim in lucis culta.*
6 *Ara quare sic dicta. Altare quare sic dictum. Sacrificiis tria loca Ethnicis olim familiaria.*
7 *in Montibus antiqui adorabant & orabant.*
8 *Tabernaculum primus Moses Deo construxit, deinde Salomon.*
9 *Sanctuaria Dei olim decem miracula facta. Prodigia quæ olim Iudæis, & templo eorum contigerunt, tempore Iuliani Apostatæ, ibid. Mulieres quare hodie a partu non arceantur ab ecclesia, vt olim certis diebus a templo illo Iudaico. ibid.*
10 *Pontificum, seu Episcoporum cura & auctoritas requiritur in Ecclesiarum constructione. Ecclesiis construendis obseruanda.*
11 *Sacra loca antiquis vbi erant sita.*
12 *Ecclesiis reparandis, vel resarciendis obseruandæ distinctiones.*
13 *Templorum antiquæ immunitates.*
14 *Missas nullibi celebrandas, quam in altari seu loco consecrato.*
15 *Altare duplicis speciei.*
16 *Ecclesia dedicatio per episcopum.*
17 *Dedicatio quid sit, Hebræis חנכה Græcis ἐγκαίνια.*
18 *Constantinus Magnus Ecclesiam portatilem, quocunque locorum esset, circumferebat. Ecclesia portatilis quid.*

1 ECCLESIA nomen † generale est pertinens ad omnem congregationem & cœtum, Græcis ἐκκλησία, cœtus conuocatus: interdum pro loco, vbi concio & vocatio cœtus fit. Proinde monemus hic agendum, non de omni ecclesia, sed tantum de sacrosancta. Accipitur autem apud Christianos ecclesia, primum generaliter pro fidelium seu credentium omnium cœtu vbiq; existentium, *can. ecclesia, de consec. dist. 1. can. legimus, 93. distin. circa me. can. multa, 1. quæst. 1. can. loquitur, 24. q. 1. Cyrillus Hierosolymitan. episc. catech. 18. illuminatorum.* Et tunc dicitur, ἐκκλησία καθολικὴ, Ecclesia vniuersalis, quæ vna est, & apostolica, vt habetur in symbolo fidei Nicænæ Synodi, & in Symbolo Apostolorum. *πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον, ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικήν. Credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam.* Dominus noster Iesus Christus caput huius ecclesiæ, *ad Ephes. c. 5. cap. vn. de sac. vnct. c. Engeltrudam, 3. q. 4.* Vicarius eius in terris, vnus summus Pontifex, qui Romæ sedet, vbi D. Petrus sedem elegit, *Opta. Milenitan. 2. Igna. epist. ad Rom. Irenæus lib. 3. aduers. hæres. Tertul. de præscr. hæret. Orosius. lib. 1. 2. c. 4.* & pro fide Christi occisus est, *Egesippus, lib. 3. c. 2. Euseb. lib. 3. histo. eccles. cap. 1.* ad quem Dominus dicebat, *Tu es Petrus seu Cephas, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam, Matth. 16. can. in nouo. & can. quamuis, 21. dist. cano. . & can. sacrosancta. 22. dist. cano. fidelior. 50. dist. can. loquitur. 24. q. 1. l. nemo redeuntes, de summ. trin. C. §. 1. de eccles. tit. de colla. 9. de primatu eccle. Rom. fuse Ioan. Coclæus, lib. 2. de Petro & Rom.* Illa vna & omnium populorum, secundum quod prædictum erat, *dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, Psal. 2.* Et rursum, in regno filii Dei, *& dominabitur de mari vsque ad mare, & a flumine vsq; ad extremos terræ, Psal. 49. Ecclesia,* inquit Athanas. *de diuers. quæstio. quæst. 71. quidem dicitur, quod in ea vocantur omnes: Catholica vero propterea, quod per totum mundum diffusa sit.* Ecclesia Romana caput aliarum ecclesiarum, *c. 1. 12. dist. can. dudum, 3. q. 6.* quæ in partem solicitudinis, non in plenitudinem potestatis vocatæ sunt, *ca. multum, 3. q. 6. ca. qui se, 2. q. 6. c. ad honorem de auctor. & vsu pallii.* vnius enim ecclesiæ, vnus debet esse tantum episcopus, *ca. in apibus, 7. q. 1. D. Hieron. ad Rust. Cypr. epist. 1. lib. 3. D. Aug. epi. 162. & 171. con. Donatist.* Et ideo qui ab ipsius vnitate decidunt, amplius in fide non viuunt, & sicuti excisa radice, sine vita sunt, *ca. alienus, can. quicunq;, & can. quia ex solo. 24. q. 1. ca. ipsa pietas, 23. q. 4.* ¶ Sumitur † & ecclesia pro particulari quadam congregatione, vt, *ecclesia quæ est Corinthi, 1. ad Corin. c. 1.* &, *in ecclesiis benedicite Deo domino, Psal. 67. & eccle. c. 24.* Et rursum ecclesia pro personis coordinatis ad ministeria ecclesiastica, vt dicitur, *non ingredietur manzer,* hoc est, de scorto natus, *in ecclesiam Domini vsque ad decimam generationem, Deut. 23.* id est, non promouebitur ad ministerii ordinem, *c. 1. & ibi glo. de fil. presby.* Et rursum, *non ingredietur Ammonites & Moabites in ecclesiam Dei, vsque in æternum, Nehem. 13.* Et apud D. Matthæum, *si non audierit, dic ecclesiæ, cap. 18.* Ita ecclesia, & pro prælato ecclesiæ, *can. scire debes, 7. q. 1.* & pro maiori parte capituli, *can. Apostolica, 63. dist.* ¶ Secundo † accipitur ecclesia, pro loco vbi congregatio fit: cōtinens pro contento, vt apud D. Paulum, *1. ad Corinth. 11. Nunquid non domos habetis ad manducandum & bibendum, aut ecclesiam Dei contemnitis? & confunditis eos qui non habent:* nempe pro ædificio seu templo, *can. de Fabrica ecclesiæ, can. in ecclesiis, de consec. dist. 1.* item & pro sedibus ipsius loci, *cap. querelam, vbi glo. ne prælat. vic. suas.* ¶ Templum † dicunt ecclesiam quoq; & a tuendo primum templum dictum, quo circa cœlum qua tuimur dictum templum naturæ: ab auspiciis in terra: a similitudine, sub terra, auctore Varrone, *lib. 6. de ling. Lat.* Vocabantur & Græcis templa κυριακὰ, vt cōstat ex edicto Maximiani, quo iubebatur, vt prædia & res Christianorum ecclesiis restituerentur, *Niceph. Cal. lib. 7. histor. c. 38.* quasi dicas domus domini, id est, Dei. Sic enim & alicubi scriptum legimus, *D. Matth. c. 21. D. Ioan. c. 2.* dicentem Deum, *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Et quia ea diuersoria etiam deorum putabant antiqui: templa dixerunt ναὸν, ἱερὸν, & pluribus aliis nominibus, *οἶκον τίμιον.* Hinc & nos templum Dei, *1. ad Corinth. 3.* Vnde & *Basilica* quoque, id est, principis domus, *can. omnes basilicæ, 16. q. 7. can. omnes basilicæ, de consecra. dist. 1.* regiæ domus vocabantur, & magnifica ædificia. Iussit & Plato templa domibus regalibus coniungi, *Plato lib. 6. de legib.* Sicut & Octauianus Cæsar anno ab vrbe condita 726. in palatio templum Apollinis dedicauit, ac bibliothecas perfecit, *Dion. Cass. lib. 53.* Dicta & templa delubra, sacella, bidentalia, *De quibus Lilius Grego. Gyraldus, de Idolis gentium, syntag. 17.* item & tabernacula, *can. in veteri, 77. dist.* Quando autem cultus diuinus fuit publicus, fuerunt & vna loca quædam destinata cultui, & sacrificia & ministri horum. ¶ Aliquando † & in lucis sacra exculta: sicut & meminit Virgilius *7. Æneid.* 5

Templum Augustum ingens, centum sublime columnis,
Horrendum syluis ac religione parentum.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat. hoc illis curia templum.

Et iterum lares aiunt apud eundem *Virg. 7. Æn.*

Nulli certa domus lucis habitamus opacis.

Nec alibi quam in nemoribus colebant numen antiqui Germani, *Cornel. Tacit. de morib. Germano.* Et fere eius totius erant omnes idololatræ, vt prope infinita loca sint sacræ scripturæ, in quibus Deus populo suo lucos plantare prohibet, & plantatos demoliri iubet, *Exodi, 34. Deuter. 7. 12. 16. & 3. Reg. 14. 15. 18. 2. Paral. 14. & 17. Iudith. 3. Esaiæ 17. Michea 5.* Fuerunt sola altaria ante templa, quia & ante & in omni tempore ab initio seculi fuerunt sacrificia Deo oblata, vt constat ex sacrificiis Abelis & Caini, *Genes. 4.* & Noachi, qui & altare domino fecit, liberatus a diluuio. ¶ Erant † in ibi aræ, & altaria loca quædam elatiora, vbi sacrificabatur, vnde ara quod area pura sit, *Genes. 8. Berosi. in 3.* vel vbi victima ardebat, vel ab imprecationibus, quas Græci ἀρὰς 6

ἀγῆς dicunt, *Varro, de ling. Lat.* vt altare quod altior locus sit. Tria
loca enim erant in sacrificando Ethnicis familiaria, per quæ ex-
piationem facerent: scrobiculo facto, inferis: aris, terrestribus:
cœlestibus, exstructis focis. *Lact. Grammat. li. 7. Thebaida.* Idem
Porphyrius tradit philosophus, & aras cœlestibus, & terrestribus
& heroibus focos antiquos statuisse: & subterraneis fossas, scro-
besve, & quæ a Græcis dicuntur *μέγαρα*: modo & nymphis, ce-
7 terisque huiusmodi antra dicasse. ¶ Adorabant † & in montibus,
vt Genes. cap. 21. & agris antiqui sub dio, antequam templa essent
& loca eam ob caussam certa. Orabat & sæpe in monte oliuarum
Dominus noster Iesus Christus, vt turbã hominum vitaret. *DD.
Matth. cap. 14. Mar. 6. Luca. 22. Ioan. Euang. 6.* Et exibat Isaac in a-
grum, vt meditaretur, id est, vt oraret. *Gene. c. 14.* Apud Persas ne-
que templa, neque statuas, neque aras extruere consuetudo erat:
quinimo hoc facientibus infamiæ tribuere. Quod non, quem-
admodum Græci, sentirẽt Deos ea hominibus esse ortos: in mo-
remque habebant, editissimis quibusque conscensis montibus,
suis Deis immolare, vt auctor Herodotus. *Herod. in 1.* Quis pri-
mum ædificauerit templum apud Ethnicos idololatras, non satis
constat, nec etiam de eo anxii esse debemus: imo potius est eius
rei memoria & auctorum, & templorum, & simulacrorũ, obli-
uione suffocanda. Verum puto prius Deo templum dicatum, &
ædes eius sacrificiis destinatas, quia rex Salem & panes offerebat
domino, *Gene. c. 14.* & ante eum inuocauit publice Enos nomen
domini. *Gen. 4. in fi.* At in populo Dei postea tabernaculũ a Mose
Deo constructum, quod etiam templum & domus Dei dictũ est,
vt 1. Reg. c. 1. vt in libris Samuelis scriptum, *ingressus est Elcana &
Anna in domum Dei in Silo, & puer Samuel erat cum ipsis.* Tunc
tamen templum & domus Dei non erant: nam Salomon ædifi-
8 cauit postea. *3. Reg 8.* ¶ Tabernaculum † autem quod fiat Mo-
ses, erat in Silo. *Exodi 26.* Rursum autẽ & scriptum, *quod Samuel
dormiebat in templo Dni. 1 Reg. 3.* De dispositione & triplici sectio-
ne tabernaculi pulcre videbis apud D. Paulum. *ad Hebr. c. 9.* &
in Exodo. 26. & 40. Hoc Moses consecrauit adhibitis ceremo-
niis. *c. 1. de consecrat. dist. 1.* Consecratum est templum Salomonis
ritibus pluribus adhibitis & orationibus, vt dignus fieret locus
ille, in quo orãtes a Deo exaudirẽtur. *3. Reg. c. 8* 9. dignaretur q; i-
bi Deus inhabitare: vt pote in loco, in quo eius memoria, cultusve e-
esset: ideo & cõsecrabatur, vt propria Dei domus ab ipso sanctifi-
9 canda, & ad sanctificationem aliorum. ¶ Et † ideo Rabini in san-
ctuario Dei, olim decem miracula facta fuisse annotant. *l. qui pir-
kabot. capitulis patrum, cap. 5. & ibi Paulus Fagius. 1. Quod nunquã
abortiuit mulier ab odore carnis, quæ in sanctuario immolabatur, 2.
Quod non conspecta sit musca in domo mactationis. 3. Quod non ac-
cidit casus nocturnus. siue pollutio sacerdoti magno in die expiationis.
4. Non exstinxerunt pluuiæ ignem, qui erat in strue lignorum. 5. Non
vicit ventus columnam fumi. 6. Non repertum est vitium vitium in
Gomer. 7. Nec in duobus panibus, & in panibus faciierum. 8. In eo sta-
bant coarctati, & adorabant dilatati. 9. Non læsit vnquam aliquem
serpẽs & scorpio in Hierusalem. 10. Nec dixit vnquam socio suo homo,
angustior est mihi locus, quam vt possim pernoctare Hierosolymis.*
Sunt & qui proferunt ex libris Cabalisticis, leonis imaginem in
flamma ignis sacrificia absumentis, cõspectam fuisse. Sublato ta-
men sacerdotio antiquo, omnino templi Iudaici memoria extin-
cta est: & cum fuerit ante aduentum domini dirutũ & reædificatũ
tamen lege adueniente euangelii restitui non potuit, vastatum
funditus a Tito & Vespasiano. Imo cũ Iulianus a fide alienus Cæ-
sar in contumeliam Christianorum iussisset, & permisisset Iudæis
templum Mosis construere, idque illi diligenter exsequerentur,
terræ motu facto, iã iacta fundamenta omnino deiecta & euul-
sa sunt pluribus oppressis. Rursumque pertinaciter opus aliis p-
sequentibus, ignis e cœlo, & ex fundamẽtis simul emissus, instru-
menta & ædificata eaussit, atque inuenta sunt omnium Iudæorũ
vestimenta cruce signata, quæ nullo modo elui potuerunt: aliaq;
prodigia contigerunt. quæ narrat Nycephorus, & D. Chrysosto-
mus, & alii. *Niceph. Calis. lib. 10. hist. eccles. c. 32. & 33. D. Chrysost.
hom. 4. in 1. c. Matth. tom. 2. Theodo. lib. 6 Histo. c. 43. qui ait, id con-
tigisse anno domini. 363.* Post aduẽtum domini nostri Iesu Christi,
inter Christianos fide propagata, cœperunt quoque Deo domi-
no vero Iesu Christo ea ædificari sacella. atque splendida ædificia,
simulque templa, quæ ante idolorum erant, Deo fuere consecra-
ta, adhibitis ritibus sacris in sanctificationem, de qua pauca alibi
diximus, in beneficiis & de beneficiorum erectione. Maioris aũt
dignitatis ecclesiæ nostræ sunt templo Iudæorũ, non secus ac vm-
bræ præstat veritas: Nam & nos verum ibi Domini nostri Iesu
Christi corpus, in altaris mysterio habemus, cuius aduentum fi-
guræ Mosaicæ tantum prænuntiabant. Et apud nos ob ipsam ve-
ritatem, ecclesiæ sunt a legalibus illis liberæ, adueniente propi-
tiatione vera & efficaci: ideo & mulieres hodie post partum non
arcentur ab ecclesia, vt olim certis diebus ab ingressu templi, *can.
1. de purific. post part. lib. 3. Decreta. tit. 47. Leuiti. 12. can. mulier. can.
ad eius, de consecr dist. 5.* quã quam si venerationis caussa, certis di-
ebus ab illo se abstineant, non improbetur. *ca quotidie, de consecr,
dist. 3* ¶ Diximus † & in titulo de sacrilegiis, sacra olim per iussum 10
plebis, lege Papyria, *Cicero pro domo sua ad Pontifices.* de sacrandis
agris & per imperatores & consules & pontifices dedicari, *ff. l. 2. ne
quid in loc. sacr. in P. l. in tantum, 6. §. sacra, de rer. diuis.* nunc autem
solum per pontifices proprios Christianos, *§. sacra, de rer. diuis.
can. placuit. 1. q. 2.* siue quorum consensu, nec licet sacras ædes con-
struere, *can. quicunque, 17 q. 1. ca. later. 3. quæst. 5. cano quidam. 18. q.
2. can nemo, de consec. dist. 1. c. aqua, de consec. eccles. vel alta.* nec nisi
eorum permissione a presbytero ad id minus delegato, *glos. in d.
can. nemo, c. presbyteri, & ca fin. 26. q. 6. c. ministerium, de offic. archi-
ep. ca. nullus presbytero, de consecr. dist. 4.* putantemque & hunc epi-
scopum esse debere. *iuxta cap. aquam. de consecrat. eccles. iuncta gl.*
2. Si quidem episcopus ciuitatis seu loci, ante debet ad locum ac-
cedere, in loco crucem figere, publice atrium designare. Prius au-
tem qui ædificare desiderat, statuere & definire prouentus, quæ
ad luminaria, & ad custodiam, custodumque stipendia sufficiant.
Subinde & post ædificationem, episcopum oportet locum ipsum
consecrare, aqua lustrali seu benedicta aspergere, *hac omnia, in d.
ca. nemo, de consecr. dist. 1. §. illud, de monac. in aut.* orationes dicere,
§. si quis autem voluerit, de eccles. tit. collat. 9. Prospicit hæc episcopi
cura & auctoritas in ecclesiarum constructione: insuper, vt qui
ædificare seu fundare decreuit, pietatis intuitu ædificet, non quæ-
stus cupiditate, puta ne paciscatur, vt ex eo quod ædificauit de suo
vel in suo, quæstum cum clericis diuidat, *ca. si quis basilicam, de
consec. dist. 1. ca. eleutherius. 18. qu. 2. can hanc consuetudinem, & ca.
quia sacerdotis, 10. q. 1. can. ecclesia, qua pactione, 1. q. 4.* neque vbi-
que, vel sine discretione, aut per somnia cuiusque ædificare per-
mittat, aut sine reliquiis alicuius martyris. *can. placuit, & can. de
fabrica. de consecr. dist. 1.* Nec omnibus passim temereve templum
ædificare de nouo licet, prætextu religionis: sed tantum, si fructus
sufficientes sint vnius ecclesiæ ad duas ecclesias, & parrochia la-
tiores habeat fines, quam hyberno tempore possint accolæ in v-
nam conuenire. *c. ad audientiam, de eccles. ædific.* Si temporis qua-
litas exigat, *can. & temporis qualitas. 16. quæst. 1.* vel incrementum
sit notabile populi, *can felix, & ca. multis. ca. præcipimus, 16. qu. 1.*
si in præiudicium alterius nõ fiat, *c. ecclesia, c. quacunque, 16. qu. 1. c.
1. de oper. non. nunt. c. 2. de eccles. ædific.* & loco fiat congruo. *ca. eccle-
sias, de conse. dist. 1* . ¶ Locum † congruum explicat Ageuus Vrbi- 11
cus, *in comm. ad Iulianum Frontinum, de contron. agro. loca,*
inquit, *sacra qua ædificabantur apud antiquos, quam maxime
in confinio constituebantur, vbi trium vel quatuor possessionum ter-
minatio conueniret. Et vnusquisque possessor donabat certum modum
illi sacro ex agro suo: & quantum donasset scripto faciebat, vt per diem
solemnitatis, priuatorum eorum agri nullam molestiam incolentes
populi sustinuerent.* Adde & exigi vt loco sacro populus indigeat.
ca. si. de eccles. ædific. ca. præcipimus, 26 qu. 1. can. ecclesias. 16. q. 7. Sic
nec Iudæis Synagogas ædificare vel templa permissum, etsi vbi
recepti, antiquas fulcire liceret. *l. fi. C. de Iudæis, lib. 1. C. tit. 12. c. 3. eo.
tit. lib. 5. dec. tit. 6. l. quã nuper, de Iud. lib. 16. C. Theo. tit. 6.* Placuit ni-
hilominus recte tẽpla & sacrificia paganorũ, omnino interdici
pœna capitali, *l. 1. 2. 7. de paga. lib. 1. C tit. 14. l. 4. eod. lib. 16. C. Theo. tit.
8.* & hæreticis nimis ẽt loca cõueniẽdi causa. *l. pen. C. de hær. l. 2. de
sum. trinit. & fid. Catho. C. l. conuenticula, de epis. & cler. C. l. 4. de his,
qui ad Eccles. confuge. §. 1. de interd. colleg. hæret. in auth. coll. 9.* De
hinc episcopus prospicit, vt dotatio sufficiat pro cultu diuino in
ea ecclesia fouendo, & pro ministerio & ministrantibus, & pro
oneribus, soluendis episcopalibus: *c. pia mentis, 16 q. 7. in auth.
vt determi. si. nume. cler. §. 1. vt nullus fabr. orato. dom.* Ad hoc enim
tenentur fundatores. *ca. si plures, & ca. pia mentis, 16. q. 7. arg. l. qui
liberos, de rit. nupt. in P. iex. in ca. cum sunt, de conse. eccles.* Alioquin
heres fundatoris tenetur congrue dotare, *§. si quis ædificationem.
§. si autem, de eccles. tit.* vel episcopus ipse, si sine dotatione permisit
ædificari, exemplo ordinatorum sine titulo, quos tenetur vel ale-
re, vel eis de beneficio prouidere. *c. episcopus, de præbend.* Pertinet
& ad curam episcopalem prospicere, vt iam recte ædificata tem-
pla in suo splendore conseruentur, neve collabantur, & videre si
qua reparatione indigeant. Quod & rectorum prouinciarum

munus erat. *l. si in aliquam 7. de off. proconf. lib. 1. Pass 16* ❡ Por-
12 ro † in ecclesia reparanda vel sarcienda distinguendum est. In-
terdum enim ecclesiæ habent quandam portionem ædificatio-
nis caussa destinatam, & tūc illa pars proculdubio huic oneri ser-
uire debet. Olim episcopus tertiam partem singulorum benefi-
ciorum accipiebat, vt sarta tecta conseruaret ædificia: quod si ei
parti cessisset is, qui eam accipiebat, onus subibat. *can. prœscis, &
can. vnio 10. quæst. 3. can. decernimus, 10. quæst 1.* Erat autem pars
illa tertia præter aliam, quæ episcopo debebatur iure episcopi.
glos. in dict. cap præscis, & vnio. Quatuor quippe partes iure anti-
quo fiebant de redditibus, & oblationibus ecclesiarum: vna cleri-
cis dabatur ministeria obeuntibus sacra: alia pauperibus: tertia
fabricæ: quarta episcopali iuri. *can. quatuor, & can. de redditibus,
12. quæst. 2. cum similibus. ibi nota.* Quod si hæc tertia pars fabri-
cæ destinata non sufficiat reparationi, æquum est, qui fructus per-
cipiunt contribuere pro rata & parte, quam percipiunt, *cap. 1. &
cap. de his, de eccles. ædific. can. si monachus, 16. quæst. 1.* videlicet ex
sententia prælati seu episcopi proprii, cui standum est. *can. fin. de
his quæ fiunt a prælat. sine consens. capit.* Quemadmodum & vsu-
fructuarius ad sarta tecta tenetur rerum quibus fruitur. *l. vsufru-
ctu legato & l. hactenus, de vsufructu. in P. & l. cum ad quem. C. de
vsufructu.* Si tamen aliqua sit alia consuetudo parrochorum, qua
de suo id faciant, erit obseruanda. *ca. quicumque, & ca. hoc decimus,
16. quæst 7. argum. cap. ad Apostolica, de simon. § pro consuetudini-
bus, de sanctissim. episc. & §. ad hoc scimus de eccl. tit. coll. 9. l. priuile-
gia, & l. ad instructiones, C. de sacrosanct. eccles.* Quod & tradit Ho-
stiens. *in summa. tit. de eccles. ædific. in princip.* Interest enim illo-
rum ædes restitui, vbi conuenire possint, & sacrosancta mysteria
Dei accipere & audire: imo maxime ad id tunc cogendi sunt, cum
decimæ exiguæ sunt, vel male solutæ. Satisque impendit de suo,
cum laborem suum contribuit ecclesiastica præposita persona:
quia suis stipendiis nemo tenetur militare. Et dignus saltem ali-
mentis sit, *c. cum secus dum apostolum, de præbend.* qui spiritualia
& diuina cum periculo suæ salutis, si male se gerat, dispensat.

13 ❡ Templorum † immunitates plures fuerunt, partim com-
munes cum rebus aliis ecclesiasticis, de quibus infra: partim pro-
priæ, veluti ne in ecclesiis fiant tumultus, conuenticula, & quæ
turbare possunt diuinum officium, *c. 2. & §. 1. de immun. eccles. in 6.
l. conuenticulum, de episcopis & cleric.* iudicia ne exerceantur, *dict.
cap. 2. §. 1. de immun. eccles. in 6. ca. 2. eod. ap. Greg. c. de causs. sangui-
nis, eod.* quamuis antiquis religionis esset, non auspicari comitia,
nec haberi senatum, nisi in inaugurato loco, in fano seu luco.
8 *Seruium sæpe in 8. Æneid. Virgil.* Vnde ne id in templo Vestæ fie-
ret, illud non erat consecratum. Nemo olim quoque sepelieba-
tur in ecclesia martyrum, *l. 2. C. de sacrosanct. eccles.* exceptis in ca.
nullus. 13. *quæst.* 2. Eratque ius asyli *c. 6. & 10. de immun. eccles.
titu. de iis qui ad eccles. confug. C. & tit. de sacrileg.* in ecclesia, vt
alibi etiam latius docui *in crimin. sub sacrileg & de asylo 5.* Singula-
re illud autem, ecclesiam non consecratam, in qua tamen diuina
peraguntur officia, iisdem immunitatibus potiri, *c. ecclesia, cap 8.
de immunit. eccles.* habetur quippe ratio cultus diuini, qui ibi Deo
14 exhibetur, non murorum aut parietum ❡ Quamobrem † & quia
in ecclesiis sacrificia, & dona offeruntur Deo, & preces: ibi alta-
ria etiam sunt, in quibus & oblatio facta est ab antiquis patribus.
*Genes 8 12. Exod. 17. & melius, & ratio, in c. 20. & 29. & Leuit. 6.
Iosue 8. 3. Reg. 7. & 1 Machab 4.* Et proinde sanctificabatur alta-
re & consecrabatur, *dd. cap.* vt nunc quoque in ecclesiis conse-
crabatur. *tit. de consecr. eccles vel altar.* Nec licet missas celebrare,
præterquam in altari seu loco consecrato, nisi maxima cogat ne-
cessitas, *ca sicut non alii. & ca. missarum, de consecr. distinct. 1.* &
nunc nobis & sacrificium & altare, vt ait D. Paulus *ad Hebræ. 13.*
15 ❡ At † duplicis generis altare est, mobile, & fixum, *glo. in cap. 1. de
consecrat. eccles.* mobile dicitur portatile, quod transferri potest
a loco in locum, lapis, inquam, quidam, continens in se foramen
cum consecratione, & signo superposito: fixum autem & stabile
est, quod non mouetur loco. Illud profanum fit amoto sigillo
consecrationis. *dict. cap. 1. de consecr. eccles.* hoc autem, cadentibus
lapidibus, vel horum aliquo, contiguo consecrationis loco: vel
si motum est sigillum, vel si tota mensa amoueatur, licet ibi fora-
men consecrationis non sit: quia dum altare est firmum totum,
non sola tabula vel alia pars, consecratur, vt notat Panormitan.
*in cap. 1. de consecrat. eccles. vel altar. glo. in can. si motum, in verbo
altare, de consecr. distinct. 1.* Ideo si tabula, cui pontificalia bene-
dictio adhibetur, enormiter fracta vel amota sit, debet iterum
consecrari, vt possit ibi offerri. *cap quod in dubiis. & ca lignea, de
consecr. eccles. 1. Machab 4.* Et sacri Christmatis vnctio & benedi-
ctio adhiberi, *ca. altaria, 2. de consecr. distinct 1.* martyrumque sa-
cra lipsana, *can. placuit, eod.* ❡ Ædificatis † & dotatis ecclesiis, ea- 16
rum fit dedicatio Deo simul per proprios loci episcopos, *cap. 1.
de relig. domibus.* Neque interest quo die, dominico aut alio fiat.
c. 1. de consecr. eccles. At facta dedicatione eximitur in perpetuum
ab omni vsu humanorum & profanorum negotiorum locus, &
ædificio cohærentia. *ca. semel, de regul. iur. in 6 can. qui semel. 19.
quæst. 5.* ❡ Erat † proprie dedicatio, initiatio ecclesiæ, id est, 17
ecclesiæ opere consummato, primum ei vsui cui destinata erat,
accommodatio: vocant Hebræi חנכה chonucha, *Numer. 7.
& Nehem. cap. 12.* quæ Græcis ἐγκαίνια encænia, sicut & festum
dedicationis templi vel altaris, *vt D. Ioan. cap. 10.* quod fit singulis
annis, anniuersaria memoria. *cap. solemnitates, in 1. & 2. de consecr.
distinct. 1.* Mos enim antiquorum patrum fuit in his dedicationi-
bus, tempore dedicationis festum agere aliquot diebus, *libr. 3.
Reg 8. 2. Esdra. 18. 1. Machab. 4. cap. 1 de consecr. distinct. 1.* & de-
inceps singulis annis semel, in gratiarum actionem. *D. Ioan. Eu-
ang. cap. 4 10.* In altari portatili non est dedicatio festiua: quia v-
bique deferri potest, & vbicunque ponitur, potest ibi constitue-
re ecclesiam portatilem. ❡ Quemadmodum † legimus, *Niceph. 18
Callist lib. 7 Histor. eccles. cap. 46. Sozomenus, lib. 1. histor. tripart. c.*
9. Constantinum Magnum curasse sibi fieri ecclesiam portati-
lem, quæ vbicunque locorum esset, & maxime in bello circum-
ferri posset: ne, si in solitudine quidē agens, vbi opus esset, Deum
colere, & diuina mysteria participare deberet, æde sacra careret:
ad quam, velut ad tabernaculum, semper præsto fuere sacerdo-
tes & diaconi, sine intermissione ministeria diuina iuxta statas
ecclesiæ ceremonias obeuntes.

De rebus Ecclesiasticis, & primum de fide catholica. Cap. 2.

Lib. 1. Decretal. tit. 1. Lib. 1. Sex. tit. 1.
Lib. 1. Clemen. tit. 1. Lib. 1. C. tit. 1.

1 *Religionis caussa præcipua apud omnes gentes.*
2 *Fides catholica, præcipua res Ecclesiæ. Ecclesia columna & fir-
mamentum veritatis.*
3 *Fides quid sit.*
4 *Fides duplex, vna quæ est ex scientia: Altera vero, quæ ex opi-
nione.*
5 *Apostata quis dicitur.*
6 *De fide catholica publice disputare prohibitum.
Fides Christi testimonium Galeni ibid.*
7 *In religione pertractanda duæ sunt species personarum.
Catechumeni sacrosanctis Eucharistiæ mysteriis non intererant.*
8 *Diaconi quales esse oportet ex D. Paulo.*
9 *Templi tres partes apud Iudæos.*
10 *Templum Cereris non ingrediebantur non initiati.*
11 *Religionis caussas voluit aperto foro cognoscere Augustus.*

APud Ethnicos, † omnesque pariter gentes religionis caussa 1
præcipua visa est: veluti vita nostra ea constante, vt ait Pli-
nius *lib. 14. c. 19.* cum ea sit fundamentum humanæ societatis. *Ci-
cero, 1. de nat. Deor. vide quæ diximus lib. 39. Syntax art. mira. c. 30.
& Lactant. de ira Dei, c. 12.* Tantaque cura eius Romanis, vt nul-
lus actus absque augurio vel pontificum, vel sine vatum senten-
tia fieret, decemque iuuenes filii principum Ethruriæ singulis
annis mitterentur ad discendam rerum sacrarum peritiam. *Valer.
Maxim. lib. 1 cap. 1.* Fuit & aliorum populorum solicitudo circa
suas superstitiones diligentissima. Verum de his nō referam plu-
ra, quia falsarum religionum etiam nomēclatura indigna est, quæ
ore Christiano proferatur. Sed de vera agam religione. ❡ Est † i- 2
taque præcipua res in ecclesia, fides catholica, vnius scilicet fidei,
cum ecclesia quippe sentiendum est catholico, nec ab ea disce-
dendū, ne fiant schismata. *c. quis nesciat, 11. dist. Cyprian. lib. 4 epist. 8.
epistamto eum Calistus, 12 dist. can. non decet. & Iulius qui Athanasiū
restituit, c. nolite errare, 11. dist.* Cuius caussa & episcopi maioribus
se submittere debent. *D. Ambros. in ca 4. ad Ephes. D. Augustinus
contra Donatist. lib 2. c. 3. & Leo Magnus ad Athanas. episc. Thessal.
epist. 82. c. fi.* Per hanc Basilius Magnus *libr. de spiritu Sancto.* impu-
gnat Eunomianos. Ad huius interpretationem se refert D. Chry-
sost. *1. ad Corint. 15.* Hæc columna & firmamentum veritatis, ec-
clesia, *1. ad Timoth. c. 3. Non crederem,* inquit D. Augustin. *euangelio,
nisi ad hoc ecclesiæ auctoritas me compulleret. August. ad Paulum.* Fi-
dei acceptiones alibi pertractauimus 12. vt opus non sit repetere.
*diximus li. 39 synt. c. 13. vide & Host. in summ. de summa tri. & fide
cath.*

cath. Hic antẽ fides accipitur, pro iis quæ oportet Christianũ credere ad consequendam æternam salutem & vitam, prout continetur in symbolo apostolico & Niceno, quod habetur in c. ca-
3 nones, 15. dist. & lib. 1. Histo. tripart. cap. 8. ¶ Fides † itaque est, credere quæ sentit ecclesia apostolica & catholica, vt, vnum Deũ in trinitate personarum, *l. 1. & l. nos reddentes. de summ. trin. c. 1. eod. tit. ap. Grego.* & reliqua quæ in articulis fidei continentur, *vt in l. nos reddentes, de summ. trin.* & quatuor conciliis generalibus, Niceno, Constantinopolitano, Ephesino, Chalcedonensi, *l. 3. & l. nos reddentes. 4. § suscipimus, de sum. trin. C. l. quicunque, 3. de her. C. nouella.* 103. *Ea*, inquiunt Honor. & Theodo. *in l. si. de religio. lib. 16. C. Theodos. tit. 8. quæ circa catholicam fidem, vel ordinauit antiquitas, vel parentum nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel serenitas nostra roborauit, nouella superstitione remota, integra & inuiolata custodiri præcipimus. Fides*, inquit Clemens Alexandrin.
4 *lib. 2. stromat. est † duplex: vna quidem, quæ est ex scientia: altera vero, quæ ex opinione.* Prima suppeditatur ex diuinis scripturis, quæ sunt sacræ literæ, & est ea quæ a Deo docetur sapientia. Disciplina ergo parere præceptis, quod est Deo credere: & fides Dei potentia, quæ est vis veritatis: vt illud *si habueritis fidem, tanquam granum sinapis, montem transferetis. D. Marc. c. 4.* Et rursum *secundum fidem fiat tibi. D. Lucas, c. 17.* Et mortuus resurgit per fidem eius, qui credit quod a morte esset resurrecturus. *D. Matth. c. 17.* Quæ autem ex opinione fit, demonstratio est & humana, quæ fit ex argumentis rhetoricis vel etiam dialecticis syllogismis. Qui ab hac catholica fide in parte recedit, dicitur *Hæreticus*: qui in totum, *Apostata*. Sicut qui non recedit a fide, sed ab vnitate & concordia prælatorum, & ecclesiæ vnius, schismaticus: & qui nunquã recepit, est vel paganus, vel Iudæus. De hæreticis & schismaticis, paganis & Iudæis, iam constituto loco criminum læsæ diuinæ ma-
5 iestatis loquuti sumus, nec repeto. ¶ Apostata † porro dicitur, desertor & proditor fidei, qui omnino a fide catholica, & a Dei veri religione recessit. *l. 1. & 2. de apostat. lib. 1. C. tit. 1.* In qua initiatus antea per sacramentum baptismi fuit: quamuis & hæretici apostatare a fide, cum ab aliquo articulo abeant, dicantur, & ita apostatæ nominantur, *l. hi qui sanctam C. de apostat.* quia hæretici extorres ab ecclesia sunt, *ex nobis enim*, inquit D. Ioannes, *prodierunt, sed non erant ex nobis. D. Ioannes. 1. epist. c. 2. Et in vno peccans articulo, factus est omnium reus. D. Iacob. c. 2. c. deflent, de regul. iur. apud Greg.* Omnis quippe virtus ab vno vitio patitur detrimentũ. *c. doiendum, de pœnitent. dist. 5.* Ita tanquam hæretici, etiam apostatæ & desertores fidei puniuntur, & seuerius, *l. fin. C. de apostat.* exuti omnib. Christianorum priuilegiis, *l. 3. C. eod.* vt etiam duret huius criminis delatio. & accusatio post mortem rei, in quinquennium, & testamentum eius qui huiusmodi est, probato crimine irritum sit *l. 2. C. eod.* Publicum hoc crimen, & pœna capitalis in eum, qui aliquem ingenuum aut seruum, apostatare a fide coegerit. *l. 4. & 5. C. eod.* Itaque debet hæc fides catholica firma esse, & indubitata: alioquin dubitans, hæreticus censetur. *c. 1. de hære.*
6 ¶ Et † proinde de ea disputare, publice potissimum, prohibitum est. *l. nemo. 4. de sum. trin. c. maiores d. 24 q. 1. Tertullia. de præscrip. hæreticor.* Et quamuis discendi causa, inter pios interpretationis eruendæ causa, & ad conuincendos errores dubia mouere, haud omnino sit improbatum: attamẽ reuocare in dubium, quæ auctoritate principali maiorum decreta sunt, sacrilegium, *l. 2. de crimine sacrileg.* & temeritatis plenum. Non enim transgredi oportet terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri. *Prouerbio. c. 22.* Quod intelligitur etiam de fide. *c. transferunt, 24. q. 3.* Meminit istius legis Galenus, *Galen lib. 2. de differ. pulsuum.* testis ab omni suspicione alienus, dum ait: *lex Christianorum & Mosaicorum, non licebat de ea disputare: eam enim sine rationibus & demonstrationibus adipiscebantur.* Et alibi *Galen. aduersus Archigenem. multo*, inquit, *præstaret aliquam apponere, si non formam, demonstrationem ad rationem sufficientem sermonis de octo qualitatibus, vt ne quis statim, quasi in Mosi & Christi scholam impingat, leges audiat nulla constitutas demonstratione, idque vbi minime deceat.* Sicuti nec disputabant etiam Pythagoræi, de his, quæ a Pythagora dicta erant, sed sufficiebat illis, αὐτὸς ἔφα, ipse dixit. *Absurdum autem fuerit*, vt ait Clemens Alexandrinus *lib. 2. stromat. Pythagoræ quidem sectatores, recusatis eorum quærebantur demonstrationibus, illud, ipse dixit, fidem facere arbitrari, & ad ea quæ audierant confirmanda, hanc vocem satis esse ducere: nos autem, qui contemplandi tenemur desiderio, fide digno magistro, soli seruatore Deo fidem non habere: aggredientes eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere.* Et apud Ciceronem sic dicit Cotta Lucillo, *habes Balbe, quid Cotta, quid pontifex sentiat, fac nunc ego intelligam quid tu sentias: a te enim philosopho rationem religionis accipere debeo.* Maioribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, rationis est credere. *refert Lactant. lib. 2. de origin. error. cap. 7.* D. Paulus, *noli verbis contendere: ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionẽ audientium. 2. ad Tim 2.* Sicut enim Moysi restiterunt Iannes & Mambres: ita hæretici resistunt veritati: homines corrupti mente, reprobi circa fidem: sed vltra non proficient. *Exod. 7. & 2. ad Timoth. 3.* Res fidei sunt, quæ ingenii & rationis nostræ vires superant, vt humana ratione non possint omnino doceri, vt alibi docuimus, sobrie & cum diuino lumine de illis agendum est.

¶ Vt † non immerito in religione pertractanda sint duæ spe- 7
cies personarum considerandæ: vna, eorum qui credere debent: alia, eorum quos intelligere excellentius, vt docere possint, oportet. Non enim omnibus res sacræ profanandæ, nec omnibus omnia vulganda mysteria, cum propter dignitatem eorum, tum etiam propter altissima quædam & adyta, quæ vulgus capere non potest. Sicque dominus noster IESVS Christus ad discipulos, *vobis datum est nosse mysteria Dei: ceteris autem in parabolis. Matthæi 13. Lucæ 8.* Et alibi, *non omnes capiunt verbum istud.* Quædam sunt, quæ alienis a religione tacentur: quædam quæ inter populares etiam Christianos silere debent, ne dum non intelligunt, erroris sementem accipiant, *d. l. nemo, de sum. trin. C.* quæ tantum initiatis, sacrisque adscriptis ordinibus committuntur, vtpote in exercitio mysteriorum eruditis. Neque Catechumeni in primo nascentis ecclesiæ statu, dum gentiles ad eam concurrebant, statim templa ingrediebantur quamdiu discebant, nec intererant sacrosanctis Eucharistiæ mysteriis. *Loquimur*, inquit D. Paulus, *1. ad Corinth. 1. Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est, quam prædestinauit Deus ante secula, quia spiritus sanctus loquitur mysteria. 1. ad Corinth. 14. can. nulli, 1. q. 1.* Quare eum qui mysteria hæc nosse desiderat sanctissimi præceptoris, mundum, & a profano vulgo secretum, & 8
sanctificatum esse oportet. † *Diaconos*, inquit D. Paulus, *1. ad Timoth. 3. oportet esse pudicos. non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura*: Neque danda sunt sancta canibus, neque obiiciendæ margaritæ porcis, ne forte conculcent eas pedibus suis, *Matthæi c. 7. c. in mandatis, 43. d. simil. c. noli te recedere, 11. q. 3.* & canes con- 9
uersi dirumpant nos. In templo Dei apud Iudæos erant tres templi partes: in extrema, populus: In secunda, sacerdotes: in tertia, sancta sanctorum, vbi semel in anno tantum ingrediebatur summus sacerdos, *ad Hebræos cap. 9.* quo loci ceteris aliis abscondita erant res & diuina. Nec esse reuelanda mysteria in prouerbiis Salomon monet. *Et qui reuelat*, inquit, *mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis. Prouerb. c. 20.* Orpheus ab iis quos initiabat, in primo vestibulo cum terribili auctoritate religionis exegit, ne profanis auribus inuenta ac composita religionis proderentur. *Firmicus Maternus lib. 7. Matheseos. Sabellicus in vita Augusti, c. 93.* 10

¶ Atque † olim iis qui initiati non erant: templum Cereris ingredi nefas erat diebus initiorum, vt docet Liuius *lib. 31.* dum ait, duos iuuenes Acarnanes, tanquam ob infandum scelus interfectos fuisse, quod per dies Initiorum, cum initiati non essent, imprudẽtes religionis, cum cetera turba ingressi fuerant templũ Cereris: quæ fuit caussa belli inter Philippum Macedonum regem, & Athenienses. Euripides quoque, *Euripid. 8. in Bacchicis, act. 8.* de orgiis sic scribit:

Pentheus, Τὰ δ᾽ ὄργι᾽ ἐστὶ τίν᾽ ἔχοντά σοι:
Dionysius, ἄρρητ᾽ ἀβακχεύτοισιν εἰδέναι βροτῶν.
Pentheus, ἔχει δ᾽ ὄνησιν τοῖσι θύουσιν τινά.
οὐ θέμις ἀκοῦσαί σ᾽, ἔστι δ᾽ ἄξι᾽ εἰδέναι.

Et postea idem Dionysius, δόξει τις, ἀμαθεῖ σοφὰ λέγων, οὐκ εὖ φρονεῖν.

id est,

Pen. *Hæc vero Orgia, quam speciem habent tibi,*
Dio. *Non dicenda sunt, non initiatis Bacchicis.*
Pen. *Quam autem vtilitatem sacrificantibus ferunt?*
Dio. *Non fas est te id audire, quanquam sit dignum scitu.*
Dio. *Apud ignarum & rudem de mysteriis loquens, parum videtur sapere.*

Sic a sacrificiis arcebant profanos antiqui Ethnici, id est, nondum factis initiatos, ita *Ouidius 17. Metamorph.*

Hinc procul Æsonidem, procul hinc iubet ire ministros
Et monet arcanis oculos remouere profanos.

Et vt abirent profani, & templo exirent prius inclamabant Sacerdotes: est & apud Silium Italicum *lib.7.*

Tum puppe e media magno clamore sacerdos
Parcite pollutis contingere vincula palmis.
Et procul hinc moneo, procul hinc quæcunq; profana.

Meminit & Tertullianus in apologetico, at vero & formulam refert Virgilius. *6. Æn.*

—— Procul o procul este profani,
Conclamat vates, totoq; absistite Luco.

¶ Augustus † Cæsar, noluit religionis caussas aperto foro cognoscere. *Suet. in Aug. c. 95.* Et Athenis sacris initiatus, cum postea Romæ pro tribunali de priuilegio sacerdotum Cereris cognosceret, & quædam secretiora proponerentur, dimissu consilio & corona circumstantium, solus audiuit disceptantes. Noa, qui sacros ritus & ceremonias, & Theologiam docuit homines, multa etiam naturalium rerum secreta mandauit literis, quæ solis sacerdotibus Scythæ, Armeni commendarunt. Neque enim fas est vlli illa inspicere, aut legere, aut docere, quam solis sacerdotibus, & inter sacerdotes dumtaxat, sicut & quod rituales libros reliquit, ex quibus illis primum *Saga* nomen fuit inditum, quod est sacerdos, sacrificulus, pontifex *Beros. in 3.* Sed de mysteriis celandis in religione hactenus dictum sit, cum in crimine hæreseos plura pertractauerimus, dum agimus de cautionibus contra hæreticos. Et quomodo etiam cultus diuinus exercendus sit, & de munere sacerdotum & aliarum personarum ecclesiasticarum, deque ordinibus sacris, suo loco tractatur, dum de personis agimus ecclesiasticis, & de ordinibus & beneficiis, potissimum in finitione beneficii, & alibi.

De sacramentis in genere. Cap. 3.

1 *Sacramentorum caussa, & quid, & quot.*
2 *Diuisio & fines singulorum.*
3 *Quæ iterantur, & quæ non.*
4 *De quo, & a quo conferuntur.*
5 *Quibus rebus formam & perfectionem accipiant sacramenta. Et quæ imprimant Characterem.*

DEus optimus maximusque, † cum hoc miserum humanum genus in suam tutelam singulari redemtionis beneficio suscepit, rude & corporale, voluit electa certa materia illi suam inuisibilem gratiam conferre, eam rebus certis & statis benedictionibus imprimens pro ineffabili sua omnipotentia. Ita sacramentum inuisibilis gratiæ visibile signum, sed vltra signum, quod videtur, habens gratiã simul inhærentẽ, cuius, visibile testatur vt figura, existentiã. *vide can. sacrificium, de consecrat. dist. 2. c. nulli, 1. q. 1. Tractatur de hac sacramentorum materia, in 4. Magistri sententiarum sacrorum patrum dist. 1. & seq.* Sacramenta, in ecclesia Dei sunt a fide & religione Christiana recepta, a Deo instituta, vt in lege noua euangelica, eaque septem, prout probauimus in sexto lib. Artis mirabilis c. 8. quę sunt, baptismus, confirmatio, eucharistia, extrema vnctio, pœnitentia, matrimonium, sacer ordo.
2 ¶ Sacramentorũ † alia dicuntur necessitatis, alia voluntatis. *can. remissionem, § sed notandum, 1. q. 1. c. veniens. c. 8 de transact. ap. Gr. Tractat de necessitate sacramentorum Vigerius, c. 16. de sacrament. vers. 7. in institutioni. Theologicis.* Necessitatis sunt, quæ Christianus suscipere tenetur: voluntatis, quæ Christianus, etsi possit, tamen suscipere non cogitur. Necessitatis dicuntur 5. Baptismus, *c. nulla præter, de consec. dist. 4.* confirmatio, *c. nullus ministrorum, de consecrat. dist. eod. 4.* eucharistia, *caput. omnis Christianus, de consecr. dist. 1.* extrema vnctio, *c. 1. 26. q. 7.* pœnitentia, *ca. non potest, de pœnitent. dist. 1.* Voluntatis duo, ordo, *ca. vbi ista, 74. dist. can. fi. § fi. 22. q. 4.* & matrimoniũ. *c. vbi non est, 30. q. 2. c. cum locum, de spons.* Omnia tamen sacramenta, quod ad statum vniuersum ecclesiæ pertinet, necessaria sunt. baptismus, sacramentum intrantium: *ca. nulla præter, § porro, de consecrat. dist. 4.* confirmatio ad robur pugnantium, *c. vni. § per famulos, de sacra vnct. & c. spirit. sanctus. de consecrat. dist. 5.* eucharistia, ad viaticum saluberrimum progredientium. *c. qui recedunt, & ca. de his. 26. q. 6.* pœnitentia, redeuntiũ, *c. his qui, 26. q. 7. c. 2. § 2. de pœnit. dist. 3.* & resipiscentium: extrema vnctio, exeuntium ab hoc seculo, *c. ab infirmis, 26 q. 7.* ordo, diuinis deseruientium: matrimonium, generantium. ¶ Horum † o-
3 mnium quædam semel tantum conferuntur, alia iterabilia sunt. Quę nõ iterãtur, & nõ nisi semel conferuntur, sunt Baptismus, *ca. sacramenta, & c. maius. 1. q. 1. tit. ne sanct. Baptism. reiter. lib 1. C. tit. de sacram. non iteran. ap. Gregor.* confirmatio, *eod.* ordo, *c. de homine. c. de his. ca. dictum est nobis, de consec. dist. 5. & Cypria. sermone de ablutio pedum.* reliqua repeti possunt. *Hostien. in Summ. titul. de sacram. non iteran.* ¶ Porro † spiritus sanctus ipse est, qui efficacia omnia facit sacramenta: non autem is qui ea præbet minister, *can. multa, can. ita fiat, cum 4. sequ. 1. q. 1.* a cuius malitia coinquinari nequeunt. *c. remissionem, 1. q. 1. c. nonne. eodem, vide concilium Tridentin. sessio. 5. de sacrament. c. 12. c. vestra, de cohabita. cler. & mulier.* Et ideo quandiu minister malus ab ecclesia sustertur, ab eo sacramenta accipi possunt, *can. multi, can. neque, c. omnia, c. per Esaiam, 1. q. 1. c. fi. 15. q. fin.* excepto eo quem nosti hæreticum, a quo nec a simoniaco, si indubie noris, non debes accipere, *can. vitium. 24. q. 1.* Si tamen ipsi in forma ecclesiæ, hoc est, obseruata forma ecclesiastica, præbuerint, virtute sua sacramenta non priuantur, *can. secundum. 19. dist. c. quod autem, cum trib. sequen. & c. sicut, 1. q. 1.* potissimum quod ad characterem pertinet, non autẽ quod pertinet ad exsecutionem. *can. præter hoc, § porro, 22. dist. c. si quis a simoniacis, 1. q. 1.* Quamobrem & ordinatio facta per hæreticos, iteranda non est, sed virtus sacramenti dabitur per manus impositionem, & suppletur, *can. præter hoc, § de malis, 32. dist.* si autem non seruata forma ecclesiastica concedantur ab iis sacramenta, virtute carent omnino. *c. hi qui, § sed notandum, 1. qu. 1.* Legitimi sacramentorum ministri illi, qui parochiis pręfecti sunt, vbi degunt quibus danda: alii minime generali iure. *c. interdicimus, 16. q. 1. c. 2. & 3. de paroch. c. 1. de sepultur. c. omnis vtriusque, de pœniten. in 6.* Et ii saltem presbyteri esse debent, *c. presbyteri qui, de consec. dist. 1.* qui baptismum, eucharistiam, conficiunt, & extremã adhibent vnctionem, & pœnitentiam, & qui matrimonium benedicunt, *Hostien. in Sum. de sacramen. non iteran, § quis possit conferre.* at qui confirmat & ordinat, Episcopus. *c. vni. § 4. c. peruenit, de sac. vnct.* ¶ Sacramenta † omnia tribus perficiuntur, videlicet rebus, tanquam materia: verbis, tanquam forma: & persona 5
ministri conferentis sacramentum, cũ intentione faciendi, quod facit ecclesia. Tria sacramenta, baptismus, confirmatio, & ordo, characterem, id est, spirituale quoddam signum a ceteris distinctum, imprimunt in anima indelebile, vnde in eadem persona non iterantur: reliqua quatuor characterem non imprimunt, & iterationem admittunt. *vide de his concil. Florent. sub Eugenio. 4. pontif. Max.*

De Baptismo, Cap. 4.

Lib. 3. Decreta. titu. 42.

1 *Baptismus ianua sacramẽtorũ aliorum. & quid, & efficacia eius.*
2 *Differentia huius sacramenti ab aliis baptismis Diui Ioannis, & aliorum. & de speciebus baptismi.*
3 *Quæ concurrunt in forma Baptismi aqua.*
4 *Quæ aqua interuenire debeat.*
5 *Vt aqua per formam verborum ex Spiritu Sancto. Item nu. 8. 9.*
6 *Quare potius hoc sacramentum regenerationis, aquam quam aliam materiam habet: & de figuris legis precedentibus baptismum hunc.*
7 *Creditum Ethnicis expiari aqua crimina posse.*
10 *De ceremoniis adhibitis baptismo, & de earum antiquitate: & de Anadocho siue patre lustrali.*
11 *Quomodo, & quæ personæ consideranda sunt in baptismo. Et num hæreticus baptisare possit.*
12 *Baptizatus quis arena.*
13 *De baptisato puero a pueris.*
14 *Baptisari desiderans Turca a sacerdotibus Christianis ob corporis salutem*
15 *Non esse rebaptisandum, & pœna rebaptisantium.*
16 *Baptisandi pueri.*
17 *Tempora baptismi: Adultorum solemnia.*
18 *Qui possint esse patres lustrici, & quibus prohibetur, & quot possint esse.*
19 *Fines, & efficacia baptismi.*
20 *Hæreses vitandæ in baptismi materia.*

PRimum omnium sacramentorum, est baptismus: veluti † ianua & fundamentum aliorum, & Christianismi, *c. veniens, de presbyte. non baptis. minist. c. cum itaque, de consecrat dist. 4.* quo renascimur Deo, & vitam nouam subimus, *D. Ioan. euangel. c. 3.* sine quo vitam adipisci æternam non possumus, *c. firmissime, & c. filios, de consec. dist. 4. D. Matthæ. c. fina. ca. firmissime, 15. q. 1. c. maiores. de baptis.* nec alia sacramenta suscipere, *c. si quis per ignorantiam, 1. q. 1.* in sacramẽto quippe baptismatis baptizatus membrũ Christi fit. *c. quia passus est, de consec. dist. 2. & c. ad hoc, de consecr. dist. 4.* Et ideo tunc originale, venialeque peccatum, per baptismum adimitur. *ca. regenerãte, & c. sine paenit. de cons. dist. 4.* ¶ Baptismus † a 2
autem

2 †antem, alius a baptismo D. Ioannis, qui erat pœnitentiæ tātum, *Matth. c. 3.* Baptismus nomen generale est, ad omnem lotionem seu ablutionem pertinens, ex vi nominis a Græco βαπτίζω, abluo, immergo. Et D. Athanasius *lib. de diuers. quæst. q. 133.* octo species baptismi describit, nempe primum diluuii, quo peccata excissa sunt, *Genes. cap. 7. & 8.* 2. in maris rubri transitu, *1. ad Corinth. c. 11.* in quo, aqua, nubes, & ignis, & in nostro aqua & Spiritus sanctus. 3. legalem, quo immundi lauabantur: & ita purificati redibant in castra, *ecclesia. 34. Marci 7. Iudith 12.* 4. D. Ioannis baptisma, introductorium nondum tamen omnino spirituale, sed ad pœnitentiam solummodo, *Actuum, 1. & 19. & Diuus Ioan. Euang. c. 1. Marc. 9.* 5. Domini nostri Iesu Christi, totum spirituale. 6. lacrymis constans, vere laboriosum, *Psalm. 6. vt, laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* 7. per martyrium & sanguinem, quo dominus noster Iesus Christus baptizatus est, *Marci 10. Luca 11.* 8. non salutare, quod sine fine punit peccatores. Breuius nostri omnes distinguunt baptismum tripliciter, sanguinis, flaminis, & fluminis, *c. baptismi, de consecrat. dist. 4. c. catechumenum, eod.* Sanguinis, cum quis martyrium fert ob Dei numen, antequam baptizetur aqua: qualis latronis in cruce, & sanctorum innocentium, *d. can. baptismi, & c. catechumenum, ca. firmissime, 15. q. 1.* Cyrillus Hierosolym. *catech. 3. illuminato. Idipsum & Basilius Magnus, de Spiritu sancto, c. 15. redimens, inquit, terram saluator per crucem & in latere vulneratus, sanguinem & aquam emisit: vt alii quidem pacis tempore in aqua baptizarentur, alii autem tempore persecutionis in propriis sanguinibus.* Flaminis baptismus est, quando quis per sanctum Spiritum mundatur, dum fidem suam coram persecutore confitetur, & dum iusto errore ductus, credit se fuisse baptizatum hoc baptismo, & baptizatos fuisse apostolos & discipulos tradit Cyrillus Hierosolymita. *catech. 3. 12. 17. & Actuum 2.* Quamuis Tertullia. probet, *lib. de baptismo, c. 13. ca. quando, & can. seq. de consecra. dist. 4.* & apostolos fuisse baptizatos baptismo aquæ. Atq; Nicephorus Calist. *lib. 2. histor. eccles. c. 3.* citat Euodium apostolorum successorem dicentem in epistola, quam vocat φῶς seu lumen, Christum dominum suis manibus baptizasse tantummodo Petrum. Petrum autem Andream, & filios Zebedæi: hos autem alios apostolos. At discipulos 70. baptizasse Petrum & D. Ioannem dictum Theologum. Quanquam apud D. Ioannem dictum sit, *c. 4. & ca. quando, de consecr. dist. 4.* quod Iesus non baptizabat, scilicet per se, sed discipuli eius in nomine eius. Basilius Magnus, baptismum ignis etiam dicit probationem, quæ fiet in iudicio, *D. Basil. Mag. lib. de Spiritu sancto, c. 15.* ex c. 3. D. Matthæi, *ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igne.* & 1. ad Corinth. c. 3. *vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* Dicimus autem baptismum flaminis, & fluminis liberare a peccatis originali & actualibus, *can. regenerante, & can. paruulis, de consecra. distin. 4.* atque tantumdem operari flaminis: ac baptismum fluminis: quando non per contemptum omittitur baptismus aquæ, sed in articulo quia necessitatis incidit, quia non potest assequi baptismum aquæ, *d. ca. baptismus vicem, in 2. de*
3 *consecra. dist. 4.* ¶ Baptismus † fluminis sacramentum est in ablutione corporis adhibita præscripta forma verborum. Et ibi duo obseruanda, aqua pro materia, & verba pro forma, ex quibus animæ mundatio indicatur, & regeneratio. De materia, dictum *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei, D. Ioan. euang. c. 3. in ca. non te, de bapti. ca. regenerante,*
4 *de consecr. dist. 4.* † Et aquam naturalem non necessariam esse dicentem decreuit concilium Tridentinum esse anathema, *sectio. 5. tit. de sacra. bapti.* Et in concilio Florentino idipsum statutum, hanceque aquam veram esse, & naturalem debere: nec interesse, sitne frigida, vel calida, prohibitis aquis factitiis, qualis rosacea,
5 muscata, aut siue similibus & aliis liquoribus: ¶ Nec † tamen omnis aqua naturalis, per se ad remissionem peccatorum efficax, nisi Spiritus sanctus in eam descendat, eamque consecret, *ca. per aquam. de consecr. distin. can paruuli. eod.* Quod fit accedente verbo ad elementum, & forma adhibita, *can. detrahe, 1. q. 1. ca. penu. de baptis.* virtus enim Domini nostri Iesu Christi operatur in hoc sacramento, *can. baptismus, in 1. de consecra. dist. 4.* Atque ita verus baptismus delet ita peccatum originale, & actuale, *ca. regenerante, & can. paruulis, de consecr. dist. 4.* Cum enim duplex sit homo, ex anima & corpore compositus: duplex quoque purificatio, corporea quidem, & incorporea: corporea vero fit corpori, & aqua sane mundat corpus, spiritus autem signat animam, vt abluti in corpore aqua munda, & repurgati in corde, accedamus ad Deum, vt scribit Cyrillus Hierosolymita. *catech. 3. illuminator.*

¶ Qui † & postea tradit *catech. eadem 3.* caussas, cur potius materia eius sacramenti aqua, quam aliud, *primum, inquit, quia vnum ex quatuor elementis. 2. quia cœlum, angelorum habitaculum, at ex aquis sunt cœli. 3. terra hominum locus: at ex aquis etiam terra. 4. ante rerum omnium creatarum distinctionem sex dierum, spiritus Domini ferebatur super aquas. 5. principium mundi aqua. 6. principium euangelii Iordanis. 7. liberatio Israelis a Pharaone per mare facta & liberatio a peccatis mundi per lauacrū est aquæ in verbo Dei. 8. vbicunque fœdus inter Deum, & homines: ibi & aqua. Post diluuium fœdus percussum est cum Noe, fœdus cum Israele in monte Sina: verum hæc non sine aqua, & lana rubea. Prius Helias enim transiuit Iordanem, deinceps in cœlum raptus est: prius ablutus summus sacerdos factus. Symbolum Baptismi, erat labrum positum in tabernaculo veteris testamenti: Finis & initium boni, est baptismus.* 6
Referam & quædam, quæ non erunt indigna lectu, conspicantia ad huius aquæ materiam ex prædictionibus sacris antiquorum prophetarum, vel ex typo seu figura legis antiquæ. Et primum annoto, istius baptismi aquæ præfigurationem, in baptismo Aaronis & filiorum eius, in Exodo, *cap. 29.* Secundo audi Rabinum Batrachiam, dum explicat illud, *Quod est quod futurum est, in c. 1. eccles. Sicut fuit redemptor, inquit, primus, sic erit & vltimus: redemptor primus, scilicet Moses, fecit ascendere puteum, sicut habetur Numero c. 21. Sic redemptor vltimus, qui est rex Messias, faciet ascendere aquas: sicuti habetur in Iohele c. fin. Et fons de domo Dei egredietur, & irrigabit torrentem spinarum: Per torrentem autem spinarum, intelligitur multitudo peccantium.* Prædictum & illud per Esaiam, *c. 44. noli timere serue meus Iacob, & rectissime quem elegi, effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam, effundam Spiritum meum super semen tuum, & c. 4.* Et per Ezechielem, *c. 36 effundam super vos aquam mundam, & emundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Explicant & 5. Rabini in libro *Iaua Hierosolymita.* illud Geneseos, 49 *cap. Lauabit in vino vestimenta sua, &c.* de baptismo, a sancto Messiah postmodum ordinando. Adde 6 Zachariam, *cap. 13.* dum ait, *in illa die erit fons patens domus Dauid, & omnibus habitantibus Hierusalem, in ablutione peccatorum, & menstruata.* Postquam & 7. Esaias *cap. 14.* dixit de saluatore, *ecce Deus meus, fiducialiter agam,* subdit, *haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris,* de fontibus, id est, de latere, ex quo exiuit sanguis, & aqua, *D. Joan. euan. cap. 19.* Vide & ad id facientem textum in c. fin. Esaiæ, ibi, *ecce intelliget seruus meus, &c.* quem de Messiah intellige secundum paraphrasim Chaldaicam. ¶ Sed
† & apud Ethnicos expiationes, & veluti purgationes per aquam 7
fiebant, & qui superis sacrificabat, se aqua immergebat, vt innuit Virgilius, *4. Æn.* ibi,

Tu genitor cape sacra manu, patriosque penates,
Me bello ex tanto digressum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero. Et expiari aqua crimina posse antiqui putarunt testimonio Ouidii, 2. *Fastor.*

Omne nefas, omnemq; mali purgamine caussam
Credebant nostri tollere posse senes.
Græcia principium moris fuit: illa nocentes
Impia lustratos, ponere facta putat.
Actoridem Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
Cæde per Hemonias soluit Acastus aquas.
Et postea,
Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis,
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Narrat Athenæus, *lib. 9. Dipnosophis. cap. 27.* quod χέρνιψ erat antiquis aqua, in qua torrem ex ara capientes tingebant, super quam sacrificia peragebant, eaque aqua circumstantes aspersisse, ac purgasse. Meminit & de lotione Atheniensium, qua purgabant execrandos. Ceterum Ethnicis quidem vsurpata est ad expiationem aqua, quæ tamen non sufficit: ideo nec baptismus illorum sanctificabat. Sic D. Ambrosius, *tomo 4. lib. de his qui initiant. mysteriis, cap. 5. & 6. cognosce quia aqua non mundat sine spiritu.*
¶ Ideoque † legisti, quod tres testes in baptismate vnum sunt, a- 8
qua, sanguis, & spiritus, *2. D. Ioan. c. 1.* Quasi vnum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentum. Quid enim est aqua sine cruce Christi? elementum commune sine vllo sacramenti effectu. Nec iterum sine aqua, regenerationis mysterium est: nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest ingredi in regnum Dei, *D. Ioa. euan. c. 3.* Et postea idem Ambros. *videtur. quod nō sunt vacua aqua, ideo in natatoria piscina dictum est descendere angelū & mouere aquā, sed nemo sanabatur, quin descēdisset*

angelus. Mouebatur aqua propter incredulos, ibi creatura operabatur, angelus scilicet: hic autem Christus auctor creaturæ: illic signum, ibi fides: illic angelus descendebat, hic Spiritus sanctus, & descendit columbæ specie Spiritus sanctus super Christum, D. Ioan. euang. cap. 1. cum baptizaretur. Et Diuus Chrysostomus de aqua baptismi loquens, *tomo 1. homil. super psalmum 25. Hæc aqua*, inquit, *primatum tenet in elementis, sed cum istud elementum acceperit Spiritum sanctum, fit sacramentum: & iam non erit aqua potationis, sed sanctificationis: non erit aqua communis, sed refectionis. Per istam aquam educit purgatos, facit perfectos ratione claritatis & gratia illuminans, & replens eos, vt vbi abundauerit peccatum, faceret diuites in gratiam.*

9 ¶ Forma † substantialis ideo cum immersione baptismi est, Ego: baptizo In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, *ca. de baptis. ¶ a. c. quodam, c. multi, distin. 4. Basil. Magn. lib. de Spiritu sancto, c. 12.* Nec alio modo verba illa proferri debent. Qua de re exemplum singulare extat apud Nicephorum Calixt. *lib. 16. histor. c. 15. Cum enim*, inquit, *quidam Episcopus Arianus, cui nomen Deuterius, baptizaret Constantinopoli quendam dictum Barbam extra formulam ecclesiæ, veluti traditionem abolens, dicens: Baptizatur Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu sancto: ecce vnda, quæ in sacro lauacro erat, repente euanuit. Et Barbas inde profugiens, hoc miraculum omnibus promulgauit.* Eunomii Eutiani hæretici baptismum corrumpebant: non enim in trinitate, sed in Christi morte baptizabant, vt ait Socrates, *lib. 9. historia tripar. c. 40. Actuum 2.* Fuit tamen in ecclesia primitiua aliquandiu formula baptizandi, In nomine Iesu, vt nomen eius propagaretur inter Iudæos, *glos. in ca. a quodam, de consecrat. distin. 4. Interp. c. 1. de baptis.*

10 ¶ Adhibentur † autem huic sacramento ab ecclesia aliæ ceremoniæ, quæ vim sacramenti exhibent, & veluti ante oculos proponunt. Quare ita apud Clementem *lib. 7. constit. apostol. c. 23.* de baptismo sic Apostoli statuunt, *baptizandum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Sed prius baptizandum vngendum oleo, dehinc baptizandum aqua postreme consignandum vnguento: vt vnctio, sit participatio Spiritus sancti: aqua, sit symbolum mortis: vnguentum, sigillum pactionum. Et si desit oleum vel vnguentum, sufficit aqua & ad vnctionem, & ad sigillum. Et ad vnctionem morientis vel potius commorientis.* Addunt *Clemens, d. lib. 7. ca. 39. 40. 41. 42.* ante baptismum Catechumenos in fide renunciare oportere operibus diaboli, & mundi, & cultui principis eius, angelis & machinationibus eius: postea confiteri debere fidem, *Credo, &c.* priusq; oleum benedictum esse debere, in remissionem peccatorum. Et Dionysius Areopagita tradit, *lib. de ecclesiast. Theolog. c. 2.* inprimis interrogandum esse baptizandum, antequam ecclesiam ingrediatur, num velit esse eius professionis? id est, num velit esse fidelis? & post confessionem, sacerdotem ei imponere manum, eumq; signando iubere sacerdotibus eius describi virum, & anadochum, id est, eum qui eum duxit seu fideiussorem, seu patrem lustricum, quem vulgus vocat patrinum. Dehinc eum iubere, introductum exui, per ministros in occidens intentum, ad quam partem manus leuantem iubet ter exsufflare diabolo, & ita mori priori vitæ. Iubendum et ter renunciare Satanæ, & ea quæ sunt abrenuntiationis, confiteri: ter postea confiteri, & eloquia Dei promittere seruaturum, hinc fieri orationem super eum, exui omnino, vngedo oleo vnctionis ter, tribus crucibus postea sanctificandam aquam, nominari eius nomen a sacerdote, præsente attestante anadocho: ternis immersionibus & emersionibus baptizandum, in testimonium, quod tribus diebus Christus in sepulcro fuit, cuius munere sanctificatur: vnguento postea signandum in testimonium, quod particeps potest post hac fieri Eucharistiæ: veste noua induendum, tanquam nouam vitam innocentem adeptum. Et rursum idem Dionysius Areopagita scribit, *de ecclesiast. hierar. cap. 7.* iisdem abrenuntiationibus & solemnibus obseruatis, pueros baptizandos. Nam ibi & puer, non anadochus vere eadem facit, neq; enim hoc, inquit, ait puer, sic ego pro puero abrenuntiationes aut sacras confessiones facio: sed quia puer abrenunciat, hoc est, confiteor puerum credere in sensum sacrum. Nihil ergo vt existimo inconsequens, si secundum diuinam anagogen puer educatur, ducem & anadochum (id est, patrem lustricum) sacrum habens habitum sibi diuinorum insinuantem, & custodem peritum a contrariis. Refert & Tertullianus, *lib. de corona milit. & de baptismo*, has solemnitates baptismi ab Apostolis originem ducere. Renuntiationem fieri diabolo, pompæ, & angelis eius, adhiberi manuum impositionem, inunctionem, & alia. Ex eorum institutis, priusquam ad baptismum ducantur baptizandi, exorcismis & exsufflationibus clericorum prius Satanam ab eo abigi debere, & docet D. Chrysost. *tom. 1. in homil. de Adamo & Eua. in cap. 15. ad Corinth.* & D. Augustinus, *ad Sextum Romanum presbyterum.* Sistendum primum puerum ante fores templi baptizandum, & nomen petendum illius, diximus ex D. Dionysio Areopagita probari, & ex concilio quoque Carthaginensi 85. cui interfuit D. Augustinus. Exsufflationes diaboli fuisse factas in baptismo probant DD. Chrysostomus, *homil. de Adamo.* Augustinus, *de ecclesiast. dogmat. ca. 31. & epist. 105. & lib. 4. de symbolo ad Catechumenos, & lib. 2. de gratia Christi & peccator. Origen. cap. 40.* Quid autem ista significent, vide in capit. postea, vsque ad cap. venit sacerdos, de consecrat. distinct. quart. De sale quod baptizandis imponitur, Origenes meminit Catechumenos alloquens, *homil. 6. in Ezechiel.* Quod postea exorcizandus diabolus, docet D. Augustinus, *libro de fide & operibus.* Fiebant autem exorcismi, teste Dionysio Areopagita, adhibitis super baptizandum grauibus verbis, impositione manuum super caput, & signo Crucis. Catechismum olim exorcismus in adultis baptizandis sequebatur, *cap. siue paruuli, vsque ad capit. venit, de consecrat. distin. 4. August. lib. de symbolo ad Catechumenos.* & adultos baptizandos oportebat prius symbolum fidei discere ex concilio Laodiceno, *in cano. Laodicensi. ca. 46. c. baptizandos, de conse. dist. 4.* Instruebantur quippe ante baptismum Catechumeni, vt plerumque per octo menses, vel tempore alio arbitrario, *cap. Iudæi, cum sequentibus, de consecrat. distin. 4.* indicebatur & adultis baptizandis pœnitentia interior non exterior, *ca. omnis, & seq. ca. siue pœnitentia, de consecrat. distin. 4.* Adhibitum fere baptizandum & olim verbum, Epheta, quod est aperire, *ex cap. 7. D. Matthæi*, tangendo aures, *Ambrosius lib. 1. de iis qui initian. mysteriis, & lib. 1. de consecrat. cap. 1. Rabanus, de instiut. clerico.* Meminit & de luto, quod oculis imponitur cum sputo, D. Ambrosius, dicens adiici, vt cogitemus humanæ naturæ infirmitatem, & agamus pœnitentiam, *D. Ambrosius lib. 3. de sacramen. ca. 12.* Renuntiationem quoque iteratam, quæ fit rursum in baptismo, esse ex institutione apostolica, constat ex Dionys. Areopag. Hieronymo, *in cap. 6. Amos.* Ambrosio, *in epist. ad Colossen. lib. de sacramen.* Augustino, *lib. 2. de symbo. & 2. de gratia Christi, & peccatorum.* Quod baptizatus post renuntiationem vngatur ter, ex traditione esse quoque apostolica docuimus ex Dionys. Areopag. & Clemente, *lib. 3. recognit. & alibi vt prædictum est*, Origene, *in Ezechiel. homil. 7.* Ambrosio, *lib. 1. de sacramen. cap. 2.* Augustino, *cant. ecclesiasticarum, 11. distin.* Cur autem vngatur baptizandus oleo Catechumenorum in pectore, inter scapulas, & chrismate in vertice, docet etiam Innocentius 3. *in c. 1. de sacramen. vnct. ap. Greg.* Datum quoque antiquitus baptizato cereum accensum, nos docet Prudentius, *in hymno cerei paschalis.* Atqui aquam baptismi ante necessitatem, debere consecrari docet Dionysius Areopagita, *lib. de eccles. hierar. par. 2. cap. 2.* trinus crucis impressione, cum oratione & inuocatione, & hoc de congruo, non de necessitate, vt ait Bonauentura, *in 4. senten. distin. 3.* extra sacerdotem in ecclesia baptizantem: nam sacerdotes in ecclesia semper debent benedicere. Ita baptismatis aquam debere benedici, dixit Basilius Mag. *de Spiritu sancto, cap. 27.* Cyprianus, *lib. 1. epist. 12.* Ambrosius, *lib. 2. de iis qui initian. myster. c. 3. & lib. 1. de sacramen. cap. 5.* Augustinus, *lib. 6. de baptis. contra Donatist. & tracta. 8. in D. Io. & epist. ad Ianuarium*, 118. Proinde sacri fontes in ecclesiis parochialibus sunt, vbi tantum licet baptizare: exceptis quibusdam casibus, & si de filiis regum agatur, vel vrgeat necessitas, quæ non patiatur ad ecclesiam vsque differri baptismum, prout ex concilio Viennensi decreuit Clemens 5. *in clem. vni. de baptismo.* Trinam mersionem olim in aquam constat factam fuisse ex Tertulliano, & aliis, in memoriam triduanæ sepulturæ Domini, quod & alii omnes probant, *D. Augustinus in can. postquam de consecr. distin. 4. Leo. epist. 4. c. 3. Cyrill. Hierosolymit. catech. 3. mystagogica.* Veruntamen, & vnicam mersionem & intinctionem etiam sufficere, cum forma placuit, *concilio Toleta. 4. cap. 6. lib. 1. Registr. epist. 41. ca. de trina, de consecrat. distin. 4.* quia vna est resurrectio Domini, cum quo in baptismo, sepulti resurgunt. Antiquum quoque D. Augustinus tradit, *epist. 23. respondens Bonifacio de bap. paruulorum, & lib. 4. de Bap. cont. Donatist. c. 14.* suscipientem in baptismo, quem anadochum dici constat apud D. Dionysium Areopagitam, fidem & confessionem polliceri, vel testari de fide & consensu baptizati. Diximus & ex Dionysio Areopagita, baptizatum vngi debere chrismate, quod & Tertullianus, *libr. 1. contra Marcionem.*

Ambro-

Ambrosius, *lib. de iis qui initian. myst. c. 6* Rabanus, conciliumq; Laodicense probant, *in concil. Laodicens.* Atq; veste alba indutos fuisse baptizatos, vulgare est, & plures testantur, *lib. 11. Hist. tripar. c. 14. Ambro. lib. de his qui initian. myster. c. 7.* rationesq; in promtu sunt, *ca. postquam, de consecrat. distin. 4.* De his omnibus etiam tractat Cyrillus Hierosolymita. *catechе. mystagog. 3. & 1.*

11 ¶ Cum † his considerare etiam oportet personas baptizantis, baptizati, & sponsorum seu anadochorum, qui patres lustrici, patrimi, matrimæve vulgo. Nam hoc sacramentum non datur, nisi a sacerdotibus, excepta caussa necessitatis: neque alibi baptizari quis debet extra necessitatem, quam in ecclesia per proprios sacerdotes, non in abbatia, non in monasteriis, vbi esse baptisteria prohibentur, ca. pridem, 18. quæstio. 2. In necessitatis caussa autem quilibet potest baptizare hac forma, aspergendo in baptizandum aquam, ego te baptizo in nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti, *ca. diacones, 93. dist. ca. constat, de consecra. di. 4. c. preter, § verum, & § porro. 32. dist. ca. si quem, 14. quæst. 1. cap. ista, & seq. 32. quæst. 4. c. 1. de cler. non ord.* Etiam pater qui generauit: nec ideo a matrimonio vel copula vxoris arcetur, *can. ad limina 30 q. 1.* Baptizari ita tunc a pagano & Iudæo posset, si in forma & intentione ecclesiæ faciat, *c. Romanus, de consecr. dist. 4.* & ab alio perverso homine quolibet, dummodo ne male demr, *c. secundum, 19. distin. can. si autor. cum seq. de consec. dist. 4. ca. baptismum, ead. 4. dist.* Seipsum tamen nemo baptizare potest, quantumuis materiam & formam seruet, *can. debitum, de baptis.* Inuenio tamen in concilio Eliberti.o, *ca. 38.* fideles quoscunque in casu necessitatis, longe ecclesia posita, posse Catechumenum de vita periclitantem baptizare, excepto bigamo, forsan si alii adsint. Sed num ab hæretico baptismus dari possit, quæstione non caret. Ceterum, vt breuiter me ab ea expediam, placet & ab hæretico dari posse, si is in forma ecclesiæ baptizet, & si nihil demat ex substantialibus: nempe vt aqua baptizet, & in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, *can. dictum est a Domino, §. quod vero, cum 2. & seqq. 1. q. 1. Magister Sent. li. 4. dist. 6.* Ita mihi videtur intelligendus D. Cyprianus, *lib. 1 episto. epist. 6. & lib. 2. episto. epist. 1. & episto. ad Iulian. & alibi, epist. ad Pompeium contra epist. Stephani, & tom. 2. & 3. exiuit conc. al. Cart. ca de re.* dum summis contendit argumentis, baptizare non posse hæreticos, & ab iis baptizatos, esse non quidem rebaptizandos, etenim non fuisse baptizatos contendit: sed baptizandos in ecclesia, quod ipsi fidem ecclesiæ non habuerint, nec intentionem. Alioquin certe erronea esset opinio, nam ecclesia recte defendit, sacramentorum meritum non pendere a vita ministrorum, sed a Deo, *D. August. contra Cresc. cap. 17. 21. & 29. Optatus Milenita. 2. contra Parmen. & 5. Aug. super Ioan. tra. 5. i. par cap. baptismus talis, de consecra. distinct. 4.* Et ideo vere forma obseruata ecclesiæ, esse baptismum. Suppleri tamen reliquas ceremonias placet, & inspergeodam aquam cum hac conditione: Si tu non es baptizatus, ego te baptizo, &c. *can. 2. de baptismo, ca. si nulla, de consecra. distin. 4. ca. ecclesia, vel altaris, & can. solemnitates, de consecrat. distin. 1.* Sic & in baptizatis per alios, quam per sacerdotes, vel per hæreticos, vt per laicos in casu necessitatis, supplendum est, *in concil. Elibertino, ca. 38.* vt exemplum firmat, quod refertur a Nicephoro Calisto, *lib. 3. histor.*
12 *ecclesi. cap 37. Accidit, inquit, ambulantibus Christianis simul cum Iudæo per loca deserta psalmos simul cantantibus, vt Iudæus proxime se putans moriturum in itinere, Christianos obtestatus fuerit, vt se baptizarent: & coacti illi, cum non esset ibi nec aqua, nec sacerdos, tamen eum mundatum, arena in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizarunt. & statim Iudæus bene se habuit. De quo consultus Alexandriæ episcopus, obstupens, quæ omissa erant tantum ex*
13 *baptismo, suppleuit, addita aqua.* ¶ Refert † & suppletas fuisse ceremonias in baptismo Iudæi pueri factas a pueris Christianis, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, cum iuxta littus natarēt, atque initiati essent ceremoniis ecclesiæ. Miraculum certe, & diuinæ potentiæ exemplum, curatum fuisse Iudæum per baptismū arenæ propter eius fidem: verum baptismi illius forma sine materia fuit: & dubium, num quod corpori profuerat, animam et-
14 iam emundasset a peccatis. ¶ Sicut † & legimus, *lib. 2. Iuris orientalis in constitutio Lucæ patriarchæ Constantinopolitani, de infantib. captiuis baptizandis, p. 146.* Agarenos seu Turcas petere ab orthodoxis sacerdotibus baptisma, non tamen bona fide, nec orthodoxo proposito, sed propter corporalem medicinam: persuasum est enim Agarenis, suos liberos a dæmone vexandos, & olere tanquam canes male, nisi baptismum a Christianis assequantur. Scriptum quoq; , vero baptismate Constantinum Magnum a lepra curatum fuisse, *Niceph. Callist. lib. 7. histor. ca. 3. & 35.* Porro personæ, quæ baptizari possunt, sunt pueri, & adulti: exceptis expresse prohibitis. De adultis etiam heretici consentiunt, & ante docuimus, quia & illi audiunt Euangelium, *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes omnes gentes, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, Matth. 28.* Et rursum, *Marci 16. c. maiores, de baptis. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui non crediderit, condemnabitur.* Quæ verba de idoneis intelligenda, iuxta vulgarem iuris vtriusque regulam, *l. vt gradatim, de munerib.* Nam adulti dormientes, vel amentes, non possunt cum effectu baptizari, *c. maiores §. sed adhuc, de baptismo, ap. Gregor.* nisi & ante somnum, vel amentiam baptizari voluis-
stent, *d. c. maiores, § item quæritur.* ¶ Item † baptizati semel, iterum 15
baptizari non debent, *c. fin. de baptis. tit. ne sanc. bapt. reiter. C. Clemens, lib. 6. constitutio. apostol. ca. 15. cu. rebaptizare, de consecr. dist. 4. Cypria. de bapti. Christi, & sermo. de ablutio. pedum.* pœna vltimi supplicii inducta, *l. 2. ne sanctum baptis. reiter.* & priuatione sacerdotii rebaptizanti, *l. 1. C. eod. tit.* & aliquando 10. librarum auri, *l. fin. C. eod.* Comprobatum hoc fuit miraculo, in Iudæo ærusca tore pecuniæ per baptismi iterationem: is enim, vt refert Nicephorus Calistus, & Socrates *lib. 14. Inst. c. 17. & Socrates, lib. 12. hist. tripart. cap. 14.* se baptizari sæpe fecerat, vt inde pecuniam acciperet: cum autem peruenisset ad Paulum Nouatiorum episcopum, & baptismum ab eo postularet, ipse illi promisit, sed antea instruxit in fide, & ieiunium imposuit: quo præter spem imposito, Iudæus vt suo voto potiretur, instat: quod & non distulit Paulus, sed baptisterium repletum aqua ingredi iussit Iudæum. Quo ingresso statim aqua euanuit, & ministris putantibus aquam aliunde effusam, iterum aliam aquam infuderunt, quæ & statim euanuit. Quare Paulus cognita ad eum dixit, Vel ignorare videris te baptismum adiisse, aut flagitium, o homo facis. Ad quam rem nouam pluribus occurrentibus, cognitum est illum Iudæum alias fuisse baptizatum. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Et explicat Cyrillus Hierosolymita *in procatechesi.* qui scienter rebaptizantur, Deum abnegare dicuntur, & grauissima pœnitentia tantum reformantur, *can. eos quos, de consec. dist. 4.* suntque irregulares, *can. quibus, & seq. de consecra. dist. 4.* nec ad ordines sacros debent promoueri, etiam si ignoranter bis baptizentur, *can. qui*
in aliquo, 51 dist. can. confirmandum est, 50. distin. ¶ Sed † & baptis- 16
mum puerorum fateri necesse est, sic enim & fides recte sentit catholica ab apostolis morem retinens, *Dionys. Areopag. lib. de ecclesia. hierar. c. 7. In concilio Africano, apud D. Cypria. D. Aug. lib. 10. sup. Genes. cap. 13. & duobus libris ad Marcellinum. Hieron. lib. 3. aduersus Pelagianos in concil. Mileuitano. c. 77. can. nonillud, de consec. dist. 4.* & ea egent baptismo, vtpote secum ab vtero matris labem peccati ferentes, in iniquitatibus & peccatis conceptos, *Psalm. 50.* vt & in Adamo omnes moriuntur, *1. ad Corin. 15.* & omnes ex eius fermento quippiam referunt. Et proinde mundentur isti quoque necesse est lauacro regenerationis, sine quo nemo saluandus est, *D. Ioan. Euan. c. 3.* alioquin interitui æterno obnoxii. Quemadmodum circuncisionis tempore, cui successit baptismus, anima eius qui nō fuisset circumcisus, delebatur de libro vitæ, *Genes. c. 17.* Originale peccatum quod traxerunt sine suo facto paruuli, per baptismum & sine illorum expresso consensu, remittitur: quod aliter in adultis, qui actuali polluti consensu, sine consensu expresso ablui non possunt, *ca. maiores, in princ. & § 1. de baptis.* Vnde paruuli quamcitius fieri potest baptizandi sunt, tum vt a potestate diaboli eruantur, tum etiam ob periculum imminentis mortis, cum qua sine baptismo damnarentur in æternum, *can. venerabili. de consec. dist. 4.* Debet tamen puer esse natus, nam intra vterum matris nequit baptizari, *cano. qui in materno, ead. 4. dist. de consecra.* testantur autem parentes lustrales fidem puerorum, & asserunt, quam ipsi tacite profitentur. Quare in pueris baptizandis obseruatum est a tempore Apostolorum, vt patres naturales infantes baptizandos tradant aliquibus ex fidelibus, qui offerentes sacerdotibus spondeant, se iuxta sanctam vitam eos educaturos, & fidem pro iis fateantur, & abrenuntiationes respondeant, *Dionys. Areopag. de ecclesiast. hierarch. cap. 7. Diuus Augustinus lib. 4. de baptis. contra Donatist. & epist. 23.* Et Optatus Mileuita. *lib. 5.* fidem eius qui spondet pro baptizato, prodesse baptizato docet, *placuit*, inquit, *fides mulieris deprecantis pro filia saluto Deo, cui dixit, quod si crederet in Christum, filia eius suscitaretur: ipsa autem respondit omnia esse possibilia Domino nostro Iesu Christo, dictumque ei, vade in pace, fides tua te saluam fecit, D. Matthæi, cap. 15.* Accedit fides Centurionis credentis,

pro puero rogatis, & obtinentis salutem, *D. Matth. 8. Luc. 7.*
Quinimo & fides secreta & tacita in corde, operata est in hæmor-
roissa curata tacta vestimentorum domini nostri Iesu Christi, *D.*
17 *Matth. 9.* In† ecclesia primitiua adultorum, eorumque potissi-
mum qui egebant instructione baptismus duobus solennib. die-
bus tantum extra necessitatis caussam, quæ accelerabat, fiebat:
videlicet paschæ & pentecostes, *can. de catechumenis, & ca. vene-
rabilis de consecrat. dist. 4. can. non ratione, vsque ad ca. constat, ead.
4. dist.* Et ideo bis diebus consecratio fontis baptismalis fiebat.
Diem baptismo solenniorem pascha præstat, inquit Tertullianus *lib.
de baptis. cum & passio domini, in quam tingimur, adimpleta est.* Et
postea. *dies pascha quo & domini resurrectio celebrata est, & gratia
Spiritus sancti dedicata. Ceterum omnis dies domini est, omnis hora,
omne tempus habile baptismo: si de solennitate, interest, de gratia nihil
refert*, hæc Tertull. Et Niceph. Calix. *lib. 2. hist. c. 34. In Thessalia,*
inquit, *mos fuit, vt paschalibus tantum diebus baptismus peragere-
tur, quapropter multi eo sacramento non intincti decesserunt.*

18 ¶ Subinde† qui præsentare possint baptismo, omnes quoque
fideles sunt tempore necessitatis: & sine ea quoque, nisi qui spe-
ciali nomine prohibentur, ne patres lustrici, seu spirituales, seu, vt
dicunt, patrini sint. Prohibetur autem abbatibus, monachis, mo-
nialibus, vel religiosis personis, *c. non licet, in 1. de consec. dist. 4. c.
placuit, in 2. 16. q. 1. 2.* si tamen tenent, compatres sunt. Et in statu-
tis militum Hierosolymitanorum, sic scriptum est, *tit. 18. c. 3. Non
liceat cuiquam fratrum nostrorum in sacro baptismatis fonte recipere
absque sui superioris licentia, nisi baptizandus esset filius Baronis,
aut maioris domini.* Item qui non est ipse baptizatus nec confir-
matus, non potest alium baptizandum offerre, *can. in baptismate,
& can. in catechis. de consec. dist. 4.* excepta caussa necessitatis. Non
autem mater quæ proprium filium de baptismo leuauit, coniuga-
le debitum possit reddere marito, tractatur tota 30. quæst. 1. Iure
communi vnus tantum vir, vel vna tantum mulier suscipere de-
bent in baptismo infantem, *ca. non plures, de consecr. dist. 4. c. fin. de
cognat. spirit. in 6.* quia baptismus vt adoptio, imitatur naturam, *§.
minorem, de adoptio.* vel duo ad summum, nempe vir & mulier, vt
concilio Tridentino nuper cautum, *in concil. Trident. 8. sessio. c. 2.
reformationis.* Plures tamen aliquando adsunt, & si sunt, contra-
hunt & illi cognationem hanc, *d. c. fin. de cognat. sp. tit. in 6.* quæ
ex susceptione vel præsentatione infantis nascitur. Nã ex hac præ-
sentatione nascitur affinitas & cognatio spiritalis, & filius is eius
quoq; dicitur, qui eum in fide instruit, & baptizat, *c. contracta, c. 5.
de cogna. spiri. c. 2. eod. tit. in 6. can. in catechismo, de consec. dist. 4. c. si
quis vnus, 30. q. 4. cano. sciscitatur, c. si quis, 30. q. 4.* Atq; qui de fon-
te aliquem leuarunt, vti probi parentes, debent baptizatũ filium
docere in fide, in symbolo saltem & oratione dominica, *can. vos
ante omnia, de consecr. dist. 4.* vt & ipsi baptizati adulti facti, tenẽtur
ad fidem quã pro se illi spoponderũt, *can. paruuli, de consecr. dist. 4.*

19 ¶ In summa † baptismus ad consequendam remissionem pec-
catorum institutionem habet, originalis & actualiũ antea com-
missorum ab adultis, vt dictum est, & ita secundum Basilium Ma-
gnum, *in exhortat. ad baptismum. Baptismus, est captiuorum, & a-
grorum remissio, peccati mors, animæ regeneratio, amictus splen-
dour, character indelebilis, cælestis, regni cælestis conciliatio, ado-
ptionis gratia.* Cui & subscribit Cyrillus Hierosolymita. *in proca-
techesi. Baptismus*, loquit, *captiuitatis liberatio, peccatorum remis-
sio, mors peccati, animæ regeneratio, vestimentum candidum, signa-
culum sanctum & indelebile, currus ad cælum, delicia paradisi,
regni cælestis conciliatio, chrismaque adoptionis filiorum.* Et rur-
sum idem, *cateches. 18. illuminator. Peccata quæ baptismum an-
tecesserunt, animæ & corporis vulnera curat Deus per baptismum,
ad reliqua autem futura sic nos communicamus omnes, vt mun-
dam corporis hanc vestem custodiamus: nam post peccatum, ma-
cula peccati manebunt sicut plaga accepta in corpore, quamuis curata
sit: cicatrix tamen manet: sic peccatum vulnerat corpus & animam,
& manent signa cicatricum in omnibus.* Et D. Cyprianus, *lib. 4. E-
pisto. epist. 7. & lib. 3. ad Quirinum. c. 65. Diabolus*, inquit, *nequitia
obsidet corpus hominis vsque ad baptismum, postea cedit, nisi labatur
in peccata. Exemplum, Pharao qui nunquam in filios Israel operari
quieuit, donec mari submergeretur: mare autem illud, exemplum
futuri baptismi. Nam sicut scorpiones & serpentes, qui in sicco præ-
ualent, in aquam præcipitate præualere nequeunt: sic nec spiritus ne-
quam, qui scorpio & serpentes appellantur: & tamen per nos, data per
dominum potestate, calcantur: permanere vltro in hominis corpore
non possunt, in quo baptizato & sanctificato incipit Spiritus Sanctus
habitare.* Docet & D. Paulus, *1. ad Corinth. cap. 10.* Scimus tamen
per baptismum manere concupiscentiam, sed attenuatam, *can.
per baptismum, de consecr. dist. 4.*

¶ In baptismo † pertractando vitandæ sunt hæreses, prior illa 20
Anabaptistarum seu rebaptizantium, vt supra diximus. Item alia
quæ vult dominum nostrum Iesum Christum baptizatum & a
peccatis ablutum a D. Ioanne Baptista: cum tamen illo baptismo,
ipse potius aquas sanctificauit, quam ab illis sanctificatus fuerit,
*vide can. si baptizata est, & can. non regenerabantur, de consecrat.
dist. 4.* De hinc & alia Messalianorum, quos εὐχίτας, id est, oran-
tes dicebant. Qui & ἐνθουσιαστὰς, id est, sacrificatores: illi enim af-
ferebant nullam vtilitatem ex sancto baptismate baptizatis acce-
dere, & solam studiosam orationem effugare dæmonem: insuper
vnumquemq; nascentium a progenitore suo, sicuti naturam, sic
etiam dæmonum trahere famulatum, quibus expulsis per oratio-
nem illam studiosam Sanctum Spiritum aduenire, & sensibiliter
& visibiliter suam designare præsentiam, &c. vt est apud Theod.
lib. 7. hist. tripart. c. 11. Item & illa, quæ impie adstruit, filios ex pa-
rentibus catholicis natos non egere baptismo, sed in fide paren-
tum saluari, contra illud, *nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu
Sancto, &c. D. Ioan. c. 3.* Item cauendum est, ne dicamus campa-
nas seu tintinabula, quæ benedicuntur, & nomen vt discerni pos-
sint accipiunt, vt & aliæ inanimatæ res, eo baptismo, quo rem istio
peccatorum conferunt, baptizari: quia inanimatæ res sunt. Sic &
scriptum est in legibus capitularibus Caroli Magni laris Aquis-
grani *in artic. 18. clochas nõ baptizent, nec chartas per perticas suspen-
dant propter grandinem.* Non tamen nouum est, vel a fide Chri-
stiana alienum, campanas benedicere, & vngere, seu nomẽ eis da-
re. Nam & in Genesi c. 28. legimus, Iacobum surgentem mane, &
memorem visus quo apparuit ibi illi scala ad cœlum vsque per-
tingens, tulisse lapidem, quem capiti suo supposuerat, & erexisse
in titulum fundendo oleum desuper, appellasseque nomen vrbis
Bethel, quæ prius Luza dicebatur.

De Confirmatione. Cap. 5.

1 *Confirmatio sua descriptione, arma fortiora in pugna spirituali
addit, videlicet Spiritum Sanctum.*
2 *Quæ consideranda in confirmatione, de materia, personis confir-
mantibus, & suscipientibus confirmationem.*
3 *De Anadochis, seu præsentantibus confirmãdos, & qui possint esse.*
4 *Confirmationis faciendæ forma.*

CONfirmatio, † sacramentum in ecclesia est catholica post ba- 1
ptismum conferendum, sine quo potest quidem homo sal-
uari baptizatus: at sine eo bene esse non potest, vtpote cum per
eam arma fortiora, Spiritum sanctum videlicet, quis accipiat, ad-
uersus impetus dæmonum & aliorum, quorum pugna spirituali
continuo distringimur, *can. Spiritus sanctus, & ca. nouissime, de con-
secr. dist. 5.* Ideo omnibus Christianis necessaria in ecclesia, *c. 1 de
consec dist. 1.* Scribit Nicephorus, *lib 6 Histor. ecclesiast. c. 3.* Noua-
tum non potuisse habere Spiritum sanctum, ex eo, quod bapti-
zatus non recepisset ab episcopo signaculum, quod confirmatio-
nem vocamus. Atq; Eusebius Pamphili *lib. 6. c. 33.* de Nouato lo-
quens, *Nouatus*, inquit, *Spiritu immundo vexatus, cum aliquan-
tum temporis consumpsisset apud Exorcistas, ægritudinem incurrit
grauem, ita vt desperaretur, vnde iacens in lecto, pro necessitate per-
fusus est, nec reliqua in eo quæ baptismum subsequi solent, solemniter
adimpleta sunt, nec signaculo chrismatis cõsummatus, vnde nec Spiri-
tum sanctum vnquam potuit promereri.* ¶ Considera † in hoc sa- 2
cramento materiam, personas, & formam, seu modum cõferen-
di. Materia chrisma est, quod consecratur in cœna Domini, quo
vtitur nunc ecclesia, vsque perpetuo, *Cypria. lib. 1. de vnct. chris-
ma. & aliis sacramentis. D. Dionys. Areopag. lib. de ecclesiast. Hierar.
c. 2. & 3 Clemens, lib. recognit. 3. epist. 2. in concilio Carthag. 3. & 4.
Fabianus Papa & martyr, epist. 2. ad orientales, concil. Toleta. 1. c.
20. Brachar. ensi. 1. c. 37. can. illud, 95. dist.* Chrisma, symbolum est,
nos esse luctatores contra Diabolum, vt ait Prosper in sententiis
Augustini, *nu. 342.* In personis, qui confert vel confirmat neces-
sario est episcopus, *c. de his, & c seq. de consec. dist. 5. c. quamuis, 68.
distin. c presbyteros, 97 distin. Actuum. 8 ca. Spiritus sanctus, de con-
sec. distin. 5.* quod & firmat concilium Aureliacense, *can. 3.* Mel-
dense, *can 6.* Aliquando tamen ex caussa necessitatis cum episco-
pus haberi non potuit, fuit ipsum munus presbyteris concessum,
can. peruenit, 95 dist. Ceterum qui confirmatur, debet excedere
septennium, & esse, ni fallor, eius ætatis, in qua pugnandum illi
cum dæmone, & succubuisse peccatum est. Debetq; esse ieiunus
& cõfessus, excepta caussa necessitatis, vt & episcopi conferentes,

can. vt

c. vt ieiuni, & c. seq. de consecrat. dist. 5. Omnes autem eius debent
esse sacramenti participes, *can. dictum, & c. homines, de consecrat.*
3 *dist. 5.* ¶ Accedunt † confirmandis quoque anadochi, vocamus
patrinos, & inducit confirmatio compaternitatē spiritualem,
vt baptismus, *can. si quis vnus, 30. q. 4.* Potestque idem esse, qui &
fuit in baptismo pater lustralis necessitate vrgente, aliter non,
can. in catechismo, de consecra. dist. 4. Qui non est baptizatus, non
potest confirmandum exhibere seu suscipere in suam curam, *ca.
in baptismate, de consecr. dist. 4.* nec vitricus priuignum, aliter ab
vxore thorum separat, *c. de his, 30. q. 1.* Neque etiam coniuges se
mutuo in confirmatione suscipere possunt: quia inde nascitur
cognatio, quæ impedit matrimonium, *ca. 1. de cognat. spirit. in 6.*
Nec ideo regulariter quis tenere debet filium, fratrē, sororem,
quia satis natura hos coniunxit. Exigitur porro & hic, quemad-
modum in baptismo, qui confirmando adsit, quia re ipsa qui
confirmationem petit, debilem se fatetur: petit enim se confir-
mari, ideo ad robur alterius interim confugit, isque talis esse de-
bet, vel qui saltem talis præsumatur. Quamobrem sexus infir-
mus per se mulierum huic rei non est accommodus. ¶ Forma
4 est, † signū crucis impressum in fronte cum chrismate, *ca. vnun-
quid, de consecrat. dist. 5.* dicendo, Signo te signo crucis, & confir-
mo chrismate salutis, in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti.
Accedit manus impositio, vt formula antiqua seruetur, qua Spi-
ritum sanctum confirmari recipiebant. Sic enim fecerūt, bapti-
zatos confirmantes apostoli, *actuum 9.* & eorum successores, qui
& chrismate, & hoc signaculo vsi sunt, *Clemens, epist. 4. Basil. lib.
de Spiritu Sancto. Cypria. lib. 1. epist. epist. 12. Augu. cont. libros Pe-
til. ca. 104. & lib. 15. de trin. c. 26.*

De sacrosancta Eucharistia, Cap. 6.

1 SAcrosancta † Eucharistia pluribus effertur nominibus, quæ
aliquid magnum insinuent, dicta a Græcis *ἱερὸν μυστήριον, μεταληψία, λειτουργία, σύναξις*: ab Hebræis missa, a verbo masse tributum,
pensum, oblatio. Magna huius sacramenti auctoritas, & ineffa-
bilis substātia, vt ingenue velim profiteri, nec mihi ingenii aciē
tantam esse, quæ possit de hoc sacramento pro eius dignitate e-
loqui vel pertractare. Quare humili penna quædam tātum per-
sequar, quæ iura discentibus accōmoda esse possint: sublimium
mysteriorum recondita & admirabilia, relinquens videnda apud
illos, qui ex professo de eo præstantissima ediderunt volumina.
2 Ergo † *εὐχαριστία*, siue bene gratum sacramentū est, in quo sub
visibilium accidentium speciebus, sacrosanctum corpus, & san-
guis domini nostri Iesu Christi continetur, *c. multi, & c. ante me,
1. q. 1. cano. ego Berengarius, de consecrat. distinct. 2.* D. Martialis di-
scipulus domini, *Sacrificium*, inquit *epistol. ad Burdegalenses, of-
fertur creatori in ara, non homini, non angelo: nec solum in ara sancti-
ficata, sed vbicunque offertur oblatio mūda, sic testatus est, cuius cor-
pus & sanguinem in vitam æternam offerimus. Quod Iudæi per inui-
diam immolauerunt, putantes se nomen eius tollere a terra: nos caussa
salutis nostræ in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio
vitam præstandam, & mortem effugandam.* Et ita creditum esse o-
mni tempore ab ecclesia catholica, vel fidem facere possunt
Ethnici, qui cum tantum, ac mirabile mysterium compreben-
dere non possent, calumniabantur olim Christianos, tanquam
anthropophagos, nēpe quod eos corpus Domini comedere au-
diuissent, *Tatianus oratio. cōtra Græcos, & Theoph. Theologus, lib. 3.
ad Antholychum.* Galatinus vir egregie in Hebræorum & Iudæo-
rum libris exercitatus, Rabinorum plures colligit sententias,
libro decimo, aduersus Iudæos, ca. 4. 5. & 6. quibus constat credi-
disse, futurum Messiam sese in cibum daturum, & id ipsum
consecrandum & porrigendum in specie placentæ, eius magni-
tudinis tantum, cuius vola manus est. Sic in Psalm 70. qui inci-
pit, *Deus iudicium tuum regi da*, scriptum יהי פסת, id est, erit in il-
lo tempore (scilicet Messiæ cui inscriptio dicatur) placenta fru-
menti in capite montium. Et in libro ספרי siphre, super illud
Deuter. 32. *Dominus deducet eum, & non erit cū eo Deus alienus.*
Dicitur quod in diebus Messiah frumenta producent, כליות ke-
gelus keot, id est, placentas, sicut est plenitudo כף caph, id est,
manus siue palmæ: sicut scriptum est Psalm. 71. *erit placēta fru-
menti in capite montium.* Quod & repetit Rabi יוחנן gnora, in li-
bro כתובות chetubot, id est, sponsaliorum, capite quod incipit
שני דיני scene dine, id est, duo iudices, interpretatur. Et Rabi
Mosche Hadarsam, in ca. 14. Geneseos tradit. Quod dictum de
oblatione Melchisedech in pane & vino, de sacrificio intelli-
gendum corporis & sanguinis instituendo in iisdem speciebus a
Messiach: quia & is est sacerdos secundum ordinem Melchise-
dech, *Psalm. 109. Dixit dominus.* Et eo pertinere, quod scribitur
in Prouerbiis, *Prouerb. c. 19. venite comedamus panem meum, &
vinum quod miscui vobis.* ¶ In hoc † sacramento, materia ex qua 3
fit, est panis & vinum aqua mixtum, quæ species transubstan-
tiantur in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, *D. Io.
Euangel. cap. 6. 1. Corinth. 11. cap. in quadam, de celebr. missar. c. non
oportet, c. in sacramento, can. omne, de consecr. dist. 42. Bernardin.
serm. 3. domini in ramis. D. Ambr. tom. 4. de iis, qui initiantur my-
steriis, c. 9. Tert. lib. de resurrectio.* in prolatione verborum sacra-
mentalium, virtute diuina, *c. quia corpus, can. panis est, can. re ve-
ra, de cons. dist. 3.* in idipsum inquam corpus, quod natum ex vir-
gine matre, quod passum, quod sepultum, quod resurrexit, *ca. 1.
& seq. de consecr. dist. 2,* & ascendit in cœlum, *can. omnia, de consec.
dist. 2. Martia. ad Burdegalen. c. 3.* quodque Christus dedit in
cœna, *late id probat. Cyprian. lib. 2. epist. epist. 3. & ratio. concil. Flor.
in hoc sacramento, can. in sacramento, de consec. dist. 2.* Miscetur a-
qua vino, vt declaretur hypostasis duarum naturarum, diuinæ &
humanæ in domino nostro Iesu Christo, *Niceph. Calix. lib. 18. ca.
56.* Ideo quia id negant Iacobitæ hæretici Armenii, vino aquam
non miscent, *Epiphanius tomo 3. libr. 1. aduersus hæreses, hæresi 46.*
Sicut & in eo lapsus Tatianus hęreticus, qui sola aqua vsus in iis-
dem mysteriis: vt & Eucratitæ quoque hęretici, *Epiphanius tomo
1. libr. 2. contr. hæres. hæres. 46.* Datur sub specie panis & vini hoc
sacramentum, ne si verum corpus quod vere ibi est, & sanguis
appareret, horrore cruoris a tā necessario cibo deterreremur, *ca.
forte, & c. panis est, de consec. dist. 2.* Et vt subsannatio Ethnicorū &
Iudæorum euitaretur, qui id ipsum exprobare possent, *c. vtrum,
de consecr. dist. 2.* Nec receptum est vuas cum sacramentali bene-
dictione Eucharistiæ iungi, vel alia, & lac, *ca. didicimus, & ca. cum
omne, de consecrat. distinct. 2.* Neve cum pane aliquid admi-
sceatur aliud. ¶ Quemadmodum † & D. Hieronymus detesta- 4
tur merito, *vide beatum Rhenanum in annotationibus in Tertul.
lib. aduersus Praxeam,* Montanorum hęreticorum funesta sacra-
menta. Nam de infantis anniculi cuiusdam sanguine, quem de
toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extorque-
bant, Eucharistiam suam fecisse perhibebantur, miscentes eum
farinæ, panemque inde facientes: apud quos etsi is puer tunc
mortuus fuisset, habebatur pro martyre: si autem vixisset, pro
magno sacerdote. Non audeo hic etiam inculcare impudicam
impietatem & blasphemiam, quam sacrosancto, & adorando
mysterio corporis & sanguinis domini alii miscebant: verū eam
videbis detestatam apud Epiphanium, *tom. 2. libr. 1. contr. hæreses,
hæresi 64.* ¶ Panis † qui huic sacramento seruit, est azymus, id est, 5
sine fermento, *ca. fi. de celebr. missar. Epulemur,* inquit D. Pau-
lus, *in azymis synceritatis, cum pascha nostrum immolatus est Chri-
stus, quo tempore pascha hoc sacrificium dominus instituit, 1. Corint.
5,* iussitque ita fieri apostolis & discipulis, vt eum fecisse & con-
secrasse viderant, *Luc. 22. D. Ioan. Euang. c. 18. D. Matth. ca. 26.*
Neque tunc alius ibi, quam azymus adesse poterat panis. Sic e-
nim in Leuitico 23. *& Deuter. 16.* iusserat Dominus. *Mense pri-
mo, quarta decima die ad vesperam phase domini est, quarta decima
die mensis huius solemnitas azymorum domini est, septem diebus a-
zyma comedetis, &c.* Quæ figura fuit agni veri, qui tulit peccata
mundi, & eius sacrificii, *can. sextam Synodum, de consecrat. distin.
3.* Quod etiam aliis adumbratum erat legalibus figuris. Proin-
de & ecclesia Catholica quoque in festo paschæ retinuit tem-

pus legis antiquæ, *in can. apostol. c. 8.* explosis vmbris aduenien-te vero corpore, in sacrificio, per quod impletum est quod prædictum: alioquin enim, si panis solus esset sine realitate corporis dominici in hoc sacrificio, essemus pares Iudæis, qui tantum figuram hanc habebant sacrificii huius, in panis & vini sacrificio, quod erat oblatum a sacerdote domini Melchisedecho, *Genes. cap. 14.* Et tantundem fuisset apud eosdem in panibus propositionis, *1. Regum cap. 21. 2. Paralipom. 4. 1. Machab. 4. & 2. Mach. cap. 10.* in panibus azymis, in laganis collyridis, *de quib. Leuit. 7.* Obseruat ecclesia Romana & Catholica post multas ea de re sopitas controuersias, *de quibus controuersiis vide Sozomen. lib. 9. Tripart. Histor. ca. 39. Epiphan. lib. 2. de heres. heres. 50. Niceph. Calix. libr. 4. Histor. eccles. cap. 36. 37. & 38. & libr. 6. ca. 10 & lib. 12. cap. 31. 32. 33. & 34.* vt ex cursu solis simul & lunæ, diem celebrandi paschæ semper computet: solis quidem propter diem dominicam: & mensem lunæ, propter legem, qua in decima quarta luna vsque ad vicesimam primam pascha immolandum & azyma faciendum esse præcipitur. Ita subducta calculi ratione, vt post æquinoctium vernale a quarta decima luna vsque ad 21. id est, in tertia hebdomada primi mensis, die dominica solemnitas paschæ celebretur, *Victor. in epist. ad Episcopos in Alexandria constitutos, in cap. 8. apo. Beda libr. de natu. rerum, c. 60. variasque eius obseruationes colligit Brunus, libr. 6. de ceremon c. 4.* Vt non mirum, si in azymis quoque, in mysterii materia, vt in tempore, consentiat ecclesia cum prisca lege. Scio tamen aliquos ab ecclesia Catholica, & in hac parte discessisse, non secus quam schismatici & heretici quoque, in plurib. aliis seipsos decipientes sese subducunt ab eadem. Sicut & Rutheni siue Moscouitæ in azymis sacram Eucharistiam non esse concedendam censent, vt scribit Sigismundus liber Baro, *in comment. rer. Moscouia.* in hoc morem sequuti orientalium, qui in fermentato
6 celebrant, *Niceph. Calix. lib. 1. Hist. c. 28.* ¶ Sacerdotes † in hoc sacramento communicare debent sub vtraque panis & vini mixta aqua, *c. literas de celebr missar. De rationibus mixtionis Cyprianus, libr. 2. epist. 3. cap. in sacramentorum, de conse. distin. 2. in concil. Flor.* quia dum hi sacram peragunt liturgiam, mysterium redemtionis plene exhibent, & distincte: & dum facti sunt apostoli sacerdotes, dictū illis in vino, *hic est sanguis, &c. bibite ex eo omnes, &c. Luc. 22.* Plus vero vini, quam aquæ poni debet in calice, *cap. penultim. de celebr. missar. ca. in quadam, eod.* Si vinum tamen in regione deficiat, potest summus pontifex dispensare, vt sine eo consecrari possit, *Ang. de Clauas. in summa, in verbo Eucharistia, num. 20.* At laicis sub specie panis tantum porrigitur, quia nec corpus viuum domini, in quod transsubstantiano fit, sine sanguine est. Sic legimus scriptum, nulla mentione habita sanguinis domini & vini, dicentem dominum, *Ioan. 6. cap. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.* Et cum discipulis conuenientem eundem Dominum in Emaus, *Luc. 24.* eis panem dedisse & cōsecrasse: item fideles fuisse perseuerantes in doctrina apostolorum, & communicatione & fractione panis, *Actuum, cap. 1.* Et ita etiam decretum in concilio Constantiensi, sessio. 13. & concilio Tridentino, *Sessio. 5. cap. 3.* Scio tamen apud Moscouitas, *Sigismundus lib. de rebus Moscouit.* sub vtraque specie communicationem Eucharistiæ fieri, quandocunque in anno quis voluerit, dummodo confessus fuerit, saltem in die Paschatis. Item noui pueris & septennibus & infantibus apud aliquos Eucharistiam porrigi, saltem per guttam vini. Verum hoc alienum a Catholica doctrina. Quamuis & indultum sit concilio Basiliensi Boemis, promiscuus vsus Eucharistiæ sub specie vtraque panis & vini, vbi is mos iā inoleuisset: ea tamen lege, ne diuersum vsum improbarēt, neve se ab ecclesia catholica in ceteris ritibus, dogmatibusque seiungerent, *Mart. Chromerus, lib. 2. de rebus Polon.* Atque inibi contrarium huic priuilegio morem esse ecclesiæ catholicæ dicitur, qui & seruari mandatur, *concil. Constan. sess. 33.* Sicut & in concilio Basiliensi, *sess. 30.* vbi declaratur hæreticum esse dicere dominum præcepisse fidelibus omnibus sub vtraque specie communicare, idipsumque concilio firmatum Tridentino, *Concil. Tridentin sess. 6.*

7 ¶ Forma † consecrationis istius sacramenti, est in consecratione corporis, (Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum) in consecratione sanguinis sacrosancti, hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum, *Matth. cap. 26. D. Luca 22. D. Marci 14. D. Ioan. Euang. c. 11. cap. cum Marthæ, de celebr. miss. lib. 3. Decret. c. 41.* Quibus verbis a sacerdote prolatis sociantur ima summis, *c. quid sit, de consecr. dist. 2.*
¶ Personæ † seu ministri qui conficiunt, esse debent sacerdotes, 8
aliis non licet, *c. perlectis, 25. dist. c. diaconos, ca. peruenit, ca. præsentes, 93. dist.* nec quidem laicis contrectare, *Niceph. Calist. libr 6. histor. eccles. ca. 8. & lib. 13. c. 7.* Nec hodie quemadmodum aliquando, *c. peruenit, de consec. dist. 2.* mensæ dominicæ assistentes, corpus & sanguinem manibus propriis accipiunt. Sacerdos irregularis tamen, aut interdictus, suspensus ab ordine, excommunicatus, simoniacus, schismaticus, depositus, publicus & notorius peccator, degradatus consecrare nō debent de iure: Si tamen de facto in debita materia consecrent cum debita intentione & forma, conficiunt corpus domini, *Ang. Clauasius, in summ. in verbo Eucharistia 2. num. 2. ex Richardo, in cap. 4. distinct. 13.* Non enim dispensatorum seu ministrorum meritis augetur sacramenti virtus, nec per eorum vitia destituitur virtute, *can. multi, 1. q. 1.* Ceterum personæ, quæ sumunt Eucharistiam, & diligenter præparatæ, & alioquin indignæ esse possunt. ¶ Sumunt enim omnes cuiuscunque generis sint, qui manducant, verum corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi, dum post consecrationem manducant. Veruntamen exitu & effectu inæquali. Nam qui se ad tantum beneficium disponunt, præparant, & probant, ad salutem accipiunt æternam: alii autē in interitum, *1. ad Corinth. 11. can. sancta, ca. sicut Iudas, & ca. quod est, & ca. qui manducat, de consec. distinct. 2. c. quotidie, can. qui scelerate, can. quod discordat, eod.* Atque in eo quod dominus Iudæ Eucharistiam porrexit, exemplum singulare est, non esse eam negandam peccatoribus occultis, si petant, *ca. non prohibeat, & can. sicut Iudas, de consecr. dist. 2. ca. aduersitas, 7. quæst. 1.* Si tamen publice scelestissime deliquerint, statim vbi petunt non est concedenda, *ca. pro dilectione, de consecr. dist. 3. c. in actione, de pœn dist. 1.* vt nec histrionibus, *c. pro dilectione, & c. 2. de cons. dist. 2.* nisi post peractam confessionē & pœnitentiā, excepta necessitatis mortis caussa, in qua morientibus pœnitentibus non est neganda, *c. pœnitentes, 50. dist c. virgines, 27. q. 1. ca. si quis heretice, 1. q. 1. & can. in primis, 2. q. 1. ca. accusatores, 46 dist. ca. si quis de corpore, & seq. 26. q. 6.* etiamsi excommunicati sint, dummodo satisfecerint, *ca. sancta, 86 distinct.* Imo & in Maguntinensi concilio placuit, furca suspendendis in scelerū suorum pœnam, de peccatis suis omnibus puram confessionem facientibus, non denegandam si petant, *can. quæsitum 13 quæst. 3.* Quod & ad alios reos, vltimo damnatos supplicio, porrigitur, *in clemen. 3. de pœniten. & remissio. ca. pœnitentes, 26. quæst. fin. can. 1. 26. quæst. 7. can. pro obeuntibus, 13. quæ. 2.* Vterque sexus, & omnis ætas hoc sacramentū suscipere potest Christianorum: imo adulti tenentur saltem semel in anno sumere, *ca. omnis, de pœn. & remiss.* dummodo rationis habeāt iudicium. Siquidem iis negatur tempore amentiæ, si antequam in eam inciderint, illud præparati non petierint, vel in dilucidis interuallis: his enim casibus concedi potest, si nihil aliud prohibeat, veluti si de euomitione metuatur, *can. his qui, 26. quæst. 6.* vel alia similia vetent. Ætas porro adultorum dicetur legitima ad communicandum sacramentaliter, quæ iudiciū habet distinguendi & diiudicandi sacramentum hoc corporis & sanguinis domini ab alio cibo quotidiano, seque probandi, *sic enim D. Paulus exigit, 1. ad Corinth. 11.* dum credat sub specieb. panis latere verum corpus & sanguinem dominicum. Sic quemadmodum malitia: ira & prudentia supplet ætatem, *can. de illis, in 2. & cap. fin. de despons. impu. l. 3. C. si minor se maior. dixe.* Et puerorum impuberumve quædam sunt delicta, quæ animaduersionem aliquam exigunt, *c. 1. de delic. pueror. l. 1. C. si aduer. delict. leg. impunitas, C. de pœn.* etsi ea non ita ac in maioribus seuera, *ca. 2. de delict. puer. l. auxilium, §. etiam. de minorib. l. si ex caussa indica. eod.* Infantes tamen, puerosque olim quod ex sacramento residuum erat, ex populi sumtione comedisse, non tamen sacramentaliter, patet, in orientali ecclesia, ob puritatemque vitæ fragmenta illis concessa, *ca. paruuli, de cons. distin. 2. Consuetudo,* inquit Nicephorus *lib. 17. eccles. Histor. cap. 25. a multo tempore imperandi vrbis Constantinopoli fuit, vt cum plusculum de partibus immaculati diuinique corporis domini, & Dei seruatoris nostri Iesu Christi reliquum esset, sacerdotes pueros ἀδίφους incorruptos, ex iis qui ad præceptores in ludum literarium eunt, accerserent: qui omnes reliquias eas ederent. Quod quidem mihi,* inquit Nicephorus, *sæpenumero cum puer admodum essem, & maxime a prima ætate in sacris ædibus versari studio haberem, contigit.* Narrat & statim quod sub Mena Episcopo Constantinopolitano euenit. *Accidit,* inquit, *vt filius Iudæi inter alios ex schola rediens ex his acceperit, & patri vitrario*

mora

mora caussam reddens exposuerit. Quo percitus ira Iudaeus in fornacem vitreorum ardentem misit, & clausit, vt combureretur: & postea cum quaereretur a matre redeunte de ciuitate, per tres dies illa exquirente a patre cum lacrymis: filius matrem audiens ex fornace respondit. Qua aperta, inuentus est inter ignes illaesus, vnde eductus, ad Iustinianum ductus cum matre, Christianus factus, pater autem Christianismum renuens, vt parricida de ficu suspensus est. Porro quicunque voluerit sacramentaliter salutifere sacrosanctum domini corpus suscipere, confiteri debet peccata, & iniunctam implere poenitentiam, hoc est, se probare num digne & deuote accedat & reuerenter, 1. *ad Corint. 11. can. tribus gradibus, & ca. illo, de cons. distin. 2.* deberque esse ieiunus, qui a media nocte nihil comederit. *can. liquido, de cons. distinct. 2. can. nihil, 7. quaest. 1. & ex parte, de celebr. miss.* excepta caussa infirmitatis, quae mortem minatur, in qua ne sine viatico moriatur infirmus, etiam a cibo recte communicat corpori & sanguini domini, *c. presbyter, de consecr. dist. 2.* Sit & a pollutione nocturna externa & cui consenserit, alienus, *can. non est, dist. 6. ca. quisquis, 14. q. 1.* & a venere, *vide c omnis homo, de consecrat. distinct. 2. can. sciatis, 33. quaest. 4.* vt & Tibullus *lib. 1. epist. 2.*

Vos quoque abesse procul iubeo, discedat ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte venus.

Et Iuuenalis Satyr. 6.

Ille petit veniam quoties non abstinet vxor
Concubitu, sacris obseruandisque diebus.

Quemadmodum nec licebat panem sanctum aut propositionis, antiqua lege manducare laicis, nec nisi mundis, maxime a mulieribus, vt habetur. 1. Reg. cap. 21. Non sit item escommunicatus, nam & hic a communione sacrosanctae mensae repelli debet, *can. Engeltrudam, 3. q. 4 c. nulli, de senten. excom ca illud, de cle. excomm. c. sunt, 2. q. 7.* Sumat a ministro idoneo, scilicet, a sacerdote, *ca peruenit, de cons. dist. 2.* eoque proprio, *Clem. religiosi, de priuileg.* vel ab eo cui ipse concessit, vel episcopus, a quo procedunt literae, quas vocant de regendo: videlicet quādo curiu per se non potest sacramenta consecrare, puta, quia absens, vel nondum sacerdos factus: nam tunc vicariis temporalibus haec cura committitur. Potest & sumi Eucharistia a proprio Episcopo, & proprio Archipresbytero, *c. 3. de offic. archidiac.* excepta caussa necessitatis: quo casu, & diaconus, & religiosus, & laicus, praebent consecratam, imo & qui Eucharistia eget, per se tunc suscipere potest, *vide Panor. in ca. quanto, de consuetud. Ang. Clauā. in summa, in verbo Eucharistia 3. nu. 33 & in verbo excommunicatio. 5. in 2. cas. num. 5.* ab haeretico autem nunquam, *ca. capit, 24. q. 1. ca si quis dederit, eod.*

9 ¶ Suscipienda † autem secundū morem & praescripta ecclesiae catholicae, & certe, si quis esset omni die probatus, vtile & laudabile esset quotidie suscipere, *can. si quotiescunque, can. non ista, de consec. dist. 2. can. iteratur, & can. vtrum, de consecr. dist. 2.* Verum quia non nisi cum reuerentia & summa cum probatione quis ad tantum mysterium accedere debet, nec si abstineat quis a quotidiano eius vsu vituperandus est, *c. ad eum vero concubitum, 5 dist. c. quotidie, de consec. dist. 2.* Qui indigne enim sumit, iudicium sibi manducat, & bibit, 1. *ad Corinth. ca. 11.* Sunt & aliquando animae malae dispositae: & illis melius se habentibus, interdum corpora probe disposita non sunt. Ideo in dubio subuersionis stomachi seu vomitus non est praebenda Eucharistia, & peccat scelestissime, qui tunc sumit & vomit: is quoque qui infirmus, nauseam patiens, accipit, *c. si quis per ebrietatem, de consecr. dist. 2.* Et proinde quoque sani qui susceperint tantum hospitem Deum & hominem, a crapula & vino, maxime quo tempore receperint, abstinere debent nec statim ad alias escas accedere, *c. tribus gradibus. de consecr. dist. 2.* Maximum piaculum est, permittere in terram sacrosanctum hoc mysterium, etiam siue malitia per negligentiā cadere, *c. interrogo, 1. q. 1.* Quod & de sanguine sit dictum. Et presbyter, qui negligenter custodierit vel fuderit, 40. diebus poenitere debet, *ca. qui bene, & ca. si per negligentiam, de consecr. dist. 2.* Narrat Nicepho. Calix, *lib. 13. cap. 7.* mulierem quandam Macedonianae haeresis, noluisse in ecclesia fidem cum viro sectari, atq; mysteria Eucharistiae accipere: monitam tandem a marito nunquam cum ea se concubiturum, ni cum eo ad sacram communionem veniret, illam se facturam simulasse, & vna cum eo in ecclesiam venisse, & donum, id est, Eucharistiam, vt alios accepisse: verum inclinando se perinde atque orationi vacaturam, Eucharistiam occuluisse, & allatum ab ancilla panem communem pro ea accepisse: tamen vbi oti admonisset, in lapidis naturam induruisse, nec atterere potentem, delictum fassam, resipuisse. Εὐχηταὶ haeretici, qui ita dici voluerunt, quasi precatores vel ἐνθουσιασταὶ, hoc est, afflati numine, vel potius daemone, ab ecclesiastica communione non se abstinuerunt, nihil prorsus vel prodesse vel obesse diuinam escam dicentes, *Nicephorus Calist. libr. 11. cap. 14.* De qua tamen dominus noster Iesus Christus dixit, *qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, viuet in aeternum.* In Ecclesia itaque non fuit datum mandatum quotidie communicandi, sed communicandum in tribus festiuitatibus praecipuis, paschae, pentecostes, natiuitatis domini. *can. etsi non frequentius, & can. si quis intrat, de consecrat. distinct. 2.* vel saltem in festo paschatis, *cap. omnis vtriusque, de poeniten. & remiss.* semel in anno. Imo nec sacerdotes singulis diebus tenentur necessario liturgiam peragere, & ita communionis Eucharistiae participes esse, *ca. quotidie. de consecr. dist. 2. debent enim celebrando, corpus & sanguinem domini sumere, ex Concilio Toletano, 12. ca. relatum, de consecr. dist. 2. vbi poena non facientis*, exceptis iis, qui sacerdotia curam animarum habentia possident. qui ad minus tenentur festis diebus celebrare, & missas perficere, vel per alios populo de his satisfacere, *cap. 1. de cele. miss. c. dolentes, eod.*

¶ Debetque † quilibet sacerdos quantum frequentius poterit, missam peragere, *ca. significatum, de praeb.* semel tamen tantum in die, *ca. sufficit, de consec. dist. 1.* excepto die natalis domini, quo tres dicuntur ab eodem, prior media nocte, altera in aurora, tertia hora debita, separatim vel simul. Excepto etiam casu necessitatis, *c. consuluisti, de celebr missa. vbi gloss. casus necessitatis, quib. quis duas miss. peragere potest, annotat.* Fuit autem Telesphorus, qui temporibus Antonini Caesaris sedit anno dominicae salutis 139. teste Eusebio, *lib. 4. Histor. ecclesiast. cap. 10.* qui vt ter in die natiuitatis domini missa celebraretur, statuit, *in decretis Telesphori ap. Isidor. in 1. tom. conciliorum.* Item sacerdos extra caussam necessitatis non nisi ieiunus sacrificare debet ex decreto Soteris Papae noni, qui sedit anno domini 163. *in epi Soteris 2. ad episc. Italiae, in tom. 1 concil. c. illud dominum, 7. quaest. 1.* Id ipsum etiam cautum concilio Carthaginensi, *ca. sacramenta, de consecr. distin. 1.* aliter excommunicationi subiacet, *ca. nihil 7. q. 1. ca. si constiterit, de accusat.* & depositioni beneficiorum, *ca. ex parte, de celeb. miss.* Non potest autem hostia proposita missam peragere nisi consecret, & si fingat & vere non consecret, grauissime peccat, *c. de homine, de celebr. miss.* Etenim populum decipit, dum hostiam non consecratam adorat. *vt in c. sane de celebr. miss.* Neq missam dicet, nisi accenso lumine *c. si de celeb. miss.* nec sine consuetis sacris vestimentis, alba, cingulo, manipulo, stola seu orario, casula, *arg c. ecclesiastic. 23. dist. can. vestimenta, 95 dist ca. episcopus 11. q. 3. ca. degradatio, de poen. in 6.* Sancta enim erant vestimenta, non communia etiam in lege antiqua, quibus sacerdotes vtebantur, quae post sacrificium, in gazophylacio relinquebant. *Ezech. 44 Vide de vestib. sacerdotis, missam celebrantis, Durandum lib. 3. Rationalis diuinorum officiorum.* Missa seu oblatio, & sacrificium, & diuinum officium in ecclesia ex patrum institutione in sacro altari fieri solitum.

¶ Huius † partes essentiales sunt, consecratio corporis & sanguinis domini Iesu Christi (quam veteres mysticam benedictionem appellarunt) & oblatio. Accidentales sunt ceremoniae, quibus consecratio ipsa & oblatio rite perficiuntur, vt orationes, benedictiones, gratiarum actiones, oscula, manuum expansiones, eleuationes, complicationes, genuflexiones, signacula crucis, communio, memoriae sanctorū, salutationes, responsiones, oblationes, & alia his similia: quae partim ab apostolis tradita sunt, partim ab eorum successoribus SS. patribus, de quibus consule Brunum libr. 2. de ceremoniis, cap. 1. & 2. Antididagma ecclesiae Coloniensis, cap. 31. Durandum toto lib. 3. Rationalis diuinorum officiorum. Sunt & mysteria quae in synaxis sumtione, explicat D. Dionysius Areopagita libr. de ecclesiastica Hierarchia, cap. 3. Exstant hodie liturgiae DD. Iacobi, Chrysostomi, Basilii, in quibus ceremonias prope easdem obseruare licet, quae nunc sunt.

¶ Cauere † autē debent sacerdotes, ne missam, quae pro quiete animarum defunctorum dici solet, pro viuis eo animo celebrent, vt e vita eximantur. Nam hoc nefarium duxit concilium Toletanum 17. Et hoc agentes gradu deponi iubet, & ergastulo perpetuo constringi, & carcerari, *can. quicunque sacerdotum, 26. q. 5.* Abutitur enim sacramento, quod in salutem hominum donatum est, qui in perniciem conuertere nititur. Et proinde

etiam is qui super rebus aptis ad facienda sortilegia, vnam vel plures missas scienter celebrauerit, adhibitis nefariis precibus & verbis superstitiosis, grauiter puniendus est, *dict. c. quicunque, vide de hoc Ioannem Bernardum Diaz, in pract. crimin. canon. ca. 39. Paulum Boillandi tracta. de sortileg. q. 14.* Debent & sacerdotes & sibi hoc sacramentum accipere, & aliis gratis præbere, *In concilio Constant 6. ca. 23. & in c. nullus, 1. q. 1.* Quia effectus tanti sacramenti mirabiliter confert Christianis, & viaticum est decedentium & viuentium: ideo placuit etiam consecratum perpetuo in templo seu ecclesia, loco mundo & signato, conseruari, vt egentibus illo, vel adorandum seu spiritualiter manducandum offeratur, vel sumendum exhibeatur sacramentaliter, *glo in cap. sane, de celeb. miss. in c. 1. de custo. Eucharist. lib. 3. Decreta. tit. 42. In concil. Tridenti. sessio. 3. can. 6.*

De extrema vnctione. Cap. 7.

1 *Extrema vnctio quare ita dicatur.*
2 *Origo vsus eius.*
3 *Materia & forma sacramenti huius.*
4 *Effectus spiritualis, medicina peccatorum.*
5 *Quæ sunt personæ, quæ inungant, & quæ inungantur, & quo loco.*

1 EXtrema vnctio dicta est, † quæ morituris mox secundum hominem iudicium, datur, ideo extrema: non tamen extrema ratione concessionis, quia & reperi potest conualescentibus ægrotis, & iterum ad mortalem ægritudinem recidentibus. ¶ V-
2 sus sacramenti huius extremæ vnctionis a tempore D. Iacobi apostoli in ecclesia remansit catholica, *infirmatur*, inquit ille, *D. Iac. c. 5. ca. presbyteros, § prohibitio, 95. distinct. ca. vnico, de sacra vnctio. quis in vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent supra eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei sanabit infirmum, & alleuiabit eum dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei.* Sic Innocentius pp. *epistol ad Decentium episc. c. 8. Vnguntur ægroti fideles secundum institutum D. Iacobi oleo ab episcopo consecrato: pœnitentibus denegetur, quia & alia sacramenta denegantur.* Et in synodo Cabillonensi, *cap 48.* secundum Beati Iacobi apostoli documentum: cui etiam præcepta patrum consonant, infirmi, oleo quod ab episcopis benedicitur, a presbyteris vngi debent. Sic enim ait, *infirmatur quis in vobis, &c. D. Iacobi 5.* Et Beda quoque ægrotos inungi oleo consecrato solitos, docet, *Beda. lib. 2 c. 6 in*
3 *Marc.* ¶ Instituitq; † Carolus Magnus, *libr. 1. de II. Franc. ca. 156.* vt presbyter in ampulla oleum ferat ad vngendos infirmos. Qui non crediderit hanc extremam vnctionem esse sacramentum, anathema sit ex concilio Tridentino. *sessio 4. in canonibus, de sacram. extrema vnct. c. 1. 2. 3.* Materia istius sacramenti, oleum est oliuarum. Forma, oratio quæ exprimit inter vngendum quod fit: vt per istam vnctionem, & piam suam misericordiam indulgeat tibi Deus, quicquid peccasti per visum, per auditum. &c. in
4 aliis sensibus. ¶ Effectus † namque principalis huius sacramenti, spiritualis medicatio: cōtra peccatum inquam veniale, & defectus quibus homo spiritualiter infirmatur & deiicitur a perfecta virtute vitæ, gratiæ vel gloriæ. Non autem contra mortalia peccata, vel contra originale conceditur. Nam ibi potius opus est resurrectione, quam medicina, *vide quæ tradit Viguerius in Institution. theolog. c. 16. de extre. vnct. vers. 2. 3. 4.* Monet tamen gratia illa insula vnctionis, liberum arbitrium ad contritionem, & ex consequentia, ad consequendam peccati mortalis veniam
5 efficax, diminuitque eius pœnam. ¶ Personæ † quæ inungunt, sunt sacerdotes, *ca. quæ sunt, de verb. sign. c. illud superfluum 95 distinct.* cum clerico, vel sine illo soli, *c. quasi in 2, ca. 14. de verb. sign.* quæ inunguntur, sunt ægroti, & in partibus sensualibus, ex quibus origo peccati: vt inunguntur oculi, pro visus peccato: aures propter auditum: nares ob odoratum: os propter gustum: manus propter tactum, qui in pulpis digitorum maxime viget: renes vel pectus, propter appetitum: propter motum pedes. Inunguntur porro ægroti morbo naturali, non casuali, nec amentes, *Angelus Clauasius in Summa, in verb. vnct. extrema, nu 4.*

De Pœnitentia. Cap 8.

Lib 5 Decret. tit. 38. In Decret. 3. parte de pœnitentia,

1 *Pœnitentia nomen quid contineat, & quomodo vt sacramentum definiatur.*
2 *Pœnitentiæ diuisio in eam, quæ Dei & quæ hominis: Item subdiuisio pœnitentiæ hominis, in veram & falsam: & vera, in publicam seu solemnem & priuatam.*
3 *Pœnitentiæ materia & res peccata, &c.*
4 *Partes pœnitentiæ, contritio, confessio, satisfactio, absolutio, &c.*
5 *Contritio quid, & quæ ad eam pertinent.*
6 *Confessio quæ, & quibus facienda: item & diuisio in sacramentalem, & non sacramentalem.*
7 *Cui confitendum sit, & quando laico quis possit confiteri.*
8 *Fuisse semper & priuatim auricularem confessionem cum publica, docetur, & num. 10. vbi de publico pœnitentiario.*
9 *Rationes confessionis inducta.*
11 *Vis & effectus pœnitentiæ.*
12 *Quatuor quæ veram confessionem impediant cauenda, pudor, timor pœnæ, nimia spes, desperatio. & de partibus audientis Exomologesin.*
13 *De Silentio Exomologesis audientium, quod eas non detegant: Et de pœna reuelantium confessiones.*
14 *De duplici satisfactione propitiatoria, seu reconciliatoria & canonica.*
15 *De absolutione & forma eius, & peccatis reseruatis absolutioni superioris.*
16 *De indulgentia pro gratia.*

POenitentia † generalis sua appellatione continet id omne, 1 quod contrarium priori sententiæ displicet, siue ea bona, siue mala sit. Sic dicit Cicero in Epistolis, *sua quemque fortuna pœnitere.* Et Iuuenal *Satyr. 10.*

— quid tam dextro pede concipis, vt te
Conatus non pœniteat, votique peracti?

Dehine dicunt pœnitentiam accipi pro virtute: & definiunt, *Viguer. in Institutis theo. cap. 16. §. 1. de sac. pœniten.* vt sit habitus electiuus in volūtate exsistens, quo quis dolet de peccatis præteritis, cum intentione & proposito remouendi quod inde sequitur, nempe Dei offensam, & reatum pœnæ: quod vt assequatur, remedia a Deo proposita exquirit. Tertio dicitur pœnitentia, prout est sacramentum nouæ legis, signum sensibile, siue imago sacræ rei, scilicet remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem caussa eius exsistens, *Viguer. vbi supr. Oportebat Christum pati, & resurgere tertia die a mortuis,* vt ait D. Lucas *c. fin* Sicut & monebat D. Ioannes Baptista, *Pœnitentiam agite, quia appropinquauit regnum cœlorum, D. Matth. c. 3* Etenim oportuit pœnitentiæ hoc remedium post iam grauia mortalia, vt acritudinem saporis ad maculas eluendas accederet. Peccatum enim cum consummatum fuerit, generat mortem, *Diui Iacobi cap. 1. nisi autem pœnitentiam egeritis,* inquit Dominus, *omnes simul peribitis, D. Lucæ, c. 3.* Fracta enim naui in mediis fluctibus maris, salutis vna spes in tabulis dissolutis residet, vt naufragiū vitemus. Talis est pœnitentia, quæ postquam naufragium a baptismo purificati delinquendo fecimus, superest, vt cito eam arripientes, submersionem vitare possimus, *in concilio Tridentino sessio. 4. de pœniten. cap secundo, de pœniten. dist 1.* Ita vere sacramentū hoc *in dicta 4 sessio. de pœnit. c. 1 concil. Tridentin.* nec vllo modo differendum, nisi perire omnino velimus. Atque ideo statim vbi peccauit Adam, Deus eum paradiso eiecit ad agēdam pœnitentiam, *Genes. 3.* Nescimus qua hora fur venturus sit, nec qua hora dominus veniet. Mortuus autem sine pœnitentia omnibus certe lacrymis deplorandus, quia omnino mortuus, *D. Ambrosius lib 2. de pœniten. c. 11.* vt Dauid plorabat vehementius Absalonem, *Absalon fili mi, fili mi Absalon 2. Reg. 19.* Sic tempus peccantium & pœnitentiæ exprimitur in Psalmo captiuorum, *Psalm. 136 Super flumina Babilonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion, suspendimus organa nostra.* Et additur, *beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram,* hoc est, qui infirmas & lubricas cogitationes elidit ad Christum. Fidei confessio hoc etiam in se continet, nempe credere vnum baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, *Cyrillus Hierosol. catha. 18. illuminato.* Ante pœnitentiam non datur a Deo misericordia peccatori, *can. quia sanctitas 50. distin.*

¶ Et vt hæc facilius tradamus, † & distinctionem adhibebo 2 eorum, quæ possent remorari discentes. Pœnitentia itaque inuenitur in vtroque diuino & humano iure Dei & hominis: Dei pœnitentia est, *Genes. 6. 1. Reg. 15.* mutatio eorum, quæ iam fecerat vel statuerat: non quod ideo more nostro Deus pœniteat, vel improbet quod fecit, vt malum: sed quia secundum ea quæ prænouerat fieri debere, & pro modo occurrentis caussæ, ea quæ iam fecit, tollit aut mutat, *ca. incommutabilis, 22 quæst. 4. Pœnitentia Dei,* inquit Tertullianus *libr. 2 aduersus Marcionem, nihil aliud intelligitur, quam simplex conuersio sententiæ prioris, quæ etiam sineret-*

fine reprehensione eius possit admitti, etiam in homine, &c. in Græcis. Pœnitentia hominis, est vindicta semper puniens in se
quod dolet commisisse, *ca. quamuis caute, §. hac auctoritate, de pœnit. dist.* 3. vel perpetrata mala plangere, & plangendo nõ perpetrare, & quasi pœnam semper sustinere, vel tenere, *c. 2. de pœn. distin.* 3. Hominis rursum pœnitẽtia, alia falsa, alia vera. Falsa pœnitentia, cui nunquam indulgentia promittitur: vera, cui nunquam negatur, *c. in tantum, §. fi. & ca. inter hæc, in fin de pœn. dist.* 3. quæ peccato maculata reddit Deo accepta, *ca. purgabit, 50. dist.* & lapsos fortiores facit, *ca. quod est, cum 3. seq. ca. 50. dist.* restituitque dignitatis officia, *c. quia sanctitas, aad. 50. distin. can. quanto, 2. quæst. 4.* Falsam constituunt pœnitentiã, rem alienam, per quam contractum est peccatum, non restituere, *c. si res, 14. q. 6.* pœnitere, se pœnitentiam egisse, *ca. sunt qui, 17. q. 4.* si non imponatur ex auctoritate patrum, secundum qualitatem criminum, *ca. falsas, de pœnit. dist. 5.* spretis aliis commissis peccatis, de vno solo pœnitentiam agere, *c. fratres, de pœnit. dist. 5. c. sceleratior, §. his auctoritatibus, de pœnit. dist. 3. vide glo. 1. cap. quod quidam, de pœnit.* inter pœnitendum animum non pœnitendi non deponere, *ca. quod quidam, c. 5. de pœn. & remiss. ap. Gregor.* Vera pœnitentia hominis rursum duplex, aut publica, aut priuata: & publica, aut solemnis, aut non solemnis: solemnis publica in capite quadragesimæ incipit, obseruatis solemnitatibus de quibus in cap pœnitentes, & ca. io capit. 50. distin. ex concilio Agathensi excerptis. Et hæc tam solemnis est, vt non nisi semel concedatur, nec reiteretur, *c. si quis post remissionem, 50. dist. vide & ap. Niceph. lib. 6. c. 1.* nisi esset consuetudo quarundam ecclesiarum iterari, *can. nihil prodest, §. ex persona, de pœnit. distin. 3.* Neque illa etiam nisi pro maximis criminibus publicis imponebatur, *c. in actionem, de pœn. distin. 1.* Neque clerico, nisi deposito, propter scandalum, *arg. c. alienum, & c. confirmandum. 50. distin. c quasi. um, de pœn. t, can. vlt. 26. quæst. 6.* Qui hanc pœnitentiam peragunt, quandio in ea sunt, non debent communicare, nisi in mortis articulo, *ca. si quis, cum 3. seq. 26. q. 6.* non secularem militiam, vel pompam exercere, *c. contrarium, de pœn. dist. 5. can. fin. 50. dist.* non accusare in curia seculari, *ca. aliud, 1. q. 1.* non matrimonio iungi, *can. antidimmus, 33. q. 2.* nec ad sacros ordines promoueri, *c. ex pœnitentibus, 50 distin c. 3. 4. 5. seq.* Publica non solemnis erat pœnitentia, quæ fiebat ante fores ecclesiæ, cum face seu theda accensa, & aliis quibusdam solemnitatibus, extra tamen tempus quadragesimæ, imposita publice: quia peccata manifesta, non fiunt occulta correctione purganda, *c. 1. de pœnit. & remissio. ap Greg c. si peccauerit, 2. q. 1. ca. ego Berengarius. de consec. dist. 1.* Hæc imponi potest a sacerdote, alia solemnis non nisi ab episcopo, *c. pœnitentes, & c. in cap. 50. distin. c. accedentibus. de excess. prælato. ca. fin. 26. q. 6. c. 1. & c. statim mox, de maledict. c. si. de his qui props. filii. occid.* Priuata pœnitentia est, quæ nec solemnis, nec publica est, sed pri-
3 uatim imponitur, & fit. ¶ Pœnitẽtiæ † res & materia circa quam versatur, sunt peccata seu delicta pœnitentium, secundum quorum circumstantiã pœna imponenda. *e. 3. de pœn. c. si quis, 15. q. 1. c. si. 33. q. 5. c. 1. de pœn. dist. 1.* adhibita consideratione conditionis pœnitentis, & qualitatis, & ætatis delinquentis, *ca. Deus qui ecclesiam de pœnit. c. tempore, 26. q. 7. c. de pœnit. de consecr. dist. 3. c. in aliquem, de pœn. dist. 1.* Sic arbitraria, etsi a quibusdam canonib. certa quædam particularis sit imposita, & modus *can. mensuram, de pœn. dist. 1.* Veluti imposita pœna 15. annorũ. fornicanti cum filia spirituali: *can. si quis Sacerdos, 30. q. 1.* decennii, matricidæ. *ca. latorem, 33. q. 2.* & fornicanti religioso vel moniali: *can deuotam, 27. q. 1.* septennis inuasori ecclesiæ, *ca. de vno, 12. q. 2.* & pro incestu, *can. si pater 30 q. 4.* pro vanticidio *c. admonere, 33. q. 2* pro homicidio, adulterio, & pro periurio, *can. prædicandum, 22 q. 1.* Quod tamẽ, & pro diuersitate periurii, etiam aliud recipit tempus, *c. s. qui compulsus, cum 3. seq. 22 q 5.* Est & septennis pro quo-
4 libet peccato mortali, *ca. hoc ipsum, 33. q. 2.* ¶ Res autem † seu materia, ea qua pœnitentia perficitur, contritio, confessio, satisfactio, absolutio. Satisfactio confessione disponitur: ex confessione, pœnitentia nascitur: ex pœnitentia Dei mitigatio, *Tertull.*
5 *lib. de pœn.* ¶ Contritio, † cordis est interna afflictio, & peccati commissi detestatio cum dolore & pudore: quod primum requirit Deus per Iohelem, *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra Iohel. c. 2. & in c. porro, § fateor, & ca si quis aliquando, can. quem pœnitet, de pœn dist. 1.* Et Deus cor contritum & humiliatum non despicit. *Psalm 50.* Ob hanc contritionem, qui pœnitentiam agit, paratus esse debet ad opprobria perferenda, iniuriasque subeundas, nec commoueri, si quis ei peccati sui crimen obiiciat: Cum enim ipse se accusare debeat, quare aliũ nõ sustinet arguentem? *D. Ambros. tom. 4 in Psal 37. c. 1. de pœnit. dist. 2. ca. 1. & c. si Apostolus, de consecr. dist. 3.* Signa externa contritionis internæ sunt humiliatio, tristitia, lacrymæ, cinis, cilicium, ieiunia, & similia. Hæc autem facile tolerat, qui considerat grauitatem sceleris, Dei magnitudinẽ quem offendimus, lapsum quo affligimur si ante oculos ponat, a quanta gloria deciderit, de quo libro vitæ nomen suum deleatur, se iam proximum tenebris exterioribus, vbi fletus & stridor dentium sine fine, & cetera quæ prosequitur D. Ambrosius *lib. ad virginem lapsam.* Pœnitentia huius temporis, dolor medicinalis est: pœnitentia alterius seculi, dolor pœnalis, *D. August in Psal 57.* Pars confessionis & quæ efficax valde, est in corde contritio: alia in ore confessio, in opere humilitas *ca. perfecta pœnitentia, de pœniten. dist. 1. & c. perfecta pœnitentia, de pœnit. dist. 3.* id exprimi videtur apud Esdram *ca. 9. Conuenerunt,* inquit, *in ieiunio, & saccis, & humus super eos.* vide humiliationem & contritionem: *& separatum est semen filiorum Israel ab omni alienigena, & steterunt, & confitebantur peccata sua, & parentum suorum.* Et dum de baptismo D. Io. Baptistæ, quod erat pœnitentiæ dictum baptisma, *Actuum 19.* agitur, apud D. Matthæum *c. 3.* Sic scriptum est, *Exibat tunc ad eum omnis Hierosolyma, & omnis Iudæa, omnisque regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane cõfitentes peccata sua.* Quia sola contritio non sufficit peccatorum, si confessio contemnitur, *can. voluissent, §. ex his. & c. mensuram §. 1. & 2. seq. de pœn. dist. 1 can quis aliquando, ead. dist. Dic,* inquit Deus, *iniquitates tuas, vt iustificeris, Esaia 43. Et iustus est accusator sui, Prouerb. 18.*

¶ Confessio † potest fieri peccatorum, & Deo, & hominibus, 6
& publice, & priuatim. Verbum confiteri, est fateri aliquid, & ideo ad plura extenditur, quæ quis fateri potest. Porro hic confessio est expressio & detectio per os proprium peccatorũ propriorũ, quæ moribus latens, sub spe veniæ aperitur. Et expressius, non sacramentalis & sacramentalis est confessio: sacramentalis pars pœnitentiæ est, actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta & particularis ac voluntaria peccatorum, quæ memoriæ occurrunt, fit manifestatio, cum submissione sacerdoti potestatem clauium habenti facta, & cũ spe veniæ sine ad remissionem consequendam, & cum proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi. *hãc finitionem & explicationem, vide apud Viguerium in Inst. theolog c. 16 de sacra pœn. §. 4. vers. 13* Confessio publice coram omnibus fit: & priuatim, sacerdoti. Græci tantum volunt Deo faciendam confessionem. hos improbat ecclesia catholica, & Deo & sacerdoti fieri debere docet, *ca. quidã, de pœn. dist. 1.* vt & D. Iac. *c. 1. 5. Confitemini alterutrum,* inquit, *peccata vestra.* Non tamen negandum est, quin & Deo fieri confessio possit, sed illa non est sacramentalis: per quã legitima secundum peccata, imponenda pœnitentia. ¶ In hac † quippe confes- 7
sione pœnitentiale iudicium, *c. omnis vtriusque, de pœn. & remiss.* & iudex peccatorum interuenit, cum fit peccatorum expressio & detectio. Iudex idoneus debet esse, quia sententia a nõ suo iudice lata, non valet. *l. si si a non compe iud. C. l. si. de iurisd. omn. iud. in P. l. 2. de iud. in P.* Debet itaque is esse talis sacerdos, qui absoluendi & retinendi peccata potestatem acceperit. Ideo mulier, qui talem non accepit exomologesim audire non potest, *c. noua. de pœn. & remiss.* Dehinc erit sacerdos, pprius seu parochus, *c. omnis vtriusque & ca. quod autem, de pœn & remiss. can. sacerdos, § si de pœn. distin. 5. c. 1. & 2. 9 q. 2. c. nullus, de parech. can 1. de pœn. dist. 6.* vel de eius licentia electus, *d can. omnis. & in c. placuit, de pœn. dist. 6.* vel ex facultate data ab Episcopo, *c. 2. de pœn in 6.* vel a iure, quo Prælatus sibi eligere potest inconsulto parocho confessorem idoneum, *c. fi. de pœn. ap. Greg.* In casu tamen necessitatis, & morte vrgente, si presbyter haberi non possit & alteri, *c. si presbyter, & c. agnouimus, 26. quæst. 6.* etiam laico confiteri licet, & socio, *ca. qui vult confiteri de pœn. dist. 6 can. quem pœnitet de pœn. dist. 1. vbi*
adducitur ratio. † Neque vt opinor, † nisi malitiose quisquam du- 8
bitauit hanc confitendi sacerdoti normam, in ecclesia Catholica obtinuisse quoque cum confessione publica, si antiquorum perlegerit scripta & sine affectu animi iudicet: nam de ea meminit Clemens ex D. Petri doctrina, Dionysius Areopagita epist. ad Demophylũ, Origenes in Psal. 37. & primo libro περὶ ἀρχῶν. Cyprianus sermo 5. de lapsis, Nicephorus Carthophilax ad Nicephorum monachum, Basilius in regula monachor. c. 21. sessio. 4. concilii Tridentini per totum caput de sacramẽto pœnitentiæ.

¶ Et certe † eam induci valde hominum interfuit ad salutem. 9
Superbiam quippe hominis conterit modus hic confitendi ho-

minibus impositus a Deo, vt qui non erubuit Deum offendere, cogatur homini partim suum delictum profiteri: vtque peccator ad veniam recurrens ministerio hominis & absolutionem consecutus, securus discedat: alioquin propemodum desperatione perdendus, dum sibi non potest de venia securitatem suadere, vt Cain qui de indulgentia desperauit, Genes. 4. vt & alii nimia securitate bonitatis Dei, etiam perniciose errarent, & sine conscientia viuerent. Et postremo conuenientis a sacerdotibus adhibetur remedium pro modo delictorum & circumstantiarum, neque solui soluenda, vel retineri retinenda possent, sine expressione illa. Expressio delictorum quoque est sui accusatio, *Psalm. 31. ubi, dixi confitebor aduersum me, &c.* coram sacerdote sponte facta, humilis, *cap. iniustum, 11. quæst. 3.* cũ circumstantiis peccatorum *ca. 1. de pœn. distin. 1.* sine diuisione (nempe ne quis vni sacerdoti partem vnam peccatorum, aliam alii confiteatur, hoc enim improbatur *can. 1. de pœn. distin. 1. ca. cautus sit, §. 1. de pœnitent. dist. 5*) integra: deliberata, *vide Archidiac. in ca. quis aliquando de pœn dist. 1.*

10 ¶ Putant aliqui † auricularem confessionem, & secretam a tempore Nectarii fuisse inductam, quod ille pœnitentiarios publice institutos in ecclesia sustulerit. Quod certe falsissimum est: nam tunc erant & confessiones priuatæ, & si pœnitentiarii publici sublati sint ab eo: quod vt planum fiat, verba ipsa de ea re Nicephori & aliorum subiiciam. *A tempore Apostolorum* inquit Nicephorus Calixtus, *lib. 12. Historiæ ecclesiast. cap. 28 consuetudo erat in omni ecclesia constitui presbyterum, vel id curabat Episcopus, qui ea dignitate erat, vt diceretur pœnitentiarius: siquidem seorsum quemque de peccato audiebat, priusquam ad communionem admitteretur. Graue namque visum fuit Episcopis, qui proxime post Christum fuere, in media plebe, veluti in theatro, noxam confiteri. Quod tamen abrogauit Nectarius tempore suo. Quo tempore quidam pœnitentiarius presbyter in Constantinopolitana ecclesia, mulieri adulteræ pœnitentiam facere iussit, vt orationi & ieiunio vacaret. Quod vbi fecit, postea a Diacono qui cum ea concubuerat, se constupratam esse indicauit. Quod factum vbi postea plebs cognouit, indigne scelus id cum tanta ecclesiæ contumelia commissum tulit, maxima etiam calumnia ex ea re & criminatio aduersus sacerdotii ordinem increbuit: & Nectarius ob id Diacono dignitatem abrogauit, & deinceps populo adhuc in clericos indignato, Nectarius ne postea in ecclesia presbyter pœnitentiarius esset, suadentibus illis sanxit, & vt cuique permitteretur pro conscientia & fiducia sua communicare, & de immaculatis mysteriis participare, sic enim fore vt ecclesia a contumeliis libera esset & immunis: Et ab eo tempore ecclesia in tali statu permansit Constantinopolitana. Ego vero,* inquit Nicephorus, *ea re ecclesiam prisca & veneranda grauitate excidisse, & ad arbitrarium inconsideratumque atque negligentem morem prolapsam esse paulatim ab accuratiore disciplina, & desciscere cœpisse puto, aquum certe, atque credibile est minus antea peccatorum fuisse, tum propter eorum, qui confiterentur verecundiam, tum propter iudicum ad hoc constitutorum diligentem inquisitionem. Quanquam nunc quoque, ita vt fors tulerit, & quandocunque cuique visum fuerit, fiat.* Addit dehinc Nicephorus, publicum illum pœnitentiariũ introductum, propter Nouatum potissimum, vt is non quereretur satisfactione nulla accepta pœnitentiæ, lapsos recipi in ecclesiæ communionem. Atque adhuc Romæ fuisse illum pœnitentiarium durare, & in Ecclesiis occidentalibus, his verbis. *Episcopi Nouati resistentes dogmati, ecclesiasticum canonem secuti, in ecclesia qualibet presbyterum pœnitentiarium constituerunt: vt ab hoc qui post baptismum peccarent, crimina sua confessi absolutionem eorum obtinerent. Canon iste in aliis quoque sectis est seruatus, in ecclesiis vero occidentalibus ad hunc vsque diem obtinet. atque in Romana maxime, vbi quoque certus est pœnitentium locus, stat illis perinde atque iudicio damnati essent vultu demisso admodum lugentes: re autem diuina peracta illi quidem ea sacra non participant, quæ illis percipere fas est, qui sacrum iure operati: cum eiulatu autem, cum luctu multo, se ad pedes eius, qui rem diuinam fecit, præcipitant, accedit deinde, qui tunc ministerium eum sortitus est, ad eos accurrit, atque ipse cum collacrymans se humi sternit, tum reliqua ecclesia multitudo circumsistens, & ipsa flens atque lamentans, lacrymis repletur. Postea primus exsurgit seu presbyter, seu episcopus, & illos ita iacentes surgere iubet, & per orationem eam quæ pœnitentibus conuenit precatus, vbi & anathema, & dixit quæ opus est, eos dimittit: atque illi pro se quisque segregati a loco, pro eo atque eis iniunctum est, se macerat vel ieiuniis, vel vigiliis, frequentibusque precibus, resipiscentia, vel illuuie & delitiarum abstinentia, vel aliis etiam modis, constitutum sibi ab episcopo debitũ persolutis, a crimine absoluitur, & simul cum aliis in ecclesia eodem iure & communione eadem conuentus frequentat. Hunc ritum iam inde ab initio ad hoc vsque tempus Romani episcopi hobuere. de magno pœnitentiario Romano quædam etiam tractemus, aut de diuersitate personarum ecclesiastica ratione iurisdictionis agemus. qui ab eis inde ad ecclesias omnes alias permeauit, præterquam ad Nouatianos, qui pœnitentiam etiam prorsus non receperunt.* Hæc Nicephorus, quæ fere eadem reperies apud Sozomenum *lib. 9. Histor. tripart. c. 36.* Porro publicam illam pœnitentiam recte obseruatam in sceleribus cognitis grauioribus, quibus offendebatur respublica Christiana, laudandum esse nemo dubitat. Et Paulus Timotheum, vt eam imponat monet, *1 ad Timoth. cap. 5. can. sed illud, 45. distinct. Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant,* & ita vel pœnitentiam agere debent, vel extra ecclesiam debent eiici, *D. Matthæi capit. 18. can. displicet, 23. q. 4.* Memorabile illud de ea exemplum D. Ambrosii. Cum enim Thessalonicensis vrbis furens populus quosdam comitatenses principis Theodosii occidisset, & iratus Theodosius sex millia hominum obuiantium occidi iussisset inaudita caussa, & sine delectu, & in ecclesiam more solito postea precaturus iret, D. Ambrosius ab ingressu eum ecclesiæ repulit, tãquam sanguinarium, nec per octo vel amplius menses eo accedere permisit, quin prius criminis pœnitentiam ageret, & sanctionem edidisset, de non puniendis statim quos ipse iussisset occidi, & nisi post triginta dies, per quos custodiæ traderentur, *Niceph. Calixt. lib. 12. c. 40. Theodoret. libr. 9. Histor. tripart. c. 30. D. Ambr. lib. 5. epist. epist. 28. Constitutio exstat in l. si vindicari, 20. C. de pœn. c. si quando. de rescr.*

¶ Vis est 11 maxima † pœnitentiæ, quæ & resipiscere nolentes cogat, & vt Hermas *lib. 2. pastoris mandato seu c. 4.* D. Pauli discipulus dicebat, *Pœnitentia sensus est magnus, & magna sapientia: quoniam qui pœnitentiam agit, sensum magnum adipiscitur: sensit enim se peccasse & fecisse nequiter in conspectu domini, & recordatur intellectu, quod deliquit & pœnitentiam agit, & amplius non operatur nequiter, sed bene, & humiliat animam suam, & torquet eam, qui peccauit.* Sic clamat Dauid *Psalm 118.* cognoscens peccati sui pondus, *Bonum mihi domine, quia me humiliasti, vt canam iustificationes tuas* Nec pudet tunc fateri, quod tacitum vitam adimeret. *Dixi,* inquit idem, *confitebor aduersum me iniustitiã meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei, Psal. 32.* Per pœnitentiam apparet malefactum, remissis perturbationibus: ante enim improbus nec secum consentire potest: necesse enim est tum propter naturam rationalem videre malum quodammodo verum, tum propter imaginationem perturbatam, plurimum ignorare secumque dissidere, vt ait Proclus *in commentar. in Alcibiadem primum Platonis.* Quare Aristoteles *lib. 7. Ethico. c. 7.* intemperantem necessario non pœnitere, proinde esse incurabilem. *Quia,* inquit, *qui non pœnitet, incurabilis est.* Cyrillus *Hierosolymit. catech. 2. illumi. Confitere,* inquit, *quæ perpetrasti, siue opere, siue verbo, siue noctu siue interdiu.* Scribitur & in Thalmut Iudæorum, *in codice Sabas, ca. vamem ad littibin. Si quis neglecta confessione mortem obierit, is integer culpæ stabit obnoxius.* Et ideo cautum inter præcepta Iudæorũ affirmatiua, *In Mizar Gnasce præcepto 16,* [illegible] id est, *de peccato peccans conuertetur ad Dominum, & confitebitur: quia scriptum est Num cap. 5. vir aut mulier, qui fecerint peccatum de omnibus peccatis hominis, &c.* & confitebuntur peccata quæ fecerunt. Sunt autem quatuor, quæ veram confessionem impediunt, quæ cauenda sunt: pudor, qui sæpe os loquentium obstruit, ne peccata vni declarentur, cum tamen non erubuerint committendo: timor dehinc pœnæ, ne grauis imponatur: tertio, nimia spes, quarto desperatio. Et proinde oportet eum ad quem exomologesin delinquens defert sagacem, prouidum, & discretum esse, non nimium acerbum, nec vltra modum remissum. Et inprimis ad exemplum optimi medici, & domini nostri Iesu Christi confitentes excipere debet, *cap. pœnitentia, 26. quæst. 7.* Memor quod D. Dionysius Areopagita grauiter obiurgauerit Demophilum, quod pœnitentem ad se confugientem, vt peccatorum indignum venia reiecisset, *Dionysius Areopag. ad Demophil.* Etenim non poterit esse inefficax pœnitentia tandem resipiscentibus vere, etsi in dilatione culpa sit, & dubium, *can. si quis positus. de pœniten. distin. 3.* Neque vnquam Deus spernit pœnitentiam etiam summorum malorum, quantumuis modicam vel exiguo tempore factam *ca. talis, §. ecce, de pœn dist. 3* etiam relapsorum & iteratã, *c. quãuis, §. hac auctoritate, &c. sept. es. de pœn. dist. 3. c. in tantum § fin. eod.* Nemo in summa desperandus est, quãdiu hoc in corpore cõstitutus est. *c. nemo desperandus,*

de pœn.

de pæn. dist. 7. Quia in vltimo etiã momento vitę potest esse vtilis
ad salutem, vt ex latronis exemplo liquet *ca. si presbyter, &c. seq.*
26. q. 6. can. qui recedunt. cum 3 seq &c eod Ideo in extremis vitæ
diebus vel momentis ne mini deneg anda est, *can. si quis de corpo-*
re 16. q. 6. Et ne homines desperent, aliquando mitiganda est *c. de*
his. & c. alligant 26. q. 7. Nec seuerior minister Deo ipso, qui po-
testatem concessit, esse debet. Deus autem omnes ad pœnitenti-
am exspectat, *can. diaconi sunt . 93 dist.* & semper spatium pœni-
tendi dedit, antequam vltionem suam exercuerit, vt Adamo *Ge-*
nes 3. & ante diluuium mundo 120. annorum. *Genes 6* Niniuitis
40. dierum. *Ionae.* 3. Nabuchodonosori 7. annorum, *Daniel 4.*
can Nabuchodonosor 13. q. 4. Temporis angustia, inquit D Chryso-
stomus, *misericordia Dei non impeditur. Quomodo*, inquit, *& qua-*
liter vlceribus plenus sum, vulneribus refertus, mille criminum obno-
xius, non possum in nouissimo die pœnitere? Potes & valde potes cha-
rissime, in exitu tuo cogita Deum, in testamento relinque pauperibus,
tu illuc vadis, & opera tua manent, D Chryso. hom. 2, in Psa. 50. Hic
in hoc mundo pœnitentiæ & confessionis peccatorum ad salu-
tem locus: excedẽtibus autem hunc confessio peccatorum qui-
dem. *Sapient.* 5. sed non ad salutem, vt ait Clemens Alexandrinus
lib. 2. stromat. Non est itaque tempus quod indultum a Deo pec-
catoribus expiandis, per denegationem frustrandum In hoc er-
rarunt Nouatiani hæretici, qui dum sibi nimium iusti videban-
tur, pœnitentiam & absolutionem quibusdam denegabant pec-
catis, quos refellit D. Ambrosius fusissime *lib. 1. de pœn c. 1. 2. & 3.*
13 *& 7. 8.* ¶ Sed † & hic obseruandum sacerdotes qui exomologe-
ses audiunt, & qui imponunt pœnitentiam, secretos & fideles
confitentibus esse debere, non alia ratione, quam patres filiis. Et
proinde summopere caueant, ne prodant commissa, non pro-
pinquis, non extraneis, non pro aliquo scandalo: scituri quod si
non fecerint, deponendi sint, & omnibus diebus vitæ suæ pere-
grinari debeant, *in ca sacerdos, de pœnit. dist 6.* secundum ius anti-
quum: vel vt nunc statutum, deponendi a sacerdotali officio, &
intra arctum monasterium concludendi, ad agendam perpetu-
am pœnitentiam, *cap. omnis vtriusque, §. fi. de pœnit. & remiss.* Ne
etiam censuris ecclesiasticis latis inscientes & non declarantes
teneantur reuelare, *cap. si sacerdos, de offi. ordina. c significasti, de ad-*
ult. idque duplici ratione: primum, quia proditorie secreto sibi
commissa detegerent: vt ait Horatius,

Fingere qui non fulla potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est: hunc tu, Romane, caueto.

Et secretum celari debet, *cano. de forma, 22. q. 5.* Secundo, quia
sciant confessa non tanquam homines, sed tanquam Deus: ter-
tio. quia secreto accipiens & denuncians, non posset probare
presbyter, ideo detegere non debet, *can placuit 6. q. 2. c si pecca-*
uerit 2. q. 1. nec sciens dici potest, *c. presbyter 16 q 5* ¶ Satisfactio
14 porro † pœnitentium duplex, vna est propitiatoria, & reconci-
liatoria, quia & culpa deletur, & pœna aufertur æterna: hæc so-
la. est Deus, qui seipsum pro nobis dedit, vt nos ab omni iniusti-
tia liberaret, factus reconciliatio pro peccatis nostris & totius
mundi, *D. Paul ad Titum c. 2.* Vnde nobis de peccato victoria
contingit. *D. Ioan epi. 1. cap. 1. & 1. ad Corint. 15.* Alia est satisfactio
canonica, seu disciplinaris, quę ab administratoribus animarum,
& qui Christi nomine sacramenta eius administrant, imponi-
tur, quæ debet in obedientia a Christianis impleri: quia euellit
infirmitates, quæ post peccatum in carne sunt vt virtute sangui-
nis, & merito passionis Christi, minuat pœnam temporalem
peccatis nostris debitam, vtque satisfaciendo matri ecclesiæ pu-
blicis criminibus læsæ, petamus pœnam a Deo remitti. Hanc sa-
tisfactionem canonicam, pœnitentiam dicere solemus, quæ Dei
licentia imponitur, & auctoritate, delegatione, retentione, vel
solutione peccatorum, *D. Matthæi c. 16. & D. Ioan. c 20.* Fitque
satisfactio hæc vt plerunque per contraria, quibus admissum est
peccatum: vt *sicut exhibuimus membra nostra seruire iniquitati per*
iniquitatem, ita exhibeamus seruire iustitia in sanctificationem, D.
Paul ad Roma. 6. aliena rapuisti, restituere incipe propria, D. Matt. c.
3. fornicatus es etiam, a legitima coniunctione aliquantum abstine,
&c. nec sufficit vulnerato spicula de corpore euellere, nisi & re-
media applicentur vulneribus. Nec constat semper cum peccati
remissione remitti pœnam ex peccato debitam, *vt 2 Reg. c 12. &*
24. & ex. 32. & Num 14. Pœnas tamen has D. Paulus testatur re-
mitti satisfactione *1. ad Cor. 11.* dum ait, *Deo iudicamur, a domi-*
no corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Plura hac de re
vide in libr. qui Antididagma dicitur ecclesiæ Coloniensis c 48 Satis-
factio itaque secundum quantitatem delicti imponi debet, *cap.*
fraternitas 12. q. 2. can. falsas, de pœn. dist 5. peccator autem tunc sa-
tisfacit, dum pœnam iudicio ecclesiæ impositam exsequitur fa-
ctis, *c. facilius, de pœnit. dist.* 3. Dicitur & satisfactio pœnitentiæ,
peccatorum caussas excidere, & earum suggestionibus aditum
præcludere, & illud, Vade & amplius noli peccare, *cap. quamuis*
caute, §. hac auctoritate, de pœnit dist. 3. Estque satisfactio, aut pu-
blica, quæ publice fit pro peccato publico, *ca. canonica 11. q. final.*
aut priuata. Ad satisfactionem quoque pertinet, damna, quæ
qui. intulit, resarcire & ablata restituere iuxta proprias faculta-
tes *can. porro, & cano. parochianos de senten. excommunicat.* ¶ Ab-
solutio, † peracta satisfactione, *clem. dudum de sepul.* & reconcili- 15
atio ecclesiæ fit delinquentis, *can qui egerit, & sequ de pœnit. dist.*
17. Et est forma sacramenti pœnitentiæ hæc, Ego te absoluo a
peccatis tuis potestate data, *D. Matthæi ca. 16. D. Ioan. euang c. 20.*
in nomine patris, & filii, & spiritus sancti: ex determinatione cõ-
cilii Florentini sub Eugenio 4. Papa. Præmittitur tamen oratio,
misereatur tui, &c. Sed illa non est de substantiali forma. Additur
& manus impositio, quæ formula antiquissima est, cuius mini-
sterio spiritus sanctus operatur, *Niceph Calix. lib. 6. c. 1. dum de la-*
psis restitutis agit. Hæc porro facit non omnis sacerdos de omni-
bus peccatis, sed in casibus sibi commissis, nec aliis per canones
reseruatis: nam quædam excommunicationes ad forum pœni-
tentiale pertinent, *c 1. 20. dist. c. bene de pœn. & remiss* quædam ad
iudiciale, & ad episcopum, vt iniectio manuum in personas ec-
clesiasticas, *c. quanto, de consuetud. ca canonica, de senten. excommu-*
nic. & transgressio statutorum synodalium, & similia, *c. mulieres,*
de senten. excommunicat. Sic constituemus in vniuersum regulã,
pœnitentem absolui posse ab eo, qui habet potestatem absol-
uendi. Ceterum quæ sunt peccata, quæ reseruantur absolutioni
summi pontificis. quæ episcopo, quæ sacerdoti simplici, in vnũ
colligit Angelus Clauasius in verbo Excommunicatio 5. 6. 7. vbi
fuse videbis, si egeas. Liber eius enim facile occurret, vt non o-
pus sit, quæ dixit, huc transcribere. Deus porro peccatori con-
uertenti ad se indulgentiam præbet *§ hoc idem, de pœn. dist. 1.* per
pœnitentiam maxime, *c. si quis omnem, 1. q. 7.* Et quia bonus est
dominus, & viscera non claudit pœnitenti, *d. cap. si quis omnem.*
& per se & per eos quibus commisit in terris potestatem, pleni-
us indulget aliquando, vt & clementia principis, qui in hoc se-
culo imperat, pœnam & præcedentem culpam abolet, remittit,
& indulget, *tot. tit. de abolition. & de gener. abolitio. & notant alibi*
latius inter ¶ De indulgentiis † itaque pauca agamus, quæ solent 16
extraordinarie concedi, pro ut indulgentia remissionem pœnæ
notat, *vt in cap fin. 2. quæst. 3.* & gratiæ concessionem, *capit. fin. vt*
lit. pendent cap. dudum, de priuil. omissis aliis indulgentiæ signi-
ficationibus, *quas tradit gloss in capit. indulgentia, de pœnitent. & re-*
miss. in 6.

De Indulgentiis. Cap. 9.

1 *Indulgentia quid.*
2 *Vnde indulgentia, & pro quibus caussis.*
3 *De Iubileo Iudaico & Christiano.*
4 *Materia, & res, ob quas conceduntur indulgentiæ.*
5 *De forma earum.*
6 *Qui concedere possit indulgentias, & quibus concedan-*
tur.

COncedit † aliquando qui habet solus potestatem a maiori- 1
bus delictis absoluendi eandem, aliis non habentibus, &
pœnitentias moderatur, ecclesiastica quadam liberalitate vtens,
vnde indulgentiæ dictæ sunt. Sicuti in persona Domini nostri
Iesu Christi Esaias 41. dicit, *Spiritus domini super me, eo quod vn-*
xerit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritos
corde, & prædicare captiuis indulgentiã, clausis apertionẽ, D. Luc. 4.
Aperit ecclesia tunc thesaurum illius admirandæ passionis do-
minicæ certis personis, & ob certas caussas, *cap. quod autem, de*
pœn & remiss apud Gregor. c. excommunicamus. §. hæreticis. extr. de
haret. cap. ad liberandum terram sanctam, de Iudæis, item & ob me-
rita piorum hominum, quæ vocant opera supererogationis
theologi. Et Episcopi etiam indulgentias ad annum vsque in de-
dicatione ecclesiarum, & in anniuersario eius 40. dies licite
dant, non tamen vltra, *c. cum ex eo, de pœnit. & remiss.* Donant au-
tem prælati delinquentibus peccata in persona Christi: sicut &
D. Paulus, dum ait *2. ad Cor. 2. Cui autem aliquid donastis, & ego: Nã*
& ego q. donaui, si quid propter vos donaui, in persona Christi donaui.
¶ Sufficiẽter † certe, p infinitis peccatis & toti⁹ mundi, & plurũ 2
mundorũ, si plures essent. passus est dominus noster Iesus Chri-

stus, & omnes vult saluos fieri: veruntamen, nec Turcæ, nec idololatræ, neque omnes Christiani ex electorum numero erunt, quia efficax illis passio & redemtio nõ est, ratione illorũ. Et proinde administri mysteriorum eius largius ex illa sufficientia quãdoq; redemtionis conferunt, vt vocent ad pœnitentiam & ad vitam lapsos: quia illis potestas data per verba, *Accipite Spiritũ sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & erunt soluta in cælis: quorum retinueritis in terris, retenta erunt in cælis, D. Ioan. 20.* Neq; dantur aut dari non debent indulgentiæ, nisi is qui dat, habeat auctoritatẽ, & de hinc caussa sit pia, quæ moueat ad dandũ, quæ honorem comprehendat Dei, vel vtilitatem proximi: qualia sunt, orationes, peregrinationes, constructiones, vel reparationes basilicarum, ecclesiarum, pontium, itinerum, & huiusmodi. Tertio, exigitur charitas eius, qui vult indulgentiarum fieri particeps. Postremo, vt exsequatur præscripte indulgentiarũ per se, vel per alium, secundum ea, quæ indulgentiarum diplomatibus continentur, pœniteat, & confiteatur, & satisfaciat ex lege. Nam per iniunctam pœnitentiam & per opus faciendum translatio fit maioris pœnæ debitæ, & remissio durioris. Et miror quosdam pertinaciter indulgentiis obsistere: cum tamen nec ausint, nec possint etiam negare potestatem absoluendi & ligandi datam fuisse a Deo hominibus: sciantque pœnitentiam pro eluendis maculis & placando Deo etiam tempore Apostolorum fuisse, vt D. Petrus dixit ad Simonem Magum: *Non est cor tuum rectum coram domino. pœnitentiam itaq; age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui, &c. Actorum 8* Sunt & textus alii similes. Nihil aliud autem sunt indulgentiarum concessiones, quam pœnitentiæ moderationes cum remissione peccatorum, auctoritate pleniori sine retentione, vel cum aliquorum tantum retentione, certo tempore &
3 certis de caussis facta. ¶ Præcessit † vmbra Iubilei a Deo concessi, quinquagesimo quoque tantum anno, quo fiebat remissio & alienatio debiti, & quisque redibat in pristinam possessionem suam. *Leuit. 25. Num. c. fin.* Ad cuius Iubilei exemplum, Gregorius Magnus centesimo quoq; anno Iubileum & remissionem delictorum plenam concedi Romæ voluit visitantibus basilicam DD. Petri & Pauli, adhibitis pœnitendi modis & satisfaciendi: quod firmauit Bonifacius 8. *in extrauag. prima autem. de pœn. & remiss. in extrau. communib.* Postea Clemens sextus Iubileũ hunc ad 50. annos secundum legem Dei reduxit, *c. 2. de pœn. in extrauagant. communib.* Atque subinde Paulus Papa 2. & Sixtus 4 singulis 25 annis renouari voluerunt. *Extrau. quemadmodum, de pœn. & remi.* Sic ex lege diuina applicatur abundantius per sacerdotes Dei, meritum passionis Domini, quod illis dispensandum datum: Sic enim inquit D. Paulus, *1. ad Cor. c. 4. vide Luc. c. 12 fidelis seruus & prudens, &c. c. quanto de transl. episco. can. quodcunq; 14. q. 1. nos existimet homo, vt ministros & dispensatores mysteriorum Dei.* Quis autem negabit impius, meritum passionis Dei efficax esse, si applicetur peccatoribus debite, & ad delenda omnia crimina esse sufficientem vel sanguinis Domini vnam guttulam, pro totius mundi peccatis, *c. damnamus, in fi. de sum. trinit. c. cum marthæ, de celebr. missar.* Ex caussa quoque renouantur, ante illud ipsum tempus Iubilei, indictæ solemnes, & generales indulgentiæ: veluti quando plures cruce signati fuerunt, *c. & si dominus. § nos qui Deo, de pœni. & remis. in extrau. commun.* qui se deuouerent Deo ad expugnandam Agarenorum perfidiam. ¶ Ma-
4 teria, † ex qua indulgentiæ oriuntur, sunt caussæ, propter quas conceduntur: veluti redemtio captiuorum, eleemosynæ, ædifi-
5 cationes, bellorum vis, ira Dei placanda, & similia. Forma † datur in diplomatibus indulgentiarum, quæ & in concilio generali certos nacta est terminos, ad vitandas imposturas eorum, qui ex falsis indulgentiis compilabant ea sta te, & prætextu religionis bona populi, *in c. cum ex eo, de pœnit. extra. fin. eo. ti. in communib.* Ad curam senatus hoc pertinet, dispicere, ne nisi diplomatibus visis iisq; excussis, sinant huiusmodi quæstores eleemosynarios cũ indulgentiis suis fictitiis vagari, & pecunias corrogare. Personæ eorum, qui concedunt, & quibus vtiles sunt indulgentiæ, idoneæ esse debent. Nam solus summus Pontif. plenas concedit, ob plenitudinem potestatis sibi concessam: alii, non nisi limitatas, *cap. cum ex eo, § fin. de pœniten. & remiss. c. quodcunq; 24. q. 1.* Legati quoque suæ legationis fines excedere nequeunt, *c. fin. de off. leg. & ibi glos.* Episcopi, qui dant, saltem esse debent reliquis prælatis, etiam abbatibus, citra speciale priuilegium, non licet *glo. in c. nostro, de pœn. & remiss. c. accedentibus, de excess. prælat.* Sed nec prælati etiam indulgentias concedere possunt aliis, quam sibi subditis: nisi de aliorum prælatorum consensu, *ca. quod autem, c. 4. c. nostro, cap. 15. de pœn. & remis.* Porro persona, quæ consequitur indulgentias, idonea esse debet: primum, vt Christianus ex membris ecclesiæ sit, *cap. nihil sic debet 11. q. 3. ca. si quis a catholica 23. q. 4.* secundo sit contritus & confessus, vt pœniteat & confiteatur, *c. 1. § nos de omnipotentis, de pœniten. & remissio. in extrauag. commu.* 3. credat: 4. sit subditus, vt diximus, eius qui concedit: 5. impleat ea, quæ indulgentiæ mandant impleri, vel per se, vel per alium, si res patitur. Considerantur & maxime quæstores, qui pecunias ex indulgentiis coactas exigunt. Nam & illi fidei esse debent probatæ, & vitæ spectatæ, non auari lucroue intenti, vel falsis diplomatibus vtentes, & secundum indulgentiarum decretum & propositum expendentes, *cap. cum ex eo, de pœniten. & remissio. ap. Greg. in c. abusionibus, eo ti. apud Clemen. vbi per totum, ca. lege de quæstoribus, abusibusq; eorum, & pœnis, & iudicibus.* Inde enim grauissimæ tragœdiæ paucos ante annos excitatæ sunt, vnde & solicite curandum de illis est. Sicuti & D. Paulus admonet Corinthios, *1. ad Cor. c. 16.* & modum præscribit, *De collectis,* inquit, *quæ fiunt in sanctos sicut ordinaui in ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite per vnam sabbati: vnusquisque autem vestrum apud se reponat, reponens quod ei bene placuerit, vt non cum venerim, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si digna fuerint vt ego eam, mecum ibunt.* Sed hæc hactenus de indulgentiis, plura collata videbis per glossam in extrauaganti, antiquorum, in verbo, confitebuntur, de pœnitentiis, in communibus.

De Matrimonio. Cap. 10.

1 *Remissiue de eo ubi.*

SAcramentum † *coniunctionis matrimonii, magnum est in Christo, & in ecclesia,* inquit Diuus Paulus *ad Eph. 5.* Habet materiam, consensum, formam, verba de præsenti, Ego te in vxorem, ego te in virum accipio, *c. tua nos, de sponsalib.* Quamuis sine verbis, signis consensum exprimentibus, contrahi posse non dubitetur, *notatur in cap. fraternitatis, de sponsal. Angel. Clauasius in summa, in verbo, matrimonium, 2. num. 4. facit c. cum apud, de sponsalib.* Personæ quæ contrahunt idoneæ esse debent, & cum auctoritate ecclesiæ: ne sit clandestina desponsatio. Considerantur caussæ quoque institutionis matrimonii, de quibus omnibus suo loco dicimus, dum de differentia personarum ratione coniunctionis tractatur, vbi de sponsis & sponsalibus, de nuptiis, de diuortio, & aliis, quæ ad matrimonium pertinent, copiose diximus, idque lib. 9. 1

De Ordine. Cap. 11.

1 *Remissiue de eo ibi.*

DE Ordinibus † fusissime etiam diximus suo loco, libro 16. dum tractauimus de personis ecclesiasticis: & proinde eo reiiciemus lectorem. 1

De Sacris Lipsanis. Cap. 12.

De reliquiis & veneratione sanctorum, lib. 3. Decretal. tit. 45 Lib. 3. Sext. tit. 22 Lib. 3 Clement. tit. 20 Lib. 3. Extraua. commu. tit.

1 *De sanctitate & abusu reliquiarum.*
2 *Impostura quadam gentilium sacerdotum, & impiorum Christianorum circa reliquias, & imagines.*
3 *Notio de falsis reliquiis muneris Episcopi est: & si pœna capitalis imponenda, temporalis.*
4 *Notio de controuersia possessionis reliquiarum, laici iudicis Regis.*
5 *Miracula & per res inanimatas fieri, Deo auctore, posse: & inibi plura relata.*
6 *De pœnis impostorum reliquiarum.*

TEmplum Dei sanctum, † sunt pii & sancti homines, in quibus inhabitat Sanctus Spiritus, *1. Corinth. 3. sic etiam Tertulli. lib. 5 aduersus Marcio.* Et proinde sanctorum, & piorum hominum corpora aliquo honore digna sunt, cum aliis rationibus, tum maxime ob Dei spiritum, qui habitauit & fuit in eis. Voluitque Leo Imperator eas non in locis voluptatum, & nisi in religiosis templis reponi, *in l. decernimus, 26. de episco. & cler. & lib. 1. eclog. titul. περὶ λειψάνων, capit. 5.* Ideo caute in venerandis reliquiis nec temere agendum. Sed prius oportet perscrutari auctoritate apostolica, per testes idoneos, omnique exceptione maiores, de vita eius, cuius reliquiæ venerandæ sunt, & num sancte conuersatus, num bonus: & ita approbandus 1

dus prius *c. venerabili, de testibus.* Neque sola miracula, quæ dicuntur fieri, inibi sufficiunt ad comprobandam, vel admittendam publicam venerationem: nisi & quæ diximus accedant *ca. 1. & 2. de reliq. & vener. sanct.* Sed de his pauca latius agamus. Licet certe de reliquiis dicere, quod Plinius de magicis dixit herbis: hanc esse omni in re humanorum animorum conditionem, vt a necessariis orsa primum, cuncta peruenerint ad nimium, *Plin. lib. 26. cap. 4.* Neq; tam sanctum & approbatum quicquam, quin humana aliquando non violet audacia. Dignæ magna veneratione sunt reliquiæ, dummodo extra ecclesiasticos cancellos nihil fiat atque harum vtilitas & effectus, incredulos quosq; si recte sine animi perturbatione velint iudicare, coget ecclesiæ catholicæ in hoc subscribere. Si enim sudaria & semicinctia D. Pauli a corpore etiam eius separata, in Dei nomine vim morbos *Actorum 19.* sanandi habebant, vt & sola vmbra corporis D. Petri, *Actorum 5.* nonne multo magis corpora ipsa, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus *catech. 18. illuminato.* Et Theodoretus *lib. 8. de curat. græcar. affectio. Anima*, inquit, *martyrum triumphatorum, in cælesti nunc patria vitam agunt, Angelorum choris intersita: corpora autem non singula singulis monumentis conduntur, sed ciuitates, oppida, pagiq; conuentus, hæc inter se sortito partiti sunt, laborantibusque animis, ac ægrotis corporibus, salutares eos consitere non cessant: nobilesq; seruos vrbium custodes, ac locorum præsides venerantur, quorū precibus ac interuentu apud Deum vtentes, per eos demum diuina munera cōsequuntur. Sectis itaq; eorum corporibus, integra tamē vis, & gratia perseuerat, tenuesq; ac minutæ reliquiæ, tot pare habēt, multisq; in partes martyre disſecto, virtutē. &c.* Elias in nomine Dei, viuus mortuū viduæ Sareptanæ suscitauit, *3. Reg. 17.* Elisæus eadem virtute, mortuus mortuū, *4. Reg. 13.* Diuisit & Iordanē pallium Eliæ, *4. Reg. 2.* De reliquiarum honore multa D. Hieronymus *aduers. Vigilan.* Asterius Amaseæ *in Encomio in Euphemiam martyrem.* D. Augustinus pluribus in locis, *lib. 6. & 9. confess. potiss. c. 7. & lib. 22. de ciuita. c. 8.* Et copiose D. Ambrosius *sermo. 19.* Prudentius *de passio. Hippol.* Mira de corpore Babylæ martyris a Numeriano Cæsare occisi D. Chrysostomus *in Babyla.* de aliis Rufinus *lib. 1. cap. 35.* Socrates *lib 1. ca. 18.* Sozomenus *lib. 1. cap. 18.* Theodoretus *lib. 3. cap. 10. & 11.* Metaphrastes *in vit. Babylæ.* Admonet Dauid *Psal. 36.* in hoc seculo etiam iustorum reliquias honorandas: *custodi*, inquit, *innocentiam, vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico: iniusti autem disperibunt simul & reliquiæ impiorum interibunt.* Nec putanda sunt corpora hominum piorum, qui spem resurgendi habent, vt cadauera ferarum, seu aliorum animalium, quæ corrupta in propriam nunquam redinta sunt naturam. Dormire tantum dicontur, qui in puluerem redierunt, suscitandi aliquando. *Et pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, Psal. 115.* Ex pretiosæ reliquiæ sanctorum, *Basilius Magn. in Psal. 115. & in Barnabam Mart. D. Chrysost. de natiuit. septem Machabæorum hom. 7. & hom. 28. de ascens. Domini. & sermo. 35. de virtu. & vitiis. & libr. contra gentiles.* Alphonsus rex Hispaniarum cum Massiliam vi cepisset, inde Aloisi corpus exportauit, & veluti clarissimæ victoriæ solam mercedem Valentiam transportauit, ibique cum summa reuerentia & veneratione collocauit, vt refert Antonius Panormita. *Libr. 1. de dict. & fact. Alpho. ca. 4. & 5.* Sicut & Tholosam, præclarissima religionis pignora, sex Apostolorum corpora, aliorumque plurium martyrum reliquias Carolus Magnus Imperator, velut insignes manubias transtulit, vbi adhuc conseruantur. Quocirca & piaculū magnum est, & maxime reipub. interest, falsas pro veris subiici reliquias. Qui dicit sanctum non sanctum, & non sanctum sanctum, abominabilis est apud Deum, *c. si quis dixerit, & can. si quis hominem, 11. q. 3.* Et, Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, *Isaia c. 5.* Earumque omnis abusus extrudendus, & nundinatio, tum ipsarum reliquiarum, *c. 2. de reliq. & venera. sancto. l. 3. de sacros. eccl. C.* tum etiam gratiæ inde prouenientis, *can. qui studet 1. q. 1. c. 2. de relig. & venerat. sanct.* Tantum enim potest auaritiæ cupiditas, vt prætextu religionis aliquando populo imposuerit, & ex abusu bonorum, bona quoque odio fuerint: veluti ille serpens æneus a Mose in deserto eleuatus, sanabat eos, qui morsu serpentum icti laborabant, *Nume. 21. D. Ioan. euang. cap. 3.* Postea tamen dum illo abuteretur populus, extritus ab Ezechia, *4. Reg. 18.* quia ipse nihil aliud quam figura erat venturi Domini.

2 ¶ Solebant † idololatrarum gentilium sacerdotes, sæpe suis technis populo imponere, quales illæ, quæ a Christianis in Alexandria detectæ sunt. Cum enim euerterent templum Serapidis, omnia simulacra inuenta sunt caua, siue lignea, siue ærea, ita elaborata, vt caua pars & terga, templorum parietibus adaptarentur, occultis quibusdam meatibus in muro relictis: per quos deinde per alia quædam arcana adyta, in simulacrorum cauum subibant, & inde quæ visa eis fuisset, responsa dabant. *Niceph. Calist. lib. 12. Histor. c. 26.* Detexit & Daniel absconditum introitum, quem fecerant sacerdotes Bel sub mensa templi, super quā proponi faciebant a rege singulis diebus escas & vinum, dicentes Belem ea vorare: cum ipsi tamen per occultum ingressum, noctu in templum irrumpentes, raperent, *Daniel. c. 14.* Fuerunt & impostores, qui ab imaginibus seu simulacris ligneis vel æreis, quibusdam artibus, vel lacrymas, vel sudorem, vel aliud quippiam admirandum excuterent: & ita rudi populo imponerent.

¶ Quare † hæc notio erit iudicis spiritualis & episcopalis, ne 3
hoc impune fiat, *c. si clericus, ca. 5. de for. compe. tit. 2. Decr. l. b. 2* potissimum si quædam ecclesiasticæ personæ attentauerint tantum scelus. Nam iudex illorum, proprius episcopus est, *c. si diligenti, cum 2. seq. de for. compe. ap. Grego. cap. fin. eod. in 6. l. statuimus, de episco. & cler. C.* Et episcopi est, decernere de reliquiarum veritate, & de miraculis earum, *d. c. 1. & 2. de reliq. & vener. sanctor.* vt de superstitione, & de libris eius exstirpandis, *l. Mathematicos de episc. audient. lib. 1. C. tit. 7.* Atque nominatim curam reliquiarum, & potestatem transferendi eas, & locationem, ad eos pertinere statuit a Leone Cæsare, *l. decernimus. 26. C. de episc. & cler.* Si tamen circa has imposturas scelus, quod sanguine expiandum & vltimo supplicio sit, concurrat, aut quod etiam pœnam habeat a lege ciuili constitutam, nihil prohibet, quo minus & curiæ seculari non deferatur iudicium: vt in aliis placuit criminibus, *Panormitan. in c. cum sit generale, de for. compet.*

¶ Vt † si etiam de possessorio reliquiarum agatur inter eccle- 4
sias, vel pagos, tunc & notio sit secularis regii iudicis, vt placuit senatui Parisiensi, *vide Papum, lib. 1. Rapsod. arestor. tit. 1. arr. 1. & 2.* vt cum controuersia oritur, vel inter possidentes & repetentes, vel etiam inter plures, qui se veras reliquias contendunt pariter habere. Quemadmodum apud Dionem Cassium scriptum est *libr. 35* inter duas vrbes Cappadociæ non procul inter se distantes, controuersiam ortam, cum vtraque diceret se habere gladium Iphigeniæ & indecisam perseuerasse: cum vtraque gladium ostenderet. Eiusmodi & inter Athenienses & Romanos controuersia de Palladio, quod sacrum dicebant imperii pignus i nam translatum Romam, & a Vestalibus obseruari Romani existimabant, furtim ex Athenis sublatum: Athenienses negabant, & se adhuc post Græcorum direptionem habere putabant, *Dionys. Halicar. lib. 1. antiquit.* Difficile tamen est iudicium in controuersiis iis. Verendum enim est, ne si liquido non constet quæ veræ sint reliquiæ, pro falsis veras improbes: vel ne vtrisque veris, impie de aliquibus iudices. Et proinde tunc vbi ambiguæ vtrinque promuntur probationes, consultius fit, si intacta res relinquatur, per iudicium non liquere. Stricta namque ratio, nonnunquam in ambiguis religionis quæstionibus omitti solet: cum summa sit ratio, quæ pro religione facit, *l. sunt personæ 43. de relig. & sumt. funer. lib. 11. P. tit. 9.* Nec ausus est Angelus Michael disputans cum Satana de corpore Mosis, illi inferre iudicium blasphemiæ, sed ad Deum reiecit, dicens, *imperet tibi Deus, Iuda c. 1.* ¶ Neque † statim falsa putanda sunt miracula, quę 5
ex vtraq; parte fiunt, vel arte vel impostura dæmonum fieri iudicandum: si nobis impossibilia natura videantur, etsi in statuis & aliis insuetis appareant. Deus enim non tantum per organa hominum viuentia, gloriam suam & potestatem explicat, sed & per alia instrumenta, & certis locis tantum a se delectis. Sic & ille apud D. Lucam monuit, lapides clamaturos si pueri tacerent, *Luca 19.* & iussit in exprobrationem Balaami asinam loqui, *Nu. c. 22.* Scribit & Nicephorus ex Procopio, Chosroem Persarum Imperatorem, Edessa ciuitate hostem cum exercitu propulisse virtute imaginis faciei Domini nostri Iesu Christi, quam conseruatam publice inuenit, receptam per Angarū toparcham antea Edessæ. Consentiunt & antiqui historiæ auctores. *Niceph. Calix. lib. 5. histo. c. 15. & 16. & lib. 10. c. 30. Euseb. Pamph. lib. 7. hist. ecclesiast. c. 14. Sozom. lib. 6. hist. tripart. c. 41. & 42.* in Cæsarea Philippi vrbe, quæ aliter Paneadis dicta, æreā vnā fuisse Domini nostri Iesu Christi imaginē fabricatā ab ea, quæ curata fuerat a fluxu sanguinis per tactum fimbriarum vestimentorū Christi: iuxta quam herba adnascens, infirmitati simili medebatur, postquam statuæ æreæ fimbrias, nascendo retigisset. Acciderūt & quædā in statuis & imaginibus sæpe prodigia, quæ vel scelerum sunt detestationes, vel signa: quale illud miraculum, quod in ciuitate Beritho contigit,

cum Iudæi imaginem Domini nostri Iesu Christi compertam, velut in eius contumeliam pupugissent, & flagellassent: cuiusq; latus cum pupugissent, tanta copia sanguinis & aquæ promanauit, vt in omnes orbis regiones, quantitas aliqua missa fuerit: Iudæis tanto miraculo consternatis ad fidem venientibus, vt auctor est Athanasius grauissimus & fidelissimus, *lib. exhortationis ad monachos, tract. de passio. imaginis per septem capita.* Scribit & Nicephorus Calix. *li. 18. c. 14.* Anatolium quendam Antiochiæ diis falsis sacrificantem, a Tyberio Imperatore Constantinopolim deductum, eumque, vt iudicium de eo fieret, in custodiam missum in captiuorum locum, manibus post terga reuinctis: vbi cum esset virginis matris magnæ Mariæ statua quædam, & ad eam quasi supplicaturus se conuertisset, statua eum velut infandum & execrandum impurumve detestans, simul & criminis tanti arguens tota se ab eo auertit. Est imago etiam quædam circa chori seu exedrarum ambitum, in ecclesia sancti Saturnini Tholosæ lapidea, quę se inclinauit sponte, antea recta, quo tempore ex pluribus lusoribus vnus eo transeuntibus, blasphemias atroces in Deum coniiceret, dolore amissæ pecuniæ nocte præterita commotus: quamobrem is crimine detecto ea inclinatione, laqueo suspensus præ foribus templi fuit, vt adhuc monumentum scriptura exaratum iuxta imaginem testatur. Sic ego noui, cum adhuc iuuenis essem, viros probos, qui se id vidisse affirmabant. Strabo quoque *lib. 6. Geograph.* narrat, in templo Veneris in Ilio cum Cassandra a Græcis violaretur, Palladium sese auertisse, oculos atque ora aperuisse: *Palladium* autem erat imago lignea Palladis. Imo Ethnicis vix quicquam insigniter horrendum contigit, quin statuæ signum aliquod exhiberent, vt sæpe accidisse annotat Iulius Obsequens *lib. de Prodigiis.* veluti cũ Ligures prælio victi deletive fuerunt L. Æmylio Paulo, & Gn. Bebio Pamphilo Coss. hastæ Martis motæ fuerunt, & Lanuuii simulacrum Iunonis sospitæ, lacrymauit. Item Cato Mario, & Lucio Valerio Coss. quo tẽpore fugitiui in Sicilia trucidati sunt, quadrigæ auratæ a pedibus sudarunt. Et Lucio Marcio, & Sexto Iulio Coss. cum a Sila per ludos Romani trucidati, magnaque strages in vrbe secuta, in arce Spoletana Apollinis simulacrum sudauit. Plura his similia transeo, sed mirabilius illud, quod ea ipsa hora qua Mauritius Imperator interfectus est Romæ Phocę factione, res omnia vt gesta erat Alexandriæ innotuerit, statuis decidentibus & clara voce dicentibus, quid ea ipsa hora Mauritio contigisset, *Niceph. Calix. lib. 18. c. 41. Paul. Diacon.* Et quod legimus Dagonem idolum Philistinorum, ante arcam Dei corruisse conscissis pedibus & manibus & capite, *1 Regum 5.* Hæc certe admiratione digna sunt, & potestatis Dei summa argumenta, sine qua nec dæmones hiscere audent, vel quicquam innouare queunt, & cuius iussu tantum, iræ Dei etiã inter paga-
6 nos, signa exhibuerũt. ¶ Et † proinde animaduerti seuerissime cõsulo in istos impostores, qui & miracula simulant, & lipsana falsa supponunt: sunt enim falsarii, cum in falsis auctorandis lipsanis, põtificis vsurpant ips, *c. 1. de reliq. & vener. sanct.* Et itẽ sacrilegi, iisdemq; quibus illi pœnis puniendi. Occidit gladio Nabuchodonosor sacerdotes Belis, qui fingebant Belum deuorare apposita, *Dan. 14.* Nadab & Abiu, sacerdotes domini a Deo necati, q̃ in eius ministerio ignem alienum supposuissent, *Leuit. c. 10.* Vsus autem reliquiarũ qualis sit, nemo non videt, & ita ad suffragia promerenda venerandas, & ad ecclesiarum sanctificationem pertinere: vt neque altaria, nec ecclesiæ consecrari debeant sine reliquiis martyrum, *ca. de fabrica, & c. placuit vt altaria, de consec. dist. 1.* Inibi tamen sacrosanctum Domini nostri Iesu Christi corpus sufficit, *glos. in d. ca. placuit.*

De Cœmiteriis, & sepulcrorum iure. Cap. 13.

1 *Cœmiterii nominis ratio.*
2 *Quare consecrantur apud nos cœmiteria: item & quod dæmones ad cadauera concurrant.*
3 *Cœmiterii finitio, quod religiosus locus est.*
4 *De locis vbi condi solebant antiquitus corpora.*
5 *Qui fit, vt propria aliquorum sint in Ecclesiis & Cœmiteriis sepulcra.*
6 *Libera sepulturæ electio: alioquin vbi sepeliendus, vbi quis suscepit sacramenta.*
7 *Electus locus sepulturæ a moriente, alius quam eligentis non potest concedi, nisi necessitatis caussa.*
8 *Monachi sepulturam non eligunt: item de aliis qui non eligunt.*
9 *Quæ Ecclesia habent ius sepeliendi.*
10 *Quibus denegatur sacra sepultura.*
11 *Prohibitus sepeliri de facto sepultus in consecrato loco, pollutus locus debet ius exhumatus reconciliari.*
12 *Aliquando prohibitum laicos in Ecclesia sepeliri.*

Qvia † futuræ resurrectionis spes in nobis firma & vera est, 1 & animam immortalem esse, corpusque suum aliquando repetituram. Ideo & de sepeliendis corporibus honeste, sancte, & religiose cura omni ætate & fere inter omnes nationes fuit: quanquam veri Dei cultus apud omnes non esset, quod pluribus docuimus lib. 2. præludiorum optimi Iurisconsulti cap. 43. & 44. Idcirco & loca vbi conduntur corpora, dicta sunt cœmiteria, id est, dormitoria: id enim κοιμητήριον, ἀπὸ τοῦ κοιμάω, dormire facio significat. Sic Dosiadas apud Athenæum *libr. 4. dipnos.* τὰς κοιμητήρια apud Cretam dicit duos habere οἴκους, quorum vnum vocatur ἀνδρεῖον, alterum in quem dormitum mittunt hospites, κοιμητήριον. Vocauit & mortem dormitionem dominus, *D. Ioan. Euang. c. 11.* λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Et postea, vt explicet, ait, λάζαρος ἀπέθανε, id est, *Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt eum a somno excitem:* Et postea, *Lazarus mortuus est.* Et alibi, *non est mortua puella, sed dormit, Matth. ca. 9. D. Marc. 5.* Suntque passim obuia similia in sacra pagina, *Iob. ca. 7. 11. 14. & 21. Psal. 65. & 4. 1. Corinth. 11. & alibi.* Et apud prophanos quoque auctores sic vsurpatum. Qui enim nobis mortuus est, quia excitari non potest, Deo dormit, qui potest: verum quia exspectanda est meta resurrectionis, & mors perpetuum somnium & ferreum dicitur, sicut apud Homerum *Iliade 10. ver. 241.*

Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον,
Statim vt cecidit, dormiuit ferreum somnum.

Et Catullus *ad Lesbiam:*

Nobis cum semel occidit breuis lux,
Nox est perpetua vna dormienda.

¶ Consecrantur † apud Christianos cœmiteria iustis de caus- 2 sis, quarum & illa non contemnenda, quod dæmones concurrere ad sepulcra soleant, vt ait D. Chrysostomus *tom. 2. hom. 35. in Matth.* Sicuti & legimus dæmoniacum in sepulcris habitasse, & ex illis vias obsedisse, *D. Matt. c. 8.* Rationem reddit idem Chrysostomus *homil. 29. in Matthæum dæmones in sepulcris versari, quia periculosam opinionem hominibus ingerere conantur, quod hominum qui obierunt animæ, dæmones fiant, quod etiam a cogitatione nostra vitiam abiit, &c.* Franciscus quoque Venetus *tomo 2. problematum sacræ scripturæ. sect. 2 proble. 79. & 80.* tradit, mortuorum cadauera maxime frequentari ab spiritibus immundis: & inde cadauera, non ex se, sed ex spiritibus circunstantibus terrorem incutere, & maiorem solitario quam associatu: & ideo accendi solere luminaria circa mortuorum corpora, vt arceantur potestates tenebrarum, quæ magis lucem timent, quam talpæ, aut vespertiliones: hinc aspersionem aquæ benedictæ, thurificationem, consecrationem cœmiteriorum. Et ita cœmiteria suo nomine monent Christianos, non nisi modice mortuos esse lugendos, nec exemplo eorum, qui spem non habent resurrectionis: etenim mortui nostri dormiunt tantum, *1. ad Thessalon. 4. ca. quis diuina, can. vbicunque, 13. q. 2.*

¶ Est † ergo *Cœmiterium* locus ecclesiasticæ sepulturæ desti- 3 natus. Ecclesiastica caussa, nempe fides resurrectionis, facit vt cœmiterium dicatur sepultura, nempe quod tantum dormire, & in vitam æternam sepultos excitandos arbitremur: locus namque alius temere electus, in quem, velut cadauer animalis bruti, homo infoditur, videtur potius desperantis sepulcrum, & vt loquar cum Propheta, sepultura asini, *Hierem. c. 22.* Religiosus hic locus in iure ciuili dicitur sepulturæ hominis, *cum in diuersis, de reli. & sumt. funer. in 6.* Proinde cœmiteria sunt per episcopos ab aliis locis profanis & puris, *quod purus locus, l. 1. §. de ea, & l. 2. §. purus, de relig. & sumt. funer.* diuidenda, & consecranda, iuxta ecclesias, *cap. 1. 13. quæst. 1.* ad sepeliendos Christianos, *ca. aurum, 12. q. 2.*

¶ Diximus † in ca. de sepulcro violato, in criminibus, de locis 4 vbi antiquitus condi solebant defuncti, de communi, de gentilitia, & cuiusque familiæ sepultura, & de pœna violati sepulcri, vt bis non existimem repetendum. Dico autem nunc destinatum esse locũ sepulturis cõmunem tantum, non in agris, vt antiquitus *concil. Trib. can. 17.* tum ob mala, quæ inde clam fieri poterãt, vt quis posset homines iugulatos in suo sepulcro cõdere priuato seorsum: tum etiam, vt honestius & ritu ecclesiastico locoq; cõsecrato humarentur, quanquam bonis vilis sepultura non obsit, nea

sit, nec malis speciosa prosit, *in cap. sacris, de sepult. can. vbicunque, 13. q. 5.*

5 ¶ In communi † tamen loco cœmiterii, proprius locus & alieus familiæ esse potest, *c. fraternitatem, c. 3. de sepult.* vt terra sepulturæ aliquorum in principio deputata, vel ante consecrationem emta propriis eorum sumtibus, vel ædificato sepulcro, *cap. aurum, 12. q. 2. c. precaria 10. q. 2.* alioquin enim, vt simoniaca, reiicitur venditio loci sepulturæ, neque pecuniam licet exigere, vt quis in cœmiterio communi sepulturam habeat, abolita omni in contrarium consuetudine, *c. abolenda, c. 13. de sepult. c. quæsta est, & ca. præcipiendum, 13. q. 7. c. ad hæc, de rel. domib. In concil. Tribu. c. 16. & concilio Vasensi sub Leone I. Papa, & Theodos. Cæsar. c. 3.* Quamuis enim in loco, qui priuato in sepulturam in cœmiterio venditur, nemo adhuc sepultus fuerit, tamen locus consecratus est: multo magis si in ecclesia. Et quæ religiosis sepulturis adhærent, *religiosa* sunt, *l. quæ religiosis, de rei ven. in P. ca. quisquis, & c. sicut antiquitus, 17. q. 4.* ideo vendi nequeunt, neque enim religiosum nunc solum locum facit illatio mortui, quemadmodum iure ciuili, *§ religiosum, de rer. diuis. l. 2. § religiosum. de rel. & sumt. funer. in P. Maria. in l. in tantum, § religiosum, de rer. diuis. in P.* vt antea purus videatur locus & vendibilis, *vt in l. si monumento, & ibi Bal. quare pig. vel poss.* sed initiatio seu consecratio. Sicut & apud Ethnicos interdum solebant sepulcra per pontifices & sacerdotes eorum designari, vt ait Strabo *in* 5.

6 ¶ Proinde † ex indulgentia pontificis quisq; sine simoniaca, propriam habere poterit sepulturam in ecclesia, vel cœmiterio aliquo. Et potest quilibet ecclesiam, vel cœmiterium in sepulturam ex arbitrio eligere, *c. feror, & seq. & c. Ebron. & c. vos. 13 q. 2. c. fraternitatem, de sepult.* salua quarta parte parochiali ecclesiæ debita, *c. de his, c. super eo, de sep. ap. Greg. c. fin. eo. tit. in 6. cle. dudum. § verum, de sepul.* quæ secundum locorum consuetudinem definitur, *c. cum super. & c. certificari. de sepul.* Ibi enim, si alibi non eligatur, erit sepultura defuncti, vbi viuens suscepit sacramenta, *c. 1. & c. in nostra, de sep. c. is qui, eo. tit. in 6.* At si electa sit alicubi, cum iuramento non mutandi electionem, ibi sepeliendus est, vbi elegit, nec potest sententiam mutare, *Specula. in tit. de instr. editio. § compendiose, vers. quid si quis iurauit, & tit. de sep. vers. & nota quod si aliquis.* secundum aliquos. Verum hodie hoc iuramentum interdictum videtur, *in c. 1. de sep. in 6. nisi ex voto, & nulla caussa mutandi sit, c. si vero, de iureiur.*

7 ¶ Sic † etiam nec curio ecclesiæ, electã & propriam alicuius sepulturam sua in ecclesia, alteri cõcedere potest eligente inuito *Bar. in l. 2. § 1. de oper. pub. l. 2. & l. si plures. de reli. & sum. fun.* qui non quidem dominiũ eius, sed vsum quæsiuit: nisi ex iusta caussa, quia non possit alius alibi commode sepeliri, vt notat Archidiaconus *in c. præcipimus. 12. q. 1 Ludou. Rom. sing. 688.* vel si ius sepulturæ legetur, vt fieri potest, *Bar. in l. 3. § si quis, de sepul. viol.* Electio tamen sepulturæ intelligenda est libera in iis, qui decedunt, non ratione eorum, qui ius sepeliendi habent. Siquidem morituri eligere possunt, eo quo dictum est modo: dummodo idonei sint, *l. vt gradatim, de mune. & hono.*

8 ¶ Siquidem † monachi non eligunt, sed vbi vel religionem professi sunt, vel nouitiatum agunt, vel conuersionem, sepeliendi sunt, *vide Boer. decis. 175. Innoc. in c. nimis in 1. & ibi in gl. in verbo eligit, de excess. prælat. c. 1. 16. q. 1.* nisi longe ab his locis deficiant, vt nõ possint eo transferri, *c. fin. de sep. in 6.* Tunc enim, vt peregrini eligere possunt, vel si non eligant, in cathedrali ecclesia sunt sepeliendi, vel in parochiali eius loci, *vide Boer. in d. decis. 175.* Et si de non peregrinis agatur: non eligunt sepulturam impuberes, *c. licet, in pr. de sep. in 6.* vel furiosi, *c. si. de success. ab intesta.* Serui autem puberes eligunt, pro impuberibus, domini eorum, *Angelus Clauasius, in Summa in ver. sepultura, n. 7.* Si electio nulla fiat sepulturæ, ibi sepelietur filius, vbi ante sepultus pater, etiam si eius non sit heres, *c. Ebron. 13 q. 2 Oldr. cons. 25. & 257 l. vel quod, & ibi Ba. de relig. & sumt. fun. in P. vide c. licet, de sep. in 6.* Mulier cum viro vltimo, *c. 3. § fi. de sep. in 6. c. vnaquæq; 13. q. 1. c. quos Deus, 33. q. 2.* eligit autem si velit, *c. de vxore, de sep. apud Greg.* Spurius cum matre, non cum patre: vt naturalis tantum cum patre, nisi essent parentes in dignitate, teste Angelo *in Summa in verbo sepultura, nu. 21.* Illi etiam, qui mortuos inferendi ius habent, ex titulo de mortuo inferendo, & nunc ius sepeliendi habent, vt ait Hostiensis *in Summa, de sep. § quid ius funerandi.* & heredes in sepulcro eorum cui succedunt, *l. 4 § 13. de relig. & sumt. fun. C.* Qui inferri possunt in sepulcra familiaria & hereditaria, vide apud Azonem *in summa, de relig. & sumt. fun. C. nu. 5. & 6.*

9 ¶ Sed † & ecclesiæ, in quibus sepeliri quis desiderat, ius sepeliendi habere debent: nam illud commune non est omnibus, sed tantum his, qui habent populum seu parochos, vel quibus ex priuilegio conceditur, *Innoc. in c. 1. de sep. vt in c. nimis iniqua, & c. nimis praua, de excess. prælat. c. priuilegia, de priuil. c. ex parte, de sep.* veluti concessum cordigeris, minoribus, & prædicatoribus, *c. dudum. de sep. in cle.* Si ecclesia interdicta sit vel cœmiterium, sepeliri nemo potest in illis, *c. si ecclesia, de priuil. in 6. c. fi. de sep.* ideo quis in parochiali sepeliendus est, vel si ea sit interdicta, apud monasterium propinquum, *Archid. in c. 1. de sep. in 6.*

10 ¶ Sed † & ex parte decedentium nullo modo conceditur sepultura, & denegatur in loco consecrato interdictis, *c. cum in partib. de ver. sig.* paganis, *c. ecclesiam, & c. seq. de consecr. dist. 3.* Iudæis, hæreticis etiam, post mortem damnatis, *c. sane profertur, 24. q. 2. c. si episc. de hæret. cle. 1 de sepul.* vsurariis publicatis, *c. quia in omnibus, de vsur. cle. c. & c. quamquam, de vsur. in 6.* mortem sibi consciscentibus, *c. placuit, 23. q. 5.* tutorem testamento relinquentibus presbyterum, *c. neq; apud, 88. dist. ex D. Cypria.* excommunicatis, *c. sicut, de hæret. c. fi. de sepul.* maiori vel minori excommunicatione, *c. sane quod super, 24. q. 2.* blasphemis, impœnitentibus, *c. statuimus, de maled.* monachis proprium habentibus, *c. super quodam, de statu monach.* in torneamento morientibus, *c. 1. de torneament.* raptoribus non satisfacientibus, *c. 2. de rapt.* quibus interdictus ingressus ecclesiæ, *c. his qui, de sent. exc. in 6.* paruulis non baptizatis, itẽ vltimo supplicio affectis, certis demtis casibus, *tot. tit. de cadau. punit. in P.* Et in summa ecclesiastica deneganda sepultura iis, qui extra communionem ecclesiæ sunt, vt quibus non communicare debemus viuis, nec communicemus mortuis, *c. ex parte, & c. sacris, de sep.* quales & notorii peccatores & incorrigibiles, mortali peccato infecti, *c. non æstimemus, c. quæsitum, c. quibus, c. pro obeuntib. 13. q. 2. c. placuit, 23. q. 5. c. quicunq; clericus. 23. q. 7.*

11 ¶ Quod si huiusmodi, † qui sepeliri prohibẽtur, facto in ecclesia, vel cœmiterio sepeliantur, polluitur locus, & reconciliari debet Deo, *c. consuluisti, de consecr. eccl. vel alta.* exhumatis sepultis, si ossa cõmode possint internosci, non aliter, *c. sacris. de sep.* Habebant in religione positum Ethnici etiam, ne in æde sacra vel loco publico sepulturæ deputato paterentur impios sepeliri. Quare refertur ex Lysimachidæ Alexãdrini Thebai. lib. 13. de sepultura Oedipi, populum Thebanum, neque apud se cooscelaratum eum sepeliri ferre voluisse, memorem malorum calamitatum, quas propter illum sustinuisset. Prohibet & lex regia, *mulierem prægnantem*, si mortua, humari, antequam partus ei excidatur: qui contra fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videtur, *Marcia. l. 2. de mort. infer. in P. l. Imperator, de stat. hom. l. prægnantis, de pœn. in P.*

12 Iure † ciuili quoq; inuenio prohibitum, ne quis sepeliatur in loco, vbi martyrum sunt reliquiæ, *l. 2. C. de sacros. eccl.* vt inde colligi possit, in ecclesia non esse sepeliendum. Atque in concilio Moguntiaco *c. 52.* constitutum, vt intra ecclesias mortuus sepeliatur: nisi episcopi, aut abbates, aut digni presbyteri, vel fideles laici. Concilium Triburiense *c. 17. can. præcipiendum, 13. q. 2. & c. quibus, eod. vide Greg. li. 4. Dialog. c. 53.* laicos ob miracula, quæ inde sæpe contigisse dicit, omnino ab ecclesia arcet.

De religiosis, & sumtibus funerum, & de mortuo inferendo, & luctu. Cap. 14.

Lib. 11. P. tit. 7.

1 *Edicta duo de iure sepulcrorum iuris ciuil.*
2 *Non licere transferre sepultos absque auctoritate superioris.*
3 *Capitum edicti, Ne in alieno liceat sepelire, & vt funus liceat ducere, explicatio: & de sumtibus funerum, & contra quos, qui impendit, agat.*
4 *Quæ impensæ in funus tantum repetuntur, & quatenus, & qui iure debent sumtus.*
5 *Pro quibus, & quando actio funeraria datur.*
6 *Quid contineat edictum: Ne quis prohibeatur mortuũ inferre.*
7 *Ius inferendi mortui præscriptibile, non sepulcrum.*
8 *Leges circa mortuos sepeliendos honestatis.*
9 *Sepultura rationis quadam.*
10 *De legibus luctus mortuorum, & de pluribus luctus signis.*
11 *Prohibitum lugere milites Hierosolymitanis sodalitii.*
12 *Quæ personæ lugeri debent, & quæ non.*
13 *Tempus, & modus lugendi maritos uxorum.*
14 *Modus lugendi, & luctus varius refertur.*
15 *De pompis exequiarum, & de ordine, quo fiebant.*
16 *De his, quæ sepeliebantur vna cum mortuis.*

17 *Sumtibus sepulturæ modus impositus.*
18 *Ritus erga corpora mortuorum.*
19 *De Tropæis.*

1 IN iure † quoque Cæsareo duo edicta prætoris inueniuntur, quæ pertinent ad ius sepulcrorum: primum est, De religiosis & sumtibus funerum: alterum, De mortuo inferendo. In primo duæ partes. Prima prætor edixit hunc in modum, *in l. 2. § prætor, de reli. & sum fun. in P. lib. 11. tit. 7. Sine homo mortuum, ossave hominis mortui, in locum purum alterius, aut in id sepulcrum, in quo ius non fuerit, illata esse dicentur: qui hoc fecerit, in factum actione tenetur, & pœna pecuniaria subiicietur.* Iure pontificio, qui alienum parochianum ab intestato mortuum sepelierit in alia, quam parochiali ecclesia vrbis, vbi mortuus est, tenetur ossa restituere, & beneficia inde suscepta, & alio modo componere, *ca. ex parte, &*
2 *ca. cum liberum, de sepult. apud Greg.* ¶ Translatio † sepulcrorum per edictum prohibetur, ne fiat sine auctoritate publica imperiali, seu pontificiali, *gloss. l. 8. & l. diui. 39. de relig. & sum. funer. in P. l. 1. & pen. C. eo. l. hereditas. de pet. hered. in P.* Et hinc olim narratur orta seditio, quod Macedonius Arrianus inuita magna parte populi, propria auctoritate arcam, in qua continebantur ossa Constantini Magni, de domo, in qua erat, in ecclesiam transtulerat. Quam rem indigne etiam tulit Constantius Imperator, tametsi ipse quoque esset Arrianus: eum quod in ea seditione multi occubuerant: tum quia Macedonius corpus patris eius, absque ipsius consilio, transferre præsumserat, *Socrates lib. 5. Histor. tripart. c. 32.*

3 ¶ Deinde † & iubetur, *ne quis in aliena sepeliatur mortuus inuito domino, alioquin in factum actione teneatur, l. 2. de relig. & sum funer. in P. & l. si plures, eod.* Per quam qui agit, consequitur, aut vt tollatur quod illatum est, aut loci pretium restituatur: competitque tam heredi, quam in heredem actio perpetua, *Caius in l. is qui intulit, 7. de religio. & sum. funer. P. l. liberum 9. eo. tit.* Dehinc competit remedium, *vt funus ducere liceat*, hoc est, ne prohibeatur quis mortuum suum in sepulcrum inferre, *l. ne corpora, 28. eo.* Ne corpora mortuorum detineantur, neve via prohibeatur, & vt via ad sepulcrum præbeatur, *Vlpian. in l. si quis sepulcrum 12. cum seqq. eo. tit.* neve ob debitum inhibeatur sepultura, *§ hoc autem vt eum de app cognos. in aut.* Est & alia pars edicti de sumtibus funerum. *Quis funeris caussa sumtus factus erit, eius recuperandi nomine in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.* Quo edicto is qui funerauit, persequitur id quod impendit, *l. si quis sepulcrum, 12. § prætor ait. de relig. & sumt. funer. in P* ne insepulta corpora iacerent, & ne de alieno, *d. l. si quis, & l. at si quis, § sed et si res, eo.* quis funeretur. Pertinet itaque hoc iudicium contra heredem defuncti patrisfamilias, & eius bona. Et primum contra eum, cui funus faciendum testator delegauerit, *d. l. si quis, § funus, l. at si quis, § fin. & l. funeris, eo. l. si filiusfam. 31. § si eo.* Ex persona tamen defuncti agit cum herede, & hereditate, quæ repræsentant defunctum, *l. in eo. & seq. de ac. rer. do. P.* cum quo pro funere eius impendendo contrahere videtur, *l. 1. de relig. & sumt. fune.* Et si creditor hereditarius hac actione funeraria separatiq; eius bona ab heredum bonis petere potest, si illi sint pro suis debitis, creditoribus onerati, *l. 1. de separatio. in P.* Atque vt creditores testatoris, minuunt legata ab eo facta, & prius impensum, quam illi legatum, repetunt, *l. at si quis, 13. § sed et si res legata, de reli. & sum. funer. in P.* Minuunt enim bona, impensa in funus, *l. scimus. § in computatione, de iur. delibe. C.* & omni credito præponuntur, si hereditas soluendo non sit, *l. pen. de rel. & sum. fune. in P. l. 1. § pen. ad l. Falc. apud Iustinia.* Quod si de funere procurato matrisfamilias agatur, quæ virum habebat, eadem, quæ de patrefamilias, dicenda sunt: vt & heredes testamentarii, aliique proximi ab intestato succedentes, teneantur ex bonis, quæ vltra dotem marito relinquuntur, *l. Neratius, § fi. de relig. & sumt. fun. in P.* Quod si maritus dotem lucretur pacto, vel partem ex morte vxoris, pro portione dotis tenetur lucratæ, in id quod facere potest, *l. Celsus scribit 22. cum 5. ll. seq. de relig. & sumt. fun. in P. l. in eum, eod. tit.* quamuis pro aliis debitis mulieris, ex dote lucrata, maritus eum heredibus vxoris non contribuat, *l. licet, C. de iur. dot.* Si tamen alia caussa diuortio facto lucratus sit, & alii nupta decesserit, non tenetur funeraria, *l. si mulier 29. de reli. in P.* Quod si nulla dos esset, tunc omnem impensam pater mortuæ præstabit, aut heredes eius mulieris emancipatæ. Et si neque heredes habeat, neque pater eius soluendo sit, maritus in quantum facere potest, pro hoc debito conuenitur: ne iniuria eius videatur, quondam vxorem eius insepultam relinqui, *Pompon. in l. quod nulla. 28. de reli. & sum. fun. in P.* At si dos modica sit quam lucretur vir, & funeris impensa vxoris eam excedant, dari poterit actio in superfluum in patrem, *l. Neratius, 20. § si maritus, de relig. & sum. fun. in P.* Verum si agatur de expensis repetendis ab eo, qui funerauit filium filiamve familias, pater tenebitur, vt de in rem verso, vt funus filiifa. sit æs alienum patris, *l. si filiusfam. de in rem verso, in P.* pro dignitate & facultatibus funeraria actione, *Paulus in l. in patrem. 21. de relig. & sumt. funer. in P.* Si tamen filiusfamilias castrense peculium habeat, primum successores eius tenentur, deinde ad patrem peruenitur, *l. si filiusfam. 31. de relig. & sum. fun. in P.* Si pro filiafamil. quæ nupta erat, quis impenderit, poterit solum contra maritum experiri, & si dotem is restiturus sit, vel pro parte vel in totum nondum recuperata dote: reputabit autem patri, vel ei cui restituenda, quod eo nomine præstitum erit, *l. sed si nondum, cum 2. seq. eo. in P.* Porro qui seruum alienum, ancillamve sepeliuit, habet aduersus dominum funerariam actionem, *l. si filiusfa. § qui seruum alienum, eo. tit. Iulius Pau. lib. 1. recept. sent. tit. 29. in fine.* Ceterum qui impendit, ita demum hos sumtus repetit, si animo repetendi fecerit: non vtique si sola humanitate, & pietate ductus faciat, & sepeliat. Vnde oportebit testari quemque, quo animo funerat: ne postea patiatur quæstionem, *l. at si quis, § sed interdum, de reli. & sumtib. funer.* ¶ Ne-
que † etiam omnia, quæ impensa sunt in funus, semper restitu- 4
untur, neque tantum, quantum factum est, sumtus nomine imputatur, si immodice factum est: debet enim haberi ratio eius, in quem factum est, & ipsius rei, quæ vltra modum sine caussa consumitur, *d. l. at si quis § hac actio, & l. si quis sepulcrum. § sumtus funeris, de reli. & sum. funer.* Funeris caussa sumtus factus videtur is demum, qui ideo fuerit, vt funus ducatur, sine quo funus duci non potest: impensum in elationem mortui: si quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferretur: impensa peregre mortuo, quæ facta est, vt corpus perferretur: quodve ad corpus custodiendum, vel commendandum factum sit: in marmor vel vestem collocandam, *d. l. at si quis. § funeris caussa.* ¶ Quare quod
extra † funus impensum erit, veluti in curam defuncti, vel in ali- 5
ud, non veniet hac actione funeraria, *d. l. at si quis. § hac actio.* Neque hæc etiam in funus impendenti datur, si possit quis impensa repetere alia actione, puta familiæ erciscundæ, vel simili, *d. l. at si*
quis, § Labeo. ¶ Accedunt † superioribus interdicta, De mortuo 6
inferendo, & vt inferre libere liceat. *Quo quave*, inquit prætor, *illi mortuum inferre inuito te, ei ius est, quo minus illi eo cave mortuum inferre, & ibi sepelire liceat, vim fieri veto, l. 1. de mor. inferen. lib. 11. P. tit. 8. Item, quo illi ius est inuito te mortuum inferre, quo minus illi sepulcrum sine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto, d. l. 1. § prætor ait.* Prohibere videtur inferre mortuum, qui prohibetur per viam ire vt inferat, vt prohibere videtur ædificare sepulcrum, qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificationi necessaria est, *d. l. 1 de mor. infer. l. veteris. de itine. actuque priuat in P* si modo ei ius sit eundi: aliter vero, si non sit, qui prohibet, non tenetur interdicto, *d. l. 1. § facere. de mort. infer.* Et ita qui ius habet prohibendi ne in sui præiudicium ædificetur sepulcrum, debet prohibere, & opus nouum denunciare: nam facto opere non datur alia actio, quam quod vi aut clam, *l. 3. eod. tit.* Idem si quis mortuum vnum inferat, vbi ius non est, cui ius est prohibendi, debet prohibere initio: aliter secundum inferre non potest pro-
hibere, si sciens illatum primum tacuerit, *d. l. 3. § fi.* ¶ Et † ita ius 7
inferendi mortui præscribi poterit, remanente tamen sepulcro domini, *l. monumentorum. 6. de reli. & sum. fun.* quamuis longa possessio, ius non tribuat ei, cui iure non competit, *l. pen. de mortuo infer.* Eaque erat lex Solonis, [illegible], forum aut bustum, non vsucapi. quam & explicat Cicero *lib. 2. de legibus.* Erat & lex, [illegible], sepulcrum ne deleanto, neve in alienum funus inferanto, *Cic. 2. de legibus. & l. 2. de relig. & sumt. funer.* Circa funera leges sepulcrales plures ab antiquis latæ fuerunt cum ad honestatem, tum ad sumtus componendos pertinentes, quarum aliquas, quæ retulimus in titulo de sepulcro violato, omittemus, alias paucas
referemus. ¶ Ad honestatem † refero, quæ primum de sepeli- 8
endis mortuis cauta sunt: eo quod ibi humanæ conditionis memoria conseruetur, *l. quidem, de condit. instit.* æternam illis sedem dantes, *Paul. l. si quis eo animo, 40. de relig. & sum funer.* & veluti quietis locum. Qui sepultura caret, melius illi esset si esset abortiuus, *Ecclesiastes cap. 6.* Consulimus quoque publicæ vtilitati, cuius interest ne corpora insepulta remaneant, *l. sunt personæ, 43. de reli. & sum. fun.* Athenienses decem Imperatores suos & quidem

dem a pulcerrima victoria redeuntes, capitali iudicio condemnarunt, quod militum corpora, licet maris sæuitia interpellante, sepulturæ non tradidissent. Id enim nullo modo, nec pie negligi aeptæ ermitti posse putarunt: quod esset in more totius Græciæ solatio parentum viuorumque æmulationi, vt tradit Valer. Maximus *lib. 9. cap. 8.* Tempore persecutionis Maxenni in oriente, fame orta maxima, qua ferme omnis populus moriebatur, Christianorum apparuit longe lateque vera pietas laudata & vulgata, quod cadauera, quæ passim insepulta iacebant, sepeliebant. *Niceph. Calix. lib. 7. c. 28. Euseb. lib. 7. Hist. ecclesiast. c. 20. & lib. 9. cap. 8.* Viros Iabes & Galaad laudauit Dauid, quod sepelissent Saulem & Ionatham, *1. Reg. cap. 31. & 2. Reg. cap. 1.* Et Tobias ob mortuos sepultos misericordiam consecutus, *Tob. c. 1. & 2.* Sub M. Antonino Philosopho, propter multitudinem ex peste cadauerum, leges latæ asperrimæ de sepulcris. *Quandoquidem cauerunt, vt si quis vellet, sepulcrum fabricaret. Quod hodie*, inquit Iulius Capitolinus, *in M. Antonino, seruatur.* Omitto ritus bustorum, dum cremari corpora solebant, exceptis paruulis. Nam moris non erat priscis, vt ait Plinius, *lib. 7.* hominem priusquam edito dente, cremari: quod & docet Iuuenalis, *Satyr. 15.*

Naturæ imperio gemimus cum funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Quod pertinet tamen ad animam, non nocuit bonis priuari sepultura, quemadmodum martyribus & sanctis, *vide D. Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 11. & lib. de cura pro mort. agen. cap. 2. Nam pretiosa semper in conspectu Domini mors sanctorum eius, Psalm. 78.* Et sepultura non animarum, sed corporum est receptaculum animarum n. in supernis, habitaculum. *4. Esdr.* Et mansiones illarum, cœli, *D. Ioan. Euangel. cap. 14.* Neque etiam vel capillus de capite in corpore peribit, quin non resurgat, *D. Mat-*
9 *thæi cap. 10.* ¶ Prodest † autem sepultura, vt memoria nobis illorum, qui excesserunt, sit, & pro iisdem solliciti simus, & amicitiæ vinculum illis absentibus testemur: & ita fiunt pro illorum ope, si egeant, oblationes, orationes, vigiliæ, eleemosynæ, *c. pro obeuntibus, & c. animæ defunctor. 13. quæst. 2.* Nam & iuuari defunctos viuorum orationibus defendit ecclesia catholica, *Dionys. Areopag. lib. de eccles. Hierarch. par. 2. & 3. Gregor. Nazianz. orat. 81. Hieronymus in vita Hilarii, Augustin. lib. de cura pro mort. agen. & lib. 9. confessio. cap. 11. & 12. & de verb. apost. sermon. 32. concilio Carthaginen. cap. 79. D. Ambros. de obitu Valentinian. concil. Africano:* necinaniter viuos baptizari, id est, pœnitentiam agere, pro mor-
10 tuis dixit Paulus, *1. ad Corinth. 15.* ¶ In † luctu mortuorum quoque transigendo, honestatis lex necessaria fuit, tantus est enim ademti patris, matris, vxoris, liberorum, aut amicorum dolor, vt præter modum plures se inde affligant, ac mortem sibi ipsis adsciscant. Interdum & aliqui vsque adeo ferrei & ingrati, vt nec lugeant, nec luctus signa aliqua ferant, interdum & superbe contemnant. Proinde moderatus lugendi modus decretus, & personæ, quæ lugeri, quæve lugere debeant distinctæ. Sic res, quæ in lugendo veniunt, personæ, & modus lugendi obseruabuntur. Res sunt, vt mœrores, vestes circa mortuum, vel mortuo concedendæ, *l. ac. si quis 9. funeris, de reliq. & sum. funer. in P.* curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exsequiarum, orationes funebres, vestes lugubres. Lugubria ea dicuntur omnia, quæ luctum & dolorem vel inuuent, vel retinent: signa mœstitiæ & tristitiæ, quæ diuersi generis fuerunt pro more nationum. *Cum Pelopidas cecidit*, inquit Plutarchus in vita Pelopidæ, *in acie, quam Thessali habebant contra Alexandrum Phereum Persea tyrannum, milites eius Thessali, neque thoracem posuerunt, neque frenos equis detraxerunt, neque vulnera alligarunt, postquam de morte eius audierunt: sed cum armis, & tum etiam puluere sordidi & calidi, ad cadauer quasi sentiens, hostium spolia certatim deposuerunt, equos totonderunt, ipsi quoque tonsi fuerunt: multi in tabernacula sua reuersi, neque ignem accenderunt, neque cœnati sunt. Silentium autem, & luctus tota castra occupauit, quasi non gloriosissimam, & maximam victoriam peperissent, sed a tyranno victi, & in seruitutem redacti fuissent. Ex ciuitatibus autem vbi nuntius ad eas perlatus est, aderant magistratus, & tum etiam Ephebi, id est, puberes, & pueri impuberes, & sacerdotes, ad subeundum humeris cadauer, trophæa, & coronas, & totius corporis armaturas aureas efferentes, habita & orationes funebres, &c.* Neoptolemus filius Achillis, postquã vindictam necem ex Alexandro occato a Philoctete vidit patris Achillis, initium lugendi fecit, & vna cum Phœnice, atque Myrmidonum exercitu crines sepulcro deposuit, pernoctauitque in eo loco, vt ait Dictys Cretensis, *lib. 4. de bello Troiano.* Idemque fecit Neoptolemus, postquam cremauit corpus Aiacis, & in vrnam cineres condidit, & tumulum erexit, tertio a funere die, crinesque reges eorum apud tumulum eius deposuerunt, *idem Dict. lib. 5.* Refert Suetonius *in Caligula, cap. 5.* mortuo Germanico patre Cæsaris Caligulæ, regulos quosdam barbam posuisse, & vxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Alia signa luctus mortuorum, apud Phalaridem *epist. 83. ad filias Stesichori, de morte patris*, his verbis describuntur, ὑμῖν δακρύειν Στησίχορον πρέπον, ἀλλὰ ὑμνεῖν ... ἀλλὰ ... id est, *non est decens lacrymari, sed cantare de morte Stesichori, & in vniuersum, non quidem volo lamentationes & flagellationes, vel afflictiones corporum abiicere: non quia communiter iis affectus omnibus accedant, sed quoniam miserorum sint, quorum non mors, sed vita vel potius mors deplorari debeat.* Iulius Paulus *lib. 1. recept. Sent. tit. 21. cap. 3. qui viuit*, inquit, *abstinere debet conuiuiis ornamentis, & alba veste.* Atra veste enim lugentes olim vtebantur, vt & innuit Statius, *lib. 2.*

Ipse etenim tectum nigra solatia pompa,
Spectatumq; vrbi scelus, & puerile feretrum
—— Produxi.

Quamquam & mulieres in luctu olim veste alba vsas tradit Plutarchus, *in problem. 25.* Mortuo rege tantum apud Persas, ignis, qui sacer dicebatur, exstinguebatur, donec suous esset absolutum. Et ita fieri iussit Alexander Magnus in funere Ephestionis, *Diodor. Siculus, lib. 17. in 12. anno Alexandri.* ¶ Inter † statuta tamen mili- 11
tum Hierosolymitanorum, *tit. 4. qui de Hospitalitate inscribitur, cap. 12.* sancitum a magno magistro seu generali illorum præfecto Claudio de la Sangle, vt honestissime quidem fratres, & milites illorum sepeliantur: sed ne posthac vllus, siue fuerit frater, siue secularis, pullatus omnino, siue vestitus veste lugubri funus sequatur, neque etiam ipsius magistri, vbicunque mortem obierit: idque, vt opinor, vt mortem despicere, vel non timere adsuescant.

¶ Personæ † quæ lugeri debent, sunt parentes & liberi vtrius- 12
que sexus, nec non & ceteri agnati vel cognati, secundum pietatis rationem & animi sui patientiam, prout quisque voluerit: qui tamen eos non luxerit, nõ notatur infamia, *l. parentes, 23. de iis qui notan. infam. lib. 3. P. tit. 2. sic intellige gl. si anus tit.* Vxores viri lugere non compelluntur, sponsæ nullius etiam luctus. *l. vxores 9. de iis qui not. infa. in P.* Et more maiorum, non solent lugeri hostes, vel perduellionis damnati, neque suspendiosi, neque qui sibi manus intulerunt, non tædio vitæ, sed mala conscientia, *Vlpia. in l. libero-*
rum, 11. de iis qui not. infam. in P. ¶ Vxorem † vero per decem men- 13
ses olim virum luxisse arguit, quod scribit Ouid. *in 1. Fastorum*, de anno decem mensium Romuli agens:

Est tamen & ratio, Cæsar, qua mouerat illum,
Erroremq; suum, quo tueatur, habet.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses a funere coniugis vxor,
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Annus autem postea lugendi mulieribus viduis a tempore mortis mariti impositus est, & non lugentibus, aut intra id tempus nuptias repetentibus, pœna dicta infamiæ, *l. 1. de iis qui not. infam. in P.* cui & aliæ additæ, *in l. 1. C. de secund. nupt. lib. 5. titu. 9.* maxime propter metum, ne familiarum fieret confusio, & turbaretur generatio prioris mariti, *l. liberorum, §. etsi talis, de iis qui not. infam. in P.* Et proinde tempus interceptum anni in properante ad secundas nuptias, infamia iure ciuili punitur tantum, remissa infamia, si non ferat insignia luctus, *l. decreto, 15. ex quib. cau. infam. irrog. lib. 2. C. tit. 12.* Remissa etiam iure canonico pœna nuptias accelerantiotra tempus luctus, *c. pen. de sec. nupt.* In Cb... da tamen ciuitate, quæ est iuxta ciuitatem Taogast in finibus Indiæ, vnde Turcæ, præfectum mortuum lege ita iubente, coniuges eius perpetuo lugent, neque vnquam a sepulcro discedunt pulla veste indutæ, & capite nouacula raso, *Niceph. Calix. lib. 18. Hist. cap. 30.* Seneca porro *lib. 7. epist.* annuum tempus fœminis ad lugendum constitutum fuisse a maioribus scribit, non vt tamdiu lugerent, sed ne diutius. Viris lugendi legitimum tempus nullum est, quia nullum est honestum. Sequuntur tamen recte mores locorum, in quibus degunt.

14 ¶ Modus † funerum & luctus etiam varius, eaque de re canit lex decemuiralis, *Extenuato sumtu tribus riciniis & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollito lamentationem*, vt ait Cicero, *2. de legib.* & Solon apud Plutarchum, *in vit. Solon. Mulieres*, inquit, *genas ne radunto, neve lessum funeris ergo, habento. Cic. 2. de legib.* Laniabant quippe genas & faciem, qui olim lugebant, vt innuit de Anna Didus sorore loquens Virgilius, 4. *Æneid.*

Audiit exanimis, trepidoque exterrita vultu
Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.

Diuellere & comam in luctu mortis, vt facit apud Homerum, *Iliad.* 10. Agamemnon & Actionus. Addebatur & funeribus Tibia, vt Ouid. 6. *Fastor.*

Cantabat mœstis tibia funeribus. Et Statius in Thebaide.
Cum signum luctus cornu graue inugit adunco
Tibia, cui teneros suetum producere manes.

Aderat & aliquando tuba, verum in nobilium funeribus olim tuba, in pauperum & plebeiorum tibia, canebant antiqui, *Turneb. in 2. Cicero, de legib.* Eo pertinet quod scribitur a D. Matth. defuncta filia cuiusdam principis, rogatum ab eo Dominū Iesum Christum, illuc peruenisse, & inuenisse ibi tibicines, & turbā tumultuantem, *D. Matth. c. 9.* Erat & funus censorium vsitatū sæpe maioribus, quo mortui cæremoniis omnibus & pompa amplissima efferentur, solitum non nisi magnis viris & de republ. bene meritis tribui. Imperabat præconi suo prætor ex senatus decreto, vt tale funus indiceret: inde *funus indictum*, apud Suetonium, *in Iulio c. 84.* Et apud Pompeium festum 9. indictiuum.

¶ Celebritas supremi diei & officium funebre, quod in funere
15 exsequimur, exequiæ sunt. Adest † & pompa, & exequiarū maior solemnitas in sepeliendis viris de Republ. bene meritis, vt in Lucilio Longo, funus factum apud Corn. Tacitum, *lib. 4.* Augusto Octauiano, apud Diuum Cassium *lib. 48. hist. Rom.* Aderant in funere ducendo accensæ faces, *Corn. Tac. dum agit de Augusti funere. Virgil. in lib. Æn. dum de Pallantis funere agit.* lecti funebres, *Florus lib. 48. epit. Liuii.* præcedebant sacerdotum collegia, *Appian. in Syllæ funere* & præferebantur omnia mortui ornamenta, maiorumque imagines. Procedebat funus more prisco, sequebantur homines, quasi post ipsum defunctum morituri subsecuturique, a quibus dicebatur, *o, eleu, te sequemur.* Inde & dictæ exsequiæ, vt apud Donatum legimus in illud Terentianum, *funus interim procedit nos sequimur.* Etsi aliquādo alius ordo seruatus, præcedente pompa sequente m... tuo, vt apud D. Hieronymum legitur de funere Blesillæ, *epist. ad Paulam de dormitione Blesillæ.* Legimus autem & apud D. Lucam in funere filii viduæ turbam ciuitatis multam adesse, cum Dominus eum suscitauit, *D. Lucas, c.*
16 7. ¶ Simpliciores † homines aliquando decedentes iubebāt se sepeliri, secumque ornamenta quædam: quod non faciendū tamen Iurisconsulti tradunt, nec voluntatibus defunctorum circa funus illegitimos obediendum, *l. ac. si quis. § funeris, & sequen. de relig. & sum. funer. l. fin. §. fin. de aur. & arg. leg. l. seruo alieno §. fin. de leg. 1.* Inuehitur in eos, qui sepulcra magnifica, vt trophæa, ædificant, Diuus Chrysostomus *homil. in Psal. 48. tomo 1.* Scribit tamen Iosephus, *l. b. 7. antiq. c. 16.* Salomonem, Dauidem patrem cū multis diuitiis sepeliisse, & ab eius sepulcro Hircanum pontificem, vt liberaret ciuitatē ab obsidione Antiochi filii Demetrii, accepisse tria millia talentorum, Herodemque partem accepisse. Refert Athenæus, *lib. 4. ca. 19.* aliquem aureos nummos multos deglutisse cum in extremis laboraret, & ita mortuum: alium in sagorum consuisse eoque se induisse, & misisse familiaribus suis, vt eum ita indutum sepelirent, neque vrerent, aut cultum quendam ad-
17 derent. ¶ Syracusii † funebrem pompam prisco more supra modum sumtuosam excoluerunt, sumtus tamen in funeribus consuetos, postea præscripto modo coercuerunt, adiectis etiam in lege funerum actionibus, *Diodor. Sicu. lib. 11.* Cyrus, *Xenophon lib. 8. Cyrop.* rex Persarum moriturus iam, & sepulturam sibi eligēs, iussit filiis suis, vt corpus suum tantum terra conderent, vt intra commune omnium rerum matris gremium, non autem auro vel
18 argento. ¶ Sepeliebantur † enim antiquitus mortui terra. *Gen. c. 3. 47. 49. 50. Tob. 4.* non autem vrebantur nec Romæ quidem, vsque ad tempora Syllæ *Cicero 2. de legib.* qui voluit cremari, metuens, ne talionem reciperet erutorum corporum sepultorum, *Plin. lib. 7. cap. 55.* Et scio barbarorum quosdam corpora suorum vulturibus lanianda insepulta proiecisse: alios in flumina, alios suos senes de rupibus præcipitasse, vt hyperboreos, *Plinius lib. 4. cap. 12.* alios viuas vxores cum cadaueribus maritorum in rogum iniicere solitos, vt Erulos, *Procopius, lib. 2. de bello Gothico.* Sed hæc silenda potius puto, vt ritus crudeles Scytharum in sepultura regum, cum quibus & quinquaginta regis ministros iugulabant, *Herodotus in Melpom.* Et Indorum, cum quorum cadaueribus vxores vitam relinquebant, *Valer. Max. lib. 2. cap. 2.* ¶ Inuentum † Phrygum, Præficæ sunt: quæ erant mulieres conductitiæ, quæ 19
ex alieno animo, mortes quæ ad se nihil pertinebant, cum mercede deflebant. Næniamque, quod Phrygium vel Hebræum est vocabulum, seu Latine lessum agebant ad tibiam. Quod innuit Varro, *lib. 4. de vita popul. Roman. ab ... quit. a muliere quæ optima voce esset, Pergama laudari, deinde Næniam cantari solitam ad tibiam, & ad fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent.* Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica, vsque ad secundum Punicum bellum. Et Papinius *in Epicedio patris.*

Vt Pharios alia ficta pietate dolores.
Migdoniique colunt, & non sua funera plorant.

De Xenodochiis & aliis piis locis.
Cap. 15.

1 *Remissiue de his ibidem.*

De Xenodochiis, † ptochotrophiis, & aliis collegiis piis & religiosis, diximus in personis ecclesiasticis ... & de ... ferentia beneficiorum horum, & aliorum, nempe lib. 15. cap. 28. 1

De feriis, festisque, & profestis diebus.
Cap. 16.

Lib. 2. P. tit. 11. Lib. 2 Decret. tit. 9. Lib. 3 C. tit. 12.

1 *Festorum institutionis caussa.*
2 *Dierum diuisio in festos, profestos, & intercisos.*
3 *Feria, publica, familiares, propria: publica rursum, statiua, conceptiua, imperatiua, aut nundina, & de singulis. Item de nomine feria.*
4 *Feriarum, alia in honorem Dei, quædam ad homines pertinent.*
5 *Statiuæ feriæ, quæ apud Hebræos, & Ethnicos.*
6 *Festa nobis Christianis, quæ mobilia & immobilia.*
7 *Quæ feriæ conceptiuæ Ethnicis, & nobis.*
8 *Quæ feriis messium aut vindemiarum tractari a magistratibus possunt: idem nu. 20. 23. 25.*
9 *De Feriis nundinarum.*
10 *Feriæ publicæ vel alterius lætitiæ, de festo seruorum cantorum, & de aliis, lagenophoria, saturnalibus, carnisprinio. & Iudæorum saturnalibus de festo phurim, seu sortium & aliis eorundem.*
11 *Veneris festum degustandis vinis.*
12 *De feriis imperatiuis seu repētinis aut indictis ex variis caussis captarum ciuitatum, victoriarū, renouati imperii, vel ob alias res prospere gestas, & in honorem principis, aduentus iucundi principis. Constantinus & Helena festum ob luctū & indictum quadragesimum Iudæorum ob incensam Hierosolymam.*
13 *Romanis festum nullum atratum, vt aliis nationibus.*
14 *Ante proditos fastos pontifex minor futuras ferias nuntiabat: & quomodo luna obseruata.*
15 *Inc ... apud Hebræos, & Romanos mensis a luna noua, & inde fasti computabantur.*
16 *A quibus abstinendum feriarum diuinarum tempore, & de superstitiosis in eo Iudæorum.*
17 *Nundinæ & mercatus diebus festis inhibiti.*
18 *Venari festis diebus a Carolo Magno prohibitum.*
19 *Nefasti & fasti dies cur dicti, institui.*
20 *Quæ tempore festorum iudicialia non possunt fieri, & quæ possunt.*
21 *Festis diebus induciæ olim inter hostes & exercitus.*
22 *Capite damnati ob mysteria diuina violata.*
23 *Quid denicales feriæ, & quid in his prohibitum agere: & quæ feralia & parentalia.*
26 *Festa diebus interdum si plura sint, quam operibus vacari possit, restringuntur & expunguntur ab Episcopo & quomodo.*
27 *Quibus sacris diebus pius Christianus animum intendere debet, & quæ debeant ex abusu recepta reuici.*
28 *De non colendis calendis Ianuarii.*
29 *Strenæ calendis Ianuarii dantur.*

Plato † tradit, 2. *de legib.* Deum, genus hominum laboribus natura pressum, miseratum, haud obscure in laborum remissionem, solemnia illis sacra, festaque in ipsorum Deorum honorem instituisse. 1

instituisse. Si verum est, quod ait Democritus apud Stobæum, *sermone de auaritia*, quod βίος ἀνεόρταστος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος, id est, *vita sine festiuitatibus, longa est via sine diuersoriis*: summa fuit Dei prouidentia, & etiam secuta humanæ experientiæ necessitas, dies quosdam ab opere consueto quiescentes constituere, & humanam hanc laborum infirmitatem a laboribus aliquando recreare, non in via deficeret, vtque terrestribus sudoribus intermissis, animus ad maiora & cœlestia consideranda raperetur: & eum a tempore, quo labori addictus est in peccati vltionem, *Genes.3.* agnosceret, & veneraretur, & placaret. Docuit id exemplo primum Deus, cum per sex dies vniuersa, quæ cœlo marique continentur, creauit, & requieuit die septimo, *Genes.2.* qui ideo dicitur sabbatum, id est, quies: vnde & postea, sanctus dies quilibet septimus fuit, quia sabbati requies, *Exod.15. Leuit.23.*

2 ¶Secutæ † & aliæ feriæ, quas vt euoluamus facili negotio, præfabimur quod de discrimine dierum apud Romanos tradit Macrobius, *lib.1. Saturnal.c.16.* annum in menses, menses in dies distribui. Dies autem omnes aut festos, aut profestos, aut intercisos vocari ex Numæ distinctione, festos diis dicatos: profestos hominibus, ad rem publicam & priuatam gerendam: intercisos, Deorum hominumque communes. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: profestis, dies fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Erant dies agonales, vt ait Varro, 5. *de lingua Latina*, per quas rex in regia arietem immolabat: dicti ab ago: eo quod interrogabatur princeps ciuitatis, dum princeps gregis immolabatur a sacrificulo num ageret, id est, num sacrificaret. Ouidius innuit *1. Fastor.*

Qua nota adde dies dictis ex ordine Nonis,
Ianus agonali luce piandus erit.
Nominis esse potest succinctus caussa minister,
Hostia cœlitibus quo feriente cadit:
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros
Semper agatne, rogat, nec nisi iussus agit.

Loco principis & iubebat sacrificulo, vt ageret magistratus. vt meminit Dionys. Halicarnassæus in 6. Et Ouidius *4. de Ponto, eleg. 9.* ad Græcinum consulem.

At cum Tarpeias esses deductus in arces,
Dum caderet iussu victima sacra tuo.

Quare dum magistratus sacrificia facerent, vel auspicia captabant, per præconem clamante sacrificulo iubebant, hoc age, vt liquet ex Plutarcho in Numa, & in Marcio Coriolano. In intercisis, quibusdam horis fas est ius dicere, quibusdam non fas. nam quo tempore hostia cædebatur, fari nefas erat & cum adoleretur: inter cæsa & porrecta, licebat *hæc & Varro lib.5. de ling. Lat.* Et sic de nefastis & fastis agens Ouid. ait, *lib.1. Fastorum.*

Nec toto præstare die sua iura putaris,

scilicet præturem,

Qui iam fastus erit mane nefastus erat.
Nam simul exta Deo data sunt, licet omnia fari,
Verbaq; honoratus libera prætor habet.

3 ¶Feriarum rursum, aliæ publicæ, aliæ familiares, seu propriæ familiarum. Publicarum genera quatuor, aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ aut imperatiuæ, aut nundinæ. Feriæ dicuntur, dies quibus cessatur ab opere aliquo, dictæ, quod illis vel ferirentur hostiæ, cultuique diuino dabatur opera, a ferendis epulis. Et per extensionẽ dicuntur etiam feriæ, dies sex post dominicum, quos nomine planetarum & idolorum dicebant Ethnici, lunæ, martis, mercurii, &c. Quibus ex instituto Syluestri Papæ nominibus omissis, vel ab ecclesia explosis, feriæ dicti omnes dies, quod omnibus diebus Deo vacandum sit, quod vide late explicatum apud Brunum, *lib.6. de cerem. c.6.* Feriæ etiam dictę sunt, dies in quibus ab aliquo opere vacui, dabant homines vel dare poterát operam aliis negotiis, quales sunt feriæ nundinarum, messium, & vindemiarum, in quibus, vt dicemus, inprimis silent opera rustica, & lites in aliis vigent, & vacatio quoq; litium est seu iustitium. ¶Pro-

4 inde † ex quatuor generibus feriarum, quædam ad honorem Dei, quædam ad homines pertinent, & earum quæ ad homines pertinent, quædam pro veneratione principis, quędã pro vtilitate seu necessitate hominũ, quædam ad publicam lætitiam vel luctum.

5 ¶Statiuæ † feriæ ad Dei honorem pertinentes sunt illæ, quæ anniis certis, statis, & reuolutis contingunt diebus & mensibus, in fastis seu Kalendariis annotatæ. Quemadmodum apud Hebræos festum expiationis quotannis decimo die septimi mensis, qui in 9 Octobris nostri incidit celebratum est: quo vnico die mãdauit Deus ieiunium seruari, *Leui.23.* vocabat יום כפורים iom chaphorim. Erat & illis in mense Thisri, qui in 21 Octob. incidit, festũ הושענא רבה hosceana raba, festum palmarum grande: septimus dies tabernaculorum, quo canũt lætaniam iuxta, cuius formam propo suit And. Osiãder, *in annot. quas adiecit Harm. euang. lib.3 c.36.* Et 15. die septimi mensis Thisri, id est, 15 Octobr. celebratur festum Tabernaculorum, quod durabat septem continuos dies, vt repeteretur memoria diuinæ protectionis populi in deserto, *Leuit.23. D. Ioan. Euang. c.7.* vocant Hebræi festum סוכות socot, Græci σκηνοπηγίαν. Erat & illis prima die mensis septimi, זכרון תרועה zecron terogna, *festum tubarũ*, quod illi vocant, memoriam clangoris, per quam dicunt commonefieri populum de liberatione Isaacis, ac immolatione, *Leuit.23.* Erat & illis statũ festum septimo quoq; die quod sabbatum, requies ab opere hominum & iumentorum & boum, *Exod. cap.23.* & septimus annus terræ, *Exod.23. Leuit.25.* Erat dedicatio noui templi, eo absoluto post reditum ab exilio Babylonico 23. Martii, *Ioseph. lib.11. c.4.* Apud Ethnicos & Idololatras, etiam gentiles, erant festa stata, vt 15. die Februarii celebrabant Romæ *Lupercalia*, & die dictum februarum, *Ouid.5. Fast. Quirinalia* seu festum stultorum 18 Februarii, & eodem die *Feralia*, *Ouid.2. Fast.* Et *Charistia*, festum 19. Februarii, a cognatis in familiis celebratum.

Scilicet a tumulis, & qui periere propinquis,
Protinus ad viuos ora referre iuuat. Ouid. eo.

Erat ex quinquatriis vltima dies 23. Martii, quæ tubilustrum.

Summa dies e quinq; tubas lustrare canoras
Admonet, & forti sacrificare die. Ouid.3. Fast.

Targelia, festum Apollinis, *Suidas.* 7. Aprilis. *Robigalia*, ad rubiginem a segetibus arcendam 25. Aprilis, *Plin. lib.18. c.29.* vt eodem die Athenis festum Θαργηλιῶνος. *Lemuria*, sacra nocturna, mense Maii celebrata nocte ad fugandos e domibus lemores, *Ouid.5. Fast.* Docet & Eusebius Pamphil. *lib.17. de præpar. euang. c.7* gentiles quoque septimam quamque diem in veneratione habuisse, ex Hesiodo, & Homero. *Plynteria* celebrabantur Athenis & in Pyræo, quo tempore & Palladis claudebatur templũ, quod festum tam necessarium aliqui sibi, ac vniuersæ ciuitati esse arbitrabantur, vt nullus Atheniensium etiam summa coactus necessitate, aliquid die illa operari auderet, *Xenophon lib.1. rer. Græcarum.* Fiebat que vigesimoquinto die mensis Θαργηλιῶνος vigesimoquinto Aprilis, qua die Alcibiades ab exilio reuersus est, *Plutarchus in Alcibi.*

6 ¶Apud † nos, qui Christum dominum & Deum adoramus & colimus, stati dies festi plures sunt, vocantur & festa immobilia, & mobilia: immobilia, vt dies dominicus, *sic nuncupatur Apocalyp. c.1. de hoc Leo pont. max. epist.79. & Niceph. Cal. lib.7. c.46.* qui sabbatum Iudæorum antiquauit, quo resurrexit dominus a mortuis, septenis recurrens singulis diebus, quo danda opera hymnis, & Dei laudibus, omni labore corporis remisso, *in concilio Matisconen. c.1. in concil. Cabilonen. c.18. Agathensi c.47. Aurelian. c.2. can. ieiunia, de consecrat. dist.2. cap quod die, 75. distinct.* vt nec eo die ieiunandum, *cap. sommium, & c seq. de consecrat. dist.3. c. placuit, eod.* nec in oratione humilitatis prosternenda esse corpora, quia lætitiæ dominicæ resurrectionis est, placuerit, *c. quoniam, de consecra. dist.3. c. si quis presbyter, 30. distinct.* Sunt alii dies festiui, certis temporibus consecrati in honorem Dei, & mysteriorum eius, & in venerationem martyrum, aliorumque sanctorum eius, vt & ipsi apud Deum nostri memores sint, vnde a Diuo Augustino vocantur memoriæ martyrum, *D. August. lib.22. de ciuit. Dei, c.10.* Neq; enim reuocandum in dubium duco, quod fides ecclesiæ Catholicæ credit firmiter, pios & sanctos viros, etsi ex hac vita discesserint, tamen memoriam nostri facere apud Deum, a nobis interpellatos, vt se facturum Diuus Petrus post obitum dixit, *2. Pet. c.1.* Et ex veteri & nouo testamento diuinæ legis satis constat, vt non nisi malitiose calumniari quis veritatem possit, veluti ex Psalmo 31. elatum, *pro hac orabit*, inquit, *ad te omnis sanctus, &c. Et si steterint Moyses, &c.* Hieremiæ 15. Docet & angelus apud Tobiam, *cap.12. & in cap.8. Apocalyp.* Et angelus est pro populo apud Zachariam orans, *Zachar.1.* & apud Hieremiam, *c.29.* angelis porro sancti & beati similes sunt, *Lucæ 20.* Omitto orationem Oniæ mortui pro populo, *2. Machab.15.* & quæ Cyprianus, *epist.1. lib.1. & 3. lib. epist.6.* & Hieronymus *contra Vigilantium* scribunt. Diuus Ignatius etiam, *epistol.8. ad Tharsenses, dies festos*, inquit, *nolite exhonorare.* Et Diuus Gregorius Nazianzenus testatur *lib. de pauper. aman.* nos festos in honorem martyrum veritatis celebrare, vt quorum certamina veneremur, eos imitemur. In summa qua-

lia sunt festa immobilia apud nos, docebit te Gratianus, *in c.1. de consecr. dist.* 3. & Gregorius 9. *in c. conquestus, de feriis.* quibus addentur & alia infore expressis, *c. crucis de consecr. dist.* 3. *Cle. si dominum, de reliq. & vener. sanct. & c. fin. de feriis, c. si de sent. exc. in 6. in l. pridie, de fer. in P. l. dies, l. omnes, C. eo.* & si qua alia ab episcopo, clero, & populo recipiantur, ratione quadam speciali, *c. pronunciandum, de consecr. dist. 3. in concil. Magunt. c. 36.*

7 ¶ Mobilia † porro festa, cōceptæ feriæ dici possunt: quæ quando celebrandæ sint, singulis annis ante a pontificibus prædicitur, veluti Pascha, Rogationes, Ascensio Domini, Pentecoste, Corpus Christi. Erant & feriæ conceptiuæ apud Ethnicos, Latinæ, sementiuæ, paganalia, compitalia, *Macrob. lib. 1. Satur. c. 16. ex Varrone, 5. de ling. Lat.* Pro veneratione principis, & aliorum heroum, statiuæ etiam feriæ sunt: si natalis dies eorum obseruetur feriatus, si dies initiati imperii, *l. omnes dies, 6. de feriis, C.* vt decretū a triumuiris Romanis, vt qui senatores, vel senatorum filii, natalem Cæsaris diem lauru coronati non celebrassent, ii mulctam decies HS. penderent, *Dion Cassius, lib. 47. hist.* Adrianus die natali suo mille ferias edidit, *Ælius Spart. in Adriano.* Cumque Iulia Octauiani Cæsaris neptis ex sorore, vxor Agrippæ, Caium peperisset, sacrificium perenne natalibus eius, cum quibusdam aliis decretum est: priuatim autem ædiles natalibus Augusti, ludos equestres & venationem ediderunt, *Dion Cassius lib. 60. hist.* Megalesia, ludi celebrati in honorem magnæ matris, vt dicebāt deorum Ouid. 4. *Fastorum.* 5. Aprilis, vel secundum Liuium, *lib 9. decad.* 3. idibus Aprilis. Athenis quotānis celebrata sunt *παρὶ ψα*, festum institutum in memoriam felicis reditus Thesei, qui interfecto Minotauro in Insula Tauro, & liberatis Atheniensibus a difficili tributo, secum ex Creta obsides Atheniensium liberos incolumes reducens, die 8 Octobris, vrbem ingressus est, *Plutar. in Theseo.* Sicuti etiam *μέτοικια* celebrabant 16. Iunii in honorem Thesei, quod is in vnam vrbem, quam appellauit *ἀθήνας*, sparsos ante coegerit, *Plutarch. in Theseo.* Thucydides vocat hoc festum *ξυνοίκια, libro secundo, pagin.* 40. Sicyonii celebrabant festum *σωτήρια*, in honorem Arati 5. Nouembris, eo quod ille hoc die Anthesterionis mensis, patriam a seruitute tristi regum Macedonicorum in libertatem vindicauerat, *Plutarch. in Arato.*

8 ¶ Ad † vtilitatem hominum sunt & necessitatem rusticæ feriæ vindemiarum, & messium, quæ conceptiuæ sunt, & indicuntur a præsidibus prouinciarum, iurgiorumque clauditur campus, vt liberius colligendis fructibus nauetur opera, *l. publicas, cum 2. seq. C. de feriis, lib. 3. titul. 12. l. 1. eodem titul. lib. 2. P. titu. 12. cap. significauerunt, de iudic. apud Greg.* paucis exceptis, quæ suadent ius etiam dici iis temporibus, vt in caussis, quæ summarie & de plano expediri mandantur, vt *Clem. sæpe, de verbor. signific. l. mile. §. sexagima, ad l. Iul. de adult. in P.* si res, de qua agitur, tempore dilato sit peritura, *l. 1. § sed excipitur, de feriis, in P.* si tutores vel curatores dandi sint, *l. 2. eo. tit.* vel amouendi: si alimenta petantur: si missio in possessionem ventris nomine facienda: si ætas probanda, &c. de quibus *in l. 2. & 3. de feriis in P.* volentibus quoq; & consentientibus litigantibus vtrisque, etiam his feriis iudicium fieri poterit, *c. fi. §. fi. de fer. apud Gregorium.* Possunt & actus voluntariæ iurisdictionis expediri, *l. actus omnes, l. 8. C. de feriis* latrones comprehendi & torqueri, *l. pen. C. eo.* fiscales & publicæ causæ agi, *l. publicas, C. de feriis.* Constituuntur autem istæ feriæ messium, & vindemiarum ex more regionis & consuetudinis seruatæ, *Paul. in l. præsides, 4. de feriis, in P. l. si in aliquam, 17. de off. procons. lib. 1. P. tit. 16.* Sicuti nec sementiuæ feriæ statæ erant institutæ ad procurandam maiorem segetem, tunc factæ quando semina iacta erant. Sicut innuit Ouid. 1. *Fastor.*

Ter quater euolui signantes tempora fastos,
Nec sementina est illa reperta dies.
Cum mihi (sensit enim) lux hæc indicitur, inquit,
Musa quod a fastis non stata sacra petis,
Atq; dies incerta sacris, sic tempore certo,
Seminibus iactis est vbi fœtus ager.

9 ¶ Nundinarum † feriæ videntur contraria ratione superioribus inductæ, vel ad releuanda opera rustica, nam illæ paganorum sunt & rusticorum, quibus cōueniunt negotiis propriis vel mercibus prouisuri, vel leges accepturi, vel iurgia composituri, vt late explicat Macrobius *lib. 1. Saturnal. cap.* 16. Interim autem auocabantur a rure, *l. 2. de nundinis, in P.* Erant nundinæ feriæ post octauum diem, nam tot rustici laborabant, nono mercatum petebant. *Nundinis,* inquit Plinius, libro decimooctauo, cap. 3. *vrbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis habere non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quin somnusque in stramentis erat. & al bibbeo 28. c. 2. vngues desecari nundinis Romanis tacenti atque a digito indice, multorum pecuniæ religiosum est.*

10 ¶ Ad † vtilitatem etiam hominum, illæ feriæ videntur inductæ, quæ lætitiæ consecratæ sunt. Sic fuerunt quædam festa statuta Clarotis seruis dictis, Cretensium, in Cydonia: quibus liberi ciuitatem non ingrediebantur, sed serui rerum omnium erant domini, atque liberos flagellare poterant si libuisset, *Athenæus lib. 6. cap. 6.* Erat & Cantorum festum, quod tempore festi Dionysiaci agebatur, in quo singuli accedentes, veluti præmium suis diis cantilenas persoluebant, *Athenæus lib 7. cap. 1.* Lageuophotia festum in Alexandria, quod fiebat decumbentibus conuiuis, & deferentibus singulis lagenam secum, *Athenæus vbi supra.* Erant & Saturnalia, de quibus late Macrobius, *lib. 1. Saturnal. c. 2. & Lucianus in Saturn. seu Chronosol.* Addidit huic festo Caligula, vt lætitiam publicam augeret in perpetuum, vnum diem, vocauitque Iuuenalem, *Suetonius in Caligula, cap. 17.* C. Cæsar duos, *Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 2. & cap. 10.* Sic quatuor fuerunt Saturnaliorum dies, secundum Dionem quinque, *Dion Cassius lib. 59. & 60.* secundum alios septem, circa 14. Kalend. Ianuarii. Apud nos ante quadragesimam feriæ maxime gulæ & voluptatis in carnisprīuio. Inter Hebr. 15. Augusti, *Paul. Eber. in Cal. hist. in 15. Aug.* Iudæi celebrant conuiuia, credentes illa die mitigatam captiuitatem Babylonicam, & incoari nouam anni partem. Erat apud Iudæos festum פורים purim, sortium, seu vrnarum, 14. die mensis Adar, seu 14. Martii, *2. Macchabæor. cap. vlt. μαρδοχαϊκὴ ἡμέρα*, quo die Iudæi extra Susam habitantes, a cæde eorum vim parantium desistentes, epulis & hilaritatibus sese dederunt, læti propter insperatam conuersionem extremi periculi in summam tranquillitatem, *Esther cap. 9.* Suntque hæc Iudæorum Bacchanalia. Quibus diebus legunt historiam Hester, vbi quoties fit mentio Haman, pugnis & malleis pulsant scamna in synagogis. Habent etiam & aliud festum, quod illis dicitur, שמחת תורה schomachethorah, lætitia legis, in qua exsultant Iudæi: quod hoc die finitur lectio quinque librorum Mosis, & incoatur denuo primus, legiturque prima סדרה sedara: itaque nocte singuli accendunt suos cereos lychnos, 23. Tisri. seu Octobris, *Paulus Eberus in Calendario, in vigesimotertio Octo.* Hocque ipso die, Romæ Annæ perenne festum geniale, quo coniuges cum liberis, vt ait Ouidius 3. *Fastorum,*

Protinus errantes læti vescuntur in agris,
Et celebrant largo seq; diemq; mero. Et rursum,
—annosq; precantur,
Quot sumunt cyathos, ad numerumq; bibunt.

¶ Erat † & festum Veneris, degustandis vinis institutum, secundum occasionem quam refert Ouidius 4. *Fastorum,* & Plinius *lib. 18. cap. 19.* 11

12 ¶ Erant † quoque feriæ Imperatæ, vel imperatiuæ, quas consules vel prætores pro arbitrio potestatis indicebant: nuncque & indicuntur ab aliis iudicibus vel principibus, & vocantur repentinæ. Princeps tamen solus generales has repentinas indicere potest, non etiam inferiores, *l. a nullo iudice, 4. de feriis, C.* Imperabantur vt plerumque ob euentum quendam populo, vt si terræ motus, vel spectrum aliquod apparuisset: quibus & addebantur supplicationes publicæ, & orationes, *vide Liuium 1. lib. decad. 4. & lib. 1. decad.* Et more Romano receptum erat, vt esset vnus præfectus vrbis, qui feriis celebrandis præesset: quod tamen officium intermissum est eo anno, quo ciuile bellum Cæsaris & Pompeii cœpit, & apud prætores potestas fuit, *Dion Cassius lib. 41. histor. Romana.* Ob lætitiam publicam indictæ sæpe feriæ, & postea sæpe annis sequentibus vsurpatæ: vt insignis dies factus 13. Martii, qui Hebræis Adar, ob insignem victoriam Iudæ Machabæi, prostrato exercitu Antiochi duce Nicanore, *2. Machab. cap. fin. Iosephus lib. 12. de bello Iudaico, cap. decimoseptimo.* Et si res quædam feliciter succedat, indicuntur aliquando feriæ, *l. 1. C. de feriis.* veluti cum Iulius Cæsar vicisset Cn. Pompeium in Hispania triumphum Romæ egit, & feriæ quinquaginta dierum actæ, *Dion Cassius lib. quadragesimo tertio histor.* Similiter diem, quo capta fuit Alexandria ab Octauiano, festiuum esse statuerunt Romani, & ab eo sequentium annorum numerandi initium sumi, *Dion Cassius libro quinquagesimoprimo historiarum.* Sic quia per decennium tantum, primum fuit decretum imperium Octauiano Augusto post victoriam Triumuiratus, eoque elapso per aliud decennium renouatum est & continuatum: inde postea

Impera-

Imperatores, etsi ad vitam subirent imperium, tamen singulis decennijs pro imperij renouatione festum agebant. Quod & suo tempore factum testatur Dion Cassius, *lib. 53. histor.* Ferias quoque indici extra ordinem ob res prospere gestas, vel in honorem principis, & in his iudicia facta restitui in integrum, tradit Vlpianus, *in l. sed & si per prætorem, l. 6. §. si feriæ, ex quib. caus. maior. lib. 4. P. tit. 6.* Et Imperator orientis Emanuel Comnenus primum diem Maij ob memoriam Constantini & Helenæ, festum esse voluit, *lib. 2 constitutionum iuris orientalis, in const. eius 2. tit. περὶ ἀπραξίμων ἡμερῶν, siue de ferijs.* Proconsules quoque pro iucundo suo aduentu, dum in aliquam celebrem prouenirent ciuitatẽ, vel caput suæ prouinciæ, ferias quæ secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuissent, dabant, *Vlpia. in l. si aliam, l. 7. de off. procons.* Ob luctum feriæ etiã aliquãdo statuūtur: veluti Iudæi, *in* תשעה באב *seu 9. August.* ieiunium strictissime seruant, incedentes nudis pedibus, & humi sedentes, & cum alias partes bibliorum recitant continentes tristem aliquam historiam, tum threnos historiæ ter perlegunt: quia hoc die credant incensam fuisse Hierosolymam a Nabuchodonosore, & Tito. *Paulus Eberus in Kalend. histor. in 9. Augusti.*

13 ¶Apud † Romanos, nullum erat festum atratum vel lugubre, nec planctus ob raptos Deos, nec lamẽta mulierum, qualia sacra Græci faciunt, raptam Proserpinam, casusque Bacchi referentia, & id genus alia, *Dion. Halic. lib. 2. antiq. Rom.*

14 ¶Prisis † temporibus antequam fasti a Cn. Flauio scriba, inuitis patribus in omnem notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obseruaret adspectum, visamque regi sacrificulo renunciaret. Itaq; sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id est, vocata in capitolium plebe iuxta curiam calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies a calendis ad nonas superessent pronunciabat. Quod post nouam lunam oportet nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in vrbem, accepturos causas feriarum a rege sacrorum, sciturosque quid esset eo mense faciendum: vnde & quibusdam nonæ dictæ putantur, quasi initium obseruationis, vt refert Macrobius, *lib. 1. Saturna. c. 15.* Nunc etiam inter Catholicos, singulis diebus dominicis, curio vel eius vicarius, ex suggestu parochis calatis & congregatis, explicat, quæ feriæ in hebdomada vacationem ab operibus seruilibus habent: quæve in honorem Dei sacratæ sint.

15 ¶Incipiebat † mensis ex institutione Romuli a noua luna, & ab eius apparitione fasti & nefasti dies declarati. Sicut & apud Hebræos menses lunares, & primus dies Neomeniæ seu Kalendarum, in quo proprium sacrificium destinatum Deo erat, *Num. c. 28.* & vt Ecclesiasticus ait, *Ecclesi. c. 43.* a luna signum diei festi, & *τῇ νεομηνίᾳ τοὺς θεοὺς σέβεσθαι, τῇ δευτέρᾳ ἥρωας καὶ δαίμονας*, vt ait Plutarch. *in Problem.* Et Græci in noua luna solebant deos venerari, in secunda die heroes & dæmonas.

16 ¶Feriandi † vel colendi leges iam positæ sunt. Nã & Deus dum festa sanxit, *Exod. c. 20. Deut. 5.* adiecit a quibus abstinendum sit: *memento vt diem sabbati sanctifices, sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum domini Dei tui est. non facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas, &c. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur: qui polluerit hoc morte morietur, Exod. 31.* Conqueritur & dominus, *Esdr. c. fin.* quod in hac die sabbati calcarent Iudæi torcularia, & onerarent asinos, & imponerent vuas, ficus, & alia, & in sabbato venderent, emerentve pisces & alia venalia. Explicant Rabini hoc præceptum, *in libro* מצות לא תעשה *mizuoth, lotha gnasseh,* id est, *præceptorum, negatiuorum, præcept. 65.* vt prohibeat fieri hoc die quicquid ad acquisitionem panis aut vestium pertinet, qualis agricultura, seminatio, demessio, triturratio, vẽtilatio, commolitio, subagitatio, decoctio: detonsio lanæ, dealbatio, carptio, coloratio, &c. sed his addunt alia vana, hoc die non ambulandum super herbam, ne pedibus eam anellas: non conscendendam arborem, nihil in ea suspendendum, ne ramum aliquem frangas: non poma decerpenda, non tergendas vestes vino vel oleo madefactas, nõ obstruendum manu vas effundens vinum, non ponendum pomum ante ignem, non lauandas manus, non venãdum pulicem si saltet tantum, secus si pungeret: pulices occidi non posse, pediculos posse, & alia similia superstitiosissima, quæ Dominus noster Iesus Christus exprobrat illis. Non reprobauit autem sanctificationem sabbati, in cuius locum successit dies dominicus colendus, *ex ecclesiæ constitut. Archid. in can. ieiunia, de consecra. dist. 3.* sed hypocrisin, & leuem illam superstitionem. Sic etiam & in alijs festiuis diebus, Deus statuit esse abstinendum ab operibus seruilibus, & a corporalibus & quæstuarijs artibus, & tunc affligendas animas, & offerenda holocausta domino, *Leuit. c. 23.*

¶Et † iure humano, mercatus & nundinæ diebus festis Deo 17
dicatis prohibentur: cui si quædam contraria obrepserit consuetudo, ea velut impia reijcienda est, *c. 1. de ferijs, & ibi Host. & Pan.* cum difficile sit inter ementes & vendentes, nõ interuenire peccatum, *c. qualitas, de pæn. dist. 5.* Atque in constitutionibus Caroli Magni, Aquisgrani habitis, sic statutum, *Ne diebus dominicis opera seruilia fiant, non ruralia, non vineam colant, non campum arent, non fœnum secent, non sepem ponant, non syluas exstirpent, non arbores cædant, non petras, non domos exstruant, non hortum colant, ne ad placita conueniant, non venationes exerceant. Fœmina † ne* 18
texant, ne capillent, non consuant, nec acu picturas faciant, non lanã carpant, ne linum percutiant. Nec publice vestimenta lauent, nec vernecos tondeant. Licere autem, inquit, *tria carraria facere opera, scilicet hortalia carra, victualia, & si necesse sit corpus ad sepulcrum mortui ducere.* Prohibentur autem & opera rustica seruilia, *can. 1. & 2. 15. q. 4.* vt liberius orationibus vacaturi ad ecclesiam perueniant. *Non licet,* inquit concilium Altisiodorense, *c. 16. die dominico boues iungere, vel alia opera exercere.* Sic & lites & iurgia, tempore maxime festorum ad honorem Dei introductorum, quiescunt, *l. 2. & 3. & l. omnes dies, & l. fi. C. de ferijs.* Et ita intelligendum puto, *l.* 19
si feriatis, l. 6. de ferijs & dilationibus. Erant idcirco dicti dies nefasti, quibus iustitium indicebatur, cum non licebat lege agere, & prætor illa verba tria effari efficaciter non poterat, *do, dico, addico, Varro 5. de ling. Lat.* Ouidius de diebus, *1. Fast.*

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

¶Atque † nunc in ferijs ob honorem Dei introductis solem- 20
nibus, neque etiam consensu partium iudicium fieri potest: & si fiat, nullum est, quamuis in ferijs vindemiarum & messium consensus gestum firmet, *c. fin. de ferijs.* Sicut & tempore feriarum repentinarum, ob gestam rem feliciter indictarum, appellare liceret, *l. 1. C. de ferijs.* Et ad comparendum die feriato, non tamen vt respondeatur die feriato, *l. 1 de ferijs, in P.* citatio in ius valet, *vide late de hoc gl. in c. fi. 15. q. 4. & Aug. Clauas. in summa, in verb. feria, nu. 37.* Die dominica potissimum iudicialis omnis actus quiescere debet, & tuti sunt, veluti per inducias inter se litigantes, & fœderis interuallum, cessatque vox horrida præconis, *l. fin. §. fi. C. de ferijs.* Et ita nec carcerari hoc die possint.

¶Imo † tempus feriarum festorum dierum, pacem seu inducias 21
inter hostes constituit, secundum ius aliquod, *c. 1. de treuga & pac. lib. 1 decret. tit. 34.* Sicut & in solemni festo Apollinis Thymbræi inter Troianos & Græcos, requies bellãdi per inducias est interposita, vtroque exercitu sacrificio insistente, *Dictys Cretens. lib. 4. de Bello Troiano.* Et abstinebant a pugna Machabæi tempore sabbati ab initio, donec male id cessisse, vrgente hoste experti sunt, *1. Mach. c. 3.* Et narrat Dion Cassius *lib. 37. hist.* Iudæos non fuisse ausos bellare contra Pompeium, templum defendentes Hierosolymitanum, & ideo expugnatum ab eo, aliter vero nunquam expugnandum.

¶Plures † & de violatis templis apud Athenienses capite da- 22
mnati sunt. Sic Euandrum violasse mysteria populi capitis præiudicio statutum est, deferente eum Therpiense Menippo homine Care, quod Menippum a factione mercatoria damnatum, cum prius, vt aiebat, apprehẽdere potuisset nusquam, in mysterijs hominem nactus arripuit, & ob hoc condemnatus, nullius alterius criminis reus, vt ait Demosthenes *contra Mydiam*, qui & Ctesiclem damnatum eã de violatione alterius generis scribit, *ead. oratio.* tanta seriam Ethnicorum fuit in eos, quos putabant religiosos cultus, vt in illis putarent iud gnum, & impium, mala vel verba facere. Sic Ouid. 1. *Fast.*

Prospera lux oritur: linguis animisque fauete.
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Et Tibullus, lib. 2. Eleg. 1.

Dicamus bona verba venit natalis ad aras,
Quisquis ades, lingua vir mulierque faue.

Et iterum Ouid. lib. 15. Metam.

——cognouit numina castus
Eunuchus vitta crines albente sacerdos:
En Deus est, Deus est, linguis animisque fauete
Quisquis ades dixit, &c.

23 ¶Ceterum † duo capita efficere possunt, vt vetita permittantur, necessitas inquam, & pietatis. Necessitas facit licitum, quod alioquin fieret illicitum, & sic pugnarunt iuste innati Machabæi, *1. Machab. 1. cap. quod non est licitum, de reg. iur. cap. si nulla, 23. q. 8.* Sic licet halecia tempore festorum, dum occurrunt, piscari, *can. licet de feriis.* & vrgente & sæuiente tempestate, maturos fructus alioquin consumendos, colligere: licet & experiri actionibus, quæ alioquin perituræ sunt, ad contestationem vsque, *l. 1. § fin. & l. 3. de feriis.* petere missiones in possessionem ventris nomine, rei seruandæ caussa, legatorum, fideicommissorum, petere alimenta: hæc enim ad necessitatis caussam pertinent, *l. 2. eo.* singulari iure & receptum, ob publicam fidem & necessitatem, vt in eum qui quid ordinarum nomine acceperit aduersus communem vtilitatem, omni tempore ius dicatur, *l. 3. de feriis, in P. § fi.* & in latrones, & quietem publicam turbantes, *l. prouinciarum, C. de feriis, l. 3. C. de episc. audien.* Eo forsan pertinent, si bene examinentur, quæ licere dixit Virgilius *in Georg* facere per ferias agricolis.

Sunt etenim quæ festis exercere diebus
Fas & iura sinunt, riuos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

¶Secundum etiam Columellam *lib. 2. de re rust. c. fin.* feriis, ritus maiorum etiam permittit rusticis hæc, *far pinsere, fasces incidere, candelas sebare, vineam conductam colere, piscinas, lacus, fossas veteres tergere, & purgare, prata sicilire, stercora æquare, fœnum in tabulata componere. fructus oliueti conductos cogere, mala, pyra, ficus pandere, caseum facere, arbores ferendi caussa collo vel mulo clitellario adferre, sed iuncto aduehere non permittitur, nec apportata ferre, neque terram aperire, neque arborem collucare, sed nec sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris: nec fœnum secare, aut vincire, aut vehere. At nec vindemiam quidem cogi per religiones pontificum feriis licet, nec oues tondere, nisi catulo feceris: defrutum quoque facere, ac defrutare vinum licet: vuas, itemque oliuas conditiuas legere licet. Pellibus oues vestiri non licet, in horto quicquid olerum caussa facias, omne licet. Feriis publicis hominem mortuum sepelire non licet. Marcus Portius Cato, mulis, equis, asinis, nullas ferias esse dixit. Idemque, boues permittit coniungere lignorum & frumentorum aduehendorum caussa.*

24 ¶*Nos † apud pontifices legimus, feriis tantum denicalibus mulos iungere non licere, ceteris licere: Denicales,* inquit Festus, *feriæ colebantur, quando hominis mortui caussa familia purgabatur: erantque feriæ priuatæ, vt feralia & parentalia publica.* Feralia porro officia, quæ inferis defunctisq; exhibentur, *vide Ouid 1. Fast.*

25 ¶Hæc † tamen omnia, quæ ex Columella recitauimus, hodie non licent in sacris feriis, nec in intercisis diebus, nisi sacris peractis, & necessitate vrgente, atque dispensatione quadam: neq; vir ille in veteri testamento, qui sabbato ad ligna colligenda exierat, immunis a morte fuit, *Num 15.* Nec potest homo vllam commutationem dare pro anima sua, *Matth. cap 16.* cui intentus maxime his diebus esse debet: nec prodest vniuersum mundum lucrari, & animæ suæ detrimentum pati, *Matthæi 16. D. Lucæ cap 9.* Anima plus, quam esca, & corpus, *Matthæi cap 6. l. sancimus, C. de episc. & cler.* Verumtamen & mos regionis hic sequendus est, *cap. vtinam, 76. distinct.* cum propter scandalum, tum etiam, quia sacris pera-
26 ctis, quædam alicubi licent, quæ alibi vetantur. ¶Imo † & aliquando, prout animaduertunt Episcopi cum clero & populo, ex fastis aliqua festa expunguntur, si nimia sit copia, vt operandi sit facultas. Sic Claudius Cæsar 4. consul, multas ferias, multa sacrificia abrogauit: nam maior anni pars his absumebatur, non sine magno Reipub. detrimento, vt scribit Dion Cassius *lib. 51 histor. Romana.* Pietatis caussa dispensat etiam obseruationē nefastorum dierum, *cap. conquestus. de feriis, can. in summa 15. q. 4.* qualia sunt ea etiam, quæ ad tutelæ vel curatelæ caussas pertinent, ad orphanos pau-
27 peres, *l. 1. de feriis in P.* ¶Sunt † & pia opera hoc tempore potissimum obseruanda, quod deputatur diebus festiuis ad honorem Dei, *c. nullus, 44. dist. c. sententia, de consecr. dist. 3.* sacræ liturgiæ audiendæ integræ, *c. omnes fideles, & c. missas, de consecr. distin. 1.* & sacræ conciones, *can. sacerdotes, de consecr. dist. 1.* Abiiciendæ a Christianis festiuitatibus comessationes, ebrietates, vt explicat D. Ambr. *tom. 4 operum, lib. de Elia c. 17 & epist. ad Eustath. de acceptis muneribus. c. comessationes, 44 dist.* & D. Chrysost. *tom. 1. homil. 1. in 1. Genes.* Abiiciendæ choreæ *c. irreligiosa, de consecr. dist 3.* latuæ, theatrales ioci, & reliqua, quæ prohibet concilium Basiliense, *tit. de spectacu. in ecclesia non faciendis, in pragmat. sanct. in c. cum decorum, de vit. & hon. cler.* cauendumve, ne cum paganis & gentilibus festiuos dies eorum colamus, *in Laodicensi concil. can. 39. vide can. non oportet, 18. dist.* Sustulit Lucas Constantinopolitanus Patriarcha, quæ aliquando fiebant in sanctorum notariorum (vt puto Euangelistarum) festo in oriente a notariis pueros docentibus, cum licentiosis personis forum obeuntibus, *lib. 2. iur. Orientalis in eius sanct. omnib.*
tit. de feriis notar. Prohibitum † fuit in concilio Turonensi, ne secundum errorem antiquum quispiam coleret calendas Ianuarii, 28
concil. Turon. 2. c. 16. Et ex concilio Antisiodorensi sub pontifice sum. Deus dedit, anno domini 613. non licet calendis illis vec. la aut ceruolo, vt ipse loquitur, facere, vel strenas diabolicas obseruare, sed in ipso die omnia beneficia tribuere quisque iubetur, vt in ceteris aliis diebus, *concil. Antisiodor. c. 1. Si quis,* inquit Zacharias Papa, *calendas Ianuarii ritu paganorum colere, vel aliquid plus noui fecerit propter nouum annum, aut mensas cum lampadibus & epulis in domibus præparare, aut per vicos aut plateas cantores & choros ducere præsumpserit, anathema sit. Can. si quis, 26. q. 7.* ¶Solebant
† enim veteres Ethnici strenas calendis Ianuarii dare inaugurandi anni caussa, quas & accepit Octauius Cæsar, & recusauit Tyberius, *Dion Cassius lib. 57.* qui & prohibuit ne commercium strenarum vltra calendas Ianuarias exerceretur, *Suet. in Tyberio, c. 34.* Caligula autem edixit, strenas ineunte anno se recepturum, stetitque in vestibulo ædium calendis Ianuariis ad captandas stipes, *Suet. in Calig. c. 42.* 29

De Vigiliis Ecclesiasticis.

Cap. 17.

1 *Feriæ sacræ ieiuniis & vigiliis præcedentibus exceptæ.*
2 *Vigiliæ festorum quare dicantur, & de vigiliis Christianorum.*
3 *Sacra nocturna paganorum.*

Quia † feriæ festiuæ & venerationes sanctorum, eorumque memoriæ, ad beneficia Dei mente repetenda, & ad gratiam promerendam & impetrandam institutæ etiam sunt, expedire visum est easdem, potissimum maiores, cum aliquibus piis actionibus excipere, & mentes aliqua præcedēte præparatione expurgare, Quod & vigiliis & ieiuniis, ecclesia ab omni ætate catholica perficit: ideo & ferias quoque, ieiuniorum dies dixit, secundam, quartam, & sextam hebdomadæ diem, *cap. presbyter, 82 distin. cap. de illis, 11. quæst. fin. can. qui compulsus, 22. quæstio. 5. cap. ieiunia, de consecrat. distinct. 3.* ¶Vespera † præcedens diei festiui venerationem, vigilia dicitur: quia olim Christiani ob cultum solemnitatis in orationibus pernoctabant, *cap. nosse, 56. distinct.* Quemadmodum etiam hodie in vigilia natiuitatis Dominicæ. Docet & vigilias obseruatas in templis martyrum recurrentibus annuis eorum solemnitatibus, Basilius Magnus *in Psalm. 114.* dum inquit, *πάλαι μεσούσης νυκτὸς ἐξαναστάντες τὸν ἱερὸν ἔτι τῶν μαρτύρων οἶκον, ἐν ὕμνοις τὸν Θεὸν τῶν μαρτύρων διὰ τῶν ὕμνων ἐξιλασκόμενοι, διεκαρτερήσατε μέχρι τῆς σήμερον, τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν ἀναμένοντες ὑμῖν μὲν οὖν καὶ ὕπνος καὶ ἀνάπαυσις τῆς εἰς τοὺς μάρτυρας τιμῆς, καὶ τῆς εἰς Θεὸν λατρείας μεμισθωμένος ἀπόκειται μισθός,* id est, *iam inde ex media nocte venientes ad sacrum martyrum templum, Deum ipsum martyrum per hymnos laudantes, sustinuistis vsque ad hanc diem, nostrum aduentum exspectantes. Vobis quidem igitur, & somnus & quietis, quæ in honorē martyrum, & Dei adorationem impendistis, præsto est merces.* Atque idem Basil. magnus alibi, *epist. 63. clericis ecclesiæ Neocæsariensis* hanc formulam vigilandi, & antelucano tempore surgendi & eundi ad ecclesias, & inibi psallendi, communem fuisse & obseruatam tradit Ægyptiis, Lybiis, Thebeis, Palæstinis, Arabibus, Phœnicibus, Syris, & iis qui ad Eufratem habitant. Nec tantum feruente fide in festis martyrum hoc fiebat, sed etiam quotidie in ecclesia primitiua, cuius vestigia adhuc in bene ordinatis monasteriis, & aliis ecclesiis collegiatis manent: & in hoc a prisca puritate & religione deflectimus, quod antea omnes catholici, laici, & clerici antelucanis precibus adessent, hodie vix etiam clerici. Huius & testis est, omni exceptione maior, Plinius Nouocomensis, *lib. 10. epist.* qui de Christianis scribens ad Traianum, ait: *Affirmabant autem* (scilicet Christiani) *hanc fuisse summam, vel culpæ suæ, vel erroris quod essent, solitos stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem, seque sacramento non in scelus aliquod obstringere: sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursumque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, &c.* In Carthaginensi concil. 4. c. 49. *Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendiis priuatus excommunicetur.* In concilio Anti-

Antisiodorensi c.11. *fuit celebratum sub Papa, qui Deus dedit anno domi. 613. non licet in vigilia paschæ ante horam secundam noctis, vigiliam expedire: quia in illa nocte non licet bibere, nec in natali domini, nec in reliquis solemnitatibus.* Et rursum, *non licet compensos in domibus propriis, nec vigilias in festiuitatib. sanctorũ facere, nec inter fontes aut arbores sacriuas, vel ad fontes vota exsoluere: sed quicunq; votum habuerit, in ecclesia vigilet, & matricula ipsum votũ aut pauperibus reddat, &c.* Et Cyrillus Hierosolymitanus, *catheche. 9. illuminat. nocte ad sapientiam nihil commodius, hac enim persæpe de Deo cogitamus, lectioni, contemplationi diuinarum scripturarum vaca-*
5 *mus, psallitur, oratur.* ¶ Erant † & apud Ethnicos sacra quædam nocturna, quæ defendit a suspicione turpitudinis Dionysius apud Euripidem *in Bacchis, act. 2.*

Pentheus, τὰ δ' ἱερὰ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν τελεῖς;
Dionysius, νύκτωρ τὰ πολλά· σεμνότητ' ἔχει σκότος.
Pentheus, τοῦτ' ἐς γυναῖκας δόλιόν ἐστι καὶ σαθρόν.
Dionysius, κἀν ἡμέρᾳ τό γ' αἰσχρὸν ἐξεύροι τις ἄν, id est,
Pen. *Nocturna an interdiu hac sacra (id est orgia) peragis?*
Diony. *Noctu plerumq;: habent religionem tenebræ.*
Pen. *Hoc in mulieres dolosum, & vitio obnoxium.*
Diony. *Quin & in die quis inuenias turpitudinem.*

Cum tempore Neronis esset ortum incendium matronæ Romanorum etiam gentiles, ad placãdos Deos suos, & propitiarunt Iunonem, lectisternia & peruigilia obseruauere fœminæ, quibus mariti erant, vt auctor Cornelius Tacitus, *lib. 15. annal.*

De Obseruatione Ieiuniorum. Cap. 18.

Lib. 3. Decretal. tit. 46.

1 *Ieiunium generaliter quid.*
2 *Ieiunii diuisio, in profanum, & sacrum, & quæ illa.*
3 *De vsu & abusu ciborum.*
4 *Ieiunium profanum, aliud naturale, aliud morale, & quæ illa.*
5 *Ieiunium sacrum, vel corporale, vel spirituale.*
Corporale pœnitentiale, vel ecclesiasticum, &c.
6 *Abstinentia sola aliud, quam ieiunium.*
7 *Sabbato ieiunare aliquando prohibitum, & in dominico.*
8 *Abstinentia a carnibus instituta ratione.*
9.12. *Dies ieiuniis qui assignati, & de quadragesima.*
10 *Quibus diebus non ieiunatur.*
11.13. *De modo ieiunandi, & a quibus abstinendum.*
14 *De tempore edendi in die ieiunii.*
15 *Quæ personæ, & quando ieiunare teneantur. Item de ieiuniis, quæ de præcepto, aut de concilio sunt.*
16 *Quæ excusant a ieiunio, quod de præcepto est.*

1 POst † vigiliarum & festorum tractationem, & cognita institutione eorum: operæ pretium duxi, & de ieiuniis tractare. Ieiunium generaliter est, abstinentia a cibo, vel dies, in quo abstinetur: vnde & per translationem, ieiuni dicuntur ab his, quæ nõ gustarunt: quibus contrarii saturi, qui copiam habent, nec illis indigent. Et proinde in vniuersum tot possent constitui species ie-
2 iunii, quot abstinentiæ & priuationis. ¶ Ceterũ † nos diuidemus primum ieiunium, in profanum & sacrum: profanum, quando alia ratione quis ieiunat, quam vt consulat animæ. Sic ieiunare dicitur, & qui non comedit, & adhuc qui comedere non potest, vel non habet quod comedat, vel qui diæta morbum corpore expellere nititur. Quæ ieiunia per se meritoria non sunt ad salutem animæ, nec ad iram Dei placandã. Est enim *edere & bibere,* actus naturalis ad reparationem corporis huius quotidie pereuntis, *l. proponebatur, de iudic. in ff.* Et escæ per se, vlu adiaphoræ, bonæ in substantia qua creatæ sunt: *vidit enim Deus omnia quæ fecerat, & erãt valde bona. Genes. 1.* Sed nec esca per se nos cõmendat Deo, *1. Corinth. 8.* Et regnum Dei non est: esca & potus: nec quod intrat per os, secundum se, coinquinat hominem, vel non lotis manibus manducare, *Matth. 15.* sed intentio, & quod malum ex corde exit.
3 ¶ Et † abusus rerum & escarum, peccatum habent: dicitur autem quis abuti, quando contra prohibitionem vtitur. Prohibitio tamen malum vsum, non malam rem facit: veluti arbor vitæ scientiæ boni & mali, bona per se & optima, at prohibitio non comedendi, comedenti mortiferam fecit: quia ibi contemptus, & inobedientia, & transgressio præcepti, *Genes. c. 2. & 3.*

4 ¶ Ieiunium † idcirco profanum, & ad naturam & ad virtutem, & ad salutem pertinere potest: itaque erit salubre corpori naturale, & morale salutare est, quod virtutis & corporis caussa indicitur: naturale dum quis semper nõ gustat nec edit, nec omnia, nec omni tempore, vel nullo, vt dum D. Petrus dicebat Deo, se nunquam immundum edisse, ideo nec serpentes, nec bufones, aliave reptilia sibi visione oblata, manducaturum, *Actuum 10. & 11.* Nerua consuetudinem Tiberii Cæsaris non ferens, abstinentia vitam finiuit, *Dion Cassius, lib. 58.* Morale est, cum quis ratione virtutis, temperantiam secutus, sobrie viuit, neq; comessationibus se ingurgitat: estq; morale discreta & moderata refectio *c. non dico. & c. sit tibi, de consec. dist. 5. D. Aug. lib. 2. q. euang. c. 18.* ¶ Ieiunium † sa- 5
crum est, vel spirituale vel corporale: & corporale, vel pœnitẽtiale, vel ecclesiasticum. Spirituale est, a peccatis abstinere, quod debet seruari omnibus diebus, & hoc præstantius ieiuniũ, dissoluere colligationes a peccatis, *Esaiæ. 58.* Et ad hoc omnia alia ieiunia nos dirigunt, vt abstineamus ab illicitis, *can. ieiunium, de consecr. dist. 5.* Sic Gregorius Nicæus, *orat. 1. de paupe. amandis.* (est ieiunii & abstinentiæ genus, quod a corpore & materia seiunctum est: cumq; animã duntaxat respiciat, ea re perficitur, vt a vitiis temperemus.) Atq; huius ieiunii gratia etiam illud inductum est, vt a vitiis abstineamus. Et ideo ieiunandum docet & corpore & vitiis, vt effectũ ieiunium habeat legitimum: nam Iudas ieiunauit & corpore, nõ tamen a vitiis. Et Spiritus mali ieiunant ab escis, attamen iniquissimi: ieiunarunt & Iudæi Christum crucifigentes. Hocq; ieiuniũ improbat Esaias, *c. 58.* Ieiunium corporale sacrum, est abstinentia a reb. comestibilibus ob diuinã reuerentiã ad carnis macerationẽ cõpleta. *Ieiunamus,* inquit Cyril. Hierosolym. *catech. illuminat. 4. a vino & carnib. abstinentes, nõ quod hæc tanquã abominationes oderimus, sed quod præmium exspectamus, vt sensibilia despicientes, spirituali deinceps & intellectuali mensa fruamur: & nunc seminantes in lacrymis, vt in futuro seculo in exsultatione metamus.* Iubebant & Theologi Paganorum, antequam ad suos Deos accederent, mysteria cacodæmonum tentarent, animam abstinentia animalium & ieiuniis purgare, *Porphyr. lib. de abstinent. animal.* Pœnitentiale corporale ieiunium est, quod ad humiliationem animæ pertinet, & ad placandam iram Dei ob peccata commissa. Sic filii Israel pugnaturi contra Philisteos, ieiunarunt in die illa, atque dixerunt, *sibi peccauimus Domine. 1. Reg. c. 7.* Ieiunauit Dauid propter infirmitatem filii sui paruuli, *2. Reg. 12.* Et audita prophetæ comminatione ieiunauit Achab rex Samariæ, & dormiuit in sacco, *3. Reg. 21.* Et Dauid ait: *humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meo conuertetur, Psalm. 14.* Sic prædicente Iona subuersionem Niniuæ, *Ionæ, c. 3.* Niniuitæ crediderunt Domino, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis a maiore vsq; ad minorẽ. Factumq; edictum a rege, vt homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustarent quicquam, nec pascerentur, nec biberent, operirentur saccis, & clamarent ad Dominum in fortitudine, &c. Et ita pœnitentiam agentes obtinuerunt sententiæ dilationem seu retractationem, *vide cano. vnusquisq; c. incommutabilis, c. non semper, 22. q. 4.* De hoc Ioel meminit, dum ait, *conuertimini,* inquit Dominus, *ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu, Ioel c. 2.* Et ita qui exomologeses audiunt & iudicant, sacerdotes confitentibus ieiunia iniungunt pœnitentiæ caussa, *vt in c. presbyter, 72. dist. cum simil.* Solent dæmones peiores, oratione & ieiunio edomari, *vide Basilium ser. de ieiunio 1. & 2. & late de vtilitate ieiunii disserentem.* Ieiunium vulnera curat delinquentis, & curatos sanctificat, *c. sicut tibi, de consec. dist. 5.* satisfacit pro commissis *c. igitur, 76. dist.* Et a viuentibus factum, potest prodesse mortuis, *can. animæ. 12. q. 2.* Ieiunium ecclesiasticum, est abstinentia carnium & aliorum, quæ indicitur ab ecclesia, certis & statis diebus facienda, cum vnica tantum cibi sumtione moderata, *c. de esu, de consecr. dist. 3. c. denique, 4. dist.* & sine necessitate non violanda, *c. ieiunia in ecclesia, de consecrat. dist. 5.* Abstinentia † carnium genus est, quæ & 6
sine ieiunio est, vt in diebus veneris & sabbati abstinetur a carnibus, & tamen ieiunium non est, nam bis comedere licet & pluties, dummodo abstineatur a carnibus, excepto die Natali domini, qui si incidat in sextam feriam quam vocant diem veneris, vel septimam, quam sabbatum; habet dispensationem carnes comedendi, *in c. fi. de obserua. ieiunior. can. quia dies, de consec. dist. 5. c. obseruanda, 76. dist.* nisi voto a carnibus abstineat quis. ¶ Ieiunare † 7
sabbato, aliquando permissum non fuit: nam & D. Ignatius ait, *quicunq; dominicã aut sabbatum ieiunauerit, præter vnum sabbatũ Paschæ, ipse est Christi interfector, D. Ignat. ep. 8. ad Phil.* quod & prohibitũ in canone apostoli 65. Moschouitæ etiã seu Rutheni, in ea adhuc sunt opinione, sabbati ieiunare, esse obseruare sabbatum contra legem Dei, *Sigismundus liber baro, in commentariis de rebus Moscouiticis.* Veruntamen hic ecclesiæ rigor maior fuit aliquando, nam in concilio Elibertino Hispaniæ celebrato, *concil. Elibert. c. 26.* circa Syluestri Papæ primi tempora, statutum his verbis, *er-*

rorem placuit corrigi, vt omni sabbati die ieiunium super positionem celebremus. Et rursum Innocentius primus summus pontifex decreuit, *in decretis Innoc. 1. can. 4. & in c. sabbato, de consec. dist. 3.* quod rite omni sabbato ieiunetur: quia feria sexta, & sabbatum, ambo dies tristitiam apostolis, vel his qui Christū secuti sunt, indixerūt, qui die dominico exhilarati non solum ipsum festiuissimum esse voluerunt, verum etiam per omnes hebdomadas frequentandum esse duxerunt. Excepti sunt tamen dies sabbati in quadragesima, secundum tenorem concil. Constantinopol. 6. c. 55. In quo sic statuitur, *quoniam intelleximus in Romanorum ciuitate in sanctis quadragesima diebus in eius sabbatis ieiunari præter ecclesia traditam consuetudinem, sancta Synodo visum est, vt in Romanorum ecclesia Canon inconcusse obtineat, qui dicit: Si quis clericus inuentus fuerit in sancto Dominico vel sabbato ieiunans, præter vnum & solum, deponatur: si autem laicus, segregetur.*

8 ¶ Recepta † ista abstinentiæ a carnibus institutio, tum potissimum vt anima, a carnalibus cibis abstinente corpore, sit expeditior, vt etiam docet 4. libris Porphyrius. De abstinentia animalium, & alii supra notati, tum etiam ad politiam humanam componendam, vt alternatis piscium & carnium vicibus & animalia terrestria crescant, & aquatilia inutilia non sint: dehinc vt voracitas cohibeatur, aduersum quam, vt suo tempore regnantem, D. Paulus scribit, dicens, *ad Hebræ. c. fin.* καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες, id est, *bonum est, gratia stabilire cor non escis, in quibus ambulantes non profecerunt.*

9 Dies † stati & ieiuniis ab ecclesia stabiliti sunt quadragesima, quatuor, vt dicimus, tempora, vigiliæ festiuitatum: quæ in fastis seu in calendariis ecclesiasticis notantur secundum iuris præscripta, *in c. 2. de obseru. ieiunior.* & consuetudinem cuiusque ecclesiæ, *cap. quiescant. §. 1. de verb. sig. c. illa, 12. dist.* Quadragesima, est veluti decima Deo consecrata omnium dierum totius anni, quo Deus nobis vita & gratia sua frui, sua ineffabili misericordia permisit, ideo diligenter eius ieiunium seruandum, *in cap. statuimus, cum 2. seq. 75. dist. can. solent, de consecrat. dist. 1. c. ieiunium, & c. quadragesima, de consecrat. dist. 5.* In quadragesima 42. dies sunt: subtrahe sex dies dominicos, quibus non ieiunatur, remanent 36. dies, quibus ieiunatur, qui pro decima 365. dierum, qui annum perficiunt. Adduntur autem his 36. diebus quatuor dies, qui dominicam quadragesimæ præcedunt, vt impleatur sacer quadragenarius numerus, quem suo ieiunio Dominus noster Iesus Christus consecrauit, *c. quadragesima, de consecrat. dist. 5.* D. Ambrosius hos quadraginta mansionibus, quas fugientes Pharaonem fecerant in deserto Israelitæ, comparat: nostraq; castra quadragesimam esse perpulcre docet, *D. Ambros. tom. 3. sermon. 25. & sermon. 34.* & eam indictam a domino, qui eam ieiunauit, & graue peccatum eam non ieiunare. D. Augustinus, *tom. 3 sermon. 36.* quadragesimam quoque & numerum quadragenarium non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, asserit, nec terrena cogitatione inuentum, sed cœlesti maiestate præceptū, non tam præceptum sacerdotum, quam Dei. D. Hieronymus quadragesimam quoque ex institutione apostolorum esse testatur, *D. Hiero. epist. ad Marcel. aduersus Montanum. tom. 2. oper.* Apud Clementem, *lib. 5. constit. apostol. cap. 13. & 14 & 18. & 20.* sanctio hæc apostolica est, *vobis ieiunium quadragesimæ, continens memoriam legislationis & conuersationis domini, celebretur hoc ieiunium ante ieiunium paschæ, quod incipiens a secunda sabbati desinat in parasceuen: post quos dies soluto ieiunio, aggrediamini sanctam paschæ hebdomadam: ieiunantes in ea omnes cum timore & tremore, orantes per eos dies pro iis qui pereunt, &c.* D. Ignat. ad Philippenses, *epist. 8. quadragesimā nolite pro nihilo habere, imitationē enim continet conuersationis Dei: hebdomadam passionis etiam nolite despicere: quarta vero & sexta feria ieiunate, reliquias pauperib. porrigentes.* In hac esse abstinendū a carnibus & iis, quę trahunt ex illis originem, vt a lacticiniis & ouis placuit, *c. denique 4 dist.* Alia ieiunia in quatuor anni temporibus inueniuntur decreta, *vide in can statuimus, 76. dist & cap. 1. 2. 3. 4. eod.* Erat & apud Hebræos ieiunium quarti, ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi mensis, *Zachar. cap. 8. & in cap. ieiunium, 77. distinct.* Sunt & dies tres rogationum in ascensione domini, *cap. rogationes, de consecrat. distinct. 3.* Nec in cœna domini soluendū est ieiunium, *can non liceat, & sequent. de consecrat distinct. 3.* Ieiunandum in quinquagesima, & aduentu, maxime clericis & presbyteris, *Hostiens. in sum. de obseruatio. ieiunio. §. quando ieiunandum, vers. hic. quid de aduentu, cap. cōcilium, de obseruatio. ieiunior.*

10 ¶ Non † ieiunatur die dominico, ne sequamur errores paganorum, *c. si quis tanquam, & can. si quis presbyter, c. ieiuniū. 76. distinct. c. ieiunium, & can. ne quis, de consecr. dist. 3.* Nec a tempore paschali, vsque ad pentecosten, *cap. ieiunium, §. si autem, 76. distinct.* etsi ieiunantes illo tempore, ob deuotionem arguendi non sint, *cap. post, & can. vtinam. 76. distinct.* item si vigilia alicuius festi in diem dominicam incidat, non est tunc ieiunandum, sed sabbato præcedente.

¶ Modus † ieiunandi ex rebus ipsis, quibus abstinemur, ex tempore & personis elicitur. Generalis quippe regula est, vt diximus, in diebus ieiunii abstinendum esse a carnibus: & vltra, in quadragesima ab iis quæ a carne originem habent, *c. 1. 2. de obserua. ieiun.* Verum & cum istis moderatio cibi permissi etiam est adhibenda, *c. non dico, & seq. de consec. dist. 5.* Ideo & magnis piscibus, & a cibis lasciuiæ, & potibus abstinendum est hoc ieiunii tempore, *can. deniq. 4. dist.* In regione Palmariæ, nuper in nouo orbe detecto, inuenti sunt incolæ augusto, septēbriq; mense quinq; ac triginta dies abstinere, nō modo a carnibus, quas assequuntur optimas, sed & a piscibus, & alio re, quæ sanguinē nutriat, hortensib. & leguminibus illos dies peragentes, *Petrus Martyr libr. noui orbis, & insulis noue repertis.* Hilarion heremita in vasta & terribili solitudine degens, quindecim tantum caricas post occasum solis comedebat, *Hieron. in vita Hilarionis.* 11

¶ Apud † Ruthenos seu Moscouitas, diebus lunæ, mercurii & veneris panis frusto cum aqua contenti sunt ieiunantes in quadragesima: reliqua per annum ieiunia non ita stricte seruantur. Ieiunant autem post festum Pentecostes, quod est illis dies sanctorum omnium, vsque ad ferias sancti Petri & Pauli, dicuntque ieiunium Petri & Pauli. Deinde habent ieiunium diuæ virginis, a prima augusti, vsque ad assumtionem beatæ Mariæ. Item ieiunium Philippi, sex hebdomadibus in aduentu domini, & dicitur Philippi. Nullius tamen sancti vigiliam venerantur præter decollationis S. Ioannis Baptistæ. 12

¶ Carnibus † autem abstinent in ieiuniis omnibus. Monachis tamen duriora ieiunia imposita, quos oportet esse cōtentos kumas, id est, potu acetoso, & aqua cum frumento mixta. Sacerdotibus quoque aquam mulsam, & cereuisiam probibitam tradit Sigismundus liber Baro, *in commentariis rerum Moscouiticarum.* 13

¶ Tempus † nullum in ieiuniis edendi in die, nec hora certa definita fuit: verum placuit meridianam esse legitimam, *cap. solent, de consecrat. distinct. 1.* Ante peractas vesperarum orationes non edendum etiam placuit, *dict. cap. solent.* sed vesperæ in quadragesimali ieiunio ante meridianam horam vel in ipsa dicuntur. Nec transigendum necessario ieiunium absque cibo duorum vel plurium dierum, *can. non dico, & cap sequent. de consecrat. distinct. 5.* nec toto die obstinendum, *can. sunt tibi, de consecr. distin. 5.* vt Agareni ieiunant *gloss. in dict. can. sunt tibi.* nisi ex caussa, *can. quod a patribus, 75. distinct.* At num bis comedere, vel sæpius bibere, soluat ieiunium optime responsum est, morem regionum, vbi erimus sequendum, *ca. vtinam, 39. distinct. Ang. in Summa, in verbo, ieiunium, n. 2. facit c. consilium, §. de festiuitat. & obser. ieiun.* 14

¶ Circa † personas, sciendum est, quædam ieiunia ab ecclesia indici, aut de concilio, aut de præcepto: vnde quæ de concilio sunt, necessario non obligant, vt ieiunia aduentus domini, *c. consilium, de obser. ieiunior.* rogationum, *cap. rogationes, de consecra. distinct. 3.* tertiæ, quartæ, & sextæ feriæ, *c. ieiunia, de consecr. distinct. 3.* sabbatorum omnium, *c. sabbato, ead. distinct.* & si qua alia ad pœnitentiam imposita sint, quæ redimi possunt: vt pro secunda feria, Psalmos Dauidici Psalterii dicendo, vel largiendo pauperibus vnum denarium, *cap. presbyter, 72. distinct.* At in ieiuniis, quę de præcepto ecclesiastico sunt, obligatio transit in omnes mentis compotes, doli capaces, qui peccare possunt, *in c. 1. de delict. puero.* qui ve validi ad ieiunandum sunt, nisi adsit caussa excusans. 15

¶ Excusationis † porro caussa legitima existimatur ætas nondum attingens vicesimum annum, nam hæc ad omnia non tenetur ieiunia ad quædam tamen, *vide Angel. Clauas. de hoc & seq. in verb. ieiunium, num. 15.* Infirmitas corporis, ad quam & labor necessarius, qui deiicit vires, etiam excusat, & mendicitas, quæ tum comedit, cum ei porrigitur: mulieris prægnantis necessitas, quæ alioquin esset ieiunans parricida partus quem vtero gerit: peregrinatio, & in summa, si quædam obeamus opera bona, quæ suo labore conficiant corpus, & debilitent vires, certe remissionem faciunt ieiunii: iam enim mortificatio corporis, quę per ieiunium quæritur, aliunde præparatur. Cur dedicerunt ieiunium, ex superioribus constat, & simul eū Deo consecrari, & esse finem eius animarum salutem, & corporis & animę humiliationē, & vt anima in Deum alacrior fiat, & a pondere & nebula peccatorum expurgetur: & ob alias caussas, quas ex iam dictis facile licet colligere. 16

De Pri-

De Primitiis. Cap 19.

Lib.3 Decret. Lib.3. in 6. tit. 13. Lib.3. Clement. tit. 9.

1 *Primitia quid, & de more soluendi antiquo.*
2 *Res, ex quibus decima debentur.*
3 *Personæ quæ recipiant, & quæ dent primitias.*
4 *De taxatione & modo primitiarum.*
5 *Finis & rationes primitiarum.*

RES aliæ, quæ ad ecclesiastica iura pertinent, primitiæ sunt re-
1 rũ. Primitia.† est pars ex rebus, quæ primũ nata vel collecta, Deo oblata, anteq̃ vsibus nostris, quæ eiusdẽ speciei sunt, deputẽtur. Fuit hæc olim & nunc inter bonos religio, beneficũ largitoremq. rerum oĩm Deum, munere aliquo primo, vt dominũ honorare & venerari. Nec tñ apud eos, qui Dei veri habuerunt notitiam, sed & apud Ethnicos iure naturæ, & diuino primitiæ solutæ. Et prisci Romani, teste Plinio, *li. 18. c. 2.* non gustabant vina, aut nouas fruges, priusq̃ sacerdotes primitias libassent. Porphyrius quoq; notat, *lib. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abstinentia animal.* primitias frugum ex omni antiquitate Deo fuisse oblatas. Cain obtulit de fructibus terræ munera Deo, & Abel de primogenitis gregis sui, & de adipib. eorũ, *Gen. 4. Loquere filiis Israel,* inquit Dominus ad Moysen, *Exo. 25. vt tollãt mihi primitias, ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas.* Et iterũ, *Exo. 13. Sãctifica mihi omne primogenitũ quod aperit vuluã in filiis hominũ, tam de hominib. quam iumentis, mea sunt .n. omnia.* Alibi etiã, *honora Dominũ de tua substantia, & de primitiis omniũ frugum tuarũ da pauperibus. Prou. 3.* Atq; in Deuter. *c. 16.* iubetur, vt deferantur sacerdotibus, & Leuitis primitiæ, in conspectu domini. Sicuti & in lib. Numerorũ, *c. 5. omnes primitiæ, quas deferunt filii Israel, ad sacerdotem pertinent, & quicquid in sanctuarium offertur a singulis, & traditur manib. sacerdotis, ipsius erit.* Et rursum, *Exo. 23. primitias frugum terræ deferes in*
2 *domũ domini.* ¶ Considerabis † itaq; hic res, personas, & modum primitiarum. Res, ex quibus offerri debebãt primitiæ, ponuntur Exod. 25. c. Ac præcipuæ res sunt, fruges oẽs terræ, ex quib. primitiæ, vt dictũ est, debentur & exiguntur, vt decimæ, *c. reuertimini, 16. q. 1. Malach. 3.* Primogenita oĩa porro animaliũ hodie iure hoc primitiarũ non præstantur. *Et qui dabant,* inquit D. Hierony. *primitias animaliũ, dabant vnũ ex ducentis D. Hier. in Ezech. gl. 1. in c. 1 §. his itaq;. 13. q. 1.* Et si tot capita non haberent, secundũ proportionẽ ejus numeri soluendæ erãt primitiæ, *in gl. 1. in verbo, in pri-*
3 *mitiis, de decimis ap. Greg.* ¶ Personæ † porro, & quæ dare debent primitias, & quæ recipiunt, considerandæ sunt: quæ dare debent, sunt oẽs quæ res possident. Sic.n. ait dominus, *ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas, Exod. 25.* Suntq; de præcepto primitiæ, & eas retinentes excõmunicantur, *c. præter hoc, § 1. 32. dist. Exo. 22. Leui. 27. Deut. c. 13. 14. 2. Paral. 12. Num. 18.* In duob. casibus, si cõsuetudo sit soluendi, & si ministri eius ecclesiæ, cui debẽtur, indigent, & eas petunt: alias sunt de consilio, *Ang. Clauas. in summa in verb primitiæ n 1.* Sic.n. perpendo text. Exodi, *ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas, Exo. 25.* Spontanea namq; est ibi oblatio. Et si consuetudo sit, a tẽporis initio, cuius non extet memoria non soluendi, peti non possunt. *Henr. Boubic. in c. v. de deci. in fi.* Personæ quib. debentur, sunt sacerdotes, *Num. 5. can. 1. vers. oportet 16. q. 7.* Et illi scil. cuius ecclesiæ sunt, qui offerunt, præpositi dantibus, qui pro eis, & pro reb. eorũ preces offerunt domino, *ca. 1. §. his itaq;, 13. q. 1. ca. moderamine, ca. dilectos, 16. q. 1.* sunt illi sacerdotes, parochi. Potissimũ si alius prælatus, puta prior decimas & primitias iure aliquo non accipiat, sed tñ partẽ prouentuũ nomine quotæ a vicario perpetuo: nã si portio beneficii tñ assignat' vicario, ius primitiarũ & decimarũ est prioris, *in quæst. Tholo. 109. Aufrerius.* Habent ecclesiasticæ personæ iure diuino, primitias & decimas loco prædiorũ quæ eo iure nõ habent, *Deut. 10.* sed humano, *secundũ gl. in l. fi. §. patrimoniorũ, sunt aũt in verb. pontifex, de mu-*
4 *nerib. & honor.* ¶ Quare † primitiæ & decimæ in solis ecclesiarũ bonis numerantur præcipuæ. *c. caussa, c. 13. de ver. sig.* Apud Ethnicos primitiæ olim ad statuas Mercurii in viis collocabantur, quas viatores ederent, vt ait Suidas in verbo ἑρμαῖον. Modus & taxatio primitiarum in iure canonico non definitur, & proinde vel ad consuetudinem, vel ad arbitrium præstantium recurrendum est. *D. Thomas, in secunda secunda, q. 86. art. 4. Ianoc. in c. 1. de decimis.* Quanquam enim ab Hebræorum traditione D. Hieronymus in Ezechielem dicat, eum definitum ad cohibendam sacerdotum auaritiam: olim qui plurimum dabant, quadragesimam rei partẽ nomine primitiarum dedisse: qui autem minimum, supra quadragesimam vsque ad sexagesimam, *in c. 1. § final. de decim.* Paruam tamen primitiarum fuisse quãtitatem iura testantur. Idcirco primum loci consuetudo sequenda: deinceps, secundum caput 1. de decimis. Nec plus quadragesima petere potest sacerdos, nec minus sexagesima laicus offerre. Erit & consuetudo quoque locorum vicinorum inspicienda, *c. cum olim, de consuetud. ca. catholica, 11. dist. can. illa, & cap. 1. 12. dist. c. ex parte, c. super eo, de censib.* vt indicatum refert Boerius, qui & late quærit & disputat quot actus sufficiant ad hanc consuetudinem, *Boer. decis. 136. nume. 5. & in fine.* In modo etiam primitiarum agrorum, illud obseruatur, vt sacerdos, seu curio statim fructibus maturis non teneatur primitias accipere, sed nouem diebus debeant esse apud matrem, id est, in spica, quæ est mater grani, *glos. in l. stipulatio ista, 38 §. inter certam, in verbo, incertamque, de ver. obl.* Sicut in decimis & primitiis agnorum & vitulorum, tempus in solutione expectandum, si velit sacerdos, vt tamdiu sint apud matrem quamdiu periculum est si separarentur, perituros, *Oldrad. consil. 236. incipit circa propositam quæstionem est attendendum, Boer. decis. 136. num. 2.* Præstandæ itaque erunt secundum eam normam, vel animaduertendum, si quæ data curionibus pro primitiis redimendis: Licet enim non secus, quam Deo oblata, primogenita a sacerdotibus redimi poterant, *Exodi 13.* & decimæ, *Leuit. c. 27.* ¶ Primitiarum † autem fit 5
præstatio, vt Deo tanquam domino & auctori & largitori ex oblatione illa honorem debitum protestemur: deinde vt eius administris necessaria suppeditentur, vtque iis, a quibus sacramenta percipimus, nos quoque temporalia sponte rependamus, vt in decimis latius, & ex superioribus proxime probatis liquet.

De Decimis. Cap 20.

Lib.3 Decretal. Lib 3. in Sex. tit. 13. Lib.3. Clement. tit. 9.

1 *Decima quid.*
2 *Decima, aut profana, aut ecclesiastica: Item de decimis profanis tituli iure diuersi.*
3 *Decima ecclesiastica quotuplicis generis. Et de decimis a principibus secularibus a beneficiis exactis. De Saladina & aliis ad liberandam terram sanctam indultis, & qui illis restiterint.*
4 *Decima ecclesiastica a Clodoueo nobilibus quibusdam concessa in beneficium seu feudum.*
5 *Carolus Pulcer denegauit decimas ecclesiarum Ioanni 23. summo pontif. ob bellum in Ludouicum Barbarum: postea concessit.*
6 *Concessa Carolo VI. Regi Galliæ Petro Luna.*
7 *Imposuit aliquando Bonifacius 8. vniuersis Ecclesiis Italiæ.*
8 *Dubitatur num hæ decimæ iure exigantur ab Ecclesiis.*
9 *Bonifacii constitutio de exigendis decimis, & de eodem concilii Viennensis.*
10 *Quæ beneficia immunia sint a solutione decimarum Ecclesiast. principibus concessarum.*
11 *Quæ beneficia contribuant huic decimæ.*
12 *Exactio harum decimarum inter Ethnicos aliquando.*

NEmini, † vt opinor, ignorat, numeri nomen decimum dici, videlicet decimam alicuius rei partem: & proinde vim in no- 1
minenon faciam. ¶ Sed † distinguam decimam, quæ penditur 2
superioribus, in profanam, & ecclesiasticam. Decima profana, fuit species quædam tributi aliquando a quibusdam dominis rerum impositi, veluti Pysistratus Tyrannus agrorum decimas ab Atheniensibus exegit. Quod innuit Suidas, *in verb.* καὶ σφάκελοι, *&c.* dum scribit de origine prouerbii illius, καὶ σφάκελοι ποιοῦσιν ἀτέλειαν. Etiam Sphaceli dant immunitatẽ. Tradit enim inde emanasse, quod ferant Pysistratum, qui decimam agrorum ab Atheniensibus exigebat, transeuntem aliquando senem rupes & saxosa loca excolentem interrogasse, quos inde fructus caperet, illum autem dolores & fatigationes respondisse: tuneque eius libertatem admiratum, decimæ immunitatem ei concessisse, atque ex eo Athenienses hoc prouerbium vsurpasse. Samuel iura regis populo Israeli regem petenti prædicens, inter cetera hoc adiecit, *1. Reg. cap. 8. sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis suis.* Narrat Plutarchus Herculeos addecimare solitos Romanos, donec Hercules ab eo tributo eos liberauit, *Plutarchus problem.* 17. Cypsellus Corinthius, quum Ioui vouisset, si dominus foret ciuitatis, se omnia quæcunque essent Corinthiis dicaturum, eos quæcunque haberent iussit describere. Deinde a singulis, vbi ad hunc modum descripta habuit, decimam partem accepit. Reliquis autem partibus eos ad lucrum exerceri iussit: tum anno vertente eandem rationem seruauit. Ita decem annorum spacio contigit, vt & ille haberet omnia, quæcunque sacrasset, & alia Corinthii, quæ adepti

essent, possiderent, *scribit Arist. 2. Oeconomicorum* Octauianus, M. Antonius, & Lepidus Triumviri, cum multos Romæ ad lubitum proscripsissent & occidissent, cum tamen satis non haberent, quo militibus satisfacerent, nouas decimas cuique ex omni patrimonio pendendas instituerunt, & facultatibus non bene ad decimam redactis reliquum accipiebant, vt auctor Dion Cassius, *lib. 47. Histor.* Et de vectigali, & caussa decimæ prædialis sic scribit Appianus, *lib. 1. bello ciuil.* *Agros vero*, inquit, *quisquis bello adeptus esset, eorum habitatoribus colendos dederant, vel pretio illis attribuerant, vel mercedis caussa concesserant. Si qua autem tellus ingruentibus bellum inculta remansisset, quo multitudine impleretur, nequaquam per negligentiam sordescere passi, in hunc modum proclamari iusserant, volentibus interim agros colere, annua vectigalia publice esse pendenda, seminum partem decimam, arborũ autem partem quintam, eorũ quos percepissent fructuũ, &c.* Lex & Iustiniani, *in legibus Georgicis, tit. 2. περὶ μορτῆς. l. 2. μορτίτου μέρος δράγματα δέκα, χωροδότου δὲ μέρος ἓν· ὁ δὲ ἐκτὸς τούτου μερίζεσθαι θεοκατάρατος*, id est, *partiarii coloni pars, nonẽ fasciculi sunto: qui fundum dedit, portio vna tantum: qui contra hæc partionem fecerit, deuotus esto.* Metallarii qui perquirunt metallorum venas, debent præstare decimas fisco, & decimas alias domino prædii quod perscrutantur, *l. 3. de metallariis & metallis & procuratorib. metallorum. lib. 11. C. tit. 6.* Præter scrupulos seu tributa, quæ penduntur propter facultatem concessam auri indagandi, *l. 1. & 5. eod. tit. de metallis.* Iure nouellarum quoque iniustus litigator, qui conuictus fuerit temere litem alicui mouisse, decimam partem quantitatis pecuniæ in libello iniuste petitæ, pro sumtibus tenebatur persoluere aduersario, *authent. generaliter. de episcop. & cler. §. ad excludendas, de litig. in authent.* saltem si maiores sumtus non essent, *gloss. in d. authent. generaliter.* Attici, tempore belli Peloponesiaci, Chrysopolim Calcedoniæ perfecti, vectigal ibi constituerunt, & decimam ex Ponticis exigebãt, *Xenophon, lib. 1. rer. Græcarum* Meminit Aristoteles, *2. Oeconomicor.* Tributum, quod pendebatur ex frugibus terræ ab aliis oblationem, ab aliis decimã dici: & quæ ex pascuis & pecoribus princeps accipiebat, decimam quoque appellari. Et Strabo scribit, *lib. 15.* inter præfectos vrbis, qui sexti sunt ordinis apud Indos, venditarum rerum exigere decimam, eumque qui vectigal furatus fuerit, capite plecti. Erat antiquitus ex lege Papia pendenda decima fisco ex relictis vxori vel marito, si ex eo matrimonio non essent suscepti liberi, quod tamen postea emendatum fuit ab Honorio & Theodosio CC. *l. 2. de infirmandis pœnis cœlibat. lib. 8. C. titul. 58.* Hodie iure parui sigilli Montis Pessulani, quando obligatio iure eius, &c. vt dicunt, secundum rigorem eius facta, accipit vim nempe vt dicunt, *Quand on leue la riguer*, decima eius quod petitur, curiæ sigilli penditur, vt si viginti libræ petantur, 2. & si minus debeatur, puta decem, si tamen pro viginti sigillum impleretur, *in regiis ordinari. constit. de la cour du petit seau de Mopelier artic. 5. & sequent. Rebuff. tractat. de decimis, quæst. 3. num. 21. & 22.* Nam pro decem tantum libris vel infra, nemo huic iuri subiicitur. Bizantii cum vno & eodem tempore, & annonæ caritate, & pecuniæ indigentia premerentur, nauigia quæ ex Ponto venerant, deduxerunt in portum: cum autem post aliquod tempus mercatores molestius eam rem ferrent, vsuras illis decimas pro tributo imposuere. Ementibus autem quippiam id oneris imposuerunt, vt decimam partem sensum a pretio penderent, *Aristot. lib. 2. Oeconomicorum.*

3 § Ecclesiasticæ † decimæ, in duplici sunt differentia, & quæ ex rebus ecclesiæ, puta beneficiis, seu de fructibus sacerdotiorum debentur personis non ecclesiasticis seu laicis: & quæ a personis laicis & aliis debentur tantum ecclesiasticis. Decimæ de beneficiis auctoritate Pontificis maximi aliquando concessæ sunt regi Gallorum, & aliis ob iuuandum Reipublicæ Christianæ statum, ad captiuos redimendos, & ad liberandum terram sanctam, vel ad hæreticorum expulsionem, aliosque ob pios actus: & istæ decimæ temporales sunt, *cap. final. de decimis, in 6.* Sic quo tempore auditum fuit in Gallia, omnia quæ tum Christianorum erant in Syria a Saladino Turca fuisse profligata, ipsamque sanctam ciuitatem vna cum rege & Christi crucem exportatam, tresque tantum vrbes superesse, Tyrum, Tripolim, & Antiochiam, & castella pauca in fide perstare: Rex Philippus Gallorum Augustus, tot malis condolens, cum Henrico rege Anglorum mentem & animum euertulit, & Christianis profectionem & auxilium pollicitus, multique vna se cruce signarunt. Et cum ad tantam expeditionem pecunia deesset, conuocatis Lutetiæ Parisiorum pontificibus, & regni proceribus, rex petiit anno Domini 1188. annuam decimam ecclesiasticorum prouentuum concedi, quæ postea Saladini decima dicta est, *Gaguinus, li. 6. in Philippo Augusto. Iacob. Meyerus, libr. 6. Histor. Flandriæ, Refert hanc licentiam decimarum, ad 6. annum concessam Philippo Pulcro a Nicolao IIII. Pontifice maxim. Paulus Æmilius libr. 8. in Philippo Pulcro.* Tunc etiam Clemens III. Pontifex Maximus, Poloniæ totius episcopis & sacerdotibus misso ad id legato, decimam impetrauit, *Martin. Chromerus lib. 6. de rebus Polonicis.* Sicut & Clemens postea IIII. Germaniæ & Galliæ ad liberandam terram sanctam: cui tamen se obiecit & intercessit non soluendam Ioannes Semeca iuris Teutonici doctor, præpositus Halberstatensis, qui primus decretum glossauit, ideo a summo Pontifice excommunicatus, & a præpositura deiectus, *in Paralipomenis Abbatis Vespergensis.* Sicut & tempore Innocentii VIII. impositis istis decimis in fauorem regis anno Domini 1491. 13. Septem. Guilhelmus Capel Rector vniuersitatis Parisiensis, necnon sacræ Theologiæ & Decretorum & Medicinæ facultatum Decani, appellarunt ab indictione decimarum beneficiorum facta ab Innocentio, ad ipsum Innocentium bene consultum vel ad concilium proximum generale. Sicuti etiam cum Ludouicus rex Poloniæ filius Elizabethę, post annum Domini 1376. excursionibus Lituanorum in Poloniam commotus expeditionem in eos pararet, datis Domarato ex Vngaria reuertenti mandatis ad Episcopos & vniuersum ecclesiast. eum ordinẽ totius Poloniæ, subsidium ab eis & eorum agricolis ad pium bellum contra barbaros hostes petiisset, ei denegatum est: veritis Episcopis, ne munificentia illa sua in morem, & mox inde abiret *Martin. Chromerus libr. 14. de rebus gestis Polon.* § Scribit † Beatus Rhenanus, *libr. 2. rer. Germanicarum*, post subactos Germanos a Clodoueo, Pipino, & Carolo Magno, nobiles, res ecclesiarum pro beneficiis, id est, feudis, ex liberalitate regia possedisse, etiam dominicas decimas, quæ ad sacella regia pertinebant, diuersas a parochianis: sed aduersus hunc abusum non destitisse clamare Episcopos. 4

§ Notant † historiæ certioris auctores, Carolum Pulcrum, regem Galliarum Ioanni XXIII. Pontificis Maxim. decimas de sacerdotibus Francicis, sacri in Ludouicum Barbatum belli nomine, primum denegasse: pactione deinde expugnatum concessisse, vt in partem ipse veniret, *Paul. Æmil. lib. 8. in Carolo Pulcro.* 5

§ Petrus † Luna Benedictus XIII. dictus, in locum Clementis VII. in schismate pontifex, vt Carolum VI. regem Galliarum in illum motum placaret, regias decimæ de sacerdotibus cogendæ in annum dedit, *Paulus Æmilius lib. 10. in Carolo 6. Gaguinus libro 9.* 6

§ Imposuit † & vniuersis Italiæ & aliorum locorum ecclesiis decimas Bonifacius VIII. pro negotiis, & bello regni Siciliæ contra hostes, *Extrauag. 1. de decimis, in extrauagan. communib.* Anceps certe est apud pios controuersia, num illæ decimæ iuste a sacerdotiis & ecclesiis exigantur. 7

§ Mouet † alicuius merito stomachum infelix rerum successus, qui contra spem ecclesiasticarum personarum sequitur: dumque vident aliquando eos, qui ex istis decimis stipendia capiunt, hostes ecclesiæ fieri. At soluit ecclesiasticarum personarum marsupia pia caussa, cuius prætextu fit exactio, videlicet expulsio hæreticorum, & defensio fidei: nec bonis patent rerum earũ caussa, ob quas nec non tantum bona omnia, omnes cuiuscunque generis, sed etiam vitam ipsam conferre debemus, vt nos, & pios de manu impiorum redimamus. Animæ quippe hominum, sunt omnibus vasis & caussis & vestimentis, & rebus aliis ecclesiasticis pretiosiores: & proinde illis indulgendum tunc non est, & licite alienari pro his possunt, *l. sancimus, 17. de sacros. eccles. C. c. aurum, 12. q. 2.* Caueant itaque qui exigunt, ne abutantur exactis, neve in vsus alios conuertant: non enim personis ecclesiasticis solum iniuriam irrogant, sed Deo & pauperibus, quorum patrimonium abligurriunt. Deus autem non fallitur: metuenda est exsecratio insuper sacri prophetæ Dauidis, dum ait Psalmus octuagesimus secundus, *Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebee & Salmana: omnes principes eorum, qui dixerunt, hereditate possideamus sanctuarium Dei: Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti, &c.* Sed & priuilegium exigendarum decimarum ecclesiasticarum concessum intelligitur, dummodo enormiter non lædantur ecclesiæ, *c. fin. de voto apud Gregor.* vt aliquando accidit in Gallia: & nunc potissimum dum ecclesiasticæ personæ fructibus sacerdotiorum ab hæreticis spoliantur, & nihilominus ab exactoribus istis decimarum, ad eas soluendas misere & barbare adiguntur, contra constitutionem Bonifacii, 8

qui

qui statuit solui decimas a sacerdotia possidentibus pro rata pretii, quod a venditione vel locatione fructuum acceperunt, *in ca. 1. §. declaramus autem, de decim. in extrauag. communib.* subductis etiam sumptibus, qui in colligendis & excolendis fructibus impenduntur, in hac singulariter decima, *dict. Clement. 1. § in soluendo.* Cui tamen sanctioni harpyæ quotidianæ obsistunt. Quo tempore cessare potius debeat tunc priuilegium, quod onerosum & durum nimis sit, *cap. suggestum, de decimis, cap. quid per nouale, de verborum significat.* Et quando alteri subueniri non potest sine alterius læsione, mitius est alterum non iuuare, quam alium lædere, *cap. denique, 14. quæst. 5. cano. primum. 22. quæst. 2.* Nam hoc natura introductum, ne quis cum alterius iniuria locupletetur, *l. nam hoc natura de condict. indebiti. l. iure naturæ de regul. iur. in P.* Quocirca & Clemens V. Pontifex maximus, in concilio Viennensi modum exigendi has decimas statuit, vt secundum taxationem communem & consuetam beneficiorum in locis vbi sunt, exigantur in pecunia seu moneta visitata in eo loco, non in fructibus, *Clement. 1. §. est autem. de decim. in Extrauag. communib.* neve exactores decimarum, pignoris, vel distractionis gratia capiant libros, calices, & alia ornamenta ecclesiis deputata, *Clem. 2. de decim. in Clem.* Notat interpres, *gloss. fin. in d. Clem. 2. de decimis,* & in declarationibus concilii contineri, ne qui non soluunt decimas, per seculares eos cogantur potestatem, nisi non soluentis tanta esset rebellio vt opus fuerit illius auxilium implorare, ob ecclesiasticæ censuræ contemptum.

10 ¶ Declarauit † Bonifacius octauus, quæ beneficia immunia sunt a decimis illis, propria constitutione, *in cap. 1. de decim. in Extrau. com. lib. 3.* Atque eximit ab illis, fructus leprosariarum & hospitalium, quibus pascuntur infirmi & pauperes: Monialium & aliorum regularium fructus, victui illorum deputatos. Seculares & clericos, quorum annui fructus non excedunt summam septé florenorum: Item xenia prælatis & aliis personis ecclesiasticis facta. Excipit quoque a decima hac eos qui pensiones accipiunt a beneficiis pro solita mercede, seu pro remuneratione obsequii præstiti vel præstandi, atque pro illis easdem præstare debere tradit, qui pensiones dant, *d. extr. in 1. §. de piscib. stagnorum, de decim. ver. § autem personis.* Item & [illegible] immunia sunt, quæ pro visitatione seu procuratione in victualibus [illegible] præstantur prælatis, pro quibus & soluit qui dat, non qui accipit. Item cautum, ne soluantur de oblationibus & eleemosynis [illegible] datis in opus fabricæ ecclesiasticæ, *de extrau. 1. §. de eleemo[illegible].* nec de redditibus confratriarum, *d. Clement. 1. § [illegible]* [illegible] *vide gloss. in cap. 2. in verb. si bene [illegible] de decim. [illegible].* Rex quoq; noster sanciuit 23. Aprilis 1548. Senatores magni concilii clericos, eximi ratione beneficiorum a con[illegible] one harum decimarum, nisi abbatias vel episcopatus possiderent.

11 ¶ Solui † autem [illegible] his debent, etiam de fructibus, ex quibus fiunt quotidianæ distributiones, *ex Clem. 1. § & quia non occurrit.*

12 *de decimis in extrau. communib.* Porro, † inuento vsum harum decimarum aliquando inter regum gentium fraudes & technas: velut cum Chabrias Atheniensis Taoni Ægyptiorum regi bellum gerenti, & pecuniis indigenti consuluit, vt aliquis diceret sacerdotibus oportere tum ex sacris nonnulla, tum etiam sacerdotum multitudinem sacris initiatorum, submouere propter impensam: quod audientes sacerdotes, cum vellent omnes penes se quisque sacrum manere, pecunias tam communes quam priuatas adferebant: Verum is, vbi ab omnibus accepit, tum iussit illis imperari decimam duntaxat partem eius, quod antehac soliti essent, tam in seipsum, quam in sacrum impendere: reliquas vero nouem partes, sibi ipsis fœnerarentur, donec quod aduersus regem Persarum gerebatur bellum finem acciperet, *Arist. lib. 2. Oeconom.*

De Annatis. Cap. 21.

1 *Decima quædam data a ministris ecclesiæ summis sacerdotibus ex decimis Ecclesiasticis.*

1 ALiæ † sunt decimæ, quæ a ministrorum seu Leuitarum portionibus, seu ex eorum decimis dabantur sacerdotibus, *D. Hieron. super Ezech. in c. 1. de decim.* seu summo sacerdoti. Sic enim scriptum est præceptum Dei, *filiis Leui dedi omnes decimas Israelis, Numer. c. 18. in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* Et paulo post, *præcipe Leuitis atq; denuntia, cum acceperitis a filiis Israel decimas, quas dedi vobis, & primitias earum, offerte domino, id est, decimam partem decimæ, vt reputetur vobis in oblationem primitiuorum, tam de areis, quam de torcularibus: & de vniuersis, quorum accipitis primitias offerte domino, & date ea Aaron sacerdoti.*

De Decimis parochis debitis, & earum institutione. Cap. 22.

1 *Decima quid.*
2 *De institutione decimæ huius.*
3 *Præstatione decimæ, bona & opes crescere, & non præstationis, mala.*
4 *Quis, & quomodo inter Christianos decimas distribuerit sacerdotibus.*
5 *Decimas etiam suorum deorum sacerdotibus soluisse gentiles exemplis docetur.*
6 *Vuiclefus damnata sententia de decimis adimendis prælatis ob illorum vitia.*
7 *De decimis soluendis lege Francica.*

DEcimæ † aliæ, quæ a Christianis præbentur, communi iure, sunt omnium bonorum legitime quæsitorum quota pars, Deo diuina constitutione debita, secundum Cardinalem, *Cardinalis, consil. 26.* Quæ finitio sequentibus abunde explicatur. Primum etenim institutio decimarum, quæ præbentur viris cultui diuino Deique ministerio assiduis, noua non est: sed ab omni tempore. ¶ Sub † lege naturæ namque solutæ a piis viris sunt: 2 vt Abraham sacerdoti Dei altissimi Melchisedecho, ex manubiis omnibus hostium deuictorum dedisse fertur, *Genes. 14. ad Hebr. 7.* Dixitque Iacob ad Deum, *cunctorum quæ dederis mihi, decimas offeram tibi Gen. 28.* In lege Mosis, *primitias & decimas tuas,* inquit Deus, *non tardabis offerre. Exod. 22.* Et rursum, *omnis decima terræ, siue de pomis arborum, siue de frugibus, domini sunt, & illi sanctificantur. Leuit. 27. Omnium decimarum bouis, & ouis, & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur domino: Non eligetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur: si quis mutauerit, & quod mutatum est, & pro quo mutatum est sanctificabitur domino.* Hanc portionem sibi Deus retinuit ex rebus, non quod illis egeat, quia omnis illius sunt, & nullius indigus est, & ipse hac ratione ait, *Psal. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos, quoniam mea sunt omnes feræ syluarum, iumenta, in montibus & boues, cognoui omnia volatilia cœli, & pulcritudo agri mecum est, &c.* Verum in signum dominii superioria voluit sibi solui, non ad præmium, sed ad honorem, *c. decima. 16. q. 1. c. tua. in 2. de decim.* quo lætatur Deus veluti auctor & largitor bonorum fideli obsequio declaratus. ¶ Accedit † ideo pie deci- 3 mas largientibus bonorum incrementum, *Malach. 3. c.* vt contra, subtrahentibus, veluti ingratis & perfidis dispensatoribus, qui talem eum profiteri nolint, & quæ habent adimit, & quod non datur Christo, capit fiscus, *c. maiores. 16. q. 7. d. c. decima. 16. q. 1.* Et Rabini Hebræorum dicunt, *in Perke abot seu in capitulis patrum, c. 3.* מַעְשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר, magneserot seiag lagnoser, id est, decimas esse sepem diuitiis, ne videlicet defluant. Et rursum, tradut septem genera pœnarum venire in mundũ, propter septem potissimas præuaricationes: cum scilicet quidam decimas pendunt, quidam non pendunt. Et tum ingruit fames ob prohibitam pluuiam: cum vero alii esuriunt, alii saturi sunt, efficientes vt nõ reddantur decimæ, tum certe fames, quæ ex tumultu seu seditione, & quæ ex prohibita pluuia venit, &c. *in Perke abot. c. 5.* Persuasum & Ethnicis ex decimis oblatis Deo, quem tamen verum non colebant, augeri opes. Sicut narrant Herculem priscum in Euandriata decimas soluisse, & in foro boario, illi aræ proximo, etiã ex voto posteritatem fecisse decimam, atq; receptã opinionem, vt qui vellet diues fieri, solueret decimas Herculi. Et hinc M Luculli facta opes, *Plutarch. in proble. 17. Pomp. Lætus, li. de sacerdotiis, dum agit de Pinariis & Potitiis.* Macrobius *lib. 3. Saturn. c. 12.* quoq; testimonio M. Terentii Varronis in ea satyra, quæ inscribitur *περὶ ἐδεσμάτων,* maiores ait solitos decimam Herculi vouere, nec decem dies intermittere, quin pellicerent populum ad *ἀσύμβολον,* & cũ corona laurea dimittere os cubitum, Et Sylla ex vniuersis fortunis decimam Herculi sacrificauit, *Plutarch. in fine vitæ Syllæ.* Vocat Plautus in Trinummo hanc decimam, partem Herculaneam. *Mihi detraxi,* inquit, *partem Herculaneam.* Et ipse quoque meminit ex voto & Herculi decimam dari in Sticho.

Vt decimam partem ex voto Herculi Polluceam.

Ex quibus mihi etiam constare videatur, decimam partem, non quidem ex lege gentilium a quibuscunq; aliquando & alicubi debitam: sed ex voto, quod inducebat obligationem, vt ait Vlpianus, *in l. 2. §. fi. de pollicit. lib. 50. P. tit. 12.* Sicut & ante legem scriptã, a Mose traditam, nulla alia videbatur decimarum exactio coacta, quam ex voto, vt liquet ex cap. 14. & 28. Geneseos, sacerdotibus

tameo datas, & apud gentiles aliquos, ex more & quadam lege. poterit nihilominus sustineri & constare ex Plinio, vt mox dicemus. Has decimas Deus iure proprio dedit Leuitis, & illis qui suo cultui potissimum deseruirent. *Numer. c. 18. c. caussa Carpensis, de verb. sign.* Et proinde illis solis non laicis, debitæ, *cap. prohibemus. & c. quamuis, de decim. can. 1. 16 q. 1.*

4 ¶ Translato † sacerdotio in fidem Christianam, quando licuit per pacatas persecutiones tyrannorum aucto numero credentiũ, Romæ Euaristus Pontifex maximus, primum, *Platina in Euaristo. Meminit & Cyprian. lib. 1. epist. 9.* constituit curiones, & per loca distribuit, qui præberent sibi commissis sacramenta, & eos ab illis nutriri statuit, vnde parochi dicti sunt a mutua præbitione alimentorum & sacramentorum, ἀπὸ τοῦ παρέχειν, a præbendo. Deinceps Dionys. a 66. idem facere per vniuersum orbem sanxit, distribuitque loca, assignatis personis ecclesiasticis pro reditibus, decimis prædiorum, quæ intra limites locorum distinctorum cõtinebantur, *c. 1. & c. ecclesias, 13. q. 1. c. 1. 90. dist. c. episcopi. 80. dist. c. pastoralis, de iis quæ fiunt a præla. sine consen. capi. Polyder. Virg. lib. 4. c. 9. de inuentor. rer.*

5 ¶ Gentiles † quoq; in more positum habebant, suis sacerdotibus decimas, vt Dei ministris, offerre. Sicq; scribit Plinius, *libr. 12. c. 14.* ex thure quod ex Arabia Sabotham deferretur, decimas cuidam apud illos fictitio Deo, quem vocabant Sabin, non pondere sed mensura sacerdotes capere solitos. Et iterum, *Plin. lib. 12. c. 19.* ex Cynamomo apud Ægyptios, eis diuidi decimas tradit. Memorat Herodotus, *lib. 1.* Cyrum ad portas ciuitatis Lydorum quam diripiebant milites, ex suis satellitibus custodes posuisse, qui vetarent exportari opes, vt earum decimæ Ioui necessario redderentur. Proinde nec iusta possidentium bona, querela est, qui dum sibi iudicium gehennæ præparant, decimas retinent, vel non patiuntur dari curionibus aut aliis ecclesiasticis personis, quod illæ non probe, vt illis videtur, viuãt, quodve prauis vsibus profundant, & auare petant, quodque aliquando diuites sint. Nam Deo non curionibus proprie debentur, etsi mali ii sint, & Dei nomine, *c. quid dicam, 14. q. 4. c. forte, 14. q. 5.* ad præbentium potius, quam recipientium vtilitatem soluuntur. Quod si curiones abutantur iudicium illis erit, *c. clericos. & seq. 1. q. 2. cap. illi, can. fin. 12. q. 1.* at si non

6 dentur, condemnatio diuina imminet. ¶ Et † merito condemnata sententia erronea & hæretica cum aliis Wiclefi in concilio Cõstantiensi, qua tuebatur decimas puras esse eleemosynas, & propter peccata prælatorum, *lib. 4. legum Francicarum c. 17.* posse illis

7 adimi. In † lege Francica statutum, *vt nonas & decimas non solum plebem, sed etiam vassi, princeps, & comites soluant ecclesiis: & si contumaces sunt, insuper & bannum regis soluant: & si sæpius iteranda negent, beneficium amittant.* Et rursum, *d. lib. 4. legum Franc. cap. 39. vt plebani a presbyteris ecclesiarum ter moneantur de soluendis decimis, quod si contempserint, ab ingressu ecclesiæ prohibeantur: & si hoc non emendauerint, a ministris reipublicæ districti singulis per caput, sex solidos componant, & insuper decimam dare cogantur. Et si iterũ contemtores sint, tunc per publicam auctoritatem domus vel casa eorum claudatur* (puto interdicatur) *quousq; pro ipsa decima, sicut supra dictum est, satisfaciant. Quod si denuo rebelles vel contradictores esse voluerint, & supra ipsam clausuram propria auctoritate intrare præsumpserint, tunc a ministris reipub. in custodiam mittantur, vsque dum componant, &c.*

De quibus Decimæ ecclesiasticæ debitæ a parochis, & de distinctione earum. Cap. 23.

1 *Decimarum diuisio in prædiales, personales, & mixtas, & quæ personales.*
2 *Prædiales quæ, & ex quibus debentur.*
3 *Mixta quæ, & ex quibus.*
4 *Generaliter de quibus pendenda decima.*

1 GEneris † decimarum ecclesiasticarum quæ præstantur personis, ecclesiæ ministeriis, & cultui diuino inseruientibus, tres sunt species generales, nempe personales, prędiales, & mixtę. *Personales* sunt, quæ soluuntur ex fructibus seu ex rebus, vel lucro industria personæ quæsitis: veluti de aduenientibus ex officio, artificio, negotiatione, scientia, & similibus, quæ præbentur seu soluuntur ei ecclesiæ, in qua quis ecclesiastica percipit sacramenta, licet aliunde lucrum contigerit, *c. ad apostolica, c. 10. §. nouerit. cap. pastoralis, c. 28. de decim. lib. 3. Decretal. tit. 29. Offeretis,* inquit Dominus, *primitias & decimas manuum vestrarum, Deuter. c. 12. & de*

2 *omnibus quæsitis, c. ex transmissa, de decim.* ¶ Prædiales sunt, quæ ex fructib. debentur, vt vini, frumenti, & aliorum frugum decimæ, *c. 1. c. ad apostolica, c. peruenit, de decim.* ¶ Mixtæ † quæ debentur habita ratione eorum, quæ ex prædiis partim proueniunt, partim ex 3

industria personarum: quales decimæ debitæ ex animalibus in eo loco vbi viuunt, ex quo alimenta percipiunt, & a personis custodiuntur, vel pascuntur, *dict. capit. ad apostolica, & cap. pastoralis, c. commissum, de decim.* In summa decimæ Deo pendendæ sunt, vel eius ministris sacerdotibus, *c. reuertimini, & cap. quicunque. 16. quæst. 1. cap. quadragesima, de consecr. distinct. 5. cap. non est in potestate; de decimis.* omnium rerum quas licite quis potest acquirere, *c. ex transmissa, c. 23. de decimis.* De prouentu ex molendino etiã vento molente, *d. c. ex transmissa, & c. 5. eod.* & alterius generis, de piscatione, fœno, lana, *c. peruenit ad nos, eod.* de omni fructu, & de apibus, *c. nuntios, c. 6. eod. tit. c. ex parte, 21. eod.* de venatione, de militia, *decimas, 16. q. 1. & can. quicunq;. 16. q. 7.* De nouis vinariis autẽ, num debeantur hodie decimæ, Papus placita senatus contraria notat, *lib. 1. Rapsod. aresto. tit. 1. a aresto. 5.* ob constitutionem Philippi Augusti regis Galliarum, quę prohibet omnem insolitam decimarum in Gallia exactionem. Porro ex turpi & impio quęstu decimas personales ecclesia respuere debet, vt ex arte meretricia, *Deuter. c. 23. ibi, Non afferes mercedem, & c. c. oblationes, 90. dist.* & ab vsuris, ne videatur auctor mali Deus, cui decima offerẽda est, quem eius quod acquirimus auctorem profitemur: & cui dicimus: *quæ de manu tua suscepimus, hæc reddimus tibi: omne enim bonum optimum descendens a patre luminum, Iacob. 1.* Item ne delinquendi occasio detur offerẽtibus, aut approbare delictum videatur, *cano. miror. 17. q. 4. ante c. si tantum. 16. q. 2. c. oblationes 90. dist.* Si tamen decimæ sint prædiales, recte a peccatoribus & ab inuasoribus accipiuntur: quia agri benedictionem potius, quam personæ referunt, & velut censum exhibent, *c. de terris, de decim.* Statuit & Synodus Tridentina, *in vltima sessione, de reformat. generali c. 12.* decimas in posterum sub excommunicationis pœna integre persoluendas. Exprobrat autem auaritiam Pharisæorum Deus, sed non decimationem singulorum, dum ait, *D. Matthæi, c. 23. væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam, anethum, & cyminum. & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiam, & fidem: oportuit hæc facere, & illa non omittere.*

De Personis, a quibus soluendæ decimæ. Cap. 24.

1 *Personæ omnes sine exceptione debent decimas soluere.*
2 *Quomodo cogantur decimas soluere denegantes.*
3 *Colligendi fructus non sunt, nisi prius moneatur Curio, vt intersit.*
4 *Vel mittat ad decimas colligendas.*
5 *Compensatio non obiicitur a debente decimas futuras.*
6 *Ex quibus soluant decimas abbates & monachi, & Iudæi, leprosi, Ecclesia.*
7 *Non soluunt decimas ex priuilegio Cisterciensis monachi, Templarii, & alii quidam.*
8 *Priuilegium non soluendi decimas a quo conceditur.*
9 *Priuilegium non soluendi amittitur, solutione vna.*
10 *Priuilegiati non soluendi decimas, alia contribuunt ecclesiis, & quando.*

QVia † ex institutione Dei diximus esse decimas, *c. reuertimini. c. decima. 16. q. 1. c. omnes decimæ, 16. q. 6.* & ab omnibus esse soluendas, non difficile est statuere, vt tanquam debitum exigi possint, *c. parochianos, c. 5. de decim. c. tua nobis. c. grauem. eod. c. decimas, & c. sancimus, 16. q. 1. can. quis oblationes, 12. q. 2.* vel rei vindicatione per ecclesiam, tanquam earum dominam, *c. moderamine, & ibi gl. in verbo, vindicant. 16. q. 1.* vel condictione ex canone, vnde oritur actio personalis aduersus debentem soluere, vt ait Panorm. *in c. tua. in 1. col. pen. de decim.* A laicis itaque dandæ sine fraude, & ab episcopis, & ministris ecclesiæ discrete distribuendæ, *c. præter hoc, 23. dist. c. nullus 16. q. 7.* Neq; propter sacerdotes malos, vt plerique falso persuadent, decimæ negandæ, cum earum institutio præcipua & prima fuerit, non propter personas sacerdotum tantum, sed ob Dei præcipue honorem, & præbentium vtilitatem, vt supra diximus: & ita ecclesiæ potissimum nec ministrorum personis, sed officio eorum debitæ, *can. si episcopum. 16. q. 6.* ¶ Sunt 1

quippe † decimæ vota fidelium, pretia peccatorum, patrimonia pauperum, *can. quia. 16. q. 1.* tributa egentium animarum, *c. decimæ, eod. 16. q. 1.* & filius Belial, qui hoc prætextu excutere iugum diuinæ subiectionis nititur, atque sacrilegus æternæ damnationis in se sententiam prouocans, *cap. 1. 16. q. 7. Et maledictio. Malachia, 3. Guid. Papæ decis. 166.* Quare post admonitionem soluendi 2

est ex-

eſt excõmunicandus, c. omnes decimæ 16. q. 7. c. peruenit. 5. de decim. Et ſi clericus aut religioſus poſt duos menſes non ſoluat, vel ſolui prohibeat, vel vſurpet, ab omni adminiſtratione quam habet, officiis, & beneficiis ſuſpendendus, ex concilio Viennenſi, Clement. 1. de decim. in Clemen. Mandaturque iis qui verbum Dei prædicát, hortari populum non diſſuadere ſolutionem decimarum, ca. 1. de decimis. in 6. Quod ſi quis adeo ſit contumax, vt ſententiam excõmunicationis contemnat, retineatque nihilominus decimas: poteſt aduerſus eum iudicis ſecularis poteſtas implorari, & ita ſoluere cogitur, cap. poſtulaſti. cap. 21. de homicid. apud Gregor. libr. 5. titul. 12.

3 ¶ Tradit † Speculator, in tit. de decim. circa fin. & ibi interpres Scholiaſtes eum, cui debetur decima, poſſe interdicere domino fundi, ne fructus colligat vel exportet, niſi aut ſe vel ſuo procuratore ſeu nuntio præſente, ſi ſe timeat decima defraudandum iri. Et ita iudicatum in ſenatu Tholoſano teſtatur Aufrerius, in additio. ad deciſ. capel. Tholoſ. 119. Extant hac de re duæ regiæ conſtitutiones edictales Franciſci primi: prior, anni milleſimi quingenteſimi quadrageſimi quinti. Prima Martii ſtatuit, ne fructus ex prædiis transferantur vel colligantur a dominis prædiorum, in quibus excreuerunt, priuſquam decimæ & primitiæ ſolutæ fuerint, ſecundum antiquam conſuetudinem. Atque eo tempore certiores fieri debere Epiſcopos, curiones, vel eorum procuratores aut redemtores, alioſque ius decimarum habentes, videlicet ante translationem fructuum, conſtituta pœna aduerſus contumaces confiſcationis fructuum, deductis primitiis & decimis: rato tamen manente pacto, & ſine præiudicio legitimæ conuentionis vel tranſactionis inter ſoluentes & recipientes factæ, ſi qua ſit. Altera conſtitutio edicta fuit 9. Iunii, 1547. qua prædiorum dominis inhibetur metere ea, quæ decimis obnoxia ſunt, priuſquam in ſuggeſtu eccleſiæ populo inibi conuenienti prædicta dies metendi fuerit: vt qui ius decimandi haberet, inde certior fieret, & adeſſet, aut aliũ ſuo nomine mitteret, indicta pœna aliter facientibus damni, & eius quod intereſſet, ſecundum quam & iudicatum, Pap. lib. 7. rapſod. areſto. titul. 12. areſto 6. Sic iure ciuili Roma. quando quarta pars bonorum curialium decedentium ſine filiis, curialib. erat danda, diuiſio fiebat ſub aſpectu curialium, l. 2. quando & quib. quart. pars debeat. lib. 10 C. Et certe qui partem habet fructuum aut decimas, condominus videtur eſſe, & partiarius: itaque vocandus, quum omnia præſentibus illis quorum intereſt fieri debeant, l. de vnoquoque de re iudica. in P. Et in re communi, potior eſt cauſſa prohibentis, l. Sabinus, commun. diuid. in P.

4 ¶ Statuit † concilium Lateranenſe, laicos decimas retinentes, nec clericis reddentes priuandos eccleſiaſtica ſepultura, cap. prohibemus. cap. 19. de decim. Nec in dubium venit puniri debere hos pœnis iiſdem, quibus plectuntur qui tributa interuertunt & denegant, quæ plures ſunt, cap. ſi tributum 11. quæſt. 1. Sunt quippe & decimæ, tributa egenorum, cap. decimæ. 16. quæſt. 1. cap. tua. in 2. de decim. Deo præſtita.

5 ¶ Et † proinde quemadmodũ quis tributa non poteſt eludere obiecta compenſatione debiti, l. 3. C. de compenſatio. ſic in futuris ſoluendis decimis, compenſatio non admittitur, gloſſ. 1. in can. decimas. 16. quæſt. 1. Ludou. Roman. ſingul. 254. an ſit locus, & 545. an ſacerdoti. quamuis in præteritis recipi poſſit, cap. veniens, in fin. de tranſact. doctores, in cap. tua. 2. de decimis, argum. l. de alimentis. C. de tranſact. l. cum ii. eod. titul. in P. Ergo qui prædia poſſident, quæ ſunt in alterius parochia conſtituta, decimas ſoluent prædiales, ſiue eccleſiaſticæ, ſiue alterius notæ perſonæ ſint, d. c. tua. 2. de decim. præteritas & futuras, c. veniens in fin. de tranſact. quemadmodum nec ſine cenſu, & reliquis fundus comparari poteſt, rub. ſine cenſu & reliq. &c.

6 ¶ Soluuntur † de rebus abbatiæ, c. ſuggeſtum. c. 9. de decim. item ſoluunt monachi, de rebus nuper cultis, ex quibus antea decimæ ſoluebantur, cap. commiſſum. cap. 4. de decim. cap. fin. §. penult. eod. in 6. Et Iudæi quoque de prædiis poſſeſſis, vel ſoluere eas debent, vel prædia dimittere, c. de terris. c. 16. de deci. Et leproſi, exceptis hortis eorum & animalibus, ſi communiter viuant, cap. 2. de eccleſ. ædific. Soluunt & eccleſiæ decimas de prædiis illis, quæ in dotem aſſignantur, niſi ea modica ſint, text. cum gloſſ. in cap. 1 de cenſib. in cap. nuper. de decim. Et ita decimarum ſolutio ſequitur rem, & eius detentorem, Ioan. Conſtantin. in conſtitutio. regias Franc. 1 de litib. breuis. decid. in artic. 180. facit l. penult. & tit. ſine cenſu, & reliq. fund. comp. &c.

7 ¶ Excipiuntur † autem aliqui, quibus priuilegium indultum eſt de non ſoluendis decimis, quales ſunt monachi Ciſterſienſis ordinis, Templarii, & Hoſpitalarii, qui non ſoluunt decimas laborum ſuorum, nec eorum quæ colunt propriis manibus, vel propriis ſumtibus: de quæſitis, inquam, ante concilium generale, etiam ſi noualia ſint, c. ex parte. cap. 10. de decim. de poſtea quæſitis tamen ſoluunt, cap. penult. de decimis. Alii vero religioſi non ſoluunt de hortis & nutrimentis animalium, & de noualibus quę propriis excolunt manibus, dict. cap. ex parte. Quod ſi non colant manibus ſuis, exemtio ad noualia non pertinet, c. ad audientiam, 12. eod. Fratres minoritæ & prædicatores ordinis, de hortorũ fructibus etiam decimas non ſoluunt, cap. nimis praua. c. 12. de exceſſi. prælato. At non extenditur priuilegium, ſi aliis colenda prædia dent, cap. licet, de benignitate. c. 11. eod. Sicuti nec immunes a præſtatione decimarum, priuilegio vti poſſunt, ſi aliena prędia colenda ſuſcipiant, c. dilectis, 8. de decim. Exemti enim debent decimas ratione rerum, niſi res quoque exemtæ ſint, cap. 1. §. diœceſani, & ſeq. de decim. in 6. 8 ¶ Conuenit † autem concedi & priuilegium hoc ab alio, quam a principe temporali ſeu laico, c. tua. c. 25. de decimis, apud Greg. cap. dudum, c. 31. eod. tit. qui id concedere nequit, nempe a Papa ſolo, de hoc late Rebuf. tractat. de decim. q. 5. num. 28. 29. 31. & ſequen. Porro alia capita eorum, qui decimas non præſtãt & excipiuntur, vide apud Rebuffum tractatu de decim. quæſtione 5. 9 ¶ Quibus † ſingulare illud addendum eſt, eos qui priuilegiũ habent non ſoluendi decimas, vel qui legitime præſcripſerint, ſi eas ſoluerint, renuntiaſſe priuilegio cenſeri, c. accidentibus. & ca. ſi de terra, de priuileg. etiam ſemel ſoluendo, arg. cap. cum acceſſiſſent, in fin. de conſti. niſi cum proteſtatione ſoluiſſent iuxta ſententiam Bartoli, in l. non ſolum § morte, de oper. nou. nuntiat. vide hoc tenentem in decim. d. Rebuff. vbi ſupra, quæſt. 13. num. 133. 10 ¶ Obſerua † tamen & exemtos a ſolutione decimarum, præbere gratis aliquas portiones eccleſiis parochialibus, ad onera illarum releuanda auctoritate epiſcopali. Et hac ratione ita coguntur Carthuſienſes & Ciſterſienſes, qui decimas reſeruant, congruam portionem curioni conſtituere ad iura epiſcopalia & alia onera ſubeunda, cap. 1. §. vbi autem. & §. religioſos, de decim. in 6.

Quibus ſoluendæ decimæ. Cap. 25.

1 Prædiales decimæ ſoluendæ curionibus locorum prædiorum, niſi repugnet conſuetudo.
2 Decimæ mixtæ, & animalium quibus ſoluantur.
3 Ex tribus ab animalibus ſoluuntur decimæ, ex fœtu, lacte, & lana, & quibus.
4 Eccleſia contra eccleſiam ius decimandi præſcribit, non autem fines Eccleſiarum.
5 Quæ requiruntur in præſcriptione decimarum in Eccleſia.
6 Laicus præſtare eccleſiaſtico decimam non debet.
7 De decimis conceſſis laicis ante concilium Lateranenſe: & qui ſunt qui poſſideant, in quos transferre poſſint.
8 Quando in feudum laicus poſſit decimas Eccleſiaſticas tenere.
9 In quot partes diuiderentur olim decimæ curionibus datæ.
10 Quare dabatur decimarum portio Epiſcopis.

PRædiales † decimæ ſolui debent curionibus, in quorum parochia ſunt prædia, quæ fructus ferunt, cap. quoniam a nobis, c. 13. de decim. c. cum contingat, cap. 29. eod. cap. ſtatuimus, c. de decim. c. ſi quis laicus, 16. quæſt. 1. c. 1. cap. eccleſias, 13. quæſt. 1. cap. fin. de paroch. c. ex transmiſſa, de preſc. Sicut tributum ei ciuitati pendi debet, vbi ſunt agri, l. forma cenſuali, §. ſi vero, de cenſibus, niſi conſuetudo contraria eſſet, quæ ſequenda eſſet, ſi præſcripta, cap. cum ſint homines, cap. 18. de decim. capitul. ad apoſtolicæ, cap. in aliquibus, eodem titul. Et ſi in nullius parochia prædia dicãtur, epiſcopalis erit prouidentiæ aſſignare cui voluerit, vel ſibi retinere, dict. c. quoniam a nobis. Quod ſi in vna eccleſia curio ſit præcipuus, quem vocamus priorem, & eius vicarius perpetuus, qui dictus rector: decimæ & noualia curioni præcipuo debentur, congrua tamen portione reſeruata vicario perpetuo, vide Papum libr. 1. rapſod. areſto. titul. 12. areſto. 7. & 11. Perſonalia, baptiſmalibus eccleſiis debentur iure communi, aut vbi quis percipit ſacramenta, ca. de deci. 16. quæſt. 1. cap. quæſtu. eod. c. 2. 13. q. 1. c. fin. de paroch. c. ad apoſtolic. a. c. 10. de decim. Diſputat hunc caſum de baptiſmali eccleſia, & quando priores ſunt, Rebuffus in tractat. de decim. q. 6. num. 8. 9. 10. 11. 12. 13. & ſequent. vide & cap. ad audientiam. 1. de eccleſ. ædific. an. 2 ¶ Decimæ mixtæ † & animalium debentur eccleſiæ, in cuius parochia animalia morantur, & paſcuntur. gloſ. in cap. 1. §. item quis vnquam 15. quæſt. 1. & Matth. de Afflict. in conſtitut. Neapol. rubr. de decim. nu. 23. Quod ſi in vna parochia hyeme, in alia æſtate morentur: vel

pascantur in vna, dormiant in alia, diuidentur inter illas decimæ, *glos. in d.c. ad apostolicæ.* Notant Baldus, Albericus, & Paulus Castrensis, *in l. huiusmodi. §. legata. de legat. 1.* & post eos Nicolaus Boerius, *in decis. 13. num. 54.* Quod si ob bellum, animalia alicuius paroch. e fugiant ad aliam, & ibi pariant, decima est soluenda vbi pepererunt. Tradit & Rebuffus, *tractat. de decim. q. 6. nu. 27. & Boer. in §. 13. de consuet. prædio. in consuet. Biturig.* communiter seruari, potissimum in patria occitana Galliæ, decimam lactis dari illi parochiæ, in cuius territorio mulgentur animalia: decimam caseorum vero, parochiæ, in qua casei fiunt: decimas autem lanæ & fœ-
3 tus illi curioni, in cuius parochia nascuntur. ¶ Ex † tribus namq; rebus animalium penduntur decimæ, quia tria in fructu sunt, fœtus, lac, lana, seu pilus, *l. in pecudum, de vsuris in P. §. in pecudum. de rer. diuis. apud Iustin.* ex lacte quoque & caseus, & butyrum, vt ex lana pannus. Veruntamen si consuetudo alia recepta sit, illa sequenda est: quia ecclesia contra ecclesiam potest decimandi ius præscribere, *ca. ad aures. c. 6. & cap. veniens, cap. de quarta. c. 4. de præscr. cap. cum contingat. c. 29. & cap. cum in tua. 30. de decim.* dummodo occasio consuetudinis decimandi non sit ratione confu-
4 sionis vel proximitatis finium parochiarum. ¶ Quia † fines præscribi non possunt, nec consuetudo super his tenet, *glos. & Doct. in c. fin. de paroch. c. quicunque. & can. licet. 16 q. 3. c. super. de paroch.* De præscriptione doceri etiam debet: alioquin pro curione, vt-pote iure communi suffulto sententia fertur, *c. 1. de præsc. in 6. c. 2. de resti. spol.* Quinimo si alia ecclesia parochialis vel monasterium præscripsit decimas per quadraginta annos in altera parochia, vel ex priuilegio alias possidet, quam suæ parochiæ, & quædam alias non decimata decimanda sint, decimæ illæ pertinent non ad præscribentem, sed ad parochum, quemadmodum etiam noualia,
5 *dictis c. c. cum contingat, & cum in tua.* ¶ Alioquin † eget ista opposita præscriptio, non solum tempore annorum 40. *d. c. ad aures. de præscri. & c. quarta. authent. quas actiones. C. de sacrosanct. eccles.* sed etiam titulo, *c. veniens, de præscri. c. 1. de præscrip. in 6.* & bona fide, *cap. si diligenti. & cap. vigilanti. de præscri.* vel tempore cuius initium memoria non habeat, & præsumatur bona fides & titulus. De quo docere debet qui se dicit esse in possessione decimas percipiendi in aliena parochia, aliter præsumitur verisimiliter eas indebite occupasse, cum proueniant ex prædiis in aliena parochia constitutis. Sicque manifestum de iure communi, nisi aliud ostendatur ad suam parochiam pertinere, vt expresse decidit Bonifacius VIII. pontifex maximus, *in cap. ad decimas. c. 2. de resti. spol. lib. 1. Sexti. tit. 5.* Ostenditur autem titulus, vel per priuilegium concessum, vel per compositionem seu concordiam, seu transactionem factam inter ecclesias de decimis percipiendis, quæ permissa & firma est, *c. 8. & cap. dilecti. de transact. c. 3. de decim.* si cum caussæ cognitione fiat, & cum examine superioris, num expediat ecclesiæ illa conuentio. Est enim species alienationis, & proinde solemnia quæ exiguntur in alienandis rebus ecclesiasticis, requiruntur in decimis a parochia transferendis, *Solennia, in cap. sine ex. ceptione. 12. q. 2. c. placuit. c. abbatibus. eod.* & decretum episcopi, vt notat Innocentius, *in cap. 2. de transac.* id est, auctoritas in inquisitione vtilitatis vel incommoditatis ecclesiæ, sine quibus transactio facta successori non præiudicat, *cap. de cetero. & cap. veniens, de transactio. cap. ad hæc. de offic. vica.* super futuris decimis, quamuis esset efficax in præteritis, *gloss. & interpr. in cap. vt super de rebus ecclesiast. non alienan.* potissimum, eum hodie beneficiarius habeatur quamdiu viuit pro vsufructuario, *Ioan. Andreas in gloss.*
6 *cap. præsen. 1. de offic. ordinar. in sexto.* ¶ Et † cum decimæ beneficiis seu sacerdotiis adhereant, seu ecclesiis, quæ conferuntur personis ob diuinum exsequendum officium, quo non præstito, nec beneficii prouentus debentur, *cap. fin. de rescript. in sexto. cap. eos, cap. si quis sacerdotem. 82. distinctio. cap. præter hæc. 32. distinctio. cap. latores. de cler. excommunic. ministr. cap. pastoralis. de appel.* planum est decimas laicis præstari iure communi non debere ecclesiasticas: quia idonei ad beneficia tenenda non sunt, *c. cum adeo. de rescript. c. ex literis. de transact. c. 1. de instit. Clem. quia contingit. §. vt autem de relig. dom.* Et cautum quoque expresse, non posse laicos has decimas sine peccato retinere, *c. peruenit. 1. q. 3.* non possidere, non præscribere, *c. caussam quæ. de præscrip. can. 1. 16. q. 7. c. fin. 16. quæst. 1.* Quare qui ecclesiasticam concesserit laico decimam, ab statu suo, sicut arbor quæ perperam terram occupat, succidendus est: vt iaceat donec emendet prostratus, *c. quamuis. 17. de decim.*

7 ¶ Legimus † tamen ante concilium Lateranense, quondam in feudum perpetuum quasdam decimas concessas laicis *cap. cum apostolo. a. cap. 7. de his quæ fiunt a prælat. sine consen. & c. lib. 3. Decretal. tit. 10. cap. tua in 1. §. fin. eod. tit.* In Gallia, a tempore Caroli Martelli, qui deuictis & expulsis Agarenis, ex consensu Episcoporum decimas ecclesiasticas percipiendas quibusdam diuisit nobilibus, vt ait Gaguinus, *in vita Caroli Martelli.* pollicitus easdem breui & plura alia ecclesiis se restiturum: quod tamen non perfecit, mortuus citius quam speraret: feruntq; visam animam eius deferri per dæmones ad inferos, ab Eucherio Aureolanensi episcopo, viro eius temporis sanctissimo: inuentumq; eius mausoleum, seu conditorium vacuum, sine corpore, & pro eo serpentē: quod & scribit Paulus Æmilius, *lib. 2. Hist. Fran.* Quod in vltionem tantæ vsurpationis videtur accidisse, & ob sacrilegium ecclesiæ illatum, cum nullus princeps, rex, vel imperator has decimas vsurpare, minusque aliis concedere laicis possit, *c. dudum. c. 31. de decim.* qui suis limitibus debeat esse contentus, non ea quæ Dei sunt vsurpare, *c. imperium. 10. dist. Quicunque,* inquit Paschalis, *decimas & oblationes per potestatem secularē obtinet, proculdubio contra Deū & sanctorum patrum nititur sanctiones.* Quinimo & qui accipit, & qui tradit, raptor & sacrilegus iudicatur, *c. caussa. c. 13. de verb. sign. c. nulli. & cano. quotidie liceat. 12. q. 2. c. ex transmissa. de deci.* Quare concilio Lateranensi, quod tempore Innocentii secundi pontificis max. habitum Romæ, coactis 1000. patribus in Laterano, *Volaterra. in Innocent. Otho Frigingensis lib. 7. c. 23.* hic abusus emendatus est, *c. 2. § sane. de decim. in 6. c. cum & plantare. c. 3. de priuileg. lib. 5. Decretal. tit. 3.* & statutum, ne laicis in posterum dari istæ decimæ possent. Et veniam possessis, cum non possent omnino eis eripi commode, quædam remedia inuenta sunt, quibus redire possent ad ecclesias vnde exierant, sublatæque caussæ, quibus alio possent transferri. Et proinde prohibitum, ne laici decimas cum periculo animæ suæ detinentes, in alios laicos possent aliquo modo transferre: & si quis recepisset, vel acceptas ecclesiæ non reddidisset, ecclesiastica sepultura priuaretur, *c. prohibemus. cap. 19. de deci. c. ad hæc. eod.* Prohibitum quoque, ne alienis quam propriis possint relinquere ecclesiis, neve eas impignorare laicis liceret, *c. fin. de decim.* Non etiam infeudare monachis, nisi de episcopi consensu, *c. 2. §. sane. de decim. in 6. q. c. dudum. de decim.* Et quamuis probentur decimæ ecclesiasticæ infeudatæ per principes ante conciliū Lateranense laicis, non tamen sequitur posse licite nunc detineri: nisi dominus eas se iure habere probet, vel ecclesiæ tantundem elargitus sit de re maiori vel æquali, idque constet, *per c. ea enim. § sed permutare. 10. q. 2. c. 1. de rer. permutat.* Fidem autem faciet per se, remuneratas non fuisse ecclesias, quarum decimæ retinentur, si illæ non habeant bona temporalia, vnde retineri iure non possunt. Et argumento ducto a solitis, præsumendum est fuisse a laicis vsurpatas, *c. fin. de rest. spol. in 6.* potissimum cum retulerimus tempore Martelli malo initio cœpisse retineri, vt vix sit præsumendum eas bonum exitum habituras, *cap. principatus, cap. cum Paulus. 1. q. 1.* Et si a summo pontifice approbatam detentionem ostendat laicus, tunc ex caussa forsan illi permittentur: sed perceptio decimarum concessa, ad noualia adhuc non extenditur, *c. tua. in 1. c. 25. §. fin. de decim. c. 2. §. fin. eod. in 6.* Non negandum tamen decimarum fructus ad vitam præstari posse laico ex caussa, sed non in feudum, *glos. in c. quamuis, in verbo, concesserit, de decim. per c. 2. de loca.* Quia & vendi possunt, *c. fin. ne prælat. vices suas.* At iure successionis teneri nequeunt, *c. ad hæc. c. 15. de decim.* nec præscribi a laicis, *c. caussam. & ibi interpr. de præscript.* ¶ Tradunt † ta- 8
men *Ioan. Andr. Henric. Bosch. in c. cum apostolicam de his quæ fiunt a prælat. sine consen. c. Domin. in c. statuto. de decim. in 6.* laicos posse decimas ecclesiasticas possidere in feudum ecclesiasticum, duobus concurrentibus: primo, si eas possederint, tanquam vasalli ecclesiæ, a tempore cuius initii non exstet memoria. Dehinc, si sit fama, quod eas habuerint ante concilium Lateranense, & ita cōclusum fuit in capella Tholosana, *decis. cap. Tholos. 439. vide fusius Nic. Boerium in comment. ad consuet. Bituri. §. 1. de præscrip. & in §. 12. de consue. præd.* Possunt & ex caussa & priuilegio concedi laicis perceptiones decimarum, non ius decimarum, *c. quamuis. de dec. c. Adrianus. 63. dist. can. in synodo. 97. dist.* ¶ Diuidebantur † aliquā- 9
do beneficiorum decimæ, oblationes, & reditus ecclesiæ olim in quatuor partes: quarū vna episcopo, altera sacerdoti, tertia fabricæ, quarta pauperibus dabatur, *c. quatuor. & c. Vulterrana, c. cōcesso. can. de reddit. 12. q. 1. c. vnio. 10 q. 3. c. conquerente. de offic. ord.* Aut aliter portiones pro consuetudine locorū & ecclesiarū cōstituebantur, *c. antiquo. 12. q. 1. c. constitutū. 16. q. 1. c. 1. de sepul. c. de his. can. decernimus. 10. q. 1.* Sed & hic præscriptio contra episcopos quadragenaria locū habet, *c. 4. de præsc.* & ideo cōsuetudinē ecclesiarū inspicimus, *vide gl. in c. cū contingat. c. 29. in ver. de iure cōi de deci.*

potissimum

potissimum eum alia iura episcopalia a clericis præbeantur prælatis, & onera ecclesiarum sint præpositorum earondem: licitumque sit vnicuique expresse vel tacite renuntiare iuri in fauorem suum introducto, *l. si quis in conscribendo. C. de pact. & de episc. & cleric.* Quare potest & hoc ius donare episcopus ecclesiis si habeat,
10 *can. fin. 12. q. 3.* ¶ Dabantur † itaque portiones antiquitus episcopis ex decimis, & mortuariis, & oblationibus, *Clem. dudum. de sepult. c. cum super. de sepul.* in remunerationem onerum, quæ subibant singularum ecclesiarum suæ diœceseos, ordines cōferendo, chrisma conficiendo, basilicas dedicando, moniales cōsecrando, prædicādo, & id genus alia faciendo, quę videbis apud Speculatorem, *in §. 1. de statu monachor.* & Bertachinum *tractu de episc. 4 part. num. 40.* Quodque tunc essent episcopi pauperes, nec propter reditus ad sumtus sufficerent. Qua cessante nunc caussa, & illorum prouentibus auctis, portiones illis præstari solitæ, relictæ sunt propriis vsibus, & reparationi suarum ecclesiarum, *cap. priscis quidem canonib & c. vnic. 10 quæst. 3.* Nec omnia tempora eandem habuerunt regulam, cum & priscis temporibus nondum diuisis a Dionysio decimis, decimæ & oblationes Christianorum solum darentur episcopis, vt eas distribuerent viduis, egenis, & egentibus clericis ex constitutione apostolorum, *Clemens lib. 2. constit. Apostol. c. 19. & cap. videntes. 12. quæst. 1 facit c. 4. alumnum.* & aliquando, vt alibi docemus, iidem episcopi & presbyteri. Ceterum istę portiones episcopis olim datæ, non decimæ decimarum sed participatio decimarum & oblationum, veluti ea quæ a monasteriis, in quibus parochianus eligit, *cap. 1. & cap. his qui. & c. in nostra. c. certificari c. cap. cum super. de sepul.* sepulturam, ecclesiis præbentur parochialibus, non sunt vere dicendæ decimæ, sed portiones. Nouum enim esset genus decimarum, vt clerici pares, a paribus clericis, decimas exigerent ex decimis, *c. 2. de decim.*

De ipsa Decimatione, modo, & tempore decimandi. Cap. 26.

1 *De quota decima. & quomodo vera decima minui potest transactione. & consuetudine.*
2 *Quomodo granum in palea solui debet.*
3 *Quo tempore solui debent personales & prædiales, & de deductione, quæ fit ante solutionem decimarum.*
4 *De quantitate soluenda in decimis vtrisque, prædialibus, & personalibus, & quod de minutiis non soleret exigi.*

IVre communi integre decima, vt dictum est, de singulis rebus debetur. Veruntamen interdum minus præstatur, nempe vel vicesima, vel alia pars ex conuentione seu transactione parochianorum, & curionis, vel eius qui exigit: illa enim transactio permissa, vt & illa, ne de aliquibus rebus præstetur decima, vt de minutis seu aliis, *c. 3. & c. veniens. de transact. cap. nuper eod. Panorm. in c. dilecti. eod. in fine.* Diminutio namq; decimæ veræ, laicis consensu episcopi fieri proculdubio potest, si accedat & temporis interuallum, quod illud firmauerit, *Innocent. & Decius, in cap. venerabilis. de confirmat. vtil. vel inutil.* at remissio aliquorū decimæ non valet, nisi solo confirmante summo Pontifice, qui solus a decimis soluendis eximit, *c. venerabilis, & ibi Pan. de confirm. vtil. vel inutil.* Neque alienum a iure est, pro decimis præteritis fieri transactionem, quia debentur, & æstimari possunt pecunia, *cap. super eod. de transact.* at de futuris, nec dubium valere quamdiu transigens vixerit, *c. 3. & cap. veniens. de transactio.* non postea, nisi auctore summo Pontifice, & nisi quædam dentur alia ecclesiæ in remunerationem ratione permutationis, *cap. ad quæstiones. de rer. permutat.* potissimum si spirituale spirituali, videlicet cum iure decimarum, permutetur, *c. insuper. de transact.* Considerãda & consuetudo seruata in loco decimarum, & sequenda, *c. in aliquibus. & ibi Innocent. & c. apostolica, de decim. Ioannes Andr. in c. 1 de decimis. in 6. c.*
2 *ecclesias. 13 q. 1. Guide Papa, singul. 456.* ¶ Iure † communi decima granorum, quæ paleā habent, in palea debet solui, quia palea est in fructu, *Specul. in tit. de decimis. §. vno. Guide Papa singul. 703.* eaque fructibus statim collectis, *c. cum homines, de decim.* quia scriptum *decimas & primitias tuas nō tardabis offerre. Exod. 22.* ¶ Per-
3 sonales † tamen sunt soluendæ in fine anni secundum interpretes *glos. in c. reuertimini, in verbo annus. 16. q. 1. Pan. in c. peruenit. de decim. [illegible] stra, c. 10 in fin.* vt prædiales, frugibus collectis, vel consuetudo, si alia sit, sequenda, *vt ait Collecta. in cap. cum homines, de decim.* In personalibus rutos duco statim solui & separari. Prædiales prius soluuntur, quam census prædii domino, nam & ab illo accipiuntur, *cap. cum non sit, 33. de decim.* & prædiales quidem non deductis expensis culturæ, vel collectionis, seminis, vel similium, *c. cum homines. c. 7. c. non est in potestate. cap. 22. cap. tua nobis. 26. de decim.* personales autem admittunt quandam expensarum subductionem, *cap. pastoralis officii. c. 18. eo. de decim.* ¶ Quicquid decimum † venerit de his, quæ transeunt sub virga pastoris, si alia 4 non sit consuetudo, siue bonum, siue malum, decimarum nomine erit, *Leuit. 27. canon. omnis decima. 16. q. 7.* & decimum natum. In personalibus decimis valet etiam consuetudo, vt modicum pro illis soluatur: licet enim non detur integra, tamen ex dato honoratur Deus, *Rebuffus in tractat. de decim. q. 13. nu. 44.* Quanquam decimæ personales hodie non sint in consuetudine secundum Abbatem, *Abbas in cap. cum sint homines in 1 col. 2. de decim. Boerius in §. 22. de consuet. præd. in consuetud. Biturig.* Sic dicunt interpretes, consuetudinem non soluendi decimas integras valere, quia dando quicquam pro decima, præceptum Dei impletur de soluendo. *Innoc. Pan. & alii in cap. in aliquibus, per illum text. de decim. vbi non sequitur contrariam sententiam Hostien.* Sic laicus potest præscribere decimas in quota, vt non soluat integram: sed vel duodecimam, vel vicesimam, vel aliam partem, *c. commissum. cap. dilecti. cap. cum sint. & cap. in aliquib. de decim.* Sicque iura, quæ dicunt soluendas integras decimas, intelligenda sunt, de integritate solita, & non deductis impensis, *d. c. commissum, de decim. Barbat. in cap. Raynaldus. col. 62. de testam.* vel si aliter se non habeat consuetudo, vel præscriptio, *Rebuffus, in tract. de decim. quæst. 13. num. 58.* nisi curio indigeret, vel ex quota consueta viuere non posset, tunc enim petere posset integram decimam, *Angel. de Clauasio, in verbo, decima. num. 2.* Imo tunc & personales exigere, *Hostiens. in c. in aliquibus. in fin. de decimis.* non enim qui seminat spiritualia, temporalia necessaria neganda sunt, vt ait D. Paulus, *1. ad Corinth. 9.* Ita absolute non potest vllo tempore, etiam cuius non extat initii memoria, nec vllo modo præscribi ius non soluendi a laicis vllas decimas, quotæ potest, *c. caussam & ibi Abbas & Felin. de præscriptio. & Barbat. consil. 15. in ipsi sapienter, colum. 6 can. decima. 16. quæst. 1.* & ita iudicatum, *Guido Papa, q. 284. Hostien. in summa. de decim.* Sustinentur porro consuetudines, & probatæ censentur tacite a summo Pontifice, vt decimæ relinquantur in agro, dummodo moneatur curio antequam separentur: vt non soluātur de quibusdam minutiis decimæ, dummodo sit præscriptio, cuius non extet initii memoria, *vide Rebuff. tract. de decimis. q. 13. nu. 50. & 51. & 53. vide Nicol. Boer. in §. 12. de consuet. prædio. in consuetud. Bitur. Cardin. de Zabarellis, consil. 146.* Et in Gallia ex constitutione Philippi Augusti, anni 1304. non possunt exigi decimæ de rebus minutis, de quibus antea nunquam probantur exactæ, vt & sæpe iudicatū, *Boerius in d. §. 12. & Papo in rapsodi. arest. 5. & in postrema parte styli pariam. Aufrerii. extat constitutio Philippi, 4. tit. de deci.*

De alia specie Decimarum, quæ separabatur a bonis per laicos. Cap. 27.

DIuus Hieronymus super Ezechielem meminit de alia specie decimarum, quas vnusquisque de populo Israelis separabat, vt comederet eas, cum iret in templum in Hierusalem, & in vestibulo templi sacerdotes & Leuitas inuitaret, *c. 1. de deci. can. ecclesias. § item enim decima. 13. q. 1.* Forsan in locum istius moris successerunt conuiuia, quæ pii homines solent anniuersariorum nomine, sacerdotibus, & ecclesiasticis personis exhibere, postquam vna preces fuderunt.

De Bonis ecclesiæ temporalibus extra decimas & primitias. Cap. 28.

1 *Confutatus error eorum, qui adimunt Ecclesiis alia bona temporalia, quam decimas & primitias.*
2 *Historia & tempora successus, quomodo in ecclesiam pertineant bona temporalia: & de constitutionibus, quibus bona ecclesiis conseruata sunt. & de bellis eorum caussa.*
3 *De comite Cabilonensi capto a dæmone, quod ecclesiastica bona vsurpasset, & de pœnis rapientium bona ecclesiæ.*
4 *Recitatio exemplorum rapientium bona ecclesiæ.*
5 *De immunitatibus rerum ecclesiasticarum, & quæ onera præstent.*

PLures sunt, † qui pertinaciter contendunt, personas ecclesiasticas nulla bona temporalia alia possidere non debere, quam 1 primitias & decimas. Fucum addunt, quod dum terram promissam adeptus est populus Hebræus, eaque diuisa est inter tribus,

nullius partis possessio relicta sit sacerdotibus, *Num.34. Iosue c.14.* sed eius loco illis & Leuitis fuisse primitias tantum & decimas, *Num.18.* Et apud Ezechielem, *Ezech. c. 44.* dum officium sacerdotum eorumque ornatus describitur, inter cetera dictum, *non erit aũt eis hereditas eorum, & possessionem non dabitis eis in Israel: ego enim*, inquit Deus, *possessio eorum: victimam ipsi & pro peccato & pro delicto comedent, & omne votum Israel ipsorum erit, &c.* Item, quod nascente ecclesia omnia vendebant Christiani, & in commune conferebant, *Actuum 4.* Facit & quod scriptum est, *si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me*, ait Dominus, *D. Marci 10. D. Lucæ 18. & 12.* Verumtamen hæc leuiora sunt argumenta, quam possint eripere Deo consecrata & eius cultui. Siquidem vt primum euellamus zizania, admittimus quidem, nihil a Deo præter decimas, & oblationes, & vota, & primitias fuisse sacerdotibus concessum, videlicet nõ datam partem possessionis terræ, vt de ea negotiari & disponere, vt aliæ tribus, tanquã de propriis possent, *can. cleros. 21. dist.* Et nos maxime probamus vitam ecclesiasticarum personarum, quibus nihil propriũ est, quo curis diuexentur profanis. Quia & nomen clerici ostendit satis portionem eorum esse Deum solum. At nihil illud prohibet, quin ecclesiæ quædam propria esse possint, vt oblata a fidelibus. Sicut & in lege Mosaica, quæ prohibita erat possessio hereditaria sacerdotibus, nõ erat prohibitum agrum suum, possessionem suam, domum suam consecrare domino, sed & illa consecratio ad ius pertinebat sacerdotum, nec ab homine poterant adimi
2 vel redimi, *Leuit. c. 27. canon nulli liceat, 12. q. 2.* ¶ Bona † ecclesiastica sunt ad nutriendos clericos destinata & oblata Deo, vt cultus eius digne & honeste fiat: cum digni sint, vt de altari victum sumant: qui ei inseruiunt, *c. cum secundum apostolum, c. 2 cap. episcopus, c. ausurpanda, § fin. de praben. c. cum sis Romanus, de simonia.* nec alligandum sit os bouis triturantis, *ad Galat. 6 Deuter. 25. Matth. 10. Marc. 6. Luc. 9.* Et ab initio quidem ecclesia nascens, dum esset Hierosolymis & inter Iudæos, nullam possessionem sibi conseruabat, sed fideles omnia vendebant, & pretium communicabant, *Actuum, 4.* nec solum ecclesiasticæ personæ id faciebant, sed omnes discipuli, qui credebant in dominum nostrum Iesum. Velĩtemque ecclesiæ censores quod reprehendant in ecclesiasticis, in se quoque reprehendere eadem ratione: id aũt fiebat, non quod ecclesia possessiones temporales contemneret, vt contrarias legi Dei, sed quia satis victui necessaria feruescente fide subministrabantur. Et quod transferendam ecclesiam prævidebãt in gentes. Et proinde translata ecclesia, Christiani didicerunt, persecutionibus agitati sæpe infidelium, cultum Dei vix restitui posse sine temporalium auxilio, & proinde in posterum non omnia oblata vendenda esse, sed in ecclesia conseruari voluerunt, *c. videntes. & c. futuram, 12. q. 1.* vt sedatis persecutionibus, prædia ecclesiastica oblata & Deo consecrata, auxilio essent cultui diuino. Neque etiam omnes basilicæ vel templa, vbi exhibetur cultus diuinus, decimas habent, sed tantum parochiales ecclesiæ: quare oportuit & alia bona Deo consecrari, quibus qui ibi Deo continue inseruirent, alerentur, *cap. salutater, de praben. in extrauag. communibus.* permissumq; est ideo publice a Constantino Magno ecclesiæ hereditates relinquere, & fana exstruere, *can. videntes, 12. q. 1. l. 1. C. de sacr. eccl.* Neq; n. propter nouas ecclesias priori ecclesiæ decimæ sunt subducendæ, *cano. si quis laicus, & ca. de deci. § si ergo, 16 q. 1.* Et ita ꝓbe statutũ, ne posthac sacræ ædes ędificarẽtur sine cõueniente dote, qua suos Leuitas posset nutrire, *can. nemo, de consec. dist. 1. c. 1. de cons.* Statuit tribus constitutionibus Emanuel Comnenus Cæsar orientis, vt ecclesiarum & monasteriorum bona immobilia, intacta sint a manu fisci, siue cũ titulo, siue sine titulo possideãtur, quodq; bulla aurea cõfirmauit, *lib. 1. iuris orientalis constitutio. περὶ ἀνέπαφα [illegible] ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ δημοσίου τὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν [illegible] μοναστηρίων ἀκίνητα, id est, vt ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad vrbem immobilia intacta sint a manu fisci.* Idipsum sanciuit Alexis Comnenus secundus alius orientis Cæsar, *in lib. 1. iur. Orient. in eius constitut. titul. περὶ τοῦ μὴ ἀναγράφεσθαι τὰ τῶν μοναστηρίων ἀκίνητα, id est, ne monasteriorum prædia describantur.* Iubet Theodoricus Gotthorum rex scribens Ibbæ viro spectabili duci, *Cassiod. lib. 4. varia. epist. 17.* possessiones Narbonensis ecclesiæ, secundum Alarici præceptum a quibuslibet peruasoribus occupatas, etiam manu militari restitui. Idemq; Adilæ scribens *Cassiod. lib. 2. varia. epist. 29. specialiter*, inquit, *ecclesias ab omni iniuria reddi cupimus alienas quibus dum æquabilia præstantur, mores ordia diuina [illegible] quæritur.* Et anno Domini 1099 bellum in eos susceptum est, qui sacerdotum ecclesiarumque fundos inuaserant: apud Parisios, Bocchardus a monte Morentii: apud Bellouacos, Dl[illegible]eus Moguntiacos: Rhemis, Elbo Rossiacus: apud Aurelios, L[illegible]meres Magdunensis, aliisq; in locis a filio Francorum regis Ludouico, & Roberto Flandrensi comite, victi subactique sunt; & ecclesiis [illegible] eiq; restitutæ, vt auctor Iacob. Meyerus *in libr. 4. historia Flandrinum Erumo.* Pipinus rex contra Vuaifarium regem Aquitaniæ, cum res quæ in sua potestate erant, & ad ecclesias sub manu [illegible] Pipini regis constitutas, pertinentes, reddere rectoribus ipsorum venerabilium locorum monitus per legatos recusaret, bellum mouit: & contracta vndique copiis Aquitaniam ingressus, bellifores & iustitias ecclesiarum exacturum pronunciauit, & ita coegit imperata facere, *Ammonius, libr. 4. de gest. Francor. cap. 65.* Alexander Magnus, cum Thebas, quæ ante defecerant, vi recepisset, & in seruitutem Thebanos redegisset, agros eorum, nisi qui sacri essent, inter socios auxiliares distribuit, *Arrianus, lib. 1. de expedit.*
Alexandr. ¶ Paulus † Æmilius scribit *lib. 3. historia Francorum, in* 3
Ludouico iuniore, inquiete a bello Anglico, duos Guillelmos, Anicienſem Cabilonensemque comites, ecclesiis suis infestos, regis armis Galliæ Ludouici iunioris coercitos, & tandem Cabilonensem comitem, dum frequenti procerum conuiuio epularetur, ab ignoto quodam equo pro foribus sedente euocatum exisse: coactumque e vestigio conscendere, e conspectu procul raptum, nec deinceps vspiam comparuisse. Scriptum in iure pontificio, *si qui res ecclesiæ petunt, a regibus, & horrenda cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irriti habeantur quæ obtinent, & a communione ecclesiæ, cuius facultates auferre cupiunt, excludantur, can. 2. de rebus ecclesiast. non alien. c. tanssam, de verb. sign.* ¶ Scio
multos † & rebus ecclesiarum inuidisse, & sibi magis quam Dei, 4
piorumque vsibus malle, & ideo & profana quædam exempla in suæ improbitatis auctoritatẽ contorsisse, & pietatem quandam profuco obiecisse. Scio olim Romanos flamines, Augures, Salios, Feciales, pontifices conferre pecunias coactos, quæstoria & tribunitia sententia, vt ciuitatis æs alienum, priuatis exsoluerentur, qui exhausto ante bellum Macedonicum ærario, nummos in militaria stipendia crediderant, *Liuius, lib. 3. de. ad 4.* Et scio Atheniensium leges Trierarchiarum & collationũ in bellum ciuitatisque salutem, neminem fuisse immunem, nec posteros quidem Harmodii & Aristogitonis, *Demosthen. contra Leptinem.* Noui decimas quoque & a beneficiatis exactas, & nunc exigi pro rebus temporalibus releuandis, vt docuimus in decimis. Sed videãt qui machinas astruunt istis ratiunculis vel exemplis, cum Deus falli possit, num ve dignum Christiana pietate sit, prædia quæ libera facta sunt iure mortuorum, & a commercio hominum ex consensu principum subducta sunt, quæ Dei sunt, minori gaudere priuilegio, quam prædia nobilium, qui tantum regi temporali inseruiunt, pro quorumq; morticinio nec quicquam rex accepit. ¶ Im-
munitas † rerum ecclesiasticarum multiplex est, quæ personas & 5
res ipsas respiciat De personis alibi. Rerum immunitas latissima ex decretali Bonifacii VIII. *cap. clericis per totum, de immunitat. ecclesia in 6. lib. 3. tit. 34.* summi pontificis, qui prohibuit tributa, indictiones, canones, & onera vlla imponi clericis etiam pro rebus ab illis possessis, & clericis, nec soluerent sine permissione apostolica: personas singulares constitutioni contumaces excommunicans, vniuersitates interdicens. Ceterum quia illa constitutio in odium regis Galliæ facta fuerat, reuocata est per Clementem V. in concilio Viennensi, *Clemen. vni. de immunit. eccles. lib. 3. tit. 17.* Et restitutum ius antiquum, quod promulgatum ante fuerat in concilio Lateranensi & generali, quo quidem non licet laicis imponere collectas vel subsidia angariarum & similis, nisi in caussa necessitatis ob communem vtilitatem, & consulto summo pontifice, *cap. non minus, cap. 4. cap. aduersus consules cap. 7 de immun. eccles. apud Gregor.* Iure ciuili immunes res ecclesiæ a sordidis muneribus, ab extraordinario, & superindicto, vel alio onere excepto ordinario canone & aduẽtitia necessitate, *l. placet. 5. de sacrosanct. eccles. vbi quæ sunt sordida, super ind. & canonica onera. per glossam explica.* Immunes a lucratiua descriptione, *l. sancimus, 18. de sacrosan. eccles.* Confert ecclesia ad refectionem pontium & viarum, *l. ad instructionem. 7. de sacrosan. eccles.* ad angarias ob aduentum principis, *l. nem mem. 11. C. eo.* Confert & naues suas rebus transferendis publicis, *l. iubemus. 10. eod.* Et clerici pro prædiis propriis tenentur ad fiscalia onera *l. 3. de episc. op. & cler.* ad tributa, census, & alia onera quæ rebus inhærent, *c. si tributum, & c. magnum. 11. q. 1. can. conuenior, c. tributum, 23 q. 8. c. 1. de censib. l. 1. & 2. de indict. lib. 10. C.* ad alia onera episcopalia, *de quibus in can. conquerente, de offic. ord.* Sunt alia priuilegia ecclesiasticarum rerum,

quæ

quæ alibi recipiunt tractationem, vt ne vendi possint, *l. iubemus, 14. cum auth sequentibus, de sacrosan. eccles.* vt in emtione dicemus, non possint præscribi, nisi quadraginta annis, & res Romanæ vel Constatinopolitanæ ecclesiæ nisi centum annis, *l. fin. & auth quas actiones, de sacros. eccles. tit. vt eccles. Roman. centum annor. gaudeat spat.* In summa priuilegia ecclesiæ tota & firma esse debent, & ea violantes puniuntur, & irriti contracti actus, *l priuilegia, 12. & cãsti. seq. Cassa de sacrosf. eccl. l. si ecclesia. 15. §. priuilegiis, de epise. & cler.*

De Muris & Portis ciuitatis. Cap. 29.

1 *Muri vnde dicti, & oppida, & aggeres.*
2 *Ad murorum collationem omnes teneri.*
3 *Ii, in quorum terra muri & turres ciuitatis fiunt, vsum eorum earum ve habent.*
4 *Ædificare non licet priuatis contra muros vel portas ciuitatis.*
5 *Prohibitum municipibus ædificare nouos muros.*

1 POstquam egimus de rebus ecclesiasticis & sacris, † operæpretium est de quibusdam sanctis, id est, inuiolabilibus agamus, de portis scilicet & muris ciuitatum: omissa tractatione legatorum, qui sancti sunt habiti, & de quibus tractamus in crimine læsæ humanæ maiestatis. Varro itaque *lib. 4. de ling. Latin.* muros inuentos & dictos, vt tuto alicubi simus docet: oppidum ab ope dictum, quod muniatur opis caussa vbi sint: & quod opus est ad vitam gerendam, vbi habitẽt tuto, vel oppida, quod opere muniebant mœnia, quo munitius essent. Quod exaggerabant aggeres dicti, & quod aggerem contineret murus, quod muniendi caussa manu parabatur, quo sepiebant oppidum, ex quo murus. Eius summa pinnę ab his quas insigniti milites habere in galeis solent, & in gladiatorib. Samnites. Turres a toruis, quod hæ prospiciunt ante alios: qua viam relinquebant in muro, qua in oppidum portarent portas. ¶ Ad † murorũ instaurationem seu exstructionem, 2 sicut & portus & aquæ ductus, cẽs certatim facta, peratũ collatione, nulla excusatione dignitatis locũ habente, instare debent, *l. ad portus, 6 de operib. publ. lib. 8. C. tit. 12.* facta tamen peræquatione facultatum, vt quisque secundum vires patrimonii contribuere cogatus, *l. omnes prouinciarum. 11. eod. tit. de ope. publ.* ¶ Ii tamen pri- 3 uati, in quorum terris turris vel muri noui ciuitatis construuntur opere perfecto, vsum ædificatorum habeant, ea tamen lege in perpetuum seruanda, vt annis singulis ii, in quorum vsum terrula demigrauerit, proprio sumtu instaurationem eorum sibi existiment procurandam, *l. turres. 13. de operib pub. C.* ¶ Non † tamen inde 4 quis putare debet sibi licere contra muros vel mœnia publica ædificia habere, nam si ea sint talia, ex quibus formidari possint vel incendia, vel insidiæ, deiici debent & prohiberi, *l. ædificia 13. eod. de operib. publ.* ¶ Atq; inter ædes sacras seu publica ædificia & pri- 5 uata, debet esse spatium quindecim pedum, *l. si cui locus. 9. & l. Memana. 11 de ædifi. priuat. lib. 8. C. tit. 18.* Nec liberæ sunt etiam murorum vel portarum refectiones municipiis, sed de operibus quæ in muris vel portis, vel in rebus publicis fiunt, aut si muri exstruãtur, consulere principem oportet, *Modest. in l. de operib. 6. de operibus pub. 50 P. tit. 10.* quando potissimum sumtu publico ædificari debeat, *l. 3. de operib pub. in P.* Et Vlpianus ait, *muros municipales nec reficere licere sine principis vel præsidis auctoritate, nec aliquid eis coniungere vel supponere, l. sacra loca 9 §. propte, de rer. diui. s. lib. 1. P. tit. 8.* Transcendere muros ciuitatis admotis scalis, aut aliunde, quam per portas ciuitatem ingredi, vel egredi, hostile & capitale habetur, *l. si. de rer. diu.* & vindicatum in Remo fratre Romuli, qui solum vallum ciuitatis transcendere ausus fuisset, *d. l. fi. Lucan. in 1. Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Et Plut. in vita Romuli, Ouid. in Fast.*

DE PVBLICIS REBVS HVMANI IVRIS, ET DE REBVS VNIVERSITATIS.

LIBER III.

De his, quæ tractanda sunt in hoc libro. Cap. 1.

1 *Rerum publicarum diuisio.*
2 *Rerum vniuersitatis diuisio.*

1 EXpositis † rebus sacris & sanctis, de rebus humani iuris, & primum de publicis, dehinc quæ vniuersitatis sunt, dicendum erit, & postea de priuatis, Deo volente. Itaq; de fiscalibus, & tributis, & vectigalibus, fluminibus, viisque publicis, portubus, patrimonialibus principis, & pœnalibus fisci compendiis, de basilicis, 2 & operibus publicis, & aliis publicis. ¶ Inter † vniuersitatis autem enarrabimus quæ municipii tantum sunt, & illis solum communia, vt stadia, theatra, nemora, pascua, & similia. In priuatis autem, & modos acquirendi dabimus.

De Pecuniis publicis, siue de rebus Fisci, & de Ærario. Cap. 2.

1 *Corporis humani, & reipublicæ similitudo.*
2 *4. In corpore reip. sunt & neruus, qui nec plenitudine, nec inanitione commotionis pati debens, si illa subsistere velit: neruus porro Pecunia publica, &* Vectigalia.
3 *Pecuniæ nomen ad omnes res pertinere nummo æstimabiles.*
4 *Non fuisse ab initio* Publica, *sed* Communia, *& quomodo coperint.*
5 *Ærarii constituendi necessitas, &* Vectigalium *origo.*
6 *Fiscalia, & fiscus vnde nomen trahunt. Et nu. 11.*
7 *Inter Fiscum & ærarium quarundã differentia, vide nu. 9. & 12.*
8 *Bona principis duplicis generis: patrimonialia, vnde comites rerum priuatarum, & procuratores Cæsaris.*
10 *Alia principis iure principatus & diadematis,* Confiscatio *sine licentia principis non fit.*
11 *Latium inuestitionum ined am prohibet. Quomodo fiscus sew per soluendo eod.* Ærarii Fisci *&* Marsupii differentia. *Ærarium vbi apud Romanos, & quot, & copia, & extensio eorum.*
12 *Quæstores qui comitabantur prouinciarum rectores militares,* Thressoriers des guerres.
13 *Quæstores ærarii, qui præfecti ærarii, hodie* generaux des finãces.
14 *Hi subsunt tribuni ærarii,* receueurs generaux. *Exactores particulares dicti,* Commu. *Tabularii,* Contreroolleurs.
15 *Ordo exigendæ & deferendæ vectigalis pecuniæ in fiscum, Tituli,* Les mandes, *nunc.*
16 *De quibus & cum quibus iudicant quæstores prouinciarum.*
17 *Qui ærario olim Romani præfecti.*

1 AGrippa † Menennius Lanatus, cum dissidia & seditionem plebis & Senatus componere studeret, plebem excandescẽtem apologo corporis humani, ad pacẽ adegit, simile esse corpus reipublicæ accommode demonstrans, futurumque nisi in vtroq; membra inter se conuenirent, compagem corporis dissoluendam iri, *Dionys. Halicar. lib. 6. Histor. Liuius.* Etenim qui simul habitant, vnum corpus tantum faciunt ciuile, & vniuersitatis, *l. 1. §. quibus autem permissum quod cuiusque vniuersit. nom. lib. 3. P. tit. 4.* Sic ecclesia omnis vnum corpus & catholica seu vniuersalis cõgregatio, in qua multa membra, *1. ad Corinth. 12. ad Ephes. 1. & 4. ad Colos. 1. c. fundamenta, c. 17. de elect. in 6.* Vnde & *corporati* dici possunt, qui in communionem aliquam conscripti vel admissi sunt, vt in *l. 1. de Alex primat. lib. 11. C. tit. 28.* Et regnum vnum *corpus.*

2 ¶ Ceterum † in omni corpore ciuili, quemadmodum in humano, & caput & membra sunt, & quædam alia, quibus illa colligantur: velut neruus, quibus membra singula mouentur, & munus proprium exsequũtur. Et quemadmodum illi a cerebro & capite manantes per totum corpus humanum diffunduntur, vt notant medici, *Galen. lib. 7. de decret. Platon. & Hippoc. Et Hippocrates, lib. de essium natura, lib. de arte, & alibi.* robur q; & vim dant corpori, *Galen. lib. 8. de administrat. anatomicis.* & contra, conuulsionibus suis valde nocent, duabus ex caussis vel ex plenitudine, vel ex inanitate, *Galen. ex Hippocr. lib. 2. de locis affect.* Sic etiam in corpore ciuili ex arbitrio imperantis, seu a bene disposito capite, robur in societatem subiectam permeat, & status eius fit legitimus, qui neruus disciplinæ dicitur, *c. 1 de senten. excom. lib. 5. Decret. tit. 10 c. cum inter, de consuet. lib. 1. Decret. c. 4.* Neruiq; alii, quibus ionatur & quodammodo viuificatur, si bene valent, si plenitudine vel inanitate non patiantur conuulsiones, sunt pecuniæ publicæ, vt &

Cicero vocat, neruі reipublicæ, nempe vectigalia, *Cic. pro leg. Manil.* quia fine his consistere nequit. Quare Aristoteles ait, *1. Polit. c. 7. & lib. 7. c. 8.* necessario omnes rerum publicarum species egere pecuniis, & ipsasmet vniuersitates & municipia, quibus ad exemplũ reipublicæ permissum est habere arcam communem, *Caius in l. 1. §. quibus permissum, quod cuiusq. vniuersitatis, in P.* pecuniæ quippe ubediunt omnia, *Ecclesiast. c. 10.* Et sicut protegit sapientia, sic & pecunia, *Ecclesiast. c. 7.* Nec ciuitatem dicebat inexpugnabilem Philippus Macedo quantumuis munitam, quam posset ingredi asellus auro onostus, *Iustinus, 8. & 9. Demosth. contra Æschinem.*

3 ¶ Voco † autem hic pecunias communi appellatione, prouentus, reditus, tributa, vectigalia, & reliqua id genus, quæ in compendiũ veniunt reipublicæ: cum pecuniæ nomen omnes complectatur res, quæ in patrimonio sunt, quæve nummo functionem accipere possunt, *Paul. l. pecuniæ appellatio, 4. & seq. l. pecuniæ verbũ. l. 178. de ver. sig. in P.* Et in pecunia, omne robur patrimonii antiq. posuerunt, *l. lex, quæ tutores, 22. de administ. tuto. l. 5. C. ti. 7.* Ideo & omnia vectigalia & res publicis necessitatibus subuenientes, pecunias dico publicas & neruos. Sic & senatores Neroni, volenti aliquando remittere omnia vectigalia, dixerunt fieri non debere, & dissolutionem imperii secuturam, si fructus, quib. respublica sustineretur, diminuerentur, *Cornel. Tac. lib. 13. annal.* Et Papyrius iurisc. *l. imperatores, 13. de pollic. lib. 50. P. tit. 13.* non obseruandum ait, quod defunctus certa summa legata vetuit vectigalia exerceri: esse enim tolerabilia, quæ vetus consuetudo comprobat, eamque, vt

4 damnosam reipublicæ reiicit voluntatem. ¶ Arbitror † autem ab initio quidem prioris societatis rudis, cum coirẽt ex specubus vel syluis in vnum homines, nulla adhuc ciuili prouidentia instructi, fine publicis vixisse, nec seorsum quædam publicis destinasse vsibus: forsan quia omnia erant communia illis tum, vt ætate Saturni omnia communia fuisse tradunt, *Macro. lib. 1. Satur. c. 8. Lucia. in Chronolo. Ouidius, Metamorph. 1. Iustinus ex Trogo, lib. 43.* Nam

Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, &c. Vergilius, 1. Georgico.

Et tunc quoque vtebantur priuatis vt publicis, & ex illis pro negotiorum occasione nullius habita ratione d ominii in communia negotia expensæ fiebant, donec a communione discessum est, & quisque rerum propriarum magis solicite, quam publicorum negotiorum cœpit gerere curam: vnde & societas humana & pax eius cœpit vna dissidi, nemine exsistente, qui sponte vt antea publicis præuideret calamitatibus, nec de illis, donec illas impẽdentes & deciduas sentiret, curaret. Quare necessitas, quæ aggeres, oppida, muros, & fossas ad tuendam societatem exstruere compulit, coegit quoque inter ciuiles leges & ea disponere, quæ de pecuniis exigendis & conseruandis ad negotia subeunda publica & communia, pertinerent. Sunt enim pleraque in republica, quæ præsentem desiderãt pecuniam, nec moras ad exactionem eius patiuntur, vt bellorum impensæ, magistratuum stipendia, multaq; alia, quæ ea publicis ærariis ad manum esse debent.

5 ¶ Quare † & Plutarchus refert, *in vita Publ.* prudentissime aduersus bellorum necessitates, exactis regib. Valerium Publicolam in æde Saturni pecunias recondidisse publicas, vt tutæ simul & paratæ essent. Vero simile est, si verum non est, ab initio in ciuilibus societatibus, idoneos ad gubernandam vel protegendam rempublicam ab aliis minus idoneis vel nolentibus onera personalia subire, iuuatos pecuniis, & ita alios operã & industriam, alios pecunias contribuisse: iusta enim societas, in qua illa contributio pecuniæ cum personæ industria fit, *§. illa sane, de societ. apud Iustin. lib. 3. tit. 26. Vlpian. in l. si non fuerint. 29. pro socio. lib. 17. P. tit. 2. l. societas. 5. eod.* Fueruntque multi, qui sequentib. temporibus sponte iuuarunt publicum ærarium, vt quando Romani contra Hannibalem certantes viderunt exhaustum ærarium, *Liu. lib. 4. decad. 3.* Non tamen semper, sed raro accidit, neq; spontaneæ quoq; oblationes vel auxilia sufficere posse visa sunt. Quamobrẽ ex lege cœperunt imponi & exigi certa quędam annuatim vel alio tempore publicis & communib. negotiis destinata, hinc tributa, census, vectigalia, & id genus similia. Et ante imperii vel principatus constitutionem, ærarium hoc ex auctoritate populi augebatur, & dispẽsabatur: at postea venit in ditionem principis, dum omnem suam in ipsum populus transtulit potestatem, *§. sed quod principi, de iure nat. gent. & ciu. l. 1. §. cum autẽ, de vet. iur. enucleã. C.* vnde & inter regalia hodie sunt vectigalia, mulctarum, bonorumque vacantium compendia. *§. 1. quæ sunt regalia in vsib. feudor.* & alia de quibus cõstari fiscum dicemus. Et cum olim ex consensu solum ciuium & quorum intererat vectigalia possent imponi, hodie non possunt nisi consulto & sanciente principe. *l. final. C. de vulg. l. 1. & 2. vect. nou. instit. non posse. C. cap. innouamus, de censib. c. super quibusdam, de verbor. signif. l. vectigalia, l. 10. de public. lib. 39. P. tit. 4.* Porro † com- 6
pendia hæc publica fiscalia dicuntur, a nomine fisci, quo colligebantur, vel conseruabantur, vel transferebantur pecuniæ illæ. Fiscus porro, vas quoddam rusticum, capsa, contextum, sparteum, *Nonius Marcellus Pyrrhus Anglebermeus lib. 2. de magistrat. Colum. lib. 12. de re rustic. cap. 50. Ascon. Pedia. 2. in Verrem. l. sed addes. 11. §. illud nobis, loca. in P.* quo recipiebantur pecuniæ, & deferebantur: si verum est *fiscinam* a ferendo, vt ait Varro, *4. de ling. Latin.* dictam, cui affinis fiscus. Et ideo accipitur continens pro contento, nempe fiscus pro pecunia, quæ fiscis continetur, vt apud Ciceronem, *2. Verrina.* fisci Sicilienses, pro pecunia Siciliensium, & eius reipub. ærario. Et apud Cornelium Tacitum, *libr. 1. Annal.* fisci rapti imperatoris, id est, arcæ, in quibus deferebatur pecunia principis.

¶ Neque † de nominis significatione magna est controuersia, 7
eo excepto, quod quidam rati sunt, ærarium fuisse pecuniam publicam, fiscum vero principis propriam, ea Plinii iunioris auctoritate, *Plinius in Panegyri. ad Traianum.* dum ait, *At fortasse,* inquit, *non eadem seueritate fiscum, qua ærarium cohibes, imo tanto maiore, quanto tibi plus licere de tuo, quam de publico credis.* Cui sententiæ doctiorum quidam subscripserunt, mihi tamen non satisfaciunt, cum confundi hæc legamus, & ad ærarium deferri dicat Paulus, pro delatione in fiscum, *l. edicto. 13. de iur. fisci, libr. 40. P. titul. 14. Iustin. in §. penultim. de vsucap. inuicta l. ne que enim, 1. de restit. milit.*
lib. 2. C. tit. 51. ¶ Ignorandum † tamen non est, principis bona du- 8
plicis esse generis, & considerationis. Alia namq; possidet vt priuatus, fine consideratione principatus, quæ proprie fiscalia non dicuntur, sed patrimonialia: & proinde qui illis bonis præerat, dicebatur procurator Cæsaris, *Vlp. in l. 1. de offic. procon. Cæsar. lib. 1. P. tit. 19.* vel comes rerum priuatarum. *l. 1. de offic. comit. rerum priuatar. lib. 1. C. tit. 36.* Meminerunt & Cæsares de his bonis nomine priuatorum bonorum, *in tit. de fundis rei priu. & saltib. diui. domus, potissimum in l. 2. & 3. lib. 11. C. titul. 65. l. bene a Zenone, de quadrien.*
præscri. C. ¶ Et † constat ex Strabone, *libr. fin. Geograph. in fin.* & Zo- 9
nara, *in Augusto.* fuisse prouincias Romanas olim tempore Augusti, diuisas inter Augustum & populum: & reditus earum, quæ populo relictæ, fuisse delatas ærario. Fisci autem ea fuisse, quæ in iisdem p. Imperatores & eorũ procuratores imponebantur iure
regio. ¶ Alia † princeps bona habet, quæ vel iure diadematis 10
possidet, quæ annexa dicuntur coronæ, vel iure potestatis & auctoritatis concessa: veluti quæ ex confiscatione pendent. Cum ea fine suo permissu non fiat, *l. 1. ne sine iussu princ. loce. cert. indic. confisc. libr. 9. C. titul. 48.* Et hæc solent dici fiscalia, & rationalis procurator fisci, & aduocatus fisci, qui hæc curant vel defendunt, *de aduocat. fisc. C.* Et quia hæc omnia ex arbitrio principis quamdio imperat dispensantur: ideo & cum nota improprietatis, quasi, *glos. in l. diuortio, §. si fundum, in verbo, in alieno, soluto matrimon.* omnia publica ista fisci, quasi propria dicuntur principis ab Vlpiano, *in l. 2. §. hoc interdictum, ne quid in loco publ. lib. 43. P. tit. 8.*

¶ Nihil † prohibet etiam, vt Iuuentis addamus, Fisci nomen 11
aliunde declinare per rerum similitudinem & metaphoram, vt fiscus dicatur a Græco, φυσκὸς vel φυσκὴ, quod idem est Hesychio, quod κοιλία καὶ τὸ παχὺ ἔντερον, id est, vterus, vel crassum intestinum viscerum, cuius natura est in perfectis animalibus, non in his, quibus vnum rectum tantum intestinum, vt latitudine sua contineat cibum immissum, & sit caussa cur assidue alimenti subministratione non egeamus, veluti in vrinis idem efficit vesica, teste Galeno, *lib. 4. de vsu par. corpor. human. c. 18.* Cuius similitudinem retinet ærarium in republica, vt instar vteri pecunias dispensandas postea paulatim simul recipiat, & ita fiscus merito, semper soluendo dicitur, *l. 2. de fundo dotal. lib. 23. P. titul. 5.* Vt tamen fiscus maior est marsupio, sic ærarium maius & capacius fisco. Forsan & ærarium non inique dicemus esse nunc, *la chambre du thresor*, ad quam deferantur omni ex parte regni pecuniæ publicæ & fiscales. Fiscum autem & arcas fiscales in prouinciis Thesaurarias, ad quas minutatim collectiones factæ ex pagis, oppidis, & ciuitatibus deferuntur. Sic etiam decreuerat Iustinianus esse in singulis prouinciis arcas fiscales, *l. 4. de numerar. & actuar. libr. 12. Cod. titul. 50.* Marsupium autem dicere possumus, quod dicunt exactionem, seu *la leue particuliere*, quam consules seu decuriones locorum & ciuitatum faciant. *Ærarium* ab ære, quo tantum olim loco pecuniæ antiqui vtebantur, nondum signato auro vel argento, *Plinius, lib. 34. c. 1.* vnde & tribuni ærarii,

attamen

ut tamen alia pecunia, postea retento priori nomine, ditatum est.
Eratque Romæ ærarium in ædibus Saturni, & in Nemis & Ti-
bure ad incertos belli euentus thesauros reconditos habens. San-
ctius tamen in ædibus Saturni, vbi vicesimarium aurum, quod ex
vicesimis exigebatur, quod & vicesimarium & chimilia rebum
dicebatur. Ditatum maxime ex manubiis hostium, & triumphis
victorum: vt a Portio Catone ex Cypriis opibus direptis, *Florus
lib. 3. epit. cap. 9.* Ex Cypro namque Asia deuicta, reportauit Cato
quingenta millia talentorum, *Plin. lib. 33. cap. 33. Lucan. in Valer.
Max. lib. 8. c. 16.* Scribit & Liuius *in 1. decadis, 5.* Appiũ Claud. cen-
tonem ex Celubetis ouantem, in hoc ærarium millia pondo ar-
genti tulisse, & quinque millia auri. Hoc sanctum ærarium Florus
vocat, *lib. 4. cap. 2.* Et effractum tradit a Iulio Cæsare in principio
bellorum ciuilium, antequam imperium vsurpasset: cum tamen
sanctum esset tribunis, non nisi vrgente necessitate illud aperire.
Narrat & Plinius, *lib. 33. c. 3.* cum primo introitu vrbis in ciuili bel-
lo suo, ex ærario protulisse lateram aureorum 26. millia in nu-
merato, pondo 300. fuisseque in ærario populi Romani sexto Iu-
lio & L. Aurelio coss. septem annis ante tertium bellũ Punicum,
pondo DCCXXVII. Argenti nonaginta duo millia & extra nu-
merum CCC. & LXXXV. M. Item Sex. Iulio & L. Marcio coss. belli
societatis initio DCCCXLVI. auri pondo. Deinceps tamen omnia
æraria, cum pro vno habeantur, sunt dicta sacratissima vel sancta,
*vt in l. 2. de quadrien. præscript. lib. 7. C. tit. 37. l. fin. de paga. & sacrific.
eorum, C. lib. 1. tit. 14.* Fuerunt autem pecuniæ publicæ, in diuersa
æraria separata, prout ex generali in quædam negotia destinatæ
erant, veluti ærarium communibus pecuniis vectigalium excipi-
endis paratum, & negotiis ordinariis reipublicæ destinatum. A-
liud additum militare ab Octauio Cæsare cum vectigalibus no-
uis, vt facilius quæ disciplinæ & necessitati militari requirerẽtur,
parata essent, vt refert Suetonius Tranquillus *in Octauio, cap. 49.*
12 ¶ Erant † & ante eum qui comitarentur rem militarem quæsto-
res, missi a populo Romano cum imperatoribus, id est, ducibus,
consulibus, & prætoribus ad administrandam rem pecuniariam,
& prædam, ac manubias in rationes publicas referendas, vt ob-
seruare sæpe licet apud Liuium, ex quæstoribus qui sortiti fuissent
prouincias, vt ait Vlpianus *l. 1. §. ex quæstoribus, de offic. quæstor. lib.
1. P. tit. 13.* dicere possumus hodie *Thresoriers des guerres.* ¶ Ærario,
13 † dum populus per cõsules regebatur, præpositi erant & quæsto-
res, *Gellius lib. 13. c. 24.* ab eo quod inquirendę & conseruandæ pe-
cuniæ publicæ caussa præfecti essent, *Pomp. in l. 2. § deinde cum æ-
rarium, de orig. iur. Varro 4. de ling. Lat.* Tempore Romuli dicunt
quidam duos quæstores creatos, sed incertum illud: certũ tamen
Tulli Hostilii tempore fuisse a populo & plebe electos, *l. 1. de offi.
quæstor. lib. P. tit. 13.* Pomponius Lætus, *libr. de magistrat. Romano-
rum,* tradit, temporibus etiam regum ab illis hos auctoritate legis
curiatæ a Lælio Bruto repetitæ institutos, & illis electis a consuli-
bus: dehinc additos accedentibus vectigalibus vsque ad viginti,
14 testatur Cornel. Tacitus, *lib. 11. & 16. annal.* ¶ In † locum præfecto-
rum ærarii, sunt hodie, *les generaux des finances.* Quibus subsunt
tribuni ærarii, quos receptores generales dicunt, & exactores seu
coactores particulares, *d. l. 1. & 2. de offic. quæstor. lib. 1. C. tit. 33.* dici-
mus *commis,* & alii. Nam Romanorum iure exactione facta parti-
culari, exactio ad Thesaurarios cuiusque prouincię proximos de-
ferebatur, *l. 1. de canon. largit. l. b. 10. C. tit. 23.* Tabularii autem, quos
vocamus *contrerolleurs,* duo erant cum susceptore in singulis pro-
uinciis, *l. duo tabularii, 13. de suscepto. lib. 10. C. tit. 70.* Exactores au-
tem particulares ad susceptorem seu receptorem generalem re-
ferebant pecunias a se exactas singulis quatuor mensibus, consi-
gnatas cum nomine inferentis, die, consule, mense, caussa, & sum-
15 ma, *l. 1. de apoch. publ. lib. 10. C. tit. 22.* ¶ Et † hodie etiam hic ordo
seruatur conquirendæ publicæ pecuniæ, vt eam consules vel de-
curiones locorum exigant secundum titulos illis missos, vocant
les mandes. Dehinc isti deferant ad susceptores seu receptores: &
receptores particulares, ad Thesaurarios generales: illi ad sa-
crum comitatum, seu in locum ærarii principis, vel alium locum
a rege decretum, vt ex constitutione Francisci primi, quæstores
generales mittere debent Lugdunum ad æs alienum regni sol-
uendum, *exstat. constit. Henrici 2. de l'establissement du Coffre du
16 Louure anno 1556.* ¶ Iudicant † isti quæstores prouinciarum cum
præsidibus prouinciarum, seu iuridicis, præsente fisci patrono,
secundum formam l. 2. si aduers. fisc. lib. 2. C. tit. 37. de caussis inter fi-
scum & priuatos. Sed Lutetiæ propria est curia thesauri, quæ de
his cognoscit, reseruata prouocatione ad curiam supremam, ex
constitutionibus Francisci primi regis eius nomine Ianuarii
1543. & Februarii eiusdem anni. ¶ Anno † ab vrbe Roma con- 17
dita 709. tempore quo delatum est Imperium Iulio Cæsari, ad-
ministratio publicæ pecuniæ a quæstoribus ad ædiles translata,
nec postmodum ad quæstores rediit, sed tandem viris prætoriis
mandata est, & eo anno ædiles publicis thesauris præfuerunt, vt
auctor Dion Cassius, *lib. 43. histor.* Instituit autem Octauianus
Cæsar, *Dion Cassius, 53. lib.* anno ab vrbe 720. vt administrationi
ærarii quotannis bini viri prætorii præficerentur. Cornelius Ta-
citus *lib. 13. annal.* de varia ærarii præfectura quæ fuit, in consula-
tu Q. Volusii & P. Scipionis consulum sic scribit: *Dein princeps
curam tabularum publicarum a quæstoribus ad præfectos transtulit
varie habita & sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus per-
misit Senatui deligere præfectos: dein ambitu suffragiorum suspecto,
sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. Neque id diu
mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tum Claudius quæ-
stores rursum imposuit, iisque ne metu offensionum extraordinem ho-
nores permisit, sed deerat robur ætatis eum primum magistratum
capessentibus. Igitur Nero præfectura perfunctos & experientia proba-
tos delegit.* Claudius Cæsar collegio quæstorum curam ærarii Sa-
turni reddidit, quam medio tempore prætores, aut prætura fun-
cti sustinuerant, teste Suetonio in Claudio, *cap. 20.* Et Corn. Tac.
præd. lib. 13. annal.

Caussæ, quæ iustam impositionem & exactionem vectigalium, tributorum, & pensitatio-num publicarum faciunt.

Cap. 3.

1. *Vectigalium imponendorum caussæ tres legitimæ, releuatio im-
perii, conseruatio dignitatis eius, vtilitas subditorum. Quare
principi debeantur, rationes, finis, & effectus.*
2. *Tributa imponere non licet inconsulto principe.*
3. *Tributa quædam leuia dominium referẽtia. Trulla aurea, & por-
ci, &c.*
4. *Præstatio tributi quando dominium superius signat, & quando
dominium censuale directius dominus præsumatur.*
5. *Solam recognitionem non sufficere sine solutionibus censûs ad pro-
bandum dominium directum, duas posse probare.*
6. *Iure omnia debita esse tributa, & solis debere principibus doce-
tur.*
7. *Singula vectigalia probata, constitutionis suæ suas exhibent caus-
sas, vt pedagia, securitatem & facilitatem itinerantium quod
illa soluit pro repressaliis capi possit cod. Damnum resarciunt
itinerantium, qui pedagia & guidagia capiunt.*
8. *De malis & onerosis seu tyrannicis vectigalibus non imponen-
dis.*
9. *Qui ademerunt vel minuerunt tributa populorum, vide nu. 11.*
10. *Facile populus nimium tributis pressus, vel res relinquet, vel re-
bellat, vt exemplis docetur. Chilperici impositio nimium gra-
uis tributorum coegit populum in alienum regnum migrare.*
11. *Quando fraudantes vectigal Deo nec hominibus obligati tenen-
tur, & de rebellantibus ob vectigalia noua.*

CVm † constet ex singulorum facultatibus, & fortunis, atque 1
laboribus pecunias colligi publicas, vidi multos dubitantes,
num istæ exactiones & onera licerent principi, & num tyranni-
di potius, quam legitimo imperio essent adscribenda. Quamob-
rem ne de rebus istis publicis disputantes in posterum, videamur
sæpem iniquitati ædificare, paucis censuram meam, quando iu-
sta & debita sint onera imposita & tributa, aperiam. Itaque dico
licere cogi exigiq; has pecunias a populo, si aliqua ex tribus caus-
sis inde accedat, nempe, si ad releuanda onera imperii, vel ad con-
seruandam dignitatem eius, vel ad vtilitatem communem omni-
um exigantur & expendantur. Duas primas exprimit Plinius iu-
nior *in Panegyr. ad Traianum.* tertia sub vtrisque contineri po-
test. Recte princeps qui sustinet onera reipublicæ, dignitatem-
que, quique omnibus prospicere debet, hæc tributa & census &
reliqua, quæ constant patrimonium publicum, percipiet, qui pro
omnibus vigilat, ab omnibus beneficii præmio accipere debet,
cap. cum ex officii sui debito, cap. 16. de præscript. lib. 2. decretal. tit. 26.
Nemo tenetur militare suis sumtibus, *1. ad Corinth. 9. cap. ita nunc
illud, §. fin. 18. q. 1. ad Galat. 6.* Secundum naturam quoque est, vt
qui sentit onus, sentiat & commodum, *l. secundum naturam, 10. de
reg. iur. l. fin. §. sed cum in secundam, C. de furt. lib. 6. C. titul. 2. l. vnic.
§. pro secundo, de cad. sol. lib. 10. C. tit. 50.* Et quod quis pro conserua-

tione rerum alienarum expendit, æquum est rependi, *l. 1. & 2. de negot. gest. lib. 3. P. tit. 5.* Adde quod princeps velut sponsus reipub. suæ est, vt optime norunt Veneti, qui potissimum in maritimis præualent: Dum enim eligunt ducem, eumque initiant, solemni modo coronatum iubent mare sibi desponsare, iniecto annulo in symbolum veri & perpetui imperii, *Gaspar. Contarenus lib. 1. de rep. Venet.* Vnde & reipubl. bona dotis nomine tanquam sponso tradenda sunt: qui enim onera subit matrimonii, penes se dotem habere debet, *l. pro oneribus, de iur. dot. lib. 5. tit. 12. C. l. actione, l. 76. § fin. pro socio, lib. 17. P. tit. 2. Pau. l. his qui, 57. § ibi esse debet, de iure dot. lib. 23. P. tit. 3.* Tertio iuris regii est, censum imponere rebus & personis, iureq; diuino probari, *1. Reg. 8. August. lib. 2. contr. Faust. Manich. cap. 74. Reddite,* inquit dominus noster Iesus Christus, consultus an liceret dare censum Cæsari, *quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt Dei Deo, Matth. 22. Marc. 12.* Potestas regum ad vtilitatem communem Dei ordinatione inducta est, nec potestas nisi a Deo, *1. Petri 2. & 2. ad Corinth. 5. ad Rom. 13. Sap. 6. Ideo,* inquit D. Paulus ad Rom. 13. *tributa eis præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

2 ¶ Neque † licet alteri vel præsidi prouinciæ collectas seu tributa incõsulto principe imponere, alioquin pœna quadrupli tenentur, *l. placet, 9. de excus. munerum, lib. 10. C. tit. 47. l. peræquatores, de censib. 10. lib. C. & c. igitur, vt indic. sine quoq; suffrag. cum simil. ibi nota.* Quarto probantur & tributa propter subiectionis ius, *c. 2. de censib. lib. 3. decret. tit. 39. c. accedentibus, c. 15. & c. recepimus, c. 8. de priuileg. lib. 5. decret. titul. 33. l. comperit, de praescript. 30. vel 40. annor. C.* quod potissimum in debellatas gentes victoribus conceditur. *Si quando,* inquit Deus ad Mosen, *Deuter. 20. accesseris ad ciuitatem expugnandam, offeres ei primum pacem: si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo.* Eaque lege victi bello Cananæi, facti fuerunt tributarii Israelitico populo, *Iosue 17.* Et Salomon fecit tributarios eos, qui remanserant superstites a gladio Israelis, de Amorrheis, Iebuseis, Hethæis, Pherezæis, *3. Reg. c. 9. 2. Paralip. c. 8.* Eratq; hoc tributum veluti frænum, quo superbia hostium deiiciebatur: vt scriptum quoque est, quod Dauid abstulit de populo frænum tributi Philistinorum, *2. Reg. 8.* Deuicta Carthagine, Romani eius ciues & auxiliares tributarios fecerunt quoque, *Appian. Alex. in Lybico.* & alias plerasque gentes, quas referre longum esset, inter quas pro nota subiectionis tributum fuit. *Bella,* inquit Orosius lib. 5. in princ. *maiores nostri gesserunt, bellis fatigati pacem petentes tributum obtulerunt. Tributum pacis est, nos tributum pendimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portum ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempestatibus confugerunt, nos consistimus.*

3 ¶ Nec † tam quantitas oneris, quantum qualitas ipsius tributi consideratur, sed veluti signum imminutæ libertatis: quandoquidem quod tributi nomine aliquando dabatur, paruum erat & exiguum, sed symbolum durum & graue, vt legimus quotannis Alphonso Hispaniarum regi, pro tributo trullam auream a Genuensibus pensitatam, *Ant. Pan. lib. 4. de dict. & fact. Alphons. cap. 22.* Et Foroiulienses victi a Venetis coguntur singulis annis tributi nomine duodecim porcos, & duodecim panes singulis existentibus ducentarum præstare librarum, *F. ant. Blondus, lib. 5. decadis 2.* Sic etiam a nobis dominus postulat decimas, vt eum qui nobis imperat cognoscamus facilius. Et in signum generalis dominii *c. cum non in homine, c. 23. de decim.*

4 ¶ Illud † tamen quod dicimus tributi præstationem arguere subiectionem dominii eius cui præstatur, intelligendum est, quando præstatur principibus & regibus, non de censibus aliis directis dominis præbitis: Quia cum ob diuersas caussas census solui possit, quam ob dominium vel subiectionem, *c. recepimus, 8. de priuileg. lib. 5. decret. tit. 33.* censualis professio, & tributorum solutio non solet præiudicare domino, *l. si functionis, 4. l. censualis professio, l. 7. de donatio. lib. 8. C. tit. 54. l. solemnib. 25. de rei vind. lib. 3. C. tit. 32.* quamuis in contraria sententia sit Bal. *in l. solent, 2. colum. 2. de offic. procons. & leg.* qui præstationẽ hanc tantum per arguere subiectionem ratus est. Quem tamen refellit Panormitanus *in c. fin. num. 2. 3. 4. 5. 6. de caus. possess. & propriet. & in cap. peruenit, de censib.* & Felinus Sandæus *in cap. cum Bertholdus, nu. 26. & 27. de sentent. & re iud.* Si tamen accedant alia solutionibus pensionum, signum poterit esse dominii, vt si solutio facta fuerit eo tẽpore quo alii subditi soluebant, & ei personæ, quæ tantum a subditis solebat accipere: & si territorium siue ager sit inter alia prædia subdita, vel ipse inter subditos, vt disputat Ias. *in l. placet, in 2. lectura, de sacros. eccle. C.* Et Mansuetus scribit, *in tit. de locat. & iur. emphyt. § 1. cit. & gl. pen. c. constitutus, de relig. dom.* eum præsumi dominum directum, qui habet censum annuum, vel pẽsionem super certum fundum aut oppidum, potissimum si inueniatur vna recognitio cum solutionibus census. Sola namque præstatio tunc sufficit ad probationem dominii, cum longi temporis præscriptione & inueterata redituum susceptione coniuncta, *l. litibus, 19. de agric. & censit. lib. 11. C. tit. 47.*

5 ¶ Et † Guido Papæ *decis. 272.* vnam recognitionem non transferre quidem dominium, sed sufficere ad probationem dominii, vt confessionem extraiudicialem, quæ nõ inducit obligationem, sed tantum eius probationem, *l. Publia, 26. § final. depos. in P. lib. 18. tit. 3.* Quæ tamen sententia iure expresso reprobari potest, *per leg. cum scimus, l. 21. de agric. & censit. lib. 11. C. tit. 47.* Proinde sola agnitio non sufficiet, nisi & alia quæ dixi concurrant, quod & idem Guido Pap. scribit, *decis. 315.* multo minus si post recognitionem non sequatur vsus, puta non fiat solutio census secundum illam, vt appareat inde non fuisse ius quæsitum, *Io. Faber in § æque, versic. tertio quaritur de act.* Nam & potest esse error, vnde nec confessio falsa præiudicat, *l. nec si volens, 6. & l. interrogatum, 24. de libera. cau. lib. 7. C. tit. 16.* Vim & iactu in nomine, recognitio, vt sit geminata agnitio dominii, vnde sola non sufficiet, quia aliã præsupponit, quæ non extat, *arg. l. si quis in aliquo, de fide instrumen. C.* Dubium enim non est geminatas agnitiones fidem facere, *Barto. in d. l. cum scimus, num. 7. de agric. & censit. lib. 11. C.* Alioquin sine solutionibus vnam non sufficere dicimus, & res natura præsumi liberas, nisi dominus qui præsupponit ius de eo doceat, vt fuse disputat Guillelmus Benedictus *in repet. c. Raynutius, in verb. & vxorem nomine, decis. 2. num. 20. & seq.*

6 ¶ Quinto † iura pontificia & regibus & superioribus tributa & census iubent solui, *c. si tributum, & c. magnum, 11. q. 1. cap. tributum, 23. q. 8. c. conuenior, eo.* De iure ciuili porro id dubium nõ est, cum extent tituli de publicanis & vectigalibus: de colonis & tributis, &c. Imo vtrunque ius omnia dominia rerum pendere ex imperatoris voluntate seu principis volunt, & inde manasse: & posse nõ tantum census in his per illos imperari, sed etiam adimi res, & omnia imperatoris esse, *c. quo iure defendit, 8. dist. in l. bene a Zenone, de quadr. præsc. C. l. Lucius, de euict. in P.* Et constitution. b. Apostolicis, *D. Clem. lib. 7. constit. Apostol. c. 17. & lib. 4. c. 13. pendite regibus & magistratibus tributum, vectigal, atq; omnem collationem grato animo.*

7 ¶ Habent † & postremo singula fere genera vectigaliũ, quandam rationem adhuc suæ institutionis: vt si de vectigali, quod pedagium dicitur, inquiras, inuenies pensitari merito, quia instituta sunt vectigalia in itineribus periculosis vel difficilibus, vt ex illa pensitatione qui eam capit, tutum iter præbeat, & aspera vel difficilia complanet, *Ludouic. Roman. in l. 1. de public. ad vectig.* Vnde Baldus *in cap. 1. quæ sint regalia, in vsibus feudor.* tradit ex Oldrado, quod soluens ista pedagia, non potest capi pro represaliis seu clarigatione: quod tamen hodie non seruatur, vt ait Ludouicus Romanus *vbi supra.* Verumtamen dominus qui colligit vectigal huiusmodi a transeuntibus per suum territorium, tenetur resarcire omnia damna quæ passi ibi sunt qui soluunt. *Bald. in cap. 1. qui feudum dare poss. & in cap. 1. de pace iuramento firman. arg. l. ne quid, 3. de incen. ruin. & naufra.* Sicut & breuiculum, quod vocant Guidagium Armoricæ princeps recte exigit, & introduxit: cum enim Armorici principes ac reges prisci, scopuloso & importuoso littore, crebra naufragia fieri prospicerent, edicto statuerunt, ne iniussu suo, freto excedere liberum esset: soluentibusque peritiam maris & littorum, veniæ tesseram seu breuicula nauigaturis darent, *Argentæum in consuetud. Armori.* Sic enim futurum est, vt nec illicitæ merces ad barbaras gentes deferantur, & naues quæ a portu vel littore dimittuntur, nullam concussionem vel damna sustineant, si naucleri deponant, in quam prouinciam ituri sunt, *Gratian. Cæsar in l. vnica, de littor. & itiner. custod. lib. 12. C. tit. 45.* Vectigalia quoque mercium & personarum vel maxime prosunt & vtilia sunt principi, vt norit quæ merces in regnum importentur vel quæ exportentur: quædam enim sunt, quæ non licet barbaris communicare, *tit. quæ res export. non. lib. 4. C. titul. 41.* sic de similibus. Hocque ius tributorum gentes omnes probarunt, vt ex nationum moribus obseruatis, quid quantumue solutum sit, poterit colligi, vt de Græcorum tributis plura apud Alexandrum ab Alexandro *lib. 4. genialium dierum, cap. 10.* Nec † ignoramus 8
tamen pleraque onera fere importabilia humeris subditorum impo-

bis a principibus: verum & nos de illis nunc loquimur, se interim ea quoque iure imponi posse dicemus, non habita ratione ad id quod fit, sed eius quod fieri debet, *vt in l. penult. de iustit. & iur.* Boni quippe pastoris est pecus tondere, non deglubere, vel ad viuum vsque radere, vt scripsit Tyberius Cæsar Æmylio Recto, qui Ægypto præerat, mittenti maiorem summam constituta, *Dion Cassius lib. 57. histor.* Eduardi primi regis Angliæ sanctione interdicta fuit regibus citra consensionem consiliumque vniuersæ Angliæ plebeia tributorum indictio anno domini 1298. *Polyd. Virg. in histor. Anglia.* Si enim fieri posset, vt sine vectigalibus saltem extraordinariis regnum esset, felices essent subditi & imperantes: vt contra infelices vtrique, vbi onera illa frequentantur, & modi exhauriendi marsupia augentur, & conquirun-
9 tur. Populus † enim tributis oppressus vel rebellat, vel misere interit. Nicephorus Botoniatus, postquam orientis imperator fuit coronatus: quicquid fisco debebatur in vniuersum aboleuit, ac nouas tabulas magnifico edicto instituit, *lib. 1. iur. Oriental. in constitutione, 2. Botoniatus de releuat. fisca. debitorum.* Optimus Pertinax imperator vectigalia omnia, quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluuiorum ripis, vrbiumque portis, perque vias & itinera penitus remisit, *Herodi. in 2.*

10 Iusta † aliquando exordio possunt esse vectigalia, ex caussa vrgente nunc, vt ob bellorum impensas maximas: at quando caussa cessat, iniusta sunt, si exigantur, & populus qui in necessitate confert vel sponte, dum sine caussa onera perseuerant, calcitrat, vel res incussas abiicit. Sicuti quando Chilpericus descriptiones nouas & graues in regno fieri iussit, multi relinquentes ciuitates, quas incolebant, vel proprias, alia regna petierunt, satius ducentes peregrinari quam tali subiacere periculo: statutum enim fuerat, vt possessor de propria terra vnam amphoram vini pro aripenno daret, vt auctor Gregorius Turonensis, *lib. quinto, histor. Francor. cap. vigesimoseptimo.* Dicebat Philippus VI. rex, *in parte vltima, stylis parlamenti Aufrerii, titu. de talliis & exactionibus, constitutione Philippi VI. anno 1358. declaramus insuper intentionis nostra non esse, quod gabella & impositiones nostra semper durent, &c.* Periander Corinthiorum rex a nemine tributum exegit, sed reditibus fori & portuum contentus fuit, *Heraclides in politiis, in republ. Corinthior.* Erythrius præfectus vrbis sub Zenone, cum neque fiscum sufficere cerneret, neque onus imponere maius tributis quam constitutum esset, sustineret, aut improbe quippiam facere, quippe vir humanus: fiscus autem esset profusione Zenonis exhaustus ab his, quæ Leo ibi reliquerat, eorum quæ deberentur a Zenone donatione petita, magistratu abiit cum dolore ciuitatis, *Suidas in verbo Erythrius.* Marcus Antonius Philosophus, ne exactionibus vectigalium & tributorum, ærario ob bella exhausto, populum oneraret, auctionem vestium imperatoriarum fecit, vendiditque pocula aurea, Crystallina, myrrhina, & vasa regia, vestem vxoriam sericam & auratam, & gemmas, vt scribit Iulius Capitolinus *in Marco Philosopho.* Tempore etiam commotionis Clodianæ vectigalia populi Romani abrogata sunt a Metello Nepote, vt obtemperaretur populo, vt auctor est Dion Cassius *lib. 55.* Apollonius Tyaneus, *Philostrat. de vita Apollo. lib. 5. cap. 13.* de officio regis Vespasianum admonens, *nec ea*, inquit, *æstimes, qua ex collatione tributorum a gemitibus hominum prouenunt. Atrum enim sordidumque putandum est aurum, quod ex lacrymis oritur. Diuitiis autem optime vteris super omnes reges, si cum egentibus eas communicaueris.* Nouit & hoc Traianus amplissimus Cæsar, cum detestari cœpit impias exactiones. Dixit enim fiscum lienem, nam sicuti liene crescente in corporibus nostris, artus reliqui tabescunt: ita turgente principis fisco reliqua ciuitatis membra marcescunt & ægrotant. Vt si quis princeps velit corpus reipublicæ validum esse, oporteat fiscum non habere tumentem, *notat Philippus Beroald. in periphras. ad vitam Augusti Cæsaris. Cal. Rhodig. lib. 4. cap. 18.* Vnde & Alexander Seuerus vectigalia ciuitatibus, ad proprias fabricas earum deputauit, *Ælius Lam-*
11 *prid. in vita Alexand. Cæsar.* Iuuenalis † recte certe hac de re sentit, non esse spoliandas prouincias tributis, alioquin imminere bella, dum ait, *Iuuen. Satyr 8.*

Curandum inprimis, ne magna iniuria fiat.
Fortibus, & miseris, tollas licet omne quod vsquam est.
Auri atque argenti Scutum gladiumque relinques,
Et iacula, & galeam Spoliatis arma supersunt.

Et dicebat Symmachus *Epistol. 15. Si tributa adiiciantur insolita, forsitan consueta cessabunt.* Neque defuerunt qui odio onerum, & multo magis ob perniciem publicanorum, fraudantem vectigal, dicere nec Deo, nec hominibus teneri obligatum, *colligitur ex Barthol. Paulo, Cast. in l. vectigalia, de publica. in P.* Quod tamen intelligendum est, si principis assensu vectigal non probetur, vel longa consuetudine, cuius initii non extet memoria, vel illegitimum in summa sit. Rebellarunt aliquando Dalmatæ Romanis ob iniuriam exactionum & tributorum, cum quibus tractans de pace Tyberius, qui Cæsaris partes agebat, interrogauit Batum eorum ducem, cur ita rebellarent, & deficerent a Romanis: is autem respondit, vos ipsi in culpa estis, quod ad vestros greges custodiendos, non canes pastoresve, sed lupos mittitis: idipsumque & in secunda rebellione respondit, *Dion Cassius lib. 55. histor. Roman.* Naturalis est hominibus libertas, & facile ad naturam propriam quodlibet reuertitur. Vnde & facilis ob onera, a seruitute ad libertatem proclamatio, & ad seditionem ob id prona turba, quando quidam Ioannes, pastor pecorum, ad Niclaushausem in Franconia anno domini 1476. telonia & vectigalia non persoluenda magistratui, aquas & nemora esse omnibus libera docuit, quem vsque ad triginta millia hominum secuta sunt: donec cum tandem Herbipolensis episcopus pro heretico combussit, vt scribit Munsterus. Tempore Caroli 6 etiam regis Galliarum, Burgundionum dux cum valido exercitu Sequanam traiecit, non pauca oppida recepit, prædicans se rerum omnium, vectigaliumque, præterquam salis immunitatem afferre, ac miseriarum omnium finem, vt narrat Paulus Æmylius *lib 10. histor. Francor. in Carolo 6.* Anno domini 1381. in Anglia ingens seditio contra procuratores & exactores tributorum & vectigalium nouorum indictorum plebi per capita, vt Cantiani ad arma plebem vocauerint, regem ipsum Ricardum secundum obsederint Londini, & vrbem diripuerint. Sequentique anno ob eadem vectigalia noua, fere per totum occidentem tumultus sæuissimi suborti: vt apud Gandanos & Flandros capitiorum alborum rebellantium, & Parisiis quoque, *narrat Polyd. Virgil. lib. 20. histor. Angl. in Ricardo 2.* Propter nimia tributa, quæ releuari sibi petebat a rege Roboam filio Salomonis populus, desciuerunt ab eius imperio 10. tribus ex duodecim, & fecerunt sibi regem Hieroboam, Aduramque qui erat super tributa lapidauit omnis Israel, *3. Reg. 12.* Parthenius, quod apud Theodebertum Francorum regem nouorum tributorum auctor esset, a populo lapidibus quoque obrutus est, *Greg. Turonensis, lib. 3. hist. Franc. c. 36.*

De finitione substantiali rei fiscalis, & distinctione generali rerum fiscalium.

Cap. 4.

1 *Fiscus quid in substantia.*
2 *Qui præter principem ius ærarii & fisci habeant. Insubrum ciuitates regalia habent ab Imp. Frederico & Henrico 6. Item Patricii in Gallia seu pares. & alii comites, & abbates.*
3 *Episcopos habere fiscum docetur, & quatenus.*
4 *Ciuitates libera ius fisci habent.*
5 *Fiscus duabus rebus ditatur, vectigalibus seu tributis, & compendiis pœnalibus.*
6 *Vectigalis nomine comprehendi plura.*
7 *Tributum quare dictum.*
8 *Priuatorum in tributis & censorum officium, & conqueri licitum contra eorum fraudem.*
9 *Alia generalia nomina & synonyma tributi, functiones, munera publica, functiones gabella, & quare dicta gabella, & quædam horum differentia.*

Fiscus itaque † erit, ærarium principis, seu alterius qui eius auctoritatem habet, in quod pecunia ex publicis exactionibus seu pensionibus & pœnalibus iudiciis infertur. Sic enim placet nunc verbum fisci generaliter finire. Quomodo fisci ius cesserit in principis manum, iam paulo ante docuimus: at alii cuiuscunque sint ordinis ditioni principis subditi, ius fisci proprie habere non dicuntur, nisi singulari concessione regalia iura a rege habeant. 1

Quemadmodum † Insubrum quædam ciuitates, quibus cum mero & misto imperio, regalia quoque Imperatores Fredericus, & Henricus 6. aliquando concesserunt, *in l. nos Romanorum imperator, tit. de pace Constan. in fin. feud.* Quarum præcipuæ Mediolanum, Papia, Lauda, Nouaria, Vercellæ, & aliæ quas enumerat Strab. *li. 5. Geogr.* Habent & hoc ius Galliæ patricii, quos pares Franciæ dicimus, & quidam comites, & abbates, qui participem princi- 2

pem fiscum bonorum & territorii olim fecerunt, vocant parlagium, qualis episcopus & comes Carnotensis, Abbas grandis sylue, & alii similes qui ius confiscationis habent in temporalibus: quod ius confiscationis pendet ex mero & mixto imperio: atque ideo non solum ex principis expressa conceditur potestate, sed etiam tacita ex praescripta consuetudine, *gl. in §. nulla existente licentia, in verb. iurisdictione, de defens. ciuitat. in Authen. collat. 3. tit. 2. Io. in. de Platea. super rubric. de iure fisc. lib. 10. C. vers. 5.* ¶ Ecclesiae
3 † quoque ecclesiasticae in spiritualibus cum superiorem regem non habeant, fiscum habere dicuntur, *gl. in c. quia diuersitatem, in verb. praeter eius, de conceff. preb.* Habet & ecclesia vniuersalis thesaurarium, *Clem. 1. de heret. apud Clem.* Negauit hoc Baldus *in rubric. de iure fisci, C.* in episcopo, quem dicit non habere fiscum, sed eum, suosque asseclas improbant Butrigarius, Imola, Panormit. & alii. *prad. auct. in d. c. quia diuersitatem, de conceff. preben.* Et late Felinus *in c. erroe / agabilis, §. ceterum, in 4. conclus. nu. 11. de offic. iud. ord.* Obseruandum tamen est, in casu quo clericus ad perpetuos damnatur carceres, & bona confiscantur, Episcopi fiscum capere tantum mobilia, dominium autem temporalem loci, cui ius est confiscationis, vel regem immobilis, vt annotauit Ioan. Andr. *in additio. ad Specul. tit. de feud. §. quoniam, vers. 40.* Et ita iudicatum est aresto magni consilii regis, anno domini 1486. ¶ Ciuitates
4 † quoque quae liberae & sui iuris sunt, quaeve rempub. faciunt, alicui non subditae, procul dubio fiscum habent & ius confiscationis: aliae nequaquam, *Bart. in l. item veniunt, §. aut senatus, nu. 2. de petit. hered.* etsi habeant ex permissione arcam communem ad exemplum Reipubl. *l. 1 §. quibus permissum, quod cuius. vniuers. nom.* quia nec bona inter illos communia publica proprie dici possunt, *l. eum qui vectigal. de verb. sign.*

5 ¶ Ex † aliis verbis finitionis fisci constat fiscum vel aerarium augeri & ditari ex duplici pecuniarum genere, videlicet ex pensitationibus seu collationibus vel vectigalibus publicis, & ex poena-
6 libus compendiis. ¶ Vectigalis † publici nomine continentur quaecunque inuehuntur in fiscum, siue pensiones, tributa siue itineraria, portoria, & id genus similia sint, *l. Imperatores, 7. de publi. & vectig. in P. l. 1 si ager vectig. vel emphyt. pet.* Sicut vectigalia priuata omnes prouentus dicuntur rerum propriarum, *l. arbores, 66. § si. de vsufruct. lib. 7. Pan. 1.* Quanquam interdum ex proprietate nominum ista separentur. Et vectigal & tributum secundum aliquod habeant discrimen, *vt in l. 1. §. hoc. tit. de pub. & vectig.*

7 ¶ Marcus Terentius Varro, *lib. 5 de ling. Lat.* omnem censum, tributum dicit, & hoc dictum a tribubus, quod ea pecunia, quae a populo imperata erat tributim a singulis pro portione census exigebatur, & ob hoc ea quae assignata erat, attributum dicebatur. Hinc que qui pecuniam reddere debebant, tribuni aerarii. Siquidem Romulus in tres partes populum diuisit, harumque quamlibet in decem, illas tribus, has curias dixit: Graeci illas φύλας, has φρατρίας, vel λόχους, *Dionys. Halic. lib. 1.* Quemadmodum & Plato, 12. *de repub.* tributa disponi debere ait, habita ratione census cuiusq; ciuis, delatis redditibus fructuum annuorum ad magistratus per tribules.

8 ¶ Cuius † rei gratia etiam nunc peraequatores creari, & olim censores, qui censum cuiusque examinent, rerum fertilitatem, & sterilem frugem, *l. 2. & l. peraequatores, & l. si peraequatore, de censib. lib. 11 C. l. forma censuali, eod. in P.* Aduersus quorum & in tabulariorum fraudem licitum est conqueri, si ditiorum sarcina in inferiores transferatur, *l. 1. & l. qui granatos, de censi. lib. 11. C.*

9 ¶ Vocantur † & omnia tributa seu vectigalia alio nomine, functiones publicae, & executiones seu praestationes munerum, siue realium, siue personalium, *c. audiuit, de defens. ciuit. in Auth. colla. 3. tit. 2. l. immunitates, l. 9 de agric. & censi. lib. 11. C. tit. 47.* collationes, *l. 2. de prator. & honor. praeu. lib. 12. C.* Nempe functiones ob aestimationem rerum & personarum, quae functio dicitur, *l. 2. §. 1. de ceb. cred. l. pretia rerum ad l. Falcid.* vt etiam aliquibus dicuntur gabellae, id est, limitatio aestimationis & definitio, id enim גבלה gabelah apud Hebraeos significat, id est, limitationem, a verbo גבל gabal, limitauit, finem posuit. Vectigalia, item & functiones, *l. omnium de vectig. & commis. lib. 4. C. tit. 61.* Vectigal separatim pro eo, quod pro euectione rerum vel inuectione penditur, cuius nomine communis pensitatio erat octauarum pretii, *l. vniuersi, & l. ex praestatione l. a legatis, de vectig. & comm. C.* Tributum, pensio, vel annona, quae praestatur ratione possessionis praediorum propriis iuris existit [illegible] *de ann. & trib. lib. 1 [illegible] C. l. 2 & fi. sine censu & rel. [illegible] fund. com. [illegible] l. 2 si propt. pub. pensit. vend. fu. celebr.* Rursum & tributum a reliquis pensitationibus sine censu, qui in auro & argento seiungitur, *l. si si propt. publ. pensit. &c.* Sic apud Graecos τέλος & φόρος differunt, nam φόρος proprie tributum, quod pro regione penditur. τέλος vero pro mercibus, vt Ammonius notat.

De pensitatione canonis publici. Cap. 5.

1 *Pensitationum in fiscum delatarum quatuor species, canon, oblatio, indictio, patrimonium principis. Item canon quid, idemque quod domanium, canonem nec rescripto principis minui posse, nisi ex certa eius scientia.*
2 *Mortuciniis impetrandi formula.*
3 *Exactiones ordinaria seu canonica, vel reales, vel personales: & de singulis, & quibus imposita rerum tributa & personalia.*
4 *Lege Thoria remissa vectigalia fundis Italicis imposita, exceptis qui iuris essent Italici.*
5 *Tributa realia penduntur ab aliis qui fructus percipiunt praediorum, & fructus pro pensione obligati.*
6 *Iura canonis erant annona a prouincialibus praestita, consistentis in frumento, larido, vino, oleo, & similibus, de quibus ibi.*
7 *Praestationes canonis leges acceperunt a conuentione vel constitutione prima, & diuersa agrorum imposita a Romanis praestatione. Decima arborum & frugum & aliarum, fructuum & pecorum quinta.*
8 *Censuales & tributaria prouincia ab Augusto quomodo facta & qua stipendiaria illa prouincia populi, & tributariae Caesaris proinde ideo in dominico populi vel principis reseruatis fructibus colonis:*
Italicorum & stipendiariorum & tributariorum praediorum differentia, ratione proprietatis.
9 *Darius apud Persas primus Satrapeia tributa in certam exactionem redegit.*
10 *Personale vectigal seu tributum dictum, & capitale, & quale impositum a Romanis Carthaginiensibus, & eorum auxiliariis.*
11 *Capitale & Hebraeis impositum.*
12 *Romana plebea capitatione exempta, & Thracenses coloni. Iugatio tributum eo. & circa fin. cap. Capitatio transmigrationis in colonias alias qua.*
Hesychii lect. emendata. Drachma valor nostrorum nummorum. Capitatio virorum & mulierum diuersa praestatione pro diuersitate locorum. Capitatio animalium.
13 *De gradibus census Romanorum, legum Platonis, & Atheniensium remissione.*

PEnsitationum, † quae ad aerarium principis deferuntur quatuor 1 sunt in vniuersum species, canon, oblatio, indictio, patrimonium principis: quod & iisdem, quibus fiscus potitur priuilegiis, *Vlpian. in l. fiscus, § pen. de iur. fi. lib. 49. P. tit. 14. Iustin. in l. 3 de quadrien. praescript. lib. 7. C. titul. 37.* Canonis nomine propterea id, quod domanium dicimus, significatur. Canon dicitur, quod perpetuo & eodem modo exigitur a principe seu a fisco, ex rebus, vel personis. Ordinaria exactio siue consueta, *l. placet, 5. de sacrosanct. eccles. C.* omnibus sine exceptione, qui res canonis possident, communis, *l. fundos, 10. de fundis patrimonial. lib. 11. C. tit. 1 l. nemo, de fund. rei priu. l. 11 C. tit. 63 l. 1. de immunit. nemi. conced. lib. 10. C. titu. 65.* Ideo nec aliud pro alio solui potest etiam ex rescripto impetrato a principe, *l. fin. de cano. vrb. Roma, lib. 11. C. tit. 22 l. si ne rei domin. vel templor. &c. lib. 7. C. l. 1. de petit. bonor. sublat. lib. 10. C. titu. 12.* Immutabili forma canonis ex lege Zenonis remanente, *l. fin. de ca. largition. tit. lib. 10. C. tit. 23 l. 1. eod. titu. l. 2 de canon. vrb. Roma, lib. 11. C.* Laedunt enim publicam caussam, & damnosa sunt fisco haec rescripta, & ideo improba, *l. fi. si cont. ius vel vtilit. publ. C. lib. 1. tit. 25 l. 2 de prec. impera. offer. lib. 1. C. tit. 22.* Nec praetextu eorum quisquam eximitur ab onere vtilitatis publicae, *l. iubemus, 10. de sacrosanct. eccle. C.* Quod enim omnibus vtile est, priuato commodo praeferri debet, *l. actione, 66 §. Labeo, pro soc. lib. 17. P. titul. 2. l. vnic. § penult. de cad. tollen. lib. 6. C. tit. 50.* Neque princeps intelligendus est concessisse quae damnosa aliis sunt, *l. 2. & l. merito, & l. si quis a principe, ne quid in lo. pub. lib. 43. P. tit. 1.* qui dum quidam eximuntur a canone, onus grauius leuitiunt. Leuius autem est, quod a pluribus portatus.

¶ In † quibus iudices sequentur praxim ex iure depromtam, 2 ex §. & hoc vero iubemus, vt nulli iudic. lic. hab. loc. fernat. colla. 9. tit. 9. vt si quando exhibeantur huiusmodi rescripta immunitatum tributis, qualia illa quae aliquando conceduntur nobilibus vel ecclesiis, vocamus *Amortissements ou affranchissements.* Nec ea statim admittantur a curiis, nec describantur, donec plenius de hoc negotio princeps certior fiat, *quid continere debeat. monitio hac ad*

principem

principem per iudices missu,traditur in §.deinde cöpetens est.de man-dat.princip collat.3.tit.14. & iussio eius secunda ad eosdem iudices dirigatur. Tunc enim princeps censetur de negotio admonitus, & ex certa scientia derogare iuri communi: quo casu tunc voluntas eius debet impleri,dummodo exsequatur impetrās,quæ moris sunt in Gallia,vt in camera computorum describat exemtionem,& componat,vt soluenda soluat,vt fieri solet,pro huiusmodi exstinctione seu morticinio,*de his vide late Rebuff.in 1.par. constitut. Galliæ,titul.des amortissemens & Ægid.Magistrum,in dict. tract.des amortissemens. Quod autem soluatur pro iure morticinii,vide in vlt.parte styli parlam. Aufrer.in ordinat.regiis,titu. de finantia forum feudorum & nouorum aquestuum, & tit. de finantiis acquisit. feud.& retrofeud.&c.*

3 ¶Ordinariæ † exactiones seu canonicæ,sunt aut reales,aut personales,hoc est, vel ratione rerum mobilium vel immobilium, aut personarum exiguntur. Antiquitus habito ciuium Rom.censu & facultatibus per iussum Hostilii descriptis, secundum patrimonium cuiusque onera imponebantur, *Liuius in Dionys.Halic. in 4.* Vnde & diximus tributum dici a tribubus Romanis,quibus præstatio imperabatur, *Varro 4.de ling.Latin.* Ceterum paulatim crescentibus opibus Romanorum, ipsi quoq; paulatim tributis se exonerarunt,potissimum quo tempore L.Paulus Æmylius gazas Macedonum possedit, & ex manubiis ducū ærarium ditatum est:factis reliquis subactis prouinciis, tributariis, vt auctores Plinius *lib.33.c.3.* & Cicero *2.Offic.* Nec postea præstitit tributū Romanus vsque ad consulatum Hirtii & Pansæ, teste Plutarcho *in fi. vita. Pau.Æmyl.* Et antea quoque plebs, nempe homines rei domesticæ angustiis inopes,pauperes viduæ, pupilli,secundo ab exactis regibus anno,exonerati fuerant tributo, *Plut.in vit.Publicolæ,Liu.in 4.* Postea autem illis quoque imposita & remissa sæpe prout vrgebat reipubl.necessitas.

4 ¶Vectigalia † autem omnia lege Thuria, ab Sp.Thorio trib. pleb.lata,sublata sunt ex fundis Italicis, explosa quoq; lege Agraria, *Appia.lib.1.bello.ciuil.& Cic.in Bruto.* Sic prædia prouincialia fuerunt tantum onerata tributis pro pace impetrata, vel ob colonias acceptas,vt diximus,inter quas & illæ coloniæ erant excipiendæ, quæ iure Italico donatæ erant a Cæsaribus,quę & immunes a tributis *l.de his,3.de episc.& cler.C.* cuius generis plures fuerunt, *refert aliquas Vlpia.l.1.Celsus,l.colonia,6.Pau.l.iuris Italici,7.& l.si de censib.P.lib.50.tit.14.* iuris Italici dictæ ob immunitatem tributorum qualem habebat Italia,vt refert Alex.ab Alex. *lib.4. genial.d.c.10.*

5 ¶Ab † aliis itaque prouincialibus pendebantur realia hæc tributa,nempe a possidentibus res & fructus earum, seu ab vsufructuariis, *l.si pendentes.§.1.de vsufru.* & maritis in dotem res habentibus, *l.neq; stipendium,de imp.in reb.dot.fact.* secundum bonorum quantitatem & mensuram, *l.1.& 2.& l.pro locis,5 de anno.& trib.lib.10.C.tit.16.* Quo fit etiam,vt eius exemplo,fructus prædii sint tacite pro pensione domino directo obligati, *l. si in lege locationis, 27.§.si colonus,loca.P.l.qui fideiussor,55.eod.tit.l.in prædiis,7.in quib.cau.pign.vel hypo.tac.contrah.* etiam pro reliquis 29 annorum. *secundum Masuerium in praxi,tit.de locat.§.item dominus directus.* & secundum alios 4.annorum, *gl.pen.in c.constitutum,de rel.dom.*

6 ¶Erant † ex canone quoque annonæ quædam annuæ, consistentes in his,quæ victui erant necessaria,veluti in frumēto,vino, hordeo,larido. Nam prouinciales pendebant frumenti quinquagesimas,hordei quadragesimas, vini & laridi vicesimas, exceptis Armeniæ populis,qui propter locorum lōgam intercapedinem præbebant tantum frumenti & hordei quadragesimas,vini & laridi quintas decimas, *Valens in l.modios.9.de suscept lib.10.C.tit.70.*

7 ¶Demtis † etiam prouinciis, quæ ad maiora vel minora tributa se obligauerant,quæ iuxta conuenta præstabant, *Theodos.l.fina.de anno.& tribut.lib.10.C.titu.16.* Sicuti nec domini directi æqualia accipiunt ab emphyteotis,sed prout conuenerit in cōtractu, *Iustin.in l.2.de iur.emphyt.C.lib.4.tit.66.* Sic Ioseph in Ægypto famis maximæ tempore,emit omnem Ægyptum,& postea sub pensione quintæ partis frugum annuatim eam colendam possessoribus tradidit, vnde & ab illo tempore Ægyptii quintam partem fructuum pendunt regi, *Genes.47.* Plato *lib.12.de ll.* tributa duplicia disponenda voluit in repub.vnum genus,quod ratione cēsus,per tribus penderetur: aliud, quod annuis ex fructibus daretur. Meminit quoque Appianus, *libro primo, bell. ciuil.* Romanos agros bello adeptos, possessoribus vel aliis colendos dedisse, ea lege vt omnium vectigalia soluerentur, arborum & frugum decima pars,aliorum fructuum quinta, & ex pecoribus & armentis,quæ illis vicissim venum dabant. ¶Theophilus † ait, *2.lib. Instit.iur.ciuil.de rerum diuis.§.sed & si quis tradat.* Imperatorem (scilicet Augustum) *Strabo libro posteriori Geograph.* subacto orbe Romano, prouincias diuisisse, & quasdam sibi retinuisse, quasdam populo reliquisse, vtrasque sub censu & a populo & principe colendas: datas fuisse & ideo populi stipendiaria prædia dicta, quod stipes ἔρανον, siue collationem significet, & particulatim argentiariarumque rerum factam collectionem. At imperatoris prouincias dictas tributarias: *quoniam,* inquit: *tributum est graue illud vectigal,quod princeps prouincialibus suis indicebat,eo nomine,quod magnis exercitibus alendis sumtus faceret: ita,* inquit, *qui ex largitione populi vel principis, stipendiaria habebant vel tributaria prædia, domini illorum non erant,verum dominium aut apud populum erat,aut apud principem,sed vsumfructum habebant, aut plenissimum detentionem,ita vt transferre possent, & ad heredes transmitterent.* Sic prædia hæc ab Italicis differebāt,tunc,quia Italicorum fundorum & domorum domini, dominium eorum habebant. Postea tamē & ad formam horum Italicorum prouincialia redacta sunt, *Theoph.vbi sup.& Iustin.in §.per traditionem de rer.diuis.* Prædiales itaq; pensitationes,decimæ, solatia, & huiusmodi vectigalia canonem faciebant olim,siue pecunia,siue species eo nomine penderetur, *constat ex tit.de cura en.frum.vrb.Romæ,& titu.de frumen.Alex.lib.11.C.* 8

¶Apud † Persas primus Darius Histaspis filius, diuiso imperio 9
in viginti prouincias seu satrapeias,taxauit quid pro tributo penderent,siue argenti,siue auri,siue alterius speciei. Etenim sub Cyro atque deinde sub Cambyse, nihil dum fuerat circa tributa institutum,sed munera offerebantur. Et ideo ob hanc tributi ordinationem & alia huiusmodi, Persæ aiunt Darium fuisse institoria filium: Cambysem,dominum,quia asper erat & morosus: Cyrum vero patrem,quia mitis erat,& omni ratione de illis bene mereri studebat, *hæc Herod.in 8.*

¶Tributa † personalia erant, quæ ratione personarum tantum 10
exigebantur,quale Romani deuictis Carthaginensibus,iis qui opem illis tulerant vectigal rerum & personarum,virorum & mulierum imposuerunt, *Appia.Alex.in Lybico,* vocant capitale, cum per capita imponitur,exigiturque vt plerunque vel ratione habitationis,vel artificii, seu,vt dicunt, industriæ. Et apud Hebræos quoque iussit Deus singulis, qui in nomen populi Dei transirent, dimidium sicli iuxta mensuram vel pondus templi, dare, & susceptam pecuniam esse in vsum tabernaculi, *Exod.c.30.* ne plaga vlla afficerentur. Vsurpata hæc capitatio & a Romanis, verum plebs vrbana ab ea eximebatur lege Constantini, *l.1 de capit.ciuium censib.eximen.lib.11.C.tit.48.* ¶Cum † tamen rustici & tributum & ca- 11
pitationem soluerent, *l.1. ne rusticus ad vltimum obsequium reuoc. lib.11.C.tit.54.* Excepta colonia Tracensi,cuius coloni non capitationem, sed iugationem terræ tantum soluebant, *l.1.de colon. Thracens.lib.11.C.tit.51.* Qui transmigrabant in alienas colonias, inquilini dicti, ob transmigrationis receptionem, in ea ciuitate, in quam transibant,capitationem duodecim drachmarum etiam olim pendebant. Sic enim Hesychius scribit, μέτοικοι οἱ ἐνοικοῦντες ξένοι ἐν τῇ πόλει, καὶ τελοῦντες ἀνὰ δραχμὰς δώδεκα τῷ ἐνιαυτῷ εἰς τὸ δημόσιον, μετανάσται δημόσιοι, id est, *inquilini, inhabitantes sunt hospites in ciuitate,& pendentes singuli duodecim drachmas singulis annis populo,dicti & transmigrantes & exsules a populo.* Et rursum idem, μετοίκιον τέλος ὅπερ ἀνελοῦντο ὁ ὀφείλων ἐν τῇ πόλει δραχμὰς δέκα, vel melius, δώδεκα. τῷ δὲ τελώνῃ τριώβολον, id est, *metœcion seu inquilinare vocatum erat vectigal quod præstabatur ciuitati, nempe drachmæ decem.vectigali autem publico tres oboli.* Annotandum tamen est in Aldinis exemplaribus esse mendum, vel legendum esse loco verborum illorum δραχμὰς δέκα, scilicet δραχμὰς δώδεκα. Siquidem oboli tres non possunt constituere cum prioribus decem, duodecim drachmas: nam sex oboli reddunt tantum drachmam Atticam,vnusquisque autem obolus valebat septem denarios Turonēses nostræ monetæ. Sic duodecim drachmæ ciuitati præstabantur: tres autem oboli fisco, vt opinor: firmaturque sententia ex Iulio Polluce *lib.3.Onomastic.cu.4.* μέτοικος, inquit, ὁ τὸ μετοίκιον συντελῶν. τὸ δὲ ἦν δύο καὶ δέκα τῷ δημοσίῳ δραχμαί, καὶ τῷ γραμματεῖ τριώβολον, id est, μέτοικος, *vnde & metœcion,tractum vectigal,quod erat duodecim drachmarum, publico illatarum.* Et describenti acta publica vel ratione descriptionis,tres oboli. Isæus autem & duodecim drachmas tributi nomine a viris præstitas ait: a fœminis autem non tot,sed sex tantum,vt duæ mulieres tot præstarent,quot vir vnus. Variauit tamen mos tempore & locorum diuersitate. Nam & olim rusticis Bysantinis, capitatio vnius viri æquabat

duarum mulierum caput, postea tamen placuit tres viros vnam
capitationem, & quatuor mulieres quoque aliam vnam capita-
tionem facere, *l. cum antea, 10. de agric. & cens. lib. 11. C. tit. 47.* Scri-
bit Hesychius Mylesius Illustrius, *libro περὶ σοφῶν.* Xenocratem
philosophum Athenienses vendidisse τὸ μετοίκιον ἀποδοῦναι θέντας,
quod nō haberet vnde inquilinarium solueret. Cum Taxis Hun-
garorum rex venit cum magno exercitu in Italiam, Berengarius
decem modiis nummorum eum inuasit, quos ea tributo colle-
git indicto, vt quisque mas, fœmina, magnus & lactans, nummum
solueret, *Luithbrandus libr. 2. de rebus per Europam gestis, cap. 27.*
Fuit quoque capitatio animalium pro singulis animalibus impo-
sita, vel pro iugo loco personarum, *l. 2. de commun. nem. conced. lib.
10. C. tit. 25.* Et Poloniæ in conuentibus Coli & Corcini ingeta-
lis exactio duodenorum grossorum rusticis imposita ad stipendia
militum, *Mart. Chromerus lib. 24. de rebus Polon.* anno domini
1457. Erant Romæ Thetes, id est, proletarii sine capite censi, qui
pendebant vectigal dictum Θητικόν, qui neque ad vllum magistra-
tum admittebantur, neque militabant, *Suidas in verb.* Θῆτες. A-
pud Anglos anno domini 1381. exhausto ærario vel libidine ex-
actorum tempore Ricardi 2. regis in capita singula hominum v-
triusque sexus tributum impositum, vt singuli legitimæ ætatis
grossos singulos, id est, nummos argenteos soluerent, quod fuit
seditionis maximę occasio, *Polyd. Virg. lib. 20. histor. Anglic. in Ri-*
13 *carde 2.* ¶ Multa † de census Romanorum gradibus, legito apud
Polydorum Virgilium, *lib. 2. de inuentor. rer. c. 3.* Et quos consti-
tuerit Plato *6. de legib.* vide etiam: quos Athenienses vide Suidam
in verb. ἐμπεπαμάτων, & in verb. ἱππεῖς.

De oblatione. Cap. 6.

1 *Secunda species fiscalis pensitationis ex oblationibus, Gall.* Les ai-
des, *& qualis in Gallia.*
2 *Oblatio antiquis, auxiliaria tributa sponte oblata præter morem
crescentibus imperii negotiis.*
3 *Facta & oblatio ex voto, eaque duplex, vel ob salutem principis,
vel ominationis bonæ caussa per strenas.*
4 *Auxiliares oblationes recte a laicis & spiritualibus præpositis pe-
ti possunt ex caussa.*
5 *Oblationis species in Gallia,* Tributz dictz la composition,
quare.
6 Commutation & æquiualant, & souchet, *qualia tributa &
oblationes in Gallia.*
7 *Tributi aliis species possessionis hereditatis nobilium in Anglia
introducta.*

1 SEcunda species † fiscalis pensitationis & tributi, dicitur obla-
tio, quam hodie diximus auxiliorum seu subsidiorum nomi-
ne, *les aydes.* Cuius generis est octaua vini Parisiis heminatim ven-
diti, vicesima eius quod cuppatim culeatimque venit: & eorum
quę a solidariis mercatoribus venduntur, quos vocant grossarios,
quæve a minutariis seu propolis qui sua non vendunt, sed a ne-
gotiatoribus, emtitata, pluris, quam emerint, distrahunt. ¶ Factæ
2 † oblationes sponte antiquitus a subditis ad iuuandas bellorum
impensas, præter modum antiquum ex legitima caussa auctas, ea-
3 tra ordinarium canonem. ¶ Compertum † & est aliquando olim
largitiones oblationales, ex voto principi factas fuisse a populo,
quæ postea in consuetudinem transierunt, & petitæ fuere ordi-
nariæ a principibus, *l. vnic. de oblat. vot. lib. 12 C. tit. 49.* vt & vota ad
præstationem obligant, *c. ex parte, c. 18. de censi. lib. 3. decret. tit. 39.
cap. licet, c. 6. de voto & voti redem. 2. de pollicit. lib. 50. P. tit. 12. l. o-
mnes, 4. de anno. lib. 10. C. titul. 16.* Erant earum obligationum voti-
uarum duæ potissimæ species, quæ principem Romanum respi-
ciebant: vna ob salutem principis, veluti quando omnes ordines
Romanorum propter salutem Augusti, in lacum Curtii quotan-
nis ex voto iaciebant stipem, *Sueton. in Octauio, c. 57.* Fiebant & a-
lia vota pro salute principis, quæ suscipiebantur tertio die post
Calendas Ianuarias, *Caius in l. si calumnietur, §. post Calendas, de
verb. sign.* Erant aliæ oblationes quæ strenæ dicebantur, quæ fie-
bant in principio Ianuarii in Calendis principi, *vt Sueton. in Cali-
gula, c. 42. & in Octauio, c. 57.* ob memoriam ætatis Saturni, in qua
homines liberales erant, *Ouid. 1. Fast. Macr. 1. Sat. c. 7.* Quēadmo-
dum & fiebāt hoc die inter priuatos: & a principe quoq; priuatis,
l. laudabile, 4. de offi. diuers. iud. lib. 2. C. tit. 18. Dabantur aūt pro bo-
na ominatione futuri anni a paganis, vnde vetitæ, vt auguria inter
Christianos, *c. non obseruetis, 26. q. 5. c. legant. 37. dist.* ¶ Auxiliorum
4 † nomine itaque recte oblationes istæ petuntur a subditis ex ne-
cessitatibus, vel rationalibus caussis superuenientibus, nec solum
a secularibus, sed etiam ab spiritualibus præpositis, *c. cum apesto-
lus, c. 6 §. prohibemus, de censi. lib. 3. decret. c. 39. c. conquerente, in fin.
de offic. ord.* ¶ Est † & genus oblationis, genus tributorum, quod in 5
Gallia dicitur *La composition:* Nam cum olim mitterētur per Gal-
liæ prouincias, qui fructuum vbertatem vel vtilitatem dispicerēt
singulorum, & ex quantitate censum diuiderent, certum aliquid
prouinciales obtulerunt principi, pactique cum eo sunt, vt se ab
hac annua molestia liberarent inspectionis. Cœpitque tantum
oblatio exigi, quæ & compositio dicta, videturque in iure ece-
pta, *l. final. de ann. lib. 10. C.* Valent enim pacta inter superiorem &
subditos de modo exigendorum tributorum, *l. Cæsar, 15. de publ.
& vectigal. lib. 39. P. titul. 4. l. pen. de donat. inter vir. & vxor. C. lib. 5.
tit. 16.* ¶ Transferuntur † autem hoc pacto tributa realia in perso- 6
nalia, *d. l. final. de annon.* Sicut & personalia in realia transferri pos-
sunt, *l. rescripto, § fi. de muner. & honor. in P.* Cuiusmodi sunt plura
tributa in Gallia, quæ commutationes & æquipolentia seu *equi-
ualans,* dicuntur, vt tributum Tholosæ ex cauponis exactū, quod
dicunt, *Le souchet.* Refert † Polydorus Virgilius, *lib. 16. Hist. Ang.* 7
tempore Henrici 3. regis Britanniæ seu Angliæ nunc, excogita-
tum nouum vectigalis genus ad iuuandum tunc regis ærarium,
multis bellis exhaustum, concedentibus vltro nobilibus ob ino-
piam, vt quoties quispiam earum qui possessiones haberēt, qua-
rum rex esset dominus, ante moreretur, quam liberi quos fecisset
heredes vicesimum alterum agerent annum, tum eatenus tam i-
pse heres, quam patrimonium in potestate ac tutela regis foret,
& ille huiusmodi patrimonii vectigalia caperet, quoad heres ad
eam ætatem perueniret: verum quamuis ista oblatio gratia Hen-
rici 3. tantum esset, a posteris regibus postea vsurpata est. Quin &
non modo reges, sed reliqui locorum domini, in hereditates no-
bilium demortuorum inuaserunt.

De indictionibus. Cap. 7.

1 *Indictio, talea, collecta vel collectio ἔρανον, coactio idem, & quo-
modo fiebat.*
2 *Stata indictiones, Gall.* Tailles ordinaires, *munera mixta indi-
cta personis & rebus, distributa per as & libram, aliquando
per capita & quomodo.*
3 *Superindictum, Gall.* Tailles extraordinaires & emprunts.
4 *Indictio quare dicta, & cur præmonebātur prouinciales ante ex-
actionem: curq; constituerit quinq; lustra, & quid singulis præ-
standum esset.*
5 *Differentia inter aurum lustrale, & coronarium.*
6 *A quibus susciperetur, & quomodo aurum lustrale, & nomina i-
psorum officiorum Gallice explicata.*
Archarius communis, Gall. Receueur, *Numerarii seu tabula-
rii, Gall.* Contrerolleurs.
7 *Iudices seu ζυγοστάται, seu librependes qui.*
8 *Tributa in specie ferri debita ad arma conficienda non poterant
mutari in aliam præstationem.*
9 *Hodie indictiones vel taleas imperii, vel a principe, vel ab aliis
eius auctoritate tantum.*
10 *Quomodo collectæ imponi possint a pagis, oppidis, ciuitatibus, &
comitibus patriæ.*
11 *Quando & quomodo domini clientelares possint subditis taleas
imponere.*

TErtia † species functionum publicarum, est indictio: nos di- 1
cimus Taleam, antiqui & Cicero, Collectam vel Collectio-
nem, Græcis ἔρανον, vt scribit Iulius Pollux, *lib. 8. Onomast. c. fin.* &
Helychius coactionem scilicet pecuniarum ex locis, oppidis, &
ciuitatibus collectam, præcedenti facta admonitione, vt se ad so-
lutionem præparent, vnde indictio, *l. fin. de indict. lib. 10. C. tit. 17.*
Factæ enim indictiones aliorum onerum & exactiones, non suf-
ficientibus canone, oblationibus, & auxiliis ordinariis, negotiis
reipub. ¶ Et † quia annuatim, negotiis in eodem statu ex æquo re- 2
manentibus, exiguntur, ideo statæ illæ exactiones indictionesq;
que sunt, vocamus *Les tailles ordinaires.* Nam inter munera ordi-
naria sunt collectæ, quando statutum est exigi posse singulis an-
nis, *Bald. in l. fin. col. 2 vers. sed hoc potest dubitari, C. sine cens. & re-
liq. fund. compar. non posse, l. 4. de anno. & trib. lib. 11. C. tit. 16.* Onus
tamen mixtum quod imponitur personis, sed pro rebus, *Bald. in
l. prædia. col. 1. vers. sed quare, cum collecta, C. de fideicom.* idem distri-
buitur & exigitur, nulla facta differentia pauperum & diuitum,
habita tantum ratione bonorum possessorum, *gloss. in l. 1. ad ver-
bum inopes, de apoch. publ. libro vndecimo, C.* vnde cedendo rebus
inpo-

in posterum non potest cogi soluta collectas, quod tamen di-
uersum est in annonis & tributis, *Barto. in l. si, cum quo, nume. 5.*
uenit. text. de aqua plu. sicuti re destructa ius quod in ea erat tolli-
tur, *Forma censuali, §. 1. de censib.* vt vsusfructus re peremta, vel
flumine occupata, *l. cum vsumfructum, 24. quib. mod. vsusfru. a-*
mit. lib. 7. P. titu. 4. Et proinde diuiduntur istæ collectæ in singu-
los per æs & libram, vtque cum vulgo loquar, per solidum & li-
bram, id est, secundum quantitatem & qualitatem patrimonii,
cap. grauem, de sentent. excommun. l. omnes, de operib. public. Bart. in
l. 4. §. actor. num. 2. de re iudica. Quod tamen Bartolus, *in d. §.*
actor, in collectis ciuitatis vel oppidi, tantum habere locum di-
cit, si illæ fiant pro debitis ciuitatis aut mutuo soluendo, non si
pro remouendo aliquo munere personali, veluti si soluenda pe-
cunia, ne incolæ talis loci eant ad bellum: tunc enim fiet per ca-
pita non inspecto patrimonio, *argumento §. illud, pro socio. l. se-*
cundum naturam, de regulis iuris. In dubio autem si de eo non li-
queat, fiet pro viribus patrimonii, *l. rescripto, in fi. de muneribus &*
honor. Obseruarunt & Cynus, & Petrus de bella pertica distin-
guendum esse in extraordinariis indictionibus, num indictio fiat
pro negotiis principis, vt tunc conferant loci cuiusque habita-
tores pro modo possessi patrimonii, non tantum in loco hab ta-
tionis, sed & eius quod alibi est, *l. rescripto, §. sciendum, de mune-*
rib. & honor. P. secundum se licet æstimationem totius patrimo-
nii, *l. 1. §. 1. de impon. lucra descript.* num vero fiat ratione negotio-
rum ciuitatis, in qua quis moratur, puta ad comparandum exerci-
tum, & ad stipendia militum ad tutandam & defendendam eam
ciuitatem: tunc tantum pro modo patrimonii, quod quis habet
in ea ciuitate, & non quod est alibi, fit contributio, *l. 1. iun. glo. fi.*
de mulier. & in quo loc. lib. 10. C. §. ad hæc sancimus, de eccles. titu. in
authent. collat. 5. Et ita fuisse iudicatum scribit Guido Papæ, *de-*
cis. 5. Et sic subsidia soluuntur in loco domicilii, non in loco pa-
trimonii, *Bartol. in l. 1. de mulie. & in quo loco.* habita tamen ratio-
ne patrimonii alibi constituti, *secundum l. 1. C. de muner. patrimo-*
3 *nio.* ¶ Quod † & de Superindictis, quæ vocantur, *Tailles extra-*
ord. naires & emprunts, intelligendum est. Æquale enim ius ac in
indictionibus, quia superindicti etiam nomen hodie sublatum
est a Cæsaribus: vtpote, quod speciem quandam tyrannidis refer-
ret, & ideo voluerunt superindicti nomen, indictionem & cano-
nem quoque vocari, *l. 1. de indict. lib. 10. C. tit. 17. l. vnic. de superin-*
4 *dict. lib. 10. C. titu. 18.* ¶ Porro † census isti qui ex prouinciis acci-
piebantur, indictiones dicti, eo quod ante admonerentur pro-
uinciales, quam tributum hoc exigeretur, *l. 2. de indictio. lib. 10.*
C. quomodo collectio indicti esset facienda. fiebat namque post
indictionem eius integri, quod petebatur, consideratio, quan-
tum vnicuique prouinciæ, cuique ciuitati, pro vno quoque iu-
go, aut villis, aut centuriis, aut alio quolibet tam in specie, quam
in auro, fiscalium caussa immineret: cum indictione quoque æ-
stimationis specierum, secundum mensuram eniusque loci, *§. 5.*
de collatoribus & ubi ce. in authen collat. 9. titu. 14. In indictione v-
na, cum onus hoc cœpit esse ordinarium, tria lustra ponebantur,
nempe 15. anni, vnum quodque lustrum quinque constabat an-
nis: tunc enim finiebatur quinto quoque anno officium censoris
Romæ, lustratione ciuitatis facta, sacrificio, & expiatione pec-
catis in campo Martio ex sue, tauro, & oue, vt auctor Flauius
Blondus, *lib. 3 Romæ triumphantis.* In fine cuiusque quinquennii,
seu lustris singulis, tributum aliquod certum præbebatur a pro-
uinciis: quatuor autem præcedentes anni cuiusque lustri desti-
nati ad iter peragendum & ad transuectiones, propter longa in-
terstitia itineris inter Romam & prouincias. Primo itaque lu-
stro, aurum præbebatur, in symbolum dominationis: in secun-
do, argentum, ad stipendia militum: in tertio, æs & ferrum, ad
armorum reparationem. Sicut exemplo Hebræorum qui aurum,
argentum, vasa ænea, ferrumque in ærarium domini mittebant,
consecrata pro militia, *Iosue, cap. 6. videnda glo. vt præponat. nom.*
Imperato. in verbo indictionis, cap. inter dilectos, de fid. instrum. in
5 *verbo indictionis.* ¶ Aurum † tamen hoc lustrale aurum coronarium
non erat. Nam coronarium illud, quod tantum exigebatur
ad coronam vel statuam principis conflandam ab iis, qui iubili e-
rant illud pendere, *l. 1. de aur. corona. lib. 10 C. tit. 74* nempe a Iu-
dæis & primatibus Palestinæ, qui anto ob ius Synedrii seu Sanhe-
drin, id est, concilii vel congregationis suæ, solebant illud præ-
stare patriarchis occidentalibus, donec in suum thesaurum trans-
tulerunt Theodosius & Valentin. *l. Iudæorum, 16. de Iudæis lib. 1.*
C. tit. 12. Liquet & ex 1. Machabeo. c. 10. vers. 29. Iudæos pro tri-
buto coronas tribuisse principibus. Sic enim ibi rex Demetrius
Iudæis scribit. Et nunc absoluo vos & omnes Iudæos a tributis,
& pretia salis indulgeo, & coronas remitto, & tertias semin s, &c.
¶ Porro † aurum & argentum lustrale colligebatur apud duos 6
numerarios & susceptores, vt scribit Archadius, *in l. duos tabularios,*
13. de suscepter. præpos. & archar. lib. 10. C. titu. 70. nobis susce-
ptor & archarius, *commis, & receueur*: vtrumque enim susceptor
& archarius promiscue accipitur, *l. fin. eodem tit. de suscept.* Nu-
merarii autem seu tabularii, *controrolleurs*, dici possent. qui ad
maiorem fidem susceptoribus accedunt, duo per singulas pro-
uincias, qui describerent in tabulis quæ colligerentur, *l. 4. de nu-*
merar. & actuarii, lib. 12. C. titu. 50. Hi hæc suscepta & consigna-
ta ad ærarii comites mittebant, & isti ad sacrum thesaurum, *l. 1. de*
comit. sacr. largi. lib. 10 C. tit. 24. l. fin. de suscep. & archar. l. vnic. de offi.
comit. sacrar. largit. lib. 1. C. titul. 35. Liberum fuit prouincia-
libus, pro auro & solidos & aliam materiam, æqua tamen lan-
ce seu æstimatione præstare, *l. 2. de ponderator. & auri illatione,*
lib. 10. C. titu. 71. Et pro argento quoque thesauris inferen-
do licebat præbere aurum, pro singulis libris argenti, quinos
solidos auri inferendo, *l. 1. de argen. pret. quod Thesaur. infer. lib. 10.*
C. tit. 76 Et pro ære quoque licitum aurum solueie, dummodo
pro viginti libris æris, vnus auri solidus a possessoribus reddere-
tur ¶ Atque † etiam rei gratia pro qualitate vel bonitate auri inda- 7
ganda solidorum, constitutus est iudex, qui de ea cognosceret
per singulas prouincias, *Archad. & Hono. in l. 1. de collat. aeris, lib.*
10. C. titu. 29. Hi iudices Græcis ζυγοστάται dicti librip endes. ¶ At
† prædiarum nem speciem ferri in fabricam vel facturam armo- 8
rum debitam non potuisse præstari a prouincialibus in pecunia
constat, tanta fuit armorum Romanis cura, & bellorum cupido,
Iustin. in l. 2. de pondera. & auri illatio lib. 10 C. tit. 71. ¶ Notan-
dum † est hodie indictiones siue collectas fieri, vel ab ipso prin 9
cipe, vel ab aliis videlicet a republica siue ciuitatibus & pagis cum
facultate a principe concessa, vel a dominis clientelaribus. Quæ
a principe fit, ordinaria dici posset, alia extraordinaria. De prio-
ri, iam supra dictum. ¶ At † a communitate extra ordinem im- 10
ponuntur collectæ vel in comitiis alicuius patriæ, *l. Augustus, 2.*
de fabricensib. lib. 11. C. titu. 9. vel consilio ciuium, de quorum ne-
gotiis agatur communibus si pecunia in arca deficiat, *Guido. Pap.*
q. 424. vocatis omnibus quorum interest, quos omnes oportet
consentire vel maiorem partem, *Barto. in l. 4. §. actor. de re iud. l.*
quod maior pars, ad municipa 2. § ex his igitur, de verbor. obligat.
Si tamen pro negotiis vniuersitatis, quæ omnes non tangunt,
collectæ fiant, non possunt cogi ad eas nisi comprehensi in nego-
tio & syndicatu, vel qui ei adhæserunt & consenserunt: veluti si
vniuersitas aliqua litem moueat ex cõsilio aliquorum, & propter
sumtus vel condemnationem, necessarium sit conferre & colle-
ctas facere, illi tantum contribuunt qui syndicatui & consilio ad-
fuerunt vel comprobarunt. Et ita sæpe vidi iudicari in senatu To-
losano dum caussas agerem. Neque ambitiosa decurionum de-
creta onerare debent non consentientes, *l. ambitiosa, de decret.*
ab ordin. facien. vide Guid. Pap. decis. 424. In negotiis autem quæ
omnes vniuersitates respiciunt, puta quia pecuniæ mutuo acce-
ptæ nomine vniuersitatis, & in vtilitatem communem expensæ,
tunc collectæ imponi possunt a consulibus pro modo patrimo-
nii, iudexque potest iubere municipibus, vt eius rei gratia con-
ueniant soa, vt imponant, distribuant, & exigant: quod si non im-
ponant, iudex ipse poterit imponere, vt ait Bartolus, *in d. l. 4. §. a-*
ctor. de re iud. facit l. 2. & 3. de munerib. patrimon. lib. 10. C. Et
sic coputo verum, quod scribit Petrus Iacobi, *in tracta. libello-*
rum titu. de consulib. urg. l. municipibus, de condic. & demonstrat.
l. municipiis, ad municip. in P. consules sufficere & repræsentare
vniuersitatem. Antequam autem & comitia & consules possint
imponere collectas, vtrisque a principe oportet potestatem da-
ri, vel ab officina æquitatis siue eius cancellaria: aliter pecunias
cogere sine crimine maiestatis non licet, vt in crimine maiesta-
tis humanæ diximus. ¶ Porro † a dominis clientelaribus colla- 11
tiones seu Taleæ a subditis exiguntur aliquando, sed non teme-
re, nec ad arbitrium, sed in primis non vltra duplicationem cen-
sus annui sibi debiti, & ita iudicatum, *citat placita Papus. lib. 13.*
rapsod. aresto. titu. 3 aresto 5. Et tantum in quatour casibus, id-
que vel ex consuetudine recepta, vel pacto emphyteoseos, *e Au-*
gel. in § æque si agat. in fi. de actio. nempe si nuptui velit dare filias,
si nouum equitatum ad propulsandos hostes comparet, si vltra-
marina loca petat, si captiuatur ab hostibus pro sui redemtione, *Pa-*
pus, vbi supra In pastoratu clientelari, de suo loco, hæc fere pa-
tronis erant debita, *Dion. Halic. lib. 2.*

Quæ personæ immunes sunt a vectigalibus.
Cap. 8.

1 *Qualia non præstant tributa, fiscus, rector prouinciæ, clerici, Ecclesia.*
2 *Priuilegium immunitatis ementibus a priuilegiatis pro rebus non competit. & 3.*
4 *Ad excubias quando tenentur personæ Ecclesiasticæ.*
5 *Nobiles non contribuunt pro Taleis, vel aliis exactionibus, & bonaq; nobilium illis aduenientia eadem immunitate gaudent, quandiu apud eos sunt, non postea.*
6 *Et nisi negotiatores nobiles sint, nam tunc contribuunt pro mercibus, vt ignobiles. Alia autem exceptio, vt teneatur ad gabellam, & quartam vini.*
7 *Pro nobilibus habentur plebeii, qui habent feudum nobile, non si censum tantum habent.*
8 *Iacobinus a S. Georgio, & Albericus enerant nobiles contributionibus, rationibus. quas vide.*
9 *Senatores a collectis eximuntur, & domestici regis, & silentiarii, & qui silentiarius dictus.*
Item horum viduæ immunes: & secretarii principis ordinarii, non supernumerarii, neq; alii indicti.
10 *An consules seu scabini Gall. Eschevins, ciuitatum & oppidorũ anno, quo decurionatum gerunt, sint a collectis immunes.*
11 *Minores vigintiquinq; annor. quomodo subiiciantur Taleis.*
12 *Immunes professores artium & iuris, a quibus sint muneribus, exceptis poetis.*
13 *Clerici in academia studentes immunes a vectigalibus: & post sex menses studentes scholasticos dies tantum.*
14 *Doctores aduocati supremarum curiarum, vel etiam non aduocati, immunes a collectis, idem in licentiatis, sed non seruari.*
15 *Pauperes a quibus tributis immunes.*
16 *Iussit Nicephorus Imp inopes militare, vicinos eis arma & victum subministrare.*
17 *Ἀλληλέγγυον tributum a diuitibus pro pauperibus solutum indictum & abolitum.*
18 *Immunitas dabatur collectarum ob quinq; liberos susceptos, sed vt vult Guido Papa XII. hodie minime.*
19 *Miserabiles personæ a collectis eximuntur, & quæ huius generis.*
20 *Item qui vacationem munerum habent, ab extraordinariis immunes.*
21 *Laxata & remissa sæpe ob infortunia damno affectis a principib. tributa, exemplaq; adferuntur.*
22 *Conductor pro re conducta non soluit tributa vel collectas regulariter, quando contrarium.*
23 *Vsufructuarius tantum præstare soluit collectas, casu excepto, si minima essent collecta, idem in marito pro rebus dotalibus.*
24 *Quis soluere debet portoria, an mulio qui equos suos ad portandas merces locauit, an dominus rerum.*
25 *Immunes a pedagiis, Ligerim nauigantes qui annonam Lutetiam deferunt. Seuerus Cæsar & mercatoribus Romam venientibus vacationem munerum dedit.*
26 *Aurum negotiatorum lustrale exactum ex lucro mercatorum aliquando, remissum postea ab Alexandro Seuero.*
27 *Ob egregium factum, remissum tributum.*

1 PErsonarum qualitas & † priuilegia, a tributis & collectis potis-
simum, & a censibus eximunt. Nec præstant itaque tributa fi-
scus, *l. locatio, 9 § fi. de publican in P.* rectores prouinciarum de iis
quæ sui caussa euehunt, *l. 4 eod. tit.* clerici, *l. 2 & l. item nulla com-
munitas, de episc. & cler. C. l. placet, & ibi Bal. de sacros. eccles. c. cle-
ricis, de immun. eccles.* non enim soluunt onera personalia domi-
nis laicis quibus non subiiciuntur, nec res ecclesiæ, nec pedagia,
c. quanquam, de censib. in 6. Clem. præsenti, eod. ap. Clem. si non nego-
tientur: nam tunc amittunt priuilegium, *d. Cle. præsenti, c. conue-
nior. 23. q. 8.* Sic immunitas tributorum a Pharaone in Ægypto da-
ta sacerdotibus, *Genes. 47.* Et ab Artaxerxe sacerdotibus, Leuitis,
cantoribus, ianitoribus, Nathinæis & ministris domus Dei, *1.
Esdræ, c. 7.* Veruntamen si clerici velint gaudere priuilegio sol-
uentium vectigal, non possunt, nisi eo soluto, *ar. l. Titio centum,
§ 1. de condit. & demon. Bald. in l. 1. de contrah. emt.* ¶ Adhæret que
2 † priuilegium hoc immunitatis clericis: & proinde qui a cle-
ricis emunt, eo non gaudent, *glo. in d. Clem. præsenti, l. quia tale,
sol. mat.* vt nec ex fisco ad alium ementem vel in fisci locum succe-
dentem transfunditur exemtio, *l. locatio. 9. §. fina. de publ. & ibi
Bald.* Sic patroni & villici eorundem, in parte fructuum, quam
accipiunt, non habent immunitatem vectigalium, *Federicus de
Senis, consil. 106. mci. q. est. Ancharan. in cap. quanquam, de cens.
facit in argumentum l. lega n, 36. de le.* Extat concil. Lateran. quo
cauetur ne onerentur ecclesiæ vel ecclesiasticæ personæ tributis
vel angariis, nisi necessitate cogente, & exhaustis laicorum fa-
cultatibus, consultoque summo Pontifice, *c. 4. c. aduersus, de im-
mun. eccles. l. nullum penitus, de Curs. publ. lib. 12. C. l. neminem de sa-
crosan. eccles. C.* in † necessitatibus namque, mutua sibi debent 3
auxilia princeps & ecclesia, *c. principes, 23. quæst. 5. ca. cum ad ve-
rum, 96. distinct.* Et Cæsares rata alioquin voluerunt & firma esse
ecclesiarum priuilegia, *l. omni innouatione, 6. l. priuilegia, 12. &
constitutione cassa. de sacros. eccles. C.* pœnas contra violatores eo-
rundem sancientes, *l. si ecclesia, 13. constitutione, item quæcunque
communitas, de episc. & cler.* Realia tamen ratione rerum onera
præstanda non negamus, simul & mixta, vt canonic. illationem,
refectiones pontium, itinerum & similia, *l. ad instructionem, C. de
sacrosan. eccle. 11. q. 1. can. tributum, 23. q. 8.* quia & ad ea res princi-
pis tenentur, *l. absis, de priuileg. dom. August. lib. 11. C.* ¶ Sequun-
tur † realia, res & quicunque possessores, *l. Imperatores, de publ.* 4
in P. can. si quis laicus, 16. quæst. 1. can. rationes, 100. dist. Nec recu-
samus ad portas instantibus hostibus, ad murorum defensionem
clericos posse aduocari, *c. 2. de cens.* reliquasque personas ecclesia-
sticas, quæ alioquin immunes sunt, *cap. ecclesiarum seruos, 12. q. 2.*
tunc enim & pro se & ecclesiis suis recte vigilare debent, & com-
pelluntur, *c. conuenior. 23. q. 8.* Et naturalis cuique defensio, *l. 2. de
instit. & iur.* Et necessitas legem non accipit, sed dat, *can. omni nu-
mero, ca. si nulla necessitas, 23. quæst. 8. c. 2. de obseruat. ieiun. c. quan-
to, de consuetud. c. quod non est licitum, de reg. iur. l. nemine, de relig.
& sumt. funer. P. l. 2. de patr. qui filios distrax.* Inuadere autem
aliquos illis non permittitur, etiamsi Agareni essent: alioquin
irregulares fiunt, *c. ex multo, §. si de voto.* ¶ Pari † modo non con- 5
tribuunt ad collectas nobiles, *Guido Pap. decis. 384.* talia namque
munera plebeiis imponuntur, pro modo suarum facultatum, *l. 1.
de munerib. patrim. C. l. 1. de anno. lib. 10. C.* Ideo & in sessionibus
seu comitiis patriæ, vbi status tres personarum conueniunt, dum
agitur de imponendis collectis, excipiuntur nobiles nobiliter vi-
uentes, *Guido Pap. decisio. 380 & 384* quæ exceptio inde congruit,
quo qui militiæ operam dant, immunes a muneribus sunt, *l. 3. §.
1. de muner. & honor. in P. l. a muneribus, de vacat. muner.* non au-
tem veterani, *l. his honoribus, de vacat. muner.* Extat & constitu-
tio Caroli sexti, *hæc constitutio ponitur in vltima parte styli parla. in-
ter ordinatio. regias. tit. de taleis & exaction.* anni 1408. qua statui-
tur, ne tributa aliqua, taliæ, *fouagia*, Impositiones, auxilia a nobi-
libus & eorum successoribus soluantur vel exigantur, ratione bel-
lorum aut quouis modo pro personis bonisque eorum quæsitis
vel acquirendis quoquo modo vel titulo, nec pro fructibus & re-
ditibus ex eorum patrimonio prouenientibus. Et quod notabi-
le est, voluit vt si aliqua res nobilibus acquirat aliqua bona, vel si-
bi aliter obuenerint, mobilia vel immobilia vel hæreditates ab
ignobilibus, ea bona consequatur eiusdem conditionis, priuilegii, &
libertatis, cuius sunt alia bona mobilia & immobilia nobilium:
quandiu tamen in eorum dominio permanserint, alias non. ¶ I-
tem † alia exceptio, vt nobiles tali non gaudeant immunitate, si 6
negotiatores sint, *Prohibitum illis negotiari, l. 3. C. de commerc. &
mercatibus, lib. 4. titu. 63. & constitution. regia. l. milites, C. loca.* quo
casu contribuere pro suis mercibus, ac cæteri ignobiles debent.
¶ Item † alia excep. vt ideo nobiles non eximantur ab exactione 7
gabellæ & quartæ vini. Quæ & in plebeio intelligi debent, qui
habet feudum nobile infeudatum a rege vel nobili, habetq; ter-
ritorium & omnem iurisdictionem. Quia feudum nobilitat pos-
sessorem, *Authen. de heredibus et de capitaneo qui curtam vendidit, in
princ. in vsib. feud. & in §. 1. quis dicatur dux vel marchio.* & habent
personæ immunitatem propter res, *facit l. 3. de vacatio. muner. lib.
50. P. tit. 5.* Non tamen hæc vera sunt in habente feudum particu-
lare, vel feudi partem, puta censum vel reditus alicuius feudi, vt
fuse explicat Guido Papæ, *decisio 386.* ¶ Iacobinus † tamen a S. 8
Georgio, *tracta. de Homag. num. 39. & 41.* & Albertic. de Rosato,
*in rub. de muner. & honor. 11. fol. versic. sed quæro verum nobiles per
l. & qui origine, §. 1. versic. cæteri, & l. rescripto, de munerib. & hono-
rib.* defendunt nobiles teneri subire onera patrimonialia, seu o-
nera collectarum, quæ imponuntur in illo loco vbi res sunt, le-
gibus subnixi, cum [illegible] & quoad personalia in iure teneantur,
§. penult. de defens. ciuit. in auth. qui vidue participes commodorum
locorum, & oneribus [illegible] debeant, *l. 2. §. deinde cum post de
orig. iur. l. secundum naturam, de reg. iur.* exceptis tamen [illegible] da-
libus,

dalibus, pro quibus seruitium principi exhibent, ne duplici one-
re grauentur, *contra l. Titia. §. quæsitum. de leg. 2.* Quæ certe sen-
tentia mihi videtur æquior, vt pro allodialibus conferre debent
cum plebeiis, vel releuandum esse populum ab onere eo, quod re-
bus quæsitis ruralibus, a nobilibus eximitur: vel quod iustum est
nobiles qui gaudent hoc priuilegio, & illos qui hodie ex sordidis
auratis mercatoribus & negotiatoribus pro maiori parte fiunt, &
in suam ditionem ruralia fere omnia redigunt, regi seruitia maio-
ra exhibere debere quam pro feudalibus, alioquin futurum bre-
ui est, plebem sub onera defecturam, & omnia bona in immu-
nes transitura: verumtamen legi regiæ æterna auctoritas esto, si
9 non ita videatur. ¶ Senatores † quoque supremarum curiarum
a collectis eximuntur, *l. senatorum, & l. atmo, & l. sin senatorum, de
dignita. lib. 12. C. Gui. Pap. q. 576.* nam qui in senatu describuntur,
desinunt esse plebeii & nobiles sunt, *l. iudices, C. de dignita. lib. 12.
C. & ibi Bart. l. honores, §. his qui non sunt de decurio. lib. P.* Atque co-
dicillis regiis 2. Maii 1547. senatores magni consilii, Aduocatus,
& Procurator regius, Susceptor, quem vocant, *receueur*, & Hu-
starii, immunes declarati sunt ab omnibus subsidiis: Item si qui
sunt in Domesticos regis translati. Firmatumque iterum edicta-
libus codicillis, 10. Martii 1547. publicatis in magno consilio 23.
Aprilis 1548. atque eodem anno & die declarauit rex, velle sena-
tores Clericos eius consilii immunes esse a præstatione decima-
rum, quas ipse percipit, nisi ob abbatias & episcopatus. Eadem
immunitas eorum data iure silentiariis, qui Consiliarii princi-
pis & Decuriones dicuntur, *l. 3. de silentiar. lib. 12. C.* Et vt Proco-
pius ait, *lib. 1. de bello Persico.* Romani ministrum ad ea quæ sunt
quietis, *Silentiarium* dicunt: Vir quoque dictus Spectabilis, *in l.
omnimodo, C. de inoffic. test.* & Clarissimus, *in l. iubemus de silentia.
lib. 12. C.* Proinde & horum & senatorum viduæ, quemadmo-
dum & viduæ aliorum, qui immunitatem habent, non compel-
luntur contribuere, *Guido Pap. decis. 379. Exstat & constitu. hac
de re Franc. 1. anno 1511.* quia retinent dignitatem maritorum, *l.
cum te, de nupt. l. fœmina, de senator. in P. l. mulieres, de dignita. lib.
12. C. l. fin. de incol. lib. 10. C.* dummodo caste in viduitate viuant,
& honeste, non aliter, *l. qui adulterium, C. de adulter.* Sed & Se-
natores qui deposuerunt alia de caussa, quam ex crimine, dignita-
tem, gaudent immunitate & priuilegio dignitatis, *l. vni. de comi-
ti. qui promine. reg. lib. 12. C. l. eam legem, de excus. mun. lib. 10. C. l. 1.
vt dignita. ord. seruet.* contra, si ob crimen, quia inter plebeios
tunc habentur, *l. iudices, de dignit. lib. 12. C. l. senatores, eod. tit. l. fi.
in illagio. in verbo, de decurion.* Placuit cum senatoribus etiam
Secretarios regis ex constituto numero esse immunes ab iisdem
oneribus, supernumerarios non vtique, vt iudicatum a senatu
Parisiensi an Septemb. 1541. *Papon. lib. 5. rapsod. aresto. tit. 11. a-
rest. 13.* At alios iudices quam senatores, hos conuenit ad colla-
tiones teneri, *Guido Pap. quæst. 578.* Decuriones tamen ciuita-
tum vel oppidorum, seu Consules locorum, non tenentur con-
tribuere eo anno, quo munus gerunt, *Barto. in l. honorum, de mu-
nerib. P.* Et ita seruari tradit Guido Pap. *decis. 398. facit l. 1. § ant
10 vrbem, de offic. præfec. vrb.* ¶ Repugnat † tamen Petrus Iacobi, *in
praxi titu. de consu. lib. cap. de statu vniuersi. volum. 5.* Tum quod
consules seu Echeuini nostræ ætatis, nec sint eius qualitatis, cu-
ius olim decuriones, nec in illorum locum aliqua lege subrogati.
Dehinc quod exactores & alii officiales principi a tenerentur ad
collectas, *l. exactores, de exactor. tribut. lib. 10. C. l. 3. C. de offic. ma-
gist. eunia.* quæ tamen parum vrgere videntur, cum decurionum
loco isti consules mihi videantur præfecti temporarii, non per-
petui, neque simpliciter exactores dici possint, cum nec stipen-
dia habeant, vt illi, & alia illa reipubl. munera obeunda sint, quam
collectionum publicarum Si tamen inter has diuersas sententias,
quis inspiciendam loci consuetudinem velit, non reclamo, enim
11 vim legis habeat. *l. 1. § fin. de aqua plu. arcen. in P.* ¶ Sed pergedia-
mur: In iure etiam Gallico, non subiici Taleis seu collectis perso-
nalibus, vt opinor, Minores vsque ad ætatem perfectam placuit,
*Papon. lib. 5. rapso. arest. tit. 11. arest. pen. fin. mat. Paul. Cast. in l. potuit,
C. de iur. delib.* donecque possint sibi acquirere. ¶ Professores
12 † quoque publici omnium artium & iurium, immunes sunt iure
ab Angariorum præstationibus & hospitiis, *l. 1. de decre. decu. lib.
10. C. tit. 46. & l. his onerib. de vacat. muner. l. fin. §. fina. de mun. P.*
aliisque oneribus patrimonialibus & personalibus, *l. fin. & l. me-
dicos, de profess. & med. lib. 10. C.* Atque eorum Administri seu
Officiales academiarum ex constitutionibus quoque Gallicis, *in
constitut. Franc. 1. de la constitution des priuileges de l'vniuersite.* ha-
bentq; de his academiæ singulæ priuilegia, excepti tamen iure ab
ea immunitate Poëtæ, *l. poeta, de profe. & med. lib. 10. C.* Constitu-
tionibus autem edictis in comitiis generalibus Aurelianensibus an-
no 1560. *art. 126.* immunes declarantur ab omnibus Taleis vltra
20. solidos professores publici academiarum, Gymnasiarchæ, Scri-
bæ, Bedelli eorum, & Scholastici actu studentes. Ob Pyrrhonem
Eleum Philosophum & maxime pietatis virum, omnibus philo-
sophis immunitas a vectigalibus plebiscito promulgata est, *Hesy-
chius Myle, in Illustrius, libro, περὶ σοφῶν.* ¶ Clerici † quoque in a- 13
cademia priuilegiatis studentes non tenentur soluere collectas
in terris propriis, *Gui. Pap. decis. 385. per l. 2. de episc. & cle. C. fa. it. l.
1. & 2. qui ætat. vel profess. se ex. u lib. 10. C.* exemplo eorum qui mi-
litiæ armatæ dederant nomina, qui immunes sunt, *l. 3. §. 1. de mu-
ne. & honor.* Isti autem milites vel tyrones sunt, quia & arma eorum
libri sunt, *gl. in l. nepos Proculo de verbo. sign.* Habent & Scholasti-
ci immunitates alias plures, de quibus Rebuffus librum edidit,
quem videto, quibus gaudent, qui in Academiis sunt post sex men-
ses: ante enim scholastici non dicuntur, nec gaudent priuilegiis.
Vetitumq; academiarum rectoribus, ante sex menses studium im-
pensum, scholasticis dare diplomata attestationis scholaritatis,
Pap. lib. 5. rapsod. arest. tit. 14. art. 4. ¶ Guido † Papæ, *decis. 388. fa-* 14
cit l. medicos, de profes. & med. lib. 10. C. quoque notat Doctores,
qui caussas agunt in supremis subsellis, in curia videlicet supre-
ma, immunes quoque esse ab his collectis, quia & hi iure militа-
re videntur, &c. *l. aduocati, de aduocat. diuers. iud.* Nullamque id-
eo peræquationem pati debere, *l. sancimus, C. eod. tit.* vt in mili-
tantibus receptum, *l. 3. §. 1. de munerib.* habent enim & dignitatem
Doctores, *per nota. in Cle. 2. de magist. Bart. in l. 1. de sacrosan. eccles.*
Idemq; & in Doctoribus aliis non postulantibus, seu qui aduoca-
ti non sunt, dicendum tradit idem Guido Papæ, *decis. 389.* & in
Licentiatis. *Guido Pap. decis. 389.* Hæc tamen non seruantur, & tan-
tum professores publici, hique ægre immunitatem habent, scili-
cet qui assidue legunt, *Bar. in l. medicos, de profes. & medic. & in l.
1. de mun. & in quo loco, lib. 10. C.* ¶ Pauperes † item a tributis im- 15
munes, nec soluunt collectas, *l. indictiones, de anno & tribu. lib. 10.
C. in l. fin. & ibi Bart. qui numero libero. se excus. eod. lib. 10. C.* inanis
quippe alioquin est actio, quam inopia debitoris excludit, *l. nam
his, de dolo, in P. l. itaque Fullo de fur. P.* Nec inopes sustinent one-
ra patrimoniorum, *l. cura exigendi, §. inopes, de munerib. & honor.*
obsequia tamen corpori indicta subeunt, *d. § inopes.* Sic forma
censuali minuitur vel tollitur census ab his qui bonis minuuntur,
vel priuantur, *l. forma censuum, l. de censi. in P.* ¶ Inter † tyrannidis 16
maleficia Nicephori Imperatoris orientis, illud etiam ex eius con-
stitutionibus Græcis, *in constitutionibus eius, περὶ στρατείας τῶν πτω-
χῶν, de militia inop. lib. 1. iuris orientalis,* colligitur, quod imperaue-
rit, vt inopes militarent, iisque, a vicinis arma & stipendia in sin-
gulos, 18. numismatum darentur, ac census præterea publicos eo-
rum nomine penderetur. ¶ Id vocatur † Allelengyum: quod alii 17
pro aliis tributi nomine sponsores essent. Alius etiam Basilius Por-
phyrogeneta Imperator orientis, constituit tributum pauperum,
qui soluendo non essent, a locupletibus exigendum esse, τοῦτο δ'
ἐκάλουν ἀλληλέγγυον, vocatum allelengyon, *eo. lib. 1. tit. περὶ ἀλληλεγ-
γύου, in constit. Basilii Porphyrogenetæ.* Romanus Argyrus alius Im-
perator orientis, postea allelengyum aboleuit, quod Constanti-
nus quoque erat sublaturus, nisi mors eum anteuertisset, *in eod.
lib. 1. in constitutio. Roman. tit. περὶ τῶν ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, &c.
de reditu magnæ ecclesiæ.* ¶ Liberorum † 5. numerus tribuit a col- 18
lectis immunitatem, *l. fi. qui num. liberor. se excus. lib. 10. C.* & poris-
simum a muneribus personalibus, etiam si post impositam col-
lectam filii moriantur, *Bart. in l. 2. §. non solum, de excusat. tutor. in
P.* Ceterum Guido Pap. in hac caussa exigit 12. liberos, *Guid. Pap.
q. 401. per l. neque, de munerib. patrimon. lib. 10. C. l. si quis de vrio in
1. de decurio. lib. 10. C. l. semper, §. demonstratur, de iure immunitat.
& ibi glo. in verb. sexde. im.* Et paulo post concludit nec vllum li-
berorum numerum hodie excusare a collectis, sed sine tamen e
eorum peræquationem fieri. Nam etiam de liberorum numero
ad immunitatem hanc sufficiente non constat inter interpretes,
cum & Azo sexdecim exigat, *in sum. tit. de iis qui se numero liberor.
excusa. lib. 10. C. versic. item a muneribus.* Et pro ratione munerum
& numerus quoque liberorum alitee atque diuerso modo dif-
nitus est. ¶ Dehinc † miserabiles personæ a collectis immunes 19
esse debent, veluti cæcus, si pauper sit, non contribuet, *Guido
Pap. decis. 400.* satis enim morbo afflictus, alio onere grauari non
debet, *c. 1. de cleric. ægro. can. cum percussio. 7. q. 3. l. diuum, de offic.
præs. in P.* Et si omnino pauper non sit, nec debet exemplo cetero-
rum onerari, quum is potius ex collectis iuuari deberet, *c. dicet, de cons.*

Surdi quoque a personalibus muneribus excusantur, *l. 2. qui morbo se excusant. lib. 10. C. Miserabiles* in summa *persona* dicuntur, quorum misericordia illis aliquid remittimus, vt decrepitæ, diuturno morbo fatigatæ, & similes, *Authent. quan. imperat. inter pupil. & viduam, C.* viduæ, pupilli, orphani, *nota in c. ex tenore, de foro compet.* Inter miserabiles non sunt plebeii nec rustici, imo illi fere soli potissimum in Gallia indictionibus subiacent. Et ad hunc modum Saraceni, & Græci eos tantum qui villani dicebantur, pensionibus, obnoxios faciebant, *Falcandus in historia Sicilia.* atque ii qui cunctos nutriunt, ab omnibus opprimuntur. ¶ Item † ii qui muneris publici vacationem habent ad
20 extraordinarie imperata non solent compelli, *l. his qui muneris, 7. de vac. mun. lib. 50. P. tit. 5.* Plato 8. *de legib.* sancit peregrinos, qui in vrbem migrarunt, & aliquam artem exercent, habere ius acquirendi per viginti annos a die conscriptionis, qui in tempore incolendi nullum vectigal soluere cogi debent, nisi frugalitatis exemplum, nec emtionis venditionisque gratia quicquam ætatio debere. Cum autem viginti anni elapsi erunt, accipere rem suam & abire debere, nisi ob magnum quoddam beneficium in ciuita-
21 tem collatum, digni numero ciuium essent. ¶ Releuauit † pensionem conductoribus Apuliis Theodoricus rex, quod frumenta eorum ab inimicorum incursibus fuissent concremata, *lib. 1. epist. variar. Cassiod. epist. 16. Theodoricus Iuliano.* Laxauit & idem rex Arelatensibus per indictionem 4. fiscalia tributa, quod partes eius secuti, gloriosæ obsidionis penuriam sustinuerunt: ita tamen, vt futuro tempore ad solitam redirent functionem, *quid enim*, inquit, *a domino agri exigat, quem eum non coluisse cognoscat, Theodoric. rex Gothorum, epist. 32. Bonello viro spectabili, lib. 3. vari. Cassiod.* Rursum idem Theodoricus scribens prouincialibus in Gallia, *epist. 41. lib. 3. varia. Cassio. vobis*, inquit, *hostili ferocitate vastatis, pro qualitate læsionis per indictionem quartam relaxatam agnoscite tributariam functionem, quia non gratulamur exigere quod vestitus solutor nescitur offerre: ita tamen vt de illis, quæ constant intacta, exercitualis inueniatur expensa, quia illa in totum deuotio non debet deserere, quos per se laborare cognoscit.* Legibus Francorum cantum ita, *ad regem vel in bellum proficiscens vel rediens a vectigali, quod stransituram vocant, immunis esto.* Item alia lex de rebus, quæ ad victū pertinent, *nisi quis negotiationē exerceat, & de Saumis nullus teloneum soluat: hac immunitate qui sacra loca adeunt gaudeto.* Saumarum nomine clitellaria intelliguntur iumenta, *Rhenan. de his,*
22 *lib. 2. de reb. Germa in pri.* ¶ Conductor † pro re conducta non tenetur soluere collectas. Veruntamen si quis locauit fundum sub pensione percipienda in pecunia, ita quod omnes fructus remaneant penes colonum, dominus non tenetur ad tributa, nisi consuetudo aliter se haberet, *glo. in l. ad dictionis, de anno. & trib. lib. 10. C.* Quod verum secundum Bartolum, in oneribus realibus: in collectis vero, quæ imponuntur personæ pro rebus, inspicienda domini persona cui imponitur, *l. rescripto, in fi. de muneri. & in d. l. ind. ictionis.* In vsufructu distinguitur an in commodo cuius debetur vsus, dominus participat, & tunc dominus tenetur tantum ad expensas: aut participat solus vsuarius, & tunc ipse solus tenetur,
23 *l. si domum, de vsu & habi.* ¶ Quod † autem pertinet ad vsumfructuarium, ipse procul dubio tenetur pro rebus, vnde percipit vsumfructum, ad tributa & collectas, *l. quære. 28. de vsu & vsufru. lega. P. l. apud Iulianum §. heres de lega. 2. l. vsufructu relicto, 59. & l. si pendentes 34. § si quid. & l. hactenus, de vsufru.* nisi tanta esset collectarum quantitas, quæ perceptioni fructuum æquiualeret: tunc enim tenetur proprietarius, *glo. l. concubinam. §. qui hortos, de leg. 3. allega. l. si res obligata, de legat. 1. & illam gl. annotat Bart. & Dyn. in l. his verbis, §. idem testator, de leg 3. & ita se obtinuisse Florentia, ait, Ludou. Roma. sing. 56.* Eadem dicenda sunt de rebus dotalibus, quarum maritus vsufructuarius est, qui tributa & stipendia pro illis præstare debet, non vxor, nec ea minuunt dotem. *l. neque stipendium, 13. de impen. in reb. dotal. fact. in P. lib. 25. tit. 1.* ¶ Singu-
24 laris † decisio Iaboleni, *vt si vehiculum conduxisti, vt onus tuum portaret, & secum iter faceres, & cum pontem transires redemptor eius pontis portoriū ab eo exigebat: quærebatur, an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerit: puto*, inquit *si portoriū mulio non ignorauit, & se ea transiturum cum vehiculum locaret, mulionem præstare debere, in l. item in plures, 61. § vehiculum locati P. lib. 19. titu. 2.*
25 ¶ Fuit † commerciorum Mercatores Ligerim amnem nauigantes immunitatem a principe impetrarunt anno 1440. 1448. 1481. Qui annonam Lutetiam deferunt exemti a vectigalibus, lege Ludouici 11. anno 1474. repetita a Francisco primo, anno 1532. Alexander Seuerus mercatoribus negotiatoribus, vt Romam venirent facilius, vacationem munerum dedit, *Lamprid. in Alexan.* Negotiatorum corporatorum Romæ & immunitas ab equorū collatione, & ab aliis muneribus, *Symmachus epist. 13.* ¶ Aliquan-
do † negotiatoribus indictum tributum [illegible] auri lustr. [illegible], quod & *negotiatorium* ex lucro mercatorum fiebatur. *l. negotiantes, 8. de excus. mun. lib. 10 C. tit. 47 l. negotiatores, de lustra. auri collat. in C. Theodosiano*, quod remisit etiam Alexander Seuerus, 26
Lamprid. in Alexan. ¶ Ob egregium † aliquod nauatum [illegible] aliquando alicui, vel personæ singulari vel populo integrum priuilegium immunitatis vectigalium & posteris. Quemadmodum Decelensibus ob factum egregium, quod olim vagantibus Tyndaridis pro inquisitione Helenæ cum copioso exercitu, & ignorantibus vbinam gentium esset, vastantibus oras Atheniensium, in quas inscii irrumpebant, eis vbi esset renuntiarunt, & Atheniensium terris eduxerunt amice, permansit in Sparta immunitas vectigalium & dignitas præsidendi, *Herod. in 9.* 27

De portoriis, seu vectigalibus in specie.
Cap. 9.

De publica. & vectigalibus. Lib. 39. tit. 4. P.

1 *Vectigal portorium pro inuectis & euectis rebus.*
2 *Portoria Plato & Nero voluerunt aliquando tollere.*
3 *Iulius Cæsar peregrinarum rerum portoria instituit: Franciscus primus in Gallia, vocat hæc portoria,* Traicte foraine.
4 *Nundinæ quædam in Gallia a portoriis liberæ.*
5 *Portorium non soluunt seu vectigal ad proprium vsum delata, quæ fisci sunt, & delata in opus rusticum.*
6 *Emta a fisco soluunt.*
7 *Vectigalia secundum consuetudinem tantum exiguntur, non plus, nec alio modo, nec de aliis rebus.*
8 *Cautum, ne vectores deuient a recto itinere, quo vectigal exigitur.*
9 *Nihil supra debitum vectigal exigendum.*
10 *Vectigalia esse portoria, pedagia, & guidagia, & quæ.*

SEd satis in vnloersum † de tributis dictum est, pauca nūc opor- 1
tet in specie subnectere, quæ exemplorum loco erunt. deque vectigalibus & portoriis, quæ ex rerum euectione & inuectione colliguntur: vnde & [illegible] & [illegible] dicuntur a Strabone, *lib. 17.* Et Iustinianus, *in edicto de Alexandrinis*, & alii Cæsares, *in l. vnic. de Alexan. primat. lib. 11. C.* de his meminerunt. ¶ Porto-
ria † omnino ex sua republica explosit Plato, *lib. 8. de leg. b.* nempe quemadmodum opinor, vt commercia libera existentia, mercatores ad rerum copiam inuehendam allicerent. Nero quoque omnia voluit remittere, & cum monitus a senatu fuisset, e republica id non esse, cauit tamen ne censibus negotiatorum ætates adscriberentur, neve tributa pro illis penderent, *Cornel. Tacit. lib. 13. annal.* Rara tamen fuit hæc principum mansuetudo, & factum, vt mutatio principum & onerum quoque adferret innouationem, negotiis quoque vel vigentibus vel labentibus. 2
¶ Primus † Iulius Cæsar peregrinarum mercium portoria instituisse traditur a Suetonio Tranquillo, *in Iulio Cæsare, c. 32.* quod 3
postea vsu seruatum, & ex Martiani responso liquet, *l. interdum, 16. §. diui, de publi. & vectig. lib. 39. tit. 4.* In Gallia rex Franciscus primus eius nominis permisit euectionem tritici & vini, dummodo pro singulis modiis aureus nummus solueretur, *a l'ordonnance du Roy Francoys, de la traicte des bledz.* Et vectigalia imposita pro rebus aliunde in Gallias importatis, vocant *la traicte foraine, const. Franc. 1. de l'imposition foraine, & Henric. 2. sur le faict de l'imposition & Carol. 7. de l'imposition foraine. & Carol. 8.* ¶ Ex-
ceptis † certis nundinis, in quas inuecta immunitatem habent, vt 4
in nundinis dictis, *du lendit*, oppidi S. Dionysii, propter Parisios, *constit. de non imponen. nouis vectigalib.* Solent exigi ista vectigalia ex rebus quæ negotiandi caussa inuehuntur & euehuntur, nō obstante rescripto contrario impetrato a principe, *l. omnis si rex, 6. de vectigal. & commiss. lib. 4. C. titu. 61.* immunitatis: quod subreptitium præsumitur: & quamuis domini rerum, sint milites, si non soluant, excusati quidem sunt a commisso, id est, ne confiscentur res ob vectigal non solutum, tamen deprehensi ad solutionem coacti, *l. 3. C. de vectigal.* ¶ Res † tamen in triplici diffe- 5
rentia sunt a portoriis liberæ, nempe quę quis ad vsum proprium defert, 2. pro ipso fisco delatæ, 3. quæ exercendi rusticitatis gratia, *Constant. in l. vniuersi, 5. de vectigal. C.* Ad proprios vsus delata intelliguntur, quæ pro se vel pro sua familia defert. Nam qui vsum pro se habet & pro familia habere censetur, *l. in lege censoria,*

104. de verb. sign. d. l. omnium, l. 2. de vsu & habitat. lib. 7. P. tit. 8. Et
quia fiscus de rebus sibi necessariis non soluit, *l. locatio, 9. §. fiscus,*
de publica, in P. lib. 39. tit. 4. neque illi qui fisci res potissimum tra-
ctant, velut ipræsides prouinciarum pro suis rebus, nec etiam sol-
uitur de rebus exercitui paratis, *d. l. licitatio, §. earum rerum, & l. si*
6 *publicanus, 4. §. 1. eod. tit. P.* ¶ Qui † a fisco tamen emunt, vel de re-
bus fisci negotiantur, fisci priuilegio non vtuntur, quia cessat, &
7 portoria præstare tenentur, *d. l. locatio, § fiscus.* ¶ Soluuntur † au-
tem tantum de his rebus, quæ solent illud præstare, non de omni-
bus, nec alio modo, nec amplius quam consuetudo recipit, *l. si pu-*
blicanus, 4. §. fin. & d. l. licitationis, §. earum rerum, de pub. P. Et
proinde in comitus Aureliæ generalibus, *in constitutio. Aurelia,*
art. 158. decretum anno 1560. iussumque vt qui contendunt se ius
vectigalis habere, portoriique, palam in albo describant iura, &
ex quibus rebus & quatenus exigant, ne supra modum, de alus-
que rebus quam ius habeant possint extorquere, pœna priuati o-
nis iuris eius etiam quod habent & corporali, aduersantibus in-
dicta. Sunt leges Caroli Magni de his portoriis in hæc verba, *in*
capitularibus Caroli Magni, cap. de paco, c. 13. De Theoloneis, inquit,
vt antiqua & iusta Theolonea a negotiatoribus exigantur, tam de
pontibus quam de nauigiis seu mercatibus, noua vero, seu iniusta vbi
vel funes tenduntur, vel cum nauibus sub pontibus transitur, seu his
similia, in quibus nullum adiutorium itinerantibus præstatur, vt
non exigantur. Similiter etiam nec de his qui sine negociandi caussa
substantiam suam, de vna domo sua in aliam, aut ad palatium, aut
in exercitum, ducunt. Alia lex *in capitulari 1. c. 19. in capitular. Ca-*
roli Magni. rursum: *Theolonea quæ iam antea firmata fuerunt*
nemo tollat, & nisi ibi vbi antiquo tempore præsumat. Et in legibus
Longobardorum *lib. 3. legum Longobardorum tit. de episcop.* idem
sancit, *de Theoloneis quæ iam antea firmamta fuerunt, vt nemo tol-*
lat, nisi vbi antiquo tempore consuetudo fuit. Vox Saxonica thol,
tributum, vt ait Vitus Amerbachius: sed potius ego Græcam pu-
to originem. Et rursum Carolus Magnus, *in l. vt nulli cogantur, d.*
tit. de episc. lib. 3. legum Longobard. nullus cogatur ad pontem ire ad
flumen transeundum propter Theloneі caussam, quando in alio loco
compendiosius transire potest flumen. Similiter, vt in campo plano,
vbi nec pons, nec traiectum est, ibi omnino vt Theloneum non exiga-
8 *tur præcipimus.* † Iubet tamen Carolus VIII. rex Galliarum, *in*
constitut. Caroli VIII. de l'imposition foraine, vt merces quæ vecti-
galibus subiiciuntur, recto itinere ducantur eo vbi vectigalia de-
9 bent, non obliquo. ¶ Marcus † Cæsar curatoribus viarum ac re-
gionum (scilicet vrbis) dedit potestatem vt vel punirent, vel ad
præfectum vrbis puniendos remitterent eos, qui vltra vectigalia
quicquam exegissent, *Iul. Capitoli. in vita Marci.* Et Theodosius
ad Senatum vrbis Romæ hoc etiam programmate edictali visus:
Noueritis, inquit, *in cunctorum prouincialium cognitionem perti-*
nuisse, vt libere prorumpas in publicum, qui se a'iena functionis no-
10 *ueris oppressum. Cassiodo. in 1. variar. epist. ad Senatum.* † Vocant
nunc vectigalia ista portoria, pedagia, & guidagia, quæ pro itine-
re tutando, & pro ductu, & pro impensis in hæc factis exigantur,
anctoritate expressa principis, vel tacita cum antiqua consuetudi-
ne aliter illicita. *c. super quibusdam, c. 26. § præterea, de verb. signif.*
lib. 5. Decret. tit. 40.

De quibusdam rebus, ex quibus nomine tributi vel vectigalis, fiscus quædam accipiebat.

Cap. 10.

1 *De vectigali salis, & origine. Liuius salinator vnde dictus.*
2 *Salis fodina vbi.*
3 *Salis vectigal, dictum Gall.* Gabelle, *quando in Gallia institu-*
tum.
4 *Mirum de sale euanescente Tragasco post impositum tributum*
ei a Lysimacho.
5 *Salinæ aliquando priuatis liberæ, quæ postea tributariæ, vt argen-*
ti aurive, & aliarum rerum fodinæ.
6 *Centesima rerum venalium sub Tyberio in ærarium missa.*
7 *Vectigal pro litibus, Caligula quadragesima summæ contro-*
uersæ.
8 *Vectigal ex gerulorum quæstibus Caligula, & ex meretricum lu-*
cris, & ex matrimonio.
9 *Vectigal ad custodes, quinquagesima pretii venditorum manci-*
piorum Octaui.
Item octaua pars possessorum a libertis: & quadrans omnis redi-
tus acceptus ab ingenuis.
10 *Renouauit omnia vectigalia, addiditq; noua Vespasianus, & ve-*
ctigal ex lotio.
11 *Vectigalia καπνικά, id est, fumaria seu infumibula, seu vt nostri*
dicunt, pas feux, ab Isaaco Comneno Imp. orientis introducta, &
a Nicephoro etiam Imp. orientis exacta.
12 *Vini vectigal & salis Parisiis impositum tempore Caroli V.*
13 *Tritici vectigal impositum, vt excussum.*
14 *Solarium tributum ob locum publicum possessum.*
15 *Vini vectigal olim in Gallia, & Tholosa a Romanis exactum.*
16 *Vectigal ex metallis fodinis, & metallariis.*
17 *Quatuor genera personarum, quæ in metallis publicis consideran-*
tur, procuratores metallorum, adscripti metallis, in metallum
vel opus metalli damnati, monetarii.
18 *Vectigal solutum pro vmbra Platani.*

APud Romanos † vectigal præbebat sal, quod ingens fuit Ro- 1
manis, vt ait Liuius, *lib. 9. decad. 3.* impositum a M. Liuio &
C. Claudio censoribus, vnde & Liuio nomen salinatoris inditum.
Quod vectigal ægre tulit populus. Salino præpositus, *alasarches*
dictus, *meminit Cicer. 4. ad Atticum, & Ioseph. vlt. antiquita.* Pli-
nius tamen tradit, *lib. 31. Histor. natur. c. 7.* Ancum Marcium regē,
salis modia sex millia in congiario dedisse populo, & salinas pri-
mum instituisse. Caius meminit de his, *in l. 1. quod cuiusque vni-*
uersit. nomin. in P. vectigalium publicorum, inquit, *sociis permissum*
est corpus habere, vel auri fodinarum vel salinarum. ¶ In † Dorna- 2
na, quæ hodie Rana dicitur, in comitatu Muramursiensi in Dana
mediterranea, Salinæ exstant, ad fontes Tibisci, locum incolæ Si-
geth appellant, vbi ex montibus proximis tanta copia fossilis salis
eruitur, vt magnum inde vectigal Vngariæ reges recipiant, atque
earnetas tres in prouincia habeant, vbi ingentes montes salis cō-
gregant, Tordæ videlicet, Visastinæ, quam & Salezeburgam di-
cunt, &c. vt est apud Volphgan. Lazium, *lib. 12. commentario. rei-*
pub. Roma. sect. tit. 2. cap. 1. ¶ In Gallia † salis vectigal quoque opu- 3
lentissimum: dicunt, *la gabelle,* quod impositum sali ac promer-
cali vino, tradit Paulus Æmilius *lib. 9. Histor. Franc. in Carolo Sapi-*
ente. tempore Caroli V. qui sapiens dicebatur, ob necessitates bel-
li eius tempestatis, is fuit rex ordine, 51. an. Domini 1364. Gangui-
nus autem *lib. 8.* putat impositum a Philippo Valesio, seu VI. qui
fuit antea rex 40 anno Domini 1328. Refert institutum vectigal
Meyerus anno Domini 1342. *Iac. Meye. lib. 1. Histor. Fland.* & in
Flandria prohibitum. At tic bis adbuc superest constitutio Phi-
lippi Pulcri, eius nominis IIII. *cuius meminit Francisc. I. constitu-*
tio. des gabelles, anno 1517. 10. Iulii. qui exstitit 45. ordine rex anno
1286. per quam apparet iam ab eo vectigal inditum sali 4. dena-
riorum in singulas libras, atque declaratum in ea, hoc auxilii tan-
tum nomine impositum sali, non vt perpetuo dominio regio in-
corporaretur, eaque de re vocata regni publica comitia. Vt pro
conciliatione horum dicendum sit a tempere Philippi Pulcri
fuisse quidem hoc vectigal nomine oblationis & auxilii imposi-
tum, a sequentibus autem principibus in ordinarium tributum
translatum, & aliquibus legibus aliis munitum: vel non in omni
loco vbi sal est primum impositum, sed successu temporis. Nam
nec diu est ob hoc tributum Marenenses rebellasse in magistra-
tus regios in Aquitania Burdigalæ. ¶ Imposuit † Lysimachus tri- 4
butum Tragasco sali quem antea licebat volentibus etiam cape-
re: sed eo imposito ferunt salem euanuisse, & naturam liberalem,
auaritiæ inuidia se subtraxisse: quod cum audisset Lysimachus,
remisit tributū, & statim sal vt antea apparuit, si credimus Athe-
næo, *lib 3. dipnos. c. 1.* ¶ Salinæ † aliquando fuerunt liberæ priua- 5
tis, *Vlp. a. in l. magis puto, de rebus eor. qui sub tut. in P.* non minus
quam sulphurariæ, *l. si quis vxori, 53. § si sulphuraria, de furt. in P.*
argenti fodinæ, auri & cæteræ fodinæ, ex quibus & Imperatores
tantum decimas capiebant, *l. cuncti, de metalla. lib. 11. C.* Neq; cun-
cta quæ in mari sunt vel ex aqua marina fiunt, vt sal, iuris impera-
torii censentur: alioquin illud adulationi Palphurii simile esset
dixisse, is enim omnia dicebat in mari capta & existentia, Domi-
tiani Cæsaris esse, vt Iuuenalis *Satyra 4.*

Si quid Palphurio, si credimus Armillato,
Quicquid conspicuum pulcrumq; ex æquore toto est:
Res fisci est, vbicunq; natat.

Quod falsissimum est, nam quæ in mari, vt quæ in cœlo capiun-
tur, occupantium fiunt, *l. 1. § fina. de acquir. rer. domin. §. & qui-*
dem, de rer. diuis. & l. iniuriarum, de iniur. in P. l. 2. & 3. de rer. di-
uis. l. 3. ne quid in loco pub. P. Ideo & salinæ, quæ ex aqua marina
multis laboribus coalescunt, in dominorum & occupantium iu-
re sunt; verumtamen postea principes sibi salinarum ius & re-

6 ditus constituerunt. ¶ Vt † & aurifodinas seu auraria aliquando
Tyberius sibi reseruauit bonis priuati proscriptis, *Cornel. Tac. lib.*
4. Sub Tyberio centesima pars rerum venalium præbebatur, quę
in ærarium militare mittebatur post bella ciuilia in subsidium
militum, *Cornel. Tac. lib. 1. annal.* antea pendebatur ducentesima:
sed is substituit in eius locum centesimam, *Dion. Cassius, lib.* 58. Eo
refertur quod Vlpianus ait, *l. debet, 27. de adil. edi. lib. 21. P. titu.* 1.
Lud. Roma. sing. 582. vectigalis nomine ex emtione aliquid de-
beri posse, & tunc quod debetur præstandum ab emtore vel ven-
ditore, prout placuerit, si nihil dictum ab emtore.

7 ¶ Caligula † introduxit vectigal pro litibus atque iudiciis vbi-
cunque conceptis, quadragesimam summæ de qua litigaretur.
Nec erat sine pœna, si quis composuisse vel donasse negotium
conuinceretur, vt scribit Suetonius, *in Caligu. c.* 40. Vidi & meo
tempore hoc vectigal in Gallia, vocabant consignationes: verum
quia & nimium crudele visum est, sublatum est.

8 ¶ Ex † gerulorum diurnis quæstibus Caligula quoque partem
octauam accepit: & ex capturis prostitutarum, quantum quæque
vno concubitu mereret, atque additum vt tenerentur publico,
& quæ meretricium & quæ lenocinium fecisset. Necnon & ma-
trimonia obnoxia vectigali esse voluit, *Sueton. in Caligu. cap.* 40.
Postea tamen Seuerus Cæsar vetuit inferri in sacrum ærarium le-
nonum & meretricum vectigal, & vt scribit Lampridius, *in Seue-
ri vita.* Sic & inter Christianos aliquando lupanaria permissa, &
vectigalia exacta, sed & postea vtrumque Christianæ expunctum
est: vt & Alphonsus primum fecit Aragoniæ, *Antonius Panormit.
lib.* 1. *de gest. & fact. Alphons. c.* 61. Et Boemi apud sa ex lege prohi-
bent, *Syluius, lib. 1. de dict. & fact. Alph. c.* 61.

9 ¶ Octauius † Cæsar ad nutriendos custodes & milites, vecti-
gal imposuit, vt deferretur ærario quinquagesima pars pretii mā-
cipiorum venditorum, *Dion. Cassius, lib.* 55. *Histor. Roma.* Et tem-
pore triumuiratus eius, Lepidi, & Antonii imperatum liber-
tis quotquot in Italia degerent, ducenta sestertia vel amplius pos-
siderent, octauam partem suarum facultatum deferrent in pu-
blicum, quod & turbas, cædes, & incendia edidit multa. Verum
tandem domini liberti, & ab ingenuis quoque quadrans anni re-
ditus exactus, *Dion Cassius, lib.* 50. Id enim ferebat miseria illius
ætatis, in bello constituendo contra Cassium & Brutum auctores
necis Cæsaris, qui Asiatica occupauerant tributa, exque eadem
caussa aliorum vectigalium infinita propeproles, vt Appianus
Alexandrin. lib. 4. belli ciuil. narrat, & Velleius Paterculus, *lib.
posteriore Histor. Romana.*

10 ¶ Renouauit † omnia vectigalia, & noua addidit Vespasia-
nus, ita vt ex lotio exigi iusserit. *Xiphilin. ex Dione in Vespasia-
no, Sueton. in Vespas. cap.* 23. Nicephorus quoque Imperator
orientis, omnes munerum relaxationes sustulit, noua & incogni-
ta ante imposuit, *vide lib. 1. Iuris orientalis in eius const. tit.*

11 ¶ Isaacus † Comnenus Imperator orientis statuit, *lib. 1. iur.
orienta. in constitutio. Isaaci Comneni, tit.* περὶ καπνικοῦ, canonem,
quem dicunt canonicum pro vico habente τριάκοντα καπνοὺς, id
est, triginta infumibula, aureum vnum, argenteos duos, arietem
vnum, hordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ modios sex,
gallinas 30. pro vico qui 20. habet infumibula, aurei bessem ar-
genteum, agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini mē-
suras 4. gallinas 20. pro vico 10. infumibulorum, argenteos 5.
agnellum vnum, hordei modios duos, gallinas decem. Nicepho-
rus etiam alius Imperator orientis, qui tempore Caroli Magni
vixit τὰ καπνικὰ, id est, fumaria tributa exegit ab initio vsq; sui im-
perii, etiam ex omnibus sacris ædibus, necnon ab ecclesiis, mona-
steriis imperatoriis, a parœchis, orphanotrophiis, hospitalibus,
gerocomiis, *in 1. lib. iur. oriental. in constitutionibus Nicephori,*
περὶ στρατείας τῶν ἀπόρων, *de militia egenorum.* Vini vectigal Lutetiæ
impositum est tempore Caroli V. inuento ærario insufficienti
pro impendiis belli in Anglos.

12 ¶ Atque † pro victu quotidiano regis & filii eius Delphini,
duodecim denariorum Turonensium per singulas libras salis di-
uenditi, pluraq; personalia alia, & realia tributa, quæ refert Gan-
guinus, *lib. 9. in Carolo V.*

13 ¶ Impositum † aliquando Brugensibus vectigal tritici, verum
ipsi anno 1411. vi sese liberarunt ab hoc onere. Et domo nouo
illi tributo colligendo constructa in Bambergo, malleis confra-
ctis & in profluentem abiecta, Ioannes Biesse, Nicolaus de Zon-
tere, Liuinus van Melaue, Ioannes Brito, Liuinus Scueteclare tri-
buti inuentores exilio puniti, *Iacob. Meyerus, lib. 15. annalium
Flandriæ in Ioan. Burgundione.*

¶ Solarium † aliud vectigal est, quod ex solo publico a priuato 14
possesso, publica locatione vel emphyteosi colligitur, *l. 2. §. si quis
nemine prohibente, ne quid in loc. publ. lib. 43. P. tit. 8. l.* 1. *de diuers.
prædiis publ. lib* 11. *C. tit.* 69. qui enim ædificat in loco reipubl. te-
netur canonem vel vectigal eius rei nomine præstare, nec aliter
licet occupare, *l. si legatum,* 10. *de operib. publ. lib. 50. P. titu.* 10. *l. si
quis ex tit. 5. de diuers. prædiis, lib.* 11. *C.* Sic & de agris, & de rebus
ciuitatum dicimus, vt alii *fundi vectigales,* alii non vectigales sint,
vectigalesque annuam habeant pensionem, *l. 1. si ager vectigal. vel
emphyteot. petat. lib. 6. P. tit.* 3. † M. Fonteius prætor Galliæ pro Ro- 15
manis apud Allobroges, inter cetera a Gallis accusatus, quod no-
uum vini prætorium instituisset: quod tamen diluit Cicero, *pro
M. Fonteio,* & antea in Italia fuisse. Et in Gallia Titurium Tholo-
sæ in singulas vini amphoras portorii nomine exegisse: Crodini-
um Portium, & Numium ternos victoriatos, Nuchalone seiene,
vmbinos & victoriatos mille. Atque in his locis a se Codimi e
Neucalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiacbamo,
qui vicus inter Tholosam & Narbonam est, dimitterentur, neq;
Tholosam ire vellent, &c.

¶ Vectigal † item fisco penditur a metallariis ex metallifodinis. 16
Quicunque volebat metallarii officinam profiteri, prius præsta-
bat fisco octo scrupulos in balucha, *l. 1. de metallar. lib. 11. C. titu.* 6.
Id est, in arenato vel minutato auro puro. Sic enim minutas are-
nas auri vocant Hispani baluchas, Græci chrysamos, *Plinius lib.*
33. *c.* 4. Scrupulus 24. pars vnciæ est. Præstabant & singulis annis
quoque isti aurileguli 7. scrupulos auri, *l. per annos, eodem titu. de
metallar.* Et vltra, si quis in suo solo cuniculos auri quærendi caus-
sa effodisset, decimam auri præstabat fisco: si in alieno, decimam
domino soli, & decimam fisco, *Gratianus, l. cuncti,* 3 *de metallar.
C.* ¶ In † metallis publicis quatuor genera personarum conside- 17
rantur, qui & aliis regendis præficiuntur, Procuratores metallo-
rum sunt, qui ad tempus præficiebantur, quo nisi expleto, ad a-
liam dignitatem non conscendebant, *l. 4. de metallar. lib.* 11. *C.* A-
liud genus, eorum qui adscripti metallis erant, qui inibi perpetuo
seruire cogebantur, vt ex corpore metallariorū cum vxoribus &
sobole, quo exeuntes, cum sobole reuocabantur. *l. fin. eod. de me-
tallar.* Erant tamen liberi hi homines metallarii. Tertium genus
erat eorum, qui ad metallum, vel opus metalli damnantur, qui
pro definito tempore vincti metallis operam præbent, libertate-
que amissa seruiunt, *l. aut damnum, 8 § est pœna, & § seq. l. qui-
dam sunt serui pœna,* 17. *de pœn. in P. lib. 48. tit.* 19. interdum ta-
men inde remittuntur, si inutiles sunt operi propter valetudi-
nem, vel ætatis infirmitatem, dummodo impetretur a principe,
l. in metall. damnati, 22. *de pœnis, eod.* Quartum genus faciunt mo-
netarii, qui metalla tractant & signant, quorum peritia certa es-
se debet & fides, vnde & corpus olim faciebant & collegium.
¶ Pro † vmbra platani solutum etiam vectigal tradit Plinius, cum 18
ex arbore vmbræ gratia tantum ex alieno fuerit petita orbe, *Pli-
nius, lib.* 12 *c.* 1.

De Thesauris inuentis, in fiscum inferendis. Cap. 11.

1 *Vectigal captum a subito ditatis.*
2 *Thesauri inuenti in quantum & quando fisci sint.*
Thesaurus quid.
3 *Quando quis dicatur thesaurum in suo inuenire, & cedere em-
phyteota in re emphyteoticaria inuentum docetur.*
4 *Non autem vsufructuario res, in qua inuenitur: Non ei, qui hy-
potheca nomine habet, vel nomine dotis instituendum.*
5 *Mercenarius in alieno operans inueniens thesaurum, nihil ex eo
tanquam inuentor percipit.*
6 *Lex Apulia antiqua omnes thesauros inuentos defert fisco: alia di-
uidit cum inuentore: at in Gallia & alibi qualis hac de re sit
lex, explicatur.*

INter † exactiones Tyrannicas, quæ enumerantur, *lib. 1. iur.* 1
oriental. in constitut. Niceph. titu. περὶ στρατείας τῶν ἀπόρων, *de
militia inopum.* Nicephori Cæsaris Orientis, qui successit Irenæ,
est vectigal institutum, quod a magistratibus inspici res eorum
iussit, qui ex pauperie subito ad opes peruenissent: ab iisque vel-
uti qui thesauros inuenissent, pecuniam postulari. ¶ Ad † ius fi- 2
sci thesauros inuentos pertinere indicat Callistratus, *l. 1. de iure
fisc. P.* Quod cum distinctione temperandum est: nam qui in suo
thesaurum inuenit, suum facit: si in alieno vel fiscali prædio for-

rum inuenerit, cum domino soli vel fisco partitur. & hæc fuit etiam Adriani constitutio, teste Ælio Spartiano, in Adriano, §. thesauros, de rer. diuis. si inscio vel nolente domino in alieno inquirens inueniat, omnis domino debetur: si autem magicis & malis artibus alicubi quis inuenerit, fisco quæritur. l. 1. de thesaur. lib. 10. C. tit. §. thesauros. de rer. diuis. §. final. quæ sint regalia, lib. 2. feudo. tit. 56. Absurdũ enim esset, vt quis ex eo lucrum caperet, vnde pœnã mereretur. Constituerunt autem leges pœnas magis, hariolis & huiusmodi superstitiosis & perniciosis hominibus. l. 3. & 4. de mathe. & malefic. lib. 9. C. tit. 18. cap. 1. 2. 3. de sortileg. lib. 5. Decretal. tit. 21. tota 26. quæst. 2. Deuteron. 18. Leuit. 20. & 27. 1. Reg. 28. cum similib. Plato porro lib. 10. de legib. omnino a thesauris inuentis abstinendum esse docuit, nisi quis sit ex familia eorum, qui recondiderunt: atque ideo publice sciendum voluit modico præmio accepto, veluti sapientes tripodem aureum inuentum in mari, Deo potius censuerunt consecrandum, quam sibi reseruandum. Diog. Laert. in Solone. Thesauri nomen non omnem pecuniam reconditam continet, sed eam tantum, de cuius dispositione seu infossione, non exstat memoria. l. 1. de thesaur. lib. 10. C. Alioquin autem, si quis metu bellorum aut latronum aut custodiæ caussa infoderit, non est thesaurus huius generis, vt cedat inuentori, imo furtum qui effoderit, committit, Paulus l. nunquam nuda 31. §. thesaurus, de acquir. rer. domin. lib. 44. P. tit. 1. nam & possidere dicitur is pecuniam, qui eam terra condidit, etiam si ignoret locum vbi condiderit. l. peregre, 44. de acquir. possess. lib. 41. P. tit. 2.

3 ¶ At † in suo inuenire dicitur non solum dominus loci, cum pleno dominio possidens, sed etiam emphyteota, qui vtile dominium habet in prædio vectigali: tum quia proprie thesaurus, nec fructus quidem fundi est ciuilis aut naturalis, l. diuortio. §. fundum solut. matrim. P. nec vere fundi portio, l. 3. §. Neratius, de acquir. possess. in P. sed res penitus ab eo separata, nihil habens cum fundo commune. Et proinde, fortunæ donum in visceribus terræ conditum, Menander in fabula, quæ thesaurus, & l. si is qui, §. quod si seruus, de acquir. rer. domin. nullius & quod inuentori, vt occupanti potius cedere, quam alii debeat. Tum etiam quia emphyteota habet vtilem actionem pro fundo petendo & in rem, Paul. in l. 1. si ager vectig. vel emphyteo. petat. suumque cuiusque videtur quod vindicari potest. Vlpianus, l. Quintus Mutius. 29. §. argento legato. & §. cui legatum est, de auro & argent. lega. lib. 34. P. tit. 1. Et meum est, cuius vindicandi ius habeo. Celsus. l. solum, lex 49. §. meum est, de rei vindi. lib. 6. P. tit. 1. Cum in rem actio competit eis, qui iure geor'um, aut ciuili dominium acquirunt. Paul. l. in rem actio. 29. eod. P. Proinde emphyteota in suo inuenisse dicitur, si inueniat thesaurum in re emphyteoticaria, & sibi totum acquirat, vel si alius ibi inueniat, medietatem tanquam dominus, præferturque domino directo, cum etiam emphyteoticarios possessores Theodosius vocet fundorum dominos. l. possessores. 12. in fine de fundis patrim. lib. 11. C. tit. 61. Et ita Angel. Aretinus contra Placentinum defendit in §. thesauros, de rer. diuis.

4 ¶ Hinc † sequitur thesaurum inuentum in fundo, in quo vsusfructus debetur alicui, non vsufructuario, sed domino directo quæri. Quod & Tryphonius iurisconsult. respondit. in l. si is qui in aliena potestate, 63. §. quod si seruus, de acquir. rer. domin. lib. 41. P. tit. 1. Sic & si nihil vsufructuario, hic qui hypothecæ nomine possidet, vt thesaurum in re hypothecata inuentum non sibi quærat, sed debitori, vt domino relinquat, d. §. quod si seruus. quæ eqũ alienare possit pro debito. §. contra quibus aliena licet, lib. 2. Instit. tit. 8. cum similib. Idipsum in marito, si inueniatur thesaurus in fundo dotali inæstimato, dicendum, vt non illi, sed vxori quæratur, nisi ipsemet maritus inueniat, tunc enim, vt alius in alieno inueniens, iure inuentionis medietatem consequitur, Papinian. in l. diuortio. 8. §. si fundum, sol. matr. lib. 24. P. tit. 3. quod & in vsufructuario & creditore intelligo vera, vt inuenientes ipsi in prædio vsufructuario vel oppignerato, mediam consequantur partem, tanquam in solo alieno inuenientes, non tanquam domini.

5 ¶ Ceterum † in mercenario, qui operas suas locauit, si fodiendo vel ædificando inueniat thesaurum, Angelus notat nihil eum inde percipere debere, Angel. Aret. in d. §. Thesauros. n. 2. de rer. diuis. argumento procuratoris qui ex mandato domini agens, siue pura vel aliud: omnia domino restituere tenetur, etsi iniuste a iudice fuerint assignata. Caius, in l. 46. §. procurator, de procurator. lib. 3. P. tit. 3.

6 ¶ Ex † Apuliæ regni statuto, thesaurus reconditus inuentus siue publico siue priuato loco, fisci omnino erat. Alia postea lege Caroli 2. diuidendus inter regem & inuentorem. Matthæus de Afflict. constit. Neapolitan. de offic. secret. Lege Constantini quisquis thesaurum reperisset, vltro ad fiscum referre debebat. de Thesaur. in C Theodos. Ludouici noni constitutio etiam aureum thesaurum aurifodinas, Regi omni modo attribuit. Et his vetustissima exstant Senatus Parisiẽsis decreta, thesaurum aureũ quocunque in agro repertum ad principem: argenteum ad agri proprietatem pertinere anno 1259. & 1261. Chopinus, lib. de domanio 2 lib. tit. 5. Eadem re sic etiam Eduardus primus Angliæ rex statuit, Thesauros de terra, domini regis esse, nisi in templo vel in cœmiterio inuenirentur, eoque casu aurum regis fore, cum argenti parti dimidia, residua parte ecclesiæ attributa. in leg. Saxonum. Lombardi. Theodoricus Ostrogothus Italiæ rex, quoque depositiuas pecunias ex longa vetustate dominis carentes, ad fiscum pertinere statuit. Cassiod. lib. 6. variarum. At aliquandò Parisiensis Senatus diuidendum thesaurum a principe cum repertore pronontiauit. Ioan. Gal. q. 193. decisa per arest. Sed & Calend. Sextil. anno 1576. expulso fisco regio thesauri reperti pars vna domino iuridico, altera repertori, tertia alia domino fundi proprietario assignata. Chopinus vbi supra.

De Hereditatibus, aut portionibus illarum in fiscum delatis. Cap. 12.

1 Fiscus olim auctus instituto principe qui hereditates priuatorum acceptaret.
2 Principes qui repudiarunt sibi delatas hereditates.
3 Cautum, ne liceat Imperatorem litis caussa instituere.
4 Caduca hereditates quando in fiscum delata.
5 Vigesima hereditatum aliquando delata in fiscum.
Descriptio vniuersi orbis quare & quando ab Octauio imperdita, eod.
6 Decima legis Papiæ & vigesima testamentaria sublata.
7 Decima omnium heredita. Turcæ principi pendent. Patalnagius æstimator bonorum Turcis.
8 Hereditates morientium ab intestato sine proximis. & vxore, vel marito deferuntur fisco nunc, vt bona vacantia.
9 Albanagii iure & Galliæ princeps succedit alienigenis in regno morientibus. non factis regnicolis.
Exclusi filii e.11. Bononia habet & hoc ius eod. & Sicilia, 14.
10 Nothis seu spuriis ab intestato decedentibus succedit princeps, vel dominus loci, qui iurisdictionem habeat loci, vide & 13.
12 Delata fisco non petita quadriennio, non delata 20. annis præscribuntur.
15 Bona vacantia & regis, interdum & dominorum iuridicorum sunt.
16 Hereditates & legata indignis relicta quando fisco deferantur.

NOn respuit Princeps † hereditates, eorum qui eum instituerunt, & ita illæ quoque fiscum augent. L. 1. de iur. fisc. in P. Vlpi. in l. 1. Paul. in l. 2. de offic. procurat. Cæsar. lib. 1. P. tit. 19. Mos namque antiquus erat, vel metu vel gratiæ aucupandæ caussa instituendi Imperatores: vnde Caius Caligula ad conficiendam pecuniam edictum Senatuscon. proposuit, vt qui ante heredem sibi destinasset Tyberiũ, Caio legaret morte sua, Dion Cassius lib. 59. quamuis Paulo Iurisc. placuerit eius bona, qui se Imperatorẽ heredem facturum esse iactauerit, a fisco occupari non posse. Lcius bona. 31. de testam lib. 28. P. tit. 1. facit l. nouissime. & l. ex imperfecto, C. de testa. 1

¶ Neque † etiam omnes principes in ea fuerunt sententia, quinimo & aliqui illorum, delatas legitime repudiarunt eorum, quibus erant proximi vel filii, vt Adrianus fecit teste Spartiano in vita Adriani. Et Antoninus Pius alio nomine dictus Aurelius. Iul. Capitol. in vita Antonini Pii. Et Octauianus Cæsar nunquam quicquam ex ignoti testamento capere sustinuit. Sueton. in Octauio. c. 66. Nec Flauius Domitianus ab illis accepit, quibus liberi essent. Sueton. in Domitia. c. 9. Qui omnes excelluerant maxime in hoc & Tyberio iustiores, qui auarissimus cum esset, omnes sibi delatas hereditates lubens adibat. Dion Cassius lib. 58. Vnde & plures illum instituebant vel ad inuidiam aliorum, vel vt vindictam facilius per ipsum heredem exsequerentur in alios. 2

¶ Cui † tamen malo postea prospectum cautumve, non licere Imperatorem litis caussa heredem instituere, minosq; inuidiosum visum, neque calumniæ facultatem ex principali maiestate capi oportere. Paul. in l. Imperatorem, 91. de hered. instituen. lib. 28. P. tit. 1. Ælius quoque Pertinax hac de re Senatusconsultum tulit, & eo se professus est nullius se aditurum hereditatem, quæ aut adulatione alicuius delata esset, aut lite perplexa, aut legitimi & necessarii 3

heredes reseruarentur. Addiditque senatusconsulto. *Sanctius*
est, patres conscripti, inopem remp. obtinere, quam ad diuitiarum
cumulum per discrimen ac dedecorum vestigia peruenire. Iul. Capit.
in Aelio Pertinace.

4 ¶ Præter † institutionem & voluntatem quoque decedentium
hereditates olim ad principem vel eius fiscum deuoluebantur,
quando perueniebant in caussam caduci: veluti si instituerent
qui tunc non erat in rerum natura, vel non existeret legatarius,
vel institutus vita decederet ante testatorem. Sublatum tamen
hoc postmodum tempore pacis, quod erat ob penuriam
temporis belli inductum. *l. 1. §. & §. & cum triplici, & §. pro secundo,*
de cad. tol. libr. 6 C tit. 50. Istam legem de augendo ærario,
quæ post. a moderata fuit, tulit senior Augustus, vt scribit Cornelius
Tacitus *lib 3 annal.*

5 ¶ Fuit † & aliquando ea hereditatibus & legatis pars adindicata
fisco, & ærario militari vigesima per eundem Augustum Octauianum,
qui eam instituit exceptis iis, quæ proximo genere iunctis,
a pauperibus morte aliorum relinquerentur, *Dion Cassius,*
lib. 55. quæ enim onerosa visa fuisset Romanis, dicerentque se quoduis
aliud tributum, quam vigesimam passuros: Octauianus, anno
vrbis conditæ 766. anno 1. sui quinti decennii imperii in agros
& dumos pensionem transtulit, ac statim non ostenso quantum
aut quomodo cuilibet pendendum foret, alios alio diuisit, qui priuatorum
ac ciuitatum facultates describerent, vt cum singuli maiorem
iacturam vererentur, mallent vigesimam pendere: idque
eius consilium ita res ipsa probauit. *Dion Cassius lib. 56. Histor.* Edictumque
fuisse propositum de illa descriptione meminit Diuus
Lucas *c. 2.* amanuensis Cæsar: *Exiuit, inquit, edictum a Cæsare*
Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, &c. Legem vigesimæ
renouauit M. Antonius philosophus, vt testis Iulius Capitolinus.
in M. Antonio. Iustinianus & huic aliam addidisse Adrianum
vult, vtpote qui valde fuit de ærario studiosus, vt scribit Eu-
6 tropius *lib. 8.* ¶ Ipse † autem Iustinianus quæ de hereditatum vigesima
introducta erant, sustulit. *L. edicto D. Adriani. 3. de edict. D.*
Adrian. toll. lib 6. C. tit. 10. Sicut & sublata decima, quæ ex lege Papia
deducebatur ex legatis a viro vxori, vel ab vxore marito relictis,
si illis non essent legitimi liberi. *L. 2. de infir. pœn. calibat. lib. 8.*
7 *C. tit. 8.* ¶ Apud † Turcas eorum Imperator, bonorum defuncti
decimam quamque conradit, etsi defuncto legitimus sit heres.
Eitque eius rei gratia magistratus æstimationem bonorum faciens,
8 dictus *Petalmogius.* ¶ Accipit † tamen nunc & fiscus hereditates
morientium ab intestato sine proximis, vxore, vel sine socio liberalitatis
a principe collatæ, tanquam in bonis vacantibus, exclusis
ciuitatibus, quæ ius fisci non habent. *Diocles. & Max. in l. 1. &*
Theodo. & Honor. in l. vacantia. 4. de bon. vacantib. lib. 10 C. titul. 10.
Et sic Theodoricus rex Gottorum scribit, *Cassiodo. lib. 6. Variarum,*
proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc casu
principis persona post omnes est: sed huic optamus non acquirere,
dummodo sint qui relicta debeant possidere.

9 ¶ Hoc † & in Gallia obtinet, ex cuius generali consuetudine
ratione albanagii, id est, albinatus, extraneis albinatis succedit, si
illi non fuerint regnicolæ a principe facti, id est, vt diximus si non
fuerint affiliati, vel naturalisati, etiam si fecerint testamentum.

10 ¶ Et † nothis quoque, siue spuriis non legitimatis succedit
Princeps, sicuti & quilibet dominus directus habens iurisdictionem
spuriis decedentibus in suo territorio, si illis non sint descendentes
ex linea recta legitimi & naturales, vt sæpe secundum hæc
quæ diximus tam in alienigenis seu peregrinis, quam spuriis iudicatum
est. *Papus lib. 5 rapso. arest. tit. 2. arest. 1. Guillel. Bened. in ca.*
Raynutius, in verbo & vxorem nomine, decis. 5. n. 480. Possunt tamen
ex consuetudine testari spurii seu bastardi. *Boer. ad consuet.*
Bituri tit. de testam. § si. Pyrrhus, ad consuet. Aurelia. titu. 14. de suc-
11 *cessionib.* ¶ Et † quanquam sint filii peregrinis, tamen fiscus his
exclusis succedit, quia illi tum patres, sine adoptione regia, non
sunt capaces acquisitionis bonorum in regno, nec etiam beneficiorum,
vt decisum constitutione regia 6. Idus Martias 1431. vt nec
Bononiæ extranei, vt ait Barbatia *consil. 23. vol. 1.*

12 ¶ Ceterum † ad bona aduenarum seu peregrinorum vocatur
principis fiscus, tanquam ad bona vacantia, quæ principis sunt:
nisi si delata sint, & admonitus, de his fiscus non petierit, quo casu
iure possunt præscribi contra fiscum quadriennio, *l 1. §. diuus,*
de iure fisci lib. 49. P. titu. 19. in l. 1. de quadrien. prescr. lib. 7. C. tit.
37. quæ non delata sunt, viginti annis *d. §. diuus, l. 1. de iur. fisc.* In
Gallia autem Chassaneus in vtroque casu triginta annos desiderari
putat. *Chassan. in consuet. Burg. tit. 2. §. 1. in verba, qui confisc.*
que le corps. num. 34. & in rub. de confi §. 2. vers. & semblablement
se faire. nu. 20. Et † exstat constitutio 8. Idus Sept. 1486. qua fiscus 13
in nothorum bonis occupandis præfertur dynastis, qui aliquando
sibi hoc ius adsciscunt, vt ait Paul. Castr. consil. 34. Vnde & in lib. 2.
Cameræ ratiociniorum fol. 320. scriptum est, bona bastardorum
decedentium in terra altorum iustitiariorum, non capiantur per
officiarios regis, nisi constet per informationem legitimam regem
esse in possessione capiendorum in illo loco: quod si dubium
sit, fiat inuentarium, & tradatur in manu secura. † Apud Siculos 14
intestato aduena, quem ipsi *garagangum* vocant, mortuo, bona
in fiscum coguntur. *Constitutio. Neapol. de offic. secreti, & ibi Matt.*
de Afflict. ¶ Competunt † & bona vacantia non solum principibus, 15
sed & aliis dominis iuridicis aliquando, qui ius gladii habent,
secundum mores diuersos. Perueniunt & alio modo ad fiscum hereditates
& legata. ¶ Et † quamuis melius ad pœnalia compendia hic 16
modus referendus esset, tamen de hereditatibus ad fiscum deferendis
institutus sermo dabit huic modo locum: nempe cum is
cui relinquitur tacite legatum, vel hereditas: non potest capere,
incapaxque non se defert, vt partem aliquam consequatur: tunc
enim fiscus relicto potitur. *Paul. in L. edicto, 13. de iur. fisc. l. 1. eod.*
P. l. 1. C. de delator. lib. 10. tit. 11. Quæ cedunt autem incapacem,
vt illi in fraudem relinqui tacite non possit, plura sunt, vt damnato
in metallum relinquatur, vel hæretico, vel nato ex nefario
coitu, & similia quæ enumerat & probat gloss. *in l. 1. de iure fisci. in*
P. Ideo hereditates fideicommissariæ, de quibus contra legem
restituendis personis prohibitis a lege promissionem quis adhibuerit,
fisco deferuntur. *Papin. L. cum qui. 18. de iis quib. vt indig. li.*
34. P. tit. 9. Deferuntur & successiones mortuorum, quorum hereditates
heredes adierunt ante vindicatam necem eorum, quibus
succedunt. *l. si ea, q. 3. de iis quib. vt indig. lib. 6. C. tit. 35. Vlp. l. necessarios,*
l. 5. §. 1. ad Senatusc. Sylliana. lib. 29. P. tit. 5. leg. 1. de iur. fisc. in
P. Vlpian. l. Marcellus. 3 § fin. ad Sen. Trebell. lib. 36. P. tit. 1. Quod
& in patronis etiam receptum est, vt nisi libertorum necem vindicent,
fiscus ab illis hereditates reposcat, cum omnes heredes,
vt ait Paulus, *l. portiones. 21. de iis quibus vt indig. in P.* in defunctos
officiosos esse oporteat. Quod tamen intelligendum, dummodo
heres pupillus non sit, qui ob ætatem ab indignitate illa excusatur,
d. l. si ea quæstio, & l. minoribus, de iis quibus vt indig. C. quia
ibi nulla culpa esse videtur, vbi consilii defectus esse conspicitur.
Quo fit, vt is heres etiam non priuetur hereditate, qui cum ignoraret
auctores patrati sceleris, mortem non vindicauit. *l. si ideo*
vltio, 7. eod. tit. C. de iis quib. vt indig. l. cum fratrem, 9. eod. C. Sic
quoque nec is priuatur, qui ante suam culpam, in agendo ab alio
præuentus fuit: tunc enim tuto adit si culpa negligentiæ non imputatur:
contra si imputari possit. *l. sororem, l. 10. C. eod.*

De viis publicis. Cap. 13.

1 *Via publica iuris regalis est quæ, via publica.*
Via diuisio & species, publica priuata.
2 *Vicinalis, iter, actus, via quid. Viæ publicæ latitudo quanta esse debeat, eod.*
3 *Vias publicas non licet occupare vel concludere priuatis, quibus sine metu occupantibus quilibet potest se opponere.*
4 *Viarum publicarum cura aliquando fuit consulum & adilium curulium, & quod huiusmodi curarent in eis, ἀστυνόμοι Græcorum.*
5 *Curator viarum aliquando solus qualis potestas eius, & quot constituti.*
Curam tandem viarum, & securitatem in Cæsares transtulerunt. Quare & vectigal exigunt. Maiestre des ports & passaiges, *in Gallia quis.*
6 *Via publica communis vsu, non vicina illis prædia, in quibus non est declinandum.*
7 *Itinera viarum per milliaria & lapides metiebantur ab antiquis. Et quomodo columna lapidea viis apponerentur.*
8 *Lex viarum vna, communiter iter docendum esse.*

Regaliæ censentur † viæ publicæ, *§. 1. quæ sunt Rega. lib. 2. feudor. tit. 56.* 1
Viam publicam eam dicimus, cuius etiam solum
publicum est, *l. 2. §. viam publicam, ne quid in lo. pu. lib. 43. P. tit. 8.*
non enim sicut in priuata via, ita & publica accipimus, viæ enim
priuatæ solum alienum est, ius tamen eundi & agendi nobis competit
seruitutis iure. *d. §. viam, & in l. loci, si seruit. vind. in P.* Sic viæ
publicæ siue basilicæ vel regiæ, prætoriæ, consulares, priuatæ aliæ,
quæ & agrariæ, & vicinales quæ in vicis sunt, vel in vicos ducunt.
l. 2. §. viarum ne quid in loc. pub. 3. de loc. & itiner. publ.

¶ Inter

2 ¶ Inter † quas iter, actus, via: iter ius eundi per fundum alienum hominis tantum actus & iumenti & plaustri agendi ius, *l. inter a- ctum 12. de seruit. rust. prædio. lib. 8. tit. 3. l. qui sella. 7. eod.* Via, ius eundi, meandi & vehiculi agendi, quæ continet actum & iter. *l. 1. de seruit. rust. præd. in P. vbi gloss. in verb. via differentiam actus & via dic.* Via in porrecto 8. pedum, in anfractu 16. constitui debet. *l. via latitudo. 8. de seruit. rust. præd. in P.* Actui dimidium, id est, 4. pedes tribui debent. Potest tamen via vel angustior vel latior pacto constitui, dummodo per eam vehiculum ire possit. *Paul. l. via 23 de seruit. rust. præd.* ¶ Ex consuetudine quarundã regionum viæ publicæ latiores aliquando, vt ex Turonensi, via publica debet habere 16. pedes latitudinis, & vicinalis 8. habetque notionem delictorum in illis commissorum ex ea lege Castellanus, *in consuet. Turonen. tit. des droictz du seigneur chastelain art. 1.* quæ & ex aliis consuetudinibus obtinent. *Costumes de anian. eod. tit. art. 43. 44 45. Maine. eod tit. art. 50. Rochelle. tit. de iurisd. art. 1.*

3 Non † licet sine auctoritate diuini rescripti angiportus integros vel partes, suis domibus includere vel porticus vsurpare, sed debent reddi ciuitati, eum multando qui ausus est 50. libris auri. *l. qui sine, 19. de operib. pub. lib. 8. C. tit. 12.* Viæ publicæ sine permissu principis, quia illius sunt, quicquam priuati operis non admittunt. *l. si in publico. 18. § fi. de aqua plu. arcen. lib. 39. P. tit. 3. l. 2 §. aut præter ne quid in loc. pub. P. l. 1. de loc. & itiner. pub. P.* Reficere tamen & purgare licet impune, non deteriorem facere, alioquin & ei vis impune fit a quolibet de populo, *l. 1. de via publica. lib. 43. P. tit. 10.* non obstante opposita præscriptione, quia populus non vtendo, non amittit viam publicam, *l. 2. eod. de via pub.* cum nec loca publica, licet vsibus priuatorum deseruiant, tamen nõ quasi propria cuiusque, sunt, & tantum iuris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohibendum habet. *l. 2. §. hoc interdictum ne quid in loc. pub.* Et cuilibet in publicum petere permittendum est id, quod ad vsum hominum pertineat, veluti vias publicas, itinera publica. Et ideo quolibet postulante, de his in-
4 terdicitur. *l. 1. de loc. & itin. pub. lib. 43. P. tit. 7* ¶ Flurente † repub.
Romana censorum ea functio erat, vt vias sternendas in vrbe, silice, glarea, extra vrbem, substruendas, marginandasque locarent apud Liuium *lib. 1. decad. 5.* Olim hæc caussa viarum publicarum magistratibus propriis commissa fuit, nempe Ædilibus Curulib. qui postea curatores viarum dicti ob id, *l. ad curatores reipub & l. quæ vias publicas, de dam. infe. in P. l. 2. §. sed & si curatores ad munic. pa. P. Lamprid. in Alexandro,* qui cogebãt dominos agrorum vel ædificiorum vicinorum viis publicis eas pro modo obiecti loci reparare & emendare: cauebantque ne quis effoderet vias, ne subrueret, neque in his construeret, constitutum dissoluerẽt, purgarive curarent, ne permitterent stercora, nun mortecinia, nõ coria in eis iacere, non in illis rixari, *l. 3. de via pub. lib. 43. P. tit. 10.* Græci munus hoc *ἀστυνόμοις* suis decreuere, vt itinerum publicorum per vrbem curam agerent, vti complanarentur, & quæ in vrbem tenduni, ne persoderentur, aut aggeribus congestis obruerentur, neve quid in militari via ædificaretur, teste Pla-
5 tone. *Plato. 6. de legib.* ¶ Erat † aliquando viarum curator proprius, qualis Octauius fuit constitutus, quique, qui vias reficiendis præessent prætorios viros, qui lictoribus binis vterentur, designauit. *Dion Cassius lib. 54.* Atque iis antea vias extra vrbem reficiendas mandauit partim publicis, partim suis, partim patrum quibusdam sumtibus. *Dion Cassius lib. 53.* Sta uerunt Cæsares, omnes sine exceptione concessis priuilegiis immunitates tributorum, ad viarum & pontium reparationem conferre debere. *l. 1. 2. 3 5. 6. de itine. munien. lib 15. C Theodos 3.* Alexander Cæsar Romæ vrbis, regionum, & viarum curatores fecit 14. *vt auctor Lamprid. in eius vita.* Augustus fecit Agrippam generum viarum curatorem *Sueton. in Augusto.* Postea viarum curam ad se principes auocarunt, & securitatem, vt transeuntibus, *ca. 1. quæ sint regalia.* a quibus vectigal exigunt, tutum esset iter. Propriumque in Gallia regium magistratum habemus: *Maistres des ports, passages, & chemins.*

6 ¶ Publicæ † viæ omnibus communes vsu, tamen vicinia prædia minime, in qua non est a via declinandum. Sic & liberum iter publicum petiit Israeliticus popolus a Sehone rege Amorrhæorum, *Nume. c 21. obsecro vt transire mihi liceat, per terram tuam non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos.* Viamque hanc regiam fuisse publicam explicatur in Deuteronomio, vbi ea repetuntur. *Deuter c. 2. Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via, non declinabimus neq; ad dextram neq; ad sinistram.* Alexander Seuerus Imperator, si quis de via in alicuius possessionem deflexisset pro qualitate loci, aut fustibus subiiciebatur in conspectu eius, aut virgis, aut condemnationi: aut si hæc omnia transiret dignitas hominis grauissimis contumeliis: cum diceret, visne in agro tuo hoc fieri? alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis. *Lamprid. in vita Alex. Seueri.*

¶ Per † milliaria & lapides itinera metiebantur antiqui, vnde 7
& lapis, & milliarium pro eodem, *l. 1. §. sunt e. de offic. præf. vrb. l. propter litem, § vlt. de excusat. tutor. l. 2. de erogat. milit. anno. lib 12. C. tit. 38.* singulis milliariis tribunus Gracchus lapideas columnas habentes inscripta spatiorum signa posuit, vt auctor Plutarchus
in Graccho. Inter † leges viarum publicarum illa, erranti viam co- 8
miter ostendendam. *Homo,* inquit Ennius, *qui erranti comiter monstrat viam, quasi lumen de suo lumine accendat, facit, &c. Cic. de Senect.* Et Diphylus Comicus, *in sententiis Comicorum antiquorum, c. 15.*

ἀγνοεῖς ἐν ταῖς ἀραῖς
ὅτι ἐστίν, εἴ τις μὴ φράσῃ ὀρθῶς ὁδόν,
ἢ πῦρ ἐναύσῃ ἢ διαφθείρῃ ὕδωρ
μέλλοντι δειπνεῖν, ἢ κωλύῃ τινά,

Id est,

Nescis exsecrationibus obnoxium esse,
Si quis aut non recte monstrauerit viam,
Aut ignem accenderit, aut aquam corruperit
Volenti comedere, aut prohibuerit ista.

De Mari & Fluminibus publicis. Cap. 14.

1 *De mari relatione. Flumina regalia, & compendia eorum principis. Flumina publica, & priuata publica quæ.*
2 *Fluminis & riui differentia flumen quid, & quid torrens, & priuatum flumen.*
3 *Flumina publica vsu communia, proprietate principis.*
4 *Fluminum duo genera, Regalia & bannalia, & quæ regalia, regalium vtilitates & vectigalia principis.*
5 *Bannaria flumina. quæ videlicet donata vasallis.*
6 *Leges piscationibus & instrumentis piscatoriis imposita.*
7 *Portus publici iuris, ideo cuilibet licet in eis piscari. Regii autem iuris vel domini loci ratione iurisdictionis & vectigalium. Portus quid, & eius differentia ab statione eod.*
8 *Littus quid, & ripa, & differentia.*

De † mari iam satis diximus, dum egimus de aqua, ideo nihil 1
addam. Inter regalia flumina publica etiam sunt, & compendia ad principem pertinent, *§. 1 quæ sint reg. in vs. feudo. Bart. Iason & alii in l. quominus, de fluminib.* Fluminum quædam publica sunt, quædam non. Publicum esse Cassius definit, quod perenne sit, id est, perpetuo fluat.

¶ Flumen † a riuo magnitudine discernendum, aut existima- 2
tione circum colentium. *Torrens* est, quod tantum hyeme fluit. *hoc in l. 1. de flumin. lib. 43. P. tit. 11.* Sic intelligenda de perennib. quæ traduntur a Iustiniano, & aliis Iurisconsultis, flumina omnia & portus publica esse, taliaque esse dicentur, quæ omnium vsibus patent, & sunt in iure principis, vt olim populi. & quæ oriuntur in publicis locis & per publica fluunt: vt priuata, quæ sunt in dominio, commodo, vsu alicuius priuati, quæ in priuato oriuntur aut fluunt, & quæ talia habentur ex principis concessione, vel præscriptione, vel alio iusto titulo, *§ flumina. de rer. diuis. l. nemo: 4. eod. in P. l. adeo. 7. § insula, de acquir. rer. dom. in P. lib. 31. titu. 1. l. si fluminum. 24. de dam. infecto.* ¶ Publica † vsu sunt communia, sed 3
proprietate sunt principis, & olim populi: sicuti riparum vsus publicus & communis, sed earum proprietates eorum censentur, quorum prædiis hærent. *Iason in l. quominus, num. 1. de rer. diuis.* *Communia* quidem scilicet vsu hæc omnia iure naturæ. aer, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. *d. § flumina, de rer. diuisio. l. 3 de fluminib. l. riparum, de rer. diuis.* De legibus aquarum plura diximus, dum de quatuor elementis in iure considerandis
egimus titulo de aqua, quæ non repetemus ¶ Fluminum, † vbi & 4
lacus continentur duo genera, alia regalia, alia bannalia seu proscripta. *Regalia* sunt, in quibus princeps iure patrimoniali seu domaniali vectigal capit, & ideo in his modũ piscandi & tempus constituit. Et quia onus & curã fluminũ sibi attinuerunt Principes, *l. 2. de rer. diuis in P.* æquum est vectigalia, piscarias, aliaque commoda eorum, ad illos pertinere. *l. quod principis & l. si in publico, de aqua plu. arcen. P. l. quominus, de fluminib. l. si vt iustus § publico, de flumin.* Carol. Magnus tamẽ illa vectigalia voluit exigi de pontibus, nauigiis, & mercatis, non quãdo funes tendũtur, vel quan-

do sub pontibus cum nauibus transitur, vel ex similibus, in quibus nullum auxilium itinerantibus præbetur, *l. secundum naturam de reg. iur. P. l. fin. § sed cum secundum, de furt. C.* Nam & hæc aboleuit Pertinax instituta a tyrannis vectigalia, *in lib. 3. l. Francica, c. 11. de Teloneis.*

5 ¶ Bannaria † seu proscripta flumina quibusdam beneficiis seu vasalis condonata sunt priuatis, vel consuetudine, vel pacto vsurpata. Hodie in Gallia piscandi in omnibus bannalibus moderata licentia, *Herodia. in 2.*

6 ¶ Modusq; † piscandi redemtoribus piscationum & aliis præscriptus. Et de modulo retium, verriculorum, & nassiū, & de magnitudine, & de tempore capiēdorum piscium, leges datæ a Philippo 4. rege Gall. mense Sextil. anno 1291. & mense Martii anno 1302. Et a Carolo 5. constitut. *des eaux forestz.*

7 ¶ Sunt † portus quoque publici iuris & regii, *ita intelligen. Ioa. Faber, in § fluminum, de rer. diuis.* Ideo ius piscandi omnibus iure gentium commune, § 1 *quæ sint regal. l. nemo, de rer. diuis.* quod pertinet ad iurisdictionem, & regis sunt, vel illius domini, in cuius territorio sunt, *l. flumina, de rer. diuisio.* & ideo vectigalia quoque eius ad eum pertinent, *d. §. 1. quæ sint regal. l. edicto, §. 1. & l. inter pub. §. 1. de verbor. signif.* Portus appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, atque exportantur: & ea quæ nihilominus statione conclusa atque munita sunt, *Vlpia. l. portus, 59. de verbor. signif.* Portus species fortsan non conclusi, statio est, ab stando: locos inquam vbicunque naues tuto stare possunt, *l. 1. §. stationem, de fluminib. in P.* Et ita distinctio fit, vt interdictum detur, ne quid in mari inve littore fiat, quo portus, iterve nauigio deterius fiat.

8 ¶ Littus † maris est, quatenus hyberni fluctus maximus excurrit, *d. l. 1. § si in mari, de fluminibus.* communeque est vsu vt mare, *l. Titius, 6. & 112. de verbor. signif. §. et quidem, de rer. diuis.* quod & de littoribus fluminum dictum est, *§. flumina, de rer. diuis.* Tamen quod pertinet ad iurisdictionem, & ius tutandi & ad vectigalia, principis littora sunt, aut eius qui habet in illo loco imperium, *l. littora, ne quid in loc. sacr.* Ripam tamen proprie fluminum aiunt, vt Ouidius,

—campoq; recepti

Liberioris aquæ pro ripis littora pulsant. *Ouid. 1. Metam.*

Ripæ quoque solent habere præcipitem asperitatem, vt liquet in omnium ripis, littora vt plurimum plana sunt, vnde Pomponius Mela *lib. 3.* de Æthiopia agens, vasta omnia vastis præcisa montibus, ripæ potius sunt quam littora. Crepido seu labrum amnis, id quod flumen continet naturalem rigorem sui cursus tenens, *Vlp. l. 1. §. ripa, de flum. P.* Cōfunditur & appellatio cum littore. Verum fluminum ripæ ad possessores proprietatis proximiores pertinent, *l. riparum, de rer. diuis. P. § riparum, eod. tit. Inst. vide de ripis plura. & de illis muniendis Capellam, lib 2. de seruitut. rust. c. 36.* Iurisdictio ad dominos locorum vel ad principem. Reparationem omnes sine exceptione conferre tenentur, *l. ad portus, C. de operib. publ.* Ex constitutionibus Gallicis latis anno Domini 1517. & 1543. *art. 11. const. du fruit de la marine*, cautum, vt rerum omnium, quæ a pelago in littora extrahuntur, tertia pars ad principem regio iure pertineat, tertia altera ad maris præfectum, alia ad nauarchos repertores. Et si tamen dominus rerum suarum iactura persequatur intra annum, ei restituuntur refusis sumtibus, *l. iuxta, l. nauigia, C. de furt.* Æque annumerantur inter regalia in Sicilia, Anglia, & littoribus Italicis naufragiorum compendia, *Lucas de Pen. & Ioan. de Platea, in l. 1. de naufrag. lib. C. Matthaeus, de Affl. lib. const. 59.* Est & ius guidagii in Armorica, regale in mari, *Argentraeus, in consuet. Armoricis.*

De bonis patrimonialibus principis a fisco colligendis, & de pascuis. Cap. 15.

1 *Patrimonii principis tot species, quot priuatorum.*
2 *Prouentus ex saltibus & pascuis principis, & pœna pascentium in illis.*
3 *Saltus & pascua quid.*
4 *Non licet pecus in pascua aliena vel nemora immittere prohibente domino.*
5 *Duobus modis prohiberi censetur ingressus pascuorum, voce, signo: & quomodo signo. iterum banno, vel cruce, vel fossis, vel vallo.*
6 *Animalia in pascuis & nemore principis inuenta pro noxa sunt, non si inueniatur in priuatorum pascuis, quia tunc tantum damnum datur.*
7 *Quando & quomodo dominus ius habet retentionis animalium inuentorum in suo pascentium, & de praxi huius rei.*
8 *Damnum datum modicum ab equo viatoris necessitate vrgente, vel a pecore deperdito sine culpa domini an resarciendum.*
9 *De iure pascendi in alieno fundo, & iure illius seruitutis, quo tamen abutendum non est præter modum.*
10 *Duo iura pascēdi, viridis pasci & vacui pastus, quodq; vtrumque, & tempus pascendi vacui pastus quod.*
11 *Porci pascuis non debent immitti.*
12 *Abutentes pascuis & saltibus iure priuantur concesso.*
13 *Pascua publica Romana, vnde vectigalia olim dicta agri scripturarii.*
14 *Thoria lex in depascentes agros publicos.*
15 *Pascuorum antiquum vectigal.*

Tot species patrimonii † principis esse possunt, quot & priuati, *viden. tot. titulus, de fundis rei priua. & salt. dom. domus lib. 11. C. titu. 65. & de fundis & saltib. rei dominic. eodem titu. 66. & de agricol. & mancip. domini. tit. 67. & 68. & 70. 71. 73. 74. 75. 76.* Quamobrem de hoc pauca dixisse contentus ero, & prosequar quæ de pascuis & saltibus regiis frequentia sunt. ¶ Iure † ita- 1
2 que qui immisit animalia in pascua, vel syluam, vel saltum principis, si ius non habeat pascendi: illa amittit & fisco dantur. Atque saltuum vel pascuorum procurator, id est, qui curam gerit eorum, si conniueat, & pretio venalem gratiam fecerit, grauissimo subditur supplicio, *l. 1. de fund. & salt. rer. dominic. lib. 11. C.*

3 ¶ Saltus † sunt proprie, pascua loca inculta crebris syluis & dumetis repleta, vt innuit Virgilius, *lib. 1. Geor.*

Saltibus in vacuis, inquit, *pascuntur plena secundum*
Flumina.—

Et Varro, 4. *de ling. Latin. quos agros,* inquit, *non colebant, propter syluas, aut id genus, vbi pecus pasci posset, & possidebant, ab vsu suo saltus antiqui nominabant,* Græci νάπη, *Latini nemora.* Saltus atque pascua, aut sunt priuatorum, aut publica, seu vniuersitatis alicuius.

4 ¶ Generaliter † non licet in pascua alterius siue ea sint fiscalia, siue priuata, pecus pascendi gratia immittere, nec militibus quidem, *l. 2. & 3. de pas. pub. & priuat. lib. 11. C. tit. 9.* quia nec licet fundos alienos inuito domino ingredi sine iure seruitutis, *cap. omnes leges, 1. dist. l. per agrum. 11. de seru. lib. 3. C. ti. 34. Call. l. diuus Pius, 16. de seru. rust. præd. lib. 8. P. tit. 3. Caius, lib. 3. de acquir. rer. domin. lib. 41. P. tit. 1. Iustin. § fera, de rer. diuis.* maxime si prohibeat dominus.

5 ¶ Porro † prohiberi videtur ingressus duobus modis, vel expressa voce, vel signo. Quid vocalis expressa prohibitio sit, palam est: signo vero fit prohibitio, si in ingressu vel limitibus, seu terminis fundi seu prati, crux vel aliud simile, quod dicitur bannum, ponatur vel figatur auctoritate iudicis ordinarii vel territorii, vel ciuitatis habentis imperium merum seu aliam iurisdictionem, cuius indictæ pœnæ aduersus scientes & violantes, bannum habent executionem, *l. fina. de decret. ab ord. faci. lib. 50. P. titu. 9. Notat expresse Petrus Iacobi, in rub. de actio. ex pauperie, §. item notandum, circa finem.* 2. fit inhibitio, si pascua, prata, vel nemora, cingantur fossa, aggere, vel macerie, *l. 3. §. item feras, de acq. possess. lib. 41. P. titu. 2. l. vsufructuarium venari. 69. de vsufr. lib. 7. P. tit. 1.*

6 ¶ Hoc † singulare in pascuis principis, vt animalia inibi inuenta aliena, fisco adiudicentur pro noxa: in aliis aliorum nequaquam receptum, nam tantum dominus animalium, quæ damnū dedere, tenetur illud resarcire, nec domino fundi, lesi ius retentionis animalium datur, sed actio ad damni repetitionem, *Pompo. in l. quamuis alienum, 10. ad l. aquil. lib. 9. P. tit. 2.* Quinimo si quis durius, aut aliter quam suum animal, a fundo suo alienum expellendo & abigendo, lædat, vt si abortum equa abacta fecerit, pro damno tenetur, *Pompon. in l. Quintus Mutius 39. & l. si bouem, 5. ad l. aquil. P.* Habet enim actionem paratam contra dominum animalis, vt de pastu pecoris, cum in suo alienum pecus depascitur, *Iulia. in l. qui seruandarum, 14. §. fina. de præscript. verb. lib. 19. P. tit. 5.*

7 ¶ Fuerunt † tamen qui defendant posse a domino fundi detineri inuentum alienum animal, donec fuerit damnum datum reparatum, vel de eo cautum. Quod & seruatur ex consuetudine diuersorum pagorum, potissimum iuxta Tholosam & approbamus Neratii videtur auctoritate, *leg. ratis, 8. de incen. ruin. & naufra. P.* & Vlpiani, *in l. hoc amplius, 9. §. Neratius, de damn. inf. lib. 39. P. titu. 2.* Suntque expensæ quæ in hac detentione fiunt resarciendæ quoque a domino animalis,

arg.

arg. l. Celsus scribit, 5. §. *sed & si ratio, ad exhiben. lib.* 10. *P. titu.* 4. *l.*
prator ait, 7. § *fin. de dam. infect. in P. l. si non sortem*, 26. §. *si certum,*
de cond. indeb. lib. 12. *P. titu.* 6. Et pro damno dato electio domini
animalis est, vel damnum reparare, vel dare animal pro noxa, *l.* 1.
si quadrup. pauper. fec. dica. lib. 9. *P. eo. tit.* §. 1. *eo. tit. ap. Inst. lib.* 4. *tit.* 9.
Receptum quoque est, vt testandi damni caussa, quis possit homi-
nem repertum in crimine etiam retinere per viginti horas, *Vlp.*
l. capite, 25 *ad l. Iuliam Maiest. lib.* 48. *P. tit.* 5. Et ita probo posse re-
tineri animal nocens, & recludi testationis caussa, & vt damnum
restituatur. Nec pugnat l. quamuis, ad l. Aquil. in P. quæ dicit non
licere includere: etenim hoc verum est, si dominus damnum of-
ferat, vel non licebit ei concludere, vt suum pecus faciat, vel do-
mino interueniat. Hoc enim ad pascua principis solum pertinet,
non priuatorum. Item non licere puto diutius animal includere
sine monitione domini, vt suum recipiat, *d. l. quamuis, ad l. aquil.*
si sciatur, cuius sit animal. Quod si quis ignoret, vtetur consilio
Vlpiani, *l. falsus creditor*, 44. § *qui alienum, de furt. lib.* 47. *P. tit.* 2.
vt proponat palam libellum: se inuenisse tale animal in suo præ-
dio, quod sit restituturus domino damnum soluenti. Quo monito,
& de damno cauenti, id restituere debet, vt alias fuit iudica-
tum, *Parisiis anno* 1546. 6. *Februarii, Papon lib.* 18. *rapsod. arest. tit.*
9. *arrest.* 1. Cautione quippe recepta, probare debet damnum te-
stibus, vel per relationem seu centuram expertorum, qui damna
indicant. sic tuto ad petitionem condemnationis damni accedit;
alioquin enim deficiente in probatione damni capiente, aduer-
sarius recte de occupatione illegitima, vt de furto, aduersus eum
8 conqueri posset. ¶ Inutile † tamen hic non erit annotasse duos
casus, in quibus in suo depascentia animalia pro damno non po-
test retinere, vel damnum repetere a domino eius: primus in via-
tore, si necessitate compulsus, equum in itinere, vel in vicinis pra-
tis pauit, *c.* 1. § *fina. de pac. tenen. lib.* 2. *feud. titu.* 27. puta equo defi-
ciente ob penuriam alimenti, vel ob morbum: & necessitas fa-
ciet licitum quod alioquin prohibitum est, *c. quod non est licitum*, 4.
de reg. iur. apud Gregor. 1. *Machab. cap.* 2. Alius casus notatur ab
Alberico, *in* 2. *par statuta. quæst.* 76. vt dominus animalis non te-
neatur de damno ab eo dato, quando animal deperditum fuisset
sine domini culpa, & depopulatur aliena. Verum ego non sub-
scribo, sed arbitror damnum teneri resarcire, liberari tamē a pœ-
na, quæ vltra damnum domino imponitur fisco, vel domino rei
læsæ addicenda: neque enim æquum esset eu sisse saturum vel
nutritum animal cum alterius iactura, & ita ditari alterius malo
dominum, *l. nam hoc natura, de cond. indeb. in P. l. locupletari, de*
9 *reg. iur. l. iure natura, eod. in P.* ¶ Excipitur † tamen alius casus a
reparatione damni dati in prædia alterius ab animalibus nostris, si
in illis seruitutem pascendi pecoris habeamus, quæ ius tribuit im-
pune, *Vlpian. in l.* 3. *Papin. in l.* 4. *de seruit. rust. prad. lib.* 8. *P. tit.*
3. & acquiritur interdum in rebus dominorum clientelarium ex
cautione traditionis in Emphyteusin nominatim facta, vel alio
titulo, seu præscriptione longissimi temporis, quæ vicem legis
obtineat, *l.* 1. § *pen. de aq. plu. arcan. lib.* 39. *P. tit.* 3. *Pompon. l. hoc iu-*
re, 3. *de aqua quotid. & ast. lib.* 43. *P. tit.* 19. etiam sine titulo. Cum
titulo tamen decem annorum possessione, vel quasi inter præ-
sentes, & 20. inter absentes, *l. si quis diuturno*, 10. *& ibi glo. de-*
clar. si ser. vend. lib. 8. *P. tit.* 5. *& in l. si seruitutes prædio*, 14. *de seruit.*
lib. 8. *P. tit.* 1. Et contra dominum etiam directum, si modo ei tri-
butum, seu census eo nomine præstetur, *Vlpian. in l. venditor*, 14. §.
si constat, commun. prad. lib. 8. *P. tit.* 4. Et ita iudicatum, *Guid. Pap.*
quæst. 563. *Pap. lib.* 14. *rapsod. arest. lib.* 1. *arest.* 3. Nam census eius
præstatio arguit titulum, vt vsurarum præstatio præcedentem
obligationem, *l. cum de in rem, vers.* 6. *de vsuris lib.* 22. *P. tit.* 1. Quæ
10 vera sunt quatenus modus concessus pascendi seruatur. Nam pa-
scendi modi duo, viridis, inquam, pascui, & vacui. *Viride pascuum*
est, quod tempore fructuum conceditur: vt in pratis tempore
quo herbæ virent in fœnumque crescunt. Et in syluis tempore
quo glans est. Ita vacuum, quod excissis fœnis, & collectis glandi-
bus tantum permissum est. Pascua viuentia & virentia, intelli-
guntur in nemoribus & saltibus a die festi S. Michaelis, vsque ad
diem sancti Andreæ. Quare hoc tempore inhibentur his qui tan-
tum vacuum habent pascuum, *Chassaneus in rub.* 14. *des fruitz &*
pasturages. § 4. & 5. *in consuetud. Burgund.* Ex consuetudine Bitu-
rigum pascua viuentia inhibentur in pratis a die annuntiationis
Deiparæ, qui est 25. Martii vsque ad 29. Septembris, §. 4. *de con-*
suetud. Biturig. Quod & alibi statuitur. Marcus Cato in hæc ver-
ba ita scribit, *Cato, lib. de re rust. cap.* 149. *Qua lege pabulum hyber-*
num vendere oporteat, qua vendas, fines dicito. Pabulum vbi acci-
pito. Ex Calendis Septembribus prato sicco decedat, vbi pyrus florere
coeperit. prato irriguo. vbi super inferque vicinus permittet, tum de-
cedito, vel diem certam vtrique facito. Cetero pabulo, Calendis Mar-
tiis cedito. ¶ Ex istis † legibus vtilis erit pascuis iure etiam vicinita- 11
tis extra tempora prohibita, & dummodo prædia vicina non sint
circundata, quæ ita excipi videntur, & dummodo in prata aliquo
tempore porci non immittantur, quia isti rostro radices herba-
rum exarant & eruunt, *in* §. 1. *de consuetud. pradio. in consuetud. Bi-*
turig. ¶ Neque † enim hoc modo vel alio licet, etiam si concessa 12
sit pascendi facultas, abuti rebus seu nemoribus vel pascuis: alio-
quin abutentes priuantur iure, vt iudicatum fuit 3. Non. Iulii
1530. teste Ioanne Lucio, *lib.* 7. *placitorum curia, titu.* 7. *plac.* 1.
¶ Erant † etiam Romæ pascua publica, ex quibus etiam vectiga- 13
lia perueniebant ad ærarium publicum, vocabanturque agri illi
scripturarii, in quibus vt pecora pascerentur, certum æs erat: ita
dicti, quia publicanus scribendo conficit rationem, vt ait Sextus
Pompeius. Et eorum, qui pascua publica conducebant ratio, scri-
ptura dicebatur, vt ait Asconius Pedianus, *in diuinat. Cicero-*
nis. ¶ Eratque † lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum 14
pecora agros publicos depascerent, *Cicero* 2. *de oratore.* Ouidius
floreales ludos olim curatos & exhibitos tradit, ex pecunia, quæ
ex mulctatione eorum, qui pascua depascerentur, colligebatur.
Refertque primum libera fuisse pascua, postea in publicum re-
dacta aliqua, & inde vectigalia exhibita, his verbis, *Ouid.* 5. *Fast.*

Dic Dea, respondi, ludorum quæ sit origo:
Vix bene desieram, rettulit illa mihi.
Cetera luxuria nondum instrumenta vigebant,
Aut pecus aut latam diues habebat humum.
Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est:
Sed iam de vetito quisque parabat opes.
Venerat in morem populi depascere saltus,
Idque diu licuit, pœnaque nulla fuit.
Vindice seruabat nullo sua publica vulgus,
Iamque in priuato pascere inertis erat.
Plebis ad ædiles perducta licentia talis
Publicios, animus defuit ante viris.
Rem populus recipit, multam subiere nocentes,
Vindicibus laudi publica cura fuit.
Multa data est ex parte mihi magnoque fauore,
Victores ludos instituere nouos.
Parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes,
Vtile nunc iter est, publiciumque vocant.

¶ Scribit † & Plinius, 18 *cap.* 3. etiam tunc id suo tempore in ta- 15
bulis censoriis: pascua dici omnia, ex quibus populus reddi-
tus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Pascua vniuersita-
tis cuiusdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tantum communia sunt,
qui eiusdem sunt municipii, vel qui ius alio modo sibi quæsierint.
Sic enim fuisse communia in diuisionem agrorum, pascēdi caus-
sa, tradunt Agennius, *Vrbicus & Flaccus, de conditionib. agrorum.*
Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen postea priuati sibi aliquando
vsurparunt & inualuerunt per potentiam. Data & compascua do- 1
minis directis, aliquando colonis agrorum, & clientibus censua-
libus, sub censu certo annuo, certis legibus & conditionibus, quæ
placuerunt in traditione.

De Syluis & Nemoribus. Cap. 16.

1 *Ius regium, & in syluas.*
2 *Cura nemorum & inter summæ politiæ curas, ob securitatem itinerum & vtilitatem communem consulibus etiam commissa.*
3 *Iura regis in saltibus Normanicis, tertium, & Dangerium in Gruaria.*
4 *Compendia quoque Romanis alim fuisse ex syluis.*

IVs regium in syluas quoque porrigi nemo dubitabit, qui legit, 1
curam syluarum & nemorum in politiæ generæ bene constitu-
to summam fuisse, & ideo præfectos esse eis constitutos peregri-
nos, vt notat Aristot. *lib.* 6. *Polit. c.* 8. *& lib.* 7. *c.* 12. & vt Virgilius,
Bucol. Eclog. 4.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Siue ad securitatem referas publicam, siue ad vtilitatem & com-
modum publicum, quorum cura principis est, *l.* 3. *de offic. praef. vi-*
gil. lib. 1. *P. titu.* 15. ¶ Nam † & concedebant Consulibus, licet 2
prouincia, & curam syluarum & itinerum, *Sueto. Tranquil. in Iul.*
Cæs. c. 19. quia, inquit Philip. Beroaldus, *in praud. in c. Tranquilli.*

loca sunt latrocinijs exercendis accōmodata, vt ita a consulibus repurgarentur, fierentq́ loca viatoribus tutiora. Nam & syluæ ideo latrocinijs suspectæ, publico præsidio obtineri consueuerant, vt innuit Iuuen.

Armato quoties tutæ custode tenentur
Et pontina Palus, & Gallinaria sylua.

Fuerunt & syluæ publicæ curæ, ad deligendam & conseruandam materiam vsibus publicis necessariam, sicuti Lampridius memorat, *in Alexan.* Alexandrum Cæsarem in publicos vsus thermarum eas deputasse. Ita Veneti præfectum constituunt syluis, ne materia desit ad naues conficiendas, *P. Crinitus.* Salomon rex ideo petiit a rege Tyriorum Hiramo, ligna cedrina & abiegna, 3. *Reg. c. 5.* tanquam ab eo, in cuius manu syluæ regni essent. Et Neemias ædificaturus Hierusalem, petiit ab Artaxerxe epistolam ad Asaf custodem saltus regis, vt daret ligna, *Esdra, c. 2.* Ex lege Ludouici & Clotarii de syluis, & ibi dicitur, de forestibus nouiter instituendis, sic scriptum, *l. 4. legis Francica c. 19. vt quicumque illas habet dimittat, nisi forsan in iudicio veraci ostendere possit, quod per iussionem siue permissionem domini Caroli genitoris nostri eas instituisset, præter eas quæ ad nostrum opus pertinent, vnde nos decernere vo-*
3 *lumus quicquid nobis placuerit.* ¶ *Ius † regium est monarchæ nostro Gallico, in saltibus Normanicis, vulgo vocabulo, Tiertium & Dangierum, cuius canon consistit vt in aliis, in quibus ius habet in arborum casura, glande, pascuis, & aliis similibus cōmodis, insque Gruariæ. Ea de caussa, ne fraus fieret canone instituti præfecti Gruarii, viridarii, custodes saltuum, aliiq́ quibus syluarum procuratio demandata.* Sunt & hac de re constitutiones regiæ, quæ late de horum cura & iurisdictione & redditu tractant, *des eaux & forestz,* a Fran-
4 cisco 1. & Henrico 2. editæ. ¶ Et † olim quoque de syluis compendia publica fuisse constat ex Iuuenale, dum ait, *Satyr. 3.*

Nunc sacri fontis nemus & delubra locantur
Iudæis, quorum cophinus, fœnumq́ supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere iussa est
Arbor, & eiectis mendicat sylua camœnis.

De Compendiis fiscalibus pœnalibus. Cap. 17.

1 *Male quæsita & retenta fisco danda, & confiscata in pœnam, enumeratiq́ casus, quibus bona delinquentium in fiscum deponuntur seu confiscantur, & quando filiis reseruetur legitima.*

2 *Quæ detrahantur a bonis confiscatis.*

3 *Nouissimo iure cessat confiscatio, exceptis paucis criminibus enumeratis. Nec in Aquitania nisi raro confiscatur. In Gallia contra, confiscato corpore confiscantur bona, reseruata vxori & liberis rei quadam portione.*

4 *Bona confiscata in quibus criminibus quærantur dominis iurisdictionalibus, & quando soli Regi.*

5 *Quando confiscatio bonorum a iudice laico facta non tollit ius patronatus rei.*

6 *Defertur fisco duplum pretii emtionis ementis domum vt demolihatur: Item bona desistentis ab accusatione, pretium rei litigiosæ venditæ: & ex aliis caussis, quæ enumerantur.*

1 Ditatur † fiscus quoque ex pœnis, vel pœnalibus compendiis: Nam in primis male quæsita & retenta, fisco adduntur, *l. in heredem. §. de calum. lib. 5. P. ti. 6.* vnde illa parœmia, quæ non capit Christus, rapit fiscus, *ca. maiores, 16. q. 7.* 2. Res magni pretii, a fisco minoris emta, fisco adiicitur, *l. 1. de iure fisc. P.* si fraus emtoris interueniat consulto, non aliter, *l. 1. de fide instru. & iur. hast. fiscal. lib. 10. C. l. si minoris pretio. 3. de iur. fisc. lib. 10. C.* 3. Bona monopolantium, *l. vni. de monopol. lib. 4. C. tit. 59.* 4. Bona eius qui rusticanum ad obsequia sibi præstanda iure mācipii compulit, aut bouem aut seruum eius in vsus proprios conuertit, *l. 2. ne rustica ad vllum obsequium deuocen. lib. 11. C. tit. 54.* 5. Bona sortilegorum & maleficorum, *l. 3. de malef. & mathema. lib. 9. C. tit. 2.* rapuerit, *cap. ex tenorum, de sortileg.* 6. & Damnatorum crimine, quod habet pœnam capitalem, in insulam deportationem & relegationē cum bonorum ademtione, *l. 3. § fin. ad l. Cornel. de sicar. lib. 48. P. tit. 8.* vbi & crimina enumerantur eius pœna, & in *l. 4. eius tit.* 7. Reorum quoque olim ex crimine falsi vel quasi falsi, *Martia. in l. 1. § fi. ad l. Cornel. de fals. lib. 48. P. tit. 10.* 8. Tutoris pupillum corrumpentis, *l. 1 si quis eam cuius tut. fuer. corruperit, lib 9. C. tit. 10.* 9. Hæreticorum bona quoque deferuntur fisco, *Manichæi, l. 4. de hæret. lib 1. C. tit. 9. In nocen. § In c. vergentis, de hæret.* 10 Apostatarum antea, *l. 1. de apostatis, lib. 1. C. tit. 10.* quæ postea successoribus reseruata fuerunt, *l. apostatarum, C. eod.* 11. Publicantur bona damnatorum de vi publica, *l. 1. ad l. Iul. de vi publ. P.* 12. Tertia pars quoque damnatorum de vi priuata, *l. 1. ad l. Iul. de vi priuata.* 13. Bona redeunt ad fiscum, si ex præuaricatione aduocati vel procuratoris sui victus fit, *l. 1 de sent. aduer. fisc. retractan. lib. 10. C. tit. 9.* 14. In summa iure Pandectarum & Codicis, bona eorum, qui capite damnati sunt, ad fiscum pertinent, reseruata quadam portione legitimæ liberis, *Callistra. l. 1 & Paul. in l. fin. de bon. damn. lib. 48. P. tit. 20. Grati. & Theo. & Valentinia. in l. si deportatus, de bon. proscr. lib. 9. C. tit. 49.* nisi mater deportata esset: nam tunc filiis, Diocletia. & Maxim. legitimam non dant, *l. de bonis, 6. de bon. proscript. eod.* Solebant Romani bona publicare, id est, in vsus publicos redigere, quos maximis criminibus damnabant, vt docet pluribus exemplis Alexand. ab Alexandro, *l. 3. genialium dier. c. 12.* & eorum quoque qui metu pœnæ criminis mortem sibi inferebant, *l. 2. & 3. de bon. eor. qui mor. sibi consc. l. parricidii, 8. ad l. Pom. de parric. lib. 48. P. titu. 9.*
¶ Notandum † tamen condemnato filiofamil. de crimine, vbi 2
confiscatio locum habet, viuente patre nec legitimam eius confiscari, nec bona castrensia vel militiæ gratia a patre concessa secundum Alexandrum imperatorem, *in l. si filiusfa. 3. de bon. proscr. C.* quia & præmatura est petitio legitimæ ante mortem patris, *in l. 1. § si impuberi, de collat. bonor. lib. 37. P. tit. 6.* Nec veniunt etiam in confiscationem, sed detrahuntur a bonis confiscatis quæ ante condemnationem donata sunt, paraphernalia vxoris, & alia donata filiis, *Archad. & Hono. l. si quis posthac, 9. de bon. proscript.* etiam si post contractum capitale crimen, fiant istæ bonorum distractiones, dummodo in fraudem fisci scienter non fiant, *l. post contractum, 15. de donat. lib. 39. P. tit. 5.* & nisi commissum fuisset crimen perduellionis vel læsæ maiestatis, post quod donationes etiam perfectæ ante condemnationem a reo, factæ a fisco reuocantur, *l. donationes, 32. § perfecta, eod. de donat. l. pen. & fin. ad leg. Iul. maiest. lib. 9. C. titu. 8.* Si mulier quoque deliquisset nupta, in eo caso quo maritus lucratur dotem vel partem eius, dos non datur fisco, sed apud maritum remanet, perinde, ac si duraret matrimonium, *Callistra. in l. quinque legib. 3. Paul. in l. & omnes, 4. Vlpia. in l. sed ea lege 5. de bon. damnat. P.* ¶ Nouissimo † iure nouellarum ex- 3
ceptis quibusdam criminibus non confiscantur bona, *authen. bona damnatorum, C. de bon. proscr.* Excepta crimina sunt vtriusque maiestatis, & diuinæ, *ca. cum secundum leges, de hæreti. in sexto, l. Manichæos, 4. eodem C.* & humanæ, *l. quisquis, l. penult. & fin. ad l. Iul. maiest. C. d. l. donationes, § perfecta, de don. P.* raptos, *ca. si quis rapuerit, 27. q. 1.* & alia plura, de quibus videndus Boërius, *decis. 264.* In Aquitania ob crimen nulla confiscatio regi ob priuilegium, quod illi concessit anno domini 1337. secundum quod iudicatur, *Papon, lib. 24. rapsod. arestor. tit. 2. aresto. 2. Imbert. Manuali, de pœn. pecunia. abrogat.* nisi tam atrox fuerit delictum, nempe comprehensum in authentica bona damnatorum de bon. proscript. C. At generali consuetudine Galliæ confiscato, vt dicunt, corpore, confiscantur & bona, reseruata vxori & liberis quadam
portione. ¶ Cediteque † huiusmodi confiscandi ius & confiscatio 4
dominis, in quorum iurisdictione bona confiscanda sita sunt: exceptis criminibus priuilegiatis, nempe Hæreseos, falsæ Monetæ, immiouræ Maiestatis, ob quæ crimina bona deferuntur fisco regio, vt scribit Mansuerius, *in sua praxi titu. de pœn. § item aduertendum, & in consuetu. Burgundia, § 2. tit. des confiscations, & ibi Chassan.* ¶ Facta † tamen confiscatio a iudice laico, non priuat re- 5
um iure patronatus: quia hoc est extra forum, & iurisdictionem laici, vt notant aliqui, *glo. in cle. pastoralis, ante § cæterum, in verbo subiecta, de senten. & re iud. in Clementin. Martin. d. Caz. arius Laudensis tractat. de fisco num. 3.* quamuis alii distinguant, *glo. in ca. filius, 16. q. 7.* vt ademtione partis bonorum, ius patronatus non perdatur, contra si omnia adimantur, quod verius credo: quia ius patronatus transeat cum vniuersitate bonorum, si ei adhæreat nec excipiatur, *c. ex literis, de iur. patron.*

¶ 15. In † fiscum defertur duplum pretii, quo quis emit do- 6
mum, vel villam, vt eam demoliretur, *Paul. l. senatus, 52. de contra. emt. lib. 18. tit. 1. l. 1 de iur. fisc. P. l. 2. de ædifi. priua. lib. 8. C. tit. 10.* Male affectus enim in rempub. visus est, qui spe aliqua particularis commercii & pretii, patitur publicum aspectum deturpari. Sic enim siue spe lucri patiatur res suas deturpari, vel alia ratione demoliatur, hac lege non vincitur, *l. cetera, 43. § item quæri, & § sed & si quis, de leg. 1. lib. 30. P. tit. 1.* Ad decus tamen vrbis pertinet ædificia non derelinquere, *l. prætor ait, 20. § interdictum, de oper. nou. nunciat. lib. 39. P. tit. 1.* cum deformetur ruinis, *l. fin. ne quid in loc. pub. lib. 43. P. ti. 8.* Licet tamen vnicuiq; in eadem ciuitate ex vna domo in aliā materiam transferre, *l. si quis, de ædif. priua.* 16. Ad fiscū pertinet, quę quis viui cognati ignorantis bona vel partē bonorum.

norum, tanquam iam heres, & postea successit, nam ea tanquam ab indigno auferuntur, *Marcian. in l. 2. de his quib. vt indign. lib. 34. P. titul. 9. l. quidam. § fin. & l. sequen. de donatio. in P. l. fi. C. de pact.* 17. Pœna pecuniaria accedit fisco eius qui ab accusatione recessit, *l. 1. de iur. fis. P. l. 2. § si quis autem ab accusatione, ad Se. Turpil. lib. 48. P. tit. 16.* 18. Defertur fisco rei litigiosæ, pendente lite venditæ scienter, pretium & tantundem, exceptis alienationibus caussa dotis, & iure transactionis vel diuisionis, vel legati, vel fideicommissi, *l. fin. de litigio. 8. C. titul. 37.* 19. Ex contractu priuato potest quæri fisco, & pœna quæ soluenda fisco inseritur compromisso, nisi stetur arbitrio, *l. 1. de iur. fisc. in P. Rebuf. in commentar. ad regias constit. tractat. de arbit. & arbitr. arti. 1. gloss. 13. nume. 12. & sequentib.* 20. Accedit fisco pœna quæ debetur ex contractu inito contra prohibitionem, *vt in l. fi. de contract. Iudi. lib. 1. C. tit. 54. l. auferitur. 46. § quod a præside, de iur. fis. P. cum similib. ibi not. in verbo vendicatur, l. 2. de iis quib. vt indig. in P. l. mercatores de commerc. & mercat. C.* 21. Et fisci sunt mulctæ pro pœna impositæ, *l. mulctarum seu etia compendia. 5. de mod. mulctand. lib. 1. C. tit. 55. l. consiliarios, l. tertia. de assessor. lib. 1. C. tit. 52.* 22. Pœna fraudantis vectigal legitimum, confiscatio est, cum incidit in commissum, *l. commissa 14. de publica. lib. 39. P. tit. 4. cum similib.* nisi per quinquennium rem in commissum venientem fiscus non petierit, postea enim qui fraudauit vectigal, tutus erit, *l. 2. de vectig. & commiss. lib. 4. C. tit. 61.* 23. Domus in quam aliquid ex sepulcro violato delatum est, consentiente domino, fisco adiudicatur, *l. secunda. de sepulc. viola. C.* cum pœna 20. librarum auri, quam soluunt violantes, *l. 3. C. eod.* 24. Qui in baltheis & equestribus frenis aurius fuisset lapides pretiosos inserere veluti Iacinthos, margaritas, fisco quinquaginta libras auri debebat. Et qui cultum imperatorium ex auro vsurpasset, vel fabricando, vel deferendo, centum librarum auri mulcta damnabatur fisco, pœna quoque imminente capitali, *in l. vnic. nul. lic. in freuis & inque. &c. lib. 11. C. tit. 11.* 25. Iudex qui noluerit audire eum, qui se docere paratus est, immunem a functionibus publicis, debet fisco 30. libras auri, apparitor 50. *l. 2. de offic. ciuil. iudic. lib. 1. C. tit. 46.*

De Compendiis ex pœna eorum, qui ciuitates suas relinquunt. Cap. 18.

1 *Curialis rure in fiscum delato, in quod relicta ciuitate sua se contulisset priuabatur: Et ibi de amore in patriam, & de bono ciue.*

2 *Ciues reparare domos, quas in ciuitatibus habent, coguntur, aut ædificare de nouo.*

3 *Decuriones ex ciuibus delecti munera obibant: & ibi decurionibus, & decurionibus & decuriis, & quid curia, & curiales. Et num. 5.*

4 *Corporati vrbis Romæ nec rus, vt nec curiales, se poterant habitandi caussa conferre. Valens Christianos prosecutus odio.*

6 *In duabus ciuitatibus posse quem incolam esse, & vtraq. ad munera cogi subeunda.*

7 *Quid faciat ciuem alicuius ciuitatis.*

1 SI† ciuitatis cuiusdam curialis, id est, in numerum magistratuum relatus ciuitatis immemor rus habitandi caussa se conferebat, eo quod ob rusticanum fundum ciuitatem contempsisset, fundo priuabatur, quod fisco quærebatur, *l. 1. de decurion. l. vnica. si curia. relict. ciuit. rus habi. &c. lib. 10. C. tit. 37.* Et existimati impii, qui patriam contempserint, potissimum qui personam in ea gerunt publicam, quales ii curiales curiis & populo præpositi munerum ciuilium dispensatores, quibus satis est, si inseruiant, vt ait Augustus *l. curialis, 11. de decurio. lib. 10. C. ti. 31.* Aulus Gabinius trib. pleb. suadens Pompeio recusanti bellum contra Pyratas, *o Pompei,* inquit, *mihi & patria concede cui & natus es & educatus, teque eius commodis inseruire oportet, eius caussa nullos labores, nulla pericula subterfugere, sed etiam, si res in feras vt moriendum sit, pro ea quouis mortis genere, Dion. Cassius, lib. 36. Histor. Roma. firmat hoc Cice. 4. ad Herennium. Omnis peregrinatio,* vt ait Cicero *ad Mar. Calium lib. 2. epist. famil. obscura & sordida est iis, quorum industria in patria potest esse illustris.* Et rursum *Cicero in Vatinium Ciuis est is qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos & incolumes desiderat.* Et hic argumenta plura peti possunt a loco communi dilectionis patriæ, & obedientiæ quæ iuris naturalis seu gentium est, *l. 2. de iust. & iure.*

2 ¶ Cui† & addo ciuem non probe dici, si vnitatem illam ciuitatis a qua ciuis est, curare recuset, etsi inde seorsum secedat. Quamobrem & Cæsares in curiales & ciues præclaram hanc legem statuerunt his verbis, *l. singulas um, 8. de ædifi. priuat. li. 2. C. tit. 10. Singularum vrbium curiales omnes monet, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt domos. vel de nouo ædificare coguntur: vt hæc semper munus inseruiture, & auctiori propriarum frequentiam ciuitatum. Possessores vero, qui nouerunt curiales in vrbibus in quibus domos possident, easdem domos diu vastas neglectasque reparent, indicta ea ad conseruandum hoc præceptum auctoritate retinenda.* Non enim omnes habitatores alicuius ciuitatis curiales erant, sed dignissimi ex illis meritis & facultatibus, ad subeunda patriæ munera eligebantur, *l. ad subeunda. 46. de decurio. lib. 10. C.* ¶ Et† decurionum & curialium publica fuisse munera constat ex Liuio *in 1.* & Dionysio Halicarnasseo *in 2.* Sed apertius ex Pomponio Læto *libr. de magistr. in princ. Multitudinem,* inquit, *Romulus vel secundum alios Seruius Tullius in partes tres quas tribus appellauit, & tribuum duces, tribunos: ipsas autem tribus singulas in triginta partes diuisit, quas curias dixit: quoniam earum cura respublica sententiam expediebat, indeque lata a regibus quædam leges curiatæ dictæ. Curiarum præfectos, Curiones dixit. diuisit & singulas curias in decurias, id est, alias decem partes, quas iam proposita decuriones.* Possunt etiam dici *curiales,* qui lecti ex curiis in senatorium ordinem reducti erant, vt actitatum est ante primum interregnum, teste Fenestella *libr. de magistratibus, capit. 4.* Et senatus quoque curia dicebatur: quia ille rempublicam curat, quemadmodum & curiæ a curia dictæ secundum M. Terentium Varronem *5. de lingua Latin.* Accipitur & curialis in hoc exemplo, quo is prohibetur ciuitatem suam relinquere, pro decurione & præposito curiis: nam eadem prohibitio quæ fit curiali, *in l. 1. si curial. &c. lib. 10. C.* fit, & decurioni a Pomponio Iurisconsl. *l. 1. de decurion. libr. 50. P. titul. 2.* 3

¶ Quod† & ad corporatos vrbis Romæ producendum est, cum & ii ciuitate donati, suffragiis possent ad munera decurionum peruenire, & eisdem functionibus subiiciantur. Quare nec illis licet extranea vel peregrina loca incolere, & si fecerint ad vrbem retrahuntur, *l. 1. de priu. leg. corp. vrb. Romæ. libr. 11. C. titul. 14.* Quod & stricte iussit obseruari Valens Cæsar, vt ab eremo Christianum curialem ad munera reuocauerit, *l. quidam ignauiæ 16 de decurion. lib. 10. C. titul. 31.* Quanquam hic non zelo publico fecerit, sed odio Christiani nominis, quo flagrabat, nam & hic persecutus est ecclesiam Dei, *Paul. Diacon. lib. 11.* & plures Christianos Gothis obiecit occidendos, alios quoque 80. episcopos ad se missos legatos, cum nauibus incendit, vt scribit Sozomenus *libr. 5. capit. 14.* & Greg. Nazianzenus *in Monod. s.* & alii. 4

¶ Alciatus† *lib. 1. iur. parerg. capitul. 26. & in l. pupillus. 19. § decuriones, de verborum significat.* existimauit curiales esse, ex decurionibus & principalibus ciuitatis cuiusque electos, qui munera omnia sustinere cogebantur, & ab aliis exigere. Vtcunque tamen res se habeat, exploratum est, curiales municipalibus muneribus obstrictos esse, & ideo prohibitum illis iure, ne se alibi transferrent, ne desertores officii impositi essent. 5

¶ Sed† si quis non adhuc decurio in aliam ciuitatem se conferat, verum est ciuitatem illam secundam, quæ plurium est, non confiscari. Ceterum placuit huiusmodi incolam, vtriusque ciuitatis muneribus posse affici, si quando visum sit municipibus, *l. 1. & final. de municipib. & originar. libr. 10. Cod. titul. 38. Paul. in l. incola. 29. ad municipal. libr. 50. P. titul. 1.* Potest namque municeps originarius, qui munere aliquo non fungitur alibi transferre domicilium libere, *l. 1. de incol. libr. 10. Cod. titul. 39.* Et ibi esse etiam incola, qui talis erit, si intra mœnia ciuitatis, vel intra saltem pomœria habitet, *l. 3. de incol. eod.* Non enim incolam facit habitatio intra territorii ciuitatis fines sola, neque is ad subeunda munera cogi potest ibi. Ceterum si eodem [illegible] duarum ciuitatum incola, in vtraque ad munus vocetur, vel ad decurionatum, vel ad alium honorem, præfertur ciuitas originaria, *Paulus in l. libertus. 17. § præscriptio, ad municip. libr. 50. P. titul. 1.* Alterius enim ciuitatis incola, potest in loco originis fieri consul, *l. priuilegio. 6. de incol. libr. 10. Cod. titul. 39.* 6

¶ Ciues† in summa facit, origo, manumissio, allectio, adoptio: incolas domicilium, municipes quoque origo paterna, *l. ciues. 7. de incolis. libr. 10. Cod. l. 1. ad municip. in P.* 7

De compendio fiscali ex cælibatu. Cap. 19.

1 *Cælibes antiquitus certam pendebant ærario pecuniam ex lege, cuius auctores Camillus & Posthumius censores: & [illegible] libr.*

2 *Quomodo intelligenda illa lex cœlibatus.*
3 *Sublata pœna cœlibatum postea.*

1 DEferebatur † antiquitus ex lege in ærarium certa pecunia
& mulcta indicta & exacta per censores a cœlibibus: aucto-
res eius feruntur Camillus & Posthumius, *Val. Max. li. 2. cap. 4.*
Nam lex quæ vetabat cœlibatum, transtulit etiam castigatio-
nem ad censores, *Cicero 3. de leg.* Plato fere eandem legem ita
sanciuit *6. de legib. Si quis vixit in ciuitate sine connubio, & egerit
triginta quinque annos singulis annis, si de maximo censu est, drach-
mis centum mulctetur. si de secundo, septuaginta: si de tertio sexaginta,
si de quarto, triginta.* Verum Plato illam pecuniam non ærario,
2 sed Iunoni consecrari iussit. ¶ Quæ † leges probabilet aliqua ra-
tione erant, in illis qui caste viuere non poterant, & melius sit
nubere quam vri, *1 ad Corinth. 7.* vel habita ratione temporis, in
quo ob bella propemodum periturum genus erat hominum,
nisi generatione repararetur, quod fit per nuptias legitime, *§. 1.
de nupt. in auth.* Porro nec matrimonium imperatum virginita-
tem vouentibus perpetuam satis docuimus in Artis mirabil.
syntaxib. etiam apud gentiles, apud quos vestales & aliæ virgines
erant summo in honore, *docuimus lib. 40. Syntax. art. mir. cap. 11.*
3 ¶ Et deinceps, † postquam in mœchos iusta constituta vindicta,
& cum lex Dei innotuit euangelica, cœlibatus approbatus &
laudatus est castus. *prior. ad Corinth. 7.* sublatumque vectigal &
pœna cœlibibus, & qui liberos non habebant imposita, etiam
iure ciuili, *l. 1. de infirman. pœn. cælib. & orb. lib. 8. C. tit. 58. Sanci-
mus,* inquit Iustinianus, *§. sancimus de Lenonib. in auth. col. 3. tit. 2.
omnes fœminas secundum quod possunt, castitatem agere, quæ etiam
sola Deo, cum fiducia possibiles sit, animas hominum præsentare.* Nu-
ptiæ terram implent, virginitas paradisum, *cap. nuptiæ 32 quæst. 1.*
Et ita futurum esse in ecclesia Dei prædixerat Dauid, dicens,
Psal. 44. & ibi ita Euthymius, adducentur regi virgines.

De aliis pœnis deferendis fisco. Cap. 20.

1 *Auri libram fisco pendit occupans ex grege Principis equum, &
pœna arboris lami eo succidentium eadem refertur. vel eorum
qui ex syluis Principis cædunt vel emunt.*
2 *Licebat exponere liberos lege Romuli quomodo, & de abolitione
legis, & de pœna.*
3 *Aliæ caussæ proscriptionis bonorum.*

1 IN fiscum † etiam defertur pœna libræ vnius auri, ab eo qui ex
armento vel grege Principis, equum vel equam occupauerit,
neque reddiderit ad vocem præconis quærentis: si duos vel du-
as, duarum librarum: sic pro singulis vnam libram auri præbe-
bit. Quod si ex aliis gregibus, sex vncias auri nisi sponte obtule-
rit, *l. 1. de greg. domi. lib. 11. Cod. titul. 75. l. 2. de his qui se defer. libr. 10.
Cod. tit. 13* Ementes & vendentes ex arboribus lucorum Daph-
nes in Syria, vel Persides in Ægypto 50. libras auri fisco debe-
bant, *l. 1. de cupress. libr. 11. Cod. titul. 77.* Item qui cupressos etiam
sponte lapsas in syluis Principis transtulit propria auctoritate,
vel exciderit etiam si alias nouellas subrogauerit, obnoxius fisco
50. librarum auri pondo, *l. 2. eodem titulo.* Cautum de arboribus
& syluis Principis in Gallia constitutionibus propriis regis. ¶ In-
2 uenimus † etiam inter leges Romuli eam, quę necessitatem co-
lonis imponit educandi quicquid illis nasceretur masculum: e
filiabus autem primogenitas: nullam autem prolem occari per-
misit minorem triennio, nisi si quid inutilum, aut alioquin pro-
digiosum in ipso partu esset editum: tales enim fœtus exponi a
parentibus non vetuit, sed iudicatos prius quinque viris proxi-
mis vicinis, & illis quoque exponendos esse visum fuisset. Con-
tra autem legem committentium præter alias mulctas, etiam di-
midium bonorum addixit ærario, *Dionysius Halicarnasseus lib. 2.*
Hodie tamen vt suo loco latius traditur, & ius necis & exponen-
di in liberos prohibetur. & iussum vt quisque sobolem suam o-
mnem cuiuscunque sit generis & fortunæ nutriat, *l. 2. de inf. ant.
expo lib 8. Cod. titul. 52. l. nec filium 9. de patr. pot lib. 8 Cod. tit. l. 47.*
Imo & iure Pandectarum, qui partum non agnosceret, extraor-
dinario iudicio coercebatur, *Paulus in l. 1. § pœna de liber. agnosc.
lib. 25. P. titul. 3.* Proscribantur & bona eorum, qui spectaculis,
diebus festis potissimum dominicis interfuissent, quive die do-
minico actus iudiciales exercuissent, *l. final de feriis, libr. 3. Codic.
titul. 12.*

3 ¶ Sunt † & aliæ caussæ proscriptionis. quæ, cum de crimini-
bus agetur, apparebunt, ex quibus ditatur ærarium. Atque hæc
pauca exempli caussa nunc sufficit monuisse, cetera ad propria
telego loca. Compendia quoque alia propria infinita fisci sunt,
quæ priuilegii nomine illi concedunt, quæ cum fuse sint ab aliis
tractata, conuolueo cum & tractatum ediderit de fisco & fisci pri-
uilegiis Lucas Parmensis. Tractat & Castrensis *in l. fin. de priui-
leg. fisci. C. Interpretes in tit. de sententiis aduersus fiscum non retra-
ctandis. lib. 10. C.*

De Ædificiis & Operibus publicis seu vniuer-sitatis. Cap. 21.

1 *Ædificia publica magnificentius quam priuata olim exstructa.
Valerius Publicola eminentes ædes, ne offenderet populum, in
plana submisit. eod.*
2 *Nouum opus publicum non debet incipi, priusquam ceptum
perficiatur.*
3 *Ædificans opus publicum de vitio intra quindecim annos tene-
tur, se suosque obligat.*
4 *Ædificium priuatum publico non iungendum, intra 15 pedes,
vel iuxta horrea publica 100. pedum, omni præscriptione ces-
sante.*
5 *Super ergasteria publica licet ædificare.*
6 *Qui contribuunt ædificiis publicis, & qui non.*
7 *Quibus liceat titulos suos, operibus publicis inscribere vel affi-
gere.*
8 *Præterea & loca publica non possunt, quam a publicis personis
habitari.*
9 *In palatiis non licet priuatis nuptias & conuiuia celebrare.*
10 *In summa enumerata omnia opera publica.*

APud † antiquos cura erat maxima ornare & magnifice con- 1
struere ædificia publica, templa, portus, & similia: particu-
lares autem ædes, quantumuis essent præstantiorum virorum,
non magis quam vicinorum, apparere, vt ait Demosth. *in Orat. de
respu. ordin. & aduersus Aristocra.* Et Valerius Publicola ne specie
arcis offenderet populum eminentis ædes suas in plana submi-
sit, *Plin. l. 15. de vir. illustr. Diony Halic. lib. 5. Plutar. in eius vita. Va-
le. Max. lib 4. c. 1. & alii.* ¶ Opera † publica omnibus prosunt, & 2
ideo maxime cura adhibenda est, vt ea pulcra, & solida, tuta, &
magnifica sint. Leges itaque eo diriguntur, atque ne prius no-
uum incoetur quam vetus perficiatur, saltem sine Principis li-
centia, *l. 4. & l. nemo. 12 & l. fin de operib. pub. li. 8 C. tit. 12. l. 3. 15. 16.
17. 19. 21. 27. & 29. eo tit in 15. lib C. Theod. tit 1.* Et proinde ex pe-
cunia legata ad opus nouum, prius potest refici vetus, si alia pe-
cunia non sufficiat, & satis sit operum publicorum, *Calistrat. l.
pecuniam 7. de oper. publ. li. 50. P. tit. 10.* ¶ Et † vt solida sint opera, 3
qui ædificat de vitio ædificii tenetur intra quindecim annos. *l o-
mnes. 7. C. de ope. pub* extra casus fortuitos Curatorque operis
non tantum se, sed & suos obligat heredes, & ob cessionem *l. 1.
eod P.* ¶ Vt autem tuta sint, cautum ne quis priuatus iuxta opera 4
publica ædificet. vt circa theatra vel amphitheatra, *l. 3. eod. P.* Et
ædificia diruuntur ob metum insidiarum vel incendii, *l. ad. ficia.
13. C. eod.* relicto spatio quindecim pedum inter hæc & priuata
opera *l. si cuius 9 & l fi. C. de ædif priuat.* Et si iuxta horrea publica,
centum pedum *l. 4. de oper publ in Cod. Theodos* omni præscripti-
one etiam reiecta, *l. præscriptio, eodem C. Theodos.* ¶ Permissum 5
tamen † aliquando super ergasteria publica ædificare. *l competi-
mus. 9 eo. tit. C. Theod.* Quin si opus publicum ædificandum con-
ceditur interdum, & diruere priuata ædificia. dummodo valo-
rem 50. librarum non excedant. non alia, *l. si quando 8. C. de operib.
publ. in C. Iustini. & in l. 3. eo. ap Theodos.* ¶ Magnifica † porro vt 6
sint, cauetur primum, omnes sine exceptione contribuere de-
bere, *l ad portus. 6 eod. C. Iust. l omnes. 11. C.* ¶ Excipiuntur alicubi 7
senatores *l. 5 eod tit. in C. Theodos* De hinc vt in operibus publicis
publico sumtu exeiratis, nemo præterquam Princeps titulos su-
os vel nomen scribat *l. 3. & l. si quis. 9 eod. titul. in C. Iustin* Impen-
sis tamen tunc accepto ferendis curatoribus, *l. 2. eod. C. Iust. in.*
dummodo rationes reddant præsidibus prouinciarum, & aliis
viris spectabilibus *l. vn. de rat. operum, pub* nisi quis suis sum-
tibus ædificauerit opus publicum, tunc enim permittitur no-
men suum inscribere volente populo *l. 2. & 7. de oper. pub. P* Non
tamen reparanti suo sumto eius nomen qui ædificauit suo quo-
que sumtu licet delere, sed suum tantum subiicere, *d. l. 7. P* ¶ Ad 8
magnificentiam † quoque pertinet. ne prætoria, loca publica
aliis quã publicis personis, concedentur inhabitanda, *l. 3. de oper.
pub. in C. Iust.* Domus Principis basilica & palatiũ plerũq; dicitur,
in quo tantũ habitare debent post Principem qui eius vsibus in-
seruiũt, & alii excludi, & ei ædifi. incongrua dirui. *l quęcunq; 16 de
oper. p.*

operib.pub.lib.8.C.tit.12.l.vni.de palat.& domib.demin.lib.11.C.tit.76. Iubet Leo Cæsar in ciuitatibus in quibus palatium est, alibi quam in eo ne habitet rector prouinciæ, vt habitandi ratio, saltem curam ædificii suadeat, *l.penult.de offi.recto.prouinc.libr.1.C.*
9 *tit.44.* ¶ Non † licet item in basilica inaurata alicuius priuati imaginem pingere, non equos introducere, vel nuptias priuatorum celebrare, *l.Basilicam,20.de operib.publ.libr.8.C.tit.12.* ¶ In-
10 ter † opera communia vniuersitatis, & quæ sunt publici vsus, enumerantur quæ in ciuitatibus sunt, theatra & stadia, *l.3.de oper.publ.in P.l.in tantum.6.§.vniuersitatis, de re.diu.P.§ vniuersitatis, eod.ap.Instit.§ 1.de inutil.stipulat Cic.1.de offic.* forum, *§.1.de inutilib.stipul §.fi.de emtio.* curia, basilica, viæ publicæ, balnea publica, piscinæ, aquæductus fontes, campi publici, vt Martius, fana, porticus, & similia, pascua, nemora & similia. Item agri vectigales & non vectigales: vectigales, qui in perpetuum fruendi locantur: non vectigales, qui ita colendi dantur, vt priuatis agros nostros colendos dare solemus, *l.1.cum sequ §§ si ager.vect.vel emphythe.petu.lib.6.P.tit.3.*

De Fontibus,& Aquæductu. Cap. 22.

Lib 43.P.tit.22. Lib 11.C.tit.42.

1 *Aquarum vsus necessarius & vtilis, & salubris.*
2 *Fontium memoria cum sanctitate.*
3 *Fontes & eorum aquaductus, aut publici, aut priuati.*
4 *Ius hauriendi ex fonte publico, & aqua ducenda quomodo præscribatur.*
5 *Leges aquarum, aquaductuum publicorum, & de officio curatorum aquarum.*

1 AQuarum † officium, & ad publicum vsum, vt ad potum, ad salubritatem: vel ad eluenda pauimenta, ad lauationes, & ad securitatem publicam pertinet, vt dum ea cinguntur vrbes.
2 ¶ *Fontium † memoria*, inquit Frontinus *lib.1.de aquaductibus. Romæ cum sanctitate adhuc extat & colitur.* Salubritatem enim ægris corporibus adferre creduntur, sicut C. Amarinus meminit.
3 ¶ Fontes † & aquæductus aut publici sunt, aut priuatorum, & ex priuatis fieri possunt publici: tamen in priuatorum non possunt postmodum redire potestatem longi temporis præscriptione, *l.*
4 *diligenter,9.de aquaduc.lib.11.C.* ¶ Quamuis ius † hauriendi vetus longoque dominio constitutum, singulis manere ciuibus statutum sit, si de temporis initio non extet memoria, *l.4.eod.C.* Proinde vti fontibus publicis quis prohiberi non potest, neque eo fonte quo vsus antea est: alioquin interdictum propositum erat a prætore, vti de eo *fonte quo de agitur, hoc anno aqua nec vi, nec clam nec precario ab illo vsus es, quo minus ea ita vtaris vim fieri veto.* De lacu, puteo, piscina ita quoque interdictum, *l.1.de fonte.lib.43.P.tit.21.* Quod & interdictum pertinet ad coercendam aquam ne fluat, & ad purgandum fontem, sine quibus vsus aquæ nullus est, *d.l.1.§ si de fonte,P* & siti perirent homines, *l.fi.de riuis, lib.43.P.tit.20.* sicuti in aqua æstiua statutum, *in l.1.§.ait prætor, de aqua quotid. & æstiua in P.* Possunt nasci ex his duæ seruitutes vt priuatæ aquæ aliis communicentur, nempe seruitus aquæ ducendæ & hauriendæ, cui adhæret appellendi pecus ad aquam, & sunt prodita interdicta pro his diuersa, *l.1.§ hoc interdictum, de fonte in P.* Et pariter de modo ducendi varia tractatio, quæ in titulo *de riuis lib.43.P.* Verum de his omnibus suis locis, nempe dum de aquæ elemento, & dum de seruitutibus agemus rerum.

¶ Leges † aquarum, aquæductuum publicorum apud Iulium 5
Frontinum *lib.2.de aquaduct. l.1.§.permittitur, de aqua quotidia. & æstiu.lib.43.P.tit.19. de his dicimus in seruitut. aquaductus, quædam,* descriptæ sunt, quas curator aquarum tenebatur conseruare, quarum vna ex SC. *Ne quis sine literis Cæsaris*, id est, ne quis aquã publicam non impetratam, *& ne quis amplius quam impetratum fuerit, ducat.* Alia, *qui aquam in vsus priuatos deducere volet, impetrare eam debebit, & a Principe epistolam ad curatores deferre.* Aliud senatusconsultum quod Q. Ælius Tubero, & Q. Fabius Maximus V.F. id est, voluerant fieri, *ne cui priuato ex riuis publicis liceret aquam ducere, vtique omnibus quibus aqua ducenda ius datum esset, ex castellis ducerent, animaduerterentque curatores aquarum, quibus locis intra extraque vrbem apte castella priuati facere possent, ex quibus aquam ducerent, quam ex castello communem accepissent a curatoribus aquarum, ne qui eorum quibus aqua daretur publica, ius esset intra quinquaginta pedes eius castelli, ex quo aquam ducerent, laxiorem fistulam subiicere, quam quinariam.* Hoc senatusconsultum autem aquam non nisi ex castello duci permittit, ne aut riui aut fistulæ publicæ lacerarentur. Alia lex, *vt ius impetratæ aquæ neque heredem, neque emtorem, neque vllum prædiorum dominum sequeretur, exceptis balneis, quibus qua publice lauarent, priuilegium antiquitus concedebatur, vt semel data aqua perpetuo maneret.* Vlpianus tamen *l.1.§.permittitur, de aqua quotid. & æstiu.* in aliis distinguit, num personis datus sit aquæductus, vt tunc personam non egrediatur: an rebus, vt tunc sequatur possessorem. Aliud senatusconsultum apud Frontinum *lib.2.* quo de reficiendis riuis specubusque, per quæ opera publica corrumpuntur, *placuit circa fontes & fornices & muros vtraque ex parte vacuos quinos denos pedes patere, & circa riuos qui sub terra essent & specus intra vrbem & extra vrbem continentia ædificia, vtraque ex parte quinos pedes vacuos relinqui: ita vt neque monumentum in his locis, neque ædificium post hoc tempus ponere, neque conserere arbores liceret. & si quæ nunc essent arbores circa id spatium, extirparentur præterquam si quæ villa continentes, & inclusa ædificiis essent. Si quis aduersus ea commisisset in singulas res in denis millibus damnas esset: ex quibus pars dimidia præmium accusatori daretur, cuius opera maxime conuictus esset, qui aduersus hoc senatusconsultum commisisset: pars altera dimidia in ærarium redigeretur, deque ea re iudicarent cognoscerentque curatores aquarum.* Constantinus tamen a formis aquæductuum publicorum arbores 15. pedes voluit seiungi, *l.1.de aquaduc.lib.11.C.tit.42.* Augustus in *l.omnes,6.eod.* Alia lex, *Front.lib.2.de aquaduct.* quam T. Quintius Crispinus consul rogauit populum, populus autem sciuit. *Quicunque post hanc legem rogatã, riuos, specus, fornices, fistulas, castella, tubulos, lacus aquarũ publicarũ quæ ad vrbem ducuntur, eorumve quam sciens dolo malo forauerit, ruperit, forare rumpereve curauerit, peioremve fecerit, quo minus eæ aquæ earumve qua in vrbem Romam ire, cadere, fluere, peruenire, duci possint, quæ vrbi continentia sunt, erunt, in hisque hortis, prædiis, locis, quorum hortorum, prædiorum, locorum dominis possessoribus V. F. aqua data vel attributa est, vel erit, vt sal distribuatur, diuidatur, in castella immittatur: is populo Romano C. Millia dare damnas esto. Et qui clam quid eorum ita fecerit, id omne sarcire, reficere, restituere, ædificare, ponere, & celare, demoliri, damnas esto, sine dolo malo, &c.* De modis ducendi aquam, & de aqua ducenda plura tractata videbis paulo post *libro sequent.4.c.15. de aquaductu, & cap.16. de aqua haustu, & cap.17.*

DE REBVS SERVIENTIBVS, ET LIBERIS, LIBER IIII.

De seruitute prædiorum in genere. Cap. 1.

Lib.3.C.tit.34. Lib.8.P.tit.1. Instit.lib.2.tit.3.

1 *Rerum diuisio in Liberas, & Seruientes, & quomodo res seruire intelligantur.*
2 *Res quatuor modis Seruire intelliguntur. Vnde quatuor genera seruitutum, seruiunt namque persona personis, persona rebus, res rebus, & res personis.*
3 *Seruitus realis quid.*
4 *Prædium optimum maximumque, non est quod seruit.*
5 *Prædium quid dicatur hic: & duplex, rusticum & vrbanum.*
6 *Futuro ædificio quæ seruitus possit imponi.*
7 *Seruitutes ind iuiduæ, & antinomia hac de re conciliata.*
8 *Seruitutum realium diuisio.*

ALia rerum † diuisio est, vt harum quædam sint liberæ, quædam seruæ, vel serulentes. Qualitates autem hæ rerum natæ sunt ex dominio earum: siquidem vbi dominia distincta fuerunt, res propriæ cœperunt cuiuscunque dici. atque subiectio illa, qua domini arbitrio res tractatur, alio nomine quam seruitutis, dicitur, nempe per pronomina, *meum, tuum, suum, cap. quo iure defendis villas, 8.dist.* Nam res sua nemini seruit. *l.si quis ædes, 29 de seruitut.vrban.prædi. l.vti frui, si vsus fru peta.P.l.in racem.m.uni,26.de seru vrb.P.l.si non esset,33.§ fin. de ser.rustic prædio. in P.* At si integro remanente dominio, quispiam in re alterius aliquod ius percipiendi aliquam vtilitatem habeat, *l.quoties 15.de seruit P.* res seruire tunc, sed alii, quam suo domino, dicetur. Nec ideo omnis 1

diceatur dominus is, cuius res est: quia seruitus illa, vel ius illud in re aliena, potius incorporale est, *l. 1. §. fin. de rer. diuisi. §. 1. de reb. corpor. ap. Iustinian.* & afficit ius præcipue domini, vt cogatur pati, & ne possit pro arbitrio re sua vti, *l. quoties nec hominum 15. §. 1. de seru. tit. generali. & l. 1. de aqua pluui. arcen. in P.* Similiter hæc nomina, libertas rerum vel res liberæ, dicuntur potius de domino, quem nemo possit prohibere, quin illis libere vtatur, & vt dicitur, quin possit de suis lapillis ex arbitrio ludere, *l. sed & si lege 18. §. consuluit, de petit. hered. lib. 5. P. tit. 3. l. si quid, 34. §. sicut, eo. tit.* vt contra, seruitus rei, quando illa libertas non est domino in re integra aut arbitraria. Inde tamen dicimus prædia seruitutem pati, *l. ædificia 1. de seru. vrb. præd. in P. l. altius, C. de seru.* & seruientis *l. via 23. § pen. de seruit. rustic.* aut libera, *l. si ædes. 30. in princ. & §. 1. de seruit. vrb.* Vera prædialis seruitus ex facto videtur orta hominis, item formulæ, quibus constituitur: siquidem si natura subiciatur inferior ager superiori, proprie non est seruitus, sed ius seu natura prædiorum, *l. 1. §. fin. de aqua plu. arce.* non secus quam non est seruitus, vti re sua, vt diximus. Adhærent autem ista incorporalia seruitutum rebus, vt neque quisquam seruitutem acquirere vel vrbani vel rustici prædii possit, nisi qui prædium habet, nec quisquam debere, nisi qui habet prædium, *Vlpia. l. 1. communia prædiorum, lib 8. P. tit. 4. § ideo, de seruit. rust. l. qui aliena. §. vlt. de nego gest.* Sed vt explanemus scopulos, qui in hac seruitutum tractatione offendunt incautos, paucis expedit generalia seruitutum monere, ne æquiuocatio ingerat errorem.

2 ¶ Itaque † seruire dicuntur quadruplicites res, primum, personæ personis: & ideo seruitus dicitur personarum melius quam personalis, de qua in personis diximus. 2. dicuntur, quamuis improprie, personæ rebus seruire, vt etiam in seruitutibus personarum diximus. 3. res seruiunt rebus: vel 4. loco res personis. Nunc de seruitute duorum postremorum membrorum tractandum est, & de eius substantia generaliter, dehinc in specie breuiter.

3 ¶ Est † itaque seruitus realis, diminutio iuris prædii alieni, ad vtilitatem, & ius seruitutis alterius prædii, vel personæ. ¶ Ex qui-
4 bus † in primis constat, seruitutem esse iuris alterius prædii diminutionem, & optimum maximumque dici non posse, quod seruitutem debet, quodve liberum non est, *l. cum venderes. 59. de contrah. emt. lib. 18. P. tit. 1. l. qui vtis optime, 90. de verbo. sign. l. pen. de euict. in P.* Ita seruitutis impositione, alterius fundi ius diminui alterius augeri tradit Sextus Pædius, *l. de pupillo, 5. §. Sextus Pædius. de op. noui nunt. lib. 39. P. tit. 1.* habet prædium dominans vel persona, cui seruitus a re debetur, vtilitatem quandam in fundo seruiente, *l. quoties, in 1. de seruit. P.* quæ minuit ius seu libertatem alterius seruientis prædii, *l. stipulatio ista, §. si quis forte, de verb. oblig.* Prædiumque pretiosius habetur a seruitute libe-
5 rum, *l. 1. § fin de actio. emt. P.* ¶ Prædium † vocatur hic quodcunque immobile, siue sit fundus, seu domus. Idque duplex est, vrbanum & rusticum: vrbanum est, ædificium habitandi caussa factum, siue in vrbe, siue in villa sit, *l. vrbana prædia, de verb signific.* rusticum est, quod non est ædificium, vt fundus, vinea, pratum, *l. 1. commun. præd. in P.*

6 ¶ His † imponuntur seruitutes ob aliorum prædiorum vel aliarum personarum vtilitatem, vel præsentem vel futuram. Et licet vtilis non sit seruitus constitutionis tempore, tamen imponi potest, si talis futura sit. *l. ex fundo, de seruit. P.* vt habeat ratio futuri temporis in his. *l. si infantes, de vsufruct. l. Labeo, de ser. rustic. præd. l. interdum, de verb. oblig.* sicut & futuro ædificio imponit, *l. si seruitus, § fin. de seruit. vrban.* Et hæc sententia, vt paucis dicam, mihi placet, omissis diuersæ sententiæ rationibus. Hærent hæc iura prædiis quæ semper sequuntur, *l. via constitut. 23. § si fundus, de seruit. rust. l. cum fundo, 36. eod. tit. l. neque, quib. mod. vsusfruc. amitt. l. cum fundus. 13. commun. præd. in P.*

7 ¶ Et † quia iura per se diuidi nequeunt, *l. 1. §. incorporales de rer. diuisio. §. 1. de reb. corpor. & incorp.* ita seruitutes indiuiduæ sunt, *l. stipulationes non diuiduntur, 72. de verbo. oblig. & l. 1. §. & harum, eod. tit. l. via. de seruit. l. 1. § si vsusfructus, ad le. Falcid. in P.* nec pro parte præstari possunt, vel concedi, vel adimi. *l. pro parte, 11. de seruitut. l. si is qui duas, de seruit. leg. l. si quis duas, §. 1. commun. prædio.* Ideo si generaliter per fundum cōcedatur a pluribus dominis seruitus in fundo inter illos communi valent quidem cessiones separatim a singulis factæ, sed sine effectu sunt nisi omnes concesserint, vt nouissima cessione cetera firmari videantur, *l. per fundum, de ser. rust. præd.* Siquidem non designata certa parte fundi, seruitus per fundum concessa, omnes & singulas partes fundi complectitur: vt tota in toto, & tota sit in qualibet eius parte, vt dicitur de anima, nisi pars quæ seruiat designetur: Imo & in solum ipsum penetrat, nec in sola superficie residet, *in l. certo. de seruit. rust. præd.* Itaque & naturaliter & ciuiliter est indiuidua seruitus: natura, quia quæ tangi non possunt, indiuidua sunt, *l. certo generis. 13. § si locus 1. & l. si mihi concesseris 21. de seruitut. rust. prædio. l. si via. 26. eod. tit. & l. si eius, de seruit. tit. generali.* qualia iura sunt, *§. 1. de reb. cor. & incor. & l. 1. de rer. diuis.* minus ciuiliter, quia tantam vtilitatem non adfert pars inuitu partis, quantam totum respectu totius, *l. in executione, § pro parte. de verb. obl.* Dehinc & in omnibus iubent leges, finem & intentionem actuum inspici, *l. verum. l. qui iniuria de iniur. in P.* Porro in seruitutibus, finis cōmodum est in vsu earum, *l. videamus. 19. in fin. de vsur. lib. 22. P. tit. 1.* qui indiuiduus est, *l. via. de seruitu.* quia & hic in facto consistit. quod est quoq; indiuiduum, *d. l. in executione. & l. si stipulationes non diuiduntur. de verb. obl. P.* Sed ius maxime seruitutis indiuiduum illud continet omnino. Quo fit, vt antinomiæ, quæ in hac tractatione indiuidui obiiciuntur, facile submoueantur: nam ad ius non pertinet fundi, corpus quod seruitutem admittit. Et aliud est ius in corpore, & aliud corpus. Et corpus quidem diuiduum, sed ius quod in eo est, indiuiduum: fructus quamuis diuidi possint, qui ex fundo percipiuntur *l. 1. § si vsusfructus. ad l. Fal. l. 5. de vsuf.* Ita frui pro parte possumus, *l. vsus pars. 20. de vsu & hab lib. 7. P. tit. 9.* & vti etiam partim fructibus in vsum acceptis, & parte domino aliqua derelicta, *l. fundi vsu. 16. & l. autem. 23. §. 1 de vsu & hab. in P.* Et diuiduus vsusfructus. *l. vsusfructus. de vsufr. P.* sed ius vtendi fruendi erit indiuiduum, *expresse in l. 1 § quædam de rer. diuis.* & vsus indiuiduus, *d. l. vsus pars. 20. de vsu & hab. & l. via nonnumquam. 17. de seruit. in P.* Alia etiam inde euanescit antinomia, qua videtur diuidi vsus, adiecto tempore cum quis illa die vel hora, alius alia vtatur, vel alternis diebus, *l. via. 5. §. 1. de seruit. in P.* quia id ad modum pertinet iuris constitutæ seruitutis, non ad ius vtendi *l. 4. § si ao. l. 2. de aqua quotid. & æstiu.* vt secernatur vsus temporibus. Pari modo alia quæ ad certam partem fundi, vel rei constitui seruitutem probat, vbi corpus fundi diuiditur, vel superficies, *l. ad certam partem. 6. de seruit. in P.* ad quam certam pro diuiso seruitus tota, vel ius integrum refertur. Facta autem relatione ad partem seruitutis vel iuris, seruitus pro parte constitui nequit, *l. si quis duas. §. si quis partem. commun. præd.* Sic Paulus ait, iura seruitutum interdum diuisa a fundo, non esse diuidua mensura vel temporibus: interdum mensura aut temporibus diuidi vsum pluribus debitum, vt si plures vni, qui ius aquæ ducendæ habebat, succedant, *Paulus in l. arbor. 19. § fin commun. diuid. lib. 10. P. tit. 3.* Sic dum ius aquæ ducendæ per eundem aquæductum pluribus conceditur, vel eundi per idem iter, ius quidem non diuiditur, sed aqua vel modus communi diuidundo, *Iulia. in l. Lucio Titio 4. de aqu. quoti. & æstiu. lib. 43. P. tit 19.* Et plures integræ possunt esse per eundem locum & plurium seruitutes, *l. si prius. 17. de aqu. plu. arc. lib. 39. P. tit. 3. l. 2. §. 1. de seru. rust.* ¶ Postrema † verba finitio- 8
nis seruitutis realis, realiū seruitutū membra ostendunt, vt aliæ a rebus, personis: aliæ a rebus, rebus debeantur: illas personarum dixit Martianus vt vsum & vsumfructum: istas, rerum, vt rusticorum prædiorum & vrbanorum. *Mart. in l. 1. de seruit. tit. generali.*

De Seruitutibus debitis a rebus personis: & primum de vsu & habitatione. Cap. 2.

Lib. 2. Instit. tit. 5. Lib. 7 P tit. 8.

1 *Quinque species seruitutum debitæ a rebus personis enumeratæ.*
2 *Prius tractandum de vsu & habitatione, quam de vsufructu.*
3 *Vsus quid, & quæ vsuarius possit percipere.*
4 *Vsuarius nec locat, vel vendit, nec in alium transfert vsum.*
5 *Casus tres excepti, quibus vsuarius vendit, additione dimensionis, videlicet, vel si lignorum vsus a longe petendus, atq; pro summibus: vel si vini & frumenti, procul petendus vsus. 8.*
6 *Vsuarius domus, potest locare partem eius, parte contentus.*
7 *Num cui relicta fuerint a pluribus seorsum ad vsum sufficientia, accedente alterius postea vsu legato, debeat altero priuari, vel vtraque retinere possit.*
8 *In vsu determinādo cōsideranda res, persona, & modus dictus, & quales personas habitationē domus habes potest secū admittere.*
9 *Qui habet vsum capacioris domus, quam sua conditio exigit, vacuam quoq; partem sibi reseruat, nec pro portione occupat.*
10 *Habitationem habens domus, similis fere vsuario domus, & in quibus differant.*
11 *Habitationem domus habens, seorsum habitans, eam potest locare.*

12 Quo

12 *Qui habet vsumfructum domus vel fundi, quomodo vtatur & quibus.*
13 *Vsus sylua vsumfructum continet.*
14 *Concesso vsu seruorum, quid concessum videatur.*
15 *Plus est in operis serui debitis, quam in vsu debito serui.*
16 *Vsu animalium concesso, quid liceat vsuario.*
17 *Vsus pecunia vsumfructum habet.*
18 *De vtendi modo & cautione prabenda.*
19 *Differentia vsus & commodati.*
20 *Vsuarius reficere debet domum, cuius habet vsum, si solus vel pro parte, qua vtitur: quomodo vti potest, & quid cogitur pati ab eo proprietarius. vide & inf. c. 3. num. 20.*
21 *Quibus modis acquiratur & amittatur vsus.*
22 *Commoditas pradii concessa alicui, accedit seruitutibus pradialibus personalibus.*

1 INter † seruitutes personales, debitas a rebus personis, quin-
que constituemus & explicabimus Deo fauente, vsum, habi-
tationem, operas seruorum, commoditates ex rebus aliquibus,
& vsumfructum. Quarum priorea sub vsu concludi possunt.
2 ¶ Tractarunt † Iurisconsulti prius de vsufructu, quam de vsu &
habitatione, *constat ex to. tit. lib. 7. P.* mihi methodus videtur fa-
cilior contraria, vt de vsu primum & habitatione, quam de vsu-
fructu agamus, vt intelligamus priori loco simplicia, post com-
posita. Vsusfructus enim latissime patet, & vsum & habitatio-
nem continet, ceterasque ex rebus commoditates fructuum, *l. 2.
& l. per seruum 14. §. 1. de vsu & habit. l. vsusfructus 7. de vsufruc. Iul.
Paul lib. 3. recep. senten. tit. 6. l. plenum. de vsu & habitat.* Et minus
in vsu, quam in vsufructu. Et fructus sine vsu esse non potest, v-
sus autem est sine fructu, *§. minus autem. de vsu & habit. l. si habita-
tio 10. §. si vsus. & l. per seruum 14. § si vsusfructus. eo. tit. in P.* Proin-
3 de vsus † seu ad maiorem significationem, vsus nudus seu χρῆσις,
sine fructu, *l. 1. & 2. & l. si habitatio 10. de vsu & ha. P.* est ius alienis
rebus vtendi, salua rerum substantia, *gl. in l. 1. de vsu & habit.* Qui
vsum habet, tantum ad indigentiam quotidianam propriam, se-
cundum qualitatem & conditionem suam fructibus vel rebus
vtitur: vt non possit vltra compendium inde vel vtilitatem con-
sequi, vel impedimento esse domino agri, ædis, vel fructuum. *§.
1. de vsu & habit. l. denique 11. & l. plenum. cum seq. §§ eod. in P.* Et si
vsu legato, magis sit vsus legatarius, quam oportet: officio iudi-
cis, qui quemadmodum vtatur iudicat, continetur, iubere, ne a-
4 liter quam debet vtatur, *l. pen. § si de vsu & habit. P.* ¶ Ex † quibus
sequitur vsuarium non posse vsum concedere alii, nec locare,
vendere, vel alio modo in alium transferre, *§. minus. §. item is qui.
& sequ. de vsu & habit. l. 2. §. domus. & l. 3. cum § ll. seq. eod. in P.* quia
personalis: vt neque ad heredem vsuarii transeat, *l. vsus aqua 22.
eo. tit. in P.* Et personalia cum persona extinguuntur, nec perso-
nam cui irrogantur, egrediuntur, *l. qua a tale solut. matrim. in P. l. pri-
uilegia & l. in omnib. de reg. iur. P.* potissimum inspecta qualitate
seruitutis huius, quæ ad personæ necessitatem & alimenta per-
tinet & præbet necessaria, quæ alienari nequeunt. *l. de alimentis.
5 C. de transact. l. cum hi. eod. tit. in P.* Paulus † excipit casum, si ex
necessitate diuisionis: iudex adiudicando alteri vsum vendat, &
ita admitti. *Paul. in l. item quamuis 10. §. pen. lib. 19. P. tit. 3.* Item sin-
gulare est quod notant Accurs. & Ang. Aretinus, *gl. in § minus. in
fin. & Ange. ibid. nu. 3. l. domus. de vsu & habit. P.* quod si lignorum
ex sylua alicui vsus relictus est, & vectura facienda longius sit, po-
test qui vsum habet pro necessitate personæ suæ, in compensati-
onem sumptuum, qui aliter vsus commoditatem excederent, de
lignis vendere non amplius; quia vsuarius tantum habere debet,
quantum pro necessitate sui sufficit. Idemq; Angelus recipien-
dum putat in vsu vini, frumenti & aliorum, si de longinquo per-
cipi debeant. Et hæc fauore vsuarii inducta recipio, ne vsus illi
ob expensas grauiores, sit inutilis: & quia, vt dixi, ius hoc vtendi
6 alienari prohibetur. ¶ Quare † & in eiusdem vtilitatem non dif-
ficilis erit ratio, cur liceat vsuario, cui domus amplioris capacita-
tis, quam ipsi necessaria sit, vsus relictus est, pensionem habitati-
onis ex ea ab inquilino accipere, dum ipse quoque inhabitat, &
modica portione contentus sit: hoc enim ei non est inuidendũ,
inquit Vlpia. *in l. 4. eod. titul. Ioan. Fab. in tit. de vsu & habita. in In-
7 stitution.* ¶ Mouet & aliam † quæstionem perpulcram & quoti-
dianam glossa *in § minus. in verbo, quotidianum. eod. tit.* quam in-
solutam Angelus Areti. *in d. §. 1. de vsu & habitat.* relinquit. Num
si mihi hodie vsus in fundo constituatur, qui mihi sufficiat: &
cras in alio, num secundus minor vel inutilis erit quod iam alius
mihi sufficiat, eo quod ad quotidianam necessitatem vsus relin-
quatur. Et respondet gloss. locum esse gratificationi in toto, vel
in parte, vel electioni. Citat *§. si generaliter. de legat. qui nihil ad
rem, & l. final. de religios. & sumt. funer. in P.* quæ tamen contrari-
um probare videtur. Nam si vsufructuarius ab herede sepultura
defuncti oneretur, cum heredis esset electio, ibi vel alibi sepe-
lire, & esset locus gratificationi inter plures, qui poterant pati
sepulturam, aget vsufructuarius actione vtili in heredem, quod
propter eam electionem minutus est vsusfructus. Sed hic vsua-
rius, cui diuersorum fundorum relictus vsus est non nocet ali-
cui, & si ab ambobus vsum accipiat. Nam vtitur iure suo, *l. Procu-
lus. de damn. infect.* quod pertinet ad debitores. Proinde recte ad
illam legem finalem similitudo non videtur relata. Et existima-
rem a singulis vsum deberi, non habita ratione, quod aliunde v-
sum habere possit: non secus ac ei qui vsum habet, non potest
obiici, quod pecunias habet, vnde possit aliunde, quam ex re v-
suaria sibi comparare. Nec improbatur vsus habitationis con-
cessione facta filiofamilias vel seruo, quod illi penes patrem vel
dominum habitare possint, imo & additur habitatio ad vtilita-
tem patris & domini, *l. filiofam. 18 de vsu & habit.* Nec improba-
tur relictum & exactio legati alimentorum, si is cui legantur a-
lioquin sufficiens sibi sit, & facultatibus abundet, *l. cum hi. § sed
& personarum. & § in persona. de transact. in P.* Itaque, vt ait Pau-
lus, fundi vsu legato, licebit vsuario, & ex fœno, quod in annum
dumtaxat sufficiat, capere: licet mediocris prædii eo modo fru-
ctus consumantur, quia & domo & seruo ita vteretur, vt nihil a-
libi fructuum nomine superesset. Sic & de aliis, in quibus vsum
habet. Omnia enim ad vsum eius perueniunt, & possunt reser-
uari, & in diuersis domibus, sed diuerso tempore, & aliqua parte
anni quis habitare, quia & domicilium in diuersis locis habere
potest, *Paulus in l. Labeo 5. Vlp. in l. assumtio 6. §. iurisprudentib. ad
municip. & de incol. lib. 50. P. tit. 1.* ¶ In vsu, † simul res & personæ 8
& modus vtendi, coniungi debent. Nam res ad necessitatem
personæ, vt dixi & necessitas ad modum referri debet. Proinde
considera cuius rei relinquatur vsus alicui, & quis qualisve sit is,
cui relinquitur. Si domus habitatio relinquitur masculo, potest
is in ea habitare, & solus, & cum familia sua, cum vxore, cum li-
beris, cum amicis & hospitibus gratis, & cum pensione admis-
sis, quamuis seorsum inibi eo non residente non possit locare, *l.
2. 3. 4. & 8. de vsu & habitat. § item is qui aedium. eod. titul. apud In-
stit.* Si mulieri competat, & potest in ea cum marito habitare, &
cum socero, etiam si tempore, quo vidua est, acquirat vsum, &
postea nubat, *l. 4. eod. titul.* & cum nuru, cum liberis, cum libertis,
& parentibus, *l. 5. & 6. eod.* Verum hospitem recipere non potest,
quæ vsum habet, alium quam eum, qui honeste cum ea habita-
turus sit, *l. non aliter 7. eod.* potest & alia quæ mulier ad vsum ha-
bet communicare marito, *Paul. l. cæterarum 9. eod.* ¶ Notabile &
illud, † domo ad vsum legata, etsi amplior sit, quam exigat vsua- 9
rius: vacuam tamen partem & ei remanere, non proprietario,
*notat Azo in summa assimus tituli de vsu & habitat. apud Instit. ver-
sicul. illud videtur notandum.* ¶ Huic † vsui domus affinis est ha- 10
bitatio domus debita, quæ perinde pene est ac vsus, vt neque
vendi possit, nec donari ab eo qui ius habitationis habet, eas-
demque personas qui habet habitationem, quas vsuarius do-
mus recipere possit, *l. si habitat. 10. eod.* ¶ Verum † in aliquibus 11
hoc ius habitationis differt ab vsu domus, quia in habitatione la-
tior facultas inest: nam qui eam habet & alteri locare potest se-
orsum, & si ibi ipse non habitet, non secus, quam si vsumfru-
ctum haberet domus. *§. sed si cui. de vsu & habitat. apud Instit. l.
cum antiquitas 13 de vsu & habitat. C.* ¶ Si fructuum, † vel fundi 12
vsus relictus sit, vel debitus, vtitur vsuarius ad vsum quotidia-
num horto, oleribus, pomis, floribus, aqua, lignis, non ad com-
pendium vel abusum, sed ad vsum stramentis: nec pro se tan-
tum, sed etiam pro hospitibus aliquando largius pro dignitate
sua, neque in villa tantum, sed & ex his in oppida ferre potest, *l.
plenum 12. §. 1. & 2. de vsu & habitat. § minus. eod. apud Instit.* ¶ Qui-
bus † concessus est vsus syluæ, & fructus concessus videtur, *l. Di- 13
uus Adrianus 23. eod. P.* Verum iis non permittitur ex qualibet
syluæ parte depromere, quamuis tota sylua seruire dicatur: Nam
ad certam partem restringitur etiam inuitis quibus ius est, ne ad
nutum vtentium informis sylua euadat, & ita iudicatum fuisse
sæpe refert Papus *libr. 14. rapsod. arest. titul. 3. arest. 1. 3. 10. 11.* Et
contrahi in arctam nemoris partem vsum suapte natura soli-
dum, & totum in toto, & totum in qualibet parte, placuit curiæ
supremæ Parisiorum, *Ioan. Lucius, libr. 7. placitorum. titul. 7. plac. 2.*
Atque vsuarios ob nemora, coniuratione vique armata, ab vni-

necessitate vastata ipsorum nemorum vsu ac litis æstimatione, e-
iusque impendiis multari quoque decretum est, *Ioan. Luc. d. tit.*
14 *7. lib. 7. pla. 1.* ¶ Vsus † aliquando constituitur in seruis alienis, in
quo id venit, vt ipse vsuarius tantum eorum opera ac ministerio
vti possit, non etiam alius, neve nalium transferat, *§. item is ad
quem. de vsu & habit.* Poterit tamen eo cum aliis vti, veluti cum
vxore, & vxor coniuge, cum patre, cum domino. Nec tamen o-
peras serui locabit, nec aliis vtendas concedet. Tamen secum in
rebus alienis seruo vti poterit, vt si fundum conduxerit, poterit
seruum in eo iubere operari, & si e in aliis negotiis, quæ ipse sus-
ceperit facienda vsuarius, poterit vsuariis seruis & vsuariis ancil-
lis vti: quia illi operari videntur, non aliis, *l. plenum. 12. § fin. de v-
su & hab. P.* Possum & ex re mea seruo vsuario stipulante, acqui-
rere, vel eo per traditionem accipiente: quia in illis eius opera
vtor *l. per seruum. 14 eo. & l seruus. 21. & l. si ita legatus. 17 § fi. eod. tit.*
15 ¶ Notandum † autem hic plus esse in operis serui debitis, quam
in vsu serui: quia fructus hominis in operis consistit, & in mer-
cedibus operarum, quæ capi a fructuario possunt, *l. 8. 4. de operib.
seruor. libr. 7. P. tit. 7.* & vsus quoque inest, *l. operis seruo. 5. de operis
16 seruo in P. l. 2. de vsu & vsufr. legat. lib. 33. P. tit. 2.* ¶ Eodem † quæ de
vsu ministeriis serui dicta sunt, & in animalium vsu relicto intel-
ligi debent, *d. § item is qui. de vsu & habitat.* vt possit his vti, non
locare aliis: nisi & vsuarius talis sit, qui operas suas, & equorum
suorum soleat locare, vt auriga, *l. plenum. §. equitii. eo. tit. de vsu &
hab.* Porro de cotis vsu relicto, vsuarius ad stercorandum tantum
agrum suum vti potest. & modico tantum lacte, reliquis non v-
tique, neque lana neque agnis, *d. l. plenum §. sed si pecorum eod. tit.
§. sed si pecorum eod. ap. Instit.* quia ea in fructu sunt, *l. in pecudum.
de vsur. in P. 9. in pecudum de rer. diuis.* Si boum armenti vsus re-
linquatur, ad arandum, & ad reliqua, ad quæ boues apti sunt, v-
17 suarius vtitor, *d. l. plenum. §. sed si boum.* ¶ Vsus † pecuniæ conces-
sus æqualis est vsufructui, *Vlpian in l. hoc senatusconsultum. 5. §. fi-
nal. & in l. quoniam. 10. de vsufruct. earum rerum quæ vsu consumun.
li. 7. P. tit. 5.* sicut & quando fundi vsus legatur, nam & fructus ad
vsuarium pertinent, qui in annum ei sufficiant, *l. fundi. 16. de vsu
& habit. in P.* Et si ita concessus vsus fundi, vt instructus esset et-
iam & instrumentorum vsus competit, *Pompon. l. si ita legatus. 17.
18 eod. tit.* ¶ Modus † vtendi est, vt vsuarius sicut vsufructuarius, ca-
ueat, de vtendo arbitrio boni viri, & de restituendo cum opus e-
rit, *Vlpia. in leg. hæc stipulatio. 5. § 1. vsufr. quemad. caue. lib. 7. P.
tit. 9. Paris. in l. penult. eo. tit.* Quare dictum est in finitione, vsum
esse rei alterius salua rerum substantia. In cautione, omnia da-
mna, quæ ab vsuario contingent, se resarciturum, vsuarius pro-
misisse censetur, *l. si vsusfructus. 16. denique de vsufruct. & quemad.
quis vtat. l 1. vsufr. & quemad. caueat. leg. hoc senatusconsultum. 5. §.
19 1. de vsufr. ear. rerum quæ vsu consumun.* ¶ Differtque † in hoc a
commodato & precario, in quibus alicuius rei datur vsus, sed
non salua rerum substantia, nec cum cautione damni præstandi,
quod non resarcit qui accipit, dummodo culpa non adsit com-
modatarii, *l. si commo. in P. li. 13. tit 6.* Quamuis & maxima sit affi-
nitas inter commodatum & vtendum datum, *l. 1. §. 1 commo. in P.*
20 omitto alias differentias. ¶ Debet † per hanc adiectionem, salua
rerum substantia & vsuarius domus, reficere domum vsuariam,
si alius quam is, se non percipit commodum si enim fructuarius
vel proprietarius cum vsuario participaret in fructu, vterque ad
refectionem contribuit, *l. si domus vsu. 19. de vsu & habit.* Nec
potest prohibere vsuarios, quin dominus, vel fructuarius fundi
eum colat *l. fundi. §. 1. eo. tit. P. l. si habitatio. 6 fi. eo.* quo minus cau-
tionem omissam, per condictionem incerti repetat, & finito v-
su rem ipsam per ad exhibendum & condictione, *l. 5. § 1. de vsuf.
ear. rerum quæ vsu consumun.* quiue iudex imploretur, vt eius ar-
bitratu vsuarius vtatur, *l. si cuius. 15. §. denique consultus. de vsuf in
P.* Sed nec is qui pati debet alium vti, quicquam facere potest,
quo minus is cui vsus legatus est, vel concessus vtatur, vt bonus
paterfam. vti debet, *l. fundi. 16. §. fi. de vsu & hab.* nec deteriorem
caussam vsuarii facere, nec vsuariæ rei speciem etiam in melio-
21 rem commutare *l. fin. eo. in P.* ¶ Quibus † autem modis acquira-
tur & amittatur vsus, intelligetur in vsufructu: nam totidem ac-
quiritur & amittitur, quibus vsusfructus, *§. 1 de vsu & habit. l. 3.
22 §. fin. de vsuf. in P.* ¶ Superioribus † seruitutibus personalibus po-
test accedere commoditas quædam concessa prædii certis per-
sonis: vt si testator legauerit certæ personæ tantum ius ad aquam
appellendi pecoris, vel pascendi, vt ait Papinianus quæ alioquin
esset realis rusticorum. *Papin. in l. pecoris 4. de seruit. rust. prædi. in
P. lib. 8. P tit. 3. facit l. Mela. 14. §. fin. de alimen. & cib. lega li. 34. P tit. 1.*

Sic apud Vlpianum *Attius Titius. l. Lucius Titius. 37. de seruit. ru-
stic. præd. Pompon. in l. non solum. 9 § tale de libera. lega lib. 34. P tit. 4.*
Lucius Titius tradens & donans testamento aquæ profluentis
in fontem, Caio Seio digitum, in domum suam, vsum aquæ per-
sonalem concessisse videtur, vt illa seruitus ad heredes non
transeat Caii. Aliud exemplum in eo qui promittit coquere pa-
nem alicuius in furno suo, quod potest dici seruitus vsus, ex quo
ad necessitatem familiæ est introducta, ex sententia Cæpollæ *in
1 lib. de ser. vrb. præd. c 8. nu 3* Sunt & alia his similia, quæ plerique
ad seruitutes innominatas, vel iura personalia referunt, *vide Ca-
pollam in proxime citato loco. & c. 9. nu. 2.* Alii negant esse seruitu-
tes, sicuti in specie *leg. final. de seruitut. vrban præd. in P.* Quam-
obrem & nos commoditatem rei diximus.

De Vsufructu. Cap 3.

Apud Iustin. lib. 2. tit. 4.
Lib. 7 P tit. 1
Lib. 33. tit. 2 P.
Lib. 3 C. tit. 33.

1 *Vsusfructus, seruitus prædialis personis debita.*
2 *Vsusfructus quid, & de fructu formali & casuali.*
Frui & vti quid, & quomodo differant, &c.
3 *Fructus & vsusfructus differentia.*
4 *Vsusfructus pars domini, & quomodo, vide num. 16.*
5 *Vsufructuario inuito in eius præiudicium nihil facit proprietarius.*
*Vsufructuarius non cogitur per manus proprietarii accipere v-
sumfructum.*
Vsusfructus differt a Reditu.
6 *Res quomodo in vsufructu consideranda.*
7 *Differentia vsufructuarii & bonæ fidei possessoris in fructibus
colligendis & pendentibus.*
8 *Beneficiarii, sintne sacerdotiorum vsuarii: Item de mala fructu-
um sacerdotiorum dispensatione.*
9 *Vsufructuaria vxor relicta a marito institutis liberis, nihil præ-
ter alimentum ex bonis percipit, nisi illis prædecedant, vel extranei
sint instituti.*
10 *Vsufructuarius non præscribit contra proprietarium, nec deterio-
rem substantiam vel caussam vsusfructus facit. & de cautione
restituenti.*
11 *Testator relinquens vxori vsumfructum, non potest remittere ei
cautionem.*
12 *Vsufructuarius pecuniæ & mobilium quemadmodum caueat.*
13 *Cautio hæc exigi potest & ante traditionem rei, & tempore vsus-
fructus.*
14 *De cautione præstanda ab vsufructuario, si moueatur ei contro-
uersia, quod vti frui non possit aut debeat.*
15 *Vsufructuarius potest propria auctoritate fructus colligere, non
qui habet tantum emtionem fructuum pendentium.*
16 *Vsufructuarius vtitur actione negatoria & confessoria.*
17 *Vsufructuarius non debet abuti re, & qua hoc nomine vsusfru-
ctus possit percipere ex re quæ debetur.*
18 *Vsufructuarius gregis, ex natis vel aliis, debet supplere demortua,
& quando.*
19 *Vsufructuarius quando teneatur Subrogare arbores.*
20 *Refectio eius rei quæ debet seruitutem & vsumfructum, quando
pertineat ad eum cui seruit, vel eum qui debet.*
21 *Seruis vti debemus & famulis secundum qualitatem & actio-
nem rei, aliter abutimur.*
22 *Vsufructuarius debet custodiam rei, vnde percipit vsumfru-
ctum, præstare, vendere vel alienare non potest proprietatem,
nec pignorare.*
23 *Proprietarius inuito vsufructuario vendit vel oppignorat propri-
etatem, dummodo fiat sine præiudicio perceptionis vsusfructus.*
24 *Vsufructuarius potest Vendere, Locare, & Alienare vsumfru-
ctum.*
*Qui vsumfructum acquirit, potest conductorem ex re vsufru-
ctuaria expellere.*
25 *Vsufructuarius ædium quid possit in his facere, & quid non: proprie-
tarius quoq; quid possit in re debente vsumfructum, & quid non.*

INter debitas personis † a rebus seruitutes, & vsusfructus nu- 1
meratur, *l 1. de seruit. in P.* quia sine persona, cui acquiratur es-
se non potest, *Paul. in l. vsusfruct. 26. de stipul. seru lib. 45. P. tit. 3.* V-
susfructus † est ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum sub 2
stantia, *l. 1. de vsufruct. in P § 1. eod. titul. apud Instit.* Ius, seruitu-
tem signat in alieno *l. 1. § fin. de rer. diuis* & verba, alienis rebus,
indicant nos loqui de vsufructu, non de fructu: Nam fructus
iure

iure commun. dicuntur domini rerum. Vocant hunc fructum interpretes vsumfructum causalem, quia coniunctus cum sua caussa, id est, cum proprietate. *Florianus, in rub de vsufruct. Capolla, libr. 1. de seruit. cap. 4. & passim in glossis hac distinctio formalis & causalis vsusfructus.* Ego malo simpliciter, proprieque fructum hoc dicere. Frui enim est re omnino gaudere, eaq; potiri at dũ addis vsumfructum, demonstras te non plane re potiri, sed vti vt fruaris tantum, & vt fructus sit in vsu, quemadmodum plus est frui, quam vti, *vt docet Valla, libr 5. elegantia, cap. 5.* Et vsus pro vtilitate fructuum adiicitur, vocant hunc *vsumfructum formalem*, quia habeat distinctam formam a proprietate separatam a re, a proprietate scilicet alii competentem quam dominus pro-
3 prietatis. Sic † Iulianus iurisconsultus, inter fructum & vsumfructum, *l. vacca emtor 43. de euict. lib. 21. tit. 2.* interesse dixit: quod cum dicimus fructum rei, non ius sed corpus demonstramus, sicuti prædiorum frumenta, & vinum, fructum recte dicimus, quæ non recte nomine vsusfructus appellantur, qui consistit in iure: Item vsusfructus non corpus, sed ius in corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est, *leg. 2. de vsufruct. in P. §. 1 eod. ap Justinian.* Et componitur vsusfructus ex fruitione & vsu, atque in facto aliquo eius, qui fruitur & vtitur, consistit, *l. 1. quando dies vsusfruct. lega. eod. lib 7. P. tit. 3.*
4 ¶ Sic † in multis casibus vsusfructus pars dominii est, vt ait Paulus *in l. 4. de vsufruct.* Vsufructuarius dominus pro parte scilicet indiuidua, quæ & totum dicitur: *l. vnum ex sociis, de seruit. l. Sabinus. com diuid. in P.* censetur dominus. Sic enim nunc Pau-
5 lum explico omissis aliorũ pugnis. ¶ Quo † fit, vt quemadmodum in re communi pro indiuiduo socius socio inuito quicquam agere non potest, *Paul. in l. recte dicimus 25. § primo de verborum significatione*, sic nec proprietarius potest inuito vsufructuario, proprietatem vendere in eius præiudicium, nec potest vsufructuarius cogi accipere per manus proprietarii fructus, sed sibimet ipse colligit, in quo differt ius vsusfructus a reditu debito ex agro alicuius, vt erudite tractat Scæuola *in l. fundi Trebellianu 38. de vsu & vsufruct. leg. at. lib 33. titul. 2.* Qui enim vsumfructum habet, libere per se omnes fructus accipit rei vsufructuariæ, *l. de vsufruct. legato 7. l. item si fundi de vsufr. eo in fin l.*
6 ¶ Considero † hic totam rem cum pleno dominio, quod habet proprietatem & vsumfructum seu fructum, *l per procuratorem de acquir. possess.* ita pars est, *l si vnus 18. §. ite si pactum. de pact. in P.* si consideres autem seorsum vsumfructum, vt ius seruitutis, non pars dominii est, sed dominium per se: quia in illis fructibus, qui proprietatem habent, ius non habet. & ita se explicat idem Paulus, dum dicit, vsumfructum non esse dominii partem, *Paul. in l. recte dicimus 25. de verborum signific.* & addit, *dict. leg recte, §. 1. ita & intelligendus Iustinia. in § si tota de legat.* vnam & eandem rem posse dici nostram pro parte, & totam nostram pro indiuiso: imo & quandiu fructus pendẽt in fundo, sunt proprietarii, & ita pars dominii in eius domino, nõ autem sunt vsufructuarii, donec ab eo percipiantur, & a solo separẽtur, *l si fur, 34. de vsufruct l. si vsufructuarius 13 quibus modis vsusfruct. amit. §. is vero. de rer. diui. Cuiac. l. in singulos, §. in fin. de annuis leg. lib 33.*
7 *P tit. 1.* si modo eius nomine sint percepti, non alias: ¶ In † quo differt a bonæ fidei possessore vsufructuarius: hic enim vsufructuarius excussos & demessos vel collectos fructus, siue maturos siue immaturos suos facit, si modo ipse vel alius suo nomine id fecerit, nec interest num vuæ collectæ expressæ sint, vel grana ab spica excussa *d. ll proxime citatis, & l. si absente §. fi. de vsufruct.* At bonæfidei possessor quomodocunque & a quocunq; & cuiuscunque nomine fuerint a solo separati fructus, suos facit, *glo. singular in hac distinctione, in dict. leg. si fur. 14. in verb percipiantur, per l. qui scit 25 §. in alieno, & §. præterea. de vsur. in P. & leg. an-*
8 *tepen. de rei vend in P.* ¶ Quod † pro beneficiatis obseruãdum est, qui se dicunt vsufructuarios sacerdotiorum, eoque nomine sibi fructus & heredibus vsurpant, propter auctoritatem Ioannis Andreæ *in addit. ad c præsente, in verbo, reseruari. de offi. ordinar. 6.* in cuiusdam glossellæ. Quam tamen plerique merito reuicere videntur, cum vsuarios tantum putem, & procuratores & dispensatores rerum ecclesiasticarum & pauperum, *cantum 12. quæst. 1.* vt arbitrer committere sacrilegium eos, qui in alios vsus bona ecclesiastica abligurirunt quam in pios vsus expendant, *Actuum 4. & 5.* Sic enim D. Paulus vnus ex iis ad quorum pedes ferebantur Christianorum pecuniæ distribuendæ, prout cuique necessarium erat, dixit de se & sociis ad Timotheum scribens *1. ad Tim. 6. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* Vereorque ne de illis dicatur, quod de Iuda, qui loculos ferebat communes, & qui fur erat & latro & laqueo se suspendit, *D. Ioan. Euangel. c 13.* Et certe si verum fateamur, nunquam fuit is animus eorũ qui largiti sunt, eleemosynarum nomine bona ecclesiæ ea impendi in magnifica illa prælatorum palatia, & castella, in tam præclaras vnguentarias, pro ditãdis beneficiatorum proximis: quia si id curæ illis fuisset, potius sibi reseruassent, & suos maluissent his gaudere, quam alienigenas ab omni munere ecclesiastico & oratione memoriaque eorum alienos, suis pennis superbe intueri adornatos. Verum ipsi viderint & forsan resipiscent aliquando, dum experiuntur tot tragœdias ex voluptatib. forsan nimium crebris eorum qui paupertatem sequi debent in ecclesiam matrem lugubrem excitatas. Peperit certe religio diuitias, sed ipsę pene suffocauerũt matrem. Curant plerique nunc de sibi conseruandis & rapiendis ecclesiæ diuitiis, olim autem solicitudo maior in distribuendis Olim omnis solicitudo in inquirendo prælato, qui recte dispensaret oblata: hodie impudens auaritia in vsurpandis oblatis: & cum olim via sibi victum ex illis auderent porrigere, nunc se dominos audent possessores intrepide asserere. Sed Deus velit & hunc errorem cum reliquis emendare. Quod se vsufructuarios dicant non inuideo, sed quod fures aliqui sint, nec recte dispensent fructus, valde dolendum. Nec miror, si quod non accepit Christus, tollat fiscus, *can, maiores 16. q. 7.* ¶ Sed † pergamus, 9
& ostendamus non consequi perpetuo ex cõclusione quod quis sit vsusfructuarius, omnes fructus suos eum facere, imo restringi ad alimenta aliquando, vt non debeant ecclesiasticæ personæ ægre ferre, si dixerimus eos tantum ex beneficiorum fructibus alimenta delibare debere. Si vxor itaq; relinquat vsumfructum marito & faciat vsufructuarium, non consequetur inde iure aliud, quam alimenta exstantibus liberis, vt defendunt omnes fere interpretes, *Bald. in auth. hoc locum, in vlt. q si secun. nupt. mulie. C. Iason in l. vlt. versi. in sex simili. de indict. vid. toll. C. Baldus, & DD. in l Titia cum testamento. § Titia de lega. 2.* Idipsum quando maritus exstantibus liberis illisque institutis facit dominam & vsumfructuariam bonorum suorum vxorem, vt ea nihil præter alimenta inde habeat *gloss Bart. & omnes interpret in d. auth. hoc locum, & d. § Titia. Boer q 61 & quæst. 194. Ludo. Roman. consi. 118.* si præcedat de relicta liberis superstitibus: aliter enim si institutis extraneis relinqueretur domina & vsufructuaria, omnẽ vsumfructum perciperet: vel si institutis etiam liberis, illi præcederent, vt notat Cœpolla *lib. 1. de seru. vrb. præd c. 4. num 6.* post Barto. *in l. fient in annos, per illum text. quibus mod. vsusfruct. amit.* & Alexand. *consi. 6 in 3. volum.* Ceterum a matrimonio hoc ad coniunctionem prælati vel præpositi vel beneficiarii cum ecclesia, receptam ratiocinationem, *c. sicut alterius 7. q. 1.* nemo ambigit, eo excepto, quod sicut maritus accipit dotis fructus pro oneribus matrimonii, *l. pro oneribus solut matrim. C. l. dotis fructum. de iu. dot. in P.* Non ita prælatus accepit omnino, sed propter officium suum exercendum, quod & in cura pauperum, & in distributione redituum versatur etiam, cum officio in res diuinas im-
pendendo. ¶ Fructuarius † caussam proprietatis deteriorem fa- 10
cere non potest, meliorem potest, *l. æquissimum, 17. §. fructuarius, & l. vsufructuarius 51. de vsufruct.* neque vlla præscriptione ad retinendam proprietatem sibi suisque heredibus muniri, *l. neque fructuarium, lib. 8 de vsufr. C.* Dicitur postremis verbis finitionis, salua rerum substantia vsumfructum esse, vt intelligamus proprietatẽ saluam esse debere domino: & proinde cauendum ab vsufructuario se boni viri arbitratu vsurum & fruiturum, & cum vsusfructus ad se pertinere desierit, siue mobilis rei sit, siue soli, *§. itaque si pecunia & § cetera, de vsufr. l. 1. vsusfruct. quemad. caue. lib. 7. P. tit. 9. & l. 4. C. eod. Iul. Paul. lib. 3. sent tit. 6. & lib. 1. tit. 11. l. 2. 3 4 5. 6. 11. de vsuf. earum rerum quæ vsu consum.* se restituturũ, id est, non deteriorem causam se vsusfructus facturum, ceteraque acturum quæ in re sua faceret *l. 1 §. cauere vsufr. quemad. cauea.* ¶ Et † sicut debet fructuarius vti frui, sic debet & pro- 11
prietarius securus esse de ꝓprietate, *l. si cuius 15. de vsuf. & quemadm. quis vta.* vt etiam testator qui donat vsumfructũ vxori suæ omnium bonorum, non possit cautionem remittere, *l. 1. C. de vsufru.* ¶ Est † & in cautione vsusfructus rerum quæ vsu consu- 12
muntur, vt vini, olei, frumenti, vt quandocunque restitutio facienda sit, eiusdem qualitatis restituantur cuius sunt cum dãtur, aut æstimatis rebus, pecuniæ nomine caueatur, quod & facilius est, *leg si tibi vini, 7. de vsufruct. erat rerum quæ vsu consum. dat. §. cetera,* Propter hanc cautionem, vtendi fruendi arbi-

trio boni viri toties experitur proprietarius, vel is cui cautum
est, *diuersis enim fit cautio, l. si tibi. 8. vsufruct. quemad. caue. l. si ti-
bi decem. 6. de vsufruct. earum rer. quæ vsu, &c.* quoties fructua-
rius re abutitur, *l. 1. §. habet. vsufr. quemad. caue. l. damni infecti sti-
pulatio. 18 §. si cuius. 2. de dam. inf. & l. inter fructuarium. 20. eod. tit.*
& propter cautionem restitutionis faciendæ, rerum quæ vsu cō-
sumuntur fit salua substantia per subrogationem. ¶ Vlpianus &
13 ante † traditionem rei vsufructuariæ, & post cautionem exigi
posse respondit, *l. quoniam pecuniæ, 10. §. 1. de vsufr. earum rer. quæ
14 vsu consumun.* ¶ Huic affinis † alia est cautio, qua prospicitur v-
sufructuario, si quæstio, quod vsufructuarius non sit, illi moueа-
tur, ob quā vsusfructus ei dari differtur, nisi caueat ne restituen-
do eo quod ex fructibus percepturus est, si oportuerit, *Paulus, in
l. cuiuscunque 67. §. si fundus. de vsuf. & quemad. quis vta.* si tamen
ipse esset in possessione, cum ei mouetur controuersia, non dif-
ferretur perceptio *l. pen. de aqu. quoti. & æstiu.* eo quod pro illo
15 præsumatur. *§. commodum, de interd.* ¶ Quia † & vsufructuarius
potest fructus percipere propria auctoritate, *l. fundi Trebatiani,
& ibi notat. de vsuf. leg.* quod non licet emtori fructuum fructi-
bus pendentibus, *l. qui pendentem vindemiam, de contrahen. emt.
in P.* quia vendens fructus, videtur vendere corpora, *l. vacca, de
emict. P.* qui autem vsumfructum vēdit, ius vendere videtur, quia
pars dominii, *l. 2. de vsufr. l. recte dicimus, de verb. sign.* ¶ Et pro-
16 pterea † vsufructuario datur realis actio & cōfessoria & negato-
ria quæ domino dantur, *l. vtifrui. si vsufr. pet. in P.* ¶ Cautiones
17 istæ itaque & natura vsusfructus hoc habent, vt vsufructuarius
re non abutatur, quæ vsumfructum debet, sed tanquam bonus
paterfamil. fruatur & percipiat quicquid ex fundo percipi po-
test ex fructibus, & lapidicinis, alluuionibus, venationibus, pi-
scationibus & similibus, *l. item si fundi. 10. l. sed & si quid, 19. in pr.
& §. generaliter, l. 1. §. pen. & fi. vsufr. quemadm. caue.* ¶ Proinde
fundos recte colere debet, & seminarium agri conferendi caussa
paratum, semper renouare, quasi instrumentum agri, *d. l. cum
de lanionis. §. pastores. de fun. instru.* vt finito vsufru. domino resti-
tuatur, *d. l. quoniam pecuniæ 10. de vsufr. ear. rer. quæ, &c.* ¶ Sicuti
18 si gregis † vel armenti vsumfructum habet, debet ex natis gre-
gem supplere: & si quid natum non est, ex aliis aliunde perficere
si gregis sit aliter vsusfructus, non autem si separatim singulo-
rum capitum, *l. item si fundi 10. §. seminarios, de vsufr.* ¶ Cogitur
19 & per arbitrum † subserere arbores in locum demortuarum,
*Vlpia. in l. vetus 75. §. fi. l. vel mutilium 76. cum seq. de vsufr. in P. &
l. hactenus 8. § 1. l. agri 22. eod.* vel excissarum, nisi sine culpa sua
aut vi tempestatis fuerint euersæ *Paul. l. arbores 66. eod.* ¶ Et quia
20 omnes fructus † rei ad vsufructuarium pertinent, reficere quo-
que ædes per arbitrium cogitur, hactenus tamen, vt sarta tecta
habeat, verum si qua parte vetustate corruissent, nec proprieta-
rius nec vsufructuarius coguntur reficere. At si hæres eius qui
reliquit vsumfructum, refecerit, debet pati fructuarium vti, qui
tantum ad modicam refectionem tenetur, *l. vsufructu legato 7, &
l. hactenus 8. de vsufr. P. l. inter fructuarium 20. de dam. infect. libr.
39. tit. 2.* quia in omnibus seruitutibus refectio ad eum perti-
net qui sibi seruitutem asserit, non ad eum, cuius res seruit, *l. etsi
forte 6. §. Gallus, si ser. vind. lib. 8. P. tit 5. l. sicut refectio 8. eod.* Quam
si non exsequatur, vel si absens sit, heres & proprietarius, si fa-
ciat, ab eo repetit, *l. si absente fructuario 55 de vsufr.* nisi vel ipse
heres vel proprietarius ex pacto vel testamento & iussu testato-
ris teneantur reficere, *l. si extraneo 53. §. fi. & l. quod si heres 54. de
fundo dot.* vel vsufructuarius paratus sit recedere ab vsufructu, *l. si
absente 55. de vsufr. l. cum fructuarius 71. de vsufr. in P.* dummodo
ipse damnum non dederit aut sui, quod refectionem exigat: te-
netur enim tunc quamuis velit cedere, *l. sed cum fructuarius 72.
de vsufr. in P.* nam debet salua substantia rem restituere, vt dixi-
mus. Sicuti etsi quid præter sarta tecta & vltra quam impendi
debebat ab eo erogatū sit, potest a proprietario repetere, *l. cum
ad quem 7, de vsufructu. C.* Ceterum in expensis istis faciendis
distinguendum est, an respiciant rem ipsam, & ad conseruatio-
nem proprietatis pertineant: an vero vsusfructus gratia fiant,
vt has vsufructuarius sibi imputet, alias priores proprietatis do-
minus: quemadmodum minuunt dotem & imputantur vxo-
ri, non marito vsufructuario, impensæ necessariæ in valetudi-
nem seruorum factæ, & pro vtilitate agri, vt si insulam ruen-
tem fulserit, & similes, *leg. 2. 3. 4. 5. de impens. in rebus dot. fact.
libr. 25. titul. 1. l. vnic. §. sed nec ob impensas. de rei vxor. actio. li-
bro 5. titul. 13.* quæ ad perpetuam vtilitatem proprietatis perti-
nent, non quæ ad temporalem rei custodiam, quia illæ fructibus
fieri debent mariti vt vsufructuarii *l. 3. l. penult. & fin. de impensis in
reb. dotal. fact. in P.* Quod & in aliis quibuslibet possessoribus
fere locum habet *l. sed etsi hereditas, §. 1. ad exhib. in P. l. in reb. §.
possum, commod. P. l. si rem, de rei vin. in P.* Et hæc vera, tamen si re-
rum sit dotem datarum vsusfructus tantum ad maritum perti-
neat, & res restituendæ sint: aliter namque quando res æstimatæ
datæ sunt nec reddendæ, sibi impensas imputat maritus, vt in re-
bus propriis, *l. interest 7. de vsufr. C.* Imputat etiā vsufructuarius
impensas omnes, quæ vsumfructum respiciunt, etiam magnas.
Nam licet prædia quędam talia sint, vt magis in ea impendamus,
quam de illis acquiramus, tamen vsusfructus eorum relinqui
potest, *l. statua 48. §. fi. de vsufr. in P. l. arborib. 13. §. de illo, eod.* vt si
vsufructuarius velit assequi cum onere, habeat vel cedat, vel ex-
spectet fructum rei, si res habitura eum sit, quæ nunc non ha-
bet, *l. si infantis 62. de vsufr. P.* Quare & impendia in seruos qui
vsumfructum debent, facienda sunt ab vsufructuario, siue sani
sint, siue ægroti *l. sicut impendia 52. eod. tit.* eosque & sufficienter
tenetur alere & vestire, secundum ordinem & dignitatem man-
cipiorum. ¶ Nec debent † iis abuti, sed secundum conditionem 21
eorum vti: Nam si librarium rus mittat, & qualum & calcē por-
tare cogat, vel histrionem, balneatorem faciat, vel de sympho-
niaco atriensem, vel de palęstra stercorandis latrinis præponat,
abuti videtur proprietate, *l. sed etsi quid 19. §. mancipiorum, & §.
sufficienter, de vsufruct. P.* ¶ In summa, † cum vsufructuarius o- 22
mnem curam rei, qua frui debet, susceperit, custodiam pręstare
ei debet, & agere quæ in suis ageret, vt vsucapionem interpella-
re, *l. 1. §. fi. & l. 2. vsufr. quemad. cau. lib. 1. P. titul. 9. l. si fundo, de
fund. dot. d. l. sed etsi quid. §. fin.* & ne alienentur res, prospicere:
neque habet in potestate proprietatem rerum oppignerandi, *l.
interest 6. C. de vsufr.* vel vendendi, *l. vsufructu matri. 9. C. eod. l.
item si fundi 10. §. instrumenti eod. P.* ¶ Proprietarius † autem po- 23
test pignori dare, *l. 2. & 6. C. de vsufr.* & seruum vsumfructum de-
bentem noxæ dedere, cum inde vsusfructus non impediatur, i-
tem castigare dummodo ministerio vsusfructus non reddat de-
formem, neve occidat, *l. locum 21. §. pen. & fin. de vsufr. & quem-
ad. quis vta.* Potest tamen vsufructuarius vsumfructum locare,
vendere, vel rem fruendam alii aut precario concedere, donare-
ve fructus, quia & tunc is vti videtur, & sibi retinere nomine al-
terius, *l. arboribus 13. §. vsufructuarius, de vsufruct. P. §. 1. de vsu &
hab. l. nam vtitur 45. & 2. seq. & l. quod nostrū 70. de vsufruct. in P.*
vt tandiu scilicet fruatur is, in quem fit translatio, quandiu po-
test frui qui transfert: exceptis vestibus, quarum vsufructuarius
est, quas non potest locare, quia sic non vteretur illis bonus pa-
terfam. *l. sed etsi quid. §. etsi vestimentorum, de vsufr. in P.* ¶ Potest
& inuentum conductorē in re cuius vsumfructum acquirit, ex- 24
pellere *l. auctores 66. §. de vsufr. P.* vti emtori quoq; idipsum li-
cet, *l. Iulianus. §. si fructibus. ac actien emt. in P. l. emtorem, C. locat.
l. si eum venderes, de contrah. emt. in P.* ¶ Qui ædiū † vsumfructum 25
habet, potest lumina aperire quidem, sed non claudere, poterit
& ornare picturis, marmore, sigillis: non dietas transformare,
vel coniungere, vel separare, vel aditus posticasque euertere, vel
refugia aperire vel atriū mutare, vel viridaria ad alium modum
conuertere, nec qualitatem ædium immutare, non alius tolle-
re, non meritoriam ibi facere seu diuersorium, vel fullonicam,
de his Iulia. l. arboribus 17. §. sed si aditum, cum seqq. §§. Sed etsi
quid inædificauerit, postea neque eum tollere hoc, neq; refrin-
gere posse, refixa plane vendicare posse placuit, *l. sed etsi quid, 19.
eod.* Nec ei ædificium incoatum consummare licet, etiam si a-
liter habitare non possit, *d. l. arboribus, § item Nerua. l. vsufru-
ctu 7. §. hac ratione, eod.* nec nouum tectorium parietibus, qui
rudes essent, imponere, etiam si melior fiat caussa, *l. vsufructua-
rius 68. §. 1. eod.* nec nouum riuum parietibus imponere, *l. vsu-
fructuarius 51. eod.* Neque proprietarius ipse hæc eadem facere
potest, sine voluntate vsufructuarii, *d. l. 68.* quia socii videntur in
dominio, & ita inuito altero, alteri in re communi nihil licet, *l.
parietem 7. de seru. vrb. prad. in P. l. Sabinus com. diuid. P.* vt neq;
proprietarius in area, cuius vsusfructus debetur, ædificium po-
nere possit, *l. vsufructu 7. § fin. de vsufr. l. repeti. 5. §. fi. & l. 6. & 7.
quib. mod. vsufru. amit.* ne impediat vsumfructum. Sed nec ser-
uitutem imponere potest proprietarius, etiam cōsentiente fru-
ctuario, nec amittere: acquirere autem plane potest inuito fru-
ctuario. Fructuarius tamen nec acquirere seruitutem potest, re-
tinere autem potest: & si forte quæsita fuerit, nō vtente fructua-
rio, amissa, hoc quoque nomine tenebitur *l. sed etsi quid 19. §. fin.
de vsufruct.* Verū potest proprietarius locum facere religiosum
consen-

consentiente vsufructuario, idque fauore religionis receptum, *Vlp. in l. locum 21. de vsufr. & quan. quis. vt.*

De Rebus, in quibus vsusfructus constituitur. Cap. 4.

1 *Omnium rerum potest esse concessus vsusfructus.*
2 *Etiam seruitutum, & quomodo seruitus seruitutis esse potest.*
3 *Vsusfructus mobilium & immobilium constitui potest.*

1 QVanquam ex superioribus † apparere possit, in quibus rebus constituitur vsusfructus, tamen per anacephaleosin breuiter explico: generaliter omnium rerum, quæ in patrimonio esse nostro possunt, constitui posse vsumfructum, nisi in legatis excedat is dodrantis æstimationem, *l. omnium 3. de vsufru. P. l. 3. de vsufr. earum rer. quæ vsu consumun.*

2 ¶ Et quamuis seruitus † seruitutis proprie legari non possit, & ideo seruitutis prædialis vsusfructus legari non possit, quia etiam nec in bonis, nec extra bona nostra esse videtur: tamen incerti actione ab herede eius, qui legauit, peti potest, vt legatario quamdiu vixerit, eundi, agendi ducendiue facultatem præstet,
3 *l. 1. de vsu & vsufruct. legato. lib. 32. P. tit. 2.* ¶ Potest † & constitui pro parte bonorum, & pro parte diuisa & indiuisa. *l. si alij vsus 49. de vsufr. in P. d. l. vsusfructus 5 eod.* Ergo constitui poterit in fundis ædibus, seruis, iumentis, & in ceteris rebus *§. constituitur, de vsufr. l. 3. § constituitur, eod. P.* soli & mobilibus, *l. vsufructu legato 7. eo.* ex lana. *l. si lana 11. de vsufruct. earum rer. quæ vsu consum.* odoribus aromatibus statua. *l. statua 48. de vsufr. P.* numismatibus vel argenteis veteribus, quibus pro gemmis vti solemus *l. numismatum 35. eod. P. l. Proculus eod.* in parte, *l. vetus fuit 75. §. quid tamen. de vsuf.* in his quæ vsu consumuntur, ea cautione & lege *§ constituitur, & seq. de vsufr. l. 1. & 2. de vsufruct. ear. rerum quæ vsu consum.* quam superiori capite explicauimus.

De Acquisitione & Exstinctione vsusfructus. Cap 5.

1 *Vsus, habitatio vsusfructus, acquiruntur vltimis voluntatibus & pactionibus, quomodo per singula.*
2 *Seruitutes aliquando fuerunt imprascriptibiles, nunc contra.*
3 *Vsusfructus exstinguitur multis modis, ex parte rerum, personarum, deficiente conditione & tempore. Primum ex parte rerum.*
4 *Vsusfructus ædium, quæ omnino corruerunt vel consumta sunt, non restituntur refecto & ædificato ædificio, contra naturam seruitutum prædialium: vide & aliam vsusfructus & seruitutis differentiam, num. 10. seruitutes prædiales bene restituuntur restituto ædificio vel prædio, &c.*
5 *Cessione vsusfructus facta proprietario, vel contra, vsusfructus exstinguitur.*
6 *Vsusfructus etiam exstinguitur ademtione, & repudiatione legati.*
7 *Vsusfructus ex parte personarum, morte & capitis minutione vsufructuarii, non proprietarii exstinguitur.*
8 *Mortuo filiofamilias vel seruo, qui vsufructuarii relicti erant, vsusfructus remanet penes patrem & dominum, & cõtra, mortuo patre penes filium.*
9 *Vsusfructus qua capitis minutione pereat.*
10 *Vsusfructus non exstinguitur morte vsufructuarii, nec minutione capitis, si grauatus est al[...] vsumfructum restituere.*
11 *Vsusfructus & aliarum seruitutum prædialium realium differentia, quæ non exstinguitur morte vel capitis minutione eius habet seruitutem.*
12 *Vsusfructus exstinguitur deficiente conditione, & adueniente die*
13 *Vsusfructus finitur non vtendo: Exceptis operis seruorum.*
14 *Vsusfructus relictus ciuitati, quomodo exstinguatur morte, & aliis modis: vide num. 11.*
15 *Aratrum ciuitati inducere quid, & quibus inductum.*
16 *Ciuitates quomodo intereant.*
17 *Vsusfructus relictus ciuitati, exstinguitur centum annorum spatio. Ecclesiæ relictus vsusfructus quoque centum annorum tempore finitur.*
19 *Exstinctus vsusfructus vt plerunque ad proprietatem reuertitur, & quando non.*
20 *Iure accrescendi quomodo vsusfructus accedit.*
21 *Coniunctio iuris accrescendi tripliciter fit, re, verbis, & vtrisque interuenientibus.*

COnstituitur & † acquiritur vsusfructus, vsus, & habitatio ex 1
vltimis voluntatibus vt ex legato *l. 3. & 9. de vsufr. & quemad quis vta. 10. tit. de vsu & vsufruct. legat.* conuentionibus, pactionibus & stipulationibus. *§. sine testamento, de vsufruct. P. & l. 3. §. sine testamen. eod. titul.* per iudicium familiæ erciscundæ & communi diuidundo cum alii vsumfructum, alii proprietatem iudex adiudicauerit, *l. vsusfructus, § constitutio. de vsufr. P.* vel pure, vel ex die, vel in diem *l. 3. & fi. de vsufr. l. 1 § item si ex die, quan. dies vsusfruct. leg. eod. lib. 7. P. tit. 3. l. 1. quibus modis vsusfruct. amit.* in annos singulos. *l. 3 quibus mod. vsusfruct. vel vs. amit. lib. 7. P. tit. 4.* vni vel duobus simul alternis annis *l. 2. §. fin. eod.* sub conditione *l. sub conditione 61 de vsufru.* Intelliget tamen relinquetur vsusfructus alicui, cum is morietur, collatus in id tempus quo a persona discedere incipit. ¶ Acquiritur † quoq; præ- 2
scriptione longi temporis codicis iure, *l. fin. de præscrip. long. temp.* quamuis antiquo, quo imprascriptibiles erant seruitutes. *l. seruitutes, lib. 14. de seru.* aliud fuisset receptum *l. iusto l. 44. §. antepe. de vsur. l.* item iure accrescendi. *l. 1. & 4. §. 1. de vsufru accresc. P.*

¶ Exstinguitur † autem vsusfructus, vel ratione rerum, quæ 3
debent eum, vel personarum, quibus debetur, vel deficiente conditione vel tempore: ex parte rerum si res in qua vsusfructus erat constitutus interierit, vt si ædes incendio consumtæ, *l. Titio. 58. de vsufru. P. l. 5. de vsufr. lega. P. cum similib. ibi nota.* vel si terræ motu, vel vitio suo corruerunt in totum, vt nec areæ quidem vsusfructus debeatur, non cæmentorum, *§. eo amplius constat. de vsufr. ap. Iustin. Vlpian. l. repeti potest. l. 5. § rei mutatione, quibus mod. vsusfr. amit. lib. 7. P. tit. 4. l. seruitutes 19. § si sublatum. de seruit. vrb. præd. lib. 8. P. tit. 2. l. quoties 41 § fin. eod. tit. de vsufr. l. si cui. de vsufr. P.* etiam si reficiatur ex iisdem cæmentis, *l. quia tamen 10. § in summa. quib. modis vsusfr. amit.* In quo hæc seruitus vsusfructus differt a seruitutibus realibus prædialibus, in quibus restituto ædificio, restituitur seruitus *d. l. seruitutes. §. si sublatum. l. si testamento. & l. cum, de seru. vrban. l. & si sucio. & leg. etiam si seru. vind. in P.* Veruntamen † si vsusfructus fundi legatus sit & in eo ædificia sint, & interierint vel corruerint, vsus- 4
fructus areæ erit eius, cuius est & fundi, non enim principaliter vsusfructus ædiũ legatus erat, sed fundi cui ædificium vt accessorium aduenit. *l. penult. & fin. quibus modis vsusfru. amit.* Si pecus quod in vsufructu est moriatur caro & corium pecoris non sunt in fructu. *l. fin. eod.* Perit & vsusfructus legati gregis, si tantum numerus gregis decreuerit, vt grex non intelligatur, *l. fundi 8. & l. sed & eod. tit. & l. quid tamen 10. quibus mod vsusfruct. amit. l. qui vsumfructum areæ 43 de vsufruct. P.* Mutatione quoque rei interit vsusfructus, vt si testator qui legauit vsumfructum balnei, ex balneo tabernam vel diætam fecerit: Histrionem, cuius debitus vsusfructus, in alium ministerium transtulerit. *l. si cui balnei 12. eod. quib. mod. vsusfr.* quia ius hoc est in corpore *leg. 2. de vsufruct. in P. § 1. eod. tit. ap. Iustin.* veluti accidens in substantia, & corpore sublato, necesse est hoc ius interire. Quo fit, vt redeunte statu corporis, natura sine artificio in pristinum statum redeat, & exstinctus vel melius suppressus vsusfructus: veluti quando ager in quo vsumfructum habemus occupatur a flumine, amittimus vsumfructum & quando eodem impetu recesserit aqua, quo venit, sicut restituitur proprietas sic & vsusfructus. *l. si ager 23. & l. cum vsufruct. 24. quibus modis vsufru. amit.* Sic si ager ab hostibus sit occupatus seruusue captus, & redeant vel redimantur iure postliminii, restituetur eorum vsusfructus, *l. si ager ab hostibus 26. eod. l. postliminium, de captiu. & postliminio reuers.* Neque tamen vsucapio proprietatis priuat aliquem vsufructu, *l. locum 21. §. proprietarius, de vsufruct. in P. l. iusto 44. §. non mutat, de vsucap. lib. 41. P. tit. 3.* quamuis paulo aliter dixeris in operis legatis, nam seruo vsucapto, legatum operarum eius perit. *l. 2. § fin. de vsu & vsufruct. leg.* ¶ Exstinguitur † dein- 5
ceps vsusfructus, si domino proprietatis ab vsufructuario cedatur: nam cedendo extraneo nihil agitur: vel ex contrario, si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit, quæ res *consolidatio* appellatur *§ item finitur, de vsufruct. ap. Iustin.* ¶ Item † redem- 6
tione legati, *l. si tibi fundi 17. l. si seruus 27 quib. mod. vsusfruct. amit. l. quoties 41 §. quod si filius, & l. dominus fructuario, 64. de vsufruct. P.* facta a testatore, *l. per seruum 14. §. fin. de vsu & hab. P. lib. 7. tit. 9. l. idem generale 32 § idem quæsit. de vsu & vsufruct. leg. P.* vel repudiatione legati, *l. si Titio fundus 10 de vsu & vsufruct. lega.*

7 ¶ Ex parte † personarum, quibus debetur vsusfructus, morte
extinguitur vsufructuarii vsusfructus, & capitis diminutione §.
finitur, de vsufr. l. 3. §. fin. quib. mod. vsusfr. amit. l. si vsusfr. 42. §. si de
vsufr. l. in singulos 8. de annuis leg. lib. 33. P. tit. 1. l. patrimonii 22. & l.
si quis vsumfr. 29. de vsu & vsufru. leg. in P. l. ambiguitatē 12. l. 3. l.
antiquitas 14. l. corruptionem 16. de vsufr. C. Et tamen morte pro-
prietarii, viuente vsufructuario non extinguitur, *l. 3. & l. si domi-*
na 10. C. de vsufr. l. si socrus tua 18. de iure dot. lib. 5. C. tit. 12. ¶ No-
8 tandum † tamen hic est vsumfructum filiofam. vel seruo alieno
relictū, ita acquiri patri & domino, vt licet filius vel seruus mo-
riantur, vel statum mutent, remanear vsusfructus penes eos: sic-
uti & mortuo patre, vel magna aut media capitis diminutione
affecto, apud filium remanet, etiam si heres a patre non relin-
quatur, quia vtriusque contemplatione relictus censetur, *l. final.*
C. de vsufr. ita & penes dominum serui ex asse remanet pro par-
te seruo alienato, cui relictus fuerat vsusfructus *l. inter antiquam*
9 *15 de vsufruct. C.* ¶ In capitis † minutione rursum obseruandum
est, magnam & mediam perimere vsumfructum iam constitu-
tum & competentem, non autem eum, qui post minutionem
competit vel cedit vel constituitur. *l. 1. cum sui §§. quib. modis v-*
susfr. amit. l. Titio vsusfru. de cond. & demonst. Item nec minima
capitis minutione amittitur vsusfructus, veluti emancipatione,
l. corruptionem 16. §. sed neque, de vsufruct. C. §. 1. de acquisit. per ar-
rog. vel contra, cum is qui sui iuris est, cœpit alterius iuri subie-
ctus esse *§. 1. de cap. dimin. ap. Iust. & tit. de tripl. cap. diminut. vt &*
in l. fin. & l. 3. in prin. & §. 1. eod. tit. lib. 4. P. tit. 4. Potest & deberi
post capitis minutionem magnam & mediam, si in legato repe-
tatur, *quoties quis capite minutus erit, do lego, l. sicut in annos 3. & l.*
repeti 5. quib. mod. vsusfruct. amit. l. in singulos 8. de ann. lega. P.
quod censetur repetitum, quando in annos singulos res legare-
tur, vt Antoninus Cæsar ad libellum rescripsit *l. Licet testatori 23.*
10 *de vsu & vsufruct. leg. P.* ¶ Item, † quando legatarius grauatus
est, restituere alii vsumfructum, nec morte nec minutione capi-
tis legatarii extinguitur, *l. si quis vsumfructum 29. de vsu & vsu-*
fruct. l. 4. quib. mod. vsusfru. amit. sed magis inspicimus personam
11 fideicommissarii ¶ In quo † etiam iura prædiorum ab vsufructu
differunt, nam illa nec morte, nec capitis diminutione eius cui
debentur, intereunt, *l. 3. quemad. seruit. amit. lib. 8. P. tit. 6.* ¶ Fi-
12 nitur † etiam vsusfructus deficiente cōditione, vel die, ad quam
constitutus est: *l. ambiguitatem 12. C. de vsufruct. l. cui vsusfructus*
30. & l. 31. §. duas de vsu & vsufruct. lega si tempus ad quod lega-
tus est, finitum sit *l. si vsusfructus 6. de vsufruct. lega.* ¶ Nō † vten-
13 do quoque, si per nos ipsos, vel per alias personas non retinea-
mus nomine nostro, *§ finitur, de vsufruct. & Vlpian. in l. Pompo-*
nius 19. l. si mulieri 22. l. si vsusfructus 28. quib. mod. vsusfruct. amit.
l. arborib. 13. §. vsufructuarius, & §§. sequen. l. non vtitur 45. cum
2. sequen. de vsufruct. P. l. 3 si vsusfruct. vetat. lib. 7. P. tit. 6. nem-
pe amittimus decennio inter præsentes, & 20. annis inter ab-
sentes, a tempore quo cœpit competere computandis, *l. cum no-*
tissimi, §. in his, C. de præscript. 30. vel 40. ann. Melius in l. penul. de
seruit. & aqua lib. 3. C. tit. 34. l. corruptionem, C. de vsufruct. l. fin. de
præscript. long. temp. l. sequitur. § si. de vsufruct. P. Excipiuntur ope-
ræ seruorum, quæ legatæ, nec capitis diminutione amittuntur,
nec præscribi possunt, *l. 2. de vsu & vsufr. l. in P. leg. 1. de oper. seru.*
in P. Quia opera in actu consistit, nec prius est in rerum natura,
quam is dies venerit, quo præstanda est, *l. 1. de oper. liber. libr. 7. P.*
tit. 7. ¶ Ratione † etiam temporis habet extinctio vsusfructus
14 legari, vel concessi municipibus vel ciuitati. Nam ne inutilis sit
perpetuo proprietas, placuit extingui posse vsumfructum illis
relictum vel ratione rei, vel ratione temporis in ciuitate consi-
derari, perinde ac in homine singulari. Proinde si inducatur ara-
trum ciuitati, ciuitas esse desinit, & vsusfructus extinguitur, *l. si*
vsusfruct. ciuitatis, 21. quib. mod. vsusfr. amitta. aratrū infigere Cal.
Rhodigi. lib. 14. c. 5. ¶ Aratrum † ciuitati inducere, est ita eam de-
15 moliri, vt vix vestigia ciuitatis relinquantur: sed inibi terra culta
aratro locum præbeat non habitationi, sed sationi idoneum.
Quemadmodum passa est aratrum ita Carthago a Romanis, *d. l.*
si vsusfruct. ab aliis Ilion, Thebæ, Corinthus, Numantia, Athe-
næ, Saguntum. Et ab Abimelech Sichen, qua destructa etiam,
super eam dispersit salem, *Iudic. c. 9.* Ab Augusto Federico Æno-
barbo Mediolanum, ab Henrico Bononia, Brixia, *Barto. in l. aut*
facta. § nonnunquam, de pœn. Panorm. in c. dilectus, de simonia. Sic
Micheas *c. 3. can. iudices 1. q. 1* de impiis iudicibus per munera iu-
dicantibus locutus, *Super dominum*, inquit, *requiescebant dicen-*
tes: nonne dominus est in nobis? non venient super nos mala, idcirco pro-
pter vos Sion, quasi ager, arabitur, & Hierusalem vt custodia pomerii
erit. Et alibi Deus *Deuter. c. 16. & can. si audieris 23 q. 5. Si audieris,*
in vna ex ciuitatibus quas dominus Deus tuus dabit tibi, inhabitare
tibi dicentes: eamus & seruiamus diis alienis, quos nescis: interficiès
necabis omnes qui sunt in ciuitate cade gladii, & incendes ciuitatem
igni, & erit sine habitaculo in æternum, non reædificabitur etiam nūc,
&c. Horatius quoque *lib. 1. Carmi. ode. 16.*

Ira Thyestem exitio graui
Strauere, & altis vrbibus vltima
Stetere causa, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

¶ Idem † dicendum est, si alio modo ciuitates extingui, &
mori dicantur: puta quia inhabitabiles, & ab habitatoribus re- 16
lictæ, eo animo ne post hac in illas reuertantur, *glo. in d. l. si vsus-*
fructus 21. de vsufr. vel quia hostium ferarumve metu pulsi, non
redierunt, vel peste aliave morbo populari necati sunt incolæ,
nec alii eo consederunt postea: si incēdio perierint ædificia, nus-
quam dehinc refecta: si ab animalibus subruta. Sicuti nar-
rant a cuniculis suffossum in Hispania oppidū: a talpis, in Thes-
salia: a ranis ciuitatem in Gallia pulsam: a locustis, in Africa: ex
Gyaro Cycladum insula incolas a muribus fugatos: in Italia A-
miclas a serpentibus deletos: in Æthyopia desertam regionem,
gente ab scorpionibus & solpugis sublata: Otrerietes abactos,
ab Scolopendris, *Plinius lib. 8. c. 29.* ¶ Præterea † vltra interitum 17
realem ciuitatis, tempore centum annorum, qui finis vitæ lon-
gissimus, vsusfructus relictus municipibus exspirat, *l. si vsusfru-*
ctus municipibus 8. de vsu & vsufruct. lega. lib. 33. P. tit. 2. l. an vsus-
fructus 63. de vsufruct. Quod ius obseruari placuit, *glo. fin. in dict.*
l. an vsusfructus, in vsufructu relicto ecclesiæ quæ gaudet iisdem
priuilegiis, quibus respublica, *l. fi. C. de sacrosanct. eccle.* Neque
hanc sententiam offendit, quod Maximus, *l. hereditatem 68. ad*
leg. Falcid. in P. lib. 35. titul. 2. tradit, in computatione legis Fal-
cidiæ in vsufructu reipublicæ legato, siue simpliciter, siue ad lu-
dos, computationem fieri tantum triginta annorum: Si quidem
non ideo minus in centum annos porrigitur legatum vsusfru-
ctus, nec id Maximius vetat. ¶ Amittitur † & a municipibus v- 18
susfructus, non vtendo, aliisque modis, quibus a priuato amitti
recensuimus. ¶ Ceterum † extinctus seu amissus vsusfructus, 19
interdum & vt plerumque reuertitur ad proprietatem, *§. ne ta-*
men, de vsufructu. & l. 3. §. ne tamen, eod. P. aliquando ad alios
quam proprietatem habentes: veluti si alicui proprietas dedu-
cto vsufructu legata fuerit: si alii vsufructuarius restituere vsum-
fructum rogatus fuerit: *l. si legatum 4. quibus mod. vsusfru. amitta.*
l. si quis vsumfructum 29. de vsu & vsufr. leg. P. vel si quæsitus per
filium patri, vel per seruum domino, altero horum præmorien-
te, non redit ad proprietatem, sed ad superstitem pertinet quan-
diu vixerit, *l. fin. C. de vsufruct.* ¶ Per ius † accrescendi quoque ad
alios, quam proprietarios ab vno ex vsufructuariis amissus per- 20
uenit. Et Celsi sententia est, toties ius accrescendi esse, quoties
duobus qui solidum habuerint concursu diuisus est, *l. idem Ne-*
ratius 4. de vsufr. accres. lib. 7. P. tit. 2. Et quoties vsusfructus le-
gatus est, ita inter fructuarios est ius accrescendi, si coniunctim
sit vsusfructus relictus: Ceterum si separatim vnicuique partis
rei vsusfructus sit relictus, sine dubio ius accrescendi cessat, *l. 1.*
de vsufr. accres. in P. ¶ Coniunctio † tripliciter fit re, verbis, & 21
re & verbis simul, *l. triplici 142. de verb. signi. l. re coniuncti, l. 87. de*
leg. 3. Re, vt Titio vsumfructum fundi Semptoniani do lego, &
eiusdem fundi vsumfructum Caio do lego, faciunt enim partes
concursu, vtrique in solidum vsufructu legato, *l. 1. §. fin. de vsufr.*
lega. Quamobrem altero ex legatariis mortuo, vel legatum re-
pudiante, quia concursus cessat, alteri in solidum per ius non
decrescendi debetur. Verbis coniunctio fit, vt Titio & Sempro-
nio vsumfructum æquis portionibus fundi Semproniani do le-
go: verbi namque coniunctione coniuncti sunt, sed re & por-
tionibus diuisi intellectu. Re & verbis, vt Titio & Sempronio
Corneliani fundi relinquo vsumfructum, quorum coniunctio
ceteris coniunctis præfertur, *dict. l. triplici, & l. re coniuncti, & l.*
1. § idem est, de vsufruct. accresc. Coniunctio realis illa, dum seruo
communi vsusfructus relinquitur, nam vno dominorum repu-
diante, vel amittente portionem suam, alteri per ius accrescendi
acquiritur, non autem proprietati accedit, *leg. 1. §. denique, de v-*
sufruct. accrescend. In re coniunctis adimit ius accrescendi mo-
dus legandi, si a pluribus heredibus duo eiusdem rei vsumfru-
ctum consequantur separatim, *leg. cum singulis, 12. & leg. fin. de*
vsufruct.

vsufruct. accrescend. nisi sint & verbis coniuncti, *l. si duobus, §. fin. de legat. 2.*

De Diuisione seruitutum realium prædiorum. Cap. 6.

1 *Seruitutes reales prædiales, aut in solo, vt rusticæ: aut in superficie, vt urbanæ: prædium vrbanum quid faciat, & quod vrbanum.*
2 *Vrbana seruitus quid.*
3 *Rusticæ seruitutes in affirmatiua consistunt.*

1 SEruitutum † prædiorum aliæ consistunt in solo, aliæ in superficie, *Paulus in l. 3. de seruit. P.* Seruitutes soli, rusticæ dicuntur: superficiei vero vrbanæ, *l. seruitutes quæ 19. in fine, de seruit. vrban. præd.* Vrbanum prædium, non solum, sed materia facit, *l. vrbana prædia 198. de verborum significatione. & l. vrbana familia 166. eodem titul. l. si prædium. C. de præd. minor.* ædificiaque talia sunt, quæ vel in vicis, vel villis, vel alio loco extra vrbem sunt sita, *dict. leg. vrbana prædia, l. 1. commun. prædio. in P. §. prædiorum, de seruitut. ap. Iustin.* & stabula ædificiis coniuncta: nō coniuncta enim rusticis accedunt, *l. eod. iure 4. §. stabula, in quib. cau. pign. vel hypoth. tac. contrah. lib. 20. P. tit. 2.* per se enim vrbana ædificia dicuntur habitandi caussa constructa, ad similitudinem vrbis. Quare duo requiruntur in illis, nempe ædificium, & quod caussa habitandi sit, *dict. leg. vrbana prædia.* Omitto reliquas vrbani appellationes, nam latiori vocabulo quam egeamus comprehenduntur: veluti si dicamus *vrbanum*, quod ambitu murorum vrbis continetur, *l. 2. de verborum signif.* vnde & prætor vrbanus, *l. 2. §. cumque consules, de origin. iur. in P.* Item etsi vocamus vrbanum, quod ad vsum vrbis vel vrbanæ habitationis cōparatum est, veluti supellectilem vrbanam, *l. quemadmodum, de supellect. lega.* seruum vrbanum, *l. seruus vrbanus. de leg. 3.*

2 ¶ Vrbanæ † seruitutes sunt, quæ vrbanis ædificiis adhærent, *§. prædiorum, de seru. rust. l. 1. commun. præd. in P.* id est, quæ debentur ædificiis vrbanis, vel a prædio vrbano vel a rustico. Sicuti & rusticæ, quæ inhærent prædiis rusticis, eisque debentur vel ab vrbanis vel a rusticis prædiis sine quibus non possunt constitui, *d. l. 1. commun. præd. §. 1. de seruit. rust.* ¶ Omnes † seruitutes rusticæ sitæ sunt in affirmatiua tātum, veluti ius esse eundi, agendi, & sic de similibus. Vrbanæ autem, & in affirmatiua & negatiua consistunt, vt ius esse altius tollendi vel non tollendi, stillicidium auertendi, vel non auertendi, &c. *l. 1. & ibi gloss. in verbo & officiendi, de seru. vrb. præd.*
3

De Seruitutibus vrbanis, primum de Seruitute oneris ferendi, de Parietibus, & de his quæ admouentur illis, Balneis, Tubulis, Fornacibus, Latrinis, Cloacis. Cap. 7.

1 *Oneris ferendi seruitus vrbana.*
2 *Qui debet seruitutem oneris ferendi, debet columnam vel parietem gerinum reficere, non qui habet.*
3 *Potest tamen dominus inferior relinquendo rem se onere liberare.*
4 *Parietes pro columnis, & quid paries.*
5 *Porticus, paries apertus.*
6 *Parietes gerini & intergerini, & liberi qui.*
7 *Per Areas distributa loca fundandis ciuitatibus designata, vbi ædificia fuerint.*
8 *Leges de crassitudine parietum ædificiorum latæ.*
9 *Domus Romæ tignorum vnius contignationis, tectea plurium, ædes ab aditu, Atrio, cella, penaria, cubiculum, cœnaculum, vnde ostia, &c.*
10 *Modus altitudinis domorum quando, & qualis præscriptus.*
11 *Appellatio Parietis & murorum, & maceriā continet, & quod vtrumque & proprie paries, maceria, &c.*
12 *Parietum varia distinctiones a materia qua fiunt: Marmorei, cæmentitii, cratitii, fornacei, &c. & qui.*
13 *Parieti balnea vel tubulos num liceat admoueri.*
14 *Parieti vicini quando fornacem admouere liceat.*
15 *A furno damnum datum vicino, qua actione petatur, & quemodo ne detur prospiciatur.*
16 *De Furno & molendino bannario.*
17 *De Scalarum admouitione ad parietem vicini, quando permittatur.*
18 *Parietum fundandorum lex ex Solone, & de interstitio seu spatio pedum iuxta vicini prædium vel murum relinquendo.*
19 *Capella contradictio, de interstitio ædificandi iuxta vicinum, & delecta opinio.*
20 *Interstitia inter duos parietes inuenta cuius sint.*
21 *Signa quibus murus proprius vel communis probatur & dicitur.*
22 *Ædificare super parietem alterius, vel in alterius solo quando liceat.*
23 *Fistulas & tubulos per parietem immittere quando liceat.*
24 *Latrina quando & quomodo vicino parieti adsocientur.*
25 *Fodere vel cauare sub alueo non licet.*
26 *De Puteis, penu terrestri, cloacisque iuxta vicinum ædificandis.*
27 *De Machinis ædificandi caussa in vicini pariete admouendis.*
28 *Sterquilinium non licet habere iuxta vicini parietem, vel iuxta communem, nec in suo quod noceat vicino.*
29 *Fœtidum sterquilinium vel cornua, non possunt iuxta vicinos poni, si odor offendat vicinos.*
30 *De pariete in vicini ædes ventrem faciente emendando, & de alio pariete reficiendo, quomodo & a quo & cuius expensis reficiendus. Socius, qui contumax est in soluendo refectionem parietis communis, amittit ius quod fit in solidum reficientis.*

SEruitutes vrbanæ † sunt enumeratæ a Iustiniano, Caio. & aliis. *Iustinian. in §. prædiorum, de seru. rustic. præd. l. 1. 2. & 3. de seru. vrb. præd.* Prima vt onera vicini sustineantur *l. & si forte 6. §. etiam si seruit. vindic. lib. 8. P. tit. 5.* dicta *seruitus oneris ferendi.* Cuius ædificium iure superius est, ei ius est supra suum ædificium imponere dummodo inferiora ædificia grauiore seruitute non oneret, quam pati deberent, *leg. cum. 23. de seruit. vrban. prædior. in P.* 1

¶ Et hoc † singulare in hac seruitute, vt is qui debet seruitutē, quique habet ædes, quæ debent columnam vel parietem oneri ferendo, debeat parietem restituere, non is qui onus vult imponere, quia perpetuum talem qualis erat tunc cum imposita fuit seruitus, debet *l. eum debere columnam 33. de seru. vrb. præd.* Et ita actio pro hac seruitute competit, vt onera ferat & ædificia reficiat ad eum modum, qui in seruitute imposita comprehensus est. & potest eum singulari iure cogere *Vlpian. in l. & si forte 6. §. etiam, de seru. si seruit. vind. P. l. sicuti 8. §. ad stant eod. titul.* neve faciat deteriorem, quam debeat. aut operis noui nuntiatione aut hac actione confessoria prohibere *d. l. & si forte, §. parietem,* Potest & petere, si non reficiatur. vel si opere non competenti ædificetur, fructus, scilicet commodum, quod consequeretur, si onera vicinus sustineret. *d. l. 6. §. modus, & §. veniunt & fructus.* Tuncque per iudicem imperatur vel refectio, vel cautio: alioquin & in litem iuratur. quanti interest, *l. harum actionum 7. & l. sequen. eod. si seru. vind.* ¶ Verum & hoc singulare est in gratiam domini ædium quæ seruiunt. vt quia hæc est seruitus rerum, non personæ, possit relinquendo rem liberari, *dict. leg. & si forte. §. Labeo:* & ita a refectione erit liber, vt vsufructuarius rem omittendo, *l. cum vsufr. ulluarius, & l. sed cum. de vsufruct. in P.* Sed quia plura sunt onera quæ parietibus imponuntur, de his pauca dicenda sunt & quia parietes debent esse oneribus ferendis pares: alioquin nec recte seruitus illis imponitur, vel si imponatur onus nimium graue, proxima ruina est, & commoditas vtilitasque interit. ¶ Parietes † sunt, veluti singulæ perpetuæ in latitudinem & altitudinem columnæ, *Leo Baptista Albertus, lib. 1. de re ædificatoria cap. 10.* 2 3 4

¶ Vti † porticus est pluribus in locis apertis paries. vnde fiunt latiores in imo, sed contractiores in verticem, ad imitationem columnarum tollendi sunt. Nam & onera illi sustinent, sed alii aliis maiora. 5

¶ Qua † ratione alii intergerini, alii gerini, alii liberi sunt ab onere. Intergerini sunt, in quos onera duarum domorum, vel duarum diuersarum partium domus, incumbunt & sustinentur: dicuntur vulgo communes & medianū: gerini sunt, qui vnius partis onus sustinent, vt qui in angulis insularum sunt, quive liberi a trabibus: liberi dicuntur, qui extra ædificia sunt, areas diuidentes, vel cingentes fundos, macerias, sepes. ¶ Ab initio † fundatis ciuitatibus areæ siue loca distributa fuerunt pro priuatorum domibus ædificandis singulorum, iuxta numerum ciuium recipiendorū. Vnde hodie alicubi, & fere vbique in ciuitatibus norunt consules vel decuriones, quot fuerint 6 7

areæ, quot nunc quisque possideat, ædificiis dilatis auaritia vel
cupiditate, vel necessitate rei familiaris, vt census impositio &
8 exactio pro modo possessionis loci facilior sit. ¶ Romæ † idipsum
alias factitatum, & diuisæ areæ, legesque ædificationi parietum
impositæ, ne areæ habitationi destinatæ parietibus occuparentur.
Et proinde, inquit Vitruuius *lib. 2. de ar. hitect. cap. 8 Plinius quoq., lib. 35. ca. 14. leges publicæ non patiuntur maiores crassitudines quam sesquipedales constitui loco communi: Ceteri autem parietes, ne spatia angustiora fierent, eadem crassitudine collocantur. Lateritii vero (nisi diplinthii, aut triplinthii fuerint) sesquipedali crassitudine non possunt plusquam vnam sustinere contignationem.* In ea
autem maiestate vrbis & ciuium infinita frequentia, innumerabiles
habitationes opus fuit explicare. ¶ Antea † quidem vnius
9 tantummodo contignationis erant domus in plana area, vnde
ædes ab adita, quod plano pede adibant. Et in illis erat area quædam
operta nec tecta, locus intra parietes patulus, qui esset ad
communem omnium vsum, dictus *cauædium*, circa quod erat,
vniuscuiusque rei, vtilitatis caussa parietibus dissepta: vbi quid
conditum esse volebant, a celando *cellam* appellarût: *penariam*,
vbi penus: vbi cubabant, *cubiculum*: vbi cœnabant, *cœnaculum*
vocitabant, vt horum omnium auctor Varro *lib. 4. de ling. Latin.*
¶ Et altitudo † ædificâdi constituta tempore Cæsarû, *l. 1. de ædi-*
10 *fic. priua. C.* Ceterum cum recipere nô posset area plana tantam
multitudinem ad habitandum in vrbe, ad auxilium altitudinis
ædificiorum res ipsa coegit deuenire. Itaque pilis lapideis, structuris
testaceis, parietibus cæmentitiis, altitudines exstructæ,
contignationibus crebris coaxatæ, quæ cœnaculorum summas
vtilitates perficiunt & despectationes. *Sic* inquit Vitruuius *lib. 5.
cap. 8. menianis & contignationibus multiplicatis populus Romanus
egregias capit habere sine impeditione habitationes.* Superuenit lex
ædificatoria Traiani, ne domorum altitudo sexaginta superaret
pedes, ob ruinas faciles, & sumtus, si quando hæc contingerent,
exitiosos. *Sext. Aurel. Victor, in epito. Cæsarum, in Traiano.* ¶ In iu-
11 re † appellatio parietis continet & murum & maceriâ, *l. quantum
157 de verbo. sign & ibi glo. de maceria, in l. si precario 18. com.
præd. Pan.* Murum cum cæmento: maceriam sine cæmento, &
12 siccum, vt vocant, parietem arbitrantur. ¶ Sunt † tamen aliæ parietû
distinctiones, a materia & forma tractæ: nam quidam sunt
marmorei alii ex lapide quadrato constantes, alii cæmentitii ex
iusoribus, sed imbricum modo herentibus lapidibus: sunt testacei,
ex latere igne præcocto: latericii, ex crudis lateribus sole
tantum siccatis: sunt craticii, ligneis cratibus aut cannis in modum
cratis, implexis inter arrectariorum & transuersariorum
dispositiones, luto inducto subagitato, vel commixto fœno vel
palea vocamus Tholosæ, *tortis*, alibi vt Parisiis cratitiis ipso teplentur
& ædificantur. Sunt formacei, *de quib. Plin. lib. 35. c. 14.
Isidor. lib. 15. etymolog. c. 9.* qui in forma intra duas tabulas instruuntur,
dum infarcitur forma, terra ante subacta, & ibidem vectibus
depressa, vocamus, *paroit de table.* Maceriæ alii, vt dixi-
mus e cæmentis sine arenato connexis. Cratitios improbat in
ædificiis ob incendia Vitruuius his verbis, *lib. 5. c. 8. Cratitii velim
ne inuenti fuissent. Quantum enim celeritate & loci laxamento
prosunt tanto maiori & communi sunt calamitati: quod ad incendia,
vti faces, sunt parati. Itaque satius videtur esse impensa testaceorum
in sumtu, quam compendio cratitiorum esse in periculo, &c.* Formaceos
æuis durare incorruptos ventis, ignibus, imbribus omniq;
cæmento firmiores tradit Plinius *lib. 35. c. 14.* in Africa, Asiaque.
Iure quidem & hæc obseruari debent. Verum quod pertinet
ad vsum seruitutum, hoc vnum mihi videtur tâtum perpendendum,
vt oneri ferundo paries sit idoneus & sufficiens, siue agatur
de partiario intergerino, vel alio. Et proinde onera erunt, quæ
parietibus imponuntur, consideranda. ¶ Quare † *balnea* vel *tu-*
13 *bulos* non licet facere contra parietem vicini, si is ex illis lædatur,
etiam si sit partiarius: contra, si non lædatur, *l. fistulas, in prin. &
§. 1. de seruit. vrbs. l. quidam Iberus, §. fin. eod. l. fistula, si seru. vind.*
At si paries sit alienus, vicinus non potest habere contra eum vllo
modo sine iure seruitutis balneum, nisi iuxta murum vicini a-
14 lium sibi ædificet sufficientem ad id munus. ¶ Idem † de *fornace*
dicendum est, nisi paries communis fornaci esset deputatus, *leg.
arboribus, de vsufr. l. ædes, com. diui. in P. l. cum duobus, §. item uela,
pro soc. P. glo. in l. Sabinus, com. diui. in P.* In suo tamen potest quis
ædificare contra parietem vicini, dummodo periculum incendii
non immineat. tunc enim prohiberi potest. *d. l. quidam Ibe-*
15 *rus.* ¶ Idem, si vicino parieti eo damnum datum est vt quia
combustus agitur actione in factum legis Aquiliæ *l. si fornacem ser-*
uum, § si fur. ad l. Aquil. l. fluminû § præterea, si furni, de dam. infect.
si datum adhuc nô sit, sed vereamur ne accidat, vel ex vitio furni
& fornacarii, petitur cautio *d. §. si furnû & ibi interpre.* ¶ Non tra- 16
ctabo † hic de furno seu *clibano bannario*, q. habêt aliqui, ad quod
tenentur certi ratione iuris quæsiri vel trâsacti, ire & coquere: vt
alteri non liceat inibi aliud clibanum habere vel ædificare: sicut
de molendinis seu pistrinis bannariis dicitur: hæc enim quæstio
forsan ad seruitutem quodammodo pertinet, sed nô ad parietis
seruitutem: proinde reiiciam videndam tractationê ad Petrum
Iacobi, *in praxi in libello de furno.* Cæpollam, *lib. 1 de seru. vrb prædior. c. 50.* Albericum de Rozato, *in 1 parte statutorum, q. 135.* Guidonem
Papæum, *q. 298.* ¶ Aliud † onus quod imponitur muris 17
seu parietibus a vicino, est *scalarum*, quæ adiungi possunt ab altero
vicinorum muro communi, si illæ possint fieri sine damno
parietis puta quia ligneæ, quæ per se aliquando stare possunt,
duabus infixæ trabibus, nec impediunt refectionem vel rômoditatem
vicini in pariete communi, *l. fistulam 18. §. pen. & fin. de
seruit. vrba. præd. P.* videlicet quod lumina eius non offendunt,
vel alio modo nô nocent scalæ rectæ itionis, minus, vel nihil parieti
communi cui adiacent, nocere possunt, cum parum vel nihil
in eum immissi habent. Scalæ quoque ligneæ cochlides non
multum inniruntur parietibus: lapideas certe cum vinci desiderent
parietibus non licet vicinis parietibus adiicere citra ius seruitutis,
vel sine consensu socii partiarii, nisi is paries non lædatur:
siquidem si immodice non lædatur, licet vti re communi, &
si socius prohibeat, experiri communi diuidundo, *leg. si ædes communes
sint 11. & l. Sabinus 28. & ibi glo. com. diuid. P. lib. 10. tit. 3.* At
si iuxta vicini parietem non communem quis scalas coniungere
vult, & tigna immittere, nullo modo licet, sed intra domû suam,
vel murum, & fundamenta scalarû ædificet oportet, vel ius seruitutis
in parietes quærat, iuxta tamen, sed nô affixas habere poterit,
vide Cæpollam lib. 1. de seru. vrb. præd. c. 54. ¶ In summa, † le- 18
ges parietum hæ sunt generales. Prima est ex lege Solonis, si quis
sepem aut maceriam iuxta alterius regionem, id est, fines, *l. pen.
regione, & ibi glo. & l. inter eas, fi. regund. in P.* effoderit, terminum
non excedat: si autem murum, pedem derelinquat: si domum
duos pedes: si autem sepulcrum, aut foueam effoderit, quantum
profundum, tantundem derelinquat: si autem puteum,
passum, *leg. fin. regund. in P. libr. 10. titul. 1.* Arbitror rationem
eius sanctionis esse, quæ in muro pedem vnum spatii requirit,
& in domo duos, fundamentorum caussam. Quia murus iuxta
fines alterius ædificaturus fundamentum in suo non in alieno
debeat ponere, vt & domum ipsam. Et quia diximus instar columnarum
parietes castrui, apparet fundaméta vel fundamentorum
exstructiones latius ædificari, vsque dum ad areæ planiciem
coæquentur postea, vnde minus latum & arctius perficitur extra
planiciem ædificium, *Leo Baptist. Albert. lib. de reædific. cap. 10.*
Et quia ædificia solidiora esse debent, quæ domus caussa fiunt,
vtpote ad sustinenda onera destinata ideo & profundiora & latiora
excauari eorum debent fundamenta. Atque, 2. pedum relinqui
debere intersitia in maceriis & sepibus placuit, quia nulla
excauatio fit, nec fundaméta, sufficit obseruasse terminorum
legitimos fines, quod in pariete ligneo & cratitio locum habere
mihi videtur.

¶ Ceterum † non exigua quæstio est, num in ædificiis vrbanis 19
iuxta parieté socii ædificatis, ista interstitia pedis vnius vel duorum
seruari debeant, & locum habeant. In hoc sibi sæpe contradixit
Cæpolla. Nam ex professo de hac agens pluribus, firmare
videtur, locum habere, *Cæpolla libr. 1. de seru. vrban. præd.
cap. 40. num. 2. & 61. num. 3.* alibi tamen sæpius, reperit, locum
non habere, nec spatium illud relinqui debere. *Cæpolla eodem, libro
1. cap. 52. num. 2. & c. 65 num. 4.* Mea sententia in hac re contraria
erit, vt si vicinus in suo solo ædificans fundamenta latiora
faciat intra solum suum, & postea, extra planiciê iuxta vicini parietem
ad perpendiculum velit ædificare, possit: nam & inde vicinus
vtilitatem accipiet, quod eius paries fortior inde euasurus
sit, vt virtus vnita maior seipsa dispersa, ita licet, dummodo non
noceatur vicino. Sed illa quæstio, si noceat, alia est. Ratio autem
diuersitatis, cur hoc potius in vrbanis liceat iuxta parietem ædificare
vicini, non autem iuxta fines fundi rustici est satis idonea,
vt mihi videtur, quod per ædificium additû vicino ædificio, nihil
noceatur vicino, at iuxta fundum ædificando, ædificio noceatur,
quia fossione fundamentorum, si iuxta fines proxime fierent,
semper ex necessitate operis & propter fragilem terram &
facile deciduam, læderentur & minuerentur fines vicini: ideo
intersiti-

interstitium relinqui maius debet, quanquam quis in suo totam
substructiuuem suudamenturum faciat. Resistit autem in vrba-
nis paries vicini, ne quippiam vicinu adimatur. Subiicitur & lex
illa Sulonis, titulu Finium regundorum, cuius actiu ad rustica
prædia tantum pertinet, *l. 2. fin. regund. in P.* Accedit quud si il-
la interstitia relinquereutur in ædificiis vrbium, deformes fu-
turas ciuitates, & in illis spatiis murium & immunditiarum, tan-
tum fore receptacula, vt fere tot essent eloacæ putridæ in ciui-
tate, quot domus, quæ salubritati maxime aduersantur, cum cœ-
lum pestilens & ruinas minentur earũ immundities *l. 1. de cloa-
c. lib. 43. P. titul. 12.* vel obseruaui in quibusdam uppidis, vbi hæc
interstitia visuntur.

20 ¶ Si tamen † hoc spatium inueniatur inter parietes, certe e-
ius esse, & vsus ad illum solum pertinebit, qui reliquit, si qui-
dem constat quis reliquerit vel instrumento, vel prubatioue a-
lia, vel per ipsum parietem, quod fundamenta eum locum in-
tra terram occupent, vel quod in pariete fint tegulæ vel lapides
eatenus se extendentes, vel aliter. Quod si nun constet, spatium
illud commune inter vicinus censebitur, exemplu insularum in-
ter duas ripas natarum, *l. inter eos, 29. & l. pro regione, de acquir.
rer. dom. in P.*

21 ¶ Porro † signa muri proprii sunt, vbi probationes ex titulis
& testibus, vel aliis manifestis nun apparent: si quis fenestras in
eo habeat, quæ perforent totum murum: quud alias non licet,
l. quidam Iberus, de seruit. vrban. præd. nisi & vicinus vicissim si-
miles haberet in eodem muro, quia videtur tunc esse murus pro
indiuiso communis: veluti si vterque haberet tigna in parietem
immissa extra mediam partem parietis, *gloss. in l. si ædes commun.
diui. P. vide de istis signis parietis proprii vel communis, Capellam,
de seruit. vrban. præd. c. 40 num. 53. & sequen.* De hinc *armaria Fo-
rulis* seu *armariola* fiunt in muris, quæ si ad medium vsque ex v-
troque latere vicinorum penetrent, docent pro diuiso *murum
communem:* si vltra medium pro indiuiso. Si autem ex vno tan-
tum vicini latere & parte parietis, is sulus vicinus videtur dumi-
nus: nisi contraria alia signa pru vicino aduersu concurrant. pu-
ta quod in illum parietem habeat immissa tigna. Sic & aliud si-
gnum dominii proprii, si *tubi* vel *infumibula caminorum*, vel at-
ca ipsius camini excedat medietatem internam muri: quod &
in tubulis latrinarũ obserua, quia in communi vel alienu parie-
te hæc fieri vel alia similia nequeunt, *l. quemadmodum § si prote-
ctum. ad leg. Aquil. l. quis vitam, §. fin. ad sannam, quod vi aut clam.
l. Sabinus, commun. diuid. cum similib. l. parietem, de seruit. vrban.
præd. P.* Obseruato perpetuo, ne paria quoque signa vicinus in
eodem pariete habeat, quo casu esset communis paries pro in-
diuiso. Prubant parietatem quoque esse alicuius, si eius insignia
dumestica, vocant *armes*, insculpta vel picta inueniantur. *l. qui
libertatem. §. fi. & ibi Bar. & l. fi. de oper. libert. Bar in tract. de in-
signib. & armis.* Et suneetiã adhuc vestigia parieus antiqua con-
siderunda, & si ædificium destructum sit, num ea sint ex genere
eorum quæ diximus communem murum docere, vel quæ ser-
uientem: nisi alius vicinus qui negatoria vtitur, doceat illa vesti-
gia esse, quod attentata alia seruitute, fuerit ea prohibita, & o-
pus factum ideo destructum. Sed & in reliquis adhibendum est
iudicium peritorum architectorum, vel eorum qui experti ista
solent iudicia referre iudicibus.

22 ¶ Aliud † unus quod apponi potest parietibus, est supra alie-
num parietem vicini ædificare, quod nun fit nisi cum iure serui-
tutis, alioquin ædificatum cedit inferiori ædificio. Idipsum sen-
tio si supra communem sulus socius nun consentiente sociu æ-
dificet. Nam ædificium continuatum seu immobile eius cense-
bitur, cuius imum erat: quod tamen nun debebat seruitutem, ve
cedat ædificatum domino soli, *l. si supra, 28. de acquirend. rerum
domin. P. l. fundi, l. granaria, de action. emtio. P.* si tamen mubile
sit ædificatũ in alienu, tolli a dominio poterit. *l. Titius horreum,
60. eodem titul. de acquirend. rer. domin. l. si gemma, arbor furt. ca-
sar. P. leg. fistulam, §. penult. & fin. de seruit. vrban. præd. P.* ¶ Aliud
23 quoque, † quando *Fistula* vel *tubula* per parietem immittuntur,
vnde fluat iu vicini aream aqua, vel supra parietem *canalis* ad a-
quam excipiendam: nam hæc non licent citra seruitutis ius, *l. si
fistula. & l. fistula, de seru. vrban prædi. l. fistulas. & l. fundi §. penult.
& fin. si seruit. vind. P.* vel nisi in planu iuxta parietem ad aquam
stillicidii vel lotionum extra deriuandam: cauere enim debet vi-
cinus. qui canales etiam iu suo admuuet, ne refluat in canalibus
seu aquariis, vel tubulis aqua, ex qua læditur vicinus. ¶ In latri-
24 nis † quæ de tubulis dicta sunt, repetenda sunt, sed & annotan-
dum, non oportere ædificantem in suo scrobem pro excremen-
tis excipiendis, obseruare interstitia Sulonis, *legem final. tit. fin re-
gund. non obseruari hoc tradit Capella, libr. 1. de seru. vrban. cap. 65.
num 6.* de scrubib. effodiendis, & de fossis in rusticis prædiis ius-
sis, potissimum, quia solent istæ scrubes fieri muro conclusæ, ar-
cuatæ, concameratæ, vt quandu opus est, purgari possit. ¶ Si ta-
men † inde paries vicini, vel communis lædatur: ius prohiben- 25
di est, vt puta, si excauerit locus subtus aream vicini, cuius solum
illi vt supra vsque ad cœlum liberum sit, & quod infra superfi-
ciem est. *l. altius, C. de seru. l. fin. de seru. in P.* nec intra fodere vel
subtus licet alienum, *l. venditor, §. si constat, commun præd. l. diuor-
tio, §. si vir in fundo, solut. matrimon.* Sed & qui *puteum* prope ha-
bet, vel *penum* subterraneũ quales apud uos frequentes ad con-
seruandum triticũ, vocamus, *croux* si eo ex latrina vicini, vel eius
fossa resudet vel distillet fœtidus humor, agere potest aduersus
duminum latrinæ, vt reficiat, nene noceat, iusque illi non esse sic
latrinas habere, *l. si quando, §. fin. de seruit. vrban. l. sicuti, §. Aristo.
eod. tit. vide late Capell. lib. 1. de seru. cap. 65.*

¶ Eadem † in cloaca ædificanda in muro proprio vel cõm- 26
muni dicenda sunt, *de hoc Capella, d. lib. 1. cap. 48.* & de cisterna,
de puteu & lauatoria piscina, *de his Capel. libr. 1. de seru. c. 47. de
lauatoriis, cap. 66.* castello, & de fistula aquam remittentibus, *de
qua Capol. eod. lib. 1. c. 67. & 68.* ¶ De machinis † ædificandi caussa 27
in muru impositis, tractatur etiam a Cæpulla, *lib. 1. de seru. vrba.
cap 73.* ne possint imponi, nisi aliter ædificari, vel in pruprio, vel
in communi pariete non possit. Idque expensis ædificantis so-
lum fieri. *l. sicuti, si seru. vind.* ¶ Nun licet etiam † iuxta parie- 28
tem alterius vel cummunem *sterquilinium* ponere citra seruitu-
tem, *l. si quando 17. §. secundum si seru. vind, P.* in suo licet, nisi de-
fluxione noceat aliis. vt si madescat eo proximus ei alienus pa-
ries, vt de latrinis & foricis dictum, *gloss. in d. §. secundum.* In suo
enim licet iniicere, *dummodo* in alienum quid quis non immit-
tat, *l. sicuti 8 §. Arist. vers. idem tit. seru. vind.* ¶ Dummodo † cot- 29
nua nun ponantur ibi, vel fœtidum non sit sterquilinium quud
uffendat vicinos: nam tunc in suu, uec in publico olidum illud
abiici debet, vbi homines frequentius transeãt, *l. ædiles, in fin. de
via publ. 2. §. idem ait. si odore, ne quid in loc. pub. l. penult § penul.
quod vi aut clam.* ¶ Si paries † vicini inter binas ædes existens 30
ventrem faciat, ita vt in vicini ædes semipedem vel amplius pro-
cumbat, agi potest nun esse ei ius ita habere, *l. si quando 17 si ser-
uit. vind.* Item si cõmunis & upere a vicinu factu ita proiectum
faciat *l. si cum meus 14. eod tit. l. sed & si. 26 de seru vrban prædio.*
non tameu communem parietem vetustate deformem potest
socius sociu inuitu reficere *l. parietem, de serui. vrban prædio.* At
iamiam ruiturum, aut non satis idoneum oneri, potest etiam re-
pugnante socio, reficere & impensas a socio pro parte repetere,
*l. in parietes, cum duabus ll. sequen. de damn. inf. si communes, de ne-
got. gest. in P. l. si ædes, commun. diuid.* Et si is qui restitit fiat con-
tumax in restituendis impensis intra quatuor menses, qui refe-
cit fit, dominus rei in solidum *l. si fratres, §. idem respondit in 2. pro
socio in P. l. si vt proponis, de ædific. priuatis.* quia interest reipublic.
ruinis aspectum ciuitatis non deturpari, *l. 2. §. si quis nemini, & l.
fin. ne quid in loc. publ. l. prætor. ait, §. hoc interdictum, in 2. de damn.
infect.*

De Seruitutibus vrbanis, Tigni immitten-di. Cap. 8.

1 *De seruitute tigni immittendi in parietem vicini.*
*Quando liceat protectum in parietem nostrum immissum, vel
traiectum propria auctoritate excindere.*
2 *Nuntiatio noui operis in seruitutibus impediendis, vt conserue-
tur possessio, debet fieri iactu lapilli.*
3 *Parieti communi tantum immittere vel imponere quod destina-
tum est, non alia, licet: & de actionibus ius non esse tignum im-
missum habere.*

SEcunda seruitus, † quæ parieti quoque imponitur, est tigni 1
immittendi, *§. prædiorum. de seru. l. 1. de seru. vrban prædio.* vt
liceat in parietem vicini tignum immittere, alioquin iure cum-
muni non licet. Nam si protectum supra dumum tuam habeam
nullo iure, potes mecum agere ius mihi non esse ita protectum
habere, quia propria auctoritate rescindere non possis tigna:
quamuis, si traiectum aquæductus per tuam dumum citra ius
seruitutis faciam, iure tuu possis inteecidere, *l. quemadmodum
39. §. 1. ad leg. Aquil. libr. 9. P. l. si vt lem 21. §. si ad iannam, quod vi
aut clam. lib. 43. P. tit. 23.* Et generaliter, si quid in tuo fiat manu

artificioque. Quia cuique licet suam tueri possessionem, & au-
ctoritate propria destinere vel prohibere. Si autem in suo quis
faciat quod tuum lædat, non potest destruere, sed experiri ius
illi non esse ita agendi, *Examinat Capolla, libr. 4. de seruit. vrban.
præd. c. 3. num. 8. Barto. in l. 1. §. nunciatio, de ope. nou. nunciat. Flo-
rianus in l. quemadmodum, §. si protectum, ad l. aquil. l. sed si inter, se-
cundum vnam lecturam glo. de seru. l. si duo. § etenim videamus, &
§ Labeo, vti possid.* Hoc enim habet commodum *possessio*, vt in a-
lieno factum & ædificatum solo cedat, *l. adeo §. ex diuerso. de ac-
quir. poss. P. §. ex diuerso de rer. diuis.* & ita in arbitrio possidentis
esse videatur opus demoliri, vt suum. Denegatur autem aucto-
ritas illa in opere male facto in re communi per socium, etiam
contra ius ædificantem: & proinde perueniendum est ad inter-
dictum seu nuntiationem noui operis, vel ad negatoriam actio-
nem *l. si inter me & te, de seruit. vrban. præd.* Quemadmodum, si
quid naturali facto, ex tuo in meum immittitur, puta, si mæ ar-
bores in meum solum radices, quæ noceant vel nocituræ sunt
immittant, non licet propria auctoritate exscindere. quin prius
te interdicto admoneam non licere tibi radices ita habere, vi-
que succidas vel mihi succindere & tollere liceat, *l. si plures. arbo.*
2 *furt. cæsar. in P. l. 1. C. de interd.* ¶ Cauere † tamen debet is qui in
re communi agentem socium præter ius videt, vel arbitratur
rem suam esse, ne sileat, vel ne verbo tantum denuntiet nouum
opus, sed iactu vtatur lapilli: alioquin ædificantem vel immit-
tentem redderet & fateretur possessorem, *l. etsi forte 6. §. secun-
3 dum, si seru. vind. P.* ¶ Non † licet autem in pariete communi,
vel supra aliquid ædificare vel imponere, quod noceat socio:
permissum namque vti pariete communi solum ad opus desti-
natum, & ad ea quæ nocere parieti communi non possunt, *fit.
leg. si ædes, iuncta gloss. commun. diui. in P. l. cum duobus §. Mela, pro
soc. l. in pariete cum seq. de damn. inf. l. cum ius ædificandi, de seru. vrban.
præd.* Itaque vt liceat mittere tignum in alienum parietem, vel
in communem præter legem communitatis, vel concessione
expressa, vel patientia vnde constituatur seruitutis ius, opus est:
eaque seruitus secundum concessionem limitatam, vel secun-
dum antiquam consuetudinem intelligenda est, vt alibi, quam
vbi concessum est, nec plura quam permissum ante liceat mo-
doque nouo immittere, *l. si cum meus 14. si seruit. vind. lib. 5. P. tit. 5.*
& ita refectio primam sequi debet formam, *l. seruitus & qua in su-
perficie 19. §. si sublatum. de seruit. vrban. præd. P.* nisi generaliter
quis concesserit seruitutem tigni immittendi, sine limitatione
vel diffinitione alicuius partis, quia verba generaliter prolata de-
bent intelligi generaliter, & de omnibus & perpetuo, *leg. 1. § &
generaliter, de leg. præst. l. in fraudem, in fin. de testa. milit. can. si Ro-
manorum 19. dist.* & contra cócedentem in cuius fuit potestate
verba expressius concipere, *l. veteribus, l. de pactis.* Quare datur
aduersus cedentem vel concedentem confessoria actio, vt tigna
suscipiat *l. si ceius, 8. § distant, si seruit. vind.* vt contra, si dominus
duarum ædium, quæ vna contignatione teguntur, duobus se-
paratim & cuiq; alteras legauerit, vel cesserit, pure vel sub con-
ditione, illi nullam habent inuicem actionem, ius non esse im-
missum tignum habere, sed cuiusque erit pro sua parte conti-
gnatio, *l. binas ædes 35. & l. idemque 36. de seruit. vrban. prædior.* At
si quis victus est, ius illi non esse tigna in parietem meum immis-
sa habere. iudicis officio continetur, vt de futuro victus quoque
opere caueat de non immittendis. *Iabol. in l. egi 15. si seruit. vind.
in P.* Porro quæ de tigno diximus, intelligenda sunt de omni
specie & materia, quæ eius appellatione continetur, prout vul-
gate in iure est, *ex leg. 1. de tign. iniunct. in P. l. tigni de verborum
significatione, l. adeo §. appellatione, de acquir. rerum domin. l. ti-
gni, ad exhiben. in P.*

De Seruitute vrbana Stillicidii immittendi, vel non auertendi. Cap. 9.

1 *Seruitutis vrbanæ species tres, Stillicidium in ædes suas recipien-
di, auertendi, vel non auertendi.*
2 *Stillicidium quid, & flumen, & quomodo differant, nume-
ro 3. & 4.*
3 *Stillicidii seruitus in quo differat a seruitute aquæ recipiendæ.*
4 *Stillicidii modus est tantum duorum pedum in aream vicini pro-
ducta.*
*Idem in impluuio quod recipit, & quando forma mutari
potest.*
5 *Area, in quam cadit Stillicidium, præsumitur esse proprietatis
domus: vide & num. 6.*
6 *Ianuam extra aperire quis potest quatenus Stillicidii rigor com-
petit.*
7 *De Seruitute Stillicidii non auertendi.*

Tertia vrbana seruitus. † vt stillicidium vel flumen quis reci- 1
piat in ædes suas, *l. prædiorum, de seruit. rustic. prædior. 1 de ser-
uit. vrban.* Estque duplex, stillicidium auertendi in tectum vel a-
ream vicini, vel non auertendi *dict. leg. 1. de seruit. vrban.* ¶ Stil-
licidium, † dicitur tectum vnde aqua guttatim, in impluuium 2
seu aream decidit. Sicuti innuit Vitruuius *libr. 2. archit. cap. 1.*
dum de ædificiorum successiua perfectione agens, dicit, *postea
quoniam per hibernas tempestates tecta non poterant imbres sustinere,
fastigia facientes luto inducta proclinatis tectis, stillicidia deducebãt.*
Varro de his hoc modo *4. de ling. Latin. Flumen quod fluat, item
flumen, a quo lege vrbanorum prædiorum ita scribitur. stillicidia flu-
mina, aqua vt ita fluant, cadantque.* ¶ Inter hæc, † hoc interest. 3
quod stillicidium stillatim cadat: flumen quod fluat continuo.
Ideo & perpetuã caussam flumen & stillicidiú dicuntur habere:
quod ex naturali caussa, quæ perpetua est, fluant, & aquam cœ-
lo lapsam non artificio aliunde immissam habeant, *l. foramen 27.
de seruit. vrban. præd.* ¶ In quo † differunt a seruitute aquæ reci-
piendæ, quæ per foramen domus in aream alienam cadit, *dict. l.* 4
foramen & l. si quædam, eod. Aliter Paulus distinguit *in l. serui-
tutes quæ in superficie 19. §. stillicidium, de seruit. vrban. præd. in P.*
& differre putat stillicidium a flumine, quod stillicidium ex alto
decidat & leuius. interdum directo in locum seruientem, inter-
dum oblique alibi vento delata aqua. Flumen autem proximius
sit areæ: vnde & stillicidium altius inquit tolli potest, quia le-
uior sit seruitus: inferius demitti non potest, quia sit grauior, &
pro stillicidio flumen.

¶ In hac † seruitute modus concessus stillicidii consideran- 5
dus est, vt stillicidium sit duorum pedum in aream vicini, & non
vltra producatur, nec tectum fiat productius, *dict. §. stillicidium,*
Item & locus impluuii qui recipit, qui quidem immutari non
debet in formam, in qua stillicidium non recipiatur. Proinde
qui aream stillicidio debet, non potest in ea ædificare, vbi cœpit
cafitare stillicidium. *dict. leg. seruitutes 19 § si seruitus, & l. si eo lo-
co 9. §. 1. si seru. vind.* nisi ædificando suscipiat quoq; stillicidium,
vel flumen, seu canales aquæ fluentis, tunc enim licet, *dict. leg.
seruitutes 19 §. fin & l. si domus 20 de seruit. vrban.* dummodo lo-
cus qui subtus stillicidium est sit eius qui seruitutem debet.

¶ Nam † alioquin præter ius seruitutis apparens, præsumi- 6
tur locus, qui sub stillicidio ædium est proprietatis eius esse, cu-
ius ædes sunt quantum stillicidium protenditur, qua ratione &
aperto pariete domus suæ dominus ianuã extra in publico ape-
rire potest quatenus stillicidii rigor & tignorũ protectus com-
petebat modo ne itineri vicini vel luminibus efficiat, *l. fin. §. fin.
de seruit. vrban. præd. vide Capollam, lib. 1. de seruit. vrban. c. 28. nu.
9.* ¶ Sed eo magis † si solum inferius eius qui habet stillicidium, 7
sit: nam si possideretur ab alio vicino certe eius præsumitur. Et
si neuter possideat, forsan quod locus sit publicus, vel vliginno-
sus seu palustris, vel sterilis. adhibenda distinctio, & repetenda
antiqua forma, an tempore quo quis quæsiuit ædificium solum
illud pertineret quoque ad vendenté, vel si diuidentibus fratri-
bus bona, vni domus alteri area partem cesserit. Nam tunc cen-
setur ius seruitutis impositum habita ratione eius quod est, vt
quale ius est dum venditur, legatur, vel diuiditur. ita possidea-
tur, *l. quod contra, de damn. infect. Barto. in l. 1. de seru. leg.* Si au-
tem diuersorum dominorum fuerit area & domus censetur ius
seruitutis non proprietatis eius soli connexum, cum alioquin
non liceret immittere vicino stillicidium in aream vicini, cuius
erat liberum per se natura solum, vsque ad cœlum *l. altius, C. de
seru.* Quæ dicta de stillicidio recipiendo dicta censentur, de non
auertendo, *d. l. 1. de seru. vrban.* veluti si dominus areæ aliquam
vtilitatem capiat ex stillicidio vel flumine decidente ex domo
vicini: veluti si pauimentum areæ eius lauetur. vel si aqua in ci-
sternam eius excurrat. vel hortum irriget. Et proinde agere po-
test in dominum domus de seruitute. ius ei non esse stillicidium
auertendi, vel flumen & vt tegulas canalesve reficiat suis expen-
sis vt aqua secundum ius seruitutis fluat, *arg. l. cum debere colu-
mnam, de seru. vrba. præd.*

De Seruitutibus vrbanis altius tollendi, & non tollendi & officiendi luminibus, & de prospectu & lumine. Cap. 10.

1 Altius

1 *Altius tollendi seruitus negatiua & affirmatiua quid.*
2 *Mercatores lumen in tabernis exosum habent.*
Altius vt quis teneatur ædes tollere, rationes.
3 *Luminibus ne officiatur seruitus, qualis: Luminis & prospectus seruitutes vt differant &c.*
4 *Luminum seruitus diuersa a seruitute ne luminibus officiatur.*
5 *Inuito vicino fit, non tantum si is repugnet, verum si non consentiat expresse.*
6 *Ædificium quilibet suum licite tollit, etiam si obscuret vicini lumina, nisi impediatur seruitute.*
7 *Venti molitionis quomodo ab alio impediri non potest.*
8 *Seruitus ne solis radiis opponatur arbor vel aliud.*
9 *Seruitus ne luminibus officiatur, intelligitur de præsentibus & futuris, nisi expresse aliter caueatur.*
10 *Minus est in seruitute altius non tollendi, quam in seruitute, ne luminibus officiatur.*
11 *In seruitute altius non tollendi, quæ inspicienda altitudo.*
12 *Seruitutes altius non tollendi, & luminibus non officiendi imponi possunt & vicinis, & remotis ædibus, & quomodo.*

1 QVarta species † vrbanæ seruitutis est ius altius tollendi. & officiendi luminibus vicini, *l. 1. de seruit. vrb. § prædiorum, de seruit. rust.* vt vicinus vel qui inferius ædificium habet patiatur, *leg. cuius ædificium. de seruit. vrba.* item altius tollendi. vt vicinus teneatur altius suas ædes tollere, iure hoc seruitutis. Forsan quia ius hoc habet, inde percipit vtilitatem, ne ventis vel frigore infestetur propria domus editioribus ædificiis interpositis, *vide Capollam, libr. 1. de seru. cap. 26.* ¶ Vel † quia mercator est, aut interpolator, & lumen in sua taberna exosum habet, vt sæpe qui male agit, odit lucem. & dolosis tenebræ sunt appositæ: vel forsan quia prospectus in eam partem, cui obiicitur ædificium alienum, est insuauis & iniucundus, velut si patibuli publici vel loci palustris. Forsan etiam quia locus cui illa seruitus debetur, est is, in quem solent æstate conuenire homines & opus non est directo sole, vt ait Leo Baptista Albertus *lib. 3. de arte ædific. c. 12.*
2

3 ¶ Huic † seruituti alia affinis negatoria altius non tollendi. *l. altius, l. 8. l. si. in ædibus, l. 9. de seruit. & aqua. C. lib. 3. tit. 34. §. aquæ, de actio.* & non officiendi luminibus vel prospectui, *l. 2. de seruit. vrba. præd.* & alia luminum. *Inter seruitutes*, inquit Vlpianus, *in l. inter seruitutes, l. 14. de seruit. vrb. ne luminibus officiatur, & ne prospectui offendatur, diuersum obseruatur: quod in prospectu plus quis habeat, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum: luminibus autem non officere est, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant, ideo & nouum opus denuntiatur, si ita fiat, vt lumini noceat.* Paulus ait *in leg. lumen, leg. 15. de seruitut. vrbanarum*, lumen, id est, vt cœlum videatur. interest autem ex superiori loco non inferiori est. *Prospectus* autem etiam ex inferioribus locis est & superioribus, & obiectis, vt prospectus in mare, de quo & Iustinianus *in nouellis. constitut. one. 63. & 165.* cauit ne impediatur. Quare ædificia quæ seruitutem debent, ne quid altius tollatur, viridaria super eam altitudinem habere possunt: at si de prospectu est, eaque obstatura sunt, non possunt. vt ait Iabolenus *in l. ædificia, l. 11. de seruit. vrba. prædio.* ¶ Seruitus † luminum alia est ab ea ne luminibus officiatur. Nam luminum seruitus est. vt lumina nostra vicinus excipiat. At cum seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc adepti sumus maxime, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, & ita minuere lumina nostrorum ædificiorum, *l. 1. de ser. uit. vrba.* ¶ Inuiti † autem censendi sumus non solum si contradiximus, verum etiam si non consensimus, *l. 4. eod. l. filius, §. inuitus, de procur. in P.* nisi tam longa esset patientia, quæ in præscriptionem transiret, *l. si quis diuturno, si seruit. vind. c. l. hæc autem iura 5. de seru. vrban.*
4
5

6 ¶ Operæpretium † est eum qui prohibere vult vicinum. ne altius tollat, ne luminibus officiat, ius seruitutis ostendere: nam sine eo potest quisque suum ædificium libere tollere, & ædificare, etiam si obscuret lumina vicini, *leg. cum eo, 8. & leg. binas ædes leg. 9. de seru. vrban. præd. l. altius, C. de seru.* Dummodo ædificandi formam concessam communem non lædat, veluti vt in area quæ nulli seruitutem debet ædificando intermittatur legitimum spatium a vicina insula *leg. imperatores, leg. 13. de seru. vrban.* quod est ex iure codicis, si insula sit publica, quindecim pedum: si priuati, decem, *leg. si cum. & leg. Zenonia, C. de ædific. priuat.* aliter enim nouum opus nuntiari posset a vicino, *leg. 1. §. nuntiatio, de oper. non. nuntia. in P. Cæpolla libr. 1. de seru. vrban. ca.*

56. Tradit tamen Cæpolla, *libr. 1. de seru. vrban cap. 6.* quod prope murum alienum super trabibus vel lignis positis vel requiescentibus in solo suo inferiori. quilibet potest ædificare stillicidium & solatium, nec tenetur relinquere aliquod spatium etiam vnius pedis: quia non habet in hoc locum, *l. fin. sim. reguudo. in P.* Et ita obseruari.

¶ Altius † non tollendi seruitus quæsita, ad vtilitatem quoque areæ pertinere potest, vt nō ratione luminum tantum censeatur imposita, sed etiam altius ædificare prohibeat, si ventus impediat, quominus libere in aream influat ad semina purganda, *sic intelligenda, l. fin. §. fin. de seru. C. si imposita sit seruitus, non alias.* alioquin enim sine iure seruitutis, nec areæ consideratio erit vlla & licebit in suo cuique & tollere, etsi vicino noceat, *leg. Proculus, de damn. infect. & l. fluminum, §. fin. cum 2 sequen. eod. tit.* Quod & in pistrinis seu moletrinis ventilatis, quæ vento aguntur verum esse puto, dummodo vicinus ad æmulationem vicini, & ad iniuriam ex professo non obiiciat impedimentum vento. Et hæc seruitus altius non tollendi sic accommodatur ad aream vel pistrinum ventilatum, ei qui ex sua vtilitate sibi ita prospexit. ne ventus ea parte intercipiretur. Verum frequentior caussa est, quæ ne luminibus officiatur vetat altius ædificari. 7

¶ Potest † tamen locum habere in aliis prohibitio. ne luminibus officiatur, quam in ædibus, *l. inter seruitutes, l. 14. §. quodcumque igitur, de seruit. vrban.* veluti si is qui debet, arborem ponat, quæ officiat lumini. non autem si solem tantum tollat: nisi heliocamino seruitus debeatur, vel solario, in quibus sole opus est *l. si arborem, 16. de seruit. vrb præd.* ¶ Placuit † autem generaliter, seruitutem impositā ne luminibus officiatur, & de præsentibus luminibus & de futuris intelligi, siue quæ sint tempore conuentionis, siue quæ postea futura sunt: nisi in impositione sit dictum, lumina quæ nunc sunt, vt ita sint: nam tunc de futuris luminibus nihil caueri videtur, *l. qui ædificium 21. & l. si seruitus 22. de seruit. vrban. præd.* ¶ Minus † itaque est in seruitute altius non tollendi, quam ne luminibus officiatur. Nam qui non potest altius quam certa sit altitudo tollere, potest viridaria supra altitudinem illam habere, *l. ædificia, quæ seruitutem 11. de seruitut. vrb. & l. quod autem, eod. tit.* Quod in ea ne officiatur luminibus verum non est, vt diximus. 8 9 10

¶ Porro † si controuersia sit, vsque ad quam altitudinem non liceat ædificium habere, arbiter accipi debet, *l. qui luminibus 10. § fin. de seruit. vrban. præd* vel formam antiquorum ædificiorum sequi. *dict. l. qui luminibus, eod. & l. si manifesto, l. 7. C. de seruit. & aqua, l. seruitutes 19. §. si sublatum, de seru. vrb. præd. P.* debet: iudex que consuetudinem longi temporis, vicem seruitutis obtinere sciet. *dict. leg. 1. C. de seruit. & aqua.* ¶ Nec † interest in hac seruitute, ne luminibus officiatur, & altius non tollendi, num ædificium quod eam debet proxime nostro domināti, vicinum sit, an aliud sit medium: Nam & ei qui vlteriores habet ædes deberi poterit *l. 4. §. final. si seru. vind. l. in tradendis 8. §. 1. commun. prædior. P. l. si quis duas 6 eod. tit.* licet mediæ aliæ liberæ in medio sint quia donec illæ sublatæ non erunt, erit vtilitas seruitutis, *l. & ideo 5. eod. si seruitut. vind.* Vbi tamen mediæ fuerint altius sublatæ aliæ seruientes liberæ censentur, quia amplius dominantium ædium non interest tolli, nisi si deponatur iterum medium ædificium, quia tunc renascetur vindicatio, *l. & si forte, 6. si seru. vind.* Alioquin ædibus, quę prospici nō possunt, vt quarum conspectum medius mons auferat, seruitus non imponitur. *l. si ædes 37. & l. nemo 38. de seru. vrb.* 11 12

De Seruitute luminum, & Iure immittendi & habendi Fenestras in pariete vicini.
Cap. 11.

1 *Luminum seruitus quid, & quando immittere fenestras in parietem liceat.*
2 *Murus cæcus quando aperiri potest.*
3 *Fenestras in suo pariete prospicientes in aream vicini, quanta altitudinis & quales debeant esse ex consuetudinibus Parisiorum & aliarum gentium.*
4 *Fenestræ quæ iure tantum proprii parietis fiunt clathrata sunt sine iure seruitutis, & ita possunt obscurari a vicino ædificante, & obturari.*
5 *In Gallia seruitutes non præscribuntur tempore vel vsu, seu possessione.*

6 *Fenestra concessa sine iure seruitutis, non debent vltra murum prominere.*
7 *In pariete communi fenestram facere quomodo liceat.*
8 *Latrinas ædificandi qualis iuxta vicinum formula.*

1 SEruitus luminum † est habere vnam vel plures fenestras in pariete: vnde Paulus respondit, eos, qui ius luminis immittendi non habuerint, aperto pariete communi, nullo iure fenestras immisisse, *l. eos qui 39. de seruit. vrban. prædio.* In qua seruitute sic distinguendum est, an paries sit totus eius qui fenestram vult facere, an communis cum vicino. Si proprius sit & seruitus contraria non sit imposita, in eo certe quodcunque voluerit, domino, tanquam rei suæ libero moderatori, facere licet, *leg. in re mandata, C. manda. l. nemo exterus, C. de Iudæis.* Et ita potest facere fenestram, per quam excipiat lumen a vicini etiam area, *hoc*
2 *notat Bald. & Doctores in l. altius, C. de seru. & aqua.* ¶ Et † quamuis murus sit antiquus cæcus ab omni tempore, tamen non ideo prohibetur dominus, quin, vt in suo, possit in eo fenestram facere, eamque aperire, *Capolla, qui de hac fenestrarum materia tractat, lib. 1. de seruitu. rustic. c. 62.* Sicuti nihil prohibet quin in mea area ædificem, quamuis nunquam antea ibi ædificatum fuerit, *glo. in l. qui luminibus, in verbo statum, in fine, de seruit. vrban. prædio.* Si tamen imposita sit seruitus, ne liceat aperire murum proprium, lex seruanda est, *Paul. Castr. in l. quoties, de seruit. per l. ven. titor 13. commun. prædio.* nec aperire poterit: sicuti nec in vicini æmulationem faciens fenestram, vel in vicini contemptum, vtque omnia secreta timeret & nouerit, vel si vt contra honestatem velit oculos in monasterium monialium iniicere, ei non cedendum est, *Cynus, l. aut. Castr. in l. altius, de seruit. fact. l. opus, de operibus publ.* quia malitiis hominum non est indulgendum, *l. in fundo, de rei vind.* In quo & qualitas personarum facientium consideranda & pariter odium, vel amicitia vicinorum. Alioquin iure communi quilibet præsumitur bonus, *l. merito, pro soc. in 1. l. fin. de præ(?)* & non facere nocendi animo, sed ratione suæ vtilitatis, vt non intersit valde, num noceat sibi consulens, *l. fluminum, § fin. de damn. infect.*

3 ¶ Ex consuetudine Parisiorum † dominus parietis quamuis solus, non potest lumina vel fenestras habere in vicini domum, nisi nouem pedes distent a terra, seu a prima contignatione inalius autem, iuxta superius tabulatum, ad altitudinem ad minus septem pedum: & in his permissis, adhuc debent adiici ferrei cancelli clathrati, & vitrea quiescentes fenestræ, specularia videlicet affixa & quæ non aperiantur, *a le stile du Chastelet de Paris, touchant la massonerie, art. 3. 11. & 12.* Hibernis obiecta notis, specularis puros admittunt soles & sine fuce diem, vt ait Martialis *lib. 8. meminit & de his l. quæsitum, l. 12. §. specularia, de fun. instru. P.*

4 ¶ Tholosana † quoque consuetudo non scripta est, vt vicinus in aream vicini vel hortum possit habere fenestram in pariete scilicet suo, distantem tamen ab inferiori contignatione per decem pedes sine iure tamen seruitutis, *Ioan. de Casa v. tert. in commenta. ad consuetud. Tholos. titu. de ædific. & bastimentis, in glos. fi.* quia & vicinus potest iuxta in suo ædificare, & ita tollere lumina
5 impune. ¶ Nam † ex consuetudine generali regni Franciæ, non præscribuntur seruitutes tempore, nec possessio earum, quamuis quis vel fenestris, vel stillicidiis visus fuerit spatio triginta vel quadraginta annorum, vel longiori tempore, *Nicol. Boer. in § 5. de præscriptio. in consuetud. Biturig. Est & consuetud. Turonensium titul. des venes & esgotz, articul. 1. Andegauensis in tit. des prescriptions, art. 454. 455. coustumes du Maine, tit. des prescriptions art. 46... 463. 46. Blois art. 230. tit. de seruitus reeues, & 231. & 233. Orleans tit. de prescript. art. 190. & 201. & 202. Paris tit. de rapports des iurez articl. 8. Chartres, titu. de seruit. & prescript. art. 80. & 81. Clermont tit. des esgoutz, art. 216. & 218. omitto similes.* Eo modo quoque sancitum est Lutetiæ, seruitutem in domos alterius posse tolli, si aliud ius non sit, quam per patientiam quæsitum, *en le*
6 *stille du chastelet de Paris touchant la masson. art. 14.* ¶ Sed & † in prædictis fenestris permissis, cancellatis & vitreatis, vel tela cerata conclusis, illud obseruatur, ne protendi possint extra murum vel parietem, vel stillicidium, in aream vicini, quæ illi libera remanere debet vsque ad cœlum, *l. si de seru. vrban. prædio P.* quod & de *Cancellis*, quos vocat *Les ansses* seu *treilles* intellige, quæ *Specularia* a quibusdam dicuntur, *vide de his Capollam lib. 1. de ser-*
7 *uit. vrban. prædio, c. 63.* Quod † si murus vel paries sit communis placuit ne is aperiri possit inuito socio, nec ibi fenestram fieri, *Angelus in l. quidam liberum, de seruitu. vrban. prædio. Idem Angel. in l. inter quos, 4. colum. versic. ex his infertur, de damn. infect. Castr. in l. quoties, de seruit. & in l. parietem, de seruit. vrbano. qui tamen permittit, si non noceat vicino. sed semper nocet & alterat parietem, vnde reiicitur eius sententia a Capolla, lib. 1. de seruit. c. 62. nu. 3.* nam fenestra fieri non potest, quin alteretur vel lædatur paries. Cæpolla tamen in hoc dubitat, potissimum si vnus ex sociis extulerit parietem communem, item si paries possit pati apertionem sine damno, & ita plerisque in locis fenestras permitti tradit: veruntamen leges municipales esse consulendas & consuetudines, *Capolla, vbi supra, num. 4.* Vt Lutetiæ prohibitum est in pariete partiario seu communi, fenestram vel prospectum habere sine consensu dominorum seu sociorum parietis. Atque ideo statutum muro illo caduco, qui egeat refectione, modos & mensuras fenestrarum inibi existentium, ab expertis iuratis ciuitatis inspici debere, vt non reficiantur præter modulum aut mensuram antiquam, *a le stile du chastelet touchant la massonnerie, art. 3. 11. 12.* Posse tamen aperiri murum communem etiam vsque ad proximi domum pro tignorum trabeationis immissione, dummodo postea foramina legitime obturentur, *eod. in stylo, circa p. incip.* ¶ Sic † consuetudine Turonensi cautum, *in con-* 8
suetud. Turonens. titul. des venes & esgoutz, articul. 2. vt qui latrinas foraminave in suo pariete iuxta vicini parietem facere voluerit, teneatur inter murum proximi & suum, murum altum construere duorum pedum & semis calce & sabulo. Idipsum constitutum consuetudine Andegauensium, *tit. de præscript. Aresto. 452.* & Aurelianensium, *Aureliacens. tit. de præscrip. art. 191.*

De Seruitute vrbana Protecti & Proiectus, Cap. 12.

1 *Seruitus proiiciendi & protectus vrbana.*
2 *Protecta seu projecta quid.*
3 *Inter protectum, & commissum differentia.*
4 *Suggrundia quid.*
5 *Meniana quid.*
6 *Podium quid.*
7 *Meniana, & suggrũdia, vel proiecta, quando in aream vicini liceat habere.*

SExtu ordine tractanda † est seruitus proiiciendi, protegen- 1
diue, quam inter seruitutes vrbanas connumerat Caius Iuriscon-
sultus, *in leg. 1. de ser. u. vrban.* ¶ Protecta † siue proiecta, sunt 2
prominentiæ & veluti supercilia parietum: suggrundulæ ad arcenda stillicidia inuentæ, quæ vulgari sermone, *larmiers*, dicimus. Sic nos docet Vitruuius *libr. 2. archit. cap. 8.* de ædificandis parietibus loquens: *summis parietibus structura testacea substruatur, altitudine circiter sesquipedali, habeatque proiecturas coronarum: ita vitare, poterunt quæ in his solent fieri vitia. Cum enim in tecto tegulæ fuerint fractæ aut a ventis deiectæ, qua possit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica testacea lædi laterem, sed proiectura coronarum reiiciet extra perpendiculum stillas, & ea ratione seruauerit integras latericiorum parietum structuras.* Accedit Palladius *libr. 1. de Agric. c. 11.* *quod si latericios parietes in prætoriis facere voluerit,* inquit, *illud seruare debuerit, vt præfectis parietibus in summitate, qua trabibus subiacebit, structura testacea cum coronis prominentibus fiat sesquipedali altitudine, vt si corruptæ tegulæ aut imbrices fuerint parietes non possint penetrare, et pluuiam.*

¶ Labeo, † *l. malum nauis, 242. §. 1. de verborum significat. l.* 3
quemadmodum 29. §. si protectum, ad l. Aquil. in P. inter protectum & dimissum hoc interesse ait, quod proiectum esset, quod ita protenderetur, vt nusquam requiesceret, qualia meniana & suggrũdia essent: immissum vero quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret veluti tigna, trabes quæ immitterentur. Atque eo loci inter protecta, meniana, & suggrũdia ponit differentiam.
¶ Suggrundia, † sunt tecti partes prominentiores, ex quib. im- 4
brices aquam & stillicidium in impluuium remittunt. Varro vocat subgrundas. Græci γεῖσα & ἐπιγεῖσα. ¶ Meniana † ædificia 5
quædam dicta, vt putant a Meolu inuentore qui primus excogitauit hoc structuræ genus, vt tignis extra columnam proiectis tabulisque superpositis pluribus in vna columna spectatoribus locus fieret. Is enim Menius cum domum, quam habuerat ad forum spectantem vendidisset, excepta columna, tigna ibi proiecit, vnde ipse & posteri spectarent gladiatores, vt auctores Asconius Pedianus, Sextus Pompeius & Porphyrio. Ita Vitruuius in spectaculis meniana superioribus coaxationibus (id est tabulatis ab axib.) collocari debere tradit, *Vitruu. lib. 5. de architect. c. 1.*
¶ Dicit † & Podiũ, idem q. menianũ Vitruuios in *c. 7. lib. 5.* vterq; 6

n. inque

namque est locus porrectus instar pulpiti, mutulis e marmore
7 vel ligno suppositis. ¶ Meniana † itaque & suggrundia & proiecta vnam habebunt tractationem. Porro lex est posita, ne meniana iuxta vel contra aream vel domum vicini priuati habere liceat, nisi intersint pedes decem, solis & aeris liberi nobis: si autem obiiciantur ædificiis publicis, pedes quindecim, aliter vero decidantur, *l. Meniana, de ædific. priu.* scilicet si sint sine iure seruitutis. Nam iure seruitutis licet, & vidente & patiente domino, *glo. in d. l. Meniana, in verbo detruncetur.* Paulus quoque de proiecto disputans ait, si quis proiectum supra vicini solum non iure habere dicatur, tolli interdicto posse per eum, cuius est solum. Et si iure habeatur, posse prohiberi per dominum domus, ne inhibeatur proiectũ a domino soli, *l. 3. §. item videamus, in 2. §. Labeo, vti possid. libr. 43. P. tit. 16 l. quemadmodum 29. §. 1. ad l. Aquil. in P.* Et si menianum priuatum sit in publicum solum respiciens, & velum extra posuerit, quod vicini luminibus officiat, vtile interdictum competit, ne quid in publicum immittat, qua ex re luminibus officiatur alterius, *leg. 2. § cum quidam, ne quid in loc. pub. lib. 43. P. tit. 8.* Sic Ludouicus 12. Rex Gall. Lugduni mandauit deiici proiecta domorum in vias publicas anno domini 1499. *Guilel. Paradinus, lib. 3. Historia Lugdunens. ca 10.* Subinde anno Domini 1560. idipsum fieri per vniuersas ciuitates Galliæ, in comitiis Aureliacensibus statutum est, *in constitutio. Aureliacens. anni 1560. artic. 96.* Et lege Romana inhibitum quoque, ne supra vias pontes ad coniungendas domos facere liceat, vel aliud, quo deterior via fiat, vt specus, *l. 2. §. tractatum, & tot. tit. ne quid in loc. publ. in P. facta, l. fin. de fluminib. P.*

De Seruitute vrbana, Proiiciendi Aquam, vel Quisquilias. Cap. 13.

1. *Aquam non licet proiicere ex superiori loco, vel Quisquilias sine iure seruitutis: aliter ius prohibendi est.*
2. *Qui habet seruitutem proiiciendi aquam in inferiora, non potest fœtida, vel vrinam, vel alia in iniuriam inferiorum proiicere.*
3. *Fumum in suo facere licet lauareque, aquam sumere: dum non fiat in iniuriam alterius.*
4. *Fumum quando licet ex inferioribus sine seruitute in superiora immittere.*
5. *Interdictum vtile vti possidetis, pro conseruando iure fumi faciendi.*
6. *Ob quas caussas quis prohiberi potest, ne fumum etiam in suo faciat.*

1 HIc affinis tractatio † seruitutis proiiciendi, *in leg. 1. §. fin. de seruit. vrba.* videlicet aquam vel quisquilias. in aream vel hortum vicini: nam non omnis qui habet lumen immissum vel lumina in res vicini. hanc seruitutem proiiciendi vel prospiciendi habet. sed luminis tantum. Itaque ex superiori loco in inferiorem non licebit citra ius seruitutis, aquam vel quid aliud immittere: aliter agitur ita ius non esse negatoria. *Vlpian. in l. sicuti, 8. §. Arist. si seru. vind. P. l. fistulas, 13. eod. l. quidam liberus, 12. de seru. vrb. pred.*

2 ¶ Sed † si ius seruitutis sit, licet, *dict. §. Arist.* dummodo iniuriæ faciendæ caussa non proiiciatur, quia tunc iniuriarum nomine agi potest, *leg. penultim. de iniuriis in P.* Et dum non proiiciantur *vrina fœtida, vel stercora,* aliave similia, quæ in hac seruitute non censentur concessa sed excepta, *Capol. in 1. de seru. vrban. in cap. 31. num. 5. per text. & glo. in l. fin. §. pen. quod vi aut clam, & per text. & glo. in l. 2. §. idem ait, si in odore, ne quid in loc. pub. fac.*
3 *l. 1. §. 2. de cloac.* ¶ In suo † tamen sine proiectione quis potest libere sedere, lauare, & fumum facere solito modo, & dum non faciat animo iniuriandi, neque ob aquam modicam cadentem in alieno reprehendi potest, vel prohiberi ne in suo lauet,
4 *dict. leg. sicuti, §. fin.* ¶ De fumo † etiam eadem dicenda sunt ascendente & immisso ex inferioribus partibus in superiora, vt non liceat citra ius seruituris, *dict. leg. sicuti, in §. Arist. & §. fin. si seru vind.* alioquin agatur actione, ita ius non esse, vel iniuriarum, si animo iniuriandi fiat, *l. penult. de iniur. P.* Quod si quis vult immittere iure suo, nec faciat animo iniuriandi, quod in dubio non præsumitur, *leg. fluminum, §. fin. de damn. inf. P.* distinguendum, an faciat ignem solitum quem exigat vsus sui & familiæ, & ita fumum non grauem faciat, vt non possit prohiberi, *dict. leg. sicuti, §. fin.* Etenim hoc natura prædii esse videtur, & ignis. Nam ignis vix sine fumo vnquam, carbonũ etiam quamuis sit. Ignis autem & fumi natura sursum tendere, vt aquæ deorsum ad suum centrum: & proinde eadem ratio, ac in aqua erit, aduersus cuius damnum prospicitur vicino toties, quoties manufacto opere agro aqua nocitura est: sed cum quis manu fecerit, quo aliter flueret quam natura soleret: si forte immittendo eam aut maiorem fecerit, aut vehementiorem, aut si comprimendo redundare fecerit: quod si natura aqua noceat, ea actione non continetur, *Vlpian. in leg. 1. §. hac autem actio, de aqua plu. arcend. lib. 39. P. tit. 3.* Et quando lex agris dicta non est, naturam loci seruandam esse placuit, & semper inferiorem locum superiori seruire debere, atque naturaliter hoc incommodum inferiorem a superiore pati, & ibi quasi quandam seruitutem esse. *dict. leg. 1. §. denique, de aqua plu. arc.* Superior autem is dici potest ager, seu potius ædificium superius, vbi fumus fit respectu ignis, qui primum ab eo oritur. & inferius ædificium per quod transit. Nam quemadmodum aqua, quæ in inferiora tendit, dicitur respectu centri immitti: sic & fumus ab inferiore ad centrum pergens, dicitur quoque immitti, *dict. leg. sicuti. §. Aristo.*
¶ Et † si quis velit ita vtentem iure suo, in suo prohibere, datur 5
ei interdictum vti possidetis, *d. l. sicuti, §. sed & interdictum, l. sane 14. de iniur. in P. l. si duo. §. hoc interdictum. vti possid.* Scilicet vtile, veluti pro quasi possessione, quæ in seruitutibus consideratur, *l. penult. de seruitut. in P.* ¶ At si † præter consuetum mo- 6
rem vel in quantitate, vel in qualitate ignem solitum augeat, vnde sit vel fumus grauior vel copiosior: puta si res fœtidas, veluti centones coriorum, ossa, stipulam madidam, vel fœnum comburat, vel vice mediocris ignis, puta carbonum, quod tantum poterat facere, ligna vrat potissimum viridia & fumantia: vel si antea domus dominus igni communi vtens, locauerit ei, qui casceariam tabernam exercet, & fumo caseos vel alia siccet, prohibitio fieri potest, si seruitus non sit imposita fumum immittendi, *dict. leg. sicuti, §. dicit igitur Aristo.* Quare & puto nec pro fumo agi posse cum eo cui ius est focum habendi, neque pro damno, quod indẽ euenerit ex incendio, nisi antea prospectum fuerit damni infecti cautione, *l. si seruus seruum 27. §. si furnum, ad leg. Aquil.* contra, si præter morem ignem fecerit, vel negligenter custodierit, *dict. leg. si seruus seruum. §. si fornacarius,* vel consulto, vbi non solet fieri, focum fecerit. Sicque intelligo responsum Vlpiani, quo si quis fumo facto apes alienas fugauerit, vel necauerit, in factum actione tenetur, *Vlpian. in l. si quis fumo 49. L. Aquil.*

De Seruitutibus rusticorum prædiorum, Semitæ, Itineris, Viæ, & Actus. Cap. 14.

1. *Transire per prædium alienum ius non est. fas etsi sit. Iniuriarum actio contra volentem ingredi fundum alienũ, inuito domino, competit.*
2. *Quibus caussis licet aliena prædia inconsultis dominis ingredi.*
3. *Via publica imbribus destructa, per vicina prædia ire liceat.*
4. *Vicini coguntur viam vendere ei, qui habet inter illos prædium medium.*
5. *Seruitutes prædiales rusticæ quæ: Iter, actus, via quid, & semita.*
6. *Latitudo actus, viæ, & itineris quanta esse debeat.*
7. *Seruitutibus actus, viæ, & itineris concessis, omnia in prædio agere licet, sine quibus quis vti nequit.*
8. *Dominus prædii seruientis in seruitute rustica, non tenetur reficere prædium pro vsu seruitutis: contra, in seruitute vrbana.*
   Refectionis nomine in seruitute quæ non liceant, & de actionibus pro iure hoc confirmando, &c.
9. *Confessoria quomodo & quando domino prædii dominantis competit. Interdictum prohibitorium de itinere quando detur.*
10. *Exceptiones quæ dantur vocato in ius, ex interdicto de itinere.*
11. *In Interdicto de itinere, fit æstimatio eius quod interest prohibitionem non fieri, venitque cautio de non prohibendo.*
12. *Inter Actum & viam differentia.*

IVre communi † diuisione probata rerum, per fundum alter- 1
ius transire ius non est, *l. per agrum 11. de seruit. C.* etsi fas sit, *ca. 1. pri. distin.* Et ideo dominus potest prohibere ingressum fundi cuilibet, *l. 3. §. 1. de acq. rer. dom. §. plane, apud Instit. de rer. diuis. l. diuus Pius, de seruit. rust. prædio.* Et si eo inuito velit ingredi, tanquam prohibitus re sua vti, potest actione iniuriarum experiri, *l. iniuriarũ actio, 13. §. si quis, de iniur. in P.* fas tamen est, id est. si non prohibeat dominus potissimum, æquum est: maxime si innoxius est transitus, & iam facta via vel semita fructibus collectis, nam per eum ire desiderat, etsi dominus semitam non in-

tercidenit. Alioquin enim intercidendo vetare videtur. signum enim est enim non consentire & vetare: ideoco etiam ignorans, qui non consentit videtur l. qui vat 49. §. vetare, de furt. in P. facit l. mantum 4. de seruit. vrban. prad. Neque alteri permissum est legem, quam suis rebus quisque ponit, violare, vt iuri consonam. §. desponat, de nupt. l. 2. de his quae sunt sui vel alien. iur. l. fin. §. fin. C. de pact.

2 ¶ Paucis exceptis, † in quibus leges permittunt alienum solum & cum auctoritate iudicis ingredi, vt in thesauri effossione, quod in alieno positum quis iurat se habere in l. Thesaurus 15. ad exhib. lib. 10. P. tit. 4. in persecutione serui fugitiui. leg. 1. de seru. fugit. C. si dominus qui pendentes sui prædii fructus vendidit, emtori ingressum colligendi caussa prohibeat, l. qui pendentem, 26. de act. emt. lib. 19. P. tit. 1. si glandem quæ cecidit in fundum alterius dominus fundi colligere vetat, l. de glan. legen. nam hoc licet data cautione damni infecti. l. Iulianus 9. §. glans. ad exhib.
3 lib. 10. P. tit. 4. ¶ Et † si via publica destructa est imbribus, vt per eam iri non possit tunc enim ire licet per fundum alienum, l. si locus §. fi. quemad. seru. amit. videlicet vicinum viæ publicæ: cum quod suo quis vtilitatis publicæ caussa priuari potest. l. Lucius, de euict. in P. l. item si verberatur, de rei vindicat. in P. tum etiam, quod ipse est quodammodo in culpa, quod publicum iter sibi vicinum non reficiat, vt tenetur, l. adiles 3. de via publ. libr. 43. P. titul. 14.

4 ¶ Sic etiam † si ager alicuius sit vtrinque alienis cinctus, is potest aliquem ex vicinis cogere oblato pretio, iter sibi dare ea parte qua minus incommodum passurus est, l. si quis sepulcrum, de relig. & sumtibus funer. P. Item si per illud iter per annum & triginta dies proximos iuerit sciente & patiente domino fundi, l. 1. in prin. & §. prætor ait, de itin. actuq. priua. Quare qui fundum habet, ad quem ire colendi caussa non potest, nec inde fructus exportare vicinis circumdatus sine via publica posset cogere vicinum sibi iter præbere, ne illi prædium inutile sit, oblato legitimo pretio pro iure concesso & prouidentiæ iudicium est, his necessitatibus agriculturæ satisfacere l. 1. de agrico. & censit. lib. 11. C. auth. agricultores, C. quæ res pign. oblig. poss. si modo aliunde ad fundum venire non possit, alioquin enim eo adire deberet, quamuis longissimum esset iter. Et sic seruari tradit Masuerius, in prax. §. item si quis petat viam, de seruit per l. binas ædes, & l. olympo de seruit. vrban. p. & l. testatrix, in prin. si seruit vindic. l. seruitum, §. fin. de leg. 3. l. damnas esto. §. 1. de vsufru. lega. & iudicatum fuisse Papus lib. 14. rapsod. arest. tit. 1. arest. 3. Itaque ad vtilitatem prædiorum & commoditatem dominorum constitui oportuit remedia quædam, quibus dominorum inter alios vicinis communicarentur, suasit necessitas prædiorum & vtilitas, sine quibus non constituitur seruitus hæc realis, l. quoties 15. de seruit. tit. gene-
5 ralis, in P. l. sicuti, §. fin. si seruit. vindic. prædiorum. ¶ Ea † prædiorum seruitus in multiplici differentia est pro ratione diuersæ vtilitatis: atque eius generis, iter, actus via, aquæductus l. 1. de seruit. rustic. prædio. lib. 8. P. tit. 3. rusticorum, de seruitut. ap. Instim. vbi finitiones traduntur. Iter, est ius eundi, ambulandi hominis, non etiam iumentum agendi vel vehiculum. Actus est ius agendi vel iumentum vel vehiculum, continetque iter. Via, est ius vehendi, ambulandi, & agendi. Existimo & semitam annumerandam, quæ itinere angustior, quasi semi iter, l. quantum 157. de verbor. signific. In sermone communi & apud bonos auctores extra etiam tractationem seruitutum in iure, hæc via & iter promiscue vsurpantur, at in seruitutum caussa longe differunt, quia minus iter, quam via. Et ire dicitur non tantum qui pedes it, sed qui iumento insidet, aut lectica aut sella eques: non autem iumentum ducere per iter potest, scilicet pedes. Et is qui actum habet, armentum trahere & vehiculum ducere potest, l. qui sella
6 7. l. inter actum, 12. de seruit. rust. ¶ Latitudo † actus itinerisque ea est, quæ demonstrata est: quod si nihil dictum est, hoc ab arbitrio statuendum est. In via aliud est, nam si ea dicta non est, legitima debetur. l. certo generi 13. §. 1. & l. latitud. de seruitut. rustic. Legitima autem est latitudo viæ, in porrectum octo pedum: in anfractum vbi flectitur, sexdecim. l. via latitudo 8. eod. Angustior tamen vel latior constitui potest. leg. via 23. eod. titul. De priuata loquor, non de publica, quæ alterius tractationis & multiplex est, militaris, regia, consularis, communis, publica. vt in l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ. P. videbis, & ante diximus, dum de publicis rebus egimus, lib. 3. c. 13.

7 ¶ Prædictis † tribus seruitutibus commune vt illis concessis, possit is cui quæruntur, in prædio seruiente ea omnia facere, sine quibus vti non posset nisi fodiendo, substruendo, & alia faciendo. Sicut & in aliis seruitutibus, leg. si iter 10. de seruitut. titul. generali, l. seruitutes, 19. §. si domo, de seruit. vrban. prad. l. quintus, 15. de seruit. rustic. l. refectiones, §. fin. commun. prædior. l. Seruitus. §. seruus, de riuis 1. §. si quis mihi, si seru. vind. §. 5. vtilitas, de itiner. actuque priuat. P. Videntur enim concessione alicuius facta, omnia ea quoque concessa, sine quibus inutilis ea concessio esset, l. si. de offic. eius cui mand. est iuris. l. 2. de iurisdict. omn. iud. l. 3. §. qui haustum, de seruit. rust. 1. §. 1. si vsusfruct. peta. l. binas, 1. §. non autem, de seruit. vrban. Inutilis autem esset seruitus prædialis, si locum seruitutis non liceret reficere vel idoneum reddere ei, cui debetur. Siquidem dominus prædii seruientis ad id non tenetur. l. quoties, 1. §. fin. de seruit. tit. generalis. ¶ In † quo distin- 8
guitur a seruitute vrbana oneris ferendi hæc prædialis seruitus. d. l. quoties. In hac tamen refectione vel ædificatione seruientis loci cauendum est, ne forma proprietatis immutetur, quia tunc non licet, l. vsufructuarius in 1. § ædificium, de vsufr. in P. neque etiam licet iter vel viã lapide seu silice sternere, l. loci corpus 4. §. si quis, si seruit. vind. P. Neque reficere quoque licebit si in seruitutis constitutione lex dicta sit, vt qui eundi agendive ius habeat, reficiendi ius non habeat: vel si velit reficere vsque ad certum tantum modum possit, l. 3. §. fieri autem, de itin. actuque priua. lib. 43. P. tit. 18. Cauere etiam debet & vt qui reficit minori quo ad fieri possit detrimento prædii seruientis faciat: aliter enim merito prohibetur, l. veteres 4. & l. seq. de itiner actuque priuat. extra hos casus vel similes minime. Nam competunt domino prædii dominantis actio confessoria & interdictum de itinere actuque priuato illa, si in iure seruitutis impediatur: hoc, si facto aliquo ab vsu & quasi possessione prohibeatur, leg. 2. §. fina. si seru. vindic.

¶ Confessoria † itaq; contra prohibentẽ reficere, l. 4. §. si quis 9
mihi si seruit. vind. vt supra diximus, si in loco itineris ædificatur, per totam l. si in eo loco, l. 9. eod. si seru. vind. vel si arborem habeat impendentem vicinus, quæ viam vel iter inutilem vel inhabilem faciat, l. loci 4. §. si quis mihi, si seru. vind. Interdictum autem præcedens prohibitorium est de itinere actuve priuato, pertinens ad tuendas seruitutes, cuius conceptio substantiam demonstrat. Sic enim prætor ait, quo itinere actuque priuato, quo de agitur, vel via, hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario, ab illo vsus es, quominus ita vtaris, vim fieri veto, explicatur in l. 1. & tot. tit. de itin. actu. priua. lib. 43. P. tit. 18. Quo interdicto prætor non inquirit, verum is, qui eo vtitur habuerit seruitutem iure impositam, vel non: sed tantum an vsus sit hoc itinere vel actu, hoc anno, non vi, non clam non precario: & in hoc tuetur eum licet eo tempore quo interdictum redditur, vsus non sit, si modo hoc anno vsus est, vel modico tempore, id est, nõ minus quam triginta diebus, dict. leg. 1. §. hoc interdicto. Quod si hoc anno vsus non est, propter inundationẽ forte vel aliud simile, sed superiore anno, potest repetita die hoc quoque interdicto vti per in integrum restitutionem, ex illa parte, si qua mihi iusta caussa videbitur: Et si per vim contigerit non fuisse vsum, in integrũ restituetur d. l. 1. § si quis propter inundationem, & §. Iulianus, in 2. eod. tit. Differt autem ab interdicto de itinere reficiendo: quod hoc non competat, nisi ei qui hoc anno sit vsus, l. 3. hoc interdicto, eod. tit.

¶ Exceptiones † vocati quæ agentem excludunt, erunt quod 10
is vsus sit precario, clam, vel vi seruitute, dict. l. 1. § si tibi fundum, & l. 3. eod. tit. Item si eo cõmeauit, non tanquam iure suo vtens: nam vt hoc interdictum competat, ius fundi possedisse oportet, l. fin. de itin. actu. priua. & l. 1. §. Iulianus, in 1. eod. titul. l. fin si seru. vind. lib. 8. P. tit. 6. Mens enim inspicienda possidentis, ratione cuius quis non solum per seipsum vti dicitur, sed etiam per colonum, per hospitem, vel alium nomine suo, leg. 1. § is cuius colonus, de itin. actuque priu. ex suo mandato, l. 3. §. si quis, eod. & per vsufructuarium, dict. l. 3. § vti videmur. ¶ Et in hoc † interdicto 11
æstimatio fit, quanti intersit via prohiberi vel itinere, l. 3. §. in hoc interdicto, eod. daturque cautio de non impediendo, quandiu de iure suo, qui prohibet, doceat, l. fin. de aqua quotid. & æsti. lib. 43. P. tit. 19.

¶ Sed quæstio est † inter interpretes, quid intersit inter actum 12
& viam, cum ex superioribus finitionibus appareat eandem tribui vtrique facultatem, l. 1. de seruit. rustic. prædio. §. rusticorum, de seruit. Et ideo cum comminisci oporteret, quandam aliam differentiam, quam nominum diuersitas adferret l. si idem, C. de codic. interpretes quidã putarunt viam latius patere quã actum: alii alia adferũt. Ego neminẽ reprehendo, sed existimo differen-

tiam

tiam petendam a M. Terentio Varrone. qui mihi persuasit a-
ctum esse, viam in agris rusticisq; concessam: viam & alibi quam
in agris, vt actus sit viæ species. Sic enim scribit *Varro 4. de lingua
Latin. Via siquidem iter, quod ea vehendo teritur: actus iter in agris:
iter iterum, quod agendo teritur: etiam ambitus iter, quod circumeundo
teritur, &c.* Vt actus ita sit ius agendi vel iumentum vel ve-
hiculum, scilicet in agrum a villa. Et eo modo videtur sensisse
Vlpian. dum agit de priuatis itineribus, *in l. 2. §. priuata via, ne
quid in loc. pub. lib. 43. P. tit. 8. Priuata via*, inquit, *dupliciter accipi
possunt: vel hæ quæ sunt in agris, quibus imposita est seruitus, vt ad
agrum alterius ducant, vel eæ quæ ad agros ducunt: Per quas omni-
bus commeare liceat, in quas exitur de via consulari: & sic post illam
excipit via, vel iter, vel actus ad villam ducens* Sextus Pompeius
Festus in libris de verborum significatione: *Actus*, inquit, *modo
significat in comœdiis & tragœdiis, certa spatia casuum rerum, modo iter
inter vicinos quatuor pedum: modo in Geometrica minorem partem
iugeri, id est, centum viginti pedum. &c.*

De Aquæductu. Cap. 15.

1 *Aquæductus quid.*
Seruitutes iura dicuntur.
*Aqua ducitur ex publico vel priuato loco sed permittente domi-
no, &c.*
Aquam ab alio ducens prædio, quando alii possit impertire, &c.
*Aquæ dominus, si alius ius seruitutis non habeat, concludere &
continere in suo aquam potest opere manufacto.*
2 *Princeps permittit aquam ex riuo vel loco publico ducere, hocq;
ius est reale & personale.*
*Concedebant hoc ius olim prætores & senatus, caussa cognita, pri-
mitus, &c.*
3 *Consuetudo immemorialis cuiq; ex publico aquã ducendi tribuit.*
4 *Per viam publicam, vel supra aquam ducere, ad principem con-
cedere pertinet.*
5 *Via publica media ductum aquæ non haustum impedit.*
Impedit etiam medius locus sacer & religiosus.
6 *Aquam ex publico ducere licet, si sine iniuria fieri alterius possit,
vel nauigantium.*
7 *Ex flumine publico non nauigabili, & quod in nauigabile non de-
scendit, licet cuique priuato aquam ducere, sine præiudicio ta-
men accolarum, & non auertendo aquæ alueum.*
8 *Flumina sunt publici iuris, etsi non sint nauigabilia neque quis-
quam priuata auctoritate pontem facere potest supra. Stag-
num quid. & lacus, & fossa.*
9 *Medium prædium inter aquam & prædium ducentis aquam,
seruituti consentire debet, aliter impedit.*
10 *Aquæductum qui habet, non potest supra alterius iter aream
scindere.*
11 *Seruitus ducendæ aquæ ex flumine per vicinum fundum, flumen
inde recedens non sequitur.*
12 *Ductus aquæ & aquæ haustus seruitutes differunt.*
13 *Aquæ ducendæ, de modis, &c. 14.*
15 *De aquæductibus insignioribus Romanorum.*
16 *Modus ducendæ aquæ mutandus non est. Riuus quid, &c.*
17 *Ductus aquæ præsentis & inquirendæ, & fontis, & ex fonte conce-
ditur.*
18 *Aquæ ducendæ, vt nec itineris ius diuidi nequit, at potest aquæ &
vsus diuidi.*
19 *Diurna, nocturna, æstiua, quotidiana, ab vsu diuerso dicta quo-
modo.*
20 *Modus concessus aquæ ducendæ, & quomodo quis incipit vti, si
indefinite fuisset concessum ius ducendi, sequendus. Idem in iti-
nere. & actu, & via.*
21 *De remediis contra vtentem alio quam oportet modo ductu a-
quæ, & de tuitione recte vtentis.*
22 *Aqua exarescens, ex qua seruitus, si postea redeat seruitutem re-
tinet.*

1 AQuæductus † est. ius aquæ ducendæ per fundum alienum.
l. 1. de seruitut. rustic. §. rusticorum, eod. ap. Iustin. Res enim sua
nemini seruit, *l. vti frui, si vsusfruct. peta. l. in re communi, de seruit.
vrban. l. nemo 38. eo* ius commune omnibus est seruitutibus quæ
in iure consistunt & iura dicuntur *l. 1. § final. de rerum diuision. l. 1.
de seruit. vrban. l. 2. quemadmodum seruit. m.* Aqua porro ducitur
vel ex priuato, vel ex publico. *l. 1. §. hoc interdicto, de aqua quoti-
diana & æstiua.* Ceterum aquam quæ in alieno loco oritur. sine
voluntate eius, ad quem vsus eiusdem aquæ pertinet prætoris e-
dictum non permittit ducere, *l. aquam 4. de seruitut. & aqua, lib.
3. Cod. titul. 34.* Sicuti & qui aquæ ductum ab alio obtinuit, ex eo-
dem alteri non potest impertire. inuito eo qui primus conces-
sit, *l. Lucio, de aqua quotidiana & æstiua. l. ex meo, 24. de seruitut.
rustic prædior.* nisi postquam ingressa aqua est fines prædii sui, *l. 1.
§. illud, de aqua quotidiana & æstiua, lib 43. P. titul. 19.* Nec præses
prouinciæ seu iudex, vsum aquarum, quæ ex fontibus iuris no-
stri oriuntur, contra statutam consuetudinis formam, nos cæte-
te nobis inuitis, cogit: vtpote quod durum sit & crudelitati pro-
ximum, agris nostris sitientibus. aquam nostram ad aliorum vi-
cinorum agrorum vsum propagari. *l. præses prouinciæ. 6. de serui-
tut. Cod.* Ideo si constitutio seruitutis non doceatur. dominus
fundi in quo aqua est. facto in loco proprio opere, continere a-
quam potest ne alibi fluat. *l. si tibi. 10. Cod. de seruitut.* ¶ Permitti-
tur † *l. 1. §. permittitur, de aqua quotidiana. Iulius Frontinus lib. 1. de* 2
aquæductu etiam aquam vel ex castello. vel ex riuo vel ex quo a-
lio loco publico ducere: verum id a principe conceditur. *dict. §.
permittitur l. quo minus, de fluminib. l. 1. §. in publico § sine permissu,
de aqua pluuia arcend. P.* Alioque nulli competit ius aquæ ducendæ.
Datur ius hoc interdum prædiis. & est tunc reale. quod exstin-
cta persona non exstinguatur: interdum personis. & ideo ad ali-
um dominum prædiorum non transit. neque ad heredem qua-
lemcunque successorem. *dict. § permittitur, l. 1. eod. tit. & l. quæro. de
seruitut rustic prædior l. arbor § final. commun. diuidun. P. l. 1. priuile-
gia de regnl. iuris. l. quia talem, solut matrimon. P.* Videtur & hoc
ius concedendi datum prætoribus antiquitus, *l. si autem plures,
10 §. final. de aqua pluuia arcen lib. 39. P. titul 3.* & senatui eo quod
populi vel principis auctoritatem referrent: vel isti tantum caus-
sa cognita concedebant. si non nocerent publicæ vtilitati. *l. 2.
de fluminib. P.* ¶ Sicut † & consuetudo aliquando quæ initii non 3
habet memoriam. aquæductum ex publico sustinet, *l. hoc iure, §.
ductus aquæ, de aqua quotidiana & æstiua.* videtur enim id prin-
ceps ratum habuisse. ¶ Sic † ad principem pertinet. vt ab eo solo 4
peratur, vt per viam publicam sine incommodo publico aquam
ducere liceat. ¶ Nam † is locus intermedius, quamuis aquæ- 5
haustum non impediat: impedit tamen aquæductum vt & sacri
& religiosi loci interuentus. *l. seruitutes prædiorum. 14. §. publico
loco de seruitut. P.* ¶ Conceditur † autem & aquam ex publico & 6
per viam in publico ducere si sine iniuria alterius id fiat. *l. Impe-
ratores, 17. § fin. de seruit. rustic.* Fieret autem iniuria alterius, si
concessus aquæductus esset ex flumine nauigabili, vel si is flue-
ret in flumen nauigabile, vnde nauigatio & commercia læden-
tur *d. l. si autem, § fin. de aqua pluu. arcen. l. 2. de fluminib lib. 43. P. tit.
11. l. 1. vt in flumine publ nauig. lice lib. 43. P. tit. 13* Quare nec prin-
ceps potest tunc permittere. nisi huic iuri nominatim deroget,
gl. in d. l. 2. de flumin. ¶ Si † tamen publicum flumen nauigabile 7
non sit nec damnum publicum sequatur, licet cuique etiam sine
Imperatoris permissu vel senatus, nisi illi vetent, inde aquam du-
cere, *d. l. 2 de fluminib.* Quod intelligo sine iniuria etiam accola-
rum, vt non liceat aquæ alueum diuertere, *l. 1. §. sunt autem qui
putant, ne quid in flu. pub. lib 43. P. tit. 12.* ¶ Sunt † enim flumina 8
perennia iuris publici etsi non sint nauigabilia: nec ab aliquo ex
priuatis vsurpari omnino debent. nec possunt: non secus quam
non possunt impedire. ne fluant: & ideo qui in fluminis publici
vtraque ripa habet domum, non potest flumini pontem priuati
iuris imponere, *l. si de fluminib. P.* nec prohibere ne nauigetur in
eo *d. l. 1 §. hoc interdicto, vt in flum. publ. naui. lice.* Si tamen stag-
num, fossa. lacus priuati iuris sint, qui dominus est, potest libere
his vti, & aliis interdicere. *Stagnum* est, quod temporalem con-
tinet aquam stagnantem potissimum tempore hyemis. *Lacus*,
qui perpetuam habet aquam. *Fossa*. receptaculum eius manufa-
ctum *l. 1. § si priuatum, & seq. §§. vt in flum. pub. naui. lice. l lacus de ac-
quir. rer. dom.* Quę tamen esse etiam publica possunt, vt tunc cui-
libet vti ex arbitrio non liceat, *d. l. 1. §. plane. vt in flum. pub. nauig.
lic* ¶ Fieret item † iniuria dominis prædiorum mediorum. inter 9
prædium eius qui obtinuit, ductum aquæ & ipsam publicam a-
quam si per eius fundum eo inuito duceretur: proinde & de ser-
uitute depacisci ducendam oportet eum eo, cuius est prædium
medium, quod alioquin seruitutem impedit. *Paul. l. qui sella 7 §.
fin. de seruit. rustic. præd & idem Pau. l. si prius 17. §. fin. de aqua plu.
arcen. l. 3. §. 1. de aqua quotidia. & æst.* sicuti si aliunde ex priuato
vlteriori fundo ducere vellet, conuenire debet & cum illis quo-
rum interest per locum duci. *l. in concedendo, l. 8. l. item, 9. l. si
autem. l. 10. de aqua plu. arcen. P.*

¶ Nec † qui habet aquæductum, poterit arcũ supra iter alteri 10

debitum struere, per quem aqua relicto itinere transeat, l. supra
11 uer. 11. eod. tit. ¶ Imo si aquam ex flumine publico per fundum
meum vicinum flumini ducas, & flumen recesserit, non potest
subsequi flumen seruitus: quia ei loco seruitus imposita non sit,
quamuis is locus meus sit: subsequi tamen potest, si alluuione ad
fundum tuum accesserit, l. hoc iure, 3. § si aquam, de aqua quots. &
12 asti. ¶ Aquæductus, † seruitus ducendæ tantum aquæ est, vt dif-
13 ferat ab haustus aquæ seruitute. ¶ Porro † modi ducendi aquam
quales permissi sunt considerare oportet, nam plures sunt: di-
cuntur enim per riuos apertos & clausos, per substractionem,
per opera arcuata, per modulos, fistulas, Iul. Frontin. in princip. 1. li.
de aquæduc. & in 2. euripos, tubos, digitos, l. Lucius, de seruit. ru-
stic. per formas, l. 1. de aquæduct. lib. 11. C. & similia, ad haurien-
dam & continendam aquam organa plura a Vitruuio libr. 10. ar-
chitec. c. 9. 10. 11. 12. explicata, vt per tympanum, per rotam cum
modiolis, de hac in l. 2. com. prædio. & castello, per rotam cum si-
tulis, per cocleam, per ctesibicam machinam. Et apertius alibi
idem Vitruuius lib. 8. cap. 7. Ductus, inquit, aquæ, fiunt generibus
tribus: riuis per canales structiles: aut fistulis plumbeis: seu tubulis fictl-
14 libus. docetque construendi rationem. ¶ Palladius lib. 9. de re ru-
stic. c. 11. & hos & alium refert modum. Cum ducenda, inquit, est
aqua, ducitur aut forma structili, id est, canalis fabrica constante, aut
plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. ¶ Æreis fi-
15 stulis † ducere recens inuentum. Fuerunt & aquæductus Romæ
14. ex cocto latere, ea latitudine & altitudine, vt eques insidens
equo per eos ire posset, Procopius libr. 1. Paulo Iurisconsulto pla-
cuit in l. si prius, l. 17. § 1. de aqua pluuia arcend. l. 1. § final. de riuis.
lib. 43. P. titul. 20. non alias per lapidem aquam duci posse, nisi
hoc in seruitute constituenda comprehensum sit: quia non con-
suetudinis sit, inquit, vt quis aquam habeat, per stratum lapidem du-
cat: illa autem quæ fere in consuetudine esse solent, vt per fistulas aqua
ducatur, etiam si nihil comprehensum in seruitute constituenda, fieri
possunt: ita tamen, vt nullum damnum domino fundi ex his detur. Sic
is qui ius aquæ quotidianæ habet, vel fistulam in riuo ponere, vel
aliud quodlibet facere potest, dummodo ne fundum domino,
aut aquarium riualibus deterius faciat l. 3. § penul. de aqua quotid.
& æsti. l. Quintus Mutius, 15. de seruit. rustic. P. Et si aqua ducatur
ab alio etiam supra eam alia aliqua per pontem, qui supra riuum
factus sit, iure ducitur, dum inferiori riuo non noceatur d. l. 3. §.
16 si de aqua quotid. ¶ Modus † tamen ducendi electus sequendus
erit. Nam si quis ex riuo tecto vsus, per apertum ducere velit: vel
contra, qui ante aperto duxit, nunc tecto velit: interdicto ne
quid in flumine publico ripave eius fiat, tenetur, si modo hoc e-
ius factum, incommodum aliquod circa accolentes afferat, l. 1. §.
si quis ex riuo ne quid in flumin. public. Simili modo si incile, quid
incile, in l. 1. § incile, de riuis lib. 43. P. titul. 20. ducat, vel alio loco
faciat, vel si alueum fluminis mutet: nec ex aperto riuo terre-
num facere debet, nec signinum seu lapideum, non attollere,
non deprimere, non dilatare, vel extendere, non operire aper-
tum vel contra. l. 1. § fin. & l. 2. de riuis. P. Riuus autem, locus est
per longitudinem depressus, quo aqua decurrat. d. l. 1. §. aut ergo,
17 de riuis. ¶ Conceditur † ductus aquæ non tantum præsentis &
fluentis, sed etiam quærendæ & nondum inuentæ, l. Labeo, de
seruitut. rustic. prædior. l. penult. & final. si seruitus vind. in P. l. ex fun-
do, 19. de seruit. tit. generali. Olim ex capite seu ex fonte aquam
ducere non erat permissum, hodie & inde seruitus constitui po-
test aquæ ducendæ. l. seruitus aquæ ducendæ, 9. de seruit. rustic præ-
18 dio. l. 1. § hac interdicta, de aqua quotid. ¶ Et † quamuis viæ, itine-
ris, actus, & aquæductus pars in obligationem deduci non pos-
sit, quia vsus eorum indiuisus sit, l. via, 17. de seruit. lib. 8. P. titu. 1. ta-
men temporibus & modo vtendi, aqua & deductio eius diuidi
potest, remanente iure vtendi indiuiduo. l. 4. in princ. & § 1. & fi.
& l. 5. de seruit. tit. generali. l. 2. § 1. & fin. de seruit. rust. l. cum constet,
6. de aqua quotid. in P. Idem & in aquæ haustu, si aqua sufficiens
sit pluribus. Et si pluribus per eundem locum, aquæductu con-
cesso, non conueniant inter se qui ius habent quomodo vtan-
tur, possunt agere inter se communi diuidundo. l. 4. in fine, de a-
qua quotid. & æstiu. vel vti debent alternis diebus, seu temporibus
19 inter se præfinitis, l. cum constet, 5. de aqua quotidian. Vnde † fiunt
& aquarum diuisiones temporibus, vt diurnarum vel nocturna-
rum aquarum, quia horis illis tantum quis aquam ducere pos-
sit, l. 2. de aqua quotidian. l. si commune, § 1. quemadmodum seruitus
amitt. l. 4. § modum, & l. vna § 1. de seruit. tit. generali. Inde & di-
cta æstiua & quotidiana. l. 1. in interdicto, 6. & tot. titul. de aqua quo-
tidiana & æstiua. Æstiua, quæ est, qua æstate sola vti expedit, vel
tantum conceditur, vel æstate tantum sui natura duci potest.
Quotidiana, quæ assidue duci solet vel potest, vel æstiuo vel hy-
berno tempore. Ea quoque quotidiana, cuius seruitus intermis-
sione temporis diuisa est, si perennis est. l. 1. §. duo autem. cum se-
quentib. §§. de aqua quotidian. ¶ Eo † modo quo concessa est ser- 20
uitus aquæ ducendæ, vtendum est, nec miscenda alia aqua, l. 1. §.
item quæritur, eod. eoque quo quis cœpit vti, d. l. 1. §. illud, eod.
Nam concessio aquæ ducendæ per fundum generaliter facta, vt
& viæ, & itineris, & actus, quamlibet partem fundi habet ad v-
sum liberam: ciuili tamen modo, qui tacite in concessione veni-
re videtur, vt nec per vineas, nec per villam ipsam hæc liceant,
cum ea æque commode per alteram partem duci possit, & mi-
nori seruientis fundi detrimento: verum constitit, vt qua pri-
mum quis viam direxisset, ea ire agereve deberet, neque ampli-
us mutandæ potestatem haberet: sicuti & riuum primo quolibet
licuit ducere, si certus non conuenit locus, postea autem quam
ductus est, non licet transferre. l. si cui simplex vsus, 9. de seruit. tit.
generali, l. si mihi concesserit, 21. & l. si via, 26. de seruitut. rustic. præ-
dior. l. certe generi, §. si locus, eod. nisi in conuentione seruitutis id
sit permissum nominatim, vt per quamlibet partem fundi ire,
agere, ducereve liceat. nihil enim prohibet, subinde si velit mu-
tare, l. nam satis, 6. §. cæterum, quemadmodum seruit. amitt. lib. 8. P. tit.
6. quia expressa conuentio tollit taciti legis interpretationem, l.
1. §. si conueniat, depos. in P. l. fin. de pact. conuent. C. ¶ Itaque si quis a- 21
lio modo quam permissum est, vel alio tempore interdicto vsus
sit, prohibetur: vt contra, si quis modo concesso & vsu continua-
to vtatur, & prohibeatur vti, vel concessum reficere, interdicto
quoque iuuatur de aqua quotidiana & æstiua, prout videbis in l. 1.
cum seq. §§. de aqua quotidiana & æstiua, interdicto de riuis, titul.
de riuis, lib. 43. P. titul. 20. ¶ Sed † si fons exaruerit, vnde ducere-
tur aqua, & postea renascatur, seruitus quæ antea exstincta vide-
batur, & vna reuiuiscet: mendumque erit prædium dominans,
quia citra domini negligentiam amissa erat vel suppressa. l. vnus
ex sociis, 34. § fin. & l. & Attilicinus, 35. de seruitut. rustic. prædior. l.
si quis ex fundo, 13. & l. si locus, 14. quemadmodum seruitus amittat.
per restitutionem quandam. Sed hactenus de aquæ ducendæ
seruitute dictum sit, plura alia superiori libro 3. explicata videre
poteris de aquæductu c. 22. & lib. 1. c. 3. & 4.

De Aquæhaustu. Cap. 16.

1 *Aquæhaustus seruitus rustica prædialis, cui aqua imponitur.*
2 *Ius hauriendi prædialis seruitus prædio acquiritur, vt non possit*
inde alteri concedi: Et quid differat ab vsu hauriendæ aquæ per-
sonæ concesso.
3 *Haustus aquæ vicino proximo tantum, vel medio consentiente*
remoto conceditur, concesso haustu, concessum censetur iter ad
hauriendum per fundum, & reliqua, sine quibus hauriri non
potest, actus, & refectio & similia, &c.
4 *Interdictum de fonte: & consessoria quando pro haustu detur.*

AQuæhaustus † rusticorum prædiorum seruitus est. l. 1. §. in 1
prædiis, de seruit. rust. præd. §. inter, de seruit. quæ imponitur a-
quæ, quæ duci non potest qualis putealis, l. 1. §. quanquam, de a-
qua quot. qua conceditur ius hauriendi aquam, non ex flumine
publico, quia inde sine seruitute cuilibet licet haurire, l. 3. §. fin.
de seruit. rust. sed ex flumine, fonte, riuo, lacu, puteove priuato,
vel in summa ex prædio vicino, quatenus ad fundum nostrum
opus sit. ¶ Nam † ad prædii tantum dominantis necessitatem re- 2
ducuntur prædiales rusticæ seruitutes. l. ergo, 5. de seruitut. rustic.
prædior. vt & aliis vicinis prædiis, qui acquisiuit, non possit com-
municare ex alieno, nisi conuentum sit, l. ex meo, 24. & l. cum of-
fens, 33. §. final. de seruit. rustic. cum seruitus etiam seruitutis esse
non possit. l. 1. de vsu & vsufruct. legat. Et hauriendi ius non homi-
nis, sed prædii est, Pompon. in l. si mihi, 20. § fin. de seruit. rustic. Et
ita tantum conceditur ei, qui fundum vicinum habeat. l. ergo, 5.
de seruitut. rustic. & in hoc distinguitur hæc seruitus ab vsu aquæ
hauriendæ personæ concesso, quæ seruitus potius personalis, vel
aliud debitum personale censetur, & quæ exstinguatur cum
persona. l. pecoris, 4. & l. Lucius Titius, 37. de seruit. rust. l. Mela 13.
§ fin. de aliment. & cibar. lega. lib. 34. P. titul. 1. cum tamen realis
prædii possessores sequatur. l. 1. § permittitur, de aqua quotidian. &
æst. in l. si in publico, § sine permissu, de aqua plu. arcend. ¶ Concedi- 3
tur † haustus tamen vicino alii, quam proximiori, dummodo
intermedius iter præbeat ad transeundum, & ad hauriendum, l.
si prius, 17. §. fin. de aqua plu. arc. P. Qui tamen vicino proximiori
aquæ haustum concedit, in suo videtur concessisse, & iter ad hau-
rien-

riendum, *l. 3. §. final. de seruitut. rustic.* vt concessa alia vna omnia
censentur, sine quibus concesso vti quis non posset, veluti refe-
ctio, purgatio, & id genus similia. *l. si iter, de seruit. titul. generali. l.*
seruitutes, §. 1. de seruit. vrb. P. l. veteres, de itin. actuve priu. l. refectionis,
4 *commun. præd. P.* ¶ Et † proinde competit interdictum de fonte
vtendo, si haurire, purgare, reficere quis prohibeatur, vel si iter
denegetur, quo vsus antea non vi, non clam, non precario, *vide*
per totum, l. 1. de fonte, lib. 43 P. titul. 22. Si de iure autem quæstio,
agetur confessoria vel negatoria. *l. 2. § final. si seruit. vindic.* siue v-
nus sit, qui habeat haustum aquæ, siue plures, cum nihil prohi-
beat, quin ex eadem aqua, si sufficiens sit, pluribus non possit
concedi haustus certis diebus & diuersis temporibus limitatus,
l. 2. § 1. fin. de seruit. rust. l. Lucio, de aqua quot. & æstiu.

De Seruitute prædii inferioris excipiendi aquam ex superiori profluentem. Cap. 17.

1 *Aquæ excipiendæ seruitus imposita fundo inferiori, qua sit.*
2 *Lex fundorum duplex, priuata, publica: & qualis vtraque vt seruitutem faciat, idem nu. 3.*
3 *Aquæ pluuiæ arcendæ actio locum quando habeat.*
4 *Agrorum varia limitatio, & terminatio qualis.*
5 *Agri natura quomodo seruiat.*
6 *Vetustas quid operetur in seruitutibus agrorum.*
7 *Aqua, pluuialis, non pluuialis, & mixta quid.*
8 *Aquæ pluuiæ arcendæ interdictum quando competit.*
9 *Interdictum de aqua pluuia non datur pro aqua retenta a superiore prædio, sed pro immissa vel auersa.*
10 *Pro damno dato aqua immissa opere datur interdictum quod vi aut clam, & quomodo pro dato agendum est.*
11 *Opus, per quod nocet pluuia, considerandum est. Et de sulcis aquariis in agro faciendis.*
12 *Fossas agrorum siccandorum causa, quomodo liceat facere. Aggeres quomodo debeant restitui.*
13 *Qui debet seruitutis rusticæ aquam fossa continendi vel recipiendi, non tenetur fossas purgare, vel reficere.*

1 AQuam ducere vel haurire † ex alieno prædio, interdum
prædiis vtile est: & ideo prædictæ seruitutes introductæ
sunt, vt liceat ducere. Aliquando autem defluentem in nostra
prædia aquam ex alienis, damnosum est excipere: vtile autem il-
lis qui prædia superiora habent, fundos ita decursu aquæ desic-
cari. Et proinde aliæ seruitutes, vel aquæ arcendæ interdictum,
vel non immittendæ inde oriuntur. *In summa tria sunt*, inquit
Paulus *in l. 2. de aqua plu. arcen. lib. 39. P. tit. 3. per quæ inferior locus*
superiori seruit lex, natura, loci vetustas, quæ semper pro lege habetur
2 *minuendarum litium causa.* ¶ Lex † priuata vel publica esse po-
test: priuata constitutio seruitutis ex conuentione partium defi-
nita, quæ instar legis seruanda inter conuenientes *l. 1. § si conue-*
niat, depos. P. l. legem quam dixisti, C. de pact. §. si. de seruit. apud Iust.
l. semper in stip. ulationibus, de reg. iur. vt si dictæ leges agris, quibus
vicina magna sunt flumina, vt liceat mihi in agro tuo aggeres
3 vel fossas habere, *l. 1. §. denique, de aqua plu. P.* ¶ Ideo, † si fundus
tuus ita vicino seruiat, & propterea aquam recipiat, cessat aquæ
pluuiæ arcendæ actio, si tamen non vltra modum noceat, vt si vi-
cino quis cesserit, ius ei esse aquam immittere, *l. 2. § in eod. de a-*
qua Item si vicinus operi, quo aqua immittitur quæ nocet, con-
senserit id est, facientem patiatur, *l. Labeo, 19. de aqua, pl. l. qui bona*
fide 13. §. si quis iusta, de dam. infect. lib. 39. P. titul. 2. sine errore, *l. sed*
hoc ita 20 de aqua plu. Publica lege factum videtur, quod in agro-
rum diuisione factum est. *l. quod principiis, 23. eod. sunt* & si qua o-
pera aquæ immittendæ causa publica auctoritate facta sint, quę
in aquæ pluuiæ actionem non veniunt, *l. 2. §. Cassius, de aqua plu.*
4 *arcen. d. l. quod principiis* ¶ Antiquitus † *agri decumani* militibus
assignati, & limitibus suis traditi sunt possessoribus dominis, *Iu-*
lius Frontin. li. de iure limit. l. in agris de acq. rer. dom. P. de qualitat. a-
gro. P. Fuit & ager vel diuisus vel assignatus coloniarum limiti-
bus, & per possessionem proximarum rigores percurrens deli-
neatus in longitudinem per strigas, limitatus cum mensura. Erat
& *arcifinius* sine mensura, finitus tamen secundum aliquam ob-
seruationem fluminibus fossis montibus, viis, arcendis ho-
stibus ita dictus. *Iulius Frontin. li. de qualit. agrorum.* In his seruitu-
tes, vel iura primum constituta seruanda sunt, & antiqua monu-
menta sequenda: non secus ac in priuatis prædiis diuisis quæ do-
minis placuerint, potiora sunt, *l. 1. & 2, C. fin. regund. lib. 3. titul. 39.*

l. in finalibus, 11. & l. eos, 12 eod. tit. li. 10. P. tit. 1. ¶ Natura † res in- 5
terdum seruire dicitur, quando ex natura agri sine opere manu-
facto, aqua a superiori in inferiorem decidit & nocet, & ibi esse
quoque naturam agri sequendam placuit, compensareque de-
bere damnum inferiorem, quod ex superioris aqua accipit, cum
commodo alio, nempe quod sicut omnis pinguedo terræ supe-
rioris ad eum decurrit, ita & aquæ omne incommodum ad eum
defluat, *l. 1. § denique & §. item Varus, & § sed & si vicinus, de aqua*
plu. arcen. Id enim secundum naturam est, sequentem commoda,
& incommoda pati debere, *l. vni. §. pro secundo, de cad. toll. lib. 6. C.*
titu. 51. l. secundum naturam, de reg. iur. Et cessat prohibitio im-
missionis, si aqua naturaliter decurrat, *l. 1. §. idem aiunt, & § in*
summa, de aqua plu.

¶ Vetustas etiam † operis manufacti arguit seruitutem, si e- 6
ius initii memoria non extet & habetur pro lege, *l. 1. § denique,*
& l. 2. in principio. & in §. item Varus. & §. Cassius, de aqua plu. Al-
ioquin enim tollitur, si fieri non debuit, *l. quod principiis, 23. §. fin.*
de aqua plu. d. § item Varus. Probatio autem memoriæ huius o-
peris facti recipitur, non tantum, si testes testantur se opus fieri
vidisse, sed etiam si audierint ab aliis, qui memoria tenuerint:
nec ad liquidum, dies vel consul exquiritur, *l. 2. § idem Labeo, eod.*
Extra † istos casus aliæ sunt considerationes immissionis aquæ, 7
quas, vt dilucidius intelligamus enim superioribus præire debet
cognitio, aquam esse vel pluuialem, seu de cœlo per imbres ve-
nientem, vel non pluuialem, interdum mixtam. *Aquam pluuiam*
Tubero dicit, quæ de cœlo cadit atque imbre excrescit: siue per
se hæc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mixta sit, *l. 1. §. aquam*
pluuiam, eod. Notio aquæ mixtæ quæ imbre excrescit, est, quan-
do colorem mutat, *l. 1. § illud in summa, versi. imbre. eod. tit.* Sine
pluuia dicuntur fluere flumina, fontes, & id genus: & ea aqua
quæ immittitur, veluti quando qui fullonicas artes exercet, vel
balneum aquam in vicini fundum immittit. *l. apud Trebatium, 3.*
eod. de aqua plu. arcen.

¶ Si † quis præter ius seruitutis opus faciat, quo aqua pluuia 8
deriuari possit in fundum vicini, & ei nocere, vt aggeres, fossas,
& similia, distinguere oportet, an in suo, vel in publico opus fa-
ciat. Nam si in suo competit interdictum aquæ pluuiæ arcendę,
si in publico, minime *l. 3. §. fin. de aqua plu.* Atque tantum datur,
si agro eius noceat: ceterum si ædificio vel oppido noceat, cessat
hæc actio: agi autem poterit, ius non esse stillicidia vel flumina i-
ta immittere. Est enim actio de fluminibus & stillicidiis genera-
lis, aquæ autem pluuiæ specialis, *l. 1 §. item sciendum. eod.* quæ ta-
men competit ratione agri tantum proximi, vt non quæramus
vnde illa oriatur. Nam si ex publico orta, vel ex loco publico vel
sacro, per fundum vicini descendat, isque opere facto in meum
fundum eam auertat, aquæ pluuiæ arcendæ tenetur: si autem o-
riatur ex proximo ædificio vrbano, & noceat agro vel ædificio
rustico, agendum de stillicidiis & fluminibus, *d. l. 1. §. item scien-*
dum. & sequ. Dehinc & sciendum est, hanc actionem pluuiæ ar-
cendæ locum habere in damno nondum facto, opere tamen
iam facto ex quo damnum timetur, toties quoties quis manufe-
cerit, quo aliter aqua flueret quam natura soleret, aut si forte e-
am immittendo, aut maiorem fecerit, aut citatiorem, aut vehe-
mentiorem comprimendo redundare coegerit, *d. l. 1. §. hæc au-*
tem actio de aqua plu Sed & oportet esse aquam pluuiam nocen-
tem agris, quia in rem est, non in personam interdictum hoc, *l. si*
tertium, 6. §. aqua pluuia eod. Nam pro aliis fluentibus vel immissis
hoc cessante, proditæ sunt actiones aliæ *l. 3. de aqua plu.*

¶ Subinde † & datur pro aqua nocente tantum contra vici- 9
num opus facientem, quo aqua decurrat, non autem si vicinus
opere aquam retineat, quam nobis profuturam putamus: & si i-
ta aqua pluuia noceat, datur: non, si non prosit. *l. 1. §. sicut autem,*
eod. Nam actione aquæ pluuiæ petitur auerti aqua, & opus per
quod nocet destrui & pristinam formam reponi, damnumque
restitui expensis eius qui fecit in re sua: vel si dominus non fecit,
vt patiatur opus tolli, *l. 1. in princip. & § Neratius, & l. 4. 5 l. si tertius,*
6. § fi. & l. in cum quo, 7. l. super iter, 11. §. apud Ferocem, & §. Trebati-
us, l. emtor, 12. de aqua plu. datur & actio quod vi aut clam aduer-
sus colonum opus facientem, *l. si colonus, 5. eod.* ¶ Sed † & in ista 10
aqua auertenda distinguendæ actiones, vt pro damno præterito o-
pere dato conueniri quis possit interdicto quod vi aut clam, in hoc
ante iudicium, futurum damni veniat. Et de eo quod post sen-
tentiam iudicis futurum est, damni infecti caueatur vel ita opus
restituendum, vt [illegible] periculum damni supersit. De eo opere
quod post [illegible] statam factum est, nouo iudicio agendum est,

l. Atteius, 14. § fin. cum 32. legib. sequentib. de aqua plu. l. 1. § 2. & l. supra iter, 11 § officium, eodem titul. Sed & si is qui opus fecit, potentiorem dicenti prædium agi & cum eo potest intra annum vtilem, quod vi aut clam: si annus præterierit, de dolo iudicium dandum, *d. l. Atteius, 4. § Iulianus, & l. si est venditionem, 16 eod. titul.*

11 § Opus quoque † per quod nocet aqua pluuia considerandum quale sit, veluti si agri colendi caussa quis in suo prædio superiori sulcos fecerit aratro: non competit enim pro his hæc actio, si modo secti sint, id est, qui in vnam tendant partem, si aliter serere non potuit, nisi sulcos aquarios faceret: contra, si sine iis posset, & si sulcos aquarios, quos Græci *ἀπορυάκας* vocant, vel sulcos transuersos aquarios, per quos in agrum vicini aqua deflueret, fecerit, *l. 1 § de eo opere, § sed etsi quis, & § item Sabinus. & l. vicinus, 24. de aqua, plu.* Placuit quoque quæ frugum, fructuum percipiendorum caussa fiunt, extra hanc caussam esse, *d. l. 1. § Labeo.*

12 § Item † & licere fossas facere agrorum suorum siccandorum caussa, fundi colendi, non tamen deriuandæ aquæ gratia. *d. l. 1. § sed & fossam.* Ex quibus si aquam pluuiam nocere posse appareat arbitro, is cogere potest eas explere, & nisi iussus faceret condemnare, quamuis antequam iudicaret, aqua per fossas nunquam fluxisset, *dict. l. vicinus, 24.* quia & hæc actio ad damna futura pertinet, *l. supra iter, § officium. & l. Atteius, § . . . . l. 1. § 2 de aqua, plu. arcend.* Verum tamé si aggeres, qui aquam fluere faciunt in vicini prædium, aquæ inundatione vel vitio soli subsidentis viam aquæ pluuiali nocenti aperuerint, non tenetur dominus prædii de damno aliqua actione, *l. Atteius. 14. eodem titul.* si nihil ipse manu fecit quo minus agger superesset. Et ita tantum præstare patientiam cogitur, vt is qui læditur vicinus, aggerem vel opus aquam auertens, glarea iniecta repletum vi fluminis, vel limo, vel deletum reficiat, *l. 2. § 1. & § item Varus, & apud Namusam, & l. supra iter, 11. § final. de aqua pluu.* Si tamen sit fossa antiqua, cuius initii memoria non exstat, si inferior vicinus non purget, vnde ex restagnatione noceatur vicino, cum inferiori aquæ pluuiæ actione aget, vel vt purget, vel patiatur in pristinum statum, eum cui nocet, eam reducere. Potest & qui in confinio est agere aquæ pluuiæ arcendæ *l. 2. § apud Labeonem, & § præterea, & § apud Alphenum, de aqua plu.*

13 § Notabile † est in hac seruitute recipiendi aquam fossa vel continendi in fundo suo, vt is, cuius fundus debet seruitutem, non teneatur, nisi dictum sit nominatim, fossas purgare, vel aggeres facere, vel munire, sed solum cogatur pati dominum prædii cui debetur seruitus, vt reficiat vel noua faciat, *l. 1. § fina. de aqua pluuia.* exemplo aliarum seruitutum, *l. quoties, § seruitutum, de seruitut. P. l. & si forte, § etiam si seruus. vind.* excepta seruitute oneris ferendi, *l. eam debere columnam, de seruit. vrban. præd.* Si tamen ex alueo fossæ pinguedo quædam ex purgatione erui potest, certe potest dominus prædii seruientis vel agere vt vicinus purget, vel purgare sinat, *l. 2. § apud Labeonem, de aqua pluuia. Cæpoll. lib. 2. de seruitut. rustic. cap. 6. numer. 73.* Si tamen qui debet lædat opus seruiens, alio opere tenetur propriis expensis restituere in pristinum statum, *l. in summa, § item Labeo, de aqua plu. Et Paul. Castr. in l. 1. § & si vicinus, eod. tit.*

De Seruitute rustica appulsus pecoris ad aquam. Cap.18.

1 *Seruitus pecoris appulsus ad aquam quid.*

2 *Seruitus appulsus pecoris, quando realis, & quando personalis.*

3 *Pecoris appellatione in hac seruitute qua animalia veniant, & quid aliud.*

4 *Modus & numerus pecoris decretus inspicitur in hac seruitute.*

1 PEcoris † ad aquam appulsus, inter seruitutes prædiales rusticas ponitur, *l. 1. § penult. de seruitut. rustic. § inter rusticorum, de seruitut.* quæ nihil aliud est, quam ius appellendi seu ducendi pecudes ad aquas vicini.
2 § Hæc seruitus † realis est, quando prædium, vnde pecus appellitur, pascuale est, & fructum ex pecudibus dominus accipit: aliter & ius aliud personale esse potest cum persona cui conceditur extinguibile, *l. pecoris, de seruitut. rustic. l. Mela, § quidam libertis. de alim. legat.* Porro hic considero tantum prædium cui conceditur seruitus, quod pastionibus deputatum est, qualia sunt macra loca, prout innuere videtur M. Varro ad Nigrum Turanium scribens, *in princ. 2. de re rustica: Tibi, inquit Niger Turani, noster liber scilicet dicatur de re pecuaria, qui vehementer delectaris pecore, propterea quod te emturientem, in campos macros ad mercatum adducunt crebre pedes, quo facilius sumtibus multis pascentibus ministres, &c.* Quemadmodum & est ruris genus, in quo nec pecora, nec aues haberi possint, *Col. libr. 1. de re rustica. cap. 15.* Ita & aliud est, in quo nihil aliud quam armenta vel ouilia sunt, ob locorum infrugiferam naturam, obque crebros montes & syluas, & non aliter ex saltu fructus percipi possit, nisi per greges, *Paulus in l. de grege omnium, 9. de fund. instruct. lib. 33. P. titul. 7.* Prosunt & agris sterilibus pecoris stercorationes & caules, *§ sed & si pecorum, de vsu & habitat.* vt ita videantur fundi esse, quia & agri fructus in pecore etiam consistere dicitur. *in l. pecoris, 4. de seruitut. rustic.* Et Vlpianus *in l. instrumenti, 8. eod.* instrumenta fundi existimauit, quæ fructus quærendi, cogendi, & conseruandi gratia parata sunt, inter cetera & boues domitos, & pecora stercorandi caussa parata: etsi fundus saltus, pastionesque habeat greges pecorum, pastores, saltuarios. § Pe- 3
coris appellatione continentur oues, boues, capræ, equi, muli, asini, aliæque quadrupedes, vt sues, elephanti, cameli: exceptis canibus, vrsis, leonibus, pantheris, *Caius l. 2. ad legem Aquiliam, l. ædiles aiunt, 38. § iumentorum, de ædilit. edict. libr. 21 P. titul. 1. § in pecorum, de rerum diuision. l. iumentis, & l. seruus legatus, § pecoribus, de legat. 3.* Proinde in hac seruitute appellendi pecoris, animalia omnia quæ pecoris nomine veniunt, continebuntur. Sed & canes pastorales, sine quibus greges conseruari non possunt, vt & ipse pastor, tanquam accessoria necessaria. *arg. l. quæsitum, 12. § si in agro venationes sint, de fund. instru. P.*

§ Atque in hac seruitute consideramus quoque modum impositum, vt, si numerus certus est pecudum adiectus, quæ appelli debeant, plures non liceat appellere: & si plures appellantur, liceat non quidem vniuersum gregem, sed vltra numerum appositas repellere, *l. 1. § Trebatius, & § Marcellus, de aqua quotidia. & æsti. lib. 43. P. titul. 19.* 4

De seruitute rustica iuris pascendi. Cap.19.

1 *Seruitus pecoris pascendi, rustica.*

2 *Sine iure pascendi non licet in aliena pecus immittere, & si fiat, quæ remedia.*

3 *Pascua quid.*

4 *In pascuis consideranda, & alia remissio.*

SEruitus † alia rusticorum prædiorum pecoris pascendi, *l. 1. § penultim. & l. pecoris, de seruitut. rustic. § prædiorum, de seruitut. ios, § 1. de seruitut. l. 1. § final. de rerum diuision. l. hac autem iura, de seruitut. rustic. prædior.* id licet pascendi in alieno prædio, *non in suo seruitus, l. vti frui. si vsusfructus petat* vtilitatis meæ caussa: videlicet vel vt pascua mea conseruem, vel vt stercoratione pecoris pinguius prædium meum reddam. § Citra † seruitutis in aliena non licet pecus pascendi caussa immittere, prohibente lege duodecim tabularum, quæ est de pastu pecoris, *l. quæ seruandarum, 15. § final. de præscript. verb. lib. 19. P. titul. 5.* prohibet & lex Aquilia, *l. Quintus Mutius, ad legem Aquiliam.* Sunt & aliæ actiones proditæ, pro resarciendo damno si quis aliena depasci fecerit: vt si alienos fructus in suum prædium decidentes immisso pecore depascat. in factum aget, *dict. § final. l. quæ seruandarum* si dolo malo autem idipsum faciet ad exhibendum, *l. Iulianus 9 § glans, ad exhibend. lib. 10. Cod. titul. 4.* vel si in alieno aliena iniuria matura depastus est, datur actio vtilis legis Aquiliæ, id est non ex verbis, sed ex sententia legis Aquiliæ *l. final. de l. Aquil. lib. 3. C. titul. 35.* hic propria tractatio pascuorum. § Pascua namque dicuntur, vbi animalia pasci solent siue quæ saltus sylua pascua *l. sylua cædua, § final. de verborum significat. l. si diuortio, § plane, solut. matrimon. & tot. titul. de pasc. publ. vel priua lib. 11. C.* Sunt & huiusmodi prata vel campi pascua & dumeta. loca videlicet dumis seu vepribus & sentis obsita vt ait Virgilius, 1 2 3

Trecentum niuei tondent dumeta iuuenci.

§ In † hac seruitute & cetera quæ in aliis consideranda, vt modus concessionis, pacta ne inuicem noceatur. & si de similibus. Et num sit vniuersitati habitantium debita, *vt in l. si testatrix, 20. § plures, si serui. vind.* vel quibusdam tantum priuatis. Aliaque pleraque quæ notabilia & quotidiana sunt, de quibus tractaui abunde, dum de publicis rebus ago, *supra lib. 3. c. 15. c. de bonis patrimonialibus principis & pascuis.* Quæ hic non transcribam. 4

De Seruitutibus aliis rusticorum. Cap.20.

1 *De Seruitute, Arenæ fodiendæ, Calcis coquendæ, Cretæ eximendæ, quando hæ sint seruitutes prædiales, & quando personales, &c.*

2 *Creta quid.*

3 *Calx quid, & ex quibus fiat.*
4 *Aliæ ſeruitutes ruſticæ, boues quibus fundus colitur in vicino prædio paſcere: fructus in vicinam villam cogere, pedamenta ex vicini agro tollere: terram vel lapides in fundum vicini iacere, alteius tollere: per prætorium vicini tranſire, &c.*

1 ALiæ † ſunt etiam ſeruitutes pro vtilitate prædiorum dominantium inſtitutæ, arenæ fodiendæ, & calcis coquendæ in prædio alieno. *l. 1. § penultim. de ſeruitut. ruſtic. prædior. § inter ruſticorum, de ſeruitut.* cretæ eximendæ, quæ conſtitui poſſunt iure ſeruitutis ruſticanæ, in quantum exigit ſolum vtilitas fundi dominantis puta ad opera fructuum colligendorum cauſſa facienda, vel ad villulam ea cauſſa ædificandam. & ad ſimilia, non vltra, ad vendendum vel transferendum: Nam ſi hoc concedatur alia erit ſeruitus perſonalis vſusfructus vel vſus, vel iuris aliud: veluti ſi quis figulinas habens, cretæ eximendæ ius habeat, vel dolia indefacta vendat quæ recte explicant Vlpian. & Paul. *in l ergo, 5. & l. veluti, 6. de ſeruitut. ruſtic. prædior.* Poſſunt enim *lapidicinæ*, vel *cretæ fodinæ*, & *Fornaces* calcis prouentui eſſe domino prædii, qui alio iure in alios quam ſeruitutis transferre poteſt, *vt in l. diuortio, §. ſi vir in fundo ſolut. matrimon.* Et poſſunt conduci Salinæ, arenæ, cretifodinæ vt metallifodinæ. *l ſed & hi, 13. de publ. & vecti. lib. 39. P. tit. 4.* & cotoriæ *in l. Cæſar, 15 eod.*

2 ¶ Cretam † eſſe ſpeciem terræ dixit Varro *libr. 1. de re ruſtic. cap. 9.* & terram ab admixtis dicitur cretoſam, aut glareoſam &c. id eſt. cum creta vel glarea mixtam. Eſtque creta terra tenax qua vtuntur figuli, quam nonnulli vocant argillam, *Colum. libr. 3. de re ruſtic. cap. 11* A creta inſula, quę illa terra abundat, dicta: quamuis & multæ eius terræ ſint participes regiones. Vnde & diuerſorum colorum adferuntur hodie, picturis & aliis rebus ſubſeruientes: vt *cimolia, ſardia, vmbrica* ſaxum argentaria, de quibus & earum vſu Plinius *li. 35. c. 17. & c. 6.*

3 ¶ Calx † ex lapidibus in furnace concoctis fit, potiſſimum ex lapidibus albis non variis nec duris effoſſis, qui meliores ad id opus, quam ex ripis fluminum collecti, *Plin. libr. 36. cap. 23.* fit & in India hodie ex oſtreis & buccinorum cruſtaceorum teſtis, *Amat. Luſita in comment in Dioſcorid libr. 5 enarrat. 93.* vtriuſque modi opificium deſcribit Dioſcorides *libr. 5. cap. περὶ ἀσβέστου, cap. 133. de calce viua.*

4 ¶ Neratius † addit *in l. 2. de ſeruitut ruſtic.* etiam alias ſeruitutes ruſticas, licere altius tollere. & officere prædio vicini, vel cloacam licere habere, *quia & ſeruitus, l. 1. in cloaca, 7. de ſeruitut. titul. generali, quid cloaca, in l. 1. §. 1. de cloac. locus concauus per quem colluuies quædam fluat,* per vicini domum vel prætorium, vel protectum habere. Item *l. 3. de ſeruitut. ruſtic.* poſſe & ita ſeruitutes imponi, vt & boues per quos fundus colitur, in vicino agro paſcantur: vt fructus in vicini villa cogantur, coactique habeantur: & vt *pedamenta* ad vineam ex vicini prædio ſumantur item vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, poſſe te concedere, ius ei eſſe terram in fundum iacere, ſaxaque impoſita habere, & in tuum lapides prouoluantur, ibique poſiti habeantur, indeve exportentur. Ceterum iſtæ ſeruitutes particulari non egent enumeratione. quando iam ſatis earum ſubſtantia & iura poſſint ex his, quæ de vrbanis & ruſticis aliis diximus, intelligi. Sicuti ſi lapicidinæ in tuo agro ſunt, ſeruitus conſtituta de illis eximendi habet eandem tractationem: nam ſine conſuetudine vel ſeruitute, ius non eſt inuito prædii domino, cedere, *l. venditor, 13. §. ſi conſtat, commun præd. P.*

De Conſtitutione Seruitutum. Cap. 21.

1 *In conſtitutione ſeruitutum, res, perſonæ. modus conſtituendi conſiderantur, & quomodo ad prædium habere debet. qui debet, & qui habet ſeruitutem prædiorum. futura ſeruitus promitti poteſt, verum ſtatim non dicitur debita, &c.*
2 *Rebus publicis priuatus nemo imponit ſeruitutem.*
3 *Rei propriæ ſeruitus imponi poteſt, non ſacra, non religioſæ.*
4 *Perſonæ quæ in ſeruitute acquirenda vel concedenda exiguntur, debent eſſe domini prædiorum.*
5 *Modi conſtituendi ſeruitutes tot, quot acquiritur vſusfructus: & quomodo lege publica. & priuata, & pactis conſtituatur, & patientia.*
6 *Quomodo antiquitate conſtituantur ſeruitutes, ſeu de præſcriptione ſeruitutum.*
7 *Ex vero in conſequentia conſtituta ſeruitutes.*
8 *Modus vtendi ſeruitute a domino tantum & paciſcentibus conſtitui poteſt.*
9 *Seruitutes quædam prædiales reales, ne, niſi ex æquitate, ex tempore, ad tempus vel conſtitui a Iuſtinianum: prædiales perſonales quoque interipſo.*
10 *Ab vno ex dominis communis rei ſeruitus quomodo imponi non poſſit.*

QVia quædam † ſuperioribus ſeruitutibus communia ſunt, ne ſæpius eadem repetere cogeremur, ea in communem quandam tractationem reiicienda cenſui. Proinde de conſtitutione ſeruitutum, de hinc de actionibus, quæ pro ſeruitutibus competunt & poſtremo de earum extinctione & fine in vniuerſum agendum eſt. Itaque in conſtituenda ſeruitute res, perſonas, & modum conſtituendi perpendi debere arbitror Res, in quibus conſtituitur ſeruitus & quibus conſtituitur vel quæritur conſidera. Nam ſine prædiis ſeruitutes prædiales conſtitui non poſſunt. Et nemo poteſt ſeruitutem acquirere vel vrbani, vel ruſtici prædii, niſi qui prædium habet: nec quiſquam debere, niſi qui prædium habet, *Vlp. in l. 1. commun. prædio. lib. 8. P. tit. 4. § ideo de ſeruit. ap. Iuſt* atque ideo prædia ſequuntur, *l. cum fundus, 13. commun. prædio.* Quamuis qui fundum non habet, promittere poſſit, *l heredes eius. 16 §. an ea, fami. erciſcun. lib. 10. tit. 2.* ſed ideo non debet, vt alius ſibi acquirat: aliud enim eſt tradere vel dare, quod traditionibus & patientia fit: aliud obligari ad dandum, in quo conſiſtit obligationum tantum ſubſtantia, *l. obligationum ſubſtantia, de actio.* Sic futuro ædificio acquiri vel imponi ſeruitus poteſt, *l. ſi ſeruitus, 22. §. fin. de ſeruit. vrban. prædio.* Ita & futuræ nondum inuentæ aquæ ducendæ ſeruitus conſtitui poteſt, *l. Labeo. 10. de ſeruit. ruſti. præd. l. pen. & ſi ſi ſerui. vindi. in P.* Verum non ſequitur ſtatim deberi, ſed ſolum ædificio facto, vel aqua inuenta. Nec ſtatim, vt ſeruitus promiſſa eſt, firmea, *l. exiſtimo, 98. de verbo. oblig P.* quando rebus non exſiſtentibus, quibus vel a quibus deberi poteſt, fit promiſſio. Quia ea conditionalis ſua natura eſt, ſi res ſit: & qui debet ſub conditione, quamuis ei cui debetur ratione ſpei creditor ſit, *l. is cui ſub conditione, de actio. P.* tamen qui promiſit vere debitor non eſt, quia poteſt conditio non impleri. Et ideo ſub conditione debitum per errorem ſolutum, pendente conditione repetitur, vt tunc indebitum, *l. ſub conditione 16 de condic. indeb. lib 12. P. tit. 6. l G eo, § fin. de pignor. in P.* Habemus exemplum valde conueniens in ſtipulatione dotis cauſſa facta: nam dos ante nuptias male petitur, quaſi hoc expreſſum fuiſſet & nuptiis non ſecutis, ipſo iure euaneſcit ſtipulatio, *l 4 § huius rei, de pact libr. 2. P. titul. 14.* quia ipſa promiſſio habeat in ſe conditionem ſi nuptiæ fuerint ſequutæ, *l. plerumque, §. ſi ante, & l ſtipulationem de iur. dot. P.* Et ideo non poteſt dici debitum vere ante conditionem, quia nec agi poteſt, *l. cedere, de verborum ſignificat* ¶ Deinde † conſidero prędia eſſe debere priuata: nam publicis imponere non poteſt priuatus ſeruitutem, veluti vt ex flumine vel caſtello publico hauriat, quamuis eius longa poſſeſſio aliquo modo ſuſtineatur, *l. 2. commun. prædior. titul. 4. libr. 8.* Idipſum, ſi impoſita ſit ſeruitus. ne piſcari liceat in mari, cui nulla imponi ſeruitus poteſt *l. venditor fundi, 14 comm. prædior. in P* 2
¶ Neque † in re propria quis ſibi conſtituit ſeruitutem, cum res ſua nemini ſeruiat, *l. vti frui, 5. ſi vſusfruct. petat. libr. 7. P titul. 6 l in re communi, de ſeruitut. ruſtic. prædior. l cum in fundo, de iur. dot. l. quicquid, 11. comm. prædio.* vt nec acquirere quis poteſt alienis ædibus, *Vlpian. in l ſi quis duas ædes, 6. §. 1. comm. prædior.* nec per ſacrum locum. religioſum, vel ſanctum, poteſt ſeruitus deberi, *l. ſeruitutes, 14 § ſi de ſeruit tit generali, l ſi prius. 17. §. ſed loco, de aq plu. arcen lib. 39 P t 1. 3.* 3
¶ In perſonis † conſideramus generaliter idoneas ad res ſuas tractandas, iuraque ſua cedenda, vt quemadmodum reliqua bona libere poſſunt diſtrahere & quærere. ſic & in his quærendis vel amittendis ſeruitutibus ſtatuamus per eandem libertatem adminiſtrationis bonorum propriorum, *l iure mandati, l. in anda l. ſed & ſi lege, §. conſuluit, de peti. hered. l. 1. de leg Iuſ. Cancell. r. d. cum ſimil b.* Debet igitur eſſe dominus plene fundi, qui imponit vel qui acquirit ſeruitutem: ſiquidem imponi alienis non poteſt, *l ſi quis duas, §. 1 com. prædio. P.* vt nec maritus fundo dotali, *l. Iulianus, 5. & l ſeq de fundo dot. li. 23. P. tit. 5* poſſit imponere. nec proprietarius fundo vſufructuario, nec vſufructuarius, *l ſed & ſi quid, 19 §. ſed neque ſeruitutem, de vſufr & quemad. quis vta.* ſaltē vt nocere poſſint alius Sic vaſallus & emphyteota quidē ſeruitutē feudo ac fundo emphyteoticario recte imponūt. & quandiu poſſidēt hoc iure valet, *Pet. Iacobi in ſua pract. tit. de actio. in rem pro re emphyteoticaria. Floria. & Pau. Caſt. in l. 3. de ſeruit. in P. & l 3 C. eod Boer. q 18. n 1.* at ſi redit ad dominū feudū, vel res emphyteoticaria iure dominii, plationis vel 4

commissi extinguitur seruitus: secus si ad eum tanquam ad pri-
uatam veniat. *Petrus de bella Pertic. in l.3. de seruitut. P. Guido Pap.*
q.175. quis ita iudicatum tradit, & Boer. d.q. 181. numer. 6. & 7. Po-
test arbiter in iudicio communi diuidundo constitutus, si regio-
nibus fundum non vectigalem diuisum duobus adiudicauerit,
quasi in duobus fundi seruitutem imponere, *l. communi diui-*
dundo, 7 §. N ratius, commun. diuidun. l. item Labeo, 23. versicul. sed
5 *& regionibus. famil. ercisc. P.* ¶ Ceterum † modi constituendi
seruitutes tot sunt, quot acquiritur vsusfructus, *l. via, iter. 5. de*
seruitut. l.3. de vsufruct. §. final. eo. ap. Iustin. de quibus in vsufructu
dictum. Constituuntur itaque loci natura, lege & vetustate, con-
suetudine, *l.1. §. final. & l.2. de aqua pluu.* de natura loci paulo an-
te diximus: & de lege, quæ publica & priuata, *supra cum de serui-*
tute excipiendi aquam egimus, capit. 17. Continetur itaque priua-
tæ legis nomine constitutio seruitutis facta in testamento. cum
heres per damnationem, quæ est legati species, *§. 2. de legat. Paul.*
lib. 3. recept. sentent. titul. 6. Vlpian. in titul. 24. Iubetur seruitutem
alicui dare, vel concedere, vel pati eam, *§. final. de seruitut. l. potest,*
17. commun. prad. P. Est enim testamentum lex priuata. *§ disponat,*
de nupt. in authentic. Cuiusmodi & sunt pacta conuenta & stipu-
lationes, *l. legem quam dixisti, de pact. Cod. 1 § si conuenisset, depos.*
quibus & constituitur seruitus *§. final. de seruit. l. heredes eius, 26. §.*
an ea, famil. erciscund. P. l. extitisse 98. de verborum obligat. Sed &
potissimum patientia domini, cuius prædium seruitutem debet,
quæ realis constitutio est, *l.3. de vsufruct. l.1. de seruitut. rustic. præ-*
6 *dio. l.3. § si iter, 2. de action. emt. in P.* ¶ In antiquitatis † caussa, &
præscriptiones, longusve vsus, & consuetudo considerantur.
Seruitutes quæ in superficie consistunt possessione retinentur:
nam si forte ex ædibus meis in ædes tuas tignum immissum ha-
buero, hoc vt immissum habeam per caussam tigni possideo ha-
bendi consuetudinem, *l seruitutes quæ in superficie. 19 de seruit. vr-*
banor. prædior. Et si quis diuturno iure, & longa quasi possessione
ius aquæ ducendæ nactus sit, non est ei necesse docere de iure,
quo aqua constituta est: veluti ex legato, vel alio modo: sed vti-
lem habet actionem, vt ostendat per annos forte tot se non vi,
non clam, non precario possedisse. *Vlpian. in l. si quis diuturno, l.*
eod. si seruit. vind. libr 8. P. titul. 5. Et si agri lex non inueniatur, ve-
tustas vicem legis obtinebit: Et in seruitutibus hoc idem sequi-
mur, vt vbi seruitus non inuenitur imposita, aut quandiu quis v-
sus sit seruitute, neque vi neque clam neque precario, is habuis-
se longam consuetudinem, & veluti iure impositam seruitutem
videatur *l.1. § si de aqua plu. arc. li. 39. P. tit 3.* Et Scæuola respon-
dit, solere eos qui iure dicendo præsunt tueri aquæductus, qui-
bus auctoritatem vetustas daret, tametsi ius non probaretur, *l.*
fin. eod. de aqua. Et Pomponius ductum aquæ, cuius origo memo-
riam excessisset, iuris constituti loco haberi, *l.3. §. ductum aqua, de*
aqua quot. lib. 43. P. tit. 19. Antoninus quoque Cæsar longitudi-
nem temporis vicem seruitutis habere voluit, *l.1. C. de seruit. &*
aqua. li. 3. tit. 33. Et hæc referenda sunt ad prærogatiuam tempo-
ris non impugnatam, id est, quæ auctoritatem habeat citra ma-
læ fidei suspicionem, vtpote vsu continuato præsente & patien-
te domino, qui constituisse ita censetur a lege. Nec verisimile e-
nim est in seruitutibus vel iuribus, quæ habent vsum continu-
um, vbi aliud non docetur, scilicet de precario, vel vi, vel clande-
stino vsu, dominum passum fuisse sine voluntate vsum vicini: &
ita ductus aquæ, & tigni immissio, quæ vsum habent continu-
um per temporis prærogatiuam, recte sibi constitutionem ser-
uitutis arrogant, patiente domino & sciente, exemplo rerum
immobilium, *l.2. & l. si manifeste 7. de seruit. & aqua, C.* In aliis au-
tem seruitutibus, quæ non continuum vsum sed interpolatum
habent, ex quo domini patientia argui non potest, certe aliud
statuendum censeo, vt & titulus & bona fides & possessio prædii
cui adhæret seruitus, exigatur: nec per se seruitutes vtpote in-
corporales vsucapi posse. *l seruitutes, 14. de seruitut. l. seruum. §. 1. de*
acquir. rer. dom. at cum prædiis præscribi iure ciuili *l si aliena. §. 1.*
de vsuc. si habent inquiunt Doctores continuatam caussam: si non ha-
bent immemorabili tempore. Ioan. Fab. in § aquæ, de actio. nu. 10. &
ibi Angel. 7. col. Doctores in l.2. C. de seruit. Felin. in c.4. de quarta, col.
15. de præscrip. longo tempore 10 annorum inter præsentes, & vi-
ginti inter absentes cum bona fide & titulo ita clarum puto, vt
non opus sit tot interpretum commentariis & ambiguitatibus,
ex Iustiniani expressa decisione. Is enim cum de præscriptione
longi temporis agit, idem obseruari nominatim statuit, non tan-
tum si res soli sint, sed etiam si sint incorporales, quæ in iure con-
sistunt, veluti vsusfructus, & reliquæ seruitutes, *Iust. in l. fin. in fi-*
nal. verbis, de præscr. lon. temp. lib. 7. C. tit 33. dummodo quis iure
seruitutis vsus sit, & ab eo tempore quo ita vsus non aliter, *l. si de*
itin. actu. priua. 1. C. de seruit. tit generali & aduersario sciente. Re-
cordari tamen oportet eorum, quæ dixi in seruitute vrbana lu-
minum, præscriptionem ex generali consuetudine Galliæ, lumi-
num vel fenestrarum non fieri sine titulo, per quantumcunque
fuerint tempus vsurpatæ. Quia generalis est præscriptionum
regula, vt cum possessione vel quasi possessione, qualis in serui-
tutibus, *l. si quis diuturno, si seruitus vind. l. quoties, 20. de seruit. tit.*
generali, ita intelligenda. l. 2. com. prædio. P. l. 2. de precar. quæ non
possidentur, *d. l seruitutes, 14. de seruit. l. seruum, §. incorporales, de*
acqui. rer. dom. interueniat bona fides, *c. vigilanti, de præscri. ex-*
presse ex l. fin. quemad. seruit. amit. li. 8. P. tit. 6. l. si de itin. act. priuat.
in P. & titulus, vt etiam exemplo rerum immobilium seruitutes
præscribi voluit Iustinianus, *d. l. fin C de præscrip. long. tempor.* in
quibus titulus exigitur, *l. nullo, C. de rei vind. l. longi, & l. diuturna,*
de præscript. longi temp. C. Atque recepta interpretum sententia
ex auctoritate Vlpiani, vtentem seruitute non cogi ostendere
titulum, *Vlpia. in l. si quis diuturno vsu, si seruit. vindic.* Quod ta-
men ego verum non existimo præterquam in his, quæ vsum
continuum habent, vt in aquæductu quotidiano, de quo memi-
nit Vlpianus. Porro in aliis quibus non inest continuus vsus, ar-
bitror edendum esse titulum, ex quo & bona fides præsumitur,
etiam si sit minus sufficiens. *l. pen. de euict. li. 8. C. tit. 45. c. 1. de præ-*
scrip. in 6. nisi improba possessio præcesserit, *l. improba, 7. de ac-*
quir. poss. lib. 7. C. tit. 32. Pro titulo tamen erit, si dominus prædii
seruientis puta pascui, aliquid acceperit pro iure pascendi, &
tunc sufficit decem annorum præscriptio, quia illud pro titulo,
l. venditor. §. si constat, commu. præd. Qui si non adsit etiam in pa-
scuis vsucapiendis, quæ continuam caussam non habent sine o-
pe hominum, requiritur centum annorum & immemorialis
possessio & ita iudicatur. *Papon, libr. 14. rapsod. arr. tit. 1 aresto 4. &*
5. 6. 7. ¶ Constituuntur † præterea ex consequentia seruitutes: 7
vt si quis haustum aquæ concedat, consequenter videtur iter ad
hauriendum concedere *l. 3. § final. de seruitut. rustic.* vsufructu le-
gato, & iter ad vtendum legatum censetur, *l. binas ædes, 9. de seruit.*
vrba prædi. l. domus, de vsufr. leg. l. seruum filii, §. vlt. de leg. 1. Et
hæc quæ diximus, constitutionis partem vnam explicant serui-
tutum: alia autem quædam ad modum constitutionis pertinent.
¶ Qua in parte, primo animaduertendum est, a domino solo 8
modum procul dubio imponi posse, quem pepigerint consti-
tuentes, vel qui placuerit testatori, vel qui per vsum retentus
est: veluti quo genere vehiculi agatur, quod pondus deferatur,
quæ res vehantur, qua hora & tempore quis vtatur, *l 4. § 1. & l.*
via, 5. § 1. de seruit. tit. generali. l. cum constet, 5. de aqua quotid. & a-
stiu. Vt in certa tantum parte fundi seruitus imponatur, *l ad cer-*
tam, 6. de seruit. l. si sic, 7 quemad. seruit. amit. Diuidi enim per mo-
dum res, qua vtimur, potest quamuis ius indiuiduum sit, *l. via, 5.*
§. vsus eius viæ, iter. l 17. de seruit. tit. generali. ¶ Veruntamen 9
seruitutes † constitui debent pure prædiales: Quia hæ prædia-
les ipso iure, nec ex tempore, neque ad tempus, neque sub con-
ditione, neque ad certam conditionem, verbi gratia, quandiu
volam, constitui possunt Sed si hæc adiiciantur, per pacti vel do-
li exceptionem occurretur contra placitum seruitutem vindi-
canti *l. 4. de seruit. tit. generali.* Quia & alii actus in quibus stricto
iure deficiunt, æquitate sustinentur. *l. 2. §. item Varus, de aqua*
plu. arc. lib. 39. P. tit. 5. In personalibus & hæc licet iure ipso, vt in
vsufructu & vsu, *l. 4. de vsufr. l. & ante, §. vsusfructus famil. erciscun.*
§. 1. de vsu & habita. ¶ Quod † si plures domini & socii vnius rei 10
sint, nec constitutio seruitutis, nec modus ab vno ex illis apponi
potest in re communi pro indiuiso, *l. 2. de seruit. tit generali, l. vnus*
ex sociis, 34. de seruit rust. Nec licet vni soli quicquam agere, po-
tissimum quo res deterior communis reddatur inuito socio, *l.*
parietem. & l. in re communi, de seru. vrb. habetque socius ius pro-
hibendi facientem, *l. Sabinus, comm. diuid. P. l. de pupillo. §. si plu-*
rium, de no. ope. nuntia. P l. in concedendo, & l. si autem, de aqua plu. ar-
cen. Nec potest seruitus in parte prædii subsistere, id est, pro par-
te seruitus non dicitur concedi, *l. pro parte, de seruit.* nec stipulati-
ones vel pacta earum rerum diuiduntur, quæ sua natura diuisio-
nem non recipiunt, *l. stipulationes non diuiduntur, de verb. obl.* In-
diuidua autem est seruitus, & tota in toto demonstrato seruien-
te prædio & tota in qualibet eius demonstrari parte esse dicitur,
l. via, § fin. de seruit. rust. prædio. Adde quod re existente commu-
ni pro indiuiso, vnus ex sociis etsi dominus dicatur, tamé cómu-
nitatis ratione & indiuisi rem socio quoque inuenies esse, si con-

tra con-

tra constituentem pro alio socio rationem illam contorqueas,
quod commune est, meum est. *l. servus electione, § pen. & fi. de leg. 1.*
l. illud, de iur. dot. P. Et proinde sicuti in re aliena quis constituere
servitutem non potest. *l. si quis duas ades. 6. §. 1. commun. prad. P.*
Sic nec in re communi, quæ loquente s.c o sim dici potest, non
poterit constitui. Si tamen res servitutis diuidi possit, & vnus ex
sociis diuisæ parti imponere potest: at tunc non communi, sed
suæ absolute imponere videtur. ita vsusfructus parte concedi po-
test & constitui, qua re illa diuidua. *l. servi, vsufruct. quemad. ca-*
vea. § de vsufruct. l. 1. § si vsusfructus. ad l. Falc. in P. Et ita diuiso
fundo vel vnius existente, & ad certam partem constitui potest
servitus. *l. ad certam, de servit. in P.* Proinde quando fundus pluri-
bus communis est, qui vult servitutem in illo acquirere, a singu-
lis quidem seorsum impetrare potest, sed tunc non est debita,
quamdiu vnius consensus adhuc superest: quamobrem & inuti-
lis eo prohibente concessio, & eo consentiente aliæ concessiones,
quæ interim illi inutiles erant, ratæ fiunt. Et sic non ab vno ex do-
minis, sed ab omnibus dicitur imposita. *l. per fundum, de servit. rust.*
pradio. l. fin. commun. pradio. P. Sicut & iure, actus pendentes alio
actu firmari possunt. *l. donationes quas parentes. de donat. inter vir.*
& vxo. C. l. fi. C. si mater fil. al. ras. hab. Et dignus quidem est do-
minus, vt consulatur, dum de sua re agitur, cum sua intersit, *l. de*
vna quoque, de re iudica. 2. de his qua sunt sui vel alieni iur. l. item
quaritur, 14. §. si navicularius, loca. libr. 19. P. tit. 1. Imo nec in me-
liorem statum eo inuito res eius ab alio reduci potest. *l. fin. de vsu*
& habit. in P. cum simil. lib. ibi nota. Et ideo communi fundo pro
indiuiso, *l. si vnus, de servit. rustic. pradior. l. proprium, comm. prad.*
P. ab vno ex sociis altero inconsulto vel inuito acquiri non potest
servitus. *l. stipulatio ista. § alteri, verb. obligat. § alteri, de inuti. stipu.*
Quod aliunde etiam habet rationem, quod alteri nemo stipulari
possit, neque acquirere alienis ædibus servitutem. *l. si quis duas,*
6. §. 1. commun. pradio. Nec ad rem facit, quod res quæ pro indi-
uiso communis est, possit pignori dari, *l. vni. si commun. res pigno.*
dat. sit, lib. 8. C. tit. 21. l. 2. comm. d. uid. nam longe diuersa caussa iuris
pignoris est, quod non nisi partem pro diuiso in executione re-
spicit socii debitoris, remanente intacto iure alterius socii. Hoc
autem non potest fieri in servitute. quæ afficit totum prædium,
& per totum diffusa censetur, & minuit vtilitatem prædii, vt in
finitione docuimus servitutis: quod non facit pignus. *d. l. 1. si com-*
mun. res pign. dat. sit. Et iuum ius potest socius quidem vendere,
legare, donare: at socii ius lædere non potest, nec in melius redu-
cere, nec reficere, nisi communi nomine, *l. falso; C. de commun. rer.*
alienat. l. si socius. si cert. petat. quo caso si necessario faciat, & a so-
cio impensas repetit, vel si is intra quatuor menses contumax sit
impensas restituendi, in solidum sibi rem communem retinet.
l. si fratres, § idem respondit socius pro soc. in P. l. fin. ades, comm. diuid.
in P. l. si vt proponis, 4. de adific. priua. lib. 8. C. tit. 10.

De Actionibus pro servitutibus introductis. Cap. 22.

1 *Pro servitutibus actiones in rem negatoria & confessoria, & qui-*
bus competant.
2 *Qui possessor vel quasi in servitutibus dicatur, ex contenden-*
tibus.
3 *Possessionis commodum possidentis.*
4 *Quis possessor in servitutibus dicatur. Item nume. 7.*
5 *Quomodo qui pratendit servitutem, nuntiando se facit possesso-*
rem, & possessionem retinet.
6 *Servitutibus in rusticis, nuntiatio noui operis an locum ha-*
beat.
7 *Possessio vel quasi, ex quo actu inducatur.*
8 *Forma libelli pro confessoria.*
9 *Qui vti possunt his actionibus, negatoria & confessoria.*
10 *Et aduersus quos.*
11 *Effectus harum actionum qui.*
12 *Vtile interdictum, & vti possidetis, pro servitutibus quando*
detur.
13 *Alia interdicta qua pro possessione servitutum conservanda*
competunt.

1 PRo servitutibus, † inquit Vlpianus, *l. 2. si servit. vind. lib. 8. P.*
tit. 5. § aque de actio. ap. Inst. in rem actiones competunt nobis, ad
exemplum earum qua ad vsumfructum pertinent, tam confessoria
quam negatoria. Confessoria, ei qui servitutem sibi competere con-
tendit. Negatoria, domino, qui negat: hac autem in rem actio con-
fessoria. nulli alii quam domino fundi competit. Servitutem enim
nemo alius vindicare potest, quam is, qui dominium in fundo vici-
no habet, cui servitutem dicit deberi. ¶ In † *servitutib. illud singulare,* 2
possessorem id est, quasi possessorem eundem esse iuris ac petitorem. Et si forte
non habeam adificium altius in meo, aduersarius meus possessor est, nam
cum nihil sit innouatum, ille possidet & adificantem prohibere potest,
& ciuili actione, id est, confessoria, & interdicto quod vi aut clam.
Idem est & si lapilli iactu impediero. Sed si patiente eo adificauero,
ego possessor ero effectus. l. etsi forte, 6. § sciendum tamen, si servit. vind.
Quæ verba totam euoluunt difficilem agendi tractationem, &
valde consideranda sunt propter commodum possessoris. ¶ Si-
quidem † qui possidet, a multis releuatur, quibus petitor: & qui 3
non possidet, oneratur. Et longe commodius est possidere,
quam petere: quia si actor non poterit probare, remanet in suo
loco possessio, & pro possessore iudicatur, obscura existente in-
tentione actoris, *§ retinenda, & § commodum, de interd. l. qui ac-*
cusare, C. de edend. l. rei, C. de rei vindica. l. uti frui si vsusfruct. peta.
Nec cogitur possessor ab eo qui expetit dicere titulum possessio-
nis suæ. *l. cogi, 11. de petit. hered. lib. 3. C. tit. 31. l. possessionis, C. de pro-*
bat. l. extat decretum de iur. fisci. Imo, vt clarius Diocletian & Ma-
ximinian statuunt, *res alienas possidens, licet nullam tenendi caussam*
iustam habeat. non nisi suam intentionem implenti rest ituere coge-
tur. l. fin. C. de rei vindica. lib. 3. C. tit. 32. ¶ Quocirca † vtilissimum 4
est in servitutibus annotasse quis possessor sit: ideo observandum
eius actione confessoria vel negatoria agentem, non minuere
sibi ius possessionis, dummodo caute concipiatur libellus. Sic-
que Vlpianus scribit *l. sicuti, 8. § sed si quaratur. si servit. vindic. in*
P. si quaratur quis possessoris partes sustineat, sciendum est possessoris
partes sustinere, siquidem tigna immissa sunt, eum qui servitutem
sibi deberi ait: si vero immissa non sunt, eum qui negat. Et siquidem
is obtinuerit, qui servitutem sibi defendit. non debet ei servitus cedi,
siue recte pronuntiatum est, quia habet: siue perperam quia per sen-
tentiam non debet servitus constitui, sed qua est, declarari. ¶ Re-
stitui † tamen amissa post litem contestatam potest. Qui retinere 5
quasi possessionem servitutis vrbanæ vult, ædificante vel contra
possessionis ius aliquid aduersario faciente, recte & consultius fa-
ciet nuntiatione noui operis, *l. inter servitutes. 14. §. fin. de servit.*
vrban. prad. l. etsi forte, §. 1. & fi. si servit. vindic. quæ fit per iactum
lapilli. nam aliæ nuntiationes constituerent aduersarium posses-
sorem. *l. de pupillo. § meminisse, de oper. nou. nuntiat. l. etsi forte §. 1.*
si servit. vindic.

¶ In † rusticis tamen servitutibus, vtendum est confessoria, 6
vel negatoria. Nam si quis in via sibi debita ædificat, opus nouum
nuntiando, nihil agit: sed vindicat e servitutem, non prohibetur. *l. qui*
viam, 14. de oper. noui nunt. lib. 39. P. tit. 1. Et hæc est sententia inter-
pretum, opus nouum nuntiari non posse in rusticis, in vrbanis posse,
gl. in l. & si forte, § sciendum in verb. lapilli. si servit. vind. gl. in d. l. qui
viam. in verb. agit gl. in l. in iudicio. in verb. nuntiare. fa ercis. idq; me-
tu contrarii, leg. qui viam, de oper. noui nuntiat. in f. Quod si agatur
tamen inter dominos terum de iure, de diuidendis rebus com-
munibus, tunc & pro iuribus prædiorum inter eos tantum, nun-
tiatio locum habet. Sic & Pomponius generaliter loquitur, in
iudicio familiæ erciscundæ vel communi diuidundo, si dum res
in arbitrio sit, de iure prædii controuersia sit: placet omnes eos,
inter quos arbiter sumtus sit, & agere, & opus nouum nuntiare
pro sua quemque parte posse. *l. in iudicio, 48 famil. ercisc. lib. 10.*
P. tit. 2. In personalibus vt vsufructu, suo quidem nomine nun-
tiare non potest opus nouum vsufructuarius, verum potest pro-
curatorio nomine, vt in rem suam procurator. *l. 1. § fin. de oper.*
no. nuntiat. in P. cum simil. ibi notat. ¶ Ange. † in quæstione quan- 7
do quis dicatur in possessione vel quasi possessione iuris servitu-
tis distinguit, *Angel. Areti. instit. de actio § aque, nu. 21.* vt in servi-
tutibus negatiuis, vt altius non tollendi, acquiratur possessio per
vnicam prohibitionem cum patientia aduersarii: vt si quando vo-
luit ædes suas depressas tollere, & prohibitus est ab eo. Nam ante
prohibitionem, etsi per mille annos depressæ vel humiles starent
domus, tamen libertas tollendi adempta non censetur. *l. altius. &*
ibi inter. & gl. C. de servit. l. qui luminibus. & ibi gloss. Bart & Flo-
ria. de servit. vrb. radio. In affirmatiuis autem, vt quod liceat a-
gere, ire, &c. considerandum dicit modum vtendi an quis vtatur
iure facultatis tantum concessæ: vt permisso tibi ire per fundum
meum, & tunc tamdiu durat facultas, quamdiu non prohibetur,
l. diuus. iuncta glos. de servit. rustic. pradior. aut vsus non est per
modum facultatis, vt si quis ducat aquam per fundum meum, vel
quod quis sit in concilio generali, vel quod quis sit in quasi pos-

lessione eligendi. Et tunc per primum actum inducitur quasi possessio. l. 1. in princ. & in §. qui autem. de aqua quotid. & estiu. Bart. & alii in l. 1. C. de seruit. Bald. l. 2. C. eo. eod. tit.

8 ¶ Libellum † in confessoria componit Ioannes Faber, in d. §. aquæ, in 8. quæst. num. 16. fundo meo fundus Titii debet seruitutem eundi, agendi: cum vti vellem secundum indigentiam rei, idem Titius me impediuit vti seruitute: quare peto pronuntiari seruitutem fundo meo deberi & competere, quo pronuntiato ab impedimento domine iudex eum quiescere facias, eogasque cauere, ne in futurum impediat. Et quia damnum passus suo eo impedimento, in centum aureis, pro damno eum condemnes. probatur libellus in l. sicuti, § si quæratur, & l. Ægydius, & l. harum, l. loci, § 1. & l. et si forte, §. fin. si seruit. vind.

9 ¶ Vtuntur † istis actionibus, vt diximus, ii, quorum prædia sunt seruientia & dominantia, non alii, l. 1. l. 2. §. hac autem, & l. 4. §. competit, si seruit. vindic. nisi sint heredes dominorum stipulantium, qui & agunt, l. 2. §. ex his igitur, vers. ex quo quidem, de verbo. oblig. lib. 45. P. tit. 1. vt emtores prædiorum eorumve heredes. l. cum fundo. 36. & l. 4. de seruit. rust. prædio. P. l. testatrix. 20. §. 1. si seruit. vind. Vtiles autem actiones harum directarum dantur, nuntiatioque noui operis etiam creditoribus, qui fundos possident, & emphyteutis qui vectigales habent agros. l. et qui pignori, 16. de seruit. sive. generali, l. creditori, 9. de oper. non nuntiat. l. 39. P. titu. Vlpian. l. 1. § fin. de remissio. lib. 43. P. tit. 24. Datur & vtilis in rem superficiario, & nuntiatio, l. 3. § si ego superficiarium, de non. oper. nuntiat. P. item & fructuario. l. 1. § item Iuliano, de remissio. l. 2. §. fin. si seruit. vindic. P. Quod si plures domini fundi vnius sunt, cui seruitus debetur, quilibet ex dominis in solidum agere poterit, sed in æstimationem id quod interest veniet, scilicet quod eius interest qui experietur: & si plurium sit fundus qui seruit, aduersus vnumquemque eorum in solidum agi potest, & qui defendit solidum restituere, cogitur, quia hæc res diuisionem non recipit. l. loci corpus, 4. §. si fundus, si seruit. vind. l. via, itineris. 17. de seruit. in P.

10 ¶ Agitur † autem his actionibus contra quemcunque impedientem vel seruitute. l. si quis diuturno, 11. §. agi autem, si seruit. vind. l. 1. § competit, vers. nam etsi, de aqua quotid.

11 ¶ Perpulcre † autem explicat Paul. l. harum, 7. si seruit. vindic. vt de cautione, l. egi, 12. eod. tit. harum actionum effectus, quorum prior, vt victori aut res præstetur aut cautio: seruitus scilicet vel libertas: & caueatur ab aduersario, nec se, nec successores suos prohibituros aduersarium vel heredes eius in illis. Dehinc secundo, vt si rem non præstet, nec caueat, in tantum condemnet aduersarium iudex, quantum actor in litem iurauerit. d. l. harum. & l. 2. & l. in actionibus, de in litem iurand. Alius effectus, vt quod præter seruitutem aut contra ius seruitutis factum est, reuocetur ad pristinam formam, damni etiam ratione habita, l. si quid pars aduersa. 5. de seruit. C. sumtibus facientis quoque demolitio facto competere. l. altius, 8. & l. seq. C. eod. Veniunt & fructus, nempe quanti interfuit actoris. l. loci corpus, 4. §. in confessoria. & l. harum. 7. de seruit. vindi. l. & si forte, 6. §. veniunt. eod. tit.

12 ¶ Sunt † & alia remedia pro conseruandis seruitutibus introducta, veluti vti possidetis interdictum, quando quis prohibetur, quo qualiter velit vti, l. sicuti. 8. §. sed & interdictum si seruit. vind. P. l. 1. §. vltim. de aqua plu. arcend. vtile videlicet interdictum vti possidetis, gloss. in dict. §. sed & interdictum. nam directum pro rebus corporalibus tantum datur, l. 1 § hoc interdictum, vti possid. P. & seruitutes tantum quasi possidentur. l. penult. de seruit. in P.

13 ¶ Competunt † autem interdicta & aliæ actiones pro seruitutibus, non si de iure, sed si de facto & possessione conseruanda quæstio sit, l. 2 § fin. si seruit. vindic. quale interdictum de itinere actuve priuato, d. l. 2. § fin. & l. loci, 4. §. si quis. versic. sed & de refectione. si seruit. vindic. ne quid in loco publico, & de damno infecto, l. si quando. 17 § fin si seruit. vindic. l. si fistula. 17. l. si quid igitur. 18 de seruit. vrban prædio. in factum, dict. l. si quando. communi diuidundo, l. in re communi, 25. de seruit. vrban. nuntiatione noui operis, l. inter seruitutes, 14. § fin. eod. titu. l. & si forte, 6. §. fin. si seruit. vindic. Tutelæ actio & impuberi datur, vt quod pendente minore ætate non iure factum est, tollatur, l. altius, 15. si seruit. vindic. de dolo, l. si eo loco. 9 eod. l. repeti, §. fin. quibus modis vsusfruct. amittat. Vsusfructus vindicatio, quæ vsufructuario pro seruitute datur, l. 1. & l. 5 §. vtrumque, si vsusfruct. petat. lib. 7. P. titu 6. ex venditione facta alterius ex duabus ædibus seruitute non imposita, l. si binarum ædium. 34. de seruit. vrban. prædio. l. si in venditione, 7. commun. prædio. ex vendito vel incerti condictio, l. si a te emero, 16. & l. testatur, 20. si seruit. vindic. & remedium, quod aduersus latitantes inductum est, si quis prohibet seruitute vti copiam sui non faciat. l. in cuius, 18. si seruit. vind. Et pro opere facto, quod vi aut clam interdictum. l. & si forte, 6. §. secundum. eod. l. 1. §. 1. de oper. noui nuntiatio.

De Amissione seruitutis, & eius peremtione.

Cap. 23.

Lib. 8. P. tit. 6.

1 *Quibus modis perimitur seruitus.*
2 *Re pereunte & renascente, extinguitur & reuiuiscit seruitus.*
3 *Ex parte personæ quibus modis intereant seruitutes [illegible] alia.*
4 *Seruitus tacito consensu facto permisso & expresso remittitur.*
5 *Amittitur seruitus non vtendo.*
6 *Non vtendo non amittitur via ad sepulcrum. & via publica, contra.*
7 *Vti seruitute. & per se. & per alium nomine suo potest quis.*
8 *Vsus qualis in seruitutibus retinendis & amittendis exigitur.*

HOc loco, † vt opinor, repetendum non erit, quibus modis vsus & vsusfructus amittatur, hoc enim in vsufructu iam explicatum est, sed de prædialium seruitutum peremtione agemus. Perimitur itaque seruitus prædialis, aut ratione rei, vel ratione personæ, vel ratione eius quod geritur. 1

¶ Ratione † rei, si illa intereat cui adhæret vel debetur, l. seruitutes, 19. § si sublatum de seruit. vrban. l. certo generi. 13 de seruit. rustic. redeunte tamen re in suum statum, restituitur seruitus, vt si fons exaruerit, vnde aquæductus est constitutus, & postea in suas venas redierit. l. vnus ex sociis. 34. §. fin. & l. sequent. de seruit. rustic. Si domus destructa reædificetur, d. l. seruitutes § si sublatum, de seruit. vrban. si locus seruiens alluuione occupatus, iterum a flumine relinquatur, l. si locus. 14. quemadm. seruit. amittat. lib. 8. P. tit. 6. si quis stipulatus seruitutem suo fundo ante constitutionem pro parte fundum vendens amittat, parte rursum recuperata, agere pro seruitute constituenda, l. si quis ex fundo. 3. quemadm. seruit. amitt. vt &, si traditione seruitutes confusæ sunt ab herede, rursum si oporteat fundum dare legatariis, seruitutes reuiuiscunt. l. Papinianus. 18. de seruit. tit. generali, & l. si ea [illegible]. commu. prædio. 2

¶ Ratione † personæ amittitur seruitus, si is qui concessit, non habuit ius perpetuum in re & resoluto iure dantis resoluitur ius accipientis, l. si is qui via, 11. §. 1. quemadmo. seruit. amittun. l. si fundum a te. de condit. & demonstr. P. si is qui prædio suo stipulatus est sub conditione seruitutem, pendente conditione prædium alienauit, quia in eum casum recidit promissio, a quo incipere non potuit, Marcian. l. existimo, 98 & Paul. l. si sub vna, 136. §. fin. de verb. oblig. lib. 45. P. tit. 1. quia fundus desinit eius esse, & alieno fundo nemo recte acquirit seruitutē, vt diximus. ex l. si quis duas, §. 1. commun. prædio. cum simil. Nec ea prædita tempore stipulationis censetur esse, priusquam constituantur: alioquin enim prædio quæsita domini mutatione, nulla seruitus perit, l. neque vsusfructus, 19. quemadmo. vsusfruct. amittat. lib. 7. P. titu. 4. quia transeunt prædia cum iuribus suis, & cum onere seruitutis, l. 3. C. de seruitut. l. via, 23. § si fundus, & l. cum fundo, de seruit. rustic. l. si aquæductus, & l. alienatio, de contrahen. emt. l. cum fundus, commun. prædio. nisi aliud prohibeat singulare: veluti si contrarium in constitutione placuit. glo. in l. pecoris, de seruit. rustic. facit l. 3. C. de seruitut. Quo referenda est affectio personæ cui concessa est. l. pater. de seruit. legat. Interdum & natura constitutionis repugnat translationi, vt quia vsus seruitutis legatus est, ne seruitus seruitutis sit. l. 1. de vsu & vsufruct. legat. Idipsum, si is qui stipulatus est seruitutem sub conditione, pro parte fundum alienet, quia corrumpitur ius stipulationis, l. pro parte. 11. de seruit. titu. generali, l. ex meo, 24. de seruit. rustic. excepta quæsita, l. si partem fundi, 25. de seruit. rustic. aliter autem persona domini non mutat seruitutem realem prædiorum, nec capitis diminutione, nec morte eorum peribit. Caius, l. 3. quemadm. seruit. amitt. P. Facto autem amittitur seruitus, si is cui seruitus debetur, permittat aliquid fieri in eo loco vbi debetur, per quod impeditur & tollitur seruitus. l. si stillicidii. 8. quemad. seruit. amitt. l. si precario. 18. commun. prædio. 3

¶ Nam † tacite remissio fit, vt etiam & expresso consensu abolere & tolli, remittive potest. l. ad certum, 6. & l. seruitutes prædiorum. 14. § seruitus. de seruit. titu. generali, l. si domus tua, 20 & l. si ædes mea. 31. de seruit. vrban. l. si mihi eo tempore, 20. l. vnus ex sociis, 34. de seruit. rustic. l. vnic. de remissio. lib. 43. P. titu. 4. Confundun- 4

funduntur etiam iura prædiorum, si vnus prædiorum dominantium & seruientium dominus esse cœperit, *l. 1. quemadm. seruit. amitt. l. si cum seruitus, 15. eod. l. Papinianus, 18. de seruit. tum generali, l. si quis ædes, 29. de seruit. vrban. l. si communis fundo, 27. l. tria prædia, 31. de seruit. vrban.* quia res sua nemini seruit, *l. quicquid venditor, 11. communi prædio vti frui, si vsumfruct. peta. l. in re communi, 25. de seruit. vrban. præd.* dummodo in solidum fundorum sit dominus: nam partem acquirendo tantum, remanet in fundo seruitus. *l. vt pomum. 8. §. 1. de seruit. tit. generali.*

5 ¶ Amittitur † seruitus & non vtendo certo tempore: verum hoc discriminis ponitur inter seruitutes prædiorum, vrbanorum & rusticorum: quod vrbanorum non omnino pereunt non vtendo, donec vicinus libertatem vsucapiat, veluti si habeo seruitutem contra te altius ne tollas, nec vtor, & maius sustuleris, amitto seruitutem, non autem antequam aliquid noui feceris, vt etsi ius immittendi tignum habeam, & ego exemero tignum, tu autem obturaueris, & per constitutum tempus ita habueris. Aliæ rusticæ simpliciter pereunt tempore, vti Caius respondit, *l. hæc autem iura. 5. de seruit. vrban. l. vna est via. 18. de seruit. rustic. l. si fenu. 8. § plane, si seruit. vind. l. si tibi 10. C. de seruit.* vt si via, quam habebam per fundum tuum, me expuleris, per longum tempus non vtendo, amittam, *l. 4. § si viam. de vsucap. lib. 41. P. tit. 3.* quamuis ob vim tunc, ex æquitate restitui in integrum potuissem. *l. si plures, §.*
6 *deiectum, & l. si de fundo. de vi & vi arma.* ¶ Duo † tamen non vtendo nunquam amittuntur, vt iter sepulcro debitum, *Paul. iter, 4. quemadm. seruit. amitt.* & via publica. *l. viam, de vi publ.* Quamuis pacto amitti possint. *l. seruitutes § 1. de seruitutib.*

7 ¶ Nec † tamen omnis qui seruitutem habet, vt per se ipsum vtatur, exigitur: nam potest illam per alium nomine suo vtentem retinere, & per socium fructuarium bonæ fidei possessorem. *l. seruitus. & per socium, quemadm. seruit. amitt. l. si communem, 10. l. qui fundum, 12. & l. vsu retinetur, 20. & 3. sequ. eod. tit.* ¶ Neque
8 † etiam opus est, vt perpetuo vtatur, sed sufficit constituto vel statuto tempore vti. *l. 5. & l. si sic constituta. 7. quemadm. seruit. amitt.* Nec exigimus etiam per omnem locum seruientem vsum extendi, sed vsu alicuius partis totius ius retinetur. *l. si stillicidii, 8. § fin. & l. si in partem, 9. quemadm. seruit. amitt. l. nam satis. 6. eod.* Amittit autem certo tempore ius quod habet, si alio modo, quam concessum est, vtatur certo: vt si concessa aqua horis diurnis, vtatur nocturnis, per certum tempus præscriptionis amittit seruitutem diurnarum. *l. si communem. 10. §. 1. quemadm. seruit. amitt. l. si prim. 17. de aqua plu. arcen.* Ceterum spatium legitimum, quo non vtendo quis amittat seruitutem, est decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes. *l. penult. & fin. C. de seruit. l. fi. C. de præscr. long. temp.* Habita tamen ratione distinctionis, de qua paulo ante, Caii: vt in vrbanis incipiat a tempore vsurpatæ libertatis, *l. hæc autem iura de seruit. vrban. prædio.* libertas nunquam, nisi *l. si quis, 18. sup. quemadm. seruit. amitt. l. si præses, ubi interpretes, C. de seruit. Angelus in §. prædiorum, nume. 3. de seruitut.* interpellata.

De Vicinis. Cap. 24.

1 *Quare de vicinis in seruitutum tractatu agitur.*
2 *Vicinus vnde dictus, & quis dicatur vicinus. Idem numero 4. & 5.*
3 *Vicinus alius proximus, alius remotus, primus, secundus, tertius.*
4 *Quæ vicina qui ve vicini dicantur, arbitrio iudicis relinquitur.*
5 *Dieta vulgaris, & legalis quid.*
6 *Vicinitas vnde cœpit.*
7 *Inter vicinos, fraternitatis species & amicitia maxima. &c.*
8 *Vicinorum bonorum magna commoditas, ex malo plura incommoda.*
9 *Vicinus mali valde fugiendi sed & illis benefaciendum, quare.*
10 *Vicinus malo qui & lenones & meretrices, a vicinia expelli debere.*
11 *Vicini pessimi sunt qui cupidi.*
12 *Vicinum excludens sua domo vicini pullos, furti tenetur.*
13 *Leges, quæ vicinorum pacem continent & fidem, non concepissa.*
14 *Remedia quæ, quibus vicinorum damna reparari possunt, de quibus sequentibus agitur capitulis.*

1 Quia in superioribus, † seruitutum quæstionibus frequens fuit mentio de vicinis, & de eorum controuersiis sopiendis per actiones & interdicta per distinctiones iuris constituti, vel libertatis in res alienas vsurpatæ & imminutæ: non erit alienum, si per genera, quædam paucis retractemus, quibus lucem maiorem priora accipiant, & ne cogamur alibi hæc tractantes, seorsum maiorem dictorum partem transcribere. ¶ Dicemus † de 2
vicinis pauca: vicini à vico, vicus a via, quod dextera parte viæ sunt ædificia, vt ait Varro *lib. 4. de ling. Latin.* Qui itaque proximitate ædificiorum vel viæ alicuius iunguntur, vicini dicti sunt. Ex quo improbatur manifeste Bartoli *in l. 3. § suburmitur. ad Se. Syllania.* opinio, dum ait, vicinos eos non dici, qui habent ex aliqua tantum parte domos contiguas, si illæ aditū aliunde habeant. Nam etsi illi non sint vicini exitus, quod iuste expedire vicinos non possint, qui iantas vicinas non habent: tamen vicinos esse alio modo, negare non possumus. Accedit Paulus, dum inter vicina & *confinia prædia*, distinguit, *Paul. l. 4. § si fini regun. P. fuerit l. vrbana prædia. de ver. sign.* prædia dicens confinia esse rustica, nullo pariete diuisa: vicina autem vrbana, quia communibus parietibus plerumque discernuntur. Et proinde in vrbe, nisi in hortis, finium regundorum agi non posse.

¶ Imo † & dicimus in iure, vicinum & proximum & remotū, 3
primum, secundum, & tertium, *l. si tertius. 6. de aqua plu. arcend. lib. 39. P. tit. 3.* vicinum simpliciter, & magis vicinum, *l. 4. § si tam vicinum. de dam. infect.* ¶ Quare † & quæ loca vicina dicantur, 4
relinquendum censent interpretes, arbitrio iudicum. *glo. in cap. felicis in verbo vicinarum, de pœn. in 6.* Et in pagis, vbi villæ disiunctæ & separatæ sunt ab inuicem, certe & vicini nobis illi dicendi, qui vocem ex villa alia audire possunt. *arg. l. 1. §. eodem autem. ad Sc. Syllan. in P.* Et a pragmaticis obseruatum, eum vicinum dici, qui vicinus sui cantantem gallum aut gallinam exaudire potest. Et possemus etiam eum talem dicere, cuius res aut domum videre ex nostris possumus, si alludamus ad vocem gallicam, *voisin.* a verbo, *voir*, videre.

¶ Vel † dici non posse vicina, vltra duas dietas vulgares, *in cap.* 5
nonnulli, de rescript. vel legales. *c. præsenti. §. locu vero. de præb. in 6.* Vulgares, mensuræ sunt pro more regionis cuiusque: legales, singula vicena millia passuum faciunt. *l. vicina 1. si quis cautio, P. l. 3. de verb. sign.* Iulius Pollux vicinos nominari tradit & domesticos, & prope iuxta ciuitatem habitantes. *Iul. Pollux lib. 8. anima. c. 2. περὶ γειτόνων.* ¶ Cœpit † vicinitas a societate ciuili formari, nam coniunctio & amicitia plurium in locum vnum consedentium, 6
ciuitatem & oppida fecit: in oppidis, autem vici, & inde, vt dixi, vicinia. ¶ Habentque † vicini, vel habere debent, speciem quandam fraternitatis inter se, propter ciuilem societatem initam, in 7
qua & species est fraternitatis. *Vlpian. sub verum 64. pro soc. lib. 17. P. tit. 2.* Et præponere videtur historia Tobiæ amicis aliis vicinos, dum ait, *fecit Raguel in nuptiis Tobiæ & filiæ, vicinis suis, & ceteris amicis conuiuium. Tobiæ 8.* Et apud D. Lucam, *Lucæ cap. 15. homo qui inuenit ouem, & mulier quæ reperit drachmam, vocauerunt vicinos & amicos, & læti sunt cum eis.* Iusserat & Deus, *Exod. c. 12.* in comedendo agno paschali, vocari vicinos proximiores vsque ad numerum animarum sufficientium ad eum manducandum. Et meliorem vicinum iuxta, quam fratrem procul, dixit sapiens, *Prouerb. 26.* Quod de bonis vicinis intelligendum est. ¶ Nam † il- 8
li propter opportunam & quotidianam opem, si boni sunt, nobis nostrisque prospiciunt, nos ipsis, & quæ illorum sunt vicissim, vt contra, si mali vicini sunt, nihil perniciosius esse potest. propter nocendi omni momento datam opportunitatem, cumq; omnia quæ vicinorum sunt, præsumantur nosse, & scire facta eorum: *l. 1. § flumen, de fluminib. l. dominus horreorum, locati P. c. postquam, de electio.* Et vt ait Hesiodus, *in Lergis.*

πῆμα κακὸς γείτων ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ,
ἔμμορέ τοι τιμῆς ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ.
οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Idest,

Noxa tam mala est malus vicinus, quantum bonus commodum.
Sortitus est pramium, quicunq; sortitus est vicinum bonum.
Neq; sane bos interierit, nisi vicinus malus sit.

Vt non immerito apud Plutarchum *in Themist.* Themistocles, cū prædium al quod venditurus esset, hoc quoque præcone maddere iussit, quod vicinos etiam bonos haberet: quasi vicini commodatione futurum esset, longe vendibilius. Referunt Thalmudistæ, aliquando Rabinum Iohannam certamen propos isse inter discipulos, in præstantiori dicenda sententia, de electione viæ quam sequi deberent homines, *in lib. qui Pirke Aboth seu capitula patrum.* grauissimasque hac de re prolatas vtrinque, ve-

rum laudatam maxime, & vt tutissimam commendatam Rabini Iose dicentis, viam bonam esse, שכן טוב scacen tob, vicinum bonum. Vt Iudæus si summas diras & exsecrationes alicui imprecatur, nihil peius illi optet, quam vt vicinus malus illi contingat. ¶ Con-
9 sentit † Ben Syre, *in sententiis alphabeticis in centum. 7 refert.* Elonga te a vicinis malis, neq; particeps sias societatis eorum, nã pedes eorũ currunt ad malũ, & propetant, vt effundãt sanguinẽ. Idem tamen, Benignus esto erga vicinos tuos, tametsi mali sint, atque imperti eis de alimonia tua: sic fiet, vt in tempore, quo tibi ad iudicium standum erit, pro te testimonium ferant. Illis siquidem benefaciendum, quia boni, vt iuuent nos: istis autem, quia mali, ne noceant. Atque Nitbæus Arbelites Rabinus alius monet, *in Pirke Aboth, c. 2.* הרחק משכן רע harcheck mischacen ragn, id est, elonga te a vicino malo. Et Plaut. *in Mercator.*

Nunc ego verum illud verbum esse experior vetus,
Aliquid mali esse propter vicinum malum.

Caius Iurisconsultus, *in l. quod sæpe, 35. §. fin. de contrahen. empt.* eum qui in vendendo prædio confinem celauerit, quem emtor si audisset, non emisset, teneri venditori tradit. Nam Plinius agrum paraturos, ante omnia intueri oportere ait, *libr. 18. cap. 5.* aquarum vim, & vicinum. Et rursum colonis humanissimum id agen-
10 dum, vt diligant vicini. *idem Plin. lib. 18. ca. 6.* ¶ Mali † vicini dici possunt, qui malis moribus imbuti sunt, maleque viuunt, vt lenones, meretrices, quæ ideo ab honesta vicinia possunt expelli, ne inficiant mores vicinorum probos. *lenoc alter, de vsu & habitat. Lucas de Pen. in l. si qua, de spectac. lib. 11. C. Ioan. de Blauasco, in*
11 *praxi criminali, de lenon. Nicol. Boer. consil. 1.* ¶ Mali † quoque & pessimi cupidi, vt vicinos suis spolient, nihil non audent, cum putant sua interesse confines fundos habere, *l. si cui fundus, de leg. 2. l. & si a quo pretio, de leg. 1.* & naturali vitio comparatum sit, quemque sibi malle, quam alteri, æquitate contempta. *l. cum duobus, pro soc. in P.* Sic Demosthenes, *orat. de fundo contra Calsiclem.* ἐν οὐ ἂν χαλεπώτερον οὐδὲν ἢ γείτονος πονηροῦ καὶ πλεονέκτου τυχεῖν, id est, *nihil peius quam vicinum malum & cupidum possidere.* Expertus id Naboth vir bonus, tamen calumniis a Iezabele regina & rege Achabo criminibus impietatis insimulatus, & occisus, vt vineam eius, quam ille vt hereditariam & paternam vendere noluerat, raperent, pomeria sanguinolenta sibi, vt illis videbantur, accommodaferent. *3. Reg. 21. c. conuenior, 23. q. 8.* Et plures vicinitatis ius vt vt prædæ venabula captant, vt heredia pauperum suis fundis iungant, in quos tamen maledictio Dei per Iesaiam Prophetam, *cap. 5. c. sicut 48. distinct. cap. hæc autem, 3. distinct. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci nunquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Quo in loco & D. Hieronymus notat, illa verba, *vsque ad terminum loci*, apud septuaginta Græcos interpretes esse, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται, id est, *vt auferant proximo aliquid.* Lysimachus & Theodotio, *donec deficiant vt non sit locus.* Et in hoc sic egregie Horatius *lib. 2. Carm. ode. 18.* inuehitur,

Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus: & sepulcri
Immemor struis domos,
Marisq; Baiis obstrepentis vrges
Submouere litora,
Parum locuples continente ripa.
Quid? quod vsque proximos
Reuellis agri terminos? & vltra
Limites clientium
Salis auarus? pellitur paternos
In sinu ferens deos
Et vxor & vir, sordidosq; natos.

Sic velit nolit inops vicinus cogitur contra ius, *l. nemo, de pact. P. Bart. in l. 2. de debitor. ciuit. lib. 11. C. l. nec emere, de iure delib. l. inuites, de locato, C. l. mustum, & l. dudum. de contrahen. empt. C.* propria diuiti vicino vendere, vel, vt verius dicam, donare: alioquin ex malo, vicinus fit pessimus inimicus, cum nullus capitalior sit inimicus domestico & familiari, *cap. si inimicus. 93. distinct.* nullus ad nocẽdum periculosior eo, qui in vicinia quotidie captare momenta ex arbitrio nocendi caussa potest. *l. si quis ex familiarib. l. 20. quis accusa. non poss. C. l. data iampridem, C. de donatio.* Et ideo iure diuino recte statutum, vt si occisus iacens in via reperiatur, & ignoretur homicida, vicinus proximior suspectus sit, de eoque quæstio habeatur. *Deut. c. 21. c. dilecto, § 6 de sent. excommun. in 6.*
12 ¶ Vt † & præsumitur vicinus concludens in domo sua pullos vicini animo furandi facere, & tenetur furti. *Bart. in l. qui ea mente, de furt.* Quamuis in eo admittatur pœnitentia. *Floria. in l. qui iniur. ad l. Aquil. sicut §. gallinarum, de rer. diuis.* ¶ Quamobrem vt obuiam iretur fraudibus, deceptionibus, & malitiis vicinorum, va- 13
riæ leges cum generales, tum speciales latæ sunt, quę & fidem bonam inter vicinos, & societatem, & pacem confirmarent, & controuersias eorundem componerent. Lex itaque lata in vniuersum a Deo, *Non concupisces domum proximi tui, non ancillam, non bouem, non asinum, quæ illius sunt. Exod. 20.* Et vt illa habendi rerum proximi cupiditas adhuc prosterneretur, induxit annum Iubilæum, vt post quinquaginta annos, quilibet ad heredia & bona sua distracta rediret gratis. *Leuit. c. 35. Numeror. c. fin.* Ob pacem etiam vicinorum conseruandam, seruitutes reales prædiorum receptæ sunt, ne præter ius constitutionis, in re vicini vicinus præterque domini voluntatem amoliretur, de quibus supra dictum est, ad vtilitatem, & necessitatem videlicet prædiorum & hominum: alioquin enim constitutiones illarum reiiciuntur. *l. quotiens nec hominum, & l. vt pomum, de seruit. P.* ¶ In † his autem 14
quæ vicinos lædere possunt, seu alium quorum interest, remedia inducta sunt, quorum effectus & finis, vel vt opus in præiudicium vicini factum tollatur: vel ad prohibendum, ne damnum ex re vicini vicino contingat: vel ne opus nouũ fiat, quod nociturum sit vicino: vel vt commune diuidatur, confusum finibus suis regatur, de singulis pauca dicamus.

De restitutione operis nocentis in pristinam formam, & de eo quod vi, aut clam.

Cap. 25.

Lib. 43. P. tit. 23.

1 *Vi, aut clam, aut precario factum restituendum in pristinum statum.*
2 *Vi quando opus factum dicitur.*
3 *Clam opus fieri quando dicatur.*
4 *Interdictum quod vi aut clam, tantum datur pro rebus soli, aut quæ in solo*
5 *Quibus datur hoc interdictum quod vi aut clam, & contra quos.*
6 *Quamdiu competat interdictum quod vi aut clam.*
7 *Effectus huius interdicti, & quid in condemnatione eius.*
8 *Precario opus factum, quomodo restituendum.*

Restitutorium † interdictum pro demoliendo opere, quod 1
nocet vicino, competit, si illud vi, aut clam, aut precario factum est, vel non iure. *1. §. hoc interdictum quod vi aut clam.* Agimus porro hic, de opere vi vel clam facto restituendo, non de vi ipsa, vel de vi in personam, de qua alio loco tractamus, nempe in criminibus.

¶ Vi † fecisse videtur opus, qui contra, quam prohiberetur, fe- 2
cit, vel prohibitus iactu lapilli opus cœptum prosecutus fuerit: vel contra denuntiationem: vel cum sciret se prohiberi posse, ne prohiberetur per vim amolitus est, puta ianuam clausit. *l. 1. §. quod fit vi. & seq. §. factum. & l. vim facit. l. 19. quod vi aut clam.* Et quicunque propria auctoritate aliquid in re contentiosa facit, vi facere videtur. *l. exstat quod met. caus. l. 1. C. de suffrag. l. quæ tutela, §. vi factum. de reg. iur.* Siue quis per semetipsum prohibuerit, siue per alium, vt per procuratorem, seruũ mercenarium. *l. 3. quod vi aut clam.* inquilinum, vel alium. *l. interdictum. 17. eod.* Si quis tamen interdictus paratus sit se iudicio defendere aduersus eos, qui interdicendum putant ne opus fiat, desinet vim facere, si modo satis offerat. *l. 3. § si quis paratus, quod vi aut clam.*

¶ Clam † hic facere dicitur, qui celauit aduersarium, nec ei de- 3
nuntiauit, si modo timuit eius controuersiam, aut debuit timere. Et qui celandi animum habet eum, quem se prohibiturum intellexerit, & quem existimat aut existimare debet se prohibiturum ire. *l. 3. § fin. & l. 4. quod vi aut clam. P. l. quæ tutela §. clam. de regul. iur. l. clam possidere. de acquir. possess.* Item & is clam facit, qui denuntiauit quidem se opus facturum, sed nec diem nec horam denuntiatione complexus est, & vbi aut quod opus facturus esset, vel perfunctorie denuntiauit. *Vlpian in l. aut qui aliter, l. 5. in prin. & §. 1. eod. quod vi aut clam.* Qui autem bona fide iussit opus fieri sine hoc metu, etsi serum faciens metuerit non tenetur. *l. si opus, l. 20. § si iussero eodem.* Frustra autem hic tereremus tempus in percurrendis rebus, quæ vi aut clam fieri possunt: nam tot sunt fere, quot modi nocendi rebus alienis.

¶ Eo

4 ¶ Eo † tamen obseruato, vt interdictum hoc quod vi aut clam,
locum non habeat, nisi pro opere quod fit in solo, *l. si alius fecit,*
l. 7. §. notanimus, & l. nam origo. l. 8. & l. fin. quod vi aut clam. vel in
opere quod in solo est, *l. nam & si ramos, 9. & seq. eod.* vt si arbores
ea solo succindantur, *l. denique, 13. eod. tit.* pro quibus & vtile hoc
5 interdictum competit. ¶ Datur † hoc interdictum domino, qui
prohibuit, & cuius nomine prohibitio facta est, *l. interdictum, 17.*
& l. 3. eod. Paul. l. si procurator, l. 17. de oper. non. nunciat. lib. 39. P. tit. 1.
& iis quorum interest, *l. is qui in puteum, 11. §. fin. l. deniq. 13. § si ex*
socius. quod vi aut clam. etiam si non possideant. *l. competit. 7. eod.*
Contra eos qui fecerunt, & quorum iussu factum est. *l. 5. §. hac*
verba, & l. seq. l. is qui in puteum. 11. §. si tutoris, l. semper, & l. 15. §. si in
sepulcro, eod. tit. Si tamen colonus nouum opus fecerit, vnde in-
terdictum detur sine iussu domini, colonus tenebitur, vt patien-
tiam & impensam præstet, pro restituendo opere: dominus au-
tem tantum patientiam præstare tenebitur, vel impẽsam demo-
litionis. *l. denique. 13. §. fin. l. nam et si, 14 §. fin. eod. l. quanquam, §. idem*
Iulianus, & l. si colonus, de aqua plu. arcen. l. 2. §. restituas, ne quid in
loc. publ. l. 3. §. item de alien. iud. mut. caus. fac. Idem conductore fa-
ciente sine iussu domini responsum, *l. semper, 15. § item, quod vi aut*
clam. datur: & semper contra possessorem operis hoc interdi-
6 ctum *l. semper. in princ 15. eod.* ¶ Item † & in heredes reliquosque
successores in id quod ad eos peruenit, intra annum: non enim
datur post annum: incipitque annus ex quo id opus factum per-
fectumve est, aut fieri desiit, licet perfectum non sit, non a tem-
pore quo cœpit fieri. *l. semper aduersus, 15. §. hoc interdictum. & l. 1.*
quod vi aut clam. l. si vitam, 21 eod. l. Atteius, de aqua plu. arcend.
7 ¶ Vnde † sequitur effectus, vt opus factum tollatur & restituatur
in pristinam formam, *l. 1. §. hoc interdictum, quod vi aut clam.* &
tanti lis æstimetur, quanti interest opus factum non esse. *l. semper*
aduersus. §. in hoc interdicto. eodem titul. facit l. si quando, C. vnde vi.
Et si quis propter opus factum, ius aliquod prædii amiserit, id re-
stitui ex hoc interdicto debet, *l si opus, 20. §. fin. quod vi aut clam.*
& fructus & omnis causa. *l. videamus, 38. §. si possessionem. vers. in-*
terdicto. de vsur. lib. 22. P. tit. 1.
8 ¶ Si † precario etiam quis possideat, & opus fecerit in eo in-
iussu domini, tolli vt illicitum debet & restitui precariam suæ
formæ, *l. 2. §. hoc interdictum. l. & habet, 15. de precar. lib. 43. P. titu.*
25. l. quæsitum, 8. §. ex hoc interdicto, eod. alioquin fit condemna-
tio quanti interfit & fructuum *d. l. quæsitum, §. ex hoc interdicto, l.*
si precario, 18. commu. prædio. P. Sed de precario alibi Deo fauen-
te latius suo loco, dum agemus de contractibus.

De damno infecto. Cap. 26.

Lib. 39. P. tit. 2.

1 *Damnum infectum quid, & vnde dictum: & damnatio vnde.*
2 *Remedium de damno infecto. & cautio pro quo opere detur.*
3 *Remedium de damno infecto extraordinarium est, nec datur a-*
lia actione competente. & num possit concurrere.
4 *Quis vtatur hoc remedio, de damno infecto: & de stipulatione*
& cautione eius.
5 *Cautio damni infecti petenda est antequam damnum fiat, & ta-*
men facto datur, si quis dedit velit rudera tollere.
6 *Inquiritur tantum, num præstita cautione ante damnum da-*
tum, quis moram fecerit post notationem in ius, an alter vel
reus.
7 *Iudex interpellari debet, aliter nõ tenetur de negligentia. & quid*
sit postulare a iudice.
8 *Stipulatio damni infecti quando committatur: & non porrigi*
hanc cautionem ad fortuitos casus, & naturale loci vitium:
damnum iniuria aduersarii factum, &c.
9 *Quæ veniunt in stipulationem damni infecti commissam.*
10 *Contra non cauentem vel non defendentem in damno infecto, fit*
missio in possessionem. Missio in possessionem ob hanc caussam,
quomodo fiat in rem minantem damnum. Missione hac facta
dominus adium eiiciendus est inde. &c.
11 *Denuntiatio missionem præcedere debet, vt cautio detur. &c.*
Denuntiatio quomodo & quibus facienda, &c.
12 *Missio in possessionem duplex ex primo & secundo decreto. Mis-*
sio ex primo & secundo decreto quæ. &c.
13 *Missio in possessionem rei seruandæ causa, aliis negotiis commu-*
nis, nec vere possessionem dat.
14 *Missio in possessionem ex Carboniano edicto. dat possessionem.*
15 *Missio in possessionem ex 2. decreto fit post annum, & datur ius*
dominii.
16 *Dominus rerum ruinosarum dando eas, liberatur ab omni da-*
mno dando & dato.

DAmnum † infectum est damnum nondum factum, sed 1
quod futurum veremur. *l. 2. de damn. infect. P.* Damnum
porro & damnatio, secundum Paulum ab ademtione, & quasi
diminutione patrimonii: dictum est. *l. 3. eodem titu Paulus lib. 5.*
recept. sent. tit. 10. Damnum, inquit Varro, *lib. 4. d. ling. Latin. a*
demtione, cum minus re factum, quam quanti constat. Quando i-
taque ex opere facto a vicino, vicinus damnum imminere sibi
præuidet, prospicit sibi agendo ius non esse vicino ita opus habe-
re: veluti si paries communis opere facto a te, in ædes meas se
inclinauerit, potero tecum agere, ius tibi non esse ita parietem
illum habere, *Pompon. in l. si cum meus. 14. §. fin. si seruit. vindic.*
vel si ventrem faciat, *Alphe. in l. si quando, 17. eod tit. si seruit. vind.*
¶ Accedit † remedium prætorium, quod propter necessitatis ce- 2
leritatem commissum est magistratibus municipalibus, de da-
mno infecto, *l. 1. de damn. infect.* quod pertinet ad actionem &
possessionem: cetera namque sibi reseruauit. *l. 4. in princ. & § si in-*
tra. verb. duas ergo, eod. Cautione damnum fiat, *hoc edictum,* in-
quit Vlpianus, *l. prætor ait. §. hoc edictum. de damn infect. l. si supra i-*
ter, 21. §. officium. de aqua plu. arcend. lib. 39. P. titu. 3. prospicit da-
mnum nondum factum, cum cetera actiones ad damna quæ contige-
runt, sarcienda pertineant, vt in lege Aquilia actione & aliis, de da-
mno vero facto nihil hoc edicto cauetur. Simile in hoc remedio de
aqua pluuia arcenda: quod tamen differt: quia illud damnum
non factum, sed futurũ speciale ratione pluuiæ respicit, *l. Atteius,*
6. §. in hoc edicto, de aqua plu. arcen. hoc autem, si ædium vitio, siue
operis, quod vel in ædibus vel in loco vrbano aut rustico publico
aut priuato fiat, damni aliquid futurum sit, curat prætor, vt ti-
menti damnum ex operis vitio, non loci, caueatur, *Caius in l. eo-*
rum, 19. §. fin. de damn. infect. l. fluminum, 24. eod. publico videli-
cet, quando in eo loco, ob priuatum commodum & priuata au-
ctoritate quid fit: nam sine damno vicinorum, quæ agunt, facere
debent, *d. l. fluminum, & l. qui vias, l. 31. de dam. infect.* secus, si pu-
blice reficiantur res. *l. si finita. 15. §. fine, & §. si publicus. & l. flumi-*
num. de damn infect.
¶ Remedium † hoc extraordinarium est, ideo non datur nisi 3
deficiente alia actione, *l. si ædibus, 32 §. fi. de dam. infect.* vt si condu-
ctor tuto in domo cõducta habitare non possit, ob damnum mi-
narum, cum ex conducto experiri possit, hæc non datur. *l. qui bo-*
na fide, 13. §. de illo, de damn. infect. l. inquilino, & l. fi eod. l habitatores,
§. fin. loca. in P. Concurrere autem diuersis aliis remediis ad diuer-
sa tamen tendentibus, hoc remedium potest, veluti cum operis
noui iam facta nunciatione, & cum interdicto, quod vi aut clam.
l. qui bona fide 13. §. si quis opus, de dam. infect. P.
¶ Porro † quis possit hoc auxilio vti, definita non potest dari 4
alia regula, quam id omnino subiici prætoris arbitrio, & omnes
audiri qui sibi caueri damni infecti postulant: & ad stipulationem
admittitur quilibet, si prius iurauerit de calumnia, & sacramento
præstito non inquiritur, an eius qui petit, intersit vel non. *d. l. qui*
bona fide, §. quis damni infecti. Competit tamen damni infecti sti-
pulatio maxime iis quorum interest damnũ non dari, non tantũ
ei, cuius in bonis res est, sed etiã ei cuius periculo res est. *Paul. l.*
damni infecti, 18. de dam. inf. Domino fructuario, superficiario, *l. 5.*
§. fi. & d. l. qui bona fide, & superficiario, de dam. infe. l. inter quos 39 §.
dam. infecti, eo. Et pro auertẽdo stillicidio, seu pro proiectu, vnde
damnũ veremur nobis cõtingere, si quid ex foramine vnde aqua
mittitur per parietem nociturũ sit. *l. eorum, 19. § si de dam. infect.*
l. si quid igitur, 28. de seruit. vrb. præd. At contra dominum rerum
vitiosarum, & si dominium in controuersia sit, contra possesso-
rem cautio facienda dirigitur. *l. inter quos, 39. §. si dominus. de dam.*
infect. Et cum medio vicino rerum vitiosarum: quia fieri potest
vt ædes ruinosæ in vicinas incidentes mihi noceant. *l. qui bona fi-*
de. 13. §. cum inter. eod. tit. In hac vel promittendum, cum in suo o-
pus fit, vel cauendum seu satisdandum, si in alieno. Sic prætor e-
nim ait in hoc edicto, *l. prætor ait, 7. de dam infect. l. damni infecti,*
30. §. vtrum. eod. l. 1. § item ex caussa. de prætor. stipulat. damni infecti
suo nomine promitti, alieno satisdari iubebo eis qui iurauerit non ca-
lumniæ caussa id se postulare: eumve cuius nomine aget postulaturũ
in eum diem, quem caussa cognita statuero. Si controuersia fit. domi-
nus sit necne qui cauebit, sub exceptione, satisdare iubebo. facit & l.
qui vias. l. 31. §. fi. de dam. infect. Exceptio, vt eligat actor quomo-
do velit sibi caueri, an tanquam a domino, an tanquam a non do-
mino: nec enim vtrunque postulans auditur, *l si proprietarius. 22.*
§. fin. de damn. infect. quia electio in iuribus ad eundem finem

concurrentibus fieri debet ab eo cui competunt. l. fin. C. de codi-
cill. l. quod in heredem, §. obigere, de tributor. l. 3. vt legat. nomi. causa.
P. Si alieno nomine quis stipuletur, ita concipi debet stipulatio,
vt quod damnum domino datum sit comprehendatur: cauere
autem debet is qui stipulabitur dominum ratum habiturum. Ex-
ceptioque procuratoria stipulationi inserenda est, l. inter quos. 39.
§. alieno, de damn. infect. sicut in stipulatione legatorum, l. Pom-
ponius, §. si stipuletur, de procur. l. 2. §. sed & procuratoribus. vt legat.
nomi. causa. adiciturque in hac stipulatione, & heredum nomen
vel successorum, eorumque ad quos rea pertinet. l. fluminum, 24.
§. adicitur, de damn. infect. Debet item adiici dies certa stipulatio-
ni, intra quam si damnum datum sit, emendetur, veluti si intra
mensem vel duos, vel plures, sicuti iudici videbitur, qui diem de-
finiet habita ratione operis, quod ruinam minatur: nam sit anti-
quum, quod breui sit casurum, vel alterius generis. Non enim in
infinitum debet produci stipulatio, vt perpetuo qui cauit tenea-
tur. l. qui bona fide, 13. §. fin. & l. seq. de damn. infect. Quod si stipu-
latio facta fuerit sine die, valebit quidem si expressa voluntate
contrahentium fiat: vt si cautum, teneri promissorem quando-
cumque domus ceciderit: at si per errorem sine die concepta est,
valebit tantum stipulatio intra eam diem, qua solitum est caueri,
& desideratur a prætore vt liberetur. Verumtamen si finita die
opus non ceciderit, iterum ex arbitrio prætoris erit cauendum,
superiora probat Vlpian. in l. si finita, 15. de damn. infect. quia præto-
riæ stipulationes reperi possunt. l. prætoria stipulationes, de prætor.
5 stipulatio. l. velitis §. hac vox, de edend. ¶ Diligenter † porro quis
debet suum munus exsequi in postulanda cautione & stipulatio-
ne, ob ruinam propinquam & damnum imminens: alioquin e-
nim, si antequam cautio postulata sit, vicini ædes vel aliud opus
damnum dederint, certe nulla actio contra dominum est, si is ru-
dera noluerit ex vicini area vel ædibus, quia non cogitur tollere,
& habeat pro derelicto, l. euenit. 6. de damn. infect. alioquin enim
si vellet tollere, non prius licet nisi de damno dato & futuro ca-
6 ueat. l. prætor ait, 7. §. fin. eod. tit. ¶ Verum † hic animaduertendum
est, qua ratione interpositio cautionis & stipulationis fuit inter-
missa post impetratum interdictum, seu vocationem in ius fa-
ctam: an per negligentiam ipsius actoris, & tunc vera sunt, quæ
dicta proxime: an vero propter aliquod legitimum impedimen-
tum sibi prospicere cito non potuit, veluti, quia absens necessa-
rio ob negotia reipublicæ, vel alia legitima caussa: nam interdi-
ctum ei, in cuius ædes rudera deciderint, datur per quod vicinus
cogetur, vel tollere rudera, aut totas ædes pro derelicto habere,
& de præterito damno cauere. d. l. prætor ait, §. fin. iuncta. l. quod
forte, 8. & l. hoc amplius, 9. de dam. infe. gl. in d. l. euenit, eo. tit. Sed A-
fricanus tradit, l. cum postulassem, 44. eod. Si, cum postulassem, vt
mihi damni infecti promitteres, noluisti: & priusquam prætor adire-
tur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederunt, Padium dixis-
se prætorem nihil novi statuere debuisse, quod mea culpa damnum
sim passus: quia tardius experiri cœperim. At si prætor vt promitte-
res decreuisset, & te non repromittente, me ire in possessionem iussisset,
& priusquam eo venissem, corruerunt, perinde omnia seruanda esse,
atque si posteaquam in possessionem venissem, damnum datum esset.
Si autem post decretum eundi in possessionem, qui iussus erat i-
re, neglexerit, & interim corruerint, diuersum statuitur. l. si finita,
§. si quis metu. l. prætor ait, §. fin. & seq. & l. si finita, §. illud, & §. ele-
ganter, & §. si iam ruerint. de damn. infect. Quod si, dum prætor a-
ditus de danda stipulatione deliberat, damnum contigerit, mis-
sio quidem cessabit: prætor tamen decernere debet, quicquid
damni contigerit, vt de eo quoque caueatur, aut si putat quod v-
tiliter actionem daturus sit, decernat. d. l. si finita, 15. §. eleganter.
Ceterum si cautionem sibi delegatam magistratus municipalis
non curauerit, & interim damnum datum sit, in eum iudicium
datur, quod non ad quantitatem refertur, sed ad id quod interest,
& ad vtilitatem venit, non ad pœnam. l. duæ cautioni, 4. in eum. de
7 dam. infect. ¶ Scilicet, † si postulatio fuerit remedium, nam qui
non postulauit, experiri non potest: atque hic postulare proprie
dicitur, pro tribunali petere, non alibi. d. l. duæ cautioni, §. hoc au-
tem iudicium, 1. §. magistratibus, de magistr. conuenend. l. stipulatio,
8 §. habet. de oper. nou. nunciat. in P. ¶ Committitur † autem stipu-
latio aduenıente damno, vel si pro damno euitando quid facien-
dum sit, si vitio operis fiat. Non enim porrigitur stipulatio ad
ruinam vel damnum, quod vitio naturali soli contingit, vel iniu-
ria aduersarii factum, vel quod casu fortuito, cui prospici non
potuit, accidit. l. fluminum, 24. §. victum, de damn. infect. Parcitur
quippe vitio naturali. l. 1. §. hoc tantum, & §. idem aiunt, si aqua. &
§. item sciendum, de aqua plu. arcend. Et fortuito, vt terræmotum
vis fluminis, & similia in potestate & prouidentia hominis non
sunt. l. in rebus. commod. in P. l. 1. C. eod. l. quæ fortuitis, de pignor. a-
ction. C. l. 2. §. si eo tempore, de administ. rer. ad ciuita. pertinen. in P.
In aliis autem casibus, quibus sibi quis facile prospicere potest,
locum habet. l. qui bona fide. §. cum inter. & l. fluminum. 24. §. seruus
quoque, de damn. infect. Si etiam de damno infecto quis sibi ca-
uerit in pariete communi ob nimium onus a socio impositum,
recte agit: at si paries æqualiter vtriusque oneribus pressus deci-
dat, vterque sibi imputabit. l. ex damni, 40. §. 1. eod. tit. ¶ Quando 9
† autem commissa est stipulatio de damno infecto, veniunt in
eam, quanti ea res erit, & impensæ quas fecit qui est stipulatus, ne
opus sibi noceret in fulciendo, & ob emigrationem metu ruinæ,
si hospitium alibi sit conducendum. l. in hanc, 28. & l. seq. de dam.
infect. Sed tamen in æstimando nouo pariete communi, ratio ha-
beri debet eius impensæ, quæ modum probabilem non excedit
in veteri eius cultu, non qui aggrauet. l. inter quos. 39. §. fin. l. in pa-
rietes, §. fin. & l. seq. & l. in reficiendo, de damn. infect. in P. Nec ex
damni infecti stipulatione oportet infinitam vel immoderatam
æstimationem fieri, vt puta ob tectoria vel picturas: quia hone-
stus modus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria sub-
sequenda. Vlpian. in l. ex damni infecti. 40. de damn. infect. l. qui-
dam, §. fin. de seruit. vrb. ¶ Et † hæc quæ dicta sunt, locum habent, 10
quando damni infecti nomine cautum est: At quando non caue-
tur intra diem a prætore constituendum in possessionem rei eius,
cuius de damno timetur, ob rem non defensam actor mitten-
dus est, l. 4. §. si intra diem, de dam. infect. l. prætor ait, 7. §. de eo ope-
re, vers. cum cui, & l. hoc amplius, 9. ver. integra, eod. tit. l. 1. quibus ex
caus. in poss. eat. lib. 42. P. tit. 4. etiam contra pupillum indefensum,
l. si finita, 15. §. si pupillus. de damn. infect. l. item ait prætor, §. hoc au-
tem quib. ex caus. in poss. P. l. hoc autem. quib. ex caus. in possess. eat.
& in eum qui neque cauerit, neque in possessione esse, neque
possidere passus sit, iudicium dat prætor, vt tantum præstet, quan-
tum præstare eum oporteret, si de ea re ex decreto eius prætoris,
vel eius cuius de ea re iurisdictio fuit quæ in ea re est, cautum fuis-
set. d. l. prætor ait, §. de eod. vers. in eum. Si ædes sint ruinosæ in par-
te, pro qua noluit cauere dominus, missio fit in totas ædes: si ta-
men amplæ ædes sint, & in plures partes diuisæ, in eam tantum
quæ ruinosa est fiet missio, l. si finita, 15. §. ex hoc edicto, & se. de dam.
infect. vbi autem quis possidere iussus est, dominus deiiciendus
erit a possessione. d. l. si finita, §. vbi autem, & l. 4. §. si forte. eod. l.
quis vniuersas, § item cum prætor, de acquir. possess. l. non alienum. de
interrogat. act. c. fi. § fi. vt lit. non contest.
¶ Obseruare † autem expedit ante hanc missionem exigi de 11
nuntiationem factam ei, qui cauere debet vt caueat, vel ei ipsi,
vel ad domum ipsius, vel vbi habitat: etsi habitationem non ha-
beat, ad ipsum prædium erit denuntiandum, vel procuratori e-
ius, vel inquilinis. l. 4. §. prætor ait. de damn. infect. Et si res here-
ditaria ruinosa sit, nec illa adita, & non inhabitent ædes, tutius
erit libellum ad ipsas ædes proponere. d. l. 4. §. totum. ¶ Missio † in pos- 12
sessionem in hoc interdicto duplex est, ex 1. & 2. decreto. Prior ex 1.
decreto est, quando ob contumaciam rei qui non cauet iussus, actor
mittitur in possessionem eius rei, quæ ruinam minatur, custodiæ caussa,
vt eam pignoris iure detineat, donec reus veniat responsurus, l. 4. §.
si intra diem, de dam. infe. missioque fit, etiam si post decretum missionis
ædes ruinosæ corruerint ante missionem. d. l. si finita. §. si iam ruerunt.
Et possidere quoque intelliguntur ante ruinam, si metu ruinæ, ne eis op-
primatur, missus in possessionem recesserit ab illis. d. l. si finita, §. si quis
metu. ¶ Hoc † remedium missionis huius rei seruandæ caussa, commune 13
in omnib. actionib. in rem, vt tædio affectus, contumax hoc modo ve-
niat. Et si veniat intra annum, non postea, nec prius audiatur, quam de
impensis & reliquis cauerit vel soluerit, &c. c. fi. §. fi. vt lit. non contest.
§. & qui iurat, de bo. auct. iud. possid. in auth. l. cum proponas, 9. de bo. auct.
iud. possid. Neque hæc missio in possessionem ex 1. decreto transfert
dominium in possidentem. l. in possessionem. eo. d. l. si finita, §. Iulian. scribit,
dam. infe. Præfertur tamen qui ex hac caussa mittitur creditori, qui pign.
in ea re habet, si is non satisdet de damno infecto. Vlp. in l. qui de credi-
tore. l. 11. & Paul. in l. is qui, 12 de dam. infe. Quanquam qui ita missus est
in possessionem, non vere possessionem videatur habere, sed potius rei
custodiam. Pomp. in l. cum legato, 12. quib. ex caus. in poss. eat. P. l. 3. §. fin. de
acq. pos. P. l. si quando, §. ide Pomp. eo. l. is cuius, in prin. vt in poss. lega. in P. l.
si ante creditorem. vt in poss. P. l. 1. § quotiens, quor. lega. P. ¶ Hoc †, n. speciale 14
habet missio ex Carbon. edict. l. 3. § missum de Carb. edict. ¶ Ceterum
† post annum contumax in cauendo, rei suæ possessione vere priuatur. 15
d. c. fi. §. fi. vt lit. non contest. c. contingit, de dolo & contum. Et iubet prætor

dominium

dominum de possessione decedere, & possidere actorem. *l.4.§.si forte, & l.5. de damn. infect.* Daturque ius dominii ex secundo
decreto, vt nequaquam postmodum locus sit oblationi cautionis, *l.si finita, §.postea autem,5.& l.7.§.1.de dam. infe.ca.1.de eo qui mitti.in possess.rei seruan. cau.* Nec statim vbi prætor misit in possessionem, etiam possidere iubet, sed tum demum cum iusta caussa
videbitur. Et ideo internallum debet aliquod præcedere a prima
missione, quod aut pro derelicto ædes longo silentio dominus videatur habuisse: aut misso aduersario in possessionem & aliquandiu morato nemo caueat, *d.l.si finita, §.non autem statim, de dam.*
16 *infect.P.* ¶ Ita † pro omni damno accepto, qui passus est damnum,
vel qui pati potest ex ruinoso opere, nihil aliud consequitur non
cauente aduersario, quam opus ipsum ruinosum: quo dato dominus liberatur, non secus ac dominus dans animal pro noxa, ad amplius non tenetur, *l.prætor ait, §.hoc edictum, de dam.infect.*

De operis noui nuntiatione. Cap.27.

Lib.39.P.tit.1. Lib.5.Decret.tit.32.

1 *Operis noui nuntiatio quid, & quod ante opus factum locum habeat.*
2 *Operis noui nuntiationis rationes.*
3 *Nouum opus quid hic, quidve reficere ab eo distet. Reficere quid, &c.*
4 *Nuntiatio quid.*
5 *Nuntiatio noui operis pertinet ad ædificationem solum, & ad res quæ soli sunt.*
6 *Operis noui nuntiationis caussa triplex, naturalis, publica, impositititia, & de singulis.*
7 *Finis operis nũtiationis, vt liceat quod in nostro licet, & quo temperamento.*
8 *In suo ædificanti non potest nuntiari opus nouum, nisi certis de caussis.*
9 *Pro opere in loco publico facto, nuntiatio noui operis a quolibet etiam alienigena fit.*
10 *Qui nuntiare possunt opus nouum.*
11 *Nuntiandi formula, in damno infecto.*
12 *Habet locum nuntiatio pro rebus ecclesiasticis.*
13 *Operis noui nuntiationis remedium tantum locum habet vt extraordinarium deficiente remedio prohibitorio.*
14 *Non fit nuntiatio noui operis in rusticis operibus.*
15 *Nuntiatio noui operis fit vel totius, vel partis, quomodo.*
16 *Nuntiatio fit in re præsenti, & omnibus diebus.*

1 ALiud remedium, † iuris publici aut nostri conseruandi caussa, aut damni depellendi gratia inuentũ est, operis noui nuntiatio, *l.1 §.nuntiatio, in 2.de op.nou.nuntia.* Quod antequam opus
fiat, locum habet & interdicit, ne fiat, summa cum vtilitate, quia
melius est in tempore ante factum occurrere, quam post læsionem, ad restitutionem & auxilium proclamare, *l.fin. in quib. caus. in integr.restitu.non est necessa.l.1.quando lice. vnicuique sine iud. se vend. C.* quando videlicet ius est prohibendi ne se inuito aliquid
2 fiat, *l.1.de remiss.lib.43.P.tit.24.* ¶ Hoc † remedium prætor facile
interponit, & pollicetur, ne vicini inter se de opere pertinacius contendentes ad arma prorumpant, quos boni iudicis est
sua iurisdictione ab armis compescere, *l.æquissimum, de vsufruct. in P.lib.7.titu.1.* Neve vicinus resistendo, sibi arma permitti putaret & vltionem, ob quam tamen compescendam iudiciorum vigor in medio positus est, cauens ne quisque eam sibi permittat, *l.nullus, de Iudæis, C.* Et proinde statutum, vt sine iure, sine
iniuria opus nouum nuntiatum esset, opus intermitteretur, *l.1.de oper.noui nuntiat.* propter auctoritatem prætoris, vt postea latius
dicetur Deo fauente. Hinc & illud bonum sequitur, ne potentia
aduersarii manu & telpsa ius prohibentis opprimat vel lædat.
Quemadmodum ne id accidat in aliis iuris articulis prospectum
inuenimus, *l.illicitas, in princip. & §.ne potentiores, de offic.præsid.*
Videsitaque, inquit Ioannes Petrus Ferrariensis, *in forma libelli de actio.noui oper. hoc interdictum maxime in ciuitatibus, vbi diuites viri ædificia magna & splendida, non habita ratione iuris vicinorum ambitiunt ur, vanissima & inani gloria tumidi, ita fatui & stolidi, vt putent hic perpetuo sibi esse manendum.* Neque ædificia ista solent
perfici, nisi per homines elatos & superbos, quos vocat Augustus
animosos, *l.1.de præd.& aliis reb.nauicular.lib.11 C tit.2.*
3 ¶ Nouum † opus hic primum considerandum est non factum,
videlicet imperfectum: nam pro eo quod factum est, ad interdictum quod vi aut clam recurritur, *l.1.§.hoc autem edictum, de ope. noui nunt.in P.* Nec immerito dum est in dict one opus, quæ perfectam rem vt plerunque demonstrare videtur, vt notat Paulus,
in l.rei appellatio, 5.§.1.de verbor.signif. Nam & opus recte de perfecto & de imperfecto seu cœpto dici potest, *l.qui insulã,33.§.qui ædem, loca.lib.19.P.tit.2.* Nouum porro opus dicitur quod antea
non fuit, vt ecclesiastes tradit, *cap.1. Quid est*, inquit, *quod futurum est? Id quod fuit: nihil sub sole nouum.* Nouum itaque non facit, qui detegit quod vetus est, *l.adeo, §.cum quis, de acqui.rer.dom.P.* Et qui excutit spicas, non facit nouam speciem, sed eam
quæ est detegit: aliudque reficere est, aliud facere, *l.3.§.reficere, de itin.act.priua.* Nouumque opus facere videtur, qui vel ædificando nuper, vel detrahendo, pristinam faciem immutat, *l.1.§.opus nouum, de oper.nou.nunt.P. l.stipulatio, 21.§.opus, eod.* secus si reficiat, vel cæmentum vnum vel alterum addat vel subtrahat, & ideo
tunc hoc remedium non datur, *l.1.§.si quis ædificium, & d.l.stipulatio, §.opus, de oper.nou.nuntiat.l.vsufructuarius, 51.de vsufr.* Quia
reficere iter secundum Vlpian. *l.3.§.pen. de itin. act. priua. lib.43. P.titu.18.* est, ad pristinam formam, actum & iter reducere, id est,
ne quis dilatet, aut producat, aut deprimat, aut exaggeret. Et vt alii
aiunt, nec liceat ampliare, aut vtile detrahere, *l.balduinus, 8.§ fin. & l.quamuis, de vsufru.lib.7.P.tit.1.* Et in summa, verbo reficiendi continetur apud Vlpia. corruptum restaurare, tegere, substituere, fartire, ædificare, aduehere, & adportare ea, quæ ad eam rem
necessaria sunt, *l.1.§.deinde, de riuis, lib.43.P.tit.20.* Item aperire
purgandi caussa, & purgare, dummodo sub specie refectionis, neque altiorem, neq; longiorem, neq; latiorem, neque humiliorem
faciat, *l.1.de via public.lib.43.P.tit.10.*
¶ Nuntiatio, † quod ad nomen pertinet, nihil aliud est, quam 4
relatio vel delatio rei alicuius, vel monitio, quæ & de criminib. &
aliis fieri potest, *c.2.& 3 & c.super his, de accus.l.1.§.1.de procur. l.qui foueas vrsorum, 28.ad l.Aqui.P.* Quocirca ratione adiũcti restringitur, vt nũc nuntiatio nihil aliud erit quam monitio, quod opus
nouum fiat, & prohibitio ne opus nouum exædificetur, *ex gl.in l. si procurator, 17 de ope nou.nun.* Denuntiare idem est, quod prohibere, *l.1.§.nuntiatio, eod.* prohibitio autem hic ad opus nouum restringenda. Nam non omnis prohibitio opus nouum respicit, nã
alias prohibent leges, *l.2.& l.contra legem, de leg.* alia iudicia, *l.cum prætor, de iudic.l.quos prohibet, de post ul.P.* quæ huc non pertinent.
Opus porro nouum distinguit à damno infecto, & ab interdicto
quod vi aut clam, *l.si aliter, §.nec autumnus, quod vi aut clam, P.* vt suis
locis ante diximus. Et ædificandi nomẽ distinguit naturam negotii, quo de agimus. ¶ Nam † hoc edictum omnia opera non com- 5
plectitur, sed ea solum quæ solo coniuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere, idcirco placuit,
si quis messem faciat arborem ve succidat, vineam putet, quanquã
opus faciat tamen ad hoc edictum non pertinere: quia ad ea opera, quæ in solo fiunt, pertinet, *l.1.§.hoc autẽ edictum, de op.no. nun.*
ex ædificatione imperfecta. ¶ Operis † noui nuntiationis triplex 6
est caussa, naturalis, publica, impositititia: Naturalis, cum in nostras
ædes quid immittitur, vel in nostro ædificatur: Publica, quoties
leges vel senatusconsulta, constitutionesque principum, per noui
operis nuntiationem tuentur. Impositititia, si quis posteaquam seruitutem ædibus suis imposuit, contra seruitutem fecit, *l.de pupillo, 5.§.Sextus Pedius, de ope.no.nun.* Hoc auxilio itaque prohibemus,
ne quis in nostro ædificet, vel in nostras ædes immittat, *d.l.de pupillo, §.sed etsi in ades, & l.quemadmodum, 39.§.1.ad l.Aqui.lib.9.tit.*
etsi in nostro ædificatum sit, possimus propria auctoritate tollere
& demoliri, *d.l.quemad.* Vt mihi licet sine metu calumniæ, signa
meis rebus impressa sine auctoritate iudicis tollere & confringere, *l.si.vt nemo liceat sine iud. auctoritat sig.reb.impo. C.lib.2.tit.17.& l.si.vt nemo priua.tit.præd.suis &c.lib.2.C.tit.16.* Vt & in solo meo
ædificata, iure meo arrogo, *l.redemtores, de rei vendi.in P.§.& ex diuerso, de rer.diui.l.si is contra, de ædific.priua.l.2.C.de seruit.* & demolior, cum re mea abuti mihi liceat, *l.sed etsi lege, §.consuluit, de peti.hered.in P.l.domum suam, de regu.iur.* ¶ Et † si quis me prohi- 7
bere velit, iniuriarum agere possum in eum qui non sinat libere
mea re vti, *l.iniuriarum, 13.§.pen.de iniur.in P.lib.47.tit.10.* hæc tamen non liceant ciuili temperamento, nisi monitione vicino facta
prius, *l.quidam Iberus, de seruit.rust.præd.* Ideo & si quid fiat in pariete, communi vel alio loco, ad nuntiationem rectius confugiendum est, nec factum propria auctoritate licet tollere vel incidere, *d.l.quemadmodum, ad l.Aquil.& l.sed etsi, de ser.vrb.* cum quis
suo iure vti præsumatur, nisi contrarium appareat, *l.merito pro soc. P.* Et omnia iure licere præsumuntur, nisi probetur non licere, *d. l.necnon, §.quod eo, ex quib.caus.maior.in P.* atque vnus ex sociis
prohibere quidem potest, ne alius ædificet, verum destruere ædificatum non potest, *l.an vnus ex sociis, si seruitu. vindi. in P.*
¶ At † si quis in suo ædificet, iure communi interpellari non 8
potest hoc edicto nuntiationis noui operis, nisi contra leges

edictave principum, quæ modum ædificiis extruendis adiiciunt, vel si in sacro vel publico vel religioso ædificetur *l. 1. §. nuntiatio fit, de nou. ope. nunc. vt in exemplo l. 1. C de ædific. priu. nos supra de modo parietum, in seruit. vrb. diximus*, aut præter modum per seruitutem impositum, *l. inter, §. fi. de seruit. vrb. præd. P. l. 1. & l. si quid, & l. præses, C. de seruit. nouel. 165.*
9 ¶ Interdicit † prætor ne quid in loco publico fiat, & ideo si quid fiat aduersus illam prohibitionem, denuntiatio fieri noui operis potest a quolibet, *l. 2. ne quid in loc. pub. 1. §. nuntiatio, & l. in prouincials, l. 3. §. fin. & l. seq. de nou. oper. nun. l. opus, de ope. publ. P.* Et non solum ab incolis, sed etiam ab alienigenis viatoribus, si quid in via publica fiat, quia & eorum interest, vt scribunt Angelus & Ale-
10 xander, *in l. 2. ne quid in loc. publ.* ¶ Nuntiabit † & superficiarius nouum opus vicino, quia & seruitutum caussa ei actio datur, *l. 3. §. si ego superficiarius, de operis nou. nuntiat.* constant enim ædes so-
11 lo & superficie, *l. eum qui ædes, de vsucap. in P.* ¶ Et † in cautione damni infecti, concurret nuntiatio hac formula: ne progrediaris ad ædificationē vel demolitionem operis, nisi prius me indemnem consentandum iri caueas, *d. l. 1. § nuntiatio, in fine, de oper. non nuntiat. & l. 3. § pen. quod vi aut clam, P.* quamuis pro damno ipso infecto, quod minatur per se ruinam, non fiat nuntiatio noui
12 operis, *l. si ædibus, de dam. inf.* ¶ Habet † & locum nuntiatio pro rebus ecclesiasticis, & pro ecclesiis ipsis. *cap. 1. & 2. de ope. nou. nuntiat. ap. Gregor. lib. 5. Dec. tit. 32.* In præiudicium enim ecclesiæ vicinæ, alterius ædificatio non permittitur sine iusta caussa, *c. quicunque, & ca. ecclesia, 16. q. 1. c. ad audientiam, de eccles. ædific.* Et ita res explicatæ sunt, pro quibus nuntiatio fieri potest. ¶ Obser-
13 uandum † tamen in his & similibus, noui operis nuntiationem esse remedium extraordinarium, neque competere pro omni opere nouo, sed pro eo tantum, pro quo aliud remedium prohibitorium non est proditum per prætorem vel legem: veluti si vnus ex sociis loci communis in eo aliquid faciat, non datur nuntiatio, sed communi diuidundo iudicio prohibetur, *l. 3. de oper. noui nuntiat.* potiorque conditio prohibentis, *l. in re communi, de seru. vrba. præd. l. Sabinus, commun. diuid.* Sic de similibus, vt de damno infecto, quod vi aut clam, prohibitione prætoris, quæ tamen æquipollet nuntiationi, vt postea ædificatum destruatur, *d. l. Sabi-*
14 *nus, & d. l. in re communi*, efficitur. ¶ Tradit † Hostiensis, *in Summa de oper. noui nuntiat. §. quis possit facere*, nuntiationem non habere locum in rusticis seruitutibus & prædiis, in fauorem agriculturæ, quæ nec momento suspendi debet, *l. 3. C. de feriis, l. 2. de nund. in P. ca. 3. de feriis, §. innouamus, de trenga & pace in vsibus*
15 *feud.* ¶ Sed † & illud obseruandum est, nuntiationem operis noui fieri, vel totius, vel partis: si totius fiat, sufficit nuntiare nouum opus simpliciter: si partis, oportet illius demonstrare locum.
16 ¶ Quia † in re præsenti fit nuntiatio, *l. de pupillo, §. qui nuntia. & §. si in pluribus, de ope. nou. nuntia.* Et omnibus diebus fieri potest, feriatis quamuis, *l. 1. §. nuntiatio de vers. item nuntiatio, de oper. nou. nuntiat.*

Quibus & contra quos fiat nuntiatio noui operis. Cap. 28.

1 *Quis opus nouum nuntiare possit.*
2 *Personæ, quibus nuntiari nouum opus est.*

1 PErsonas † nunc in hoc remedio nuntiationis consideremus, actoris, & rei, & quis possit primum nūtiare. Quia in re placuit, eum qui ius non habet in re nuntiare non posse, *l. 1. de remissio. P. glo. in l. 3. §. si ego, in verbo, si quidem, de oper. nou. nun. l. 1. §. item, eod. Bart. in l. 1. in prin. & § nunc videamus, & l. de pupillo, §. interpositas, de oper. nou. nun. Specul. in ti. de oper. nou. nunt. in §. sed nunc videamus.* Denuntiabit igitur, *Specul. vbi supra, & §. fi.* qui vel dominium, vel ius seruitutis habet, qui pignori fundum accepit, qui habet detentionem seruitutis, *l. creditori, 10. de ope. nou. nuntia.* quia illis dantur actiones vtiles, *l. ei qui pignori, de seruit.* Vsufructuarius tamen suo nomine nuntiare non potest: procuratorio potest, vt in rem suam procurator vendicando vsumfructum, *l. 1. §. vsufructuarius, de ope. nou. nun. l. 1. in fi. & l. seq. vsufru. quemad. caueat. in P.* Denuntiat & procurator, *l. cum procurator, 13 de oper. nou. nun.* Verum qui alio nomine nuntiat, necesse habet satisdare, rem ratam dominum habiturum, *l. de pupillo §. qui procuratorio nomine, de oper. nou. nun.* Si de mandato potissimum dubitetur, vel, vt aliis placet, etiam si de mandato constet, *l. illud, in fi. de minor. in P.* Bonæ fidei possessor nuntiare poterit, quia eum ad res quodāmodo pertinere videtur, *l. verbum illud pertinere, de verb. sign.* Potest & nuntiare nouum opus, non solum vicinus proximus, sed inferior superioribus facientibus opus nouum: Nam & seruitutes quædam interuenientibus mediis vel publicis vel priuatis, esse possunt, *Paul. in l. non solum proximo, 8. de oper. nou. nuntia. de ratione. l. loci, § fin. & l. seq. si seru. vend. l. seruitutes, § penul. de seru. P. l. in tradendis, § interpositas, commun. præd. l. si proximus, §. via, & §. fin. de aqua pluu. arcend. P.* Pupillus sine tutoris auctoritate non nuntiat, nec seruus, *l. de pupillo, de oper. nou nunt. P.* Mulier quoque & pupillus, si denuntiatione agatur operis facti in publico, non nuntiant, nisi singulariter illorum intersit, exemplo popularium actionum, quæ tantum in eo casu illis conceduntur, *l. mulieri, de pop. actio. P.* Et qui de opere publico nuntiat, bonæ famæ integræque esse debet, vt in popularibus actionibus exigimus, *d. l. 4. eod.* Arcentur & a denuntiatione operis illi, cum quibus pactum ab iisdem ædificantibus ex de re factum, vel si rei euidentia appareat eos ius non habere, vel manifeste inhabiles ad nuntiandum sunt, *l. non solum, & l. de pupillo, de ope. no. nun.* Si plurium etiam res sit, cui opus nouum noceat, omnes nuntiare debent, nec vnius nūtiatio sufficit, *l. ædibus communibus, 18 de pupillo, §. si plurium, de oper. nou. nuntia.*
¶ Cum † de personis quibus nuntiari potest quæritur, statuendū 2
primum est, nuntiationem in rem fieri, non in personam. Proinde ea fieri potest furioso, infanti, vt nec tutoris auctoritas exigatur, *l. operis nou. nuntiat. 10. de ope. nou. nuntiat.* Et ideo cuilibet intelligenti, scilicet in re existenti, veluti fabro nuntiatum, infantem & furiosum tenet, *d. l. cuilibet, eo. tit.* Quod enim rem respicit, obligat furiosum tacite, *l. furiosum, & l. si a furioso, de act.* Ita & seruo denuntiatio fit recte, quamuis ille denuntiare non possit, *l. de pupillo, vers. i. de oper. nou. nun.* Hostiensis, *in Summa, de oper. nou. nuntia. §. cui fiat.* quoque dicebat denuntiationem domino extra rem fieri non posse ad effectum, vt post denuntiationem opus factum demoliri debeat: quia fieri potest, vt fabri id non resciuerint, nisi postea dominus ad opus redierit a quo tempore validatur præcedens denuntiatio. Denuntiatur item non solum proximo, sed & remotiori vicino, *l. non solum, 8. de oper. nou. nuntiat.* Et si plurium res sit, in qua opus nouum fiat, si vni nuntietur, recte nuntiatum videtur, & omnibus censetur facta nuntiatio: sed si vnus ædificauerit post nuntiationem, alii qui non ædificauerint, non tenebuntur: contra, si communi rei plurium noceat opus nouum, omnes nuntiare debent, nec vnius nuntiatio sufficit, *l. de pupillo, §. si plurium, l. ædibus communibus, 18. de oper. nou. nuntia.*

De modo & formis nuntiationis noui operis. Cap. 29.

1 *Nuntiatio in re præsenti fit.*
2 *Nuntiatio quadrupliciter fit: denuntiatio quando verbo fiat.*
Denuntiatio quæ verbo fit, exuit possessione denuntiantem, &c.
3 *Facto quomodo iactu lapilli, & oppositione manuum nuntiatio fiat.*
4 *Nuntiatio per prætorem modestior, in Gallia & probabilior.*
5 *Nuntiatio operis per prætorem quo tempore fieri possit: an omnis nuntiatio omnibus diebus fieri possit.*

NVntiatio † in re præsenti, in loco operis demonstrato fieri 1
debet, & in parte, si in ea tantum nuntietur, *l. de pupillo, 5. §. qui nuntiat, & §. si in pluribus, & §. nuntiationem, de oper. noui nun.*
¶ Nuntiatio † quadrupliciter fit, verbo, per iactum lapilli, *d. l. de* 2
pupillo, §. meminisse, l. 1. §. nuntiatio, eod. l. 1. §. quid sit vi factum, quod vi aut clam. per oppositionem manuum, per prætorem, *d. §. quid sit vi.* Prohibitio, quæ verbo fit, cum quis dicit se opus prohibere, habet timiditatis aliquid, & videtur qui prohibet de iure suo dubitare: quare dicitur constituere eum possessorem, cui fit denuntiatio, *d. l. de pupillo. §. meminisse, & l. 1. §. in operis autem nuntiatione, de oper. nou. nuntiatio. P.* quamuis possideat, *l. si alius, §. ait Iulianus, quod vi aut clam.* Nihil autem interest, quibus sententiæ verbis fiat prohibitio, dummodo prohibitio, in illis constet: sicuti de sententiæ sermonis viribus dicitur, in quo mens tantum quæritur, *l. in summa, 50 de re iudic. in P. l. 3. §. conditio, de adimen. lega. l. fin. quæ res pigno. obli. poss. l. promittendo, C. de iure dot.* ¶ Facto
† prohibitio censetur perfici, iactu lapilli, vel opposita manu o- 3
peri, prohibendi gratia, *l. vim facit, 19 §. prohibitus autem quis intelligatur, quod vi aut clam.* Et istæ videntur paulo audaciores, & conseruant possessionem denuntianti. Quia dum lapillum quis iacit in opus, aut dum opponit manum operi, videtur profiteri aperte se iure suo agere in re sua, & velle defendere rem suam, retinereque possessionem, quæ animo alioquin amitti potest, *l. 3 §. in amittenda, de acq. possess. in P. l. si id quod, §. fin. C. eod. tit.* Neque

id omni-

id omnino temerarium est, cum hoc fieri censeatur, donec adeatur iudex, cuius iurisdictioni se committunt nuntiantes, nisi aliter conueniant expresse, *l. 1. §. & post operis nou. & § seq. de oper. nou. nuntia. facit l. 2. quan. lic. sine iud. se vind.* Et propter absentiam iudicis licet interdum res proprias vi etiam eripere ei, qui aufugit cum eis, *l. ait prætor, 10. §. si debitorem, quæ in fra. credit. lib. 43. P. tit. 3.* Obseruare & hic oportet, in iactu lapilli & manuum oppositione interuenire quoque verba, quæ exprimant ea ratione ea fieri, vt prohibeatur opus, vel saltem interuenire debere nutum æquipollentem, *arg. c. cum apud, & c. tua, de sponsalib.* Nec simplex iactus lapilli prohibitionem facit: quinimo quidam tradunt, & triplicem lapillum proiiciendum, *arg. l. contumacia, de re iud. c. indignus, 12. q. 2. ca. ex literis, de consti. c. in audientia, de sent. excom.* Neque tamen exigo, vt nuntians teneatur dicere caussam, cur nuntiet & prohibeat, sed puto sufficere simpliciter eum prohibuisse, sicut de teste dictum, *§. sancimus, de testib. in authen.* in aliis, quamuis contrarium verius videatur, *vt in l. fin. de edict. d. Adria. toll. C. l. cum hi, §. vult igitur oratio, de transact. c. cum dilecto, §.*
4 *fin. de accusat. l. adita, C. de edend.* ¶ Modestior † & firmior est per prætorem facta denuntiatio, qua in Gallia vt plerunque vtimur. Et fieri quidem potest, vt recte nuntiatio fiat, sed non vt recte lis ideo moueatur, id est, vt moueri possit, vt ait Papinianus, *l. 3. de pigno. P. lib. 20 tit. 1.* Et facilis a verbis priuatisque concertationibus in verbera prorumpere, nisi prætoris intercedat auctoritas, dum quis licitum putat contra aggredientem vi, iactu lapilli vel obiectione manus, vi & manu se defendere, *l. vt vim, de iust. & iure, cum simil. lib.* Et idcirco consultius est medio, id est, iudice & iudiciorum vigore vti, ne ad arma veniant contendentes, *l. æquissimum, de vsufru. l. Iudæis, C. de Iudæis.* Iussus simplex ita hic iudicis, vim habet sententiæ quodammodo, dum per illum suspendendum est opus, *l. in re communi, de seruit. vrb. prædio. l. quod iussit, de iudi. l. 1. si quis ius dic. non obtemp. glo. in c. ex parte, in Christo, de verbor. signif.* quamuis alioquin comminationes, programmata, epistolæ, subscriptiones iudicum, parte inaudita sententiæ vel rei iudicatæ vim non habeant, *l. 1. 2. 4. 5 tit. commina. epist. program. lib. 7. C. tit. 57.* Vnde Ferrariensis, *Ioan. Pet. de Ferrariis in praxi tit. de op. nou. nun.* hic singulare notat, vt quando per viam præcepti procedit iudex contra aliquem instante & petente aduersario, præceptum huiusmodi euanescat comparente reo, & petente sibi libellum offerri: quod iudicia non sunt a præceptis inchoanda, sed a libelli oblatione fundamentum capiant, *l. 1. in fi. de in ius vocan. auth offeratur, de lit. contesta. l. libellorum, de accusat. in P. l. 1. de libel. oblat.*
3 ¶ Dissidet † autem Ferrariensis cum Bortolo in tempore nuntiationis faciendæ: nam cum iurisconsultus absolute dixerit, omnibus dieb. nuntiationem fieri posse, *l. 1. §. nuntiatio, vers. item nuntiatio, de op. nou. nun.* Ferrariensis vult tantum locum habere in nuntiatione facto vel verbo peracta: at in prætoria, dies feriatos excipit in honorem Dei, *iuxta l. dies festos, & l. omnes, C. de ferus.* Bartolus autem contendit, etiam prætoriam fieri posse omni die & feriato, *Bart. in d. l. 1. §. nuntiatio, de oper. nou. nunciat.* Ego plum existimo festis diebus ab his abstinere contentionibus: verum si necessitas vrgeat, puta quia futura die pluribus redemptoribus vel operariis opus perficiendum sit, Deum non offendi arbitror, vt consulatur paci. Dispensat namque necessitas a feriatum exacta obseruatione, *l. 1. C. de feriis, c. 3. eod. ap. Grego.*

De effectu nuntiationis noui operis.

Cap. 30.

1 *Effectus nuntiationis noui operis, intermitti opus, posteaque ædificatum demoliendum. Quis teneatur præstare sumptus demolitionis operis aut patientiam demoliendi, &c.*
2 *In nuntiationis testatione debet apponi quantum operis iam factum sit.*
3 *Quando ædificantis nuntiatione opus suspenditur.*
4 *Nuntiatio noui operis non se defendentem facit ex actore reum.*

1 PRæcipuus & insignior effectus nuntiationis noui operis est, vt nuntiatione facta quiescere debeat ædificatio, & opus intermittatur, donec ea de re cognitum sit, alioquin omne post nuntiationem, vt illegitime ædificatum, destruendum sit, *l. vnic. in fine, de oper. non. nuntiat. C. c. 2. eod. tit. apud Gregor. l. prætor ait, §. 1. & § prætor ait, eod. tit. P.* Obtemperandum enim nuntiationi est, siue bene siue male facta fuerit, *l. 1. de oper. nou. nuntiat. P.* vt de excommunicatione dicitur ecclesiastica, *cap. 1. 11. quæst. 3.* & prohibitus qui postea ædificauit, in exceptionibus non auditur ante restitutionem operis in pristinum statum, nec datur ei actio per prætorem volenti agere sibi ius esse ædificatum habere, *l. 1. §. sed etsi is cui opus nouum, de oper. nou. nuntiat. P.* & quia vi, vt diximus, post prohibitionem factum dicitur. Qui vi aut clam fecit, si possidet, debet patientiam & impensam tollendi operis: qui fecit nec possidet, impensam: qui possidet nec fecit, patientiam tantum, *l. competit, 17. § fin. quod vi, aut clam. l. 2. §. pen. ne quid in loc. publ. l. 3. § item si locum, de alien. iudic. mut. can. fact. in P.* Et Marcellus, *l. pen. de oper. nou. nuntiat. si is, cui opus, inquit, nouum nuntiatum est, ante remissionem ædificarat, decesserit, heredes eius debent præstare patientiam aduersario destruendi operis.* Quia in restituendo huiusmodi opere, pœna versatur eius qui contra edictum facit, quæ in heredes non transit, nisi lite contestata, *l. 1. ex delict. in quan. hered. tenean. C.* Veruntamen quamuis ad pœnam non teneantur, non dubito teneri heredes ad impensas demolitionis si possideant: quod hoc vitium rei sequitur quemcunque possessorem & omni damno eum onerat, *ca. 2. de nou. oper. nun. ex quia vero, de iudi. c. sæpe, de restit. spolia. expresse & in l. prætor ait, in fine. de oper. nou. nuntiat. c. significauerunt, de testib.* nisi ædificatum fuisset opus inuito domino loci: quo casu solum præstat patientiam demolitionis, vt si a seruo, sine iussu domini, fuerit ædificatum, *l. si rem, §. primum, & l. denique, § fin. quod vi aut clam.* ¶ Propter † hunc effectum demolitionis faciendæ ædificati post nun- 2
tiationem, qui opus nuntiat nouum, debet referre in testationem, quantum operis iam tunc factum erat, & modulos seu mensuras capere, vt appareat quid postea fuerit factum, *l. non solum 8 §. quis opus nouum nuntiat, & § sciendum de operi. nou. nunt.* ¶ In † quæ- 3
stione tamen suspensionis operis post nuntiationem, arbitror distinguendum, num prætore auctore, vel sine prætore fiat nuntiatio: si sine prætore, & manifeste appareat ius non esse nuntiandi ei qui nuntiat, ab ædificio quiescere quis non tenetur, priusquam ad prætorem vocetur: veluti si constat pupillum nuntiare vel seruum, vel extraneum, vel eum qui ante permisit, vel alio modo manifesta sit iniusta nuntiatio. Ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nasci solent, *l. meminerint, C. vnde vi.* At si dubitetur de iure, vel si per prætorem quis intermittere opus iubeatur, certe quiescendum ab opere, propter auctoritatem prætoris, ne eius imperium elusorium sit, *l. fin. ne quid in loc. publ. P. l. si prætor, de iud. in P.* Et quamuis manifeste iniusta vocatio lo ius sit, aut quamuis citatio non liget vocatum, *l. ne quis eum, qui in ius voca. vi exim. l. fin. de iurisdict. omn. iud. in P.* attamen non est male vocati contemnere vocantis imperium, coram quo exceptiones suas proponere potest, *l. si quis ex aliena, de iud. in P.* Ceterum quando intermissio operis periculum adfert, nuntiatio quoq; hunc effectum non sortietur, vt suspendatur opus, sed contemnitur: vt si cloacæ purgentur, vel reficiantur, vel riui, *l. de pupillo, §. si quis riuum, de operi. nou. nuntia. l. 2. de riuis, lib. 43. P. tit. 20. l. 1. §. si quis purgante, de cloac. P.* Nam ob id quod denegatur exemtio operis noui, id est, suspensio & demolitio, non abolentur actiones legitimæ, sed integræ manent: sicut & in his, in quibus prætor ab initio noui operis nuntiationem negat, *Paulus in l. secundum, 19. de oper. nou. nuntiat. P.* ¶ Alios † effectus nuntiatio- 4
nis noui operis apud Africanum, vt nuntiatione facta, si is cui nuntiatur se non defendat, ex possessore constituatur petitor, atque postea cogatur docere & probare, ius sibi esse ita ædificatum habere. Prætor enim cogit fugientem cauere, quod non procedet in opere, nisi prius de iure suo docuerit: quemadmodum etsi is qui nuntiauit, fugiat, fit ex possessore petitor: qui cauere debet se non prohibiturum ædificantem, nisi doceat de iure suo prohibendi, & sic vtroq; casu transferuntur, per fugam onera probandi. Fuga porro intelligitur hic post tres menses a tempore nuntiationis differendo, *l. vnica, de oper. nou. nuntiat. C. l. fin. de adsign. prima C.*

Quot modis operis noui nuntiationis prohibitio exstinguatur. Cap. 31.

1 *Remissione nuntiationis tollitur nuntiatio. Remissio tripliciter fit, a denuntiante a iudice, a lege.*
2 *Cautio de demoliendo si data non sit, tollit nuntiationem.*
3 *Denuntians intra tres menses, non cogitur satisdationem acceptare ab aduersario oblatam, si dicat se paratum intra eos de iure suo docere: postea tamen cogitur.*
4 *Nuntiatio noui operis olim anno tollebatur hodie nequaquam.*
5 *Nuntiatio noui operis morte nuntiantis, non eius cui nuntiatum est, tollitur. Item nu 6.*

6 *Nuntiatio finitur alienatione rei.*
7 *Distinctio. quando duret nuntiatio post mortem.*
8 *Ratio cur non extinguatur morte eius cui nuntiatur, & alienatione ab eo facta, quemadmodum ex parte nuntiantis.*
9 *An satisdatione data de demoliendo, heres cui nuntiatum est, teneatur suis impensis opus demoliri, an tantum praestare patientiam.*
10 *Remissa censetur nuntiatio, si actor non iurat de calumnia.*

1 TOllitur prohibitio, † & extinguitur nuntiatio noui operis, per remissionem nuntiationis, *l. non solum, §. sciendum, de ope. non. nun.* Ea remissio tripliciter fit, *gl. in l. 1. de remiss.* nempe a denuntiante, a iudice, a lege: a denuntiante, si is permittat expresse opus prosequi, *de hac, in d. l. 1. §. inde quaeritur, de oper. nou. nun. l. vim facit, tandem, quod vi aut clam.* Potest autem remittere, siue facto, siue verbo, seu per praetorem nuntiauerit: si partes enim conueniunt, nihil interest iudicis, *d. l. 1. §. inde quaeritur, & l. si conuenerit, de rei vind. P. l. iudicem, com. diuid. P.* A iudice, si examinato negotio iudex pronuntiauerit ius esse aedificandi, *l. praetor ait, §. habet autem, de oper. non. nun. P.* quia res iudicata finem imponit negotio, *l. 1. de re iud. P.* A lege dupliciter fit remissio, primo, quando nuntiatio est ipso iure nulla, vt si facta ab eo, eive, a quo, cuive fieri non poterat, per personas, & illis a quibus & quibus iam antea fieri non posse monuimus. Paria enim sunt non fieri, vel fieri perperam seu inutiliter, *l. quoties, qui satisd. cog. in. l. si quis in ius voc. non ier. l. 4. §. condemnatum. de re iud. cum simil.* etsi procurator non cauerit de rato, *l. de pupillo, §. qui procuratorio, de oper. non. nun. P.* Secundo, remittit lex prohibitionem, si cautio data fuerit coram iudice de demoliendo, & restituendo opere priuato, si postea appareat iniuste aedificatum, vel si pro publico promissio eadem fiat, *l. vni, eod. C.*

2 ¶ Et † haec satisdatio, etiam si absentis nomine postuletur remissio, non ad rati habitionem, sed ad noui operis nuntiationem pertinet, *d. l. de pupillo, §. qui remissionem, o. fin. eo. tit. ap. Greg. l. non solum, §. si cum possessore, eo. P.* Hic fit oblatio satisdationis, quam stipulatur aduersarius: quod si eam stipulari noluerit, pro data habebitur iure, fitque remissio noui operis nuntiationis, *l. praetor ait, §. si quis paratus, & §. deinde ait praetor, de op. non. nun. l. stipulatio, § si quis autem, eo tit. P.* Nisi postea is qui obtulit, interpellatus vt caueat, noluerit cauere, & ita in mora postremus sit, *l. praetor ait, §. si aliquo modo, steterit, de ope. non. nun.* Sic ei vltima mora nocebit, vt in aliis receptum est, *l. illud, de peric. & com. rei vend. l. hominem, mand. P. l. obsignatione, C. de sol. l. si cum l. mora, sol. matrim. in P. l. 2. C. de iur.*
3 *emphyt.* ¶ Ceterum † hic quoque annotandum est, denuntiantem ante tres menses non cogi satisdationem acceptare, si paratus sit, de iure suo prohibendi docere: post tres menses autem cogitur, vel remissio per legem fit, *l. vni. de no. ope. nun. C. c. pen. & fin. apud Greg. & ibi glo.* Differunt quippe in rest. tantum interdictis, quale est hoc, restitutio, si in continenti offerantur probationes, *c. literas, de rest. spol. l. si is a quo, vt in possess. legato. l. 3. §. ibi. ad exhib. c. dilectus, de ord. cognitio.* Frustraque cautio acciperetur, si nunc constat de iure non aedificandi.

4 ¶ Secundo † olim extinguebatur nuntiatio noui operis post annum, hodie non, sublataque est, *l. praetor ait, in § fin. de oper. nou. nuntiat. in P. per leg. vnic. eiusd. tit. C.* qua refertur olim extinctam post annum noui operis nuntiationem, sed nunc statutum durare etiam post annum: vt aliae in rem actiones, quae poenales non sunt, perpetuae sunt, & post annum dantur, quales negotiorum gestorum, de peculio, & similes, *l. in honorariis, de actio. cum simil. ibi. no-*
5 *ta.* ¶ Tertio † tollitur nuntiatio morte nuntiantis, *l. non solum, §. morte, de ope. non. nun.* quamuis morte eius cui fit nuntiatio non ex-
6 stinguatur. ¶ Item † quarto finitur, si rem alienauerit is qui nuntiauit, ob quam nuntiatio facta erat, *l. fin. eod.* Quia morte & alienatione finiuntur iura prohibendi, *d. §. de morte,* morte namque quis desinit esse dominus, quia mors omnia soluit, *§. deinceps, de nupt. in authen.* & voluntatem, *l. 4. loca. P.* Et iuris nostri conseruandi caussa nuntiatio fit, *l. 1 § iuris nostri, de op. non. nun.* quod alienando, & morte amittimus, & proinde caussa cessante cessat effectus, *c. cum cessante. de appel. l. adigere, §. quamuis, de iure patro. in P. l. 2. § fi. de don. P.* & post venditionem desinit nostra interesse, damno omni & commodo postea contingente pertinente ad emptorem, *l. id quod, 7 & l. necessario, de peric. & comm. rei vend. in P. & l. 1. C. eod. tit. §. cum autem, de emtio.* Nec pugnat quod tradit Vlpian. *in l. praetor ait, l. 20 § hoc interdictum perpetuo, in l. de operis noui nuntiatio.* hoc interdictum perpetuo dari, & heredi & ceteris successoribus competere, &c. Siquidem non negamus quin & successoribus vel vniuersalibus hereditariis, vel singularibus ex contractu non detur, vt possint post adeptum ius nuntiare noue.

¶ Veruntamen † ibi non est controuersia, sed num nuntiatio 7
facta a mortuo vel alienante, ad eos transeat, de quo nihil Vlpianus, vel si sensit de eo, cum distinctione intelligendus est, prout Accursius bifariam distinguit, *in l. non solum, §. morte, in verbo extinguitur, de ope. no. nun. Interdum,* inquit, *nuntiatio fit, ne opus nouum fiat, quando deliberat quis incipere, sed nondum incepit: aliquando quando inceptum est. Et rursum aliquando coepto opere denuntiatum est, & ante mortem denuntiantis, vel ante alienationem non est satisdatum, vel est satisdatum.* Porro extinguitur nuntiatio morte & alienatione, si opus coeptum adhuc non sit, & res integra sit: item si coeptum sit, & tamen satisdatum non sit. Probat argumento mandati, quod extinguitur moriente mandante re integra: non autem si ante mortem procurator coeperit tractare negotium, *l. si quis mancipiis, § item, de instit. actio. P. l. arbiter, de arbit. P. § item si adhuc, de manda. l. mandatum, C. manda.* Et certe iudicia coepta transire in heredes non ambigitur, *l. 1. ex delic. defunct. in quan. hered. tenean. l. 1. vt actio. ab here. & cont. hered. C.* Notat & Bartolus, *in d. § morte, num. 6. l. non solum,* quodque mihi placet, vt si aliquid operis post nuntiationem, quantumuis modicum factum fuerit viuente nuntiante, res non sit integra, & adeo transeat in heredes pro futuro opere praecedenti connexo, *l. si tutor, post prin. de tutel. & ratio. distrah.* Item si quis nuntiando dicat, nuntio pro me heredibusque meis, nouum opus, morte non extinguetur, *l. diem proferre, §. 1. de arbitris, l. si vero non remunerandi, §. fi. & l. seq. mand. in P. l. cum precar. P.*

¶ Sed † cur ex parte eius cui nuntiatur, eadem locum non ha- 8
bent, quae in persona nuntiantis, videlicet vt non extinguatur nuntiatio morte eius cui nuntiatur, vel si ipse alienet? Ratio est, quod ex parte eius cui nuntiatur nuntiatio realis est, *l. non solum. § morte, de op. non nun. P.* ex parte nuntiantis, personalis, *l. fin. eo.* Quideo quandocunque illi placuerit, remittit, vt diximus. Siquidem in rem praesentem fit nuntiatio, nec extra rem efficax est, *l. de pupillo, §. si plurimum rei, & 4. nuntiatione, vers. si quis autem in foro, & l. operis, eo. tit.* Proinde quod personale est cum persona extinguitur, *l. quia tale, sol. matrim. l. si tibi, §. si quis paciscatur, & l. iuris gentium, §. pactorum, de pact. in P. l. qui in futurum, §. 1. eo. tit.* Reale transit in alias personas rem possidentes, *l. actionum genera, § in rem, de act.* resque obligatae distrahuntur cum suo onere, *l. alienatio, de contr. emt. l. res § 1. de iure fisc. l. si debitor, de distrac. pig. P. l. vni. C. rem alie. gerent. non interd. rer. sua. alien. l. si pignus, qui potio. in pign. habean.*

¶ Quaestio † tamen inter Bartolum, & alios iuris ciuilis interpre- 9
tes est, si satisdatum est, ab eo cui nuntiatio facta est & is postea mortuus sit, resque peruenerit ad tertium possessorem, num, quemadmodum diximus, nuntiationem transire in heredem nuntiantis, transeat quoque in heredem eius cui nuntiatum est, vt ipse propriis expensis teneatur opus ab alio factum demoliri, quod alioquin, vt diximus, facere, non tenetur, sed praestare patientiam. Nam Bart. *in d. §. morte, nu. 8. & Andreas de Pisis, Paul. Cast. ibi,* defendit non teneri, quem aliqui sequuntur, *quia praetoria cautio,* inquit Castren. *vbi supra, de demoliendo debet augere vim ipsius nuntiationis, super qua interponitur, l. 1. § si quis sub conditione, vt lega. nom. cauea. adde l. si quis enim, §. qui inuitarum si quis cautio l. Titium, §. si. ad Treb. P.* Glossa, *in d. § morte, in verbo heredes, l. non solum. de no. op. nun. & ibi Alex.* tamen contrarium affirmat, quam sequitur Alexan. ab Imo. Quos quoque ego probo: quod satisdatio de opere demoliendo, & iudicatum solui, pares sint, *l. de pupillo, §. pen. & l. stipulatio, §. habeo de nou. op. nun.* Stipulatione autem iudicatum solui interposita, desinit res esse integra, *l. si defunctus, & ibi gl. de procur.* Ergo & per hanc satisdationem. Accedit quod ex satisdatione, veluti ex conditionali stipulatione, fiat obligatio quae transfertur ad heredes, *§ ex conditionali, de verb. obl. l. is qui sub conditione. de act. P.* Nec ratio Bartoli & sequacium hic obiici potest, cum ea intelligatur, vt augeat negotii naturam satisdatio, quando negotium per se satis validum est: at vbi per se inualidum, diuersum verius est, *l. ex placito, de rerum permut. C.* ¶ Postremo † remissa censetur 10
noui operis nuntiatio, si is qui nuntiauit, noluerit iurare de calumnia, etenim tenetur nuntians iurare, se non calumniae caussa nuntiare, *d. l. de pupillo. §. qui opus nouum.* Quod ordinarii alioquin iuris est in omnibus instituendis litibus, ad compescendas litigantium calumnias & malitiam, *l. 2. de iureiur. prop. calum.* vt actor etiam qui iuramentum hoc recusauerit, amittat litem, *l. 2. C. eod.*

Libri quarti primae partis Syntagmatis iuris vniuersi Finis.

DE

DE REBVS COMMVNIBVS, CONFVSIS, ET PROPRIIS DISTINGVENDIS.

LIBER V.

De diuisione rerum priuatarum in communes, confusas, & proprias. Cap. I.

1 *Continuatio libri, & de diuisione rerum, in communes, confusas, & proprias.*
2 *Communis duplex, pro diuiso & pro indiuiso, & quid vtraque.*
3 *Propria res qua dicatur.*
4 *Confusa res qua.*
5 *Communes res pluribus de caussis nobis cum aliis.*

1 RES omnes rursum, † quæ liberæ aut seruæ sunt, aliam diuisionem expostulant, vt earum qualitatem significantius explicemus, potissimũ res quæ sunt priuatorum hominum, proinde hoc libello tractandę sunt. In primis itaq; priuatorum res seu singulorum, vel communes sunt, vel confusæ finibus, vel separatæ
2 seu propriæ. ¶ Commune † est, quod duorum vel plurium est, idque vel pro indiuiso, vel pro diuiso, *vt l. magis puto, 5 § fi. de reb. eorum qui sub tut. &c. lib. 2. P tit. 6. P l. recte, 21. de verb. sign.* Pro indiuiso, quod ad omnes vt vniuersos, non vt ad singulos, pertinet: qualia sunt, quæ vniuersitatis dicuntur, vt theatra, stadia, & his similia, quæ communia sunt ciuitatum, quæ singulorum non sunt, *l. in tantum, 6 § vniuersitatis, de re. diui. lib. 1. P tit. 8. l. 2. quod cuiusque vniuers. lib. 3. P tit. 4. l. sed si hoc, § qui manumittitur, de in ius vocan.* Pro diuiso commune, quando in vna re communi quilibet partem suam nouit, *d. l. recte.* Et hoc commune magis accedit ad proprium, quam prius commune. Neq; tamen cõmune aliquod eo modo, quo commune vocatur, proprium dici potest, *l. Quintus Mutius, 11. de auro & argen. leg. lib. 34. P tit. 2.* hæc enim inter se pugnantia: sicut & Martianus suum, communi opponit, *in l. tantum, § religiosum, eod.* Nec meum proprie commune dicitur, nisi meum commune, hoc est, id quod ego in communi habeo, *l. serui electione, 5 § 1. de condi. insti.* Et non quod socius in eodem communi habet, *l. falso, de commun. rer. alien. C.* Sic recte paucis Caius de liberta communi mihi videtur resoluisse. *Si quis libertam*, inquit, *l. illud, 46 de ritu nuptia. lib. 23. P tit. 2. communem duxerit, libertam eius esse negari non potest, licet alterius sit liberta.* Et si ius respicias, quod quis in re habet commune, proprie suum dicitur, facta ad illud relatione. Atq; ideo illud legare, vendere & dedere potest, siue res sit communis pro indiuiso, siue pro diuiso, *l. 3. & 4. de commun. rerum alienat.* si corpus rei eius communis pro indiuiso inspicias, sine socii voluntate in re communi nihil licet agere, nisi ad quod res communis destinata est, *l. 2. de serui. tit. genera. li. l. Sabinus, com. diuid. P. l. parietem, de ser. vrb. ca. in re communi, ca. 57. & c. quod omnes tangit, de reg. iur. in 6. vbi de his late tractatur.* Nam ad eum vsum, ad quem res parata est, vti quis potest, inuito etiam socio, socius, *l. si ædes, commun. diuid. l.* [illegible] *§ item Mela, pro soc.* Potest q; reficere rem, non quidem [illegible] inuito socio, *d. l. parietem, de seruit.* sed interpellato [illegible] necessarium
3 sit, *d. l. si fratres § idem respondit.* ¶ Propria † res [illegible], quæ communis non est, *l. proprium, 5. com. præd. lib. 8. P tit.* quæ [illegible] seu aliena non est, *§ proprios, de hered. in* [illegible] *ad Iustin.* quæ solida est, siue vni soli cõuenit, *§ 1. de pat. pot. l. omnes populi, de iust. & iur.* idem quod suum, *ca. 1. de fero compe. in Clem.* tuum, meũ separatim. ¶ Con-
4 fusæ † res sunt, quæ pertinent ad dominium, quæ finibus sunt indistinctis, *l. quædam, de actio.* vnde & finium regundorum iudi-
5 cium. ¶ Communes † res pluribus ex caussis nobis esse possunt cum aliis, vel ratione hereditatis, vel ratione contractus, vel ex conuentione societatis. De societatis communione hic nihil dicemus, cum ei ius tractatio proprium receperit locum inter cõtractus. De aliis tantum pauca, ex quibus, velut ex quasi contractu, actio proficiscitur, *§ item si inter aliquos, de obligat. quæ ex qua. contr. nasc. apud Iustin.* De diuisione seu solutione communis agemus quoque, in qua & de natura communionis agere necessarium erit, prout se tractatio obiiciet. Nec enim quisquam inuitus in societate communioneve retinendus est, *l. fin. com. diuid. in P. l. actione, §. item qui pro soci. in P. l. tamdiu, C. eod.* etiamsi pacto conuentum fuerit ne diuisio fiat, *l. in hoc iudicium, 14 § pen. eod. tit. P.* ob fugiendas discordias, *l. in re communi, 25. de seru. vrb. prædio.* quas rerum communio excitare solet, *l. cum pater, 79. § dulcissimis, de leg. 2. l. qui æq. in fin. de reb. eor. qui sub tut. P.* Nec omnes coniungit ad societatem cõsensus, sed & aliquando res, & si duobus vna res legetur, *l. heredes eius, 26. §. non tantum, famil. ercisc. §. item si inter, de obli. quæ ex qua. contra. nasc.*

De communium rerum diuisione, seu de communi diuidundo. Cap. 2.

Lib. 10. P. tit. 3.

1 *Communi diuidundo iudicium quid.*
2 *Communi diuidundo iudicium in aliud nomen transit, ratione res diuidendæ, familiæ erciscundæ & finium regundorum.*
3 *De affinitate trium iudiciorum, scilicet communi diuidundo, familiæ erciscundæ, & finium regundorum, quod omnium sint de rebus communibus, duplicia iudicia bonæ fidei adiudicationem admittentia, non excluditur a diuisione petenda per triginta annos, in vtrisq; actor iurat de calumnia.*
4 *Differentia iudicii communi diuidundo, & familiæ erciscundæ.*

COmmuni diuidundo iudicium est, in quo tantum de diuisione rerum ipsarum agitur. Et si quid in his damni datum, factumve est, siue quid eo nomine abest alicui sociorum, aut ad eum peruenit ex re cõmuni, *Paul. l. 3 com. diu.* Oportet itaque res communes esse, aliter cessat, *l. 1. com. diu. in P.* ¶ Proinde † vbicunq; 2
res cõmunis diuidenda est, ibi habet locum communi diuidundo iudiciũ, sed illud pro diuersitate rerum transit aliquando in aliud nomen: vt si agatur de hereditate diuidenda, ibi dicatur alterius nominis ob quandam particularem aduenientem notam, familiæ erciscundæ. Et si de confusione finium distinguenda, quæ cõmunem rem facit propter confusionem, dicitur finium regundorũ: vbiq; tamen generalis communi diuidundo iudicii substantia & modus latet. ¶ Et † proinde fere istis tribus iudiciis æqualis est 3
substantia. Nam si considetes res, inuenies in vtrisq; de rebus agi corporalibus, & de præstationibus faciẽdis, si consideres personas, inuenies tria ista duplicia esse iudicia, & quemlibet esse actorem, & reum posse, quod par caussa omniũ videatur, & magis eum videri actorem, qui ad iudicium prouocasset, *l. 3. § fi. eo. P §. quædam, de actio. l. 2 § in familia, & l. inter coheredes, 45 § qui familia, famil. ercisc. P l. iudicium, 10. fin. regundo. P l. actionum, 36 § mixtæ, de act. in P l. in tribus, 13 de iud. in P.* vel si plures prouocassent, quem sors iussisset iudicta, *d. l. in tribus, & l. seq. sed si ambo, de iud. P.* [illegible] in familiæ erciscundæ dicetur iudicio. Sunt & familiæ erciscundæ & cõmuni diuidundo iudicia bonæ fidei, *l. actionum autem, de act.* nam communi diuidundo huiusmodi dicitur, *l. 4. § hoc iudicium, com. diu. in P.* & familiæ erciscundæ, *l. non est ambiguum, C. fam. ercisc.* Et posset etiam comprehẽdi sub communi diuidundo finium regundorum, nisi alienum quis dicat eum quadam glossa, *Accur. in § actionum autem, in verbo, com. diu. ap. Inst. de act.* videri his ea adiudicationem, quæ fit in illa de alieno, per iudicem, *l. 2. fi. reg. in P.* quod tamen non probo, cum & adiudicationem & cõdemnationem fieri per hanc actionem sciam, *d. l. fin. reg.* & ideo nihil domino deperire, qui pecuniam cõdemnatione pro adiudicatione accipiat. Et satis constat istas adiudicationes fieri in communi diuidundo, & familiæ erciscundæ, æqua lance ac in finium regundorum. Ita enim vnicuique earum tribus his iudiciis adiudicatio permittitur potestati iudicis, *§. quædam, vers. in tribus, de act. ap. Inst. §. fi. de off. iud.* & tamen id non prohibet, quin communi diuidundo, & familiæ erciscundæ iudicia sint bonæ fidei. Commune etiam diuisoriis iudiciis, ne 30. annor. spatio quis a diuisionis petitione excludatur, *l. 3. in quib. caus. cess. long. temp. præscrip. lib. 7. C tit. 34. vide l. 1 § ad hoc. vers. nemo itaq. de anna. excep. li. 7. C tit. 40.* Item in singulis debent contendentes ab initio de calumnia iurare, non calumniandi caussa litem intendere, & non calumniæ caussa ad iusiurationes ire, *Paul. in l. inter coheredes, 45 §. qui familia, fam. ercisc. li. 10 P. tit. 2. l. 2. §. 1 de iureiuran. prop. cal. dan.*

¶ Distinguitur † autem cõmuni diuidundo a familiæ erciscundæ iudicio, quod per hoc fit corporalium diuisio, quarum dominium habemus, non etiam hereditatis, *l. per hoc, 4 com. diuid.* Respicit itaq; res singulares tantum vt communes, nõ vt alterius qualitatis, id est, hereditatis. Et ideo si res hereditatis sint, & tamẽ petantur diuidi, nõ vt hereditatis petuntur, sed vt cõmunes simpli- 4

cisc. vt in l. si filiā nuptā, 20 § famil. ercisc. & recte quoque pro his hoc iudicio agunt, omnesque veniunt res in hoc iudicium, nisi si quid ex communi consensu exceptum est, l. in iudiciū, 13. com. diu. l. si adu. ta. 20. Ex ita nihil interest quoq;, an ex societate an sine societate res cōmunis fit, verumve quidam rem vnam emerint, vel ex legato illis contigerit: Nam in vtrisque casibus habet locum cōmuni diuidondo iudiciū, l. 2. com. diu. in P. Inspicimus enim hic tantum diuisionem & communionem: cōmunionem autem & præsentem, & quæ fuit: at esse desiit, ad effectum videlicet recipiendi partem æstimationis, cum his, quæ bonæ fidei actiones sequuntur, l. in summa, 11. l. sed postquam, 9. eod. Considera itaque res hic diuiduas & indiuiduas, & personas contendentium, & modum diuidendi.

De diuiduo & indiuiduo. Cap. 3.

1 *Indiuiduum & diuiduum quid.*
2 *Natura sua res corporales diuidua.*
Punctum natura indiuiduum.
3 *Atomus aliud ve corpus simplex natura indiuiduum.*
4 *Natura diuidua & re quæ.*
5 *Res corporales indiuidua ratione compositi & forma substantiales qua.*
6 *Res corporalis indiuidua, ratione forma artificialis.*
7 *Indiuiduum rei quid est.*
8 *Indiuidua vel diuidua ex caussa sine ciuiliter, vel ex lege qua præter naturam sunt dispositione, obligatione, & solutione.*
9 *Diuiduntur indiuisibilia intellectu, doctrina, & caussa.*
10 *Diuidua & indiuidua obligatione qua.*
11 *Diuiduum solutione quid.*
12 *Indiuiduum solutione quid.*
13 *Indiuiduum diuiduum in pecunia æstimatū.*
14 *Vectigalis ager ratione solutionis censui indiuisus.*
15 *Iura seruitutum quomodo indiuidua.*
16 *Res corporales commode diuidua diuiduntur paucis exceptis.*
17 *In iudicium communi diuidundo veniūt præstationes, quod agi debuit, vel actum est communi nomine impendia, rei deterioratio, arborum succisio, coniuncta & alia.*
18 *Persona qua possint hoc iudicio agere.*
19 *Minor, maritus in re dotali, ecclesia, ad diuisionem prouocare nō possunt ab alio tamen ad eam vocare possunt.*
20 *Pendente communi diuidundo res alienari nequit.*
21 *Modus diuidendi quis.*
22 *Euictionis cautio vicissim a partem accipientibus præstatur.*
23 *Diuisio vicem actionis obtinet.*
24 *Actio communi diuidundo duplex, directa & vtilis.*

1 DE diuiduis † & indiuiduis videbis quædam singularia in familiæ erciscundæ iudicio. Nūc de his in vniuersum latius, quod & infinitis propemodum iuris ciuilis locis adferet lucem. Itaque diuiduum dicitur, quod in partes discretas potest separari: indiuiduum, quod nequit pati sectionem. Verum diuidua vel indiuidua dicuntur vel reipsa, vel natura sua, vel ea caussa præter naturam.
2 ¶ Natura † sua omnes res corporales diuiduæ sunt, vt fundus, homo, vestis, lapis, & similia, l. 1. § quædam, de rer. diu. l. si quis duas, § si quis partē, com. præd. l. quod in rerū, § si quis post, de lega. hinc nō exceptū, vt aliqui punctū, quandoquidem corporalis res non est, cū nec latitudinem, nec longitudinem habeat, nec profundum, nec comprehendat aliquam mixtione. Neque corporalia mirum est diuidi, cum partibus elementaribus constent, & omnia composita partes habere necesse est, & ideo in eas solui possunt, l. nihil tam naturale, de reg. iur. c. 1. 10 apud Greg. Sic animalia diuidi & dissecari possunt in similares & dissimilares partes: vt similares neruū, in partes & neruos: carnem, in carnis partes, &c. dissimilares, vt manus in digitos, vel in partes carneas, &c. ¶ Et † quod in corpori-
3 bus indiuiduum natura dici posset, esset atomus, vel elementa ipsa quatuor prima, si vlla pura apud nos inuenirētur, & illa proprie. Nam atomus si corpus est, & quandam habet elementarem compositionem: nam elementorum tantum corpus videtur, alia pura elementa nullo modo. Si ponamus quoque incorruptibilia ea, quæ in æthere continentur, & illa indiuidua necesse est sectione dicamus.
4 ¶ Natura sua diuidua sunt, & re, quæ partis præstationem accipiunt, quæ in numero consistunt, & numero diuiduntur, vt pro muro decem aureos, decem triticii modios, decem homines, illa pro parte recte natura diuidi possunt, l. 2. § & harum, de verb. obl. Natura quoque & re diuiduum dici potest, quod in partes similes natura diuiditur, vt dom. fundus in fundos, locus in loca, l. si in hoc locum, 60. de verb. sign. l. quod in rerum, § si quis, & l. plane § si de leg. 1. l. si quis, § plane, com. præd. l. 1. & l. ad officiū, C. com. diu. § si familia, de offi. iud. domus in domos diuiditur, l. binas ædes 35 de seru. vrb. præd. l. si quis duas, § si quis partem, com. præd. lignū in ligna, & sic de similibus, in quib. retinetur nomē substantiale, quod naturā propriam significat. ¶ Et † hoc modo natura considerata pro formali & sub- 5
stantiali quadam compositione, quæ certum quoddam indiuiduum determinat, res corporales quædam indiuiduæ dicuntur, non re quidem ipsa, quia, vt dixi, omnes diuidi possunt, sed ratione totius compositi: quod si diuidatur, tale amplius non dicitur, vel nō saltem tale perfectum: veluti homo qui constat anima & corpore, vnus diuidi non potest in plures homines. Sic de aliis animalibus viuis, quæ commode sine nominis interitu diuidi nequeunt in partes, in § si familia, de offi. iud. ap. Iustin. c. adferte mihi gladium, de præsumt. Imo impossibile, quia res quæ vno spiritu continentur diuisæ, tales non sunt, quales erant, l. rerum mixtura, de vsucap.
¶ Et † quia in plerisque ars naturam imitatur, & quæ artificio hominis habēt vnam certā formam, ex qua talia dicuntur, illa quoq; nō patiuntur sectionem artificio inspecto in partes, quia post diuisionem talia quæ sunt non erunt, vt in scripto, arca, naui, & similibus apparet, quia forma dat esse rei, l. Iulianus, § si quis rem, ad exhiben. ¶ Indiuiduum † re ipsa est, quod incorporale est: item id, 7
quod si diuidatur, desinit esse tale quod dicebatur, l. 1. de rerum diuis. § 2. de rebus corp. & incorp. talia quæ neque tangi videri ve possunt, vt iura, dominium, operæ, l. heredes, § an & ea. fam. erciscun. seruitutes, l. seruitutes, 14. de seruit. l. 2 § & harum, l. stipulationes nō diuiduntur, de verb. oblig. l. fideicommissa, § pen. de leg. 3. ¶ Ea † caus- 8
sa præter naturam diuidua vel indiuidua dicentur, quæ aliis ciuiliter, aliis ex lege indiuidua vel diuidua dicuntur, vel dispositione, vel obligatione, vel solutione, vel omnibus his modis simul. Diuiduum hoc modo dispositione est, quod in intellectu est diuiduum, & secundum eum modum lex eius partis commercium admittit, vt indiuiduum de cuius parte lex respuit commercium. 9
¶ Diuiduntur † per se indiuisibilia intellectu, facilioris cognitionis & docendi gratia, vt hereditas indiuidua est per se rei quia ius est, quamuis hereditatis res diuiduæ, l. 1. de re diui. At illa diuiditur iure ciuili in duodecim vncias, l. seruum meum, § hereditas, de hered. insti. l. P. § hereditas, 20. tit. ap. Iustin. ita diuerso respectu diuidua & indiuidua. Interdum etiam lex de toto permittit disponere, & ita ratione actus illius, res indiuidua de parte prohibitione facta hoc modo de seruitute generaliter in totum dispositio permittitur, vt ex toto constituatur: at pro parte eam constitui, & pro parte non constitui, fieri non potest, l. vna itineris, de seruit. in P. Ex ita stipulationes earum rerum quæ diuisionem non recipiunt, indiuiduæ sunt, l. 2. § & harum, & d. l. stipulationes, non diuiduntur, de verb. oblig. sicuti & a pluribus illæ sigillatim ex integro fieri non possunt, nec promissiones singulares valent, donec nouissima cessione firmentur, l. per fundum, de seruit. rust. præd. l. vnus ex sociis, de seru. tit. generali. ¶ Sic † pro parte nec deberi nec solui, nec peti 10
potest opera, l. libertus, 15. de oper. libert. lib. 38. tit. 1. & l. 3. eod. tit. Diuidua obligatione dicuntur, quoties lex diuidit obligationem inter plures, pro hereditaria pura portione, quod regulare est, l. 1. C. si cer. peta. 2. & si. de hered. act. l. ea quæ, C. famil. ercisc. Indiuiduum autem obligatione, quando eadem obligatio sequitur plures heredes in solidum, siue ea sit debitoris, siue creditoris, vt in seruitutibus operis, & iure patronatus: sicuti dum seruus plurium communiter acquirit, l. seruus communis, 27. de stipulat. seruo. lib. 45. P. tit. 3. Idipsum in obligatione facti, quæ obligatione est indiuidua, vt & præstatione, d. l. stipulationes non diuiduntur. § idem puto. quamuis ab initio factum pro parte promitti possit. ¶ Diuiduum † solutione est, quoties facta partis solutione lex tribuit 11
vim liberationis pro parte soluta, quod regulare est, § 1. quibus mod. toll. oblig. l. si stipulatus sum, § 1. de sol. ¶ Indiuiduum † solutio- 12
ne, quando quis soluens partem, tamen pro parte non liberatur, vt in prædictis seruiture, opera, & facto. Plura paucis explicat Vlpianus, in l. in exsecutione, 85. cum suis §§. de verbor. oblig. de his dum ait: in exsecutione obligationis, sciendum est quatuor caussas esse, nam interdum est aliquid, quod a singulis heredibus diuisim consequi possumus: aliud quod totum peti necesse est, nec diuisim præstari potest: aliud, quod pro parte petitur, sed solui nisi totum non potest. aliud quod solidum petendum est, licet in solutione admittat partis exsecutionem, &c. etenim de singulis exempla prosequitur, & eis licet, quæ videto. ¶ Præter † caussam naturalem etiam potest fieri 13
diuisio, vt si res quæ sit indiuidua præstatione, æstimetur pecunia: vt multu

vt nolus centum aureis, & pecunia diuidua erit. Quamobrem in rebus quæ natura indiuiduæ sunt, vt in vsu, index adiudicabit eas vni, eisdem, & pro parte sociorum adiudicata, socios cauere iubebit, *Paul. in l. item quamuis, 10. com. diuid.*

14 ¶ Vectigalis † ager regionibus quidem per se diuiduus est, verum iudex abstinere debet ab huiusmodi diuisione: alioquin præstatio vectigalis confunderetur. Quamuis enim præstatio vectigalis diuidi possit re, tamen quia vni facta est emphyteusis, præstatio sine præiudicio diuidi non potest: cum solutio & exactio partium, non minima incommoda habeat, quare per attributionem recte fiat a iudice, vt vnus totum solus debeat, *l. 3 fam. ercisc. P.* Et si diuidatur, dominus directus non cogitur particulares illas portiones a singulis capere, sed côtra vnum in solidum potest experiri, vt nec pacta sociorum vel coheredum nocere possint non minus, quam creditori, *l. pacto successorum. 16. de pact. lib. 2. C. ti 3.*

15 ¶ Iura † seruitutum cum fundis diuidi possunt, separatim nô possunt: nisi aut mensura, aut temporibus, *l. arbor, 19. §. aquarum, com-*

16 *mun. diuid.* ¶ Corporales † autem procul dubio in diuisionem veniunt, si commode diuidi possunt, *l. 1. & l. ad officium, eod.* vt parietes, *l. 4. §. 1. eod.* si commune solum sit, *l. communi diuidundo, 7. §. si duo, & § seq. eod.* pignori res a duobus accepta, vsusfructus possessio, in quam plures missi sunt a prætore, *d. l. commun. diuidundo. §. inter prædones.* Excipiuntur a diuisione hac vi possessa, vel precario, vel clam, vel a prædonibus capta, quæ indiuidua inter prædones, *l. in hoc iudicium. 13. commun. diuid.* Si quid exceptum nominatim ne in diuisionem veniret, *d. l. in hoc iudicium, §. si inter eod.* si placuit in ineunda societate, ne res intra certum tempus diuideretur, *d. l. in hoc iudicium § si conuenit, l. sed etsi hoc, § fin. de condict. & demon. l. si fratres, 13 § idem respondit pro soc. lib. 17. P. tit. 2. l. 1. eod.* Etenim certi temporis communionis pacta valent: at vt perpetuo communis res sit, non valent, *l. 4. §. finitum, com. diuid.*

17 ¶ Sed enim his rebus diuidundis veniunt præstationes, *l. 4. §. sicut autem, & l. in hoc iudicium, 14. eod.* venit & in hoc iudicium, quod communi nomine actum est, vel agi debuit ab eo, qui scit se sociû habere, resarciunturq; impendia, etiam si is qui fecit partem suam alienauerit, *l. etsi non omnes, 11. §. venit, eod. tit. P. l. sed & eo nomine, de noxa. act. P.* vt contra, venit in iudicium hoc, si rem communem quis deteriorem fecerit, veluti seruum vulnerando, vel animum eius corrumpendo, vel arbores succidêdo, *l. communis seruus. 24. com. diuid.* Per hoc iudicium etiam vnusquisque sociorum habet, quod ex re eius seruus communis acquisierit, *l. si conuenerit, 23. eo. tit. P.* cogitque quis socium stare conuentioni, quæ de vsu rerum communi placita est, *l. 4. §. plane, eod.* Sed non veniunt impensæ factæ, vel fructus percepti ante rerum communionem, *l. 1. §. socius, de vsur. lib. 22. P. titu. 1.* Et si socius ideo condemnandus erit, quod pecuniam communem inuaserit, vel in suos vsus conuerterit omnimodo, etiam alia mora non interueniente præstabuntur vsuræ, *l. socium, 61. pro soc.* non quasi vsuræ, sed tanquam eius quod interest, *l etsi non omnes, 8. commun. diuis. P. l. si quis, 29. §. fi. eod. l. ar-*

18 *bitrum, famil. ercisc. P.* ¶ In † personis quæ hoc iudicium exercent, exigitur, vt communem rem habeant, sic vnus ex iis aliis inuitos etiam ad diuisionem prouocare potest, *l. pen com. diuid. P. l heredes, §. quantum, fam. ercisc. P.* Nec interest, a ois, qui agit, possideat, an reus, an vterq;, aut nemo illorum, *l. & ideo eleganter, de condict.*

19 *furt. in P. l. inter, de prædi. & aliis reb. minor.* ¶ Non † potest tamen prouocare ad diuisionem socium minor, sed ipse prouocatus diuisionem subire cogitur, *l. 1. & 2. de fund. dotal. in P. l 2. C. eod. lib. 5. tit. 23.* Id ipsum & in marito in fundo dotali locum habet, & in ecclesia, vt non prouocent ad diuisionem, quia alienari ea bona non possunt, tamen prouocari possint. *gl. in l communionis, 5. C. comm. diuid. l iubemus, C. de sacros. eccles.* Competit autem & aduersus socios, & aduersus eos quibus socii pars contigit per emtionem, vel alio modo, *l. 3. com. diuid. C. l. si quis putans, 6.* hereditario puta iure, *l. 4. §. sicut, & l. item quamuis, 10. commun. diui. P.* ¶ Penden-

20 te † hoc communi diuiduodo iudicio, alienandi res communes

21 sociis interdicta est potestas, *d. l. 1. §. fin. C. eod.* ¶ Modus † porro diuidendi, vt socii eondem in locum vocentur, *l. 1 § fin. de quib. reb. ad eund. iudi. eat. lib. 11. P. tit. 2.* iurent ab exordio litis de calumnia, *l. inter coheredes, 45. §. qui familia. fa. mil. ercisc. P.* in vniuersum postea res diuidendæ, censendæ & æstimandæ sunt, non singularum rerum partes, *l. Meuius, 59. §. fi. eo. l. 1. com. diuid. C.* atque insto pretio, *l. item quamuis, 10. §. fin. com. diuid. P.* In prædiis diuidendis quę commode diuidi possunt, vtendum sectione partium corporali, diuidendum regionibus, *l. 1. 3. & 4. eo. P.* in aliis vtendum licitatione, addictione ve, alteri rem, & alteri pecuniam pro re ab eo qui rem consequitur addicendo, *§ eadem interuenient, de offi. iud. l. arbor, 19. §. index, commun. diuid d. l 3. §. 1 eod. tit* In summa iudicê in prædiis diuidendis, quod omnibus vtilissimû est, vel quod maluerint litigatores, exsequi conuenit, *l. iudicem, 21. com diuid. P.* Potest arbiter vni fundum, alteri fundi vsumfructum ad iudicare, *l. si quis, 6 § offic. eod. tit l. & puto, § Iulianus. famil. ercisc P.* Plura & de modo diuidendi vide in tractatione sequenti familiæ erciscundæ, & quando sorte aut alio modo cuique pars detur ¶ Ceterum 22
† in hac diuisione curat arbiter vel iudex, vt qui partes capiunt, caueant de euictione, ceteris vicissim, *l. item quamuis, 10 § fina. com. diuid. in P.* si enim res vni euicta sit, ceteri tenentur ei pro parte, *l. si fratres, 7. com vtriusque iudic. lib 3. C. tit. 38* ¶ Nam † diuisio vi- 23
cem emtionis obtinet, *l. 1. C. eod.* & proinde euictio locum in ea, sicut in emtione, *tot tit. de euict. in P. & C.* habet. ¶ Actio † hæc 24
communi diuidundo duplex, directa & vtilis, *l. 1. commun. diuid. P.* directa datur ex verbis legis, quando, nunc cum agitur tantum, est res communis, *d. l. 1. eod.* vtile iudicium datur & pro re quæ fuit communis, etsi nunc non sit, *l. si quis putans, l sed postquam, & l. in summa, eod.* Item iudicium directum datur pro rebus corporalibus tantum diuidendis, *l. 4. comm. diuid. & ibi glo.* vtile & pro rebus incorporalibus, *l arbor, § fi. eod.* Datur & directum, cum vere res est communis: at & vtile, quando aliquid quis pro communi putauerit, & in id impenderit, *d. l. si quis putans, 6.* Item datur vere domino directum: vtile & eis qui iustam caussam possidendi & publiciana agere possunt, vel qui vectigales habent fundos, *l. 4. & l. communi diuidun 7 §. qui in rem, eod.* Datur & vtile duobus, qui rem pignori acceperunt, *l. communi, §. si duo.*

De diuisione per familiæ erciscundæ iudicium. Cap. 4.

Lib. 3. C. tit. 36. Lib. 10. P. tit. 1.

1 *De origine huius iudicii, & familia appellatione.*
2 *Actio familiæ erciscundæ mixta est, in rem & in personam.*
3 *In hac actione quis actor vel reus est coheredum.*
Familiæ erciscundæ actio non præscribitur longo tempore, &c.
Familiæ erciscundæ actio repeti nequit, &c.
Familiæ erciscundæ iudicio pendente, alienari res nequeunt, &c.
4 *Considerandæ in hoc iudicio res persona, modus diuidendi, primumq; res hereditas ipsa.*
5 *Quæ familiæ erciscundæ iudicio diuidi non debent, quia iniusta, &c.*
6 *Aliæ res considerandæ in hoc familiæ erciscundæ iudicio, quas conuenit imputare vel reputare.*
7 *Persona idonea huic actioni quæ.*
8 *Diuisionum modi vel ex consensu partium, vel defuncti, vel iudicis seu arbitri auctoritate, & quæ obseruanda in postremis duobus.*
9 *Diuisio a parentibus inter liberos facta, sequenda in diuisis, & in non diuisis post diuisionem quæsitis.*
10 *Iudicis partes in diuidenda hereditate, & nu. 12.*
11 *In licitatione res indiuidua, & aliis extraneis quam coheres admittitur.*
13 *Instrumenta cômunia in diuisione penes quem remanere debent.*
14 *Quando caueatur de euictione in diuisione per addictionem.*
15 *De diuisione facienda per sortem.*
16 *Iudex partes facit in controuersia, nec permittit exsecutionem, sed assignat.*
17 *De consuetudine quod maior seu prouocans ad diuisionem diuidat, & minor eligat.*
18 *Melior formula diuidendi ex arbitri, vel iudicis petitione.*
19 *Nostra de forma diuidendi & colligendi sententia.*

Ex lege 12. tab. proficiscitur actio † familiæ erciscundæ concessa coheredibus a communione discedere volentibus, ad distributionem rerum inter eos, *l. 1 fam. ercisc. lib. 10. P. tit. 2.* Phrasis 1
autem loquêdi hæc tota est antiquarum legum decemuiralium, in quibus familia pro bonis defuncti ponitur: vt in illa, *agnatus proximus familiam habeto, l pronunciatio, 195. §. familia, de verbor. signif. Vlp. in titulis, tit. 26. l. fin. C. de verbor. signif.* Et Cicero, 1. *de Orat. qui quibus verbis erciscere oporteat nesciat, erciscundæ familiæ caussam agere non potest.*

¶ Et † alibi, *Cic. pro Cæcin.* arbitrium vocat familiæ erciscundę, 2
id est, possessionis seu hereditatis diuidundæ. Istius actionis na- 3
tura mixta est, tam in rem, quam in personam concessa coheredibus pro diuidenda hereditate, *in §. quadam actiones, de actionib.* Continet enim præstationes, quæ sunt personales, & res diui-

dendas, *Vlpian. in l. item Labeo 23 §. pen famil. ercisc. in P.* Quemadmodum communi diuidundo iudicium, *l. 4 § sicut, comm. diu. P.* bonæfidei quoque, *l. non est ambiguum, 9 famil. erciscun. C § actionum, de actio. apud Iust.* in quo vterque coheredum & actor & reus est, *l. 2. in §. familiæ erciscundæ, l. inter coheredes 45. §. qui familia. famil. erciscunda, l. iudicium, 10. fini. regund. lib. 10. P. tit. 1. l. 2 §. fin. com. diui. in P. l. actionis, 36. § mixtæ, de action. lib. 44. P. tit. 7.*

3 ¶ Magis † tamen est, vt ille videatur actor, qui prius in iudiciũ prouocauerit, *Caius in l. in tribus ijs, 13. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.* sed cum ambo ad iudicium prouocant, sorte res discerni solet, *Vlpia. in l. sed cum ambo, 14. eod.* Esse enim debet inter litigantes, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur, *Vlpian. l. inter litigantes, 62. eod. tit. de iud. P.* Facultas experiundi hoc iudicio triginta annis durat, *l. 3. in quib. causs. cess. long. tempo. prescri. lib 7. C. titu. 34. l. vni. § adhæc, vers. nemo itaque, de annal. excep. lib 6. C. tit. 40.* Tamen familiæ erciscundæ iudicio amplius quam semel agere nõ licet, nisi caussa cognita, *l. si filia nupta, 20 §. fin famil. erciscun.* Eoq; semel instituto & cœpto, alienationes voluntariæ rerum hereditariarum interdictæ sunt, non quæ vetustiorem caussam, & originem iuris habent necessariam, *Papin. in l. alienationes, 13. famil. erciscun. P. l. 2. C. de litig. l. diuus, l. item veniunt, §. petitam, de petit. hered. P.* sicuti & vsucapio pendente iudicio perfecta, rem ex hereditate subducit, *l. sed si vsucapio, l. 14. fam. ercisc. l. si fundus, de fun. dot. l. 1. com. diu. P.*

4 ¶ Considerare † in hoc iudicio expedit res, personas, & negotium ipsum diuisionis, seu modum diuidendi: in ipsa re hereditas est. *Per familiæ erciscundæ actionem*, inquit Vlpianus, *in l. 1. fam. erc. diuiditur hereditas, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex lege 12. tabul. siue ex alia lege deferatur, vel ex senatusconsulto, vel ex constitutione. Et generaliter eorum duntaxat diuidi hereditas potest, quorum potest esse hereditas.* Et de pluribus hereditatibus, quæ inter eosdem ex diuersis caussis communes sunt, vnum familiæ erciscundæ iudicium sumi potest, *Vlpia. l. sed & etsi, 25. §. de pluribus, & sequen. eod.* Et si ex asse institutus rogatus sit mihi partem aliquam restituere, vtili iudicio inter nos agetur, *l. si ex asse, 41. eodem.*

5 ¶ Veniunt † & in illud res, quæ in hereditate defuncti enim peritæ sunt, vt res pignori datæ defuncto, *Paul. l. si pignori, 30 eod.* & reliquæ, *l. 4 eod. P.* præter nomina, *d. l. 4. & l. 2. § fin. & l. 3. eod.* quę ipso iure diuisa sunt, *l. ea qua, C. eod.* Præter libros etiam improbatæ lectionis, magices forte, vel similium rerum, præterque mala medicamenta, quæ iudex diuidere non debet, sed corrumpere, *l. cetera, 4. §. 1.* etsi quid ex peculatu quæsitum, vel vi, vel latrocinio, *d. l. 4. § 2.* quia hæc vt turpia lucra, ab heredibus extorquenda sunt, *l. si quis cum sit fo. 4. & l. eũ falsi 12. & l. si quis patri, 26. ad l. Cornel. de fals. lib. 48. P. tit. 10. l. in heredem, de calum. in P. l. quod autem, quod met. causs. cum simil.* Veniunt quoque columbæ & apes hereditariæ, quia in patrimonio computãtur, *l. Pomponius, 8. §. idem Pomponius famil. ercisc.* quodque commune cum alio defunctus habuit, *l. Mæuium 51. eod. tit. P.* & quod superuenit hereditati lite pendente, *l. & post litem, 21 cum suis §§. eod. tit.* Omnia in summa quæ patrimonii hereditatis sũt, vt partus, vectigalia, vsucapiones, & id genus alia, *l. veniunt, 9. cum 2. seq. eod.* præceptiones quoque & prælegata a testatore hoc iudicio a ceteris coheredibus percipit, & præcipuo habet coheres, *l. 4. & l. si a legatum 43. fam. ercisc. l. si qua 7. C. eo.* Venit & quod defunctus heredi debuit, *l. si filia 20. §. 1. & l. fundus, 51. eod. in P.* expensæque nomine studiorum, sine reputatione in filium factæ, *l. qua pater filio, 54. eod.* item aliæ dotes & donationes, de quibus in *l. fin. commun. vtriusq. iudic. C.* Si coheres vnus vendidit partem suam alicuius rei hereditariæ communis, illa res non venit in diuisionem, *l. ex hereditate, 55.* nec etiam liberti diuiduntur, *l. quædam 42. § fin. eod.* Nec religiosa loca, vt sepulcrum, quod singulis heredibus in solidum competit, *l. fundus, mihi, 31. § fin. eod.* quia ius monumenti eos sequitur, *l. his consequenter, 18. § sed & cum, eodem.* Ea quoq; quæ in nominibus sunt, non recipiunt diuisionem, cum ipso iure in portiones hereditarias lege 12. tabul. diuisa sint, *l. ea qua, 6 famil. erciscun. l. heredes, 16 §. similes, eod. in P.* Item quæ pro emtore, vel pro donato heres possidet, in hoc iudicium non veniunt, *l. heredes, 26. §. quod pro emtore, eod.*

6 ¶ Considerandæ † & res, quas facere, vel implere, vel reputare sibi coheres cogitur ab alio personali actione, vt omnia commoda & incommoda communicẽtur, & diuidantur. Vt si quis ex coheredibus aliquid ex hereditate perceperit, stipulatusve est, non ad eius solius lucrum pertineat, *Caius in l. item ex diuerso, 19. famil. erciscun. l. si in re commun. in fine, de noxal. actio.* vel si quid suppilauerit, vel corruperit, *§. si familiæ erciscundæ, de offic. iud. lib. 4. Inst. tit. 17. l. 3. C. fam. ercisc.* si seruitutes prædiis hereditariis debitas passus est non viendo amitti, *l. heredes eius, 26 § item eos pa, eod. P.* si quid dolo malo in hereditate, seruusve eius fecerit, *l. & puto, 16. §. sed & si eo. tit.* Verum damnum ab herede commissum, simplicem æstimationem accipit, *l. damno commisso, 17. eod. P.* fructibus tamen & vsuris a tempore moræ computandis, vt in bonæfidei actionibus fit, *l. his consequenter, 18. eod.* Sed & deduci & reputari æquum est quæ insumta sunt a morte testatoris ab vno vel pluribus ex coheredibus in res hereditarias, non quæ ex voluptate, *l. ex duobus, 27. de neg. gest. l. his consequenter, 18. §. sumtum, 3. l. heredes, 26. § si vnus, & l. inter coheredes, 45. § fin. l. ex parte, 40. fam. ercisc. P. l. filia cuius, 18. § fin. C. eod. tit.* vel viuo testatore, seu eo de cuius hereditate agitur, expensa pro eo, eiusque negotiis sunt, quæ alia actione repetuntur, *l. certum est, 13. § fin. C. eod. l. si filia, 20. § si si omf. amil. l. heredes, 26. §. si filius eod. P.* Conferri etiam in diuisione a filiis facienda hereditatis communis paternæ peculia profectitia, *d. l. certum, in princ.* castrensia, vel quasi, *l. si filiusfam. 4. C. eod. l. cum dewm, l. filia licet, C. de collat.* nec aduentitia, hodie minime, *l. fin. C. de collat.* ¶ In † personis exigimus, vt sint cohe- 7
redes: ideo si is qui possidet, agentem familiæ erciscundæ neget sibi coheredem esse, recte excipit, si in ea re, qua de agitur præiudicium hereditati non fit, *l. 1. famil. ercisc. P.* Si plures coheredes sint, vnus ex iis reclamantibus etiam ceteris arbitrum familiæ erciscundæ petere potest & ad iudicem prouocare præsentibus ceteris, *Vlpia. in l. arbitrum, 44 eod.* Verum, si quis putans aliquem sibi esse coheredem cum non esset, iudicio familiæ erciscundæ expertus sit, non ideo videtur eum fateri esse heredem, nisi vsque ad sententiam perseuerauerit, & adiudicationibus acquieuerit, *Paul. in l. cum putarem, l. 37. & Scæuo. in l. qui familia, l. 38. eod.* Quamobrem hæc actio non nascitur, nisi post aditam hereditatem, *l. qui erat, 50. §. fin. eod.* quo tempore incipit quis esse coheres, & res habere, *l. cum heredes, de acquir. poss. Ioan. Fab. in § quædam de actio.* ¶ Quod † ad modum diuidendi pertinet. Diuisio 8
familiæ fit, vel ex consensu coheredum, & tunc quod inter illos placuit seruandum, si non intercedat ætatis auxilium, *l. fin. famil. ercisc. P. l. si maior, 4. commun. diuid. C.* si ex traditione vel stipulatione sequente firmetur, *l. diuisionis placitum, 46. de pact. lib. 2. P. tit. 14. l. si inter vos, 18. commun. vtr. iudi. lib 3. C. titu. 38.* aut auctoritate testatoris, vel mortui patris, aut iudicis, seu arbitri: in quibus postremis obseruo in modo & formula diuidendi: primum, si inter plures familiæ erciscundæ iudicio agatur, & inter eosdem communi diuidundo, aut finium regundorum, eundem iudicem esse accipiendum. Præterea quo facilius coire coheredes vel socii possint in eundem locum, omnium præsentiam fieri debere, *l. 1. in quib. caus. ad eum iud. eat. lib. 11. P. tit. 2.*

9 ¶ Deinceps † considerandum est, an diuisio facta fuerit a patre defuncto bonorum inter liberos: nam cum facultas illa patri data sit, siue cum scriptura, siue sine ea, *l. si filia, 20. § si pater, 20. l. si pater 34. famil. erciscun.* eam iudex sequi debet, *l. quoties, 10. & l. filii patris. 26. si cogitatione, 21. inter omnes, l. 16. parentibus, C. de inoffic. testam lib. 3. C. tit. 28.* siue ex testamento, siue ab intestato succedatur, dummodo tamen extranea persona in hac diuisione non misceatur tata debet esse huiusmodi volũtas, extranei parte pro nulla habita, *d. l. inter omnes, & l. hac consultissima, 21. §. ex imperfecto, C. de testamen. lib 6 tit. 23.* siquidem subscripserint filii diuisionem viuente patre, vel ipse pater, *§ & quod sæpe, de trien. & semis in authen. collat. 3. constit. 5 auth. si modo, C. famil. erciscun. vide aut. hoc inter liberos, C. de testamen.* Quod si omnia parentes non diuiserint, vel post omnium diuisionem alia superuenerint eis bona, quæ pater inter filios non diuisit post datas actiones vice diuisionis ad singulos pro hereditaria portione pertinent, *l. quæ pater inter, 39. fam. ercisc. P.* Sic non pro virili vel æqualiter diuisio fiet reliquorum, sed secundum proportionem diuisionis paternæ, & secundum portiones hereditarias. Nec fides habetur scripturæ parentis dicentis se omnia diuisisse, si contrarium appareat, *l. scriptura, 10. com. vtri. iudic.*

¶ Quod † si nulla diuisio paterna sit, iudex vel arbiter datus in 10
primis considerabit in diuisione facienda quotas institutionis, num omnes æque instituti, an ex diuersis portionibus: quia secundũ eos fieri debet, *§ si plures de hered. inst. lib. 2. inst. tit 14 l. quoties, 9 § heredes, eo. lib. 28. P. tit. 5.* de hinc ad res sa conuertet hereditatis, & ad ea quæ imputãda deducendave sunt: & tũc subductis

illis

illis quæ in iudicium non veniunt, & postea imputatis quæ imputari debent, ex mutuis inter coheredes factis petitionibus personalibus, ad res diuidendas & compensationes, *l. Mensis, 53. §. arbiter, fam. ercisc.* animum intendet: in quibus ponderat an res indiuiduæ per se sint, aut incommode diuidi possint, an diuiduæ. Et ita de omnibus rebus ante iudicium sibi fidem facere iubebit, *iuxta l. 2. quand. & quib. quar. pars debea. lib. 10. C. tot. tit. ad exhiben. l. cum & si, de publica.* In indiuiduis, si iura sunt, vt seruitutes prædiales, illæ prædia sequuntur, si tempore diuidi & mensura vsus possit, fiet, *l. arbor, 19. §. iudex, com. diu. in P.* sin minus, vel consentire debent in adiudicatione facienda vni, vel perpetuo inter illos erunt iura indiuidua, vt iurisdictio, ius patronatus, humagia, & similia, *l. Cornelia, de iure patro. P. l. plane, fam. ercisc. Ioan. Faber, in §. quadam, num. 7. de actio.* sed vt vtatur vnus, debent conuenire inter se: vel si corpus indiuiduum sit, adiudicabit ei eum iudex, penes quem licitatio remanserit, *d. l. arbor, §. iudex, commun. diui. P. l. 1. & l. ad officium, 3. C. eod.* Sic alteri pretium, vel alteri res dabitur, vel si rursum aliam rem alteri in solidum det indiuise, vtetur compensatione.

11 ¶ In † licitatione tamen facienda, & tertius alius quam socius potest interuenire, ex caussa tamen non semper, *vt l. ad officium, com. diui. & ibi Bald.* videlicet, si consors & socius velit offerre iustum pretium, *Bald. in d. l. ad officium, Ias. in §. quadam, num. 60. de action.*

12 ¶ Singulas † res iure communi singulis heredibus adiudicabit iudex, & in his quæ commode diuidi non possunt, vniuersam rem vni, vel duobus adiudicare potest, eum eosque ceteris in certa pecunia condemnare, *§. quadam actiones, de actio. apud Insti. §. si familia, de offi. iud. l. Item Labeo, 23. § 1. & seq. famil. ercisc. P.* Vsusfructus ex certo tempore & ad certum tempus, & alternis annis adiudicari, & diuidi a iudice potest, *l. & puto, 16. in princ. & §. vsumfructum, eod. P.* In creditis seu nominibus alia aliis integra & singulis adiudicabit, ad faciliorem diuisionem, quia alioquin solutio & exactio partium, non minima incommoda habet, *Cuiac. in l. 3. famil. ercisc.* Prædia ampla pro regionibus diuidenda, vel singula singulis assignanda, *l. 1. & l. ad officium, commun. diuid.* non tamen debent diuidi instrumenta a fundis, vel familiæ a seipsis, *l. de instrumentis, 5. comm. vtri. iudic. C.* Nec minuatim, sed per partes, & vt dicunt, *engros*, hereditas diuidenda, *glo. in l. 2. in verbo participibus. quan. & quib. quart. pars debeat. lib. 10. C. Boer. q. 46.*

13 *num. 1. Facit l. 2. ad leg. Falc.* ¶ Instrumenta † porro rerum communia penes antiquiorem remanebunt, *l. fin. de fid. instrum.* si sint ex æqualib. portionibus heredes, vel apud eum qui maioris partis est, testamentum remanebit, vel deponetur in ædem sacram, *l. 4. §. si fami. erciscun.* vel de his aditus iudex æstimabit, *l. possessionum, 11. commun. vtriusq. iudic. C.* In summa, in familiæ erciscundæ iudicio nihil debet iudex indiuisum relinquere, *l. heredes eius, 26. §. pen. fam. ercisc.* cum totam caussam debeat definire arbiter, *l. dicere, de arbitr. in P.* In hoc tandem iudicio condemnationes & absolutiones in omnium persona qui egerunt faciendæ sunt: aliter sententia pro parte non potest valere, si vnus omittatur, *Paul. in l. in hoc iudicio, 18. fam. ercisc.* Quod si omnes quidem agentes contineantur sententia, verum quædam inueniantur relicta diuidenda, cum non possit repeti arbitrium familiæ erciscundæ, ubi causa cognita, communi diuidundo de his agi potest, *Cuia. l. item ex diuerso, 20. §. fin. famil. erciscun. P. Iul. Paul. lib. 1. recep. sent. tit. 18.* Ioannis Fabri *in §. quadam, de act. num. 12.* tamen sententia videtur potior, quæ vult agendum potius familiæ erciscundæ iudicio. Quia postquam licet caussa cognita actionem illam repetere, error omissi iustam caussam dare poterit, *l. tres fratres, de pact. in P. l. cum putarem fam. erciscun. P.* Videbiturque hæc actio quædam executio prioris iudicii potius, quam nouum iudicium, vt in petitione hereditatis dicitur, *l. quo tempore, de petition. heredita. P. l. quæsitum, de pecul. P.*

14 ¶ Curare † quoque debet iudex, vt de euictione caueant per eos, quibus adiudicat, nempe ab aliis, *l. heredes, 26. §. pen. fam. erciscun. P.* si eius auctoritate fiat diuisio, non autem si sequatur diuisionem paternam: nam pro rebus diuisis a patre non est locus euictioni erga alios fratres, *l. cum pater, §. emilia, de legat. 2. glo. in l. quæ pater, 33. in verbo, in vnum, fami. ercisc. glo. fin. in l. si cogitationem, in verbo, voluntatem, C. eod. tit.* Seruatur idipsum in diuisione extraiudiciali, quod in iudiciali, vt euictio locum habeat: nisi cautum contrarium inter diuidentes, vel nisi scirent res alienas esse, qui eas acceperint, *l. si fratres, 7. C. commun. vtriusq. iud.*

15 ¶ Alius † modus diuidendi communis iudiciali, & ei diuisioni quæ fieri potest ex consensu partium, vt si res commode diuidi nequit, sorti committatur, omnibus potissimum eandem petentibus, vt eius sit, quem sors prætulerit, *l. fina. C. commun. de legat.*

¶ Alioquin † iure ciuili videtur receptum esse, iudicem facere & distinguere partes, & singulis adiudicare debere, *iuxta l. ad officium, com. diui. C. §. præterea, de offic. iudic. l. in hoc iudicio, famil. erciscund.* nec posse libertatem vel onus diuidendi vel eligendi concedere contendentibus. 16

¶ Ceterum † qui de moribus seu consuetudinibus pertractarunt, dicunt, *Ioan. Fab. ita vidisse obseruari ait, in §. quadam, de actio. num. 9.* prouocantem ad diuisionem, diuidere debere, & prouocatum eligere: & si sint plures prouocati, minorem eligere debere, tanquam inferioris iudicii: quod firmatur iure pontificio, *c. 1. de parroch.* Arcadius in hospitii diuisi electione inter dominum & hospitem, statuit vt alter ex his quilibet qui ve maluerit, diuisionem arbitraria æquitate faciat, & alter eligendi habeat optionem, *l. 2. de metatis, lib. 12. C. tit. 41.* 17

¶ Sed † iuris ciuilis melior videtur prouisio, *Iason in §. quadam, num 58 de actio. & ibi Ioan. Fab.* vt arbitrio & maturitati iudicis seu arbitri fiant portiones, quia multi, tanquam corrumpendi totius patrimonii occasione captata, vniuscuiusque rei sibi particulam vindicando, adeo totas dilacerant facultates, vt dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque iura præcipitent. Qua ratione Theodosius *l. 2. quan. & quib. quar. pars debeat. lib. 10. C. tit. 34.* Augustus, cum quarta pars hereditatis præstanda esset, statuit, vt heres in partes quatuor hereditatem diuidi procuraret, vt rebus totis in sortium casum reductis electio ex sortis felicitate contingat. ¶ Mihi † certe ex superioribus mixta sententia magis placet, vt inter coheredes vel fratres maior vel senior, vel qui conscientia & cognitione rerum præualet, diuisionem faciat, & breuia, seu volumina scripta tot, quot partes: dehinc ea communicet coheredibus, vel sociis, & si illa inscripta nõ placeant, emendentur, & ab omnibus subscribantur, & si pertinax sit, qui diuisit, ad iudicem eatur, vel per arbitrum communibus sumtibus reficiatur. Postmodum autem pro electione sortibus diuisionem illam committi placet, subscriptis ab omnibus contendentibus diuisionum voluminibus, quæ rotuls vocant, hac conditione, vt æquali superficie & leuitate proiecta volumina & confusa quilibet suam partem ducat quam volumen sublatum continebit. Et ita minorem ex fratribus & coheredibus incipere sortitam electionem non erit a ratione alienum: sicuti Abraham diuisionem obtulit Lotho iuniori, Loth autem elegit ex locis oblatis quem inhabitare vellet, *Genes. cap. 13.* Guido Papæus, *quæst. 289.* probat, suadetque tenendum modum, quod antiquior fratrum diuisionem faciat, & iunior eligat per textum in c. 1. de parrochis, vbi idipsum sequitur Hostiensis, & Ioannes Andreas, & Baldus, *in l. sumus quoque, de hered. insti.* Sed hic modus ex mea sententia, ni fallor, meretur temperamentum, vt obuiam eatur malitiis hominum, *d. l. in fundo, de rei vend. P.* veruntamen liberam cuiquam relinquo sententiam. Hoc iudicium familiæ erciscundæ directum & vtile est. 18 19

De finium regundorum iudicio. Cap. 5.

Lib. 10. P. tit. 1. C. lib. 3. tit. 39.

1 *Finium regundorum iudicium pro rusticis, non pro vrbanis prædiis inuentum.*
2 *Finium regundorum actio in personam.*
3 *Res consideranda in hoc iudicio quæ, &c. Confinia quæ dicantur.*
4 *Confinium prædiorum intermedium spatium ex lege Solonis quantum.*
5 *Quæ veniant pro seruitute in hanc actionem.*
6 *Qui agant finium regundorum.*
7 *Hæc actio finium regundorum durat tantum 30. annis.*
8 *Pro modo agrorum arbiter datur & mensor.*
9 *Alluuionis ius non habet locum in agris limitatis assignatis limitibus.*
10 *Modi cognoscendi vel dirimendi fines, &c. Et num. 12.*
11 Veue figure, ou monstree *quid.*
13 *Incidit in hoc finium regundorum iudicium quæstio criminalis, & quomodo.*
Et quid si mensor falsum modum dixerit, num. 14.
14 *Interdum ex crimine de termino moto, ad hoc finium regundorum peruenitur iudicium.*
15 *Leges de non excedendis vel non vsurpandis finibus quadam.*

1 TRactatio † hæc de finibus regundis est, de dirimendis finibus prædiorum confinium rusticorum, non vrbanorum, *l. 1. fini. reg. 4. §. hoc iudicium, eod.* illis confusis vel irruptione fluminum, *l. si irruptione l. 8. eo.* vel aratione, vel deiectione, *d. l. 4. §. si dicantur, finium regundor.* Habetque mixtam caussam hoc iudicium, *l. iudicium, commun. diuid. l. 10. fins regund in P. §. si sunt, de offi. iudi. §. quidam, de act.* vt diximus in superioribus duobus capitibus, & præcipue in communi diuidundo, familiæ erciscundæ, & finium regundorum tradidi.

2 ¶ Actio † telis in personam licet pro vindicatione rei sit. Considero hic res, prædia, vt dixi, rustica confinia, non vrbana ædificia, 3 quæ magis vicina dicuntur. ¶ Sed † & in vrbe vbi horti sunt contines, & iudicium hoc habet locum, *l. 4. §. hoc iudicium fin regu.* Confinia dicuntur ea, inter quæ nihil interuenit, *d. §. hoc iudicium. & l. 5. eo. P. fuerit l. vrbana de verb. sign.* potissimum publicum: si riuus tamé priuatus interuenit, hoc iudicio agi potest, *l. sed si fiu. 6. fin. regund. P.* Commune tamen in hoc iudicium non venit, quia sine finibus est *d. l. 4. § qui communem, & § si communem, eod.* 4 *tit.* ¶ Finium † etiam obseruatur spatium certum ex lege Solonis, inter fines iuxta alienos fines faciendo: si murum quis ædificet, relinquat pedem: si domum, duos pedes: si sepulcrũ aut fossam, quantum profundum eius: si puteum, passum: si oliuam aut ficum serat, nouem pedes: si alia ligna, quinque, *l. fin. finium regund.* 5 *in P. l. quinque pedum. l. 5. C. eod.* ¶ Veniunt † in hanc actionem præstationes reales post litem contestatam fructus: sed ante litem contestatam bona fide percepti & consumti lucro cedunt: si autem mala fide, condicuntur. Nam & culpa, & dolus a lite contestata præstantur, *l. 4. § post litem eod. P.* Nec inique fit condemnatio eius quod interest, si quis aliquam vtilitatem perceperit, ex 6 eo, quod vicini esse appareat, *d. l. 4. § in iudicio* ¶ Agunt † hoc iudicio confinium fundorum domini directi, & qui etiam vectigales possident, qui vsumfructum habent, & qui iure pignoris tenent, *l. 4. § finium regundorum fi. reg. P. l. cedere, § fin. arbor. furtim* 7 *cæsar. in P.* ¶ Dummodo † agatur intra 30. annos, nam vltra hos hoc iudicium vitam non protegat. *l. fin. fini. regund. C.* numeratione facta a die turbationis finium. 8 ¶ De † modo agrorum, arbitri dantur, *l. de modo, 7. eod. P.* a iudice & contendentibus, & mensor adhibetur, qui & communibus expensis mercedē capit. *l. 4. § sed & si mensor, eod. P.* ad finiendos terminos, vel mensurandos agros, vt vnicuique quantum debetur reddatur, *l. 3. § idem Pomponius, si* 9 *mens. fal. mod. dixe. l. 6. 11. P. tit. 6.* ¶ Maxime † propter agros publice limitatos, in quibus nec alluuionis ius est, si militibus assignati sunt, *l. in agris, 16 de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. l. 1 de agris limitatis. lib. 11. C.* alioquin enim in priuatis limitatis alluuio quidem locum habet. *l. 1. de alluuio. C. § præterea, de rer. diu. l. adeo, § præterea, de acq. rer. dom. c. 4. ex transmissa, & ibi glo. in verbo mutatum, de præscript.* sed non vsurpatio in fines proximi prædii. Et proinde mensura a-10 liquando, quod vsurpatum est dignoscitur. ¶ Modus † cognoscendi, vel dirimendi fines est, vt primum iudex aditus consideret, quantum ex prædio confini actor teneat: secundo, quot iugera in fundo habere debeat: tertio, finitor seu mensor mittatur, vt renuntiet iudici, quantum minus habeat actor, quam se habere debere dicat *l. 3. C. fin. regund.* Interdum ipse iudex locum confusum suis oculis subiicit, *l. si irruptione, 8. § fin. fins. regund. P.* dicunt hanc subiectionem, *vise figure ou monstree.* ¶ In † finalibus quæstioni- 11 bus, vt potissimum vetera monumenta sequenda sunt, nisi fines antiqui mutati doceantur successorum varietate, aut arbitrio possessorum, *l. in fin. alib. 11. P. eod. l. 2. C. eodem.* Et si in venditione demonstrati sunt fines aliqui, illi præcipue sequendi sunt, inter ementes & vendentes, *l. 1. C. fin. regund. l. eos, 12. eodem titu. P. l. quod si verum, §. 1. de leg. 1.* ¶ Quod † si nulli appa- 12 reant fines, vel confusi ita sint, vt commode dirimi non possint, iudex potest adiudicatione dirimere: & si forte amouendæ veteris obscuritatis gratia, per aliam regionem dirimere iudex fines velit, potest hoc facere per eandem adiudicationem & condemnationem, *l. 2. fin. regu. P. § si. de offi. iud.* Quo casu opus est, vt ex alterius prædio, alii adiudicetur, & eo nomine is cui adiudicatur inuicem pro eo quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnetur, *l. 3. fi. reg. in P.* Et si ex pluribus fundis confinibus, plures enim quam duo confines esse possunt, *l. 4. §. non solum, eod.* alter fundus duorum, alter plurium sit: potest iudex adiudicare vni parti locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat, quia magis fundo quam personis adiudicari fines vel partes intelliguntur, *d. l. 4. §. si alteri, fin. reg. P.* ¶ Incidit † in hoc iudicium ciuile sæpe criminale, quan- 13 do quis post litem motam finium regundorũ, non exspectata sententia fines alterius inuadit, & tunc quod accipit aut tantundem restituere cogitur, *l. 4. C. eo.* ¶ Interdum † post iudicium criminis 14 extraordinarii de termino moto, est agendum finium regundorum: & tũc qui de crimine cognoscit, de hoc etiam iudicio decernit, & ciuiliter & criminaliter actione mota, *d. l. 4. § si dicantur fin. regun. P.* Incidit & quæstio si mensor falsum modum dixerit. Sed quia & de crimine de termino moto, diximus *proprio tit. in criminibus priuatis extraordinariis, de termino moto.* & de mendacio finitoris, diximus *in extraordin. crimin. titu. de mendacio.* de his vltra non agam. ¶ Porro † agricolis leges de non exceden- 15 dis vel vsurpandis finibus impositæ sunt a Iustiniano, qualis est a *in legib. Georgicis Iustin. tit. 1. ca. 1. & 2.* χρὴ τὸν γεωργὸν ἐργαζόμενον τὸν ἴδιον ἀγρὸν δίκαιον εἶναι, καὶ μὴ παρεκβαίνειν αὔλακας τῶν πλησίον, &c. id est, *agricolam suos excolentē agros iustum esse oportet, nec sulcorũ fines transiliendo, vicinos fundos vsurpare.* Si quis autem fines agri sui longius iusto protulerit, agriq; vicini partem aliquam arando interuerterit, si quidem in nouali id fecerit, noualis culturam deperdit: si vero seminando longius vagatus fuerit, & sementem, & culturam, fructuumq; perceptionem irreptor agrorum amittit. Et rursum, *Iusti. d. tit. 1 c. 9* οἱ δύο χωρία μαχόμενοι περὶ ὅρου ἢ περὶ ἀγροῦ, σκοπείτωσαν οἱ ἀκροαταὶ, καὶ τῷ ἀρχαιοτέρῳ νεμέσθωσαν, πλείονα χρόνον διακατέχοντι τὸ δικαίωμα. εἰ δὲ καὶ ἀρχαῖον ὅριόν ἐστιν, ὁ ἀρχαῖος διορισμὸς ἀνεπηρέαστος ἔστω. id est, *Si ambigatur inter duo loca, vel de termino vel agri possessione, auditores cognitionē suam interponunto, eiq; qui pluribus annis possederit, ius reddunto: si vero antiqui fines fuerint, antiqua possessio inconcussa esto.*

DE FEVDALIBVS REBVS, ET DE FEVDIS. LIBER VI.

Rerum alia diuisio, in Allodiales, & Censuales. Cap. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Allodiales res feudales & censuales, quæ emphyteoticariæ & superficiariæ.*
3 *Allodialis res integrum habet prima diuisionis dominium. Francum allodium quid.*
4 *Allodium vnde dictum, & quare.*
5 *Allodia lex Caroli Magni.*
6 Landes & Leudes *quid in Gotia.*
7 *Allodium in substantia quid.*
8 *Allodii & feudi differentia.*
9 *Allodium liberum, quod a nullo alio, quam a Deo pendet, secundum aliquos.*
10 *Allodium & liberum, diuersa esse docetur.*
11 *Libellarii contractus, & allodii & feudi differentia.*
12 *Cambii & allodii differentia.*

SVperioribus proximis libris † de seruitutibus re- 1
rum egimus, docuimusq; quasdam aliis seruitute iure vicinitatis, alias liberas. Et deinceps alias iure communitatis vsum & dominium præbere, alias singularum personarum esse & proprias. Nunc de alia diuisione rerum ratione qualitatis, alterius domini, census & pensionis & hominii seu homagii dicendum est. ¶ Itaque † quæ- 2
dam res retinent pristinam libertatem, quam domini in prima rerum diuisione habuerũt, vt sint solius domini, nec alium agnoscant, allodiales dictæ: aliæ autem per homagia aut census præstationem, alium quoque quam possidentem ostendunt dominum, Illæ feuda, istæ censuales & emphyteoticariæ & superficiariæ dici possunt. De allodialibus primum, postea de feudis: nam de vectigalibus & censualibus satis dictum in iure fisci, & de emphyteoticis in locatione, Deo fauente, dicetur. ¶ Qui † prædium opti- 3
mo iure possidet, id est, qui plenam habet absolutamque proprietatem, is integrum dominium directum censetur habere, quale ab initio ex distributione dominiis contigit, *l. ex hoc iure de iust.*

instit. & iur. in P. Vocant hoc ius, *Francum allodium*, nempe quod liberum est, extra mancipium seruitutemque dominicam positum.

4 ¶ Budæus † *in l. Herennius, de euict. in annota prior. in PP.* allaudium trahi a laudemiis tradit, emtor enim rerum censualium nominare auctorem suũ tenetur intra paucos dies, & ab eorũ mancipio accipere, *l. 3. de iure emphyt. C.* quod vulgo in sesinati dicunt, vel recognoscere: alioquin mulcta committitur. Hinc q; allaudii appellationem profectam, quod qui prædia eo iure habebant allaudii, laudare auctorem suum nemini tenerentur, vt qui nullum soli dominum agnoscant, nec patronum, id est, qui in nullius fide sint. Cuiacius *in Feud. lib. 2. c. 17.* ait allodium & aludem dici, vt amentem, quasi sine mente istum, alodem quasi sine lode, quod eius possessor nemini sit leodes.

5 ¶ Amerbachius † *in commen. capitular. legum Caroli Magni, cap. 7.* allodium dici vocem Germanicam, vel a Germanica deriuatam: nempe ab all. id est, omne totum, quia quod allodium est, pleno iure retineatur. Beatus Rhenanus, *lib. 2. rer. Germanicar. dum loquitur de statu Galliarum,* aliunde trahit originem: & euoluit substantiam allodii, his verbis, *Cum Germania subacta fuerũt a Francorum rege Clodoueo, Pipino, & Carolo Magno, nobiles beneficiis regiis ornabantur, & allodiis: hæc propria iure erãt fortassis Germanico vocabulo sic dicta, quod familia coagmentata sint & coniuncta, hoc est, inseparabilia a familia,* Ein allod: *vnde plerunque negligebantur beneficia regia, quare edita lege prohibetur.* Legem nõ refert Rhenanus, sed ea exstat in capitularibus Caroli Magni, in capitulari quod a Niumaczd, *d. cap. 7.* in hæc verba: *audiuimus quod aliqui reddant beneficium nostrum ad alios homines in proprietatem, & in ipso placito, id est, conuentione, cõparant data pecunia iterum sibi in allode, quod omnino cauendum est: quod qui hoc faciant, non bene custodiant fidem, quam nobis promissam habent.* Sic in legibus Angliorum, & Vuerinorum, id est, Thuringorum, titulo 7. exstat inscriptio de allodibus (sic enim legitur pro de allodiis) vbi tractatur tantummodo de successione decedentium ab intestato proximioribus deferenda, & allodium pro patrimonio proprio defuncti accipitur. Item & in legibus Boioariorum, quas tulit Theodericus Francorum rex filius Ludouici, vt ait in a. Beatus Rhenanus exstat in eadem significatione in ca. 2. titulus a. his verbis, *vt nullus Boioarius alodem vel vitam sine capitali crimine*
6 *perdat.* ¶ Forsan † & si liceat commutisci vel ad Gallicam declinationem transferre etymon, non erit aliena deriuatio a verbo Gallico *leuer*, & *leuée*, mutata diphthongo eu, in o, & apud nos in Gotia *leuade*. Idem quod præstatio & exactio: vnde & *lods* dict & *leudes*, id est, exactiones tributorum. Et *laudemium* præstatio, pro leuatione: vnde & adiuncta particula priuatiua *alods*, pro eo quod exigi non potest, vel quod non patitur exactionem.

7 ¶ Sed † ne contendamus nimium de nomine, constat de substantia in summa, allodium vel res allodiales esse, res quæ possidentur iure proprio, non feudi, non beneficii iure, non ex caussa
8 emphyteoticaria vel clientelari. ¶ Hoc † si datur in feudum vasallo, aliam recipit appellationem in beneficiario, & quod allodium est domino, id vasallo, vasallive vasallo feudum est: quia proprietas domini est, & directum dominium, *Cuiac. vbi supra ex concil. Ticinens.* Vnde inuenimus in consuetudinibus feudorũ, allodium dici infeudatũ, *§. 1. de allodiis, lib. 2. de Feud. tit. 54.* atq; ita allodiũ & feudum duo diuersa sunt, *gl. in l. ingenuum, 13. de ingo. manum. lib. 7. P. tit. 14. gl. in l. et si quis. § sed interdum, in verbo oportebit. de reli.*
9 *& sum. fune. in P.* ¶ Iacob † Aluarotus, *in § inter filiam si de feud. def. contention. fit int. dom. & agnat. vas. lib. 1. feud. tit. 26. vbi tex. meminit de allod.* allodium dixit liberum & proprium, quod a nullo recognoscitur nisi a solo Deo, secundum Iacobum de Bello Visu, Nicolaum de Neapolitano, & Baldum, *in c. 1. de Allod. in vsib. feud.* Et allodium etiam aliter dicetur res hereditaria, quam vendere vel donare possum tã quam meam. Nec ideo minus allodialis res, quod alterius iurisdictionis sit: nihil enim eõmunicatio iurisdictionis ad libertatem rei, *§. 1. de allod. in vsib. feudor. Bal. in l. a procuratore,*
10 *C. manda.* ¶ Nec † sequenda est interpretatio aliquorum, vt Alberici, *in dictionario iuris*, & aliorum libellum & allodium idem esse dicentium in vsibus feudorum, *in §. inter filiam, si de feu. defunct. &c.* cum tamen libellum interpretentur emphyteutin, qui verba illa tractant allodium siue libellum, *Aluar. in d. §. inter filiam.* Minus etiam eorum, qui cambium idem quod allodium dicunt, dum legunt in §. cum autem, *de vsib. feud. lib. 1. tit. 4.* ti de inuestit. feu. controue. fuer. *vel cambium proprietatis illius feudi nomine habuerit, &c.* Siquidem libellarius contractus magis emphyteusi accedit, quam allodio, cui contrarius videtur. ¶ Et † ideo recte consuetudo feudi distinguit, *in §. prefecta, tit. qui dicitur si post alienat. feu. vasa. ad temperamen. lib. 2. feu. tit. 44.* rem remanere, apud al quẽ, vel iure proprio, vide allodium: vel iure beneficii, vide feudum: vel iure libelli, ecce tertium genus: libellaris acquisitio venditioni propemodum similis, & locationi. Nam vẽditur res certo pretio, sed non in perpetuum, & nisi de viginti in viginti nouem annos, & sic in perpetuum: nec pure, sed ea lege, vt singulis annis certa pensio eius rei nomine tribuatur, qua ratione locationi accedit, cum certo tẽpore renouetur, nempe post viginti nouem annos ad euitandam præscriptionem, & tollendam puram venditionem. Docetur id in feudis, *in §. denare, qualit. olim poter. feud. alien. lib. 2. feu. tit. 9.* vbi potest vasallus feudum locare, nisi locatio esset fraudulenta alienatio, sicut est per libellum, vt dicatur venditio. Quis enim dubitat, quod libellario nomine sub vilissima duorum denariorum pensione, perpetuo concedatur feudum, alienatum in fraudem non esse? Enuaturam istius libelli & differentiam cum iure emphyteotico docte, vt solet reliqua, noster Cuiacius docet ex variis auctoribus in commentariis ad feuda, *lib. 1. tit. 1.* quem consulito. 11

¶ De † cambio autem quid sentiam explicabo, relicto vnicuique sententiã diuersa arbitrio: non placet vt simpliciter cambium dicatur allodium: nisi dicamus, *vt in §. cum autem, si de inuestit. feu. &c.* Cambium proprietatis feudi nomine factum, id est, permutationem proprietatis cum feudo. Cambium enim apud Tectosages, & fere Gallice *change*, apud nos *cambi* permutationem significat. Ita intelligo c. a. tituli quo tempore miles inuestituram petere debeat, lib. 1. feudorum, tit. 22. Est & antiquum verbum cambio, pro commuto. quod & hodie apud Italos & Insubres vsurpatur: neque hic aliud priscum cambire, id est, iter facere, & pugnare accommodum videtur, potissimum allodio, quod onus non habet, sed proprio iure tenetur. Et idem cambium dici non potest, vt nec allodium posset dici feudum, cum & onus militandi, ad militiam eundi, vel sumtus ea de re præstandi habeat, *§ si de allod. in vsib. feud. li. 2. tit. 54.* Proprietatem autem cum feudo cambire existimo, quando vasallus proprietatem accipit & dominus vasallus fit. Et de allodiis hæc dicta sufficiant, quando allodia, tanquam patrimonialia & libera possunt tractari a dominis, & leges generales sequantur non feudales consuetudines. Præsumuntur que res omnes allodiales seu liberæ, nisi probetur vere vel præsumtiue contrarium, *Ioan. Andr. in ca. nimis, de iureiur. & in c. si in verbo respondere de iudic. ca. 2 & ibi interpret. si de feu. def. fuer. contens. inter dom. & agna. fact. l. a. tius, de seru. C.* Et feudalis res dicitur quandam seruitutem debere, *glo. in l. si cuius, 15. § si vsu-fructus, in verb. oportet, de vsufru. l. Bald. in cap. 1. circa vlt. colum. de contro. inuestit.* 12

De feudi finitione & diuisione. Cap. 2.

1 *Feudi etymon a fide.*
2 *Fortia quid.*
3 *Feudi finitio.*
4 *Beneficii nomen quam late pateat, & quid in hac finitione feudi.*
5 *Rei feudalis proprietas ad dominum, vsumfructus ad vasallum in perpetuum pertinet.*
6 *Explicantur septem requisita in constituendo feudo proprie.*
7 *Diuisio feudi in proprie feudum, & improprie.*
8 *Feudi proprie species.*
9 *Improprie feudi species.*
10 *Regale seu regium feudum quid, & simplex.*
11 *Feudum regale*, de haut haubert.
12 *Regna in feudum regibus data a superioribus.*
13 *Nouum feudum quid, & vetus.*
14 *Paternum feudum quid.*
Paterni & antiqui differentia.
15 *Feudum rectum, & feudum simpliciter quid, & feudum quid conditionatum.*
16 *Feudum hereditarium quid.*
17 *Minus esse in feudo dato alicui & liberis, quam sit in hereditario.*
18 *Feudum aliud rursus paternum, & maternum, & qualia.*
19 *Feudum reale hereditarium est.*
20 *Feudum quomodo antiquitus temporale & amouibile, factum est per diuersas constitutiones, & successu temporis perpetuum & transmissibile vasallis.*
21 *Feudum masculinum hereditarium, proximis non instituitis, ad dominum reuertitur, etiam si ipsi superfint heredes vasalli.*

22 *Feudum ligium quæ requirat.*
23 *Ligium nomen vnde declinatum.*
24 *Ligium feudum, proprie feudum non esse, sed improprie.*
25 *Ligii homines & homologi qui &c.*
26 *Ligii homines olim Clientes, Clientes, Thetæ, Penestæ qui, &c.*
27 *Soudarii apud Gallos qui.*
28 *Ligius quis sit in summa hic.*
29 *Ligius homo & cum feudo, & sine feudo esse potest.*
30 *Ligius homo a fide primo abire nequit etiam feudum refutando, etsi in aliis vasallis diuersum sequamur.*
31 *Ligius homo 2. a solo domino non a curia iudicatur: Item quod in personam in hoc domino obliget & bona.*
32 *Ligius homo nemo duorum esse potest.*
33 *Omnes qui in imperio sunt, censentur ligii Imperatoris. In ligio feudo succedunt fœmina, &c. In vasallatico iuramento censetur excepto ligius dominus, &c.*

1 FEudum † a fidelitate dictum est, seu a fide, *§. si per quem fiat inuestit. & per quos recipia lib. 2. feud tit. 3.* vnde & beneficiarius dictus fidelis, *tit. de contentione inter do. & fidelem, de inuest. feud. lib. 1. tit. 10. § item si fidelis, quib. mo feu. amit. tit 5. cum simil.* Sed nomen vulgare Italicum & Insubrum proximius accedit, quam Latinum: nam vocant fidem *la fede*, vnde & feudum quidam dicunt a fœdere. In
2 declinatione enim Latina dicendum esset fidum. ¶ Sed † si etiam nomen ad idioma Langobardorum, qui Germanice locuti sunt, referamus, & feudum a Germanico *feyd*, vel *vechd*, aut vt alii scribunt: *haet* odium, idest, bellum & inimicitia: vnde & faida in legibus Langobardorum & Francorum communiter, pro inimicitia & bello, & inde militiæ vel inimicitiæ depellendæ caussis inductum nomen, & feudatarios quasi faidatarios, qui ex fide eius, qui
3 faidam habent, sunt. ¶ Substantialis † autem feudi finitio hæc erit, vt sit beneficiũ, quod ex beneuolẽtia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiariæ penes dantem remaneat: vsusfructus vero illius rei ita ad accipientẽ transeat, vt ad eum heredesq; suos masculos, siue fœminas, si de his nominatim dictum sit, in perpetuum pertineat: ea lege, vt ille & sui heredes fideliter domino seruiant, siue illud seruitium, qualiter esse debeat, sit expressum, siue indeterminate sit promissum, *hæc finitio ex verbis, §. in quib. cau. feu. amitt. lib. 2 feudo. tit. 23 sequuntur hanc finitionem ibi Iac. Aluar. & rursum idem, & Bal. in prælud. feu. Francis. Curtius,*
4 *tract. feudo parte 1. c. 6. Hostien. in Summa de feud.* ¶ Beneficii † nomen generale est, quod continet alia beneficia, id est, alias beneuolas concessiones, quam ex feudo: vt interest hominis, hominem affici beneficio, *l. seruus ea lege, de seruis export. P.* & continent etiam priuilegia, *l. fin. de constit. princ. in P. cum simil.* Proinde quod sequitur ex beneuolentia, arguit singularem caussam beneficii concessi, nempe amicitiam ipsam. Et hinc qui beneficium seu feudum accipiunt, beneficiarii sæpe in feudis dicuntur. Et quia nec sub prætextu pecuniæ, sed honore & amore domini hoc acquirendum est, *c. 1. de feudis, dat. in vicem leg. commiss. lib. 2. feud. tit. 27.* Et quia beneficia libere cõceduntur, *l. 4. de adimen. leg. in P. l. si pignore, § 1 de furtis in P.* sequitur & feudum libere sponte tradi, *d. c. 1 de feud. da. &c. Specu. tit. de loca. ver. nunc aliqua. ver. 4. in fi. & ibi Bal.*
5 *in add.* ¶ Rei † immobilis appellatio, in finitione posita continet etiam eas res, quæ inter immobilia annumerantur, *§. si feu. cognit. lib. 2. feu. tit. 1.* Ex reliquis autem verbis finitionis apparet directũ dominium penes beneficum, & vtile penes beneficiarium esse, *glo. & interpret. in § præterea, de capitulis Corradi, ca. 1 § 1 de inuest. de re alien. fac. & ibi tex. in § fin.* quia ille proprietatem retinet, hic autem in perpetuum vsumfructum accipit, de quibus, & de fidelitate, & de seruitiis postea agemus. Interim hoc notandum, rei per beneficium recte inuestitæ, vasallum, tanquam dominum habere potestatem in agendo, & defendendo. *§ res autem, eo lib. 1. feu.*
6 *tit. 8* ¶ Ex † superiori definitione subinde colliguntur septem res requisitæ vt proprie feudum dicatur: 1. vt sponte datum sit, non coactum: 2. vt directum dominium maneat penes concedentem: 3. vt vtile transferatur in accipientem: 4. vt consistat in immobilibus rebus, vel in his, quæ immobilium loco sunt: 5. vt perpetuo transeat ad masculos liberos descendentes: 6. vt fidelitas & seruitium præstetur: 7. vt gratis, *c. priuilegia, de pac. const. 7, & ib. feudorum,* concedantur.

7 ¶ Hac † ratione feudi sectio prior fiet in feudum proprie, & improprie: proprie feudum, quod habet illa septem adsunt: improprie, quando non est ei propria natura feudi, *proprie tit. de feudo nõ habente propriam naturam feudi.* ¶ Ad † feudum, quod proprie feu-
8 dum, referuntur feudum dignitatis seu regium, feudum simplex: feudum nouum, & antiquum seu paternum, feudum rectum & hereditarium, feudum ligium. ¶ Ad † feudum improprie pertinet 9
feudum francum seu liberum, feudum non rectum, feudum personale habitationis, feudum soldatæ, de camera, de cauena gardiæ & gastaldiæ. ¶ Regale † feudum dicitur seu dignitatis, quod 10
recta via datur a rege seu principe, non a minoribus vasallis, qualia ducatus, comitatus, marchionatus vel alterius dignitatis, *c. 1 de feu. March. lib. 1 feu. tit. 14.* vt contra, feudum simplex seu non regale, quando priuata res, vt pagus, vel aliæ similes priuatæ conceduntur, *§. si quis de manso, si de inuestit. controu. fuer. lib. 1 feud. tit. 4.*
¶ Feudum † regale dicitur in Gallia *de haulc haubert*, ac si dicas, de 11
alta loricatione. Lorica enim *haubert* est, id est, feudum militiæ potioris, altioris, seu dignioris. ¶ Sunt † & regna, quæ ex fide alio- 12
rum pendent, quæ vere feuda regalia: vt & Inas Vuest Saxonum in Anglia rex, regnum suum Romanæ sedi vectigale cõstituit, anno domini 740. *Polyd. Virg. in Angl. hist. lib. 4.* singulis argenteis nummis, quos denarios vocant, in singulas domos impositis. Fecit idem eius exemplo Offas Merciorum rex, qui non multo post id tempus regnauit. Hocque Angliæ sacrum vectigal postea auxit Ethelwolphus seu Athulphus. Et Ioãnes Ricardi. I. successor postea se, posterosq; suos reges sedis apostolicæ beneficiarios esse sponsionem fecit anno 1212. *Polyd. Virg. lib. 15. hist. Angl.* Scotium quoque regnũ eiusdem iuris, *c. inter alia, de immu. eccles.* Carolus Andegauensis a Clemẽte IIII. Siciliæ rex declaratus, præstitit pro indice feudi superioris, censum annuum, *vide Ba. in extrau. de pace constant. § priuilegia, in verbo inuestituram, cle. pastoralis, § 1 verum, de senten. & re iud.* Poloniæ quoq; regnum a Miecislao Benedicto VII. Pontifici, in fidem & feudum datum anno 981. Quod & eidẽ sedi apostolicæ fecit tributarium Casimirus imperante Corrado, vt singuli colonorum obolum penderent lucernæ ardturæ perpetuo in æde S. Petri Romæ, *Chromer lib. 3. de reb. Polon.* Fuerunt & hoc modo alia regna sub iure põtificis summi olim, *vt in c. ad apostolica, de iud. in 6. x10. c. alius, 15. q. 6. c. grandi de supplen. neglig. prælat. ca. venerabilem, de elect. in 6.* Dux Austriæ Fridericus rex a Cæsare creatus ea lege, ne detraheret dignitas diadematis imperii, *Munsterus in sua Geogra.* Reges faciebat, sed sibi fideles S.P.Q.R. *Dionys. Halic. in 3.* Factũ & aliis temporibus idipsum apud alios, cum ducatus vel marchionatus in regni nomen transierunt. ¶ Nouum
† feudum dicitur, quod is cui conceditur, sit primus de eo inuesti- 13
tus, *§ 1 qui testes sint necessa. ad proba. nouam inuest. lib. 2. tit. 9.* oppositus hic vetus, *§. 1. per quos fiat inuestit. feu. lib. 2. Feu tit. 3* ¶ Paternum † dicitur, quod ex primo inuestito venit vsque ad quartũ gra- 14
dum descendentium, quem si excedat antiquum, quamuis & promiscue ista nomina vsurpentur, vtpote paterno & antiquo naturã habentibus eandem, pro feudo quæsito ab aliquo ascendente patre communi agnatorum, *c. 1. & § hoc quoque, & ibi Bal. de success. feu. lib. 1. tit 8. c 1. § 1. & ibi interpret de gradibus successin. vsq. succed. § hoc quoq. succendum, de eo qui feu. dar poss. lib 1. feud. tit 1.* Cui nouum opponitur, nec nouum tamen dicitur paternum refutatiuue ab eo facta, & in vita sua concessu a domino filiis, sed paternum, *§ 1 de vasal. decrep. ætat. lib. 2. feu tit. 14* ¶ Feudum † rectum in 15
iure feudorum inuenitur, *tit. de consu. rect. feu. lib. 2. tit. 33.* sic dictum quasi purum, quod in eius constitutione seruitia determinata, nõ sunt, *in c. 1. de capita. qui curiam vendidit, lib. 2 feu. tit 51.* aliter simpliciter feudum: nam quando sunt determinata, dicitur feudum conditionatum, vel rectum dictum, quasi recte & secundum legitimam formulam acquisitum: vtputa, quia vasallus seu beneficiarius adeptus est possessionem eius ex licentia præcedente domini, præsentibus & assidentibus paribus curiæ: aliter enim, si præsens non fuisset curia, *c. 1. & ibi gl. 2 de consuet. rect. feu. vnctlo. c. 1. quib. mod. feu. const. potest.* Aut tertio rectum, id est, optimum, firmum, & perpetuum, quod irreuocabile est, *c. 1. § item si vasallus, cum ibi nota. si controuer. fuer. de inuestit. feud. vnctlo c. 1 de feu gard.* ¶ Huic
† postremæ acceptioni feudũ hereditarium accedit, quod ita da- 16
tur, vt ad heredes possit transferri: datur enim beneficiario & eius heredibus, *de hoc feudo Andr. Barba. cons. 56. in 1. cons. Ale. tom 4. cons.* ¶ Minus † autem in feudo inesse videtur dato beneficiario 17
pro se & suis liberis, non enim esset tunc hereditarium, sed ex liberalitate concedentis, & eius prouidentia filii tantum, nõ alii vocantur, *Andreas de Isernia in § 1. & § hoc quoque, de success. feu. tit. 1. qui successor teneant. Ale. 3. vol. cons. 10.*

¶ In † quo adhuc posset considerari alia distinctio feudi heredi- 18
tarii, vt aliud sit paternum, & aliud maternum. Paterni natura est, vt competat tantum masculis descendentibus liberis, *c. 1. §. profectis, de lege Corradi, li. 1. feu. tit 34.* Materni vero, vt primũ masculus, deinceps

deinceps & fœminis possit accedere, *c.1.§. de feud. fœmi. lib. 2. fen. tit. 30.* quamuis quis pro se & liberis masculis & fœminis inuestituram accipiat. *§. 1. de eo qui sibi & her. suis mascul. & fœm. &c. lib. feud tit. 17.* Potest & dici paternum, vt diximus, ex superioribus seu maioribus quæsitum, *c. 1. §. parentum vero. de natur. success. feud.* & antiquum: & maternum, quod fœmina ex superioribus
19 parentibus quæsiuit. ¶ Ad † hereditarium feudum pertinet & illud, quod dicitur reale, in quo quia non tantum sibi, sed heredibus suis prospexisse videtur. *c. 8. de duob. fratri. a capitan. inuest.*

20 ¶ Antiquissimo † tamen iure feudorum ita erat in potestate dominorum, vt quando vellent, possent auferre beneficiario: postea eo ventum est, vt per annum firmum esset: postea, vsque ad vitam fidem præstantis: subinde vsq; ad filios, & cũ cui ex illis vellet dominus feudum confirmare. Et iure feudorum communi postea stabilitum, vt ad omnes filios æqualiter pertineat. Subinde ex lege Corradi prorogatum ad nepotes, fratres, patruelesque. *hac in §. & quia vidimus, de iis qui feud. dar. poss. lib. 1 feud. tit. 1.* In regiis quoq; seu accipientib. regalia feuda, olim erat etiã illud obseruatum, vt non prorogarentur vltra vitam accipientium, sed datione noua mortuis iis aliis inuest reditur, vt de marchionatu, ducatu, comitatu, & aliis similibus: quod postea etiam vsu ad liberos vsque prorogatum. *c. 1. de feudo March. §. in feud. comitatus, de alien. feud. in vsib. feud.*

21 ¶ Si † feudum sit masculinum seu paternum, hereditarium, & filii non sint, filiæ existentes heredes, in allodialibus quidem succedent: at in feudo, neq; ipsæ, quæ a feudis communi consuetudine excluduntur, *§. hoc autem annotandum est. de iis qui feud. dar. poss. lib. 1 tit. 1.* neque agnati proximiores admittentur, si heredes non sunt, *vide Curt. iunior. tract. at. de feud part. 2. ca 9 nu. 21. Alexand consil 19 incip. super eo. de quo quæris, in 5. vol.* sed caducum feudum est, & ad dominum reuertitur.

22 ¶ *Feudum ligium,* inquit Curtius iunior, *Iacob. Curt. in 1 part. tract. de feud. cap. 9 num 22. tria requirit: primo, vt vasallus iuret fidelitatem. nullius alterius fidelitate reseruata. Secundo, vt expresse dicatur in instrumento inuestiturae, quod feudum sit ligium. Tertio, quod vasallus principaliter personam suam, & consequenter bona etiam non feudalia subiiciat potestati domini.* ¶ Qui † huiusmodi
23 feudum habet, dicitur homo ligius. *vt in clemen. pastoralis, §. rursus de senten. & re. iudic.* Albertus Krantius *lib. 4. Chron* ligium Italorum verbum esse ait, & significare totalem subiectionẽ. Videtur enim vere illud nomen esse Italicum a ligando: vnde & coniurationes seu factiones apud illos vocantur *ligue*, arctiori videlicet fide constrictione facta.

24 ¶ Et † mihi propria hoc feudum non videtur, sed deditio potius in clienteliam & familiam, & potestatem alterius. Ideo huius iuramẽtum a fidelitate feudali recte separatur, & sine feudo quoque esse docetur in cõsuetudinibus feudorum, vbi post formam fidei ita is beneficiarii, *in § fin. qualiter a. debe. vasal fidel. dom. lib 2. feud. tit. 5.* subiiciuntur hæc verba: *si vero domesticus id est familiaris eius sit cui iurat aut fideliter iurat fidelitatem non quod habeat feudum sed quia sub iurisdictione sit eius cui iurat: nominatim vitam, membrum, mentem, & eius rectum honorem custodire iurabit.*

25 ¶ Aliqui † suspicantur huiusmodi homines, *homologos* dictos fuisse, de quibus cautum est a Theodosio & Arcadio, *in l. fin. de patrociniis vicorum, lib. 11. tit. 24. C. Theodo.* ne relinquant antiquos dominos. Ego tamen discedo ab hac sententia, cum Arcadius & Honorius loquantur de colonis, qui quidem adscriptitii non sunt, sed homologi, id est, qui per scripturam confessi sunt se colonos esse, vnde dicuntur, non vere adscriptitii, sed confessionarii: id enim vox homologos designat, vt expresse declarat Augustus Cæsar *in Lenus scimus, 21 de agr. & cens. lib. 11. C. tit. 47.* Ita & Aristoteles, vt scribit Suidas *in verbo ὁμολογία,* quod in Analyticis ex hypothesi, id est, sub conditione seu fictione generalius dixerat, id in Topi-
26 cis specialius ἐξ ὁμολογίας, id est, ex confesso appellauit. ¶ Quo † fit, vt adducar ligios homines dici posse vere clientes, qui se in fidem omnimodam concedebant patronorum, & illi eorum etiam defensionem subibant. *Commendauit,* inquit Dionys. Halicarnassæus, *in 2. Romulus patritiis plebeios, optione cuiq; e vulgo data vt quem vellet, sibi patronum legeret.* Mos iam Græcis & antiquis, quo diu Thessali vsi sunt, & Athenienses prisci, sed tum receptus in melius. Hos Athenienses thetas vocabant ob ministeria, Thessali, penestas. Romulus honestiori vocabulo voluit vocari clientes.
27 ¶ Soldurios † esse, qui speciem clientelæ apud Gallos haberent, iam ante demonstrauimus, cum de iure patronatus egimus clientelari, vbi multa de clientelis expl icauimus. *post potestatem dominicam in iure patronatus clientelaris, lib. 14. cap. 10.* ¶ In † sum- 28
ma hominẽ ligium dico, eum qui cum suus, vel sub alterius esset principis potestate, se alicui alteri principi ligauit, vinxit: fidemq; dedit, vt eius fidelitati aliam non præponat. ¶ Et † proinde & hic 29
homo ligius, & cum feudo, & sine feudo esse potest: cum feudo, si ea cõditione feudum accepit: sine feudo, si amicitia sola ductus, se & sua cum illo speciali sacramento in clientelam alicuius principis venerit, & tutaretur cõtra omnes opem & auxilium, & in omnibus se præstiturũ, fidemq; ex de reobstrinxerit, idipsumq; clienti princeps pollicitus fuerit. ¶ Itaq; † hic singulare tum in feu- 30
do ligio, & vt opinor, in sacramento ligii hominis, vt non admittatur pœnitentia, & homo ligius non possit ab obediẽtia vel subiectione eius, cui fidem dedit, abire, nec feudũ refutando absolui ab eadem, vt not. Bald. *in c. ceterum, de iudic. Mart. Lauden. in c. 1. 7. col. qui feud. dar. poss.* Quamquã in aliis feudis vasallus possit feudũ refutare, & ita fidem datam rescindere. *c. 1. de vasallo qui cont. const. Lotharii. &c.* Quare ligius homo qui alteri domino cõtra fidem datam opem fert in dominiũ, cui hoc sacramẽto se obstrinxit, etiamsi is tunc tempore sit, rebellis fit. Ideo Henricus Andegauorum ducis filius, qui Normaniã a rege Ludouic. Gallorum acceperat, & pro eadẽ terra in hominem ligium acceptus erat, ab officio declinans, ab eodẽ rege, exercitu inuasus culpã deprecari adactus est. *Ammon. lib. 5 de gest. Franc. c. 54.* Secundo singulare in ligio feudo, vt solus princeps de eo, non pares curiæ, iudicet. *Bal. in d. c. ceterum.* ¶ Item † q in ipso feudo veniunt omnia bona vasalli 31
in potestatẽ domini, etiam non feudalia, dũmodo in feudum ab alio non habeat, *Spec in § quoniam. vers. 17 de feu.* quia in hoc vasallus principaliter obligat personam, quam sequuntur bona. *l. si pater. de adop. in P. auth. ingressi de sacros. eccles.* ¶ Quo † fit, vt vnus 32
non possit esse duorum ligius homo *glo. in clem pastoral. §. rursus, de sent. & re iud.* quia nemo potest duobus dominis seruire æqualiter si contrarii sint, *Matth. 6.* potest tamẽ esse ligius vnius, & vasallus alterius, & vasallus plurium, *in d. § rursus.* quia semper censetur in vasallitico excepta fidelitas Imperatoris, *l. imperialem, §. fi. de prohib. feud. alien. per Feder. lib. 2. tit. 55.* cuius ligii censentur omnes qui in eius ditione sunt. ¶ Quare † etiã in feudo ligio suc- 33
cedunt fœminæ, *Alex in consil. 50. incip. Quoniam omne datum optimum in 1. tom. S. ec. vbi sup. vers. 01.* quia instar subditi cuiuslibet censetur ligius in bonis suis, quibus succedunt & fœminæ. *l maximum vitium de lib. præter. vel exhere. l. legem 12. tab. de legit. her. Curt. in 1. part. tract. feud. c. 8 num. 16.* Et ita differt etiam a vasallo, qui non tenetur iuuare dominum secũdum, contra antiquiorem: at in hoc tenentur contra omnes dominos, eum cui ligius est, iuuare. *c. 1. in prin. & §. contra omnes tit. hic finitur lex, &c. lib. 2. feud. tit. 28. §. fin. de prohib. feud. alien. per Feder.*

De Feudis, quæ non proprie feuda dicuntur. Cap. 3.

1 *Feudum francum quid.*
2 Francz fiefz in Gallia, *quid.*
Mortuamanum in feudis ecclesia quid &c.
3 *In Franco feudo ecclesia sic cedere potest, nõ in aliis. & quomodo.*
4 *Francum feudum habens libere de eo testari potest.*
5 *Non rectum feudum quid.*
6 *Feuda improprie, habitationis, soldata. &c. pro mercede olim remuneratitia.*
7 *Soldata feudum quid.*
8 *Feudum de camera & cauea quid. num 10.*
9 *Feudum gardia, & gastaldia quid.*
10 *Annona feudi de camera & cauea petitur quotidie, si adsint qui petant. si modo dominus habeat, non aliter.*
11 *Feuda gardiæ & gastaldia quæ.*
12 Chastellenies & gardes *in Gallia quid.*
13 *Castrum, & castellum castellani quid.*
14 *Limitanei duces & milites castellani.*
15 *In Gallia castellanorum auctoritas & feudum & iura.*
16 *Gardianorum seu capitaneorum in excubiarum. dictum* droict da guet, *quale. &c.*
Et quando iura excubiarum a subditis peti possunt.
17 *Excubiarum onus odiosum. nec exigendum tempore pacis. n. 19.*
18 *Excubiarum ius tempore belli. ne vltra quinq; denarios exigeretur cautum. in oppidis vicinis hostibus in aliis. &c.*
19 *Excubiarum onus non soluebant, qui Tallia nomine non pendebant quinq; solidos.*
20 *Excubiarum iura iuncta feudo gardia, & gastaldia, non possunt, distrahi vel alienari in alium sine feudo ipso.*

1 Feudum † francum & liberum est, quod non habet propriam naturam, *c. 1. de feud. non hab. prop. nat. feu. lib. 2. tit. 48.* sed in forma concessionis francum dicitur, *Bald. in cap. inter dilectos, extra. de fide instrum.* quodque qui accipit, ad alia non teneatur seruitia, quam continneantur in forma Fidelitatis. *Ioan. Andr. in addit. ad Spec. in tit. de praescrip. in rubr. Mart. Lauden. in c. 1. qui feud. dar. poss. Aluar. in 2. dum feudo. in praelud.* Neque ad illa quae continentur in forma communi fidelitatis, demptis maleficiis, ad quae
2 non facienda censetur iurate. *Bald. in praelud. feudo.* ¶ In † Gallia dicimus quoque, *francz fiez qui ont amortissement*, id est, feuda quę liberata sunt regio beneficio a seruitiis, seu praestationibus feudo impositis, per eius diplomata in curia computorum promulgata seu registrata, veluti quando feuda perueniunt ad personas, quae manus mortuae dicuntur, nempe ecclesias, vel Xenodochia, quae nisi impetrent morticinium, quod vocant admortissamentum, coguntur intra annum & diem a se possessionem feudorum abdicare. *de his late disputat Rebuff. & colligit regias hac de re constitutiones tom. 1. ordin. regiarum rubric. des amortissementz, francz fiefz & nouueaux acquestz.*

3 ¶ Quo † fit, vt ecclesia in feudo franco succedere possit. *Bald. in auth. nisi rogati. ad Sc. Trebel. C. in vltim. col. & in praelud. feudo.* quamuis aliorum feudorum incapax sit. *§. 1. de alien. feu. lib. 1. feud. tit. 3.* Et si feudum emanet ab alio quam a rege directo, & pendeat a vasallo, ecclesia vel is qui feudum francum habere vult & liberum, a principe debet & domino vasallo quoque indemnitatem se praestaturum offerre, si noue *morticinium* impetrauit: vel morientem, vt dicitur, & viuentem hominem dare. Et rursum quamuis de indemnitate cauerit illis, vltra & debet fidelitatis homagiũ vel hominium per prelatum aut per procuratorem exhibere. *disputat Aegid. Magist. in decis. sua. des amortissem. c. 5. & 8.*

4 ¶ Dicemus † & in franco feudo posse vasallum libere de eo testari. *Bald. in d. auth. in vltim. colum.* In quo a consuetudine feudi, quod proprie feudum est, recedit, *c. 1. §. denaro. qual. olim feu. pot. alien.* vt & in eo, quod inconsulto domino possit a vasallo alienari, saluo tamen iure domini, secundum Baldum *in l. 1. 2. colum. si a non compet. iud. fuer. appel.* qui in hoc sibi contrarius. *Bal. in praelud. feud. 8. diuisio.* Sequitur tamen Curtius priorem opinionem, *Curtius Iunior tract. feud. 1. par. cap. 8. nu. 3.* ego quoque.

5 ¶ Non † rectum feudum, ex superioribus quae in recto diximus, intelligi potest oppositione recti, & vocant hoc quod non habet legitimam adeptionem possessionis. *vt in c. 1. quibus mod. feud. const. pot. lib. 3. Feu. tit. 25. & c. 1. de feu. gar.*

6 ¶ Porro † feuda alia quae annumerantur inter improprie feuda, veluti habitationis, soldatae, de camera, de cauea, gardiae, gastaldiae, sunt pro mercedibus accipienda, quarum nomine dabantur res ad tempus, & reuocabiles. Habitatio quid sit patet. *§. sed si cui, de vsu & hab. apud Iustin. & tot. tit. in P. late nos supr. lib. 4. cap. 2.*

7 ¶ De † soldata expressus est textus in *§. fin. quis dicat. dux, march. &c.* & nos alibi de soldata & soldurijs, *in fine domum capotosius, tum. de iur. patron. chonte la. lib. 14. cap. 10. nume. 17.* & hoc feudum Baldus dicit personalissimum, quod non transit ad heredes. *Bald. in praelud. feud.*

8 ¶ Feudum † de camera est, cum ex camera, id est, ex area domini, ius certum stipendium capit, vt de cauea, quando ex cellario, quod vocamus *caue* vel caueam.

9 ¶ Feudum † gardiae. *tit. de feud. gard. & castal. lib. 1. feudo. tit. 2.* quando pro custodia, & gastaldiae, pro dispensatione fructuum inquiunt, id est, pro oeconomia aliquid datur. Cogitabam apud me aliquando feudum de cumera scribendum loco de camera, & esse postea annonam frumenti ex horreo domini, & de cauea annonam vini ex cellario eiusdem, quae datur diaria plerunque stipulatoribus & officiariis regum, & summorum Pontificum, & magnatum, seu regulorum. Facit quod scriptum est apud Danielem, *Daniel. c. 1.* regem Arphaxat iussisse praeposito eunuchorum, vt introduceret de filiis Israel & de semine regio & tyrannorum pueros, in quibus nulla esset macula, &c. Et constituisse eis annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino vnde bibebat ipse, vt enutriti tribus annis, postea starent in conspectu regis. Accedit quia cumera est vas quoddã magnum, vbi triticum quod quotidiano vsu dispensatur, ponitur: sicut innuit Horatius, dum ait, *lib. 1. epist. epist. 7. ad Maecenat.*

Forte per angustam tenuis vulpecula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra:
Cui mustela procul, si vis, ait, effugere isthinc,
Macra cauum repetas arctum, quem macra subisti.

Et alibi, *Horat. serm. lib. 1. Satyr. 1.*

Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas.
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?

¶ Hactenus † de penu quotidiana debet peti hoc feudum, & debet petens cum domino adesse, nec aliter potest petere, quam si in penu, seu in cumera vel cauea sit, vnde solui possit: alioquin illis euacuatis non debetur promissum: dominumque feudi dare debere intelligendum est omni aere deducto, & subducto ne egeat. *hac omnia in §. 1. de notis feudo. lib. 3. feud. tit. 58.* Refert Herodotus *in 2.* apud Aegyptios circa regem, militum suorum, quos Galasyries & Hermotybios dicunt, mille annuum satellitum fungi munere, quibus praeter praedia, quae cum ceteris habent immunia, dantur viritim panis tosti pondo quinae minae: carnis bubulae, binae: vini, sextarii quaterni: quae certe speciem soldatae prae se ferunt. Narrat Arrianus, *lib. 6. de Alexand. expedit. circa finem,* apud Persas & Pasargadas fuisse Cyri Cambysae filii sepulcrum, & in ipso ad sepulcrum ascensu, exiguam quandam aediculam magis extructam, qui sepulcrum custodirent, nam inde a Cambyse filio Cyri, custodiae munere a patre in filios transmisso, atque in singulos dies ouem datam, vinique & farinae certum modum. 10

¶ De feudo † gardiae & gastaldiae, sentio etiam paulo aliter, quam hactenus interpretes: dicunt enim castaldionem esse actorem domini. *ex glos. in l. fin. in verbo seruo. quod cum eo qui in alie. potest. lib. 4. C. tit. 27. glos. in §. item. de feu. gardia.* Aluarotus explicat esse eum, cui res domini committitur gubernanda. *Aluarot. in §. item illud. de feud. gard.* ¶ Opinor † autem ego feudum gardiae & gastaldiae, esse concessionem ob custodiam seu defensionem oppidi, seu castri: vnde & hodie apud nos sunt gardiani & castellani, quos *Chastellains* in Gallia dicimus: & feuda seu loca, vnde annonas percipiunt & quae tutantur, *Chastellenies & gardes* nominantur. ¶ Castrum † nemo ambigit locum esse muris munitum, indeque castellum diminutiuum, paruum castrum, oppidum, paruum vicum muris circundatum, Graecis *φρούριον, κώμη*, nempe *ἡ χαρακτηρία καὶ ἀνάπαυσις ζώων καὶ ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἀγρῶν*, vt ait etymol. id est, quies animalium & hominum ab agrorum opere. Et vbi interpres sacrorum euangeliorum vertit, *ite in castellum, quod contra vos est. D. Matth. 21.* legitur Graece *πορεύθητε εἰς τὴν κώμην, τὴν ἀπέναντι ὑμῶν.* Sic vbi autem vertit, *circumibat ciuitates & omnia castella, D. Marc. c. 9.* Et alibi *D. Matth. 14. Lucae 5. 8. 9. 10. 17. 19. 24.* Vnde & castellani erant & oppidani, vt apud Liuium *lib. 4. de bello Macedon. decem millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit.* Erat & qui praeest castello, vt ibi quoque inhabitans castellanus *φρούραρχος*. Et castellania, quam vocant feudorum iure castaldiam, & gardiam. Et sunt adhuc in Gallia istius feudi vestigia in his feudis, quae vocari diximus, *chastellenies & capitaneries*. Nec nos remoratur, quod in feudo gardiae, & castaldiae reuocatio annuatim fieri poterat. *§. 1. de feud. gar. lib. 1. feud. tit. 3.* Nam & hoc fuisse etiam antiquitus in Gallia obseruatum, non potest negari. Sicut & hodie castrorum, & oppidorum committuntur defensiones ducibus, qui inde & amouentur. Et apud Italos id mirum non est, quibus erant quaedam administrationes reipublicae annuae tantum, vt consulatus Romae. *l. Publius 36. de cond. & demonstr. lib. 35. P. tit. 1. l. pridie. 5. de feriis, lib. 2. P. tit. 12. §. iubemus nullam de colla. in auth. l. neminem, de suscepto. lib. 10. C.* ¶ Postumus † & colligere feudum hoc consecutos militer fuisse: item & castellanos esse qui in limitibus castra habebant imperii ad propellendos hostes vicinos, quibus tantum dabantur feudi limitanei, nec aliis qui milites ibi non essent. *l. 2. de fund. limitotro. libr. 11. C. l. vni. de offic. praef. Afric.* Indicat Lampridius *in Alexandro*, dum ait, Alexandrum Caesarem, quae de millibus capta essent, limitaneis ducibus & militibus donasse, vt eorum essent, si heredes illorum militarent: nec vnquam ad priuatos pertinerent: dicens attentius illos militaturos, si etiam sua rura defenderent. Paulus Diaconus *de gestis Langobard.* scribit, iussu Grimoaldi Langobardorum regis, in Italia certas possessiones datas esse Alzeconi duci Bulgarorum, ita tamen, vt non dux, sed castaldus nuncuparetur, non proprii feudi iure concedens. ¶ In † Gallia castellaniae & gardiae, in proprium feudum vt plerunque hodie transierunt. Et castellanorum magna est auctoritas, vt ex consuetudinibus generalibus Galliae colligere possumus. Habent namque imperium, quod vocant altam iurisdictionem, sigillum, vectigalia, notionem delictorũ, in via publica commissorum, mei furarum, & id genus similium. *in consuetu. Turonens. rubr. des droictz des Seigneurs Chastell. per totum &*

in con-

(right margin: 11, 12, 13, 14, 15)

16 ¶ Extat † edictum regis Galliæ, 17. mensis Augusti, anni 1579.
publicatum in Armorico Senatu 13. Septemb. eiusdem anni, per
quod iuxta placitum secretioris seu priuati regij consilij, 10. Mar-
tij, anni 1578. cautum ne feudum seu territorium in castellaniæ
titulum erigatur, quin prius habeat ab omni antiquitate, altam,
mediam & infimã in subditos suos iurisdictionem, & ius nundi-
narum, mercatus, præpositurǽ, *preuosté*, vocat, pedagij, præemi-
nentiæ, puro sinceræ, in omnes sui territorij ecclesias. Qui gar-
diam, seu *la capitanerie*, habent iure gardæ accipiunt alicubi ius
excubiarum, quod vocant, *droict de guet*. Existimo enim olim in-
colas pagorum seu castellanos, vt olim milites limitaneos excu-
bias egisse pro rebus proprijs cum præfecto castri. vel ad iuuan-
dum ipsum præfectum, certas annonas, vel pecunias contribuis-
se, & bellis pacatis, vel vltro finibus regni propagatis, dominos
illos castellanos iura eadem postulasse, vel de his etiam castellanis
composuisse. vt inter castellaniæ prouentus censeri hoc ius excu-
biarum possit, & feudum gardiæ, gardiam enim vulgus custodiã
dicit. Atque hoc ius quocunque tempore exigitur, vt pars fundi,
arg. l. fructus, de rei vind. P. & ex conuentionis lege. *Luc. de Pen. in
l. cum scimus, col. 2. de agric. & censi. lib. 11. C. facto l. quemadmodum
Leod. tit.* Et earum excubiarum nomine accipiunt aliquando gar-
diam, pro annona gallinas, triticum, auenam, aliaue similia. vel
pro numero eorum, qui ignem fouent, vel ratione rerum, vide-
licet quod habeant interdum annonam impositam rebus, & tũc
realis hæc præstatio eadem perpetuo, quæ nec augetur ex nume-
ro incolarum castellanorum. Quando autem impositum ius, &
exactum ratione personæ fouentis ignem, tunc si ex vna domo
plures fiant, totidem etiam crescunt præstationes. *Et ita est obser-
uanda distinctio realis & personalis oneris. quod ad multiplicatio-
nem pertinet secundum Iacob. de Sancto Georgio. tractat. de homa-
gijs, arg. l. cum ratio §. si plures, de bonis damnat. cap. 1. de capita. qui
cur. vendid. in vsib. feud. vide Papium in rapsod. arr. lib. 13. tit. 5.* Vi-
delicet quãdo ius est dominis excubiarum ea traditione rerum,
vel consuetudine, vel pacto: alioquin enim dominus quilibet, si
aliquo iustum modorum hoc ius non habet, tenetur proprium
propugnaculum seu castrum proprium, & sibi subditos suis ex-
pensis defendere, cum censum ab illis accipiat: nec potest cogere
te eos ad excubias personales, vel ad contributionem custodiæ,
vt late disputatur a Nicolao Boerio, *decis. 112.* Chassaneo, *in con-
suet. Burgun. titul. de feud. num. 25.* Guido Papæ. *decis. 531. nume. 5.
vide Baldum consil. 148. volum. 3.* & alijs per illos citatis. ¶ Nam
17 † alioquin odiosa iura hæc sunt excubiarum tempore pacis, ma-
xime cum cesset caussa, & ideo debeat tolli eff. *Arg. c. cum cessan-
18 te. de appellat. in 6. l. 1. §. pen. de donat. P.* ¶ Et † aliquando Lud. 11.
mense April. 1479. Et Lud. 12. anno 1504. statuerunt, ne domi-
nus posset in defectum excubiarum personalium tempore belli
etiam exigere plus quam quinque denarios Turonẽses in castel-
lis & oppidis vicinis hostibus: in alijs longe distantibus, tres de-
19 narios. ¶ Neque † ad excubias etiam teneri eos, qui non soluunt
nisi quinque solidos vel minus talliæ: nec viduas quæ non habent
filios 18. annis, maiores secum habentes, non orphanos mi-
nores 18. annis. Alia quoque tempore pacis nec exigi hoc ius,
nec compelli posse ad excubias. Vt etiam Senatusconsulto Pari-
siensis Senatus dictum 21. April. 1528. *Citat Rebuff. in tom. 1. ordi-
nat. regul. rub. des guetz.* Papus citat prædictas constitutiones re-
gias in rhapsodia arestorum, *lib. 13. titu. 5. arr. 1. vbi vide aresta alia
de debitis excubiarum.* sed male pro quinque denarijs, quinq. ad-
iecit solidos, quod moneo, vt pragmatici caueant. Sic etiam Gu-
lielmus Bened. quem ipse in testimonium adducit, de quinque
denarijs, non de quinque solidis loquitur. *Guliel. Bened. in repet.
20 c. Raynu. in verb. & vxorem nomine nu. 167. sub 5. decis.*

¶ Sunt † autem annouæ, quæ receptæ sunt ratione excubia-
rum ex pacto vel conuentione in feudo, veluti reales coniunctæ
castellaniæ vel gardiæ, & ideo tunc non possunt separari a castro,
nec vendi, nec remitti alteri siue eo, vt placito Burdegalensis cu-
riæ dictum refert Rebuffus *vbi supra*, 11. Martij 1534. contra
vicecomitem Chastillonii.

De Feudo nobili & non nobili. Cap. 4.

1 *Feudi alia diuisio, in nobile & ignobile.*
2 *Feudum nobile quid, & non nobile seu burgense.*
Plebeius quando feudo nobilitatur, &c.
3 *Omnes ab vno parente orti.*
4 *Nobiliores equites dici a censu Romæ ceperunt.*
5 *Nobilitas in maioribus virtus, transfusis titulis in degeneres vi-
tium.*
6 *Vilis conditionis homines, qui in summum nobilitatis gradum
peruenerunt.*
*Arsaces, Agathocles, Gyges, Telephanes, Mandro, Viriatus,
& alij.*
7 *Plebeij cur nobilitari possint. & feuda nobilia accipere.*
8 *In Gallia pagani, qui dicuntur Rusticiens, tenendi feuda ca-
paces.*
9 *Chassanei error. ignobiles non posse sine dispensatione tenere no-
bilia feuda, notatur.*

Alia † diuisio feudi est siue proprij siue improprij in nobile & 1
nõ nobile: id est, aliud est a nobilib. possessum, aliud ab igno-
bilibus: alioquin omnia feuda ad militiæ subuentionẽ expeditio-
rem inuenta sunt. *§ fin. de allodijs, §. 1. de prohib. aliena. per Lothar.
lib. 2. feud. tit. 52.* ¶ Baldus † *in prælud. feudor.* vocat feudum no- 2
bile, quod possessorem suum nobilitat · non nobile, burgense.
Consuetudines feudorum nouum feudum datum plebeio di-
cunt non nobilitare, antiquum contra. *§ ceteri, quis dicat. Dux,
march. lib. 2. feud. tit. 10.* Et iure rusticus, vel, vt cum Iurisconsul. lo-
quar, paganus, emens prædium nobile, non fit nobilis, *Luc. de
Pen. in l. nemo neque, in fine, per illum textum. C. de incol. lib. 10. tit. 39.
l. 2. de præd. & alijs reb. naucul. lib. 10. C. titu. 2.* accedunt enim res
hominibus, & non homines rebus. *l. iustissime. de adil. edict. in P.*
Excepta feudis maioribus, quæ sunt dignitatis, & regia, qualia
ducatus, comitatus, marchiliatus, baronia, quæ nobilitant paga-
num. *Luc. de Pen. in l. mulieres, colum. 2. in versic. 4. ex consuetudine,
de dignitat. lib. 12. C. Andr. de Isernia in §. 1. de capita. qui curiam
vendid.* Sunt enim dignitates aliquæ, quæ nobilitant homines,
qui eas adipiscuntur si digni habiti fuerint qui eas iure in mãciplo
habere possint. ¶ Quis † enim nescit nos ab vno & eodem patre 3
primo natos? Et, vt ait Pindarus Nemeo. *ode 6 strophe. 1.*

Ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ
Μιᾶς δὲ πνέομεν
Ματρὸς ἀμφότεροι.
Διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
Δύναμις. ὡς τὸ μὲν οὐδέν, id est:
*Vnum hominum & deorum genus, ex
Vna autem spiramus
Matre vtrique.
Distinguit omnia separata
Virtus, hoc enim genus hominum nihil.*

Patrem enim habemus primum Adamum, & matrem Euam.
Genes. 1. Et post submersionem vniuersi orbis, vnum Noachum,
& vxorem eius, & liberos eius & vxores eorum, *Genes. 7. 8. 9.* octo
tantum animæ vnius domus: Noachus & vxor eius Tytea, filij ho-
rum Samus, Iapetus, & Chemus, & vxores eorum: secundum Be-
rosum, *lib. 1. de tempo. ante diluuium, Ioseph. 1. de antiquita. Iudæo.
& contra Apionem*, Pandora Noela, & Noegla: atque *idem Be-
rosus lib. 3.* eum Noachum omnium deorum maiorum & mino-
rum fuisse patrem, & humanæ gentis auctorem, & chaos, semen
mundi: Tyteam vero dictam Aretiam, id est, terram (vocant enim
Hebræi terram ארץ aretz, in quam Chaos semen posuit, & ex qua
tanquam ex terra cuncti prodierunt, dictumque ideo Noachum
Chaos, vletam, semen mundi, patrem Principum, &c. Hinc & di-
uites omnes & plebeij, & patricii, quos discreuit voluntas ali-
quando vnius Romuli imperantis Romæ, *Dionys. Halic. in 2. de
antiq. Rom.* Athenis autem sententia Thesei, *Plutarch. in Theseo.*
& alibi, aliorum opinio. Et postea, census. Cum & equites a cen-
su nobiliores cœperunt dici. *Plin. lib. 33. c. 1. & 2.*

¶ Accessit † & illis successionis seu generationis ex istis vana 4
obseruatio in degenerantibus a patribus filiis alienis gaudenti-
bus, non proprijs titulis.

*Nam genus & proauos. & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra puto. Ouid. lib. 13. Metamor.*

¶ Et † nobilitas quidem maiorum in illis virtus fuit, at in dege- 5
neribus, vitij index & condemnatio posteriorum. Neque enim
infunditur virtus posteris generatione, vt corpus: acquisititia
quippe est, non natiua.

*Fortes. Horat. libr. 4. Carmin. ode. 4. creantur fortibus: &
bonis
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam:
Doctrina sed vim promouet insitam
Rectiq. cultus pectora roborant,*

Vtenuq; defecere mores,
Dedecorant bene nata culpa.

Fuerunt eadem opinione hominum, qui primom titulum oobi-
litatis adepti sont, & aliquando noui homines, & ex plebeiis sæpe
viri nobilissimi prodierunt, qui & alios nobiles genere subegerūt
& plebeios reddiderunt. Et qui ex turpibus & obscuris parenti-
bus nati sunt, sępius patres fuerunt splendidiores, quam filii pro-
cerum: hoc enim habet vicissitudo humanæ felicitatis, vt ex alto
decidat, & ex imis in alta conscendat. Nec milites, ex quibus nati
sese profitentur nobiles, meliores extiterunt vel fortiores, quam
fuerunt rustici, agricolę, bubulci, & pastores: nam sępe tales patres
6 fuerunt. ¶ Veiun † Arfaces obscuræ conditionis homo, collecta
Scytharum exsulum manu Parthos subegit, Syriæ regem Seleu-
cum & Hircanos in seruitutem redegit. Agathocles ex figulina
patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. Gyges, ex pastore rex:
Telephanes, ex auriga Lydorum rex: Mandro, ex nauiculario Im-
perator: Viriatos ex pastore, venator, ex venatore latro, ex latrone
Lusitaniæ rex: Tullus Hostilius ex pastore Romanorum rex: & a-
lius rex Tullus Hostilius ex verna & ancillula natus: Valentinia-
nus habuit patrem funes torquentem: Iustinus ante Iustinianum
Imperator, suarius, & armentorum pastor: Galerius pastor armē-
torum, & hic Imperator Rom. Tamburlanus Scytharum Impe-
rator ex porcario & gladiatore: Primislaus, Boemorum rex ex
bubulco. Agarenorum Mahometus ex agasone. Francisc. Sfortia
dux Mediolani natus ex lixa & calone exercitus. ¶ Quales † tibi
7 numero dispice, quales dignitates adepti sint considera. Non e-
nim alios, qui prisco more ex pecoribus ad regnum & militiam
vocabantur, refero, non Alexādrum Ilionis regem, non Saulem,
non Dauidem, non similes fere infinitos. Sufficient isti ad per-
suadendum, nobilitari posse propria virtute homines, eosq; & di-
gnitates maiores feudaque nobilia consequi posse. Si enim digni-
tates sint signa & præmia virtutum, cur in illis potius degenerem
leonis catulum, damamque præferemus strenuissimo & probo
militi?

Si modo non censu, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniumq; facit: Ouid. de Ponto.

Nam vt ait Iuuenalis, *Satyr. 8.*

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Ex genere nobilis, tantum præsumptione est nobilis. *l. quod si no-
lit, §. qui mancipia, de ædil. edict. P.* Neque hic plura de nobilita-
te vera subiciam, sed relegabo postulantes ad alios. *de hac copio-
se Tiraquel. lib. de nobilitate, glo. in l. socrus. §. profec. in P. Bart. in
l. reddatur, de professi. & medi. lib. 10. C. & l. 1. de incol. eod. lib. 1.
Idem Bart. in l. 1. de infamib. lib. 12. C. & in l. Alexandrum, de de-
curio. eod. lib. C. Panormit. in cap. de multa, de preben. & in cap. 1.
de donat.*

8 ¶ Quare † in Gallia & homines plebeii, qui Gallis dicuntur,
roturiers. & villani seu pagani, possunt sine regia dispensatione
feuda nobilia tenere & possidere, quamuis pro illis hominium
seu homagium debeant, & ita decisum in curia suprema Pariſio-
rum. Testatur & probat Ægidius Magister, *in decis. titul. des a-
mortissemens, cap. 5.* qui & ex natura rerum decerptas adfert ratio-
nes, quod feuda sint præter ius commune, & ideo regantur con-
suetudinibus: & res propria natura censeantur allodiales, & ab
omnibus possint iuste acquiri, &c. Improbatque pragmatico-
rum vsque ad sua tempora vsurpatam falso sententiam, ignobi-
lem sine Principis dispensatione non posse habere feodum in
9 Gallia. ¶ In † quem errorem & lapsus Chassaneus, *Bart. Chassan.
in §. 5. circa finem. vers. item nemo potest. tit. des successions de ba-
stardz.* dum Burgundiæ ignobiles a feudis arceri ex consuetudi-
ne notat, arbitraturque idipsum in tota Gallia seruari, quod Ma-
gister falsum docet.

De feudo ecclesiastico, & seculari, & aliis speciebus. Cap. 5.

1 *Feudi alia diuisio, in ecclesiasticum & seculare: & de triplici spe-
cie ecclesiastici.*
2 *Alia diuisionis feudorum indicata.*
3 *Alia diuisio feudi in Gallia, in prima & secunda. fiefz* & *arrie-
refiefz, & qualia.*
4 *Regula in Gallia omnia feuda moueri, & procedere a regis ma-
nu, & ad regem sæpe redire.*
5 *Morticinii ius impetrari a rege debet, ab ecclesia feudum tenere
volente, & quare.*
6 *Pro iure morticinii tertia pars feudi regi debetur, vel alia cōuen-
ta: quinta autem pars domino patrono proximo pro indemni-
tate.*
7 *Persona manus mortua quæ sint.*

ALia † feudorum diuisio, vt quoddam ecclesiasticum, aliud se- 1
culare sit. *§. 1. de his qui feud. dar. poss. Aluaro in prælud. feud. in
5. diuis.* Ecclesiasticum dicitur tripliciter, vel quod datur aut susci-
pitur ab ecclesia proprio ecclesiæ nomine: quoddam, quod da-
tur a clerico, non tanquam ab ecclesia, *c. 1. de cler. qui inuest. facit.
c. 1. quib. mod. feu. constit. pot.* quoddam, quod recognoscitur ab ec-
clesia & clerico. *§. fi. de capit. Corrade.*
¶ Seculare † est, quod ecclesiasticum non est. Sed hæc hacte- 2
nus de diuisione sufficiant, prætermissis aliorum diuisionib. quæ
variæ & multiplices sunt, quas si quis velit excutere, consulat Ia-
cob. de bello visu, qui in præludiis feudorum adfert 8. Bal. qui 12.
In prælud. feu. & ibid. Aluar. qui affert 22. Ioan. Raynald. in c. im-
perialem, de prohib. alien. per Feder. qui ponit 8. Cardinalem &
Inn. in c. fi. de feud. qui ponunt 12. ¶ Obiter † tamen notandum 3
adhuc, feuda in Gallia, prima & secunda dici, vocant *fiefz* & *ar-
riefiefz.* Prima sunt feuda, quæ a Rege immediate concessa alicui
sunt. Secunda illa, quæ data sunt a beneficiariis regiis aliis, & ab
aliis, iterum aliis minimis valuasoribus. Secundi enim nomen &
ad tertios quartosq; extenditur. *gl. in rub. de feu. marp. C.* ¶ Generalis
† porro hic obseruāda est regula, omnia feuda istius regni Gallia- 4
rum, moueri & pcedere a rege, ratione integri & pleni feudi: aut
secundi feudi: & inde quædam cōmoda ad regem venire, secundū
locorum diffinitas consuetudines. Interdū & feuda ipsa ad regem
redire, & fructuum perceptionem, destitutis illis homine, vel alio
modo. Et quemadmodum a mari aqua omnis oritur, & in mare
redit: *Eccles. c. 1.* sic feuda a Principe, & ad Principem tandem re-
deunt. *Bal. in § adhuc, de allodiis, vers. 3. ex præmiss. Ægid. Magi-
ster, in decis. tract. des amortissementz. c. 1.* ¶ Quo † fit, ne homines, 5
dicti *manus mortua*, feoda tenere possint in Gallia, nisi gratia Prin-
cipis solius, a quo ius morticinii impetrare debent, id est, dispen-
sationem, vt possint habere. Hoc namq; regiæ est potestatis tan-
tum concedere, non cuiuscunque alterius, quamuis is sit patritius
seu par Franciæ, vel regulus, vel patronus mediatus feudi. Et ita
decisum esse tradit Ægid. Magister *vbi supra*, quia & solum Prin-
cipem Constātinum Magnū ecclesiæ permisisse legitur, *c. viden-
tes. & c. futuram, 12. q. 1. l. 1. C. de sacros. eccles.* habere & possidere
temporalia, cum ante præter decimas, oblationes, primitias, &
vota non caperet ex lege Mosis. *Deut. c. 10. cum sim.* Et quia com-
pendia feudorum ratione militię ad Principis seruitium referan-
tur, vnde ius illius sine eius auctoritate minui non potest. *l. deuno-
quoq; de re iudi. in P.* ¶ Isque † ideo ius morticinii solus dat, & so- 6
lus in remunerationem capit tertiam partem valoris feudi, vel a-
liam, prout eum rege conuenit, in locum eius iuris quod ei dece-
dit. *hac disputat per plures rationes Rebuf. in 1. par. ordin. reg. rubr.
des amortiss. Ægid. Mag. eo. tit. c. 1. 2. 3.* Quod si nō obtineatur mor-
ticinium, iubet rex solus possessores manus mortuæ, rem a man-
cipio eximere: dominus tamē patronus proximior, a quo imme-
diate feudum mouetur, iubere non potest: sed sufficit illis, si ho-
mo viuens moriens, & confiscans detur a personis manuum mor-
tuarum, & si iura ei debita soluantur, *Ægid. in d. tract. c. 6.* vel in-
demnitas præstetur, pro qua accipit ex quæsitis quintam partem
rei in perpetuum, vel fructuum omnium per quinquennium ex
constitutione Turonum. *in consuetu. Turonum, tit. de indemnite,
art. 2.* Andium vero, trium annorum. *in consuet. Andium. titu. des
seigneurs temporelz, art. 37. 38.* Placuit tamen Regi 1277. quod quā-
uis Archiepiscopus Rhemensis, & episcopi pares Franciæ non
possint *amortisare* (sic loquitur constitutio) domanium suum,
nec feuda quæ ab ipsis tenentur immediate, possint tamen sua
Retrofeuda amortisare. Alii autem episcopi qui non sunt pares
Francię non possint nec domanium suum, nec sua retrofeuda. *Re-
fert illam constit. Ægid. in d. tract. c. 2.* Cui & subscripsit placitum
curiæ supremæ Parisiorū 1270. ¶ Inter † personas, manus mortuę 7
sunt, ecclesiæ, capitula, collegia, fratriæ, communitates: ita au-
tem nominantur, quod nunquam mori dicuntur: quia semper ii-
dem sit capitulum, eadem ecclesia, collegium, & ciuitas per subro-
gationem. *argum. l. proponebatur, de iudic. in P.* Et proinde bona
quæ semel huiusmodi contigerunt, nunquam manus mutant, nec
dominum: quod tamen non accidit in particulari possessore alio,
a cuius manu res exit multis modis, vt venditione, donatione, te-

famento, morte, *constit. Carol. VI. & Franc. I. anno 1520* &c. Obseruant tamen consuetudines locorum, quia hominibus manus mortuæ iubetur constitutionibus regiis intra annum & diem a se bona hæc abdicare, vt domini feudales possint coram iudice petere alienationem hanc, si nolint indemnitatem, & si ius morticinii non impetrarint: fieri tamen hanc intra annum & diem de rebus fulnon quæsitis intra quadraginta annos: at in ante quæsitis & per 40. annos possessis, non esse illis hoc ius. *consuet. Andium., art. 37. & 38. Maine titu. des bas iusticiers art. 41. & 42 Turone. titu. de indemnite, art. 1. & 2. Orleans tit. des fiefz, art. 99. & 100. Sens de mesmes lasti. e art 5. & des fiefz. 174 cum simil.*

De rebus in feudorum caussa considerandis. Cap. 6.

1 *Res feudales consideranda generaliter. & secundum feudi naturam.*
2 *Stipendiaria prædia quæ. & tributaria.*
3 *Prædia militibus & veteranis assignata.*
4 *Impendia in militiam vnde per varia tempora sumta. & apud nationes varias.*
5. 6 *Feudi clientelares militibus, quando & quare dati. in Gallia, & Roma. & alibi: Ratioq; principalis vt esset exercitus ordinarius & paratus.*
7 *In Gallia quomodo vasalli armati, debeant certis temporibus operam bello.*
8 Ban & arriereban *vnde, & quid in Gallia.*
9 *Res quæ in feudum dantur, debent esse dantis.*
10 *Feudum habens minoribus valuasinis dare in feudum potest partiarium.*
11 *Communis res in feudum pro parte diuisa datur.*
12 *Dominus quando potest feudum, quod successorem non habet, viuente vasallo alii dare.*
13 *Dominus ius feudi quod habet inuito vasallo, potest dare maiori vel æquali, non inferiori.*
14 *Res ecclesiastica quando in feudum dari possit. & res minoris.*
15 *Res quæ in feudum datur, debet esse immobilis, aut quæ pro immobili habetur.*
16 *Rex quas; possit res regni sui infeudare.*
17 *Res domanii regni Galliæ inalienabiles nu. 19.*
18 *Vasconia & aliæ ciuitates data a rege Galliæ Anglis in fœdere, reseruato iure summo.*
20 *Prohibita & domanii alienatio regibus Hispaniarum. & regibus Cypri.*
21 *Domanii esse quæ dicantur.*
Vnita diademati per Ioannem regem Gall. 1361 mense Nouemb. ducatus Normaniæ, Campaniæ, comitatus Tholosanus: & 12. Cal. 1401 Aquitania a Carol. VI Pictonia a Carolo VII. 1436.
22 *Regni diuisio Gallorum inter filios Clodouei, & rursum inter filios Clotarii bella sæuissima peperit.*
23 *Filiis regiis post primogenitum data quadam iure appanagii, & quid appanagium.*
24 *Limitata summa* Partagii *liberorum regis Galliæ a Carolo V. ad duodecim millia aureorum annuæ prouentus cum honorario comitatus titulo. & octingentis millibus semel numerandis: filiarum autem vltra dotem, limitatum partagium ad sexaginta millia libellorum. Et pro his fiduciario iure data res regnis in partagium.*
25 *Res domanii, interdum viris eximiis a rege in feudũ recto data,*
26 *Ex duabus caussis domanium infeudatur, partagii, & necessitate belli.*
27 *Feuda indiuisibilia regnum, ducatus, marchionatus, & similia.*

1 RES † quæ in feudum dantur considerandæ sunt, & natura earum: primum generaliter, dehinc secundum cuiusque feudi
2 naturam. ¶ Putant, † aliqui, *Guil. Benedict. in c. Raynut. ad verba, & vxorem nomine, decis. 3. nu. 4.* stipendiaria prædia dicta fuisse apud Iustinianum, *in §. per traditionem, de rer. diuis.* quod militibus essent assignata pro stipendiis: cum tamen longe aliter Theophilus, *in §. est & aliud genus, de rer. diuis. lib. 2. Instit. tit. 1.* interpretetur his verbis: *Quidam apud veteres Romanos Imperator* (hic fuit Augustus Cæsar.) *Strabo. in fin. Geograg. cum toto orbe subacto, vniuersis eius in magna admiratione esset, prouincias omnes diuisit. & quasdam sibi retinuit. alias populo reliquit. Quas populus acceperat, ea stipendiariæ dictæ sunt, quod stipem legere, siue collationem significet, & particulatim argenti, aliarumq; rerum factam collationem. Et inde factum est, vt prouinciæ stipendiariæ dicerentur, & deinde consequenter, domus & prædia stipendiaria. Imperatoris vero prouinciæ dictæ sunt tributaria. Quoniam tributum est graue aliud vectigal, quod princeps prouinciarum suis indicebat, eo nomine, quia magnos alendis exercitibus sumtus faceret. Qui autem ex largitione populi vel principis, stipendiaria vel tributaria habebant, prædia domini illorum non erant: verum dominium, aut apud populum erat, aut apud principem, sed vsumfructum eorum habebant, & plenissimam detentionem, ita vt & transferre possent, & ad heredes transmittere.* Vlpianus quoque *in l. ager, 27. §. 1. de verbor. signific. stipendium a stipe appellatum est, quod per stipes, id est, modica æra colligatur. Idem hoc etiam appellari tributum Pomponius ait, & sane appellatur a contributione tributum, vel ex eo quod militibus tribuatur.* Quibus verbis significatur, non prædia militibus data, sed ex prædiis stipem collectam in militum vsum datam, & tributa potissimum. ¶ Veruntamen † non ibo inficias, agros mili- 3
bus fuisse assignatos aliquando ab imperatoribus, etiam inuitis possessoribus, *Vlp. in l. item si verberatum lib 5. §. item si forte, de rei vind. li. 6 P. tit. 1.* & in præmia veteranis iussu principum. *Paul. in l. Lucius. 11. de eu. ict. lib. 22. P. tit 1.* ¶ Sed † id non semper obtinuit, 4
sed variauit mos impensarum in milites. Et primum, vt ait Diony. Halicar. Rom. vsq; ad tempora Tulli regis, suis sumtibus militabant: postea decretum a Senatu ab Vrbe condita anno 348. quo tempore Anxur oppidum, nunc Terracinæ dictum, a Romanis captum est, vt stipendium militi de publico daretur, cum ante id tempus de suo quisq; functus eo munere esset, vt ait Liuius *lib. 4. decad. 1.* Et Græcos habuisse stipendiarios milites, & binas drachmas in dies accepisse pedestres, & classiarios testatur Thucyd. *in 3.* Erant & in Gallia arcuarii vocati, *archers*, stipendiarii ex edicto Caroli VII. regis accipientes quaternas libras Turon. in singulos menses. Satisq; nunc sciunt, & valde ægre ferunt aliqui, pro ærario militari, vt olim apud Romanos, indictiones, & taleas imponi, & taleones, & superexactiones, vocant *la solde*. ¶ Vltra † hęc 5
in remunerationem strennorũ actuum a militib. peractorũ, vtq; illis promtior animus & cõmodior res ad bellũ iterum subeundum, in Gallia quoq; fundi clientelares in fidẽ & operã militarem dati sunt. Quamobrẽ etiã nunc certis tẽporis spatiis tenẽtur suis sumtibus bello iussu principis adesse loricati, vel caligati, vel alio modo armati, prout in fide iurarunt. Vocamus *conuocationem* in Gallia *ban & arriereban*, de quib. extant regiæ constitutiones. Sic captis Veiis, agros Veientanos S.P.Q.R. diuisit. *Liui. in 5. & Plin. de viris illust.* Et post bello Cãpano feliciter peracto, milia bina in Latio iugera, terna in Phalerno assignauit. *Liu. li. 8.* ¶ At † fue- 6
runt ista prædia militaria ratione feudorũ, vel fidei, non semper perpetua, non ad nutũ domini, vel omni tempore, & continuo pręstanda, sed ex lege feudi, & certo tẽpore. *Corn. Tacit. lib 20. annal.* Nã & Tacitus refert Batauos Rom. viros tantũ armaq; suo tempore ministrasse. Sic Boleslaus rex Polonorũ distribuit equitibus Polonis Satrapias, quas ipsi vocãt Palatinatus & districtus, in quibus Palatinus qui præest, certũ numerum armatorũ militum, in expeditionem indictã educere tenetur, idq; cõstitutũ circa annũ dom. 1020. *Mart. Chromerus in reb. Poloni.* Hippodamus quoque qui primus de optimo statu reipub. & ciuitatis tractauit, diuisit regionem in tres partes, sacrã, publicã, priuatam: vt ex sacra, cultus Deo fieret, ex publica belli ppugnatores alerentur, priuata autem agricolarũ esset. *Arist. lib. 2. Polit. c 6.* ¶ In † Gallia quoq; feuda no- 7
bilib. data militię caussa dubitandũ non est, vt esset militaris exercitus, equestris & pedestris ordinarius seu paratus. Et id onera ipsa feudorũ indicant, q̃ sunt militaria, & cũ bannũ & retrobannũ cogitur, paratã habere debent npẽ secundũ modum pscriptũ annorum iu feudi traditione. *in constit. Franc. 1. des fiefz & arrierefiefz. 8. Ian. 1539.* Et si traditio nõ exprimat, secundũ ꝓuentũ, vt qui feudum vel retrofeudũ habet ꝓuentus annui 600. librar. aut quingentarum, exhibeat equitem loricatũ grauis armaturæ. si 300. aut quadringentarum, equitem leuis armaturę vel peditem cũ ferro sclopetario: si 200. aut 300. librar. peditem hastatum, armatum, & galeatum: si minus habeat, contribuat cum minori pro rata parte. *in constit. Franc. 1. facta apud Blesios, 19 Mar. 1540.* ¶ *Ban* † 8
dicimus quasi πᾶν, totum, extremũ delectum & generalem militum. ¶ In † rebus dandis de nouo in feudũ, regula illa seruanda, vt 9
res cuius alienatio prohibetur, nec per beneficium dari possit. *§. sed etiam vis per quos fiat inuestit. lib. 1. tit. 3.* Eius itaque esse debet qui beneficium dat, ne si beneficium rei alienæ faciat, fur dicatur. *l. si pignore. §. 1. de furt. P.*

¶ Qui † etiam feudum habet, partem in feudum minoribus 10
valuasinis dare potest, *§. 1. quis dica dux. Marc.* dummodo milites

sint, & idonei seruitio, & ei æquales. *cap. similiter, de lege Corradi.*
11 *lib 2. Feu. tit 34* ¶ Communis † tamen res cum alio potest in feudum dari, videlicet pro ea parte, quæ communis sit, quæ communi diuidundo potest separari. §. *item feeudum est, de nota. feu. in 2. lib feud. l. 1. & 2. com. diuid. P.*

12 ¶ Potest † & dominus feudi, idem feudum, quod successorem non habet, id est, si illud non transeat ad heredem viuente vasallo, alteri dare, & eum inuestire: ita tamen vt is non accipiat feudum priusquam vasallus, qui eum possidebat, mortuus sit: vel donec feudum, vt dicunt, fuerit apertum, id est, donec acciderit casus, quo dominus concedere possit. §. 1. *quæ successa. tenean lib. 1. feu. tit. 9. §. moribus, si de feu. def. contem. sit int. domin. & agnat. vas. lib 2. feu titu. 26.* Sic enim viuentis vasalli a domino sub conditione quando apertum fuerit, recte non pure conceditur. §. 1. *de cleric. qui inuest. fecit, lib. 2. feud. tit. 35.* At si feudum admittat successores, illa concessio feudi non valet, vtpote de iure & re alterius facta. *cap. si quis, de feudo dato in vicem leg. commiss. lib. 1 feud. titu. 27. c. si quis fecerit, quo tempore miles inuestit. pet. deb. lib. 1 1 feud. tit. 22.* Quia nemo debet priuari possessione sui beneficii sine culpa: nec cum culpa, nisi per curiam. *c. sancimus, eod. tit. quo temp. milit. inuest. pet. deb* In alius spem certam futuræ actionis intercedente donatoris voluntate, posse transferri nō immerito placuerit, *l. spem 3. C de donat. lib. . titu. 54. l pactam, de pact. in fin. P.* nempe quia in diem, vel sub conditione futurum est id accidere, & ita vendi & donari potest. *l. nomina, & l. multum de hered. vend. in P. l. nec emt.*
13 *de contrahend. emt. in P.* ¶ Sic † dominus ius feudi quod habet inuito vasallo alienare potest, si modo aut maiori aut æquali domino vendat, ex consuetudine Mediolani, quæ obtinet contra legem Corradi: inferiori non potest sine consensu vasalli. §. *ex eadem lege, de lege Corradi, lib. 2. feud. titu. 34.* Et sic intelligunt prohibitionem alienandi feudum inuito vasallo, domino a Frederico factam. §. *præterea, de prohib. alien. feud. per Feder. libr. 2. feud. titu. 55.*

14 ¶ Res † ecclesiasticæ communi iure in feudum nouum dari non possunt, §. 1. *episcop. vel abbat. vel dominus plebis. feud. dare non poss. lib. 1. feud. tit. 6.* quia inalienabiles sunt, *titul. de non alien. reb. ecclesiast. in auth. & l. iubemus. & authenticis sequentibus. de sacrosan. eccles. C. tota. 12. quæst. 2.* vt suo loco Deo fauente docebimus. *in contract. emt. dum de reb. agimus.* Et Vrbanus summus Pontifex hoc statuit de feudo in Synodo. *can. 2. & fin. de constit.* Cuius constitutio ad feuda antiquiora & constituta non referebatur, prout constitutiones fere omnes, si contrarium non caueatur, ad futura non ad præterita pertinent negotia. Et proinde licet prælatis infeudare, prout fuit consuetudo, & ita concedere antiqua feuda, nō noua constituere. §. 1. *de his qui feu. dar. poss. lib 1. feud. tit. 1.* Et feudum antiquum reuersum ad ecclesiam, potest iterum in feudum dari, non obseruatis solemnitatibus, quæ in alienatione rerum ecclesiasticarum exiguntur. *Iac. de Curte in tractat feud. in 2. part. c. 1. & 2. & in 3. & 4. de tempore & actibus requisitis ad consuet. infeudandi inducendam.* Quia hæc repetita infeudatio noua non est: sed potius executio primæ, *Paul. de Eleazaro in clem. 1. de rescr.* & a primordio tituli posterior formatur euentus, vt res semel ecclesiæ emphyteotica semper talis dicatur, *l. 1. de impo. lucra. descript. lib. 10. C.* resque semel alienabilis, postea quoque talis est. *l. pater, §. quindecim, de leg. 3.* Accedit quod minorum & ecclesiæ æqua sunt priuilegia fere in distractione rerum. *glo. in l. 1. de senten. aduers fisc. retract. lib. 10. C. cap. 1. & 2. de restitut. in integr.* Cum itaque minor antiquum feudum sine solemnitate alienationis suorum bonorum possit iterum concedere, nouum constituere non possit, §. 1. *per quos fiat inuestit.* idipsum erit in ecclesia admittendum. Verumtamen hoc intelligendum est, quando res ad ecclesiam rediens non fuit melior, quam cum primum in feudum data est: alioquin enim si multo melior redeat quam data sit, arbitror cum Panormitan. *in cap. vt super, de rebus eccles. non alien. facit c. 2. de feud. appel. Gregor. in ver. si videris expedire.* solemnia distractionibus ecclesiasticis requisita adhibenda esse, vt sciamus num expediat ecclesiæ ita fieri. Potissimum si ecclesia tempore, quo ad eam res redit, exciderit facultatibus: Satius enim est ecclesiam rem illam tunc retinere, quam aliis cōcedere, etsi infeudata antea sit. *notat. Iac. de Bellovisu in c. 1. in prin. qui feud. dar. poss. facit doctr. c. 2. in verbo si videris expedire, de feud.* Sed & si ea lege relicta ecclesiæ res sit, ne infeudetur, *Iacob. Aluarot. in cap. 1. qui feud. dar. poss. per text. in §. sanctissimus, de alien. & emphyt. in auth.* legi obtemperandum erit.

15 ¶ Res † deinceps in feudum datæ debent esse immobiles, soli, vel solo cohærentes, §. *si de feud. cognit. lib. 1 titu. 1 l. 1. §. 3. vnde vi.* aut ex earum genere quæ inter immobilia connumerantur, *d. §. fin.* veluti cum de camera vel de cauea constituuntur feuda. Sunt enim annonæ ciuiles inter immobilia computata. *nist. § fin. & §. vnis enim illa, de non alien. rebus eccles. col. 2. tit. in auth. l. priuilegia. de sacrosanct. eccles. C. l. fin. § præterea, de iure dot.* ¶ Tradunt † in- 16
terpretes regem non posse infeudare bona regni sui, quorum infeudatione sit magna diminutio regalis iurisdictionis, *Aluarot. in cap. 1 de his qui feud. dar. poss per cap. intellecto, de iureiur. de it sentit Felin. in ca. ad audientiam, de præscrip.* contra, si tam damnosa non esset eneruatio iurisdictionis. *cap. abbate sane, de re iudica, in 6.*

¶ Sed † neque res domanii, quæ addictæ sunt diademati regio 17
seu coronę, alienari posse placuit. & alienatas reuocari. *Edictum de domanio anno 1566. aliud ante Philip. 6. 1329. Et Ioan. 2. 1360. Carols V. 1374. Carols VI. 1401. Bald. in l. cum multa, de bon. quæ liber. in cap. si generali, si de feud. fuer. contro. in vsib. feudo. Host. in c. dilecta, de maior & obed. fuerunt & recentiorum regum in Gallia constitutiones, anno 1522. 1531. 1549. & in conuent. Aureliac. 1360.*
¶ Quare † cum in Britannico fœdere seu Anglico, vt loquimur 18
nunc, 8. idus Maias anno 1360. cautum esset, vt Vasconia, Pictones, aliquæ vrbes Anglo cederent, summo optimoque iure rex Galliarum patere nunquam voluit, nec potuisset. Et quotiescunque ante tradita est domanii, & patrimonii portio Anglis icto cum rege fœdere, rex Galliarum summum ius Imperii, dominiumque in his retinuit, vt in fœderibus annorum 1195. 1200. 1269. 1297. 1303. 1325. 1350. *ex Chopino lib. 2. de doman. regio c. 1.* ¶ Atque † hoc receptum est, ne diuisum regnum videatur, 19
rebus, quæ regii iuris sunt, diuisis. Viderentur enim tot reges esse, quot partes. Hoc autem in republica non expedit fieri, cum regulorum multitudo & occasio sit bellorum inter eos, & caussa certissima interitus vtriusque, dum ita diuisi, prædæ vicinis Regibus patent: virtusque vnita, maior seipsa dispersa. Quemadmodum patuit facile olim accessus in Gallias Iulio Cæsari, pluribus tunc per partes ęque imperantibus.

¶ Prohibuerunt † & conuentus iuridici in Hispania quoque 20
regi alienationem patrimonii regiæ coronæ iniuncti, seu domanii, secundum priscam prohibitionem Alphonsi noni regis. *in leg. Hispan. par. 3. tit. 5. & in comitiis Toletanis, 12. calend Octob. 1560. habitis.* Hoc ipsum prohibitum regibus Hungariæ *cap. intellecto de iureiuran. apud Greger.* Domanii dicuntur, quæ incorporata seu vnita sunt etiam dominio vltra primam & antiquam institutionem expresse, vel quæ per quæstores domanii per decennium tractata sunt. *exstat constitut. mensis Februarii 1566. Exstat & de incorporatione expressa. l. 1. de incorp. lib. 9. C. Theodos. l. si quando, de bon. vacant. lib. 10. C. Iustinia.*

¶ Vniuit † seu addidit coronæ Ioannes rex Galliarum, anno 21
1362. mense Nouembri, ducatum Normaniæ, Campaniæ, & comitatum Tholosanum. Sancita Aquitaniæ vnio in tabulis pariagii Aquitani per Carolum sextum ea lege Delphino data, vt eo regnum adepto, vel sine liberis moriente, perpetuo diademati connecteretur, duodecimo calend. Ianuar. anno 1401. Pictones a Carolo septimo 1436. mense Sextili. *in 4. parte annal. Aquitan. cap. 8.*

¶ Olim † aliquando experta Gallia est, diuisionem esse sibi fu- 22
nestam post mortem Clodouei, regno in quattuor partes scisso inter filios eius Childebertum, Theodoricum, Clodomirum, & Clotarium. Et reuersa ad Clotarium vniuersa ditione, diuisione rursum facta inter filios eius Cheribertum, Chilpericum, Guntranum, & Sigibertum, vnde bella exitiosa nata sunt. *vide Paul. Æmyl. Gaguinum. & alios annal. Gallia.*

¶ Quare † receptum tandem est in Gallia, vt consulerent re- 23
bus regni, filiis regis morientis dari primogenito quidem regnum ex integro & ex asse, ceteris autem darentur quædam, quæ iuribus suis æquipollerent, rebus dominii & diadematis integris manentibus. Itaque æstimatione facta in posterum, data est illa vel certa pecunia, vel vice pecuniæ, & pro redditibus percipiendis certæ res fiduciario nomine possidendæ: quæ ideo dicuntur data iure *aparagii*, id est, vt ego interpretor, quod tantundem valerent, quantum pars ipsa regni, si illud diuidi & tradi posset: dicunt enim Galli *pair*, ac Latini par, & vocant *apparier*, æquare, paria facere. Sunt qui dicant hoc ius *appanagæ*. & a panibus panagium, *vt Chop. libr. 2. de doman. vbi quæ potissimum, cap. 3.* quod prouictu darentur portiones istæ liberis regum. Sed mea declinatio magis placet, aliorum tamen non impedio iudicium.

¶ Limitata

24 ¶Limitata † pariagii æstimatio a Carolo quinto constitutione, *const. eius lata mense Octobr.* 1374. vetitûq; masculo dari plusquam ducenta & quadraginta millia sestertium, seu duodecim millia libellarum in annuum prouentum, cum honorario comitatus titulo, & octingentis millibus sestertium, id est, quadraginta millibus libellarum semel numerandis. Filiæ item ne vltra dotalē summam, duodecies mille sestertium seu sexaginta millia libellarum dentur. Pro illa pecunia itaque regni res, ducatus, comitatusq; in pariagium dantur & sub fiduciaria concessione, ea lege vt si masculi illis quibus dantur non sint, redeant res ad diadematis ius plenum. S. 10. que isti beneficiarii principis in rebus domanii hac lege concessis, vt etiam integra iura regia & dignitas remaneant. Sicut & horū exemplo illustriores familiæ ducatus, comitatus, & baroniæ & aliæ huiusmodi, imo & aliorū nobilium, indiuiduū ex lege maiorum & pactionibus fruuntur bonorū ius & dignitatem: vt pluribus liberis vni superstitibus, senior idoneus titulū & nomen dignitatis, & iura nanciscatur: ceteri autem pariagio contenti sint. Et ita amplitudo familiarum in suo splendore conseruetur. Et nomine pariagii res ex familia dantur aliis liberis, quæ & redeunt ad stirpem, mortuis qui pariagium habuerunt. ¶Licuit
25 † etiam regibus nostris etiam ex domanio in feudum viris eximiis, & qui serio se pro regni salute deuouissent, largiri, vt prosequitur Rhenatus Chopinus *lib. 2. de domanio, cap. 15.* ad quem te
26 relicio. ¶Itaque † extra has duas caussas pariagii, & necessitatis belli nunquam licuit regi iure communi res diadematis alienare, seu in feudum dare, vtpote dignitate existente indiuisibili.
27 ¶Sicuti † & marchionatus, ducatus, & similia feuda dignitatem habentia, indiuisibilia dicuntur, *§ omnes si de feudo fuer. controuer. & in § præterea ducatus, de prohib. feud. aliena. per Federic.* alia autem diuidi possunt, & ideo pro parte aliis infeudari, *Aluarot. in prælud. feud. diuis. 9.* Sed & in beneficiaria concessione relinquitur adhuc dominium regi, quod & in domanio regio perseuerat, *Isernias in §. præterea ducatus, de prohib. feu. alien. per Feder.*

De personis, a quibus constituuntur, & quibus dantur feuda, & de Imperatoribus, Regibus, Ducibus. Cap. 7.

GEneraliter † in quæstione quis potest in feudum dare & accipere, analysis dari potest: rerum suarū dominos omnes posse, quibus speciali non prohibetur iure. Cum libera sit cuiq; rei suæ administratio, *l. in re mandata, C. mand. l. nemo exterus, C. de Iudæis, l. sed & si lege, §. consuluit, de pet. her. in P.* ¶Dant † itaque ecclesiasticæ personæ, & laicæ, & vtriusq; sexus. Ecclesiasticæ, summus pontifex, *Clem. pastoralis, de re iud.* archiepiscopus, episcopus, abbas, abbatissa præpositus antiquum, non nouum, *§. 1. de iis qui feud. dare poss. lib. 1. Feud. tit. 1. de antiquo non de nouo feudo, §. 1. episcopum, vel abbatem, &c. quod & supra diximus.* Laicæ, Imperator, rex vt dictum, marchio, dux, comes, baro, qui capitanei regni, & alii qui ab illis accipiunt, valuassores regni, qui & ipsi dant aliis minoribus valuassoribus, *d. §. 1. de iis qui feud. dare poss.* quomodo autem dare possint in feudum qui ab alio habent, etiam superiori capite dictum est. ¶Dat † & fœmina nouum & antiquum, *§. fœminam, per quos fiat inuest. lib. 2. titul. 3.* Minor antiquum non nouum, *§. 1. eod.* sicut & in eo cui bonorum suorum administratio prohibita, *d. § 1.* Potest & ad feudum dare clericus propria, *§. 1. de cler. qui inuestit. fact. lib. 2. Feud. tit. 35.* ¶Per † procuratorem quoque & dari & acceptari potest feudum, *in §. personam, per quos fiat inuest.* 1 2 3 4

¶Istis † annexæ sunt aliæ quæstiones secundum quid fiat concessio, & cuius sit feudum, & quare, & propter quid. Quæ omnia simul tractabimus, demta quæstione secundum quid, quam post personas explico latius, modum dans acquisitionis vel constitutionis feudi. Quid sit summus pontifex, archiepiscopus, episcopus, abbas, abbatissa, præpositus, iam explicauimus alibi in personis ecclesiasticis. ¶Quamuis † antiquis temporibus variis modis imperium Romanorum & orbis datum fuerit, vi, quale contigit Iulio Cæsari, *Eutrop. lib. 7. Sueton. in Iul. Cæsar.* electione senatus, quale contigit Tiberio, *Sueton. in vita Tiberii* vel militum, quale contigit Septimio Seuero, *Fenest. cap. 4. de magist. Romanor.* hereditate, quale contigit Octauio, *Eutrop. lib. 7. & 8.* & aliis. In feudum etiam datum est imperium aliquando a summo Pontifice Imperatoribus cum iuramento fidelitatis, vt ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ opem & auxilium & defensionem præberent, qui hanc dignitatem consequerentur. Sic & in consecratione, & coronæ vltimæ donatione Cæsares Romam profecti a summo pontifice reges Romanorum & Imperatores declarantur, susceptis insignibus ensis, diadematis, sceptri, & pomi aurei, vt in principibus seu personis publicis paulo latius explicamus, & infra in insignibus seu symbolis inuestituræ. Et quamuis Gregorius quintus potestatem eligendi Imperatorem, in Germanos transtulerit: tamen sibi confirmationem reseruauit, *Polyd. Vergil. lib. 4. de inuentor. rer. cap. 10. Baro in extrauag. ad reprimendam, Hen. 7. post le. fendo.* Iustinus senior electus etiam antea, legatos Romam ad Hormisdam summum Pontificem misit, vt fidem suam sedi Apostolicæ subiiceret, *Platina in vita Hormisda.* De regibus in personis publicis late tractamus, hic autem sufficit indicasse ex superioribus, & ex his quæ sequuntur, regna duplici modo in feudum venisse: vel quod ex regnis, ducatus comitatusve fiant, vel quod ex ducatibus & prouinciis vi ab aliis imperiis ereptis, vel alio modo possessis ab eo, qui potestatem habet, regna facta fuerunt, retento hominio & fidelitate, qualia regna hodie sub summo Pontifice & sub Imperatore sunt, & sub Turca, pretioso Ioanne Æthiopum Imperatore, quem dicunt presbyterum Ioannem. Illud solum dignum est, quod moneam, Principem, qui Regis titulum ambit, habere in ditione sua oportere saltem quatuor ducatus contiguos, aut pro singulis ducatibus, quatuor comitatus, qui ab alio quam ab Imperatore non pendeant. In quatuor ducatibus 5 6

desiderantur ad minus decem ciuitates, quarũ vna sit archiepiscopatus prouinciam constituens, *cap. cleros, 21. dist. in fi.* Nec ad rem facit quosdam hodie esse regulos dictos, vt Nauarræ, Balleariũm olim insularum, & similes: quibus tamen sexdecim non sunt comitatus, nec tot ciuitates, quot diximus exegi. Nam fuerunt quidem olim hæc regna suis membris constantia, sed nunc occupata ditione, priuilegio tituli gaudent tantum, *Anth. de la Sale, in lib. inscripto la Salade in cap. seu lib. 9.*
7 ¶ Aliæ † personæ post Imperatores & reges sic ordinantur apud consuetudinarios in rubrica, vt primum dux, postea marchio, dehinc comes, subinde capitaneus, & valuassor nominentur, *rubr. quis dicat. dux march. lib. 2. feud. tit. 10.* Hos consuetudinis contextus explicat dictos a ducatu, marca, comitatu, quibus inuestiuntur: sed hæc explanatio nihilo certior est ipsa rubrica, cum & olim ista nomina sine feudo dignitatis tantum fuerint.

8 ¶ Dux † est qui exercitum ducit, *l. 2. C. de offic. præfect. Afric. l. 1. de offic. magist. milit. l. duces, C. de offic. iudic. milit. l. desertorem, §. in bello, de re milit. in P.* & dux a ducendo proculdubio dictus, & a rege erectus cum ducatu, dignitate videtur regali insignitus, & capitaneus ideo dictus regni, *d. §. 1. de iis qui feudum dare poss.* ἡγεμὼν, στρατηγὸς, qui præest exercitui, & ducatus ἡγεμονία & στρατηγία, præfectura, imperium militare. Ductores vocat Cicero absolute duces & Imperatores exercituum primos, *quoties non modo*, inquit Cicer. 1. Tusculan. *ductores nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad*
9 *non dubiam mortem concurrere:* ¶ imo † & plus doctor videtur esse, quam exercitus dux, vt apud Thucyd. plus ἡγεμὼν quã στρατηγὸς, vt dum ait *Thuc. in 8* ἔχοντας ἡγεμόνας πάνυ τῶν στρατηγῶν. Et ita etiam Plutarch. οἱ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντες χιλίαρχοι. Estque sæpe apud Græcos illa ἡγεμονία seu ducatus pro principatu & imperio reipub. alicuius, vel pro omnimoda potestate in aliquam rem apud Isocra-
10 tem, Thucydidem, Æschinem, & alios. ¶ Fuisse † & tempore antiquorum Cæsarum titulos ducales & ducatos, maximæ dignitatis insignia, vel ex eo apparet ex Flauio Vopisco *in Aureliano*, dum ait Aurelianum habuisse multos ducatus, multos tribunatus: Et ex Suetonio Tranquil. *in Nerone, cap. 35.* dum refert Neronem Claudium Cæsarem, priuignum Rufinum Crispinum Poppæa natum impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, seruis ipsius mandasse. Numerat & Iustinianus plures ducatus, scribens Basiliano magistro militum per orientem, *Iustin. in l. 2. de offic. præfect. præto. Afric. lib. 1. C. tit. 27.*

11 ¶ Iustinianus † spectabilem dignitatem ducatum dicit & maiorem tribunatu, & tribunatum maiorem primicerio domesticorum & protectorum scholæ. *Primicerius quidem*, inquit, *l. 2. de domest. & protect. lib. 12. C. tit. 17. domesticorum & protectorum vtriusq. scholæ post adeptum tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum gerere meruerint.*

12 ¶ Et † Anastasius quoque spectabiles duces nominat, eis que iurisdictionem in milites concedit, vt per se cognoscant, vel aliis committant, *l. fin. §. erit autem, de re milit. lib. 12. C. tit. 36 similiter, spectabiles isti iudices, in §. fin. de appell. collat. 4. tit. 2.* Duces κατ' ἐξοχὴν dicuntur a principe facti, seu regni capitanei, quod regalem in eo gerunt dignitatem, *Aluarot. in §. 1. quis dic. dux march. tex. in §. 1. de feud. Marc. lib. 1. Feud. tit. 14.* non autem alii ducti rei exercituum ab aliis, vt a ciuitatibus creati. Nisi ciuitas libera esset, quæ rempublicam constituat, veluti Venetiis qui præest, dux dicitur, *cap. exposita, c. 11. de arbitr. lib. 1. Decretal. tit. 35.* qui pro principe habetur legitimo. Germani, reges ex nobilitate: duces ex vir-
13 tute sumebant, *Cornel. Tacit. de morib. German.* ¶ Paulus † Æmyl. *lib. 1. histor. Francor. in Chilperico* scribit, Longinum Exarchum ad Romanum imperium regendum missum ab Iustino Imperante orienti, reuocato Narsete, qui pro eo ante principatum tenebat more Gotthorum sedem sibi legisse Rauennæ, & cuique vrbi magistratus suos dedisse, qui duces vocitabantur. Et quem Romæ præficiebat, vocatum præsidem. Et rursum idem Paul. *li. 1. in Chilperico* sic scribit, *duces initio, comitesque a regibus præficiebantur gentibus ciuitatibusque, ac cum videretur dimittebantur: deinde inueterauit consuetudo vt nisi sceleris conuicti abiro imperio non cogerentur: idq. postremo, vt quisq. eo munere donabatur, iureiurando regum cauebatur.*

14 ¶ Quod † exemplum ad magistrum militiæ, ac eum peruenit, quem maiorem, magistrumve domus Franci vocitabant, comi-
15 tem etiam stabuli dicunt. ¶ Et † iterum *idem lib. 1. in Chilperico.* iudicat duces loco dignitatis Regiæ fuisse in Italia. *Soluerant autem*, (inquit, scilicet Chilpericus rex Gallicus) *hostium proceres, vt nomen regium quorum ante paruerant, tollerent, ducesq. rursus crearent, ad quos summa rerum defferretur.*

¶ Maior † dignitas ducatus, quam comitatus, & ideo ex comi- 16
tatu fit erectio in ducatum, pro magno munere: sicuti non alio maiori remuneratus Rainaldus comes Gueldriæ, qui Ludouico Cæsari adhæserat contra Austriæ duces, quam quod ex comite primus dux Gueldriæ factus an. 1334. *Munsterus lib. 3.* Sic Adolphus 1. comes antea Cliuensis anno 1416 factus dux, & inter principes imperii connumeratus a Sigismundo Imperatore in concilio Constantiensi, *Munst. eo. lib. 3.* ¶ Carolus † Caluus rex Gallia- 17
rum victis nepotibus Pipino & Carolo, qui regnum Aquitaniæ vsurpare voluerant, regnum Aquitaniæ in ducatum cõuertit circa annum 852. constituitque Renulphum Burgundum primum ducem, limitato certis locis ducatu. Sic ex regno Burgũdiæ Neustriæ, Austrasiæ facti sunt ducatus, *in 3. par. Annal. Aquit. in princ.* Tempora aliae rectionis ducatuum quorundam in Gallia signat Chopinus, *lib. . de domanio, tit. 6.* ¶ Reges † Moscouitici dicun- 18
tur tantum suo idiomate, vuelik-knes, id est, magni duces, *Sigismundus liber Baro, lib. 1. rer. Moscouit.* ¶ Et † postquam Publius de- 19
uicit Hasdrubalem in Iberia, cumque Iberi se fidei Romanorum cõmendantes, illum regem salutarent, motus eo facto, vt animaduersionem adhiberet, collectis Iberis, regium quidem se velle haberi & dici ab omnibus cum veritate, dixit regem vero nec esse, nec dici a quoquam. Quibus dictis mandauit, vt dux appellaretur, *Polyb. li. 10 hist.* Res Dauid dixit se tantum ducem esse constitutum a domino super populum in libro 2. Samuelis, *2 Reg. 6.* vbi non se Melech regem, sed tantum נגיד על עם nagid al am, principem ducem populi, vocat. Est autem נגיד nagid idem quod שר sar, princeps, a verbo נגד neged coram, eo quod vt subditi vertant semper facies suas ad principes suos, *Ezech. 17.*

¶ Non † censeo omittenda quæ Beatus Rhenanus *lib. 2. rerum* 20
Germ. de ducibus scribit, dum post victoriam a Clodoueo contra Alemanos obtentam apud Tulbiacum, ait, *Alemania regnum in ducatum versum:* & subiicit, *in hoc Romanos imitati sunt Franci.*
Nam † illi prouinciarum rectores, duces appellabant, id quod ex libro 21
magistratuum Romanorum satis liquet, vnde formula ducatus Rhetiarum apud Cassiodorum, in variis. Deligebant autem ducem ex nobili familia. Sic Boiariis Agilolphingorum antiqua gens diu duces dedit. Hoc autem priuilegium habebat ea familia (contra feudum) *a priscis Francorũ regibus, vt si quis fidus regno, prudensq. ex ea progenitus compertus fuisset, non aliunde quisquam adsciscereetur in ducem.*

¶ Et † paulo post, *nec tantam potestatem habebat dux, quantam* 22
hodie videmus habere. Et postea, *ergo primã dignitatem sub Francum Alemania habebat dux, proximã comites.* ¶ *Regnum † ipsa per* 23
centenas distincta erant, vnde centenario nomen. Is magistratus centenæ præsidebat, comitis subiectus. Et paulo post *nec duci deerat vicarius, nec comiti.* ¶ *Qui † in consiliũ adhibebantur, Ratzemburgii sunt* 24
appellati Germanica dictione. Et si reipu. Romanæ repetamus memoriam ex libro, qui vtriusq; imperii notitia dicitur, inueniemus prouincias Romanorũ quasdã gubernatas per vicarios, alias per comites, alias per duces, alias per præfectos, alias per præsides. Et leges quoq; iuris ciuilis de iis fidẽ faciunt: in quibus agitur de officio præsidũ, consulum, proconsulum, comitum, & similium. ¶ Ita
illæ in quas regendas mittebãtur duces, ducatus dici possunt, qua- 25
les fuerunt prouinciæ Tripolitana, Panonia, Valleria, Ripensis, Pannonia prima cum Norico, vtraq; Rhetia, Sequana, Armorica, quæ cum Neruicana habebat vnum ducem, Belgica † secunda, 26
Britannica, Moguntia. Et puto istas prouincias potius in ducatus, quam in comitatus translatas a Romanis, quod in his fuissent reges seu reguli, quamuis & alia ratio possit accedere.

¶ Quemadmodum † vicarii, scilicet Imperatoria referentes 27
sacræ cognitionis potestatem, *l. 1. de off. vicarii, li. 1. C. tit. 42.* mittebantur in prouincias, quæ recte nomen regium & regnum ferre poterat, vocantur: *lieutenants du Roy ou d'Empereur.* Nam sub vicariis plures erant prouinciæ, quarũ singulæ possent regem mereri: vt sub vicario Hispaniæ erat Betica, Lusitania, Galecia, cõsulares prouinciæ, & præsides Taraconensis, Carthaginensis, Tingitaniæ, Insularum Balearium. Sub dispositione vicarii septẽ prouinciarum, erant prouinciæ Viennensis, Lugdunẽsis, Germania vtraq;, Belgica 1. & 2. Alpium maritimarũ, Alpium penninarum, maxima Sequanarũ, Aquitanica 1 & 2. nouem populorũ Narbonensis 1. & 2. Lugdunensis 2. & Senonica. Erant ex illis plures consulares, ibi plures & præsides, quæ omnia videbis in libro Notitiæ vtriusque imperii, & de aliis vicariatibus, quos prætermitto.

¶ Illo

28 §Illo † autem tempore istæ administrationes perpetuæ non e-
29 rant, sed dignitas, deposita administratione, durabat §Ita † tamen vt inter vicarios & duces qui administrassent, vel comitiuam primi ordinis meruissent, nihil interesset, æquantur enim, *l. 1. de comitib. & archiat. sacri pala. lib. 12. C. tit. 13.* Quemadmodum & Augustus, eos qui sub comitiuæ primi ordinis dignitate, peculiariter ad aliquam prouinciarum vel prouincias militare credito auctoritate imperatoris destinantur, adæquat ducibus, qui præter Ægyptum & Ponticam, in aliis prouinciis administrauerint, *l. 1. de co-*
30 *mitib. rei militar. lib. 12. C. tit. 12.* §Wolphan. † Lazius tradit inter Francos olim ducatum constituisse, & perfectum fuisse, quinque comitatibus: & comitatum habuisse olim centum pagos in sua ditione: idque ex lege Salica. Legi & alibi comitem seu marchionem qui habeat sub se quatuor comitatus, vel quatuor baronias pro vnoquoque comitatu, licite ducem fieri ab imperatore, vel a suo rege superiore posse in præstantiori ciuitate ducatus, impositione cassidæ seu pilei facta per superiorem, & præcipuum prælatum ditionis suæ, *Antoine de la Sale en lib. inscripto la Salade, en l'onziesme chapitre ou liure, comment les marquis, &c.*

31 §Apud † Boioarios, dux per regem aut populum fiebat, tantæ potestatis, vt posset iubere hominem impune occidi, *in legib. Boioariorum, cap. 2. tit. 1. & 9.* Et liberi populi, mea sententia, habebant ante reges, duces tantum, qui eos regerent, & iudicarent, vnde & omnimodo illis erat in eos qui se subiecerant potestas, & illis populus ius hoc dabat. Quare cum ex finitimis Etruscis duodecim populi regem creassent, vel in creatum consensissent Romulum, singuli populi singulos lictores dederunt, vt ait Liuius *in 1.*

32 §Et † Dionysius Halicarnasi clarius, *Etruscus*, inquit *mos erat, vt vnumquemque regem Lucumonem antecederet lictor vnus ferens fascem virgarum, & securim: cum vero consensu duodecim populorum bellum indiceretur, tradebantur duodecim fasces & securis duci qui principatum in omnes accepisset,* Dionys. Hal. in 4. Et, vt ait Iustinus in 1. ex Trogo *ab initio populus nullis legib. tenebatur, quia istorum principum arbitria pro legibus erant, quos ad fastigium huius dignitatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat.*

33 §Verum † dux, nec comes, si sint fiduciarii alterius, hoc est, si recognoscant superiorem, puta regem, cui debent fidem, non possunt iura superioritatis vsurpare: res videlicet quæ sunt iurisdictionis regiæ, de quibus in iurisdictione dicemus, Deo fauente. Et proinde etiam non possunt legitimare, *Chassan. in consuetud. Burgun. tit. des bastardz. §. 3. in verb. ab intestat. versic. quidautem, de ducib. Pau. de Cast. in consil. 196. in nouis.* Cum inferior nõ possit præiudicium facere legi sui superioris. *c. cum inferior, de maior. & obed. §. naturales, si de feu. fuer. controu.* Est autem legitimatio de reseruatis summo principi, *c. per venerabilem, qui fil. sint leg.* Excipio semper speciale priuilegium, si in feudo de eo gratia fiat.

De Comitibus. Cap. 8.

1 *Comites titulo tenus fictitii, codicillares, vt Palatini.*
Comites professores publici, qui legerunt per viginti annos.
Comites principis cum dignitate, comites cum administratione.
Comites qui in titulum comitatus feudum tenent.
2 *Comitis nomen & dignitatis initium a principio comitatu quomodo.*
Comitatus Cæsaris quando dici coeptus tempore Adriani, & qualis ille comitatus.
Senatus comitabatur Adrianum Cæsarem, & equites. nu. 4.
Comites amici & domestici Cæsaris dicti, hinc comites largitionũ rerum priuatarum, &c.
3 *Comites amici & domestici Cæsaris, germanice Grauiones.*
4 *Inde voces compositæ, Landgrauii, Marchgrauii, Pfaltzgrauii, Burggrauii.*
5 *Comes consistorianus quis. & eius dignitas.*
6 *Comites sacri stabuli qui.* Conestabulus *comes sacri stabuli, vt & magister equitum, totius belli caput, &c. Similis Sultano Calipha.*
Tribuno celerum regum Romæ, magister equitum, dictatorum.
7 *Tempore declinantis imperii* præfectura prætoriana *erat distributa in magistrum equitum & peditum.*
8 *Conestabulus olim Maior domus, & Comes Palatinus dictus.*
9 *Maiorum primus Galliæ Garnerius. & huius successores.*
10 *Comitatus stabuli, & iura palatii non fuerunt perpetuo apud eundem.*
11 *Præfectus palatio,* grand maistre de France *hodie.*
12 *Maior Germanis est præfectus Palatii.*
13 *Maioris in locum, subrogatus comes Parisiorum.*
14 *Comitis Parisiorum nomen, rursum mutatũ in nomen* Marchionis Franciæ, *quod tamen in comitis recidit nomen, vtrunque postea vsurpatum & comitis Parisiorũ, & Marchionis Franciæ. sed vtrunq; postea relictũ magni magistri Frãciæ nomine.*
15 *Symbolum & insigne magistri Franciæ baculus spiris aureis circundatus, & quid denotet.*
16 *Comites Palatini, Conestabuli, & comitum Palatinorum Germaniæ differentia.*
Palatinus comes Germaniæ a regione dictus, &c.
Comites alii Palatini sine administratione, & eorum priuilegia, &c.
17 *Comes rei priuatæ, seu præfectus camerariorum principis quis, & cura.*
18 *Comes rei priuatæ cognoscebat de sepulcris, & ne contra arbores consanguinitatis matrimonia fierent.*
19 *Comes domesticorum dictus* Marescalius *aulæ.*
20 *Domestici aulæ sunt pedites, Procopio teste, Romanis domestici equites, & equites dicuntur & protectores, qui eis imperat, primicerius.*
21 *Comes solemniorum Galliæ, magister ceremoniarum.*
22 *Comes sacrarum largitionum quis, & eius officium.*
Comes commerciorum.
Procuratores gynæciorum & baphiarum.
De præpositis diuersis & Brambaricariorũ, siue argentariorum & aliorum.
23 *Comes sacri patrimonii quis.*
24 *Comes rationalis & patrimonii quis.*
25 *Comites consistoriani, consiliarii aulæ qui.*
26 *Comitiua primi ordinis.*

COmitum † alii titulo tenus, quales sunt honorati titulo hoc, 1
& solum regiæ codicillis creati, vel a lege: Palatini interdum simpliciter dicti. Sunt & doctores comites, qui professi sunt iura, & legerunt publice per viginti annos, *l. 1. cum ibi not. de profe. qui in vrbe Constan. lib. 12. C. Bar. in l. Alexandria de decur. lib. 10. C.* Alii comites vero principis, & cum dignitate, & alii extiti cum administratione. Et nunc alii qui comitatũ in titulum & feudũ habent.

§Proinde † sciendum Comitis nomen dignitatis esse, quæ scili- 2
cet referat quandam cum principe, cuius sunt comites vel asseclæ, quotidianam fere consuetudinem. Fidem facit quod de Adriano fertur, *Spartian. in Adrian.* qui senatum quodammodo in aulam suam trãstulit, receptis senatorum optimatibus in amicorum cohortem, quæ superiorum Imperatorum tempore cõstare solebat ex equestri ordine, non senatorio, & ita domesticũ quendam senatum penes se habere cœpit, qui † quoniam is continua- 3
tis pene delectaretur peregrinationibus, comitatus Cæsaris dici cœptus est, & ipsi amici comites: eorumque consiliis atq; opera in bello & pace vsus: inde comites largitionum rerũ priuatarum, & ceteri dicti. §Tales † apud reges Germaniæ, inquit Sig. Gelen. 4
in epist. liminari libri notitiæ vtriusq; imperii ad Andream Vessalianum. amici & proceres regis, dicti grauiones, Latine comites: vnde cõpositæ voces Germanicæ Landgrauii, Marchgrauii, Pfaltzgrauii, Burggrauii. Indicat Lampridius *in Alex.* principis asseclas comites dictos, & comitatum eos, qui perpetuo secum erãt, *Tribus*, inquit, *Alexander, & eos qui militaribus vtuntur prærogatiuis purgauit, palatiumq; suum comitatumq; omnem abiectis ex aulico ministerio obscœnis & infamibus.* §Hinc † comites cõsistoriani, qui 5
tranquillitati consistorii principis prospiciebant spectabilibus proconsulibus in dignitate æquali, *l. 1. de comitib. consisto. lib. 12. C. tit. 9.* & eiusdem priuilegii facti, ac principes scholæ agentium in rebus, *l. 2. eo. tit. C.*

§Erant † & comites sacri stabuli, & qui curã palatii habebant, 6
& scholarum, armorum, & curam domus regiæ cum administratione, & sine administratione prouinciarum, *l. 1. de comitib. & trib. schol. lib. 12. C. tit. 11.* Comitem illum sacri stabuli vocari hodie Conestabulum in dubium non venit, hic enim prædictus a Valente ita nominatur præpositus *d. l. 1. de comitibus*, & comes qui liberaret ab inquietudine principẽ. Et talis in Gallia magister equitum, in quem totius belli curam princeps reiiciebat: non minus quam Caliphæ Sultanos ea de re instituerunt: dictator olim Romæ magistrum equitum: vt reges, tribunũ celerum, *Liuius in 2. & Dionys. Halicarnass. in 2. & 5. Entrop. & Eusob & in l. 2. § populo. deinde, de orig. iur. lib. 1. P. l. 1. de offic præfect. præt. eodem lib. tit. 11.* §Tem-
pore † tamen declinationis imperii, vt habetur in libro Notitiæ 7

vtriusq; imperii. Fuit auctoritas militiæ diuisa, & præfectura prætoriana distributa, potissimum magistris peditum & equitum, *nos de magistris equitum & peditum iure militari proprie capite agimus.* Magister militum peditum præsentalis habebat sub se comites militum Africæ, Italiæ, Tingitaniæ, tractus Argentoratensis, Britanniarum, littoris Saxonici, duces limitum decem, legiones Palatinas duodecim, auxilia Palatina sexagintaquinque, legiones comitatenses triginta duo. Magister & comes peditum præsentalis habebat sub sua dispositione vexillationes palatinas & comitatenses. Erat & illustris comes equitum Galliarum, Illyrici, & aliarum prouinciarum. Fuit hic magister militiæ apud Iudæos dictus שר צבא scartzaba, princeps exercitus, *Reg. 2. c. 8.*

8 ¶Meier † domus Francis antiquis dictus, id est, præfectus domus regiæ, comes palatii, factus primus talis a Lothario Hilperici
9 & Fredegundæ Viricidæ filio Garnerius, † post cuius mortẽ subrogatus Ansegius filius sancti Arnulphi Metensis episcopi, cui & in dignitate successit Pipinus filius Ansegisii, & huic Pipino filius Grimualdus post mortem in dignitate successit anno sexcentesimo quadragesimoseptimo. Hinc quoq; Eberuuinus, quem corrupte dicunt Ebroinum, hinc & postea Liendesius: & post hunc Pipinus Ansegil iunioris filius, qui genuit Carolum Martellum, qui tandem Gallicum sibi adsciuit imperium. Et hęc quidem scribit Tritemnius, *istas successiones Meierorum & præfectorum domus*
10 *regiæ numerat. Tritemnius lib. 1. epitome histo. Franc.* ¶Alii † autem fuerunt, qui asserunt comitatum stabuli, & curam palatii, perpetuo apud eundem non fuisse in Gallia, & ita duas distinctas fuisse dignitates, quibus ego accedo, & ita etiam Valens Cęsar distinxit,
11 *in d. l. 1. de comit. & trib. schola.* ¶Et † fuit quidam diligens auctor nostra ætate Ferronus, qui libros edidit de nominibus & insignibus magistrorum equitum seu Conestabulorũ Galliæ, & de præfectis palatio regio, quos vocamus *Granz maistres de France, Ferron au catalogue des tres illustres Ducz Conestables de France, & au*
12 *catalog. des grans maistres de France.* ¶Atque † Nauclerus, quos Germani vocant *Maier*, dicit præfectos palatii: Christianus Masseus principes Palatinos, aulæ regiæ præfectos aut Archiœconomos. Dicti autem hi fuerunt *Meiers*, aut Gallice corrupte, *Maires du palais*, vsque ad Carolum Martellum, qui occupauit impe-
13 rium. ¶Et † tunc meieri loco institutus comes Parisiorum, vel comes Palatinus, cuius nomen perseuerauit vsque ad tempora Roberti, ducis Aquitaniæ, fratris Eudi, qui mutauit nomen comitis,
14 in marchionem Franciæ. ¶Hoc † tamen reliquit Eudo filius, qui iterum recepit comitis nomen, eoque reliqui vsi sunt vsq; ad Hugonem Capurium, qui se insigniuit nomine comitis Parisiorum, & marchionis Franciæ. Quibus etiam titulis vsi postea sunt, qui eum secuti vsque ad Genfridum comitem Andegauorum, dictum Grisegonnellam, qui iterum nomen magni magistri Franciæ excitauit, quo etiam vsus fuerat Nordebertus anno domini sexcentesimo nonagesimotertio, *vide de his Nauclerum in Chron. 30. lib. generatio. 26 Vincentium in speculo histor. cap. 126. lib. 30. Massonum in 4. lib. Chro. Æguinbardum in vita Caroli Magni, Cuspin. in eius-*
15 *dem vita.* ¶Quo † etiam nunc vtuntur in Gallia comites illi, qui pro symbolo maximæ illius dignitatis baculum ferunt spiris aureis circundatum, vt significẽt principem & rempublicam Francicam suæ solicitudini commisisse negotia domestica palatii regii, sicut comes stabuli, regii ensis custodiam suscipiebat, in symbolum susceptæ præcipuæ circa arma potestatis, ratione cuius hominium ligium regi exhibebat, vt legitur in codicillis officii comitis stabuli Arturi Britannici, comitis Richemontis, qui dux postea Britanniæ fuit. Inueni tamen in conferendis istis duabus dignitatibus, vt plerunque vni easdem fuisse collatas, & ab eodem vsurpatas vsque fere ad Pipinum Breuem. Veruntamen & constat etiam curam stabuli & equorum principis, dum comites stabuli grauioribus negotiis essent occupati, alteri fuisse datam, quem in Gallia dicimus *le grand escuyer*. Translata magni magistri auctoritate in comitem stabuli tempore Caroli septimi: sub quo fertur primus comes stabuli, seu magnus scutarius, Potonus Xantralius creatus. Paulus Iouius libro decimosexto in fine testatur hãc maximam & primam post regem fuisse comitis stabuli dignitatem, cui quatuor minores magistri equitum, dicti nobis *mareschaux* subessent: & tempore Ludouici vndecimi sublatam: & tempore Francisci primi renouatam & datam Carolo Borbonio. ¶Nõ pu-
16 tet † aliquis tamẽ, hic comitem palatinum dici ea significatione, qua imperio Germanorum Palatinus dicitur, nam hic magister domus vere a palatio *Palatinus* dicitur: at nõ ita apud Germanos Comes Palatinus, sed a regione capellatiana, quæ a palas nomen habet, cui præest dictus Comes Palatinus, *B. Rhena. lib. 1. rer. German. & lib. 3. Amian. Marcell. lib. 18.* dicta nomine patrio Pfaltz ia. Meminit lex ciuilis de comite palatino in priore significatione sacri palatii, ad quem omniũ rerum & rationum patrimonii principis relata est cura, *in l. 1. de offic. com. sac. pal. lib. 1. C. tit. 37.* Sunt & alii palatini comites abusiue dicti, qui priuilegia habent sine administratione legitimandi spurios & naturales, creandi tabelliones, faciendi doctores, & similium, *Bal. in §. 1. quis dic. dux, Marth. Chass. in proœm. in consue. Burg. ad verba conte de Flandres.* ¶Erat &
† comes olim principibus Romanis rei priuatæ, qui secundũ Va- 17
lentinianum & Valẽtem commoda fiscalia recipiebat, *d. l. 1. de off. com. rer. priuatarum, C.* aliter dictus præfectus camerariorũ prin-
cipis, † qui gubernabat principis priuatam substãtiam, per diuer- 18
sas prouincias sibi subditas, vt ait Cassiodorus, *lib. 6. 6. Variar.* qui & hos magnam partem muneris aduocatorũ fisci possedisse scribit, & præsedisse sepulcris, & matrimoniis, ne illicite contra arborem consanguinitatis contraherentur, & iis fuisse procurato-
res rei priuatæ iniectos. ¶Refert † idem, *Cassio. eo. li. 6. in formu-* 19
la illustra. comitem domesticorum & dictum *mareschalum aulæ.*
¶Porro † domestici aulæ sunt pedites, vocãt, vt inquit Procopius 20
lib. 3. belli Vandalici. socios domesticos, Romanis & pedites & equites dicti domestici, & protectores, & qui eis imperat, primicerius, *l. 2. & fi. de domest. & protect. lib. 12. C. tit. 17.*

¶Hinc † & dictus comes solemniorum, qui non multum ab- 21
est ab eo, quem dicimus in Gallia, magistrum cæremoniarum, vt apud Amianum Marcellinum, *lib. 15.* Mercurius solemniorum vocatus est comes, qui omnia obseruabat tacite.

¶Erat † comes & illustris sacrarum largitionum, qui dabat in- 22
dulgentias, & militibus stipendia & donatiua populo calendis Ianuariis nomine principis, *Wolph. Lazius lib. 2. comment. reip. Roman. c. 11. Cassiod. lib. 6. variarum c. 7.* Et hic, vtpote Augustalis, habebat sub se iudicem sacrarum largitionum, & ceterarũ prouinciarum, largitionum comites: vt comites sacrarum largitionum per illyricum, per orientem Africæ. Et comites commerciorum per orientem, Ægyptum, Mesiam, Scythiam, Pontum, Illyricum, & procuratores Cynegiorum, Baphiarum, monetarum, linificiorum. Rationales prouinciarum, præpositos thesaurorum, pręposi tos Bastagarum, præpositos Brambaricariorum, siue argentariorum, *in lib. Notitiæ vtr. imperii.* ad hunc omnes largitiones mittebantur, *in l. 1. de offic. com. sacr. largit. lib. 1. C. tit. 35.* hunc etiam & eius primicerium cognouisse de littoribus, de mercatorum negotiis, de Salinis, de vestibus aureis & argenteis Cassiodarus testatur, *lib. 6 Var. c. 7.*

¶Comitatus † sacri patrimonii alia dignitas eius, qui Augusti 23
patrimonium curabat, possessiones, mensamque procurabat: vnde & procurator a Lãpridio *in Commodo* dictus. Meminit de hoc Cassiodor. ad Iulianum comitem patrimonii scribente Theodorico, *Cassio. lib. 1. Varia. & lib. 4. & 6.* Et extat in iure rubrica, *de off. com. sac. patri. lib. 1. C. tit. 39.* Erant & comites rationales, qui pecunias principis dispensabant, *Iul. Cap. meminit in Clodio Albino, &*
Ælius Lampr. in Alex. ¶Comiti † patrimonii facultas principis 24
patrimonii concessa, pro subleuandis, non pro opprimendis priuatorum fortunis commissa: *huius cura*, inquit Cassiod. *lib. 6. Var. c. 9. in formula comit. patrimonii. epulas regias & regiorum hominum & legatorum corruere.*

¶Adetãt † & in sacro principum comitatu comites Consisto- 25
riani, ex quibus constabatur iudicium aulicum: ducebant enim & Cæsares secum inter comites & iurisconsultos, vt Adriano adfuerunt Iulius Celsus, Saluius Iulianus, & alii, quos refert Spartianus *in Adriano.* hos Gratianus Cæsar spectabilibus proconsulibus æquari decreuit, & principum agentium in rebus priuilegiis, *l. 1. &*
2. de comitib. consist. lib. 12. C. tit. 10. ¶Erat † & comitiua primi ordi- 26
nis, quæ præferebatur spectabilitati, *Cassiod. lib. 6. Var. c. 12.*

De comitibus, qui prouincias administrabant, & qui nunc feuda habent, & de Marchionibus.

Cap. 9.

1 *Comites rei militaris qui. Rhastinus domesticorum comes &c.*
2 *Comites rectores prouinciarum τοπάρχαι Gracis, Francis Landgrauii.*
3 *Comites prouinciarum, rectores & iudices fuisse.*
4 *Comitatibus Francia, prouincia distincta erant.*
5 *Comes iudex ciuitatis in Francia dictus erat, & habebat sub se scabinos.*

6 Comites

6 *Comites custodiæ maritimæ deputati & Marcæ.*
7 *Marchiones comites custodes Marcæ, Germanice Marcgrauii. Marchio ratione dignitatis loco proponitur interdum comiti, vt comes comiti, &c. Marchio, limitaneus comes est, &c.*
8 *Marca tractum, limes. Marchiones Vassi, & Marca quid. num. 10.*
9 *Comites limitanei etiam apud Romanos sub se habebant subditos præfectos, vt de comitibus limitum Africæ, Tingitaniæ, littoris Saxonici & aliis docetur.*
11 *Ex Francis Germani omnis fere orti.*
Limites duo Romani imperii orientis & occidentis præcipui, &c.
Totidem Francis, eratque Osterrichemarca, id est, orientalis regni limes. & Westenrichemarca, id est, occidentalis regni, &c. Ita & diuisum Turcicum imperium. vide in cap. 11. nu. 10.
12 *Hinc Austrasia & Vestria dicta, quorum comites Marchgrauii.*
13 *Marchionatus plures erecti exemplo dignitatis maioris, sed sine ratione limitum, apud Italos & postea apud Germanos.*
14 *Dux vel marchio, an comes, quis horum præferatur.*
15 *Ducatus, Comitatus, Marchionatus, ex temporalibus facti sunt familiares, & feudales: tandem cum dignitate, & iudicandi munere.*
16 *Comitatus priuilegium, ne creditor comitis possit petere se mitti in eius possessionem rei seruandæ caussa.*

1 SVperiores † comites fere semper personam principis sequebantur, & officia exercebant in aula. Ceterum & alii comites, & aliquando illi de quibus egimus, ad administrandas vel regendas prouincias mittebantur, & ad custodiendos limites regni, qui comites rei militaris dici possunt, *l. 1. & 2. de comit. rei mil. lib. 12. C. tit. 12.* qualis fuit Rhastinus domesticorum comes, qui in expeditione in Gallos missus, vt ait Gregorius Toronensis *lib. 2. histor.*
2 *cap. 10.* Alii † comites rectores prouinciarum, *νομάρχαι* Græcis, apud Francos Landgrauii. Sic Verus Imperator confecto bello, regna regibus, prouincias vero comitibus suis dedit regendas, *Iul. Capit. in Vero.*
3 ¶Exstat † & in iure titulus, De comitibus qui prouincias regũt, *lib. 11. C. tit. 14.* vnde & rexisse & iudicasse illos sibi commissas prouincias liquet, & in legibus consuetudinariis adhoc iudices comites Fridericus dixit, *in §. 1. versic. quod si heredes, de pact. tenc. lib.*
4 *2. feud. tit. 27.* ¶Iuxta † Francorum consuetudinem omnes prouinciæ comitatibus distinctæ erant, *Beatus Rhen. lib. rer. German. dum de Selestadio agit.* & postea etiam cum tempore quidam nati vel creati, *quorundam comitatuum erectionem & tempus in Gallia,*
5 *refert Chopin lib. 1. de domanio, tit. 6.* ¶Beatus † Rhenanus inter comites Marchiones nominat, dum ait, *lib. 2. rer. Germanic.* de statu Galliarum & Germaniæ sub Francis agens, *vnicuiq; fere ciuitati, inquit, comes præsidebat, is velut quendam aduocatum episcopi agere cogebatur, nominatur aliquando iudex fiscalis, centenarios a centeno dictos, quorũ antea meminimus, vicarios scabinos sub se habebat.*
6 ¶Erant † præterea comites ad custodiam maritimam. ¶Item
7 † ad marcam tuendam deputati, quos hodie marchiones vocamus, Germanice Marchgrauios. Vt inde intelligere possimus, ratione loci non dignitatis marchionem præponi aliquando comiti, vt comes etiam alii comiti præfertur. Ea compositione enim vocis marchionis qui Marchgrauius dictus, intelligerem nihil aliud eum esse, quam comitem limitaneum, vel ad exemplum eius
8 nominatum. ¶Et † marcham esse limitem vel tractum limitaneum, doceri potest lex Francica de illis comitibus, quos vassos vocat loquens, *lib. 4. l. Francica. tit. de vassis dominicis, tit. 4. De vassis nostris qui ad marcam nostram constituti sunt custodiendam, aut in longinquis sua habent beneficia, &c.* Explicatq; ita postea, *eo lib. 4. leg. Franc. c. de comitib. ad custodiam maritimam deputatis: Volumus vt comites, qui ad custodiam maritimam deputati sunt, quicunq; ex eis in suo ministerio residet, de iustitia facienda se non excuset propter illam custodiam: sed si tantum suos scabinos habuerit, ibi placitum teneat, & iustitiam faciat.*
9 ¶Erant † & Romanis comites limitanei, qui præpositos etiam sub se habebãt limitum per limites, talis in libro Notitiæ vtriusq; imperii, comes Africæ limitaneus, qui plures sub se habebat præpositos, vt præpositos limitis Thamallensis, Montensis, Balensis, &c. Huius generis comes spectab. limitum Tingitaniæ, qui habebat sub se præfectum alæ Herculeæ Tamoco, & alios tribunos. Item & comes littoris Saxonici per Britanniam: quamuis in Britannia esset & alius comes prouinciæ Britannicæ, sed alius a limi-
10 taneo. Vt & in Italia in tractu Argentoratẽsi, & alibi. *Marca,* † inquit Wolph. Lazius Germanos, lib. 11. commen. de repub. Rom. c. *2. limes est, qui limitibus imperii præerant alias marchiones dicti. proprie marchgrauii: Romanis duces limitanei.* ¶*Ita † Franci ex quibus* 11
maiori ex parte Germani descenderunt, imperium extra Franciã cum propagassent, duos limites (vt Romani Orientis & Occidentis) constituerunt. vnum Osterriche marcham, ac si dicas regni Orientalis limitem. Alterum vero qui Francos proxime a Saxonibus, Alemanisq; & Burgundis sequestrabat, Westenriche marcham, hoc est, Occidentalis regni limitem nuncupabant. ¶*Hinc † Austria & Westria, siue* 12
Austrasia & Neustria nomina orta sunt, quibus qui tũc comites præerant Marchgrauii dicti. Nec tunc plures erant, quam quot essent limites Frãcorum. ¶*At † posterioribus seculis munere isto iam in prin-* 13
cipatum honorem abeunte per Italiã, Mantuanus, Montisferrati, Veronensis, & Taruisianus marchionatus distincti sunt. Quo abusu tũc in Italia incipiente, plures esse & marchæ apud Germanos cœperunt, vt Badensis, Rotelensis, Vogburgensis, Misnensis, & alii innumeri nulla habita limitum ratione.
¶Ex † his facilis erit compositio antinomiarum, quæ interpretes in varias distrahunt sententias, quis præferatur, dux, marchio, an comes quam Boerius in vtramq; discutit partem, *in tract. de auctori. Magni consilii, n. 107. & seq.* Si consideremus omnes dignitate fere pares, sed abunde esse tribuẽdas prærogatiuarum differentias, vt certius nihil in hac sua quæstione iudicio, quam regionum, quibus imperant marchiones & comites, distinctio, ex vsu & ex antiqua consuetudine seruata, vt etiam animaduertit Lucas de Penna, *in rub. de comitib. consist. lib. 12. C.* Vsus enim & res ipsas & nomina immutat. Quo fit, vt etiam ad abusum referam, quod scribit Krantzius *lib. 3.* Marcham ex vulgari Saxonũ dictam, quasi districtum vnius villicationis aut ditionis, seu prouinciam quam sui iuris per arma sint consecuti, vnde præsidi & ei qui ius in illa diceret nomen inditum marchionis. Nõ enim hæc marchiæ definitio ad nomen pertinet, vel ad antiquam formã limitaneorum ducum, sed potius dignitatis specie & similitudine quadam, nomen sibi vsurpauit. At nũc iam receptum video, marchiones maiores dici comitibus apud aliquos, & ex comitibus & baronibus maiori dignitate donari marchionatus eos comites & barones, qui quinque aut sex baronias in sua ditione habeot, in quorũ minima sint saltem decem nobiles sibi subditi. Quare qui tot possidet geniculatus petit ab Imperatore, rege, aut principe, aut duce, non a minore donari hac dignitate marchisatus sub titulo & nomine alicuius ciuitatis insignioris sibi subditæ, inaugurari ab eodem priuilegiisque marchionis exornari, hominium nouum eius nomine offerens & præstãs. Inuestituræ cuius est insigne & symbolum gemma pyropus, quæ Gallis Rubinus, species est carbunculi, quo princeps inuestiendi medium digitum marchionis ornat cum annulo, *hæc tradit Antonius de la Sale, in libro quem inscripsit la Salade, capite vel libro duodecimo commentar. vn Conte ou puissant Baron se peut faire Marquis.* sacris peractis sacratissimæ liturgiæ. Edictum regium Gallicum anni 1579. decimoseptimo Augusti, præfert marchiones procul dubio comitibus: statuit tamen, vt antequam marchisatus dicatur, sit compositus ex tribus baroniis, & tribus castellaniis vnitis sub vno titulo, ratione cuius regi præbeatur hominium & fidelitas. Si quis autem vicecomes aut baro voluerit fieri comes, necessarium ducunt eum habere debere in sua ditione quatuor baronias, quarum quælibet habeat saltem decẽ nobiles sibi subditos, qui eum comitem possint: tuncque potest is comes tantum creari per superiorem principem, qui saltem fuerit marchio, qui nihilominus potest alium, qui comitem faciat, delegare, post preces sacratissimæ liturgiæ peractas ab aliquo antistite. Princeps porro vel delegatus eius hominium & fidelitatis sacramentum ab eo accipiet sedens, iubebitq; palam comitum priuilegia perlegi, eumque pro symbolo dignitatis exornat & inuestit annulo, cui insit gemma adamas, *prad. auctor eo. c. vel l. 13.* Ex edicto regio Gallico decimoseptimo Augusti anni millesimi quingentesimi septuagesimi noni cautũ, ne in titulum comitis quis transeat, nisi habeat duas baronias, & tres castellanias, aut saltem vnã baroniam & sex castellanias vnitas, & nomine feudi possessas, & inuestitus a rege sub vno titulo. Vicecomes ex barone vel ex alio nobili dignitate fit, is qui habet in patrimonio suo saltem triginta clienteleres nobiles seu vasallus, id est, baronias tres, dicunt Galli, *Estre necessaire, que celuy qui veut estre baron ou vicomte, ait trois ou quatre bannieres de son patrimoine, ou acquises, dont la moindre doit estre de dix hommes nobles ses hommes, de son Roy ou prince, par qui il doit estre vicomte.* Cum autem vicecomes hic geniculatus, debet offerre principi hominium nouum simul

pro omnibus suis baronijs in vnum nomen vicecomitis redactis,
sub titulo præstantioris loci, quem possidet: & tunc princeps, il-
leve qui vicecomitem facit, cum symbolo virgulæ aureæ eũ mit-
tit in possessionem vicecomitatus, *idem auctor la Sale, sod. vol. li. vol. c. 14.*

15 ¶Porro † apparet ex superioribus & moribus diuersarum gen-
tium, comitatus, ducatus, & marchionatus fuisse administratio-
nes aliquando temporarias, non perpetuas: tandem tamen ex fi-
de familiarum perspecta, in feuda seu in fidem datas, & in illarum
administratione curanda, pro one ... & reditus & iura admini-
strandi possessoribus cessisse, excepto superiori & imperiali do-
minio, quod sibi principes reseruarunt. Remansit vna & iudicãdi
auctoritas, quã temporarii comites habebãt coniunctam, quan-
quam ad custodiam tantum fuissent designati. Nam & ii iudica-
bant cum accessoribus, seu, vt dicunt leges Franciæ, cum scabinis,
l. 4. leg. Francicarum, c. 4. de comitib. ad custod. maritimam deputa.

16 ¶Chassanæus † *in proœm. comment. consuet. Burg. ad verba conte de Flandres.* priuilegium notat feudi comitatus, quod licet creditor
in actione personali possit petere se mitti in possessionem feudi,
quod vasallus tenet, vt ipse possit fructus percipere: etsi ius in il-
lum non transeat, *Bar. in l. si finita, § si de vectigal. de dam. inf. Ang. in l. eorum, eo. tit.* tamen in hoc comitatus feudo, non fiat missio in
possessionem hac ratione, quãuis creditor possit percipere fru-
ctus, *Bal. in Auth. et qui iurat, in 4. Charta, de bon. auct. iud. possid.*

De Baronibus. Cap. 10.

1 *Baroniæ feudum in Gallia cum Castellania par, eiusque iurisdictionis.*
2 *Baro debet habere sub sua ditione ad minus duas Castellanias.*
3 *Baro habet omnimodam iurisdictionem, & ideo habet insignia,* iustices a quatre pilliers sans fest.
4 *Baro in Germania & Scotia idem quod vassus regius: & duces hoc nomine quoq; contineri Blondus ait.*
5 *Baro Langbardis dicitur magnus Castellanus, & in Gallia cum omni iurisdictione valuassor magnus, capitaneus regni.*
6 *Baro inferior comite dicitur.*
7 *Baronem alii supremam dignitatem in beneficiaria caussa putãt, & Barones notationum in nomine.*
8 *Baronis aliæ nominis declinationes.*
9 *Benneretus quis, & quomodo fiat.*

1 IN Gallia adhoc dignitas vna baronis, & feudum baroniæ inue-
nitur, cum castellanis, de quibus in feudi diuisione dictum, pa-
ria iura habens, *in consue. Turonia, tit. des droictz de baronie.* cogni-
tionemque omnium rerum tam ciuilium, quam criminalium,
demtis regiis casibus, *aux coustumes d'Amiens, titul. des droictz & Amandes des Signeurs art. 112.* de quibus in iurisdictione iudicum
2 Deo fauente agetur. ¶Quia † ante quam quis baronis titulum si-
bi vsurpare possit iure castellanias plures saltem tres, *consuet. Andium, tit. des droictz de baron. art. 47. du Maine, tit. des Seigneurs & barons, art. 54. 55* vel duas possidere debet, *ex consuet. Turonia. art. 47.* Extat edictum regium Galliæ, 17. Augusti, anno 1579. publica-
tum in Senato Armorico 9. Kalen. Octob. eiusdem anni, quo cau-
tum vt iuxta arestum priuati, regii cõsilii 10. Martii 1578. ne prius
baronia dicatur, quam cõposita sit vel habeat sub sua ditione tres
castellanias ad minus, quæ vnitæ sint & simul incorporatæ, & pos-
3 sessæ sub vno titulo & homagio præstito regi. ¶Ideo † potest ha-
bere insignia omnimodæ iurisdictionis, & vt consuetudines lo-
quũtur, *proxime citata & alia, iustices patibulaires a quatre piliers,*
4 *sans toutes fois qu'il y aye fait par dessus.* ¶Barones † apud Germa-
nos & Scotos dici idem, quod vassos regios, testatur Hector Boe-
thus, *lib. 2 histor. Scotica.* Et eo nomine duces contineri Blondus
voluit, *lib. 5. decad.* 2. Eoq; nomine, aliqui putant regni capitaneos
dictos & magnates, omnes duces, comites, marchiones. Et Otho
Frisingensis, *lib. Friderici 2. cap. 12.* Guillelmum Marchionem de
Monteferrato, inter Italiæ Barones refert. Et antiquis quoque in
Gallia, barones, comites, dici placuit aliquando, vt pluribus do-
5 cet Rhenatus Chopinus, *lib. 2 leg. Indium, cap. 47.* ¶Baldus † au-
tem hunc a Langbardis magnum castellanum vocari notat, *Bald. in cap. vno delegatorum de offic. delegat. & in cap. 1. qui feudum dare possunt.* & in Gallia quoque Boerius *ad consuetud. Bitu. de iurisd. omnium iud. § 3. gl. 3.* eumque esse qui infimæ, mediæ, & summæ
coercitionis ius in arce quadam concessione principis obtinue-
rit, *Bald. in cap. innotuit, de elect.* Suspicantur alii, *Barbat. in repetitione extrauag. volentes* baronem eum dici, qui valuassor magnus,
& capitaneus regis in feudis dicitur, *in capit. 1. quis dicatur dux, marchio.* quem de plebe aliqua, vel de parte princeps inuestiuit.
¶Aliis † autem placuit quemlibet infra comitem habentem ali- 6
quam dignitatem dici baronem: voluerunt enim digniorem esse
comitatum baronia, *Iacobus Curtius Iun. in 2 part. tract. feud. in 1. quæst. de personis laicis.* Neque vulgo probatur sententia eorum,
qui has dignitates confundunt, eo quod sæpe vtræque nominen-
tur in iure simul vt diuersæ, *in extrauag. volentes, in cap. fundamenta, de elect. in 6. cap. grandi, de suppl. neglig. prælat. in 6.* ¶Quidam † & 7
supremam post regiam potestatem baronis, quod ad clientelaria
iura pertinet, putant: eosque barones a verbo Græco *βαρὺν* dictos
autumant, *Alciat. lib. 5. var. cap. 16.* quod grauitate dignitateque
ceteros dominos beneficiarios anteire debeant: eiusque rei testi-
monium ex Cicerone citant ad Atticum, *lib. 5. ad Attic. Apud patronum & reliquos barones te in maxima gratia posui. &c.* Vbi tamẽ
alii Varrones legunt. ¶Alii, † *Ioan. Brechæus ad consuetud. munici-* 8
pal. Gall. cap. des droictz de baron. articu. 1. barones a forma ædificii
clientelaris deducunt, quod domus vndique occlusæ & substru-
ctæ turribus, barreia, a Palæstinis dicantur teste Cæl. Rhodigino,
lib. 18. cap. 30. Sed si ex aliis linguis nostram interpretari liceat,
mihi verior declinatio videtur ea Hebraico sermone, vt baro di-
catur veluti creatura noua, & creatio quæ non sit nec dux, nec
marchio, nec comes, sed nouum quid. Sic enim Hebræi dicunt,
bara ברא creauit, & בריאה figmentum, creaturam nouam, vel
a barah ברה elegit, vt dicatur baro electus. ¶Et apud Rabinos
in Schemoth. ra. cap. 30. etiam בריון barion dicitur satelles, qui
dicitur vulgo spathacinus, *spadacin.*

¶In † Gallia sunt duæ species affines nobilium & feudorum, 9
quas dicunt *de benneretz & barons* Benneretus ante suæ dignitatis
antequam talis dici mereatur nobilis esse debet genere in quarto
gradu, possidens in ditione decem scutarios bachalarios armo-
rum, id est, decem vasallos, habens sufficiens patrimonium, quo
possit secum ducere quatuor aut quinque nobiles comites con-
tinuos cum equitibus duodecim aut sexdecim. Fit autem Benne-
retus, cum princeps huiusmodi personæ concedit vexilli ius, & ex
vexillo pedituum in acie, vel extra, die solemni factis peractis, adi-
mit acumina, vocant *la queue du pennon*, fitque labarum, id est, e-
questrium vexillum, vocant *Cornette*, eumque equitem facit, si iam
non est. Quod si ditior hic fiat benneretus, & habet vnam ben-
neretam, aut sex equites bacchalarios, qui possideant singuli in
centum sexcentas libras ex eius ditione seu feudo, tunc possunt
ea licentia principis, baronis nomen sibi adsciscere. Iohannes Bu-
telerius in summa rurali, tit. *du droict au baron*, cautum ait, Ne ba-
rone minor ausit capere falcones seu accipitres, astorgios, *autours*, lanarios, *laniers*, gyrofalcos, *gerfaults*, absque permissu baro-
nis: neve ardeolæ *heron*, moliatur insidias quisquam, nisi auium,
quibus capiuntur aucupio excepto barone. In consuetudinibus
quoque Andium, titulo de Baronibus, *l'espaue du falcon, & du cheual d'estrier qui est cheual de guerre, coursier, ou de lance, appartient au droict de baron.* vocat espaue errantem sine domino fal-
conem, vel equum militarem.

De Castellanis, & Valuassoribus, & vassis. Cap. 11.

1 *Valuassores regni, qui hodie capitanei, & minores valuassores qui.*
2 *Valuassores vnde dicti.*
3 *Valuasini qui, & Valuassorum tres gradus.*
4 *Vassorum minorum feudum admis poterat, iure communi feudorum, non consuetudine Mediolanensi.*
5 *Seniores in iure feudorum qui, & inde vox* Seigneur.
6 *Vassi idem quod vassalli.*
7 Bassalar *quis dicatur lingua Agarenorum.*
8 *Vesiri Bassi.*
9 *Begler, Beghi, Bassi qui.*
10 *Imperii Turcici duæ generales partes, Natolia orientalis, Romania occidentalis, & singula in prouincias quæ sunt sexaginta sex.*
11 *Militibus a Turcis in prouinciis agri assignati, qui dicũtur Thimarchi equites.*
12 *Decimæ dantur Thimarchis militibus ab incolis, vt viuant & alant equos.*
13 *Qui milites habent agros feudatarios apud Turcas, & qui stipendia.*
14 *Agri etiam quibusdam militibus ab Ottomanis principibus diuisi, vt equites exhibeant aut pedites.*

13. 14

13.14. *Militares Janizarii, Assapi, Alcanzi, Messellini apud Turcas qui.*
15 *Feudum iure hereditario apud Turcas nemo possidet Satraparum.*
16 *Bacchalarii qui sint.*

1 DE † Castellanis eum in diuisione feudorum iure diximus,
supr. c.3. nu.10. non loquar amplius, sed tantum de valuassoribus.
Qui a ducibus, marchionibus, vel comitibus feudum capiũt,
regis vel regni valuassores proprie dicuntur, hodie capitanei, qui
& ipsi feuda dare possunt: qui autem acceptum ab ipsis feudum
dare possunt, minores valuassores dicuntur, §.1. *qui feud. dar. poss.*
lib.1. Feud. tit.1. §.1. quis dica. dux, march. lib.2. Feud. tit.10. ¶ Valua-
2 sores putant dictos, quod ad valuas starent dominorum: sicuti &
3 apud reges Hebræorum fiebat, *2. Reg. c.11.* ¶ Minores † valuassores
valuasinos quoque dixerunt, *d. §.1. quis dica dux, march.* Et iterum
qui a minoribus valuassoribus feudum accipiebant, dicebantur
minimi valuassores. Sic itaque tres gradus valuassorum,
maiorum, minorum, & minimorum, §.1. *an maritus succed. uxor.*
in benefi. libr. 1. Feud. titu 15. §.1. quibus mod. feud. amit. eod. lib. tit. 17.
4 ¶ Et atq; † liberum communi iure minoribus, auferre a minimis
feudum pretio restituto, si illud illis vendidissent, § *1. de feud. da.*
minor. valuassor. lib.1. tit.16. §. similiter. de lege. nõ tamen licuit Mediolanensi
consuetudine, quia eiusdem iuris sunt minimi, ac maiores.
§.1. quis dica. dux, march.

5 ¶ Horum † omnium respectu seniores, §.1 *quibus mo. feu. amit.*
dicuntur duces, comites, marchiones, qui a rege feudum accipientes,
aliis dederint, quasi primi feudatarii iam & maiores valuassores.
Ex voce hac, seniores, deducta vox, *Seigneur.* Valuassores etiam
milites dicuntur seniorum. Ita enim sæpe Conradus I. in leges additas,
Francicis & Langobardicis, *in fin. l. Francica.* titulo de beneficiis,
& terris tributariis vsurpat. Sic vsurpauit Pipinus, *lib.5. leg.*
Franco. in ll. additis Pipini, tit. 9. in lege quam de re interiiata hoc
modo tulit: *vt nullus comparet caballum, bouem, iumentum, vel aliam
rem, nisi illum hominem cognoscat, qui eum vendiderit, aut de*
6 *quo pago est, vel vbi manet, & quis est eius senior.* ¶ Dicebãt † Franci
vasallos & vassos, vt exstat titul. de vassis dominicis, *lib.4. l. Francica.
c.4. & 68.75.* & Ammonius *lib.5. de gest. Franco. c.1.* ait Carolum
Magnum ordinasse per totam Aquitaniam comites, abbatesque,
nec non alios quam plurimos, quos vulgo vassos, inquit, vocant,
ex gente Francorum. Et alibi tradit, *Idem Ammo. lib.4. c.64.*
Tassilonem ducem Baioariorum venisse cum primoribus gentis
suæ, & more Francico in manus regis, in vassaticum manibus suis
semetipsum commendasse: fidelitatemque tam ipsi regi Pipino,
quam ipsis filiis Carolo, & Carolo magno iureiurando supra corpus
sancti Dionysii promisisse, &c. similiter & omnes primores ac
maiores natu Baioarios. Quidam dicunt appellatos vasallos, a vas
vadis, eo quod in forma fidelitatis obligationem iurauerit domino,
alii dicunt a nomine Francico vassi, quod fortem significat.
Nempe quod domini feuda dilectis fortibus militibus concede-
7 rent. ¶ *Bassalar* † lingua Turcica homines præcipui dicuntur, vt
si liceat ita loqui, capita, qui propter consilium semper principem
comitãtur, *Barthol. Georgewith. lib.2. de afflict. Christian. sub Turca.
c.2. de militia.* sic *Satrapa* & maioris dignitatis homines, Turcis
etiam appellantur *Bassa*, quorum & alii aliis maiores. Sic bassæ a
bassis aliis pro dignitate honorantur, *Paul. Jouius de reb. Turcic. in*
8 *Solima. Selimi filio.* ¶ Suntq; † quatuor præcipui dicti *vesiri bassi*, i.
principes imperatoris consiliarii, *de his & seq. vide Christoph. Richerium
de reb. Turca. lib.2. Jouium vbi s. & d. Barthol. Georgewith.
Joan. Cuspinia in Cæsarib. post Selim. Ottomannum, titul. de militia
Turcorum.* qui quater in hebdomada sedent pro tribunali in loco
qui dicitur *Duyano*, vt audiant legatos nationum, & supplicatio-
9 nes hominum, quas imperatori referunt. ¶ Et † post hũc *quatuorviratum*
est *duumviratus* duorum, qui *Beglerbeghi* principes præsidiorum
prouinciarum imperii Turcici, quod in duas generaliter
partes seu fines est diuisum, orientalẽ, quam Natoliam, & occi-
10 dentalẽ, q̃ Romaniam dicũt. ¶ In † Natolia 36. præsides vexillares,
qui Turcarũ lingua dicũtur Sangiatchæ. In Romania 25. Et its Agarenorũ
11 regnum vt ã 6c sexaginta prouincias diuisa ¶ Et † in quali-
bet cõstituti milites quib. agri assignati sunt, vnde viuãt, qui Thimarchi
appellantur. Omniũ possessionũ militariũ ad imperatorẽ
ptinet collatio. Quilibet tñ duorum Beglerbegh, in suis prouinciis
conferre potest, cui vult possessionem ascendentem ad summam
asprirum quinque milium, hoc est, ducatorum centum. Timarchis
militibus equitibus singulis ager ab imperatore assignatur,
ex quo quisque eorum cum quatuor loricatis viuere possit.

¶ Et † sic ager vnus quinque equites nutrit, ex decimis scilicet 12
per subditos prouinciarum, de dumibus & omnibus terræ nascentibus
datis, similes ita naturæ feudorum. Sic in Romania seruntur
quatuor millia & quingenti huiusmodi agri, militum itaque
22. millia & quingenti, in Natolia quinq; millia & quingenti
milites, qui parati sunt ad bellum, & obediunt suis præsidibus.
¶ Nec † tamen omnibus militibus ita agri vel beneficia data: Nam 13
Janizarii pedites solidarii sunt & stipendiarii, qui sequuntur imperatorem:
& *Assapi* milites gregarii equites & pedites solum stipendio
cõducti sunt. Quibus & accedunt *Alcanzi* milites dicti fortunæ
siue stipendiis, solis prædis viuentes, quinta parte reseruata
ex lege Alcorani imperatori. ¶ Refert † Paulus Iouius, *libro de re-* 14
bus Turcicis in ordin. Turcicæ militiæ, quosdam esse ex Turcica natione,
quibus olim a principibus Ottomanis agris variis victoriis
acquisiti, pro singulorum meritis sie distributi sunt, vt vnusquisq;
pro singulo terræ iugero, quod accepisset, equitem vnũ, aut duos
pedites, quoties maiora instant bella, exhibere principi teneatur,
qui vocantur *Messelini.*

¶ Sed † Bartholomæus Georgewith *lib.2. de Turca. tit. c. 2.* no- 15
tat, apud Turcas nullum ex Satrapis possidere prouinciam aut ciuitatem
aliquam iure hereditario, vt post obitum, liberis, vel suis
possessoribus possit relinquere, sine consensu sui regis: primumq;
principem quando voluerit eo beneficio possidentem, quod tamen
si ei non ademerit, eius esse vsque ad mortem. Post obitum
autem, si eius successores velint pactum traditionis seruare, nempe
præbere tot milites quod præstare possessores ad gnauter, admitti:
si secus, aliis dari. In Gallia olim capitanei quidam, qui
ferebant vexillis peditum, minores erant bennereris, qui vexilla
ferebant equitum, & bennereti, minores baronibus. ¶ Bacchalarii
† sub benneretis erant, qui simplices vasalli nunc dicti sunt, de 16
quibus diximus paulo ante in fine capitis superioris. Nec dubito
Bacchalarios hos dictos fuisse a nomine Turcico *bassalar*, de quo
diximus, *s. num.7.* Neminem enim latet, exercitum Christianorũ
in Agarenos diu pugnasse, cum Hierosolymam expugnarunt, &
regnum illud Saladini debellarunt: vnde & pleraque nomina apud
nos commearunt. Possunt & Bacchalarii armorum antiquis
dicti, Latinis nominari tyrones. Sed & ii aliud feudum non habebant,
quam annonam quando in scholis armorum degebant, *de
quibus in tit. de tyronibus. 44.*

De Sexu considerando in Feudis. Cap. 12.

1 *Fœminæ quare regulariter feudorum incapaces sint.*
2 *Fœminæ non ferunt testimonium in feudis.*
3 *Fœminarum masculi in feudo non succedunt.*
4.5. *Fœminæ quibus in casibus iure tenere possunt feudum.*
5 *Feuda quædam, quæ tenentur pro annuo reditu.*
6 *In Gallia, excepta successione regni, fœminæ sicut in aliis regionibus
succedunt in feudo.*
7 *Caria ex regno Satrapatus facta.*

SExus distinctio † habetur in feudis. Nam communi huius iuris 1
regula, mulieres incapaces feudorũ sunt, nec in eo succedunt,
*§. & quia vidimus, qui feud. dar. poss. §.1. de nat. success. feud. lib.2. tit.
50. §.1. de feud. fœmin.* quia feuda militibus regulariter dari solent,
qui armis possunt iuuare principem, quod alienum est a mollitie
mulierum, *c. sicut non, 32. quæst. 2. in l. quisquis, §.1. ad l. Iul. ma. C.*
Tum secundo, quod publica honestas cœtui virorum eas immisceri
non patiatur, *l. maritus, 21. de procura. C. l. sancimus, de recept.
arb. C. l.2. §.1 de iis qui veni. ætat. impetra.* earum fragile consilium,
& facile mutabile genus, *c. forus, de verbor. sign. l. si pater, de sponsal.
C.* adestque periculum ne consilium domini detegant, vt Baldus
notat, & alii, *Guil. Bened. in cap. Raynutius. in versic. duas habens filias,
num.21. & seq. de testa. & hæc contraria natura feudi docet §.1. de
no. form. fidelita. Chass. in §.5. vers.16. videndum est rubr. des fiefz, in
consuetud. Burg.* ¶ Imo † nec mulieres idoneæ sunt ad ferendum 2
testimonium in caussis feudalibus, *§.1. in fin. quot testes sint necess.
ad proband. non invest.* ¶ Proinde † non solum illæ repelluntur a 3
feudis communi iure, sed etiam filii illorum masculi, quia mater
non est apta ad operandã transmissionem, *Guil. Bened. in c. Raynutius,
versic. duas habens filias, num. 32. de testam.* ¶ Iure † tamen spe- 4
ciali receptum est fœminas in aliquibus casibus capaces feudi esse,
*casus speciales sequentes vide apud Iacob. de Curte tract. de feud. 3.
part. Boerium in § 6. de consuetud. feud. gloss. 2 in consuet. Biturs glos.
in c.1 §. Conradus de iis qui feud. dar. poss.* vt si pacto caueatur admitti
fœminas *§. & quia vidimus, eod. vide Socin. cons.19 & text. in §.1.
de natur. successio. feud. libr. 2. titu. 50.* Succedunt enim tunc, sed

deficientibus filiis, quia prius de feudo masculus fuerit inuesti-
tus, *episcop. vel abb &c. §. pen & in c. filia, de success. feud. §. qui sibi, de*
eo qui sibi vel hered. suis masculis, &c. Item succedunt, si feudum
maternum sit, vel fœmineum, *§. 1. de natu. success. feud.* & dummo-
do masculi non supersint, qui filiabus præferuntur etiam in his,
§. 1. de feud fœmi. Ludouic. Roman. consil. 367. quamuis remotioris
gradus sint, *Guil. Bened. in c. Raynutius, ad verba in eodem testam. 1.*
num 191. Admittuntur etiam fœminæ, si illæ expresse a dominis
inuestitæ sint in feudo nouo vel reuerso, vel si redemerint feudũ,
§. 1. quemad. feud. ad filiam pertin. Rapha. Fulgos. consil. 4. incip. ad id
de quo quæritur. vel si feudum francum sit & liberum, *Bald. in d. §.*
& quia vidimus Idem in l. quotiens, de suis & legit. tamen tenet con-
trar. & probat Ludouic. Rom. *singular.* 177. si emtum feudum sit,
& quod non sit datum pro aliquibus seruitiis, *Odofred. in sua sum.*
5 *tit. qui poss. succed. in feu. Bal. in d. § & quia vidimus.* § Sunt † enim
feuda quæ tenentur pro annuo reditu, quę non habent seruitium
personale, quæve per mutum etiam & surdum, alioquin inhabi-
les personas, teneri possunt, & ita quoque per mulieres, *Bald. in l.*
libertis libertaque, de operib. liber. C. Bald. in fin. tit. de pace constan. in
verbo libellaria. Idem si feudum sit exiguum, *Roman. consil.* 367. vel
si consuetudo sit, vt succedat filia, vel neptis, vt masculi, vel ex lege
familiæ, vel ex fide feudi, vel ratione loci patriæ, vt fit in Sicilia, nõ
existente masculo, *Andr. de Isern. in d. §. & quia vidimus, qui feud.*
6 *dar. poss.* § Et † in Gallia etiam titulos pariciatus seu parium Fran-
ciæ ad fœminas peruenire, veluti hoc iure conuexo prædio bene-
ficiario docet & pluribus exemplis probat Rhenatus Chopinus,
lib. 3. de domanio c. 7 num. 7. & 8. Et in Scotia, Anglia, Flandria, Ar-
morica, Hispania, aliisque regnis & superioribus feudis principa-
libus, constat filias & fœminas deficientibus masculis succedere,
excepto Gallico imperio, ex lege propaginis, de qua diximus in
præludiis optimi iurisconsulti, & magistratus, propter legem Sa-
licam, *in ll. Salic. tit. 36. §. fin.* quæ neque in fusum vel in colum pa-
titur hastam Francorum & Gallorum victricem cõmutari, *Guil.*
Bened. in cap. Raynutius, in verbo duas habens filias, nu. 118. 119. 120.
& sequent. In aliis autem feudis succedunt, vna cum filiis fœminę,
in Galliis etiam, vt ait Ioannes Faber, *Benedict. in proxime. cita. loco,*
number. 67. Ioan. Faber, in authent. ingressi. de sacrosanct. eccles. Quia iure
eius, ad instar patrimonii feuda redacta sunt, *in proxime citat. locis,*
in c. significauit, de rescript. in princ. Idem Ioan. Fab. in tit. de legi. pa-
tro. in in fi. Zabarel. Card. consil. 64. Guid. Papa. qu. 59. & 133. Alex.
consil. 30. in 1. par. consil. incip. quoniam omne datum. Et possunt mu-
lieres obsequia belli per alios præstare, quæ per se non possunt.
Ea ratione succedunt & iure communi in feudis ligiis fœminæ,
vt filii. *Alexand. d. consil. 30. in 2. col. par. 1. Consil.* In Sueuia Germa-
nica, fœminas in feudis succedere potissimum ecclesiasticis & i-
gnobilibus, raro autem in nobilibus testatur Zasius, *tractat. Feu.*
titul. de feud. succes. Elizabetham regis Bohemiæ filiam, anno 1310.
de paterno regno inuestiuit, *Ioan. Tritem. cap. 30.* summus ponti-
7 fex Alexander Magnus subacta Caria, eam ex regno Satrapatum
fecit, quem tribuit Adæ Hecatommi filiæ, quia obuiam ei acce-
denti cum exercitu in Cariam venerat, Alinda ciuitatem quæ si-
bi erat reliqua, regno Cariæ spoliata tradiderat, & Alexandrum
ipsum in filium adoptauerat, vt auctor est Arrianus, qui & addit
vsitatum fuisse in Asia, iam inde a Semiramide, vt & virorum re-
gum vxores regnent, *Arrian. libr. 1. de Alexand. expedit.* Ferunt
etiam mulieres apud aliquas gentes imperasse, & aspernatas mol-
lities muliebres, turmas pugnantium virili ingenio & manu re-
xisse: vt Pentesileam Amazonum reginam, & alteram Hippoly-
tem, *de quibus Propert. in 2.* Thomyrim Scytharum reginam, quæ
Cyrum & exercitum eius vicit & prostrauit, *Herodot. in 1.* Arte-
misiam reginam Cariæ, quæ Rhodios vicit, *Herodot.* Camillam
Volscorum reginam, *de ea Virgil. 7. Æneid.* quibus & plures con-
iungere facile est.

De Bastardis, aliisque personis in feudo notandis. Cap. 13.

1 *Naturales tantum filii in successione feudi inhabiles, etiam in feu-*
do materno legitimati quoque.
2 *Vt ingratus exheredatum filium, in feudo paterno voluntate vt suc-*
cedat.
3 *Item filii Laici, qui ecclesiastica persona sunt, in feudo non succe-*
dunt.
4 *Filia quoq; non succedunt nati ex secundo matrimonio ad Mor-*
ganaticam contracto: non clericus, religiosus, adoptiuus.
5 *In dignitate marchionatus, comitatus, &c. non succedebat olim*
heres, hodie contra.
6 *Decedente vasallo in feudo nouo sine masculis liberis, dominus ei*
succedit.
7 *Mutus, cæcus, surdus, fœmina in quo feudo succedunt.*
8 *Ascendentes descendentibus quando & quomodo in feudo succe-*
dant.
9 *Ignobiles, ecclesia, fratria, quomodo in Gallia feuda possidere pos-*
sint.
10 *Persona non prohibita, capaces feudi succedunt & agnati in feudo*
paterno.
11 *Filius institutus in re certa a patre, æqualiter succedit in feudo cũ*
aliis, & quando præteritus, & nepotes.
12 *Agnatus repudiata hereditate defuncti feudum potest retinere:*
filius hoc non potest inuitis agnatis proximioribus.
13 *Collaterales in feudo nouo succedunt vsque ad septimum gradum,*
proximiores in antiquo vsque ad infinitum.
14 *Fratres vterini & consanguinei quomodo in feudo succedunt.*

NAturales † tantum filii ad succedendum in feudo sunt inha- 1
biles, *Iacob. de Ardizo in rubr. an naturales succedant in feud.*
Aluarot. in c. 1. an marit. succed. vxo. Chassa. in consuet. Burg. §. 5. circa
finem. vers. item nemo potest. tit. de successions des bastards. etiamsi sit
feudum maternum, *in l. si qua illustr. ad Orfic. C.* quod detrahit iu-
ris communis dispositioni. Quamuis postea fiant legitimi, nec
soli, nec cum aliis, *§. naturales, si de feud. defunct. conten. sit int. dom.*
& vasall. libr. 2. Feud. titul 26. etiam si tempore, quo patri datur
feudum, legitimati inueniantur, ne præiudicium fiat domino feu-
di, *sic decidit Lauden. in d. § naturales, & Cardi. Mediolan.* nisi do-
minus cõcedens feudum expresse pro filiis natis & nascituris sci-
uisset naturalem valuasori esse solum, *Aluarot. in d. § naturales, ob*
scientiam domini, l. si quis itin. de testam. tut. P. & nisi legitimarentur
per subsequens matrimonium, *Andr. de Isern. & alii in d. §. natu-*
rales, arg. c. tanta qui filii sint legit. Fel. in c. in præsentia 10. C. de prob.
Hodie in Gallia, cum ratione successionis feuda instar sint patri-
monii, & legitimati quomodocũq; vt & filię succedant, *Guid. Pap.*
decis. 59. § Inhabiles † quoq; successioni feudi paterni filiũ ex deli- 2
cto exheredati & ingrati, adita ex testamẽto per heredẽ hereditа-
te, nõ autem si alia caussa ob fauorem exheredentur, *examinat Io.*
Andr in summa de success. feud. sub. rub. an filius succed. in feu. Iacob.
Curt. in altero membro tertia partis, tract. de feu. nu 6. & 7. Quin &
Iacob. de Ardizo scribit, *in summ. de succes. feu. rubr. an agnat. vel fi-*
lius defuncti feud. retinere poss. lib. 2. Feud. titul. 45. ingratum filium
non posse feudũ aut iura successionis habere, eo quod per manus
patris, & ex eius persona videtur habere. Quod & probat Alua-
rotus, *in §. & quia vidimus, col. 10. qui feud. dar. poss.* § Sunt † quoq; 3
inhabiles filii laici facti ecclesiasticæ personæ, nec in feudo pater-
no succedere possunt, nec per se nec per substitutum, si in maio-
ribus ordinibus sacris fuerint constituti, puta si subdiaconi sint,
vel diaconi, vel presbyteri: alioquin adeptus minores tantum, cũ
& vxorem ducere non prohibeatur, nec erit feodi incapax, *Caldo.*
cons. 2. tit. de feud. Bar. & Aluaro. in §. & quia vidimus, de iis qui feu-
dum dare poss. Sicuti nec persona ecclesiastica a feudo temporali
est aliena, quando illud est cum reali seruitio, *Feyn. in c. in præsen-*
tia, de prob. vel francum, in quo & succedit monasterium pro mo-
nacho, *idem in d. c. in præsentia, limit. 1. Bald. in authen. nisi rogati, ad*
Tre. C. Sicut & alii quidã casus excepti, quos & principalem quo-
que quæstionem, num clericus aut religiosus succedant in feudo
paterno fusissime tractat Chassaneus, *in consuet. Burg. titu. des fiefz,*
§. 5. ad verb. excepte les religieux. & argumentis in vtramq; partem
adductis & refutatis. Iacobus Curtius in altero membro tractatus
feudorum tertiæ partis, in 19. quæstione, disputauit, & eam Mar-
tinus Laudensis varie, Cardinalis Mediolanensis & alii, quos re-
fert Curtius, pro quo textus videtur esse expressus, *c. 1. de feu. fœm.*
dum dicit cleri. nullo modo in beneficio pater. succed. §. 1. de vasal. mil.
qui arma belli deposuit, lib. 2. tit. 21. & ego ei subscribo. Nam & qui
clericus efficitur, aut votum religionis assumit, hoc ipso feudum
amittit, *§. si quis per triginta. versic. qui clericus, si de feu. def. content.*
sit int. do. & vasal. lib. 2. tit. 26. id ipsumque statutum, si fiat quis ca-
nonicus, *glos. 1. & 2. in l. 1. quæ sit longa consuet. C. & ibi. Bal.* Adopti-
uus quoq; in feodum non succedit, *§. adoptiuus, eod. tit. 26.*

§ Neque † filii qui nascuntur ex muliere minus nobili ducta, 4
existantibus prioris matrimonii liberis, & contracto secundo ea
lege, ne nati postea succederent, ex lege Salica vel Morganica, *§. 1.*
de fil. natis ex matri. ad morga. contract. lib. 2. Feud. tit. 29. §. filii, & §.
mulier habens feudum, si de feu. def. controuer. sit int. § Nec † in mar- 5
chionatu,

chionatu, ducatu, comitatu, vel alia regali dignitate, olim succedebat heres, hodie contra. *§. 1. iuncta glos. de feudo marchia vel ducat.* Putant quoque aliqui, *Boer. in §. 12 gl. 1. de consuetud. itur. & stat. person. in consue. Bitur.* ex consuetudine regni Galliæ, minores masculos 20. ann. & fœminas 24. non posse in eo feuda regalia tenere sine dispensatione principis: ego non puto illam generalem, forsan tamen in Normania singularem, vel alibi.
6 ¶ Et † si duo fratres simul inuestiti fuerint de beneficio nouo, & non de paterno, si vnus eorũ sine descendentib. masculini sexus mortuus fuerit, dominus succedit, non frater, nisi pactum hac de re conuentum sit, *§. si duo fratres, de feudo march. § 1. de success. frat. lib. 2. Feud. titul. 11.*
7 ¶ Mutus † quoque qui nullo modo loquitur, feudum non potest retinere, quippiam tamen ei alimentorum gratia ex eo relinquitur, *§. fin. episc. vel abbat. vel abbatiss. &c.* idem in surdo, cœco, quia seruire non valeant non secus quam fœminæ: paternum feudum tamen illi possunt retinere, & per substitutum inseruire, *§. 1. an mutus vel alias imperfect. feu. retine. libro 2. Feudo. tit. 36.*
8 ¶ Firma † quoq; regula est, ascendentes in feudis descendentibus nõ succedere, *§. 1. de nat. succ. feu. rationes ibi adferuntur a gl. & a Curt. in 5 par. trac. de feu.* nisi contrarium sit pactum, vel feudum contemplatione patris filio sit datum, vel si vetus sit feudum & paternum, *prob. Curt. vbi s. Aluaro. & alii in c. 1. de natu. feudorum.*
9 Defendit & Curtius, *vbi s.* fructus feudi profectitii vel aduentitii filiifam. esse patris, ea tamen lege vt seruitiũ fiat. ¶ Docuimus † & in diuisione feudi, dum de nobili agebamus, & ignobiles in Gallia capaces esse feudorum, excepta Burgundiæ: & ecclesias quoq; fratrias, capitula, & vniuersitates, si morticinii ius impetrauerint, vt tradidimus in fine c. diuisionum feudi.
10 ¶ Aliæ † porro personæ in summa quæ non prohibentur, capaces successionis feudi sunt, & possunt id capere, vt serua volẽte domino possit de feudo inuestiri, *§ per personam, per quos fiat inuestit.* Et succedunt masculi descendentes vsque ad infinitum, & cõsobrini, *§. 1. de natu. success. feu. lib. 2. tit. 50. & c. 2. §. & quia vidimus, qui feud. dare poss. § si capitanei, de feu. march. c. 2. an marit. succ. vxor.* in feudo paterno, non in nouo, *§ si duo, de feud. March. §. 2. de succ. fratr. § si quis miles, tit. constitutio. feudal. domini Lotharii lib. 1. ti. 19.* etiam si emancipati filii sint a patre, de cuius feudo agitur, *Bald. in l. in successione, de suis & legit. C. Marti. Laud. & de Ardizo in Sum. de success. feud. Curt. altero membro 3 par. feu. trac. num. 2. & 5.*
11 ¶ Imo † filius institutus a patre in re certa, æqualiter succedit in feudo cum aliis, *c. 1. de succe. feud. Bart. in l. vt iurisiurandi. §. si liberi. de op. lib. in P. Aluaro. & alii, in d. §. & quia vidimus.* Nec præteritus impeditur in successione, etsi nolit dicere testamentum patris nullum, *Curt. vbi supra num. 9.* Atque cum descendentibus filiis vna succedunt nepotes ex filio, *cap. 1. de nat. success. feud. C. l. de successio feud.*
12 ¶ Et si † cõtigerit vasallum sine aliqua prole decedere, agnatus ad quem vniuersa hereditas intestati pertinet, poterit repudiata hereditate feudum retinere, nec obnoxius erit debitis defuncti, nisi ratione fructuum existentium: quanquam filius succedens patri non possit hac diuisione vti, sed debet vel vtrumque repudiare, vel retinere. Aut si voluerit consentire, debet petere noue inuestituram feudi a domino, & ita hereditatem repudiare, *§ 1. an agna. vel fil. def. possu. reti. feu. repud. hered. lib. 2. tit. 45. § filius, de capitaneo qui curiam vendidit, lib. 2. tit. 51.*
13 ¶ Collaterales † in feudis nouis, si possideat primo inuestitus præmortuus, vsque ad septimum gradum succedunt, *sic intelligendum est. §. & quia vidimus, qui feud. da. poss. & c. satis bene de prohib. feu. alien.* In antiquis vero, quæ peruenerunt multoties in descendentes, successio est collateralium in infinitum, *sic intell. gend. §. 1. si vas. feud. priue. cui defera. § 1. de natu. suc. feu.* qua distinctione feudi iura ex diametro alioquin pugnantia, conciliantur ex sententia Iacobi de bello visu, Nicolai Neapolitani, Baldi, Aluarotti, & Curtii, *prad. authorum in §. si capitanei, de feu. Marchia, Cur. in 3 p tra. feu.*
14 ¶ Singulare † autem præter ius commune hic, fratrem vterinum tantum, non succedere in feudo paterno, *Angel. cons. 106. incipiente serenissima & illustrissima regina. Martinus Laud. in §. & quia vidimus. qui feud. dare poss. & ibi Aluaro. 4. col. Chassan. in § 5. vers. 3. nam licet rub. des fiefz, in consuet. Burgun.* quia in feudis iure cognationis nulla est successio *§. 1. de grad. succes. in feud.* Nec frater vtrinque cõiunctus excludit in successione collateralis alium fratrem consanguineum tantum, & sic coniunctum ex parte patris: sed pariter admittuntur, *Bald. in l. fin. C. de legit. here. Laud. in d. § & quia vidim⁹, Bal. & Alu. in §. 1. de gra. succe. in feu. Bal. cons. 422. incip. casus talis est. Chas. § 5. vers. 5. quia licet, rub. des fiefz, in cõsu. Bur.*

De Modo constituendi feudum & de inuestitura. Cap. 14.

1 *Feudorum iura moribus reguntur, sequenda & natura feudo imposita.*
2 *Feudi acquirendi pracipui modi, per inuestituram & successionem.*
3 *Qua pro possessione & inuestitura habentur*
4 *Inuestituram sequitur fidelitas, fidelitatem adeptio possessionis, inuestituraq; facta & fide a vasallo data, tenetur dominus pracise possessionem dare, nec potest pœnitere.*
5 *Inuestitura duplex, verbalis & solemnis, & quid.*
6 *Inuestitura symbolica verbalis, non facit plene possessorem vasallum in feudo nouo, secus in successione antiqui.*
7 *In inuestitura symbolica tria, res, persona, modus. Symbolum hasta, & quid, & quare hasta inuestiendi datur, & seq. numeris.*
8 *Hasta gestatio, deputata antiquis regibus pro diademate.*
9 *Hasta regum sceptrum, breuis baculus non hasta longa, & de sceptro plura.*
10 *Hasta Guntramus data, regnum transtulit in nepotem, hasta prælata regibus Romanorum in symbolum regni, &c. Quirites ab hasta dicti.*
11 *Hasta porrecta beneficiario signum est beneficii concessi.*
12 *Iuramentum firmatum per sceptrum.*
13 *Inuestitura in Gallia fit baculo, in Marchia stipite palea, alibi bibendo, alibi per pallium. & nu. 15.*
14 *Baculus pastoralis podum symbolum dignitatis. Photio in Constantinopolitana Synodo, baculo, vt indignus dignitate, priuatus, &c.*
16 *Annulus aliud symbolum inuestitura.*
17 *Annulus D. Mauricii Sabaudiorum ducum insigne.*
18 *Ius aurei annuli insigne ducatus Venetorum.*
19 *Annulo dato Perdica, Alexander Magnus eundem delegit sibi successorem, &c.*
20 *Aliud symbolum feudi traditionis, datio gladii & vexilli.*
21 *Corona seu diadematis traditio, symbolum translati regni.*
22 *Clypeo imponebant & leuabant Franci reges suos.*
23 *De aliis insignibus ducum, marchionum, comitum, vicecomitum.*

SCiendum est † feudorum iura ex consuetudine magis pendere, quam ex positiuo iure ciuili aut pontificio, *§. 1 de feu. cognit. lib. 2. Feud. tit. 1.* Et proinde cura erit hic potior, percunctari mores regionis & familiarum, & feudi, ex quibus regulam accipiant. 1
¶ Porro † ex consuetudinibus feudorum, duo sunt insigniores modi, quibus quis feudum acquirere potest, per inuestituram videlicet, & per successionem. *§. fin. eod.* ad † quos alii modi adipiscẽdi possunt referri, nempe ea quę possessionem habent, & quę pro inuestitura habentur, veluti quod steterit beneficiarius in possessione feudi vidente & sciente domino, nec prohibente, *c. 1. de cõs. recti feu. lib. 2. tit. 33. c. 2. in fin. si de inuestitu. feu. int. dom. & vas. lis oriat.* vel si adeptus possessionem feudi præsente curia, pręcedente licentia domini: vel si triginta annorum sit præscriptio *§. si quis per triginta. si de feud. fuer. controu. int. dom. & agnat. vas. Fran. Curt. cons. 25. incip. tria in facto.* 2 3
¶ Inuestituram † sequitur fidelitas, *§. 1. quid praced. deb. an inuestit. vel fidel. lib. 2. titul. 4.* fidelitatem vacuæ possessionis adeptio, vel in possessionem missio, *in § si vero, qui succe. feu. dar. tenean. lib. 1. Feud. tit. 5. § fin. de no. for. fidel. lib. 2. tit. 7.* Atque plus est possessionem dare, quã inuestire, *c. visis, 16. q. 2.* Ex fide tamen data & inuestitura facta obligatus est dominus ad vacuam possessionem præstandum præcise, vt non liberetur, præstando id, quod interest vasalli, nec pœnitere possit inuestisse. *§ fin. de no. for. fidel. § si facta fide feu. def. content. fuer. int. dom. & agna. vas. lib. 2. tit. 26.* donatio enim per fidem acceptata videtur, & ita irreuocabilis, *§. 2. de donatio. l. si quis argumentum, § fin autem, C. eod. l. nuda ratio, eod. P. c. si tibi absenti, de preb. in sex.* Diximus autem feudum donationem esse in finitione, dum beneficium vocauimus, quod liberalitas est, quæ in donatione obtinet, *c. 1. de donatio. ap. Greg.* & nullo iure cogente fit, *l. donari, de reg. iur. l. donari, de donatio. in P.* Et proinde cum cõtractus dicatur nominatus donatio, *interp. in l. iurisgẽtium § quinto, de pact. in P.* non licet pœnitere, *l. sicut, de action. C. l. in commodato, §. sicut, commod. in P.* potissimum cum fidem dando, clieus iam ex parte sua contractũ impleuisse videatur, & cogere ita possit dominum, vt ipse quoque impleat *l. Julianus §. offerri, de action. emt. in P.* Accedunt ad pacta in inuestitura apposita, quæ legem feudo dant, & quæ seruari conuenit, *§ 1. de duob. fratrib. a capita. inuestit. lib. 2. Feud. tit. 18.* 4

5 ¶ Inuestitura, † quædam est verbalis, quædam solemnis: illa possessionem, vt diximus, desiderat, hæc nequaquam, *gloss. in §. si facta. in verbo dominum, si de feud. def. fuer. contro. int. domin. &c.* Franc. Curtius iunior proprie inuestituram esse ait, dum re ipsa & actu quis missus est in possessionem. Quemadmodum homo vestitur proprie, dum vestes re ipsa induit: improprie seu abusiue inuestituram, quæ fit verbis interueniente actu aliquo corporeo: vt si dominus dicat, inuestio te per traditionem annuli vel ensis, quod & textus vnicus expresse probat, *in §. 1. quid sit inuestit. libr. 2. Feud. tit. 2.* In feudi ergo constitutione per inuestituram symbolicam, adhuc non est plena acquisitio: nam & quamuis quis iussu domini verbali illa inuestitura donatus feudo, possit quamdiu vixerit recte se defendere, tamen non trāsmittet ius ad heredēs, *§. 1. quibus mod. feu. const. pot. lib. 1. tit. 24.* nisi heredum mentio facta sit in illa inuestitura *§ sciendum, de consuet. rect. feu. l. si pactum, de probat. & c. per tuas, & ibi nota. de donati. & cap. ex literis, de consuet. apud Gregor. § 1. de no. for. fidelit.* Facultas quamuis adipiscendæ possessionis detur, *Innoc. in d. c. ex literis, Interpret. in §. 1. quid sit inuest.* & plus fit in hac inuestitura, quam in sola promissione, quæ feudum non constituit præcise.

6 ¶ Hoc † tamen ita verum esse dicimus, quando de feudo nouo agimus, in quo possessionis apprehensio exigitur, cum ante nullam habere videatur nec ciuilem nec naturalē beneficiarius: at in feudo antiquo quæsito per successionem, arbitror inuestituram symbolicam sufficere, cum iam successor continuare possessionē videatur defuncti, & in ea esse, vt inuestitura nunc potius & vere confirmatio dicatur, *§. 1. quo tempo. mil. &c. §. 1. per quos fiat inuest.*

7 ¶ In † inuestitura symbolica primum res interueniunt postea personæ, dehinc modus. Symbolum traditionis feudi & constitutionis vel inuestitionis, est in feudorum consuetudine hasta, *§. 1. quid sit inuest.* *Hasta*, instrumentum militare insigne, δόρυ Græcis, vel λόγχη, qua milites strenui vtuntur: vt hastatus primus, ille qui ducentos milites in acie secunda ducebat, *Veget. & Varro, lib. 4. de ling. Latina, hasta, quod astans soleat ferre.* & hastati qui primi in acie pugnabant. Et apud Sextum Pompeium Festum de verborum significatione, *hasta*, inquit, *subiiciebantur ea quæ publice venundabant: quia signum præcipuum est hasta. Nam & Carthaginienses cum bellum vellent, Romam hastam miserunt: Et Romani fortes viros sæpe hasta donarunt.* Symbolum ergo in hoc feudo hasta, de pilo vix est quod symbolum constitutum credam, quamuis si velimus

8 in eo hærere, possimus. ¶ Antiquitus † reges hastas pro diademate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. Nam & ab origine rerum pro diis immortalibus veteres hastas coluerunt ob cuius religionis memoriam adhuc deorum simulacris hastæ adduntur, vt testis Iustinus, *ex Trogo. lib. 43. Historiarum.* apud quem obseruo sceptrum hasta significari, nempe baculum non sudem vel hastam longam, sed breuiorem baculum quo innitimur, quemve in manu solemus deferre, qualem refert Homerus, *Odyss. ξ.* Vlyssem detulisse, & eo abegisse canes,

ἕζετο κερδοσύνῃ, σκῆπτρον δέ οἱ ἔκπεσε χειρός,

9 ¶ Itaque † sceptrum erat virga quædam breuis, sed regum insigne proprie, quod diis pagani sui tribuerunt, quorum voluerunt reges maiestatem imitari. Finguntur ita Poetæ Iouem congregantem suos misellos deos, sceptrum habuisse potestatis symbolum, vt apud Ouidium,

Celsior ipse loco, sceptroque innixus eburno,
——ora indignantia soluit.

Agamemnon quoque ad naues processurus, & regis illud insigne secum detulit, *Homerus, Iliad. β.*

εἵλετο δὲ σκῆπτρον πατρώϊον ἄφθιτον αἰεί.

Et a Deo hoc insigne, illudq; symbolum esse potestatis concessæ, docet idem Homerus, *Iliad. β.*

——εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ.

10 ¶ Sic † & translatum regnum per hoc insigne, vt exstat exemplū antiquum, quando Gontranus rex, quam manu tenebat hastam nepoti tradidit, donati regni symbolum, *Ammonius.* Insigne & regium, capiti regis creati constituebatur, vt testatur Cornelius Tacitus, *lib. 2. annal.* dum de Artaxia rege creato agit. Diadema illud fuisse, vel testatur Valerius Maximus, quum nobilē pannum ait, miseriis & solicitudinibus refertum. Verum & alia insignia addebantur. Sicque populus Romanus cum regi numinis honorē, pro magis erga se meritis cuipiam daret, regem ac socium appellabat, Scipionem eburneum, togamque pictam, palmatam tunicam cum sella curruli mittebat, vt & meminit Cornelius Tacitus, *lib. 4. annal.* Alia insignia refert Gregorius in registis. Dum ait, *Demetrium Croatiæ Dalmatiaque rex creatus, vexillo sceptroque & corona inuestitus.* Hastæ & secures prælatæ regibus Romanis in imperii signum, *Diony. Halyc. in 5.* vnde Quirites a quiri hasta, quę præferebatur loco coronæ. ¶ Ergo † hastam seu sceptrū exhibuisse clienti & beneficiario, idem est, quod signum electionis fortis viri & strenui, militiæ caussa: & præmii fortitudinis, & fidei datæ gratia potestatem illi dedisse rerum beneficii, & adhibuisse velut summum iusiurandum & fidelem permissionem. 11

¶ Sic † & antiqui in fœderibus componendis, vel in promissionibus iurabant per sceptrum, vel adigebantur per illud iurare: quod sceptrum illis aliquid auctoritatis & maiestatis referret, vt apud Homerum, *Iliad. κ. versic. 321.* 12

Ἀλλ' ἄγε μοι τὸ σκῆπτρον ἀνάσχεο καί μοι ὄμοσσον.

Inuenimus & apud Persas & Medos, virgam, quam tenebat rex in mano, sceptrum videlicet aureum, gratiam vitæ concedere, & firmum ratumq; esse beneficium cōcessum ei, cui rex virgam osculandam porrexisset, *Hester cap. 4. & 8.* scribit Berosus, *in 5. Destru. Histor. Chalda.* Armenos & Italos, Noam, qui apud vtrosq; regnasset, & legibus mores vtrorumque composuisset, signasse in scriptis suis cursu solis, & motu lunæ, & sceptro dominali, quo malos & noxios expellebat a cœtu hominum, & castimoniæ corporis & sanctimoniæ animi, duabus clauibus, religionis & felicitatis.
¶ Baculus † etiam inter ecclesiasticas personas signum est pastoralis dignitatis, pedum dicimus. ¶ Quare † legimus in concilio 8. Constantinopolitano, *actio. 7.* Marinum vicarium in eo summi pontificis, ingresso Photio ad synodum baculo innixo iussisse ei auferri baculum: *quia*, inquit, *baculus est signum dignitatis pastoralis, quod hic habere nullatenus debet, quia lupus est, non pastor.* 13 14
¶ Accursius † notat baculum seu stipitem paleæ datum a contrahentibus pro inuestitura, & suo tempore in Marchia: at in Lombardia bibere, & alibi per pallium inuestituram fieri, *Accurs. in §. 1. de verb. obli.* Antiqui quoque stipulationem ab stipulo, seu firmo, & vtrumque ab stipite dixerunt, *in d. §. 1. de verb. oblig.* 15

¶ Est † aliud insigne inuestituræ annulus, *Ester, c. 3. & 8. c. ex Ore, de his quæ fiunt a maio. par. c.* Cum enim potestatē administrandi reges dabant alicui, annulum suum signatorium porrigebant, vt quicquid libuisset, suo nomine præscriberent: erantque ceteris mandatis ea firmiora, quæ annulo regio signata erant. ¶ Sabaudiæ † ducum symbolum annulus D. Mauricii Thebarum legionis ducis & martyris, quem Petrus primus Allobrox, impetrauit a Cœnobiarcha Mauriciano. ¶ Veneto † duci hoc ius aurei annuli indultum ab Alexandro III. summo pontifice ann. 1170. quem proiiciunt in mare duces electi, vt mare desponsantes, & in possessionis adeptæ imperii marinum symbolum. ¶ Scribit † Æmilius Probus, qui aliis Cornelius Nepos, *Probus, in vita Eumenis*, Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus eius dispartirentur, summam rerum traditā fuisse tuendam Perdiccæ, cui Alexander moriens annulum suum dederat, ex quo omnes coniecerunt, eum ei regnum commendasse, quoad liberi eius in suam tutelam peruenissent. De symbolo vsuque annulorum plura videto apud Plinium, *lib. 38. Histo natura. c. 1. & 2.* ¶ Symbolum aliud † traditionis feudi, gladii, aut vexilli datio. Otho Frisingensis regna per gladium, prouincias per vexillum tradi scribit. Carolus Magnus inuestiuit Ludouicum filium de regno ante mortem suam, inquit Ammonius, *lib. 5. Histor. Franc. c. 36.* per spatam, quæ vocatur sancti Petri, fustem & coronam ex auro & gemmis. Et is rursum Ludouicum ait moriturum per Odonem & Belginagensem episcopum, & Albuinum comitem, coronam & spatham, id est, ensem ac reliquum regium apparatum, filio suo Ludouico misisse, mandando illis qui cum eo erant, vt in regem eum sacrarent ac coronare facerent, *iisdem verbis Ammonius, libr. 5. Histor. c. 39.* In formula consecrandi regem & imperatorem scriptum est, Imperatorē dom Romanorum rex & Imperator a summo Pontifice renuntiatur, post sacram vnctionem manuum, pectoris, armorum, & compagum brachiorum, inter sacrosancta lyturgiæ mysteria, epistola dicta & ante lectionem sancti Euangelii accipere a summo pontifice ensem eductum ab altari, in defensionem sanctæ Dei ecclesiæ, & ad vindictam malefactorum, & laudem bonorum: rursumque in vaginam repositum, eidem accingi ab eodem summo pontifice, & postea diadema regni ei imponi in signum gloriæ, cum sceptro in manu dextera & pomo aureo in sinistra, cum orationibus & benedictionibus. Additur & 16 17 18 19 20

ibi osten-

sibi osculum, quod debet inauguratus summo pontifici, *hæc scribit Antonius de la Sale in postrema part. libri inscripti, la Salade tit. ordo ad coronandum & inungendum regem.* Et Gotfridus Viterbiensis Chronicorum parte 19. horum regalium insignium omnium significata fuse explicat, & docet quid significent crux quæ datur Imperatori, gladius regalis, sceptrum regale, lancea imperialis quæ fuit sancti Mauricii, globus aureus, qui & pomum & palla vocatur, crux vel ei superposita, duplex diadema, gemmæ, aurum & crista in
41 coronis. ¶ Erant † & alia insignia transferendi regni, vt traditio diadematis, apud Valerium Maximum in cessione regni Cappadociæ in fauorem filii facta ab Ariobazane. *Valer. Maxi. lib. 5. c. 7.*
42 ¶ Et † cum antiquitus Franci regem crearent, eleuabant eum in clypeo, *Ammon. lib. 3. c. 61. Ado Viennensis, in comment. dec. 4.*
43 ¶ Inuestiuntur † duces de ducatu per impositionem cassidis seu pilei aurei ducalis vnionibus ornati, marchiones de marchionatu, annulo in quo est pyropus seu robinus, gemmæ species carbunculi, quem imponit digito medio marchionis princeps: comites de comitatu, annulo cum adamantis gemma: vicecomites vicecomitatu: virgula aurea data: Baro, & benneretus, vexillo decurtato, seu labaro, *d. Anto. de la Salade in d. lib. c. 11. 12. 13. 14.*

De Personis, quæ in feudi inuestitura considerantur, & de Fidei seu Hominii præstatione. Cap. 15.

1 *Personarum inuestitura quales, remissiue.*
2 *Pares curia qui.*
3 *Fidelitatis præstatio erronea non nocet nec tribuit ius. Quædam feuda fidelitatis iuramentum exigunt, quædam minime.*
4 *Fidelitas quid.*
5 *Fidelitatis iuramenti forma.*
6 *Hominium, Gallis* hommage, *est iuramentum fidelitatis.*
7 *Hominii vel fidelitatis forma in Gallia duplex, pro feudo simplici, & pro ligio, & de vtraque.*
8 *Per se & per procuratorem hominium & iuramentum præstari & recipi potest, nisi ineunda sit personæ ratio in feudo.*
9 *Hominium per procuratorem præstant plures vasalli vnius heredes, & vnus ex pluribus heredibus dominis vniuersitas, ecclesia, minor, pupillus, & similes.*
10 *Hominium & iuramentum fidelitatis quando tenentur præstare beneficiarii, & intra quod tempus, quo non facto manu iniectio domino in feudum permissa.*
11 *Hominium quando & a quibus non debeatur pro mutatione vasalli.*
12 *Si pars feudi alienetur, an nouo hominium ab emptore præstari debeat. Ruptio feudi & dimisio quid, & quid* fied depie, & fied depiece, &c.
13 *Feudum quis suum sine alterius præiudicio potest onerare censu, hominio, reditu.*
14 *in Hominio & iuramento fidelitatis, debent exprimi res & valor earum, & census.* Denombrement apres l'hommage, *intra quod tempus debeat dari, &c.*
15 *Feudalium rerum professio, siue* le denombrement, *integra esse debet, & quare fiat, & de commisso eius rei causa.*
16 *Professionem hanc rerum cogit dominus vasallum facere per iniectionem manuum in feudum: & num fructus faciat suos in defectum denumerationis.*
17 *Fidelitatis præstatione nihil aliud debetur quam iuramentum, nisi pacto vel consuetudine aliud præbendum sit.*
18 *Mutatione domini vel vasalli alicubi debetur, quintus & requintus, denarius & alia quædam,* Rachapt de fiedz.
19 *Quintus & requintus denarius quomodo soluendus.*

1 PErsonæ † quæ in inuestitura requiruntur ex parte dantis & accipientis, ex superioribus, quæ in personis monuimus intelligi possunt, quales, quæue idoneæ sint: verum vltra consideramus alias, vt curiam domini, & saltem duos testes, vt solemni testatio-
2 ne de ea appareat. ¶ Vocamus † *pares curiæ*, hoc est, qui sint eiusdem domini similis naturæ feudi vasalli, *§ quid sit inuest. lib. 2. Feu. tit. 2. § item sciendum, de notis feud. lib. 2. tit. 58.* vel alterius domini eiusdem generis, si dominus non habeat similes vasallos, velut si agatur de comitatu, pares curiæ regis erunt comites alii: si de ducatu, duces: si de baronia, barones: vt pares a paritate feudorum dicti sint, vt docet ex Innocentio Panormitanus, *in c. ceterum, nu. 14. de iudic.* Si ergo quæstio sit de inuestitura: illi adhibendi ad probationem sunt: vel illis testimonium detrectantibus, alii, & instrumentum inuestituræ, si fit, *d. § 1. quid sit inuestitura, vide in § 1. qui test. sint necess. ad prob. nouam inuestit. lib. 2. Feu. tit. 32.* Ceterum inuestitura facta a domino, ex parte vasalli, feuda quædam fidelitatis exigunt iuramentum: quædam non exigunt.

¶ Quamobrem † & quæ exigant primum hic annotari desidero, vt pro aliis non sit præstandum: quod si præstetur, notandum erit in præstatione fidelitatis iustum errorem & excusabilem, non tribuere ei ius cui facta est, si non sit dominus, nec obesse alias: quod est singulare Imperatoris Lotarii decretum, *c. satis benè, de prohib. feud. alienatio per Lotar.* ¶ Fidelitas † est iusiurandum quod a vasallo præstatur domino, *§ fin. quid praced. debe. inuestit. lib. 2. Feude. titul. 4.* in certis videlicet feudis: non in his pro quibus fidelitas non est præstanda, *§ est & ali. quæ fuit caussa pro. consist. vel feu. amit. lib. 2. Feu. tit. 24.* ¶ Forma † iuramenti eius hæc ex consuetudinario iure, *Ego iuro ad hæc sancta Euangelia Dei, quod a modo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vasallus domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit dominus, pandam aliis ad eius detrimentum, me sciente § 1. qual. iura. deb. vasal. domi. lib. 2. Feud. tit. 5.* Sub hac forma aliæ formæ continentur, quæ postea adinuentæ sunt latiores, in quib. quis expresse promittit domino incolume, tutum, honestum, vtile, facile, possibile, quæ explicata inuenies propriis titulis, *tit. de for. fidel. lib. 2. Feud. tit. 6. & tit. de noua form. fidel. tit. 7. c. de forma, 22. q. 5. in can. tibi domino, 63. dist. de for. iuramen. vide & Feli. in c. dilecti, in princ. de ma. & obe. In quibus fidelitas consistat, tradit Ioan. de terra rubr. tract. contra rebelles regum, art. 3.* Et in vna forma est modus iurandi domino inferiori regi, *ero fidelis tibi Caio domino meo contra omnem hominem, excepto imperatore vel rege. d. tit. de noua form. fidelit. alia forma in g. l. c. fi. § fin. per quos fiat inuest.*
¶ Hominium † etiam dicitur hoc iuramentum, Gallis *hommage*, 6
nempe professio eius, quod homo debeat præstare. Francicum morem exprimit Aimonius, *lib. 4. de gest. Francor. c. 64. Tassilo, inquit, dux Boioariorum more Francico, in manus regis in vasaticum, manibus suis semetipsum commendans, fidelitatemque tam ipsi regi, quam filiis eius Carolo & Carolo Magno iureiurando super corpus sancti Dionysii promisit.* ¶ Forma † ex consuetudine Galliæ duplex, 7
vna pro feudo simplici, altera pro ligio: in simplici feudo, cliens seu vasallus auctoramentum accipit, seu hominium facit domino capite aperto, iunctis manibus, eumque osculatur. Qui autem hominium ligium debet, manibus iunctis sacrosanctis Euangeliis impositis, capite aperto, exarmatus & discinctus, dominum osculatur, iuramento fidelitatis in vtroque interposito, *in consuet. Turonum tit. de pred. de fiefz, & pariage, art. 15. Consuet. d'Anjou, tit. de la nature des fiefz, art. 137. & 139. Maine, tit. des recept. de foy & hommage simple, art. 148 & 149. Blois tit. des fiefz, artic. 54. Paris, titu. de matiere feodale, art. 48.* Sic enim humili supplicatione patrono se applicat, fidem pollicetur, & recipit a domino, offert eius domino simul & semel & manus auxiliares, & os fidele & ea quæ ex feudo commoda ei præberi debent ex lege clientelari. Et vt me explicem, vasallus vel alius eius nomine admissus, nudato capite, sedente domino, si ei videatur, debet cingulum vel zonam, si habeat, deponere, seponere ensem vel baculum, & geniculatus, hæc verba proferre: *Domine vel domina, ingredior vel meo fidem & hominium vestrum, & me vestrum præstem vasallum ratione eius loci vel terræ, &c. quam accepi a te occasione vel ab caussam, &c. polliceor & iuro nunc & in posterum tibi seruire aduersus omnes, & implere capitula antiqua & noua fidelitatis.* Quæ si dominus voluerit, leguntur: dominus autem postea respondet, *recipio hominium tuum, saluo iure meo & alterius*, hocque dicendo eum in mala deo sculatur, *Forma hæc descripta, aux coustumes de Marche, titul. des fiefz & droictz art. 129. & 197.* Notat tamen Speculator, *tit. de feud. § quoniam vero, versicul. forma* in Gallia ad osculum a rege non admitti ignobilem vasallum, licet habeat feudum nobile: alia etiam in aliis locis obseruari in præstatione, & prælatos recipientes vel dantes fidem, stolatos esse debere, præsentibus sacrosanctis Euangeliis, sequendamque consuetudinem, *And. de Iser. & Card. Alex. in § 1. de noua for. fidelit.* Et hoc iuramentum etiam præstant clerici laicis, si feudum habeant ab illis temporale, cuius capaces sint, *c. nimis, c. 30. de iureiur. vide Alua. in 1. vers. fi. qual. vas. iura. debe.* cum in illis laicis minores sint, *in c. solita, de maio. & obe. c. si episcop. 38. dist.*
¶ Nihil † autem interest per quos fiat inuestitura & iuramen- 8
tum, vel per quos suscipiatur: an per ipsos dominos & vasallos, an vero per procuratores eorum *§ sed etiam versic. sed vtrum, per quos fiat inuestit. lib. 2. Feud. tit. 3. § item sciendum, de notis feud. lib. 2. tit. 58.* quia necessitudinis huius contrahendæ ratio in rem magis clientelarem, quam in personam clientis, & scripta & concepta esse videtur. Si tamen ad dignitatem & antiquitatem beneficia spectant, aut si ineunda sit personæ ratio, vix est vt procurator, vel

nuntius pro fidelitate præstanda admittatur, nempe quia quæ eiusmodi sunt coram & sine mandatu explicari debeant, *l. nullus. C. de decuri. lib.* 10. C. Atq; hanc quæstionem copiose disputatam habes in vtramque partem apud Molinæum in consuetudinibus Parisiorum, & apud alios, *tit. des matieres feudales, §. 49. Boer. in cõsuetud. Biturig. tit. de consuet. feu. §. 10.* Quo fit etiam, vt Parisiorum consuetudo non admittat hominii & fidelitatis præstationem, sine alia legitima excusatione, per procuratorem, cui aliæ pleræq; similes sunt, *Aurelianensib. tit. de feu. artic. 77. Blesii des fiefz. artic. 57. Aruern. eo. art. 26. Borb. eo. tit. art. 378. Marchiæ eo. tit. art. 194.*

9 ¶ Admitti † tamen potest procurator ex voluntate domini: vel si iuramentum fidelitatis ab vniuersitate seu pago sit præstandum, *Specul. in tit. de feud. in fin.* si sint plures filii defuncti vasalli in feudo succedentes, *Card. Alex. in c. omnes si de feud. def. fue. contr. int. do. & agna. vas. in feud.* etsi dominus decesserit relictis pluribus heredibus, non enim omnibus hominium faciendum, sed sufficit vni præstare & antiquiori, *Bald. Card. Alexan. in d. c. omnes, vbi gl. dubia in vtrumque sententiam facit & Felino. 1. col. 2. vers. inferunt etiam aliqui, de maio. & obed. ap. Gregor.* non enim cogitur vasallus pro vno domino plures accipere, *c. ap. imperialem, §. ducatus, de prohib. feud. alien. per Fede.* Potest & tutor & curator nomine pupilli vel minoris præstare, *consuet. Andium. tit. de la maiere des fiefz, artic. 265. Blois eod. titul. art. 58.* maritus vxorem pro clientelari, *Ioan. Faber in §. fuerat, in. 2. de actio.* Similis caussa est ecclesiæ, quæ sicut vniuersitas nunquam moritur, & non potest personaliter fidem pro feudo iurare, sed iurat per hominem, quem exhibet domino morientem, vt dicunt, & confiscantem: & ita per procuratorem, vel indemnem dominum reddere cogitur, *Ægid. Mag. in deci. tractat. de morticinio, seu des amortissiment, c. 6.*

10 ¶ Hominium † & iuramentum fidelitatis tenentur præstare Beneficiarii in omni adeptione feudi, in mutatione domini, *§. 1. quo tempore miles inuestitur. petere debe.* & mutatione vasalli intra quadraginta dies vel intra aliud tempus consuetudine locali definitum: alioquin domino ius est manum feudo iniiciendi, & reditus eius percipiendi, deducto iure partiarii, seu coloni, qui coluit res, *in consuetu. Andium, titul. de la natu. des fiefz, artic. 101. 102. 103. Bitu. tot. tit. de consuetud. feuds. Maine tit. de la natu. des fiefz. ar. 114. 115. 116. 117. 118. 119. Orleans tit. des fiefz. art. 69. 79. 81. Paris, tit. de matie. feud. artic. 38. 50. Chartres, tit. quand le fiefz. chet au profit. de rachapt, art. 31. 32. 33. Murshe, titul. des fiefz, art. 183.* In Burgundiæ ducatu, annus & dies indulgetur vasallo ad fidem præstandam, *in consuetu. Burgun. tit. des fiefz, artic. 2. 2.* Apud Blesios in nouatione quidem vasalli per successionem, conceduntur quadraginta dies ad auctoramentum petendum: sed si acquisitione feudum quis consequatur, tantum dantur illi viginti dies, *in consuet. Blesensium, tit. des fiefz, art. 54.* Sunt & aliæ locorum obseruandæ consuetudines, quæ breuius tempus vel longius statuunt: vt Turonensium, *consuetud. titul. comment l'homage se doit offir, artic. 5.* & Angolismensium, *titul. de la distraction & qualites iurisdictions, art. 13.* statuunt acquirentem feudum ab alio quam a domino, teneri intra octo dies conuenire dominum, a cuius fide res pendet, & ostendere ei contractus suæ acquisitionis, offerreque fidem & hominium, & postea intra quadraginta dies præstare. Ecclesia quoque quæ feudum habet temporalis domini, cum ipsa non moriatur nec viuat, dat hominem patrono viuentem, morientem, & confiscantem aut indemnitatem, id est, substituit in locum sui, hominem in quem possit mors & confiscatio cadere: & ita quoties is homo moritur, vel si alio modo priuatur feudo, debet ecclesia quoque exhibere per alium hominium & indemnitatem, & alia debita, pari modo in mutatione patroni, alioquin patronus manus in feudum, vt homine destitutum, iure iniicit. & ita iudicatũ, *Ægid. Magister, in decisio. tractat. des amortiss. c. 8.* Videturque indignus beneficio, qui obedientiam detrectat & reuerentiam, quã hominium ostendit, *Chass. in gl. 2. §. 4. des fiefz. in consuetu. Burgun.* Homagium quippe coniungit necessitudinem inter dominum & vasallum, & vasallus fit per illud quodam modo eius, *Clem. pastoralis, de re iud. c. cõditione, de exce. prela. c. ex deligenti, de simonia.*

11 ¶ Obseruare † tamen oportet, non perpetuo mutationes oẽs vasallorum hominio onus aut renouationi fidei esse obnoxias, vt in primis res pro retrofeudo, vocat *arrierefiefz*, si illi obuenerit vel acquisitione vel alio modo, non tenetur fidem vel hominium præstare, *Spec. in tit. de feu. § quoniam, de homag. q. 24. Ægid. Mag. tract. de feud. c. 1.* patrono feudi mediato, quia res superiorem non agnoscit in regno suo in temporalibus, *c. per venerabilem, qui filii sint legit. apud Grego.* Et retrofeudum censetur reuersum ad priorem naturam, nempe ad principem, a quo omnia feuda mouentur & oriuntur, *Bal. in §. 1. de allodiis, facit, c. quæris, de consecrat. dist. 4. l. si vnus. § pactus, versic. sed si pactum, de pact. in P.* nec suo vasallo ideo præstare fidẽ tenetur. Dehinc si vsusfructus alicuius rei feudalis accedat alicui donatione vel alio titulo, non tenetur nec alius pro eo, fidem & hominium præstare, *in consuet. Biturig. tit. de consuetu. feu. §. 9. & 22. vide & ibi Boer.* vel alia quæ solent cum hominio exhiberi patrono. Item si diuidatur iure successionis feudũ inter plures heredes familiæ erciscundæ iudicio, non debetur a singulis hominium, sed sufficit vnum ob mortem defuncti, quia diuisio beneficiarii iuramenti non censetur facta, quamdiu communio est: tunc enim dicunt non esse locum rupturæ feudi, quia in vno qui vocatur senior filius, Gallis *paragent*, remanet ius, qui partes aliis facit, qui dicuntur *paragenius*, qui habent in paragio euictionem: at si re ipsa coheredes partiuntur separatim bona, quia primogenitus amplius non præbet ius euictionis in paragio, omnes fidem & hominium domino feudi debent, *in consuetudinib. Blesensium, tit. de garant en parage. articul. 71. & 72. 74. Maine, tit. de pied de fiefz, art. 234. 235. Anjou eod. tit. artic. 219. Touraine, eod. tit. artic. 9. 10. 11. in quib. vide cetera, de paragii quæsti. vide Chassa. in consuet. Burg. tit. des fiefz, §. 6. & 7.*

¶ At † si pars feu- 12
di alienetur, in quæstione an is, qui emit, teneatur fidem & homagium præbere priori domino feudi noue, an vero sufficiat hominium vendentis vasalli? distinguitur per consuetudines in tractatione feudi rupti vel diuisi, quod vocant *pie de fied*, aut *fied de piece*. Nam si vasallus vendit vel cedit duas tertias, ex tribus, partes feudi sui, qui ex illo feudo exspiũt, veniunt in fidem & hominium superioris domini. per feudi rupti ius, & consequenter iura dominica illi debentur, non vasallo vendenti: contra, si vasallus retento iure homagii, minus, quam tertia sit pars, alienat, *in consuet. Andium. tit. de pied de fief, & pariage, art. 201. & 202. 203. Maine, eod. tit. artic. 116. & seq. & 218. Auuerg. tit. des fiefz, art. 33. 35. 36. 37. Turonum, tit. de pied de fief, art. 2.* is enim remanet oneratus præstationibus debitis a feudo, non emtor.

¶ Potest † enim quis onerare suum feudum censu, hominio, re- 13
ditu, quamdiu vixerit & in perpetuum consentiente potissimum domino, vsque ad tertiam partem feudi, secundum Turonensem consuetudinem, *tit. de pied de fief, art. 5. vide Andeuns. consuet. eo. tit. art. 208. 209. 210. Maine, eo. tit. art. 203. Orleans, tit. de fiedz, art. 4.* Et quia patrimonialia in Gallia feuda, multo magis id licet. Placuit etiam non teneri aliquem præstare fidem & hominium, si dominus qui petit, fidem non faciat de iure suo, vt ait Bald. *in c. nulla, nu. 5. ibi & dominus vasalli, &c. per quos fiat inuestit.* & ita iudicatum etiam in curia suprema Parisiorum, *Pap. lib. 13. Arest. tit. 1. arest. 7.*

¶ Accedit † quod in hac præstatione fidei & homagii, debent et- 14
iam numerari & exprimi res, valor, æstimatio, & census annui eorum quæ in feudum retinentur: & a quo domino, & cum quo onere, secundum formam quam proposuit Franciscus primus anno 1539. 25. Octob. *constit. Franc. des fiefz & arriere fiefz.* Et fere oẽs consuetudines Galliæ feudorum tradunt, *Boer. tract. in §. 12. & 16. de consuet. feu. in consuet. Bitur.* vasallum cogi intra quadraginta dies post hominium per illum præstitum tradere declarationẽ seu repertorium rerum feudalium, vocant Galli *la nommer & denombrement*: vasallus tamen inuestitus potest cogere dominum demonstrare feudum finesq; illius, & quã partem possidere debeat, *gl. in §. aliud, de prohib. feu. alien. per Feder. & ibi Bal. & Alex.* Hæc professio seu dinumeratio debet fieri expensis vasalli & in mutatione domini: non autem quoties placuerit domino, in quo differt ab emphyteota, qui ad id per dominum vrgeri potest interpellatus, vt ait Guido Papæus, *decis. 417. ex ratione, §. cum autem antẽ, de non alie. rebus ecclesia. in auth. & gl. ad authen. si quas ruinas, de sacros. eccl.* Dignum obseruatione hic est, satis esse si dinumeratio rerum nunc existẽtium præstetur, vt non antiquior vt publica manus prædiis iniecta tollatur. Et quamuis cliens seu vasallus teneatur bona fide beneficiaria instrumenta quæque edere: tamen nõ habet necesse primariam feudi concessionem, nouo comiti, duci, aut domino ostendere, vt ab eo in clientelam cooptetur. Ve

scribit Ioan. Andreas, ad Speculatorem de feudis, *§. 1. versic. porro.* 15
¶ Tradit † Chassaneus, *in gl. si §. 3. des fiefz, in consu. Burg.* hanc professionem, quam dicunt, *denombrement*, accipi pro recognitione, quam vasallus tenetur facere domino pro re, cuius facit mentionem, ad conseruationem dominii directi, quod probat professio: & ideo si in ea quippiam celetur, amittit ius suum vasallus ipso iure, quia contra sacramentum deierat, & est infidus, *§. vasallus si feudum, si de feud. fuer. controuer. §. si. de lege Corrade.* & ingratus. Non

autem

autem ex omni parte verum sit, celantem & infitiantem res feu-
di, feudũ amittere, & num protestatio profitendi, si quędam post-
ea cognouerit esse feudi, excuset ab amissione feudi, vide Moli-
næum plurimum in hoc, in consuet. Parisien. tit. *de matiere fiodale*,
16 *§. 30.* ¶ Cogit † autem dominus vasallum professionem hãc facere
per manus iniectionem in feudum, non tamen fructus suos facit
ex defectu dinumerationis, sed vel sequestrat per iudicẽ, vel post-
ea iubet restitui professione facta ex iure consuetudinum, §. 16. *de
consuetu. feuds. in consuet. Bituri. & ibi Boerius Masuer. in praxi tit.
de feudis. § item quamdiu.* localium, quamuis iure feudorum amit-
tat feudum, *Bal. in §. vasallus, in §. si de feud. fuer. controu. inter dom.
& vas. Panor. consi. 74. 1. vol. a l. & §. 1. quo tempore miles petat inuestit.*
17 ¶ Cum fidelitate quoq; alia iura domino præstantur ex pacto,
vel ex consuetudine locali pro alienatione feudi vel pro renoua-
tione domini aut vasalli. Nam iure communi feudorum, pro in-
uestitura facienda nihil debetur domino, nisi pactum ea de re fa-
ctum sit in feudi concessione, vel talis consuetudo sit, *Joan. Andr.
in addition. ad Specul. in rubr. de prascr. vers. vidisti dictum. facit leg.
18 vt iurisiurandi, de oper. libert. in P. Guido Pap. decis.* 416 ¶ Sunt † tan-
tem ea de re variæ consuetudines: nam alicubi, vt Potiuis, debetur
Quintus denarius & requintus: & alibi, alia iure retractus, vocant
*rachapt, de redemtione in § 1. quemad. feud. ad filiam pertin. li. 1. Feu.
tit. 24.* vel annuus rei reditus, *vide Boerium in §. 3. de consuetud. feu.
in consue. Bituri.* Solet autem de his cum dominis compon. Ita
valere has consuetudines exploratum est. *Alex. cons. 5. & 14. vol. 5.*
contra quas & præscriptionem currere 40. anno. placuit Alexan-
dro: & contra alios dominos directos 30. annorum, *Alex. d. cons.
5.* Fructus illi annui, vel alia similia præstita, pretii loco redemtæ
clienteiæ censentur, item & releuamenta quæ dicunt, *relaifz*, quę
certis casibus in consuetudinibus propriis excipiuntur, vel præ-
stantur, vocant, *quints & requints*, iura debita domino ob vendi-
tionem feudi, quod ob eo tenetur ius quinti. Quinta pars summæ
rei venditæ, vt si res vendatur quingentis libris: ius quinti, sunt
centum libræ: requintus vero eritertum, ex centũ, viginti libræ,
vnde pro iis iuribus ad dominum peruenire debent 120. libræ, &
19 *alio exemplo sic.* ¶ Quintus † & requintus denarius sic intelligitur,
in praxi, vt ea mille libris, ducentę sunt 5. pars, & ex ducentis, qua-
draginta: & est hæc quinta quintæ pars: & sic requintus, id est,
alius quintus pretii denarius. *Ius releuiorum*, vocant *relaifz*, ex cõ-
suetudine alicubi Galliæ est, reditus vnius anni feudi, quod mutat
vasallum, aliter quam per venditionem, quod accipitur per do-
minum a quo feudum mouetur seu pendet. Iure Longobardorũ,
in mutatione domini vel vasalli pagana vasallo dabatur ad peten-
dam renouationem inuestituræ, annus & dies, *c. imperialem. § præ-
terea, de prohi. feu. alie. per Fed. lib. 2. Feud. tit.* 55. Militi vero, annus
& mensis. *§. 1. quo tempo. mil. inuest. pet. deb. lib. 1. Feud. tit.* 22. verum
nihil eo iure præstabant in renouatione illa aliud quam sacramẽ-
tum fidelitatis, quo non præstito intra annum & diem, priuaban-
tur feudo. *§. 1. de capitul. Corrad.* Consuetudines aliæ tamen loco-
rum, exemplo emphyteuseos, *l. 3. C. de iure emphyt.* introduxerunt
danda quædam nomine auctoramenti patrono, & redemtio-
nes illas dixerunt releuia quæ pro diuersitate locorum habent,
diuersam æstimationem. Ita in Neustria & Normania variant hęc
iura. Et in Normania quod pertinet ad feuda quæ tenentur a re-
ge, Comitatus habet releuium quingentorum librarum: Baro-
nia, centum: feudum *de hault haubert*, mille quingentarum li-
bræ. feudum *de demi haubert*, septuaginta quinque solidorum Tu-
ronensium: alibi aliter tamen ex localibus consuetudinibus feu-
dorum, iudicandum. Vbi releuia & redemtiones feudorum seu
vt dicunt *rachaptz*, fiunt cum reditu vnius anni, dubitatum fuit
aliquando, num quia reditus integri totius feudi vnius anni de-
bentur, possit etiam successor in feudo expelli per dominum a
domo vel castro feudi? Et placuit senatui Parisiensi non posse ex-
pelli, verum teneri domino ad æstimationem habitationis castri
vel domus: in aliis autem per se vti frui dominum & percipere
fructus etiam ex columbariis, anno illo, vt scribit Ægidius Magi-
ster, *tractat. de feud. & homin. cap. 4.* Non debentur porro hæc re-
leuia vel redemtiones feudorum, ex donatione facta ascenden-
tibus per descendentes, vel contra, feudi, cuiuscunque generis sit
donatio, sed tantum pro mutatione vasalli præstatur hominium,
vt ait Carolus Molinæus, *ad consuet. Parisi. artic. 2. & 17. des droicts
des Seigneurs*, nisi qui donat accipiat a donatore quantitatem ali-
quam pecuniæ, vel donator ei debitũ remittat, pro ea enim quan-
titate releuamentũ & quintus vel requintus denarius ex venditio-
ne debitus, exigitur, & idem Molinæus tradit, *eod. titul. §. 22. quæst.
21. num. 59.* Debentur & pro permutatione feudorum ex consue-
tudinibus, Guid. Pap. q. 92.

Præstatione iuramenti, fidelitatis, & hominii vtilitates. Cap. 16.

1 *Hominio & fidelitati cliens honorat dominum, & cum eo necessitudinem contrahit.*
2 *Dominus res suas agnoscit & commoda recipit per hominium & fidelitatem.*
3 *Dominus venditum feudum iure prælationis quando retinet, & intra quot dies.*
4 *Domino retinere volente feudum venditum, venditor non potest resilire a contractu.*
5 *Excipiuntur duo casus, si sub conditione venditum, si dominus retinere voluerit, & si non pro se dominus, sed pro alio velit retrahere.*
6 *Dominus ecclesiasticus, prælationis iure non vtitur in feudo ecclesiæ.*
7 *Prælationis ius in aliis quibusdam etiam casibus cessare docetur.*
8 *Vtilitas fidelitatis 4. vt si nõ præstetur, iniiciat dominus manus in feudum & fructus: & de forma iniectionis, & oppositione vasalli. Litera seu codicilli regis de debitis quid.*
9 *Hominii præstationis defectus in Gallia no habet commissum, iure contra, & num ipso iure cadat feudum in cõmissum, an post.*
10 *Iniectio manuum in feudum ob defectum hominii quando soluatur.* Reblaudit le Seigneur *quid.*
11 *Fidelitas vel hominium in quo loco præstari debeat domino.*

EX superioribus † manifestæ sunt vtilitates istius fidelitatis & 1
hominii, nempe quod vasallus ita dominũ honorat iusta re-
uerentia, & necessitudinem quandam cum illo contrahit, & re-
nouat. ¶ Secundo † Inde dominus quæ sua sunt, agnoscit, & iure 2
imposita constitution. feudi percipit, & commoda 3. ¶ Alia † istis 3
maxima accedit, vt dominus hoc modo certior fact⁹ de feudi di-
stractione, possit si velit sibi iure prælationis retinere, soluẽdo em-
tori realiter pretium cum legitimis sumtibus, *ita iudicatũ Papon
lib. 13. Aresto. tit. 1. arest. 5. & ita etiam tenet Aluar. Bal. Card. Alex.
in § porro, quali. olim feu alien. poss. Ioan. de Platea. Luc. de Pen. in l. 2.
per illum text. de metallis & metalla. li. 11. C. l. 3. vers. si quidem domi-
nus, & ibi Albert. de Ros. Saly. & Ias. de iu. emph. c. potuit, de locat. a-
pud Greg.* Et est consuetudo hæc generalis in vniuerso regno Gal-
liarum, *Boer. in § 1. de la retenue des choses vendues en fief, in consuet.
Bituri.* danturq; domino ad liberandum duo menses, seu sexagin-
ta dies de iure, *d. l. 3. C. de iur. emph.* ex consuetudine 40. dies, post
oblationem iuramẽti fidelitatis, & postquam illi fides facta est de
contractu. Neq; præscriptio currit aduersus dominum huius iuris
prælationis, etiam per 40 annos, nisi a tempore oblationis prædi-
ctæ, *Joan. Fab. Bart. Bal. in l. cum notissimi, C. de prascr. 30. vel 40. an.* 4
¶ Minusq; † impediri potest ius hoc prælationis, si emtione per-
fecta velint resilire contrahentes ab emtione & resoluere cõtra-
ctum consensu, vt placuit Curiæ Parisiens. supremæ anno 1551.
9. Februarii, *Pap. lib. 13. Arest. tit. 1. aresto. 6.* ¶ Si † tamen sub con- 5
ditione contractus alienationis initus sit, si dominus velit proba-
re, & non aliter, respondent interpretes iuris, *Guid. Pap. decis. 47.
nu. 2. Boer. ad §. 1. tit. de la retenue des choses vendues en fief. in consuet.
Burdi.* dominum excludi, vel si admitti desideret, nullum esse cõ-
tractum. Sicuti nec potest retinere rem dominus iure prælatio-
nis, si quis de eius consensu vendat, *Boer. in d. §. 1. de la reten.* quia
nec in eo casu debetur laudimium secundum Iason. *in l. 3. col. 10.
vers. sed antequam attingant, de iur. emphyt.* Excluditur quoq; si ve-
lit non pro se, sed pro alio retinere, & ita iudicari tradit Guid. Pa-
pæus, *d. l. 3. sed ne hac occasione, de iur. emphyt. Guid. Pap. decis. 411. tit.
vt de cetero non fiat commuta in om. b. circa medium, 1. colla. 5. facit l.
si mulier. § ex asse, de iur. dot. P.* ¶ Vel † si ipse dominus seu patronus 6
sit ecclesiasticus, id est, feudum pendeat ab ecclesia, quia nec hac
prælatione vtitur, quamuis ius canonicum aduersum videatur,
*in c. potuit, & ibi Panorm. Joan. And. Barba de loca. Bal. cons. 250 vol.
3.* ¶ Nec † pariter alii seculares patroni ius hoc habent, si res lege- 7
tur, donetur, vendatur cum pacto legis cõmissoriæ, vel odiectio-
nis in diem, vel retractus, Si permutetur, vel alias ex contractu
Innominatio detur, *de his omnibus tractant Petrus Iac. in praxi. in
for. libell. de action. in rem in §. Guido Pap. decis. 47. Ias. in l. 3. col. 17.
de iur. emph. Nic. Boer. in d. §. 1. de la retenue, &c.* Item si res venda-
tur vni ex genere venditoris. *Joan. Fab. in princ. de emt. apud Instit.*
qui is præfertur domino. *§ 5 de consuet. retract. & ibi Boer. in con-
suet. Burg. text. in § porro, & ibi Bal. & Card. Alex. quali. feu. alie. pos.*

8 ¶ Quarta † vtilitas fidelitatis faciendæ domino est, vt si domino intra 40. dies vel intra aliud tempus consuetudine definitum non præstetur fidelitas & hominium, possit sub manu sua ponere feudum, & fructus interim percipere, & suos facere, donec præstentur, cum iuribus aliis & debitis, *in §. 13 19. 2 4. de consue. feud. in consue. Biturig. & ibi Boer. Ioan. Faber in §. praeiudicialis col. 9. versic. quod dicis, de vasallo de act. Spec. tit. de loca. §. nunc aliqua, versic. 85. & alii quos citat Boer. in d. § 13. facit tex. in §. 1. si de feud. defuncti fuer. cõtrou. in §. 1. de fiefz, in consu. Burg. vbi Chass. alias refert similes consu. Masu. tit. de feudis, §. item quamdiu, in praxi.* Fit hoc potissimum ex mortuo vasallo & nemine fidelitatem offerente vasalli tamen mors probãda per dominum, alioquin ad expensas, damna & interesse tenetur, nisi id docuerit. Fiuntque prehensiones feudorum ex consuetudine non auctoritate propria, sed publica, ex mandato ordinariæ iurisdictionis, vt tractat Molinæus ad consue. Parisienses tit. de feudis, artic 1. ad verb. *mettre en sa main. facit l. creditor. C. de pigno. meminit de hac prehensione Ioan. Faber, ad §. praeiudicialis, de actio.* Si tamen vasallus se obiiciat iniectioni, in possessione manebit, & coram iudice lis terminabitur, & de exceptionib. cognoscetur, neque interim is venit sua possessione spoliandus: quia extraordinaria est illa forma iudicii, quæ ab executione incipit, & odiosa, *l. 1. C. de executio. rei iudi.* Proinde qui manus iniicit auctoritate vel codicillorum regiorum de feudis dictorum, in oppositione debet executionem intermittere, & tantum in ius vocare, *Bart. in l. de pupillo, §. meminisse, de op. no. nunt. in P.* & ita placuit etiam senatui Parisiensi 10. Maii 1326. *Papon lib. 13. Arest. titu. 2. art. 16.* Caduntque hac iniectione fructus in commissum, non autem feudum. Et proinde etiam si sine interpositione, dominus manus feudo iniecerit ob defectum hominii vel fidelitatis exhibitæ, & possederit per multos annos, etiam si per quadraginta: tamen non potest præscribere contra vasallum, sed perceptos fructus suos quidem faciet: offerente autem & præstante hominium & fidelitatem vasallo, feudum ei restituet, *in § 15. de consuet. feud. in consuetu. Biturig. & ibi Boer. & idem in §. 2. glos. de rescript. in cod. lib.*
9 *vbi similes consuet. referuntur.* ¶ Res † enim ob defectum hominii non cadit in commissum in Gallia, *Boer. vbi s. vbi alia congerit in d. §. 2.* quamuis iure feudorum miles post mortem domini teneatur petere inuestituram beneficii sui, a filio vel successore domini sui, vel patris sui, vel alterius qui succedere debet intra annum & mensem, aliter damnetur, nisi iusta caussa interuenerit, quare non petierit, veluti mortis, vel capitales inimicitiæ, vel infantia, vel iusta absentia, *c. 1. quo tempor. miles inuestit. pete. debe. lib. 1. Feud. tit. 22.* Si alius sit quam miles, intra annum & diem, *§ praeterea, de prohib. alien. per Feder.* De hac autem quæstione, an ipso iure cadat feudum in commissum, an vero sententia sit exspectanda, tractat late Molinæus, *Molin. in consuet. Paris. de matiere feodale, art.* 30. sed & in his inspici locales consuetudines primo m arbitrur, dehine feudorum, *c. Obertus, & ibi interp. de feu. cognitio. l. venditor, §. si constat,*
10 *commu. praedio.* ¶ Soluetur † itaque manus iniectio, si domino offerat vasallus hominium & iura, eaq; de re caueat, se præstiturum quæ præstanda esse apparuerint, hoc vocant consuetudines, *reblandir le Seigneur, cuius formula ponitur in tit. de basse voirie, artic. 24. in consuet. Turonum.* Cui si dominus detrectet restitutionem, pro tollenda manus iniectione vasallus debet domini vicarium seu senescalchum ad[...] oblationes proferre: potest & interdicto recuperandæ possessio[...] ocant, *applegement & complainte*, experiri aduersus eum, atque interea ad vtendum fruendumque iure quæsito, in possessionem cliens deduci debet, *§. 1 si de feud. defuncti contentio fue. int. dom. & agnat. §. si tutor. de alie. feu. pater.* Etsi anceps sit possessio secundum possidentis iusiurandum, lis debet explicari, *in. c. si int. dom. & vasal. lis ori. d. c. 1. si de feu. fuer. contr. §. 1. de controu. inuestit.* vel quod tutius est, prouocabit clientulus ab iniectione ad dominum superiorem. Ista remedia etiam & solutiones iniectionis manus oblatione facta seu reblandimenta conceduntur ex consuetudinibus, quas videto, *in consuetud. Turon. tit. de basse voirie, art. 25. Pictauum tit. de la distinction des iurisdict. art. 74. 75. Aurelianen. tit. de feud. artic. 91. &c.*

11 ¶ Hicque † notandum, vt prædicta faciliora sint, clientem non teneri præstare vel offerre hominium vel fidelitatem extra cancellos & fines territorii domini sui. Quare sufficit, si is adeat eius domicilium, vel si proximus ei fit, intra decem leucas, illum conueniat. Quod si is dominus inibi non reperiatur, nec eius officiarii, quib. insinuetur, vel si inuentus noluerit fidẽ recipere, sufficit ad vitandam manus iniectionem feudi, vel domesticis vel agricolis, vel proximis vicinis domini testato insinuare diligentiam adhibitam in præstanda fide obsequiove patrono, *cons. Aureli. artic. 69. & 70. in consil. Turon. de basse voirie, art. 25. Andium de la nature des fiefz, artic. 109. Maine de la nature des fiefz, artic. 120. Borbonii tit. des fiefz, artic. 322. facit in argum. l. sancimus, quae est vltim. & l. si praesens quidam sit, C. de epis. op. audien.* vel si velit, potest adire feudi vicarium vel senescalchum, a quo auctoramentum petat. Tunc non current moræ dies 40. quinimo si non compareat patronus, nec in domicilio suo sit, potest vasallus osculando ianuam domus eius vel pessulum ferreum, præstare fidelitatem, vt tradit Alexander Cardinalis, *in c. 1. colum. 8. vers. quaero, titu. quo temp. miles inuest. pet. in vsib. feud. Boer. in §. 11. de consue. feu. in consue. Bitur.* potest tamen & alibi, si velit dominus, præstari.

De Acquisitione feudi per successionem particularem inter viuos. Cap. 17.

1 *Succeditur alicui inter viuos, vel post mortem.*
2 *Feudum quod vendi potest.*
3 *Feudum ex consuetudine scripta vendi nequit, at aliis infeudari potest sine consensu domini.*
4 *Feudum alienari potest in agnatos, vel ex licentia pacti, vel in ecclesiam.*
5 *Feudales & censuales res generali Galliae consuetudine libere vendi possunt irrequisito domino, & saluo eius iure. Feuda redacta in Gallia in formam patrimonii, &c.*
6 *Feudi mediam partem sine voluntate domini, iure feudorũ quomodo alienaret vasallus.*
7 *Feudum iure communi feudorum non potest permutari sine voluntate domini.*
8 *Feudum quomodo & quando & pro quibus in pignus iudiciale capi possit.*
9 *Feudo onera imposita per vasallum, resoluuntur redeunte ad dominum feudo, nisi ex donatione vel venditione vasalli possideat dominus.*

SVccedituɾ † alicui vel eo viuente, vel post mortem: eo viuente, per contractus ex eius vel alterius voluntate: post mortem, successione testamentaria vel ab intestato. Itaque & in feudo, ius alicuius in alium transfertur contractu, is autem qui succedit, acquirere dicitur. ¶ Scio † in hac quæstione varias esse sententias, 1
num vendi, & pecunia & pretio feudum acquiri possit, quas prætermitto, *has refert Curtius iun. in 5. q. 2. par. trac. feu. & in 4. par. quib. mo. feu. amit. q. 16. nu. 117.* & cum Francisco Curtio iuniore *d. q. 5. 2. par. & in q. 6. 1. par. fin. nu. 17. tractat. feud.* breuiter resoluo, posse feudum, quod proprie feudum non est, intercedente pecunia cõcedi, & emi & a domino & a vasallo posse, *§ si. de iis qui feu. dar. poss. §. 1. de na. feud. § 1. de beneficio fratris, §. 1. de inuestit. in mar. fact. §. 1. quemad. feu. ad fil. pert. in vsib. feud. cap. ad nostram, de rebus eccles. non alie. ap. Greg.* Quod proprie autem feudum est secundum ea, quæ in fiuitione dicta sunt, in constitutione non pecuniam, sed amorem exigit, *§. 1. de feud. dat. in vicem leg. commisso.* ¶ Ex consuetudine generali etiam feudorum satis apertum, vasallum non posse sine consensu domini feudum alienare, quamuis infeudare possit minimis valuassoribus seu valuassinis: & si vendat vel alienet, irritam esse alienationem, & ad dominum feudum reuerti, *§. callidis, §. hoc ita, & §. nos autem, de prohib. feu. alie. per Feder. §. 1. qualiter olim feud. alien. pot.* quamuis postea redimat & recuperet feudum vasallus, nam nihilominus priuatur eo, *§ 1. quid iur. sit si post alien. vasal. recup.* ¶ Nisi † alienatio fieret in agnatos, *c. 1. versic. pen.* 4
de alie. feu. pater Paul. Castren. cons. 424. incip. cum statutum. in 1. vol. Bald. in consil. 58. 2. vol. cum nõ videatur proprie alienatum, quod est in agnatorum familia, *l. voluntas, C. de fideicom. l. 1. de impos. lucr. descript. lib. 10.* vel nisi pacto sibi vasallus prospexerit licere sibi alienare, *tex. in §. 1. de feu. nõ hab. propriam nat. lib. 11. Feud. ti. 48. Iason l. fin. col. 2. versic. ex quo habetur, de iur. emph. C. Ioan. de Platea, Luc. de Peng. Bart. in l. Praedia, de locatio. praedio ciuita. C. libr. 11. facit §. feudum ex lege, si de feu. def. contro. sit. lib. 2. Feu. tit. 26.* aut si in ecclesiam fieret alienatio, *Fel. in c. quia in ecclesiarum, col. 24. versic. 4. limita. de const. Alex. consil. 6. vol. 5. Boer. in §. 2. de consuetud. Biturig.* alioquin necessitas vrgens clienti permittit alienationem, nec famis illius vt se alat caussa, *Bal. in § 1 qualiter olim feu. alie. poter. disputat hoc Curt. iun. in 4. par. tract. feud. c. ex quib. caus. alie. feud. loco. 16. q. nu. 10.* quia aliena res feudi est.

¶ Ex † generali tamen consuetudine Galliarum, res feudales & 5
censuales vendi libere possunt irrequisito domino, saluo tamen iure eius, *Io. Fab. in auth. ingressi, col. vlt. C. de sacr. eccl.* Quia feuda sunt redacta ad qualitatem proprii patrimonii in Gallia quoad

ius succedendi, vendendi, transferendi, & cedendi, *d. Faber in §. 1. de emt. & vend. ap. Iustin. & in fin. tit. de leg. patr. o. tut. Guid. Pap. decis. 59. & 197. Iacob. de bello visu, in rub. in quibus caus. feud. amitta.* Nec consuetudines feudorum, quæ continent prohibitionem alienationis citandæ sunt in Gallia secundum Petrum Iacobi. *titul. de success. feu. col. 8. vers. modo in Summa.* Quamobrem & recepta est sententia, hanc licentiam disponendi ex arbitrio vasalli de feudo, locum habere in fundo ab ecclesia habito, dummodo saluum ius sit ecclesiæ, puta dummodo laudemia & alia commoda ei non adimantur, *Bal. in §. præterea ducatus, de prohib. feu. alien. per Feder. Ioan. Fab. in §. item Seruiana, col. 15. versi. quid de ipso feudo, de actio. Iason, in præl. feudo. col. 2. vers. an autem illa constitutio.* Semper tamen, vt non semel monuimus, excipimus consuetudines locales, si quæ prohibeant alienationem: item & pacta in lege traditionis feudi apposita. Nam hæc in primis sequi oportet in locis & inter personas, in quib. ita disponitur & statuitur, *Hostien. in Summa de feud. §. apud quem, versic. fin.*

6 ¶ Iure † tamen adhuc communi feudorum vasallus mediam partem feudi poterat alienare sine domini voluntate, non amplius: idque per contractum libellarium, *§. 1. de alien. feu. lib. 1. Feud. tit. 13. § fin. apud quem vel quos controu. feu. defini. lib. 1. Feud. tit. 18. c. fin. de feud. sine culp. non amitten.* quod reuocatum est ex constitutionibus nouis, *§. 1. qual. olim feu. alie. pot. lib. 2. Feud. tit. 9. § illud autem, quæ fuit prin. cau. benef. amit. lib. 2. tit. 54. & tit. de prohib. alie. feu. per Lothar. & prohib. alie. feu. per Fed.* Aliæ & his consuetudines locales in Gallia derogant, vt dixi.

7 ¶ Sed † nec iure illo feudorum, permutationes feudi vasallo inuito domino permissæ, quia dominus directus in eo contemnitur, *sic Aluar. in c. imperialem, de prohib. alie. per Fed. & ibi Iac. de Ardizo, & Spec. tit. de feu. §. quoniam, vers. 32.* Quamuis res ecclesiæ, quæ inalienabiles sunt, possint recte cum aliis permutari, *l. sed & permutare, cum autb. seq. C. de sacros. eccl.* nempe, quia alii directũ non

8 habent dominium. ¶ Quod † autem ad pignus iudiciale pertinet, nec feuda eius nomine capi placuit, nisi deficientibus aliis vasalli bonis, & ratione tantum fructuum a creditore percipiendorũ, feodo integro domino reseruato, *Aluar. in d. §. 1. de prohib. feu. alie. per Fed. argum. l. alienationis, & l. cum putarem famil. ercisc. P. & l. cum postularem de damn. infect. in fin.*

9 ¶ Neque † aliquod onus, vel seruitus in præiudicium dominici iuris imponi possunt: & quamuis imposita teneant pendente possessione vasalli, tamen eius iure resoluto, redeunte feudo ad dominum iure domini, resoluuntur & euanescunt, *§. quid ergo. de inuest. de re alie. fact. c. 1. § rursus, de contr. inuest. l. lex vectigali, de pignor. P.* quamuis si ad dominum alio titulo priuato, vt donatione vasalli, redeat, sustineantur, *l. cũ a matre. C. de rei vind. l. ex qua persona, de reg. iur. P. Petrus Iacob. de actio. quadam. pro re quæ cadit in commis.* Item vsumfructum quoque vasallus recte alienat, quia fructus illi, feudum non sunt, *l. in ædibus, §. 1. de donat. P.* in sui præiudicium tamen, non domini, *Aluar. in d. c. imperialem. Ioan. Raynald. & gl. in § præterea, de capitul. Corrad.* negand. sed distinguo vt in seruitute, & *Curt. in 4. part. tractat. de feu. tit. ex quib. caus. feud. amitt. in 15. q. nu. 106.* Fructuum commoditates, & vasallum alienare ad tempus posse *facit in argumentum l. 1. C. si pignus pignori dat. sit. probat Bald. in c. 1. §. aut si libellario, quib. mod. feu. amit.* vnde & propter talem alienationem feudum non dicitur aperitum domino, vt ait Aluar. *in inc. 1. § fin. quæ fuit prim. caus. benef. amit. con. inf. 31. Zasius tit. de feud. part. 10. de feudi amissio.* Andreas Pannoniæ rex fidei violatæ postulatus est apud Honorium 3. pont. sumin. quod neglecto iureiurando dominica prædia alienasset, *capit. intellecto, de iureiur.*

De Acquisitione feudi per successionem defuncti. Cap. 18.

1 *de Feudo, an vasallus testari possit etiam pro anima, & quando in quinq; casibus pro anima testetur iure communi feudorum.*
2 *Feudo legato ecclesiæ vel aliis manibus mortuis, heres tenetur ius morticinii suis expensis a rege impetrare.*
3 *In quibus caussis possit vasallus de iure communi feudorum de feudo testari.*
4 *Quæstio, num feudum quod est ad filios peruenturum, possit vni filiorum per patrem prælegari.*
5 *Feudum quando veniat in restitutionem fideicommissi quo grauatur filius.*
6 *Feudum quando imputetur in legitimam.*
7 *In feudo quomodo succedatur ab intestato per plures.*
8 Droit d'aisnee ou d'aisnesse, *quid sit, & quantum primogenituræ iure apud vnum primogenitum ex filiis succedentibus ab intestato remaneat.*
9 Cheze *præcipuum primogeniti quid.*

Quomodo † feudum successione ab intestato quæratur, partim in personarum qualitate dictum est: reliqua ex sequentibus, & ex testamentaria successione constabunt. 1
Regulam itaque constituunt iura feudalia generalem, vasallum non posse de feudo testari, etiam per omnia, *hoc consuetudine fere Gallia totius & feudorum receptum. In Gallia, par coustume du Maine, tit. des succes. artic. 137. Orleans, titul. de dona. testamen. artic. 14. & titu des successions, art. 265. Paris. titul. de success. art. 120. Blois eo. titul. artic. 137. Charlois eod. tit. art. 95. Borbonnois eod. titu. art. 324. Auuergne eod. tit. art. 53. Poitou, tit. de testamentz, art. 208. Anglomois, eod. tit. art. 114. Tourene tit. de success. entre nobles, art. 1. iure autem consuetudinũ feudorum idipsum receptum est, vt in c. 1. de success. feu. c. 1. §. donare, qual. olim feu. alie. pot. Soc. consil. 191. inci. adsit, 3. col. in 1. part. examinat per plures ratio. in vtramque sententiam Franc. Curtius Iunior in 4. part. tract. feu. ex quibus cau. feu. amit. q. 31. nu. 125. & seq.* Et idcirco eo iure palam est, non posse acquiri ex testamento vasalli feudum. Excipiunt quinque casus, quibus disponit pro anima, *Curtius, vbi s. & Hostien. in Summ. de immunitat. eccles. § in quantum, 7. col. versi. sed nec illa immunitas.* Primo, si feudum sit perpetuum, & per alium seruitium præstari possit, *prædictum proximo cita. interp. & Felin. in c. quæ in ecclesiarum pr. char. de constit.* 2. si feudum liberum sit & franceum, *Bald. in c. inter dilectos, 4. col. de fid. instrum.* 3. si feudum cum vasallo ad ecclesiam veniat, vt caueatur pendente eius vita, *Innocent. & alii interp. in c. in præsentia, de probat. ap. Gregor.* 4. si habens feudum ab ecclesia in aliam ecclesiam transferre velit, *Felin. in d. c. quæ in ecclesiarum.* 5. vt si legatum feudi factum non valeat, tamen in hoc operetur, vt in hoc ecclesia recipiat æstimationem, *Curtius, vbi s. & Specul. tit. de loca. §. nunc aliqua, versic. 27. facit l. si vsusfr. 117. §. sed si quid alicui, de leg. 1.*
¶ Addere † licet, quod in legatis feudis ecclesiæ vel aliis personis manuum mortuarum, puta xenodochiis, capitolis, collegiis, & similibus, heres defuncti tenetur suis impensis ius morticinii a rege impetrare, vt arresto Parisiensi decisum est anno 1558. 21. Martii pro administratoribus prochotrophii sanctissimæ Trinitatis Lutetiæ, contra dominam Mariam de Briconeto in feudo de l'*hremille.* Idque iustis rationibus, quas refert Ægidius Magister, *in decisio. tracta. du amortiss. cap. 7.* apud quem videto. 2
¶ Placuit † etiam interpretibus iure feudorum admitti testamẽta de feudo vasallorum, certis de caussis: 1. si dominus viuente vel mortuo vasallo ratum habeat testamentum, valebit namque in præiudicium domini tantum habentis, *arg. l. si a. C. ad Macedo. Bal. in d. c. 1. §. donare. qualiter olim feud. alien. pote.* at si paternum vel antiquum feudum, consensus hic nõ præiudicat proximis, nisi & illorum accedat consensus, *§. 1. de feu. pater. Martin. Lauden. in d. §. donare.* Et idipsum 2. verum putatur, si præsentibus & non reclamantibus, *vide Bald. & alios, in l. quæ dotis, sol. mat.* iisdem personis fiat testamentum. Probatur & 3. testamentum, in quo relinquitur feudum filio, vel agnato, ad quem alioqui etiam esset peruenturum, *Ioan. Rayn. in §. habito, de prohib. feu. alien. per Federi. 21. col. facit tex. §. 1. de alie. feu. pater.* Item 4. si feudum concessum vasallo pro se & pro quibuscunque heredibus suis, *Bald. in l. 1. & 2. de prohib. alien. feud. per Feder. Bald. in l. 1. de rer. diui. c. 1. de feu. non hab. prop. nat. Alex. in l. quadam, §. nihil, de eden. late Curt. vbi s.* & ita legatarius eius pro herede habetur, *l. in tempus §. 1. de vsucap.* Licet ex consuetudine Biturigum, *in consuet. Bitur. tit. de testam. § 1.* & Burgundiæ, *in consuetu. Burg. titu des successions §. 4.* in Gallia de feudo testari. 3

¶ Ceterum † quando receptum est, vasallum non posse testari de feudo, ardua valde & quotidiana insurgit quæstio, & a pluribus varie agitata, quorum sentẽtias adfert & explicat Franciscus Curtius, vt s. num pater possit in testamento vni filiorum, qui ad feudum veniunt, totum feudum prælegare. Quidam *Aud. de Iser. Aluar. in § 1. de successio. feud. & alii inibi,* recte negare videntur, quod pater hoc modo contra prohibitionem disponeret, & prouidentia legalis vtrosque vocet æqualiter, quæ infringi ab homine nequit, *l. si arrogator. de adop. P.* Potissimum cum ius patris morte finiatur, *l. vxor patrui, C. de leg. 1. l. stipulatio ista, § si quis ita, de ver. obl.* Atque cum ex stipulatione paterna ius quæsitum sit filio, *l. quod dicitur. eod.* alia dispositione patris auferri non est receptum, *leg. si post mortem. § fin. de bon. poss. contr. tab. l. insulam. § fin. sol. matr. in P.* nisi consentiant quorum interest, vel ratum habeant. Sunt illis aliæ rationes omissæ. Quemadmodum qui contrariam sequuntur viam, vt *Paul. Cast. consil. 165. inci. in caussa.* pluribus eam firmant, 4

voluntq, posse vasallum disponere testamento, vt primogenitus succedat tantum in feudo. Citant *l. 2. C. de secund. nupt.* Item 2. quod ius patronatus, quod ad omnes liberos ab intestato pertinet, *l. vt iurisiurandi, §. si liberi, de oper. libe.* possit vni ex liberis assignari, *l. 1. de assig. libert. in P.* Tum etiam 3. quod rogatus aliquid familiæ relinquere, potest vnum ex familia eligere, *l. vnum ex familia, in princ. de legat. 2. l. filiusfam. §. pen. de lega. 1. l. cum plures, de leg. 3.* Potest addi argumentum emphyteusis receptæ pro se & heredibus filiis, quæ vni soli relinqui potest, *Speculat. tit. de locato, §. nunc vero aliqua, versi. 78.* At in tam varia quæstione vallata tantis propugnaculis vtrinque, Curtius sequitur distinctionem Francisci Aretini, *Franc. Curt. in l. apud Iulianum, § si quid alicui, de legat. 1.* atque duobus axiomatibus resoluit. Primum, quando filii succedunt in istis iuribus feudi ex mero iure concedentis, quia pater nihil dedit de suo pro eis obtinendis, tunc filii dicantur venire ex mortis caussa capione secundum Bart. *in l. si mihi & Titio, de verb. oblig. & in l. mortis caussa capitur, de donat. caus. mort. in P. adde Bal. in l. 1. in fin. per quas perso. nob. acquir.* Vnde sequitur quod dum nihil habeant a patre, ius quod habent ex persona alterius, pater nō possit illis auferre. Quare si pro feudo pater pecuniam non dedit, pater alteri ex filiis non poterit prælegare. Alterum est, si pater accipiens feudum vel emphyteosin pro se & filiis, aliquid exponit de proprio, tunc filii videntur habere feudum vel emphyteusin ex tacita donatione paterna: & tunc distinguendum, an filii essent sui iuris tempore mortis, vel non: vt si non sint, videatur renouata donatio per tale prælegatum: si autem sint sui iuris, saltem tempore mortis, hic casus pendeat ab his quæ ponunt Bartol. & Modern. *in l. qui Romæ, §. Flauius, de verb. oblig.* Vide cetera apud Curtium, qui singulariter addit, quod quando feudum susceptum est pro se, filiis, & heredibus, id est, quando feudum est hereditarium, proculdubio tenendum est patrem posse vni filio prælegare, cum in tali feudo nemo alius possit succedere, quam is qui heres eius sit qui acquisiuit, & ideo factum eius non potest impugnari, *l. cum a matre, C. de rei vindic. & hoc est quod voluit Bart. in l. vt iurisiurandi. §. si liberi, de oper. liber.* Et in hoc feudo hereditario, factum patris præiudicat filio, *Alex. cons. 124. circa medium.*

5 ¶ Hinc † fit, vt si pater alterum grauauerit, vel omnes onere fideicommissi, testamento feudum hereditarium veniat in restitutionem fideicommissi: non hereditarium autem susceptum pro se & filiis tantum, non vsq;, nisi fideicommissarius sit de descendentibus capacibus ad successionem feudi, *tractant hanc q. Bart. Alex. & alii in l. si patroni, ad Treb. in P. Alexand. in consil. 29. 5. vol.*

6 ¶ Placuit † etiam, feudum imputari in legitimam regulariter, dummodo ipsum feudum proueniat ab ipso testatore: secus, si proueniat ab illo ascendente, *Alex. in d. l. si patroni. Curt. in 4. part. tract. feud. ex quibus caus. feu. amit. num. 134.*

7 ¶ Quando † ab intestato feudum sua natura est indiuiduum, vt regnum, comitatus, marchionatus, baronia, & similia inter plures fratres datis succedendi: distinguendum est secundum consuetudines locales, quarum illa æquissima videtur, *in consuet. Turo comme baronie doit estre despartie art. 1. & 2. Andium tit. du par-*
8 *tages artic. 278.* ¶ Per † quam ii bona alia, quam feudalia sint bonis defuncti, apud primogenitum iure primogenituræ, quod vocant *droit d'aisnesse*, aut *d'aisnee*, feudum integre remanet cum suis iuribus, nec diuiditur, dummodo aliis æquam portionem illius feudi ea aliis hereditariis bonis suppleat. Quod si nihil sit, ex quo suppleri pars possit, tunc diuidentur res feudi per manus primogeniti, qui sibi iura primogenituræ retinet, satisfacto tamen pro illis
9 ex aliis bonis fratribus. ¶ Iura † autem illa sunt, castrum præcipuum feudi, cum concepto eius & iure excubiarum, vocant *droict de guet*, vnum hominium seu fides vasalli alicuius, ius patrimonii facultas dandi eleemosynarias, leprosarias, & quod dicunt, *le Cheze*, nempe quatuor aripenta terræ circum castrum extra fossas eius, & vallum: dummodo intra septa eius mensuræ non sit ciuitas, pistrinum, aut clibanum, seu furnus, bauraria: hæc enim diuidenda sunt familiæ erciscundæ iudicio, vt reliqua: pro his tamē aripentis terræ, iuxta prædicta loca proximiora totidem accipiet. In aliis autem feudis eadem fere iura primogenito competunt, sed non tam ampla: nam competit quidem & domus præcipua, nomē & insignia feudi, & septum & hominium selectum vnum, verum pro iure illo *le Cheze*, si septum non sit, vnum tantum aripentum terræ competit, & vt dicunt, volatus Gallis acti, vel *le vol d'vnchapon. Coustume de Turene tit. de succession des nobles, artic. 3. Maine, eod. tit. art. 138 & 239 & 252. Paris. tit. de matie. feod. art. 8. Charolon, tit. des fiefz, art. 4. Bourbon. tit. de succes. artic. 301 302 & 304. Aluernia eod. tit. art. 51.* Sed in hoc etiam variant, & proinde consuetudines ipsæ sunt consulendæ.

De Caussis, cur beneficia feudalia concessa sunt, & Exstinctione, vel Reuocatione beneficii. Cap. 19.

1 *Res omnis iisdem soluitur, quibus inducta est caussis.*
2 *Finis concessionis feudi amicitia, & quædam ex fide necessitudo.*
3 *Ideo Ingratitudo beneficii amittendi caussa.*
4 *Ingratitudo & domini erga vasallum est.*
5 *Feudo priuatur vasallus, si vocatus non veniat, & fidem non præstet.*
6 *Vasallus vt priuetur feudo ob non Seruitium exhibitum, interpellari debet.*
7 *Vasallus in bello dominum non iuuans, vel si deserit pugnantem, feudo priuatur.*
8 *Vasallus in omni bello iusto & iniusto, an iuuare debeat dominū.*
9 *Vasallus quo bello, & quatenus teneatur sequi dominum. & ibi quæstiones plures de non iuuato domino in bello remissiue.*
10 *Feudo priuatur qui non defendit dominum consilio vel auxilio.*
11 *Bannum & Herribannum quid vocemus in Gallia.*
12 *Feuda franca a banno libera.*
13 *Feudo priuatur vasallus, qui beneficii patronum fuerit aggressus, vel dominium eius, vel si insidiatus molitus.*
14 *Feudum amittit vasallus, deserendo dominum, & Consilium detegendo.*
15 *Item si testimonium sponte in dominum dixit.*
16 *Si Aduocatus contra patronum sit.*
17 *Vasallus male iudicans contra dominum, quādo feudo priuetur.*
18 *Adulterans vxorem domini sui, vel rem habens cum certis personis aliis eius domus, priuatur feudo. Item turpiter cum vxore domini sui Ludens, &c.*
19 *Etiam si vxor domini sit vidua vel sponsa: idem in eius Pedissequa, etiam si prædicta persona essent publica meretrices. Quid de Concubina domini, remissiue.*
20 *Si se Supponat vxor domini vasallo in lecto eius feudū nō amittit.*
21 *Ingratitudinis caussa, quibus amitti potest feudum ex aliis capitulis, quomodo elici possint.*
22 *Infitiatione domini ex certa scientia feudum amittitur, non fidgnoranti.*
23 *Vendens feudum sine voluntate domini, quando feudo priuetur.*
24 *Dominus inuitos vasallos in alio iure feudorum non potest alienare.*
25 *Exstinguuntur aliqua feuda annonaria, Inopia domini.*
26 *Vasallus tenetur Alere dominum inopem.*
27 *Beneficium seu feudum Insolenter tractans feudo priuatur, si monitus non resipiscat.*
28 *Promissio beneficii seu feudi antequam domino competat, quando exstinguatur.*
29 *Feudo debito priuatur, qui permisit alium de eo inuestiri.*
30 *Feudum etiam amittitur Repudiatione, vel Refutatione.*
31 *Feudum quoque exstinguitur, si res data sit aliena, & vasallo tenetur dominus de euictione.*
32 *Item si vasallus non potest Officia vasallitica præstare.*
33 *Et per Renuntiationem in manus domini.*

OMnis † res per quascunq; caussas nascitur: per easdem scilicet contrarias, dissoluitur, *c. 1. de regul. iur. ap. Greg. & l. nihil tam naturale, eo. in P.* ¶ Summa † totius intentionis est beneficiariæ concessionis beneuolentia, vt necessitudo coniungatur dantis & accipientis: cuius vinculum fides beneuola, & rependio beneficii, ad quam naturaliter tenemur, *l. sed et si lege, §. consuluit, de petit. hered. P. l. Aquilius Regulus, de donat. in P. l. si pignore, de fur. in P.* Amicitiæ huius fides, in re & consilio consistit: proinde cum fundamenta hæc fidei & bases corruerint, sit scilo neminem tuficeias itutum, beneficiariam caussam continere oportere destitutam sua substantia. Sic enim in finitione diximus feudi, amore, nōn pecuniæ caussa feudū constitui, *c. 1. de feud. dato in vicem legis commissæ.* Nam amicitia quæ beneuolentia est, & voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipsius caussa quem diligit, cum pari eius voluntate, *Cicero de inuentio.* Et amor, ex quo amicitia est nominata, princeps est ad beneuolentiam coniungendam, *Cicero de amicit.* ¶ Hæc † prouocat patronorum munificentiam in beneficiarios, quam si cliens aut contempserit, aut ingratus ei fuerit, vt indignum beneficio spoliandum optimis rationibus consuetudines feudorum existimarunt. Atque ne post hac I dum esse

esset seges incerta, præscripserunt caussas, quæ muneris beneficia-
rii sunt, a quibus declinans, & delirans dolo malo cliens, a bene-
4 ficio caderet, & † sine culpa non priuaretur, *c.1. de feud. sine cul. non
amitt. lib. 1. feu. tit. 21. §. 1. de natur. feu. eo. lib. 1. tit. 7. c. 3. quo tempo. mil.
inuest. pet. debe. c. 3. de constit. ap. Grego. ἀξιώσεις* caussas exprimen-
do, quæ torquentur etiam in dominos, qui fidelibus suis vices red-
dere reoentur: alioquin & isti quoque infidi, *c. de forma, 22. q. 5.*
Sic enim gratiæ tres vel charites inter se implexæ sunt, vt gratia
5 perpetuo volumine & circuitu gratiam pariat. ¶ Primum † itaq;
feudo vasallus priuatur, si vocatus legitime & cum potest, nō ser-
uiat, *§. 1. de feud. sine cul. non amitt. §. sed non est alia, quæ fuit prim.
caus. benef. amit. §. et si vasallus, & §. licet vasallus, si de feu. def. contro.
sit, &c. lib. 2. tit. 26. § fin. de allod. tit. 54.* vel si non fidē pstet domino,
*§. si per quos fiat inuest. li. 2. ti. 3. Feu. §. est & alia, quæ fuit prim. caus.
benef. amit. lib. 2. ti. 24.* secundū capita traditionis. ¶ Quæ † de dila-
6 tione & mora præstādi iuramentū fidelitatis, diximus in iuramē-
to fidelitatis, hic repetēda sunt: At in seruitio faciendo mora ante
priuationem per interpellationē exigitur, aliter non priuatur feu-
do, si paratus esset, *vt superiorib. iurib. & in §. ad hoc, tit. hic finit lex
&c. lib. 2. tit. 28.* sicuti nec præscribit contra dominū vllo tempore, si
dominus non egens, eo non vsus fuerit: contra si egens non vta-
tur, vt disputat Felinus, *in c. ad audientiam, nu. 19. de præscrip. & in
7 c. cum accessissent, 18. col. de constitut.* ¶ Item † qui dominum in bel-
lo non adiuuat, & si eum in bello deserat, non mortuum, nec ad
mortem vulneratum, feudo priuatur, *§. 1. quibus mo. feu. amit. lib. 1.
Feud. tit. 5. & quib. mo. feu. amit. eod. lib. 1. titul. 17.* Et vt alibi *c. fin. de
feu. sine culp. non amitten. lib. 1. tit. 21.* dicitur, si in pugna cum dimi-
serit, & cum eo non laborauerit. Et rursum, *§ item qui dominum,
quæ fuit prim. caus. benefic. amit. lib. 2. Feudor. titu. 24.* qui dominum
suum, cum quo ad prælium iuerit, in acie periclitantem dimiserit,
8 beneficio indignum se iudicauit. ¶ Hic † quidam dixerunt & in
bello iusto & iniusto vasallum iuuare debere dominum, exceptis
casibus, si contra superiorem vel antiquum dominum opem po-
stularet, vel extra communionem ecclesiæ esset dominus: quia
tunc ipso iure soluuntur clientes a sacramēto fidelitatis domino-
rum, donec redeant in gratiam ecclesiæ & principia vel antiquio-
ris patroni, si feudū non sit ligium. Quod & æquum est & sanctis-
simum, sicuti & probarem in omni alia caussa vasallum teneri de-
fendere dominum, sed non iniuste manifeste pugnantem, aliumue
ve inuadere cogendum, *de his, in §. 1. hic finit lex, &c. lib. 2. Feu. tit.
28.* Sic forma fidelitatū habet promissionem iuuandi dominum
contra omnem hominem, filium, fratrem, patrem, excepto rege
vel imperatore, *§. 1. de nou. for. fidel. lib. 2. Feudo. tit. 7.* excepto quoq;
domino antiquiore, *§. contra omnes tit. hic finitur lex.* Sic pulcra ex-
stat constitutio Federici in hæc verba, *præcipimus, vt si vasallus de
feudo suo aliū vasallum habuerit, & vasallus vasalli dominū domini
sui offenderit, nisi pro seruitio alterius domini sui hoc fecerit, quem si-
ne fraude ante habuerit, feudo suo priuetur, & ad dominum suum,
a quo ipse tenebat, reuertatur, in § illud quoque de prohib. alien. feud.
per Federic. lib. 2. tit. 56. nisi &c.* Sanctior autem illa opinio mihi vi-
detur, quæ tradit. *Iacobus de bello visu. & Andr. de Isern. in §. 1. qui-
bus mo. feu. amit.* vasallos non teneri iuuare dominos siue defen-
dendo vel inuadendo in bello iniusto, quia non dicatur opem fer-
re, qui ad nocendum adiuuat, *can. si rex, 24. q. 7. gl. in c. de forma, 22.
9 q. 5.* ¶ Bellum † porro iniustum dicitur quinq; modis, *gl. in §. ex his,
23. q. 1. notat. in l. ex hoc iure. de insti. & iure.* Nec tenebitur tamen
vasallus sequi dominū pro bello particulari eius vel alterius parti-
cularis extra prouinciam, nisi pro defensione regni, ad depellen-
dos hostes eundem sit, dum vitandus est ingressus hostis, *Ioan. de
Iser. in c. 1. §. sed nec iustior. quæ fuit prim. caus. bene. amit. Alua. in §. 1.
quib. mo. feu. amit.* In hoc capite plures disputat quæstiones Cur-
tius, quas videto, *Curt. in 4. par. trac. ex quib. caus. feu. amit. vsque ad
21. num.* vtrum contra se iuuare teneatur dominum, num primo
iuuans, postea deserens, priuetur feudo, an inhabilis bello tenea-
tur iuuare, num si dimisit dominum putans mortifere vulneratū,
si honesta de caussa relinquat, si dimissio domino non noceat, si
duo fratres vasalli in prælio sint, & vnus relinquat dominum, alius
10 remaneat, num priuetur relinquens. ¶ Proxima † est reprehensio
præcedenti, non defendisse dominum: quod dominum a morte
si posset, non liberauerit. Et ideo tunc quoque feudo priuatur,
*§ fin. de alien. feud. pater. in 2. tit. 39. vbi glos. explicat, si sine sua vitæ
periculo.* puta, quia non detexit insidias domino factas, prehensio-
nem decretam, vel magnam iacturam patrimonii imminentem,
& in similibus opem suam non obiecit, *§ præterea, quæ fuit prim.
caus. ben. amit.* Debet in omnibus fidelitatis capitulis vasallus auxi-
lium & consilium domino, neque sufficit ei abstinere a malo, nisi
& quod bonum est faciat, *§. 1. de for. fideli. lib. 2. Feud. titul. 6. can. de
forma, 22. quæst. 5.* Ex superioribus itaq; constat, moram & culpam
in salute & defensione domini nocere: moram autem culpatū
interpellatione fieri, *§. 1. de feu. sine culp. non amit. §. sed non est alia,
quæ fuit prima caus. benef. amit. cum similib.* si vocatus eius rei gra-
tia a domino, vel si, cum scire posset vocari, non adfuit, *l. quod te,
si cert. pet. in P. l. mora. de vsur. P. l. si ex legati caus. de verbor. oblig. P.*
Proinde in Gallia dum obsequia & seruitia a cliētibus per regem
desiderantur, conuocantur per bannum & heribannum. ¶ Ban-
num † Franci dicebant vocationem. *Heribannum* autem inde 11
constat componi, vel a voce Germanica *Heer*, id est, exercitus, vt
cum delectus indictus exercitus edicitur, vocari dicantur omnes
vasalli ad exercitum, vt veniant, vel vicarium mittant, vel certum
æs ad ærarium deferant: vel si mauis coniungere Græcam dictio-
nem, dices ban, a πᾶν omne, quod omnis exercitus vocetur, vnde
& dicimus pistrinum bannarium, & clibanum bannarium, id est,
omnibus certi loci hominibus communiter inseruiens, vnde &
vox erit Gallica *Arreban*. ¶ Ab † hocque obsequio quædam feu- 12
da liberantur: qualia feuda aliquorum ciuium, qui ex diplomate
regio ciuitatis certæ obsequio mancipantur, talia etiam & feuda
franca & libera. ¶ Tertio † loco multo magis erit poniendus ad- 13
emtione feudi, qui non solum beneficium non defenderit, sed eū
aggressus fuerit, vel castrum domini, sciens maxime ibi eum esse
vel dominam, *§. similiter, quib. mo. feud. amit. lib. 1. tit. 5. §. 1. quib. mo.
feu. amit. tit. 17.* quamuis etsi nesciat, eo ipso quod castrum domi-
ni violat, priuandus sit feudo, *glos. in d. § similiter, & in § porro, quæ
fuit prim. caus. benef. amit.* Hicq; proditionis crimen est, perfidiaq;
maxima, quæ etiam alia pœna vindicanda est: ceterum nunc tan-
tum de feudi amissione agimus. In istis violantur sacramenti fide-
litatis præstitæ duo capita, tutum & incolume, damnum corpori,
& damnum castro inferendo, *§. 1. de form. fidelit. lib. 2. Feud. titul. 6.*
Cum domus vnicuiq; tutissimum debeat esse refugium, *l. pleri-
que, 18. de in ius vo. lib. 2. P. tit. 4. & l. qui in domum alienam, de iniu.
in P. l. si eum, in fi. de fideicom. libert. in P.* Idipsum intellige, si impias
manus in dominum intulerit, vel vitæ insidiatus fuerit veneno,
vel gladio, vel aliter, *§ porro quæ fuit prim. caus. bene. amit.* Si tamen
voluit dominum offendere, nec tamen insidiatus fuerit, feudo nō
priuatur, *§. si voluer. de capita. qui cur. vend. lib. 2. Feud. tit. 51.* At si
fratrem suum occiderit, vel nepotem fratris filium, feudo priua-
tur, *§ similiter, quib. mo. feu. amit. lib. 1. Feud. tit. 3. §. denique, quæ fuit
prim. caus.* non item si fratrem domini sui, *§. 1. an ille qui interf. fra-
trem domi. sui, &c. lib. 2. Feud. ti. 37.* grauius enim scelus est prode-
re proprium sanguinem, & parricidium homicidio alterius ho-
minis, vt docemus alibi in crimine de sicariis. Sed & singulare est,
etiam eum qui repudiauit feudum, & ad obsequia non tenetur,
tamen ob memoriam pristinæ amicitiæ offendere non debere
dominum antiquum, *§ fin. de vasal. qui con. constit. Lothar. re. Feu.
alie. lib. 2. Feud. tit. 38.* ¶ Quarto † loco & lædit tutum, & feudum a- 14
mittit vasallus, dominum deferendo vel consilium eius scienter,
id est, dolo malo detegendo, quod derectum nocet, *d. § 1. de for. fi-
delit. in 6. lib. 2. §. 1. quib. mo. feu. amit. lib. 1. tit. 17. § item si delator. quæ
fuit prim. caus. benef. amit.* Sic enim exosos huiusmodi delatores
leges habent familiares & domesticos: vt statim a limine iudicii
illorum voces funestas silere, gladio vltore iubeant, *leg. si quis ex
familiaribus, qui accu. non poss. C.* Et eos qui proditores dominorū
sunt reiiciunt cum indignatione, *l. fin. de delato. lib. 10. C.* nisi dela-
tio sit criminis proditionis maiestatis *gl. in d. §. item si delator, per §.
caus. vt cum de appel. cog. in Auth.* vel suam prosequantur iniuriam:
de suorum iniuria non idem, quia polliciti sunt vasalli contra o-
mnes fidem, *in §. contra omnes, in c. finitur lex. &c.* vel nisi minores
essent eiusque ætatis vasalli, quæ veniam mereatur, *Aluarot. Iacob.
de Ardizo, in d. §. item si delator.* ¶ Simili † ademtione castigatur 15
qui subiecit accusatorem vasallus, vel testimonium dixit aduersus
dominum sponte, ac qui detulit: non si coactus a iudice. *glos. in d.
§. item si delator. facit l. post legatum, §. iis vero, & ibid. Accurs. de iis
quibus vt indig. P.* ¶ Eademque † distinctio, quæ a teste facta est, in 16
aduocato vasallo tuenda est, vt si sponte contra dominum patro-
cinium exhibuerit, feudo priuetur. *glos. in d. § item si delator. & ibi
Aluarot. & Iacob. de bello visu, l. fin. P. de inoffic. testam.* quia consi-
lium pollicitus est domino in iuramento fidelitatis, & tutum &
vtile, *tit. de form. fidelit. & tit. de nou. form. fidelit. melius in §. præter-
ea quæ fuit prima caussa benef. amitten.* In quo differt a liberto, qui
non pollicetur in manumissione patrono: & ideo aduocatione
impune contra illum fungitur, *l. qui cum maior, §. si patronus, de bon.*

lib 11. in P. Contra, si coactus necessitate officii contra dominum
postulauerit: excusatur enim, *l. prouidendo, C. de postul.* Et ego hanc
sententiam sequor, quamuis Franciscus Curtius iunior subsistat,
4. part. tractat. de feud. cap. ex quib. caus. feud. amit. nu. 72. & delibe-
randum amplius censeat, num ob patrocinium spontaneum cō-
17 tra dominum feudo priuetur vasallus. ¶ Affinis † caussa priuatio-
nis est, si vasallus in caussa domini iudicauerit contra dominum,
& ex iisdem actis superior eius sententiam rescindat, *gloss. in d. §.
item si delator, per l. post legatum §. quidam. de his quibus indig.* quæ
intelligenda sunt, si arguatur præcedens animus in patronum ma-
le affectus, vel culpa, quod non consuluit peritiores: & si inde ma-
gnum dispendium domino acciderit, vel si criminalis esset caussa,
Aluarot. in d. §. item si delator.
18 ¶ Accedit † alia caussa ingratitudinis grauissima, qua priuatur
feudo vasallus delinquens contra honestum, quod pollicetur in fide,
tit. de for. fidelit., si concubuerit cum vxore domini vel tentauerit
concumbere, aut cum ea turpiter luserit, aut si cum filia aut nepte
vel ex filio, aut cum nupta filio, aut cum sorore domini, si istæ per-
sonæ in domo domini maneant, *§. item si fidelis. quib. mo. feu. amit.
lib. 1. tit. 5. & alio. quib. mo. feu. amit. tit. 17. c. si de feu. fine cul. nō amit.
lib. 1. tit. 21. §. rursus quæ fuit prima cau. ben. amit. li. 2. Feu. ti. 24.* ¶ Pro-
19 bat † & defendit perpulcre Franc. Curt. *in 4. part. tract. de feud. in
c. ex quib. caus. feu. amit. a nu. 21. per seq.* hoc ipsum locum habere in
vxore etiam vidua & sponsa domini, idem in pedissequa. Et quod
valde notabile, etiam si prædictæ enumeratæ personæ essent pu-
blicæ meretrices. Nam & adhuc vasallus in reuerentiam & hone-
statem domino initiam, abstinere debet. Quid autem in concu-
bina, tu ipse apud ipsum videto, ne suppilemus scrinia illius. ¶ Reū
20 tamen † non putant vel ademtione dignum vasallum, si concubu-
erit errore ductus cum vxore domini, puta quod illa se in lecto
vasalli, pro eius vxore se subiecerit, *Aluaro. in § 1. coll. vlt. quib. mod.
21 feu. amit.* ¶ Superioribus † caussis ingratitudines similes possent
contingere, quæ non fuerunt expressæ, quæ tamen ad calculum
ademtionis a probo & circumspecto iudice deduci possunt, ac-
curata rerum & personarum consideratione adhibita ex clausulis
feudorum generalibus, quæ superioribus adiiciuntur, vt priuen-
tur, si similes caussas vel maiores vasalli commiserint, *§. sed quia
naturalem, quæ fuit prim. cau. benef. amit. lib. 2. ti. 24. § 1. in quib. cau.
feu. amit. Lib. 2. Feu. tit. 23. §. fin. quib. mo. feud. amit. lib. 1. tit. 17.* Et in
summa concludunt interpretes, in omnibus caussis ingratitudi-
nis, ex quib. iusta est exheredatio *de quib. in § caussis, vt cum de ap-
pel. cog. in auth.* reuocatio donationis, *de quib. in l. fi. C. de reuoc. do-
natio.* & matrimonii dissolutio, *de quib. in l. consensu, cum §§. de re-
pu. C.* esse & feudi amissionem. Quod colligitur ex §. prædictis mo-
dis, quæ fuit prima caus. benefic. amit. & examinat Fran. Curt. quē
consulito, *in 4. part. tractat. de feud. c. ex quibus caus. feu. amit. ca. 38.
22 cau. nu. 7.* ¶ Ad † caussas quoque ingratitudinis, quæ feudum adi-
munt, pertinet: si vasallus feudum vel feudi conditionem ex cer-
ta scientia inficiatur, & propter inficiationem sit conuentus, nam
spoliatur eo: ignoranti vero subuenitur, quia si dubitet, dubitan-
ter respondere debet, *in §. vasallus si feudum. & in §. vasallus feu-
dum. si de feud. def. fuer. contro. lib. 2. tit. 26. § fin. de legib. Corrad. lib.
2. Feu. tit. 34.* Certum primum cognoscendū est, iure ne vel iniu-
ria cliens se beneficiarium negauerit, pendenteque lite soluetur
clientulo manus in feudum iniectio. Nam placuit ob perfidiam
ipso iure beneficiarium prædium in commissum non cadere, ni-
si caussa perfidiæ primum discussa: & nisi prius sententia iudicis
clientem suum patronus expugnauerit, *hoc late explicat Molene.
in consuet. Parisi. tit. de materie feodal. §. 30. fu. it gl. in c. imperialem. §.
callidis. in verbo reuertatur de prohib. feud. alie. per Feder. & ibi Al-
uaro.* siue quis beneficiarium se negauerit, siue per annū & diem
a fida obsequio; cliens abstinuerit, vel alio modo feudum in ca-
duci caussam ceciderit, ex qua ob noxam prædium dandum sit le-
23 ge commissoria domino. ¶ Iure † quoque feudorum tacite vide-
tur dominum offendere, & ideo priuatur feudo, qui sine eius vo-
luntate vendidit, quod iam explicatum est in acquisitione feudi
per successionem particularem ex emtione: quin & quando va-
sallus feudum alienauit, feudum esse desinit apud emtorem quo-
que, *§. feudum ea lege. ver. quod si vasallus. si de feud. def. controuersi.
fuer. &c. lib. 2. tit. 26.* Punitur & tabellio amissione officii, & infa-
mis, qui contractum conscripsit, *c. 1. §. si quis vero, de prohib. feu. a-
lien. per Lothar. lib. 2. tit. 52.* & manus abscissione, *§. callidis lib. 1. tit.*
24 55 ¶ Sicut † dominus, nolentes & inuitos vasallos iure communi
feudorū, & exceptis consuetudinibus priuatis, non pōt in aliū a-
lienare, *§. ex eadem, de capitul. Corrad. & c. imperialem. §. præterea,
ducatus, de prohib. alien. per Feder. gloss. in l. inuitus. de fideicom. liber. in
P. Hostiens. Ioan. Andr. & copiose Felin. in cap. dilectis. de maior. & o-
bedien. apud. Gregor.* nisi necessitate adigatur ad venditionem, *Bal.
in d. cap. dilectis. argum. l. patronatus. & l. medicos. de oper. libert. facit
d. §. præterea. & §. ex eadem. eod.* Quemadmodum enim interest
domini, non mutare vasallos: ita subditorum non mutare domi-
nos, *Innocent. in cap. audiuit, de præscrip. apud Gregor.* etiamsi mali
sint qui præsunt, nec peiores eis contingant peioribus, & ne iam
saturis ex compilationibus bonorum subditorum submotis, alii
famelici succedant, qui reliqua tollant. Quod indicat apologo Æ-
sopus, *quem refert Aristot. lib. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 20.* herinacei,
qui μυσοῖβος esse volebat vulpi, in quam lapsam in foueam, mise-
ram, & caninis muscis repletam, cum incidisset herinaceus eius
misertus rogauit, num vellet vt ab ea muscas euelleret: cumque
ipsa negasset, & miraretur, responsum accepit, *tam*, inquit, *hæ sa-
turæ parum sanguinis trahunt, quod si has tu excuties famescentes ve-
nient aliæ, quæ quod mihi sanguinis restat, totum ebibent.*
¶ Aliæ † caussæ exstinctionis feudi extra ingratitudinem sunt 25
quædam, veluti in feudo de camera & canea inopia domini, ob
quam annonæ annuæ feudi exstinguuntur, si dominus sine peri-
culo egestatis non possit præstare. *§. 1. de natu. feu. li. 2. ti. 58.* prior e-
nim caritas a seipso incipit, *l. præses prouinciæ C. de seruitut.* Quod
in aliis feudis perpetuis nō admitto, vtpote dominio vtili in per-
petuum in vasallum translato, in quo non est locus pœnitentiæ,
*§. in primis. in quib. modis feud. amit. §. & quia vidimus. & §. fin. qui
feud. dar. poss. lib. 1. tit. 1. tit. de nat. feud. eod. lib. tit. 7. § 1. de feud. sine
culp. non amit. li. 1. tit. 20. §. sancimus. quo temp. mil. inuestit. pet. deb. §.
si facta. si de feu. def. contr. fuer. lib. 2. tit. 26.* ¶ Veruntamen † non du- 26
bito iure amicitiæ initæ sacramento hoc vasallitico, teneri vasal-
lum subuenire etiam de propriis domino in extrema inopia, sal-
tem in alimentis: alioquin, ingratum haberi & indignum bene-
ficio. Non enim æquum est videre egentem, quem prius habuit
in amicum, *§. 1. de not. feu. lib. 2. tit. 58.* sicut patrono egente tenetur
alimenta præbere libertus, *l. 2. de libert. & eor. libe. lib. 6. C. tit. 7.* &
donatarius, donanti: alioquin & ille libertate, & hic beneficio
priuandus, *glos. in l. fin. de reuoc. don. l. si quis a liberis. §. alimenta de
liber. agnosc. P.* Potest enim in hoc vitæ domini consulere, & o-
pem ferre. Ideo non minus ad alimenta tenetur, quam ad defen-
sionem & auxilium in bello ex lege fidelitatis, aliter alimenta de-
negans occidisse videtur, *l. necare de lib. agnos. in P. can. pasce 86 di-
stin.* Poterant & olim, vt dixi alibi, feuda gardiæ & gastaldiæ, *§. si de
pign. dat. feud. lib. 1. Feu. tit. 11. §. 1. de feu. gar. lib. 2. tit. 2.* & guldatæ. *§ 1.
& si quis decat. dux. march. lib. 2. tit. 10.* auferri ex nutu domini, vel
post tempus, ad quod concessa erant, quia nō erant perpetua. Po-
terant & minores valuassores ex arbitrio aliquando adimere feu-
da minimis valuassoribus, restituto tamen pretio, si quod accepis-
sent, *§ 1. de feud. dat. mini. valuass. lib. 1. tit. 16.* ¶ Sed † & qui aduo- 27
catiam suam, vel aliquod aliud beneficium insolenter tractauerit,
nec admonitus resipuerit ab insolentia, beneficio exuitur, *§. quæ-
cunque aduocatiam, de pac. tenen. lib. 2. Feu. tit. 27.* ¶ Si † clericus nō 28
apertum feudum ecclesiæ promittens moriatur, antequā ad eum
a possidente redeat: vel si reuersum iam promiserit, sed ante inuesti-
turam factam decesserit, euanescit feudi promissio: aliud in laico
domino, *§. 1. & 2. qui succe. feud. dar. tenean. lib. 2. tit. 3. §. 1. qui success.
tenean. lib. 1. tit. 9. vbi distinctio. § fin. quib. mo. feud. constitu. pot. lib. 1.
tit. 25. §. mortuus. si de feu. def. conten. sit int. dom. & c. §. 1. de cleric. qui
inuest. fec. lib. 2. tit. 58.* ¶ Amittit † quoq; feudum qui ipso iure vo- 29
catus ad eius successionem, consenserit eos inuestiri, ad quos se-
cundum rectum morem non pertinet, nec ad eum repetendum
regressum habet, *§ præterea, quibus mod. feud. amit. lib. 1. tit. 5. cap. si
quis, de feud. dat. in vic. l. commis. lib. 2. tit. 27.* Idem si postquam sciuit
alii datum tacuit per annum, nec conquestus est, *§ Titius filios. si de
feud. def. content. sit.* ¶ Nam † & expresse vasallus potest feudum 30
dimittere, vocant refutare, *§ rursus quibus mod. feud. amit. § 1. de a-
lienat. pat. feu. lib. 2. tit. 39. § fin. de vas. qui contra constitu. Lotha. &c.
lib. 2. tit. 58.* & repudiare, *§. 1. an agna. vel fil. def. possu. retine feu. repu.
here. lib. 2. tit. 45.* nisi in lege beneficiaria contrarium iurauerit, *pro-
bat late Iacobinum de Sancto Georgio tractat. de reydis & homag. nu-
mer. 42. Bald. in c. quia in ecclesiarum. circa 6. col. in verbo iuxta præ-
missa quartum. de constitutionibus.* vel sit ligium, vt alibi monui.
¶ Exstinguitur † quoque feudum, si res data in feudum aliena fue- 31
rit, & euincatur a domino, cuius nomine patronus vasallo igno-
ranter alienam rē accipienti tenetur, *§. de inuestitura, de inuest. in
re alie. fact. 1. 2. Feu. tit. 8. §. 1. si de feu. vas. ab ali. interp. fuer. li. 2. ti. 25.*
Itē † si vasallus non pōt officia vasallitica subire, feudum amittit, 32
vtili

vt si clericus, vt alibi diximus, fiat, vel habitum religionis susceperit, & deposuit armatam militiam. *§ 1. de vassal. mil. qui arma depos. lib. 2. Feud. tit. 21. § qui clericus, si de feu. def. controu. fit, &c. § fin. de feud. fœm. eo. 2. lib. tit.* 30. Si quid commiserit vt postea in curia residere non possit ad obsequia exhibenda, *§. 1 an ille qui interf. frat. domin. sui feu. amitt. lib. 2. Feu. tit.* 37 Sic de aliis, non enim datur beneficiũ, nisi propter officium, quod qui non potest exhibere, amittere debet & beneficium, *§. fin. de vass. milit. qui arma depos. §. fi. an mutus vel alias imperfect. &c. lib. 2 tit. 36. c. fi. de rescript. in 6. can. eos, can. si quis sacerdotum, & 1. dist. c. pastoralis, de appellat. apud Gregor. cum similib.* Quamuis in Gallia obsequia præstari possint per vicarium, & ita non priuentur vassalli, nisi si quid aliud, vel crimen, vel culpa, vel locorum consuetudo suadeat. ¶ Amittit † & feudum quis
33 per renuntiationem factam in fauorem alicuius in manibus domini, *§. 1. de vass. decrep. ætat. lib. 2. Feu. tit.* 14.

Anacephalæosis eorum, quæ ingratitudinem excusant vassallorum, & culpabilem & ingratum reddunt dominum.

Cap. 20.

1 *Eadem qua debet vasallus domino debet & mutuo dominus vasallo Incolume, tutum, honestum facile, &c.*
2 *Regula Feloniæ eadem qua vasallus priuatur feudo, & redit ad dominum, eadem priuatur dominus proprietate, qua peruenit ad vasallum.*
3 *Quæstio, num tyrannum principem occidere liceat, & inibi varia sententia grauissimorum auctorum.*
4 *Tyrannicida quando in pretio, & de necatis & expulsis regno tyrannis.*
5 *Tyrannos occidere vel eiicere, nec singulis, nec semper esse concedendum.*
6 *Obediendum etiam discolis principibus.*
7 *Plebs odit principes suos bonos.*
8 *Sponte quidam potestatem regiam abdicantes.*
9 *Tyrannus quis dicatur.*
10 *Tyrannorum facta quæ, & regis veri.*
11 *Principi turpia iubenti non tenentur obedire subditi: vxores subditorum non potest ad conuiuia vocare sine maritis princeps. &c.*
12 *Princeps ob crimina potestate priuandus, non a quolibet, sed cum consilio, & summo Pontifice consulto.*
13 *Childericus, vt inutilis regno, amotus a summo Pontifice Zacharia: Constantinus & Leo ab imperio per Stephanum Papam.*
14 *Plebs & vulgus semper in Principes male suspicatur, ideo vulgus non audiendum.*
15 *Reges Spartiatorum Ephoris subditi.*
16 *Minores valuassores conqueri possunt apud superiores dominos de patronorum suorum gubernatione.*
17 *Resolutio quæstionis, num liceat priuatis manus in superiores iniicere.*
18 *Remedia quibus sine sanguine vasallus potest se liberare a patrono improbo.*
19 *Potest ob acceptam iniuriam, fæuitiam, & ingratitudinem vasallus se liberare ab homenio patroni & fide. Exempla in comite Flandrensi, & heroe Raysia. prouincia Castilla.*

1 IAm † superius docuimus, mutuam caussam esse fidelitatis patroni & clientis beneficiarii: Sicut enim fidem vasallus seruare debet domino, ita & is vasallo. Et incolume tutumque, honestum, vtile, facile, possibile, quæ formæ fidelitatis sunt, & debentur a vasallo, debentur quoque a domino, *§ 1. de for. fidel. lib. 2. Feud. tit. 6.*
2 *can. de forma, 22. q. 5.* ¶ Proinde † generalis constituta est regula, ex omnibus caussis & omni felonia, qua vasallus feodo priuatur, & dominum quoque proprietate priuari, *§. 1. qual. dom. prop. feu. priua. lib. 2. Feud. tit.* 47. quæ ad vasallum pertinet, siue peccauerit in vasallum, siue in alium, *§. domino committente si de feu. def. contem. fit, &c. lib. 2. tit. 26.* Arbitror ita consultum esse vasallis, ne manus iniicere etiam in dominos seueros præter modum, factosue tyrannos vindicandæ iniuriæ illatæ caussa audeant.
3 ¶ In † qua quæstione est proprius locus disquisitioni, num tyrannum principem vel dominum occidere vel expellere liceat. In cuius resolutione perniciose erratur, & iura diuina & humana leni negotio violari possunt. Baldus disputat, num intolerabiliter opprimentem suos dominum vasalli expellere loco possint: & post multa resoluit, non licere, *Bald in l. ex hoc iure, de iust. et. & iur.* verum alibi dicit *Bal. in 1. rub. P. vers. quicquid fit.* non teneri illi obedire. Aluarotus a superiori priuari hunc iure suo posse ab Imperatore vel Papa. D. Thomas *in 2. sentent. artic. pen.* ait etiam occidi posse & cum merito a subditis: at in concilio Constantiensi, *session. 15.* condemnata est sententia vt hæretica, quæ dicit, quod quilibet tyrannus potest & debet licite occidi per quemcunque vasallum suum & subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocunque iuramento seu confœderatione factis cum eo, non expectata sententia vel mandato iudicis cuiuscunque. ¶ Proferam † itaque in vtramque sen- 4
tentiam auctores, meam postea subiiciam. Primum satis superque apud antiquos, imo & omnibus seculis tyrannos & subditorum oppressores inuisos & exosos fuisse scio, & illis magis, quibus libertas gratior exstitit. Et proinde isti summam tyrannicidæ gloriam esse putant. *Beatus*, inquit Cicero, *1. Philipp. nemo. qui non lege viuat, vt non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria occidi possit.* Et rursum Cic. *Philip. 2. hac*, inquit, *non cogitas, nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quam sit pulcrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere.* Refert Valerius Maximus *lib. 2.* Harmodio & Aristogitoni, qui Athenas liberare tyrannide conati sunt, positas effigies æreas a Xerxe vrbe potito asportatas, longo interuallo Seleucum in pristinam sedem curasse reportandas: easque Rhodios vrbi suæ appulsas, in hospitium publicum inuitasse, atque in sacris puluinaribus collocasse. Erat apud Græcos lex, vt tyrannicida præmio, eoque maximo donaretur, pro quo consequendo orationem elegantem edidit Lucianus *Orat. pro tyrannicida.* Neque etiam satis pretii esse præstitum ad hoc putabant ei, a quo necato tyranno foci, fortunæ, liberi, coniuges, salus ac libertas omnium, postremo ipsæ diuinæ aræ, atque templa redimerentur, *Thomas Morus in orat. Lucianica superiori respondente.* Romulus clientelarum primus Romæ auctor statuit, vt patronus, qui clienti fraudem faceret, sacer esset, *Dion. Halic. lib. 2.* Extriti a Romana republica decemuiri Romæ sibi tyrannidem vsurpantes, *Halic. in 11.* Et Athenis triginta prætores effecti tyranni, primum exsilio multati, deinde trucidati: *Iustinus libro 5. hist. ex Trogo Pompeio.* Scribit Quintilianus, *lib.* 10. Alceum aureo plectro donatum, quia sit tyrannum insectatus. Isque alibi, *idem Quintil. lib.* 7. legem meminit apud Græcos fuisse, vt tyrannicidæ imago in gymnasio poneretur, Plato tyrannos, vt parricidas ex republica excludendos pluribus disputat, *Plato lib. 8. de repub. in fin.* Et plura congerit in tyrãnos Xenophon, *in Hierone seu tyranno.* Celebris est memoria Timoleontis Corinthii, quod occiderit Timophanem fratrem natu maiorem, cum ciuitatem tyrannico more gubernaret, multosque ex primoribus ciues inde natos necaret, simul ac adhortatus eum fuisset, sed in vanum, vt mutata animi cupiditate a re cœpta desisteret, ac admissorum in ciues facinorum emendationem quæreret: quodque persuadere non potuerat, teste Gemisthio Plethone, *libr. 1. de gestis Græcor. post pugnam Mantineam.* Hic etiam Dionysium Siciliæ tyrannum iuniorem, Corinthum priuatum remisit, *eodem Gemist.* Legimus expulsos regno tyrannos iniuste imperantes, Tarquinium Superbum a Romano, *apud Liuium, Plutarch. iuniorem, de vir. illustr. Dionys. Halicarnass. & alios* Dionysium, a Siciliæ regno, *Iustin. lib.* 21. Childericum Clodouei patrem, a Francico, *Gregor. Turonen. libr. 2. de gest. Francor. cap. 12.* Eorinum regem Gothorum, ab Aluernis, *idem Gregor. Turonen. lib. 5. cap. 20.* Iussit Deus Iehu filio Iosaphat, vt percuteret Ioram regem, domum Achab tyranni, & vlcisceretur sanguinem seruorum Dei, *4. Reg. 9. 10.* Occisa est Interfectrix filiorum regis Athalia a populo iussu Ioiadæ, *4. Reg. cap. 11.* Excusserunt iugum regis Roboam ob eius oppressionem tribus Israelis, *3. Reg. 12.* Et transfert regna Deus ob scelera principum, sicuti & ob peccata populi, *Ecclesiast. cap. decimo. Ægns cap. secundo.* Sic a principio quidem omnes ciuitates Græciæ sub regibus viuebant, quandiu non barbarica licentia vtebantur, & iuxta patrios mores ac leges iustas regnum exercebant: dumque regnatum est certis conditionibus, vt apud Lacedæmonios. Sed postquam aliquot eorum abuti cœperunt potestate, & in rebus administrandis non tam leges sequi, quam suam voluerunt libidinem, regni tædio magna pars Græciæ mutauit statum publicum, in leges & magistratus translata potestate, qua conseruarentur respublicæ, vt auctor Dionysius Halicarnassæus *lib. 5. antiquit. Roman.*

¶ Ceterum † in diuersam sententiam, & exempla, & rationes 5
quoque suadent non esse hoc singulis permittendum, nec semper

nisi publica fiut huiusmodi bene consultata decreta: & periculo-
sa & infandissima alioquin ea haberi, & quæ breui omni speciei
rerumpublicarũ interitum minentur. Dauid noluit mittere ma-
num in Christum domini, in regem Saulem, eum potuit, 1. *Reg.*
24. & 26. qui tamẽ eum iniuste affligebat & prosequebatur, quin-
imo eum, qui vulneratum etiam volentem necauit, morte puni-
uit, *2. Reg. 1.* Datan, Core, & Abiron, in principem suum rebelles,
6 viui terra absorpti sunt, exemplari iudicio, *Numer. 16.* ¶*Non † est*
potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit: ad
Roman. ca. 13. Et ideo Paulus maledicens iudici, qui contra legem
eum percuti permiserat, monitus esse principẽ, fassus est se pec-
casse, *quia*, inquit, *scriptum est, principi populi tui non maledices, A-*
ctorum 23 Diuus quoque Petrus iubet nos obedire dominis non
tantum bonis, sed etiam discolis, *1. Pet. epist. 1. c. 2.* Et ideo recte o-
lim apud Gallos, de republica non licebat, nisi cum consilio lo-
7 qui, *Iul. Cæs. lib. 6. belli Gallici.* ¶Populus † & potissimum qui ex il-
lo imperiti sunt, impatientes dominationis, quæ eos instruat, sunt: &
præceps excellenter plebs, quæ motu proprio omnia aggreditur,
vt notat in republica Thebeorum Polybius, *lib. 6.* Et oderit dum
8 metuat, *Cic. 1. Offic.* ¶Vnde † plures grauissimi viri potestatem re-
giam sponte exuerunt, alii deponere desiderarunt, si licuisset, vt
Timoleon Corinthius Siculorum amore in regem electus, ma-
luit se diligi quam metui: vt cum primum potuit imperiũ depo-
suit, priuatusque, Syracusiis, quod reliquum vitæ fuit, vixit, *Æm.*
Prob. in Timoleont. Deposuit & potestatem Sylla, *Appia. lib. de bel.*
ciuil. Deponere sæpe imperium voluit Augustus, *Dion Cass lib. 52.*
Zonar. tom. 2. in Octauium. & Æl. Pertin. *Iul. Capit. in Ælio Per-*
tinace. Et merito, inquit Tho. Morus, *lib. 1. Utopia. abstinent sapi-*
entes a regenda republica habentes satis, vt quia aliena stultitia mede-
deri non possunt, ipsi saltem sint in tuto, veluti qui effusum in plateas
populum, cum ab imbribus ad tecta renocare non possunt, consulte a-
gunt, qui semet intra tecta continent. Sunt itaque rationes, quæ in
hac quæstione concurrunt, hisque aliæ possunt addi plures simi-
9 les, a quibus abstineo. ¶Et, † vt me paucis expediam, quid sit ty-
rannus, primum explico. *Tyrannus*, inquit Seneca, *lib. 1 de clemen-*
tia distat a rege factis non nomine, quod olim regum erat. *Quid*, in-
quit Plato, *quoties vir vnus recte ciuitatem instituit, quod nomen il-*
li conueniet? nonne tyranni & regis? Plat. in amatoribus, de tyrannide
fecit tractatum. Barthol. tract. ai. & in l. decernimus, de sacrosanct. ec-
cles. C. Et sæpe pro bono principe apud poetas & oratores Græcos
antiquos, & pro malo quoque accipitur: sed apud recentiores de
malis plerunque dicitur. Et non tantum de regibus, sed etiam de
10 aliis, qui male & crudeliter subditis imperant. ¶Tyrannos † ita-
que principes vocauit Guilielmus Bened. *in repetit. cap. Raynut.*
ad verba, & vxorem nomine, nu. 304. qui subditos, vel hostium agri-
colas inuadunt, & fruges perdunt ex Diodoro Siculo *in 3 dum de*
Iudæorum gest. agit. Et tot fere possunt esse capita tyrannidis, quot
sunt species oppressionis & deprædationis subditorum. Nec so-
lum rex vel Imperator tyrannus dici iniuste imperans potest, sed
etiam alii qui tyrannice dominantur: si tamen plures simul domi-
nantur iniuste, proprie & factionem committere dicuntur, *vide*
D. August. lib. 2. de ciuit. cap. 21. Festus *lib. 18.* tyrannum dictum
fuisse tradit, a Thyrrenorum insigni crudelitate. Facta tyranno-
rum namque in crudelitate consistunt, sæuire in ciues, delectari
sonitu catenarum, sanguinem fundere, adspectu suo terrere ac
fugare: vt contra, boni regis & felicitas illius, multis salutem da-
re, & a morte ad vitam reuocare, ciues seruare, *Senec. lib. 1. de Cle-*
mentia. in fin. & vt Claudianus ait, *in 4. Honor. consulat.*

— Sors ista tyrannis
Conuenit, inuideant claris, fortesq; trucident,
Muniti gladiis viuant, septique venenis
Ancipites habeant arces trepidiq; minentur.

Sunt & illi, quibus familiare illud absolute, *sic volo*, Iuuen. Satyr.
6. sic iubeo sit pro ratione voluntas Mandane monebat Cyrum, *Xe-*
nophon lib. 1. Cyri pæd. Regis dominatum esse non libidinem, sed
legem: & contra, in tyrannide. Idipsum firmat Plato *in lib. ciuili*
vel de regno quando, inquit, *vnus secundum leges dominatur, regem*
vocamus, non distinguentes nomine illum, qui scientia solus imperat,
ab eo qui opinione secundum leges solus etiam dominatur. Et quoties
neque ex lege, nec ex more quisquam dominatur, simul atque scire se
& præter leges hoc ita rectius fieri oportere: inest autem libido & igno-
rantia quædam qua ad imitationem huiusmodi inducit, vir talis ty-
rannus est appellandus. Philo Iudæus subscribit, & eum esse tyran-
num, qui quæ vult sina ratione exsequitur, *Philo Iud. lib. de confus.*
linguar. Et, *Philo Iud. lib. 2. allegoriarum.* differre a rege, quod hic
ius & æquum: ille iniquitatem introducat in rempublicam, ty-
rannicaque mandet, infesta corpori & animæ, magnasque mole-
stias inferentia, vitiosas actiones & voluptates, quæ nascuntur ex
affectibus. ¶In † fidelitate & iure principis intelligitur exceptum 11
ius etiam honestatis, vt eam per potestatem violare non liceat. Et
ideo, inquit Baldus, si princeps inuitat seu vocat vxores subdito-
rum ad tripudium, non tenentur venire, *Bald. in l. quod et libertæ.*
de oper. libert. nisi & mariti vocarentur, vt vxores suas comitaren-
tur, vt notat Martinus de Cassatiis *tract. de princip. nu. 16.* Nec prin-
cipi, qui contra ius naturale iubet, parendum est, *can. non licet, 10.*
distinct. Aliter tamen, si contra tantum ius positiuum, *Bald. in c.*
cum adeo, de rescript. Minus autem, si contra ius diuinum imperet,
obediendum, cum potius sit obediendum Deo, quam homini-
bus, *Actor. 5.*

¶Ea † quibus certe vera differẽtia bonorum & malorum pro- 12
posita aperta est. Et cum priuati homines digni sint morte, vel
exsilio, ratione criminum: multo magis etiam & principes cõstat
ob eadem crimina, mortis esse reos. Nec inficiari potest, quin ab
illis saltem adimenda iure non sit reipub. administratio, veluti fu-
renti gladius. Et in eo consentio, at in modo dominos tollendi,
non astipulor illis, qui permittunt idipsum quibuslibet. Etenim
semper sancta persona semper liberto & subdito, & filio, videri
debet patroni & patris, *l. liberto. 9. de obseq. a liber. & l. par. & patr.*
præst. lib. 37. P. tit. 15. Hæc seria serio, non a priuatis, sed ab omni-
bus ordinibus regni, si de rege agatur deponendo, tractanda est
quæstio, & summus Pontifex consulendus, *can. duo, & cap. impe-*
rator, 96. distinct. vt superior. ¶Quemadmodum † quando Za- 13
charias summus Pontifex amouit, vt inutilem regno Childeri-
cum anno domini 751. & substituit Pipinum, *can. alius, 15. quæst. 6.*
Paul. Æmyl. lib. 2. de gest. Franc. Et Stephanus Papa 2. priuauit im-
perio Cõstantinum & eius filium Leonẽ, cum non subuenissent
ecclesiæ cõtra Astulphum regem Longobardorum, & trãstulit in
Carolum Magnum, *cap. venerabilem, de electio. apud Gregorium.*
¶Hominum † vulgus in deterius semper contra principes & re- 14
rumpublicarum gubernatores suspicax, & contra, vt ait Horat.
lib. 3. Carm. Ode 3.

Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.

Atque vanæ voces populi audiendæ non sunt, *l. decurionum, C. de*
pæn. cap. Osius, de elect. cap. si ergo, 8. quæst. 1. nec sequendæ, *cap. mi-*
ramur. 61. distinct. Miserumque nihil magis, quam si subditi va-
lere ex suo arbitrio regem dominari, & sibi regem, non se regi
subiicere: inferior enim superiorem corrigere nequit, *cap. cum*
inferior, de maior. & obedien. Et mores populi corruptissimi, in i-
stis potissimum miserrimis seculis, quibus quisque sibi licere pu-
tat, quod opinatur: vere certe misera est vita principum, non di-
cam malorum, sed meliorum. Dum enim manum ad depellenda
crimina adiicere volunt, impiorum seuerissima excandescit ira:
oderunt enim, dum metuant, & quem multi metuunt, multos
odisse necesse est. Vnde satis infelix per se vita semper impenden-
tium periculorum plena, vt ostendit Dionysius ante Siculæ incle-
mentissimus incubator, familiari quondam suo, solam beatam
existimantem vitam tyranni, dum gladium vagina raptum & a
capulo de filo tenui pendentem mucrone demisso, iussit fami-
liaris capiti imminere, *Cicer. 5. Tusculan. & Macrob. in som. Sci-*
pion. lib. 1. cap. 10. Est & multorum bestia capitum populus, leuis,
incertus, & ad seditionem & rebellionem facilis, dum tantum
singularia, & ea quæ ante pedes sunt, prospicit: duræ ceruicis, vt
opus non sit nec expediat principis sui censuram, nõ dicam mor-
tem ei committere. ¶Si † principes ex nutu subditorum, & ad- 15
huc singularium quorumcunque penderent potestate, certe non
reges, sed ii felicissima essent mancipia, nec monarchia sed de-
mocratia esset, peior regno Spartiatarum, in quo Ephoro licebat
legibus regem in vincula conicere, quemadmodum in Pausania
contigit. *Æmyl. Prob. in Pausan. Thucyd. in 1.* Dicebant enim sal-
tem illi caussam, nec inauditi occabantur, vel eiiciebãtur, quam-
uis illis oppositi essent Ephori pro fræno, *Plato de ll. 3. Aristot. 2.*
Polit. cap. 7. vt apud Romanos tribuni plebis consulibus, *Cicer. 3.*
de legib. ¶Habent † & minores valuassores, superiores alios do- 16
minos, ad quos refugiant, quorum ope liberentur a fide data: &
liberati contemnant imperia patronorum ingratorum. Nec est
singulis concedendum, quod per magistratus expediri potest, *l.*
non est singulis, de reg. iur. Cur enim princeps & magistratus supe-
rior

rior patietur ad arma peruenire, quos potest sua iurisdictione compescere, *l. æquissimum, de vsufr. in P.* Et ideirco in medio iura posita sunt, ne quisquam sibi permittat vltionem, *l. nullus, C. de Iud.*

17 ¶ Et † ita exempla tyrannicidarum hic sequenda non sunt, quę vel in libera republica contigerunt, quę regem non habebat, nec ei se subiiciebat, nec Dei iussui & altiori mandato: aut temere facta ex bono successu metienda sunt.

18 ¶ Sunt † itaque alia remedia, quibus iniacta persona domini quis se possit liberare a tyrannide & hominio patroni improbi: nempe refutatione vel distractione rei, ob quam pręstat fidem: vt diximus, *§. 1. de vasal. qui contra const. Loth.*

19 ¶ Dehinc † & illo quod ab initio huius capitis proposuimus, vt iure quis possit apud superiorem petere ab hominio, & si illud personale fuerit, solutionem, quod facile impetratur, *Albertus de Ros. in l. bene a Zenone, de quadrien. prӕscrip. in 6. col.* Sicuti & ob nimiam sæuitiam in seruos domini coguntur vendere aliis, *l. 2. de iis qui sunt sui vel alie. iur. in P. §. penul. eod. tit. apud Iustin.* Priuilegium enim meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate. Comes Flandrensis a rege Franciæ priuatus comitatu, quod subditis petentibus ius non redderet, *Bald. in Authen. statuimus, C. de episc. & cler.* Herois Rausiæ curiæ Parisiensis decreto tamdiu fuit immunis & soluta iurisdictione ac fide beneficiaria ducis Armorici, dum viueret ob malæ tractationis caussam, *Iean. Gallus in quæst. decis. per Cur. aresto 340.* In Hispania, prouincia Castellæ, quę regibus Legionis parebat, a subiectione merito putatur se subtraxisse, quod Ordonius eo nomine secundus rex Hispaniæ, contra fidem publicam datam comitibus quatuor Castellæ, vocatos ad se, interemisset, & quosdam ex sua nobilitate creauit, qui de publicis priuatisque controuersiis inter eos cognoscerent, eosq; iudices appellari placuit, *Francisc. Tarafa lib. de regib. Hispan. in Ordonio 2. & in Alfonso 4.* Ita per iudices regi tunc cœpit, vt olim populus Israeliticus, *toto lib. Iudic. & 1. Reg.* Erat autem ante Castellę comitatus ex feudo regis Legionis, *Fran. Tarafa in rege Reymirio 2.*

Post feudi priuationem, ad quem reuertatur. Cap. 21.

1 *Feudum amissum ob ingratitudinem in dominum ad eum redit.*
2 *Feudum mortuo vasallo sine herede legitimo, vel eo destituto vasallo, ad dominum redit.*
3 *Feudum paternum repudiatum vel alienatum, ad proximiores agnatos redit.*
4 *Feudum ademptum ob crimen aliud quam in dominum vasallo, ad proximiores, non ad dominum venit: num autem redeat ad dominum confiscatione facta, ibi.*

1 IN † quæstione hac reuersionis feudi, distinctio adhibenda est ex superioribus: an priuetur quis feudo ratione offensæ domini, an alia de caussa. Nam concurrunt sæpe in petitione feudi dominus, & cognatus vltimi possessoris, *§. 1. de vas. milit. qui arma depo. lib. 2. Feu. tit. 21.* si propter commissam ingratitudinem in dominum ad illum redit beneficium, *§. denique, quæ fuit prim. caus. benef. amit. lib. 2. Feu. tit. 24. facit l. fin. de integr. P.* vt si concubuerit cum vxore, *c. si miles, de feudo sine culpa non amit. lib. 2. tit. 21. §. 1. de vasal. qui con. constit. reg. Lothar. &c. lib. 2. tit. 38.* si beneficium alienet inconsulto domino, quia dominum contemnere videtur, *§. fin. quæ fuit pri. cau. benef. amit. §. præterea, de capit. Corradi, lib. 2. tit. 40. § 1. de vas. qui con. constit. Lot. reg. lib. 2. tit. 38.* si feloniam commiserit in dominum, *§. 1. an ille qui interf. fratrem dom. sui feud. am. lib. 2. tit. 37.* si ab eo non petierit inuestituram, *§. præterea, de prohib. feu. alien. per Federic. lib. 2. tit. 55.* Et si plures domini gradatim feudi sint, & superiorem minimus valuassor offenderit, non ad dominum domini offensi, sed ad eum, a quo accepit, feudum reuertitur, nisi dominus a domino requisitus neglexerit petere a valuassino satisfactionem, *§. illud quoque, de prohib. feu. alien. per Federic. lib. 2. tit. 55.* Ob prælati etiam culpā, ecclesia priuatur, quandiu is vixerit, feudo, quod dominus vel rex possidet, postea autem eo mortuo ecclesiæ restitui debet, *§. fin. de capit. Corradi, lib. 2. titu. 40.*

2 ¶ Quod † si alia de caussa priuetur quis, diuersi etiā sunt constituendi delationis modi: nam si morte defuncti feudum possessore vacuum fit, id est, si sine herede legitimo decesserit vasallus, ad dominum redibit, *§. item si fuerint, quib. mod. feu. amit. §. fin. apud quem vel quib. controuers. feud. defin. tit. 18.* vel si feudum destituatur vasallo, qui obsequia non possit præstare, *§. fin. tit. episco. vel abba. &c. lib. . tit. 6.*

3 ¶ At † si feudum paternum alienatum est ab altero fratrum, proximior, ad quem successio pertinet, repetit, non dominus, *§. hoc quoque, de succes. feu. lib. 1. tit. 8. fin.* si alterius generis, dominus, *§. etsi clientulus, de alien. feu.* Et feudum paternum a filiis repudiatum ad agnatos quoque pertinet, *§. fin. an agna. vel filius def. repud. hered. possit rete. feu. lib. 2. tit. 45.*

¶ Quod † si ex graui quodam crimine in alium, quā dominum commisso adimatur feudum vasallo, puta quia homicida, non ad dominum, sed ad agnatos pertinet, si beneficium fuerit paternum, *§. denique, quæ fuit prim. caus. benef. amit. §. 1. an ille qui interf. &c.* non autem ad delinquentis filios, nisi agnatis non stantibus a domino nouo priuilegio impetrent, *§. 1. si vasal. feud. priu.* Sed & hic variæ sunt considerationes in computandis gradibus admittendorum agnatorum, de quibus consules & de hac confiscatione Iacobinum de sancto Georgio *in tract. de feu. in §. dicitque va. falli, nu. 58. 59. 60.* Scribit Speculator prædia quæ in patroni inferioris clientela & alterius quam regis sunt, ipsi non fisco dari præterquam in crimine maiestatis læsæ, *Specul. in tit. de feud. vers. 40.* Faber etiam & in hoc crimine ad dominum clientis iuridicum ius feudi reuerti putat, *Fab. in Authent. bona damnatorum, de bon. proscri. C.* Ceterum plura sunt hic consideranda in confiscatione facienda feudi, quæ tractat Alexander *ad l. si finita, §. si de vectigalibus, de dam. inf. P. nu. 26. & sequen.* resoluit autem facile Iul. Clarus *lib. 4. senten. suo u. § feudum, q. 84.* 4

De controuersiis & iudiciis feudorum. Cap. 22.

1 *Species caussarum de quibus iudicia feudalia fiunt.*
2 *Circa res controuersia feudalis.*
3 *Feudi, & emphyteosis differentia.*
4 *Feudorum natura vt indaganda.*
5 *Quæ veniant in petitionem feudi.*
6 *Personæ de feudo contendentes sunt vel maiores, vel minores, vel æquales valuassores inter se, cum aliis, &c. Et de foro harū personarum & quæstionibus.*
7 *Quatuor remedia vasalli: si dominus ei neget iustitiam.*
8 *Quomodo controuersia inter dominum & vasallos, & corā quibus iudicibus terminanda.*
9 *Ex quibus caussis vasallus ratione feudi agit contra dominum.*
10 *Feudo repetito a domino, heredes mortui repetunt ab eo meliorationes.*
11 *Feudo redeunte ad dominum post mortem vasalli, quomodo fructus feudi inter dominum & heredes diuidendi.*
12 *Dominus ex quibus caussis agat ratione feudi contra vasallum.*

COntrouersiæ † quæ in tractatione feudorum considerantur, ex superioribus & ad superiora cōfirmanda, erunt vel rerum ipsarum feudalium, vel propter res ipsas, vel quæ ab illis pendent, vel personarum pro feudo, vel pro his, quę feudi sunt, vel aliarum rerum. ¶ Rerum † feudalium potest moueri quæstio, num sint allodiales, *de quibus in principio & ibi differentia cum feudis,* vel feudales, vel libellares, vel emphyteoticariæ, cuiusque natura inspicienda, in quibus differant, quibus conueniant, & in quibus pugnent. ¶ Feudum † differt ab emphyteosi in multis, de quibus te admonebit Speculator *tit. de locat. §. nunc aliqua, vers. 4.* Bart. *in l. vt iurisiurandi, § si liberi, de op. libert. in P.* Bald. *in Auth. si quas ruinas, penult. col. de sacrosanct. eccles. C. & in l. qui se patris, col. 10. vnde lib. C.* ¶ Distinguit † hæc & a libellario erudite Cuiacius in 1 feudorum: mouentur & iterum quæstiones in rebus feudalibus, cuius generis feuda sint, an sint regia, vel ligia, vel frāca, &c. & in hac parte diuisionem feudorum euolue, de qua antea. 1 2 3 4

¶ Propter † res feudales in considerationem veniunt fructus, id quod interest, incrementa seu augmenta rerum feudalium, iuxta quæ ab illis pendent, inuestitura, fidelitas, & quæ ibi promittuntur, & quæ contra pacta fiunt. ¶ De † rebus feudalibus contendunt vel maiores, vel minores, vel æquales valuassores: vel inter se vel cum aliis non valuassoribus: domini cum vasallis, & contra: vel heredes vasallorum cum dominis. Proinde & hinc varii modi agendi, variæ probationes, & tribunalia, & iudicia diuersa. Igitur si inter summos valuassores, quos diximus capitaneos, vt puta duces, comites, marchiones, qui feuda regalia habēt, agatur, quæstio proponenda est agenda, & terminanda coram Rege vel Imperatore, *§. 1. apud quem vel quos controu. feud. termin. deb. c. 1. de leg. Corrad. lib. 2. tit. 34.* Si inter minores vasallos vnius domini de feudo vel eius parte, vel de finibus feudi cōtrouersia sit, dominus feudi iudex erit, *c. imperialem, in §. pen. de prohib. feud. alie. per Feder.* 5 6

se si vnus tantum sit vassallo illius domini, & de illo feudo non sit controuersia, sed de alio, dominus non erit iudex, sed curiæ eius pares, *d.c.1. apud quem &c.* Quod si dubium sit, quis litigantium sit vassallus, quod ambo prætendant inuestituram sibi factam noui feudi, vel ab eodem domino, vel a diuersis: tunc adeundus est iudex ordinarius, vel arbiter constituendus, *c.1.§. si autem inter, de lege Conrad.* Et si coram eodem domino vterque contestetur, & alius dicat feudum nouum, alius antiquum, ordinario quoque iudice vel arbitro vtendum, *§ 1. de inuest. in marit. facta.* non domino: qui quia nouum constituit feudum, in propria caussa iudicare videretur: nisi velis admittere pares eius curiæ, *§. an apud iud. vel domin. controuers. feud. termin. deb.* Cognitio tamen domini est, si vterque litigantium feudum antiquum fateatur, & ab eodem inuestitore, *§. 1. de inuest. in marit. fact.* non si a diuersis: quia tunc ordinarius adeundus vel arbiter, *§. si duos § si tres, de pac. tenen. c. 1. an ap. iud. vel dom &c. c. 2. de capit. Corrad.* Si inter vassallum & alium extraneum de feudo controuersia sit, ordinarius quoque iudex adeundus, *c. 1. de controuer. int. vas. & alium.* Item si cum eodem extraneo de alia re quam feudali, to quam non est iudex cõpetens dominus, *c. ceterum, de iud. & ibi interp. ap. Greg.* nisi ibi esset dominica iurisdictio, *Innoc. & Pan. in d.c. ceterum.*

7 ¶ In † quibus caussis dominus iustitiam vassallo debet, nec eam vult exhibere, quatuor remedia vassallis parata sunt post legitimã interpellationem, vt adito superiore cogat eum sibi iustitiam impertiri, *gl. & Aluar. in c. imperialem § præterea, de prob. feu. alie. per Feder. facit l.3.§.1. de recep. arb. c. 1. de milit. vass. qui contu. est.* vel adeat iudicem ordinarium rei, & ibi eum cõueniat, *d.c. imperialem, §. pen. c. licet, c. verum, & c. ex transmissa, de for. comp.* vel ad superiorem, ob denegationem iustitiæ prouocet, *§. si tamen contingerit, vt differ. iudic. &c. in Auth. c. 1. de mil. vassal. qui contu. est. c. irrefragabili, de offic. ordin. iud.* vel petat dominum proprietate priuari, *c. 1. qual. dom. propr. priuet.* quia & denegans iustitiam domino vassallus feudo priuatur, *§. item qui dominu. qua fuer. pri. can. ben. amit.*

8 ¶ Quod † si cõtrouersia sit inter dominum & vassallum, ad res quoq; controuersas primum animum aduerte: si enim non feudales sunt, iure ordinario ab ordinariis negotium terminabitur, ne sit iudex in caussa propria dominus, *can. si clericus, 11. q. 1.* si de feudalibus agatur, videlicet de inuestitura vel violentia, vel commisso, etiamsi pares minores sint litigatoribus *§. penult. de probib. feu. alien. per Feder. & ibi Bald. & Innoc. in c. ceterum, de iudic. apud Greg. c. 1. de contron. int. vass. & epis. c. disputat de hac iurisd. Iacob. de Sancto Georg. in §. & d. vass. in tract. de feud.* tunc si pares habet dominus, ii iudices sunto, *Bal. in proem. decretal. in 1. rub. Felin. in d.c. ceterum, 9. col. §. 1. de contron. feud. ap. pares terminan. lib. 2. feu. tit. 16.* si exigens iuris decisionem, ordinarium adeat, *cap. ex transmissa, de for. comp. l. illicitas, de off. præsid.* quemadmodum si pares nõ habet, vel illi producendi sint in testes inuestituræ, vel alterius rei a domino vel vassallo, *vt in c. 1. de pignor. dat. feu. lib. 1. Feud. tit. 11 & c. 1. qui testes sunt necess. ad prob. non ant. inuest. § 1 de conten. feu lib. 1. tit. 23 & 26.* ne fungantur duplici officio iudicis & testis, *contra c. dilecto, de test. ib. ap. Greg.* Et si agatur alia actione quam condictione feudali, puta remedio *l. si quis in tantam, C. vnde vi.* tũc erit adeundus iudex ordinarius, *Bal. in c. 1. de inuest. in mare. fact.*

¶ Agit † autem vassallus contra dominum qui promisit, se daturum inuesti- 9
turam, vt det, *§. fin. qui success. da. feud. tenean. lib. 1. Feud. tit. 3.* vt facta inuestitura & præstita fidelitate, dominus cogatur vacuã possessionem tradere, & ob motam omnem ei vtilitatem præstare, *§. fin. de no. form. fidelit. lib. 2. tit. 7.* vt non liberetur dominus ab illa obligatione, etiam volens id quod interest cum pœnitentia dati soluere vassallo, sed præcise tradere cogatur, *§. si pacta, si de feu. def. conten. fuer. lib. 2. tit. 26.* Petit, etsi feudum repetatur emticium, vt restituatur pretium, *c. 1 de feu. dat. minimus valuassor.* Agit etiam, vt fidem seruet, prout supra diximus: alioquin vt proprietate pri-
uetur, ex caussis quibus ipse priuaretur ingratus feudo. ¶ Sed † & 10
heredes eius a domino recipiente vel recuperante feudum, repetunt augmenta seu meliorationes in feudo factas, vel æstimationem earum, *§ si vassallus tit. hic fin. lex, &c. lib. 2. titu. 28 § a contrario, de inuest. de re alien. fact. lib. 2. tit. 8.*

¶ Et † si decedente vassallo sine masculo, contingat feudum ad 11
dominum reuerti: si moriatur ante Martium mensem, fructus ex integro domini sunt, si post Calendas Martii vsque ad Augustum, heredis vassalli. Si post Augustum, omnes domini, *§. his cõsequenter, tit. hic finitur lex, &c. §. cum autem, si de inuest. feud. controuers. fuer. lib. 1. titul. 4.* Agunt & agnati defuncti, vel quia priuati feudo contra dominum repetentem feudum, vt vocari ad feudum paternum antiquum ex pacto, ex consuetudine, & aliis modis, quibus sibi ius esse prætendunt, *tit. si de feu. def. fuer. contron. &c.*

¶ Dominus † contra vassallum agit, vel quod neget eum vas- 12
sallum feudum ve ei dedisse, *§. 1. & § similiter, si de inuestit. feu. controuer. fuer. & tit. de conten. int. dom. & fidel. lib. 10. & tit. seq. lib. 1.* vel quod ingratum arguat, quod in commissum feudũ cecidisse contendat, vel quod portionem aliquam feudi repetat, *in §. 1. de conten. inter me & domin. de portio feu. frat. lib. 1. tit. 12.* Sed & qui emit feudum a vassallo, quod euictum a domino est, quanti sua interest repetit a venditore, *§ si vassallus feudum, si de feud. def. conton. fuer. lib. 2. titul. 26.* Et hæc sufficit de feudis dixisse, in quibus maioris, vt sæpe monui, ponderis erunt perpetuo singulares consuetudines locorum, quam quæ in Insubrum consuetudinibus, & in legibus cauta sunt. Ad alia nunc transferatur oratio.

Syntagmatis iuris vniuersi prioris partis Finis.

SYNTA-

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PARS SECVNDA.

DE PERSONIS, ET PRIMVM, De statu personarum naturali.

LIBER VII.

De homine & personis in genere. CAP. I.

1 *Continuatio libri.*
2 *Quare prius de rebus, quam de personis diximus, contra Iustiniani ordinem.*
3 *Homo omnium rerum creatarum particeps.*
4 *Persona nomen quid contineat. & quid significet: & quid πρόσωπον apud Græcos.*
5 *Personalia quæ dicantur.*
6 *Homo duplex, externus & internus.*
7 *Personatus quid.*
8 *Persona pro proprietate diuina.*
9 *Hominis appellatio ad vtrumque sexum, masculi & fœminæ, pertinet.*
10 *In vtero existentes nondum nati, homines an dicantur.*
11 *Qui in vtero est, pro nato habetur.*

1 EXPLICATA † rerum corporalium & incorporalium præcipua substantia, & distinctione, recte subnectitur personarum tractatio. Nam mixta quædam est species homo, qui componatur ex parte incorporali, nempe ex anima intellectuali, & rationali, & ex corpore physico & palpabili: aliter sine anima non homo, vt ait D. Augustinus, *110. quæst. in Exodum. & in quæst. vet. & noui Testam. in c. quod vero, & can. Moyses, 32 q. 2. c. si quis obieuerit, 1. q. 1.* Cyrillus Hierosol. *Catechesi 4.* Arnobius *2. con. gentes.* Plato *in Cratylo.* & alii. ¶ Et mea
2 † sententia ordo hic probari debet magis, quam Iustinianeus, qui a personis voluit initium huius tractationis facere: eo quod eorum caussa ius omne constitutum diceret, *de iure natur. apud Iustin.* secutus hac in re Hermogenem Iuriscon. *l. 2. de stat. hom. lib. P. tit. 5.* vel ratus cum Paulo, *l. iustissime, 44. de adil. edict. lib. 21. P. tit. 1.* dignitate, vt verum est, hominem ceteris excellere rebus: & ideo a persona, vt a dignioribus esse incipiendum: facilior tamen via discendi a primis & simplicibus ad composita ascendere. ¶ Sicuti &
3 † in Genesi rerum, *Gen. 1.* primum res corporales & incorporales opere sex dierum creatæ atque distinctæ fuerunt, postea vero homo creatus, velut rerum fere omnium, quæ præcedebant aliquomodo particeps. Nam, vt ait Horatius *lib. 1. carm. Ode 16.*

Fertur, inquit, *Prometheus*, i. prouidentia, *addere principi*, i. homini.
Limo coactus particulam vndiq;
Desectam, & insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.

Sicuti & Iurisconsulti tradunt, *Caius l. in pecudum, 28. de vsur. lib. 22. P. tit. 1. § in pecudum, de rer. diuis. lib. 2. Instit. iur. ciuil. tit. 1.* hominum caussa omnia constituta.

4 ¶ Porro † personæ nomen, pro homine in indiuiduo, apud Latinietiam sermonis probos auctores receptum est non aliter, quam intit. P. de iure personarum: veluti apud Celsum medicum *lib. 1. a Medicina. Nemo*, inquit, *in splendida persona periclitari voluerit coniectura sua, ne si non seruasset occidisse videretur.* Eo modo dicimus personam vicem hereditatis sustinere, *l. hereditas, 34. de acquir. rer. domin. lib. 41. P. tit. 1.* & patris & filii pro eadem haberi persona, *l. fin. de impub. lib. 6. C.* pactum personale, quod adhæret homini in indiuiduo, *l. iurisgentium, §. pactorum, de pactis, lib. 2. P. tit. 14.* & sic de similibus. Dicunt Græci πρόσωπον, personam aliquando, vt apud Phocylidem, ἄδικον μὴ κρῖνε πρόσωπον, *non iudicabis iniuste hominem.* Et apud D. Paulum *ad Roman. cap. 2.* προσωποληψία, personarum acceptio, οὐ γὰρ, inquit ἐστὶ προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ, id est, *non est personarum acceptio apud Deum.* Proprie tamen Græcis πρόσωπον id in homine, τὸ πρὸς τοὺς ὦπας, quod est circa oculos quod apparet ex homine. Et vt ait Iulius Pollux, *lib. 2. Onomast. cap. dum tractat περὶ μερῶν κεφαλῆς. τὸ ὑπὸ τῷ μετώπῳ*, id est, quod fronti subest. Ita & Gellius, *faciem quidam*, inquit, *faciem esse hominis putant, os tantum, oculos, & genas, quod Græci πρόσωπον dicunt, vnde vultuum similitudines consicta, siue larua persona, & τὰ πρόσωπα dicunt.* *Aul. Gell. lib. 13. c. 28.*

¶ Vt † existimem personalia illa dici, quæ attributa homini dicere possumus, circunstantias, qualitatem tum animi, tum corpo- 5
ris, sed potissimum externa corporis, vt apud D. Lucam *20. versic.* οἴδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, id est, *scimus quia recte dicis & doces, & non accipis personam.* ¶ Eritq; duplex † homo & is qui foris est noster homo, vt ait D. Paulus *2. Co-* 6
rinth. 4. d. D. Basilius in sermon. in princip. prouerbiorum. apparens in facie & persona cum sua qualitate: & ille qui interior, anima inquam & spiritus intellectualis, qui pro forma hominis est, vt suo loco docuimus in tractatu hominis. Vnde & dignitas & honor, & omne quod hominibus impositum externam notam, & veluti visibilem præfert, persona dicitur. Vt sæpe apud bonos auctores ita vsurpatur gerere personam, imponere personam, &c.
¶ Et † ideo in re beneficiaria ecclesiastica personatus est, præro- 7
gatiua quædam apparens in ecclesia sine iurisdictione in sede, vel cathedra, vel, vt dicunt, in stallo, in choro præ aliis honorifico, *cap. audita, c. 4. de restit. spoliat. lib. 2. Decretal. tit. 13. Panor. in c. de multa, de praben. gl. in extrauag. exsecrabilis, in verbo personatus, de praben. in extrauag. communibus.* Sic Vlpian. dixit, statuas illas figuræ hominum, ex quarum rostris aqua salire solet, *Vlp. in l. fundi nihil, 18. §. fin. de act. emt. lib. 19. P. tit. 1.* personas. ¶ Scio † tamen & perso- 8
nam & πρόσωπον, pro proprietate quadam diuina & pro anima accipi aliquando apud sacræ paginæ professores, veluti Gregorius Nazianzenus *Oratio. εἰς τὰ θεοφάνια, ἰδιότητας & ὑποστάσεις & πρόσωπα*, idem valere ostendit, id est, *idem proprietates hypostases, & personas.* At de his loqui non præsentis est instituti, sed de personis, id est, hominibus, prout communiter in iure accipiuntur.

¶ Genus † itaque diuidendum est, persona & homo, is nam- 9
que initio singulariter vnus creatus est a Deo, masculus: subinde ab eius latere Eua producta, *Genes. 1.* vt non difficile sit intelligere hominis appellationem ad vtrumque sexum porrigi, *Caius l. hominis appellatione, 152. de verborum significat.* omnemque statum personarum siue sint liberæ, vel seruæ, vel alterius modi, *Vlpianus in l. 2. § homines coacti, vi bonorum raptorum, lib. 47. P. tit. 8. Vlp. l. 3. §. 1. de lib. hom. exhib. lib. 43. P. tit. 29.* ¶ Quod † de natis iā in- 10

telligendum est: siquidem partus nondum editi in vtero exsisten-
tes materno, non proprie homines, sed qui futuri sperantur, ho-
mines dicuntur a Papiniano, *in l. in Falcidia p. §. euit. 9. ad leg. Falci. lib. 35. P. tit. 2.* & Iustiniano, *l. cum inter veteres de fideicom. libert. lib. 7. C. tit. 4.* Quanquam apud medicos, in quæstione, an partus in v-
tero animal sit & homo, obtinuerit esse hominem, quod perti-
net ad hominis veram substantiam, vt docet Hippocrates libro de
pueri natura, & Galenus proprio libello. Iurisconsulti tamen non
proprie hominem per se partum arbitrantur, sed partē viscerum
matris, quibus alitur, donec in lucem edatur, vt Vlpianus respon-
dit, *l. 1 §. ex hoc rescripto, de vent. inspic. lib. 25. P. tit. 4.* ¶ Habentur
11 tamen † pro natis, qui postea nascuntur, si de illorum commodo
agatur, ex sententia Pauli Iurisconsl. *l. qui in vtero. 7. de stat. homin. lib. 1. P. tit. 5.* Atque homicidii pœna sancitur in eum eamve, qui
quæve partum animatum ab vtero abegit, vel abortum procura-
uerit: & si non animatum abactum, exilium, *Exodi cap. 21. can. Moyses, 32. q. 2. l. si quis aliquid. §. qui abortionis, & l. Cicero, de pœn. in P. l. si mulierem, ad l. Corn. de sica. P. l. diuus, de extraordin. criminib. P. cum simil.*

De diuisione personarum ex sexu.
Cap. 2.

1 *Hominum alii masculi, alii fœminæ, alii vtriusq; sexus.*
2 *Hominis nomen pro viro, vt pro nobiliori significatu.*
3 *Homo muliere dignior in sexu.*
4 *Fœminæ appellatio ad masculos non porrigitur.*
5 *Hermaphroditi qui.*
6 *Androgynum Platonis fabula.*
7 *Androgynorum alia poetarum fabula.*
8 *Hermaphroditi seu androgyni quomodo natura gignantur.*
9 *Partus monstrosi num sint inter homines.*
10 *Androgynes inter prodigia aliquando.*
11 *Monstrosi partus lege necati.*
12 *Eunuchi & castrati inter androgynos, & quid eunuchus, tertiumque genus animalium, vide num. 13 14 15.*
13 *Hyenam & Trochum non habere vtrumque sexum defendit Aristoteles.*
14 *Eunuchorum vsus admotus.*
15 *Eunuchis patriciatus, philosophandi ius, & publica consortia ademta. num. 16.*
16 *Eunuchi, qui se castrauerunt & permiserunt sponte castrari, maxime exosi, nec clerici esse possunt.*
17 *Eunuchi ne fierent, seu ne castrarentur, prohibitum.*
18 *Eunuchi primum facti a Semiramide.*
Spado quid, &c.
19 *Theobaldus Marchio, castrauit Græcos victos, vnde male audiuit a mulieribus.*
Testiculi virorum, vxorum sunt, &c. eo.
20 *Eunuchi in deliciis aliquibus, & quare, caussaq; cur in pretio.*
– *Eunucha apud Lydios facta.*
21 *Eunuchi quare ita Græcis dicti.*
22 *Eunuchorum in se morbi & mala.*
23 *Eunuchi præstantes Hermeas tyrannus, Spadones regis præsides, sacerdotes tales Dianæ Ephesinæ Megalobyzi, item Galli Cybeles.*
24 *Combabus architectus cur se castrauerit.*
25 *Castrandi modi sine excisione testiculorum.*
26 *Castratio pro pœna inducta alicubi.*
27 *Eunuchorum triplex species.*
Spadones qui dicantur.
28 *Thlibiæ spadones qui.*
29 *Castrati qui. Carsamatia, Græcorum castrati.*
30 *Eunuchi spirituales.*
31 *Origenes an se castrauerit.*
32 *Putiphar eunuchus, & alii Eunuchi dicti ratione castitatis, non natura.*

1 PRior † itaq; hominis & personarum diuisio ratione sexus fiet,
vt alii sint masculi, alii fœminæ, alii ex vtroq; compositi. ¶ Ho-
2 mo † & genus est & species proprie pro masculo, vt accipiatur
pro nobiliori significatu, *argum. l. cum in diuersis locis. 44. de relig. & sumt. funer. lib. 11. P. tit. 7.* & quia mulier ab homine, & os ex os-
sibus eius, & caro de carne eius, *Genes. 2. & Esdra 3. cap. ad Ephes. 8. can. lex diuina. 27 quæst. 2.* & caput mulieris, vir, non contra,
3 *can. hæc imago. 33. q. 5.* ¶ Neque † quisquam ambigit digniorem
esse virum qualibet muliere, quia maior dignitas est in sexu virili,
vt ait Vlpianus, *l. 1. de senator. libr. 1. P. titul. 9.* & Papinianus, *in l. in multis. 9. de stat. homin. in P.* In multis iuris articulis admonet de-
teriorem esse conditionem fœminarum, quam masculorum: co-
git autem illos articulos in synopsin Accursius *in dict. l. in multis.* ad responsum Papiniani, & alibi, *in l. fin. de arbit. lib. 2. C. tit. 56. & l. 2. de regulis iur. in P.* ¶ Quo † fit, vt quæ dicuntur in appellatione 4
masculina, vt plerunque conueniant etiam mulieribus, *Modest. in l. seruis legatis, 81. de legat. 3. libr. 32. P. l. detestatio, §. serui appellatio, de verb. sig. in P. Paul. l. illa verba, l. hoc, tit. 1.* non etiam quæ fœ-
minino nomine conceduntur, ad homines masculos extendantur,
cum exemplo turpissimum sit visum vt appellatio fœminina ad
masculos porrigeretur, *l. si ita scriptum, 46. de legat. 2.* Sic & Cle-
mens Alexandrin. *lib. 1. pædag. c. 4.* scribit, quod viris & mulieribus
commune nomen est homo: ea ratione mihi videntur Attici
παιδίσκον communiter, nō solum masculum, sed etiam fœminam
vocasse, vt est apud Menandrum, sic ἄρνας, quod agnos signat, ad
masculinum fœmininum epicœnum genus pertinet. Quis autem
vir quisve mulier dicatur, notius est, quā explicatione egeat. Por-
ro † hermaphroditi sunt, qui vtrumque sexum habeant, *Galen. in* 5
Isagog. libr. de definitio. medicis, & tomo 1 libr. 2. de semine, c. 3. eius
tamen sexus existimari, in quo prævaleant, *l. quæritur, 10. de stat. homin.* ¶ Tales † populos fuisse in Aphrica, quos Androgynos testa- 6
tur Plinius, *lib. 7 Histor. natur. c. 2. & 3.* Sic Plato *in Symposio, vel conuiuio,* comminiscitur tales omnes ab initio fuisse homines, &
cum fœminis viros dorso fuisse coniunctos, postea diuisos: hinc-
que mutuum sexuum inter se amorem, in repetenda priori con-
iunctione. Verba eius. ἀνδρόγυνον γὰρ ἓν τότε μὲν ἦν, καὶ εἶδος καὶ ὄνο-
μα, ἐξ ἀμφοτέρων κοινὸν τοῦ τε ἄῤῥενος καὶ θήλεος. νῦν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ἢ ἐν ὀνεί-
δει ὄνομα κείμενον, id est, *androgynon autem tunc quidem erat, vna & species & nomen ex vtroque compositum masculo & fœmina, nunc autem non vtique, sed exprobationis nomen insertum.* Legerat forsan
Plato hominis creationem, & mulieris formationem ex costa A-
dami, quam cum male intellexisset, vel se legisse simularet, lapsus
est in eam fictam coniunctionem. ¶ Non † secus quam & illi nu- 7
gantur, qui eam fabulam Ouidii *lib. Metamorph. fab. 10.* narrant,
Androgynem factum ex Salmacide vna Nympharum Naiadum,
& filio Mercurii. ¶ Aristoteles † *lib. 4. de generation. animal. cap. 4.* 8
enim hoc tribuit naturæ exsuperantiæ, vt fiat præter naturam,
dum ait, *quibus autem gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum fœminæ, iis semper alterum ratum, alterum irritum redditur, cum per alimentum subinde delitescat, quoniam præter naturam est.* Tradit & ex seminis excretione caussam Ethorum
feminatium Hippocrates *lib. de vict. ratione* ¶ Ceterum † quan- 9
quam Androgynes, cum formam habeant humanam, apud iu-
risconsult. inter homines annumerari possint, & solum existi-
ment monstra, & expungant ab ordine hominum forma huma-
na destitutos partus, *Paul. l. non sunt liberi, 14. de stat. homin. lib. 1. P. tit. 5. Iustin. in l. quod certatum, 3. de posth. hered. instit. lib. 6. C. tit. 29.* ¶ Nihilominus † olim aliquando inter prodigia fuerunt An- 10
drogynes. Et idcirco Lælio Licinio Crasso, & C. Cassio Consl.
Cassini puerum factum ex virgine sub parentibus iussu Aruspi-
cum deportatum in insulam desertam legimus. Item Spo. Post-
humio Albino, Q. Martio Philip. Consl. cum ex Vmbria nuntia-
tum esset semimarem inuentum duodecim fere annos natum,
id prodigium abominantes Roma. pontifices, iusserunt hunc ar-
ceri agro Romano, atque primo quoque die interfici. Et Lælio
Metello, & Q. Fab. Max. Consl. Lunæ Androgynes natus præce-
pto Aruspic. in mare deiectus est. Idem factitatum alias P. Afri-
cano, C. Fuluio Consl. cum in agro Ferentino: Cn. Domitio C.
Fanolo Consl. cum in foro Vessano: Læl. Cæsilio & L. Antello
Consl. cum in agro Romano annorum octo: & cum Saturnæ de-
cem annos natus Q. Metello & Tullio Didio Consl. natus in-
uentus esset. Præterea & decretum L. Cornelio Lentulo, Publ.
Licinio Crasso Consl. vt tota vrbe supplicationes fierent, vt refe-
runt ea omnia Liuius, *libr. 9. decad. 4.* Plinius *lib. 9 7. cap. 3. & 4.* Aul. Gellius *lib. 9. capit. 4.* & Iulius Obsequens, *lib. de prodigiis.*
¶ Meminit † & Eusebius Pamphilus *lib. 4. de vita Constantin.* 11
Constantinum Imperatorem lege lata, hoc tertium genus vita
tolli & auferri constituisse. Sicut & exstat lex Romuli apud Dio-
nysium Halicarnass. *libr. 1. antiq. Roman.* qua omnis partus mon-
strosus necabatur, & abiciebatur cōsilio proximorū ¶ Inter † An- 12
drogynes annumerari par est & illos, quib. excisa sunt virilia, qui
& ἀπόκοποι a Iulio Materno, & γύνιδες ἠμιγύναικες dicuntur, & ἡμιάν-
δρες, semimares & semiuiri, hi pprie castrati & eunuchi dicūtur, &
spadones.

spadones. Sic enim Clearchum Athenæus *lib. 1. dipnosoph.* memi-
nit dixisse eunuchum, vt sit ἀνήρ τε κοὐκ ἀνήρ, vir & non vir. Cui
accedit & Aristoteles *1. de genera. ani. ma. c. 2.* Menander *in senten-*
tiis comicorum & Menandri, c. 43. tamen dixit. εὐνοῦχος ἄλλο θηρίον
13 ἐστὶν τῷ βίῳ. Eunuchus alia quædam fera est in vita. ¶ Dixit † for-
san aliam feram, quia nec inter animalia aliquod sit inuentum,
quod vtriusque sexus genitale efficax habeat membrum, vt de-
fendit Aristoteles *libr. 3. de genera. animal. cap. 6* irridens eos qui
dicunt hiennam alternis annis marem & fœminam esse, sicuti
sentit Orus Apollo in Hieroglyphicis *litera 137.* & subsannat
Herodotum Heracleotam scribentem duplex genitale habere
14 & maris & fœminæ, & seipsum inire Troc. hum. ¶ Et † Alexan-
der Seuerus Cæsar nec mares nec fœminas eunuchos existima-
uit, sed tertium quoddam genus hominum & iden vsum eorum
viris ademit omnino, & vix matronis præclaris concessit, vt re-
fert Lampridius *in Alexan. Seuero.* Scribit & Valer. Max. *libr. 6.*
cap. 7. Æmilium Lepidum Mamercum Consulem. Genutium
quendam, qui sibi membra genitalia amputauerat, a Neuiano
Sardinii liberto heredem institutum, hereditatis successionisve
indignum declarasse: ideo quia videretur obscœna Genutii per-
sona, qui neque virorum neque mulierum numero haberi pos-
set, atque perinfame esset huius monstri, tertiive generis homi-
num, inquinata voce, sub specie petiti iuris tribunalia pollui.
15 ¶ Tradit † Lucianus *in Eunucho*, philosophari non debere eu-
nuchum. & huiusmodi homines secludi debere non tantum a
philosophia, sed & ab omnibus sacris & ab omnibus cœtibus
publicis etiam, esseque quoddam animal varium & anceps, non
aliter quam cornices, quæ neque inter coruos nec columbas an-
numerari queant. Et lex quoque vetuit eunuchos in consilium
ecclesiasticum assumi, vt ait Diuus Athanasius *in epist. ad solitari-*
16 *am vitam agentes.* ¶ Eo † tamen magis exosi, qui seipsos castraue-
runt, permiseruntve se castrari ab aliis nulla necessitate suaden-
te, quod veluti ex professo in naturam & propriam sæuierint: vt
non immerito statuerint sancti patres in concilio Niceno *can. 1.*
εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμεν, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πε-
παῦσθαι προσήκει, &c. *Si quis bene se habens seipsum inciderit, non nu-*
meretur inter clericos. Rursum in canonibus Apostolorum, *Si*
quis amputauerit sibi virilia, non fiat clericus. quia suus homicida, &
Dei conditioni inimicus. Si postquam clericus factus id egerit, depona-
tur, in ca. a' ost. can. 21. & 22. & in can. si quis absciderit. 55. distinct.
ap. Grat. Repetitum in concilio Arelatensi I Le *his qui se. 55 d stin.*
apud Gratia. Et teste Suida, *dum agit de Antiocho præposito, & in*
verbo, πάπιος. Theodosius Imperator statuit edicto promul-
gato, ne eunuchus inter patricios censeretur. Vetuit & Deus, ne
ingrederetur templum suum *Deuterono. c. 23.* Etsi D. Hierony-
mus testetur *in comment. ad cap. 53. Isaia. & tom. 1 in catalogo ec-*
clesiasticorum scriptorum, vita 6 dum agit de Clemente, reginæ Can-
dacis Eunuchum edoctum a D Philippo, & baptizatum, *Acto-*
17 *rum 8. c.* fuisse apostolum Æthiopiæ. ¶ Et † ne eunuchi fierent,
placuit postea melioris æui principibus vetuitque Domitianus,
Xiphilin. ex Dio. in Nerone. & Ammia. Marcell libr. 18. Histo. &
Sueto. in Domitian c. 7. Imperator ne quis castraretur intra fines
imperii Romani. Idipsum sanciuit Nerua Cocceius, *Xiphilin. in*
Nerua Cocceio. Constantinus autem Imperator in eos qui ca-
strarent aliquos, pœnam capitis statuit, *L. 1 de eunuchis lib. 4. C. tit.*
42. agiturque in huiusmodi castrantes præter necessitatem iu-
dicio legis Corneliæ de sicariis, *L. 3. § qui hominem & l. 4. §. idem*
dicimus ad l. Cornel. de sicar. lib. 48. P. tit. 8. Vetuit & Leo quidem in
ditione Romani imperii eunuchum fieri, & ibi factos vendi, ali-
bi tamen exsectos & barbaros vbique permisit distrahi. *L. 2. de*
eunuchis. C. cum factum emendari non possit, quod tamen dete-
18 stabiles reddit eos, qui hoc tentarint. Sicut † & Ammianus Mar-
cellinus *lib. 14. Histo.* scribit de Semiramide. *Quis,* inquit, *videns*
spadonum lucidum examina, non detestatur memoriam Semi-
ramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares castrauit omnium
prima, velut vim iniectans naturæ, eamdemque ab instituto cur uc re-
torquens, quæ inter ipsa oriundi crepundia, per primogenitos seminis
fontes tacita quodammodo lege, vias propagandæ posteritatis ostendit.
Vbi tamen dignum notatu est, dici spadones castratos, cum ta-
men *spadonem* non castratum & castratum dicat Vlpianus *in l. si*
serua 39. §. 1 de iure do. libr. 23 P. titul 3. forsan & eum spadonem
dixit, qui abscisso altero testiculo alterum habet. *in l. Pomponius.*
6. § final. de adilit. edict. Huc accedit quod Varro in lege Mænia
apud Nonium scriptum ait *Si quis patrem maiorem aren eius ex-*
stinguit, in eo est culpa, hoc facit, propria parte is qui se eunuchat, aut
alibi liberos producit. Exstat & Phocylidis prohibitio *versic. 175.*
μηδ' ἂν παιδογόνον τε τὸ τίκτειν ἄρσενα κείρειν. *Nec marem castres natum*
generare valentem. ¶ Theobaldus † Camerinorum & Spoleti- 19
norum Marchio in auxilium Beneuentani Principis vocatus
contra Græcos, cum eos vicisset captos, in ignominiam castra-
uit, vt ita a muliere per ludibrium incesseretur, viro eius capto,
cui contra fœminas bellum instituisset, dicens contra illas illud
decuisse, quando maritis testiculis, qui vxorum erant solum, pri-
uarentur, vt refert Luithprandus Ticinensis *libr. 4. de rebus per*
Europam gestis cap. 4. Carolus Magnus in capitularibus legibus,
quas addere legibus Longobar. placuit. cap. 5. fol. 82. sic statuit de
Mancatione qualibet, *Si quis alterum præsumtione sua vel sponte*
castrauerit, & ei ambos testiculos amputauerit, integrum vuidrigil-
dum suum iuxta conditionem personæ componat: si virgam absciderit,
similiter: si vnum testiculorum, medietatem soluat. Et in legibus Sa-
licis *titul. de debilitatib. §. 17. 18. 19. 20. Si quis ingenuum castrauerit,*
aut virilia transcapolauerit, vnde mancus sit, 4000. denariis, qui fa-
ciunt solidos centum culpabilis iudicetur: si vero ex integro tulerit vi-
rilia 8000. denarios, qui faciunt solidos ducentos: Si Salemus Sale-
cum castrauerit, totidem prabeat: si quis antrustionem castrauerit,
24000. denariis, qui faciunt solidos 600. excepta medicatura, quæ
nouem solidis componatur. Notandum † tamen in eunuchos non 20
semper neque vbique seueram fuisse legem: sunt enim natio-
num mores diuersi. & quodlibet seculum habet & facit quæ-
dam, quæ præteritis displicuerunt, & a sequentibus admittun-
tur. Et quidam voluptatis caussa habuerunt eunuchos, vt Nero
Sporum, imo & eunuchas, vt Lydii. Xantus enim refert *libr. 2. re-*
rum Lydarum. primum Lydorum regem Andramytem, mulie-
res eunuchas effecisse, iisque loco virorum eunuchorum vsum
fuisse, teste Athenæo *libr. 12. Dipnosoph. cap. 12.* Sed & vt scribit
Herodotus Halicar. *libr. 8.* apud barbaros pretiosiores eunuchos
fuisse constat illis, qui non fuissent castrati, in omni genere, fidei
gratia. Quamobrem & ob fidem eorum habuerunt principes
ex illis σωματοφύλακας, custodes scilicet corporis, vt Cyrus teste
Xenophonte *libr 7. pædia Cyri*, Rex Ægypti, *Genes. cap. 39. & 40.*
Assyriorum, *Hester, cap. 1. & 2* Erat Iuliano Cæsari Eutherius spa-
do eximiæ fidei præfectus cubicularius, *Ammia. Marcell. libr.*
16. Histor. Eunuchi quippe seri & acidi semper, carentes necessi-
tudinibus ceteris, vt ait Ammia. Marcellinus *libr. 18* acerrimi
custodes existimati potissimum matronarum, cum quibus con-
cumbere non possent quibusque expeditius quam ancillæ pos-
sent obtemperare. vt † unde aliquibus εὐνοῦχος dictus videatur, 21
ἀπὸ τοῦ τὴν εὐνὴν ἔχειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, quoniam videlicet ad cubili-
um & gynæceorum custodiam & curam comparari solerent, a-
liis ἀπὸ τοῦ εὖ νοῦν ἔχειν, a bona mente, eo quod venere, quæ mentem ad-
imere solet, careant. Quanquam melius ab Eustathio dicatur,
quasi εὖνιν ὄρχεων. a priuatione vel viduitate testiculorum. Et ali-
cubi Vlpianus *l. si seruus seruum. 38 § etsi puerum. ad l. Aquil. libr.*
9. P. titul. a per castrationem, puerum pretiosiorem fieri dixit,
etsi iniuriam ei fiat. Quod Accursius *in dicto § etsi puerum.* intel-
ligit, habito respectu locorum & opinionis, vt in Apulia pretio-
sior sit non autem in Italia.

¶ Neque † etiam re ipsa & in se sunt pretiosiores, sed ratione 22
vsus alterius: Nam spado cui tam necessaria pars corporis abest,
morbosus est, vt admittatur in eius redhibitione ædilium curu-
lium edictum ex sententia Pauli Iurisconsulti, *l. sin autem. 7. de æ-*
dilit. edict. lib. 21. P. titul. 1. ¶ Et † ex Aristotele *Problema. sect. 10. q.* 23
38. 39. 40. & libr 1. de genera. animal. cap. 2. & Galeno *in 6. lib. apho.*
Hippocrat. aphor. 28. constat ex viro in fœminæ naturam castrati-
one mutari, vocem fieri tenuem, corpus imbecillum, crura pu-
trida. Verumtamen fuerunt ex grege horum eunuchorum, sacri
& aliorum præstantes viri, qualis Hermeas ille Atarne oriun-
dus tyrannus, quem supra modum est admiratus Aristoteles, a-
deo vt ei perinde ac Deo sacrificauerit, si credamus Luciano *in*
Eunucho. Regnarunt & in Perside spadones olim, vt auctor
Plinius *libr. 13. cap. 4.* Atque sacerdotes Dianæ Ephesinæ erant
eunuchi. qui μεγαλόβυζοι dicebantur. ac semper aliqui accerse-
bantur dignitatis præfectura, & in honore maximo habebantur.
cum quibus & virgines aliquot sacras esse oportebat, vt narrat
Strabo *libr. 14. Geogr.*

¶ Refert † & Lucianus *in dialog. de Syria dea* tales fuisse sacer- 24
dotes dictos Gallos. quorum originem refert ad Combabem
perpulcrum architectum, qui missus ab Assyriorum rege cum
Stratonice regia vxore in Babyloniam ad ædificium perficien-
dum, ne in zelotypiam regis incideret vel suspicionem adulterii,

seipsum castrauit: cumque postea multi nobiles imitati sunt.
25 ¶ Estque † interdum vtile habere huiusmodi vitiosos & mor-
bosos domi, propter dominas forte vt ait Accursius *in d. l. fin au-
tem, in verbo morbosus. de adult. edict. in P.* Sed satius mentem ca-
strare, quam membra, quæ voluntate delinquunt, vt Dominus
dicebat quosdam se castrasse propter verbum Dei, *Matthei 19.*
Et apud Athenienses *ἱεροφάντας* sacerdotes, vt castius sacra pera-
gerent tradunt sorbitione cicutæ solitos seipsos castrare, *D. Hie-
rony. Crinit. li. 9 de honest. discip. c. 10.* Verus tamen modus castran-
26 di in voluntate circumcidenda est. ¶ Nam † alii raro ad bonam
frugem peruenere eunu. hi, etsi aliquando fuerint boni: nam
ministeriis fere vilibus & turpibus erant deputati. Sic Lampri-
dius *in Alexan. Seuero* meminit, Alexandrum Seuerum eunu-
chos, quos Heliogabalus & in consiliis turpibus habebat & pro-
mouebat. donasse amicis addito elogio, vt si non rediissent ad
bonos mores. eosdem liceret occidi sine auctoritate iudicii. Et
apud Francos lege Salica, *Serui qui quidpiam valens quadraginta
denarios furati essent, castrari iubebantur in pœnam, vel 240 denari-
os. qui faciebant sex solidos, reddere, in lib. leg. Salicæ. titu. 13. de furt.
seruo. § 5.* Et rursum alia lege *eod. li. tit. 29. de adulter. ancillar § 6.
Seruum qui cum aliena ancilla mœchatus fuerit, ea mortua castretur,
27 vel 240. denarios, id est solidos sex prabeat* ¶ Porro † quæ de eunu-
chis dicta sunt, intelligenda sunt de triplici eorum specie: in tri-
plici namque sunt differentia, vt monuit Theophilus in iuris ci-
uilis Institutionibus, *§ sed & eunuchi de adopt. lib. 1 Instit. tit. 11 §.
sed & illud. eod. ti. ap Iustinian.* Quidam enim sunt spadones alii
Thlibiæ alii castrati. *Spadones* proprie qui steriles nascuntur &
frigidi & impotentes natura, vel propter aliquod vitium ad coi-
tum, vt ait Aristoteles *lib. 5. de genera. animal. c. 5.* & Deus ipse an-
notauit *Math. 19.* & summi pontifices. *Alexan. in c. 1. & 3. &
tot. tit. de frig. & malef. li. 4 Decretal. tit. 15.* Vnde Columella *lib. 1. de
re rust. vbi agit de arbor.* per translationem, arboris surculos fru-
ctum non ferentes spadones nominat. Dicere tamen possemus
spadones melius ab etymo proprie eos, quibus *cremasteres* vel
coles euulsi sunt. a verbo *σπάω* euello. cui consentit Vlpian. *l. 4. §.
idem D. Adrianus. ad l. Cornel. de sicar. li. 48. P. tit. 8.* Obtinuit ta-
men apud Theophilum, vt ii tantum, quos natura vel vitium
reddit coitui inutiles spadones proprie dicantur: etsi spadonum
generalis sit appellatio, continens tam eos qui natura spadones
sunt, quam Thlibias & Thlasias, & si quod aliud genus spado-
num sit ex Vlpiani responso. *l. spadonum. 128. de verbor. sign. lib. 50.
28 P.* ¶ Thlibiæ † sunt eunuchi, quibus a nutrice vel forsitan a ma-
tre extriti sunt testiculi *d. § sed & illud. de adopt.* eunuchi inquam
facti *κατὰ θλάσιν.* id est, per compressionem, quando relaxatis
membris infantium aqua calida digitis testiculi comprimeban-
tur vsque dum abolerentur & euanescerent, vt notat Paulus Æ-
29 gyneta *lib. 6. vbi agit de illis.* ¶ Castrati. † sunt quibus exsecta sunt
membra virilia *d. § sed & illud. de adop.* Sic enim distinguit Vlpia-
nus *in l. si serua. 40 §. si spadonum. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3.* spado-
nem natura, ab spadone castrato. dum de matrimonio agitur &
dote, vt cum illo possit esse matrimonium & dos: quia vitium &
frigiditas naturæ possit emendari: cum hoc nequaquam, qui o-
mnino est impotens hoc modo quoque distinguit *in leg. sed &
quæsitum. 6. de lib. & posthu. lib. 28. P. tit. 3* dum de institutione
posthumi ab spadone facta agit, vt ille instituere possit, hi nullo
modo. Accedere potest aliud genus castratorum eunuchorum,
quibus amputabatur penis & culei, quos Luithprandus *lib. 6 de
reb. per Europam gest. cap. 3.* vocare Carzimatia Græcos ait. ¶ Istis
30 alii † eunuchi addi possunt, spirituales dicti, qui se castrant tunc
propter verbum Dei, *Matth. c. 19.* id est, qui abstinent perpe-
tuo a concubitu fœminarum, vt liberius Deo seruiant. De qui-
bus & loquitur Esaias *c. 56. Hoc dicit*, inquit Dominus, *eunuchis*,
id est, continentibus, *qui custodierint Sabbatha mea, & tenuerint
fœdus meum, dabo eis locum in domo mea, &c.* verba quippe illa e-
uangelica intelligenda sunt de eunuchis spiritualiter, non sim-
pliciter ad literam *D. Hierony. & gl. ordinaria in c. Esaia.* ¶ In quo
31 deceptus † fuit Origenes, qui ad literam intelligens illa verba,
Sunt eunuchi qui castrauerunt se propter verbum Dei, seipsum ca-
strauit vt narrat Nicephorus Calistus *li. 5. Hist. eccles. c. 8.* quod
tamen non refert D. Hieronymus *in Catalog. ecclesiasticor. script.
32 cap. 64.* in eius vita ¶ Monebo † etiam obiter, interdum per si-
militudinem castitatis eunuchos dictos fuisse eos, qui quidem
vxores habebant, vel habere poterant. sed qui caste viuebant, vt
dignitati in quibus regia custodia & matronæ committerentur,
& talem fuisse existimat glossa ordinaria Geneseos *ad c. 37.* Puti-
pharem eunuchum Pharaonis, cui venditus a fratribus Ioseph
fuit. qui vxorem habebat, quæ calumniata est Iosephum, *Gen. c.
39.* Quanquam existimarem rectius dicendum, eunuchos quos-
dam esse, qui coire possint cum mulieribus, etsi non possint ge-
nerare, eo quod seminaria vasa amiserint. Et eo pertinere puto
epigramma Martialis *66 lib. 6 ad Pannicum.*

*Cur tantum eunuchos habeat tua Gellia quæris
Pannice? vult futui Gellia, non parere.*

Id poterit etiam illustrare, quod refert Philostratus lib. 1. de vita
Apollonii Thianei, Apollonium consultum a rege Babylonis
de pœna imponenda eunucho, qui deprehensus fuisset vna cum
regiis pellicibus cubans, respondisse, grauiorem pœnam pro
grauissimo hoc crimine non posse imponi, quam vt perpetuo
carcere constrictus viueret. quamobrem & eunuchos vxores
duxisse compertum habemus, & morem hunc perseuerasse in
Imperio quoque Romano, donec edictum hoc matrimonium
prohibens latum fuit a Leone Cæsare, quod exstat in nouella
98 nouellarum Leonis. Et hæc hactenus dicta sint de prima &
naturali diuisione & distinctione hominis & personarum.

De alia Generali & Naturali hominum distinctione. Cap. 3.

1 *Noua hominũ Paracelsi distinctio, in Adamicos & nõ Adamicos.*
2 *Hominum non Adamicorum quatuor genera. De Nymphis seu Sylphis, Pygmæis, syluestribus.*
3 *Homines marini vel syluestres, non proprie homines.*
4 *Tritones & Nereides in mari apparentes.*
5 *Sirenes quæ animalia.*
6 *Satyrus ij vester, num homo, &c.*
7 *Sphynx, num monstrum humanum, an animal.*
8 *Hypocentaurus quod animal.*
9 *Monstra hominum in India & alibi belluina, ex abominabili cum feris commixtione.*
10 *Pygmæi homines sine sint, & quales.*
11 *Hominum figura vbi olim visa & euanescentes.*
12 *Lilithim & dæmones nubere mu, ex semine hominis Iudæica stultitia.*
13 *De fatidicis mulieribus, quas vocant* fees.

Aliam † hominum distinctionem & differentiam præter 1
antiquorum omnium sententiam nuper docuit Theo-
phrastus Paracelsus in Philosophia magna, tractatu primo libri
de homunculis: distribuit namque homines in Adamicos, &
non Adamicos, quos spirituales dicit. Adamicos anima & cor-
pore constare autumat & animam post corporis solutionem in
illis viuentem & immortalem relinqui, & tales nos esse. Non A-
damicos dicit, qui per propagationem non sunt ab Adamo, nec
vere homines licet homines existimemus sed distinctæ naturæ
ab hominibus, & animalibus reliquis, habentes hominis simili-
tudinem, quorum tamen natura corrumpatur & putrefiat ve-
rum animam post se non relinquentes sui essentiæ. ¶ Horum 2
non Adamicorum quatuor genera constituit, secundum loca in
quibus habitant & apparent, ex aquis, aere, montibus & igne. Et
in tractatu 2. eius libri, in aquis commorantes *Nymphas* vel *Vn-
deras* vocat: in terra, *Pygmæos:* in igne *Salamandras* vel *Vulcanicas*
in aere *syluestres*: & si in montibus, *gnomos* Et alia quædam potius
sibi persuasa quam vt putem vera, in eodem compendio magnæ
Philosophiæ tradit. In fragmento libri de sanguine post mortẽ,
dum ait Nymphas, quæ ex genere Pygmæorũ sunt, vetusto no-
mine *Sylphos* dictas, agi a dæmonibus in arbores, & tum incisio-
ne illarum sanguinem emittere, & similia quædam non a vere &
magna ex parte ficticia. Apparent enim huiusmodi figuræ vel
per imposituras dæmonum, qui se transfigurant corpore forma-
to ex aere in has *laruas*, vel etiã ex voluntate Dei *manes* apparẽt, vt
ruemur in libris de immortalitate animæ ¶ Vel † si inueniantur 3
marini vel syluestres homines, illi non proprie homines dicendi
sunt vt etiã dixit Paracelsus, sed vel monstra, vel animalia bruta,
& ex omni parte mortalia, quæ quidẽ aliquando apparuerũt &
comprehensa sunt. Refert namque Nicephorus Calisti *libr. 18.
Histor. eccles. c. 36* anno 9. imperii Mauritii, Mena præfecto Æ-
gypti existente & illam gubernante, eundem Menam vidisse in
Nili fluminis alueo, repente prodeuntem virum vel animal,
vultu giganteo, aspectu graui, capillo subplano, & canis resperso,
pectore ingenti, dorso & brachiis bero cum quiddam præ se
ferens, pubetenus ex vndis subsiliens, & quod is homo adiura-
tus vt si homo esset diutius se ostenderet, diutius apparue-
rit: at-

sit: atque tertio die aliud etiam animal muliebri forma ex vndis
emersisse. Nam vultus lenitas, comæ prolixitas, nec non reliqua
corporis constitutio, & capilli partim complicati, partim soluti,
formæque splendor fœminam esse denuntiabat, idque pectore
4 tenus apparentibus mamillis. ¶ Apparuisse † etiam hos Trito-
nes & Nereides in mari sæpe refert Plinius *libr. 9. histo. natu. c. 5.*
Ludouicus Viues etiam narrat suis temporibus apparuisse apud
Batauos hominem marinum, quia etiam supra duos annos ab
hominibus detentus esset, cœpisse ve fari. verum bis pestilentia
afflictum, in mare remissum gaudentem & exsilientem ¶ Ferunt
5 & esse † quædam monstra marina Sirenes dictas, superiori sui
parte virginis formam referentes, inferiore in piscis vel serpen-
tis caudam desinentes.

Monstra maris, vt ait Ouidius,
Sirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinuere rates.

De quibus commentaria late in Ouidii *lib. 5.* Metamorphoseon,
& Seruius in Virgilium *lib. 5. AEnei.* & Homerus in Odyssea 11.
6 ¶ Et † alias in syluis apparuisse Satyrum D. Antonio heremitæ
testis est grauis auctor Hieronymus *in vita Pauli heremitæ*, ho-
munculum, inquam, aduncis naribus, fronte cornibus asperata,
cuius extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat, eum-
que cum Antonio locutum fuisse & dixisse interrogatum, *Mor-
talis ego sum, & vnus ex accolis heremi, quos vario errore delusa gen-
tilitas Faunos Satyrosq; & Incubos vocans colit: precamur, vt commu-
7 nem Deum pro nobis deprecaris, &c.* ¶ Si † sit tamen libera senten-
tia, non dubito hos vel inter monstra hominum, *l. non sunt liberi.
de sta. hom. in P. Lesionsum. de verb. sig. l. quod certatum, de posthumis
here. li. 6 C. tit. 29.* vel inter animalia annumerare: sicuti & Sphin-
gem, quam Nicephorus Calisti *lib. 9 hist. ecclesia. c. 19* scribit ha-
buisse mammas & corpus muliebre, & facie rotunda in eandem
formam inclinante, voce humana, sed non articulata. Meminit
& Plinius qui inter species simiarum constituit, *Plin. li. 8. c. 21.* Et-
8 si Diodorus monstrum dicat, *Diod. lib. 5 Biblioth. c. 6.* ¶ Sunt † &
inter monstra hominum hypocentauri, quorum vnum appar-
uisse in heremo eidem D. Antonio scribit etiam Hieronymus *in
vita Pauli heremitæ* media anteriore parte hominem, posteriore
equum. Et Plinius *lib. 7 c. 3.* se vidisse sub Claudii Cæsaris princi-
patu in melle conditum ex Ægypto delatum testatur. ¶ Quam-
uis † Cicero *2. de natu. deor.* inter aniles fabulas centauros & chi- 9
mæras habeat. Sunt & alia his similia monstra humana in India
apud Strabonem *lib. 15. geograph.* quæ, vt Plinius auctor *lib. 7. c. 2.*
vbi tractat de monstrosis figuris hominum, est, potissimum in India
nascuntur. Quod viri Iudorum scelestissimi quidam cum feris
coeant, & inde mixtos & semiferos esse partus, quod valde abo-
minabile est & detestationis vindictæque septem ciuitatum So-
domiticarum dignum, seuere a Deo propria lege prohibitum,
Genes. 19. adhibita capitali supplicii vltimi pœna, *Exod. c. 22.* Ea-
dem sentit & Philo Iudæus *lib. de specialibus lege.* in aliis alibi na-
tis monstris. ¶ Bonifacius † Simonetta *lib. 4. a. ist. c. 10.* pariter speci- 10
em hominum, sed rationis vsu carentium constituit Pygmæos,
qui vltra Ægyptum circa originem Nili habitant, in tertio anno
generant in octauo senescunt, non verecundiam non iustitiam,
non honestatem colentes: genus tamen hominum pusillum
quamuis dicat Aristoteles *libr. 8. histor. animal. c. 12.* quod pugnat
cum gruibus, nec fabulosum, sicuti & firmat Plinius *lib. 10. c. 23.*
& lib. 7. cap. 2. & Philostratus *libr. de Iconibus in Hercule dormiens.*
¶ Refert † & Plinius *lib 7. c. 2.* in Africæ solitudinibus hominum 11
species obuias subinde fieri & momento euanescere. ¶ Ferunt
& † Rabinorum deliramenta *Munster. in lib. qui Messiah dici-* 12
tur Christianorum prope principium, ex semine Adami & aliorum
hominum pollutione collecta a dæmonibus, dæmones quos-
dam abortiuos nasci, quos vocant Faunos seu Lilithim, aborti-
uis partubus similes: qui & nascentibus pueris insidiantur, &
emortuo eo ex cuius spermate fuerint compacti, ad cadauer eius
concurrere, & illud polluere, nisi arceantur. Et hæ sunt de illis
fabulæ Iudaicæ ¶ Omitto † hic recensere somnia vanissima quo- 13
rundam vulgarium scriptorum, *vt narrat de spelunca Sibyllæ quæ
in Ancona est Antonius de la Sale & talia somnia libri d'Amadis de
Gaule, & de la belle Melusine, & alia eiusdem farinæ*, qui rati sunt,
quasdam mulieres compertas fatidicas, quas dicunt *Fees*. Viros
quoque qui quæve perpetuis deliciis fruantur abunde in hoc se-
culo alicubi in vltimum vsque diem generalis iudicii, quo da-
mnatione æterna ad inferos detrudentur perpetuis suppliciis
cruciandi cruciandæve. Hæc enim sunt cum nugis & gerris anili-
bus auerruncanda. vt falsissima, vel si quid habuerint ostenti, vt
dæmonica spectra & impurissima & sortilega ignibus tradenda:
ne vel vestigia inter probos aut improbos vnquam remaneant.

DE DISTINCTIONE PERSONA-RVM EX GENERATIONE ET DE SPONSALI-BVS, LIBER VIII.

De Coniunctione maris & fœminæ permissa, & vetita, & de personis inde natis in genere. Cap. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Summaria ex propagatione personarum distinctio, in naturales tantum, naturales & legitimos, spurios, adulterinos incestuosos, nefarios.*
3 *Rebus omnibus Deus seminia conseruationis suæ speciei indidit.*
4 *Perpetua res corporales per subrogationem.*
5 *Generationis & corruptionis caussæ.*
6 *Maris & fœminæ coniunctio a natura.*
7 *Coniunctio maris & fœminæ in omnibus quomodo differat a brutorum coniunctione.*
8 *Finis coniunctionis legitimæ hominum, generatio & subrogatio.*
9 *Leges dictæ coniunctionis huic hominum, ne contaminarentur.*
10 *Naturales filii absolute dicti, & qui naturales, & legitimi.*
11 *Legitimi & naturales quare dicti, & quid legitimum.*
12 *Diuisio personarum & filiorum, in naturales tantum, legitimos tantum, legitimos & naturales, & legitimatos.*
13 *Naturales mat[illegible]qui, & quot species.*
14 *Spuriorum nomen ad omnes illegitimos pertinet.*
15 *Legitimi & naturales illi quoq;, qui ex matrimonio dissoluto vel clandestino, postea approbato.*
16 *Hominum omnium, principium post Adami creationem ex generatione & copula maris & fœminæ, dempto Adamo, Eua, & domino nostro Iesu Christo.*
17 *Fabula Ægyptiorum de Generatione hominum ex luto & aliorum, improbata.*
18 *Pallas ex cerebro Iouis nata.*
19 *Bacchus ex femore Iouis genitus.*
20 *Seruius Tullius quod conceptus sit ex genitali ex cinere nato, & ex Ocrisia ancilla, fabula.*
21 *Cantharus ex pilulis fimi seipsum gignit.*
22 *Aqua fontis Cylli potus mulierem impregnat.*
23 *Honestas maxime in coniunctionibus consideranda.*
24 *Matrimonium affectasse malis artibus in Marino punitum.*
25 *Matrimonium honestas naturalis est.*
26 *Matrimonii potestas inhibita mulieribus fuit ima libidinis conuictus Vtopia.*
27 *Vxoris nomen dignitatis non voluptatis nomen.*
28 *Matrimonia seruis, iudicis & raptoribus interdicta.*
29 *Matrimonii ritus & solemnia & quæ triplici modo antequam contrahatur, cum contrahunt & postquam contraxerunt.*
30 *Matrimonia præcedunt sponsalia, arrha, osculum, donationes ante nuptias, anacalypteria.*
31 *Matrimonii tempore considerata, ritus nubendi solemnia substantialia, affinitates, prohibitiones nubendi, dotes, incrementa, lucra, pacta, onera matrimonii, hypotheca, solutio.*
32 *Matrimonio soluto considerantur viduitas, nuptiæ repetita, dotis restitutio, personæ.*

EX sexu hominum quædam alia affinis sequitur distinctio, vt quidam coniuncti sint; alii cœlibes, alii vidui. Coniuncti quidam naturali coniunctione solum, alii lege etiam approbata coniunctione. Cœlibes dicuntur, qui nec coniuncti sunt, nec fuerunt, *de cælibibus pauca infr. lib. 9. c. 6. & 4.* Vidui qui nunc con-

iuncti non sunt, sed aliquando fuerunt, *de viduis, § authen li. 9. inst. t. 22. & seq.* Legitimæ coniunctionis sunt sponsus *de sponsal. inst. t. 2.* sponsa, vir, vxor. *de nuptiis inst lib 9.* illegitimę, concubina, concubinus. meretrix, scortator, adultera. adulter. incestuosi. nefarii, &c. *de aliis lib. 10. c. 12.*
1 ¶ Ex † maris & fœminæ distinctione, quando personarum harum fit coniunctio, alia sequitur prolis
2 distinctio, prout ea vel legitima vel illegitima præcessit. ¶ Proinde alii nati dicuntur naturales tantum, alii naturales & legitimi, & alii horum respectu spurii, adulterini. incestuosi, nefarii. Legitimatorum autem potius ad ciuilem caussam filiationis & cognationis, quam ad coniunctionem personarum pertinent.
3 ¶ Quæ † sigillatim explicanda sunt cum affinium coniunctionis consideratione, vnde propagatio. Itaq; initio sciendum est, Deū optimum maximum naturæ vniuersæ sapientissimum opificem & creatorem rebus singulis ita prouide prospexisse, vt perpetuo superessent: quocirca concessit cuiq; rei vim generationis fere singulis, vt haberent sua semina ad suæ speciei conseruationem
4 in semetipsis, *Gen. 1.* ¶ Sic † perpetuæ res factæ per propagationem & similium subrogationem, quæ ex naturali caussa fit, vt ait Paulus *l. foramen, 27. de seru. vrb præd. li. 8. P. tit. 2.* & Alphenus Iurisconsul. *l. respondebatur 76. de iudic li. 5. P. tit. 1.* alioquin enim in hoc seculo corporale, æternum & perpetuum nihil est, vt notat idem Paulus *l. cum debere, 32. de seru. vrb præd. li. 8. tit. 2.* ¶ Quippe
5 quod † ea omnia quæ radiis & orbitæ lunæ subiiciuntur, corruptioni obnoxia & mutationi perpetuo cum motu supposita sunt, vt nouit etiam Iustinianus Cæsar, *§. vt autem lex ad natura, de non alien. reb. eccles collat. 2.* Et corrumpi omnia solent, cum mouentur, *Arist. problema. sect. 26. quæst. 4.* mouentur autem tum maxime ex circuitu lunæ, coituq; eius cum sole, vnde generationes, perfectiones, & dum moderatio caloris non est, corruptiones: & rerum minorum circuitus, maiorum sequitur, vnde vita, ortus & interitus, vt tradit Aristot *lib. 4. de gene. animal. c. 10.* Et fluxa ac varia rerum humanarum natura & simul remedio indiget,
6 teste Iustiniano *Constit. 39. in nouell. §. 1.* ¶ Et † sicut in plantis semen, si & in animalibus conseruandiq; sui generis indita est cupiditas, appetitus & semen natura: atq; iuris naturalis existimata est in omnibus maris & fœminæ coniunctio & procreatio, vt ait Vlp. *l. de iust. & iur li. 1. P. tit. 1.* & Cic *1. offic.* & alii, *Instit. §. 1. de iur. nat. gen. & ciuil. 1. Instit iur. ciuil. titul. 2. can. ius naturale, 1. distinct.*
7 ¶ Legitima † ad reuocandam speciem coniunctio per se semper, dummodo legibus fiat illis quibus subiecta est a Deo cum sua natura. Nam concubitus in hominibus alterius sunt speciei, quam coniunctiones & coitus brutorum. quamuis in vtrisq; natura igniculos moueat & titillationes. Et quemadmodum alia vita brutorum animalium, alia hominum, & pro monstro est & prodigio brutum rationis argumenta præbere: sic prodigiosum est magis homines in brutorum vitam prolabi, & tam fœditer degenerare a rationali viuendi proprio modo, vt brutis & iumentis esse velint similes. Singula animalia quoque lege propriæ naturæ ad multiplicandam sobolem & speciem tempora habent sui coitus descripta, ætates certas ad venerem singulis animaliū natura fixit & statuit, vt ait Aristoteles *li. 5. de hist. r. animal. c. 8. & 14.* vt vitio naturæ illorum detur & portento antiquitas ipsa se vel peruertisse: hominibus aliæ coeundi leges indictæ, aliæ procreandi meliores & præstantiores etiam caussæ. Bruta corpus & animam mortalem producunt: homines, corpus, cui inditur simul & semel perfectionis suæ tempore anima immortalis, In quibus templum Dei & Spiritus sancti est, *1. ad Corint. 6. & 2. ad Cor 6. D. Ioan cap 2. ibi, liceat templum hoc, &c.* & Spiritus ad imaginem Dei, *Gen c. 1. l. si quis in metallum. 17. de pœnis lib 9. C. titul 47.* Quo fit, vt in illius generatione non sit vel debeat esse par ac belluarum irrationalis coitus, sed honestior & castior & alterius generis: sicuti nec homo pari modo creatus in Genesi mundi, ac bruta: dictum enim singulariter de eo, *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, &c. Gene. 1. & 2.* Idcirco creata muliere, vel educta ex latere Adæ dictum est, *dominamini animalibus, non autem e, loto similis illis:* & rursum, *erunt duo in carne vna, Genes 2.*
8 ¶ Finis † istius coniunctionis legitimæ est, vt vicibus suis sibi immortalitatem procuraret, *Iustinia. in l. lege 12. tabula. 14. de legit. hered. lib 6. C. titul. 57. §. 1 de nupt in auth. coll 4. tit. 1.* mas & fœmina generatione. Et hoc non ex electione, sed veluti in ceteris animalibus & plantis naturale, *§ rursus de restit. & eu quæ parit in 11. mens. const 39.* tunc. que. vt ait Plato *in conuiuio*, ad perpetuitatem nobis parandam incredibile, & naturale studium. quod legitima tantum consequimur coniunctione, qua gignimus nobis similes, *ex Aristotel 1. Polit. c. 1.* quam rationem admiratur Cicero *2. de legibus*, & Dionysius Halicarnass. *in Orat. nupt.* nuptiæ terram implent, ita virginitas paradisum, *can. nuptiæ, 32. q. 1.* Itaque
9 inter bona matrimonii proles est cum fide & sacramento, *can. omne, 27. q. 1.* vt a nuptiis reiiciantur, qui generationi sunt inhabiles, quales frigidi. & eunuchi, & maleficio insolubili constricti, ex legibus pontificiis & iuris ciuilis, quibus permittitur solutio coniunctionis, *c. 1. 2. & 3 de frigid. & maleficia. lib. 4. Decretal. titul. 15, Iustin. l. in caussis, 10. de repude. libr 5. C. titul 17.* Præmiumque nuptiarum fœminis est proles, quod si non assequantur pudor illis est, *c. pudor, 32. q. 2.* vtpote terræ steriles infructuosæ existentes: & pudor etiam & vitium alia ratione. libidine, duci voluptatis satiandæ caussa, non spe prolis. ¶ Quocirca † ne homines degenerarent in voluptatem illam, quæ extra fines humanæ necessitatis erat, leges dictæ sunt plures huic cōiunctioni a Deo, qui coniunctionem statuit: postmodum repetitæ a nomothetis: additæ & aliæ secundum gentium mores depravatos. cum circa modum contrahendi, & conueniendi tum etiam pro ea continenda, ex quibus quæ legitime & illegitima proles sit, indicatur.
¶ Legitima † proles naturalis quoque dicitur, sic enim Latine 10
loquentes, vt Suetonius *in Tiberio. ca. 51.* naturales absolute filios iustos & legitimos dixere. Qui dicuntur quoq; † legitimi & 11
naturales, quod natura filii sint, & eius copulæ, quam leges confirmant, & receptum est: eo modo legitima conuentio, *l. legitima conuentio. 6. de pact. li. 2. P. tit. 14.* legitimus tutor, legitima tutela, legitima successio, & sic de similibus, quæ separata constituunt alias præter hanc liberorum & personarum species.
¶ Hinc † alii naturales tantum, alii legitimi tantum, alii ex il- 12
legitimis legitime facti, qui legitimati vulgo. ¶ Naturales † tan- 13
tum illi, qui non consentiente lege & præter honestatem matrimonii, natura tantum suffulti, nati sunt. Quorum species tot esse adhuc possunt quot sunt illi. iti concubitus. Proinde quia illicitus concubitus cum ancilla, concubina, meretrice, sanguine cōiuncta, nupta Deo dicata tot diuersitates erunt filiorum, vt concubinæ & ancillæ, naturales propriæ in iure: scorti vulgo concepti: proximorum. incestuosi: coniugum & aliorum, adulterini: vestales. nefarii: vt & nefarii complexus, qui cum patre & filio ab eadem fiunt, *l. 1. de concubin in P.* ¶ Omnes † autem vno verbo 14
illegitimi, spurii, manifestesve dici possunt. de quibus ordine. Et inprimis de legitima cōiunctione: dehinc de illegitimis & prole earum. ¶ Legitimi & naturales etiam dicuntur & illi, qui ex ma- 15
trimonio dissoluto ante solutionem nati sunt, si modo illud bona fide palam fuisset contractum. non aliter. *c. 2. qui filii sint legitimi*, & qui ex clandestino matrimonio quoque, si modo postea probatum fuerit ab ecclesia, orti fuerint. *c. quod nobis qui filii sint legit.* De quibus omnibus suo loco etiam Deo fauente agemus.
¶ Commune † porro omnibus iis exordium est, sexuum com- 16
mixtio & Venus, vt non immerito idem generationis hominum & perfectorum dixerunt animalium antiqui, *Plinius li. 1. c. 8. Lucretius in 1.* principium. Neque quisquam qui ratione vtatur, nunc, vt reor, arbitratur aliunde quam ex coniunctione humana hominēs nasci posse. vt voluerit hanc contemnere: siquidem Adam, quia primus a Deo ex terra creatus, factus. non natus est, potestate diuina. vt & Eua eius ex latere exædificata. At naturalis lex illis primis data, vt generarent concubitu, *Genes. 1. & 2. & 3.* quam secuta omnis posteritas, neque nati omnes aliquando homines ex luto, vt vermes, sicut mentiuntur Ægyptii teste Diodoro Siculo *in 1. Biblioth.* ¶ Dempta † conceptione sola 17
fecundi hominis perfecti, Domini nostri Iesu Christi. qui in vna hypostasi verus Deus, verbum caro factum, *Ioan. euang. cap. 1.* conceptus ex virgine beatissima Maria, adumbratione Spiritus Sancti, *Luca 1. & D. Matth. c. 1.* sine hominis semine & commixtione. ¶ Nouimus † autem & audimus, vt fabulas & fictos vel 18
symbolicos sermones. quod Lucianus tradit *in Vulca. & Iouis dialogo* Palladem ex cerebro Iouis natam armatam Vulcano securi caput in duas partes diuidente. ¶ Et † similiter quod idem 19
Lucianus *in dial. Mercurii & Neptuni*, commemoratur Bacchum ex femore Iouis genitum, & quod referunt eum Iouem cum Semelem Thebanam mulierem ex filiabus Cadmi impregnasset, & Iuno ei insidiaretur. pro illa peperisse & mortua Semele, incisa eius aluo, fœtum imperfectum septimestrem intra femur d[illegible] fectum nutrisse. ¶ Mendacia † enim hæc, vt & illud insigne quod 20
refert Plin *li. 37. c. 27.* Tarquinio Prisco regnāte repente in foco eius apparuisse genitale e cinere masculini sexus, eamq; quæ insederat Tanaquilis reginæ ancillā Ocrisiam captiuā. consurrexisse

xisse grauidam. Et ita Seruium Tullium natum, qui regno suc-
cessit: inde eum esse existimatum Laris familiaris filium. Quæ
accedunt ad ea, quæ de Merlino fabulantur incubi dæmonis fi-
lio. quæ alibi refellimus. Cum & Plinius Nouocomensis *secun-
dus li. de vir. illustrib. in Tullio.* scripserit Seruium Tullium fuisse
21 P. Corniculani & Ocretiæ captiuæ filium. ¶ Non † enim putan-
dum est instar canthari, qui rotando pillulas fimi. & lustodiens
seipsum gignit, *vt ait Suidas, in κανθάρῳ, & Orus Apollo, in Hiero-*
22 *glyph.* nasci homines. ¶ Vel † mulieres ex solo potu aquæ fonti-
uæ concipere. vt putat contingere Suidas *in* ὠλλῷ ex potu aquæ
23 fontis ὠλλοῦ ¶ Ritus & † mores iustæ & legitimæ coniunctionis
varii sunt. secundum cuiusque regionis leges: nos de insigniori-
bus substantialibus obseruationibus præcipuarum rerum pu-
blicarum tantum agemus. Cum tamen cunctis probe iusturis
in animo fuerit, honeste connubia inire. & honeste continere,
quæ lex alias. vt præcipua docet & continet, *in semper*, inquit
Modestinus, *in coniunctionibus non solum quod liceat consideran-
dum est, sed & quod honestum est, Modestinus l. semper. 197. de reg.
iur. lib. 50. P tit. 17. & l. semper. 42. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2.* Idipsum
constituit Xenophon *in Oeconomicis.* Sic Claudianus *in 4. Hono-
rii consulat.*

—Sed comprime motus,
Nec tibi quod liceat, sed quod fecisse decebit
Occurrat, mentemque domet respectus habendi.

24 ¶ Et Marinus † olim Romæ caussarum defensor, Valentinia-
ni. Valentis, ac Gratiani temporibus accusatus, quod Hispanillæ
malis artibus affectasset matrimonium vltimo supplicio dam-
25 natus est auctore Ammiano Marcellino *lib. 28. Histor.* ¶ Atque
eam honestatem coniugii naturalem esse. docetur ex natura
contrarii adulterii scilicet, quod natura probrum dicitur, *l. pro-
brum. de verb. sig. lib. 50 P.* vt & Iustinianus *§ sit igitur, quibus mod.
natu. effi. legit. coll. 6.* Cæsar nominat idipsum naturæ excessum, &
26 impetum. ¶ Proinde † honesta illa lex imposita est Vtopiensi-
bus insulanis, qua nuptiæ interdicerentur perpetuo mulieribus,
quæ ante connubium conuictæ fuissent furtiuæ libidinis, cum
graui animaduersione, teste Thoma Moro, *lib. 2. Vtopia* ¶ Sic Æ-
27 lius † Verus in Cæsarem ab Adriano post mortem adoptatus, v-
xori conquerenti de extraneis voluptatibus, dixisse fertur ab
Spartiano *in Ælio Vero*, pati ere me per alias exercere cupidita-
tes meas: vxor enim dignitatis est, non voluptatis ¶ Statutum &
28 olim † a Constantino Palæologo imperatore Orientis. & a Ro-
mano *lib. 1. iur. Oriental. consti. seu nouel. 2. Palæologi titu.* περὶ τοῦ γ-
άμου. ne matrimonia vllam malam caussam haberent. vel ex ra-
ptu vel ex præcedente clandestino concubitu. & fierent ab iis,
qui ab huiusmodi inquinamentis & a fornicatoria impuritate
29 mundi essent. ¶ Quamobrem † & multa adiecta substantialibus
sunt. quæ ornatum & honestatem illam matrimonii conserua-
rent, solemnia & ceremoniæ. pudicitatis & castitatis emblema-
ta: & tum ecclesiastica & diuina, tum etiam humana quædam,
quæ præcederent coniunctiones. quædam ad eas pertinentia,
quædam quæ sequerentur, vt ex serie dicendorum colligere quis
poterit.

30 ¶ Inter † ea quæ præcedunt, sunt sponsalia. arrha, osculum, do-
31 nationes ante nuptias ἀνακαλυπτήρια. ¶ In ipso † matrimonio vel
sub tempus matrimonii ritus nubendi. solemnia substantialia.
affinitates. prohibitiones coniunctionis. dotes. incrementa lu-
32 cra. pacta, onera matrimonii hypotheca solutio. ¶ Post † matri-
monium dissolutum considerantur, viduitas, &c secundæ nu-
ptiæ, aut quando & quibus vetitæ; & quatenus, de pœnis conuo-
lantium ad vlteriores nuptias, restitutio dotis. modus repeten-
di: liberi seu personæ generantes & generatæ.

De Sponsalibus. Cap. 2.

Lib. 23 P tit. 1. Lib. 5. C. tit. 1. Lib. 4. Decret. tit. 1.

1 *Personarum in generatione considerandarum breuis epilogus.*
2 *Sponsalia quid, &c.*
3 *Sponsus, sponsa, ab spondendo, & quare.*
4 *Spondere proprie, est pacta libationibus sancire.*
Sponsionis libatio, erat vini propinatio.
Sponsalia vini propinatione quare fiant.
5 *Sponsalia solo consensu perfici possunt, & pacta in illis facta recipi-
untur.*
6 *Spondere & despondere quis in sponsalibus dicebatur.*
7 *Sponsalia aliquando alia quam nuptia, interdum sponsalia & nu-
ptia sine medio: sic sponsalia vera per verba de futuro, sponsa-
lia nuptia per verba de præsenti, illa dissolubilia, hæc minime.*
8 *Sponsi de futuro quando non possunt cogi nuptias inire.*
9 *Sponsa quantum temporis cogitur exspectare sponsum.*
10 *Sponsa de præsenti & vxor tenetur omni tempore exspectare vi-
rum absentem, donec certum nuntium de morte eius habuerit.*

INitium personarum † legitimæ coniunctionis sumendum est 1
ab sponsis, a quibus ad coniuges. & ex coniugibus ad liberos,
& natos ordine peruenitur. Nonius Marcellus lib. de nonnullis
differentiis dictionum, *Inter speratum*, inquit, *& dictam & pa-
ctam hoc interest: quod virgo priusquam petatur sperata dicatur*,
Plautus Amph.

Amphytrio vxorem salutat latus speratam suam.
Dehinc promissa, vel pacta, vel sponsa dici potest.

Virgilius *lib. 2. Æneid.*

Cui pater & coniux quondam tua dicta relinquor.

Et Idem alio loco.

—Et gremiis abducere pactas.

Titu. Diuortio: cui exacta ante sponsa fit desponsa.

¶ Sponsalia † sunt mentio & repromissio futurarum nuptia- 2
rum *Florenti l. 1. de sponsalib. lib. 23. P. titu. 1. c. nostrates, 30. quæst. 1.*
ab † spondendo. Nam moris fuit veteribus stipulari sibi, sponde- 3
reque vxores futuras, *Vlp. l. 2. de sponsal. in P.* vnde sponsi, sponsæ-
que appellatio nata est, *Florent l. 3. de sponsa. in P.* Seruius Sulpiti-
us in libro quem scripsit de dotibus. teste Aulo Gellio *lib. 4. c. 4.
Noct. Attic. Qui vxorem*, inquit. *ducturus erat, in Latio stipulaba-
tur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, idem sponde-
bat. Is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia.
Tunc qua promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ductu-
rum, sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non
ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat: iudices cognoscebant.
Iudex quamobrem data, acceptave non esset vxor, quærebat. Si nihil
iusta caussa videbatur, litem pecunia æstimabat: quantique interfuerat
eam vxorem accipi, aut dari eum qui spoponderat, aut qui stipulatus
erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatum dicit Seruius
ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc ea-
dem Neratius scripsit in libro, quem de nuptiis composuit.* Sponsalia
habent voluntatem pactionis liberæ. ab spontanea voluntate.
Sicuti & Varro explicat *5. de ling. Latin.* formulamque adiicit sti-
pulationis, *spondes tuam natam vxorem mihi? spondeo.*

¶ Spondere † proprie de firmioribus pactis dicitur. quæ ad- 4
hibitis libationibus & sacris fiebant. Nam σπονδαὶ peculiariter
seu libationes dicuntur, quæ adhibentur in iudiciis & fœderibus
sanciendis. quæ nimirum libatione intercedente sancta sunt. vt
Homerus Iliad. 2. ait,

σπονδαί τ' ἄκρητοι καὶ δεξιαὶ ᾗς ἐπέπιθμεν.

Idest:

Sacramenta vini libatione sancita & dextera data.

Meminit de his Iulius Pollux *lib. 6. Onomast.* Sic apud Thucydi-
dem *lib. 5.* εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς σπονδὰς, *participare in fœdere & indu-
ciis*: & *lib. 1.* λύειν τὰς σπονδὰς. *soluere fœdera.* Et apud Xenophon-
tem in Cyripædia, *lib. 4.* σπονδὰς ποιήσασθαι, *sancte promittere.* Libati-
ones autem has, ad vini propinationem refert in sanciendo Iuli-
us Pollux *lib. 6. c. 6.* οἶνος δ' ἀπ' αὐτοῦ εἶτε σπονδὰ, σπεῦσαι, ἀποσπεῦσαι, &c.
Et Euripides *in Iphigenia, in Aulide in princ. vers. 59.* Vnde & ho-
die dum sponsalia fiunt, plerumque propinatio poculi accedit,
dum eodem poculo spondentes nuptias delibant, dicunt Galli-
ce, *boire au nom de mariage*, Græci dicerent, προπίνειν φιλοτησίαν,
vt apud Demosthenem *ora.* περὶ παραπρεσ. Et certe in vino quod-
dam latere potest etiam nuptiarum symbolum, si verum est,
quod Plato *in Cratylo* tradit, οἶνον *vinum* Græcis ideo appellatum,
quod mentem nostram celeriter cogitationibus impleat: vel
quod, vt ait Athenæus *lib. 2. c. 1.* celeriter iuuet, vnde quidam ci-
bos oniota vocant, quod nos iuuent.

¶ Quamuis † & solus consensus sine solemnitate alia in con- 5
trahendis sponsalibus sufficiat, vt ait Vlpianus *l. 4. de sponsalib. in
P.* Et intelligitur stipulatio interuenisse. sicut in fauorem matri-
moniorum, stipulatio de dote restituenda omissa. vt expressa a
lege suppletur, *l. vni. in § 1. de rei vxor. action. libr. 5. Cod. titul. 13.*
Et pactum quodlibet ad hanc sponsionem pertinere in dubium
non venit. dummodo fiat cum illis. quorum interest. Nam &
antiquis spondere pro dicere. inde & respondere compositum,
vt ait Varro *in 4.* & apud Celsum suæ spontis, id est, voluntatis
homo dicitur. Et quomodocunque placita sint legitime pacta si

caussam habent seruanda veniunt. *l. legem, C de pact. l. ... eod. tit. lib. 2. P. tit. 14. l. 1. de const. pecu. in P.* vt non mirum si vt in ceteris rebus, ita & in matrimonio & filia nuptui tradenda vel accipienda, pacta valeant & recipiantur iure Romano cum fidei exsolutio iuris naturalis sit. Et proinde non tantum Latio iure, sed etiam Græcorum more receptæ erant futurarum nuptiarum repromissiones. cuius docet exemplum Xenophon *lib. 4. rer. Græca.* dum scribit, Agesilaum cum Otyde rege Paphlagonum iunctis dextris de futuris nuptiis filiæ Otydis pactos *ille*, inquit, *vt*
6 *filiam daret alter vt duceret, spoponderunt.* ¶ Et proprie † spondere dicebatur pater filiæ ducendæ despondere autem pater adolescentis vt innuit Terentius in Andria.

Vltro ad me venit, vnicam gnatam suam cum dote summa filio vt daret:

Placuit, despondi, &c.

Verum obseruandum est lege ciuili. Inter sponsalia & nuptias dari medium, at interdum iure pontificio quod diuinum imitatur aliquando, sponsalia nuptias esse: aliquando separari a nuptiis: separantur quippe. quando per verba de futuro quis pollicetur se ducturum aliquam in vxorem: nam si per verba præsentis temporis, accipio te in vxorem, vel accipio te in virum, tunc sponsalia illa nuptiæ sunt. *c. penult. de sponsal. apud Gregor.* Exstat in eo volumine. quod ius orientale inscribitur, constitutio Alexii Comneni Imperatoris Orientis, emissa mense Iulio indictionis septimæ, anni ab orbe condito 6592. qua refertur antiquam legem & terminos sponsalium nuptiarumque separasse. harumque interuallum magis. quam Mysorum & Phrygum, vt est in prouerbio, fuisse. Sed synodo sub Xiphilino habita, quæ multum inter se distabant in vnum contracta fuisse, cui subscripsisset bulla aurea imperator Nicephorus Botaniates. Atque idcirco sicut in nuptiis, sic & in sponsalibus sacram peragendam benedictionem, & præambulas nuptiarum preces & huiusmodi sponsalia. si ætas fuerit contrahentium legitima, similem nuptiis habere vim & indissolubilia esse, vt nuptias: & ita differre a lege sponsalium antiquorum, quæ tantum in consensu, & in arrha & instrumentis conficiendis laborabat: quod si soquit sponsalia quædam secundum multorum consuetudinem congruenter iam contracta fuerint, & instrumenta iam contracta sint, nondum autem statutum tempus. quo Christianis debita benedictio fieri consueuit. aduenerit, neque solemnia super desponsatis preces per sacerdotes pronuntiatæ fuerint, hæc sponsalia quantum ad exactam ecclesiæ dissertationem, neque esse, neque dici iusta possunt, neque vero aduersus hæc synodalis subnotatio efficaciam habet: sed tanquam hominum placita simpliciter per stipulationes confirmata auctoritatem ferunt, ve-
7 tusque legislatio in illis firmitatem obtinet ¶ Sic † quædam sponsalia nuptias non contrahunt quædam contrahunt: quædam dissolui si de futuro sint possunt: quæ de præsenti non possunt, *Innocent 3. in c. 2. & fin. de sponsal. lib. 4. Decretal.* Etenim pactiones tolluntur eodem consensu quo constitutæ sunt, *l. nihil tam naturale de reg. iur. in P. Neratius, l. ab emptione, 58 de pact. lib. 2. P. tit. 14. Gord. C. es l. 1. & Dioclet & Maxim. CC. l. 2 quan. lic. ab emt. disced. lib. 4 C. tit. 45. cum simil.* si nullum sacramentum, nullave benedictio interuenerit. vel nisi præsenti consensu, temporis pacta in nuptias transierint: aliique sic desponsata, renuntiare conditioni & nubere alii non prohibetur ex constitutione Diocletiani & Maximiliani CC. *l. 1 de sponsal. C.*

8 ¶ Nec † potest cogi qui quæve futurum matrimonium promisit nuptias celebrare: nisi iuramentum quod firmet promissionem interuenerit, *c. ex literis, c. 10 de sponsal. ap. Greg.* quæ sponsalia pure & sine conditione facta corroborat: alioqui enim si conditiones essent appositæ vt de aliis obligationibus conditionalibus implendis iudicandum est *c. de illis c. super eum c. ex tua, de conditio. appos. lib. 4 Decr. tit. 5.* Possunt tamen ex consensu ab sponsalibus resilire contrahentes iuramento firmatis nam iuramentum adiectum intelligitur, si in eadem voluntate perseuerauerint non aliter *gl. in c. 2 de sponsal. ap. Gregor. can. ne quis arbitretur, 22 q. 2 c quemadmodum c. 25. de iureiur. lib. 2 Decr. Greg. tit.*
9 14. ¶ Sed & Constantius † statuit, vt si is qui puellam sibi pactus est intra prouinciam degens biennio, scilicet monitus superséderit ducere eam. illa possit impune alii nubere, *l. 2. de sponsal. lib. 5. C. tit. 1. & l. 4. lib. 3. C. Theod. tit. 5.* etsi in peregrinatione sit. post triennium *Valerian. & Galien l. 2 de repud. lib. 5. C. tit. 17.* Errante quoque potest impune repudium mittere, si arrha data non sit, *l. 1. C. de sponsal. autem gl. in l. 2 de repu. C in verbo remittere.* & nisi etiam iusta caussa excuset mora triennii vel longiorem, vt notat Caius *l. sæpe, 17 de spon. al. in P.* Statuit tamen Octauius teste Dione Cassio *lib. 56. Histor. Roma.* ne qua pactio nuptialis rata esset, vbi vltra biennium essent nuptiæ differendæ. id est vt ea omnino decem annos nata esset, quam despondere aliquis & cuius fructum bonorum percipere vellet. Et iura pontificia, in simplici promissione futurarum nuptiarum, si mora fiat longiori peregrinatione. vel spatium decurrat trium vel quatuor annorum, permittunt ei, per quem non steterit, quo minus nuptiæ factæ sint, aliam ducere. vel alii nubere *Alexand 3. in c. de illis, c. 5 & Innocent 3. in c. fin. ex literis, cap. 22. de sponsalib.* Exstat & lex Rhotaris regis Langobardorum. *l. 1. de sponsal. lib. 2. legum Langobard.* seu Insubrum, qua permittitur parentibus sponsæ alii eam libera coniungere: si post biennium ab sponsalibus monitus vt tollat sponsus sponsam intra certum tempus, distulerit tollere ¶ In nuptiis † tamen contractis vel sponsalibus de præsenti, placuit 10 iuris pontificii auctoribus nunquam vxorem quæ absentem habet virum posse alii nubere, etsi is per multum tempus abfuerit, & ignoretur vbi sit, nisi certum prius nuntium de eius morte acceperit *Clem 3. in c. in præsentia c. 19. de sponsa lib. 4. Decret. tit. ... c. dominum, de secund. nupt. eod.* quibus iura ciuilia subscripserunt, *auth. hodie. de repud. C. § quod autem, vt liceat matri & auiæ, in authen. colla. 8.*

Cur sponsalia præcedere nuptias bonum visum sit. Cap. 3.

1. 2. *Sponsalia precedunt matrimonium, primum vt habeatur parentum coniungendorum consensus.*
2 *Oppia lex mulieribus liberam sui adimebat potestatem.*
3 *Sponsa Moscouia non videtur, priusquam a parentibus sponsalia firmata sint.*
4 *Sponsalia 2. præcedunt nuptias, vt interim probent vicissim mores coniungendi, num simul conuenire possint, & mos in his antiquorum.*
5 *Sponsalia 3. præcedunt nuptias, vt interim se parent coniuges ad onera.*
6 *Sponsi vel ducentes vxorem a bello per annum immunes.*
7 *Sponsalia differunt 4 nuptias, vt vxoris desiderium augeatur, & carior sit.*
8 *Sponsalia differunt nuptias 5. vt interim dotis pecunia colligatur, in nuptiis soluenda.*
9 *Sponsalia differunt postremo, vt denuntiatione facta in Ecclesia nuptiarum impedimenta, si qua sint, opponantur.*

Visum † est cum necessarium, tum vtile multiplici ratione, 1 vt sponsalia nuptias præcederent. Quarum prior esse videtur potestas aliena, cum nubendæ sui iuris non sunt, vtque haberetur consensus parentum, in quorum sunt potestate, *Paul. l. in sponsalibus, 7. & Vlpian l. in potestate 10. de sponsal. lib. 23. P. tit. 1. Paul l. 2. de ritu nuptiar. libr. 23. P. tit. 2. l. si vt proponis, C de nupt.* potissimum tempore eo, quo matrimonium ethnicis & politicis regebatur, non diuinis legibus. Nam & hic, parentum potissimum in nuptiis contrahendis exigitur, vt dicemus Deo iuuante paulo post in nuptiis ¶ Et † refert Liuius *lib. 4. 4.* quod M. Por- 2 cius Cato pro lege Oppia dicebat, maiores voluisse. nullam nec minimam quidem rem, sine auctoritate fœminas agere. sed in parentum fratrumve aut libertorum potestate eas esse. Visumque est commodius prouidentiæ patrum electionem hanc committere. qui consilium sæpius capiunt pro liberis. *Papin. l. nec in ea lege 22. ad l. Iul. de adult. lib. 48 P. tit. 5.* & quorum affectioni nulla alia comparari potest, *Iustin. l. sic de cura furio. lib. 5 C. tit. 70.* quam ipsis filiabus. cum sæpe laborent earum consilia aduersus propria commoda, *Honor. & Theod. l. 4. de sponsal. C.* ¶ Apud Moscouitas † nec hodie sponsa visitur. sed iubetur sponsus di- 3 scere ex aliarum inspectione, qualis ea sit, quin prius inter parentes maximis pœnis fuerint sponsalia firmata, *Sigismundus liber Baro, lib. de reb. Moscouitic. pag. 47.* ¶ Alia † ratio, vt cum iudi- 4 cio quis vxorem ducat. & experiatur has inter moras perfectionis nuptiarum, ingenium & mores coniugis, quibus in perpetuum & quandiu vixerit viuendum est. Sicque non oculis vel digitis, vt tradit Plutarchus *in præcept. connubial.* vxorem eligat. non pulcritudinē, non dotem tantū consideret, sed num possit ingenio indissolubile cum ea eoue coniugium ... Et vbi maius periculū, ibi consultius agendū est, *c. vbi periculum, de elect. in 6* Sic lōgius tempus. semper semestre ad præsentandum patrono ecclesiastico, cui non licet variare, quam laico, cui tantum largitū est quadi ...

drimestre quia variat. conceditur, *cap. 1 de iur. patron. in 6.* Et spatium deliberandi datur a iure heredibus ad considerandam & cernendam hereditatem, per quam adeundo futurum est illos ære alieno teneri, *Instit. in l. fin. de iur. deliber. lib. 6. C. titul. 30.* Mos quoque veteribus erat teste D. Chrysostomo *Homil. 43. in Genesin tom. 1. & tom. 2. Homil. 4. in Matthaeum.* antequam côcumberent, sponsalia facere, simul quoque cohabitare desponsatis, & cum parentibus conuersari, *id quod nunc,* inquit *sæpe fieri solet,* vnde Loth vocat *Genes. cap. 19.* generos suos desponsatos filiabus suis, quanquam diceret quod viros non cognouissent. ¶ Tertio,
5 præcedunt sponsalia. † vt qui vxorem est ducturus iam, ipsa præmonitus componat mœstos interim penates, & apparet ea quæ subeundis oneribus certe grauissimis sunt necessaria: plura enim maritus vxori præstare debet, quæ vel marsupio, vel animi patientia soluenda sunt, vel iugi tristitia ferenda. ¶ Quamob-
6 rem ob tantum negotium, datur iure diuino sponsis & nuper coniunctis immunitas a bello, vt per annum a desponsatione & nuptiis, in bellum non eant, vt ait Iosephus *lib. 4. antiq. Iudaic. ca. 6.* Moses *Deutor. c. 20.* & Machabæorum Historia *c. 3.* ¶ Quar-
7 to † differuntur nuptiæ, vt per dilationem carior vxor in posterum sit & magis diligat eam assecutam vir, quam ante suspirauerit, *can. Institutum, 27. q. 2.* et D. Augustinus *libr. 4. conf. fin.*
8 ¶ Quinto. † vt possint qui nuptuĩ dotant pecunias congerere, quas coniugi dent: nec enim debet statim maritus venire cum sacco paratus, vt de creditoribus repetentibus debita dicitur, *auth. l. quod dicimus 105. de solutio. lib. 46. P. tit. 3.* Et debitoribus etiam non petentibus danda est ciuilis quædã dilatio, teste Callistrato *l. debitoribus 31. de re iudic. lib. 42. P. tit. 1.* Danda autẽ statim esset, si nuptiæ simul & eodem actu fierent cum sponsalibus, vtpote quod onera inciperent penes maritum esse, pro quibus. *Dioclet. & Maxim. l. pro oneribus 20. de iur. dot. lib. 5. C. tit.* 8
9 *12. cum simil. ibi nota.* ¶ Sexto differuntur † vt interim ante nuptias proponi possit a curionibus in ecclesia publice matrimonium futurum, cum impulsita têporis intercapedine vt si quod impedimentum sit in gradu vel affinitate, vel alterius coniugis, coniugium opponatur & probetur, *c. cum inhibitio de clandest. desponsat.* vt latius dicemus Deo fauente parte post in substantialibus & ritibus nuptiarum. In summa sic monet Ouidius 3. *Fastorum.*

Nubere si qua voles, quamuis properabitis ambo,
Differ, habent paruæ commoda magna moræ.

De Personis quæ pro aliis sponsalia contrahunt. Cap. 4.

1 *Sponsalia per se & per alios contrahunt sponsi.*
2 *Ca theorum lege sponsi se mutuo eligunt: vxores vnacũ viris comburuntur.*
3 *Sponsalia alienorum committuntur liberorum plerunque a patribus, & dissoluuntur nisi sint emancipati.*
4 *Sponsalia pro impuberibus vel filiisfam. a parentibus facta nõ valent, nisi adulti consentiant ipsi.*
5 *Filii censentur consentire patri, nisi expressere repugnent.*
6 *Sponsalia fiunt inter absentes per nuntium, procuratorem, epistolam. Rebecca Isaaco per nuntium desponsata, &c.*
7 *Sponsalia non faciunt affinitatem.*

1 Sponsalia & per coniuges futuros, & per alios nomine illo-
2 rum contrahi possunt. ¶ In India † lex propria fuit Cathæorum, vt sponsas & sponsi se mutuo eligant auctore Strabone *lib. 15. Geograph.* item vt vxores cum viris defunctis comburerentur, ob hanc caussam, quod cum aliquando adolescentulos adamarent [illegible] a viris secedebant, vel viros interimebant. Consensu etiam eorum iure ciuili qui coniungendi sunt, fiunt interdum sine patre [illegible], interdum adhibito consensu parentum, vt
3 plerunque. ¶ Patres † namque despondent filios & filias quas habent in potestate, vt in superiori capite in prima ratione notauimus. [illegible] hoc officium parentum est ad quod cogi possunt per [illegible] in matrimonium liberos collocare & dotare secundum Marcianum [illegible] responsum, *l. qui liberos 19. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2.* Idcirco [illegible] & pactio parentum de nuptiis [illegible] filii nominantur, vim post mortem illorum adhuc consequuntur, neque a transactione tutorum etiam minorum filiarum consensu [illegible] ex constitutione Honorii & Theodosii [illegible] *avec pa [illegible] de [illegible] C. & l. 1. §. si nup. ex rescr. pe. lib. 5. C. titul. 8.* potest itaque pater sponsalia a filiafamilias facta dissoluere & nuncium remittere, non autem pro emancipata, auctore Vlpiano, *l. in potestate 10. de sponsal. in P. l. Iulianus 4. de repud. lib. 24. P. tit. 2.*

4 ¶ Quæ † de impubere filio filiave dicta censentur. Nam pro puberibus pater paciscens nihil agit *c. 1. 2. 3. 4. de desponsat. imp. ab. lib. 4. Decret. tit. 2.* nisi consentientibus illis quoque & adultis minoribus factis pactionem approbantibus *l. amiss. l. in sponsalibus 7. & l. filiofam. 13. Iulian. l. sponsalia 11. de sponsal. in P. Paul. l. 5. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2.* Nec cogitur filiusfam. vxorem ducere vt ait Hermogenes *l. non cogitur 21. de rit. nupt. in P.* Matrimonia quippe libera, non coacta esse debent, *Alexan. Imper. l. 2. de inutil. stipul. libr. 8. C. tit. 39. Dioclet. & Maxim. l. nec ab initio 14. de nu. l. lib. 5. C. tit. 4. Leo & Anthemius, l. fin. §. fi. de sponsal. C. Paul. l. Titia l. 134. de verb. oblig. lib. 45. P. tit. 1. c. gemina muliter requisiuit, de sponsal. in ad Gregor.* Censentur tamen liberi voluntati parentum consentire, nisi expresse repugnent. *Vlpian. l.*
5 *sed ea qua patris 12. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2.* ¶ Itaque † illis vo-
6 lentibus pacta rata erunt: ¶ Sicuti † & per procuratorem possunt sponsalia contrahi, & per nuntium, & per epistolam inter absentes, *Vlpian. l. 14. & fi. de sponsal. in P.* si absentes sciant vel ratum postea habuerint. vt ait Pomponius *l. haec ita 5. de spons. in P.* Desponsauit vt Rebecam Isaaco per seruum missum ab Abra-
7 hamo, *Genes. 24.* patet. ¶ Per † sponsalia non contrahitur affinitas, siue per verba de præsenti, siue per verba de futuro fiant, *ca. sponsum, de spons. ap. Greg.* vt & notauimus latius in c. de affinitate.

De Ætate & Qualitate sponsæ & sponsi. Cap. 5.

1 *Sponsalia inter puberes & impuberes quomodo & quando contrahi possunt.*
2 *Sponsalia contrahi possunt a quolibet maiore septem annis, sed sine sacris ritibus vsque ad decimumtertium annum mulieres, & quatuordecimum viri.*
3 *Ius orientale collectum per Enimundum Bonefidium.*
4 *Sponsalia quæ impediant ex regula generali.*

QVia † in negotiis côtrahendis pupillus legitimo adueniẽte 1
auctore obligari potest, *Caius, l. obligari 9. de aucto. tut. libr. 26. P. tit. 8. §. 1. eod. ad Iustin. § furiosus, de inutil. stipul. l. quamuis 32. § infans, de acquir. poss. lib. 41. P. tit. 2. l. in negotiis 5. de reg. iur. lib. 50. P. tit. 17. facit recte, l. si infantis 18. § fin. de iur. deliber. lib. 6. C. tit. 30.* & contrahere: at ante septem annos non potest auctori etiam dici consentire. Ideo Iulius Paulus *libr. 2. recep. sen. c. 10.* sponsalia tam inter puberes, quam impuberes contrahi posse tradit. Et Modestinus *l. in sponsa. lib. 14. de spons. in l.* respondit, in sponsalibus contrahendis non esse certam ætatem definitam vt in matrimoniis. ¶ Itaque † a primordio ætatis fieri pos- 2
se, si modo id fieri ab vtraque persona intelligatur, id est, si non sint minores quam septem annis: sequuntur & leges pontificiæ id ipsum, *c. literas, & c. a nobis, de desponsat. impub. cau. 1. & 2. 30. qua. 2.* Confirmat hoc & nouella Leonis Cæsaris, quam refert Constantin Harmenopolus *libr. 4. promtu. iur. tit. 1.* verum prohibuit ibi sacris ritibus sponsalia firmari, prius quam sponsa 13. annum, sponsus 14. fuissent emensi: quod & statuitur constitutione Alexii Cæsaris orientis, quæ inibi iungitur ab Harme-
nopulo. ¶ Et in iure † orientali collecto per Enimundum Bo- 3
nefidium, in constitutionibus imperatoriis orientis. Loquuntur autem illi de sponsalibus quæ nuptiæ dicuntur, post quas commiscebantur cum spõsis minoribus sponsi, quod potius erat incentiuum libidinis & corruptio naturæ ante legitimam ætatem: cum tamen vere essent sponsalia futuri matrimonii, nõn nuptiæ, etsi celebratæ illæ fuissent, vel in domum ducta sponsa. vt notat Vlpianus ex Iuliani & Labeonis responsis, *in l. quæsitum est 9. de sponsalib. in P.* Eritque qualitas hæc legitima in sponsalibus requisita, consequenter si agatur de futura promissione, ætas, quæ intelligatur maior septennio, dummodo aliud non probatur.

¶ Multa † enim sunt quæ officere sponsalibus, præter impe- 4
dimentum ætatis possunt, quæ hac breui concludi possunt regula, vt id quod nuptias fieri inhibet, si in sponsalibus reperiatur, quod perseuerare possit vsque ad nuptias, impediat quoque sponsalia, *Vlpian. l. Oratio 16. de sponsal. in P.* Quo fit, vt impedimenta nuptiarum tempore cessantia, non impediant sponsalia. *l. aut. l. 1. si quis officium 38. de rit. nupt. libr. 23. P. titul. 2. Gratianus & Valentin. l. voic si rector prouinc. vel ad eum pertin. &c. lib. 5. C. titul. 2.*

De his quæ sponsalibus accidunt. Cap. 6.

1 *Sponsalia de futuro non faciunt matrimonium, sed obligant ad contrahendum.*
2 *Sponsalia aut simplicia, aut firmata.*
3 Fermailles *Tolosatibus quare sponsalia dicantur.*
4 *Iuramento sponsalia firmata.*
Acontii in sponsalibus Cydippæ obtinendis dolus.

1 EX † sponsalibus proprie de futuro conceptis, non fit matrimonium, sed obligatio ad contrahendum matrimonium. Obligationum enim substantia non in eo consistit, vt aliquod corpus nostrum faciat, sed vt alium nobis obstringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum, *Paul. l. 3 de actio. lib. 44. P. tit. 7.* Proinde sicut in aliis obligationibus cautiones & pignora interueniunt, eo modo & in horum pactionibus. ¶ Erunt
2 itaque † duæ sponsaliorum species, nempe simplex vna alia firmata. Simplex, quando nude & simpliciter promittunt sibi mutuo sponsus & sponsa nuptias futuras, *c. penult. de sponsal. ap. Greg.* nulla pactione nullave scriptura, vel alia solemni confirmatione interueniente, non arrha, non pignore accedente. Firmata sponsalia dicuntur, quando pacta accedunt de dotis constitutione & redditione, *Imper. Alexan. l. lege quam dixisti 10. de pact. libr. 2. C. tit. 2.*

3 ¶ Vel iuramentum † de implenda promissione nuptiarum, *ca. si quis desponsauerit 27. q. 2. c. de illis, & c. veniens ad nos, de sponsal.* firmantur quippe pactiones, alioquin nudæ & inefficaces ad agendum, iuramento, *l. iurisiurandi, de oper. libert. lib. 38 tit. l. 1. P. auth. sacramenta puberum si aduers. venditio. C. ca. cum contingat, de iureiurand. apud Gregor. & c. licet, eod. titul. in 6. cum similibus.* Inde & apud nostros Tolosates, & Tectosages, hæc spôsalia publice facta cum arrharum datione, & aliis cautionibus, dicuntur
4 a firmitate *fermailles* quæ, vt plerunque per verba † de præsenti fiunt, & nuptiarum habent idcirco robur ante benedictionem ecclesiasticam: Extat de iuramenti firmitate in sponsalibus Exemplum apud Ouidiũ *epist. 18. Acontii ad Cydippem.* de Acontio, qui cum ob generis imparitatem non auderet in vxorem petere Cydippem, cuius amore tenebatur captus, nouam cômentus est fraudem, vt ab ea iuramentum nuptiarum extorqueret, scripsitque in pomo hos versus vel similes,

Iuro tibi sane per mystica sacra Dianæ,
Me tibi venturam comitem, sponsamque futuram.

Quod cum in Cydippes sinum sacra Dianæ ministranti iecisset, illaque verba legisset, illi visa est sibi fidem coniugii indissolubilem dedisse, atq; sic ei scribit ideo:

Coniugium, pactamque fidem, non crimina posco,
Debitus, vt coniunx, non vt adulter, amo.
Verba licet repetas quæ demens ab arbore fœtus
Pertulit ad castas me iaciente manus:
Inuenies illic id te iurasse, quod opto,
Ni tibi cum verbis, excidit illa fides.

De Arrha, & Sponsalitia largitate & donatione propter nuptias. Cap. 7.

1 *Arrha sponsaliorum in symbolum futuri matrimonii, & ad probationem fidei datur.*
2 *Arrhæ & pignoris differentia.*
3 *Arrha in sponsalib. vt plerunque annulus & in aliis. Annuli vsus in sponsalibus & in aliis num. 3. Annulus sponsæ mittebatur sine gemma.*
4 *Annulis quare fingant se includi posse dæmones.*
5 *Annulorũ Execesti Phocensium ducis incantatorum, & Gygis & Midæ narratio.*
6 *Annulos ferens mulier, desponsata censetur, & nu. 9.*
7 *Annulus quo desponsat dux Mediolani, mare & imperium.*
8 *Annulus quare detur Episcopis.*
10 *Annulus sponsalitius quare in digito medicinali sponsæ ponatur.*
11 *Arrharum nomine aliud quam annulus. (sponsis.*
12 *Arrha quomodo duplicãda & quando, dissentientibus a nuptiis*
13 ¶ *Arrharum sponsalitiarum, & sponsalitia largitatis differentia.*
14 *Sponsalitia largitas duplex.*
15 *Sponsalitia largitatis munera ἀνακαλυπτήρια, ὀπτήρια, ἐπαύλια, θεώρητρα.*
16 ¶ *De donatione quæ ante vel propter nuptias est.*
17 *Donationis propter nuptias, & sponsalitia largitatis differentia, num. 23.*
18 *Donatio ante nuptias quare dicatur ita.*
19 *Donatio ante nuptias tempore coniugii hodie fieri potest, non contra.*
20 *Dos constante matrimonio augeri & minui potest.*
21 *Dos caussam habet pietatis, vt errore soluta non repetatur.*
22 *Donatio propter nuptias ab æqualitate dotis sustinetur.*
23 *Donatio propter nuptias in casu restitutionis dotis, in dotis solutionem venit.*
Donatio propter nuptias an hypothecam habeat potiorem, quadem dos.
24 *Ἀντίφερνα dicuntur donationes propter nuptias.*
25 *Ἐπίδοσιν accessionem dotis dixerunt Græci.*
26 *Donatio propter nuptias non semper æqualis doti fuit & quando.*
27 *Æqualitas donationis propter nuptias, quare hodie non desideratur cum dote.*
28 *Societas legitima, in qua alter pecuniã, alter industriam tantum contribuit.*
29 *In æqualitate dotis constituenda, obseruandi mores & pacta placita, quæ dotis derogant.*
30 *Orio pro dotis æqualitate feras venatus insula dedit: Dauid præputia Philistinorum.*
31 ¶ *Augmentum seu ἐπίβολον pro dote datum vxoribus, vt pro ea Græcis data dimidia pars dotis, apud Hellenes teiens.*
De augmento seu incremento dotis, ibid.

1 ACcedit † arrha sponsalibus, non tam pœnæ nomine, quam in symbolum futuri matrimonii, & ad fidei datæ probationem, & quod sponsalia facta sint, sicut in emtione aduenit, *Cai. l. quod sæpe 35. de contrah. emt. lib. 18. P. tit. 1. §. 1. eod. tit. apud Instit.* ¶ Vt † ait Suidas, ἀῤῥαβὼν, ἡ ταῖς ὠναῖς περὶ τῶν ὠνουμένων διδομένη
2 πρώτη καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας, arrhabo, pecunia quæ in emtionibus primo dependitur, ad fidem faciendam, his quæ emta sunt persoluendis, in quo differt a pignore, nam pignus seu Græce ἐνέχυρον, pro mutua pecunia data, & debito facto opponitur, vt tandiu sit apud creditorem, quamdiu pecunia apud debitorem: vt arrhabo futuræ emtionis quasi testimonium, vt D. Hieronymus annotauit. *D. Hieronym. in epistol. ad Ephes. ca. 1.* ¶ Arrhæ nomine † in sponsalibus datur fere semper annulus sic enim & 3
olim factitatum narrat Plinius *lib. 33. cap. 1. qui ob obligationem,* inquit, *aureos acceperant annulos in publico tãtum vtebantur eis, intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ annulus ferreus mittitur, isque sine gemma.* Et rursum, cômunem sponsionis omnib. arrham fuisse annulos ostendit, ex eo quod annulo omnia signarentur, vt intacta essent, & vindicarentur a rapina. Et paulo post, *celebriorem quoque vsum,* inquit, *cum fœnore cœpisse debet: argumẽto est consuetudo vulgi ad sponsiones etiamnum annulo exsiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior. vt plane affirmare possimus, nũmos ante apud nos, mox cœpisse annulos,* Sic signatorius annulus ab ornamẽto aliusest, *l. anul. l. signatorium, 74 de verb. signific. lib. 50. P. tit. 16.* Et Iuuenalis Satyr. 6 de illo sensisse videtur, dum monet Vrsidium, ne facile patiatur se matrimonio alligari, dicens:

Viderunt primos argentea secula mœchos
Conuentum tamen, & pactum, & sponsalia, nostra
Tempestate paras, iamque a tonsore magistro
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.

Apud Hebræos annulum fuisse promissionis quoque arrhabonem exemplum Thameris docet, quæ pro concubitu passo ab Iuda, & promisso hædo in præmium, petiit sibi dari pro arrhabone & fide missionis præstandæ annulum & armillam *Genes. 38.* Et Pharao Ægypti rex in signum potestatis côcesso Iosepho, & quod eum constituisset moderatorem populi fidei datæ arrhabonem dedit annulum suum, *Genes. 41.* Reconciliationis factæ arrhas & symbolum cũ filio prodigo pater annulũ aureum esse ostendit, dicens *date illi aureum annulũ, &c.* apud D. Lucam 15. c. ¶ Hinc † astuti humanæ naturæ hostes impii dæmones fin- 4
gunt se ampullis includi, & volũt per deceptos annulis se deferri: non quod includantur illis, sed quod miseras animas symbolo accepto annuli, vt arrhabone suas reddant, & decipiãt, leuiter illis mendacii patribus credentes & fidentes. ¶ Sic † Execestus 5
Phocensium tyrãnus duos gestabat incantatos annulos ex quorum sonitu profitebatur se scire tempus gerendarũ rerum: mortuus tamẽ is est dolo interfectus, vt refert ex Aristotele de republica Phocensium Clemens Alexandrinus, *lib. 1. Stromaten.* Fidendum enim nunquam tam sceleratis spiritibus est, etsi Gygis donent annulum, quo ille inuisibilis omnia côspiciens reddebatur cum

tur, cum gemmam annuli introrsum ad manum verteret, vt ait
Cicero *3. Offic.* & Plato *2. de repub. vel de iusto.* Siquidem nec ille
a quo accepit potuit insidias mortis euadere: narrant enim præ-
dicti auctores, hiatu terræ facto per terræ motum, Gygem pa-
storem mirabundum in hiatum descendisse, conspexisseq; mul-
ta alia quæ fabulantur miranda, & equum æneum concauum,
& per fenestram cadauer in aluo equi maius quidem humana
forma, quod nihil habebat præter hunc in digito annulum. Mi-
dæ tribuunt etiam annulum, quo circumacto, habentem nemo
cerneret, quod etiam fabulosum Plinius putat *lib. 33. c. 1.*

6 ¶ Annulus igitur, † quum fidei arrhabonem habeat, & in
sponsalibus fidem facit promissionis nuptiarum, & ea desponsa-
ta præsumitur vel nupta, quæ annulos in digitis defert, vt ait A-
lexander 3. sum. Pontif. *c. illud, cap. 11. de præsumpt. libr. 2. Decret.*
tit. 23. can. nostrate, 30. q. 5. Et mulier quæ virum vt desponsatum
prosequebatur in constitutione Clementis 3. sum. Pontif. *ca.*
tenor literarum, cap. 10. de sent. in. & re iudic. lib. 2. Decret. titul 27.
ad probationem exhibet testes quod aduersarius eius eam de-
7 sponsationis annulo publice subarrhasset. ¶ Sic dux † Mediola-
nensis, dum eligitur & nanciscitur ducatus possessionem, annu-
lum in mare proiicit, veluti illud desponsans, cuius Imperio e-
8 neti pollent teste Contareno *libr. 2. de republic. Veneto.* ¶ Et † e-
piscopus annulum defert, vtpote sponsus ecclesiæ, vt notat Car-
9 dinalis *in rub. de postul. prælato.* ¶ Sic apud † Terentium *in He-*
cyra. act. 5. scena 3. annulus quem detraxerat compressæ Philo-
melæ vxori desponsatæ Pamphilus, inuentus in manu Bacchidis
datus eidem a Pamphilo, probauit matrimonium cum Philo-
mela.

10 ¶ Insignitur † autem sponsa annulo in quarto digito a polli-
ce, quem vocant medicinalem quia in eo quædam vena est san-
guinis ad cor vsque perueniens, vt scribit Isidorus *libr. 2. de offic.*
cap. 15. ca. fœmina 30. q. 5. Dilarius tamen apud Macrobium *libr.*
7. cap. 13. melius mihi rationem explicasse videtur, dum ex Æ-
gyptiorum sententia & libris anatomicorum tradit, ex commu-
ni consensu annulum in digito, qui minimo vicinus est, quem
etiam medicinalem vocant, manu præcipue sinistra gestatum,
quod neruus quidam de corde natus prorsum pergit vsque ad
digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinit im-
plicatus ceteris eiusdem digiti neruis: & ideo visum veteribus,
vt ille digitus annulo, tanquam corona circundaretur. Eadem
refert Aulus Gellius *lib. 10. cap. 10* ex Appione in libris Ægy-
11 ptiacis. ¶ Dantur † & arrharum nomine alia etiam, vt nummo-
12 rum certus numerus, vel quiduis aliud. ¶ De quibus † statutum
est vt si quæ sponsalia maior contraxit, nolit nuptias exsequi te-
neatur arrhas duplicare: si minor contraxit restituat, & si qui
dedit non contrahat, amittat: nisi sine culpa alterutrius dissol-
uantur spōsalia, puta morte alterius, vel lege nuptias prohiben-
te, vel solutionem permittente, *l. 3 & fin. de sponsal. & arrhis.*

13 ¶ Differunt autem arrhæ sponsalitiæ, ab sponsalitia largitate,
de qua in §. primo vt sponsalitia largitas proprius sit contractus,
in nouellis Iustinianeis, *constitu. 119* quod arrha non sit donatio,
14 vt sponsalitia largitas, sed velut pignus. ¶ Sponsalitia † largitas
rursum proprie & improprie sumitur. Proprie sumta duplex: a-
liquando namque accipitur pro donatione inita inter sponsos
vel ab altero illorum alteri, de qua loquitur Constantinus Cæ-
sar. *l. si a sponso 15. de donatio. ant. nupt. libr. 5. C. tit 3.* ¶ Dicuntur
15 & † sponsalitiæ largitatis nomine secundo munera quæ sponsæ
donantur & mittuntur tridio antequam ea prodeat in publi-
cum ab eius amicis, *l. 1. si nupt. ex rescript. petan. C.* Iulius Pollux
lib. 3. cap. 3. vocat munera ab sponso data, sponsalia ἕδνα, ἀνα-
καλυπτήρια, quæ & diem, qua sponsa detegitur & prodit, signifi-
cant. & munera quæ & προσφθεγκτήρια dicuntur Cælio Rhodi-
gino, *libr. 11. cap. 40.* & Alciato *lib. 1. παρὲ. c. 2.* quoque dicuntur
ἐπαύλια. Et Constantinus Harmenopolus, *lib. 4 promtua. iur. c.*
9. θεώρετρα quoque dici existimat munera quæ amici contribuūt
sponsæ, cum primum illa se retectam visendam præbet. Suidas
tamen ἐπαύλια ea fuisse dixit munera, quæ postridie nuptiarum
ab sponsæ patre, tam sponsæ quam sponso mittebantur cum
pompa: puer enim præcedebat alba veste, facem incensam te-
nens hunc sequebatur mulier canistrū gerens, ceteri a sequen-
tibus ordine quæ aurum patellas smegmata, lecticas, pectines,
lectos, alabastros, sandalia, thecas, pyxides vnguentarias, inter-
16 dum etiam sponsū vna dotem adferebant. ¶ Improprie † au-
tem sponsalitia largitas dicitur ea, quæ est donatio propter vel
ante nuptias, de qua Iustinianus in § primo. vt sponsalitia largi-
tas proprius sit contractus in nouellis. ¶ Atque † differt a vera 17
sponsalitia largitate: quod donatio ante vel propter nuptias fiat
propter æqualitatem dotis acceptæ a marito vxori, *dic. §. 1. vt*
sponsal. larg. in nouell. constit 119 Sponsalitia autem largitas, non
propter dotem, sed affectionem sponsi vel sponsæ *l. si a sponso. de*
donat. ant. nupt. C.

¶ Habuit † porro nomen donatio ante nuptias, ex eo quod 18
olim donatio hæc non fiebat, nisi ante nuptias a principibus in-
ducta, ante omnino incognita *§. est & aliud, de donat. libr. 2. In-*
stitut. tit. 7 Iurisconsultorum temporibus, in qua & conditio in-
erat; vt tum rata esset quando matrimonium sequutum fuisset:
nec tempore constantis coniugii fieri poterat, quod donationes
inter coniuges non valeant, *l. 1. 2. 3. de donatio. inter virum & v-*
xorem in P. l. a marito, C. eod. neque ab sponsis factæ in tempus
coniugii suspendi possint, *l. cum hic status 33 §. si sponsus, de dona-*
tion. inter virum & vxorem, in P. l. quod sponsæ, 4. de donatio. ant.
nupt. libr. 3. C tit. 3. ¶ Verum † Iustino placuit postea, & tempo- 19
re matrimonii fieri posse hanc largitionem.

¶ Quia † & dos constante matrimonio augeri & minui pos- 20
set consensu coniugum. *dict. §. est & aliud de donat. apud Instit.*
l. si constante, 19. de donatio. ant. nupt. Cod Iustin. l. fin. C. eod. si sine
damno liberorum prioris matrimonii fiat. vel creditorum, *au-*
thent. sed iam necesse de donatio. ante nupt. C. Atque huiusmodi
donationes fuerunt a legibus improbatarum donationum, quæ
fiunt inter viuentes coniuges exemtæ, vtpote remunerationes
potius visæ quam vere donationes, cum remuneratoriæ dona-
tiones legibus communibus liberalitatis eximantur. *l. Aquilius,*
de donat. in P.

¶ Et † dos caussam habere pietatis dicitur ratione cuius pro- 21
missum vel solutum etiam errore a non debitore non repetitur.
vt notat Iulian. Iurisconsul. *l. cum is qui 32. §. si mulier, de condict.*
indeb. libr. 12 P. tit. 6. ¶ Voluerunt † & Cæsares æqualitatem in- 22
ter coniuges constituare. vt pro modo dotis vir quoque dona-
tionem propter nuptias contribueret. ita matrimonio necessa-
ria. *authen. sed iam necesse, de donat. ant. nupt. C. auth. dos data, eod.*
titul. potissimum si de lucranda dote maritus superstes, mortua
vxore paciscatur *auth. æqualitas, & authen. sed quamuis, & l. lege*
Leonis 10. de pact. conuent. lib. 5. C. tit. 14. § 1 de æqual. dot. constit.
92. & §. fin. de non elig. secun. authen. constit. 2. in Nouell. Cautio-
nem enim conseruationi dotis sic adinuenerunt per illam spon-
salitiam æqualitatem, seu donationem propter nuptias, & pro-
pter dotem.

¶ Voluerunt † namque soluto matrimonio extra pactionem 23
lucri eam capi ab vxore pro dotis solutione, & in dotem redigi
ab ea, inquam quæ dotem dedit *l. generaliter 5. vers. hoc obserua-*
ri de secund. nupt. lib. 5. C. tit. 9. Non enim est donatio, quæ præ-
decedente marito possit præter dotē repeti: quo nomine quo-
que differt ab alia specie donationis quæ pure fit spōso vel spon-
sæ. quæ lucro eius cedit, si ante nuptias fiat, *l. 1. l. si consentiente 14.*
& l. a sponso 16. de don. ante nupt. C. Idcirco hæc donatio propter
nuptias alia ab ea est, & veluti dotis cautio & hypotheca, & si de
lucro agatur, pactu æquali a priuilegii ac do si agitur de repeti-
tione, & ea si fiat ab initio matrimonii, vt sicut in dote, mulier
creditoribus mariti, præferatur in ea expressam hypothecam ha-
bentibus *l. assiduis, C. qui potio. in pign. habe. l. in rebus 30. de iur.*
dot. C. lib. 5 titul. 12. contra iuris communia regulam, qua po-
tiores tempore iure priores sunt, *l. 2. C qui pot. in. cum similibus,*
qoantum pertinet ad dotem, & quæ additamenta sunt eius do-
tis *Gordian. l. cum a socero 8. de iur. dot. lib. 5. C. tit. 12. l. inter § cum*
inter, de pact. dotal. in P. vtpote si de vestibus atque monilibus a-
gatur marito delatis: non tamen extra dotem incrementa vel
lucra ex donatione propter nuptias, seu vt vocant adiacamenta
vel augmenta debita eius sint priuilegii. *dict. l. assiduis in fin C qui*
potio. Non enim cum de lucro captando agitur, mulieribus, sed
in damno euitando fauetur in præiudicium aliorum, *l. error. de*
iur. & fact. igno. nisi, vt monuimus hypothecæ & cautionis no-
mine pro dote, eam donationem propter nuptias, velit aliis cre-
ditoribus euincere, in quo præfertur: non autem in dominio,
dote repetita, & ita intelligenda est Iustiniani sanctio, *l. vbi ad-*
huc 29 de iur. dot. C. ¶ Quamobrem † hæ donationes propter 24
nuptias ἀντίφερνα, id est, pro vel nomine dotis data dicūtur ab eo-
dem Iustiniano, *l. fi. de don. ant. nupt. C.* vel similia dotibus, vel op-
posita dotibus, vel pro dotibus.

¶ Græci † ἐπίδοσιν accessionem ad dotem dixerunt teste Har- 25
menop *lib. 4 prom. iur. περὶ ἐπιδόσεως*, vnde æqualitas aliquādo eius

cum dote exacte constituta, quamuis in ea sæpe & consuetudine & iure variatum sit. ¶ Nam † in ciuili iure Romano, Leo & Anthemius CC. *l. ex morte 9 de pact. conuen. lib. 5. C tit. 14.* permiserunt aliquando inæqualitatem inter donationem propter nuptias & dotem, in quantitate & in lucro, sed non in quota. Iustinianus deinceps *l. lege Leonis 10. C. eod. de pact. conuen.* pactum lucri futuri dispar inter donationem propter nuptias & dotem tantum ad æqualitatem minoris maius redegit. Subinde æqualitas in omnibus definita, *auth. æqualitas, C. eod. de pact. dotal. con stit. de æqualit. dot.* Interaque facta æqualia, si tamen dos data fuisset, non aliter. *auth. sed qua nihil, de pact. dotal. §. 1. de non eligen. secun. nuben. in authen.*

27 ¶ Moribus † & consuetudine regionum. hæc æqualitas in dote & donatione propter nuptias sæpius non exigitur, neque etiam desideratur hæc donatio saltem æqualis doti. Cum animaduersum sit, disparem esse caussam mariti & vxoris & dotem pro oneribus dati marito *l. pro oneribus, de iure dot. cum similibus* quæ vxor non subit. Satisque æqualitas videtur sine donatione cum dote conseruata tamen geometrica vel etiam Arithmetica in societate hac, in qua mulier pecunias, vir autem operam, laborem, & solicitudinem confert. ¶ Sicuti † est iusta inter

28 alias personas societas pecuniarum & industriæ contributio: & plerunque tanta est industria socii, vt plus societati conferat, quã pecunia: vt si solus nauiget, solus peregrinetur, pericula solus subeat, vt ait Vlpianus *l. fin. non fuerint 29. & l. societas 5. pro soc. lib. 17. P. tit. 2.* Quamobrem recte Accursius notat *in Auth. æqualitas, in verbo pari, de pact. conuen. C.* ius æqualitaria consuetudine tolli hodie. & valere dotis cõstitutionem nulla donatio-

29 ne propter nuptias interueniente. ¶ Mores † tamen obseruandi sunt diuersi, & placita hac de re conuenta, quibus eiurare fauorem consuetudinum possumus, vtpote iuribus in fauorem introductis, *l. pen. C. de pact. l. si quis in conscribendo, de episc. & cler. C.*

30 ¶ Itaque certa de hac re nulla esse potest lex. Meminit Parthenius *in Eroticis.* Orionẽ Hiriei filium propter Herum filiam Oenopionis & nymphæ Elicæ, insulam ciuitem reddidisse, quæ tunc feris erat referta iumirum cum magnam prædam ipsarum a se captarum pro dote offerret. Sic pro sponsalibus Micolis filiæ Saulis numerauit Dauid centum præputia Philistinorum a se occisorum. *1. Reg. c. 18.* In quibus elucent exempla donationis propter nuptias, vel melius donationes ad consequendas nuptias validæ & irreuocabiles: sicuti & est donatio quædam ante nuptias & fauore matrimonii nuncupata irreuocabilis, & præter dotem præstanda. simplex & ab æqualitatis censura aliena, *l. si ante matrimonium, de donation. ant. nupt. C.* de qua & Deo fauente in successionibus agemus decedentium.

¶ Græcorum † autem mos erat dari vxoribus pro ὑποβόλῳ,

31 seu accessione dotis, dimidiam partem dotis, quod & Tolosæ locum obtinet. Immutatum hoc tamen apud Hellines, vt pro eo semisse, acciperent tantum dotis trientem id est, quartam partem totius dotis, vt refert Constant. Harmenopolus *lib. 4. promt. tit. 7.* & post eum Phobenus Chartophilax Burgariæ Archiepiscopus. Et rursum Harmenop. *lib. 4. cap. 10.* quod conuentum est pacto & de restituenda dote & de hypobolo, id seruandum est: quod si nihil placuit, postulatur tunc ab eo qui dotem reddit, vt hypoboli nomine triẽtem vniuersæ summæ, in quam dos redacta sit, præster, verbi gratia, si vnius libræ dos sit, pro hypobolo triens summo persoluetur. vtpote vigintiquatuor nummi: constat enim libra 72. solidis *l. quoties de suscept. lib. 10. C.* Indicat & Theocritus morem fuisse, ita depaciscendi pro matrimonio his verbis, dum puella sponsum alloquitur, *Theoc. eidyllio 28.*

Κορ. Καὶ τί μοι ἕδνον ἄγεις γάμου ἄξιον, ἢν ἐπινεύσω;

Δάφνις. Πᾶσαν τὰν ἀγέλαν, πάντ' ἄλσεα καὶ νομὸν ἑξεῖς.

Id est:

Puella. *Sed quam mihi dotem adfers nuptiis dignam, si annuero?*

Daphnis. *Vniuersum gregem, omnia nemora & pascua habebis.*

ὑπόβολον est alicubi in vsufructu tantum, durante vita vxoris, & ad mulieris victum pro dote assignatur, vnde vocatur dotalitium, vt apud Sigisbertum *in Chronica circa annum 1178.* & alibi Vitalitiũ, id est, pro vita, vt apud Albertum Krantium *libr. 7. Daniæ, c. 35.* Neapolitani vocãt dotarium, *lib. 3. constit. Neapol. tit. 13. 15. 16.* nostrates Tolosani augmentum.

De Proxenetriis, & Osculo sponsaliorum. Cap. 8.

1 *Proxenetria quid, & προμνηστρεία & proxenetriã & προμνήστριαν.*

2 *Osculum inter solemnia nuptiarum.*

3 *Osculo dato sponsam lucrari mediam partem donationis propter nu[ptias], non aliter.*

4 *Oscula symbolum habent non vulgaris dilectionis, honesta, vel inhonesta osculantur se mutuo.*

5 *Osculum in sponsalibus matrimonium non contrahit, nec affinitatem.*

6 *Oscula religionem habentia, & de osculo manuum & genuum.*

7 *Osculo venientes excepti, & abeuntes dimissi amicitiæ caussa. Idem num. 9. 10. 11. 12. 14. 18.*

8 *Personarum salutandi mos.*

10 *Osculo & inclinationibus crebris salutant hospites Moscouita.*

11 *Item Hebræi.*

13 *Caius Caligula adorandum pedem aut manum porrexit senatoribus.*

15 *Oscula tandem Romanis quotidiana in suspicionem turpitudinis venerunt,*

16 *Oscula quotidiana prohibuit Tyberius.*

17 *Osculatio puerorum arreptis auribus χύτρα quare fiebat.*

19 *Osculari licet ecclesiasticæ personæ manus principum insignium amoris.*

20 *Osculum dare non possumus, quibus cum cõmunicare non licet.*

21 *Sponsatio osculo firmata valde nuptiis accedit.*

22 *Osculari mulieres non licuit omnibus Romæ, nec illæ viros in ore, sed in fronte aliquando osculata sunt.*

23 *Osculari mulieres tunc cognatis licuit, cum vsus vini interdictus illis fuit.*

24 *Osculum non deferebant cognati Romani mulieri famosa.*

25 *Osculo dato ab vxore alteri viro, ea vt adultera dote apud Italos & Hispanos priuatur, non in Gallia.*

26 *Oscula mansa sunt.*

27 *Osculari fœminas Concilio Antisiodorensi, vel habere commatres monachis prohibitum.*

28 *Osculorum certamen & præmium eius qui dulcius oscularetur, apud Megarenses.*

IN rubrica de † sponsalibus C. adiicitur, & de proxeneticis 1 vulgo. sed emendatius de proxenetriis de quibus tamen leges ex mente Accursii *in rubric. de sponsal. C.* ibi non loquuntur. Alciatus tamen *lib. 1. dispunctio. cap. 21.* contrarium defendit, & arbitratur proxenetria esse eadẽ, ac προμνηστρεία: & proxenetriam esse προμνήστριαν, mulierem esse procuratricem & cõciliatricem futurarum nuptiarum pronubam *de hac meminit. l. Iusto 6. de legibus,* in cuius manibus arrhæ custodiendæ deponebantur, non secus quam sponsiones: & ita proxenetria ipsas arrhas a custodia proxenetriæ dici & explicari titulo de sponsalibus, dum inibi de arrhis tractatur. cui subscribo. Etenim mercedis proxenetiæ tractatio in aliud iuris caput reiicitur, *l. 2. de proxenetis in P.* ¶ Præter † arrhas Alexius Comnenus *in constitut. libri, qui inscri-* 2 *bitur Ius orientale, lib. 1.* Orientis imperator, addit etiam inter solemnia nuptiarum & osculum. ¶ Quod † est etiam arrhabo nu- 3 ptiarum, si ea mente præbeatur, vsque adeo efficax, vt osculo dato, donatio facta ab sponso præmoriente pro media parte valeat, pro alia autem infirmetur, vniuersam autem infirmari, si osculum ante mortem alterius non fuerit secutum, ex constitutione Constantini *l. si a sponso 16. de donatio. ante nupt. l. 5. de sponsa. in C. Theodos.* ¶ Osculum † siquidem quoddam initium con- 4 summationis nuptiarum esse videtur, & fruitio sponsæ quoddammodo. Atque oscula signum & symbolum habẽt cuiusdam dilectionis maioris, quam vulgaris. Idcirco & oscula libidinis prænuntia esse possunt & honoris. Actus enim ad vtrumque relatus fuit osculi, *Clemens Alexan. lib. 3. pedago. cap. 11.* interdum tamen nominis quadam adhibita distinctione. Nam vt plerunque oscula officiorum sunt: basia pudicorum affectuum: suauia libidinum. *in Eunucho Aelius donatus, enarrans illud Terentii, Thais mea, meum suauium.* Libidinis inquam, vt apud Ouid.

Oscula si dederis, fiam manifestius amator.

Sic Theocritus *Eidyl. 3. & 28.*

Νύμφα προσπτύξαι με τὸν αἰπόλον ὥς τυ φιλάσω.

Ἔστι καὶ ἐν κενεοῖσι φιλάμασιν ἁδέα τέρψις.

Id est:

Nympha amplectere me caprarium, vt te osculer,

Est & in vanis osculis suauis iucunditas.

Refert Ælianus *libr. 1 de vari. histo. c. 15.* ex Aristotele, *libr. 6. de histo. animal. ca. 2.* masculum e columbis, non prius in fœminam ascendere, quam osculũ illi dederit, nec recipere fœminas ma-

rium

5 rium commercium, si vacuũ sit osculo. ¶. Verum † illud animaduertendum est in sponsalibus matrimonium non contrahere, nec inde affinitatem nasci, *c. lex diuina 27. q. 2.*

6 ¶ At † honoris habita & religionis quondam fuerũt, & nunc sunt apud plerosque, vt ex verbis Ciceronis constat *in C. Verrem.* dum de statua Herculis agit. *Herculis*, inquit, *templum est apud Agrigentinos non longe a foro, sane sanctum apud illos & religiosum, ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quicquam dixerim me vidisse pulcrius: tametsi non tam multum in istis rebus intelligo quam multa vidi vsque eo, iudices, vt rictus eius ac mentum paulo sit attritius, quod precibus ac gratulationibus, non solum id venerari, sed osculari solent.* Græci deosculata manu perfectam esse precationem arbitrabantur, vt ait Lucianus *libr. de saltatione*: Iubet D. Paulus, 1. *Corinth.* 16. 2. *Corinth.* 13. salutationem fieri in osculo sancto. Plinius *lib.* 28. *c.* 2. *In adorando*, inquit, *dextram ad osculum referimus totumque corpus circũ agimus, quod in lęuum fecisse Galli religiosius credunt*, vnde & Seruius Honoratus *in* 1. *Æneid. Virgil. ibi. oscula libauit, &c.* dixit. osculum esse religionis. Oscula in aoruum. ab imperatoribus ob amoris signum idq; perpaucis dabantur, teste Plutarcho *in vita Catonis Vticens.* Et rursum Plinius *libr.* 11. *cap.* 45. *Hominis genibus quædam vel religio est, obseruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant: forsan quia inest his vitalitas. Namque in ipsa genu vtriusque commissura dextera læuaque, a priore parte gemina quædam inanitas inest, qua perfossa, ceu iugulo spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio, sicut dextera: osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græcia mentum attingere mos erat.*

7 ¶ Excipiebantur † ab imperatore amici osculo, vt exemplo constat Galbæ apud Suetonium *in Othone, cap.* 6. qui Othonem eo
8 symbolo accepit, eo die quo illi mortem parauit. ¶ Persæ † salutationis loco occurrentes se mutuo osculantur, inquit Herodotus *in* 1. si pares sint: alter humilior paulo, genas osculatur duntaxat: si multo inferior prostratus adorat honoratiorem. Meminit quoque Xenophon *lib.* 1 *Cyr. pæd.* Persas lege, in discessu & regressu parentes & affines osculatos tanquã pares. ¶ Apud
9 alios † Græcos & hunc morem inualuisse probe coniicimus ex Orpheo, dum in Argonauticis refert modum, quo excepit Chiron Heroes hospites.

Ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἀγαυοὺς ἡγήτορας εἰσενόησεν
Ἀν παίνε ἀρίστους, κύσσε δ' ἄρα πάντας ἑκάστω,

Id est:

Ast vbi præclaros reges ad limina vidit,
Excepit ad'urgens, & lætus ad oscula quemque.

10 ¶ Adhuc † apud Moscouitas seu Rhutenos testatur Sigismũdus liber Baro, *in commentar. rer. Moscouita. dum de ingressu in alterius domum agit*, qui legatione ad principem horum functus est excipi hospites, & venientes in domum porrectis & datis manibus osculo mutuo, & capitum inclinatione crebra. ¶ Apud
11 Hebræos † pariter hic salutandi per oscula mutua inualuit mos, exstant exempla Genes. 19. 45. Exod. 18. 2. Reg. 14. Thobiæ 7. & 9 &c. Sic hoc signo osculi proditor ille Iudas symbolo amicæ salutationis dominum Iudæis tradidit *Matth. c.* 25 *Mar.* 14. *Luc.* 25. Sicut & præcesserat typus in Amase sub specie osculi interfecto 2. *Reg.* 20. Et exprobrat Deus hospiti suo cõtra Mariam peccatricem murmuranti, *Luc.* 7. *osculum mihi non dedisti,*
12 *&c.* ¶ Romanis † quoque principibus mos fuit, vt abeuntes, redeuntesve peregre senatum oscularentur, quod omissum exprobrat in Nerone Tranquillus, quod is neque veniens neque proficiscens quemquam osculo impertierit, ac ne salutauerit
13 quidem. ¶ Obseruat † Dio Cassius *lib.* 59 *Histor* in Caio Caligula, quod paucos oscularetur, plerisque etiam senatorum manum tantum aut pedem adorandum porrigebat, ac quibus amicitiæ ab eo oblatum fuisset, ii in senatu ei gratias agebant, cum
14 quotidie cum saltatoribus oscula dare viderent. ¶ Non † ita superbe Aulus Vitellius, qui vt est apud Tranquillum, *Sueton. in Vitellio cap* 7. obuios quoslibet milites caligatos osculabatur.
15 ¶ Hoc † modo & plebs populusque Romanus se salutabat dato osculo quod aliquando venit in suspicionem, vt opinor, turpitudinis, vt Martialis *lib.* 11. insectatus sit hanc osculorum basiatorumque molestiam in illo epigrammate,

Effugere non est, Basse, basiatores. &c.

16 ¶ Vt Tyberius † etiam Cæsar, quotidiano edicto prohibuerit oscula, si credamus Sueton. Tranquillo *in Tyberio cap.* 34. Potera ot enim his abuti dum pueros ita deliniri & corrumpi fuisset periculum, Christianis piaculum, Romanis aliquando a D. Paulo *ad Rom.* 1. exprobratum. ¶ Vt † existimem formulam ex- 17
osculandi pueros non carere mysterio, quos apprehensos auribus osculabantur, vocabantque hanc exosculationem Græci χύτραν, vt scribit Iulius Pollux, *lib.* 10. *cap.* 24 nempe vt pueri desuescerent dolore aurium, oscula frequentare: forsan & alia est ratio, sed hanc quoque comminisci conuenit, pudori & honestati conuenientem.

¶ Retenta † tamen Romanis osculandi solemnitas inter vi- 18
ros honoris caussa, vt ex lege Iust. nianti apparet, *l.* 1. *de domest. & protecto. lib.* 12. *C. tit.* 7 *Domesticos*. inquit. *ac protectores principes osculandi cum salutauerint vicarios tui culminis habeant potestatem, pœna enim sacrilegii similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni habiti sunt.* ¶ Quia † itaque 19
amicitiæ & honoris signum osculum est, & episcopi qui in temporalibus principes superiores habent, & manus osculari regum & principum quibus res habent, possunt, vt notat Archidiaco. *in can. duo* 96. *distin.* Et signum amoris osculari manũ ex Theocrito collige *Eidyllio* 11. dum ait Cyclops ad Galateam.

Ὤμοι, ὅτ' οὐκ ἔτεκέν μ' ἁ μάτηρ βράγχι' ἔχοντα,
Ὡς κατέδυν ποτὶ τὶν καὶ τὰν χέρα τεῦς ἐφίλασα
Αἰ μὴ τὸ στόμα λῇς,

Id est:

Hei mihi, quod mater mea non peperit habentem
Branchias vt ad te per vndas subire possem,
Ac manum tuam osculari, si quidem os non velles, &c.

¶ Et quibus † communicare societate prohibemur, illis nec 20
osculum impertire possumus, *can. fin.* 11. *q fin.* ¶ Quo fit, † vt 21
per osculum sponsalia firmata maiori vinculo vinciantur, & ad nuptias accedunt. Arnoldus Ferronus hic *in consuet. Burdeg. in tit.* 4. *de dote.* §. 2. adfert certa sibi fragmenta Senecæ ostensa a Paulo Sadoleto nondum excusa, quibus morem fuisse Hispanorum ad quos scripsit Constantinus *l.* 5. *de sponsal. in C. Theodos. l. si ab sponso. de donat. ante nup. in C. Iustin.* legem de osculo.

¶ Constat † etiam osculo vt maiori pacto vxorem pacisci. Sed 22
forsan hic non erit insfrugiferum annotasse, Romæ quidem inter homines oscula promiscua fuisse: at cũ mulieribus idipsum promiscue omnibus non licuisse. Nam Plutarchus *in vita Romuli* scribit, mulieres olim tantum frontes virorum, & necessariorum hominum osculatas fuisse, & viros mulierum. ¶ Plinius
lib. 14. *c.* 13. † & Aulus Gellius *lib.* 10. *c.* 23. referunt ex auctorita- 23
te Marci Catonis tum primũ mulieres cognatis osculatas, cum vsus vini eis interdictus fuisset, ne bibentes laterent, sed domesticorum congressu redarguerentur, subscribit & Flau. Blondus, *lib* 9. *triumphan. Roma.* Polybius *in* 6. Athenæus. Plutarchus.
¶ Sed † & Nonius Marcellus ex 4. de repub. Ciceronis libro tra- 24
dit, apud Romanos, si qua erat mulier famosa, ei cognationem osculum non detulisse. ¶ Itali † Hispani maxime oscula suspe- 25
cta habent mulierum vsque adeo, vt ex eo arguant vxorem adulteram, quæ alteri viro porrexerit, eiusque caussa, dote, vt adulteram, priuandam censent, & tradit Ioannes a Ripa *in rubric. de iudic. col.* 3. Quia & iure pontificio receptum est priuari dote. & maritum eam lucrari, si vxor adulterii conuincatur, *c. plerunque, de donat. inter vir & vxor. ap. Grego.* Repugnant tamen Ripario
Iason. & Decios, minime oscula suspecta habẽtes. ¶ Inter † quos 26
ego censerem temperamentum illud adhibendum, vt mores regionum inspiciamus, a quib. quid in vsu sit obseruari oporteat. Nam & simplicia oscula, vbi non sunt ita superstitiosi homines, carent suspicione, nam, vt ait puella apud Theocritum, *Eidyllio* 28.

Μὴ καυχῶ, Σατυρίσκε· κενὸν τὸ φίλαμα λέγοντι.
Τὸ στόμα μὲν πλύνω, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα.

Id est,

Ne glorieris Satyrisce, inane osculum esse dicunt.
Lauo os meum, & osculum despuo.

¶ Antissidorensi † concilio cautum est, ne monachi sibi cõ- 27
patres commatresve faciant, nec osculentur fœminas, *can. monachi, de consecr. distinct.* 4. Et certe oscula pro modo osculandi voluptatem habere docet alibi Theocritus *Eidyllio* 12.

Νισαῖοι Μεγαρῆες, ἀριστεύοντες ἐρετμοῖς,
Ὄλβιοι οἰκοίητε, τὸν Ἀττικὸν ὡς περίαλλα
Ξεῖνον ἐτιμήσασθε, Διοκλέα, τὸν φιλόπαιδα.
Αἰεί οἱ περὶ τύμβον ἀολλέες εἴαρι πρώτῳ
Κοῦροι ἐριδμαίνουσι φιλήματος ἄκρα φέρεσθαι.

Ὅς κεν προσμάξῃ γλυκερώτερα χείλεα χείλει,
Βεβριθὼς στεφάνοισιν ἑὴν ἐς μητέρ' ἀπῆλθεν.
Ὄλβιος ὅστις παισὶ φιλήματα κεῖνα διαιτᾷ.

Id est:

18 *Nisæi Megarenses, remis præstantes,*
Felices habitetis, quoniam præ aliis hospitibus,
Atticum Dioclea puerorum amatorem honore affecistis:
Semper primo vere ad eius tumulum congregati
Pueri certant osculi victoriam reportare.
Quique labris dulcius applicuerit,
Is coronis honoratus ad suam matrem reuertitur.
Beatus ille quisque inter pueros de osculis iudicat.

De Solutione sponsaliorum. Cap. 9.

1 *Sponsalia impune facile dissolui nequeunt.*
2 *Sponsalia soluuntur morte.*
3 *a Mutuo dissensu.*
4 *Alterius concubitu.*
5 *Superueniente lepra, vel insigni morbo.*
6 *Non impletis conditionibus.*
7 *Noua religionis susceptione.*
8 *Sponsa facta aliunde prægnante, & sica adulterata fuerit.*
9 *Inopia sponsalia non dissoluit.*
10 *Sponsalibus dissolutis quomodo repetantur data.*
11 *Sponsalia dissolubilia sunt tantum quæ futurum, non quæ præsentem habent promissionem.*
12 *Vxoris desponsandi & ducendi apud Iudæos formula.*

1 DIssolutio sponsalium † facilis non est, etsi videatur. Ideo & cautum, vt parentes qui irrita fecerint sponsalia filiorum, a communione triennio separentur, *can. si qui parentes 31. q. 3. arg. can. si cui. de pœnit. dist.* 1. & similiter filii, si sint in culpa, si tamen filii secundum promissionem factam contraxerint, excusantur, vtique scilicet, quoad pœnam ecclesiæ, sed non quoad reatum, ex quo in contrarium iussi sunt.

2 ¶ Sponsalia tamē, futurarum nuptiarum inquam pactiones, aliquando dissolui contingit pluribus de caussis. Quarum frequentiores tantum annotabo. reliquas namque videre licet apud Angelum de Clauasio *in summa*. Prima ad mortem pertinet, quæ vt omnium periodus, finis & solutio est, § *deinde, de nupt. in Nouel.* sic & sponsalia soluit, *l. fin. C. de sponsal.* ¶ Alia † ex
3 mutuo dissensu, seu consensu in dissoluendo consistit, *cap. 2. de sponsal. apud Gregor.* etsi glossa *in auth. c. 2* quædam aliud sentiat, quam tamen reiiciunt Ioannes Andreas & Panormitanus *in c.*
4 *2. de sponsal.* ¶ Tertio, † si qui primam desponsauit pollicitatione futurarum nuptiarum, cum altera se commiscuerit, *c. sicut ex*
5 *literis, de spons. ca. si in verum. & c. c. de spons. duor.* ¶ Quarto, † si post sponsalia huiusmodi, alter sponsatorum deciderit vel in lepram, *c. literas. de coniug. lepros.* vel in corporis insignem quandam deformitatem, *c. quemadmodum, de iureiur.* puta membro
aliquo inciso. ¶ Quinto, † si non satis fiat conditionibus & pa- 6
ctionibus sponsaliorum, *c. de illis. de condit. appos.* ¶ Sexto, † si al- 7
ter ex sponsis, post sponsalia alterius & diuersæ, quam tunc esset, fiat cultor religionis, *l. Deo nobis, de episc. & cler.* veluti si fiat hæreticus, vt notat Harmenopolus *lib. 4. tit. 1. facit l. si legib. de epi-*
scop. audien. ¶ Septimo, † si ex alieno semine fuerit deprehensa 8
sponsa vterum gestare, *l. si constante. solut. matrim. P. Harmenop. lib. 4. tit.* 1. Sic inter leges Langobardorum, Rhotarius eorum rex statuit. *l. 2. & 3. de sponsal. libr. 2. legum Langobard.* vt si fuerit sponsa adulterata, & non poterit purgari hoc crimine illato, a duodecim proximis, dissoluantur sponsalia. & illa puniatur pœna adulterii. Item, si leprosa, vel dæmoniaca, aut ambobus oculis capta fuerit, tunc quoque sponsus recipiat res, quas dedit, &
non cogatur illam tollere. ¶ Porro † inopia sufficiens impune 9
visa non est sponsal a soluere: sicuti ab Ephoris pecunia multati sunt, *Plutarch. in Lysandro.* parentes eius, cui desponsata fuerat filia Lysandri: quod sponsalibus renuntiassent, cognita post mor-
tem Lysandri eius inopia. ¶ Solutis † spōsalibus, si is qui aliquid 10
dedit eo nomine, vt in vxorem haberet, præbuerit caussam solutioni, non reuocat data: contra, si non dederit, nā reuocat *l. cum veterum 15. de don. ant. nupt.* Quin & ea quæ parentibus filiæ munera data sunt, ea intentione vt donans haberet in vxorem, si id non consequatur reuocantur. *l. 2. C. de donat. ante nupt.*

¶ Notandum † tamen nos de sponsalibus agere, quę præsen- 11
tem non habent promissionem, quibus scilicet nec benedictio adest, nec quis accipit in suam vxorem. sed se accepturum pollicetur: alioquin præsens promissio illa esset ad matrimonii instar indissolubilis, *cap. fin. de spons. duo.* Sic enim & statuit Alexius Comnenus Imperator, *in iure orientali & constitut. Imperatoris Alexii Comneni, tit. de spons. cap.* 1. ad suggestionem Curopalatæ & magni Drungarii Viglæ D. Ioannis Thracensis, anno a creatione 6600. mense Martio: indictione 15. qua declaratum, sponsalia, quæ sacra benedictione munita sunt, dissolui non posse.

¶ Et † Rabini quoque de iure suo testantur in מצותעשה 12
mitzot gasse in præceptis affirmatiuis, *precept. 48.* his verbis in Latium conuersis, initianda vxor ducenda, pecunia, vel scripto, vel concubitu. idque faciendum coram testibus. Subarrhatio fieri potest dimidio siclo. Scriptum quod consensum explicet, tale esse potest. filia tua vxor mea est. Quod concubitus matrimonium faciat, lex ipsa docet. Quando igitur vno horū trium eam sanctificauit, vxor illius censetur, & est prohibita toti mundo, hæc illi.

DE MATRIMONIIS ET NVPTIIS LIBER IX.

De nomine nuptiarum, & synonymis matrimonii. Cap. 1.

1 *Synonyma verbi matrimonium.*
2 *Matrimonii etymon, quare potius a matre quam a patre.*
3 *Connubium & contubernium quid, & quare iusta nuptiæ inter seruos non erant olim, hodie sunt.*
4 *Nuptiarum etymon, maritus, marita quid.*
5 *Velata virgines nubentes, & quare nubentes velarentur.*
6 *Velum nuptiarum flammea erat, & quid essent.*
7 *Velum duplex, virginum, vestalium.*

1 SYnonyma sunt matrimonium, † coniugium, connubium, nuptiæ, consortiū, & pro eadem re promiscue vsurpata ab Vlpiano. *l. in eo iure 45. de rit.*
2 *nupt.* & aliis Iurisconsultis. ¶ Matrimoniū. † quasi matris munus. a matre potius quam a patre dictum, ob onus quod subit mater in vtero gerendo: dolores in edendo, labores in nutriendo, *c. ex literis, de conuers. coniugat.*

3 ¶ Connubium, † ducendæ vxoris iure facultas, nullum cum seruis, vt ait Vlpianus *in tit. 5.* Contubernium tamen cum illis. Ita contubernii nomen non proprie ad liberarum personarum nuptias iure gentilium pertinet. sed ad seruas, dum eum ancillis & seruis coniunctio sit, vt ait Constantinus Cæsar, *l. 3 de incest. nupt. lib. 5. C. tit. 5. §. si vero ab initio de nupt. in nouell.* aliquando tamen & de liberis contubernium dicitur, *Iul. Paul. lib. 2. recep. sentent. tit. 20.* ideo nec serui ob violatum contubernium accusantur adulterii illo iure, *Diocle. & Maxim. l. serui. 23. ad l. Iul. de adult. lib. 9. C. tit. 9.* Est namque contubernium generale nomen, nullius specialis vinculi, quam societatis, referens modum *συσκηνίου, συνέχεως,* coniunctus, vt apud Vegetium 1. *de re milit.*
Contubernium est tabernaculum seu tentorium decem mili- 3
tum, qui & contubernales, vt & apud Iulium Cæsarem 3. *comment.* Et Columella *1. de re rustic.* suadet dominis dare seruo villico contubernalem mulierem, quæ eum contineat, hoc est, vxorem, quæ tamen cum illis vere non dicitur, eo quod istæ nuptiæ ex legum & iuris ciuilis pendent decretis, *§. 1. de nupt. apud Iustin.* quorum seruus incapax est quive pro nullo in iis, quæ ciuilis iuris sunt, habetur, *l. quod attinet 32. de regul. iur. P.* Verum
hodie inter Christianos, & seruorum nuptiæ sunt, & legitima 4
coniugia, eaque benedicuntur: quia & serui Christiani aliorum sacramentorū participes sunt, vt Comnenus Alexius statuit in *iure orientali constitut. Comneni tit. περὶ μνηστείας [illegible]*

Nec seruus vel liber apud Deum, *ad Coloss. 3.* & iura Pontificia coniugia horum probant, *de coniug. seruorum, lib. 4. Decret. Gre. tit. 9. ca. omnibus & can. dictum est nobis 29. q. 2. & in concil. Matiensi. c. 10. ex constitu. Babylon 30.*

4 ¶ Nuptię † à nubēdo seu velando dictæ sunt *c. nec illud 30. q. 5.* Nubo enim velo signat, & tego. Quamobrem proprie nubere dicuntur mulieres, ducere autem vxorem viri. etsi prior appellatio vtrique coniugum detur: vt etiam maritum & maritam aliquando dicimus.
5 ¶ Moris erat, † vt ait D. Ambros. *lib. de patriarch.* antiquis, vt virgines testandæ pudoris caussa, qui viri cōiunctionem præcedere debet, caput obnuberent & velarent. Sic & Rebecca desponsata Isaaco absenti, cum eum primum vidit, & cognouit eum esse, cui vxor duceretur, caput suum obnubere cœpit, *Genes. 24.* Isidorus autem ideo velari nubentes tradit in symbolum, vt nouerint viris se esse subditas. Siquidem eligunt tunc pro capite maritum, cui se submittunt. *Isid. lib. 2. de offic. c. 19. ca. 15. can. fœmina. 30. q. 5.* ita caput vxoris vir, caput autem viri Christus, *1. Corinth. 11. can. cum caput can. est ordo 33. q. 5.* Fiebat autem velatio ante nuptias in sponsalibus, quod vel ex Pelagii Papæ sanctione liquet, dum ait: cum alio velatam non nuptam, nubentem iterum: primo mortuo non inducere bigamiam, *ca. Valentino 34. distinct. c. dubitum, de bigam.* priori hæc secunda accedit, quam firmat Varro, *4. de ling. Latin. Neptunus,* inquit, *quod mare terras obnubit, vt nubes cœlum a nuptu, hoc est, opertione, vt antiqui, a quo nuptiæ nuptusque dictus.* Pertinet huc illud Lucani in 2. dum agit de nuptiis Martiæ secundo cum Catone nubentis,

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

6 ¶ Flammeum † namque, dum nubebant, accipiebant, quod perpetuo vxo. Flaminis ferebat, inaugurationis felicis, vt nuptię, quemadmodum Flaminis essent indissolubiles. Sic & Plinius *lib. 21. c. 8.* etiam notat, *Luteo,* inquit, *scilicet coloris honorem antiquissimum in nuptialibus flammeis totū fœminis cōcessum.* Meminit Val. Maxim. *lib. 6. c. 3.* C. Sulpitium Gallū, vxorē dimisisse quod eam capite aperto foris versatā cognouerat, vt inde pudicas matronas capite fuisse velatas colligere possimus, vtpote præfiniente lege vxoribus oculos tantum maritales, quibus & formā suam approbarent, & placere desiderarent: & vlterior conspectus illarum superuacua irritatione accersitus, in suspicione & crimine hęreat necesse visum est. Festus *ricam* scribit dici vestimentum quadratum fimbriatum purpureum quo flaminicæ pro palliolo vtebantur. Nonius Marcellus libello de generibus vestimentorum flammeum in masculino dixit genere, dum de eo & Recinio in hæc verba meminit: *Flammeum, vestis, vel tegmen, quo capita matronæ tegunt. Plautus aulula. flammearii, violarii, carinarii. Recinium, quod nunc Masurcium dicitur, palliolum fœminaeū. Varro τοξῶ μανιπῶν: Nihilo magis dicere muliebre, quam ac muliebri recinio palliolum simplex. Idem de vita populi Romani, libr. 1. Et quę mulieres in aduersis rebus ac luctibus cum omnem vestitum delicatiorem ac luxuriosum postea instituntum ponunt, recinia sumunt.* Velantur & virgines Vestales tanquam Deo desponsatæ. ¶ Estque
7 velum † apud summos Pontif. mulierum obsequio diuino mancipatarū, conuersionis *ex concil. Arelaten. in c. factum. c. 4. de regularibus, lib. 3. Decret. tit. 31. can. viduam. can. omnis 27. q. 1. can. sanctimoniales. & c. virgines. 20. q. 1.* & velum sacrum.

Nuptiarum finitio, & de vetita polygamia, & vago concubitu. Cap. 2.

1 *Nuptiæ quid.*
2 *Marium coniunctio aliena a nuptiis, quæ viri & fœminæ sunt, & de abominanda marium mixtione.*
3 *Persæ, Romani, impia virili commixtione notati.*
4 *Nero Cæsar Sporum libertum, & Pythagoram exsectum in vxorem duxit.*
5 *Auitus Cæsar Hieroclem aurigam pro marito accepit.*
6 *De abominatione & vindicta huius mixtionis virilis.*
7 *Gallus gallum ineuns viuus comburebatur.*
8 *Muliebria passi a cœtu hominum, vt infames erant, & a postulando.*
9 *Stuprum virile turpius adulterio, & stupri acceptiones.*
10 *Matrimonium maris & fœminæ coniunctio, non marium & fœminæ, vel maris & fœminarum quare dicatur: & quod digamia & polygamia in vno matrimonio non fit.*
11 *Digamia seuerius vindicata in Lamecho, quā parricidiū Caini.*
12 *Duas habere vxores, vel sponsam cum vxore vel duas viros prohibitum iure ciuili, & quomodo puniatur, nu. 15.*
13 *Matrimonium quare dicatur coniunctio maris & fœminæ in hominibus, quæ communis fit brutis alioquin.*
14 *Animalia bruta quæ nonnisi cum cōpare fœmina sola miscentur.*
15 *Gothis prohibuit digamiam rex Athalaricus, Moscouitis Ioannes Metropolita.*
16 *Guntrandus excommunicatus duas vxores habens.*
17 *Garamantes vago concubitu vsi.*
18 *Angila vxores prima nocte nuptiarum, omnium concubitibus exposita.*
19 *Concubitus promiscuus Troglodytis, Britannis, Tyrrhenis, Ichthiophagis.*
20 *Polygamia obtinuit apud Athenienses, Parthos, Thraces, Ægyptios, Persas.*
21 *Vxores plures ducere voluit aliquando lege facta permittere Iulius Cæsar, liberorum quærendorum caussa.*
22 *Ebraici plures vxores habuerunt.*
Cato & Plato communes nuptias esse debere voluerunt.
Agareni tot ducunt, quot nutrire possunt, ibid.
Lithuania vxores plures habent concubinos.
Nicolaitis vxores communes & Gnosticis & Epiphanistis.
23 *In Arabia vna solum erat vxor consanguineis.*
Britannis quinque denis duodenisue.
24 *Scotis vxores pro opibus ex lege ducere nobilibus licebat: plebeis, communes.*
25 *Defloratio virginis nuptæ, prima nocte debebatur regi, Scotorum lege. Sublata illa lex a Malcolmo, & aureus nummus subrogatus pudicitia redemta.*
26 *Anabaptistis vxores communes.*
27 *Phœnices, filias ante legitimas nuptias prostituebant, quod sublatum a Constantino Magno.*
28 *Nupta lege Amorrhæorum præsidebat per septem dies in porta in fornicatione.*
29 *Valentiniani Cæsaris lex licere duas vxores accipere.*
30 *Cabades regno a Persis priuatus, quod legem sanxisset, quod vxores essent communes.*
31 *Viles coniuges vna plures sunt apud Numidas & Mauros.*

NVptiæ † seu matrimonium est, maris & fœminæ cōiunctio, 1
indiuiduam vitæ consuetudinē continens, *l. 1. de rit. nupt. lib. 23. P. § de pat. pot. ap. Iustin. can. 1. 27. c. 2.* diuini & humani iuris cōmunicatio dicitur ut primis, maris & fœminæ coniunctio, quod Vlp. *l. 4. § fi. de instit. & iur. lib. 1. P. tit. 1.* & Iustin. *§. 1. de iur. nat.* probant & Cicero *1. offic.* & Propertius lib. 2.

Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ.
Masculus & totum fœmina coniugium.

Ex quibus primum colligitur, alienā a legitima coniunctione 2
esse commixtionem marium inter se, impiam & aduersam iuri naturæ diuino & humano. Infanda quippe habita est illa luxuria & libido, quę immutat naturalē coeundi vsum, dum fœminæ immutant naturalē vsum, & masculi in masculos detestabilem spurcitiem & turpitudinē operantur. ¶ Quale † scelus apud Per- 3
sas viguit olim auctore Agathio *lib. 2. belli Gotthorum.* apud Romanos teste D. Paulo *c. 1.* de quo Lactantius Firmianus, *lib. 6. c. 23.*
¶ Refertq; Xiphilinus ex Dione *in Nerone.* eo turpitudinis & im- 4
pietatis prolapsum Neronem ad prodigium vsq; abominandum, insigniter principem, vt Sporum libertum suum prius exsectum pro vxore duxerit, pactis initis matrimonialibus. Idque rursum cum alio Pythagora quodā fecisse. ¶ Meminit † & idem auctor, 5
Xiphilinus, in Auito Auitum alium scelestissimum Cæsarem, qui dictus pseudo Antoninus, & Sardanapalus, Hieroclē quendam aurigam in maritum accepisse, ipso se pro vxore gerente. ¶ Ideo
leges † violatę hoc modo naturæ morte vlciscuntur exsecrandum 6
scelus, diuinæ *Leu. 18. Exo. 20. Gen. 19. ad Rom. 1. Lactan. lib. 6. c. 23.* & humanæ, *l. cum vir. ad l. Iul. de adult. vt ne luxurien. cont. nat. in Nouell.* non solum in agentes, sed & in consentientes agentib. *ad Rom. c. 1. l. qui domum suam, ad l. Iul. de adult. in P.* Est enim hoc scelus ex professo quod humanæ naturæ vim inferat, & interitum humano generi procuret, præter alia quæ vna concurrunt vitia, in ste ili solo semine effuso, quod in Ona filio Iudæ seuere vindicauit Deus *Genes. 38.* ¶ Visumq; † etiā hoc ipsum in brutis 7
prodigiosum: Nā & erat lex Plutarcho teste, *libel. num bruta ratio. vtan.* si gallus gallū ineat, quamuis gallina absit, viuus comburatur, vatis cuiusdam auspiciisve iussu facinus perpetratū magnum & atrox esse denuntiantis. ¶ Vnde † merito muliebria passi a 8
prætore a postulando remouet. *l. 1. § remouet in postul. in P.* Et ta-

tus Iu ifconsultus metũ, ne patiatur quis hoc scelos, grauiorem
esse timore mortis, *l. isti quidem, quod met. cau. in P.* Fuitque hæc
nota turpissima, qua Iulius Cæsar alioquin vir magnę virtutis, ex
familiaritate Nicomedis contraxit, vt vulgi fieret ideo fabula, vt
narrat Suetonius *in Iulio Cæsare.* Atque pontificia lege a cœtu
hominum tales arcentur, *c. vt clericorum mores de vit. & hon. cle-*
9 *ric. c. clerici de excel prala. ap. Gregor.* ¶ Turpiusque † adulterio
visum est stuprum, *c. adulterii, & can flagitia. 32. q. 7. d. ca. vt cle-*
ricorum. virile, vocant enim hanc in masculos turpitudinem le-
ges stuprum, non matrimonium, *l. stuprum, §. fin. de adult. in P.*
Quamuis & stuprum ad alias illicitas referatur coniunctiones,
can. lex illa 36. qu. 1. late Angel. tractat. de malefic. verb. che hay a-
dulterato. Et quia, vt ait Ouid. 3. *de arte aman.*

Non bene cum sociis regna, Venusque manent.

Atque postillum apud Senecam Tragœdum, *Senec. Tragæd.*
8. qua Agamemnon. Ægisthus,

Nec regna socium ferre, nec tæda sciunt.

10 ¶ Adiecimus † in finitione, & verba illa maris & fœminę sin-
gulari numero concepta. Neque enim dicimus maris & fœmi-
narum, vel marium & fœminæ, vel marium & fœminarum: Si-
quidem vna vni coniungi debet, si matrimoniũ vel nuptiæ sint.
Et vnusquisque ob vitandam fornicationem vxorem suam, & ea
virum vnum habere debet. *D. Paul. 1. Cor. 7.* vt digamiam, poly-
gamiam & vagos concubitus a nuptiarum conuentione exclu-
damus. Siquidem prima introductio legem accepit in Genesi
mundi *Genes. 2. ca. lex diuina 27. q. 2. Matth. 19. Relinquet homo pa-*
trem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne
11 *vna*, dictum ibi duo, non plures in carne vna. Quam legem in-
teruertisse summopere Deo displicuit, seueriusq; vltus est. quam
parricidium: siquidem de Lamecho, qui primus bigamiam in-
uexit, dictum est, eius sceleris vindictam per septuaginta septem
generationes fore exigendam: at de Caini erga Abelem fratrem
parricidio, septies tantum fuit postulata vltio *Gen. 4. can. an non,*
12 *24. q. 3.* Iure ciuili † duas vxores vel alteram sponsam, & alteram
vxorem, vel duos viros, aut alterum sponsum, alterum maritum
habere prohibitum, *§. affinitatis, in fin. & §. socrum. versic. item de*
nupt. ap. Iust. & qui duas habent vel ducũt vxores, Infames fiunt,
l. 1. § fin. & l. quid ergo. §. 1. de iis qui notan. infam. in P. l. 2 de incest.
nu. lib. 5 C tit. 5. l. eu qua, de don. an. C Innoc 3. c. nuper. de bigam. li. 1.
Decret. tit. 22. c. licet. de spons. duor. Verũ & vltra stupri pœna ple-
ctendos dicemus, *Valerian. & Galen. l. cum qui duas 18. ad l. Iul. de*
adult. lib 9. C. tit. 9. vel adulterii: nam adulterium vere est secun-
darum nuptiarum attentatio cum primę teneant. nec aliæ sequi
possint viuente coniuge, *Matth 19 Marc. 6* & cum vir adhærere
debeat primæ *in constit. sanct. crim. editis in comitiis Augusta latini-*
tate donatis per Iustinum Gotberum, art. 121. Sicque in vniuersali
sexto concilio vetitum sponsam, videlicet vxorem, dum adhuc
sponsus in viuis est, cum aliis in matrimonii consuetudinem coi-
re, adulterium, rem manifeste statuens Carolus Magnus etiam
Imperator, eũ eamve qui quæve se flagitio aliarum nuptiarũ vi-
uente altero coniuge coniunxerit adulterii capitali pœna subii-
cit, vtpote grauioris & turpioris criminis, quam adulterii reos,
c. 1. §. si. de spons. duor. li. 4. Decr. tit. 4. ¶ Hac † nota monogamiæ,
13 coniunctio, quæ naturalis est maris & fœminæ, communis brutis
tis & hominibus, proprium recipit cum de hominibus agimus,
matrimonii appellatiuum. *Nam nos*, inquit Vlpianus *l. 1. §. fin.*
de iust. & iur. §. fin. de iur. nat. eam matrimonium appellamus. Ideo
concubitus communes brutis relinquuntur indifferentes. ¶ Et
14 si † quædam adulteris non admittant, neq; aliis quam cum com-
pari & socia fœmina vna conueniant, vt elephantes, *Plin. libr. 8.*
c. 5. aspides *Plin lib. 8. c. 23.* delphini, *Plin. lib. 9. c. 8.* turtures, æth-
nei pisces, *Claud. Ælian. lib. 1. de histor. animal. c. 13.* ¶ Prohibuit
15 & Athalaricus † Gotthorum & Romanorũ rex edicto, *exstat e-*
dictum. lib. 9. varia. epist. Cassiod. c. 18. ne vno tempore duabus v-
xoribus quisquam coniungeretur, alioquin rerum suarum amis-
sione plectendum Cato *lib. de re rustic. c. 143.* etiam villicum in-
struens, vxore ea contentus esto, quam dominus dederit, ea re
metuat, &c. Apud Moscouitas seu Ruthenos exstat canon Io-
annis Metropolitæ, quem vt prophetam honorant, si maritus
relicta priore vxore alteram duxerit, vel vxori alteri nupserit,
ad communionem, nisi ad matrimonium redierit, non admitta-
tur. *Sigismundus liber Baro, in commenta. rerum Moscouitar. in*
canonibus Ioannis.

16 ¶ Sanctus Germanus † excommunicauit Gunthtandum re-
gem Aurelio:um filium Clotarii regis Francorum, qood duas

vxores, sororesque duxisset Marcoueifam, & Inductam Mero-
fledẽ, quę, cum eã rex nollet dimittere, passa iudiciũ Dei interiit.
vt scribit Greg *li. 4. hist. Frãc.* Turonen. Episcopus. ¶ Feris † bru- 17
tis illi vere homines turpiores viderũt & insipientiores, quibus
nulla certa vxor, sed Venus vaga, ex grege barbarorum, qui nulla
politia instructi, mancipia omniũ vitiorũ facti sunt. quales refe-
runt fuisse Garamantes, populum Africæ minoris in Cirenaica
regione, vt ait Pompo. Mela & Plinius, *Lib. 1. c. 8 Plin. 5. c. 8.* ¶ Qui-
bus vicini † eodem teste Mela *d. 1. lib. c. 8.* Augilæ aliquantum, 18
sed non omnino consentiunt, proprium fœminis nubentibus
concedentes nocte qua nubũt, omnium stupro patere. qui cum
munere aduenerint. Et tum cum plurimis concubuisse maxi-
mum decus. in reliquum autem tempus pudicitia exsistẽte insi-
gni. ¶ Promiscuos concubitus & habebant Æthiopes, *Solinus ca.*
33. Troglodytæ, *Strabo lib. 16.* Britanni *Cæsar, lib. 5. comment.* olim, 19
Ichthiophagi, *Herod in 4. & Diod. in 4* & fere reliqui Barbari. Ex
lege Thyrrhenorum, *Athenæus lib. 12. dipno. c. 5.* mulieres com-
munes fuerunt. ¶ Et alii, † qui polygamiam probant, vt Athe-
nienses aliquando *Gellius lib. 15. c. 20.* Parthi, Thraces, Ægyptii, 20
Euseb. lib. 6 prapa. Euangel. Diodo. in 2 de Thracib quoque Hera-
clides. de Politiis melius, Persæ, quorum morem improbat & re-
fellit Cicero *5. Verrina* Helius Cinna tribunus plebis plerisque
confessus est habuisse se scriptam paratamque legem qua Iulius
Cæsar ferre iussisset, cum ipse abesset, vti vxores liberorum quæ-
rendorum caussa, quas & quot ducere vellent liceret. teste Sue-
tonio *Tranquil. in Iulio c. 52.* ¶ Et † id commune fuisse, plures v-
xores inquam habere, Ethnicis, innuit Innocentius *3. in c. gaude-* 21
mus, c. 8. §. quia vero, de diuort. lib 4. Decret. tit. 19. 22. ¶ Erat † &
Cratis philosophi nomine tenus, nuptias communes esse debe- 22
re dogma, vt ait Tatianus *Assyrius oratio. contra gentes.* Sancinit
idem ridicule Plato *in Tymæo*, Agareni tot vxores ducunt, quot
nutrire possunt. Apud Lituanos Morauiæ gentem, quæ hodie
Iuris est Boemici, patrio more nobiles mulieres vnum pluresve
pro viri facultate, concubinos nutrire consueuerant, qui negli-
gente marito onera matrimonii subirent. teste Æneas Syluio, *lib.*
4. de dict. & fact. Alphonsi, c. 8 Habebant & Nicolaitæ hęretici v-
xores communes, quamuis singuli singulas ducerent, *Tertul lib.*
1. cont. Marcion. Item & Gnostici *Epiphan. tom. 2. libr. 1. cont hæ-*
res. 15 & Epiphanii secta, *eod lib. hæres. 3.* ¶ Et pariter † in Arabia
felici consuetudo erat, vt vna omnibus consanguineis vxor esset, 23
teste Strabone, *lib. 16.* In Britannia quæ nũc Anglia, olim ea con-
suetudine deni duodenive quinque habebãt, auctore Iulio Cæ-
sare *lib. 5. comment.* vxores communes.

¶ Scribit † Polydorus Virgilius, *lib 10. Histo. Anglica, pag. 170.*
Et lib. 1. de inuent. rer c. 4. fuisse iam inde a principio apud Scotos 24
institutum seu legem, vt liceret cuiq. pro opibus ducere vxores
& nobilib. plebeiorũ vxores habere cõmunes. ¶ Ac domino loci
virginẽ nuptã initiare, antequam vir cũ ea cubuisset, illa duo su- 25
periora religionẽ Christianã statim sustulisse, vbi eam Scoti sunt
cõplexi. istud posterius longo post tempore Malcolmum regem
sanctissimęq Margaritæ vxoris hortatu sublatũ vt institutum post
homines natos turpissimũ, eumque sanxisse anno salutis huma-
næ 1090. vt virgo nupta nummum aureum, pudicitiæ redimen-
dæ caussa, domino loci penderet, Idque etiam nunc seruari. ¶ In-
nexerant cum ceteris suis erroribus pari modo Anabaptistæ po-
lygamiam, permittentes quoq; promiscuam libidinem vt scri- 26
bit Lambertus Hortensius Monf. trius, *lib tumultuũ Anabapt.*

¶ Apud † Phœnices ante Constantinum Magnum, qui Li-
banum montem ad Heliopolim incolebant, virgines suas ante
legitimas nuptias ex lege prostituere receptum erat, quod desiit 27
Constantini temporibus teste Nicephoro Calist *lib 7. histor. ec-*
clesi. c. 46. ¶ Erat † & lex Amorrhæorum præsidere nuptam in 28
fornicatione per septem dies iuxta portam, *in lib. qui testamen-*
tum 12. patriarch inscrib itur cap. 2. ¶ Scribunt † Nicephorus Ca- 29
list *lib. 11. histor. c. 33.* & Socrates, *lib. 8 Histor. tripa. cap. 11.* Eccle-
siasticus, & post illos Ioannes Cuspinianus *in Cæsar in vita Va-*
lentinia. & Valentis. Valentinianum primum, cum destinasset
superinducere vxori Seueræ, aliam vxorem Iustinam Iustini
filiam. legem publice promulgasse, vt cuicunque libitum esset
duas legitimas vxores habere, liceret: tamen illa lex seruata
non fuit.

¶ Non † secus quàm nec ea, qua Cabades rex Persarum, filius 30
Perosæ, tempore Anastasii Cæsaris statuerat, vt communes vxo-
res essent, quinimo & ob illã Persæ illi imperium abrogarunt &
in vincula coniecerunt, & Blasium alterũ Perosæ filium elege-
runt in

31 runt in regem, *Niceph. Caliſt. lib. 16. hiſtor. c. 36.* ¶ Criſpus † Saluſtius, coniugii neceſſitudinem apud Numidas & Mauros leuem dicit eſſe, quia ſinguli pro opibus, quiſque quam plurimas vxores, denas alii, alii plures habeot, ſed reges eo amplius. Et ita animus multitudine diſtrahitur, nullam pro ſocia obtinente, pariter omnes viles ſunt, *Saluſtius. in bello Iugurth.*

De Coniunctione & Conſenſu, quæ in nuptiis requiruntur, Cap. 3.

1 *In nuptiis coniunctio corporum & animorum eſt.*
2 *Amoris coniugalis exempla. Tanaſius rex Gotthorum.*
3 *Matrimonium duas habet præcipuas partes ſubſtantiales conſenſum, qui præponderat concubitui.*
4 *Matrimonium cum continentia etiam verum, in beatiſſima virgine Maria & Ioſepho.*
5 *Ammon cum vxore continenter, & ſine mixtione vixit.*
6 *Proles & coniunctio, conſummatio & probatio matrimonii initi.*
7 *Conſenſus nuptiis ineundis tantum ſponſi & ſponſæ neceſſarius, vt matrimonium perficiatur.*
8 *Quare indiſſolubile & perfectum matrimonium inter Chriſtianos ſine conſenſu parentum, & non inter Ethnicos.*
9 *Nuptiæ quare exigant conſenſum parentum in quorum ſunt poteſtate coniungendi.*
Officium paternum dotare filias, & quærere filiis conditionem.
10 *Conſenſus parentum in nuptiis filiorum filiarumue familias, iure ciuili Romanorum neceſſario exigitur.*
11 *Pœna edicti regis & raptus in eos, qui pelliciunt & perſuadẽt matrimonium filiabus ſine voluntate patris.*
Lege duodecim tabularum, non traducenda ſuaſione ingenua virgo.
12 *Conſenſus parentum etiam in nuptiis repetendis exigitur.*
13 *Proximiorum non exigitur in nuptiis neceſſario conſenſus.*
14 *Matris conſenſus quando in nuptiis filiarum exigitur, in minore orbata patre.*
15 *Filiafamil. poſt 25. annum. impune ſine conſenſu patris nubit, & Burdigalæ poſt 20.*
16 *Furioſi & abſentis patris non obeſt omiſſus conſenſus.*
17 *Filii emancipati ſine conſenſu patris impune ducunt vxores.*
18 *Vxorem meretricem ducere inter opera caritatis eſt.*
19 *Nuptiis videtur emãcipari filius a patre, ex lege Numæ Pompilii.*
20 *Apud alias gentes in filiorum filiarumve nuptiis parentum conſenſum natura dictante ſtatutum.*
21 *Apud Græcos conſenſum patris in nuptiis filiarum exigi.*
22 *Iure orientali ſeparata nuptia minoris 25. annis filiæ ſine conſenſu patris.*
23 *Filia, quæ ſine patris, vel fratrum vel proximorum conſenſu nubit, iure Langobardorum priuatur ſucceſſione.*
24 *Edictum Henrici II. de nubentibus ſine conſenſu parentum, & de pœnis.*
25 *Balduinus Ferreus abducens vxorem Iudithem filiã Caroli Calui regis, communione fidelium concilio Epiſcoporum priuatus eſt.*
26 *Raptoris inſtar eſt, qui coniungit ſibi volentem quamuis ſine conſenſu parentum & pœna raptoris afficiendus.*
27 *Amare perſuadens tenetur interdicto de ſeruo corrupto.*
28 *Matrimonia conſenſu patris non fiunt inuita filia.*
29 *Superbarum filiarum matrimonia a parentibus procurata detrectantium pulcerrima caſtigatio.*
30 *Samnitum nuptiarum deligendarum inſtitutum publicum.*

1 Dicitur deinceps in finitione, † nuptias habere coniunctionem, quæ eſt vnio corporis, & animorum ſeu voluntatum,
erunt quippe duo in carne vna. *Geneſ. 2. can. lex diuina. 27. q. 2.*
D. Matt. cap. 19. Et rurſum ad mulierem dictum: Et eris ſubdita & appetitus ſubditus viro, *Geneſ. c. 3.* Et iterum, Mulier non
habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: ſimiliter, vir poteſtatem
ſui corporis non habet, ſed vxor, *1. ad Corinth. 7. ca. non debet. de*
2 *conſang. & affinit.* ¶ Neque † amore iſto & concordia hac mortali præſtantior vel firmior eſſe poteſt, vel debet, vt olim ea Tanauſius rex Gotthorum cum exercitu ſuo ab Aſiæ amœniſſimis
ſubactis ditionibus reuocatus fuerit ad ſua, *Ioan. Gotthus, libr. 1.*
de reb. geſtis Gotthor. c. 2. Extant amoris coniugalis celeberrima
3 exempla apud Valerium Maximum, *libr. 4. c. 6.* ¶ Itaque † in
matrimonio contrahendo conſenſus præcipuas obtinet partes
& ſubſtantiales, ſecundas concubitus: dictumque ideo, nuptias
facere conſenſum, non concubitum, *l. nuptias, de reg. iur. lib. 50.*
P. tit. 17. § nuptias itaque, de nupt. in auth. coll. 4. § illud quib. mod. nat. effi. legit. l. fi. C. de repud. lib. 5. tit 17. & nuptias ſolo conſenſu
perfici, *c. cum locum, & c. fi. de ſponſ. apud Greg. c. ſufficiat. & can. matri. 27. qu 2.* & inter inuitos aut diſſentientes non contrahi,
Celſus, l. ſi patre cogente 22 de rit nupt. lib. 23. P. tit. 2. Marcian. l. inuitam 10. eod. tit. Diocl. & Maxim l neque ab initio 14. & leg. nec filiũ 12. de nupt. lib. 5. C. tit. 4. liberaq; eſſe debere matrimonia *d. l neque ab initio fin. de ſponſal. lib. 5. C. tit. 1 Alex. Imp. l. 2. de inutil. ſtipul. lib. 8. C. tit. 19. Paul l. Titia 134. de verb. oblig. lib. 45. P. tit. 1. c gemma. & c requiſiuit. de ſponſ.* Sic enim maiores
noſtri rati ſunt, verum & honeſtum amorem coniugum animis
ſolis conſtare, teſte Vlpiano, *l 3. de donat int. virum & vxor. libr. 24 P. tit. 1.* nec coitum, ſed affectionem maritalem matrimonium facere. *Vlpia. l. cum hic ſtatus, §. ſi diuortium, de donat inter vir. & vxor. l. iubemus de repud. C.* Quo fit, vt conſenſus & præſentis temporis in electione coniugii, illud firmum & indiſſolubile faciat, etſi alter illorum poſt illud alteri ſe coniunxerit
corpore *c. fin. de ſponſ. & ex conc. Ancyritano, c. 11. Syricius Papa, in exemplis, c. 4. & ad Hymarium epiſcopum Taraconenſem, epiſt. 1. c. 4. de coniugal. c. deſponſatas 27. q. 2.* Et vere tranſacta matrimonia dicuntur etiam illa, quibus nulla corporalis copula acceſſit,
Iſidorus. lib. 9. c. 7. Auguſt. de bon. coniu. c. 11. lib. de nupt. & concupiſcen. can. coniuges & can. coniux. 27. q. 2. can non enim. 32. qu. 1.
Auguſt. contra Iulian. lib. 1. ¶ Veluti illud, quod inter beatiſſi- 4
mam Dei genitricem Mariam, quæ virum nunquam cognouit,
Luc. 1. & beatum Ioſephum eius ſponſum interuenit. De cuius
deſponſatione loquens diuus Auguſtinus *lib. 2. de conſen. Euang. c. 1. Hoc exemplo,* inquit, *magnifice fidelibus inſinuatur coniugibus, ſeruata etiam pari conſenſu continentia, poſſe permanere, vocarique coniugium non permixto corporis nexu, ſed cuſtodito mentis affectu.*
¶ Re[illegible] † eius ma[illegible] monii continentiam in Ammone, & vxore eius Nicephorus Caliſtus, *lib. 8. Hiſtor. eccl. ſ. c. 41.* ¶ Proles 5
namque † bonum [illegible] dem eſt matrimonii, & coniunctio cor- 6
porum licite accedit poſt initum matrimonium: ceterum ea
non ſunt matrimonium, ſed appendices & conſummatio matrimonii, *can in nomine 2 . quæ. 2. c. debitum de bigamis.* Arguit
tamen coniunctio corporum, matrimonii vinculum præceſſiſſe co[illegible] uetudoque, q[illegible] in qui'scu libera muliere, quæ quæſtum
non [illegible] it corporis, habet, probati[illegible] nem facit certiſſimam matrimonii *l. in liberæ, de rit. nupt. in P. Gordian l. ſi vicinis 9. de nuptiis C.*
¶ [C]eterum † hic obſeruandum eſt, conſenſum qui in nuptiis 7
neceſſario exigitur ad eas perficiendas ſponſi & ſponſæ tantum
eſſe, *can. ſufficiat 27. q. 2. glo. in c. fin. 32. q. 2. glo. in ca 1. de deſponſ. imp. & ibi Pan. gl in l Paulus, de ſtatu homin* quod pertinet d[e] ſacramenti & matrimonii veritatem: vſque adeo vt parentibus
diſſentientibus factum matrimonium verum ſit, & indiſſolubile, expreſſe adhuc concilio Tridentino deciſum, *Seſſ e 8. artic. 1. de reformat matrim.* faciunt capita tituli. De matrimonio contracto contra interdictum eccleſiæ, libr. 4. Decretalium, tit. 16.
& ſi qui contraxerint pœnis iuris ciuilis cuiuſque regionis ſubiiciantur. & quamuis prohibeantur huiuſmodi matrimonia temere inita, & citra ritus quos & ſancta Dei & Catholica eccleſia, & iura ciuilia & mores boni, & honeſtas ſtatuunt. Honeſtum
quippe quamuis non neceſſarium iure diuino & pontificio, parentes conſulere *glo. in d. can. ſufficiat in verb. ſolus. & ita intellige.*
¶ Nec mireris, † quod inter Chriſtianos hoc receptum ſit, etiam 8
contra conſenſum patris matrimonium, hoc verum eſſe. ſi ritus
illi voluntatis expreſſi ſint, maxime ſacris aduenientibus precibus: diuerſum autẽ apud Ethnicos eſſe. Nam iure diuino, quod
Deus coniunxit homo non poteſt ſeparare, *Matth. cap. 5. & 19. 1. Corinth. 7. Luca c. 6.* Neque in his quæ ad ſacramenta pertinẽt,
patria conſideratur poteſtas, *c. fin. de iudic. in 6.* Et relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, *Geneſ. 2. Matth. 19. ad Epheſ 5.* At iure gentili & ciuili, & ſolui poterat
matrimonium. vnde & factum aduerſus leges irritum pati licentia reddebatur. vt infra docebimus. Et Iulius Paulus, *lib. 2. recept. ſenten. tit. 20.* ſic reſpondit: *Eorum qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate eius, matrimonia iure non contrahuntur, ſed contracta non ſoluuntur: contemplatione enim publicæ vtilitatis priuatorũ commodis præfertur,* hæc Paulus ¶ Inficias tamen non eo, † omnino 9
re honeſtum viſum fuiſſe & pene neceſſariũ, præcedere parentum ſententiam & conſenſum nuptias eorum, quia minores in
horum ſint tutela & ſacris, & eo magis quod infirmum ſit huiuſmodi conſiliũ, inſidiis multis & captionibus expoſitum, *Vlp.*

l. 1. de min. 25 an. lib. 4. P. tit. 4. officiumque patris sit collocare in matrimoniũ filias & dotare, & quærere conditionem filiisfamilias, *Marcial. l. qui liberos 19. de rit. nup. lib. 23. P. tit. 2. l. fin § verum q. de dot. promis. lib. 5. C. tit. 11.* indissolubile maiori cõsilio est l gandum, cauendumque vbi maius periculum, agendum, *ea. vbi periculum, de elect.* maxime in filiabus quarum sexus & infirmitas paternæ prouidentiæ vel iuris subsidium desiderat, *Vlpia. l. 1. & 2. ad SC. Velleian. lib. 16. l. tit. 1. §. 1. quib. alien. lic. vel non. libr. 2. Instit. tit. 8.* vtpote quæ plerunque maritorum titillatione contra propria commoda consentiunt. *Honor. & Theod. CC l. si pater puellam 4. de sponsal. lib. 5. C. t. 1.* neque pudoris virginalis est, eligere maritum, *can. honorantur 30. q. 2.*

10 ¶ Itaque † iure ciuili Romanorum, pro substantia nuptiarum inductum est patris quoque consensum, cuius in potestate est, filius filiave, adhibendum, & præmittendum esse: altoqoin nuptiæ illegitimæ censeantur, & filii illegitimi, *l. Paulus, de stat. hom. lib. 1. P. l. 2. l. generali mandatu, & l. seq. de rit. nupt. lib. 23. P. l. 2. & l. si vt proponis, C. de nup. § 1. de nupt. lib. 1. Instit. Instin. in l. vn. §. nec sit facultas, de rap. virg. lib. 9. C. t. 13.* Docet & Catullus in carmine nuptiali filiam exspectare & sequi debere hanc voluntatem dum ait:

At tu ne pugna cum tali coniuge virgo:
Non æquum est pugnare pater cui tradidit ipse.
Ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est:
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est. noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

11 ¶ Scribit † Arnoldus Ferronus *in consuet. Burdegal. ad tit. 4. de dote, & § 3.* præter edicti huc de re generalis sanctionem, Senatus Burdegalensis consulto vsq adeo matrimonia absque voluntate parentum contracta prohibita coercerave, vt capitalis pœna in ea contrahentes locum habeat, & presbyteros, eorũ ministros, etiam profanos iudices damnare posse & eos quoq; qui filium alterius ad nuptias impulissent sine patris consensu. Tractat & de pœnis in hos qui hæc tentarint Alexander *consi. 3. 1. vol.* Sed & rapuisse sine traductione, *l. Marcellus, de verb. signi. l. vn. de rap. virgin.* & pœnas raptus hic habere locum nemo ambigit. pro seductis ita virginibus & filiisfamilias Lex ita 12. tab. prohibebat, ingenuam virginẽ suasione traduci. Et Solonis lege Plutarchus meminit qui verbis pellexisset adolescentulas: grauius punitos. Inuehitur in Ctitonem Chremes Terentianus, qui adolescentulos imperitos serum, in fraudem illiciat solicitando, & pollicitando eorum animos lactet ac meretricios amores nuptiis conglutinet. Sic Plautus in Persa *act. 3. scen. 1.*

Virgo atque mulier nulla erit, quin sit mala,
Quæ præter sapiet quam placet parentibus.

Tantum enim confidit lex ciuilis de parentum erga liberos solicitudine vt nullum affectum paterno præponi voluerit, *leg. fin. de curat. furio. C* & ratam omnino habeat voluntatem. eius circa delectum personarum, quibus liberos morientes etiã post mortem committant defendendos, vt sufficiat solum paternum testimonium, ex sanctione Iustinianea, *l. 1. ae creationel. tu 30 de epi-scop. aud. lib. 1 C tit. 7. l. humanitatis nimium de impub. C.* ¶ Quæ

12 omnia † in nuptiis. renouandis seu repetendis locum habent, si vidua minor adhuc filiafamilias, & iuris eius fuerit. vt ait Iulianus, *l. nupt. a 18 de rit. nu. 1. lib. 23. l. tit. 2 l. si vt proponis, & quoties iam 7. C de nupt.* Quod & Cæsares Valentinia. Valens & Gratianus, *l. vidua 16 de nupt lib. 5. C tit. 4. l. in coniunctione filiarum 20. C eod.* prorogant ad emancipatam viduam, iuuenem tamen & minorem 25. annis ea lege, vt si in electione mariti, illius voluntas repugnet paternæ & proximorum, tunc arbitrio iudex adeatur.

13 Auctus prionegotii qualitate sententiam ¶ Necessario tamen; aliæ propinquorum, sicut nec curatoris vel affinium vlla auctoritas exigitur & exspectanda est sola voluntas eius, de cuius coniunctione tractatu, *Gratianus, l. in copulandis 8 de nup. C. l. aul. l.*

14 *secundum 20. de rit nup. in P.* ¶ Si tamen † minor orbata patre sub tutela agit, & inter matrem & tutores & proximos de eligendo marito controuertatur, tunc quæque ad eundem et iudex *Ver. & Antan lib. C. de nupt.* viuente autem patre eius voluntas est d ferendum, si tamen sui officii paterni non sit immemor. Alio-

15 quin † si nubilem negligat filiam & vigesimum quintum illa exspectans annum transegerit, arbitrium liberæ in eligendo sibi marito non reiicitur. nec punitur: atque patet qui hominis suis nubentem intra eam ætatẽ poterat abdicare, & exheredare libere, post eam non potest. *§. causas, vt cum de appell cognosc. in auth. tit.*

Burdegalæ autem nec post vigesimum, *in consuetud. Burdegal. tit. 4. de ætat. §. 2.* ¶ Quo † fit etiam, vt neglegatur consensus, etiam 16
patris furiosi impune a filiafamilias, *Vlp. l. si nepos 9. de rit. nupt. in P. Iustin. l. si furiosi 25. de nupt. C §. vnde quæsitum, eod. tit. apud Iustin.* eo quod per illum consulti illi commode non possit, eademque ratione absentium patrũm vel captiuorum ab hostibus post triennium a filiu fam. vel filiabus fam. consensus non est necessario requirendus, si modo tales sint nuptiæ, quas certum sit patrem non repudiaturum, vt notant Paulus & Iulianus Iurisconsul. *l. si ita 10 & l. si filius eius 11. de rit. nupt. P.* ¶ Ita † & filius e- 17
mancipatus sine consensu patris vxorem ducere potest secundum Modestinum, *l. filius emancipatus 25 de rit. nupt. in P* nec ob id iuste a patre exheredatur: nisi inquit Vlpianus *leg. 3. §. si emancipatus, in 3. de bon. poss con. tab. lib. 37 t. tit. 4* tam ignominiosam vxorẽ duxerit filius. quæ dedecori sit tam ipsi, quam patri talem mulierem, habere, quo casu pater iure suo vti poterit. Quanquã hodie nec hanc esse contenderem iustam exheredationis caussam. eo quod inter caussas a Iustiniano non comprehendatur, *in § caussas, vt cum de appell. cogn. in authen* ¶ Et † rece- 18
ptum sit hodie inter opera caritatis esse etiam, meretricem per nuptias a fornicationis consuetudine reuocasse: quod enim agitur ita. in remissionem dicitur pertinere peccatorum, *Clem. 3. in c. inter opera, c. 20. de sponsal. lib. 4. Decret. Gregor. titul. 1.* *Nec est culpandus*, inquit D. Hieronymus *in Oseam 1. & can. non est culpandus 32. q. 1. Oseas propheta sim. meretricem quam duxit ad pudicitiam conuertit sed potius laudandus quod ex mala bonam fecit.* Et scenicæ mulieres, si pœniteat sceleris recte, gratia præcedentis vitæ facta a principe vt aliæ nubunt, *Iustinia. in leg. imperialis 28. de nupt. C* Quamobrem nos prohibitionem iuris ciuilis de non nubendo sine consensu patris, iot a cancellos & fines patriæ potestatis coercebimus, qua pendente cura & solicitudo liberorum maxime officio paterno relinquitur eaque soluta a patre quodammodo abdicatur, mouetoque filius nussus emanu, vt in posterum non fisus paterno labori sibi prospiciat & consolat, suæ enim potestatis tunc fit. ¶ Docet † & lex Numæ Pompilii, 19
nuptiis emancipationem quandam filiorum fieri, dum statuit. *Dionys. Halic. lib. 2 antiqu. Rom. si pater filio concesserit vxorem ducere futuram sacrorum ac bonorum iuxta leges participem, patri post hac nullum ius vendendi filium esto.* ¶ Hanc, etiam potesta- 20
tem obseruant alia iura, quæ de consensu paterno nuptiis filiarum filiorumue tractant & easdem fere admittunt distinctiones. Aliæ namque gentes etsi potestatem in filios non dicantur habere parẽ Romanis in liberos *§. 1. de pat. pot.* nihilominus natura admonet ipsa, adhiberi in horum coniugiis debere patris voluntatem Ita arbitrium ciuilis quoque & naturalis hoc suadere. *§. 1. de nupt.* quia iuris natu æque est matrimonium. *l. 1. §. fin de iust. & iur.* diuinaque eius institutio. Diuini quoque & natu aliis iuris honor parentibus exhiberi debet. *Exod. c. 20. cum similib. l. 2 de iust. & iur.* ¶ Sic † & apud Græcos obseruatum 21
esse docet Homer 2. *Odyss.* dum Ant. Telemachũ ita alloquitur.

Μητέρα σὴν ἀπόπεμψον, ἄνωχθι δέ μιν γαμέεσθαι
Τῷ ὅτεῳ τε πατὴρ κέλεταί τε καὶ ἁνδάνει αὐτῇ. Id est:
Matrem tuam dimitte, iube autem eam nubere,
Illi cuicunque pater iusserit, & ei si placuerit.

Apuleius *lib 6. asini aurei*, cum tradit rationes, quib nõ videantur illi nuptiæ legitimæ inter cupidinem & Psychem, eam quoq; adfert, quod clam parentib. nullo q; adhibito teste factæ fuissent. ¶ Inter † sanctiones põtificias iuris Orientalis *l. iur. Orientel circa fin* extat vna patriarchæ Constantinopolitani Patriarchæ, 22
de Hypothesi proposita nuptiarũ matrimonii cũ M... filii Bambylæ conquerẽtis, ab Anthimio filio... Le... præcedente vel secuto consensu Bambylæ patris: statuitque eas nuptias nullas esse. vtpote factas sine consensu paterno cum filia minore 25. annorum. separandasque velut in ... differentes ab ... tatione. ¶ Langobardorum seu Insubrium iure *l. fin. de* 23
sponsal lib 2. Langobard filia quæ sine patris cõsensu, vel fratrum, vel proximiorum, cum alio quam ei cui desponsata vel promissa esset nupsisset, priuatur successione paterna & proximorum ea expuncta defertur. ¶ Gallico † nostro iure lata est Henrici 2. cõ- 24
stitutio anni 1556. quæ quælibet matrimonia, vt clandestina, filiarũ filiorumve familias, inscius & inconsultis inuitisq; parentibus fieri: alioquin ea attendentib. licere parentibus eos easve exheredes facere, donationes illis factas euocare Hosq; declarat ipso iure incapaces omnium lucrorum prouenientium ex conuentionibus matrimonialibus patrum & matrum, vel delatorum ex

rum ex consuetudine locorum: castigationem pœnalem tum contrahentium, tum proxenetarum arbitrio iudicis committens: exceptis tantum filiis maioribus triginta annorum, & filiabus 25. quos nubentes inuitis parentibus eximit a lege, dummodo consulerint prius ipsos parentes, quamuis non obtinuerint
25 exquisitum consensum. ¶ Antea † Balduinus Ferreus præfectus Flandriæ cum ex sylua nocte inconsulto patre Iuditham filiam Caroli Calui regis Gallorum abduxisset, & pro vxore habuisset, conuocato per regem pontificum concilio damnatus. & ex piorum loco motus anno domini 862. Is autem eius rei gratia Romam petiit absolutionis & expiationis consequendæ gratia, vtque de raptu se purgaret: tandemque regi conciliatus nuptias celebrauit teste Meyero *lib. 2. Histor. Flandriæ.* ¶ Et † ra-
26 ptoris instar est, qui virgines etiam volentes sibi sine parentum consensu coniungit, pœnaque raptoris vltimi supplicii plectitur a Iustiniano C. *l. vnic. §. etsi quidem de rap. virgin. libr. 9. C. tit. 13. §. 1. de rapt. mulierib. collat. 9. tit. 13.* si quidem quamuis volenti non fiat iniuria filiæ *l. cum donationis, C. de transact. l. si venditor, de rescind. vend. C. l. 1. de actio. empt. C.* nihilominus patri fit ex attentata filiæ pudicitia, suoque nomine agit, etsi filia agere non possit, *Vlpian in l. 1. §. vsque adeo, de iniur. lib. 47. P. tit. 1. Caius l. si quis seruum meum 16. l. Neratius, l. pater enim 41. eod. tit.* ¶ Te-
27 neturque † interdicto de seruo corrupto, vt deteriorem filium filiamve faciens, qui persuasit vt amator amatrixve esset, vt ait Vlpian. *l. 1. de seru. corrupt. lib. 11. P. tit. 3.* & Paolus *l. vt tantum 24. eod. tit.* dicebat interesse parentum, animos liberorum non corrumpi. Quanquam mitius agatur cum iis raptoribus, qui inuitis parentibus, consentientibus tamen filiabus, eas rapuerunt, quo casu raptus excusatur. quod pertinet ad efficaciam matrimonii *c. pen. de rapto, lib. 5. Decretal. tit. 18. can. 1. & ca. lex illa 37. q. 2.* quod sua natura consensu vtriusq; coniugis celebratum firmum est. Præponunt tamen iura ciuilia voluntatem patris, fi-
28 liæ. ¶ Quam † tamen cogi a patre nolunt, vt libera sint matri-
29 monia, prout monui. ¶ Nisi † forsan vtantur illa honesta coactione, de qua meminit Iulius Pollux *lib. 1. Onomast. cap. 11.* per quam ingenium patris deiicere potest superbiam filiorũ, si monilia & caussam superbiendi filiabus adimant, veluti, inquit, qui asinos admittunt, faciunt: si enim equæ asinorum congressum aspernantur eosque lacessunt, equarum iubas radunt, & ad fontes deducunt: hæ vero tanquam in speculo cernentes deformitatem corporis & iubæ splendorem amissum, deterioris postea
30 animalis congressum admittunt. ¶ Sed † & Samnitibus alia lex honesta quidem erat, & quæ ad honestatem excitaret teste Strabone *libr. 5. Geograph.* vt nec parentibus filias suas quibus collibuisset dare nuptui fas esset: verum quotannis decem præstantes decerni virgines ac optimos totidem adolescentes: ex iis, primam primo: secundam, secundo: & ita deinceps hoc pacto. quod si is qui primam accepit honestam, iustam institutionem mutauisset in deterius, habitus contemtui pro ignominia erat, & ei locata adimebatur.

De Indiuidua matrimonii & diuini & humani iuris societate. Cap. 4.

1 *Societas in matrimonio, diuina & humana domus.*
2 *Theogeno Agathoclis vxoris honestum responsum de societate maritali.*
3 *Indiuiduam esse societatem matrimonii, nec vxorem esse temporalem, nec filium.*
4 *Vxorem suam Cato Vticensis concessit Hortensio liberorum caussa.*
5 *Vxores precariæ, & temporaria mercede conducta Sarracenis, Romanis, Spartiatis, Ægyptiis.*
6 *Societas coniugalis facit communionem rerum vtriusque familia, habitationis, domicilii, vnde dicitur ducta vxor.*
7 *Matrimonia farre coniuncta indissolubilia lege Romuli, & succedebat eo modo coniuncta viro.*
8 *Excommunicati seorsum ab vxore manentes, nolentes redire: viri consulares solent seorsum ab vxoribus habitare.*
9 *Vxorem inuito marito pater non potest retinere.*
10 *Vxores radiis maritorum splendent, & infelicitatis eorundē sunt participes.*
11 *Vidua artificis iurati, artem per seruum expertũ non magistrum, potest exercere.*
12 *Vidua viuum retinent mortuum maritum.*
13 *Anima defuncti, vidua sua ægro fert secundas nuptias.*
14 *Vxores vna cum virorum mortuorum corporibus ex lege cremata apud Vuendos & Caibeos.*
15 *Coniugibus vna debet esse communis religio.*

Adiicitur finitioni † nuptiarum quoque indiuidua vitæ consuetudo, & iuris diuini & humani communicatio: quæ nobis exhibent perfectam & indissolubilem societatem matrimonii. vt non immerito summus Pontifex, *c. 2. de sponsalibus* argumentetur a societate ad matrimonium: vocat & Gordianus Cæsar *l. aduersus 4. de crimin. expil. hered. libr. 9. C. tit. 32.* vxorem sociam rei humanæ, & diuinæ domus: sic Horatius *1. car. Ode. 1.* sociam vocat epitheto congruo vxorem. 1

Manet sub Ioue frigido venator
Socia coniugis immemor.

ex lectione Lambini. Neque enim prohibita viro permissa societas inter aliquos. quandiu vixerint, *Paul. l. 1. pro socio, libr. 17. P. tit. 2.* ¶ Et † Theogena vxor Agathoclis regis Siciliæ, cum 2 in Ægyptum remitteretur morituro Agathocle, ægre ab eo diuulso dicebat, nubendo se non prosperæ tantũ, sed omnis fortunæ iniisse societatem, vt auctor Iustinus ex Trogo, *libr. 23. historia.*

¶ Indiuiduam † autem hanc esse, omni consensu nationum, 3 quæ ratione vsæ fuerint, fere semper receptum est, vt & ex sententia Solonis *in Gnomis.* de vxore coniicere possumus.

Ζεὺς γὰρ μέγιστον, τοῦτ' ἐποίησεν κακόν.
Καὶ δεσμὸν ἀμφέθηκεν ἄρρηκτον πέδην
Ἐξ ὅτε τοὺς μὲν ἀΐδης ἐδέξατο,
Γυναικὸς εἵνεκ' ἀμφιδηριωμένους.

Idest:

Iupiter maximum hoc ipsum fecit malum,
Scilicet quod cognoscamus æqualem
Omnium mulierum sortem,
Et vinculum constituit indissolubile.

Et quo solutos Pluto aliquos accepit pro vxore pugnantes. Sed latius de solutione paulo post modo annotasse sufficiet, vxorem esse non posse temporalem. sed perpetuã quandiu vixerit: Nam nec moribus nostris conuenit filium habere temporalem, vt ait Paulus Iurisconsultus *l. quæsitum de adopt. libr. 1 P.* ¶ Et si † mo- 4 re aliquo antiquo aliquando receptũ fuisse legamus aliud quidpiam diuersum: si tamen n ve un su p batum fuisse. quod Strabo *lib. 11* tradit, Catonem Vticensem [illegible] em suam Martiam concessisse Hortensio liberorum caussa Plutarchus *in vita Cato. Vticens.* etiam contracta sponsalia dixit Philippi patris voluntate. ¶ Similes † certe illis qui preca io vxores habebant, vel ad 5 tempus e. nducebant mercede. qualem morem tribuit Sarracenis Ammianus Marcellinus *libr. 14. Histor.* Scribit & Cæl. Rhodiginus *lib. 13. ca. 17.* sed alibi non legi, Romanos cum liberorum satis ex sua vxore suscepisse viderentur, vxorem alteri, qui libe os egeret. cedere solitos. Vt Plutarchus *in vita Lycur.* apud Spartiatas probis viris vxores infœcundas habentibus, alienas prolis caussa adiri licitum fuisse. Scribit quoque ex lege Lycurgi licuisse aliquando seniori viro, vxori iuueni probum & honestum adolescenté admiscere. & vbi eam generoso semine complesset, suum ipsorum quod natum esset efficere. Quod improbat merito D. Augustinus, ad Claudium libr. 5. cõtra Iulianum. *in cano. sic non sunt facienda adulteria, 32. quæst. 4.* Meminit Suidas *in ver.* [illegible]. Vulcanum Ægypti regem modestiæ tulisse legem Ægyptiis, quorum vxores apud maritos perseuerare ignorarent.

¶ Societas † hæc vitæ inducit cõmunionem inter coniuges 6 rerum & earum domini, vt ait Paulus *l. 1. rerum amota. libr. 25. P. tit. 2.* Commiscetur familia. & quæ vxoris sunt, fiunt ac si viri essent, propria: & contra, quæ mariti, ac si vxoris, ea sentit ab Vlpiano, *l. 1. §. si vir aut vxor ad SC. Syllania, lib. 29 P. t. 5.* Et proinde altero coniugum altero subripiente quidpiam, furari non dicitur, nec eius nomine, sed rerum amotarum actione repetitur subtractum *d. l. 1 & 2. & tot. tit. rer. amotar. in P. l. aduersus, de crimin. expil. hered. C. l. quamuis, C. de furt.* Dicitur incola eiusdem ciuitatis vxor, cuius est maritus, apud Papinianum, *l. fin. §. item rescri erunt, in 2 ad municip. lib. 50 P. tit. 1.* vt contra legata vxori habitatio ratione societatis fit communis viro eius, *l. ceterum, de vsu & habita. P.* vbique habere dicitur vxor domicilium, vbi maritus habet vel habuit, si decesserit, *l. ea qua 32. ad munic. p. P. l. exigere, de iudic. in P. l. 5. l. mulieres, de dignit. lib. 12. C. l. fin. de incol. lib. 10 C.* Idem Clemens Alexandrinus *libr. 3. Pædagog. cap.* Honestum, inquit, *est viris vxoribus fidem habentes iis domum*

custodiam vermittat, vt qua eis ad hoc opitulatrices data sunt. Sequitur vel sequi debet semper virum suum vxor in vita & in morte, *can. vnaqueque 13. q. 2.* nisi vagari incipiat vir, *l. quod nisi 20. de operibus libert. lib. 38. P. tit. 1.* vel exsulatet, vt ait Æschines *epist. ad Senat.* vis vna caro, *Genes. 2. can. sunt qui 17. q. 2. can. deinde 26. distinct. Matth. 19.* vna domus vnumque sepulcrum. *ca. ebron. 13. q. 2.* Proinde Pomponius *l. mulierem 5. de rit. nupt. in P.* pro perfectione nuptiarum ex ritu Romanorum desiderare videtur, vt vxor in domum viri ducatur: *deductione namque*, inquit, *opus esse in mariti non in vxoris domum, quasi in domicilium matrimonii*. Indeque tracta est appellatio. *ducere vxorem*, pro accipere vxorem, etsi sola deductio in domum, nisi sponsalia præcesserint, vel alia argumenta nuptias non probent per se vt notat Vlpian. *l. quaesitum 9. de sponsal. lib. 23 P. tit. 1.* Promissione autem accedente de habenda ea vxoris loco maximam vim addit *§. quoniam, authen.*
7 *Nouell. 74. Instit.* ¶ Ex lege † Romuli apud Dionysium Halicarnasseum, *libro secundo. antiq. Roman.* per sacra ritatis vxor ducta coniugio, nodo redissolubili iungebatur, eratque mulier viro obsequens & pudica, & domus domina æque ac maritus & in eius mariti bona succedebat heres sicut parentis filia: ex asse quidem, si is intestatus & sine liberis decederet, si cum liberis vna cum illis.
8 ¶ Statuit † aliquando Synodus quædam Constantinopoli sub Manuele eius patria ciha habita, vt notatur in responsis Dithyrhachii, *lib. 2. iur. Orienta. 1. q.* metropolytæ, eos qui seorsum ab vxoribus remanent, & noluerint conuenire, excommunicatione notandos: quod intelligendum cum Vlpiano, *l. cum hic status 13. si diuortium, de donat. int. vir. & vxor. libr. 24. P. tit. 3* si seorsum habitantes non habeant mutuem honorem matrimonii: alioquin si habeant, habitationum diuisio nō dirimit matrimonii affectionem & vnionem, *solent enim*, inquit idem Vlpianus. *viri consulares ita seorsum habitare*.
9 ¶ Hac ratione † pater detinens vxorem, cogitur conquerenti apud prætorem marito, in domum maritalem deducere, *l. si muta, C. de nupt. l. 2. de libe. exhib. in ... l. fin. C eod tit* nec potest illam societatem paterna prærogatiua turbare aut dissoluere, *l. filia diuortium, & l. dissentientis 5 de repud. libr. 5. C. tit. 17. l. filia, C. de inoffi. testam. l. 1. §. fin. de libe. exhib. in P. l. vt rebendenda 5 de instit. & restitut. sub condit. fact. libr. 6 C tit. 25* Scriptum quippe, vt non semel dixi, *relinquet patrem homo, & adhærebit vxori, Genes. 2. cum simil.* Singularis certe vel melius præstantissima societatum ista, quæ auctori naturæ præponitur, vt non solum societas, sed commixtio & confusio duorum animorum, & corporum in vno composito, vnum quid faciens videatur: & animus viri in corpore vxoris, & vicissim mulieris in marito viuere & sedem sibi delegisse, vt non abs re D. Paulus scripserit, nuptam præcipuum habere studium, quomodo placeat viro, & virum habere item vxorem, quomodo vicissim eam tedaret, *1. Corinth 7. ad Ephes 5 ad Coloss. 1.*
10 ¶ Quamobrem † & illæ illustrantur radiis maritorum, & eorum dignitate refulgent *§ hac itaque de consul. in Authent. l. Feminæ 8 de senato. lib. 1. P. tit 9.* cum mariti dignitate cōcrescunt. *Iustin l. si. de nupt. C.* & eorum sentiunt fulgorem: æquum enim est & naturale, *secundum naturam, de reg. iur. P.* communicari honores, quibus communia sunt etiam infortunia, ob quæ non licet abire coniugio hoc matrimonii. *Quid enim tam humanum est*, inquit Vlpianus, *l. si cum dotem 23. § si maritus solut. matrim. libr. 24. P. tit. 3. l. patre furioso 8 de his qui sui iuris sunt vel alien. iur. lib 1. P. tit 6 quam fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxorem viri participem. ff.*
11 ¶ [illegible] idcirco, † nec inutilis rationibus, supremis orchestri, [illegible] mariti artifice, eius artificii [illegible] & peritis [illegible] republica permittitur cuilibet viduam defuncti posse artificium mariti, ac si is viueret, per se [illegible] expertos tamen in ea a[illegible] palam, quamuis magisterii gradu insignitii [illegible] & in [illegible] nonnisi ab insignitis [illegible] Philibertus Bugnonius *in legibus abrogat.* refert [illegible] a Senatu Lucertano [illegible] Calend. Decemb anno 142[illegible] & in comitiis M[illegible]lunensibus 8. Octobr 114c. Eg[illegible] sæpe vidi Tolosæ eo modo Senatui placuisse, dum [illegible] etiam assiduus.
12 ¶ Videtur † quippe adhuc exstincto corporeo coniugis, cū vinculo [illegible] coniunctionis maritalis portionem manere: viua nempe [illegible] & animus qui immortalis est, cui iurata fuit viuente
13 & [illegible] perpetue corporis societas. ¶ Si ut & Iustinianus nutat, *§. qua vero, de nupt. in auth.* animam defuncti coniugis ægre ferre superstitis secundas nuptias. ¶ [illegible]oeruntque † nationes aliquæ, apud quas vx[illegible]res mortuis maritis vna cum rogo maritali, vt perseueret et æqualis societas, vrebantur: veluti mos erat apud Wendos, qui erant genus Selauinorū, in agris Saxonum & Thuringorum habitantes, vt tradit Vuinefridus Anglus, qui postea Bonifacius appellatus est, episcopus Moguntiaci factus, in epistola ad Edoardum Anglorum principem, teste Beato Rhenano *in fin. 1. libr. rer. Germani*. Idem apud Catharos prope Adrastam terras in India lege scitum & seruatum, ob fœminæ cuiusdam beneficium in maritum paratum teste Diodoro Siculo, *lib. 17. anno 9. Alexand.* † Strabo *libr. 15.* hos vocat Catheos subscribens. Reliquis Et quia in hac societate coniugali, est diuini & humani iuris communicatio: quemadmodum bona, sic & affectio æqualia esse debent, & religio qua vita nostra maxime constat vt ait Plinius *lib. 14 c 19.* eadem vtrique esse debent coniugum. Neque enim sectæ alicuius hominibus vel mulieribus dispa is religionis inire nuptias lex permittit: veluti inter Iudæum & Christianum, vel Christianam, vel Christianum & Iudæum, alioquin capitali supplicio imminente. *Valentin. Theod. & Arcad. CCC. l. ne quis 5. de Iudæis libr. 1. C tit. 12.* Et Leo & Anthemius CC. tradunt, *l. fin. de sponsal. 5. C. tit. 1.* sponsalia dissolui posse propter impudicam conuersationem, aut religionis vel sectæ diuersitatem. Explicant tamen illud intelligendum, si ante contracta sponsalia ignorassent diuersitatē: nam si sciuerint ante, impune ea non dissoluunt *si legibus 16 de episcop. audien. lib. 1. C. tit. 7.* sed sibi imputare debent. Iubet Plutarchus *in præcept. connubialibus*, vt vxor in religione similis sit marito, neve aliam peregrinam admittat *Nam*, inquit *null. Deo sacra occulta & abscondita grata sunt*. Sed de hoc in solutionis caussis matrimonii, latius paulo post.

De ritibus nuptiarum. Cap. 5.

1 *Solemnia & ritus nuptiarum quare adducuntur, hique varii.*
2 *Consensus tamen, tam alio modo quam verbis exprimitur.*
3 *Verba qualia in nuptiis consentiendis exiguntur.*
4 *Caia nomen in nuptiis porgendis cur.*
5 *Verba matrimonii contrahendi serio, non iocandi caussa, obligant.*
6 *Verba etiam ioco dicta semper interpretantur pro matrimonio fere.*
7 *Ritus nuptiarum quidam necessarii, quidam minime.*
8 *Preces matrimoniis adiecta in omni Ecclesia Orientali & Occidentali: & palam & publico contrahi iubet Ecclesia quare.*
9 *Clandestina matrimonia non erant tribus obseruatis.*
10 *Banni quidam [illegible] tres.*
11 *Mo[illegible] matrimonia publice tantum fiunt in Ecclesiis.*
12 *Clandestina matrimonia, quod pertinet ad Ecclesiam, rata non sunt quamuis firma per se & apud Deum, & quare, vide numer. 5.*
13 *Clandestina matrimonia ab Ecclesia approbari debent.*
14 *Asserens matrimonium probare debet.*
16 *Instrumenta matrimonialia, quomodo probant matrimonium.*
Instrumenta, pompa, dos, & apparatus non faciunt matrimonium, sed ne etiam pat exiguntur.
17 *Matrimonia inita Roma a sacerdote Cereris.*
18 *Nuptiarum solemnia Hebræis per hebdomadam.*
19 *Ritus quidam nuptiis Romanorum adhibiti ex Plinio, de colo, fuso, flammeo, spina, nucibus, confarreatione, adipe, fudo & lupino lana.*
20 *Taxillarum puellæ nupturæ publice se exponunt tuba & vimento posteriora primum, postea anteriora denudant, & si placita illic nubit.*
21 *Ritus & forma, qua apprehensis dextris iunguntur coniuges, ex formula Iudæorum precationibus diuinis additis, instrumento, opulis, & concubitu.*
22 *Romanis interdum ritus nuptiarum similes superioribus manu apprehensa, & thalamiorum & ominationis bona.*
23 *Vxor legitima & materfamilias Romæ fiebat ea conueniente in manum mariti, quomodo Vxor materfamilias quæ dicebatur: & de triplici formula ducendi vxorem apud Romanos.*
24 *Vxor per coemtionem quomodo fiebat & conueniebat in viri potestatem.*

25 *Manus*

25 *Manus & mancipium potestatem significat.*
26 *Coemtio quid.*
27 *Fœmina olim nunquam erat sui iuris, sed in aliena semper potestate, aut patris, fratrum, propinquorum, aut mariti, nec sine horum obligabatur auctoritate. & num. 30.*
28 *Vestales tantum erant sui iuris.*
29 *Mulier nupta etiam apud Græcos in potestate mariti.*
30 *Coemtione simulata. alia fiebant Romanis alienationes. Coemtio nuptiarum tribus assibus fiebat.*
31 *In manu mariti fiebant & nuptiæ per confarreationem, & quomodo.*
32 *Nuptiæ per farreationem sacra & pontificum Ethnicorum & aliorum.*
33 *Nuptiæ sacræ farracia quare.*
34 *Matresfamilias hodie quæ dicantur etiam.*
35 *Nuptiæ vsu contractæ, & vxor vsu quid.*
36 *Vxor contestata erat concubina.*
37 *Vxor vulgaris concubina. Concubina honesta vxor.*
38 *Concubinam cum vxore habere non licebat.*
39 *Concubina honestatem matrisfamilias amittebat.*
40 *Ritus alii Romanorum in nuptiis.*
41 *Aqua & ignis in nuptiis cur adhibebantur.*
42 *Cymbrorum coniugia firmabantur vnguium resecatione.*
43 *Theutones coniuges capillos mutuo detondebant.*
44 *Armenii articulos denotabant.*
45 *Elamitæ mordebant ad sanguinem vsque digitum.*
46 *Ritus aliarum gentium in nuptiis firmandis Numidorum, Dacum, Hungarorum, Scitonitarum, Tarentinorum, Scytharum, Cardiensium.*
47 *Cardienses ignem accendebant nubiles ipsum, quo extincto fiebat diuortium, igni aquam miscere, prouerbium quid.*

1 IN nuptiis † aliqua substantialia, & alia non substantialia perpendere oportet: iam autem formam substantialem monuimus in consensu contrahentium consistere, *glo. pen. in c. tua nos, de sponsal.* Siquidem reliqui ritus & solemnia, vel ad subsidium coniugum, vel ad probationes gestorum. Idcirco & forma contrahendi varia, ritusque varii veluti expresso consensu, verbis &
2 ritibus. Quanquam † & sine verbis alio modo exposito consensu fiant, quemadmodum dum mutos mutave nuptias contrahunt *Paul. l. mutus, 76. de iur. dot. libr. 23. P. titul. 3. l. ex facto, 43. de vulgo. lib. 28. P. titul. 6. cap. cum apud, ca. 23. de sponsalib. lib. 4. Decret. tit. 1.* Verba † qualiacunque sint dummodo consensus ille de præsenti tempore exprimatur, etiam nihil interest, ea enim interdum sunt, *si pro vxore habiturum, & pro marito habituram*, vt ait Alexander 3. sum. pont. *cap. ex parte cap. .. de sponsalib. libr. 4. Decretal.* vel *accipio te in meum, & accipio te in meam, cap. fin. vlt. de*
3 *sponsalib. cap. licet, de sponsal. duor.* Apud Romanos † vsurpata, *ego tibi Caius, tu mihi Caia*: a tempore Caiæ honestæ matronæ, &
4 optime lanificæ, secundum † T. Probum *libr. de prænominibus, circa operis Valerii Maximi finem.* & Plutarchum *libr. problemat.*
5 Sunt † & his similia, prout moribus regionum recepta sunt quæ nodum iniiciunt copulæ, si modo serio, non iocandi animo pronunciantur *cap. tua nos, 26. de spons. Caius l. simulata, 36. de ritu nuptiarum. eod. in P.* sicut nec iocandi caussa promissa obligant. *l. obligationum substantia. de action. in P.* nec qui se iactauit heredem instituturum, ideo instituisse videtur, vel instituere tenetur *l. final. de testament. in P.* Plus enim valet quod agitur quam quod simulate concipitur, *rubric. plus val. quod agit.* C. nec vltra intentionem actus agentium operantur. *l. si ego, & l. non omnis de reb. cred. P. l. multum interest, Cod. si quis alter. vel sibi l. verum est, &*
6 *l. si quis ius dicent. de iur. P.* Veruntamen hic cauendum est, † ne hallucinetur quispiam non semper verba etiam ioco dicta pro ioco accipi, sed pro matrimonio interpretari fere semper, *gloss. in cap. tua nos in verbo mulierem, de sponsalib. l. simulata, de ritu nuptiarum P.* Itaque cauendum est, ne verbis capiatur quis temere effutitis: verba quippe non ad simulandum, sed ad exprimendam mentem dicta censentur: & nemo existimandus est aliquid dixisse quod prius mente non agitauerit, vt ait Celsus, *l. Celsus, l. Labeo 7. § idem Tubero de suppel. lega. libr. 33. P. titul. 1. l. non aliter,*
7 *de lega. 3.* ex Tuberonis sententia. Ad † ritus autem quædam pertinent fere necessario, alia non valde requiruntur, etsi præ-
8 termissa sunt, non exprobrantur. Itaque † sancta Catholicaque ecclesia in nuptiis firmandis & celebrandis, sacras adhibet preces & orationes cum in orientali *libr. 1. tit. Orientali. titul. de sponsal.* tum in occidentali orbis parte: vtque eas ea, quæ decet honestate concipiat, publice exigit fieri matrimonia, non clam, vt sine dolo & omni legitima approbatione fiant, *Concil. Arelat. c. 6. can. nostrates, c. nullus fidelis 30. quæst. 5. in de. vota H. romana sum. pontif. c. 6.* Clam † namque facta, fraudis habent aliquod argu- 9
mentum *l. final. de ritu nuptiar.* Porro clandestina non erunt matrimonia, tribus obseruatis: primum, si testes, dum fiunt, adhibeantur, *d. can. nullus, & c. nostrates, 30. q. 5.* secundo si parentum habeatur consensus, de quo diximus, adiuntque qui paranymphi dicuntur, *c. sponsus, ex concilio 4. Carthag. & c. aliter, 30. q. 5.* tertio, si matrimonia celebranda prius in ecclesiis per ostiores publice proponantur competenti termino præfinito intra quem qui voluerit, & potuerit legitimum impedimentum opponat, & ipsi quoque presbyteri inuestigent, vtrum aliquod impedimentum obsistat, puta, si contracturi sint in gradu prohibito vel alio modo impediantur, vt in concilio generali fuit decretum. *Innoc. 3. ex concilio generali, in ca. cum inhibitio. c. 3. de cland. de sponsal. lib. 4. Decreta. tit. 3.* Vocant vulgo hanc propositionem publicam Bannos, declinata voce a Græca πᾶν, omne, ἐν πᾶσιν innotescat, vel † quod per hanc dictionem Ban. prima, secunda, ter- 10
tia denuntiatio, quæ fit in suggestu ecclesiastico futurarum nuptiarum, id est, integra & perfecta prædictio & vniuersa significetur: mutarat enim facile π in β. Exstat † & canon cuiusdam Io- 11
annis Metrapolitæ Moscouiæ, qui apud Ruthenos habitus est propheta, ... *matrimonium nunquam nisi sub die in ecclesiis contrahatur*, vt refert Sigismundus Liber Baro *in comment. rer. Moscouitar. in canonib. Ioannis.* Requirit † ista summopere ecclesiastica 12
disciplina, nec ecclesiæ rata dicuntur clandestina matrimonia, quamuis contracta clam, sine impedimento tamen rata sint & firma per se, & apud Deum, *c. 2. de clandest. desponsat. & ibi gloss. can. tribus can. 32. dist. & c. Christiana. 32. q. 1.* Cuius diuersitatis ratio ea est, quod ecclesia non potest iudicare de his, quæ latent: & ideo si de clam contractis nuptiis coram iudice ecclesiastico agatur, cum dubium illi sit non interueniente ecclesiastica solemnitate, an fuerit factum matrimonium, † non potest compel- 13
lere seruare illud. Ideoque etiam eius comprobatione in celebratis aliter opus est, vt explicat Alexand. 3. sum. pontif. *cap. 2. de clan. despons.* Et quamdiu illi de coniunctione legitima fides non fit, ita coniuncto ex præsumtione certa scortationis ab inuicem discedere debebit & vt stuprum de coniunctione iudicat, *c. 1. 35. q. 3.* Atque ab eo † qui asserit contractum matrimonium, 14
probatio exigitur, *c. 1. de cland. despons.* At Deus † qui occulta no- 15
uit, *Psal. 43. ad Hebr. 4.* quive testibus non indiget, etsi quis contractum neget matrimonium occulte, & quamuis, quia non probatur, non cogatur adhærere coniugi: vere tamen nouit factum & indissolubile: proinde legibus Dei qui occultum infitiatur, tenetur ac vincitur, vt nec alium possit inire coniugium illo occulto persenerante: & si ineat aliud, reus sit adulterii. Instruunt itaque pleraque & sanctiora & honorabilia reddont negotia, quæ de substantia non sint. Eoque † pertinent nuptialia in- 16
strumenta *l. nec absentia, 14. de nupt. Cod. §. nuptias, de nupt. in authentic.* quæ tamen per se non probant matrimonium, *l. donat. omnes in concubinas 31. de donation. libr. 10. P. titul. 51.* seu pacta matrimonialia, pompa, seu nuptiarum apparatus *l. si donationum, C. de nuptiis*, & dotis constitutio, *l. final. de donation. ante nupt. Cod. 3. de iure dotium, in P.* sine quibus tamen substantia matrimonii consistit, *prox. me citatis iuribus.* Docet id Concilium Arelatense *canon. 6. & canon. nullum, 30. quæst. 5. Nullum fiat matrimonium*, inquit, *sine dote, nullus vxorem ducere vel nulla nubere præsumat, nisi secundum facultatem dos constituatur*: audi postea rationem, *non quod sine dote matrimonium esse non possit, sed ne sine, ubi de nuptiis quisquam nubere vel vxorem ducere præsumat.* Erat † & ritus apud 17
Romanos Ethnicos, vt matrimonio iungerentur a sacerdote Cereris per orationem sacram, teste Plutar. ho. *in præcept. connubialib.* Et apud † maiores Iudæorum lætitiæ illius publice testan- 18
dæ caussa, etiam sub lege naturæ, per integram hebdomadam nuptiarum fiebant solemnia, *Genes. 29. Iudic. cap. 14.* Possem hic ritus † varios ex Plinio, in nuptiis adhibitos antiquitus, referre: 19
qui, etsi desuetudine obliterati sint, nihilominus tamen ostendunt, non clam, non leui iudicio, &, vt ita loquar, non furtiue, & de plano factas fuisse. Indicabo solum de illis aliquot locis. Is itaque imprimis ait, *Plin. lib. 8. cap. 48. Lanam cum colo, & fuso Tanaquillis, quæ eadem & Caia Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse prodente se, auctor est Marcus Varro factamque ab ea togam regiam vndulatam in domo Fortunæ qua Seruius Tullius fuerat vsus*

*inde factum, vt nubentem virgines comitarentur colus comta, & fusus
cum stamine.* Et alibi Plin. *lib. 16. cap. 18. Spina nuptiarum facibus au-
spicatissima, quoniam inde fecerunt pastores qui rapuerunt Sabinas,
vt auctor est Massurius.* Et iterum Plin. *lib. 15. c. 22. Honor nucibus
iuglandibus natura peculiaris gemino protectas operimento, pulninati
primum calicis, mox lignei putaminis. quæ caussa eas nuptiis fecit reli-
giosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quam quia ca-
dendo, tri, udiumq sonum que faciant.* Et rursum Plin. *lib. 18. cap. 3. In
sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat, nouæque nuptæ
farreum præferebant.* Et alibi Plini. *lib. 28. cap. 9. Proxime in commu-
nibus adipi laus, sed maxime suilli apud antiquos etiam religiosi: cer-
te nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solemne habent, postes eo attinge-
re.* Et paulo post: *Massurius inquit, lupino adipe antiquos palmam
dedisse, ideo nouas nuptas postes illos vngere solitas, ne quid mali me-
camenti inferretur.* Denique & alio loco Plini. *lib. 29. cap. 2. Lanis
auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes a nu-
20 bentibus attingi iubentes.* De Taxillarum † qui populus in India,
nubendi cónsuetudine, noua quædam & inusitata refert Aristo-
bulus, & post eum Strabo *lib. 15. Geogra.* vt qui præ inopia filias
suas elocare non possunt, eas in ipso ætatis flore in forum pro-
ducant cum tuba & classicis, quibus bella significari solent. Tum
multitudine conuocata, puella accedenti primum posteriora
humero tenus detegit, postea vero anteriora: quæ cum placita
fuerit & approbata, quibuscunque vt videtur nubit. Formula
21 iungendi † matrimonii, quam hodie videtur imitari, exstat in
Tobiæ historia *c. 7.* frequentata etiam, vt opinor, eius seculi ho-
minibus, vt apprehensa manus dextera futuræ sponsæ daretur
dexteræ futuri viri: Sic enim Raguel coniunxit filiam Tobiæ iu-
niori, precationem addens sacram, *Deus Abraham, Deus Isaac,
Deus Iacob, vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleatque benedi-
ctionem suam in vobis.* Fiebatque charta postea scriptura coniu-
gii epulum, & Dei benedictio, & concubitus. Hodie etiam in-
ter Iudæos, in libro precum illorum. Mahzor sanctæ synagogæ
Romanæ, habetur benedictio sponsaliorum, in qua, qui benedi-
ctioni præpositus est, sumit calicem, & recitat orationem: *Qui
creas fructus vitis, &c.* Et aliam sponsalibus accommodam: post-
ea bibit vinum & subinde propinat sponso & sponsæ, implen-
22 tur & postea septem dies conuiuii. Refert † quid simile fere Iu-
lius Capitolinus *in Gallienis duobus* factitatum, sed non verba sa-
cra, sed venerea recitata in nuptiis Gallieni: *Nuptiarum epithala-
mium,* inquit, *cum dixissent centum poetæ de fratribus Gallieni con-
iunctis, ipse Gallienus Cæsar, cum manus sponsorum teneret, ita
dixit:*

Ite, ait, o pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter vos non murmura vestra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.

23 Huc † pertinet vxoris legitimæ species, apud Romanos, quæ ita
per manum mariti tantum fiebat materfamilias, & transibat in
familiam mariti, prolatis, certo ritu adhibito, verbis conceptis.
Tres enim apud Romanos vxoris ducendæ formulæ, per coem-
tionem, per confarreationem, & per vsum. Per coemtionem fi-
ebat materfamilias, & veniebat in manum mariti vxor, vt ex Ci-
cerone *in topic.* docemur, dum ait. *Si ita Fabia pecunia legata est a
viro, si ei viro materfamilias esset, si ea in manum non conuenerit, ni-
hil debetur: genus enim est vxor, eius duæ formæ: vna matrumfami-
lias, hæ sunt, quæ in manum conuenerunt, altera earum, quæ tantum-
24 modo vxores habentur.* Coemtione † *fiebant istæ nuptiæ.* vt ait Boe-
tius *in 2. topicor.* ex Vlpiani institutionibus, *dum sese coemendo in-
uicem interrogabant: vir ita, An sibi mulier materfamilias esse vellet?
Illa respondebat, velle. Mulier, An sibi vir paterfamilias esse vellet?
Ille velle respondebat. Itaque mulier viri conueniebat in manum, &
erat materfamilias viro, loco filiæ: & ita mulier illa postea erat in ma-
nu mancipioque, id est, potestate mariti.* Sic Seruius Sulpitius apud
Gellium *lib. 4. noct. c. 3.* pellicem appellatam ait libro de dotibus,
probrosamque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cum eo,
in cuius manu mancipioque, alia matrimonii caussa foret, ete-
nim transibat in potestatem mariti, vel particeps cum marte fi-
25 ebat potestatis conuentione. Manus † namq; arbitrium & po-
testatem significat *vt apud Pomp. l. 2. de orig. iur. in prin. libr. 1. P.
tit. 2.* sicuti inde & manumissio *Vlpia. l. 4. de iust. & iur. eod. lib. §. 1.
de libertis lib. 1. Institu. iur. ciu. tit. 5.* & emancipatio, *Instinia. in l. fin.
de emancip. libero. lib. 8. tit. 49. § præterea, quib. mod. ius pat. pot. sol. lib.
1. Institut.* dicuntur liberationes a potestate dominica vel pater-
26 na. Coemtio † autem illa, erat simulata quædam distractio po-
testatis, qua tenebatur mulier antequam nuberet, & ex qua in
potestatem aliam mariti scilicet, traducebantur. Siquidem sui iu-
ris antiquis nunquam fœmina erat, sed semper in tutela alicuius
erat, vt † M. Portius Cato pro lege Oppia apud Liuium dixit *lib.* 27
44. maiores voluisse nullam nec minimam quidem rem sine au-
ctoritate fœminas agere, sed in parentum fratrumve, aut libero-
rum esse potestate, vt Cicero *pro Cæcinna* scribit, non potuisse si-
ne tutore obligari, nisi Vestales essent: nam † tunc eximebantur 28
a potestate ex lege Numæ, *Plutarch. in Numa,* proinde † vt ait 29
Euripides:

γυνὴ γὰρ ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ λέχους, id est,
Mulier egressa domum paternam,
Non est amplius parentum, sed mariti.

Quod † apud Romanos coemtione fiebat: Nam coemtione si- 30
mulata in alienatione rerum qualicunque, moris erat etiam an-
tiquis vti: veluti in emancipatione liberorum ante Iustinianum
& Anastasium. *l. fin. & pen. de emancip. libero. C. § præterea, quibus
mod. ius pat. pot. sol. ab. Inst.* In emancipatione familiæ, per æs & li-
bram testamento facto, *§. 1. de test. a. ordin. li. 2. Instit. tit. 10.* Libera-
bantur & a sacris res, & profanæ fiebant per coemtionem sacro-
rum, vt notat Cicero *pro Murena.* Carolus Sigonius *de antiqu.
Roman. c. 9.* ex Varrone refert rationem coemtionis, vt veteri le-
ge Romanorum nubentes mulieres tres asses ad virum defer-
rent, atque vnum, quem in manu tenebant, tanquam emendi
caussa marito dare solitas: alium, quem in pede habebant, in fo-
co larium familiarium ponere: tertium in sacciperio cum con-
didissent compito vicinali resignare. Igitur & vxor, quæ matris-
familias nomen habebat, præter matrimonium, pactum in ma-
nu mariti faciebat de familia: ideo matremfamilias eam solam
appellatam ait Gellius *lib. 18. cap. 6.* quæ in mariti manu manci-
pioque, aut in eius, in cuius maritus manu mancipioque esset,
quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quo-
que mariti & in sui heredis venisset. Quæ annotanda pro iure v-
xorum, & præsciti iussit Cicero *1. de orato.* defendenti earum li-
tes, dum ait, *Neque illud est mirandum, qui quibus verbis coemtio
fiat nesciat, eundem eius mulieris, quæ coemtionem fecerit, caussam
posse defendere.* Neque † etiam solum nuptias, quæ per coemtio- 31
nem fiebant, in manu mariti fieri inuenio, sed & illas, quæ per
farreationem fiebant: modo vera sint, quæ tribuuntur Vlpiano
in vndetriginta libris, qui ex corpore eius collecti dicuntur: is e-
nim sibi scribit *in titulo 9. de iis qui in manu sunt: Farre conueniunt
in manum certis verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sa-
crificio facto, in quo panis farreus quoque adhibetur.* Ceterum † nu- 32
ptias, quæ fiebant per farreationem, quidam dixerunt, proprias
esse, tantumque frequentatas apud Gentilium pontifices du-
centes vxores, ideoque sacras nuptias dictas. Verum melius o-
pinor illas omnibus quibuscunque vti volentibus communes
fuisse. Deinde tamen omissam earum solemnitatem farris adii-
ciendi, subrogatam in eius locum coemtionem existimo, & ita
exoleuisse, retentis tamen in coemtione ceteris confarrationi
additis solemnibus, vique & efficacia. Quod ex collatione ritu-
um coemtionis, & effectu & solemnibus nuptiarum confarrea-
tionis facile est colligere. Sic enim de istis loquitur Dionysius
Halicarnass. *lib. 2. Histor. Roma. Romulus constitutione redegit v-
xores, ad decentem modestiam: ea fuit talis. Mulierem nuptam quæ
iuxta sacratas leges conuenisset cum viro, et participem esse possessio-
num & sacrorum omnium. Nominabant autem prisci Romani sa-
cras nuptias, vocabulo † suo, farracia: quia coniuges vescerentur eo-* 33
*dem farre, quod nos Græci Zean accimus: & quemadmodum nostri
homines antiquissimam hordeaceam frugem rati, hordeo, quod mo-
lam salsam vocant, hostias initiant: ita Romani quoduis sacrificium
igne adolendum respergunt farre, quippe qui hoc genus antiquissi-
mum existimant & honoratissimum. Manet enim is mos hodieque,
nec quicquam est additum ad frugalitatem pristinam. Hæc sane in-
ter virum & vxorem communio primæ & sacri quondam habiti cibi,
atque fortunæ quamuis optimæ, a communi farre nomen inuenit, vin-
culum efficiens indissolubile: nec vlla res tale coniugium dirimere po-
terat. Ita lex hæc mulieres nuptas non habentes quo se vertant alio, co-
gebat vnius mariti se attemperare moribus, viros item sic habere mu-
lieres, vt rem necessariam nulloque diuellendam tempore: vxor enim
pudica & marito semper obsequens, æque ac ille domus erat domina,
& in eius defuncti bona succedebat heres, sicut parentis filia, ex asse
quidem, si is liberis carens ac intestatus decederet: quod si prolem ha-
beret, ex æquo cum liberis: si autem aliquid peccaret, pœnam luebat
ex mariti læsi arbitrio, &c.* Hæc Dionysius ad verba, quæ osten-
dunt

dunt matrisfamilias dignitatem & auctoritatem fuisse, & in nu-
ptiis quæ per farrationem fiebant. Neque tempore Romuli ali-
as iustas nuptias puto fuisse: quod mihi confirmare videtur Pli-
nius *lib. 18. c. 3. Quin & in sacris* inquit *nihil religiosius confarrati-
one vinculo erat, nouaque nuptæ farreum præferebant.* Idemque
Plin. *lib. 18. c.* 8 ex adoreo seu farre fuisse antiquis cibum scribit.
Quibus si iungas quod superius attuli ex Vlpiano *lib. singular. tit.* 9.
de iis quæ in manu sunt, selectis, & farre conueniri solitum in ma-
num mariti mulieres, intelliges nos posse vere asserere coemti-
34 onem successisse in locum farris. Iure † tamen pandectarum
receptum est. & recentiori, matresfamilias etiam dici, quæ sint
honestis moribus mulieres, siue illæ sint viduæ, siue innuptæ
vel nuptæ, teste Paulo. *l. pronuntiatio*, 46. *§. matremfam. de verb.
sig. lib.* 50. *P. tit.* 16. Item & eas, quæ non sunt in potestate patris se-
cundum Vlpianum, *l. nam ciuium Romanorum*, 4. *de iis qui sunt
35 sui vel alie. iur. lib.* 1 *P. tit.* 6. Ceterum † quæ essent nuptiæ vsu tan-
tum contractæ constat ex eo quod tradant. *Gellius, lib.* 3 *c.* 2. *Sigo-
nius, lib. de antiquo iure Romanorum. c.* 9. vsu mulierem dictam
matrimonium contrahere, quando ea tutoribus auctoribus,
cum marito matrimonii caussa conueniebat, & per annum im-
pletum apud eum retinebat, qua conuentione non interrupta
vsu dicebatur capta: quod si per trinoctium abesset, interrupta
vsucapio erat & dicta vsurpata mulier. Verum contestatio præ-
cedebat in hoc genere vxoris inter virum & vxorem, quod so-
bolis procreandæ caussa coirent: alioquin enim si honesta esset,
& ingenua ea cum qua coniungeretur quis sine ea testatione,
quod non ea mente vt vxorem haberet, vxor præsumebatur, &
pro ea [illegible]. testatione autem præcedente, non vxor, sed concu-
bina olim permissa, dicebatur, auctore Marciano Iurisconsul. *de
36 concubin. lib.* 25. *P. tit.* 7. *l. in libera*, 24. *de rit. nupt.* Et † certe melius
est, vt non annumeremus has concubinarias testationes, inter
matrimonii contractiones, quia illæ a matrimonio perpetuo solubile
vinculum [illegible] vt notat Vlpianus *in l.* 1 *de concub. in P.* Nisi
37 dicamus † matrimonium illegitimum, cum Callistrato, *l. pen. §.
fin. ad municipal. lib.* 50. *P. tit.* 1. & vxorem vulgatem concubinam,
quando ea quæ se in concubinatum dedit nihilominus, matronæ no-
men non amisit: sic enim opinor Vlpianum intelligendum, qui
ex hac coniunctione adulterium quoque esse existimat, *Vlp. in l.
38* [illegible] *ad l. Iul. de adult. lib.* 48. *P. tit.* 5. Siquidem † & illa loco
vxoris erat honesta concubina iure illo Pandectarum. Et proin-
de tempore quo quis vxorem habet, inquit Iulius Paulus *libr.* 2.
recept. sent. tit. 21. *de concub. nu.* concubinam habere non potest:
& concubina ab vxore solo delectu separatur. Quod & statuit e-
dicto Constantinus *l.* 1. *de concubin. libr.* 5. *Cod. titul.* 26. *Posthac
nemini licentia concedatur*, inquit, *constante matrimonio con-
cubinam penes se habere*. Quod & firmauit Iustinianus *l. final. § fi-
39 nal. com. de manumiss. lib.* 7 *titul.* 15 Sicuti † nec licuit hoc iu-
re Romanorum ad similitudinem vxoris habere nisi vnam con-
cubinam, *§. considerandum, in fine de trien. & semisse, in authentic.
collat.* 3. quæ tamen extra personam patroni matrisfamilias ho-
nestatem non habebat. *Marcian. l. stuprum*, 41 *de ritu nuptiar. lib.*
23 [illegible] *tit.* 2 Sed de concubinis suo loco latius. Et hæc pauca de ri-
tibus Romanorum in nuptiis sufficiant, quando hodie & tem-
pore iuris Cæsarei abierit ab vsu conuentio in manum, confar-
reatio *Cornel. Tacit. libr.* 4. & iure Christiano concubinatus & v-
40 [illegible] temporariæ vsus. Omittam † aoteos . consulto recensere re-
[illegible], qui vt plerunque ab iisdem Romanis solemnibus
[illegible] nuptiis adhibebantur, qui colligi possunt ex
[illegible] L [illegible] dum agit de Martiæ & Catonis nuptiis: quia pa-
[illegible] ad necessitatem matrimonii, & ad iuris quod ra-
[illegible] quæstiones pertinere videbantur, veluti auspicia . aquæ
[illegible] ctus, qui fiebat a noua nupta, de quo Plutar. hus in [illegible]
41 [illegible]. Meminit † & Scæuola Iurisconsultus nuptias celebratas
[illegible] adhibita, *Sceuol. in l. Seia* 65 *§* 1. *de donat. inter vi-
rum* [illegible] *rem*, veluti cum symbolo generationis. Nam Philo-
[illegible] quorundam opinio est ex horum mixtione illam fie-
ri [illegible] nis actionem, terræ pariendi vim, tradentes: vel for-
san quia monere volebant antiqui æqum natum omnium in
nuptiis esse Nam vt Græcus quidam ait, [illegible]
[illegible] *mare, ignis, mulier mala tria* Non persequar ea quæ de ra-
ptu fiebant qui Sabinarum referebat coniugia prima non Tha-
lassi viri nominationem dum nupta primum domum ingredie-
batur, per hastam pilorum discriminationem cinguli virginalis
solutionem, aliaque quæ classici bonarum literarum auctores
42 fuse persequuntur. *Plutar. in Romulo.* Feruntur † & plures diuer-

sarum nationum ritus, *de quibus vide Bocatium libr. de nupt. & libr.
inscriptum, le parangon de vertu. c.* 4. Cymbri, vt aiunt, vbi ocep-
tum erat matrimonium, vngues resecabant & sponsus sponsæ,
& contra. sponsa sponso segmenta dono mittebat: quæ si munito
acceptarentur, matrimonium ratum erat, atque tunc simul ve-
luti coniuges conueniebant. Inter † Teutonicos, vxor marito,
maritus vicissim vxori capillos radebat, in quo faciendo consen-
sua, nuptias perficiebat. Apud † Armenios, sponsus scindebat 44
extremum auriculæ dexteræ sponsæ. sponsa autem sponso ex-
tremum sinistræ: & hoc solo ritu perficiebatur matrimonium.
Apud † Elamitas sponsi & sponsæ mutuo sibi vsque ad sangui- 45
nem pungebant digitum cordis, præsentibus inuitatis & ita fir-
mabatur matrimonium. Apud † Numidas. vterque coniugum 46
spuebat in terram, & luto inde facto in symbolum matrimonii,
frontes mutuo toungebant. Dati mutuo se amplectebantur. &
iis qui astabant nuuum nomen imponebant: quod si hilare ac-
ciperent, ratum erat matrimonium. Apud Hungaros, sponsi mu-
tuo sibi imagunculas argenteas præmittebant, quibus receptis
iucunde nuptiæ celebrabantur Mos apud Sidonitas, vt futurus
vir calceum pedis dexteri sponsæ mitteret, sponsa autem sponso
sinistri. Apud Tarentinos, proximis vtrinque in conuiuium vo-
catis, perficiebant matrimonium, manducantibus sponso &
sponsa eadem manu Scythæ mutuo sibi tangebant primum pe-
des, post genua, dehinc cubitos, frontes, oculos, aures, & tan-
dem se exosculabantur. eoque ritu in perpetuum firmabatur
matrimonium. Apud † Cardienses, sacerdotes ad domum mari- 47
tibant, vbi conueniebat mulier. ibique accendebant ignem,
qui nunquam exstingui, saltem dum viuerent, debebat: nam si
exstingueretur, fiebat diuortium, & erat instar repudii, nisi si-
mul quadraginta annis vixissent: indeque abiit in prouerbium,
pro repudio aquam igni inücere.

Rationes, cur nuptiæ duorum tantum, & quare tot ritibus & ceremoniis initientur & probentur. Cap. 6.

1 *Deus matrimonium duorum in paradiso iunxit, nouerunt & Ethnici a Deo manasse.*
2 *Ratio secunda, matrimonia inducta ad cohibendam vagam, & ferinam Venerem.*
3 *Lex Papia Poppæa de vetitis virorum sexagenariorum & mulierum quinquagenariarum nuptiis sublata, pariendi mulieribus annus quinquagesimus, terminus hominum sexagesimus generandi.*
4 *Papia Poppæa legibus plura capita, & a quibus emendata.*
5 *Lex Papia Poppæa a quibus lata.*
6 *Lex Papia & lex Poppæa diuersæ.*
Poppæa de frequentandis matrimoniis.
Papia de iure conuiuiis.
7 *Papia lex de dicendo testimonio.*
8 *Papia Pompeia lex.*
9 *Papia de sexagenariis & quinquagenariis non coniungendis a Tiberio abrogata & a Seuero, quia vltra eam ætatem generare homines possunt.*
10 *Masinissa post* 86. *annos filium generauit: Cato Censorinus post* 80. *Cornelia post* 62. *& de Sara & Elizabetha.*
11 *Generationis inhibita, naturales caussæ.*
12 *Senibus nuptiæ quare permissæ.*
13 *Papia ex decimarum ab iis qui liberos non haberent sublata. fidem num.* 14.
14 *Vxores ducuntur quoque in auxilium vitæ.*
15 *Vxoris bona vtilitas.*
16 *Vxoris importunitas a coniugio deterret. & qua illa.*
17 *Cum vxore maritus dua bona dies numerat.*
18 *Vxor multum necessarium.*
19 *Vxor cæca, maritus surdus, quietum faciunt matrimonium.*
20 *Nuptiæ inducta etiam ad prolis certitudinem. & quare ea exigitur: plus probatio est incerta nisi a nuptiis.*
21 *Filios proprios magis quam alienos & suppositos patres diligunt.*
22 *Filiis remedium necessaria successioni.*
23 *Filios non procreare pœna illegitimi matrimonii, vel susceptos non amare.*
24 *Per filios nomen posteritati consecramus.*
25 *Filii debent esse similes parentibus.*
26 *Filii caussa laborum parentum, & quod acquirant.*
27 *Filiorum suppositio prohibetur: eaque duplici modo fit.*

28 *Subiiciendi partus techna ex Aristophane.*
29 *Virginitas præferenda nuptiis.*
30 *Nuptias reprobantes fuerunt hæretici Marcion, Enchratita, Origeniani.*
31 *Nuptias bonas negantium opinio vbi damnata.*
32 *Nuptiarum bona.*
33 *Nuptiis mulcta imposita, & habentibus liberos.*
34 *Matrimonii serotini & inhonesti actio.*
35 *Nuptiis in Palmaria denegata mensa & honor.*
36 *Cælibes Romæ mulctati.*
37 *Papia lex contra cælibes sublata.*
38 *Filios habentibus priuilegia & immunitates concessa quid apud Romanos, & alias nationes.*
39 *Spartiatæ excubiis liberabant tres dantem filios Reipublicæ.*
40 *Priuilegia & fauores matrimonii remissiue.*

1 SEd discutiamus † paucis rationibus, cur antiqui nuptiarum ritus & mysteria duorum tantum coniugum, regulis ita seriis con.luserunt: quibus annectere poterit vnusquisque, quæ Lactantius Firmia. *lib. 1. diuinar. instit. c. 21.* Xenophon *in œconomic.* & Aristoteles *2. politic.* communioni illi vxorum Socraticæ obiecerunt. Prior itaque erit ab auctoritate Dei, & voluntate eius, quæ certior & venerabilior & sapientior omnibus omnium hominum quantumuis philosophantium sententiis esse debet: is enim coniugium duorum instituit cum contestatione prophetica, hoc est, *os ex ossibus meis. &c. Genes 2. canon. 1. 32. quæst. 1 canon. denique, 16. dist. can. sicut, §. 1. 32 quæst. 2.* In loco qui peccatum non potuit ferre, in paradiso videlicet, vnde peccantes primi parentes pulsi sunt, magnumque in hoc sacramentum sacramento signatum vnionis Dei cum vni. a sponsa ecclesia, *ad Ephes. cap. 5. c. debitum, de bigam* Et Diuus Paulus *ad Hebræos cap. 13. Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.* Et Dionysius Halicarnasseus *in præcept. de oration. nupt. construend.* qui verum Deum ignorabat, matrimonii inuentionem diis tribuit. Lege quoque Athenæus *libr. 3. Gymnos. cap 1.* sancitum fuisse dicit, vt symposia nuptiarum tempore celebrarentur Deorum nuptialium gratia, & quasi testimonii cuiusdam. Quo fit, vt neque cœlibes ob Dei numen interesse nuptiis legitimis recusent, sicuti & dominus noster. dominus Iesus Christus interfuit in Cana Galilææ *Ioan. cap. 1.* Sic Coluthus Thebeus Lycopolitanus *ἐν ἁρπαγῇ τῆς Ἑλένης in raptu Helenæ, versicul 30.* in nuptiis Thetidis & Pelei, fingit quoque studiosam & terricam alioquin Mineruam adfuisse, *καὶ βριαρὴν τρυφάλειαν ἀπὸ κροτάφοιο μεθεῖσα ἐς γάμον ἡγεμόνευε, γάμων ἀδίδακτος Ἀθήνη.* Id est, *& horrendam galeam ex capite deponens, ad nuptias secuta est, licet nuptiarum expers Minerua.*

2 Vnde † secunda alia ratio nascitur, matrimonia quoque permissa & probata ad euitandam vagam illam more ferarum & canum commixtionem, & ad remedium eorum qui continere nequeunt, quos melius est nubere quam vri, *1. Corinth. 7. cano. nuptiarum, 26. quæst. 1.* vt ideo vnaquæq; virum suum habeat, quisque vxorem propriam, *1. Corinth. 7.* Sic non solum ad sobolem procreandam, sed & ad cohibendos motus illos venereos, *cano. sicut non omnes, §. 1. 32. quæst. 2.* Et ita Diuus Chrysostomus *propter concupiscentias iuueniles amisit,* inquit, *dominus noster sciens naturæ infirmitatem, nuptias dedit, & sanciuit. vt ab illicito concubitu abstineretur, D. Chrysost. homil. 59. in Genes. tom. 1.*

3 Quamobrem † sublata merito fuit lex Iulia & Papia, quæ prolem tantum considerans sexagenarios vxores ducere prohibebat, veluti steriles, & prolificationi minus idoneos, ea sanctione Iustiniani. *l. sancimus, 27. de nupt. libr. 5. Cod. titul 4.* Et ea quæ quinquagenarias quoque a nuptiis remouebat, *Iustinian. l. si maior, 12. de legitim. hered. libr 6. Cod. titul. 57.* eadem ratione. quam & Dionysius Halicarnasseus sequitur. existimans quinquagesimum annum esse pariendi terminum, nec vlterius ferre vterum fœminam, *Dionys. Halicarnas. libr. 4. antiquit. Roman.* Meminit eius legis Lactantius *libr. 1. de fals. religion. cap. 16.* dum de falsa religione agit: *Non illepide, ait, Seneca in libris moralibus philosophiæ: quid ergo est,* inquit. *quare apud Poetas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? vtrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetrauit ius trium liberorum. &c.* Papiam Pop-
4 pæam † legem multa continentem capita primus emendauit Augustus sub finem dierum & imperii, vt testatur Cornelius
5 Tacitus *libr. 3. annal.* Non † tamen satis constat, a quo & quando lata fuerit: siquidem Isidorus *in 4.* scribit, sub Octauiano Cæsare suffectos Consules Papium & Pompeium legem tulisse, quæ a nomine eorum dicta sit Papia & Pompeia, continentem patrum præmia pro suscipiendis liberis. Alii a Q. Æmilio Papo, qui cum C. Fabritio Lucino Consul fuit: Alii a C. Pap. Tribun. pleb. de quo meminit Appianus *libr. 1. bell. ciuil. Ludouic. Charundas in catalogo legum antiquarum, in l. Iulia & aliis legibus ciuitatis Romanæ.* Et Ioannes Cuspinianus in commentariis in Aureli. Cassiodori Consules, *in anno ab vrbe 761. sub Q. Sulpitio & Cn. Pompeio.* arguit hunc erroris. quod nunquam isti simul consules inueniri, vultque eam olim antea tulisse Papium Poppæum. Dio Cassius tamen scribit *libr. 56.* hanc legem Papiam Poppæam, de maritandis ordinibus latam a M. Papio Mutilo, & Q. Poppæo, qui in parte eius anni ab vrbe condita septingentesimi sexagesimi primi Consules erant, secundum Bartholomæum Marlianum patritium Mediolanensem in annalibus Consulum & Dictatorum, *Marlia. in consulibus anni ab vrbe 761.*
Qui † & distinctionem ponendam inter legem Papiam, & legem Poppæam contendit, nec simul Papiam Poppæam dicendum esse, & duas eas fuisse: alteramque contra adulteros Papium, & alteram Poppæam de frequentandis matrimoniis tulisse. Tamen Philippus Beroaldus simul iungit pro eadem Papiam Pompeiam apud Suetonium, *in cap. 23 & 19. Claud. Cæsaris apud Suetonium.* Fuit & altera lex Papia, quæ peregrinos a iure ciuitatis repellebat, vt Cicero meminit *in officiis, & pro Archia poeta, & 4. ad Atticum. & pro L. Cornel. Bal.* & alii *Valer. Maxim. libr. 5. cap. 4. in Perpen.* Disponebat & circa Vestalium consecrationem Papia, vt viginti legerentur prius a Pontifice Maximo, vt scribit Gellius *libr. 1. cap. 12.* Licet & alia capita legis Papiæ obseruare in Iure, partim expuncta vt & quædam Alexander ab Alexand. annotauit. *libr. 4. genial. dier. cap. 22.* qui etiam semper legit legem Papiam & Pompeiam. 6

Erat † & aliud caput legis Iuliæ & Papiæ iudiciorum publicorum, ne alicui inuito denontiaretur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum, & similes personas, quas Paulus Iurisconsultus refert *in l. 4. de testib. lib. 22. Pandect. 5.* Quædam & Alciatus de lege Papia pulchre pertractat *libr. 3. dispunct. cap. 3.* Et † fuerunt tot alia legis Papiæ Poppææ capita, vt non possim non induci legendum esse Papiæ Pompeiæ potius a Cn. Pompeio, qui in turbulento statu triumuiratus, leges reformauit. Sic enim Cornelius Tacitus in annalibus, *vbi post Syllam Dictatorem, multas aboleuisse & induxisse leges & postea alias Lepidum scripsit, & redditam licentiam tribunis quo vellent populum agitandi. & cum plurimæ essent leges in corruptissima republica, tunc, inquit, Cn. Pompeius tertium consul corrigendis moribus delectus, & grauior remediis, quam delicta erant, suarumque legum auctor ac subuersor quæ armis tuebatur, armis amisit.* Sic † ab ho. qui plura capita addit Papia Pompeia dici lex potest. Verum quod ad institutam tractationem pertinet, inter alia capita eius, illud erat: quod sexagenariis, & supra hanc ætatem, turpe ducere vxorem visum, & ad procreandos liberos inconueniens. Cuius capitis primum constituit vacationem, pro cuiusque eius conditione, Claudius Tiberius Cæsar. *Sueton in Claudio, c. 19.* & postea, edicto abrogauit, *Sueton. in Claudio c. 23.* Seuerus etiam Imperator leges Papias exclusit, quas etiam Tertullianus *in Apologet.* vanissimas appellat. Siquidem & Aristoteles *7. de animal. hist. c. 6* asserit etiam post sexagesimum annum, & septuagenarium generare posse: *Mares* inquit, *plurimi ad sexagesimum generant, quod si excesserint, ad septuagesimum vsque procedunt.* Et alibi *Aristot. 7. polit. c. 16. Finem vt plurimum gignendi viris annum ait se tuagesimum, mulieribus quinquagesimum.* Prodidit † & Plinius *li. 7. c. 14.* literis Masinissam regem post octoginta sex annos generasse filium nomine Methymathinum: & Catonem Censorium, octogesimo exacto e filia Salonii clientis sui ex Cornelia Scipionum gentis, Volusium Saturninum post sexagesimum secundum annum: & octogesimum quintum apud ignobiles, vulgatem reperiri generationem. De Masinissa testatur quoque Solinus *Polym. hist.* Sunt & exempla in sacra pagina Abrahæ & Saræ, *Genes. 18.* & Elizabeth matris D. Ioannis Baptistæ, *Luca 1.* Et † quamuis Aristoteles *1. de genera. anima. c. 18.* & Galenus *lib. 2. de tuend. sanit.* tradant, semine carere egros propter imbecillitatem: senes, quia non potest eorum natura satis concoquere. pueros, propter incrementum in quod consumunt. Nihilominus tamen qui sint senes isti ita debiles, manet in controuersia: siquidem alii aliis citius vel tardius senescunt, aliique aliis natura robustiore vel infirmiore sunt. Vt † non immerito quoq; plenius abrogata fuerit illa 7 8 9 10 11

illa lex a Iustiniano Christiano, vt supra docuimus, & nuptiæ
quoque istis senibus permissæ fuerunt: cum & illi stimulis cupi-
dinis possent incendi. & inde peccandi daretur occasio, si con-
cubitu licito vti illis non liceret. Et quanquam ille concubitus
generationi inefficax sit senum, tamen ad peccandum. & ad de-
lictum extra matrimonium esset dispositus, vt ideo nec prolem
13 aliquando consideremus in nuptiis. Sicuti † & in hac parte lex
Papia alio capite abrogata ab Honorio & Theodosio quæ deci-
mas exigebat a relictis vxoris vel marito, ex quorum coniugio
nulli geniti essent liberi. *l.2. de infirmand. pœn. cælib. & orbita. lib.*
14 *8. C. tit. 58.* Succurrit † huic emendationi, tertia ratio nuptia-
rum, vt matrimonium inductum sit, non tam ad sedandam libi-
dinem, vel ad prolem producendam, quam in auxilium marito-
rum & coniugum. Et ideo in genesi *Gen. 2.* mulieris scriptum est,
cum de homine creanda esset, faciamus ei adiutorium simile. Si
quidem in illa societate coniugali partito onere solicitudines,
& curæ & molestiæ, leuius feruntur. Et vt dicebat Hierocles *in*
lib. nupt. *οὐδὲν οὕτω φορτικὸν ἐστὶν τῶν ὄντων, ὥστε μὴ ῥᾴδιον εἶναι συμφερόντων γε*
ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ, καὶ κοινῇ θέλουσιν αὐτὸ βαστάζειν, nihil tam onerosum est,
quod vir & vxor non facillime ferant concordes, & communi opera
15 *quicquid est ferre volentes.* Octauianus † apud Dionem Cassium
lib. 56. hist. Rom. optimam rem esse vxorem pudicam, ait. domus
custodem, administratricem & nutricem liberorum, quæ & sa-
num exhilarare. & ægrum curare, lætis vtenti socia esse, aduersas
consolari possit: iuuentutis nimiam animi naturam coercere, ef-
fœtam senectæ austeritatem temperare. Hinc prolis iucundita-
tem, animi & corporis paterni imaginem, vt alter tute ex te na-
scaris, hinc suc. essorem, reipublicæ magnam vtilitatem, & artes
omni opera tractatas. Aristoteles *Ethicor. ad Nicomach. libr. 8. c.*
12. quoque hoc firmat his verbis: *Homo natura magis coniugale a-*
nimal est. quam ciuile: quanto prius & necessarium magis est domus
quam ciuitas, & procreatio communior animalibus. Atque cætero-
rum quidem animalium: hic societatis est terminus: homines autem
coniugium subeunt, non solum procreationis sed earum etiam gratia,
quæ ad ipsam conferunt vitam. Officia namque continuo sunt diuisa,
atque alia viri, alia sunt vxoris: Opem itaque mutuo ferunt, res pro-
prias in commune ponentes. Quapropter hac in amicitia vtilitas in-
est, atque voluptas. Erit autem & ob virtutem etiam amicitia si boni
sint: est enim vtriusque virtus atque hoc ipso gaudebunt. Filii autem,
parentum vincula sunt & nexus: filius namque, bonum est vtriusque
commune: ipsum autem commune continet. Et Columella *lib. 1 de re*
rustica, cap. 8. *Sed qualicunque villico contubernalis mulier assignan-*
da est, quæ eum contineat, & in quibusdam tamen rebus eum adiu-
uet. Ideo iure ciuili, vxor tenetur & operas suas præstare marito,
16 & eius vtilitati. *l. sicut. de operis liberto in P.* Scio † tamen pleros-
que ob mores potissimum istius ætatis mulierum corruptissi-
mos, quæ vis, raro aut nunquam ad sympathiam coniugalem
conuenire queunt, quæve suo arbitrio viuere. imperare, domi-
nari, & agere volunt, calamitatum & infortunii & miseriarum
initium, matrimonio iungi & perpetuis molestiis collaudare. a-
17 cerbissimum putent. Quibus † & responderi potest, prius deli-
gendam esse vxorem, quam ducendam, cognoscendam, quam
amandam: & sæpius malitiæ & contemtus vxoris caussam, esse
stultitiam & fatuitatem maritorum, qui non nouerint cum vxo-
ria opera auctoritaté viri retinere. Etsi quis a natura mulierũ, vt
mala ꝓprietate quadã vrgeat & instet. duos tantũ dies matrimo-
nio gratos & suaues esse: vnũ, cum vxor ducitur: aliũ, cum mortua
effertur, vt dicebat Hipponax: & vt Chæremas sepelire vxorem,
18 q̃ ducere melius: Respõdebo † cũ Susarione, *apud Stob. in nuptiis*

κακὸν γυναῖκες· ἀλλ' ὅμως ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ·
καὶ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τὸ μὴ γῆμαι κακόν. id est.
Malum sunt mulieres, verumtamen o populares
Hoc sine malo domum inhabitare non licet,
Nam & vxorem ducere & non ducere malum est.

Sed vt ait D. Ambrosius *lib. de institutio. virgi. c. 7.* non est vitium,
mulieris esse. quod nascitur, sed vitium viri quærere, quo sæpe
sentiatur. Neq; res reiiciendæ sunt, quod interdum incautis offi-
cere solent: nihil enim adeo est vtile, quod aliquid secum non
adferat incommodi. Sic enim mala bonis coniuncta sunt. & do-
lores voluptatibus, ne quis obliuiscatur se mortalem, si omnia
19 ex voto succederent. Erit † & vnicum remedium prudentiæ in
coniugii tolerantia addendum vt maritus fiat surdus mulier au-
tem cæca: Sic enim Alphonsus Hispaniarum rex, matrimonium
exigi tranquille & sine querela posse dixit, *Anton. Pan. li. 3. de dict.*
Alphon. c. 7. Quarta † nuptiarum introducendarum & conser- 20
uandarum ratio est, prolis certitudo, quam habere permagni in-
terest: primum ob curam & solicitudinem maiorem liberorum,
quos quis diligentius conseruat, nutrit & instruit, dum suos no-
uit, vel tales esse sibi persuadet ob nuptias. Filium enim defini-
mus, quem nuptiæ demonstrant, *Vlp. l. filium, 6. de iis qui sunt sui*
vel alie. iur. li. 1. P. tit. 6. Paul. l. quia semper, 5. de in ius voc. lib. 2. P. tit.
4. alioqnin enim difficilis, imo fere impossibilis filiationis pro-
batio deditur, *Paul. l. Lucius. 82. de cond. & demon. lib. 35. P. tit. 1.* Vt
& illi, qui ex concubitu promiscuo meretricis, patrem habere
non censeantur: non quidem quod patre careant sed quod cer-
tum demonstrare vel honeste non possint. *Modestin. l. vulgo con-*
cepti. 23. de stat. homi. li. 1. P. tit. 5. § si aduersus, de nup. ap. Instit. matre
quidem semper certa, *Paul. l. quia semper, 5. de in ius voc. in P.* sed
patre citra nuptias incerto. Et † naturale hoc est omnibus ani- 21
mantibus, suos fœtus potius diligere & nutrire, quam alienos,
veluti ex substantia propria productos. Sicuti enim nemo car-
nem suam vnquam odit *ad Ephe. 5.* & seipsum non diligit: ita quæ
suæ substantiæ sunt, non amare non potest. Terrentur ideo ma-
gis veri parentes in filiorum periculo, quam proprio, *Paul. l. si*
quidem 8. de eo quod met. caus. li. 4. P. tit. 2. § pen. de noxal. actio. af-
fectu summo gnatos amplectentes *l. consilio, de curat. furio.* Ste
Euripides in Iphigenia in Aulide. *Actu 4.*

δεινὸν τὸ τίκτειν καὶ φέρει φίλτρον μέγα,
πᾶσίν τε κοινὸν ὥσθ' ὑπερκάμνειν τέκνων, id est,
Res efficax peperisse, fertq; vim amoris maximam.
Omnibus namq; commune est, vt pro suis maxime laborent liberis.

Lucianus *in amatorib.* dicebat. † successionis necessariæ inuenta 22
fuisse remedia. filios. Iuuenalis *Satyr. 1.* pœnam † illegitimi con- 23
iugii dixit, non habere liberos vel inde susceptos non amare:

Interea, inquit. tormentum ingens nubentibus hæret,
Quod nequeunt parere & partum retinere maritos.

Siquidem & subnixum liberis. dicitur matrimonium, & veluti
confirmatum, & firmius dixit Vlpianus *l. 1. § fi. de libe. exhib. lib. 43.*
P. tit. 29. Et sæpe diuortium filios natos prohibere, etiam ex adul-
terio conceptos, docet Iuuenalis *Sat. 9.*

Sed matri putati
Instabile, ac dirimi cœptum. & iam pene solutum,
Coniugium in multis domibus seruauit adulter.

Sed † eo magis incenduntur parentes ad liberorum educatio- 24
nem, quia vt ait Callistratus *l. liberorum, 220. de verb. signi. li. 50. P.*
tit. 16. *Filios filiasve idcirco concipimus atque edimus, vt ex prole eo-*
rum earumve diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus,
quod assequi non posset quis, si incerta proles esset, vel alterius
seminis commistione contaminata. Similes namque, vt plerun-
que solent esse filii parentibus, *quod disputat Arist. lib. 1. de gener.*
animal. c. 16. & 18. Et de histor. animal. li. 7. c. 6. Sic Catullus † *in epi-* 25
thala. Iuliæ & Mallii.

Liberos date: non decet
Tam vetus sine liberis
Nomen esse, sed indidem. Semper ingenerari.

Et vt ait Horatius *li. 4. carmi. Ode 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et vt Pindarus Pythio *Ode 8.*

φυᾷ τὸ γενναῖον
ἐμπρέπει ἐκ πατέρων παισὶ λῆμα, id est.
Natura generosum
Adiacet ex patribus liberis fiducia.

Vt inde etiam emanarit dictum, interesse maxime reipublicæ
partus non subiici, *l. super statu, de quæstio. C. l. 1. § quamuis, de ven.*
inspic. in P. vt ordinum dignitas & splendor familiarum degene-
ri familia non conspurcetur. Et Valerius Maximus *libr. 9. cap. 15.*
impudentiæ dicit genus nullo modo ferendum, periculique
tum priuati, tum etiam publice late patentis infimo loco natos
menda cio se clarissimis familiis inserere. quod exemplis pro-
bat. Alioquin † si vxores communes, & proles esset incerta, & 26
hereditates, quæ ex voto parantur *leg. scripto, vnd. liber. cum simi-*
libus, a parentibus liberis. vt dicemus Deo fauente in successio-
nibus, contra votum illorum, ad extraneos peruenirent. Et
sæpe laborare & quærere contemnerent homines. quæ com-
munibus, non propriis, vel alienis essent relicturi, libe-
rosque communes contemnerent: naturale quippe vitium

est, negligi quod communiter possidetur, *l. 2. quan. & quib. quar.*
pars debe. lib. 10. C. tit. 34. Sicuti & si certus non esset parens, leno-
cinantibus parentibus rata esset in eos curandos gratia. Sicque
Phalaris ad vxorem Erythriam scribit, *εἰς τίνας γὰρ ἂν τις ἀναλαμβάνοι-*
το οἰκείων ἐπιμελεῖσθαι, γυναικὸς ἢ παίδων ὄντων ἀλλοτρίων; Quis, inquit,
familiarium gratia desideraret dutescere, non habens curam vxoris
27 *vel filiorum?* Et † idcirco prospiciunt leges, ne supponantur par-
tus a mulieribus maritis, ne hereditates proximis vel veris libe-
ris subripiant eorum prætextu, *Vlpia. l. 1. §. si mater, & l. 3. §. si ma-*
ter, de Carbon. edic. li. 37. P. tit. 10. Et hæc suppositio fit dupliciter:
siue dum se fingit mulier a marito concepisse, & tamen ab alio
concepit, cuius datur accusatio etiam ea prægnante, sed suspen-
so iudicio, donec edatur interdum partus ne quod præiudicium
fieret nato. vt ait Paulus *l. si ventris nomine, 8. de ve. in poss. mitte. li.*
27. P. tit. 8. interdum minime si natus, *l. miles, § qua propter, de ad-*
ulte. in P. l. 1 §. fi. de Carbon. edic. in P. li. 37 tit. 10. Aliquando suppo-
sitio fit dum se peperisse mulier fingit viro & non peperit, sed a-
liunde partum editum sibi subiicit. Quamobrem proditum est
edictum, de ventre inspiciendo, vt constat ex l. 1. eius tituli. Exstat
iudicium sapiens Salomonis, *3. Reg. 3. c. adferte mihi gladium, cap.*
2. de præsumptio. lib. 2. Decreta. tit. 3. in ea specie & hypothesi, inter
meretrices quarum vna occiso puero suo & imprudenter suffo-
cato, alterius sibi vindicabat, suum dicens, & vt talem petens.
28 Meminit de † supponendi arte mulierum Aristophanes, in ce-
lebrantibus Cerealia:

Alteram (inquit vna mulierum) *qua dicebat dolore partus ha-*
bere mulier
Per decem dies, donec emit infantem.
Maritus autem obibat vrbem, medicamenta celerem partum
facientia emens.
Intulit autem anus in olla infantem,
Vt ne clamaret cera obturatum:
Deinde vt annuit capite anus qua ferebat, vxor statim clamat.
Abi, abi, iam enim, o vir, mihi videor
Paritura esse: nimium ventrem enim infans calcibus percussit.
Et hic quidem lætatus cucurrit: hæc vero extraxit
Ex ore infantis cerulam, ille vero clamauit &c.

Scribit Luithprandus *lib. 3. de reb. in Europa gestis, cap. 13.* Hugo-
nem regem Italiæ metuentem, ne Lambertus Marchio Thul-
ciæ, filius Bertæ matris suæ, sibi regnum eriperet, dixisse, & sop-
posuisse qui dicerent, Bertam Addelberto viro suo nullum fili-
um peperisse, sed ab aliis mulieribus clam acceptos, simulato
partu Lambertum & Guidonem sibi supposuisse, quatenus post
mortem Addelberti sibi non deessent filii, quorum adiutorio o-
mnem potentiam possideret. Post continentiæ & virginitatis
29 præstantiam, nuptiæ valde honorandæ. *Preferimus † autem san-*
ctitatem, sine nuptiarum damnatione, inquit Tertullianus *l. 1. ad-*
30 *uers. Marcion. non vt malo bonum, sed vt bono melius.* Ex † quibus
eos constat toto cœlo totaq; via vt dicitur, errasse, qui improba-
tunt nuptias. vt iniquas. Quemadmodum hæreticus Marcion,
matrimonium vt malum & impudicitiæ negotium accusauit, vt
impedientem sanctitatem, quam ipse falso iactabat. Cum tamen
sanctitas cuiusquam, nisi post matrimonium fuerit: nec potest
stare genus humanum, nisi nascantur homines, vt late disputat
Tertullianus aduersus Marcionem *in 1.* Damnati & hæretici Eu-
cratitæ. dicentes palam, nuptias esse diaboli, teste Epiphanio *to-*
mo 1. li. 2. con. hæres. hære. 47. Item & Origenii, qui & turpes dicti,
omnis libidinis mancipia, reiicientes nuptias, *Epipha. tom. 1 li. 2.*
hære. 63. Et Hierax. qui vt scortationes improbauit, improbatus,
31 *idem Epipha. li. 2. tom. 2 hære. 67.* In † concilio itaq; Gangrensi, *ca.*
si quis vituperat, & can. quicunq; virginitatem 31. dist. in Syn. Gan-
gren. c. 1. & 9. ita cautum: *si quis vituperat nuptias, & dormientem*
cum viro suo fidelem ac religiosam detestatur, aut culpabilem æsti-
mat, velut quæ regnum Dei introire non possit, anathema sit. Et in ca-
nonibus Apostolorum, *cano. 51.* inhibita nuptiarum etiam *βδελυ-*
ξία, id est, exsecratio seu odium. Nota impietatem postremi seculi
etiam in eo signatur a Sibylla *oraculor. lib. 8.* quod deficiet conju-
gio honor, dicens:

οὐδὲ γάμου ἁγνὸς τότε ἔσσεται τίμιος οὖτος id est!
Nec tunc coniugiis honos, auro præsente manebit.

Quod & apertius D. Paulus tradit *1 ad Timoth. 4.* Qui enim huic
sacramento & bono maledicunt, homicidæ quodammodo ge-
neris humani videntur, hostesq; reip. cuius interest ciuitates re-
pleri hominibus liberis. *l. 2. de indic. vidui. toll. lib. 6. C. l. sed si hoc,*
61. § fin cum 2. seq. de cond. & demon. lib. 35. P. tit. 1. non periurus &
impudicis moribus: & mulieres habere eximio priuilegio sub-
nixas dotes, vt possint nubere, *l. 1. solu. matrim. P.* Laudauit † pu- 32
blice Augustus Dio, *lib. 56.* nuptias, quod multitudinem auge-
rent, quod conueniat naturæ mortalitatem perpetua stirpis suc-
cessione, quasi facem aliis subinde porrigentibus, compensare:
vt qua sola re dicebat, a diuina felicitate absumus eam perenni-
tatem mutuo inuicem nobis tradamus. Proinde † idem grauio- 33
rem mulctam innuptis vtriusque sexus statuit: contraq; nuptia-
rum & multitudinis liberorum præmia constituit, *idem libr. 54.*
Hoc ipsum antea leges fecerant, & postea pariter aliquantum
perseuerauit. Plato in legibus suis *lib. 6.* statuit, vt nemo sine con-
sortio matrimonii viueret in ciuitate, quinque & triginta agens
annos: alioquin singulis annis, si de maiori esset censu drachmis
centum mulctaretur: si de secundo septuaginta: si de tertio, se-
xaginta: si de quarto, triginta: neque honorum fore particeps.
Iulius † Pollux scribit *lib. 8. Onomast.* apud Lacedæmonios fuisse 34
actionem & iudicium serotini nimium matrimonii & inhone-
sti. Palmaria † regione orbis nuperrime detecti, cuius regulus 35
dictus Poniachanus, nemini non coniugato fas est iungi in men-
sa, vel eadem lance vesci, aut poculo bibere, paremque coniuga-
to se præbere vt ait Petrus Martyr, *in orbe nouo de insul. nuper in-*
uentis. Olim † qui cœlibem vitam apud Romanos etiam dege- 36
rent, censoria nota mulctabantur: veluti ingrati, exprobrante
censore, quod natura, vt legem nascendi, sic & gignendi dedisset,
vt refert Valer. Maximus *lib. 2 c. 4* & Cicero *3. de legibus* Lege Pa-
pia † ius liberum non erat succedendi, qui cœlibem ducebant 37
vitam, donec Constantinus sua constitutione caput illud ex-
punxit, quæ exstat *l. 1. de infirm. pæn. cœliba. li. 8. C. tit. 58.* & memi-
nit de ea Eusebius *li. 4. de vita Constanti.* Lex Papia præmium pa-
tribus posuit, *c. quadam leges. 2. dist.* Meminit † & Iuuenalis *Satyr.* 38
9. cum mulier maritum cogitantem diuortium, sic obiurgat:

Iam pater es, dedimus quod fama opponere possis.
Iura parentis habes, propter me scriberis heres,
Legatum omne capis, nec non & dulce caducum.
Commoda præterea iungentur multa caducis,
Si numerum, si tres impleuero.

Suscipientibus liberos, plures vacationes & immunitates datæ,
l. fin. de his qui numer. liber. se excus. lib. 10. C tit. 51. l. 2. de vacat. mu-
ner. l. 1 qui numero lib. se excu. C. §. 1. de excusat. tutor. ap. Iustinia. Et
pro singulis liberis a minore susceptis, tot anni ætati supple-
mento dati sunt, *l. 2. de mino. 25 an. P.* Dio. Iesianus, inter scriptos
in albo decurionum, patrem non habenti filio præferri voluit,
l. in albo, 19. de decurion. li. 10. C. tit. 31. Sed & Papinianus respon-
dit *l. spurii, 6. de decurio. lib. 50. P.* vt qui plures liberos habet, in
suo collegio primus sententiam dicat, ceterosque honoris ordi-
ne præcellere. Meminit & Cornelius Tacitus *lib. 2. annal.* de le-
ge candidatorum magistratus prosequentium, quæ statuebat, vt
numerus liberorum in illis præpolleret. Sunt & aliarum, & pri-
uilegia vnius, duorum, trium, quatuor, quinque, & plurium li-
berorum, quæ hic non addam: eo quod proprio libello nuperri-
me explicata sint a M. Vertranio Mauro, cui titulus, De iure libe-
rorum. Iulius Cæsar etiam aliquando legem seniorem, in sena-
tum detulit, de agris diuidendis partibus, quibus ius trium libe-
rorum esset, mercedem popularis beneuolentiæ iam inde me-
ditatus: cuius tamen sententiæ multi restiterunt in Senatu, vt
scripsit Appianus Alex *li. 2 belli ciui.* Et Augustus Cæsar propri-
um locum honoris caussa in theatro maritis distinxit, *Suet. Tran-*
quill. in Augusto capit. 44. Iulius Scipio, cum in seditionibus &
bellis conspiceret multitudinem interiisse, præmia etiam pro-
posuit iis, qui multos liberos procreassent, *Dion. Cassius, lib. 43.*
Hist. Roman. Columella *li. 1. de re rust. c. 8.* dabat fœminis rusticis,
quibus tres erant liberi, vacationem: quibus plures, libertatem.
Apud Persas rex mittebat munera singulis annis, vt strenuo ei,
qui plures sustulisset liberos, teste Herod. *in 1.* Erant & Romæ
homines, qui generationi filiorum vacabant, qui proletarii dice-
bantur: qui nisi magna vrgente necessitate ad prælium ibant, vt
scribit Orosius *li. 4 c. 1.* lex † est Spartanis. vt qui tres filios suppe- 39
ditaret reip. is ab excubiis liber esset: qui vero quinque ab omni-
bus publicis officiis immunitatem haberet, Ælianus *lib 6 c. 5.* &
Aristoteles *li. 2. polit. c. 7.* Apud Massilienses nemo inter *τιμούχους*,
id est. sexcētos viros, qui moderabātur remp. creari poterat, nisi
haberet liberos, & ex ciuiū sanguine tertiá per generationé or-
tus fuisset, vt auctor Strabo *li. 4. Geogr.* Priuilegia † fauoresq; ma- 40
trimonii colliguntur a Bartholomeo Chassan. ad consuetudines
Burgūdiæ ad tit. *des droictz appartenans a gens mariez* in pr. Rubri.

Deiu-

De iustis, & prohibitis nuptiis propter ætatem coniugum. Cap. 7.

1 *Iustæ nuptiæ quæ.*
2 *Iustæ nuptiæ exigunt ætatem legitimam coniugum.*
3 *Ætas nuptiarum Platonis, & Aristotelis legitima.*
4 *Immaturæ ætatis coitus mala.*
5 *Medicorum & Romanorum generandi tempus definitum.*
6 *Citius pubescunt & inveterunt fœminæ viris. quare.*
7 *Pubertas ex potentia coeundi in nuptiis consideratur.*
8 *Malitia in nuptiis supplet ætatem. Puella vitiata in septimo anno. Macrobiorum fœminæ pariunt septimo anno: Calinga quinquennes.*
9 *Puer novennis nutricem impregnavit. Phares genuit Ezron novem annos natus.*
Salomon in undecimo Roboamum.
Achaz decimo Ezechiam.
10 *Ex inspectione corporis pubertas, postea ex annis determinata.*
11 *Plena pubertas octodecim in viris.*
12 *Uxor legitima annis duodecim.*
13 *Nuptiæ factæ ante ætatem legitimam non valent, Nec iure sponsaliorum, num 15.*
14 *Nabenda sponsæ nuda exhibita, & sponsus nudus sponsæ Utopia.*

1 ENcomia, † rationesque nuptiarum, & quæ proxime de nuptiis liberis dicta sunt, de iustis & non prohibitis, intelligi debent. Iustas autem nuptias contrahunt, qui secundum præcepta legum coeunt. §. 1. *de nupt. lib. 1. Institut.* Et inde filii legitimi & naturales, *l. filium, de his qui sunt sui vel alien. iur. lib. 1. P. c. penul. qui filii sint legit. lib. 4. Decretal. § 1. de patria potest.* ut contra, iniustæ nuptiæ, quæ contra eadem præcepta fiunt, nec nomine matrimonii dignæ, nec qui inde nati sunt, appellatione filii legitimi digni sunt. *l. qui contra. de incest. nupt. lib. 5. C. § si quis adversus, de nup. ap. Institut.* Ceterum præcepta legum in hac tractatione & prohibitoria sunt, & disponunt etiam ritum, quem in contrahendo servari desiderant: ubi quoque & prohibitio inest, ne adversus
2 præscripta quisquam moliatur. ¶ Desiderant † igitur legitimam ætatem in nuptiis contrahendis, omnia iura: veruntamen in ea determinanda, vel pro more regionum conservato, vel alia quadam singulari ratione, variant. Quorum aliqua summatim capi-
3 ta subnotabimus. ¶ Plato, 4. & 6. *de legib.* a tricesimo usque ad tricesimum quintum annum ætatem matrimonio mari idoneam ducit. Aristoteles 7. *Politic. c. 16.* mulieres decimooctavo anno, mares, circa ætatem 36. annorum coniungi oportere. ¶ Alioquin
4 † immaturas nuptias gignere corpora pusilla, facere mulieres Veneri nimium indulgentes, ut earius ei assuetas: & omnibus iuvenibus animalibus partus esse imperfectos, quia semen nutritioni corporis adhuc inserviat. Apud Germanos, qui diutissime impuberes remansissent, maximam inter suos ferebant laudem. Hoc ali staturam, ali vires, nervosque confirmari putabant. Intra vero annum vigesimum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis habebant rebus, ut ait Iulius Cæsar, *lib. 6. de bell. Gallic.* Hesiodus item sic scribit, *in ergis.*

ὡραῖος δὲ γυναῖκα τεὸν ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι,
μήτε τριηκόντων ἐτέων μάλα πόλλ' ἀπολείπων,
μήτ' ἐπιθεὶς μάλα πολλά, γάμος δέ τοι ὥριος οὗτος,
ἡ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβώοι, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο,

Id est,

Ætate matura uxorem ducito domum.
Neq; minor multo nata triginta annis,
Neq; multo maior. ista enim tempestiva sunt nuptiæ,
Virgo vero pubescens anno decimoquarto, nubat decimoquinto.

5 Generandi in nuptiis caussa præcipua est, quare ætas apud Physicos & Medicos constituitur eius, ad minus 15. annorum & unius diei, in masculis. D. Augustinus adolescentiam, *lib. 6 de civit. Dei c. fin. & in Psalm.* 104. nec decennem generare posse contendit. *D. August. lib. 15. de civit. c. 12. & 15.* Romani duodenem virginem magis aptam matrimonio, quam maiorem rati sunt: utpote magis ad iugum maritale consuescendum idoneam, ut scribit Plu-
6 tarchus, *in vitis. in comparat. Numæ & Lycur.* ¶ Citius † autem pubescunt fœminæ viris, cuius rationes notat Aristoteles, *libr. 4. de generat. animal. c. 6.* Intra parentem fœmina tempore longiore consistitur, quam mas: ubi in lucem venerint, celerius fœminæ quam mares. Nam & pubes, & vigor, & senectus fœminis prius venit, quam maribus: sunt enim fœminæ sua natura debiliores, frigidioresque, & sexum fœmineum quasi læsionem naturalem, & detrimentum esse putandum est. Intus igitur tardæ, præ sua frigiditate discernuntur: hæc etenim discretio, concoctio est. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctu facilius. Sed foris propter suam debilitatem, cito ad ætatis florem senectamque perveniunt. Etenim omnia minora, ut in artis operibus, sic in naturæ, citius ad finem devehiunt. Proinde † qui iura constituerunt, & rem accuratius considerarunt, definierunt 7
masculos puberes, fœminas viri potentes esse debere, *c. 2. de sponsal. impub. lib. 4 Decret. tit. 2. §. 1. de nupt.* scilicet ut possent esse ad prolem idonei. Et proinde iuris Pontificii antistites statuunt pubertatem, in potentia coeundi, non in annorum numero: ut pubes dicatur qui generare potest. *c. 3. § fin. de despons. impub.* Atque in controversiis matrimonii, cum cognitio aliqua fit, non habetur ratio ætatis, sed ad signa ipsa virginitatis indaganda committi solent mulieres eius artis peritæ, *Grego. 8. c. proposuisti, c. 4. & Honor. 3. c. caussam matrimonii, c. 14 de probatio. lib 2. Decretal. tit. 19. cap. nec aliqua, 27. q. 1.* quæ per aspectum corporis indicant. Et commixtio solet anticipare tempus pubertatis. *c. a nobis, c 8. & c. attestationes, 10. de desponsat. impub.* ¶ Et † in illis malitia supplet 8
ætatem. *c. de illis quien minori, c. 9 de desponsat. impub. l. 3. si minor se maior dixer. C.* Succurrit quod ex mulieribus celebrantibus Cerealia apud Aristophanem una sic ait, *Arist. in Cerealib.*

Ego enim ipsa primum. ut ne alia dicam,
Conscia sum mihi ipsi multorum malorum. Illud vero certe
Indignissimum est, cum sponsa quidem sui tres dies,
Et maritus apud me erat dormiens, erat mihi amicus,
Qui quidem me vitiavit septem annorum existentem &c.

Refert Plinius, *lib 7 cap. 2.* Macrobiorum, quibus Mandrorum nomen dedit Clitarchus, fœminas septimo ætatis anno parere, senectam quadragesimo accedere. In Calingis eiusdem Indiæ fœminas quinquennes concipere, octavum vitæ annum non excedere. Notat † Gregorius in Dialog. puerum novennem nutricem impregnasse. *gloss. in summ. 20. quæst. 1.* Scribitur apud 9
Hebræos, quod Phares filius Iudæ genuit Ezron, cum tantum novem annos haberet. *in libro Seder olam Zutha.* Item Salomon in undecimo anno genuit Roboam. Nam Roboam successit patri Salomoni, agens annum 40. *3. Reg. 14.* Salomon autem, dum vitam & regnum deseruit, erat annorum 52. anno autem duodecimo regnum suscepit. *3. Reg. c. 2.* & 40. tantum tenuit. *3. Reg. 11.* Achaz etiam procreavit decennis Ezechiam, nam anno vigesimo ætatis regnum consecutus, administravit sexdecim: Sic obiit anno vitæ suæ trigesimosexto. *4. Reg. 16.* Iam autem Ezechias patri successerat in regno, natus annos 25. *d. cap. 16. 4. Reg.* Et D. Hieronymus, *episto. ad Vitalem*. præmissa tamen obtestatione, commemorat muliérculam, alioqui provectam, factam fuisse a puero decenni gravidam.

¶ Fuit † & aliquando apud Romanos & mos receptus, ex aspe- 10
ctu corporis iudicari pubertatem viri, *l. minor 25 annor. de minoribus, P.* non autem mulieris: verum sicuti in muliere, ita & in viro postea turpe visum: & decreta est certa annorum ætas, qua ut plerunque, uterque sexus solet pubescere: in fœminis duodecim annorum, in viris quatuordecim: *§. 1. quibus mod. tut. finit. apud Instit. l. fin. quando tut. vel cur. esse desi. lib. 5. C. titu. 60.* ¶ Quan-
quam † & plena pubertas ad generandum idonea, dicta etiam 11
fuerit octodecim annorum. *§. minorem. de adoptio. l. arrogatio. §. e. eod. tit. lib. 1. P.* ¶ Quod † & postea receptum est in iure Ponti- 12
ficio, nisi de potestate generandi controversia iudicialis moveatur, citra quam & duodenes mulieres puberes, & 14. annorum viros, eamque ætatem nuptiis desiderari rati sunt, *cap. 1. & 3. & c. attestationes, de desp. impub. cap. 1. de delic. pueror.* Sicuti & iura civilia. *§. 1. de nuptiis.*

¶ Ideo † responsum, *Pompo. l. 4. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2.* mi- 13
norem annis duodecim nuptam, tunc legitimam uxorem fore, cum apud virum duodecim annos implevisset. Quamobrem si ante illam ætatem nuptiæ factæ sunt, illæ non iure matrimonii, sed iure sponsaliorum valebunt: siquidem præcesserint sponsalia: quod si non præcesserint neque valent nuptiæ iure sponsaliorũ, quia non ea mens fuit agentium, neque iure nuptiarum, quia lex improbat, nisi postea ratæ sint. Hocque expresse respondit Ulpia. *l. quæsitum, 9. de sponsal. lib. 23. P. tit. 1.* ex sententia Iuliani. Neque enim quod voluerunt, facere potuerunt, scilicet matrimonium in minori ætate, in qua deest legitimus consensus: neq; quod potuerunt facere, scilicet sponsalia, voluerunt. Quamobrem ex regulis iuris communis, nihil actum videtur valide, duo enim sunt quæ actum perficiunt cõcurrentia, voluntas, & potestas, quorum

altero deficiente, & actus caret actione & effectu. *l. 1. de iure codicil. in P. l. multum interest, si quis alt. vel sibi. C. ca. cum super, c. 23. de offic. deleg. lib. 1. Decret. tit. 29.* Quare & notabile, vt si intra illam ætatem per verba de præsenti facta fuerint sponsalia, quæ insolubilia diximus, liceat pœnitere peruenienti a minore ad illam ætatem: si tamen perseuerauerint post ætatem minorem, non licet. *cap. de illis quæ infra. cap. 7. & cap. a nobis, c. 8. iunct. gloss. de despons. imp. cap. 1. de sponsal. cap. 1. per totum de despons. impub. in 6.*

14 ¶ Refert † Thomas Morus, *lib. 2. Vtopia,* apud Vtopienses insulanos fœminas non ante duodecimum annum nubere, mares nō nisi expleta quatuordecim. Mulieremque ducendam, siue virginem, siue viduam, sponso futuro nudam exhiberi: item futurum maritum vxori nudum.

15 ¶ Dio † Cassius *libr. 54. Histor. Roman.* Octauium Augustum summopere cauisse tradit, ne pactiones matrimoniales fierent de ea, quæ decennis non esset, neve producerentur post sponsalia vltra biennium: tum maxime, quod eos, qui ante fecissent, detectum est animo percipiendi fructus bonorum vxoris, cum matrimonii rem ipsam non exhiberent, fecisse.

De Consanguinitate & Affinitate in genere.

Cap. 8.

1. *Proximitas sanguinis nuptias vetitas facit & impias.*
2. *Cognatio quid.*
3. *Cognationis diuisio Aristotelis in naturalem & ciuilem.*
4. *Cognatio naturalis alia approbata a lege, alia non.*
5. *Vulgo quæsiti & serui natura habent cognationem non iure ciuili.*
6. *Cognatio vel propinquitas ciuilis quæ, quotuplex, spiritualis & temporalis, & quæ. & de mixta.*
7. *Affinitas propinquitas mixta quid.*
8. *Ordo naturalis cognationis & graduum.*
9. *Gradus quid.*

1 PRoximitas sanguinis, † nuptias quæ per se bonæ sunt, improbas & impias inter certas personas constituit, cum quibus lex & natura abhorrent coniunctionem. Qua in re in primis oportet moneri iuuenem: ad hæc intelligenda, necessariam illi cognitionem esse graduum cognationis, de qua postea proprio capite dicemus, quamq; luculenter docent Iurisconsulti sub tit. 11. lib. 38. P. *Potissimum in l. 1. 2. 3. 9. 10.* De gradibus affinitatis, vel affinibus, vt dicunt scribi in Pandectis Florentinis. In quem contextanea quædam vtilia edidit Georgius Viuienus Antuerpianus. Et sub eodem titulo Iustinianus, *tit. de grad. cognat. apud Instituta.* & Demetrius Chomathenus, *titu. de grad. consanguinit. lib. 3. iur. Oriental.* In summa tamen monebo cognationis finitionem, & diuisionem, & ordinem.

2 ¶ Cognati † communiter dici putantur, quod quasi vna communiterve nati, vel ab eodem orti, progenitive sint, vt ait Modestinus, *l. 4. §. 1. de gradib. affinit. P.* & vt ait Vlpianus ex Labione, *l. 1. §. 1. vnde cogna. lib. 38. P. titu. 9.* quasi ex vno nati, & quasi commune nascendi habentes initium. Vocant Græci [illegible], vt ait Paulus, *l. Iurisconsult. 10. de grad. cognat. affin. P.* & appellat etiam lex duodecim tabularum agnatos. Verum inter agnatos & cognatos interest, quod agnati tantum sunt, qui per patrem cognati ex eadem familia sunt: at cognati solum, non agnati dicuntur illi, qui per fœminas coniunguntur. Quo fit, vt ius agnationis aliud a iure cognationis, vt in specie sumta cognatione, vt explicat Paul. Iurisconsult. *d. l. Iurisconsultus.* & Modestinus, *l. inter agnatos. 5. vnd. legit. lib. 38. P. tit. 8.*

3 ¶ Diuidimus † autem cum Iulio Polluce. *lib. 3. Onomast. cap. 1.* Aristoteles vero, *lib. 2. Politicor.* cognationem, quam Græci vocant *συγγένειαν* diuidi in eam, quæ est [illegible], & eam, quæ est [illegible], tradit, id est in eam, quæ per necessitudinem sanguinis, & eam, quæ per affinitatem coniungitur. Theophilus, *lib. Institut. tit. 6.* vocat, *ἀγχιστείαν.* Balsamon autem, *Nomo can. tit. 13. cap. 2.* [illegible]. Aliter diuidimus propinquitatem seu cognationem in naturalem & ciuilem seu legalem, naturalis in sanguinis ex vno stipite, vel a quadā coniunctione quorundam, participatione legalis illam imitatur.

4 ¶ Ceterum † *Modest. in l. 4. §. cognationis substantia de gradib. affinit. P. §. 1. de success. cognat. lib. 3. Institut. tit. 5.* subdiuiditur vtraque: nam naturalis cognatio, & propinquitas interdum simpliciter est naturalis, e lege omnino improbata coniunctione: alia quę habet legis etiam consensum. Prima per concubitus vagos & ex filiis inde natis nascitur: estque naturalis reuera, quæ etsi iure ciuili non recipiatur, tamen eius iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. *l. iura sanguinis, de reg. iur. l. ius agnationis, P. de pact.* Quæ naturalis est cum legis consensu ex nuptiis nascitur iustis: olim ex concubinatu probato ex eodem quoque oriebatur.

¶ Vulgo † quæsitos sic iure ciuili (naturali tamen contra) nullos habere agnatos manifestum est: cum agnatio a patre, cognatio a matre est. *Iustinian §. vulgo quæsitos, de success. cognat. libr. 3. Insti. & l. spurius, 4. vnd. cogn. P.* Hi autem nullum patrem habere intelliguntur, & tantū cognati sunt sibi & matri, non consanguinei: non q; tales patri nō sint, sed quia cui sint incertū & inhonestum esset dici. *Modest. in l. vulgo concepti, 23. de stat. homin. P. lib. 1. titul. 4.* Sic in seruis, qui pro nullis iure ciuili habentur, *l. quod attinet, de regul. iur.* & inter quos diximus non esse matrimonium, *supra in nuptiar. synony.* eo iure cognatio vix admittitur, vt non succedant eo iure. *l. 1. §. 1. vnd. cogn. in P. Paul. l. Iurisconsultus. l. 10. §. nomen cognationis. de grad. affinit.* 5

¶ Cognatio † vel propinquitas ciuilis est, quæ ad similitudinem graduum naturalis inducta est. Ea autem vel temporalis seu secularis, vel spiritualis est: secularis ex adoptione nascitur, *Vlpian. l. 1. §. cognationem. vnd. cogn. lib. 38. P. tit. 9. Modestin. l. 4. §. agnationis, & §. in adoptionem. de gradib. affinit. in P.* Spiritualis dicitur ea, quæ nascitur ex susceptione infantis in sacro lauacro regenerationis seu baptismo, & confirmatione, de qua tractant summi Pontifices sub titulo de cognatione spirituali lib. 4. Decret. titul. 10. potissimum, cap. fin. & 30. quæst. 3. & 4. in Decreto Gratiani. ex, &c. ¶ Ex † his omnibus mixta propinquitas fit affinitas, quæ gradibus non continetur propterea quod trium generum habet complexum, vt ait Demetrius Chomathenus Archiepiscopus Bulgariæ. *in lib. 3. iur. Oriental. titul.* [illegible]. Affines sunt viri & vxoris cognati inter se, dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias, id est, ratione illarum copulantur: & altera cognatio sic ad alterius cognationis finem accedit, & limitem. Sitque initium ibi & caussa coniungendæ affinitatis ex nuptiis, vt ait Modestinus *l. 4. § affines. de grad. affinit. P.* Ideoque vir & vxor affines non sunt. *gloss. in l. affinitatis, commun. de successio. lib. 6. C. tit. 58.* nec dicuntur eo quod illi iuncti sunt, & quod iunctum & confusum est, fines aut terminos nō habet. Sed qui proxime illos sequuntur, affines, secundumque gradum proximitatis vel cognationis eodem gradu affines consanguinei erunt. Accedit & affinitati, alia affinitas interdum: quæ est eum affinibus coniunctio aliorum, qualis in vxore quæ fuit priuigni, apud Papinianum. *in l. vxorem, 15. de rit. nupt. lib. 23. P. tit. 2.* ¶ Ex † ordine autem naturalis cognationis & gradibus ceteræ cognationes normam generaliter suscipiunt. Ordo eius in lineam rectam & obliquas siue laterales descendentes distribuitur. Linea illa recta, in duas æquales, puncto in medio diuiditur: in superiorem & inferiorem partem. *Paul. in l. si summatim. 9 de gradib. affinit.* Ex hoc puncto laterales quoque incipiunt, & eius puncti ratione, gradus fiunt & numerantur. ¶ Gradus † porro ad similitudinem scalarum, locorumve procliuium, quos ita ingredimur, vt a proximo in proximū, id est, in eum, qui quasi ex eo nascitur, transeamus, vt ait Paulus, *l. fin. §. gradus autem, eod.* Quando ex puncto mediæ lineæ supra ascendimus, gradus ascendentium numeramus ordine, primum, secundum, tertium, &c. Quando, descendimus, descendentium primum, secundum, tertium, &c. Quando a puncto ad latus declinamus, dicimus collateralium primum, secundum, tertium, &c. In primo gradu si constituas filium de quo quæratur, erunt pater, mater: in secundo, auus, auia, tam patris quam matris: in tertio proauus, proauia, patris & matris, &c. Si de patre & descendentibus agatur, erit in primo, descendentium linea, filius filia: in secundo, nepos neptis: in tertio, pronepos & proneptis, &c. Ex filiis & filiab. nati deinceps, vtrinque faciunt laterales cognationes, prout te docent exempla & enumerationes Caii & Pauli, *Caius in l. 1. & Paul. l. fin. de grad. cogn.* & Iustiniani, *Instit. §. 1. de grad. cogna. & seqq. §§.* & Demetrii Chomatheni. Quomodo autem numerandi sint gradus iure ciuili & canonico, vide glo. ad l. Iurisc. l. 10. §. parentes, ad verba, item liberi, de gradib. affinit. Affinitatis gradus illis ipsis, quibus cognatio naturalis, perpenduntur, sed diuersa habent nomina: per se tamē nullos habet gradus affinitas. Nomina autem harum distinctionum, socer socrus, gener nurus, nouerca vitricus, priuignus priuigna. *Modest. l. non facile, 4. de grad. affinit.* &c. 6 7 8 9

De Per-

De Personarum distinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ nascitur: & de consanguinitate vel cognatione. Cap. 9.

Lib.4.Decret.tit.14. Lib.38.P.tit.11. Lib.3.Institut.tit.6.

1 *Ex nuptiarum coniunctione consanguinei & affines.*
2 *Consanguinei qui.*
3 *Συγγένεια & affinitas & consanguinitas est.*
4 *Cognatio quid.*
5 *Cognatio duplex. ciuilis & naturalis & mixta.*
6 *Cognatio naturalis etiam per fœminas orta vulgo conceptis.*
7 *Cognatio diuisa in cognationem, & agnationem.*
8 *Cognatio amittitur seruitute. quomodo.*
9 *Cognatio ciuilis quæ seu legitima quæ ex adoptione.*
10 *Ciuilis cognatio quoq; spiritualis ex baptismo & confirmatione.*
11 *Cognatio mixta naturalis & ciuilis ex nuptiis legitimis, diuisa in cognationem, & agnationem.*
12 *Agnatorum & cognatorum differentia.*
13 *Cognationis nomen generale, pertinet ad parentes liberos, & propinquos ex latere.*
14 *Ascendentes & descendentes qui.*
15 *Parentes & maiores qui.*
16 *Liberi & posteriores qui.*
17 *Lateralis persona quæ.*
18 *Cognatio lateralis diuisa in agnatos & cognatos, & quæ personæ sint huius.*
19 *Agnationis & cognationis sublata differentia.*
20 *Typus diuisionis stemmatum ascendentium. descendentium, & collateralium.*
21 *Schemata & stemmata cognationum quid.*
22 *Gradus cognationum quare dicti.*
23 *Superior & inferior cognatio a primo gradu incipit. collateralis a secundo. nec habet primum.*
24 *Linea transuersalis ratione graduum duplex. æqualis & inæqualis.*
25 *Gradus numerandi diuersi modi iuris ciuilis & canonici. quare & qui.*
Gradus in iure Pontificio generationes dicuntur.
26 *Cognatio vltra sextum gradum non numeratur iure ciuili, & ratio. Plura de his quo septimo numero finem accipiunt in homine.*
27 *Gradus decimus in successionibus deferendis locum habet.*
28 *Methodus numerandi gradus in iure Pontificio per generationes & regulæ.*
29 *Nuptiæ prohibitæ inter descendentes & ascendentes vsq; ad infinitum. in quo conueniunt ciuilia & Pontifi. iura.*
30 *In collateralium gradibus numerandis, differunt in nuptiis Pontificia iura & ciuilia, quare.*

1 POssem sufficere ad † nuptiarum cognitionem, quæ iam proximo capite, de cõsanguinitate & affinitate diximus: sed vt diligentioribus satisfaciamus, eadem paulo latius tractabimus. Ex coniunctionibus maris & fœminæ, fiunt personarũ aliæ nomenclaturæ, quæ in duo capita reducuntur, nempe consanguineorũ, & affinium. *rub. de consang. & affinit. lib. 4. Decret. tit* 14. ¶ Con-
2 sanguinei † sunt ex eodẽ sanguine orti, *l.* 1 *§ post sues, de suis & legit hered. lib.* 38. *P. tit.* 71. inde consanguinitas, quam Iuriscon. vocant interdum necessitudinem, *l. fi. de leg. P.* aliquando ius sanguinis,
3 *l. iura sanguinis de reg. iur.* Græci συγγένειαν. † Et consanguineos συγγενεῖς, vt ait Paul. *in l. Iurisconsultus* 10 *de grad. affin. P.* dicunt, quos nos cognatos appellamus. Verum Paulus labi videtur, cum Græci συγγένειαν, non tantum ad consanguinitatem, sed etiam ad affinitatem pertinere dicant, vt ex Iulio Polluce constat, *lib.* 3. *Onomast. c.* 1. quã vocant ἀνδείας & κηδεστῶν: recentiores ἀγχιστείας, & Theophilus συμπενθερίας, vt & Balsamon. *Nomoca. tit.* 13. *cap.* 2.
4 ¶ Cognationis † itaq; nomen quod & consanguinitatis generale est, naturæ propagationem per se significans. *Cognati,* inquit Modestin. *in l. non facile,* 4 *§. cognati, de grad. affin. dicti quod quasi vna communiter vt nati, vel ab eodem orti progenitive sunt.* Et ab vno initium habentes *l.* 1. *vnd. cog. lib.* 43. *P. tit.* 9. naturalemq; caussam cognatio habet. *§ sunt autem, sunt in § de legit agna tut. lib.* 1 *Instit. tit.* 15 *§ qua parte. de success. cognat. lib.* 3 *Instit. tit.* 5.
5 ¶ Sed † quia hæc cognatio habuit in quibusdam casibus restrictionem & normam, ideirco bifariam diuidenda est ex gratio, in naturalem & ciuilem: vnd. & mixta ex his mista oritur, ciuilis & naturalis simul. *d. l. non facile, § cognationis.*

¶ Cognatio † naturalis per se sine ciuili cognatione intelligitur, quæ per fœminas descendit, quæ vulgo liberos pariunt. *d. §. cognationis. & §.* 1 *de legit agn. tut.* Huius generis sunt qui descendunt ex concubina naturales tantum, vel spurii, etsi demonstrare patrem possint, non tamen honeste: quos lex ciuilis non agnoscit, vocatque non consanguineos sed proximos. *l. si spurius, vnd. cognat.* Natura tamen consanguinitatem eorum demonstrat ex generatione. Etiam in legitimis coniunctionibus, quod pertinet ad coniunctos & proximos, cognationis origo etiam per fœminas solas contingit, *l. iurisconsultus § cognationis origo de gra. affiniu. P.* videlicet vt explicat Theophil. *§. & quinam sint agnati. de legit agna. tut. lib.* 1. *Institut. tit.* 15. quando agitur de cognatione 6
quæ ex latere venit. ¶ Nam † ea diuisa est in agnatos & cognatos. 7
Et cognati sunt, qui per fœminam non contingunt, vt soror eadem matre genita, & liberi eius. Natura etiam inspecta dicitur cognatio inter seruos, quamuis ius ciuile eam parum consideret, *tit. de serui. cognat. lib.* 3. *Instit. tit.* 7. *d. l. Iurisconsultus § nouum, ver. inter agnatos. de grad. affinit. l.* 1 *§. pertinet. vnde cog. P.* quia pro nullis eos habeat. *l. quod attinet. de reg. iur.* ¶ Ideo † iure ciuili co- 8
gnatio amitti dicitur seruitute, *§. quod autem. de capit. dimin.* non quidem, vt cognatus natura esse desinat, quia hoc fieri non potest ciuili ratione, *l. iura sanguinis. de reg. iur. l. ius autem agnationis, de pact. P. l. eas, de cap. dimin. P. §. sed naturalia, de iur. natu.* sed, vt iura cognationis amittat, puta succedendi ius, & id genus alia. Remanent ergo & in seruis naturales cognationes, vt ea ratione inter gradus prohibitos, natura illis vetet coniunctiones, *§. illud, de nupt. ap. Iustin.* seu contubernia. *l. cum ancillis. C. de incest. nupt.*
¶ Ciuilis † cognatio per se, quæ etiam legitima dicitur, est, quæ 9
sine naturali fit per adoptionem. *d. l. non facile § cognationis. & c.* 1. *de cogna. lega. Cognationem.* inquit Vlpian. *l.* 1. *§. cognationem, vnd. cognat. facit etiam adoptio: quibus etenim fiet agnatus, is qui adoptatus est, iisdem & cognatus fiet. Nam vbicunque de cognatis agitur, ibi sic accipiemus, vt adoptione etiam cognati facti contineantur.* Si quidem non tantum naturales, sed etiam adoptiui iura consanguinitatis habẽt cum his qui sunt in fami. vel in vtero, vel post mortem patris nati. *l.* 1. *§ fin. de suis & legitim. hered.* Quærunt enim per adoptionem fraternitatem. *c. per adoptionem* 30. *quæst.* 3.
¶ Ciuiles † tantum quaque cognationes existimandæ, quæ spi- 10
rituales sunt proximitates ex baptismo, & sacra chrismatis confirmatione natæ, *in c.* 1. 2. *&* 3. *seq. de consang spirit. lib.* 4. *Decreta. tit.* 11. *in c.* 1 2. *eadem* 6. has enim digniores cognationes, quam naturales existimamus: quia per ista duo sacramenta renascitur & regeneratur homo ad vitam æternam. *can.* 1. 2. 3. 30. *quæst.* 3. Quo fit etiam, vt in aliis sacramentis, in quibus hæc regeneratio non fit, non contrahatur paternitas vel consanguinitas spiritualis. *c fin. §. fin. de cogna. spirit. in* 6. *c. omnes,* 30. *q* 1.
¶ Cognatio, † quæ vtroque iure consistit, id est, naturali & ci- 11
uili, est, cum ea, iustis contractis nuptiis, copulatur. *Modest. in d. l. non facile, §. cognationis.* Et hæc cognatio cum per fœminas coniungitur, cognatio naturali nomine: cum autem per virilem sexum, dicitur agnatio. *d. § cognationis. & §. sunt autem. de legiti. agn. tut.* ¶ *Cognati,* † inquit Paulus, *& quos agnatos lex* 12 *tab. appellat:* 12
sed hi sunt, qui per patrem cognati ex eadem fami. sunt. Qui autem per fœminas coniunguntur, cognati tantum nominantur. Inter agnatos igitur, & cognatos hoc interest, quod inter genus & speciem: nam qui est agnatus, & cognatus est: non vtique autem qui cognatus est, & agnatus est. Alterum enim ciuile, alterum autem naturale nomen est. Hoc modo Modestinus tradit, neque affinitatem neque cognationem esse posse, vbi nuptiæ interdictæ sunt: *l.* 4. *§ sciendum est, de grad. affin. P.* Ceterum vt hæc facilius intelligamus, istam legitimam & naturalem cognationem diuidamus, ex qua consanguineorum omnium & ciuilium habebitur proximitatis dignotio.
¶ Cognatio † itaque nomen generale sit, quod diuidimus in 13
parentes, liberos & propinquos, ex latere. *Theophil. in §. & quinam sunt agnati. de legitim agnat. tut. in suis Institut.* Parentum superior cognatio, siue ascendentium dicitur, liberorum inferior, vel descendentium: ea quæ a latere ex transuerso vel collateralium, fratrum, & eorum qui ex his generantur. *§.* 1. *de grad. cogna. l.* 1 *de grad. affin. P.*
¶ Ascendentium † nomen latius diffunditur quam parentum: 14
vt & liberorum angustius. quam descendentium. ¶ Nam † pa- 15
rentes apud Romanos, vsque ad tritauum proprio nomine appellantur: vlteriores, qui non habent speciale nomen, *maiores* appellantur. *l. Iuris consultus, § 5. parentes. de grad. affine. l. cuique.*

P 2

16 *§. fin. de in ius voc. in P.* ¶ Item † liberi vsque ad trinepotem, vltra
hos, *posteriores* vocantur, *d. §. parentes.* etsi & aliquando quoque li-
beri. *l. liberorum. s 20. de verbo. signific.* sicut & aliquando filii no-
mine, omnes liberos intelligimus. *l. filii. 84 eod.* Parentes sunt, qui
nos genuerunt, pater, mater, auus, auia: proauus, proauia: & qui
supra hos sunt. Liberi sunt, qui ex nobis nascuntur. filius, filia: ne-
17 pos, neptis: pronepos, proneptis: & qui infra hos sunt. ¶ Ex † la-
tere autem veniunt, qui neque nos genuere, neque a nobis gi-
gnuntur: sed eandem stirpem, & radicem nobiscum communem
habent: veluti frater, soror, patruus, vel auunculus, amita, vel ma-
18 tertera, & qui ex illis nascuntur. ¶ Porro † cognatio haec, quae ex
latere venit, in duas species diuisa est, in agnatos, & cognatos. Et
agnati quidem sunt, vt diximus, qui per virilem sexum coniun-
guntur, veluti frater eodem patre genitus, & liberi eius: item ma-
tertera, & liberi eius: deinde & amita. Cognati vero sunt, qui per
foeminam nos contingunt, vt soror eadem matre tantum genita,
ac liberi eius. *d. l. Iurisconsultus. § cognationis. § 1. de legit. agnat. tut.*
§. 1. de legit. agna. successi. item matertera, & liberi eius: tum & ami-
19 tae liberi. ¶ Quae † tamen differentia hodie sublata est, & cogna-
ti omnes dicuntur aequalis iuris, sublata obseruatione agnationis.
§. 1. de hered. ab intest. venient. in auth. coll. 9.

20 ¶ In † figuratione, seu demonstratione istarum cognationum,
Iurisco. vtuntur duabus lineis ad punctum sese intersecantibus
in crucis modum, †, vbi se intersecant: pono ego stirpem, vel v-
num hominem seu punctum & centrum, ex quo ascendentes, de-
scendentes, & collaterales numeres & earum schemata: Sicut iam
me docuit Paulus, dum ait, *l. stemmata cognationum, 9. de grad. af-
fin. Stemmata cognationum directo limite in duas lineas separantur,
quarum altera superior altera inferior est: ex superiore vero & se-
cundo gradu transuersae lineae pendent.*

21 ¶ Stemmata † cognationum idem sunt ac schemata, orna-
menta videlicet & imagines personarum, qui numerantur a stir-
pe, seu ab aliquo, veluti a puncto & centro, vt apud Iuuenalem,
Satyr. 8.

> *Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo*
> *Sanguine censeri pictosque ostendere vultus*
> *Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos?*
> *Et Curios iam dimidios humeroque minorem*
> *Coruinum, & Galbam auriculis nasoque carentem?*
> *Quis fructus generis tabula iactare capaci*
> *Fumosos equitum cum dictatore magistros,*
> *Si coram Lepidis male viuitur? effigies quo*
> *Tot bellatorum si luditur alea pernox?*

Et Persius *Satyr. 3.*

> *—— an deceat pulmonem rumpere ventis.*
> *Stemmate quod Thusco ramum millesime ducis.*

Et in illis cognationem esse numerandam docet etiam Ouidius,
in epistol. 11.

> *Quid iuuat admotam per auorum nomina caelo.*
> *Inter cognatos posse referre Iouem?*

Sic stemmata sunt coronae, vel cellulae orbiculatae in tabula, vt i-
magines olim erant in forullis vel armariis, per lineatos ordinem &
seriem generis alicuius & familiae referentes: vnde pro illa descri-
ptione ordinata successiua stemma etiam apud Graecos vsurpatur,
vt apud Plutarchum, *in vita Numa. in prin.* καίτοι ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ-
τον γένος ... τῷ ... συμματος ... *id est, quanquam ge-
neris series ab initio ad eum vsque exacte deduci videatur.* Sic Pli-
nius, *lib. 35. cap. 2. expressi. inquit. cera vultus singulis disponeban-
tur armariis, vt essent imagines, quae comitarentur gentilitia fune-
ra, semperque defuncto aliquo totus aderat familiae eius qui vnquam
fuerat populus. Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pi-
22 ctas.* ¶ Ceterum, † quia in illa diuisione linearum sunt superiores
& inferiores, & a latere singulares, priores antiquiores, & iunio-
res personae: recte dicemus, retenta metonymia ascensus & de-
scensus, & gradus quoque quibus ascendamus, vel descendamus,
& ad lateram moueamur ordine contingi. *Gradus,* inquit Paulus,
l. Iurisconsultus. 10. § gradus. de grad. affinit. P. dicti sunt ad simili-
tudinem scalarum, locorumque procliuium, quos ita ingredi-
mur, vt a proximo in proximum, id est, in eum, qui quasi ex eo
nascitur, transeamus.

23 ¶ Et † superior quidem & inferior cognatio, inter ciuilia pri-
mo gradu incipit: at ea quae ex transuerso numeratur, a secundo
incipit. *§ quare, de grad. cogna. l. 1. de grad. affin. P.* Quia ex trans-
24 uerso, siue a latere nullus est primus gradus. ¶ Ratione † gra-
duum, linea collateralis diuiditur in duas, in aequalem & in inae-
qualem. *Aequalis,* quando gradus aequaliter distant a communi
stirpe seu centrica persona, quam antiqui vocant Petrucianam. *In-
aequalis,* quando inaequaliter distant, videlicet longius alter gra-
dus abest a communi & centrica persona, quam alius. ¶ In † nu- 25
merandi calculo, alius modus iuris ciuilis, alius iuris canonici:
quia horum diuersi fines, ad quos stemmata ordinant. *ca. ad se-
dem Apostolicam, 35. quaest. 5.* Vnde & quos vocant gradus iuris ci-
uilis auctores, canones vocant generationes. In iure ciuili tot
sunt gradus inter consanguineos, quot sunt personae ad propaga-
tionem necessariae, vna dempta. vna porro demitur, quia ad pri-
mum gradum est opus duabus personis, & deinde qualibet per-
sona addita personae facit vnum gradum. Exemplum in linea a-
scendentium, centrica persona & pater sunt in primo gradu, cen-
trica & auus sunt in secundo: quia tres sunt personae. centrica, pa-
ter, auus. Ex quibus si centricam adimas, erunt tantum duae: duo
ergo gradus. Exemplum in linea descendentium, centrica perso-
na & filius eius, sunt in primo gradu: centrica & nepos, in secun-
do: centrica & pronepos, in tertio: quia sunt quatuor personae:
deme vnam personam, residuae erunt tres personae, & ita tres gra-
dus. Tertium exemplum in linea collaterali, primum, quando
aequalis est: videlicet quando aequali gradu personae, de quibus
quaeritur, distant a communi centrica. Illa centrica cum fratre est
in secundo gradu, quia sunt tres personae, centrica, pater, & frater,
centrica cum filio patrui, in quarto: quia sunt quinque perso. ae
computatis intermediis, nempe centrica, pater, auus, patruus, a
quo descendit eius filius: tolle vnam, & supererunt quatuor quo-
que gradus. Exemplum quartum in linea inaequali, centrica per-
sona, & filius fratris, sunt in tertio gradu, quia sunt quatuor perso-
nae inibi: centrica, pater, frater, & filius fratris, quarum vna de-
mta, restant tres. Igitur in tertio gradu id plurimum experieris in iis,
qui sunt in linea materna, veluti centrica persona cum sua sorore
in secundo gradu est, cum filia sororis in tertio, centrica cum a-
uunculo, in tertio: quia sunt quatuor personae, centrica, mater, a-
uia & auunculus. Nec refert cuius sexus sint personae, cum quibus
fit collatio, vel quae intermediae sunt. Minus etiam inspicimus an
mediae sint in rerum natura, an vero mortuae sint: an sint naturales
& legitimae simul, vel naturales tantum, *Scaeuola. in l. & nihil in-
terest 54. de rit. nu. & lib. 24. P. titu. 2.* vel sit status seruilis vel inge-
nuus habitus: *aut in l. adoptiuus, 14. § seruitus. eod. titul.* Etenim na-
turalem caussam hic obseruamus sanguinis, & naturam generan-
di sequimur, ratione videlicet singularium personarum, a quibus
ad proximum gradus fiet transitus. Sic quoque numerant Iurisco-
sulti. *in l. 1. 2. & 3. de grad. affini. Instit. tit. in § 1. 2. 3. 4. 5. 6. de gradib.
cognat. c. primo gradu, 35. q. 5. l. Iurisconsultus 10. § nunc singulos, de
grad. affinit. in P.* In linea perpendiculari a centrica persona, ve
primo gradu sunt supra, pater, mater: infra, filius, filia. Secundo
supra, auus auia: infra, nepos, neptis: ex transuerso, frater, soror.
Tertio gradu sunt supra proauus, proauia: infra pronepos, pronep-
tis: ex transuerso, fratris sororisque filius, & filia: conuenienter &
patruus, amita, auunculus, matertera. Quarto gradu sunt supra, ab-
auus, abauia: infra abnepos, abneptis: ex transuerso, fratris, soro-
risque nepos, neptis: & conuenienter patruus magnus, amita magna,
id est, aui frater & soror: item fratres patrueles, sororesque patrueles,
id est, qui quaeve ex duobus fratrib. propagantur: item consobri-
ni, consobrinae, id est, qui quaeve ex duabus sororibus nascuntur,
quasi consororini: item amitini amitinae, id est, qui quaeve ex fra-
tre & sorore propagantur. Sed vulgus fere omnes istos communi
appellatione consobrinos vocat. Quinto gradu sunt supra, atauus,
atauia: infra, adnepos, adneptis: ex transuerso, fratris & sororis pro-
nepos, proneptis: & conuenienter, propatruus & proamita, id est,
proaui frater & soror: item fratris patruelis, sororis patruelis filius,
filia: & similiter consobrini, consobrinae, amitini, amitinae fi-
lius, filia. proprius sobrino, proprius sobrina. Iidem sunt patrui ma-
gni, amitae magnae, auunculi magni, auunculae magnae filius, filia,
hoc est, *l. 1. eod. P.* patris, matrisve eius, de cuius cognatione quae-
ritur, consobrinus, consobrina, siue pater patruelis, vel amiti-
nus, soror patruelis, vel amitina. Sexto gradu, *l. 1. eod. de grad. af-
fin.* sunt supra, tritauus, tritauia: infra, trinepos, trineptis: ex trans-
uerso fratris & sororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpa-
truus, abamita, id est, abaui frater, & soror: abauunculus, abmater-
tera, id est, abauiae frater, & soror: item patrui magni, amitae magnae,
auunculi magni, materterae magnae nepos, neptis: item fratris patrue-
lis, sororis patruelis consobrini, consobrinae, amitini, amitinae, ne-
pos, neptis, item propatrui proamitae proauunculi, promaterterae filius filia.
Qui vero ex fratrib. patruelib. aut consobrinis, aut amitinis vndique

proga-

propagantur, ii proprie sobrini dicuntur. In septimo autem gradu, quam multæ esse possint personæ, ex his quæ diximus, satis apparet: duplicatis parentum, liberorumque personis. Quæ volui enumerare iisdem verbis, quibus vtuntur Iurisconsulti, quod in illis & nomina personarum, & gradus recte explicentur, vt luculentius tradi non possint.

26 ¶ Verum † obseruandum est, tantum Iurisconsultos vsque ad sextum gradum personas enumerasse vtriusque lineæ, & directæ, & transuersæ: nam vltra difficile fere est omnes eos numerare, qui ea genere sunt. Et natura vltra sextũ gradum consistere cognationem vix patitur, *l. non facile, 4. de gradib. agnat.* propter nimium diffusam propagationem, quæ sanguinis substantiam eorumnẽ primam dissolubile videtur: non secus, ac *fons* per longas peregrinationes in mare descendens, elongatus a capite, eo minus retinet substantiæ primæ originis, quo longius ab ea discedit, tot terrarum, quas alluit, immutatus natoris. Et ita consanguinitas paulatim, dum sæpe propaginem ordinibus dirimit, vsque ad vltimum gradum se subtrahit, & propinquitas esse desinit. *c. 1. 15. q. 4. c. primo gradu, § successionis. 35. q. 5.* Addit Isidorus rationem, *lib. 11. Etymologia. c. 6. d. cap. 1. 35. q. 5.* septimo gradu finiri consanguinitatis computationem, sicuti sex ætatibus mundi, generatio & hominis status finitur, ita propinquitas generis, tot gradibus terminatur. Possem hic alia quæ de generatione traduntur hominis adferre, quod *septimo die* semen in vtero matris conglobatur, fitque ad capiendam formam idoneum: & ante *septimum mensem* editus partus viuere nequit: post partum an victurus sit infans, *septima hora* decernit. A septimo die nomina infantibus olim imposita, tanquam saluti vitæ tunc fidendum sit, pluribus ante diem septimum pereuntibus. Post septimum mensem, fiunt dentitiones: post annos septem, primi dentes cadunt, infans loquitur plene. Annis bis septenis pubescunt. Venæ, seu arteriæ mouentur numero septenario. Morborum pericula discriminat *septenarius criticus decretorius.* Possem & alia de septima generatione, & septenario numero tradere: sed hæc nos ab vtilioribus remorarentur, ideo pertranseo.

27 ¶ Et † noto, vltra septimum gradum aliquoties extendi consanguinitatis considerationem, in successionibus iure proximitatis deuoluendis, videlicet ad decimum vsq;, *§. hoc loco, de success. cogna. lib. 3. Instit. titu. 5. can. ad sedem, §. hi vero cingulum, 35. q. 5.* & hæc in iure ciuili seruanda sunt.

28 ¶ At † in iure Pontificio paulo aliter gradus numeramus, videlicet per generationes. *can. quadam, can. contradicimus, 35. q. 3. can. parentela 35. q. 5.* Quomodo autẽ numerentur istę generationes & gradus, constituamus methodum oportet ex tribus axiomatibus. Primum, in linea recta seu perpendiculari ascendentium videlicet & descendentium, tot sunt gradus, quot sunt personæ, vna dempta, centrica videlicet, vt in iure ciuili dictum est, cum quo hæc concordat. Et proinde centrica cum patre, erit in primo gradu: cum auo, in secundo: & sic in aliis, ordine graduum conseruato. Alterum axioma ad collaterales in linea æquali pertinet, vt quoto gradu aliqui distant a communi seu centrica persona, tantum distent a se. *c. quod dilecti, c. fin. de consanguin. & affin.* Tertium in linea inæquali collaterali, quoto gradu remotior distat a communi stipite, eo distinguũtur collatæ personæ, de quibus agitur inter se. *d. c. fin.*

29 ¶ Conueniunt † ius ciuile & Pontificium, in numerandis personis rectæ lineæ, quia vtrunque habet prohibitionem nuptiarum inter has personas vsque in infinitum. *l. nuptiæ, 2. de rit. nup. t. in P. §. inter eas enim, de nupt. ap. Instit.*

30 ¶ Non † ita in collateralibus: nam iura ciuilia a Pontificiis dissident, & ideo sequimur ius canonicum in his. *c. non debet, de consangui. & affinit.* Et aliter numeramus iure canonico in nuptiis gradus, relicta successione ad gradus ciuiles. *can. ad sedem, 35. q. 5.* Et quia nuptiæ sine duabus personis esse non possunt. Sic duo gradus legales vnum canonicum faciunt. Fratres itaque, qui secundum leges seculares dicuntur in secundo gradu, iuxta canones numerantur in primo: filii fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in secundo: nepotes vero, qui in sexto ibi, istic numerantur in tertio: Sic deinceps qui legibus inscribuntur in octauo & decimo, in canonibus definiuntur quarto, & quinto: atque de reliquis sentiendum est, vt qui secundum canones dicuntur in sexto vel septimo, secundum leges accipiuntur in duodecimo, vel decimoquarto. *hæc in d. c. ad sedem, §. sed vt veridica.* Et Zacharias Papa explicat, *can. parentela. 35. quæst. 5.* *Parentela gradus*, inquit, *taliter computamus, siquidem ego & frater meus vna generatio sumus, primumque gradum efficimus, nullo gradu distamus. Rursus filius meus fraterque mei filius secunda generatio sunt, et gradum secundum faciunt, nec a se aliquo gradu separantur: atque ad hunc modum cetera successiones sunt habenda.*

De Affinitate. Cap. 10.

1 *Affines qui.*
2 *Affinitatis gradus nulli proprii. sed naturalis cognationis gradus æstimantur.*
3 *Affinitas nulla inter coniuges, sed principium affinitatis.*
4 *Affinium personarum & graduum nomina, socer, gener, unde nomen priuignus, vitricus, nouerca.*
5 *Affinitas iure ciuili tantum contrahitur ex cõiunctione legitima, iure Pontificio ex naturali etiam illegitima.*
6 *Ex sponsalibus non nascitur affinitas, sed proximitas publicæ honestatis.*
7 *Affinitas duplex, primi & secundi generis.*
8 *Affinitatis & publicæ honestatis gradus in nuptiis iure Pontificio considerati.*
9 *Gradus in cognatione spirituali, qui impediunt matrimonium, & quomodo numerandi.*
10 *Compaternitas duplex, directa & obliqua.*
11 *Vtilitas tractationis consanguinitatis & affinitatis in quibus locum habeat.*

AFFINES sunt viri † & vxoris cognati, dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit: Namque coniungendæ affinitatis caussa fit ea nuptiis. *l. non facile, §. 4. affines. de grad. affin. P.* 1

¶ Gradus † affinitas per se non habet, *d. §. affines, versic. gradus.* respectu autem cognationis naturalis in coniunctione matrimonii contracta affinitate, affinitas gradus cognationis imitatur, vnde & gradus affinium recte dici possunt. *l. Iurisconsultus. 10. de grad. affin. P.* 2

¶ Inter † coniuges nulla quidem affinitas est, *l. non ideo. C. de hered. instituen.* sed a matrimonio eorum initium affinitatis. 3

¶ Nomina † affinium enumerantur & explicantur a Modestino. *in l. 4 §. affines. de grad. affinita.* Socer, id est, viri pater, vxorisque, ita dictus, quia generum sibi sociauit: mater vero eorum *socrus* appellatur. Apud Græcos proprie viri pater ἑκυρὸς, mater vero ἑκυρά: vxoris autem πενθερὸς, pater, mater autem πενθερὰ vocatur, inquit Modestinus. Scholiastes autem Homeri *in Iliad.* ω & χ. duo superiora nomina antiquiora putat. *Gener* vero a genere, quod ad augendum genus adhibetur maritus filiæ. *Nurus* filii vxor. Socer itaque vxoris meæ est pater, ego illi sum gener: *socer magnus*, dicitur vxoris meæ auus, ego sum illius *progener*. & retro pater meus vxori meæ socer est, hęc illi nurus: & auus meus socer magnus est, illa *pronurus* illi: item socrus mihi vxoris meæ mater est, ego illius sum gener: & *prosocrus* mihi vxoris meæ auia est, & ego illius sum progener: & retro mater mea, vxoris meæ socrus est, illa huic nurus: & auia mea, socrus magna est, vxor mea illi pronurus. *Priuignus*, est vxoris meæ filius, ex alio patre, quam ex me natus, ego illi *vitricus*: & in contrarium vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, *nouerca* dicitur: liberi mei illi priuigni sunt. Priuignus πρόγονος, id est, *prænatus*, quod antequam mater secũdo nuberet, est *progenitus*. Vitricus πατρωός. Nouerca μητρυιά. Viri frater, *leuir*, Græcis δαήρ. Viri soror, *glos*, a Græco nomine γάλως. Duorum fratrum vxores, εἰνάτερες, quidam dicunt *ianitrices*. 4

¶ Iure † ciuili tantum contrahitur affinitas ex coniunctione legitimarum nuptiarum, non alio modo, neque ex nuptiis interdictis. *l. 4. §. sciendum est, de grad. affi.* Iure canonico affinitas contrahitur non ex nuptiis solum, sed ex quacunque coniunctione naturali seu copula viri & mulieris, inter cognitam & consanguineos cognoscentis, inter cognoscentem & cõsanguineos cognitæ. *c. discretionem, & c. penult. de eo qui cogno. consangui. vxor. sua.* 5

¶ In † sponsalibus autem legitime contractis, non quidem nascitur affinitas, quæ a coniunctione oritur, sed species proximitatis, quæ dicitur nasci ex publica honestate, *c. sponsam, de sponsal. ap. Greg.* quæ contrahitur non inter sponsos, quia sunt principium proximitatis huius, sed inter sponsum & consanguineos sponsæ, & inter sponsam & consanguineos sponsi. Non solum si contrahantur sponsalia per verba de præsenti, sed etiam si per verba de futuro, vel inter impuberes, *d. c. sponsam, de spons.* non enim ex sponsalibus, etiam si sint contracta per verba de præsenti, nascitur sine coniunctione affinitas. *Panorm. in d. c. sponsam.* In quo corrigitur ius ciuile a iure Pontificio, quod sequimur. *cle. dispendiosam.* 6

de sudio. Sed contrahitur tantum publica honestas. Contrahitur etiam ex spõsalibus publica honestas, licet sponsalia, alioquin pura & certa, nulla sint propter aliquod impedimentum. *ca. 1. de sponsal. in 6.* Declarata namque fuit voluntas contrahentium ex actu alioquin inualido, quem efficere conati sunt. *arg. l. fin. de reb. eorum.* Et in his publica honestas ab affinitate distinguitur, quamuis aliquando, & hæc nomina confundantur, *d. c. discretionem, & c. pen. de eo qui cogno. consang. vxor. suæ.* cum in affinitate sit publica honestas, quamuis in omni publica honestate non sit affinitas.

7 ¶ Affinitas † duplex, primi & secundi generis: primi generis, ex coniunctione viri & mulieris nascitur: secundi generis, quando consanguineis affinibus alii alia affinitate iunguntur, alia secunda copulatione, exempla postea docebunt.

8 ¶ Iure † canonico in affinitate & publica honestate, gradus cõsiderari certum est, etsi iure ciuili aliud seruari dixerimus. Itaq; per carnis copulam viri & mulieris, inter virum & cõsanguineas mulieris: item inter mulierẽ & consanguineas viri, contrahitur affinitas primi generis, in eo gradu, quo est consanguinitas, non aũt inter consanguineos viri, & cõsanguineos mulieris contrahitur. *c. quod super his, de consanguin. & affinit. §. mariti, de nupti.* Ideo frater visi recte matrimonium contrahit cum sorore vxoris fratris, aut cum alia eius consanguinea: nam hic tantum affinitatis ius considerat primum genus ex prima maris & fœminę coniunctione, non secundum genus. Vt si affinis alteri iungatur affini, vt si frater tuæ vxoris, qui est tibi affinis in primo gradu & in primo genere, iungatur cum sua vxore, quæ erit tibi quoque affinis, sed in secundo genere, quod non habet prohibitionem, *c. non debet, de cõsanguin. & affinit.* nam & mortua tua vxore & fratre eius, potes vxorem fratris vxoris ducere. Considera rursum, nos directe affinitatis gradus primi generis computandos esse, habita ratione eorum qui quæve coniunguntur: ideo cum bis computamus gradus, non inter affines simpliciter. Veluti voca coniunctum copula Titium, & coniunctã Semproniam: soror Semproniæ est in eodem gradu cum Titio, & Titius est in secundo gradu affinitatis cum filia sororis Semproniæ, & cum nepte eius in tertio: & sit consequenter numera gradus affinitatis Titii, cũ gradibus consanguinitatis Semproniæ: & contra gradus affinitatis Semproniæ numera cum gradibus consanguinitatis Titii. *Probantur hæc in can. porro. 35. q. 5.* Ad istos autem pertinent potius gradus, quam ad alios affines: quia vxor & maritus, & alii qui copulantur, sunt duo in carne vna, *d. can. porro ca. 2. Geneseos. ca. debitum, de bigam.* quod & de adhærentibus meretricibus dixit D. Paulus *1. ad Corinth. 6.* Pro gradibus publicæ honestatis eadem, quæ in affinitate, obseruanda: vt per sponsalia per verba de futuro, aut de præsenti, contracta inter sponsum & consanguineas sponsæ, item inter sponsam & consanguineas sponsi contrahatur publica honestas primi generis in eo gradu, quo est consanguinitas. *Panor. in c. iuuenis, de sponsal.*

9 ¶ In † cognitione spirituali duo sunt tantum gradus considerandi, ad ministrorum regenerantium, & regeneratorum Deo: vocant iura *compaternitatem, commaternitatem, & confraternitatem. in c. vltim. de cognat. spiritual.* Appellatio quælibet satis indicat duas personas adesse singulis omnibus. In compaternitate duo patres, naturalis, & lustralis cum patre lustrali ratione baptismi: aut habita ratione sexus duo pater & mater lustrici, ideo cõpatres, id est, simul patres. In commaternitate duæ matres baptizati. In confraternitate baptizata, & filii patrum aut matrum lustralium, seu spiritualium: idem de sororibus dicendum, si fœminini sexus baptizatus sit, quæ *consoror* erit cum filia naturali patris lustralis. Soror enim & fratris appellatione continetur. *l. tres fratres, de transact. in P.* Istæ omnes consanguinitatis species referuntur ad baptizatum, id est, eius caussa sunt compatres, commatres, & confratres. Sed & habent relationem quoque ad alias personas baptizati, vt ad patrem, matrem, & fratrem naturalem. *c. 1. de cogna spirit. lib. 6.* Et proprie pater lustralis, cum matre naturali compater est: mater lustralis, cum matre naturali baptizati commater est. At inter patrem lustricum & matrem lustricam, non est proprie compaternitas, licet ambo sint patres, & ideo inter eos potest esse matrimonium. ¶ Compaternitas † duplex est,
10 directa & obliqua: veluti diximus affinitatem primi, & secundi generis. Compaternitas est directa, eius qui filium alterius suscipit in baptismo cum patre naturali baptizati. *ca. ita, 30. quæst. 3.* Obliqua vel ex prima orta, cum sola vxor suscipit a baptismo, cuius vir & compater dicitur. *can. si quis ex vno, 30. q. 4.* Ita pater naturalis baptizati, est compater non solum cum patre lustrali, sed etiam cum eius vxore. Ita & mater naturalis non solum commater est cum matrima, sed etiam cum eius viro, *capit. Martinus, de cognat. spirit.* sunt enim illi duo pro vna carne. *c. 2. Genes.* De horum consanguinitate sic statuit nouissime Concilium Tridentinum, *Sessio. 8. ca. 2. reformatio.* *Vnus tantum, siue vir siue mulier, vel ad summum vnus & vna baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos & baptizatum ipsum, & illius patrem ac matrem tantum, spiritalis cognatio contrahatur. &c.* Ea quoque cognatio, quæ ex confirmatione contrahitur, confirmantem & confirmatum, illiusque patrem & matrem, ac tenentem non egreditur.

¶ Et † hæc quæ de consanguinitate & affinitate dicta sunt, & 11
personis earum, summopere notanda sunt: enim apud Iurisconsultos crebro de his recordari oporteat, & vtilis eius sit cognitio, vt in contractuum, & successionum, & iudiciorum quæstionibus, in quæstione redhibitionis gentilitiæ, dum proximior admittitur & præfertur in redhibitione, *vt in ca. constitutus. de restituti. in integrum.* Si agatur de deferenda successione intestatorum, quo ad proximiores deuoluitur, *l. Iurisconsultus, 10. de grad. affini. §. si vero, de hered. ab intest. veni. colla. 9. in authent.* vel si quæstio de tutela legitima, quæ proximiorem sequitur agnatum vel cognatum, *§. 1. de legitim. agnat. succe. d. l. Iurisconsultus.* vel de deferenda bonorum successione, vel diuidenda ea per capita, aut in stirpes, *l. 1. § gradatim. vnde cogn. cum similib.* vel de vocando proximiore in bonis reseruatis familiæ, vbi quæritur propinquior, *l. peto, §. fin. de lega. 2.* vel si agatur de expellendo a testimonio propinquo, *l. lege Iulia. de testi. in P.* in feudis & aliis: Si agatur de nuptiis legitimis, inter quos possint esse, prohibitæve sint. *c. non debet de consangu. & affini. tota. 30. q. 2. 3. 4. 5.* Quo de capite paulo vberius nunc dicendum est.

De Prohibitione nuptiarum ratione consanguinitatis & proximitatis.

Cap. 11.

1 *Matrimonium prohibitum inter ascendentes & descendentes vsque ad infinitum.*
Inter collaterales vsq; ad certum gradum.
2 *Nuptiæ incestæ inter consanguineos, & incestus, vnde & cestus quid.*
3 *Nefaria & incesta nuptia inter ascendentes & descendentes.*
4 *Pœnæ aduersus contrahentes incestas nuptias.*
5 *Persæ miscebantur illorum lege etiam cum matribus, & contrahebant nuptias.*
6 *Semiramis legem tulit, licere & cum matribus & aliis consanguineis nuptias contrahere.*
7 *Oedipodis calamitas ob matrem vxorem ductam, etiam ignorantia.*
8 *Clymenus filiam Harpalycem vxorem duxit, & mala inde consecuta.*
9 *Periandri & matris eius concubitus vindicta diuina.*
10 *Incestuosi alii Principes, & monstra humana natura.*
11 *Fratris & sororis nuptiæ apud quos fuerunt permissæ.*
12 *Moses iussit proximis nubere mulieres, lex eadem Atheniensibus.*
13 *Lex de non ducenda vxore, sorore, vel filia sororis, & pronepte.*
14 *Duorum fratrum filii & filia non coniungi matrimonio possunt.*
Gradus prohibitionis nuptiarum.
15 *Gradus nubendi consanguineorum vsq; ad septimum.*
16 *Salica lex de proximorum coniunctione.*
17 *Impedimenta legalis coniunctionis.*
18 *Impedimenta inter consanguineos spirituales cuius sint gradus, ratione baptismi, & confirmationis.*
19 *Cognatio pœnitentiæ seu confessionis non egreditur personas confitentium.*
20 *Nuptiæ quo gradu affinitatis prohibentur.*
21 *In gradibus nuptiarum prohibitarum computandis affinibus variatum quomodo est.*
Frater fratri suscitabat prolem, iure Mosaico, quod correctum est.
Domus excalceati quid.
22 *Affinitas primi generis prohibet nuptias, non secundi.*

23 In

24 *In gradibus prohibitis dispensat summus pontifex solus, & potestatem nubendi dat, in certis tamen, non in omnibus.*

1 His præcognitis, dicimus nuptias ratione consanguinitatis, &
cognationis prohiberi inter ascendentes quidem & descendentes gradus lineæ rectæ, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & vsque in infinitum,
Caius, l. nuptiæ, 53. & l. fin. de rit. nupt. lib. 23. P. § ergo non omnes, de nup. Diocle. & Max. l. nemini, 17. de nupt. lib. 5. C. tit. 4. § fi. quib. mo. in authen. col. 7. inter collaterales autem, vsque ad certos graduum limites, *tot. tit. de incest. nupt. lib. 5. C. tit. 5. l. fin. si nupt. ex rescr.*
2 *pet. a lib. 5. C. tit. 8. Paul. l. incesta, 52. de rit. nupt.* ¶ Dicunturque † hæ coniunctiones vnico nomine incestæ, *prædictis iuribus*, quasi non castæ secundum Nonium: vel non Venere iusta initiatæ. *Cestum* enim seu cingulum veneris, dicebant amorum legitimorum initium, vt ait Angel. Politianus, *Miscella. c. 11.* vel quod *zona*, quas virgines solebant deferre, quæ soluebantur a maritis, iuste solutæ non essent, indicat Ouidius, *in epist.*

Cui mea virginitas auibus libata sinistris.
Castaq; fallaci zona recincta manu.

Possuntque dici omnes nuptiæ, quæ legitimæ non sunt, incestæ: vt notat glossa ad rubricam de incest. nupt. C. Sed & expresse id respondit Paulus Iurisconsultus, *l. si vxorem pronepotem, 39. de rit. nup.*
3 *in P.* ¶ Nefarias † quoq; dicere possumus & incestas inter ascendentes & descendentes initas, vt nefaria coniunctio dicitur ab Vlpiano, *l. 1. de concubi. lib. 25. P. tit. 7. §. ergo non omnes, versic. est tales, de nupt. apud Iustin.* eius, qui in concubinatu patris fuit, deinde in filii esse cœperit, vel nepotis, vel cõtra: Eius generis, incestuosæque dici possunt, quæ cum priuigna, nuru, nouercaque fiunt, *Papin. l. si adulterium cum incestu, 38. ad l. Iul. de adult. lib. 48. P. tit. 5.* pari modo prohibitæ: prohibent iura diuina concubitum cum matre & nouerca.

4 ¶ Pœna, † iure ciuili, aduersus has incestas & nefarias, constitutæ graues, *authen. incestas nuptias, & authen. ex complexu, de incestis nupt. C. § 1. de incest. & nefa. nup. in auth. coll. 4. const. fin. § fin. quib. mod. nat. eff. sui, collat. 7. const. 1.* Bonorum in ærarium seu fiscum relatio, dotis quoque, exilium, verberatio. Soluuntur & hæ coniunctiones iure pontificio, verum non nisi cum auctoritate ecclesiæ, Episcopi scilicet, inquisitione proximitatis facta: alioquin non licet abire ab eo contracto matrimonio, *ca. 3. de adult. lib. 4. Decretal. tit. 19. can. seculares, 33. quæst. 2. c. inalterum, 35. quæst. 6.* Sed & iure eodem nuptiæ incestæ dirimuntur, & scienter contrahentes, ne nubant aliis prohibentur, ex concilio Maguntinensi, & aliis sanctionibus, ca. si quis, ca. qui dormierit, ca. concubuisse, & seq. 32. q. 7. Prohibitæ & iure ciuili etiam in personis seruilibus, vtpote naturali caussa inspecta, vt ait Paul. Iurisconsul. *l. adoptiuus, 14. § seruiles, de ritu nupt. in P.* qui in vulgo quæsitis idem statuit, & fornicatione coniunctis, *c. nec eam, 35. quæst. 2.* Item & in personis per adoptionem coniunctis iisdem gradibus Caius respondit, *in l. quin etiam, 55. de rit. nupt. P. §. 2. de nupt.*
5 *apud Iustinia.* ¶ Inuenimus † tamen ius aliquando fuisse apud Persas misceri cum matribus, teste Arnobio, *lib. 8. aduers. gent.* & Philone Iudæo, *de secular. legib. c. contra mœchos*, qui ita censuram promit, *Honoratiores Persæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilissimos, regioque, vt ferunt, dignantur solio: quo nihil magis impium excogitari potest, conspurcari defuncti patris thalamum, cui maxima debebatur religio, matri nullam exhiberi reuerentiam, filium eundem, & maritum fieri, matrem*
6 *vicissim vxoris nomen assumere, &c.* ¶ Tulit † legem aliquando Semiramis regina, vt flagitium tegeret cum filio suo Nino commissum: vt nulla discretione habita sanguinis, liceret cum matribus & consanguineis coniungi nuptiis, vt scribit Orosius, *lib. 1. cap. 4.* Ob factum tamen suum illa postea misere occubuit. ¶ Accidit
7 † tam scelestе facinus inter priscos Thebis Oedipodi Laii filio, non sponte tamen, sed per ignorantiam. Nihilominus tamen tantam calamitatem secum connexerunt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum sit ad summum miseriarum cumulum: secuta continua bella, tum externa, tum ciuilia, veluti hereditaria, vt scribit idem Philo, *d. lib. de spec. leg. c. cont. mœch.* Explicat autem Homerus, his verbis, *Odyss. λ. vers. 265. & seq.*

μητέρα τ' Οἰδιπόδαο ἴδον, καλὴν Ἐπικάστην,
ἣ μέγα ἔργον ἔρεξεν ἀϊδρείῃσι νόοιο,
γημαμένη ᾧ υἷι· ὁ δ' ὃν πατέρ' ἐξεναρίξας
γῆμεν· ἄφαρ δ' ἀνάπυστα θεοὶ θέσαν ἀνθρώποισιν.
ἀλλ' ὁ μὲν ἐν Θήβῃ πολυηράτῳ ἄλγεα πάσχων,
Καδμείων ἤνασσε, θεῶν ὀλοὰς διὰ βουλάς,
ἡ δ' ἔβη εἰς Ἀΐδαο πυλάρταο κρατεροῖο
ἁψαμένη βρόχον αἰπὺν, ἀφ' ὑψηλοῖο μελάθρου
ᾧ ἄχεϊ σχομένη, τῷ δ' ἄλγεα κάλλιπ' ὀπίσσω,
πολλὰ μάλ' ὅσσα τε μητρὸς ἐρινύες ἐκτελέουσιν,

id est,

Matremq; Oedipodis vidi pulcram Epicastam,
Quæ ingens facinus commisit, insipientia mentis,
Nupta suo filio: ille, suo patre peremto,
Vxorem duxit. Statim autem vulgata Dii fecerunt hominibus.
Sed ille quidem in Theba amabili, dolores patiens,
Thebanis imperabat, Deorum diræ per consilia.
Illa abiit in Plutonis domum validas portas habentis,
Annexa laqueo sublimi ab alta trabe
Suo dolore correpta: huic dolores reliquit post se
Valde multos, quotquot matris furiæ efficiunt.

¶ Climeneus † Telei filius, Harpalycem filiam cum qua antea 8
occulte concubuerat, occiso Alastore, cui desponsata erat, palam vxorem habuit. Sed facinore commota Harpalyces, iuniorem fratrem necauit, ac quodam festo sacrificiorum comedendum dedit populo Argiuo. Climeneus vero facinorum conscientia seipsum interemit, vt narrat Parthenius, *in Erotic. c. 13.*

¶ Refert † & idem, *idem Parth. eod. cap. 17.* matrem Periandri 9
cum eo clam concumbentem, se quoque interemisse, & Periandrum in furorem & sæuitiam crudelissimam delapsum. Bassianus Antoninus, dictus Caracalla, vxorem incestu Iuliam nouercam suam duxit, teste Spartiano, *in Æmil. Spar. in Caracal.* Sed qualis sceleris vir is fuerit, nemo ignorat: qualisve Commodus Antoninus, qui Lucillam sororem constuprauit, & occidit, consobrina patris complexibus suis coniuncta, vt ait Lampridius, *in eius vita*, vitæ enim eius indignitas & ad scelera procliuem fuisse nouum non docit, si Herodianum legas, *in Commod.*

¶ Omitto † reliquos incestuosos principes, vt monstra, Ne- 10
ronem & Ottonem, de quibus Xiphilinus ex Dione, *in Nero. & Otho.* Quibus, quia Dei neque naturæ nomen venerabantur, id licere, quod non prohibebant subditi, sed impie, sibi persuadebant. Reseruati tamen grauiori pœnæ in illud seculum iudicio Dei. Fuit illis imperandi arbitrium ad malum occasio, sicuti & Cambysi, qui cum amore sororum captus esset, vt est apud Herodotum, *in Thalia. in lib. 3.* nec liceret sororem lege Persarum ducere, interrogans iudices regios, apud quos legum custodia & interpretatio erat, num lex id permitteret, responsum accepit, nullam legem se inuenire, qua fratri licitum sit nubere sorori: quandam tamen inuenire, qua liceat regi Persarum facere quod lu-
beat. ¶ Quod † autem ad collaterales gradus & nuptias eorum 11
pertinet, variæ certe in illis fuerunt gentium leges. Nam apud Athenienses Solon vetauit in vterinis tantum germanis: contra Lacedæmoniorum legislator vterinis non interdixit connubia, sed solis eodem patre genitis. Ægyptius vtraque ridens, vtrisque laxauit libidinem, *Philo Iud. lib. de special. leg. con. mœ. h. Arnob. lib. 8. cont. gen.* Æmilius Probus quoque ait, *in Cimone*, patrum Atheniensium more fuisse, ducere sorores. Et alibi, *in proœm. vitar.* idem repetit, hoc tamen non congruere suis moribus, id est, Romanis, fatetur. Sunt tamen aliqui, vt Androcides, *oratio. contra Alcibiad.* Athenæus, *lib. 13.* & Suidas, *in verbo Cimon, & ἐλπινίκη*, qui quod Probus firmat exemplo Cimonis, improbent: dicantque Cimonem per Ostracismum vel testulas a ciuitate ad tempus exterminatum, quod contra leges commisisset in eo, quod sororem suam Elpinicem duxisset. Prohibet & hanc vxorem ducere Phocylides, hoc versu,

Μηδὲ κασιγνήτης ἐς ἀπότροπον ἔλθε λέχος.
Ne stratum vetitum geniale sororis inito.

¶ Fuit † lex lata a Mose, *Numer. cap. 36. & Tob. cap. 7.* post distri- 12
butionem factam terræ adeptæ promissionis tribubus Israeliticis, vt fœminæ, ad quas bona peruenissent familiarum, exstinctis masculis, nuberent tantum hominum suæ tribus, ne confunderentur bonorum diuisiones, transeuntibus filiabus in alienas familias. Fuisse & inter alias gentes hanc legem, vt proximis nuberent fœminæ, constet ex Iulio Polluce, *lib. 3. Onomа. cap. 3.* dum meminit de lege Atheniensium Solonis: atque filiam illis vnicã dictam ἐπίκληρον, quam duceret generis necessitate propinquus, eamque, si indotata esset, dotandam a propinquo, si illam non duxisset. De illa lege Terentius, *in Phormio.* videtur etiam locutus dicens,

Lex est orba, qui sint genere proximi,
Eis nubat, & illos ducere eadem hæc lex iubet.

Et ibidem, *Terent. in Adel. bis.*

Haec virgo orba est patre.
Hic meus amicus, illi genere est proximus.
Huic leges cogunt nubere hanc.

Fortunatianus *lib. 1. Rhetor.* quoque ait, *lex est, orba proximo nubat, vel si eam noluerit in matrimonium ducere, det decem millia.*

13 ¶ Postea † autem & leges istæ in desuetudinem abierunt, limitesque proximitati constituti, qui non liceret consanguinibus coniungi: placuitque non licere nuptias cum sorore primum contrahere, etiam si illa vulgo quæsita sit, *Paul. l. adoptiuam, 14. §. seruilis.* *Et Scæuol. l. nihil interest, 54. de ritu nupt. in P.* Legem & tulit Cocceius Nerua, ne fratris filiam vxorem ducere fas esset, *Dio, in Cocceio Nerua ap. Xiphil.* De nepotibus scribet Plutarchus, *problem. 6.* in hæc verba, *superioribus, inquit, temporibus, quæ se aliqua necessitudine contigissent, vxores non ducebant, quemadmodum nec nunc quidem sorores: sed non ita pridem factum est, vt neptes vxores ducere permitterent: & plebiscitum factum, vt in ducendis vxoribus ad neptes vsque ascendere liceret, superior tamē necessitudo prohiberet.* Verum Paulus, *l. sororis proneptem, 39. de rit. nupt. in P.* Iurisconsult. *sororis proneptem,* inquit, *non possum ducere vxorem, quoniam parentis loco ei sum.* Et Diocletian. & Maximi. CC. *l. nemini liceat,* inquiunt, *contrahere matrimonium ex latere cum amita, matertera, sorore, sororis filia, & ex ea nepte, præterea fratris tui filia, & ex ea nepte.* Et Imperator Alexius Comnenus, *lib. 1. iur. Oriental. in constitutio. Alexii Comne.* περὶ γάμων θείας, ad suggestionem Proedri & Ethæriarchæ Bardæ Zeri constituit quoque ne amita & fratris filia cum patruo & fratris filio tametsi sexti gradus ex cognatione affinitatem obtineant, citra impedimentum iungantur. Quæ cōstitutio etiam ex Nicolai patriarchæ Constantinopolitani subnotatione recepta est. Meminit Suetonius, *in Claudio, c. 26.* Claudiū Cæsarem, illecebris Agrippinæ Germanici fratris sui filiæ, per ius osculi, & blanditiarum occasiones pellectum in amorem, subornasse proximo senatu, qui censuerunt cogendum ad ducendam eam vxorem, quasi reipubl. maxime interesset, dandamque ceteris veniam talium coniugiorum, quæ ad id tempus incesta habebantur: ac vix vno interposito die confecisse nuptias, non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, quod & tradit Cornelius Tacitus *in 6.*

14 ¶ Duorum † fratrum filii, vel filiæ, id est, consobrini, secundum Theophilum, *§. duorum fratrum, de nupt. in Instit. lib. 1. Theophil. hic contrarium sentit. P. Brederodius.* matrimonio coniungi secundum & Iustin. anum, *§. horum fratrum, eod. ap. Iustini. l. celebrandis, C. de nupt.* possunt, & ad tertium vsque gradum. Quamuis non olim nisi ad quartum vsque. Dispensasse & olim Cæsares vt legitimo esset vxor consobrini, Cassiodorus docet, *lib. 7. varia. c. 46.* Porro Caius, *lib. 1. Instit. tit. 4. fratres,* inquit, *amitini vel consanguineos in matrimonio iungi, nulla ratione permittitur.* Et puniuntur in Cod. Theodosiano, *l. 2. de incest. nupt. lib. 11. C. Theodos.* huiusmodi, vt incestæ nuptiæ: Harmenopulus, *lib. 6. cap. 4.* Prohibet & Alexius Patriarcha Constantinopolitanus, *lib. 2. iur. Oriental. in eius constit.* nuptias septimi gradus: Idipsum Patriarch. Constantinopolit. Michael, *eod. lib. in eius constitut.* & Chartophilax magnæ ecclesiæ Nicetas, anno mundi 6565. Et Lucas Patr. Const. *eod. lib. constitutione sub imperio Manuelis.* Habes autem apud Alexium sic ordinatos septem prohibitionis gradus:

Fratres,
Georgius & Nicolaus:
Consobrini.
Theodote Helene:
Sobrini,
Demetrius Basilius.
Theodotom 7.

Sed & Gregorius ad Augustinum Angliæ episcopum scribit, per ea matrimonia ex lege Anglorum intra hos gradus aliquādo permissa, non potuisse sobolem succrescere, *in can. quadam lex, 35. quæst. 3.* ideo inhibenda. Et Bonifacius Martyr ideo plures nationes deletas a Deo, *c. si gens Anglorum, 56. distin.* & in Anglos Agarenos irrupisse.

15 ¶ Eadem † iure nostro pontificio recepta sunt, & ad septimum vsque gradum recepta prohibitio nuptiarum in collateralibus, *cap. de affinitate, c. progeniem, c. nullum, c. in copulatione, can. consanguinitate, 35. quæst. 2. vid. c. fina. de consang. & affinit.* Septimus autem in prohibitione non est, sed sextus tantum, *cap. 1. 3. 5. 9. 4. cap. 1. c. 3. 5. quæst. 5.* distinctioque graduum hæc ibi, *filius & filia, id est, frater & soror sit truncus, nepos neptis inde, primus gradus: pronepos proneptis, secundus: abnepos abneptis tertius: adnepos adneptis, quartus: trinepos trineptis, quintus: trinepotis filius & trinepotis filia, sextus.* Sed hæc latius intelliges ex epistola, *ca. ad sedem apostolicam, 35. q. 5. c. non debet, de consang. & affinit. a. ; ad Gregor. clem. 1. eod.* Alexandri II. Papæ ad Neapolitanos clericos, & episcopos omnes Italiæ, quæ distinctionem & varium numerandi iuris ciuilis in successionibus deferendis ordinem, & iuris pontificii in nuptiis copulandis adfert. ¶ Exstat † lex Salica antiqua Francorum, 16 *in lib. leg. Salic. tit. 14. §. 12.* in hæc verba, *Si quis sororem, aut fratris filiam, aut certe alterius gradus consobrinam, aut fratris vxorem, aut auunculi, sceleratis nuptiis sibi iunxerit, hanc pœnam subiaceat, vt a tali consortio separetur, atq. etiam si filios habuerint, non habeantur legitimi heredes, sed infamia sint notati.*

¶ Impeditur † & matrimonium, cognatione legali per adoptionem coniuncta: adoptio quippe naturam imitatur, *§. minorem, de adopt. apud Iusti. §. & hoc adeo, eod.* Et itaque prohibet matrimonium inter adoptantem & filiam adoptatam, *c. vni. de cogna. legal. lib. 4. Decreta. tit. 11. c. ita diligere, 30. q. 3. l. adoptiuus, & l. quin etiam, de rit. nupt. l. per adoptionem, eod.* inter adoptatam & filium legitimum, & naturales adoptantis. ¶ Impedit † etiam cognatio spiritualis, quæ ex baptismate oritur, inter presbyterum baptizantem & baptizatum, & matrem patremve eius: inter confitentem & confessum, *can. omnes, & seq. 30. q. 1. c. fin. de cognatio. spiri.* inter baptizatum & baptizantem, non sunt iustæ nuptiæ, *Iustin. l. si quis alumnam, 26. de nupt. C. c. 1. de cogna. spiri. in 6.* Nec inter patrem baptizati & vxorem leuantis vel patrini, *c. 4. de cogna. spirit. apud Gregor.* Inter patrem matremve lustralem, matrimonium quoque impediebatur, quamuis factum non dissoluatur, sicut ante in consanguinitate dictum est, *c. 2. eod. c. 1. & 2. 30. q. 1. c. dictum, eod.* Non permittitur etiam inter regeneratum seu regeneratam, & filios regenerantis postea natos, *c. ex literis, & c. tuanos, de cog. spir. c. pictorum, 30. quæst. 3.* Obseruant & hanc prohibitionem alioquin barbaræ nationes Rhutenorum seu Moscouitarum, vt ait Sigismundus Liber Baro, *in commentar. de reb. eor.* Inter confirmatum & patrem eius, & tenentem ad confirmationem cognatio & prohibitio, *c. si quis filiarum, 30. q. 1.* ex concilio Tridentino 8. sessio. c. 2. reformationis. Demetrius Chomatenus, *lib. 3. iur. orient. tit. de grad. cogna.* Archiepiscopus Bulgariæ, vnum fieri hominem dixit, patrem naturalem, & eum qui filium suum ex baptismate suscepit, indeque compares dici, & eorum liberos fratres: indeque natos naturalem sortiri cognationis appellationem, quia Sancti Spiritus valendi potestas, omnes conciliauit in veram propinquitatem. Adsert & ca. 56. sextæ Synodi, quo cauetur, vt quia necessitudo seu affinitas spiritualis maior est corporum coniunctione, ne quis cum matribus matrimonium ineat, quarum filios ex sacro baptismate suscepit: alioqui pœnam diremtionis matrimonii statuens & fornicatorum. ¶ Cognatio † vero & filiatio spiritualis ex confessione seu pœnitentia, confitentem & absoluentem non egreditur, *vide glos. in ca. omnes, 30. quæst. 1.* quia per pœnitentiam ea non fit remissio peccatorum, vel regeneratio, quæ per baptismum fit. ¶ Affinitas † etiam in 19 certis gradibus habet nuptiarum prohibitionem, quia, vt ait Plutarchus, *in problem.* antiqui nuptiis necessitudines augeri voluerunt: & ideo illis minus iunctos potius, quam pene familiares cōiungi oportuit. Adde quod & quandam honestatem inter veneratione quadam iunctos cōseruari oportuit intactam. Et ita prohibentur nuptiæ affinitatis gratia, *§. affinitatis, & §. socrum, de nupt. l. nemini, 17. de nup. C. l. adoptiuus, 14. §. nunc videamus, de rit. nupt.* cum priuigna, nuru, socru, nouerca. Affinitas vsque ad quartum gradum a matrimonio ex quo nascitur computandum, prohibitionem habet, *c. 1. & c. non debet, & c. fin. de consang. & affinit.* Statuit Emanuel Comnenus, *in iure Oriental. lib. 1. in nouel. 5. Emanue.* περὶ γάμου μετὰ δύο δευτέρων ἐξαδέλφων, *de nupt. cum duabus sobri.* Cæsar, ne vnus & idem duas sobrinas posset ducere successiue, quia inquiebat contractum ad sextum gradum affinitatis deduci, cum maritus censeatur vnus gradus cum vxore. Exstat & constitutio Sisinii Patriarchæ Constantinop. *lib. 1. iur. Oriental.* ne duo fratres accipiant duas consobrinas. Idipsumque alius Patriarcha Nicolaus, *eod. in eius sanctio.* firmauit. Imo Græcis omnibus non videtur idoneum, vt si pater matrem, cum sint duo vnum, vxorem accipiat, filius familiam non sinceram, valeat sibi coniugio sociare, vt scribit Luithprandus, *lib. 4. de reb. per Europ. gest. c. 6.* Hæc etiam obseruant Moscouitæ, vt ait Sigismundus Liber Baro commentariis de rebus eorum. ¶ In † affinitatis 20 prohibitione variatum etiam fuit, nam iure diuino olim proxi-

iorum

maior frater tenebatur accipere viduam fratris sui præmortui, & ei suscitare semen: vel si proximior renuebat, conuocatis senioribus vidua proterita cum ignominia soluebat calceos, & spuebat in recusantem matrimonium, eiusque domus perpetuo dicebatur domus excalceati, *Deuteron. c. 25. Ruth. 4.* Quod tamen lege Euangelica, & iure pontificio sublatum est, *c. fin. de diuort. c. olim. 8 q. 1.* Et iura ciuilia quoque subscripserunt, *l. fratris 5. & l. pen. & fin. de incest. nupt. C. §. affinitatis, de nupt. apud Iustinia.* ¶ Attamen

12 † primi generis tantum prohibet nuptias inter virum & consanguineas vxoris, & inter vxorem & consanguineos viri vsque ad gradus prædictos: at non inter consanguineos affines, *c. quod super his, de consang. & affinit. §. mariti, de nupt.* Idipsum diximus in sponsalibus, in prohibitione ratione publicæ honestatis, *Panor. in c. iuuenis, de sponsal. Angelus, in §. si vxor, de nupt. d. c. super his.* De quibus haurire oportet cognitionem ex illis, quæ diximus in c.

13 de affinitate post nuptias. ¶ Ceterū † ex dispensatione summi pōtificis, nuptiæ possunt contrahi licite inter gradus seu generationes prohibitas, *ca. quod dilectio, & cap. quia circa, de consang. & affinit. de qua dispensa. vide plura in gloss. c. vt constitueretur, 50. dist.* Nemo autem præter summum Pontificem dispensat in gradu prohibito, *glo. in d. ca. quod dilectio, & ibi Panorm. num. 5.* Siquidem in concilio generali prohibitio facta est nubendi intra quartum gradum, *c. debet, de consang. & affin.* Alius autem, quam summus Pontifex, nemo potest contra concilium dispensare, *glo. in c. cum dilectus, de elect. Felin. in cap. at si clerici, §. de adulteriis, de iudi.* Is quoque nec in omni gradu dispensat, nec in quibus potest, sine magna potest caussa. Item nec Sum. Pont. in primo vel secundo gradu dispensabit, *late glo. in c. pitacium, 30. quæst. 3.* vt quis sororem vel neptem in vxorem habere possit: quia Deus prohibuit turpitudinem sororis & filiæ eius reuelare. *Filiam filia eius non sumus, quia vna caro sunt, Leuit. c. 18.* Et si illa verba intelligantur in descendentibus, certe nec in collateralibus in secundo gradu dispensare potest, *c. literas, de restit. spol.* Posse tamen eum in hoc, ex magna caussa, putant communis interpres Decretorum. *glo. in d. cano. pitacium in verbo, sororum, per cap. quæritur, 12. q. 2.* At inter collaterales in linea inæquali, vt in linea ascendentium, submouet Panormitanus omnem dispensandi facultatem, *Panor. in c. literas nu. 17. de restit. spol. & in c. propositus, de concess. preb.* cui & ego subscribo. In linea quandoque collateralium ex maxima caussa admittunt omnes, vt pro pace inter principes, *arg. cap. nisi essent, de preben.* dispensetur. In his autem qui coniunguntur tertio, aut quarto gradu consanguinitatis, vel affinitatis, Sum. Pont. leui ex caussa dispensat, si vetita gradus & lineæ illi varientur, *d. c. quod dilectio, de consang. & affinit.* Facilius autem dispensat, prohibitis propter publicam honestatem, cuiuscunque sint gradus, vel propter cognationem spiritualem, *Interp. in dicto cap. literas, & cap. propositus, de concess. preb.* Porro dispensatio efficiet, vt contrahens contra prohibitionem non sit excommunicatus, *clem. vni. de consang. & affinit.* vt vitet pœnas, incestas nuptias contrahentium, *de quib. in titul. de incest. nupt. in aut. hem. in c. cum secundum leges, de hære. in 6. Anchar. consil. 409.* Dehinc teneri vt nati ex eo matrimonio, veluti sublato impedimento, fiant & legitimi etiam quod attinet ad successiones iure ciuili deferendas, *Panor. in c. ex tenore, c. 4 & c. per venerabilem, nu. 21. qui fil. sint legit.*

De impedimentis contrahendi matrimonii, de Furore, & Errore, Frigiditate, Metu.

Cap. 12.

1. *Furor initii matrimonium prohibet, initum tamen superueniens non separat, nisi apud Græcos.*
2. *Error in matrimonio quando ipsum dissoluat.*
3. *Præsentia personæ omnem erroris adimit suspicionem, excepto statu seruitutis.*
4. *Error in virginitate soluebat olim matrimonium: hodie non.*
5. *Impotentia coeundi quando dissoluat matrimonium.*
   Impotentia coeundi duplex, natura, arte.
6. *Natura, quia aut frigidum, aut minoris ætatis.*
   Frigiditas naturalis ante matrimoniū, & cum matrimonio perseuerans dissoluit illud.
7. *Maleficium non coeundi dissoluit, si ante matrimonium fuerit, & perseueret per tres annos, & ignoratur tempore initi matrimonii.*
8. *Sterilitas non est caussa sufficiens dirimendi matrimonii.*
9. *Maleficium dissolui potest.*
   Amasis Regis Ægyptiorum maleficium coitionis quomodo dissolutum.
10. *Solenus leges de frigidis, & contra frigidos.*
11. *Creditur potius dicentibus aliquem esse potentem coeundi, quam dicentibus esse impotentem.*
12. *Metu per non possunt matrimonia, & facta dirimuntur.*
13. *Prouinciarum administratoris, & qui erant ex illorum comitatu, cum subditis contrahere matrimonium nequibant.*
14. *In Gallia permittuntur magistratibus matrimonium cum subditis, quare.*
15. *Tutoris, curatoris, aut filiorum eorum cum pupilla, aut minore, matrimonium quando valet.*

Deinceps † impedit matrimonium initi furor, quamdiu is perseuerat, propter consensus, qui illud, vt diximus, facit defectum, & si furor superueniens iure Romanorum non dissoluat contractum, *Vlp. l. patre furioso, de his qui sui vel alien. iur. lib. 1. P. tit. 6. l. furor. de sponsf. in P.* quod & pontificio receptum est, *Innoc. 3. in c. de illis, c. 24 d. sponsal. lib. 4. Decret. tit. 1. c. neque furiosus, 32. q. 7.* iure tamē orientali Græcorum paulo aliter receptum est, placuitque vt notat Constantinus Harmenopulus, *lib. 4 tit. 12.* superuenientem furorem posse matrimonium dissoluere. Exstat & constitutio Nicephori Botoniatæ, *lib. 1. iur. Oriental. in eius constitutio. περὶ διαζεύξεως γάμου.* Imperatoris Orientis eadem re & Leonis Philosophi nεata centesima, & centesima prima, quibus cauetur, vt si per triennium vxor in furore perseueret, maritus dissolui possit petere matrimonium: sin autem vir per quinquennium furit, vxor quoque abire possit matrimonio. Sequimur ecclesiæ catholicæ legem, qua matrimonium rite contractum, nisi ratione thori, vt dicemus, non dissoluitur. ¶ Error † aliquando, qui 2
inter contrahendum matrimonium incidit, inhibet ne illud efficax sit, aut indissolubilis coniunctio. Non enim consentiunt, qui errant, *Vlp. l. si per errorem, 15. de iurisd. omn. iudic. lib. 5. P. tit. 1. l. si procurator in 2. de acquir. rer. dom.* At error hic personæ, *cap. 1. 29. q. 1.* ablentis, si vna pro alia intellecta obiiciatur, non autem in persona præsenti: veluti dum Lia supposita pro Rachaele Iacobo, in qua tamen postea consensit, *Genes. 29.* Nec si erretur in qualitate, vel fortunis, seu patrimonio coniugum. ¶ Præsentia † itaque personæ omnem erroris sufficientis, *l. si id quod aurum, de verb. oblig. in l. cum in corpus, de acq. rer. dom. P.* adimet suspicionem, excepto errore conditionis status: nam qui liberam se duxisse putabat, si seruam esse detegat, abire potest ab eius coniunctione, & alteram ducere, *c. 2 & fi. de coniug. seruo. li. 4. Decret. tit. 9. tota 29. q. 2.* dummodo postquam seruam cognouerit, cum ea non concubuerit. Nam concumbendo ei adhærere cogeretur. 3
¶ Olim † error in virginitate quoque iure diuino soluebat matrimonium, vt si quis quam pro virgine duxerat, talem non inuenisset, *Deut. c. 22.* illa autem dira illa lapidabatur. Sed & hæc lex in desuetudinem abiit, & tenet matrimonium. Sicuti iure ciuili firma est emtio mulieris, quam quis emerat pro virgine: in sexu enim non est erratum, vt ait Vlpianus, *l. alioquin, tt. de contrah. emt. lib. 18. tit. 1.* nisi qui vendidit mulierem, inquit, sciuisset, & ita decepisset emtorem. Sic enim ait, *Vlp. in l. ex emto, n. 5. si quis virginem, de actio. emt. lib. 19. P. tit. 1. Si quis virginem emere putasset, cum mulier venisset, & sciens errare eum venditor passus sit, redhibitionem quidem ex hac caussa non esse. verumtamen ex emto competere actionem ad resoluendam emtionem, vt pretio restituto mulier reddatur.* 4
Verum quia post nuptias initas & consummatas res non est integra, & quia pater vel alius vis de virginitate vadem se præstare potest: certe ubi penuriam probationum, periculo ipsius mariti, non virgo, virgo fingitur. Vt maxime cauendum sit in his mercibus, quarum vitia non cognoscuntur, nisi postquam comparatæ sunt, cautius negotiari. Videtur tamen Romanis fuisse & hanc caussam repudii, si quis eam, quam putaret castam, malæ famæ, & meretricem fuisse inuenisset, vt innuit Persa filia Saturionis, qui eam vendebat, vt inde illi dotem pararet, post scortationem nuptui daturus vt liberam, dicens apud Plautum, *in Persa, act. 3 scena 1.* patri,

Verum video me vbi volo nuptum dare,
Ne hæc fama faciat repudiosas nuptias.

Et potest mulier, ac virgo, marito obsequia thori, & prolis reddere. Quo fit, vt hic error nō soluat matrimonium: quamuis possit thorum separare, vt postea in adulterio dicemus.

¶ At † contra, si vxor putans virum potentem & matrimonio idoneum accipere, inueniat eum non posse partem matrimonii implere & exequi, quæ in coniunctione corporum est, tunc tamen 5

distinctione obseruata, impeditur & dirimitur contractum matrimonium. Etenim non idoneus coniunctioni vel natura vel artificio esse quis potest, *c.1 & 2. de frigi. & malef.*
6 ¶ Natura, † vel propter defectum ætatis, quia impubes, de quo satis antea dictum est. Vel quod adeo frigidus quis inueniatur, vt nequaquam ex morbo liberari, nulloq; remedio incalescere pos-
7 sit. ¶ Qui † morbus, si antequam coniuges conueniant, & contrahant, ignoretur postea perseuerante eo, soluendæ vel dirimendæ coniunctionis caussam legitimam præstat, *d.c.1. & 2. & c. consultationi, de frig. c.1 & 2. 33. q. 1.* Et potius dicetur impedimentum obiectum: ne matrimonium perfici potuerit, quam dissolutio: quia quod non est coniunctum plene, dici absolute dissolui non potest, *Vlp. l. Iulianus. 4. de diuort. lib. 24. P. tit. 2.* Idem in vxore dicendum, vt si illa arcta ita fuerit, & talis morbo reddita, vt vxoris munia nondum possit præstare, possit dissolui matrimonium, *c. 3. & c. fraternitatis, c. 6 de frig. & malef. c. quod autem interrogasti, & canon. requisisti, 33. q. 1.* Quod & si maleficio contigerit insolubili, pari modo intelligendum, *can. si per sortiarias, 33. q. 1.* vt potest artificio, velut ex sectus pene vel veretro, eãdem habebit caussam. Verum hic obseruanda sunt primum, vt ante matrimonium hoc vitium vel morbus fuerit, non autem post cognitam vxorem, *c. hi qui matrimonium, 32. q. 7. glo. 1. in c. ex literis, de frig. & mal. facit a simili. c. 1 & 2. de coniug. lepros.* secundo, vt cum matrimonium fieret, ignoraretur, *c. 4. de frig. & male.* tertio, vt, si de frigiditate non constet, & dubium sit, expectetur in matrimonio lapsus trium annorum, postea permittatur, *c. laudabile. c. 5. & c. fi. eo. § d strabũtur, de nup. in authen col. 4. l. in caussis, & authen. sed hodie, de repud. lib. 5. C. tit.*
8 17. si constet, statim iudicio ecclesiæ solui possit. ¶ Loret † fructus enim & finis matrimonii & ille est, generare liberos, *§. 1. de nupt. in auth. l. 1. sol. matrim. P.* Veruntamen notandum est, solam sterilitatis caussam & pretextum non sufficere ad impediendum, vel di-
9 rimendum matrimonium, *can. ven. & si 32. q. 7.* ¶ Porro † dicimus in maleficio ante solutionem exspectandum esse certum tempus, quia maleficium solui potest, vel orationibus diuinis, vel aliis modis. Quemadmodum accidit Amasi regi Ægyptiorum, & Ladicæ vxori: refert enim Herodotus, *lib. 1. pag. 353.* Amasim cum ea non potuisse concumbere, dum in thoro cubaret, cum tamẽ aliis mulieribus vterentur: donec Amasis, cum id diu fieret, ad eam dixit, tu vero vxor veneficio me læsisti, ideoque nullo machinamento potes effugere, quominus inter omnes mulieres teterrima morte pereas. Ea autem vouit Veneri, si ea nocte coiret secum Amasis,
10 statuam Cyrenas se illi missuram: tunc enim coiit. ¶ Exstat † quædam lex Solonis de capite hoc statuens, *Si quis, inquit, lege obtinuerit, vt ei pupilla heres elocata sit, factusque sit dominus, ad rem autem veneream minus idoneus: proximior viri admittitur.* Subtexit rationem Plutarchus, ne alienum quod nasceretur, esset, *in Solone.* Sed & is aliam legem eiusdem refert hanc, *Plutar. eo.* ἐάν τις δυνάμενος ... χρημάτων δ᾽ ἕνεκα λαμβάνων ἐπίκληρον, καὶ τῷ νόμῳ καταβιαζόμενος φύσιν ..., καὶ ὕβρεως δίκην εἶναι, id est, *Si quis ad generandum idoneus non sit, sed bonorum gratia vxorem duxerit contra naturam, cupiditatis & iniuriæ in eum actio datur.* Animaduertant
11 † tamen iudices, vbi duo testes deponunt aliquem frigidum esse, alii duo contrarium, fidem potius habendam negantibus, vt verisimiliora deponentibus & aptiora naturæ, *Anton. Corsetus, in singularibus, in verbo testes, incipiente duo testes deponunt, arg. c. præterea, de test. & l. ob carmen. § fin. eo. P. Innocen. in c. 1. de frig. & malefic.*
12 ¶ Impedit, † ne matrimonium sortiatur effectum etiam metus, & contractum dirimit, *c. cum locum, de sponsal.* cum libera debeant esse matrimonia, *c. Gemma requisiuit, in l. 2. de inut. stipul. C. l. neque*
13 *abinitio. C. de nupt.* ¶ Quamobrem † qui in dignitate & maiori administratione administrabant prouincias sibi commissas, quippe quod poterant nolentes cogere, ius matrimonii contrahẽdi, pendente potestate non habebant, nec erat matrimonium, si fieret coniunctio, *Papin. l. præfectus, 63. Pau. l. si quis officium. 38. Marcel. l. qui in prouincia. 57. de rit. nupt. in P. l. 1. si rect. prouinc. vel ad eum pert. &c. lib. 5. C. tit. 2. l. 1. si quis prad. pot. & e. eod. lib. tit. 7. l. 3. §. videamus. de donat. int. vir. & vxor. in P.* nec cum filiis eorum, nec cum personis, qui erant comites eorundem, nisi post depositam administrationem, mulier, quæ gerenti consenserat, in matrimonium, perseuerasset, *Gord. l. etsi contra, 7. de nupt. C. l. eos qui, & l. si quis of-*
14 *ficium, de rit. nupt.* ¶ Vel † in patria sua quis gereret officium, *d. l. eos, 65.* In G[allia] tamen istæ prohibitiones magistratibus remittuntur, quia dignitates sunt perpetuæ nunc, non autem temporales vt olim, vt notat Guill. Benedictus, *in repet. c. Raynutius in verbo, duas habens filias, num. 44. de testam.* & Gaguinus, *lib. 10. in Ludou. 11.* Exstat & ea de re cõstitutio Ludouici XI. regis Gallorum, apud Austerium, *tit. de excessib. offic. c. 9. § præterea.* ¶ Pro- 15
pter † eandem metus suspicionem, & honestatem quoque, prohibebatur matrimonium, illudque contractum, nullum dictum, quo tutor vel curator intra vicesimum quintum annum, non desponsatam a patre neq; testamento destinatam, ducebat vxorem, vel filio suo iungebat, *Paul. l. nõ est matrimonium, 66. & l. inter. 36. Tryph. l. non solum, 67. & Papin. l. præfectus, 63. de rit. nupt. tot. tit. de interdi. matri. int. pupil. & tuto. &c. lib. 5. C. tit. 6.* Addunt Diocletianus & Maximianus aliam rationem, quod huiusmodi cõiunctione, fraudem administrationis tutor vel curator tegere laborauerit: vnde manet infamia contra eum, velut reo confessum, *Diocl. & Maxim. l. generl. de prohibit. matrim. int. pupil. & tuto. C.* Potest tamen curator adulto suo impune filiam suam coniungere, *l. curatorem, 5 de prohib. matrim. int. pupil. & tut. C.* Sic & filium pupillæ is, qui vere tutor non est, sed pro tutore negotia gessit, *l. fin. de interdi. matrim. C.*

De aliis impedimentis matrimonii propter diuersitatem qualitatum personarum.

Cap. 13.

1 *Prohibitiones personarum legis Iulia de maritandis ordinibus.*
2 *Liberi seruique coniungantur, lex Hebræa & Francica.*
3 *Adultera ab adultero duci non potest in vxorem, & quomodo intelligatur.*
4 *Periclis lex, non esse Athenienses, nisi ex solis Atheniensibus natos.*
Lex 12. tab. de patriciis & plebeiis non iungendis.
5 *Indorum lex, ne cum alterius artis homine, vel alterius generis, liceret matrimonia inire. Artes plures exercere non licebat Indis, nisi philoso[ph]is.*
6 *Cæsarum lex, ne cum barbara inire matrimonium vel cum Persis: & Romanus, nisi cum Romana, non cum peregrina.*
7 *Lex 12. tab. ne patricii cum plebeiis iungerentur, sublata.*
8 *Moscouitarum lege, filia alterius religionis homini non nubet: hic D. Paulus, & sacra concilia leges firmant.*

Erat quoque † prohibitio matrimonii ex lege Iulia, *Paul. l. lege, 44 de rit. nup.* & Pappia, de maritandis ordinibus inter Senatorem, filium nepotem, pronepotemve eius, & libertinam, & eam, cuius pater, vel mater ludicram artem fecissent, & inter senatoris filiam, neptem, pronepotemve ex filio, & libertinũ, eumve, cuius pater vel mater ludicram artem exercuisset. Nisi & ipsa Senatoris filia corpore quæstum fecisset, *Sueto. in August. Florus, lib. 59.* vel artem ludicram: non enim honor ei seruatur tunc. Legem Iuliam hanc tulit Octauius Cæsar, vel a[liq]uam emendauit, *Paul. l. senatoris filia, 47. de rit. nupt.* ¶ Apud [H]ebræos lex, liberi ancillam non ducant vxores: nec [o]b id amorem al[i]qui compellantur, teste Iosepho, *lib. 4. antiq. Iudaic. cap. 6.* Et antiqua, *lib. legum Salica. tit. 14. de ingenuis hominib. qui mulieres ingenuas rapiunt. §. 11.* Francorum lex Salica hæc, *si quis ingenuus ancillam alienam sibi in coniugium sociauerit, Malbergenemo, cum ea in seruitium inclinetur.* Cui pœ[n]æ similis fere ea, quæ ingenuis mulieribus sese prostituentibus seruis, indicta erat. Senatusconsulto Claudiano, a Iustiniano sublato, *l. vni. de mulier. quæ se propri. ser. coniunxer. C. & § fin. de success. subla. quæ fieb. per bon. vend. in Instit. iur. ciuil.* ¶ Pro- 2
hibent † etiam iura eam duci in matrimonium, quam prius pol- 3
luisset per adulteriũ, *c. 1. 2. 3. 4. 31. q. 1. c. cum haberet, & c. ex literarum tuarum, de eo qui duxerit in matri. quam prius polluit per adul. Papin. l. Claudius Seleucus, de his quib. vt indig. lib. 34. P. tit. 9.* Quod ita demum verum esse intellige, si pœnitentiam non egerint. & si quicquam in necem eius, cum [qua] illatum est adulterium, moliti fuerint: his quippe cessantibus & licite contrahunt, & indissolubile remanet matrimonium, *can. si quis viuente marito, cum trib. seq. 31. q. 1. super hoc, & c. significasti, de eo qui duxit in matri. quam prius polluit per adul.* ¶ Pe[ri]cles † cum in Repub. floreret, legitimosque 4
liberos haberet, legem tulit: solos Athenienses haberi, qui ex duobus Atheniensib. nati essent, *Plutar. in vit. Periclis.* Lex 12. tab. vna coniuncta aliis 12. tabulis cõ[su]l[tis] ex Græcia erat statis, vetabat inter patricios & plebeios connubium: non aliam ob caussam, vt ait Dionys. Halicarnasseus, vt ego interpretor, quam ne consociatis familiis inter ordines fieret concordia, *Dion. Halic. in fi. lib. 10. Histor. Rom.* ¶ Apud Indos non licebat cum alio genere connu- 5
bia contrahere, sicut nec studium, nec artem alterius imitari, nec eundem plura exercere: nisi philosophus esset. Hoc enim ob virtutem concedebatur, vt scribit Strabo, *lib. 15.* & Arrianus, *lib. de*

rub. Indic. ¶ Interdixerunt † Valentinianus & Valens prouincialibus,
cum barbara vxore coniugium, *l. 1. de nupt. gentil. lib. 3. C. Theo-
dos. ti. 14.* Nec Romanis matrimonii ius cum Persis, donec permi-
sit Theophilus filius Michaelis Imper. Constantin. *lib. 1. iur. Ori-
ental. constitut. 3. Theophil. περὶ ἐπιγαμίας περσῶν μετὰ ῥωμαίων.* Docet
& abunde Nicolaus Grucbius, *lib. 1. de comitiis Romanor. c. 3.* ius
olim non fuisse connubiorum, nisi inter ciues Romanos, & non
cum peregrinis: habebatur namq; apud illos ratio in illis, natio-
nis, conditionis, gentis, & sanguinis. Nationis, ne Romanus nisi
Romanam acciperet. Quamobrem & Campani hoc iure adem-
to, confecto bello, M. Messala & C. Saluatore Consulibus, petie-
runt, vt ciues Romanas sibi ducere liceret, *Liuius in 2.* ¶ Condi-
7 tionis † respectus erat, vt ne libertinam ingenuus, nec libertinus
ingenuam duceret, ex lege Papia Poppæa, *Iul. 1. lege Papia, 23. de
rit. nup.* Gentis ratio, ex lege 12. tab. olim, ne patriciis cum plebeiis
Romæ connubium esset, quæ postea abrogata fuit, vt videre est
apud Dionys. Helicar. lib. 11. & Liuium. Sanguinis obseruatio ad
gradus pertinebat, de quibus superius & de his omnibus viden-
dus Carolus Sigonius, *lib. de antiq. iur. ciuil. Roman. cap. 9.* Re-
sponsum quoq; a Iulio Paulo, *lib. 2. recept. sent. de nupt. tit. 20. c. 6. facit
l. libertum, 37. & l. libertam, 64. de rit. nupt. in P.* libertum qui nu-
ptias patronæ vel filiæ patronæ affectasset, pro dignitate personæ
8 metalli pœna, vel operis publici, coerceri. ¶ Moscouitæ † seu Ru-
theni, ex canone cuiusdam Ioannis Metropolitæ eorum, teste Si-
gismundo libero Barone, *commentar. rer. Moscouit. in eclog. eorum,*
nec viro religionis externæ principem filiam suam dare sinunt.
Scribit D. Paulus *ad Corinth. 6. c. adhuc, de Iuda. Nolite ducere iu-
gum cum infidelibus.* Et Constantinopolitana sexta Synodo cano-
num, *cap. 72.* non licere virum orthodoxum cum muliere hære-
tica, nec orthodoxam cum viro hæretico copulari: alioquin irri-
tas nuptias existimari, & nefarium coniugium dissolui. Neque
cogitur hodie, *c. de illa, c. 6. de diuort.* coniunx ad virum redire, si
ille lapsus sit in hæresin, & illa velo esit ingredi monasterium, *c. in-
uit. de conuers. coniugat. lib. 3. Decret. tit. 32.* Atque si vnus coniu-
gum infidelium ad fidem Christianam conuersus fuerit, & alius
in errore perseueret, recte solui posse matrimonium placuit, &
fidelem ad alterius nuptias posse venire, *c. quanto, 7. de diuort. lib.
4. Decret. tit. 19.* Nec esse nubendum gentili, vel infideli, docet ab-
unde Q. Septimus Tertullian. *lib. 2. ad vxorem.* a religionis dispa-
ritate: atq; id quod obiiciebatur ex 1. Corin. 7. *Si quis frater infide-
lem habet vxorem, & illa matrimonio consentit, ne dimittat eam:
sanctificatur enim infidelis per fidelem, &c.* Intelligit dictum, non
de ducenda, sed de ducta iam, cum Christianus iam fit. Non enim
in textu dicitur, si quis ducet: sed *si quis habet vxorem.* Docet & ab
auctoritate D. Pauli, *si quis vult nubere nubat in domino.* In domi-
no, inquam, non cum gentile, vel cum infideli. Dicebat Tobias
filio, 6. *Accipe de semine parentum tuorum, non alienam.* Idem &
monuit Abraham seruum inquisiturum vxorem filio suo, *Genes.
34. 1. Esdræ, c. 62.* Iratus dominus ob nouum peccatum, quod alie-
nigenas Israelitæ in vxores duxissent, quod eos ad idololatriam
traherent: vt de Salomone ex libris Regum, *2. Reg. cap. 11.* no-
tum est, quod D. Cyprianus fuse explicat, *lib. 3. ad Quirinum, c. 62.*

De prohibitione matrimonii ecclesiasticarum personarum. Cap. 14.

1 *Nuptiæ prohibitæ subdiaconis, diaconis, presbyteris, & antistiti-
bus, religiosis, monachis, & monialibus: & rationes ex SS. Pa-
tribus.*
2 *Coniugati, electi in episcopos, abstinebant in posterum coniugibus.*
3 *Clerici supra lectorem, etiam iure ciuili vxorem non ducunt.*
4 *Virginum monia etiam olim non nupsisse testimonium Ammiani.*
5 *Esseni innupti, religioni dediti Iudæorum.*
6 *Sacerdotiũ apud Iurisconsultos Romanor. dissoluit matrimoniũ.*
7 *Vestales Romanæ vetulæ tantum nubebant, si vellent.*
8 *Sacerdotes cælibes in Palmaria.*
9 *Reymirius ex monacho rex Aragoniæ, & uxorem ducens ex dis-
pensatione.*
10 *Improbatæ rationes eorum qui expugnant castitatem cleri.*
11 *Vitisa rex Aragoniæ permisit polygamiam sacerdotibus.*
12 *Alia in summa quæ matrimonium prohibent ... tmrs
Feria certa nuptias vetant.*

1 PRohibitæ † etiam nuptiæ in ecclesia catholica, a qua discessit
orientalis Græca, *c. quæsitum est, de pœniten. & remiss. ap. Grego.*
iis qui in diaconos, hypodiaconos, & presbyteros, & episcopalem
apicem promouentur, *cap. diuersis fallaciis, & c. 1. de cleric. coniug.
c. coniugatus, c. 5. de conuers. coniugat. lib. 3. Decreta. tit. 31. c. 1. & cano.
si quis eorum, 32. dist. c. 1. & 2. qui cleric. vel vouen. &c. lib. 4. Decret.
tit. 6. Clem. vnic. de consang. & affinit.* Interdixitq; synodus Nicena,
c. 3. ne subintroductam etiã mulierem, vel aliam, quam matrem,
vel sororem, secum haberent, *c. interdixit, can. hospitiorum, 32. dist.*
Item iis, *c. 3. & 4. qui cler. vel vouen. &c. c. sicut, de regular. c. vni. de
vot. in 6. item 29. caussa.* qui solemne votũ religionis professi sunt,
quæve Deo consecratæ, & professæ religionem sunt, interdictum
matrimonium. Referam hac de re paucas sententias sanctorum
patrum, iisdem, quibus illi scribunt, vtens verbis. D. Ambrosius,
ad virginem lapsam, c. 5. tomo 1. operum. Melius, inquit, est nubere, 2
*quam vri, 1. Corinth. 7. hoc dictum est, ad nondum initiatam virginem,
ad nondum velatam pertinet. Ceterum quæ se iam spopondit Christo, &
sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est viro,
& iam si voluerit nubere communi lege coniugii, adulterium perpe-
trat, ancilla mortis efficitur, &c.* Et rursum alibi, *D. Ambros. tom.
4. sup. c. 3. prioris ad Timoth. Veteribus ideirco concessum est Leuitis,
aut sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multis temporibus va-
cabant a sacerdotio, aut ministerio: multitudo enim sacerdotũ & Le-
uitarum, & vnusquisq; certo tempore ser uiebat diuinis cerimoniis se-
cundum institutum Dauid. Hic enim viginti & quatuor classes con-
stituit sacerdotum, vt vicibus deseruirẽt: vnde Abia octauam classem
habuit, cuius vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur
in Paralipom. Ita vt illo tempore, quo non contingebat deseruire altari,
domorum suarum agerent curam. Vbi autem tempus immineba
ministerii purificati aliquantis diebus, accedebant ad templum offer-
re Deo. Nunc autem quotidie omne illud imminet sacerdotib. mini-
strandi.* Basilius Magnus *in asceticis, sermon. post ethica. Ad hunc
itaq; modum,* inquit *ante professionem grauis & religiosa vita, liberũ
est volenti, iuxta concessam & legitimam viuendi rationem, coniu-
gio se tradere. cum vero qui se iam propria professione obstrinxit, Deo
se conseruare conuenit, tanquam anathema quoddam, sacrum, ne sa-
crilegii iudicio reddat obnoxium, si corpus per promissionem Deo con-
secratum, denuo communis vitæ seruitute polluat.* In canonibus A-
postolorũ, *in c. 25. vel Græcis quibusdam in c. 26. τῶν εἰς κλῆρον προσ-
ελθόντων ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μό-
νον,* id est, *ex iis qui cælibes in clerum peruenerunt, iubemus vt lectores
tantum, & cantores si velint, nuptias ineant.* Citat & hunc canonem
Epiphanius, *lib. 2. cont. hæres. tom. 1. in Catharos.* ¶ Quod † si quis o- 3
lim ad sacerdotium, vel episcopatum eligeretur, nec quidem sol-
uebatur coniugium: verum nunquam postea conueniebant con-
iuges, sed oportebat & vxorem electi ex consensu eligere mona-
sterium, alioquin episcopus deponebatur, si vxorem vellet quoq;
Sic & in sexta Synodo, ca. 48. statutũ est his verbis. *ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκο-
πικὴν προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς προ-
διαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν εἰς μοναστήριον
εἰσίτω πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου κατῳκημένον οἰκήσεως, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκό-
που προνοίας ἀπολαυέτω, εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀνα-
βιβαζέσθω ἀξίωμα,* id est, *vxor eius qui ad episcopalem dignitatẽ pro-
motus est, communi viri sui consensu prius separata, postquam in epi-
scopum ordinatus est, & cõsecratus, monasterium ingrediatur procul
ab episcopi habitatione extructum, & episcopi prouidẽtia fruatur. sin
autẽ digna fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem promouebatur.* Secũ-
dũ quem canonem, Isaacus Angelus, *lib. 1. iur. orient. constit. 3. Isaac.
Angel.* Orientis & Græcorum Cæsar, idem statuit, creatis pon-
tificib. ante ordinationẽ vxores in muliebria monasteria procul
sita ab habitatione pontificum, sine dilatione, induci, tonderique
eas & canonice apud monachos degere, in quo monasterio comã
deposuerint: Aut si ipsæ tonsurã recusent, qui eis ante electionem
coniuncti erant, pontificali fastu & dignitate priuari, & in eorum
locum alios sufficí. Demum, vt qui in posterũ eos, qui, ante crea-
tionẽ, legitimam vxorem habuissent, non aliter ordinari, quam si
cõmuni coniugum scripto consensu, & placito a se inuicẽ separẽ-
tur, & mulier monasticã vitam amplexa esset. Quæ constitutio ab
Imperatore decreta, assidentib. ei episcopis Cæsareæ, Ephesi, Cy-
zici, & aliis. Euseb. Pamph. *lib. 1. de demonst. Euang. oportet,* inquit,
*vt ait sermo diuinus, episcopum vnius vxoris esse virum: veruntamen
eos, qui sacrati sunt atq; in Dei ministerio, cultuq; occupati, continere
deinceps seipsos a cõmercio vxoris decet. Qui autẽ nõ ad tantũ assumti
sunt sacerdotii munus, iis idẽ sermo diuinus indulget, ac propemodum
palam omnib. prædicat, quod honorabile connubiũ, & thorus immacu-
latus, &c.* Scribit & Niceph. Call. *tit. 12. c. 34.* in Thessalia ex con-
suetudine licuisse clerico cuiuis, priusquam in eum ordinem co-
optaretur, legitime vxorem ducere: at si postea vxorem cogno-
uisset, eo ordine motum.

3 ¶ Et † iure ciuili Cæsarum, vt qui inter reuerendissimos constitutus clericos, vltra lectorem & cantorem, nuptias contraxerit,
4 cadat sacerdotio, *§ sed & si quis, de nupt. in authen. col. 4. § neque autem quomo. opor. episco. in auth. sed. collat.* ¶ Ammianus † Marcellinus, virgines quoque Deo dicatas innuptas remansisse testatur, libro 18. in fine, loquens de direptione castellorum Remam & Busam, quæ circa Romam erant, per Persiæ regem. Tempore Constantii inuentas tamen, inquit, alias virgines Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni solito more seruire, nullo vetante præcipit.
5 ¶ Apud † Essæos, qui contemplationi, & cultui assiduo Dei dediti erant, nulla vxor erat, vt ait Philo Iudæus, *lib. quod omnis probus sit liber.* & Eusebius, *Pamphil. lib. 8. de praeparat. Euang. ca. 4.*
6 ¶ Sed † & singulariter Hermogenea & Caius Iurisconsultus responderunt, *l. vtriusq. 61. § fin. & Caius l. vel propter, 62. de donatio. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. Diuortii caussa donationes inter virum & vxorē receptæ sunt: sæpe enim euenit, vti propter sacerdotium, vel sterilitatem, vel propter senectutem, aut valetudinem, aut militiā, satis commode retineri matrimonium non possit.* Putantes cum sacerdotio matrimonium retineri non posse commode.
7 ¶ Nec † nubebant Vestales apud Ethnicos, nisi tum, cum religioni erant inutiles, nempe vetulæ sicut Prudentius docet, *lib. 2. contra Symmachum.*

Tandem virgineam fastidit vesta senectam,
Dum thalamis habilis tumuit vigor, irrita nullos
Fecundauit amor materno viscera partu.
Nubit anus veterana sacro perfuncta labore,
Desertisq. focis, quibus est famulata iuuentus,
Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas.

8 ¶ Apud † Barbaros, in regione Palmaria in nouo orbe detecta, sacerdotes viuunt cælibes & incorrupti, *P. Martyr. lib. noui orbis*
9 *de insulis nuper repertis.* ¶ Legimus † tamen ex dispensatione summi pontificis Reymirium, filium Sanctii, mortuo fratre Alfonso rege Aragoniæ, in regem electum, quamuis diu in Gallia in monasterio sancti Pontii de Tomeriis religionis sancti Benedicti seruisset, & vxorem duxisse filiam comitis Peitei, *Francis. Tarapha, lib. de regi. Hispaniæ in Alphon. 8.*
10 ¶ Neque † in hac re mores vel corruptelas aliquarum nationum, vt Moscouitarum & Græcorum, qui a Catholica fide errarunt, vt docet in religione illorum Sigismundus Baro, *lib. commentar. de reb. Moscouitar.* considerare volui: non item ac barbarorum, & idololatrarum. Illi enim non pertinent ad iuris nostri veram & castam tractationem. Neque etiam hic locus postulat, vt castitatem impugnantibus quibusdam leuibus rationibus, lucem ignorantiæ obiiciamus, cum iam D. Thomas egregie in hac re depugnauerit, & euulserit illorum sententias, *D. Thomas, lib.*
11 *3. contra gentiles, c. 136.* ¶ Omitto † tam turpem quoque legem Vitisæ tefellitæ Ægyptæ filii regis Hispaniæ & Gothorum, quæ inter nefarias leges alias aliquādo indixit sacerdotibus, vt quot quisque vellet, aut posset alere, vxores haberet, *d. Tarapha, de regibus*
12 *Hispan. in Vitisa ex Rasso.* ¶ Sunt † alia, quæ matrimonium impediant contrahi publice, vt feriæ, & certa alia tempora, *Panor. cap. capellanus, de feriis, can. non oportet, 33. q. quarta.* si quis vxorem aliam vel sponsam de præsenti habeat, vel si qua alium virū vel sponsum de præsenti, *vt diximus prohibitas duas vxores, ex cap. fin. de sponsal.* Et alia quædam, quæ adfert Angelus Clauasius, *in Summa in verbo, matrimonium 3.*

De solutione matrimonii. Cap. 15.

De diuort. & repud. lib. 24. P. tit. 2. Lib. 5. C. tit. 17.
Lib. 4. Decret. tit. 19.

1 *Impedimentum & solutio matrimonii in quo differant.*
2 *Matrimonii separatio quamuis dura, tamen aliquando eam fieri expedit.*
3 *Matrimonium quadruplici iure soluitur, natura, iure ciuili, diuino, & pontificio, quomodo.*
4 *Matrimonium soluitur natura, morte.*
5 *Matrimonium soluitur iure ciuili, morte & captiuitate, seruitute, diuortio.*
6 *Solutio matrimonii bona gratia.*
7 *Seruitute dirimitur matrimonium, quomodo.*
8 *Pœna hodie seruum ex libero non facit.*
9 *Diuortium soluit matrimonium, & vnde dicatur.*
10 *Repudium in sponsa.*
11 *Diuortium quomodo testato fiebat coram septem testibus.*
12 *Diuertendi inter absentes formula.*
13 *Formula dissoluendi sponsalia.*
14 *Claues adimebantur, & reddebantur in diuortio. Claues quare vxoribus nuper ductis dabantur.*
15 *Tempore Numæ & ante, Romæ coniugia indiuidua. Diuortium quis primus Romæ fecerit.*
16 *Diuortium iure ciuili quatuor modis inter viuentes coniuges fiebat.*
17 *Diuortium ex consensu quomodo fieret, & ex placito & sublatum.*
18 *Coniugati quando possunt ingredi religionem.*
19 *Diuortium ob caussam rationabilem, bona gratia.*
20 *Diuortium sine caussa rationabili, in quo punitum.*
21 *Diuertendi caussa legitima Iuris ciuilis & diuini.*
22 *Vxores Moscouitarum se contemni putant a viris, nisi verberentur.*
23 *Diuortii faciendi Platonis lex & formula.*
24 *Diuortii caussa Persis, vxorem non facere iussa mariti.*
25 *Diuortii etiam caussa mores vxoris marito displicuisse.*
26 *Diuortium & separatio thori ratione adulterii.*

POst † cognitionem eorum, quæ matrimonium impediūt, facilior erit solutionis eiusdem tractatio: nempe quæ affines maxime, & veluti coniunctas habeat caussas, nisi quod impedimentum prohibet, ne fiat matrimonium: at solutio matrimonium stetisse innuit, aliter, non diceretur solutum, *Vlp. in l. Iulianus, 4. & l. fin. de diuort. lib. 24. P. tit. 2.* ¶ Et † dura quidem separatio patris & filii, viri que & vxoris dicitur ab Vlpiano, *in l. quæsitum, 12. § sed an instrumento, de fun. instr. & instrum. leg. lib. 33. P. tit. 7.* Verum aliquando eam recipi expedire, interdum vero necessarium visum est. 1 2

¶ Fit † autem quadrupliciter eius solutio, aut iure naturæ: aut ciuili, diuino, aut pontificio. ¶ Natura, † morte alterutrius coniugis soluitur iugum hoc, non secus ac reliqua, *1. ad Corinth. 7. c. pen. & fin. de sec. nup. lib. 4. Decret. titu. 21. § deinceps, de nup. in auth.* mortalis. Et ita Dominus noster Iesus Christus reiecit ignorantiam Sadducæorum interrogantium, cuius futura erat vxor in resurrectione, quæ septem fratribus nupta fuerat: quod mortuo marito soluta sit a lege viri vxor, & in alio seculo nuptiæ futuræ nō sint, *Matth. 22. Marc. 12. Luca 20.* ¶ Iure † ciuili Romanorum quoque & morte fit solutio: & vltra captiuitate, seruitute alterutrius, & diuortio, vt ait Paulus, *l. 1. de diuort. P.* 3 4 5

¶ Captiuitate † dirimitur exemplo mortis naturalis, & bona gratia, sine imminutione iurium coniugum: quando capto viro vel vxore ab hostibus, exspectato quinquennio incertum est, an captus mortuus fuerit, vel viuat, ex responso Vlpiani, *l. vxores, l. 6. eod.* Firmat id Iustinianus, *in § sed etiam captiuitatis, de nupt. coll. 4. tit. 1. in auth.* si modo inquisitio diligens facta fuerit, num adhuc viuat apud hostes vir captus, vel capta vxor. Quod si captus quidem non fuerit coniunx, sed peregre profectus, non censetur diremtum matrimonium, quantumcunque incertum sit de vita, & quantumuis diutius absens fuerit: nec potest qui incertus incertave de morte alterius est, alteri coniungi, antequam certum de morte habeat testimonium, vt placuit nouissimis sanctionibus, *§ quod autem, vt lic. ma. & auia, authen. hodie, de repud. C. cap. in præsentia, de sponsal. ca. dominus, de sec. nupt. cap. cum per bellica, 33 quæst. 1.* 6

¶ Seruitus † quoque sufficere visa est, superueniens alteri coniugum, dirimendi matrimonii iusta caussa Iustiniano, *d. § sed etiam, de nup. in auth. & § si vero decretum, ca. 2. & fin. de coniug. seruor.* Obseruata tamen distinctione, de qua egimus in impedimēto erroris conditionis personæ, in 13. superiori capite. Seruitutem mortalitati quippe compararunt Iurisconsulti, *Vlpian. l. cum hic status, 32. § si vero donator, de donat. int. vir. & vxor. in P. § si vero decretum, de nupt. in auth. coll. 4. § seruitutem, de reg. iur. P.* Quamobrem olim pœnali quoque iudicio, in seruitutem pœnæ adiudicato altero ex liberis coniugibus, soluebatur matrimonium, vt liquet ex constitutione Constantini, *l. Si vxoris, 24. de donat. inter vir. & vxor. lib. 5. C. tit. 16.* veluti si in metallum fieret condemnatio, vel ad bestias, quibus libertas adimebatur, *§ pœnæ seruus, quib. mod. ius pa. pot. sol. l. aut facta, § inter eos, & § quisquis, & l. qui vltimo supplicio, & l. quidam, de pœn. in P.* ¶ Quod † tamen iure nouellarum correctum est, cum hodie nemo bene natos, ex pœna seruus efficiatur, *§ quod autem, de nupt. in authen. sed hodie, de don. int. vir. & vxor.* 7 8

¶ Diuortio † deinceps dirimetur iure ciuili matrimonium. Di- 9
uortium

uortium dictum est secundum Caium, *lib. 2. de diuort. lib. 24. tit. 2.* a diuersitate mentium, quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. Dicit & repudium in matrimonio, quodq; ad reiectionem sponsæ pertinet, cui nō diuortium sed repudium conuenit, *d. l. 2. de diuort. l. inter diuortium 191. de verborum signific.*
10 *in P. l. inter stuprum, 101. eod.* ¶ Neque † repudiare vxorem, vel ab ea diuertere quicquam aliud est, quam cogitato & deliberate perpetuam dissensionem facere, non calore iracundiæ, vel alia leui de caussa, in qua perseuerantia non sit, *Paul. l. 3. & Papi. l. si pœnitent,*
11 *7. de diuor. l. quicquid calore, de reg. iur.* ¶ Ideo † testato fiebat, corā septem testibus eodem iure, *Paul. l. nullum diuortium. 9. de diuort.*
12 Romanis, puberibus, & ciuibus. ¶ Diuertendi † inter absentes formula generalis & communis erat, dato libello repudii, in quo continerentur caussæ, ob quas dirimebatur matrimonium, hæcque verba, *res tuas tibi habeto: tuas res tibi agito, ca. l. 2. §. 1. eo.* Sicuti & meminit Martialis,

Mense nouo Iani veterem Proculeia maritum
Deseris, atq; iubes res sibi habere suas.

Et Apoleius, *lib. 5. asini aurei,* lacessitum Cupidinem a Psyche, sic ait: *Confestim thoro meo diuerte, res tuas tibi habeto: ego vero sororem tuam (& nomen quo tu censeris, aiebat) iam mihi confestim arrha atque iu nuptiis coniugabo.*

13 ¶ Et † in sponsalibus discutiendis, *conditione tua non vtar:* quæ & inter præsentes, sicuti inter absentes pronuntiari poterant, *l. 2. de diuor. P.* Verba illa legum 12. tabol. sunt, quibus interdum clauium ademtio iungebatur, vt vtrumq; ex Cicerone 2. *Orat. contra Anton.* docetur, qui dum de repudiata Mima ab Antonio agit, *illam,* inquit, *suas res sibi habere iussit, ex 12. tab. claues ademit, exegit*
14 *scilicet domo.* ¶ Scribit † namque Sextus Pompeius institutum fuisse Romanorum antiquorum, vt vxoribus primum domum ingredientibus, claues darent: idque, inquit, ad significandam partus facilitatem. Melius tamē & aptius meo iudicio, vt symbolum acciperent, se vt matresfamilias in possessionem, & in rerum mariti communionem seu societatem admitti: Nam receptum est, clauibus rerum traditis, res illis conclusas transferri ex sententia
15 Papiniani, *l. clauibus, 74. de contra. emt. in P.* ¶ Scribit † Plutarchus, *in compar. Lycurgi & Numæ, & in vitis,* quamuis Numæ visa fuerit intolerabilis communio matrimonii, nihilominus inauditam tunc & antea fuisse solutionem: & annos memoriæ mandasse, primum, qui diuortium fecisset, fuisse Spurium Coruinum, qui septima, supra centesimam & trigesimam, Olympiade, diuortium cum vxore fecit, coactus a censoribus iurare, liberorum caussa se coniugem dimittere: ob quod factum, in perpetuum exosum a populo fuisse. Primam quoque Pinarii vxorem Taleam nomine, Tarquinio Superbo regnante, aduersus Gitaniam eius socrum diuortium fecisse. Et alibi, *Plut. in comp. Rom. & Thesei in vitis,* non Coruinum quidem, sed Seruilium Spurium diuortium primum fecisse ob sterilitatem vxoris Romæ ait: atque exinde historis eius rei primum auctorem annotatū, non secus ac apud Græcos primus patricida, vel matricida. Sed de eodem eadem referens Gellius, *lib. 4. cap. 3.* legisse videtur cum Dionysio Halicarnasseo, *in 2.* Spurium, cui Ruga cognomentum erat: quod & Valerius Maximus probat, *lib. 2. c. 1. dum agit de primo repudio.*

16 ¶ Distrahebantur † autem matrimonia quadrupliciter iure ciuili, in vita coniugum: aut ex consensu vtriusque, qui pactis & placitis diuertentium legem accipiebat: aut per occasionem rationabilem, quæ bona etiam gratia vocatur: aut citra omnem caussam: aut cum caussa rationabili, quæ explicat Iustinianus, *§. distrahuntur itaque, de nup. in auth.*

17 ¶ Ex † consensu & placito, sine caussa Theodosius & Valentinianus, *l. si constante, 9. de repud. lib. 5. C. tit. 17.* abire matrimonio permittebant, & repudium mittere. Quod sublatum est nouella Iustinianea 117. *quia vero & ex consensu, const. 117. in auth. aut tit. vt lic. mat. & auia, aut: quod hodie, C. de repud. §. ex quo vero quidā*
18 *in nouel. 134.* ¶ Potest † tamen & hodie ex consensu relicta cohabitatio & commixtio, & repudiari consensu: si alter coniugum vel vterque, meliorem affectet vitam, *Iustinian. l. Deo nobis 41. de episcop. & cler. lib. 1. C. tit. 6. § secundum occasionem, de nupt. in auth. § irreprehensibili, nouell. 22. & §. prædictis quidem, nouell. 117. §. quod si constante, nouel. 123. ca. 1. & ca. 2. de conuers. coniug.* remanente vinculo, nempe quod is qui, vel ea quæ in seculo relinquitur, alio arctiorem monasticam vel ecclesiasticam vitam profitente, nō possit alterius thori nuptias, viuente priore coniuge, ambire, vel amplecti. Quo fit, vt alter illorum ingredi hāc vitam nequeat, nisi alter quoque voueat castitatem, *c. cum sis, c. 4. ca. significaui,* *ca. 14. eod. de conu. coniu. c. prudentia. de offic. deleg. vide Ang. Clauasium in summa, in verbo matrimonium 4. nu 9. vide Abb. & Caldert. in ca. 1. de conu. coniug.* ¶ Per † occasionem rationabilem abi- 19
bant, & bona gratia, vt supra diximus, captiuitate, quando impotens ad coeundum quis erat, *§. per occasionem, de nupt. constit. 22 & §. si vero captiuitate, eod.* vt superius diximus.

¶ Sine † caussa rationabili etiam fieri poterat olim, & a non be- 20
ne consentiente iugo mittebatur repudium, verum non impune, sed ea lege, vt qui absque caussa mitteret, non posset intra quinquennium a diuortio alii coniungi, *§. si vero altera, & § mittores, de nupt. in auth.* amitteretque donationem propter nuptias si vir esset, vel dotem si vxor: mutata tamen nouellarum iure pœna quinquennii, *§. quia vero, vt lice. matr. & aui. in auth. coll. 8.*

¶ Caussa † autem iusta solutionis matrimonii iure ciuili erat, 21
quæ esset ex numero expressarum a constitutione Theodosii & Valentiniani, *l. consensu, 8. cum suis §§. de repud. C. § mittorem, de nupt. in authen.* Si vxor sit adultera, venefica, homicida, plagiaria, sepulcrorum dissolutrix, sacrilega, latronum fautrix: si extraneorum hominum, ignorante vel nolente marito, conuiuia appetat: si eodem inuito, sine iusta & rationabili caussa foris pernoctet: si spectaculis & theatralibus ludis, illo prohibente, assideat: si marito veneno aut gladio insidietur. Ex iisdem de caussis repudiata, quinquennio etiam alio iubetur abstinere connubio, & dotem amittere. Contra, & eadem constitutione quoque vxor repudium mittebat iuste marito: si is adulter, homicida, veneficus, si in principem quippiam moliretur, de falso condemnatus, sepulcrorum dissolutor, sacrilegus, latronum susceptor, abactor, plagiarius: si in contemtum vxoris, ipsaq; inspiciente, cum impudicis mulieribus, quod etiam maxime castas exasperat, coetum ineat: si vxori insidietur, gladio, venenove: si verberibus, quæ ab ingenuis aliena sunt, eam affecerit: atque per idem quinquennii tempus tenetur abstinere alio coniugio, donatione propter nuptias amissa. Persequitur & caussas diuortii receptas olim Alexander ab Alexandro, *lib. 4. c. 8.* & Deuteronomii liber, *c. 24.*

¶ Verum † Moscouitis verberum caussa, etsi repudium admit- 22
tant non esset iusta caussa: quippe quod mulieres se contemni a viris, nec diligi putant, nisi verberentur, vt scribit Sigismundus Liber Baro, *in commentar. rer. Ruthen. seu Moscouitar.* ¶ Et † apud 23
Platonem, 11. *de legib.* lex de diuortio hæc est, vt si vir & vxor, propter nimiam acerbitatem non conueniant, Decem viri de legum custodibus qui medii sint, & decē mulieres de curatricibus connubiorum, prouideant. Quorum sententia, si ita conciliati sint, valida, & stabilis habeatur: sin autem eorum animi vehementius iracundia fluctuent, facto diuortio illos, illasque pro viribus quærant, qui quæue vtrisque conueniant.

¶ Apud † Persas, ex lege vxor contumaciter mariti dicto non 24
audiens, repudiari poterat: sicut & Assuerus ipse rex repudiauit eam ob caussam vxorem Vasti, in cuius locum subrogata Hester, *c. 1.* vt eius historia, & Iosephus, *lib. 11. antiq. c. 6.* narrant.

¶ Propter † mores etiam improbatos coniugum, solutum 25
fuisse aliquando coniugium constat ex rubrica, de repudiis & iudicio de moribus sublato, *lib. 5. C. tit. 17.* Cuius iudicii exempla refert Valerius Maximus, *lib. 6 cap. 3.* veluti C. Sulpitium Gallum repudiasse vxorem, quod eam capite aperto foris versatam cognouerat. Q. Antistium Veterem suam, quod eā in publico cum quadam libertina vulgari, secreto loquentem viderat, P. quoque Sempronium Sophum coniugem repudii nota affecisse, nihil aliud quam se ignorante ausam ludos spectare: qui casus & postea, *l. consensu, de repud.* insertus.

¶ Pertinet † ad repudium, lex Iulia de adulteriis: neque enim 26
licet compertam in adulterio retinere, nisi castigatam, *l. 2. & l. castitati, 9. ad l. Iul de adult. lib. 9. C. tit. 9. l. 2. §. lenocinii, eod. in P. c. si vxorem, 32. q. 1. ca. 3. de adult. Pap. l. mulier, 11. § fin. ad l. Iulia. de adult. lib. 48. P. tit. 5.* Et separatur thorus, *c. præcepit, & c. præceptum, & c. si vxorem quis, 32. q. 5. c. omnes caussationes, 32. q. 7.* potestque adulteram ita abiicere quilibet, etiamsi ei iurauit nunquam se eam repudiaturum: quia ea caussa excepta videtur, *c. quemadmodum, ca. 25. de iureiur. lib. 2. Decret. c. 24.* Sic Suetonius, *in Tiberio c. 35.* meminit Tiberium Cæsarem in caussa cuiusdam equitis Romani, gratiam ei fecisse iuramenti, vt repudiaret vxorem in stupro compertam.

Num iure diuino dissolui possit matrimonium.
Cap. 16.

1 *Lege Mosaica permissum diuortium Iudæis improbatum.*

2 *Diuortium iure diuino & pontificio nunquam approbatum, sed prohibitum.*
3 *Diuortio facto propter adulterium, separato thoro alteri etiam innocens non potest nubere: & ibi rationes ab auctoritate, quia relicta nubens mœchatur, quia reconciliari potest.*
4 *Diuortio facto ob fornicationem, separatos non posse alii nubere, probatio a sacris patribus.*
5 *Aliaratio a baptismo ad matrimonium, pro indissolubili copula per adulterium.*
6 *Diuortium apud Moscouitas excommunicatione prohibitum.*
7 *Morte tantum naturali, soluta a lege viri vxor dicitur.*
8 *Auctores qui putauerunt separatos caussa fornicationis, posse aliis nubere, & eorum reprobationes.*
9 *Diuortium in thoro non fit, etiam inter coniuges adulteros.*
10 *Diuortium ob hæresin & infidelitatem.*
11 *Separatum matrimonium tanquam nullum, non habet prohibitionem semper, quin alii nubere possint separati.*
12 *Matrimonium separatur tantum iudicio ecclesiæ, non propria voluntate coniugum.*
13 *Matrimonium non dissoluitur hodie ob sterilitatis caussam.*
14 *Ancilla supposita ab vxoribus, prolis caussa, Abrahæ & Iacobo, quare.*
15 *Lotharius rex Austrasiæ excōmunicatus a summo pontifice, quod repudiasset vxorem, vt sterilem, & aliam duxisset.*
16 *Diuortii iuris ciuilis caussa sublata.*
17 *Abortum faciens olim repudiari poterat, hodie non.*
Thuriis diuortia libera, & repetitio matrimonii, dummodo non se iunioribus iungerent.

1 SEd, † nū iure diuino dissolui possit matrimoniū, agamus: & certe Mosis decreto permittebatur diuortiū Hebræis, *c.24. Deut. Ioseph li.4 antiq.c.6.* Ibi tamen annotamus permissionē, non legē, nō approbationē: sicuti multa Deus permittit euenire ob malitiā hominum, *can. hac ratione, 31.q.1.* quæ proba non sunt per se, sed secundum quid, vt permittit affligi iustos, regnare hypocritam, hæreses, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Sic permisit Deus repudium, ad maius malum vitandum: & satius visum est diuortium permittere impiis, & duræ ceruicis hominibus, quam cogi eos inuitos vxores, quas occidissent, retinere: Ab initio enim, id est, in institutione matrimonii non fuit sic: sed quod Deus coniunxit, homo non separabat, vt ipsa veritas docuit, *D. Matth.19. Luca 10. can. quos Deus, 33. quæst.2. can. nunquid, 33.q.1. c. de infidelibus, de consang. & affinit. ca. inter corporalia, de transl at. episc.* Et D. Paulus, *1. Corint.7. præcipio*, inquit, *non ego, sed dominus, vxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari: & vir vxorem non dimittat.*

2 ¶ Constituo † tantem hoc axioma, iure diuino & pontificio, indissolubile contractum matrimonium; per illam regulam, quod Deus coniunxit, homo non separet. Vtque non liceat coniuge repudiato, coniugium repetere viuente eo: Nam si quis obiiciat antiquum ius diuinum, dixi iam id ad permissionem pertinere tantum, & contra vinculum.

3 ¶ Si † quis autem recurrat ad separationem fornicationis caussa, euangelica lege permissem, audio quidem, sed de separatione concubitus & thori, non vt alteri, innocens ab adulterio, nubere possit, vt quidam rati sunt. Ea de caussa perpendamus verba dominica, dum ait, *Matthæi 5. Audistis, quia dictum est antiquis, quicunq; dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudii: ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam, excepta caussa fornicationis, facit eam mœchari & quicunque dimissam duxerit, adulterat.* Quare si cum dimissa fit adulterium, ergo manent nuptiæ priores. Sic etiam placuit concilio Tridentino postremo, 11. Nouembris anno 1563. sessio.24. cano. 7. his verbis, *Si quis dixerit ecclesiam errare cum docuit & docet iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimonii vinculum non posse dissolui, & vtrumque vel etiam innocentem, qui caussam adulterio non dedit, non posse altero coniugum viuente, aliud matrimonium contrahere: mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimisso adultero alteri nupserit, anathema sit.* Repete hic D. Pauli, 1. ad Corinth. 7. *Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, vxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Perpendo, si discesserit, manere debere innuptam, discedere autem non posse, nisi caussa fornicationis, dixit Deus superius, & caussa adulterii. Ergo in illa caussa reiecta debet remanere innupta, & pariter vir, cui reconciliari potest. Dehinc coniungamus caussas repudii, & temporis eius, quo permissum erat a Mose, inter quas nemo ambigit fuisse adulterium, Domini nostri censurā apud D. Marcum, 10. & inueniemus, quamuis sub sit caussa, remanere insolubile matrimoniū. Sic enim scribit, *Accedentes ad eum Pharisæi interrogabant, si liceret viro vxorem dimittere, tentantes eū: at ille respondit eis, Quid vobis præcepit Moyses? qui dixerunt, Moyses permisit libellum repudii scribere, & dimittere. Quibus respōdens Iesus ait, Ad duritiā cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ masculum & fœminam fecit eos Deus: propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit ad vxorem suam, & erunt duo in carne vna: itaq; non sunt duo, sed vna caro. Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum, & ait illis, Quicunq; dimiserit vxorem suam (vide quid dicat, dimiserit, quod permisit in adulterio) & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.* Ex quibus apparet dimissionē vxoris caussa fornicationis, nō esse separationem matrimonii: nam si separatio esset, non esset adulteriū illius repetitum matrimonium. Item elucet separationē thori esse tantū, quia reconciliatio fieri potest, vt alii non possit nubere quantumuis innocens. ¶ Sic † etiā tradiderunt sancti, & grauissimi patres D. Hieronymus, *in Epitap. Fabiolæ, & in c.5. & 19. Matth.* Orig. 7 *homi. in Matth.* Tertull. 4 *cont. Marcio.* DD. Ambros. *lib 8 ad Rom. c.7. & in Lucam lib 1 c.4.* Augustin. *lib de nup. & concupisc. c.10. & de bon. coniug. c.7. & lib.2. ad Collu. & lib 1. de adult. coniug. ad Pollentium, c.1 & lib. de sermo. Dom in monte lit. P.* D. Chrysostom *Homil. 17 in Matth.* Innocen. 8. *Innocentius 1. in Decre epist.3 ad Exuper. episc. Tholos c.6. tom.1. conci.* Africanus in concilio Mileuitano, *c.17.* Statuunt idem canones Apostolici, *ca. 48. apost. tom.1. conci.* & segregari a communione eum, qui dimissa vxore, duxerit aliam. 4

¶ Nec † ita efficax est adulterii macula, vt per illam aboleatur sacramentum hoc magnum: non secus, quam Baptisma, quo coniungitur Deo anima, non ideo soluitur, vel amittitur, quod baptizatus in fide mœchetur: sicut perpulcre docuit in eadem quæstione D. Augustinus, *lib. de bono coniugali.* Refert Sigismundus Liber Baro in commentariis rerum Moscouitarum, Ruthenos, seu Moscouitas, libellum quidem repudii, & diuortii mittere: id tamen maxime celare, quod contra religionem & statuta sciant: atque Niphontem Episcopum Nouogardiensem apud illos Cyrilli cuiusdam interrogationibus respondisse, diuortium mittentem, perpetuo ab Eucharistia, nisi iam iam animā efflaturum, submouendum. Sicque tantum morte naturali mulier dicitur soluta a lege viri, a D. Paulo, *ad Rom.7. can. fin 32.q.7.* 5

¶ Sunt † alia plura, quæ in hanc possem adferre sententiam, quæ tamen prætermitto: neque etiam tot adduxissem, ni fuisset mihi pugnandum cum errore, qui postquam a quibusdam male hac de re sentientibus fuisset inuectus, accepit improuidos asseclas, & Melanchthonem, qui in libro cui titulus, *Examen ordinādorum*, & in additionibus ad suos locos communes, & in cap. 5. Matthæi asserit, citatque testem sui erroris, Iustinum in apologia de vxore Christiana, quæ miserat libellum repudii viro: quanquam ibi nunquam Iustinus dixerit, illam alii nupsisse. Trahere etiam nititur, sed ita apposite, vt Iustinum, in suam hæresin Hieronymum in epitaphio Fabiolæ, vbi iam ostendimus eum contrarium sensisse. Sic enim ibi scribit ob Oceanum scribens de epitaphio Fabiolæ, tomo 1 operum: *Igitur Fabiola (quæ dimisso primo adultero marito, secundum sortita erat matrimonium) quia persuaserat sibi, & putabat, a se iure virum dimissum, nec Euangelii* (notet Melanchthon) *vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa caussatio viuentibus viris, fœminis amputatur, dum multa Diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis & antiquis moror: quærens excusare culpam, cuius pœnitentiam ipsa confessa est? &c.* quæ sequuntur apud Hieronymum. Quo etiam Vuesembecius, *in tit. de diuortiis, lib.24. P.ti.2. nu.8.9.10.11.* & citat pro illa erronea sententia summatim cum Hieronymo Tertullianum, Iustinum, Ambrosium, Origenem, Augustinum, quos docuimus tamen sententiam hanc improbasse: putatque satisfecisse D. Pauli 1. ad Corinth. 7. *mulierē solui a lege viri morte*, & alia etiam caussa iusta repudii. Cumque se videret incidisse in illam sententiā, *quod Deus coniunxit, homo non separet:* ait, *magistratus officio separatam ob adulterium, a Deo non ab homine separatum.* Sed ego nō video quomodo magistratus vel suo vel nomine Dei possit soluere ob adulterium, quod ipse Deus ob idem adulterium inseparabile dixit, vt docui. Quocirca subscribo catholicæ ecclesiæ, non posse matrimonium separari ob eam caussam, nisi in 6

thoro

thoro & coniunctione. Quod si inemendabilis adultera sit, adsunt leges quæ possunt per magistratus, gladio, qui vindicitur adulteria obstinata & contumacia, vt in pœnis & criminibus dicemus, matrimonia vere morte dissoluere: & tunc innocenti dabitur liber aditus ad alias nuptias. Sic in locis, in quibus delicta odio sunt, & puniuntur, vtimur. Et ita iubet lex Dei, *Leuit. 20. D. Ioan. cap. 8 cum similib.* adulteria tolli, non tolerari, vel dari aniam scortationis liberæ. Quod si ad indulgentiam confugiamus ecclesiasticam, reconciliationem potius cum D. Paulo suademus, ne separati delinquāt maiorem in modum, aut per nouas nuptias: & vitæ ita procuramus emendationem, quam si desperamus, & si ecclesiam non audierit separatus, detur temporalibus iurisdictionibus, sitque tanquam ethnicus. Nec etiam admitto dimissionem hanc esse repudium solutionis, ac illud, per quod olim soluebatur matrimonium. Siquidem nunquam legimus, *Deut. cap. 24.* inter caussas repudii, caussam adulterii: nam vbi adulterium commissum erat, non repudium erat pœna, sed mors, *Deuter. c. 22. Ioan. c. 8.* Idcirco leue argumentum hoc, inhærere verbis, *excepta caussa fornicationis*, quæ ad dimissionem, non ad repudium referri potest. Vocamus autem illam dimissionem, separationem: quam iura in adulterio pontificia tradunt faciendam, *ca. intelleximus, & cap. fin. de adulter.*

9 ¶ Obseruant † & iuris pontificii leges, vt adulterio separati etiam nequeant, si vterque coniugum sit adulter, *c. fin. de adulter. ap. Greg. l. viro & vxore, sol. matrim. in P.* item vt conuenire ii cogantur. Sic enim Nicetas Metropolitanus Heracleæ interrogatus a Constantino episcopo, lib. 3. iur. orientalis respondit: *ideo non separari matrimonium eius, qui longe ab vxore profectus, concubinam habuerit. nec liberam esse vxorem, vt posset alium ducere, sed a concubina discedere debere.* Facit e sup. ex iteris, de diuortiis Et certe, *can. Apostolus, & can. omnes accusationes, 32 q. 7. & tota, ead q.* Iis accusatione adulterii ita facile solueretur matrimonium, futurum esset nonnatum nuptiarum cupiditate impellente, calumniis, falsisque delationibus opprimenda esse matrimonia.

10 ¶ Quomodo † autem fiat diremtio thori etiam ob hæresin, vel infidelitatem coniugum, cum iuribus aperte contineatur, *c. 2. de diuor. & c. gaudemus, & c. quanto, eo. & tota 28 q. 1.* non vltra immorabor: referam tantum exemplum, quod in iure orientali refertur, *lib. 2. iur. Orientalis constitutionibus Theodosii Patriar.* quod tempore Theodosii Patriarchæ Constantinopolitani Basilius buccinator quidam separatus est a sua infideli vxore, postquam baptizatus fuerat, decreto patriarchali, vtpote quæ a viri suasione induci non potuisset, vt baptizaretur.

11 ¶ Perstringam † autem alios casus, quibus licet coniugibus seiunctis ab inuicem, aliis nubere, alia regula. Vt quando matrimonium hoc redirimitur facto: intelligamus non tam dirimi, quam contractum antea nullum declarari. Quo loco caute qui præsunt foro matrimonii, vtuntur his verbis, non fore matrimonium, vel nullum dicere solent propter impedimentum iuris vel facti, quod prohibebat coniunctionem, etsi coniunctio corporalis secuta sit: non enim sola corporum coniunctio, vt diximus, matrimonium facit, *c. non omnis mulier, 32. q. 1.*

12 ¶ Separatur † & matrimonium aliquando, non propria voluntate, sed episcopi notione inter consanguineos in gradibus prohibitis initum, *c. 3. de diuor.* verum si copula fuerit secuta, non datur licentia ad alia coniugia transeundi, *ca. multorum, & cap. ab est o die, in 1 31. q. 6.*

13 ¶ Hodie † propter sterilitatem non licet repudiare vxorem, exceptis, vt diximus, caussis frigiditatis & maleficii præcedentibus matrimonium, inscis coniugibus, quæ impediebant ne fieret matrimonium: si quidem sola proles non est caussa efficiens, vel finalis matrimonii, *ca. solet quæri, 32 q. 2. can. non enim 32. q. 1. c. sanium,*

14 *32 q. 4.* ¶ Neque † nos moueant exempla Abrahæ & Saræ sterilis, ob cuius sterilitatem permisit Sara cohabitare ancillæ Agar, *Genes. 16.* & quod Rebecca & Lia prolis caussa, etiam ancillas supposuerunt Iacobo, *Genes. 19* Nam ea ad mysterium quoddam, & prolis augendæ caussa pertinent. Ex quo tempore pusillus grex erat Dei, *D. Ambros. lib. de Patriarch. & can. dixit Sara, 32. q. 4.* permissa, non probata fuerunt: nam & bigamia Lamech in eadem lege naturæ improbata, & fornicationes inhibitæ. Quæ reuelatu lumine æternæ veritatis, lege euangelica nobis singulari Dei be-

15 neficio innotuerūt. ¶ Lotharius † Austrasiæ seu Lotharingiæ rex, tempore Caroli Calui regis Gallorum, circa annum Domini 841. duobus episcopis regni sui auctoribus, Guntario Agrippinensium, & Tergando Treuirorum, cum vxore sua Teiberga diuortium fecit, quod eam diceret ætate prouectam, ne feram ad prolem suscipiendam, adulterii etiam eam arcessens, idque corruptis iudicibus, ac testibus: Valdradamque florentissima ætate, specieque egregia duxit. Verum cum admonitus a summo Pontifice perstaret in amentia, communione piorum ei interdictum est: Episcopi, quod connubium diremissent, e gradu dignitatis deiecti sunt, vt ait Paulus Æmilius *in Carolo Caluo.* Et de hac eadem quæstione in can. Lotharius, 31. q. 2. ¶ Cessant † & hodie imperatorum 16
caussæ dissoluendi matrimonii, quæ ob crimina alterius coniugis inducebantur, *cap. 1. de diuor. can. si in coniugio. 22. q. 1. can. si vxorem quis, can. præcepit, cap. præceptum, 31. q. 5.* ¶ Neque † obseruatur 17
constitutio Iustiniani, § *has itaque caussas, de nup. in auth. coll. 4.* & Leonis Cæsaris, quæ faciebat potestatem dirimendi matrimonii, cum ea muliere, quæ sponte abortum fecit, de qua meminit Harmenopulus, *lib. 4. tit. 12.* quam pontificia iura tollunt, *ca. aliquando, cum duob. seq. 32. q. 2.* Legimus, *Diod. Sicul. lib. 12. Bibliothec.* apud Thurios legem modificatam, qua ius vxori permittebatur a viro, vbi visum esset discedere, vtroque alteri cuicunque collibuisset, consuescere: adiectum que, vt relicto priore viro cuicunque collibuisset, non liceret se iungere iuniori, pariter nec si vir vxorem eiecisset, non liceret sibi iuniorem iungere.

De his quæ accedunt matrimonio, Dote, Antiphernis, Paraphernis. Cap. 17.

1 *Maritus decipitur, si cogatur indotatam vxorem habere.*
2 *In nuptiis dos interueniens, non necessario, sed alia ratione.*
3 *Dotis nomen vnde.*
4 *Dotes rerum quid.*
5 *Dos quid.*
Hedna quid.
6 *Antipherna quid.*
Hedna & idia quid.
7 *Parapherna quid.*
Peculium Gallis parapherna.
8 *Vxor quæ habet censentur esse ex bonis mariti, nisi de contrario constet, & quare.*
Maritus paraphernalium vxoris iure censetur procurator, nisi vxor prohibeat.

Maritus, inquit Paulus Iurisconsultus, suum negotium gerit, cum de dote sibi cauet: & decipiendus non est: quod fit, si cogatur indotatam vxorem habere, *Paul. sub § ignorantiam. 9. § si quis indebitum, de condict. causs. dat. li. 12. P. tit. 4.* ¶ Proinde † in nu- 2
ptiis pangendis, vt plerunque dos aliqua interuenit, etsi necessario non desideretur, nisi quia probat dilucidius matrimonium, *c. Lotharius 31 q 2 cap. per vestras de don. int. vir. & vxor.* Quamobrem de ea dicenda essent pauca, sed forsan plura, cum hodie in coniugiis potius de dote, quam de moribus agatur, verissimumque quod Saturio parasitus apud Plautum ait filiæ, *in Persa actu 3 scena 1.*

Tacesis tu, nam tu nunc hominum mores vides
Quoiusmodi? Hic cum mala fama facile nubitur:
Dum dos sit nullum vitium vitio vortitur.

Et vix sine dote nubitur, vt innuit Ouid. *2. de remed. amor.*

Cur nemo est Hecalem, nulla est quæ ceperit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Sic auro conciliatur amor. Sed vt ait Propertius, *in 3.*

Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Et Iuuenalis, *Satyr 6.*

Optima sed quare Censennia teste marito?
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam.

Et vt aiebat Lycon Troadensis apud Diogenem Laertium, *lib. 5. in Lyco.* graue est onus patri puella præ dotis inopia excurrens in flore ætatis. ¶ Dos † nomen e Græcis mutuatum, & pleraque alia, 3
est: atque a verbo δίδωμι, vel a δόσις, quod est dono, largior: vnde fit poetice δώς, indeclinabile Lascaro, idē quod δόμα seu δόσις datio, vt apud Hesiodum, *in Ergis.*

[illegible]
Donatio bona, rapina vero mala & mortem donans letifera.

Et Manuel Moscopolus, [illegible]
Adstipulatur M. Terentius Varro, *4 de ling. Lat. Dos, inquit, si nuptiarum caussa data, hoc Græce δωτίνη: ita enim hoc Siculi vsi sunt, ab eodem & donum.* Sic & antiqui iuris conditores, [illegible]tes connumerant, *l. si de donat. ant. nupt. C.* inter donationes. ¶ Dicunt † & ac- 4
cessiones rerum proprias dotes, Græci [illegible]. Sic Ouidius, *in epist. Sapphus ad Phaonem.*

Sed non inuenio dominum, filiumq́, meumq́:
Vide solum locus est, dotarat ille loci.

Et Varro. *lib. 4. de re rust.* vineam eum sua dote, dicit, id est, cum suis pedamentis & viminibus. Papin. quoq; *l. 2. §. 1. de instr. vel instru. leg. lib. 33. P. tit. 7.* *dotis prædiorum*, inquit, *quæ Græcorum vocabulo ἐνδῦναι appellantur, cum non instructa legantur, legatario nõ præ-*
5 *stantur.* ¶ Dixerunt † & dotem sacrorum bibliorum septuaginta interpretes Græci, φερνὴν: sic enim in Exodo apud illos loquitur, de violata, φερνῇ φερνιεῖ αὐτὴν αὐτῷ εἰς γυναῖκα, *dote dotabit eam (& habebit) sibi in vxorem*, vbi Hebræi habent מהר *mochar*, pro dote, quam quoque a datione vocant etiam, מתן *mattan*. Iul. Pollux, *lib. 3 Onomast. c. 3.* etiam id docet, dum ait, *Λέγοιτ' ἂν προῖκα καὶ φερνὴν, τὴν μετὰ τῆς γυναικὸς δόσιν: αἰσχίνης δὲ ὁ ῥήτωρ, τὴν προῖκα φερνὴν καλεῖ*, id est, *dixeris vtique προῖκα dotem & phernam, id quod a mulie-re datur: Æschines enim orator, & proica vocat phernin.* Et Manuel
6 Moscopulus phernin a φέρω dici voluit. ¶ Hincque † ant pherna, quasi contra dotalia, vel dotalibus apposita diceris, donatio scilicet propter nuptias, ad æqualitatem doti præbenda a facta a marito vxori, *l. si de dona. propt. nup. C.* de qua supra in sponsalium accessionibus. Proptereque dicitur quod ab vxore marito defertur
7 προῖξ, contra a marito vxori, ἕδνα. ¶ Hinc † quoq; parapherna, vocantur bona mulieris, aliunde quam ex dote sibi aduentitia, quæve in dote non fuerunt data, Galli vocant peculium vel bona pecularia, vt tradit Vlpia. *l. si ego 10. §. dotis autem, de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3.* Potest enim vxor extra dotẽ res alias habere, vt monet Scæuola, *l. pen. ad l. Falci. lib. 35. tit. 2.* Vocat Harmenopulus, *lib. 4. tit. 9.*
8 ἐξώπροικα καὶ παράφερνα. ¶ Oportet † autem perspicue constare, vt hæ mulieris censeantur, alioqui mariti præsumuntur esse, & ex eius bonis quæsitæ, quæ præter dotem ab ea possidentur, vt euitetur turpis lucri suspicio, *l. Quintus Mutius, de don. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. l. etiam, 6. eod. lib. 5. C. tit. 16.* Recepta etiam sententia, qua vxor non tenetur operari marito, & ideo, quæ ex bonis mariti quærit, illi cedunt, *l. sicut. de oper. libert. P.* nisi aduentitia aliunde doceat, quæ tunc marito non quæruntur, sed vtilitati mulieris, *d. l. pen. ad l. Falc. P.* nisi aliud inter coniuges conueniat, *d. l. si ego, §. dotis autem, de iur. dot. P.* Quanquam in paraphernis mulieris, vir quoq; censeatur iure esse administrator & procurator, præterquã si nominatim & expresse vxor inhibeat, vel n̄ sit, *Theodos. & Valent. l. hac lege, 8 de pact. conuen. lib. 5. C. tit. 14. l. maritus, 21 de procur. lib. 2. C. tit. 13.*

De dotis finitione. Cap. 18.

1 *Dos quid.*
2 *In dotem res commercio dari possunt, quæ prohibitionẽ non habẽt.*
Dotales res æstimata & inæstimata quæ & quomodo restituenda.
3 *Dos constituitur traditione, & promissione.*
4 *Dos a quibus constitui possit. Dotes aut profectitia aut aduentitia.*
5 *Dotare filiam paternum officium, quare qui eam dotat, non de filiæ, sed de proprijs censetur dotare.*
6 *Dotare filiam, quando matris officium.*
7 *Dotare sororem quam, & quando frater teneatur.*
8 *Ecclesiastica persona tenentur subuenire proximis, pro modo eleemosyna.*
9 *Differentia quædam inter constitutionem dotis factam a patre, & ab extraneo.*
10 *Dotes vxoribus dabant mariti Cantabri.*
11 *Dotis dominium quomodo transeat in maritum.*
12 *Dos pro oneribus matrimonij sustinendis datur.*
Fructus dotis in dotem conuerti nequeunt.
Dos optima vxor bene morata Num 15.
Vxoris dimissio & palcra, vitanda.
13 *Dotes nullæ sunt mulierum apud Scythas.*
14 *Græci vxores emebant.*
16 *Dotes legibus Solonis a matrimonijs sublata.*
17 *Dotes Spartiatis etiam nullæ.*
18 *Dotes apud Massilienses maiores tantum centum aureorum.*
19 *Dotes filiarum quæstorum regiorum, ne excedant decimam bonorum eorum partem.*
20 *Dotes nullæ dantur apud Indos.*

1 DOs † est, res omnis tradita, vel promissa a patre, vel alio, mari-
2 to, pro subeundis oneribus matrimonij. ¶ Dico † rem omnem hic dari in dotem posse, scilicet idoneam, *l. vt gradatim, de muner. & hono. P.* quæ a commercio non sit aliena, quæve prohibitionem traditionis vel promissionis non habeat. Quamobrem omnia bona sua mulier in dotem dare non prohibetur, *l. mulier bona, de iure dot. lib. 23. P. tit. 3. l. nulla lege, 4. eod. titu. lib. 5. C. tit. 12.* Dantur & mobilia, & immobilia, *vt constat ex lectione tit. de iure dot. & de dot. promiss.* & res, quæ in Pondere, Numero, Mensurave consistunt: quæ sunt periculo ipsius mariti, *Caius l. res in dotem, 42 de iure dot.* qui eiusdem qualitatis, quantitatisq; restituit, *l. cũ quid, si cert. pet. P.* cum oportet: & nomina debitorum, scilicet nobis debita, quorum nomine & actiones vtiles transeunt in maritum, *l. 2. de actio. lib. 4. C. tit. 10.* Dotaleque prædium accipere debemus, tam vrbanum, quam rusticum, & id cuius dominium ad maritum peruenit, *Vlp. l. si dotale prædium, 13. & Paul. in l. si nuptura, 14. de fund. dota. lib. 23. P. tit. 5.* Dantur & Æstimatæ, & Inæstimatæ res: inæstimatæ tales restituuntur soluto matrimonio, quales tunc inueniuntur, cum restituere expedit, nec iactura seu detrimentum, vt nec lucrum accedens, ad maritum, seu eius heredes, sed ad vxorem, eiusque successores pertinet. *Vlpia. l. plerunque, 1. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3. l. vni. § cumque ex stipulatu, de rei vxo. act. lib. 5. C. tit. 13.* argumento creditoris, qui in pignore, quod penes se habet, hoc iure vtitur, *l. pignus, 8. de pigno. act. lib. 4. C. tit. 24. l. quæ fortuitis, 5. eod. tit. §. fin. quib. mod. re cont. obliga. §. cum autem, de cont. l. quod te, si cert. peta. in P. l. si ex legati caussa, de verb. obliga. in P. cum simil.* Æstimatarum autem rerum pretium conuentum, si attritæ sunt, restituẽdum est, & augmenta pertinent, compendia, & fructus, & partus interim etiam ad maritum, *d. l. plerunque, de iur. dot. Diocles. & Maxim. l. cum dotem. 10 eod. titu.* si placuerit rem æstimatam soluto matrimonio restitui: nam si non placuerit, & iure æstimatæ res fuerint, retinebit eas maritus vel heres, si pecuniam offerant, vtriusque erit electio, *Imp. Alex. l. quoties, 5 de iur. dot. C. l. si res, §. 1. & l. plerunque, eod. tit. in P.* nisi ea mente fuerit facta æstimatio, vt rei detrimenta suppleret eorum pretio in restitutione rei, quod inde colligitur, si dictum fuerit res æstimatas restituendas, quando restitutio facienda erit. Prohibet enim restitutionis in indiuiduum adiectio, æstimationem facere emtionem, *l. si inter virum, 21. C. eo. d. l. plerunque, §. pen. & l. cum post, §. cumque, eod. l. si æstimatis sol. matri. in P. cum similib.* quum tamen aliter æstimatio emtionem factam rei doceat, *Pompon. in l. cum fundus, 3. loca. lib. 19. P. ti. 2. Pap. l. quoties, 17 de iur. dot. in P.* Sed inæstimatis pereuntibus dolo malo, vel culpa mariti, maritum teneri damnum resar-
cire placuit, *labe. l. pen. 67. solut. matr. in P.* ¶ Memlore † finitio nostra, traditionis, & promissionis: vt intelligamus constitui posse dotem traditione, *l. fin. solut. matr. lib. 5. C. tit. 18. Alex. l. legem quam dixisti, 10. de pact. C. l. 1. C. de pact. conuen.* & promissione, *l. si voluntarie, 4 de dot. promiss. lib. 5. C. tit. 11.* Proinde nomina in solutum data, vel acceptilatione remissa, pro traditione dotis habentur, *l. licet, 44. §. 1. & l. promittendo, 41. de iur. dot. in P.* neque numerationem semper exigimus, sed cautionem, id est, promissionem, *l. sancimus, de verb. sign. C.* sufficere etiam arbitrabamur ad dotis exactionem, *l. 3. & l. ad exactionem 6 de dot. promiss. lib. 5 C.* si certæ summæ promissio sit, non aliter, *l. 1. eodem.* Vel si in arbitrium boni viri relata certitudo vel promissio sit incertæ dotis, a patre vel ab eo qui tenetur dotare. Velut arbitrio boni viri æstimanda, secundum qualitatem personæ de cuius nuptiis agitur, & secundum facultates constituentis, *l. nam dementis, de episcop. audi. C. l. quæro, de iur. dot. in P. l. cum post, §. gener a socero, eo. tit.*
3

¶ Dicimus † etiam in finitione, a patre, vel ab alio dari, constituive dotem posse: nihil enim interest, quod pertinet ad dotis caussam, a quo promittatur, vel detur, aliarum autem circumstantiarum intuitu plurimum, vt prope infinitis iuribus, quæ occurrunt in titulis de iure dotium, & solut. matrimon. &c. appa-ret. Atque natura est dotis, quæ a patre datur, quæ profectitia dicitur: alia, quæ aliunde aduentitia est, *l. profectitia, cum ius §§. 5. de iur. dot. P. l. filiæ dotem, de collat. C.* Et inde etiam duæ species dotium constituuntur merito, aduentitiarum & profectitiarum. Et in summa, omnes quidem, cuiuscunque sexus sint, promittendo dotem, obligantur, *l. promittendo, 41. de iur. dot. P. l. fin. ad S. C. Velle. C. l. si dotare filiam, eod.* quia in ea dotis promissione, species versatur pietatis, *Iulia. l. cum is cui, 32. § si mulier, de condict. indeb. lib. 12. P. tit. 6.* 4

¶ Verumtamen † diuersa consideratione: nam paternum est officium dotare filias, & quærere filiis conditionem, *l. qui liberos, de rit. nupt. in P.* Ideoque constituens dotem filiæ, quæ bona habeat, aliunde propria, de suo, non de filiæ patrimonio, constituisse intelligitur, *l. fin. de dot. promis. C. l. profectitia, de iur. dot.* Quod diuersum est in extraneo administratore bonorum mulieris, pro qua dotem constituendo, non ex suis, sed mulieris facultatibus, constituisse censetur, *glo. in d. l. fin. de dot. promiss. arg. l. Nec Zenonem* 5

Apollina-

Apollinaris, de negot. gest. in P. & l. cum post mortem, 45. §. 1. de admi.
6 *tut. lib. 26. P. tit. 7.* ¶ Officium † enim estranei non est dotatio, ne-
que etiam Matris, nisi vel ex caussa graui, vel lege aliqua cogere-
tur, *l. neque mater, de iur. dot. C.* caussa autem posset esse magna &
grauis, si mater sit diues, pauper & inops pater. Tunc enim & ale-
re, & dotare teneretur, *l. pen. de lib. agnosc.* potissimum cum Orfi-
tiano & Tertulliano SC. receptum sit, *tit. de S.C. Orfic. & Tertull.*
in P. C. & Instit. cur. eis. vt filius & mater mutuo in legitima succe-
dant, & dos succedat in locum legitimæ, *l. quoniam nouella, de in-*
offi. test. C. Bar. in l. Titio centum, §. Titio genero, de cond. & demonst.
Pau. Cast. cons. 206. alias ait. *Bald. in l. quoniam in prioribus, de inoff.*
testa. C. Salic. in l. sancimus, C. de nupt. Nic. Boerius, decis. 104. nu. 12.
& q. 62. num. 6. Et lege olim mater hæretica filiam catholicam do-
tare cogebatur, quod tamen deinceps emendatum est, eo quod
bona fisco deferrentur, *l. cognouimus, 10. §. sed ne, de hæret. lib. 1. C.*
7 *titu. 8.* ¶ Sic † & frater, tantum inopia vigente tenetur dotare,
auth. gaz. aros, eod. sororem vtroque parente coniunctam, quia &
frater tenetur, & cogitur alere eam sororem inopem, vt consen-
tiunt interpretes, *l. cum plures, 13. §. cum tutor, ibi. glo. in verbo, alio*
patre, de admin. tut. lib. 25. P. tit. 7. notat glo. fin. in l. non omnis eod. C. in
8 *verbo donandi.* ¶ Potissimum † si clericus sit & persona ecclesia-
stica frater, qui subuenire debet proximus, non quidem splendi-
de, neque diuitibus, sed pauperibus & pro modo eleemosynæ, *gl.*
t. in l. 1. & ibi Bart. & Cyn. de alim. lib. C. glo. in l. si quis a liberis, §. v-
trum, in verbo iuste, de liber. agnos. & ibi Bar. Iason, in § sed & si quis,
de actio. Bona quippe pauperum sunt, *Panor. in c. peruenit, de ar-*
bitr. facit c. 2. de cohab. cler. & mulie. can. aurum, 12. quæst. 2. cum sim.
neque improbata est caritas quæ a seipso & suis ordit.ur, *l. præses*
prouinciæ, de seruis. C. can. non satis, 86. distin. Receptumque est cle-
rico dari beneficium, vt ipse & sui sufficiens possit habere subsi-
dium, *can. studeat, 50. distin.* Neque quisquam vnquam carnem
suam odit, sed fouet & nutrit illam, *can. non æstimemus, 13. quæst. 1.*
Non indigentibus autem proximis, illicitum ecclesiæ bona elar-
giri, *can. de Syracusana, 28. dist.* Et sic nec frater a sorore, nec alius
extraneus, eo iure quo pater, dotem dant. Sunt autem hic extra-
nei omnes, præter patrem, qui habet liberos in potestate, dicti, *l.*
vnic. §. extraneum, de rei vxo. act. C.
9 ¶ Et † in his insignis est differentia inter constitutionem dotis
factam a patre, & alio: sicut & alia, vt hodie extraneus dotem pro
aliqua promittens simpliciter, si non prospexerit sibi restituen-
dam iri post mortem, vel in casum aliquem restitutionis faciendæ,
videatur donasse, competitque soli mulieri, heredibusque eius,
non constituendi repetitio, *l. vnic. § repet. tit. eo.* Neque sufficit quo-
que in vnum casum solutionis matrimonii, restitutionem pepi-
gisse mortis vel diuortii, si velit extra pactum repetere: sed opor-
tet pacisci in vtrumque, si quis pro vtroque agere speret, *l. si cum*
dotem, 23. solut. matr. lib. 24. P. tit. 3. iunctis distinctionibus, glo. At
dos a patre profecta, naturæ, nisi aliud placuerit, filiæfamil. data, in
casu vtroque restitutionis, ad patrem redire debet, *l. dos a patre, C.*
sol. matr. & l. si ab hostibus, eod. in P. l. iure succursum, 7. de iur. dot.
lib. 23. P.
10 ¶ Dictum † marito dari ab vxore, vel eius nomine dotem, se-
cundum mores communes: fuerunt namque nationes, quibus
diuersum ius, vt potius mariti darêt dotes vxoribus, vt apud Can-
11 tabros, *Polyd. Virg. lib. 1. de inuent. rer. c. 7.* ¶ Adiecimus † dehinc,
dari marito dotem, quia & dominium per eius ipsum pendête ma-
trimonio residet, *l. dote ancillam, 9. de rei vind. lib. 3. C. titu. 32.*
daturque ea mente, vt apud illum sit perpetuo, *l. 1. de iure dot. in P.*
hoc est, durante matrimonio. Sic Vlpianus, *l. dotale prædium, § do-*
tale, de fund. dot. P. dotale prædium intelligimus, cum dominium ma-
rito quæsitum est propter vxorem, l. si nuptura, 14. eod. Dominium
autem hoc in maritum transire videtur iuris subtilitate, quamuis
natura dos in dominio vxoris remaneat, vt ideo alienari, vt aliena a
marito, non possit, vel obligari, vt expresse scribit Iustinianus, *l. in*
in rebus 30. C. de iur. dot. Ni malimus dicere, vxoris dotis domi-
niû dici, habita ratione futuri, quod ad eam sit reuersura: vt filius,
viuente patre quoque dominus bonorum patris, quia successu-
rus certo sit, *l. in suis, de lib. & posth. P. & l. in suis, de suis & legit. in*
P. alioquin enim, iure in solidum duo eiusdem rei domini esse ne-
queunt, *l. si vt certo, §. si duobus, commod. P.* Sic magis ex persona
vxoris dominus maritus, Vlpianusque ideo accessiones dotis, vel
vxori, vel viro competere ait, *Vlpia. l. Pomponius, 13. § in dotem, de*
acq. posse. lib. 41. P. tit. 2. nec id mirum, quia duo sunt in carne vna,
& vere communia habent omnia, ita & dominium dotis.
12 ¶ Postremo † in finitione dicimus, pro oneribus matrimonii
dari dotem marito, scilicet, vt ex fructibus dotis sustineantur, *l.*
pro oneribus, 20. de iur. dot. C. l. dotis fructus, 8. eod. in P. c. salubri-
ter, de vsur. cap. per vestras, de don. int. vir. & vxor. Paul. l. si mari-
tus, 47. famil. ercisc. lib. 10. P. tit. 2. vt nec illi in alios vsus conuer-
ti possint, neque in dotem, *Vlpian. l. 4. de pact. dot. P.* nisi ante nu-
ptias percepti, *l. videamus, 239. §. fin. de vsur. P.* neque mulier pa-
cto retinere sibi eosdem possit, *l. quæro, 28. de pact. lib. 13. P. tit. 4.*
§. dotes autem, de nupt. in authen. nisi ipsa se alat, *Vlpia. l. si filia, 20.*
§ 1. famil. ercisc. lib. 10. P. titu. 2. & Paul. in l. si is, qui Stychum, l. 57. de
iur. dot. in P. Vlpian. l. si quis pro vxore, 21. § fin. de donat. inter vir. &
vxor. lib. 24. P. titu. Paul. l. si pater dotem, 12. de pact. dotal. P. Non
imus tamen inficias, etsi dos non sit sine matrimonio, *l. 3. de iur.*
dot. in P. l. dotis promissio, 69. eod. l. incestæ, de rit. nupt. P. l. 3. de pri-
uil. credit. in P. cum simil. tamen sine dote matrimonium esse pos-
se, *l. fin. C. de repud. l. fin. C. de donat. ante nupt.* Siquidem & vt ait
Horatius, *lib. 3. Car. ode. 24.*

Dos est magna parentum
Virtus, & metuens alterius viri
Certo fœdere castitas.

Et Plautus, *in Aulular.*

Dummodo morata recte veniat, dotata est satis.

Et Bias apud Ausonium,

Quam dos matronis pulcerrima, vita pudica.

Imo consultus quidam virum agere existimans, si indotatam v-
xorem accipiat, & a diuite abstineat. Nam, vt ait Franciscus Pe-
trarcha, *lib. 1. de remed. vtriusque fort. dial. 64.* dos & forma superbiæ
coniugalis sunt stimuli: & vnde dos ingreditur magna, inde liber-
tas egreditur mariti, quæ si cara illi fuisset, vllo pretio vendita
non fuisset. Mutuatum id est ex Plauto, *in Asinaria*, dum ait,

Argentum accepi, dote imperium vendidi.

¶ Sopitæ † populus Indicus, in matrimoniis contrahendis, ne- 13
que dotis, neque magni apparatus, sed formæ tantum & proce-
ritatis corporum rationem habent, teste Diodoro Siculo, *lib. 12.*
Biblioth. anno 9. rer. gestar. ¶ Græci † antiqui vxores emebant in- 14
uicem, vt ait Aristoteles, *lib. 2. polit. cap. 6.* ¶ Plautus, † *in Amphi-* 15
trione, act. 2. scena 2. dotem veram etiam exprimit per Alcme-
nam, his verbis,

Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatam cupidinem.
Deum metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam,
Tibi (scilicet viro) *morigera, atque vt munifica sim bonis, prosim*
probis.

¶ Solon † in legibus ex matrimoniis dotes sustulit, tres tantum 16
vestes, & quædam paruo emta vasa, præterea nihil nuptam secum
importare iubet: voluit enim viri vxorisque consortium, non pre-
tio, ac mercede, sed liberorum caritate, gratia, beneuolentiaque
coniungi, teste Plutarcho, *in vita Solon.*

¶ Et † Ælianus tradit, legem fuisse Spartanis, vt matrimonia, 17
nulla intercedente dote, contraherentur, *Ælian. lib. 6. var. hi-*
stor. cap. 6. † Et † aliquibus nationibus dotes ad modestam & exi- 18
guam restrictæ sunt quantitatem, ne effluerent, vt nunc: sic apud
Massilienses, amplissima centum aureorum tantum erat, ad ve-
stem quinque, ad mundum quoque aureum quinque, amplius
vero nullo pactu conferre licebat, vt ait Strabo, *lib. 4. Geograph.*
¶ Franciscus † quoque eius nominis Galliarum primus rex, de 19
statu Quæstorum constitutione edita, cauit, ne qui quærendæ pe-
cuniæ publicæ regiæ inseruiunt, dotes filiabus constituerent,
quæ decimam partem bonorum paternorum excederent. ¶ De
† Indorum nuptiis sic scribit Arrianus, *in lib. ἰνδικῶν, de re Indo-* 20
rum, [illegible Greek text], id
est, *Nubunt nihil vel dantes, vel accipientes: sed quot quot iam matu-*
ræ viro fuerint, adducuntur a parentibus in publicum, vt is qui lucta
vicerit, aut pugillatu, vel alia quapiam virtute reliquos antecelluerit,
eam sibi, quam volet, deligat.

De oneribus matrimonii. Cap. 19.

1 *Onera matrimonii ab Hebræis septemdecim posita.*
2 *Onus primum matrimonii, alere vxorem etiam indotatam, nu-*
me. 4.
3 *Vxorem maritus non tenetur alere, & potest expellere, si dos ei*
promissa non soluatur.
5 *Vxor diues maritum inopem tenetur alere.*
6 *Onus matrimonii secundum, vxori vestitum præbere & quomodo.*

7 *Vestis ingenuarum, meretricum, & ancillarum olim distincta.*
8 *Vestes meretricum Athenis ex lege floridæ, apud Thurios variæ.*
9 *Vestitum ob nimis mundum suspecta facta pudicitia. Minutia Vestalis viua infossa.*
10 *Vxores & naues, semper negotii aliquid habent ad ornandum.*
11 *De vestitu contentio duarum fœminarum, interitus caussa maritorum & gentis Gothicæ.*
12 *Arsaluus Assyriorum rex 7. adauxit muliebres delicias.*
13 *Corinthiis lex, vt inquiratur in splendide viuentes, vnde facultates illis sint, petant.*
14 *Vestitus quotidie inspectiones obibant Lacedæmone Ephori, vt si excederent, corrigerent.*
15 *Vestem vnam tantum singulis annis concessit æqualem iuuenibus Lycurgus.*
16 *Vestem vnam nunquam bis induit Nero.*
17 *Vestitum voluit Alexander Seuerus distinguere omnibus officiis & dignitatibus.*
18 *Senatores mane, & in consilio togati esse debent, & officiales. Serui byrris & cucullis tantum vti debebant.*
19 *Bracha & Tzanga sub pœna exsilii & confiscationis bonorum ab Arcadio in vrbe prohibita.*
20 *Pellium indumenta & crines maiores inhibiti ab Honorio & Theodosio, seruis.*
21 *Vestitus seruorum & liberorum a senatu aliquando distinctus, sed postea ob periculum rebellionis confusus.*
22 *Vtopia vnius vestitus, nisi quo distinguat cœlibatum a coniugio.*
23 *Prætextata vestis quæ, & quid ætas prætextata.*
Latus clauus cuius esset.
Trabea cuius.
Paludamentum cuius.
Toga prætexta.
Penula communis.
Exomida fœminarum.
Cheiridota vestes castratis.
24 *Fœminæ apud Spartiatas apertis femoribus ambulabant.*
25 *Vestis serica viris lege Quinti Halerii prohibita. Et turpis etiam visa mulieribus.*
26 *Sericum fuit cum auro æqualis olim æstimationis Romæ.*
27 *Sericum a Barbaris in luxum mulierum inuectum.*
28 *Vestis purpurea, palmata & picta prohibita ab Octauio.*
29 *Vestes auro intexere prohibuerunt Aurelianus & Gordianus.*
30 *Vestibus & pannis peregrinis vti prohibuit Ioannes Ducas imperator orientis.*
31 *Vestitus modus edicto in Gallia impositus, & Germania.*
32 *Vestibus intextis auro & argento pensio posita: permissa aurata vestis nuptiis, prohibita quotidiano vsu.*
33 *Vestes prohibitæ paraganda, aurata & conchyliata, & margarita, certis personis exceptis.*

1 ONera mariti nonii, quæ oportet maritum subire, multa & insupportabilia fere, & misera, *l. 1. de impo. lucrat. descrip. lib. 10. C. l. 2. quan. & quib. quar. pars debe. eod. lib.* enumerari possent, ex quibus quædam in ingratiora delibasse sufficiet. Explicabimusque, quæ tradunt Hebræi hac de re in libro præceptorum עשין gnassor, id est, affirmatiuorum, vbi præcepto 48. scribunt, virum ad decem teneri: ad tria videlicet ex lege, nempe ad cibum, indumentum, & cohabitum: & ad septem ex scribarum decretis, nempe vt infirmam curare, captiuam liberare, mortuam sepelire teneatur: etsi is præmoriatur, post mortem suam eam quoque cibare de bonis suis, & sedem in domo sua præbere, quandiu viduauerit, filias susceptas ex bonis suis, donec inueniant viros, nutrire, easque tandem dotare. Quæ omnia breuiter iuris nostri auctoritate infulciam, & in quibus a iure dissentiant, obiter demon-
2 strabo. ¶ Primum † itaque onus est, nutrire seu alere vxorem, *ca. omnino, 31. distinct.* siue dotem habeat, siue non habeat. Nam si habeat, hoc exploratum est, ea ratione fructus dotis marito lucro esse, vt diximus, *l. dotis fructum. 8. de iur. dot. P. l. pro oneribus, C. eod. cum similibus sup. cita.* & idcirco dotem reddi etiam constante matrimonio posse vxori non perdituræ, vt se suosque alat respondit Paulus, *l. manente, 78 §. fin. de iur. dot.* Vlpianus, *l. si quis pro vxore 21. vers. pen. & fin. de donat. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1.* &
3 Iustinianus, *l. vbi adhuc, 29 de iur. dot. C.* ¶ Nisi † dos a patre promissa non solueretur, statuto & placito tempore: nam eo casu Bartolus, *in l. iubemus, de sacrosan. eccles. C,* & Salycetus, *in l. si constante, de don. ante nupt.* & Guido Papa, *quæst. 2-5. num. 2.*
Cynus, *in l. quod in vxorem, de nego. gest.* & Aufrerius, *ad 87. deci. cap. Tholosanæ,* dicunt, non teneri ad alimenta præstanda vxori, sed posse eam expellere, quod & ex Iustiniani constitutione firmari potest, *l. fina. ad SC. Vellea. C. l. si donaturus, §. 1 de cond. cau. dat. in P.* De qua re vide plura apud Chassanæum, *in comment. ad consue. Burg. in §. 23. in des droictz appartenans aux gens mariez. vers. item alia ratione, cum conclusionib. quas adducit.*

¶ Quod † si tamen nulla constituta dote vxorem duxit, imputet sibi quare duxerit, *l. fin. de diuort. C. Innoc. per literas, de donat. inter vir. & vxor.* & tenetur, qui onus initio non potuit ignorare, subire: quinimo & maritus rixosus cogitur alere vxorem extra domum, si nolit cum eo habitare, *Aufrer. vbi supra, Raynal. de for. in l. Caio, § fina. de aliment. leg. P. Bald. l. 1. C. de legat. facit l. si si conuenerit, de soc. P. vide Boer. dec. 195. num. 7.* Ideo indotatam, si nulla sit promissa dos, tenetur alere, *§. quoniam, quibus mod. na. effic. legit. §. si quis eum, de nupt. in auth.* ¶ Sicut † & vxor si diues 5
sit, & maritus inops, maritum tenetur alere, *l. maritus, de iur. dot.* quamuis illud sit valde lugubre malique ominis interdum.

¶ Secundum † onus, vt teneatur vestitum præstare vxori, *ca. omnino, 31. distinct. Imol. in rubr. sol. matrim. facit l. vestris, 19. §. muliebria, de auro & argento legat. P. vbi Vlpianus muliebria numerat vestimenta, quæ explicat Baysfius, de re vestiaria.* Sic enim & alimentorum nomine, vestes quoque continentur, *l. ver. victus, & l. quos nos hostes, §. verbum viuere, de verb. & rer. sign. Iabol. l. legatis, 6. & l fin. de alim. lega. P.* Quia sine vestibus commode viuere nemo potest, aut sine tegumento: proinde non pretiosæ necessario dantur, *Bart. in l. pen. §. 1. sol. matr. & ibi glo. in verbo, in vestiarium,* sed quæ sunt vitæ necessariæ transigendæ, & secundum cuiusq; facultates, & dignitatem, *l. pen. de ali. & cib. lega. P.* Inter leges probas, mulieribus dictas, hanc summopere laudat Aristoteles, *1. Oeconom. cap. 1.* vt vestitu, sumtu, ac apparatu minori vtantur, quam etiam leges permittant ciuitatis. Monet & Cyrillus Hierosolymitanus *episc. catech. 4.* vestitu simplici vti, non ad ornamentum, sed ad necessitatem.

¶ Et † dummodo more ingenuarum vestiantur sufficit: quod 7
facile erat olim distinguere, quando ancillarum vestes propriæ, sicut & meretricum, & ingenuarum seu matrumfam. erant, vt ex Vlpia. *l. item apud Labeonem, 15. §. si quis virgines, de iniuri. lib. 47. P. tit. 10.* liquet. ¶ Refert † & Suidas, *in verbo ἑταιρῶν,* Athenis le- 8
gem fuisse, vt meretrices vestes ferrent floridas, id est, vt arbitror, ornatas, varias, aut nitidas. Alia & apud Locrenses Thurios a Charmida præscripta, *Suidas in Zaleuco,* vt mulieres, in forum prodeuntes, ingenuæ quidem, cum suis e. gnatis & vna pedissequa candidis: reliquæ, variis vestibus vterentur.

¶ Quo † factum est, vt vestitus ratione, mores censerentur 9
etiam mulierum, vt anno præcedente consulatum Papyrii Crassi, & Cesonis Duillii, Minutia Vestalis primum suspecta facta est, propter mundiorem iusto cultum: insimulata deinceps apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa fuisset sacris abstinere, familiamque in potestate habere, facto iudicio, viua sub terram ad portam Collinam dextra via strata defossa scelerato campo, vt ait Liuius, *lib. 8. decu. 8.* qui & idem de Posthumia alia Vestali refert, *Liuius lib. 4.* vt & Orosius, *lib. 3. cap. 9.* & D. Hieronymus, *lib. 1. contra Iouinianum,* & vt ait Plautus, *in Menæch.*

Pulcra mulier nuda erit quam purpurata pulcrior:
Postea nec quicquam est bene, si morata est male.

¶ Quod † si quis maritus ita mulierosus sit, vt velit vestibus ab v- 10
xore continuo petitis assentiri, certe nunquam expensæ finem accipient, nec priusquam loculi exhausti fuerint; Nam, *l Lautum,*

Negotii sibi qui volet parare, nauem & mulierem, hæc duo sibi
Comparato. nam nulla res dua plus negotii habent.
Eas forte si occeperis exornare, neque vnquam hæ duæ res satis ornantur.
Neque eius vlla ornandi satietas est.

Maxime enim vestium & ornatus voluptate cum pernicie maritorum hic sexus detinetur. ¶ Refert † & Ioannes Magnus Got- 11
thus, *lib. 12. histor. Gothor. cap. 26.* ex superba contentione vxoris ducis eximii Vraiæ, & reginæ coniugis Ildibadi regis Gothorum, ortam de vestitu, ortamque tantam inimicitiarum occasionem, vt non nisi nece vtriusque mariti incitatorum ab vxoribus quiescere potuerit, & fere Reipublicæ Gothorũ mouerit interitum. Tantaq; istius sexus superbia est, vt, quia non se nouit, nec mariti gradũ, vel parentum, metiatur semper monilia ornatiora, luxuriosumque & peregrinum amb at vestitum, & maritum ad stultitiam sæpius impellat implendam. De quibus & Dauid,

Psalm.

Psalm. 143. Filiæ eorum compositæ & circumornatæ, vt similitudo templi. Ideoque non parcunt rapinis vetitisque artibus, vt satisfaciant molliciei.

12 ¶ Arguit † Berosus *lib. 5.* Arialium regem 7. Assyriorum, quod primus adinuenerit pompas, gemmas & muliebres delicias. Splendide viuere & delicate, & mollibus vestiri, indiget pecuniis maioribus: & idcirco his in rebus prudentes legislatores antiquorum solliciti fuerunt, & curam non modicam adhibuerunt tum legibus sumtuariis, de quibus alibi diximus, & modum conuiuiis ad-
13 iicientes, & vestitui etiam prospicientes. ¶ Legem † etiam quandam esse apud Corinthios scribit hoc pacto Diphilus in Mercatore, teste Athenæo, *lib. . . cap. 2.*

Est optime hoc statutum apud Corinthios,
Obsonia, si quem videmus splendide
Semper frui, rogare: victus suppetat
Huic vnde, siue quod facit? si sufficit
Huic victus reditus, frui relinquimus.
Si contigit supra hunc omnia impendere:
Iubetur id non amplius fecisse: qui
Ni pareat, pœnam solent imponere.
Si nihil habens prorsus videtur splendide
Vixisse, carnifici datur. Per Herculem,
Nulli licet vixisse sic furtis sine
Intelligo. Sed est necesse noctibus
Spoliare, farareve: vel cum quopiam
Habere partem, falsa testari in foro
Falso vel accusare. Pessimum genus
Purgamus hoc, & per Iouem rectissime.

Et eandem legem primum ab Amasi Ægypti rege latam scribit Herodotus, *in Euterpe, seu lib. 2.* indeque & mutuatum Solonem.
14 ¶ At † in vestibus curam etiam gesserunt Ephori Lacedæmoniorum, vt quotidie inspectiones obirent vestimentorum: vt si quid in illis fuisset a decenti iustoque ornatu alienum inuenirent, cor-
15 rigerent. *Ælian. lib. 4. de var. histor. cap. 7.* ¶ Cauit † Lycurgus ne iuuenes amplius, quam vna veste vnu anno vterentur, ne alius a-
16 lio cultior egrederetur. *Iustin. ex Trogo, lib. 3.* ¶ In † qua taxatur superfluitas & stultitia Neronis Claudii, qui nullam vestem bis
17 induit. *Suet. in Neron. c. 30* ¶ Habebat † in animo Alexan. Seuerus Cæsar, omnibus officiis genus vestium proprium dare, & omnib. digni-
18 tatibus, vt a vestibus dignoscerentur. *Lamp. in Alex.* ¶ Gratianus, † Valentinian. & Theodos. statuerant, ne Senatores in vrbe chlamydes ferrent, sed penulati & togati, dum sederent potissimum in consilio, essent, officiales quoque penulati cum interiore toga cincta: serui non nisi byrris, aut cucullis vterentur. *l. 1. de habitu quo vti oport. in-*
19 *tra vrb. lib. 14. C. Theod. tit. 10.* ¶ Arcad. † & Honorius inhibuerunt intra vrbem, vsum tzangarum atque bracharum, exsilio & confiscatione bo-
20 norum alioquin irrogando. *l. 2. & 3. eo tit.* ¶ Honor. † & Theodos. inhibuerunt seruis maiores crines & pellium indumenta intra vrbem.
21 *l. 4. eo.* ¶ Indicta † est aliquando a Senatu sententia, vt seruos a liberis cultus distingueret, *deinde apparuit, quantum periculum immineret,* inquit Seneca *lib. de Clemen. si serui nostri nos numerare cœpissent.*
22 ¶ Per † insulam Vtopiæ vna forma vestitus est, nisi quod sexus habitu discernitur, & cœlibatus a coniugio. *Tho. Mor. lib. 2. Vtop.* ¶ Placuit
23 † & Romanis, vestitu dignitates quodammodo discernere, ideoque & prætextas vestes habuerunt quintuplicis differentiæ, regales, augurales, consulares, senatorias, equestres, quas explicat Wulphag. Lazius *lib. 2. comment. reip. Rom. c. 4. & seq. & lib. 8.* & minorum 14. annorum, vnde prætextata ætas. *l. 3. § fi. de libe. exhib. lib. 43. P. tit. 29.* Latus clauus dabatur Senatorib. *Lampr. in Alexan.* Trabea præfectis potissimum prætorio. *Ammian. Marcell. lib. 26.* Paludamentum propriè consulum, *Liu. lib. 1. Dec. 5.* & eorumque loco consulum fuit eunt in prouincias. Toga magistratib. prætexta: penula communis omnium: crocotulæ substrictæ fœminis solis Romanis olim relictæ, vt molles tunicæ. Cheridotæ, quæ erant prolixæ, vltra brachia & manus longe lateque diffusæ ad vlnas crura, adversus oculos prote-
24 gendi, vt ait Gell. *lib. 7. c. 12.* ¶ Culpitari magis propriæ, qui quas peruenit Lycurgos, qui voluit in sua republica virgines, & fœminas esse omnino apertas: vnde & irrisæ a Poetis dictæ φαινομηρίδες, a patentib. femoribus, vt & Ibicus Andromanes dixit, quod viros fature faciant. Siquidem tunicæ virginalis consutæ pinnæ non erant ab inferiori parte, sed aperiebantur, simulque nudabant totum femur incesso, vt tenbit Plutarch. *in vitis in compar. Numæ & Lycur.* Contemta certe ibi. vel non egregie obseruata pudicitia, nec pares in hoc virtute Lacedæmonii Romanis, apud quos tamen Lazarus Bayssi. *in lib. de re vestiaria, ca. 13* contendit genus vestimenti hoc quoque fuisse, & tunicarum Romanar. mulierum non fuisse consutas alas, verum pallium tunicæ, quod eam operiret, impositum: idque ex Ouidio firmasse videtur, dum is ait. 1. *de art. aman.*

Pallia si nimium terra demissa iacebunt,
Collige, & immunda sedulus effer humo.
Protinus officii pretium patiente puella.
Contingent oculis crura videnda tuis.

Verum non inde id mihi persuadetur, nam nec inibi de dissolutis mentio, sed quod efferendo & excutiendo pallio, contingat etiam nudari crura, si patiatur puella, te vtile puto Ouid. u. n. ¶ Quamob-
rem † & cautum decreto, Octauio Frontone pro iura fu. Ac. a Quin- 25
to Haterio consulari, ne vestis serica viros fœdaret. *Corn. Tacit. lib. 2.* Multoque magis stuprs in mulierib. vt a Seneca, *li. 7. de benefi.* dum ait, *Video, inquit, sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi aut membra aut corpus, aut denique pudor possit, quib. sumtis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. &c.* Negauit vxori suæ huius vsum Aurelian. Cæsar, propter pretii magnitudinem sic enim scribit Flauius Vopisc. *in Aureliano. Aurelianum vestem holosericam neque ipsum habuisse in vestimento suo, neque alteri vtendam dedisse: & cum ab eo vxor sua peteret, vt vnico pallio blatteo serico vteretur, illum respondisse, absit, vt auro fila pensentur.* ¶ Æqualis † namque 26
tunc sericum & aurum erant æstimationis: vt non immerito etiam, sicut ex naufragio auro saluato decimæ pendebantur et qui saluarat: sic & statutum in legib. Rhodiis, *Naualib. Rhodio. excussis per Oportum Basilea, tit. 40. περὶ πλοίου διαφθαρέντος τῶν διασωθέντων, &c. de naue rupta. vectorib. &c.* de serico sicco conseruato. his verbis, τὰ δὲ ὁλοσηρικά, ἐὰν ὦσι ξηρὰ σωθέντα, δέκατα ἀποφερέτωσαν, ὡς ὅμοια ὄντα τοῦ χρυσίου· ἐὰν δὲ βρεχῶσι, χωρίζωσαν τὴν ἀπόπλυσιν καὶ τὴν ἀποβροχὴν, καὶ οὕτως εἰς συμβολὴν ἐρχέσθωσαν, id est, *holoserica si sicca saluata sint decimas soluunto, tanquam auro paria: ceterum aspergine comadefacta, exsiccantor, & ita ad collationem veniunto.* ¶ Et † Dio Cassius 27
lib. 43. sericum barbaricæ luxuriæ texturam dixit, ab iisque ad luxum mulierum inuectam, qua nihil hodie nihil frequentius inter illas, vt quæ nec purpuræ parcunt. quod regibus & senatorib. fuit tantum peculiaris *Xiphilin. M. Vip. Traia.* ¶ Prohibitum † ab Octauio, *Dio, lib. 49.* 28
purpura palmatis pictisque vti vestib. quas habuit peculiares principatui ¶ Gordia. † senior *Iul. Capit. de reb. gest. a Gordiano.* aurum eti- 29
am vestib. intexere prohibuit quod aliquando fecit Aurelianus, *Vopis. in Aurel.* Omitto tot formas in dies vestium recentes quibus quotidie iam parare valescunt, & impendiorum ansam vberiorem adlieant, dum Proteum imitantur: vt si maritus vellet harum vestium onus subire, non dotis certe fructus, nec quoque suum vel primorum amplum patrimonium sufficere possit. Vt non possim satis laudare legislatores, qui etiam huic negotio operam tulerunt, & localis. ¶ Qua-
lis fuit † fuit Ioannes Ducas Imperator Orientis, qui decreto san- 30
ciit. *lib. 1. iur. orient. in con. tit. Ioan. Duca. tit. περὶ ἐσθήτων de vestitu.* ne quis subditorum vteretur vestibus Assyriis Babylonicis, Italicis, variis artificiis confectis, sericis: nisi is, quisquis esset, cum omni familia in ordine nec sig. ac iustam ignominia vellet. Vtque his contenti essent, quas Romanæ, scilicet Constantinopolitanæ, prouinciæ, ac manus præberent. ¶ In † Gallia quoque modus impositus 31
vestib. & mulierib. luxib. edicto, *Edict de Roy Charles sur le faict & vsage des soyes, & reglement donne a ses subiectz a leurs habillemens.* Carol. IX. anno 1565. 21. Ianuar. Similiter Germaniæ, In comitiis habitis Augustæ Vindelicorum, sub Carolo V. Maximiliano, *in Polit. Caroli V. art. 9.* 10. 11. anno dom. 1548. vt constat ex politica constitutione, in Gedita, patria lingua, in Latium translata per Iustinum Goblerum. ¶ Fuitque † olim a Cæsarib. ad terrendam vestium 32
exquisitarum temeritatem, imposita pensitatio intextis vestib. auro & argento. *Constant. 3. si propt. publ. pensit. vend. fuer. celebr. lib. 4. C. tit. 46.* At permittunt leges vestib. nuptialib. maiorem splendorem, & auream intexturam, quam vetant quotidianis, *l. 1. nul. lice. in fran. & equest. sell. &c. lib. 11. C.* prohibent tamen auratas, ac sericas paragandas. *l. 1. & 2. de vestib. holober. & aura. eo lib. C.* ¶ Iulius † Cæsar 33
quoque, conchyliatæ vestis & margaritarum vsum, nisi certis personis & ætatibus, perque certos dies. ademit. *Sueton. Tranq. in Iul. Cæsare, c. 43.* Quæ quidem omnia admonent maritum, ne vestitum vxori porrigat vltra vires, dignitatem, & iuris permissionem: alioquin certe onus Æ: ma grauius erit subiturus. Et hæc hactenus de secundo onere matrimonii.

De reliquis oneribus matrimonii. Cap. 20.

1 *Tertium onus matrimonii, Concubitus est.*
2 *Vxor habens virum inutilem, censetur vidua.*
3 *Vxor viri: & lex de concubitu non frequentando.*

4 *Vxorem infirmam curare ex onere debet maritus.*
5 *Vxorem infirmam super fructibus dotis non tenetur curare maritus, si ea habeat patrem, vel bona per se.*
6 *Vxorem captam an teneatur maritus redimere.*
7 *Vxorem an teneatur maritus suis sumtibus sepelire.*
8 *Vxorem sepelire, gratius, quam ducere.*
9 *10. Vxori viduae an alimenta per heredes, & quādiu debeantur.*
10 *Vxori viduae praegnanti curator & alimēta decernuntur ventris nomine.*
11 *Vidua quid est.*
12 *Vxori an debeatur habitatio post mortem a marito.*
13 *Liberi debent ali a parentibus & instrui.*
14 *Liberi quando alantur a matribus.*
15 *Liberi quoque tenentur alere parentes.*
16 *Liberos non erudientis poena, & liberorum non alentium parentis.*
17 *Patris officium dotare filias.*
Spurias filias an teneatur pater dotare. Et remissiue.
18 *Vxor summum & praecipuum onus mariti, & pene insupportabile, verum tolerandum.*
19 *Vxor etiam mortua cum viro litigat.*
20 *Vxor peruersa, liberorum caussa plerumq; sustinetur.*

1 TErtium onus † dicitur esse concubitus, nempe reddere debitum coniunctionis, vt dicunt vxori, ad quod tenetur, *c. gaudemus. de diuort. c. 2. de consang. lepros. glo. in l. 1. §. si non propter. si quis cautio. P. c. 2. de translatio. praelat.* vt mutuo etiam viro vxor obstrin-
2 gitur. Verum ista semper parata, ille non vtique. ¶ Sic † vterque non habet potestatem sui corporis, sed in coniugis est arbitrio. *1. Corinth. 7. c. non debet, de consang. & affin.* Alioquin mulier, quae maritum habet inutilem, vidua censetur. *gloss. l. fin. in ver. orbatus, ad leg. Fla. de plagia.* Igitur hoc onus constitue, vel ex sententia Hesiodi, *in ergis.* dum tradit quod mulier,

Αὔει ἄτερ δαλοῖο, καὶ ὠμῷ γήραϊ δῶκε.

Vrit sine torre, & ad crudam adducit senectam.

3 ¶ Solon † huic oneri temperamentum adhibuit, auctore Plutarch. *in vita Solon. & in l. connubial.* statuit enim, τὴν νύμφην τῷ νυμφίῳ συγκατακλινομένην, μῆλον κυδώνιον κατατρώγειν, καὶ τρὶς ἑκάστου μηνὸς αὐτὸν ἐντυγχάνειν, id est, *voluit sponsam cum sponso cōcubituram prius delibare malum cotoneum: & eum cum illa tantum ter in mense congredi.* Moderate enim venereis vtendū esse voluit, quia, vt ait Plato *in Timaeo*, id commodum est. Est & continendi tempus definitum a iure, post quod redeundum dicunt. *can. foemina,*
4 *30. q. 5.* ¶ Quartum † infirmam curare: & idcirco quae supra dotis fructus in eius aegritudinem impēderit, sibi expendit, & affectioni & pietati, nec repetit. *Alex. Imper. l. quod in vxorem, 13. de nego. gest. C.* Neque quicquam praetermittere, potissimum secundum dotis qualitatem debet, quod vxoriae saluti conducere possit, *l. si cum dotem, §. si autem. solut. matrim. in P.* alioquin dos ei auelletetur.

5 ¶ Quod † intelligendum ait Chassanaeus, *in consue. Burg. tit. des douaires. apparet. agens mariee. §. 23. vers. octaua conclusio.* & Socin. *cons. 226.* nisi mulier haberet patrem, qui videtur teneri alere filiam in eo, quod est extra fructus. Quomodo vxor alēda in sanitate, & in aegritudine sit, constante matrimonio, late tractant gloss. Dynus, Bartol. & Angelus, *l. si cum dotem, §. si autem. sol. matrim.* Iacob. Aretin. Cynus, Bald. Angel. Salycet. *in d. l. quod in vxorem, de negot. gest.* Angel. Aretin. *in §. fuerat, num. 13. de act.* ¶ Quintum,
6 † vt captiuam ab hostibus liberare, & redimere cogatur. Hoc autem Rabinis receptum proculdubio: at apud nos remitti debitū posse, & censeri puto. Et proinde statutum, vt si quis redemtam duxerit, ne possit, quae eius rei caussa impenderit, repetere, *l. 2. & l. si is, qui te ab hostibus, 11. de capt. lib. 8. C. titu. 51.* Ceterum si vxor pendente matrimonio capta sit, maritum posse impensam repetere arbitror, si non donet: quia & mater, si antequam filium redimat, protestetur se velle repetere, repetit, etsi nihil dicens, non repetat *Dioclet. & Max. in l. si liber captus, 17. eod. tit.* Sicuti minuit dotem, datum vxori vt proximos suos redimat, vel filios alterius thori. *Paul. l. quamuis, 21. & Vlpian. l. sed etsi ideo, 22. solut. matrim. in P.*

7 ¶ Sextum, † vt mortuam tenetur sepulturae mandare, si ea propria bona, nec dotem habuerit, ex quibus alioquin funeris impensa deducitur. *d. l. quod in vxorem. de neg. gest. C. & Vlpia. l. in eum 16. & Papin. l. sed si nondum, 17. & l. sic pro rata, 27. de relig. & sumt. funer. lib. 11. P. titu. 7. l. Celsus 26. & seq. eod.* quae enim sequitur, ad quem dos reuertitur. De suo enim expedit mortuos funerari, vt ait Vlpia. *in l. at si quis 14. §. idem Labeo, de religio. & sumt. funer.* Itaque hoc onus marito iniungitur tantum, cum mulier dotem non habet, nec heredes, & quando pater eius soluendo non sit, *Pompon. l. quod nulla, 28. eod.* aliter non tenetur. Quia solutum matrimonium, & ita oneta definit subire vir, vt ait Baldus, *d. l. quod in vxorem de nego. gest.* & Ludouicus Roman. *consil. 517.*

¶ Sunt † aliqui tamen, quibus leuius onus hoc esset ceteris, & 8
grauior expensa, quibus vt Chaeremon ait, γυναῖκα θάπτειν κρεῖττόν ἐστιν, ἢ γαμεῖν, *vxorem sepelire gratius & melius, quam ducere.* Vbi iam coepit quibusdam senescere, si credamus Iuuenali, qui ita scribit, *Satyr. 6.*

Si verum excutias, facies, non vxor amatur.
Tres rugae subeant, & se cutis arida laxet.
Fiant obscuri dentes, oculique minores,
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis.

¶ Septimum † onus, vt post mortem ex bonis suis, viduis, vxo- 9
ribus, caste tamen viuentibus, teneantur mariti alimenta, & viduitatis subsidia praestare intra annum luctus: ex cōsuetudine saltem Tholosana, quae ad id mariti cogit heredes, & vltra annum, quamdiu, si dos data fuerit marito, eam heredes retinebunt dotem, & incrementum seu adiacamentum ex consuetudine debitum. *tit. de necessar. viduar. in consuetud. Tholos.* Iure tamen ciuili communi, heredes tenentur tantum praestare alimenta viduae, quamdiu dos est apud eos, si vxor non habeat alia bona, vnde se alat, non aliter: vt tractant interpretes communi calculo post Accursium, *in l. vni. §. exactio, ad verb. restituendis, & ibi Bartol. & alii scrib. de rei vxor. act. lib. 5. C. tit. 13. & in l. si cum dotem, §. si autem, solu. matrim. in P. gloss. in l. diuortio, eod. gloss. in l. pen. vt in posse. lega. in P. Angelus tamen videndus, de modo alendi & quomodo, & vt non seorsum. sed cum heredib. ad §. fuerat. nume. 9. de actio.* qui multis hoc firmat rationibus, quas non transscribam. Et certe videtur illa resolutio aequior, nisi filii heredes sint, qui viduam vt matrem alere teneantur. *Vlpia. l. si quis a liberis, 5. de libe. agnos. lib. 25. P. tit. 3.* Alioquin soluta mulier est a lege viri, morte ipsius, vt diximus, dum de solutione ageremus. Quocirca aequum non est ab extraneis heredibus ali, cum priuilegium coniugale personale sit, nec transeat ad heredes, *Vlp. l. maritum, 13. & Paul. l. quia tale, 14. solut. matrim. lib. 24. P. tit. 3.* cumque ea possit copulari, si velit alteri potissimum sublatis hodie poenis: quod pertinet ad infamiam nubentium intra annum luctus. *c. penul. de sec. nupt.*

¶ Nisi † se vterum gerere ex praemortuo viro vidua diceret, 10
siquidem tunc, ventris potius nomine, alimenta constituuntur, & in hanc rem curator decernitur, qui cibum, potum, vestitum, & tectum praestet mulieri, pro facultatibus defuncti, & dignitate eius, atque mulieris, vt respondent Vlpianus *l. 1. §. mulier autem.* & Caius, *l. curator ventris, 5. de vent. in possess. mitt. libr. 37. P. titu. 8.* Alia itaque caussa viduarum non praegnantium, quae parum, aut nihil, ad matrimonium pertinere videntur. Quanquam enim viduae virum, & eius dignitatem repraesentent, *l. fin. §. vidua, ad municip. 1. de incol. lib. 10. C.* & eius priuilegia: tamen verum est, non esse matrimonium, ideo onus alimentorum cessare.

¶ Docet † & nomen, cum vidua sit ea, quae sine viro est: etsi 11
nunquam virum habuerit. *l. malum, §. viduam, de verb. sign.* Sic Macrobius, *lib. 1. Saturn. ca. 15.* viduam dictam notat, quasi valde diuisam, aut a viro diuisam: quia *duare*, lingua Etrusca, diuidere est. Vnde & idus vocatur, dies quę mensem diuidit. Et Iulius Pollux, *lib. 3. c. 3.* mulier a viro sola relicta, vidua est: sicut & a muliere relictus, viduus. Vnde χηρωσταὶ dicuntur, qui generi deserto in hereditate succedunt.

¶ Octauum † onus a Rabinis praescriptum, de praebenda do- 12
mo, seu habitatione, eandem habet distinctionem iure ciuili, ac superius septimum: & expresse videtur dissentire illud, quod Iacob dixit Thamar *Genes. c. 38.* nurui suae, post mortem mariti, esto vidua in domo patris tui.

¶ Nonum † est alendi liberos ex matrimonio suscepto, quod 13
patris potissimum est, *l. fin. §. ipsum autem filium, de bon. quae libe. libr. 6. C. l. vni. § sileat, de rei vxor. act. C. l. 1. 3. 4. de alend. lib. C. lib. 5. titu. 25. l. si quis a liberis. de libe. agno.* cuius nomine & erudire, & impendia in institutionem facere tenetur. Nam ea alimentorum nomine veniunt. *l. alimentis legatis. de aliment. & cib. lega.* ¶ At-
que † eam institutionem deberi quoq; a parentibus filiis, tam a 14
libi docuimus. *in praelud. opt. Iurisconsul. lib. 2. cap. 40.* Porro si mater sit locuples, & maritus pauper, hoc onus ad illam, nutriendi pertinet, *auth. si pater, diuort. fac. apud quem libe. educ. deb. lib. 5. C. tit. 24.*

tit. 14: sicut & minorem triennio lactandi, *l. penult. C. de patr. pat.* Alioquin citra necessitatem, pater liberorum hoc alendi habet onus, non mater. *l. pen. de libe. agnosc. in P.* Accedit & istis sollicitudo liberorum qualibet alia vitra, & vitæ & aliorum necessariorum.

> *Duxi vxorem*, inquit Demea, *apud Terent. in Adelphis circa finem. quam ibi miseriam vidi. nati filii.*
> *Alia cura: porro autem dum studeo illis, vt quamplurimum*
> *Facerem, contriui in quærendo vitam, atq; ætatem meam.*
> *Nunc exacta ætate, hunc fructum pro labore ab eis fero,*
> *Odium: meam autem mortem exspectant.*

Romulus auctore Dionysio Halicarnass. *in 2. antiq.* primum, necessitatem colonis imposuit educandi quicquid esset masculum,
15 & e filiabus primogenitas. ❡ Verum † postea iura ad omnem patrum partum, vt diximus, hoc prærogarunt ius. Sicut & contra, liberi omnes, egentes patres alere tenentur, *l. si quis a liberis, de libe. agnosc. in P. cum simil.* Id enim natura suadet, qua beneficia rependere tenemur, *l. sed etsi l. §. consuluit, de petit. hered. P.* & animalium, ferarumque quarundam exempla, quæ rependunt pa-
16 rentibus senibus, & defectis viribus officium & vicem. ❡ Erat † & lex Atheniensium, quæ a dicendo vel verbo ad populum faciendo prohibet eum, qui patrem aut matrem verberauerit, vel non aluerit, aut intra habitationem suam non receperit: nam ab eo qui aduersus eos, quos æque venerari ac Deos oportet, est improbus, non potest nisi malum ciuitas exspectare, vt ait Æsch. orat. *aduersus Timarchum.* Apud eosdem tamen alia lex, quam Alexis Poeta laudauit, non cogi filios eos parentes alere, a quibus aliquam artem edocti non fuissent, vt ait Vitruuius *in proœm. lib. 6. de archit.* Refert eandem ad Solonem Plutarchus, *in vita Solon.* Meminit & Galenus, *orat. exhort. ad art.* Erat & alia huic similis illis, non teneri filium alimenta patri vel habitationem tradere, si eum mercede prostituisset. *Æsch. grad. loca.* Et nostra etiam ciuilia, *authen. si lenones. de episcop. aud. C.* tollunt hac ratione patriam potestatem. Mortuum tamen sepelire iubebat, ac ei iusta facere: quia lex & numen ipsum hominem consequitur, etsi se non sentiat.

17 ❡ Decimum † onus esse, patris, & matrimonii dotare filias: contendunt Iurisconsulti, *l. qui liberos de ritu nuptiar. in P. l. fin. de dot. promiss. C. cum simil.* cum Rabinis. Porro longa est controuersia, num quos liberos tenemur nutrire vel alere inspecta gratia iuris canonici, vt adulterinos & spurios, eisdem teneamur dotes constituere, quam non explicem, quia extra matrimonii onus est, sed remittam lectorem ad Nicolaum Boerium qui eam explicat. *decis. 127. num. 11 13.*

18 ❡ Porro † vt oneribus summum & extremum, ad omnemque cautelam subiiciamus, & mulierem ipsam etiam valde onerosam dicunt viris, & hoc onus malumque melius quo possis condimento ferendum, vel tollendum. *Aul. Gell. lib. 1. Noct. capit. 17.* Vxorque ferenda, vt ait Plutarchus, *in Præcept. connub. al.* etsi vix sustineri possit. *§. t. vt sine prohib. matrim. debitr. & credit. &c. in auth. colla 7. glo. in l. ex his, de legi.* Sic Aristophanes quoque dixit, *φορτίον τὴν γυναῖκα, onus graue mulierem.* Plus namque aloes, quam mellis habet, vt ait Iuuenalis. *Satyr. 6.* Et iterum *eadem dicta Satyr.*

> *Semper habet lites, alternaq; iurgia lectus,*
> *In quo nupta iacet. minimum dormitur in illo:*
> *Tunc grauis illa viro, tunc orba tygride peior,*
> *Cum simulat gemitus occulti conscia facti,*
> *Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat.*

19 ❡ Scribit † Alciatus, *lib. 2 parerg. c. 12.* Romæ in saxo insculptum, Epitaphium, verum litigiosi matrimonii testimonium, quod nec post obitum quiesceret, hunc in modum.

> *Heu viator, miraculum. hic vir & vxor non litigant.*
> *Qui simus non dico: at ipse dicam, hic Bebius ebrium*
> *Ebriam me nuncupat: heu vxor, etiam mortua litigas.*

20 ❡ Ceterum † & liberorum habendorum gratia, plerique molestias aduersos coniugum sustinent: veluti docuit Socrates, dum interrogatus ab Alcibiade, cur tam iurgiosam mulierem domo non abigeret. interrogationem dissimulans dixit, cur tu clamosas gallinas domo non abigis? & cum Alcibiades respondisset, quia mihi pariunt oua: & mihi, inquit Socrates, vxor Xantippe parit filios.

Diog. Laert. in vit. Socra.

Axiomata quædam nuptiarum communia.

Cap. 22.

1 *In matrimoniis honestas inspicienda.*
2 *In matrimoniis ius Pontificum sequendum.*
3 *In matrimoniis dubiis pro matrimonio iudicandum.*
4 *Matrimonio dubio pro eo defertur iuramentum cum vno teste, & aliis adminiculis & quæ sunt adminicula, quæ probant matrimonium & præsumtiones.*
5 *Mulieri iuranti vel asseranti se ab aliquo fuisse cognitam, vel aliquem sibi matrimonium promisisse non creditur.*
6 *Matrimonii caussa, & num quis sit ex legitimo matrimonio procreatus, necne, pertinet ad forum ecclesiasticum, non ad laicum.*
7 *Coniuges vel sponsi possunt adire iudicem laicum, vt cogat aduersarium nubere vel redire.*
8 *Contra matrimonium sententia lata non transit in rem iudicatam.*

IN coniunctionibus legitimis semper & quod licet, quodve 1
honestum inspiciendum. *l. semper de regul. iur. P. l. semper, de rit. nupt. P.* ❡ In † matrimoniis iudicandis, & in his quæ ad ea perti- 2
nent, præponimus sanctiones Pontificias ciuilibus. *c. si de sec. nup. ap. Greg. § vlt. quomo. oper. episc. in auth. coll. 1 §. fin. vt cleri. ap. prop. episc. col. 6.* ❡ In † ambiguis, pro matrimoniis iudicamus, & pro 3
coniunctionibus potius, quam pro solutionibus. ❡ Ideireo † si 4
quis petat vxorem adiudicari sibi, vtpote cum qua dicat matrimonium contractum, si probet per vnum testem, defertur ei iuramentum necessarium in supplementum probationis pro matrimonio, *deci. 71. Capel. Thol. Hostien. & collectarius, in c. mulieri, de iureiur.* etsi quidam repugnent, *c. later. de sent. & re iud. gl. in l. 3. § 1. in verb. agatur, de iureiu. in P.* non autem cōtra matrimonium. *gl. & Pan. in c. mulieri, de iureiu. gl. in l. 3 §. 1. eod. in P.* Idem statuitur in vxore petente maritum, si modo iudicia & præsumtiones, aliunde concurrant, veluti annulorum delatio, *c. illud, de præsumt.* frequens familiaritas, *l. in liberæ de rit. nupt. P.* & similia his, adhibita consideratione qualitatis æqualitatis personarum, num fraus vel anticipatio fuerit matrimonii. Et proinde per has perplexitates melius est cōmitti delationem tunc iuramenti arbitrio iudicum, vt monet Siculus. *in d. cap. mulieri. per ca. fin. de iur. iur. iuncta l. 3. §. quotcunq. eo. tit.* Atque vnus testis cum fama probabit matrimonium contractum & factum, dummodo alteri matrimonio non fiat præiudicium, quod fuerit manifestum, cui per clandestinum ita probatum non obest, *decis. 172. Capel. Thol. Innoc. in ca præterea, de testib. & in c. illud 1. de præsumt. facit gl. in c. 1. de appellat. c. veniens, in 1. de testib.* etiamsi ambo confiteantur clandestinum, cum teste vno & fama. *Ioan. And. in c. 2. de cland. desponſ.* Adminicula quoque, præsumtionesq; matrimonii, Instrumenta dotalia, & pacta dotalitia sunt, *l. neq; ab initio. 14. de nupt. C. §. nuptias, eod. in auth.* tamen eum tabulis perpendenda censet Papinianus, *l. donationes in concubinā § 2. de donatio. libr. 39. P. tit. 5 facit l. si vicinus. C. de nupt.* si præcesserit, vel adfuerit maritalis affectio, vel honor, personis comparatis, vitæque coniunctione considerata: neque tabulas facere matrimonium. Addunt etiam adminicula & semiplenas probationes, epistolæ a maritis vel coniugibus missæ, si de fide earum constiterit: vt nonnullam fidem instrumentorum esse decretum respondit Scæuola *in l pede probat. lib. 12. P. tit. 3.* Et Papinian. *l. Publia. 16 § fin. depos. lib. 16. tit. 3. facit l. cum quis. §. codicillis. de leg. 3. l. emtor. § si de pact. in P.* verba enuntiatiua in epistola prolata obligationem quidem nullam producere, sed probationem impleri posse ait. Et quamuis plena probatio ex epistolis non oriatur. *l. nō epistolis, l. non nudis C. de probat. l. pen. in fin. qui potio. C. l. generaliter, de non num. pecun. C. l. nec profess. o. C. de testibus.* tamen confessionis species contra confitentem multam cum adminiculis aliis probabit.

❡ Placuit † tamen supremis curiis non esse dandam fidem di- 5
centi, se stupratam vel raptam fuisse ab aliquo. Scribit Nicolaus Boerius, *decis. 299.* & respondit Barbatia, *consil. 27.* & Stephanus Bertrandi Carpentoratensis, *consil. 143. colum. 3.* nec creditur iuramento vel asseuerationi mulieris siue alia probatione asserentis, virum in eam consensisse per verba de præsenti, *c. mulieri ca. 34. de iureiur. lib. 1. Decret. titu. 14.* sicut nec ei creditur, qui dixit ab aliquo sibi mortis etiam vim illatam, nisi aliis idipsum fulciatur probationibus. *Vlp. l. 5 § 1. ad Sc. Syllania.*

❡ Caussa † matrimonii validi vel inualidi, debet agi & deci- 6

coram iudice ecclesiastico, nō coram laico: item num quis ex legitimo matrimonio natus sit, *c. 1. & c. causam que, & c. later, c. 5. qui fil. sint legit. ap. Greg.* quia mere est spiritualis *c. tuā de ord. cogni.* Idcirco neque principaliter, neque incidenter tractari potest co-
7 ram seculari iudice. ¶ Potest tamen, *Abb. in c. ex literis in 4. notabil. de sponsal. Felin in c. preterea, nu. 18 eo.* alter coniugum, vel sponsatorum, iudicem secularem adire, vt compellat sponsum, vel sponsam ad contrahendum matrimonium, si non cōtrouertatur, vel dubium non sit de validitate sponsaliorum, sed tantum peti-
8 tur, vt impleatur promissio, quamquam iurata fuerit. ¶ Singulare & illud, sententiam latam contra matrimonium, non transire in rem iudicatam: contra, si pro matrimonio. *c. later. de sent. & re iud.*

De Dotis repetitione, soluto matrimonio.

Cap. 22.

Lib. 24. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 18. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 *Soluto matrimonio dos repetitur.*
2 *Obseruanda plura in dotis restitutione: & in primis quod placuerit de ea.*
3 *Pacta dotis soluendæ minutatim per plures annos a senatu iuste improbata.*
4 *Dotis restituendæ annua bima trima die, &c. Et quale hodie tempus maritus in restitutione dotis consequatur in quibus facere potest tantum.*
5 *Dotium non solutarum quæ debeantur vsuræ.*
6 *Secunda obseruantia, si nihil pactum de dotis restitutione, consuetudines municipales loci.*
7 *Tertia obseruantia, dotis profectitiæ & aduentitiæ distinctio. Dos filiafa. a patre profecta, ad patrem quibus rationibus redeat.*
8 *Dos mortua filiafam. cum liberis, an ad patrem redeat, vel filiorum sit.*
9 *Dos matrisfam. remanet penes liberos.*
10 *Dos ex pacto restituenda extraneo in casu & pacto solutionis, & de restituenda, non obstantibus liberis.*
11 *Dos aduentitia, filia vel vxore mortua, cui restituenda sit.*
12 *Dotalis res pendente matrimonio, etiam consentientibus vxorib. alienari nequit vllo modo nec vsucapi.*
13 *Dotales res æstimatæ in dotem datæ num possint alienari.*
14 *Dotales res mobiles, quæ & quando alienantur.*
15 *Dotalium rerum immobilium quando valeat alienatio: necne si necessaria, si cum fraude vxoris præsentis, si maritus lucretur postea, si muto consentiat vxor.*
16 *Actio restitutionis dotis ex stipulatu, transfusa in eam rei vxoriæ actionem.*
17 *Dotali valide re alienata: nihilominus datur repetitionis actio in heredes mariti nisi in quantum in vtilitatem vxoris conuersum.*
18 *Dotalis res non est, emta ex pecunia dotis, iuxtorea, non repetitur.*
19 *Dos repetitur a muliere in foro mariti mortui, non ab extraneo.*

1 Quia † onerum matrimonii caussa datæ dotes consistit, *ex l. pro oneri. de iur. dotal. cum simil. sup. cita.* cessante caussa, & matrimonio dissoluto, non erit absurdum easdem repeti, *c. 1. 2. & 3. & fin. de don. inter vir. & vxor. ap. Greg. tit. solut. matr. quemad. dos pet. in P. Vlpian. in l. si ergo Seia, 10. & l. stipulationem 22. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 2. l. fin. C. sol. matr. lib. 5. tit. 18. l. dotis. 9. eo tit.* Sic M. Antonius Cæsar cum moneretur, vt Faustinam repudiaret ob adulterium, vel occideret, respondit, *Iul. Capitol. in vita M. Antonii Philos.* *vxorem si mittimus, reddamus & dotem*, de imperio loquens, quod eius ratione erat assecutus. Solon, *Alex. ab Alex. li. 4. genia. dier. c. 8.* quoque statuit, vt qui vxorem suam a se exturbasset, dotem ei restitueret: alioquin interusurium sesquidragmale, ob moram reddere cogeretur. Apud Græcos etiam illum morem obseruatum, dotem repudiatis cōiugibus redditam, docet interpres Homeri, *in Odyss.* his verbis, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ἐκβάλῃ τὴν γυναῖκα ... ἀντέπεμψε. χρήματα ... τοῖς αὐτοῖς συγγενέσι, καὶ τῷ πατρὶ, &c. Alioquin vero & iure mulier haberetur pro indotata, si dos non possit omnino peti, vel pacto, vel alio modo prohibita, vt ait Paulus *l. si pater dotem 12. de pact. dot. lib. 23. P. tit. 4. l. vt autem. 16. eo.* Et idcirco illud inutile pactum, in quo id ipsum sit.

2 ¶ Ceterum in restitutione obseruanda plura sunt, quia illa nō semper in tuto est, nec integre reperitur: cum ob inopiam mariti, *l. maritum, 13. & seq. & l. etiam 19. sol. mat. P. l. in condemnatione, de reg. iur. l. non tantum & l. si a bonis, de rei vindica. P. Ratio ponitur, in §. 1. de nat. feud. lib. 2. feud. tit. 58.* qua in datione fideiussores accedere prohibentur, *l. 1. & 2. ne fideiussor. dot. dent. C.* tum etiam ob pacta & mores, qui huic præiudicium faciunt. Itaq; in primis obseruandum, quid placuerit de restitutione in dotis traditione, inter eos qui dotem repetere possunt, *l. 1. de pact. dota.* id enim proculdubio seruandum erit, *Pompon. l. cum dos. 7. Iulia. l. de die reddenda, 14. eo. in P. Paul. l. si vnus, 28. §. quod & in specie. de pact. in P. l. legem quam dixisti, C. eod. & l. 1. de pact. conuen. C. l. vni. §. aliud, de rei vxor. act. C.* si terminos præfixos restitutioni a lege non transgrediantur, in fauorem scilicet dotis restituendæ citius, non in prorogatione diei, *Caius l. item 15. & Paul. l. vt autem, 16. & Procul. l. Atilicinus, 17. de pact. dot. Vlp. l. iurisgentium, 7. §. si puta, de pact. in P.* nisi iusta sit caussa conuentionis huiusmodi, vt notat Iulian. Iurisconsul. *l. licet, 18. de pact. dotal. P.* Velut, si longiori dilatione dos soluta fuerit, & placuerit eadem dilatione restitui patri, cui filia successerit. *Vlp. in l. aliud est, 19. de pact. dot.* ¶ Cum † tamen sub- 3
selliis inter aduocatos assiduus essem, in curia supcema Tholosæ, anni Dom. 1564. 21. Februa. placuit senatui in caussa cuiusdam *De las Tours* pacta conuenta matrimonii, quibus pater pollicebatur dotem se soluturum mille librarū singulis annis per septenas libras, improbata sunt: & statutum semel soluēdam, non obstante patriæ recepta consuetudine, quæ eo loci obtinebat: non enim sunt minima incommoda particularis solutionis, *l. 3. fam. ercisc. P.* & actus legitimus diem nec conditionem recepit, *l. quoniam in prioribus. de inoff. testa. C. l. actus legitim. de reg. iur.* posset q; interim mori vxor, & lucro hoc priuari maritus, nondum die solutionis perfecte adueniente: sobitque integra onera statim maritus, etsi sæpius integram vxorem.

¶ Dies † longior erat restituendę dotis post solutionem matri- 4
monii, annua bima trima die, hoc est, intra tres annos, *d. l. aliud. de pact. dot.* quod emendatum hodie Codicis iure *l. vni. §. cum autem. & §. exactio. de rei vxor. act. li. 5. C. tit. 13.* & cautum, vt exactio dotis celebretur, non annua bima trima die, sed omnino intra annum, in rebus mobilibus, vel se mouentibus, vel immobilibus (scilicet aliis quam soli, vt nominibus seu debitis) ceteris videlicet rebus quæ solo continentur, illico restituēdis, diuisione facta fructuum pro tempore, quo ante durauit matrimonium, *l. de diuisione, sol. matr. lib. 24. P. tit. 3.* remanente tamen priuilegio mariti, eo viuente dissoluto matrimonio, vt cōueniatur pro iis, quæ in pondere, numero, mensurave consistunt: & pro mobilibus, in quantum facere possit, non in solidum. *d. §. cum autem l. vni. de rei vxo. actio. l. alia. § eleganter sol. matr. P. l. sunt qui, de rei vindica. P. §. item si de dote, de action. apud Iustin.* ¶ Et † hoc tempus sicut concessum 5
est creditoribus dotis ad dotē restituendam liberum, sic non prolongatur impune: nam eo exacto ob moram vsuras debent, non quidem sesquidragmales tantum, vt pendi iussit Solon, sed quadrantales ex sanctione Iustiniani, *l. cum quidam dotem, § si. de iur. do. C. de fructib. l. videamus, 2. § si actionem de vsur. cum simil.* quę sunt tertia pars centesimæ. Placuit etiam Senatui Parisien. 17. Februarii 1538. *Pap. lib. 15 rhapso. aresto. tit. 4 arest. 1* In caussa cuiusdā Catharinæ de Bery, vsuras pro cessatione solutionis dotis quincunces statuere. Est enim ea iusta æstimatio prouentus patrimonii quæve constituit, & æquat veram rei totius æstimationem in viginti annis. *§ si vero alicuius, de non alie. reb. eccles. in auth.* Existimauit tamen Angelus, *in § interdum, & §. fin. de fideiuss. in auth.* Iaco. Cyn. & Gofredus, *in l. vnic. §. exactio.* heredem diuitem teneri statim quoque mobilia dotalia soluere, nec dari annum: quamuis reclament Bart. *l. diuortio § si sol. matr.* Salyc. *ibid. §. exactio.* Videndus ac Lud. Rom. *sing. 461.* Alex. *in l. debitorib. de rei iudic. in P.* & Paulus Castr. *in l. non solum solu. matrim.* qui intelligunt statim mobilia hanc restituere, nisi ex horum retentione annua, interim mobilium quædam commoda percepturus fuisset. vide & Nicolaum Boerium. *consil. 5. num. 19.*

¶ Secundo, † si pactum nullum sit restitutionis, considerare 6
oportet leges municipales, si quid ea de re statuant: illæ enim ius facient, si obseruatæ ante fuerint. *Iulia. l. de quibus, 31. cum 5. & seqq. de legib. P.*

¶ Tertio, † obseruanda est dotis distinctio, vt si profectitia, 7
mortua filiafam. in matrimonio, patri, aut auo, in cuius erat potestate, restituenda sit, *l. dos a patre. sol. matr. C.* ne duplici damno pater, amissione inquam filię, & iactura dotis afficiatur, *l. iure succursum. de iure dotium.* neve iniecta amissionis formidine, patres a liberalitate erga liberos exercenda reuocentur. *l. 2. de bon. quæ libe. C.* Item quod dos alimentorum caussa a patre data videtur, vt ex fructibus se alat, *l. dotis fructum, de iur. dot. P.* & vsufructuario mortuo, vsusfructus ad proprietatis dominium redit. *l. 2. C. de donatio.*

quæ

quæ sub mod. l.2 §. morte. quib. mod. vsusfru. amitt. in P. §. finitur, de vsufruct. ap. Institu. Quodque, si dotem cum Barto. & aliis in locum legitimæ succedere credamus, Bart. in l. Titio centum, de cond. & demonstr. in P. l. quoniam Nouella, C. de inoff. testam. præmatura fit legitimæ datio ante mortem patris. l.1. §. si impuberi, de collat. bono. lib. 37. P. tit. 6. Neque etiam iure Pandectarum habebat filiafam. heredes, qui possunt ei in dote succedere.

8 ¶ Contingit † autem hic dubitari, num filiafam. decedente in matrimonio cum liberis, ad patrem redeat dos, an vero relinquatur penes liberos. In qua quæstione duo antesignani pugnantes, Bulgarus & Martinus, vide glo. in l. dos a patre. solut. matrim. C. aliis disputandi dederunt caussas: ille namq; Bulgarus, pertinere ad patrem non obstantibus quoque putat liberis, quem sequuti Ioannes, & Azo in Summa tit. sol. matrim. Martino & Placentino, & aliis diuersum sentientibus. Agitatur & fusissime per interpretes, in l. dos a patre, solut. matri. C. & in l. post dotem, eod. tit. in P. Et inibi repetitione omnium copiosa Benedicti de Plumbino, qui tertiam & mediam adiecit sententiam.

9 ¶ Ego † autem lubens accedo sententiæ Martini, & filios impetrare repetitionem patri côcessam arbitror per d. l. post dotem: alioquin si rediret ad patrem, perperam statutum fuisset, l. illam, C. de collat. nepotes matris dotê teneri conferre patruis in successione aui: cur enim conferre dicerentur, si non haberent? l. si vniuersa. C. de leg. 4. Atque inuenio in iure cautum, l. si in, rme. commun. veri. iudic. dotem, quæ ad patrem redit mortua filia, præcipuam relinqui nepotibus in diuisione hereditatis, vel familiæ, vt eis quæsitam defuncta matre, non patri audeam dicere: cur enim aliter præcipuam dixeris illis? Et Scæuola. l. fin. vt legat. seu fideico. nomi. cauea. l. 36. P. tit. 3. idipsum indicasse videtur, dum refert filiam posse grauare patrem de dote sua restituenda liberis, scilicet nepotibus. Neque quisquam ambigit filium partem viscerum matris esse, l.1. §. ex rescripto, de ven. inspic. in P. tenetur autem pater diuortio vel morte mariti soluto filiæ matrimonio, eidem filiæ reseruare dotem acceptam, & restituere iterum nubenti, authen. sed quamuis. C. de rei vx. act. cogetur quoque & eandem filiis eius, id est, suis nepotib. restituere vel reseruare. Non etiam quis inficiabitur, vt opinor, dotis caussam præcipuam esse, liberos, l. 1. solu. matrim. quamobrem soluto matrimonio morte filiæ (cum liberi sequantur patrem, non matris familiam) §. fin. de patr. pot. §. 1. de legit. agnat. tut. ap. Instituan. l. cum legitimæ. de stat. homi. nihil æquius mihi videtur, quam apud maritum & liberos, dotem remanere, eodê remanente onere & caussa. Apud eum namq; esse debet dos, penes quem onera sunt, l. si maritus, 47. & l. si filia, 20. in princ. & §. 1. fam. ercis. P. l. fin. qui Stychum, de iur. dot. P. alioquin hoc iuri naturæ pugnaret, l. secundum naturam, de regu. iur. l. fin. §. sed cum in secundam, de furt. lib. 6. C. vt alter onus, alter lucrum haberet. Nec video quomodo auo reseruetur tantum vsusfructus dotis filiæ, quæ nepotum sit, si dixerimus non filiis, sed auo quæri, scilicet patri filiæ relinquentis liberos: quod tamen receptum iure est. l.1. & l. quæcunq. de bon. quæ libe. C. Perpendo item Paulum Iurisconsultum, dum ait, in l. quamuis mulier. solut. matrim. in P. mulierem filiamfa. etiam posse repetere a marito secundo dotem, vt egentibus filiis ex alio viro susceptis, subueniat: quia, inquit, iusta & honesta caussa est. Eam autem talem non censerem, si patri filiorum fauor postponeretur: quod si licet viuenti, cur non liceat morienti non video: vel committi in legem Fusiã Caniniam, quæ sublata vt inuida a iure est. §. 1. de leg. Fus. Can. toll. ap. Institua. Estque singulariter constitutum, vt quod viuenti licet in rebus dotalibus, idipsum liceat morienti. l. 3. de iur. dotium, C. Succurrit quod filiæ dos proprium patrimonium dicitur l. 3 §. verum, de minor. P. & tanquam æs alienum patris, l. fin. de collat. dot. in P. nec amplius censetur in patris bonis esse, postquam côstituta est. l. 1. in 1. responso ad l. Falcid. in P. Proinde cum hodie mulier habeat heredes iure Nouellarum, § 1. de hered. ab intest. venie. in auth. intestato. de suis & legit. C. etsi olim addubitatum fuerit: verius esse iudico filios in dote matri, ac in reliquis bonis, vel mutua successione Orficiani & Tertulliani id asserente. tit. ad SC. Tertul. & de SC. Orficiano. § si igitur, de hered. ab intest. veni. colla. 9. Potior quippe descendentium, quam ascendentium in hereditate caussa. l. 1. § largius, de success. edict. l. nam et si parentibus, de inoff. testa. P. nulla obseruata differentia potestatis. §. si vero neque fratres, de hered. ab intest. venien. coll. 9.

10 ¶ Veruntamen † placuit Senatui Gratianopolitano, in dote repetenda, adueniente casu solutionis, adiectu ab extraneo dotê dante, non impediri repetitionem a susceptis ex eo matrimonio liberis, anno 1460. Ioan. Pap. lib. 15 rhaps. arest. tit. 4. aresto 10. Sic enim & ius ciuile adimit heredi exceptionem extraneo paciscêti de dote soluto matrimonio, Paul. l. ob res 20. §. si conuenerit, de pact. dotal. lib. 23. P. tit. 3. quo casu restringitur §. accedit, l. vni. de rei vxor. act. C. Et hæc de profectitia dicta sint: & de dote filiæ in potestate constitutæ. ¶ Si † autem de dote aduentitia agitur, tunc si nihil de eius redditione cautû sit, nec municipale ius aduersetur, 11
mulieri vel eius heredibus reddi debet. l. vni. § accedit. de rei vxo. act. C.

¶ Ex † omnibus autem superioribus collige, dotem soluto matrimonio reddendam a marito, vel ab eius heredibus esse: proinde pendente matrimonio maritum non posse rem dotalem obligare vel alienare, Caius. l. lex Iulia, 4. Vlp. in l. Iulianus, 5. & 6. de fund. dota. lib. 23. P. titu. 5. §. 1. quib. alie. lic. ap. Institu. a. l. vni. §. & cum lex Iulia. de rei vxor. act. lib. 5. C. tit. 14. etiam consentientibus coniugibus. Alex. Imp. l. si sine voluntate, 5. auth. sine a me, & authen. si qua mulier, ad SC. Velleia. lib. 4. C. tit. 29. § si quis igitur, vt immobil. ante nup. dona. & 1. in auth. coll. 5. constit. 8. §. & illud. vt nul. iudi. lice. habe. loc. serua. coll. 9. l. si prædium, 24. de iur. dot. C. Quod legi Iuliæ de fundo dotali fuit additum, ea prorogata ad res non Italicas. d. l. vni. §. & cum lex Iulia. de rei vx. act. Et inhibitus actus omnis, per quem dominium transferatur: hoc enim alienationis nomen hic significat, l. 1. de fund. dotal. C. & alibi, l. fin. §. si. de reb. alien. non alie. C. quod & vsucapionem complectitur. Tripho Iurisc. l. si fundum. 16. de fun. dot. in P. l. alienationis. de verb. sign. Iustinia. in l. in rebus, 30 de iure dotium. C. Res quippe subiectæ resti tutioni, nô possunt alienari, auth. res quæ, comm. de legat. §. 1 de restit. C. & ea quæ par. in ti. men. coll. 4. in auth. & prohibitæ per legem alienari, contractum malæfidei reddunt, & inutilem, l. quemadmodum, 7. de agric. & cens. lib. 11 C. tit. 47. l. non dubium. 5. C de legib. l. Iurisgentium, §. prætor ait. & l. contra iuris ciuilis. de pact. in P. vsucapionemq; inhibêt incipi. l. vbi lex. de vsucap. P. Neque ignorare id debuit emens, vel vsucapiens, vel si ignorauit, iuris ignorantia non excusat. l. regula, de iur. & fact. igno. in P. cum sim. Hoc autem fragilitati naturæ mulierum concessit Iustinianus, ne ob eam in repentinam deducantur inopiam l. vni. §. & cum lex Iulia. de rei vxor. act. C. Sic emendata in fauorem vxorum Iulia, in qua, vt meminit Iulius Paulus li. 2. Selectarum, sent. tit. 21. de dotibus, Lege Iulia de adulteriis, inquit, cauetur, ne dotale prædium, maritus inuita vxore alienet. vbi notanda verba, inuita vxore, vt intelligamus non prohibitum ea lege, quin postea, si consentiret, maritus alienare possit. Vt & Iaboleuus firmat. in l. si. vers. ideirco, de pact. dot. P. Addere possumus fragile esse mulierum consilium, l. assiduis, 12. qui pot. in pig. hab. li. 8. C. tit. 18. l. 2. ad Velleia. in P. quod contra commoda propria laborat. l. si pater pactum, 4. de sponsal. lib. 5 C. tit. 1.

¶ Verum † hęc obtinere existimandum, dum de immobilibus 13
inæstimatis datis in dotem agitur, vel de æstimatis: in quibus electio in repetitione an pretium vel res in ea sit, ad vxorem pertinet, alias côtra. l. 1. C. de fund. dota. l. quod si fundus 11. eo. in P. Quia, vt supra diximus, tunc res æstimata emtionis iure in plenum transit mariti dominium in mobilibus etiam dotalibus. Quidam hanc facultatem adimunt distractionis marito, glo. in l. vnic. §. & cum lex Iulia, in verbo, alienare, de rei vxor. act. nisi agatur de libertate præstanda seruis dotalibus, fauore libertatis: vt quidem liceat illos dotales quamuis, marito manumittere, l. 1. de ser. pign. dat. manumis. C. alia alienare non liceat. Aliĩ permittunt, dummodo pretium mulieri saluum sit: quum lex Iulia, & eius prorogatio, de rebus soli agat nominatim, vt consequenter in aliis permissum censeatur. arg. l. cum prætor, de iudic. in P.

¶ Ego † permissioni subscribo, cum id potius sit in vtilitatem 14
vxoris, si maritus soluendo sit, vendi mobilia, quæ seruando seruari non possunt: argumento bonorum minorum, quorum immobilia distrahi non debent sine decreto, tit. de præd. minor. sine decre. non alien. C. & de rebus eorum qui sub tut. P. at mobilia possunt, ea ratione. l. si quan. decre. op; us non est, lib 5. C. tit. 72. l. lex quæ tutores. § fin. de administra. tutor. C. Atque vt facilius intelligamus, hæc sic distinguo, an mobilia in dotem data, sint eius naturæ, quę in suo genere functionem accipiunt, in pondere, numero, & mensura, consistentia: & tunc periculo mariti dari videntur, vt ea distrahat, & tantundem soluto matrimonio reddat, Caius. l. res in dotem, 43. de iur. dot. in P. l. æstimata. 52. solut. matrim. P. nec puto ideo remorari eorum solutionem, quod soluendo maritus non sit, cum nec fideiussio eius dotis nomine peti possit. l. 1. & 2. ne fideiuss. dot. petan. C. Aut res mobiles alterius generis sunt, & tûc si æstimata simpliciter sunt, vendi possunt a marito, qui pretium

tantum teneatur reddere: si æstimatæ vt reddantur, non vtique
veneunt sine reuocationis licentia vxori permissa, nisi ea consen-
tiat vel confirmet. *l. æstimatis, 51 sol. mat. P.* Aut inæstimatæ mo-
biles sunt, quo casu non licet vendere, nisi quæ peritura sunt, *l. 1.*
C. de ser. pig. dat. l. 3. C. de iur. dot. l. si lapidicinis, eo tit. in P. etsi sit sol-
uendo: quia & culpam præstat & dolum maritus in his, *l. etiam,*
19. sol. matr. in P. l. in rebus, de iur. dot. in P.
15 ¶ Sed † & in immobilium dotalium alienatione responsum
est, eam valere ex consensu mulieris, si alienatio sit necessaria, *l. 1.*
de fun. dota. Firmatur quoque, si mortua vxore maritus qui ven-
didit, dotem lucretur, vt ait Marcianus. *l. fundum dotalem, 17. eod.*
in P. l. cum vir, 42. de vsucap. in P. lib. 41. tit. 3. Item si dolose mulier
versata fuerit, nempe quod obligante marito rem dotalem præ-
sens patientiam præbuit, vt quasi suas res maritus obligaret, deci-
pere volens pecuniam dantem, vt ideo Velleiano non restituatur.
l. si sine voluntate. 5. ad SC. Velleia. lib. 4. C. tit. 12. l. 2. eod. in P. Exci-
piunt & iuris Pontificii auctores consensum iuratum vxoris, vt si
is in alienatione liber interuenerit, non vi, non metu præcedente,
firmet alienationem, *c. cum contingat, de iureiur. apud Greg. c. licet,*
eod. in 6. quamuis Accursius contrarium scripserit, *in l. vni. §. &*
cum lex Iulia, in verbo alienare, de rei vxor. actio. C. ratus contra
prohibitionem legis contractus non firmari iuramento. *l. non*
dubium, in fin. C. de legib. l. si quis inquilinos, §. fin. de leg. 1. Cui ra-
tioni plures aliæ annectuntur a glo. *in c. cum contingat, de iureiur.*
apud Greg. Quæ tamen veræ sunt, quando contractus habet per-
petuam & absolutam prohibitionem, quæ tamen in hoc contra-
ctu non inuenitur: nam & mulier potest Velleiano renunciare.
Et si iteratum post biennium quod antea gesserat firmauerit, non
potest amplius pœnitere, sed ratum est negotium. *l. in bonis, cum*
auth. seq. ad Vellea. C.
16 ¶ Petitur † autem restitutio dotis, per actionem ex stipulatu,
in quam transfusa est rei vxoriæ actio. *l. vni. in princ. & §. nemo pu-*
17 *tet. de rei vxor. act. C.* ¶ Et † quanquam prædium dotale aliena-
tum consensu subsistente mulieris reuocari non possit, tamen re-
petit procul dubio pretium eius ab heredibus mariti, nisi quate-
nus in vtilitatem vxoris conuersum heredes docuerint, vt notant
Speculator, *tit. de obliga. & solut. §. 1. vers. sed pone vir & vxor, & ibi*
Ioan. Andr. Geminia. *in c. 2. de pact. in 6.* Bart. *consil. 124.* & Chassan.
ad consuet. Burgun. ad tit. des droictz des gens mariez. §. 17. vers. sed
18 *quæro, pone quod vxor.* ¶ Quod † si ex pretio alia res immobilis
empta sit, illa etsi videatur subrogata, tamen dotalis non est: sed
tanquam pro rebus mobilibus annus exspectandus est, exemplo
rerum mobilium dotalium, *l. cum in fundo, §. si fundus communis.*
de iur. dot. in P. & Ludouicus Romanus ita se consuluisse tradit.
consil. 227. incip. in habes. l. vni. de rei vxor. actio. C.
19 ¶ Forum † autem proprium huic repetitioni placuit esse eius
iudicis, in cuius territorio maritus debitor domicilium habebat,
agente vxore, *l. exigere, & ibi Bartol. Angelus, Castrens. de iudic. in*
P. & omnes fere interpret. in l. cunctos populos, de summa trinit. exi-
gente autem extraneo, qui sibi restitui postulat sit, non vtique
verum, vt notant Felinus, *in c. 1. vers. 4. limita. de sponsal.* Baldus, *in*
rub. de priuileg. dotis. Boërius, *decis. 50. num. 20. 21.*

Quando non est locus restitutioni dotis, vel in toto, vel pro parte.

Cap. 23.

1 *Dotis repetitionem impedit pactum de lucranda dote, nisi mari-*
tus vxorem occidat, vel occisam non vindicauerit.
2 *Dos non restituitur, si eam lucretur maritus ex statuto munici-*
pali.
3 *Dotis partem non lucratur maritus, de qua vxor stipulata est,*
sibi licere testari, etiam si non testetur.
4 *Dos promissa, nec soluta, æque lucro mariti, vt soluta est.*
5 *Dotis augmentum præmortuo viro Tholosæ media pars est.*
6 *Augmentum integrum debetur dotis: si dos fuerit soluta, non*
aliter.
7 *Dote non soluta, non debetur augmentum, etiam si fides de dote*
habita sit. in quo docetur contrarium sibi Guido Papam.
8 *Dotis lucrum & augmentum sit mortua tantum vxore, vel viro*
post concubitum, & existente filia nubili ætate.
9 *Dotalium rerum, & tantundem a marito collationis facta in*
Gallia communicatio.
10 *Dotem amittebat ea, cuius culpa diuortium fiebat.*
11 *Datum marito non repetitur soluto matrimonio.*
12 *Dos adulteræ vxoris conuicta pertinet ad maritum, & donatio*
propter nuptias ad vxorem ex adulterio mariti, nisi liberi
sint.
13 *Dotem non amittat propter osculum. vxor, vt adultera.*
14 *Dotem non amittit nupta. ex adulterio matrimonii anterioris al-*
terius non accusata.
15 *Dotem ob adulterium vxoris petere non potest vir, qui etiam*
adulter est.
16 *Dos olim retenta ob malos mores vxoris.*
17 *Dotales res inæstimata data marito cum repertorio ab vxore con-*
sumta, non restituuntur ab heredibus mariti.
18 *Dos reddita pendente matrimonio soluto iterum repeti nequit.*
19 *Dos ex quibus caussis pendente matrimonio, ab vxore repeti pos-*
sit legitime.
20 *Dotem non teneatur maritus, vel heredes eius restituere, quam*
non accepit, vel non petiit a patre vxoris, vel alio qui desiit es-
se soluendo.
21 *Instrumenta dotem datam dicentia non faciunt fidem, nisi do-*
ceatur.
22 *Dotem quæ impensæ minuant. vt integra non restituatur. Tri-*
buta rerum dotalium marito cum fructibus perceptis compu-
tantur, nec minuunt dotem.
23 *Dotes minus retentione quomodo intelligendum est.*

CAsus † aliquos operæpretium est annotasse, quibus cessat re- 1
stitutio dotis. Primus, si pactum factum sit de lucranda dote,
diuortio vel morte vxoris, tunc casu contingente, retentio fit, *§.*
sciendum, de rest. & ea quæ par. in 11. men. in auth. l. licet dos, de iur. do.
P. l. si pater dotem, de pact. dotal. P. nisi is vxorem occiderit, *l. ab ho-*
stib. §. fin. sol. matr. P. vel occisæ segnius necem vltus fuerit, *l. eos qui*
mortem, de iis quibus vt indig. P. nec prætextu lucri, eius vitæ insi-
dietur: quo tempore ab eo dos in fiscum, non in proximos vxo-
ris, vt ab indigno, transferretur. *l. cum mortem, de iur. fisc. P. fiscus l.*
1. C. de iis quib. vt indig. l. Papinianus. §. meminisse, de inoffic. testam.
P. l. Claudius, in fin. de iis quib. vt indig. P. ¶ Secundus, † si consue- 2
tudo approbata statuat viro superuenienti vxori, dotem lucro
fore, sicuti Tholosæ receptum est moribus & statuto municipali,
nisi aliter prospectum pacto fuerit. *in consuetu. Tholos. tit. de acqu.*
rer. do. §. 2. & tit. de dote, §. 2. Et idem obseruari dixit Cadurci Gui-
lielmus Benedictus, *in repet. c. Raynutius, in verbo, mortuo itaque*
testat. num. 34. par. 2.

¶ Hic † tamen non omittendum censen, mulierem posse te- 3
stari de ea quantitate dotis, de qua stipulata est a marito, vel in pa-
ctis matrimonialibus, vt sibi liceret: imo si non testamr, eã quan-
titatem vel partem stipulatam, lucrante marito morte vxoris do-
tem, transfert ad sibi ab intestato succedentes. *l. si mulier. 25. de*
iur. dot. lib. 5. C. tit. 12. Meminit & similis cuiusdam statuti Salycet.
in d. l. si constante, solu. matr. Guid. Pap. decis. 665. n. 3. ¶ Placet † & 4
lucrum mediæ partis dotis, vel totius, præmoriente vxore, mari-
tum quærere, etsi dos soluta, pendente matrimonio, non fuerit,
sed tantum promissa: quia ex sola promissione mulier dotem ha-
bere videatur. *glos. in l. vnic. §. accedit, in verbo fecerit, de rei vxor.*
act. C. expresse Pap. in l. cum post mortem, 44. §. 1. de administr. tut. li.
26. tit. 7. P. Et cautionem dare, & cautionem accipere, pro eadem
habentur. *l. fin. ad l. Falcid. lib. 5. C. tit. 49. l. si patron. de donat. in P. l.*
3. §. edicto, de calum. ¶ Sic † etiam præmoriente marito ex con- 5
suetudine Tholosana, mulier, quæ per annum luxerit virum, lu-
cratur pro additamento dotis, quod vocamus *adauncamentum,*
tantum, quantum est media pars dotis suæ: vt si in dotem mille li-
bras dederit, restituantur illi mille quingentæ. Et ita obseruatur
ex consuetudine non scripta, vt omnes Tholosæ norint, & notat
Ioannes de Casa veteri. *in comment. consuetud. Tholos. in §. fin. de*
necessar. vxor. & viduar. In quo falsus est Guilielmus Benedicti,
dum ait, *in cap. Raynutius, ad verba & vxorem nomine, num. 62.*
mulierem superstitem marito, viduam agentem vitam per an-
num, lucrari tantum tertiam partem dotis supra eius summam:
nam media non tertia est, tertia tamen Cadurci.

¶ Vera † nihilominus sunt reliqua quæ subiicit, ita demum 6
lucrum hoc deberi vxori superstiti, si dos soluta ex integro sit: a-
lioquin pro modo solutæ, mediam partem lucri, non ratione to-
tius promissæ, esse perpendendam.

¶ Vel † nihil lucrari, si nihil attulerit, etsi fides de solutione ha- 7
bita fuerit: quo casu Senatus Tholosani placitum inter Raymun-
dum Pagese & Annam de None viduam fratris Raymundi, pro-
latum 26. Aprilis 1505. singulare est ab eodem annotatum. *Idem*
Bene. vbi sup. vide Nicol. Boer. decis. 22. nu. 19. & 23. & 17. 21. 22. 24.
25. & 26. cui adstipulatur ius ciuile, *authen. sed quæ nihil. C. de pact.*
coniugg

conuenit.§.illud.§.pen.de non elig.sec.nu ben.colla.1. Auth. dos data,in
fin.C.de donat.ante nupt. Ang.ad §.fuerat,col.17.ibi,& aduertas de
act. Et in hac quæstione valde incertus, nec satis constans Guido
Papæus mihi videtur, siquidem sibi ipsi aduersarius est: in quæstio-
ne namque 50. asserit se in ea opinione fuisse, vt nõ debeatur au-
gmentum, si dos non fuerit soluta. *Supra* inquit, *q.274.tetigi qua-*
liter augmentum dotis, siue donatio propter nuptias, facta vxori con-
templatione matrimonii, non debetur nisi dote soluta, sed pone, &c. Et
paulo post tamen ait, *ex forma instrumentorum, quæ*, inquit, *fiunt*
de dote, vxor lucratur dotem, siue maritus terminos (sunt eius ver-
ba) *dederit ad soluendum dotem, siue non.* Eadem postrema firmat
& in quæst. 565. quibusdam rationibus. Adstipularer ego liben-
tissime, vt debeatur augmentum etiam non soluta dote, si dilatio-
nem dederit soluendi dotem maritus, intra quam mortuus fue-
8 rit, prout quæ adducit Papæus intelligi possunt. ¶ Et † habita con-
sideratione, vt mulier fuerit traducta in domum mariti, vt de In-
certo etiam dotis consuetudine intelligunt, *§.1.& 2.de dotib.in con-*
suet.Tholos. exceptaque caussa vt dicemus adulterii. Sed & requi-
ritur in traductione, vt ætatis sit nubilis, antequam lucretur mor-
te eius dotem vir, vel enim ea concubuerit in domo vel alibi, vel
per eum non steterit, sed per illam, puta ingressam monasterium.
Sic enim tradunt interpretes Baldus, Ludouicus Bolognensis,
Bal.in l.penult.§.fin.quod cum fal.tut.auctor.act.& ibi Ludou.Bo-
lognin primis annotatio Bal.cons.276.2.vol. Abbas Siculus, cons.79.
vol.1. & alii, quos videbis apud Nicolaum Boerium relatos, *decis.*
22,num.37.& seq. Boerius *quæst.22.num.40.& 41.* tamen refert iu-
dicatum die 13. August. 1534. a Burdeg. Senatu, & Parisiensi, quod
si vxor quæ pacto non tenebatur, nisi post quinquennium, dotem
date, decesserit ante, maritum vi statuti non lucrari dotem, vt no-
tant Angelus, *consil.158.incip. quod si aliquod.* & Iason *l.si donatu-*
rus,§.fin. & tamen vxorem, decedente marito intra terminum, lu-
9 crari adtancamentum. ¶ Sunt † mores itaque nationum & loco-
rum perpendendi. Meminit antiquæ consuetudinis Gallorũ Iu-
lius Cæsar *lib.6 bell Gall.* hac de re, iisdemque, quæ sequuntur, ver-
bis, *viri quantas pecunias acceperunt ab vxoribus dotis nomine, tan-*
tas ex suis bonis æstimatione facta cum dotibus communicant. Huius
omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur, fructusque seruantur vter eo-
rum vita superarit, ad eum pars vtriusque, cum fructibus superiorum
temporum peruenit.
10 ¶ Quartus, † si culpa vxoris diuortium factum fuisset, lucraba-
tur maritus dotem, quemadmodum & illa donationem propter
nuptias, si culpa mariti, *l.consensu.§.hac nisi,& §.sin autem alter,&*
§.sin autem caussam, de repud. C.l.eg. Lucius, sol.matri.in P. videlicet
quando aliter vxori reddenda dos esset, non autem si alius præter
illam quæ dedit, cauerit sibi adueniente diuortio vel morte. Huic
namque nullo modo nocet culpa vxoris diuertentis, *l.si dotem ma-*
rito, de iur.dot.in P. neque etiam filiæfam. repudium patri in dote
profectitia præiudicaret, *l.dubium, C.de repud.l.si filia, de diuort.in*
P.l.filia emancipata, sol.matri.in P.
11 ¶ Quintus, † si donationis puræ titulo, ante matrimonium, vel
pendente, aliquid datum a patre vel matre marito, soluto matri-
monio non repetitur, *l.si mater vestra, 12. de don.ante nupt. lib.5.C.*
12 ¶ Sextus, † si mulier in adulterio deprehensa & conuicta sit,
dote priuatur, vt innuit Horatius *Saty.2.lib.1.sermonum, in fi.* dum
de adultera loquitur.

——— vt pallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,
Cruribus hæc metuat: dotis, deprehensa.

Nempe si mulier adulterium committat, & eius criminis expers
sit maritus: dotem enim tunc lucratur, *c.plerumque, de don.int.vir.*
& vxo.in P.l.consensu, 8.§.verum, de repud.C.& ibi gl.videnda. si li-
beri ex eo matrimonio non fuerint. Nam si sint, illorum dotis erit
proprietas, vsufructu tantum ad virum pertinente, vt notat Ioan.
And. *ad d.c.plerumq.*
13 ¶ Sicuti † & lucratur donationem propter nuptias vxor, si ma-
ritum reum adulterii peragat, *l.fin.C de repud.* Porrigit & Bal. *in c.*
tua, de procurat. amissionem dotis, velut ob adulterium, si vxor la-
sciuiose & turpiter passa sit se osculari, aut manus amatorias ad
mammas admoueri. Subscribit Io. de Ripa *in Rub.de iud.col.3.* &
alii, quos ipse refert: putarunt namque ea certissima esse præludia
ad adulterium, potissimum apud Italos & Hispanos, vt ait Ouid. *1.*
de art.aman.

Oscula si dederis fiam manifestus amator,
Et dicam, mea sunt, iniiciamque manus.

Firmant & has suspiciones glossæ iuris ciuilis, *gl.in l.quod ait, 23.in*
verb.in ipsis, ad l.Iul.de adul.in P.facit c.1.quib.mod.feu.am.in vsib.
feu. & pontificii, *gl.in c.ne aliqua, 27.q.1 facit c.tua, de procurat.* ve-
rum tamen ego non existimo hoc verum in Gallia, & sic sequor
Dyn. *in l.2.sol.matr.in P.* ita sentientem, & Alcia. *lib.4.parerg.c.10.*
Adulteriumque hic factum, non faciendum cõsidero, cum has in-
ter moras faciendi pœnitentia cogitationis possit reuocari a cri-
mine, vt de falsa moneta dicitur, *in l.qui falsam, ad l.Corn.de fals.in*
P. ¶ Atque † hæc quoque in adulterio commisso tempore eius ma- 14
trimonii, de quo agitur, intelligere par est: nam qui alias meretri-
cem, vel adulteram, impudicamve duxerit, ob id repudiare non
poterit, nec dotem vsurpare. Sicuti iudicatum a C. Mario præto-
re, pro Fannia vxore Ticinii Minturnensis, apud Val. Max. *libr.8.*
tit.2.in Mario. contra Ticinium. ¶ Sed † & obseruandũ hic quoque, 15
vt ab adulterio alienus sit maritus, qui lucrũ quærat, id est, vt neque
ipse adulterium cum alia commiserit: nam tunc non lucraretur,
c.intelleximus, de adult. sed delicta mutua compensatione tolle-
rentur, *l.viro & vxore, sol.matr. P.* Neque etiam mores vxoris cor-
rupisse arguatur, vel lenocinium admisisse: pari enim modo a lu-
cro submoueretur, & ab accusatione, & indignus inceto, pœna af-
ficiendus esset vterque. *l.cum mulier, eo.l.1.& l.mariti lenocinium,*
ad l.Iul.de adul.in P.l.crimen lenocinii, C eo.

¶ Olim † ob malos mores vxoris soluto matrimonio retine- 16
batur dos, quam vxor iudicio de moribus perdebat: sicut Cn. Do-
mitius iudex pronuntiauit, mulierẽ videri plus vini bibisse, quam
valetudinis caussa posceret, viro insciente, & dote mulctauit, teste
Plin. *lib.14.c.13.* Hoc tamen postea totum expunctum, vetita ob id
solutione & retentione dotis *l.vn.§.taceat, de rei vxo act. C.l.fi.C.*
de repud.& rub.C.de repud.& iud.de mor.subl.

¶ Alius † casus etiam notabilis & quotidianus, vt si mulier bo- 17
na habens mobilia, ea det marito cum inuentario vel repertorio,
si ea consumantur pendente matrimonio, heredes mariti nõ te-
nentur ad æstimationem, vt notat Bald. *in l.de his, per illum tex.*
C.de donat.inter virum & vxor. & Chassan. *in consuet. Burgun tit.*
des droicts appartenans a gens mariez §.3.ad verba, & acquests.vers.
item quare mulier, &c. & in §.24.eiusdem tit.in vlt.eius annot. nisi
æstimatæ datæ essent res: quia tunc consumtio nõ minuit dotem,
Bal.in l.æstimata, sol.matr.in P.

¶ Cessat † etiam soluto matrimonio dotis integra repetitio, si 18
iam anticipata soluti one maritus restituerit: Bona fides enim re-
pugnat, vt idem bis exigatur, vt ait regula iuris, *l. bona fides. 58 de*
reg.iur.P.l.emtor, C.de euict.cum similib. bonæ fidei autem actio est
hæc repetitio, *l.vn.§.id etsi non ignoramus, de rei vxor.act. C.l.sed et-*
si sdeo, sol.matr.in P.

¶ Sunt † quippe plures caussæ, quæ permittunt cõtra regulam 19
generalem, *l.vn.si dos const.matr.reddit fuer lib.5.C.tit.19.* singula-
ri quadam humanitate & æquitate dotem ante solutũ matrimo-
nium repetere: vt si alterius thori liberos legitimos fame perceun-
tes, vel ab hostibus captos, quibus subueniendum sit, habeat: aut
si alendi sint eius parentes, vel fratres, vel aliæ necessariæ personæ,
l.quamuis,& l.sed etsi sdeo, sol.matr.in P.l.maritus, §.fin.& l.si. de iur.
dot.in P. vel si maritus ad inopiam vergat, & declinent eius facul-
tates, *l.vbi adhuc, de iur.dot.C.l.si constãte, sol.mat.in P.Auth.quod*
locum, de colla. Vt & iudicatum in Senatu Parisiensi 13. Febr. 1497.
Papon.lib.15.Rhapsod.arest.tit.4.arest.3. item si vir deportetur ma-
nente matrimonio, *l.1.C.de repud.l.si maritus, sol.matr.in P.*

¶ Sed † num decedente vxore vel marito, cum dos repeti po- 20
test a marito, possit impediri, dicente marito vel heredibus eius,
se non eam accepisse a patre promissam. Et certe quidam dicunt
hanc negligentiã nocere marito & eius heredibus, non vxori qui
petit, ac si accepta fuisset, *Masuer in tit.de præscri.vers.item & res*
dotalis, per tex.in l.si fundum, de fundo dot. quia promissione facta
in maritum transfertur periculum. Contrarium tamẽ verius, nec
teneri maritum, *l.si extraneus, §.sed si pater, de iur.dot.* nisi ipse remi-
serit dotem sine consensu vxoris, aut confessus fuerit se recepisse,
quam nõ recepit, quia videtur donare, *l.si quis pro vxore, §.si vxor,*
de don.inter vir.& vx.P.l.quamuis, §.Marcellus, ad Velleia. vel nisi
mortuo patre promittente, neglexerit petere ab herede eius, tũc
enim imputabitur, *vide Boer.decis.329.* ¶ Sed † & dos instrumen- 21
torum tantum tenore conscripta, & quæ non probatur corpora-
liter tradita, non repetitur a muliere, vt data, si mariti bona fisco
addicta sint, *l.si quis posthac, de bon proscr. C.* nec etiam si alii credi-
tores sint mariti, qui præferuntur, *l.prædia de acq poss in P.l.si cui,*
C.de non num.pec. Nec creduntur instrumẽtis, quæ quotidie ea for-
mula fiunt, dotem datam fuisse: nisi doceatur de realidatione se-
cundum sing. vnam gl. *in d.l.si quis posthac, l.9.in verb.dotalium.*

22 ¶Minuunt † etiam alia dotem, vt integra non restituatur, impensæ factæ in res dotales vtiles, & necessariæ, *§. si minus, verb. ob retentionem, de act. l. 1. & l. quod dicitur, in l. & 2. sic incip. & l. vtiles, de impens. in reb. dot. fact. in P.* nõ voluntariæ, *l. si voluntarius, eo. tit. l. vni. §. sed nec impensas, de rei vx. act.* vel modice necessariæ, *l. omnimodo, de impens. in reb. dotal. fact.* sicut nec tributa pro rebus dotalibus soluta, vtpote cum fructibus conferenda, *l. neq; stipendium, de impens. in reb. dotal. fact.* An autem minuant dotem in castrum expensæ pro defensione eius, & pro lite ad recuperationẽ rerum dotalium, Iason late explicat, *in §. si minus, vers. ob retentionem, nu. 3. 4. 5. de act. on.* Minuit & funeris impensa dotem, vt supra docui-
23 mus, *l. inonum, cum 7. seq. de relig. & sumpt. fun.* ¶Ceterum † hoc obseruatione dignum hic existimo cum Paulo Iurisconsl. *l. si is qui, 57. § quod dicitur, de iur. dot. in P.* vt quod dicimr, impensas necessarias dotem ipso iure minuere, non eo pertineat, vt si forte fundus in dotem sit, desinat aliqua ex parte dotalis esse: sed nisi impensæ reddantur, aut pars fundi, aut totus retineatur: sed si tãtum in fundum dotalem impensum sit, per partes, quanti fundus est, desinere eum dotalem esse Scæuola dicebat, nisi mulier sponte marito intra annum impẽsas obtulerit. Quod notabile duco, pro repetitione dotis, cui incremẽtum seu adiaucamentum pro modo & quantitate eius accedit, vt impensæ non minuant constitutionem primam dotis, sed retentionem lucri vel dotis pro rata parte inducant, salua constitutione.

De priuilegiis dotis in hypotheca & aliis.
Cap. 24.

1 *Priuilegia dotis quatuordecim.*
2 *Dotis soluenda obligata bona vxoris, & contra repetitionis eius caussa bona obligata mariti.*
3 *Dotis repetenda caussa vxores habent hypothecam in bonis mariti, etiam potiorem anterioribus creditoribus, & rationes dantur.*
4 *Uxor in repetitione dotis, an praferatur creditoribus expressam anteriorem hypothecam habentibus.*
5 *Nam pro confessata dote, praferatur in hypotheca anterioribus creditoribus vxor, & fisco.*
6 *Dotis hypotheca initium temporis habet a die contractus matrimonii, etsi tunc soluta non fuerit.*
7 *Casus quibus priuilegio non vtitur prioritatis hypotheca vxor.*
8 *Hypotheca priuilegium non datur extraneo repetenti dotem.*
9 *Hypotheca, qua mulieri pro dote repetenda prioritatis competit, non datur ei pro additamento repetendo.*
10 *Dotis priuilegium aliud, vt alienari nequeat.*
11 *Dotis priuilegia alia. Et suppleri in ea stipulationem de restitutione: sitq; actio pro ea bonæ fidei: summariam habeat notionem: incerta certa arbitrio reddi possit, &c.*

1 PRiuilegia † dotis 14. enumerantur & probantur a Ioanne P. de Ferrariis, *in form. libe. quo vxor agit pro dote, in sua praxi.* & per interpret. *in l. 1. sol. matri. in Pandectis.* Ea paucis complectar, dempto priuilegio hypothecæ, de quo cum frequens & vtilis, varia & difficilis sit quæstio, paulo latius agam, quam de ceteris: atque ab eo, initium ideo faciemus.

2 ¶Sicut † bona vxoris pro dotis præstatione tacite obligata censentur, *l. 1. § & vt plenius, C. de rei vxor. act.* sic & viri, pro restitutione, *d. l. 1. & eod. §.* quod priuilegium, & in eorum successores transit, *§ fuerat, de actio.* Vt prospiciatur conseruationi & repetitioni dotium, hypotheca facit: plus cautionis namque in rem,
3 quam in personam, *l. plus cautionis, de reg. iur. P.* ¶Placuitque † Iustiniano *l. assiduis, 12. qui potior. in pign. hab. lib. 8. C. tit. 18.* mulieres, quæ dotes tradiderunt maritis, siue res illorum extent, siue dissipatæ sint, habere ius repetitionis & hypothecã potiorem in bonis mariti, supra omnes creditores mariti in hypotheca etiã priores & anteriores: rationesq; adferuntur, quia de suo, non de bonis vxoris satis faciendum creditoribus. Cui simile, quod vxor pro marito non tenetur, *tit. ne vxor pro marit. C.* & inter alios acta alius non præiudicent, *Rub. cum l. res int. alios acta, &c. C. l. iurisgentium, § ante omnia de pact. cum simil.* Dehinc dotis natura est inalienabilis, *vt sup. diximus, & l. lege Iulia, de fund. dot. P. §. 1. quib. alien. lic. vel non, cum simil.* vt rem suam semper, non mariti retinere videatur mulier, & pro victu & alimẽtis fuit. Accedit & liberorum fauor, vtq; habeant mulieres, vnde nubere possint: fragilitas mulierum insuper, patiendi pericula, *hæc omn. a d. l. assiduis, qui pot. &c. C. l. 1. sol. matr. in P. l. 2. de indic. vid. tollen. C. l. 3. de priuil. cred. P.*

Et antea quidem concessa fuit prælatio mulieribus pro rebus dotalibus, exstantibus creditoribus in hypotheca præcedentibus tempore, *Iustin. l. vbi adhuc, 29. & l. in rebus, 30. de iur. dot. C.* verum postmodum & Iustinianus idem etiam ad nõ exstantem dotalem rem, & pro ea concessit hoc priuilegium, vt creditoribus pro dotis repetitione præferantur habentibus tempore anteriorem hypothecam, *d. l. assiduis, qui pot. C. § fuerat, de act.*

¶Verum † non sine cõtrouersia est, num & præferatur habentibus priuilegium expressæ anterioris hypothecæ? In qua re voluit Accursius *in d. l. assiduis, in verbo licet,* non præferri expressæ anteriori, sed anteriori tacitæ, vel generali, quod sequuntur Ioannes Faber, Bartolus, Baldus, Iacobus Butrigarius. Angelus, Salycetus, *præd. auctores, in d. l. assiduis, & iterum Faber & Aret. in §. fuerat, de actio.* & ita decisum quoque fuit in Capella Tholosana, *decis. 218. Capel. Tholos.* Præfertur ergo mulier tantum habentibus tacitam anteriorem, dummodo dos data fuerit. ¶Nam † si confessata esset tantum, nec numerata, non gauderet hac prælatione, *Aufrer. in d. decis. facit l. si quis, de bon. damn. C. & interpr. in l. 1. sol. matr. gloss. in l. assiduis in verbo data, qui potior. C.* Quanquam Bartolus *in d. l. assiduis, citat. & l. 3. de dot. cau. non num.* tracket contrarium verius, vt pro confessata habeat locum priuilegium, si renuntiatum sit exceptioni non numeratæ pecuniæ, vel biennium elapsum sit, quo ea exceptio opponitur, *l. final. C. eod. de dot. causs.* Quidam, vt Ioannes ab Imola, *in l. 1. solut. matrim. P.* Angelus Aretinus *§ fuerat, de actio.* Baldus *in l. cum aliquis. de iur. deliberan.* dicunt Accursii sententiam procedere indistincte, quando mulier concurrit cum aliis creditoribus probantibus veram debiti numerationem, vt præferantur tunc mulieri, quæ tantum habet solam confessionem vel renuntiationem exceptionis non numeratæ pecuniæ, vel lapsum temporis biennii, & ideirco fictam numerationem. Tunc enim caussa onerosa, & creditores, qui certant de damno euitando, præferuntur mulieri, quæ lucrum aucupatur. *facit § denique autem, de æqua dot. collat. 7. dum agitur de augmento dotis repetendo fictitio.* Præsumiturque ista confessio, si facta constante matrimonio, de receptione dotis, etsi de numeratione non doceatur, in fraudem, & donatio inter virum & vxorem, *l. fin. §. benefica, de iure deliberand. C. l. omnes, 17. §. final. quæ in fraudem cred. lib. 42. P. tit. 9.* Quo casu tantum Angelus Aretinus *ad § fuerat, num. 18. & 19. de action.* veram esse putat glossam *l. assiduis, qui potior. C.* vt tunc non præferantur vxores expressam hypothecam anteriorem habentibus: contra autem si confessio facta fuerit ante matrimonium, quo casu pro expressa numeratione confessionem haberi tradit. Idipsum verum, si creditores morosi fuerunt in opponenda exceptione, & lapsum fuerit tempus opponendi, *sic distinguit Alexand. in l. 1. sol. matrimon. P. & ita iudicatum, vt refert & disputat Boer. decis. 330. facit l. in contractibus, §. in omn. tam hi aut. seq. de non numer. pec. C.* Ansterius autem *in decis. Capel. Tholos. 217.* cum Salyceto *in d. l. assiduis, qui potior.* resoluit distinguendo, vt si creditor & vxor habeant vterque expressam hypothecam in bonis mariti, potior sit iure qui prior tempore: si autem vterque tacitam, mulier præferatur etiam posterior tempore, pro dote data: excepto fisco, qui si tacitam habeat concurrens cum tacita mulieris, præfertur inter eos qui tempore potior. Quod si alter horum habeat expressam, alter tacitam, expressa præfertur tacitæ etiam anteriori, *Interpret. gloss. & text. l. 2. de priuileg. fisc. C.*

¶Hoc † vnum notabile tamen, hypothecam mulieris initium sumere, non a solutione dotis tantum, sed a tempore initi & consummati matrimonii, quamuis tunc tradita non fuerit. Quod pluribus firmat rationibus & auctoritatibus Nicolaus Boerius *decision. 133.* vt etiam expressa postea hypotheca non abroget præcedentem tacitam generalem, sed vtraque maneat, *idem Boer. decis. 332.* A traditione etiam ante facta, quam matrimonium sequatur, incipit: quare & in sponsa locum habet priuilegium, dotem repetente, *l. 2. §. fi. de priuileg. credit. in P.* ¶Neque † omittendi sunt casus, quibus mulier potior non est in hypotheca, expressi in iure: veluti in eo, qui prior mutuauit pecunias marito, emendæ militiæ caussa, *§ his consequens, & § seq. de æqual. dot. in Authen. coll. 7. const. 8. Authen. quo iure, qui pot. in pig. C.* in primipilari caussa, *l. satis, C. in quib. caus. pig. vel hyp. tac. cont. l. 3. de primipil. lib. 12. C.* nisi dotales res extent, quas repetet, *l. de priuil. fisc. C.* si concurrat vxor cum alia repetitione dotis eiusdem priuilegii, in quibus iure communi & prærogatiua vtendũ est, *l. assiduis, §. & ideo, cum §§ seq. & Authen. si quid, qui potior. C.* Si tamen liquido constet res secundas vxoris esse & exstare illas, recte aduersus omnes sibi vindicabit, *iuxta Auth. si quid ex rebus, C. eo.*

Glu

8 ¶In † hoc prælationis etiã dotis in hypotheca priuilegio, duo
singularia annotanda: vnum, quod hoc quod datur mulieri com-
petat & suo heredi, non autem extraneis, si eis restituenda sit, vt
ait Iacobus Ferrariensis, *in pract. titu. de for. libello, quo vxor agit ad*
9 *dotem, in 8. priuileg. dotis, per l. 1. C. de priuil. dot.* ¶Alterum, † quod
priuilegium pro dote iure hoc prælationis competens, non da-
tur pro donatione propter nuptias, seu adiancamento, vel dotis
incremento repetendo, sed ordinis & temporis in eo sequen-
dus est, *§. hoc consequens, de æqual. dot. in Authen. l. assiduis, §. hac au-
tem, qui pot. in pig. hab. C. §. illud, de æqual. dot. in Authen. coll. 7.* Sed
hæc hactenus de prioritate hypothecæ, dotisque primo priuile-
gio, nempe quod ratione fauoris eius, *arg. l. in ambiguis, de reg. iur.*
in ambiguo præcedere dotis obligatio cẽseatur debitum alterius
10 generis, quod datum & est successoribus. ¶ Aliud † priuilegium
dotis erit, quod inalienabilis sit, de quo supra diximus. ¶Tertiũ,
11 vt suppleatur omissio stipulationis, *l. 1. de rei vxor. act. C. § fuerat.,
de act.* de dote restituenda, quod etiam transit in quemcunque a-
lium successorem. Quartum, vt & sit actio bonæ fidei, contra na-
turam stipulationis, *§ in bonæfidei, & §. fuerat., de act. contra l. quic-
quid astringenda, de verb. oblig.* Quintum, quod summarie sit in ea
procedendum, *d. Ferrar. vbi sup. l. 3. de re iudic.* circumcisis dila-
tionibus, *l. 1. de feriis.* Sextum quod dos incerta, arbitrio tertii pos-
sit certa reddi, *l. cum post, §. gener, de iur. dot. in P. contra l. ita stipula-
tus, de verb. oblig.* Septimum, quod mulier dotem promittẽs, non
restituitur Velleiano, *l. fin. C. ad Velleian. contr. reg. iur. com.* Octa-
uum, res inalienabiles subiectas restitutioni, caussa dotis posse a-
lienari, *Authen. res quæ, comm. de lega. C.* Nonum, quia pater cogi-
tur filias dotare, vt dictum in oneribus matrimonii officio iudi-
cis, *l. qui liberos, de rit. nupt. in P.* Decimum, quod repetenti mu-
lieri non possit obiici compensatio, vel rerum amotarum vel a-
liorum debitorum, *l. vni §. taceat., de rei vxo. actio.* quod priuile-
gium non transit in heredes eius. Vndecimum, quod in dote ad-
uenticia, filiafam. sine patre in iudicio esse possit, *gl. & interp. l. 2. §.
quod si in patris, sol. matr.* Duodecimum, quod dos non præsumi-
tur communicata in societate generali, sed excepta, *l. actione, § si
cum l. seq. pro soc. in P.* potest tamen si p'acuit, *colligitur ex l. Lucius,
§ impuberes, de legat. 2. l. si socius pro filia, pro soc. in P.* Adde decimũ
tertium, vt laudemia non debeantur, si res emphyteoticaria sine
æstimatione in dotem detur, *Iaf. in l. 3. 9. q. & Salyc. de iur. emphyt.
C. Aufrer. in decis. cap. Tholos.* 278. quis dominium tunc iure natu-
rali remanet penes vxorem, *l. in reb. C. de iur. dot.* Quamuis iure ci-
uili efficiatur dominus maritus pendente matrimonio, & cum
conditione, *l. dote ancillam, de rei vind. C.* tamẽ, nisi æstimata: quia
tunc facit æstimatio emtionem, *l. quoties, C. de iur. dot. l. plerique, §.
fin. eod. in P.*

De donationibus inter virum & vxorem.
Cap. 25.

Lib. 23 P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 16. Lib. 4. Decret. tit. 20.

1 *Continuatio tituli ad superiora.*
2 *In donationibus inter coniuges tria tempora inspicienda, ante, & post nuptias, & nuptiarum.*
3 *Donationes inter virum & vxorem, nec directo, nec indirecte valent.*
4 *Donationes caussa mortis inter coniuges, quæ valent.*
5 *Donationes inter coniuges reuocantur tantum illæ, quibus donãs fit pauperior, & accipiens ditior, non alia: & ideo fructus consumti non restituuntur, nec minuta donata.*
6 *7. Amor mulierum exhaurit bona amantium.*
7 *Donationes in focarias militibus prohibita.*
8 *Donationes affectionis gratia in meretrices valent.*
9 *Amoris furore nihil vehementius, dignus ideo venia.*
10 *Donatio inter coniuges non prohibetur, vt inter maleuolos, sed vt inter coniunctos.*
11 *Contractus inter coniuges alii quam donationis, permissi.*
12 *Donationes secundæ inter coniuges prohibita, ne venalia fiant matrimonia.*
13 *Amor verus solis animis, sine pretio constat.*
14 *Mulierum ingenium flexibile & volubile.*
15 *Donationes inter coniuges item prohibita, ne cura & solicitudo amitterentur.*
16 *Donationes ante matrimoniũ facta, collata in tempus matrimonii improba inter coniuges.*
17 *Donatio inter coniuges quando valeat., veluti si plebeius maritus vxori det nobili, siue senex puella, & rationes horum.*
18 *Donationes, quæ donanti conferunt aliquam vtilitatem, veluti remuneratoria, valent. inter coniuges, vt in dignitatem, in refectionem domus exusta, monilia, alimenta.*
19 *Vestes pretiosæ, & alia a marito vxori donata, an marito vel vxore mortuis restitui debeant.*
20 *Donata monilia, armillæ, bullæ vxori, quomodo vxoris fiat., & quando restituantur.*
21 *Statutum quo lucratur vxor donata, monilia, & vestes, intelligitur de non pretiosis.*

DOnationes, † quæ inter virum & vxorẽ fiunt, accedunt con- 1
siderationi nuptiarum, sine quibus seorsum per se explicari
nequeunt. Quocirca de illis pauca, quæ ex personarum, cõiugum
scilicet qualitate, nobis personas coniunctas magis ac magis ex-
plicent.
¶In primis † autem tria tempora in istis personis perpenden- 2
da moneo, ante nuptias, matrimonii constantis, & soluti tempus
ante nuptias, si donationem admittat, quæ firmat vt & postea fa-
cta, *Vlp. l. si sponsus, 5. de donat. int. vir. & vxor. in P. l. cum multa, §.
sancimus, de donat. ante nupt. C.* ad donationes propter nuptias, vel
inter sponsos factas pertinet: vel si constante matrimonio factæ,
ad dotis æqualitatem, vt remuneratoriæ, validæ erunt, *l. si con? an-
te. eo. C.* de quibus iam in sponsalibus diximus. Tempus soluti iam
matrimonii, aliam quoque considerationem quam viri & vxoris
habere videtur, soluta tunc vxore a lege viri, vt ait D. Paul. 1. *Cor.* 7.
Neque itaque tractatio de donationibus inter virum & vxorem,
ad hæc duo tempora, sed ad medium, quo cõstat coniugium, per-
tinebit. ¶ Proinde † de eo sic constituamus axioma, donationes 3
inter virum & vxorem non posse subsistere, *l. 1. 2. 3. de donat. int. vi-
rum & vxor. lib. 24 tit. 1. l. quod sponsæ, de donat ante nup. lib 5. C.* si-
ne illæ directo, siue per interpositas personas fiant, *l. creditor. 20.
de donat. inter vir. & vxor. lib. 5. C. tit. 16 l. 3 §. non tantum, eo. in P. Vl-
pian. l. apud Celsum, 4. §. Iulianus, de dol. mal except. lib. 44. P. tit. 4.*
¶Quod de † donatione inter viues intelligimus: nam caussa mor- 4
tis inter illos non sunt inhibitæ, si re ipsa scilicet traditione fiant,
non sola promissione, *l. Papinianus, 14 de donat. inter vir. & vxor.
P.* etsi in voluntate perseuerauerint vsque ad mortem, qua ratæ
fiant, & confirmantur, *l. 1. & 3. l. ex verbis, 14 & l. pen eod. C. Vlp. l. si
cum seruum, 10. § si cum 2. ll. seq. eo. P.* moriente eo, qui donauit an-
te donatarium, vt etiam reuocatæ censentur præmoriente dona-
tario ei, qui donauerat caussa mortis, *l. a marito, 18 eo. C. l. 1 de don.
cau. mor. §. 1. de dona. P.* vel vna ambobus morientibus, *l. si inter vi-
rum, de reb. dub. in P.* ¶ Item † secundo, illæ donationes inter con- 5
iuges inter viuos prohibitæ tantum censentur, per quas donata-
rius inuenitur factus locupletior: alioquin minuta illa, quæ do-
nantur, & alia donata consumta, cum reuocari oporteret donatio-
nes, non restituuntur: nisi in quantum locupletior is factus fuerit,
*Dioclet. & Maxim. in l. de his quæ, 17 de don. int. virum & vxor. C.
Marc. l. si mulier, 6. Caius, l. quia quod, 7. Vlpia l. quod autem, 8. cum
suis §§. eod. in P. l. sicut, eod. C l. ex animo, cum 2. seq eod. P.* Quocirca
nec fructus rerum ita donatarum percepti & cõsumti restituun-
tur, si is qui dedit, non factus sit pauperior, nec is qui accepit, di-
tior, *Alex. Imp. in l. si fructus, 8 C. de donat. int.* alias contrarium sta-
tuendum esset, *l. 4. & l. si sponsus §. concessa. & §. si maritus. eod. in P.*
¶Hoc † autem receptum est, vt ait Vlpianus, *l. eod. P* donatio- 6
nes inter coniuges, inter viuos non valere, ne mutuo amore in-
uicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa
liberalitate erga se abutentes: ita vt est in antiqua parœmia, *πεύ-
σιν φύλλῳ τὸ ἐρώτων δέδεται βαλάντιον*, id est *porri folio ligantur marsu-
pia amantium.* ¶ Atque † ideo Antoninus *in l. 2. de dona. int. C.* do- 7
nationes in Focarias factas per milites, improbat: ne fictis adula-
tionibus spolientur bonis. Quippe, vt ait Ouid. *de arte aman.*

——inuenit artem
Fœmina, qua cupidi captat. amantis opes.

Et Plautus *in Trucul.*

Velut meretrix meum herum miserum, sua blanditia intulit
In pauperiem: priuauit bonis, luce, honore, atq; amicis.

Sic accommodate Luxuria apud eundem *Plaut. in proœm. Tri-
numi.* filiam se dixit habere inopiam. ¶ Etsi † affectionis gratia in 8
alias, etiam meretrices valeant, *l. affectionis, & l. donationes, de do-
nation. in P.* Et in pari turpitudine melior sit possidentis caussa, vt
idem Antoninus rescripsit, *l. 2. de condit. ob tur. caus. lib 4. C. titu. 7.*
& aliis nomothetis placuit, *l. transactione finita, C. de transactio l. si
seruum, §. de illo, de verborum obligat. l. in pari caussa, de reg. iur. cum
sim.* Valde itaque suspecta habita sunt delinimenta vxoria, vtpote

quæ sæpe cogant parentes iudicium ferre contra proprium san-
guinem: neque eisdem assentiendum putauit Caius, *l. 4. de inoffic.*
9 *testa. P.* ¶ Nihil † furore amoris vehementius, quem retinere tan-
tum est philosophiæ perfectè monentis in frænem & iubentem
concupiscentiam frænantis, vt ait Iustin. *§. illud quoque, quib. mod.*
nat. effic. legit. coll. 6.

Sic dum vrit amor quis modus adsit amori? Virg. Eclog. 2.

Et sicut mulierē viri, sic & virum vxoris, prouocare liberalitatem
facile blanditiis creditur, *l. fin. si quis aliq. test. proh. in P. l. fin. C. eo. tit.*
Quomodo enim arbitrabimur facultates denegaturos coniuges
mutuo, qui cupidinis illecebris peruicti propria concedunt mu-
tuo corpora? et extra matrimonii sanctam castitatem, infelix cu-
piditatis certe capilo, quę & propriam personam, pecuniis multo
cariorem, prostituere sæpe persuadet, quæ res & auxilio & mise-
ricordia idcirco digna habetur, *l. 1. de SC. Claud. C §. fin. de success.*
subl. quæ fieb. per bon. vend. Proinde iuste prohibet istas liberalita-
tes lex, & ante obsepsit lubricas in paupertatem vias: statuitque vi-
sum sic iuueniles coercere calores, ne cupiditati dediti tristē exi-
tum sentiant, *l. fi. §. filius autem, de bon quæ lib. lib. 6. C. §. optimum, de*
10 *non elig. secun. nub. in Auth.* ¶ Neq; † enim inhibetur, vt inter ma-
leuolos, vel infestos donatio, sed vt inter coniunctissimos: ne affe-
ctu nimio fiat alter pauperior, *l. si id quod, §. si quis, & §. quod lega-*
11 *tarium, de donat. int. vir. & vxor. P.* ¶ Reliqui † namque contractus,
præter donationem siue fraude prohibitionis initi, permittuntur
coniugibus, ex quibus pauperiores non redduntur, *l. si sponsus, §.*
12 *circa, & l. si vir vxori, de don. inter vir. & vx.* ¶ Accedit † quod, vt
ait Sextus Cecilius, *l. 2. eod. P.* futurum esset discuti matrimonia, si
qui donare posset, detrectaret coniugi: atque tandem venalia fore
matrimonia, nempe quia his donationibus, veluti pretio retine-
rentur: coactæq; essent metu dissidii donationes aduersum pro-
priam naturam: quæ liberalitatis & extra coactionem sunt, *l. do-*
nari, de reg. iur. l. 1. & l. donari, de donat. in P. Neque enim in neces-
sitatibus liberalitas constituitur, *l. 4. de adm. leg. P.* Minusque li-
bera matrimonia, quam eorum exigit natura, essent, *l. 1. de inutil.*
stipul. C. l. si ita stipulatio facta fuerit, & l. Titia, de verbor. obl. in P. c.
cum apud, & c. cum locum, de sponsal.

13 ¶ Atque † antiqui amorem honestum solis animis, sine fæce
hac liberalitatis constare æstimarunt, *Vlp. in l. 3. de don. inter vir. &*
vxor. P. amor etenim quidpiam spiritale, quasi sponsam vel gra-
tiam promercalem non habet, vt notat Panorm. *in cap. quanto, de*
14 *iud.* ¶ Adiiciam † puellarum leue & facile ingenium, & laudibus
vel metu vel voluptate maritorum expositum, *§. quæsitum, de æ-*
qual. dot. in Auth. Aristot. 9. de animal. in prin. l. cum multa, de dona.
ante nupt. C. & volubile,

Vt corpus tenerum, sic mens infirma puellis,
Fortius ingenio ne sit facor esse viris. Ouid. epist. Herus ad Leand.

Sic Tibullus 4. lib. de Newra loquens,
Sed flectis peteris, mens est mutabilis illi.

Et Virgilius 4. *Æneid. & c. forus, de verb. sign. l. si. de inoff. testa. C. c.*
de viduis, in 2. 27. q. 2.
— — Varium & mutabile semper,
Fœmina.

15 ¶ Ad † extremum, si hæ donationes simplices permitterentur,
arbitratisunt nomothetæ futurum, vt liberorum contemnere-
tur cura, *l. 2. de don. int. vir. & vx. in P.* aduersum præscriptum le-
gis, quo mandatur, vt quisque suam sobolem nutriat, *l. 2. de infan.*
16 *expos. C. tit. de alen. lib. & de lib. agno.* ¶ Hinc † sequitur, donationes
pari calculo esse improbatas, quæ ante matrimonium quidem fi-
unt, sed quæ cum feruntur, vt valeant eo secuto, *l. quod sponsæ, de*
don. ante nupt. C. cum simil.

17 ¶ Demunt † tamen aliquos casus interpretes, vsu & moribus
ratione aliqua receptos: veluti si maritus sit plebeius diues, qui v-
xorem cui donat, accipiat nobilem: si senex & capularis, vxor ado-
lescentula *Nic. Boer. in consuet. Bitur. tit. de consuet. matri. & dotis,*
§ 1. Fran. de Cur. cons. 6. seu. inc. quod notabile, Bart. Bal. Iason l. si ita
stipulatus. § si tibi nupsero, & in l. diuortio, de ver. obl. in P. Quia hæc
non videtur simplex, sed remuneratoria donatio, ob alia, quam
ob matrimonii affectionem: & remunerationes aliā habent vim,
quam simplices donationes, valentque inter personas, a quibus
simplices reiiciuntur *l. si pater, §. fin. & l. Attilius Regulus, de don. in*
P. Et in nobilem vxorem plebeius conferens donationem, non
tam eam vxorem munerare censetur, quantum sibi affinitatem
pros mutuum eius comparare: cum principium affinitatis vxor
sit, *l. 4. de grad. affinit.* In iuuene alia vtilitas quam matrimonii se-
ni accedit, nempe quod quodammodo iuuenescat calore illius:
sicut legimus conquisitam Dauidi Abisai, *3 Reg. c. 1.* puellam pul-
cram Sunamitidem, vt cum eo dormiret, & calefaceret eum. A-
lioquin non satis commode propter senectutem retinet i matrim-
onium non potest sine largitione, quæ ideo expresse permittitur,
ne diuortium fiat, vt expresse notat Caius, *l. vel propter. sūltu l præ*
ced. de donat. inter vir. & vxor. in P. ¶ Valebunt † itaq; & donatio- 18
nes, quæ & donanti aliquam adferunt vtilitatem, quibus pau-pe-
rior fieri non videtur: veluti si ad dignitatem, *l. quod adipiscendæ,*
eo. P. comparandam viro donet vxor, exprimaturque & dignitas,
& quantum donetur. Ex ea enim vxor consequitur vtilitatem di-
gnitatis, cum radiis mariti refulgeat, *§ si de consul. in Authen. l. mu-*
lieres, de dignit. lib. 11. C. Comparatiam aduenientibus calibus, &
infortuniis coniugis non est alienum a iure, *l. si cum d[illegible] § si*
maritus, sol. matr. P. & ideo in refectionem ædium exu[illegible] v-
xoris aliquid elargiri permittitur, *l. quod si vir, de donatio. inter vir*
& vxor. in P. Multa etiam vxori donata tenent, vt vestimenta, *l. si*
mulier ex peculio, §. fi. eo. l. maritus, § fin. de iur. dot. in P. monilia, tin-
ctus alimentorum caussa, & huiusmodi pleraque, quæ non iure
donationis solum, sed ob officium maritale, quod ad ea tenetur,
vt ad onera, sustinentur. ¶ Annotandum † tamen obiter moneo, 19
interdū vestes pretiosas & plures comparari a marito, quæ, si præ-
moriatur vir, vel ea præmoriatur viro, mariti heredibus, vel ipsi
superstiti restitui debent, quotidianis tantum vxori relictis, *Bart.*
in l. penult. §. si quis vxori, sol. matr. Aug. cons. 101. Pau. Castren. cons.
184. Bald. l. cum te, de donat. ante nupt. num. 3. & 4. Boer. loco, in com-
ment. ad cons. Bitur. in tit. de consuet. matrim. & dot. Decis. cap. Thol.
336. videlicet quando simpliciter concessæ sunt pretiosę vestes v-
xori, & pro vsu. Alioquin autem si eo animo vt perpetuo vxoris
essent, sint datæ & traditæ, nec mortis temporis reuocatę, mulier,
& eius heredes eas retinent: sicuti & quando seruo vestimentum
datur, ea distinctione vtimur, *l. id vestimentum, 26. de pecul. in P.*
Siquidem nisi exprimatur clare donatio vxoris caussa, comparata
ad vsum tantum, non donationis caussa censentur: & proinde ea
mortua, sub mariti sunt dispositione, *l. si quid earum, 45. in prin. &*
§ 1. de leg. 3. l. qui concubinam, 29. de legat. 1. Vt non inutile legatum
earum sit factum vxori, *l. hoc legatum, 41. de legat. 3.* quod nullum
alioquin esset si res quæ eius esset, iam eidem legaretur, *l. proprias*
res C. de lega. Semel enim meum, amplius fieri nequit meum, *§ sic*
itaq; discretis, de action. l. nemo rem suam, de verborum obligat. cum
dominium, non nisi ex vna caussa ad nos pertinere possit, etsi in
possessione diuersum statuatur, *l. 3. §. ex pluribus, de acquir. possess.*
P. c. inter dilectos, de fide instrum. Vt præsumatur tantum, conces-
sio huiusmodi facta vxori, vsus, non donatio, iuris vrgentissima
præsumptione: quia neminem suum iactare voluisse colligitur, *leg.*
cum de indebito § 1 de probat. in P. idem cum sit donare ac perde-
re, *l. si plures fumibus, de donat. in P.* ¶ Hæc † eadem & de torquibus, 20
armillis, baltis, aliisque monilibus, quæ vxori ornamenti caussa
conceduntur, dicenda censeo, obseruata eadem distinctione: nisi
municipalis lex, vel conuentio in matrimonii præludiis, vel in
tractatione aduersetur. ¶ Dummodo † & illud singulare Barto. *in* 21
l. quamuis, de aur. & argen. legat. notetur: statutum municipale vel
mores, quibus lucro huiusmodi esse dicuntur vxoribus, non esse
intelligenda de pretiosis, sed de vulgaribus monilibus & vestibus:
quod quamuis subobscure notat Bartolus, tamen Nicolaus Boe-
rius secundum eam sententiam iudicatum fuisse scribit, *Nicol.*
Boer. ad consuet. Bitur. tit. de consuet. matrim. & dot § 4. Quæ æqui-
tatem eam habere mihi videtur, quia municipalia statuta, quoad
fieri potest, iuri cōmuni sunt cōciliandа, & quia quæ iuris singula-
ris non trahantur facile ad consequentiam, *Paul. l. quod vero con-*
tra, 13. de legib. libr. 1. P. titulo tertio. vtque stricti iuris non proro-
gentur ad similia, *l. quicquid adstringendæ, de verborum oblig.*

De secundis nuptiis. Cap. 26.

Lib. 5 C. tit. 9. Lib. Decret. 4. tit. vlt.

1 *Nuptiæ secundæ non sunt improbæ.*
Tertullianus male secundas reprobat nuptias.
2 *Nuptiæ secundæ cur non benedicantur.*
3 *Nuptiæ secundæ & plures repetitæ dicuntur.*
4 *Nuptiarum primarum & repetitarum differentia.*
Nuptiæ secundæ quamuis permissæ, vere tamen fornicatio-
nes.
5 *Nuptiæ secundæ intemperatæ habitæ Ethnicis.*
6 *Nubebant viduæ publicis festis, non virgines quare.*
7 *Nuptiæ repetitæ Moscouitis permissæ, sed vix habitæ legitimæ*
tertiæ

tertias sine caussa non permittunt: quartas a Christiano alienas putant.

8 *Nuptia repetita quando & quomodo, & non semper permissa in Orientali ecclesia: & repetentium pœna.*

9 *Nuptiæ primæ benedicuntur, non secundæ.*

10 *Uxor sacerdotis Iudæorum & Ethnicorum esse nequibat vidua: nuptias sacerdotis non repetebat.*

11 *Bigamus, & qui viduam duxit, non potest promoueri ad sacros ordines.*

12 *Relictum, si nō nupserit, viduæ prohibet nuptias, in virgine valet, spreta etiam conditione.*

13 *Mater ad secundas transiens nuptias, non reuocat donationes filiis factas propter ingratitudinem, paucis exceptis caussis.*

14 *Pecuniæ piis debitæ maritādis pauperibus, non debentur pro maritandis viduis, sed pro primo nubentibus.*

15 *Contributio talea, quæ debetur pro maritandis filiabus, debetur tantum pro filiabus in primo, non in secundo matrimonio.*

16 *Bigamus non vtitur priuilegio clerici.*

17 *Secunda nuptia punita, non prima, si intra annum luctus fiant.*

18 *Annus luctus olim 10. nunc 12. mensium.*

19 *Nuptia repetita intra annum luctus, suspicionem habent sinistram.*

20 *Nubens ante annum luctus, sacrificabat vaccam prægnantem.*

21 *Vir non tenetur lugere vxorem.*

22 *Partum nunc edi posse 10. 11. & 13 mense.*

23 *Repetendarum nuptiarum spatium & luctus, eiusdem rationis.*

24 *Pœna nubentium intra annum luctus iure ciuili imposita, iure pontificio quare sublata.*

25 *Mulier etiam prægnans coitum desiderat.*

26 *Num pœna nubentis secūdo sublata censeatur ei, quæ intra annum nubit.*

27 *Miscella lex de viduitate remissa.*

28 *Pœna secundo nubentium fauore liberorum, quæ ad lucra approbata.*

29 *Nouerca superinducta liberis, malum.*

30 *Nouercam superinducens liberis, consilio patriæ lege Charunda arcebatur.*

31 *Nouerca vnde dicta.*

32 *Nouerca Agrippina Claudii Cæsaris vxoris in vitricos crudelitas, vt suis faueret.*

33 *Nouercalia delinimenta infatuant parentes contra liberos proprios.*

34 *Nouercale odium, pro malori.*

35 *Fœminæ secundo nubentes contemnunt bona & vitam liberorum prioris matrimonii, amore secundi mariti.*

36 *Septicia Trachalorum mater nuptiis secundis, & eius testamentum, ob contemptos priores liberos, improbata.*

37 *Nouercarum quoq; repetitarum iniuria ad maritū præmortuum pertinet.*

Margin cap. Phaderfinum. Mundinum.

38 *Nubens secundo, habens ex primo filios, amittit proprietatem lucrorum, quæ habuit a priore marito, quocunq; titulo.*

39 *Nubens secundo, nec lucra prioris coniugis distribuere potest inter liberos prioris matrimonii suo arbitrio, vel electione: quod & in viro repetente matrimonium locum habet.*

40 *Ingrati filii amittunt lucra prioris matrimonii.*

41 *Viduæ quæ nuptias non repetunt, non procul a virginitate ponuntur.*

42 *Viduus vel vidua, si non repetunt nuptias, partiuntur pro virili cum filiis illius matrimonii, dotis seu donationis propter nuptias seu augmenti lucrum in proprietate, & de lucro alius libere disponunt.*

43 *Pater materve transeuntes ad secundas nuptias filiis decedentibus prioris matrimonii, quomodo cum filiis seu aliis fratribus succedunt in vsufructu vel proprietate.*

44 *Mater non petito tutore filio pupillo, conuolans ad secundas nuptias, aut non reddita ratione tutelæ, ei non succedit.*

45 *Lucra prioris matrimonii instituto generaliter herede extraneo a parente, censentur reseruata liberis prioris matrimonii.*

46 *Lucra quæ pater aut mater consequūtur ex morte filiorum prioris matrimonii, decedentium ab intestato, tenentur reseruare morientis aliis filiis eiusdem matrimonii, non autem si illis ex testamento successerunt.*

47 *Bona quæ coniunx trāsiens ad secundas nuptias habet per successionem intestati, a filio mortuo prioris matrimonii quæsita per illum aliunde, quam ex præmortuo coniuge, sunt in illius libera dispositione, secus si veniant a præmortuo coniuge.*

48 *Infamia aliquando facta, quæ transiret ad secundas nuptias, si haberet liberos.*

49 *Nuptia repetita non priuās dote sua mulierem, nec virum donatione propter nuptias, quam vxori mortua dederat sed sibi, non liberis prioris matrimonii conseruat.*

50 *Donationes quoque reciproca coniugum non reseruantur prioris matrimonii filiis, nec remuneratoria.*

51 *Pœna in bonis propriis transeuntium ad secūdas nuptias, ne possint ex his relinquere vxori, vel marito, vel vitrico, plus quam vni ex liberis prioris matrimonii reliquerint.*

52 *Mater paterve repetentes nuptias, libere possunt in bonis propriis aliquem, vel aliquos liberos primi, secundi, vel tertii matrimonii instituere, relicta aliis singulis legitima & lucris suarum nuptiarum.*

53 *Coniunx qui decessit, & donauit vel legauit superstiti, potest cauere valide, ne donata subiiciantur legibus reseruationis liberis prioris matrimonii, etiam si superstes nubat, & potest permittere nuptias.*

54 *Filii prioris matrimonii consentientes secundis parentum nuptiis, non vtuntur postea priuilegio reseruationis superioris.*

55 *An remitti possit pœna imposita nubentibus intra annum luctus.*

56 *Remitti non possunt pœnæ l. hac edictali. de sec. nup. C.*

57 *Dos lucrata a marito ex statuto, vel incrementum seu augmentum lucratum ab vxore, illis transeuntibus ad vlterius matrimonium reseruatur filiis illius matrimonii, vnde lucratū, post mortem parentum.*

NVptias † secundas detestandas non esse vt improbas & pro- 1
hibitas, ecclesia docet catholica, *can. aperiant, can. Deus masculum, c. quod si dormierit, 31 q. 1.* reiecitque in eo Tertulliani sen-
tentiam, qui eas vt stuprum detestatur, *Tertul. lib. exhortationis ad castitat. & lib. de monogamia.* ¶Permittit † enim eas Deus, *c. hac ra-* 2
tione, 31. quæst. 1. c. virginibus eod. & pen. & fi. de secun. nupt. 1. Corint. 7.
& melius esse nubere quam vri tradit, etsi melius sit viduum castum permanere, quam nubere & non vri. Nec quia non benedicuntur secundæ vel vlteriores post primas, *ca. 1. & c. vir autem; de sec. nupt.* ideo impuræ sunt: nam semel benedictæ cum sint, videtur
benedictio durare. ¶Nuptiarum † secundarum appellatio repe- 3
tit tantum, non immutat substantiam matrimonii: secundæ dictæ ratione proxime deficientis matrimonii, etsi plures repetitæ sint, *glos. in rub. de sec. nupt. C.* Et ideo omnia quæ antea explicata sunt de sponsalibus, & primis nuptiis, dote & aliis, secundis conueniunt: exceptis quibusdam ritibus & priuilegiis, quæ speciali calculo signabuntur.

¶Interest namque primum inter primas vnicasque, & repeti- 4
tas nuptias: quod primæ seu melius vnicæ nuptiæ commendentur, & laudentur: repetitæ etsi permissæ, secundum veram rationem, vere fornicationes sint, vt ait D. Chrysostomus, *can. hac ratione, cum 2 seq. 31. quæst. 1.* & ad remedium incontinentiæ concessæ. Quod pluribus rationibus docet D. Hieronymus *cont. Iouin. lib. 1.* Et tutius visum est nubere in domino vni soli, quam inhoneste multos admittere, *c. 1. de iis qui fil. occid. c. veniens, qui cler. vel vo-*
uent. can. quomodo virginibus, 31 quæst. 1. ¶Valerius † Maximus *lib.* 5
2. c. 1 dum de nup. agit. scribit, eas quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitię honoratas apud Romanos: quod existimarent eum præcipue matronæ, syncera fide incorruptum esse animum, qui post depositæ virginitatis cubile, in publicum egredi nesciret. multorum matrimoniorum experientiam, quasi legi-
timæ cuiusdam intemperantiæ signum esse credentes. ¶Et † Plu- 6
tarchus *problem. 99. Quid est, inquit, quod publicis festis, veteri more: virgines non nubunt viduæ nubunt? an quod virginibus decorum, viduis vero multis præsentibus fœdum nubere? felix namq; ac fausta prima nuptia secunda vero tristis ac detestanda. Pudet enim viuis adhuc eis, quibus antea nupserant, alios accipere, mortuos autem lugere. Quo fit, vt magis quiete, quam strepitu & deducentium multitudine deiiciuntur. Dies vero festi adeo multitudinem distrahunt, vt his rebus per otium interesse non possit.*

¶Moscouitæ † seu Rutheni concedunt quidem secundū ma- 7
trimonium, sed vix legitimum putant: tertiam vxorem ducere sine graui caussa non permittūt: quartam nec cōcedunt, nec Christianum ducunt. Atque in canonibus cuiusdam Ioannis Metropolitæ Moscouitæ scriptum habent, vt sacerdos si sciēs tertio matrimonium expetentem coniunxerit, officio priuetur, vt narrat

8 Sigismund. Liber Baro *in comment. rer. Moscou.* ¶ Quod † mutua-
tum est ab orientali ecclesiastica disciplina, cuius fidem ample-
ctuntur. Nam in canonibus Nicephori confessoris sic statuunt,
lib. 2 iur. oriental. Bigamus non coronatur, sed in copunitur, vt an-
nis duobus, sacra non participet mysteria: Trigamus annis quinque e-
mendetur, & sic admittatur. Nicetas etiã Metropolitanus ad Con-
stantinum Episcopum scribit, *lib. 3. iur. oriental.* Bigamum annum
a sacrorum mysterio abstinere debere, neque eum, qui preces su-
per eos concepit, cum illis cibum sumere debere. Meminit Con-
stantinus Harmenopulus *lib. 4.* Synodicæ decisionis habitæ sub
Constantino Porphyrogeneta, & socero eius Romano, ab iisdem
principibus subscriptę, qua permittebatur quadragenariis, si nul-
los ex secundis nuptiis suscepissent liberos, ad tertias peruenire
ad prolem habendam: iis autem qui trigesimum annum haberẽt
pariter, etsi ex secundis sustulissent liberos, ob infirmitatem æta-
tis. Verum tam iis, quam illis, cum ecclesiasticis pœnis (de quibus
in cap. de iis, cum seq. 31. q. 1.) quartas omnino nuptias improbabat,
& nullas dixit. Inseritur & nouella Porphyrogenetæ in iure ori-
entali, lib. 2. tt. περὶ πολυγάμων, quæ in suggestu singulis annis Con-
stantinopoli legitur, qua prohibitum se quarto iungere matri-
monio: alioquin imminente pœna ademtionis sacræ commu-
nionis, & expulsionis a sacris & ecclesia. Pari modo de tertio sta-
tutum, esse illud humanæ infirmitatis, sed non honestatis Chri-
stianæ, libidinis perturbatione vincente. Proindeque inibi statui-
tur, vt qui tertio nupserit, ad quinquennium non sit sacræ com-
munionis particeps, neve hoc tempus illi contrahatur, & postea
non ei permittatur, nisi in sola Dominica Domini resurrectione,
ieiuniis antea expletis: atque ita tantum permittit matrimonium
post quadragesimum annum, vt retulit Harmenopulus, si liberos
quis ex prioribus non habuisset. Ita in concilio Neucæsariensi, *c.*
1. de iis qui frequenter, 31. quæst. 1. pœnitentia sæpe nubentibus in-
9 iungitur, prohiberturve ne presbyteri interueniant. ¶ Hinc † se-
cundo, iura statuunt, secũdas vel repetitas nuptias ineuntes, non
benedici a sacerdote, cum primæ benedicantur, *c. 1. & cap. vir au-*
tem, vel mulier, de secund. nupt. lib. 4. Decret tit. 21. cap. fin. 13. dist. Et
Diuus Ambrosius *tom. 4. super c. 3. prior. epist. ad Tim. hominis vnam*
vxorem decreuit Deus, cum qua benedicatur: nemo enim cum secun-
da benedicatur. Quod & apud Romanos religiosum fuisse monet
Plutarchus *in probl. em.* dum ait. *Eodem tempore vxor cum viro con-*
secratur, quemadmodum multa sunt in sacris, quæ absente viro, agi
10 *nequeunt.* ¶ *Priore † autem amissa, alteram statim superducere, tum*
difficile est, tum verecundum & impium: quare & mortua vxore,
flamen Dialis se sacerdotio abdicabat. Eo quo simiam & mimos e-
gerunt veræ religionis veri Dei, in qua statutum erat de sacerdo-
te, *Leuit. c. 21. Virginem ducet vxorem viduam autem, & repudia-*
tam, & sordidam atq; meretricem non accipiet sed puellam de popu-
lo suo, ne commisceat stirpem generis sui, vulgo gentis suæ, *quia ego*
11 *dominus, qui sanctifico eum.* ¶ Quo † factum etiam, postquam re-
ceptum est in ecclesia occidentali & Catholica sine vxore esse de-
bere, quemadmodum docuimus in impedimentis, eum qui ad
tractanda Dei mysteria promouetur, vt bigamus, qui duas habuit
vxores, vel qui viduam duxerit, non possit ordinari, iure ciuili &
pontificio, *c. acutius, c. deinde. c. vnã tantum, & c. final. 26. distinct.*
cap. 1. 2. 3. & fin. de biga. lib. 1. Decretal. tit. 18. § 1. versic. & neq; vxori,
quomodo oport. episc. & tot. cler. ad ordin. perdu. in Auth. collat. 1. tit.
6. § sed & si quis inter, & c. de nupt. coll. 4. Sic oportet Episcopum v-
nius vxoris esse virum, vt ait Diuus Paulus, *1. ad Timoth. 3. c. 1. 26.*
distinct. id est, quod non promoueatur bigamus: non autem quod
necessarium habere illum vxorem, sed negatiue intelligendum
12 illud. ¶ Perinde † tertio, fauorabiliores in capiendis legatis sunt
primæ, quam secundæ nuptiæ: si quidem legatum in dicta condi-
tione, *si non nupserit,* relictum virgini. quæ nondum virum exper-
ta est, eadem remissa quanquam nupserit, debetur: in vidua diuer-
sum, *Papin. l. cum tale, 71. § 2. Mæuia de condit. & demonst. lib. 35. P.*
tit. 11. iuncta gl. & l. 1. 2. & Auth. cui relictum, de ind. vidui. toll. lib. 6.
13 *C. tit. 40.* ¶ Nec † mater, quæ ad secundas transiuit nuptias, pro-
pter ingratitudinem reuocare potest donationes prioris matri-
monii liberis factas, exemplo eius quę inhoneste vidua viuit: cum
tamen ea, quæ vidua ab vnico matrimonio, possit, *l. his solis, 7. C. de*
reuoc. don. lib. 8. tit. 56. Exceptis tribus capitalibus ingratitudinibus,
de quibus nouella Iustiniani cautum est, *§. mater tamen, de nupt. in*
Auth. coll. 4. tit. 1. Auth. quod mater. de reuoc. donat. C. si filius matris
vitæ insidietur, vel manus impias ei intulerit, vel iacturam eidem
14 vniuersi patrimonii fuerit molitus. ¶ Accedit, † quod bona quæ
relinquuntur pro pauperibus mulieribus dotandis & maritãdis,
non possunt distribui in dotem viduarum, quæ nubere volunt,
quantumcunq; pauperes sint, vt ait Bald. & Guil. Bened. *in c. Ray-*
nutius ad verba qui cum alia, num. 93. par. quia appellatio matri-
monii ad nuptias primas refertur, *l. bonæ fidei § hoc sermone de ver.*
sig. ¶ Neq; † iobditi clientes, qui pro maritãdis filiabus virginibus 15
domini seu patroni tenentur pecuniam conferre, pro vidua filia
iterante matrimonium tenentur, vt notat Guid. Papæ *q. 57. in fin.*
¶ Si † quis etiam verberauerit clericum vnius vxoris virum, inci- 16
dit ipso iure in sententiam excommunicationis canonis fauore
clerici editi, non autem si bigamum, *c. si quis suadente diabolo, 17. q. 4.*
c. vni. de cler. coniug. lib. 3. sexti Decret. tit. 3.

¶ Quarto † differre videtur nuptiæ repetitæ a prioribus, quod 17
secundæ puniantur, vt exosę a iure ciuili: duobus maxime casibus,
quando intra annum luctus fiunt, vt nimiũ acceleratæ, vel quan-
do liberi ex præcedente sunt matrimonio: vt non nuptiæ, sed pr̨æ-
cipitatio & liberorum iniuria damnari videatur. Itaq; sex pœnas
iure Codicis Iustin. *l. 1. & 2. de sec. nupt. lib. 5. C. tit. 9.* anticipans an-
num luctus incurrit, ex constitutione Gratiani, & Valentiniani, &
Theodosii C C C. 1. vt sit infamis: 2. vltra tertiam partẽ bonorum
suorum in dotem dare non possit secundo viro: 3. neque ei vltra
eãdem tertiam partem relinquere possit: 4. vt sit omnium supre-
marum voluntatum, legatorum, & mortis caussa relictorum ex-
pers: 5. vt relicta a suprema voluntate prioris mariti amittat: 6. vt
hereditates legitimas seu ab intestato ciuili vel honorario iure
delatas, non possit vltra tertium gradũ vindicare. Hæc placuerant
partim *l. 1. de iis qui no. inf. lib. 3. P. tit. 2.* quoq; Iurisprudẽtiæ aucto-
ribus, quibus sanctum visum est vxorem per annum virum, cuius
memoria damnata non sit, elugere debere, *Pau. l. solet, 10. & Vlp. l.*
liberorum, 11. § 1. eo. ¶ Annum † olim decem mensium constituen- 18
tes, postea expletum *ex l. 2. C. de sec. nup.* Sic Ouid *lib. 1. Fast.*

Tempora digereret cum conditor vrbis in anno,
Constituit menses quinq; bis esse suo.
Scilicet arma magis, quam sydera, Romule, noras,
Curaq; finitimos vincere maior erat.
Est tamen & ratio, Cæsar, quæ mouerit illum,
Erroremq; suum, quo tueatur, habet.
Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses a funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Et rursum idem Ouid. *in 3. Fastor.*

Annus erat, decimum cum Luna receperat orbem,
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus,
Seu quia bis quino fœmina mense parit.

Et paulo post,

Assuetos igitur numeros seruauit in anno:
Hoc luget spatio fœmina mœsta virum.

¶ Suspicantur † iura aliquid sinistri contra vxorem, quæ hoc 19
tempus non exspectauerit, veluti quæ iam viuente marito cogi-
tauerit de violanda pudicitia, elegeritq; virum secundum, quem
priore contemto haberet, *Iustinian. § alterum, de restitu. & ea quæ*
par. in 11. men. nouell. 39. Vnde etsi prolis natæ consideratio nulla
sit, intempestiuas tamen cohibent iura nuptias infamia, *§. nam si*
nulla, & § si vero rationabiliter, & §. & similiter per culpam, & § si e-
gitur ex prioribus, in Nouell. 22. § prima si quidem nuptia, de nupt.
collation. 4. in Authent. Persuasum habeo hoc anni spatium luctus
habuisse prohibitionem & pœnam infamiæ, potissimum ratione
prolis, quæ posset esse concepta ex commixtione prioris matri-
monii. Siquidem ex lege Gordiani, *l. decreto, 15. ex quibus caus. in-*
fam. irrog. lib. 2. C. tit. 12. tristior atratusque habitus remissam ha-
buit infamiam in luctu, verum acceleratio nuptiarum eandem
retinuit, iustaque labes perpetuo edicto pudori non solum nu-
benti intra id tempus, sed ei qui eandem sciens prudensque du-
xisset. ¶ Suadet † & sacrificium indictum secundo nubentibus in- 20
tra ea tempora a Numa Pompilio, *Plutarch. in Numa.* vt quæ-
cunque ante decem menses a viri morte nupsisset, vaccam præ-
gnantem immolaret. ¶ In † remissa luctus necessitate, æqualis fa- 21
cta est vxor viri priuilegio, qui infamis non est, si vxorem non e-
lugeat, *l. vxores, 9. de iis qui not. infa. lib. 3. P. tit. 2.* at remansit pro-
lis miscendæ periculum, quod cum natura ipsa immineat, nulla
iuris fictione potuit honeste vel legitime obliterari.

¶ Aulus † Gellius *lib. 3. cap. 16.* fuse disputat ex Plauti Cistella- 22
ria, Menandro, Cæcilio, M. Varrone, Aristot. *lib. 7. de hist. anim. c. 4.*
Hom. & viu obseruato, constitutioneq; Adriani Cæsaris, partum

pusse

posse edi in decimo & vndecimo mense a coitu. Sed & mirum quod ex Plinio refert, *libr.7.cap.5.* creditum fuisse & decimo tertio mense posse; citaturque Masurius auctor, qui scripserit L. Papyrium prætorem, secundo herede lege agente, bonorum possessionem cōtra eum dedisse, cum mater partum tredecim mensibus tulisse se diceret, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum ei videretur. Macrobius etiam, *lib.1.Saturn.cap.8.* dum soluit quæstionem cur in compedibus vinciretur Saturnus Romæ in templo, refert Appollodorum dixisse, Saturnum alligari per annum laneo vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est, mense Decembri. Significare autem semen decimo mense in vtero animatum, in vitam grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Iustinianus tamen, *Nouel.39. §.fin.de restit.dot.& ea quæ par.in 11.mens.* hunc partum post vndecimum mensem a morte mariti editum, non existimat legitimū, sed aliunde quam a marito susceptum: & eam quæ ita peperit, subiicit pœnis nubentis intra annum luctus. Narrat & Suidas, *in Demarato*, cum Demarati natiuitas fuisset denunciata Aristoni patri, Aristonem subducta ratione, quod a nuptiis nondum elapsi essent decem menses, negasse hunc suum esse filium, atque vt nothum abdicasse. Verum hic inter viuos coniuges potuit coniunctio-

23 nis anticipatæ haberi certior obseruatio. ¶ Quare † cum intra hæc tempora anni a morte mariti, partus conceptus nasci possit, per id tempus abstinendum prætor censuit, a nuptiis, & ad tempus, quo solet lugeri, se retulit propter turbationem sanguinis, vt notat Vlpianus, *l.liberorum,11.§.1.de iis qui not.infam.* Probatque sententiam Pomponii eam, cui lugendi solemnitas remissa est, quæve intra legitimum tempus partum ediderit, posse se statim nuptiis collocare, non aliter. Sic enim familiæ diuersorum maritorum, & bona iniuste, reique publicę damno, *l.super statu de quæstio.C.1.§.qui autem, de ven.inspic.in P.* commiscerentur, & secundo marito conceptus ab alio succederet, & natus sub altero marito vt eius filius habitus, patris hereditate priuaretur: quod certe valde iniquum est. Atque hæ pœnæ respiciunt maxime fauorem liberorum nondum natorum, non nuptiarum contemtum vel improbationem.

24 ¶ Remissæ † tamen hodie iure pontificio, permissæque nuptię intra illud lugendi tempus, *c.pen & fin de sec.nupt.& ibi interpret. & ad Cornel.lib.7 gl.fin.in l.1.de sec.nupt.* ad euitandam delinquendi occasionem: satius enim visum est permittere acceleratas nuptias, quibus homo, nempe liberi nondum nati & familia commixta offenduntur, quam peccari in Deum.

25 ¶ Desiderat † namque coitum mulier, etiam quæ concepit. Sic enim Aristoteles admonet, *libr. 4. de generat.animal.cap.5.* solam animalium mulierem, & equam grauidam, coitum pati. *Homo enim, inquit, sua natura perfecundum animal est: aliquid etiam in vtero ad tum spatii, suum excrementi superest, quanquam non tantum, vt vel alterum possit alere: mulier itaque ob eam caussam coitum re-*

26 *cipit.* ¶ Quanquam † non me latet Odofredum, *in l.1.C.de secund. nupt.* & alios *gloss.in l.decreto in verbo contrahere, ex quib. caus. infam.irrog.C.* existimasse, pœnas has nec iure canonico esse correctas in nubentibus intra annum luctus, & ita obseruari in Italia: neque ideo minus verum esse & legitimum matrimonium, quia non matrimonium per iura, sed acceleratio puniatur. Sed & illis accederet, quod ex caussa etiam matrimonium contractum suspendi possit in concubitu, veluti donec a menstruis purgata sit vxor, & recens editus partus ablactetur, *cap. ad eius vero concubitum, 5.distinct.* Cui sententiæ lubens subscriberem, nisi me remoraretur delinquendi occasio, cui via aperiretur, si mulieres continere non valentes, metu ne amitterent hæc lucra, & metu pœnarum, ad tacitam & secretam pollutionem & scortationem declinarent, *Pan.in cap fin num.3.de sec.nupt.* Qua ratione arbitror me-

27 lius reipubl.consultum iri, si remittantur. ¶ Vtreque † hac lato contra Iustinianum rescripto eiusdem & sanctione, *Iustin. l. 2. de indic. vid.toll.lib.6.C.tit.40.* per quam licet, sublata lege Iulia Miscella, mulieribus viduis, etiam maritorum suorum interminatione spreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato sacramento ad secundas migrare nuptias: & nihilominus ea percipere, quæ maritus dereliquit, pœna cessante, siue habeat liberos, siue non habeat. *Augere enim*, inquit, *magis nostram rempublicam, & multis hominibus legitime progenitis frequentari, quam impiis periuriis af-*

28 *fici volumus.* ¶ Ceterum † hæ sunt pœnæ secundo nubentibus impositæ, nec in odium quidem nuptiarum, sed ad vtilitatem liberorum iam ex prioribus nuptiis susceptorum, & vt prospiciant leges, ne iniuria eis secundis nuptiis inferatur: quæ certe nullo modo sublatę sunt, pertractatæ *in l.fœminæ, & sequentibus legibus, de secund.nupt.C.* Idcirco hæ pœnæ communes sunt, tum mulieribus, tum viris secundo nubentibus, *l.generaliter, 5.de secun. nup. C.* vterque enim irrogare damnum liberis secundo matrimonio videtur.

¶ Nam † quod ad virum pertinet, qui nouercam superinducit filiis, quantum noceat vulgo cognitum est, & ex probis auctoribus constat: vt Menander absolute dixit, *in sentent. comico. Græcor.cap 24.* 29

Δεύτερον ἄλλον μητρυιῆς κακόν,
Nullum maius malum nouerca.

¶ Sibaritis † tulit legem Carundas, vt qui liberis nouercam superinduxisset, a consilio senatus & patriæ submoueretur: nonquā ab eo existimans patriam recta ac salubria consilia sperare posse, qui liberis olim propriis male consuluisset, *Diodor. Sic.lib.12 Biblioth.* 30 ¶ Dixerunt † antiquiorum quidam nouercam, quasi nouam arcam dici, *glos.in §.socerum, de nupt.* Melius tamen meo iudicio, quasi *νέα ἀρχὴ*, noua vel recens princeps: ea enim in domum traducta mariti, prioris matrimonii liberis nititur abrogare imperiū, vt sibi & suis arroget: statim instituens bellum & odium irreconciliabile in eos, quos suis impedimento esse arbitratur. 31

¶ Vt † Agrippina a Claudio Cæsare superinducta liberis illre nuee protinus dedit operam, vt suus filius Domitius Nero a Cæsare adoptaretur, & id consequuta ei imperium pateret, statim e conspectu patris subduxit Germanicum e prima vxore natum, atque verita, ne contra, quam moliretur, accideret, immedicabile venenum marito, Locustæ veneficæ ope, in boleto porrexit. *Dion Cassius, lib.60.* Dehinc & Germanicum, & eius sorores interfecit, abscondito mariti testamento, *Xiphilin.in Nerone.* ¶ Et † sæpe nouercalibus delinimentis infatuati mariti, coguntur iudicium ferre contra proprium sanguinem, & filios exheredare, *l.4.de inoffic. testamen.in P.* Euripides *in Alceste.* illud ipsum insigniter exprimit, 32 33

Ἐχθρὰ γὰρ ἡ 'πιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
Τοῖς πρόσθ', ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα, Id est,
Inimica enim est subiens nouerca liberos
Priores, vipera nihilo mitior.

¶ Abiit † in prouerbium, pro truci inimicitia, nouercale odiū: & apud Cornelium Tacitum, *in 1.* nouercales manus. Et pro insigni malo, nouerca: vt, 34

Dies quandoq; parens quandoq; nouerca.

Nec potuit Canidię veneficę odium supremum exprimere significantius Horatius, *lib Epod.od.5.* quam illo versiculo,

Quid vt nouerca, me intueris?

¶ Nec † solum liberis alienis nouerca nocet, verum & sæpe quę nuptias repetit, propriis officit: & fœminæ immoderatæ & intemperantes plerunque opes maritis, non solum res filiorum, sed etiam vitam addicunt, vt ait Constantinus Cęsar, *l.lex quæ tutores, 22.§.lex enim, de administ.tut.lib.5.C.tit.37.* ¶ Iden † cum Septicia mater Trachalorum, filiis irata, & in cōtumeliam eorum, cum iam parere non posset, Publio seni admodum nupsisset, postea quoque vtrumque testamento præteriisset: aditus Augustus, & nuptias mulieris, & suprema iudicia improbauit, *Val. Max.lib 7. c.7.* Nec patitur etiam Iustinianus, *l. Iustin.l fin. vers pen. de secun. nupt.C.* genitores qui sese secundis nuptiis deuouerunt, irrationale odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione ingratitudinis, insimulare: neque innocuam posteritatem iniuriis afficere. ¶ Nuptiarum † quoque secundarum etiam iniuria visa est pertinere Iustiniano ad maritum mortuum, cuius animum per eas contristari ratus est, *§. quia vero, de nupt.in auth.* vt opinor, quia animis constat amor verus coniugalis, *l.3.de donat int.virum & vxor.P.* & animi sunt immortales. Et proinde, indiuiduum amorem perpetuum esse existimamus: vt & Langobardi, qui redimendam vxorem, ab heredibus prioris mariti, per secundum maritum pretio statuerant. Sic enim lex apud illos sancita per Rotharium regem, in hæc verba, *l.si quis filiam suam, de sponsal lib.2. legum Longobar. Si quis filiam suam, aut quā libet parentem in coniugio alii dederit, & contigerit casus, vt ille maritus moriatur: potestatem habeat illa, si voluerit, ad alium maritum ambulandi liberum tantum. Secundus autem maritus, qui eam tollere disponit de suis propriis bonis medium pretii, quantū fuerit datum, quando maritus primus eam desponsauit pro ipsa meta dare debet ei, qui heres proximus mariti prioris esse inuenitur: vt si noluerit accipere, habeat ipsa mulier, Mo gim cap.& quod de parentibus suis adduxerit, id est, faderfium. Parentes vero eius potestatem habeant eam dandi ad aliū maritū, vbi & ipsa &* 35 36 37

illi voluerint. Et Mundium eius prioris mariti non habeant parentes,
pro eo quod denegarunt voluntati suam: ideo redeat Mundiū eius ad
parentes proximos, qui prius eam ad maritum dederint: etsi parentes
eius non fuerint legitimo, tūc Mundium eius mulieris, ad curtem re-
gis pertineat. Et si talis fuerit mulier, quæ maritum non vult, aut non
possit habere: sit in eius potestate, ad quem Mundium de eo pertinet. Et
si ille eam male habuerit vel tractauerit, & probatū fuerit, tunc liceat
ei ad parentes suos reuerti: & si parentes non habeat, ad quos ipsa re-
uertatur, ad curtem regis habeat refugium, & Mundiū eius regis sit.
38 hæc apud Longobardos lex. ¶ Iure † ciuili mulier, quæ susceptis ex
priore matrimonio liberis superstitibus, trāsit ad secūdum, etiam
post annum luctus, amittit proprietatem rerum, quas ex faculta-
tibus, priorū maritorū perceperit, siue iure sponsalium, aut sole-
mnitate nuptiarum, aut donatione caussa mortis, vel legati, vel fi-
deicōmissi titulo: easq; vel ad oēs liberos prioris matrimonii, vel
ad vnum illorū, conseruata aliis legitima, tenetur relinquere, solo
vsufructu penes illam remanente, quamdiu vixerit, sublata alie-
nationis potestate, vt sanxerunt Gratian. Valentin. & Theodos. *l.*
fœmina, 3 in princ. & § 1. & auth. in donatione, de secun. nup. C. ¶ De-
39 inde † & illi inhibita harum rerum inter liberos distributio, vel e-
lectio alicuius ex liberis: atq; omnibus quia omnibus æque irro-
gata iniuria: repetitione matrimonii, per legem fuerunt distribu-
ta, *§. si vero exspectet, vers. veniunt autem, de nupt. in auth. lucrum, de*
sec. nup. C. Quę & in marito repetente nuptias locū habet, vt amit-
tat lucra omnia, quę ex priore matrimonio, & vxore, cuius exstant
liberi, siue nomine dotis, vel alio titulo consequutus est, & ea te-
neatur relinquere iisdem liberis, nec eligere quēquam ex illis pos-
sit *l. generaliter, § sancit. auth. lucrum, de sec. nupt. C. §. hoc autem de*
non elig. sec. nub. in auth. coll. 1. tit. 2. sed illi a lege vocati, etsi heredes
non fuerint patris, ea consequantur, *d. l. generaliter, § 1. de sec. nupt.*
auth. heres, de eod. tit. Nisi ingrati sint parentibus, *d. auth. heres, de*
sec. nup. C. § si vero exspectet, & §. quoniam infirmas, & §. soluto, de
40 *nupt. in auth. coll. 4.* ¶ In † fauorem quippe liberorum hæc donata
vel relicta creduntur. Et quanquam speciem indictæ viduitatis,
hoc videatur habere improbatam: tamen cum magis causa libe-
rorum, quam viduitas iniungi videatur, æquissime recipitur, vt
ait Terentius Iurisc. *l. sed si hoc, 61 §. si. de condit. & demonstr. P.* Re-
mittitur namque hæc pœna sublatis liberis prioris matrimonii,
41 *l. fœmina, §. illud de sec. nup. C.* ¶ Atq; † optimum, laudabile, & di-
gnum visum est Iustiniano, *§. cum igitur, vers. optimum, de non elig.*
sec. nub. in auth. vt mulieres ita honeste se habeant, quatenus quæ
semel ad vltum venerunt, seruēt inuiolatum morientiū thorum:
Et huiusmodi, inquit, *mulierem & miramur, & laudamus pariter, &*
non procul a virginitate ponimus: non tamen vt ideo secunda inhibe-
41 *antur nuptiæ illis, quæ continere non possunt.* ¶ Quod † si nō conuo-
let ad secundas nuptias maritus superstes, vel vxor in lucro dotis,
& donationis propter nuptias, vna cum liberis partem succeden-
do faciet, in proprietate quoque, *auth. si tamen abstineat, de sec nub.*
C. § quia vero mulieres, vt fiat fil. & c. in auth. collat. 9. constit. 7. §. so-
lut. igitur, de nup. coll. 4. Et potest libere eadem, quæ ex lucro prio-
ris matrimonii capit abstinens a secundo, libere alienare, vel libe-
ris, vel extraneis distribuere. Neque possunt liberi reuocare, vel
petere alienata, nisi intestatus intestatave decesserint: quo casu
quæ non alienata reperiuntur, petunt filii, & ex illis nepotes, *l. si*
43 *quis, 8 §. illud etiam de sec. nup. C* ¶ Et † ex lege Theodosiana, *l. ma-*
ter quæ defuncto, 9 ad SC Tertul. lib. 6. C. ti. 55. Ita demum filio, ple-
no iure, succedebat, si post mortem filii non repetebat nuptias: at
lege Iustiniani, succedit, etsi secundo nubat, in vsufructu, vt dixi-
mus, si alii filii sint prioris matrimonii, & in proprietate, si nō sint:
siue filii prioris matrimonii mortui sint ante secundas nuptias, si-
ue post secundas matris nuptias, *d. l. fœmina. §. illud, de sec. nupt. C. §.*
44 *hinc nos, de nupt. coll. 4. in auth.* ¶ Dummodo † transiens ad secun-
das nuptias, si legitimam susceperit tutelam filiorum, prouideat
dari tutores filiis: alioquin eorum successione priuaretur, *l. omnē*
41 *matri, 6 ad SC Tertul. C.* ¶ Fauore † liberorum receptum nouella-
rum iure est, vt instituto herede extraneo generaliter, non cense-
antur ea lucra illi relicta nec translata, nisi expresse in alios trans-
positio fiat, sed præsumatur testator reseruasse liberis, *§. deinceps,*
& § soluto, de nup. coll. 4. constit. 1. auth. nunc autem, de sec. nupt. lib. 5.
C. tit. 9. quamuis iure Codicis aliter fuisset receptū, *l. si qua prio-*
46 *ris 8. §. si certum esse sancimus, de sec. nup. C.* ¶ Sed † & receptum est
ex communi & certiori interpretum calculo *authent. defuncto, ad*
Tertul. C §. consequens, de heredit. ab int. ven. coll. 4. etiam ea quæ pa-
ter vel mater consequitur ex bonis filii primi matrimonii dece-
dentis, cum hodie *glo. in l. fœmina, §. illud, in verb. possessione delata,*
& ibi Bart. late videndus, qui contra. solutis de secun nupt. C. l. mater
quæ defuncto, 5 ad Tertul. illis succedant in proprietate, vna cum
aliis filiis, teneri reseruare aliis filiis eiusdem matrimonii, nec pos-
se alienare, scilicet si ab intestato successerint: diuersum enim, si
ex testamento illorum, vel codicillis, vt quilibet extraneus, *auth.*
ex testamento, C. de secun. nup §. hinc nos, de nup. in auth §. cum igitur,
de non elig. sec. nub. in auth. habuerint: quia videtur remisisse intu-
itiam filius, *§. si de instr. ap. Instit.* ¶ Verum † obseruandum est, 47
quando mulier, vel vir, qui nuptiis secundis se coniunxerunt, suc-
cedunt ab intestato filiis prioris matrimonii, ex bonis quidē, quæ
fuerunt ex priore coniuge mortuo, per mortem filii ad se peruе-
nientibus, nihil posse retinere, si alii fratres sint. Ceterum bona
quæ aliunde filio præmortuo peruenerant, & in quibus cum fra-
tribus defuncti succedunt, illis quæruntur: nec reseruant inuiti
prioribus liberis fratribus defuncti, authen. ex testamento. de se-
cund. nupt. C. ibi, quæ ex paterna substantia, &c. iunctis §§. ex quo-
rum corpore sumta est auth. Sed & pater qui habet vsumfructum
in bonis aduentitiis filii. *§. igitur, per quas perso. cuique acquir. l. cum*
oportet, de bonis quæ lib. C. l. 1. de bono mater. C. & maternis, eo non
priuatur, si transit ad secundas nuptias, *Iust. in. in l. fin. de bonis ma-*
ter. C. ¶ Sed † & Gratianus, Valentinianus, & Theodosius *l. si qua* 48
mulier, ad SC Tertul. lib. 6. C. tit. 55. voluerunt, habentem liberos
mulierem, ad secundas nuptias transeuntem, infamem quoq; es-
se: sicut de ea diximus, quæ intra annū luctus nubebat, nisi a prin-
cipe gratia infamiæ fieret, & illa medietatem omnium bonorum,
quæ essent tempore nuptiarū, iisdem filiis titulo donationis sim-
plicis & irreuocabilis largita fuisset: cuius tamen vsumfructum
dum viueret retinere poterat. ¶ Obseruandum † tamen hic est, de 49
lucris agi ex priore matrimonio procedentibus, vt liberorum ex
eo natorum commodis reseruentur: non autē de iis quæ redeunt
soluto matrimonio ad coniuges, quæ illorum ante coniugium e-
rant, vel nomine illorum data. Si quidē donatio propter nuptias,
quam vir superstes retinet, quam tenebatur mulieri dare, si prior
decessisset, sibi non liberis cedit. Sicut & dos, quæ, mortuo mari-
to, ad vxorem rediit, non quæritur prioris matrimonii liberis, siue
ab ea siue ab alio eius nomine data fuerit, vt notat Imperator Ze-
no, *l. si liberis, 18 de dona. ant nupt. lib 5. C. tit. 3.* Sunt enim hæc pro-
pria patrimonia viri & vxoris, dosq; in patrimonii nomen transit,
l. 3. § fin. de minor. P. ¶ Quod † & de donationibus reciprocis inter 50
coniuges excipiendum est, vtpote quæ compensationis non lucri
nomine potius censeantur, *Vlp. l. quod autem, 8. §. si vir, de don. int.*
vir. & vxo. lib. 24. P. tit. 1. l. si pater puellæ. C. de inoffic. test. l. de fideicō-
misso C. de transact. & permutationis, *l. sed etsi lege, §. consuluit, de pe-*
tit. heredit. in P. Idem & in remuneratoriis donationibus, vt pro
lucris non habeantur, *l. quod in vxorem de nego. gest. C. l. si quis pro*
vxore, 22. de don. int. vir. & vxor. in P. l. Attilius Regulus, de dona. in
P. ¶ In † propriis autem bonis, qui, quæve habat ex priore matri- 51
monio liberos, & in coniugium aliud transit, alias pœnas patitur:
nempe quod non possit secundæ vxori, vel marito repetito, vel ex
illis vitrico nomine donationis propter nuptias, si vir vxori dare,
vel si mulier dotis caussa, vel vitrico, testamento, vel alio modo
donare, plus quam vni ex liberis, cui minus dederit, prioris matri-
monii. Quod si aliter factum sit, datum reuocatur: & ex constitu-
tione Leonis & Anthemii, *l. hac edictali, 6. C. de sec. nupt.* quod ex-
cedit ad liberos prioris matrimonii, æqualiter diuidendum cedit:
& secundum constitutionem Iustiniani, *l. quoniam, 9. eod.* etiam
cum secundi matrimonii liberis partiendum. Quæ tamen emen-
data fuit nouella, *§. 1 § nec illud. & §. optime, de nupt. in auth. coll. 4.*
tit. auth. ad oes. C. de sec. nupt. & secundum priorem Leonis & An-
themii statutū, vt ad solos prioris matrimonii liberos, quib. solis
secundis nuptiis irrogata videbatur iniuria, contemtave cura,
pertineret. Fit autem æstimatio portionis relictæ vel coniugi se-
cundo, vel vitrico, & eius, quod filio prioris matrimonii relinqui-
tur, habita ratione ad bona quę sunt binubo tempore suæ mortis,
§. quia vero hactenus de nupt. in auth. collat. 4. ¶ Possunt † tamen pa- 52
ter aut mater, qui liberos ex priore & secundo vel vlteriore ha-
bent matrimonio, reseruatis singulis lucris ex singulis matrimo-
niis receptis, in propriis bonis, aliquem vel aliquos, siue prioris, si-
ue secundi matrimonii præferre, dummodo reliquis legitimam
relinquant: quia si intestati decesserint, & bona propria inter o-
mnes cuiusvis thori fuerint, deductis lucris, diuiduntur, *Iust. in §.*
illud quoq; quo sinalecit de nup. colla. 4. in auth. tit. 1. ¶ Neq; † omit- 53
tendum est, coniuges qui prædecesserint factia donationibus, vel
legatis vel lucris, superstitibus relinquentes, posse prouidere, ne
liberalitates illæ in priores pœnas incidant, si transeat superstes ad
aliud

aliud matrimonium: quippe quod receptum sit, expresse donantem hoc posse prohibere, permittendo expresse, vel tacite, vxori vel viro, cui relinquitur ad alias peruenire nuptias, vt eo modo etiam si nubant, propria habeant, *Bald. in l. 1. de sec. nupt. C. & in l. filium quem habentem, fam. ercisc. glo. in §. duo igitur, cir. prin. sp. titu.*
54 *in ver. fine vir, de nupt. in auth.* ¶ Sicut † & filii quoque, quibus per secundas nuptias quæruntur hæc lucra, consentiendo secundo matrimonio, amittunt hoc priuilegium, *Angel. in l. non est, P. ad Tertul. Angel. in §. 1. de non elig. secun. nub. in auth. Angel. in l. mater, C. ad Tertul.* vt vtrumque notat, & disputat Franciscus Cremensis, *sing. 74.* & Ludouicus Romanus, *sing. 250. & cons. 219. quod incipit, in Christi nomine ex themate consultationis promissa* valenti enim non fit iniuria, vel dolus, *l. cum donationib. de transact. C. l. 1. §. vsque adeo, de inius. in P. l. sciens, de reg. iu.* Diximus autem has pœnas priores deferendorum lucrorum, vel potissimum introductas: quod prior maritus censeretur reliquisse hæc vxori, vt cura esset illi diligentior liberorum. Atque res subiecta restitutioni, consentientibus iis, in quorum gratiam inducta est, firma rema-
55 net, *l. quoties, C. de fideicommiss.* ¶ Contendit † tamen Ludouicus Romanus, *singul. 250.* virum non posse remittere pœnas mulieri transeunti ad secundas nuptias intra annum luctus: quia nubat itae contra bonos mores, vt constat ex *l. 1. de secund. nupt. C.* dum ad morum correctionē illam legem pertinere traditur: & quæ contra mores bonos sunt, testamento caueri nequeant, *l. turpia & l. si quis in quo lenius, §. fin. de legat. 1.* Cuius tamen opinio vera est apud illos, inter quos pœnæ nubentis intra annum luctus retinentur: non autem inter nos Gallos, quibus, vt supra dictum est, placuit eum iure pontificio remitti. ¶ Et † si honestius ducantur, si fieri 56
per continentiam possit, annum luctus innuptam transigere. ¶ In pœnis † porro *l. hac edictali, de sec. nupt.* nulla recepta est: emissio. 57
Sed hic singulare annectendū est de antiphernis, seu adiumentis, seu incrementis dotis, quæ mulier superuiuens marito lucratur, & de dote, quam mutuo in totum vel pro parte lucratur superuiuens vxori, ex statuto vel consuetudine locorum, vt Tolosæ: quod eadem lucra debent seruari solis liberis eius matrimonii, repetitis nuptiis, nec communicari liberis secundis, *facit l. fœminæ in princ. & auth. vxore, de secund. nupt. C. §. Gregoriana, vers. perspeximus, de non elig. sec. nub. in auth.* vt notant Baldus, *ad auth. vxore, de secund. nupt. & authent. ex testamento, & in l. generaliter, §. illud so.* Butrigarius, *ita consuluit*, Franciscus Cremensis. *sing. quæst. 172.* qui Baldi sententiam, *in l. fin. in fin. de bon. mater.* quæ videbatur contraria, conciliat, vt locum habeat in vsufructu, non in proprietate, quam restituere cogitur.

DE PERSONIS EXTRA LEGITIMAM CONIVNCTIONEM NATIS, ET NOMINATIS. LIBER X.

De Concubinis. Cap. I.

1 *Concubinatus habet vmbram & similitudinem matrimonii.*
2 *Pellex est concubina cum vxore, & sine ea.*
3 *Pellex Gellio, concubina cum vxore.*
4 *Concubina Ebraicis antiquis vxorato prohibita, permissa calibibus, iure Pandectarum.*
5 *Concubina digna non erat nomine vel honestate matrisfamil. sed vilis.*
6 *Consuetudo habita cum muliere libera, præsumtionem facit nuptiarum.*
7 *Concubina quæ apud Hebræos.*
8 פלגש *pilegesch, seu concubina Rabbinis, vxor sine solemnitate ducta, cuius filii patri non succedebant, nisi in muneribus.*
9 *Concubina ab vxore, ritibus non asse ... iene differebat.*
10 *Concubinas singulas singulis administratoribus prouinciarum, si vxores non haberent, permisit Alexander Imper.*
11 *Concubinarum intemperatus numerus ante Euangelium vsurpatus cum vxoribus.*
Commodus habuit 300. In Palmaria quisque quæ vult. Salomoni fuerunt 700. & 300. Valdemero regi Moscouitarum, 800.
12 *Concubinos vnum, vel plures Lituanicæ mulieres pre ... mitatibus maritis habebant.*
13 *Concubinum vnum vxori proximum viri permisit lex Solonis, impotente viro.*
14 *Concubinatus Athenis Demetrio prohibitus.*
15 *Concubinatus iure ciuili Christiano prohibitus.*
16 *Concubinatus prohibitus iure Pontificio, & omnis coitus extra nuptias. multo magis & clericis.*

1 Legitima † explicata nuptiarum tractatione, incidimus in concubinatum, vbi similitudo quædam & vmbra matrimonii apparet: de quo quædam diximus, dum de ritibus Romanorum circa nuptias, & de triplici specie vxorum egimus *superior. lib. cap. 5.* explicantes concubinam vxorem esse, quæ vsu habebatur. Siquidem solus concubitus prolis caussa, nulla nuptiarum interueni-
2 ente solemnitate, interueniebat. ¶ Referam † hac de re Pauli Iurisc. verba, *l. Masurius. 144. de verbor. sign. lib. 50. P.* quæ ita se habent: *Masurius scribit libro Memorab. sium pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat, eamque nunc vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Catus Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat: quosdam eam, quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam Græci παλλακὴν vocant.* Laurentius Valla, *lib. 6. elegant. c. 48.* vtriq; sententiæ subscribit, & verum esse pellicem, seu melius pellacem esse eius, qui vxorem
habet, & eius qui non habet, quod firmat exēplis. ¶ Gellius † *N. A.* 3
4. cap. 3. tradit pellicem concubinam appellatam, probrosamque habitam, quæ vincta consuetaq; esset cum eo, in cuius manu mancipioq; alia matrimonii caussa foret: quod antiquissima lege ostenditur, quam Numæ regis fuisse accepimus. *Pellex aram Iunonis non tangito, si tangit, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam
cadito.* ¶ Quibus † verbis improbatus concubinatus cum eo, qui 4
vxorem haberet, etiam iure prisco ostenditur, velut adulterinus: Sicut & iure Codicis repetita est, post multa secula, huius prohibitio, *l. 1. de concubin. C.* Cum tamen concubinatus cum cælibe permissus fuisset, & extra pœnam iure Pandectarum, *l. in concubinatu, de concubi. P.* ob vitanda adulteria aliorum, & plurium scor-
tationes, malo hoc tolerato, vt maius pelleretur. ¶ Non † tamen 5
per omnia probato: quando & imminuta honestas eius mulieris esset, quæ se in concubinatum dedisset: ea enim, nisi liberta esset patroni concubina, matrisfamilias honestatem non habebat, *l. stuprum intelligitur, de ri. nupt. l.* Permissus quidem in libertinis & vilibus personis proculdubio concubinatus, dūmodo sine stupro esset, hoc est, dummodo cōcubina nō fuisset in concubinatu alias patris vel filii, vel consanguineæ personę, *l. 1. & 2. de concub. P.* De ingenua honestiore aliquando dubitatum, *l. 3. eod.* Attamen & Aurelianus Imperator eam posse quoque haberi decreuit, vt auctor Flauius Vopiscus, *in Aurel.* & idem Iustinianus, *leg. si quis illustris, l. 5. § final. ad Orficia.* ¶ Placuit † tamen Modestino, *in l. in li-* 6
bera. 24. de ri. nup. lib. 23. P. tit. 2. facit l. si vicinus, de nupt. C. cum distinctione l. in concubinatu §. 1. de concubin. in P. in liberæ mulieris consuetudine non concubinatum, sed nuptias intelligendas, si
non corpore quæstum fecerit. ¶ Et † apud Hebræos quoq; inter- 7
dum concubinæ dictæ sunt, ancillæ concumbentes: interdum & illæ vxores quæ præter legitimos ritus, & consuetas solemnitates, coniungebantur. Quod & vsurpatum nationibus reliquis, ali-
quot exemplis ostendemus. ¶ Rabbini † itaque dicunt in sacris 8
eloquiis, פלגש pilegesch, seu concubinam eā esse, vxorē concubitūs gratia absque בכתובה ו קידושין chetuba ue kiduschim, id est, scripto vel annuli subarrhatione ductam, cuius filii non succedebant patri in hereditatem, sed datis muneribus ablegabātur. Ita Agar Ancilla dicitur vxor Abrahæ, *Gen. 16.* Cethura quoque vxor eiusdē mortua legitima Sara, *Gen. c. 25.* Vocantur aūt postea cōcubinæ, dum dicitur, *Gen. eod.* quod Abraham omnia quæ possidebat, dedit Isaacu filio ex vxore legitima, scil. Sara, filiis autem concubinarum largitus est munera. Sic iunctę sectub. ut coniugio ancillæ. *Gen. 30.* Iacobo Bala, & Zelpha, cum tamen vxores legitimæ essent illi Lya & Rachel. Itaq; cōcubinæ erant subditę in do-

mo mattisa. vt obseruauit D. Aug *lib. 1. q. sup. Gen. q. 90.* Erit a concubina omnis inter vxores erat, sed non ois vxor concubina erat: Neq; eadem iura vtriusque, nec erat filius ancillæ, q̃ in vxorẽ legitimam habere non licebat Iudæis, vt auctor Iosephus, *li. 4. Antiq.* beres cum filio liberæ, *Gen. 21. ad Gal. 4.* Et apud Vlpianũ, *l. si vxor non fuerit, ad l. Iulia. de adult. in P.* omissis Accursii & sequacium illius nugis, non iusta vxor mihi dicta videtur concubina: is namque cum dixisset, non posse quempiam accusare concubinã suam de adulterio, iure mariti, sed iure extranei, subiicit statim: Plane siue vxor fuerit iusta, siue non iusta, accusationem vir instituere potest. Atque hunc esse germanum Vlpiani sensum constat ex versiculo Homerico, *Iliad. 9.* per illum adducto,

ἢ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι, id est,

Non soli diligunt vxores inter mortales Atridæ.

In quo versiculo perpendendum est, loqui Achillem de Briseide, quam se tanquam vxorem diligere ait: respondetque legatis ab Agamemnone, ceterisque Græcis missis, cum tamen eandem non in vxorem, sed in concubinam haberet. Fuitque ob eam ab Agamemnone ereptam, implacabile odium inter hos, vt Agamemnoni postmodum subesse recusauerit, nec is pugnare vellet contra Troianos, donec Patrocli nece nuntiata, ad vindicandum

9 eundem stimulatus est. ¶ Proinde † concubina affectione & dilectione parum, aut nihil, a iusta vxore differebat, sed vinculo illo solemni & indissolubili vincta, vt vxor legitima, non erat: fiebatque ex sola animi destinatione, *l. 4. de concubin. in P.* si indubitato affectu in vna eademque domo cohabitarent, *§. consideremus, ibi*

10 *talib. enim solis, de trien. & semi. in auth.* ¶ Scribit † Iulius Capitolinus, *in Alexand.* Alexandrum Cæsarem magistratibus: quibus committebat prouincias exemplo veterum, si vxores non haberent, singulas concubinas concessisse: quod sine his esse non possent.

11 ¶ Antequam † illucesceret Euangelica veritas, apud omnes fere nationes concubinatus erat frequentissimus, prolis habendæ vel libidinis explendæ caussa, atque vsque ad populum Deo peculiarem abusu regum & procerum serpsit: & cum vxoribus quoq; concubinas habuerunt, neque solum singulas, verum vsque adeo numerosas, vt pro monstro sit hanc vsurpatam ineffrenem licentiam audire. Persæ rariores concubinas, quib abundabant, in thesauris habebãt, teste Trebellio Pollione, *in Valeriano patre.* Commodus Antoninus Imperator, *Æl. Lampr. in Commodo Antonin.* qui noctu popinas sectabatur, sibi conciuit trecentas concubinas, quas ex matronarum meretricumque delectu, formæ ad speculum, delegerat. In insula Palmaria noui orbis, licet vnicuique potenti, postquam vnam duxerit vxorem, habere pellices quotque voluerit: sed nupta adulterio comprehensa, venditur a marito, primario tamẽ principi, a quo licet mulieris propinquis eam redimere, *Pet. Martyr. lib. noui orb. de insul. nuper inuentis.* Fuerunt Salomoni quasi reginæ septingentæ, vt concubinæ trecentæ, *3. Regum cap. 11.* Apud Saracenos, seu Agarenos, vxores esse mercede conductas testatur Ammianus Marcellinus, *libr. 14.* Scribit Sigismundus Liber Baro, *in comment. rerum Moscouit.* Valdomierum regem vel ducem magnum Mosconiæ seu Ruthenorum, habuisse vxores plures, & trecentas concubinas in Altocastro, & alias trecentas in Belgrad, & ducentas in Berestoune.

12 ¶ Sed † & mulieres aliquando alicubi concubinos habuerunt, vt alibi viri concubinas: sicuti refert Æneas Syluius, *in comment. de dict. & fact. Alphon. c. 8.* apud Lituanios regionis Mauritaniæ iuris Boemici olim, nunc Polonici, vel Sarmatici, mulieres nobiles nuptas, more patrio, vnum pluresve concubinos pro viri facultate nutrire consueuisse, qui marito negligente, onera matrimonii

13 subeant. ¶ Meminit † Plutarchus *in Solone*, cuiusdam legis ridiculæ Solonis, qui permittebat vxori, si eius vir minus ad rem veneram esset idoneus, mariti propinquos admittere. id tamen probatum fuisse illi, vt non cum omnibus coiret, sed ex mariti necessariis vnum sibi deligeret, ne alienum esset quod nasceretur.

14 ¶ Castiorem † vitam Athenienses exercuisse exemplo vno adduci qs posset: Nã Athenis Areopagitæ, cum Demetrius Demetrii Phalerei, luxuriosus vitam ageret, & Aristagoram Corinthiam amicam domi possideret, vt melius & honestius viueret, impera-

15 runt, vt ait Athenæus, *lib. 4. cap. 20.* ¶ Inter † Christianos tandem hoc genus concubinatus illicitum habitũ est, & prohibitum, cum iure nouissimo ciuili, quia castitatem amplexę sunt eius leges, *§. illud quib. mod. nat. effic. sui. & §. sancimus. de lenonib. in auth.* & consuetudinem cum honesta muliere, velut nuptias habent, *d. l. in libera. de rit. nupt. in P.* vel vt stuprum & fornicationem illicitam plectunt, *l. si ea quæ tibi, ad l. Iul. de adult. C.* ¶ Tum † proculdubio 16 iure pontificio, omnis concubinatus & coitus extra nuptias improbatus est, & punitus, *c. nemo si blandiatur. 32. q. 4. can. de consanguinitate. 35. q. 3. c. 1. 30. q. 5. glos. in c. illud. de præsumpt. apud Gregor. & in cap. ex parte. de rest. spol.* nisi cõsensus in vxorem accipiendi probetur, vel in confesso sit. Et proinde nemo dubitabit, multo magis concubinas prohibitas esse clericis, quibus & vxores habere legitimas, *l. eum qui, cum auth. seq. de episc. & cler. C. et tot. tit. de cohab. cler. & mul. apud Greg.* interdictum est, vt diximus in impedimentis matrimonii. Admonebo tamen hic, interdum inueniri in decretis patrum, *can. omnib. cum seq. 34. distinct.* concubinatum permissum. Verumtamen ibi concubinatus accipitur, vt supra diximus, pro vxore, quæ consensit in maritum, & ita matrimonium contraxit: sed quia ecclesiasticis precibus & sanctis ceremoniis non fuit initiatum, & ita clandestine factum, quod pertinet ad ecclesiam, quia apud eam non constat fuisse contractum, pro non contracto habetur: cum vere tamen contractum sit, *c. cum inhibitio. de clandesti. despons.* Et sic concubinatus approbatus matrimonium est. Non immorabor autem in recensenda prohibitione diuina, quæ cuique Christiano in aperto est, in mandato illo, *Non mœchaberis*, de quo in c. sequenti.

De Meretricibus. Cap. 2.

1 *Meretrix vnde dicta.*
2 *Πόρνη & πόρνη.*
3 *Meretrix quæ dicatur.*
4 *Meretrix præsumitur, mulier diuersas ædes frequentans.*
5 *Meretricis alia nota, mulierem solam aliquo ire.*
6 *Meretricis alia nota, scholasticum in eius domum noctu & interdiu sæpe ingredi, & solam alloqui.*
7 *Scholastici frequentantes mulieres, faciunt eas præsumi meretrices. Vidua, cui habitatio relicta, non potest scholasticum hospitem sine nota recipere.*
8 *Meretrix præsumitur in caupona ministrans.*
9 *Meretrix vere præsumitur, quæ in lupanari residet.*
10 *Lupanaria olim permissa, & in pradiis honestorum virorum.*
11 *C. Caligula lupanaria in palatio posuit, & vectigal accepit.*
12 *Meretrices publicas permisit Solon.*
13 *Messalina lupanar & luxuria.*
14 *Lupanaria quare olim tuerentur antiqui.*
15 *Scortationes omni iure prohibitæ fuerunt.*
16 *Meretricem appellans leuius, quam si virginem appellasset, punitur.*
17 *Meretrices Constantinus tormentis subiicit, & donatis priuat, & posse reuocari a donante, vel proximis eius.*
Donata meretricibus reuocabilia, & num. 10.
18 *Emens a vendente, vt det scorto scienter, tutus non est, nec vsucapit.*
19 *pro Luxurioso pecuniam vt scorto largiatur accipiente, fideiussor accedens non obligat sibi luxuriosum.*
21 *Meretrix filia exheredari a patre potest.*
22 *Meretricum negotiatio corporis, contra naturam.*
23 *Meretrices apud Persas infamissimæ.*
Donationes in concubinam valebant.
Meretricem collo nudam deferre, pro pœna capitali Persis.
24 *Lenones capitali pœna puniti.*
25 *Leno priuatur potestate earum, quas prostituit.*
26 *Meretricem Iuliam filiam Octauius relegauit in Insulam.*
27 *Meretricum & lenonum vectigal exigi a Senero, & a Boemis prohibitum.*
28 *Meretricibus ius ademtum accaptandi legata & hereditates a Domitiano.*
29 *Meretricem filiam sepeliri in suo sepulcro noluit Octauianus.*
30 *Meretrices vndis submergi iussit Periander.*
31 *Meretrices in Palmaria morte puniuntur: in Cilicia nulla: a Scipione castris expulsa: ab Atheniensibus infamia damnata.*
32 *Scortator Athenis non administrat Rempub.*
33 *Lupanaria Bizantii a Iustiniano sublata.*
Meretricum pœnitentium seu resipiscentium monasterium institutum a Iustiniano Bizantii.
34 *Stuprum filiæ sœuere a patre vindicatum.*
35 *Scortationis iure diuini prohibitiones.*
36 *Meretrix pro simplici fornicatione, mœcha pro adultera.*
37 *Meretrices & lenones ab honestis locis & vicinis expelli possunt, & debent.*

38 *Meretri-*

38 *Meretricibus vestis distincta.*
Iudæi a Christianis veste distincti.
39 *Meretrices Romæ extra mœnia in fornicibus.*
Summeniana uxores sunt meretrices.
Fornicari unde dictum.
40 *Fornicationis, concubinatus, stupri, raptus, incestus differentia.*
41 *Scortationis pœna naturæ tandem auctoribus illata.*
42 *Molles, habiti infames.*

1 A Coniunctione † & commixtione illicita scortationis, appel-
lationes etiam manarunt personarum aliæ, de quibus pauca
subiicere expedit. Meretrix dicta est, *Valla, lib. 4. elegant. c.* 110. *a*
merendo, quod est, stipendia facere, id est, mercede militare, nam
& ipsæ suam militiam exercent, ac stipendia faciunt: unde & scor-
ta mascula meritoria, pueri meritorii, qui pretio prostituuntur.
2 ¶ Sic † Græcis *πόρνος*, qui corpus suum prostituit & veluti vendit,
quæstū corpore faciens: hinc & *πόρνη* fœmina, corp⁹ suum pretio
prostituens, prostibulum, scortum, utrumq; a *πέρνω*. vendo. Con-
statque ex Xenophonte, *Apomnem.* dum ait, *τὴν τε γὰρ ὥραν ἐὰν μέν
τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσι*, Id est, *Si quis pe-
cunia florem ætatis cupienti vendiderit, hunc pornon vocant.* ¶ Est
3 itaq; † meretrix, illa quæ publice venalem habet pulchritudinem,
c. ip meretrices, 32. q. 4. & ita multorum libidini patet, *c. vidua.* 34.
distin. nec tamen requirimus ad hanc multitudinem implendam,
quod glossa *in d. cap. vidua.* quædam explicat, multorum quadra-
ginta tria millia virorum, vel quinquaginta: sufficit enim ad con-
uincendam meretricem, quod cum tribus se commiscuerit. Sic
enim Vlpianus, *l. palam.* 43. *de rit. nupt. lib.* 23. *P. tit.* 2. admonet his
verbis, *Palam quæstum facere dicimus, non tantum eam, quæ in lu-
panario se prostituit, verum etiam si qua, ut assolet, in taberna caupo-
nia, vel qua alia pudori suo non parcit. Palam autem sic accipimus,
passim, hoc est, sine delectu, non si qua stupratoribus vel adulteris se
committit, sed quæ vicem prostitutæ sustinet. Item quæ cum uno aut
altero pecunia accepta, se commiscuit, non videtur palam corpore
quæstum facere. Octauenus tamen rectissime ait, etiam eam, quæ sine
quæstu palam se prostituerit, debuisse his connumerari.* Plautus etiam
ait, *in Mostella.*
Matronæ, non meretricum est, unum inseruire amantem.
4 Sed & † quia non semper prostitutionis habentur probationes
apertæ, ex aliis quibusdam argui potest esse aliquam scortum, &
meretricem: veluti, si mulier erraticæ, & diuersas plurium ædes
frequentet, ut ait Angelus, *in l. si qua illustris. ad SC. Orfic. lib. 6. C.
tit.* 56. Proprium quippe pudicarum mulierum, intra proprios
lares se continere, non vagari, nec conspectibus virorum appare-
5 re, *l. maritus. de procur. C. cap. 2. de iudic. in 6* ¶ Dehinc † & pro con-
iectura scortationis est, si mulier aliquo sola eat: sic enim matro-
næ antiquitus comitem ducebant seruum vel liberum, qui eas
ducerent & reducerent, easque publice & priuatim sequerentur:
& meretricum arbitrabantur, comite carere, & pro graui iniuria,
comitem abducere vel auferre, *l. 1 § omnem autem iniuriam, & l.
item apud Labeonem. § si quis virgines. de iniur. in P.* Lex fuit Cha-
rundæ apud Thurios, ut mulieres in forum prodirent cum suis
6 cognatis, & una pedissequa, teste Suida, *in Zaleuco* ¶ Tertio † pro
probatione certissima est Baldo, *in l. neque natales. num. 1. C. de pro-
curat.* quod aliqua sit meretrix, etsi actus non probetur, si videa-
tur sæpius scholaris noctu & interdiu ingredi domum eius, & eam
alloqui solam: *quia*, inquit, *Scholaris qui loquitur cum puella, non
7 præsumitur dicere pater noster.* ¶ Additque † alibi, *Bald. in l. non ali-
ter. de usu & habit. in P.* mulierem viduam, cui habitatio relicta est,
posse a domo repelli, ut inhoneste viuentem, si in eam hospitem
induxerit scholarem. Scortationis quoque infamia sequitur ex as-
sidua frequentia, ut ait Vlpianus, *l. item apud Labeonem, 15. §. aliud
est appellare, de iniur. lib. 47. P. tit. 10.* Sicut in liberæ mulieris con-
suetudine alibi, *l. in libera, de rit. nupt.* dicitur coniugii præsumtio:
potissimum si iuuenes sint, qui frequentant mulierem, iuxta ver-
siculum, quem notat quædam glossa, *glos. in l. si vero non remune-
randi. 12. §. si adolescens. manda. libr. 17. P. tit. 1. Annuente & cupide
credatur reddita virgo?* ac si dicat, non esse verisimile. ¶ Quarto
8 ea † quoque meretrix & prostituta, vel prostituenda præsumitur,
quę in caupona ministrandi caussa ponitur, *l. fin. si manci. ita venie.
ne prostit. C. Vlpia. in l. palam. 43. §. si qua cauponam exercens, de rit.
9 nupt. P.* ¶ Quinto, † vere ea pro meretrice erit, quæ in lupanari re-
10 sidet, & se prostituit, *d. l. palam, de rit. nupt.* ¶ Fuit † enim is locus a-
liquando etiam inter Christianos ex patientia, ad vitandas matro-
narum solicitationes, & stupra, & adulteria, permissus, *Hostiens. &
Panor. in c. inter opera. de sponsa.* sicut & olim inter Ethnicos, ut nar-
rat Vlpianus, *l. ancillarum §. fin. de petit hered. P.* in multorum ho-
nestorum virorum prædiis lupanaria exerceri solita, & inde & re-
ditus illos percipere. ¶ Sicut † Caius Caligula lupanaria cōstituit 11
in palatio, indeq; ex prostitutis primariis fœminis pecuniam col-
legit, teste Dione Cassio, *lib.* 59. ¶ Institutas † quoq; publice me-
retrices a Solone Philemon auctor est, ut ea Venere contenti iu- 12
uenes, a pudicis solicitandis abstinerent. Messalina vxor Claudii
Cæsaris, *Dio, lib.* 60. valde luxuriosa, publice in Palatio adulteria
& stupra in conspectum suorum maritorum committere coegit.
¶ Sed † & illa, ut ait Iuuenalis, *Satyr. 6.* 13
Dormire virum cum senserat uxor,
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius una,
Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam atque suam.
Et paulo post,
Mox, lenone suas iam dimittente puellas,
Tristis abit: sed quod potuit, tamen ultima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vuluæ,
Ac resupina iacens multorum absorbuit ictus,
Et lassata viris, nondum satiata recessit.
¶ Voluerunt † principes quas castigare non poterant, extra ci- 14
uitate expelli, & lupanaria esse: & eo, ut ad sentinam malorum,
ut fœtore sociarum saltem resipiscerent, inuitas adduci auctori-
tate eorum qui iurisdictioni loci præessent, quive eas redeuntes in
oppida castigarent pœna, ut D. Ludouicus Rex Galliæ statuerat,
in princ. suarum constit. Et fuerunt, quando illa lupanaria perfere-
bantur, statuta ciuitatum, ut mulier meretrix posset inuita ad lu-
panar duci: eo enim publico pudore, quæ pro matronis haberi
volebant meretrices, metu ne eo ducerentur, aliquando continē-
bantur. Etsi propter maritorum caussam, ne in eos forsan inscios
criminis pœna extenderetur, in meretricibus nuptis adulteran-
tibus locum non habere placuerit, *Barb. cons. 27. colum. 2. vol. 1 Ri-
pa, in l. si cui, nu. 2. de ver. oblig. Cap. q. 44. in decisio. Neapolit.* In hanc
sententiam quoq; Corn. Taci. *lib. 2. annal.* scribit de Drusi & Ger-
manici agens temporibus. *Eodem anno, inquit, grauibus senatus de-
cretis, libido fœminarum coercita, cautumq;, ne quæstum corpore fa-
ceret, cui auus, aut pater, aut maritus, eques Romanus fuisset. Nam Vi-
stilia prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgauerat,
more inter veteres recepto, qui satis pœnarum aduersus impudicas in
ipsa professione flagitii credebant.* Moris enim fuit, apud Ædiles no-
men profiteri: non prostibulis, sed meretricibus, quæ honestioris
loci & quæstus, copiam sui noctu tantummodo facerent. Cetera
fœminis si deesset accusator publicus, Ædiles ipsi probrosam fœ-
minam agebant, ut notat Liuius, *lib.* 25. L. Villium Tapulum, & M.
Fundanium Ædiles plebis, aliquot matronas probri apud popu-
lum accusasse, & in exilium egisse. ¶ Veruntamen † iure omni 15
scortationes & prostitutiones puniendæ veniunt: ius namque ci-
uile Pandectarum, neque ei ignoscendum censet, quæ ob tenta
paupertatis etiam, turpissimam vitam elegit, *d. l. palam de rit. nupt.*
Et Vlpianus, *in l. verum est, 40. de furt. lib. 47. P. tit. 2. qui suppressit,*
loquit, *scortum libidinis caussa, vel fores meretricis eadem ratione ef-
fregit, lege Fauia, vel de vi non tenetur, hic enim turpius facit, quam
qui surripit: sed quia secum facti ignominiam compensat, certo fur
non est.* ¶ Ex † quibus verbis constat, turpius hoc crimen censeri 16
furto & vi, & infamiam habere: ut non immerito puniendū cen-
seant leges, leuius tamen si quis meretrices appellauerit vel soli-
citauerit, quam si virgines & pudicas matronas, *l. item apud Labeo-
nem. 15 § si quis virgines, recte a ibi glos. in verb. minus, quia nullo mo-
do puniri ait, de iniur. lib. 47. P. tit. 10.* ¶ Iure † Codicis Iustinianei, 17
Imp. Constantinus, *l. 1. de natu. liber. lib. 5. C tit. 27.* has meretrices,
quarū venenis inficiuntur animi perditorū, tormentis subiici iu-
bet, ablatis omnib. quæ illis donata sunt aut liberis ex huiusmodi
natis. Facta reuocationis potestate legitimæ soboli donātis, scor-
tātis, aut fratri, sorori, vel aliis eius proximis. Qua lege certe leges
anteriores merito emendatę vidēmus, quib. recipiebātur affectio-
nis caussa donationes erga meretrices, *Vlp. l. affectionis. 5. de donat.
lib. 39. P. tit. 5.* nisi, quod verius puto, intelligamus donationes re-
cepisse antiquos inhonestas in meretrices solūmodo, quādo tur-
pis cupido scortandi ex parte dantis esset, non etiā si ex parte acci-
pientis, hoc est, valere quādo scortatio secuta nō est, ex parte acci-
pientis: sic interpretor Vlpianum, dum in hæc verba ait, *in Ladem*

& si ob stuprum, 4. § quod si meretrici, de cond. ob turp. caus. libr. 12. P.
ti. 5. sed quod meretrici datur, repeti non potest, vt Labeo & Mar-
cellus scribunt: sed noua ratione, non ea, quod vtriusq; turpitudo ver-
satur, sed solius dantis. Illam enim turpiter facere, quod sit meretrix,
sed non turpiter accipere, cum sit meretrix. De facta scortatione nec
verbum, sed de datione vt fieret. Neq; etiam Antoninum & Dio-
cletianum & Maxim. *l. 2. & l. mercalem. 5. eod.* officere arbitror di-
centes, datum ob lenocinium repeti nō posse: Siquidem etsi pos-
semus illorum legem ad corrupta tempora dehinc emendata re-
ferre, succurrit adhuc explicatio, vt non possit datum repeti ab i-
psu turpiter dante: quod allegans propriam turpitudinem non
audiatur, *l. transactione finita, de transf. C.* Ceterum non ideo præ-
cisam aliis proximioribus donantis, repetendi viam arbitramur.
Et in pari quidem caussa turpitudinis meliorē esse caussam possi-
dentis, quam repetentis, *l. si seruus. §. de illo. de verb. obl. P. l. si ob tur-
pem. de condict. ob turpem caus. P. l. in pari caussa, de regul. iur. cum si-
mil.* fatemur: at quādo proximi, vel filii, vel cognati, vel pater tur-
piter dantis, repetit, non est par caussa petentis, & possidentis me-
retricis, vel lenonis. Nec verisimile est Iuriscō sultos, qui meretri-
ciam artem reprobant, & puniunt, eas lucro dignas arbitratos fu-
isse, quas pœnis subiiciendas responderunt: aut voluisse turpissi-
mam vitam priuilegio hoc donare, supra ius cōmune, quod pro-
hibet per illicitas artes donationes extortas ratas non haberi.
18 ¶ Cum † & Iulianus respondeat, *in l. si quis cum sciret. 8. pro emt.
lib. 41. P. tit. 6.* mala fide eum quoque emisse videri, & idcirco non
vsucapere, qui à domino emit luxurioso, & protinus scorto pecu-
19 niam daturo. ¶ Et † Vlpianus, *l. si vero nō remunerandi, 12. §. adole-
scens, mand. lib. 17. P. ti. 1.* improbat obligationem eius, qui ex man-
dato adolescentis, sciens pro meretrice fideiusserit: quia qui fide-
iusserit ita, videtur quasi perdituro pecuniam credidisse. Idem si
directo mandasset pecuniam meretrici credere, non obligabitur
mandati: quia contra bonam fidem mandatum sit. Neque opor-
tet laudando factam donationem, augeri malitiam: quia & is per-
suadendo, vt amator sui esset, vel luxuriosus, mentem eius corrū-
pit donantis, & ita deteriorem facit, vt vtrumque tradit Vlpianus
& Paulus, *Vlp. l. 1. § fi. & Paul. l. 2. de ser. corrup. lib. 11. P. tit. 3.* in seruo
ad eum modum corrupto: multoq; magis, si quis putat liberum
corrumpere, *Vlp. l. dolo. 5. eod.* vt filium: cum patris intersit animos
liberorum non corrumpi, *Paul. l. vt tantum veniat. 14. eod.* ¶ Nec
20 nouum † hoc videri debet, reuocari liberalitates per proximos
ex lege Constantini, *d. l. 1. C. de natu. liber.* cum propter eandem in-
famiam, proximi fratres etiam rescindant, & de inofficioso argue-
re possint testamentum fratris, si in eo infamem & turpem perso-
nam instituerit, vt idem Constantinus pie sanciuit, *in l. fratres, 27.
de inoff. testa. lib. 3. C. tit. 28. Instit. §. 1. eod. tit.* alioquin sine turpitu-
dinis occasione renelendi, *Diocl. & Max. l. fratris. 21. de inof. test. C.*
21 ¶ Tanta † autem est meretricum flagitiosa turpitudo & fœdi-
tas, vt ob eam filia exheredari à parte possit, *iidem l. si filiam. 19. eod.*
22 *§ si vero. vt cum de appell. cog. in auth. coll. 8. const. 12.* ¶ Scelus † harū
magnū, proprium corpus vendendo minutatim, vt propolæ mer-
ces distrahunt, quæstum facientes ex membris contra ipsam natu-
ram: cum, quodoemodo dominus membrorum suorum, *Vlp. l. li-
ber homo. 13. ad l. Aquil. lib. 9. P. tit. 1.* tum etiam, quod liber homo
non recipit æstimationem, *l. 1. §. sed cum homo, de iis qui deiicer. P.*
Indignæ ideo aliquo iuris beneficio, vtpote quæ ad pretium par-
ticipandum se venundari passæ sunt, *Pompon. in l. 3. quibus ad liber.
23 procl. non lic. lib. 40. P. tit. 13.* ¶ Et † proinde etiam summæ infamiæ
habitæ apud Persas, qui tamen vt diximus concubinas probant,
& in quas vt iure ciuili receptas, olim donationes collatæ valebāt,
*Pap. in l. donationes, in concubinam. 31. de donatio. P. excepto milite. l.
2. C. de de int. vir. & vxor.* vt referat etiam Plutarchus *in Artaxer.*
Artaxerxem iussisse, Arbacem desertorem & apud se transfugam
delatum, notari, pro pœna capitali qua erat puniendus duntaxat,
humeris meretriculam (quæ summa apud Persas ignominia fuit)
in via publice tota die ferre ac traducere. Iustinianus in ea lege, *in
l. si qua illustris. 5. ad SC. Orfic. lib. 6. C. titul. 56.* quam se consecrasse
pudicitiæ profitetur. *In mulieribus,* inquit, *ingenuis & illustribus,
in quibus castitatis obseruatio præcipuum debitum est, nominare spurios
satis iniuriosum satisq; acerbum, & nostris temporibus indignum esse
24 iudicamus.* ¶ Illicitus † itaq; hic iure ciuili Romanorum meretri-
cius concubitus, & lenocinium, & lenæ capitali supplicio suppo-
nuntur, *§. 1. & tot. ti. de lenonib. in authen.* vel ea ratione, quod leno-
cinium non minus crimen dicatur, quam quæstum proprio cor-
25 pore facere, *l. palam §. non est. de rit. nupt. P.* ¶ Et † Valentinianus,
in lenones, qui iuuenibus peccandi ingerunt necessitatem, exsilium
& metalli publici pœnam statuit, *Valent. l. fin. de spectac. lib. 11. C. tit.
40.* soluta potestate, si quam lenones vel paternam vel do mini-
cam in prostitutas haberent. *d. l. fin. & l. si lenones 13. de episc. op. aud.
lib. 1. C. titul. 7. cum simil. ibi notat.* ¶ Quamobrem † nec Octauius 26
Cæsar, *Dio Cassius, lib. 55 histor. Roman.* hoc vitium pati potuit in
filia Iulia, quam ob luxuriam in insulam Pandatariam, quæ sita ad
Campaniam est, relegauit: Iulio, Antonio, aliisque, qui cum ea
rem habuissent, morte mulctatis. ¶ Et † Seuerus Imperator vetuit 27
inferri in sacrum ærarium lenonum vectigal, & meretricum, &
exsoletorum, vt ait Lampridius, *in Alexand. Seuero.* Et apud Boe-
mos, inquit Æneas Syluius, vectigal meretricum exigi nequit, a-
pud quos lupanaria publica prohibentur, *Æneas Syl. lib. 1. de dict.
& fact. Alphon. c. 61.* ¶ Domitianus † Cæsar lege perpetua mulie- 28
ribus incontinenter viuentibus ademit facultatem accipiendi
legata & hereditates, *Sueton. Tranq. in Domitian.* ¶ Octauianus
Cæsar † filiam suam, quæ male & luxuriose vixerat, quamque ob 29
id in insulam ante relegauerat, humari in suo sepulcro vetuit re-
stamento, etsi eam donatione dignatus fuisset, *Dio Cassius, lib 56.
hist. Rom.* ¶ Exosæ † quoque in aliarum nationum bene ordinatis 30
politiis, quando bonos nactæ sunt principes. Sicut apud Corin-
thios Periander rex omnes, quæ pudorem prostituissent, in vndas
submersit, teste Heraclide, *lib. de politiis, in politia Corint.* ¶ In † re- 31
gione Palmaria in orbe nouo nauigationis Hispaniæ comperta,
quid sit coire, nemo intelligit, donec nubat: nefasque, & morte
piandum est, aliter accidere, vt ait Petrus Martyr, *in libr. noui or-
bis, de insul. nuper repert.* Scipio scorta, vt haruspices & vates, castris
pepulit, teste Suida, *in verb. ἀνέχω.* In Ciorum ciuitatibus neque
amicas, nec tibicines intueri licet, vt scribit Phil archus libr. 25. a-
pud Athenæum, *lib 13. cap. 32.* ¶ Athenienses easdem & scortato- 32
res infamia, & dignitate adempta damnarunt: quorum lex, τὸν ἑ-
ταιρηκότα μὴ πολιτεύεσθαι, id est, *scortatorem ad republica administra-
tionem non admittendum,* vt refert Demosthenes, *orat. contr. An-
drotio* & Libanius, *in argum. oratio. Demosthen. cont. Andro.* ¶ Su-
stulit † lenonum & meretricum Bizantii sodalitia Iustinianus, & 33
conuersarum in meliorem frugem monasterium ædificauit. &
reditibus abunde dotauit, teste Procopio, *libr. 1. de ædif. Iustin.* ¶ A-
thenis † vir quidam ex ciuibus, cum filiam suam corruptam com- 34
perisset, eiusque ætatem ad nuptias vsque non probe custodisset,
ipsam vna cum equo quodam in deserta domo conclusit, quo
porro futurum erat, vt præ fame absumeretur, vt ait Æschines, *o-
rat. cont. Timarchum.*
¶ Iure † diuino & pontificio & ceteri quoque prohibitio, & 35
scortationis vindicta: *Non eris,* inquit Deus, *Deuter. c. 23 meretrix
de filiabus Israel, neq; scortator.* Et rursum, *non mœchaberis. Exod. c.
20.* Mœchiæ autem nomine, continentur omnes illicitæ species,
extra matrimonium coitus, *can. fornicarii. 88. dist. can. meretrices.
32. q. 4.* Et ita mœchos oēs scortantes vocat Horatius, *lib. 1. Carm.
od. 25.* dum sic scribit de Lydia meretrice,

Inuicem mœchos anus arrogantes
Plebis in solo leuis angiportu, &c.

¶ Et † si meretrices, & simplex fornicatio aliquando, & vt plerun- 36
que pro coitu illicito, citra incestum, adulteriumq; intelligatur:
& mœchus proprie citra extensionē mentis intelligatur adulter,
sicuti verba Plutarchi innuūt, *lib. περὶ εὐθυμίας, 1. de animi tranquil.*
ὥσπερ μοιχοὶ τὰς ἑτέρων γυναῖκας θαυμάζοντες, καὶ τῶν ἰδίων καταφρονοῦν-
τες. Et D. Matthæus, *Matth. 5. & 19. c.* ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοι-
χᾶται. Et apud D. Marcum, *Marc. 10.* ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐ-
τῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται. Et D. Lucas, *Luc. 16.* πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυ-
ναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει. Et Plato, *4. de republ.* τὰς γυναῖκας
μοιχεύοντα. Sunt & eius rei plura passim obuia testimonia, quæ
prætermitto.
¶ Quia † igitur meretrices tam turpes & infames personæ sunt, 37
possunt, imo debent à vicinia honesta, & pariter lenones & lenæ
expelli, vt cadauera fœtida, quæ contagione & visu sana inficiunt
corpora: vt tradunt Ludouicus Bulognensis, *in secund. interpr. l.
non aliter. de vsu & habit. in P.* Lucas de Peona, *in l. si qua. de specta-
cul. lib. 11. C.* Nicolaus Boerius, *in consil. 1. quod sequitur consuetud.
Bitur.* Ioannes de Blanasec, *in praxi criminal. caus. tit. de lenonibus.*
Nec vnquam licere debet in loco honesto, inhonestas annotare,
id est, videre & inuenire personas, vt ait Theodosius Cæsar, *l. si qua
in publicis. 4 de spect. & scenic. lib. 11. C. tit. 40.* Et turpia omnia ab ob-
tuentibus & conspectu hominum summoueri oportet, *Arcad.
& Honor. in l. cum supra, de ro mdibs. lib. 12. C.* Quinimo nouellarum
iure, qui fæcem huiusmodi mulierum & lenonum domo sua non
extruserit, ædibus quæ proscribuntur, & in fiscum deferuntur,
priuatur,

priuatur, §. *præmissimus, de lenonib. in auth.* sicuti & is qui passus est in sua domo falsam percuti monetam, *l. 1. de fals. monet. C.* Itaque & quando lupanaria permissa erant, ea procul ab vicis vrbium honestis construebantur, vetitumque meretricibus, vt leprosis, aliis mulieribus non commisceri, ne exemplo vel colloquio eas rumperent & polluerent, metis egrediendi constitutis, quas citra pœnam fustigationis non licebat illis transilire.

38 ¶ Ad † hæc & certa nota illis vel signū impudicitiæ definitū, vt quales essent, dignoscerentur, & opprobrio vel resipiscerent, vel inter matronas nō irreperent, ligula Tolosæ ab armis dependens symbolum erat. Voluerunt quippe & leges discretum vestitum esse impudicarum mulierum, & matronarum, vt supra diximus, in oneribus matrimonii, in secundo onere: & vetitum matronarum vestes sibi vsurpare, *l. mima. de episcop. aud. C & ibi interp.* Vt de Iudæis quoque inter Christianos degentibus statutum est ijs-

39 dem rationibus, *can. nonnullis, de Iudæis apud Greg.* ¶ Et † Romæ prostabāt meretrices extra mœnia vrbis in fornicibus, vnde submœnianæ dictæ sunt vxores non illepide a Martial. *lib. 8.*

Commune Zoili quisquis potest esse,
Submœnianas cœnos inter vxores.

Inde & fornicatrices, fornicari, & fornicatio, a fornicibus vilibusque locis, in quibus degebant istę χαμαιτύπαι, & lupanaria χαμαι-

40 τυπεῖα seu πορνεῖα. ¶ Putauit † & Gelasius Papa *in cap. lex illa. 3. cum ergo. 36 q. 1.* fornicationem esse omnem speciem illiciti concubitus, etsi vt plerunque restringatur ad coniunctionem meretriciam: concubinatum, solutarum a matrimonio, item & viduarum: non virginum, in quibus proprie stuprum. Quod tamen latius Iurisconsultis patet, *l. inter liberas, §. 1. ad l. Iul. de adult. P. l. inter stuprum de verbor. signif. c. nemo. 32. q. 4. can. Idololatria. 28. q. 1.*

41 at raptum, aut cum vi: & incestum, cum consanguineis & affinibus. ¶ Natura † quoque istos venereos actus tandem in auctoribus punit, sicque Persius notat, *Satyr. 5.*

Hic campo indulget, hunc alea decoquit, ille
In venerem putris. Sed cum lapidosa chiragra
Fregerit articulos veteris ramalia fagi,
Tum crasso transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.

42 ¶ Habiti † & infames ipsi molles, vt Argyrius Demagogus Atheniensis, *Suidas in Argyrio.* Audierunt male etiam olim Massilienses ob mollitiem, quod muliebrem in morem vestirentur colligatis capillis, & delibuti vnguentis: vnde in effœminatos dictum, *ἐς Μασσαλίαν πλεύσειας, ex Massilia venis, Suid. in verb. εἰς.* Vt pessime etiam Infamati ob fœditatem irrumationis Lesbii, vt de & prouerbium pro eo, *λεσβιάζειν, os inquinare. idem in verb. λεσβίζειν.*

De Filiis ex illegitimis coniunctionibus natis. Cap. 3.

1 *Natiuitates & mortes personarum quidem magistratus Indorum perscrutabantur.*
2 *Natiuitates puerorum profitebantur Romani cum die & consule in æde Saturni.*
3 *Natiuitatis & mortis quoque edicto iussit Franciscus I. Galliar. Rex perscribi tempus.*
4 *Filiorum nomen vnde natum.*
5 *Filiorum diuisio.*
6 *Filii proprie dicuntur ex coniugio legitimo nati.*
7 *Filios, Psylli norunt ex proprietate sua.*
8 *Filium mater suum cognoscit esse, pater putat.*
9 *Filius adulterinus dignosci potest, si lac matris qua alit illum, & alium concipit, corrumpitur.*
10 *Filii & liberi idem, sed longius liberorum & parentum nomen porrigitur.*
11 *Liberorum nomen, & de vno tantum filio dicitur.*
12 *Filiorum nomen ad omnes descendentes pertinet.*
Fratris nomen ad omnes cuiuscunque gradus pertinet proximos.
13 *Filiorum naturalium & legitimorum duæ species sunt & non sui: & qui illi.*
14 *Filiorum, alii posthumi, alii non: & qui huiusmodi: alii monstrosi, alii non, alii abortiui.*
15 *Filiorum illegitimorum distinctiones, & quid naturalis tantum.*
16 *Filii naturales non erant ex more patris apud Phryges.*
17 *Nothus filius quis Græcis.*
18 *Spurius filius quare ita dictus.*
19 *Nothi, spurii, & Manzeris differentia.*
20 *Manzer vel spurius arcebatur ab ecclesia, vsque ad decimam generationem.*
21 *Spurium esse, opprobrium est.*
22 *Adulterinus filius quis, num. 24.*
23 *Ex concubitibus illicitis impios nasci, & iram Dei concitari.*
25 *Matri non creditur nuptæ, dicenti filium ex altero, quam marito se generasse.*
26 *Filii habiti suspecti, tanquam non ex marito geniti, maximam nomen spuriorum habent.*
27 *Leotychides regno Lacedæmoniorū, vt suspectus spurius reiectus.*
28 *Assertio patris, naturalem filium faciebat legitimum, quomodo.*
29 *Filii illegitimi quando censentur, nati etiam ex matrimonio, sed ex publica honestate prohibito, sine Ecclesiæ permissione.*
30 *Illegitimi filii quoque, incestuosi, nefarii.*
31 *Illegitimi non censentur filii nati, 7. 8. 10. 11. 12. 13. mense.*

APud Indos, † vt scribit Strabo, *lib. 15.* erant vrbis præfecti tertii ordinis, natiuitates & mortes perscrutantes, & quando & quomodo factæ essent: idque tributorum gratia, tum ne bonæ, malæve natiuitates & mortes laterent. 1
¶ Romæ † quoque profitebantur & nomina, diem & consulem natiuitatis pueri edebant, *l. cum de ætate, 13. & l. penult. de proba. lib. 22. P. tit. 3. l. si minor se maior. dix. l. 2. C. tit. 3.* Capitolinus autem ait, *Iul. Capitol. in M. Philoso.* M. Philosophum primum iussisse apud præfectos ærarii in æde Saturni vnumquemque ciuium natos profiteri, intra tertium diē nomine imposito: & per prouincias vsum publicorum tabellionorum instituisse, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii, vt si quis forte natus in prouincia, caussam liberalem diceret, inde ferret. Et alibi ait, *Capitol. in Gordia.* Gordianum, filium nomine Antonini illustrasse: cum apud præfectum ærarii more Romano, professus filium, publicis actis nomen eius insereret. Non assentior tamen Capitolino, cum hoc institutum tribuat primum M. Antonino Philosopho, qui imperiū adeptus anno domini 163. vt tradunt Eusebius, & Orosius in 7. cap. 15. Ante quem tamen, idipsum receptum Romæ testatur Iuuenalis, qui secundum Suidam vixit sub Domitiano, qui adeptus imperium teste Orosio & Aurelio, anno domini 84. vel secundū alios sub Traiano, qui Imperator declaratus anno domini 102. Is autem Iuuenalis sic scribit. *Iuuenal. Satyr. 9.* In prosopopœia mulieris adulteræ ad maritum, 2

Nullum ergo meritum est ingrato, ac perfide nullum,
Quod tibi filiolus, vel filia nascetur ex me?
Tollis enim, & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri.

Plato, *dial. 6. de leg. b.* sanxit pro magistratibus legitime creandis, vt candidatorum vnusquisque in ara Dei nomen suum, & patris, & tribus, & gentis in tabula scriptum deponeret, scilicet tempore quo comitia habebantur. ¶ Statuit † Franciscus primus Rex Gallorum, *in regiis Francisc. constitutio. anno Domini 1593. artic. 50. & 51. 52. 55.* vt quilibet natus & baptizatus nomē suū & patris & matris profiteretur, mortuorum quoq; fieret professio apud curionem, seu parochum, a quo tingeretur, vel vbi sepeliretur, vt certa & mors natiuitas fieret. Cuius tamen constitutio, quod ad professionem natiuitatis pertinet baptizandorum, paulatim abiit in desuetudinem ex consulta conniuentia magistratuum: quando aliquot mulieres ex turpi concubitu partum edentes, inuentæ fuerint potius maluisse partus necare, vel subtrahere baptisma, quam in eo patris & matris nomen fateri. 3

¶ Filii † dicti videntur a Græca dictione, ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, ab amore, dicit enim Cicero, *ad Atticum.* στοργὴν φυσικὴν εἶναι πρὸς τὰ τέκνα, genuinam & naturalem erga filios esse beneuolentiam: vel secūdum Alciatū & alios, a nomine υἱός, aut vt aliis placet, a filo, id est, similitudine, quod procreati vt plerunque similitudinem parentum referant, & in eam significationem Gellius, *libr. 14. cap. 4.* filium vsurpauit, dum ait, Iustitiam ex sententia Chrysippi pingi forma & filo virginali, aspectu vehementi, &c. Filo, id est, similitudine. 4
¶ Filii, † aut legitimi, aut naturales simul sunt, aut naturales illegitimi, aut naturales legitimati, seu legitimi facti, aut legitimi non naturales. 5
¶ Iulius Pollux, *libr. 3. Onomasti. cap. 2.* duas species ponit, nempe gnesios, ex coniugio susceptos licito: & nothos, aliunde nothos. Proprie & absolute filiorum pronuntiatio ad eos tantum pertinet, qui ex legitima nati sunt coniunctione & matrimonio *l. filium. 6. iuncta gl. de his qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. tit. 6. Paul. l. quia semper, de in ius voc. lib. 2. P. ti. 4. auth. nūc solū, de natu. lib. C.* legitimi & naturales simul, dicti lege & natura matrimonium approbantibus, & ex verissima præsumptione ex alieno con- 6

cubitu non fuisse natos, q̃ coniugum. Alioquin enim difficilis fi-
liationis probatio, *l. Lucius, 8. de cond. & demon.* Sic Augustus, *Val.*
Max. lib. 2. c. 7. Caium Testium infantem a Tectio patre exhere-
datum, in bona paterna rescisso testamento ire decreuit: neq; de
statu filii post mortem patris quer l passus est, quem Petronia ma-
tre, quam Tectius pater quoad vixit in matrimonio habuerat, na-
tum, veluti suo proprio iure, & ab iis in domo educatum esse appa-
7 rebat. ¶ Nec † licet hic patribus prolem negare, ni expresse adul-
terinum probent: quod difficile est, nisi esset vis quædam propria
singulis insita, quæ in prolem transferretur, & qua non inuenta
non suum quis dicere posset. Qualem Psyllis in Africa genti, quo-
rum corpori Plinius, *lib. 7. c. 2.* ingenitum fuisse tradit virus exitia-
le serpentibus, vt eius odore sopirent eas: mos vero illis, liberos
genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eoque genere pu-
dicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino
8 sanguine natos, serpentibus. ¶ Menander † *in sent. comicor. Poetar.*
Græcor. c. 24. itaq; fidem patri concedit, vt putet suum filium vxore
natum, vxori autem scientiam: & ideo illas magis filios diligere.

ἡ μὴ γὰρ αὐτῆς οἶδεν ὄντ', ὁ δ' οἴεται, id est,
Mater amat magis liberos, quam pater:
Suum enim ipsa filium cognouit, ille putat.

9 ¶ Cognosci † tamen posset, num adulterinus, si verum sit quod
Plinius, *lib. 7. c. 16.* tradit cum Nigidio, Lac fœminæ non corrum-
pi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit.
10 ¶ Dicuntur † & filii liberorum nomine, & vtrumque nomen
ad nepotes etiam porrigitur: sed longius progreditur liberorum
significatio, *Calli. in l. liberorum, 220. de verb. signif. Paul. l. filii ap-*
pellatione, 84. l. possessionum, commun. vtri. iud. C. §. fin. qui da. tu. poss.
Vlp. l. cognoscere, 56. §. fin. de verbor. sign. & parentum, & prope in
infinitum, *l. quoque. §. parentes, de in ius vocan. P. l. sed etsi, §. liberos*
11 *autem, 20. l. cum quidam, de lib. & posth.* ¶ Quin † & nomine plura-
li liberorum continentur vnus tantum filius, filiave, vt ait Gellius,
lib. 2. cap. 18. Seruius, *in 10 Æneid.* Donatus, *in Heautont. Terent.*
act. 1. sc. 2. & Caius Iurisconsultus, *Caius, l. non est sine liberis,* 148.
12 *l. seq. de verb. sign.* ¶ Vocantur † & filiorum nomine alicubi, omnes
qui ex aliqua prosapia descenderunt: vt in sacra pagina, filii Adæ,
filii Abrahæ. *Gen. 17. Luc. 16. Ioan. euang. c. 8. Act. c. 13.* qui ea eorum
descenderunt generatione. Sicuti & fratres *Iob 19. Rom. 9. ad Heb.*
2. Gen. 25. Gen. 14. 29. D. Hieron. lib. ad Heluid. inter se oẽs, qui eiusdẽ
cognationis erant, in quocunq; gradu essent proximitatis. ¶ Filio-
13 rum † naturalium legitimorum duæ sunt species, sui, & non sui
seu extranei: sui sunt, qui in potestate patris vel aui sunt, cuiuscũq;
sexus sint, *§. sui autem, de hered. qua ab int. def. c. r. §. fi. de hered. qual.*
& diff. 1010 tit. de suis & legit. her. & tit. quib. mo. nat. effic. sui. non sui
sunt, vt emancipati, qui a potestate exierunt, *tot. titul. de emancip.*
lib. C. §. præterea, quib. mod. ius pat. pot. sol. Opponuntur & suis, illi,
qui alio modo, quam per emancipationem, desierunt in patris es-
se potestate: multis enim modis soluitur patria potestas, *tit. quib.*
mod. ius. & c. eo. vt dicemus Deo iuuante post patriam potestatem.
Dicuntur autem vnica appellatione omnes extranei, qui in pote-
14 state non sunt, *l. vni. §. extraneum, de rei vxo. act. C.* ¶ Sunt † & libe-
rorum distinctiones, vt alii sint nati viuẽte patre, alii posthumi, id
est, postquam sepultus pater, nati: quamuis & similitudine quadã
rationis, sed non proprie, & posthumi dicantur, qui viuente patre
post eius conditum testamentum nati sunt, vt notat Accursius, *in*
rubric. de posthum. hered. instit. C. & l. 3. §. 2. de inoff. nupt. P. vel ar-
rogati, vel qui mortuo patre subiiciuntur auo, vel auo moriente,
patri, *l. filium a patre, § 1. de lib. & posthum in P.* Est & alia filiorum
distinctio, vt quidam, nati viui & sine deformi portẽto, & isti pro-
prie filii: alii cum monstrosa figura, qui potius monstra quam li-
beri, *l. non sunt liberi, de stat. homin. in P. l. quod certatum, 3 de posthu.*
hered. instit. lib. 6. C. tit. 29. Vlp. l. quæret aliquis, 135. de verb. signific.
alii mortui nati, qui abortiui dicti sunt, nec nati censentur, & ha-
bentur ac si non fuissent, *l. 2. C. de posthum. hered. instit. Paul. l. qui*
mortuus, 129. de verbor. signif. l. anniculus amittitur, 132. §. fin. eodem.
15 ¶ Illegitimorum † naturalium tantum filiorum, vel liberorum
species plures sunt: in primis quidam sunt naturales tantum, qui
aliquando permisso concubitu olim concubina nati erãt, de qui-
bus in tit. de natur. liber. in Cod. Iustinia. nati ex ea, quam quis non
vago concubitu, sed vxoria affectione, præter ritus tamen ma-
trimonii, sibi coniunxit, quæve poterat esse vxor, non ex vili
scorto, *l. 1. iuncta auth. seq. de natur. lib. C.* quamuis iure pontificio
meretricis non improbetur pœnitentis, sed laudetur coniugium,
c. inter opera caritatis, de sponsal.

¶ Obseruati † tamen apud Phryges, filios ex concubina non 16
dici ex familia vel genere patris: nam cum Dictys Cretensis scri-
bat, *lib. 3. de bello Troian.* Priamum regem Troiæ quinquaginta fi-
liorum patrem fuisse: Dares Phrygius, *in exordio belli Troiani.* ta-
men ait, tantum ei filios fuisse ex Hecuba, Hectoreum, Alexan-
drum, Deiphobum, Helenum, Troilum, Andromacham, & Cas-
sandram: alios autem ex concubinis, quos, inquit, nemo ex gene-
re regio dixit esse, nisi eos qui essent ex legitimis vxoribus. ¶ Græ-
ci † omnes illegitimos filios nothos dicunt in genere, & proprie 17
tamen ex pellice natos, sicuti notat breuiorum scholiorum Ho-
meri auctor in versum illum, *Iliad. Homer. δ.*

Ἀλλ' υἱὸν Πριάμοιο νόθον βάλε Δημοκόωντα.

vbi νόθον dicit esse *τὸν ἐκ γυναικὸς ἀλλ' ἐκ παλλακίδος ὄντα.*
Et rursum alibi *Iliad. ε.* in versum illum,

Μέδοντα ... Οἰλῆος νόθον υἱόν,

repetit νόθον esse *τὸν μὴ ἐκ γαμετῆς γυναικὸς ὄντα, ἀλλ' ἐκ παλλα-*
κίδος.
Quintilianus *lib. 3. cap. 6.* non nos habere Latinum nomen, quo
nothum referamus, tradit: ideoque Græco vti. quod ex Catone
accepit, cui & subscribo: nisi contracta significatione, prout a-
pud Iurisconsultos, is dicatur naturalis, quem definiunt esse ex ea,
quæ legitima vxor esse poterat, quique certo complexu natus.
¶ In † quo differt ab spurio, qui, quia sine certo patre est, vul- 18
go conceptus, *l. vulgo concepti, de stat. homin. P. §. si aduersus de nup.*
apud Iustinian. & spurius dicitur, id est, sine patre: vox enim spu-
rii, teste Plutarcho, *in problem.* nata, omissis ceteris, quas refert, in-
terpretationibus, a Romanis, qui soliti erant nomina primis tan-
tum literis exprimere, aut vna: vt dum Titum vno T. Cneum, sic
Cn. Sextum, Sex. vnde & vulgo conceptos scribebant per S. P. id
est, sine patre, quos Græci dicunt *ἀπάτορας.*
¶ Quamobrem † summus Pontifex, *Innocen. 3. in c. nisi cum pri-* 19
dem, c. 10. § pro grau. de renunt. lib. 1. Decret. tit. 9. vbi Cano. & a con-
fusione & inscitia gloss. cum suis versibus. distinctionem quandam
merito adhibet inter nothum, spurium, & manzerem. Quan-
quam vtraque dictio, si generaliter proferatur, possit omnes ille-
gitimos complecti, potissimum & apud Hebræos, manzer: vo-
cant enim ממזרים *mamzerim*, seu *mamzeres*, omnes aliunde
quam ex legitimo matrimonio natos, quasi מן זרים *minzarim*,
id est, de alienis scilicet natos, de quibus sic cautum in Deuter. 23.
לא יבא ממזר בקהל יהוה גם דור עשירי
לא יבא לו *lo iabo mamzer bikal Iehoua, gam dor gnosciri lo iabo*
lo bikal Iehoua, id est, † *non ingredietur manzer in ecclesiam domi-* 20
ni, etiam decima generatione non ingredietur ecclesiam domini, scili-
cet non fungetur ministerio ecclesiastico: quod etiam statutum
postea iure pontificio, *c. cum in cunctis, c. 7. & c. innocuit, c. 20. de e-*
lectio. lib. 1. decret. tit. 6. c. filii. c. pen. de fil. presbyt. Ex cetero quod perti-
net ad pudicitiæ violationem, parum interest inter concubinam,
& meretricem: vtrique enim peccatum est concubitus & turpi-
tudo, neque quod illa clam, hæc palam, *l. palam, de rit. nupt. l. 1. de*
concub. in P. prostituatur, delictum mutat, vt etiam Euripides scri-
psit, *in Phœniss. act. 3. versic. 129.*

οὐ γὰρ ὃ μὴ καλόν, οὔποτ' ἔφυ καλόν,
οὐδ' οἱ μὴ νόμιμοι παῖδες, μητρὶ λοχεύματα
μίασμα πατρί.

id est,

Non enim quod per se non est honestum, poterit dici honestum.
Neque liberi illegitimi honesti matribus, sed & patri
Scelus & piaculum.

Heraclidesque Ponticus apud Plutarchum *in Solone*, commemi-
nit legis Solonis, qua *τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις*, id est, *Spuriis non erat*
necesse nutrire patres: qui enim, inquit, in compressione mulieris de-
corum non seruat, non prolis, sed libidinis caussa eo se impelli aperte
ostendit. ¶ Aristophanes † Grammaticus in argumento Oedipi 21
Tyranni Sophoclis, spurium dicit opprobrium fuisse Græcis,
dum de Oedipo sic scribit,

Corinthum vagus cum liquisset Oedipus,
Hospesque passim ab omnibus conuitio
Incesseretur, quasi foret spurius,
Illegitimusque incerta satus parte,
Pythica scitatum venit oracula, &c.

Maius tamen opprobrium in procreato fracto fœdere nuptia-
rum, qui Græcis *μοιχίδιος*, vel *μοιχίδιος*, & *μοιχαλίς*. ¶ Adulterinus 22
filius is nempe est, qui illegitime procreatus ex ea, quæ nupta
alteri est:

alteri est: vel ex eo, qui vxorem habet, & ex innupta, vel ex ambobus cum aliis coniunctis, *c. nemo sibi blandiatur, 32. q. 4. can. lex. §. adulterium, 36 quæst. 1.*

23 ¶ Bonifacius † martyr ob istos concubitus illicitos valde iram Dei concitari, scribit regi Anglorum, *cano. si gens Anglorum, 56. dist. in Decreto Grat.* seu Britanniæ, atque ideo prolem omnigenæ impietatis facile inde nasci, cuius verba referam. *Si gens Anglorũ, vt ab ipsis paganis,* inquit, *nobis etiam improperatur, spretis legitimis connubiis, adulterando & luxuriando ad instar Sodomiticæ gentis, fœdam vitam duxerit, de tali commixtione meretricum existimandum est, degeneres populos, & ignobiles, & furentes libidine fore procreandos: & ad extremum vniuersam plebem ad deteriora & ignobiliora vergentem, & nouissime nec bello seculari fortem, nec in fide stabilem, nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem esse venturam. Sicut aliis gentibus Hispaniæ, & Prouinciæ, & Burgundionum populis contigit, quæ sic a Deo recedentes fornicatæ sunt: donec iudex omnipotens talium criminum vltrices pœnas per ignorantes legem Dei, etiam per Sarracenos, venire & sæuire permisit:* hæc ille. Cui accedit Sapiens, *Sap. 3. & can. dicat. 32. q. 4* dum ait. *Adulterorum filii in consummatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur: & si longa vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum, et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, neque cognitionis allocutionem. Nationes enim iniquæ, diræ sunt consummationis.* Dicitur & alibi, *Vrban. in cano penult. vers. quod autem 56. dist. init. Ad adulterorum filios paterna flagitia transire, & pro patribus puniendos.*

24 ¶ Tales † adulterini proculdubio existimantur, qui nascuntur ex vxore absente marito per duos vel plures annos continuos: vel si constet maritum cum vxore non concubuisse, infirmitate interueniente, vel alia caussa, vel si ea valetudine paterfamil. fuit, vt generare non posset, vt ex Iuliani & Scæuolæ sententia Vlpianus docet, *Vlp. l. filium, 6. de iis qui sunt sui vel alien. iur.* Quod si concubuerint simul aliquo tempore ante partum coniuges, ex quo verisimiliter generatio marito adscribi possit, etsi alterius interuenerit alieni viri coniunctio, pro filiis vt illo censeantur marito nati, & vt legitimi sint præsumitur, *d. l. filium, & l. quia semper de in ius vocan. in P. expresse Pap. l. defuncto, 11. §. defuncto, ad l. Iuliam de adult. P.*

25 ¶ Neque † in horum præiudicium creditur matri profitenti se ex alio quam marito eos concepisse, vt ait Scæuola *l. penult. de probat. lib. 22. P. titul. 3.* Aliunde etiam abiit in prouerbium, vt ait Sextus Pompeius Festus, nec mulieri nec gremio credendum, non dicam, quod illa leuis & incerti sit animi. Sed quia eam Iurisconsulto, *in l. cum prætor, de iudiciis P.* quod ita moribus optimis & receptum sit. Etiam vt Suidas ait fide publica receptus sit ille versiculus γυναικὶ μὴ πίστευε, μηδ᾽ ἂν ἀποθάνῃ, id est, *ne crede mulieri etiam moritura sit.* Nec iuramentum matris delatum vel relatum partui proficit, nec nocet, si iuretur ex aliquo prægnantem non esse, *Vlpian. l. 3. §. penult. de iureiur. lib. 12. P. titul. 2.* Quinimo peregre rediens, si inuenerit vxorem prægnantem, quæ ab alio conceperit, & non protestatus vel contestatus fuerit, antequam conueniret, eam non esse ex se prægnantem, certe partus nascatur illi suus, & cogitur partum agnoscere, vt filium, ex Senatusconsulto Pegasiano, *Vlp. l. 1. §. Iulianus. & seq. §§. de lib. agnosc. lib. 25. P. tit. 3.* vel si is interim prægnante vxore moritur, si statim non fuerint contestati qui excluso posthumo successuri erant, non audiuntur ex Carboniano edicto, *idem in l. 3. §. quia Plautianum, eo.*

26 *tit. l. 1. §. fin. de Carb. edict. lib. 37. tit. 10. l. 3. § si mater, eod.* ¶ Fieri † tamen non potest, quin magna suspicio partus adulterini non sit, si mater sibi conscia moriens professa fuerit, nulla caussa excandescens in odium mariti vel filiorum, sed pœnitentia sceleris & iniuriæ irrogatæ marito ducta. Quanquam non soleat filio præiudicium ideo in successione patris putatiui fieri: eademque suspicio maritorum, quod ex se non sint liberi geniti, si illi prudentes & prouidi sint, inter bonos & graues non exiguæ fidei est.

27 ¶ Et † proinde cum Agis rex Lacedæmoniorum Agesilai frater, filium Leotychidem reliquisset, quem ille viuus non agnouerat, etsi eundem suum moriens fuisse dixisset, in regno habuit successorem Agesilaum fratrem, vt proximiorem, prælatum Leotychidi, vt spurio, vt narrant historiographi, *Plutarch. in Agide, Xenophon lib. 3. rer. Græc. ac Æmil. Probus in vita Agesilai.*

Suspicabatur autem natum Leotychidem Agis ab Alcibiade procreatum: Idem Plutarchus *in vita Agidis.* eadem quæ Probus referens, addit, *Leotychides,* inquit, *puer antea suspectus quidem erat Agidi, cum autem se ad pedes ægrotantis patris abiecisset, & multas lacrymas profudisset, persuasit ei, vt se multis præsentibus filium pronunciaret.* Athenæus, *lib. 17. cap. 13.* quoque scribit, regis Agidis vxorem Timæam corruptam fuisse ab Alcibiade: verum Pausanias *in Laconic.* scribit Agidi, mali genii impulsu hoc ei in mentem venisse, vt audientibus Ephoris, diceret se non putare Leotychidem filium suum esse.

¶ Faceret † pro filio postrema assertio paterna, etiam si antea negasset filium, si pro legitimo habitus fuisset a vicinis, vel maiori parte eorum, etsi pater illum talem quoque nominasset: vtrumque enim requiritur, *cap. per tuas, cap. 10. & ibi glos. & Felin. de probatio. lib. 2. decr. tit. 19. & ibi Panor. late hoc examinat Guil. Bened. in ver. qua filium ex eo suscipiens, nu. 1. & sequ. in 3. par. repet. ca. Raynut.* Facit & assertio consentiens vtriusque parentis, quia negatur legitima proles contra filios, nisi aliunde doceri posset esse legitima: nam probatio præponitur illorum testimonio, *c. transmissæ, c. 3. & ibi Pan. & alii, qui fil. sint legit.* 28

¶ Illegitimi † quoque censentur, qui nati sunt ex matrimonio contracto prohibente publicæ honestatis iustitia, & citra ecclesiæ permissionem, vt nec tanquam legitimi succedant, si pater sciuerit impedimentum, *Celest. in c. referente, c. 10. eod.* alioquin si ignorantibus vtrisque parentibus impedimentum, vel altero illorum, accensatum non fuerit matrimonium, post eorum mortem proles non potest illegitima dici, *c. peruenit sane, c. 11. eo. c. perlatum, 8. & c. ex tenore, c. 13. eod. tit.* Quamuis hodie clandestina desponsatio in hoc impedimentum incidens alterutrius, hoc non operetur, nec ignorantia tunc excuset patris, quin proles sit illegitima, nisi reconciliatio accedat ecclesiæ & gratia, *cap. cum inhibitio, de clandest. despons. gl. fin. in c. referente, qui fil. sint legit.* quia fraus præsumitur, eo quod clam factum sit, *l. fin. de rit. nupt.* Quod si matrimonium fuerit ignoranter in facie & ritibus ecclesiæ initum, & separetur postmodum, filii geniti eo pendente, legitimi habebuntur & fruentur priuilegiis legitimorum, *c. 2. & c. perlatum, qui filii sint legi.* Illi etiam illegitimi, qui & incestuosi ex sanguine coniunctis in gradu prohibito nati sunt: vt nefarii, qui ex descendentibus & ascendentibus fœdissime iunctis oriuntur: de quorũ prohibita, *auth. ex complexu, de natu. liber. §. fin quib. mod. nat. effi. sui.* coniunctione in impedimentis diximus. Quæritur autem, num nati 7. mense, 10. 11. 12. 13. a morte maritorum legitimi sint & naturales: an vero in illis sit nothorum suspicio. Et de primo sic Paulus Iurisconsultus respondit, *Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideo credendum est, eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse. Paul. l. septimo mense, 12. de stat. homi. lib. 1. Gell. lib. 3. c. 16. Medici,* inquit Gellius, *& philosophi illustres de tempore humani partus quæsiuerunt,* πόσος ὁ τῆς τῶν ἀνθρώπων κυήσεως χρόνος, id est, *quantum est hominis gestationis tempus. Et multa opinio est, eaque pro vero recepta, postquam mulieris vterus conceperit semen, gigni hominem septimo rarenter, nunquam octauo, sæpenono, sæpenumero decimo mense: eumque esse gignendi hominem summum finem.* Dixit rarenter septimo gigni, quia septimo mense non nisi pridie, posterove plenilunii die, aut interlunio concepti, nascuntur secundum Plinium, *libr. 7. cap. 5.* Qui & tradit, *Plin. lib. 11. cap. 37.* septimo mense genitis, sæpenumero foramina aurium & narium defuisse. Et Galenus, *libr. de septim. partu.* tradit in minori interuallo, quam sit anni dimidium, septimestres partus vitales edi posse, negasse Hippocratem voluit. Explicat & Hippocratem Vlpianus, dum respondit secundum Hippocratis sententiam, *Vlpian. l. 3. §. fin. de suis & legitim. hered. P.* posse nasci 182. die partum, id est, media parte anni eaq; nec integra, si consideremus annum vulgarem constantem 365. diebus & quadrante, & bissextilis 366. perficitur, cum tamen bis 182. reddant 364. dies. Sic Galenus iterum ait, *d. lib. de sept. part. Nullos plane celerius natos parere 182. die cum dimidio, & quibusdam horis: vel post exactum quartum supra ducentesimum. Atque ego,* inquit, *vnam mulierem reperi, quæ centesimo & octuagesimo quarto die cõpleto pepererit.* Porro post decem menses mortis patris natum, non admitti ad legitimam hereditatem, Vlpianus respondit, *l. 3. §. fin. d. titul. de suis, & sicut formula l. Gallus, de liber. & posthum.* illegitimum eum arbitratus. At postea placuit, & in 10. 11. 12. & 13. mense legitimum nasci partum, vt supra docuimus, *lib. 9. c. 26. num. 22. 23.* 29

De Filiis legitimatis, seu de legitimatione nothorum. Cap. 4.

Nouell. quib. mod. nat. eff. leg. & sui &c. in Auth. col. 6 tit. 2.
Quib. mod. nat. effic. sui, in Auth. coll. 7. tit. 1.

Qui fil. sint legitim. lib. 4. Decret. tit. 17.

1 *Nothi interdum digni, qui eximantur a nota illegitimorum.*
2 *Illegitimi esse desinunt, dum fiunt legitimi.*
3 *Legitimantur filii quatuor modis,*
Oblatione curiæ,
Si pater legitimos diceret,
Per rescriptum principis,
Per subsequens matrimonium.
4 *Adulterini & nefarii seu incestuosi filii, non legitimantur per subsequens matrimonium.*
5 *Legitimatio per rescriptum principis.*
6 *Filium spurium sacerdotis legitimari per rescriptum principis nequit.*

1 CEterum † interdum ita proficiunt bonis moribus & eruditione liberi nothi, vel aliis rebus, vt digni sint qui eximatur ab infami natiuitatis nota: sic enim apud Euripidem, *in Androm. actu 3. vers. 90.* arguit exemplo Peleus,

κ᾽ εἰ τις νόθος τέφυκα, πολλάκις γε τοι
ξηρὰ βαθεῖαν γῆν ἐνικᾷ σπορᾷ
νόθοι τε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες, id est,
Licet nothus sit, certe sæpenumero
Arida satio, fertile & pingue vincit solum,
Multique spurii præstant legitimis.

2 ¶ Transeunt † autem naturales illegitimi filii in legitimos suos, quando legitimi fiunt, dicunturque tunc legitimari.

3 ¶ Quod fiebat quadruplici medio, *gloss. in c. transmissæ. qui filii sint legit.* primum, per *oblationem curiæ* alicuius loci, si ipsi operas ipsi impendissent, vel illegitima curialibus nuberet. §. *quod vero, quib. mod. nat. effi. sui. §. fin. de nupt. apud Iustinia. l. 3. de nat. lib. C.* Secundo, si illegitimum naturalem pater vocasset legitimum, *§. si vero quis, quib. mo. nat. effic. sui, §. ad hoc vt lic. mat. & auth. in auth.* Si quando hodie tamen pater vocaret filium bastardum, filium legitimum & naturalem, dubium esse posset, num haberetur pro legitimato: & num ille succederet exemplo legitimorum. Et austus distinctione opus esse crediderim, vt, si pater dixerit matrem fuisse sibi desponsatam, cum affirmatione filios ab ea susceptos, suos esse: tunc haberi illos pro legitimis per *consequentiam matrimonii*, si aliam vxorem non habuerit tunc cum genuit, aut si probatum, illam antequam etiam aliam duceret eum affidasse, vt dicunt, seu et fidem dedisse, *cap. per tuas, 12. qui fil. sint legit.* Nam promissio de futuro matrimonio sequente copula, facit matrimoniũ præsumptum, contra quod non habeat locum probatio, *c. is qui fidem, de sponsal. cap. per tuas, 6. de condit. apposi.* Quod si sola sit assertio patris, qua eum dicat suum, quemadmodum nihil illa prodest ad firmandum quod non est matrimonium, ita nec ad legitimandum filium iuuabit. Quare, vt assertio patris nunc legitimum filium spurium faciat, cum bis exigitur consensus viciniæ, vt cum filium pro legitimo reputauerit, *c. per tuas, & ibi glos. & Felin atque Pan. de probatio.* Solaque nominatio vel scriptura, non facit filios qui non sunt, *Dioclet. & Maxi. in l. non epistolis, 13. l. non nudis, 14. de proba. lib. 4 C. tit. 19.* & facit Imperator Gordianus pro hac sententia, *Gordianus, in l. si pater, 4. de hered. inst. lib. 6. C. tit. 23.* Lucululentius Valerianus & Galienus CC. *in l. neque professio, 5. de test. lib. 6 C. tit. 21.* *Neque professio*, inquiunt, *neque assercuratio nuncupantium filios qui non sunt, veritati præiudicat, &c.* faciet tamen præsumptionẽ assertio vel negatio patris, vel matris, pro filio. Vel contra, donec contrarium probetur, *l. etiam matris, de prob. P.* Sed non præiudicet veritati, *l. fin. eod. tit.* Et videtur huius sententiæ assertor Alex. III. summus pontif. *in cap. transmissæ, 3. qui fil. sint legit.* Videndus & pro hac quæstione, Guillel. Bened. *cap. Raynutius, ad verba, Qua filium ex eo susceptum, nu. 1. de testa.* addenda & consideratio matrimonii, prout monui supra, *c. 3. num. 25 & seq.* Tertio, per subsequens matrimonium, *l. diui Constantini, & l. cum quis. & l. nuper, de nat. lib. C. §. si. de incestis nupt. coll. 2. in auth. c. 1. & c. tanta qui fil. sint legit.* cum concubina, ex qua liberi suscepti, initum: nisi aliud affinitatis vel alterius caussæ impedimentum subsit. ¶ Quo
4 fit, † vt incestuosi & adulterini non possint per matrimonium matris eorum cum patre contractum legitimari, quia lex huiusmodi coniugia abominatur, *l. Claudius, de his quib. vt indig. in P. c. cum haberet de eo qui duxit in matr. quam prius polluer. per adult. apud Gregor.* Quod tamen interpres glossator Ber. *glos. in c. tanta, ad ver. aliam, qui fil. sint legit.* intelligendum censet, si ea, cum qua adulterium committitur, sciuerit vxorem habere, non autem si ignorauerit. Cui certe adstipulatur Innocentius tertius summus Pontifex, *Innoc. 3. in cap. ex tenore, cap. 14. eod.* De nefariis autem & incestuosis spuriis, ne possint vllo modo legitimari sequente matrimonio procul a dubio est, eo quod, vt in impedimẽtis diximus, nullum possit in gradu prohibito recipi matrimonium iustum, si accusetur. Quod si liberi nati sint ex matrimonio contracto in gradu prohibito, distinctio alia, quæ proxime in illegitimis distinguendis annotata est, adhibenda: neque ea ad spurios legitimandos per subsequens matrimonium pertinet, sed est alterius inspectionis.

¶ Quarto, † legitimantur per *rescriptum principis. §. si quis vero non habens filios. & §. sit igitur, quibus mod. nat. effic. legit. §. illud qui. mo. na. effi. sui coll. 7. in auth. c. per venerabilem, qui fil. sint legit.* Princeps enim qui in manu habet legum auctoritatem, cui leges interpretari & abrogare licet, *l. 1. & fin. de legib. C.* & potest gratiam præceptorum legum facere. Placuit tamẽ 6 Calend. Aprilis 1562. Senatui Parisiensi, nullatenus regiis codicillis sacerdotis filium, iure legitimorum donari posse. 5

¶ Idem † plane decretum regia sententia in eodem Senatu prolata 15. Calend. Octobr. 1573. triduo post felicem Poloni Regis in vrbem ingressum, teste Rhenato Choppino, *libro primo, de domanio regis, tit. 11.* 6

De Filiis legitimis tantum. Cap. 5.

1 *Legitimi tantum filii, qui*
2 *Legitimorum filiorum diuisio iure ciuili, in adoptiuos, & arrogatos.*
3 *Patres & filii secundum legem alii, & alii secundum carnem.*
4 *Filiatio iure diuino secundum similitudinem generationis pluribus modis dicitur, creatione, operatione, confirmatione, principio, imitatione, doctrina seu eruditione, catechismo, beneuolentia, honore, potestate, nutritione.*
5 *Filii dicti Dei, regeneratione Baptismatis, & qui a nobis in regeneratione suscipiuntur filii nostri lustrici, & ex confirmatione, & pœnitentia, spirituales filii.*

FIlii legitimi † tantum illi dicuntur: qui a lege aliqua *l. legitima, de pact. in P.* in numerum filiorum naturalium probatorum iure rediguntur, & pro filiis habentur, etsi non sint: quando similitudo quædam cum naturalibus, vel æquale priuilegium omnino vel ex parte datur. Quamobrem non natura, sed similitudine & participatione isti filii sunt. Et quia multiplex potest esse similitudo, sic & multiplex ea ratione filiorum appellatio iure diuino in sacris literis, & iure pontificio. 1

¶ Iure † autem ciuili, adoptione & arrogatione tantum recepta, quæ & aliis iuribus cognita est. 2

¶ Sic † patres alii sunt secundum legem, alii secundum carnem, vt notat D. Hieronymus, *in c. 1. Matth.* 3

¶ Et † breuiter sacra pagina a similitudine ortus, quem generatione a patre trahimus, creationem nostram tribuit filiationi, vt sit is pater noster, qui nos creauit, *Matth. 23. Malach. 1. & 2 Sap. 10. Esa. 60.* solet enim & scriptura sancta, id filium cuiusque rei vocare, quod ab eo factum seruatumque est, vt Deus, pater cœli & terræ dicitur, *Matth. 11.* Sic filii Dei etiam Angeli mali, oratione dicti, *Iob 1.* Et pater dicitur principium alicuius rei, vt *pater habitantium in tentoriis*, Geneseos 4. *Et Tubal pater canentium cithara. eod. cap. 4. Genes.* Et a similitudine, quod filii vt plerunque imitantur substantiam & naturam parentum, filius quoque dicitur alicuius, quod naturam illius imitatur: ita filii hominum, pro hominibus, *Psal. 8. Fortes filii Deorum, Iob 18. filii Belial scelesti. Iudic. 19. & 20. 3. Reg. c. 21. 1. Reg. 2. 2. Paralip. 13.* A similitudine quoque participationis substantiæ paternæ, qui erudiuntur doctrina aliqua ab aliquibus seu præceptoribus, vel gradu aliquo donantur, filii eorum dicuntur. Sic sæpe Salomon quos erudit, in prouerbiis & alibi, *Prouerb. c. 6. Ecclesiast. cap. 1. 2. 4. 11. 32. &c.* filios vocat, sæpeque illa voce, *fili mi*, vtitur. Sic filii prophetarum, eorum discipuli dicti sunt, *4. Reg. 4.* Et *1 Samuel. c. 10.* dicitur præceptor pater ibi, *Quis est pater eorum? Et filius sapientiæ iustorũ. Eccles. 3.* Sic D. Paulus, *ad Gal. 4. filioli, quos iterum parturio, donec in vobis formetur Christus.* Atque hac filioli nominatione sæpe vtitur D. Ioannes, *1. Epist. c. 2. 3. 4. 5.* Sic iura pontificia monent, per instructionem ad fidem seu catechismum contrahi filiationem, & cognationem spiritualem, *c. contractio. c. 5. de cognat. spirit. lib. 4. Decreta. tit. 11. c. 2. eod. in 6. lib. 4. c. 1. can. in catechismo, de consecrat. distinct. 4. cano. si quis vnum, 30. quæst. 4.*

¶ A † paterna beneuolẽtia, quæ summa est, & dilecti summopere quo- 5

pere quoque filii dicuntur. Sic Israelitæ peculiaris Dei populus, filii Dei dicti, *Deuter. c. 14. Esaie 1. Hierem. 31.* Ab honore, & seniores obseruandi, vt patres, *1. Timoth 5.* & a senioribus iuniores erudiendi, vt filii. Sic in Genesi, *c. 6.* filii Dei dicuntur illi qui inuocabát Dominum, & honorem & obsequium cultus diuini offerebant. Sic amplectentibus fidem Domini nostri Iesu Christi dedit Deus potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, *D. Ioan. euangel. c. 1.* Adoptioque hæc filiorum Dei, *ad Roman. c. 8. & 9. & ad Galat. 4. ad Ephes. 1. 1. D. Ioannes epist. c. 3.* Et ratione potestatis quæ in liberos est, filius interdũ dicitur, id quod in alterius iure & potestate est indubie, vt, *Filii mortis estis vos, 1. Reg. c. 26.* id est, addicti morti, vel ea digni. Ratione nutritionis, alumni filii, & quod nutrit pater vel mater: vt filii maris dicti ab Osea *cap. 11.* pisces. Ratione generationis, quia Deus & Dominus noster Iesus Christus per proprium sanguinem lauit nos a peccatis nostris, & eius applicatione per sacramentum lauacri Baptismate renouamur, *D. Ioan. Euangel. c. 3. D. Pau. ad Tit. 3. D. Petri 1.* in nouum hominem, *ad Ephes. 1. & 4. ad Colos. 3.* exuentes veterem: dicimur etiam filii Dei, fidem eius amplexi, & omnes fideles fratres in eodem patre Domino nostro Iesu Christo, renati ex aqua & spiritu sancto. Quo fit, vt illi quos ex sacro baptismate suscipimus, quibus lustrici sumus patentes, filii dicantur, & vulgo optime filioli, vel lustrici filii, cum enim ministerium illis hac in parte præbemus salutis & regenerationis, paterni nominis etiam efficimur participes, & nascitur cognatio spiritualis, *c. 1. de cogn. spirit. lib. 4. sex. Decreta c. 3. & toto tit. lib. 4. Decret. tit. 11.* Similiter & per sacramentum confirmationis, *c. 1. §. ex confirmatione, eod. in 6. c. 1. 30. q. 1.* si quidem a primo pabulo sacrati salis vsque ad confirmationem contrahitur, vt dicunt summi Pontifices, compaternitas, *Suidas in verbo* ἰλιου Suidas adoptionem Christianam dicit, *ad limina, §. fin. & can. omnes. 30. q. 1.* quando ex sacris fontibus suscipitur. Pari modo filius filiave spiritualis dicitur is eave, quem quamve quis exomologesi vel sacramento pœnitentiæ sibi coniunxit.

De Adoptione & arrogatione. Cap. 6.

Lib. 1. Institutio. tit. 11. Lib. 1. P. tit. 7. Lib. 8. C. tit. 48.

1 *Adoptio quid.*
2 *Filii fiunt adoptione, non fratres, aut alii proximi.*
3 *Filii adoptiui, prælati naturalibus.*
4 *Filiorum legitimorum seu adoptiuorum rationes, cur recepti. Filios cur velim quærere nostra interest.*
5 *Adoptio duplex, Adoptio & Arrogatio, & quid commune habeant.*
6 *Adoptare mulieres sine gratia nequeunt.*
7 *Adoptare nequeunt, nisi qui generare possunt, & qui prohibeantur.*
Adoptiui non sunt temporarii, sed perpetui.
8 *Sexagenarios nunc adoptio liceat, & quare vetita.*
9 *Arrogatio quomodo fit. Arrogatio facta auctoritate principis, & rogatione populi, vnde arrogatio dicta.*
10 *Arrogandi per populum forma.*
11 *Arrogandi caussas collegium pontificum dispiciebat.*
12 *Adoptio fiebat apud magistratum, penes quem esset legis actio.*
13 *Adoptio olim fiebat emancipationibus & manumissionibus præcedentibus, hodie minime.*
14 *Arrogatio impuberis, curatoris eius assensum desiderat.*
15 *Adoptio quadruplici modo fiebat per principem, per legem curiatam, per prætorem seu magistratum, per testamentum.*
16 *Adoptare adoptarive qui possint.*
17 *Adoptatorum Cæsarum exempla.*
18 *Adoptare non potest, qui liberos proprios & naturales habet. Vtopia aliter quare.*
19 *Adoptare minorem suum tutor vel curator non potest.*
20 *Adoptabantur & filia apud Hebræos.*
21 *Arrogari nec arrogare potest fœmina, adoptari tamen: non autem adoptare potest iure Romano: aliter apud alios.*
22 *Adoptari vnus tantum potest, & qui adoptare possunt.*
23 *Adoptati præsentia exigitur, & quando voluntas.*
24 *Arrogatio & adoptio transferunt in potestatem adoptãtis adoptatum & suos.*
25 Εἰσποίητος *quem dixere Græci.*
26 *Adoptatis alia indebantur nomina retentis vel parumper illis immutatis.*
27 *Perditum sagacitas in dignosc. studiis maribus.*
28 *Adoptandi inter Longobardos ritus.*
29 *Adoptio in Francia olim, & apud Hebræos & Græcos vsurpata.*
30 *Adoptati nunc in Gallia non succedunt, vt filii.*
Adoptato, & alumni quomodo differant.

ACtus † legitimus adoptio dicitur, *l. actus legitimi, de regu. iur.* per quam in alienam familiam, vt ait Modestinus, *l. 1. de adopt. libr. 1. P. titul. 7.* & Gellius, *libr. 5. cap. 19.* inque liberorum locum extranei sumuntur, idque, vt Theophilus testatur, *Theophil. libro primo, instit. tit. de adopt.* in solatium eorum qui liberos non habent. 1 § Finguntur † enim liberi tantum adoptione, non autem fratres, vel alterius proximitatis cognatio, testibus Diocletiano & Maximiano, *l. nec apud. de hered. instit. lib. 6. C. titul. 24.* Sic D. Ambrosius, *ad Sisinium, Aut natura filios suscipimus, aut electione: in natura, casus est, in electione iudicium. Magisque sine consensu patris in adoptandis offendimus, quam in genitalibus filiis: quia genitales filios esse, ad naturam refertur: in adoptione dedecoris esse non nisi errori adscribimus.* 2 § Et † forsan ea ratione quod præstantia tantum in filios adoptabantur, adoptiuos præferendos esse naturalibus Hadrianus Cæsar persuasum habuit, *Dio vel Xiphilin. in Adria.* atque Plinius iunior, *in Paneg. Traian.* Sic Theodoricus rex Gothorum adoptans in filium regem Herulorum, inter cetera *lib. 4. epistol. Cassiod. varia. epist. 2.* scribit *per arma posse fieri filium grande inter gentes constat esse præconium: quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci: ignaui autem esse nesciunt quos iudicia pepererunt: ii enim gratiam non de natura, sed de solis meritis habent, quando animi vinculo obligantur extranei.* Horum legitimorum tantum liberorum intuitu, & quando de naturalibus & legitimis ex matrimonio iusto conceptis agitur, qui ex matrimonio sunt, dicuntur naturales: illi legitimi adoptiui, *§. 1. de legi. agn. success. l. fin. de his qui sunt sui vel alien. iur. § minus, de hered. quæ ab int. defer. l. adoptiuum 5. de in ius voc. in P. l. si pater, 20. & l. non potest, 31. de adopt. in P. cum simil. lib.* 3

§ Adoptionis † ratio multiplex, & eadem, quibus habere interest liberos naturales iustos, in quorum locum ii cooptantur: nempe vt habeamus successores certos, qui ideo nos obseruent & curam nostri habeant, ceterorumque insidias auertant, vtque nomen familiæ posteris superesset. Sic & Isocrates in fine æginetici sermonis, *Orat. 17. dignum est,* inquit, *legi succurrere, quæ nobis filios adoptare licet, ac de nostris consultare rebus, reputantes apud nos, quod desertis nominibus, puerorum loco sit lex huiusmodi: propter hanc enim agnati, ac nullo se sanguinis gradu respicientes, magis inter se mutuo curantur.* 4

§ Adoptio † duplex, adoptio simpliciter, & arrogatio: adoptantur filiifamil. arrogantur qui sui iuris sunt, *Modestin. l. 1. de adopt. in P. §. 1. eod. ap. Iustinia.* Hoc vtrisque commune: vt in potestatem eorum, a quibus adoptantur vel arrogantur, & in familiam transeant, *§. 1. de adopt.* fiantque sui: nisi hodie dentur in adoptionem extraneo ex constitutione Iustiniani, *§ sed hodie de adopt. l. cum in adoptiuis. 10. eod. C.* & in locum liberorum, quos suscipere possent, veniant. 5

§ Primum † autem, nempe potestatis caussa, prohibet, ne mulieres adoptare possent iure communi, *§. fœmina. de adopt. apud Iustinian. l. 5. C. eod. l. nam & si fœmina, 21. eod. in P. l. si suspecta, 29. §. nec absens. de inoffic. testam.* nisi ex gratia principis: quia in potestate liberos non haberent, *§. ceteri, de hered. qual. & diff. apud Iustin. d. § fœmina. & l. 4. §. ad testamenta, de bon. poss. cont. tab.* nec suos, *Caius l. nulla, 13. de suis & leg. hered. P.* 6

§ Alterum † vero vetat, ne & viri quoque, quibus impossibile per rerum naturam ducitur suscipere liberos, adoptare possint, neve ad tempus fiat adoptio, ne filius sit temporalis, *Paul. l. si tibi filius, 34. de adoptio. P.* Naturam enim adoptio imitatur, *§. minorem. eod. l. si paterfamilias, 15. §. fin. & l. adoptiuorum, 16. eod. P.* Quamobrem minor maiorem, vel æqualem sibi ætate non adoptat, *§. minorem, de adopt. l. arrogato patre, 40. § non tantum, eod.* pro monstro enim, & impossibile est id natura. Parimodo qui vitio incurabili, seu morbo detinentur, vt sanari non contingat, quo inhibeatur vxorem ducere & generare, nec adoptare quoque possunt, veluti castrati: qui autem generare quidem morbo non possunt, verum contingit aliquando eo morbo liberari, & saltem potentia habiles ad generationem esse possunt, vt & steriles & spadones, iisdem & permittitur adoptio, *l. 2. § illud. eod. P. l. arrogato, §. fin. eod. § sed & illud, eod. l. si serua. §. si spadoni, de iur. dot. in P.* Et qui vxores non habent, habere tamen possint, si velint, *Paul. l. & qui vxores, 30. de adopt. in P.* 7

3 ¶ Sic † de sexagenariis placuit, quorum ætas ad liberos procre-
andos lege Papia, vt antea diximus, *in ratione nuptiæ* inutilis ha-
bebatur, *l. penultim. Cod. de nupt.* Et Aristoteles, *libr. 7. Politico.*
capit. 16. post quinquagesimum quintum aut circiter annum de-
relinquere debere dicit in aperto procreandi studium, ac de ce-
tero vel sanitatis vel alterius huiusmodi caussa concubitū facere
videri. Sexagenariis itaque adoptandi liberos erat facultas: qui
autem intra ætatem eam essent, non vtique adoptare licebat, sed
illis iubebatur potius liberorum procreationi vacare, nisi forsan
mores vel valetudo prohiberet, vt ait Vlpia. *l. si paterfamilias, 15. §.*
in arrogationibus, de adoptio. in P. l. nec ei, 17. §. 3. eod. Sic Cicero pro
domo sua *Quod est, pōtifices, ius adoptionis? nempe, vt is adoptet, qui*
9 *neque procreare iam liberos possit, & quum potuerit, sit expertus.* ¶ Ar-
rogatio, id est, adoptio eorum qui sui iuris sunt, auctoritate tan-
tum principali interueniente, iure ciuili fit, scilicet rescripto prin-
cipis, *l. 2. & l. arrogationes, 6. eo. C. Caius l. 2. eod. P. §. adoptio, & §.*
cum autem impuberes, eod. tit. apud Iustin. cum caussæ inquisitio-
ne, cum honesta ea vel turpis adoptandi occasio, *d. §. cum autem,*
l. nec ei. 17 § eorum, de adopt. in P. l. 2. eod. C. eod. Gell. lib. 5. cap. 29. et-
si de impubere arrogando agatur, adhibita sufficienti cautio-
ne, *Marc. l. non enim. 18. & l. hac autem cautio, 20. l. his verbis, 19.*
de adopt. d. § cum autem. de bonis restituendis, si impubes more-
retur, iis quibus obuentura essent, si arrogatus non fuisset: vel ei-
dem ipsi si eum emanciparet, item de non exheredando, *d. § cum*
10 *autem impuberes, & d. l. 2. C. eodem.* ¶ Et † factam arrogationem per
populum Gellius testatur, *libr. 5. c. 19.* & ideo arrogationem, quod
per populi rogationem fieret, dictam, per hæc verba, *Velitis, iu-*
beatis, vti L. Valerius, L. Titio tam iure legeque filius siet, quam si ex
eo patre, matreque familias eius natus esset: vtique ei vitæ necisque
in eum potestas siet: vti pariendo filio est: hoc ita, vt dixi, ita vos
Quirites rogo.
11 ¶ Fiebat † autem lege Curiata in comitiis arbitris pontificibus:
collegium namque pontificum caussas arrogandi dispiciebat, &
approbabat, vel reprobabat, vt ex Cornelio Tacito *libr. 17.* appa-
ret, dum de Galba adoptare volente Pisonem agit, & ex Cicerone
pro domo sua, constat. Munebatur autem populus per trinondi-
num, de quibus futura essent comitia, vt innuit Cicero, *contra*
Rullum. videndus Gruchius, *lib 3. de comitiis Romano. cap. 1.* Scribit
tamen Cornelius Tacitus, *libr. 17. anna.* quem alii dicunt primum
historiæ Galbam, arrogasse Pisonem Licianum, in castris apud
frequentem militum concionem, Imperatoria breuitate more
diui Augusti & exemplo militari, quo vir virum legeret, ac si di-
ceret talem se filium deligere, qui in periculis secum fortia obsi-
steret. Mos enim erat militum, cum pericula & discrimen vitæ
pugnanti subirent, singulos sibi notos milites legere, quos antea
ex præclaris facinoribus satis perspectos putarent, vt est apud Li-
12 uium lib. 9. ¶ Adoptio † autem fiebat apud magistratum, penes
quem esset legis actio, *l. 2. 3. 4. de adopt. P. l. 1. C. eod & proxim. citat.*
13 *iurib.* ¶ Adoptionem † præibant more antiquo emancipationes
tres, & duæ manumissiones, quæ postmodum sublatæ sunt, & sta-
tutum sufficere pro adoptionis solemnitate adire competentem
iudicem, & ex voluntate patris naturalis dantis in adoptionem, &
accipientis, & adoptati fieri, *Iustinia. in l. fin. C. eod. l. in adoptionib.*
5. eod. P. non autem agnatorum adoptati assensus exigitur, *Celsus l.*
14 *cum adoptio. 7. de adopt.* ¶ Si † tamen impubes vel minor in arro-
gationem se det, certe curatoris auctoritatem exigi, etsi antea
contrario iure seruaretur, placuit, *l. fin. de auctor. præst. C. Modest. l.*
quod nec curatoris, 8. de adopt. in P. §. e. quib. mod. tut. finis.
15 ¶ Ceterum † & augurot, alio quoque modo apud Romanos
factam fuisse adoptionem, quam per legem curiatam, per præto-
rem, & magistratum: nempe per testamentum, si tamen verum
sit, quod scribit Suetonius in Tyberio, *cap. 6.* fuisse testamento ad-
16 optatum a M. Gallio Senatore. ¶ Adoptari † possunt & ad-
optare, quibus specialiter non prohibetur, lege vel natura, *l. etiam*
cæcus. 10. l. adoptio, 16. de adoptio filii nepotes, extranei, *Paul. l. cum*
nepos 6. & l. si in qui filium. 11. Vlpianus l. qui liberatus, 12. eod. P. §. &
tam filium. eod. apud Iustinia. & in locum filiorum, & in locum ne-
potum, *Paul. l. adoptare. 37. & Pompon. l. adoptionis, 43. Procul. l. si is*
qui, de adopt. Vlpian. l. si arrogator, 22. in fin. eod. titul. etiam si filios
qui adoptat non habeat, *d. l. adoptare. 37. eo §. licet, eod.*
17 ¶ Coccius † Nerua Cæsar M. Vlpium Traianum adoptauit ex-
traneum a se, mox que in curia Cæsarem designauit, vt ait Xiphi-
linus ex Dione in Coccio Nerua. Sic Adrianus adoptatus a Tra-
iano, *Xiphilin. in Traiano, & Æliis Spart. in eodem.* post mor-
tem Neruæ Et Adrianus successorem sibi delegit Antoninum:
sed cum illi nulla virilis stirps fieret, Commodi filium adoptauit,
adiuncto etiam M. Annio Vero, qui ante Catilius dicebatur, *Xi-*
philin Adrian. & Spart. in Vero. Demumque mortuo Vero Cæ-
sare, rursum adoptauit Adrianus Arrium Antonium, qui postea
Pius dictus est, eadem lege, vt idem sibi duos adoptaret Annium
Verum, & M. Antonium, teste Spartiano & Capitolino, *Spart. in*
Adriano, & Iul. Capit. in Anton. Pio. Iulius Cæsar adoptauit O-
ctauium ex Actia nepotem, cum liberos non haberet, eumque
heredem imperii & fortunarum instituit, vt scribit Dio Cass. *44.*
& 45. histor.
¶ Qui † liberos habet naturales & legitimos, non potest ado- 18
ptare, *Vlpian. l. nec ei, 17. § præterea, de adopt. in P. l. 5. C. eod.* ne quis
contemptis suis alienos, vt curruca auis, educet: cum liberorum
solatium hoc iure tantum ciuili resarciatur. Etsi apud Vtopienses
alia caussa adoptandi sit: nam apud illos, qui aliam artem, quam
paternam addiscere vellet, dabatur in adoptionem illius familiæ,
qui artem illam appetitam exerceret, vt Thomas Morus, *lib. 2. V-*
topiæ. ¶ Vetatur † tutori & curatori adoptare suum minorem 25. 19
annis, ne rationes intercipiat, *Vlpian. d. l. nec ei.*
¶ Adoptabant † sibi & Hebræi filias, vt Mardocheus Hester fi- 20
liam fratris sui, *Esther c. 2.*
¶ Sed † iure prohibetur, ne arrogetur fœmina, nisi per gratiam 21
principis, neve arroget, *l. mulierem, C. de adopt l. nam & fœmina, 21.*
eod. in P. § fœmina, eod. apud Iustin. adoptari tamen potest, *Vlpian.*
in tit ex corp. Iur. titul. 8. adoptare autem non iure Romano. Etsi
apud Ægyptios longe aliter receptum fuisse constet, exemplo fi-
liæ Pharaonis, quæ adoptauit Mosen in filium, *Exod. c. 2.* hanc fi-
liam nonnulli tradunt dictam fuisse Thermutim. Refert tamen
Arrianus, *libr. 1 de expe. Alex.* Adamam Cariæ reginam adoptas-
se Alexandrum Magnum, neque eum filii nomen aspernatum.
Vt & Neapolitani regni regina post obitum fratris Ladislai, Iaco-
bo Borbonio Marchiæ comiti nupta, dissidio cum marito orto,
nec liberos habēs Tarraconensium regem Alphonsum primum
adoptauit: hocque abdicato, postea Ludouicum Andegauen-
sem tertium Secundi filium, *Paulus Æmil. libr. 10. histor. Francor.*
in Carolo 6. Græci autem in hoc Romanis similes, sic enim ait I-
sæus Græcus, *Μητρὸς δὲ οὐδεὶς [illegible] ... μητέρα, ... ἐν τῷ πατρῴῳ μένει ... [illegible]*, id est,
a matre nullus per adoptionem alienus esse potest, neque matrem ha-
bere potest, nisi propriam siue in gentilitate maneat, siue inde migret.
¶ Sed † nec quis plures arrogare potest, nisi ex iusta caussa, vt si di- 22
ues valde: non libertum alienum, non maiorem minor, vt notat
Vlpianus, *l. si paterfamil. 15. § fin. de adopt.* Suum libertum potest, *l.*
sciendum, de rit. nupt. l. fin. de stat. homin & in seruitute a se genitum,
ita tamen vt libertus non ingenuus fiat, *l. final. de adopt. in P.* nisi
natalibus restituatur, quod fieri solebat per principem, *Marc. l. 2.*
de natal. restit. lib. 40. P. tit. 11.
¶ Non † potest vel arrogari absens, vel dissentiens, *Vlpian. l. ne-* 23
que absens, 24. & l. post mortem, §. fin. de adopt. Celsus, l. in adoptioni-
bus, 5. eod. quamuis in adoptione voluntas non admodum perpe-
tuo exigatur, si adoptandos infans sit, *Modest. l. etiam infantem,*
43. de adopt. Sicut Octauianus Cæsar, metuens insidias, adoptauit
Lucium statim natum, & Caium fratres, filios Agrippæ & sororis
suæ, vt auctor Dio Cass. *libr. 54.* ¶ Natura † arrogationis illa, vt 24
quando quis adoptatur, non tantum is in potestatem transeat ad-
optantis, *l. 11. de adopt. P. § 1. eod. apud Iustin. Vlpian. in titulis, tit. 8.*
cap. 1. sed & qui filii ei sunt, quosque in sua habet potestate, tan-
quā nepotes, *§ aliud propriū, eo. l. si paterfa. in prin. eo. in P. & l. arro-*
gato, 40. eo. Siquidem qui non est suæ potestatis, alios in potestate
sua habere non dicitur, *l. si emerit, ad l. Iul. de adulter. in P.* Sic na-
tus ex adoptiuo, adoptiui locum obtinet, *Iulian. l. ex adoptiuo, 17.*
de adopt. in P. Sic apud Cornelium Tacitum, *lib. 17.* Galba appre-
hensa manu Pisonis in hunc modum locutus fertur, *Si te priua-*
tus lege curiata apud pontifices, vt moris est, adoptarem, & mihi egre-
gium erat, tū Pompeii & M. Crassi sobolē in penates meos adsciscerē.
¶ Græci † eum, qui omnino in alterius familiam transibat di- 25
xere, teste Suida, *ἐκποίητον*, id est, a familia sua abalienatum, datum
εἰς υἱοθεσίαν. ¶ Nam † & institutum antiquum erat, vt adoptatus 26
ab adoptante acciperet appellationem, nomen tamen eorum
quæ prius gesserat aliquod aliter paulo formatum gestaret, vt
Octauius antea adoptatus a Iulio Cæsare, dictus est Caius Iulius
Cæsar Octauianus, teste Dione Cassio, *libr. 46. histor. Roman.* Ne-
que enim per adoptionem dignitatem quis amittit pristinam,
sed augetur, *l. per adoptionem. de adoptio. P.* non patria, non ius o-
riginis amittuntur, *leg. in adoptionem, in primo. Codic. eodem.*
Atque

l. eque iure codicis, in adoptionem extraneo datus, retinet iura patris naturalis, *l. cum in adoptiuis, C. de adopt. §. ſed hodie, eod. apud Iuſt.* & alia coniunguntur: neq; n. ciuilis ratio vel fictio, quod iuris ſanguinis eſt, immutare poteſt, *l. iura ſanguinis de reg. iur. in P. l. iura agnationis, de pact. in P. l. eas, de cap. dim. § fi. de iur. nat. cū ſim.* ¶ Quod
27 & † in brutis relucet, ſiquidem id verum eſt, quod Theodoricus Gotthorum rex Symmacho ſcribens ait, *Caſſiod. lib. 2. variar. epiſt.* Perdicibus hunc eſſe morem, vna perdita per alterius matris damna reſarcire, vt adoptione alienæ ſobolis, incommoda ſuæ reparent orbitatis: verum nati mox vbi fiduciam habere cœperint ambulandi, in campos exeuntes cum matre, vt fuerint materna voce commoniti, ouorum ſuorum genitricem potius pe-
28 tunt, quamuis ab alia fuerinis fœtibus educentur. ¶ Inter † Langobardos ſeu Inſubres olim quoque adoptandi obtinuit mos, ſed paulo diuerſo ritu, quam Romanis eſſet, nempe detonſione capilli facta adoptati per eum, qui adoptaret: vt planum fit ex verbis Pauli Diaconi *lib. 6. de geſt. Langobard. cap.* 15. quę huiuſmodi ſunt. *Circa hæc tempora Carolus Pipini filius Francorum rex, filium ſuum ad Luithprandum regem Langobardorum miſit, vt eius iuxta morem capillum ſuſciperet, qui ei cæſariem incidens effectus pater eſt, multiſq; regiis muneribus donatum genitori remiſit.*

29 ¶ Neque † enim aliquando Franci ignorarunt vſum adoptionis, ſicuti liquet ex eo, quod Tritemmius *lib. breuia. annal. Franc. in rege 52.* refert, quod Clodouei anno ſeptimo Sigibertus rex Galliarum in Auſtraſia filius Dagoberti anno Domini 652. adoptauit Hildericum filium Grimualdi Maioris domus, in filium, & regni ſucceſſorem. Hebræi quoq; antiqui, & poſteri adoptione vſi ſunt, vt legimus apud Ioſephum *l. antiq. cap. 15.* Abrahamum adoptaſſe ſibi in filium, Lotum ex fratre ſuo Aarano & germanum vxoris ſuæ Saræ. Apud Aſſyrios etiam adoptandi antiquiſſimum fuiſſe morem tradit Beroſus, *lib. 5. de ſtoratione eadem ferme apud Diodor. Sicul. lib. 4. Bibhoth.* loquens de tertio rege Babyloniæ Nino. Eadem tempeſtate Dionyſius Hammonis filius, armis fractis Regam & Carmeſennm regno paterno pellens, & ſecum Oſirim retinens, in filiumque adoptans, eum a patre ſuo Hammonem Iouem cognominauit, vti a magiſtro Olympo Olympicum, eique totius Ægypti regnum tradidit. Eodem anno virgo Pallas apud Tritonidem lacum infantula expoſita, ab eodē Dionyſio Ioue Lybico etiam cognominato adoptata in filiam fuit, quæ omnem militiam prima Lybicos docuit. Inter Græcos & receptam monet Plutarch. *in vit. Theſ.* dum ait a Pandide Ægeum, ab Ægeo Theſeum, vnde ei nomen, adoptatum. Et lex extat Platonis, *lib. 9. de legibus.* vt qui plures liberos haberet, vno retento non habentibus alios in adoptionem daret. ¶ In † Gallia tamen, 30
inquit Maſuerius *in tit. de probation. § item ſi defunctus.* filii adoptiui non ſuccedunt adoptantibus, quod & firmat Guilielmus Benedictus *in repet. cap. Raynutius, in verb. & vxor. nom. decis. 5. num. 197.* Tiraquel. quoq; *tract. de retract. gl. 8 § 5.* qui & illis non competere ius retractus gentilitii tradit. Quamuis vt extranei, ſi inſtituantur, poſſint ſuccedere, non enim prohibitum eſt. *l. extraneum, de hered. inſtitu. C. § fin. eod. tit. apud Iuſtinianum.* extraneum heredem facere. Ceterum hodie non vtimur iure hoc adoptionis, neque quod quis nutriat alienos liberos, erudiat, foueatque vt ſuos, ideo pater eorum vel illi filii dicuntur. Fuit enim & ſemper etiam tum, cum adoptio frequens, inter adoptatum & alumnum diſcrimen: ſiquidem adoptatum vel inſtituere vel exheredare, vt filium, neceſſe erat, & legitimam ex lege relinquere filtem, *l. ſi arrogator, de adoptio. in P.* at in alumno, quantumuis quis promiſerit, vt filium habere, idipſum non eſt neceſſarium, *l. ſi quis eum filium, de verborum obligat. in P.* Neque inhibitę ſunt nuptię, cum alumna, *l. ſi quis alumnam ſuam, 26 de nuptiis, lib. 5. C. tit. 4. §. eadem, quib. manum. non lic.* cum tamen cum adoptiua filia prohiberentur. §. *& hæc adeo, de nupt. apud Iuſtinianum.*

DE PERSONIS SVI VEL ALIENI IVRIS,

LIBER XI.

De libertate & ſeruitute in genere.

Cap. I.

1 *Continuatio libri, & quod*
Vnum genus hominum omnium, natura.
2 *Hominum diuiſio in liberos, ſeruos, ingenuos, libertinos, & quos.*
3 *Libertas quid.*
4 *Seruitus duplex, corporis & animi.*
5 *Vim cogit. & ei reſiſtere licet.*
Vis quid.
6 *Captos occidere licet, ſed humanius alitum, vitam conſeruando eiſdem.*
Seruitus quomodo iuris & iuris gentium fit, eod.
7 *Seruitus quomodo contra naturam, ſed non contra ius naturale.*
8 *Ius naturale quomodo dicendum immutabile.*
9 *Ius ciuile, & naturale eſſe, & quomodo.*
10 *Seruitus iuris gentium, & iuris ciuilis quomodo.*
11 *Serui fiunt, & naſcuntur.*
12 *Seruus empticius, qui ſe ob pretium venumdari paſſus eſt.*
13 *Seruituti morte præponenda, & exempla eorum, qui mori elegerunt, potius quam ſeruire.*
14 *Libertas inæſtimabilis res, nihilque infelicius ſeruitute.*
15 *Ius dominandi in ſeruos quibus rationibus probet Ariſtoteles.*
16 *Serui & liberi quidam natura, quidam ciuili iure: & vtile ſeruire aliquibus.*
17 *Libertatis frænum non eſt iure prohibitum.*
Libertas vera, obedire bene præcipientibus, & legibus, eodem.
18 *Dominatus & ſeruitus, in liberis perſonis poteſtas dicitur.*
Breuis narratio tractandorum.

SVPERIORIBVS † libris perſonas, veluti naſcentes, & ex prima origine, ſatis diſtingui admonuimus: nunc poſtulat ordo, vt eaſdem veluti natas, per accidentia, quæ extrinſecus accidunt, perpendamus: ex quibus ſtatus illarum naturalis iure gentium, vel ciuili, vel imminuitur vel impeditur. Itaq; omnium hominum vna & eadem naſcendi & moriendi conditio naturalis, *Sapient. 9.* ratione quoque ſtatus naturalis, vnum & idem erit genus, quod aliud nomen ab initio proprium nō habebat. ¶ Quan- 1
do † autem cœpit ille ſtatus ſubiici, cœperunt diſtingui etiam ex 2
accidente illo, aliis nominibus homines generaliter: nempe, vt qui ſtatu ſuo pro nutu vti non poſſent, dicerentur ſerui: qui vero non fuerunt de ſua dignitate deiecti, liberi. Sic apparuit libertas vt naturalis, quia prior & antiquior, eo quod ipſi repugnare cœpit: & quia quidam dehinc ex ſeruitute reſtituti ſunt in libertatem, quidam autem nunquam ſeruierunt, facta ſunt tria genera hominum, & totidem generales appellationes: aliique ingenui dicti, qui nunquam ſeruierunt, nec eorum parentes: alii ſerui, qui ſeruiunt: alii liberti, id eſt, liberati, relati ad patronos: vel ad ingenuos libertini, quibus oppreſſa per ſeruitutem libertas, reſtituta eſt, *Vlpianus in l. manumiſſiones, l. de iuſtit. & iur. lib. 1. P. tit. 1. § cui autem gentium de iur. nat. apud Iuſtinianum, lib. 1. §. 1. de libe. tit. §. 1. de iur. perſon. Martianus in l. & ſeruorum, 5. de ſtat. homin. libr. 1 P. tit. 5.* Verum libertianora & macula quædam inter ingenuos remanet, vtpote ob receptum beneficium, illis a quo acceperint, nempe patronis & eorum ſucceſſoribus valde deuinctis, vt Horatius de ſe dixerit ideo, *lib. 3. ſerm. Satyr. 6.*

Quem rodunt omnes libertino patre natum.

Cognoſcimus autem ex finitione libertatis, & ex eius ſubſtantia, ſeruitutis & libertatum conditionem, & qualis ſit.

¶ Concipitur † porro illa a Florentino Iuriſconſulto, *l. libertas, de ſtatu homin. libro primo. P. titu. 5.* & in iuris ciuilis inſtitutionibus, *§ libertas, de iur. perſon.* his verbis: *Libertas eſt naturalis* 3

facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur Iuuenalis liberum existimare videtur etiam eum tantum, qui suo arbitrio viuit, *Iuuen. Sat. 5.*

Tu tibi, inquit, *liber homo & regis conuiua videris.*

Sic Cicero 1. *Offic. & in Partit.* libertatis proprium ait, viuere vt velis. Item Aristo. *6. Politic. c. 2.* videtur libertas esse, τὸ ζῆν ὡς βούλεταί τις. Plutarchus περὶ τοῦ ἀκούειν quoque, veræ vitæ liberum iudicium & liberam actionem esse dixit. Et Persius,

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
Cui licet, vt voluit?

Et Cicero *pro Plancio*, Tabella dat eam libertatē populo, vt quod velint, faciant.

4 ¶ Verba † reliqua finitionis, nisi quod vi aut iure prohibeatur,
ostendūt, a quo libertas illa minuitur, vel opprimatur, duplicemque seruitutem corporis & animi: vis quippe in corpore in externis, prohibitio autem iuris animum potissimū cogit. Vis est maioris rei impetus, qui repelli, vel saltem ex arbitrio, vel commode nō potest, *l. 2. de eo quod met. cau. in P.* Et Vlp. *l. 1. eo. tit.* vis necessitas est, contraria alicuius voluntati. Quamobrem capti in bello vi, admittunt vsum seruitutis, coguntur enim, & vt ait Virgilius 1. *Æneid. 2.*

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

5 ¶ Qui † enim nobis vim inferunt, possunt iure naturæ vi repelli,
Florent. l. 3. de iustit. & iur. P. §. cum arietes. si quadrup. paup. fec. dic. §. qui cum aliter, ad l. Aquil. in P. l. 1. §. vim vi, de vi & vi arm. lib. 4. P. tit. 3. qui mortem moliuntur nobis, vt morte afficiantur digni sunt, *Caius l. 4. ad l. Aquil. in P. l. 1. & 2. quan. lic. vnicui. sine iudic. se vindic. in P. cum simil.* Et vt ait Ouid. 3 *de arte.*

Iudice me, fraus est concessa refellere fraudem:
Armaq; in armatos sumere iura sinunt.

6 ¶ Quo † factum est, vt captiuos occidere hostes liceret: tamē humanitate Cæsarum & eorum qui cæperāt, vita donati, *§. serui autem. de iur. perso. l. libertas, §. si. de stat. hom.* Nam vt dicebat Pyrrhus *apud Cicer. 1. Offic.*

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Et nos parcere æquum est.

Ita iuris gentium dicta fuit seruitus, *can. ius gentium, 1. distin. l. manumissiones, 4. de iustit. & iur. P. l. si id quod, 64 de cond. ind. lib. 12. P. tit. 6. §. seruitus autem est, de iur. person. libertas, l. 4. §. seruitus, de stat. hom. §. ius autem gentium, de iur. nat.* gentium, inquam, quia humanitate illa fere omnes gentes vti soleant: at iuris, quod iustum certe & æquum est, vt ei, qui potuit vitam adimere, vitæ fructus & o-
7 peras debeas. ¶ Sic † enim, contra naturam quidem libertatis est
seruitus, *d. l. libertas, §. seruitus, de stat. homin. & d. § seruitus, de iur. pers. cum simil.* quia natura liberi nascimur, *§ ius autem gentium, de iur. nat. l. manumissiones, de inst. & iur. P.* sed non est contra ius naturale: nam qui abutitur sibi concessa potestate, indignus est ea, & priuari debet, *c. priuilegium, 11. q. 3. c. postea quam, § his ita, 24. q. fin. c. vbi ista, & c. gesta 84. distinct. Innoc. 3. in c. suarum, c. 11. de priuileg. lib. 5. Decretal. tit. 33. l. auxilium, de minor.* Neque naturalia omnia quæ sunt, incorruptibilia vel immutabilia sunt. Quinimo, sicut naturale est nasci: sic contrariis aduenientibus caussis, naturale est per easdem caussas corrumpi, *l. nihil tam naturale de regul.*
8 *iur. P. l. 1. eo. tit. apud Gregor.* ¶ Atque † in iure naturali & illud obseruo, ius naturale esse immutabile, *§. sed naturalia, de iur. nat. gen. & ciu.* quandiu ius remanet, hoc est, quandiu iustum illud naturale habet rationes & æquitatem, quibus iustum dicitur: veruntamen & mutabile erit, quando subductis columnis rationis & æquitatis, iustum dissoluitur. Quod accidit, quando rationes, quæ æquum statuebant, aliis subortis caussis nouis, incipiunt minui, & superantur alia maiori æquitate: vt si quod antea proderat, alio adminiculo incipiat esse nociuum & perniciosum, *Alex. 3. in cap. dilecti filii, cap. 8. & c. suggestum, cap. 9. de decim. lib. 3. Decret. tit. 8. cap. quid per nouale, de verborum significat.* vel si mali exempli fiat, veluti dum Ezechias comminuit serpentem æneum, *4. Reg. cap. 18* qui antea summæ venerationis fuerat, *Numer. 21.* quia in ido-
9 lolatriam inciderat populus. ¶ Sic † ciuilis ratio, iura naturalia nō
corrumpit: at naturalis alia opposita, si maior, & tollit, & corrumpit, *l. eas, de ca. diminut.* Quemadmodum etiam & ciuilis ratio, quę naturalem habet caussam, fere semper comitem. Ratio enim vix dici potest, quæ naturalis non sit, quæ tamen non semper, quod naturæ communi congruit omnium, considerat, se aliquādo tantum societatis alicuius ciuilis caussam, vtq; commodius alicuius vita instituatur, habita ratione morum pręsentis loci, & eius quod ibi sæpius, quam alibi communiter inter homines contingit. Inde que ius ciuile, quod proprium cuiusque ciuitatis, hoc est, quod maxime conformatum est ritibus, & moribus receptis in ciuitate, partim eū iure naturæ consentit, *Vlp. l. ius ciuile, 6. de iust. & iu. P.* veluti cum fermento æquitatis, & iustitiæ & iuris, vnde tantum iustum: nec tamen per omnia ei inseruit, id est, nō omnino secundum vniuersalem æquitatem naturalem statuit. Necessitas quippe societatum, interdum iubet ab ea æquitate deflectere, vt propter frequētiam criminum, augeri pœnas, aut propter mores seuiores, & barbaros durius statui: interdum cōtraria caussa minui, & aliter hic expedit, aliter alibi leges temperare. Quæ omnia tamen, etsi diuersa in locis diuersis & contraria, iusta nihilominus sunt & æqua: sed diuersa ratione, & secundū quid, non secundum generalem considerationem iuris naturæ in abstracto, sed secundum ius naturale in concreto, hoc est, pro conuenientia subiecti, cui nomothetes iustum pręscribit. Vt non dubitem ius naturale & in iure ciuili esse, verum in illo cōcreto appellationem ciuilis dominari. Et tamen si sanctiones ciuiles nō sint consonæ rationi, ius non faciunt, quantumuis ita nominentur, sed corruptelam: si autem consentiant cum ratione, cum ea naturalis sit, ius quoque ciuile, & naturale hoc modo erit, & in concreto dici poterit, & ratione contractionis ad illam vel illam ciuitatem, ius naturale, &
ciuile quoque. ¶ Ea † ratione seruitus & iuris gentium est, & iuris 10
ciuilis, nec cōtrariari hanc iuri naturali, sicuti aliqui absolute perperam rati sunt, arbitror: ratio enim naturalis recipit, sui esse defensorem, vimq; repellere, *l. 3. de iust. & iur. cum simil. sup. citatis,* & aduersum nocentes, bellum, vt ad bona cogātur, iuste & rite mouere, *l. ex hoc iure, eo. § ius autem gentium, de iur. nat. Vlpia. l. hostes, 24. de capti. lib. 49. P. tit. 15.* Recepit quoque humanitatem, recepit & beneficiorum retributionem, *l. sed etsi, §. consuluit, de pet. hered. in P. l. Aristius, de don. P.* recipiet igitur ex istis natam seruitutem. Et quia is non genuisset liberos, qui captus fuit, si fuisset occisus, debere non tantū seipsum, sed & suos conseruatori, non erit valde difficile colligere. ¶ Vnde † serui & nasci, & fieri dicuntur, *§ ser- 11
ui autem, de iur. perso. §. 2. de ingenu. l. partum, C. de rei vind.* fiunt captiuitate, & aliis modis, de quibus cum de seruis agemus: nascuntur, qui ex illis nati sunt. ¶ Quibus † alia species iuris ciuilis Ro- 12
manis accessit seruorum, eorum qui tantum beneficium naturæ contemnentes libertatis, ad pretium participandum se venundari passi sunt, maiores viginti annis, *d. § serui autem, l. 1. quib. ad liber. procl. non lic. P. l. si ministerium, & l. nemo deo, de liber. cau. C.* pluris facientes pretium vile, quam seipsos. Et vere certe isti serui natura, cum seruilem spontaneum habeant, & immaturum a ratione animum. Nam etsi iniquum est, liberum asseruisse eum, qui seruus est, longe iniquius tamen seruum sanxisse, qui liber est, ait Aristot. *proble. sect. 29 q. 13* Brutis isti insipientiores, quæ seruitutem quoque abhorreant, bestiæ quippe, vt ait Cic. 5. *de finibus*, quas delectationis caussa concludimus, cum copiosius alantur, quam si essent liberæ, non facile tamen patiuntur sese contineri. ¶ Dixerūt-
que † qui bene philosophati sunt, seruituti mortem præferēdam, 13
vt Cic. *Philip. 10. & 1. Offic.* Eaque ratione Dardaniæ mulieres, seruitutem credebant miseriam turpissimam, filios pueros, quos in vlnis baiulantes, in gurgitem fluminis, ne in hostium potestatem venientes seruirent, proiecerunt, acclamantes, Vos certe non seruietis. Sic Xanthii se & suos potius combusserunt, quam Bruto captiui se dederent, teste Philone Iudæo, *li. quod omnis prob. lib. sit.* Et mulieres Celticæ ex Cennis deuictis ab Antonino, captiuæ elegerunt potius mori, quam seruire, *Xiphil. ex Dione, in Antonino*
Caracalla. ¶ Inæstimabilis † res libertas habita merito, *§. sed cum* 14
libertas, qui & a quib. manu. lib. non fiunt, l. libertas, de reg. iur. P. nec gratius quicquam libertate præstari potest, *l. Paulus, de fideicom. libert. in P.* Sicuti, vt ait Cicero *Philip. 2. 10. & 12.* & Seneca *epist. 52.* nihil infelicius seruitute, vt etiam ea morti comparetur, *l. seruitutem, de reg. iur. l. cum hic status, §. 1. de don. int. vir. & vxor.* & serui pro
nullis habeantur, *l. quod attinet, de reg. iur.* ¶ Pluribus † Aristoteles 15
lib. 1. Politic. cap. 3. & 4. firmat ius dominandi in seruos, & docet graue non videri oportere, si quis eius, qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat, & subditus is qui vim patitur: quod semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni, ex quo
fit, vt vis non absque aliqua virtute esse videatur. ¶ Atque † ser- 16
uos quosdam esse secundum naturam, alios liberos: & quibusdam expedire, & conducere, & prodesse seruire, qui se regere nesciant. Imo naturam seruilia quædam corpora ideo robustiora fecisse ad necessarios vsus, alia vero ad ea inutilia. Et natura quidem omnia corpora virtute præstantia, & animo nobilia facere, & ex bonis & rationalibus homines similes generare vult, sed

plerunque

plerunque non potest: necessariumque ideo in naturæ conseruatione humanæ, vt alii obediant: alii præsint, alii imperent & dominentur, alii seruiant. Sic enim mutuo membra se fouent, & qui ingenio pollent & sagacitate, imperio, & sanctione, & gubernatione, hebetes & improuidos ab errore, lapsu, damnove præseruant: qui vero iuuantur, mutuo officia & obsequia rependunt. Quocirca qui vitiis sordescunt, & illis nolunt abire: nec monita prudentum, & rationis, quæ in arce animæ imperat perficiunt etsi corpore aliis non seruiant, tamen vere serui & mancipia vitiorum sunt, ab illis superati. A quo enim quis superatus est, illius est seruus, vt ait D. Petrus, 2. P. 2. Edidit librum eius argumenti eruditum Philo Iudæus, Quod omnis probus liber sit: ea ratione, & omnis improbus & delictis scatens seruus, non habita ratione externæ dominicæ potestatis, vel libertatis. Idipsum quoq; recte probat multis Persius *Satyra 5*. Et veram libertatem a sapientia, quam nec prætoris erat stultia dare vindicta, nec veram libertatem, quam seruis pilea donant. Idipsum & ex Stoicorum rationibus exornat Cicero *in pen. paradox. & 4. ad Herennium*. & qui facit peccatum, seruus est peccati, *D. Ioannis, capit. 7*. Et Aristoteles *lib. 2. Rhet. ad Theod. cap. 21.* sententiam illam adfert, Nullum hominum esse liberum: nã aut fortunæ, aut pecuniæ seruit. ¶ Quam-
17 obrem † ex finitione, libertas frænum necessarium accipit, vt nõ liceat quod iure prohiberur. Sic Persius *Satyr. 5.*

Vindicta postquam meus a prætore recessi,
Cur mihi non liceat, iussit quodcunq; voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetauit?

Et quæ leges fieri prohibent, ea in nostra potestate non censentur, *l. filius, de conditio institut.* habetque lex vim cogentem imperio, *l. legis virtus, de legib.* sed ad bona: vnde vis proprie non dicitur, nec improba, imo libertatis veræ conseruatrix, & libertatis per vitia læsæ, medicina vitiorum, & pharmacum. Immoderata quippe libertas, iam ex eo quod immoderata est, ad morbũ peruenit: nimium enim omne & excessus vitium est, in medio natura rei: Vt in corpore sua crasi temperato, dissolutio illius, & defectus, & excessus morbus est. Atque ingenium animusque dum sui abutitur libertate, videtur iam obsessus, & seruus præter naturam: siquidem seruitus est obedientia fracti animi, & abiecti arbitrio suo carentis. Ideo vt non aculpatur Chirurgus, vel medicus, dum salutis ægrori sollicitus, impatienter eum dolores & cutæ ægrorum, & pati & sumere pharmaca medicata, nouaculamque & ferrum cogit: sic nec magistratus vim inferre dicetur, vel libertatem opprimere, qui leges exsequens, ferrum, & pœnas, metum, & coactionem infert improbis, vt meliores reddantur, & a seruitute voluntaria resipiscant, restituanturque suæ libertatis: nec iniuria executio iniuriam habet, *l. quemadmodum, § magistratus, ad leg. Aquiliam, lib. 9. P. l. iniuriarum, § 1. de iniuriis, in P. Vera*, inquit Plutarchus *lib. de discret. adulator. & amici, & amica libertas peccantis comminet, salutem ac medicam adferens molestiam non secus ac mel, quod vlcerosa mordet ac repurgat, alioquin iucundum & vtile.* Sicut igitur omnis humana creatura, prona est ad malum ab adolescentia sua, *Genes. 8.* & vanitati subiecta est, *ad Roman. 8. Ecclesiast. cap. 1.* ita vere natura serui homines sunt, etsi liberos se putent. Et quo magis eo in statu proficiunt, tanto amplius a libertate vera deficiunt. Et stulta est illa libertas, seu vere perniciosa seruitus eorum, qui legum bene docentium præscripta excutiunt & dissoluunt: nam illa est libertas ferina & indomita, vt *Iob. capit. 11.* annotat, dum ait, *Vir magnus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri, se liberum natum putat.* Contra virtus est libertas perfecta a D. Iacobo *1. cap.* dicta, eo quod quis sine coactione legis recta perficit, & qui metu legis recta faciunt, sub seruitute legis quidem sunt. Item qui principibus, præceptoribus, Deoque recta monentibus parent, sub illorum potestate seruiunt, sed illa serui-
18 tus ratione vtitur est, & libertatem operatur. ¶ Quamobrem † ista dominatio, & seruitus in personis, quæ liberæ sunt, potius dicetur potestas. Itaque primum de liberis istis personis, potestateq; earum, & de nominum diuersitate, potestatis ratione: postea Deo fauente, & de seruorum nomenclatura, & de personis, quæ ex illis considerationem aliam ab ingenuis recipiunt.

De potestate in liberas personas.

Cap. 2.

1 *Potestate alterius eget, qui se tueri & defendere nequit.*
2 *Personarum quædam sui, quædam alieni iuris.*
3 *Potestas, & potentia quid.*
4 *Potestatis nomen quid contineat.*
5 *Potestas alia publica, & alia priuata.*
6 *Publicæ & priuatæ potestatis species.*
7 *Potestatis omnis priuatæ per ordinem necessitas, & historia consequentiæ repetita.*

NAturæ prima lex est, † teste Plutarcho, vt qui ipse se tueri 1
non possit, eius ad eum redeat imperium naturæ, qui possit. Quamobrem & iuri naturæ consentaneum est, qui se regere non possint, ab aliis se regi patiantur. ¶ Hinc † ex personis quædam 2
sui iuris esse, quædam alieni dicuntur, id est, quædam suæ potestatis & arbitrii sunt, aliæ in alterius potestate, *§. 1. de his qui sunt. sui vel alien. iur. & l. 1. eod. in P.* ¶ Potestas † a potentia, ea autem secun- 3
dum Speusippum *lib. de definition. Plato.* est id, quod per seipsum est efficax: habitus, inquam, quo potentes efficimur, excellentia in dicendis seu agendis. ¶ Et † ita potestatis verbum late patet, 4
eoque plura significantur, sed contrahitur ex hypothesi cui accedit: in persona magistratuum, designat imperium: in persona liberorum, patriam potestatem: in persona seruorum, dominium: in aliis copiam & facultatem, vt distinguit Paulus Iurisconsult. *l. potestatis verbo, 215. de verborum signific.* ¶ Nos † autem hæc latius alia diuisione concipiemus, vt distribuamus potestatem legi- 5
timam in personas, de alia enim nec institutus est hic sermo, in publicam & priuatam. Sic enim legitimum & ius bipartitum est, *§ huius studii, de instit. & iur. & Vlpianus l. 1. § huius studii, eod. in P.* Publicum, ad statum communem pertinet principaliter, & consequenter ad vtilitatem singulorum. Priuatum, ad singulorum principaliter vtilitatem, & consequenter ad totius reipubl. componendam symmetriam, & conseruandam vniuersale corpus. ¶ Ita † publica potestas, quę publicam in omnes habet aucto- 6
ritatem: priuata, quæ non in omnes, sed ad aliquos pertinet singulares. Publicum consistit in sacris, sacerdotibus principibus, magistratibus populo: priuatum in reliquis. ¶ De † priuata prius 7
agamus potestate, quæ præludit ad publicã ducet, & ex qua composita consurgat, veluti ex membris, publica: vtraque enim est administratoria & gubernatrix, sed priuata paucorum, publica plurium. Constituemus autem potestatis priuatæ in personas species octo, primam circa domesticos, secundam in vxorem, tertiam patriam, quartam tutoriam, quintam curatoriam minorum, sextam curatorum furiosorum, septimam curatorum prodigorum, octauam dominicam. De quibus omnibus ordine, Deo iuuante, pertractabimus hoc libro: antea tamẽ harum omnium historiam memoriæ caussa, hac methodo & deductione disce, filo quodam necessitatis & consequentiæ paucis contextam. In principio Deus optimus maximusque cum hominem Adamum ex limo formasset, & perfectissimum opus perfecisset in sufflando animam, dominum eum totius mundi constituit, & omnia potestati & pedibus eius subiecit, *Psalm. 8.* adiutoriumque ei simile coniunxit mulierem, *Genes. 2.* sociam diuinæ & humanæ domus. Quocirca ex hac æqualitate nascitur potestas communis marito & vxori in domesticos, secundum cuiusque sexus munera. 2. Sed quia mulier prima abusa est hac libera cõmuni potestate, & perniciem molita sibi viroq;, facta est in posterũ subdita viro a Deo, *Genes. 3.* Ideo nata est maritalis potestas. 3. Et quia retenta est coniunctio vtriusque, & liberi nati sunt, Cain & Abel, edoctusq; vel ipso scelere parricidii Abelis, *Gen. 4.* Adam pater, vt continerentur & erudirentur iuueniles animi, vtque natis patres prospicerent, recte cautum est sub potestate parentum esse debere filios, parentum inquam masculorum, non fœminarum matrum: quia & illæ, vt dictum, sui iuris non erant, sed mariti: & quæ suæ potestatis non est, alios non potuit habere in potestate, *l. si euenerit, ad l. Iul. de adult. in P.* Eaque ratione quia magis audent iuuenes, potestate etiam maiori in vitam & necem contumaciamq; liberorum, parentes a lege aliquando, vt videbimus, donati sunt, & onerari quoque, vt eorum curam sedulo agerent, instruerent, & alerent. 4. Ceterum quia fieri non potest per rerũ naturam, vt quod prius natum est, prius non intereat, vel vt perpetuo filiis parentes superessent, & aliquando præmature filiis adhuc infantibus, dũq; illi parentum maxime indigent ope, e vita tollantur: permiserunt leges, parẽtibus etiam morientibus hac potestate quosdã in locũ sui subrogare, qui filios tueantur, vnde & mores dicti pupillorũ, §. 1. *de tutel.* Quod si hoc prætermiserint, magistratus ex legis præscripto officium imitantes paternum, ipsi supplent & dant fœminis vsque ad 12. annum, masculis ad 14. 5. Sed quia minores 25. annis, etsi post 12. & 14. annum suæ potestatis sint, tamen in negotiis contrahẽdis decipi possunt, paterna legis procuratio adhuc istos

potestati curatoris submisit, in eorum vtilitatem & patrimonii conseruationem. 6. Neque solum istis minoribus 25. ann. ob fragile consilium subuenit curator, sed & maioribus annis, qui tamen eadem infirmitate animi vel maiore laborant, prospexit: eorumque & bonorum illorum ius, potestati curatoris alterius generis quam sit superior subiecit. 7. Atq; ad horum exemplum pari benignitate prodigis, qui consulte bona profundunt, curatorem adiunxit auxiliarem, istis omnibus concedens certam & statam potestatem, non plenam. 8. In seruos tamen & mancipia, dominicam superioribus duriorem per omnia concedens. Quæ omnia ordine fusius tractabo, atque iura & vtilitates cuiusque potestatis, & quomodo, & quando quælibet finiatur, Deo iuuante, demonstrabimus.

De communi mariti & vxoris in domesticos potestate. Cap. 3.

1 *Societas viri & vxoris in domo qua, & quod similis aristocratia.*
2 *Vir & vxor quibus in domo præsint.*
3 *Uxor dicta domina a viro.*
4 *Viri vxoribus subiicere se non debent, alioquin stolidi.*
5 *Viri & vxoris familiæ commiscentur.*
6 *Vir vxoris res subtrahens, vel contra, non conuenitur actione furti vel famosa, & quare.*
7 *Potestatis mariti & vxoris in familiam solutio.*

1 IAm † satis de hac potestate dictum arbitror in nuptiarum finitione, dum ostendimus vxorem matremfamilias fieri sociam, & æque ac maritum domus dominam, *Dion. Halic. lib. 2. histor. 1. de rit. nuptia. §. 1. de nupt.* quia vxor adiutorium viro simile data, & duo in carne vna, *cap. gaudemus, §. quia vero, de diuort.* quæ pluribus explicauimus.

2 §Aristoteles † quoque scribit, *lib. 8. polit.* 10. viri & vxoris societatem similem esse aristocratiæ, id est, optimatum potestati: pro dignitate namque vir præsidet in his quę virum oportet: vxor autem in his quæ mulieribus & vxori accommodantur. Et alibi, *idem 1. œconomic.* probam mulierem omnibus quæ sunt intus, vult dominari: quoniam viro indecens videtur, ea scire, quæ intra ædes fiunt. In ceteris autem vult patere mulierem viro. Eadem
3 probat apud Xenophontem Ischomachus *in œconomic.* §Sic † recte apud Seru dium Scæuolam *in l. vxorem & filium, 39. de legat. 3. lib. 32. P. titul. 3.* testator quidam vxorem dominam vocat, cum qua fundum emtum nummis propriis, caussa pietatis & affectionis communicauerat, rogatque eam his verbis, *Peto a te domina vxor mea, ne ex fundo Titiano partem tibi vindices, &c.* Domina autem ibi dicta intelligenda est, scilicet respectu familiæ, & quasi condomina cum viro, & coniunctissima persona, vt vtilitas cum ea diuidatur, & quicquid marito præcipitur, ei quoque in his, quę ad matrimonium pertinent, præceptum censeatur, *capit. præcepit dominus, 32. quæst. 5.* Sic alius testator, dominam sanctissimam vocat vxorem in iure in alia hypothesi Scæuolæ, *in l. Titia heredem, 19. §. qui Marco hominis docto, de ann. legat. lib. 33. P. titu. 1.* Sic Angelius *consil. 144.* dominas vocari vxores dixit a maritis ob eminentiam seu prærogatiuam, quam in domo eis dant: neq; tamen ea lege teneri maritos Bartolus notat, vt cogantur eas dominas vocare, *Bart. in l. donationes, C. de donat. & in l. si post, § si. quæst. penult. de bonor. possess. contra tabu.* Vocauit & Iustinianus Cæsar, vxorem suam reuerendissimam, *§. hæc autem omnia, vt iudic. sine quo. suff. collat. 5. in Authent.* Theodoram, *§. 1. iusiurand. quod præstit. ab his, &c. in Auth.* Epictetus teste Arriano *in Enchirid. Epictet. cap. 55.* *Mulieres inquit, statim a quatuordecimo anno dominæ vocantur: his enim viri ob concubitum blandiuntur, virorum ergo culpa, sibi deinceps nimium placent. Monendæ igitur forent, vt apud nos in*
4 *honore sint, nihil ob aliud nisi modestæ sint. Neq; † si eas dominas vocent, intelligendum est, dominas adeo dici, quod vir eis obediat, hoc enim fatuum & insulsi est animi vxori subiici.* Vt & Aristoteles 2. *Politic.* damnat eos, qui ex imperio vxoris viuunt, eaque ratione damnat Lacedæmoniorum rempubl. Velut & Platonis respubl. ridetur a Theodoreto *lib. 9. curat. Græcar. affectio.* & Eusebio *lib. 13. de præparat. euangel. cap. 12.* In qua suis legibus concedit Plato mulieribus publica negotia tractare. Quemadmodum & aliquando Germani permiserunt, *Cor. uel Tac. de morib. German.*

5 §Commistio † itaque familiæ a iure introducta, hanc adfert communionem: quanquam enim viri serui proprie non dicantur vxoris, neque vxores proprie viri, quia tamen commixta familia & vna domus, ita iudicandum, vt in propriis Senatus consultum fuit, *Vlpianus in l. 1. §. si vir aut vxor, de Senatusconsult. Sylanian. lib. 29. P. tit. 5.*

§Proinde † non datur actio famosa vel furti contra vxorem, 6 quæ res mariti subtraxerit pendente & constante matrimonio, nec contra virum, si vxoris res furatus fuerit: sed post solutum matrimonium, amotarum rerum propter hanc eandem societatem, *Pau. in l. 1. & 3. & Caius 2. de act. rer. amot. lib. 25. P. titul. 2. Gord. in l. aduersus, 4. de crim. expil. hered. lib. 9. C. tit. 32.* pendente autem matrimonio nec illa, sed in factum & condictio competit, *Diocle. & Maxim. l. 2. rer. amot. lib. 5. C. tit. 21. Martian. in l. rerum quidem, 25. de act. rerum amot. in P. Papin. l. fin. eod.* si res extent.

§Quanquam † enim delinquit furtum committentes, tamen 7 ob bonum coniugii, malum bene conditum, nec camerinam moueri oportet: ne, vt recte animaduertit Iustinianus *in l. fin. §. fin. de furt. lib. 6. C. tit. 2.* ex huiusmodi occasione inter maritum & vxorem, qui non bene secum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito volente, vxor eius extrahatur. Soluitur autem hęc potestas dirempto matrimonio, de cuius solutione, quia plura superiori libro egimus, nihil vltra addemus.

De potestate mariti in vxorem. Cap. 4.

1 *Mulieribus imperandi ius natura ademit.*
2 *Vxorum dominatio in viros, vel cõtra, duello inter coniuges constituitur.*
3 *Lunam vocans nomine fœminino subiiciebatur vxori: contra, si masculino apud Carrenos.*
4 *Uxores subdita maritis iure diuino & gentium.*
5 *Dignior inferior homo quibuscunq; mulieribus.*
6 *Vxores in Gallia in potestate maritorum & nunc, & olim, vt haberent necis potestatem.*
7 *Vir vocatus dominus ab vxore.*
Apud Persas vxores omnino debent obedire viris.
8 *Tholosæ, Biturigibus, & alibi vxores in potestate mariti, non patris.*
9 *Vxores esse in potestate maritorum etiam iure Romano, non patris.*
Probatur & defenditur. Et sublata antinomia.
10 *Vxor obsequia & operas potius marito, quam proximus, & quasita debet.*
11 *Uxor quæsita ex paraphernalibus sibi quærit, non marito.*
12 *Vxor & vir possunt inire recte societatem bonorum, & lucra diuidunt.*
13 *Vxor corrigi & compedibus retineri a marito potest.*
14 *Vinum mulieres bibisse capitale Romanis.*
15 *Vxoris castigatio debet esse moderata & paterna.*
16 *Actio κακώσεως malæ tractationis.*
17 *Vxores a viris, non contra, defendi debent.*
18 *Uxor quando teneatur sequi maritum: secuta in prouincias, in militiam.*
19 *Vxor exsulem num sequi teneatur virũ: & exempla mulierum, quæ viros exsules secuta sunt.*
20 *Vxor sequi debet virum in carcerem.*
21 *Vxor, quæ est sub potestate mariti, sine eius auctoritate esse nõ potest in iudicio.*
22 *Uxor absente marito sine eius auctoritate agit, etsi in sui fauorem sententia sequatur. Et sine marito in criminalibus est in iudicio.*
23 *Vxor sine auctoritate mariti non contrahit efficaciter, vt pendente matrimonio possit conueniri: post solutionem tamen potest conueniri ex eo.*
24 *Vxor non contrahit sine mariti auctoritate, videlicet in sui praeiudicium, vel non absente marito: aliter contra.*
25 *Vxoris contrahentis præsentia mariti pro auctoritate est.*
26 *Contractus sine auctoritate mariti factus ab vxore per lapsum decem annorum firmatur & præsumitur solemniter actus.*
27 *Vxor negotiatrix recte sine consensu mariti contrahit.*
Contractus filiifamil. & vxoris sine patris & mariti auctoritate quando inhibeantur. & quando valeant, 23. 24. 25. 26. 27.
28 *Potestas maritalis soluitur morte mariti.*

MEnander † dicebat, γυναιξὶ δ' ἄρχειν οὐ δέδωκεν ἡ φύσις, id est, *mulieribus non concessit natura imperandi facultatem.* Addit, ἐκ γυναικῶν ἄλλυται κόσμος μέγας, ἐν γὰρ γυναιξὶ πίστιν οὐκ ἔστ' ἰδεῖν, id est, *ex mulieribus perit magnus mundus, etenim in mulieribus fidem cernere non licet.* a
§ Apud † Saccas, *Ælia lib. 12. de var. hist. c. 38.* imperium a coniugum

coniugum duello cōstituitur, si quidem vt ait Ælianus, si quis eo-
rum puellam vxorem ducere cupit, pugnam cum eo suscipit, et si
illa superior sit captiuum abducit, atque imperium in eum tenet:
3 sin inferior, regitur ab ipso. ¶Apud † Carrenos præcipuum habe-
batur, vt qui lunam fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncu-
pandam, is addictus mulieribus semper inseruiat: at qui marem
esse crediderit, dominetur vxori, neque vllas patiatur insidias, te-
4 ste Ælio Spart. *in Ant. Caracal.* ¶Iure † diuino & fere gentium re-
ceptum est, mulieres esse in potestate maritorum. Scriptū quippe
primū in mūd. Genesi, *Gen. 3.* dictum mulieri post peccatū a Deo,
ראל אישב חשורקתאיתוראימשל בכ, lege, *veel ischec*
theschukatec vehou imschal bac, i. apud vel penes virum tuum desiderium
seu concupiscentia vel appetitus tuus, & ipse prævalebit vel dominabitur tibi vehemente. Quod & sanctiones apostolicæ renouarunt, *1.*
Corinth. 11. 1 Petr 3. caputque mulieris virum statuunt, & ideo illi
subditam esse, vt membra capiti, *c. cum apud & ca. mulierem, can.*
hæc imago 33. q. 5. can. femin. 30. q. 5. nec vir imago mulieris, vel a
muliere, sed simul et a viro facta est. Et ita ordo naturalis, vt vxor
viro, filii parentibus seruiant: quia nulla iustitia est, vt maior ser-
5 uiat minori, *can. est ordo, 33. q. 5.* ¶Dignior † homo qualiscunq; ob
sex immobiliorem quibuscunque & cuiuscunque sint dignitatis
mulieribus, *l. 1. de senato in P.* Et sicut Geometræ censent, lineas
& superficies non per se, sed vna cum corpore moueri: sic vxorem
nullum peculiarem affectum habere, sed studia, risum, curasque
communes cum viro subire debere dixit Plutarchus *in præc. connubia.* Prohibuit Deus vxoribus sine consensu viri aut vouere aut
6 ieiunare, *Numer. c. 30. & c. manifestum, 33. q. 5.* ¶Ioannes † Faber
in l. 2. de bon mater C. & in § 1. ad Tertul. & in l. vlt. in fine, de bon. qua lib. quoque in Gallia vxores in maritorum esse nunc potestate te-
statur, & Masuerius *tit. de poss. § item maritus, in prax. in lib.* Sed
ante illos Iul. Cæsar *lib. 6. commen. belli Gall.* qui sic scribit, *Viri in*
vxores sicut in liberos habent vitæ necisq; potestatem. Et cum pater fa-
milias, illustriore loco natus decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte,
si res in suspicionem venit, de vxoribus in seruilem modū quæstionem
habent: & si compertum est, igni atq; omnibus tormentis excruciatos
interficiunt. Et O. Iofredus *in l. pro onerib. de iur. dot. C.* Chassaneus
ad tit. des dro Ez appartenaas a gens mariez. §. 1 ad verba en puissance de son mari. vers. & quia, in consuet. Burg. & alii, *Panorm. in c. literas, de restit. spoliat. cit. c. ca hæc imago, 33 quæst. 5.* dixerunt, idcirco
vxorem teneri ad omnia obsequia marito præstanda, vt res eius
custodire, lauare caput & pedes, edulia præparare, & ad his simi-
7 lia ¶Vocabat † Sara proba & bene morata mulier, virum suum,
dominum. *Genes. 16.* vt & alia matrona apud Paulum iurisconsul. *l. ea*
quæ, 58. de donat. int. vir. & vxor. tit. 23. lib. 1 Iubet sacra scriptura, de-
relinquendam patrem & matrem, vt adhæreatur coniugi, *Genes.*
2. ad Ephes. 5. Matth 19 Sed & apud Persas Vasth, *Hester cap. 1. &*
2. regina reiecta est a rege Assuero, quod ea iussa ab eo venire con-
8 temsisset, & in eius locum subrogata Hester. ¶Tholosæ † certe
inter leges municipales *in consuet. Tholos. tit. de acq. rer.* & illa est,
vt vxor sit in manu & potestate mariti. Itidem ex cōsuetudine Bi-
turigum, *tit. de sta. & iur. perso. §. 4.* vxor etsi patrem habeat, in ma-
riti non patris est iure & potestate. Idem receptum iure Lango-
bardorum tradit Andreas *in addit. ad Bar. ad l. si vxorem, C. de condit. insert.* Cuius lex Rhotarii *1. tit. qualit. mul. libera alien. permiss. sit, lib 2. leg Langobard. Nulli liberæ mulieri sub regni nostri ditione*
lege Langobardorum viuenti liceat, in sua potestatis arbitrio, id est,
sine mūdio, viuere, nisi semper sub potestate viri aut curtis regiæ De-
ficiente scilicet marito, aut eius heredibus aut proximis, vt alia le-
ge placuit, *l. si quis filiam suam, de sponsa. & titul. qual. Mundoald. a-*
9 *mittat. mundium, eo lib. leg. Langob.* ¶De † iure Romano, num in
potestate mariti sint vxores, an patris, video a quibusdam inter-
pretibus dubitatum. Quorum scrupulos prius eximam, atq; pro-
cul dubio & omni iure Romano, in maritorum potestate fuisse
ostendam. Quidam te constituisse & docuisse conducit, vt vtili-
tas istius potestatis, postmodum explicanda, Romanorum iuri
quoque conueniat. Bartolus *in l. si vxorem, de conditionibus insert.*
existimauit, in potestate patris filiam nuptam esse, non mariti: esse
tamen in potestate mariti, in illis quæ viro suo sunt necessaria. *l.*
domum illam l. notat. Andreas, *in additio. ad Bart. vbi plures alios eam sententiam asfert. Idem Bart. eadem trad. in l. § fin per illum textum de iniuriis Imola in l. rei iudicatæ. § fin. solut. matrimo. Corat. &*
alios asseclas Boerius in comment. ad consuet. Biturig. ad tit. de consue-
tudin. & statu person. § 4 gloss. 1. quibus suffragari videtur l. filia licet, l. 12 de collatio. lib. C. tit. 20 gl. in § tu vero parentes, & ibi Angel. ad Senatusc. Tertul. Ego tamen arbitror verius esse in potesta-
te mariti more Roman. vxorem transisse, si materfa. facta fuis-
set, & in manum viri conuenisset, quod probauimus satis superq;
quando de ritibus ageremus matrimonii substantialibus. Videtur
enim pater cessisse iure suum marito, eam ei tradendo nuptui, sic-
ut ex verbis Catulli apparet, *in carm. nupt.*

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Et iure Romano succedebat materfam. vt filia marito, ex asse ab
intestato: etsi liberi essent, vna cum illis, *Diom. Halicarn 2. l. 2. vnde*
vir & vxor. C. Et expresse Gellius *lib. 18. c. 6.* tradit per coemptio-
nem & ritum legitimæ vxoris in manum mancipiumque mariti
tradi, velut eius potestatem, sub cuius potestate fuisset maritus.
Iura reuerentiam etiam eas mariti debere, quæ non possit vllis
pactis vel obliquè lædi tradunt, *l. alia caussa, 15. §. eleganter, sol. matrim. in P.* Quod & firmat Aristoteles *2 œconom. c. 1.* & Plutarchus
in præc. connub. Et Venuleius Iurisconsul. *l. 2. de lib. exhib. libr. 43. P. tit. 29.* mox, inquit, *magis de vxore deducenda, & pater etiam qui filiam in potestate habebat, a marito recte conuenitur.* Cui consentiunt
Cæsares, *Diocl. & Maxim. in l. si in rit. a. 11. C. de nupt. lib. 5. tit. 4* In
quo potestas marito decernitur supra patriam, cuius ratione ex-
hiberi lib. filium, quis tantum postulat, *Antea. l. 1. C. de lib. exhib. lib. 8. tit. 8.* ad instar cuius remedium hoc marito pro vxore com-
petit *l. si ad instar. C. eod.* Ne bene concordantia matrimonia iure
patriæ potestatis inquietentur, vt ait Vlpian. *l. 1. §. fin eod. in P. l. dissentientis, C. de repud. l. fin. de furt. cum simil. lib. ibi notat.* Neque ad rem
facit *l. si vxorem, de condit. insert. C.* Nam ibi non probatur vxorem
remanere in potestate patris, vel non esse in potestate mariti. Ne-
que etiam *§. fin. l. 1. de iniur. in P.* vbi quidem verum est dici, filiæ-
fam. iniuriam pertinere ad patrem & maritum, sed tantum abest,
vt ibi marito potestas denegetur, quin potius confirmatur: Dū &
marito pro vxore, sicuti & patri pro filia datur actio iniuriarum,
& cuique fiat reparatio iniuriæ, *Paul. l. cum qui nocentem, 18. de iniur. lib. 47. P. tit. 10.* Iura enim sanguinis patris per nuptias non di-
rimuntur, quia indissolubilia sunt, *l. cum in adoptiuis, C. de adopt. l. iura sanguinis, de reg. iur. l. ius agnationis, de pact.* verū & iure pater-
no remanente, non eundum in officiis & ius in personā vxoris ma-
rito esse. Et latius id probatum videbimus, dum effectus istius po-
testatis enumero. Atque si concedamus sub potestate patris nu-
ptam esse posse, tamē liquido constat maritalem potestatem po-
tiorem: quando iura naturalia, paterna potissimum, sarta tecta
remanent.

¶Sunt † autem effectus valde notabiles ex iure ciuili penden- 10
tes & probati Romanorum, quos sine caussa id est, potestate esse
posse nemo vt opinor iuste dixerit. ¶Primus, quod ratione eius v-
xor tenetur marito obsequia & operas potius, quam aliis coniun-
ctissimis personis præstare, *l. sicut, de oper. lib. in P.* & quærit quod
ex sua opera lucratur marito, *Panor in c. ex literis, de restit. spol. l. sed si vir ex lana sua, de donat. inter vir. & vxor.* quia ex rebus & occa-
sione mariti præsumitur acquisisse, *Pompon. in l. si qua, l. Quintus Mutius, de donat. inter vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. Leenam, C. eo.* Su-
stinet onera & curam eius maritus, vt secundum naturam sic ad
eundem & peruenire commoda, *l. secundum naturam, de reg. iur. l. fin. §. sed cum in eam partem, de furt. C.* Et nota certe plenæ pote-
statis illa, qua filius non sibi, sed patri omnino quærebat, vt infe-
rius, Deo iuuante, in patria potestate: mulier autem hic non pa-
tri, sed marito quærit iure. ¶Nisi † mulier habeat parafernalia, ex 11
quibus lucrata & negotiata sit, vel videatur: ea enim ad lucrū ma-
riti non pertinent, *l. etsi de pecunia sua, de donat. inter vir. & vxor. C.* vt diximus antea ¶Vel † nisi societatem bonorum omnium in- 12
ierint coniuges, tunc enim quæsita communia vtriusque sunt, &
diuiduntur inter eos iuxta consuetudinem Parisiensem, quæ et-
iam potest vtroque iure comprobari pontificio, *c. 2. de donat. inter virum & vxor.* & Cæsareo, *Scæu. l. alimenta, §. fin. de aliment. & cib. leg. P.* Mulier quæ mercatur tanquam negotiatrix & obligatur, & obli-
gat, *Paul. l. ex diuerso. solut. matrim. in P.* sibi etiam maritum, *l. non tantum, de re iudicata.* quamuis pro ea obligatione conueniatur
tantum, in quantum facere potest, id est, deducto ære alieno, &
ne egeat, *l. sunt qui in id quod facere possunt, eo. in P.*

¶Secundus † istius potestatis effectus, quod vxor a viro potius, 13
quam a patre corrigi & iudicari debeat, *c. sicut alterius, 4. quæstio. 1.* possitque detineri compedibus ab eodem, *ca. placuit, 33 quæstione 2.* Ex lege Romuli, vxor, si aliquid peccasset, pœnam lue-
bat ea mariti læsi arbitrio: atque de huiusmodi criminibus co-
gnati cum ipso cognoscebant, in quibus violata esset pudicitia,

etsi deprehensa fuisset vinum bibisse, vt ait Dionysius Halicarnas-
14 sæus, *lib. 2.* ¶ Vinum †, quippe bibisse illis tunc Romanis erat capi-
tale ne matronæ in aliquod dedecus prolaberentur: quia proxi-
mus a Libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Ve-
nerem esse consueuit, *Valer. Maxim lib. 2. cap. 1.* Quo casu si pa-
tria potior potestas, ea ad patrem pertineret emendatio, vt vide-
15 bimus suo loco, Deo iuuante. ¶ Ceterum † hæc castigatio vxoris
moderata esse debet, *can. dua ista, 14 quæst. 3.* vt paterna, caussaque
præcedere: nam temere vel seuerius quam par sit vxorem verbe-
rare, non conuenit coniugi, & verbera ab ingenuis mulieribus a-
liena sunt: vt olim Iustinianea constitutione, *l. consensu, iuncta Au-
then. sed nouo iure, C. de repudiis* ob id tertia parte donationis pro-
16 pter nuptias mulctaretur maritus. ¶ Et † Suidas *dum de* κακώσεως *a-
git*, tradit olim proditam fuisse actionem κακώσεως, malæ tractatio-
nis, quæ daretur pupillis dotatis contra maritos, & filiis cõtra pa-
rentes, & defensoribus pupillorum contra tutores.
17 ¶ Tertius † effectus, vt ratione istius potestatis vxores a viris,
non viri ab vxoribus defendi debeant, *l. 2. de iniur. P. §. patitur eod.
tit. apud Instit.*
18 ¶ Quartus. † vt mulier tanquam subdita teneatur sequi mari-
tum ab eo iussa, *c. si quis necessitate, 34 q. 2. c. 1. de coniug lepros.* Et in
summa, *cap. vnaquæq. 13. q. 2. vide decis. Cap Tholos. 86. & ibi Au-
frer.* vnaquæque vxor, tam in vita, quam in morte virum suum se-
quitur, id est, & in sepultura, si locum nominatim non elegerit.
Atque Valerius Messallinus aduersatus Seueri Cæcinnæ senten-
tiæ est, quæ non probabat vxores comitari debere magistratus in
designatas sibi euntes prouincias, nullum honestius leuamẽtum
laboris & angustiarum ratus societate ipsa vxoris: & quod hic se-
xus sit natura inualidus, & vix præsente custodia conseruari possit
periculosiusque committi suæ custodiæ, si tamdiu separentur per
absentiam in modum dissidii fœdera, vt narrat Cornelius Tacitus
lib. 3. Annal. facit l. obseruare, de offic. procons. in P. Et Cæsares pro-
bant in militiam vxores sequi viros, easq; militaribus donant pri-
uilegiis, *l. 1. & 2. de vxor. mil. lib. 2. C. tit. 52.* Tantus enim est huius
vinculi coniugalis nexus, vt nullo modo, aut vix ferre possit sepa-
rationem, *l. plerunque, de adil. edict.* Notat & Bar. *in l. Mænia, § 1.
de annu. lega. in P. gl. in cap. 1. de coniug. lepros.* vxorem sequi virum
debere etiam peregrinantem & errantem, si eius conditionis tũc
esset, dum ei nupsit, vel si modicæ & honestæ contingant, non as-
sueto proficisci peregrinationes: quod certe ex responso Scæuo-
læ Iurisconsul. *in d. l. Mænia, §. 1.* recte in simili specie colligitur.
Ceterum si vagari per orbem postmodum & præter solitum an-
tea morem velit, non esse iniungendam necessitatem vxori eum
sequi vbicunque, sicuti de liberto respondit Paulus *in l. quod nisi,
20. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1.*
19 ¶ Porro † num exsilio damnatum sequi teneatur, lex certe nul-
la mentem subit quæ iubeat: plura tamen exempla optimarum
matronarum suadent, atque ratio, quod coniugum sicut hono-
res & bona dextræ fortunæ communia sunt, *l. final. Cod. de nuptiis.*
Ita & sortis infelicitatem æquum esse ad mulierem quoque per-
uenire: voluntarie tamen, & vt afflicti coniugis miseria eo solatio
vtcunque releuetur. *Quid enim*, inquit Vlpianus, *l. si cum dotem,
23. §. si maritus, solut. matrim. libr. 24. P. titul. 3. tam humanum est,
quam fortuitis casibus mulieris maritum, vel vxorem viri partici-
pem esse?* Sulpitia cum a matre Iulia diligentissime custodiretur,
ne Lentulum Cruscellionem virum suum a Triumuiris proscri-
ptum, in Siciliam prosequeretur, nihilominus familiari veste
sumpta, cum duabus ancillis, totidemque seruis, ad eum clandesti-
na fuga peruenit: nec recusauit seipsam proscribere, vt ei fides sua
in coniuge proscripto constaret, *Valer. Max. in lib. 6. cap. 7.* Ery-
thtea vxor Phalaridis tyranni in exsilium missi, repudiatis Pytho-
nis nuptiis magis virum sequi maluit quod resciens Pytho, vene-
no ei mortem propinauit, *Phalar. epist. 45. ad Erythream scribens.*
Hypsicratea Mithridatis, *Valer. Maxim. lib. 4. cap. 6.* regis vxor,
victum a Cn. Pompeio maritum per efferatas gentes fugientem,
animo pariter & corpore infatigabili secuta est, vt eo solatio, cum
domo & penatibus vagari se crediderit, vxore simul exsulante.
Scio tamen Atheniensium ciuiles leges aliquando prohibuisse,
ne exsulantes viros vxores sequerentur, quas tamen pleræq; bo-
nis moribus instructæ contemserũt: sicut vtrumq; innuit Æschi-
nes, ad senatum populũq; Atheniensem scribens, his verbis, *Ma-
ter me exsulante vna mecum nauigauit, vna quoque cum vxore quæ
mecum profecta fuit, quamuis pater eam prohibuisset, ac leges forte co-
gerent manere, dum mores potius quã ciuitatis leges edocta esset.* ¶ No-
20 tatur † & vxorem sequi debere maritum in carcerem, *gl. in c. vna-
quaque, 33. q. 2.* ¶ Quintus † effectus, vt in quibus locis recepta est 21
lex, vt sit sub potestate mariti vxor, ea non possit esse in iudicio si-
ne auctoritate mariti, vt ex consuetudine Biturigum constat, & in
eam notat late Boerius *ad consf Bitur. in § 4. de consuet. iur. & stat.
person. in verb. Mari.* exemplo filiifamil. qui in iudicio sine au&o-
ritate eius, sub cuius potestate est, esse non potest, *c. fin. de iudic. in
6. l. si. § necessitate, de bon. quæ lib. C l. 1. §. fin. de auctor. tutor.* Et ea ra-
tione cogitur pater ei auctoritatem præbere inuitus. Et Imber-
tus *in manuali iuris scripti*, tradit idipsum, sed degentes in prouin-
cia, quæ iure scripto regitur in Gallia, non esse istius necessitatis,
& sine auctoritate mariti, posse easdem iudicio legitime per se in-
teresse, deciso arresto senatus Parisiensis anno 1527. 20. Martii,
quem inseruit in rhapsodia sua Papon, vbi tamen alia arresta, quæ
auctoritatem mariti exigunt sine illa distinctione adfert, *Ioan.
Pap. lib. 7. rhapso. arresto. lib. 1. art. 15. & seq.* ¶ Quod † tamen intelli- 22
gendum, si maritus sit absens: nam tunc non esset exspectandus
ob euidentem vtilitatem, sicut de filiofam. dictum, *l. si longius, §. 1.
de iudic. in P.* Quod expresse in hac hypothesi Baldus notat, *Bald.
consil. 444. in 3 vol.* Item quando sine auctoritate mariti iudicium
contra vxorem latum: diuersum autem si in illius fauorem, nam
tunc valet exemplo minorum, *l. non eo minus, 14 de procur. lib. 2. C.
tit. 13.* Excipiuntur etiam caussæ criminales, pro quibus sine aucto-
ritate mariti in iudicio esse & damnari potest, vt notant Interp. *in
Auth. sed hodie, de off. diuer. iud. & in Auth. sed nouo iure, de cust. reo.*
¶ Sextus † effectus, vt huiusmodi nisi cum auctoritate mariti 23
contrahere non possit, vt notat Petrus Ancharanus, *cons. 384.* &
alii, *Bolog. in cons. 20. lib. 4. consil. Signor. de Homod. consil. 166 Bald.
lib. 3. cons. 444. Panor. cons. 40. volum. 2. Boer. ad cons. Bitur. ad § 4.
tit. de cons. iur. & stat. perso. Io. in. Fab. in l. filium, C. de pact.* Vt conue-
niatur tempore matrimonii ex eo tradit Tiraquellus sub finem
libri de legibus connubialibus, vbi tamen illud singulare obser-
uandum: mulierem ita sine auctoritate mariti contrahentem so-
luto matrimonio posse ex eodẽ contractu conueniri. Intelligen-
da autem hæc cum temperamento sunt, primum in cõtractibus, 24
in quibus incommodum versatur vxoris, nõ his quæ vtilia ei sunt.
Si enim sine auctoritate contrahit mariti, & adit hereditatem, vt
tradunt interpretes, *Bartho. & Alex. in addit. ad l. apud Iulianum,
§. si pupillus ex quibus caus. in poss. ea. Imo. Pan. Bal. Ang in l more §.
1. de acq hered. Ang. in l. 2. per gl. ibi de acceptil.* si tamen opulenta &
lucrosa per se videatur sine dubio hereditas, non aliter, vt sanior
Interpretum opinio tradit *Bar in d. l. more, de acqui. hered. Ias. in l.
Barbar. col. 1 de offic. prato. Alex. in l. apud Iulianum, §. si pupillus, de
acq. hered.* exemplo minoris, *l. contra iuris ciuilis regulas, de pact. in
P. §. 1. de auct. tut.* Verum & illud notabile, absente marito mulie-
rem recte contrahere vrgente necessitate *l. si longius, §. 1. de iud. l.
cum filiumfam. de reb. credit. in P.* Quanquam Baldus *in l. transactio-
nem, C. de transact.* tutius existimet facturam, si mariti loco aucto-
ritas publica iudicis adhibeatur. ¶ Præsentiam † autem mariti so- 25
lam, auctoritatis vicem in actu habere placuit Angelo, *consil. 183.
col. 1.* Forsan, quia in quibus mulier de propriis cõtrahit, reuteren-
tia & honor maritalis inspiciatur, & auctoritatem præsentare di-
catur, qui se probare dicit id quod agitur, etiam si non interroge-
tur, intelligat tamen quæ agentur, *Vlp. in l. 1. § fin. & l. 2. & Pomp. in
l. 3. de auct. tut. lib. 26. P. tit. 8.* Et qui tacet, non vtique fatetur, sed
tamen verum est eum non negare, *Paul. l. qui tacet. 142. de reg. iur.
Et quid exspectas*, inquit Cic. in Catil. *loquentiũ auctoritatem, quo-
rum voluntatem tacitorum perspicis?*
¶ Quinimo † & Boerius *in § 4. tit. de stat. & iur. perso. in consuet.* 26
Bitur. vbi interpretes adducit pugnantes, scribit, communem esse
opinionem, eamque sequendam interpretum, qua contractus ab
vxore sine mariti auctoritate factus, per lapsum decem annorum
firmari possit, vt præsumatur solemnitas interuenisse requisita a
lege vel a consuetudine. Cui accedo sententiæ, sed non ea solum
ratione, quia omnia præsumantur solemniter acta ex lapsu tem-
poris, vt ait Vlpianus *in l. sciendum, 30. de verb. oblig. lib. 45. P. tit.
1.* nam ea præsumtio non excluderet probationem contrariam,
gloss. in dict. l. sciendum, per l. iurisgentium, §. quod fere, de pact. in P.
Vix enim est, vt recipiam quod ab initio non valuisset, temporis
solo cursu conualescere, *l. quod ab initio, de reg. iur.* quando persua-
sum habeam solum tempus non esse modum inducendæ obliga-
tionis, *l. obligationum fere, de actionib. in P.* Sed existimo recipi,
quia contractus gestus sine mariti auctoritate, non sit quidem in-
utilis prorsus: sed tantum ea ex parte, vt non possit agi ex eo con-
tra mulierem pendente matrimonio, postea tamẽ possit, vt supra
docui. Quare lapsus temporis facit nõ ratũ contractũ & validum,
sed

sed etsi tacitem ad agendum, cum per maritum, consensum in eo
cum tacite, videatur. Neque nouum in iure est, pactum valere,
etsi agi ex eo non possit tunc, cum fit, sed in futurum: vt filiusfa.
pacis. potest, *Paul. l. & heredi. 22. §. filiusfa. de iudi. li. 5. P. tit. 4.* ne
de dote agat, cum sui iuris esse cœperit: & filiusfa. de eo quod ei
sub conditione legatum est. Et confirmatur sæpe contractus,
qui potuit infirmari submoto impedimento & non proposito:
veluti apud Martialem Iurisconsult. fundum dotalem maritus
vendens & tradens, decedente muliere in matrimonio, & dote
cedente lucro mariti, recte vendidisse videtur, nec fundus euelli
potest, *Martia. l. fundum dotalem 17. de fund. dotal. li. 23. l. & tit. 5.
P. cum vir. de vsucap.* Quanquam si in eum casum non incidisset
dotale prædium, non potuisset legitime defendi emtio, vtpote
prohibente alienationem & obligationem lege, *l. 4. de fund. do-
tal. in P. l. 1. §. & cum lex Iulia. de rei vxor. act. C. § 1. quibus alien. lic.*
27 *vel non.* ¶ Excipitur † etiam in hac quæstione prohibitionis con-
tractuum, casus in quo libere & cum effectu cum nupta contra-
hitur sine auctoritate mariti, si ea sit mercatrix publica. Contra-
ctus quippe de ea negotiatione, quam exercet, sine marito rati
sunt, *§. 4. de stat. person. in consuet. Bitur. & ibi Boer.* Sic enim & eo
casu cum filiof. etiam licet contrahere sine consensu patris. *Bal.
in l. Macedonian. in vlt. quæst. ad Maced. C. Francisc. Aret. consi. 73.*
28 *col. 3.* ¶ Soluitur † hæc potestas maritalis, morte mariti per quam
vxor fit libera a lege viri, *c. pen. & fi. de sec. nupt. 1. ad Corinth. 7.*

De patria potestate. Cap. 5.

Lib. 1. Instit. tit. 9. Lib. 8 C. tit. 47.

1 *Filii sui dicuntur qui in potestate parentum sunt.*
2 *Filii ex iustis nuptiis procreati in potestate parentum sunt, mari-
um non fœminarum.*
3 *In filios potestatem Romani propriam sibi faciunt, verum iuris-
gentium esse docetur.*
4 *Filii iure Gallico in potestate parentum cum vitæ & necis aucto-
ritate.*
5 *Eadem in liberos potestas necis Persis Moscouitis, & aliis.*
6 *In filios Græcis omnibus parentibus non erat ius necis.*
7 *In filios quam dederit parentibus Romulus potestatem.*
8 *Filium occidentis apud Ægyptios patris pœna leuis.*
9 *Potestatis necis & aliorum in liberos caussa & ratione.*
Prior in summa amicitia patris in filios.
10 *Filius pars patris.*
11 *Filiorum caussa parentes valde satagunt.*
12 *Filio sæpe parcitur ob patris dolorem.*
Filii prauitatem vincit paterna beneuolentia. eo.
13 *Filios in omnibus obedire parentib. iubet lex diuina. vt alias iura.*
14 *Filios lædunt parentum imprecationes.*
15 *Filii nequeunt rependere parentibus beneficia ab eis accepta.*

1 Liberi, † qui in potestate parentum iure ciuili, sui dicuntur, ti-
tulo de suis & legitimis liberis, *§. sui autem de heredi. quæ ab
inte. defer. ap. Iustini.* si pater alterius non sit potestatis: nam tunc
filii auo sui nascerentur nepotes non patri, *§ pe. de pat. pote. l. sic e-
ueniet. 21. ad leg. Iul. de adul. in P. l. 4. de iis qui sunt sui vel ali. iur. in
P.* Mortuo tamen auo in patris potestate fiunt, *Vlp. in l. nepotis in
2 5. eo.* Igitur † in potestate parentum sunt liberi, quos ex iustis nu-
ptiis procrearunt, *§. 1. de patr. pot. ap. Iustin. can. fin. de conuers. con-
iug. Vlp. in epit. tit. 5. l. 3. de iis qui sunt sui &c.* & ex iis nati, *l. 5. eod. l. si
maritus. 7. de pat. pot. C.* Quod iuri duodecim tabularum adscribit
Alexander ab Alexandro *lib. 6. gen. dier. c. 10.* Ego antiquius cen-
seo, & referendum hoc ius ad leges Romuli, quibus vitæ necisq;
potestas in filios dabatur, vt didicimus ex Dionysio Halicarnal-
leo *lib. 2. antiq. Roman.* In potestate autem marium parentum,
non matrum esse existimandum est: quia matres non habent li-
beros in potestate. *§ fœmina de adop. l. mulierem. C. eod. § cæteri. de
hered. qual. & differ. ap. Iustin. l. nulla de sun. & legit. 4. §. non test-
amentum, de bono. poss. cont. tab. l. nam & fœmina, de adop. t. in P.* quod
ipsæ, vt diximus, tutela egent aliena. & non sunt suæ potestatis,
ideo nec alios regere possunt. *ca. indecorum. ca. 3. de æta. & quali.*
nec alios in sua potestate habere, *d. l. sic eueniet. ad l. Iul. de adult. l.
fi. de legit. tute. li. 5. C. tit. 30. § minoris de excusa. tuto. l. si unum habeo.
ad senat. Maced. P.* Ita filii sequuntur familiam patris, non ma-
tris, *l. cum legitimæ. de statu homi. §. penul. de pat. pot. §. 1. de leg. agnat.
tut.* quanquam & filius matri ac patri reuerentiam debeat, *l. con-
gruentius. & l. filia tua. 5. de patr. pot. C* & alimenta *l. si quis a liberis.
de liber. agnosc.* & successionem *l. nam etsi parentibus, de inoff. test.
P. & tit. ad Senat. Tertul. l. 3. & tot. tit. li. 6. C. tit. 5. & ap. Iustin. a.* Se-
cundum enim ius rigidissimum patris filius est, non matris: se-
cundum autem humanum, vtriusque vt scribit Phalaris ad vxo-
rem Erythiam, *epist. 54.* Quare † & iura illis potestati quædam 3
sunt communia, vt videbimus. Romani hanc potestatem sibi vt
peculiarem vindicant, neque nationes alias tanta potestate in li-
beros vti tradunt, *§. 1. de pat. pot. l. 3. de his qui sunt sui vel alie. iur.
Vlp. l. 1. § 1. vers. si quis etia. de rei vxo. act. P.* Quod tamen, pace illo-
rum dictum sit, falsum est: nam & iurisgentium esse eandem ex
moribus aliquarum nationum sigillatim enumeratarum, colli-
gere licet: atque ex rationibus, quibus suffulta est patria pote-
stas. In † Gallia certe & filii sunt in potestate parentum, vt quem- 4
admodum olim apud Romanos vitæ & necis potestas patri con-
cedebatur, sic & apud Gallos teste Iulio Cæsare *li. 6. commen. belli
Galli.* & Prospero Aquitanico *epist.* Illudque docent consuetu-
dines scriptæ variæ locorum regni, quæ & modos emancipati-
onis præscribunt, vnde & potestatem præcessisse opus est. Cum
vt dicemus, emancipatio fit liberatio a patria potestate. Atque
Bartholomæus Chassaneus *ad §. 3. tit. des enfans de plusieurs lictz
in gl. 1. vers. licet. gl. §. 1. &c. in cons. Burg.* notat fuisse iudicatum
suo tempore in senatu Parisiensi, filios Gallorum esse in pote-
state parentum. Vt non sit audiendus Accursius, & sequaces *in §.
ius autem. in verb. Romanorum. de pat. post. & ibi interp.* qui Fran-
cigenas dicunt non habere filios in potestate. hoc enim verum
non est, si Francigenas intelligas Gallicos populos, etsi referas
ad tempus Iulii Cæsaris: quamuis non eam inficias hodie illam
potestatem ex desuetudine & moribus fuisse vel abolitam o-
mnino, vel valde imminutam, vt ex effectibus patriæ potestatis
consistit, quos sequi oportet, cum moribus constare dicatur hæc
potestas, *l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alie. iur. in P.* Patris po-
testas † apud Persas habebat quoque imperium tyrannicum 5
quale heri in seruos, vt ait Aristotel. *lib. 8. Ethicor. ad Nicoma. c.
10.* Eandem potestatem necis & vitæ apud Moscouitas in filios,
scribit Sigismundus Liber Baro, *comment. rer. Moscouit.* Sub lege
naturæ & gentium illud ipsum receptum mihi persuadeo, ex eo
quod & Abraham voluit filium proprium sacrificio Deo im-
molare, *Genes. 22.* quod certe nec cogitasset, si lex aliqua prohi-
buisset. Græcis omnibus † non eandem fuisse testatur Dionysi- 6
us Halicarnasseus *in 2. antiq. Rom. Qui formas, inquit, viuendi
Græcis condiderant ciuitatibus, certum quoddam tempus admodum
breue præscripserunt, quo liberi essent subditi patribus. Quidam ad
annum pubertatis tertium, quidam tantisper dum illi e suis mansé-
rint: nonnulli donec publice inter viros adscripti fuerint, quemadmo-
dum e Solonis, Pittaci, Charundæq; legibus acceperant, quorum ma-
gna celebratur sapientia. Pœnas etiam in contumaces filios statuerunt
non graues permittentes patribus eos exheredare, domoue pellere, præ-
terea nihil quæ non sufficiunt ad compescendam iuuentutis vesaniam,
moresque præfractos, neque contemtores honestatis leui brachio possunt
ad modestiam redigi. Quapropter apud Græcos sæpe indecora mul-
ta in parentes committunt liberi. Romanorum † autem legislator (id est 7
Romulus) omnem vt ita dicam potestatem dedit patri in filium, idque
toto vitæ tempore: siue in carcerem eum mittere, siue flagris cædere, si-
ue vinctum ablegare ad rustica opera, siue necare libeat, etiamsi filius
tractet Rempublicam, etiamsi magistratus gerat maximos, etiamsi
liberalitatis laudem publicæ sit emeritus.* ¶ Quod † firmat postea ex- 8
emplis idem Dionysius. Apud Ægyptios *Diod. Sic. lib. 2. Biblio.*
pœna mortis patri non statuebatur, qui filium occidisset, sed le-
ge tantum cautum erat, vt tribus diebus noctibusque, circa de-
functi corpus adsisteret, adhibita quoque & adstante publica
custodia. Non enim iustum putarunt, ob interfectum filium e-
um vita priuari, qui auctor eius vitæ fuisset, sed dolore & facti
pœnitentia affligendum. Sed † hanc potestatem magis planam 9
faciunt caussæ potestatis: quarum prior a naturali parentum in
liberos affectu pendet, ob quem nulli alii tutius vel plenius po-
testas & tutela liberorum committi potuit, nec probe vel cum
ratione libere adimi vel imminui *l. fi. de cura. furio. C.* Valde enim
imo omnino student natura impellente, illorum saluti, honori,
bonisque, *l. scrip. vnd. lib. P. l. cum ratio. de bon. damnat. in P.* Dictiq;
inde videntur filii ἀπὸ τῆς φιλίας, ab amicitia. Aristoteles *lib. 8. Ethic.
ad Nicoma. c. 10. & 11.* existimat societatem patris ad filium regni
præ se ferre effigiem. *Nati enim, inquit, patri sunt curæ. Et hinc Ho-
merum Iouem patrem vocasse, ipsum namque regnum, imperium est
suapte natura paternum. Et regis amicitiam in eos qui reguntur, in
excellentia beneficii consistere: confert enim beneficia in eos qui ab ipso
reguntur. Siquidem cum sit bonus, curam ipsorum habet, quod bene
sese habeant, vt ouium pastor: sic natura pater filiorum. & amor ope-*

10 *um. & rex eorum quibus præsidet imperium obtinet.* Et † *quandam*. inquit *Aristo.lib.5.Ethic.c.6. Filius parum est & non separatus pars ipsius est patris, se vero nemo vult lædere* Quamobrem valde tor-
11 quentur † & fæuiunt parentes ob contumeliam illatam filiis, magisque interdum, quam si ipsis inferretur, *l.fi quidem, quod met.caus.in P.* Et vt ait Apollonius Rhodius *li.4.Argonaut.*

Valde acerbi suos propter liberos parentes.

Hocq; cum brutis etiam commune. Et vt Papinianus *li.10.Theb.*

——Sic aspera Tygris
Fœtibus abreptis Scythico deserta sub antro
Accubat, & tepida lambit vestigia lecto.

12 ¶ Hinc † quia grauissimus visus est dolor parentum ex pœna filiorum, quia vè æquum non sit ob filium delinquentem, pœnam delicto impositam transire in alium, quam sceleris auctorem, sicut iubent plura, *l.sancimus. & l.si pœna. de pœn. in P. l.crimen. eod. C.* placuit sæpe, vel remittendam filio pœnam, vel demendam ob patrem, a quo nec tyrannus quoque crudelissimus Phalaris abhorruit. Is enim & ita faciendum liquido testatur, dum filio Ariphradis pepercit, ad patrem in hæc verba scribens, *Phalar.episto.24.ad Ariphradem*: Τὴν ἁμαρτίαν ἐπιχειρεῖ, ὡς βουλόμενος ἐν ἐμαυτῷ χαρίζεσθαι. μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἀρίστην ἐπιείκειαν ἔχειν, ἀδικούμενος δὲ ἐν πονηρίᾳ, διὰ τὴν τοῦ παιδὸς ἀδικίαν ἄτα γὰρ ἔχων ἕνα τοῦτον, εἰ καὶ πονηρὸς παῖς ἐστι, διὰ τὴν ἐρημίαν ἄλλου διαδόχου στέργεις ... τὴν πατρὸς εὔνοιαν. id est. *vindictam* (scilicet in filium tuum) *contuam. volens tibi non filio gratificari: testimonium enim datur a multis, te optimam modestiam & humanitatem habere: taceo non bonum patrem, propter filii iniquitatem deficere senectutem patris nihil peccantis. Vnum enim habens filium, hunc, etsi omnino sit is malus propter alterius heredis defectum affectu paterno diligis. nam filii prauitatem vincit paterna beneuolentia.* Et alibi *epist.27.* idem Nicenero scribens, se illi pepercisse ait, quod pater eius bonus esset, nec alium haberet filium. Claudius Cæsar quoque, *Sueton. in Claudio c.16.* cum censuram gereret, recognitione equitum iuuenem plenum probri, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, dicens eum habere censurem suum. Refert *Ælian. lib.1. de var.histo.* de Rhacone patria Mardo, quod cum is filium infandum captum, manibus post terga reuinctis obtulisset, Iudicibus puniendum: indices rei nouitate consternatos, ad Persarum regem vna cum filio adduxisse, regem autem ob id liberalle, & Rhaconam in collegium regiorum iudicum cooptasse. Atq; idipsum legibus Romanis conseruatum video, dum responsum est, *l.omnibus agrum. §.desertorum. de re militar. in P.* mitius agi cum desertore, quem pater obtulit puniendum: ne pater videatur ad supplicium filium obtulisse. Quia & placuit *l.3.de patr.pot. C.* in contumacia perseuerantem filium, iudicibus a patre traditum, dictantos ex arbitrio patris sententiam.

13 ¶ Alia † ratione potestas hæc patria munita. præcepti inquam diuini quod iubet honorare, venerari, audireve in omnibus parentes, *Exod.20. Matt.12. Mar.3.* Et D. Paulus *ad Ephe.6. ad Coloss. 3. can.si dominus.11.q.3. Filii obedite parentibus.* Et, *Maledictus qui non honorat patrem & matrem suam, Deuter.3.* Iure etiam ciuili persona parentis filio semper honesta & sancta videri debet, *l.liberto & filio.de obseq a lib. & libe.par. & patr.præstan.in P.* Sanctum autem est id quod inuiolabile est, *l.sanctum.de rer.diuis.in P.* Sic Pamphilus apud Terentium in Hecyra *sce.4. act.3.vers.pen.*

Nam me parentis potius, quam amori obsequi
Oportet.

Et apud Æschylū *in prim.tragœd. Prometh ligati*, cum Vulcanus ęgre induci posset ad ligandum Prometheum iussus a Ioue patre, tandem id facit dicens,

ἐξωριάζειν γὰρ πατρὸς λόγους βαρύ,
Negligenter agere mandata patris graue est.

Et Epictetus Arrius *in Enchirid. cap.3.* Ille summus philosophus, *Pater,* inquit, *appellatur, curandus est, cedendum ei in omnibus ferendum cum aut obiurgat aut verberat. Sed malus pater est: at natura te non bono patri, sed patri conciliauit.* Et † graue scelus esse paren-
14 tes contemnere, exasperare, esse Deo curam huius vindictæ, sicuti & elargiendi præmia in benefi os docet Plato 11 *de legib* his verbis: *Oedipus contemptus a filiis ea illis imprecatus est, quæ exaudita affectaq; a Deo apud omnes feruntur. Amyntora quoque Phœnici filio iratum illi maledixisse ferunt, & Hippolyto Thesea plurimosque alios aliis: quibus apertissimum factum est a Deo preces parentum aduersus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentis. non iniuria fermento in filio. Nemo enim cum pater aut mater contemnitur, tunc filium a Deo putet orationes exaudiri, sed cum etiam honorantur, ac ideo cum lætiora bona liberis a Deo petunt, exaudire similiter eum existimare debemus. Atque nobis æqua inde distribui: nam aliter in bonis distribuendis æqui non essent. Quod longe abesse a Deo necesse est.* Hæc Plato. Habemus quoque vim benedictionis paternæ in sacra pagina in Iacob ab Isaaco, *Genes.27.* & erga Iosephum & filios eius a Iacobo, *Genes.49.* Et maledictionis pariter exemplum in Chamo seu eius filio Chanahamo, *Genes.9* Estque summaria & verissima huius tractationis resolutio, benedictionem patris firmare domus filiorum, & maledictionem matris eradicare fundamenta, *Ecclesiast.cap.3.* ¶ Tertia † ratio pendet a beneficio- 15
rum retributione, cum enim ad eam natura teneamur, *l.sed etsi lege. §.consulunt. de pet. hered. in P.* non ægre ferre debet filius, si hanc potestatem pater in eum habeat, qui tot beneficia natiuitatis, alimentorum & vitæ subsidia recepit, quæ nunquam æqua mensura rependere possit. Sic Cyrillus patriarcha Hierosolymitanus *cathec.7. Honorantes patrem supercælestem, etiam corporis nostri parentes honoremus. Nam Christianorum est placida prima pietas, honorare parentes & labores educationis rependere, atque omni studio quæcunque ad eorum quietem pertinent curare.*

Quibus modis contrahitur, & oritur patria potestas. Cap.6.

1 *Patria potestas ex iustis nuptiis oritur, adoptione, legitimatione.*
2 *Ingratitudine emancipatus reuocatur in potestatem patris.*
3 *Filii contumaces patribus lege diuina lapidati.*
4 *Filii ingrati.*
5 *Grauius filii Clotarii contumacis in patrem vltio.*
6 *Ingratitudinis actio pœna: & reuocandi libertatem formula.*

HÆc † patria potestas primom oritur ex iustis nuptiis, ex quibus nati sunt in parentum potestate, vt proximo capite diximus, si sui iuris patres sunt: quod si illi in potestate quoque sint patris, inde nati nepotes, vt patres, in aui erunt potestate. *l.3.4.5. de iis qui sunt sui vel alie. iur. lib.1. P. l.septimo mense 12. de sta. homi. lib.1. P. tit.5.* Diuersum autem si ex illegitimis, id est, contra legis præscripta initis nuptiis nascantur, nam eius potestatis non sunt. *§1. §.si aduersus. & §. fin. de nup. ap Iustinia.* Secundo filii sub ea potestate sunt, qui adoptantur vel arrogantur, *l.1. de adopt. in P.* de quibus supra diximus, *supr. libr.10. cap.6.* Tertio per legitimationem in potestatem reducuntur naturales tantum, vt constat ex titulo. Quibus modis naturales efficiantur sui, per quatuor modos legitimationis, de quibus etiam diximus, *eod. lib. c.4* per oblationem curiæ, per nominationem patris. per rescriptum principis, & per subsequens matrimonium ¶ Quarto † eman- 2
cipati liberi in potestatem patris reuocantur per ingratitudinem, si contumaces in patres, vel atroci iniuria, vel acerbitate conuitii affecerint, *l.1. de ingra. libe. C.* Id præter leges Romanas firmat D. Chrysost. *hom.1. in Psal 115* dicens reduci per ingratitudinem filios in potestatem parentum, fieri & liberos in seruitutem: quia non emancipantur ideo, vt beneficia patris contumelius ab eo dispungant. *Nec sane,* inquit Constantinus Cæsar, *l.1. de offic. præto. li.1. C. tit.43. Debita filiorum vota patrum votis cessabant, vt parentis copia liberos suos eruant potestate, magis propriis obsequiis mancipatos intelligant eis obsequium se debere a quibus meminerint se a sacris vinculis exutos* ¶ Lex † diuina filios contuma- 3
ces lapidari iubet, *Deuter.21.* Sibylla Erithrea *libr.2. Oracul.* damnationem futuram & iudicium ingratorum filiorum sic consignat, damnandos igne vt alios, de quibus ante meminerat,

——ἠδ᾽ ὅσοι γονέας οἱ γηρᾷ
ἐξέλιπον, ὅτι πάντες ὅλως ὑβρέεσσι γονεῦσιν
ἀντιπαρέσχον ... αὐτὰρ δ᾽ ἴσοι ἀντίδωκαν
οὐδὲ ἀπέτισαν λόγον ἀγαθοῖς γονεῦσιν.

Et damnabuntur scilicet, omnes qui in senectute patres relinquūt & qui non reddunt vicē, nec retribuunt præmia nutrientibus se. Rursum, quicunq; sunt iis rebelles, vel aspera dixerint in parētes. ¶ Xenophon † *li.2 de gest & dict. Socr.* quid apud Græcos 4
hac de re fuerit sancitum, paucis demōstrat; cum enim docuisset nullis nos magis beneficiis deuinctos, nec maioribus q̄ parentibus, nec esse maiora aliorum posse, vtpote quod per illos & simus & viuamus, dehinc vt tot bona videamus, illorumq; reddamur participes, proquibus mater nullo a nobis accepto ante beneficio patiendi labores & vteri tulit & pericula, postea obnixe & solicite nutriuit. Addit, ciuitas quoq; aliam non nisi hanc curat ingratitudinem, nec in iudicium compellit, sed dispicit si quis beneficiis acceptis non reddat gratiam: si quis vero parētes non obseruet, in iudicium compellit ac reprobat magistratu huiusque omnibus indignum existimat, tanquam ab illo non possine

neque sacrificia pie sacrifi ari neque aliud quidpiam, nec iuste agi. Nec tantum hunc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulcrum non ornet, hoc etiam ciuitas inuestigat in electioni-
5 bus magistratuum ¶ Ingratitudinem † & rebellionem vel cótumaciam filii Grannii Clotharius primus Clodouei filius igne & ferro prosequutus est, & eum superatum exercitu scamno cum vxore & eorum liberis per lictorem alligato, exuri iussit, vt ait Gaguinus *lib.1.c.6. & lib.2.c.1.* Paulus Æmilius *li.1. hist. Franco. in Clotha.1* & Annonius *li.1.de gest. Franco.c.30* ratus plus ausuros in eum ceteros, si repugnantem filium non flecteret. Leges generaliter ingratitudinis actionem concedunt in eos, qui benemeritis non retulerint gratiam, vt ait Lucianus *in abdicato.* Et vt ait Euripides *in Supplic. actu 1.*

—τοῖς τεκοῦσι γὰρ
δύστηνος, ὅστις μὴ ἀντιδίδωσι τίκτων.
κάλλιστον ἔρανον δὺς γὰρ, ἀντιλάζυται
παίδων παρ' αὐτοῦ τοιάδ', ἂν τοκεῦσι δῷ, id est.
——Parentibus enim
Infelix, quisquis non mutuam officii reponit gratiam.
Pulcerrimo quippe munere dato vicissim
A liberis suis eisdem remunerabitur qua parentibus dederit.

Multo magis & indigni sunt beneficio accepto ii qui non solum non rependunt benefi.ia, sed contumeliosi sunt, & iniurii in benefactores. Et ob id iura merito reuocant liberalitatem paternam libertatis, vt diximus. & donationes factas bonorum, volentibus & conquerentibus tamen donantibus: permittunt & liberos exheredare. Voluit & Guillelmus Benedicti *in annota. 2. ad ver. in eodem testamento relinquens, num. 4. Raynut par.1. de testa.* per ingratitudinem rescripto non tamen matrimonio legitimatum, illegitimum reddi, quod pertinet ad commodum paternum. Reuocabatur in seruitutem quoque libertus per ingratitudinem, *l.2. de liber. & eor liber.* Illudque institutum Atheniensium memorabile fertur, quo conuictus ingratitudinis libertus iure libertatis exuebatur, hac formula, *superi, deo, inquit, eo habere ciuem tanti muneris impium æstimatorem. Nec adduci possum vt credam vrbi vtilem, quem domi scelestum cerno. Abi igitur, & esto seruus, quoniam liber esse nescitis, Val. Max. lib. 2. ca. 1. dum de Areopago agit.* Massilienses quoque, *idem eod.* & vsque ad ternam manumissionem ter deceptum dominum rescissionem earundem dabant, quartam quamuis denegarent. Propter ingratitudinem qui postulat aduersus ecclesiam, priuilegio eius priuatur, *c. fin. de postul.*

De Iure matris in filios. Cap. 7.

1 *Iura naturalia patri debita, & matri debentur.*
2 *Matri ac patri honor a filiis debetur.*
3 *A matribus apud Lycios & Locros genus repetitum, non a patribus.*
4 *Mater num magis contribuat generationi filiorum, quam pater: & ibi de maiori amore matrum.*
5 *Matribus alimenta filii debent, & alia vt patri: Ciconia, Merope alunt parentes senes, eod.*

1 HÆc † quæ dicta sunt. & quæ mox dicentur in effectibus patriæ potestatis, etsi omnino in matre locum non habeant, tamen ea quæ iuris generationis sunt, etiam matri competunt in filium & filio tenetur exhibere: patri autem maior bonos delatus, quia & onera præcipue filiorum ad illum pertinent, non ad matrem, *l. pen. de lib. agnosc. li. 25. P. tit. 4.* ideo secundum naturam est sentire cum maiora commoda, *reg. iur. secundum natu-*
2 *ram. c. qui sentit. eo l. fi. §. sed cum in secundam. de furt. C.* ¶ In † præcepto honoris, non tantum pater, sed & mater ponitur, *honora patrem tuum & matrem tuam, si vis esse longæuus su er terram, Exod. c. 20.* Et sicut qui thesaurisat, ita & qui honorificauit matrem suam, *Ecclesiast. c. 3.* Benedictioque patris firmat domos filiorum, & maledictio matris eradicat fundamenta *Ecclesiast. 3.* Malæ famæ qui derelinquit patrem. & maledictus a Deo qui exasperat matrem Et de vtrisque, *qui maledixerit patri aut matri, morte mo-*
3 *riatur. Exod. 21. cano. non satis. § ceterum 86. distin.* ¶ Apud † Lycios & Locros olim quisque a matribus, non a patribus genus suum repetebat, vt testatur Herodotus *in 1.* Cicero *pro Sex. Roscio* maternum sanguinem anteposuit paterno: *Sic, inquit, se res habet, Iudices, magnam vim, magnam necessitatem magnam possidet*
4 *religionem, maternus paternusve sanguis.* Nec parua fuit † controuersia inter philosophos & medicos, num sanguis maternus ad generationem conferret, apud Aristotelem *1. de nat. anim.* Censorinum *de die nat.* Nemesium *de nat. hom. c. 14.* Plutarchum *de plac. philos.* Auicennam *lib. 3. de nat. hom. c. 24.* Cœlium Rhodiginum *li. 5 lectio. antiq. c. 42.* Atq; Galenus firmat fœtum plus a matre quam a patre suscipere, sicut fructus amplius ab vbertate soli, quam a coloni industria & labore habet. Vnde vis maxima amoris matrum in liberos, & contra: quinimo semper mater certa est, pater vero aliquando incertus esse potest. *l. quia semper. 5. de in ius voc. P. l. Lucius, de condit. & demonst. in P.* ¶ Debebunt † ita- 5
que alimenta filii matribus vt patribus, & contra, *l. si quis a liberis. de liber. agnos. l. 1. 2. de alim. lib. C. l. filia. & l. nec filium de pat. po. vide quæ diximus in 9. anere matrimonium sup. lib. 9 c. 19.* hoc enim & bruta faciunt, & naturæ lex vtrisq; communicata genitoribus Nam & mures, glires, genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate, *Plin. lib. 8. c. 55.* Ciconiæ, *idem lib. 10. c. 23.* & Meropea *idem lib. 10. c. 33.* Phalaris Pauriolæ fil *epist. 19.* in pari caussa potius consulendum matri quam patri scribit, propter maiora ab ea accepta benefi ia, quia nos tulerit, pepererit, educauerit, & alios infinitos labores pro nobis subierit. Succedunt sibi mutuo filius & mater, *tit. de senat. Orfic. & Tertull. ad Senat. Tertul. & Orfi. in P. C. & Inst. iur. ciuilis.* Et potest vindicare interdum mater filium, *vt in l. pen. de fideic. libert. li. 40. P. tit. 6. si. ut* & pater, *l. 1. §. 2. de rei vind. P.* Filius, sicut patrem prohibetur in ius vocare edicto prætoris, ita & matrem, *l. 4. §. parentes de in ius vocan. li. 2. P. tit. 4.*

Iura vel effectus Patriæ potestatis. Cap. 8.

1 *Inæstimabilis patria potestas.*
2 *Pater nō potest cogi liberare a sua potestate filiū, nisi in 4. casibus.*
3 *In filios necis vitæq; potestas cur data patribus.*
4 *Minorem triennio prolem non licebat necare parentibus.*
5 *Pœna acerbitas continet magis improbos.*
Dissecandorum debitorum permissio quare statutum, eod.
6 *Filius & pater pro eadem persona.*
7 *Necis ius in filios sublatum desuetudine.*
8 *Adulteram quando patri filiam, & marito vxorem, & vbi occidere liceat.*
9 *Filios castigat iure proprio pater, & castigandos ex arbitrio dat iudicibus.*
10 *Filius contra parentum famam prospectum quæro.*
11 *Filios tempore famis licuit vendere patri.*
12 *Filios ter vendere ter manumittere, quando & quomodo licuit.*
Potestas maior patris in filios, quam heri in seruos.
13 *Filiorum trina venditio permissa apud Moscouitas.*
14 *Emancipatio terna, & manumissio duplex in adoptionibus quid erat.*
15 *Filias & sorores vendere prohibuit Solon, nisi inuenta illæ fuissent coeuntes virgines.*
16 *Emancipati non reducebantur iterum in potestatem sine caussa, tempore Modestini, vt antea lege Romulea.*
17 *Filius fam. olim patri omnia quærebat aduentitia, hodie quod pertinet ad vsumfructum.*
18 *Castrensia & quasi nullo iure quæsita patri a filiofam. nec in vsufructu.*
19 *Filius famil. testari non potest de aduentitiis etiam volente patre, quare.*
20 *Filius familias ad pias caussas cum consensu patris de aduentitiis testatur.*
21 *Filiusfamil. in Gallia nihil etiam in aduentitiis acquirit patri præter commoditatem & administrationem.*
22 *Filiusfamil. quærit profectitia omnia patri etiam in Gallia, vt iure antiquo.*
23 *Casus alii, in quibus pater non habet vsumfructum in bonis filiifamilias.*
24 *Filiifam. laici non possunt esse in iudicio sine auctoritate patris, exceptis caussis spiritualibus.*
25 *Filiusfam. in quibus sine patre in iudicio esse potest.*
26 *Filiofam. accedere patrem quare aduersario vtile sit.*
27 *Filiusfam. quando sine patre agit & experitur.*
28 *Filius famil. in criminalibus publicis sine patre agere & conueniri potest.*
29 *Filiumfam. 25. anno. iudicium iure Delphina. valet sine auctoritate patris in Gallia.*
30 *Filiusfam. in Gallia habetur pro emancipato, ideo agit sine patre, & contrahit, &c.*
31 *Filiusfamil. non potest sine consensu patris vxorem ducere.*
32 *Pater præfertur omnibus tutoribus & curatoribus filii.*
33 *Lis nulla inter patrem & filiumfamil. esse potest, & quando.*
34 *Filius emancipatus patrem in iudicio vocans, vel alius matrem.*

debet impetrare veniam a iudice.

35 *Lis inter patrem & filium in Gallia hodie.*

36 *Pater filiumfa. inuitum apud alium existentem repetere potest.*

37 *Filiusfam. pater tantum subsistens pupillarster.*

1 INæstimabilis † existimata est patria potestas, vt nullo pretio inuitus pater adigi possit filium emancipare, *l. filiusfamilias.117. §. secundum vulgarem. de lega. 1. in P. l. nec auus, de emancip. liber. C.*

2 ¶ Nec filius † siue adoptiuus, siue naturalis & legitimus, ad id possit patrem compellere, *Marcel. in l. non potest. 31. de adopt. lib. 1. P. tit. 7.* exceptis quatuor casibus insignibus, si pater filiæ peccandi inferat necessitatem, *auth. si lenones, de episco. aud. C.* si supra modum erga filium dure se habeat, *l. fi. si a par. quis fuer. manumis. in P.* si præmium vt emancipet acceperit. *l. si cum, de condit. & demonst. in P.* etsi impubes adoptatus se liberari maior factus postulet *l. nonnumquam. 32. de adopt.*

3 ¶ Videndum igitur, † quæ iura ex hac patria potestate competunt patri, quamve inde vtilitatem filius consequatur. Notant interpretes post gloss. *in § ius autem, de pat. pot.* & ibi Angelus Aretinus plures effectus eius: & alibi: quorum aliquos excutiam, reliquos ibi videndos omittam. Primum itaque ius patri inde oritur, vt habeat in filios omnimodam potestatem, antea necis & vitæ. *l. fin. de pat. pot. C. Dionys. Halic. in 2 & 8.* crediderunt namque legislatores, parentes eo sæuitiæ non esse peruenturos absque caussa vt necarent filios: & id tamen magis eo duxere ad continendam reuerentiam & officium liberorum in parentes, & ad terrendam impietatem, in quam facile ex leuitate iuuenes ad contemptum parentum, a quibus tot beneficia prope infinita

4 acceperunt, prolabi possent. ¶ Neque † enim temere aut sine caussa occidendi potestatem patribus datam ex legibus ipsis Romuleis colligo: inter quas est illa, qua prohibitum vllam prolem necari minorem triennio, *ad. in Halic. lib. 2.* Non enim in ea caussa iusta necis, vel contumelia filii esse poterat: in maioribus poterat, ideo permissio facta. Acerbitas namque vindictæ maleficii, bene atque caute viuendi disciplina plerumque est.

5 ¶ Sic nti † quia intererat per quam maxime societatis humanæ fidem seruari, sanciendæ fidei gratia lege decemuirali, pœna capitalis horrifica ostentu nouisque terroribus metuenda, in fœdifragos debitores lata est vt ius esset creditoribus corpura illorum in partes dissecandi. Dissectum autem antiquitus neminem legimus, quoniam sæuitia ista pœnæ contemni consecuta est: vt disputauit Sex. Cæcilius cum Phauorino apud Aulum Gellium *lib. 20 cap. 1.* Eaque ratione plura seuerius vindicantur, cum exemplo & terrore opus est, *Claudia. Iurisc. in l. aut facta. 16. §. fin. de pœn. lib. 48 P. tit. 19. l. 1. ad leg. Iul. repet. C. l. quicunque. C. de hæret.* Vt ideo putem tam latam dedisse legem potestatem parentibus in filios necis, ne filii obsequia detrectarent. Fiebat autem lex in amore naturali parentum, qui impulsu non necare, sed omni studio quod suum est conseruare nituntur.

6 ¶ Quandiu † enim filius paruus est, nec est separatus a patre, pars ipsius est patris, vt ait Aristoteles *5. Ethic. c. 6 & lib. 1. Magn. Mora. c. 33.* habeturque pro eadem persona *l. fin. C. de impub.* apud Iurisconsultos & pro eadem vn e *§ ex vero. de inutil. stipulat.* Se autem vnquam nemo lædere volt, sed omnibus viribus naturali iure defendit, illatamque iniuriam propellere nititur. *l. vt vim de iust. & iur. Cic. 1. offic.* Et paterna potestas non in atrocitate, sed in pietate consistit *l. Diuus Adrianus, ad le. Pomp. de parric. in P.* Atque plerunque pietas paterni nominis etiam in his in quibus iuste mors filiæ infertur, consilium pro liberis capit vt ait Papinianus *l. nec in ea lege. 22. ad leg. Iul. de adult. libr. 48 P. tit. 5.*

7 ¶ Sublatum † autem est hoc ius necis & vitæ postmodum, vt nimium rigidum, dissuetudine, non autem lege, vt quidam arbitrantur. Siquidem Constantinus *l. fi. de pat. pot. li. 8. C. t. t. 48.* olim permissam in liberos necis vitæque potestatem ait, non scribit postea prohibitam: etsi in seruos lege potestas necis sit expresse adempta, *§. 2. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. 2. eo tit. in P.* Id enim fuit necessarium in seruis prohibere, quod domini eos amore, quo filios non prosequuntur. In filiis non fuit necesse expresse prohibere, satis prohibente natura: qua quis partus suos & diligit &

8 conseruat. ¶ Quinimo † tantum abest vt expresse prohibita illis sit iure potestas necis, vt potius expresse permissam inueniam in responsis Iureconsultorum, quibus ratione patriæ potestatis tantum patri licet, si velit occidere filiam in adulterio deprehensam, *Pompo. in l. patri datur. 20. Vlp. ian. in l. sic enim. 21. Papinian. lege nec in ea. 22. Vl. ia. l. quod au. 23. ad l. Iul. de adul. lib. 48. P. tit. 5.* in sua domo, vel generi. Quod marito omnino impune non licet, quia mariti calor & impetus facile sæuiendi fuit refrænandus, inquit Papinianus *d. l. nec in ea lege. 22. §. fin. de adult.* exceptis quibusdam personis quas adulterantes cum vxore repertas marito licuit occidere, velut lenonem, mimum, publico iudicio infamatum, & alias quas enumerat Martianus Iurisconsultus *in l. marito. 24. eo. ad l. Iul. de adult. in P.* Iuxta cuius sententiam intelligendæ reliquæ leges, quæ marito quoq; dant necis ius in adulteros. *vt l. Gracchus eo. C. l. si quis in gram. § si maritus, ad Senatusc. Syllan.* nempe si ex earum personarum numero sint, vel si alias impune omnino non ferant, quamuis minus puniantur, *glossa in d. l. nec in ea lege in ver. omnem ad l. Iul. de adult. in P.* Ergo multo liberius ius est in nece filiæ patri eo casu, quam marito iure ciuili. Nam iure nunc recepto Gallico & diuino, nec patri idipsum permissum est: quia dictum, *Non occides, Exod. c. 20.* vt suo loco si

Deus voluerit explicabimus. ¶ Remsnerque † ex legibus in eo- 9
dem casu intacta antiqua patris potestas: in aliis autem ex eadatur libera sine nece castigatio. Et pater potest filium castigandum iudici offerre, dicturo ex eius præscripto sententiam. *l. 3. de pat. pot. C. Deuter. cap. 21.* Vnde & propinquis emendatio concessa propinquorum moderata, paterna dicitur. *l. 1. de emenda. propinq.* maior autem ex iudicis auctoritate pendet.

¶ Sicuti † & Lucianus *in ora. abdicatus* scribit liberam non es- 10
se parentum in filios vindictam citra iudicium, *Vt enim lex*, loquit. *concessit patribus certis de caussis irasci filiis: sic prospexit & liberis, ne immerentibus accidat. Inque iudices vocat arbitratores constituit, qui neque per iracundiam, neq; per calumniam, quod iustum sit iudicent. Nouerat enim accidere multis, vt ob caussas iniquas ad iram commouerentur: hic quidem alicui falsa alicuius credens, ille famulo fidem habens, aut vxori cuipiam inimicæ.* Quem casum vltimum & Iurisconsulti obseruarunt *l. 4 de inoff. testa. in P.* Et certe recte statutum hac in parte est apud Græcos, de necis potestate tollenda: recordari enim debent parentes filios liberos dici, neque vt seruos esse tractandos vel instituendos. & vt dicebat Mitio in Andria apud Terentium,

Pudore & liberalitate continere liberos satius est quam metu.

Et meritis potius liberi sunt ad obsequia paterna prouocandi, vt monet Papinianus & Iustinianus *l. si quando 35 § illud, eo. C. ti. 3. tit. 28.* Docet & Plutarchus *lib. de libe. educan.* verbera aliena esse ab honestorum ingenuorumque filiorum educatione, qui & exprobratione & laudibus moneri & impelli debeant.

¶ Secundus † effectus, vt liceret patri etiam iure Codicis, 11
tempore necessitatis famis filium vendere: ea tamen conditione, vt ideo perpetuæ non esset seruituti obnoxius, *Constant. in l. 2. de patri. qui fil. distrax. li. 4. C. tit. 43.* Aliuqoin enim etiam quos licebat occidere, non licebat libertate priuare, *l. 5. C. de patr. pot. l. 1. de patrib. qui fil. dis. Iulian. l. minor 25 an. 39 §. pater, de euict. li. 21 P. ti. 2. l. 1. de liber. cau. li. 7. C. tit. 16.* non pignori obiicere *l. quis filios, quæ res pign. obl. pos. C. l. si eo in P.* ¶ Francis. † Balduin. *in 12 l. 12. tab.* & 12
Pandulphus Prateius *lib. vet. iurisp. in leg. 12 tab. c. 3* referunt per legem duodecim tabularum, fuisse permissum, ter parentibus vendere liberos: quid autem & quomodo illud fieret, neuter explicat. Ego tamen & antiquiorem hanc legibus duodecim tab. puto nempe a Rumulo sancitam, vt auctorem habeo Dionysium Halicarnasseum *in 2. Antiquit. Roma.* qui & ternam manumissionẽ sic explicat *Nec contentus hanc potestatẽ, scilicet vitæ & necis, dedisse legislator Romanus,* id est Romulus *permisit etiã vendere filiũ. nihil deterrentius crudelitatis specie, quod re grauior videri possit quã pro affectu domestico. Quoq; maxime quis miretur in hac dissoluta disciplina Græcorũ educatus, quasi durũ & Tyrannicũ, hoc quoq; patri concessit. licere illis ter ex filii venditione pecuniam quærere, maiorem largitus potestatem patri in filium, quam hero in mancipiũ. Seruus enim semel venditus, deinde libertatem adeptus, in posterum sui iuris est: filius vero a patre venditus si liber fieret, iursus in sub potestatem patris redigebatur, post tertiam demum venditionem ex mobatur e patris potestate,* hæc ibi. Et paulo post, hanc legem inter ceteras duodecim tabularum, decemuiros trecentesimo post anno, vt obseruatam antea, non ausos expungere tradit. ¶ Scribit &

Sigismondus † Liber Baro, *in commẽt. rer. Moscou.* apud Moscouitas 13
quoq; seu Ruthenos id seruatũ in hæc verba, *Si pater filiũ, vt mos est, vendit, & is quocunq; modo liber factus inde aut manumissus fuerit pater hunc rursum atq; iterum iure patrio a potestatis vendere potest: post quartam autem venditionem, nihil iuris amplius in filium habet.* ¶ Quod † valde est notabile & dat lumẽ legi Iustiniani fi- 14
nali, titulo de adoptio *expli. l. fi. §. de adopt. li. 8 tit. 48. & l. fi. §. de emancip. libero. lib. 8. C. tit. 49* in qua ita scriptum est *Vete. circumtum in*

tus in adoptionibus qua per tres emancipationes, & duas manumissiones filius exibat, aut per vnam emancipationem in ceteris liberis fieri solebant, corrigentes, &c. Vbi innuit antiquos, qui tutum ius adoptionis volebant habere, ita permisisse trinam venditionem, vt ob id patri naturali ius omne reuocandi filium in potestatem adimeretur: cum post trinam venditionem non posset in potestatem reuocare, ante posset. Quæ solemnitas sublata fuit, postquam & placuit, vt diximus, patrem ingenuum filium vendere non posse. Et alia etiam constitutione, *l. eod. C.* idem Iustinianus sustulit vnam obseruationem antiquam emancipationis, per venditiones liberorum figuratas, & circumductiones inextricabiles, & iniuriosa rhapismata, quorum illi nullus videbatur rationalis exitus. Et Vlpianus eius meminit in fragmentis *in tit. 10. in corpore: Filius*, inquit, *ter emancipatus, ter manumissus sui iuris fit: id enim lex duodecim tabularum iubet his verbis: si pater filium ter venundauit, filius a patre liber esto.*
15 ¶ Solon † lege sustulit ius vendendi filias & sorores, ni qui cum viro coeuntem virginem deprehendis-
16 set, auctore Plutarcho *in Solone.* ¶ Videtur † & Modestinus Iurisconsul. *Vlp. l. ennuts, l. fin. de iis qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. tit. 6.* indicare, suo tempore abiisse quoque in desuetudinem, vt filius emancipatus semel, posset iterum reduci in potestatem eo inuito, sine caussa tamen ingratitudinis a patre, dum respondet inuitos filios naturales vel emancipatos non reduci in patriam pote-
17 statem. ¶ Tertius † effectus huius patriæ potestatis, seu vtilitas patris est, vt quæsita a filio in potestate constituto, patri quærantur sed cum distinctione iurisprudentiæ veteris & Codicis: nam illo pleno iure, vt nec momento modicum quippiam penes filium remaneret, quærebatur, *l. placet, de acqu. hered. in P. l. 2. de pat. pote. lib. 8. C. tit. 47.* Isto autem, quod pertinet tantum ad vsumfructum quæratur patri a filio *l. cum oportet, & l. fin. de bon. quæ lib. lib. 6. C. l. 2. de bon. mat. eod. lib. C. §. 1. per quas perso. nobis acquir.* in aduentitiis, remanente intacta filio proprietate. *l. si nulla de in-*
18 *d. c. in P. §. 1. de tit. per quas perso.* ¶ In † castrensibus namque, vel quasi castrensibus, vtroq; iure receptum est, nec patri vsumfructum, neq; proprietatem quæri: quia in illis pro patrefam. filius habeatur, præcipuaq; sibi facit. *d. l. cum oportet, & l. forensis, de aduoca. diuerso. iudicio. C. l. fi. de inoff. testam. l. fin. de colla. lib. 6. C. cum simil. lib. l. 1. § nec castrense, de colla. bonor. in P. l. fi. §. excepto, & § eadem obseruanda, de bon. quæ liber.* & de his sine consensu parentis potest disponere viuens, & testamento, *l. cum lege, de sacros. eccl. C. auth. presbyteros. de epis. & cler. C. l. forensis, de aduoca. diuers. iud. C. l. si. qui test. fac. poss. lib. 6. C. tit. 22. § 1. quib. non est permis. fac. testa.* De quo & plura tradimus de re militari in priuilegiis rerum militis.
19 ¶ At † de aduentitiis non potest nec libere alienare viuens, quia melius est ita coercere iuueniles calores, ne cupidini dediti tristem senectam exitum, qui eos post dispersum patrimonium exspectat. *l. fin. §. plius, de bon. quæ libe. libr. 6. C. § igitur liberis vestris per quas pers. nob. acqu.* nec moriturus testari ei licet, etiam volente patre *l. 3. § fin. qui testa. fac. poss. lib. 6. C. l. qui in potestate de testa. in P. § 1. quib. non est per. fac. testa.* Quod pendere non debent voluntates vltimæ ex alterius, quam disponentis arbitrio, *l. illam, in tit. & l. captatorias, de hered. instit.* Et iuris publici testamentorum formula cum sit, *l. 3. de testa.* non potest remitti a priuato patre *l. ius publicum, de pact. in P.* Quamobrem si filius velit sub mortem ex suis aduentitiis relinquere, id facit per donationem caussa mortis, adhibito patris consensu *l. tam is, § filius familias, de donat.*
20 *caus. mor. P. l. filiusfamilias, §. pe. de donat. in P.* ¶ Posse † tamen eundem ad pias caussas testari cum consensu patris, tuta videtur definire *c. licet, de sepultur. in 6. Bartol. l. qui in potestate de testam. vide Guil. Bened. in cap. Raynutius. ad ver. matrem insuper, num. 19. &*
21 *seq. de testa.* & interpretes. ¶ Admonebu † tantum in Gallia ex generali recepta consuetudine omnia filiosfamilias sibi, non patri, & omnino acquirere: siue ea sint aduentitia vel castrensia, vel quasi, & in proprietate & in vsufructu, vt notat Nicolaus Boerius *ad § 3. de iure & stat. per. gl. in consuet. Bitur.* Chassaneus *in consuet. Burg. §. 5. tit. des enfans de plusieurs lictz, ad verb. & fruict les fruictz* & Alexander *in l. placet, de acquir. hered.* Lic habeat pater commoditatem, vt Buerius verbis vtitur, vsusfructus bonorum filii, & dum intra 25. ann. filius degit administrationem eorundem, si voluerit, *l. 1. & ibi Faber, Bar. Bal. Cyn. Salyc. de bon. mater. C.* eo autem recusante, curatore bonis dando ex iuris præscriptione, *l. fi.*
22 *§ fin. autem patre recusante, de bon. quæ lib. C.* ¶ Non † autem filio, quia sub tutela patris est. Nisi filius ex pecunia patris acquisiisset, vel ex rebus eius: tunc enim istud censetur profectitium & omne omnino acquiritur patri, in cuius est potestate. Sic enim

& in profectitiis antiquum ius acquirendi intactum est patri. *§. igitur, versic. sancimus, per quas pers. nob. acquir.* si ex eius mandato filius negotiatus fuerit: alioquin si sine mandato industria filii consideratur ac arbitrio negotium committitur, quantum præcipuum ex eo lucro supra alios fratres debeat reportare, vt ex variorum interpretum sententiis colligit Chassaneus *in consuet. Burg. ad d. tit. des enfans de plusieurs lictz, § 2. ad verba ne participent point, versic. nul ne luy relinquere.* ¶ Iure † ciuili pater non habet v- 23
sumfructum in bonis filiifamil. si sit pater furiosus, secundum Bart. Bald. Castrens. & alios. *in l. cum heres. de acq. her. P.* Nec mentis compos, in donatis filio per principem, *l. cum multa, & ibi Doct. de bon. quæ li. C.* Nec si pater Iudæus, in bonis filiorum qui Christiani facti sunt. *c. in decorum. 28. q. 3.* quia non sunt in eius potestate. Sed num in feudo filiusfamilias habeat vsumfructum pater, videndi Baldus *in l. cum oportet. col. 4. de bon. quæ lib.* & Chassaneus *in § 5. rubr. des enfans de plusieurs lictz, in vers. & fruict les fruictz. vers. quicquid sit teneo, in consu. Bitur.* disputantes. Similiter vsumfructum non habet pater in bonis relictis filio cum prohibitione testatoris, ne pater habeat, *auth. excipitur, de bon. quæ lib. C.* ... *vt liceat mat. & auia, in auth.* Si pater etiam habeat consortium proprietatis cum filio, *auth. item hereditas, d. tit. de bon. quæ lib. C. §. si vero, cum de hered. ab int. venient coll. 9.* Vel si lex deferat bona liberis, præsumentibus parentibus soluere sine caussa eorum matrimonia, *auth. idem est. de bon. quæ libe. C. quia vero, vt null. iud. collat. 9.* Sunt & alii casus, in quibus nec hodie pater habet vsumfructum in aduentitiis filii, quos videto in *glos. in §. igitur liberis, in verbo, vsumfructum, per quas person. nob. acquirit. & in authent. idem est, de bon. quæ liber. C.* & apud Angelum Aretinum *in dictum § igitur.* Quartus effectus, vt filius in potestate constitutus, suo nomine non possit esse in iudicio sine licentia & auctoritate patris, *d. l. non solum. §. necessitate, de bon. quæ lib. C. c. fin. de iudic. in 6.* ¶ Quod † intelligitur in personis filiorum laicis, non in 24
sacerdotibus, qui non egent eo consensu, *gl. in c. indecorum, de ætat. & qual. t.* neque in rebus spiritualibus laici, *d. c. fin. de iudi. in 6.*
¶ Porro † quia hæc materia habet inuolutam tractationem, re- 25
currendum censeo ad distinctionem Guidonis Papæi, *q. 54.* qui breuiter sic distinguit. Pro negotio, de quo agatur in iudicio, si agatur de peculio castrensi vel quasi filii vt tunc agere & conueniri filiusfamilias possit sine auctoritate patris, *l. Imperator, ad Senatusconsult. Trebellian. in P. l. 2. ad Senatusconsult. Macedonia. l. 3. P. l. 2. de Castrens. pecul.* Si agatur autem de aduentitiis aut pater habet in illis vsumfructum, & tunc solus pater agit & conuenitur, *l. final. §. vbi autem, de bon. quæ liber. Cod.* aut non quæritur vsusfructus patri, & tunc pater agenti & fugienti filio adesse in iudicio compellitur *l. final. § 1. versic. in necessitate, eodem.* Quod si quæratur de profectitiis, quia ea patris censentur, patris omnino requiritur auctoritas *l. cum oportet, cod. §. 1. per quas person. nob. acquir.* Bartolus *in dicta l. final. § necessitate, de bon. &c.* apertius mihi hanc quæstionem concludere videtur, cum distinctione: num in iudicio agatur de rebus seu actionibus, quæ patri pleno iure per filium quæruntur, vt tunc filius non possit agere sine consensu patris, quia non habet actionem, *l. si pupilli. §. videamus, de negot. gest. in P.* possit tamen agere tanquam persona coniuncta patris *l. sed & hæ, de procurator. in P.* Aut vero actiones remanent apud filium, verumtamen exercitium earum competit patri: quum vel præsens pater est & tunc consensus eius exigendus est: vel absens, periculumque circa dilationem agendi versatur, vel ratione in ... actionis, vel ratione incommodi personæ, & tunc agit filius non exspectato consensu patris, officio iudicis, & extraordinario iudicio iuuatus *vt in. l. longius, de iudic. in P. & in l. cum fuit famil. de rebus cred.* Actiones remanent apud filium pleno iure, & tunc si ... requiritur patris consensus, *l. miles. §. 1. de castrens. pecul. in P.* Existimat autem & Bartolus, consensum patris in agendo ... vel agere ex iure antiquo: at in defendendo ... maiorem posse indistincte sine consensu & conuentu patris, & defendere. Erit a leges intelligi, *in l. 3. §. sed verum, de minoribus vigintiquinque annis, libr. 4. P. titul. 4. & l. tam ex contractibus ... de iudic. lib. 5. P. titul.* Quia ex omnibus caussis filiusfamilias tanquam paterfamilias ... *lib. 44. P. tit.* ... demto ... *l. 1. ad Maced. in P.* & voto, propter legis prohibitionem ... *lib. 50. P. titul. 12.* ¶ Acce-
dere † autem patris ... caussa mouenda a filio in iudicio placu- 26
it secundum Paulum ... *in § necessitate l. fi. de bon. quæ lib. tit. 1. & 2.* non tantum ad auctoritatem præstandam filio in po-

testate existenti, sed etiam vt iudex nouit, num ipse velit per se
agere: puta, num illi actio competat, ne iudicio translacto cum fi-
lio, eoque condemnato vel absoluto pater dicat nullum, vt pote
27 cum non domino factum. ¶ Distinguit † autem idem Castrensis
vbi sup. num. 3. fere simili modo, quo Bart. & alii. Aut agamus de
iure antiquo aut nouo: si de antiquo quidem, ex contractu vel
quasi filiifa. vel ex delicto vel quasi in filii personam commisso,
quærebatur aliqua actio patri, quoad exercitium: idque regula-
re erat, & tunc solus pater habebat suo nomine actiones, quia
dominus earum filius eius nomine tantum. Quod si filius sibi
quoq; actiones quærebat, & quoq; exercebat, patre tamen ab-
sente vel vili existente, in quinque, *Paul. l. filiusfamilias 8. & Vlp.*
in l. in factum 12. de act. in P. actionibus iniuriarum, vi aut clam,
depositi, commodati, in factum. Interdum ex contractu patris a-
ctio acquirebatur filiofam. veluti ex dote, & tamen exercitium
erat patris. *L. 2. § si in patris, solut. matrimon.* contra si sibi filius a-
ctiones omnino quærebat, tunc quoad exercitium quoque &
præsente & absente patre illis vtebatur, vt in castrensibus aut
quasi, vt dictum quia in illis pro patrefam. habebatur, *l. 2. ad Ma-*
cedo. in P. l. 3. § is autem solus, eo. At iure nouo. In rebus profectitii
peculii actio ad patrem pertinet, nec suo nomine, sed paterno
tamen potest mouere iudicium filiusfamil. Quod si de aduenti-
tiis quæstio distingue, vt si pater in his habeat vsumfructum, ex-
ercitium actionum ad eum pertineat, non filio, nisi absente pa-
tre, vel eo vili, sicut dicebamus in quinque aliis ex iure antiquo:
sin autem non habeat pater in his vsumfructum, subdistingue,
aut non habet, quia prohibetur, vt in casibus annotatis ab inter-
pretibus *glo. & interpr. in auth. idem est. C. de bon. quæ liber.* & in il-
lis potest suo nomine filiusfam. maior 25. annor. agere sine con-
sensu patris, *l. fi. § necessitate eod.* si minor, dato curatore bonis, *l. fi.*
§ sin autem in secundo, eo. Aut pater non habet vsumfructum quia
non vult, scilicet quia reiicit & repudiat, & eo casu, si constat de
repudiatione, idem dicendum ac in præcedenti casu: sin minus,
tunc cogitur pater venire in iudicium vel requirente filio, si is a-
gat, vel requirente aduersario, si filius conueniatur. Et ita intelli-
28 gitur *§. necessitate. l. fi. de bon. quæ liber. C.* ¶ De † criminalibus au-
tem iudiciis, si publicum sit, agere vel conueniri potest filiusfa-
milias sine consensu patris, *l. inter liberos. § pen. & l. filium ad l. Iul.*
de adult. P. l. post legatum, de his quib. vt indig. Et si conueniatur in
priuato delicto, *Pom. 9. in l. noxalis 33. Iulian. l. quotiens, 34. & Vlp. in*
l. et si condemnatus 35. de noxal. act. lib. 9. P. tit. 4. se defendit incon-
sulto patre: verum pro priuato veluti pro iniuria & contumelia,
non agit patre præsente: nisi absente patre, vel præsente & non
vindicante, existente simul patre vili, filio autem in dignitate
posito vt ait Vlp. *in l. sed si vnius. 17. § filiofa. de iniur. & famo. libell.*
29 *lib. 47. P. tit. 10.* ¶ Annotat † autem Guido Papæus *in q. 54. & 410.* in
curia suprema Delphinali non haberi rationem auctoritatis
non adhibitæ patris in negotiis filiif. minoris 25 an. neque ob il-
lam omissionem nullum dici vel reddi iudicium, & ita fuisse iu-
dicatum: at in negotiis minorum, in quibus res non pertinet ad
patrem, veluti in personali actione, & similibus non tantum re-
quiri auctoritatem patris, sed & curatorem filio adiungendum
30 iuxta Bart. sententiam *in l. si § 1. de verb. obl.* ¶ Notat † & Nicolaus
Boer *ad § 2. de consue. iur. sta. pers. in consue. Bitur. & in add. ad Dyn.*
in reg. cui licet. de reg. iur. quod ex consuetudine generali regni
Franciæ, filiusf. maior 25. annor. potest esse in iudicio sine aucto-
ritate patris & testari, codicillari, & contrahere cum reputetur
emancipatus secundum Baldum *in cap. 1. § 1. de duobus frat. ib. &*
cons. 84. col. 3. tit. 2. & in l. si longius. § 1. de iud. P. Alexandrum *in l. fin.*
qui test. am. fac. pos. & Iasonem *in l. omnes populos. col. 9. vers. vnde si*
statutum, de iust. et iur. quia in his, quæ iuris publici sunt, non con-
sideratur patria potestas, habeturq; pro patref. filiusfamilias, *l. fi-*
liusfamilias. 9. de iis qui sunt sui vel alien. iur. lib. 1. P. tit. 6. l. nam quod,
ad SC. Treb. l. P. cum prætor in fin. de iud. l. in priuatis, eo. & in illa æ-
tate quis præsumitur sapiens, *l. 1. qui ætat. se excus. lib. 10. C. l. 2. de min.*
25. an. in P. videturque factus æqualis patri filius & ita extra eius
potestatem, vt ait Aristoteles *lib. 1. Magno. Moral. cap. 34.*
31 ¶ Quintus † effectus, vt filiusf. non possit sine patris consen-
su vxorem ducere, *l. 2. de rit. nupt. in P. § 1. de nupt. l. Paulus, de stat.*
ho. cum simil. vt late explicauimus in nuptiarum finitione.
32 ¶ Sextus, † vt patria potestas præponatur omnibus tutoribus
& curatoribus, nisi pater prodigus, vel vitiorum mancipium sit.
l. fi. § in noxa, de sent. pass. & restit. lib. 9. C. tit. 51. l. consilio, de cur. fur. C.
33 ¶ Septimus. † vt nulla lis inter filiumfam. & patrem esse pos-
sit, nisi de castrensibus agatur bonis vel quasi, in quibus pro e-
mancipato habetur, *l. lis nulla, de iud. lib. 5. P. tit. 1. l. actionum aduersus*
patrem, de act. in P.
¶ Emancipati † namq; possunt petita venia a prætore aduer- 34
sus patrem experiri, sicuti & aduersus matrem cum eadem li-
centia, *l. fi. de in ius voc. lib. 2. C. tit. 2. l. 4. in fi. & l. 5. eod. tit. in P.* Quare
enim litigabit pater aduersus filium sibi subditum, cum possit
aduersus eum statuere, vt ait Vlpia. *in l. seruus & filius, l. 17. de furt. lib.*
47. P. tit. 2. ¶ Demuntur † tamen quidam casus, in quibus glossa 35
in l. si lenonum. de episc. audien. C. notat, iudicium inter eas personas
admitti iure. Verumtamen & in Gallia hodie, & nulla petita ve-
nia filium posse in ius vocare patrem, ex omni caussa receptum
esse video: quia, vt opinor, satis venia petita est, dum iudex per-
mittit in ius vocare, nam sine iudicis præcepto nemo vocandus,
l. fi. de exhib. reis lib. 9. C. tit. 3. & iuris executio non habet iniuriam,
l. iniuriarum 13. § 1. & § quæ iure, de iniur. lib. 47. P. tit. 10. cum sim. ibi
a gl. nota. Vlp. l. 3. § 1. de eo quod met. cau. lib. 4. P. tit. 2. In ius autem
vocare nihil aliud est, quam iuris experiundi caussa vocare, apud
Paulum *l. 1. de in ius voc. lib. 2. P. tit. 3.*
¶ Octauus. † quod pater filium suæ potestatis possit etiam re- 36
nuentem ab aliquo retentum, repetere, vindicare, & ad se com-
pellere venire, *l. 1. § 2. de rei vind. in P.* & vti aduersus detentores
præiudiciis interdictis, & cognitione prætoria, ad exhibendum
& deducendum, *l. 1. § post edictum, de vent. inspic. lib. 25. P. tit. 4. l. 1.*
& 3. de lib. exhib. lib. 43. P. tit. 29. l. 1. eod. tit. lib. 8. C. tit. 8.
¶ Nonus † esse potest, vt liceat tantum patribus in potestate 37.
constitutis filiis, non aliis, substituere pupillariter, *l. 2. de vulg. in*
P. § 1. de pupil. ap. Instit. & tutores testamento dare, *l. 1. de test. a tu-*
te. in P. § permissum est, de tutel. ap. Instit.

De vtilitatibus, quas filius ex patria potestate capit. Cap. 9.

1 *Filiifamilias non possunt inuiti emancipari a patre.*
2 *Filiusfam. non obligatur ex mutuo.*
3 *Filium pater non potest abdicare, id est, dicere non filium.*
4 *Abdicatio quid. & quomodo fiebat apud Græcos.*
5 *Filiusfa. quasi dominus bonorum patris eo viuente.*

Sicuti † parentes non coguntur inuiti filios a potestate solue- 1
re, *§ fin. quib. mo. ius pa. pot. sol. l. nec auus. C. de emancip. liber. l.*
non potest, de adop. cum sim. sic inuiti non emancipantur filii, *§ ge-*
neraliter. quib. mod. na. effi. sui. col. 7. tit. 1. l. nec auus in fi. & l. iubemus,
in fine, de emancip. lib. C. ob iura & vtilitates quas inde percipiunt.
¶ Quarum † illa vt ea pendente ex mutuo contractu iure 2
communi non obligentur ex senatusconsulto Macedoniano, *l.*
1. & tot. tit. ad Maced. in P. & in C. Instit. cuius fuit suasor Vespa-
sianus, vt ait Suetonius *in Vespas. c. 11.* demtis vndecim casibus, in
quibus obseruarunt interpretes, *glos. in § illud propter, in ver. sena-*
tus, quod cum eo qui in alie. potest. neg. gest. & c. lib. 4. Instit. tit. 7. ex
iuris decisionibus eius decretum cessare. ¶ Altera, † quod non 3
liceat patri filium negare senatusconsultis de partu agnoscendo
repugnantibus. *Dio. & Max. l. nec filium 9. cum similibus ibi nota.*
de pa. pot. C.
¶ Sic † sublata inter Romanos abdicatio, quæ Græcis ἀποκήρυ- 4
ξις, *l. abdicatio. 6. de pat. po. C.* *Lex est*, inquit Quintilianus *lib. 7. In-*
stitu. Orato. c. 1. vt minus audientem dicto filium liceat abdicare. At-
que Plato *lib. 11. de legib.* id explicat, dum permittit patri filium
abnegare & abdicare: verum statuit abdicationem faciendam
non a patre solo sed & a genere vniuerso depellendum filium,
id est, adhibito consilio & suffragiis proximorum apud quos ac-
cuset filium, ostendatque dignum qui depellatur, data licentia
defensionis filio. Et si plura suffragia quam dimidiæ partis sint,
tum masculorum tum fœminarum, nisi ætas impedimento sit,
tunc liceat abdicare: quo casu esset necessarium filium abdica-
tum alio abire. Sicut contra permisit filio patrem accusare mor-
bo, senio, aut morum acerbitate in dementiam incidentem, &
res dissipantẽ. Cuius accusationẽ, admittentibus legum custodi-
bus patrem tanquam filiumf. domi se continere iubebat. Hesychius
ἀποκήρυκτον dici vult eum, qui propter delicta, paterna domo eie-
ctus fuit ob pœnã. Abdicatũ & negatum filiũ publice quasi per
præconem, pœna facit differre ab abdicato per emancipationẽ
& adoptionem, quæ transfert in familiam alterius. Sic Suidas ἀπο-
κήρυκτον, differre a superiori tradit, quod ἀποκήρυκτος eiiciatur [illegible]
[illegible]: at vero [illegible]
[illegible]. ¶ Tertia † vtilitas quod videatur filiusf. quasi dominus bono- 5
rum patris viuente patre, & ideo in eum post mortem eiusdẽ si-
ne aditione per immissionem videatur continuari dominium s

vnde & filiifamilias sicuti & paterfamil. dicti sola nota adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit, vt ait Paulus *in l. in suis eo. de libe. & posthum. lib. 28. P. tit. 2. l. 2. § filium pro hered. in P. l. in suis, de suis & legit. hered.* Obseruandum tamen hic, notam adisci improprietatis quasi, eo quod vere dominus non sit, sed tantum ipse. Quinimo lege 12. tabul. Alexander ab Alexandro *lib. 6. Genia dier. c. 10.* notat cautú, *Neque filius quicquam in bonis, viuentibus patribus esto.* Cum enim propria sibi habere non possent, neque ea quæ parentum erant possidere vere dicuntur. Sunt & alia iura & vtilitates, quæ ex paterno vinculo oriuntur: verumtamen illæ sunt communes emancipatis & suis, vt alium locum tractationis sibi exposcant, nempe successionis alimentorum, obsequiorum, & id genus similium. De alimentis autem quædam dicta in 9. onere matrimonii: de aliis propriis etiam locis Deo fauente agetur.

De Solutione patriæ potestatis. Cap. 10.

1 *Filios exponens, indignus patria potestate, & 3.*
2 *De filiis non exponendis leges.*
3 *Expositi filii an fiant serui eorum, qui eos educarunt.*
4 *Filii nutriendi dari non debent pastoribus, id est, latronibus: possunt tamen dari rusticanis. Filios lactandos non lactare matres, expositio est, eod.*
5 *Patriciatus dignitas, & flaminis dialis, & vestalis liberabant a patria potestate, & 6. 7. 8.*
6 *Patriciatus dignitas quæ.*
7 *Flamen dialis quis.*
8 *Vestæ priuilegia.*
9 *Emancipatione tollitur patria potestas, & quomodo fiat.*
10 *Patria potestas soluebatur permittente patre filio vxorē ritu perfecto ducere.*
11 *Emancipatus censetur filius tacite, si pater illum seorsum rem suam agere permittat diu.*
12 *Emancipatus in quibus censetur in Gallia maior vigintiquinque annis, & 11.*
13 *Patria potestas morte ciuili & naturali tollitur.*

1 PLuribus † modis patria potestas soluitur, & amittitur, inter quos primus si quis passus fuerit propriam sobolem exponi, quam nec postea suam dicere poterit: vtpote indignus prole, qui crudeli, non paterno animo morti obiecit, pœnis etiam extraordinariis coercendus ex constitutione Gratiani & Valentis, *l. 2. de infant. expos. lib. 8. C. tit. 51.* Neque enim, vt diximus ex sententia Diocletiani & Maximi *in l. nec filium 9. de pat. pot. libr. 8. C. tit. 47.* liberum est alicui filium negare, senatusconsulto denuntiata pœna de partu agnoscendo, *Pœna. in l. 1. § Iulianus & §. pœna, de lib agnosc.*

2 ¶ Legem † de exponendis liberis aliquam Romulus quondam tulit, *Primum enim*, inquit Dionysius Halicarnasseus, *in 2. necessitatem colonis imposuit educandi quicquid esset masculum, & e filiabus primogenitas: nullam autem prolem necari permisit minorem triennio, nisi si quid mutilum, aut alioqui prodigiosum in ipso partu editum fuisset. Tales enim fœtus exponi a parentibus non vetuit, sed indicatos prius quinque viris vicinis proximis, si illis quoque exponendos visum fuerit: contra hanc legem committentibus, præter alias mulctas etiam dimidium bonorum addixit ærario.* Abiit tamē in desuetudinem exponendi illa facultas, sicuti & necandi potestas, *l. fin. de pat. pot. C.* vicina namque sunt occidere, & subsidia vitæ denegare *l. necare, de libe. agnosc. in P.* Erat apud Thebanos teste Æliano *lib. 2. de va. hist. c. 7.* lex rectissima, humanissime posita. *Ne cui Thebano liceat infantem exponere, vel in solitudinem abiicere, capitis pœna apposita. Iubens quoq; parentes in extrema necessitate positos filios potius ad magistratus cum fasciis deferre, qui eos curarent alii publico sumtu ab alio.* ¶ *Qui* † *postea eos iusue seruorum seruarumq;*
3 *loco haberet, alimentis cum seruitute compensata.* Similis huius postremæ parti lex Cōstantini & alia Theodosii & Honorii, *Constan. in l. 1. Hono. & Theod. l. 2. de exposit. lib. 5. C. eod. Theod. tit. 7.* quibus voluntarie expositi, suscipientis fiunt serui: & ita desinunt esse in potestate parentum, vt non posset huiusmodi a seruitute eximi, *Constant. in l. 1. de his qui sanguin. emt. vel nutriend. acceper. eod. lib. C. Theod. t. 8.* Idque, vt arbitror, vt esset seruus conmmelia consanguineis, & pœna liberis quod impie ob æs modicum permisissent filium & proximum mancipari seruituti, cautioresque essent hoc probro in posterum idipsum non permittere: ignominia enim liberi generis est, habere seruum in eo, *leg. 1. de liber. causa in P.* Quanquam benigniorem viam Iustin. secutus, & ne infans qui non peccauit, aliorum impietate macula seruitutis plecteretur contra iuris præcepta, *l. crimen paternum, de pœn. in P. l. sancimus. C. eod.* sustulerit expositis ab aliis nutritis seruitutis iugum, & statuerit licere, *l. 3. de infan. expos. C.* parentibus repensis alimentis alumno patri a libera seruitute redimere. Meminit Quintilianus *lib. 7. c. 1.* legis huius de expositis: *Pater*, inquit, *qui expositum agnouerit filium, solutis alimentis recipiat.* Et rursum, *qui expositū recepit, imperat ei lex nuptias locu[?] lectu propinqui.* Quare & Diocletianus & Maximianus, aliquando statuerint, *l. patrem 16. de nupt. libr. 5. C. tit. 4.* dum agunt de consensu paterno nuptiis filiæ in potestate constitutæ adhibendo, saluum & integrum potestatis ius esse patri in filia exposita, si modo restituat pretium alimentorum in eam expositam factorum. Verumtamen recentiores Cęsares Valentinus, Valens, Gratianus, melius & sanctius decreuerunt, *in l. 2. de infant. expos. C.* omnino eos, qui exposuerunt, priuari patria potestate. & si expositus liber sit vt indigno obsequio, qui contemserunt & vitam & mores filiorum. Patres enim natura fecit, non vt Venerem & voluptatem explerent sed vt administri naturæ & reipublicæ essent, alendo, & probis moribus instituendo.

¶ Vt optime etiam † Honorius & Theodosius inhibuerint. 4
in l. 1. tit. ne pastor. filii dent nutri. lib. 9. C. Theod. tit. 31. olim, ne quis pastoribus filios nutriendos daret, alioquin illis pœna, vt sociis latronū imminente: quamuis rusticanis, vt fieri inquiunt solet, dari non vetamus. Phauorinus *e Aul. Gel. lib. 12. cap. 1.* hoc non longe ab abdicatione & expositione abscedere arbitratur. *Quod est enim*, inquit, *hoc contra naturam imperfectum ac dimidiatum matris genus, peperisse ac statim ab se abiecisse? aluisse in vtero sanguine suo nescio quid, quod non videret: non alere autem nunc suo lacte quod videat iam viuentem iam hominem, iam matris officia implorantem.* Et postea, *Præter hæc autem, quis illud etiam negligere aspernarique possit, quod quæ partus suos deferunt ablegantque a se, & aliis nutriendos dedunt, vinculum illud coagulumque animi atque amoris, quo parentes cum filiis natura consociat, interscindunt, aut certe quidem diluunt, deterunt que, &c.* quæ sequuntur apud Gellium, *vbi supr.*

¶ Secundo † soluitur patria potestas, ob dignitatem aliquam 5
filii maiorem, vt si filiusfamilias ad patriciatus peruenerit dignitatem, *l. fin. de consul. lib. 12. C. & in constit. constitutio qua de dignita. & c. in auth. coll. 6. §. filiusfamilias, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. fi. de decurio. lib. 10. C.* aliæ autem dignitates inferiores non soluunt, nec ea quoque vel alia quælibet ex legibus Romuli, *Dionys. Halicar. in 2.* ¶ Theodoricus rex Gotthorum, cum Cassiodorum 6
patritiatus dignitate donauit, in epistola qua illud insinuat Senatui Romano *Cassiod. lib. 1. varia. epist. c. 1.* ait, eam esse supremi gradus. Cassiodorus autem in forma patritiatus, *Idem, lib. 6. Var. c. 2.* scribit hanc dignitatem perpetuam, æqualem fere sacerdotio, quia patritiorum prima familia numini dedicata. Et liberari eum, qui huius cingulo cinctus fuisset patria potestate, nisi contra a principe caueatur: vt qui amplissimum genium libertatis acceperit, vilissimam conditionem cum subditis non habeat. Eumq; præcedere præfectorios viros dignitate. Ex quibus locis patritiatus longe alius est, maiorque magistratus illo, qui patritiis, id est, non plebeiis dabatur. De quibus frequens in comitiorum & antiquitatis Inquisitione mentio, & explicat Nicolaus Gruchius, *lib. 2. de comit. Rom. c. 2.* Patritii namque antiquis nobiles, qui propagati ex stirpe eorum, quos in patres seu senatores delegit sibi Romulus *Dio. Halic. in 2.* Maior tamē hæc dignitas patritiatus, quæ faciebat patrem totius Respub. vt notat Suidas & Budæus, *in annot prio. ad P. in l. fin. de senat.* ¶ Vlpianus quoq; *in l. frag. seu titu. tit. 10. in fi.* in potestate parentum esse desinere tradit eos, qui in flamines Diales inaugurantur & quæ in virgines Vestæ capiuntur.

¶ Flamen Dialis vnus Ioui erat consecratus, quem Numa in- 7
signi veste, curulique sella adornauit. Solus, vt Varro ait, albo galero vsus, eo quod flaminum esset maximus, dignitas, iuraque & priuilegia propemodum regia illi concessa, quæ refert Aul. Gellius *libr. 10. cap. 15* Plutarchus, *libr. Problem. Proble. 43. & 48.* Varro, *in 5. de ling. Latin.* Dionysius Halicarnassæus in 2. Liuius in 1.

¶ De Vestali † quoque lex antiqua, vt virgo Vestalis simul- 8
que capta atque in atrium Vestę deducta, & pontificibus tradita esset: eo statim tempore sine emancipatione, ac sine capitis minutione, e patris potestate exiret, & ius testamenti faciendi

adipisceretur, vt auctores Dionysius Halicarnassæus, *in* 2. Gellius *lib.* 5 *c.* 12 & alii.

9 ¶ Tertio soluitur † emancipatione potestas, dum pater coram magistratu legitimo profitetur, sublatis antiquorum circuitibus de quibus supra diximus, se eum e potestate manuve sua mittere. *l. pen. & fin. de eman. liber. C. § præterea, quib. mod. ius patr. pot. sol.* Trina autem emancipatio adhoc, vt plene iuris sui esset filius olim requirebatur lege duodecim tabul. in filiis primi gradus. Cæteri autem liberi, præter filium, tam masculi, quam fœminæ vna mancipatione & manumissione sui iuris fiebant, vt ait Vlpianus *in tit. ex corpore iuris, tit.* 10.

10 ¶ Quarto, † lex est Numæ *Dio. Hali. in* 2. *Si pater permiserit filio uxorem ducere, futuram bonorum & sacrorum iuxta leges participem, patri post hac nullum ius esto vendendi filium.* Vnde ex eo imminuta, & si non sublata censeatur potestas. Et nunc in Gallia ex consuetudine quorundam locorum, filius ducens vxorem habetur pro emancipato, & vt sui iuris in omnibus acquisitionibus, vt apud Bituriges *in consuet. Bitur. tit. de iur. & stat. perso. §.* 2. Et hanc consuetudinẽ & statutum si fiat hac de re valere ait Bartolus, *l. si maritus §. legis Iulia, ad l. Iul. de adult.* Receptumque consuetudine Senensi, *Constum. de Sens tit. de Bail. art.* 148 Blesensi, *Constum. de Blois, tit. de l'estat des person. art.* 1. Burgundiæ, *Bourgoge tit. des enfans de plusie. lictz, §.* 3.

11 ¶ Quinto, † tacite præsumitur emancipatus filius, si pater eum diu passus sit res eius, vt patremfam gerere ex rescripto Antonini. *l.* 1. *de eman. liber. lib.* 8. *tit.* 47. Paulus autem Iuriscon. *in l. si cum fideicõmissa* 16. *§. Aristo qui & a quib. manum. lib. non fiant, li.* 40. *P. tit.* 9. *Diu* verbum decenniũ interpretatur ad præscribendam libertatem sufficiens tempus, quando manumissio a non habente potestatem facta fuit. Sine autem manumissione Diocletia. & Maximianus bonæfidei possessionem pro libertate viginti annis præscribtõ, *Diocl. & Max. in l.* 2. *de long. temp. præscr. quæ pro libertate, non contra libertatem opponitur, libr.* 7. *C. tit.* 22. Et ita hodie seruari tradunt Andr. Barbatia, *in l. sciendum, col.* 26. *in fin. versi. & adduco de ver. oblig.* Baldus *in l. post mortem, de adopt.* filiumfam. qui per viginti annos seorsum a patre habitauerit negotiando, vt emancipatus, pro emancipato haberi. Meminit & Const. Harmonopolus *lib.* 1. *prop. t. iur. tit.* 18. nouellæ constitutionis Cæsaris Leonis, qua filius habetur pro tacite emancipato, qui non contradicente patre, sibi certum & stabile viuendi genus delegit, si res suas prudenter & studiose gerenti minime aduersatus est, per se viuere eum permittens, quamuis necdum ad eam peruenerit ætatem, qua matrimonium contrahere possit. Quia ex diuturnitate temporis omnia præsumuntur solemniter acta, omniaque necessaria solemnitas suppleuntur, vt in aliis, *l. qui in aliena, §. sed si non, de acq. her. in P. l. cum de in rem verso, de vsur. l. hoc iure, §. ductus aquæ de aq. quotid. & æstiu. l.* 1. *§. denique, de aq. plu. arc. l. sciendum, de verb. oblig.* Et ideo non obstat rescriptum Dioclet. & Maximiani, *l. non nudo* 3. *de emancip. libero. lib.* 8. *C. tit.* 49. quo deciditur, non nudo consensu patria potestate liberos, sed solemni actu liberari: nam hoc silentio paterno, neque nudus consensus, sed solemnis præsumitur. Sed & hic tempore breuiori ex consuetudinibus singulorum locorum liberari potestate obseruabis, veluti si per annũ Burdegalæ seorsum filius habitauerit a patre, *§.* 2. *de stat. pers. in consuet. Burdeg. & ibi Ferronum.* In Burgundia quoque seorsum a patre habitans, pro emancipato habetur, *in consuet. Burg. tit. des enfans, de plusi. lictz. §.* 3.

¶ Sexto † tradunt Interpretes, *Bal. in c.* 1. *§.* 1. *de duob. fratri. Alexand. in l. si quis testam. fac. poss. & alii supr. citati,* ex generali consuetudine Galliarum maiorem 25. annis posse esse in iudicio, vt supra diximus in effectibus huius potestatis, sine auctoritate patris, posse testari, codicillari, & contrahere, eo quod habeatur pro emancipato, talisque reputetur. 12

¶ Postremo † soluitur patria potestas morte naturali filii, 13 aut patris, dummodo postea nepos incidat in aui potestatem, *§.* 1. *quib. mod. ius pat. po. sol. l. nepotes. de iis qui sunt sui vel alien. iur. in P.* quæ & in morte ciuili contingente locum habent, *§. cum autem, quib. mod. ius pat. pot. sol. l. si qua pœna, de iis qui sunt sui vel alien. iur.* Suspenditur autem potestas capto patre ab hostibus. *l. in bello. §. si quis capiatur, de capti. P. §. si ab hostibus, dict. tit. quib. mod. ius. Vlpian. in tit.* 10. nam & eo postliminii iure reuerso, eandem recipit: Sicuti & deportatus restitutus *l. fi. §. minores. de senten. pass. restit. libr.* 9. *C. Si patri,* inquit Vlpianus *in fragmen. sub titul. tit.* 10. *vel filio aqua & igni interdictum est, patria potestas tollitur, quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem peregrinus ciuem Romanum, neque ciuis Romanus peregrinum in potestate habere potest.*

DE TVTORIBVS ET TVTELA LIBER XII.

De Tutoria potestate, & Tutelis in genere. Cap. I.

Lib. 1. Instit. tit. 13. Lib. 5. C. tit. 28. Lib. 26. P. tit. 1.

1 *Continuatio libri.*
2 *Personarum alia diuisio, in eas quæ in suam tutelam venerunt, Et quæ non venerunt, & quæ tutelam aliorum habent.*
3 *In tutela sua qui sunt.*
4 *Pupillus, & impubes quis dicatur.*
5 *Orphanus quis.*
6 *Tutores qui, & quare, & tutela.*
7 *Tutelæ personarum cur introductæ rationes, primaque a naturali hominum omnium coniunctione.*
8 *Tutela seu curatio diuina & humana. Humana alia inuitis, alia volentibus imperat.*
9 *Tutela & cura minorum & subditorum in vtilitatem eorum inducta.*
10 *Tutorum & curatorum fides maxime cur desiderata.*
11 *Pupilli alendi, vbi sine suspicione ali possunt.*
12 *Pupilli pupillæque a tutoribus debent instrui, & moribus bonis ornari.*
13 *Tutela prospicit & rebus minorum.*
14 *Q. Fabius Maximus filio ob prodigalitatem bonis interdictum.*
15 *Tutor Senatori prodigo, vt pupillo, datus a Tiberio.*
16 *Tutores etiam filiabus puberibus dati.*

1 SVblata † e medio vel e viuis patria potestate, diximus filios sui iuris effici: hoc tamẽ aliam recipit interpretationem. Vt interdum non plene sui iuris efficiantur, aliquando plene. ¶ Atque † ideo alia distinctio personarum consideranda est, ratione ætatis filiorum potestate liberatorum: vt personæ aliæ dicantur in suam tutelam peruenisse, aliæ sub tutela alterius esse, aliæ curam & tutelam aliorum habere. 2 ¶ In suam † tutelam peruenisse dicuntur, habita ratione & status eius, de quo sermo habetur, & mentis eius qui loquitur, minores & impuberes quidem puberes facti. At pubes tutelam suam adeptus dicetur, qui ad legitimam 25. anno. ætatem peruenit: in furioso, prodigo, & eo cui ob caussam prætor curatorem dedit, quando cura & tutela liberatur. Interdum & in filiofa. is in tutelam suam peruenisse dicitur, qui etiam in suam potestatem venit id est, quando a patris liberatus est potestate, & pubes fit, vt omnia prosequitur & explicat Vlpianus *in l. cum filiofam.* 48. *de legat.* 3. *lib.* 32. *P. tit.* 1. Proprie tamen & simpliciter in suam tutelam peruenit, qui eius ætatis est, quæ amplius tutore non indiget, si masculus sit 14. ann. & fœmina viripotens 12. *Paul. l. si filiusfamilias* 49. *eod.* Ea enim ætate finitur, vt docebimus Deo fauente postea tutela. 3

¶ Porro † qui intra eam ætatem est, pupillus est, seu impubes 4 dictus, siue sit in potestate patris, *l. fin. §. si pupillus, de verb. oblig. in P. l. si infanti, §. pen. de iur. deliber. lib.* 6 *C.* siue extra potestatem: siquidem vox communis est a puppo, id est, puero & minore declinata. Verumtamen cum alio nomine dicatur qui in potestate patris sit communiter, qui caret & est priuatus intra illam ætatem cura & officio patris, pupillus dicitur. Et ita cum Pomponio IC. *l. pupillus est* 239. *de verb. sign. lib.* 50. *P. tit.* 16. pupillus est, qui cum impubes est, desiit in patris potestate esse, aut morte, aut mancipatione. ¶ Orphanum † vocant Græci, quod 5

tamen

tamen nomen D. Hieronymus ei adscribit qui patre & matre
quoque caret.
6 ¶ At † qui in locum parentum, intra eam ætatem substituun-
tur, vt curam habeant personarum pupillorum, & bonorum eo-
rum, tutores dicuntur, quasi tutores § *tutores, de tutel. ap. Iustin.*
Pla. lib. 11. de legib. l. tutoris præcipuum officium de admin. tutor. lib.
26. P. tit. 7. l. fin. eod. tit. C. & munus ipsum, quod gerunt & offi-
cium, tutela. Quanquam & ad aliam ætatem sed tamen minus
proprie trasferatur appellatio tutoris & tutelæ: nam ratione ge-
neralis significationis nominis tuitionis, quicunque etiam alios,
quam impuberes defendunt & tuentur, dici possunt tutores, vt
& aliquando eo nomine curatores significantur, cuiuscunq; ge-
neris; & tutelæ pari modo appellatio generalis esse potest, ad o-
mnem defensionem, quam idoneus pater fam. faceret, *l. genera-*
liter 11 de administ. tut lib. 26 P. tit. 7. Sic tutelam corporis dixit
Florentinus Iurisc. *in l. 3. de inst. & iur.* Et Cicero *pro Murena,*
& Cæcin. mulieres ait fuisse olim in perpetua tutela, propter in-
firmitatem consilii. Nam, vt ait Liuius *lib. 34* maiores nostri vo-
luerunt, eam nihil neq; priuati negotii sine tutore agere. Nunc
porro non de illa generali defensione, sed impuberum, instituta
est nobis tractatio.
7 ¶ Cur autem † placuerit tutelam hanc personarum introdu-
cere, audiamus rationes. Prior itaq; ex naturali hominũ mutua
coniunctione pendet: cum enim natura cognationẽ quandam
inter omnes homines constituerit, *l. 3. de inst. & iur. P.* interest
etiam hominis alium ope egentem affici beneficio. *l. seruus ea le-*
ge, de seruis export. in P. & 2. officior. Cicer. explicat. & a sapientio-
ribus imprudentes regi. Sicuti enim a superioribus pendent in-
feriora. prouidentia & tutela diuina. Sic inter inferiora qui sibi
prospicere nequeũt ab aliis regantur, aliisue subiiciantur ad eo-
8 rum & quæ illorum sunt conseruationem, expedit. ¶ Sic † Pla-
to *lib. de regno, vel in ciuili* curatorem diuinum. & humanũ con-
stituit curatorem: & tursum, curationem humanam in eam quę
inuitis & eam quæ volentib. prospicit & imperat, diuidit. Impe-
rat inuitis etiã publice Rex & tyrannus, sed Rex vt plerunq; vo-
lentibus, iste autem semper renitentibus vi. ¶ In priuata † cura-
9 tione dominus & tutor prospicit, sed ille fere ex arbitrio, hic ex
legis præscripto, & vt pater filiis, & Rex bonus subditis. Si recu-
sent autem pupilli & inuiti subiiciuntur: & proinde D. Paulus
dixit, *ad Gal. c. 4. Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt a*
seruo, cum sit tamen dominus omnium venerũ sed sub tutoribus quod
& curatoribus est vsque ad tempus præfinitum a patre. Habenturq;
tutores quod pertinet ad prouidentiam pupillarem loco domi-
norum, ex responso Pauli IC. *l. tutor qui tutelam 28 de admin. tut.*
lib. 26. P. tit. 7 Et naturali iuri conueniens est, vt ii qui perfectæ
ætatis non sunt, alterius tutela regantur. *§ fi. de Attil. tut.* Sic Ci-
cero *1. offic. vt tutela, sic procuratio reip. ad vtilitatem eorum, qui*
commissi sunt, non ad eorum quibus commissa gerenda est. Quod &
de curatoribus dictum fuisse intelligo, qui & dati videntur, vt o-
pem ferant iis, qui per ætatis infirmitatem rebus suis pertractan-
dis vel sibi non sufficiunt, *d. l. quod si forte 14. §. pen. de sol. P. l. non*
quasi ipse iure 4 § fi. rem pupill. sal. fer. in P aut propter consilii seu
mentis inopiam *§. furiosi de curat lib. 1. Instit. tit. 23. l. consilio. de*
10 *curat. fur. C* ¶ Solent † & idcirco parentes, quibus data est libe-
ra potestas deligendi filiis suis tutores, qui post mortem eorum
paternum hoc officium præbeant, eligere amicissimos & fidelis-
simos, vt scribit Paulus, *l. amicissimos 19 de excus. tut. lib. 27. P. tit.*
1. Lexque & mores pariter ab hoc officio maximam fidem repo-
scunt. Quamuis enim quæsitum fuerit cum maxima controuer-
sia & disceptatione seniorum & sapientum, de gradu & ordine
officiorum in homines: contemnebant tamen facile, constabat-
que ex moribus populi Romani primum iuxta parentes locum
tenere debere pupillos fidei, tutelæque nostræ creditos: secun-
dum eos, proximum locum clientes habere, qui sese itidem in
fidem patrociniumque nostrum dederunt: tum in tertiu hospi-
tes: postea, cognatos, affines, vt est apud Aulum Gellium *lib. 3. c.*
13. Et Plato *lib. 11. de leg. Qui fœminam, inquit, marem ve tutatur,*
& qui de legum custodibus, id est de magistratibus, tutorem obserua-
re iussus est non minus orphanos quam si genuisset, diligat, neque
res illorum secus quam suas gubernet, imo etiam affectu animi melius.
11 ¶ Quod fit, † vt omnis suspicio sinistra debeat in hac administ. a-
tione & potestate tolli. decretumque sit sibi alendum tantũ pu-
pillum & apud eum, de cuius fide non dubitetur, ex affectionis
vel propinquitatis propensa ratione. *l. 1. & 2. vbi pup. educ. deb. in*
12 *P. l. 1. & 2 de alimen. pupill. præstan.* ¶ Altera † ratio tutelarũ pu-
pilli mores respicit: quod interest reipub. bonos habere ciues &
probos, & idcirco in iuuenili ætate eruditione proba informari,
vt tales in viros euadant, qui reipub. auxilio & honori sint. Illud
autem congruentius assequi nõ possumus, quã præficiendo im-
puberibus rectorem domesticum, nempe parte orbatis, siuẽ qui
eorum curam obeat: datur enim potissimum personæ, *§ datus, de*
excus. tut. cum simul & postmodum ex consequentia rebus eius-
dem. Quamobrem tutoris munus præcipuum procurare pupil-
lum institui bonis moribus & disciplinis, vel artificio, *l. cum plu-*
res, §. cum tutor, de admi. tut. l. fi. C. de aliment pup præst. Imo & pu-
pillam olim liberalibus disciplinis erudiendam tradere mos e-
rat, *l. quis filium, vbi pup. educ. deb. in P.* easque pupillus imputat
expensas, veluti legitime factas tutor. *l. 2. de alend. l. b. l. 2. de ali-*
men. pup. præst. ¶ *Omnis ætas,* inquit Concilium Toletan. *in can.*
omnis ætas, 12. q. 1. ab adolescentia in malum prona est, ideo si aliqui in
clerico pupilli existunt, sacerdotali tutela foueantur, vt & vita eorum
a criminibus intacta sit & res eorum ab iniuriis impiorum. ¶ Tertia
ratio † prospicit rebus per tutoriam administrationem. *Melius* 13
enim, inquit Iustin. *in l. fi. §. ipsum autem filium, versi. melius, de bon.*
quæ liber. C. est, intellapetestate alterius, iuuenilis coarctare calorem:
ne cupidini dedita tristem sentiant exitũ, qui eos per dispersum sequi-
tur patrimonium Meliusq. est prospicere & occurrere periculo
abalienationis illicitæ patrimonii, quam post dispersum restitu-
tioni in integrum operam & auxilium impartiri, *l. fi. in quib. re-*
stit. non est necess. l. 1. quan. lic. sine iud. se vind. Et interest reipub.
ne quis re sua male vtatur, *§ fi. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. 2 eod.*
in P. l. seruum, §. publica de Proc. in P. nam bonum publicum re-
spicit conseruatio rerum, vt in vsucapione obseruatum est *l. 1. de*
vsucap. in P. ¶ Qua † ratione legimus, Quintum Pompeium 14
prætorem vrbanum, Q. Fabii Maximi filio degeneri bonis in-
terdixisse paternis. Neque in tanta ciuitate qui illud decretum
reprehenderet inuentum fuisse. *Dolenter enim,* inquit Val. Max.
lib. 3. c. 5. homines ferebant, pecuniam, qua Fabia gentis splendori ser-
uire debebat, flagitiis deleri: sic quem nimia patris indulgentia here-
dem reliquerat publica seueritas exheredauit. Scribit † & Dio Cas- 15
sius *lib. 57, circa fin.* Tiberium Cæsarem Senatori cuidã luxuriose
viuenti tutorem quasi esset pupillus dedisse. Vlp. in tit. 11. *Tuto-*
res inquit, constituuntur tam masculis, quam fœminis: sed masculis
quidẽ impuberib. duntaxat, propter ætatis infirmitatẽ fœminis aũt tam
impuberibus, quam puberibus propter forensium rerũ ignorantiam.

De Finitione Tutelæ, Cap. 2.

1 *Tutela quid.*
2 *Tutoria vis ad quid cogat.*
Tutor inuitus fit, & inuito datur, eod.
Curator non vtique.
3 *Tutela, quare potius potestas in capite libero, quam in caput libe-*
rum dicatur.
4 *Tutor vel curator seruus esse nequit nec seruis datur.*
5 *Tutoris authoritas quid, & quare concessa.*
6 *Tutor rerum & personarum curam habet pupillorum, curator*
potissimum rerum.
7 *Authoritas tutoris in quib. negotiis pupillorum non exigitur, &*
exigatur.
8 *Authoritas tutoris esse debet præsentis & intelligentis tutoris, ra-*
tumque habentis.
9 *Authoritas & consensus tutoris duo sunt, quæ separari possunt.*

T*Vtela, † est vis & potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui* 1
propter ætatem se defendere nequit, iure ciuili data vel permissa,
l. 1. de tutel. in P. §. est autem tutela eod. ap. Iustin. Quæ finitio Seruii
IC. est absoluta, totam substantiam definiti continens, totiusq;
materiæ & formæ tractationis tutoriæ seriem. ¶ Vim † io primis 2
habet cogentem tutela, quia & inuitus fit tutor, *§. sed ex his, de*
Attili. tut. apud eundem. Vlp. l. 1. de administ. tut. lib. 26. P. tit. 7. &
inuitus accipit tutorem, *Vlp. l. nec non 6 de tut. & cur. da. ab iis &c.*
eod. lib. tit. 5. Et ideo ille, si se non excusauerit a tempore quo sci-
uerit se datum, etsi non gesserit, obnoxius est tutelæ, *dict. l. tutor,*
19. & l. & si scisses 8. de administ. tutor lib. 5. C. tit. 38. quidam dece-
dens 6 § fi. eod. tit. in P. hic autem nec sibi eligere tutorẽ potest,
l. 2. tut. in P. In quo differt a pubere, qui curatorẽ potest sibi deli-
gere. *l. 3. § si pupillus, eod.* Etsi cogatur aliquẽ accipere, *§ item inui-*
tus, de cur. ap. Iustin. Proinde gesta a tutorib. perinde rata sunt, ac si
a dominis ipsis maiorib. factis pupillis gererentur, siue cũ præiu-
dicio, siue cum cõmodo illorũ fiant, *l. cum plures, §. 1 de admin. tut.*
in P. Vsq; adeo, vt facto & negligẽtia tutoris, pupillus immeritus

alioquin priuetur delata sibi & debita successione: tenetur tamen idem tutor damnum omne pupillo resarcire, *l. Polla. §. fi. de iis quibus vt ind. gn. C. l. si tutoris vel curatoris culpa, de administ. tuto. lib. 5 C.* E quę pertinet actio tutelæ, de qua, si Deus permiserit, postea.

3 ¶ Dicitur † in finitione potestatem in capite libero tutelam esse, vt a seruili, de qua suo loco, differre intelligamus. Et, vis & potestas in capite libero hic loco generis sunt: Nam non solum pupilli liberi sunt sub potestate, sed etiam filii alii, vt diximus, & vxor in potestate mariti. Reliqua, ad tuendum eum, &c. loco differentiarum sunt. Dixit autem in hac finitione Seruius, in capite libero, non vt alii volunt, in caput liberum, sicut Theophilus exprimit *in §. atq; in primis, de tut. lib. 1. Insti. tit. 13.* In eo enim minus dixisse, quam Seruii finitio apud Vlpia. & apud Iustin. referat Vlp. *l. 1. de tutel. in P. §. 1. eo ap. Iustin.* videtur: sicuti & in eo q nō meminit in ea finitione de data sed de permissa tantum tutela. Verba Theophili hæc sunt. *Tutela est, vt Seruius definit, ius quoddam ac potestas in liberū caput data & ad tuendū eum munita, qui per ætatis imbecillitatē se defendere nequit iure ciuili permissa.*

4 ¶ Dico igitur † latius patere verba in libero capite, quam in liberum caput: quia & qui tutorem seu curatorem accipit, liber vel statuliber non seruus esse debet, *l. si quis, & l. si impuberi, de tutor. & curat. dat. ab his, &c. in P.* & qui tutor curatorve etiam datur *l. in seruili conditione, qui da tut. vel cur. poss. C.* Nam iis, qui serui sunt, satis prospectum est dominica potestate, tutelaque eorum penes dominos est, *l. 1. de iis qui sunt sui vel alien. iur. l. item ap. Labeon. §. prætor ait, de iniur. in P.* eamque oportet manere dominis imminutam, *l. 2. d. tit. de iis qui, §. pen. eod. ap. Iustin.* Si autem seruum liberis suis tutorem relinquat, intelligitur quoque ei libertatem reliquisse, *§. 1. qui testam. tutor. dat. poss. ap. Iustin.* nam concesso consequente, & antecedens quo ad id perueniri potest tantum, concessum existimamus. *§. idem iuris, quibus ex caus manu. non lic. l. fin. de offic. eius cui man da. est iurisd. in P.* Nisi quis eum seruum tutorem dederit, quem liberum existimaret: tunc enim nec liber nec tutor erit *l. quis tutorem de test. tutel. in P.* ¶ Adiicitur

5 † finitioni *ad tuendum eum. &c* Hinc tutores a tuendo dicto nomine: tuitio autem est auctoritas ea ratione & contemplatione concessa vt toties adhibeatur, quoties opus est: hæcq; in potestate consistit etsi in actum non perueniat tuitionis, id est, etsi non interponatur. Potest namque aliquando ad eum modum compositum esse patrimonium pupilli, vt interpositione auctoritatis non indigeat *l. qui tutor negotia pupilli, eod.* Auctoritatem autem præbere nihil aliud est, quam probare quod geritur, *Paul. l. 3. eod.*

6 ¶ Quem † defendit principaliter & tuetur tutor, pupillus est, *§. datus, de excusa. tuto. § certa. qui test. tut. dar. poss.* accessorie quoque & eius res, vt nec deductis reb. eius vel certis testamento dari possis, *Vlp. in l. certarum 12. cum 3. seq. de testament. tut. lib. 24. P. tit. 2. iuncta l. pro: tor licet 24 §. fin. de excusa. tut. lib. 27. P. tit. 1.* Qua nota etiam differt tutela a curatela, quod illa & vniuerso patrimonio etiam detur: ista autem, & certarum patrimonii possit esse. *§. item inuiti, de cura. & §. certa. qui test. tut. dar. poss. l. & si ad speciem curator datus sit, rem pup. sal fo. in P.* Et in summa, tutor omnibus quæ nocere vel damno esse possunt pupillis, si gesta vel contemta, negligenterve pertractata fuerint, adesse debet.

7 ¶ Colligimus † autem contraria conclusione, in his quæ minor sine incommodo gerit, & quæ fiunt cum suo compendio, non valde necessario aut omnino ad actum firmandum non exigi tutoris auctoritatem, *§. 1. de auct. tut §. pupillus de inutil. stipul. l. contra iuris regulas, de pactis P. l. Iulianus, § si quis a pupillo, de actio. emt. P. l. 1. & 2 de auctorit. præst. lib. 5. C. tit. 54. Cuius. l. obligari, l. 9 de aucto. tut. in P.* vtpote cessante ratione tutelæ, *l. adigere, §. quamuis, de iure patron. c. cum cessante, de appellatio. apud Gregor.* quæ ad defendendum & tuendum inducta est. Neue quod in fauorem illorum constitutum indultumve est, in eorundem conuertatur iniuriam *l. quod fauore, C de legibus.* In Adiaphoris tamen & dubiis actibus, num vtilitas vel incommodum gerentibus pupillis possit accidere, satius erit iuxta legum præscripta non pupillis solis fidere, qui specie apparentis commodi possent ex consequentia damnis inuolui, sed in his intercedere & præire tutoris auctoritatem. Veluti si de adeunda hereditate agatur, *§. neque tamen, de auct. tuto. l. obligari 9. §. pupillus. eod. P l. potest. C. de iur. delib. l. pupillus si fieri potest. de acq. hered.* quæ videtur opipara & locuples, cum tamen possit habere cæcum & latens æs alienum, vel litium & expensarum inexplicabiles labyrinthos. Interest autem minorum sumtibus & litibus non vexari, vt Vlpianus tradit, *l. minorib. 25 ann. l. 6. de min. 25. ann. lib. 4. P. tit. 4.* Quod & de aliis actionibus iudicialibus instituendis rescriptum est a Iustin ano *l. clarū 4. de auctor. præst. lib. 5 C. tit. 50. facit l. 1. & 2. qui leg. pe sstan. in iud. hab. lib. 3. C. tit. 6. l. vniuersis, 11. qui tuto dar. pos. lib. 5. C. tit. 44. Cum cautius, inquit, & melius sit, cum suasione perfectissima & responsa facere minores, itemque inferre: ne ex sua imperitia vel iuuenili calore, aliquid vel dicant vel taceant, quod si fuisset prolatum vel non expressum, prodesse eis poterat, & a deteriore calculo eos eripere.* Quocirca negotia quoque, quæ eum animi iudicio fieri debent, non mirum erit requirere tutoris quoque auctoritatem, *l. in negotiis cōtrahendis. & l. pupillus velle, de reg. iur.* Exceptis quatuor casibus notatis ab Accursio in *§. nec tamen in verbo, nec vllum, de aucto. tut.* in quibus sine tutore & curatore, minor iudicium subit, si agatur de toro violato *l. si maritus. §. lex ad l. Iul. de adult. in P.* si de momentanea possessione, *l. momentanea, qui leg. pers. stan. in iud. hab. C. l. 1. si per vim vel alio mod. C.* si de interdicto de libero homine exhibendo *l. quod lex, § sed et si mulier, de lib. homi. exhib. in P.* si venia ætatis impetretur *l. 1. & 2. de iis, qui ven. ata. impetra.* Quæ tamen magis ad adultos quam pupillos mihi pertinere videtur, excepta momentanea possessione.

¶ Ceterum † auctoritas præsentis & intelligentis est tutoris, qui gratum ratumque habet quod agitur per pupillum in præsenti negotio, *l. 1. §. fi. & l. 3. l. non multum interest 14. & l. obligari, § fi. de aucto. tuto. in P. §. tutor autem statim, eo. ap. Iustin.* vel statim fere postea, *l. si quis mihi, §. iustum de acqui. hered.* nam post aliquam negotii gesti temporis intercapedinem adhibitus consensus non facit auctoritatem, *d. §. tutor autem, de aucto. tutor. cum sim. lib.* 8

¶ Cōsensus † autem sine auctoritate est in his, in quibus minor nihil agit, sed ipse tutor: vtrumque tamen & auctoritas & consensus, partem faciunt administrationis. 9

De officio, cura, & administratione tutorum. Cap. 3.

1 *In omni tutela & cura considerantur res, persona, & gesta: quomodo.*

2 *Tutoris auctoritas, quando in acquirendis rebus exigitur pupillo.*

3 *Tutores & curatores an pro pecuniis pupillorum ad vsuras non præbitis, vsuras aut quid præstent vel periculum exactis pecuniis debitorum illorum.*

4 *Tutores & curatores esse appetant, qui præda gaudent, non boni.*

5 *Tutoris & curatoris officium in conseruandis rebus minorum, vel pupillorum quale.*

Tutor repertorium ante administrationem facere debet, & nisi faciat, in quo tenetur eod.

6 *Tutor repertorio facto debet gestionis facere ephemeridem, vbi rationum conscribat, recepta & expensa, quas edat finita administratione.*

7 *Tutori remittere non potest pater rationum redditionem.*

8 *Gesta per tutorem non confecto inuentario, pro pupillis, & contra tolerantur.*

9 *Tutor reficere potius, & conseruare res & ædificia pupillorum debet, quam noua incoare.*

10 *Tutoribus non conceditur administratio, nisi satisdent rem pupilli saluam fore, exceptis testamentariis.*

11 *Tutores a satisdatio quibus remittatur.*

Satisdatio in tutoria quid, eod.

12 *Tutores hodie etiam sine satisdatione in Gallia administrant.*

13 *Tutor ne publica vectigalia conducat, defendat pupillorum res, & pro eis agat.*

14 *Tutor rebus pupillorum debet diligentiam illam, quam suis bonis paterfam. adhibet.*

15 *Pupillorum & minorum res quomodo & qua forma, & quando vendi possunt.*

16 *In alienatione rerum minorum requiritur caussa.*

17 *Item 2. auctoritas veri tutoris.*

Tutor sibi auctoritatem, cum pupillo gerens negotium, non præstat directo, eod.

18 *Item 3. alienatio rerum minorum exigit auctoritatem iudicis, & quæ sit illa.*

Sine decreto iud. cum vendita pupillus repetit cum fructibus, etiam non restituto pretio, nisi in quantum locupletior, eod.

19 *Decretum iud. cui vim habet, in alienandis reb. minorū rescriptum principis: præscriptio post 25. ann. quinquennalis, aut 10. vel 20.*

Item & ratihabitio.
20 *Dos constituta a minore sine tutore nulla est.*
21 *Res minorum vendita repetūtur, vel via nullitatis, vel deceptionis seu læsionis.*
22 *Tutores & curatores in vendendis fructibus & mobilibus minorum, tempus opportunum debent obseruare.*

1 QVia † Igitur defensio seu tuitio versatur in rebus & persona
pupilli,& in ipsa persona tutorum: in summa colligimus in
omni tutela considerari res, personas, & gestionem curæ. Agitur
autem hic, vel de rebus pupillorum acquirendis, vel de conser-
uandis, vel de amittēdis. In personis actiue, idoneos ad hanc cu-
ram subeundam, quiue possint excusari, quiue reiici: passiue pu-
pillos ipsos. In gestione, modum administrandi, qui connectitur
tractationi rerum & personarum.
2 ¶ In acquirendis † rebus, pupillo non semper necessaria est
auctoritas officiumq; tutoris, & nisi in his, in quibus veremur,
ne quidpiam subsit damni & detrimenti, vt proximo superiori
capite monuimus, exemplo repudiandæ vel adeundæ delatæ
hereditatis *l. si ad pupillum 11. de auctor. tut. in P. l. cum in vna, § tutor, de appell. in P. cum simil.* & alijs, in quibus si quid minus com-
mode vel damno pupilli fiat, rependitur per administratorem il-
lum tutorem: vt furioso, vel puberi a curatore, *d. l. si ad pupillum.*
3 ¶ Hac ratione † tutores a legibus, vt sint, ἀνεργὰ χρήματα, commo-
nentur, & pecunias pupillorum ne steriles retineant conclusas,
sed vel sub fœnore mutuo idoneis dent, vnde augeri possint mi-
norum facultates: vel in emtionem prædiorum conuertant. *l. 3. de vsur. pupil. lib. 5. C. tit. 56. Paul. l. si tutor constitutus 16. de administ. tut. lib. 26. P. tit. 7.* alioquin vsuras ipsimet persoluturi, vel si
idonei non sunt, extra ordinem coercendi, vt ait Paul. *l. ob fœnus 54. eod.* Et idipsum locum habet, si ipsi pecunias in suos conuer-
terint vsus, *l. 1 de vsur. pupil. C.* vel neglexerint a consociis exige-
re, *l. 2. C. eod.* Annotandum tamen hodie ex nouella Iustiniani,
§. quoniam, tit. vt ij qui se oblig. per hib. hab. res min. & c. in auth. coll. 6. constit. 2. auth. quæ est in prin. tit. C. de admin. tut. necessitatem col-
locandi pecunias pupillares & administrationis minorum ad v-
suram, abiisse in desuetudinē. Et melius esse ἄνεργα ἀίτεια χρήματα.
Cautumque nouissime, pecuniam illam non esse fœnerandam,
alioquin si fecerit tutor vel curator, mutui subiacere periculo,
nisi eius minoris, cuius suscepta cura mobilis sit substantia: tunc
enim solum curator seu tutor mutuare cogitur, quod ad dispen-
sationem sufficiat adolescentis eiusque rebus: Iniungitur alio-
quin vt eam caute recondat. *Quia*, vt Cōstantinus ait *in l. lex quæ tutores 22. §. huic accedit, de administ. tut. lib. 5. C. tit. 37. ipsius pecuniæ fœnerandi vsus, vix diuturnus, vix continuus & stabilis est: quo subsecuto, intercidente sæpe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia rediguntur.* Cui accedere alia ratio potest periculi animæ, dum præ-
textu pietatis & officii in orphanos exercendi vetitis sese impli-
cat vsuris, quam commemorat Iustinianus. *§. quoniam tit. vt ij qui oblig. per hib. se hab. res min. coll. 6 tit. 2. in Nouel.* his verbis. *Quo-*
4 *niā † videmus curatores, qui cunque Dei memoriam habent, ad curam difficulter accedere. (Nam plurimis volentibus ea quæ minorum sunt, in proprium se vertere, amabilis est res & appetibilis.) Videmus autē difficilem esse curatorum caussam, propter fœneratorum necessitatem: sancimus nullam necessitatem ex legibus esse, curatorib. minorū pecunias fœnerare.*
5 ¶ In conseruandis † rebus tutoris officium cautio-
nem maximam habet, officiumque eius versatur in eo primum,
vt antequam administrationē seu tutelā suscipiat, repertorium
seu inuentarium, apophasim seu indicē bonorum faciat, aucto-
ritate & in præsentia personarum publicarum. *Iulian. l. tutor qui repertorium 8 de administ. tut. P. l. tutores vel curatores, C. eod.* alio-
quin vt suspectus habetur & infamis *l. fin. arbit. tutel. C.* tāquam
dolose versatus, in quātum pupilli interest factum non fuisse, ex
iureiurando minoris condemnatur *d. l. tutor, qui repertorium.* Et
ideirco qui non vult indicem conscribere, potest etiam vinculis,
si vilis persona sit, cogi. *Vlp. l. tutor 3 § tutorem, de suspect. tut. lib. 26.*
6 *P. tit. 10* ¶ Iura † autem modum & formulā inuentarii perficien-
di docent, *l. fi. §. si a-b. tut. C. l. scimus § sin autem dubius, de iur. delibe. lib. 6. C. § sancimus igitur, de hered. & falc. in auth. coll. 1.* vt opus
non sit plura de eo monere. Indicio bonorum testato facto, de
hinc administrationis gerendæ Ephemerides, in quib. rationes
& quæ recipit, quæ impendit, quæ gerit conscribat, *Vlp. l. 1. § officio tut. de tutel. & rat. distrah. lib 27 P. tit. 3* Hasq; rationes tutela
finita edere & reddere cogitur *§ fin. de Atil. tut. Mod. st. l. si sine hered. 33. §. Modestinus, in 2. administ. tut.* Reddere enim debet
tutor, qui deponit tutelam, rationē de omnibus quæ fecit, cum
facere non deberet: item de his quæ non fecit præstando dolum
& culpam, & quantam in suis rebus diligentiam, secundum Vl-
piani responsum *l. 1. de tutel. & ratio distrah.* ¶ Vt non possit † te- 7
stator ei quem instituit tutorem, hanc rationū conficiendarum
& reddēdarum necessitatem remittere, scilicet cauere, vt tutor
esset alogistus: cum id ad ius publicum pertinere Iulianus respon-
derit *in l. ita autem 5. quidam decedens §. 9. de administ. tut. in P.*
¶ Et proinde † non posse priuatorum sententia comminui, *l. nemo potest, de leg. 1 l. ius publicum, de pact. in P. l. qui cum tutoribus, de transact. P. cum simil. lib.* Tolerantur tamen gesta per tutores, quæ 8
sine inuentarii confectione fiunt in iudiciis & extra, pro pupillis,
& contra pupillos, vt notat Guido Papæus *q. 330. vbi plura de requisitis ante administrationem tutoriæ.* ¶ Ad hanc † conseruatio- 9
nem bonorum pertinet, antiqua ædificia minorum sarta tecta
habere & ne labantur fulcire, aut reficere, *d. l. lex quæ tutores, §. ergo, de admin. tut. C.* sicque potius ædificata expedit conseruare,
quam noua incoare ædificia, *l. fi. de oper. publ. C.* ¶ Sed † & maio- 10
rem in modum cautum est conseruationi rerum pupillorum, vt
non prius administratio illis concedatur, quam satisdent tuto-
res rem pupilli saluam fore, *l. 1. 3. & fi. de tut. vel curat. qui non satisd. libr. 5. C. tit. 42. §. 1. de satisd. tut. l. 1. 2. 3. 4. rem pup. sal. fore, in P. gl. in l. legitimos, de legit. tut. C.* demtis testamentariis, quorum fi-
des explorata a patre aliam probationem non exigit, *l. testamento datos, de testam. tutel.* ¶ Nisi † ex pluribus datis testamento, v- 11
nus solus satisdationem offerat, vt solus administret, *d. l. testam.*
Remittitur & satisdatio patrono in tutela liberti, *l. legitimos, de tuto. dat. ab his, &c.* Satisdare autem nihil aliud est, quam datis fi-
deiussoribus securum aliquem facere, *l. 4. §. fi. de fideiuss. & nomina. tuto. l. 1. 2. 3 eod.* Constringuntur namque pro satisdatione fi-
deiussores, affirmatores, *l. 1. qui satisd. cog.* & nominatores, *§. pen. de satisd. tuto.* tutorum: interdum quoq; & magistratus, qui non
idoneos admittunt tutores, distinctione tamen & temperamen-
to adhibitis *l. 1. de magistr. conuenien.* Possunt enim magistratus
cogere ipsos tutores satisdare, captis pignoribus, *§. fin. de satisd. tuto.* vt nō immerito illis imputetur si segniter id iusserint. ¶ Ve-
runtamen † Guido Papæus *decis. 330.* tradit, posse gerere tuto- 12
rem administrationem satisdatione non præstita, ex consuetu-
dine curiarū patriæ Delphinalis, quæ seruatur & toleratur. ¶ Ad
hoc † caput etiam pertinet, ne liceat tutori vel curatori penden- 13
te administratione tutelæ, vectigalia publica conducere, *l. vnic. ne tut. vel cur. vectig. publ. conduc. lib. 5. C. tit. 41.* ne detrectet iu-
dicium nomine pupilli, sed quoties opus erit, & defendat & in-
stituat, *l. 1. & 2. qui legit. pers. stan. in iudic. hab. cum simil.* Scire quo-
que debent sine ea auctoritate agentes, contra pupillos iudicari
non posse, & si pro illis pessum, non interueniente tutore, *l. non eo minus, C. de proc.* vel restituendum esse minorem, *l. penul & fin. si aduer. rem iudica.* ¶ Et in summa † tutor & curator tenentur 14
in rebus minorum eam diligentiam & curam adhibere, quam
bonus paterfam. bona fide suis rebus adhibere solet, *l. generaliter. & l. a tutoribus, de admin. tut in P.* Demosth. *orat. 3. contra Aphobum Idipsum obiicit in crimen.* inter capita accusationis suspe-
cti Aphobi tutoris sui, illud adiicit, ὅτι καὶ τὸν οἶκον οὐκ ἐμίσθωσε,
τῶν νόμων κελευόντων, καὶ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ διαθήκῃ γράψαντος, id est,
quod nec domum locarit, vt iubent leges, & testamenta patris cautum erat.
¶ Quod autem † pertinet ad distrahendas res & tutoris sagax 15
consilium & auctoritas exigitur etiam, sine qua pupillus nō po-
test vendere *l. pupillus obligari, § pupillus vendendo, de auctor. tuto.*
sed neque ipse tutor passim potest, nisi obseruata formula distra-
hendi a lege præscripta. *Alexan. Imper. in l. tutela pupillorum 7. de administ. tuto lib. 5 C. tit. 37.* Forma porro constat, ex inspectione
naturæ rei pupillorum, & ex solemnitatibus adhibendis. Natu-
ra rerum alia mobilium quæ seruando seruari nequeunt, alia in-
utilium, alia vilium, alia immobilium. ¶ Olim † quippe ex o- 16
ratione habita vel recitata in senatu, *Vlpianus in l. 1. de reb. eorum, qui sub tut. l. vel cura. sunt sine decret. non alien. vel suppon. lib. 27. P. tit. 9* prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica vel sub-
urbana distrahere, nisi id fieri parentes testamento cauissent.
leg. prima quan. decret. o. us non est, C. etiam si iterum sit factum
testamentum, cum ex eo de mente testantis appareat, *leg. fin. de rebus cor. qui sub tutel. in P.* etsi tamē æs alienum esset, vt ex reb.
ceteris non posset exsolui. Quo casu prætor vrbanus erat adeun-
dus, vt existimaret quæ possent alienari, obligariue deberent.
Cuius orationis prohibitio tracta est ad alia bona a Iustiniano, &
ad prædia vrbana, seu ædificia & ad mobilia, exceptis illis quæ

se uando seruari nequeunt, *l. lex quæ tutores, de administr. tuto. C. l. fin. el. si maior fact. alien. rat. habuer.* exceptis quoque necessariis
venditionibus solemniter & rite factis. Solemnes autem dicun-
tur illæ si concurrat primum caussa, quæ fieri venditionem co-
gat veluti æs alienum pupilli, quod aliunde per inquisitionem
iudicis constet, non posse extenuari: cum pupillus non habeat
in nummerato pecuniam non in fructibus conditis, non in redi-
tuum vel obuentionum spe, vel in nominibus vnde solui possit,
*Vlpian. l. magis puto, 5. §. non passim, de reb. eor. in P. l. ob æs alie-
num 12. C. de præd. & aliis rebus minor lib. 5. C. tit. 71.* Huc perti-
net necessitas diuisionis, si maior, qui rem cum minore commu-
nem habet ad diuidendum, pupillum vel eius tutorem prouo-
cet *l. 1. §. si communis rei, de reb. eor. in P. Vlp. l. si pupillorum, eod. tit. l. pen. de præd. & aliis reb. minor. C.* aut si creditor qui pignori a-
grum a parente pupilli accepit, ius exsequatur, *l. 2. si aduer. vend. pig. C. l. 1. §. si communis, & l. si pupillorum 7. §. si pupillus, de reb. eor. qui sub tutel. in P.* sitque de similibus necessarius, *l. 1. de præd. & a-
liis reb. minor. &c. lib. 5. C. tit. 71.*

17 ¶ Deinceps, † cum caussa alienandi secundo exigitur perso-
na & auctoritas tutoris veri, *l. ult. §. si autem, si prop. publ. pensit. C.* non falsi vel eius, qui pro tutore habetur, *l. quis neque 8. de reb. eor. in P. l. 2. de eo qui pro tuto. se gessit. Cod. l. 3. de tuto. vel curat. qui non satisf. lib. 5. C. tit. 42.* Eam autem auctoritatem in negotio quod
cum pupillo gerit tutor, nō potest sibi præstare directo per con-
sequentias tamen potest: vt adeundo hereditatem, cuius debi-
tor erat obligatus pupillo, *l. 1. de auctorit. & consensu. lib. 26. tit. 8. l. quod diximus 7. & l. pupilla, eod. l. cum quadam, de administ. tut. C.*

18 ¶ Item † requiritur iudicis auctoritas, quæ caussas alienationis,
& æs alienum & debitum excutiat: decretum inquam eius, *l. ob æs alienum 12. & l. fi. & tot. tit. de præd. & aliis rebus min. C. l. si præ-
dia. 11. de reb. eor. qui sub tutel. in P. l. si fundum 13. §. 1. eod. l. lex quæ tutores. C. de administ. tut.* quo prætermisso minor postea po-
terit vindicare alienata, nec tenetur pretium a tutore acceptum
refundere emtori, nisi in quantum ditior factus, & quantum in
suam vtilitatem conuersum fuisse constiterit, *l. prædiorum 10. de præd. & al. reb. min. C.* Atque non tantum rem tanquam suam
vindicat sed etiam & fructus: si emtor sciuerit minoris fuisse, &
ita decretum omiserit, *l. 2. & fin. si quis ign. rem mino. esse sine decr. compara. lib. 5. C. tit. 73. l. vni. de reputation. lib. 2. C. tit. 48.* omni
præscriptione aduersum pupillum cessante, *l. 1. d. tit. si quis igno.*
Neque sufficit hic, caussas necessitatis venditionis proponere
iudici, nisi illæ ipsæ probentur apud acta, *l. minorum 6. de præd. & aliis rebus minor. in P.* Partes autem iudicis in hoc negotio quales
sint, ordine Vlpianus describit *l. magis puto 5. non semper, cum suis versic. de reb. eorum qui sub tut.*

19 ¶ Vim tamen habebit † decreti & auctoritatis iudicialis, re-
scriptum principis permittens alienationem, *l. 2. quan. decre. opus non est. C.* Sed & præscriptio post 15. annos, incipit aduersus ius
venditionis retractandæ ex defectu decreti: si post 15. annos æ-
tatis non conqueratur, de ea venditione, intra 5. annos cōtinuos:
aut de donatione intra decennium inter præsentes, & 20. inter
absentes *l. fin. si maior fact. alien. fact. sine decre. rat. habuer. libr. 5. C. tit. 54* vel si expresse ratam habuerit, *l. 1. & 2. si maior fact. rat.*
20 *habuer. lib. 5. C. tit. 46.* ¶ Et hæc † quæ de venditione diximus,
ad omnem pertinere puta alienationem, qua pupilli res desinit
esse. *l. non solum 4. si ad resoluendam. l. 7. & 8. de præd. & al. reb. mi-
no. C.* Sicuti in ceteris iuris capitulis, *l. fin. de reb. alien. non alien. lib. 4. C. tit. 51. l. 2. de fund. dot. C.* Et nominatim Cicero *pro Flacco*,
de dote constituenda sine tutore, *Quæcunque sine tutore auctore est dicta dos* inquit, *nulla est.*

21 ¶ Obseruamus autem † in retractādis distractionibus rerum
immobilium minorum, sine solemnibus factis, methodum du-
plicem qua iudicium de illis interpellatur. Nam aut nullā ven-
ditionem dicimus, & repetimus via nullitatis: & tunc, ad nego-
tium non pertinet disquisitio quo pretio, vili nec an legitimo di-
stractæ sint. Aut vero per restitutionem agitur in integrum &
tunc pretii deceptio, & vtilitas sola irritas facit minoris venditio-
nes, etsi interuenerit auctoritas iudicis & tutoris, *l. & si is quem, ad tit. de præd. & aliis reb. C.*
22 ¶ Sed † & in fructibus, reliquisque
distrahendis mobilibus, quæ debent in pupillorum vtilitatem
vendi, tutor & curator quoque debent tempus oportunum &
vtilius & pretium quo pluris væneant, obseruare: alioqnin de
negligentia & damno responsuri, *l. tutor qui repertorium. § si tu-
tor cessauerit de administ. tut. in P. l. fi. § fi. eod. tit. C.* Porro in alia ad-
ministratione, & actionibus & iudiciis *l. in vniuersis 11. C. qui tut. dar. poss. lib. 5. tit. 44.* considerari curam quoque tutoris & offi-
cium ex superioribus apparuit: cum de verbis finitionis tutelæ,
ad tuendum eum, &c. loquebamur.

Quæ Personæ tutelam gerere possunt.
Cap. 4.

1 *Tutrix esse non potest mulier.*
2 *Tutela quomodo, & quale munus publicum est.*
3 *Mater quando & quomodo possit esse tutrix filiorum.*
4 *Tutores quibus morbis repellantur a tutela.*
5 *Debitores & creditores minorum, num tutores vel curatores eo-
rum esse possint.*
6 *Tutores vel curatores legatione fungentes non dantur.
Nec qui se ingerunt, seruus, miles, ecclesiastica persona.*
7 *Tutoribus dandis, quæ in illorum persona magistratus obseruare
debet.*
8 *Tutor num Iudæus non Iudæo dari possit.*
9 *Iudæorum impii mores, & odium in Christianos, & leges in eos e-
dita, prohibentes Christianorum commercia & conuictum.*
10 *Tutores num possint esse pupillorū Christiana & orthodoxa fidei,
hæretici.*
11 *Tutores esse non possunt viles, quibus cum testamenti factio nō est,
maritus vxoris, non socer, vitricus, male moratus.*
12 *Tutores vicini quando dari possint.*

NOn † omnes passim & indiscriminatim personæ in hoc tu- 1
telæ munus vocantur, sed quædam excipiuntur, quæ vel tu-
telam gerere non possunt: quia prohibentur, vel quia nolunt, q
se excusent, & immunitatem habeant. Proinde principio arce-
tur a tutela gerenda mulier, *l. tutela plerunque, & l. fi. de tutel. in P. l. 2. de reg. iur. l. scire oportet 21. de tut. dat. ab iis, &c. lib. 26. P. tit. 5.*
propter sexus infirmitatem: quippe quod alienam subire defen-
sionem munus est virile, *l. alienam defensionem. C. de procu.* & pu-
blicum & ciuile munus mulieri subire non conceditur iure, *d. l. 2. de reg. iur. l. cum prætor, de iudic. P.* ¶ Est autem † eius generis tu- 2
tela, nempe publicum, *§. 1. de excus. tutor.* ratione auctoritatis,
quæ tutoribus conceditur: cum ciuium & rerum conseruatio in
vniuersum considerata publicam respiciat vtilitatem, *l. 2. de iis, qui sunt sui vel alie. iur. in P. §. pen. eod. ap. Inst. l. argentarius, §. 1. de eden. in P.* Priuatum autem administratione, *l. athleta, l. 8. §. tu-
tela. de excus. tut. in P.* munus: cum priuatum sit, quod ad singu-
lorum commoda pertineat, *l. 1. §. huius studii, de iust. & iur. §. hu-
ius studii, eod. ap. Instit.* ¶ Extra tamen † iuris cōmunis regulas, 3
matri & auiæ concedi placuit tutelam filiorum vel nepotum, *l. 2. & auth. matri. quand. mul. tut. offic. fung. poss. C. l. omnem, ad Ter-
tul. C.* atque in istis naturalis affectio, qua præsumuntur habere
curam liberorum, singulari modo iuris alias excludit pugnantes
præsumtiones, quæ illis prohibere possent. Si tamen testamen-
to paterno relinquantur administratrices, dominæque tutrices
sunt, nec alius tutor dari potest: quia per illa verba, *dominam & administratricem relinquo*, censetur tutrix, quia & tutor censetur
dominus bonorum pupillorum. *l. qui fundum. §. si tutor pro emto. l. interdum §. qui tutelam, de furt.* Sed de hoc, & an minor 25. an.
tutrix dari possit, & an teneatur renuntiare secundis nuptiis &
Velleiano, num etiam amittat secundis nuptiis tutelā, & ad quid
teneatur relicta tutrix, & administratrix sine redditione ratio-
num, vide late Boerium *decis. 124.* Papum, *Aresto lib. 15. tit. 5. A-
resto. 2.* Quod si relicta non sit tutrix mater in testamento mari-
ti, vel patris, & alii aucupentur tutelam, si velit tutelam recte &
facile a principe & æquitatis officina, id est, cancellaria, conse-
quetur. ¶ Secundo, † tutores esse nequeunt, *l. 1. qui morb. se ex- 4
cusa. C. l. post susceptum, de excus. tut. in P. l. 3. qui dare tut. vel cura. possunt, lib. 5. C. tit. 34.* furiosus, mutus, cæcus, surdus, & si qui vno
oculo tantum orbatus est, *l. frater tuus 19. C. de excus. tut. lib. 5. tit. 62.* ¶ Tertio, perpetua valetudine afflictus arcetur a tutela: vel
aliqua temporali quæ tamen tunc cum dādus est, cum tutorem
vrget, *§. item propter aduersam valetudinem, de excus. tut. l. non solū, §. fin. & l. idem Vlp. eod. in P.* ¶ Quarto, † creditores minorum o- 5
lim, sicut nec debitores, tutores eis dati poterant, *l. creditorem 8. qui dar. tut. poss. C. l. neq. 7. de excusa. tut. lib. 5. C. tit. 62. §. item pro-
pter, eod. ap. Instit.* hodie nequaquam, *§. 1. vt ii qui oblig. perhib. se hab. rei minor. in auth. minores, qui dar. tut. poss. C.* Quinimo si sub-
ierint vel acceptauerint tutelā, priusquam iudici vere exposue-
rint debitum quale sit, vel ius quod habēt in bonis pupillorum,
amittunt debitum si datiui tutores sint, nō etiam testamentarii,
vel placuisse senatui Gratianopolitano 6. Februarii 1461. notat
Philibertus

6 Philibertus Bugnoulus, *lib. leg. abrog.* ¶ Quinto † loco ad vtilitatem minorum pertinet, ne illi qui in legatione sunt, dentur tutores vel curatores a magistratibus: quia per id tempus quo in legatione funguntur, periculum ad eos non pertinet *l. scire oportet 21. §. eos qui in legatione, de tuto & cur. dat. ab iis qui ius dan. &c. lib. 26. P. tit. 5. l. in omnem, eod.* ¶ Sexto, qui se ingerunt, petuntq; tutelas & easdem pretio aucupantur, creandi non sunt tutores, *dict. l. scire oportet §. fi. l. 3. §. tuto. qui ad alimenta, de susp. tutor.* sed pœnæ potius subiiciendi, vt suspecti se vltro offerentes, *l. quæ omnia, §. 1. de proc. in P. l. si quemquam de episc. & cler. C. l. prætor. §. neque, de offic. præs. in P.* nisi alioquin idonei certo apparerent, *Paul. l. vxori 18. ad legem Cor. de fals. lib. 48. P. tit. 10.* ¶ Septimo militiæ armatæ muneribus occupatus, nec tutor, vel curator etiam volens, dari potest *l. 4. qui dar. tut. poss. C. § idem & in milite, de excus. tut. ap. Instin. l. ab administratione, l. 7. de legat. lib. 6. D. tit. 37.* ¶ Octauo, non seruus, *l. in seruilis 7. qui dat. tut. poss. C.* ¶ Nono non debent, nec possunt etiam ecclesiasticæ personæ tutelas subire. Atque concilio episcoporum statutum scribit D. Cyprianus *lib. 1. epist. 9.* ne quis clericis, vel ministris tutorem vel curatorem testamento suo scribat, quod ii non nisi altari, & diuino ministerio debeant vacare, & orationibus: & nemo militans Deo, secularibus negotiis se immiscere debeat. *2. ad Timot. 2. c. 1. 2. 3. 4. 88. dist. tit. ne cler. vel mona. &c.* Atque pro eo defuncto in altari orandum non esse, qui tutorem clericum dederit: imo sacerdotem ab altari dimouendum, nec pro eius dormitione offerendum. Quæ transtulit inter pontificia decreta Gratianus, *ca. si 88. dist.* Vnde ecclesiasticis immunitas a tutelis data est, ecclesiastici muneris fauore, vt non cogantur tutelas suscipere, vel curas, *leg. generaliter. de episc. & cler. c. generaliter 16. q. 1.* Possunt tamen hodie si velint legitimas suscipere demtis episcopo & anachoretis, *§ amabiles, de sanct. episc. coll. 9. auth. presbyteros, de episc. & cleric. C.* Tenentur tamen ad miserabilium hominum tutelam omnes & ad defensionem eorum etiam cuiuscunq; sint ecclesiasticæ gradus personæ *c. peruenit 86 dist. can. decreuit 88. dist. c. licet 87. dist. c.*
7 *generaliter, 16. q. 1.* ¶ Et † decimo loco in summa cum reliquis, oportet magistratum & mores creandorum inuestigare: neq; facultates enim, aut dignitas ita sufficiens est ad fidem, vt bona electio, vel voluntas, vel benigni mores, *l. scire oportet 21 § pen. de tuto. dat. ab iis, &c. in P. l. in confirmando, de testam. tut.* ¶ Vndecimo,
8 non caret † controuersia num Iudæus Christiani tutor esse possit. *Agitat hanc quæst. Ias. in l. 1 de tut. & cur. Bar. & alii in l. spadonem § tam autem, de excus. tutor.* Placet autem mihi non posse, quia cultus diuinus & mores inde corrumperentur pupilli: quamuis Modestinus dissentire prima fronte videatur, dum Iudæos non Iudæorum esse permittit. Verum si consideremus eorum in corrumpendis moribus Christianorum infidum morem, ipse eodem responso aperte repellit, *Modest. in l. spadonem 17. de ex-*
9 *cus. tut. in P.* ¶ Contemnunt † enim alios, qui suæ religionis non sunt. Et vt ait Iuuenalis, *Satyr. 14.*

Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cœli numen adorant,
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit: mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & seruant, ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses,
Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti,
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos,
Sed pater in caussa, cui septima quæque fuit lux
Ignaua, & partem vitæ non attigit vllam.
Sponte tamen iuuenes imitantur cetera: solam
Inuiti quoque auaritiam exercere iubentur.

Nec est quod referam quantum odio in Christianos flagrent, quoties ad necem vsque insidiati fuerint: prostant enim palamque sunt exempla, vbicunque illis permissa fuit habitatio. Et Constantinus, *l. 2. de Iude. lib. 1. C. tit. 12.* illorum in Christianos odium lethale constitutione duxit coercendum, *Si quis*, inquit, *Iudæorum post hanc legem, aliquem qui eorum feralem fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, saxis aut alio furoris genere, quod nunc fieri cognouimus, ausus fuerit attentare, mox flammis dandus est, & cum omnibus suis participibus concremandus.* Et Theodosius *l. si. eo.* & Valentinianus, & Gregorius IX. *c. ex speciali, c. 18. de Iuda. ap. Greg.* ademerunt Iudæis omnes administrationes & honores, & potestatem inter Christianos, ne insultent fidei nostræ. Quamobrem cum docuerimus maxime personæ dari tutores & moribus, vita autem nostra religione, vt ait Plinius, constet, certe pro religione statuendum erit *l. sunt personæ, de relig. & sumt. funer. in P.* & si quædam contrarium suadere videantur aliquibus. Pretiosior enim cunctis rebus anima est *l. sancimus, de sacro. an. ecc. eis. C.* cuius vitæ magis cõsulendum: & ideo sicuti suspicio insidiarum in vitã minoris, prohibet, ne pupillus inter suspectas huiusmodi personas educetur *l. 1. & fi. vbi pupil. educ. debe. in fi. l. fi. C. eod.* multo magis vbi suspicio est periculi animæ. Prohibuit & Constantinus *l. 1. ne Christia. manci. hæret. vel Iude. habe. lib. 1. C. tit. 13.* Iudæis hæreticisque habere seruos Christianos. Idipsum & pontificia iura cauent *c. 2. de Iudæis, lib. 5. Decret. tit. 6.* Vt non immerito in sua potestate prohibeantur habere liberos. Quin & concilio Lateranensi statutum, *c. Iudæi sub c. 5. eod.* non licere Iudæis vel Agarenis, prætextu alendorum puerorum suorum, nec pro seruitio, vel alia qualibet caussa, mancipia Christiana in domibus suis habere, non liberas nutrices non mercenarios Christianos. *c. adhæc, c. 8. eo c. & si Iudæi, c. 13. eod.* Quoniã, vt ibi scribitur, Iudæorum mores & nostri, in nullo cõcordant: & facile ob continuam conuersationem & assiduam familiaritatem ad suam superstitionem & perfidiam simplicium animos pertraherent. Et ob id etiam, in concilio generali placuit, *in c. nonnullis 15. de Iud.* vt habitu ex vestitu essent distincti Iudæi inter Christianos commorantes, ne latentes Christianæ insidientur fidei.

¶ Duodecimo, † hæc eadem, quæ diximus de Iudæis, in hæreticis obseruanda sunt, vt iisdem, quibus Iudæi rationibus repel- 10
lantur a tutela orthodoxorum, & Christianorũ: serpit enim doctrina eorum, vt cancer, sicut voluit D. Paulus, *ad Tim. 2.* prohibenturque eorum non tantum consortia, sed etiam salutatio, vt nec eis dicẽdum esset aue, D. Ioannes admoneat, *2. D. Ioan. epist.*
cap. 1. ¶ Decimotertio. † non gerit tutelam turpis persona, cui 11
nec tutela cum satisdatione committi debet, *l. testamento datos,*
17. de testam. tut. lib. 26. P. tit. 2. ¶ Decimoquarto, † testamento 12
tutores ii dari possunt, cum quibus testamenti factio sit, *l. testamento tutores 21. eod.* videlicet passiua, hoc est, qui capere ex testamento possint: alioquin si de actiua agatur, qui testamentum facere non possunt, & ipsi tutores dari possunt, vt filiifamilias. *§. 1. qui dar. tut. poss. apud Instin. Vlp. l. si quis 18. §. si de excus. tut. in P.* Veruntamen & de hac re Vlpianus sic ait *in tit. suris, tit. 12. Testamento dari possunt ii, cum quibus testamenti faciendi ius est, præter Latinum Iunianum: nam Latinus habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest, id enim lex Iunia prohibet. Et lex Iunia tutorem fieri iubet Latinæ vel Latini impuberis eum, qui ante manumissionem ex iure Quiritium fuit.*

¶ Decimoquinto mariti etiam tutores vel curatores vxoribus dici non possunt dari *l. 2. qui dari tut. poss. lib. 5. C. tit. 34. § pen. de excus. tut. ap. Instin.* quia iure ipso Romano mulieres sunt in tutela & cura maritorũ, vt diximus in potestate in vxores. ¶ Decimosexto, nurui suæ remo curator dari potest, *Libet orationis, 17 de excus. tut. C.* ¶ Decimoseptimo, quando ex inquisitione magistratuum vel præsidum dantur tutores, solet inquiri secundum Theophilum *in §. 1. eod. & in § sed & his, de Atil. tut. in Instit.* satisne qui est dandus locuples, frugi, probus vita, an vitæ pignora, hoc est, liberos habeat: item an eam, quæ se progenuit, patriam amet, secundum Constantinum Harmenopulum, *lib. 5. promtu. tit. 11.*

¶ Decimooctauo † aliquando in controuersiam venit, num 13
deficientibus testamentariis & legitimis dari possent tutores vicini pupillorũ, nulla affinitate vel cognatione illis coniuncti, sed tandẽ placuit posse, nisi se alia iusta ratione excusent, senatuscons. Paris. 23 Maii 1534. *Pap. libr. 15. arest. tit. 5. arest. 1.* quia etiã protinus extraneus, & ignotus tutor dari potest.

De Suspectis tutoribus. Cap. 5.

Lib. 26. P. tit. 10. Lib. 5. C. tit. 43. Lib. 1. Instit. 26.

1 *Tutores ex quibus caussis, vt suspecti, remoueri possunt: Ex iisdem ne dentur impediri possunt.*
2 *Tutor suspectus quis dicatur.*
3 *Tutor suspectus ex quibus caussis fieri potest.*
4 *Tutor pauper bona fide ut suspectus remoueri non potest.*
5 *Tutor vt suspectus quomodo remoueatur a iudice.*
6 *Tutores vt suspectos qui accusare possunt.*
7 *Tutori vt suspecto accusato interdicitur administratio.*
8 *Tutor de suspecto pendente administratione non finita tutela accusatur.*
9 *Tutor coram quo iudice de suspecto accusatur.*

10 *Tutoris ob dolum remoti infamia pœna.*

Ἐπωβελία mulcta quid. eod.

1 NOn idoneus † dicitur quoque tutor, qui suspectus in fide vel opera videtur, atque ex iis caussis quibus suspectus remoueri potest datus, ex iisdē prohiberi posse ne detur arbitror.
2 ¶ Suspectus † intelligitur, qui ex mala fide tutelam administrat, *§. suspectus autem. & § nouissime, de suspect. tut. Vlpia. l. si creditores 25. versi. sed suspectum, de priuil. cred. lib. 42. P. tit. 6.* quive his moribus præditus est, vt in suspicionem veniat, *§. fin. de susp. tut. l. suspectum, eod. in P.* Suspicio perfidiæ vel incommodi pupilli, ex persona tutoris certum non habet malitiæ tutoris iudicium aliquando, sed num talis sit, qualis malus præsumitur, argumētum & opinionem: vnde in dubio, ne quod veremur contingat, vel ne quod detectum est malum serpat, leges præsidium & cautionem dant & delictis obuiam eunt. Atque ex decemuirali lege suspecti crimen descendit. *Vlpian. l. 1 § sciendum, de susp. tut. in P.* quod proponi potest contra quoslibet tutores, *dict. l. 1. § ostendi-*
3 *mus eod.* ¶ Suspectus † itaq; multis ex caussis quis fit, veluti primum si tutor rationes cum collega non communicet, *l. actus 20. de admini. tut.* Si forte grassatus in tutela aut sordide egerit, aut perniciose pupillo: si rerum eius aliquid interceperit, expilauerit ve ante vel post tutelam, *Vlpian. l. 3 § nunc videamus, de suspect. tut. in P.* si tutor inimicus fuerit pupillo parentibusve eius, nec reconciliatus illis sit, *d. l. 3. §. si tutor inimicus, §. inimicitia, de excus. tut.* si res vetitas siue decreto vendidit cum fraude *dict. l. 3. §. Verum & Antoninus, l. 4. & l. an si quidem de præd. & al. reb. minor. C.* si ad alimenta præstanda pupillo copiam sui non faciat, *d. l. 3. §. tutor qui alimenta de susp. tut. l. fi. vbi pupill. educ. deb. in l. §. si quis tutor. de susp. tut.* qui non facit inuentarium, nec pecuniam ad prædiorum comparationem conferre vel deponere pertinaciter perstat quoad emtionis occasio inueniatur. *d. l. 3. §. tutores, & l. fin. §. si arbit. tute. C.* si segniter, si fraudulente se gerat, *leg. impostulandis 5. de susp. tut. C. l. 4. eod.* si contumaciter administrationem recuset *l. 3. C. eod.* si copiam sui vocatus in ius pertinaciter non faciat, *Vlp. l. impuberibus 7 §. fi. eod. in P.* si cum ignauia negligentia, vel dolo gerat: si cum simplicitate, rusticitate, ineptia, *l. hæc enim 4. §. fin. eod. in P. leg. 3. § fin. eod.* Generaliter, aliis quoque iustis de caussis remoueri quis poterit, si prætorē mouerint, cur existimet aliquem non debere in tutela versari, *Vlpia. l. 3 §. si tu-*
4 *tor, de susp. tut. in P.* ¶ Placuit † tamen tutorem, quamuis pauperem fidelem tamen ac diligentem, non esse remouendum a tutela ideo, vt suspectum, *l. suspectum 8. eod. in P. §. fi. eo. ap. Iustinian.* optimumque factum visum est potius curatorem adiungi, quam eundem cum nota fidei & existimationis remoueri, vt ait Modestin. *l. si tutor 9 eod. l. pietatis, 6. C. eod. tit. § fin. eod. ap. Iustinian.*
5 ¶ Ex his † itaque caussis a tutela remouetur tutor, vel officio iudicis, si apertis argumentis liqueat illi eum esse suspectum, vel si accusatio ea de re instituta coram eo fuerit, *l. 3 § præterea, de susp.*
6 *tut. in P.* ¶ Accusat † autem & probant suspectos omnes, parentes, proximi, cognati pupilli, & quibus pietatis affectio officium hoc promouet *l. pietatis 6. §. fin. eod. C. l. 1. § consequens, eod. tit. P. § consequens est. eo. ap. Iustin.* item contutor, *l. 3. de suspect. tut. P.* etsi ille sit iam remotus vt suspectus: libertu pupillorum, *d. l. 3. §.*
7 1. ¶ Et † hac pendente accusatione interdici administrationi tutori postulato de falso placuit, alio interea pro administratione subordinando *l. eum quem 7. eod. C. §. si qui autem eod. ap. Iustin.*
8 *Vlpia. l. quod si forte 14. §. 1. de solut. lib. 46. P. tit. 3.* ¶ Siquidē † dignum obseruatione est, agi in tutores vt suspectos pendēte tempore tutelæ, nam finita tutela ob eadem quibus quis suspectus ea pendente postulari potest agitur non de suspecto sed de actione tutelæ, *l. 1 C. de susp. tut. l. pen. eod. in P. l. nisi & l. si tutor, in fin. & l. seq. de tutel. & ratio. distrah. in P. § sed si suspectus, de susp. tut.* ¶ Porro
9 suspecti † accusatio pro tribunali tantum examinari potest, inquit Marcellus, *l. 1. § suspectus, ad Senat. Turp. lib. 48. P. tit. 16.* & nullus alius de huiusmodi quæstione pronuntiare potest, quam prætor Romæ, in prouinciis autem præsides & legati proconsulis, *§. 1. de susp. tut. ap. Iustin. l. 1. § damus, eod. in.* & is cui a prætore iurisdictio mandata est. Interdum autem contra pupillos cōmittentes remoti, ad perfectū vrbis pro eius arbitrio puniendi gra-
10 uiter remittuntur, *l. 1. §. fin. & l. 2. eod. in P.* ¶ Qui † autem vt suspecti remoti sunt, si ob dolum, famosi sunt: si ob culpam non æque, *§. suspectus. & §. ostendimus, eod. ap. Iustin. l. 3. §. fi eod. tit. in P. l. fi. C. eod.* Et fraudatores tutelarum turpi iudicio coercendos dixit Cic. *pro Aul. Cecin.* ex leg. 12. tab. Et æstimationis summæ pœna, id est, infamia, *idem pro Roscio.* Vt actione tutelæ damnatos Vlpia. infamia notari sit, *l. 1. de his qui not. infam.* Idem & apud Græcos ex Demosthene colligitur, *Orat. 1. cont. Aphobū circa fin.* Ideo qui hac actione agebat, nisi reum peregeret, sexta parte litis æstimatæ mulctabatur, quæ in reum absolutū veniret. Mulcta *ἐπωβελία* ideo dicta, quod in quamlibet drachmam calumniæ reus, obolo mulctaretur, cū seni essent oboli in drachma, *Buda de asse.*

De Excusationibus legitimis tutorum.

Cap. 6.

Lib. 27. P. tit. 1. Lib. 5. C. tit. 62. Lib. 1. Instit. tit. 25.

1 *Tutelam gerere habet periculum animæ.*
2 *Excusatio tutelæ quid.*
3 *Excusationum caussæ in genere.*
4 *A tutela quando paupertas excusat.*
5 *A tutela se excusat, qui alterius est prouinciæ quā bona pupilli.*
6 *Tutelæ tres aut duæ curæ, quando ab alia tutela noua excusant.*
7 *A tutelis excusant negotia alia necessario gerenda.*
8 *Liberi qui, & quot a tutela dant excusationem.*
9 *Excusationis a tutela vel cura ex parte personarum quot, vt si quis fuerit tutor si inimicus, si valetudinarius, si litem habeat, si minor.*
10 *Septuagenarius quare a tutela & cura excusatur.*
11 *Item Alienigena, & de aliis caussis excusationis.*
12 *Excusationes a tutore vel curatore ante administrationem sunt & intra 50. dies proponenda, postea perperam proponuntur.*
13 *Excusatione non vtitur, qui promisit defuncto patri subire tutelam. vel qui subscripsit dationi, vel legatū ob id acceptauerit.*
14 *Vtilitas legitimæ excusationis.*

QVemadmodum † proxime pertractatæ personæ idoneæ non sunt administrationi tutelæ, quia reiiciantur inuiti: sic 1
nec qui se excusant ab hoc munere, & nolunt illud subire, necommodi non sunt, cum cogi nequeant. Sunt enim aliqui, qui Dei memoriam habentes, inquit Iustinianus. *§ quoniam, vt hi qui per hib. oblig. se hab. res minor. in auth. coll. 6 tit. 2.* ad tutelam & curam suscipiendam difficulter accedant: non solum vt labores recusent, sed ne pupillorum gratia in animæ periculum incidant. Quidam tamen illegitime, quidam legitime tutelæ onus deprecantur: proinde de legitima excusatione agendum est.
¶ Excusatio † hæc est, muneris iure delatæ tutelæ ex iustis a 2
caussis legitime propositis exceptio. Muneris genus est quia alia plura genera quam tutelæ. *tot. tit. de muner. & honor.* reliqua differentias constituunt. Exigimus in hac excusatione rite delatam fuisse tutelam, hoc est, vt idoneus is sit tutor, si velit cui defertur: etenim illi qui idonei iure communi non sunt, excusatione non egent, pro reiiciendo munere vel onere. Veluti si ii qui dari non possunt, dati sunt: vel qui dari possunt quidem, ab iis tamen qui dare non possunt dentur: aut quibus non oportet, aut non eo quo oportet modo. *Modestinus leg. si tre oportet 15. §. qui non iuste de excus. tuto in P.* Priuatio enim præsupponit præcedentem habitum, *l. decem, de verborum obligatio. leg. Iulianus, de donat. in P.* Dari autem non possunt illi, de quibus proxime ante diximus ¶ Excusantur † autem primum ratione rerum, de- 3
hinc ex qualitate personarum, & subinde ex aliis negotiis, quæ cum pupillo vel aliis sunt, vel futura sunt. ¶ Ratione † rerum se 4
excusant ob inopiam pauperes si te impares oneri iniuncto possint probare, *Vlp. in l. paupertas 7. de excus. tut. in P. § sed & propter paupertatem. eod. tit.* Videlicet, si eius generis sint qui repositas non habeant facultates, in victumque necessaria, nisi manibus operentur & conquirant: tales fiæ sint pupilli facultates, quæ non permittant tutorem ab administratione abscedere, *leg. post susceptam 43. § fin. eod. tit.* Quamobrem qui in collegio pistorum operatur, in pistrino per se ipsum, excusatur, [illegible] aliter, *l. fi. eod.* & ita mediocritas quoque, & rusticitas excusationem aliquando dant, *Vlp. in l. athleta 8. § fi. eod.* Et ideo cessante paupertate, & facultatibus additis, non competit excusatio, *l. non tantum, §. eos qui. de excus. tut. in P.* ¶ Recusant † recte tutores dari 5
testamento, si res administrandæ sint in alia quā sua prouincia. *Modestin. in l. non solum 13 § & qui in testamento. eod.* ¶ Et † illi 6
quoque qui pertractandis aliorum rebus occupati necessario sunt, excusatione donantur: vt qui tres iam vel tutelas vel curas habet & administrat, quia aliis & istis non posset commode superesse. *§. item tria onera de excus. tuto leg. 3. 4. 5. 6 eod. tit. P.* Nisi eas affectauerit, quia affectatæ non adiciuntur numero, *l. Spadonem 17 §. fin. eod. P. l. voluntaria eod. C. l. vni qui nu. tutel. se excu. lib. 5. C. tit. 69.* nec honorariæ.

7 ¶ Ideo etiam † quibus tributorum exactio cõmissa a principe, *l. exactores tributorum 10. C. de excu. tut.* vel aliarum rerum administratio, ea durante excusantur, *l. Geometra. & mensores frumentarios, eo. in P. §. item D. Marcus eo. ap. Iustin. Hermogenianus, in l. administrantes 44. eod. in P. l. iurisperitus 33 eod & §. & qui. de excus. tut. ap. Iustin.* quales qui præsidatũ gerebant Asiæ, Bithyniæ, Cappadociæ, & aliarum prouinciarum, *l. athleta 8. §. 1. eod.* patrimonialis colonus. *l. fi. qui dar. tut. poss. lib. 5. C tit. 34.* excepto cõductore, *l. colonus 8. de excus. tut. C. l. spadonẽ 17. §. qui vectigalia, eod. in P.* Item excusantur ob dignitatem administ̃ratoriam silentiarii principis *l. fi. C. eod. d. l. fi. de silentia lib. 12. C.* magistratus ciuitatum. *l. athleta 6. §. remittuntur, de excus. tuto in P.* excepto Ædili, *l. non tantum 20. §. is qui ædilitate. eod. in P.* & qui occupati sunt aliis rebus publicis, quales grammatici, sophistæ, oratores, philosophi, qui publice iuuenib. prosunt, & medici. *l. si duas 6. §. Grammatici, & seqq. §§. & l. sed & reprobari l. 7. in princ. §. eod.* doctores legum, non quidem qui in aliquo præsulatu docent, sed si Romæ, *d. l. sed & reprobari, §. fin.* vel in alia regia academia profiteantur publice, *§. hac autem. in proœm. P. an. iuris.* ¶ Administratio quoq; liberorum propriorũ viuorum legitimorum, quę plena curis est, & solicitudinibus, vt æquum non sit patrem ab illa naturali distrahi, vt extraneis, suis relictis, opem impendat *arg. l. præses prouinciæ, de seruit. C. l. fi. de cura. fur. C.* si modo tot sint, qui totum eum desiderent. Vnde numerus definitus est liberorum ad excusationem sufficiens, in quorum recipiuntur etiam nepotes, neptesve ex filiis masculis. *l. 2. §. remittit. & seq. de excus. tut. §. 1. & seq. eod. ap. Iustin.* Et qui in bello ceciderc pro republ. *d. §. 1. eod. l. bello amissi. 21. eod. in P.* Romæ sufficientib. tribus, in Italia quatuor, in aliis prouinciis quinque, *l. vnic. de his, qui num. liber. se excus. lib. 5. C. tit. 66.* Item qui patroni senatoris negotia gerit, a tutela decreto patrum excusatur, *l. libertus 17 §. liberti. ad municip. lib. 50. P. tit. 1.*
9 ¶ Ex capite † quoque personarum reiici possunt tutelæ vel curæ: veluti ne is qui tutor fuit, curã eiusdem cogatur subire, *§. qui tutelam de excus. tut. l. curator. C. eod.* Si humilis sit persona, & analphabetus simul: nam vtrumque requiritur, nec alterum sufficeret *l. athleta, § pen. & fin. eo. l. §. similiter eos, eo ap. Iustin.* Inimicitiarum etiam præcedentium capitalium sine reconciliatione cum patre pupilli allegatio excusationem habet, *d. l. athleta, §. dat remissionem §. item si propter, eod. ap. Iustin.* Vt si obiciatur valetudo aduersa administrationi postulatæ. *§. item propter aduersam, eod. l. item Vlp. & l. non solum, §. fin. & in seq. eo.* Si lis futura sit cum pupillo, vel existat de vniuersitate bonorum, puta quia se heredem arbitratur, vel alio modo dominum: Etenim de re singulari vel parte bonorum, lis non esset legitima excusatio *l. si pupillum, & l. propter litem, eod. in P. §. item propter litem, eod. ap. Iustin. l. si vt allegas C. eod.* Et proinde communio rerum, vel de ea controuersia, cum per curatorẽ pupillo ad communia tuenda datum expediri possit, non est iusta excusatio, *l. quadrus, C. eod.* Ætas quoque, quæ ad negotia tractanda pupillorum idonea non est, excusat a tutelæ munere, veluti minor 25. annorum, qui enim se tueri non possunt aliorum tutelam subire non debent, & ita iure repelluntur a tutela. *§. minores de excusa. tuto. ap. Iustin. l. fin. de legi. hered. C l. non solum 12 §. si libertus,*
10 *eo. in P. facit pro ratione c. indecorũ, de æta. & qualit.* ¶ Maior † etiam 70. annorũ a tutela & cura se potest excusare. *§. item maior, de excus. tuto ap. Iustin. l. 2. eod in P. l. 2. tit. qui ætat. se excus. l. 5. C. tit. 68. l. 3. de iur. immunit. in P.* Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus, 80. anni, amplius eorum labor & dolor, *Psal. 89.* Solon humanæ vitæ terminum et-
11 iam 70. annos esse ait. *Diog. Laert. in 1. in Solone.* ¶ Qui † neque ciuis, neque incola eius loci est, in quo tutor datur, recte detrectat administrationem, *l. idem Vl. l. 14. §. si de excus. tut. in P. Callist. in d. l. non tantũ 17. §. Ilienses. eod. tit. Vlp. in l. illud vsitatissimum 28. l. propter litem 24. §. licet da. nus l. fin. eod. tit. l. 2. & 11. C. eod.* Item quis non cogitur suscipere tutelam vel patrocinium contra fratres vel filios. *l. humanitatis 23. C. de excus. tut.* Et nauicularii excusantur a tutela extraneorum, non eorum qui sunt de corpore eodem, seu de collegio *l. pen. C. eod. tit.* Et qui ingredi ciuitatem nequeunt, vt ignominia missi, ab vrbicis excusantur tutelis, *l. sed*
12 *& milites 10. §. scribit autem, eod. in P.* ¶ Quæ † interueniunt quoque in excusatione proponenda, & prosequenda: Cõsidera: primum, vt ea ante administrationem vel confirmationẽ tutoriam edatur, nam si postea proponatur, sero fit, nec proficit, *l. scire oportet, § qui non iusto, cum simil. ibi per gloss. not. de excus. tut. in P. l. si tutor, §. si de testa. tut. in P.* Sed & tempus iure definitum est, intra quod qui sciuit se tutorem datum, excusationem debet obiicere: nempe 50. dierum, si in ciuitate, vel intra 100. a ciuitate lapidem sit, *d. l. scire oportet §. multa* Qui autem supra centum milia a ciuitate abest, viginti milia habebit vltra numerata in vnamquamque diem, a qua cognouerit: oportet enim manifestari ei a præsidibus, vel in faciem, vel in domum: & extra hos, alios triginta dies habebit ad excusationem *d. l. scire, §. qui autem, & §. seq. & §. consequens.* Peragi autem debet negotium a die nominationis intra quatuor menses, *l. quinquaginta dierum, eod. tit. in P. l. quinquaginta, eod. C.* ¶ Subinde † animaduertendũ, num 13
is qui tutelam recusat, patri pupillorum viuenti promiserit tutelam se subiturum: tunc enim reiecta excusatione cogitur subire eam *l. spadonem §. qui patri, de excus. tut. in P. § item si propter. eod. ap. Iustin.* Idipsumq; statuendum, si dandi testamentarię se subscripserit *Papi. in l. ex sententia 29. de testam. tut lib. 26. P. tit. 2. l. vxori, §. qui se filio, ad l. Cor. de falsi.* vel legatum relictum accipiendę tutelæ caussa agnouerit, *l. post legatum, §. amittere, de iis quib. vt indig. in P.* quod non potest iure consequi, nisi post acceptam tutelam. *l. qui tutelam 20. de testam tut. l. Nezennius. de excus. tut. cum dictis ibi adiectis.* ¶ Porro † vtilitas legitimæ & iustæ excusatio- 14
nis erit, vt excusatus a periculo tutelæ se eximat. *l. si tut. C. eo. tit.*

De Diuisione tutelæ, formulisque tutorum in vniuersum. Cap. 7.

1 *Continuatio & epitome dicendorum.*
2 *Tutela in datiuam, & permissiuam diuisa.*
Permissa testamentaria, datiua legitima, & a magistratib. data.
3 *Mixta a testatore & magistratu confirmata.*
Vnde & tutores aliquando honorarii & notitiæ caussa dari.

EXhibita imagine † generali tutelarũ & substantia, cum partibus eius rerum & personarum, diuisionem explico, in qua 1
quemadmodum, & a quibus & typum, secundum quem tutores dari & confirmari possunt, exhibebimus, & quibus dari possint: vnde & quæ affinia curæ & diffidentia sunt, & cõuenientia annotare licebit. ¶ Igitur † tutela vel permissa, vel datiua dicitur, 2
vt ex finitionis verbis tutelæ, *l. 1. de tut. in P. §. 1. eo. ap. Instin.* ibi, *iure ciuili data, vel permissa* liquet. Permissa testamentaria alio modo dicitur: quia iure ciuili permissum est parentibus, tutores filiis suis dare, *§. permissum, eod. l. 1. de test. tut. in P.* Datiua iuris ciuilis duplex, vel quæ defertur a lege immediate, nullo alterius personæ adhibito ministerio & legis solius auctoritate ideo legitima, *l. legitima, de pact. in P.* alia datiua, delata per leges ministerio magistratuum. ¶ Mixta inde † quæ a tutore, vel a iudice dari potest, 3
dicitur. Ex his honoraria alia, a qua tutores quoque testamentarii, legitimi datitii, vel datiui, & honorarii dicũtur: quibus & e d. dl possunt, qui propter rerum notitiam dantur.

De Testamentaria tutela, & eius confirmatione: & de tutoribus testamentariis & confirmatis. Cap. 8.

De test. tut. lib. 26 P. tit. 2. Lib. 5 C. tit. 28. Instit. tit. 13 & 14. De confirmando tut. lib. 26. P. tit. 3. Lib. 5. C. tit. 29.

1 *Potestas dandi testamento tutores a patria potestate, & 3.*
2 *Tutor dari non põt certæ rei, nec testamẽto, vel codicillis inualidis.*
3 *Curator testamento dari non potest, tutor potest.*
Tutor testamento non datur ab alio, quam a patre: verum datus, a iudice confirmatur.
4 *Qui testamento tutores dari possint.*
5 *Tutores quomodo dari possunt testamento.*
6 *Tutores testamentarii quando confirmantur.*
7 *Curator a patre testamento datus, confirmatur.*
8 *Officium iudicis quale in confirmando tutore.*
9 *Tutores & curatores a patre dati, in confirmatione non satisdant, alii satisdant.*
Idem ii. & quid si a matre dentur.
10 *Tutor filiis matre viuente, ea inuita dari non debet.*

QVia Romani patriam † potestatem, vt propriam, sibi arro- 1
gant. *§. 1 de patria potest.* eodem iure ciuili & potestatem tutores dandi filiis post mortem concessam habent, ex capite legis 12. tab. vt, *Vti quisq; legasset super familia tutelaue sua, ita ius esset, l. 1. & l. tut. incertus, de testam. tut. l. verbis 120. de verb. sig.* Neq; datio testamentaria valet, nisi secundum ius dentur tutores, *l. 3. de testa. tuto. in P.* ¶ Itaq; † iura in hac sequi oportet, quæ pro re, con- 2
siderandum docent, ne certę rei, vel caussæ tutor detur, *§. ad certum, qui testa. tut. dar. poss. lib. 1. Instit. tit. 14. l. certarum 12. cum ll. seq.*

de testam. tut quia personæ potius datur tutor. Item testamentum vel codicillos in quibus fit datio, vt consistant & valeant, *d. l. 3. eod. in P. l. 3. de confir. tut. lib. 26. in P. tit. 3. l. 2. C. eod. lib. 5. tit. 29.*
3 § Et † in hoc differt etiam a curatore tutor, quia curator testamento dari non potest, *l. pen. C. de testam. tut.* Demum personæ quæ dant, esse debent quæ habeant liberos quibus dant, in potestate, *l. 1. eod. in P. l. 1. de confirm. tut. in P.* Quo fit, matres nō posse testamento filiis tutores dare, non patronos, nec extraneos, sed tamen datos ab istis, ex caussa confirmantur a iudice, *l. 1. 2. & 4. eod. in l. l. 1. C. eod. l. qui tutelam 28. §. fi. de test. tut* vt etsi detur exheredato *d. l. eo. in P* § Quemlibet † autem posse tutorem dari, lex 12. tab. voluit, *l. tutor incertus 20 §. fi. eo. in P.* dummodo is alioquin sit idoneus *l. vt gradatim. de mun. & honor* & habeat factionem testamenti passiuam, *l. testamento tutores 21. de testa. tute.* sitque certus, *Africa. in l. tutor ita recte 23 de test. tute. & l. si quis tutor. in 22. eod* & non numeretur inter illos qui nequeunt tutores
5 esse, de quibus sup a diximus § Potest † & tutor testamento dari a certo tempore & vsque ad certum tempus, sub conditione & vsque ad conditionem *Vlpia. l. tutor datus 8. §. 1 de testa. tut. in P. l. tutoribus 49. eo. § ad certum tempus. qui testam. tute dar poss* & post mortē heredis *l. tutorem 7. de testa. tut. in P.* Obseruamus tamen regulam, neminem posse cuiquam tutorem dare, nisi ei quem in suis heredibus habuerit, vel habiturus esset si vixisset. *l. quo tutela, § 1. de reg. tut.* Quod si talibus dederit non inspicimus an nati sint, vel posthumi filii vel nepotes masculi vel fœminæ,
6 *l. si quis filiab. 5. & seq. de testa. tut. in P.* § Quando autē testamento dati tutores, non possunt auctoritate eius subsistere, ad confirmationem refugimus, si æquum videatur & vtile pupillis illos tutores retinere, velut si dati in testamento rupto, *l. si pater 31 de test. tut. in P.* si ii qui nō poterant dare dederint, testamento pertinente, *l. 1. & seq. de confir. tute.* si dubitetur de viribus testamenti, *l. iure nostro 16 §. fi. & l. seq. de test. tute.* si naturalib. liberis detur,
7 *l. fi. C. de confirm. tuto.* § Cōfirmatur † & a patre curator testamen-
8 to datus, *l. 1 §. fi. eod. in P.* § Officium † iudicis in confirmandis datis tutoribus testamento, in inquisitione consistit, qua discutit num idoneus sit is, qui datus est tutor, moribus, facultatibus, persona, num sit cōstrictus ære alieno, vel cum fisco damnosum contractum gesserit alter ipse teneretur magistratus. *l. tutores a patrono 5. l. in confirmando tutore & l. seq. de confir. tut.* Sequitur q; prætor vtilitatem pupillorum, non scripturam testamēti, vel codicillorum, *Trypho. l. vtilitatem 10. de confir. tut. in P.* § Verum † si
9 pater inutiliter dedit tutorem, fit confirmatio sine inquisitione. *l. 1. §. & si quidem, & l. si filio 6. eod* Quod & in curatore responsum est, testamento inutiliter dato, sed confirmato, cui & satisdatio remissa, *l. fin. eod. tit. in P.* quamuis exheredato det. *l. 4. de testa tute. P.* dummodo legitimus & naturalis is sit, suusq; filius: aliud enim in naturali filio, cui nihil relictum est, *l. naturali 7 de confir. tut. in P.* Et dummodo etiam caussa, propter quam tutor a patre datus videbatur, non sit mutata: vt ne inimicus, neve pauperior sit factus, *l. 3 ater. 4. §. 1. de testam tut in P.* Nō itam tutorem matre filio dato legitimo, quem & instituere debet antequam det, & tu sum in confirmatione eius, inquisitio velit necessaria *d. l. 4. de test tut. l. 2. de confir. tut in P. l. mater C de testam tute. l. si §. si qui*
10 *pet. tut. lib. 26. P tit 6.* § Confirmari tamen æquum est: cum nec ea viuente contra eius voluntatem tutor dari debeat. *l. 1. si tutor*
11 *contra matris voluntatem datus sit, C.* § Hoc † commune testamentariis paternis & confirmatis tutoribus, vt satisdatio ab illis non exigatur, quod est valde notabile. idque ea ratione quia iam electi ab illis qui satis fidem illorum exploratā habuisse præsumuntur. *l. 3 de confir. tut. in P. § 1. de satisd. tut. §. si de tutel. l. de creationib. de episc. aud.* ab aliis tamen dati, cauent in confirmatione, *l. tutores a patrono 5 de confir. tuto.* rem pupilli saluam fore.

De legitima tutela, & de illa quę agnatorū est. Cap 9.

Lib. 26 P. tit. 4. Lib 5 C tit 30. Lib 1. Instit. tit. 15.

1 *Quando ad legitimam tutelam peruenimus.*
2 *Tutela legitima subsidiaria in locum testamentariæ quæ prior est.*
3 *Legitimi tutores qui dicantur.*
4 *Legitimæ tutelæ quatuor species, agnatorum, parentum, fiduciaria, patronorum.*
5 *Legitima agnatorū tutela proximis, demtis fœminis defertur.*
6 *Agnati & cognati qui dicantur.*
7 *Legitima tutela transit mortuis parentib. tutoribus in filios sola.*
8 *Legitimo agnato proximiore minore vel absente, si possit idoneum esse, vel redire ante ætatem legitimam pupilli, non datur legitimus tutor remotior sed datiuus interim.*
9 *Legitima tutela cur potius defertur agnatis proximis quam aliis a lege.*
10 *Agnati adhibebātur ex lege in consilium iudicis vxoris a marito vindicante.*
11 *Agnati qui successuri erant pupillo, tutores lege Solonis ei dari non poterant: & quare.*
12 *Tutores legitimi satisdant rem pupilli saluam fore.*

QVando defunctus † intestatus mortuus est pater, vel alius testatus qui tutores testamento nec dedit, nec dare poterat: & 1
pupilli sunt, qui defensione vel tutela egeant, *l. intestato 6 de legit. tut. in P.* ad legitimam & leg 12. tab. decretam refugimus, *l. 1 & 3. & l. legitimos 1. eo in P. §. 1. & 2. de legi. tute.* & ad extensionem seu prorogationem mentis eius, vt his deficientibus *§. 1. de leg. patr. tut. lib. 1. Instit. tit 17.* § Hæcq; † subsidiaria. Nam quandiu potest 2
esse locus testamentariæ ad legitimam non itur, *l. si quis sub conditione 11. de test amen. tut. P.* si tamen cōditione suspensa sit testamentaria. vel mortuus tutor testamentarius, vel remotus sit, ad legitimam redeundum est. *d. l. si quis §. quod autem lex eo. l. intestato 6 §. fi. de legit tut. in P.* § Legitimi tutores † generaliter sunt, 3
qui ex lege aliqua descendunt, *Vlp. in tit. tit 11 l. legitima de pact in P.* Verum per eminentiam, inquit Vlpia. *tit. 11 legitimi dicuntur, qui ex l. 12 tab introducuntur seu pro palā quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni.* § Legitimæ tutelæ † species hodie 4
quatuor sunt quia totidem modis defert tutelam, & facit tutores lex: inde legitima agnatorum tutela, parentum, fiduciaria, & patronorum. § Agnatorum † est, quæ ex verbis & sententia legis 5
12. tab. defertur proximis agnatis, ad quos deferri potest pupilli hereditas immediate, si modo fœminæ non sint, quæ proximiores ad successionem esse possint & apud alium hereditas, & apud aliam tutela esse potest *l. quo tutela de reg. iur. l. fi. in. heredi-tas, C. de legi. tutel. l. 1. de leg. tut in P.* Et si æquales in gradu sunt, æque & ad tutelā vocantur, *Paul l. si reliquero 8 & Caius l. si plures 9 eo P.* nisi alia caussa, puta minor ætas, vel alia excusatio prohibeat, *l. fi. C de legit. tute d. l. si reliquero.* Quod in successione & tutela patroni & patronæ in bonis liberti distinguitur, *l. 1 § 1 de legit tut. in P.* § Agnati sunt, † qui per virilis sexus personas cognatione 6
coniuncti sunt, quasi a patre cognati. Cognati per fœminini sexus personas coniuncti *Caius l. sunt autem agnati 7 de legit. tut. §. 1. & 2. de legi. agnat. tut § 1 de legit agn succes. l. iuris c §. inter agnatos. de grad. & affi in P.* Quod explico cum Theophilo *in § & quinam sunt agnati de legit agn. tut. & lib 1 Instit. tit. 13.* dilucide & paucis. Cognatio nomē est generale, diuisa in parentes, liberos, & propinquos ex latere: parentes sunt, qui nos genuerunt, pater, mater, auus, auia & alii superiores: liberi, qui ex nobis nascūtur, filius, filia, nepos, neptis & qui ex illis: ex latere veniunt qui neq; nos genuerunt, neq; a nobis gignuntur sed eandē sibi petunt & radicem communem nobiscum habent, veluti frater, soror, patruus, auunculus, amita, matertera, consobrinus consobrina, & qui ex iis nascuntur. Porro cognatio hæc quæ ex latere venit, in duas species est diuisa, in agnatos & in cognatos: & agnati quidem sunt, qui per virilem sexum nobis coniunguntur veluti frater eodē patre genitus & liberi eius, item soror eodē patre genita tum patruus & liberi eius, deinde & amita. *Cognati* vero sunt, qui per fœminā nos cōiungunt, vt soror eadē matre tantū genita, ac liberi eius: itē matertera, & liberi eius, & amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur a lege, quasi dicas νόμιμοι. Cognati etiam dicuntur, quasi dicas naturales. Quoniam quos ius ciuile nouit nouit & natura. Cognati vero tantum habent cognationem naturalem quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile Quæ diuisio olim in lege 12. tabul. etc obseruata, & in successionibus, & consequenter in tutelis quæ sequuntur successiones *l. quo tutela redit. de reg. iu § cum & agnates, de legi. pa ro. tute* Et quia distinctiones nouo iure agnatorum & cognatorū sublatæ sunt, & propinquiores, siue illi agnati, siue cognati tantum sint. ad successionem vocantur *l. maximum vitium C de liber preter. l. lege 12. tab de legit hered. C.* pari modo. Et sublata legis 12. tab. distinctione, nulla separatione sexus adhibita, vel cognationis & agnationis, cognati quoque propinquiores vocabuntur. *l. 1 & auth. sicut hereditas C. de legit. tut. § ex his de hered. ab intest venien. coll. 9.* Et si plures concurrant eiusdem gradus. ex illis apud iudicem communiter conuenientibus, eligendus est vnus vel plures vt magis idoneo vel idoneis tutela committatur, *d. auth sicut hereditas. § 1. & l. legitimos, § in legitimis de leg's tut. in P. l. 3 de admin. tutor in P.* propter commodiorē administrationem. § Transit † autē hæc tutela legitima non aliæ, non quidem 7
heredita-

hereditario iure ad alium, sed iure proximitatis ad liberos virilis sexus, si perfectæ sint ætatis. *l. tutela plerunque 16. de tutel. lib. 26.*
8 *P. tit. 1.* ¶ Singulare † & illud quod notat Ioan. Faber *in §. fi. de fiducia. tutel.* vt si proximior in gradu propter minorem ætatem a tutela repellitur, sequens in gradu legitimus non potest esse, si minor possit esse legitimæ ætatis, antequã ille pupillus, de quo agitur, pubes sit, sed interim donec proximior adipiscatur ætatem iustam, pupillo datiuum tutorem constituendum, *l. idem fiet, de testam. tut. in P.* qui desinet tutor esse adulto facto proximiore, *l. non solum, §. si libertus, de excusat. tut. l. si tutor. §. 1. de tut. & ratio. distrah.* At diuersum, si proximior, qui vocatur ad tutelã, non possit capax esse tutelæ ante pupillum: nam tunc ex proximiori gradu legitimus, non datiuus erit tutor. *l. pen. de legit. tut.* Idipsum si absens sit proximior, vel apud hostes, nam interim datiuus a prætore fit: non autem legitimus remotior vocatur, *l. 1. § apud hostes. eod. P.* nisi in iure cedant vel se excusent, *l. 3. §. quæri potest, eod. Vlp. in tit. tit. 11.* ¶ Porro † hoc modo ad proximiores primum
9 defertur tutela a lege, quod bona tutius administrari, nec melius conseruari posse lex crediderit, quã ab eo, qui eadem ad se suosque peruentura aliquando speret. *l. 1. de legit. tut. in P.* Et deinde, quia æquum est, vt is, qui lucrum sperat, onera quoque suscipiat, *l. secundum naturam de reg. iur. l. 1. §. pro secundo, de cad. tollen. lib. 6. C. tit. 50. ca. caritatem 12. q. 2. l. 2. §. sed cum in secundam, C. de furt.* Vt Iustinianus notauit in tutela libertorum deferenda patronis, *l. quia plerunque, de legit. patron. tutel.* Accedit & his omnibus arctior inter proximiores amicitia & affectio, quæ id
10 suadet. ¶ Addatur † consideratio reuerentiæ in maiores, qui ius quoddam in minores propinquos natura ipsa obtinent. *leg. 1. de emenda. propinq.* vnde & naturalis lex videtur proximiores ad tuitionem & emendationem minorum prouocare. Quemadmodum etiam Romulea prisca lege maritus qui ius animaduertendi in vxorem habebat, cognatos eius rei gratia in consilium adhibebat. Sic enim ait Dionysius Halicarnassæus, *libr. 1 antiq. Roman. Vxor si aliquid peccasset, pœnas dabat ex mariti iussu arbitrio: de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant* Eademque lex per omnia similis Gallorum refertur apud Iulium Cæsarem. *lib. 6 commentar. bell. Gall.*

11 ¶ Legi † 12. tabul. tamen lex Solonis aduersatur, qua ita iubetur, *τῶν ὀρφανῶν ...* idest *similis heres pupillus nõ sit tutor Diog. Laert. lib. 1. in Solone.* Nã præsumebat ipse proximum agnatum cui de succedẽdo spes insedisset, insidiatorum vitæ eius. Et sic securitati pupillorum prospexisse Solonem
12 optimo iure tradit Alexander ab Alexan. *lib. 6. c. 10. genial. dier.* ¶ Verum † & huic malo occurrũt leges, dum legitimos tutores cogunt satisdare rem saluam pupilli fore, imo & patronũ patronive liberos adhibita ratione patrimonii & personarum caussa cognita, *l. legitimos 5. de legit. tut. P.*

De Legitima parentum tutela. Cap. 10.

Lib. 1. Instit. tit. 18. Lib. 3. in prin. de leg. tut. P. Vlpian. in fragmen. tit. 11.

1 *Legitima parentum & agnatorum tutela iuris fere eiusdem hodie, non olim.*
2 *Fiduciam quomodo emancipatione pater contraheret.*
3 *Emancipandi imaginaria fictiones sublata.*
4 *Filiorum tutela patri est naturalis, & tolli non potest, & quibus rationes.*
5 *Tutela legitima filiorum etiam matri debita.*
6 *Mater luxuriose viuens priuatur tutela filiorum.*
7 *Mater lege Claudia tutrix etiam fiebat, & præfertur omnibus tutoribus legitimis & datiuis, non testamentariis, aut patri.*
8 *Auus & auia, & auia cum patre simul admittuntur in tutela nepotis.*

1 EXemplo patronorum, vt ait Iustin. *in §. 1. de legi. paren. tut. lib. 1. Instit. tit. 18.* post Vlpia. *l. 3. de legit. tut. in P. recepta est alia quæ & ipsa legitima vocatur. Nam si quis filium aut filiã nepotẽ aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.* Parentum legitima tutela eãdẽ fere rationes admittit, quæ agnatorum & cognatorum, hodie videlicet: quando sublata est, quod pertinet ad effectus patriæ potestatis & emancipationis, omnis differentia, § 1. 2. 3. *de hered. ab intes. venien. coll. 9. tit. 1. cum sim. ibi nota.* vt suo loco in successionibus ab intestato dicemus
2 Deo fauente. ¶ At non † ita olim, lege 10. tab. delata tantũ agnatis non cognatis successione, *§. 1. de Sena. usc. Tertul. §. 1. de legit. agn. succes.* patre emancipato filio agnato non existente, donec inuentæ sunt fictiones a Iurisconsultis venditionum, quæ adhibebantur imaginarie in emancipationibus, cum pater contracta fiducia cum emtore filium vendidisset, emissetq;, atq; ita tertiã emtione, veluti seruum suum factum manumitteret. Quo casu pro patrono habebatur, *l. 1. in prin. & §. patrem, si a par. quis fuerit manumis. in P. Vlp. in tit. tit. 11. Caius, lib. 1. Instit. tit. 6. l. liberos, §. 1. de capit. dim. P.* & legitimam eius successionem, *l. si ad patrem 10. de suis & legit. hered. in P. l. 2. § obiicitur ad Senatusc. Tertull.* & tutelam qualem patronus in seruo manumisso habet, *§. 1. de legit. parent. tut. lib. 1. Instit. tit. 18* sibi reseruasse cẽsebatur ex interpretatione legis 12. tab. per leges facta: alioquin naturalis pater, non nisi ex iure prætorio, ad successionem filii emancipati admittebatur, *d. l. si ad patrem, & d. l. 1. §. patrem, si a par. quis fuer. manumiss.* Quod Ius ciuile priscum dicitur, *l. 2. ad Senatusc. Tertul. & d. l. 2. § obiicitur, eod. in P.* quo vicem legitimi tantum tutoris sustinebat in filio impubere emancipato pater, *Vlp. in l. 3. §. fin. de legit. tut. in P.* ¶ Sed † hæc omnia antiquata sunt, & fictiones illæ, 3
imaginariæq; venditiones ab emancipationibus explosæ sunt, *l. fi. de emanc. liber. C. §. præterea cum 2. vers. seq. quib. mo. ius pat. pot. sol. lib. 1. Instit. tit. 12. §. sed quia stipulationes, de fideicom. hered.* rectaque via licitum est parentibus filios emancipare siue ambagibus coram magistratibus. Et eadem iura nihilominus præstantur parentibus in bonis filii, eademque tutela ex manumissione impuberis nascitur illis, quæ solent dari patronis in bonis libertorum, *d. §. præterea, vers. & tunc, & §. præterea, quibus mod. ius pat. pot. sol. vbi exceptiones similitudinis adfert gl.* Et proinde hodie parentum legitima dicitur tutela in filios emancipatos impuberes, *tit. de leg. par. tut. & § primo, de fidu. tut.* extensione facta legis 12. tab. id est exemplo patronorũ. ¶ Sed † & tutela hæc 4
naturalis patri est filiorum, quæ nec emancipatione ciuili potest dirimi. Nec ita efficax est ciuilis ratio, vt vincat iura sanguinis, *leg. iura sanguinis, de reg. iur. in P. l. cum in adoptiuis, C. de adopt. l. pat. de cap. dim.* aut ius cognationis naturale vllo pacto minuere possit, *l. ius autem agnationis, de pact. in P.* &c.

Naturam expellas furca licet, vsque recurret.

Qui enim fieri potest, vt pater desinat esse pater, etiã illo volente: quæ enim facto ipso sunt pro infectis haberi non possunt, *l. in bello, §. facta, de captiuis, in P.* Et natura patris est, diligere filios & supra omnem affectionem aliorum, eos beneuolentia & defensione prosequi, etiam plus quam propriam personam, *l. isti quidem, quod met. caus. P. l. fi. de curat. furio. C.* neque præsumendum est, tam sæuum esse patrem, vt hanc naturã piam, actu solemni & veluti professione impietatis, exuisse videri velit. Finis potissimus emancipationis est, fauor filii, vt sibi posthac non patri quærat, vt dum in potestate erat *l. placet, de acq. hered. P. § si igitur, per quas perso. nob. acq. §. 1. per quas perso. nob. oblig. acq. l. cum oportet. de bon. quæ liber. cum simil* Et ideo beneficium illi pater dicitur conferre, *l. 1. de ingrat. lib. C. l. 1. de offic. prætor. lib. 1. P. tit. 43.* Absurdum autem esset, vt quod fauore alicuius introductũ est, in eius odium & perniciem contorqueatur, *l. quod fauore, de legib. C.* Sic dicimus priuilegium militare in condendo testamento concessum minori militi, nõ tollere legem fauore eius latam ob imbecillitatem cõsilii, *l. si Rufinus 4. de test. milit. lib. 6. C tit. 21.* Ex consuetudine diuersarum patriarum, decedẽte patre vel matre nobili relictis liberis, superstes cõiunx dicitur habere custodiam nobilem filiorum minorum masculorum, vsq; ad 14. annũ, fœminarum vsque ad 12. quæ custodia quam dicunt, *garde noble,* quasi tutela est, ideo hos tutores custodes & obseruatores, ad quos & tutelæ onus pertinet. dixit Vlp *in l. 8 §. nec quisquam putet de admin. tut. P. facit & lex Constantini fin. §. minores, de senten. pass & restit.* Est & hæc tutela consuetudinaria instar legitimæ, vt ait Bald. *consi. 145. incip. præmissis verbis, lib. 2.* Et in hac præfertur pater matri, & auus paternus auiæ tam paternæ quam maternæ, *Bar. in l. si quis sub conditione, nu. 9 de testam. tut. Aug. Aret. in §. vnico, in 8 de legitim. agnat. success.* Sunt cõsuetudines, quæ tradant iuxta iuris communis dispositionem, huiusmodi tutores seu custodes gardiæ nobilis non facere fructus suos bonorum minorum quos habent in custodia, pendente minoritate, vt apud Caluimontenses, *tit. 1. art. 6* Blesenses *tit. des gardes & baillistres, art. 4.* Alibi, vt apud Barroducæos. titulo de statu & iure personarum, in eorum consuetudinibus: pater, mater, auus, auiaue, qui custodiam nobilem suscipiunt minorum, faciunt sua mobilia, & fructus suos hereditatis minorum, pendente tempore gardiæ, quæ durat vsque ad 14. annum masculorum, & 12. fœminarum cum onere tamen, vt teneantur minores alere & ornare iuxta

conditionem domus, & soluere debita tam realia quam personalia & immobilia ei iure patrisfamilias tueri & colere. & in statu decenti conseruare. Et dummodo qui habêt hanc gardiam, non transeant ad secunda vota: quo casu faciunt quidem perceptos fructus suos, sed de mobilibus reddunt minoribus rationem. Habet hoc ipsum ius gardiæ nobilis, Rex Galliæ in Normania si quando minoribus filiis relictis decedat aliquis nobilis, fructusque lucratur, & cedit eos cui vult vsq; ad tempus pubertatis: cum onere vt iuxta conditionem & qualitatem familiæ minoribus de omnibus prospiciatur, & rebus eorum. Subinde, si patroni seruorum manumissione curam eorum si impuberes sint abiecisse non videntur, & subire illorum tutelam debent, *§. 1. de legit. patro. tute.* multo magis & parentes liberorũ minorum emancipatorum saltem æquali ratione, quod patroni & parentes, & liberti & liberi emancipati fere eodem iure reguntur, *tit. in P. & C. de obseq. lib. & libert. parent. & patron. præst. ind.* Alioquin illis interdicenda esset emancipatio, vt immanitatis exercendæ instrumentum: præsertim, quia, vt ait Diocletian. & Maxim. abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur, *l. abdicatio 6 de patr. pot. lib. 8. C. tit. 47. Dion. Halicar. in 2.*
5 *antiq.* ¶ Et † quemadmodum ἀνάγκῃ, dici non possunt sibi, sic neque ab ea paterna solicitudine possunt eximi. In matre certe sublata prisci iuris prohibitione, quæ illam a tutela arcebat, *l. 1. quando mul. tut. offic. fun. pos. lib. 5. C. tit. 35. l. iure nostro de test. tut. in P. l. fin. de tute. in P.* adhuc firmatur paterna emancipantis tutela: nam mulieres filios non habent in potestate. *§ fœmina, de adop. l. nulla de suis & legit. hered.* Et tamen istæ si velint, tutrices filiorum esse possunt *l. fi. quan. mul. tut. offic. &c.* & auia quoque. Atque vnum illis sufficit, videlicet vt a secundis nuptiis abstineant, quibus interuenientibus finitur tutela. Et remissum sacramentum illis, quod ante præstabant, renunciantes nuptiis & Velleiano *auth. sacramentum, & authen. matri & auia. C. quand. mul. tut. of. &c. §. ex his, de hered. ab int. ven. coll. 9. qui corrigitur in sacramento per §. propterea. tit. vt sine prohib. matr. debit. & cred. &c. coll. 7. constit. 4. in auth.* Et dummodo etiam mater honeste vixe-
6 rit. ¶ Nam † in luxuriose viuentem statutæ sunt eædem pœnæ, quę in transeuntes ad secundas nuptias, *Bar. Bal. Ang. & Sa. ye. in l. omnibus solis. C. de reuoc. don. Ang. Aret. in tit. de legit. patro. tute. in fi. facit l. fin. C. quan. mul. off. &c. ibi. nisi castitatem suam intactam conser-*
7 *uet. &c.* & ideo priuatur tutela. ¶ Lex etiam † Claudia fœminarum legitimas tutelas sustinet. vt ait Vlpianus *in ti. iur. tit. 11.* Et hodie præfertur mater & auia si velint, & petant tutelam filiorum, legitimis aliis tutoribus omnibus & datiuis: non autem testamentariis, *in auth. matri & auia d. tit. quan. mul. &c.* neque patri si supersit pupillo, *l. 2. ibi, matres qua an fin viris, eod.* ¶ Admit-
8 tuntur † tamẽ simul auus & auia & auia cum patre in tutelam nepotis. vt notat Accurs. *in d. auth. matri. in ver. matri. & in ver. testamentarius in fin.*

De Patronorum legitima tutela. Cap. 11.

Instit. lib. 1. tit. 17. l. 3. de legit. tut. P.

1 *Patronum tutela libertorum ex lege 12. tab. per extensionem.*
2 *Liberti Orcini quos habeant tutores.*

1 EX lege duodecim tabul. † libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberosque eorum pertinet videlicet nõ ex verbis legis, sed ea mente per interpretationem verborum, *in §. 1. de legit. patron. tutel. l. 3. de legit. tut. in P.* quæ adagnatos deferebant ab intestato successionem agnatorum, & consequenter curam eorum: vt idem intelligatur in patronis, ad quos ab intestato successio libertorum potest peruenire. *§. 1. de successio. liberto.*
2 ¶ Proinde † qui ex senatusconsulto Rubriano peruenit ad libertatem, non habebit tutorem cum qui rogatus est: sed Orcinus libertus effectus pertinebit ad familiam testatoris. In qua specie, incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere, quę ad patronos non pertinuit: quod quidem in omnib. libertis Orcinis locum habet, testamento manumissis. vt iisdem verbis scribit Vlp. *in l. 3. de legit. tut. in P. Quid sit Orcinus libertus iam diximus in tit. de libertis.*

De Fiduciaria tutela. Cap. 12.

Lib. 1. Instit. tit. 19.

1 *Continuatio cap.*
Fiduciarii tutores qui. eod. & 3.
2 *Fiduciaria tutela & patronorum differentia.*
3-4. *Fiduciaria tutela quare dicatur.*
5 *Frater lege 12. tabul. non erat legitimus tutor fratri emancipato, quare hodie contra.*

ACcedit tractatio † de fiduciaria tutela, velut appẽdix ad superiorem parentum proxime explicatam, dum in l. cũ patris tutoris, qui emancipauit nepotes vel filios minores & mortuus est ante ætatem legitimam eorum. filii eius alii si virilis sexus supersint, fiduciarii tutores filiorum suorum, nepotum videlicet a patre emancipatorũ, vel fratris vel sororis, vel ceterorum efficiuntur: si modo perfectæ sint ætatis & illi, *§. 1. & fi. de fiduc. tute. explicat optime Theoph. eod. tit. lib. 1. Institut. tit. 19.* ¶ Quod 1
non † potest dici de tutela libertorum minorum, in tuo patrono, quæ pertinet ad filios patroni, vt ad legitimos, non vt ad fiduciarios. Et ratio diuersitatis est, ex eo quod libertus si seruus mansisset, eodem iure vtique remansisset apud liberos domini post mortem eius, id est, eiusdem status post mortem, ac in vita domini fuisset. At contrarium in filio, qui si in vita patris non fuisset emancipatus, tempore vitæ in eius potestate quidẽ fuisset, at post mortem nequaquam, nec in fratrum potestatem recideret, neque ideo in tutelam. *§ atqui. cum 2. seq. de fiduc. tut.* Neque ius, quod ex emancipatione filio habet parens, ad alios filios, vel successores transfert *l. 1. §. liberos, si a par. quis fuer. manu. lib. 37. P. tit. 12.* in manumissione autẽ serui diuersum est qua transfertur ius in liberos, *l. filius 9. de iur. patro. eod. libr. tit. 14. l. si operarum 29. de oper. libert. lib. 38. P. tit. 1. l. vnic. § fin autem de latin. libert. toll.* ¶ Vlpianus, *Qui liberum caput*, inquit *in tit. tit. 11. mancipatum sibi, vel a parente, vel a coemtore manumisit, per similitudinem patroni tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur.* ¶ Fiduciarii † porro hic tutores dicuntur, habita ratione fiduciæ fidei contractæ in emancipatione, seu pacto, quo dicimus contractam fuisse fiduciam in parentum tutela. Alii referunt ad fidem, quam pater & lex habent fratri propter propinquitatem sanguinis, cum fratris minoris tutelam non repudiaturum. Vtraq; sententia probabilis est: cum fiducia, & fiduciarius a fide habita dicantur *Iabolen. in l. Seius Saturninus 46. ad Senat. Treb.* 3 4

¶ Frater † quidem iure antiquo erat tutor fratri legitimus si 5
ante mortem pater non emancipasset, quia agnatus proximus fratri minori, *l. tutor. ad Senatusc. Vellei. l. [illegible] C. de le[illegible]it. tut.* at dum emancipabatur, non poterat talis esse. quia emancipatione capite minutus perdebat ius agnationis *l. tutel[illegible] de cap. d minut.* nec ad emancipati intestati successionem [illegible] bantur iure ciuili vel lege duodecim tabularum sed per prætorem per bonorum possessionem vnde cognati, *§. fi de legit. ag[illegible] succes. cum similib.* Non autẽ erat capitis minutio, cum [illegible] quis sui iuris fiebat, *l. si filius §. si ad Senatusc. Maced.* & ideo [illegible] ne no definebat esse agnatus. Ceterum hodie cum cognationis & agnationis [illegible] legitima tutela differentiæ expunctæ sint, & fra[illegible]oque emancipati iis succedant, & [illegible] emancipatis lege postea introducta, *l. memminimus. C. de legit. hered.* fratres d[illegible]mus quoque minorum fratrum emancipatorum viuente patre post mortem eius legitimos tutores, hoc est. auctoritate legum vocat[illegible]s. retenta quoque ratione legis 12. tabul. vt quia ad ipsos successio deferenda est, & tutela quoque peruenìat, *l. quo tutel. de reg. iur.*

De Datiua tutela, & de Attilianis, aliisque tutoribus. Cap. 13.

1 *Tutor datiuus quando constituitur.*
2 *Datiui nõ dantur tutores quando testamẽtarii, vel legitimi sunt & si dentur illis non excusatis, periculum non ad datos, sed ad testamentarios vel legitimos tutela pertinet.*
3 *Tutela datiua non datur habenti aliunde tutorem.*
4 *Tutor non datur, tutorem habenti. nec curatorem habenti, curator.*
5 *Datiua tutela decernitur, vel petitione præcedente, vel officio iudicis quomodo.*
6 *Mater tenetur filiis etiam naturalibus tutores petere, alioquin eis non succedit.*
7 *Tutores filiis patronorum libertus cogitur petere.*
8 *Tutores qui possint, sed non coguntur pupillis petere.*
9 *Tutores clarissimarum personarum, a quibus eligi & dari possunt.*
10 *Tutores interdum petit dari & curatores creditor eorum.*
11 *Tutores non habentibus & nemine petente dantur tutores a magistratibus.*

12 *Tutores a quibus magistratibus dari possint.*
13 *Lex Attilia a quo lata, & inde tutores.*
14 *Lex Iulia & Titia de tutoribus in prouinciis dandis, qualis.*
15 *Iure ciuili nouo a quibus dantur tutores.*
16 *Tutoris datio neque imperii, neque iurisdictionis est, nec delegari potest.*
17 *Magistratus qui possunt dare tutores enumerati.*
18 *Episcopi an tutores hodie dare possint, & quando.*
19 *Cuius territorii magistratus esse debeat, qui tutorem dat, an pupilli, an tutoris, an vtriusque, vel alterius.*
20 *Forma dationis tutoris, ne erratur, inquiratur de moribus & facultatibus eius nuncietur absenti da o.*
21 *Qui tutores dari, & quibus diebus possunt.*

1 QVando † nullus pupillis est tutor testamentarius vel legiti-
mus §. 1. *de Attil. tuto.* vel nemo ex testamento heres exsi-
stit, § *sed et si, eod. l. si nemo, 9 & l. si hereditas, 10. de testa. tut. in P.* vel
is idoneus non est. *l. saepe ad alium, 13. de curat. furio. li. 27. P. tit. 10.*
qui vel si sit impeditus administrare, vel quia pendet conditio *l.*
si quis sub conditione, 11. de testa. tut. d. § sed et si, de Attil. tuto. sub
qua datus est testamento, vel quia minor est legitimus, *l. . de fi-
ducia tute. l. 1. de legit. tut. in P.* vel quia captiuus ab hostibus datus,
d. § sed et si, C. l. 1. § si apud hostes, de legitim. tutor vel in ... vel
in perpetuum relegatus, *l. 3. C qui petunt tuto. l. licet, 4. in quib. casi-
bus tut. h. ab. &c. li. 5. C. tit. 36.* tunc dari alium oportet. Quandiu
tamen testamentarii vel legitimi sunt non possunt alii dari, nisi
prius ... se ex ... usauerint, vel reiecti fuerint, § *sed et si testamento,*
de Attil. tut. l. si quis sub conditione. 11 de testa. tut. § Singulare que
2 est † quod mouet Ioannes Faber vsque adeo necessario perqui-
rendas esse testamentarias & legitimas tutelas, & eas praecedere
datiuam: vt si testamentarii vel legitimi excusati non sint, datiua
a iudice nihil operetur nec valeat, & periculum administratio-
nis ad testamentarios vel legitimos non excusatos pertineat, ni-
hilominus a tempore quo pupillus eguit tutore. *Fab. in §. 1. de
Attil. tuto.* Quod certe expresse cautum inuenio a Dio. Ienan.
& Maxim. CC. *in l. si sororis, 9. qui dar. tut. vel curat. poss. lib. 5 C. ti-
tul. 34* quorum verba haec. *Si sorori ... tutore legitimo patruo
con... tuto nec ... excu... a ... n cum habentis tu-
torem alium ... a prohiberi ... adm... ad
eum pertinere, nec te datione tenere ... exigitur.* § Ratio que alia
qu... si velint nolint citra ... dationem tutores sint,
& ... in mora ex ... sunt se datos con... tituuntur. Proinde hac
lege non tenebitur sc. mulier ... mater ... vel ... mater vel auia, si
non petant tutelam quia illis non defertur tutela, nisi velint &
petant, *in auth. ... matri & auiae, 2. quando mul. tuto. offi. fun.*
3 *pot. C.* § Subsidiaria itaque est haec datiua tutela, totiesque exequen-
da, quoties nullus tutor est, *vt antea diximus:* nam quoties is qui
iam tutor est, non potest super ... tela ... munere suo fun-
4 gi, non tutores, sed curatores dandi sunt. § Quia † tutorem ha-
benti, tutor dari non potest, § *sacerdotum, de curat. ... l. si sorori, l.
cum tutor qui pet. tut. C. l. licet, 4. in q... tut. ... &c. ... C. tit.
36.* sicut nec curator curatorem habenti, *... semel § de tute l. lib.
26. P. tit. 1.* ... causa cognita necessitas ... patri-
monium si sit, & amplum, *l. propter litem ... um. 3. in quib. cau.
tutor vel curator hab. tutor. dar. , et lib. 5. C. ti. 36.* Daretur etiam a-
lius tutor tutorem habenti ad tempus, si prior appellasset. *l. . de
tutor. & curat. dat. ab iis, &c. lib. 26. P. tit. 5.* vel donec alius sedeat,
vel idoneus fiat.

5 § Bifariam † porro datiua tutela decernitur, vel petitione
praecedente vel ex officio magistratus. In petitione personae
quaedam tutorem pupillo vel minori dari tutores vel curatores
tenentur iure petere: aliae quaedam non tenentur, sed possunt
6 petere, videlicet a magistratibus § Tenentur † primum matres,
quae si non petierint indignas successione filii ... faciunt *l. 2. 3.
4. qui pet. tutor. eod. ... tit. o l. 3. & l. matris pietas, 6 & ... a matribus,
8 & seq. eod. lib. ... C. tit. 31. l. matres & ... ad ... Tertul. C.*
Quod & in ... tum naturalibus tantum locum habet, qui-
bus non petitis eis non ... *l. fin. C. qui pet. tuto.* Veruntamen
si filii iam habeant tutores a ... si non petant, non com-
mittunt in legem ... *iure, 9. C qui ... tutor.* ne etiamsi non
petant illis curatores: un... puberes minus 25 sibi petere possint.
l. matris pietas. § 1. eod Et quamuis exigendum non sit a pupil-
lo vt tutorem petat, vel eum conueniat, *l. 2. de tutel. in P.* tamen
recte sibi curatorem petit *l. 3. § fi. qui pet. tutor. in P.* Imo si non
petat & egeat cogitur petere. *l. 3. § pen. de tutel. P. l. 1. C qui pet. tu-
7 to.* § Item † liberti filii patronorum petere debent tutores, a-
lioquin negligentia vel malitia omittentes, vt desertores obse-
quii punientur. *l. 2. § liberti, eod. in P. l. 2. C. eod. tit.* § Possunt † sed 8
non coguntur petere tutores pupillis consobrini, cognati, affines,
amici parentum, & educatores ipsorum puerorum. *l. 2. qui pet.
tute. in P. l. nepotibus, 10. C. eod.* amita, *l. amita, 5. C. eod.* alii vix pos-
sunt, nec coguntur, vt nec etiam qui a tutela excusati sunt petere
non teneantur, *l. 3 qui pet. tuto. in P.* § In † clarissimarum perso- 9
narum pupillis nominantur & eliguntur a senatoribus tutores:
& si senatores ... non sunt a curialibus ciuitatis eius lo-
ci. *l. 1. de tutor. & cura. illustr. person. lib. 5. C. tit. 33.* § In † defectum 10
quoque petentium, creditor petere potest dari pupillo debito-
ri tutores, vt habeat cum quo experiatur, *l. si filius debitoris tui C.
qui pet. tuto* si modo prius proximos rogauerit, vt peterent, &
contempserint *l. 3. § 1. eod. tit. in P.* § Possunt † & nullo petente et- 11
iam a magistratu dari, *l. 1. de iurisd. omn. iudi. P. l. quod dicis, qui
dar. tuto. poss.* Qui tamen seipsum dare non potest, *l. 4. de tutor. &
curat. dat. ab his, &c. in P.* etsi collegam dare possit, *l. vbi absunt, 19.
eod.* § Qui † sint autem magistratus, qui dent, & qua formula da- 12
re debeant, leges variae praescripsere, ex quibus quaedam in de-
suetudinem abierunt, quaedam adhuc retinentur, aliae quoque
subrogatae sunt. Quatuor olim leges hac de re latae Attilia, Iulia,
Titia, Iunia: ex quarum auctoritate, non ex propria magistratu-
um iurisdictione dabantur tutores. § Attilia † lex fertur lata vel 13
ab A. Attilio Galatino, vel a C. Attil. Regulo temporibus belli
Punici primi, cum bello aduerso pluribus Romanis caesis, com-
plures Romae orfani relicti fuissent. *Si cui nullus omnino tutor fu-
erit,* inquit Iustinianus, §. 1. *de Attil. tuto. li. 1. Inst. tit. 20. ei daba-
tur quidem in vrbe a praetore vrbano, & maiore parte tribunorum
plebis tutor ex lege Attilia.* In epitomate Vlpiani seu in eius frag-
mentis dicitur, *quod lex Attilia iubet mulieribus pupillisve Romae
non habentibus tutorem, dari a praetore, videlicet vrbano & maiore par-
te Tribunorum plebis, quos tutores Attilianos vocamus. Vlp. in titu. 11.* 13
§ Lex † Iulia & Titia in prouinciis potestatem dandi tutores 14
praesidibus prouinciarum concedebat. §. 1. *de Attil. tuto.* Arbitror
ego illas leges habuisse illud singulare propter auctoritatem eo-
rum, qui concedebant tutores, nempe praetoris vrbani, tribuni,
& praesidum prouinciarum, vt sine cautione exigenda, rem pu-
pillorum saluam fore, & sine mandato de cogendis tutoribus,
possent tutores ex arbitrio constituere & cogere. § *sed ex his i-
tersonam supra scriptis, de Attil. tuto.* Vlpianus legem Iuliam ad fi-
lias restringere videtur, dum ait, *Ex lege Iulia de maritandis ordi-
nibus, tutorem datum a praetore vrbis ei mulieri virginive, quam ex
hac ipsa lege nubere oportebat, ad dotem dandam, dicendam, promit-
tendamve, si legitimum pupilla non haberet. Et postea senatum cen-
suisse, vt etiam in prouinciis quoque similiter a praesidibus earum, ex
eadem caussa tutores darentur, Vlp. in titul. tit. 11. Iunia lex ... idem
d. tit. tutorem fieri iubet Latino, vel Latinis impuberibus eum, qui
etiam ante manumissionem ex iure Quiritium fuit.* § Verum quia
istae † leges ex vsu abierunt, §. *sed ex his de Attil. tuto* & earum ha- 15
bemus in iure tractationem, dicemus in summa omissa latiori
de illis quaestione, repetendum quod his verbis tradit Iustinia-
nus § *sed hoc iure eod. Hoc iure vtimur, vt Romae quidem praefectus
vrbis vel praetor secundum suam iurisdictionem: in prouinciis autem
praesides ex inquisitione tutores crearent, vel magistratus iussu praesidum,
si non sint magnae pupilli facultates.* § Tutoris † datio, neque imperii 16
est, neque iurisdictionis: sed ei soli competit cui nominatim hoc
dedit, vel lex, vel senatusconsultum, vel princeps, *Vlp. in l. tutoris. 6.
§ tutoris datio, de iures. P. l. si eod.* § Proinde † non omnes magi- 17
stratus, qui imperium vel iurisdictionem habent, ideo dare tu-
torem posse dicuntur. Quare quibus haec facultas indulta aliis
mandare vel delegare non possunt. *l. nec mandante, 8 de tutor. &
curat. dat. ab his ... P.* Iubere tamen qui dare possunt, alios magi-
stratus quibus ... ... est vt possint dare, vt dent si mi-
nores suos, non dubitamus, *d. § sed hoc iure l. ... de offi. procons. in
P. l. Lucius Titius, 4 . § cum in testamento, de administ. tuto. P. l.
quod dicis, 6. qui dar. tut. ... off. C.* Ius dandi tutores habebant con-
sules, *d. § sed ex his.* Antoninus autem Philosophus Caesar, primus
praetorem tutelarum fecit, cum ante a consulibus peterentur vt
diligentius de tutoribus tractaretur, teste Iulio Capitolino *in vi-
ta Anton. Phil.* Vlpianus ante Iustinianum testatur, ius dandi
tutores concessum fuisse omnibus magistratibus municipali-
bus, eoque iure vsos: dummodo darent eos qui municipii eorum
essent, *Vlpian. l. ius dandi, 3. ... vbi, 19 § final. de tutor. & curator.
dat. ab his, &c. P. l. 1 de magistrat. conueniend. Cicer. in Verrem.*
Item concessum consulibus, proconsulibus & oratione

Marci eorum legatis, moderatoribus prouinciarum, eis dare qui eiusdem prouinciæ essent, vel ibi haberent domicilium, *l. 1. de tutor. dat. ab his*. Et Paulus iam responderat, *vbi absunt ex loco vbi tutor petendus, magistratus, qui tutores dare possunt, decurionibus iubere dare, dummodo legitime conueniant, l. vbi absunt 19. de tutor. & curator. dat. ab his. P.* Iustinianus postremo loco sancit, *vt nec exspectata iussione præsidum, si facultates pupilli vel adulti vsque ad quingentos solidos valeant defensores ciuitatis vna cum religiosissimo antistite ciuitatis, vel alias publicas personas, id est magistratus, vel iuridicum Alexandriæ ciuitatis, tutores vel curatores creare, cum legitima cautela, id est, periculo eorum qui recipiunt. §. nos autem, de Attil. tuto. Nouel. 15.* Antistites etiam hic Iustinianus sacros, capaces notionis tutelæ & tutorum facit, videlicet ea ratione, qua alibi *in l. cum dementis. 21. de episc. aud. libr. 1. C. tit. 7.* vult & antistitis sententia, dotes & nuptias filiorum furiosorum & amentium definiri & statui: quia orphanorum & miserabilium personarum cura & inspectio, solicitudini episcopali iniuncta est, *l. 1. eod. C. vt caussa Dei. Quia dominus custodit aduenas, pupillum & viduam suscipiet. Psal. 145.* At citra hanc miseriæ & necessitatis caussam, hodie forsan antistes se non immiscebit dationi, nisi in defectum secularis iudicis: quo casu deuolueretur potestas ad ecclesiasticum, *c. ex tenore, & c. licet, de for. compet.* Exceptis locis vbi habet iurisdictionem temporalem, vbi procul dubio potest, *c. si duobus, de appell.* Vult & Iustinianus in curatoris furiosi iuramento antistitem adesse in prouinciis & locis vbi est, *l. final. §. sed cum antiquitas, & §. in prouinciis, de curat. furio. lib. 5. C. tit. 70.* Si pupillus tamen sit clericus secundum Bartolum *in l. 1. de tuto. dat. ab his, &c.* tutor ei dari debet per iudicem ecclesiasticum, non per laicum: quia datur potissimum tutor personæ, non bonis.

18 § Verum † laicum dare non potest, quia iurisdictionis episcopi non est, *auth. statuimus, de episc. & cler.* sed clericos alios vel religiosos, eosque iure canonico, *ca. peruenit, 86. dist. mE.* non ciuili, *auth. presbyteros de episc. & cler.* Poterit & laicos nominare iudici seculari, quos subire tutelam secularis cogat: vt notant Ioan. Faber & Angelus, *Ioan. Fab. in §. 1. nume. 4. & ibi Ang. Aretinus, in*

19 *nu. 10. de Attil. tutor.* § Cuius † autem loci magistratus huiusmodi esse debent, qui creare possint tutores, an domicilii pupilli, an facultatum, an vtriusque, an alieni etiam ab istis, non vnicam habes analyseos speciem, sed distinctione suffultam. Consentiunt quidem omnes: nonnisi suæ iurisdictionis pupillis tutores per magistratus dari posse, quia lege ita expresse cautum, *l. neque a præside, §. qui dare tut. vel cur. poss. lib. 5. C. tit. 34. l. 1. §. fin. de tut. dat. ab his, in P.* At quomodo iurisdictionis iudicis dicatur pupillus, non in omnibus consentiunt interpretes. Ergo dicendum, si pupillus bona & domicilium habeat in vno municipio, vel alio loco, proculdubio iudex eius loci tutorem dat: si in altero loco moretur, & alibi domicilium habet, iudex vtriusque loci potest dare, *l. 1. vbi pet. tuto. C. l. pupillo, & l. 1. §. 1. de tuto. & curato. dat. ab his, in P. Si tamen*, inquit Ioan. Faber *in §. 1. de Attil. tuto. num. 3. Alter alterum præuenerit, præuentione cessat potestas alterius iudicis: quod si de præuentione non constat, vel concursu se impedient, nisi conueniant, l. duo sunt Titii. de testam. tute.* Vel, quod Faber sequitur, quilibet in iurisdictione sui iudicis administrabit, *l. a. C. de testa. tute.* Si tamen in vna prouincia bona & originis domicilium in alia tantum, aut ibi etiam bona habeat: tunc qui est datus in loco domicilii, vbique poterit administrare. Siue datus fuerit a testatore, quod caret dubio, siue a iudice, *l. 2. de excus. tuto. C. §. datus, eod. ap. Instit.* nisi datus se excuset de bonis extra prouinciam tractandis, quo casu recte eius loci iudex prospiciet de tutore, *l. non solum, §. qui testamento. & l. propter. §. licet. & l. in vniuersitas, §. cum oriundus. de excus. tuto. l. magis puto § illud, de reb. eo. qui sub tut. in P.* Quod si pupillus in aliqua prouincia moretur, & in alia habeat domicilium originis & bona, iudex qui cognoscit in loco vbi moratur, debet hanc quæstionem reiicere tractandam ad locum domicilii, *l. vnic. per tute. C. arg. l. cum vnus, § si quis, de bon. aucto. iud. possid. in P. & eorum quæ notantur a gloss. in l. heres absens, §. 1. de iudic. in P.* Bartolus tamen dixit pupillum, etsi iudicio careat, posse sibi constituere & eligere domicilium aliquo in loco, vt possit ita habere tutorem, *Barto. in l. 1. de tuto. & cur. dat. ab his.* Sic Azo tradit, pupillum extra domicilium exsistentem, cum litem mouere sibi vbi est desiderat, posse ratione eius litis, & ad illam legitime tractandam, petere ibi sibi tutorem dari, *Azo in l. 1. qui pet. tut. C. in Summa.* Similiter si pupillus alicubi conueniatur, iudex coram quo vocatus est, etsi is iudex secundum ea quæ diximus extra domicilium non sit idoneus, eius rei tamen ratione potest tutorem dare, *l. fi. §. 1. & ibi interp. de administrat. tutor. libr. 5. C. tit. 37. Bartol. in dict. l. 1. de tut. & curat.* Quia ratione litis, videtur res fori sui esse: quibus enim iurisdictio permittitur negotii, his & omnia permissa censentur, sine quibus expediri non posset, *l. 2. de iurisd. omn. iudic. in P. l. final. de offic. eius cui mand. est iurisdict. in P.* Neve continentia caussæ diuidatur, *l. nulli, C. de iudic.* aut lis protrahatur, *dict. l. final. § 1. de administrat. tutor. C.* Et ita plene intelligimus iuridicos prouinciarum, posse tutorem in eo casu dare subditis alterius iurisdictioni, si ad eos lis deuoluta sit, & ita ratione consequentiæ. Nam aliter non possunt, inquit Faber Senesc. balli subditis Baronum dare: nisi in defectum & negligentiam illorum, *Fab. in §. 1. num. 6. de Attil. tuto.* In comitiis Augustæ Vindelicorum anno 1548. *in politia Germanica habita in his comitiis, articul. 31.* sub Carolo 5. Cæsare statutum est, ne singuli tutores vel curatores, siue testamentarii siue legitimi, datiui vel ordinati iudicialiter, se tutelæ administrationi ingerant, nisi a magistratu ipsis antea decreta & commissa fuerit. Et vt postea teneantur de bonis omnibus mobilibus & immobilibus, creditis, debitis, literis & registris inuentarium conficere: & iurare quod pupillorum ac minorum suorum rebus, ac bonis personisque eorum, fidam & honestam custodiam adhibebunt.

§ In petitione † tutoris, ad quam secuta datio, si erratum in 20 facto sit, non valet datio, *l. tutor, 10. de tutor. & curat. dat. ab his in P.* Ante dationem inquisitio facienda est, *§ sed hoc iure vtimur, de Attil. tuto. l. 2. & 5. l. in confirmando, & seq. de confirm. tutor.* vt diximus: dehinc, si absens detur tutor vel curator, dare operam debet, vt nuntiatio ei fiat intra triginta dies, *l. fin. de tuto. & cur. dat. &c. in P.* Nam ab ea denuntiatione incipiunt currere tempora 50. dierum excusationibus concessorum, *l. si tire, §. quinquaginta, & §. oportet, de excusat. tutor.* Postea satisdatio exigenda ante administrationem, vt diximus in officio tutoris.

§ Qui † autem dari possint tutores a magistratibus, satis ap- 21 parere arbitror ex his, quæ diximus proprio capite antea. Porro omni die tutor dari potest, *l. nec mandante, 8. § dari tutor, de tutor. & curato. dat. &c. in P.*

De tutoribus honorariis, & notitiæ caussa datis. Cap. 14.

1 *Tutorum alia diuisio.*

2 *Honorarii tutores qui, & quando tutelæ onere tenentur, & eorum officium.*

3 *Notitiæ caussa tutor datus quis, periculum & officium.*

INter † tutores quidam sunt quibus administratio tutelæ con- 1 ceditur, alii qui honorarii dicuntur, alii qui notitiæ caussa dati dicuntur, *Vlpian. in l. quod si forte 14. §. 1. de solution. lib. 48. P. tit. 3.* De his qui administrant, vel administrare debent, potior est & præcipua in hoc tutelarum tractatu quæstio. Et de his dictum iam est. Honorarii tutores sunt, † qui nõ gerunt tutelam, sed ad- 2 duntur gerentibus vt sua auctoritate eos in defensione pupillorum iuuent, & negligentes accusent: dati vel a testatore vel a iudice, qui tamen immunes a periculo tutelæ non sunt, *l. si quis tutor, §. quod ergo, de rit. nupt. in P.* Ita tamen si excussis facultatibus tutorum qui male administrarunt: ipsi non soluendo inuenti sunt, etsi male administrantes non fecerint suspectos, ob negligentiam videlicet: cum illorum munus sit obseruare actus tutorum gerentium, & sæpe ab illis rationem exigere, & solicitare cautare qualiter conuertentur: & si pecunia sit, curare vt deponatur ad prædiorum comparationem *l. 3. de administr. tutor. lib. 26. P. tit. 7.* Horum quoque auctoritate recte a pupillo negotia geruntur, *l. pupillum, de acq. here. l. quod si forte, § fi. de solutio.* Non tamen is dicitur honoris caussa datus, qui ita datus est, vt rationes ab aliis gerentibus acciperet. *Papinian. in l. iure nostro, 26. §. honoris. de testa. tute.* aliud enim est rationem ab aliquo exposcere, nam hoc tantummodo honoris est videlicet, audire quid, & quomodo gesserint tutores, & consilium illis dare in faciendo: aliud rationes accipere, hoc est, gesti monumenta & actus, & subductionem calculi, & ratiocinia penes se habere, vnde hæc gestio quædam est, & administratio. Non autem quando rationem tantum exigunt generaliter diligentiæ. Notitiæ † caussa 3 datus dicitur tutor, is qui ad instruendos contutores, scilicet de rebus & negotiis testatoris vel pupilli datur: cui & solui potest, quia & hic vt & honorarius si velint, administrare possunt, nisi interdictum sit nominatim, *d. l. quod si forte, § sunt quidam, & §. qui notitiæ caussa, de solutio.* Et hic etiam notitiæ caussa datus, perinde

inde in omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest, atque ceteri tutores, qui eodem testamento dati sunt, *l. quæro. 32 § 1. de testa. tute. in P. l. 1. de peric. tuto. lib. 5. C tit. 38.*

Quibus modis tutela finiatur. Cap. 15.

Lib. 1. Instit. tit. 22. Lib. 5. C. tit. 60.

1 *Pupillorum vel tutoris voluntate tutela non finitur, sed aliis modis.*
2 *Tutela finitur pubertate pupilli & pubertas quomodo probetur.*
3 *Tutela secundo finitur capitis minutione tutoris. & 5.*
4 *Capitis minutio quid, & quotuplex, quæ item maxima, media & minima.*
5 *Capitis minutio pupilli etiam minima soluit tutelam.*
6 *Tutela tertio soluitur morte naturali pupilli, vel tutoris.*
7 *Tutela quarto soluitur tempore tutoris constituto.*
Tutores dari possunt ad certum tempus, ex certo tempore, & sub conditione.
8 *Tutela finitur quinto remotione tutoris suspecti.*

1 Tutela † non finitur ex voluntate pupillorum *l. 2. C. quan. tuto. vel cur. at. esse desi.* sed aliis modis lege & moribus introductis: vel habita ratione personæ tutorum, vel minorum, vel administrationis. Neque etiam sola voluntas tutoris se tutela abdicantis sufficit, nisi quo oportet modo fiat, *l. legatus Cæsaris, de*
2 *offic. præsid. in P.* Finitur † itaq; tutela, pubertate adueniente pupillorum *§ 1 quib. mo tut. finit. lib. 1. Instit. titul. 22. l. fi. C. quan. tut. vel cur. &c. lib. 5. tit. 6.* Quæ olim probabatur ex natiuitatis scriptura & aliis legitimis probationibus *l. 2. de excu. tutor.* & per inspectionem nudati corporis, quæ tamen formula hodie hic improbata est ut turpis: & definita ætas 12. annorum fœminis, 14. masculis, pro pubertate constituenda *d. l. fi. d. tit. quan. tuto. §. 1. qui mod. tut. finit. l. 4. de rit. nup. l. qua ætate, de testamen. Macrob. li. 1. in som. Scip. 6.*

3 ¶ Secundo † finitur tutela, Capitis diminutione tutoris, per quam libertas aut ciuitas amittitur. *§ sed & capitis minutione qui. mod. tut. finit. ap. Instit.* Ita hic caput aut status personæ est. *§ fœminæ autem. de cap. diminu. ap. Institut.* qui habet in se libertatem, ciuitatem, & familiam: Et capitis minutio, status huius prioris in alium commutatio, *§. 1. eod. l. 1. eod. in P.* vel status huius ademptio.
4 ¶ Itaque † minutio capitis triplex *l. fi. eod.* Maxima, si ciuitas aut libertas adimatur. *§ maxima eod.* ut si quis seruus pœnæ fiat atrocitate sententiæ, ut damnatus ad bestias, *l. aut damnum § 2. de pœnis in P.* & potissimum quando sententia vita adimitur. *l. qui ultimo supplic. 29. de pœn. in P.* Nam hodie alioquin nemo bene natus, ex sententia exilii vel deportationis seruus pœnæ fit, *auth. sed hodie, de donat. int. vir. & uxo.* Nisi ingrati liberti reuocentur in seruitutem, *l. 2. de liber. & eor. lib. C.* vel liberi ad pretium participandum venundari se passi sint, *dixim. in seruis, ex titul. quib. ad. lib. procl. non lic.* nam hi capitis maximam minutionem patiuntur, *d. § 1. de cap. diminutio.* Minor capitis minutio vel media est, quando ciuitas quidem amittitur, libertas vero retinetur: ut si aqua & igni interdictum alicui, vel si quis deportetur, *d. § 1.* Minima est cum libertas & ciuitas retinetur quidem, sed status mutatur. ut si alterius iuris seu potestati quis fiat, veluti arrogatione & adoptione *l. 3. eo. § minima, eod. ap. Institut.* aut emancipatione. Et ita ut ait Ausonius in Gryphe:

Tres, lex libertas, capitisq; minutio tres, lex.

Vocat autem capitis minutionem Cicero *in Verrem*, ademptionem de capite. Et ciuem indemnatum integri esse capitis dixit, *Cic. in Pisonem.* Agnationis ius cum obtinebat in tutelis, capitis minutione tollebatur: & ideo & tutela ex lege duodecim tabularum corruebat, etiam ob minimam, *§ sed agnationis, de legit. agnat. tute.* Hodie quando ex nouis legibus legitima tutela defertur iure cognationis, ideo semper tutela non perimitur ex omni minima capitis minutione tutoris, *l. tutelas. 7. de cap. diminutis. l. 4. C. de legit. tut.* quia cognationis ius non soluitur minima minutione, soluitur autem maxima & media, quod pertinet ad iura successionis & tutelarum, *§ fin. de cap. diminu. § sed & capitis, quib. mod. tut. finit. l. 1. C. de hero. instit. l. 1. in fine ad Tertu. P.* Pupilli † pupillæve omnis capitis minutio etiam minima tollit omnes tutelas. *d. § sed & capitis, & §. item finitur, quibus mod. tut. finit. l. si arrogati de tutel. in P. l. fin. C. de auth. præstan. l. legitimam tutelam, de legit. tutor. P.* Si tutor quoque in adoptionem se dederit, perit legitima tutela eius, non aliæ, *d. § sed & capitis, l. tutelas, de capitis diminutio. P.* Ad seruitutem pertinet capi ab hostibus, ideo & eo casu finitur tutela, *§. item finitur quib. mod. tut. finit.* 5

6 ¶ Finitur † tertio tutela, naturali morte tutorum vel pupillorum, *§ simili modo quib. mod. tut. finit.* Verum morte tutoris legitimi tutela legitima in eius liberos, si idonei sint, transferri videtur: non autem aliæ tutelæ, testamentaria vel datiua, *l. tutela ut plerunque, de tutel. P.*

¶ Quarto, † ad tempus, vel sub conditione constituto tutore, tutela elapso tempore, vel cedente die perimitur, *§. sed & si, vers. præterea. & § pen. quib. mod. tut. finitur.* Receptum enim est tutores dari posse ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel sub conditione *§ ad certum qui testa. tute dar. poss.* 7

¶ Finitur † & quinto tutela, quando tutores remouentur ut suspecti *§ final. quib. mod. tut. finit.* Sed hæc hactenus de tutoribus seorsum De curatoribus nunc agamus. Porro de actionibus quæ pro tutela & cura dantur, postea sequenti libro, Deo fauente, in fine tractabimus. 8

DE CVRATORIBVS ET CVRA EORVM, LIBER XIII.

De Differentia & Conuenientia tutelæ, & curæ, & quot species curæ. Cap. 1.

1 *Tutor gerens finita tutela tenetur, ut negotiorum gestor.*
2 *Cura quid & quomodo differat a tutela: quod hæc præcipue bonorum tutela, personarum.*
3 *Cura & tutela conformitas.*
4 *Cura & tutela differentiæ.*
5 *Curatorum species pupillorum minorum, furiosorum, &c.*
6 *Communia omnibus curatoribus satisdatio, inuentarii confectio, possunt ut suspecti remoueri, personalia gerunt munera.*

1 Postquam in suam tutelam peruenit minor, desinit officio suo fungi tutor, neque amplius talis dicitur: etsi in administratione sua perseueret tamen non tutelæ actione, sed negotiorum gestorum Iulius Paulus teneri eum pupillo respondit, *lib. 1. recept. sent. tit. 4. c. 1.* Exemplo eius qui pro tutore vel curatore more se gessit, *idem ubi sup. c. 8.*
2 ¶ Sequitur † autē tutelā cura, quia cura est tutela bonorū potissimum, & per consequentiam personarū: ut tutela pcipue personarum, & per consequentiam bonorū *l. scienuū. 20. de rit. nupt. in P. l. in copulandis. 8. C. de nupt. l. consilio, 7. de curat. fur. C.* In multisq; conueniunt & fere omnia q̄ de tutoribus pupillorū dicta sunt, in curatoribus minorū locum
3 habent *l. 1. de administ. tut. l. si tutor, C. eo.* ¶ Et † tituli qui de tutoribus posthcentur tractationē, adiungunt & curatores: ut in epigraphe, *de administratione tutorum vel curatorum: de tutoribus & curatoribus datis ab his &c de excus. tut. vel curat. cum simil.* Dantur & ab iisdem magistratibus curatores, a quibus tutores, *§. 1 de curat.* excepta caussa testamenti, *l. 5 in § 1 de testam. tute.* quamuis & in testamento datis confirmentur per inquisitionem *l. de creationibus, de e. tis. c. and. C.* Quintimo & sæpe simul sint, & cum habenti tutorē tutor superaddi non possit curator tutelæ legitur, *§. interdum de curat. l. 1. 2. 3. in quib. caus. tuto. hab. cura. dar. pos. li. 5. C. tit. 36.*

¶ Differunt † tamen in paucis, & proinde seorsum curæ singularia nobis tractanda sunt. Nam ut diximus proxime, tutor testamēto datur, curator nō vnq; sine confirmatione. Secundo, tutor inuitis datur: curator minime præterquā in litē. *§. item inuiti, de curato. l. 3. § pen. de tutel. in P.* Tutor tertio rebus omnibus & vniuersis tantum pupilli datur *§ datus. de excusat. tuto.* curator & vniuersis & singulis dari potest. *§. 1. de curator.* Quarto, tutor principaliter personis datur: curator rebus, *l. sciendum, de rit. nu. l. cum plures 12 § 3. de administrat. tutor. in P. l. in copulandis. C. de nupt.* Quinto, maior potestas tutoris, quam curatoris. *d. l. in copulandis.* Sexto, tutores in negotiis contrahendis interponunt auctoritatem: curatores tantum consensum, *l. cum in vna 17 § 1. de appellat. & rolat. in P. rub. de auct. tuto. & consen. curat. in P.* Non eget enim approbatione psonæ minor, qui legitimā habere dicitur: dum in suam venit tutelā. Sed eget consensu ratione conseruationis rerū curatoris necessario ad instar auctoritatis, si alienet: non ad si quærat, quia sine curatore recta contrahit, & se obligat 4

l. puberes. 101. de verbor. oblig. & ducit vxorem, & nubit, *d. l. secundum. de rit. nupt.* Persona enim libera est a potestate aliena, bona nequaquam. Etsi deceptis contrahentibus iura per restitutionem subueniant in integrum, *tit. de minor. 25. an. P. tit. de restit. mino C.* Sexto finitur tutela vt diximus, 12. annorum in fœminis, in masculis 14. spatio, *l. si quan. tutor esse desi. C. §. 1. quib. mod. tut. finit.* at cura eorum 25. tantum anno, *§. 1. de curator.* Generaliter curator accedere potest. & dari omnibus, qui rebus suis superesse non possunt. *l. his qui in ea caussa, de tuto. & curat. dat. &c. in P.*

5 ¶ Et † proinde quia plura sunt, quæ impediunt aliquem suis superesse rebus, vel recte eas tractare, curatorum, ratione subiectorum plures erunt positiones: sed ratione constitutionis curatorum, duæ species adferuntur ab Vlpiano *in titul. tit. 12.* vt alii sint legitimi, alii honorarii seu datiui. Legitimi, qui ex lege 12. tab. dantur: honorarii, qui a prætore constituuntur. Omnes, si perpendamus morem, datiui. Itaq; omnes curatores nota quadam personarum sic distinguo. Curatores esse pupillorum, minorum 25. an. mutorum, furiosorum, prodigorum, ventris, bo-
6 norum, & actorum, & reipub. Dicemus de singulis. ¶ At † interim annota in summa, generaliter omnibus commune esse, vt satisdent, nisi ex caussa remittatur satisdatio, iurentq; coram magistratu rem pupilli saluam fore ex fideq; gesturos, & ad vtilitatem sibi commissorum. Inuentarium faciant, *l. fin. § sed cum antiquitas, & auth quod naturaliter generale, & §. ex inuentario, de curat. fur. C. §. penult. vt ii qui oblig. per his se hab. res mino. an auth.* Item hos omnes vt suspectos remoueri posse, si caussa subsit, *l. 3. §. non tantum, & §. si curator ventri, de susp. tut. lib. 26. P. tit. 10.* Dehinc, quod omnes istæ curæ, vt tutelæ, sunt personalia munera, quia corporibus cum labore & solicitudine animi ac vigilantia principaliter præstantur, *l. 1. §. illud tenendum & §. eque, de muneri. & hono. lib. 50. P. tit. 4.*

De Curatoribus pupillorum. Cap. 2.

In quib. caus. tuto. vel cura. haben. tut. vel curat. dar. poss. li. 5. C. ti. 36.

1 *Casus, quibus pupillo habenti tutorem, curator ratione bonorum, vel litium adiungitur.*
2 *Curator pupillo datur, excusato eius tutore ad tempus.*

1 PVpillis † curatores accedunt, non ratione personæ, sed ratione bonorum, negotiorum, vel litium, *l. 3. §. pen. & fi. de tut. in P.* vt si pupillo expediat agere contra tutorem vel alium curatorem *§. interdum, & §. pen. de curato. § si de auct. tuto. l. 1. 2. 5. de in lit. dan. tut. or. li. 5. C. tit. 44.* alio curatore non existente, *l. duobus, 25. de testam. tut. in P.* Si legitimus tutor non sit idoneus. *§ interdum,* ob egestatem, aut dignitatem, aut diffusum pupilli patrimonium *l. fin. in quib. cau. tut. hab. tut. da. pos. C. l. quoties, 9. de admin. tut. l. prolatis, 6. de suspec. tutor. l. solet, 13. de tute. l. testamento, 11. de excus. tuto.* Idem in dato a magistratu vel testamento. *l. si tutor, 9. de susp.*
2 *tut. §. item si testamento. de curat.* ¶ item † loco tutoris, qui ad tempus tantum excusatur, interim datur tantum curator, veluti ob legationem, vel aliam iustam caussam, *l. 1. & 2. in quib. cau. tuto. hab. &c. C. § item loco tutorum, de cura. § item qui reip. caussa, de excus. tut. l. tutor, 28. eo. in P. l. in omnem, 15. de tut. & curat. ab his, &c. in P.* si enim in perpetuû excusaretur, esset tutor dandus, *d. l. in omnem, l. quæstionum, 12. de tutel. P. l. 2. in quib. caus. tut. hab. &c. C.* Datur itaque ægro tutore existente, *l. non solum, l. 12. § fi. de excus. tuto.* vel furente per interualla, *l. Modestinus, l. idem Vlpia. l. 14. de excus. tuto. P.* vel adhuc minore existente 25. anno. *d. l. non solum, §. si libertus.* Item in casu *l. ex sententia, 29. de testam. tutel. in P.* in eo qui sibi tutelam in testamento scripsit.

De Curatoribus minorum 25. annorum. Cap. 3.

Lib. 1. Instit. tit. 23.

1 *Curatores inuitis non dantur minoribus, nisi in litem, & ratio. & 4.*
2 *Curatores dantur vsque ad 25. an. quare. & 3.*
3 *Contra minores 25. annorum, non currunt præscriptiones.*
4 *Curatores olim non dati minoribus nisi luxuriosis, & prodigis. & cum infamia ex lege Lectoria: hodie omnibus minoribus. Lex Lectoria, quid.*
5 *Curator minorum satisdat, inuentarium conficit, curat rem minoris saluam fore.*
6 *Minor sine curatore gerens læsus restituitur.*
Restituere in integrum quid.

1 CVratores † dantur tantum minoribus 25. ann. si ipsi desiderent. & illis volentibus, nec inuitis, *§ item inuiti, de curat. l. si impubere, § ... de tuto. & curat. dat. &c. l. fin. de his qui veni. ætatis impetra.* si tamen in lite moniti noluerint eligere, inuitis datur. *l. 1. qui pet. tu. C. d. §. item inuiti,* cum aliter non possint esse in iudicio *l. 2. qui legit. perso. stan. in iud. hab. C.*
2 ¶ Masculi, † inquit Iustinianus *§. 1. de curat. l. 1. & l. 3. § minores, de minorib. in P. puberes & fœminæ viri potentes vsque ad 25. annum completum curatores accipiunt. Quia licet puberes sint, tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint.* Dicitur & hæc ætas minorum imperfecta, ratione consilii & experientiæ rerum, *l. si in quib. cau. in integr. restitu. non est necess.*
3 ¶ Et † proinde præscriptiones contra minores tempore eius ætatis, quæ olim rescindebantur restitutione neque hodie currunt, vel fiunt, *d. l. fin.* Nec prius robustam ætatem vel animi vim dicitur minor adeptus, quam ad vigesimum quintum peruenerit, *l. si maritus, §. lex Iulia, ad l. Iuli de adult. in P.* ¶ Olim
4 curatorem † dare minoribus non expressa caussa, infamiam quandam habere videbatur, quod esset suspicio prodigalitatis in minore: vnde nec inuitis dari voluerunt, & nisi postulantibus illis, etsi interdicta illis fuisset bonorum suorum libera administratio. Donec M. Antonius Philosophus Cæsar, de curatoribus cum antea nô nisi ex l. Lectoria (*de l. Lectoria qua fiebat iudicium rei priuatæ, adolescente aut furioso circũscripto, agit Cic. 3 de Diuina. & 3. Offic.*) vel propter lasciuiam, vel propter dementiam darentur, ita statuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis caussis. vt auctor Iulius Capitolinus *in vita M. Anton. philos.*
5 ¶ Curatorum † omnium & tutorum generale est, satisdare, demtis quibusdam, de quibus suo loco: & sacramentum præbere omnia ex fide & vtilitate minorum & pupillorum gerendi, inuentariumque conficere, *l. final. §. sed cum antiquitas, & authen. quod nunc, & §. ex inuentario, de curat. furio. C. § pen. vt ii qui oblig. perb. se hab. res mino. &c. in authen. coll. 6. const. 7.* ¶ Si † quando 6
contingat minorca 25. an. negotia gerere sine curatore, & illos restituendos esse æquum visum est, *l. 1. de minor. 25. an.* Restituere, est in pristinum statum reponere, *l. restituere. de verborum significat. 1. de seru. pass. & restit. Cod. l. 1. §. restituas, ne quid in loc. publ. in P. l. videamus, in 2. § in Fabiana de vsuris in P.* Videamus itaque de restitutione hac pauca.

De Restitutione in integrum minorum. Cap. 4.

De rest. in integ. lib. 4. P. tit. 1. De minorib. eod. lib. tit. 4. De in integ. rest. mi. lib. 2. C. tit. 22. Lib. 1. Decretal. tit. 41. Lib. 1. Sex. tit. 21. Clement. lib. 1. tit. 11.

1 *Restitutione in integrum infans non eget, quare.*
2 *Minores ex quibus caussis restituuntur in integrum.*
3 *Restituuntur minores læsi ob ignorantiam legum ciuilium, non naturalium, & ob imprudentiam ætatis.*
4 *In restitutione in integrum consideratur primum, vt immodica sit læsio.*
5 *Minores in delictis quando restituantur.*
6 *Minores errantes, non fallentes restituuntur.*
7 *Minores non restituuntur ex læsione casu adueniente.*
8 *Restitutio non datur, si alio remedio ordinario læsis subueniri possit.*
9 *Restitutio in integrum non datur contra patrem vel patronos.*
10 *Restitutioni in integrum minor iuramento valide renunciat contrahendo.*
11 *Restitutio non competit de gesto, post impetrationem veniæ ætatis.*
12 *Restitutio in integrum repeti non potest.*
13 *Restitutus minor quæ ipse accepit, restituit.*
14 *Restitutionem non petit, qui maior factus negotium in minori ætate factum ratum habuit.*
15 *Restitutionis nomen quam late pateat, & a quo magistratu fiat remissiue.*
16 *Restituuntur in integrum non tantum minores læsi, sed & alii certis de caussis.*
17 *Restitutiones impetrantur a cancellaria, & examinantur apud iudices regios.*

INter † priuilegia personalia, ætatis quoque est consideratio, 1
per quam infans consilii innocentia excusatur, *l. quod infans, de rer. vend. in P. l. infans, ad leg. Corn. de sicar.* & hic restitutione in integrum non eget, cum ipso iure tuta sit. ¶ At qui † maiores 2
septennio sunt, infantiam excedentes, *l. si infantis, C. de iur. deliber.* quousque ætatem 25. annorum impleant, vtuntur restitutione in integrum: si quid male gesserint: aut si omiserint emolumentum, quod acquirere potuissent: aut perdiderint quod habuerunt; vel si obligauerint se imprudenter oneri, quod illis recusare li-

re licuit: ceteris recte gestis, ratis & probatis. *l. non omnia, & l. quod si minor, § non sem. er, de minori. 25. an. in P.*

8 ¶ Subuenitur † autem eis læsis ex duplici capite, vel propter legum ignorantiam ciuilium, & propter imprudentiam ætatis. Non autem si quid aduersus leges naturæ commiserint, vel deliquerint: tunc enim negatur illis ætatis beneficium, *l. etiam, de*
4 *minor. in P. l. pen. de in integrum rest. i.* ¶ Obseruanda † itaque eruet in restitutione minorum hæc, & alia quæ in epitomen redigo. Primum, vt læsus sit minor grauiter: nam ob modicum damnum ad restitutionem non recurritur, *l. scio, 4. de rest. in integr.*
5 *in P. 2.* ¶ Nō † restituatur minor in delictis nisi quatenus leuanda est pœna, ne iuxta maiorum pœnam puniatur. *l. auxilium. de minor. s. c. & 2. de delict. puer.* aut nisi delictum sit quod ex culpa
6 procedat, *l. si aduers. delict. C. 3.* ¶ Minores † errantes nō fallen-
7 tes restituūtur, *l. 1. si min. se maio. dix. C. 4.* ¶ Minores † restituuntur, si ex inconsulta sua facilitate lædantur: non si casu, qui & prouidentibus contingere potuit, *l. verum, § secundum de minor. 25. an.* Nam is minor qui iure commoni vtitur, non videtur circumscriptus, *l. si. de in integ. resti. maio. 25. an C. 5.* ¶ Circumscri-
8 ptis † minoribus dolo alterius non datur restitutio, *l. si. C. de rescin. vend.* quia expeditam habent actionem de dolo: & proinde hoc remedium extraordinarium & subsidiarium cessat, *l. in caussa. 2. de minorib. 25. an.* Vnde aliud 6 axioma colligendum, Non dari restitutionem in integrum, quando subueniri aliquo alio remedio ordinario minoribus potest. *d. l. in caussa & l. sancimus, in quib. cau. in integ. restit. non est necess. in. si aduers. vsucap.*
9 7. ¶ Minor non † petit restitutionem in integrum contra pa-
10 trem, sui patronos *l. 1. qui & aduer. ques. C. 8.* ¶ Non † auditur minor restitutionem petens, si contrahendo restitutionem cinrauit solemni iuramento *auth. sacramenta. si aduer. vendit. C. 9.*
11 ¶ Nec † si impetrauerit ante gestum veniam ætatis, *l. g. 2. de his*
12 *qui ven. ætat. impetr. C.* ¶ Vel 10. † si eadem de re ante restitutionem postulauerit: quia restitutio in integrum repeti non potest,
13 *l. 1. C. si sæpius in integr. resti. fuerit postula. C. 11.* ¶ Quando † minor in integrum restitui desiderat, debet & ipse quæ ex negotio ac-
14 cepit omnia restituere, *tu. de reputatio. C. 12* ¶ Non † potest postulare restitutionem in integrum negotii in minori ætate gesti, is qui ad maiorem ætatem veniens ratum illud habuerit, *l. 1. si maio. fact. alienat. rat. hab.* Sunt & plures congestæ caussæ ab Oldendorpio in tractatu de iure singulari, cur aliquando minores 25. annis non restituantur.
15 ¶ Porro † quam late pateat restitutionis significatio. & an omnes magistratus possint restituere, idem Oldendorpius in sexta classe, cum quo videndus Zasius, & Azo in summa, *titul. ex*
16 *quib. cau. maio. in integ. restitu. minor.* ¶ Etenim † non minorum tantum 25. anno restitutio est, quorum tutelam prætor accipit ob ætatem, cuius consilium fragile, & multorum insidiis expositum *l. 1. de minorib. 25. an. in P.* cum hoc rarum est ante hanc ætatem sapere:

Scilicet ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit, dicenda tacendaq; calles. Persius Saty 4.

Sed etiam prætor lapsos & circumscriptos restituebat alios, & eis opem ferebat, *l. 1. de restit. in integ. in P.* siue metu, *l. 1. de eo quod met. cau.* siue calliditate, *l. 1. de dol. malo, in P.* siue absentia iusta & necessaria reipub. *l. absentia, de reg. iur. l. 1. ex quibus cau. maio. in P. l. Pannonius Auitus, de acq. hered. in P. l. quia absente, C. de procur. l. cum quidam, de acquir. hered. in P. tit. ex quibus cau. maio. C. & l. si quid, de restitut. milit.* siue dolo malo *Lucius ti, ex quib. cau. maio. l. ignorare, C. de restitut. milit. videlicet, qui non sua vel. sed reip. caussa absunt, l. reipublicæ caussa, ex quib. cau. maio. P. l. qui libera legatione, de legat. in P. l. non vero, ex quib. caus. maio. in P.* siue per status mutationem *l. 2. de restit. in integr. P. l. pertinet, de capit. mi. nut. in P.* aut iustum errorem incidisse in captionem. Quando autem & istis denegetur restitutio in integrum, consule Oldendorpium in o
17 *pusculo de iure & æquo.* ¶ In † Gallia minores & alii læsi, restitutionis petunt codicillos ab officina æquitatis seu cancellaria principis, quibus mandatur iudicibus regiis tantum nonaliis, *Boer. q. 24. num. 16* vt si iusta & vera caussa videatur, restitutio fiat, & rescindantur contractus, vel nulli declarentur, *Imbert libr. 1. Instit. forens.* Administraque notio harum restitutionum iudicibus minoribus & clientelaribus dominorum locorum. item & ecclesiasticis, nisi agatur de læsione permutationis beneficiorum, *Pap. libr. 1. Rhapso. arest. titul. 4. ar. 9.* in qua adhuc si de possessione contendatur, recte senescha-
llus cognoscet.

De Curatore mente captorum & furiosorum. Cap. 5.

Lib. 27. P. tit. 10. Lib. 5 C. tit 70. § furiosi, de curator. ap. Iustin.

1 *Insanorum species varia.*
2 *Phreneticorum distinctiones.*
3 *Insaniæ genus triste paraphrenesis ex atra bili.*
4 *Mania & amentia quid, & vnde.*
Maniæ & amentiæ differentia eod.
5 *Lethargia quid.*
6 *Maniæ furoris differentia cum insania.*
7 *Stultitia quid.*
8 *Atrabilis insaniæ species quomodo generentur.*
Phrenesis & lethargi caussa, & locus generationis, eod.
9 *Fatuitatis & stultitiæ generatio & caussa.*
10 *Melitides & Amphistiaes insignes stulti.*
11 *Corœbus stultus fluctus numerabatur.*
12 *Fatuorum & stultorum diuisio & gradus.*
13 *Insani Bacchantes Fanatici.*
14 *Furor alius continuus, alius cum internallis.*
15 *Furoris internalla vel inumbrationes vnde fiant.*
16 *Dementis, seu mente capti & furiosi differentia.*
Amentes sunt pueri, & ebrii, eod.
17 *Furiosi amentes cuiuscunque gradus sint, pupillis in gerendis negotiis comparati, pro absentibus habiti præsentes, caci ad negotia.*
18 *Aiacis, Athamantis, & Agaues stultissimus furor, melancholicus, cæcus.*
19 *Fatui & stulti iudicio carent, vt imperiti.*
20 *Fatuus Abydi, quem pœnitebat sanum factum.*
21 *Thrasilla mente captus mirifice stultitia sua delectatus potius, quam sanitate.*
22 *Furiosus in agnatorum tutela iure 12. tab.*
23 *Curator furiosi tueri debet eius corpus, patrimonium, & salutem.*
24 *Furioso fere in omnibus exemplo pupilli prospectum est, in substitutione, bonis, persona &c.*
25 *Furioso non datur curator, nisi caussa cognita, num vere furiosus.*
26 *Furorem & insaniam simularunt Vlysses, Dauid, Solon, Brutus.*
27 *Furioso pater, & filius patri esse curator potest & de aliis personis, quæ esse curatores furiosi, vel esse cogi possunt.*
28 *Curator furioso filio testamento dari potest a patre, qui non satisdat iurat tamen, & inuentarium facit.*
29 *Curatores a quibus magistratibus dantur furiosis.*
30 *Curator furiosæ vxori non datur maritus.*
31 *Furiosum curans extraneus, monitus proximus, & negligentibus eis successor fit.*
32 *Mutis curatores dantur.*
33 *Cura furiosi finitur, cessante furore.*
34 *Furoris diuini breuis annotatio, & diuisio ethnicorum.*
35 *Curator furiosi conuenitur negotiorum gestorum actione, non tutela.*

INsani † & amentes suis rebus vix superesse, saltem non semper possunt: ii autem in multiplici differentia sunt, *de quibus* 1
vide Celsum lib 3. c. 18. ¶ Phrenetici † quippe quidam sunt, qui 2
in dementia esse incipiunt, & ægri quodammodo adhuc sapiunt: tamen & vanis imaginibus infestantur. Quidam perfecte phrenetici, quibus mens illis imaginibus addita est. Horumque aliqui hilares, alii tristes sunt, alii tacitus continentur, & verbis tantum desipiunt, alii consurgunt, & violenter quædam manu faciunt, hosque furor vrget. Caussatur phrenesis, ex apostemate calido in quibusdam existente pelliculis cerebri.

¶ Aliud † genus insaniæ, quod in tristitia consistit, quam videtur atra bilis contrahere: aliqui dicunt, paraphrenesin, cuius 3
caussa est in apostemate existente in stomacho, vel in matrice mulieris, quibus purgatis desinere potest.

¶ Tertium † genus insaniæ eorum qui mente constant, sed imaginibus falluntur, & eorum qui mente desipiunt quoq; enim 4
imaginibus falsis. *Mania* vel *Amentia*, læsio interioris partis cerebri est, quæ priuat imaginationem. Ceterum amentia interiorem partem cerebri lædit: mania autem mediam cellulam offendit. priuatq; rationē, sicut amentia imaginationē. ¶ His † ad- 5
di potest lethargia quæ est apostema in posteriore parte capitis generatum, quod inducit omnium obliuionem, *Vitalis de Furne, lib. de conseru. bona valet. c. 69. sed & latius Hippoc. lib. de fure. quem tamē negat Galenus Hippocratis esse. Multa de his Arist. lib. probl. sect. 30.*

6 ¶ Latini † furorem maniam dicere videntur, diuturniorem mentis alienationem eumque sic furorem ab insania distinguit Cicero 3 *Tuscul.* *Insaniam*, inquit, *censuerunt inconstantiam sanitate vacantem, qua tamen tueri posset officium, & vita communem cultum, atque vsitatum furorem autem rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cum maius esse videatur quam insania, tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere possit, non insania.* Insaniam
7 pro phrenesi accipit. ¶ Minor † est istus nec ira nociua stultitia:
8 quæ & μωρία ἀνόητα imprudentia. *Atra bilis,* † inquit Galenus *de loc. affect. li. 3. c. 9. plura de symptom. caus. 2. li. vbi in ipso cerebri corpore abundat, eam insaniæ speciem, quam Græci vocant melancholiam, inducit. Quemadmodum alter atra bilis succus, qui præassata flaua bile nascitur, ferina gignit deliramenta, modo cum febre, modo absque illa, in cerebro corpore abundans. Atque ob hanc caussam phrenetis nonnunquam est mitior, vbi a pallida bile ortum traxit: nonnunquam vehementior, vbi flaua bilis eam peperit.* Quod & recte distinguit Hippocrates *in fragm. libelli de insania* μανίας. Et rursum Galenus ait *libr. 4. de caus. pulsuum. & lib. 6. Aphor. aphor. 56* alibi, phrenetin gigni a bilioso humore, & in tenui menynge & septo transuerso. Lethargum autem a pituitoso humore & in cere-
9 bro. ¶ Stultitiam † porro & obliuionem, affectus cerebri ex frigore ortos, tradit, quibus functio eius perit, *Galen. libro, 2. de sympto. caus.* Et de fatuo sic loquitur alibi, *Idem lib. 3. de loc. affect. cap. 2. Rationem animæ vim in cerebro, virilem irascibilemque in corde: appetitoriam denique, in iecinore sitam esse, nemini non persuasum existimo. Id quod vel ex vulgarium sermone discere licet. Fatuum siquidem aiunt carere cerebro, timido & pusillanimi corde esse. Tute autem fingunt cor erosum ab aquila. At vero quemadmodum, si ratio læditur, sæpenumero contingit lædi memoriam: sic si memoria vitiatur, ratio ipsa quodammodo labefactatur, vtpote ambabus vtrisque noxa procedente ab eadem dispositione, quæ vbi vehementius intenditur, simul cum memoria ratio quoque omnino deperditur. Ac talis quidem affectio stultitia vocatur.* Et paulo post, *intellectus amissio, stultitia est. Idem, d. lib. 3. cap. 3.* Vnde magna habita iniuria raka, id est, fatuum vocare, vt reus sit gehennæ seu damnationis æternæ, qui hoc nomine proximum interpellat. *Matth. 5. can. si. 55. distin. Furiosi*, inquit Iustinianus, *testamentum non faciunt, quia mente carent. §. item furiosi, quib. non est permi. fac. testa. lib. 1. Instit. tit. 12. l. furiosum, 9. qui testam. fac. poss. C. l. 2. de inoffic. testam. in P.* nec velle creduntur, *l. furiosi, 40. de reg. iur.* Zeno omnes stultos insanire dicebat, neque enim prudentes esse, verum & peræqualem insaniæ omnia stultitiam gerere, neque cum iis litigandum, *Diog. Laert. in 7. in Zenone.* Siquidem, vt ait Salomon, expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti sibi in stultitia. *Prouerb. 17. & Eccles. 22.*

10 ¶ Fatui † inter ridiculos habentur, furiosi inter nocentes: veluti in prouerbio Suidas *in illis verbis* explicat μωρότερος Μελιτίδου, stolidius Meltide. Scribit enim a comicis Melitidem, vt fatuum exagitatum, sicut & Amphistidem, quem tradunt magno labore, vsque ad quinque numerare didicisse, & vltra progredi non potuisse: & sponsam suam attingere non fuisse ausum, veritum ne *a* puella apud matrem accusaretur: Ignorasseque Amphisti-
11 dem, num ex vtroque parente natus fuisset. ¶ Refert † & de Corœbo, *idem in Corœbo*, eum ita stultum, vt fluctus meriretur.

12 ¶ Horum † fatuorum, & stultorum tres gradus ego constituo: primum in illis, qui simpliciter fatui sunt, & temere prout in mentem venit, de omnibus iudicant sine discretione, & arrogantia, *Prouerb. c. 12. & 13. c. ecclesiast. 21. ecclesiastic. 10. cap. pen. de eo quod met. cau. Quod fatuus sine sale insulsus, non prudens, vide Archid. in cap. legimus 93. dist. & in cap. Constantinopolitanæ, 22. distin. vbi a stulto, veluti ab arrogante fatuus videtur separare.* Secundum, in illis, qui cum fatui sunt, tamen se sapientes arbitrantur: & horum infinitus est numerus, vt ait Salomon *Ecclesiast. 1. Et via stulti recta est in oculis eius, Prouerb. 12. & 26.* Et vereor ne si oporteret curatores illis dare, pauci forent qui curatoris munere fungi possint. Tertium constituo in illis, qui cum stulti sint, insigniter largeque ebiberint ex flumine Cesco vrbis Siciliæ, quod ἄνουν dicitur *Suid. in ver. Cesco*, tamen alios stultos putant, seque solos sapientes, *contra c. ne innitaris, de constitut.* minimam nec scintillam mentis habentes nec se nec alios cognoscentes. Et cum nihil norint, omnia tamen superbe iudicant. Et dum vitant ita stulti vitia, in contraria currunt.

13 ¶ Insanabiles † certe cum non sentiant morbum, nec erubescant vt priores. Sed ne diutius philosophemur, a diuerticulo ad Iurisconsultorum redeamus rationes. Vlpianus, *Si vitium corporis vsque ad animum penetrat*, inquit, *l. ob quæ vitia. 4. de ædil. edict. lib. 21. P. tit. 1. forte si propter febrem quidam loquantur aliena, vel per vicos more insanorum deridenda loquantur, redhiberi huiusmodi venditos vt morbosos & vitiosos posse.* Idemque Vlpia. *in l. 1. co. vbi pulcre plu. de his lymphaticis, quæ ibi vide,* fanaticos, qui circa fana bacchantur, inter furiosos annumerat: & eos qui responsa reddunt, quasi dementes etiam si per luxuriam faciant, & tamen non tales haberi si desierint.

¶ Marcellus † Iurisconsultus *in l. diuus, 14. de off. præs. lib. 1. P.* 14
tit. 19. idem in l. si cum dotem, §. si maritus, sol. matrim. P. furorem diuidit in eum qui habet continuam mentis alienationem, & in eum, qui habet dilucida interualla, quibus quis sensu sanior est. Vlpianus in furioso tantummodo voluntatis reliquias, non voluntatem dixit manere, *Vlp. l. patre furioso, 8. de his qui sunt sui vel alie. iur. lib. 1. P. tit. 7.* Dubitarunt autem antiqui, num in inducis seu dilucidis interuallis haberet voluntatem furiosus, donec Iustinianus habere sua constitutione declarauit, *l. furiosum, 9. qui test. fac. poss. libr. 6. C. tit. 22.* Quamuis hic caute negotiandum censeam, cum non omnis remissio furoris intensi tollat furorem, vt recte mihi videtur exprimere Celsus Iurisconsultus dum ait *in l. quod meo, 18. §. si furioso, de acquir. possess. libr. 41. P. tit. 2. Si furioso, quem sanæ mentis existimabas, eo forte quod in conspectu inumbrata quietus fuerit constitutus, rem tradiderit, licet ille non fuerit adeptus possessionem, tu possidere desinis: quamuis verum sit a rabie eum quiescere, tamen a morbo non est liberatus, quamdiu fomenta & caussa morbi in eo perseuerant.* ¶ Quia † autem inumbratur per pituitam, quæ 15
placatos reddit secundum Hippocratem *lib. de furo.* Atque furiosorum siquidam atra bili per totum corpus diffusa agitantur, quibusdam autem certis spatiis recurrit. Vnde illi perpetua rabie & inquietis motibus diuexantur: isti interualla furoris habent, inducias & intermissionem.

¶ Iustinianus † inter mente captum seu dementem, & furio- 16
sum longam esse differentiam tradit: verumtamen & quæ de mente capto inducta sunt, id est, de stulto seu fatuo, eadem & in furioso statuenda. *l. si furiosi parentes, 25. de nupt. 1. C. lib. 5. tit. 4. l. cum dementus, 21. de episc. aud. li. 1. C. tit. 7.* Insani, amentes vel dementes sunt & mente carent, quia in illis mens vagatur: quemadmodum & in pueris & ebriis, qui & amentes sunt, vt ait Aristoteles,
problem. sectio. 30. q. 13. ¶ Vt † nullum etiam negotium contrahe- 17
re possint, nec per se soli, nec cum alio, *l. in contrahendis, 5. de reg. iur. in P.* & sæpe custodia egent, *l. Diuus, de offic. præsid.* & pupillis comparati, quoad ignorantiam & cognitionem negotiorum & requisitam auctoritatem tutoris vel curatoris, *l. pupillus. l. si furi potest, de acq. hered.* Imo & isti furiosi pro absentibus præsentes habentur, *l. si vnus, §. filiosfa. de iniu. in P.* Quia, vt ait Cicero 3. *Tu-*
sculan. furor, est mentis ad omnia cæcitas. Itaque † phrenetici 18
melancholici in multis hallucinantur, & mente imbecilles, vt Aiax iratus in Græcos furens gregem porcorum necauit, putans eos esse Græcos, & Agamemnonem & Vlyssem, *Sophoc. in Aia. in mastigopho. Homerus.* Athamas & Agaue putabant animalia bruta esse liberos proprios, furore perciti: vt Orestes sororem
esse matrem. ¶ In † fatuis & stultis pariter obseruandum est, iu- 19
dicium illis deficere, & fere omnia ex arbitrio sibi iusta persuadere, vt solent imperiti, de quibus Terentius *Adelph. act. 1 sc. 2.*

Homine imperito nunquam quicquam iniustius,
Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.

Et fuerunt, vt sunt plures stolidi & fatui, qui malint in mentis
errore & stultitia degere, quam resipiscere. ¶ Qualis † ille, de 20
quo meminit Aristoteles *lib. de mirabil.* in Abydo Asiæ, qui ad Amphitheatrum iens exsultabat, & manus percutiebat lætabundus, ac si ludus illi placuisset, cum tamen ibi nemo luderet: quive postea resipiscens iurabat se nunquam iucundiorem fuisse,
quam cum mente captus fuisset. ¶ Huic † similis fuit quidam 21
Thrasila mente captus, qui vere putabat, vt auctor Athenæus, omnes naues appellentes portum Pyreum suas esse, easque numerabat, & iubebat nautis abire, & gaudebat illis redeuntibus: & is etiam, dum sanus factus est, iurauit medico melius tunc fuisse sibi & iucundius, cum mente captus erat. Meminit Horatius *lib. 1. epistol. ep. 2.* cuiusdam hominis apud Argos exsistentis eiusdem morbi, his verbis.

—Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo lætus sessor, plausorque theatro:
Cætera qui vitæ seruaret munia recto
More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,

Comis

Comis in uxorem. posset qui ignoscere seruis,
Et signo laeso non insanire lagena:
Posset qui rupem, & puteum vitare patentem.
Hic vbi cognatorum opibus curisq; refectus,
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese: pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait: cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratissimus error.

22 ¶ Proinde † lege 12. tab. iubetur furiosos, eorumque pecuniam esse in agnatorum tutela seu curatione, donec sanitatem receperint, *Vlpian. in tit. 12. & in l. 1. de curat. fur. in P. §. furiosi, de curat.* *Cice. 3. Tusc.* Completa videlicet legitima ætate pupillari. *l. 1. C. de*
23 *curat. furio.* ¶ Huius † consilio & opera curatoris, tuendum non solum patrimonium, sed & corpus & salus furiosi. *Caius, in l. consilio, 7. de curat. furio. & aliis pers. da. in P.* exemplo tutoris, qui non tantum rebus pupilli, sed etiam moribus præponitur. *Paul. l. cum plures, 13. §. cum tutor, de adminis. tuto.* Interest enim reipub. ne quis re sua male vtatur. Quod & furiosis curatorem quoque cum miseria dandum esse suasit. *Valer. Max. lib. 8. ca. 6.* Et ita in mente captis nominatim Iustinian. sancit. *§. sed & mente captis, de curator.* Et Caius in satu : *s. l. r. de postul. lib. 3. P. titul. 1.* ¶ Nam
24 † & istius exemplo pupillorum substitutiones fiunt pupillares, ideo dictæ exemplares. *l. humanitatis intuitu, 9. de impu. & aliis substit. lib. 6. C. tit. 26. l. cum furioso, 7. de curato furio. l. ex facto, de vulg. in P.* Et oratione Seueri Cæsaris, constitutiones, quæ vetabant distrahi sine decreto res minorum, ad res quoque furiosorum productæ sunt. *l. 1. de curat. furio. C. l. fina. eod. tit. in P.* Quod si furioso habeant intermissionem morbi, curator datus sit, perpetua erit cura eius, etsi intercepta & interpolata sit administratio. *l. cum aliis, 6. C. eod.* Octauius Cæsar rectorem iussitus erat apponese, ætate paruis, aut mente lapsis, donec adolescerent vel resipi-
25 scerent. *Sueton. in Augusto, c. 48.* ¶ Et † quia caussa istius curæ est furor, obseruare prætorem, inquit Vlpianus, *in l. obseruare, 6. de curat. furio. vel prod. dand.* oportebit, ne cui temere citra caussæ
26 cognitionem, plenissimum curatorem det. ¶ Quoniam † plerique vel furorem, vel dementiam fingunt, quo magis curatore accepto onera detrectent. Cuius rei sunt propemodum infinita apud bonos auctores exempla relata: velut de Vlysse fertur, qui cum omnium haberetur sapientissimus, tamen insaniam simulauit, ne ad bellum proficisceretur, cuius tamen astum Palamedes detexit, obiiciendo aranti Telemachum filium, quem ne læderet pater Vlysses aratrum suspendit. *Cic. 3. Officio.* Sed longe callidius simulando præ se tulit insaniam Meton Astrologus, qui cũ Græcorum copiæ in Siciliam nauigationem instruerent, & ipse catalogo fuisset instructus, cum perspicue pericula futura cognouisset, simulata insania dimissus est, vt ait Ælian. *lib. 13. variar. histor.* Simulauit stultitiam Dauid coram Agide rege, ne ab illo male reciperetur, & supplicium vt de hoste sumeret. *1. Reg. cap. 21.* Solon, ne vel tacendo reipubl. parum consuleret, vel cõsulendo sibi noceret de repetenda Salamine, subitam dementiam sibi simulauit, cuius prætextu, non dicturus modo prohibita, sed & facturus erat. *Diog. Laert. in 1. in Solon. & Plutarch. in eod.* Satis enim omnes exploratum habẽt, quod furor commotionis tempore, iustum putat omne quod facit. *can. illa, 11. q. 3.* Iunius etiam dictus ἠλίθιος Brutus, quod commode stultitiam simulauerit; alioquin enim prudentissimus & eleganter institutus, quod videret Tullio occiso, patrem quoque & fratrem suum a Tarquinio Superbo occisum, sibique vereretur. Quod ei successit: etenim Tarquinius vere, non ficte stultum existimans, acceptis eius omnibus facultatibus, conuersari eum cum liberis suis patiebatur, non vt cognatum, sed vt ridiculis factis, verbisque oblectamento esset adolescentibus, quemadmodũ solent veri fatui. *Dionys. Hali. ar. in 4.* Constare itaque debet primum de furore, postea eligendi curatores, qui lege 12. tabul. in fatuis & furiosis agnati & gentiles primum dati sunt ex probationibus, de quibus agit Iason in l. furiosum, vers. verum quis furor, qui testam. fac. poss. C. Deinceps alii quam gentiles & ab aliis legibus & per alios magistratus, quam lex 12. statueret.

27 ¶ Itaque datur curator & pater filio furioso si emancipatus, alioquin enim sufficiens curator dicitur ex patria potestate. *l. fin. C. de curat. furio.* Item & prætor non dubitauit filium patri furioso curatorem dare, si tamen probus sit. *l. 2. eod. in P. l. 1. § fin. eod. l. is qui, de tuto. & curat. dat. ab iis, &c. P.* Et furiosæ matris curatio ad filium quoque pertinet. Pietas enim parentibus, etsi inæquabilis est eorum potestas, æqualis debetur. *l. furiosa matris, 4. de curat. furio. in P.* Ad matrem tamen furiosi filii vel filiæ non pertinet iure defensio, vel bonorũ administratio. *l. cũ repudiante, 4. C. eo.* Petere & patri curatorẽ dari filius potest, si esse nolit. *l. 1. eo. C.* Sunt & fratres fratrũ & sororum furiosorũ curatores, qui ad furiosorũ successionem vocantur. *l. ne lucrũ, 5. eo.* ¶ Dari † & potest 28
testamẽto patris filio furioso curator, exemplo testamentarii tutoris, qui non tenetur satisdare, paterno sufficiente: sed iurare omnia se ex fide gesturum, & ad vtilitatem furiosi. & ideo omnia inuentario concludere debere certum est. *l. fin. § s. d. cum antiquitas, & seq. eod. C. l. pen. eod. P.* ¶ Dantur † & a præsidibus prouin- 29
ciarum, *d. §. sed cum antiquitas.* & proconsulibus. *l. 3. de curat. furioso. in P.* Et si pupillus est clara persona a Senatu, *Caius l. curator, 3. eod. l. fin. §. sed si quidem nobilis, C. eod.* & a prætore cum disquisitione personæ, *d. § sed si quidem.* cum satisdatione, & iuramento, & inuentarii confectione rerum furiosi, *l. consilio, § eod. in P. l. fin. §. sed cum antiquitas, & §. 3. & inuentario, C. eod.* deficientibus agnatis: vel ex arbitrio magistratus aliis hoc modo etiam cura furiosi & prodigi decernitur. *Marc. l. ab agnato, 12. & Paul. l. sæpe ad alum. 13. de cura. furio. in P.* ¶ Virum † tamen vxori mente 30
captæ curatorem dare non oportet. *l. virum 14. eod in P.* ¶ Facta
† est facultas cuique extraneo etiam curandi furiosorum personas, idque inde lucrantur, vt si liberos furiosorum vel alios successuros cum attestatione missa moneant, vt eos curent, illi que negligentibus in domum suam receperint. & necessaria prouisauerint, sint eius successores legitimi. *authen. liberi furiosi C. de episcop. audiend. § si quis de prædictis parentibus, vt cum de appell. cogno. in authen.* ¶ Dantur † & mutis curatores. *L. 1 § aque, de mu- 32
ner. & honor. lib. 50. titu. 4.* ¶ Finitur † cura furiosorum, vbi o- 33
mnino resipuerint furiosi. *l. fin. de curat. furio. P. l. cum aliis, C. eodem.*

¶ Sciens † prudensque prætermisi in hac furoris quæstione, ea quæ de diuino furore quidam tradunt, & de quadruplici eius specie, poetico mysteriali, vaticinio, amatorio affectu. *de quibus Plato. in Io. & ibi Marsil. Fici. & Plat. in Phædro.* Nam illos furores ethnicos non possum alio nomine dicere, quam insanos, & qui si perseuerent, ad gentiles relegari debeant. Nam qui ponunt furorem duplicem, alterum ab humanis morbis, alterum ea alienatione mentis diuina, quasi quis extra vitæ constitutionem consuetam rapitur, *idem in Phædro, vel de Pulcro,* recte diludunt, si furorem diuinum pro diuina contemplatione accipiant, & impetu mentis, quæ se extra humana extollit. Sed gentiles illam diuinam exstasin, in putidos suos dæmones & effectus conuertentes, Apollinis, Dionysii, Musarum, & Veneris, parum sani mihi videantur, & egere curatoribus, vt pigeat de illorum næniis hic inter seria disputare.

¶ Cum † curatore furiosi, non tutelæ, sed negotiorum gestorum actio est, quæ competit etiam dum negotia gerit. *l. 4. § fin. de tut. & rat. distrah. in P.* 35

De Curatore prodigi. Cap. 6.

Lib. 27. P. tit. 10.

1 *Prodigi sermonibus sapientes, sed reipsa furiosi.*
2 *Prodigus quis dicatur.*
Liberalis quis, eod.
3.4 *Prodigo interdici bonis primum & curator dari debet, & a quibus, & qui dantur.*
4 *Prodigus ante interdictionem bonorum valide contrahit & alienat postea minime nec vltima voluntate quidem.*
Interdictionis bonorum formula.
5 *Interdici bonis meretrici, & luxuriose viuenti potest. & 6.*
6 *Tutor datus Senatori luxuriose viuenti a Tyberio.*
7 *Prodigo filio habenti filios pater testamento recte curatorem dat.*
8 *Interdici bonis non potest negligenter res suas curanti, vt prodigo.*
9 *Sophocles studiis vacans negligebat res suas, nec tamen ideo vituperatus.*
10 *Prodigus quando potest reuocare contractus ante interdictionem factos.*
11 *Cura prodigi finitur sanis moribus.*

A Finis † tractationi furiosorum, est cura prodigorum: 1
Nam prodigi parum mentis suæ compotes sunt, & specie quidem & verbis sapientes, agentes reipsa furiosi. Ita enim Pius, vt ait Vlpianus, *in l. his qui in eo caussa, 12. §. 1. de tutor. & cura. dat.*

ab hu,&c. lib. 16. P. tit. 5. matris querelam de filiis prodigis admisit, vt curatorem accipiant, in hæc verba. *Non est nouum quosdam etsi mentis suæ videbantur ex sermonibus compotes esse, tamen sic tractare patrimonia ad se pertinentia, vt nisi subueniatur eis, deducantur in egestatem. Eligendus itaque erit, qui eos consilio regat. Nam æquum est prospicere nos etiam iis qui, quod ad bona ipsa pertinet, furiosum faciunt exitum. Et perinde itaque illis, ac furiosis interdictum est, ne obligari sine curatore possint. l. is cui bonis, de verbor. oblig. in P.*

1 ¶ Prodigus † est, qui neque finem, neque tempus expensarum habet, & bona sua dilacerando & dissipando profundit. *l. 1. de curat. furio. P.* Cicero 2. *Officio.* ait duo esse genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & visceratiónibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationumq; apparatu, pecunias effundunt in eas res, quarum memoriam aut breuem, aut omnino nullã sint relicturi. Liberales, qui suis facultatibus aut captos a prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum collocatione adiuuant, aut opitulantur, vel in re quærenda vel augenda. Aristoteles *lib. 1. Magno. Moral. cap.* 24. duo extrema vitiosa liberalitatis ponit, vnum in tenacitate seu auaritia, quæ non impendit, vbi & quando oportet: alterum in prodigalitate, quæ vbi non decet, & plura quam deceat, & vbi non deceat, expendit.

3 ¶ Quando † dicendus quis prodigus, recurrendum est ad id, quod volgo solet fieri, *vt in l. sciendum, 19. § illud, de edic. in P.* & ad modum, quo vicini eius communiter solent pecunias suas dispensare, & similes eius loci vel dignitatis. Et si quis excedere iudici visus sit, ei interdicere bonis, vt prodigo potest. Interest autem reipubl. iis interdici cito, & curatores dari, ne re sua male vtantur. *Valer. Maxim. lib. 3. cap. 5. l. 2. de iis qui sunt sui vel alieni iur. in P.*

4 ¶ Proinde † huiusmodi prodigis primum moribus, postea lege 12. tabul. & a prætore & aliis dehinc magistratibus, dati sunt curatores, licet maioribus vigintiquinque annis, primo agnati, & alii subinde. *l. 1. de curat. furio. § furiosi quoque, de curator.* Sed in primis bonis interdicitur per magistratum prodigo, ne possit de rebus suis contrahendo disponere. *l. is cui bonis de verbor. oblig. P. l. Iulianus. 10. de curat. furio. in P.* nec etiam vltima voluntate, *§ præterea, quib. non est perm. fac. testa.* post interdictionem: ante namque potest. Et prodigus etiam talis manifeste a re interdictionem, potest efficaciter bona sua alienare *glo. in d. l. is cui. & in l. 1. de curat. furio. & in l. furiosum, de regul. iur. Et hæc est communis opinio secundum Iasonem, in d. l. is cui. col. 3. pro qua facit a contrario sensu l. Iulianus, de curat. furio. in P. in l. si curatorem habens, in verb. cum a prætore interdictum sit, de in integr. restitu. minor. text. in c. verstatis, de do. & contum.* Docet id & formula, qua interdictio fiebat, quam refert his verbis Iulius Paulus, *lib. 3. recept. sen. titu.* 5. *Moribus,* inquit, *per prætorem interdicitur bonis hoc modo. Quando bona tibi paterna habita, qua nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis ob eam rem tibi, ea re commercio*

5 *interdico.* ¶ Huius † ordinis est persona, quæ luxuriose viuit, cui vt meretrici, bonis interdici potest. *l. & mulieri, 15. de curat. furio. in P.* Et luxuriose viuenti, id est, nimium splendide & more nepotum perditurum: quia honestus modus sequendus est, non immoderata cuiusque luxuria. *l. ex damni infecti stipulatione, de damn. infect. P.* Adolescens qui in luxuriam vel meretrices profundit pecunias, similis ei est, qui perdit. *l. si vero non remunerandi, 12. § si adolescens, mand. lib. 16. P. tit. 1.*

6 ¶ Et † Tyberius Cæsar Senatori cuidam luxuriose viuenti, tutorem, quasi pupillus esset, dedit. *Dio Cassius lib. 57.* Solum olim lege Lectoria coratores dabantur, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam, ante M. Antonini Philosophi edictum, quo ad alios minores datio prorogata est. *Iul. Capitol. in vita Antonini.* Ex luxuria conflatur egestas rei familiaris: hinc nefaria consilia, vt ait de Catilina Florus, *lib. 4. Epitom. capit. 1.* & Sallustius *de bell. Catilin. in princ.* Plautus, *in princ. Trinumm.* facit luxuriam inopiæ matrem: Sic Claudianus *1. in Ruffinum.*

> *Et luxus populatur opum, cui semper adhærens,*
> *Infelix humili gressu comitatur egestas.*

Et proinde isti ex lege 12. tabul. erant quoque sub potestate agnatorum, & patruum: quod ex Horatio *lib. 3. Carm. ode. 12.* quoque constat, dum ait:

> *Miserarum est, neque amori dare ludum,*
> *Neque dulci mala vino lauare, aut exanimari,*
> *Metuentes patruæ verbera linguæ.*

Atque idem Persius exprimit. *Satyr. 1.*

> *—— & an cibum facimus quæcunq; relictũ.*
> *Cum sapimus patruos, tunc ignoscite: nolo.*

¶ Dat † & pater efficaciter curatorem prodigo filio in testamento, & eius voluntatem sequi debet magistratus, vtiq; si filius prodigos habeat filios: aliter enim nisi ex caussa alia interdicit. *l. si furioso, 16. de curat. furio. in P.* 7

¶ Negligenter † rem suam curare, quamuis censoriæ notæ olim esset, ob noxam tamen non habet bonorum interdictionem: nec qui negligens est, prodigus dici potest. 8

¶ Sicut † in Sophocle Tragœdiarũ scriptore iudicatum, quum liberatus fuit a filiorum controuersia, qui ei dari tutores seu curatores postulabant, quod studiis vacans, rem familiarem segnitet curaret, vt ait Cicero. 1 *de senect.* 9

¶ Curator † prodigi, si ante interdictionem is prodigus noto... 10
eius fuisset, & contraxerit, potest post interdictionem ... illos contractus restitui in integrum, si iustam caussam al... quia minor. *gl. in l. patri pro filio, de minor. in P. l. 1. & l. aet no... bis caus. maio.* ¶ Finitur † cura prodigorum ipso iure, si ... 11
mores receperint. *l. 1. § pen. de curat. furio in P.*

De Curatore ventris. Cap. 7.

1 *Ventri curator, non tutor a magistratu datur.*
2 *Curator ventris & cum inquisitione, & sine ea datur.*
3 *Curatorum ventris & bonorum, cum curatoribus minorum, furiosorum, & prodigorum differentia.*

CVrator † ventri datur mulieris, id est, eius nomine, qui in vtero matris est, qui alitur alimentis præbitis matri. Et ventri quidem ita tutor a magistratu dari non potest, curator tamen potest, *l. ventri, 20 de tuto. & curat. dat. ab, &c. in P. lib. 26. tit.* 5. quia persona eius, qui in vtero est, satis sub tutela matris est, quia & pars viscerum eius & portio censetur. *l. 1. § ex hoc rescripto, de ven. inspic. lib. 25 P. titul. 4. l. curator, de vent. in possess. mitt. in P.* At curator bonis necessarius est, vt conseruentur nascituro, qui, quod pertinet ad suum commodum, pro nato habetur. *l. qui in vtero, de stat. homi. in P. l. 1. de vent. in possess. mitt. lib. 37. P. tit.* 8. Interdumque curator alius ventris est, ad alimenta videlicet præbenda matri, quæ fert partum, & ita nutrit: & alius qui bona administrat. *l. 1. § quoties. & seq. de ven. in possess. mitt. in P.* ¶ Datur † curator ventri, vel sine inquisitione, & tunc is non satisdat: aut cum inquisitione, & satisdat. *l. bonorum ventris, 8. de cura. furio.* ¶ Hermogenianus, † *in l. inter bonorum, 49. de admin. tuto. lib. 46. P. tit. 7.* inter bonorum ventrisque curatorem, & inter curatorem furiosi, itemque prodigi, pupillive, magnam esse dicit differentiam: quippe cum istis, scilicet curatori furiosi, pupilli & prodigi, plena est rerum administratio: duobus autem superioribus, bonorum & ventris, sola custodia, & rerum quæ deteriores futuræ sunt, venditio committatur. 2 3

De Curatore bonorum. Cap. 8.

Lib. 42. P. tit. 8.

1 *Curator datur bonis viuentium & mortuorum, quando, & quare.*
2 *Curator bonis controuersis auctore iudice & consensu contendentium datur.*
3 *Curatores bonis captorum ab hostibus dati.*

QVando † agitur de bonis conseruandis, vel distrahendis, vel viuentium, vel mortuorum, sæpe curator datur, *Nerat. l. suum bonis. C. de curat. furio. P.* viuentium, veluti si debitor solum vertat, & furo cesserit, creditores eligunt vnum, per quem bona distrahantur, vt portio illis, quæ ex redacto fit, soluatur. *l. fin. de curat. bon. dan. lib. 42. P. tit. 8.* vel vt bona locentur & administrentur. *Caius, l. in venditione, 8. § final. de bon. auct. iud. possid. eod. lib. titul.* 5. 1

¶ † Videlicet † approbante curatorem iudice, qui adiri debet a creditoribus, vt constituat ex eorum consensu, vel dissentientibus illis ex arbitrio seu officio curatorem bonorum debitoris vnum vel plures. *l. 2. de curat. bon. dan. l. Fulcinius, 7. § Labeo quibus ex caus. in poss. eat. eod. lib. tit. 4.* Id ipsum in bonis mortui, si heres nolit, vel non possit adire hereditatem, creditores petunt bonis dari curatorem. *l. 1. de curat. bon. dan.* Dabitur & quamuis non sint, vel si non vrgeant creditores, ad conseruanda bona, & ad peritura distrahenda, *l. si diu, 8. quibus ex caus. in possess. eat.* veluti si 2

domini

domini capti ab hostibus, reuerti sperantur, *l. 1. §. 11 & fi. de mu. ner. & honor. lib. 50. P. tit. 4. l. in possessionem. quib. ... cau. in posse. eat.* si ex Carboniano edicto bonorum possessio petita sit, & cautio non detur. *d. l. sed si is, § fin. de muner. l. 1. §. quoties, de Carbon. ed. P. l. cum cognatos, 3. de capti. & postlim. reuer. lib. 8. C. tit. 51.* Et sic

3 in similibus. ¶ Dantur † curatores quoque captis & viuentibus apud hostes, spe postliminii, ne interim bona eorum fraudibus dissipentur.

De Actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. Cap. 9.

Lib. 5. C. tit. 6.

1 *Tutoribus & curatoribus dantur adiutores per iudicem, pro motu eorum tutorum vel curatorum.*
2 *Tutores & curatores cur in locum suum procuratorem pro rebus pupilli non possunt dare. sed actorem: nisi lite contestata.*
3 *Actor datus a tutore & curatore quid praestat in iudicio.*
4 *Actorum tutorum quando finiatur officium.*

1 SVperioribus † personis curatorum & tutorum aliæ quandoque accedunt auxiliares, additæ a iudice petentibus tutoribus vel curatoribus, si illi sufficere non queant administrationi: nempe actores seu adiutores, ratione iudiciorum, *l. quæ omnia, de procur. in P.* & in locum procuratorum ad lites. Qui periculo tutorum & curatorum dantur, id est, vt ipsi teneantur pro illis, si male & perperam administrauerint negotia commissa. *vtrumque*

2 *probatur in l. solet, 13. de tutel. in P.* ¶ Explicat † autem id Iurisconsult. Paulus, & cur actor potius, quam procurator hic dicatur in tutela litium curam habens. *Decreto*, inquit, *l. Decreto. 25. de administr. & peri. tutor. lib. 26. P. titul. 7. tutorum periculo. tutoris actor constitui solet, quotiescunque aut diffusa negotia sunt. aut dignitas aut ætas aut valetudo tutoris id postulat: Nempe si infans pupillus fari non possit, vt procuratorem facere non possit.* Et Diocletianus, & Maxim. nec patri quidem tutori filii permittunt procuratorem creare, sed actorem tantum. *l. 1. de acto. a tuto. seu curat. dan. lib. 5. C. titul. 61.* Iure enim tutor quamdiu abest, alium quam tutorem constituere non potest. *l. curatorem habentis, 10. qui da. tutor. & curat. poss. lib. 5. C. tit. 34.* Tutores enim aut curatores, domini rerum minorum non sunt, sed illarum agunt curam, & ideo procuratorem non possunt constituere pro illis in iudicio. *l. 1. de procurat. in P.* sed actorem, *l. neque, C. de procura. l. si actor, de appel. C.* ex caussis, *§ fin. de curato.* nisi lite contestata ordinare velit procuratorem tutor, quia tunc factus est dominus litis. *d. l. neque.* Quanquam in negotiis gerendis procurator recte alium procuratorem constituat. *l. si procuratorem. § si quis, mand. in P.*

3 ¶ Hic † actor tamen, tanquam procurator satisdat de calumnia, vel legitimam personam standi in iudicio habens. *l. 2 § 1 §. fin autem, & § 1. de iurum. calum. C. & ibi gl. & gl. 1 ind. l. de act. a*

4 *tuto. vel curat. dan. C.* ¶ Finitur † horum actorum officium, finito officio eius cui additi sunt, nempe tutoris vel curatoris, *l. t. quan. tuto. vel curato. esse des. C.* vel finito negotio, cui præfecti fuerunt.

De Actionibus tutelæ & Curæ, directis & vtilibus, ciuilibus & prætoriis.

Cap. 10.

Lib. 27. P. tit. 3. Arbit. tute. lib. 5. C. tit. 51.

1 *Tutela actio, non nisi finita tutela proponitur. contra curatorem autem & actio proponitur pendente administratione.*
2 *Tutor vt ex quasi contractu obligatur, vnde actiones tutelæ.*
3 *Tutor conuenitur pro male gestis. non gestis gerendis, pro dolo & culpa: teneturque res eius & proprias curare.*
4 *Actio in tutorem duplex. tutela, & de rationibus distrahendis: quæ & vtilis in curatorem.*
5 *Tutela actio directa. & contraria, & vtilis.*
Res pro quibus tutelæ actio vel curæ directa datur, eodem & numero 6. 7. 10.
6 *Negotiorum gestorum actio quando in tutorem vel curatorem datur.*
9 *Tutor a tempore quo sciuit se datum, & si non administrauerit, tenetur de periculo tutelæ.*
10 *Tutor vel curator num teneantur pro vsuris pecuniarum otiosarum minorum.*
11 *Tutorum vnus pro omnibus in solidum conueniri potest pro tutela.*
Quando inter contutores habet locū exceptio diuisionis: & quando in solidum quilibet tenetur.
12 *Tutoribus & curatoribus competere beneficium ordinis, cessionis, diuisionis, & vtilis actionis: & beneficium ordinis quod, & quando illis detur.*
13 *Beneficium diuisionis tutelæ & curæ quale, & quando detur tutoribus & curatoribus.*
14 *Beneficium cessionis actionis datum contutori.*
15 *Vtilis actio quæ detur contutori in contutores.*
16 *Actio pro tutela, in eum qui se pro tutore vel procuratore falsò gessit: & de contraria protutela.*
17 *Tutelæ actio durat. 30. ann.*
18 *Tutelæ & curæ nomine in quantum. & quomodo agant heredes minorum. & teneantur heredes tutorum & curatorum, an de dolo, lata, leuique culpa.*
19 *Infamia ex condemnatione tutelæ vel curæ non transit in heredes tutorum vel curatorum, quomodo.*
20 *Iuratur in litem contra tutorem, non contra eius heredem.*
21 *Perfidia tutorum & curatorum infamia, & aliis pœnis punita. Item 19.*
22 *Platonis lex de tutelis, & de accusationibus tutorum.*
23 *Tutores honorarii & notitiæ caussa dati, quando, & in quantum teneantur.*
24 *Actio directa de rationibus distrahendis quid. & contra quos datur.*
25. 26 *Actio tutelæ, & de rationibus non concurrunt.*
26 *Furti actione interdum contra tutores & curatores agitur.*
27 *Actio de rationibus distrahendis datur contra quoslibet tutores non contra heredes eorum.*
28. 29 *Actio alia in curatorem & tutorem ex stipulatu, rem pupilli saluam fore. & quando ex ea agatur. & contra quos.*
29 *Actio ex stipulatu. rem pupilli saluam fore, vtilis datur in pro tutore gerentem.*
30 *Beneficium diuisionis agenti minori contra tutores obiici nequit ab illis inter illos quatenus locum habeat.*
31 *Actio subsidiaria quando ob tutelam vel curam competat contra magistratum, qui tutores & curatores dederunt.*
in Nominatores tutorum & curatorum actio quando competat eod.
32 *Magistratus collegæ qui conueniri possunt nomine tutelæ vel curæ. diuisionis an habeant beneficium.*
33 *Magistratus qui non tenentur in subsidium tutorum vel curatorum quos dederunt.*
34 *Scriba, cui de facultatibus minorum commissa est inuentarii confectio, quando in subsidium tutorum & curatorum teneatur.*
35 *Ordo qui nominauit magistratum, qui minoribus tenetur. non tenetur pro magistratu in ea caussa tutelæ vel curæ.*
36 *Vtilis actio ex facto tutoris vel curatoris data minoribus, & in minores.*
37 *Actiones prætoria pro tutore. & in factum pro tutela & cura, in quos dantur minoribus.*
38 *Restitutio minorum & aliorum, in factum actione aduersum gesta a falso tutore vel curatore.*
39 *Actio pro tutela. & pro tutore prætoria, in quo differant.*

ACtiones † tutelæ & curæ fere eadem tractatione e... 1
possunt, paucis exceptis, veluti quod actio tutelæ non nisi deposita administratione proponi iure communi possit, *l. nisi finita 4. & l. si tutor. 1. §. fin. & l. sed non datur, 10. de tute. & ratio. distrah. in P.* cum curatore autem manente administratione, vt cum procuratore agi possit. *l. cum curatore. 27. de administr. tut. in P.*
¶ Tutores † qui tutelæ iudicio tenentur, non proprie ex contractu obligati esse intelliguntur, sed ex quasi contractu: cuius nomine mutuæ sunt actiones, & quæ pupillo in tutorem dantur directæ, & quæ tutori dantur in pupillum contrariæ. *§. igitur, de oblig. quæ ex del. nasc.* 2
¶ De † omnibus quæ tutor fecit, cum facere non deberet: item de omnibus, quæ non fecit, rationem reddet hoc iudicio, præstando dolum & culpam, & quantam in suis rebus diligentiam, *Vlpian. in l. 1 de tut. & ratio. distrah. lib. 27. P. tit. 3. l. a tutoribus, eod. l. quicquid. arbi. tut. C. § fin. vt qui oblig. per heb. se hab. vel mino. in auth.* Lex Platonis etiam est, *11. de legib. Tutor non minus orphanos. quam si genuisset eos, diliget: neque res illorum peius, quam* 3

sua gubernet. Imo etiam effectu animi magis. Cicero tutelam & procurationem in republ. ita gerendam ait, ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non eorum quibus commissa est. *Cic. 1. Offic.*

4 ¶ Actio † in tutorem et qui in potestate eius fuit, duplex datur: tutelæ vna, & de rationibus distrahendis conturbatis alia. *l. 1. § in tutela, de tut. & ratio. distrahen. in P.* Quarum exemplo alia in curatorem datur vtilis, extensione facta actionis, quę datur pupillo, ad minoris personam in curatorem, quod indicat cōceptio tituli seu rubricæ, *de tutelis & rationibus distrahendis*, & vtili cu-
5 rationis caussa actione. ¶ Tutelę † actio directa, & contraria, & vtilis. Res pro quibus datur directa, sunt omissa geri, & male gesta: vt officio tutoris incumbit rationes actus sui conficere: & pupillo reddere. Ceterum si non facit, aut factas non exhibet, hoc nomine iudicio tutelæ tenebitur. *l. 1 § Officio. eo.* Item quicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut leui, seu curatoris minores amiserint, vel cum possent, non acquisierint, hoc in tutelę, seu negotiorum gestorum vtile iudicium venire non est incerti iuris. *l. quicquid. 7. arbit. tut. C.*

6 ¶ Negotiorum † autem gestorum tunc actio datur, quando post depositam tutelam, vel finitam, administrauit tutor, vt ait Iulius Paulus, *lib. 1. recept. sentent. tit. 4. cap. 2. facit l. curatoris, de neg. gest. C.* vel si pro tutore, vel curatore cum non esset, se gesserit. *Idem Paulus eod. lib. & tit. 8.* Sed illa non est tutelæ propria a-
7 ctio, de qua nunc agimus. ¶ Rursum † directa tutelæ datur in tutorem, vel curatorem, qui pecunias pupilli, vel minoris in suos vsus conuerterunt, vt eas cum vsuris legitimis restituant. *l. 3. & l. cum interdicta, C. arbit. tut. l. tut. qui repertorium, 8. § si post depositionem, cum sequ. §§ de admin. & peric. tuto.* ¶ Item † si tutor ces-
8 sauerit in officio, vel resciens sibi decretam tutelam, non administrauerit, tenetur. Ex quo enim innotuit tutori, se esse tutorem, scire debet periculum tutelæ ad se pertinere. Innotescere autem qualitercunque sufficit, nec vtique eum testato conueniri oportet: Nam si citra testationem aliunde cognouerit, nulla dubitatio est, quin periculum ad eum debeat respicere. *l. quidam decedens, 6. § fin. de administ. tutor. l. tutor, 21. & l. et si fecisset. C. eod. Exstant hac de re constitut. regia & placita curiæ supremæ de quibus vide Papon. libr. 15. Rhapso. aresto. tit. 5. arest. 4. & 5.* Qui tamen semper præsumitur perpetuo ignorare, nisi contrarium probetur, *l. hoc autem, 7. de administr. tut. in P.* videlicet, si intra tempora excusationibus deputata eas non proposuerit, *l. 1. eod. tit. in P.* legitimas nempe: quandoquidem illegitimæ non liberant a periculo cessationis *l. quanquam, de excusat. tutor. C. l. qui testamento eo. in P. l. 2. si tut. appell. C.* Quemadmodum contra, si tutoris datio nulla sit aut non teneat, periculum nullum est tutoris, si non administrauerit, quanquam sciuerit se datum. *l. militia. & l. neque, qui dar. tut. poss. C.*

9 ¶ Competit † & tutelæ in tutores actio, si male contraxerint, id est, si prædia non idonea cōparauerint per sordes, aut gratiam, aut per latam negligentiam, *l. tutor qui repertorium § competit, de admin. tuto. in P.* vt soluant fructus ex rebus perceptos, vel qui bona fide percipi potuissent, *l. si sine herede § Modestinus, eod.* de dolo, si repertorium non fecerint, *l. tutores 48. eod. d. l. tutor qui repertorium* etsi alio modo gesserint dolose, de culpa, de negligentia, vt supra monuimus. *facit l. 1. de peric. tut. C.* Iuraturque in lite aduersus dolosum. *d. l. tutor, qui repertorium*, etsi soluendo non sit extra ordinem coercetus. *l. ob fœnus, 50. eod. de administ. tut.* Ceterum de casu fortuito non tenetur, *l. 4 de peric. tuto. lib. 5. C tit. 58. l. negotium. C. de nego. gest.* vt si in cursu latronum res perierit, *l. si rei pupillaris 51 de administr. tuto. P.* nisi seruaret non seruanda, quę perierint casu ob culpam præcedentem. *l. 4. de peric. tuto. C.*

10 ¶ Ad † fœnus quoque pecuniarum pupilli tenebantur tutor antea, illudque ipse præstabat, si otiosas reliquisset: hodie tamen, si reditus vel fructus patrimonii minorum & pupill. enim sufficiant pupillorum vsibus, non tenentur fœnerari: aut si non sufficiant, non tenentur mutuare, nisi quatenus sufficiat ad dispēsationē adolescentis *vel tutores, 28 & auth. nouissime. de admi. tut. C. l. 1. de vsur. pupill.* Cum quia vsuræ vetitæ a Deo sunt. *D. Luc. 6. Psalm. 14.* tum quod sæpe accidit, vt pecuniæ funebres iusto Dei iudicio, & patrimonia fœneratorum, in nihilum recidant. *l. lex quæ tutores, de administr. tuto. C.* Quo fit, vt si mutuauerit tutor pecuniam pupilli, mutui subiaceat periculo. *d. authen. nouissime & § quoniam. tot. vt ii qui perhib. oblig. se hab. &c. in auth. colum. 6.* Cum autem is ad vsuras condemnabitur, arbitrium erit iudicis quales præstet, *l. 4 § quantitas de fideiuss. tut. in P.* vt si sit in dolo, maximas. *l. tutor, 8 § pecunia. & l. non existimo. de administ. tute. in P.* Datur autem actio pupillis & heredibus eorum, aduersus omnes contutores, & singulos quos eligere voluerint in solidum. *l. si sine herede. 3. § heredib. eod.*

¶ Habet † tamen locum inter contutores contumaciter non 11
gerentes exceptio diuisionis. *l. si plures, 19.* Verumtamen hic opus est distinctione. Nam diuisa tutela vel cura, siue a præside, siue a testatoris voluntate, periculum tutelæ seu curæ non pertinet ad contutores contutorum male gerentium, sed pro parte sua quilibet conuenitur: nisi per dolum vel culpam suspectos non remouerint, vel tarde suspectos arguerint cum illi non soluendo effecti sunt: vel si suspicionis caussam agentes, pupilli iura prodiderunt. *l. 2. de diuid. tuto. C.* In solidum porro tenentur pro contutore, nulla diuisione a testatore, vel iudice facta.

¶ Attamen † illis competit vel beneficium ordinis, vel cessio- 12
nis, vel diuisionis, vel vtilis actionis. Beneficium ordinis est, vt ordine alter post alterum conueniri possit, si tamen inter illos omnes gerentes aliqua facta sit administrationis diuisio: nam nulla diuisione facta inter ipsos, sine ordine quilibet eorum electione libera in solidum conueniri potest. *d. l. 2. de diui. tut.* Quod obtinet diuisione etiam facta inter contutores eiusdem generis, puta si sint omnes testamentarii, vel legitimi, vel datiui. Ceterum si sint diuersi generis, vt alii eorum qui administrauerint, sint datiui, alii testamentarii: prius conueniuntur pro propria administratione datiui, secundo qui pro iis se obligarunt, dehinc magistratus qui eos dederint, antequam perueniatur ad contutorem. *l. Lucius, 47. § cum in testamento. de administ. tut.* Et licet, inquiunt Diocletian. & Maximian. *tutorum contentione mutuum periculum minime finiatur, tamen eum qui administrauit, si soluendo sit, primo loco. eiusq. successores conueniendos esse non ambigitur. l. fin. C. de diuid. tutel. l. 2. si tut. non gess. l. cum interdicto 6. arbit. tut. in P.* Postea contutores, dummodo tempore depositæ tutelæ soluendo alii qui gesserunt non sint: alioquin eo tempore soluendo existentibus, contutores pro his non tenentur. *l. 1. de diuid. tuto. C.* Quod si ex diuersi generis contutoribus datis, quidam gesserint, alii nō esse administrauerint, sed aliis mādauerint gerere: inter eos non locus beneficio ordinis, quia omnes gessisse videntur. *l. tres tutores 56. § non solū. de adm. tut. l. ita autē. § gessisse eo l. 2. de fideiuss. tut. in P.* Si aūt quidam tutelam vel curā non gesserint, nec mandauerint gerere, sequendū est rescriptū Alexan. cuius verba: *Qui sō nōminati fuerunt tutela vel cura ex persona eorū qui gesserunt & idonei sunt nō onerantur: si qua vero sint, quæ eum geri debuerunt, omissa sunt, lata culpa ratio omnes æqualiter tenet. l. 1. si tut. vel curat. non gesse. lib. 5 C. tit. 55.* Et certum est, non solum eos qui gesserunt, sed etiam qui gerere debuerunt, tutelæ nomine teneri etiam de his, quæ a contutoribus seruari non potuerunt: si modo, eum suspectos facere debuerunt, vel sufficientem omiserunt. *l. 1. si tut. vel curat. non gess. l. si quis tutor § quin etiam de rit. nupt. in P. l. si tibi pater. de testam. tute.* Exstat & singularis cum distinctione Papiniani hac de re in hæc verba, sententia: *In eum qui tutelam gerere noluit, post ceteros qui gesserunt, actionem vtilem tutela dari placuit: quod tamen ex tutela non peruenit ad eos qui se negotiis miscuerunt, sed communis negligentia periit, extra substitutionis ordinem æqualiter ad omnium periculum spectat l. tutores qui post. 41 § in eum, de administ. tutor.*

¶ Verum † beneficiū datur diuisionis, quando plures simul ges- 13
serunt tutelam & omnes simul soluendo sunt. æquissimum enim erit tunc diuidi actionē inter eos pro portionib. virilibus exemplo fideiussorum. Si non omnes soluendo sunt, inter eos qui sunt soluendo diuidi actio, sed prout quisq; soluendo est, poterunt cōueniri. *l. 1. § nunc tractemus de tut. & rat. distr.* Sic tutores & curatores omnes alicuius, siue simul omnes administrauerint, siue non administrauerint, aut inter se diuiserint administrationem, cuiuscunq; generis sint aut datiui, aut legitimi, aut testamentarii, licet quilibet eorum teneatur in solidum, tamē beneficium diuisionis habent, non ordinis, etiā si dolose administrauerint, *l. si plures in 2. de admi. tut. P. Boer. decis. 59. n. 2 & 3. l. 1. & 2 si tut. vel cur. nō gesse. C.* videlicet si ex communi dolo & culpa conueniantur, contra, si ex dolo speciali. *d. l. 1. & 2. eo. Bar. in l. 1. de trans. C. & ibi gl. & interp. alii l. 1. § plane. de tut. & rat. distra. in P.* Plures itaq; curatores vel tutores in ius vocati, simpliciter condēnati pro virilib. censentur partib. condēnati, licet obligatio & petitio fiat in solidum. *vt in l. 1. si plur. vna sent. fuer. condē. & ibi no. Bal. & Albe. in l. ea quæ. fium. arcis.* Quinimo arbitrantur interpretes plurib. condēnatis in actione tutelæ in solidū, posse eosdē opponere adhuc beneficiū diuisionis. *Bart. Paul. Cast. Ang. in l. Paulus, de sol. in P.* Et ita iudicatū not. Boer. in d. decis. 59 n. 9. Illi aūt ex sententia pluriū, quos refert, interpre-

interpretũ, verius videtur proponendam esse exceptionẽ diuisionis ab exordio litis, ante litis contestationem: quod sit exceptio dilatoria. idem in proxi.cita.decis.n.10.per Bald. Cyn.q.6. in l. exceptionem.de excep.&c. Diuisa tamen semper videtur condẽnatio eorũ, qui in diuersis prouinciis administrant eiusdem tutelam & bona: nam tutor vnius prouinciæ non tenetur de facto alterius, l.2.de
14 peric.tuto.lib.5.C.tit.39. ¶ De † beneficio cessionis, vnde & actio vtilis in contutores, Vlpianus sic respondit: Si forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus præstiterit, vel ex communi gestu, nec ei mandatæ sunt actiones, videlicet si a pupillo vel minore non fuerit cessa
15 actio. ¶ Constitutum † est a D.Pio, & ab Imperatore nostro, & ab eius patre, vtilem actionem tutori aduersus contutorem dandam. l.1. §.nunc tractemus.versic.& si forte.de tut.& rat.distr.in P.l.ex facto.
16 de neg.gest.in P.l.cum interdicta.6.arbit.tute.C. ¶ Datur † etiam pro tutelæ actio in eum, qui se pro tutore gessit, vel pro curatore, cum tamen vere non esset tutor vel curator, atque ea exerceri potest ante tempus pubertatis. l.1.de eo qui pro tut.nego.gessit.libr.5. C.tit.45.& l.1.eod.lib.27.P.tit.5. Tenetur autem ad id quod tutor obstringitur, & pari modo et contrarium iudicium pro tutelæ
17 datur. l.pen.& fina.eod.in P. ¶ Tutelæ † actio tam heredibus pupilli, l.tutela actio 12.arbit.tute.C. quam etiam contra heredes tutoris competit, d.l.tutela, & l.tutor qui repertorium.8.de administr. tute.in P. l.si tuto.61.eod. vsque ad 30. annos. l.tutores tutela.8.ar-
18 bit.tute.C. ¶ Veruntamen † non eodem modo heredes tutorum vel curatorum, quo ipsi tutores vel curatores tenentur, l.1.de hered.tuto.C.lib.5.titu.54. neque priuilegia minorum in successores transeunt. l.ex pluribus.43.de admin.tut.in P. Itaque heredes tutorum vel curatorum tenentur eo nomine rationem reddere de eo quod tutor vel curator administrare debuit, nec administrauit: conueniri primum illis, vt diximus, qui administrauerint. l.2.& fin.de hered.tut.C.l.tutela.C arbit.tute. Item de eo quod defunctus a se, vel ab aliis non exigit, l.3.d.tit.de hered.tut. vtili videlicet actione. d.l.3.& l.non quasi, §.1. rem pup.sal.fo.in P. Quia tamen finitur tutela morte tutoris, § simili modo, quib.mod.tut.finit.lib.1.Instit.tit.22. heres eius ex sua persona, non tenetur de periculo contutoris, si idoneus defunctus erat tempore mortis. l.tutores, 40.§.tutoribus.de administr.tute.in P. Sed neque tutores tutorum vel curatorum, ob negligẽtiam, quæ non latæ culpæ comparari possit, condemnari oportet, si non contra tutorem lis incoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum aut gratiæ præstitum sit. l.1.de hered.tutor.C.l.1.ex delict.def.in quan.her.tenea.C. Ex dolo tutoris vel curatoris heres tenetur. alioquin & de lata culpa, non de leui ex persona defuncti, l.curatoris, 17.de neg. gest.C.l.alio.C de in lit.iur.l.ex deposito.13.& l.ex contract.lib.de actio. in P.l.in heredes.de magist.conue.C.l.non similiter.4.eod.P.l.fin.& 4.de fideiuss.tut.in P. quamuis ex sua persona de leui teneatur l.3.§. penult.de negot.gest.P.l.cum ostendimus.4.§.1.de fideiuss.& nom.tuto. lib.27.P.tit.7.

19 ¶ Quod † pertinet tamen ad infamiæ iudicium, differunt defunctus & heres: si quidem tutor aut curator de dolo proprio suo nomine, iudicio vel actione directa conuentus, damnatus infamis est: heres autem, qui de dolo defuncti nomine damnatur, minime. Quia de perfidia alterius agitur, l.1.& l.furti.6.§ pactus, & §.pen.& fin.de iis qui not.infam P & heres tantum in æs alie-
20 num, non in tutelam succedat. d.l.furti.§ pen. ¶ Quare † contra tutorem dolose versatum in litem iuratur, l.tutor qui repertorium. 8.de admin.tut. non autem contra heredem, nisi & ipse in tutela, mortuo tutore, vel curatoris heres in eam, defuncto curatore dolose versetur: quia tunc ex proprio dolo quilibet tenetur, quamuis a negligentia leuis culpæ immunis sit. d.l.4.§.1.de fideiuss.& hered.tuto.in P. Quædam.n.sunt quæ heres tutoris quãuis tutor non sit, tenetur cœpta a defuncto implere & explicare, si is heres legitimæ & idoneæ ætatis sit, in quibus ipse dolum cõmittere potest,
21 l.1.de fideiuss.tut.P.l.si tutor post.de tutel.& rat.distra.in P. ¶ Ex † Cicero pro Q.Rosc. Si qua sint, inquit, priuata iudicia summæ existimationis, & pene dicam capitis, tria hæc sunt, fiducia, tutela, & societatis. Atque enim perfidiosum & nefarium est fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & so-
22 cium fallere, qui se in negotio coniunxit. ¶ Platonis † de tutoribus lex etiam hæc: Si tutor neglegere aut malitiose agere propinquis, aut cæterorum ciuium alicui videbitur, in iudicium adductus quadruplum damni restituat, cuius pars altera puero, accusatori altera deferatur. Postquam vero ad pubertatem orphanus venit, si male secum egisse tutorem duxerit, ad quinquennium vsque ab exacta tutela, in tutorem sibi agere liceat. Et si tutor quispiam condemnabitur, quid pati dariue debeat, a iudicibus decernatur. Plato lib.11.de legib. Quæ per omnia in heredibus tutorum locum habere nõ possunt, maxime in heredibus eius, qui non iure tutor vel curator datus, administrationi se non immiscuit, qui nec dolum, nec culpam præstare debent. l.heres eius, 8.de fideiuss.& nominat.tuto.in P. ¶ Da- 23
tur † & actio tutelæ in tutores, quos vulgo dicimus honorarios, qui nihil administrant, videlicet excussis prius facultatibus eorum, qui gesserint. Imputatur namque illis, cur eum alios gerentes male gerere viderent, non fecerint suspectos. l.3.§.si parens, de admin.tut.P.l.sed si nulli. Nouell.118. Tutor autem notitiæ caussa datus, perinde ac reliqui tutores, in omnibus administrationis & accessionis iure conueniri potest. l.quaero.32.§.1.de testam.tute.lib. 26.P.tit.2.l.1.de peric.tuto.lib.5.C.tit.38. ¶ Alia † actio quæ con- 24
tra tutores competit directa, est de rationibus tutelæ distrahendis, hoc est, vt ego interpretor, de controuersia illarum rerum, quæ per tutorem subtrahuntur a rationibus redditis, & intercipiuntur: vel interciperentur, nisi peterentur a pupillis vel minoribus tanquam ablatæ. Actione, † inquit Paulus, de rationibus dis- 25
trahendis nemo tenetur, nisi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abstulerit: quod si furandi animo fecit, etiam furti tenetur, & vtraq. actione obligatur, neq. altera alteram tollit. l.2.de tut.& ratio. distrah.in P.l.1.§.in tutela.eod. Et condictio quoque furtina competit, per quam rem pupillus consequitur. ¶ Actio † hæc est in 26
duplum, in qua tamen simplum tantum pœna. d.l.2.§.pen.& fina. & l.1.§.considerandum, eod.tit. Vlpianus autem sic explicat: In tutela ex vna obligatione duas actiones esse constat. & ideo siue tutela fuerit actum, de rationibus distrahendis agi non potest: siue contra, tutelæ actio quoad speciem istam perempta est. Hunc tutorem tamen, qui intercepit pecuniam pupillarem, & furti teneri, Papinianus ait. d.§.in tutela, l.1.de tut.& ratio.distrah.P. Videlicet si animo furandi interceperit. Nã, vt Tryphoninus ait, sine animo furandi interceptio rerum pupilli in duplum punitur per legem 12.tabul.non tam propter furtum, quantum propter perfidiam: quod perfide tutor se gessit. l.tres tutores, 56.de administ.tuto.P.

¶ De † rationibus distrahendis actione non solum ii tutores 27
tenentur, qui legitimi fuerunt, sed omnes qui iure tutores sunt, & gerunt tutelam. l.1.§.de rationibus, de tute.& ratio.distrab. Estque perpetua, quæ minoribus & successoribus eorum datur: veruntamen in heredem, cæterosque successores non datur, quia pœnalis est. d.l.1.§.pen.eo. ¶ Alia † actio in tutorẽ est, ex stipulatu 28
rem pupilli saluã fore, cum pupillo rem saluam fore satisdatũ est. Agi autem ea tunc potest, cum & tutelæ agi potest. l.2.& 4.rem. pupil.sal.fore.lib.46.P.tit.6. Daturque finita tutela, & ex quibus caussis actione tutelæ agi potest, ex iisdẽ agitur ex hac stipulatione, & cõtra ex quib.non potest agi ex illa, nec quoq; ex hac. l.cum pupillus, 9.& l.non quasi.4.§.hanc stipulationẽ.& § generaliter.rem pupil.sal.fore. Tenetur ob hanc cautionem, non solum verus tutor qui administrauit, sed etiam qui pro tutore gerit, & fideiussores eorum.

¶ Is † tamen qui non gessit, quia nec actione tutelæ tenetur, 29
hac actione non conuenitur, sed vtili actione: quia suo periculo cessauit. d.l.non quasi, §.1. Et hæc eadem quæ de tutoribus ex hac satisdatione diximus, vera in curatoribus cuiuscunque speciei erunt, siue puberibus, siue impuberibus, siue furiosis, siue prodigis, vel quibusdam aliis, vt fieri assolet, dati fuerint. d.l.non quasi.§. pen.& fin. ¶ Nomine † quoque tutorum & curatorum, qui satis- 30
dederint rem minoris vel pupilli saluam fore, fideiussores conueniri possunt, & quilibet eorum in solidum: ita tamen, vt huic qui conuenitur cedantur aduersus confideiussores actiones. Neque conuenti a pupillo diuisionis beneficium obiicere possunt: conuenti autem ab aliis possunt. l.si rem pup sal for.P.

¶ Subinde † alia actio subsidiaria directa minoribus ratione 31
tutelæ, vel vtilis ratione curæ male administratæ datur, in magistratus qui eos dederint. In magistratus municipales, inquiunt Imperatores Diocletian.& Maximinian. tutorum nominatores. si administrationis finito tempore soluendo non fuerint. nec ex cautione fideiussionis solidum exigi possit: pupillis quondam in subsidium, indemnitatis nomine actionem vtilem competere, ex Senatusconsulto, quod auctore Traiano parente nostro factum est, constitutum. l.in magistratus, 5.de magistrat.conuen.lib 5.C tit.75. Conueniuntur itaque magistratus, vt nominator tutoris vel curatoris minus idonei, postquam bona nominati, & fideiussorum eius, nec non collegarum, ad quos periculum administrationis spectat, excussa fuerint, nec per ea indemnitati minoris satisfactum est. l.aduersus, 4. eod.& l.1.eod.C. Tenenturque pupillo ad ea, ad quæ tutores con-

ueniri possunt, *l. si. eod. P. lib. 27. tit. 8.* si idoneam cautionem a tutoribus vel curatoribus non exegerunt, rem eorum saluam fore: nam omittendo eam cautionem, seipsos fideiussores pro ipsis dedisse videntur, qua ratione & eius heres tenetur. Si vero cautionem exegerit, tunc temporis cum cautum est, idoneam, etsi postea desierit esse idonea, tutus est, & heres eius ab hac actione. *leg. quod ad heredem. 6. & l. 1. §. si magistratus, eod. P.* Similiter & hac actione non conuenitur, si duos tutores dans non exacta cautione, quorum vnus sufficiens, alius minus idoneus sit, & qui idoneus est, in solidum fuerit pupillo condemnatus, & satisfecerit. Non enim potest tutor condemnatus pro contutore non idoneo conuenire magistratum, eo praetextu, quod a contutore non exegerit cautionem, nisi inscio illo tutore contutor non idoneus datus sit sine cautione: tunc enim ex aequitate illi in magistratum datur actio. *l. proponebatur, 2. iuncta l. 3. de magistr. conue. in P. d. l. in magistratus, eo. C. l. Lucius. §. pen. de administ. tut. in P.* In cōdemnatione porro magistratuum tutelae vel curae nomine duo distinguenda sunt, *§. subsidiaria, de satisd. tuto. lib. 1. Instit. titu. 24.* num tutores vel curatores dando, nullam ab illis omnino cautionem exegerint, an vero aliquam exegerint, sed non idoneā. Rursum, si omnino non exegerint, an tempore finitae tutelae vel curae fuerint idonei & soluendo, an non sint: nam, quo casu tunc idonei inueniuntur, etsi postea destituantur facultatib. est, a periculum sunt, & heredes eorum: sin minus, contra. *l. Aemilius Dexter. 54. de administ. tut. in P.* Ita si minus idoneam, vel nullam adiecerint ipsi, & similiter tenentur heredes magistratuum. Nam magistratus in omne periculum succedit, & heres ipsius dolo proximo culpae succedaneus est. *Vlp. in l. non similiter, 4. de magistr. conue. in P. l. 1. de tut. vel cura. illustr. perso. lib. 5. C. tit. 33.* id est, de dolo & lata culpa defuncti tenetur, nō de leui. *l. quod ad heredem, 6. d. tit. de magist. conue. in P. l. 2. C. eod.*

32 ❡ Ceterum † ipsi magistratus, si plures sint qui eiusdem actionis rei sint, qui dederint sine inquisitione vel satisdatione tutores vel curatores, si vterque soluendo sit, possunt petere beneficium
33 diuisionis. *l. 3. eod. C.* ❡ Quae † intelligenda sunt de magistratibus, qui tutores vel curatores dant, & solent, vel debent exigere cautionem: non autem de illis, qui dant quidem, sed qui non solent exigere, vt praefectus vrbis, praetor, praeses Prouinciae, & similes *§. si de suspe. tut. ap. Instit. in l. 1. §. neque praetor. de magist. conue. in P.* Verumtamen si magistratus, quibus praesunt, praefectus, & similes mandant exigere cautionem a tutoribus & curatoribus, quos ipsi dant, si non exegerint, tenentur: non etiam quibus mandatum, vt de facultatibus eorum inquirerent & renunciarent: nam isti non aeque ac magistratus, qui dant tutores & curatores, simulq; qui exigere debent cautiones, puniuntur, *l. 1. §. si praeses prouinciae, eod.*
34 *in P.* ❡ Agitur † etiam contra scribam, cui mandauerat praetor, vt inquireret de substantia minoris, vt pro facultatū modulo tutor vel curator eligeretur: si dolo aut negligentia sua veram sub-
35 stantiae taxationem passus est occultari. *l. 1. eod. C.* ❡ At † contra ordinem qui magistratum, qui ex tutoris vel curatoris datione tenetur, elegerit, vel nominauerit, non datur actio post eum magistratum subsidiaria: nam illi tantum promittunt rempubl. non pupillorum rem saluam fore, nisi expresse qui nominarunt & illud promiserint. *l. 1. in princip. eod. in P.*

36 ❡ Alia † etiam datur vtilis actio ex facto tutoris vel curatoris minori, ex iis quae contraxerunt illi nomine eius, vt contra ex contractu eorum in minorem agimt. *l. 1. 2. 3. 4. 5. quan. ex fac. tut. min. conuen. poss. lib. 5. C. titu. 39. l. tutor, 6. eod. tit. lib. 26. P. tit. 9.* Nisi illi vel in suam personam nouarint, vel dolo malo contraxerint: cum dolus tutorū vel curatorū minori non noceat. *l. 2. 3. 4. et. in P.*

37 ❡ Duae † actiones sunt praetoriae, quae dantur in tutorem pupillo: vna quae pro tutore est, quae in eum dirigitur, qui cum tutor non esset, tamen se pro tutore gessit. *in tit. de eo qui pro tuto. negot. gess. in P. & C.* Alia quae in factum est, contra falsum tutorem, si eum tutor non esset, in aliquam captionem adolescentem induxisset. *l. fina. quod fal. tut. auct. o. gest. esse dic. lib. 27. P. tit. 6. & l. falsus tutor. 11. eod.*

38 ❡ Restituitur † & minor aduersus negotium gestum ab illo, nec non ceteri actione in factum, si modo ignorarint eum esse falsum tutorem. *in l. 1. § fin. eod.* Sunt & quaedam personae, qui-
39 bus & scientia restitutioni non officit. *l. 2. 3. 4. 5. eod.* ❡ Propter † dolum malum autem haec actio praetoria diuersa a protutela inducta est. Quod in actione pro tutela crediderit se quis tutorem esse: at in hac praetoria sciens se non tutorem, dolo malo se talem finxerit, & gesserit, & proinde quanti ea res erit quam gessit, in tantam pecuniam condemnatur. *l. nouissime. 7. eod.* Datur & in eum, cuius dolo factum est, vt falsus tutor auctoritatem suam nomine pupilli interponeret. *d. l. nouissime. in princ. & § fin.* Dantur & in factum istae actiones heredibus & successoribus, non autem in heredes, neque in falsum tutorem post annum: quoniam & factum puniunt, & in dolum concipiuntur, & aduersus eas personas, quae alieno iuri subiectae sunt, noxales fiunt. *l. huius actionis, 9. §. has actiones, eod.*

De Contrariis actionibus tutelae & curae.

Cap. 11.

Lib. 27. P. tit. 4. Lib. 5. C. tit. 58.

1 *Finito officio tutela datur contraria actio in minorem tutori. Et quid illa contraria actio.*
2 *Contraria pro tutore, & cura contraria, pendente administratione datur.*
3 *Res & caussa, ob quas datur actio contraria tutelae.*
4 *Tutor & curator quos sumtus repetant in minores factos.*
5 *Contraria actio tutelae vel curae quibus, & contra quos datur.*

PRaeter iuris communis ordinem, ob † euidentem aequita- 1
tem & summam pupillorum, & minorum vtilitatem receptum est auctoritate praetoris, vt qui non possunt in ea aetate aliis efficaciter & ciuiliter sine tutoris & curatoris auctoritate obligari, *l. contra iuris. de pact. P. l. obligari. de auct. tuto. in P. § 1. eod. ap. Iustin. l. Iulianus. §. si quis a pupillo, de actio. emt. cum simil. lib.* nihilominus obligentur tutoribus & curatoribus, qui negotia illorum & personas tractant & gubernant, vt illi promtiores essent in exsequendo officio, securi de repetitione eorum quae vtiliter impendissent. *l. 1. de contr. & vti. act. tuto. lib. 27. P. tit. 4.* Ergo finito officio tutelae, non quamdiu durat, dabitur contraria in minorem actio tutori. *l. 1. § finito, eod. in P.* Videtur enim exceptio esse actionis directae tutelae, saltem tutelā, vt directa considerat, & ad eius actionē aliquo modo refertur, & ideo contraria dicitur. *d. l. 1. § fin.* Tutelae autem actio, vt diximus, non, nisi finita tutela, pupillo seu minori non conceditur. *l. nisi, 4. de tutel. & ratio. distrah. cum simil. lib.* Verumtamen & placuit hanc actionem contrariam dari, etsi directa non agatur: non enim semper pupillus agere vult, vel quia nihil ei debetur, vel plus in eum impensum est, quam ei abest, *l. 1. §. fina. de cont. & vti. act. tuto. in P.* vel de rationibus distrahendis agit. *l. 2. eod. tit.* ❡ Contraria † tamen eius qui 2
pro tutore gessit, vel qui curam administrauit, etiam pendēte gestione, & antequam finita dicatur, competere potest: quia & statim vbi obnoxii sunt protutor & curator, directa conueniri possunt. *d. l. 1. § sed si pro tutore. de cont. act. tutel. d. l. nisi. §. fin. de tutel. & ratio. distrab.* excepto adultorum curatore. *l. 2. & l. rationes, 14. de administ. tut. C. ratio ponitur, in gl. d. § fin. l. nisi, in verb. dum negotia.*
❡ Res † ergo ob quas datur actio contraria tutelae sunt, si aliquid 3
impenderit tutor in rem pupilli, vt repetat, vel compenset, *§. tutores, de obliga. quae ex qua. contr. nasc. l. 1. §. praeterea, & l. 3. §. iudicio. l. 4. de in lit. dan. tuto. lib. 5. C. tit. 44.* si pro eo fuerit obligatus vt liberetur, *d. § tutores, & l. 3. §. contrarium, & l. si. de contr. act. tuto. in P.* aut rem suam creditoribus eius obligauerit, *d. § tutores.* si pro pupillo soluat. ❡ Sumtus † porro quos repetit, bona fide fieri de- 4
bent. *l. 3. § iudicio, de contra. act. tuto. in P. l. a tutoribus. 34. § fin. de administ. tuto.* Et quos expediat pupillo ita fieri quamuis plus in pupillū impenderit, quam sit in eius facultatibus: alioquin enim si non expediat, dicendum est pupillum absolui debere. Non enim in hoc administrantur tutelae, vt mergantur pupilli. *l. pen. de cont. act. tuto.* Quamobrē iudex qui de cōtrario iudicio cognoscit, vtilitatem pupilli spectabit, & an tutor ex officio sumtus fecerit. *l. 3. eo. in P.* Potest & agere, vt pupillus illi mandet actiones aduersus contutores, *l. 1. & 2. de contr. iud. tuto. lib. 5. C. tit. 58.* vt salarium sibi soluat si debitum, vel si contutori debitum soluerit. *d. l. a tutorib. 34. § fin. de administ. tuto.* ❡ Haec † actio contraria non solum 5
tutori, verum etiam ei qui pro tutore negotia gessit, competere debet, & vtilis curatori pupilli, furiosi, prodigi, videlicet contrarium iudicium negotiorum gestorum, item & curatori ventris. *l. 1. § haec actio. de cont. & vti. act. in P.* Et heredibus eorum, & in heredes pupillorum per tc. anno. spatium, *l. pen. eo. in P. & l. 3. 5. si eo. tit. C.* datur, & in fideiussoriis tutorum. *l. si cum plures. ffor. 5. de fideiusso. tuto. in P.*

De aliis Curatoribus publicis in summa.

Cap. 12.

1 *Curatores operum publicorum reficiendorum qui.*

2 *Curatores rerum Cæsaris qui.*
3 *Curatores ciuitatis Romæ, rectores ciuium; viarum, riparum, vicorum.*
4 *Curator angariarum.*
5 *Curator Calendarii reipub.*
6 *Curator operum publicorum.*
7 *Curator murorum reficiendorum munus Atheniensibus excellentium.*
8 *Curatores emendarum specierum vini, olei, & similium.* Σιτῶναι, ἐλαιωνῶναι, *&c. eod.*
9 *Curatores portarum.*
10 *Curatores reipub. qui, & in quantum teneantur.*
11 *Curatores reipub. quando pro collegis teneantur.*

1 PRæter tutelarum & curarum † prædictarum curatores, alios
sese offerre non dubium est: quales ii, quibus demandabatur
in republica cura habendi sarta tecta opera publica, & refectionis
procuratio, *l. si in aliquam celebrem ciuitatem, de offic. pro. cons. P. l. 2.*
2 *§. 1. de operib. publ. in P.* ¶ Et † qui curam habebant rerum Cæsaris,
procuratores & curatores dicebantur, *l. fin. de offic. procu. Cæs. in P.*
3 ¶ Curatores † ciuitatis triplices, alius generalis vel rector: alius ci-
uium Romanorum, qui ibi habitabant: alii vicorum, riparum, ac
viarum, *de omnibus Vuolph. Lazius, li. 3. comment. reip. Rom. c. 15. Cas-*
4 *siod. lib. 7. Variar. de primus.* ¶ Curator † ad cogendas angarias dari
5 dicitur, *l. 1. quemad. ciuil. munc. indicun. lib. 10. C.* ¶ Meminit † &
Papinianus curatoris Calendarii reipublicæ, *Pap. l. si § item rescri-
pserunt a curatore, de administ. rer. ad ciuit. pert.* videlicet qui curam
gereret libri, quo nomina & debita continebantur: vel qui secun-
dum Calendarium, & inibi descripta nomina, vel exigeret, vel
solueret debita, *secundum Africa. in l. qui filium. 62. de leg. 3.* ¶ De
6 † curatoribus operum publicorum struendorum passim se offe-
rent exempla in titulo de operibus publicis, *in l. 1. & 2. de oper. pub.
lib. 50. P. tit. 10. & alibi.* ¶ Et † Æschines, *contra Ctesiphontem*, nul- 7
lum maius munus curatore murorum reficiendorum, apud A-
thenienses, nec amplius fuisse dixit. ¶ Qui † habebant etiam cu- 8
ram emendi frumenti vel olei, curatores quoque harum specie-
rum dicti & creati, quos Græci, σιτώνας ἢ ἐλαιωνώνας, *l. fin. de mune.
& honor. in P.* Refert † & Aristoteles, *6 polit.* ἀναγκαίας ἀρχὰς συν- 9
τεταγμένας πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, necessarias functiones ad res
bellicas expediendas cum vlus veniret. δεῖ γὰρ ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ,
inquit, πυλῶν καὶ τειχῶν φυλακῆς ἐπιμελητὰς ὑπάρχειν, καὶ ἐξετάσεως
καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν, id est, *opus & bello & pace, portarum & mœ-
nium curatores esse, & recensionis ciuium descriptionisque in classes.*
¶ Curatores † reipub. sæpe in iure occurrunt, qui publica, seu ci- 10
uitatis negotia & res tractant. Ab iis & fides, & diligentia exigi-
tur: nam si negligenter in distrahendis bonis se gesserint, in sim-
plum tenentur: si fraudem autem admiserint, in duplum: nec ta-
men ad eorum heredes pœna descendit, *Papin. l. Imperatores, 10.
§. Imperatores, de admin. rerum ad ciui. per. lib. 50. P. tit. 8.* Tenentur
ad vsuras pecuniarum, quæ apud eos remanserunt. Tenentur de
periculo operum, & heredes eorum, tenentur agros reipub. re-
trahere a possessoribus licet bonæ fidei, cum possint ad auctores
recurrere. ¶ Nec † pro se tantum quilibet tenetur, sed etiam no- 11
mine collegarum, si interuenire & prohibere eos oportuerit: item
si deteriora nomina facta sint tempore curationis, *hæc omnia, in l.
fin. eod.* Nam & collegarum communi periculo pecunia, etsi inter
illos diuisa, datur, *l. 3. eod. tit. de administra. rerum.* Prior tamen ex-
emplo tutorum, conueniendus est qui gessit, *l. 4. eod.* Non tamen
pro gestione superiorum & antecessorum, curatores suc-
cessores tenentur, sed singuli pro gestis
a se, *d. l. 4. §. 1.*

DE SERVIS, ET LIBERIS, IVREQVE DOMINORVM, LIBER XIIII.

De liberis & seruis in vniuersum. Cap. I.

1 *Personarum diuisio in liberos & seruos.*
2 *Æqualis omnium hominum, vnaque natura conditio.*
3 *Iure gentium seruitute inducta, distingui cœperunt appellationes hominum.*
4 *Libertas quid.*
5 *Facultas agendi aliud, quam actus.*
6 *Libertas per seruitutem non tollitur, sed impeditur eius actus.*
7 *Seruitus ex diametro aduersa libertati.*
8 *Libertas & seruitus corporis, animæ, & vtriusque est. Aut natura, aut hominum constitutione, & qui serui, aut liberi natura.*
9 *Lege vel constitutione qui liberi, vel serui.*
10 *Cato Vticensis ne seruiret, se occidit.*
10. 11. 9 *Grauius libertate nihil, nec miserabilius seruitute item.*
12 *Domini olim dicti omnes patresfamilias, & serui familiares, quare.*
Dominica potestas visa tyrannica eod.
13 *Domini appellationem recusarunt Octauius, & Tyberius.*
14 *Domitianus odiosus quod voluerit se dominũ & Deum appellari.*
15 *Domini nomen proprium soli Deo, quare.*
16 *Domini Imperatores dicti, & res dominicæ quæ.*
17 *Dominis olim libera in seruos vitæ & necis potestas.*
18 *Seruos Vidius Pollio edendos murænis obiecit.*
19 *Seruos non habuerunt: Indi, Essæi, Phocenses, Locri.*
20 *Serui Christiani Iudæis, vel hæreticis, & paganis esse non possunt.*
21 *Biturigibus non erant serui.*
22 *Tholosam serui ingressi, liberi statim fiunt.*
23 *Serui nulli tem, oribus Saturni.*
24 *Seruitus est vltimus gradus vilitatis humanæ.*
25 *Seruum seruorum Gregorius I. X. Sum. Pont. se appellauit, & Iustinianus seruum.*
Seruus dimidius homo, eod.

1 SVMMA † personarum diuisio dicta est, vt alii sint liberi,
alii serui. Liberi a libertate, serui a seruitute dicti, *§. 1. de
iur. perso. ap. Instit. l. 3. de stat. hom. lib. 1. P.* Ab initio qui-
dem generis humani vna fuit qualitas & status, *l. quod
attinet, de reg. iur.* a quo postea discessum, facta & munitio capitis,
§. 1. de capitis diminut. ¶ Æqualis † hominum prima conditio, & 2
vno nomine homines naturali iure vocabantur, *l. manumissiones,
de iustit. & iur. in P. l. homin. 125. de verbor. signif.* Et vt Seneca a t,
lib. 6. Declam. neminem natura fecit liberum aut seruum, sed for-
tuna hæc nomina imposuit. Et diuus Paulus, nec liberum, nec
seruum apud Deum esse scribit, *ad Galat. 3.* ¶ Iure † gentium au- 3
tem seruitute inducta, tres appellationes distinxerunt homines,
vt alii liberi, alii serui, alii libertini, dicantur, *d. l. manumissiones,
& §. 1. de libertis, apud Iustinian.* ¶ Libertas † est naturalis facultas 4
eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur,
§. 1. de iure person. l. 4. de sta. hom. P. Naturalis facultas dicitur in-
nata potestas agendi, vel viuendi, vt velis, *Iuuen. Saty. 3. Cic. pen.
Parad. in Offic. & 4. ad Heren. Aristo. lib. 6. Polit. cap. 2.* facultas
quæ ortum cuiusque comitatur, δύναμις, ἐξουσία, & vt facultas di-
citur apud Galenum, *lib. 1. de simplic. medicamen. facinus, cap.
2. & lib. de plenitudine*, caussa quædam effectrix, vel per quam
facimus, vel vt possimus facere datum est. ¶ Aliud † enim est facul- 5
tas agendi, aliud actus qui ex illa facultate sequitur: vt & aliud ab
iis instrumentum, per quod facultas operatur. Habet namque
omnis facultas instrumentum accommodatum, per quod dexte-
rius, & melius idem efficiat, *Aristot. lib. 1. de generat. animal. c. 2.*
Neque facultas importat necessitatem, vt quod in facultate fa-
ciendi est, necessario fiat: sed vt fieri possit, habet, *c. cum aliquib.
de rescrip. in 6. l. 1. §. dies autem instos, de appell. recip. lib. 49. P. tit. 4.
can. si forte, 2. q. 6.* Neque quod in facultate fieri potest, eodem
modo fit, cum & robur & imbecillitas in facultate consideretur,
Gale. 1. lib. de caus. puls. ¶ Et † proinde quamuis libertas, sit natu- 6
ralis facultas agendi quæ velis, tamen extrinsecus vel intrinsecus
actus potest impediri. Extrinsecus vi, ob quam libertas ne faciat
impeditur, ea tamen facultate nihilominus existente in homine:
non enim ideo tollitur aut desinit esse, quod non possit operari.
Vt non ideo minus hostis homo est, quod ab hoste vincatur, &
subiiciatur vi: vis quippe maioris est rei impetus, cui resisti non
potest, *l. 2. de eo quod met. caus. P.* & aduersus quam parum valet
custodia, *Nerat. in l. si eam, de actio. emt. libro decimonono, P.
titulo primo.* Atque Aristoteles, *lib. 1. Rhetor. capit. decimo*, intrin-
secus per vim ea fieri dicit, quæ per cupiditatem fiunt. Atque

vt quomodo prohibetur facultas libertatis, ne agat libere: veluti &
cum ius se obiicit actui prauo, ne a facultate exerceatur, vinciq; ne
fiat. Vtpote fortior, quæ habet vim cogētem, *l. legis virtus, de legib.*
Theophil. §. summa itaque, de iur. perſ. in ſuis Inſtitut. & metum in-
ferentem formidine pœnæ, *l. 3. de inſt. & iur. P. cano. facta ſunt au-
tem leges, 4. diſtinct.* vt ea facere nos non posse iure existimemus,
quæ facta lædunt pietatem, vel sunt cōtra bonos mores, vel leges,
7 *l. filius, de condit. Instit. in P.* ¶ Seruitus † porro aduersaria, & ex dia-
metro opposita libertati est, vt nihil aliud seruitutem dicat Ari-
stoteles, quam priuationem libertatis, *Ariſt. lib. 1. Polit. c. 3.* ¶ Li-
8 bertas † & seruitus in homine, & corporis separatim, & animæ,
Philo Iud. lib. quod omnis probus ſit liber. vel vtriusque: vtraque &
natura, & constitutione hominum. Liberi sunt natura, etiam qui
seruiunt corpore, & boni, qui sibi in cupiditatibus imperant, &
cum virtute secūdum Dei præcepta viuunt, etsi sub potestate do-
minica sint corpore. Sic serui quidam natura, quanquam nullius
potestati domini subiiciantur. *Ac ſtatim*, vt ait Aristoteles, *ex ge-
neratione quadam diſtincta ſunt, alia quidem ad imperandum, alia
vero ad parendum. Quorumcunque eſt opus in corporis vſu, & hoc
eſt in eis potiſſimum, hi ſunt natura ſerui, quibus melius eſt vt impe-
retur. Eſt enim natura ſeruus, qui poteſt alterius eſſe: quapropter &
alterius eſt. Et qui tantum particeps eſt rationis, vt ſentiat quidem,
at non habeat, &c. Ariſtot. 1. Polit. c. 3.* Qui pecuniæ aut fortunæ ser-
uit, liber non est, *idem lib. 2. Rheto. ad Theode. c. 11.* Cicero, *Liber-
tas*, inquit, *eſt poteſtas viuendi, vt velis. Quis igitur viuit, vt vult,
niſi qui recta ſequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via conſiderata
atque prouiſa eſt? qui legibus, non propter metum paret, ſed eas ſequi-
tur atq; colit, quia id ſalutare eſſe maxime iudicat? &c. Cic. penul. pa-
radox.* Qui metu pœnæ legum se cohibet adhuc, & is seruus me-
retur dici: & sic Euripides ait, *in Hecuba, act. 4.*

φεῦ ὀυκ ἔςι θνητῶν, ὅςις ἔς' ἐλεύθερος,
ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐςιν, ἢ τύχης.
ἢ πλῆθος αὐτὸν πόλεως, ἢ νόμων γραφαὶ
εἴργουσι, χρῆσθαι μὴ κατὰ γνώμην τρόποις.

id est,

Heu, non eſt quiſquam liber mortalium:
Aut enim pecuniæ ſeruus eſt, aut fortunæ.
Aut multitudo ciuium, aut legum ſanctio
Vetant, ſuo ne quis viuat arbitrio.

Seruus est Philoni Iudæo, quicunq; peccat: & omnis probus, li-
ber, *lib. quod liber ſit quicunque virtuti ſtudet.* Et qui facit peccatū,
seruus est peccati, *D. Ioa. Euan. c. 8.* a quo quisq; superatus est, eius
est seruus, *2. D. Pet. c. 2.* Et Salomon, *Prouerb. 11. Qui ſtultus eſt, ſer-
9 uiet ſapienti.* ¶ Lege † vel constitutione liber est, qui seruitutem
non patitur. Seruitutem autem patitur, qui ex lege domino sub-
iicitur, & priuatur felici statu illo libertatis. Status libertatis, in-
æstimabilis res, *l. libertas, de regu. iur. §. ſed cum libertas. quibus ex
cauſ. manu. non lic. l. 1. §. ſed cum homo, de iis qui deiec. in P.* nec gra-
10 tius quicquam libertate, *l. Paulus, de fideicom. lib.* ¶ Et † Cato Vti-
cēsis, ne libertate priuatus cogeretur se submittere misericordiæ
Cæsaris, seipsum interfecit, *Dio. Caſſius, li. 43. hiſt. Rom.* Atque, vt
ait Strabo, qui voluptatem & dolorem, vitamac mortem conte-
mnit, subditus esse non patitur, *Strabo, lib. 15. Geogra.* Et Philo Iu-
dæus, *d. lib. quod lib. ſit qui vir. ſtud.* Contemtor mortis, paupertа-
tis & obscuritatis, seruus esse non potest. Misera contra seruitus,
nihilque ea infelicius, *Cic. Phili. 2. Sene. epiſt. 52.* ideo morti com-
parata, *l. intercidit, de condi. & demonſt. l. ſeruitutem, de regu. iur. l.
11 cum hoc ſtatus, § ſi donator, de don. int. vir. & vxor.* ¶ Vt † & serui
pro nullis, & ac si non essent iure ciuili habiti, *l. quod attinet, de reg.
iur.* Vocat Vlpianus seruitutem, casum aduersamque fortunam
hominis liberi, quam expectare vt contingat, nec ciuile, nec na-
turale sit, *Vlp. in l. inter ſtipulantem, 83. § ſacram rem, de verb. oblig.
in P.* neque fas secundum Paulum Iurisconsultum, *l. ſi in emtione,
34. § liberum, de contrah. emt. in P.* Tyrannica visa est pluribus do-
minica in seruos potestas, & nimium exosa & cōtumeliosa: in po-
testate namque dominorum proprie dicuntur esse serui, *l. 1. de iis
12 qui ſunt ſui vel alie. iur. in P. § in poteſtate, eo. ap. Iuſtin.* ¶ Quare † &
antiquitus domini, dicti sunt patresfamilias, & serui omnes fami-
liares, vt contumelia seruorum tolleretur, teste Macrob. *lib. 1. Sa-
13 turn. c. 11.* ¶ Et † Octauianus Imperator, domini appellationem,
vt opprobrium & maledictum semper exhorruit, edictoque ca-
uit, ne posthac dominus appellaretur, *Sueton. in Octauio, c. 53.* Ty-
berius quoq; Cæsar dominus a quodam appellatus, denuntiauit,
ne se amplius contumeliæ caussa appellaret, *idem in Tyberio, c. 28.*
14 ¶ Nec † paruum odium concepit populus in Domitianum, quod
nimium elate voluit se dominum & Deum vocari, *idem in Domi-
tian. c. 13.* ¶ Qui † enim hoc sibi domini arrogant nomen, sibi v- 15
surpare videntur omnimodam & plenissimam in subditos pro ar-
bitrio potestatem: quæ sola est Dei, qui omnia quæ vult potest,
nihilq; nisi iustum velle potest. Vnde illi soli hoc nomen Domini
conuenit, vt & Dauid scribit, *Pſalm. 82. Cognoſcant gentes quia no-
men tibi eſt Dominus, tu ſolus altiſſimus in omni terra.* Et alibi, *Pſal.
99. Scitote quoniam Dominus ipſe eſt Deus.* ¶ Hocq; † est nomen il- 16
lius reuelatum Mosi, *Adonai, Exod. c. 6.* Imperatores tamen alii,
qui se dominos orbis dicebant, *l. bene a Zenone, de quad. præſc. C. c.
conuenior. 23. q. 8.* domini & nomen vsurparunt, *vt in proœm. Inſti.
in ſubſcript. dicitur dominus Iuſtinianus*, & res eorum dominicæ
absolute dictæ sunt, *vt tit. de gre. domini. tit. 75. & tit. de palat. & do-
mib. domin. tit. 76. lib. 11. C.* ¶ Qui † dominus est alicuius rei, liberam 17
eius rei, vt suæ, habet potestatem, imo vt abuti ea possit, *l. in re mā-
data, C. mand. l. nemo externus, de Iuda. tit. 9. lib. 1. C.* Quamobrem &
olim donec prospectum fuit, vt dicemus, in seruos, quorum do-
minium habebāt, libera erat vitæ & necis potestas, *gl. l. 2. de iis qui
ſunt ſui vel alien. iuris.* Satis miserum & abominandum spectacu-
lum, pares natura & conditione similes homines, vt bruta anima-
lia & pecudes, mactare, & peius habere. ¶ Sicuti † ferunt Vidium 18
Pollionem, seruos murenis inuadendos & edendos obiectasse,
Tertul. lib. de Pallio. ¶ Vt † pleræq; nationes fuerint, quæ casibus 19
hominum misertæ, a seruis habēdis abstinuerint, nec apud se pas-
sæ sint esse: vt Strabo, *lib. 15. Geogra.* scribit apud Indos nullum fu-
isse seruorum vsum, *Arria. in lib. rer. Indicar.* inter Essæos Iudæo-
rum nemo seruiebat illis, omnes liberi ministrabāt sibi inuicem,
Philo Iuda. lib. quod li. ſit qui virt. ſtud. ¶ Prohibuerūt † ne serui ser- 20
uæve haberentur Phocenses & Locri, teste Athenæo, *Athen. li. 6.
dipnoſop. c. 7.* Iure Romanorum ne sint apud Iudæos, vel hæreti-
cos, vel paganos serui Christiani prohibetur, *l. 1. ne Chriſtia. manc.
Iuda. heret. vel pag. hab.* ¶ Sed † & consuetudine Biturigum, a- 21
pud illos vetitum habere seruos, *§. 1. de conſuet. iur. & ſtat. perſo. in
conſuet. Bitur.* ¶ Tholosæ † serui qui ingrediuntur ciuitatem, libe- 22
ri sunt, nec repeti vel euelli illinc a dominis possunt, *Nicol. Boer.
ad d. § 1.* ¶ Temporibus † quoque regni Saturni, priscis nullus ser 23
uus seruave, *Athen. lib. 6. c. 7.* vnde & in Saturnalib. postea seruorū
cum liberis æqua conditio, *Lucianus, in Chronoſ. ſiue in Saturnal.*
¶ Et † vltimus gradus vilitatis & abiectionis humanæ est in ser- 24
uitute. Et ideo Deus omnium, natura Dominus noster Iesus Chri-
stus, dicitur formam serui accepisse, *ad Philip. c. 2.* hoc est, humi-
lioris viri. ¶ Vnde † & Pontifex Max. Gregorius IX. quem alii de- 25
inde secuti sunt, seruum seruorum Dei se nominauit, *in proœm. De-
cret.* Sicuti etiam & Iustinianus seruum se nominat, *in l. 1. de offi.
præfect. præto. Afri.* Dicebat præstantissimus Poetarum apud Athe-
næum, *Athen. li. 6. dipno. c. 7.*

Dimidium rapuit virtutis Iupiter almum
Mortali, cui ſeruilem mox deſtinat eſſe.

De seruitutis finitione. Cap. 2.

1 *Seruitus quid.*
2 *Seruitus probata ſub lege diuina.*
3 *Serui fiſcalini & eccleſiaſtici in Francia qui olim.*
4 *Seruitus quomodo contra naturam, & non contra ius naturale.*
5 *Naturalia vitia quomodo dicantur.*
6 *Hominis natura imperare.*
7 *Hominum vnum genus, & natura prima, & ortus, & interitus.*

IAm tradidimus libertatis finitionem sup. lib. 11. c. 1. Restat nunc
examinanda seruitutis finitio, quæ libertatis naturam plenius
explicabit, & ideo de illa vberius paulo: vt cognito altero contra-
riorum, aliud quoque lumen accipiat, *l. 1. de iis qui ſunt ſui vel ali.
iur.* Illam porro subiicimus oculis, quam accepimus a Florētino
I.C. *Florentin. in l. libertas, 4. § ſeruitus, de ſta. hom. in P. lib. 1. tit. 5.* &
Iustiniano, *in § 1. de iur. perſ. lib. 1. Inſtit. tit. 3.* † *Seruitus eſt conſtitu- 1
tio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur.*
Verbum hic, *conſtitutio*, passiue pro eo, quod cōstitutum est, vsur-
patur: nam secundum Accurs. *in l. 2. de duo reis.* verbalia in io, vt
petitio & cōstitutio tam actiue, quam passiue accipi possunt. Estq;
constitutio hęc, lex iuris gentium, in quam fere omnes gentes cō-
uenere, vt serui essent, *ca. ius gentium, 1. diſt. l. ex hoc iure, de iuſt. &
iur. l. ſi id quod, 64. de cond. indeb. in P. § ius autem gentium, de iur. nat.
gen. & ciu. ap. Iuſtinia.* quamuis & postea iure ciuili quoq; serui al-
terius generis esse cœperint, *§. ſerui autem naſcuntur, de iur. perſ. ap.
eund.* vt deinceps Deo fauente dicemus. Erantq; iure diuino per-
missi serui, & de illis leges constitutæ, *Exo. c. 12. & 21.* Et in euange-
lica

2 Ita legimus, *ad Ephes. 6. & 1. D. Pet. c. 2.* lege. † *Serui obedite dominis carnalibus, non ad oculum seruientes. &c.* Et rursum, *ad Coloss. 4. Domini, quod aequum seruis praestate*, quamuis enim idem status hominibus, ratione Dei qui interiora dispicit, seruus a libero non distinguatur, *ad Colos. 4.* Permissosque Christianis aliquando seruos, iure pontificio constat, *tit. de ser. non ord. & c. si aliquis inuitis dominus, & de coniugio seruorum*, imo erant & serui in ipsis ecclesiis, seu basi-
3 licis, *c. 3. & c. episcopi de reb. eccle. non alien.* ¶ In † Francia olim erat copia seruorum tam fiscalinorum seu regiorum, quam ecclesiasticorum, vt scribit Rhenanus, *lib. 2. rer. Germanica.* Narratque victoria adepta apud Tolbiacum de Alemannis per Francos sub rege Clodoueo diuinitus, maiorem partem Alemannorum, ne posthac rebellarent, in poenam seruitute affecisse: hosque seruos fiscales, vel absolute fiscalinos dictos, quod res & corpora eorum fisco cessissent, vnde & seruis regiis nomen fuit. quem insuper seruos ecclesiasticos, quos rex, aut dux, aut comes monasterio alieni donasset. Fuisse & seruos in Gallia tempore Caroli Magni constat ex legibus capitularibus eius, potissimum in capitulari de lege Ripuarensi, c. 1. 2. 3. Vtuntur & Moscouitae seruis emtitiis & captiuis, vt ait Sigismundus Liber Baro, *lib. commenta. rer. Moscou.* ¶ Con-
4 tra † naturam seruitus dicitur, *de hoc quoque superius, lib. 1. s. 1. nu. 7. tradidimus quaedam, & infra cap. 2.* non contra ius naturale, sed contra id quod cuique hominis natura, id est, in prima natiuitate concessum & inditum fuit, contra facultatem et velis. Natura dicitur D. Augustino, *lib. 2. de moribus Man. ch.* quod in vno quoque genere intelligitur esse: adhaerent ab ortu rebus quaedam bona, quaedamue mala: quae naturalia & connata videntur. Naturale primum fuit homini primo Adamo, immortalitas si voluisset, iustitia, reliquaeque virtutes. At postquam decidit ab illa perfectione, naturale hominibus ab illo progenitis fuit, mori, & peccatum transfusum quod originale dicitur, & contra naturam primam a Deo creatam: naturale autem secundum naturam corruptam.
5 ¶ Et † naturalia alia vitia nobis, quae ita nobis sunt familiaria, vt in habitum transierint, & quodammodo nobiscum nata videantur. Ita intelligendus Horatius, dum ait, *1. Serm. Sat. 3.*

Denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseuerit olim
Natura aut etiam consuetudo mala: Namque
Neglectis vrenda filix innascitur agris.

Sic dicimus naturale vitium esse, negligere quod communiter
6 possidetur, *l. 2. quan. & quib. quar. par. debeat.* ¶ Et † naturale loci vitium, quod ei adhaeret, *l. flum. num. 24. §. vitium, de dam. infect. lib. 39. tit. 2. P.* naturam quoque agrorum, *l. 1. §. fin. de aqu. plu. arcen. in P.* Sed & seruitute, contra naturam hominis est, quia status eius est, vt imperet, dictum namque hominibus generaliter, *Crescite multiplicamini, replete terram, subiicite eam, & dominamini piscibus maris & volatilibus coeli, & omnibus animantibus quae mouentur super terram, Genes. 1. & 9. Psal. 8. Aristot. lib. 1. Polit. c. 3. l. in pecudum, de vsur. in P. §. in pecudum, de rer. diuis. apud Institut.* Pares natura orti sunt homines, & vnus hominum omnium regum, & pauperum, & seruorum, & dominorum, ortus & interitus, *Sap. 7.* Et vt ait Pindarus, *ode 6. Nemeor. stroph. 1.*

Ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ
μιᾶς δὲ πνέομεν
ματρὸς ἀμφότεροι.
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα
δύναμις, ὡς τὸ μὲν οὐδέν, id est,

Vnum hominum, vnum Deorum genus, & ex vna spiramus matre vtrique, sed discriminat, omnia separata potentia: quia hoc quidem, scilicet genus hominum, *nihil est.* Et cum inter homines omnes natura quandam cognationem constituerit, nefas est hominem homini insidiari, *Flor. Iurisconsul. 3. de iust. & iur. in P.* & potestate tyrannica opprimere, omnes liberi, vt dictum est, natura nascuntur, *l. manumissiones, eod.* sed aliunde facultas libertatis impeditur.

De caussis & rationibus legitimae seruitutis & seruorum distinctione. Cap. 3.

1 *Natura & ius naturale dictum.*
2 *Serui aut fiunt, aut nascuntur.*
Fiunt poena, necessitate, captiuitate.
3 *Seruos quomodo poena fecit.*
4 *Seruus primus ob poenam Chami filii Noachi.*
Cham irrisit, aut incantauit virilia patris, eod.
5 *Serua olim mulier fiebat coiens cum seruo ex Claudiano Senatusconsulto.*
Claudianum Senatusconsul. de quo, & emendatio, eodem.
6 *Serui ex quibus criminibus fierent rei, veluti ingrati, latrones, raptores, victi, vltimo supplicio damnati.*
7 *Serui poena qui.*
8 *Serui sine spe libertatis, qui se vendi patiebantur, quando.*
9 *Bruti in serui sponte seruituti se subiecerunt.*
10 *Libertatem Germani in ludo extremam ludunt.*
11 *Seruitus ex necessitate aliqua orta, & 12.*
Filium vendere patrem tempore famis potuisse, eodem.
15 *Debitores inopes adacti pro seruis creditoribus aliquando, prohibentur dehinc.*
13 *Carcer species seruitutis est.*
14 *Infernos ob famem & miseriam Aegyptii & Galli se vendebant ditioribus.*
15 *Ambacti Gallorum dicti serui sunt.*
16 *Serui fiunt captiuitate, quare, & huiusmodi Mycenae, Salaces, Lycii, Thebani, & alii.*
17 *Capti inter Christianos in bello Christiani, serui non fiunt, quamuis redimantur pro redemtione. Postliminium ius vnum inter illos, eodem.*
18 *Capti tantum ab hostibus, non a praedonibus, vel in seditionibus fiebant serui.*
19 *Ienestae, Thessalecatae, Menestae serui qui.*
20 *Serui vnde nascuntur.*
21 *Seruorum ex aliis qualitatibus distinctio.*
22 *Serui, famuli liberi homines, bona fide seruientes qui.*
23 *Famuli ne relinquant dominos illis inuitis lex.*
24 *Serui operis, & in gleba qui, & alia species.*

EX finitione seruitutis, † quibusdam seruitus visa est omnino 1
improba & illegitima, vt contra naturam, & ius naturale, quod
natura quoque dicitur interdum, *l. nam hoc natura, de condict. indebit. in P. l. iure natura, de reg. iur.* ¶ Ceterum † aliter rem se habe- 2
re docendum est, & ex caussis libertatem quis amittit, planum primum faciemus: vnde & distinctiones seruorum colligere possumus. Serui aut fiunt, aut nascuntur: fiunt autem, *§ serui, de iure pers.* ex poena, necessitate, captiuitate.

¶ Primum † itaque quod seruos ex liberis fecit, poena est deli- 3
cti: vt qui abutitur libertate, dignus sit vt eius facultas restringatur & cohibeatur, ne possit postea libere peccare, & vt a delicto iam commisso castigetur. Priuilegium meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate, *can. priuilegium, 11. q. 3. c. tuarum, de priuileg. l. Iudaei, de Iuda. cum similib.* ¶ Eo † referenda est prima 4
seruitutis introductio, dum inflicta est filio Chami, quod is virilis patris nudata irrisisset, *Genes. c. 9. c. sexta die 35. dist.* & vt ait Berosus, *lib. 3. Deflorat. incantationibus magicis virilia patris comprehendens, sterilem eum reddidit perinde ac castratum.* ¶ Sic † olim 5
senatusconsulto Claudiano hodie sublato, mulier quae se seruo alieno supposuerat, monita prius a domino ne id faceret, adempta libertate cum moecho conserua fiebat, *l. 1. de Senatuscon. Claud. tol. lib. 7. C.* vt illa quae se prius contaminasset seruo, eo statim illis tradito, vltimo damnabatur supplicio, *l. vnic. de mulie. quae se propriis ser. iunxerunt, C.* ¶ In poenam † quoque ingratitudinis, liberti 6
ingrati reuocabantur in seruitutem, *l. 2. C. de libert. & eor. liber. §. maxima, de cap. diminu.* Et ex familia latronum comprehensi, fiebant serui comprehendentium, *l. 1. quib. ad l. ber. procl. non lic. lib. 7. C. tit. 18.* Raptores quoque mulierum, qui bona non habebant, vnde dotem raptis constituerent, pro dote seruituti mancipabantur, *can. de raptoribus, 36. q. 1.* Argiui vrbe Mycena potiti, omnes ciues seruitute damnarunt, suis decima illorum consecrata, *Diod. Sicul. lib. 11.* Ipso iure ciuili vltimo supplicio damnati, statim & ciuitatem & libertatem perdunt: & quamdiu suspenditur iudicium, tamdiu serui remanent, *Marcel. in l. quod ad statum 12. & Paul. in l. qui vltimo supplicio, 29. de poen. in P.* ¶ Generaliter, † quibus ob cri- 7
men sententia atroci libertas adimebatur, & serui poenae fiebant, eius generis erant, *§ maxima, de cap. diminu.* poenaeque serui dicebantur in metallum damnati, vel bestiis obiiciendi, *§ poena autem serui, quib. mo. ius pat. pot. sol. l. quidam, de poenis, l. in metallum, de iur. fisc. in l. 1. cum vxoris, 24. de donat. int. vir. & vxor. C.* Nemo tamen nono iure bene natus a principio, ex supplicio fit seruus, *authen. sed hodie, de donat. inter virum & vxorem, C. §. quod autem, & §. si vero, de nupt. in authen.* ¶ Ita † ciuili etiam serui fiebant sine 8
spe libertatis, in poena ob contemtum eiusdem libertatis, qui maiores viginti annis, *l. si manisterium, de liber. cau. C. si ex caussa,*

§ Papinianus. de minor. 25. an. in P. alias restituuntur, l. 1. & 2. si ad-
uer. vend. C. §. serui, de iur. person. scientes se ingenuos, l. 1. quib. ad
liber. procl. non lic. P. ad pretium participandum, l. non ideo, C. de
libe. cau. se venundari ignorantibus, l. liberis. §. si quis sciens, eod. in
P. patiebantur. § serui, de iure perso. l. cum pacto, 40. de li. cau. P. l.
& seruorum, 5 §. 1. de sta. hom. in P. l. 1. 2. & 3. quibus ad lib. proclam.
non lic. P. l. 2. si libert. ingen. esse dic. in P. Indigni certe libertate &
restitutione vel misericordia, qui sese scientes prudentesque in
tantam seruitutis necessitatem coniecerint, arg. l. 2. §. si quis ta-
men cum posset, si quis caut. in iu. l. si fideiussor, §. 1. qui satisd. cog. in P. l.
penult. quod vi aut clam. l. pen. quib. ad liber. pro. l. non lic.
9 ¶ Ex † horum numero esse possunt illi, de quibus meminit A-
thenæus, lib. 6. cap. 7. his verbis, Si, inquit, ex Bœotiis, qui Arneam
coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiam propter amorem regionis,
seipsos Thessalis in seruitutem dederunt, ex stipulatione, ex qua neque
seo extra regionem recipient, neque occident, eisque regionem illis co-
10 lentes tributa persoluunt. ¶ Sponte † apud Germanos seruitus et-
iam subitur in ludo. Aleam etenim, inquit Cornelius Tacitus, so-
brii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt cum
omnia defecerunt, extremo ac nouissimo iactu, de libertate ac de cor-
pore contendant: victusque voluntariam seruitutem adit, quamuis
iunior, quamuis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est in re
praua peruicacia, fidem ipsi vocant, &c. Corn. Tac. de morib. Germa.
11 ¶ Necessitas † dehinc libertaté tollit, & permittit seruitutem fi-
liis inferre, & eos distrahere tempore famis vrgentis, l. 1. & 2. de
patrib. qui fili. distrax. ea tamen conditione, vt restituto pretio
emptori a patre vẽdente, vel aliis, possent ingenuitati restitui. ¶ Et
12 † olim quoque debitor inops adiudicabatur creditoribus ex lege
duodecim tabularum, Gellius, lib. 20. cap. 1. Sic & inter Israelitas
aliquando obtinuisse, coniicio ex illa vidua, quæ ita Helisæum af-
fatur, 4 Regum, c. 4. & Ioseph. lib. 9. Antiquit. Iudaic. cap. 3. Seruus
tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit, timẽs De-
um: & ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum si-
bi. Hodie tamen iure Codicis Iustinianei, quod olim obtinebat,
prohibetur, ne personæ liberæ ob æs alienum seruæ fiant, l. ob æs,
C. de actio. lib. 4. tit. 10. & authen. sine, eod. tit. §. quia vero, vt nul. iud.
lic. hab. loc. seruat. in authen. coll. 9. vel oppignorentur, l. qui filios,
quæ res pigno. oblig. poss. C. c. 1. de pigno. nisi forsan quis emerit ca-
ptum a Barbaris: nam nisi pretium ei restituatur, potest per quin-
quennium seruitio redempti vti, l. fin. de capti. lib. 8. Cauen. 51. ¶ Ea
13 † ratione grauiter leges ferunt, pro debito ciuili quemquam car-
ceribus mancipari, l. nemo. de exactor. tribu. lib. 10. C. quia speciem
seruitutis carcer habet, & non posse a loco dum velis recedere,
14 l. 2. de lib. homin. exhiben. in P. ¶ Ob † necessitatem vrgentis famis
Ægyptii dicebant ad Ioseph. Eme nos in seruitutem regiam, & præ-
be semina, Genes. 47. Et de Gallorum antiquis moribus sic Iulius
Cæsar scribit. Plebs pene seruorum habetur loco, quæ per se nihil au-
det, & null. adhibetur consilio. Plerique cum aut ære alieno, aut ma-
gnitudine tributorum aut iniuria potentiorum premuntur, sese in ser-
uitutem dicant nobilibus: in hos eadem omnia sunt iura, quæ dominis
15 in seruos, Iul. Cæsar. lib. 6. bell. Gall. ¶ Arbitror † istos seruos, Am-
bactos dictos apud eundem, Idem, d. lib. nam vt ait Festus apud
Ennium, Ambactus lingua Gallica seruum significat. ¶ Captiuita-
16 te † serui fiunt in bello capti, & seruati a victoribus, qui iure neca-
re captos poterant. § serui autem, in 1. & 2. de iure person. l. libertas,
§ fin. de stat. homi. in P. l. & seruorum, § iure gentium, eod. tit. l. pupil-
lus, § seruorum appellatio, de verb. signif. iusque hoc gentium per-
mittit, l. postliminii ius, de capt. l. hostes sunt, eod. tit. Et a quo quis su-
peratus est, eius & seruus dicitur a D. Petro, 2. Petr. 2. c. Argiui vr-
be Mycenis potiti, omnes seruitute damnarunt, decimamq; ido-
lis suis dicarunt, Diod. Sicu. lib. 11. Salaci rebellantes contra Octa-
uianum Cæsarem, victi & domati fuerunt a M. Terentio Varro-
ne: eorum filii diuenditi ea conditione, ne quis eorum ante vice-
simum annum liber fieret, Dio Cass. lib. 53. Histor. Rom. Claudius
Cæsar Lycios ad cædem vsque Romanorum quorundam tumul-
tuando progressos, in seruitutem redegit, & Pamphiliæ adiecit,
Idem, lib. 60. Alexander Magnus, oppidum quoddam, in quod
Mallorum quidam profugerant ex acie, cum vi cepisset, omnes
qui eo confugerant, in seruitutem redegit, Arrian. lib. 6. de exped.
Alex. Magn. Et antea capta vi Thebanorum ciuitate, quæ ab eo
defecerat, quotquot Thebanorum cædibus superfuissent, exce-
ptis sacerdotibus vtriusque sexus, atque iis qui Philippo aut Ale-
xandro priuatim, aut Macedonibus hospitalitatis iure deuincti es-
sent, in seruitutem redegit, idem lib. 1. expedit. Alex. Rationes hu-
ius receptæ seruitutis relatæ sunt iam in lib. 11. c. 1. istius compendii
iuris, & libro de iur. arte. cap. De iure gentium ab humanitate &
clementia victorum, & a beneficii ob vitam seruatam agnitione:
quas ibi videto ¶ Hodie † capti inter Christianos, captiui Christia- 17
ni serui non sunt, redemptio tamen a captis debetur: & ita non ser-
uatur ius postliminii in personis, sed in rebus, secundum Boeri-
um, in § 1. de iure person. in consue. Bitur. quem sequor: quanquam
retentionem, qua vtuntur victores, non longe abesse a seruitutis
specie non diffiteat, l. 2. de liber. homi. exhi. P. Verum ius libertatis
integrum manet. Nec possum subscribere Bartolo, Baldo, Ange-
lo, Franc. Aretino, dum aiunt, prædicti interp. in l. qui a latronibus,
§. fin. de testamen. & rursum Bart. in l. hostes, de captiu. & ibi viden.
Alexan. nu. 11. captos in bello ab Imperatore, & rege Galliæ, fieri
seruos. ¶ Et † iure ciuili non omnes in bello capti serui fiebant, 18
sed capti tantum ab hostibus, quibus bellum publice decretum
erat: hi enim hostes, ceteri latrunculi & prædones, quibus hoc
ius non est, nec cum captis ab illis est ius postliminii, l. hostes, 24. de
capt. & postlim. reuer. l. hostes, & l. quos nos hostes, de verbor. sign. Sic
nec in factionibus, & ciuitatum seditionibus, vel ciuilibus bellis,
inita captiuitatem & postliminii locum habent, nec capti amitte-
bant ingenuitatem, Vlpian. in l. si quis ingenuam, 21. §. fin. de capti. &
postlim. reuer. Paul. l. postliminium, 19. §. a piratis, eod. titu. l. cum co-
gnatum, 4. de ingen. & manum. lib. 7. C. tit. 14. ¶ Seruos † captiuita- 19
tis, non generis, dicebant Thessali Penestas, & Thessalæcetas: qui
autem in seruitutem se dedissent, Mnestas, Athen. lib. 6. Dipnosop.
cap. 7. ¶ Nascuntur † porro serui ex ancillis, sequunturq; statum 20
matris iure gentium, l. & seruorum, §. iure gentium, de sta. homi. §.
serui in 2. de iure perso. l. fin. de liber. cau. ¶ In gratiam tamen li-
bertatis statuerunt iura, consideranda in matre tria tempora, con-
ceptionis, partus, natiuitatis, & quod inter hæc lapsum: vt si in ali-
quo horum fuerit mater libera, quamuis antea vel postea, vel me-
dio fuerit serua, vel postea fiat, semper partus sit liber, nec cala-
mitas matris debet nocere filio, qui in vtero est, l. sed & si quis, &
§ e contrario, de ingenu. l. & seruorum, §. ingenui sunt, de sta. homi.
Vt, & si ex patre seruo & matre ingenua quis nascitur, partus na-
scitur ingenuus, & sequitur matrem, non secus ac si vulgo conce-
ptus ex libera sit, §. 1. de inge. ap. Iustinian. l. lex natura. 24. de sta. ho-
mi. in P. l. eius, ad municip. in P. l. vulgo conceptus, 23. & seq. l. cum le-
gitima, 19. de sta. homi. Nec habetur ratio coniunctionis serui &
liberæ, cum matrimoniũ iustum non consistat cum seruo: quam-
uis inter liberum & ancillam recipiatur, l. 3. C. de incest. nupt. l. ser-
ui, 23. iun. gl. C. ad l. Iul. de adult. ¶ Et † in his omnibus, insigniores 21
notæ differentiarum inter seruos apparent, omissis qualitatibus
aliis leuioribus, vel ex officio eius iniuncto tractis, vt quod noui-
tii & veterani seu veteratores, l. fin. de ædil. edict. l. præcipuum, 37. in
vicarii, ordinarii, l. sed & si quid, §. 1. de vsufruc. in P. mediastini, l. 2.
§ 1. & l. 1. §. cauponem nau. caup. stab. in P.
¶ Superioribus † seruis affines sunt famuli & liberi homines, 22
qui tamen nobis bona fide seruiunt, & præstant operas, vel cum
mercede vel sine ea, vt in l. qui operas, loca. in P. & nobis acqui-
runt, Pompon. in l. liber homo, 17. & l. si seruum meum, 21. & Vlpia. in l.
qui bona fide, 23. & Modestin. in l. homo liber, 54. de acqu. rer. domi.
lib. 41. P. tit. 1. Et legari & locari potest opera liberi hominis, l. ho-
minis, l. vsufru. lega. quamuis iureiurando obligari nequeat, l. vt
iurisiurandi, de oper. libert. in P. ¶ Horum † apud Moscouitas lex, 23
vt iis non sit licitum quolibet tempore a seruitio recedere: & si a-
liquis citra domini volũtatem abierit, nemo eum assumit, Sigism.
Liber Baro, in commen. rer. Mos couit. Simile etiam edicto aliquan-
do nostra ætate, constitutio. Regia. cautum est, ne liceret famulos
vel ancillas alicuius recipere inconsultis dominis, a quibus abibãt,
ad vitanda furta & latrocinia domestica, & dominorum contem-
tum. Item quia nemo dominum suum deserit, sciens nusquam
latendi locum sibi esse derelictum, l. seruus, 12. de agrico. & consit.
lib. 11. C. tit. 47. ¶ Adscribunt † aliqui seruorum aliam speciem, qui 24
rebus inseruiant, qui operi vel rei alieni faciundo, velint nolint,
addicuntur, agnito legato, vt dum imponitur onus libertis, vt se-
pulcro patroni inseruiant, l. Titio centum, §. Titio 2. de condi. & de-
monstra. in P. l. Mæuia, de manum. testa. dum glebæ terræ addicun-
tur, vt captiui perpetui, tot. tit. de agrico. & censi. d. c. 11. lib. 10. dum
serui pœnæ efficiuntur, ad remos vel metallum damnati, §. pœna,
quibus mod. ius pat. pot. sol. l. quidam, de pœn. in P. vltimo supplicio
damnati, l. qui vltimo, de pœn. in P. damnati ad perpetuos carceres,
c. quamuis, eod. in 6. c. nouimus, in §. fin. de verbor. signif. Instar
enim seruitutis est non posse libere recedere,
l. 2. de liber. hom. exhib.

De

De iuribus & vtilitatibus dominicae potestatis.

Cap. 4.

1 *Dominica potestas ius necis habebat & vitae, in seruos.*
2 *In seruos saeuire sine caussa prohibitum.*
Vmbricia matrona relegata, ob leuissimas caussas ancillam atrocissime tractans eod.
3 *Seruorum insolentia non fauendum.*
4 *Serui castigandi, sed sine contumelia.*
5 *Chii seruis emtitiis primum vsi, & vindicta diuina in illos, quod seruos pessundarent.*
6 *Seruorum iniuria audienda quoque legibus humanis, & diuinis.*
7 *Seruus quicquid quaerit, acquirit domino.*
8 *Seruus communis vsufructuario, & proprietario qua quaerat.*
9 *Seruus quid vsuario suo acquirat.*
10 *Seruus communis pluribus pro indiuiso, quantum cuique quaerat.*
11 *Seruus inuitus potest fieri necessarius heres.*

1 Qvid autem accedat † vtilitatis hominibus ex illa dominica
potestate, ne tractatio diuidatur a personarum distinctione,
paucis expedio, antequam progrediar ad aliam distinctionem,
quae ex seruis manumissis nascitur. Prior itaque inde colligitur v-
tilitas, vt qui eam haberet, posset in seruos ex arbitrio saeuire, ius-
2 que necis in illos esset, vt paulo ante meminimus. ¶ Illa † tamen
potestas haec iure postea restricta & temperata, cum reipub. inter-
sit, ne quis re sua male vtatur: & dominorum quoque, ne auxiliū
seruis contra illorum saeuitiam denegetur, *l. 1. & 2. de iis qui sunt
sui vel alien. iur. in P. §. in potestate. § sed & maior asperitas, eo. ap. In-
stitut.* Et ex constitutione Pii Caesaris statutum, vt qui sine caussa
seruum suum occidisset, eadem poena puniretur, ac qui alienum
necasset. Cum caussa, vt in facinore deprehensum, in quo occide-
re sontem permittatur, licet, *Marcell. l. 96. de verb. obl. lib. 45. P. tit. 1.*
vel sine dolo malo eundem castigando, non adhibitis tormentis
vel modis, qui inferunt directo mortem: tunc enim reus homi-
cidii esset, *l. 1. de emen. seruo. lib. 9. C. tit. 14.* Adrianus Caesar seruos a
dominis occidi vetuit, eosque iussit damnari per iudices, si digni
essent, *Spartian. in Adriano.* Atque Vmbriciam quandam matro-
nam in quinquennium relegauit, quod ex leuissimis caussis ancil-
lam atrocissime tractasset, *l. 2. § fin. de iis qui sunt sui vel alie. iur. in
P.* Ita recte humanam perpendens communem seruorum & li-
3 berorum naturam. ¶ Nec † tamen insolentiae seruorum fauens,
is namque eam perosam habebat, vt & fidem facit eius factum:
cum enim quodam tempore suum seruum inter duos senatores
e conspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & di-
ceret, noli inter eos ambulare, quorum adhuc potes esse seruus,
4 *Spartian. in Adriano.* ¶ Plato, † *lib. 6. de leg.* castigandos quidem
dicit esse seruos, ne nimium desidiosi reddantur: sed sine contu-
5 melia, ne in iracundiam efferantur. ¶ Scribit † Athenaeus, *lib. 6.
dipnosop. c. 6.* in Chios, qui primi inter Graecos seruis emtitiis vsi
sunt, numen iratum, quod seruorum barbarorum honorem pes-
sundarent: atq; in eius rei vltionem a Mithridate captos, suorum
6 seruorum seruituti mancipatos. ¶ Sancitumque, † vt seruorum
quoq; iniuriae audirentur, apud Moscouitas, si dominus seruum
suum, aut accommodatum, non bene tractat, fit quodammodo
infamis apud alios, nec posthac alios famulos assequi potest, *Si-
gism. Lib. Bar. in commen. rer. Moscouit.* Iure diuino, qui percusse-
rit seruum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius,
criminis reus erit: sin autem vno die vel duobus superuixerit, non
subiacebit poenae, quia pecunia illius est, *Exod. cap. 21.* ¶ Secun-
7 dum † ius dominicae potestatis, vt quae acquirit seruus, domino
quaerat *§. in potestate, de iis qui sunt sui vel al. iur. l. 1. § 1. eod. tit. in
8 P. § 1. per quas perso. nob. acq. l. placet, de acqu. hered.* ¶ Cum † autem
idem seruus, duorum & diuersorum dominorum seruus est, puta
proprietate vnius, vsufructu alterius, *§ constituitur, de vsufru.* vel
vsu: per seruum vsufructuario eius quaeruntur ea tantum, quae ex
operis eius & re vsufructuarii veniūt: quod autem extra has duas
caussas accedit seruo, veluti legatum, hereditas, & id genus, domi-
no proprietatis quaeruntur, *§ 1 § de his, per quas perso. nob. acquir.*
Sunt autem operae in fructu, qui pertinet ad possidentem, *l. 3. &
4. de oper. seruo.* Idipsum in libero homine seu famulo, & seruo a-
lieno, qui bona fide seruit, intelligendum est *§ item per quas pers.
nob. acq. l. liber homo, de acq. rer. domin. in P. §. item per liber. hom.
9 per quas pers. nob. acq.* ¶ In † seruo autem, cuius tantum relictus
est vsus, controuersum est, quid per eum vsuario quaeratur. Puto
tamen & operas ei deberi, quod operis legatis vsus relictus cense-
tur, *l. operis, de oper. seruor. P.* Ita tamen, vt eis ipse vtatur: non ta-
men locet, nec extra res suas vtatur, *l. per seruum, de vsu & habita.
l. plenum, §. fin. eod. tit.* Sicut inter vsumfructum & fructum hoc in-
terest, quod in vsufructu & fructus percipiantur, *l. vsufructus rei,
de vsufru. in P.* vsus autē sine fructu sit, *l. per seruum vsuarū, §. 1. &
l. 1. & 2. de vsu & habita.* Et ad vsum quotidianum vsus rerum da-
tur, non autem vt vsufructus compendio sint, locarive possint, *§.
1. de vsu & habit. apud Iustinia.* Sicuti nec is qui vsumfructum ha-
bet, de proprietate disponere potest: quia ius vtendi fruendi est,
salua rerum substantia, *§. 1. de vsufr. l. 1. P. eod.* ¶ Quod † si seruus 10
plurium dominorum sit pro indiuiso & eodem iure, quae quaerit,
generaliter omnibus aeque acquirit: nisi vni ex illis specialiter,
veluti stipulatione acquirat, nam non iis, de quibus non memi-
nit, sed nominato in stipulatione acquiritur, *§. fin. per quas perso.
nob. acqui.* vel ei, cuius solius iussus praecedat, *§. fin. de stip. seruo. l. si
communis seruus, cum 4. & seq. eod. P.*

¶ Tertia † vtilitas potestatis est domino, vt seruum si velit et- 11
iam inuitum habeat heredem necessarium, *§. seruus enim, de he-
red. institut. §. necessarios, de here. qual. & diff. §. 1. qui & ex quibus
cau. manumit. non poss.*

Quibus modis Serui liberentur a dominica potestate. Cap. 5.

1 *Serui liberantur a potestate dominica volentibus, vel inuitis dominis: volentibus manumissione iudiciaria, testamentaria, legitima, voluntate alia.*
2 *Manumissio quid.*
3 *Legitimus actus manumissio, & a quibus fiat, & 4.*
4 *Manumissio in fraudem creditoris quando fiat.*
5 *Vindicta quomodo fiebat manumissio, & coram quibus iudicibus.*
6 *Vindictae manumissio vnde habuit originem.*
7 *Manumissiones quare consules faciebant Calendis Ianuarii.*
8 *Alapa infligebatur in manumissione manumisso.*
Circumductiones & versiones in manumissionibus interueniebant, eod.
9 *Rapismata & solemnia manumissionis aliquando obseruata in emancipatione liberorum.*
10 *Manumittebantur & serui in æde sacra.*
11 *Manumissio testamentaria.*
12 *Lex Furia Caninia de manumissionibus seruorum, quæ, & quando sublata.*
13 *Libertates testamento & codicillis libero ex voluntate relinqui seruis possunt.*
14 *Orcinus libertus, seu Charonianus quis dicatur.*
15 *Statuliberi qui.*
16 *Manumittere quis possit, & quo testamento.*
17 *Manumitti potest seruus absens quomodo per epistolam.*
18 *Serui pileati incedentes cum cadauere defuncti, liberi, & pro manumissis.*
Pileum insigne libertatis capite raso, eod.
19 *Manumittendi alii modi, redditio instrumenti seruitutis, affirmatio filii, ancillam iungendo libero.*
20 *Libertas a seruo præscribitur, & si seruus fiat clericus, vel monachus tacente domino.*
21 *Serui manumittuntur vniuersitatis vel collegii eo modo, quo priuatorum.*

Liberatio a potestate † dominica contingit seruis vel voluntate 1
dominorum, vel illis inuitis: volentibus fit, vel manumissione
iudiciali, vel testamentaria, vel alia legitima voluntate, *vide Cic. in
Topic.* ¶ Manumissio, † est actus legitimus, quo quis exit domini- 2
cam potestatem: nam quandiu quis in seruitute est, manui & po-
testati suppositus est, manumissus liberatur a potestate, quasi e
manu missus dictus, *Isidor. lib. 19. Etym. c. 4.* Vbi enim iure gentium
seruitus inuasit genus humanum, secutum est beneficium manu-
missionis, *hac in l. manumissiones, 4. de iust. & iur. lib. 1. P. tit. 1. §. 1. de
libertis. apud Iustin.* ¶ Legitimus † potius actus dicitur, quia ea fie- 3
ri debet secundum legum praescripta, *argum. l. legitima, de pactis,
in P.* Nec tenet si fiat lege prohibente, veluti si a minore viginti
annorum, *l. 1. de manumissio. in P.* exceptis iustis caussis manu-
missionis probatis apud consilium, quae a Iustiniano numeran-
tur, *in §. eadem lege Aelia Sentia, qui & ex quib. caus. manum. non
poss. item in l. si minor, cum l. seq. vsque ad l. apud, de manum. in P.*
Impedit enim in aliis legis auctoritas, ne aduersus eam quis vod

compos esse possit. Quare & qui testari non potest, nec perest
manumittere Nouellarum iure, l. si minor annis, & auth. sed hodie,
C. qui manumit. non poss. § cum autem quis qui & ex quib. cau. ma-
nu. non poss. nec alius, in fraudem creditorum, §. 1. eod. ap. Iustin. l. in
fraudem, de testamen. manum. C. saltem data directe libertate: nec
per obliquum, vt per fideicommissum, l. fin. qui manum. non poss.
4 C. ¶ In † fraudem porro fit, non quando quis non soluendo est,
sed si eo animo faciat, vt creditores eludat, §. in fraudem, quib. ex
caus. manum. &c. l. in fraudẽ, qui & a quib. manum. lib. non fiant, l. 1.
C. qui manu. non poss. Sic & a domino data libertas seruo alieno,
inuito domino, eius non valet, veluti si ab eo qui tantum pignori
habet, l. 3. de manumissio. in P. l. Labeo, C. de ser. pig. da. 4. 5. & 6. qui &
a quib. manu. li. non fiant, in P. vel precario, l. si non proprietatem, C.
de his qui a non dom. man.

5 ¶ Inter † legitimos modos manumittendi, est vindicta, §. mul-
tis modis, de libertis. quando coram magistratu lictor virgula qua-
dam tangebat caput serui rasum, & dominus manu eius apprehẽ-
sa, vertebat seruum, & e manu mittebat, dicendo eum liberum:
cuius etiam verba supplet lictor, Hermogenia. in l. manumissio. l. 13.
de manum. vind. lib. 40. P. tit. 2. Fiebatque hæc manumissio coram
quocunque iudice habente eius actus auctoritatem, vt & apud
consilium, apud prætorem, præsidem, magistratumve ciuitatis, l.
6 fin. de vind. & apud consil. manumiss. ¶ Vindictæ † manumissio ori-
ginem habet a Iunio Bruto primo Romanorum consule, & pri-
mo libertatis Romanæ assertore, qui ob detectam proditionem
Vindicem Vindiciorum seruum manumisit, Plutar. lib. de iis qui
7 tard. puni. a Deo, Corn. Tacit. in 13. † Ideoque in initio cuiusq; con-
sulatus moris fuit Calendis Ianuarii manumissiones expedire, vt
& tractat Cassiodorus, lib. 6. variar. in formula consulat. Et leges
quoque de officio consulis, tractant de his manumissionibus ex-
pediendis, l. 1. de offi. consul. lib. 1. P. tit. 10. Meminit & huius moris
Ammianus Marcellinus, lib. 22. & Claudianus, in 4. Hono. consul.
his verbis, de Honorii consulatu,

Aspice mox latum sonuit clamore tribunal,
Te fastos ineunte quater, solemnia ludit
Omnia libertas, deductum vindice morem
Lex celebrat, famulusq; iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu.
Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In ciuem rubuere genæ, tergoq; remouit
Verbera, promissi felix iniuria voti, &c.

8 ¶ Innuit † & Persius antiquos manumittentes seruos, alapa per-
cussos circumagere solitos: & ita libertos confirmasse dum ait,
Persius Satyr. 5.

Quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

9 ¶ De † circumductionibus obseruatis scribunt Appianus, Alex.
lib. 4. bell. ciuil. & Arrianus, in Epicte. lib. 2. c. 1. Fuerant & ista sole-
mnia translata ad emancipationem liberorum, quæ vocantur in
iure Codicis iniuriosa rapismata, & sublata sunt, l. vlt. de emancip.
10 liber. C. & nouel. 81. ¶ Legitima † quoq; etiam erat, quæ in æde sacra seu
ecclesia fiebat coram iudice, l. 2. com. de manumiss. C. præsentibus
antistitibus & populo, & interueniente scriptura memoriæ caus-
sa: quæ & minoribus 25. annis sub hac forma permissa erat, l. 1. de
his qui in eccle. manumit. lib. 1. C. tit. 16. Ex lege Constantini liberta-
te donari sacerdotibus testibus in ecclesia, ciues Romani fiebant,
vt scribit Nicephorus Calixtus, lib. 7. hist. eccles. c. 46. & Sozome.
lib. 1. histo. tripar. c. 9. Iustinianus postea hoc ius omnibus commu-
nicauit manumissionibus, Iustin. in nouella vt liberti de cetero au-
reo annulo non indigna. vn de summa authen. sed hodie, de iure annu-
lor. lib. 6. C. tit. 8. ¶ De † testamentaria manumissione, erat titulus,
11 De manumissis testamento, in P. lib. 40. tit. 4. & in C. Iustinianeo,
de testam. manumissi. lib. 7. titu. 2. ¶ Antiquitus † lege Fusia vel
12 Furia Caninia non licebat quidem omnes seruos, nec tot testa-
mento manumittere morientibus, ne ciuitas repleretur sordidis
hominibus, quod licebat viuentibus. Fuitq; lex a Pub. Furio Ca-
millo, & C. Caninio consulibus lata, vt in testamento a duobus
seruis vsque ad decem, liceret dimidiam eorum partem dumta-
xat manumittere: a decem vsque ad triginta tertiam: a triginta vs-
que ad centum, quartam: a centum vsque ad quingentos, quin-
tam. Et deinceps non esset licentia vltra centum seruos manu-
mittendi, de hac lege Vopisc. in Tacito, Iulius Paulus, lib. 4. recept.
senten. cap. 14. Vlpian. in titu. c. 1. Theophil. in §. 1. de lege Fus. Canin.
lib. 1. Instit. tit. 2. Cicer. 3. in Verrem. Fuit autem illa lex sublata, &
æqua potestas morientibus, ac viuentibus in seruis manumitten-
dis concessa, §. 1. de leg. Fus. Cani. toll. lib. 1. Instit. titu. 7. l. 1. eod. tit. 7.
C. tit. 3. ¶ Et † proinde in testamento & codicillis testamento con- 13
firmatis, dantur libertates directe, l. libertates, 43. de manumis. te-
stam. in P. & pure, l. cum seruus, 14. l. libertas, 17. § 1. eod. & sub con-
ditione, l. si fructuarium, 6. l. Neratius, 7. l. si quis libertatem, & seq.
eod. tit. & per fideicommissum tot. tit. de fideicom. liber. Directe sic,
Seruus meus liber esto, quo casu manumissus, non heredis sed
mortui libertus est. ¶ Qui † & Orcinus dicitur, §. fin. de sing. reb. 14
per fideicom. relict. lib. 2. Instit. tit. 24. l. 3. de legit. tut. l. dominus, 22.
de pec. lega. l. 4. de bon. libert. & Theophilo, in § fin. de sing. rebus per
fideic. relict. χαρωνίτης, quasi dicas libertum Orci, seu mortis, seu
Plutonis, cui fabulæ inferorum regna tribuerant. Porro sub con-
ditione relicta libertas valet, si tempore implendæ conditionis
non sit futurus alterius potestatis, l. Stychus, 39. de manum. testa. sui
natura: non enim ab herede vendi vel distrahi potest, vt aduení-
ente conditione libertas impediatur, l. statu liberus, 13. C. de testa.
manumis. ¶ Sunt † enim pendente tempora statu liberi, qui desti- 15
natam in tempus, vel in conditionem, habẽt libertatem, vel con-
ditione expressa, vel vi ipsa, l. 1. de statu lib. in P. Et ideo non nisi
cum suo statu, vt eum sua caussa distrahi possunt, l. 2. eod. ¶ Et † si 16
ad tempus relicta sit libertas, sublata tẽporis limitatione fiet per-
petua, l. libertas, 31. l. ideoque, 34. de manumissis testam. Sublata et-
iam nec recepta conditione, Cum morietur liber esto, l. libertas, 17.
& l. fin. eod. tit. l. cum heres, 4. § 1. de statu li. in P. Testamento manu-
missus ita demum liber est, si testamentum valeat, & ex eo adita
sit hereditas, l. testamento manumissus, 23. & l. testamento liber, 25.
de manumis. testam. in P. l. 2. de testam. manumi. C. vel omissa caussa
testamenti in fraudem quis ab intestato possideat, l. 2. si omi. cau.
testa. C. Fauetur quidem hic, vt & in ambiguis, libertati, l. 1. & 2.
l. Diuus Pius, 26. de manu. testa. in P. l. penul. C. de fideic. liber. dum-
modo qui potuit manumittere, testetur. Nam nec minor 20.
ann. quamuis sit miles, testamento manumittit, l. 3. de manu. testa.
Ex quibus tamen caussis probatis apud consilium potuerit quis
manumittere, ex iisdem poterit & testamento, necessarium here-
dem faciendo, l. qui potuerunt, 27. eod. si aliunde seruus non sit in-
dignus libertate, puta quod damnatus in perpetuum, vel aliter
prohibitus ad libertatem peruenire, l. 1. & 2. qui non poss. ad libert.
peruen. Si tamen ad huc natus non sit, cui relicta est, & valet lega-
tum, l. cum inter veteres, C. de fideic. liber. l. qui vtero, de sta. homi. &
si eo nato, vel alias idoneo, heres eum perendinet libertatis reli-
ctæ dationem, iudicis auctoritate legatarius seruitute liberabitur,
l. ancillam, C. de fideicom. libert. ¶ Ad † exemplum vltimæ volun- 17
tatis, & codicillorum potest dominus seruum libertate donare
etiam absentem, per epistolam, quinque testibus adhibitis & sub-
scriptis, l. vni. §. sancimus, de lat. libert. toll. lib. 7. C. tit. 5. at præsente
seruo, sufficit si adhibitis quinque testibus, voluntatem suam ex-
planet, quod ei libertatem donet, d. l. vni. §. sed & si quis, §. mul-
tis modis, de libertis. ¶ Ex † voluntate quoque domini, serui nanci- 18
scuntur libertatem, qui domini funus pileati antecedunt, vel in
ipso lectulo stantes cadauer ventilare videntur: si hoc ex volunta-
te fiat testatoris vel heredis, d. l. vni. §. sed & qui domini funus, de
lati. libe. toll. Nam qui patitur pileatos seruos incedere, videtur te-
stari populo, cui eos exhibet, seruos liberos esse: vocabantur
namque resectu pilo raso capite, ad pileum insigne libertatis, vt
apud Liuium, in 4.

¶ Sed † & dediticia libertas seruo acquiritur, si dominus præ- 19
sentibus quinque testibus tradat instrumentum seruitutis seruo,
vel corrumpat, l. vni. §. ille etiam, de lati. libert. toll. C. sic enim in-
strumentum debitori redditum a creditore, liberat, l. pecunia, &
l. seq. de solutio. l. si chirographum, de probat. l. Labeo, de pactis, in P.
Affirmans quoque apud acta, seruum suum esse filium, facit eum
liberum: licet sibi non faciat filium, l. vni. § similique modo, de la-
ti. lib. toll. C. §. fin. de adopt. Iungens ancillam suam libero, ea libera
efficitur, d. l. vni. § sed & si quis, & authen. adhoc, de lat. lib. toll. §. si
vero ab initio, & §. adscriptio, de nupt. in authen. coll. 4. Item seruus
qui moratus est in libertate per 20. annos bona fide, liber erit, l.
fin. de long. tempor. præscript. quæ pro liber. & aduer. lib. oppo. C. imo
si post quinquennium in possessione libertatis moratur status
eius controuersia moueri non potest, l. fi. ne de sta. liber. post quin-
quen. quæra. in P. & eod. tit. C.

¶ Sed † & si seruus sciente, & non contradicente domino suo, 20
in clero fuerit ordinatus, liber & ingenuus erit, ca. si seruus scien-
te, 54. dist. Panor. in c. 2. de ser. non ordin. Idem si religionem in-
gressus, & triennio tacuerit dominus, d. c. si seruus, & in can. si. 17.
quæstio. 2. meminit & Stephanus de Dulopoli ciuitate ita dicta,
quoniam

quoniam si seruus etiam peregrinus, lapidem eo detulisset, manu-
21 mitteretur & liber esset. ¶ Et † hæc quæ dicta sunt de seruis, &
manumissionibus factis a priuatis, intelligi debent de seruis a col-
legio aliquo licito, vel a municipio, vel ab vniuersitate, vel ci-
uitate manumissis, in iis quæ conuenire possunt corporibus istis,
*l.1. & 2. de manumiss. quæ seru. ad vniuer. perti. imponun. in P. l.1. seru.
reip. manum. C.*

De solutione seruitutis dominis inuitis, vel præter eorum voluntatem.

Cap. 6.

1 *Communi iure serui inuitis dominis liberi non fiunt.*
2 *Ad libertatem sine manumissione proclamat, qui se ingenuum dicit & quomodo.*
3 *Assertor desideratus interdum ab eo qui reuocabatur in seruitutem.*
4 *Collusio prohibita inter dominum & seruum pro ingenuitate asserenda.*
5 *Seruus sub cōditione vt manumittatur venditus, ea veniente inuito domino fit liber.*
6 *Item seruus liber inuito domino in casibus, in quibus pro libertate pretium capit, & qui sunt casus.*
7 *Postliminium liberat a seruitute.*
Transfugæ non vtuntur iure postliminii. eod.
8 *Seruum prostituens amittit ius potestatis, legisque gentium decore.*
9 *Vnus ex dominis seruum inuitis aliis reddito pretio manumittit.*
10 *Seruus Christianus a Iudæo emptus, fit liber.*
11 *Seruus dente excusso, vel elusceatus a domino, liber lege Dei.*
12 *Seruos seuerius tractans, quam par sit, vendere cogebatur.*
13 *Seruos ob male habitos Lacedæmoniorum ciuitas terræmotu diruta.*
14 *Seruus Hebræus post septennium erat liber.*
15 *Aure perforata subula serui, erat signum perpetuæ seruitutis voluntariæ.*
16 *Seruus ægrotus eiectus domo a domino, liber fit.*

1 QVamuis regulari iure, † coacta vel ficta domini de seruo ma-
numissio libertatem nō det, *l. si priuatus coactus qui & a quib.
manumi. liber. non fiant*, tamen speciali ratione, inuitis dominis
2 plerunque quis assequitur libertatem. ¶ Vt † si proclamet ad li-
bertatem dicens se esse ingenuum: quo pertinent iura de liberali
caussa, quæ tuentur & distinguunt caussam libertatis a seruitute,
& permittūt certis personis, quorum interest, defendere, ne quis
in seruitute moreretur, vel in eam contra ius trahatur, *l. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
3 de liber. caus. in P.* ¶ Et † ipse quoq; qui pro seruo habebatur, dum
se ingenuum asserebat, proclamat ad libertatem corā iudice cer-
tis ex caussis, non postulata manumissione, *exstat tit. quib. ex cau.
ad lib. procl. non lic.* Vt enim, dominus eum qui pro ingenuo vel
libero se gerebat, interdum reuocabat ad se, nec is antea poterat
se defendere, nisi assertorem & defensorem libertatis haberet:
qui tamen postea in hac caussa ventilanda desideratus non est, sed
sine assertore litem agitari placuit, *l. 1. de assertio. toll. C.* ¶ Adhibita
4 † tamen in omnibus cautione, vt collusio inter dominum & ser-
uum, vel eum qui se ingenuum profitebatur, non fieret, præmio
constituto, qui collusionē detexisset, si intra quinquennium de-
tulisset, *l. 1. C. de collus. deteg.* dominiumq; præmii & seruus, qui se in-
5 genuū falso dixisset, *l. 1. eo. in P.* ¶ Dehinc † secundo, seruus ea lege
venditus domino, vt post certu tempus liber sit, eo adueniēte, li-
ber inuito domino fiet, *l. 1. & 2. qui sine man. ad liber. perue. P. l. 1. &
6 2. si manc. ita fue alie. vt manum.* ¶ Atq; † tertio in omnib. casibus,
in quib. seruus pro præmio libertatē consequitur: veluti si vindi-
cet mortē domini, *l. 1. quib. ex cau. ser. pro libe. præm. acc. C.* si adul-
terantem monetam deferat, *l. 2. eod. tit.* si raptorem virginis dete-
gat, *l. 3. eod.* si desertorem militiæ prodat, *l. 4. eod. l. 1. de desertor. &
7 occult. eor. lib. 12. C.* ¶ Quarto † liberat ius postlimini a seruitute
capientium captos, vt etsi euadant manus hostium, *l. 2. & fina de
capt. P. l. cum non redemptum, & l. cum & postliminii, C. eod. l. adeo
quidem de acq. rer. domin.* restituit enim postliminii ius pristinum
statum, *l. postliminium, & l. postliminium est ius, de capt. & postlimi. re-
uer. in P.* exceptis transfugis, qui hoc iure non vtuntur, *l. postlimi-
nii. § transfuga, & §. statuliber, de captiuis.* Quis porro transfuga &
8 *emansor, in l. 3. de re milit. in P. dicitur.* ¶ Quin to, † qui seruum pro-
stituisset publice, iure ciuili non cogitur manumittere, *l. si leno-
nes, C. de episcop. aud.* iure Pandectarum tantum cogebatur ven-
dere, *l. 1. de iis qui sunt sui vel alie. iur.* Multo magis si in venditio-
ne ancillæ cautum sit, ne prostituatur ab emptore, siquidem pro-
stituta, venditore consentiente, libera fit, *l. 1. si manci. ita venie. ne
prost. C.* Adrianus lenoni vel lanistæ seruum vel ancillam vendi
caussa non præstita vetuit, *Spartia. in Adria.* Et lex Hispaniæ. *Ser-
ua quæ a domino liberos susceperit, libera esto, Anton. Pano. lib. 2. de
dict. & fact. Alph. capit. 39.* Pius Cæsar, ad impudicitiam cogen-
tem seruum dominum, cogendum eum vendere rescripsit, *l. 2. de
iis qui sunt sui vel ali. iur.* ¶ Sexto, † si plures sunt domini vnius ser- 9
ui, & vnus ex illis velit manumittere, deponendo vel dando pre-
tium aliis condominis, potest solus aliis inuitis manumittere, *l. 1.
§ hinc itaque. de com. ser. manumi. C.* ¶ Septimo, † si Iudæus emerit 10
seruum Christianum, fit statim liber, *c. 2. de Iuda. c. mancipia, 54.
distin. l. vni. ne Christ. manc. Iuda. hab.* ¶ Octauo † lege diuina, *Exo- 11
di c. 21. Si percusserit quis oculum serui sui, vel ancillæ suæ, & luscos
eos fecerit, dimittet eos liberos, pro oculo quem eruit: dentem quoque
si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos.* ¶ iure
† ciuili Pii Cæsaris rescripto, durius habiti serui quam æquum est 12
a dominis, vel infami iniuria affecti, vendi a dominis iubebantur,
ita vt in potestatem dominorum non redirent, *l. 2. de iis qui sunt sui
vel alie. iur.* ¶ Refert † Ælianus, *lib. 6. de vari. histo. c. 7.* cum Lace- 13
dæmonii contra seruos Tenarenses, qui erant ex genere Ellota-
rum, per vim ac perfidiam insurrexissent, indignatum Neptunum
terram Spartam concussisse, vt ex vniuersa vrbe quatuor solum
ædificia relinquerentur. ¶ Item † alia nono, *Si emeris seruum He- 14
bræum, sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur liber gratis. Cum
quali veste intrauerit, cum tali exeat. Si habens vxorem, & vxor e-
gredietur simul. Sin autem dominus dederit illi vxorem, & pepererit
filios & filias, mulier & liberi erunt domini sui: ipse vero exibit cum
vestitu suo.* ¶ *Quod † si dixerit seruus, diligo dominum meum, & v- 15
xorem ac liberos, non egrediar liber: offerat illum dominus diis, & ap-
plicabitur ad ostium & postes, perforabitq; aurem eius subula, & erit
ei seruus in seculum, Exo. 21. Deut. 15.* ¶ Seruus † ægrotus domo a 16
domino pulsus, nemini pro cura commendatus, iure Codicis cō-
sequitur libertatem, nullo etiam iure patronatus domino reser-
uato, *l. vni. §. sed scimus. de Lati. lib. toll. C. § si vero ab initio, & §. ne
multo potius, de nupt. colla. 4. l. fin. §. his videlicet, de bon. lib. C. l. fin. pro
derel. in P. cum simil.*

De Ingenuis & Libertinis. Cap. 7.

Lib. 1. Instit. tit. 4. & 5.

1 *Libertas natiua, & factitia, ingenuitas & libertinitas.*
2 *Ingenuus quis.*
3 *Ingenuus ex libertino natus.*
4 *Ingenuus & est sententia talis declaratus.*
5 *Libertus quis & libertinus, & 6.*
6 *Patronus quis.*
7 *Patronatus ius, quot modis quæritur.*
8 *Libertinorum tres species, Ciuium Romanorum, seu Latinorum, & dedititiorum.*
9 *Ius nudum Quiritium sublatum dominorum.*
10 *Liberti in Germania parum absunt a seruis, nec feria illis committuntur.*
11 *Orcini liberti qui, & proprii item qui.*

MVtata caussa naturalis status, † inter homines libertatis, fecit 1
& simul liberorum duas species: per natiuam, & factitiam ex
facto hominis libertatem. Prior ingenuitas dicitur, altera liberti-
nitas: & inde ingenui, & libertini, *§. fin. de iur. perso. Marcia. in l. &
liberorum, 5. de sta. homin.* ¶ Ingenuus † est, qui ex matre libera na- 2
tus est, statimq; vt natus est, liber est: siue ex duobus ingenuis ma-
trimonio editus, siue ex altero ingenuo, altero libertino: ex matre
libera, patre seruo: sufficitq; aliquo tempore matrem fuisse libe-
ram, vel conceptionis, vel natiuitatis, vel medio tempore, etsi aliis
sit ancilla facta *§. 1. de ingen. l. & seruorum, § ingenui. Iul. Paul. lib. re-
cep. sent. de lib. agnosc. tit. 25.* ¶ Et † qui nascuntur ex his libertis, non 3
liberti sed ingenui sunt, *l. quod ex liberta muliere. de oper. libert. in
P. & § 1. de ingen.* ¶ Ingenuum † etiam, *l. ingenuum, 25. de sta. hom.* 4
P. l. res iudicatas, de reg. iur. eum accipere debemus, de quo senten-
tia lata est, scilicet esse ingenuum, quamuis fuerit libertinus: quia
res iudicata, pro veritate habetur. ¶ Libertini † sunt, qui ex iusta 5
seruitute manumissi sunt, *Caius, in l. libertini, 6. de sta. hom. §. 1. de
libert. l. 4. de iust. & iur. in P.* Libertinus statum ostendit, libertus
personam singularem, vt notauit Laurentius Valla, *lib. 4. elegant.
cap. 1. l. fin. si liberti ingen. esse dic. in P.* ideo relatio est inter liber-
tum & patronum. ¶ Patronus † namque is, qui ex iusta seruitute 6

manumisit, & ita fecit sibi ex seruo libertum, vel collusionem de-
texit, vel iurauit libertum suum, vel cui libertus adiudicatus est, *l.
adoptiuum patrem, § patronū de in ius voc. P.* Et contra libertuama-
numissus dicitur, *l. 3. de suis & legit. here. in P. l. in eo iure, de rit. nup.*
Et beneficii dati libertatis, patronatus est remuneratio, ad quam
natura tenemur, *l. sed & si lege. §. consuluit, de petit. here. in P.* ¶ At-
7 que † tot modis ius patronatus quæritur, quot a iusta seruitute li-
berari quis potest, & libertatem nancisci.
8 ¶ Libertinorum † olim tres erant species, quia tres erant gra-
dus libertatis concessæ. *de quib. vide Vlpia. in fragm. tit. 1.* Quibus
dabatur plena libertas, fiebant ciues Romani: quibus minor, La-
tini libertini fiebant, & data dicebatur Latina libertas ex lege Iu-
nia Norbana, quæ sublata postea. *l. vni. §. illud, de Lati. lib. toll. C.*
Aliis autem dabatur minima, quæ deditia dicebatur, quæ tātum
competebat tempore mortis manumissi ex lege Ælia Sentia, sub-
lata quoque postmodum, *l. 1. de dedit. lib. toll. C.* Et ita tempore
Iustiniani tantum vna libertas dari cœpit minore & minima sub-
lata, factique omnes libertatem assecuti ciues Romani, id est,
plene liberi, *§. libertinorum, de libert. apud Iustinian. l. 1. C. commun.*
9 *de manumiss.* ¶ Sicuti † & sublata illa differentia seruorum, per
quam nudo iure Quiritum, quidam non plenum dominium, sed
semiplenum habere dicebantur, *l. vni. de nud. iure Quir. toll. lib.*
10 *7. C. tit. 25.* ¶ Liberti † apud Germagos parom distabant a seruis,
nec illis, nisi raro, alicuius momēti quicquam nec in domo, nun-
quam in ciuitate, committebatur, vt ait Cornelius Tacitus, *de
morib. Germa.*
11 ¶ Libertorum † etiam in iure erant duæ aliæ distinctæ species,
Orcinorum, & propriorum, *l. cum testamento, 8 de iur. & fac. igno.
lib. 1. C. tit. 21.* Orcini erant, quibus in testamento relinquebatur
directa libertas a testatore, & fiebant liberti testatoris mortui &
filiorum eius non heredis manumittentis, *§. fin. de sing. reb. per fi-
deic. relict. §. 2. Inst. tit. 24.* Item si rogatus erat heres manomitte-
re, nam Senatusconsultum sub Rubrio Gallo, & Cælio Pisone
Coss. factum, statuit libertatem fiduciariam perinde præstandam
esse, ac si directo esset relicta: & ideo quibus relicta erat ita, erant
quoque Orcini, *l. 3. §. plane, de legit. tutor. in P. l. cum vero, 36 § sub-
uentum, de fideic. libert. lib. 40. P. tit. 5.* Orcini porro, quia mortui
testatoris censebantur dicti, vt ab eo manumissi, ab Orco dicti id
est, morte vel loco mortuorum, vt apud Plautum, *in Asinar.*

Bene vale, apud Orcum te videbo.

Sic Varro, *lib. 1. de re rust. cap. 4.* loquens de deligendo agro salu-
briori, & insalubrem etiam feracem non habere fructus certos
dicit. *Etenim, inquit, vbi ratio cum Orco, habetur, ibi fructus non
modo est incertus, sed o silentium vitæ.* Proprii liberti sunt, qui a do-
minis viuis suo iure manumittuntur. Sunt & Orcini ex fideicom-
misso manumissi, in vno liberti manumittētis, videlicet vt in mu-
neribus ciuilibus manumittentis originem sequantur, non eius
qui manumitti iussit, *l. libertus, 17. §. ex caussa, ad municip. lib. 50.
P. titu. 1.*

De patronis, & iure patronatus libertorum.

Cap. 8.

Lib 37. P. tit. 14. Lib. 6. C. tit. 4.

1 *Patronatus ius inæstimabile.*
2 *Patronus vnde dicatur, & obsequia liberti.*
3 *Patrono debet libertus obsequia, & honorem.*
4 *Lis nulla monetur sine licentia prætoris in patronum.*
Actionem famosam non proponit libertus in patronum. eod.
5 *Ingratum libertum in seruitutem reuocare potest, & quis ingratus.*
*Libertus tutelam filiorum patroni subire tenetur, alioqui ingra-
tus, eod.*
6 *Libertus patrono præstare operas cogitur.*
Opera quid, eod.
Opera obsequiales, & fabriles ex conuentione. eod.
7 *Opera obsequiales, & fabriles in quibus differunt.*
8 *Opera fabriles quando, & quatenus imponi possunt, aut non, in
manumissione.*
9 *Operas liberta amittit patronus, quam patitur nubere.*
10 *Operas præstare patrono tenetur fabriles, qui eius libertum occul
tauit.*
11 *Patronum libertus, & contra patronus libertum egenum cogitur
alere.*
12 *Patronus quando succedat liberto.*
Actio Caluisiana quæ. eod.

QVa ratione † maximum beneficium est libertatem consequi, 1
eadem multum libertus ei, qui eum a miseria seruitutis li-
berauit, obstrictus est. Et proinde quoque libertum habere, in-
æstimabile est ius, *l. natura. n, §. fin. de præscrip. verb.* quod & indi-
uisibile, *l. fin. de iur. patron. in P.* ¶ Et † qui manumisit, liberto de- 2
bet officium tutoris & defensoris, & quodammodo patris, vnde
& patronus dicitur: vt ex iuribus patronatus ipsius apparebit, quæ
singularia sunt. ¶ Primum, † vt libertus teneatur obsequia, hono- 3
rem, & reuerentiam præstare patrono, *l. 1. de obseq. a liber. patron.
præstand. l. de ingrat. liber. l. fin. de bon. libert. & iur. patron. C.* Exstat
lex Platonis, 11. *de legib.* ius esse patrono, propria auctoritate cape-
re libertum, si ab eo sufficienter non coleretur. Cultum autem
dicit, vt singulis mensibus teneatur venire ad domum patroni, se-
que offerre, vt ostendat paratum facere eius iussu quicquid hone-
stum, possibileque ei sit: deinde, quicquid de matrimonio suo,
domino videbitur, faciat. ¶ Hinc † fit, vt lis a liberto moueri ad- 4
uersus patronum, saltem quin venia a prætore petatur, non possit:
nec eundem actione famosa in ius vocare, *l. 4. § prætor ait, de in ius
vocan. in P. l. veniam C. eod. tit.* ¶ Secundo, † ex hoc patronatu, pa- 5
tronus ius castigandi libertos sibi retinet, & contumaces, & in-
gratos reuocandi in seruitutem, *l. 1. de ingra. liber. C. l. 2. & 3. de li-
ber. & eor. liber. C.* Ingratus porro & is, qui obsequia debita non
præstat, & qui filiorum patroni tutelam detrectat, *l. ingratus, de
iur. patron. in P.* ¶ Tertio, † & libertus operas præstare tenetur. O- 6
peræ sunt, officium diurnum, *l. 1. & 3 de oper. libert. lib. 38. P. titu. 1.*
officii præstatio ad vsum patroni. *Caius, l. cum patronus, 22. eod.*
Sunt autem duplicis speciei, vel officiales vel obsequiales, & fa-
briles: ad illas natura, veluti in remunerationem acceptæ liberta-
tis tenetur, *l. si non sortem, § libertus, de condict. indebit.* Ad fabri-
les tantum ex lege, vel conuentione in manumissione facta, dum-
modo eæ præter legitimum modum, nimiumque non onerent
libertatem: quod ad notionem iudicis pertinebit prospicere, *l. 1.
de oper. liber. in P. l. 1. C. eod. & fere tot. tit.* ¶ Operas † obsequiales 7
in alios non transfert patronus, stipulatus autem fabriles confert,
Vlpia. in l. fabriles, 6. & l. opera, 9. de oper. libert. in P. in quo differūt
singulari iure, sicut in eo, quod officiales libertus teneatur suo vi-
ctu & vestitu subministrare patrono, nisi valde inops sit: non au-
tem fabriles ex stipulatione debitas, & ita puto conuenire leges,
quæ alioquin inter se pugnantes videntur, *l. impone, l. pen. de oper.
libert. in P. & l. suo victu, 18 & seq. eod.* Atque obsequiales ita tem-
perandæ erunt, vt petantur per patronum a liberto tantum, quas
liberti ætas, institutumque vitæ, dignitas, necessitas, valetudo pa-
titur, *l. eius artificis, cum l. seq. eod. in P.* ¶ Ceterum † non semper 8
imponi possunt operæ fabriles in manumissione, nec impositæ
debentur: veluti si qui manumittit, aliunde quam ex voluntate
propria & spontanea faciat: veluti quia gratuitus, vel quia præmi-
um accepit, vel alio modo cogitur, *l. si quis hac lege, de oper. libert.
in P. l. 2. & 3. C. eod.* vel si seruus emtus est propriis nummis ab eo,
a quo manumissus est, *l. si tuis nummis, 7. C. eod. tit.* ¶ Sed † & debi- 9
tæ operæ amittuntur libertæ, si eam patiatur patronus nubere,
quia debentur tunc marito, *l. sicut, de oper. libert.* saluo tamen iure
patronatus, *l. quod ex liberta, C. eod.* Singulareque † & illud, vt si 10
quis libertum occultauerit alterius, pro eo operas fabriles tenea-
tur præstare. ¶ Quarto, † in iure patronatus vtilitas, vt libertus te- 11
neatur alere egenum patronum, *l. 1. l. fi. C. eod.* vt vicissim patronus
libertum inopem, alioquin ius patronatus amissurus, *l. D. Clau-
dius, § fin. de iure patron. P. l. si quis a liberis, § solent iudices, l. alimen-
ta, & l. fin. de liber. agnosc. in P. l. si patronus non aluerit, de bon. libert.
in P.* ¶ Quinto, † ex hoc patronatu pendet ius patroni succedendi 12
liberto locupleti, id est, qui plus quam centum aureos habet in
facultatibus: adhibita etiam actione Caluisiana, qua reuocantur
alienata in fraudem istius successionis, *l. si libertus memorem, de iu-
re patron. in P. l. sicut testator, & l. fine libertus, eodem titu. sicut tit.
de success. libert.*

Quibus modis ius patronatus amittitur.

Cap. 9.

1 *Patronatus ius finitur denegatis alimentis liberto, & reuocato in
seruitutem liberto restituta ingenuitate.*
2 *Aureorum annulorum ius quale.*
3 *Annulus quale olim insigne.*
4 *Patronatus nullum ius manumisso seruo in præmium.*
5 *Patronatus etiam ius amissum, si cogat patronus libertum iurare
ne nubat, aut si pretium pro operis accepiat.*
Vxorem non ducere, iurare cogi non potest libertus. eodem.

1 DEfinit autem † nomen & ius patronatus primo, denegatis ali-
mentis liberto, *l. Diuus Claudius, §. fin. de iure patron. cum si-
mil.* secundo, reuocatione in seruitutem propter ingratitudinem,
l.1. de ingrat. libert. C. l. 2. & 3. de liber. & eor. liber. tertio, si libertus
restitutus natalibus, id est, ingenuitati per principem: nam & in
ea restitutione consensus patroni, cuius interest, accedere debet,
2 *l. 2. & fin. de natal. restitu. in P.* ¶ Est † quoque medius quidam sta-
tus inter ingenuitatem & libertinitatem, eorum qui assequun-
tur ius aureorum annulorũ a principe, quo pro ingenuis quidem,
qui hoc impetrauerant, habebantur, sed saluo, integroque rema-
nente iure patronatus, permissumq; illis aureos annulos ferre, *l.
1. pen. & fin. de iur. aureo. annulo P.* ita differentes a restitutione na-
talium, qua ingenui fiebant, *l. sed si hac lege, §. patronum, de in ius
voc. in P.* Symbolum in libertis ingenuitati restitutis, annulus te-
cte constitutus. Siquidem verum est quod annulus ab anno dici-
tur: quia vt annus in se per circulum redeat, sic & libertas restitu-
ta in suum pristinum statum, *in l. manumissiones, de iust. & iur. P.*
quare & quidam annulum duplici, n, censent scribi, non cum sim-
plici n, vt qui deducunt ab ano, quasi anulus sit paruus anus, vt
alii ἀπὸ τοῦ ἐνιαυτοῦ, vt Festus: alii ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, vt Seruius Gramma-
ticus. Subinde tamen ius hoc desiit postulari, & omnes liberti in-
genui dicti sunt, saluo iure patronatus patrono, *auth. sed hodie, tit.
de iur. aureo. annulo. C. & §. 1. vt liber. de ceter. aur. annulo. non egeant,*
3 *in authen.* ¶ Sic † annulus promiscue vsurpatus est, nec distinctio-
nem adiecit: sicuti & vsus annulorum ex singulari nota, popularis
4 postea factus. ¶ Sit † quidem olim priscis temporibus annulus pri-
mum ferreus, dehinc aureus ordinem populi equestrem osten-
debat, eratque eius insigne, distinguens equites a Senatoribus &
plebe: repudiatus tamen postea, cum primum dignitas ædilis cu-
rulis data Cn. Flauio, qui primus fastos publicauit, *Plin. lib. 33.
c. 1.* Quarto ius patronatus amittitur, quando non vindicante filio
patris mortem, seruus detegens homicidas, pro præmio manu-
5 mittitur, *l. pen. de iur. patro. in P.* ¶ Quinto, † lege Ælia Sentia pri-
uatur patronatu, si iureiurãdo adigat libertũ generandi com-
potem, ne nubat, *l. adigere, & l. qui contra, de iur. patron. in P.* Et
sexto, si pro operibus promissis præstandis patronus petat pretiũ,
renunciare videtur iuri suo, *l. 4. de oper. libert. C.* cum pretium non
debeat accipere futurarum operarum, nisi in casu inopiæ nomi-
ne alimentorum, *l. 1. C. eod.*

De iure patronatus clientelari, & eius personis, Colonis, Adscriptitiis, & Censitis.

Cap. 10.

1 *Clientes & liberti pares facti.*
2 *Clientes qui, & patroni eorum.*
3 *Clientela publica, & priuata.*
4 *Clientium & patronorum leges & iura ex Romulo.*
5 *Penestæ & Menestæ, subditi iurisdictioni dominorum inter clientes.*
6 *Coloni inter clientes.*
Adscriptitii & censiti qui, 6. & 8. & 10.
7 *Mariandini serui qui.*
9 *Originarii clientes qui.*
10 *Colonorum adscriptitiorum durior, quam censitorum conditio in quibus.*
Adscriptitii serui non sunt. eod.
11 *Adscriptitii sub clientela dominorum sunt, vt in aliam nequeant transire.*
12 *Clientelam colonorum, & iurisdictionalium dominorũ non fuisse clientelam Romanorum & Romuleam docetur.*
13 *Cliens proprie homo ligius.*
Ligius homo quis, eod.
14 *Soldurii Gallorum qui.*
Ambacti Gallorum qui, eod.
15 *Sepeliebant cum defuncto Galli, quæ ipse magis dilexerat, & in rogum inferebantur & animalia, & clientes, & alia.*
16 *Soldurii differunt a soldatis & solidariis.*
17 *Soldata quid in feudis.*
18 *Militaris annona quomodo militibus distributa Romanis.*

1 QVia Vlpianus, † *in l. si vero plures, de iis qui deiecerunt, in P.* æ-
qualis conditionis facit clientes & liberos, quod ad ius habi-
tandi cũ patronis pertinet, & cõmunde libertis clientes subiungũ-
tur, *in l. 2. §. fi. iuncta l. 3. de vsu & habi. in P.* de istis quoque pauca.
2 ¶ Cliẽtes † vocat Proculus Iurisconsul. *l. non dubito, de capti. in P.* ho-
mines liberos qui cõmuniter cũ fœdere, personã eius, cuius erant
clientes, obseruabant. Erant & clientes, qui se in potentioris cu-
iusdam tutelam applicassent cum suis, vt eius patrocinio & de-
fensione protegerentur, in capite & fortunis: ipsis suos ipsos pa-
tronos a defensione ita dictos, obsequio & obseruantia colenti-
bus. ¶ Erantq; † & publicæ, & priuatæ clientelæ: publicæ, veluti 3
si pagus quidam, aut ciuitas, regnum alicuius magnatis, regis, vel
Imperatoris patrocinio se concederet: priuatæ, dum priuatis pri-
uati se concedunt.

¶ Leges † porro harum clientelarum constituit Romulus, vt 4
auctor Dionys. Halicar. *lib. 2. histor. Roman.* quibus munus patro-
norum dicitur, clientibus de iure respondere, absentium atque
præsentium curam æque agere: lites pro clientibus suscipere, vt
patres pro filiis: accusatoris impetum repellere. Clientum autem
munus, vicissim patronos filias elocantes matrimonio pecunia
iuuare, si pecunia egerent ab hostibus captos redimere, mulctas,
æstimationes litium priuatarum deperditarum, exsoluere proeis
sumtu proprio. Commune vtrisque nefas, alteris alterus accusa-
re, aut aduersum ferre testimonium, aut censeri inter inimi-
cos. Conuictum autem de his criminibus, cuique patere ius oc-
cidendi. ¶ Possent † inter clientes referri serui, quos vocat Athe- 5
næus Penestas & Menestas, *lib. 6. cap. 7.* Possunt & dici clientes
hodie qui subiiciũtur iurisdictioni dominorum locorum seu op-
pidorum, & illi patroni qui præsunt: quia superiores leges Romu-
li optime illis conueniunt. Hisque plura poteris addere, quæ tra-
dit Budæus, *in annot. poster. ad Pand. ad l. non dubito, de captiu.* &
Cælius Rhodiginus, *lib 13. c. 43.* Videndus quoque Gellius, *lib. 5.
cap. 13.* disputans quo ordine ponatur tutela clientum, & non
præferenda hospitibus, & aliis amicis. ¶ Sed † quia & colonos 6
clientes aliquomodo dici posse persuasum est, inter eos & adscri-
ptitios fuisse opinor, qui se culturæ prædiorum dominorum cum
suis, vel glebæ dabant. ¶ Quales † fuere Mariandini serui, qui sese 7
Heracleotis voluntarie subiecerunt, ea stipulatione & lege, vt si-
bi vitæ necessaria ministrarent, *Athen. d. lib. 6. cap. 7.* ¶ Adscripti- 8
tii † & censiti addicti erant prædiis, vt nec in alia prædia dominus
mutare posset, indeve fugientes ad ea reducerentur. ¶ Idem † ius 9
in originariis, id est, natis ex adscriptitiis, eiusdem ac patres condi-
tionis, *l. omnes, & l. quemadmodum, & l. originarios, & l. definimus,
de agri. & cens. lib. 11. C.* veluti terræ membra, *l. cum satis, eod.* & gle-
bæ ita adstricti, vt nec momento quidem temporis ab ea debeant
abesse vel amoueri, *l. colonos nunquam eod.* nec vendi separatim
sine prædiis a dominis prædiorum possint, *l. quemadmodum, eod.*
¶ Hi † adscriptitii coloni, deterioris sunt conditionis, quam co- 10
loni qui dicuntur censiti. Nam censiti tributa præstant tãtum do-
minis prædiorum, & faciunt eorum fructus suos, vt hodie qui a
dominis emphyteotico iure, prædia sub annua pensione & laude-
miis accipiunt, *l. iuxta, l. 1. & 2. & fin. de iur. emphyt. C. l. si ager vecti.
vel emphyt. peta. in P.* Adscriptitii autem non item, sed sunt veluti
instrumentum & pars fundi, viuentes sub specie quadam seruitu-
tis: quanquam ideo serui non sint, sed ingenui. ¶ Veruntamen
† omnes in clientela censentur esse eorum, quibus tributa pen- 11
dunt, potissimum si iurisdictionem habent, & eorum quorum
prædia colunt, quibus adscripti sunt, *l. 2. in quib. caus. colo. domi. ac-
cus. poss. lib. 11. C. l. 1. de Colon. Thracen. ab. eo. lib.* Quamobrem & cau-
tum ne huiusmodi possint transire in alienam clientelam, neve
extraneus horum suscipiat patrocinium, *l. 1. vt nemo ad suum pa-
troc. suscip. rustica. aut vic. eor. eod. lib. 11. l. 1. 2. & 3. de patrocin. vicor.
lib. 11. C. Theod. tit. 24.* Ceterum illud annotatum volo, non omnes
clientes vel patronos vnius speciei esse, sed respectu diuersarum
rerum diuersa continere patrocinia, & iure. ¶ Ceterum † ista cli- 12
entela colonorum & dominorum iurisdictionalium, non pro-
prie erat clientela Romanorum, quæ nihil concedebat rerum,
vel feudi ad ineundum hoc ius patronatus: sed in ea tantummo-
do in fidem se recipiebant potentiorum inferiores, fœdere facto,
& defensore, quem eligebant. ¶ Vnde † & cliens mihi proprie 13
esse videtur, qui & homo ligius, *de Ligio, nat plura etiam in feudo-
rum tractat. lib. 6. c. 2. num. 28. & seq.* in tractatu Feudorum dicitur
ab eligendo patrono, vel quod ligabat se patroni amicitiæ & de-
debat, vt in Feudis docemus. ¶ Galli † horum species habebant 14
Soldurios & Ambactos, *de Soldur. etiam diximus. lib. 6. cap. 2. num.
27.* Soldurorum, quos & deuotos Cæsar vocat, ea erat conditio,
vt omnibus in vita commodis vna cum iis fruerentur, quorum se
amicitiæ addixissent, etsi quid eis per vim accidisset, aut eundem
casum subirent, aut mortem sibi consciscerent: neq; adhuc homi-
num memoria repertus est quisquam, qui eo interfecto, cuius se
amicitiæ deuouisset, mori recusaret, *Iul. Cæs. lib. 3. cõmen. bell. Gal.*

Inde autem dictos puto ego a firmitate fidei, nam voces illæ sunt vulgares, nostrates, & maternæ, quibus componitur verbum, *Soldurius, soldure*, aut *sol endure*, quod est solus durat, vel solus patitur, scilicet cum delectu anucu solus tolerat, vt apud Virgilium, *1. Æneid.*

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Loquitur autem Iulius Cæsar, dum de Soldurijs agit, de Aquitanis, cuius idioma quoque est, vt Tectosagum in ea appellatione, ea qua declinaui etymon notionis commune. Clientes etiam appellat Cæsar, *lib 7. comment. bel. Gall.* quos antee Soldurios dixerat, dum ait, *Clientibus Gallorum nefas esse, etiam in extrema fortuna deserere patronos.* Idipsum etiam tribuit Valerius Maximus, *lib. 2. cap. 1.* Celtiberis, vt pote a Gallie treusflatum. Et Tacitus, *de moribus Germanorum*, Germanis. Confirmat hos Soldurios clientes esse, quod Cæsar etiam scribit alibi, dũ de funere patronorum

15 ait, *Iul. Cæs. lib. 6. Comment. bell.* ¶ *Funera † Gallorum sunt pro cultu magnifica & sumtuosa, omniaque quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia.* Ac paulo supra hanc memoriam, serui & clientes, quos ab illis esse dilectos constabat,

16 iustis funeribus confectis vna cremabantur. ¶ Vt † inde colligamus Soldurorum deuotionem, qua etiam vitam arbitrio patronorum fideique subijcerent. Neque mihi placet, vt Soldurios Gallorum eosdem dicam cum soldatis vel solidarijs. Nam Soldurij nulla mercede conducti seruiebant, & adstabant in periculis cum patronis, vt dixi: at solidarij milites erant stipendiarij. Sic Radenicus, *lib. 3. c. 20.* innuit, in his verbis, *vt largitione pecuniæ milites, qui solidarij vocantur, colligeret.* ¶ Sic † in supplemento Chronici Sigiberti, *Sumsit Henricus rex pecunias de feudo vniuscuiusque loricæ: capitales barones secum duxit, solidarios vero milites innumeros.* Soldata in vsibus feudorum, *de soldata diximus in Feud. lib 6. c. 3. num. 7.* est præstatio quædam annua gratuita, quæ a neutra parte transit in heredem: morte enim dantis, vel accipientis interueniente finitur. ¶ Soldata † vero dicitur, quie plerunque in solidorum donatione consistit, quandoque in vino & annona, *in §. fin. quis dica. dux. Marc. lib. 2. Feud. tit. 10.* Solebat enim stipendium militibus olim per annonam distribui per singulos dies, in singulos annos expeditionis tempore: veluti *bucellatus panis*, quem bis coctum vocamus, duobus diebus, ac panis alius tertio: vno die vinum, alio acetum: vno die lardum, caro veruecine biduo, *l. 1. & l. iubemus, 10. de eroga. milit. anno. lib. 12. C. tit. 38 de anno. in l. fortissimi, 6. eod. tit.* ex commeatu publico. Cui annonæ interdum etiam pecuniæ erogatio accedebat, *l. iubemus, 16. cum seq. §§. eod. de erog.* vestitus, *l. 1. 2. 3. 4 de mili. veste, lib. 12. C. tit. 40.* & alie id genus militibus necessaria. Quando annona loco pecuniæ in sumtum militibus dabatur, dicebatur stellatura, *Vuolphgangus Lazius, lib. 12. comment. Reip. Roma. c. fi.* quie per tesseras stellatas, species alias pro annona accipiebant.

17

18

DE PERSONIS ECCLESIASTICIS

MAIORIS ET MINORIS DIGNITATIS ET OFFICII, LIBER XV.

De præstantia potestatis ecclesiasticæ in laicam. Cap. 1.

1 *Continuatio libri 15.*
2 *Potestas publica diuisa, & personæ eius: in ecclesiasticas & laicas.*
3 *Christianorum duo genera, clericorum & laicorum.*
Horum alij imperantes, alij subditi.
4 *Potestatem ecclesiasticam maiorem seculari docetur.*
5 *Anima præstantior, & spiritualia corpore & corporeis.*
6 *Persona ecclesiastica digniores ob mysteria Dei, quæ pertractant.*
7 *Honores ecclesiasticis abrogati a Tyrannis, restituti a Leone & Antonino.*
8 *Sacerdotium prælatum imperia etiam apud Gentiles.*
9 *Imperatores summum pontificatum gesserunt.*
10 *Reges Ægyptiorum ex sacerdotibus.*
11 *Pontificum summorum in reges potestas.*
Imperium & regna Galliæ translata per summos pontifices, eodem.
12 *Pontifici debent reges, & Cæsares obedire: is autem Deo.*
Restiterunt episcopi Cæsaribus, Ambrosius Theodosio, Innocentius Arcadio, Liberius Constantino, eod.
13 *Summus pontifex rex seculi in Tertulliano dictus.*
14 *Summi pontifices, & sacerdotes nunc vtantur gladio materiali.*

1 Totum hominem † simul & vna comprehensione corporis & animæ iam superioribus libris considerauimus, & naturales differentias qua potuimus faciliori methodo ducimus ex generatione legitima & illegitima: atque inde distinctione, quę ex potestate priuata, ex naturali quadam caussa proficiscitur, breuiter quæ & scitu necessaria & vtilia videbantur, expoluimus. Nunc peruenit series tractationis ad eam partem, quæ de potestate publicarũ

2 personarum pollicetur notionem. ¶ In † qua publicam potestatem in duo summa genera diuidi par est: Nempe in ecclesiasticam & secularem. Homo considerandus est in suis præcipuis partibus, quibus constatur, anima & corpore. Sic ebis cura potior est, vel excellentior rerum spiritualium, earumque, quæ ad salutem animæ pertinent, *1. ad Cor. 4. ibi, sic nos existimet homo, &c.* elijs maior corporis, & rerum, quæ ad politiam & quietem reipubl. & quæ eius sunt administrationis. ¶ Quere † & duo genera Christia-

3 norum vniuersalia, *can. duo sunt 12. q. 3.* vnum clericorum est, spiritualibus deditum, & sacris inseruiens: aliud laicorum, qui curant secularia. Et in his duobus generibus, alij sunt imperãtes, seu præpositi: alij subditi. Duæ potestates præcipue, duoq; genera subditorum sufficiunt, nec plura legitime esse possunt, *D. Luc. 22. c. vnam sanctam, de maio. & obed. lib. 1. Extrauag. com. tit. 8.* quia non sunt eliæ partes principales in homine, pręter animam & corpus, quibus potestates impositæ sunt. Nisi mixtã inde constituas & omnimodam, quæ habet imperium in corpus & animam, quæque soli Deo omnipotenti conuenit, qui postquam occiderit corpus, potest animam in æternam gehẽnam mortemq; secundam mittere: eut nisi temporum quorundam obseruas necessitatẽ & Dei mandatum, quib. vtteq; potestas indiuisa penes vnum principẽ certis de caussis & cum certis legibus fuit, vt ex narratione sequentium Deo fauente apparebit. ¶ Potestas † ecclesiastica seu spiritualis ma- 4
ior seculari, *d. c. vnam sanctam.* In cœlo duo luminaria magna, sed vnum maius Sol, aliud minus, Luna, *Gen 1.* In homine quoq; duo luminaria magna, maius ratio, minus sensus. Maior & honestior visus qui melioribus & honestioribus præest, *§. nos autem, de defensoribus in auth. coll. 2.* ¶ Anima † plus quam corpus, & corpus plus quã 5
vestimentum, id est, plus quam externa bona, *D. Math. 6. Luc. 12 D. August. de catechizandis rudib. ca. sedulo, 39. dist. l. sancimus, de sacros. eccl.* Corpus conditum animę caussa, *Arist. lib. 1. de partib. animal. c. fi.* & bona externa propter hominem, *l. in pecudum, de vsur. P. §. an pecudum, de vsufr. ap. Iustin.* Et propter quod vnumquodq; tale, & illud magis. Nobilior anima, & spiritualia omnib. corporalibus, *c. 2 de transla. epis. ap. Greg.* & fortiora spiritualia illis, *c. inter corporalia, eo tit.* Vt & princeps cura Iustiniano primum animas, deinde linguas subditorum fieri eruditas, *§. illud vero, in proœmio Pand.* Proinde qui curam gerit animarum & rerum earum, præstantiori exornabitur potestatis dignitate. Et vt anima pręest corpori, imperat & iubet, vt regina in proprio regno: Sic qui imperat animæ & potior erit imperante corpori. Si vinco enim te vincentem, & vincam te, *l. de accessionib. de diuer. & temp. præscri.* Nec dubitauit D. Paulus corpus excommunicati dare in interitum carnis, vt nobilior pars, anima videlicet, salua esset, *l. 1. ad Cor. 5.* Grauior & pœna habita excommunicatio, quod hominem interiorem animam videlicet, feriet, *can. 1. & c. si quis episcopus damnatur. ca. nu. de. 11. q. 3 c. corripiatur, 24 q. 3* ¶ Dignius † & secundo ecclesiastico- 6
rum personarum officium, ob mysteria quæ pertractant, vnde nõ tantũ honori earũ tribuitur, quantũ maiestati Dei, cui inseruiũt, *Paulus, in l. nõ distinguemus, 37. § sacerdotes, de recep. arb. lib. 4. P. tit. 8.* cuius ratione & tot priuilegia, & immunitates etiã ethnici suis sacrificulis concesserunt. *Dion. Hal. lib. 2. Antiq. Rom. l. quisquis vel his, de episc. & cler. lib. 1 C. tit. 3.* ¶ Et † Leo & Antoninus CC. iterius tyran- 7
nor. decretis, Antistibus, quos pars a pietatis vocat, honores restituerunt,

fuerunt,&priorem locum reſidendi ante alios in conſilio epiſco-
porum & extra, *l. decernimus, 15. de epiſcop. & cler. C.* Principes ſe-
culi ſubditi legibus pontificalibus, potiſſimum in cauſſis fidei,
*can. duo ſunt gladii. 96. diſt. D. Ambroſ. in can. conuenior, 23. q. 8. ex-
trauag. vnam ſanctam, de maior. & obed.* imo & ſacerdotibus per
epiſcopos factis, qui ſoluandi & ligandi habent poteſtatem, *c. o-
mnis vtriuſque ſexus, de pœniten. & remiſſion. ap. Greger.* Sic & iuſ-
ſit D. Petrus, *1. Pet. c. 2. c. omnes, c. 4. de maior. & obed. lib. 1. Decre. tit.*
8 *33* ¶ Sic † omnes etiam qui fidem veram lectantur: non enim lo-
quor de hæreticis: admittunt, *c. cum ad verum. 96. diſt. c. per vene-
rabilem, in fi. qui filii ſint legit. c. ſolita, de maior. & obed. apud Grego.*
Et antiquitus ſacerdotium prælatum imperio. & reges Iſraelis e-
lecti & inuncti a ſacerdotibus & prophetis, *1. Reg. 10. & 15. & 16.
& in 2. Reg. c. 2. & 5. & in 3 Regum c. 1. & 19. & Paralipo. 2. c. 23.* vt
nunc etiam, *c. 1. §. vnde in veteri teſtamento, & de ſacra vnctio lib. 1.
Decretal. tit. 15.* non contra. Et eadem cauſſa impellente, erga ſa-
cra tractantes fuit apud ethnicos præcipua reuerentia: ita Druidæ
Gallorum ſacerdotes monarchiam ſuis legibus Gallorum tem-
perabant ſecularem, *Iul. Cæſar, lib. 6. comment. de bell. Gall.* Et ſacer-
dotes Germanorum a cultu veri Dei abhorrentium, in conuenti-
bus ius habebant imperandi, & ſilentium indicendi, *Cornel. Taci.
de mor. Germ.* Apud Romanos Scipio & Figulus, ad Tiberii Grac-
chi pontificis ſummi Idolorum iuſſum, faſces & imperium depo-
ſuerunt, & poteſtate regia conſulari ſe abdicarunt, *Valer. Max. li.*
9 *1. c. 1* ¶ Ea † ratione, vt de religione diſpenſare poſſent Cæſares,
ſummum pontificatum geſſerunt aliquando, & inaugurabantur
omnibus ſacerdotiis, vt omnes religiones & ſacerdotia in ſua ma-
nu haberent. *Dio Caſſius, lib. 53. Hiſtor.* Sicut apud Aſſyrios vt re-
fert Beroſus, Belochus X. eorum rex a Belo nomen ſumſit, quia
cum imperio voluit ſummum pontificatum Iouis Beli exercere,
10 *Beroſus, lib. 5. Deflor.* ¶ Et † Ægyptiorum rex non aliunde quam a
ſacerdotum collegio deligebatur, *Plato, lib. ciuili, vel de regno.* ¶ In
11 † Æthiopia quoque ſacerdotes qui in Meroe erant ſuorum deo-
rum cultui dediti, tanta pollebant auctoritate, vt quando illis vi-
ſum eſſet, regibus nunciarent, vt mortem oppeterent: vſque ad
Ergamenem regem Græcis doctrinis philoſophiæque deditum,
qui Ptolomæi II. tempore hanc ſuſtulit conſuetudinem, *Diodor.*
12 *Sicul. lib. 4. Biblioth. cap. 1.* ¶ Zacharias † ſummus pontifex eccleſiæ
Dei regnum Galliarum a Ludouico in Pipinum tranſtulit, *can. a-
lius, 16 quæſt. 5.* Et Stephanus II. ſummus pontifex imperiũ a Græ-
cis in Germanos, & Carolum Magnum Pipini filium, *c. venerabi-
lem, de electione, lib. 1 Decret. tit. 6.* Confirmauit & Germanis ma-
iori priuilegio eligendi poteſtatem Gregorius V. ſummus ponti-
fex Saxo. circa annum 995. *Blond. lib. 3. Deca. 2. Platin. in Gregor.
5. Krantzius, lib 4. cap. 25.* Et habet, Diuus Ignatius, *Presbyteri,* in-
quit, *atque omnis clerus, ſimul cum omni populo, cum militibus &
principibus, ſed & Cæſare obediant epiſcopo, epiſcopus Chriſto, D.
Ignatius, epiſt. 9* Diuum Ambroſium in Theodoſium I. Cæſarem
poteſtatem hanc exercuiſſe nemo ambigit, qui Imperatori ſacris
interdixit, & e cancellis eccleſiæ remouit, donec pœnituiſſet de
crimine, quod in Theſſalia ob ſeditionem motam, occiſumque
tribunum ſuum, ſeptem millia militum occidiſſet, *Ambroſ. 5. lib.
Epiſtola epiſt. 18 Rufin. lib. 2. ca. 18 Eutro. lib 12.* Idipſum & proba-
nit Innoc. I. in Arcadium Cæſarem, *c. nos ſi incompetenter, § 1. 2. q.
7.* Reſtitit & liberius ſum. pont. conuenticulis a Cæſare indictis
contra Athanaſium, *Amian. Marcel. lib. 15. & Athanaſius* ¶ Ter-
13 tullianus † Pontificem Max. vocat regem ſeculi, *Tertull. lib. 1 ad v-
xo.* Duo gladii Petro fuerunt, iuriſdictionis vtriuſque ſymbolum
referentes, quos ſufficere dixit Deus Dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus: tamen exercitium ei materialis & corporalis prohibuit, & in
14 vaginam retineri ab eo iuſſit, *D. Matth. c. 26* ¶ Nec † voluit eccle-
ſiam ſuam mortem temporalem inferre, *c. in Archiepiſcopatu, de
raptor. c. ſententiam ſanguinis ne cler. vel mo. & c. c. accuſat. & can. le-
gitur, 2. q. fin. c. nos ſi incompetenter, § iſta, 2. q. 7.* paſſim. Quamuis
in lege antiqua ſacerdotes eo vterentur, qui adumbrabat eccle-
ſiam noſtram: quemadmodum vſus eo Samuel in Agag rege, *1.
Reg. 14. & 15.* Elias in prophetas Baal, *3. Reg. 18.* & in quinquage-
narios Ochoziæ, *4. Reg. 1.* Eliſeus in pueros irriſores. *4. Reg. 2:* Io-
iadas in Athaliam, *4. Reg. 11. 2. Paral. 22.* Eliachim in Holofernem,
Iudith 4. & ipſe D. Petrus in Ananiam & Saphiram, *Actuum 5.*

De Epiſcopis in vniuerſum.

Cap. 2.

Lib. 1. C.

1 *Perſonarum eccleſiaſticarum nomenclatura varia vnde.*
2 *Epiſcopi nomen ſolicitudinis olim ſine beneficio temporali; & quid ſignificet. Item 6.*
3 *Epiſcopi ethnicis qui.*
Cretarii, & Fortiers Gallis vnde, eod.
4 *Epiſcopi rerum venalium obſeruatores.*
5 *Epiſcopi regis oculi, & magiſtratus gentilium.*
Armoſta qui magiſtratus dicti, eod.
6 *Epiſcopi apud nos Chriſtianos qui dicuntur.*
7 *Epiſcopi in locum præſulum prouinciarum, & in locum gẽtilium ſacerdotum.*
8 *Epiſcoporum gradus inter Chriſtianos & ethnicos, & quomodo ſucceſſerunt.*
9 *Panepiſcopus Deus.*
10 *Patriarcha qui, & patres qui dicti.*
11 *Patriarchæ quinque tantum epiſcopi in orbe, & horum ordo dignitatis.*
12 *Patriarcha Romanus ſummus Pontifex.*
Papa dictus ſummus Pontifex, eod.
13 *Papa epiſcopi omnes dicti.*
Papa quid ſignificat, eod.
De Papa nomine Krantzii lapſus.

PErſonarum † eccleſiaſticarum nomenclatura varia, vel a cura 1
commiſſa, vel ab officio, vel ex his duobus, vel ab ordine, vel a
gradu eccleſiaſtico trahitur. ¶ Epiſcopi † nomen, ſolicitudinis & 2
curæ eſt, cui & poſtea beneficium additum fuit. *Attendite,* inquit
Diuus Paulus, *vobis & vniuerſo gregi, in quo Spiritus ſanctus poſuit,
epiſcopos regere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit proprio ſanguine, A-
ctuum, c. 20.* ἐπισκοπῶμαι, vel ἐπισκέπτομαι Græcis, ſpeculor eſt, con-
ſidero. Cicero huius dictionis exprimit his verbis vim: *Vult Pom-
peius me eſſe, quem tota hæc Campania & maritima ora, habeant e-
piſcopum, ad quem delectus & negotii ſumma referatur, Cice. lib. 7.
epiſto. ad Atticum.* ¶ Erant † inter ethnicos epiſcopi, qui inter mi- 3
lites metatoribus, qui nunc Cretarii aut *Forriers,* a Gallis dicun-
tur, præerant. Quod circumeundo diſpicerent pro dignitate cu-
iuſque, hoſpitii commoditatem. In qua ſignificatione vtitur Caſ-
ſiodorus, *lib. 4. variar.* dum ait, *Et primum quidem interrogare mi-
litem, quis eum ad metatum duxiſſet epiſcoporum.* ¶ Erant † & epi- 4
ſcopi qui venalibus præerant rebus, & inſpiciebant, vt recta æſti-
matione ſingula venirent, quæ in vſum eſſent quotidianum, mi-
nuſque id erat perſonale, *Archad. in l. fin. §. Irenarcha, de mune. &
hono. li. 50. P. tit. 4.* quod & antiſtitibus ſacris epiſcopis iniunctum
quidam putant, *l. 1 de epiſc. audien. C. c. 1 de emtis. ap. Greg. li. 3. ti. 17.*
Arrianus † tradit apud Indos ἐπισκόπων munus fuiſſe, videre quid 5
in quaque regione fieret, vt cognita ad reges vel magiſtratus refer-
rent, *Arria. lib. 8 hiſtoria. & in reb. Indicis.* Tales erant apud Per-
ſas magiſtratus dicti οἱ βασιλέως ὀφθαλμοὶ, & in Attica qui mittebã-
tur ad iudicium exercendum in ciuitatibus ditionis Athenien-
ſium. Sic enim ſcribit Ariſtophanis ſcholiaſtes, *in auibus, tradit
& Suidas. vide & Auguſtinum, lib. 19. de ciuita. c. 19.* dum interpre-
tatur illum verſiculum, ἐπίσκοπος ἥκω δεῦρο τῷ κυάμῳ λαχών, & c. 5.
Cõmuni omniũ ſuffragio electus epiſcopus venio huc οἱ ᾿Αθηναῖοι,
inquit, εἰς τὰς ὑπηκόους πόλεις ἐπισκέψασθαι τὰ παρ᾽ ἑκάστοις πραττόμενα καὶ
φύλακας ἐπέμπον, οὓς οἱ Λάκωνες ἁρμοστὰς ἔλεγον, id eſt, *Miſſi ab Athe-
nienſibus conſiderare quæ ſingulis apud erat in ciuitatibus ſubditis, epi-
ſcopi & cuſtodes dicebãtur, quales Lacedæmonii Armoſtas dixerunt.*
¶ Inter † nos Chriſtianos, qui curam actuum in ſacris diſpicien- 6
dorum, & ſolicitudinem diſciplinæ eccleſiaſticæ conſeruandæ &
emendandæ ſuſceperunt, epiſcopi quoq; dicti ſunt, *c. cleros, 21. diſt.*
eiuſque tituli ſeu ſacerdotii quo inaugurantur iuxta concilium
Afrorum, *can. 1. q. 1.* ¶ Huius † generis ſunt ſacri præſules in eccleſia 7
præcipui in locum apoſtolorũ ſubrogati, *c. vlt. 68. diſtin. c. in noue.
21. diſt. c. vidẽtes, 12. q. 1. ca. dominum, 93 diſt.* Annotauit & Vuolph.
Lazius, in Italia & aliis prouinciis prætorialibus videlicet ſubie-
ctis prætori Italiæ, ſucceſſiſſe in locum adminiſtrantium, & in ſe-
dem illorum epiſcopos ſacros, *Vuolphgangus Lazius, lib. 2. Reip.
Rom. cap. 2.* atque præſulis vocem, quæ tribuitur epiſcopis olim
fuiſſe præſidum propriam, docetque ex Caſſiodoro, *lib. 3. variar.
epiſtolar. Theodoricus ad Adeodatum.* ¶ Epiſcoporum † ſacrorum 8
quinque gradus ſunt: præcipuus iis præeſt vnus, qui panepiſcopus
dicitur: alii patriarchæ, alii archiepiſcopi, alii ſimpliciter epiſcopi,
alii chorepiſcopi, *de quibuſdam in ca. cleros, §. ordo epiſcoporum, 21.
diſt.* Quemadmodum & priſcæ ſuperſtitionis ſeu idololatriæ, va-
rii fuerunt præfectorum gradus, & ſacerdotum: quorum alii, pon-
tifices ſummi, alii pontifices, archiflamines alii, alii flamines. Qui-
bus ſubrogati ſunt ſacri antiſtites, ad expungendam & abolẽdam

idolorum memoriam, fere iisdem sacerdotii nominibus, sed longe alio existente sacerdotio. Sic Romæ reiecto summo pontificatu idololatriæ vniuersalis & totius orbis, subrogatum est caput totius sanctitatis terrestris, & summus pontifex veræ & catholicæ religionis, *can. Beati Petrus & Paulus, 2. q. 7.* Et in locis in quibus pontifices archiflamines, & flamines gentilium, plantati archiepiscopi, & episcopi, & sacerdotes fidei nostræ, *c. vrbes, can. in illis, 80. dist.* Nec tantum Romæ id factitatum est, sed etiam in Britannia, vt testatur Gildas, *de victoria Ambrosii Antelii regis Britonum,* & Gothfridus *Monomutēsis Brito seu Anglus, in historia Britonum, & Tritemius, lib. 1. compendii annalium Francorum, ca. 1. de priui. li. 5. Decret. tit. 33.* Et in aliis præstantioribus prouinciis, & in earum insignioribus ciuitatibus, quibus tantum istæ maiores dignitates

9 concedunturs. ¶ Panepiscopus, † id est, omnium summus, & præcipuus episcopus Deus est apud Dionysium Areopagitam, in diuinis nominibus: & apud vatem Erythream, in Sibyllinis oraculis. Is enim sua prouidentia & virtute, omnium curam habet, omnia intuetur, omnibus prouidet. Dominus noster Iesus Christus summus verusq; sacerdos, qui seipsum obtulit sacrificium pro omnium salute, in ara crucis patri Deo, cuique cura de nobis omnibus.

10 *D. Paul. ad Rom. c. 2. 3. 4. 5. 8. 9.* ¶ Patriarcha † Græcis πατριάρχα, dicitur primus vel princeps seu honorabilior inter patres, seu inter præstantes, vt legimus in sacris literis fuisse 12. patriarchas, *Actuum, 7. & 1. Paralip. c. 8. & Thob. 6.* Patris nomen, non tantum ad genitores pertinet, sed etiam eo nomine honorabiliores digni sunt. Sic enim Græcis πατὴρ pater dicitur, quasi παῖδας τηρῶν, id est, seruans ex se genitos. Quamobrem senatores a Romulo facti pro consilio reipub. dicti sunt honoris caussa, patres ab eo, & eorum filii & posteri Patritii, *Liuius, in 1. Dionys. Halic. in 2. Salustius, in bello Iugurthino, l. 1. de emenda. C. Iustinia.* Et item venerandi & seniores patres: & hoc nomine Fabium Maximum honorauit Minutius, his verbis apud Plutarchum, *in vita Fab. Max.* [illegible Greek] Quamobrem episcopi, & qui præstant ceteris auctoritate in ecclesia, patres dicti, *cano. sexta synodus, 16. dist. can. fi. 68. dist.* Et in sacra pagina illi quoque patres, qui doctrina, & verbi sacri prædicatione nobis verbi Dei ingenerant cognitionem. Hac ratione & D. Paulus Corinthios alloquitur, *1. ad Corinth. 4. Si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.* Et rursum ad Galatas *4. Filii mei quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Patrem ergo nominari, dignitas est: maior autem,

11 patriarcham, seu patrum principem dici. ¶ Porro † Patriarchæ quinque tantum in orbe & in ecclesia catholica, & totidem patriarchatus. Quorum adhuc vnus summus & vniuersalis, *vide Isidorum, anno 557.* vt omnia ad vnitatem & pacem reducantur: & is primus & summus patriarcha, est Romanorum pontifex, qui sedet in prima, & apostolica, & digniori sede. Post hunc, ordine quatuor alii dignitate se consequuntur: Constantinopolitanus, Byzantii sedens, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, secundum definitionē sextæ & octauæ Synodi, *c. pen. & fi. 22. dist.* & concilii generalis, *c. antiqua, de priuileg. lib. 5. Decreta. tit 33.* & decretis Nicolai, Anacleti, & aliorum summorum pontificum, *in ca. omnes, & c. sacrosancta, co. 22. dist.* Nihilo minus & ii patriarchæ episcopi dicti, & summus ipse pontifex, *can. prima sedes, 99. distin.*

12 ¶ Appellatur † etiam Papa episcopus Romanus a D. Ignatio, his verbis ad virginem Dei genitricem scribēs: *Verum est sermo, quem audiui Romæ de te apud beatum Papam Anacletum, cui successit beatitudine dignus Clemens, Petri & Pauli auditor.* Hocque nomine Papæ etiam nunc dicitur summus Christianorum pontifex in

13 terris. ¶ Quemadmodum † etiam apud Græcos ceteri patriarchæ, necnon & reliqui simpliciter episcopi, Papæ nominabantur: non alia ratione, quam qua patres appellari. Cuius rei fidem faciunt epistolæ, quæ inter apologetica Athanasii leguntur, quarum hæ inscriptiones, *Ischyrias beato Papæ Athanasio.* Et rursum, *Victor & Constantinus Maximus scribunt beato Papæ Athanasio.* Et apud Gregorium Turonensem, episcopi nomine, petenti clerico vas vel vrceum ecclesiæ inter prædam ab ecclesia sublatum, Clodoueus Francorum rex quamuis Infidelis respondit, quæ Papa posceebat se adimpleturum, *Gregor. Turonens. lib. 2. historia Francorum, cap. 27.* πάππος Græcis maior pater dicitur: seu auus. Iulius Pollux enim sic explicat, lib. 3. onomast. [illegible Greek] πάππος. Neque vox tam noua est, vt fastidium mouere possit doctis: nam & vulgus Græcorum sic carum parentem vocabant, vt apud Homerum, *Odyss. 2. sin. 5.* Nausicaam puellam legimus sic compellauisse patrem:

πάππα φίλ', οὐκ ἂν δή μοι ἐφοπλίσσειας ἀπήνην
ὑψηλὴν, εὔκυκλον, &c.

id est,

Pater care, velisne mihi apparare currum excelsum rotundum &c.

Scythæ hanc appellationem quoque vt mitiorem & benigniorem norunt. Et vt Herodotus, *lib. 4. Qui regii Scythæ vocantur etiam Neptuno sacrificant appellantes Vestam lingua sua Tabithi, Iouem Papæum rectissime.* Itaq; summus pontifex Papa per Antonomasiam, solusque pater dicetur: Quando & verum sit quod D. Hieronymus *Epist. ad Nepotianum de vita clericorum,* scribit, quemque subditum esse debere suo pontifici, quasi animæ parenti vel patri. Et hoc loco videtur mihi lapsus Albertus Krantzius, *lib. 5. c. 38.* dum ait summum pontificem non fuisse dictum patrem, nec sanctissimum dominum olim.

De summo pontifice sedis apostolicæ.

Cap. 3.

1 *Papa seu pontifex summus, vnus summus, sine pare, & rationes & 4.*
2 *Sacerdos summus inter ethnicos vnus.*
3 *Item apud Hebraos.*
4 *Romæ sedem primam & apostolicam esse, & potestatum culmen docetur.*
5 *Papa plena potestas, & beneficium maius summus pontificatus.*
Et quæ possit solus summus pontifex.
6 *Concilia vniuersalia quare non debeant, nec possint congregari alia auctoritate, quam summi pontificis non Imperatoris, vel regis.*
7 *Schisma in pontificali auctoritate abominabile.*
8 *Pontifices summo pontifici subditi, vt membra.*
9 *Pontificibus subditi & laici Imperatores, & magistratus inter gentiles quoque.*
Rex sacrificulus cur introductus, eod.
10 *Imperatores inaugurati sacerdotes quare.*
Pontifices summi fuerunt Imperatores aliqui ethnicorum, eod.
11 *Pontifex Romanus summus ex omni ætate Ecclesiæ catholicæ.*
12 *Pontificis summi qualitates & insignia, & vestitus, & ornatus.*
13 *Religio peperit diuitias quæ eam suffocant.*
14 *Prælatorum, & ecclesiasticarum personarum luxus improbandus.*
15 *Summus pontifex vnus tantum esse vno tempore potest.*
Schismata aliquot notata, eod.
16 *Pontifex summus quis eligi possit.*
17 *Pontifex sum. a quibus eligatur. & 18. a viuente, clero post approbante, dehinc principe.*
Linus & Cletus adiutores in temporalibus D. Petri.
19 *Imperatoris consensus quando adhibitus, & sublatus in electione summi pontif.*
20 *Pontifex summus a cardinalibus eligendus: & de forma electionis.*
21 *Pontificis sum. electione qua obtineri possimus.*
22 *Pontifex summus non potest eligi fœmina, quare.*
23 *Pontifex sum. electus, quare sella forata sedere iubeatur primum.*
24 *Pontifex sum. electus inthronizatur, coronatur, confirmatur: & quid gerat ante hæc, & differentia rescriptorum ante & post amissorum.*
25 *Bullæ integra, & non integræ in rescriptis sum. pontificis ratio.*
26 *Pontificatus summæ dignitatis finis.*
27 *Pontificis summi potestati quæ reseruata.*

IN dignitate summi † pontificis vnitas consideratur, vt ille sit 1
primus omnium ecclesiarum princeps, *l. 4. de Summa Trinita. & fide cath. C. can. in nomine, 23. distin. ca. omnes, 21. distin. 22.* nemo enim aliorum pōtificum sit illi par. Dominus noster Iesus Christus, vnum solum vniuersarum ouium suarum pastorem reliquit D. Petrum: & vni soli, præsentibus omnibus apostolis, pascendi oues & agnos reliquit sollicitudinem a morte suscitatus, ad patris dextram ascensurus, *D. Ioannis, ca. 21. D. Matth. c. 16. can. sacrosanct. 22. distin. c. quanto, de translat. episcop.* Ecclesia vna catholica & vniuersalis, *ca. ecclesia, de consecr. distin. 1. ca. Nouatianus, 7. q. 1.* vna columba, *cant. cor. cap. 6.* sponsa vna, & mater electa, quæ vnius debet esse viri, *c. cum non ignotis, de prebend.* vna fides, *ad Ephesios, c. 4. D. Ioan. euang. cap. 17. Actuum 4. ad Galat 3.* vnum baptisma, *ad Ephes. 4.* vnum rerum generale principium, Vnus Deus, *ad*

Ephes. 4. Malach. 2. vnus eius vicarius. *ca. saluator. de praeben. in extrauag. commun. c. 1. de summa Trin. apud Gregor. ca. loquitur, & cano. penult. 24. q. 1. ca. in apibus. & ca. Nouatianus. 7. q. 1.* Cœli omnes vnius prioris motu rapiuntur, singulis subinde proprium motum
2 habentibus: vnicus inter astra Sol præcipuus. ¶ In † hoc corpore physico nostro, membra vni spiritui, vel capiti inseruiunt. Erat & summus sacerdos apud ethnicos, auctore Liuio. *sape. potissimum in 30. vbi agit de summo Pontificatu, & libr. 10.* Inter Druidas Gallorum sacrificulos vnus præerat, qui summam inter eos haberet potestatem. *Iulius Cæsar, lib. 6 comment. bell. Gall.* Et apud ethnicos Francos, erat vnus summus Pontifex, cuius sæpe meminit prisca Francorum historia Hunibaldi, & Tritemius in prim. c. breuiarii annalium Francorum.

3 ¶ Et apud Hebræos sacerdos magnus dictus כהן גדול cohen gadol. *Leuit. c. 8. num. 35. Iudith. c. 25.* De summo vnoq; pontificatu, D. Chrysostomus etiam sic scribit, *in illud cap. 21. diui Ioannis, sequere me. Si dixerit aliquis, qualiter Iacobus thronum assumsit Hierosolymorum? illud vtique dicam, quoniam Christus Petrum inthronizauit orbis terrarum magistrum.* Quæ etiam refert Theophilus, *in cap. 21. diui Ioannis.* D. Augustinus, *in dictum cap. 21. diui Ioannis.* & Ambrosius, *in cap. 5. Lucæ super illa verba, sedens Iesus docebat de nauicula.* omittam & sciens prudensq; quæ
4 de apice huius dignitatis scribunt. ¶ D. Barnardus, † *li. de consideratione ad Eugenium Papam.* & D. Thomas, *in 4. Summæ cōtra gentiles, & 2. Sententiarum. dist. in fine. vltima.* Indicto tantum Athanasium consignatum literis reliquisse. *Athanas. epistola ad solitarios.* Romæ sedem esse Apostolicam & potestatum culmen: idque aliquando hostes ecclesiæ Arriani confessi sunt, eam sedem matrem appellantes, vnde per orbem reliqui missi essent prædicatores, vt narrat Sozomenus, *lib. 4. historia Tripartita, cap. 16.* Tertullianus quoque, *lib. de præscriptio. contra hæretic.* eam sedem primam dixit, & successisse beato Petro, eamq; præcipuam & ad quam solummodo in dubiis fidei esset recurrendum. Victor episcopus Vticensis, *lib. 2. persecutionis Africæ.* ecclesiarum dixit caput: Cyprianus, *lib. 1. epistolar. Epist. 3.* Petri cathedram, ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis orta sit. Exstat & in constitutionibus Iuris Orientalis a Michaele Palæologo editis, *in 1. lib. iuris Orientalis. in penult. constitutione. quæ Michaelis Palæologi est.* conuentio per legatos Orientalis ecclesiæ missos, ad Romanum summum Pontificem de facienda ecclesiæ Orientalis cum Occidentali concordia, qua inter alia capitula continetur. Primum, vt in sacrorum voluminibus, hymnodiisque, Papæ cum quatuor aliis Patriarchis mentio fieret. Secundo, vt liceret cuiuis Romam veterem, quæ curia maior & perfectior esset, appellare. Tertio, vt illi principatus in omnibus deferretur. Et rursum institutum fuisse primum gradum, & successionem ecclesiasticæ præeminentiæ a beato Petro tradit Tertullianus. *lib. 4. apostol. epist. 2.* Idipsum leges apud Abdiam Babylonicum, *1. histor. Apostolic.* Nicephorum Calistum, *lib. 2. cap. 35.* Eugenium, *lib. 2. cap. 13.* Egesippum, *libr. 3. cap. 3.* Epiphanium, *tomo 2. l. 1. contra hæreses, hæresi 27.*

5 ¶ Quamobrem, † Pontificatus ipse beneficium dicitur, *c. 1. de maledi. ca. cleros. 21. distinct.* idque maius, excellentiusque, *ca. sacrosancta. 22. distinct.* in quo sit potestatis plenitudo dispensandi, potissimum in beneficiorum collationibus. *ca. proposuit, de concess. prabend. c. illa, de elect. apud Greg. Clement. pastoralis. § fin. de sententia & re iudi. a.* Qui in eo præficitur, omnia iudicat, & a nullo ipse iudicatur, nec quidem ab ipsis regibus & Imperatoribus, *c. nemo. cap. aliorum. c. facta subditorum. & can. cuncta per mundum. 9. q. 3.* vt neque synodicis constitutionibus potestas eius videatur coarctari, imo semper excepta, *can. significasti. vers. de electio. apud Grego.* vt potius sedi Apostolicæ credatur, quam totus mundi aduersanti opinioni. *c. hæc est fides. 24. q. 1. ex D. Hieronymo ad Damasum.* Sine huius sum. Pontif. voluntate, nec cogi debent, vel possunt legitime œcumenica *can. nec licuit, can. synodum. c. nullus. ca. concilia, 17. distinct.* concilia: nec eorum decreta, nisi eodē iubente, vbique terrarum seruari possunt. Sicuti prouincialia, nisi volente proprio episcopo vel archiepiscopo, in prouincia seruari vel sanciri nequeunt. *c. 1. & c. quandoquidem. 18. dist. c. habeatur, & c. quinq. synod. eadem. dist. nam. autem Papa sit supra concilium, vide Duarenum de benef. lib. 3. cap. 2. § 1. de colla. in pragm. sanc.*

6 ¶ Et † si bene ad amussim concilii vniuersalis substantia perpendatur, constabit etiam pertinacibus, illud non posse imperari aut congregari, *v. dili. genti, de foro compet. contra l. si quis in conscribendo, C. de episco. & cleric.* ab alio, quam a summo Pontifice, non a rege aut ab Imperatore: Etenim concilia ecclesiastica non possunt nisi per personas ecclesiasticas iniri vel decerni. Episcopi porro vel sacri patres nollent conuenire, neque possent, iubente Imperatore vel rege: cum, quod reges vel imperatores in clericos imperium non habent, ecclesiasticosve antistites: tum etiam, quod hodie nullus sit Imperator, nec vnquam fuit ab instituta ecclesia, cui per vniuersum orbem omnes æque obtemperauerint. Imperant namque sine Cæsare, & spreto eius iussu in suos subditos, veluti monarchæ, reges Gallorum, Hispaniæ, Portugaliæ, Angliæ: & in Oriente alii imperatores & reges, qui Romanorum Cæsarum contemtis legibus, suis viuunt. Quamobrē eius subditi antistites, quod Romanus vel alius princeps iuberet facile contemnerent, nec vnquam in vnum locū cogi possent. Et rursum, si conuenissent, nec decreta eorum postea vbique eorum auctoritate seruarentur, vel reciperentur, etsi ius esset principibus statuendi de his, quæ religionis sunt. Quare necessarium fuit vnum esse & solum præsulem, ad quem summa totius religionis, & potestas vniuersa in sacra referretur, cui omnes Christiani obtemperent, cuius iussa antistites sacri diuersorum regnorum veniant, conueniant, decernant, & decreta apud se seruari faciant, vt ab illo approbata, qui imperandi ratione earum rerum quæ salutem animæ & fidem respiciunt, habeat potestatem. Sic enim & apud patres antiquos legis Mosaicæ statutum erat a Deo, *Deutero. c. 17. c. per venerabilem. qui filii sint legit. c. absit. 11. q. 3.* vt qui superbisset nolens obedire sacerdotis summi imperio, qui eo tempore ministraret domino Deo, ex iudicis decreto moreretur, & auferretur malum de Israel. Cuius legis translatio facta in Christianam ecclesiam, quia translatum in eandem est sacerdotium, *c. translato, de constitutio. ad Galat. c. 4.* perfectiusque in ea est, quo perfectior veritas est, quę in Christiano sacerdotio tractatur, vmbra, quæ erat in lege antiqua. 7 ¶ Schisma † in potestate Pontificali, & nunc quemadmodum in antiqua lege, abominabile & horrendum est: cui vltimum imminet supplicium, *c. denique. 7. qu. 1.* exemplo Chore, Dathani & Abironis. *Num. c. 19.* Symbolum huius erat in præcepto, ne summus Pontifex vestem suam scinderet. *Leuit. cap. 10.* Et vestis illa inconsutilis domini nostri Iesu Christi desuper contexta per totum, quæ etiam mansit integra inter milites & carnifices, vt scriptura Dei impleretur. *Diui Ioan. euangel. c. 19. & D. Matth. 18. & D. Marc. c. 15.* 8 ¶ Multi † magis & inter Christianos, potissimum inter alios minores Pontifices, qui creati, & auctoritate donati ab eo summo Pontifice, non a regibus vel Cæsaribus sunt: quanquam aliquando per illos, ad prælaturas & dignitates nominentur. Quæ nominatio & summo Pontifici, vt soli qui auctoritatem habet ordinādi, fit: Non secus, quam apud ethnicos quoque Pontificibus ius erat in flamines sacerdotesque statuendi & destituendi, si quid contemtu vel negligentia religionis admisissent, & animaduertendi in vestales segnes in conseruando igne perpetuo, vel in delinquentes *Valer. Maxi. lib. 1. c. 1. Iulius obsequens, lib. de prodig. Liuius dec. 1. lib. 2. 4. 8. Dionys. Halycar. lib. 8 & 9. Plinius lib. 2. epistola. Oros. lib. 23. c. 4.* Neque certe æquum est, aut etiā monstro simile, a capite membra discedere, *c. cum non liceat, de præscri. ap. Greg.* sunt autē inferiores præsules summi membra, in partem solicitudinis eius, non in plenitudinem potestatis vocati. *c. mandatum, eo ti. de præscr. c. ad honorem, de auctor. & vsu pallii.* 9 ¶ Nec † minus principes seculi, aliique ex populo Christiani cuiuscunque sint imperii, huic capiti inseruire debent: & ideo & quæ fidei sunt illis recte imperari a summo Pontifice possunt. Sicut & inter gentiles, ille illorum superstitionis primus & summus antistes, consules ipsos qui imperium tractabant, in pręcationes sanctitas iterabat, *Cornel. Tac. 1. an. 3.* Et ideo gentium reges, ne pontificibus sacrorum subiicerentur in omnibus, & ipsi curam gerebant sacrorum & ceremoniarum, auctore Aristotele, *3. Polit. cap. 10.* Et Seruius in illum versum Virgilii,

> *Rex Anius, rex idem hominum Phœbiq; sacerdos. Seruius in vers. 84. lib. 3. Æneid. Virg.*

Vt & necessariū fuerit sublatis de medio Romanorū regibus, regem sacrificulū creare, qui in sacris regis solitas ageret partes. *l. ep. Let. de sacer.* 10 ¶ Ea † quoq; ratione monuimus gētiles Cæsares inauguratos omnib. sacerdotiis. vt q̄ religiosi essent, tractarēt nullo vetante. *Dio Cass. li. 50.* Vnde sibi hunc titulū Pontificis summi inter pręcipuos vsurpant, vt constat ex inscriptionib. titulorū, Augusti, Vespasiani, Traiani. Septimii Seueri, & aliorū. Meminit & Lamprid. Alexandrum Seuerum Christianos passum, & tantum detulisse pōtificibus, & quindecimuiris, atq; auguribus. vt quaidam

11 caussas sacrorum esse finitas, iterari, & aliter distinguere pateretur. *Ælius Lampridius, in Alexan Seuero.* ❡ Ex † quibus aperta docetur eos falli, qui comminiscuntur a tempore tantum Eucharisti, *Eucharistū 5. sedisse testatur Irenaeus, lib. 3. aduers. haeres. c. 3.* sum. Pontif. sam. Pontificem Romanum, seu sedem Apostolicam esse caput ecclesiæ Catholicæ: nam antea Christiani idem per orbem sentiebant, quamuis non aperte, ob tyrannorum persequutiones, Traiani, Hadriani, & Neruæ, & anteriorum Neronis, & Domitiani. Etsi non diffiteamur Eucharistum titulos vrbis Romæ presbyteris diuisisse, & septem diaconos instituisse, qui veritatis gratia concionatorem obseruarent. Atque vna sanciuisse sacerdotes non esse affligendos a subditis, sed valde colendos, *Isidor. tom. 1. consilior. Polydo. Virg lib. 4 de inuentor. rer. c. 9.* sub anno domini 105. Falluntur quoque qui putant primum Papam, & summum Pont. fieri ordinatum Bonifacium 3 per Phocam, qui 61. Imperator factus est anno domini 605. secundum Gregorium, 11 *epistol. c. 1.* Nam Phocas quidam defendit electionem Bonifacii 3. *vide Platinam in eius vita, & Sabellicum.* Verum & ante Bonifacium tertium, & ante Phocam erant episcopi seu Pontifices summi, vniuersales, & Papæ dicti, vt ante docui. ❡ Ma-
12 gna † certe dignitas huius pontificatus summi, & ideireo virum egregium, & præstantissimum desiderat, *can. officir, 24 q. 1.* & sanctissimum, qualem vestimenta, & insignia in veteri lege demonstrabant. Nam ei primum erant fœminalia, circa verenda, castitatis symbolum, 2. tunica linea, honestatis, puritatis, & innocentię: 3. balteus circa lumbos, indicium, quod superflua restringenda sint: 4. erat illi mithra in capite: 5. lamina aurea sub fronte pendens, in qua scriptum erat nomen tetragrammaton אדני adonai: 6. superhumerale aureum: 7. Rationale Iudicii: *Ratio in can. si Papa, 40. distin.* 8. tunica hiacynthina cum tintinnabulis aureis, & malis punicis in fimbriis: Aderat & coccum, & byssus, & purpura bis tincta, & alia quæ Moses describit in Exodo cap. 28. quæ explicant ibi sacri interpretes. Ethnicis pontificibus & auguribus, turrita erat gemmata, & regia corona, vt constat ex Lampridio, *in Alexand.* & Herodiano, *lib 5.* dum agit de Bassiani ornatu sacerdotali. Secundum Panormitanum, *in c. antiqua. ius 4. de privileg.* Pontificis summi nunc insignia sunt: vestis purpurea, equus albus, frænum & calcaria aurea, quibus & vtitur eius legatus, nempe quando legatione fungitur vltra mare. *Hostien. ind. c. antiqua.* adduntur & alia Pontificis insignia, soli concessa, quæ & mystice quid inesse ei debeat, dignitatemve eius testantur. Dominus noster Iesus Christus ecclesiæ constituit ione vicarium primum, in sanctitate præstantem, in paupertate eximium, in humi-
13 litate maximum, in virtute supremum D. Petrum: non fastu, sed simplicitate, pedibus nudis ambulantem. ❡ Illa † recens tunc ecclesia, & tyrannorum vi oppressa, paupertate, & vitæ puritate, Spiritus Sancti virtute feliciter propagauit longe lateque fidei & Christiani nominis surculos, & vicit tandem impiorum crudeles proprio sanguine manus, & disseminato vbique verbo Dei, sedatisque persecutionum fluctibus: religio sancta & immaculata peperit diuitias: tamdiu tamen fides clara emicuit, quamdiu diuitiæ non suffocauerunt matrem, & luxus immodicus nō obsedit prælatos. Verendum autem nunc est, nisi ad primum ecclesia redeat viuendi morem, & ad rerum humanarum contemptum, tot adhuc fluctibus apud nos agitandam iri, quot iam in Asia & cum proditer in orbe iactata est, donec expurgata igne persecutionis,
14 in suam restituatur puritatem. ❡ Ego † pusillus homo, nihil ausim iudicare de vestitu aurato & sericato vel holoserico & vario cleri, minus de summi Pontificis, cardinalium, & episcoporum apparatu: dicā tamen quod sentio, omnem luxum, & pompam, & magnificum ornatum esse ab omnibus Christianis respuendum, & maxime ab ecclesiasticis: exceptis iis, quæ ad insignia pertinent dignitatis, & ad necessitatem officii, vel humanæ naturæ. Quemadmodum sub Gregorio 4. anno 830. Synodus interdixit ecclesiarum ministris, & vniuerso clero pretiosiores vestes, aurum & argentum, omnesq; corporis luxus. *Platinam Gregor. 4. Ioan. Trit. in Chron. Gal. Pirrhus in tit. de vestibus O'obar. lib 11. C.*

15 ❡ Plures, † quam vnus Pontifices esse non possunt summi, vno & eodem tempore: & proinde si contingat plures eligi, schisma est. Vt olim factitatum, sed non sine iactura pacis Christianę, legimus: quale ingēs inter Italos & Gallos ob duos creatos Pontifices, Vrbanum sextum Neapolitanum creatum ab Italis circa annum domini 1376. *Blond. 10 Decad. 2.* & Clementem 7. creatum Papam a Gallis, *Gagui. lib 9* q duravit ann. 39. ad Martini 5. electionem, qui depositis Ioanne 23. Gregorio 12. & Benedicto 13. Constantiæ in Pontificem electus est, per synodum Constantiensem anni 1413. *tom 2. Concilior. in Constantiens. concil. sessio. 41. de hoc schismate vide historiam Theodorici de Niem.* Fuit primum & exitiale schisma Nouati, contra Cornelium sum. Pont. item Liberii & Felicis, Vrsicini, contra Damasum: Eulalii, contra Bonifacium primum: Laurentii, contra Symmachum: Dioscori, contra Sozimum 2. ❡ Debet † eligi ex consilio Stephani Papæ, 16
c. 1, 2. 3. dist. 79. & ex decreto Nicolai Papæ in summum Pontificem, ex cardinalium gremio, si inueniatur idoneus, aut si non sit, aliunde. *can. in nomine domini, 23. distinct.* Sicuti in omnibus aliis electionibus prælatorum statutum, vt de gremio & collegio clericorum eligentium, primum si idonei sint, eligantur: si minus, ab alia ecclesia. *can. nullus, c. obeū. 61. dist. ca. Metropolitano. 63. dist. ca. quā si. 18 q. 2. ca. licet. 8 q. 1. de alia ecclesia valet electio etiā. c. cum nobis, c. inter, c. in caussis, de elect. ap. Greg.* ❡ A quibus † autē eligatur 17
summus Pontifex, quæstio temporum habet distinctionem. Et sacrosancta Romana & Apostolica ecclesia, nō ab Apostolis primum, sed ab ipso domino & saluatore nostro primatum obtinuit, *c. sacrosancta, 22. dist. can. ita dominus, 19. dist.* nam beato Petro Apostolo dixit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, &c. D. Matth. cap. 16.* Subinde D. Petrus sibi in sede delegit successorem Clementem, *c. si Petrus, & c. vnde ipse Clemens. 8 q. 1. Clemens epistola ad Iacobum fratrem domini, Euseb. 3. c. 11. Tom. 1. Concilior. in Clemente.* quamquam is immediate D. Petro in sede non successerit, & ipso volente ante illum eandem tenuerint Linus, Cletus seu Anacletus. *Irenaeus lib. 3. c. 3.*

❡ Eo † quod viuente adhuc D. Petro, Linus & Cletus adiutores adiecti sunt in administrationem bonorum externorum, quales diacones habebant, & nunc camerarii Papæ. *can. si Petrus, in vltagi. pen. 8. q. 1.* Fuit qui Clemens secundum electionem secundus, sed in administratione quartus summus Pontifex. Deinceps quia exemplo perniciosum visum est, vt quis deligeret sibi episcopum successorem, *in concil. Antio. heno, in can. episcopo, non liceat pro se, & concilio Martini Papa. c. episcopo non liceat ante 8. q. 1. c. 1. de consecr. prab.* & quæ Dei sunt, ab hominibus dari, *d. can. episcopo non liceat ante, 8. q. 1. c. remoto. 7. q. 1. c. in canonib. 10 q. 1. ca. consuetudinem, 23. q. 8.* alia formula eligendi summum Pontificem comprobata est, & a solis ecclesiasticis delectus. 18

❡ Ecclesia † postea pacem adepta, interfuit populus, & secuta Imperatorum comprobatio, seu auctoratio, *Polydo. Virgil. lib. 4. de inuentor. rer. ca. 10. can. episcopos, & can. principali, 63. distinct.* omissa Imperatoris comprobatione in electione Pelagii, *Platina in vita Pelagii*, & Gregorii primi, *Platina in Greg. 1.* Benedictus 2. summus Pont. statuit in posterum deligi summos Pontifices per clerum & populum Romanum, sine consensu Imperatoris, *Polydor. Virgil. lib. 4. de inuent. rerum, c. 10. Platina in Benedicto 2. & Volater* prohibitum dehinc laicis, ne se immiscerent Pontificum electioni, ab Adriano S. P. & in 8. Synodo, *c. nullus, c. Adrianus, 63. distinct.* neve consensus Imperatoris adhiberetur, & ne electio ab Imperatoribus facta rata esset, cautum est, *can. Valentinianus, & can. sequentib. 63. distinct.* quamuis placuerit aliquando & plebem electioni adesse. *c. plebs, 63. distinct.* Sub Agathone summo Pontifice Siculo, Imperatori dabatur certa pecunia pro ordinatione Pontificis, & ideo eius requirebatur auctoritas, *ca. Agatho, 63. dist.* sub an. dom. 680. Quia & Stephani Papæ exstat decretū, vt præsentib. legatis Imperatoris ordinaretur sum. Pontif. videlicet, vt coërcerentur scandala, quæ solent in electione interuenire. *c. quia sancta Romana, 63. distinct.* Adrianus primus, qui adeptus est sedem Apostolicam anno domini 772. cum eius rogatu Carolus Magnus ad defendendas res ecclesiæ venisset, habita Synodo cum 153. patribus, electionem sum. Pontif. Archiepiscoporū, & episcoporū, cum omnib. inuestituris Carolo cōcessit eū dignitate Patriciatus. *c. Adrianus, 63. dist. Sabell. Ennea. 8. lib. 3 & Sigeber.* Ludouicus primus, Caroli Magni filius, cessit hoc ius electionis in perpetuum Paschali primo, *can. ego Ludouicus, 63 distinct.* summo Pontifici qui sedit anno 817. & ipse ante a populo Romano sine consensu Imperatoris electus. *Platina in Paschal. & Volaterra.* Quare nec in electione Adriani 2. adhibiti fuerunt legati Cæsaris Ludouici 2. quamuis tunc in vrbe essent, anno dom. 869. & si quædam vsurpata consuetudo ante obtinuisset, *can. in Synodo, 63. distinct.* Henricus quintus Imperator, contendere de principatu & de inuestituris episcoporum, cum Paschali 2. ausus, excommunicatus, tandem que culpam deprecari coactus est, vt eius temporis auctor consignauit literis Gothfridus Viterbiensis lib. 17. historiæ quæ Pantheon inscribitur, in Henrico quinto, 19

Adrianus

Adrianus tertius, qui sedit in pontificatu anno domini 886. primus ad populum retulit, ne in creando Pontifice consensus imperatoris. *Platin. in Adria. 3. & Sabell.* expectaretur. Verumtamen Leo octauus summus Pontifex, qui sedit circa ann. dom. 968. Othoni secundo Imperatori potestatem eligendi Pontificem renouauit & confirmauit, certis ob id literis datis, quo tutius se Imperii huius opponere posset. *Platina in Leone 8. Albert. Krantius, lib. 4. ca. 10. & 11 & can. in synodo. 63. distinct.* Iurauit autem antea Ottho Ioanni 12 antecessori fidelitatem, & nihil suo consilio consensuve, aut exhortatione perditurum, nullumque placitum de rebus, quę ad illū terramve sancti Petri sine consilio suo facturum. *can. tibi domino 6. distinct.*

20 ¶ Ex † hus eandem variis concessionibus, & remissionibus, & decretis, nihil prærer seditiones crebras & schismata ecclesia accepit: donec Nicolaus secundus, Sabaudus, qui sedit circa annum 1065. ex Concilii decreto, quod Mantuæ habitū est, statuit Pontificem summum a solis Cardinalibus eligendum esse, cum præcedente tractatu. *cano. in nomine domini, 23. distinct. Lanfranc. de sacramentis. Volaterra. Polydo. Virg. lib. 4. c. 10.* Alexander tertius Senensis rursum circa annum 1165. statuit addendo, vt dissentientibus inter se in electione Cardinalibus, valeat illius electio, quem ex tribus partibus cardinalium duæ elegerint, *Alexand. 4. in c. licet, de vitanda, c. 6. de election. apud Gregor.* excepta caussa necessitatis, in qua non expectantur duæ partes Cardinalium, imo & aliquando huic solemnitati renuntiare possunt eligentes. *gloss. in d. c. licet, in verbo, a duabus partibus, & ibi Goffred. & Ioan. Andr.* Et si duæ partes consentire non possunt, dicunt quidam brachio seculari cogendos esse cōuenire, & ideo tādiu in conclaui detineri: vt Perusii factum ferunt in electione Honorii tertii, item electione Celestini & Innocentii 4. etsi ius repugnet in gl. ad verb. nullatenus, d. c. licet. & hic etiā Alex. 3. Imperatori Friderico Barbarossæ seu Anobarbo constanter restitit, & cum 15. antipapas primum Victorem: 2. Paschalem: 3. Callistum: 4. Innocentium elegisset, qui ordine se Alexandro opposuerunt, & magnos in ecclesia tumultus concitarunt, *Platina in Alexand. 3. Alber. Krantz. lib. 6. cap. 16. Randenus fri. lib. 4. cap. 72.* de omnibus vnus probatus fuit, conciliis & synodis, neglecto etiam loco ab Imperatore præscripto, habitis. *Randenus. lib. 4. c. 71. & Saxogrammat. lib. 14. Paul. Æmil. lib. 5.* subinde sub Gregorio decimo sum. Pontif. anno domini 1275. coacta est synodus Lugdunensis 2. generalis in præsentia Michaelis Palæologi Imperatoris, *Paul. Æmil. lib. 7.* in quo inter alia capita & illud sancitum quod ad electionem sum. Pont. pertinet. *Platina in Gregor 10. quod ponitur Lito 1. c. vbi periculum. c. 3. de electio. lib 6. Decretal.* Primum, vt *si summus Pontifex in ciuitate moriatur, Cardinales qui inibi præsentes sunt, teneantur expectare absentes per decem dies tantummodo: quibus elapsis siue absentes venerint, siue non, omnes qui aderant conueniant in Palatio vbi habitabat præmortuus Pontifex. &c.* prout fuse explicatur in constitutione Gregorii decimi, *in dict. ca. vbi periculum, cum suis §§.* quam interpretatur & confirmauit Clemens quintus propria constitutione, *Clem. ne Romani. cum suis §§. de electio. ap. Clemen.* in qua & secundum præcedentem Gregorii decimi, aliæ solemnitates, quæ in Papæ electione & confirmatione requiruntur, describuntur. Pluribus etiam hoc summi Pontificis electionis argumentum tractauit ex professo Ioannes de Bruneilo Doctor Aurelianensis in repetitione c. licet de vitanda, de electio. ¶ Tantę

21 † autem efficaciæ solemnis hæc sum. Pontif. electio est, vt ea perfecta, nihil regulariter obiici electo possit, *d. c. licet, de vitanda.* nisi aut quod ex forma facta non sit, aut quod electus hæreticus sit, *c. si Papa 40. dist* & incorrigibilis. non aliter *glo. in d. canone, si Papa, in verbo a fide deuius, per can. aperte, can. ait, can. hæc est fides, 24. q. 1. c. dixit Apostolus, 2. q. 1.* Obiectum est Ioanni 12. summo Pontif. in Concilio Romæ celebrato, in præsentia Otthonis, inter alia, quod missam celebrarit, nec communicarit: quod in equorum stabulo diaconos ordinarit: quod in ludo aleæ dæmonum auxilia implorauerit: & alia. *Luithprandus, libr. 6 ca. 6. 7. 8. 9. 10.* Decretum Mantuæ in Concilio latum sub Nicolao Sabaudo, contra summos Pontifices largitione creatos. *Polydor. Virgilius, lib. 4. de inuentor. rer. c. 10.* Et defendit Bellemonte, vt refert Cardinalis eius, qui per pecuniam aut gratiam humanam, aut datione officiorum, vel aliarum rerum est electus, electionem esse nullam. *Card. in ca. in nomine. 23. dist.*

22 ¶ Sed † & sexus fœmineus impedit electionem sortiri effectum si in summum Pontificem eligatur fœmina: cum, quia claues regni cœlorum fœminis non sunt commissæ vnquam a Deo, *ca. nona. c. 10. de pœniten. & remissio. lib. 5. Decretal. titu. 38.* tum etiam, quod ob sexus fragilitatem scandalum inferri posset ecclesiæ, vt ferunt contigisse in ea, quæ Angliæ nata in Moguntia facta summus Pontifex sexum ementita, dicta est Ioannes 7. ¶ Post † 23 cuius mortem, dicunt cautum, iuxta aliquos, ne posthac summus Pontifex in pontificalem proueheretur cathedram, neve confirmaretur, quin prius in sella forata existēs, eius virilia attrectarentur. *Platina & Sabel.* Quamuis arbitrer summum Pontificem in sella humili & sede constitui, vt moneatur, quo altior est sedes episcopalis & dignitas, eo magis eum de se humiliter sentire debere, atq; similem se esse ceteris hominibus recordetur, eisdemque infirmæ naturæ subiici defectibus, & se Deum non esse.

¶ Sic † enim non superbiendum esse admonetur, cum postea in 24 sede Apostolica inthronizatur, vt dicunt & confirmatur: ante tamen inthronizationem, & pontificalia gerere potest, si bella vel aliæ caussæ impediant coronationem, & inthronizationem & confirmationem. *can. in nomine domini, versi. plane, 23. distinct. c. licet de vitanda, de elect.* Obseruat tamen vsus, vt summi Pontifices electi, ante coronationem Phrygię mythræ, & confirmationem, in datis, vel rescriptis vtantur subscriptione, Datum anno vel die 3. suscepti a nobis Apostolatus officii. & tunc non sigillāt bulla integra, sed ea quæ ex vno latere habet DD. Petri & Pauli imagines in plumbo: ex altera vero, plana est. ¶ At † post coro- 25 nationem, scribunt, Datum anno Pontificatus nostri, &c. & integra vtuntur bulla, cum imaginibus prædictis ex vna parte, & cum nomine Pontificis ex alia. *tradit gloss. in c. finali, in verb. Pontificatus, de regul. iur. in 6.* ¶ Finis † huius præcipuæ dignitatis, est 26 conseruatio vnitatis fidei, de quo aurea: & ideo quia maius periculum in eligendo vnico & generali pastore, cautius est agēdum, & ne schismata fiant præcauendum omnino. & legitime dignus eligatur, *d. c. vbi periculum. de elect. in 6. dict. c. licet, eod. titu. apud Gregor.* qui possit onus hoc magnum pastoris vniuersalis exsequi, & prudentia, quæ eius libero relinquuntur iudicio, syncere iudicare, illi soli reseruata, & sedi Apostolicæ ¶ Qualia † sunt deposi- 27 tio episcoporum, *ca. dudum. 3. q. 6.* restitutio iniuste depositorum, *can. ideo in 1. 2. q. 6.* exemtio eorundem a Metropolitani subiectione, *can. frater, 16. q. 1.* datio pallii, *can. quoniam, 16 q. 1.* restitutio clericorum, *can. conuenientibus, 1. quæst. 7.* famæ restitutio, *cano. conuenientibus, 2. q 3.* congregatio conciliorum vniuersalium, *d. c. dudum, & c. Ideo, & tota 17. distinct.* interpretatio canonum & suorum rescriptorum. *c. 1. de confirm. vtili vel inuti.* Sunt & 30. casus, in quibus excommunicationis absolutio, summi Pontificis solius potestatem desiderat, quos fuse pertractat Angelus Clauasius in Summa, *in verbo, excommunicat. 5.* Sunt & alii in quibus solus sum. Pontif. potest gratiam facere & rigorem iuris temperare, seu dispensare, quos idem Clauasius collegit, *in verbo, dispensatio, & in verbo irregularitas.* Idque cum caussæ cognitione, *can. requiritis, § pro tempore. 1. quæst. 7.* Pertinet & ad eum notio de fidei ratione, *can. pro remedio, eod. t. q. 7.* & aliæ grauiores quæstiones, *c. 1. de iuramento cal. lib. 2. Decretal. tit. 7. c. vt debitus honor. c. 59. § fin. de appellat. lib. 2. Decretal. tit. 28.* & reseruata iure speciali, quæ versibus comprehenduntur istis.

Restituit Papa solus, deponit & ipse,
Articulos soluit, synodumq; facit generalem,
Transfert & mutat, appellat nullus ab illo,
Diuidit ac vnit, eximit atq; probat.

Quos refert & explicat glo. in c. quod translationem, de officio lega. lib. 1. Decret. Gregorii titu. 30.

De Cardinalibus. Cap. 4.

1 *Cardinales vnde dicti.*
2 *De Cardinalibus quare potius quam de Patriarchis.*
Cardinales pars corporis, senatores fratres coadiutores sum. Pontif. filii primi gradus.
Senatus ecclesiæ vniuersalis cardinalium, eod.
3 *Cardinalium insignia dum legatione funguntur.*
4 *Cardinalium dignitas quando orta, & quando prælata episcopis.*
5 *Cardinalium titulorum differentia, diaconorum, presbyterorum, & episcoporum ordo & dignitas.*
6 *Decanus inter Cardinales quis.*
7 *Cardinalium tituli habent episcopalem iurisdictionem.*
8 *Cardinalium tituli aliqui enumerati.*
9 *Cardinalium numerus quantus esse debeat.*
10 *Pontanus sum. Pontifex quo anno sedit.*
11 *Innocentius 4. sum. Pontif. quo anno sedit.*

12 *Cardinales quo tempore ita nominari cœperunt.*
13 *Cardinalium deligendorum formula, & qui, & a quibus deligantur.*
14 *Cardinalatus num maior Patriarchatu.*
15 *Cardinalium, & summi Pontif. consistorium, & quæ ibi tractantur notiones.*
Consistorium Papa quid & de quibus indicet.
Consistorialia beneficia quæ.
Protectores & patroni consistoriales qui dicantur, & munus eorum.
16 *Cardinales sede sum. Pontif. vacante, interim rempubl. Christi regunt.*
17 *Legati ex Cardinalibus plerumq;, & quot eorum species.*

1 CArdinales dictos † esse annotatum est, *glo. in c. exsecrabilis. de*
præbend. in extrauag. com. in verb. cardinalibus. quod inseruiāt
sedi Apostolicæ, quę axis, & veluti cardo aliarum ecclesiarum est.
c. sacrosancta. 22. distinct. Aptius tamen dicemus adiectiue Cardi-
nales videlicet personas, ad quas, quod sint ex sum. Pont. Senatu,
ad quem summa negotiorum omnium Christianorum defertur.
Et sicut cardinem vocamus negotii, summam rei quæstionem,
Syluius in primum lib. Æneid. Virg. in illa verba, haud tanto cessabit
cardine rer. ita Cardinales, sacerdotes præcipuos & principales.
c. 2. de offic. archipresbyter. lib. 1. Decret. tit. 24. & ibi gloss.
2 ¶ Cardinales † itaque priorem ante Patriarchas habent ordi-
ne tractationem: quia & illi pars corporis Papæ dicti sunt. *ca. quis-*
quis. 6. q. 1. ele. felicis, de pœnis. vt senatores principis, pars corpo-
ris quoque eius. *l. quisquis, ad leg. Iul. maiest.* Item fratres, *c. per ve-*
nerabilem, versic. rationibus igitur, qui filii sint legit. c. fundamenta.
§. decet. de elect. in Sex. can. Constantinus, 96. distinct. & coadiutores
eius, cum quibus ipse totum orbem iudicat. *Panorm. in c. ecclesia*
vestra, 2. cap. de elect. & in ca. ex gestis. in glos. de clericis, non residens.
Habetq; ita ecclesia primo suum Senatum episcoporum, & Car-
dinalium, *c. ecclesia, 16. q. 1.* ex quo veluti ex corpore, summo Pon-
tif. mortuo, alius deligendus est. *can. oportet. & can. seq. 79. distinc.*
Proinde & illi maximæ erunt dignitatis, vtpote quos labor assi-
duus, & lateris principalis comitatus illustrat. *in l. 1. de praposit. la-*
bor. lib. 12. C. Et sicut Papa vnus ecclesiæ sponsus dicitur, sic Car-
dinales filii primi gradus dicuntur, ex sententia Ioannis Andreæ,
3 & Imolæ. *in c. sacris. de pœn. in Sex.* ¶ Et † vtuntur insignibus A-
postolicæ dignitatis, dum legatione funguntur, ex Concilii gene-
4 ralis statuto. *c. antiqua. de priuileg.* ¶ Obseruandum † tamen est,
Cardinalium dignitatem non eandem antiquitus cum hodierna
fuisse. Nam in collegio quidem Apostolorum, D. Petro in consi-
lium erant Apostoli, quamdiu vita fuerunt: postea & alii in consi-
lium per illum, & successores admissi. Fuerunt & aliquando sum-
morum Pontificum consiliarii & Cardinales inferiores ordine &
dignitate episcopis, vsque ad tempora Clementis 5. & Ioannis 22.
Atque post summum Pontificem, ante diaconos, cardinales, epi-
scopi subscribebant, & gradu deprimi videbantur episcopi, qui
fiebant Cardinales, vsque ad Bonifacii 8. tempora, vt scribit Io-
annes Andreas, *in c. cum aliquibus, de rescript. in Sex. & in c. cum*
Apostolus. de censibus. & Ludouicus Gomes *in proœmio commen-*
tar. ad regul. Cancella. Oportebat enim episcopos, qui ad cardina-
latum vocabantur eiurare episcopatum, propter sacerdotiorum
vetitam cumulationem, quæ nec illis concessa erat, donec per-
missum fuit episcopatum cum cardinalatus retinere titulo, id est,
cum beneficio dignitati cardinalatus annexo, ex quo titulum seu
nomen Cardinalis quis adipiscitur.
5 ¶ Tituli † autem Cardinalium, in triplici differentia sunt: nam
alii dicuntur Cardinales diaconi, alii Cardinales presbyteri, alii
Cardinales episcopi, habita ratione titulorum, seu beneficiorum,
quibus cardinales tantum insigniuntur. Sic enim tituli diacona-
les, presbyterales. & episcopales (neque enim loquor hic de aliis
episcopatibus, qui cōtingere possunt cardinalibus presbyteris a-
liunde, quam ratione dignitatis cardinalatus, ex quibus vt præ-
positi alii quilibet, possunt dici episcopi cardinales. *can. relatio. 21.*
q. 1. c. sacrosancta, 22. distinct. c. pastoralis, 7. quæst. 1.) Inter Cardi-
nales, postremum & nouissimum tenent ordinē Cardinales dia-
6 coni: medium presbyteri: supremum episcopi. ¶ Inter † diaco-
nos antiquior receptione decanus diaconorum dicitur: vt inter
presbyteros, qui prior in eum ordinem cooptatus est. decanus
presbyterorū: at qui senior cooptatione est inter episcopos Car-
dinales, decanus collegii dicitur. *vide Hostiensem. in ca. 1. de offic.*
archipresbyter. & in Summa eius tit. gl. in §. 1. de numero & qualitat.
Cardina. in pragma. sanctio. ¶ Singuli † Cardinales in suis titulis si- 7
bi decretis iurisdictionem habent pene episcopalem. quia & ti-
tuli illi comparantur ecclesiis, seu parochiis episcoporum. *ca. his*
quæ pro ecclesia. de maiorit. & obedient. c. ex gestis. de cleric. non re-
sidentib. Et per hos titulos cardinalatus dignitatis fit lectio & di-
stinctio. ¶ Sic † Cardinales episcopi dicti, Hostiensis, Velitrensis, 8
Portuensis & S. Ruffinę, Sabiniensis, Tusculanensis, Prænestinē-
sis, Albanensis. Tituli presbyterorum cardinalium Sanctæ Cru-
cis in Hierusalem, sanctorum Marcellini & Petri, quatuor coro-
natorum, Ioannis & Pauli, S. Anastasię, &c. Tituli & ecclesiæ dia-
conorum, vt S. Luciæ in Septisolio, S. Mariæ in Aquiro, S. Theo-
dori, S. Mariæ in Cosmedin, &c. De quorum titulorum institu-
tione, numero & insignibus, nihil amplius adiūgam, quod de his
late pertractauerit Onuphrius Panuinius Veronensis, libro de
Episcopatibus, & Damasius Bibliothecarius libro Cameræ Apo-
stolicæ: exstat & vulgaris liber inde sumtus, qui Prouinciale o-
mnium cathedralium vniuersi orbis ecclesiarum inscribitur, vbi
tituli referuntur. *vide & Speculatorem. in titu. de legato §. sequitur.*
Iacob. Aluaro. & Præpositum, in c. 1 in feud. episco. vel Abba. Chassan.
in Catalogo glor. mund. 4. part. considerat. 10. ¶ Monebo † ta- 9
men, titulos cardinalium fuisse aliquando plures, aliquando pau-
ciores, eo quod & numerus cardinalium definitus non est:
Nam summi Pontificis arbitrio, a quo fiunt, vel augetur, vel mi-
nuitur. Idaoque nec immorabor in quæstione, num Septuaginta
tantum esse debeant: discipuli quia tot fuerint domini, *c. septua-*
ginta, 16. dist. can. in nouo, 21. dist. D. Matthæi c. 9. tot linguæ & na-
tiones, ex quibus plures cōfugiunt ad sedem Apostolicam, quem-
admodum voluerunt Alben. *de Rojas in rubr. de sta. hom.* Cardin.
Zabatella *in Clem. 2. in §. sericum. in 6. q. de electio.* & Martin. Lau-
densis *in tract. de cardinalib.* an vero plures vel pauciores. Scio ta-
men cōstitutum in concilio Basiliensi, *in §. statuit. de numero car-*
dinali. in pragma. sanctio. esse debere moderatum cardinalium nu-
merum. Cuius interpres, *gloss. in d. §. statuit, in verbo moderatum.*
refert, tempore sum. Pontif. Pontiani, Cardinales fuisse numero
236. ¶ Quod † tamen falsum arguitur, ex eo quod Eusebius an- 10
notat, *lib. 6. cap. 22.* Pontianum sum. Pontificatus sedem adeptum
anno domini 235. quo tempore nomen Cardinalium non erat
in vsu, quod cœpit vsurpari, si credamus Volaterrano, *in Anthro-*
pologia, sub Benedicto 9. sum. Pontif. circa annum dom. 1031.
¶ Vt † & postea Innoc. 4. circa annum domini 1250. galerum ro- 11
seum Cardinalibus, & vt equo veherentur per vrbem concessit,
Volaterran. vbi supra. & Polydor. Virg. lib. 4. de Inuentori. rer. cap. 9.
¶ Arbitror † tamen Volaterranum nō obseruasse ante Benedict. 12
9. Cardinales fuisse dictos temporibus Constantini 8. & 9. CC.
Orientis, & sub Ludouico 4. Imper. Occidentis, & Henrico 1. Sa-
xone, Othone Magno, & Ioanne 12. sum. Pontific. circa annum
930. Etenim Luitliprandus Ticinensis, *lib. 6. de rebus per Europ.*
gestis. qui eo tempore vixit, meminit de Synodo contra Ioann. 12.
celebrata. Et nominat Cardinales diacones, Cardinales presbyte-
ros, & Cardinales Pontifices, qui erāt sub Othone Magno. Hos
etiam fuisse tempore Syluestri, ex Synodo generali sub eo habita,
constat, cuius meminit ius Pontificium. *c. præsul, 2. q. 5.* ¶ Forma
† qua eligendus sit Cardinalis, in synodo Basiliensi præscripta, §. 13
fin. de numero & qualit. Cardinal. in pragm. sanct. vt fiat scrutinio &
consensu cardinalium de viro probo, moribus bonis insignito,
iustis natalib. orto, id est, legitimo, Licentiato aut Doctore, ætatis
30. annorum, qui nō sit nepos ex fratre vel sorore sum. Pontif. vel
Cardinalium. Nescio tamen num hodie arbitrio Pontificis sum.
fiant Cardinales. ¶ Ceterum † num cardinalatus dignitas maior 14
Patriarchatu sit, in quæstionem versum est. Atq; ordinarius con-
cilii Basiliensis interpres, cardinalatum præponit patriarchatui. *gl.*
in § quod si quis, de coll. in pragm. sanct. Ego tamen iuris Pontificii
cēsuræ, vt mihi videtur, expressę, & indubitatæ, adhærere: qua post
sedem Apostolicam patriarchales sedes in gradu proximo digni-
tatis enumerantur, *c. pen. & fin. c. omnes, & can. sacrosancta, 22. dist.*
c. antiqua, de priuileg. nulla mentione facta cardinalium. Cuius
sententiæ arbitror esse Panormitanum, *in d. c. antiqua,* qui in suas
partes vocat Hostiensem asserētem cardinalem, Hostiensem ha-
bere ex priuilegio ecclesiæ Hostiensis, eo quod Papam coronet,
& vngat Imperatorem, vt præcedat omnes Patriarchas: & imme-
diate post sum. Pontif. sedeat. Hoc tamen non inuenio in Conci-
lio generali exceptum, *in d. c. antiqua.* quo sedes secunda data est
patriarchis: neque inibi etiam scriptum, huic decisioni Hostien-
sem Cardinalē se obiecisse, vel interposuisse, vt potius mihi con-
sensisse videatur. *Nicena, 31. distinct. l. si remunerandi, §. 2. manda.*

¶ Quia

15 ¶ Quia † autem hic facer cardinalium coetus, Concilii causa &
Senatus loco summo Pontifici interuit, Cardinales olim apud
summum Pontificem bis in hebdomada conueniebant: nostra
vero ætate cum negotia apud illum decrescant, semel tantum.
Vocatur eorum conuentus consistorium. Inibi proponuntur &
deciduntur controuersiæ electorum ad episcopales, archiepisco-
pales, Metropolitanas, Patriarchalesque ecclesias: Atque discuti-
tur, Vt ecclesia vacet, & ad quem electio pertineat, vtrum ad ca-
pitulum, ciuitatem, prouinciam, regem, vel alios. Eliguntur etiam
per illud consistoriũ præpositi ad ecclesias monasteriaq; quæ ex
solita consuetudine sedi Apostolicæ reseruantur: quare & illa be-
neficia consistorialia dicuntur. In hoc consistorio & Senatu, vna-
quæque prouincia, singulaque regularum sodalitia, habent suos
patres seu patronos tutelares, quos protectores vocant, quorum
munus est electiones & alias prouinciæ sibi addictæ caussas in sa-
cro Senatu proponere, oppositoribus respondere. In hoc dein-
ceps, quę ad cultum diuinum, ad fidem Christianam, religionem,
& ad pacem Christiani gregis, & ad conseruationem temporalis
16 patrimonii ecclesiæ Romanę pertinent, tractatur. ¶ Cum † sum-
mi Pontificatus sedes vacat, in interregno sacrosanctum cardina-
lium collegium rempubl. Christianam regit, rerumq; difficultati
consulit, donec alius ab eis Pontifex creatus fuerit. *vide de his O-
ctauianum Vestrium lib. 1. Introductionis in Romana aule actionem
& iudiciorum mores, c. 1. & ibi Nicolaum Antonium Granatium.*
17 ¶ Ex † cardinalibus vt plerumque legati, qui ideo dicuntur *legati
a latere*, scilicet sum. Pontificis. Sunt enim tres species legatorum
sum. Pontificis, qui fiduciariam & vicariam pro eo operam præ-
bent: ideo enim legati nomen significat, *Iul. Cæsar, 1. de bel. Gallic. l.
vicarium, de legatis. P.* alii namque legati nati dicti sunt, id est, eo i-
pso legati dicti, quod nacti sint aliquam dignitatem, cui adiuncta
est legatio, qualis in Anglia est Archiepiscopus Cantuariensis. *c.
1. de offic. legat.* Alii dicti legati missi: alii legati de latere, cardinales
videlicet missi, ad prouincias regendas, *de tribus istis speciebus, in
c. 1. de offic. legat. in Sexto. & in c. volentes, & seq. eod. tit. ap. Greg.* qui
nec iudicium exercere possunt alibi, quã in Archiepiscopatibus,
vel aliis locis insignioribus, tum ob honorem sedis Apostolicæ,
cuius gerunt vices, tum vt copia peritorum sit illis pro Consi-
lio. *c. statutum. de rescript. in 6.* Legatorum horum potestas in pro-
uincia commissa, recipit ea diplomate legationis legem, quæ ma-
ior interdum, interdum minor est. Et in Gallia, nunquam in præ-
iudicium iuris Gallici admittitur, *Placuit in curia suprema Pari-
siorum coactis in vnum senatorum de vrris 5. Septemb. 1519.* neque
potestas permittitur nisi a die, quo diplomata legationis publica-
ta & actis curiæ supremæ Parisiorum descripta fuerint. *sic placuit
curia suprema Parisiorum. 10. Martii 1547.* Priuilegia legatorum
sedis Apostolicæ tradit Ioan. de Selua, tractatu de benef. 2. p. q. 5.

De Patriarchis Christianis, & primum de Constan-tinopolitano. Cap. 5.

1 *Patriarcha omnes sunt Archiepiscopi, non contra.*
2 *Patriarcha præest Archiepiscopis, & episcopis, & quare.*
3 *Patriarcha 4 post sum. Pontificem.*
4 *Patriarcha Constantinopolitanus primus post sum. Pont. dignitate.*
*Patriarchalium ecclesiarum antiquitas qua prior, & ordo digni-
tatis, eod.*
5 *Dabertus Pisanus Pontif. primus Hierosolymitanus dictus Pa-
triarcha.*
Hierosolyma quando a Christianis recepta eod.
6 *Pauli Diaconi lapsus de primatu Constantinopolitana ecclesia.*
7 *Constantinopolis ciuitas a quo fundata, & a quibus reparata, &
varia eius nomina.*
*Pausanias Spartanus, eod. Byzas Megarensium classis Prin-
ceps eod.*
8 *Constantinop. regia Orientalis Imperii vrbs.*
9 *Constantinopolis quando a Turcis occupata.*
Mahometes Amurathi filius. Turcarum Imperator. eod.
10 *Imperium Orientale quando finiuit.*
11 *Constantinopolis nunc dicta Cæsarendum. eod.*
12 *Prætorium Illyricum cum duabus ciuitatibus Metropolitanis,
Constantinopoli, & Thessalonica.*
13 *Constantinopolitanus Patriarchatus, Romania, & eius episco-
patus.*
*Turcarum in Hispania per Carolum Martellum insignis clades
quando, eod.*

OMnes Patriarchæ † Archiepiscopi dici possunt, *h. in hemus 1
aulh. 14. de sacrosanct. eccles. C. §. 1. de ecclesiast. tit. in auth.* sed
tamen nõ omnes Archiepiscopi patriarchę: at quid Patriarcha sit,
paulo ante explicauimus. *supra hoc lib. c. 2.* Dicitur & Patriarcha
princeps episcoporum, quod nomen & competit Archiepisco-
pis. *can. cleros, 21. distinct.* ¶ Patriarchæ † potiores episcopi, & pre- 2
cipui constituti fuerunt aliquibus regnis, seu imperiis, aliis epi-
scopis in illis regionibus & Archiepiscopis præpositi, vt ad eos
summa negotiorum religiosorum grauiorum deferant: & simul ab
omni oppressione Imperatorum, & regum Christianæ ditionis
eorum defenderentur, vt scribunt Anacletus, *can. prouincia, 99.
dist.* & Lucinus, *can. vrbes 80. distin.* ¶ Quatuor † post sum. Pon- 3
tific. Romanorum episcoporum, primates constituti sunt, vt dixi-
mus, *supra c. 2.* quos Lyra ait designari in Apocalypsi scribit in fi-
gura sedentis in Throno, & quatuor animalium existentium in
circuitu, quæ erant plena oculis ante & retro. *Nicolaus de Lyra.
in c. 4. Apocalyp. S. Ioan.*
¶ Anno † domini 383. Constantinopoli habitum est Conci- 4
lium secundum vniuersale, 180. coactis patribus, in quo, inter
cetera, regula lata est, vt Constantinopolitanus episcopus habe-
ret honoris priuilegia post Pontificem Romanum, eo quod sit
noua Roma Byzantium. Et Patriarchæ fuerunt constituti. *libr. 9.
historia Tripartita, c. 3. Theodoret. lib. 5. c. 9. Isidorus. tom. 1. concilior.
c. antiqua. de priuileg. extrauag. sancta Romana, de priuil. §. 1. de ec-
clesiast. tit. in auth. l. 1. de priuileg. vrbis Constantinop. lib. 11. C. tit. 20.
Lemanum, de sacrosan. eccles. C.* Cum tamen antea prior fuisset A-
lexandrina ecclesia honore, *c. renouantes. 22. dist.* & Antiochena
prior tempore, sedesque olim prima Diui Petri, dehinc Romam
translata ab eodem, *c. Rogamus, 24. q. 1. c. beati Petrus & Paulus,
2. q. 7.* primumq; discipuli Domini vocati sunt Antiochiæ Chri-
stiani. *Actuum, 11. c.* Sed sedes firmata, orbis vniuersi caput Ro-
mæ. ¶ Patriarchatus † porro Hierosolymitanus postremus 5
ordine fuit, constitutus ex sententia Guillelmi Tyrii. *lib. 9. histor.
Sacra. cap. 18.* Qui scribit Dabertum præsulem Pisanum, primum
Patriarcham Hierosolymitanum factum fuisse sub id tempus,
quo Boëmundus Dux Apuliæ, princeps Antiochiæ factus est, &
Hierosolyma anno domini 1099. Idibus Iulii, 39. die obsidionis
capta, & Agarenis qui eam 490. annos vsurpauerant, erepta est:
& ibi Gothfridus Lotharingiæ Dux, creatus rex fuit. *Blond. lib.
4. Dec. 2. Guillel. Tyrius, lib. 8. c. 18. & Lino 9. c. 2. & 5.* ¶ Hic † 6
moneo lapsum esse Paulum Diaconum, dum ait, *libr. 7. cap. 24.*
Phocam Imperatorem Bonifacio petente, primum statuisse sedẽ
Apostolicam pręcipuam Romanam & antea, vt ipse ait, fuisse pri-
mam Constantinopolitanam. Nam quãtum hoc alienum a vero,
constat ex prouincię gestis sub Theodos. I. qui imperauit circa an-
num dom. 390. ante Phocam fere 200. annis, quia Phocas dia-
dema adeptus anno dom. 605. vt scribit Gregor. Magn. *l. b. 11. epist.
c. 1. & 43* Facium & ea fidẽ, quæ de primatu sedis Apostolicæ Ro-
manæ antea iudicauimus. *sup. hoc lib. c. 3.* ¶ Remanet † ergo Con- 7
stantinopolitanũ Patriarcham post sedem Apostolicam secundã
& digniorem esse sedẽ in ciuitate Constãtinopoli, quæ ante dicta
fuit Byzantium in Thracia. *Strab. lib. 1. & 7. Geograph. Pomp. Mela.
lib. 2. Corn. Tacit. lib. 12.* a Pausania Spartano primum condita, si se-
quamur Iustinum, *ex Trogo, lib. 4.* vel secundum Eustachium: a
Byza Megarensium classis præfecto. Et quia reparata a Constan-
tino Magno sibi indicta Constantinopolis. *c. Constantinus, in 2.
§. prætores 96. dist.* Dicta & Plinio, Ligos. *Vadian. in commentar.
ea lib. 2. Pompon Mela.* Et sæpe alibi noua Roma. *§. renouamus, vt
ordinaria præfectura & c. in auth. col. 3. l. intra vrbem de operi. publ.
8. C. tit. 12.* quem titulum et etiam Constantinus Magnus indi-
dit. *Socrat. in histor. Tripartita lib. 2. c. 18.* Fuit & sub Seuero & An-
tonio eius filio dicta Antonia, *Ioachimus Vadianus, in 2. c. Mela.*
sub parallelo illo, vt Borysthenes cum Massilia ab Strabone cõ. 2. *in
2. Geograp. lib.* ¶ In † ea ciuitate fuit sedes & caput Imperii Orien- 8
talis, vt Romæ sedes Imperii Occidentis: ex quo cœpit aquila in-
signe Romani Imperii biceps fieri atq; inibi Iustinianus Cæsar se
regiã habere scribit. *l. t. §. Romam, de veter. iure enuclea. C.* Quare
inibi patriarchalis sedes toti Thraciæ pręest, eiusdem priuilegii ac
Romana sedes, excepta honoris pręrogatiua. *can. Constantinopoli-
tana, 22. dist. & c. antiqua de priuil. & extrauag. sancta Romana, de
elect. in extrauag. commun. l. omni innouatione, l. 6. de sacrosanct. eccles.*
¶ Hodie † tamen pulsi Cæsares & Christiani ab illa sede & 9
ciuitate, ex quo Agareni illam occuparont, sub rege Turca-
rum septimo.
¶ Mahomete Amurathi filio, qui Constantinum 13 Orientis 10

vltimum Christianum Imperatorem interfecit, cum omnibus suis & Orientale imperium sustulit, anno 1453. *Æneas Syluius, & Sabellicus.* Constantinopolitanum & Trapezuntinum Imperium, 12. regna, 200. vrbes Christianis ademit. Peloponesum & Pontum expugnauit. *Egnatius, lib. 3. Cæsarum Sabell.* Vocantque
10 nunc Turcæ eam ciuitatem Cæsaream. ¶ Florente † republ. Romana prætorium erat Illyricanum: cuius ditio per Thracias, Pontum, Dacias, Mysias, totamque Græciam expaciabatur, duplici sede Metropolitana conspicuum, Constantinopoli videlicet & Thessalonica: Cuius secuti rationem Christiani, Patriarchalem fecerunt sedem Constantinopolin primatem apud Thessalonicam subrogantes vt notat Wolffgangus Lazius, *lib. 2 Comment. reip. Rom. cap. 3.*
11 ¶ In † prouinciali libro omnium ecclesiarum orbis. Patriarchatus Constantinopolitanus Romania dicitur: eique subiiciuntur 26. Archiepiscopatus, ex descriptione facta ecclesiarum, Pipini regis Gallorum tempore, filii eius Caroli Martelli, qui in Hispania ad Turonem 375000. Agarenorum prælio trucidauit, *Paulus Æmil. 2. & Sabell.* a proceribus regni Galliarum regis renunciati in locum Childerici, circiter annum dom. 747. *Guaguin. lib. 3. Blond. lib. 10. Paul. Æmil. & alii Franciæ Historiogra.* Alius numerus Metropolitanarum ecclesiarum, nempe 80. & Archiepiscopatuum 39. recensetur in Iure Orientali, lib. 2. in fine sub titulo, *τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυρίῳ, περὶ τῆς τάξεως ... τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων, καθὼς ἐν χαρτοφυλακίῳ ἀναταχθέντων. Id. Sanctissimo Patriarchæ domini. de sessionis ordine Metropolitanorum & archiepiscoporum, vt in Chartophylacio describuntur.*

De Patriarcha Alexandrino. Cap. 6.

1 *Patriarcha Alexandrinus vnde dictus.*
2 *Alexandria ciuitas quæ, & qualis.*
3 *Patriarchatus Alexandrinus quibus præest.*
Pentapolis Lybiæ ciuitas. eod.
4 *Præfectus Ægypti in Alexandria Imperium accipiebat.*

1 ALexandrinus † Patriarcha a ciuitate Alexandria, in qua sedem habet, dicitur.
2 ¶ Alexandria † ciuitas est in Ægypto, Africæ contermina, vt scribit Pompo. Mela, *lib. 1. c. 9.* Hanc verticem ciuitatum Ægyptiarum Amianus Marcellinus dixit, *libr. 22.* ab architecto nobilissimo Dinocrete, vel vt alii legunt, apud Arrianum & Strabonem, a Chinocrate, iussu Alexandri, ædificatam, Europæ totius nobilissimum emporium, quo Indicæ merces, Arabico sinu & Nili vadis fossis excipiuntur, & in omnes mediterranei orbis oras distribuuntur. De qua ciuitate etiam abunde scribunt Plinius, *lib. 5. cap. 10.* Strabo, *lib. 17.* Cornelius Tacitus, *lib. 20.* Diodorus Siculus, *lib. 17.* Egesippus, *lib. 10.* Iosephus, *lib. contra Apionem.* Hircius, *lib. 4. bellor. ciuil.* Vitruuius, *in proœmio lib. 2.* Solinus, *cap. 35.*

3 ¶ Itaque † ob loci insignem laudem, & populi frequentiam, quæ eo confluit, sedes ibi posita est principalis, quæ præesset ex more approbato, *can. mos antiquus, 65. dist.* per Nicænam Synodum Ægypto, vel Libyæ, & Pentapoli, quæ ideo Pentapolis dicta est in regione Libyca, a quinque ciuitatibus, Beronicæ, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, Cyrene, vt auctor est Plinius *lib. 5.* ¶ In † hac ciuitate etiam Alexandria, præfectus Ægypti, qui a Romano Cæsare regendam suscipiebat cum imperio prouinciam ad similitudinem proconsulis, per legem sub Augusto latam Imperium non alibi assumebat. *Vlpian. in l. vnic. de offic. præfect. Augustal. lib. 1. P. tit. 17.*

De Patriarcha Antiocheno. Cap. 7.

1 *Patriarcha Antiochenus a ciuitate dictus.*
2 *Antiochia ciuitas, Syriæ, quæ nunc Suria caput.*
Syria nunc Suria, eod.
3 *Prætorii orientis Antiochia sedes, eiusque ditioni subdita ciuitates.*
4 *Patriarchatus Antiochenus quibus præest.*
5 *Patriarcha Antiochenus cur dictus Catholicus.*
Catholicus præfectus prætorio Antiocheno. eod.

1 ANtiochenus † Patriarcha a ciuitate quoque Antiochia dicitur, vbi sedem habet.
2 ¶ Antiochia † Syriæ regionis, quæ nunc Suria, caput est, ab Seleuco Nicanore condita, & de patris eius nomine Antiochia appellata. *Strabo lib. 13.* Regio illa potens, & dum ei imperauit Semiramis potentissima. *Pompon. Mela, lib. 1. cap. 11. in Syria.* De hac præclara plura Procopius. *lib. 1. & bel. in Persic.*
3 ¶ Tempore † quo Romanum integrum viguit Imperium Orientis prætorii vel Magisterii Antiochia eorum sedes fuit, cuius erat iurisdictio supra omnes Orientis, Asiæ, vtriusque Syriæ, Armeniæ, Phœnicis, Palestinæ & Arabiæ prouincias. *VVolfgangus Lazius. lib. 2. commentario reipub. Rom. cap. 2.* Dio Cassius *in Adriano*, metropolim Syriæ dixit, vbi erat Adrianus cum Imperator declaratus fuit. Scribit Spartianus Adrianum Antiochenses odio habuisse, vt Syriam a Phœnice separare voluerit, ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur, *Ælius Spart. in Adriano.* verum nihil obtinuit, & ita in sua dignitate perseuerauit, dignaque visa est sede Patriarchali.

4 ¶ Subiiciuntur autem ei in libro Prouinciali ecclesiarum 153. ecclesiæ cathedrales, Archiepiscopatus autem 12.
5 ¶ Dictus † hic Patriarcha sacrosanctæ ecclesiæ Antiochenæ Catholicus, apud Procopium, sicuti & qui prætorio eius antea præficiebatur, Catholicus nominabatur. Guillelmus Tyrius scribit suo tempore sub Antiocheno Patriarcha fuisse 13. Archiepiscopatus, quos nominat, & cuiusque episcopatus. *lib. 14. belli sacri, c. 1.*

De Patriarcha Hierosolymitano.

Cap. 8.

1 *Patriarchatus Hierosolymitanus a ciuitate dictus.*
2 *Hierosolyma ciuitas quæ, & quare ita dicta.*
3 *Hierosolymitanus Patriarchatus quando constitutus.*

1 HIerosolyma, † ex qua Patriarcha titulum accipit, est Iudeæ ciuitas totius orientis clarissima. *Plinius lib. 5. cap. 14.*
2 ¶ Quæ † & Hierusalem vocatur, quasi *ἱερὸν*, id est, templum Salomonis, *Eusebius lib. 9. de præparation. Euangel. cap. 4.* inibi enim templum sanctum, fama & gloria præstans, Rex Salomon ædificari curauit, *c. 2. Paralip. c. 3. & 7. Iosephus lib. 6. de bello Iudaic. cap. 5. & contra Apionem.* illustrior reddita, morte & sepultura saluatoris Domini nostri Iesu Christi: & insigni clade, quæ ei in vindictam tanti sceleris illata fuit sub Vespasiano, *vide Hegesippum.* postquam & iterum fuit Adriani iussu habitata, & deinceps ab eodem multis cædibus ob contumaciam Iudæorum oppressa. *Xiphilinus ex Dione in Adriano.*
3 ¶ Et † quamuis ex Sion exierit lex, & verbum domini de Hierusalem, *Iesaia 2.* tamen Prouincialis liber omnium ecclesiarum annotauit, monumenta veterum, quæ non modicam habent auctoritatem apud Palæstinos maxime, & Græcos, Hierosolymitanam ecclesiam vsque ad tempora Iustiniani Augusti episcopum habuisse nulla vel modica dignitatis prærogatiua. Imperante autem illo principe congregatam fuisse synodum generalem Constantinopoli, sub Vigilio Pap. & Elicio Constantinopolitano Patriarcha, & Apollinario Patriarcha Alexandrino, & Eustachio Patriarcha Antiocheno: & in illa, inter alia placuisse honore Patriarchali donandam sedem Hierosolymitanam. Et quia ciuitas inter fines & limites erat Patriarchatuum Antiochiæ & Alexandriæ, nec illi essent sufficientes episcopi suffraganei, ex communi omnium consensu, ab vtroque Patriarchatu vicino placuit eidem decerpere, & vt in formam patriarchatuum aliorum ille ordinaret ecclesias sibi subiectas. Quæ omnia sumta sunt fere ad verbum ex Guillelmo Tyrio Patriarcha Hierosolymitano, qui & describit nominatim archiepiscopatus & eorum suffraganeos, *lib. 14. Sacri belli, cap. 11.*

De Patriarchatu in genere. Cap. 9.

1 *Patriarcharum Senatus qualis.*
Excelli Episcopi Patriarcharum qui. eod.
2 *Patriarchæ electio ad quos pertineat.*
3 *Patriarcharum electionem confirmat summus Pontifex, vel eius legatus.*
Confirmatio electionis Patriarchæ primatum exemtorum summi est Pontif. eod.
4 *Episcopatus vsurpati ab Agarenis. Sebaste, olim Samaria.*
5 *Episcopatus in nouis insulis.*
6 *Patriarcharum insigne, pallium, crux, & priuilegia.*
Crux quando & vbi non potest præferre Patriarcha, eod.

1 QVemadmodum † summi Pontifices Romæ Senatorum loco Cardinales habent, sic & Patriarchæ habent in concilio quosdam episcopos, qui non subiiciuntur cuipiam Metropolitano, sibi familiares & suffraganeos, semper adstantes, quos Græci vocant Excellos, in Prouinciali omnium ecclesiar. dum agitur de Hierosolymit. Patriarch. dicunt enim Græci, *ἐκκέλλους*, stantes sine sancta, quietos,

quieres, sicut apud Hesiodum *lib. 2. Ergon* τῦμ ... ἀγ...
... ἀνθρώπων ..., &c. vt & apud Homerum *Iliad. 1.* &
alios. Hos suffraganeos a Græcis vocari testatur Guil-
lelmus Tyrius, *lib. 14. bell. sacri, c. 12.* cancellos, sed vereor ne cor-
4 rupta vox sit. ¶ Electio, † destituta pastore sede patriarcharum
compertit canonicis ecclesiarum patriarchalium: nisi ciuitates pa-
triarchales occupentur ab Agarenis, & canonici pauci inibi in-
ueniantur, quo casu electio deuoluitur ad Sum. Pont. *c. sancta Ro-*
3 *mana, de elect. in extrauag. commun.* ¶ Confirmat † & alioqui electos
patriarchas & primates sum. Pont. *c. scriptum, c. 40. de electio.*
apud Greg. vel legatus de latere vt episcopus, qui ab archiepisco-
4 patu eximuntur potestate, *c. si abbate, c. 36. de elect. in 6.* ¶ Hic † no-
tandum est, in episcopatibus & archiepiscopatibus vltramarinis,
patriarchales sedes valde decreuisse ob tyrannidem Turcicam,
sub qua degunt, illis a Christianis derelictis: sicuti in Ægypto vsur-
pata Senlona, quæ erat archiepiscopatus sub Imperatoribus Græ-
corum Orientis: item Gazarus & Varo episcopatus, vbi erant tem-
plariorum sedes: Hierusalem, Sebaste quæ olim Samaria. Et ver-
sus Arabiam, Ebron, Patracensis, Cumarensis quæ nunc Eracum,
5 sedes archiepiscopales, aliæque alibi perierunt. ¶ In † quarum lo-
cum Deus fidem Christianam in insulas extremas, seu noui orbis
incolas producens, episcopales sibi delegit sedes. Nam & ibi plu-
res tunc episcopatus a tempore Alexandri 6. sum. pontif. qui pri-
mus quinque erexit, *Petrus Mar. lib. 9. Decad. 2. noui Orbis.* ¶ Pa-
triarchæ a summo pontifice pallium accipiunt, plenitudinis offi-
cii pontificalis insigne, quod & ipsi postea suis suffraganeis largi-
untur *c. antiqua, 23. de priuileg.* Atque cum hoc priuilegium ha-
beat, vt crucis vexillum vbique sibi præferri iubere possit: præ-
terquam in vrbe Roma, aut vbicunque summus Pontifex exstite-
rit, aut eius legatus, qui vtatur insignibus apostolicæ principe digni-
tatis. Ad eos quoque, qui ditionis patriarchalis sunt, potest ishere
appellari. Quod Ioannes Andreas, Panormitanus, & alii, *in c. an-
tiqua, de prius.* intelligunt etiam omisso medio: aliter enim hoc
priuilegium non esset adscribendum, cum ad Metropolitanum
quemlibet prouocari possit iure ordinario a suffraganeis, *ca. si in-
ter episcopos 6. q. 4.* & Metropolitani sint suffraganei patriarcha-
rum, *c. pastoralis de offic. ordina.* Item priuilegium vt non nisi con-
sulto patriarcha, possit archiepiscopus episcopum ordinare, *cap.
quoniam, 65. distinct.*

De Primatibus. Cap. 10.

1 *Primas dicitur omnis patriarcha, sed non contra.*
2 *Primatia non præscribitur & priuilegium.*
3 *Primatia regnorum.*

1 PRimates quidem † appellari quodammodo patriarchæ pos-
sunt, *c. 1. 2. 3. 99. distin. can. conquestus 9. q. 3.* attamen non omnes
primates vere patriarchæ sunt, *can. nullus primas, 9. quæst. 3.* Primas
namque alio in loco, quam vbi patriarchæ instituti sunt, esse potest,
nihilominus officii, quod est patriarchis, sed nec tantæ auctorita-
tis, neque cardinalibus præferuntur, *Feli. in rub. de maior. & o-*
2 *bed.* ¶ At † maiores archiepiscopis, a quibus ad illos prouocatur,
in can. 1. 99. dist. Archiepiscopus primas est, & potest ius primatiæ
in prouincia alterius episcopi sibi acquirere, *Panorm. in cap. expo-*
3 *suit, per illud cap. num. 4. de dela. ton.* ¶ Primates † sub sum. Pontifi-
ce sunt Aquileensis, in Italia: Cantuariensis in Anglia: Bituricensis,
gl. in can. cleros, in verbo archiepiscopis, 21. dist. Grandiensis. *Angelus
de Clauasio, in summa, in verbo patriarcha.* & Lugdunensis præci-
puus horum, in Gallia: in Hispania, Toletensis, *quem primatum in-
stituit Urbanus 2. summ. Pontif. vt auctor Francisc. Tarapha. lib. de
reg. Hispanor. in Alphonso 6.* in Sardinia, Pisanus, *vide Rophredum
Beneuentanum, tit. de iurib. quæ competunt prælat. Nicol. Boerium, in
lib. de auctor. Magni consilii, nu. 54.*

De Archiepiscopis. Cap. 11.

1 *Archiepiscopi constituti vbi ante erant archiflamines, & rectores prouinciarum.*
2 *Archiepiscopus, & Metropolitanus idem.*
3 *Metropolitanus vnde dictus. Prouincia constituenda quot ciuitates exiguntur, eod.*
4 *Metropolis ciuitas quæ dicatur.*
5 *Archiepiscopus a quibus eligitur.*
6 *Archiepiscopus consecrandus, vngendus & ordinandus.*
Archiepiscopus quid non possit ante consecrationem, eodem.
7 *Archiepiscopi Moscouitici a quibus, & ex quibus eliguntur, & consecrentur.*
8 *Archiepiscoporum auctoritas & officium, & 9.*
9 *Episcopi sine permissione archiepiscopi in aulam principis non eunt.*

ARchiepiscopi † illis vrbibus feruntur a beato Petro præpo- 1
siti, quibus antiquæ superstitionis & idolulatriæ præessent
archiflamines, *can. illis, 80. distinct.* Atque ex sententia Wolph-
gangi Lazii, in Galliis & Germania, in illis sedibus, vbi erant re-
ctores prouinciarum, proconsules, legatiue proconsulares, Me-
tropolitani constituti fuere episcopi, *Wolphgangus Lazius, lib. 2.
commentarior. reipub. Roma. cap. 2.* Archiepiscopus episcopis ma-
ior, *can. 1. 2. 3. 9. quæst. 3. can. cleros, 21. distinct. §. fin. de monach. in Au-
thent. collat. 1. tit. 5.* inferior primate, *ca. 1. 99. distinct.* Sidonius ta-
men Apollinaris scribit, Metropolitanos in Gallia sedi Romanæ
immediate subiectos, alibi autem patriarchalibus, *Sidonius Apol-
lin. dum Claudiani episcopi epitaphium describit.* ¶ Archiepiscopus 2
† in vtroque ciuili & pontificio iure, sæpe Metropolitanus dici-
tur, *per totam ferc, 9. quæst. 3. & in §. final. de monach. & in §. nos au-
tem, de non alienandis rebus ecclesiast. in Authen.* neque hæc no-
mina differre docet Rebuffus, *ad §. 1. de institut. in Concord.* vt &
Metropoliticum ius est, quod archiepiscopis competit, *ca. vt liti-
gantes, c. 5. de offic. ordin. lib. 1. 6. Decreta. tit. 56. cap. 1. de offic. leg. lib. 1.
Decret. tit. 30. ca. 1. de arbitr. lib. 1. Decret. tit. 43. § 1. de ecclesiast. stat.
collat. 9. tit. 6. in Authent.* ¶ Isidorus † ratus est Metropolitanos di- 3
ctos fuisse a numero ciuitatum: quia & Pelagius Papa scripserit,
singulis prouinciis præesse debere vnum Metropolitanum, at-
que in vnaquaque prouincia esse debere vndecim vel saltem de-
cem ciuitates, & totidem episcopos, *ca. cleros 21. distinct.* Et forsan
quidem Pelagius talem prouinciarum & diœcesium distinctio-
nem accommodam existimauit: at eiusmodi non fuit semper, sed
nutu principum, annorumque curriculo, prouinciarum forma
mutata est, vt docet Beatus Rhenanus *in libro, qui inscribitur, noti-
tia vtriusque imperii, tum Orientis, tum Occidentis, dum agitur de
descriptione prouinciarum Illyr.* Sextusque Rufus consularis, *in epi-
tome historiæ Romanæ.* ¶ Placuit † autem Budæo, Metropolim ci- 4
uitatem dici, ex qua coloniæ, nempe alia oppida processerunt, id
est, ex qua coloni & incolæ in alium locum translati sunt, *Budæus
ad l. obseruare, de offic. proconsul. in annot. prior. ad Pand.* Et ita se ha-
bere μητρόπολιν ad ἀποικίαν seu coloniam, vt matrem ad filiã: quod
& Suidas tradit, ἀπὸ τῆς μητέρας καὶ πόλεως, quasi dicamus ciuita-
tem matrem. Et vt scribit Simplicius *lib. 8. de Geometria,* ἀρχὴ καὶ
μητρόπολις οὖσα τῶν ἄλλων. Et iuxta hanc mentem, episcopus Me-
tropolitanus is esset, qui in ea vrbe sedem haberet, ex qua coloniæ
deductæ sunt: quæ tamen interpretatio non quadrat archiepisco-
patui vere, neque archiepiscopatus sunt coloniæ, quas ex ea vrbe
translatas esse constat: quia coloniæ etiam in longinqua regna &
nationes transferebantur, vt fuerunt ex Romanis coloniæ per
tractum Norici, Ripensis, Pannoniæ primæ, Lauriacum, Car-
nuntum: & in mediterraneis ad Sauum atque Drauum fluenta.
Distribuit etiam Carolus Magnus Francos & Sueuos per Pan-
nonias & Teutonum colonias. Fuerunt Getarum seu Gottho-
rum, Vandalorum, Cattorum, & aliarum nationum in varias par-
tes propagatæ coloniæ, quæ archiepiscopo vni subiici nequeunt.
Quamobrem per translationem metropoles ciuitates & archi-
episcopatus dicemus, quæ tanquam matres curam agunt sibi sub-
ditarum ecclesiarum, in eadem prouincia constitutarũ, vt Theo-
dosii sanctione colligitur, per quam ciuitatem Berytum in pro-
uincia Phœniciæ Metropolis nomine donauit, *l. 1. de Metropol.
Beryto, lib. 11. C. titul. 21.* ¶ Archiepiscopus † eligitur ab episcopis 5
conuenientibus in Metropolitana ecclesia ex clericorum omni-
umque ciuium consensu, *can. Metropolitano, 63. distinct. can. qui
in aliquo crimine, 51. distinct.* Aniceti qui sedit anno domini 159.
est decretum, vt Archiepiscopus ab omnibus suffraganeis ordi-
netur, *can. Archiepiscopus ab omnibus, 66. distinct.* Electus a prima-
te, vel patriarcha confirmatur, vel si is sit ab eorum ditione exem-
tus a summo Pontifice, *cap. bona, & c. nihil, de electio.* siue electio
fiat iure communi, siue ex nominatione regis in Gallia fiat, *tit. de
reg. ad præla. nom. in concor.* ¶ Consecratur † subinde, & vngitur, 6
c. 1. de sacra. vnctio. & ordinatur: pallium accipit, ante cuius rece-
ptionem non potest iura ordinis episcopalis exercere, non virgi-
nes consecrare, nec synodum celebrare, *gloss. in cap. quoniam qui-
dam, & ca. pallium, 100. dist. ca. quod sicut, & ca. significasti, de ele-
ction. vide Bertachinum, tract. de episcop. cap. fin. tit. 3.* hæc enim li-
cent tantum post consecrationem & pallii adeptionem, non an-
te etiam si confirmatio facta fuerit. Iubet tamen & suffraganeos
suos ab aliis consecrari, *c. cum ex officii, c. 16. de præscriptio. lib. 2. de-*

cretal tit. 26. c. sopita, & c. 14. & c. cum nuper, 25. de censib. lib. 3. Decretal. tit. 39. Etenim Metropolitanus ab omnibus suffraganeis consecrari, vel ordinari debet, *Clemens lib. 3. constitutio. Apostolica, ca. 20.* episcopus autem a tribus episcopis saltem, Metropolitano iubente, *c. si episcopus, c. 6. & c. sequenti, de tempor. ordin.* ¶ Metropoli-
7 tæ Rutheni seu Moscouitici, auctoritatem suã a Patriarcha Constantinopolitano habent, qui aliquando eligebantur conuocatis omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, & prioribus monasteriorum, inquisitione facta viri sanctioris vitæ per monasteria & eremus. Nunc vero aiunt principem ad se certos conuocare solere, atque ex eorum numero vnum suo iudicio deligere, *Sigismundus liber Baro in comment. rer. Moscouiticarum, dum de re-*
8 *ligione agit.* ¶ Archiepiscoporum † auctoritas maxime in episcopos sibi suppositos est, quibus in synodo Antiochena iubetur, vt ad Metropolitanum respiciant, nihilque noui audeant facere in suis parochiis sine conscientia & consilio eius: nec Metropolitani, sine eorũ consilio: quod lege etiam Francica antiqua statutum est per Carolum Magnum, *lib. 1. legis Francica, ca. 8. de suffraganeis episcopis.* Habet archiepiscopus sibi subditam propriam diœcesim iurisdictione ordinaria, vt episcopus quilibet: & vltra, alium in suffraganeos exercet potestatem, vtpote qui habet totius prouinciæ solicitudinem, *c. 1. 2. & 9. quæstio. 2.* ratione cuius procurationis a suffraganeis ad illum deferuntur, *c. 1. de offic. legat. lib. 1. Decretal tit. 30. & c. cum ex officii.* Cognoscit de controuersia, quam clericus habet cum aliquo ex suffraganeis, *can. si clericus, 11. quæst. 1.* & supplendo episcoporum negligentiam, agit quod episcopi est officium, *can. cum simus, 9. quæst. 3. c. pertinas, 40. § fin. de senten. excom. lib. 5. Decretal. tit. 39.* Quare prouinciam percurrit vt visitet, inquirat, emendet subditorum vitam & acta: illi huic vicissim subsidia, quæ procurationes dicuntur, conferunt, *c. cum ex officii, de præscriptio c. sopita 14. ca. cum nuper, de censibus. apud Gregorium.* Atque dum ita diœcesim inspicit, potest pontificalibus vti insignibus, & iubere crucem ante deferri, *ca. 1. vt lite penden. lib. 2. Decretal. tit. 16. c. antiqua, de priuileg.* benedicere populo, etiam in locis exemtis a sua iurisdictione, dummodo sint in sua diœcesi, *Cle-*
9 *ment. archiepiscopo, de priuileg. apud Clemen.* ¶ Nec † possunt inire episcopi presbyteri illi subditi sine eius & aliorũ coepiscoporum consilio, in aulam Imperatoriam proficisci, ex constituti one synodi Antiochenæ, *can. si quis episcopus, 23. quæst. 8. §. nos autem, quomodo oper. episcop. in Auth.* vel nisi permiserit summi pontificis expressa dispensatio. Nam Gelasius, Papam inconsultis Metropolitanis gratum commeatus in aulam principis, episcopis facere posse voluit, *ca. quo ausu, ca. 23. quæst. 8.* Iussum archiepiscopis in Matisconensi concilio, ne sine pallio missas celebrent, *in Matiscomen. concil. sub Pelag. c. 4.*

De Episcopis. Cap. 12.

Episcopi † nomen quid significet, iam satis antea, *supra cap. 2.* 1
dictum est, & curæ & solicitudinis esse. Fuit autem aliquando presbyterorum, & episcoporum commune officium, donec ortæ sunt contentiones & schismata in ecclesia Dei, & quisque suos vel suæ potestatis esse putabat quos baptizasset: qua de caussa per totum orbem decretum est, vnum & certum presbyterum ceteris præesse, *D. Hieronym. super epist. ad Titum, can. olim, 95. distinct. can. legimus, 93. dist. ubi Eusib. Pamphil. lib. 6. historia, c. 33. & in histor. Tripart. lib. 4. c. 24.* Testatur at Neemias episcopatum etiam in lege antiqua fuisse, & episcopum fuisse tũc Leuitarum in Hierusalem Azi filium Bani, filium Hasabiæ, &c. *Esdræ cap. 11. vers. 22.* ¶ Vt † episcopi etiam auctoritatem vtroque testamento constet a 2
iuris esse diuini, distinctiones tamen episcopatuum ioris posteriori. Quemadmodum & diœcesium antiqua est, & ante admissum Christianum dogma apud Ethnicos diuisio, quæ aut nihil, aut parum immutata est in episcopatuum territorio, aut noua ad priorum similitudinem facta est. ¶ Sic † Beatus Rhenanus scribit Ro- 3
manorum magistratuum diœceses, apud Christianos episcopos gubernandas suscepisse, & Romanos diœceses vocasse, quas administrationes procurationes, dicere possumus, *Beatus Rhenanus lib. 3. rerum Germanicarum de diœcesibus Imperii Roman. in libro qui inscriptus notitia vtriusque orbis, & apud Sextum Rufum consularem, in Compend. histor.* Mutuati hoc nomen Romani a Græcis, quibus *dioικησις* est administratio: vt apud Æschinem *dioικησις τῶν πόλεως*, administratio ciuitatis, vt Herodianus dixit, *libr. 6. de princip. suorum temp.* τὰ πράξεις ἀνάγων καὶ τὰς διοικήσεις, τὰς μὲ πολιτικὰς, καὶ ἀγοραίου ἐγχειρίσων. Cicero minores prouincias diœceses nominat, *vt nos annuum*, Cicer. 3. epist. famil. inquit, *diœcesium, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum ciuitatum magistratus, legationesque conuenirent.* Et ad Atticum, *mirifica expoliatio nostrarum diœcesium*. Ab hac ergo procuratione populi diœcesanos episcopus dictus quoque, qui præpositus est ecclesiæ Dei, vt et bene præsit: & episcopus in ecclesia, & ecclesia in episcopo, *can. scire debes, septima quæst. one prima.* & caput diœceseos episcopus, *ca. cum non l. c. a. c. cap. 11. de præscriptionib.* ¶ Episcopatus † 4
facta

factæ sunt diœceses non statim simul ab initio, sed successu temporis, prout Christianorum creuit numerus, & disseminata fides, factæ primum aliquæ ecclesiæ sub rectoribus, aliæ sub abbatibus, & ex his facti episcopatus. Sic Rex Dagobertus nouas sedes episcopatuum instituit Argentoratensem, Constantiensem, *Beatus Rhen. lib. 2 rer. German.* Sic Miesca siue Miezlaus Polonorum primus Christianus rex, Diœceses & Basilicas illarum distribuit, & ex his quasdam episcopales, quasdam archiepiscopales distinxit, dotauit, & decimas dari statuit anno 9. dom. 965. *Martin. Cromer. lib. 2. de rebus Pol.* Verum id approbante summo Pontifice, velut ei circa annum dom. 1376. In Russia episcopales sedes Premislien sis, Valadimirensis per principem institutæ sunt, consulto & statuente Gregorio xi. Sum. Pont. *idem Cromer lib. 13. de rebus Pol.* Carolus Magnus Bremensem episcopatum fundauit, anno dom. 788 *Alb. Kran lib 2. c. 14. & 15.* & alios, vt & fecerunt alii reges & Cæsares. *de fundatione & institutione quorundam episcopatuum & archiepiscopatuum tractat Henricus Pantaleon parte 1 prosopographiæ in Bonifacio 1. Archiepisc. Magun. anno 736.* Fecit & sinealiis summus Pontifex, ex episcopatibus archiepiscopatus, & ex aliis ecclesiis episcopatus: vt quando a Ioan. 22. facta est ex episcopali, archiepiscopalis sedes, & ecclesiæ Montis Albani, S. Papuli, de Riuius, de Lumbetiis episcopales, *in c. saluator, de præb. lib. 3. extrau. eg communium.* Aliquando & Londini auctore Lanfranco habitum est antistitum, & sacerdotum concilium, in quo decretum est, vt aliquot sedes episcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in vrbibus & locis celeberrimis constituerentur, *Polyd. Verg. lib. 9. hist. Anglia.* multorumq; annorum reuolutione variata fuit prouinciarum diuisio facta ab Anacleto, *Anacletus id testatur epist. 2* qui tertius a D. Petro fuit pont. sum. Isaacius Angelus orientis Imperator quoque statuit, vt episcopales ecclesiæ in Metropolitanas per eum electæ gauderent honore Metropolitano, saluo tamen iure quod in eas erat ante Metropolitis, & iure eligendi Metropolitam, ex sanctionibus canonicis conuenientibus episcopis, *in constit. Isaaci, lib. 1. iur. Orientalis, tit. περὶ μητροπολιτῶν, &c.* Ex quibus eligantur & fiant episcopi, alia non potest rectior dari regula, ea, quam præscribit D. Paulus, qualitates eius percurrens, *1. ad Timoth. 3. c. qui episcopatum, 8. q. 1. & ad Titum c. 1. Diuus Clemens, lib. 2. constit. Apostol. c. 6. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, oportet enim ipsum irreprehensibilem esse, ad Tit. c. 1 §. 1 quomodo oporteat episc. in Auth. vnius vxoris virum, can. 1. can. acutius. can. vna tantum, c. si. 26. dist.* sobrium, *can. ecclesiæ principes, 35. dist.* ornatum, *can. Parsimoniam, 41. dist.* prudentem, *c. 1. & c. qui ecclesiasticis, §. ecce quod sacrarum, 36. distin.* pudicum, *43. distin. in princ.* hospitalem, *c. 1. versic. ordinandus, 42. dist.* non violentum, *can. 1. & can. vinolentum 35. dist. can. 1. 44. dist.* non percussorem, sed modestum, *c. 1. & can. episcopum, 35. dist.* non litigiosum, non cupidum, *c. 1. & c. bonorum, 47. dist.* sed suæ domui bene præpositum, *can. sicut, §. necesse, 47. distin.* Si quis enim domui suæ bene præesse nescit, quomodo ecclesiæ Dei diligentiam adhibebit? Qui ita curæ aliorum præfectus, ostendere debet quomodo oporteat alios in domo Dei conuersari, *c. cum in cunctis, c. 7. de ele-*
6 *ctio lib. 1. Decret. tit. 6.* ¶ Proinde † fiunt in episcopis perquisitiones, seu vt dicitur examinationes, antequam ordinentur, vt sint, *can. qui episcopus, 33. distinct.* natura prudentes, docibiles, moribus temperati, vita casti, sobrii, vigiles, negotiis suis carentes, humiles, affabiles, misericordes, literati, in lege domini instructi, fideles catholici. Et hæ inquisitiones saltem in scrutinio electionis faciendæ sunt summarie & de plano, si non sint eligendi. Scrutinium quippe, neque in cognitorum consecratione omittendum est, *can. 1. 2. 3. 40. distinct. c. 2. 75. dist. ca. quæ ipsis, 38. distin.* Circa autem ignotos plene hæc examinatio facienda est, non in aliis, *c. de Petro, 75. distin. can. valde, 94. dist. gl. in can. qui episcopus, in verbe examinetur, 23. dist.* Neque debet eligi bigamus, *ca. 1. & 2. 26. distinct.* ignarus, *c. penult. & fin. 28. distinct. c. nisi cum pridem, §. pro defectu, de renunciat.* nec negotiorum secularium impeditus, *can. vnico, 39. distinct.* Valentinianus Cæsar occidentis scribens ad omnes orientales episcopos de determinatione concilii Illyrici de consubstantialitate trinitatis in fine admonet de creandis episcopis, vt eligantur ex sanæ mentis & doctrinæ, qui magistratum episcopalem gesserint, præfectis, si quidem exstent: sin minus, ex ipsis presbyteris similiter presbyteri & diaconi, ex ipso sacro clericorum ordine, qui non ex curia, vel ex militari magistratu sint lecti, *Nicephorus Calix. libro vndecimo, ecclesiast. historiæ, cap. 30.*
7 ¶ Quibus † porro personis eligatur episcopus, & qua forma, inferius, Deo fauente, latius explicamus, cum agimus de legitimis modis conferendi beneficia. Varia enim obseruanda & distinguenda sunt in his tempora, & principum iura, postulationes, & nominationes. Fuitque hoc ius primum penes Apostolos, *Actorum 20. Euodius ab Apostolis ordinatus Antiochenus. Ignatius epistol. 11.* deinde penes sacerdotes & presbyteros ciuitatum, adhibito suffragio plebis: nam populus flagitabat episcopum, & sæpe ad seditionem vsque in illo contentio fiebat, *D. Cyprianus libro 3. Epistolarum, epist. 5. Sic idem Cyprianus lib. 1. Epistolarum, epistol. 4.*
¶ Plebs † obsequens præceptis dominicis, & Deum metuens, a 8
peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, cum ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos, vel indignos recusandi. Quod & ipsum videmus de diuina auctoritate descendere, vt sacerdos plebe præsente, sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Sicut in Numeris Moysi præcepit dominus dicens, *Numerorum cap. 20. Prehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni synagoga, &c.* Suffragatur Athanasius, dum ait, *Sed videmus quercïam aliquam aduersum me susceptam esse, meumque inter reos nomen recitatum esse, non tamen oportuit in mei locum Arrianum, aut qui Arriana saperet, subrogari, sed secundum ecclesiasticos canones, prout Apostolus præcepit, congregatis populis vna cum spiritu sancto, qui episcopum constituunt, publice & in præsentia clericorum episcopum postulantium inquisitionem fieri, atque ita omnia canonice peragi. D. Athanasius epist. 1. de persecutione sua ad Orthodoxos.* D. Ambrosius nondum baptisatus præsidialis homo, missus ad seditionem compescendam Mediolanum a Valentiniano Cæsare, consentiente in eum populo & clero, ipse in episcopum electus est, & postea baptisatus & consecratus, *Theodoritus lib. 7. historia Tripartit. c. a. 8. Nicephorus Calist. libro vndecimo, historia ecclesiastic. c. 32.* Ex auctoritate etiam concilii Carthaginensis 4. examinatus & inuentus plene instructus, cum omni consensu laicorum & clericorum, & conuentu totius prouinciæ episcoporum, maximeque Metropolitani vel auctoritate vel præsentia, ordinandus episcopus, *can. qui episcopus, 23. distinct. Isidorus in 54. epistol. Leonis.* Quod & synodus tertia Carthaginensis statuetur, *c. illud, c. 23. distinct.* Adhibebatur autem populus confirmationi, vt ante eam posset obiicere quilibet, si quid is haberet criminis, & vt testimonium haberet electus etiam ab iis qui foris sunt, *c. licet, 8. quæst. 1. c. iubemus, de consecrat. distinct. 1. vide glossam in d. can. illud in verb. plebe, 23. dist.*

¶ Non † tamen eligit episcopum hæreticus, *can. fin. 9. q. 1.* 9
¶ Circa † annum domini 780. in synodo habita Romæ, ele- 10
ctio summi pontificis, archiepiscoporum, & episcoporum, cum omnibus inuestituris Carolo Magno concessa, *Sigibert. & in can. Adrianus, 63. dist. Sabellic. Ennea. 8. lib. 8.* Sed postea hoc ius rediit ad summum pontificem & cardinales, vt supra *cap. 3.* docui. Rursum tamen anno ab incarnatione domini 1111. Henricus quintus Cæsar coronatus, a Paschali 2. carcere detento antea, & a quibusdam episcopis collectis minis & terroribus extorsit priuilegium & inuestituras episcoporum, id est, baculum & annulum, & ita is Imperator cum suis episcopis in synodo vel conuenticulo concluserat, inuestituras episcoporum pro more antiquo Imperatori esse retinendas, *Albertus Krantzius lib. 5. cap. 30. & 33.* Ceterum cum Imperator Roma abiisset, synodum Paschalis Romæ celebrauit, in quo priuilegia, & inuestituras, & pacem, ei per minas & metum concessa reuocauit, *idem Krantzius lib. 5. ca. 34. 37. 38.* Atque Calixtus secundus summus Pontifex, qui post Paschalem 2. & Gelasium 2. Romæ pontificalem sedem acceperat, Imperatorem Henricum quintum excommunicationis vinculo innodauit: qua ratione impulsus cum videret a se regnum paulatim deficere, & exemplum patris sui mente reuolueret, atque metu anathematis quo vigebatur, collecta generali curia apud Wormatiam inuestituram episcoporum, videlicet baculum & annulum in manus legati apostolici nomine Lamberti, qui postea fuit Papa Honorius, publice resignauit, per quem etiam ab anathemate est absolutus: Papa quoque tale priuilegium Imperatori scripsit, vt episcopi omnes tam Cisalpini quam citra, non prius episcopi ordinentur, quam per manus Imperatoris de regalibus sint inuestiti, *hoc ad verbum apud Gothphredum Viterb. ensem in pantheon seu Chronicorum parte 17. in Henrico 5.* ¶ Polydorus Ver-
gilius † tradit huius Imperatoris tempore Henricum primum Bri- 11
tanniæ seu Angliæ regem elatum victoriis, tantum sibi sumere cœpisse, vt sua duntaxat auctoritate episcopos faceret, & factis episcopatuum possessionem daret. Et circiter, inquit, hæc tem-

pora principes vbique gentium cœperunt illud sibi ius declaran-
dorum episcoporum vindicare, quod & hodie mordicus tenent.
Hos tamen Anselmus religionis antistites, tanquam abortiuos
religionis filios consecrare recusabat, sed parum profecit, donec
Paschalis 2. sum. Pont. consultus, regem ab sententia abire coegit,
12 *Polyd. Virgilius lib. 11. historiæ Angliæ in Henrico 1.* ¶ Fuit † & Im-
perator Orientis Nicephorus 2. Phocas qui successit Constanti-
no 9. circa annum domini 965. qui legem tulit, subscribentibus
quibusdam incautis, menteque parum prouidis episcopis, ne Im-
peratoris iniussu crearetur vllus episcopus, *extat constitutio eius
in libro 1. iuris Orientalis, inter eius constitutiones 4. titul.* περὶ τοῦ μὴ
τοὺς ἐκκλησίας ἀπαιτεῖν πλατύνεσθαι & iisque mortuo aliquo episcopo,
aliquem suorum submisit, qui definitos faceret sumtus, ipse au-
tem quod reliquum erat de reditibus accepit. Sed & hanc legem
sustulit, vt malorum omnium fontem, quum detraheret Deo &
possessionibus ecclesiasticis, vt qui factam ab eo, qui imperium
inuaserat, Basilius iunior porphyrogenetus Cæsar orientis, mense
Aprili, indictione 1. anno a creatione mundi 6495. sic enim Græ-
ci computant annos & restituit leges priuilegiorum ecclesiæ, *in
d. lib. 1. iuris Orientalis in post prædictam Nicephori constitutionem
13 titu.* περὶ κανόνων τῶν ἐκκλησιῶν. ¶ Legimus † tamen postea factum
decretum ab Imperatore Alexio Comneno primo in præsentia
conuocatæ tunc synodi consentientis vnaque determinantis,
mense Maioto. indictione anno ab orb. 6565. orta contentione
de Metropoli Basilæi, & Metropoli Madytana viduis pastore,
num a Patriarcha Constantinopolitano, an a Metropolitis Ha-
raleano & Anchitano, quorum erant episcopatus, antequam
per Imperatorem erecti fuissent in archiepiscopatus. Statutum-
que Imperatori licere pontificalem thronum ecclesiis largiri &
episcopatus vel archiepiscopatus in Metropoles erigere, eaque
quæ ad electionem pertinent, & taliquam dispositionem, prout
ipse voluerit describere. Verumtamen Patriarchæ permittunt,
ne aliter a quo sis allatam de consensuque ecclesiæ primatu char-
tam confirmet: nec eius præsules inter archiepiscopos vel Me-
tropolitanos recipiat, quam dignos cognouerit, & si indignos vi-
derit referibat Imperatori, *in iure Orientali, lib. 1. in constitutioni-
bus Alexio Comneni, 3. titulo 3.* περὶ τοῦ ἀνάγειν τὰς ἐπισκοπὰς εἰς μητρο-
14 πόλεις. ¶ Quod † ius fere, & eadem cum summi Pontificis aucto-
ritate regibus nostris Gallicis in synodo concessum est in nomi-
nationa ad prælaturas dignorum facienda, *tit. de regia ad prælatu-
15 ras nominatio. in concordatis.* ¶ Quam † tamen nominationem in
conuentu seu comitiis generalibus Aureliæ habitis anno domi-
ni 1560. *in constitutio. Aureliæ habitis artic. 1.* in formam electio-
nis ecclesiis cathedralibus adhibitis nobilibus & clero & populo
transferri voluerunt, vt tribus nominatis, seu electis princeps v-
num ex bis delectum summo pontifici nominaret confirman-
16 dum: sed illa constitutio non fuit vsu firmata. ¶ Andium † & Alen-
conius Reguli, nominatione ad prælaturas vtuntur in suis ditio-
nibus, regis permissu sed ita, vt huius nomine ac postulatione di-
17 ploma Pontificis summi postuletur. ¶ In † quo ordinatio est sum-
mo pontifici reseruata, quamadmodum iure pontificio a princi-
pe vel rege, episcopus ordinari non potest, & si inuestituram dent
excommunicantur, *can. quis deinceps. & sequen. 16. quæst. 7.* Et a-
lii episcopi qui per laicum inuestituram recipiunt, & inuestiti da-
18 ponuntur *d. can. si quis, & can. omnis, 63. distinct.* ¶ Nec † interesse
potest princeps iura communi electioni cum canonicis eligenti-
bus episcopum, vt eligat cum ipsis, præcipiat, vel disponat, *Messa-
19 na, de electio. can. laici, can. nullus 63. distinct.* ¶ Canonicis, † quippe
libera est in ecclesia cathedrali electio sui episcopi, iisque solis, *ca.
in Genes. c. ecclesiis. 2. c. Camana, cap. cum in veteri, c. congregato, ca.
bona, 2. de elect. apud Gregorium* quamuis antea ad summum pon-
tificem pertinuerit, *can. 1. 22. distinct. gloss. in c. quanquam, de elect.*
Potest tamen capitulum in electione facienda eum admittere,
qui de iure interesse non potest, dummodo omnes canonici con-
sentiant, & vel vnus non repugnet, *c. scriptum de elect.* Eligunt ca-
nonici ecclesia viduata pastore, sede vacante, *ca. vt circa, ca. quam
sit, c. cupientes, de elect. & ibi gloss.* sepulto mortuo episcopo, non
prius, *c. Nouatianus, ca. non furem. 7. quæstio. 1.* infra tres menses a
die vacationis *c. ne pro defectu, c. cum in cunctis, de elect. c. postquam,
50. distinct.* congregatis illis in ecclesia, vel alibi in ciuitate, loco i-
doneo, *c. cum terra, & c. quod sicut, de elect. c. in Genesi, c. quanquam,
eodem titu.* absentibus canonicis, veluti in actuali capitulari vo-
catis, cum tempore & dilatione ad veniendum sufficiente secun-
dum loci intercapedinem, *c. 1. de dilatio. Doctor. in Authen. hoc ius
porrectum, de sacrosanct. eccles.* cautione adhibita, ne nimium pro-
rogetur electio, cum periculum est in mora *ca. cum inter & ca. ne
pro defectu, de electio.* dummodo sint in prouincia, vel extra com-
mode vocari & venire facile possint, non aliter, *gloss. in c. cum ex
ecclesiis, de præbend. in 6. gloss. in c. quod sicut, §. si autem de elect.* In ci-
uitate citantur vel vocantur canonici, per campanæ pulsationem,
c. in caussis, de electio. extra ciuitatem, per literas, vel per nuncium,
gloss. & Doctores, in c. caussam, & c. in c. Camana, de electio. Duplex-
que citatio, prima, vt adsint certo loco ad electionem faciendam,
altera, vt ad electionem veniant. ¶ Et † quamuis absentes com- 20
mode venire non possint, tamen vocari debent, *ca. quod sicut, § si
autem, & c. cum inter vniuersas, & gloss. & Doctores in c. quia propter,
de elect.* Quis absens iusto impedimento, vel non legitimo con-
sentientibus aliis canonicis, potest vocis suffragium alii commit-
tere per literas, *c. scriptum, cum gloss. & c. quia propter, de elect. apud
Gregorium, c. si quis vno, eod. tit. in 6.* Si committat vni de capitulo,
d. c. quia propter, & ibi gloss. & Doct. non enim alteri potest inuitis
præsentibus canonicis, *c. constitutus, de appellat.* nec etiam per li-
teras ipsa vocem, vt dicunt, seu suffragium facit absens, *c. si quis iu-
ste. & ibi Doctores, de electio. in 6.* ¶ Auctoritate † apostolica quo- 21
que ordinationes episcoporum, ab vniuersis qui in eadem fue-
rint prouincia episcopis, sunt celebrandæ, qui simul conuenien-
tes scrutinium cum precibus perficiant, manus cum sanctis eu-
angeliis admoneant dominica die, hora tertia orantes, sacraque
vnctione prophetarum exemplo vngentes, *c. 1. 75. distinct.* Nam
cum ordinatur episcopus, duo episcopi imponunt manus qui-
bus tenent euangeliorum codicem super caput & verticem eius,
vno super ipsum fundente benedictionem, reliquique episcopi
qui adsunt, manus eius tangunt, *c. episcopus, 23 distinct.* Sunt aliæ e-
lectionis & confirmationis episcopi cæremoniæ & solemnita-
tes, de quibus late tractat Bertachinus *tract. de episcop. 1. parte, lib.
3. 1 & 2 parte libri.* ¶ Electio † episcopi, vel archiepiscopi intra tres 22
menses a vacante ecclesiæ fieri debet, *c. postquam. 50. distinct.* a-
lioquin olim ad summum pontificem deuoluebatur, *c. dilectus,
de concess. præbend.* eligendi facultas, hodie ad proximum superio-
rem, archiepiscopum, vel primatem, *c. ne pro defectu c. 41. de elect.
apud Gregorium, c. nulla. de concess. præbend.* Intra tres alios etiam
menses confirmari debet. *can. quoniam quidam 100. distin. c. quo-
niam quidam, 75. distin.* ab archiepiscopo. *can. extra conf. ciuitate,
& can. fin. 64. distinct. c. cum dilectus, 32. de electio. apud Gregorium.*
vel a summo pontifice. Confirmationem præcedit electio, hanc
sequitur consecratio, vt notant interpretes, *Bertachinus tract. de
episcopo, in 3. parte 3. libri gloss. in c. proinde, de elect. in 6.* ¶ Episcopus
† post electionem & confirmationem quidem est, si tamen con- 23
secratus non sit, quædam, quamuis episcopalia sint, gerere non
potest quæ ordinis sunt: & ita ante consecrationem quæ iurisdi-
ctionis sunt, recte exsequi potest, nempe excommunicare, corri-
gere, iuramenta recipere a vasallis, inuestire, beneficia conferre,
& similia, *ca. nosti, de elect. apud Gregorium ca. 1. & c. inter corpora-
lia de translat. episc. & c. transmissam, de electio.* Quæ ordinis sunt mini-
me, eo quod eorum potestatem tantum accipiat in consecratio-
ne: qualia sunt, clericos ordinare, & deponere, chrisma conficere-
re, benedicere virgines, ecclesias vel altaria consecrare, & simi-
lia, *c. quod sicut § præterea. de elect. can. quamuis, 68. distinct.* ¶ Vbi
† tamen de facto quæsitum, num episcopus qui nominatus a re- 24
ge, confirmatus est per summum pontificem, vel qui a summo
pontifice habet prouisionem, bullis confectis, non tamen adhuc
adepta possessione, possit beneficia conferre. Quam rem distin-
guendam censeo, an quæstio sit de episcopatu, in quo rex ius re-
galiorum habet, an de alio. ¶ Nam † regalia principis, non expire- 25
scunt, quæ competunt ratione vacationis ecclesiæ episcopalis,
nisi consecratione facta episcopi, atque post electionem, nomina-
tionem, & confirmationem sum. pont. integra manent, & ita rex
fructus interim percipit, beneficia iure regaliorum confert, nec
cogitur ante consecrationem episcopo dare inuestituram, *Arnul.
Rusæus, tract. Regal. 59. priuilegio.* ¶ Quod † stricta iuris ratione e- 26
piscopus non dicatur, nisi consecratus sit, *c. licet, de translat. episc. c.
tua, de his quæ fiunt a Prælatis sine consen. cap. Pan. in c. cum te de re-
script.* ¶ Episcopatus † iuris regaliorum enumeratos habes apud 27
Ægid. Magistr. *tract. regal. c. 4.* Ceterum in episcopatu, qui regalis
iuris nõ est, episcopus ad nominationem principis legitime con-
firmatus, vel sine nominatione ab eo, qui confirmandi ius habet,
poterit conferre beneficia suæ diœceseos ante consecrationem,
vt dixi, & ante possessionẽ adeptam, literis & codicillis seu bullis
insinuatis, vel prouisione obtenta. *Bertach. in tract. de episc. lib. 3. in
par. 2. principalis, nu. 8. per c. nosti, de elect.* ¶ Confirmatio † namque 28
tradit

tradit dominium prælaturæ, *Innocentius in cap. ex parte, de arbitr. Bald. in Margarita in verb. electio.* prouisioque, seu collatio beneficii transfert ius, si illa acceptetur, *cap. si tibi absenti, de preben. in 6.*
29 ¶Et † possessionis adeptio tunc demum exquiritur: quia corporalis est, si alterius intersit: si agatur de publicanda renunciatione intra tempus conueniens, si de infirmis resignantibus, aut de similibus, in quibus fraus committi potest, si palam non eatur in possessionem, secundum præscripta regularum cancellariæ, quæ de his latæ sunt. In sacerdotiis autem & prælaturis, quæ vel morte, vel alia certa ratione & vere vacant, & conferuntur, illa possessionis exacta non obseruatur quæstio & solemnitas, *Rebuffus in praxi beneficiorum, dum de resignatione agit.* quamuis non me lateat, hac in re varias fuisse easque pugnantes interpretum sententias, quas videto apud Ioannem de Selua *in tracta. beneficiorum, 2. par quæst. 15.* Is tamen tandem concludit cum distinctione, vt si quis alius in possessione prior sit prælaturæ, licet iniuste, is cui collatio facta est & confirmatio, non possit administrare vel conferre, non adepta possessione legitime, alioquin enim spoliaret possidentem, & diceretur intrusus, ius propria auctoritate sibi vsurpans, iureque suo, si quod haberet, priuandus, *ca. cum qui, de prabend. in 6. Lex stat. quod met. caus. l. si quis in tanta, C. vnde vi, l. 1. C. de suffrag. can. placuit, 16 quæstio. 6.* contra, si quis prælaturam consequatur, quam alius, nec iuste vel iniuste possideat, licere ei administrare & beneficia eius ante consecrationem conferre, *per c. transmissa, & c. qualiter nostr. de elect. apud Greg. c. auaritia eod. tit. in 6.* Dummodo, vt plerique tradunt, consuetudo in ea prælatura sit antea obseruata, ne administratio concedatur ante adeptam possessionem, *per d. c. transmissam.* Nisi, vt Host. tradit & prædictus Io. de Selua, *vbi supra.* dixerimus, hanc consuetudinem reprobandam, tanquam quæ possit esse damnosa, *iuxta cap. cum venerabilis, & c. auaritia, de electio. in 6.* Ego autem in ea sententia sum, episcopum vel alium antistitem, non posse se immiscere actibus iurisdictionis nec collationis, quousque diplomata seu bullas suæ collationis & confirmationis susceperit, aut concessæ fuerint, atque in illis vim maiorem, quam in adeptione possessionis facio: quod ita exigat extrauagans, iniunctæ, De electio. in Extrauag. communibus. Et ita Panormitanus, se curasse obseruari scribit, *in d. c. qualiter, de elect.*

30 ¶Cuius † autem dignitatis sint episcopi, certe munus illorum & auctoritas satis fidem facit, similque, & rationes cur præfecti sunt populo Dei. Quamobrem & eos principes piique homines ab omni labe hæreseon & superbia alieni, coluerunt, & honores regios fere, & aliquando maiores eis detulerunt: vt contra, perditi homines & impietatis mancipia, eos vt caput, dominum, cui illi inseruiunt ludibrio habuerunt de re Christiana nō bene sen-
31 tientes. ¶Ex † quorum grege Nicephorus orientis Imperator, qui iussit ducibus belli, episcopis & clericis mancipiorum loco vti, proque sua auctoritate in ædes episcopales & monasteria diuertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti, *libr. 1. iuris Orientalis, in constit. 3. Nicephori, titulo περὶ ἐκκλησιῶν ἱερῶν.* erat autem hic Manichæus, qui tandem & misere obtruncatus cœpit pœnarum æternarum certum argumentum exhibere, post mortem etiam decaluato capite ludibrio habitus a Chrumno rege Bulgarorum, *Ioannes Monachus seu Zonara, in eius vita. & Ioannes Cuspin. in*
32 *Cæsaribus, sub Carolo Magno.* ¶Scopus † & finis distinctionum episcopalium sedium, & præfecturarum harum sacrarum est, quasi totius sacri ordinis ecclesiastici, vt omnia cum ordine, & ad laudem Dei, & in ædificationem ecclesiæ sine confusione fierent, ne acephali clerici, veluti sine fræno, remota locorum intercapedine summo Pontifice opprobrio Christiano nomini essent, & quisque in sibi deputata contineretur cura, solicitudo ecclesiarum diligentius haberetur, & pleraque alia fierent, quę huic pon-
33 tificio muneri committuntur. ¶Et † quæ ad illos pertinent, vt consecratio virginum sacrarum, *cap. 1. de tempor. ordin. can. si subes, 26. quæstio. 6.* dedicatio, consecratio, & inauguratio, *cap. per episcopum, cap. 9. de consecrat. ecclesia, vel alta. lib. 3. Decret. tit. 40. can. nemo, de consecrat. dist. in 1. ecclesiarum.* Ad episcopum etiam pertinet consecratio, seu benedictio corporalis, seu lintei linei iuxta statutum Eusebii S. P. *in capit. consulto, de consecrat. distinctio. 1.* De vasis etiam & vestimentis ecclesiæ, idipsum sentiunt plures post Thom. *3. par. quæst. 75. art. 1. in cap. vestimenta, & c. vasa, dist. 1.* Alii dicunt, quod presbyteri ea possunt benedicere etiam præsente episcopo, *in can. ecce. 95. distinct. can. quamuis, 98. distinct.* dummodo in benedictione chrismate opus non sit. Et ita Abbates etiam intra sua claustra posse benedicere: quidam tamen alii id ad priuilegium illis concessum referunt, *ex cap. Abbates, de priuileg. in 6. cap. accedentibus, de excessibus prælat.* Et ita etiam debere abstinere a consecratione calicis Abbates & alios, eamque relinquere debere Episcopo, propter vnctionem, quæ ibi necessaria est, dixit Geminianus *in d. cap. abbates* quamuis contrarium videatur sentire in abbate, qui vtitur pontificalibus ornamentis, Cardinal. *in Clement. attendentes, de stat. regul. sicut capit. vnic. de sacrosanct. vnctione.* Mihi autem tuta videtur sententia, dicere, benedicere vestes sacras missæ, & similia, non pertinere ad simplicem sacerdotem nisi ex delegatione vel priuilegio S. Pontificis. Concessit ita Sixtus quartus S. Pontifex sacerdotibus ordinis Minorum, vt possint benedicere quæcunque ornamenta ecclesiæ vel altaris, vel sacerdotales, & alia corporali excepto, vt ait Rosel. *in verbo consecratio, §. primo.* Eadem concessit priuilegia Six. 4. fratribus ordinis sanct. Dominici presbyteri. Tamen in priuilegio Minorum Leonis 10. S. P. incip. Inter ceteros, quædam addita, quæ non omnibus concessa videntur sed certis, dum dicitur. Quodque generales illius, necnon prouinciales, ac eorum vicarii eiusdem ordinis Minorum, corporalia & alia ornamenta ecclesiastica suorum locorum ac domorum, præter calices & patenas benedicere valerent, concedimus, itē q̄ prædicti possint, quando episcopi nolunt vel negligunt ecclesias, cœmeteria, capitula sua vtique solemni benedictione benedicere, & eas pollutas, vel ea polluta quomodocunque, aqua prius per aliquem Catholicum episcopum, vt moris est, benedicta, reconciliare. Ordinatio clericorum, *titul. tempori. ordinatio. & titul. de ordinatis ab episcop. qui renuntia. episcop. tota 71. distinct.* aut facultas permittendi per literas commendaticias, quas dimissorias vocant, vt ab aliis ordinentur, *cap. primatus, cap. ab extranco, 71. distinct. tota 72. distinct. ca. fraternitatis, cap. 5. de clericis non residen. lib. 3. Decre. al. titulo quarto.* conficere chrisma, *capit. illud, 95. distinct. can. si iubet sanctitas, 26 quæstio. 6.* linire seu confirmare baptisatos, *c. in. 1. & ca. manus, de consecratio. distinct. 5.* Solemniter anathematizare, *cap. debent., 11. quæst. 1.* ecclesias duas vnire, *capit. sicut vnire, de excess. prælator. Clement. vnic. § final. de rebus eccles. non alienan.* vnam in duas diuidere, nonas exigere, *cap. ad audientiam in 1. in fin. de eccle. ædific.* Ex causa, propter morum correctionem bis in anno concilia seu synodos cogere, *can. propter ecclesiasticos, 18. distinct. & in legibus Francicis Caroli Magni, lib. 1. cap. decimotertio.* iudex is etiam clericorum est suæ dioeceseos tanquam ordinarius, alii extraordinarii, *ca. scriptum, can. sciote, can. denique, can. placuit, can. de illis, 6. quæst. 3. can. per singulas, c. saluo, can. si autem, can. archiepiscopus, ca. conquestus, 9. quæst. 3. cap. 1. de offic. ordinar.* Et Honorius tertius, summus Pontifex, hæc & res quæ horum caussa episcopo debentur, vna constitutione refert *cap. conquerente, de offic. & potest. iudic. ordinar. & ibi late interpretes.* quæ & aliis iuribus suffulta est: quæ sunt canonica obedientia, *cap. si autem vobis, & can. ubsis, 11. quæst. 3. Diuus Ignatius epist. 5. & 6. Deuteron. cap. 17.* subiectio & reuerentia, *Ecclesiast. cap. 7. & 1 ad Timoth. 5. can. ecce ego, 95. distinct. can. fin. 99. distinct.* institutio & destitutio, *can. cum ex iniuncto, de hæret. cap. cum & plantare, de pri.* & correctio clericorum, *c. irrefragabili, & cap. licet de offic. ordinar.* reformatio, *cap. visis, 18. quæst. 2.* censura ecclesiastica *cap. corripiantur, 26 quæst. 3. cap. querelam, de verborum significat.* Iurisdictio caussarum fori ecclesiastici, *cap. si diligenti, de foro competen. fere per totam, 6. quæst.* pœnitentiæ, *cap. si episcopus, de senten. excommunic. in 6. vbi gl. numerat casus episcopales.* sacramentorum collatio, *cap. cum inter vos & ca. quanto, de consuetud.* synodus, *tota 15 quæst. 7.* synodaticum vel cathedraticum, *cap. cum canonicis, & cap. olim, de censib. cap. placuit, 10. quæst. 3.* quarta decimationum, *can. vobis, can. concesso, & can. placuit, 12. quæst. 2. ca. cum super, de sepult.* ¶Illud † tamen diuturnum 34
obseruatione, vt tertia pars quæ ex decretis antiquorum conciliorum dabatur episcopis a parrochianis ecclesiis, *ca. quatuor, & ca. de reditibus, 12. quæstio 1. & ca. decreuimus, 10. quæst.* hodie non detur, nisi ecclesiam sartam tectamve conseruet: t. [illegible] relinquitur curionibus cum hoc onere, *can. placuit, can. pr[illegible] in [illegible] nio, 10. quæst. 3.* Datur & episcopis quarta vel aliqua [illegible] oblationum, mortuariorum, vel ex consuetudine, *can. decernimus can. de his, can. antiques, 10. quæst. 1. cap. 1. cap. 2. cap. certificari, de [illegible]* visitatio annua, vel procuratio, moderatum auxilium, *cap. cum Apostolus, § prohibemus de censib. c. 1. §. fin. vt ecclesiast. ben. sine quaque diminutione conferantur, can. cauendum, 10 quæst. 3* Omnium in summa ecclesiarum, monasteriorumque regimen, [illegible] & cura pertinet ad episcopum loci, *can. omnes Basilicæ, 16. quæstio. 7. can. obitum, 61. distinct. ca. Decretum, & ca. regenda, 10. quæstio. 1.*

Episcopus solus sacerdotibus, & ministris honorem dare potest,
quamuis solus auferre non possit, *can. episco. 67. distinct. cap. felix,*
15. q. 7. c. 1 de haereticis in 6 Sed & in constitutionibus Caroli Magni
capitularibus transactis cum episcopis regni, cautum, vt episcopi
emendandi incestuosos habeant licentiam, & corrigendi intra
suam prouinciam viduas auctoritatem, *in capitul. Caroli Magni,*
cap. 5. Idem in Aquisgrani sanctionibus, iussit vt eorum, qui ordi-
nari cupiunt, fides & vita ab episcopo diligenter discutiatur, & sic
ordinentur: quod & nouella Iustinianea comprehensum est, *No-*
35 *uella 123* ¶Demandata † etiam antistitibus sacris cura annonæ, vt
iusto pretio vendatur egentibus, *l. 1 de episc. audien.* Hancq; ean-
dem Athalaricus rex Gothorum illis rursum iniunxit, apud Cas-
36 siodorum, *lib. 9. Variar. epist. 5.* ¶Chilpericus † rex Galliarum an-
te Suessionum, filius Clotharii regis Francorum, liberatus ab ob-
sidione & periculo, quo cingebatur apud Tornacum a fratre Si-
giberto, donauit episcopo Crasmaro, fiscum regium, vt aiunt in
Tornaco, cum quadam temporali iurisdictione in Flandros, an-
no domini 578. *Meyerus lib. 1. Annal. Fland. in eo. anno.* Et hodie
in Gallia in plerisq; locis ex liberalitate principum, & iure clien-
telarum per ecclesias possessarum, etiam in laicos & iurisdictio-
nem temporalem habent episcopi, & abbates: quæ notiora sunt,
quā vt probatione indigeant, nosque alibi de fisco episcopali agi-
37 mus. ¶Apud † Ruthenos seu Moscouitas, vt refert Sigismundus
Liber Baro, *in Commentariis rerum Moscouitarum*, episcopi notio
est, de diuortiis factis inter Kez, quos dicunt, id est, duces, & inter
quos dicunt Boiarones, id est, nobiles, & super omnes seculares,
qui concubinas fouent: item si quando vxor marito non obse-
quatur, si quisquam in adulterio vel fornicatione deprehensus
fuerit, si vxorem cōsanguineam duxerit, si coniunx coniugi quip-
piam mali machinetur, de diuinationibus, incantationibus, vene-
nis, de contentionibus propter hæresin vel fornicationem suscе-
ptis. De Sodomitis, sacrilegiis, mortuorum spoliatoribus, qui ab
imaginibus & statuis sanctorum amouerint, de iis qui canem, a-
uem, aut aliud animal immundum in ædem sacram duxerint, aut
comederint: hisq; pœnas imponunt, aut si filius parentes sororesq-
que acrius increpauerit, item mensuras rerum singularum ordi-
nare statuereque debent ex concilio Toletano 5. can. 16. episcopi
cum iudicibus secularibus idola destruere debent, & can. 17. de
iis qui necarunt filios agnoscere. Apud nos etiam plura sunt, de
quibus iurisdictio ad episcopum pertinet: verū de ea alibi dictum
est, *diximus in Lib. artis Iuris, c. 1.*

38 ¶In † symbolum dignitatis & potestatis huius, baculus pasto-
ralis datur, *c. disciplina, 45. dist.* Vt Mosi & Aaroni virga, *Exod. 4.*
accipit autem a superiore summo Pontifice, qui tamen non fere
baculum, cum ratione, cuius meminerunt, vt de baculo dato a D.
Petro D. Martiali historiæ, tum etiam quia is a nullo homine, sed
a Deo accipit potestatem, *textus cum gloss. in c. 1. §. fin. de sacra vnct.*
lib. 1. Domestic. tit. 15. C. Hic baculus vncus ex more Romanæ eccle-
siæ, rationesq; traduntur, vt ea potestate in Dei ecclesiam morosi
& gentiles trahantur, & delinquentes inuiti cogantur ad men-
tem redire, *gl. pen. in d. § fi. c. vni. de sacra vnctio.* Item quia pedum
incuruum non lædat oues, sed in viam reduc sine læsione cogat:
est tamen pastoralis baculus crucistus apud Ruthenos, *Sigismun.*
39 *Liber Baro, in reb. Moscouitarum.* ¶Apud † Vtopienses insulanos
loco baculi præfertur cereus, *Thomas Morus lib. 2. Vtopia.* vt ar-
bitror symbolum bonæ vitæ, quæ alus in episcopo prælucere de-
beat. Datur & annulus episcopo tanquam sponso ecclesiæ, *ca. sic-*
40 *ut vir, 7. q. 1.* ¶Mithra † quoque vel cydaris bicornis, vt scientiam
vtriusque testamenti capitis sui esse ornamentum cognoscat: &
aliquo modo metuendus populo videatur. Quemadmodum le-
gimus Mosis faciem cornutam visam, cum de monte descēderet,
Exod. 34. Apud Moscouitas archiepiscopi, episcopi, & abbates,
mithras nigras, & rotundas ferūt: solus autem episcopus Nouo-
gardensis albam bicornem more nostro, *Sigism. Liber Baro com-*
ment. de reb. Moscouit. Flamines quoq; apud idololatras Romanas
habebant pilea, *Aul Gellius, lib. 5. c. 8.* & æstate filo caput cinge-
bant, quia eo nudato incedere nefas habebatur, *Plinius lib. 3. c. 12.*
quemadmodum & sacerdotes augures lituo vtebantur, *Liuius in*
1. id est, baculo incuruo, de quo Cicero, *quid lituus iste vellet, quod*
clarissimum est insigne auguratus, vnde vobis est traditus? Cicer. 1. de
41 *diuin.* ¶Conceduntur † & episcopo sandalia, quæ vigilantissimam
gregis curam significant: item vestis linea summa, quę puritatem:
chirothecæque, quæ manus ab omni humana cōtagione conser-
uandas esse admonēt. Est & superhumerale, cum mysterio, & re-
liqua ornamenta, quæ & in lege antiqua sacerdotibus erant my-
stica, *Exod. 28.* ¶Quia † igitur episcopis cura gregis Dominici per 42
partes fuit distributa, cum fiducia tantæ probitatis, placuit & ma-
ioribus, vt quilibet episcopus suo muneri summa fide inuigila-
ret, & ne ordinem turbaret decretum, in alias prouincias trans-
eundo. Vt enim coniugium corporale non potest ab homine, vt
a Deo coniunctum separari, *c. 19. D. Matth.* sic nec coniugium se-
mel cum ecclesia sua ab episcopo initum nisi ex causa illa & a sum-
mo Pontifice solum, *c. 2. & 3 de translat. episcop. lib. 1. Decretal. tit. 7.*
c. cauendum, c. quamuis, 3. q. 6. c. mutationes, 7. q. 1. vt nec patriarchę
id liceat, *c. 1. eod. tit. de translat. epis.* Decretum autem est in synodo
Nicæna de non transferendis episcopis, vt occasio etiam ambitus
in ecclesia præcideretur, quod multa ex prætatione competito-
rum euenissent mala, *Niceph. Calix. lib. 12. c. 16.* Et sub Theodosio,
episcopi omnes vnacum Nectario constituti Constantinopoli,
senatusconsulto cauerunt, vt Nicenæ synodus decretum certum
esset, & iuxta antiquos canones episcopi in ecclesiis suis manētes,
non temere in aliarum diœcesium fines transirent, quod antea
facile fiebat propter persecutiones, *Niceph. Calix. lib. 12. c. 13. Socr.*
lib. 9. histor. Tripartit. c. 13. Ceterum canon de episcoporum in alias
parœchias mutatione, μετάβασιν, ἢ μετάθεσιν, id est, transitionem,
non mutationem episcopi ū prohibet. Transitio eorum est, qui
per arrogantiam, forte miscendarum rerum gratia in thronos in-
siliunt, quæ inhibetur, non legitima trāslatio. ¶Nam † & primus 43
apostolorum Petrus ecclesiam Romanam gubernauit trāslatus,
& alii plures translati licite, quos refert Niceph. Calix. *lib. 14 hi-*
stor. eccles. c. 39. & Socrates *in histor. Tripartit. lib. 12. cap.* 8. Episco-
porum reper nuitue species, eorum, qui titulari, & chorepiscopi
appellantur. ¶Ambulatorii † etiam apud nos, & vt vocantur por 44
tatiui reperiuntur episcopi, titularios vocat Synodus Tridentina:
ii enim vere episcopi assecuti sunt dignitatem & potestatem & ti-
tulum. Verum non potiuntur fructibus sui beneficii vel suæ ec-
clesię, episcopali sede ab Agarenis occupata. Ambulatorii & mo-
biles dicti episcopi, quod veluti a propriis exsules, possint vbicun-
que peruenerint consentiente loci episcopo, & eo delegāte, mu-
nus episcopale obire. Potest namque quidem episcopus in sua se-
de, quæ iurisdictionis sunt, cuilibet delegare, etiam non episcopo,
at quæ ordinis sunt non potest nisi episcopo, *cap. penult. de conse-*
crat. ecclesiar. apud Gregorium. ¶Quare † hic episcopus titularius, 45
poterit, vt delegatus eo, quæ ordinis sunt vice episcopi in episco-
patu alieno peragere, veluti clericos ordinare, virgines, aut chri-
sma consecrare, & reliqua, quæ ministerium exigunt consecra-
tionis perficere. Episcopatus isti titularii retinent priscis status
vmbram, & eos quibus conferuntur impellunt quodammodo, si
zelo Christianæ fidei teneantur, eo vbi sunt proficisci, vt experi-
antur, si quid ex grege possint vel restituere in pristinam salutem,
vel si qui adhuc ibi sint, si liceat eo proficisci, in fide conseruent
ac nutriant. Et meo iudicio non alia ratione conferri debent isti
episcopatus, nec aliis quam operariis pro vinea Domini mori pa-
ratis. Alioquin enim mihi videtur valde ambitiosus, & iniuriam
ecclesiæ Dei irrogare, qui prohibitam μετάβασιν, & transitionem
in alienos episcopatus prætextu speciosi tituli, aucupatur, nullo
modo de grege, quem desiderauit, solicitus.

¶Chorepiscopi, † Græcis χωρεπίσκοποι, erant vicarii ab episco- 46
pis in aliquem locum diœceseos missi, vt putat Budæus ex Basi-
lio, *Budæus in comment. linguæ Græcæ.* De istis Damasus Papa tra-
ctat *in epistol. 4 in volumine conciliorum* ¶Erat † illis officium cum 47
episcopis commune fere in omnibus, dempto quod erigere alta-
ria non possent, nec ecclesias consecrare, nec per impositionem
manuum fidelibus baptizatis, vel conuersis hæreticis, paracle-
tum spiritum tradere, non chrisma conficere, non baptizatorum
frontes chrismate signare, non publice quemquam pœnitentem
in missa reconciliare, auctore Leone summo Pontifice, *ca. quam-*
uis, 68 distinct. De Chorepiscopis, eo concilium sub Carolo Magno
Aquisgrani habitum, Ancyrense statuit, ne quicquam facerent
absque licentia episcopi, in cuius essent diœcesi *in legibus Franci-*
cis, capit. 19. quod & in concilio Laodiceni statutum est, *concil.*
Laodicensi, cap 57. Meminit & concilium œcumenicum Chalce-
donense, ne Chorepiscopi, vel alii episcopi ecclesiasticive mune-
ris participes, pretio vel nondinatione fiant. Quod Gennadius
patriarcha Constantinopolitanus rursum synodali constitutio-
ne firmauit, *libro secundo Iuris Orientalis, in Gennadii constitu-*
tione. Is floruit circa annum d. mini 470. vt ait Tritemius *de*
scriptur. ecclesiast. Ante cum tamen inueni Damasum Hispa-
num summum Pontificem, qui cathedram conscendit anno do-
mini 368. ¶Chorepiscopos † iam improbasse, crescentibus 48
iam

tam titulis clericorum, *can. Chorepiscopi, 68. distin.* decreuitque tamen, ne quid Archidiaconi, quos vocabant Chorepiscopos, aliquid moliantur contra episcopos, *Sigibert. & Isidorus, in concil.*

49 ¶ Exstat apud Gregorium Nazianzenum iuramentum & votum episcopale, quod omni speciei episcoporum maiorum & minorum commune est, & Christianorum, incipiens.

Ὄμνυμι τὸν λόγον αὐτὸν, ὃ μοι θεὸν ὑπέρτερον
ἐξ ἀρχῆς ἀρχὴ, πατρὸς ἀεὶ ἀθανάτου, &c.

Cuius summa est, vt iuret se fidem rectam seruaturum, non desideraturum sedem magnam, nõ quæsiturum opem aliunde, quam a Deo, humanam. Quod fecisse Semiarianos notat Epiphanius, dum ait *ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν σαρκὸς δεξιὰν Κωνστάντιον τὸν βασιλέα, καὶ ὑποκρινόμενοι τὴν βασιλέως δεξιάν.* Habentes secum & carnis dexteram Constantium imperatorem, & per assimilationem præferentes, principis dexteram. Iurat insuper se secundis rebus in superbiam non iturum, nec malis cessurum, iura inter iudicandum seruaturũ incorrupte, se victurũ sine inuidia, sine ira, sine detractione, sine inertia, sine odio, sine vltione propria inimici: quod pauperes vacuos non sinet abire, quod verbum Dei prædicabit.

De Abbatibus. Cap. 13.

Tot[illegible] caus. in 2. parte Decreti Gratiani.

1 *Abba vox quid, & vnde.*
2 *Abbatis appellatio quando primum cœpit.*
Hilario Anachoreta primus monachus, eod.
D. Antonius, eod.
3 *Abbatis nomen superbe vsurpatum, & reprehensum.*
4 *Abba nomen dignitatis, & præpositura.*
5 *Archimandrita quis.*
6 *Hetæriarcha quis dicatur.*
7 *Abbatum distinctione ratione exemtionis regula commenda, & varii ordinis.*
8 *In Abbates qui possunt eligi.*
9 *Abbatissa ex quibus eligenda.*
10 *Abbatissarum quæ debeat esse ætas.*
11 *Ad Abbatias rex Galliarum nominat.*
12 *Abbatis & abbatissæ electionis confirmatio ad quos pertineat.*
13 *Abbates benedici debent intra annum post electionem.*
14 *Abbatis, & episcopi differentia.*
15 *Abbates benedicti suos monachos benedicunt, dummodo sint presbyteri.*
16 *Abbatialis dignitatis ratio, & finis, & potestas. seu iurisdictio.*
17 *Abbas aut monachus non intersit nuptiis, non suscipiat de Baptismo.*
18 *Abbatissa sola non alloquatur virum, non velet virgines.*
19 *Abbatibus quæ liceant, & prohibeantur.*

1 SVspicantur quidam, Abba vocem, primam esse ex qua prodierit Pappa mutato b. in p & sublata prima vocali a. Hebræi vocant patrem אב ab. cui nomini Chaldæi & Syri suo more addunt in fine א a. vnde factum אבא abba, *D. Marc. 14. ad Roman. 8. ad Galat. 4.*

2 ¶ Titulus † hic & forma appellationis ex Anachoretis primum cœpit frequentari in Christiana religione. Scribunt namque Sozomenos, *lib. 5. c. 10.* D. Hieronymus, *in vita Hilarion.* & alii, *Polydorus Verg. lib. 7. c. 1.* Hilarionem Anachoretam in saltibus Thebaidis Syriæ primum floruisse monachum, a quo plures viuendi formulam accipientes, eremi cultum in cœtum transtulerunt. Vixit & D. Antonius in Thebaica regione Ægypti, & inibi condidit monasterium. Hunc innumeri postea secuti sunt, qui suos duces & præpositos nomine patrio abbates dixerunt. Fuit hoc nomen primum tributum monachis, & solitariis venerationis caussa ab iis, qui se tanquam filios educari & haberi nouerant. 3 ¶ Postea † tamen in ambitionem apud quosdam degenerauit, vt quondam etiam fastidita superbia eorum, qui volebant vocari. In quos inuehitur superbiam detestatus D. Hieronymus, *in epistolam 4. ad Galat. c. 4.* dum ait, *Cum autem abba, pater, Hebræo sermone Syroque dicatur & Dominus noster in euangelio præcipiat nullum patrem vocandum nisi Deum, D. Matthæi, c. 23. nescio qua licentia in monasteriis vel vocemus hoc nomine alios, vel vocari nos acquiescamus.* Loquitur enim de iis, qui nulla cura aliorum donati, nullis præpositi 4 se ita nominari desiderant. Transiuit namq; hoc nomen in dignitatem & præpositurã monachorum, quod idcirco ab aliis quam a præpositis certis vsurpari vere sine stultitia vel gloria nequit: sollicitudinis potius, quam honoris appellatio, *gl. in c. suam, ad verb. non ascendas, de ætat. & qualitat.* ¶ Dictus † itaque olim abbas prisco 5 nomine Græcis *ἀρχιμανδρίτης* archimandrita, *l. nos reddentes, omnes de Summa trinitat.* quo tempore tyranni persequebantur Christianos, qui metu eorum in syluas & eremum secedebãt, & in speluncis quæ *μάνδραι* dicuntur, se continebant, *ad Hebræos, c. 11.* Quare retento hodie nomine, ratione solitariæ vitæ, quam eligunt illi, quibus præsunt abbates, archimandritæ dicuntur. ¶ Item † & 6 *ἑταιριάρχαι* hetæriarchæ; Siquidem apud Suidam *ἑταιριάρχης* dicitur, *ὁ ἐξ ἑταιρείας ἄρχων*, princeps sodalitii.

7 ¶ In prouinciali Romano ecclesiarum, traditur monachorum ordines S. Basilii caput vocari archimandritam. Abbatem alii exemti a potestate episcopi diœceseos, alii ei subditi, alii regulares, & tales omnes esse debent ex regula monasterii, alii commendatarii, qui seculares clerici, in commendam abbatias habentes. Atque abbatum tot varia nomina, quot sunt ordinum quibus præficiuntur nomenclaturæ.

8 ¶ Eliguntur † iure abbates, vel ordinãtur illi tantum, qui in regula eius asceterii competenter instructi fuerint, *ca. officii tui, cap. 38. de electio ap. Gregor. quæ scientia requiratur in abbate tradit glo. § deinde. de elect. in prag. sanctione.* quo fit, ne laici huius dignitatis sint capaces, nec seculares clerici aut presbyteri, *c. cum ad nostram. & can. cum in magist. & can. cum caussam, de elect.* Cum alioquin beneficia regularia dentur regularibus, secularia tantum secularibus, *c. cum de beneficio, de praben. in sex.* nisi per commendam ex gratia summi pontificis aliter statuatur, vt suo loco dicemus, Deo fauente. Vnius monasterii abbas vnus tantum eligitur, *can. clericus, 21. quæst. 1.* vt statutum est in concilio prouinciali, etiam Epaunensi tempore Gelasii Papæ, & Sigismundi Regis. Et in cõcilio Cabilonensi, ne duo vnius monasterii essent abbates, *concil. Cabilonens. can. 25.* 9 ¶ Possunt & eligi in abbatissas monasteriorum vestalium seu virginum sacrarũ, fœminæ, & vna ex vestalibus eius ordinis, cuius est abbatia, per alias vestales iure, *can. indemnitatibus, de electio. in Sex.* eaque habebit iurisdictionem in sibi subditos, *c. dilecta, de priuileg. apud Gregor.* qualem abbas in sua abbatia, *c. 2. de iudic.* Eligitur illa præposita non minor annorum quadraginta, *can. nemo, 78. dist. § presbyteros. & sequenti de sanctissimis epis. collat. 9. auth. diaconissa, de episc. & cler. C.* & quæ post professionem annos octo laudabiliter vixerit, nec tamen vna duobus monasteriis præficitur: & si ea quæ eligitur aliam habeat abbatiam, tenetur intra sex menses, alteram emancipare & eiurare ex concilio Tridentino, *sessione 6. in canonibus regularibus, can. 7.*

10 ¶ In † ætate porro olim variatum est: nam aliquando sexagenaria, *can. Iuuenculas, 20. q. 1.* aliquando triginta annorum, *c. indemnitatibus. de electio. in Sex.* aliquando 25. esse debuit, *cap. cum in cunctis, § inferiora, de elect. apud Gregor.* ¶ Iure † Gallico vt episco- 11 patus, sic abbatiæ ad nominationem regiam pertinent, eneruata electionis antiqua formula, *tit. de regia ad prælaturas nominatio in concordatis.*

12 ¶ Confirmatio † electionis abbatum & abbatissarum, si monasteria exemta sint a potestate episcopi diœcesani, a summo põtifice, *can. cum monasterium, ca. 13. de electio. apud Gregor. c. si abbatem eo. tit. in Sex. cap. cum venerabilis, de consuetu.* alioquin monasteria, vt reliquæ ecclesiæ diœceseos iure communi subsunt episcopo, & correctioni & dispositioni eiusdem, *cano. abbates, 18. q. 2.* Et ipse abbas, si criminis reus inueniatur, ab episcopo deponitur, etiam inuito conuentu, *can. abbas, & can. si quis abbas, 18. q. 2.* Neque is inconsulto episcopo ecclesiæ suæ res alienat, *can. abbatibus, 12. q. 2.* Et generaliter monasteria omnia subiiciuntur, sicut & ceteræ ecclesiæ, episcopo in lege iurisdictionali, *c. conquerente, & c. dilectum, de offic. ordinar. can. cognouimus, & cap. hoc tantum. can. monasteria. 18. quæst. 2. can. interdicimus. 16. quæst. 1.* quanquam non subiiciantur legi diœcesanæ in his, quæ iure monasterii ex facultatibus & bonis piorum offeruntur, *can. cum pro vtilitate, 16. q. 1. can. si ex laicis quispiam, 10. q. 1.* Liquet autẽ ex iuris pontificii decisionibus, in quibus eximuntur abbates monasteriorum ecclesiæ, a pontificis diœcesani potestate, *can. seruitium, 18. q. 2.* Tradunt etiam, ecclesias illorum seculares, legi diœcesanæ episcopi subiici, *c. can. de his. & ca. antiquos canones, 10. q. 1. can. statuimus, 12. q. 2.*

13 ¶ Abbates † confirmantur, & benedicuntur post electionẽ intra ann. *Clem. 2. § statuimus, de stat. mon.* loco consecrationis episcopalis, *ca. 1. de supplen. neglig. prælat. not. in Clem. 1. de stat. reg.* Quo- 14 nia episcopus, & abbas in hoc differant etiam cum aliis multis, quod electus & confirmatus in abbatem, ante benedictionem acceptã dicitur abbas, *d. c. 1. de supplen. neglig. prælat. c. meminimus, de accus.* & ideo beneficia electi & confirmati in abbatem, post adeptam

pacificam possessionem vacant ante benedictionem adeptam, *c. de multa, de prabendu.* At episcopus ante consecrationem, non vocatur episcopus, sed electus, *c. tua, & c. nosti, de his qua fiunt a pral. sine cos cap. c. nisi spe. valis de auct. & vsu pal.* & potest retinere beneficia priora vsq; ad consecrationẽ, vel donec tempus cõsecrationi concessum lapsum fuerit, *c. cum in cunctis, de praben. gl. in c. si gra-*
15 *tiosa, de rescrip. in Sex.* ¶ Iure † consuetudine cessante & priuilegio, abbates benedici debent ab episcopis proxime superioribus, priusquam illis liceat suos monachos benedicere, *§. censuit, de electio. & reseruatio in pragma. sanctio.* nisi episcopus ter requisitus, seu interpellatus, recusasset benedicere, *cap. 1. de supplen. negl. pralat.* Benedicant autem & illi suos monachos, si ipsi sacerdotes sint, nõ aliter, & iuxta sextam synodum, *cap. cum contingat, cap. 11 de ata. & qualita. libr. 1. Decretal. tit. 14. can. quoniam videmus, 69. distinctio.* suis monachis primæ tonsuræ & lectoriatus ordines conferunt. Benedicere tamen publice populo non possunt, hoc enim illorum excedit potestatem: De qua, & de cura abbatis videto apud Innocentium 3. *in cap. cum ad monasterium, cap. 5. de statu monach. lib. 3. Decretal tit. 35.* Gregorium 9. *cap. fin. de regul. & transeun. ad religio. lib. 3. Decretal. tit. 31.* & Alexandrum 4. *c. Abbates. cap. 4. de priuil. in Sex. libr. 5. tit. 7.*
16. ¶ Finis † & ratione institutionis huius prælaturæ eiusdem generis, ratione monasteriorum & monachorum erant, cuius sunt quæ episcopalis dignitatis erga diœcesim. Habet enim Abbas & iurisdictionem in suos monachos, si adulterium commiserint, si peculiare habuerint, aut furtum fecerint, vt emendet & puniat, vel episcopo suo, vel Archidiacono puniendos deferat, ad hoc enim institutus est, vt sui regularis gregis curam gerat, vel ipse in monasterium pœnitentiæ peragendæ caussa truditur ex sententia concilii Antisidotensis, *can. 23.* Videtur enim qui officium suum conniuet, & vitia dissimulat, particeps scelerum esse, & nolle in aliis quæ ipse gerit castigari: cum tamen abbas exemplar & vitæ probæ monachis esse debeat omnino a vulgaribus & secularibus, non tantum vitiis, sed etiam congressu alienus. ¶ Quamobrem
17 & † eodem concilio Antisidotensi vetitum est, ne abbas aut monachus intersit nuptiis, *can. 24.* ne de baptismo filios suscipiat, *eod. con. Antisid. can. 25.* Id est, ne sit pater spiritualis lustricus. ¶ Abba-
18 tissæ † quoque cum monialibus regulariter ideo viuere debent, vt placuit Moguntiacæ synodo, *in Moguntia. c. concilio. an. 13.* & ab omni malo & mali suspicione abesse: & ideo allocutura aliquem, comitem veculam monialem habere debent, *cano. definimus, & can. si de. ima, 18. q. 2.* & solicitudinem vt honeste, & religiose sibi commissæ viuant, ei namque velatæ & Deo consecratæ
19 commissæ sunt. ¶ Illa † tamen virginem vel viduam velare non potest: quod si fecerit excommunicatur, in decretis Eutychiani Papæ, *can. statuimus, 20. q. 2. can. pradicandum, 20. quast. 1.* Quæ possit facere abbatissa, & quæ non permittantur, & in quibus minor eius sit potestas, quam abbatis, vide tractatum per glossam, & interpretes, & in textu c. dilecta filia, c. 12. De maioritate & obed. apud Gregor.

De Monachis. Cap. 14.

De stat. Monach. Lib. 3. Decretal. tit. 35. Lib. 3. Sex. tit. 16. Lib. 3. Clem. tit. 10. In Decreto Gratiani, per totam caussam, 16 17. 18. 19.
De regul. & transe. ad relig. Lib. 3. Decretal. tit. 31. Lib. 3. Sex. tit. 4. Lib. 3. Clem. tit. 9. Lib. 1 Extra. commu.
De religios. domib. Lib. 3. Decret. tit. 36. Lib. 3. Sex. tit. 18. Lib. 3. Clem. tit. 11. Lib. 3. Extra. commu.

1 *Continuatio capitis ad superiora.*
2 *Monachi nomen quid significet.*
3 *Monachi finitio.*
4 *Solitudo per se sine Dei contemplatione ad rabiem ducit, & periculosa.*
Dæmones in solitudine insidiantes. eod.
5 *Populus & turba a prudentibus vitari debent.*
6 *Solitudinis non otiosa pretentium, & vtilitates.*
7 *In solitudinem sapientes etiam Ethnici se contulerunt, vt Pithagoras, Plato, Pyrrho, Eleus, Sylla.*
8 *Sacerdotes ethnicorum solitarii.*
9 *Monachorum tria genera in Ægypto.*
10 *Eremita qui, & qualis.*
11 *29. Testari non possunt monachi regulares, eremita possunt.*
12 *Eremita qui diu latuerunt inusit, A. copsemas, Pior, Dydimus, Paulus, & 14.*
13 *Simeonis de columna eremitica miranm.*
14 *D. Antonii austera eremitica vita.*
15 *Cœnobitarum monachorum institutione.*
Benedictus Nursius. eod.
16 *Monachi, & fratris in quibusdam differentia.*
17 *Monachi qui fieri possint.*
18 *Monachus quando possit ab vna in aliam transire regulam.*
19 *Monachi a quibus recipiantur.*
20 *Monachi probationis tempus, & professionis solemnitas.*
21 *Monachi professio expressa & tacita.*
22 *Monachi atas qua esse debet.*
23 *Monachus fieri non potest demens.*
24 *Monachos facit paterna deuotio, sed ne infantes indeuotos vertendum.*
25 *Monastica professionis vota generalia.*
26 *Proprietatem rerum curant ecclesiastica persona.*
27 *Paupertatis votum omnium clericorum.*
28 *Monachi peculium non debent habere.*
29 *Monachi & clerici maioris ordinis castitatem voueant.*
30 *Castitatem voueant ecclesiastica persona.*
31 *Nuptia monachorum, aut monacharum professarum nulla & detestanda.*
32 *Castrati qui, & quando remouentur a ministerio ecclesiastico.*
33 *& 35. Fœmina ne ad claustra monasteriorum monachorum accedant.*
34 *Monachi non debent habere commatres.*
35 *Monachi ab instrumentis musicis abstineant.*
Ne conuiuiis mulieres in monasterio adhibeant. eodem.
32 *Obedientia legis monasterius seruanda.*

NON potest intercipi ordo, vt post abbates de monachis non 1
dicatur: siquidem personæ istæ relatiuæ sunt: præpositus quippe monachorum, abbas: quamuis & monachis etiam alterius nominis alii præpositi dicantur, vt priores, ministri, vicarii, &c.

¶ Monachos † nomine μοναχὸς est, id est, solitarius, vt μοναχεία a 2
solitaria, μόνος solus, μονὰς vnitas: vnde μοναχὸς ὁ ἐκ τῆς ..., deductione facta ex μόνος & ψυχὴ, & vt aliis placet, ex μόνος & ἄχος, a tristitia & solitudine, quasi solus tristis, *vt in cap placuit, 16. q. 1.* Etenim sine solitudine, & qui intra claustra non se continent, monachi non dicuntur, nec viuere vt tales, non secus, quam pisces sine aqua, possunt, *dicto cap. placuit.* Vitare enim debet, vt vita nomini conueniat, hominum frequentiam, *c. si cupis, 16 q. 1.*

¶ Quamobrem, † monachus diffinietur, vir solitariam vitam 3
regula quadam sancta diffinitam secutus, vt Dei obsequio, & rerum diuinarum meditationi liberius inseruiat. Hæc finitio genus continet vitæ solitariæ, sed reliqua differentiam constituunt inter vitam solitariam aliis de caussis electam & monachismum Christianum, qui cum solitudine habet diuinum ministerium, & iucundam in Deo vitam.

¶ Alioquin † enim si ea desit, verendum est, ne in rabiem & 4
desperationem solitudo desiliat. Homo sociale namque animal, *Aristoteles, 3. politic. cap. 4.* & mala facile persuadet iniucunda & tristis solitudo, nulli negotio virtutis intenta. Ideo enim, inquit Seneca, lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male vtatur, *Senec. lib. 1. epist. epist. 10.* Nec vir magnanimus solus potest omnia exsequi, sicut non solent planetæ nisi ingeminentur aliquid moliri, *Iason de Mayno, in epithalamio Blancha Maria Augusta.* Vt & Deus dixit, bonum non esse hominẽ esse solum, *Gen. 2.* & Ecclesiastes, *Va homini soli, qui cum ceciderit, non habet sublenãtem, Ecclesiast. cap. 4.* Et sentiunt Hebræi maxime omnium Dæmones noxios, quos ipsi מזיקין mizekek nominant, tum maxime insidiari, cum homo solus est. Sicq; Rabbi hannina filius Hachinai dicit: *Qui euigilat in nocte, quique iter facit solus, & auertit cor suum ad vanitatem, seipsum reum facit mortis.* Sicque se habent verba Hebraica, *in lib. qui inscribitur pirke abot. seu capitula patrũ. c. 3.* חנעור בלילה : והמלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה : הרי זה מתחיב בנפשו, quæ sic leguntur, hanegor belailach, vehamehaleb bederee iehidi, vehamiphanech libo lebatalah orei ze mith haieb benaphesco. Qua ratione etiam ex eremo solitarii recitius in monasteria & cœtus congregati sunt, legibus viuendi præscriptis, a prudentioribus, retenta sancta societate, & ablegata curarum & hominum seculo inseruientium familiaritate & frequentia.

¶ Nam † & turbæ & populi consortium prudentioribus quibuscunque

bisser[n]q; vita[n]dum est, dum nec inde quippiam commodi hanere, nec vitare incommodi possis: vnum exemplum luxuriæ aut auaritiæ malum multum facit: conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & simplici, rubiginem suam affricuit. Quid tu accedere his moribus credis, in quos publice factus est impetus? necesse est, inquit Seneca, *epistol. 7 lib. 1. epistolarum*, aut imiteris eos, aut oderis. Et, vt Menander ait, *ὡς ἡδὺ τῷ μισοῦντι τοὺς φαύλους ἐρημία*, *quam bona solitudo est, qui mala sedit.* Hincque prodiit illud Pythagoreum λάθε βιώσας. Quod etsi non semper aut in omnibus non approbarit Plutarchus, *libello de eo singulari.* aliter tamen placuit Poetæ qui ait, *Bene vixit qui latuit.* ¶ Platonico-
6 rum philosophorum conuersatio in lucis erat, vt Pythagoreorum solitudo insignis, *Cælius Rhodig. lib. 15. c. 30.* Firmat id Porphyrius, *Sapientes*, inquit, *diligenter olim omnia deuitabant, qua animam corpori affigere possent.* Sic Pythagoras & similes sapientes, partim se in solitudinẽ receperunt partim in lucis tẽplisq; viuebãt, vnde procul turba omnis submoueretur. Plato elegit academiã iohabitandã, agrum nõ modo solitarium & ab vrbe remotum, sed etiã vt ferũt insalubrẽ. Alii vero oculis minime pepercerunt, quo contẽplationẽ intimam, nullis interpellatã & perpetuam cõseruarent, *Porphyr. lib. 1. de abstin. animal.* Solitudo ex sententia D. Augustini menti necessaria est, *D. August. tractat. exposit. in euan.* Et ad Philosophiam secundum D. Chrysostomum *in D. Ioannem homil. 41.* necessaria. Quia, vt notat Marsilius Ficinus, solitudo philosophantibus non tam remissio mentis, quam intentio esse solet, *Marsil. Ficinus. lib. 5. epistolarum, epist. 9.* Solentque dicere quod Sc pio maior vsurpauit, *Cicero, 3. Officio.* *Nunquam minus se esse otiosos quam cum otiosi, nec minus solos, quam cum soli sunt.*

7 ¶ Et † prædicant, vt auctor est Hesychius Milesius Illustrius, *libro περὶ σοφῶν*, Pyrrhonem Eleum, Anaxarchi comitem, solere solitudines & secessus captare, raro domesticis videndum se præbendo, idque fecisse ab eo tempore, quo Indum audiuerat Anaxarcho exprobrantem obuelentemque, quod alium neminem virtutem & bonum doceret, ipse aulas regum colens atque frequentans. Sylla, quem ferunt ad omnia felicissimum, & tantum prosperitatis quantum conceperat adeptum, voluit ex tyranno sponte fieri priuatus: & ob id ad solitudinem & agrestitatem declinauit, profectus Cumas ad agros proprios, quo in loco maxima solitudine oblectans, *Appianus Alexandrin. lib. 1. bellorum ci-*
8 *uil.* ¶ Et † Plato tradit sacerdotes antiquorum separatos ab omni turba, vitam egisse, *Plato in Timæo.* Sacerdotes quoq; Sicambrorum, qui postea dicti Franci, certis anni temporibus non in vrbibus, sed in solitudine commorabantur, quibus & cibus pareus ingenii exercitatio ad discendum cursus astrorum, carminisque & veterum historias continua, *Tritemius libr. 1. Breuiaris annalium historia Francorum in 3. rege.* Refert Philo Iudæus in Ægypto circum Alexandriam in colle terreno acclini, sito ad stagnum Mariam, suo tempore visas sacras ædiculas, quas Samoca vocabant, seu monasteria, vbi solitarii sanctæ vitæ mysteriis darent operam. Et postea permulta de horum vita recenset, quæ speciem cœnobitarum deliniant, apud ipsum videnda, *Philo Iudæus, libro de vita contemplatiua.*

9 ¶ Monachorum † tria genera fuisse in Ægypto scribit D. Hieronymus, vnum Cœnobitarum, quod illi *sauses* lingua vulgari & gentili dicunt, communiter viuentium aliud Anachoritarum, ab hominibus longe in deserto secedentium, id enim quoq; *ἀναχωρεῖν* significat. Tertium eorũ, quos ipsi suo idiomate *remoboth* dicunt, deterrimum & neglectum, quorum bini, terni, nec multo plures habitant, arbitrio suo suaq; ditione viuentes, *D. Hieron. in regula mona hor. Franciscus Sy...us, in Commenta. ad Gryphum Ausonii.*

10 ¶ Antiquiores † sunt institutione eremitæ, qui soli viuunt, horumque liberior vita & vere solitaria & singularis, *c. quæ vero, 16. q. 1.* nec legibus cœnobitarum renẽtur, & proprium possidere possunt, *d. c. quæ vero, & c. perlatum, § econtra 19. q. 3.* Si qui tamẽ ex cœnobitis regularibus professis regulam aliquam in eremum secedant, arctioris ordinis & vitæ erunt: retinent enim primam professionem cui vlera addunt professionem eremiticam, dum tamẽ eam amplectãtur ex consensu suorum prælatorum, qui eam con-
11 cedere possunt, *cap. cum ex eod. de excess. prælat. in Sext.* ¶ Sic † eremitæ simplices restare possunt, isti cœnobitæ, & qui in cœnobiis fiunt eremitæ, non possunt, *cap. perlatum, 19. q. 3.*

12 ¶ Proprium † eremitæ est latere, ab omni vi conspectu procul abesse, vt ferunt Accepsemam in solitudine Cyri vrbis, in conclaui per annos 60. abditum latuisse, *Theodoretus, li. 4. c. 28.* vt & Pior in eremo Scythica Ægypti, post annos quinquaginta vix aspici se a suis passus est, idque parum per passus est, *Sozomenus, lib. 6. c. 29.* ¶ Et † Di- 13
dymus cum nonaginta annos vixisset, nulli hominum ad mortem vsque se communicauit, *Socrates, lib. 4. Ecclesiast. histor. c. 25.* Simeon dictus de Colomna, in columnis minoribus septem annis, in maiori quadraginta cubitorum vitam egit triginta annis, atque cum septum circumcirca fieri mandasset, ferream catenam viginti cubitorum comparauit, cuius initium quidem cuidam petræ maximæ appendit, alterum aũt dextro pedi adaptauit, vt nec si vellet, abiret extra hos limites, *Theodoretus, in sacra historia* ¶ D. Anto-
nius † sumebat panem, salem, & paululum aquæ, panem per tectũ 14
immissum bis in anno, neque ab eo quidem qui immittebat vel alio vnquam visus, aut vllum cum eo aut alio aliquo colloquium miscens: eratque omnis ad ipsum aditus lapidibus obstructus, eamque viuendi rationem, per totos viginti annos tenuit, vt est auctor D. Athanasius, *in vita D. Antonii.* Vt & ex D. Hieronymo didicimus, Paulum alium, eremum 16. ætatis suæ anno petentem Imperante Decio, in ea totam vitam traduxisse, a nemine interim, nisi a D. Antonio, idque sub mortem ipsius vnquam conspectum, *D. Hieronymus, in vita Pauli eremitæ.* Constantinopolitana 6. synodo cautum est, canone 41. quoque, vt eremitæ qui in vrbibus vagantur inter viros & mulieres, vel habitum monachorum ceterorum sumant, vel vrbe recedant. ¶ Cœnobitarum † collegia 15
ex dispersis solitariis instituit Benedictus Nursinus in Vmbria Italiæ regione natus, quando ipse ex eremo in Cassium venit montem, iuxta Sublatum, Latinorum oppidum. Antea illi alibi erant, vt diximus, congregari per cœtus solitarii, quibus leges descripsit & descriptas ab aliis auxit Basilius Magnus Cæsareæ Cappadocũ præsul, qui floruit circa annum Domini 383. Alias constituit D. Augustinus. Sicque tribus formulis viuendi præscriptis cœnobitis, a DD. Basilio, Augustino & Benedicto, propagatæ sunt sacræ plures familiæ & sodalitia, *cap. perniciosam, 18. q. 2.* quæ superfluum est enumerare, quod & nota sint, & earum cumulate tractauerit, Polydorus Vergilius, *libr. 7. de inuentor. rer. 2. cap. 3.* apud quem etiam legito de canonicis regularibus, Carthusianis Hieronymianis, Carmelitis præmonstratensibus, crucigeris, & aliorum mendicantium, alteriusque ordinis fratribus, *vide & Polydor. Verg. lib. 7. cap. 4.* De quibus etiam fusius Bartholomæus Chassaneus, *in catalogo, gloria mundi. 4. par. consideratione 52. & sequentib. plur.*

¶ Sunt † quidã tamen qui monachi nomine vocari dedignãtur, 16
quamuis ex institutione monachorum sint, & regulam professi sint, fratres sibi las... & fratres se dicunt, inter fratres, & monachos cõstituentes discrimẽ, & diuersa esse monasteria fratrum & collegiorum & monachorum putant, *notant neoterici interp. in c. ... quæ, de iudic. apud Gregor. gloss. in regul. 3. cancellaria Innocentii 8.* ¶ Monachi † fieri possunt seculares & clerici, etiam in- 17
uito episcopo, eo tamen prius consulto, si ecclesias illius teneant, *c. 1. & 2. 19. q. 1. c. 1. & 2. 19. q. 3.* Aliquando tamen in Gallia nõ licuit inter Francos libero homini se dedicare monasterio, nisi consulto principe. Nam aliqui in monasterium transibant, non studio pietatis, sed vt pericula bellorum & ciuilium munerum functiones euitarent: aliqui, quod opibus pollerent a callidis monachis circumueniebantur, illos veluti pisces in nassam pellicientibus: proinde legitimis quoq; testibus opus erat, si quis aliquid ecclesiæ donare voluisset, *Beatus Rhenanus, lib. 2. rer. Germanicarum.* ¶ Ho-
die etiã iure pontificio ab vno in aliũ non licet diuersum, ... *nullus* 18
abbas, 19. q. 2. c. sanctorum, 70. dist. c. clericos, 71. dist. transire ordinem, nisi in arctiorẽ regulam, & licentia petita ab eius ordinis quem relinquit prælato, *can. licet, de regular. & transeunt. ad relig. ... mo-nachum, 20. q. 4.* Qui coniugati sunt nõ possunt monasterio se dedicare, nisi vterque coniugum monasterium ingrediatur, vel castitatem perpetuam iuret se seruaturum, altero ingrediente, *ca. quidam. & ca. cum sit c. vxoratus, c. placet, c. veniens, & sequenti, de conuers. coniug. 33. quæst. 5. & cap. sunt qui. cum 2 seq. 27. quæst. 2.* aut ingrediantur ante matrimonium consummatum, *cap. 1. & cap. ex publico. de conuers. coniug. cap. commissum, de sponsal. Deo nob. 5. de episc. op & cler. C.* ¶ Fiunt † & admittuntur monachi a præpo- 19
sitis monasteriorũ, & monachorũ vt plerumq; assensu & consilio, probatione prius facta, num & ipse qui monachus fieri desiderat, iugum possit ferre monasterii & regulæ. ¶ Et † num ẽt monaste- 20
rio is idoneus videatur, subsecuta professione, quæ fit solemniter restatione facta, & publice se velle votum & regulam eius ordinis & religionis sequi, scriptura interueniente, & a profitente subscripta, *cano. vltimo, 20 quæst. 1. cav. omnes, 19. quæst. 3.* cum habitus mutatione, *ca. in multis, 16 quæst. 1.* quæ sola non facit mo-

nachum sine professione, *c. 3 de regul. ap. Gregor. cap. porrectum no-*
bis eod. titul. vt nec illa professio facta ante annum probationis ad
minus obligat, siue de fœmina siue de masculo agatur, *c. ad aposto-*
licam, 16. de regularib. apud Gregor. c. consulti, 10. eod. tit. cap. Gonsal-
dus, 17 q. 2. ca monasterius. 19 q. 3. ca puella, 20. q. 2. Et interdum, in
clerico incognito bienuium, interdum triennium exigitur pro-
bationis faciendæ caussa, *dict. ca monasterium, & c. si quis incognitis,*
21 *17 q. 2. in synodo 6. Constantinopolit. c. 41* ¶ Ignorandum † tamen nō
est professionem & expressam, & tacitam esse, de quibus viden-
dus Angelus Clauasius, *in summa, in verb. professio, & in verbo mo-*
nachus, num. 12. & cap. 4. de regularibus per susceptionem habitus pro-
fessorum in c. super, eod. titul. cap. ex parte, & cap statuimus, eod. In v-
22 traque ætas legitima interuenire debet in masculis secundum ius
pontificium, 15. annorum, in fœminis 12. *c. 1. de regular. in Sex. cum*
similib. c. 1. & c. ad nostram, eod. tit. apud Gregor. hodie porro in ma-
sculis Gallica iura 25. annos, in fœminis 20. desiderant, *in constitu-*
tionibus Gallicis habitis Aureliæ, in comitiis, artic. 19. Tridentina sy-
nodus iuri consentit antiquo, *in Tridentina synodo sessione 9. in ca-*
nonibus regularium, cano 15. 16. 17. Vtroque iure tamen in insulis
desertis, vbi austerior ducitur vita, prohibitum in monasterio sus-
cipere pueros ante octodecim annos, *ca. quia autem in insulis, 20.*
quæst. 1. ca. quia in insulis, cap. 6. de regular. & transeunt. &c. ¶ Ne-
23 que † etiam licet dementes admittere in religiosos, nec admissi
pro monachis habentur, nisi sanæ mentis facti comprobarint re-
ligionis possessionem, *can. sicut tenor. cap 15. de regular. ca. Gonsal-*
dus. 17. q. 2. Licuit & parentibus, filios in infantia constitutos mo-
nasterio dedicare.

24 ¶ Placuit † & paternam deuotionem monachum facere, vt
non possit postea pubes factus ad seculum redire vel nubere, *can.*
addidistis, can. monachum, cap. quicunque 20. q. 1. exemplo Samue-
lis, *1. Reg. 1.* Desiderarem tamen ego, vt in istis oblatis, quemad-
modum in Samuele, esset & illorum spontanea perseuerantia:
verendum enim est, ne aliquando, paterna deuotio irreligiosos
constituat. Potest & filiusfamilias etiam inuitis parentibus mo-
nasterium ingredi, & nec ideo a patre exheredabitur iuste, sed cō-
sequetur legitimam ex eius bonis, *l. vt non liceat. l. 55. de episcop. &*
cleric. C.

25 ¶ Monachi † omnes in professionis formula quædam cum a-
liis monachis vota generalia emittunt, & quædam religionis, cui
se mancipant specialia. Generalia illa tria, proprietatis abaliena-
tio, castitas, & obedientia superiorum: particularia alia ex regu-
lis ordinis iurantur. Generalia sunt etiam communia personis a-
liis ecclesiasticis, non monachis, si imitentur apostolos dicentes
Deo, *Ecce nos reliquimus omnia, D. Matthæi, 19. D. Marci, cap 10.*
26 ¶ Consistit † enim vitæ perfectio in contemtu rerum seculi, & in
dispensatione propriorum in pauperes, iuxta illud Dominicum
præceptum, *si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, da pau-*
peribus, & sequere me. d. c. D. Matthæi, 19. & D. Marc. 10. & D. Lu-
cæ, c. 18. Quod & secuti sunt omnes cuiusq; gradus etiam non ec-
clesiasticæ personæ, Christiani, *Actuum, 5.* contenti alimentis, &
quibus tegerentur ex dogmate D. Pauli, *1. Timot. 6.* Contemnen-
tes diuitias, quæ pungunt & suffocant verbum Dei, *D. Matthæi, c.*
27 *14 & D. Marci, 4. & D. Lucæ, 8.* ¶ Quod † & Ethnicorum pleriq;
sapientiores fecerunt. Et clerici quidem omnes ex lege suæ pro-
fessionis paupertatem & votum paupertatis amplectuntur, vtpo-
te quibus omnia vilescere debent, vt stercora, *D. Paul. ad Philip-*
pen 3. expresse autem regulares omnes & monachi renuntiant re-
rum proprietati, *c. 2 & c. cum ad monasterium, de stat. monach.* Et
quamuis in communi quædam possideant, tamen propria singu-
li non habent, neque etiam quidam illorum in communi, vt qui
ex legibus viuunt sancti Francisci, *Clem. exiui de Paradiso, de verb.*
28 *signif. ap. C. em.* ¶ Concilio † Lateranensi cautum est, ne monachis
peculium concedatur habendi facultas, *ca. 2. de stat. monach.* Et ali-
bi Alexander 3. Cisterciensis ordinis monachis inhibuit, ne, con-
tra institutionem patriam ordinisque regulam habeant villas, ec-
clesias, altaria, officia iudicum secularium, *ca 3. eo. tit. de stat. monac.*
Cautum itaque, vt monachus qui conuictus fuerit proprietatem
habere rerum, cum moritur, nec voluerit, quod ante regulā clam
habuerit, eiurare, sepultura Christiana priuetur, & sepeliatur in
sterquilinio, *ca. super quodam, & c. cum ad monasterium, de sta. mo-*
nach. Symbolum eius est quia tondentur monachi, vt omnia ex-
terna se iurasse protestentur, vt dicemus in tonsura & in sacris or-
29 dinibus. ¶ Quare † nec testamentum facere queunt, vtpote ni-
hil habentes post ingressum monasterii, cui vna cum propria per-
sona omnia, quæ habent, consecrant, *c. quia ingredientib. & c. præ-*
latum, 19. q. 3. auth. ingressi, de sacros. eccles. C. nisi liberos habeant
quibus post ingressum religionis legitimam distribuere licet, re-
liquis bonis monasterio quæsitis, *c. si qua mulier, 19. q. 3. auth. si qua,*
de episc. & cler. C. ¶ Castitatem † vouent non solum monachi, sed 30
aliorum maiorum ordinum clerici, subdiaconi, diaconi, & pres-
byteri, virgines vestales, episcopi, quibus omnibus interdicuntur
concubinæ & nuptiæ, *c. pen. & aliis cc. 27. dist. Leo. quis, & auth. mul-*
to magis, & auth. episcopo, de episc. & cleric. §. sed & si quis, de nupt. in
auth. coll. 4. facit tota 28. dist. in Decreto Gratiani, & ca. interdixit,
& ca. hospitiolum, 32. dist. ca. quorundam, 34. dist. ¶ Et † D. Chry- 31
sostomus arbitratur, monachorum qui castitatem professi sunt
nuptias peiores esse adulterio, & separari & eos monasterio reclu-
dendos, *D. Chrysost. homilia 21. ad Theodorum monachum.* Vt & de
monialibus professis cautum est, *ca. & quia, & can. vt sex, 27. q. 1.*
vt nuptiæ illarum potius incestua sint, *c. fin. 27. dist.* & qui cum illis
rem habent seu eorum miscent incestum, ipso iure sunt excommu-
nicati, *cap. impudicas, & c. si qua virgo, 27. q. 1.* ¶ Sunt † enim istæ 32
personæ ex numero eorum, qui se castrauerunt propter verbum
Dei, vt ait sacra scriptura, *D. Matthæi, cap 19.* id est, se sponte a ve-
nereis abdicarunt, constituentes in corde suo, statu virginitatem
conseruare castam. Non enim locus ille de castratione membro-
rum genitalium corporali intelligi debet. Etenim qui eam ab-
scissionem in se moliti sunt sponte, ab altaris ministerio sacrisque
repelluntur ordinibus, nisi ægritudo coegerit eas scindendi, vel iis
inuitis ab hostibus, vel in eunis contigerit castratio, *cap. ex parte,*
& c. significauit, de corpore vitiatis non ordina. cap. si quis per ægritu- 33
dinem, 55. dist. ¶ Iure † etiam cautum est, vt omnis suspicio mali
arceatur, ne mulieres quacunque ex caussa ad monasteriorū clau-
stra accedant, *cap. peruenit, 18. q. 2.* ¶ Neue † monachi commatres 34
sibi faciant, *dict. cap. peruenit.* Apud Ruthenos seu Moscouitas, ex 35
laudabili instituto, monachi viuentes sub archimandrita abbate,
vel prioribus, quos vocant Igumenos, si cithara, aut alio musices
instrumento vtantur, grauissime puniuntur. Lexque Ioannis Me-
tropolitæ Moscouiæ, *Sigismundus Liber Baro in Chronographia*
Moscouia. in monasterio conuiuia aduocando mulieres ne habeantur.
Atque in Russiæ ducatu Moscorum, monasterium est in Solo-
tuulki insula Septentrionem versus, inter Duuillam & Cotelam
prouincias, in quod mulierem aut virginē ingredi magnum pia-
culum est: sicut & Charthusiis impium. ¶ Obedientiæ † leges in 36
monasteriis præcipuæ habentur, *ca. cum ad monasterium, §. abbas,*
de stat. monach. c. qui culpatur, 23. q. 1. quod si monachi nolint obe-
dire, excommunicari possunt a priori vel abbate, *cap. cum in eccle-*
siis, c. 10. de maio. & obed. Leges propriæ in regulis seu constitutio-
nibus ordinis conscriptæ a monachis seruari etiam debent, *c. re-*
colentes, de stat. monac. & leges monasticæ communes, quarum ali-
quas proferemus quæ in corpore iuris pontificii, & apud patres
reperiuntur.

De Legibus quibusdam monasticis. Cap. 15.

1 *Monachi lineis indusiis non vtuntur.*
Monachorum vestitus qualis.
2 *Silentium monachis vbi indictum.*
3 *Monachi claustrum ne exeant, ne vagentur.*
4 *Monasteria olim extra vrbes ædificata.*
5 *Monachis militare iussit Valens.*
6 *Monachis solitaria quæ vita.*
Monachis prohibitum alios quam fratres sepelire, nec aliis pœ-
nitentiam dare, non prædicare, docere, &c. eod.
7 *Monachi curiones fieri possunt.*
8 *Carne abstinere iussum omnibus semper, & quare.*
Item 9. & seq. & 12.
9 *Carnes animalium a dæmone creatas vitandas dixit Manichæus*
& Priscillianus.
Carnes vllo modo gustare recusans excommunicatur.
10 *De carnibus non edendis error Pythagoreorum ob animas in ani-*
malia transfusas.
11 *Carnium non edendarum rationes.*
12 *a Carnibus quo ethnici abstineant.*
13 *Otiosi ne sint monachi.*
14 *Monasticæ leges apud quos auctores tractantur.*
16 *De monasteriorum reformatione, & consiliis seu capitulis eorum.*
Visitatores, eod.
17 *Monasteriorum reformatio ex quibus personis fieri debet.*
18 *Monasteria episcopo subiecta, nisi exempta.*
19 *Monachi quando corrigi ab abbate, vel episcopo possunt.*

20 *Mona-*

20 *Monachus in diversis monasteriis locum seu monachatum habere nequit.*
21 *Monachi & monacha habitum propria religionis semper deferant.*

1 INTER † leges, quæ monasteriis & regularibus fere omnibus
communes sunt, illa est formula viuendi, ne lineis indusiis vtantur, *cap. cum ad monasterium, de stat. monach.* vestitu decenti vtantur, qui qualis sit docebit D. Augustinus, *epist. 199.* D. Ambrosius, *de institutione virginis, & epistol. 36. & 1. de virginitate,* Gregorius Nazianzenus, *in exercitatione ad virgines.* Hieronymus, *in Hilario.* Chrysostomus, *homilia 69. in 21. Matthæi.* D. Athanasius, *de virginitate.*
2 ¶ Alia † in oratorio, refectorio, dormitorio, continuum silentium obseruent, in claustro quoque horis certis, *dict. cap. cum ad*
3 *monasterium.* ¶ Monachi † in claustro se contineant, ne vagentur, & si absint annuatim, requirantur, & vt fugitiui in monasterium retrudantur, *c. ne religiosi, c. 24. de regular. b.* Cœnobitarum angelorum vitæ similem esse conuersationem dixit Theodoretus, si a negotiis secularibus abstineant, quod omissis curis seculi Deo administrant, *Theodoretus, lib. 3. de curatio. Græcarum affectio.* ¶ Idcir-
4 co † solebant ex prima institutione cœnobitæ seorsum ab aliis hominibus habitare, & seorsum monasteria ædificari iussum, *c. luminoso, 18. q. 2.* Et Theophilus Imperator orientis Michaelis filius, ediderat, ne monachis vrbem intrare liceret, iusseratque eos omnimodo arceri, *lib. 1. Iuris Orientalis in constit. 2. Theophili, tit. περὶ ἀπελάσεως τῶν μοναχῶν, id est, de expulsione monachor.* Idipsum & in Chalcedonensi concilio statutũ, *can. quidam monachi, 16. q. 1.* Neve se negotiis secularibus immiscerent, *rub. ne cler. vel monach. se*
5 *cularib. negot. se immisc.* ¶ Cui † constitutioni vim aliquando intulit Valens orientis Cæsar, hæreticus Arrianus, legem statuens, vt monachi militarent: & si nollent per tribunos impune occiderẽtur,
6 *Eutropius scholiastes Niceph. Calixti, in lib. 9. c. 16.* ¶ Monuit † autẽ synodus Nicena, vt conuersatio & vita monachorum, secundum etymon nominis, ab omnibus discrepet. Monachus degat singularis, non impartiat pœnitentiam, vel sepulturam nisi confratribus, *c. placuit, in 1. & 2. 16. q. 1. c. si cupis eod.* Se & mundum lugeat, nec docentis potest se habere officium, *c. monachus non docentis, 16. q. 1.* non det publicas, sine episcopi consensu pœnitentias, nõ possit infirmos visitare, vel vngere, missas publicas cantare, chrisma oleumque consecrationis altarium facere, potissimum si sit ordinis sancti Benedicti: nam eius ordinis monachus, non potest vicos aut ciuitates peragrare, nec prædicare, nisi intra claustrum, vt quando quis in fratrem recipitur & fit monachus, *c. interdicimus, can. peruenit, can. iuxta 16. q. 1.* Nec claustralis monachus populum seu plebem regere: & ideo in ecclesiis monasteriorum, quæ plebem habent & parœchos, præfici oportet seculares clericos, *c. 1. de capellis monachor. cap. monachi, de statu monach.* Nec monachus in prioratu solus potest cum populo remanere sine expressa concilii Lateranensis derogatione, sed remittitur ad claustrum, *c. si §. recipimus, de st. monachor. c. peruenit, 18. q. 2.* Ad curiones ecclesiarum proprie pertinet officium prædicandi, & exhibitio sacramẽtorum, non ad monachos, nisi ad hoc munus dispensentur legitime, *c. adhicimus, 16. q. 1.* vel illud exequantur de necessaria licentia per curiones proprios *gloss. in dict. can. adiicimus, & ca. hic enim, 16. q. 1.*
7 ¶ Quia † & aliquãdo ex monachis, si idonei sint, curiones, fieri posse placuerit, *ca. in parœchia, 16. q. 1.* Ecclesiæ quippe necessitas hoc suadet & exposcit & iubet, idoneos ad eius curam promoueri potius, quam in eremo recludi. Sic & illi antiqui prophetæ principes eremitarũ Elias, Elisæus, D. Ioannes, D. Antonius, & Aphraates, prodierunt ex speluncis & nemoribus vastisque desertis, vt dum opus fuit, verbum & legem Dei dissiminarent, & hæreticos retunderent, *Athanasius, in vita D. Antonii, Theodoretus, lib. 8. Ecclesiastice Tripartitæ histor. c. 4.* Et eremum aliquando deserendam docuit suo facto & exemplo D. Hieronymus, & literis quoque consignauit, *D. Hieron. ad Rusticũ scribens.* Præclara sunt quæ Aphraates monachus respõdit Valenti Cæsari Arriano, exprobrãti, quod eremum desereret, quæ videto apud Theodoricum, *libr. 8. historia Tripartita c. 4.*
8 ¶ Quarta † lex monastica, ne in refectorio seu cœnaculo communi vllus monachorum carne vescatur, *dict. ca. cum ad monasterium § in refectorio. de stat. monach.* nec in nosocomio seu valetudinario, vocant infirmariam, nisi iubente & deposcente mor-
9 bo, *ca. carnem de consecrat. distinct. 5.* ¶ Non † quod carnes, velut creatura immunda, detestabiles sint, & quod ab illis tanquam a Dæmone creatis, abstinẽdum sit, hæc enim est Manichæorum & Priscillianistarum damnata hæresis, *D. Augustinus, de hæresi. ad Quodvultdeum.* Sed quia abstinentia ab vsu & escis carnium vtilis idoneaque visa fuerit monasticæ vitæ. Quare in concilio Braccharensi statutum, vt quicunque in clero carnium non vtuntur, ad tollendam superstitionem Priscillianæ hæreseos, vel olera cocta saltem cum carnibus prægustare cogantur. Quod si neglexerint, pro suspicione istius hæresis, excommunicentur, & ab officio remoueantur, *concilio Braccha. 1. c. 32.* ¶ Error † enim sententiæ de 10
animalibus ille, alienos esse debet ab omni Christiano: vt alius Pythagoreorum, qui abstinebant ab esu carnium & animalium, quod arbitrarentur animas hominũ in corpora animalium transire, *vide Lucian. in Gallo, & Porphyrium, lib. 4. de abstinentia animal. Ouid. lib. 15. Metamorph.*
¶ Porphyrius † autem rationem abstinentiæ animalium ab istis diuersam tradit instituto cõuenientem. *Abstinere,* inquit *Porphyrius, lib. 11. de abstinent. animal. ab animalibus præcipimus, non tamen omnibus, sed omni duntaxat diuina contemplaturo, qui sane animaduertit huius habitaculi veneficia quod inhabitamus: Deus est simplicissimus, & qui cum est contemplaturus, & ei a contemplatione vniri desiderat, non tantum verbo, sed bonis operibus sibi puritatem conciliare debeat, sensusque emundare. Item victus tenuitas ad conseruandam sanitatem pertinet, nec philosophaturus Milonis athleta eget robore, nec proinde eius copioso bruto alimento.* 11
¶ Atque † idem auctor refert, *Porphyr. 4. de abstinent. animal.* 12
Dicæarchum scripsisse, antiquos Græcos tanquam proxime Deo genitos, optimos fuisse natura, ac vitam optimam peregisse, eos autem ab animalibus abstinuisse. Annotat quoque ex Ægyptiorũ sapientibus, plerosque abstinuisse ab animalibus, teste Chæremone, item Essæos sapientes Iudæorum & Indorum Bragmanas, Samneos, Gymnosophistas. Scribit idipsum de philosophis Indiæ, qui habitabant circa montes Hyperboreos Strabo, *lib. 15. Geogra.* Pomponius Mela quoque notat, *lib. 1. de sit. orbis.* Atlantes in Cyrenaica regione, non vesci animalibus. Sicuti nec ante diluuium vsus erat hominibus carnium animalium, qui concessus est desiccato orbe, *Geneseos, c. 9.* ¶ Itaque † mirum videri non debet, si hæc 13
carnium abstinentia imposita fuerit solitariis, qui pœnitendi vitam sibi delegerunt, quique & maiorem & sanctiorem profitentur philosophiam, quã ethnici. Multo magis etiam abstinere debebunt ab ebrietate, & crapula: luxuriosa enim res est vinum, & contumeliosa ebrietas. Et omnis qui cum huiusmodi hominibus miscebitur, non erit sapiens, *Prouerbiorum, c. 20. can. luxuriosa, 35. distinct.* Sicque bonum esse non bibere vinum, & non comedere carnes scribit D. Paulus, *ad Rom. c. 14. c. ab exordio 35. dist.* Et a lautis conuiuiis pellendi sunt clerici, vt docet ex Michea D. Hieronymus, *can. ecclesiæ presbyteri, & seq. 35. dist. Michea, c. 3.* Sanctimonia a mortalibus abstinens æternam continet vitam, & corpus pinguefactum animam cogit esurire a felici vita cadentem, angetque mortale, *Porphyrius, 4. de abstinentia animal.* Et exhalatio, quæ ex carnibus comestis ascendit, cum sit crassior & turbidior, offundit animæ tenebras. Et auctor Clemens Alexandrinus, *lib. 2. Pædagogia.* Matthæum apostolum seminibus, baccis, & oleribus, absque carnibus vsum. Diuum autem Ioannem, vlterius continentiam extendendo, locustas & mel agreste comedisse, *Matthæi 3. Marc. Esai. 40.*
¶ Mandatur † quinto solitariis, ne sint otiosi, & semper lectioni, 14
vel orationi vel alicui honesto corporali exercitio intendant animum, *c. nunquam, de consecrat. distin. 5.* ¶ Sunt † & aliæ leges de 15
monasticæ vitæ formatione, quas videto apud D. Basilium, *toto sermone ascetico,* D. Dionysi. *de ecclesiastica Hierarchia, ca. 6.* Nicephorum Calistum, *lib. 9. cap. 14. & 16.* Sozomenem, *lib. 1. Historia Tripartita, c. 11. In c. de statu monachor. apud Clementem, cap. cum ad monasterium, c. in singulis, eo. tit. apud Gregor.*
¶ Pro † legibus istis conseruandis, & ad reformandos mores 16
corruptos, placuit licere capitula generalia inter abbates & priores eiusdem ordinis congregare singulis trienniis: cura quoque commissa episcopis reformandi monasteria sibi subiecta, *ca. in singulis, ca. 7. de stat. monac.* Vbi enim gubernaculum disciplinæ contemnitur, restat vt religio naufragetur, *c. attendentes, de stat. monac. apud Clementem, can. Salomon, & can. seq. 45. distinct.* Proinde in capitulo seu synodo hoc illorum generali, creantur visitatores, *c. ea quæ, de stat. monach.*
¶ Ceterum † reformatio monasteriorum, & subrogatio in locum eorum, qui eo titulo indigni sunt, fieri debet ex personis regularibus. Quod si regulares defuerint, in eorum locum poterũt 17

clerici seculares ordinarii, *c. inter quatuor, §. fin. de relig. dom. can. qua semel, 19 q. 3.* seruato ordine, vt primum in restituendo monasterio ministri eius ordinis ex aliis domibus sufficiantur bene ordinati, *cap. relatum, ne cleric. vel monach.* & iis deficientibus, ad seculares clericos perueniatur. Quemadmodū & contra de seculari ecclesia fieri potest monasterium, *c. audientiam, de eccles. adificand.* Vult & Alexander 3. summus pontifex quando monachi seculariter viuunt in monasterio, & alios suo malo corrumpunt exemplo, primum ab episcopo suo compelli seruare regulam, religionis appellatione remota. Etsi non possit ex proprio ordine numerum electorum supplere, posse alterius ordinis sedes implere, vt impii, eorum laboribus a bonis editis, tandem rubore perfusi, ad regulæ propriæ obseruantiam reuertantur resipiscentes, *d. cap. relatum.*

18 ¶ Episcopo † monasteria omnia iure communi subiecta sunt, *c. de Xenodochiis, & cap. pen. de religio. dom. c. monasteria 18. q. 2. can. si quis episcopus, 6. q. 2.* nisi speciali priuilegio se eximi inde duceant, *d. c. pen. de relig. dom. & can. abbatibus, 18. q. 2. cap. cum non liceat, de*

19 *prascript.* ¶ Et † proinde monachi delinquentes subiiciuntur correctioni abbatis, si de denuntiatione vel inquisitione agatur: si autem de criminibus monachi per viam accusationis contentiosæ agatur, munus erit episcopale, aut eius vicarii in iurisdictione seu officialis, adhibito temperamēto & distinctione, de qua disputat

20 Guido Papæus, *decisione 559.* ¶ Ad † reformationis curam pertinebit etiam prospicere, ne monachi in diuersis monasteriis locū seu monachatum habere præsumant, *c. fin. §. fi. de relig. dom.* vt neque abbas dispensare in eo possit, etiam cum cōsensu aliorum religiosorum seu fratrum *c. constitutus, de elect.* quia monachatus illi inter beneficia quodammodo annumerantur, beneficia autem plura non licet habere simul iure communi, *c. de multa, de praben-*

21 *dis, cum simil.* ¶ Similiter † & prospiciendum, vt monachi & monachæ seu moniales, habitum propriæ professæ religionis semper & vbique deferant, *c. sanctimoniales, 13 dist. can. vidua, 20. q. 1.*

Propter quid, & quare monasteria, & vita monastica. Cap. 16.

1 *Monasteria nata ab eremitica vita, metu tyrannorum, & cōtemtu seculi.*
2 *Monachorum vestitus, est vestitus pœnitentium.*
3 *Monasteria instituta studendi & pradicandi gratia.*
4 *Monachorum vita studiis literarum sacrarum, & orationibus constat.*

1 EX superioribus recte colligi potest, vitam monasticam prima institutione eremitica introductam, temporibus quibus maxime vigebat tyrannorum odium Christianos, vt Deo obsequia & cultus liberius exhiberetur: adfuit & vna pœnitendi caussa contemtis istius miseri seculi curis.

2 ¶ Atque † vestitus monachalis eius symbolum exhibet. Nam ea quæ pœnitētibus dantur, a bonis illis primis patribus, qui viam aliis strauerunt & demonstrarunt, vsurpata sunt: nempe cilicium quod imponitur a sacerdote mutata veste, & tonsis vel rasis capillis, *can. pœnitentes, & can. sequenti, 50. distinct.* & saccus, & cinis, *Jona. c. 4.* Arbitror enim cucullam & vestitum veri monachi olim fuisse saccum capiti inductum, & ex latere brachiorum educendorum caussa perforatum, reliquum pro amictu circa corpus rudi cingulo cincto, vel pannum alium vilem: non autem eius generis, quo hodie quidam vtuntur delicato, cum cucullа & veste serica dispunctiune in morem mollium laicorum exornata, quod certe bonis stomacham merito mouet, & malis calumniandi fidem catholicam, & institutum viuendi monachorum priorum præbet. Sic enim mutata forma est prisca, vt hodie in aliquibus monasteriis nihil minus, quam monastica vita inueniatur: & cum olim pœnitendi caussa essent refugia, hodie otiose viuendi videantur receptacula. Sed hæc desiderant pii emendari, & nitori pristino restitui, & summoueri scandala & caussas maledicendi.

3 ¶ Fuerunt † quoque monasteria & sodalitia instituta, prædicationis verbi Dei caussa, qualia instituit D. Dominicus: alia instituendæ iuuentutis & prædicandi quoque gratia, vt ordinis congregationis nominis Iesu: Suntque diuersi particulares aliorum cœnobiorum fines, qui tamen eum communem finem habent, vt prætermissis rebus seculi & earum sollicitudine, propriæ animæ & aliorum Christianorum salutem operentur, & gloriam Dei promoueant, & eius mandata seruent, & seruare alios opere, exemplo, & verbo doceant, qui & est, vel esse debet omnium Christianorum, sed potissimum ecclesiasticarum personarum finis.

¶ Refert † beatus Rhenanus, *lib. 1. rer. German. dum de Francis agit,* præter monachos rudibus adhuc seculis neminem nouisse 4
literas. D. Chrysostomus de sui temporis monachis tradit, matutinis precibus hymnisq; peractis, eos ad sanctarum scripturarum studia se contulisse, *D. Chrysosto. in 1. epistola ad Timoth. c. 5. homil. 14.* Et Basilius Magnus ad Gregorium scribens, duobus tantum vitam hanc solitariam contineri & perfici docere videtur, orationibus & studiis literarum: εὐχαὶ, inquit, *πάλιν ταῖς ἀναγνώσεσι διαδεχόμεναι, νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν καὶ ἀκμαιοτέραν πρὸς θεὸν πόθῳ κεκινημένην παραλαμβάνουσι,* id est, *orationes iterum lectionibus succedentes, recentiorem animam & vegetiorem, ad Deum desiderio motam recipiunt.* Et in concilio Viennensi sub Clemente 5. sum. pontif. sancitū, vt in singulis monasteriis, quibus eius rei gratia sunt sufficientia bona, sit idoneus ludi literarii magister & Doctor, qui monachos erudiat & bonis artibus imbuat, *clem. 1. §. penul. de stat. monachor. c. 2. de magistris, ap. Gregor.*

De Monialibus, seu Vestalibus sacris quædam. Cap. 17.

1 *Monachorum & monacharum regula ordinis communis.*
2 *Consecrantur Deo virgines, & vidua: sed diuersa earum professio.*
3 *Monachanda ætas.*
4 *Monachanda voluntas adsit spontanea legitima ætatis, quamuis parentes reclament.*
5 *Moniales subsunt correctioni episcopali, & ordinationi.*
6 *In monialibus emendanda in per visitatores aut episcopos.*
7 *Vestales virgines, & vnde illa orta.*
8 *Monialium diuersi ordines, & habitus earum, vota.*
9 *Moniales canonica seculares nubunt.*
10 *Monacha adulterii caussa tonsa.*
11 *Velantur moniales virgines in professione, non vidua.*
12 *Moniales a quibus consecrentur, & quibus diebus.*
13 *Moniales cum monachis ne habitent, nec conueniantur singulariter, non cantent cum monachis in choro, sed.*
14 *Monasterium virginum, ne vir aut monachus ingrediatur.*
15 *Senatus in templo vestalium non habitus Roma quare.*
16 *Moniales separatas ædiculas non habeant, simul degant.*
17 *Moniales sacra ne tangant, aut incensum offerant.*

EA quæ † de monachorum institutione normaque viuendi 1
eorum diximus, transferri possunt ad virgines Deo dicatas, quæ ordinis regulam monasticam virorum amplexæ sunt: veruntamen de illis singulari quadam, breui tamen annotatione, præscribemus. ¶ Consecrantur † Deo virgines & viduæ, sed illæ 2
profitentur votum virginitatis: istæ tantum castitatis & viduitatis, *cap. penult. & fin. 20. quæst. 1. cap. acutius, 26. distinct. can. vidua qua, 27. quæst. 1.*

¶ Diximus † de nomine, & ætate professionis legitima in mo- 3
nachis: addimus autem, vt si ante annos pubertatis fiat, tunc demum ita rata sit, quando ætas adulta esse cœperit anno probationis elapso, si modo sponte ingrediantur minores monasterium, non autem si vis, *can. sunt qui, & c. illud autem, 20. q. 1. can. præsens, 20. q. 3.* aut deceptio interuenerit, *can. fin. 20. q. 3.*

¶ Iure † pontificio voluntas spontanea virginis sufficit ætatis 4
12. annorum, in professione monastica etiam inuitis parentibus, qui tamen ante eam ætatem possunt intercedere, *can. 1. & can. puella, 20. quæst. 1.* constitutio autem Gallica in comitiis Aureliæ lata 25. annos exigit, atque eam ætatem anticipantibus permittit, non obstante professione de rebus propriis libere testari & disponere in fauorem cuiuscunque, *articul. 19. in constitutio. Aurelacen. consonat concil. Aphricanum, 3. cap. 4. c. placuit, & 20. q. 1.* Libera debet hæc esse voluntas, qua se in hostiam viuentem Deo consecrent, quemadmodum & apud ethnicos hostiæ seu victimæ ducebantur, non autem trahebantur ad aras: & si qua duceretur & vehementius reluctaretur amouebatur ab aris: vt scribit Macrobius, *lib. 3. Saturnal. c. 5.* Festus in verbis placularia auspicia ait: reluctantem hostiam mali ominis fuisse: vt & Liuius, *l. 21.* in Flaminio consule. Sueto. in Galba, *cap. 18.*

¶ Moniales † subsunt ordinationi & correctioni episcopi dioe- 5
cesios, *can. cognouimus, 18 quæst. 2. Clem. 1. de relig. domib.* quod & Aureliæ in comitiis firmatum est, omni exceptione remota, *art. 11. constitutio. Aurelacen. anno 1560.* ¶ Sine † præiudicio tamen 6
visitationis, de qua statutum in concilio Viennensi, *Clem. 2. §. 1. de stat. monach.*

de stat. monach. vbi videto per glossam quomodo visitatio facienda per moniales sit, & quæ monasteria sint exempta. & quid per visitatores debeat emendari, nempe vt auferantur ab illis panni serici, sandalia, comti & cornuti crines, *seu ancra*, scacata & virgata caputia, choreæ, festarum secularium consortia, vagationes extra claustra, voluptatum illecebræ, non obstantibus exceptionibus & priuilegiis quibuscunque.

7 ¶ Erant † antiquitus apud paganos seu Idololatras & vestales virgines, quæ perpetuam saltem vsque in trigesimum annum post professionem emissam, consecrabant virginitatem: de quibus abunde nos diximus, *libr. 40. artis mirabilis, cap. 11. 12. 13. vide vulgaria de eisdem apud Lunum, Gregorium Gyraldum, Ouidium in Fastis, 6. Cicero. 1. de Natura Deorum. Pomponium Lætum & Fenestellam.* Eo autem nomine vestales dictas Berosus scribit, a Titbea vxore Noachi, quæ dicta Hebraice Aretia, Latine terra, quod mater omnium viuentium esset, & Esta, post mortem cognominata, id est, ignis. Quia ipsa regina sacrorum fuerat, & puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inexstinctum seruare, *Berosus, lib. 3. Defloratio. historia Chal.* Erant tamen Deo addictæ, vt opinor, tempore Noachi illæ virgines, quæ fouebant ignem perpetuum, qualem voluit perpetuo quoque ardere & inexstinctum in suo tabernaculo custodiri verus Deus tempore legis Mosaicæ, *Leuit. 6.* nec aliorum inferri, *Leuit. 10* Sed simia ille Dei, qui voluit Deus haberi Dæmon, hoc institutum, sicuti & pleraque alia imitatus, in suam superstitionem & impietatem conuertit, & voluit etiam in sua idololatria virginum habere cœtum, vestalium nomine, quas eius sceleratæ religionis pontifices maximi arbitratu suo deligebant, semotis suffragiis populi, *Gellius, lib. 1. c. 12.* certis adhibitis cæremoniis & legibus.

8 ¶ Christianæ † moniales regulares sunt, diuersæ regulæ & habitus, prout viuendi institutum delegerunt, eademque profitentur generaliter seruaturas, quæ monachi, videlicet castitatem seu virginitatem, paupertatem & obedientiam, & alia, quæ ordinis, in
9 cuius numerum transeunt, sunt. ¶ Exceptis † quibusdam, quæ apud Theutones seu Germanos nominantur canonicæ seculares, quæ nullam faciunt professionem, nec renunciant propriis, imo contrahunt matrimonium, *gloss. & text. in cap. dilecta, in verbo. canonicas. de maior. & obed.* illæ sanctimoniales videntur improbatæ *leg. indemnitatibus. §. pen. de elect. in 6.* quæ nullam regulam expresse profitentur, & hospitalitatis nomine se mentur, item & per Innocentium 2. *in can. perniciosam, 18. q. 2.* Sunt eius generis in Austrasia & Lotharingia monasteria in gratiam filiarum nobilium virorum, non aliarum, tanquam hospitalia ædificata, & reditibus pluribus dotata. M. Mantuan. *libr. 2. Enchirid. rerum singul. cap. 49* putat, dictas esse biguinas tertii ordinis, quæ neque paupertatem, neque continentiam, neque obedientiam profiteantur, & vocari has pinzocheras. Existimo tamen alium ordinem illum esse, quam de quo loquor, nempe mulierum nuptarum quæ de tertio ordine dicuntur, & quæ habeant coniugem, de quibus Ludouicus Romanus, *consil. 367. incip. circa primum.* Quarum ordo in concilio Auinionensi reprobatus fuit, vt ait Cynus, *in auth. sed quamuis, de rei vxor. act. C.* mulieres porro Teutonicæ seu canonicæ regulares, quamdiu moniales sunt, non habent maritos, sed possunt exeundo libere nubere exceptis paucis, vt dicunt nempe abbatissa, priore, sacrista: quæ perpetuam virginitatem
10 solæ vouent. ¶ Est † & aliud genus monialium deferentium quidem habitum, & quæ tondentur, in monasterio ob adulterium detrusæ, verumtamen proprie non sunt monachæ, *text. cum gloss. in authent. sed hodie, in verb. recipere, ad l. Jul. de adult.*

11 ¶ Velum † accipiunt in professione virgines, & non viduæ, & quas velare prohibentur episcopi, *can. deuotis, § fin 20. quæst. 1.*
12 ¶ Consecrantur † ab episcopo moniales, vel eius consensu & auctoritate a presbytero, *can. si subat, §. fin. & can. presbytero, 26 quæst. 6. ca. 1. de temporib. ordina.* Stati autem & definiti dies fuerunt certi, quibus licet virgines consecrare tantum, nisi necessitatis alia caussa vrgeat: dies videlicet Epiphaniæ, hebdomada Paschalis, dies natalitis apostolorum, dominici, *can. deuotis virginibus, 20.*
13 *q. 1.* ¶ Viuunt † vel viuere debent moniales & Ascetriæ secundum proprii ordinis professi leges, de quibus paulo ante dictum. Sed nec licet illis, quæ virginitatem suam Deo consecrarũt sponte, nubere, *can. puella, 20 q. 1.* Ex constitutione D. Basilii monachis cũ monialibus habitare non licet, neq; monachus pernoctare seu cubare in monialium monasterio, neq; singulariter cum monacha confabulari, *can. diffinimus, & can. in nullo loco, & can. peruenit, 18. quæst. 2.* Incauta enim & inconsulta familiaritas mulierum & clericorum suspecta, periculosa, & offendiculo est, *dict. can. peruenit.* Quare nec monialis cum clericis vel aliis monachis in vno choro psallere debet, *can. perniciosum, 18 q. 2.*

¶ Atque † recte cauit Nicena synodus secunda, *in can. 20. Synod. 2. Nicen.* ne duplex esset monasterium, id est, ne vno ambitu monasterium virorum & mulierum concluderetur, propter scandalum. Cautum quoque ne monasteria mulierum ab hominibus frequententur. ¶ Sic † & legimus templum Vestæ & virginum apud ethnicos non fuisse consecratum, ne illuc Senatus accederet: non enim poterat alibi quam in augurato loco curia aut senatus haberi, *Seruius, in 7. Æneid. Vergilii. ibi Harundum syluis ac religione parentum.* 14 15

¶ Imo † vt omnis suspicio absit ab istis virginibus statutum quoque, vt cuiuscunque ordinis sint, siue Basiliani, siue Augustiniani, aut Benedictini, in cœnobiis, ecclesia, refectorio seu cœnaculo & dormitorio simul conueniant, vna degant, nec separatas ædiculas sibi construant vel habeant, *can. perniciosam, 18. q. 1.* ¶ inhibetur & monialibus tangere sacra vasa, sacratas pallas, incensum circa altaria deferre, *ca. sacratos, 31. distinct.* 16 17

De Prioribus & Præpositis. Cap. 18.

1 *Priores, & prioratus qui.*
2 *Priorum alii claustrales, conuentuales, & seculares, & qui horum prioratus.*
3 *Prioratus regulares tantum dantur regularibus professis.*
4 *Prioratus regularis perpetuus, & quibus ex caussis adimatur.*
5 *Priores seculares qui.*
6 *Præpositus quis, & vnde dictus.*
7 *Præpositura beneficium cum dignitate, & sine.*

PRIORES † dicuntur, qui aliquibus ecclesiis præsunt supra alias personas earundem: vnde & prioratus, ecclesiæ, quæ illis in titulum dantur, nominantur. ¶ Horum † alii sunt claustrales, alii conuentuales, *Clement. 2. de rescript.* alii seculares. Claustrales sunt, qui præsunt cœnobitis post abbatem vel alium antistitem, quorum funguntur vicaria potestate & opera intra monasterii claustra, *c. cum ad monasterium, de statu monachor.* Conuentuales illi, qui principes cœnobio cõstituti sunt, quibus nullus abbas vel alius dignior inibi est. *Clement. 1. § ceterum, de stat. monachor.* ¶ Et prioratus † horum obtineri nõ possunt ab aliis, quam qui expresse ipsius ordinis cuius sunt professionem legitimam emiserint, & electi sint iure a suis capitulis & instituti. ¶ Perpetui † tamen, vt iis præfecti non possint amoueri ab illis, præterquam, si bona monasterii dilapident, & perdant, vel incontinenter seu impudice viuant, aut si in aliud monasterium transferantur, *cap. 2. de stat. monach. apud Gregor.* Prioratus conuentualis dignitas est, claustralis minime, *glos. in Clement. 2. de rescript. in verbo conuentualem, & Panorm. in cap. nisi, de praben.* 1 2 3 4

¶ Priores † seculares dicuntur, qui habent prioratus seu beneficium prioratus, quod solitum est regi per clericos seculares. Interdum quoq; prioratus est, regularis, sed per seculares cura eius exerceri debet, *Clem. 1. §. ceterum, de stat. monach.* quia a mente iuris alienum est, vt animorum cura concedatur regularibus, *cap. 1. de capel. monach. apud Gregor.* Itaque qui a regularibus præficitur regendæ plebis caussa, vel rector, vel Vicarius perpetuus dicetur, prioratu remanente apud alium, vel penes monasterium, vel capitulum aliquod, *cap. extirpanda, cap. 30. §. qui vero, de praben. ap. Gregor.* Sicque qui ei portionem præbet, prior nominabitur. 5

¶ In † ecclesiis in quibus regularibus in canonicos transierunt, loco prioris conuentualis in secularisatione, vt dicunt, successit aliquando præpositus, vocant *prouost*, si is prioritate dignitatis præfulgeat: quemadmodum Tholosæ in ecclesia S. Stephani, post quem secundum ibi locum tenet cancellarius, *Aufrer. quæst. Thol. 13.* Quanquam Guido Papæus existimet, cum successisse in locum quæstoris, *Guid. Pap. decis. 436.* Præpositus is generaliter erit, qui præfectus aliquibus est, *ca. quamuis, de verb. & rer. sig. apud Gregor.* sed & is vsu talis, qui primam habet inter aliquos dignitatem. 6

¶ Quamobrem † & præpositura per se singulare nomen beneficii ecclesiastici facit, quod assiduitatem, seu, vt loquuntur iura, residentiam exigit, *cap. ex parte, in 2. de cleric. non residen.* & ætatem & scientiam legitimam & ordines, *c. dudum, in 2. cap. 22. de electio.* In aliquibus tamen ecclesiis ex earum consuetudine, vbi officium nullum gerunt præpositi, præposituræ dignitates non sunt, *Rota decis. 451. in nouis.* vt in Carnotensi & Turonensi ecclesia, *Innocen.* 7

& ad c. de multa, in fin. de praben. Tradit & Rota alicubi inter canonicos in quibus non est archidiaconus, in locum eius præpositum constitutum, *Rom. decis. 442. in nouis.*

De Cancellario seu Magistro scholarum. Cap. 19.

1 *& 3. Cancellarii dignitas.*
2 *Magister scholarum Cancellarius factus.*

1 THOLOSÆ † post præpositum, secundus in dignitate est Cancellarius Academiæ, & canonicus in choro, & alibi, *Aufrer. in q. Tholos. 13.* Cadurci non ita, sed post archidiaconos duos & cantorem officium gerit.

2 § Hic † in diplomatibus summorum pontificum, qui priuilegia Academiæ nostræ Cadurcorum largiti sunt, dicitur magister scholarum. Nam antequam Academia esset, erat inter Canonicos vnus Magister, aut canonica portio vni magistro dabatur, qui docendi prouinciam susciperet, & sua cura alios præceptores & magistros, docendi caussa deligeret, iuxta concilii generalis & Lateranensis decreta, *c. quoniam, de magistris lib. 5. Decretal.*

3 § Subinde † in institutione Academiæ ex magistro scholarum factus est cancellarius, eiusque dignitas, vt aliarum dignitatum ordo, metienda est ex consuetudine ecclesiarum, in quibus sunt instituti, *gloss. in c. exsecrabilis, de praben. in extrauag. communi. in ver. personatus. Innocent. & Hostien. in c. de multa, de praben.*

De Archidiacono. Cap. 20.

Lib. 1. Decretal. tit. 23.

1 *Diaconi nomen quid significat, & qui diaconi.*
2 *Diaconi sacri, & seculares.*
3 *Archidiaconus quis.*
4 *Archidiaconi constituendi qualitas.*
5 *Archidiaconi cum officio, & sine eo.*
6 *Archidiaconi officium.*

1 DIACONI † nomen, ad alias quam ecclesiasticas personas referri potest, propter generalem significationem verbi, quod ad diuersa ministeria transfertur. διακονία, vnde διάκονος, ministro & famulo significat. Vt D. Paulus vocat magistratus, τοῦ θεοῦ διακόνους, *D. Paulus ad Roman. cap. 13.* & Iulius Pollux, *libro octauo Onomastic.* περὶ πρεσβέων legatos, ὁ δὲ πρεσβευτὴς, inquit, εἴη ἂν καὶ ἄγγελος καὶ διάκονος. Sunt & apud eundem διακονίαι δημόσιαι, munera publica, & administrationes publicæ: vt & apud Æschinem, *contra Ctesiphontem*, & Demosthenem, *de Corona*.
2 Ea † ratione diaconi sacri, & seculares: & inter sacros quidam diacones administrantes presbyteris simplicibus. § Alii † qui inseruiunt episcopo, dicti
3 Archidiacones, seu principes, vel primi seu proximi qui inseruiunt episcopo: ad quem eorum ministerium refertur, & vt diaconi simplices presbyteris subiiciuntur, *can. legimus, 93. distinct.* Sic & presbyteri, & archipresbyteri, his archidiaconis subiiciuntur.
4 § In † archidiaconatum promouentur nati 25. ann. digni qui saltem diaconi sint, *can. nullus in propositum, 60. distinct.* & licentiati in aliquo iurium, vel theologia, *in concil. Tridentin. 8. sessione, de reformatione generali, can. 12.* cum habeant dignitatem. Primi diaconorum ii dicti, *c. 1. de scrutin. in ord. faciend.* quibus iure communi adhæret dignitas, eaque maior monasteriis ipsis, & præpositis eorum, *Panorm. in cap. per tuas, § excellentiores, de simonia. Gomes, in re-*
5 *gula cancellaria de annal. possess. q. 11. in fin.* § Etsi † alicubi eum dignitate sine officio sint, quemadmodum Innocentius notat in Parmensi ecclesia archidiaconum nullum exercere officium, & nihilominus dignitatem habere, *Inno. ent. in c. de multa, de praben.* Obseruandum tamen pro dignitate, officio, & gradu honoris censendi archidiaconi sequendam esse legem capituli proprii, & consuetudinem, qua vsi fuerint in sua ecclesia ante archidiaconi: & eis potius deferendum, quam præscriptis & concessis a iure pontificio, *Hostiensis in summa. de offic. archidiac. dum quærit quod sit*
6 *eorum officium, facit c. fin. eod. tit.* § Archidiaconus † oculus episcopi est, & iure ipso eius vicarius in visitationibus, correctionibus & dispensationibus rerum ecclesiasticarum, censor morum clericorum & emendator: subdiaconibus & leuitis imperat, parœchiarum diœceseos subit solicitudinem, quas circuit, & inspicit, subditos habet suæ iurisdictioni archipresbyteros, *can. ad hæc, de offic. archidiacon.* Hic examinat & præsentat episcopo ordinandos, *cap. 1. de scrutinio in ordine faciendo, cap. vt nostrum, de offic. archidiac.* Mittit in possessionem prælatos, abbates, vel abbatissas, *d. c. vt nostrum.* aliaque pleraque quæ sui muneris sunt exsequitur, *de quibus in c. perlectis, §. archidiaconus, 25. distinct.* Quæ quia plura sunt, interdum efficiunt, vt plures quam vnus archidiaconi instituti in vna ecclesia cathedrali sint, duo, tres, quatuor, vel plures. Statuit Tridentina synodus, *sessio. 9. in decretis, de reforma. generali, can. 12.* vt archidiaconi vbicunque fieri poterit, sint magistri seu doctores aut licentiati in Theologia, aut iure canonico.

De Archipresbytero, & Decanis. Cap. 21.

1 *Presbyter, & archipresbyter quis.*
2 *Presbyteri senioris nomen est, & honoris.*
3 *Senum apud antiquos & Romanos honor, & 7.*
4 *Presbeis, & senes qui dicti.*
5 *In senibus sapientia præsumitur.*
6 *Senes in domo, vel vrbe, vel orbe signum bonum: mori, contra.*
7 *Senum consilium inquirendum & sequendum.*
8 *Presbyteri seniores, & multo magis senibus honorandi.*
9 *Antiquius dictum quod melius.*
10 *Presbyterorum siue sacerdotum munus, & officium, & qualitas.*
11 *Archipresbyter quis, & auctoritas.*
12 *Decanus presbyterorum quis.*
13 *Decanus quare dicatur, & de denario numero.*
Decanus canonicus. eod.
Decanus dux. eod. Decumana porta. eod.
Decanus capituli. eod.
Decanus cardinalium. eod.
Decanus Rota. eod.
14 *Archipresbyter ciuitatensis quis, & eius officium.*
15 *Archipresbyter ruralis quis, & eius officium, & iurisdictio.*
16 *Archipresbyter archidiacono inferior.*

ARchipresbyter † princeps presbyterorum dicitur: presby- 1
ter autem senior est, non tam ratione ætatis capularis, quam honoris quo afficitur, qui hac sacra appellatione decoratur, sacerdos alia appellatione nominatus: quod sacra mysteria det & pertractet, *can. cleros, 21. dist.* § Mentis † hic potius, quam senectutis 2
spectata canities, quæ presbyteros intitulet, *can. penult. 84. distinct.* Vnde & episcopi olim dicti quoq; presbyteri, *can. legimus, 93. distinct. can. olim. 95. dist.* Græcis πρέσβεις, erant, quibus honor & reuerentia exhibebatur, quæ senibus deferebatur, eaque erat magna potissimum Romæ, & in bene institutis rebus publicis.

§ Nam priscis, auctore † Callistrato, pene eundẽ honorem se- 3
nibus ac magistratibus tribuebant, *Callist. l. semper, 5. de iure immunitat. lib. 50. P. tit. 6.* neque apud antiquissimos Romanorum, generi aut pecuniæ præstantior honor tribui quam ætati solitus, & maiores natu a minoribus colebantur, ad Dei prope & parentum vicem. Isque mos Romanis a Lacedæmoniis traditus, quibus id in more erat ex sanctione Lycurgi, *Aul. Gellius lib. 2. cap. 15.* Et vt scribit Ouidius, *lib. 3 Fastor.*

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus iuuenes, animosaque bella gerebant,
Et pro Dis aderant in statione suis.

Et rursum, *Ouid. lib. 2. de art.*

Adde quod est senibus rerum prudentia maior,
Solus & artifices qui facit, vsus adest.

Atque Xenophon, *libr. 8. Cyri Ped.* moriturum iamiam & disponentem de regno suo in filii senioris fauorem, Cyrum dixisse scribit, fuisse eam legem Persarum, Senioribus non solum fratribus, sed etiam ciuibus, & incedendo, & dicendo, cedendum. § Proin-
de † Hesychius πρέσβεις, inquit, sunt, non solum, γέροντες, sed etiam 4
βασιλεῖς, ἄρχοντες, σεσημασμένοι, id est, *non solum senes presbeis vocantur, sed etiam reges, principes, magis honorati.* Ita & in translatione nominis ostendit Aristoteles, *lib 9. de Historia animal. cap. 11.* λέγεται ὁ τροχίλος καλεῖσθαι πρέσβυς καὶ βασιλεύς. Quod explicat Plinius, *lib. 8. c. 25. parua*, inquit, *auis, quæ Trochilos vocatur, rex auium in Italia.*

§ Venerabilis ex sententia Salomonis senectus, non diuturnitate 5
vel numero annorum computata: cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata, *Sapient. 4.* Præsumitur autem iam canescentibus hominibus per ætatem, rerum saltem experientia & vsu sapientiores illos euasisse, dictumq; de illis a Deo, *Honorabis vultum senis, & a facie canitiei consurges, Leuit. c. 19.* Et 6
ita Rabini annotant, *in sententiis moralibus Ben Sira. capitul. 15.* בביתא טבא בביתא סמנא טבא. *Saba bebetha, simana tababebetha, id est, senex in domo, signum bonũ est in domo.* Nec tantum in

tum in domo, sed in ciuitate & in orbe: vt contra, senum interitus, est certissima coniectura vindictæ Dei, & venturi mali, & peccati commissi atrocissimi. Sic maledictio maior interminata est Heli, ob peccatum emendatum filiorum, quod erat Deo abominabile, *Ecce*, inquit Deus per Prophetam ad illum, *dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, vt non sit senex in domo tua.* Et postea, *verumtamen non auferam penitus virum ex te, sed vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur, cùm ad virilem ætatem peruenerit*, 1. *Reg. cap.* 2. Propter malitiam tollitur iustus, *Iesaia, cap.* 57. Omnis prouincia, vt aiunt Rabini, in qua non est senex, digna est vt deuastetur, *in prædicta sententia*, 15. *Ben Sire*. Sicuti & quamdiu Loth inter Sodomitas fuit, non potuit ciuitas ab angelis subuerti, *Genes. c.* 19. Et propter vnum senem Mathusalah, Deus vindictam diluuii per septem dies suspendit, donec o *Genes. c.* 7. moreretur. ¶ Senibus
7 itaque † deferendi honores & rerum administrationes, & si plures sint, quam sint magistratus vel administrationes, illis saltem vt dignis deferendum est, consilia illorum scrutanda & perpendenda potius, quam iuuenum, qui perdiderunt regem Roboam filium Salomonis, 2. *Paralip. cap.* 10. Monet & ecclesiasticus, *Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt a patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectum & in tempore necessitatis dabis responsum, Ecclesiastic. cap.* 8. Et alibi, *Ecclesiastic. c.* 25. *Corona senum, multa peritia, & gloria eorum, timor Dei.* ¶ Ergo † delatus hic honor se-
8 nibus, quis πρέσβεις dicuntur, multo magis senioribus qui presbyteri, πρεσβύτεροι. Vt etiam antiquitus obseruatum innuit Xenophon, *lib.* 4. *Hellen.* ἐπῆρχετο λόγου ὁ Φαρνάβαζος· ἦν γὰρ πρεσβύτερος, id est, *cœpit loqui Pharnabazus, erat enim senior.* ¶ Quodque
9 melius † est, & antiquius dictum est sæpe apud M. Tullium: vt ad Atticum, *ne dubitaris quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius.* Et alibi, *ad Herennium, at salus antiquior, id est potior, militum, quam impedimentorum.* Et iterum, *Orat.* 1 *in Anton. nihil vita antiquius, existimare omnia posteriora libertate ducens.* Eademque phrasis obtinet apud Græcos, veluti apud Iulium Pollucem, *lib.* 2. *Onom.* [illegible], & apud Platonem *in Symposio.* [illegible]. Hac ratione qui honore præcipuo in ecclesiis vsi sunt, quive curæ aliorum præpositi sunt, vel qui curam mysteriorum venerabilium in ecclesia Dei susceperunt, presbyteri dicuntur,
10 digni habiti hoc ministerio. ¶ Ita † Diuus Paulus ad Titum *cap.* 1. scribens, *Reliqui*, inquit, *huius gratia te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego disposui tibi: si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios fideles habens, non in accusatione luxuriæ aut non subditos.* Et ad Timotheum, 1. *Epist. cap.* 5 *qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina.* Dignissimum & venerabile horum peculiare munus, quod non nisi sacerdotibus conceditur, sacratissimum & adorandum sacrificium corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi in altari conficere & offerre, orationes dicere, benedicere, *can. perlectis, §. ad presbyterum*, 25. *dist.* & alia pleraque exsequi, de quibus paulo post agetur Deo iuuante, cum de ordinibus & sacerdote loquemur.
11 ¶ A † presbyteri nomine archipresbyter dicitur, q sacerdotib. seu presbyteris certis quibusdam de caussis præponitur, & præest illis quæ sacerdotalis officii sunt: præcipue si episcopus defuerit, *cap.* 1 & 2. *de offic. archipresbyt.*
12 ¶ Proinde † & archipresbyter appellatur decanus, scilicet presbyterorum vel ecclesiæ, *ca. ad hec. de offic. archidiac. cano. innouamus*, 60. *distinct.* Quia decanus ecclesiæ, in locum archipresbyteri subrogatus est *Rota decisio.* 451. *in nouis & rursum, decis.* 443.
13 ¶ Decanus † alioquin, qui præest decem militis, dici existimatur a Vegetio, *libr.* 2. *de re milit. cap.* 2. sed translatione facta a perfectione & præstantia denarii numeri, decanus dicitur præcipuus inter aliquos eiusdem ordinis vel status *gloss. in rubr. decanis, lib.* 12. *C. & ibi Alciat.* Ita ecclesiæ Constantinopolitanæ canonici, tanquam digniores, decani dicti sunt ab Honorio & Theodosio CC. *l. non plures*, 4. *de sacrosanct. eccles. lib.* 1. *C. tit.* 5. In eo sensu Ælianus scribit, quod optimus quisque decuriæ præponi, & ceterorum ductor esse debet, qui & decurio, & decanus, & dux, & primus, & præses nominatur, *Ælianus libello De acie instruenda.* Sic & porta maior, quæ in castris erat, decumana dicta, vt præcipua, diuersa ab ea, quæ erat in postica castrorum parte, *Iulius Cæsar lib.* 3 *Comment.* Et

Vastius insurgens decimæ ruit impetus vndæ. Ouid. 11. Metamorph.

Decanus in capitulo, honorabilior videtur pars capituli, *cap. post electionem, ca.* 7 *de concessione præben. c. cum inter vniuersas, ca.* 18 & *ibi Panor. & gloss. de electio.* inter cardinales etiam præcipuus eorum decanus, vt in cardinalibus monuimus. Interque totæ auditores, honorabilior decanus est in capella Papæ, propter ministerium, quod vocatur turchæ, vt notat Ludouicus Gomesius, *in proœmio ad regulas cancellariæ, dum agit de prothonotariis.*

¶ Archipresbyterorum † duæ sunt species, vna vrbicanorum 14
seu ciuitatensium: altera ruralium. Ciuitatensis seu vrbicus est, qui in vrbe constitutus. Eius munus est, absente præsule, & eius loco officium diuinum incipere, benedictiones in ecclesia dare presbyterales, missam quando voluerit cantare, & reliqua peragere, quæ tradit propria constitutione Leo Papa, *c. pen. de off. archipresb.*
¶ Ruralis † archipresbyter in rure degit, & qui habet curam pres- 15
byterorum, qui per minores titulos habitant, quorum vitam, mores, & simul plebis obseruat: vt deinceps episcopo denunciet, *c. si. de off. archipresbyt.* Partitur quippe cum huiusmodi episcopus sollicitudinem gregis, habentque iurisdictionem, qualem illis consuetudo permittit *glos. in cap. ex literis, de consanguin. & ass. in verba, coram decano.* Statuit & Carolus Magnus, ad archipresbyterum notionem pertinere de incantatoribus & maleficiis, *in constitutionis capitularibus Caroli Magni, capitulare de pace, cap.* 25. ¶ Hic
tamen † subiicitur archidiacono diœceseos, quia ei inferior, *cap.* 16
1. *& c. ad hæc, de off. archipresbyt. can. prolatis, §. archipresbyter*, 25. *distinct.* quamquam ratione simplicis ordinis diaconatus & presbyteratus, maior presbyter diacono, *notat Hostiensis, in summa de off. c. archidiac.* Sic enim, & in aliis, quis alio maior vel minor, diuersis respectibus vel rationibus esse potest, *can. puto*, 2. *quæst.* 7. Et in ordine, primum locum habent presbyteri honorabiliorem, secundum diaconi, tertium subdiaconi tenent, ex decreto Gregorii *c. statuimus, de maior. & obedient. apud Gregor.* Quare etsi in ecclesia absente episcopo archidiaconus & archipresbyter adsint & concentrant, archipresbyter loco episcopi missarum solemnia peraget, *c.* 1. *de offic. archipresbyt.*

De Primicerio ecclesiastico, Cantore, & Præcentore, & eorum beneficiis. Cap. 22.

De offic. primiceris, lib. 1. Decret. tit. 15.

1 *Primicerius quis, & num cantor.*
Cantor primicerius, & eius munus, eod.
2 *Præcentor quis.*
Concentor quis, eod.
3 *Primiceriatus sine dignitate beneficium.*
Primiceriatus notariorum summi pontificis eo.
Primicerius datarius, eod.
4 *Primicerius cantor quare, & subditus archidiacono.*
5 *Primicerius in omnibus quis generaliter.*
Primicerius mensorum, diaconorum, fabricæ, protectorum quis, eodem.
6 *In ceris olim scriptitatum.*
Scriptum a diuersa materia, eod.
Cera prima, secunda, ima, & vltima scribi quid, eo.
7 *Scribebantur digniores primo loco.*
8 *Choragus cantor, & quod prisci choragus.*
9 *Choradectus quis.*
10 *Chorodidascalos, magister chori.*
11 *Chori summa apud vnum esse debet.*
12 *Chorus ecclesiasticus quid dicatur.*
Chorus ecclesiasticus quando diuisus in duas partes, psalmorum Dauidicorum canendorum caussa, & antiphonarum, eod.
13 *Præcentor quis, & officium eius.*
Chorostates præcentor, eod.
14 *Succentor & succentoratus.*
15 *Choraula quis.*

Primicerius † est primus inter clericos & diaconos, quibus 1
præest in docendo, subditus archidiacono, *ca.* 1. *de offic. primicerii, lib.* 1. *Decret. tit.* 15. Butrigarius ratus est primicerium accipi pro cantore, *Butrig. in dictam rubric. de off. primicer.* Nam & officium cantandi & legendi lectiones laudes, responsoria ad eum pertinet: ordo & modus canendi, pro tempore & solemnitate, determinatio delationis cereorum seu luminum, castigationes leuesclericorum, *can. Perlectis §. ad primicerium.* 25. *distinct.* Cantor alibi dicitur, quod voces in choro moduletur, *can. cleros, §. cantor.* 21. *dist.* ¶ Species † cantoris præcentor, qui voce præit, qui ante 2
omnes incipit: item concentor, qui simul concinit. de quibus

3 Deo fauente posteà. ¶ Colligitur † autem & rescripto Innocentii 3. ad Tullenses canonicos, *c. cum accessissent, c. 8. de constitut.* primiceriatum esse beneficium cum dignitate. Aliud tamen, ab officio primiceriatus quod habet primus inter notarios summ. pont. *Gomes, in proœm. Regular. Cancell.* antea dictus notariorum decanus, & protoscriniarius: & ille primicerius qui dicitur, seu vt loquuntur, datas adiiciebat diplomatibus pontificalibus, quas nunc bibliothecarius apponit.

4 ¶ Primicerius † itaque cantor ex consensu dicitur, veluti primus in choro, & primus ratione cantus: alioquin non is primus simpliciter dicendus, cum is subordinetur archidiacono. Exigit enim pronuntiatio nominis primicerii, adlectionem ex relatione
5 alicuius, vel postulat subintelligi. ¶ Quod † primicerius in omnibus is dici possit, qui primus & in aliqua dignitate est antesignanus, vel primus in aliquo. Sic dicimus primicerium mensorum, inter mensores primum, *l. 1. de mensor. lib. 12. C. tit. 28.* & primicerios ex corpore decanorum, *l. 1. de decanis, lib. 12. C. tit. 27.* Primicerium fabricæ, *l. 2. tit. de Fabricensib. lib. 11. C. tit. 3.* primicerium protectorum, domesticorum, equitum. *l. 2. de domesti & protector. lib. 12. C.* Sic de similibus. Nam πριμικήριος, vel πριμικήριος, est πρῶτος
6 τάξεως, primus in ordine quolibet ceræ seu scripturæ. ¶ Mos † enim erat antiquis in tabulis ceratis & pugillaribus scribere, præcipue ante chartæ & membranæ inuentionem: tentatis pluribus scribendi materiis, de quibus scribit Plinius, de Papyro arbore loquens, *Hanc,* inquit, *Plinius, lib. 13. ca. 11. Alexandri Magni victoria repertam auctor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Et antea non fuisse chartarum vsum, sed in palmarum foliis primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris: postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris: pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Et postea etiam remansit cerarum vsus, vt ex Plinio Iuniore constat, dum ait, *lib. 1. epistolarum. Erat in proximo, non venabulum aut lancea, sed stylus aut pugillares: meditabar aliqua annotabamque, vt si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.* Et Iouenalis,

Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadriuio.

7 ¶ Quare † quæ in ceratis tabellis, & per translationem, in aliis scripta erant, in ceris scribi dicebantur, & quod in primo loco, in prima cera, & postea, secunda & tertia, &c. & in ima. Ita apud Suetonium legimus, *in Iulio Cæsar.* Iulium Cæsarem Q. Pedium ex quadrante heredem instituisse, reliquos in ima cera. Et Asconius Pædianus extremam ceram, vltimam tabulam, vel vltimam partem tabulæ interpretatur, *Ascon. Pedi. in 3. Verrinam Ciceronis.* Quocirca primicerius prius scriptus in choro cantor, dignior. Sic enim digniores in albo magistratuum primo scribebantur.
8 *l. 1. de Albo scrib. lib. 50. P. tit. 3.* ¶ Nihil † ergo prohibet quin hunc cantorem Chorагum quoque vocemus, appellarunt enim choragos prisci, vt refert Athenæus ex Demetrio Bizantio, *Nonnes,* inquit, *qui volunt nunc choros mercede conducunt, sed eos qui chori sunt doctores, qui sicut ait Demetrius Bizantius lib. 4. Poematis, iubent, recte musicæ incumbere, neque legis vetustas musica præterire,* *Athenæus, lib. 14. Dipnos. c. 13.*

9 ¶ Affinis † huic is qui χοροστάτης apud Suidam dicitur, qui cantantes & saltantes admittebat in chorum, qui sciret qui admittendi, & in quo loco chori essent disponendi. ¶ Vocabatur † & χοροδιδάσκαλος, chori magister, qui docebat eos quos in chorum ille admittebat, quomodo cantare deberent: non enim passim licebat etiam bona voce prædito inconsulto in chorum Ethnicorum etiam venire, teste his verbis Aristotele, *lib. 3. Polit. c. 9.* οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν, id est, *neque semper magister chori eum qui pulcriorem ac*
11 *meliorem toto choro vocem emittit, sinit in choro esse.* ¶ Sicque † & necessarium dixit idem Aristoteles chori summam apud vnum esse, *Aristo. lib. de Poetica.* Quare apud Athenienses, in festis suorum idolorum constituebantur chori a tribubus quæ decem erant, & ex vnaquaque tribu eligebatur choragus, vt auctor Demosthe. & Libanius, *in oratione in Midiam, & in eam Libanius in argumento.* In choris quoque eorum cantum fuisse, etsi eorum alius quam in sacris vsus testatur Macrobius, *in initio Saturnalio. Vides,* inquit, *quam multorum vocibus chorus constet, vna tamen ex omnibus redditur vox, vna est illic acuta, aliqua grauis, alia media, accedunt viris fœminæ, interponitur fistula.*

12 ¶ Suidas † chorum ecclesiasticum ait esse cœtum canentium in templis: & choros ecclesiarum diuisos fuisse in binas partes sub Constantino Constantini Magni filio, & Flauiano episcopo Antiochiæ. Et ex Antiochia vbi cœpit in omnes mundi partes transiisse morem ita psallendi bifariam psalmos Dauidicos. Hæc tamen Suidæ opinio non valde de initio psallendi in alsia probabilis. Siquidem legi apud Socratem, *lib. 10. histor. Tripartitæ. cap. 9.* & Nicephorum Calixti, *lib. 13. cap. 8. histor.* modum antiphonarum, id est, modum concinendorum carminum per mutuam responsionem & per vices, iam ab apostolorum temporibus cœpisse. Nam tempore Diui Ignatii, qui tertius in ecclesia Antiochena a D. Petro apostolo hierarcha fuit, & qui cum apostolis plurimo tempore vixit, ea psallendi formula instituta ab eo est. Publice tamen in duas partes Antiochiæ choro diuiso Dauidicam melodiam psallere docuere Flauianus & Diodorus: postea episcopi, vt auctor Theodoritus, *lib. 5. histor. Tripartit. c. 32.*

¶ Additur † interdum cantoribus, & magistris chori præcentor, qui modulationem incipit, *can. cleros, 20. dist.* forsan conueniens cum eo qui Græcis vocatur χοροστάτης, ὁ τὸν χορὸν ἱστάς. Quod colligitur ex epistola quadam Iuliani, *ad Iamblychum,* dum ait, ἐκδότης εἰ τῷ δικαίῳ τὸν ... χορείας ... ὅπως καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῷ σῷ πλήκτρῳ τὸ οἰκεῖον ἀντηχῶσιν: ὥσπερ οἱ τῷ χορηγέτῃ πρὸς τῷ ἀνάκλασμα τοῦ ῥυθμοῦ συμμαρτῶντες. Quibus docet chorostatas respondere ad amplicatum rhitmi. ¶ Chorustates † dici 13
potest in quibusdam ecclesiis nominatus succentor, cuius & beneficium dicitur succentoratus, habens dignitatem alicubi, vt in Pictauiensi ecclesia, *c. inter dilectos, c. 11. de excess. prælat.* alibi autem tantummodo habens officium, alibi personatum. Mores enim & consuetudo ecclesiarum in istis, & in cantorum præcentorum, & aliorum beneficiorum qualitatibus sequi oportet, *c. cum olim, c. 6. de consuetu. ap. Greg.* Beneficia porro hic cantorum, præcentorum, & succentorum & officia, alia sunt a communi canonicorum officio modulandi & canendi. ¶ Et † pariter distincta a Choraulis, 14
quorum munus per clerum aut canonicos, aliosve præbendatos fit per vices: isti enim choraulæ ex diuerso more legionum, vel sedent, & cantant, & ceremonias perficiunt, vel circa exedras chori discurrunt, & deficientes in cantu canentes admouent, & voci seu conuenienti modulationi restituunt: ferunt alicubi scipiones argenteos vel auratos, alibi sacrum pallium quoque sumunt, & eos qui responsoria incepturi sunt monent de responsorii initio & voce seu tono. Dicti choraulæ metonymia facta a chauraulis antiquorum: etenim in choris eorum erant qui inflabant tibias, quæ choris canentium miscebantur, inde & dicti choraulæ. Sunt in ecclesiis choraulæ qui primi respōsoria & antiphonas inchoant. 15

De Præbendatis, & canonicis vtriusque sexus. Cap. 23.

1 *Præbendati vnde dicti, & quid præbenda in plurali numero, & 5.*
2 *Salgamum quid.*
1.3 *Præbenda publica.*
Ventidius Bassus, eod.
4 *Præbia, & præda vnde declinatur.*
6 *Præbenda in singulari beneficium.*
7 *Præbenda duplex, laicalis, & spiritualis, & quæ laicis debetur.*
8 *Præbenda laicis data in ecclesiis iure regni a rege.*
9 *Præbenda spiritualis duplices, simplices & canoniales.*
Præbenda simplex quale beneficium, eod.
10 *Præbendati hebdomadarii qui.*
11 *Præbendati assisii.*
Assisi in ecclesia qui, eod.
12 *Præbenda canonialis quid.*
Canonica quid, eod.
13 *Canonici qui non sunt subdiaconi, non habent vocem in capitulo.*
14 *Canonici in herbis & ad effectum, qui & quos non percipiant fructus.*
15 *Mandatarius in beneficiis habet ius ad rem, sed non in re.*
16 *Canonici clerici primi gradus honorabiliores aliis beneficiariis.*
17 *Canonici quare ita dicti.*
Canonici, harmonici, Pythagorici qui, eod.
18 *Canonicorum alii regulares, alii seculares.*
Canonici seculares qui, eod.
19 *Arri... hos canonicos regulares auspicatus.*
Mona... canonicus fuit, eod.

20 Canoni-

20 *Canonicæ seculares mulieres.*
21 *Beguinæ.*
22 *Præbenda præbendatorum & canonicorum, ex tribus, præbenda, diariis, & de mensa.*
23 Lagrossæ, *inter præbendates quid.*
24 *Distributiones quotidianæ, manualia dicantur præsentibus debita.*
25 *Canonici absentes studiorum caussa quid ex præbendis percipiãt, & 16.*
26 *Mensæ fructus quomodo, & quando inter canonicos distribuantur.*
27 *Canonici nuper recepti habent æqualem partem in fructibus mensæ cum antiquis.*

1 PRæbendati † ab eo, quod victus caussa præbetur in ecclesiis
dicuntur. Præbendæ enim absolute in plurali numero apud
priscos dicebantur, quæ parœchi quotidie legatis publice missis
exhibere tenebantur, ligna, sal, vt innuit Horatius, *Sermon. Satyr.
5. & ibi Acron.*

Proxima campano ponti quæ villula tectum
Præbuit, & parochi, quæ debent ligna, salemq;.

2 ¶ Vocant † iura codicis salgamum, quod præbetur ab hospitibus
militibus, quo tamen nomine non veniunt culcitræ, lignum,
aut oleum, *l. 1. de salga hospitib. non præst. lib. 12. C. tit. 24.* ¶ Meminit
3 & † Gellius de præbendis publice, dum agit de Ventidii Bassi fortuna,
& cum dum adoleuisset victum sibi ægre quæsiuisse, sordideque
inuenisse, comparatis mulis & vehiculis, magistratibus qui
sortiti prouincias fuissent præbenda publice conduxisse, *Gellius,
4 lib. 15. cap. 4.* ¶ Ab † eadem declinatione Varro, *lib. 6. de ling. Lati.*
vocat præbia ἀλεξητήρια, vel amuleta, a præbendo. Vt si lorum
detur quod sit remedio pueris. Et alibi, *Varro. lib. 4. de ling. Latin.*
verbum præda & prædes, a præstando ducit, quod ea pignore data
publice mancupes fidem præstent. Erant & largitiones ab imperatoribus
factæ prouincialibus, quæ & præbenda dicebantur,
vt apud Cassiodorum, *præbendarum*, inquit, *tenor adscriptus, quem
nostra diuersis largitur humanitas prouincialibus, &c. Cassiod. lib. 5.
6 Varia.* ¶ In † iure pontificio & beneficiorum tractatu præbenda
in singulari numero, eadẽ tamen significatione, vsurpatur. ¶ Hæc
7 que duplicis generis præbenda dicitur, vna datur laicis: altera quæ
tantum conceditur clericis titulo beneficii. Laicis præbentur ab
ecclesiis quædam annonæ stipendiorum gratia, ratione obsequii
vel officii, vel sollicitudinis impensæ in ecclesiam, *gloss. in cap. cum
Martinus, in verb. receperunt de constitutio. & ibi Panor. nu. 22.* cuiusmodi
sunt quæ præbentur aduocatis, syndicis, & aliis. Imponuntur
& ecclesiis onera annonarum præbendarum nobilibus
pauperibus, vel ob seruitium temporale, vt scribit Compostellanus,
& post eum Panormitanus, *in d. c. cum Martinus.* locum habere
in ecclesia S. Martini Carnotensis. Atque id ipsum Symmachus
Papa, ratione temporalis concessionis, *cap. possessiones, 16. q. 1.*
permisit. Et D. Hieronymus omnibus monasteriis præcepisse vi-
8 detur, *D. Hieron. ad Damas. & in cano. fin. 16. q. 1.* ¶ In † Gallia in
monasteriis quæ regii iuris sunt & fundationis vel dotationis regis
præbendæ huiusmodi sunt, in quibus princeps milites membris
mutilos pauperes, etiam inuitis monachis alendos quamdiu
vixerint statuit, *c. maioribus & c. cum caussa 36. de præben.* Et sæpe
ita iudicatum Tholosæ vidi a curia suprema, repugnantibus monachis
largitioni regiæ & codicillis eius. Nec mirum si princeps
ita possit statuere, cum præbendæ in fructibus consistant pro-
9 pria natura, quorũ & laici capaces sunt. ¶ Alterius † generis præbendæ
quæ debentur clericis, spirituales dicuntur, & beneficii
ecclesiastici nomine censentur, quod habeãt spiritale munus annexum,
diuisis portionibus tamen, non antea, *ca. ex parte Hostien.
sis, ca. 10. de concess. præb. lib. 3. Decret. tit. 8.* Hæ rursum vel simplices
vel canoniales dicuntur. Simplex præbenda, est ius spiritale recipiendi
certos prouentus, in ecclesia collegiali competens ob diuinum
officium cui præbendatus inseruit, *interpretes in cap. cum
Martinus, & ibi Felin. nu. 3. & Panor. nu. 12. & 23. de const.* In spirituali
consistit titulus, in temporalibus præbendarum substantia.
Simplices præbendæ possidentur per clericos secundi ordinis in
10 ecclesia collegiali. ¶ Quorum † aliqui ratione officii diuini maioris,
quod exsequi debent exemplo, & loco canonicorum, qui per
vices integras hebdomadas solemnia missarum & officii diuini
peragere tenentur, *arg. ca. dilecto, c. 25. de præben. ap. Greg.* Hebdomadarii
dici possunt aliquando, & qui vno gradu simplices præ-
11 bendarios antecedunt. ¶ Sunt † & alterius generis simplicis præbendati,
dicti alibi, *c. pen. de cler. non resident. & ibi gl. ap. Greg. lib.
3. tit. 4.* vel mansionarii alicubi dicti, *habituez,* in Gallia. ¶ Canonialis
† præbenda ea dicitur, quæ est annexa canonicatui, quæue 12
ea omnia continet quæ simplici concluduntur, & vltra habet vocem,
seu ius suffragii ferendi in capitulo exsedram seu stallum in
choro seu in peristyliis, & alicubi, vt Caducei, pacis osculum, *c. dilecto,
& c. pro illorum, de præben.* Hæc enim habent canonici, si modo
sint subdiaconi. ¶ Nam † qui non sunt ad subdiaconalem ordi- 13
nem promoti, sententiam non dicunt, id est, non habent vocem
in capitulo, *Clem. 3. de ætate & qualita. in Clem. c. ex ratione, eo. tit. ap.
Greg.* ¶ Quemadmodum † neq; illi qui creati dicuntur canonici 14
in herbis, vel honorarii, vel ad effectum obtinendi primam vacaturam
præbendam, qui nec quotidianas distributiones seu diarias
annonas habent, nec actibus capitularibus intersunt, *Imola in
Clem. fi. de præb. col. 2. Rebuff. in §. fi. de reserua. in Concordat.* nempe
quod proprie non sunt canonici habita ratione præsentis tẽporis,
quales mandatarii vel qui habẽt literas exspectatiuas, *in Rota decis.
445. tit. de præben. in nouis, Staphilæus in prima forma gratiarum exspectatiuarum*
¶ Quia † qui habet canonicatum sub exspectatione 15
præbendæ, habet quidem ius ad rem, sed non in re, *c. fi. de concess.
præb. in Sex. ca. quadam, de præb. in Sex.* & qui vere habet canonicatum,
habet vel habere debet in præsenti vel de proximo præbendam,
*c. vel tam, & c. dilectus, de præb. c. cum super, de concess. præben.
c. cum Martinus, de constit.* ¶ Innocentius † ratus est, canonicam lon- 16
ge honorabiliorem alio simplici beneficio, & idcirco canonicos
dici clericos primi gradus, alios etiã beneficiatos secundi gradus,
Panor. in c. fides, de rescr. ¶ Canonicis † qui annonam statã habent, 17
& priuilegia certa maioribus clericis destinata dicuntur, οἱ ἐν κανόνι,
id est, qui in album talium clericorum in ecclesia relati sunt:
siue qui canonẽ, id est, demensum ex ecclesiastico ærario capiunt,
vel primi in ecclesia, quemadmodum a Pythagoricis dicebantur
κανονικοὶ harmonici. qui primas in iudicando partes longeq; ratas
maxime rationi adscribebant, *Cel. Rhodig. lib. 5. c. 11.* ¶ Canonicorum
† & canonicatuum præbendæ iterum, vel monachales seu
regulares sunt, vel seculares. Regulares sunt in monasteriis, vnde 18
vetitum ne quis in duobus monasteriis locum occuper, *c. fi. de regular.
ap. Greg. & c. ne nimia, § fi. de relig. dom. gl. in Clem. 2. de cod.*
Et ii etiam habent suffragii ius in suo capitulo, *c. constitutis, 47. de
elect. ap. Greg.* ¶ Scribit † autem Volaterranus, Arnulphum abba- 19
tem canonicorum regularium ordinem auspicatum circa annum
domini 1066. Munsterus tamen notat, Spirenses, Wormacienses
& Maguntinenses canonicos, monasticæq; vitæ professione abiecta
seculares fieri & seorsum habitare cœpisse circa annum domini
966. Sed isti inter seculares annumerandi, vt plerique alii in Gallia
& alibi, qui eius generis sunt, non regulares.

¶ Sunt † & mulieres etiam, quæ vulgo dicuntur canonicæ secu- 20
lares, viuentes exemplo secularium canonicorum, quæ non renuntiant
propriis, nec professionem vllam faciunt, quas concilium
Vienense non probat, verum & eas visitari, *Clement. 2. de stat.
monac. c. indemnitatibus. 43. §. pen. de elect. in Sex.* ¶ Nominatq; eas 21
beguinas: atque illis iubet aliquam viuendi normam & regulam
monachalẽ deligere, *cap. 1. de relig. domi. & vt epi. sint subiec. apud
Clementem.*

¶ Ceterum † annona quæ præbetur præbendatis & canonicis, 22
tribus modis distinguitur, & ex tribus varie conflatur. Nam vel
præbenda separata & stata annua est, vel consistit in diariis seu distributionibus
quotidianis: vel percipitur ex mensæ communi, si
fit, *videndum c. vnicum, cum gl. pen. de cler. non resid. in Sex.* ¶ Præbendæ
† nomen refertur ad id quod vocant, *lagrosse. in d. c. vnico 23
gloss.* ¶ Quotidianæ † distributiones, manualia dicuntur quoque 24
beneficia, *c. olim, c. 16. de verb. sign.* seu victualia: quæ tantum præsentibus
officio diuino diurno distribuuntur. ¶ Qualia ea quæ ex 25
anniuersariis dispensantur tantum iis, qui orationibus intersunt,
*d. c. vnic. de cler. non residen. in Sex. c. de cetero, eo. tit. ap. Greg. c. licet,
de præben. ap. Gregor.* non autem absentibus, etsi studiorum caussa
absint, quibus præbenda tamen integra remanet. ¶ Fructus † mensæ 26
dicuntur ea, quæ vltra præbendæ fructus, vel diaria & manualia,
ex aliis reditibus capituli colliguntur simul, & in communi reseruantur,
distributi non certo tempore, sed aliquando communiter
canonicos participes placuerit. Quorum quoque qui absens studiorum
caussa est, fit particeps, non autem alia hac caussa, vel ea illegitima
absentes, *Felin. in c. Iacobus num. 1. de Simon. Panor. in ca.
licet, in fine, de præben.* ¶ De † his fructibus annotat vnum valde 27
singulare Calderinus, *tit. de præben. consil. 21.* vt si hoc anno contingat
diuidi fructus mensæ, q̃ præteritis annis collecti & coacti fuerunt,
canonicos qui vel hodie, vel nuperrime fuerint creati seu in-

ftituti vel ordinati,æqualem partem cum ceteris antiquis facere.
Quod etiam scribit Felinus, *in c. Iacobus,nu.1.de Simon.*

De Curionibus, Rectoribus, Parochis, Plebanis & Vicariis. Cap. 24.

1 *Curiones & curati vnde dicti: a cura & curia.*
2 *Curionum seu curatorum officium & munus.*
3 *Curionis qualitas & ætas.*
4 *Ecclesia reparari a quo debeat. & nunc a curione.*
5 *Decimarum pars episcopo debita hodie quare remaneat apud curionem.*
6 *Parochi & parochiani qui,& quare ita dicti.*
7 *Parœchia & parœchi quid.*
8 *Parœchia etiam diœcesis,episcopalis dicitur.*
9 *Parochiani quare in parœchia propria debent baptizari.*
10 *Rector ecclesiæ quis dicatur,& quare,& quid rectoria.*
11 *Rectoris nomen generale ad plura pertinens,& eius officium.*
12 *Plebanus quis,& quare dictus.*
13 *Plebania aliquando maior rectoria.*
14 *Plebs in plebania & alibi quomodo intelligatur.*
15 *Vicarius perpetuus quis,& quare dictus.*
Vicaria perpetua beneficium & quale.20.& 18.
16 *Prior beneficiatus quis.*
17 *Vicarii perpetui,& temporalis differentia.*
18 *Prioratus cum vicaria perpetua quid.*
19 *Rectori vel vicario perpetuo congrua debita portio beneficii, & peti potest.*
20 *Congrua portio vicarii perpetui quomodo constituenda,a quibus supplenda, formula petendi, coram quo iudice petatur, & quæ quantitas congruæ portionis.*
21 *In congrua pensione vicarii perpetui quæ sint consideranda.*

1 A Beneficio,† quod curam animarum habet, denominantur
curati,melius curiones parochi,rectores, parochi,vicarii per-
petui.Sacerdotia enim sunt,quibus inest cura animarum,alia im-
munia ab illa solicitudine,*c.cum singula,de preben. in Sexto.cap. de
multa,eo.tit.ap.Greg.* vt in beneficiis paulo post,Deo fauente,latius
docebitur. Curiones recte dicti a curiis etiam,id est, a regionibus
vrbis, quibus in sacris præponuntur,vt est apud Varronem, *4. de
ling. Lat.* quemadmodum Romæ quæ per curias diuisa erat, tem-
pore idololatriæ ex singulis curiis præficiebantur sacris & delige-
bantur ad sacerdotium,ex lege Romuli. *Dionys. Halic. in 2.* Et curiæ
& curiones a curia regionum seu locorum & hominum eorũ di-
2 cebantur. ¶ Proinde † curiones in sibi concessis locis curam su-
scipiunt distribuendorum sacramentorum personis sibi subditis,
prædicandi verbum Dei,audiendi exomologeses, *Cum dudum.§.
verum.de sepultu.c.1 eo.tit.ap.Grego.* diuinorum officiorum, *c.2.de
parochi.* absoluendi confessa delicta,*ca omnis vtriusq; sexus.de pœ-
3 niten.& remiss.can.placuit,de pœniten.dist.6* ¶ Quin † et,exigitur eo
qui curionis munere fungi volt, & potiri beneficio,cui cura ani-
marum adhæret,probatos mores,ætatem 25.annorum,saltem vt
legitimam,ordinem sacerdotalẽ actu, vel vt eum consequatur in-
tra proximum annum a die adeptæ pacificæ possessionis ecclesiæ,
*c.licet,can.14.c.statutum,2 2.& ca.commissa,de elect. in Sexto, lib.1.
tit.6.* vt per se hanc fort pœnitentiam, ligandi & absoluendi pote-
statem,& reliqua quæ sui muneris sunt, & alia quæ non possunt,
4 nisi a sacerdotibus fieri, præstare possit. ¶ Ad † eius curam quoq;
pertinet, ex reditibus sacerdotii templum sartum tectumq; con-
seruare. Cum enim antiquitus Curio partiretur reditus benefi-
ciorum cum episcopo,qui & fabricæ curam subibat,& cum pau-
peribus,tertia vel quarta parte contentus, tunc immunis quidem
erat ab hoc onere,*ca.de reditibus,& ca.quatuor,12 q.2 ca.nõ decer-
5 nimus,10.q* 3. ¶ Sed † hodie episcopalis pars eius rei gratia, & pau-
perum quoque quæ in pauperes distribuenda est, apud eum re-
manet,*can placuit,can.priscis,can.vnico.10.quæst.3.* Vt non imme-
rito quædam glossella dicat, nõ teneri laicos ad contributionem
fabricarum ecclesiasticarum concl.*gl.in d.canon. quatuor,12.q.2.*
Multoq; minus debent conqueri, si pro pauperum alimentis de
reditibus conferre cogantur,qui sponte suam debitam opem illis
6 non præstent. ¶ Dicuntur † & iidem curiones parochi, vt proprio
constat titulo,*de parochis.& parochia.lib.3.Decret.titul.29.* παροχὴ
Græcis præbitio est,πάροχος,qui magistratibus,*d.c.licet canon.&
c.statuimus, de elect. in Sex.* & legatis annonas salis & ligni præbe-
bat,vt ante meminimus in præbenda.Hinc Parochia,parochi,ec-
clesiæ parochiales.Et curio,vt diximus, sacramenta & alia præbet
subditis: illi contra curioni dant decimas,*c.quoniam a nobis,& tot.
tit.de decimis.* & alia ad cultum diuinũ necessaria in ecclesia quã
extruxerunt,*ca.1.de sepult.ca.nemo,de consecr dist.1* & propterea
decimæ debitæ,*c.cum sicut.de consecr.eccl.c.reuertimini.& can.de-
cima,10.q.1.Malach 3.* Et forsan dici parochias ab agrorũ assigna-
tione,qui eas præstarent non erit alienum.Sic apud Pomponium
Lætum, *comitibus*, inquit, *& ducibus qui pro imperii augmento
consenuerant,dabantur agri,villæq;,vt necessaria suppeterent, quo ad
viuerẽt,quos parochias vocabant.1 emp Lat.in Constantino.* ¶ Quã-
quam non me fugiat Budæum,*in Commen.linguæ Græcæ* parœchias 7
nõ parochias legendum esse annotare:quod παροικία sit vicinia,&
accolarũ cõuentus,habitatio,curia,vnde curiones,ἀπὸ τῆς παροικίας,
ab eo,quod iuxta habitent. Vtramq; namq; lectionem probo,&
ita conuenire arbitror,vt vna aliam non expugnat, & hoc nomi-
ne antiquos Christianos vsos fuisse fidem facit D. Augustinus,*lib.
14.de ciuit.Dei.fuit*,inquit,*presbyter quidã nomine restitutus, in pa-
rœchia Calamensis ecclesiæ,&c.* Tunc enim distincti erant fines pa-
rœchiarum, licet & diximus tempore Dionysii summi pontificis
per orbem iussu eius factum.Quare & parœchia pro loco benefi-
cii accipitur,*ca.quoniam a nobis,de decimis ap. Greg cum simil.* ¶ Et-
si † de episcopatu agatur,pro diœcesi quoque,*can.bonorem,12.q.0.* 8
*c.ad apostolica,ca.20.de decimis,lib.3 Decret.tit 30. significauit,c.
6.de off.ordinar.lib.1.Decret.tit.30.* singulis enim episcopis & curio-
nibus distributæ fuerunt ecclesiæ,& loci definiti, vt de his curam
habeant & reddant rationem,*c.ecclesias,13 q.1.* Et definitionem li-
mitum inter substantialia parochiæ annumerat Ludouicus Ro-
manus,*cons 356.incip circa primum,col.1.* Videbis autem in quibus
cõsistant iura parœchiarum apud Alexandrum,*consil.74.in 4. vol.
incip.viso.* ¶ Proinde vt cognoscant curiones, de quibus ineunda 9
est eis cum Deo ratio,recte institutũ est, vt nati in propria eccle-
sia a suo pastore vel eius vicario baptizentur: & fontes baptisma-
tis,seu baptisterium in ecclesia parœchiali, non alibi sit, vbi natus
& fidem,*can plures baptisma'is,16.q.1.* & nomen profiteatur. Quẽ-
admodum & fiebat aliquãdo,natorum professio nominis & gen-
tis apud Romanos,*Plut.in Parallelis.*

¶ Rector † appellatur & curio, sacerdos qui plebem & popu- 10
lum sibi commissum regit, *c.1.de capel.mona c.3.de vit. & honest.
cleric.c.si.9.dist.* Rectoriaque ecclesiæ dictus,*c 3.de cleri.ægro.lib.
3.Decret.tit.6* & beneficium rectoria,*ca.si de preben. lib. 3. Decret.
tit.5.* idem quod cura pastoris & primi,*canon.sic rector,43.dist.* ¶ Sic-
que † hic rector, alius est a rectore quolibet,qui & secularis esse 11
potest,& ecclesiæ, & alterius rei, & alterius, quam ecclesiasticæ
potestatis,*vt in cap.si de iudic.lib.2. Decret. tit. 1. c. aduersus,de im-
munit.eccles & tit.de offic.rectoris prouinc.in 1.* Omnis enim qui
imperat,moderatur, & regit,rector dici potest: vt rector prouin-
ciæ, Academiæ.ciuitatis,& sic de similibus. Quorũ officium pau-
cis explicat Ecclesiasticus. *Rectorem*,inquit,*te posuerunt, noli extol-
li,esto in illis quasi vnus ex ipsis,curam illorum habe, & sic considera:
& omni cura tua explicata recumbe,vt læteris propter illos, & orna-
mentum gratiæ accipias, & dignationem consequaris corrogationis.
Ecclesiastici,c.32.*

¶ Plebanus † ipse idem curio ab Honorio 3 summ. pontif. di- 12
citur,qui habet plebis curam,*c.fin.ne cleric.vel monach.secular.ne-
got.se immisceant lib.3.Decret.tit.50 c.1.eo.tit.in Sex.* & beneficium
quoque plebania,*d.cap.ne cleri.vel monach.in Sext.* Itali populum,
la pieue,& plebeium,*il piouano*,nominant. ¶ Est † tamen aliquan- 13
do plebania aliud genus beneficii & maius,quam rectoria, habet
sub se capellas, vt notant interpretes, qui & eam dignitatem esse
putant, *Ioannes Andreas in additionibus glos. ad c.1.ne cleri. in Sext.
in verbo Capellas. Archidia.in c.plures,16.q.1.num.4.* ¶ Plebs † hic 14
pro omnis generis populo accipitur,non autem tantum pro fæce
populi,quæ Græcis ὄχλος & πλῆθος,turba semotis patriciis, & se-
natoribus,vt distincta erat a Romulo,*§.plebiscitum,de iure natura.
Gell.lib.10.c.20.Dionys. Halic lib.2.* Quare subditi erunt parœcho
sacerdoti,non tantũ viles & plebeii,sed & nobiles,& senatores &
principes parœchiæ. Ita plebem facere dicuntur in iure decem
mancipia,aut decem homines,*can.vnico.10.q.3.glos in c.1.de elect.
ap.Greg* plures quam decem aut quindecim,turbam, *l.prætor ait,
l.4.§.prætor ait.vi bon.rapt.P.*

¶ Vicarius † perpetuus, & curio quoq; est: isq; animarum curã 15
habet. Manauit autẽ origo curæ eius generis,a tempore quo,qui
beneficium possidebant habens animorum curam,quod assidui-
tatem seu residentiam exigit, cœperunt excusari, ne assiduitatem
in loco beneficii redderent,ob maiorem dignitatem aduententẽ,
vel quod fructus capitulo alicui vel collegio assignati fuerint, vel
aliam

aliam ob cauffam, & proinde conftitui cœpit vicarius, ifq; perpe-
petuus cum aliqua fructuum beneficii portione, qui regeret actu
populum, in ecclefiis præpofitus ex conftitutione eius, qui alios
fructus perciperet, approbante & inftituente epifcopo, *ca. fin. de*
16 *offic. vicar. lib. 1. Decretal. tit. 28. c. exftirpanda §. qui vero. de præben.*
c. fi vero, c. 6. eod. tit. in 6. ¶ Et † fic vicarii perpetua, beneficium di-
citur, *c. 3 de offic. vicar. c. adhæc, eo. Clemen. 1. eodem tit. apud Clemen.*
Michael. de filiis presbyt. lib. 1. Decret. tit. 17. atque eo modo ex v-
no beneficio duæ factæ appellationes: fed vnus prior rector, vn-
de prior abfolute dicitur, alter vero ab eo præpofitus, qui actu re-
17 git, vicarius eft perpetuus cum inftitutione epifcopi. ¶ In † qua
inftitutione differt a vicariis aliis temporalibus curionũ. Primum
quia & hic rector eft actu, vt prior eft rector habitu, *Clement. 1. de*
off. vicar. 2. quod morte etiam prioris non renocatur eius pote-
ftas. *c. adhæc de off. vicar.* Alii autem vicarii temporales, fine epi-
fcopo a curionibus præficiuntur, inftituuntur, & deftituuntur
nutu eorum, reguntve illis præfentibus, vt coadiutores vices eo-
rum exfequentes, ex communi omnium qui vices aliorum ga-
runt natura, *can. 1 94. diftinct. l. 1. de off. vicar. lib. 1. C. tit. 38. c. penult.*
de off. vic. apud Gregor. c. fi. eo. tit. in 6. Nam quibus in rebus inter-
effe non poffumus, in his operæ noftræ vicaria fides amicorum
fupponitur, *Cicero pro Rofcio Amer.* Quod fi abfens curio fit, vica-
rius temporalis eius nomine non poteft regere, nifi accipiat &
impetret literas, vt dicunt, de regendo, ab epifcopo: quod in vica-
rio perpetuo diuerfum eft: Quia ab epifcopo femel auctoritatem
quandiu vixerit acceperit, præfentante priore, & ita confentien-
18 te. ¶ Quocirca † annotandum eft, vicariam perpetuam vnum effe
videri beneficium cum prioratu, cui annectitur, *c. fi pro te, de præ-*
bend. in 6 fiue fit prioratus regularis, fiue fecularis: totidem enim
19 eius fpecies effe poffunt. ¶ Proinde † ex eo beneficio æquum eft,
vicarium perpetuum idoneam & fufficientem congruamve por-
tionem capere, *d. c. exftirpanda, § qui vero, de præben.* fi quidem e-
pifcopus non debet confentire vnioni ecclefiarum, priufquam
congruens portio earum presbyteris referuetur, *c. expofuifti, §. fi.*
de præben. nec præfentatum a prioribus, nifi is habeat, vnde com-
mode viuere poffit, *c. 1. de præben. in 6. c. de monachis, eod. titul. apud*
Greg. Clem. 1. de iur. patron. & iura epifcopalia foluere, *d. c. de mo-*
nachis, iura ponuntur epifcopalia in c. conquerente, de off. ordin. Po-
teft tamen & epifcopus præfentatum admittere primo fi velit, &
poftea præfentantem cogere idoneam & fufficientẽ & congruam
ex fructibus beneficii penfionem illi præftare, *iuxta ordinem lite-*
ra clemen. prima, de iur. patro. Idipfum fequendum, quando bene-
ficia menfæ capituli epifcopi, abbatis vel monafterii fuerint vnita,
vel fi dantur temporalia beneficia religiofis: tunc namq; & refer-
uanda congrua portio vicariis perpetuis ecclefiarum, *c. in Latera-*
nen. §. & c. de mona. his, de præb. Clem. vni. de offic. vicar. ¶ Congrua
20 portio † feu penfio vicarii confideratur aliquando, habita ratione
oneris impofiti eidem vicario, interdum ex conftitutione modi-
cæ penfionis, interdum ex pactione: quando priores, vel qui præ-
fentant vicarios, cum illis pacifcuntur, vt illi penfionem prioribus
foluant, & reliquos fructus fuos faciant. Contingit autem vero,
quod relinquitur deducta penfione foluenda, victui non fufficiat:
quo cafu agitur per vicarium contra præfitum, ad leuandum onus pen-
fionis, *ca. 2. de fupplen. neglig. prælat. vide Rebuff. in tracta. congrua*
penfio. nu. 38. & 39. Quandoq; etiam vicarius partem aliquam fru-
ctuum accipit, fed non fufficientem, & tunc eam augeri poftulat
ab iis, qui fructus percipiunt, fiue fit epifcopus, fiue monafterium,
vel alius prior, vel patronus laicus, aut ecclefiafticus qui præfenta-
uerit, *cap. ficut. de fupplen. neglig. prælator. ca. auaritia, cap. de mona-*
chis, c. in Lateranenfi. de præben. apud Greg. c. 1. eod. tit. in Sext. Clem.
2. de iur. patro. Et fi plures fint, qui poffideant decimas vel fructus
beneficii, a fingulis pro modo poffeffionis petet, *argum. l. 3. § fi. de*
alimen. & cibar. legat. P. l. fi libertus, in 1. § libertus, de bon. liberto. P. fe-
cundum formulam, quæ in curiis frequens eft. Nempe abfolute
propofita petitione decimarum antiquarum, & noualium: & vt
interim poffit facramenta parochianis minifrare, per modum
prouifionis, adiudicari congruam portionem, quando prior vel
patronus fuæ poffeffionis & fui iuris oftendit titulum, *Rebuffus, in*
6. quæft. congrua penfio. atque reformari penfionem vfq; ad quar-
tam partem fructuum, *Rebuff. in tractat. de pacif. poffeffor. ampliat.*
18 quæ clericis curionibus debetur, *can. de redditibus, c. in quatuor,*
12. q. 2. Agitur autem pro congrua hac penfione coram ordinario
loci epifcopo, vel archiepifcopo & fede vacante coram capitulo,
nempe quod & hoc fit iurifdictionis epifcopalis, quæ tranfit in
capitulum fede vacante, *ca. 1. ne fede vac.* vel coram conferuatori-
bus Academiarum, *Rebuff. de congrua penfio. nu. 58.* Agitur & in-
terdum coram iudice feculari, fi de poffeffione decimarum anti-
quarum & noualium, coram eo pendeat quæftio, vel nifi de inci-
dente controuerfia, quæ ad iudicem potioris cauffæ, ne diuidatur
eius notio, pertinet, *eo. Rebuff. num. 59 argumento l. quoties, de Iu-*
dic. C. & ca. tuam, de ordine cognitio. idque per modum prouifio-
nis, vt pendente lite interim alatur facerdos, qui actu curę infidet.
¶ Ceterum † in conftituenda portione congrua vicarii, iudex ha-
bebit rationem victus vicarii & alimentorum fufficientium, *cap.*
pen. 12. q. 1. c. de his, de ecclef. ædific. fecundum qualitatem perfonæ &
quantitatem prouentuum beneficii, *l. cum vnus, § fi. de alimen. le-*
gat. P. l. fed etfi. § 1. de vfufr. in P. l. cum poft. § gener. & l quæro de iur.
dote. P. nam qui in dignitate eft, maiora percipere debet, & mere-
tur, *c. de multa, de præben.* Item, vt diximus, habebitur ratio one-
rum fubeundorum ecclefiæ & epifcopalium, aliorumq; clerico-
rum, quos fecum habere debet, *c. vt quifque, de vita & honeft. cle-*
ric. c. propofuit, de filiis presbyteror. & reparationis ecclefiæ, *c. paſto-*
ralis, de his quæ fiunt a prælat. fine confen. cap.

De Coadiutoribus. Cap. 25.

1 *Coadiutor quis.*
2 *Coadiutor viuenti datur præfuli, non autem in præfulis locum a-*
lius fubrogatur.
3 *Coadiutores Mofi, & aliis dati.*

NON † folum vicarii temporales, de quibus proximo capite 1
fuperiori dictum eft, coadiutores dicũtur, fed & alii, qui mu-
nus præfulis cuiufq; in ecclefia fupplent: qui tamen titularii non
funt, fed coniunguntur titulariis fi ipfi ægritudine perpetua labo-
rent corporis, vel nimia fenectute premantur, vel alia rationabi-
li cauffa, fine crimine tamen, non poffint munus fuum exfequi.
¶ Quamdiu † enim viuunt veri titulati, nunquam alius in eo- 2
rum ecclefiis fubrogatur, *cap. 1. de concefſ. præbend.* & proinde co-
adiutorem dari receptum eft, *can. 7. quæft. 1. & can. 1. 2. 3. 4. de cleri.*
ægrotan. lib. 3. Decretal. titul. 6. Sicut & religiofe fuit apud ethnicos
obferuatum, vt nec viuentis, quantumuis criminum rei, fum-
mum pontificatum alteri concederent. Qua ratione Octauius
Auguftus, recufauit fummum pontificatum a populo fibi obla-
tum, viuente Lepido pontifice, *Dion Caff. lib. 49. hift.* Sicut enim
inter prælatum & fuam ecclefiam dicitur coniugium, fic nec illud
diffolui, vel ecclefia alteri viuente paftore, etfi deftituto viribus,
dare fine adulterii crimine poteft, *cap. ficut vir. 7. quæft. 1. c. quanto,*
de tranflat. epifc. Non fecus, quam legitimum matrimonium inter
coniuges, extra mortis cauffam iure communi indiffolubile eft, *c.*
fin. de condit. appofit. D. Matthæi cap. 19. ca. quos Deus, 33. q. 2. ca. qui-
cunque, & c. quanto, de diuortio. cap. fin. de adult. ¶ Accepit Mofes in 3
adiutorem legationis impofitæ Aaronem fratrem, *Genef. cap. 4.*
& 7. & in munere iudicandi, ex confilio Ietro adiunxit fibi tribu-
nos & centuriones, *Exod. cap. 18. & Numerorum cap. 11.* Habue-
runt apoftoli coadiutores, vt D. Petrus Linum, & Cletum, *cano. fi*
Petrus, 8. q. 1. Prifca, & Aquila, & Timotheus adiutores D. Pauli,
ad Rom. cap. 16. D. Auguftinus a Valerio notæ fanctitatis epifcopo
Hipponenfi, epifcopalis officii adiunctus adiutor. Et Valerius
Cæfarauguftanus epifcopus D. Vincẽtium coadiutorem in enun-
tiando Dei verbo habuit, propter linguæ impedimentum, quo
Valerius officio eo fungi non poterat.

De Intitulatis. Cap. 26.

1 *Intitulatus vnde dictus, & quid titulus ordinati.*
2 *Titulus a quibus conftituatur, & 9.*
3 *Sine titulo nemo ordinandus.*
4 *Clerici qui dicantur vere.*
5 *Clerici feminariorum maiorum ordinum, & facerdotes ex appro-*
batis.
Rectores prouinciarum ex approbatis eligendi, eod.
6 *Mendicitas in clero turpis vifa, non paupertas voluntaria.*
7 *Sacerdotes Romanorum cenfum fufficientem habebant, ante-*
quam legerentur.
8 *Clerici non poffunt fieri aliis obærati.*
9 *Titulus non poteft capi a creditoribus intitulati.*

INTITVLATVS † inter perfonas ecclefiafticas annumera- 1
tur, a titulo dictus. Titulus porro dicitur a tuendo, quod fa-
ctum fui auctoris tueatur. Factum autem, quod hic tuendum
& defendendum, eft ordinatio clericorum in gradus maiores,
quæ concilio Lateranenfi non permittitur, nifi de eo qui habet

Genes. 1. & 2. & veluti membris natura ipsa compatientibus. Sicu-
ti & ferunt natura etiam feras quodammodo sibi ipsis opem fer-
2 re, & si ita loqui fas est, commisereri ferarum aliarum. ¶ † Vt nar-
rat Suidas, *in verb.* αἴγιλος, αἰγυκαλος, ὁ αἴγυκλος auiculam mari-
nam, quæ caudam agitat, ita infirmam & macram, vt sibi nidum
construere non possit, ex aliarum auium veluti misericordia, in
nidis alienis parere: vnde & pauper dictus est Cinclus, qui non
habet vbi reclinet caput. Proinde cum humanæ naturæ pluri-
ma sit misera miseria, plures & appellatione a loca pia sortita sunt,
plures modi distribuendarum eleemosinarum, de quibus Lucas
de Penna abūde: *Lucas de Penna, in rubrica, de mendic. valid. li. 11.*
3 *C.* diuersa & nomina eorum, qui curā harum suscipiunt. ¶ † Erat
itaq; inprimis orphanotrophos, ὀρφανοτρόφος. *l. Orphanotrophos,*
30. de episc. & cle. li. 1. C. tit. 6. is, cui prouincia demādata erat alendi
orphanos, parentibusq; orbatos ex certis, reditibus pauperes, ea-
dē cura, qua tutores pupillos, sumtibus illorum nutriunt inde, ὀρ-
φανοτροφεῖον, locus vbi orphani aluntur, quorū, ex propriis legibus
notio habetur. *L. illud, de sacr. eccl. li. 1. C. tit. 3. l. sancimus 18. eo tit. §. 1.*
& §. hoc vero, de alie. & emphy. in aut. colla. 9. tit. 3. §. fi. de eccles. tit. ea.
4 *colla. 9. tit. 6* ¶ † 2. est βρεφοτρόφος brephotrophos, qui curam habet
procurationis, vt infantes nuper nati pauperes, vel expositi certis
decretis redditibus & pecuniis ei negotio deputatis educentur. *d. l.*
sancimus ret. 18. Et l. illud, 16. & d. § hoc illud. Et locus vbi nutriun-
tur ideo dicitur βρεφοτροφεῖον, brephotropheion: a nomine βρέφος
infans, qui est Eustathio τὸ ἄρτι γεγονὸς παιδίον τὸ τρεφόμενον ὑπὸ
5 τιθῶν. ¶ † Nominamus & infantes minores septennio, *l. si infanti.*
cap. de iur. delib. eum in locum deferuntur inuenti paruuli velu-
ti pro derelicto habiti & abiecti a matribus & publice expositi,
nec a parentibus agniti, *can. fin. 87. distinct. cap. vnic. de infant. ex-*
posi. lib. 5. Decretal. tit. 11. tum quia forsan non habent vnde illos
nutriant, vel quod impia & illegitima coniunctione procreatos
erubescant asserere filios. Quo fit, vt de expositione infantium
varie sumatur supplicium habita ratione caussæ expositionis.
6 ¶ † Quacunque tamen de caussa expositio fiat, matres quæ illam
iubent parricidæ, & qui administri eius sunt, digni homicidæ pœ-
na sunt. *l. 1. de infant. expos. Cod. lib. 8. tit. 52. l. nec filium, de patria.*
potesta. Cod. l. 1. § pœna, de libe. agnosc. in P. Etenim necare vide-
tur qui alimenta denegat, potissimum quæ debet mater aut pa-
ter, qui quæve abiicit & exponit: vt qui occidit & præfocat. *l. ne-*
care, de liber. agn. P. Ita etiam in synodali congressione Constan-
tinopolitana post varias disceptationes placuit, matres proprios
filios in diuinorum templorum aditibus exponentes, vt homici-
das puniri, quamuis filii ab aliquibus aliis educentur: *lib. 2. iuris*
Orien. cir. fin. tit. περὶ τῶν ἐκτιθεμένων τὰ ἑαυτῶν βρέφη. sed de his alibi.
7 ¶ † 3. Est ptochotrophos, qui mendicos alit: & locus vbi alun-
tur publicus, πτωχοτροφεῖον πτωχοδοχεῖον, & πτωχεῖον. *§ hoc illud, de a-*
lien. & emphyte. dictis l. sancimus, & l. illud, & in can. 8. concilii
8 *Chalcedonensis* ¶ † Paupertas miserabiles homines facit, eosque
debiles, *can. pauper, 11. quæ. 3. l. nec quisquam, §. aduocatus, de offi.*
proconsulis P. & proinde horum cura digna Christiano, eoq; pio,
bonoque & probo homine, potissimum si puellarum vel iuue-
num præficiatur solicitudini: periculosum enim est, ne si quilibet
& male natus huic muneri præficiatur, ex domo Dei lupanar fiat,
vt sæpe alicubi audiui egenos egenasve conquerentes. Tanto sce-
lestius tamen crimen cum hoc sit, quanto Dei prætextu pietatis
& misericordiæ videtur adumbratum. Qua in re desiderio ciuita-
tum rectores & præfectos, cōcedere operam, & num tale admit-
tatur, clam inquirere, vt vindicta postea publica sumta, deterreā-
9 tur a lenocinio & imposturis huiusmodi scelesti. ¶ † Pauperū &
mendicorum procuratio Dei caussa est, vtroq; & veteri & euan-
gelico testamento commendata: *Ecclesiast. 7. & 29. & Psalmo 111.*
Tobia 4. D. Matthæ. 19. can. quis clementiam 86. dist. c. gloria episc. 12.
q. 2. vsque adeo, vt dominus noster Iesus Christus eleemosinas
pauperibus elargitus, sibi factas asserat: membrave sua eos dicat,
10 *D. Matthæ. ca. 25.* ¶ † Cui ferme simile est, quod Menander comi-
cus ait: *in sententiis comicorum, & Menandri, ca. 74.* ἀεὶ νομίζονθ' οἱ
πένητες τῶν θεῶν, *semper censentur pauperes esse Dei.* Sic Dauid de
Deo, *tibi relictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Psal. 9.* Et Ho-
merus. *Ilia. 3.* πρὸς γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες ξεῖνοί τε πτωχοί τε. Expli-
cat erudite Gregorius Nazianzenus propria oratione de paupe-
ribus amandis, rationes, cur pauperibus benefaciendum, & cur
11 Deus hanc gratissimam habet operam. ¶ † A qua etiam idolola-
træ non abhorruerunt, & apud quos, vt narrat Aristophanis in-
terpres, *Interpretes in Plutum Aristophanis* ἔθος ἦν ἄρτους καὶ ἄλλα
τινὰ κατὰ μῆνα τιθέναι τῇ Ἑκάτῃ τοὺς πλουσίους, λαμβάνειν δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς
πένητας, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γὰρ καὶ οἱ πτωχοὶ ζῶσιν, id est, *mos erat antiquis*
Græcis, panes & alia quadam dona ponere per singulos Hecatæ, &
hinc accipere pauperes: ex sacris enim viuebāt & pauperes. Sic etiam
Appianus Alexandrinus, annonam pauperibus esse dispensan-
dum asserere videtur. *Appia. Alexand. li. 1. bellorum ciuil.*
¶ † Obseruandum tamen est, ne prætextu eleemosinæ, ocio- 12
sorum hominum foueatur inertia. Et distinctio adhibeatur pau-
perum, ne in publica ptochotrophia admittantur, qui ex proprio
labore si vellent victum parare possent, vel aliunde habent, vnde
viuant. ¶ † Et tantummodo alantur debiles, mutili, illique pau- 13
peres omnino inualidi, & ad laborem minime idonei. *l. 1. de men-*
dicant. valid. li. 11. C. tit. 25. l. si quis ad declinandam, 37. §. vbi au-
tem, de episc. & cler. C. in concilio Coloniensi anni 1533. parte 13. ca. 3.
4. 5. Sunt isti qui alendi sunt verius mendici, qui nihil habent, nec
habere possunt, quam pauperes, qui aliquid quamuis valde tenue
habent patrimonium. Sic apud Martialem, *Nō est paupertas, Ne-*
stor, habere nihil. Ita & Græci distinguunt inter πτωχὸν, & πένητα,
vt ex verbis Aristophanis colligitur. *Aristophanes, in Pluto. &*
Institut. in l. si quis ad declinandam, § sin autem, de episc. & cler. πτωχοῦ,
inquit, μὲν γὰρ βίος ὃν σὺ λέγεις, ζῆν ἐστι μηδὲν ἔχοντα, τοῦ δὲ πένητος ζῆν
φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα περιγίγνεσθαι δ' αὐτῷ μηδὲν, μὴ μέν-
τοι μηδ' ἐπιλείπειν ¶ † In constitutionibus comitiorum habitorū 14
Augustæ Vindelicorū anno 1548. *in Politia Caroli V. Imper. c. 25.*
Similes leges ex senatusconsul. in supremarū curiarum vidas ap. Re-
bu... nu Tomo 3 constitutionū regiarū, & ibi maxime constitutionem
curia Parisiensis des pouures mēdiants, & publicata, 22. april. 1532.
aliam eiusdem anni mensis Junii: aliam 5. Febru. 1535. aliam 12. No-
uem. 1545. & constitutio. Henrici II. 9. Junii 1547. statutum ab
Imperat. Carolo V. vt magistratus prospicerent quilibet in sua iu-
risdictione, ne liceret cuiquam mendicare, neve permitteretur
ei, cui nulla deformitas vel defectus corporis adfuerit, quive non
indiguerit: vtque mendicorum liberi ad laborem apti, parenti-
bus adimantur & opificiis addicantur, aut ministeriis aut seruitiis
alat, vt quælibet ciuitas oppidumque, suos ægros, egenos & men-
dices nutriat & foueat: nec cæteris allophylis seu alienigenis pas-
sim permittatur mendicare. Item vt mendicantes validi, senes,
& in exemplum, & ad timorem aliorum puniantur. Quod si mē-
dici a proprio non possint nutriri oppido, ita eisdem alibi liceat
mendicare, si a suo magistratu eius penuriæ testimonium rese-
rant. Subinde, vt magistratus hospitalium suorum locorum curā
gerant, inspiciant, visitent semel saltem ea in anno, & prouide-
ant, ne fructus & reditus eorum, in alia, quam ad quæ destinatur
negotia, dispensentur & conseruentur. Meminit legis Franco-
rum Rhenanus. *Beatus Rhenanus, li. 2. rer. Germani. Mendici per*
regiones vagari ne permittuntur. Suos pauperes quælibet ciuitas alito:
illis, nisi manibus operētur, nullus quicquam dato. Eandem præcipit
& legem Plato, *libr. 12. de legib. de iis etiam nos tractauimus in*
commun. bus extraordinariis, dum agimus de eiis. nullus in ciuitate
nostra, inquit, *sit mendicus quicunque id tentauerit, victumque in-*
explebilibus quærens precibus, explere cœperit, a rerum venalium
curatoribus a foro expellatur: ab ædili magistratu ab vrbe eiiciatur,
deinde, ex tota regione ab agri magistratu exterminetur, vt ab huius-
modi animali omnino vniuersa regio munda sit. Aliam prope similē
cōperi Caroli Magni, titulo de mēdicis, qui per patrias discurrūt:
Carolus Magnus in cōstitutionibus capitularibus, capitulari, quæ ad
Niumacz. a. c. 9. Comen. per Amerbachiū. volumus, inquit, *vt vnus-*
quisq; fideliū nostrorum suum pauperē de beneficio aut de propria fa-
milia nutriat, & non permittat alicubi ire mendicādo: & vbi tales in-
uenti fuerint, nisi manibus laborent, nullus eis quicquā tribuere præ-
sumat. Illi itaq; cibos pauperib. destinatos capere debent, qui am-
plius operari nequeunt manibus, *can. quomodo, 31. dist. c. 1. 82. dist.*
non qui possunt, & nolunt: vt, *qui non vult operari, non mānducet. 2.*
ad Thess. c. 3. Apud Athenienses ἀδύνατοι, id est, inualidi corpore,
& mutilati, si a senatu quingentorū tales approbati essent, quoti-
die, vt quidam aiūt, binos, vt alii singulos obolos ex ærario capie-
bant, & Philocoro autore nouēnas drachmas in mensem, vt le-
gimus apud Suidam. *in verb.* ἀδύνατοι. Extant leges præscriptæ
in Gallia circa alendos pauperes & peregrinos tū generales in cō-
stitutionibus regiis, & placitis curiarū supremarū *quas supra pau-*
lo ante indicauimus. tum speciales, quales in politia Lugdunensi,
vide Paradinum, libr. 3. historiæ Lugdunensis, capit. ... singulares &
alibi ex fundatione locorum piorum erui possunt. Fecit & plus
de his leges senatus Hyprensis in Flandria. ¶ † Ius pontifici- 15
um, opus hoc alendi & vestiendi pauperes, qui sibi sua indu-
stria suoque labore subuenire nequeunt, episcopis demandauit

omnes Christianorum domus, & potissimum ecclesiasticarum personarum, *can. 1.4 1. dist.* omnes namque peregrinos & pauperes suscipere ex Dei mandato tenemur. *Ξενοδοχεῖον* enim, auctore Suida, est, *ὁ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενος*, quod suscipit hospites. Sunt loca etiam eius rei caussa publice, fundata hospitalia reditibus in peregrinos & in iter agentes pauperes distribuendis, tale opiparum, & reditibus abundans hospitale in Aluernia, in montibus Albraci. per ciuitates quoque propria peregrinorum hospitalia dicta vt plerunque D. Iacobi, quod proficiscentibus ad votum Compo-
34 stellanum D. Iacobi inseruiant. ¶ † Tradunt Leo, & Anthemius Cæsares, Zoticum quendam primum huiusmodi nutriendi publice peregrinos modum constituisse, & locum exedificasse, ad cuius hospitii pii, vel hospitalis similitudinem cetera hospitalia redacta tunc fuerunt. *in l. omnia, 33. de epis. & cler.* C. Hospitalium
35 quædam sunt priuata, quædam publica. ¶ † Eratque etiam ius hospitii inter gentiles, publicum & priuatum gratis exhibitum, amicitiæ ineundæ & conseruandæ caussa. Nam & hospitium publicum gratuito a ciuitate vel republica præbebatur interdum extraneis, & aliarum ciuitatum vel oppidorum incolis, vt de republica benemeritis, eratque pro sanctioris amicitiæ pignore ius hospitii & tessera hospitalis, vt notat Budæus, *in annota. posteriori. ad l. postlimi, de captiuis,* P. ex Liuio, *in 5. & 7. de bello Macedo.* & Cicerone. *actio. vltima in Verrem.* Meminit & de eo iure Pomponius Iurisconsultus. *in d. l. postlim. de captiuis, in P.* Scribit & Herodotus Milesiorum & Sybaritarum ciuitates maxime hospitio fuisse coniunctas. *Herodotus, in 6.* legimus insigne hospitii fuisse dexteras, sicque scribit Corn. Tacit. *lib. 17. annal. quem alii primum constituunt historiæ. Miserat ciuitas Lingonum vetere instituto, dona legionibus (* scilicet Galliæ *) dexteras hospitii insigne,* cum enim fidem exigimus dexteram iungimus, fides autem ab hospite prius requiritur quam cum eo viuamus. Et ideo ante dexteræ iungebantur, & relicta hospitalitatis dexterarum coniunctio innuit & illud Virgilius, *3. Æneid.*

Iungimus hospitio dextras, ac tecta subimus.

Cicero etiam pro domo sua ait: *Quintus Martius signum concordiæ fecerat, idque in publico collocarat, dextera hospitii insigne.* Quare & inter militaria signa cohortium, fuit & manus hastæ imposita. Fuerunt & inter priuatos & familias, iura hospitii mutua, atque in signum amicitiæ antiquæ eius rei conseruabant tesseras, signa videlicet, quibus etiam post multum temporis se internoscebant, & beneficiis, *vide Gell. lib. 5. cap. 13.* postea filios afficie-
36 bant. ¶ † Inter Christianos tessera hospitii, & qua nos veros profitemur Dei seruos, & ipse nostrum se exhibet amicum, sunt ipsi pauperes, cum quibus Deum ipsum, & Dominum Iesum Christum hospitem suscipimus, & qua ab eo agnita tessera speramus, eum ipsum nos in suam æternam mansionem recepturum. *Matthæi, c. 25. can 1. & 2. 42. dist.* Et hoc modo hospitalitatem commendarunt post Dominum Apostoli, vt monet Diuus Petrus, *hospitales sitis inuicem sine murmuratione.* 1. *D. Pet.* 4. Item Diuus Paulus & verbis, & exemplis impellit: *D. Paul. ad Hebraeos, c. 13. can offerebat. 32. q. 7. Hospitalitatis,* inquit, *nolite obliuisci: per hanc enim placuerunt Deo, angelis hospitio susceptis.* Et D. Ioan. quendam, *epist. 3. c. 1. & si quis despicit, 42. dist.* nomine Diotrophem detestatur, quod non susciperet fratres peregrinos, & eos qui susciperent prohiberet.

37 ¶ † Fiebant & olim frequentia conuiuia pauperibus, quæ *ἀγάπαι*, dicebantur, *d. cap. si quis despicit ex concilio Gangrensi.* quod Deus iussisset vocari ad conuiuia pauperes. *D. Luc. 14.* Erant & agapæ, conuiuia quæ inter Christianos fiebant olim mutuæ caritatis fouendæ caussa, & sæpe cum dominica cœna coniuncta. *vide Tertull. aduers. gẽtes.* Quæ postea ne fierẽt in dominicis locis seu vestibulis ecclesiarũ, atq; in illis accubitus sternere vel edere prohibitũ est concil. in Cõstantinopolitano, *6. can. 75. vide & D.*
38 *Chrys. in Panegyrica orat. super c. 3. Esa.* ¶ † Lex erat Lucanorum Christianismo proxima. *si sub occasum solis veniret peregrinus, volueritque sub tectum alicuius diuertere, & is hominem non susceperit, mulctetur, & pœnas luat in hospitalitatis. Æ. lian. libr. 4. de varia*
39 *historia, cap. 1.* ¶ † Hospitalium rursum publicorum, quædam in titulum beneficii conceduntur hospitalariis, quædam tantum administrationis ratione. *Fels. in cap. de quarta, num. 13. de præscrip. probat. & cle. quia contingit, de relig. dom. Gomez, ad regulam Cancell. de trienna poss. q. 1.* Beneficium dicitur ex institutione vel fundationis, vt plerunque constitutione, ecclesia ædificata intus, quando est videlicet in ea pinnaculum seu campanile cum campana publicè pulsata ad conuocandos homines diuini officii caussa, *Panor. in ca. pastoralibus, de priuil.* aut si in hospitali sit altare sanum & consecratum. *Felin. in d. c. de quarta, vt & in ca. tuarum, de priuil.* Videtur namque pars aliqua hospitalis redditũ assignata præposito officii diuini ratione, & in gratiam onerum & laborum subeundorum. Quo fit, vt tunc beneficii appellatione veniat & comprehendatur hospitale *gloss. in cap. 2. de decimis, ap. Clementem.* Alioquin his non concurrentibus, hospitale potius pius locus, quam beneficium dicetur. *gloss. in ca. d. spendiosam, in verbo beneficiis, de iudi. in Clementinis.* ¶ † Si modo constructus sit au- 40
ctoritate episcopi loci, *can. ad hæc de relig. dom. lib. 3. Decreta. titu. 36. cap. quidam. 18. q. 2.* sine cuius licentia nemo pium locum excitare, vel oratorium ædificare potest, *videnda hac de re glossa antiqua, in titu de tabula pendente in choro, in pragma. sanc. probat. & cap. nemo. de consecra. dist. 1.* in quo publice perficiatur diuinum officium & sacra liturgia: priuatum enim cuique habere licet, *can. vniemque, de consecra. dist. 1.* Est & aliquando hospitale annexum ecclesiæ: vel contra, ecclesia hospitali: & tunc proculdubio beneficii gaudet priuilegio. *Felin in ca. de quarta numer. 4. de præscrip.* & onere. Porro quæ hospitalium publicorum priuilegia sint, & quando illa similia sunt ecclesiasticis, explicat Felin. *in dic. cap de quarta, nume. 3. & seq.* Exigit tamen Ioan. de Selua, *tract. de benefi part. 3. q. 57.* antequam beneficium dici possit hospitale, quamuis sit religiosorum, vt sit spiritualisatum, & conferatur ad præsentationem laici.

¶ † Cura hospitalium, vt secundum constitutam illis legem 41
regantur, iure ad episcopi solicitudinem, non magistratuum laicorum pertinet. *Pet. de Anc. consi. 343 inci. oportet primo inquirere, circa finem cap. de Xenodochiis, de relig. dom.* Si tamen episcopi vel eorum vicarii negligentius in ea cura se gerant, quam par sit, receptum est & de his magistratus ordinarios cognoscere, *clemen. quia contingit, de relig. dom.* atque constitutione regia Francisci primi, mandata est iurisdictio iudicibus regiis ordinariis locorum vel proximioribus hospitalium, vt inquirant & statuant de administratione eorum. *Pordonan. du Roy Francois, sur la reformation des hospitaulx.*

¶ † Quin & hodie curiæ supremæ senatus Galliæ primo iudi- 42
cio vt ordinarii de caussis hospitalium & pauperum cognoscunt: &, vt pragmatici dicunt, *en premiere instance,* ob personarum priuilegium: exemplo principis, cuius auctoritatem superiorem senatus refert vt pars corporis eius, *l. quisquis 5 ad legem Iulia. Maiestat. C. l. humanum esse, de legib. C.* qui & ex libello, summarie & de piano de pauperibus & aliis miserabilibus personis cognoscit. *l. 1. quando Imper. inter pupil. & viduas, lib. 3. C. tit. 14.*

¶ † Si administratio hospitalis non sit beneficium, ex laicorum 43
vt plerumque decreto, ex lege, fundatione & auctoritate magistratuum cum consilio episcopi, illa cõceditur: si autem sit beneficium patronatum, ad præsentationem patronorum, fit per episcopum præfecti institutio. Exstat & cõstitutio Caroli Magni de regalibus in hæc verba: *De monasteriis & Xenodochiis, quæ per diuersos comites esse videntur, vt regalia sint, & quicunque ea habere voluerint, ea per beneficium regii habeant. in capitularibus Caroli Mag. capitulari præcepit rex de quibusdam caussis ca. 6.* In concilio Tridentino, De hospitalibus lex hæc posita: *Omnes ecclesiastici ordinis hospitalitatis officium pro beneficiorum prouentu, & fundationis præcepto administrent. Administratio autem hospitalium, vni & eidem personæ vltra triennium deinceps non committatur, nisi aliter in fundatione cautum reperiatur. In concilio Tridens. in 8. sessio. & in Decretis, reformatio. generalis can. 8.*

De Capellanis, Capellis, & Oratoriis. Cap. 29.

1 *Capella, capellania, & capellanus vnde dicuntur.*
2 *Capella, & capellaniæ differentia.*
3 *Ecclesia adiutrix quando parochiæ addatur.*
4 *Sacellum vnde dictum.*
5 *Capella secularisata & prophana.*
6 *Capellania duplex, & cum plebe, & sine plebe.*
7 *Ædes sacræ tantum auctoritate Dei consecrantur, & eriguntur quare.*
Sacrum locum priuatus quare non faciat sua auctoritate, eod.
Dedicare quid, & a quibus ædes sacræ & veterum fiebant.
9 *Pontificatum gerebant Imperatores Romani paganorum quare.*
10 *Pontifices soli nunc templa dedicant.*
11 *Capellania secularis quæ.*

12 *Capellani d. Eh sacerdotes.*
13 *Capellanorum Papæ qualitas, & varii ordines.*
14 *Auditores sacri palatii qui summ. pontif.*
15 *Auditores Rotæ qui, & quot.*
16 *Capellanus titulo tenus.*

1 CApellanus † a capellania, & capella cui præficitur, nomina-
tur, *c. 1. de capellis mona. b. li. 3. Decret. tit.* 37. item ab officio si-
ue beneficio, & capellania. Capella aliquibus, *Archidiaco. in can.*
concedimus, de consecrat. dist. 1. Rebuff. in tracta. de paci. possess. num.
89. dicta quasi capiens λαὸν, seu populos: vel capiens laudem: vel
secundum Præpositum, *Præpositus in can. presbyter, 23. dist.* a cap-
pa diui Martini: aut a caprinis pellibus, quibus olim altaria tege-
bantur, secundum Archidiaconum. *Archidia. in can plures, 16. q.*
1. *gloss in dict. can. concedimus.* Arbitraret & a simplici tecto, quo
oratorium campestre operitur, lateribus vndequaque patenti-
bus, & patulis. Tectum enim Gallis simpliciter dicitur *chapelle*, a
capite: vnde & formata alia nomina, *chapeau, chape, &c.* Aut ca-
pella locus, qui minoris spatii sit, quam ecclesia: quod tot homi-
nes non capiat, vt ecclesia. Ita altare capella est, *ca. quæsitum. & ca.*
pen. 1. q. 3. Ioan. Andre. in ca. 1. de success. ab intesta. & præbenda cum
onere quotidie celebrandi sacram liturgiam, *ca. significatum, cap.*
11. de præb. oratorium, *c. auctoritate, de priuil. in Sex.* quod in eo lo-
co orationes, non aliæ res profanæ peragi debeant. *can. pen. & fin.*
2 *42. dist.* ¶ † Capella a capellania, secundum Rebuffum, *Rebuff.*
in §. vitaa ac morum honest. in tstu. de form. a manda. apostolic. in con-
cord. differt: quod capella dici possit quælibet ecclesia parochialis
per se consistens, vt explicat etiam Clemens quintus ex concilio
Viennensi, *clementin. 1. de excessi. prælator.* si modo collegiata non
fuerit, ex sententia Panormitani. *Panormita in c. nobis, per illum*
tex. de iure patrona. At Capellania dici soleat illa, quæ non est per
se, sed est intra aliam ecclesiam fundata & constructa. Sic putat
Rebuffus capellam proprios habere fines & secretos ab alia ec-
clesia: capellaniam autem esse ecclesiam intra fines alterius ædifi-
catam, veluti auxiliarem, appendicem, sacellum, ædiculam, ora-
3 torium. ¶ Quemadmodum † aliquando latius quam par sit pa-
tent his finibus ecclesiæ parochialis, minor intra fines construitur
ecclesia. forsan vel quod hyeme intercipitur parochis iter, ne pos-
sint ad matricem ecclesiam venire, vel niuibus, vel aquarum co-
pia. Quare a sacerdote matricis ecclesiæ, in adiutrice illa addita
præficitur diuini officii caussa quidam presbyter cum clerico, *ca.*
ad audientiam, de eccles. ædifican. qui sacerdoti parocho sit subdi-
4 tus *glo. 3 in c. cum te, de æta. & qualita.* ¶ † Capella, sacellum dici
quoque Latine loquentibus potest: quod sacellum sit paruus lo-
cus cum ara consecratus, composito nomine, auctore Trebatio,
& sacro & cella, quasi sacra cella, quanquam Gellius a sacro sacel-
lum diminutum dicat. *Gellius li. 6 cap. 12.*

5 ¶ † Capellæ quædam dicuntur spiritualisatæ, seu ecclesiasticæ:
quædam profanæ, seu seculares. Spiritualisatam seu ecclesiasticam
eam dicimus, quæ auctoritate episcopi est ordinata & fundata,
quo casu habet formam beneficii ecclesiastici, *can. quæsitum, 1. q.*
3. & proinde non possit donari vel concedi, a patronis seu funda-
toribus, inconsulto episcopo, videlicet sine institutione episcopi
diœcesani. *c. cum lai. iu. & c. nobis, de iure patronat. ca. ex frequenti-*
6 *bus, de Institution.* ¶ † Capellania hæc duplex, & cum plebe subdi-
ta *in c. 1 de capel. monacho.* & sine populo, cum onere tamen offi-
cii diuini sibi adiuncti existens, atque in postrema hac specie, si
non habeat in fundatione dictam legem assiduitatis, quam vo-
cant residentiam, potest præfectus per alium munus impositum
implere. *Nicol. Boer. consi. 31. num. 4. & 6.* Iure ethnicorum erant
huiusmodi quoque gentilitia sacerdotia, quæ patronata nobis,
per familias aliquas prouentibus & reditibus donata, & exorna-
ta. *Meminit Cicero, pro domo, & de arusp. respons.*

7 ¶ † Ab episcopo inter Christianos tantum, sacræ ædes & ædi-
culæ dedicantur & consecrantur, non auctoritate propria cuius-
que, *cano. nemo, de consecrat. dist.* 1. ne prætextu religionis supersti-
tio vel error irrepat in mentes hominum, vno quoque fanum &
locum & modum colendi sibi arrogante. Quemadmodum de
Micha legimus, *Iudic. c.* 17. neve sacra inhoneste & illegitime &
cum abusu a singulis tractentur, aut sine reuerentia. Quod ne fiat
8 dedicatio cauet publica ¶ † Nihil enim aliud est dedicare, quam
vtendi initium legitimum facere, secundum D. Chrysosto-
mum, *in epist. ad Hebræos.* adhibitis publicis orationibus &
supplicationibus. Exemplumque eius rei in lege diuina prostat
in sanctificatione arcæ & tabernaculi Dei, *Exod. cap.* 40. & tem-
pli 3. *Reg. 8. & 1. Esdra, 6. & 1. Macha. 4.* Iusserat enim Deus, ne sa-
crificaretur in omni loco, sed in loco quem dominus elegisset in
vna tribuum. *Deut. 12.* Lex erat etiam idololatrarum & 12. tab.
nemo Deos separatim habeas nouos, aut alienigenas, quod id confusio-
nem pareret. Cicero 2. de leg. Liuius ideo narrat, *libr. 39.* sæ-
pe ætate auorum negotium magistratibus datum, vt sacra ex-
terna fieri vetarent. Et Iosephus scribit, *contra Apion.* Persas
olim religioni peregrinæ irrogasse capitis pœnas. Apud Roma-
nos etiam in politia religionis seu idololatriæ, ante constitutum
imperium, non nisi per duumuiros vel ædiles sacros licebat dedi-
care. Ita apud Liuium legimus, *libr. 6. deca. 1.* ædem Martis
Gallico bello votam, dedicatam fuisse a Ti. Quinto duumuiro sa-
cris faciundis. Et rursum, *Liuius, lib. 3. deca. 3.* duumuiros creatos,
M & C. Attilios, qui ædem Concordiæ, quam Lælius Manlius
prætor vouerat, dedicarent. Iterum, Fabrum duumuirum esse
iussum a senatu, vt dedicaret ædem Veneris Ericiniæ, quam Q.
Fab. Dictator vouisset. Munus & id fuit summorum illorum pō-
tificum, item consulum, & subinde imperatorum. Sed pontifices
verba præibant. Et consensu, ait Liuius, *d. libr. 3. deca. 3.* popu-
li, Cornelium Barbatum Pontif. Max. in dedicatione templi
Concordiæ, verba præire, cum more maiorum negaret, nisi im-
peratorem aut consulem posse templum dedicare. *libr. 9.*
deca. 1. Meminit Flauius Vopiscus, Aurelianum ita mandasse, *ego*
ad senatum scribam, qui mittat pontificem, qui dedicet templum.
Flauius Vopisc. in historia & epistola Aurelia ¶ † Fiebat ergo dedi- 9
catio templi per imperatorem aut eius iussu, *l. sacra loca, 9. de rer.*
diuis. P. l. si vt in possessio. legator, li. 36. P. tit. 4. maxime si de loco
publico in sacrum conuertendo agebatur, vel de priuato dedi-
cando. Atque ideo Romani Imperatores, suorum idolorum ge-
rebant summum pontificatum, & inaugurabantur omnibus sa-
cerdotiis, nec alia ratione, quam vt haberent omnes religiones &
sacrificia in sua potestate, & manu. *Dion. Cassius, li. 53. Hist.* Quod
& in regno Ægyptiorum aliquando obtinuit. *Pla. li. ciuili vel de*
reg no. Aristot. 3. Politic. cap. 10 ¶ † Postquam autem Cæsares 10
Christianam coluere religionem, ex Iustiniani etiam sanctione
cautum, nisi auctoritate pontificis diœceseos loci sacri fieri dedi-
cationem. *§. sacra res, de rer. diuisi. ap. Iustin.* Quod firmauit Vrba-
nus tertius & alii pontifices summi. *cap. ad hæc, & cap. 1. de religio.*
domib. ca. 2. de consecra. eccle. can. nullus, ca. altaria, in 2. de consecra.
dist. 1. melius in ca. auctoritate, 4. de priu. in Sexto. § 1. vt nullus fabri-
cet orat. domus præter vol. episco. in auth. colum. 5. tit. 16. constit. nouel.
67. Vt eius prouidentia cultui diuino instrumentum & clericis con-
sulatur. *d. c. nemo, de consecr. dist.* 1. Hieque curabit eo modo fieri
quod admonet Epictetus, *Arrius in enchiridio Epicteti.* libare &
sacrificare secundum patrios mores vnumquemque, pure, absque
lascinia, absque negligentia, non parce, non supra facultatem. Et
proinde iubet ius episcopis, vt altaria sub memoria martyrum
publice falso ædificata deiiciant. *can. placuit, de consec. dist. 1.* Quod
hodie nec priuatus, nec publica populi auctoritas absque episco-
po, possit locum sacrum facere, sicuti olim. *Martian. in l. in tan-*
tum, 6. §. fi. & Vlpia. in l. sacra loca, 9. de rer. diuis. l. 3. §. si quis in sepul-
cro, de sepul. violato, P. ¶ † Capellania itaque secularis erit, quæ 11
per laicos, in suis fundis & domibus fundatur, & destinatur alicui
sacerdoti: vt inibi alicui cultui diuino inseruiat, eiusque no-
mine stipendia aliqua percipiat, idque sine auctoritate diœce-
sani episcopi. Quare fundatio hæc, profana tantum est: aut
legatum pium tantum, vt ait Ioannes Faber. *in §. nullius,*
de rer. diuis. Quare inconsulto episcopo, nutu patroni vel
heredis concedi poterit presbytero, cui libebit: vt notat
Guido Papæus. *quæst.* 187. Neque episcopus, qui visitan-
do & circumeundo diœcesim ab ecclesiis quippiam exigit vi-
sitationis iure, poterit ex huiusmodi priuato oratorio quic-
quam capere aut petere, *cap. fi. de censi. ap. Grego.* quia nec huius-
modi capellæ seculari liceat habere insignia ecclesiæ, campa-
nam, aut pigraculum, seu campanile ex prohibitione Celesti-
ni. *cap parentibus, cap. 16. de priuileg. lib. 5. Decret. tit.* 33. Sed hic
de his capellis plura dicere supersedebo: videto de illis Mat-
thæum Pacum, tractat. de mandatis apostolicis, quinta parte,
numero 32. & sequentibus. Quæ refert ad capellanos dictos ra-
tione beneficii vel sacelli: vnde nascitur ius patronatus ecclesia-
sticum, de quo alibi diximus. ¶ † Alii porro capellani sine sacer- 12
dotio & capella aliqua, vel absque reditu ex capella, sunt. In Gallia
alicubi, capellani dicuntur, & sacerdotes omnes, sine sacerdotio,
vt apud nos Tectosages.

¶ † Sunt & capellani Papæ diuersi generis, & priuilegii: *Io-* 13
annes Gallus, in quæst. decisis, per Aresta parlamenti q. 31. vbi & de eorū
benefi-

beneficiis quæ in curia Romana vacare dicuntur, alii namque ſunt
commenſales, alii honoris huius titulo tantum donati, alii cum
ſtipendiis, alii ſine illis. Commenſales in curia Romana tenen
tur reſidere, alii nequaquam, *ca. vnic. de ver. ſig. in Sex.* Capellani
vere Papæ erant iuriſperiti, qui in officiis diuinis ſumm. pontif.
ſeruiebant in ſua capella, in qua & ſumm. pontif. ſæpe audiebat
cauſſas & controuerſias, per principes & reges ſeculi & orbis
Chriſtiani, etiam extra negotia fidei delatas ad illum, quæve
conſiſtoriales non erant. A quo munere paulatim ſum. pont. ſe-
ſe auocantes, cœperunt primum harum controuerſiarum audi-
entiam ſuis capellanis concedere, ex quorum relatione poſtea
14 iudicabant. ¶ Et † ideo qui prius capellani Papæ dicebantur,
nunc auditores ſacri palatii dicti. Quibus etiam deinceps ſum.
pont. cauſſarum quoque deciſionem ſuo reſcripto conceſſere.
Atque ex more vſurpatum ſubinde, vt fere in omnibus deciſio
ſpeciali reſcripto iſtis demandetur, *Octauianus Veſtrius, lib. 2. in-*
15 *troductionis in actiones aulæ Rom. c. 17.* ¶ Hodie † ordinem hunc
conſtituunt duodecim ex reſtrictione Sixti 4. ante quem plures.
Dicti & illi nunc auditores Rotæ, cuius Rotæ & auditorii de-
creta pro ſenatuſconſultis habentur: vt ex deciſionibus eorum
excuſis apparet. Plura autem de auditorio Rotæ videto apud
Ludouicum Gomeſi. *in proœmio regularum cancellariæ.* ¶ Capel-
16 lani, † qui honoris cauſſa huiuſmodi ornantur titulo, vere non
ſunt capellani Papæ ſecundum Boerium, *q. 17. nu. 9.* Sic enim
princeps aliquibus honorem ſolum communicat, non autem v-
tilitatem, *§. renouamus, tit. vt ordinaria præfecti. & c. in authen. coll. 5.
tit. 9. & ibi gloſ. in verbo videantur.*

De Præſtimonio, Obitu & Obituariis. Cap. 30.

1 *Præſtimonium interdum beneficium, aliquando minime.*
2 *Obitus & obituarii quid.*

1 ACcedit † capellis præſtimonium, ſeu præſtimonia, quæ ali-
quando beneficii habet formam, ſi in titulum conferatur:
interdum minime, vt ſi deſtinetur officio temporali, vt ſcribit
Rebuffus *tract. de pacif. poſſeſſor. nu. 90.* Oldradus *conſ. 140. alias
113. incipien. in eccleſia. & conſi. 81. incipient. quod proceſſus.* Domi-
nicus *conſil. 89.* & Ioan. Franciſcus de Pauinis *in Apoſtolus vbi-
mus, ad extrauagantes Ioan. 22.* Meminit de præſtimoniis *& c f. de
conceſſ. preb. in Sexto.* Tunc autem proculdubio beneficia non
ſunt, cum dantur, ſtipendiorum & mercedis cauſſa. Et proinde
in impetratione beneficiorum, in cuius diplomate exprimi de-
bent etiam beneficia poſſeſſa per impetrantem modica valoris,
*c. cum adeo 17. & ca. ad aures. 8. & cap. ad audientiam. 31. c. poſtula-
ſti. 27. de reſcript. ap. Grego.* non tenetur impetrans de præſtimo-
nia in ſtipendia conceſſa, mentionem facere. quod beneficium
non ſit, vt notant Dominicus, *in ca. ſi motu proprio. in verſi. benefi.
& ibi Dominicus col. 2. verſ. ſed quid habente, de præbend. in Sex.* &
2 Ioannes Andreas. ¶ Affines † quoque capellis & beneficiis ſunt
obitus: vnde obituarii dicti ſunt. Quando per legatum, vel fun-
datione a viuente facta, bona quædam deſtinantur orationibus
faciendis pro aliquo qui iam obiit, vel moriturus eſt. De quo
conſulendus Philippus Decius, *conſil. 148.* Refert Wolfgangus
Lazius apud idololatras florente Romanorum republ. ſacrificu-
lis certos annuos reditus relictos. vel ad lucernas. vel ad cande-
labra ad memoriam obeuntium repetendam, *Wolfgang. La-
zius, lib. 3. Comment. reip. Roma. c. 11.* Probant illorum iuriſconſul-
ti legatum ea conditione relictum, vt lucerna perpetuo circa ſe-
pulcrum accendatur, *l. Mænia. 44. de manum. teſtam. P.* Et con-
queritur Symmachus apud Valentinianum, Theodoſium &
Archadium CCC. pro ſuorum Deorum cultu: contra Chriſtia-
nos, agros virginibus veſtalibus & miniſtris ſuorum ſacrorum,
deficientium voluntate relictos, a fiſco tunc retineri *Symma. ad
Valent. Theodo. & Archad.*

De Operario ſeu Æedituo ſacro. Cap. 31.

1 *Operarii ſeu Ouurieis eccleſiarum qui.*
2 *Quæſtores ſacræ pecuniæ.*
Æditui templorum qui. & eorum munus, eod.
3 *Ædiles curam refectionis templorum habuerunt. 3. 4. 5. Tem-
plorum refectio ad quem pertineat, eod. 3.*
4 *Refectio loci ſeruientis, onus eſt eius cui debetur ſeruitus.*
5 *Operaria beneficium non eſt. & num. 6.*

1 VVlgus † operarios vocat eos, quibus cura operum & fabri-
cæ eccleſiaſticæ commiſſa eſt *ouuriers & marguilliers.* Quos
2 Plato † *6. de legib.* vocat quæſtores & aſſeruatores ſacræ pecuniæ,
eoſque arbitratur neceſſarios in ſingulis templis, qui lucrorum
agrorumque ipſis dedicatorum, & fructuum conductionum-
que & locationum domini eſſent. Ariſtoteles autem eos videtur
nominare æditúos, & ſacrarum pecuniarum cuſtodes. *Alia ſpe-
cies*, inquit Ariſto. *6. Politicor. c. fi. curationis eſt circa rem diuinam,
ſeu ſacerdotis, & æditui circa templa, vt conſeruentur quæ ſunt, & e-
rigantur ruinoſa ædificia. & cætera omnia quæ pertinent ad diuinum
cultum: euenit autem alicubi vt in paruis ciuitatibus curam hanc eſ-
ſe vnam: alibi vero plures ſeparatas a ſacerdotio, & eſſe ſacrificulos æ-
dituos, & cuſtodes ſacrarum pecuniarum.* ¶ Varro † apud Roma- 3
nos hanc fuiſſe curam ædilium teſtatur, *Varro 4. de lingua Lati-
na.* Et inde ædiles dictos, quod ædes ſacras & priuatas procura-
rent. Fuit & cura præſidum prouinciarum prima, vbi in prouin-
cias ſuas perueniſſent, ædes ſacras, & opera publica circuire, in-
ſpiciendi gratia an ſarta tectaque eſſent, & refectione aliqua in-
digerent, *Vlpia. in l. ſi in aliquam. de offi. procon. P.* Erat permiſſum
olim in lege antiqua ſacerdotibus, ex gazophylacio tépli pecu-
niam capere, quæ offerebatur pro peccatis: ea tamen lege, vt
templum reficerent. Quamobrem legimus regem Iſraelis Io-
han, cum ſacerdotes non inſtaurarent ſarta tecta templi, vocaſſe
Ioiadam pontificem & ſacerdotes, & dixiſſe: *Quare non inſtau-
ratis ſarta tecta templi? nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta
ordinem veſtrum, ſed ad inſtaurationem templi reddite eam.* Et po-
ſtea ſequitur, prohibitos ſacerdotes vltra accipere pecunias a
populo, & inſtaurare ſarta tecta domus. Et pecuniam poſtea in
gazophylacio delatam cum excreuiſſet, & inde eductam preſen-
te ſcriba regis & pontifice numeratam, & datam iuxta nume-
rum atque menſuram in manu eorum, qui præerant commen-
tariis in domo domini, *4. Reg. c. 12.* Aliquando inter Chriſtianos,
pontificibus ſacerdotiorum vna ex quatuor pars pro fabrica da-
ta, *can. quatuor. can. de reditibus. 12. qu. 2. cum ſimil.* poſtea præfe-
ctis ſacerdotiis relicta, *can. præcipimus. c. vnico. can. placuit. 10. q. 3.* vt an-
tea docuimus, dum de curionibus ſeu rectoribus & parochis
hoc libro egimus. Æquumque viſum eſt, ſacerdotes & curiones,
qui pro fructuariis in beneficiis habentur, *gloſ. in c. præſenti. de offi.
ordinar. in Sext. in verbo reſeruari*, ad modicam refectionem ædi-
um, ex quibus conſequuntur fructus, teneri: vt reliquos ædium
vſufructuarios, *l. vſufructu legato. & l. hactenus. de vſuf. P. l. inter
fructuarium, de dam. infect. P.* ¶ Sic † etiam regulariter is, qui ex 4
re ſeruitutem percipit, & eam ſibi deberi aſſerit, ad refectionem
rei ſeruientis tenetur, non is qui eam debet, *l. etſi forte. §. Gaius.
& l. ſicut refectio. ſi ſeruit. vind. P.* ¶ Quæ † de modica refectione 5
intelliguntur, non de maiori. Nam ſi illa ad curionem pertine-
ret, plerunque fructuum excederet perceptionem & is cogere-
tur fructibus alio quam ad cultum diuinum impenſis, officium
eiurare & cedere. Quocirca vt curionis onus aliqua ex parte re-
leuetur, recte in eccleſiis ſeu templis quæſtores facti ea de cauſſa
conſtituti, qui ex fide pecuniam quærerent ex parochorum libe-
ralitate, & eandem fidem in opera eccleſiæ neceſſaria impende-
rent. Et alicubi huic neceſſitati fructus aſſignati ſunt, regendi, &
diſtribuendi per viros delectos, ſtrenuos & prouidos. Proinde
res † inſtaurandis templis relictæ, & officium quæſtorum, &c, vt 6
dictum eſt, operaria, inter beneficia non ſunt eccleſiaſtica, *Re-
buf. in tracta. Nominationum, q. 15. nume. 18.* Tum etiam quia hoc
munus annuum eſt, vel alterius ſpatii ad tempus & non perpe-
tuum, & laicis etiam committitur, *Decius in c. decernimus, num.
11. de iu.* Nec in vtilitatem quæſtoris, ſed eccleſiæ ſolius cui te-
netur geſtorum reddere rationem, *Rebuffus in proxi. cita. loco, &
gl. in cle. 2. de iudi.* Quæ aliena ſunt a natura beneficii eccleſiaſtici,
quod perpetuum eſt, *c. fi. de clerico ægro. c. vnic. de capell. mona. in
Sex. can. ſcire; ſit, can. alter. can. quamuis triſte. 7. q. 1.* id eſt, poſſideri
poteſt ab inſtituto quandiu vixerit: id enim perpetuum ſignifi-
cat ad vitam relatum, *l. 1. pro ſocio. P.* quodve fructus habet in fa-
uorem potiſſimum clerici inſeruientis diſtributos, *c. 1. & fin. de
peccul. cleric. c. nemo de conſecra. diſt. 1. gl. in d. c. præſenti. de offi. ordin.
in Sex.* Inter officia tamen cum reditu aliquo monaſteriorum,
vel eccleſiarum, quæ regularem vitam abiecerunt: ſunt opera-
ria & infirmaria, vt dicunt.

De Collegiatis. Cap. 32.

1 *Collegium & collegiati quid.*
2 *Collegiorum alia licita, alia illicita: & licitorum variæ ſpecies,
profana, eccleſiaſtica, mixta.*
3 *Collegia profana artificum.*
4 *Collegium, corpus, ſocietas, affinia, ſed diuerſa.*
5 *Soccarii qui Romæ.*

6 *Collegia studiorum.*
7 *Collegia sacra & scholastica.*
8 *Collegiorum studiorum loca non sunt beneficia, nec ea perpetua, nisi presbyterorum.*
Collegiis fundatores leges ponunt, eod.
9 *Collegia mixta Academia priuilegiata.*
10 *Collegia debent institui vel approbari a principe: alioquin illicita ob metum conspirationum & monopoliorum.*
11 *Collegiatus non faciens officium collegiati, priuilegiis non gaudet collegii.*
12 *Fratria permissa in religione non faciunt beneficium.*
13 *Falcidia non detrahitur a legatis factis confratriis.*
14 *In Collegiatos tantum recipi debent, qui eius artis sunt, quam exigit collegium.*
15 *Collegiatus admissus super definitum numerum non vtitur priuilegiis collegii.*
16 *Collegiatus in duobus collegiis quis esse non potest.*
17 *Collegium non mutatur mutatis personis.*
Collegium in vno retinetur, non nisi in tribus constituitur, eod.
18 *Collegiatis fundatores leges dant, possunt & collegiati sibi constituere, quomodo.*
19 *Collegii debita & credita non singulos priuatim respiciunt, sed vt vniuersos.*
20 *Collegio dissoluto, num possint res collegii diuidi inter collegiatos.*

1 COllegium † dictum est, quasi delectus & collectio, teste
Varrone, quædam hominum eiusdem artis, professionis o-
pificii, officii, & potestatis: vnde & collegę dicti, *l. collegarum, 173.*
2 *de verbor. signific. P.* & collegiati. ¶ Hinc † diuersæ species mana-
runt collegiorum, aliaque licita, & alia illicita seu improbata
certis de caussis, vel ratione personarum, aut officii, aut loci, vel
similium, *l. 1. de colleg. illicit. lib. 47. P. tit. 22.* vel quia non sunt pro-
bata a principibus, *d. l. 1. de colleg. illic. & l. 1. quod cuiusque vniuer-
sit. no. li. 3. P. tit. 4.* Rursum collegiorum licitorum, quædam sunt
profana omnino artificum, quædam studiorum, magistratuum:
mixta alia quodammodo: quædam omnino ecclesiastica ¶ Col-
3 legia profana artificũ † plura in quibus delectus artificum fit &
sociantur: cuiusmodi plura instituit Romæ Numa. *Plutarch. in
Numa. Plinius lib. 35. c. 12.* vt pistorum, nauicularioru̅m, *l. 1. quod
cu. iusq; vniuer. no. in P.* argentariorum, *Nouel. 136* figulorum, *Pli-
nius, d. li. 35. c. 12.*

4 ¶ Obseruandum † tamen, tria esse maxime sibi affinia, sed
non eiusdem naturæ in omnibus, videlicet societatem, corpus,
& collegium. Inter quę collegium corpus dici potest & societas,
sed non omnis societas, vel omne corpus, collegium facitur.
Quia proprie collegium est quando plures simul eu habitant a-
nimo & degunt, vt vna communione & æquali viuant. Societas
porro tantum & artis & mercium, & aliorum seorsum habitan-
tium esse potest: item & corpus, *glo. in d. l. 1. quod cuius. vniuersit.*
Sic corporati, non collegiati dicuntur ciues, & in albo inco-
larum conscripti, *in l. vnic. de priui. corporator. li. 11. C. tit. 14.* ¶ Et
5 alii † ex corpore suariorũ *l. 2. de suarii. li. 11. C. tit. 16* saccariorum,
videlicet eorum qui soli ex portu Romano inuecta, iusta & taxa-
ta mercede euehebant, *l. vnic. de saccariis vrbis Romæ. lib. 1. C.
Theodo. tit. 22.* Item classicorum, *l. vnic. de classic. li. 11. C. tit. 11.* & si-
milium. Collegia studiorum & sodalitia plura sunt, tum huma-
narum artium liberalium, tum iurisprudentiæ, Philosophiæ &
Theologiæ, &c. Magistratuum sunt & collegia, vt & decurio-
num, *l. 2. de decurion. lib. 10. C. tit. 13.* Inter sacra collegia & sodalitia
olim collegium augurum, atque pium pontificum: nunc cœno-
6 bia, capitula ecclesiæ dictæ collegiales. ¶ In † quibus canonici,
præbendati vel clerici, habent communia, sigillum, *ca. significa-
uit de appella.* arcam, *l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomi. P.* & tracta-
tum, *c. tertio lo. o. de proba. Fabin. in c. attendentes. col. 1. de præscript.*
7 vel capitulum. ¶ Et illi † collegiati, quia titulari nomine & be-
8 neficiarii fiunt perpetui dicuntur. ¶ In † quo differunt a colle-
giatis collegiorum studiorum caussa constitutorum qui tempo-
rales sunt, donec studiorum certam attigerint metam, statutis
& lege fundationis comprehensam: quam ei qui collegium do-
tauit, superioris auctoritate licuit ex arbitrio decernere, si modo
vis non fiat iuri publico. Quod & Solonem permisisse refert
Caius *in l. fi. de colleg. illic. P.* lege, quam explanat Alciatus *lib. 2.
prætermiss. in titu. de colleg. illic. & in li. 2. dispunct. c.* 18. Sunt tamen
in collegiis studiorum, vt plerunque & loca presbyteralia per-
petua, presbyteris, vt inibi cultum exsequantur diuinum, desti-
nata. Hæc porro collegiorum loca literarum discendarum caus-
sa instituta, inter beneficia ecclesiastica non annumerantur, ne-
que de illis mentionem in beneficiorum impetratione fieri o-
pus est, nec debentur graduatis aut nominatis in vim gradus,
quamuis eorum mensibus vacauerint, *Rebuffus in tract. nominat.
q. 15. nu. 10.* ¶ Ad † collegia mixta ecclesiastica & non ecclesiasti- 9
ca, academię quodammodo pertinere videntur priuilegiis sum-
mi pontificis & regum institutæ & temperatæ, *c. quia nonnullis,
& c. 1. de magist. l. 1. de stud. liberal. vrb. Romæ lib. 11. C. tit. 18.*

¶ Collegiorum † omnium institutio aut collectio, vel a prin- 10
cipibus secularibus, aut sacris, penes quos summa reipublicæ sit,
iuxta ca. per venerabilem, qui filii sint legit. fieri debet, vel ab aliis fa-
cta, eorum debent auctoramentum seu comprobationem ha-
bere. Sic Martianus, mandatis principalibus ait *in l. 1. de colleg. il-
li. P.* præceptum præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse col-
legia sodalitia, neve milites in castris collegia habeant. Et Caius
l. 1. quod cuiusque vniuer. nom. P. Neque societas, inquit, *neque colle-
gium, neque huiusmodi corpus passim omnibus habere conceditur.
Nam & legibus & senatusconsultis & principalibus constitutionibus,
ea res coercetur, paucis exceptis.* Ita Vlpianus ad notionem perti-
nere iudicum, principis, vel senatus tradit, num collectio ratio-
ne professionis, artis, vel caussæ sit licita, *l. 3. de colle. illic. P.* pro-
pter imminens periculum coniurationum & proditionum quę
solent ex congregationibus hominum, seu conuenticulis con-
flari. Et vt vitentur monopolia artificum & ergolaborum, *l. vni.
de monopol. C.* Ita Octauius Augustus, collegia præter antiqua &
legitima dissoluit, cum plures factiones titulo collegii noui, ad
nullius non facinoris societatem coirent, vt scribit Suetonius
Tranquil. *in Octau. cap. 32.* & Liuius *li. 39.* Franciscus quoq; eius
nominis primus rex Galliarum edicto statuit, secutus antiquas
regum constitutiones, & supremarum curiarum senatusconsul-
ta, ne essent fratriæ artificum seu confratriæ, & factæ opprime-
rentur, *constitutio. Francisci I. anni 1539 ar. 185 186 & 187. vide de
his Rebuff. tom. 2 commentarior. in constitutiones regias:* ad mono-
polia vitanda religionis tamen caussa coire non prohibentur
homines, dum tamen hoc non fiat contra senatusconsultum,
quo illicita collegia coercentur *l. 1. de colleg. illic. P. cano. si quis de-
sp. cau. 42 distin.* ¶ Ita † sub prætextu religionis, aut sub specie sol- 11
uendi voti, cœtus illicitos nec a veteranis tentari oportet, *Vlpia.
in l. 2. de extraordin. criminib. li. 47. tit. 11.* vt neq; præter in colle-
gii, in quo vere quis munus collegiati non exsequatur, quis im-
munis ab aliis oneribus esse non debet, *l. qui sub prætextu 9. de sa-
crosan. eccle. C. li. 1.* ¶ Fratriæ † permissæ & probatæ in religione 12
beneficium non faciunt: ideo presbyteri alicuius confratriæ vel
alii cõfratres loca non possunt permutare *gl. in c. 1. de annat. in ver-
bo beneficiorum. de anna.* neq; episcopus a cõfratriis potest, tanq̃ a
beneficiis iura episcopalia exigere, *Feder. cons. 15.* ¶ Pia † tantum 13
lo. a sunt: & proinde si fratriis relinquãtur legata, exemplo legato-
rum piorũ non detrahitur Falcidia, *Pano. in ca. officii. de testam. per
auth. si quis ad declinandam de episc. & cler. C. & reginsfelt de testam.*

¶ In † collegiis recipiendi sunt tantum, qui eius artificii ar- 14
tis vel professionis sunt, cuius gratia institutum collegium, *l. qui
sub prætextu C. de sacrosan. eccle.* & ad illum vsque numerum qui
definitus est. Sic Plinius Iunior ad Traianum scribit: *Tu domine
dispice an instituendum putes collegium fabrorum dumtaxat hominum
centum quinquaginta. ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur. Pli-
nius lib. 10 epist.* Quare qui munus & officium collegiati non im-
plet, amouendus est, eiusque in locum alius sufficiendus siue ec-
clesiæ aut alterius loci sit collegiatus *d. l. qui sub prætextu 9. C. de
sacros. eccl. l. 1. de collegia. li. 11. tit. 17.* ¶ Et † qui supra & præter nu- 15
merum fundationis vel priuilegii collegii admissus est, non vti-
tur priuilegiis & iuribus collegii *d. l. 1. §. qui autem supra, de priuil.
li. 11. C.* ¶ Placuit † etiam in duobus collegiis vnum non posse es- 16
se collegiatum, *l. 1. de coll. g. illic. in P. facit c. cum non ignoret c. 15.
de præben. in Sext. c. fi. de relig. domi. c. 4. & 5. §. an, ossarum, quis milit.
non poss. lib. 12. C. l. libe. tit. § præscript. o od mun. i. p*

¶ Mutatione † personarum collegiatorum, collegium non 17
mutatur, sed idem remanet, *l. fi. in munic. pium. §. in decurionib.
quod cuiusque vniuersit. nomine P. l. proponebatur de iudi. P.* Atque
vniuersitatis ius per vnum solum vniuersitatis retineri potest, *d.
§. in decurionibus,* quanquam constitui non possit, nisi ad minus
tres sint. Quia Neratius Priscus tres collegium facere dixit, quod
magis sequendum est, *in l. Neratius. 85. de verborum signific. Cic.
pro domo sua. vide glo. in ca. 1. de ecclesi. apud Gregor.* Sicuti nec vnus
solus familiæ appellatione continetur: nec duo familiam facere
dicuntur, *l. de estatio. 40. de verb. sign.*

¶ Cuius

38 ¶ Cuius † sit qualitatis collegium, & secundum quas leges viuere debeant adscripti, ex propriis statutis colligi potest: cum fundatoribus liceret in rerum traditione leges quas voluerant præfigere, *l. in traditionib. de pact.* in quas iurarunt qui admissi sunt. Licet & sodalibus, qui eiusdem collegii sunt, quos Græci *ἑταίρους* vocant, pactionem inter se quam voluerint sancire, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Sic & statuta noua facere possunt, *Caius, in l. 2. de collegi. illic. P.* Si tamen acceptas a fundatoribus seu institutoribus collegii leges nouis lædant, non probabuntur placita in præiudicium successorum, *ca. cum omnes. & c. ex parte. de constitu. ap. Greg.* Nisi ex caussa legitima mutent antiquas leges, & conuentio eorum per superioris auctoritatem firmetur & rata habeatur, *d. c. ex parte. & c. cum Martinus. de consti. l. quod semel. 5. de decret. ab ordi. fa. P.*

39 ¶ Communis † vtilitas, & caussa, & finis efficit, vt omnes eiusdem iuris collegii participes, non vt singuli, sed vt vnum corpus considerentur, in præterito, præsenti & futuro tempore: ita si quid vniuersitati vel collegio debetur, non singulis debitum est: & si quid debet, singuli non dicuntur debere. *l. sicut municipium, § si quid. quod cuiusque vniuer. nom. l. in tantum § 1. de rer. diuis.* Daturque actio aduersus vniuersitatem, & eidem contra alios, sed vniuersitatis nomine. *d. l. sicut. & l. si tibi. 9. quod cuiusque vniuer. nom.* Et si nemo defendat, quod commune est, capitur & venit. *l. 1. § fin. & l. item eius. 8. eod. titu.* Si tamen collegium dissoluatur, quod commune est inter collegiatos, lege permittente, potest diuidi. *l. 3. de colleg. illic. in P.* videlicet si ex collegiatorum collati-
40 one bona collegio contigerint. ¶ Alioquin † arbitror ad institutores vel eorum heredes redire, vt liberas ab onere res & conditione, & modo quo datæ erant resolutis. Nec puto licere collegiatis fructus earum seorsum expetere a collegio, etsi non sufficere videantur ad omnes alendos. *ratio in l. Septitia 10. in fi. de pol. li. P. lib. 50. tit. 13. l. si legatum. 5. §. fines. de oper. publ. P. l. 2. de iure immunit. P.* sed vel contribuere in collegio, vel locum decedere debere.

De Collegiis, & conuentibus sacrorum militum: & primum de Templariis, Cap. 33.

1 *Militum seu equitum sacrorum origo.*
2 *Hospitale Hierosolymis Christianorum Latinorum.*
3 *Hospitale D. Magdalenæ Hierosolymis.*
Hospitale D. Ioannis Hierosolymis eod.
4 *Cruciferorum militum origo.*
5 *Templum Hierosolymis post Tyri ruinam a Christianis, permissu Arabum, ædificatum.*
6 *Templarii milites vnde, ordo, habitus, professio, crux.*
Templariorum primi auctores: Hugo de Paganis, & Ganfredus de Sancto Aldemaro, eod.
Garmundus patriarcha Hierosol. episcop. ante Ambianensis, eod.
7 *Templariorum opes, & superbia, & in eos odium ante ruinam.*
8 *Templarii hospitalarii, fratres, & religiosi.*
9 *Templarii approbati quando in Italia.*
10. 11 *Templarii quando sublati, & quare.*
Simulacrum templariorum, & Idolum, eod.
Puer tostus, eod.
Cinis mortuorum in potum porrectus a templariis, eod.
11 *D. Ludouicus rex Gall. proditus a templariis.*
12 *Fridericus II. proditus a templariis.*
13 *Templarios qui dicant odio Gallorum regis sublatos.*

1 Religionis caussa † plures milites coierunt aliquando, quorum collegia partim sublata, partim exstantia sunt. Ex paruis autem initiis sacrorum militum institutio, ad summas opes conscendit. Nam circa annum domini millesimum nonagesimum nonum, cum Gothfrido duce a Christianis Hierosolyma
2 fuisset recepta, Hierosolymis † erant Christiani, Latini nomine, qui ab Agarenis, qui ibi imperabant, impetrauerunt, vt sibi liceret domicilia iuxta sepulcrum domini nostri Iesu Christi redemptoris habere, vbi cœnobium Dei genitricis construxere, quod Latinorum appellabatur, cuius Abbas munere & officio fungebatur excipiendi Christianos hospites Latinos. Addi-
3 tum postea † cœnobium D. Magdalenæ, quod item fœminas reciperet. Atque crescente peregrinorum numero, vt cœnobiis recipi non possent, proxime ædificarunt hospitalis domus quam diui Ioannis Baptistæ titulo, Deo consecrarunt. Ei quoq; & vnus præfectus *Polyd. Verg. lib. 7. de Inuentor. rerum. c. 5.*
4 ¶ Et † ex his prodierunt cruciferorum familiæ, vel ab eorum exemplo alii cruce se signarunt, vt eandem operam militarem in fidei caussa præstarent. ¶ Fuit † & Hierosolymis templum 5
Dominicum, vt scribit Gulielmus Tyrius, Arabum permissu post Cosdroe ruinas ædificatum a Christianis, quod suo tempore exstitisse testatur, *Gullel. Tyrius lib. 1. belli sacri, c. 2.* Cosdroas Persarum rex autem, circa annum Domini 610 Hierosolymam & magnam partem Asiæ cepit & vastauit tempore Heraclii imperatoris, *Sabellic. Emend. 8. lib. 6. Guill. lm. Tyrius. l. 1. c. 1.* Subinde prodiit Arabum maxima manus duce & imperatore impietatis Mahumeticæ Homare filio Chorabi, qui iterum Palæstinam, Damascum Syriam, Ægyptum populatus est, & Hierosolymam iam vastatam suis legibus cum tributo reliquit, data potestate habendi Christianam religionem & pontificem, & ædificandi templum, quod exstructum est, vbi antea aliud erat a Tito Romano dirutum, vt scribit Tyrius. Templo huic reditus assignati, præfecti & æditui, & additi milites qui peregrinos, qui eo veuerant sacra loca ex voto visitare, ducerent & conseruarent, *Paul. AEmil. li. 5.* ¶ Ceterum † tum temporis non fuit ordo tem- 6
plariorum institutus, sed postquam Christiani repetierunt Hierosolymam, sub Balduino rege anno domini 1118. quo quidem nobiles viri ex equestri ordine, Christi seruitio se manciparunt, & more canonicorum regularium, in castitate & obedientia & sine proprio, velle perpetuo se viuere professi sunt: inter quos præcipui fuerunt Hugo de Paganis, & Ganfredus de sancto Aldemaro. Iis cum nulla esset habitatio, palatii partem, quæ iuxta prædictum templum erat rex concessit, & annonas & beneficia temporalia & perpetua victus gratia: canonici quoq; templarii plateam quandam seu aream iuxta templum & palatium ad extruendas officinas concesserunt. Prima autem eorum professio, & opus quod a patriarcha Hierosolymitano nomine Garmundo natione Franco, qui ante episcopus fuerat Ambianensis, ortus in oppido Pinqueniaco, in remissionem peccatorum fuit iniunctum, vt vias & itinera maxime ad salutem peregrinorum contra latronum insidias conseruarent: nouem annis, post eorum institutioné in habitu fuerunt seculari, vestibus vsi eleemosynis elargitis. Nono anno in cócilio in Francia apud Cretas habito institutæ illis est regula & habitus assignatus albus, ex mandato Honorii Papæ & Stephani Hierosolymitani patriarchæ, cœpit augeri eorú numerus. Et tépore Eugenii Papæ cœperunt cruces panni rubei in palliis seu amiculis seu clamidibus albis assuere tam equites q̃ eorum fratres inferiores, qui dicuntur seruientes, *Gullel. Tyrius, Belli sacri lib. 12. c. 7. & 6. Pau. AEmi. lib. 5. Scripsit historiam Tyrius, sub Balduino 5 sub annum domini 1180.*
¶ Hos † Tyrius refert dictos fratres militiæ têpli, & eorú ordiné 7
per vniuersum orbem vsq; adeo creuisse & ad tantas opes beneficiis & liberalitatibus principú peruenisse, vt regias tandé opes excederét. Eaq; de caussa ab humilitate quá professi fuissent decidisse, & suo tépore se a patriarchæ Hierosolymitani obediétia, a quo primú ordinis institutionem acceperant, subtraxisse, decimas & primitias ecclesiarú Dei sibi vsurpasse, & earú prędia, & proinde fuisse valde postea exosos, *Gullel. Tyrius d. c. 7. li. 12.* ¶ Alexander III. summus † pontifex nominat in quadá sanctione té- 8
plarios, hospitalarios fratres, & religiosos, eosq; tradit habuisse quasdá ecclesias pleno iure sibi subiectas: & alias, in quarú institutione postulare debebant episcopi auctoritatem, *in ca. cum & plantare cum seqq. §§. de priuil. lib. 5. Decre. tit. 33.* ¶ Innocentius tertius † summus pontifex, qui electus 1198 anno domini crucife- 9
rorum templariorum ordinem approbauit in Italia, *in c. cum dilectis. c. 16. de iudic. Volater.* ¶ Templarii † cum eorum ordine 10
sub Clemente quinto pótifice summo sublati fuerunt, & quotquot cóprehendi potuerunt necati: eo quod cum Sarracenis iuncti in Christianum nomen conspirassent, vt refert Platina *in Clementis V. vita.* Gaguinus enumerat caussas his verbis *in vita Phil. li. pt. Pulcr. lib. 7. Circa annum domini millesimum trecentesimum septimum prodit error templariorum, qui cum apud Hierosolymam fidei defensionem professi, cú primum religionis consideratione opulentissimos se effecissent, præclarissimus per orbé Christianum, ædibus cóparatis, Christo reiecto falsis religionibus se dediderant: erat enim illis simulacrum cui pellem humaná superinduxerant, appositis ad oculos statuæ fulgentissimis carbunculis, qui vice oculorú micarent. Et statua dum quispiam ad illos ingrederetur ordinem veniunq; templariorum professurus, abnegato ante omnia Christo, & cruce eius calcata, sacrificium faciebat. Morientis anté corpus, in puluerem conuersum ceteris in potú dabant, quo pocul. suos constantiores fieri arbitrabantur. Praeterea si ex téplario coitu ... fans ex puella virgine na ... citatur, hunc igne*

terrebant, exque eliquata inde pinguedine iumm simulacrum decoris caussa vngebant. 11 Hæc † quoque refert de istis P. Emilius *lib. 24. de rebus Gal. c. 13. Sed addit Gaguinus, pro confesso etiam habitum, eorum dolo D. Ludouicum, dum in Syria, peregrinaretur in vincula a Soldano Ægyptio coniectum fuisse. His atq; huiusmodi criminibus, & quod essent fœdissimi amatores, tum latronum ordo in concilio Viennensi, anno dominicæ pietatis millesimo trecentesimo duodecimo per Clementem summum pontificem finem accepit, comprehensis vbilibet templariis atque crematis qui eius imp. etatis fuerunt. Hæc Gaguinus.*

12 ¶ Scribit † etiã Abbas Vrspergensis *in Chron. in Friderico 2.* anno 1228. Fridericum secundũ imperatorẽ mense Augusti ad terram sanctam peruenisse, & in ciuitatem Anconam, ibique multa pertulisse grauia, perfidia & proditione templariorum, solosque hospitalares S. Mariæ Teutonicorum illi fideliter adstitisse.

13 ¶ Quidam † tamen erga Gallos male affecti comminiscuntur per calumniam, & ex nouitiis Gallorum, sublatos milites templarios: narratque Albericus de Rosate, se audiuisse a quodam ea illæ & testium in eos examinatore, contra iustitiam illos punitos, hacque de re monitum Clementem quintum respondisse, etsi via iustitiæ ordo ille destrui non possit, fiat tamen via expedientiæ, ne scandalizetur carus filius noster rex Galliæ. Et in Chronico Hermanni legitur a Papa Clemente V. in fauorem regis Galliæ crimina hæreseos fuisse falsũ insimulatos. Iacobus Meyerus notat anno 1307. abolitum templariorum ordinem, qui per omnem fere Europam comprehensi, horrendis suppliciis necabantur. *O, inquique, inquit, instinctu a Pulcro rege ac Gallica nobilitate, qui precibus pontificem maximum ad hoc adegerunt? spe ducti, vt multi tradunt scriptores, se ditaturos ex eorum possessionibus, quas per omnem Galliam plurimas habebant. Multa, inquit Antoninus, etiam tum, latenter obiiciebantur, sed vtrum vere, non satis constat. Hæc Meyerus lib. 11. historiæ Flandricæ.*

De Militibus cruciferis hospitalis S. Ioannis Hierosolymitani. Cap. 34.

1 *Militum hospitalis D. Ioannis origo, & professio, seu votum.*
2 *Militum hospitaliorum paupertas nihil habet proprii.*
Præceptoriæ, seu commendæ hospitaliorum non sunt beneficia, eod. Commanderies eod.
3 *Milites Hierosolymit. hospitalarii non ducunt vxores, nec fiunt presbyteri.*
4 *Priorum hospital. D. Ioannis quis debet esse presbyter.*
5 *Ordo militum D. Ioannis Hierosolym. habet & presbyteros, & moniales.*
6 *Priores commendatarii ordinis militum Hierosolym.*
7 *Militaris ordinis institutor, habitus & crucis color.*
8 *Crux ordinis Hospitaliorum D. Ioannis ne sit quadrimembris.*
9 *Ordinis cruciferorum quale munus diuini officii & orandi.*
10 *Ordinis militum Hierosolymit. priuilegia, & iurisdictio.*
11 *Hospitalarii D. Ioannis dicti Rhodienses Militen, et milites.*
12 *Rhodus insula a quo hospitalariis data, & quando inde pulsi.*
13 *Cruciferos Hierosolymitanos Chromerus vt rapaces arguit.*

1 MOouimus † superiori capite, crescente numero peregrinorum, iuxta templum Hierosolymitanum xenodochium ædificatum titulo Diui Ioannis, quo exciperentur peregrini, quos cœnobia capere non possent. Huius ergo ministerio, quoque viri pii nobiles se deuouerunt, qui & peregrinos tractarent & a latronum seu Agarenorum incursu defenderent. Horum professio est, votum solemne paupertatis & abdicationis propriorum, castitatis & obedientiæ, *in statutis hospitalis Hierosolymitani, cap. 1.* 2 ¶ Proinde † propter primum votum nihil proprii habent, vel habere non debent, sed accipiunt annonam quamdiu viuunt, vel præceptorias quas vocant, *commanderies*, administrant quandiu eas possident & optione mutant vel ex magistri licentia permutant, reddituri morientes quæ apud illos reperientur societati, vnde beneficia proprie eorum præceptoriæ non sunt, ex sententia Rebuffi *in tracta. nomina. q. 15 num. 16* et sic tradit Carol. Molinæus, *in clem. 1. de supplend. neglig. prælat.* Pari modo illorum priores, castellani impositæ, vel bailliui, vt commendatarii sunt tantum administratores bonorum ordinis, sine proprio, *in statutis eorum tit. 3. c. 1. & tit. 2. c. 1. & tit. 5. c. 4.* Et proinde commendantur illis bona, non ab episcopo vt beneficia, sed archimagistro ordinis.

3 ¶ Ob † votum castitatis affines sunt & ecclesiasticis personis, nec vxorem ducere possunt, *in statutis, hospitalis Hierosolym. c. 9.* Atque Alexander III. sum. pontif. cum vetaret eis coniugium, illos vocauit fratres sancti Ioannis & præfectum eorum priorem, *c. vxoratus c. 8. de conuersio. coniug.* Et Innocentius III. fratres hospitalis sancti Ioannis, *c. inarum c. 11. de priuil. & ibi glo. & c. dudum de decim.* Verumtamen ecclesiasticæ personæ non sunt, cum arma libere & ex professione pertractent pro fidei tuitione aduersus Agarenos exemplo Machabæorum, quæ tamen clericis non conceduntur, vt contra neque isti hospitalarii milites, presbyteri fieri possunt. 4 ¶ Inuenies † tamen apud Honorium III. sum. pontif. narratum, dum ad illos scriberet, se audiuisse priorem eorum presbyterum esse debere, *c. canonica c. 50. de sentent. excommun.* 5 ¶ Quod † vt intelligas, annotare expedit, in eo ordine esse milites & ecclesiasticas personas, quæ inseruiunt eorum ecclesiis: esse & prioratus, & monasteria monialium quoque cruce signatarum, vbi nobiles professionem emittere possunt, *in statutis eorum, tit. 2.* Ita in eo ordine est prior magnus ordinis totius, qui præest omnibus, seu magister magnus est & prior ecclesiæ, qui præest omnibus capellanis & habet curam spiritualium, ex capellanis omnibus magis idoneus eo muneri delectus in conuentu, vbi magister magnus residet, perpetuo assiduus *in statutis eius ordinis tit. 13. de electionib. c. 5.* 6 ¶ Quia † autem ex pluribus prouinciis & regnis milites et ordini se deuouent sua quæ illis inibi bona pleraque ex beneficiis principum & aliorum piorum hominum collecta nec non ex spoliis Templariorum in illos translata: in singulis fere sunt prouinciis priores præcipui, quibus subiiciuntur alii commendatarii & hospitalarii, vt illi quoq; magno ordinis magistro. 7 ¶ Tradunt † statuta eius ordinis seu religionis, primum præpositum huic ordini dictum Geraldum qui cum sociis crucem candidam in nigro panno assuisse, assumsisseque eum viuendi ritum, qui nunc est, vel quod gerere debent: quibus & alii adiuncti plurimi per magistros religionis temporis successione, prout expedire visum est. 8 ¶ Inter † quos & illud cautum a Claudio de la Sangle magno magistro, vt donati, sic loquuntur, vel confratres, crucem quadrimembrem non deferant, sed trimembrem, dempta stipite superiori *in eorum statutis, tit. 2. c. 31.* 9 ¶ Huius † ordinis fratres milites & seruientes in canonicis horis centies quinquagies dominicam orationem repetere tenentur. Fratres vero sacerdotes diaconi, subdiaconi & clerici eius ordinis officium canonicum, & ordinem sancti sepulcri Hierosolymitani sequi debent, *in eorum statutis, tit. 3. c. 2.* 10 ¶ Horum † militum priuilegia multa sunt, qualeperscribit circa annata vacantis hospitalis Ioannes 22. sum. pontif. *in c. exhibita, de priuileg. in extrauagan. commun.* vt eximantur quoque a iurisdictione episcopali in criminalibus vt sæpe curiæ supremæ placitum, *Papon. lib. 1 arrest. tit. 20 arrest. 1. & 2.* Et Innocentius III. hos habere iurisdictionem, in signatos cruce vere non ficte tradit, *c. inarum c. 11 de priuil. vbi gl. in verbo paruis cogi de eorum iurisdictione disputat.*

11 ¶ Hospitalarii † isti milites, *Ioannitæ* dicti sunt, & hospitalarii Hierosolymitani, ab hospitali, vt dixi, Diui Ioannis, equites Rhodienses, eo quod illam possiderent insulam, & infidelium debilitarent vires, tubicis obsistentes, sedemque potiorem habentes & propugnaculum præcipuum. 12 ¶ Dicunt † autem quidam Clementem V. summ. pont. illis Rhodiensem insulam assignasse, postquam illi Turcæ eripuissent anno domini 1308. alii Gothfridum Hierosolymorum regem. Cœperunt tamen Maltenses seu Miletenses dici, ab insula in quam se receperunt, postquam Solemannus duodecimus Ottomanæ familiæ tyrannus, cum Agarenorum ingenti vi, post semestrem obsidionem die natiuitatis domini, & anno 1522. illis Rhodon ademit, capto prius Tauruno vulgo Belgradu oppido, apud Pannonios & situ & opere validissimo, vt scribit F. Thomas Guichardus Rhodius, in oratione quam de ea expugnatione apud Clementem septimum summum pontif. habuit. 13 ¶ Martinus † Chromerus in historia Polonorum *passim & pręcipue lib. 11.* cruciferos ab olim vocat: & de illis sæpe meminit, tanquam de infestis & crudelibus in Polonos & alios. Eosque arguit, qui decimas ex suis arationibus in Pomeria & alibi vsurparent, contra iura sacerdotum.

De aliis Cruciferis militibus, & eius equitum societatibus. Cap. 35.

1. 2. 3 *Teutonicorum militum ordo quis, & vnde.*
2 *Milites Teutonici Deiparæ virginis Mariæ cur dicti.*
3 *Henricus a Vualpot primus magister ordinis Teutonicorum.*
Saladinus quando Christianis ademit Hierosolymam, eod.
4 *Militum Teutonici ordinis magistri.*

5 Teu-

5 *Theutonicorum ordo in Prußia quando sublatus, & quare.*
6 *Milites cruce signati Liuoniæ.*
7 *Militum nobilium de Calatraua Hispania ordo a quo institutus, & finis, & 10.*
8 *Militum ordo sancti Iacobi in Hispania quando institutus.*
D. Iacobus pugnans contra Sarracenos apparuit, eodem. & 9.
9 *Militum ordo sancti Iacobi de Spatha in Hispania quando cœpit.*
Miramolinus Arabum rex ingenti clade a paucis victus eod.
Tholosa. eod.
10 *Militum ordo de la Banda Hispaniæ.*
11 *Militum sacrorum nouus ordo a Ioan. XXII. in Portugalia.*
12 *Militum Galliæ equestres ordines, stella, sancti Michaelis, sancti spiritus quando instituti.*
13 *Ordo equestris velleris aurei Burgundiæ, Annuntiationis Beatæ Mariæ Allobrogum quando.*
14 *Milites cruce signati fratres.*

1 ALius † sacræ militiæ ordo Theutonicorum, cuius Initia ab homine quodam Theutonico manarunt, qui post Hierosolymam receptam a Christianis vna cum pluribus suæ gentis remansit in eadem cum vxore, & domum suam hospitale esse voluit suis, qui visendi sepulchri sancti caussa eo peregrinarentur: atq; ibidem diuæ virginis Mariæ sacellum adiunxit ¶ Vnde Dei-
2 paræ † virginis milites vocati sunt. Et crescente numero eorum qui se huic pio ministerio deuouissent, cooptatus magister qui præesset, amictiq; sunt albo pallio cum alba cruce, & in ordinem tantum milites admissi, *Paul. AEmil. in 5. historia Franc.* ¶ Mun-
3 sterus tradit † Heinrichum a Vualpot primum fuisse magistrum Theutonicorum dominorum, anno 1190 Hierosolymis, quod non patitur historiæ veritas, cum eo tempore a Saladino occuparetur Hierosolyma, ademta Christianis & capta cum suo rege ab eo anno 1186. cum fuisset a Christianis per 88. annos possessa, *AEmil. lib 5. Sebastia. Brant. Blondus. 6. Dec. 2.* Minus quoque placet, quod Volaterranus tradit anno 1192. pro liberanda Hierosolyma primum conscriptos Theutonicos, & quod ait 22. li. Theutonicorum ordinem institutum in terra sancta a quodam Germano, quod reiiciunt aliqui in annum 1352. quo tempore Prusiam Turca Græcis ademit. Proinde vt concilientur historiæ tempora, sequor hic Henrichum Pantaleonem *in Prosopographia, in parte 2. de viris illustrib. Germaniæ in Heinricho a Vualpot*, qui huius Heinrichi a Vualpot vitam describit, & postea refert magistrorum Theutonici ordinis seriem, & annos quibus eo magisterio functi sunt. Atque cum illo dico, antequam a Saladino caperetur Hierosolyma, eum Heinrichum a Vualpot, inter Christianos in ea ciuitate hospitalitati peregrinorum domum suam dedicasse. & ad eum nobiles Germanos voto facto se omni tempore contra impios pugnaturos conuolasse, postquam intellexissent vires Christianorum exiguas & deiectas fere. Capta autem Hierosolyma suum collegium & hospitale sanctæ Mariæ Anconam, quæ & Ptolomais dicitur, transtulit: atq; eam vrbem fortiter contra Sarracenos defendit, ann. domini 1190 Et effecit, vt multi principes & nobiles e Germania sua bona huic ordini conferrent, & ad eos profecti eum ordinem amplecterentur.
4 ¶ Sic † cum in Germania plures arces & ædes haberent Theutonici ordinis milites, & magistros quoq; plures, vt hospitalarii
5 consumerunt. ¶ Desierunt † autem esse milites Theutonici in Prusia, quo tempore Albertus Marchio Brandeburgensis ex magistro constitutus est Dux Prusiæ, atq; a rege Poloniæ Sigismundo in feudum accepit Prusiam, anno domini 1527. *Henrich. Pantaleon, in proxime citato loco, & 3. parte de viris illustribus, in Alberto 1. duce Prusiæ. & Sleidanus.*

6 ¶ In † Liuonia sunt sodales seu fratres militiam Christi professi, qui rubrum ensem cum cruce pallio insutum deferunt, *Mart. Chromerus lib. 7. de reb. Polonicis.*

7 ¶ Sanctius † eius nominis tertius, rex Hispaniarum Legionis & Castellæ, cognomento Desideratus filius Alphonsi VIII filii Raymundi Berenguarii comitis Tholosani, instituit militum sacrorum ordinem de Calatraua in prouincia Tholetana. In loco & prouincia Calatrauæ, vbi cœnobium templariorum fuerat.
8 *Francisc. Tarapha, li. de regib. Hispan. in Sanctio. 3.* ¶ Dieghus † Valera ordinem militiæ diui Iacobi institutum ait in Hispania. anno domini 816. quo Ranimirus primus eius nominis Hispaniæ rex, vicit manu exigua ingentes Sarracenorum copias ope Dei, & auxilio Beati Iacobi, qui visus est in eo prælio equo candido, vexillo niueo, & in eo cruce rubea conspicuus & pugnans, *Francisc. Tarapha, de regibus Hispaniæ, in Raymiro, Ioan. Vasseus in annalib. Hispaniæ anno 826.* Huic ordini & magister & commendatarii constituti. Et adhuc tempus refert institutionem quoque Ioannes Vasæus, *vbi supra*, quanquam F. Alphonsus Venetus huius principium referat ad annum domini 1160. Et Raphael Volaterranus, *Deca. 1. lib. cap. 9.* & Nebrissensis, Franciscus Tarapha scribit *de regibus Hispaniæ, in Alphon. 9. & in Genealogia regum Hispaniæ*, Alphonsum † nonum Hispaniæ regem ordinem 9
militum sancti Iacobi de Spatha instituisse, quorum insigne est gladius sanguinolentus, eo quod die quo prælio rex Alphonsus Maurorum regem Miramolinum superauit in quodam loco, quem Tholosæ Nauas appellant, in quo ducenta millia Arabum ferunt cecidisse, & ex quo triumphum Petrus rex Aragonum retulit, crux in cælo apparuit, & D. Iacobus Apostolus equo candido vectus auxiliator Christianorum, gladium gestans sanguine Maurorum cruentatum. ¶ Subinde † Alphonsus alius Hi- 10
spaniæ rex eius nominis vndecimus, cum feliciter aduersus Almoacenum & Hynzephinum Bellamarini & Granatæ reges dimicasset, oppido Alcala, quod regale vocant, Calatrauæ magistrum leuibus de caussis delatum interfici iussit, & ordinem militum de la Banda apud ciuitatem Burgensem instituit anno 1308. *Francisc. Tarapha. vbi sup. in Alphon. 11.* ¶ Eodem † tempore 11
Ioannes secundus summus pontifex ordinem nouum militiæ Christi instituit, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania. & Sarracenis resisterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Cuius militiæ præfectus in Marino Syluensis diœcesis oppido sedem habet principalem, & cuius militibus omnia bona Templariorum annuente rege Portugaliæ concessa sunt. Cuius ordinis censor & moderator est abbas Archohasiani monasterii Cistersiensis ordinis, Vlyssiponensis diœceseos, qui conscribendi & exauctorandi milites potestatem habet, *idem Tarapha in Alphonso 11.* ¶ Fuerunt † in Gallia instituti equestres ordines, v- 12
nus stellæ institutus apud sanctum Ouenium anno 1351. per Ioannem regem Galliarum, vt scribit in annalibus Froissardus: subinde institutus ordo sancti Michaelis cum torque aureo, qui ordo institutus est a Ludouico XI. rege Gallorum anno domini 1469. Et anno 1579. calendis Ianuarii ordo sancti spiritus, ab Henricho tertio rege nostro & Poloniæ.

¶ In † Burgundia, Philippus Burgundiæ rex anno 1429 ordi- 13
nem equitum aurei velleris instituit: vt in annalibus scribit Monstreletus Amatus S. nomine comes viridis dictus, Allobrogum dus, ordinem equitum instituit, cuius insigne imago annuntiationis, seu salutationis virginis Mariæ Domini nostri Iesu Christi genitricis, vt in historia legitur Sabaudiæ.

¶ Fuit † & in Anglia ordo alius. Veruntamen isti ordines po- 14
stremi non fuerunt sacrorum militum, nec ea ratione instituti, vt se Deo & religioni solum tuendæ deuouerent, vt prædicti sacri milites: quibus & accedere possent qui cruce aliquando se signarunt, in auxilium Christianorum in Syriam & Hierosolymam profecti cum Gotefrido & aliis ducibus præclarissimis. Qui & milites sacri primum, postea fratres se appellabant, vt auctor Paulus Æmylius *lib. 4. histor.* Sed horum nullum habemus regula certa definitum ordinem, vel votum aliud, quam militandi pro fide Christiana. Vnde illos non inserimus inter sacros militares equitum ordines.

De habentibus Manualia beneficia. Cap. 36.

1 *Beneficia manualia non proprie beneficia, quia amouibilia & regularia.*
2 *Abbas S. Sulpitii Biturigum triennalis.*
3 *Abbatia & prioratus monialium triennales.*
Beneficium manuale quomodo adimi a superiore potest possessori: & remedium si adimatur sine caussa, eod.
4 *Beneficia manualia quomodo fiant perpetua.*

QVædam personæ regulares, vel quæ regularibus accedunt, titulo quodam sæpe nominantur, quæ sacerdotiorum, & ecclesiasticarum personarum appellationem referunt. Imitantur † etenim nomen & naturam quodammodo beneficiato- 1
rum, qui manualia, vt appellant beneficia habent, quæ tamen proprie beneficia non sunt, *gloss. in verbo, consuetudinem, in c. vn. de capel. monacho. in 6.* quia præfecti his beneficiis possunt amoueri ad nutum abbatis vel prioris. Sunt enim huiusmodi beneficia manualia regularia, non secularia: qualia in ordine humiliatorum. & præmonstratensium ex consuetudine esse tradit Ioannes Andreas *in addi. ad glo.*

2 ¶ Et Rebuffus scribit *in tract. de pacif. possess. nu. 273.* abbatem sancti Sulpitii apud Bituricenses triennalem esse, & singulis tri-
3 enniis eligi. ¶ Atq; † in comitiis Aurelianensibus placuit, vt posthac abbatissæ & priores essent adueniente vacatione triennales, ex electione Vestalium, *Aux ordonanz. aus trois estatz d'Orleans, art. 3.* Sancit & Innocentius tertius *in c. cum ad monasterium, c. 6. §. talis, de stat. mona. lib. 3. Decret. tit. 35.* ne alicui monachorum committatur obedientia perpetuo possidenda, tanquam sibi in suam vitam locetur: sed cum oportuerit amoueri, sine contradictione qualibet reuocetur. Explicat Clemens quintus ex concilio Viennensi *in c. vnic. de supplen. negli. prælat. lib. 1. Clement. tit. 5.* dum ait, priores & administratores beneficiorum, quæ sunt de mensa abbatis vel monasterii, posse libere ad claustrum cum oportuerit reuocari. Quod intelligendum est de beneficiis, quorum administrationes conferuntur abbatibus, non quando per electionem ad ea vocantur. Priores enim manualia habere beneficia, & ad nutum priuari posse dicuntur iure: alii nequaquam, *ca. 2 de stat. monac. ap. Grego. late de Selua, in tract. benefic. part. 3 q. 68.* qui titularii sunt, nec aliorum more ad regimen tantum ecclesiarum vel prioratuum dicuntur. *in ca. 1 §. in eos autem, de priuil. in 6 lib 5 tit. 7.* Obseruandum itaq; est in hac quæstione, posse beneficium vel prioratum regulare esse administrationis caussa tantum concedendum: vel naturam habere perpetui beneficii. Et in primo casu amoueri posse ab abbate præfectum, videlicet si iusta amotionis adsit caussa: aliter enim posset monachus a beneficio manuali sine caussa amotus, implorare superioris abbatis auxilium, vt post Innocentium *in ca. insinuante, qui cler. vel vouent* & Decium *in c. ad nostram, circa fin. de confir. vtil.* & Ioannem de Selua *in d. tracta. benef. & d. q.* notauit obseruari in Gallia Rebuffus *in d. tract. pacific. posse. nu. 275. & 281.*

4 ¶ Sed † & fit hoc irreuocabile beneficium proculdubio, quando post concessionem abbatia confirmatur possessor ex certa scientia, & expressa qualitate per summum pontificem, vt annotant Imola & Panurmitan. *in c. nisi essent, de præbend. & in ca. cum inter, de electio.* & Rebuffus *in d. tract. nu. 279.* Quod si perpetui beneficii naturam habeat prioratus, beneficium illud præsentis non est tractationis, nec amoueri præfectus per abbatem poterit: concessio enim facta censetur cum sua qualitate, *Clem. vnic. de supplen. negli. prælator. in Clem. c. vni. de cap. el. monac. in 6.*

De Vicariis temporalibus, officiali, & aliis, Cap. 37.

1 *Vicarius temporalis quis.*
2 *Officialis vicarius est episcopi, & vt sit ecclesiastica persona.*
3 *Vicarius episcopi in spiritualibus.*
4 *Officialis ordinarius, & foranei episcopi qui.*
5 *Officiales ordinarii episcopi perpetui sunt, nec destituuntur ab episcopo.*

1 VIcarii † temporalia quidem beneficium regunt, sed ideo beneficiarii non sunt: nam non sibi, sed alteri possident. De hoc, & de vicario perpetuo paulo ante dictum est, dum ageremus de plebanis seu parochis. De vicario autem episcopi generali, & paulo post dicemus cap. 41. Et rursum paulo de officiali.
2 ¶ Dicitur † & officialis vicarius episcopi, habens iurisdictionem. Hic ex clericis, non ex laicis constitui debet. *c. a. in noua, 16. q. 7.* & locum episcopi tenet vel repræsentat: vnde & in eius sede eo absente in actibus, in quibus episcopi interest, præsidet, *can. si. 93. dist. in.* Et quia vices gerit episcopi officialis in iurisdictione ecclesiastica distribuenda, dicitur vicarius, *c. 1. de offi. vica. in 6.*
3 ¶ Sicuti † & is, qui absente episcopo in beneficiorum collatione munus illud pro episcopo exsequitur, dicitur vicarius in spiritualibus, vel vicarius generalis, *cap. final. eod.* Qui si non distinguatur ab officiali, & officialis recte dicetur is vicarius: quia & officialis dicatur, nomine episcopi conferre beneficia, *cap. ex frequentibus, de institutio. ap. Greg.*
4 ¶ Porro † officiales in duplici sunt differentia: nam alii faciunt eandem sedem cum episcopo, & sunt iudices ordinarii: alii delegati ad certas caussas, & in certa regione diœceseos, qui dicuntur foranei, a quibus appellatur, vt a delegatis ad delegantem episcopum: cum ab ordinariis nequaquam ad episcopum, sed ad archiepiscopum fiat prouocatio, *clem. 2 iuncta gloss. de rescript. in clem. cap. 1. de offic. ordinar. in 6.* Foranei vt plerumque etiam temporales, alii perpetui, id est, quamdiu viuunt, *l. 1. in P. pro soc.*
5 ¶ Quamuis † enim ad nutum fiant ab episcopo, tamen facti nec ab eo, nec a successore in episcopatu amoueri ab officio possunt, nisi mors vel delictum interueniat: etsi ad beneplacitum fiant, vt notat Oldradus *consil. 4.* Iason. *§ sed iste. 6. col. de actio.* Alexander, *consil. 216. incip. magister, col. fin. lib. 7.* Ludouicus Gomes *ad reg. cancel. de non toll. iure quæsi. q. 4.* Decet enim beneficium perpetuo manere, *l. non ... de excusa. tutor.*

De Commendatariis. Cap. 38.

1 *Commendatarii vere non sunt beneficiarii.*
2 *Commendatarii iure regalia qui.*
3 *Regalia ius regis ex duplici caussa competit.*
4 *Ecclesia tantum ex facultate principis bona possidet.*
5 *Manus mortuæ quæ collegia dicantur, & quare.*
6 *Bona immobilia quare manus mortua non possideant sine gratia.*
7 *Regaliæ iure quando, & quandiu fructus ecclesiarum capiat rex.*
8 *Regalia ius durat, donec præstetur fides regi a prælato.*
Collatio beneficiorum iure regalia, eod.
9 *Episcopi probandi a principe.*
10 *Vacantium ecclesiarum annui fructus a quo regi Gallorum concessi.*
S. Ludouicus a Bonifacio in numerum sanctorum relatus, eod.
11 *Philippus rex a Bonifacio excõmunicatus, absolutus a Benedicto.*
Philippo regnum ademtum, & restitutum, eod.
12 *Collationes iure regaliæ a quo tempore competant regibus Galliæ.*
13 *Electio & nominatio ad prælaturas, solius regis Gallorum.*
14 *Spiritualis & temporalis potestas quando simul laicis concessa fuit.*
15 *Beneficiorum vacantia annalis concessa reuocata.*
16 *Vacantia commendatariorum annua militum hospitalariorum.*
17 *Philippus Imperator bona ecclesiæ baronibus concessit.*
Bona ecclesiæ tyrannice distrahuntur, eod.

QVi † in commendam habet temporale beneficium ab episcopo, cum vltra sex menses non possit commendari, *c. nemo deinceps, c. 15. de elect. in 6.* non dicitur beneficiarius: quia nec perpetuo, nec sibi, nec alteri possidet, *Rota in decis. 244 in antiquis.* 1
Nihil enim aliud est commendare, quam deponere, *l. commendare, de ver. sig. l. Lucius, de pos. in P. c. 1 eo tit. ap. Greg. can. ne quis arbitretur, 22 q. 2.* Is autem qui deponit, remanet potius dominus, quam is cui res committitur *l. res commodata 8. commod. P.* Et Vlpianus *in l. ex facto, 35. § rerum autem ... de hered. instit. lib. 28. P. tit. 5.* non alias res alicuius loci vel personæ censuit, quam si quis perpetuo ibi habuerit, atque ita deposuerit, vt perpetuo haberet. ¶ Non † sunt etiam inter beneficiatos annumerandi, qui iure regaliæ sub custodia habent beneficia ecclesiastica, vel qui collationem eorum a laicis nacti sunt, vt monuit Molinæus *in reg. de infir. renunciantib. nume. 186.* 2

¶ Sunt † autem regaliæ beneficiorum in duplici differentia: 3
nam ius regale, vel ratione bonorum immobilium temporalium regi competit, vel ratione iuris spiritualis. Ratione bonorum, quia episcopatus & prælaturæ siue cathedrales ecclesiæ fere omnes ... habent bona temporalia a principe in feudum. ¶ N... enim licet collegialibus ecclesiis in Gallia, bona 4
habere ... bilia quin facultas a principe concedatur, *Ægidi. Magister in tract. des amortissemens nos in Feudis plura* quæ dicitur dispensatio communi autem idiomate *amortissamentum*, vel *amortisement.* ¶ Siquidem † manus mortuæ dicuntur, ecclesiæ, col- 5
legia, capitula vniuersitates: quia in eodem statu permanent voluti mortui sunt, expertes omnis vicissitudinis, istius saltem seculi. Siue enim lignum ceciderit ad austrum, siue ad aquilonem, ibi ardebit. Cum tamen viuentes multis & pene infinitis mutationibus & alterationibus sint obnoxii, vtpote sub perpetuo motu degentes, *§. vt autem lex, de non alien. reb. eccles.* variisque addi voluntatibus, *l. quia poterat, ad senatusconf. Trebell. in P.* Et quia collegia, capitula, ecclesiæ semper per subrogationem personarum, statum eundem habent. Sicuti sedes iudicialis, quanquam moriatur iudex, habet idem iudicium: etsi alius in defuncti locum substituatur, *l. proponebatur, de iud.* Bona itaque, quæ ab illis tenentur & possidentur, veluti mortua dicuntur: quia mutare statum non possunt: præsertim cum alienari iure communi nequeant. *l. iubemus nulli, 14 §. sicuti, in fine. & § sane in fine, de sacros. eccles. C. tit. de reb. eccles. non alie. in auth.* ¶ Quamobrem † ne- 6
que possideri bona temporalia posse ab iisdem iure communi placet potissimum ab ecclesiasticis, collegiis & ecclesiis, aliisque simili-

similibus personis. Cum enim immunes *c. aduersus. e. 7. de immu.*
eccles. lib. 3 Decret. tit. 49. l. placet 5 de sacrosanct. eccles. C. cum si-
milibus, illæ sint ab omnibus fere exactionibus, & indictio-
nibus, a secularibus principibus necessario rebus pro negotiis
vrgentibus reipublicæ imponendis, fieret vt cum immunitate
illa perpetua respublica detrimentum maximum pateretur, e-
neruans redditibus per illam detentionem: vt neque laudemia a
dominis directis eorum bonorum, neque renouationes feudo-
rum in bonis mobilibus, quæ quintum & rei requintum dicun-
tur, amplius penderentur, rebus in eodem statu manentibus,
qui tamen mutatur, quando ad alios singula res possessores per-
ueniunt. Hi enim, vel moriuntur, vel distrahuntur vnde & iura
clientelaris prædii & feudorum, res ipsæ & iura sæpius ad domi-
nos recurrunt. Vt nullo modo fieri posse videatur ex parte na-
turæ rerum. & personarum ecclesiasticarum habita considera-
tione. res ab illis possideri, qui emoti non possunt: præcipue, si
de ecclesiasticis agatur. Cum iure legis Moseos, *Deuteronom. ca.*
12 non poterit Leui stirps habere partem aut possessionẽ cum
fratribus suis: quod ipse dominus possessio eius esset. Quod &
initio & nascente ecclesia Christiani secuti sunt, donec ex per-
missione Constantini Magni licuit, *can. futuram & ca. videntes,*
12. *quæst.* 1. vti & nunc dispensat rex in feudis. Quorum origo
prima ab eo est, vt teneatur impetrato iure morticinii. Ius au-
tem morticinii est, valor, æstimatio ve tertiæ partis totius rei, in
qua ius feudi exstingui postulatur, vt cautum est constitutione
Caroli, ann. 1402. mense Octobri. Quamuis hodie in parte
luenda, alia sit pro nutu principum taxatio, *Ægidius Magister,*
tract. des amortissement, cap 3. inquisitione tamẽ facta præceden-
ti census, & qualitatis & quantitatis rei, & facta concessionis in
camera computorum descriptione. Quibus obseruatis habent
ex iure illo morticinii collegia vel ecclesiæ in posterum ius pos-
sidendi in perpetuum, nec teneantur e suo mancipio ablegare,
si nolint *in cõstitutio. regia. declaration sur les amortissements* ¶ Cæ-
7 terum † quando vacat pastore ecclesia episcopalis, vel archiepi-
scopalis, quæ paritur huius regaliæ interim rex fructus capit,
velut iure feudi concessi, & ratione custodiæ *c. generali. de elect.*
8 *in 6* quandiu vacauerit. ¶ Et narrat † Aufrerius post stylum par-
lamenti, *tit. de quibus caus. curia parlamen. cognos. consuet.* benefi-
cium in regalia, vacante sede episcopi vel archiepiscopi, qui ha-
bent ius collationis, etiamsi episcopus vel archiepiscopus sit ele-
ctus vel confirmatus, aut missus in possessionem ecclesiæ & col-
lationis beneficiorum, donec ipsius prælati persona fuerit rece-
pta in fidem & hominium regis. Medio que tempore, & ante fi-
dem præstitam, & vacare prælatu ræ beneficia in regalia, & iure
regaliæ conferri a rege.

9 ¶ Exigit † ius regium, vt episcopi a nostro principe approben-
tur, quod conforme iuri pontificio, c. *Reatina, 63. dist. ra.* Sic enim
in epistola quadam ad Lotharium primum imperatorem scri-
psit Leo IIII. sum. pont. Atque in synodo definitum est genera-
li, *c. Hadrian. 63. dist.* ob beneficia concessa in sedem apostolicam
per Carolum Magnum, vt ab eo rege episcopi & archiepiscopi
per singulas prouincias inuestituram acciperent, neve nisi a re-
ge laudatus & inuestitus episcopus a quoquam cõsecretur. Quæ
proculdubio ratione bonorum temporalium intelligenda sunt:
nam inuestitura alioquin ecclesiastica nihil operatur, si a laico
concedatur, vt episcopus, vel alia ecclesiastica persona potestate
sua conferendi beneficia. vel exercendi diuina officia fungatur,
can. l. c. quoniã inuestituras 16. q. 7. Statutumq; est iure commu-
ni, neminem ob fundationem beneficii, quicquam aliud præter
honorem communem omnibus Christianis in ecclesia retinere
10 sibi posse *c. pia mentis, ead. quæst.* ¶ Neque † etiam in concessio-
ne Hadriani, & Leonis 4 regibus Gallicis factum est, ius acci-
piendi annuos fructus vacantium ecclesiarum. in quo maxime
quidam labuntur: sed postea concessa est illis hæc singularis po-
testas a Bonifacio 8 pont. sum. qui quidem Philippo Pulcro &
eius successori concessit, postquam eius patrem S. Ludouicum
in numerum & album sanctorum retulit, priuilegiũ vacantium
ecclesiarum & prouentuũ earum anni vnius exigendi: præter-
quam earum, quas cathedrales & monasticas dicimus. vt ait Ga-
guinus *lib. 7. in Philip. Pulcro.* Atque Polydorus Virgilius scri-
ptum reliquit. *libr. 17. in Anglia.* circiter annum 1294. in Anglia
sub Bonifacio 8. concilium Londini celebratum cõtra Iudæos,
in quo & statutum sit: nemini hominum, amplius licere prædia
dare collegiis & sodalitiis monachorum: nec sacerdotibus aut
monachis emere possessiones aliquas nisi permissu regis.

¶ Nisus † tamen est, idem Bonifacius 8 paulo post adimere 11
hoc ius Philippo, & regnum ipsum quod detulit eundam Alber-
to Imperatori in conuentu generali, vt scribit Gaguinus, *in vita*
Phili. Pulcri. Krantius *lib. 8. c. 36.* & Platina *in vita Bonifa. 8* Ex-
communicato Philippo, prætextu quod sacrum bellum in Aga-
renos instituerct. Cuius tamen concilium in hoc dissoluit Bene-
dictus II. pontifex, successor in sedem Bonifacio: & absoluit a
censura regem, iussitque Galliam regi suo parere. vt ait Blondus,
9. Decad. 2. & Platina *in Bened. 11.* Quanquam Philippus ipse,
constitutionibus suis editis, annis 1334. & 1346 repetat ab an-
tiquo sibi ius esse regaliæ, & ante concessionem Bonifacii 8.
competens regiæ dignitati ob honorem singularẽm coronæ
Galliarũ. ¶ Quo † possint reges Galliæ iure regaliæ ex prisca pos- 12
sessione cõcedere præbendas & beneficia vacant a iure & facto,
vel ipso iure tantum. Sicuti & olim vsos esse hoc iure regaliæ
reges Angliæ faciunt quædam fidem. *Ægidius Magist. in decis.*
in tracta regalio cap. 1. Referunt alii itaque concessionem huius
priuilegii ad concilium Aureliacense habitum sub Clodoueo. in
quo concessa regi electio & nominatio prælatorum in remune-
rationẽ victoriæ a Clodoueo in Visigotos, fuso Alarico eorum
rege Aliiad Caroli Magni, & Caroli Calui beneficia in sedem
Apostolicã, & ob fusos Arrianos referunt, vnde priuilegia mul-
ta illis irrogata, vt notant Arnulphus Rusens, & Philippus Pro-
bus, *ambo in tract. regalium.*

¶ Ius † etiam consentiendi in electionem episcoporum, & 13
regibus aliis Hispaniæ, & Galliæ, item imperatoribus conces-
sum, vt constat ex concilio Toletano, *can. cum longe 63. distinct.*
nunquam tamen electionem ipsam & nominationem præla-
torum alii, quam imperatori Gallico, & eius successoribus da-
tam inuenio. *cap. in synodo, ead. distinct.* Quamobrem si Impera-
tor alius, quã ex hac progenie velit hoc iure vti, ea ratione quod
Carolus fuerit Imperator, cui concessum est priuilegium, id iu-
re Gallico vsurpabit, nõ proprio, ratione imperii: quia huic tan-
quam Imperator renuntiauit Otho Magnus. siue primus, Ioan-
ni 2. sum pontifici, *can. tibi domino, ead. distinct.* Et Ludouicus
primus, *can. ego Ludouicus 63. distinct.* renuntiauit electioni sum-
mi pontificis Pascali primo, vt nec hodie Galliarum rex eligat
summum pontificem remisso illo iure, ceteris iuribus & in alios
episcopos concessis non eiuratis, quæ inter regalia hæc recte an-
numerantur.

¶ Errat † autem valde Ioannes Petrus de Ferrariis, *in pract. in* 14
for. libel. quo agitur, de substitutione, in exemplari ad ver. ex suo cor-
pore & legitimo matrimonio natus, dum ait: *Scire debet, tu indocte*
laice quod imperium habuit aliquando, scilicet temporalem, & spiri-
tualem a domino potestatem: quia tunc imperatores conferebant o-
mnia beneficia ecclesiastica per vniuersum orbem. Nam hoc falsum
est neque Innocentius quem ipse citat vnquam in eo loco quem
signat *citat Innoc. in c. 2 de maio. & obed.* neque canon. Adrianus
63. distinct. quem adducit, hoc ait: quamuis non diffiteat ante
aduentum Messiæ, ante stabilitum regnum, Mosem vtramque
potestatem habuisse & Samuelem: verum, dum discretum ab
imperio sacerdotium fuit, duo fuerunt gladii, & imperium suis
limitibus debuit esse contentum, *can. imperium 10. dist. ca. per ve-*
nerabilem. qui fil. sint legit. nisi quatenus ex priuilegio permissum
est vltra. Neque Ozias rex Israelis impune tulit, quod ausus fue-
rit munus sacerdotale vsurpare. *2. Paralip. c. 26.* Et ita antiquata
ethnicorum obseruatio, qua imperator inaugurabatur omnibus
sacris, vt in potestate sua haberet omnes religiones. scilicet ido-
lolatrorum, vt ait Dion Cassius, *lib. 53. historia.* nam hoc Chri-
stianis imperatoribus nunquam permissum fuit absolute ¶ Fue-
runt † & aliis principibus & ecclesiasticis vacantiæ annales be- 15
neficiorum concessæ ex priuilegio, quod tamen postea reuoca-
tum est, aut valde imminutum & merito, a Ioanne 22. *in extra-*
uag. suscepti. ne sede vacan. in extrauag. commu. ¶ Habent † & hoc 16
ius in commendis ordinis vacantibus mortæ cõmendatarii, mi-
lites S. Ioannis Hierosolymitani: nam mortuo commendatario,
vacantis commendæ fructus annui ærario communi acquirun-
tur, *vt habetur in eorum statutis fere per totum tit. 4.*

¶ Neque † negauerim iure ey annuo aliquos præter priui- 17
legium, sibi in ecclesiarum prædia vsurpasse: verum illud po-
tius iniuriæ & sacrilegio adscribendum, sicuti nec inultum ab-
iit. Velut apud Vrspergensem abbatem legitur, *in Chronico,*
pagina 31. & 32. Philippum Imperatorem, qui successit fratri
Henrico Sexto, cum deficerent pecuniæ, quibus stipendia
militibus præberet, primum cœpisse distrahere prædia, quæ

Federicus pater id Germania emerat, & cuilibet baroni prædia
rusticana, & ecclesias sibi contiguas obligasse, a quibus ecclesiæ
deinum fuerunt valde dinexatæ, & tandem excommunicatum
ab Innocentio 3. gladio tyranni interemtum.

De Officiariis ecclesiasticis, & primum de Thesaurariis, seu Sacristis. Cap. 39.

1 QVamuis † omne beneficium non nisi ratione officii detur,
tamen non omne officium ecclesiasticum beneficium ha-
bet, nec perpetuam solicitudinem. Et proinde alia quoque, ra-
tione officii simpliciter ecclesiastici, distinctio personarum erit.
Porro officiũ inuenitur, vel ratione rerũ profanarũ, quę ecclesiæ
sunt, vel ratione rerum sacrarum, vel ratione iurisdictionis, vel
2 sacramento. ũ: quando de his tractandis agitur. ¶ Ratione † re-
rum profanarum vel pene profanarum dici possunt quidã offi-
cium habere: nam & custos portarum, pascuorum, pratorũ, pe-
corum, & porcorum dicitur habere officium, vt notat glossa *in l.
ne quis, §. officiorum, de dignitat. lib. 12. C.* quam singularem & vni-
cam existimat Andreas Barbatia *in rub. de offic. & pot. iud. deleg.*
Sunt & liberti ex familia ecclesiæ, officium pro necessitate ec-
clesiæ patronæ præbentes, *can. liberti, cum 4. seq. 12. quæst. 8.*
3 ¶ Sacris † rebus custodiendis præpositus sacrista dicitur, qui
nutu & mandato archidiaconi. *Gregor. 3. in c. eam te, c. 3. de offic.
archid. lib. 1. Decret. tit. 23.* curam habet sacrorum vasorum, ve-
stimentorum ecclesiasticorum, sacri thesauri, & eorum quæ ad
fouendum lumen exiguntur, scilicet olei & ceræ, vt placuit con-
cilio Toletano, *in c. de offic sacri. lib. 2. Decret. tit. 26.* Sacrista a
rerum sacrarum nomine dictus: sicuti sacrarium, locus vbi sacræ
res reponuntur, etsi priuatus is sit, vt ait Vlpianus, *in l. sacra loca
9. de rer. diuis. in P.* ¶ Alibi † thesauraria, & præfectus thesaura-
4 rius dicitur, *can. perlectis 25. dist.* Dicitur κειμηλιάρχης, qui sacræ
& pretiosæ supellectili, vel thesauro præest, & κειμηλιάρχιον, lo-
cus, vel thesauraria a Iustiniano *in l. fin. § fin. de bon. auct. iud. possi.
lib. 7. C. tit. 72.* Vocat Honorius 3. *c. cum inter, c. 29. de verb. signi.
ap. Grego.* ciminile thesauri illius locum. Erant autem κειμήλια
Græcis, mobilia bona recondita vel pretiosa: vt apud Home-
rum dicuntur κειμήλια, æs, aurum, ferrum reconditum, vel vasa ex
his facta, dum ait *Homer. Iliad. 6.*

Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος.

Meminit & sæpe eius alibi, atque alii auctores Græci, & Grego-
rius 1. *in c. 3. de offic. archid.*

¶ Dicerent † Persæ gazan, voce per alios vsurpata populus,
5 *Hester. c. 3. c. Ezechiel, c. 25. c. actuum, c. 28. d.* & locum ex Persico
& Græco nomine gazophylacium, vt scribit Hesychius & Sui-
6 das. Et frequens eius mentio in sacra pagina. ¶ Ex qua † & con-
stat thesaurum fuisse perpetuo in templo Dei, variis & pretiosis
muneribus, oblationibus, vestibus, vasis & pecuniis conflatum
& conseruatum: vt non possim istos hereticulos satis demirari,
qui obgannientes donariis diuinis, quæ a probis hominib. Deo
consecrata, & eius ministerio sunt, improbare ecclesiæ opes au-
dent, non alia ratione, quàm Iudas domini scelestissimus pro-
ditor, effutiens insulse, *vt quæ perditio hæc, Matth. 26. a. D. Mat.
14. a. potuit enim vnguentum hoc multo venundari, & dari pauperi-
bus* Non quod de pauperibus illis cura sit, sed quod sibi malunt,
quam Deo: & sacrilegii sui, quod quotidianis prædationib. ex-
ercent, prætexere, seu stolide, mutuum rexcusationes. Meminit
de gazophylacio domini Neemias *c. 10. d. & c. 13. a.* & domini no-
stri Iesu Christi sæpe sacri amanuenses, *D. Marci, c. 12. d. D. Luc.
c. 21. a. D. Ioan c. 8. c.* Exstat & decretum, *Iosua, c. 6. c.* qui popu-
lum Israeliticum probe rexit in expugnatione Hiericho latum:
*Quicquid auri & argenti erit, & vasorum æneorum, ac ferri, domi-
no consecretur, repositum in thesauris eius.* Meminerũt & frequen-
ter de thesauro domus domini, libri Regum, *3. Reg. cap. 14. & 4.
Reg. c. 14. & 15 & 24.* Meminit & de Leuiticis custodibus vel
præfectis sacri thesauri & diuini liber Paralipomenon. *cap. 9. d.*
Legimus fuisse & inter thesauros Dei clypeos dono oblatos a
Salomone, *Reg. 14. 2. Paral. c. 12.* Quos inuenit Sesac rex Ægypti
& euexit. Addit Iosephus *lib. 8. Antiq. ca. 10.* lanceas aureas, & sa-
gittas aureas, quas sumtas a rege Sophone Dauid Deo dedicaue-
rat. Erant & vasa aurea, *4. Reg. c. 24.* & alia supellectila, quæ re-
fert historia Machabęorum, *lib. 1. cap. 1.* Deponebantur & sacræ
vestes in gazophylacio sanctuarii, officio diuino peracto, vt con-
stat ex prophetia Esdræ, *ca. 44. vers. 19.* Et hanc ipsam habendi
thesauri consuetudinẽ in templis suis ethnici imitati sunt: mul-
ta enim diis suis vel melius Idolis suspenderunt, ex manubiis ho-
stium, ex victoriis, tum ex voto, tum ex largitione. A quibus o-
mnibus, qui Dei numen aliquando olfecerant, nihil etiam ini-
mico & hostili impetu cladis inferentes, delibabant. Et scribit
Iosephus Pompeium Magnum, post captum templum Hiero-
solymorum, sancte a duobus millibus talentorum in gazophy-
lacio templi inuentorum abstinuisse. *Ioseph. lib. 14. c. 8.* Quod & a-
lii in sua religione fecerunt, sacrilegorum diuinas & humanas
pœnas veriti, & exemplo aliorum facti cautiores. At cum pœnas
hodie contemnant impiissimi *sacrilegi*, certe summopere hoc
munus sacristæ requiritur, cum archidiaconi curarimo & maio-
ri necessitudine addendus est custos vtrique.
¶ Custos ecclesiæ, † qui & minister sacristæ est, *c. 1. de offic. cu- 7
stod. & ibi glo. rubric.* & archidiacono obedit in pulsandis horis
canonicis, in custodienda perpetuo supellectili ecclesiæ, & in
igne sancto conseruando, ne exstinguatur. ¶ Non † secus, quam 8
& apud Iudæos sacerdotes & Leuitæ ignem perpetuum conser-
uabant, ne exstingueretur ex iussu Dei. *Leuit. c. 6.* in symbolum
Spiritus sancti, vel diuinitatis indeficientis, vel ob caritatẽ quam
perpetuo fouere debent præpositi sacri antistites qui nec diui-
nitatem alterius Dei, nec alienum a Deo quippiam fouere de-
bent. Vnde & inuectio ignis alieni in Dei sanctuarium, morte
expiata fuit ministrorum in Leuitico. *Leuit. c. 10.* Habuitque hoc
munus fouendi ignẽ sacerdos Heli, quod tradidit Samueli post-
ea, puero peruigili, dum senectute caligare eius cœperunt oculi,
vt exstinguentem vel defecturam lucem non videret, *1. Reg.
c. 3* ¶ Habebant † hoc munus apud ethnicos Romanos Vestæ 9
virgines ignem perpetuo fouentes, quod innuit Virgilius, *dum
ex persona Hectoris.*

Sic ait, & manibus vittas Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quod ad Numæ institutum referunt Liuius *in 1.* Ouid. *6. Fastor.*
Dionysius Halicar. *lib. 2.* Plutarchus *in vit. Numæ.* & alii. Quam-
uis Berosus *lib. 3. de floras.* scribat, Vxorem Noachi Tytheam, A-
retiam etiam dictam, quia mater omnium esset, vocatam Estam,
id est, ignem, post mortẽ: eo quod ipsa regina sacrorum fuerat,
& puellas docuerat sempiternum ignem sacrorum inextin-
ctum seruare. Non enim tantum apud Græcos Vesta, vel Esta
ignem significat, sed apud Aramæos, quos, quia Græciam inco-
luerunt antea, & barbara Græcis nomina reliquisse testatur Stra-
bo *in Geograph. Græc.*
¶ Athenis † etiam ignis perpetuus in Prytaneo asseruabatur, 10
non quidem a virginibus, sed a viduis, vt ait Plutarchus ¶ Et
Strabo *lib 9.* † Poliadis Mineruæ dixit templũ in saxo vetustum, 11
In quo esset lychnus inexstinguibilis & virginum domus. id est,
παρθένων, Seruabant & ignem Ægyptii, vt ait Diodorus Siculus.
Item & perpetuus Delphis, & apud Persas teste Procopio *libr. 2.
bell. Pers.* Seruabant & in Pyræis Magi. Et in Cappadocia idipsum
Magi Pyrethi factitarunt *Strabo lib. 10.*

De Occonomo, & Vicedomino, Syndico, & aliis. Cap. 40.

5 *Aduoca-*

5 *Advocatus & procurator officium gerunt.*
6 *Cellaria officium clausfrale.*

1 SVnt † etiam œconomi vicedomini, syndici, procuratores, cellarii, officiarii ecclesiastici. Oeconomi sunt, quibus res ecclesiæ gubernandæ mandantur, *leg. iubemus 14. de sacrosan. eccles.* Domus tantum ecclesiasticæ videtur hoc ultimum munus præstare: unde & dicitur dispensator pauperum œconomus ecclesiæ, *leg. omnes qui 31. § hoc nihilominus, de episco. & cleric. C.*
2 ¶ Qui † eligitur ex numero clericorum administrandæ ecclesiæ non ex laicis, *can. indicatum 89. distin. can. quoniam cau. nona 16. quæst. 7. c. edoceri, de præscript.* vel aliis. Potissimum quando de dispensatione rerum sacrarum agitur: nam si de temporalibus tantum cura subeunda sit, clericum esse non exigit necessario œconomum Speculator, *in 3 par. 1. par. Specul. tit. de œconom. arg. can. in singulis 77. distinct.* Est enim nomen οἰκονόμου generale, ad omnem dispensationem pertinens, sicut a divo Paulo *ad Roman. cap. fin.* ἔραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως dicitur, quod versum est in antiqua lectione, *Erastus arcarius civitatis*, pro quæstore ærarii, vel procuratore, vel dispensatore. Et idem ad Titium *cap. 1. Dispensator Dei.*
3 ¶ Huic † affinis & vere similis vicedominos officio, *can. volumus, & 2. leq. 89 dist.* nisi quod in episcopatu sit vicedominus, *ca. diaconum, ead. 89 distinct.* œconomus aliis in ecclesiis. ¶ Exhi-
4 bent † officium in litibus persequendis ecclesiasticis syndici: si collegii sacri res controversæ sint, *c. 1 de syndic.* Sicuti & in caussis universitatis & civium nomine constituuntur, qui singulorum de collegio, ut universorum prosequantur & defendant ius, *l. 1. in princ. & §. quibus quod cuiusque univers. nom. in P.* Itaque & defendunt in iudicio, de quibus late Speculator, *in 3. par. 1. par. Specul. tit. de actor. syn. & œcono.*
5 ¶ Exhibent † & officium in litibus etiam patroni caussarum, & procuratores ad lites, & ad negotia: quorum exstant titul. de postuland. & de procurator. in utroque iure. Et de quibus Deo favente proprio loco in iudiciis agetur dum tractabitur de personis, quæ pro actore & reo interveniunt. ¶ Inter † officia con-
6 ventualia connumeratur cum sacrista, etiam eleemosynaria, & cellaria, *gl. in cle. 1. §. adhuc in ver. officiis destat monacho.* Cellarium nominant aliquæ ecclesiæ eum cui victus & vitæ dispensatio ecclesiæ committitur de quo fit in iure mentio, *in cap. dilecto, de præben. apud Gregor.* quia cellarium locus est, in quo conduntur & unde depromuntur ad victum necessaria, ut in D. Lucam 12. interpretatur D. Hieronymus, *Considerate corvos, quibus non est cellarium, vel horreum.* Et Plautus de cellario meminit, *in captivis.*

Sume, posce prome quidvis te facio cellarium.

Inter leges Caroli Magni capitulares habitas Aquisgrani anno 789. Kal. Aprilis c. 6 sic scribitur de cellariis monasterii, ut non avari mittantur, sed quales regula præcipit.

De Officiis quarundam personarum ratione iurisdictionis, & earum appellationibus. Cap. 41.

1 *De officialibus Romanæ curiæ remissive.*
2 *Officium pro iurisdictione in quibus textibus iuris usurpatur.*
3 *Officiales episcopi quotuplices in iurisdictione, & de aliorum officialibus.*
4 *Vicarius episcopi quis, & maioris potestatis officialis, & de eius potestate.*
5 *Inquisitorum hæresium officium.*

1 DE officialibus † Romanæ curiæ proprium tractatum edidit Gomesius. De illis quoque & Chassaneus tract. Catalogi
2 gloriæ mundi 4 par. consid. 29. ¶ Ratione † iurisdictionis officia etiam præbent nomina personis, ut fidem faciunt tituli, *libr. 1. Decr. tit. 21. 24. 25. 28. 29 30 31. 32. cum simil. in 6. & cle. de offi. archid. de offi archipresbyter. de off. delegat. de off. ord.* Et in lib. 1. Cod. Iustinianei, a titulo 29. usque ad titul. 48 & libr. 1. Pand. a tit. 10. usque ad librum secundum. In quibus officium accipitur pro iurisdictionis legitimæ exercitio, ut notat And. Barbat. *in rub. de off. & potest. iud. deleg.*
3 ¶ Officialis † vel *proantistes* in iurisdictione officium pontificis exercet, *c. 2 de offic. vicar. libr. 16. tit. 13.* cuius duæ sunt species: alio dicto principali, alio foraneo, *clemen. 2. de rescript. libr. 1. clem. titul. 2. c. Romana, de offic. ordin. libr. 6.* Ille generalis officialis est, & ordinarius iudex, faciens unum & idem tribunal cum episcopo: hic autem foraneus in certa regione diœcesis constitutus & ad certas caussas, & potius iudex delegatus, *Innoc. & Hostiens. in ca. Romana, de off. ordin. Ioan. Andr. in gloss. cle. 2. in verb. foraneo, de rescript. Iason. in rubr. de off. eius, cui man. iur. est iurisdict.* non secus quam decanus ruralis, *ca. adhuc, in fin. de off. archid. apud Gregor.* Sunt & alii officiales, *gloss. in clem. & in ver. episcopi. de rescript.* ecclesiastici, ut is quem facit archidiaconus, vel alius inferior episcopo. Et is quem constituit capitulum sede vacante penes quem iurisdictio episcopalis tunc residet, *ca. uni. de demoro. & obed. in 6.*
¶ Accedit † proxime officiali, vicarius episcopi, qui maioris 4
est potestatis officialis. Nam quicquid potest officialis, potest vicarius: sed non contra nec eadem potest officialis, quæ vicarius episcopi. Quia officialis non habet potestatem circa actus spirituales extraiudiciales, quæ tamen ad vicarium in spiritualibus pertinet, ut possit punire & corrigere. Si tamen vicarius vous tantum sit episcopi sine officiali, is omnem sibi concessam censetur habere potestatem ut notat Federicus de Senis, *consi. 302. incip. reverende pater.* sed hoc si expresse commissa sint, quæ officialea etiam sunt, non autem si generaliter potestas iurisdictionis concedatur, ex constitutione Bonifacii 8. *cap. 1. & 3. de offic. vicar. in 6.* Facit etiam & determinatio loci facta in vicariatu ut extra illum locum censeatur adempta potestas, ut scribit Innocentius 3.
¶ Sunt † & inquisitores hæreticæ pravitatis, vicarii & officia- 5
rii summi pontificis qui iudices a sede apostolica creari sunt, ad pestem eluendam hæresium, *ca. sua nobis, de offic. vicar. apud Gregorium.* Quamobrem nec de aliis caussis cognoscunt officio concesso, quam de his quæ hæresim redolent: non de divinationibus, non de usuris, secundum rescriptum Alexandri 4. summi pontificis, *can. accusatus, cap. 8. §. sane, & §. de quæstionibus, de hæretic. lib. 5. Sex. Decretal. tit. 2.* Perpetuum hoc officium inquisitionis, nec morte summi pontificis concedentis exstinguendum, quod regulis & cancellis conclusum fuit proprius a Clemente *4. ca. ne aliqui, cap. 10. & c. ut officium, cap. 11. §. 1. & 2. eod. tit.* & Bonifacio 8 *c. ut commissi c. 12. eod.*

De Officiariis quibusdam sedis apostolicæ, Vicecancellario, Camerario, Secretariis, Protonotariis, & aliis. Cap. 42.

1 *Vicecancellarii Romæ dignitas, & auctoritas, munus, & cur non dicatur cancellarius.*
2 *Bibliothecarius num idem fuerit ac vicecancellarius.*
3 *Abbreviatores maioris & minoris parci, qui in aula Romana, & munus.*
Scriptores aulæ Romanæ qui, eod.
Rescribendarius in aula Romana qui, eod.
4 *Sollicitatores apostolici qui.*
Scriptores Archivii, cubicularii, scutiferi aulæ Romanæ, eod.
Plumbatores, eod.
5 *Expeditores contradictarum in aula Romana, qui.*
6 *Camerarii Romæ dignitas & potestas.*
7 *Auditor cameræ apostolicæ.*
8 *Camera apostolica & eius officiarii.*
9 *Secretariorum apostolicorum collegium a quo introductum.*
10 *Brevia apostolica quo & quare ita dicta.*
11 *Summistæ apostolici qui & eorum munus.*
12 *Prothonotarii qui, & origo, & munus & privilegia.*
Notarii regionarii eod.
13 *Auditores Rotæ qui, & quot numero, & munus.*
14 *Auditores Rotæ primi & sequentes gradus.*
15 *Rota auditorum quare dicatur.*
16 *Pœnitentiarius Papæ, & pœnitentiarius Papæ quis, & munus.*
17 *Auditorium rerum gratiæ & rerum iustitiæ.*
Signaturæ gratiæ & iustitiæ unde habent nomen, eod.
18 *Referendarii gratiæ & iustitiæ qui dicti.*
19 *Clericus sacri senatus quis, & munus.*

EST † Romæ vicecancellarius cardinalis, qui primum locum 1
dignitate, auctoritate, & utilitate hodie Romæ post summum pontificem tenet: cancellariæ apostolicæ, & iustitiæ præpositus, *Cardinal. in cle. 2. de elect. 4. quæst. antiq. glossat. in proœm. ad regul. cancell.* Is ratione proprii officii, literarum expeditioni de rebus

ecclesiasticis vniuersi orbis, & earum expeditoribus præest. No-
minatus vice cancellarius: non cancellarius quod cancellarius
dicatur Dei Papa ipse solus, *vnde Gomesium in proœm. ad regul.
cancel.* cuius ac Dei vnum & idem dicitur esse consistorium *Ho-
stiens. in ca. quanto, de translat. episc. Guil. Bened. in repet. ca. Ray-*
2 *nutius, in verb. & vxorem nomine, num. 205. de testam.* ¶ Olim
bibliothecarium † dictum fuisse traduut vicecancellarium, *can.
Hadrianus, in 1. vncta glo. 63. distinct. gloss antiqua in proœm. reg.
cancell. & d. Gomes. in d. proœ.* Negat tamen Gomesius, qui alium
fuisse bibliothecarium & *scrutiarium* a vicecancellario conten-
dit: vt & adhuc alius in palatio apostolico. Quod autẽ quidam
scribunt vicecãcellarium, potius nominatũ quam cancellarium,
quod aliquando vicecãcellarius de dignitate cum summo pon-
tifice contenderit. & de æqualitate honoris, *vt Guil. Bened. in d.
ca. & ad d. verba decis. 2. num. 203. Zabarel. in clemen. ne Romani,
de elect.* totum commentitium est, *Gomes. in d. proœm. dum agit*
3 *de diminutione dignitatis episcoporum.* ¶ Sub † vicecancellario in
cancellaria plures personæ 1. Abbreuiatores maioris parci, quo-
rum munus est, ex supplicis libellu signato, diplomata seu lite-
ras signare, quarum dictaturam, minutam vocant. 2. scriptores,
qui dictaturam in forma literarum conscribunt, 3. rescribenda-
rii, qui taxant scriptorum mercedem, 4. abbreuiatores minoris
parci, qui sollicitatoribus expeditionum remittere solẽt aliquid
eius quod taxatum est: & receptis pecuniis taxationis, remittunt
diplomata ad abbreuiatores maioris parci.

4 ¶ Sunt † sollicitatores apostolici, qui *Iannizeri* dicuntur, scri-
ptores archiuii, cubicularii, scutiferi, ripa i, qui ex taxatione di-
plomatum partem aliquam accipiunt. Plumbatores, notarii seu
registratores. de quibus & eorũ officio Octauianus Vestrius, libr.
1. Introductionis in Romanæ aulæ actionem & iudiciorum mo-
5 res. c. 3. ¶ Et † idem cap. 4. meminit de officio expeditorum
contradictarum, qui expediunt in cancellaria proprio officio di-
plomata, quæ concernunt iustitiam, *vnde etiam de hoc officio au-
ditoris contradictar. glo. Gofredum & Host. in cle. auditor, de rescr.*

6 ¶ Post † vicecancellarium, qui secundus a summu pontif. ca-
merario Romæ locus fuit, qui regimen vrbis habet & curam, pa-
trimonio fiscoque summ. pont. præest, *c. ad audientiam, de præ-
script. clem. ne Romani, de elect. & ibi glo. plura, & Card. Zabarel.
& Bonifac. Vitalinum, Gomes. in d. proœm. regu. cancell.* distribuit-
que ecclesiæ reditus pauperibus: vnde nec morte pontificis e-
ius officium exspirat. Putant & camerarium hodie locum sibi
vindicare procuratoris Cæsaris, *Capu. decis. 97. Ioan. 1. Bolog. in
rubr. de offic. eius cui manda. est iurisd. num. 17.* Alii quia is came-
ræ Apostolicæ caput est, fiscoque præest. præfecto prætorio æ-
quiparant, *argumen. §. eos autem, de collato. & l. vlt. de exact. tribu.
lib. 10. C.*

7 ¶ Multa † de auditore cameræ, & iurisdictione eius Octauia-
nus Vestrius, quem consulito, *lib. 2. Introduction. ca. 1. 2. 4. Ægi-
dium, decisio. 96. 305. 508.* Est & qui præsidet cameræ apostolicæ.
is qui rationibus vniuersi ærarii præest: & rationes aliorum, qui
prouentus ecclesiæ in vrbe, vel alibi administrant, recipit, &
videt, & adiutorio cameræ recenset, Octauianus Vest. d. libs. 2.
introd. *c. 6.*

8 ¶ Sunt † & officiarii in camera apostolica, quæ est alia a can-
cellaria, & quæ alia tractat, quæ non conceduntur cancellariæ:
siquidem ibi fiũt expeditiones per expressum iussum sum. pon-
tif. & signo crucis per eum apposito, *vnde Octauia. Vestr. d. 1. lib.
Introd. c. 6* Camera apostolica dicta, quod esset audientia pon-
tificis domestica in qua sum. pont. tractabat ipsemet negotia.

9 ¶ Introduxit † & Innocẽtius 6. collegium 32. secretariorum,
Idem eod. lib. c. 7. apostolicorum, qui ante eum erant secretarii
Papæ domestici, & per hos in secretoria, vt dicunt, fiũt extra can-
cellariam & cameram expeditiones de rebus fidem ac rempub.
concernentibus tantum, aut reges principes, respublicas, ciuita-
tes, cardinales absentes, episcopos.

10 ¶ De rebus † gratiæ, iustitiæ. & ex his mixtis olim quidem
plumbeis imaginibus sigillatæ nunc autẽ annulo piscatoris, vel
sub sigillo breuioti. vnde & breuia dicuntur apostolica.

11 ¶ In isto † collegio secretariorum, sunt & summistæ, quorum
munus est. quædam quæ alibi conceduntur, & quæ debent a se-
cretariis, non a notariis cameræ vel cancellariæ registrari, discer-
nere, & discreta secretariis remittere. Ea sunt literæ facultatum,
indultorum, confirmationum, dispensationum, absolutionum,
conseruatoriæ, indulgẽtiæ, exemptionis, donationis, infeudatio-
nis, legationis, regiminis, gratiarum ad vacatura beneficia, non
tamen ad vacantia. ¶ Sunt † in curia Romana quoque protho- 12
notarii, quorum origo & successus hic est, *ex Gomesio, in proœm.
regu. cancell. q. 1.* Principio Clemens 1. sum. pontif. septem crea-
uit notarios, ad describendas diligenter martyrum res gestas:
Damasus & Platina, in Clemente, quibus septem vrbis Romæ re-
giones, parœchiæ dictæ, distributæ: & regionarii ideo notarii
dicti. Statuit autem Antherus 1. martyrum gesta conscripta scri-
niis ecclesiæ seruari, ideo & illi forsan scriniarii dicti, *gloss. in c. ad
audientiam de præscript.* Cessantibus deinde martyriis pace con-
cessa ecclesiæ sub Constantino Magno nihil forsan quod scribe-
rent habentes notarii illi. idem ex mandato Iulii 1. sum. pontif.
quæ ad ecclesiam pertinebant scribere cœperunt, *Damas. in vi-
ta Iulii.* apostolicas quoque literas. Deinceps crescentibus opi-
bus & honore, ad differentiam aliorum vrbicorũ notariorum,
dicti protonotarii. id est, primi notarii, *Ioan. de Platea, in l. 2. de
primicer. lib.* 12. C. Sicut & inter eosdẽ notarios olim antiquior,
seu *decanus protoscriniarius vel primicerius* appellabatur: cui &
inter ceteros facultas, & prærogatiua datandi erat concessa. Po-
lydorus Virgilius *lib. 4. de Inuentor. rer. ca.* 11. scribit, tempestate
nostra excusso scribendi onere, in ordinem hoc munus abiisse
haud indecorum, etsi venalis sit: & hodie esse protonotarios
apostolicos, num. 7. qui in id collegium cooptentur. Præterea
extraordinarios sine numero a sum. pontif. gratuito creatos, qui
eius dignitatis priuilegiis perinde gaudent, atque alii, commo-
dum aliud tamen non consequuntur. Omnes equitando pileo
vti nigro tradit, vt internoscantur a cardinalibus. cum vtrique o-
mnes linteam togam induant.

¶ Auditores † Rotæ antiquitus sine numero deputati, ad au- 13
diendum & referendum tantum, *Spec. tit. de leg. §. iam nunc di-
cendum, vers. item non obstat.* sedi apostolicæ: sed crescentibus se-
dis negotiis data & illis definiendi potestas, *Specula. tit. de audito-
re.* ¶ Auditorum † dehinc definitus numerus ad 12. 13. & 14. 14
Duplicis generis, primi & secundi gradus: primi gradus, in pri-
ma lite vel instantia: secundi, appellationum iudices. Qui exa-
minantur hodie a vicecancellario, habentque pro insignibus cap-
pam, vt dicunt, rochetum & birretum. De quibus vide Gome-
sium *in proœm. reg. cancell. q.* 1. Principio summus pontifex caus-
sas, quæ ad illum ex vniuerso orbe deuoluebantur iudicandæ, si
non essent consistoriales quæ sacri Palatii dicuntur per seipsum
audiebat seorsum a senatu, in capella sua adhibebatq; iuris pe-
ritissimos secum in audientia earũ, vnde & pontificis capellani,
qui auditores nunc: deinceps paulatim ab hoc onere se subtra-
hentes sum. pontif. audientiam delegabant, & nunc commit-
tunt, postea & decisionem.

¶ Rotæ † auditores dicti, quod ii in orbem sedentes, contro- 15
uersias accurate rotant & examinant, vt pro oraculis habeantur
illorum iudicia, *Vide Octa. Vestrium, lib. 2. introd. in Roma. aula
actio. c. 17. & Gome. in proœm. reg. cancell. qu.* 2. etsi in præsentia
Papæ ii auditores, vel alii in eius præsentia non habeant ius sta-
tuendi, nec plenam ordinariam potestatem, *gloss. antiqua, in reg.
cancell.* 27. *per glo. in clem. auditor de rescript.*

¶ Pœnitentiarius † summus est ipse quidem Papa, qui vt D. 16
Petrus absoluendi & ligandi pœnitentes *Matth. 16.* potesta-
tem accepit: verum solet is munus id hodie vni cardinalium de-
legare, quem summum pœnitentiarium vocamus, vel maiorem
pœnitentiarium, qui post vicecancellarium & camerarium ho-
nore dignior est. Et hic quoque habet alios vicarios, quos pœni-
tentiarios vocant in ecclesiis D. Petri in Vaticano, D. Ioan. in La-
terano, Diuæ Mariæ maioris. Hoc pœnitentiariæ officium pro
commodiore expeditione confluentiũ, habet 24. patronos sup-
plicum, quos eiusdem *sacræ pœnitentiariæ procuratores* vocant,
qui caussas dictant, & orent apud summum pœnitentiarium, &
postulata concedi & diplomata expediri curant. De quibus, &
quę soleant ab illis concedi vide Octauianum Vestrium, lib. 2.
Introduct. c. 2. & Gomesium in proleg. regula. cancellariæ, q. 1.
& proprio tractatu, de potestate & stylo officii sacræ pœnitentia-
riæ, Cardinal. & alios in clem. ne Romani, de electio. vbi de hoc
munere & eius origine.

¶ Hoc † officium etiam non exstinguitur morte sum. pontif. 17
Summus item pontifex pro cõmodiori supplicum expeditio-
ne duo constituit auditoria: in quorum vnu, ea quæ gratiam, in
altero, quæ iustitiam concernunt, postulantur. Inde signaturæ
gratiæ, hinc signaturæ iustitiæ prodeunt. Habent *signaturam*
quodlibet auditorium, ei negotio præpositum, dum summus
pontifex non potest per se signare, aliis occupatus. ¶ In † vtroq; 18
sunt

sunt, omnes quotquot sunt iurisperiti cardinales, vel alii prælati iurisperiti, qui referendarii dicti sunt gratiæ. vel iustitiæ: quorum & cuiusque munus est. supplicatam postulata videre. Et si sint de his quæ solent postulantib. concedi, in capite supplicationis nomen suum apponere. quo solent sum. pontif. vel cardinali signatori, rem esse concedendam significare. Si autem dubia postulata sint, cum aliis conferre. Vide hac de re dict. Octauia. d. lib. 1. cap. 3. & Gomes. in tracta. de vtraque signatura, post reg. cancellariæ, de non iudicando iuxta formam supplicationis. 9
¶ Est † & clericus sacri senatus, qui in camera apostolica, iura, & prouentus cardinalib designat. & alia si quæ tractantur ipsis cardinales tangentia tuetur & defendit, *Octauia d. lib 2. Introductio c 11.* Sunt aliæ personæ, quæ iurisdictioni ecclesiasticæ subseruiunt, quarũ munus, quia commune est cum aliis personis fo. i. secularis, ad personas, quas circa iudicia considerabimus Deo fauente, reiiciemus: vt aduocatorum, procuratorum, & similium.

DE PERSONIS SACRIS ORDINIBVS INITIATIS, ET DE EARVM SACERDOTIIS LIBER XVI.

De Ordinatis in genere, & de clericis. Cap. 1.

DVo † sunt genera Christianorum, quorum alii laici, alii clerici sunt *ca. duo sunt, 12. quæst. 1.* quibus tertium genus addendum, ecclesiasticarum personarum, eorum qui nec laici nec clerici dicuntur, sed vel religiosi, vel conuersi, vel canonici vel moniales, aut iis similes, qui nominibus ecclesiasticis & a clericis separantur: *ca. non dubium, ca. de monialibus, de senten. excommun. lib. 5, Decretal. titul. 39.* Reiiciunt & interpretes ad hũc tertium ordinem, reges & imperatores inunctos seu consecratos: etenim vngi plerumque solent. *ca. vni. §. vnde in veteri, de sacra vnctio. apud Gregorium.* Latius sic patet ecclesiasticorum, quam clericorum appellatio ¶ Laici † dicti videntur a λαὸς, plebs, turba populi, λαὸς a λᾶας vel λᾶος, lapis: ferunt enim vel fingunt, ex iactu lapidum Pyrrhæ vxoris Deucalionis, durum hoc vulgus procreatum, *Vide Ouid libr. 1. Metamorph. Fab. 8.* quia populus inordinatum quippiam est, & bellua multorum capitum. 1 2

¶ Sortiuntur † autem varias appellationes ecclesiasticæ personæ, ratione ordinis vel gradus, quem obtinent in ecclesia, vel ob eius ministerium. ¶ Fuerunt † quippe gradus in ecclesiastica disciplina prudenter distincti, per quos quis se exerceret, antequam ad fastigium & dignitatem sacerdotii perueniret, *ca. si officiosa, cum tribus sequentibus 59 distin.* vel ad episcopatus apicem: ne inuerso ordine prius fieret quis dux quam miles: prius miles emeritus, quam tyro, aut antequam stipendia mereret: ne citius magister quam discipulus, *ca. cum in magistrum. cap. 49. de electio. l. 1. Decret. titul 6. ca. miserum, 61. distinct. can si clericatus, 16. quæst. 1.* Et vtrinque iure receptum est, honores non promiscue vel sine delectu personarum, sed gradatim deferendos, *ca. legimus in fin. 93. distinct. l. vt gradatim. de muneribus & honorib. in P.* Sic ipsitque Beatus Gregorius Syagrio *ca. honor 48. distin.* episcopo, ordinate ad ordines ascendendum: quod casum appetat, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum, nec nuperrime ædificati parietes tignorum pondus patiuntur, priusquam a nouitatis suæ humore siccentur. 3 4

¶ Generalis † porro ordinum conclusio. appellatione clericorum intelligitur: nam hoc ordine. omnium ordinum ecclesiasticorum personæ, late sumta significatione, veniunt, *vt in ca. de monialibus, de senten. excommun. ca. non dubium, eod. tit. ca. cum tibi, de benign. tate.* prout differunt a populo. qui laici nomine dicitur. Vt tot sint clericorum species, quot sunt ordines *de ve b. signific. in canonibus apostol. cap. 22. 23. 30 in Laodicensi synod. c 24.* κλῆρος autem dicitur *sors*, vel pars sortita, vel contingens alicui: vnde & *hereditas* κλῆρος, apud Isæum oratorem. *can c e es 51. dist. In orationibus suis in scriptis, ὑπὲρ τοῦ κλεωνύμου κλήρου & ὑπὲρ τοῦ ...* κλήρου & Demosthenes *oratione περὶ ... κλήρου*, alius κληρονομία. Ceterum receptum inter Christianos, vt κλῆρος, vel clerus peculiari nomine dicatur *collegium* vel allectio eorum, qui ministerio sacrorum dant operam: sicuti & ex duodecim tribubus Israelis vna Leui vocatur. cui Deus pars & hereditas, *Numer ca. 18. vers. 20. & Deuteron. 18 vers. 2.* Vnde & κληρικὸς adiectiuum, qui ex clero est, vel ad clerum pertinens apud pontifices *ca. clericis 21. distinct. can. cum secundum, de prabend. apud Gregorium* & Tertullian. *libr. de monogam.* Et proinde qui hodie allegantur in clericorum ordinem, palam sacrum professionis huius ... 5

culum, *ex Psalm. 15.* pronunciant, *Dominus pars hereditatis meæ,*
6 *tu es qui restitues hereditatem meam mihi.* ¶ Clericorum † primus
7 gradus, simpliciter appellatur clericorum: † cui confertur pri-
ma tonsura, estque initiati verticis nomen, dum Dei ministeriis
se primum inscribit. & tyrocinium militiæ cœlestis profitetur,
detonsa leuiter ab episcopo vel ab abbate, si monachus eius est,
capillo, *c. cum contingat, c. 11. de ata. & qualit. c. 1. 79. distin.* ¶ Di-
8 cuntque † interpretes primam hanc tonsuram, vel coronam,
esse ianuam omnium ordinum, *Interpre. in clem. 2. de vit. & hon.
cler. d. c. cum contingat.* vt qui ea caret. incapax sit beneficiorum
ecclesiasticorum: quia per ea fit clericus, & idcirco eam oportet
probare, nec sufficit habitum aliquem fuisse pro clerico, nisi de
literis tonsuræ doceat, vt ait Dominicus, *consil. 91. incip. præmitto
primo.* Clericorum seminarium etiam nos dicimus, vnde omnes
alii prodeunt, velut ex equo Troiano. Atq; ideo confertur tan-
tum maiori infantia, & literato tantum non coniugato, & a pro-
prio episcopo, vel ex eius licentia. *ca. nullus episcopus, de tempore*
9 *ordinat. in 6.* ¶ Qua † forsan ratione videntur Theologi, in-
ter ordines ecclesiasticus, hunc recte non annumerasse, *vt tra-
ctant scholastici. Theologia lib. 4. sent. dist. 24.* quod omnium appel-
lationem suscipiat: numerantes septem ordines tantum, nem-
pe ostiariorum, lectorum, exorcistarum, acolytarum, subdiaco-
norum, diaconorum, præsbyterorum, omittentes primam il-
lam tonsuram & pontificatum, quæ duo ait Hostensis *in sum. tit.
de temp. or. ordinat.* numerantur inter gradus & ordines, quem se-
quuntur fere omnes iuris pontificii interpretes, *in sent patrum,
lib. 4 distin. 24 lit. L.* Dicunt autẽ sacræ paginæ interpretes. pon-
tificalem ordinem proprie non esse gradum, sed dignitatem &
ordinum apicem, in quo speculationis vni ex presbyteris fit cu-
ræ demandatio: & primam tonsuram vel coronam esse signacu-
lum, quo signantur in partem sortis ministerii diuini; designa-
tionem quis dixerit recte potius ordinandorum, quam allectio-
nem. Quod mihi magis probatur exemplo armatæ militiæ Ro-
manæ, in qua non statim sacramentum militare præstabatur, nec
militare omnibus licebat, sed prius delectus habebatur iuuen-
tutis, euocatione facta, & postea addicebantur militiæ, & scri-
bebantur de hinc inter ordines. vt apud Liuium *lib. 2. Deca. 3 &*
10 *in lib. 6. Deca. 1.* obseruare licet. ¶ Vt † addicti milites postea in-
clinante imperio dicti sunt tyrones, vnde Ammianus Marcelli-
nus *lib. 19.* dixit tyrocinia cogere: ex quibus inaugurabantur mi-
lites, & stipendia accipiebant per ordines militares distributi,
nec ordo militaris erat *tyrocinium*, vel addictio, vel electio, nec
milites ante illam inscriptionem, vt ait Vlpianus, *leg. ex eo. 43. de
milit. testam. lib. 29. P. titul. 1.* Neque etiam ante tyrocinium ad
militiam accedere licebat. *L. 1. de tyron. lib. 12. C.* Qamobrem &
reor in hac militia cœlesti verticis imitationem non esse ordi-
nem, sed veluti tyrocinium & præludium ad ordines ecclesia-
sticos: ex quo tamen, veluti ex tyronibus milites, ad ordines pro-
mouendi accipiantur, vt ex seminario ecclesiastico. Sic enim &
fieri debere monuit Valentinianus Cæsar Occidentis, scribens
episcopis Orientalibus: vt refert Nicephorus Cal. *libr. 11. histor.
ecclesi. c. 30.* de determinatione concilii Illyrici, vt eligerentur e-
piscopi quidem ex præfectis. sanæ mentis & doctrinæ, qui ma-
gistratum episcopalem gessissent, siquidem exstarent, sin minus
ex ipsis presbyteris: presbyteri autem ex ipso sacro clericorum
ordine, vt omni ex parte irreprehensibiles essent, qui non ex cu-
ria, vel ex militari magistratu fuissent lecti.

11 ¶ Accedit, † quod capillorum detonsio in hac prima tonsura
leuis est, nec rasionem continet eandem, quam alii sacri ordinis
ministri ferunt, & vertex tantũ depilatur capitis, vt non omni-
no coronati regali illa ecclesiastica & militari corona videantur,
sed ad coronam per symbolum exiguæ coronæ vocari, si velint
12 ad eam per gradus contendere. ¶ Regale † enim officiũ, & mu-
nus est *sacerdotium.* sicque D. Petrus scribit, 2. *Vos estis genus ele-
ctum regale sacerdotium* Et seruire Deo regnare est, eo quod per
ea sacra exercitia serio exhibita, certius qui exhibet, ad immar-
cessibilem gloriam, coronam, & regnum Christi vocatur. *ca. duo
sunt 12. q. 1. ex D. Hieronym. in q. de duob. generib. hom. ad quẽdam
leuitam.* ¶ Quamuis & symbolum tonsionis, contemptus rerum
13 harum secularium & temporalium sit, & electionis obsequii &
famulitii diuini, & deuotionis factæ sui ipsius omnino Deo, ex
electa firmaque voluntate: quæ quia non est tanta in illis qui
simpliciter clerici sunt. ac in ceteris, qui diuina tractant myste-
ria, ideo nec tanta coronæ, vel tonsuræ, vel rasionis, verticalis
siue capitis dilatatio. Attonsa tamen vtrisque in vertice coma.

¶ Nam † mos hic omnib. fere temporibus & in omni religione 14
obtinuit, vt capillos succiderent qui Deo se dicarent ex voto: si-
ue in perpetuum, siue ad tempus se sanctificarent, aut si com-
munibus se separarent. fecit hoc Priscilla, Aquila, *Actuum 18.
1. Corinth. 11.* D. Paulus ipse, & alii discipulorum. Sicuti & scribit
Herodotus *libro primo.* Argiuos a Lacedæmoniis victos condi-
disse legem, se deuouentes, ne prius comam alerent, neve illo-
rum mulieres aurum ferrent. quam Thyreas recuperassent. Et
olim Nazareni postquam sanctificati erant, & votum impleue-
rant, peracto sacrificio radebant ante ostium tabernaculi fœde-
ris cæsariem cõsecrationis suę, iniiciebanturq; capilli in ignem,
qui erat suppositus sacrificio pacificorum, *Num. cap. 6.* ¶ Pro- 15
hibuit † tamen Deus sacerdotibus in Leuitico, *cap. 21.* ne rade-
rent caput, vel Barbam: ne viderentur imitari paganorũ & ido-
lolatrorum sacerdotũ ritum, qui, vt ait Baruk *cap. 6.* sedebant
habentes tunicas scissas, capita & barbam rasam, & ea ratione
Nazarenus non radebatur tempore consecrationis suæ: quia eo
tempore erat deputatus cultui diuino, *Numer. cap. 6.* Prohibe-
tur & omnibus Israelitis in Leuitico *cap. 19.* rursus, non atton-
dere comam in rotundum, sicut ethnici faciebant. In Leuitico
tamen est cap. 19. vers. 23. in Hebr. לא הקפו פאת ראשכם,
id est, *non succindes angulos capitis,* scilicet pilorum: non enim ibi
rasio capitis superior intactis illis angulis inferioris comæ, sed
inferioris partis prohibita erat: vel ex integro prohibita rasio.
Nostri autem sacerdotes non inferiores partes, nec omnino ca-
put radunt: vnde rasio eorum non est vetita: in qua inferio-
res partes pilorum sunt, & *peot,* id est, limbi & anguli. Dixe-
runt & Rabini Iudæorum summ. pontif. legis antiquæ (quod
tamen per Ezechielem iubet Deus omnibus sacerdotibus, *E-
zechiel. capit. 44. c.*) non debere nutrire comam, sed singulis
octenis diebus tondere oportere. Idque notat Paulus Israe-
lita in præcepta Iudæorum, *præcept. negatiua 301.* Et quam-
uis in Leuitico videatur depilatio prohibita, non tamen ve-
tita tonsio, vel rasio, remanentibus radicibus pilorum. Sic e-
nim verba Hebræa sonant Leuitici capit. 21. versic. *6.* de sacer-
doribus. יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו לא, id est, *non depilabunt caluitiem, & angulum barbæ non de-
tondebunt.*

¶ Voluit † autem quantum fieri potuit Deus populum suum, 16
qui duræ erat ceruicis, & pronus ad idololatriam, etiam a cære-
moniis similibus auocare, quæ idolorũ possent referre cultum.
Radebant autem caput idololatræ sacerdotes, qui Isidis sacris
fuerant deuoti: cuius sacerdotium & aucupatus Cõmodus Cæ-
sar, caput rasit, vt scribit Spartianus *in Pescennio nigro.* Meminit &
Herodotus, *lib. 2.* in Euterpe, sacerdotes quoquo die totum cor-
pus radere, ne quid eis inter suorum deorum cultum aut pedi-
culi, aut alterius sordis crearetur ¶ Plinius † quoque tradit *lib. 16.* 17
histor. natur. cap. 44. Vestalibus capillum accisum & ad Loton
quandam arborem in Lucinæ area delatũ. Sic Apollonius Rho-
dius, *lib. 4. Argonau. vers. Græco. 25.* dum de Medeæ fuga agit ex
Colcho, refert quod ea osculata suum thorum, & bifores vtrin-
que postes, & parietes contrectauit, ac manibus prolixum euel-
lens crinem thalamo monumenta matri reliquit virginitatis, fle-
bilique lamentabatur voce. ¶ Verum † & prædictum fuit per 18
Prophetiam Isaiæ futurum in diebus Messiæ, vt rasio fieret. Sic
enim *Isaias c. 7.* ait, loquens de diebus natiuitatis Emanuelis &
Messiæ, *In illa die radet Dominus nouacula conducta, vel acuta iis,
qui sunt trans flumen Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam
totam.* Detulit autem barbam & capillos dominus noster Iesus
Christus, quia nihil radendum fuit, vel amputandum penitus
sancto: nobis autem, qui vocati ex gentilitate sumus, cum peni-
tus infecti fuissemus, omnia superflua amputanda fuerunt, Deo
seruituri, vt ait Franciscus Venetus, *lib. Problem sacra scriptura,
tom. 6. sect. 9. proble. 397.*

¶ Paganorum † itaque & ista, sed in ecclesia Dei recepta alia 19
ratione, retenta caussa tonsionis, quæ olim potuit esse, vel ob in-
dicandam mœstitiam & luctum, vel ob subiectionem profiten-
dam, vel ob munditiem, ob renuntiationem temporalium &
superfluorum, & in contemptum lautitiæ. Ob mœstitiam autem,
capillum qui tẽpore lætitiæ promissus & longus erat, decidi do-
cet nos Iobi historia, *ca. 1.* quæ narrat Iobum audita filiorum cla-
de, totondisse capillum. Et ab Hieremia dictum est *cap. 7. Tonde
capillum tuum & proiice, sume in directum planctum.* Dixit & Mi-
cheas *cap. 1. Decaluare & detondere super filios deliciarum tuarum,
dilata caluitium tuum sicut aquila quoniam captiui ducti sunt ex te.*

¶ Scribunt

20 ¶ Scribunt Plutarchus *in vit. Alex.* & Arrianus, *de gest. Alex.* *idem quoque Ælian. lib. 7. de var. histor. cap.* 8. Alexandrum Magnum, mortuo Ephestione amico, propugnacula vrbium diripuisse, equos & mulos tonderi iussisse, in signum mœstitiæ & luctus. Scribit Suetonius, *in Calig. c. 5.* mortuo Germanico, patre Cæsaris, regulos quosdam barbam posuisse, & vxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus. Et D. Hieronymus *in cap. 7. Hierem.* & Gregorius Magnus *libr. 2. Moral. & in Iob. cap. 17.* morem veterum fuisse notant, vt quisque speciem sui corporis capillos nutriendo seruaret: eosque tempore afflictionis abscinderet. Et rursum, vt is qui tranquillitatis tempore eos resciderret, in afflictione nutriret. Ea de caussa etiam, rei criminum submittebant capillum apud Romanos, vt scribit Plinius Iunior *lib. 7. epist. Suræ suo*. Et Neoptolemus filius Achillis, postquam vindicatam necem ex Alexandro necato a Philoctete vidit patris Achillis initium lugendi sumsit, & vna cum Phœnice & Myrmidonum exercitu, crines sepulcro deposuit, pernoctauitque in eo loco teste Dicti Cretense, *libr. 4. de bello Troiano*. Idemque refert, *lib. 5. de bello Troian.* quod postquam Neoptolemus cremauit corpus Aiacis, & in vrnam cineres condidit, & tumulum erexit, postque funus per tres dies publice susceptum, omnes reges comam apud tumulum eius deposuisse. In Chubda ciuitate, quæ vicina est ciuitati Tangast in finibus Indiæ præfectum mortuum coniuges eius, lege ita iubente, perpetuo lugent, neque vnquam a sepulcro discedunt, pullata veste indutæ, & capite nouacula raso, teste Nicephoro Calisto, *libr. 18. Histor. ecclesi. cap. 30.* In Deuteronomio c. 21. lex Dei de captiua posita: *Si videris mulierē inter captiuos pulcrā, & eam volueris ducere in vxorem introduces eam in domum tuam, quæ radet cæsariem, & circumcidet vngues & deponet vestē in qua capta est, sedensque in domo tua flebit patrem & matrem suam vno mense.* Et Herodotus in 2. apud alios ritum esse ait, statim in funere proximi capita deglabrare: Ægyptios autē in funeribus sinere capitis crines augescere, barbam tamen tondere.

21 ¶ Obtinuit † & Iure ciuili, vt separato matrimonio, quod pertinet ad thorum, ob caussam fornicationis, adultera, quæ non est reconciliata marito post biennium tondeatur, & in monasterium pœnitentiæ agendæ caussa transferatur, *auth. sed hodie, ad l. Iul. de adult. lib. 9. C. tit. 9. § si quando vero, vt nulli Iudic. lic. habe loc. seruat. in auth. coll. 9. titu. 9.* Iubet & Carolus Magnus *in c. de caussis adnumerādis, tit. de pace c. 10. fol. 69.* dum agit de cōspirationibus, vt conspiratores quidem qui exsecuti aliquid fuerint, occidantur: sed si adhuc nihil tentauerint, vt mutuo se flagellent, & capillos sibi vicissim detōdeant. Et hoc videtur translatum a lege Numæ qua ita cautum. *Pellex*, id est, concubina. *aedem Iunonis non tangito, si tangat Iunoni crinib. dimissis, agnum feminam cadito, Gell. libr. 4. Noct. Attic. c. 3.* Refert Gregorius Turonensis *libr. 2. Histor. Franco. c. 41.* Clodoueum regem Francorum, indignatum contra Chararicum, quod is in auxilium vocatus in pugna contra Siagrium, eminus stans neutram adiuuasset partem, exspectans rei exitum vt victori se tātum iungeret, eundem Chararicum cum filio dolo comprehensos vinctos totondisse, & Chararicum presbyterum, filium vero diaconum ordinari iussisse. Imperator Ludouicus, in legib. Longobardorum, *libr. 1. leg. Longobard. titul. de damn. in via dato l. fin.* etiam sic statuit, *Volumus vt si qualibet persona in finibus regni nostri ignem in sylua comminare ausa fuerit, diligenter inquiratur: & si seruus comprobatus fuerit hoc fecisse, dominus eius ad flagellandum, & caput tondendum tradat, aut pro eo quicquid damni fecerit, emendet, &c.* Statuit Constantinus Porphyrogeneta Imperator Orientis, *in iure Orientali, libr. 1. titul. inscripto, diataxis Porphyrogeneta, seu nouella secūda, περὶ τῶν ἑκουσίως φονευόντων*, vt homicidæ voluntarii, quibus miserationis caussa vita indulgetur, monasterii regula perpetuo coerceantur: lasciuia autem vel alio casu occidentes, non cogi. Quæ etiam statuit nouella Emanuelis Comneni Cæsaris, *in præd. iure Orientali, in eius constitutione 8. περὶ φόνων ἑκουσίων*. Extat in summa frequens antiquis Francis pœna tōderi, *Bea. Rhen. lib. 2. rer. German.*

22 ¶ Solebant & antiqui Gallorum tondere aliquos, vt popularem & plebeium esse significarent. Vt mos potissimum antiquis nobilibus Francorum, comam nutrire. Quamobrem Childebertus videns quod Chrotogildis mater regina, quæ Parisius morabatur, filios Clodomeri fratris sui diligeret, metuens ne illis regnum relinqueret, consilium init cum fratre Clothario, num satius esset, vt illi inscissa cæsarie, vt reliqua plebs haberentur an vero occiderentur, vt ait Gregorius Turonensis, *libr. 3. histor. Franc. c. 17.*

23 ¶ Fuerunt † detonsi quibusdam capilli in symbolum seruitutis apud Longobardos, vt scribit Æmilius *in Carol. Magno. in Clodoueo, & Clotar.* Pilum barbamque ponere sanctionis cuiusdam deditionis & signum regiæque maiestatis insigne est. Extant leges Salicæ, *in lib. leg. Salicarum 28 tit. de homicidiis paruulorum § 2. & 3* quibus sic statuitur, *Qui puerum crinitum sine consilio, aut voluntate parentum totonderit, malberg, sch. husfara chrogmo, 2500. denarios qui faciunt solidos 62. & dimidium, culpabilis iudicetur.* Et alia. *Si vero puellam sine patris aut matris auctoritate totonderit, theoctidia 1800. denariis, qui faciunt solidos 45. culpabilis iudicetur.* Statuit Clodio rex Francorum, anno quo post mortem patris regnum adeptus est, vt Franci omnes comam & barbam nutrirent, vt internoscerentur a Gallis quos subactos tonderi iubebat, in signum seruitutis, vt auctor Trithemius, *libr. 1. Breuia. histor. Franc. in rege 44.* Seruis enim olim comam nutrire erat prohibitum, vt annuit Aristophanes *in Auib. δοῦλος ὤν*, inquit, *κόμην ἔχεις*. id est, *seruus cum sis, comam nutris.* Et Sidonius Apollinaris, *lib. 2. epist. 1.* dum conqueritur de Seronati tyrannide in Aruernia Hecdicio in epistolis. *Si nulla sint*, inquit, *(quantum rumor est) Anthemii principis opes statuit te auctore nobilitas Francorum seu patriam dimittere, seu capillos*, id est, libertatem. Atque etiam in contumeliam rasam fuisse barbam, vel mediam partem legimus a Dauidis legatis per Amonitas & Anonem regem illorum, *2 Reg. c. 10.* Sic Aribertus 26. rex Longobardorum Rhotaritum ducem Bergonum, & Fœdonē regem cum cepisset, eorum caput & barbam radens, Taurinis in exsilium retrusit, vt ait Paulus Diaconus, *libr. 6. de gest. Lango. cap. 6.*

24 ¶ Meminit † at Scholiastes Homeri Iliad quod *ἔθος ἦν τοῖς Ἀχαιοῖς μετὰ τὸ ἀποδημῆσαι τοὺς παῖδας τὰς κόμας ἀνατιθέναι τοῖς ποταμοῖς.* Et Eustathius, *ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρι ἀκμῆς εἶτα κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς*, id est, *mos fuit antiquis comam iuuenes nutrire vsque ad integram ætatē, postea tondere fluminibus ipsam.*

25 ¶ Qua de re † plura Tzetzæus *in 4. Odam Pythior. Pindar. antiph.* 4. qui & scribit hoc fieri in testimonium, quod faterentur ex aquis omnia orta & sua illis reddi. Scribit & Iulius Pollux, *libr. 3. ca. 3.* virgines cum matrimonium inissent, comæ primitias Deabus suis tulisse.

26 ¶ Ea ratione † mos forsan obseruatus apud Longobardos, in adoptione filiorum incidendi capillum per patrem qui adoptaret. Quemadmodum Paulus Diaconus, *lib. 6. Histor. Longobard. cap. 15.* meminit Carolum Francorum regem misisse filiū suum ad Luithprandum Longubardorum regem, vt iuxta morem capillum eius susciperet, qui eius cęsariem incidens pater eius effectus est: multisque regiis muneribus donatum genitori remisit. Scribit & Xiphilinus *in Nerone* ex Dione capillos rasus primum e barba Neronem, Ioui Capitolino in sphæram æream, coniectos consecrasse.

27 ¶ Alia fuit † caussa rasionis, munditiess, quam maxime colebant, qui purificatidici volebant. Radebant ea ratione, vt monuimus, sacerdotes Ægyptii, *Herod. in 2.* totum corpus. Quare mystice hanc tonsionem Sanctus Paulinus epist. 4. a Victore iussu Seueri fratris tonsus, interpretatur peccatorum ablutionē, quasi nouacula radente, fieret peremtio peccatorum: remedii & decoris nouaculam, Christum interpretatus, qui cor nostrum circumcidit, vitia radit, animæ caput læuigat, &c. quæ adiicit.

28 ¶ Ex eodē † fonte natus mos detondendi capillos iis, qui profitentur monasticam vitam: quo significant se omnia huius seculi, vt superflua a mente abiecisse, & eiurasse, vt implerent quod dicebant apostoli Domino. *Ecce nos reliquimus omnia.* Et alia præcepta Euangelica quæ iubent nos omnino a seculi rebus animum subtrahere, omniaque Deo postponere. Quod vtinam monachi, & reliqui Christiani tam accurate facto implerent, quantum symbolo contenti viuunt. Mulieres tondentur quoque, quæ diuortium ex consensu faciunt thori dummodo antea in monasterio prius perseuerauerint in ea volūtate per tres menses, ex decisione & nouella Emanuelis Comneni, Cæsaris Oriētis, *hac constit. in iure Orient. 1. libro & in constitutio. 11. περὶ ἀποταξαμένων γυναικῶν ἐν μοναστηρίῳ.* Exstat & alia constitutio vel confirmatio Isaaci Angeli Imperatoris itetu Orientis, *in præf. iuris, Orient. libr. 1. constit. 5. Isaaci Angeli subnotat facta, die 20. Septembr. indict. 4.* vt vxor eius, qui ad episcopalem dignitatem promotus est, tondeatur inter monachas in monasterio longe a marito: alioquin ea renuente tonderi, pontificali solio & dignitate maritus priuetur. De tonsura monastica videndus D. Ambrosius epi-

stola 36. Diuus Hieronymus ad Sabinam, Diuus Dionysius Areopagita, De ecclesiastica hierarchia, capit. 6. Augustin. de opere monacho. cap. 31. Fuit & caussa aliquibus monachis capita radendi symbolum quod eiurarent & contemnerent lauitiam & ornatum, quorum gratia nutriebantur capilli ante. & Ita arbitratur Diuus Augustinus, *libr. de oper. monacho. & in retract.* Et proinde ii videbantur pene mortui mundo.

29 ¶ Idcirco † pro præstanti remedio legimus in postremis libris historiæ Francorum Gregorii Turonensis, eis morem fuisse, qui metu principum sibi mortem instare putabant, capillos tondere, & in monasteria, vel inter clericos transire: tumque principes quiescebant ab ira. Sic Iulianus apostata etiam metu Cæsaris, *Cyrillus Alexand. in prol. libr. contra Iulianum, epistol. ad Theodosium*, cui infestus erat, comam totondit. Sic Constantinus Leonis filius, Romanum qui imperium sibi vsurpauerat ducta in vxorem matre, eum cum Stephano & Constantino alio ex eo filiis, tonsos in proximam insulam, vbi multitudo erat philosophantium monachorum, misit, vt ait Luithprandus Ticinensis, *libr. 5. de rebus per Europam gest. ca. 9. & 10.* Et cum Theodosius excanduisset ira contra Antiochum præpositum, læsæ maiestatis reum & præpositus honore priuatus fuisset, is in sacerdotum collegium cooptatus est, vt ait Suidas, *in ver. Ἀντίοχος*. Post mortem Clotarii 3. regis Galliarum orta de regno contentione inter Childericum Austrasiæ regem, & Theodoricum fratrem eius natu minorem, ex factione Ebroini magistri equitum victus Theodoricus regiis insignibus depositis, ad cœnobium D. Dionysii ponere comam cogitur: Ebroinus in Burgundiam ad Luxoniense cœnobium tondendus ablegatur. Vterque tamen mortuo Childerico in dignitatem restitutus pristinam. *Paulus Æmylius in 1.* Fuit alius Childericus 3. eius nominis rex, quem Papa Zacharias subrogato Pipino filio Caroli Martelli, in monasterium detrudi iussit a throno deiectum, *Idem in 2. Annon. libr. 4. de gest. Franco. ca. 61.*

30 ¶ Apud † Moscouitas seu Rhutenos etiam solent sacerdotes baptizantes, infanti capillos abscindere eosque ceræ etiam intricare, & in templo loco certo reponere, vt ait Sigismundus Li-
31 ber Baro, *lib. comment. rer. Moscou. tit. de baptis cer.* ¶ Itaq; † his omnibus perpensis proprie & improprie dicemus primam tonsuram ordinem, diuersis respectibus: proprie inquam, ordinem,
32 prout distinguit eo signo a prophanis clericos. ¶ Nam † alia vita debet esse clericorum nempe sanctior, *ca. 2. de vit. & honest. cler. ca. cle. ici, ca. quicunque 23. quæst. vit* magis composita, sine coma sine barba ex concilio Carthaginensi *ca. clericus 5. & ca. clericus 4. c. 4. de vit. & honest. cler. Libr. 3 Decret. tit. 1. cap. si quis. 23 distinct.*

33 ¶ Sunt autem † simpliciter clerici tamen, respectu ecclesiasticorum ministeriorum, sacrorumque ordinum sine gradu. Quod minime non considerasse iuris pontificii interpretes, cum illud expresse dicatur in concilio Triburiensi, *ca clericus. si tonsura. cap. 6. de vit. & honest. cler.* Inde quæ fieri possunt clerici coniugati: quia possunt ducere vxorem minoribus initiati ordinibus, vsque ad subdiaconatum, eo excluso. *ca si quis eorum 32. distinct. c. clericus, dict. tit. de vita, c. 1. 2 3 de cler. coniug. libr. 1. Decreta. tit. 3.* nisi aliud votum prohibeat *ca. proclinas. & cam eos, 20. quæst. 4.* Gaudentque priuilegio clericali, si velint tonsuram deferre. *c. sa sed quid vero 31. distin.* & togam talarem, ex concilio Martini Papæ, *cap penul. 23. distinct. c. 1. § fin de cler coniug. in 6 vide, cap. clerici officia, de vit. & honest. a. cler.* At tonsuram non coguntur deferre coniugati, si non deferant tamen, huic intelliguntur priuilegio clericali tacite renontiare, item si militent, *ca. Ioannes c. 7. & c. fin. de cler. coniugat. apud Gregorium Gaid. l'ap. decis. 138. Alexand. consi. 8. colum. penult. & fin. in 1. vo. um* Amittet etiam priuilegium qui bigamus fiet hoc est, vel si viduam ducat, vel duas vxores habuerit, *c. quisquis 84. dist.* tales enim non possunt gradus ecclesiasticos conscendere, *c. 1. de bigam. non ordin. lib. 1. Decretal tit. 21.*

34 ¶ Porro † priuilegia clericorum eximia sunt. Primum, vt in caussis criminalibus & ciuilibus non nisi coram iudice ecclesiastico conueniri possint, *ca. 1. & seq. 11. q. 1 ca. at si clerici, de iudic. ap. Greg. c. 2. & c si diligenter, de fo. comp c. si iudex laicus, de senten. excom in 6. § 1. vt cleric ap. prep. episc. in nouell meliùs in constitutione Frederic statuimus, qua corrigit auth clericus & l. omnes titu. de episcop. & cler.* fas enim non est, vt diuini muneris ministri potestatem templorum subdantur arbitrio, vt ait Theodosius Cæsar, *l. de episcop. & cleric. libr. 16. C. Theod. tit. 1.* Ratione cuius priuilegii plures prætextu initiati vertices, admissorum impunitatem olim, dum viguit ecclesiastica dignitas, consecuti sunt, eo quod ecclesia mortis temporalis non soleat proferre sententiam, & vt dicitur, non nouerit sanguinem, vel vltimum supplicium, prohibente concilio Toletano, *c. clericus, ca. 5. & ca. sententiam, cap. 9. ne cler. vel mona. & ca. lib. 3. Decret. tit. 50. c. in archiepiscopatu, de raptor. ca illud facis 24. quæst. 3.* Excipit tamen Clemens Tertius, *de vit. & hon. cleric. libr. 3. Clem. tit. 1.* in concilio Viennensi ab hoc priuilegio, clericos laniones, vel caupones, nec abstinentes ab hoc officio post trinam monitionem diœcesani. Sicut & alii casus sunt, quibus præscriptione vel exceptione clericatus quis non vtitur, quominus a iudicibus secularibus & regiis iudicetur, de quibus suo loco, Deo fauente, dum de iudiciis agemus tractabimus. Interim autem de iisdem poterit studiosus, si egeat, consulere Bartholomæum Chassaneum, qui eosdem in vnum coniecit, *ad consuetud. Bur. titul. des iustices § 5. ad verbum. perdra lanse, vers. prima regula cum seq.* ¶ Aliud † singu- 35
lare priuilegium clericorum simplicium, vt si quis suadente diabolo in eos temerarias iniecerit illis manus, ipso iure sit anathemate excommunicatus: vnde non possit ab alio, quam a summo pontifice (excepta mortis necessitate, in qua proprio episcopo facultas illa conceditur) absolui, *c. si quis suadente diabolo 17. q. 4.* ¶ Adducuntur † & 36
istis ab interpretibus alia priuilegia, quæ tamen potius alterius gradus, quam primæ tonsuræ clericis conueniunt. Vt illud, quod olim obseruabatur, vt si quis in clericum manus violentas intulisset, cessum, id est, cessatio vel interdictio diuinorum officiorum ab episcopo vel eius officiali ei loco, in quo reus erat, donec vltio & satisfactio clerico fieret. De quo meminit arestum curiæ Tholosanæ latum anno 1316. die 11. Septembris in caussa rectoris ecclesiastici de bello Martesio apud Ioannem Gallum, *in quæst. in aresta. parlam. in 5. part. styli parlam. quæst. 303. & vltim. in dispositis, er Carolum Molin.* Et hac cessione vel cessatione ne fiat leuiter cauet Innocent 3. *in c. irrefragabili, ca 13. §. cæterum, de offic ord. in lib. 1. Decret tit. 31.* Adiiciebatur & ad execrationem criminis illati in clericum ex consuetudine quarundam ciuitatum, vt cum hac cessatione vel suspensione diuini officii crux beatæ Mariæ & aliorum sanctorum imagines in terra deiicerentur & per vrticas & spinas traherentur: qui abusus postmodum prohibitus & punitus est per Gregorium 9 in concilio generali Lugdun. *inc. si canonici cap. de offic ord. in 6. l b. 1. tit. 16.*

¶ Dicendum itaque superest nobis de septem ecclesiasticis ordinibus, omisso clericatu simplici, & pariter episcopatu, de 37
quo superiori libro dictum est: nam neque inter ordines ecclesiasticos, qui sacerdotio concluduntur, illum contineri volunt Theologi. Etsi episcopalem dignitatem ordinem dixerint summ. pontif. *can. fin. de, rescript. non ba, sic omnib. minist. ca. ordinationes, 75. distin.* quia supremam hierarchiam faciant in ecclesia militanti, alio tamen respectu: proprie enim ordinati non dicuntur, sed consecrati, vt abbates habent dicti. & clerici ordinati, vt notat Felinus qui hanc quæstionem discutit *Fel in inca. sicut pro certo, per illum text num. 1 de Symon. & per c. 1 niceno, infine, de sacra vnctio.* Vtitur tamen & D. Cyprianus ordinationis nomine dum scribit Cornelio, *lib. 2 epist. epist 30. L. serui nunc ab vtraque parte susceptis, tuas literas legimus & episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimauimus.* ¶ Clericis † omnibus leges imposi- 38
tæ communes recte viuendi sunt, a quibus ex necessitate peregrinationis dispensantur aliquo modo, & pleraque illis permittuntur tunc, quæ alioqoin prohibentur: possunt enim tunc tabernas ingredi seu caupones, *ca. clerici 44. dist.* habitum mutare, *c. episcopi 21 q. 4.* ab excommunicatis cibos capere, *ca quoniam 11. q. 1.* comam relaxare, *c. si quis ex cleris, de vit. & hon cleric.* sacramenta etiam tempore interdicto capere, *c. quod in te, de pœnit. & remiss.* Vetatur illis inter esse conuiuiis nuptiarum iocularibus, cantilenis, choreis *c. presbyteri 34. dist. c. non oportet, in 2. de conse. dist. 5.* Iubet etiam Isidorus in vita clericorum, vt se a nimiis voluptatibus abstineat conuiuia publica fugiant, priuata sobria & pudica habeant ab vsoris, ambitione donorum, odio, æmulatione, inuidia caueant & aliud genus fugiant, quæ referuntur in c. his igitur 23. dist. Valentinianus etiam quasi iam sancinit regulas in legibus Nouellarum titul. 12. de episcopali iudicio quarum illæ. *Nullus originarius* inquit *inquilinus, seruus, vel colonus ad clericale munus accedat nec monachis vel monasteriis aggregetur, non corporatus, non curialis, non aurarius. Clerici nihil prorsus negotiationis exerceant. si velint negotiari, sciant se iudicib. subditos clericorum priuilegio nõ muniri, vide Pap. tit. 1. Raph. arest. tit. 5. arest 9 & 10.*

Et Maioranus A. lib. legum Nouellarum, titul. 2. de Episcopali
iudicio, aliam addit: vt nullus inuitus clericus fiat vel consecre-
tur, alioquin pœnam imponit archidiacono hoc facienti, &
suæ libertati reddit ordinatum. Sint temperantes in vestium vi-
ctusque vsu, *ca. parsimoniam, & cap. fin. 42. distinct. de vesti splen.
probib. in ca. omnis, & sequen. 21. q. 4.* Et quæ in episcopo exigit
diuus Paulus, *1. ad Timot. 3.* quoad fieri poterit, imitentur: con-
uiuia & comessationes fugiant, *tota 44. dist. apud Gratia.*

De Ordinibus Hierarchiæ ecclesiasticæ in genere. Cap. 2.

1. *Clericorum appellatio, & diuisio.*
2. *Ordinis definitio.*
3. *In ordinibus quæ consideranda.*
4. *Ordines ecclesiastici quot.*
5. *Ordinum diuisio in minores & non sacros, & maiores seu sacros.*

1 COlligimus † ex superioribus in summa clericorum appella-
tionem generalem esse, pertinentem ad eos qui capillu tan-
tum initiati sunt, quive & coniugati clerici, *Rubrica, de cler. con-
iuga. lib. 3. Decre. titul. 3.* & non coniugati dici possunt: & ad eos
qui aliis ordinibus sacris adscripti sunt, *c. literas ca. 14. de fil. pres-
byt. c. cum tibi 3. de verb. signific.* Et perinde clericorum alii regu-
lares, qui & viri religiosi dicti, *in c. licet 12. de offic. & pot. iud. ord.
& abbi. de horum speciebus & reg. diximus, lib. super ea. 14. 15. 16.
17. Tractatur & in rubr. de regular. & in auth. ingressi. de sac. eccle.
C.* alii non regulares, qui & seculares dicuntur, *ca. inter quatuor,
2 ro. de relig. dom.* ¶ Ordinis † sacramentum, *c. fin. de presbyt. non ba-
ptizato, & in concil. Tridentin. sess. 7.* a Theologis definitur, *in 4.
Senten. distinct. 24.* vt sit signum seu signaculum quoddam, per
3 quod spiritalis potestas traditur ordinato. ¶ In hac † ordinatio-
ne, gradus primum ordinis inspiciendus: dehinc ipsa ordinatio,
in qua personæ ordinatorũ & ordinantium: postremo, & mo-
dus ordinandi perpenduntur.

4 ¶ Erunt autem † ex communi omnium cõsensu septem spe-
cies vel gradus ordinis ecclesiastici: nam & qui plures numerant,
& istos adiiciunt. Nempe ostiariorum, lectorum, exorcistarum,
acolytorum, subdiaconorum, diaconorum, & presbyterorum.
5 ¶ Qui omnes quidem ordines, † vere sacri sunt, ad maiorem ta-
men aliquorum sanctitatem, quatuor primi, & minores, & non
sacri dicti. & facilius cõcessi diebus dominicis ab episcopo pro-
prio. Alii vero tres posteriores, sacri & maiores dicuntur: qui non
nisi sabbato de Passione, & Pẽtecostes & quatuor anni solemni-
bus temporibus conferuntur, *c. 1. & 3. de temp. ordin.* Hos omnes
ordines nominat, & aliis D. Ignatius epistola ad Antiochenses,
ibi, *Saluto sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos diacones, sa-
luto subdiacones lectores, cantores, ostiarios laborantes, exorcistas at-
que confessores.* Vt non dubium sit ex tempore apostolorum, in
quo vixit D. Ignatius omnes hos ordines fuisse. Et de his etiam
Epiphanius contra hæres. lib. 3. tom. 2. circa finem.

De Ostiariatu, & Ostiariis. Cap. 3.

1. *Ostiarii habent ordinem ecclesiasticum nunc, & apud Hebræos.*
2. *Ostiarii officium quod.*
3. *Symbolum ordinis ostiarii claues.*
   Ecclesiam ingredi prohibebantur excommunicati, infideles, profani pœnitentes publice hæretici eod.
   Mulieres ad altare non accedant, eod.
4. *Ostiarii fuerunt in templis ethnicorum, & quale eorum munus.*
5. *A sacris profani etiam apud ethnicos arcebantur.*
6. *A sacris arcebantur quibusdam mulieres innuptæ serui latrones, lentiginosi, reuiuiscentes, & alii.*

FVerũt † in ministerio ecclesiastico, ostiarii, vel ianitores He-
bræis, שׁוֹעֲרִים qui in vestibulis & portis tabernaculi potis-
simũ ad id electi chorteæ descripti deinceps in ciuitatibus pro-
priis per Dauid & Samuelem, vt seruirent per vices, *1. Paralipo. c.
9. & 26. & 2. Paralip. c. 34.* Et hos ex sacro ordine esse oportere
docet sentẽtia Dauidis, dum scribitur in libris Prætermissorum,
*1. Paralip. cap. 23. d. Iuxta præcepta quoque Dauidis nouissima, sup-
putabitur numerus filiorum Leui a viginti annis & supra, & erunt
sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini in vestibulis, in
exedris, & in loco purificationis & in sanctuario, & in arca ca.*
2. Paralip. cap. 15. ¶ Ostiarii † officium est *c. perlectis 25. dist. in ca.
1. in fin. 21. distinct.* claues interiores & exteriores custodire, ia- 2
nuas claudere & aperire. fideles admittere, infideles & excõmu-
nicatos ingredi prohibere. Symbolum eius ordinis concessi, cla-
nes ecclesiæ traditæ ab episcopo, *c. ostiarius 23. dist.* ¶ Sic † Mu- 3
sæus apud Iustinum Martyrem, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι, id est, *ia-
nuas autem opponite, vel obiicite, profani.* Sunt & publicam agen-
tes pœnitentiam ex disciplina ecclesiastica per totam quadra-
gesimam ab ecclesia pellendi per ministros hos. *c. in capit. 50. di-
stinct.* Prohibet & concilium Laodicenum, cano. 44. nõ opor-
tere mulieres ingredi ad altare. Et in canon. 6. non conceden-
dum hæreticis ingressum domus Dei, in hæresi permanentibus.
Et cano. 43. non oportere ostiarios vel breui tempore ab ostiis
abesse & orationi vacare. ¶ Et † apud ethnicos illud ipsum mi- 4
nisterium obseruatum ianitorum, cum profanis non liceret sa-
cris quibusdam interesse ¶ Ideo † & apud Græcos ad sacrificium 5
sacerdos accessurus antea quærebat. τίς τῇδε, *quis hic?* Responde-
bant autem qui sacris intererant, πολλοὶ κ' ἀγαθοί, id est, *multi &
boni, Gregor. Gyral. 17. Syntag. histori. Deo.* Et dum vaticinari vo-
lebant vates illi idolorum, & sentiebant ἐπιδημίαν θεοφορίας, id
est, *aduenire afflatum diuinationum*, clamabat minister quod scri-
bit Callimachus *hymno 2. qui est in Apollinem.* Cirenæus, ἑκάς,
ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός, *exeat, exeat qui est impius.* Quod Virgilius vsur-
pauit *6. Æneid.*

Procul o procul este profani,
Conclamant vates.

¶ Atque † Plutarchus scribit, *de superst.* [Greek illegible] 6
*id est, fit ara detestabilis per
seruum, nec sunt communicanda ea quæ sacrorum sunt latronibus.* Et
a quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel
ære coemptos abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu lictor
clamare solebat, *hostis victus, mulier virgo exesto.* Et in Chæronea,
sacerdos lorum tenens pro foribus ædium sacrarum Matutæ, id
est, Leucotheæ clamitabat *seruum non ingredi, non atholum, non
atholam.* Apud Magos ab aris submouebantur lentiginosi, qui e-
lati reuixerant, quibus viuentibus exsequiæ factæ fuissent, velut
profani. Apud Germanos, qui scutum amisissent in acie, sacris
interesse non licebat. Apud Ægyptios subulcis omnibus tem-
pla interdicta. Hebræis fœtis ante quadragesimum diem impe-
tigine deformibus. Apud Scythas, qui hostem nullum interfe-
cissent in acie, libare non licebat.

De Lectoriatu, & Lectore. Cap. 4.

1. *Lector dictus Papa.*
2. *Lectoriatus secundus gradus ordinũ. Lector, cantor, psaltes idem eodem.*
3. *Lectiones ex sacra scriptura Hebræis.*
4. *Lector in orationibus magnæ auctoritatis ethnicorum.*
   Iube domine benedicere, quid signat in ecclesia. eod.
5. *Lectoriatus in ecclesia primitiua.*
6. *Lectoriatus ordo dari potest viris, & mulieribus.*
7. *Lectoris officium.*
8. *Psalmista in quo differat a lectore, & conueniat.*
9. *Lector a quo ordinatur. & qua formula.*
   Psalmistatus a quo conferatur, eod.
10. *Lectio Euangelii lectoribus simplicibus permissa non est.*

ISaacus † Comnenus Orientis imperator, Papam vocari mne 1
etiam lectorem insinuat in constitutionibus suis, dum sanxit,
in constitut. imperial. iur. orientalis, cõstitut. Isaaci, περὶ τῶν χειροτονιῶν.
[Greek illegible]
[Greek illegible]
[Greek illegible]
[Greek illegible] *nihil in ordinatione epi-
scopus qui ordinat amplius accipiat quam septem aureos nummos: v-
num videlicet quando facit simplicem Papam, siue lectorẽ: tres quan-
do ordinat diaconum: alteros tres quando sacerdotẽ, seu presbyterum
perficit.* ¶ Secundus † gradus hic ordo lectorum est, qui cantores 2
vel מְהַלְלִים dicebantur ante aduentũ Christi in templo Dei,
vel psaltes, canentes domino in organis & hymnis, & psalmis.
1. Paralip. cap. 23.

¶ Erat † & receptus mos in synagogis Hebræorum, singulis 3
sabbathis per annum quædam legere ex lege Mosaica & aliam
lectionem ex prophetia: sicuti in ecclesia Dei ex Euangelio, &
antiquo Testamento, vel ex aliis sacris libris singulis diebus fit,
potissimum in sacræ liturgiæ consecratione. Lectionẽ quidem

ex lege vocantes פרשה *parsa*: ex prophetis autem הפטרה *haphtarach* alteri alteri copulantes, vt scribit Sebastianus Munsterus in appendice Bibliorum sacrorum Heb. alcorum. vbi illas distinguit lectiones. Meminit & eius moris Diuus Paulus apud D. Lucam, *Actuum c.13* in oratione habita ad proconsulem Paphi, Sergium, loquens de domino nostro Iesu Christo, & verbo Dei. *Qui habitabant*, inquit, *Hierusalem, & princi*[*pes*] *eius hunc ignorantes & voces prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, iudicantes impleuerunt.* Et alibi Diuus Petrus, *Actuum, c.a.15 d. Moyses a temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbathum legitur* Concessumque inuenimus hoc munus Domino nostro Iesu Christo in synagoga. Sic enim scribit Diuus Lucas, c. 4. *Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbathi in synagogam, & surrexit legere: & traditus est illi liber Esaiæ prophetæ. &c. & cum plicuisset librum, reddidit ministro & sedit. Et postea cœpit prædicare de eo quod legerat.* Vt coniicere liceat, lectorem

4 præire concionem ad populum sacram, eamque esse eius quod lectum fuisset explicationem ad populum. Erant † & lectores in religionibus ethnicorum: quia quæ magnæ dicebantur auctoritatis precationes, nobis id significant quib. faciēdis scripto præibat aliquis, & alius adhibebatur custos, ne erraretur in verbis: alius etiam præponebatur, qui linguis fauere[t], in circūstantibus iubebat vt auctor est Plinius, *lib. 18 c. 2.* Sicut apud nos obseruatur, cum aliquis lectiones in æde sacra dicturus alta voce profert, *iube domine benedicere.* Sic apud Liuium *lib. 8. Deca 1. Agedū pontifex publicus populi, præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam*, id est præ lege verba concepta voti quæ ego pariter totidem nu-

5 meris referam. ¶ Diuus † Cyprianus *lib 3. Epist. epist. 13* scribit ad Clerum, se lectorem Saturum fecisse. & die Paschæ semel atque iterum lectionē dedisse, examinatione præhabita an illi hoc congrueret Meminit Diuus Ignatius ad Antiochenses epistol. huius ordinis: *Saluto* inquit, *presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, subdiaconos, lectores cantores ostiarios, laborantes, & exorcistas atque confessores.* Vt omnes eos fuisse ordines tēpore apostolorum, quibus conuixit D. Ignatius, non dubitemus. Et fuisse ex primis ordinibus lectionem, aperte testatur D. Cyprianus. *Idem libr. 2. Epist. epist. 5.* dum de Aurelio quibus confessus erat Dominū nostrum Iesum Christum, loquitur. *Merebatur*, inquit ille, *talis clericæ ordinationis vlteriores gradus. sed interim placuit, vt officio lectionis incipiat: quia & nihil magis congruit voci, quæ dominum gloriosa prædicatione confessa est, quam celebrandis diuinis lectionib. personare. post verba sublimia. quæ Christi martyriū prolocuta sunt: Euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt, ad pulpitum post catastum venire.* Notat etiam Optatus Mileuitanus, *lib. 1. histor.* pro inaudito, Maiorinum lectorem, tempore quo Cecilianus erat diaconus per factiones Lucillæ fuisse ordinatum episcopū: scili-

6 cet omissis alijs gradibus. ¶ Meminit † & Epiphanius *libr 3. contra hæres. tom. 2. circa fin.* in antiquo ecclesiastico instituto fuisse hunc lectorum ordinem. quem tradit posse subire a virginibus & vitam solitariam agentibus, a continentibus, a viduis, & ab ijs

7 qui sunt in venerando coniugio. ¶ Ad lectoris † officium pertinet. lectiones pronuntiare, & ea quæ prophetæ prædixerunt pa-

8 lam populo dicere. c. *perlectis 25. dist.* ¶ Cum † hec ego continere psalmistam puto. qui alibi a lectore distinguitur, *d. cap. perlectis, & cap. cleros 21. dist.* scilicet vt minor & qui dicat extra pulpitum benedictionis laudes, responsoria, & quicquid pertinet ad canendi peritiam *d. c. perlectis.* idq; ad iussum vel solius pres-

9 byteri c. *psalmista 23. dist.* ¶ Cum † tamen lector non ordinetur nisi ab episcopo, spectante plebe cum hac verborum formula, *Accipe codicem in quo lecturus es & esto relator verbi Dei c. lector. 23. dist.* Videtur tamen psalmistatus potestatem accipere cum ordine primæ tonsuræ *gl. in c. cleros in verbo psalmista 21. dist.* vt non immerito vtrumque abbas suis possit conferre monachis,

10 *ca. cum contingat. de æta. & qual.* ¶ Nicephorus † tamen Calisto, *lib. 12. hist. c. 34.* docet secundum locorum consuetudinem diuersam lectionem, maioribus ordinibus sacrorum bibliorum, Euangeliorum videlicet, demandatam olim, *Vt*, inquit, *in Alexandria sacrum librum legit archidiaconus in alijs diaconi, in multis vero alijs sacerdotes, in nonnullis etiā quoque diebus celebrioribus episcopi: ad quod hodie etiam Constantinopoli, inquit fit, & maxime in Paschalium feriarum die prima, & primo anni ipsius ingressu.*

De Exorcista. Cap. 6.

1 *Exorcista quis, & munus.*
2 *Exorcismi conferebantur verbis conceptis.*
3 *Exorcista officium apud Iudæos. & 7. 8.*
4 *Dæmones se adiurari posse fassi sunt.*
5 *Exorcisandi potestas primum communis omnib. Christianis.*
6 *Exorcistarum definitus numerus erat.*
7 *Exorcista quibus adhibebantur.*
8 *Catechumenorum cura ad exorcistas pertinebat.*
9 *Orationis efficacia diuina super creaturis.*
10 *Tempestates exorcismis sedari.*
11 *Exorcista ethnicorum & 12. 13. 16.*
12 *Grandinum depulsores Ethnicorum.*
13 *Dæmon in specie senis, Ephesi pulsus ab Apollonio Tyaneo.*
14 *Dæmones mirum in exstinguendis flammis, & pulsum aqua lustrali.*
15 *Incantatio prohibens ignem ardere.*
Aqua lustralis & consecrata vis mira, 14 & 15.
16 *Dæmon seu lamia in forma mulieris iuuenem decepit.*
Lamia Dæmon ab Apollonio qualis esset coacta fateri.
17 *Exorcismus baptismo. & oleo sancto adhibitus.*

Exorcista † dicitur, qui potestatem accipit adiurandi dæmonia, vel energumenos, id est, a dæmone possessos. Quamobrem cum hoc ordo confertur, *ca. exorcista. 23. dist. c. perlectis. § ad exorcistam, 25 dist. & in concil. Anter c. 10.* ab episcopo dicitur tradendo libellum, vbi conscripti sunt exorcismi *Accipe, & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue catechumenum.* ¶ Nam † con- 2
ceptis verbis conferebantur exorcismi, vt ait Minutius Fœlix in 8. inter quæ præcipua vt non fierent orationes, per conclusionem *per dominum nostrum Iesum Christum, &c.* quæ alijs ecclesiasticis subijcitur precibus: sed, *per eum qui venturus est iudicare seculum per ignem.* Vt inde in memoriam dæmonum supplicium proprium reducatur, vt ait Marcologus. ¶ Erat † hoc officium 3
exorcistarum apud Iudæos. vt licet colligere ex historia apostolorum, *Actuum 19.* dum ibi legimus. *Tentauerunt quidam de circumeuntibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen domini Iesu, dicentes adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat, &c.* Fidem & facit Iosephus *lib. 4. Antiq. c. 4* Salomonem modos adinuenisse coniurationum, quibus obsessi dæmones, ne denuo redeant, effugantur. *Et hæc cura*, inquit, *apud nos hactenus multum praualere dignoscitur, & vidi Eleazarum de gente nostra præsente Vespasiano fecisse.* Quod innuit etiam Dominus noster Iesus Christus apud Diuum Matthæum c. 12. dum ait: *Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt?*

¶ Adiurari † enim per nomen Dei se posse dæmones confessi sunt hoc est, velut iureiurando ab eis inuitis præstito, cedere loco cogi & domari. Interrogatus enim Apollo sic respondit, vt refert Lactantius *lib 1. de fal. relig c. 7.* 4

Δαίμονες οἳ φοιτῶσι περὶ χθόνα, καὶ περὶ πόντον,
Ἀδάμαστοι, δαμνῶνται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο,

Idest:

Dæmones qui ventitant circa terram & circa pontum,
Indefessi domantur sub flagello Dei.

Et remedia ecclesiastica dæmones expellere & cogere, satis sacra pagina docet ob potestatem adiurationis nominis Dei concessam personis ecclesiasticis. Nam apud D. Marcum 3. *Dedit illis potestatem curandi infirmos, & dæmonia eiiciendi.*

¶ Et † inter signa credentium in fidem domini nostri Iesu 5
Christi, est potestas dæmonia eiiciendi, *Matt. c. 9. & 6. & Luc. c. 10* Atque quia in nascenti ecclesia ob fidei feruorem omnibus hæc communis fere facultas sicuti post baptismum linguis loqui verum tunc non fuit distinctus hic ordo, vt constat ex constitutionibus apud D. Clementem *lib 8 const. in apost. c. 31* At paulo post in ecclesia institutus & formula præscripta ... dt. Vt & tempore D. Cypriani obtinuisse morem & ordinem ex eius scriptis apparet liquido. Is enim *Cyprian lib. 2. Epist. epist 7.* & caussam & effectū ordinis, & nominis rationem docet. dum notat baptismi figuram præcessisse in mari. rubro vbi submersus cum exercitu est Pharao, qui antea fidem datam Israeli sæpe fefellerat. Vt pariter in baptismo opprimatur & exire cogatur satanas, qui pro suo exitu promisso sæpe promissionem fallit. *Quod hodie etiam*, inquit, *geritur. vt per exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur, & vratur, & torqueatur diabolus. &c.* Constat & hoc ipsum ex epistola Cornelij Romani pontificis apud Eusebium *libr. 3. histor. cap. 53.* & concilio 4 Carthaginensi, cap 4 & 7.

¶ E atque

6 ¶ Eratque † definitum etiam in ecclesiis singulis certus exor-
cistarum numerus, vt constat ex epistolis Anacleti, & Cornelii
7 Pontificis apud Eusebium *lib. 7. histor. cap. 33.* ¶ Adhibebantur
autem † exorcistæ primum, ἐνεργουμένοις, χειμαζομένοις, & iactatis
vel possessis a spiritu pessimo, vt aiunt interpretes in cōcilio An-
cyrano, *c. 18.* vt & supra in principio huius exorcistatus tractatio-
nis diximus. Item secundu infidelibus, vel non Christianis dum
ad Christianismum, vel dum ad sacrum lauacrum accedunt: quia
& ante Dei possessionem, illi erant sathanæ mancipia ob pecca-
tum primi parentis. Proinde ante baptismum iubet D. Diony-
sius Areopagita, *lib. de ecclesiast. hier. c. 2.* ter exsufflari sathanam,
& eius opera eiurare. Et D. Augustinus *sermo. 10. de ver. Apostol.*
Et Cyrillus Hierosolymit. Patriarcha, *in Procatechesi illuminato.*
plura in Catech. 16. exorcismos ait salubres. fugare dæmonem,
& reuerentiam adhibendam, cùm fit exorcismus. Et nunc ho-
die ante valuas ecclesiæ admirantur, & exorcizantur baptizandi,
non autem in ecclesia ipsa, ob venerationem luci, neque in pri-
uatis domibus ob metum scelestorum spirituum, vt statutum in
8 concilio Laodiceno, *c. 59.* Curaque † eadem erat etiam eorun-
dem exorcistarum κατηχουμένων, scilicet, eorum qui erudieban-
tur in rudimentis fidei ante baptismum, quorum capitibus im-
ponebant manus exorcistæ singulis diebus quadragesimæ, non
secusquam energumenis, vt ex concilio quarto Carthaginensi
9 constat. ¶ Sunt † namq; istæ orationes efficaces inuocato Dei
nomine super creaturis *Scimus enim.* inquit D. Paulus, *1. ad Tim.*
4. omnem creaturam sanctificari per verbum Dei & orationem. At-
que ideo inimicus dæmon, qui abuti creaturis Dei desiderat,
possessionem vacuam cedere. vt hac cogitur. Sic sæpe dæmone
obsessus, qui ferreis vinculis a multis detineri non potest, ab v-
no solis verborum precationibus continetur, per eam, quæ in
illo est Spiritus sancti virtutem. Simplexque exorcizantis affla-
tus, afficitur ignitus his qui videri non possunt, vt ait Cyrillus
Hierosolymitanus, *catech. 16. Illuminato.* Magna vis per se ver-
borum, quibus & mouentur & turbantur & pacantur affectus,
sed cum his maior fidei diuinæ potestas, & nominis Dei aucto-
ritas. *In nomine* inquit, *meo dæmonia eiicient. ser entes tollent, linguis*
loquentur nouis. &c Marc. 16. Luc. 11. Actuum 4. & 19.

10 ¶ Adhibentur † & exorcismi ecclesiastici in sedandis tempe-
statibus. pro depellendis serpentibus, locustis, & id genus no-
xis, non quod credamus hoc intelligere, sed quod ex sacra pagi-
na nobis constet, sæpe excitari hæc a dæmonibus in perniciem
generis humani. Sicuti in historia Iobi cap. 1. & in operibus ma-
gorum satis constat. Quod & testantur Constantinus & Iulia-
nus Cæsares, *leg. multi 6. de mal. fic. & mathem. libr. 9. C. titul. 18.*
Multi, inquiunt, *magicis artibus elementa turbare. vitam inson-*
tium labefactare non dubitant. Atque idem Constantinus *in l. eo-*
rum 4. § 1. eodem. Nullis criminationibus, inquit, *implicanda sunt*
remedia humanis quæsita corporibus, aut agrestibus locis innocenter
adhibita suffragia, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut
ventis grandinisque lapidatione quaterentur.

11 ¶ Erant † apud ethnicos qui dæmonia etiam pellerent, &
morbos incantationibus curare se posse profiterentur: verum
hoc vel ex consortio impio dæmonum & cōsensu, vel simulare
contingebat, vel cultu idololatriæ dæmoni tanquam Deo exhi-
12 bito nefandissimo. ¶ Veluti & Seneca refert, *libr. 4. Quæstio.*
natur cap. 6 Cleonæ fuisse publice præpositos χαλαζοφύλακας,
hoc est, *speculatores futuræ grandinis*, quibus signum dantibus
adesse iam grandinem, quisque pro se agnum album immola-
bat. alius pullum: protinus autem illæ grandines alio declina-
bant cum aliquid gustassent sanguinis: Quod si quis nec agnum
nec pullum habebat. digitum suum bene acuto graphio pun-
gebat. & hoc sanguine litabat. Nec minus se ab huius agello
grando se auertebat. quam ab illo pro quo maioribus hostiis ex-
orata erat. Meminit & Plutarchus de hoc, *libr. Sym o. 7. problem.*
2. Omnino certe falsum, vel dæmoniacum hoc: nisi fortasn cre-
damus, sanguinis horrore abigi grandines turbinesque. Veluti
Plinius notat, *lib. 28. cap. 7.* muliere quæ patitur menstrua nuda-
ta, eadem contingere, & auerti cœli violentiam. ¶ Narratur
13 & † de Apollonio Tyaneo, *Philost. libr. 4. de vita Apollonii* eum
dæmonem quendam ab Epheso ciuitate pepulisse, postquam
populo ostendisset eundem sub specie & forma senis inter ciues
obambulare, & pestis, quæ in ciuitate grassabatur, caussam esse,
quem lapidibus obrui imperauit.

14 ¶ Narratur † in Tripartita historia, *libr. 9. cap. 24* de Appa-
mææ templo Iouis, quod cum demoliendum esset a præfecto o-
rientis iussu episcopi Marcelli, apparuit teterrimus dæmon, qui
flammas ardentes immissas prohiberet, & aqua lustrali in ignem
immissa dæmonem fugasse, & aqua in olei speciem conuersa,
templum celeriter conflagrasse. ¶ Scribit † Epiphanius, *Cypria.* 15
Episco, us, tom. 2. libr. 1. contra hæreses. quoque Iosephum quen-
dam a Iudaismo ad fidem conuersum, cum mandato Constan-
tini in Tyberi templum Deo ædificare vellet, & calce egens,
caminosque calcis instruens, adiurationibus vel incantationib.
Iudæorum prohibitus fuisset igne calcem coquere aqua, quam
signo crucis coram populo consecrauerat, inspersa in caminos,
inuocato nomine Iesu, incantationes magicas dissoluisse.

¶ Narrat etiam † Philostratus, *lib. 4. de vita Apollonii*, vnam 16
ex lamiis, quas vocant Græci μορμολυκείας, phasma quoddam
Menippo cuidam Lycio in formam mulieris pulcræ coniun-
ctam, atque nuptias cum eo depactam: verum die nuptiarum.
Apollonium Tyaneum coegisse eam sese lamiam esse fateri, &
voluisse Menippum voluptatibus explere, vt eius postea corpus
deuoraret. Consueuisse enim pulcris & iuuenibus hominum
corporibus vesci, vbi ad summam sanguinis abundantiam per-
uenissent: & postea euanuisse, & eius apparatum, & coquos, &
seruos. ¶ Fuerunt † & exorcismi adhibiti in baptismo, & oleo 17
chrismatis, quo exsufflatur dæmon, vt ait Cyrillus Hierosolymi-
tanus *cathec. 1. Mystagog.*

De Acolytis. Cap. 6.

1 *Acolyti qui, & munus.*
Lumen in ecclesia Dei quare accendatur, eod.
2 *Acolytatus maior ordine lectoris.*
3 *Acolyti nomen quid significet.*
4 *Acolyti constituendi ætas.*
5 *Tonsurandi prima tonsura ætas.*

SVnt † Acolyti, qui faculas & lumen deferūt in ecclesia. dum 1
sacra mysteria peragenda sunt, vel quando Euangelium le-
gendum. *ca. clericos § fin. 21. distinct. ca perlectis 25. distinct. ca. A-*
colytus 23. distinct. non quidem ad effugandas tenebras, vel ad So-
lem lucentem illustrandum, sed vt hoc symbolo luminis corpo-
ralis significent lumen illud æternum, eum, inquam, qui venit,
vt testimonium perhiberet de lumine, *D. Ioan. in Euang. cap. 1.*
quique lux ipse est, & qui illuminat omnem hominem venien-
tem in hunc mundum cuius veritatem ecclesia catholica didi-
cit. Estq; huic aliud officium iniunctum, nempe vt diacono mi-
nistranti in sacra liturgia sacerdoti, suggerat vrceolos, ex quibus
vinum & aqua in sacerdotis calicem infunditur, ad consecratio-
nem sanguinis Domini, *can. Acolytus 23. distinct.* ¶ Maiorque
hic gradus † lectoris ordine: quia lectori non licet sacra in sacra- 2
rio contingere acolyto licet, *ca. non liceat cuilibet. cum 2. seq. 23.*
distinct. ¶ Vnde † & nomen ἀκόλυτος. id est, non impeditus: is e- 3
nim cum in numerum eorum, qui sacramenta maiora pertra-
ctant, non sit receptus, tamen non est impeditus, quin possit
cum illis sacris faciundis interesse. Sic enim Græci dicunt ἀκώλυ-
τον ἔξοδον, vt Lucianus *in Timo.* & Herodianus in 2. *ῥᾳδία δὲ οὗτον-*
δ' αὐτῷ καὶ ἀκώλυτος, ing essus liber, vt nec accessu prohibea-
tur. Meminit de acolyto Nicephoro D. Cyprianus, *libr. 2. Epist.*
epist. 8. ¶ Ætatem † sufficientem adhunc consequendum ordi- 4
nem existimauit Sozinus summus pontifex, 21. annum, † qua- 5
tuor decimū inquam a prima tonsura suscepta post infantiam,
ca. in multis. & cap. sequen. 77. distinct. quæ est septem annorum,
l. si infanti. C. de iure deliber.

De Diacono & Subdiacono. Cap. 7.

1 *Ordinum omnium finis sacerdotium.*
2 *Diaconorum institutionis caussa, & munus.*
3 *Diacones episcopi.*
4 *Diaconus quis maior & minor sacerdote.*
5 *Diaconi in ecclesia Dei, in locum Leuitarum.*
6 *Diaconi retrahi possunt ad ecclesias, in quibus ordinati sunt, nec ordinari debent, nisi certis ecclesiis.*
7 *Diaconi officium quod.*
8 *Subdiaconus quis, & officium.*
Nathanei. eod.
9 *Diaconatus num ordo ecclesiasticus.*
10 *Diaconissa & eius ætas.*
11 *Diaconorum & presbyterorum ætas quæ.*

12 *Diaconissæ officium.*
13 *Diaconissæ castitatem promittunt.*
14 *Subdiaconatus est gradus præcedens diaconatum.*
15 *Manuum impositio fit diacono & subdiacono.*
16 *Subdiaconatus officium.*

1 Hic † repetere oportet, quæ de archidiacono dicũtur, quantum pertinet ad nominis diaconi significationẽ: quod non aliud quam ministerium exprimere diximus. Porro hic Diaconus & subdiaconus ratione presbyteri dicuntur, cui ministrant vel subseruiunt non secus ac omnes ordines ecclesiæ pertinent ad finem officii sacerdotalis, in quo nobilioris sacramenti fit tractatio & in quo sacramento: um omnium fons, institutor, & largitor gratiarum omnium adest, Deus ipse & redemtor humani generis Dominus noster Iesus Christus.

2 ¶ Et † quanquam olim in nascente ecclesia diaconi fuerint introducti ab apostolis, vt ministerio mensarum quotidiano inseruirent: tamen obseruandum est, & in auxilium presbyterorum nempe & apostolorum electos fuisse, vt ii liberius incumberent verbo Dei: illi autem quæ ad temporalium sollicitudinem pertinebant, tractarent, *Act. cap. 6.* Idcirco nihil aliud diaconi officium est, quam opera adhibita sacerdoti in rebus subministrandis in consecratione: quare ei vel sacrificanti, vel baptizanti adstant. Prohibitum tamen illis cõcilio Arelatensi, *can. 15.* ne ipsi offerant sacrificium, eucharistiam tamen confectam distribuunt, ex concilio Carthaginensi, *can. 28.*

3 ¶ Diaconi † episcoporum, nunc archidiaconi, vel præcipui inter diaconos, sunt velut episcoporum oculi, perspicientes actus totius ecclesiæ, quos referant episcopo, *can. diaconi ecclesia ca. diaconi septem. & ca. diaconi qui, & ca. diacones 93. distinct.*

4 ¶ Nobilio es † tamen hi diaconi, ratione personæ episcopi, cui deseruiunt eaque de caussa tunc præstantiores presbyteris non fungentibus eo officio: at reliqui minores censentur sacerdotibus & eis subiiciuntur, & locum dignioreni concedere debent, *c. a. subdiacone. ca. feruentes & ca. non oportet, ca. diaconi ita se, & c. nonnulli 93 distinct.* De vita autem & moribus requisitis in eis, sicut & in hypodiaconis, docet abunde D. Paul. 1. *Timoth. 3. ca. erubescant 32 distinct. c. si quisquam, de cohab. cler.*

5 ¶ Successit † autem diaconatus in ecclesia Dei in locum Leuitarum, *ca. cleros. circa fin. 93 distinct.* qui ministrabant sacer-
6 doti legis antiquæ ex Dei iussu, *Numer. cap. 8 & 9.* ¶ Idq; † pro necessitate ecclesiarum, in quibus ordinabantur, ad quas iure possent ab episcopis, vt ad ecclesias proprias retrahi, etiam per sententiam excommunicationis: veluti prostat exemplum apud Gregorium Turonensem, *libr. 10. histor. Turon cap. 14.* de Theodolpho diacono Parisiensi a Ragnimundo episcopo Parisiorum excommunicato, quod ab episcopo Andegauensi nollet redire in propriam ecclesiam. Quod etiam fuit decisum in concilio Arelatensi 1 tempore Constantini Cæsaris, & Syluestri Papæ, can. 2 *de his qui in quibuscunque locis ordinati fuerint, in illis perstiterint*, & in can. 12. *presbyteri & diaconi dimittentes propria loca in quibus ordinati sunt, reuocantur: si recusent, deponuntur.* Et in vigesimatertia sessione concilii Tridentini, in decreto de reformatione cap. 16. statutum, vt nullus in posterum clericus ordinetur, qui illi ecclesiæ aut pio loco, pro cuius necessitate aut vtilitate assumitur, non ascribatur vbi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus. Quod si locum inconsulto episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitio interdicatur. Idem statutum concilio Niceno *capit. 15. & 16. ca sanctorum 70. distinct. ca. 1 ne, de cleric. peregrin.* & in concilio Antiocheno, cap. 7. & Chalcedonensi cap. 13.

7 ¶ Ad diaconi † officium pertinet, assistere sacerdotibus, ministrare omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi in baptismo, in chrismate, patena, calice: oblationes quoque inferre & disponere in altari componere mensam Domini ac vestire, crucem ferre, prædicare Euangelium & epistolam ad Paulum, *can. perlectis 25. distinct.* Et si diaconus sit episcopi, ei circuire gregem, & vitia obseruare, & episcopo referre, *can. diaconi 93. distinct.* Diaconi etiam simplicis officium, corporalia & pallas lauare, *ca. nemo per ignorantiam, de consecr. dist. 1.*

8 ¶ Qui † ministerium adhibet diacono, is ὑποδιάκονος, vel subdiaconus dicitur, *c. cleros. 21. distinct.* qui successit in locum Nathaneorum, qui erant in synagoga Iudæorum, 1. *Esdra cap. 8.* Huius officium est *can. perlectis 25 distinct. ca. subdiaconus 23. distinct.* Leuitis vel diaconis calicem & patenam ad altare Christi deferre, eisque ministrare vrceolum quoque aquam, & mantile tenere, aquam lauandis manibus episcopo, presbyteris, & Leuitis præbere.

¶ Existimauit † Vrbanus Papa, *in ca. fin. 65. distinct.* inter sacros ordines non fuisse connumeratum in ecclesia primitiua subdiaconatum: ideo non posse inde promoueri aliquem iure communi in episcopum, quod Innocentius Tertius sequitur, *in ca. a multis, ca. 9. de ætat. & qualitat. libr. 1. Decret. titul. 14. ca. ante triennium 31. distinct.* Hodie tamen est sacer ordo, *ca. miramur, cap. 7. de ser. non ordin. libr. 1. Decret. tit. 18. clem. vt hi, de ætat. & qual. in clem.* cum & fuerit ordo tempore apostolorum, sed non inter eos, quos nunc dicimus sacros, si quidem de illo meminerunt canones apostolici, *can. episcopus 35. distinct.* Meminit de hypodiacono & acolyto Cyprianus *libro secundo Epistol, epistol. 10. & libr. 3. epistol. 22. & 21.* Meminit & D. Ignatius, *epistol ad Antiochenses.* 9

¶ Inuenimus † etiam in iure ciuili diaconissæ mentionem, 10
eamque saltem esse quinquaginta, vel sexaginta annorum exigit, *l. nullam, de episcop. & cleric.* ¶ In † Nouellis autem Iustinia- 11
neis postulamur quadraginta. *§. diaconissam de sanctis. episcop. coll. 9. authent. diaconissam, C. de episcop & cler.* quod & in Chalcedonensi concilio statutum cum diligenti examinatione, *in Chalcedon. concil. cap. 14. & ca. diaconissam 25 quæst. 1.* Quamuis in diaconatu nunc, *ca. de his, 28. distinct.* ætas sit legitima viginti annorum, in subdiaconatu octodecim, presbyteratus vigintiquinque. ¶ De † diaconissarum officio sic scribit Epiphanius, *libr. 3.* 12
contra hæres. tom. 2. Sed & diaconissa constituuntur in ministerium mulierum solum, propter reuerentiam, si opus fuerit, balnei gratia, aut visitationis, aut inspectiones corporum, & si fæ sint etiam, quæ in vnis nuptiis continenter se habuerunt, aut ab vnis nuptiis viduæ atque seruauerint, aut semper virgines sint. Nam † nec licet illis postea 13
matrimonium experiri: alioquin anathemate plectuntur, *in ca. 14. concil. Chalcedon. in ca. diaconissam 25 quæstio. 1.* Prius enim quam ordinentur promittere debent castitatem, *ca. de Syracusana, & §. ecce, cum duob. sc. seq. 28. dist.*

¶ Gradus † ad diaconatum subdiaconatus est, nec turbato 14
ordine diaconatus ante subdiaconatum confertur, *ca. solicitude 52. distinct.* vnde nec ex subdiacono per saltum fit archidiaconus, etsi possit episcopus eligi inde, *ca. innotuamus, & ca. nullus in episcopum 60 distinct.* ¶ Fit † vtrique & diacono & subdiacono 15
manus impositio per episcopum cum ordinantur, alioquin sine illa ordinatis hoc supplementum adiicere oportet, *cap. 1. de sacr. non iter. ca. diaconus 23. distinct.* Verum diaconus recipit manus consecratoriæ ab episcopo impositionem, non autẽ talem subdiaconus, sed benedictionis *ca. subdiaconus 23. distinct.* sic enim accipitur in subdiacono manus impositio pro benedictione, *in dict. ca. vt. 1. de sacr. non ite. can. quorundam 69 distinct. can. manus 1. quæst. 1.*

¶ Ad † subdiaconi officium pertinet, calicem & pateram ante 16
altare Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque ministrare, vrceolum quoque, & aquam, & mantile: & manutergium tenere, episcopo, presbyteris, & Leuitis pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere, *ca. perlectis, §. ad subdiaconum, 25. dist.*

De Presbytero, Sacerdotio, & presbyteratu. Cap. 8.

1 *Anima inditus Dei natura ad diuinæ cultus.*
2 *Religio iurisgentium, & natura: etsi modus colendi alterius iuris.*
3 *Deo omni tempore ab omnibus sacrificatum.*
4 *Sacrificare quid.*
5 *Sacrificia publica & priuata, & eorum species.*
6 *Sacrificulorum necessitas.*
Sacra tractanda honeste, eod.
7 *Sacerdos ethnicus notabat offerendam hostiam prius.*
8 *Sacerdotes vnde nominati.*
Presbyteri quare dicti sacerdotes, eod.
9 *Sacerdotis vel presbyteri officium.*
10 *Sacerdotium summa ecclesiastica dignitas.*
11 *Sacerdos generali appellatione quilibet dici potest.*
12 *Presbytera mulier et qua dicantur.*
13 *Sacerdotis nomen continet episcopos omnes, & summum pontificem.*
14 *Presbyter & episcopus pro eodem olim & dignitas.*
15 *Episcopus in ecclesia maior, in domo presbyteris æqualis.*

16 Sacer-

16 *Sacerdotis aut presbyteri munus.*
17 *Sacerdotes publica persona.*
18 *Sacerdotes erant iudices.*
19 *Sacerdotes in bellis.*
20 *Sacerdotium gradatim tantum post alios ordines confertur.*
21 *Sacerdotes in lege naturæ ex genere, non electione.*
22 *Primogeniti erant iure sacrificuli in lege naturæ.*
23 *Sacerdotes publici primi, Enos, Noa, Melchisedech, primogeniti, pro quibus tribus Leui seruiuit Deo, Moses.*
24 *Sacerdotis Mosaici reditus vnde.*
25 *Decimæ sacerdotibus gentilium, & Dei distributa & data.*
Sacerdotes Ægyptii ex publico alebantur immunes a tributis, eod.
26 *Sacerdotes per vices officio in lege Mosis fungebantur.*
27 *Sacerdotum legis antiquæ vestiendorum forma, vmbra nostrorũ.*
28 *Ordinum sacrorum origo & successio.*
29 *Sacerdotum ethnicorum varia farrago, & nomenclatura.*
30 *Sacrificulorum Græcorum gentilia varia nomenclatura.*
31 *Sacrificulorum gentilium in locum quomodo subrogati ordines ecclesiastici, per prouincias & loca orbis.*
32 *Sacerdotes curiones Ethnicorum Romæ.*
33 *Sacerdotia inter Christianos primum distributa ab Euaristo Romæ, dehinc per vniuersum orbem a Dionysio sum. pontif.*
Parœchia vnde dicta, eod. Curiones vnde dicti, eod.
34 *Tituli sacerdotum quid sint, & origo.*
35 *Ecclesia vltra decimas & primitias addita a tempore Constantini Magni & ratio.*
36 *Literæ institiæ, & in forma pauperum in beneficiariis re quid.*
37 *Sacerdotium dicitur, & dignitas ordinis, & prouentus ecclesiæ.*
Sacerdotium beneficium sanctuarium ecclesia pro eodem, eod.
38 *Sacerdotum Christianorum & gentilium gradus honoris.*
39 *Pontificis maximi Romanorum potestas.*

1 MVlti dicunt, † inquit Dauid *Psal. 4. Quis ostendit nobis bona?* Respondet autem illorum insipientiæ, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Insinuans animæ nostræ propriam inesse naturam rationalem, a cuius lumine ea quæ facienda, quæve sequenda sunt, docentur, potissimum præcipua, inter quæ singulari notione nobis inest diuini numinis cultus. Omnibus namque innatum & quasi insculptum est esse Deum, *Cic. 2. De*
2 *natu. Deor.* ¶ Nec de † hominibus vlla gens est, neq; tam immansueta, neq; tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem habere deceat, tamen habendum sciat, teste vel Cicerone *idem, 1. de legib.* Iuris naturæ quippe, erga Deum religio, *l. veluti. de inst. & iu.*
3 ¶ Et † cultus Dei a natura inductus, etsi modus colendi sit a lege, vt auctor Aristoteles *5. Ethico.* Proinde primum in mente eo stabilito, Deum esse, eumq; omnipotentem malorum auersorem, bonorum largitorem, sacrificia ab hominum genere, quamuis diuerso modo, tamen aliquo exhibita fuisse omni seculo, du-
4 bitandum non est. ¶ Sacrificare † quippe nihil aliud est vt ait Socrates, *Plato in Euthyphrone*, quam munera Deo offerre, vel vinere, aut petere ab eo: breuiter, officium quod rei diuinæ faciendæ
5 caussa impendebatur. ¶ Porro † publica & priuata sacrificia fuerunt, *Sex. Pompeius.* Publica, quæ pro populo vniuerso publice fiebant, iudeq; publica. Priuata gentilitia & familiarum, quæ pro singulis familiis & personis agebantur. Omnia propria vel peregrina quæ aliunde transferebantur. Rursum, diurna, nocturna: vel solemnia, stata, anniuersaria, calendaria, & similia, in lucis,
6 nemoribus montibus, templis exhibita. ¶ Quamobrē † simul diuinis rebus ita auctoratis, operæpretiũ fuit, vt essent qui eas curarent, qui templa reficerent, eaq; sarta tectaq; custodirent, & sacrificia ex regula facerent vt ait Aristoteles *6. Polit. c. vlt. & 3. Polit. c. 10.* Fueruntq; sacrificia, quæ sacerdotē necessario exigerent secundum Platonem *6. de Legib.* potissimum in vero Dei cultu, in quo maxime cauendum, ne eo abutamur nimia religione seu superstitione, vel contemtu. Vtrumq; enim periculosum. Et ideo ratione priori, *Caue,* inquit Dominus *Deut. 12. ne holocaustũ offeras in omni loco, vt gentes: sed in loco, quē Dominus elegerit in vna tribuum vestrarum.* Propter autem negligentiá in sacrificiis admissam, vindictam Dei proximam esse, exempla Nadabi, & Abiu, *Leuit. c. 10.* & Heli fidem faciunt cum aliis, *1. Reg. c. 2. 3. & 4.* ¶ At-
7 que † Herodot.[*] *li. 2.* piaculũ fuisse apud Ægyptios tradit, immolasse hostiam non notatam a sacerdote, qui priusquam immolaret, explorabat diligentissime, an munda esset: deinde alligato canabo, cornib applicitaq; terra sigillaris annulo impressa, mundam esse notabat. Cui tamen videtur aduersari Macrobius *lib. 1. Satu. c. 5.* dum asserit nunquam fuisse licitum Ægyptiis pecudibus, aut sanguine, sed solis precibus & thure Deum placare. A sacris sacerdotes dici Varro affirmat *4. de ling. Latin.* ¶ Sacerdotes 8
quasi sacra † dantes, *c. cleros. §. sacerdot. 21. dist.* composito nomine a sacer, & δῶ, δίδω. Dicti presbyteri quoque propter dignitatem. *d. ca. cleros § presbyteri*, quia olim, & nunc in optimis rebuspublicis, senioribus dignitates & honores maiores delati *l. vt gradatim. de mun. & honor. in P. l. semper. de iur. immun. in P.* Et sicut apud Latinos recepta est phrasis, nihil esse antiquius pro honoratius: sic & apud Græcos. Vt apud Iulium Pollucem *in 2.* ὥσπερ ἐν τῷ πρεσβύτερον, pro ὅτιν τιμιώτερον. Forsan & sacra antiquiora. Ideo & eorum sacrificuli presbyteri non absurde dici possunt. Sic Herodotus, τὰ γὰρ θεῶν πρεσβύτερα ἐποιεῦντο ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν antiquiora & potiora dicebant quæ sunt Dei, quam hominum. D. Hie-
ronymus *in epist. de septem gradibus ecclesiæ: Sextus* † inquit, *seniorum ordo est, qui sacerdotibus datur qui presbyteri dicuntur qui; ta-* 9
sunt ecclesiæ Dei, & Christi sacramenta conficiunt: Is autem in benedictione cum episco, is consortes ministeriorum sunt, nec vllam conficiunda corpore Christi ac sanguine, inter eos & episcopos credenda distantia est. &c. Idem alibi *li. 2. in Esaiam c. 3.* ait, in scripturis sanctis presbyteros merito & sapientia eligi non ætate, & senis nomen per verbum presbyteri a septuaginta interpretibus explicari in veteri Testamento, & ita præceptum fuisse Mosi, *Exod. 18.* vt eligeret presbyteros, quos sciret esse presbyteros, hoc est,
qui eo honore digni sunt. ¶ Nam † teste Diuo Ignatio, *epistol. 10.* 10
ad Smyrnen̄ses, sacerdotium, summa est omnium honorum, qui in hominibus consistunt. Quod si quis inhonorauerit Deum, inhonorat & Dominum nostrum Iesum Christum primogenitum omnis creaturæ, & solum natura principem & sacerdotem Dei.

¶ Apparet † autem ex his nomen sacerdotis & presbyterorum 11
generali quadam nota latius posse diffundi, quam pro ordine sacro initiatis, & quicunque quodlibet offert sacrificium, hoc modo potest dici sacerdos vt & D. Petrus dixit, nos Christianos factos esse Christo regale sacerdotium, *1. Pet. c. 2. &c.* Atque alia ratione quoque D. Augustinus *lib. 2. de ciuit. Dei. cap. 10.* explicat verba Apocalypseos cap. 20. ita: *Quod D. Ioannes in Apocalypsi dicit, in istis secunda mors non habet potestatem, adiunxit, atque ait, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis. Non vtique de solis episcopis & presbyteris dictum est, qui proprie iam in ecclesia vocantur sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes quoniam membra sunt vnius sacerdotis, de quibus apostolus Petrus: Plebs (inquit) sancta, regale sacerdotium.* Et † in Laodicensi consilio, *c. si. 32. dist.* 12
presbyteras mulieres dici apud Græcos explicatur, quas Latini dicunt *viduas & matricurias.*

¶ Continentur † itaq; & sacerdotis nomine pontifices, epi- 13
scopi, archiepiscopi & summus pontifex: quia & verbum כהן choen sacerdos continebat & magnum sacerdotem, & inferiores. Vocabant summum pontificem כהן גדול Et in ecclesia nunc quoque Christiana maiores sacerdotes, quales sum. pont. & episcopi, pro apostolis: minores in septuaginta duob discipulis sunt designati, *c. 1. 21 dist.* Summus sacerdos in æternũ Dominus Deus noster Iesus Christus, *Psal. 109.* qui & primũ dedit potestatem sacerdotii D. Petro cum primatu, *cano. in noto. 21 dist. Matth. 16.* ¶ Docet † etiam D. Hieronymus idem esse presbyte- 14
rum & episcopũ, sed illum habere nomē dignitatis, hunc officii. Vide eum hæc luculenter explicantē, *D. Hierony. in epist. ad Tit. c. 1. ad verba illa & constituas per ciuitates presbyteros to. 9. & in epistola Euagrio scripta, to. 2. c. legimus 93. dist. c. olim & c. seq. 95. distin.* Vocantur ἐπίσκοποι, quasi *su, erintendentes.* Atque tantum gradu supra sacerdotes, & alios presbyteros vno, constituit episcopus: quia ex presbyteris per illos vnus electus est, qui ceteris preponeretur in schismatis remediũ ne vnusquisq; ad se trahens, Christi ecclesiã rumperet. Simile, si exercitus imperatorē faciat: aut diaconi eligant de se quē industrium nouerint, quē archidiaconum nominent, *idem in epist. Euagrio script.* ¶ Sic † omnes presbyteri 15
episcopi nõ erant, cum tamē episcopi omnes presbyteri essent, quia ex iis erant electi, & tales esse debeant, *c. ex literis de excess. prel.* Alioquin gradum, quē non habent, non possunt cōferre *c. gratia, 1. q. 1. c. ventum. eod. can. Dalbertum 1. q. 7. c. quomodo de consecrat. dist. 4.* Vnde episcopus in ecclesia vel consensu presbyterorum sublimior sedere debet: intra domum vero collegam presbyterorum se esse cognoscat, itaturũ & sedens stare presby-

terum non patiatur, *in concil. Carthag. c. 4. & ca. epist. in quolibet,*
cum c seq 6. dist. in conc. Martinus Papa.
16 ¶ Præcipuum † munus presbyteri. & ordinationis eius sta-
tuitur, confi. ere Domini sacramenta, vt Epiphanius Ioanni epi-
scopo Hierosolymorum scribit, *Episto. Epipha. est inter epist. D.*
Hieron. quæ ab eod conuersa, to. 2. oper. & in c. ecce ego. 95. dist Quod
& iura pontifi. in restantur, *c. perlectis. 25. dist. c. dicimus est. 1. q 1.*
ca sacerdotes. 6 q. 1. c. quia episcopus. 5. q. 3. precari & benedi. ere
dona Dei Sic & ad Hebræos *cap. 5.* Diuus Paulus, מכבי אדם
כל כוהן חבלקת, &c id est, vt versio vulgaris habet: *Omnis*
pontifex qui ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur in
his quæ apud Deum aguntur, vt offerat donaria & victimas pro pec-
catis In Hebraica veritate, non omnis pontifex, sed omnis cho
en sacerdos. Quanquam & hæc versio habeat, *πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ*
ἀνθρώπων λαμβανόμενος. &c. id est, *omnis princeps sacerdotum ex*
hominibus assumtus. &c. Probabilior tamen Hebraica versio. Et i-
ta etiam de omnibus sacerdotibus, intelligenda esse tradita a
Diuo Paulo docemur, *in ca. ipsi sacerdotes. 1 q. 1.* quorum & mini-
sterio & peccata delentur a Deo, *d. c. ipsi.* Proinde & audit exo-
mologeses. & bonus peritusque esse debet, *ca 1. de pœnit. dist. 1.*
17 in distinctione lepræ & lepræ. ¶ Pro † hominibus autem sacer-
dotes offerunt sacrificia, quia publicæ personæ sunt, *l. 1. §. huius*
studii, de iust. & iur. in P. Et priuati sacra hæc tractare non pos-
sunt, aut non initiati, vel promoti ad hanc dignitatem, *Leuit. c.*
17. Sunt & alia sacerdotum officia, quæ longum esset per singu-
la referre. & facile ex antiquis elici possunt historiarum monu-
mentis, tum gentilium, tum eorum, qui veri Dei habuerunt
cultum.
18 ¶ Erant † inter cetera apud Ægyptios iudices sacerdotes, au-
19 ctore Æliano *li. 14. de var. histor. c. 34.* ¶ Aliud † officium apud
Vtopienses *Thomas Morus, lib. 2. Vtopia,* vt decernentibus præ-
lio cupiis. seorsum illic, non admodum procul, considant geni-
bus, sacris vestibus induti. tensis ad cœlum palmis primum o-
mnium pacem. proxime suis victoriam, sed neutri cruentam
parti comprecantes: vt & vincentibus præcurrant in aciem, &
sæuientes in profligatos inhibeant.
20 ¶ Requiruntur † autem presbytero ordinando, primum ea
quæ in diacono & inferioribus ordinibus, per quos ascendere
graduatim debet presbyter. *ca. 1 de cler per salt. promouen. l. 5. De-*
21 *cret. tit. 29.* ¶ Proinde † adesse debent probi mores, ætas, erudi-
ditio, & reliqua, de quibus paulo post. In veteri lege naturæ &
Mosaica sacerdotes fuerunt ex genere, non electione constituti,
22 ¶ Sic † notant Rabini, *glo. & Rabini, in ca. 25. & 27. Genes* ante sa-
cerdotium Aaronis, primogenitos Hebræorum iure primoge-
nituræ habuisse vestem sacerdotalem & dignitatem sacerdotii,
ius offerendi Deo, & duplicem partem bonorum paternorum:
aliquando tamen omnes sine delectu officii sacrificia obtule-
23 runt. vt Chain & Abel, *Genes 4.* ¶ Enos † tamen ex forma cœpit
inuocare nomen Domini, & fuit publicus, vt opinor, Dei sacer-
dos, *Genes 4.* Sed & Noa hoc munus gessit, nam & is ædificauit
altare Domino, & obtulit holocausta, *Genes. 8.* Post quem quoq;
& legitur de Melchisedecho, quod esset tempore Abrahami sa-
cerdos altissimi *Genes 4. ad Hebra.* In exitu etiam ex Ægypto fili-
orum Israel, Deus iussit sibi sanctificari, omnes primogenitos,
Exod. 12. Subinde cum non omnes primogeniti tribuum Israel
essent idonei, imo inepti ad cultum & ministerium diuinum,
voluit pro illis sanctificari tribum vnam Leui. *Numero. c. 3. & 7.*
quia reliquę hac demta sacrificarunt idolo vituli aurei, si credi-
mus Rabino Salomoni *in commen. ad 32. c. Exod.* A quo tamen
alii dissentiunt: etsi fatendum sit, tribum hanc adhæsisse Mosi in
vindicanda idololatria vituli: dictum enim illis tunc, *Consecra-*
stis, Exod. 32. hod e manus vestras domino, vnusquisque in filio &
24 *fratre suo.* ¶ Neque † eundum inficias lege tradita in monte a
Mose sacerdotii, regulas præscriptas, cultumque diuinum ex le-
ge factum: & annonam illis ex sacrificiis & oblationibus in pere-
grinationem deserti constitutam, *Exod. cap. 28. & 29.* Adepta
deinceps terra pollicita, eaque diuisa, iura illorum firmata fue-
runt, additæ eis decimæ & primitiæ bonorum. in partem illo-
rum: non enim Leuitis distributa est pars in possessionem, *Nu-*
mer. 18. & 34. Iosue, 14. c. quamuis. ca 2. & ca prohibemus, de deci. c.
caussa Carpensis, de verbo. sign. can 1 16. q. 7. Ezech. ca. 44. D. Cypria.
Epistol. libr. 1. epist. 9. Sicut & apud Ethnicos, sacerdotes decimas
capere soliti erant. *Plin. li. 12. c 14.* ex thure, quod ex Arabia Sabo-
tam deferretur. Et in Thomna *idem, li. 12. c. 19* diuidebantur por-
tiones, ex cinamomo decimæ inter Ægyptios sacerdotes. ¶ Vl-
tra † tamen ex publico nutriebantur sacerdotes Ægyptii, erat- 25
que terra illorum immunis ab omni pensitatione tributaria, &
onere, *Genes. 47.* Scribit & Aristoteles *lib. 7. Polit.* sacerdotibus
Græcorum fuisse commessationes necessarias institutas circa æ-
des sacras. Vestigia etiam manent Romanorum apud Pompo-
nium Lætum *de sacerdot.* decimas idolis religionis gratia fuisse
exhibitas, & sacerdotibus eorum, dum de poti iis & Pinariis
scribit, dicens: *Herculem priscum in Euandri ara decimas soluisse. &*
in foro Boario, illi ara proximo, etiam ex voto posteros exhibuisse deci-
mas: certumque habitum, vt qui vellent diuites fieri, soluerent decimas
Herculi. indeq; M Lucullis factas opes ¶ Et sicut † ministerium ex- 26
hibebant diuinis Leuitici generis, sic & sacerdotio fungebantur
qui ex genere Aaronis erant: ita enim placuit initiatique sunt &
consecrari domino in sacerdotes in æternum, *Exod. 29. Leuit 8.*
Diuisit & Dauid postea multitudinem harum tribuum in certos
ordines, vt per vices fungerentur & sacerdotio & ministerio, *1.*
Paralip. c. 23 & 25. Luc. 1. ¶ Erat † autem certa forma, *hanc for-* 27
mam vide descriptam Exo. 29. & Leuit 8 initiandi sacerdotes in
lege antiqua, quæ ceremoniis mysteria futuri sacerdotii Christi-
ani referebant. ¶ Translata † porro lex, cum translatum quoque 28
est sacerdotium in aduentu domini nostri Iesu Christi, *c. transla-*
to, de constitut. can. in nouo, 21. dist. qui fuit verus & summus sacer-
dos, seipsum pro nobis hostiam offerens Deo patri, *ad Hebr c. 2.*
& 3. Electi ab illo apostoli, *Math. 10 ad Eph. 4* dehine septuagin-
ta duo discipuli. Apostolis successerunt episcopi *can. vlt. 68. dist.*
can. in nouo. can. videntes, 12. q. 1. can. dominus, 93 dist. & diaconi, *ca.*
diaconus. can. diacones septem, & can diacones qui, ead. dist. fuerunt &
sacerdotes & presbyteri. Et crescente Christianorum numero,
clericorum ordines dispositi, *can cleros, 21. dist.* ¶ Oeconomia
autem omnis † clericorum vni Deo disposita est & consecrata, 29
non sicut apud ethnicos diuersis: apud quos sicut copia erat De-
orum conficta, sic & varia farrago sacrificulorum singulorum i-
dolorum, vt *Flamines. Diales, Martiales Quirinales Volturnales,*
Vulcanales, Carmentales, Falacer, Palatuales, Furinales, Pomonales,
& iis similes. Plures & sacerdotes vt *Potitii, Pinarii, Aruales, Salii,*
Feciales, Patres patrati. Galli magnæ matris Idææ, Duumuiri sacro-
rum, Titii sodales Luperci, Popæ, & id genus alii, *de quib. omnib. &*
eorum electione vide Nicola. Gruchium li. 2. de comitis. Rom. c. 2. qui-
bus Roma abundabat. in sua superstitione & impietate ante ha-
bitam Dei veri notitiam. ¶ Quemadmodum † & apud alias gen- 30
tilium nationes, eiusdem instituti sacrorum receptorum varii
fuerunt administri, potissimum apud Græcos, qui cum sapienti-
ores aliis videri vellent, sibi aceruum in falsa religione sacrificu-
lorum cumularunt, indeq; prodierunt, *ἱεροί.* *Subministrantes:*
ζακόροι, Ministri: ναοποιοί, ædituus. purgantes domum sacram: *ἱε-*
ρουργοί, Administrantes sacrificiis necessaria: ἐξηγηταί. Purgationibus de-
fermentes. χαλαζοφύλακες. grandinum & tempestatum obseruatores:
ὀργεῶνες, iisdem Mysteriis initiati. θυηταί. Sacrificuli: προφῆται i. prophe-
tæ. ὑποπροφῆται, Subprophetæ. θεσπιῳδοί, Vates qui & χρησμῳδοί παιᾶνες,
διθυραμβοί, & iis similes. In quorum locū † partes nascentis eccle- 31
siæ suffecerunt verę religiosos & Dei veri administros, & eorum
ordines. eradicatis zizaniis, atq; diuisis prouinciis patriarchę po-
siti, vbi erant *Archiflamines*, episcopi vbi flamines: sacerdotes
Dei idolorum sacerdotibus oppositi, *can vrbes, can episcopi, can.*
in illis, 80 dist. Et Romæ, vbi erat caput totius idololatriæ & or-
bis caput & sedes posita præcipua sanctitatis, *can beati Petrus &*
Paul 1 9 7. ¶ Erant † antea apud Romanos *curiones sacerdotes* 32
curiis ex lege Romuli eligendi idolis ministrantes, qui curiatim
suffragio creabantur. *Dionys Halicar. li. 2.* Et iis præpositus curio
magnus qui suffragio populi comitiis creabatur auctore Liuio,
li 7. Deca 4. ¶ Christiano † autem populo aucto Romæ, & Eua- 33
ristus primus, *Platina in Euaristo,* sacerdotes distribuit per singu-
las vrbis Romæ curias qui pręberent sacramenta & sacra alia po-
pulo: illi a quibus præberetur vicissim necessaria suppeditarent
victui eisdē Inde partes illæ vrbis distributæ. dictæ parœchiæ &
curiones & subditi parœchi a verbo Græco *παρέχειν* id est, præ-
bere. Meminit D. Cyprian. *epist 6. lib. 1.* primitias & decimas illis
deberi. Per vniuersum deinceps orbē circa annum domini 266.
Dionysius sum. pontif. idipsum fieri curauit, distributis locis sin-
gulis curionibus assignatis: pro reditibus decimis, q̄ intra limites
distinctos cōtinerentur *can. 1. & can ecclesias, 13 q 1. can 1. 90 dist.*
can. episcopi 80 dist. c pastoralis. de iis quæ fiunt a prel. sine conse. cap.
Polyd Virg. lib. 4 c. 9. Et proinde isti curiones proprii sacerdotes di-
cuntur, quibus animarū commissarū cura demandatur singula-
riter, *ca. omnis vtriusq; de pœnit. & remiss.* ¶ Hinc † & titulos exigi 34
in cre-

in creandis sacerdotibus statutum, id est, ecclesias proprias. quibus sufficerentur, & vnde titulum nomenque presbyteri sumerent, *cano. 1. & 2. 70 dist.* Quamuis postea pro illis patrimonium vitæ sufficiens tantum requisitum sit, *c. 2. & c. cum quæstionibus,*
35 *de præben. ap. Greg.* ¶ Ecclesiis † quoque adiuncta sunt, quæ ad nutriendos cultus diuini ministros, potissimum sacerdotes proprios, essent necessaria: & vltra decimas & primitias alia bona temporalia. hereditates & patrimonia, potissimum a tempore Constantini, qui ita fieri permisit. *l. 1. de sacros. eccl. C.* Antea enim non erat licitum nec cum ecclesia inter Iudæos esset vsurpatum: nam futurum transferendam ecclesiam in gentes præuidentes apostoli, omnia vendebant & pretium in commune ad pedes ferebant apostolorum. At translatione facta, & experientia edocti, ob tyrannorum persecutionem, cultum diuinum dissipari, & cessante persecutione ægre resarciri, cum deficerent bona, placuit & temporalia ecclesiis addi retinenda, *can. futuram, & ca. videntes 12. q. 1* Et ita ecclesiarum reditus, ministris etiam inferioribus sufficere, *ca. salubriter de præb. in extrava. comm.* Et cautum, ne basilicæ siue templa sine congrua dotatione redituum construerentur, *can. nemo, de consecr. dist. 1. c. 1. de censib. ap. Grego. c. ad audientiam, in 1. de eccl. ædif.* vt qui altari seruirent, de altari possent viuere *c. 2 c. episcopus, c. extirpando § 1. & c. cum secundum apostolum de præb. c. cum sit Romana, de simon.* Non enim alligandum est os boui triturantí, *Deuter. 25. ad Galat. 6 D. Matth. 10 D.*
36 *Marc. 6 D. Luc. 9* ¶ Idcirco † codicilli seu literæ quædam, seu rescripta summi pontificis dicuntur iustitiæ ad futura beneficia, quibus iubetur episcopo conferre beneficium clerico pauperi, quem sine titulo ordinauit: dictæ iustitiæ, quia iustum est cum alere, quem pauperem ordinauit, *c. si pro clericis, & ca. si pauper, de præb. in 6. c. non liceat can. episcopus, de præb. De literis iustitia & rationibus earum vide Lapum, alleg. 79. & Ioannem Staphileum, in noua forma exspectat. Ioan. Andr. & Domin. in c. si pauper, de præb. in 6. Rebuff. tit. de rescripto in forma communi, & in forma pauperum, de praxi benefic.* Aliter dictæ in forma pauperum, quia in ea forma tantum pro pauperibus clericis conceduntur, *c. postulasti, c. si pauper c. si pro clericis, de præb. in 6.*
37 ¶ Hinc † prouentus, qui sacerdotib. debentur sicut & dignitas ipsa sacerdotium dicitur, cum apud ethnicos, tum etiam apud nos. Sic Liuius *lib. 9 Gens Potitia, cuius ad aram Herculis familiare sacerdotium erat, &c.* Meminit Modestinus *in l. 1 ad l. Iul. de ambitu.* cautum lege Iulia de ambitu, ne sacerdotium a populo peteretur. Hermogenes *l. vir. ucum. 6. de donat. inter vir. & vx. in P.* quoq; propter sacerdotium adeptum, posse dissolui matrimonium bona gratia tradit, vsurpant ita Cæsares & iuris pontificii auctores pro eo quod alio nomine beneficium dicimus Etsi sciam sacerdotium & pro presbyteratu, quamuis non adsior fructus ecclesiastici accipi, *l. quicunq; in lla auth. seq. si quis episcopus. de episc. & cler.* Et communi vulgariq; nomine dici beneficium, *c. nemo de elect. in 6. c. translato de consti.* quod & sacerdotium sanctæ ..... *c. beneficium de regul. iur. in 6. clem. 2. de magist. ca. cum in cunctis. § 1 de elect.* ecclesiaq; *c. consulens, de iur. patron.* dici-
38 tur. ¶ Sacerdotium vnum † præcipuum omnibusq; commune officium est, verum accedunt illis aliunde tituli & qualitates, quæ augent dignitatem singulorum. Alii namq; simpliciter sacerdotes alii curiones, alii episcopi, alii archiepiscopi, patriarchæ pontifium &c *c. si ne prola. vices suas* Quemadmodum & ordo dignitatum sacerdotum apud gentiles erat. qui ex suorum idolorum dignitate, quos vocabant Deos, vt plerunq; gradus habebat. Sicq; Sex. Pomp. Festus tradit *in lib. de ver. sign. in ver. ordo sacerdotum* inter sacerdotes illorum maximum fuisse regem, deinde Dialem post hunc Martialem, quarto loco Quirinalem, quinto pontificem Maximum. *Et quo in conuiuiis supra omnes rex accubabat, Dialis supra Martialem Martialis supra Maximum, is dem supra pontificem. Rex, quia potentissimus: dialis, quia vniuersi mundi sacerdos qui appellatur Dios: Martialis, quia Mars conditoris vrbis parens: Quirinalis, socio imperii Romani Curibus ascito Qui-*
39 *rino. Pontifex † Maximus, quod iudex atq; arbiter habetur rerum diuinarum & humanarum.* Hæc Festus.

De personis, quæ ordines conferunt. Cap. 9.

1 *Ordines conferunt sacri episcopi.*
2 *Ordines minores conferre non alii, quam episcopi & qui.*
3 *Ordines conferens necesse est proprius prælatus ordinati.*
Dimissoria litteræ quid & a quibus conceduntur pro ordinib. eod.
4 *Ordinati ab hæreticis, schismaticis, & huiusmodi prælatis, vere habent ordines.*
5 *Ordinandus non est Græcus clericus a Latino episcopo.*
6 *Monachus ordinandus non est sine permissione abbatis.*

ORdines † conferunt episcopi, & iidem episcopum ordinant seu conse. ..., *tota 75 dist.* ¶ Possunt † & minores ordines conferre alii, quam episcopi, *c. 1 de ordina. ab episcop. qui renuncia. episcop.* vt abbates, *c. cum contingat, de æta. & qualita. can. abbatibus, 69. dist.* si agatur de monachis illis subditis, *ca. abbates, de priuil.* dummodo per manuum impositionem prælati in ecclesia facti fuerint. sine schismate *can. Lugdunensis, 9. q. 2* ¶ Proprius esse debet prælatus, † qui confert, *c. veniens, de præscript. c. cum contingat de æta. & qualit. in Trident. concil. o, sess. 0. 7. de reformatio. can. 7. d. cano. Lugdunensis, 9. q. 2.* vel oportet mandatum eius interuenire, id est literas commendatitias, seu, vt vocant dimissorias, *de quib. vide 70. 71. & 72 dist.* Quas tamen non concedunt inferiores prælatis, vel eius officiarii, vel alii citra priuilegium, *c. 3 de tempor. ordinat. in 6.* nisi episcopus speciali mandato hanc potestatem dederit suo vicario, vel is episcopus longe absit. Quo casu vicariis in spiritualibus quoq; concedit *c. 2 & 3 de offi. vicar.* vt sede vacante capitulum, *d. c. 3 § 1 & 2 de temp. ordinat.* vel capto ab hostibus prælato: nam tunc & capitulum eadem ipsa exercet. quæ mortuo eo. *c. penult. de supplen. negli. prælat.* ¶ Ordinati † ab hæreticis excommunicatis. schismaticis, simoniacis, depositis, suspensis, interdictis, vera conferunt sacramenta. & verum corpus Christi conficiunt, dummodo in forma ecclesiæ catholicæ perficiant, *Hostiens. in sum. de temp. ordin. per can. secundum 19. dist. can. declaramus, & c. dominus, 1. q. 1. c. quod quidam eod. ca. offenditur, & ca. quomodo, de consecr. distin. 4.* quoad characterem, non quoad executionem: contra si formam omittant, *c. 1. de schismat.* Neq; extra formam ecclesiæ verus locus est sacrificio, *cano. extra catholicam. 1. quæst. 1.* Episcopus dum ordinat, consilium clericorum suorum adhibere debet, iuxta Carth. 4. synodum, quæ refertur a Gratiano in *c. episcopus sine consilio, 24. dist.* ¶ Græci † clerici a Latinis episcopis ordinari non debent, si in ritu ordinandi sunt contrarii, *c. cum secundum regulas, c. 9. de tempo. ordinat. vide & c. quod translationem, c. 11. eod.* ¶ Nec † ab episcopo ordinandi religiosi, si prælati eorum contradicunt, *c. ad aures, de tempor. ordin.*

1
2
3
4
5
6

De personis, quæ ordinari possunt. Cap. 10.

1 *Ordinandorum qualitates animæ, corporis, & bonorum inspiciendæ.*
2 *Ordinandi vita secreta sit a vulgo & qualis debeat esse.*
3 *Castitatem vouent subdiaconi, diaconi, presbyteri, Non lectores & inferiorum ordinum.*
4 *Ecclesia orientalis non suscipit in ordinibus votum castitatis perpetuum. & de Orientalium ordinatorum coniugio.*
Connubio nuptiarum arcentur subdiaconi, diaconi, presbyteri, eod.
5 *Sacerdotes expedit esse pauciores bonos quam plures indignos.*
6 *Ordinandus probandus esse debet ante examinationem.*
7 *Ordinandorum examinatio quid contineat.*
8 *Bigamos ad quos ordines promouere non potest.*
Bigamus censetur meretricem ducens, vel cognoscens suam vxorem adulteram, eod.
9 *Illiterati omnino non ordinandi. sed possunt & ii ordinari, qui mediocri scientia sunt imbuti.*
Tonsura prima illiteratis non confertur eod.
Ordinandis quæ & qualis conditio exigatur, pro diuersitate ordinis, eod.
10 *Sacerdotis quæ debet esse saltem scientia.*
11 *Episcopo quæ debet inesse scientia.*
12 *Ordinatus illiteratus recipit ordinis characterem.*
Illiteratus suspendendus ab ordine, donec didicerit. eod.
13 *Electio illiterati irrita.*
Episcopus priuatus episcopatu, quod Donatum non legisset, nec nouisset Grammaticam eod.
14 *Serui quando ordinari non poterant.*
15 *Ordinandorum qualitas corporalis ne sint viciati, &c.*
Corporis vitia quæ impediunt ordinationem, eod.
16 *Furiosi ordinari non possunt.*
17 *Natalibus iusti esse debent esse, ordinandi.*
Canonici regulares possunt esse illegitimi, eod.
Monach. possunt esse illegitimi, eod.
18 *Filii illegitimi cur ab ordinibus arceantur.*
19 *Illegitimis dispensare in quibus beneficiis possit episcopus.*
20 *Tu ..... non ordinatur, curialis luxuriosæ viuens.*

21 *Ordinati probati esse debent & bona fama.*
Prouinciarum rectores probandi antequam eligantur, in vita & moribus, eod.
22 *Ordinandorum ætas in singulis ordinibus. idem 23. ætas in singulis ordinibus minoribus & maioribus requisita, eod.*
23 *Ordinans & ordinatus ante legitimam ætatem quomodo plectantur.*
24 *Mulieres ad nullum sacrorum ordinum promoueri vel ordinari possunt.*
Apud Ethnicos contra sacerdotes erant. nu. 25.
25 *Sacerdotes & ministri sacrorum qui, & quomodo delecti, apud Ethnicos.*

1 ORdinandorum † qualitates plures sunt obseruandæ. Primum, illæ quæ animum respiciunt. 2. quæ corporis sunt: de-
2 hinc, quæ bonorum. ¶ Quæ sunt † communes omnibus ordinibus: nempe, *Isidorus, de vita clerico. & in can. his igitur, 23. dist.* vt vita eorum a vulgari absit, & a mundi discreta voluptatibus, ab spectaculis, pompis, conuiuiis publicis, & priuatis parum castis, ab vsuris, a fraudandi studio, amore pecuniæ, secularibus negotiis, ambitione honorum, dolo, odio detractione, æmulatione, inuerecundo & præcipiti incessu & sermone: non frequenteur fœminas, caste viuant, obediant senioribus, non se extollant, psalmis hymnis, canticis incumbant. Sint sine crimine grauiore, *1. ad Timothe. 3. c. vnum orarium 25. distinct. c. si. de furt.* sine in-
3 famia, *ca. præcipimus, 34. dist.* ¶ Castitatem † promittunt & vouent perpetuam subdiaconi, diaconi, presbyteri, & superioris gradus clerici, *can. lex continentiæ. 31. distinct. & 10 32. distin. in cano pen. 27. dis. 10. 28. dist. l. cum qui. 19. & auth. multo magis, de episco. & cler. C.* non lectores & inferiores, *d. auth. multo magis, d. cano. lex continentiæ, ca. si quis, & ca. lectores 32. dist.* Qui enim perpetuo debent altari assistere, perpetuo ab vxoribus abstinere debent, *can. sacerdotibus, & cano. episcopos, & seq. 31. dist.* sicuti & ad tempus qui expeditius vacare debent orationi, ex præcepto D. Pauli, *1. ad Cor. 7.* & hoc in Occidentali ecclesia.

4 ¶ Nam † Orientalis in ordinationibus votum castitatis non suscepit perpetuum, *cano. aliter. 31 dist.* Proinde in ecclesia Occidentali vetitum, ne subdiaconi, diaconi, presbyteri, & aliis quibus ducere vxores prohibetur, intersint nuptiarum conuiuiis, *c. presbyteri, 34. dist.* ex concilio Agatensi. Demosthenes Christiane hac de re quoque sentit *in ora. cont. Timocratem*: [illegible] *idest, ego enim arbitror, qui sacras ædes ingrediatur, qui malluuia & canistros attingat qui curæ diuinarum rerum præsit, eum non modo ad certum aliquot dierum tempus castum esse debere: sed per omne spatium ætatis ab istiusmodi studiis fuisse purum oporte-*
5 *re, in quibus autem iste consumpsit.* ¶ Refert † eadem verba in fine orationis contra Androtionem, *In summa*, inquit Clemens, *can. tales ad ministerium, 23. dist. tales ad ministerium eligantur clerici, qui digne possint dominica sacramenta tractare: melius est enim Domini sacerdotium paucos habere ministros, qui possint digne opus Domini exercere, quam multos inutiles, qui possint graue onus ordinatori adferre. Debentque esse sine crimine manifesto, c. ex tenore, & c. fi.*
6 *de tempor. ordin.* ¶ Ex † in concilio Carthaginensi 4. *c. nullus, 24. dist.* prohibitum, vt nullus examinetur clericus nisi probatus vel examine episcoporum, vel populari testimonio populorum.
7 ¶ Proinde † feria quarta ante sabbathum ordinationis, *ca. quando episcopus, & can. fi. 24. dist. ca. ad nostram, de offi. archid.* id est, ante ordinationem tribus diebus, debent archidiaconi sistere episcopo seu præsentare ordinandos, vt episcopus eos probet, vel examen eorum committat viris sacerdotibus bonis, & prudentibus, in diuinis lectionibus & ecclesiasticis sanctionibus exercitatis, qui inquirant ordinandorum genus, patriam, ætatem, institutionem, locum vbi educati sunt: si sint instructi in lege Dei, si catholici, & de similibus.

8 ¶ Bigamus † in casu necessitatis quidem potest promoueri vsque ad subdiaconatum, *cano. lector. 44 dist.* non autem ad alios maiores ordines, *cano. vnum. 26 dist. tit. de biga. non ordi. & can. præcipimus, 34 dist.* Diuisit enim in secundo coniugio, & in bigamia carnem suam, *can. acutius, 26. dist.* & incontinentiæ signum exhibuit, *ca. proposuisti, 82. dist.* Neque ad viduitatem, quam ipse spreuit, suadendam idoneus, *can. vna, 26. distinct.* Quare qui meretricem vel concubinam duxerit, & viduus voluerit ordinari, non admittitur, exemplo bigami, *can. maritum, 33. dist. c. curandum, d. cano. præcipimus, 34. dist. cano. qualis, 30. q. 5.* Nec qui se commiscuit cum propria vxore, quam sciebat & constat commisisse adulterium, ex Neocæsariensi concilio, & Martini Papæ, *ca. si quis vxorem, & can. si laici, 34. dist.*

9 ¶ Illiterati penitus, † non debent ad ordines promoueri, *can. 1. 36. distin. c. ventum, 1. q. 1. c. præcipimus, 34. dist. § clericos, de sanct. episcop. in auth.* mediocris tamen scientia sufficit, *ca. cum nobis olim, ext. de elect.* Imo nec tonsura prima omnino illiterato confertur, *c. si. de tempor. ordi. in 6.* Nec cum hoc dispensare potest episcopus, vt fiat clericus, *Innocen. in c. dilectus, eo. ap. Grego. vide Cardinalem, de Turre Cremata in c. si in laicis, 48. dist.* nam ecclesia viris literatis ad sui regimen indiget, *c. cum ex eo, de elect. in 6.* & ex clericis ad alios ordines ascensus patet. Ius autem diuinum repellit ab officio sacerdotem, qui imperitus est, *Osee, c. 4.* vt & facile facultas cedendi episcopatui concedatur ei, qui propter ignorantiam se merito indignum arbitratur, *ca. nisi cum pridem, § pro defectu, de renunciat.* Pro diuersitate tamen graduum ordinis & diuersi gradus scientia necessaria: vt quo maiores, eo maior debeat esse scientia. Et in summa, vt scientia sufficiat scire quæ ministerii & officii sui sunt. Sic cum cura maior in sacerdote, quam in inferioribus, & maior episcopi, & difficilior summi pontificis: ideo & in his delectus scientiæ habendus est. ¶ Et sal- 10
tem † sacerdoti necessaria sunt, *can. quæ ipsis, 38. distin. & 106. dist.* ad discendum, sacramentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, canones pœnitentiarii, psalterium, homiliæ per circulum anni, dominicis diebus, & singulis festis aptæ. ¶ Episcopus † autem debet notitiam habere noui & vete- 11
ris testamenti, *can. penult. & fi. 36. dist. & cano. omnes psallentes, & seq. 38. dist.* iuris pontificii: nec sine illis possunt commode onus sibi impositum exsequi: neque alienus negotiorum secularium omnino, & imperitius esse debet, *can. 1. 39. distinct.* Prophanas autem scientias & scripturas legere prohibetur, aut vix permittitur, & nisi cum sobrietate, *tota 37 dist.* & quatenus ad faciliorem scripturarum diuinarum explicationem conducunt *ca. relatum, 37. dist.* ¶ Notant † tamen interpretes illiteratum omnino ordi- 12
natum, accipere ordinis characterem, *Innocent. & Ioan. Andr. in ca. cum in cunctis, de elect. & Card. de Turre Crem. in cano. illiteratos, 36. dist.* Suspendendus tamen hic erit ab exercitio, donec se idoneum & sufficientem huic gradui reddiderit, *Io. Bernard. Dia. in practic. criminal. c. 18.* ¶ Quanquam † & electio illius qui illite- 13
ratus est, ipso iure sit irrita, *can. cum in cunctis, c. 7. & c. ex congregato, ca. 53. de electio apud Gregor.* Et Honorius 3. sum. pontifex, monuit ab episcopatu promotum, qui fassus fuisset nunquam Grammaticam didicisse, nec Donatum legisse. *ca. fi. de æta. & qualita. ord. ap. Greg.* Nec huic suspensio concessa, vt disceret: cum ignominiosum sit eum, qui alios vt doceat constituitur, doceri, *§ demum, de sancti. episc. in auth. collat. 9. ca. conuenientibus, 1. q. 7. ca. vilissimus, 1. quæ. 1.*

¶ Non † ordinabantur seruilis conditionis homines, quin 14
prius essent a propriis dominis libertate donati, ex concilio Triburiensi & Toletano, *can. nullus & cano. de seruorum. 54. dist. c. 1. & 2. de seruis non ordin.* De facto tamen ordinatus seruus vere ordinem suscipit, *Præposit. in summa 54. dis. Card. in mihi.* Fugitiuus tamen, & per fraudem ad gradus conscendens seruus, deponitur, & domino restituitur, distinctione adhibita, *c. 2. de seruis non ordin.* Ceterum in his quæ corporis sunt ordinandorum considerata primum quæ sese efferunt corpora, postea morbos, dehinc ætatem. ¶ Repelluntur † itaq; ab ordinibus, corpore vitiati, & im- 15
minuti enormiter *can. illiteratos, 36. d.* sicuti & olim a ministerio Dei ex præcepto antiquæ legis, *Leuit. 21.* qui maculam habebat, cæcus, claudus, grandi, vel paruo, vel torto naso, fracto pede, mancus, lippus, gibbosus, albuginem habens in oculo, habens iugem scabiem, impetiginem, quæ etiam mystice de vitiis animi intelliguntur, prout explicatur in Pastorali Gregor. 1. *in c. hinc etenim, 50. dist.* Atque ita potius accipienda, quam ad literam tradunt interpretes sacri. Neque omnem maculam repellere, vel claudicationem, vel similia, quæ non impediunt exercitium ministerii, & quæ sine culpa contigerunt ordinando, *Hostiens. in sum. de corpo. vitia. fuer. c. 2. & ca. fin. eiusd. titu. & ca. inter præsentium, 55 distin. c. qui partem, eod.*

¶ Remouentur † & procul dubio ab ordinibus furiosi, & epi- 16
leptici *can. communiter, 33. dist.* ¶ Ordinandus † insuper iustis na- 17
talibus natus esse debet, *cano. cenomanensem, & can. seq. 56. distinct. c. cum in cunctis, de elect. Deutero. 23. non ingredietur manser, &c.* nisi tales fuerint ingressi monasteria, vel sint canonici regulares,

lares, *tota 56. dist. c. 1 de fil. presbyte & tot. tit. & ca. cum in cunctis, de electio. cano. de incestis, 35 q. 3.* Nisi malimus illos sequi, qui tradunt & religionem ingressos illegitimos quoque arcendos ab ordinibus: verum facilius eam illis ab episcopo dispensari, *vide glo. explic autem hanc quæstio in dist. 56. in ver. presbyterorum.* Sic Philo Iudæus *in deca n. In sacerdote & hominum, inquit genus examinatur, vt sit incul- abile, & competens partibus sui corporis vsquequaque integrum.*
18 ¶ Sex † autem rationes adfert Præpositus, cur arceantur illegitimi, *Præposit. sa can. 1. 56 dist.* & al quas Hostiensis *in sum. de filiis presbytero. §. qua est caussa.* quibus addendus canon si gens Anglorum, 56. distin. Porro dispensatio huic malo medetur, *tota 50. dist. inst cap. nisi cum pridem. § persona, de renunciat. ca. per venerabilem, qui fil. sint legit.*
19 ¶ Verum † episcopus in minoribus dispensat, & in beneficiis, quæ ab iis possunt teneri: in aliis, nequaquam *c. 1. de filiis presbyt.* At in promotione debet nominatim exprimi illa dispensatio natalium: nam promotione ipsa, ad ordines, vel beneficia, quæ iustos exigunt natales, non censetur tacite dispensatum. etiamsi is qui confert ordines, dispensare possit alias expresse, *glo. stat. in 6. vns in verb dispensare. de ætat. & qualit. in 6.* Dispensabit itaque episcopus in minoribus, & pro canonia etiam cathedralis ecclesiæ, dummodo non sit dignitas, *Ioan. Andr. in addit. glo. c. 1. in ver. bona fide. de filiis presbyter. in 6.* Potest & sum. pontifex dispensare in omnibus ordinibus & beneficiis, vt non egeamus episcopi tunc ope, *c. 1. eod.*
20 ¶ Non † ordinatur pœnitens, *can. ex pœnitentibus, & c. illud. ca. canones, 50 dist. ca. placuit, eod.* aut curialis, vt pote rationibus & debitis implicitus. *cano. 1. & 2. 53. distin. c. vni. de obligat. ad ratio. ordin.* nisi post deposita onera quæ continent rationum redditionem, *d. c. vni.* Neque is qui in luxu aliquandiu vixerit, etsi postea resipuerit. Sic enim scriptum in canonibus Nicephori *Corsef. li. 2. tur. Orienta. Si quis ad annos viginti & deinceps dissolute & in luxu vixerit, deinde studiosus apparuerit virtutis, non ordinetur: sacrum enim ius pollutum est.*
21 ¶ Et in summa † probatos & ornatos esse oportet ordinandos a bono testimonio. Sic enim & fieri in ecclesiæ nascentis tempore solitum: sicut Lampridius docet *in vit. Alex. Seueri*, dum tradit Seuerum Cæsarem, antequam rectores procuratoresque ad prouincias regendas mitteret, nomina eorum proposuisse hortando populum, vt si quis quid haberet criminis probaret manifestis rebus. si non probaret subiret pœnam capitis: dicereque eum graue esse. cum id Iudæi & Christiani facerent in prædicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt. non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ committerentur & capita. In sacerdotibus potissimum vitam quoque incontaminatam esse debere docet Deus dum iussit eos deferre in pectore. האורים ואת התמים haurim veeth bathumim id est *illustrationes & puritates Exod 28.*
22 ¶ Consideramus † etiam in ordinandis ætatis maturitatem, *c. cum in cunctis, ca. 7. de electio* In prima tonsura & minoribus aliis ordinibus sufficit & ab infantiæ annis qui septem sunt. *l. sin fratres, C. ae iur. de liber.* quis potest clericatus officio donari. *cano. de his qui 28 dist. ca. in singulis, 77. dist.* in acolytatu olim & subdiaconatu 14. *d. can. in singulis,* aliquando 20. anni requisiti, *c. quicunque, 77 dist.* Postea in subdiaconatu, 18 annum: in presbyteratu, 25. *can de his, 28 dist. can. vltim. de tempo. ordin. in 6. clem. si de ata. & qualit. apud Clemen* suffi. cere visum est.
23 ¶ Ordinans puerum † 13. annorum in diaconum a collatione ordinum suspenditur, & ordinatus vsque ad legitimam ætatem ab exsecutione eorundem *c. vel non est compot. ca. 14 de tempor ord n c. ex ratione. de ætat & qualit.* In episcopali ordine, 30. exspectandus annus *d. ca. cum in cunctis. de elect.* Constitutio regia ex consultatione comitiorum habitorum Aureliæ, in presbyteris creandis statuit triginta annos cum probitate morum. articulo duodecimo.
24 Sexus † quoque perpendendus: nam mulieres a sacro ordinis cuiusque charactere arcentur: non enim ordinantur iure Christiano. nec sacra tangere, *ca. sacratas, 23. dist.* nec prædicare, nec confessiones, seu exomologeses peccatorum audire, vel absoluere, aut benedicere possunt, *cano. nona. de pœni. & remiss. cano. mulierem 33 q 5.*
25 ¶ Ethnicis † seu paganis in statuendis sacrificulis & suis sacerdotibus, multa quoque fuerunt obseruata: delata tamen sacrorum iura & mulieribus. Exstantque adhuc antiquarum rerumpublicarum de illis leges Et primum Platonis hæc lex, *Plato 6. de legibus: Sacerdotes tam viri quam mulieres aditui constituendi sunt, partim delectione, partim sorte. Quæ ad sacerdotum electionem pertinent, Deo committenda sunt, vt quemadmodum illi placitum, tam diuina fortuna cui tributum id sit, sortes ferat: in eorum autem qui suffragiis consecuti sunt examinatione, ille est comprobandus ut integer sit atque legitimus. Deinde, a domo quam maxime munda, ex, et quoque caedis, omniumque huiusmodi quæ aduersus legem committuntur. cui pater materue similiter vixerint. Sacerdotium non diutius quam annuum. nec, auctorum annos, quam sexaginta natus sit, qui secundum sacras leges, res diuinas est tractaturus.* Eademque de mulieribus sacris quæ de viris statuta intelligantur. Morem Romuli lege inductum eligendi ad sacra gentium pertractanda, descripsit Dionys. Halicarnassæus *in 1. antiq Roma* his verbis: *Cum alii, inquit, temere ipsi numque ac inconsiderate sacerdotes eligant, quidam licitatoribus proponentes hunc honorem, quidam committentes sortibus, ipse Romulus. neque venalia voluit esse sacerdotia, neque sorte subdita, sed lege sanxit. vt ex singulis curiis legerentur bini, annum egressi quinquagesimum, qui virtute ac genere praecellerent ceteros, censumque sufficientem haberent, & integro essent corpore. Iis non ad certum tempus. sed in omnem vitam cum honorem concessit, immunibus propter ætatem a militia & propter priuilegium exemtis ab vrbanis negotiis. Quoniam autem quædam sacra fieri per mulieres oportebat, quædam etiam per pueros patrimos matrimosque, vt iis quoque, quantum posset, consuleret: voluit vxores cum suis maritis fungi sacerdotio, et si qua sacra viros obire vetaret mos patrius, ea ab his quæ feminis, in eiusque ministeriis partem debitam venire etiam, &c.* Aristoteles neque agricolas, neque artifices neque quemquam vilium exercitiorum sacerdotem esse deputandum tradit, propter honorem Deo exhibendum, *Aristot li. 7. Polit. c. 9.*

De Modo & Forma ordinationis faciendæ. Cap. 11.

1 *Ordinari nemo debet sine titulo.*
De titulo clericorum ibi plura, eod.
Titulus presbyterandi cuius reditus esse debeat, eod.
Titulus presbyteralis inalienabilis, nec obligari potest, eod.
2 *Scrutinium in ordinandis quid, & quale.*
3 *Ordines quis dicatur furtiue suscipere, & 4.*
4 *Ordines quo tempore conferri possint.*
5 *Ordines conferri debent ordine, non per saltum, & inordinate.*

MOdus † ordinandi est, vt non absolute fiat ordinatio, sed 1
cum titulo, id est. cum ecclesia vel ecclesiastico beneficio; ex concilio Chalcedonensi, *refertur in can. 1. 70 dist.* in quo cautum, vt ordinatio cuiusque fieret, aut in ecclesia suæ ciuitatis, aut in martyrio, vbi scilicet sunt reliquiæ martyrum, aut in monasterio alioquin irritam esse, quod pertinet ad exsecutionem, non quod ad ordinem. Idem & in concilio Vrbani Papæ Placentiæ habito statutum, *in can. 2. 70. distin.* Et proinde recte prospectum, ne clericus vnius ciuitatis & ecclesiæ alicuius, in ecclesia aliena ordinari possit sine consensu proprii episcopi, ex cuius ordinatione habuit titulum, *tota 71 dist.* Hodie tamen in ordinatione non exigimus, vt ordinandi habeant ecclesiam aliquam pro titulo, sed loco ecclesiæ sufficit. aut exigimus idoneum patrimonium, vnde viuere possint: quod est tituli nomine, sine quo episcopus non debet ordinare, *c. 1. & c. tuis quæstionibus, c. 23. de prab.* Vel si sine eo ordinet, tenetur ei alimenta exhibere, donec beneficium sufficiens ei conferat, *c. cum secundum de prab & c. 4. eod.* Similiter si repentina clade patrimonium eius exhaustum est. cum enim propria non sufficiunt clericis ecclesiasticis, ecclesiastica habere debent *can. illi autem, 12 q 1. cano. clericos 1. q. 5. gl. in d. c. tuis quæstionibus.* ne clerici in opprobrium ordinis clericalis mendicare cogantur, *can. diacon. 93 dist.* Aurum enim habet ecclesia, non vt seruet. sed vt distribuat pauperibus. *can. aurum 12 q. 1.* Et fures sunt & latrones, qui conseruant vel propria faciunt, quæ supersunt ex beneficiis, & patiuntur tot egenos esse. Quod procuratores seu negotiorum gestores Dei & pauperum tantum sint bonaque illis & ecclesiis tutorum destinata sunt, non vt se solum nutriant, sed & vt alant pauperes. Sicut & tempore institutionis ecclesiæ, omnia vendebant Christiani & pretium venditorum ad pedes deferebant apostolorum, vt illi singulis distribuerent egenis pro modo indigentiæ, *Actor. 5.* Proinde qui domestici fidei sunt pauperes, multo magis bonorum ecclesiasticorum participes esse debent. *ad Gal. 1 6 1 ad Tim 5.* Constitutionibus regiis quoq; Comitiorum Aureliæ. ecclesiæ *art. 12* statutum ex iusta ratione, ne plan presbyteros sine reditu aliquo vel beneficio eri ēt, quib. se alere possint: eaq; caussa cautū vt de eo reditu pri⁹ testatio fieret corā iudice ordinario p quatuor ciues q sine fraude & bona fide asseruerint patrimoniu presbyte-

randi esse reditus quinquaginta ad minus librarum, pro quibus qui ita testantur, teneantur annuatim. si non adsint ordinato. Et insuper statutum, vt hic reditus temporalis inalienabilis esset & extra omnem aleam obligationum & hypothecarum, post tempus ordinationis presbyteri, & pendente eius vita. Sancitum quoque in iure, vt si alterius episcopi iussu ordinandi generali episcopus sine titulo ordinet, ipse qui ordinauit, teneatur alere: si speciali iussu certos ordinet, is qui iussit. Quod si ordinentur a non suo episcopo, ex dimissione seu cum literis dimissoriis alterius diœceseos clerici, non qui ordinat: sed qui permisit vt ibi ordinarentur, alere debet, donec titulum vel beneficium nacti fuerint *ca. si episcopus ca. 37. de praben. in 6.*

2 ¶ Dehinc † in maioribus scrutinium præcedit ordinationem. per quod archidiaconus qui assistit episcopo, eidem dicit, *Postulat sancta mater ecclesia hunc diaconum vel subdiaconum, ad onus diaconatus vel presbyteratus assumi:* & interrogatus, num dignus sit responder, *In quantum humana fragilitas nosse sinit, scio eum dignum arbitrari, c. vni. de scrutin. in ord. facien.* Quomodo autem &
3 quare fiat, ante indicauimus. ¶ Accedit † sententia superioris, quæ accedere debet: alioqui si sine ea, vt si examinationem non fuerit passus, dicitur quis furtiue ordines suscipere, & castigatur, *tex. & gl. in c. 1. in ver. furtiue. de eo qui furt. ordin. suscep.*

4 ¶ Præterea † temporibus legitimis ordinatio fieri debet ab episcopis, nempe maiorum ordinum, tantum in ieiunio quatuor temporum, & sabbatho ante dominicam de passione: minorum tamen fieri potest dominicis & aliis festiuis diebus, *c. 2. & 3. de temp. ordin.* in quibus maiores ordines non conferuntur ab episcopis, quamuis possint & tunc a sum. pont. conferri, *c. 1. eod.* Verum ordinatus a Papa, sine licentia sum. pont. ad superiores ordines non promouetur, *c. cum in distribuendis, eod.* Ceterum extra prædicta tempora ordinatus ordinis recipit characterem, sed non nisi pœnitentia imposita & ea impleta permittitur administratio, *ca. consultationi, eod. ca. cum quidam, c. si eod.* quia tempus non est de substantia ordinis, *glos. in d. ca. consultationi.* sed ex iuris positiui constitutione. Et proinde transgressio punibilis. Vt & animaduersione dignum est, si duo sacri ordines vno die conferantur, id enim & prohibitum quoque est, *c. literas, ca. 13. eod.* & qui contulit episcopus etiam mandato Metropolitani, a potestate conferendi suspenditur, *ca. dilectus. c. 15. eod.* Et furtiue etiam quis ob id dicitur ordinatus, *c. 3. & fin. de eo qui furtiue. ordin. suscep. lib. 5. Decret. tit. 30.*

5 ¶ Obseruandum † quoque est, vt ordines serie & gradatim, non inuerso ordine conferantur, *can. solicitudo, 52. dist.* Qui enim id molitur, pœnitentiæ subiiciendus est, postquam ordo prætermissus suppleri potest, *c. 1. de cler. per salt. promoto. li. 5. Decret. tit. 29.* Inordinate tamen ordinatus puniendus, & interim suspendendus, *ca. salonitana, 63. distinct.*

DE PERSONARVM EX CAVSSA BENEFICIORVM DISTINCTIONE ET DE BENEFICIIS. LIBER XVII.

Tractandorum in hoc libro summa. Cap. 1.

1 *Methodus futuræ tractationis de beneficiis.*

1 SEd † hæc hactenus dicta sufficiant speciali nota, de personarum ecclesiasticarum distinctione, & earum quæ aliquid ecclesiasticum pertractant. Nunc operæpretium est, vt quia in beneficia generaliter incidimus, de illis in vniuersum quædam persequamur, vt facilius personarum beneficiatorum dignitates & iura appareant. Dicemusque quid beneficium, eius species & nomenclaturas, erectiones extinctiones, collationes, & prouisiones, & quæ in his, qualesve personæ considerandæ Et de vacatione, & iudiciis eorum. In quibus quantum assequi potuimus, Deo iuuante, ea quæ vsui quotidiano necessaria videbantur, & quibus egemus circumcisis fimbriis, quas poteramus explicare, transtulimus.

De Beneficii finitione. Cap. 2.

1 *Beneficii appellatio lata.*
2 *Beneficii ecclesiastici definitio.*
3 *Beneficium habet distinctam portionem.*
4 *Beneficium improprie dicitur sine fructibus & reditu.*
Canonicus ad effectum & in herba quis, nec proprie canonicus, nisi ad effectum, eod.
Canonicatus diu non potest esse sine præbenda. eod.
5 *Qui habet beneficium in exspectatione, non permutat illud.*
Mandatarii non sunt beneficiati quandiu exspectantur, eod.
6 *Beneficium ecclesiasticum constat officio diuino, & reditibus.*
7 *Beneficia ecclesiastica nec emi, nec vendi possunt, quare.*
8 *Beneficia cum quibus oneribus dari possint.*
9 *Beneficia ecclesiastica gratis conferenda.*
10 *Beneficiatorum quale est officium diuinum iniunctum.*
11 *Horas canonicas, seu officium diuinum non dicens beneficiarius, an teneatur ad restitutionem fructuum ex beneficio perceptorum.*
12 *De residentia, seu assiduitate beneficiatorum in loco beneficii.*
Beneficium omne etiam minimum, exigit residentiam.
13 *Residentia in loco beneficii quando excusatur, & 14.*
14 *Episcopo assidens excusatur a residentia, & percipit fructus sua canonica, exceptis diariis.*
15 *Beneficia perpetuo, non ad tempus possidenda dantur.*
Beneficium curare nemo cogitur, eod.
16 *In commendam quæ beneficia ad tempus dantur.*
17 *Beneficium ecclesiasticum non datur iure hereditario proximis.*
18 *Beneficiarius de fructibus beneficii testatur in Gallia.*
19 *Beneficia ecclesiasticis conceduntur, laici interdum eorum capaces.*
20 *Beneficia teneri non possunt sine canonica institutione.*
21 *Beneficii ecclesiastici veri nota.*

QVemadmodum † sacerdotii appellatio arcta nimium videtur, ad significandos eos, qui ecclesiastica bona in titulum possident, vtpote quod omnes non sint sacerdotes: ita & beneficii nomen latius est, & ad alia, quam ea quæ conceduntur & ecclesiasticis personis conuenire possunt, pertinet. Beneficium namque largitionis est species, & beneuola concessio gaudium tribuens capienti, capiensq; tribuendo, *§. 1. in quib. cau. feu. amitt. Seneca, li. 1. de benefic.* Qua finitione & beneficium principis contineri potest, quod latius interpretari debemus, *l. fi. de constit. princ. in P. ca. cum dilecti, in fine. de donat. c. olim, de verb. signif.* item & auxilium legis, quod & beneficium dicitur, quale restitutio in integrum, *l. minores. 8. de restit. in integ.* epistola Adriani & feuda seu clientelæ, *sæpe in libris Feudorum, vt tit. de duo fratrib. de nouo benef. inuest.* commodatum, *l. in commodatum. § sicut commod.* relictum & donum omne, *c. cum liberum. de sepultur.* Et proinde illa quoque finitio impropriè transfertur ad ecclesiastica bona, quæ nomine beneficii dicuntur: quia latior suo finito, contra regulas finitionum *l. 1. § dolum. de dol. P.* Tum etiam quod feudalis illa beneficii finitio non possit quadrare ecclesiastico beneficio, bona tamen cum venia eorum, quibus diuersum placuit. Quorum ex albo est Paulus Romanus antiquus interp. *in trac. de pensio. eccles.* qui ait, beneficium dici, quod bona faciat: alii autem ad hoc omnino transferunt, vt Panormitanus *in c. ad audientiam, de præscri. & cap. vnic. de commod.* Polyanthea *tract. de benef.* Ioannes de Selua, *tract. de benef. par. 1. q. 1.* Proinde diuidimus beneficium, in ecclesiasticum de quo locuturi sumus, & non ecclesiasticum, de quo alibi. ¶ Beneficii itaque ecclesiastici alia erit fini- 2
tio, vt sit distincta, & spirituali muneri coniuncta iurium ecclesiasticorum portio, certis ædibus sacris in hoc assignata, vt perpetuo per clericos ad vitam vtenda clerico legitime assignetur.
¶ Distincta † portio est in primis: nam antequam distinctio fiat, 3
non est beneficium, *ca. ex parte Astensis de concess. præben.* Diximus autem & paulo ante quomodo distincta sunt beneficia, & decimæ per summos pontifices, per loca, & regiones per Euaristum & Dionysium. Porro porro hæc, fructus continet. ¶ Ideo 4
beneficium sine fructibus improprie est, *cap. si quis obiecerit, 1. quæst. 3. Panormitan. cap. de multa, de præben. vide Gomes. ad regul. cancell. de anna. possessor. cap. relatum, de præbend.* Quare canonicus creatus sub spe, seu, vt dicunt, cum exspectatione præbendæ, qui dicitur canonicus in herbis, receptus. Item

man-

mandatarii Apostolici, in ecclesia vbi completus est numerus canonicatuum, vel præbendarum non vacantium, non censentur beneficiati, nec capiunt diaria, seu quotidianas distributiones, nec annonam, quam grossam vocant, vel de mensa, vt conclusum in Rota est. *in decis. Rotæ, 445. tit. de præb. in nouis.* Subscribit & Ioan. Staphileus auditor quoque Rotæ, *in 1 for. gratiar. exspectatiuar.* & Panormitanus *in ca. cum Martinus. de constit.* Quamuis enim præbenda possit esse sine canonicatu, *c. super specula. de magistr. & d. c. cum Martinus.* tamen canonicatus sine præbenda esse non potest, *cano. si quis obiecerit. 1. q. 3. & can. relatum, de præb.* nascitur namque præbenda ex canonicatu, tanquam mater ex filia. *d. c. relatum, & ca. dilecti n. de præb.* Atque ideo episcopi sine episcopatu, vt comites Palatini sine comitatu, impropriè dicuntur episcopi, & comites. *Iason in l. ad qued. num. 23. de leg. 1.* Vt & alii nomine tenus tantum tales. *vide gloss. in can pudor, 32. q. 2.* Accedit, quod qui habent canonicatum sub exspectatione præbendæ, non habent ius in re, sed ad rem. *ca. fin. de concess. præb. in 6. ca.*
5 *quondam eod.* ❡ Nec † qui huiusmodi habent exspectatiuas, possunt beneficium exspectatum (cum beneficiati non dicantur) cum alio permutare, vt tuentur interpretes, *Doctor. in ca. vni. de rer. permut. in 6.* quia nec ius ad rem permutari potest, secundum Fridericum de Senis *in tractat. permut.* Quocirca quamuis iure communi nemo possit habere duo beneficia, cum animorum cura, vtpote incompatibilia, *tot. decis. 445. in nouis, ca. dudum, de elect. c. de multa, de præben. ap. Gregor. ca. gratia, de rescript in 6.* tamen qui vnum cum cura habet, potest nihilominus aliud per mandatum impetrare, nec primum ideo vacat, nisi consequatur reipsa quod exspectat. *c. non potest, de præben. in 6. gloss. in clem. si plures, eod. in constit. Ioann. 22. in c. execrabilis, de præben. in extra-*
6 *uag. commun.* ❡ Dicitur † in finitione postea, quod hæc portio beneficiaria sit spirituali muneri coniuncta, quia duo sunt quæ faciūt beneficium, diuinum obsequium & prouentus. *can si quis obiecerit, 1. q. 3.* Et merito ecclesiastici prouentus illis subtrahuntur, quibus subtrahitur ecclesiæ communio. *c. pastoralis, de appella.* cum non detur beneficium, nisi propter officium, quod qui non exsequitur, & priuari beneficio debet; *c. fin. de rescript. in 6. cano. eos, cano. si quis sacerdotum 81 distinct. cano. eos qui post diaconatum, 32. distinct. cap. latores, de cleric. excommun. minist.*

7 ❡ Hinc † colligere facile est, omnem pactionem pecuniariam, & nundinationem a beneficiis cōferendis, vel transferendis procul ablegandam: ecclesiastica quippe hæc munera diuini iuris sunt, nec mercede vel pretio comparari possunt citra labem & notam simoniæ. *Actuum 8. can sanctorum. 1. quæst. 1. can quam pio. 1. q. 2. cano. si quis obiecerit, 1. q. 3. c. fin. de pact. ca. consuluero, de simo. ca. constitutus, & c. veniens, de transactio.* Neq; sacra in cōmercio hominum sunt. *l. inter stipulantem, § sacram, d. verb. oblig.* Explicat autem latius Ioannes a Selua illam quæstionem, Num beneficium sit quid spirituale, quam ideo consulere potes. *in 1. part. tract.*
8 *de benefic. quæst. 7.* ❡ Recipitur † nihilominus expressio oneris in collatione eius quod inest naturæ beneficii, velut si Theologalis lectura conferatur cum onere lecturæ, residentiæ, & prædicationis verbi Dei. *gloss in § sequitur certific. ationum, versic. alter, in verbo voluerit, de collat. in pragmat. sanction.* Sic & de aliis quibusdam, quæ possunt tacite exprimi sine vitio simoniæ. *cap. significasti, de election.* Vt & Deus sub conditione Diuo Petro dixit: *Si diligis me, pasce oues meas.* Et vt plerunq; quæ tacite accedunt, nominata, seu expressa non officiunt *l. mutuo, § sub conditione, de tutel.*
9 ❡ Ex † præcedentibus colligitur quoque, beneficium a collatore gratis debere conferri, neque eum sibi quicquam ex collatione reseruare posse, *c. 1. & tot. rub. & eccles. benef. sine quasq. diminut. confer. c. ad hæc, de præb. apud Greg.* nec sibi conferre, *c. final. de in-*
10 *stitut. c. præfati, de collatio. in clem. ord.* ❡ Prætereundum † porro non est diuinum officium dici, quod beneficiatis adhæret, horas canonicas, seu ex regula precationes. *c. 1. de celebrand. miss. ap. Gregor. & in Clemen. & extrauagant. commun. can fin. 92. distinct. Panormit. in dict. c. 1. num. 7. de celebrand. miss.*

11 ❡ Defenditque † Calderinus, *in d. c. 1. de celebrand. miss.* clericum nulla rationabili caussa excusatum, non exsequentem hoc pensum, id est, non dicentem horas canonicas, teneri ad restitutionem fructuum ex beneficio perceptorum: quia, inquit, propter non residentiam priuantur clerici beneficio, & eius fructibus, *c. vni. de cleric. non residen. in 6.* & datum ob caussam, caussa non secuta, repeti potest. *l. 2. § fin. de donat. & toto titu. de condict. ob causs. dat.* Quam tamen opinionem iure non sequitur Cardinalis, eiusque assecla Panormitan. Sed cum distinctione, de qua in cap. 1. de celebrat. missa. numero octauo, tractat Panormitan. Cum quod omittentibus diuinum officium alia pœnitentia imponatur, *can. si quis in clero, 7 q. 1.* tum etiam quod diuinum hoc officium non fuerit sola caussa instituendi beneficii, sed vt pauperes clerici de patrimonio Christi nutriti mendici non sint. *ca. 2. de præbend. cano. diaconis, d. 93 distinct.* Et certe alia sunt officii presbyteralis præter preces, vt diximus, veluti sacrificium missæ, exomologeses, & similia. Quo fit, vt etiam ego istorum postremæ subscribam sententiæ. Porro quomodo, & quo ritu dici debeant horæ canonicæ, & in quo vertantur, iura exprimunt. *in can. penul. 12 dist. ult. clem. vlt. de celebr. miss. tit. quomodo diuinum officium dicendum sit, cum 4 seqq. in pragm. sanctio. & titu. qual. hora dicen. sunt extra chor.*

❡ Adiicimus † finitioni deinde, portionem hanc esse certis ædibus assignatam, ex quibus oritur titulus & nomen beneficii: ad hoc caput refertur dotatio ecclesiæ. Proinde quia ædibus assignatur portio, exigimus in beneficiariis, in illis assiduitatem seu residentiam ne conductitiis presbyteris ecclesiæ cōmittantur, *c. penult. & fin. 12. q. 2. c. quoniam, ne prælat. vic. suas.* & vt fiat satis voluntati fundatorum. Quæ si omittatur contumaciter, inducit beneficii priuationem, *ca. 2. & c. ex tua & ca. relatum, de cleric. non residen. c. conquerente, ca. ex parte, eod. tit.* omne enim beneficium, quantumuis sit minimum, exigit assiduitatem iure communi. *c. quia nonnulli, & c. quia in tantum, & fere tot. tit. de cler. non resid. c. ex parte de offic. vicar. ca. peruenit. de appella. ca. sanctorum. 70. distinct. ca. execrabilis, circa finem, de præbend. in extrauag. commun.* Sic Iustinus Cæsar, *l. generaliter sancimus, l. 40. de episcop. & cleric. C.* fancit, eos tantum clericos & monachos immunitatis beneficio a cura & tutela gaudere, qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria permanent, non vagantes, & qui circa diuina ministeria non sunt desides: *Cum propter hoc ipsum, inquit, illis indulgeamus beneficium, vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæreant.* Apud Liuium *lib. 5. Camillus dixit. Flamini Diali, noctem vnam manere extra vrbem, nefas est.* Potuit tamen collegium Pontificum ex caussa gratiam facere, iuxta ea quæ tradit Corn. Tacit. *lib. 3. annal.* his verbis: *Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum aduersus Seruium Maluginensem Flaminem Dialem, promisit Cæsar: recitauitque decretum Pontificum. Quoties valetudo aduersa Flaminem Dialem incessisset, vt Pontificis maximi arbitrio, plusquam binoctium abesset: dumne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis, eundem in annum. Quæ principe Augusto constituta satis ostendebant, annuam absentiam, & prouinciarum administrationem Dialibus non concedi.* 12

❡ Neque † tamen me latet, conniuentia quadam, quam tuentur consuetudine & statuto ecclesiarum, quædam beneficia esse, quæ assiduitatem non exigant, *ca. cum iamdudum, de præben.* quando indulgetur pluralitas beneficiorum, vel si vnio fit ex caussa. *late per glos. § sed & insuper in ver. pluralitatis, de collat. in pragm. sanctio. c. exstirpandæ, § 1. de præb.* ❡ Scio † & casus esse, in quibus venia absentiæ ab episcopis, & iure conceditur, vt ei qui in seruitio episcopi est, qui omnes prouentus nihilominus accipit, exceptis quotidianis distributionibus, vel diariis. *c. de cetero, de cleric. non resident. c. ad audientiam, eod.* Ei quoque qui familiaris Papæ est, indulgetur, *ca. cum dilectus, 14 eod.* & eis qui studiorum caussa, ex consensu, & licentia episcopi absunt, *ca. relatum eod. tit. c. super specula, de magistr.* dummodo in ciuitate, vel loco vbi legitur publice resideant, non aliter. *c. tuæ fraternitatis, de cler. non resid.* Excusantur & infirmi, ecclesiæ negotiis vacātes, de quibus & quando recipiant distributiones quotidianas, & integros fructus, tractatur in clem. 1. de cler. non resid. & c. cum non decet, de elect. in Clem. Qui tamen omnes, non obstante priuilegio, si ecclesia patiatur ministratorum defectum, reuocari ad ecclesiam possunt, *ca. ex parte, eod. tit.* alioquin ex fructibus beneficiorum tantundem impenditur, quod sufficiat ministris subrogandis, reseruato absentibus residuo. *ca. pen. eod.* 13 14

❡ Meminimus † subinde in finitione, perpetuo apud clericos istam portionem remanere beneficii, vt ostendamus beneficia in perpetuū vtenda, non ad tempus concedi, vt possessores non possint ad cessionem cogi. *ca. fin. de cleric. ægrotan. c. vni. de capell. monacho. lib. 6. c. scripsit, c. qualiter, can. quamuis triste, 7. q. 1.* Neque alius viuente titulato in locum eius subrogari, non secus, quam matrimonio constante, alius non potest in locum coniugis subrogari, *cano. sicut vir, 7 quæst. 1.* quia nec matrimonium ad tempus contrahi potest. *c. fin. de condit. appos.* Nec alii quidam actus le- 15

gitimi. *l. actus legitimi, de regul. iur.* Sed nec inter ethnicos olim licuit apud Romanos cuiquam viuo Pontificatum adimere, quantumuis scelerato: ideoque Iulius Cæsar recusauit pontificatum Lepidi, eo viuente, sibi a populo oblatum. *Dion Cassius libr. 49.*

16 ¶ Neque † tamen ignoro, ob singularem summam potestatem, quæ Pontifici maximo conceditur, licere Papæ ad tempus etiam conferre beneficia, quod dicimus dare in commendam, *ca. si gratiose, de rescript.* eumque posse permittere beneficia, retinere vsque ad voluntatem sui beneplaciti, *c. pastoralis, 7. q. 1.*

17 ¶ Ceterum † verba illa finitionis, per clericum ad vitam vtenda, edocent clericum non posse vltra vitam fructibus gaudere, vel de illis vltima voluntate disponere, *ca. 1. & 2. & ca. cum in officiis, de testam. c. pen. de pecul. cler.* vel eius proximos iure successionis beneficium nancisci, *ca. 1. de success. ab intest. auth. licentiam de episco. & cler. C.* nam sanctuarium Dei iure hereditario obtineri non potest. *c. consuluit nos, de iur. patron. can. Apostolica, 8. q. 1. c. ex*

18 *transmissa, de fil. presbyt. c. ad exstirpandas, eod.* ¶ De † fructibus tamen perceptis posse nunc beneficiatum testari, ait Ioan. Andreas. *in gl. c. præsenti, de offic. ordin. in 6.* Quod negat fieri debere Panormitan. *in c. fi. de pecu. cleric. vide & eundem in c. cum in officiis, de testam.* Sequimur in Gallia tamen Andream.

19 ¶ Indicant † & postrema finitionis verba, beneficia non nisi clericis conferri posse, atque laicos prorsus eorum esse incapaces, *c. cum adeo. de rescript. ca. ex literis, de transact. a de constit. clement. quia contingit, § vt autem, de religio. dom.* iure communi videlicet. Nam & speciali priuilegio laici possunt possidere beneficia: vt notant Innocentius, & Abbas, aliique. *in cap. quanto de consuet. gloss. in cano. bene quidem, 96. distinct. in verb. præter Romanum.* Sicuti & in multis regni sui ecclesiis rex noster canonicus est. Et beneficia possident ecclesiastica ex priuilegio Senatores curiæ consilii magni, etiam vxorati. Et hæc omnia obtinent, dummodo

20 do legitime fiat institutio. ¶ Nam † beneficium sine canonica institutione obtineri nõ potest, & ab eo qui potestatem habet conferendi.

21 ¶ Sicque † in summa Panormitanus, consil. 47. quod incipit, *Illud quæritur*, beneficium ecclesiasticum sex notis cognoscitur. 1. vt iure communi conferatur a potestatem habente, 2. vt qui confert, nihil possit iure sibi ex eo retinere, 3. vt tantum de eo clerico prouideri possit, 4. quod habeat aliquid spiritualitatis annexum, 5. quod sit perpetuum, 6. quod omni pacto, seu nundinatio reiiciatur, de quibus & Archatanus, in regul. prima de reg. iur. In 6. q. [illegible] & Decius in rubr. de rescript.

De diuersa Beneficiorum nomenclatura, vnde personæ ecclesiasticæ diuersas appellationes capiunt. Cap. 3.

1 *Beneficiorum ecclesiasticorum diuisio in proprie & improprie beneficia.*
Proprie beneficia maiora, & minora quæ. eod.
Prælati appellatio non pertinet ad ecclesia rectorem simplicem, eodem.
2 *Beneficiorum 3. diuisio. in habentia curam animarum, & non habentia.*
Cura animarum quid. eod.
3 *Beneficia cum cura nõ nisi presbyteris actu, vel qui intra annum tales fiant conceduntur.*
4 *Curionis officium.*
5 *Curata beneficia ratione iurisdictionis quæ habeant.*
6 *Beneficia non curata, simplicia dicta.*
7 *Beneficia regularia & non regularia quæ, & ex præscriptione talia.*
Beneficia regularia regularibus, secularia secularibus debita, eodem.
8 *Commenda, vel beneficium in commendam datum quod.*
9 *Beneficia duo, vnum in titulum, aliud in commendam habere quis potest.*
10 *Commendatur beneficium dupliciter, in vtilitatem ecclesiæ, aut propositi.*
11 *Beneficia, villa murata, & non murata. & quibus villa murata conferri possunt.*
12 *Villa murata quæ dicatur.*
13 *Beneficia alia ecclesiæ collegiatæ, alia non collegiatæ.*
14 *Ecclesia simplex. vel capella quæ.*
Collegiata ecclesia quæ.
15 *Ecclesiæ conuentuales, religiosæ, monasteria, cœnobia.*
Ecclesiæ cathedrales quæ. eod.
16 *Beneficia alia cum dignitate, alia cum personatu, alia cum officio, administratione, propositura.*
17 *Dignitas ecclesiastica & alia quid.*
18 *Beneficia nominata, & innominata quæ.*
Assisia ecclesiarum quæ, eod.
19 *Beneficia electiua. & non electiua quæ.*
20 *Beneficia patronata, & non patronata.*

Sed † non vno modo beneficia appellata sunt, sed variis, & pro- 1
inde personæ quæ ea possident, varie quoque nuncupatæ. Aperiamus igitur necesse est diuisiones eorum. Prim. quædam proprie beneficia, quædam improprie dicta. Proprie dictorum beneficiorum, alia maiora, alia minora vocantur. *c. penult. de verb. sign. in c. maioribus, de præben.* Inter maiora, summus Pontificatus, qui & beneficium dicitur. *c. 1. de maled. cano. cleros § Pontifex, 21. dist. cano. & can. nemo sacrosancta, 22. distinct.* Maiora a minoribus ex collatione distinguuntur. Et certum est quoque, quæ nomen habent prælaturæ, maiora dici posse, vt pontificatum summum, patriarchatum, archiepiscopatum, episcopatum, abbatiam: prælati autem appellatione non continentur ecclesiarum rectores. *gloss. per textum in clem. dudum, § nos autem in verb. prælati, de sepult. in clem.*

¶ Tertia † distinctio, vt alia beneficia habeant curam animo- 2
rum, alia minime. *ca. cum singula, de præb. in 6. ca. de multa. eod. ca. cum satis de offic. archi.* Cura animorum dupliciter consideratur, vt notat Innocentius, *in dicto cap. cum satis.* Primum, quando is, qui beneficio præficitur, tenetur sacramenta præbere certis personis, nempe parochianis eius loci: item prædicare, proponere verbum Dei, confessiones audire. *clem. dudum, § verum de sepult. apud Greg. c. 2. de paroch. c. omnis vtriusque sexus, de pœnit. ca. placuit. de pœnit. dist. 6* ¶ Quocirca † & ista beneficia requirunt præ- 3
fectos esse actu sacerdotes, seu presbyteratu insignitos, vel qui tales fiant post adeptum sacerdotium intra annum. *cap. licet canon. de elect. in 6.* Non enim aliter possunt deseruire beneficio, ligare vel soluere, vel pascere, nisi potestatem acceperint. Annus autem computandus ex eo tempore, quo quis adeptus est pacificam beneficii possessionem, vel per eum stetit quominus haberet. Et cessante alio legitimo impedimento promotionis ad presbyteratum. *c. commissa de elect. in 6. vide quæ late de his tractat Rebuffus, in praxi benef. in tit. de non promot. intra annum quan. priua. vel excus. censeau. & in tit. de dispensa. de non promouendo.* Vocamus hos beneficiatos, rectores, curatos seu curiones, vicarios perpetuos, pastores, vt suo loco diximus ¶ Pastoris † autem officium legen- 4
dum apud Ezechiel. c. 3. ¶ Secundo † curata beneficia dicuntur, 5
respectu curæ iurisdictionis contentiosæ seu forensis, quæ beneficiis quibusdam annectitur *c. exsecrabilis § fin. de præb. in extrau. commun. c. dudũ de elect. in 6.* Huiusmodi cõpetit visitare, inquirere, procurationes recipere, suspendere, absoluere, excõmunicare, & ab soluere, *d. c. dudũ* quę etiã sine beneficio aliquando possunt, *nota. in c. cum satis, de offic. archi. c. 1. eo.* Non curata benefi. ia sunt, 6
quorum præfecti prædicta munera non habent, sed horis dicendis tantum obstricti sunt. *c. a. de institu.* Dicta beneficia simplicia, *c. fin. de præb. ap. Gregor.* Ex his duobus composita beneficia, quæ principaliter sine cura sunt, vt prioratus, sed habent annexam curam animarum, pro qua habent vicarios perpetuos. *ca. sup. eo, c. 6 eo in 6. ca. exstirpandæ, § qui vero, eo. tit. ap. Gregor.*

¶ Quarta † diuisio, beneficiorum alia esse regularia, alia secu- 7
laria: regularia regularibus, id est, monastici instituti personis debentur: secularia aliis clericis secularibus, id est, qui monasticam vitam vel regulam non sunt professi. *c. cum de beneficio, eod. in 6 § statuimus de collat. in concordatis. Galliæ. & sum. Pontif. Clem. 1. de elect. apud Clem.* Hæ qualitates beneficiis, vt plerumque accedunt ex præscripto fundationis, si tamen a regularibus deputetur personis vel secularibus. *gl. in § idem ordo. in verb. regularibus de collat. in pragmat. sanctione. Ioan. de Selua tractat. de benefic. q. 4. num. 13.* Interdum tamen regularia a secularibus, & contra secularia a regularibus possidentur personis legitime, per præscriptionem quę recepta est, si per quadraginta annos continuos secularis ecclesia a regulari persona sit possessa: vt tunc immutata censeatur qualitas, & censeatur regularis, hoc est, quæ a regularibus possit haberi. Et contra, si regularis per tot annos a seculari sit possessa, *Rota, in decisio 32. incip. fuit dubitatum, in nouis, Ioan. Staphil. tractat. de lite. grat. & form. exspecta. forma 8.* nam ordinarii iuris est quadraginta annorum tempus sufficere in præscriptione rerum ecclesiasticarum inter ecclesias. *ca. de quarta, de præscript. c. cum ecclesia. de cau.*

de can. possess. authent. quas actiones, de sacrosanct. eccles. Dummodo in hac possessione beneficii concurrat cum tempore titulus, id est, institutio & bona fides: alioquin enim non mutaretur qualitas beneficii solo tempore, vtpote substantialibus deficientibus præscriptionis titulo & bona fide. c. vigilanti. de præs. rept. late docet in specie proposita Rebuffus in § volumus. de collat. in concordat.
8 Gall. in ver. regularia. ¶ Porro † ex regularibus & secularibus beneficiis, tertia quædam species constari potest beneficiorum in commendam, vt diximus, datorum, quando sum. Pontifex ex privilegio regulari personæ beneficium dat seculare: vel contra, se-
9 culari regulare. ¶ Hinc † intelligimus, quod eirc amfertur, duas ecclesias aliquem habere posse, in titulum vnam, aliam in commendam. can. qui plures, 21. q. 1. c. nemo deinceps, de elect. in 6. vbi gloss. in ver. commendare, plura tradit, de commend. ¶ Commen-
10 dantur † autem ecclesiæ bifariam, aut in vtilitatem ecclesiæ, aut in vtilitatem commendatarii: in primo casu non est titulus beneficii, sed potius custodia, a qua quis remoueri potest. Diuersum in secundo, vt explicat late Gomesius, in reg. cancell. de public. resigna. q. 4. & in regu. de trienn. possess. reg. 5. & glossa pragmaticæ sanctionis concilii Basiliensis gloss. in §. licet, in ver. euidenti caussa, de
11 elect. in pragm. sanct. ¶ Alia † quinta diuisio seu distinctio a loco, vt alia dicantur villæ muratæ, alia non muratæ: sic enim expedit distingui ob præficiendorum distinctionem. Nam quæ villæ muratæ sunt, non possunt conferri in Gallia, nisi graduatis in aliqua probata Academia, aut qui triennio saltem in Theologia, aut in altero iurium, ciuili vel Pontificii, aut in vtroque studuerint. §. statuimus, in 1. de collat. in concord. § in ecclesiis, de collat. in concil.
12 Basilien. seu pragma. sancti. & constit. reg. ¶ Villæ † hic nomen, more Gallico, pro ciuitate intelligitur, vel oppido muris cincto, populoso. Sicuti & in iure Pontificio aliquando, vt in c. venerabili, ca. 13 de consib. lib. 3 Decret. tit. 29. & in c. ad audientiam, in 1. de eccles. ædifica. non pro villa tantum, vel ædificio rustico, vt apud Latini sermonis auctores, apud quos, Varrone teste, lib. 1. de re rust. cap. 2. villa quasi vehilla, a vehendo: quod in eam fructus ex agro inuehantur, & inde in vrbe m euehantur. Ioannes 22. sum. Pontifex ca. saluator, de præbend. in extrauag. communib. ciuitates videtur eas tantum nominare, vbi episcopus sit. Alii autem videntur muratam villam dicere, in qua sit mercatus, & nundinæ: quod certe non est verum perpetuo.

13 ¶ Sexta † diuisio, alia esse beneficia ecclesiarum collegiatarũ, alia non collegiatarum, quæ & simplices dictæ ecclesiæ: quarum differentiam vel patronis solius diuersus assensus indicat. ca. nobis, de iur. patron.

14 ¶ Simplex † ecclesia & capella dicitur, in qua vnus, vel duo, vel plures clerici ordinantur, non vt corpus faciant vel collegium, qui nec syndicum, nec sigillum commune habent, c. dilecta, de excess. prælat. non enim omnis adunatio clericorum facit collegium, alioqui in vbique essent collegia. Vix enim potest esse presbyter seu sacerdos sine duobus vel vno clericis, qui secum psallant, & in altari administrent, erudiantque filios parochorum. ca. vnusquisq., de vita & honest. cleric. Qui tamen collegium non faciant: quia in collegio faciendo forma exigitur superiorisque licentia. l. 1. de colle. ill. c. in P. l. 1 §. quib. permissum est. l. quod cuiusq. vniuers. nomi. in P. Nec numerus personarum eum constituit, cum sufficiant tres in eo constituendo, c. . de elect. ap. Greg. l. Neratius, de verbo signif. & per vnum ius collegii retineri possit. l. 1. § sicut, quod cuiusque, vniuers. nomi. in 1 ¶ Porro † ecclesiæ collegiatæ, regularium
15 personarum dicuntur conuentuales, c. nobis, de iur. patron. cœnobia: aliæ capitula. Panorm. in c. cum ecclesia, & ca. capitulum, de rescr. pt. Omnis ecclesia cathedralis collegiata est: quia episcopus caput, membra, & consilium eius, capitulum, quod debet in institutione & destitutione clericorum adhibere secum, ca. nouit, c. 4. & c. quanto. 5. de his, quæ fiunt, a prælat. sine cons. capit. lib. 3. Decretal. tit. 31. Cardi. in clem. vt ii, col. 3. in 2. quæstio. de ætat. & qualit. quanquam omnes ecclesiæ collegiatæ cathedrales non sint.

16 ¶ Septima † diuisio, vt alia dicantur habere dignitatem, alia personatum, quædam officium, administrationem alia, alia præposituram, c. 1 de consuetud. in 6. ca. de multa, de præb. c. execrabilis, in extrauag. communib. quorum differentiam vide apud Siculum, Ab. Panor. in in c. de multa, in 1. de præb. & Archidiacon. in c. 1. de consuetud. in 6. ¶ Dignitatis † nomen potest late accipi,
17 pro qualibet prærogatiua in ecclesia, quæ alio nomine personatus dici potest. gloss. 1. in c. quia nonnulli, & in ca. ad aures de rescri. & in ca. de multa de preben. Verum singulariter dignitas dicitur, facultas administrandi in aliqua ecclesia cum aliqua iurisdictione, gloss. & Archidiac. in d. c. 1. de consuet. tutius tamen erit in vi horum nominum, dignitatis, personatus, officii, sequi mores ecclesiarum, & in qua significatione, sententia & obseruatione huiusmodi sint nomina. Inter dignitates ea quæ præest, dicitur prælatura, quare episcopus & abbas prælati erunt. c. 1. de indic. apud Gregor. de his in tit. de regia ad prælatu. nominatio. in conuentio Gall. & Pontificis summi.

¶ Octaua † beneficiorũ diuisio, vt alia sint nominata: alia innominata. Innominata dicuntur, q̃ generali tantũ nomine beneficii significantur, vel canoniæ, vel præbendæ. c. ex multis, §. constituimus. 1. q. 3. Sunt & inter innominata, quæ possident assitui dicti, in ecclesiis, de quib. in c pen. de cler. non resid. & quæ habent in ecclesiis in minoribus constituti, quæ vocantur tituli. c. 2. de prebend. Nominata ea dicuntur, quæ vltra generalem appellationem beneficii, proprio nomine intelliguntur, vt episcopatus, patriarchatus, abbatia, cura animorum, prioratus, & alia similia. 18

¶ Nona, † alia esse beneficia electiua, ad quæ per electionem quis vocatur: alia ad collationem pertinentia. c. cum in illis, c. 16. §. illis vero. de præb. in 6. Et electiua dicuntur, quæ facta electione egent confirmationem superioris glo. in clem. quia contingit. §. vt autem, in verb. electio. de religios. dom. Cardin. in clemen. 1. §. ad hoc, de preben. Per electionem electus consequitur ius habitu in prælatura: per confirmationem, exercitium illius act. 1. nota. in ca. quanto, 63. distinct. Cyn. & Bart. in l. priuatorum, de iurisd. omn. iudic. C. 19

¶ Subinde † decima distinctio, vt alia sint patronata, alia sine iure patronatus, libera in collatione ordinarii. Patronatum est beneficium, ad quod vacatione adueniente, præsentat idoneum clericum episcopo patronus, & sine cuiusque præsentatione recte non instituit episcopus, can. decernimus, 16. q. 7. præterquam in casu negligentiæ patroni, & si per eam deuoluatur potestas ad eum vt superiorem, & aliis casibus, de quibus proximo agetur capite Deo fauente. 20

De Iure Patronatus ecclesiæ Cap. 4.

Lib. 3. Decretal. tit. 38.

1 Ius patronatus ecclesiastici, num quid.
2 Ius patronatus ecclesiasticum adhæret spiritualitati.
Ius patronatus quare exigit institutionem episcopi.
3 Ius patronatus per se vendi non potest, vel cedi.
4 Ius patronatus indiuisibile, & quomodo ad plures heredes hoc ius pertineat.
5 Patroni plures in præsentando debent conuenire.
6 Patronis pluribus existentibus, a maiori parte eorum præsentatus instituendus est.
7 Ius patronatus honorem habet in prærogatiua præsentandi.
Præsentatio patroni requiritur in patronato beneficio conferendo, eod.
Præsentatio quale ius conferat præsentato, eod.
8 Beneficia & ecclesiarum cura ad solicitudinem pertinent episcopi.
9 Patronus seipsum præsentare non potest.
Episcopus sibi conferre non potest beneficium. eod.
Ex patronis pluribus vnus alterum ab aliis præsentari potest. eod.
10 Præsentatio instituendi, & per patronum, & per procuratorem eius fieri potest, & per literas.
11 Patroni laici, & clerici: & intra quæ tempora præsentare illi debeant.
Patroni clerici non variant in præsentatione: laici contra, eodem.
12 Patronus laicus variare potest tantum, antequam vnus ex præsentatis instituatur, non postea.
13 Præsentato indigno per laicum, eo repudiato intra tempus quadrimestre patrono datum potest laicus alium, & alios præsentare: nec repudiato indigno episcopus pleno iure potest conferre.
Contra, si præsentetur indignus a patrono ecclesiastico.
Oeconomus datur ecclesiæ vacanti ab episcopo pendente tempore præsentandi, eod.
14 Præsentandi ius quando admittatur patronis, & plena collatio ad episcopum pertineat.
15 Ius patronatus quibus modis in perpetuum amittitur.
16 Iure patronatus priuatur, qui episcopum curauit occidi.
17 Ius patronatus non amittitur ex condemnatione criminis in alium, quam in proprium episcopum admissi.

18 *Ius patronatus quibus modis acquiratur.*
19 *Iuris patronatus onera.*
20 *Patronus ecclesiæ tenetur congruum ei reditum assignare, aut supplere.*
Patronus dicitur defensor, aduocatus, vicedominus, custos, gardiam habens ecclesiæ suæ, eod.
21 *Patronus in casu inopiæ, & liberi eius ali debent ab ecclesia patronata.*
22 *Institutio præsentati cur exigitur episcopi.*
Institutio debet fieri necessario idoneo præsentati, aliter recurritur ad superiorem, eod.
23 *Institutionis, significationis, & acceptionis, & cum collatione differentia.*
24 *Sede vacante capitulum beneficia vacantia non confert, præsentatos tamen instituit.*
25 *Patronatu & familiaria fuisse coniuncta sacerdotia.*

1 DEfiniunt † interpretes, *hanc finitionem tradit & latissime explicat Rochus, in tractat. de iure patrona. Ioan. Andr. & Panor.*
partim in rubr. de iur. patrona. ius patronatus, vt sit ius honorificum, onerosum & vtile, competens alicui in ecclesia, pro eo quod
de diœcesani consensu ecclesiam fundauit, construxit, & dotauit
ipse, vel is a quo caussam habuit, solus vel alio concurrente. Quæ
finitio latius explicabitur, vt naturam patronatæ ecclesiæ, & qualitates
beneficii eius generis euoluamus paucis. ❡ Dicitur † ius
2 patronatus, ius ecclesiasticum, quia spiritali, id est, sacro annectitur,
c. de iure patronatus de iure patro. vt quæ religiosis locis adhærent,
religiosa censentur. *l. quæ religiosis. de rei vind. in P.* Non tamen
per se est ecclesiasticum: quo fit vt & laicis competat, qui alioqui
a ministerio sacrorum arcentur. Et quia annexum huic aliquid
spiritale, pro eo requiritur episcopi institutio, & officium
in eorum exsequendo iure, *ca. præterea, de iure patron. ca. illud, ca.*
cum laici, c. nullus, eod. titul. can. decimas, 16. q. 7. c. cum & plantare,
de priuil. nemo enim de manu laici potest ecclesiam, seu eius regimen
accipere spirituale, *ca. sacrosancta, & c. necessaria, de electio.*
c. si quis deinceps, c. non placuit. can. quoniam. 16. q. 7. neque ab eo
qui suis sumtibus ecclesiam ædificauerit vel fundauerit. *can. pia*
3 *mentis, 16. q. 7* ❡ Facit † quoque illud spiritale annexum, vt ius patronatus
vendi per se non possit: quia & periculum simoniæ imminet,
can. 1. 1. q. 1. & res sacræ non recipiunt æstimationem, *ca.*
querelam, de simon. l. sacra loca, in fin. de rer. diuis. in P. § fin. de emt.
cum similib. quæ tamen æstimatio per æqualitatem pretii facit
emtionem. *l. 1. de contrah. emt. in P. l. 1. de rerum permut. in P.* Ceterum
cum vniuersitate bonorum vendita transire in emtorem
dubium non est, veluti quodam accessorii iure. *c. cum seculum, de*
iure patron. c. nemini em, 16 q. 7. l. hanc legem de contrahen. emt. Vt &
4 eo modo obligari potest. *ca. ex literis, de iur. patron.* ❡ Et † quia
ius patronatus habet iuris naturam, erit indiuisibile, *c. 1. eod.* & ideo
vni patrono pluribus succedentibus heredibus apud omnes
in solidum remanet ius patronatus, quamuis sint extranei. *ca. 1. de*
iur. patron. clem. fi. eod. tit. apud Clem. Et transit non solum in masculos,
sed etiam in fœminas. *gloss. in can. quoniam inuestituram, 16.*
q. 7. clem. fin. de concess. præb.

5 ❡ Et † quanquam plures esse patroni possint in dote constituenda,
gloss. in can. in summa. 63. distinct. tamen diuidi ius nequit.
Possunt tamen conuenire patroni, vel eorum heredes vt alternis
vicibus præsentent, *d. clem. fin. de iur. patron.* & ita hoc iure vtantur,
ne contrario concursu se mutuo impediant. *vt apud Iulian in*
l. quoties duobus, 41. de vsufr. & quemad. quis vtat. lib. 7. P. tit. 1. Papin.
l. 1. § fin quib. mod. vsusfruct. amitt. eod. lib. tit. 4. l. at si nero. de seruitut.
rusti. in P. Conuenire etenim in præsentando debent plures heredes
vnius: nam vnum solum repræsentant, in sibi pesque succedunt
in hoc, non in capita, siue æqualiter, siue pro minore parte
succedant, nihil enim interest. *clem. fin. de iur. patron.* Quæ & in
iure patronatus libertorum recepta fere sunt, *l. fin. eo. in P.* & in aliis
iuribus. *l. si sepulcrum, de religio. & sumt. funer. in P. l. via, de ser-*
6 *uit. in P.* ❡ Quod † si plures essent patroni, a maioris partis consensu
præsentatus instituendus est, *vide Panorm. in c. quoniam. de*
iur. patron. facit c. ecclesia. in 1. de elect. Quòd si duo tantum sint patroni,
& duos præsentant, institutio alterutrius in electione & arbitrio
est episcopi, *gloss. in can. si plures, 16. q. 7. Innocent. in c. 1. de iur.*
patron. Panorm. in c. cum te, eod. quamuis alii dissentiant.

7 ❡ Ius † hoc patronatus tertio loco honorem confert patrono,
& honorificum dictum, præcedit enim honore in ecclesia
patronata. *c. nobis, § fin. de iure patron.* Sed alius honor & præcipuus,
in præsentando episcopo præficiendo ecclesiæ: non enim
potest prouidere ecclesiæ sine præsentatione patroni episcopus.
can. monasterium. & can. decernimus, 16. q. 7. ca. ex insinuatione. de
iur. patron. Non tamen per præsentationem plenum ius datur administrationis
ecclesiæ præsentato, sine institutione episcopi: nõ
enim patronus confert pleno iure. *c. quod autem. & ca. illud prætereundum,
c. ex consultatione, & c. consuluit, c. relatum de iure patron.
apud Gregor. c. si plures. & c. monasterium. 16. q. 7.* ❡ Omnes † 8
namque basilicæ pertinent ad curam & sollicitudinem episcoporum,
can. omnes basilicæ, eod. c. obitum, 61. distinct. cum similib. sõ notat.
nisi aliquo priuilegio eximantur. *ca. cum & plantare. de priuil.*
Et institutio, & destitutio præfectorum ecclesiarum propriè pertinet
ad episcopos. *can. cum ex iniuncto, de heret. c. 1. & 2. de capell.*
monach. Neque etiam patronus, quia hunc honorem præsentandi
habet, ideo administrandi res dotales, seu ecclesiæ patronatæ,
potestatem habet. *can. nouerint, 10. quæst. 1. ca. præterea, de iu. e*
patronat.

❡ Neque † seipsum, sed alium præsentare potest, *ca. consuluit,* 9
& cap. per nostras, eod. sicuti nec seipsum episcopus potest instituere,
vel sibi suæ collationis beneficium conferre, *ca. fin. de institutio.*
vt nec tutor sibi auctor esse. *l. 1. de auctor. tut. in P.* Quamuis
non inficior, si plures sint patroni, quin vnus ex illis ab aliis tamen
præsentari possit, vel filius alterius, *glo. in d. c. consuluit. de iure patrona.*
sicuti ex decurionibus, qui seipsos tutores dare non possunt,
vnus ab aliis recte datur. *l. vbi absens. de tut. & curato. dat. ab*
iis, &c. ❡ Porro † præsentatio instituendi fieri potest non solum 10
per patronum, verumetiam & per procuratorem, eius nomine
& mandato: nam & electio fieri potest mandato domini a procuratore,
l. si is qui Stichum, de procurat. in P. imo & per literas quis
potest præsentare. *glo. in cano. non debet, 63 distinct. iuxta l. si procuratorem,
de procurat. in P.* ❡ In † hac tamen potestate, & qualitas 11
patronorum, & tempora distinguenda sunt: nam patroni, aut
laici, aut clerici sunt: laicis quatuor menses dantur ad præsentandum,
clericis sex: quia laici ante institutionem possunt variare, id
est, plures præsentare alios post alios: clerici non possunt. Ideo vt
maturius præsentandum eligant, longius tempus conceditur. *c. 1.*
§ fin. de iure patron. in 6. ❡ Variatio † tamen illa licita in laico, 12
quamdiu vnũ ex præsentatis non instituerit episcopus: nam post
præsentationem & institutionem reiicitur præsentatio. *ca. quod*
autem consulis, de iur. patron. ❡ Licita † tamen si præsentet laicus 13
indignum, & repudietur ab episcopo: nam potest & tunc intra
tempus illi concessum, alium præsentare, & plures, inter quos tamen
est potestas episcopo eligendi quem velit, & vt dicimus, locus
est gratificationi. *c. cum autem aduocatus, eod.* Nec ante tempus
hoc concessum pleno iure episcopus spreto patrono laico
conferre potest, sed tãtum de œconomo ecclesiæ patronatæ prouidet
pro fructibus regendis. *ca. cum vos plerunque. de offi. & pot.*
iud. ordin. Diuersum tamen in præsentatione indigni, facta ab ecclesiastico:
nam tunc episcopus, spreta illa præsentatione, pleno
iure confert, cum ius præsentandi ecclesiasticus amiserit, indignum
præsentando: neque possit vnquam variare, facta præsentatione
semel, id est, alium non possit præsentare. *ca. cum autem,*
de iure patron. Vt contra, si ille præsentatus sit idoneus, non possit
alium ei præponere episcopus, *d. c. cum aduocatus. eo.* dummodo
præsentatio fiat vacante beneficio. Nam ante vacationẽ præsentatio
inutilis, & adueniente ea, nõ obstante prima, recte alium
vel primum præsentat: nec dicitur ideo variare. *ca. fin. eod.*

❡ Quando † autem ius præsentãdi amisit patronus, plena col- 14
lationis potestas penes episcopũ est siue patronus sit ecclesiasticus,
siue laicus. Amittunt autẽ potestatem præsentandi & ita ius
patronatus, vel pro vna vice, vel in perpetuum. Pro vna vice, hoc
est, ratione occurrentis præsentis vacationis, si ecclesiasticus, vt dictum
est, indignũ præsentet: vel si is, vel laicus nõ præsentet intra
tempora illis constituta, laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra
sex: tunc enim deuoluitur potestas ad episcopum, auctoritate concilii
Lateranensis, *c. 2. de supp. negl. prælat. c. 3. § fi. & c. si vero, de iure*
patron. c. cum te, eo c. 1. § fi. eo. tit. in 6. Dehinc & pro ecurrenti necessitate
deuoluitur ad illũ ius, si quando plures sint patroni principales,
qui sine graui scandalo in nominatione seu præsentatione
non possint conuenire. *ca. 3. de iur. patron.* Ordine seruato, vt
primum quamdiu controuersia, eorum agitatur, episcopus interim
ostium claudat ecclesiæ patronatæ, amotis sacris lipsanis seu
reliquiis, donec conuenerint. *c. 2. eod.* Dehinc vt a maiori parte electus,
& maioribus præstans meritis admittatur: quod si id fine
scandalo fieri non possit, ipse episcopus prouideat. *d. ca. 3. eodem.*

❡ In

15 ¶ Io† perpetuum patronus hoc ius amittit, si donet illud aut
cedat alteri, quod licet etiam sine licentia episcopi, *c. 3. in princip.*
eod. in 6. tamen plena collatio episcopi est, sed præsentationem
expectare debet iusta tempora fieri ab eo, in quem ius erat sta-
tum est. Nisi simoniace qui habet ius illud, in se transtulerit:
nam in pœnam dignus est qui priuetur iure patronatus. *ca. quia*
clerici quidam de iur. patron. ca. sacrorum, de prin. le c. pr. ecclegium, 11.
16 *q. 3.* ¶ P. luatur † & is perpetuo hoc iure, qui per se vel per alium
procurauerit episcopum, vel rectorem ecclesiæ, cuius est patro-
nus, occidi: vt nec is, nec heredes eius vsque ad quartum gradum
possint hoc iure vel honore potiri. *c. pen. de pœn. inc. p. in quibusf-*
17 *dam.* ¶ Per † condemnationem tamen alterius criminis, hoc ius
non eripitur, nec a filiis patroni: quia hoc ius habet solum aucto-
ritate canonis, quo non priuatur, nisi a solo Papa. *glos. in can. filiis,*
16. q. 7. Conceditur namque hoc ius patronatus, potissimum lai-
cis, singulari quodam beneficio & priuilegio, fauore ecclesiarũ,
vt ad constructionem & dotationem earundem inuitentur. *c. 5.*
& c. cum d. lectus, de iure patro. Proinde fauore ille ecclesiarum re-
18 manet delicto etiam interueniente. ¶ Acquiritur † autem ius
patronatus fundatione ecclesiæ, *c. nobis. eod. ca. pia mentis, 16. q. 7.*
ædificatione facta suis sumtibus, *ca. monasterium, eod.* dotatione,
seu additione prouentuum, *can. filius, & can. quicunque. 16. q. 7.*
ex contractu translatione facta cum vniuersitate, *c. cum seculum.*
& c. ex literis, de iur. patron. successione. *clem. 2. eod.* ¶ Constat-
19 que † ex præcipuis modis acquirendi, onus etiam esse ius patro-
natus patrono potius, nempe quod ex bonis eius propriis natum
sit, vt & inde aliud sequatur, videlicet sollicitudo patroni in his
conseruandis, quæ elargitus ipse est, vel ii a quibus caussam & ius
habet: dare namque operam debet, ne bona ecclesiæ patronatæ
pereant vel detrimentum patiantur, eamque ob caussam mone-
re præfectum, postea episcopum, iisque negligentibus mederi
incommodo, regem ipsum. *ca. filiis. 16. q. 7.*
20 ¶ Quia † si congrui non sint reditus ecclesiæ patronatæ, ipse
cogitur per episcopum supplere quod sufficiat pro alimentis re-
fecti præsentati, & ad iura episcopalia soluenda. *ca. 1 de iur. patro.*
ap. Clemen. c. 1. de praben. in 6. c. exstirpanda § quod vero, eod. tit. ap.
Gregor. Dicitur & patronus ideo defensor *can. frigentium, 16. q. 7.*
ecclesiæ, & aduocatus, *c. quia clerici, de iur. patron.* quia eius habet
patrocinium, vicedominus, custos, gardiam habens. *c. præterea. in*
21 *a. de iur. patron.* ¶ Quocirca † quoque nec ei delinquenti ius hoc
adimendum, quod onerosum alioqui ei est, aliquando etiam v-
tile, vt dum ad inopiam peruenit: nam eo casu ne sit ingrata ec-
clesia patronata, patronum & liberos eius alere tenetur, *c. nobis,*
§. fin. & can. quicunque, 16. q. 7. habita ratione bonorum ecclesiæ,
& qualitatis personarum patronorum. *ca. vlt. 10. q. 3. l. sed et si quid.*
§. 1. de vsufruct. in P.
22 ¶ Animaduertendum † autem est, in hoc iure patronatus cõ-
stituendo, episcopi consensum, vt diximus in superiore requiri, &
tunc dicitur ius patronatus spiritualizatũ, id est, approbatum ab
episcopo: quo nomine eximuntur ab hac tractatione oratoria,
simplicesque capellæ, quæ beneficia non sunt proprie. Cum ne-
mo sine episcopi consensu possit ædificare ecclesiam. *cano. nemo,*
de consecr. dist. 1. can. qui religiosis, cum 3. seq. 18. q. 2. c. fin. § fin. de ec-
cles. ædific. Qua etiam ratione, propter auctoritatem ab episcopo
interpositam, ipse episcopus habet in eo patronatu ius institutio-
nis, id est, facultatem intra ecclesiam, vel in ecclesia statuendi præ-
sentatum. Relatiuumque hic fit verbum institutionis, ad præsen-
tationem alterius: nam ea institutio libera non est collatio, sed si
fiat præsentatio admitti debet ab episcopo, alioquin si repudiet,
patet via refugii: vt dicunt, in refutam ad Archiepiscopum.
23 ¶ Lata † alioquin est institutionis appellatio, quæ interdũ pro
collatione accipitur, nempe pro concessione libera beneficii fa-
cta ab episcopo iure cõmuni, vel ab alio ex priuilegio, cuius col-
lationis, & prouisio species est. *glo. in rubr. de institution. in 6. vide*
& de aliis acceptionibus Io. Imolam. in c. ex frequentib. & c. cum ve-
nissent, de iure patron. Interdum institutio, pro confirmatione ele-
cti, quam facit episcopus, *c. cum olim, de maior. & obed. & tot. tit. de*
elect. & pro approbatione episcopalis collationis ab alio quam e-
piscopo factæ, dicta auctorizabilis institutio. *vt in ca. cum satis de*
offi. archid. Item aliquando pro translatione possessionis, quam
vocant installationem, & inductionem, in realem possessionem.
de qua in c. adhæc, c. cum nostrum. eod. Proprie tamen permultum
interest inter collationem, quæ est libera, institutionem, quæ ne-
cessaria, & præsentationem. *c. cum in illis § cum autem, de præb. in 6.*
24 ¶ Ideo † collatio sede vacante loco episcopi a capitulo de benefi-
ciis fieri nequit, Institutio debet. *c. cum olim, de maior. & obed. ap.*
Greg. c. 1. de Inst. in 6. c. 1. ne sede vacan. ap. Greg. c. 1. eo tit. in 6. Quod
& in vicario obseruatum est. *c. ex frequentib. de Instit. ap. Greg. c. fi.*
de offic. vicar. in 6. Sed hæc hactenus de beneficiis iuris patrona-
tus dicta sint, quibus plura me posse addere non diffiteor: verum
quia patronatus huius materia & quæstiones, proprio tractatu &
celebri explicantur a Rocho, ad eum remittam lectores, ne fuci
instar labores aliorum suppilemus.
¶ Hoc † tantum adiiciam, apud antiquos Idolis seruientes, 25
fuisse olim quoque in diuino cultu quædam sacerdotia patrona-
ta, dicta gentilia, id est, generis seu familiæ certæ, quæ reditus an-
nuos sacrificulis suis præbebat. De quibus meminit Cicero de A-
ruspicum responsis & alii. Sic Michas vir in monte Ephraim ido-
lum sibi fecit, & ei extruxit ædiculam, fecit Ephod & Thera-
phim, id est, vestem sacerdotalem, constituitq; ibi sacerdotem, &
illi reditus, vt habetur in lib. Iudic. Israelis, *cap. 17. & 18.*

De Erectione seu Constitutione beneficiorum, eorumque interitu incidenter.

Cap. 5.

1 *Beneficiorum origo.*
Beneficii fundatio & creatio quid, eod.
2 *Beneficii restitutio quid.*
3 *Beneficia quot modis exstinguantur, & restituantur, & 14.*
Beneficia quare exstingui possunt.
4 *Sacrarum a sanctitate eximi possunt.*
5 *Beneficia intereunt vnione.*
De vnione beneficiorum, & quid vnio, eod.
6 *Vnio beneficiorum tripliciter fit.*
Beneficii impetratio non exigit institutionem vnita ecclesia.
7 *Vnionis faciendæ rationes.*
8 *In vnione facienda vocandi ii, quorum interest.*
9 *Beneficium exstinguitur, fundatione eius reprobata.*
10 *Beneficia occupata ab hostibus an intereant.*
11 *Ecclesia parietibus omnino subrutis, an remaneat beneficium,*
& 13. & seq. vsq. ad 22.
12 *Altare portatile quid, & priuilegium eius.*
13 *Euocatio sacrorum, quæ prophanum reddebat locum.*
16 *Vnio a quo fiat, & dissoluatur.*
17 *Ecclesia polluta non est iterum consecranda, sed reconcilianda.*
Ecclesia quibus polluatur, eod.
18 *Ecclesia polluta quomodo & quibus reconcilietur Deo.*
19 *Ecclesia consecranda ceremonia.*
Ecclesia semel consecrata, iterum consecrari non debet, eod.
20 *Templa ethnicorum quomodo ædificabantur, & sacris inaugu-*
rabantur.
21 *Ecclesiæ & beneficia vt restaurentur.*
22 *Beneficiorum transmutatio quæ, & quatenus permissa.*

QVia † in superioribus beneficiorum diuersa qualitas, gene- 1
rali quadam nota nos docuit ecclesiasticarum personarum
diuersitatem: series postulat, vt de erectione beneficiorum aga-
mus, ex qua vel in qua facile status & qualitas beneficiorum, vt a
matre originem accipit. Erectio itaque beneficiorum fit, noua
fundatione, restitutione status antiqui beneficii, & immutatio-
ne. Noua fundatione, creatum beneficium dicitur a Clemente
V. Pont. sum. *clem. fin. de rescript.* & Innocent. III. *in c. dilecto filio,*
de praben. Fundatio illa noua fit, quando augmentatur numerus
præbendarum, vel ecclesia, vbi prius non erat, erigitur: vt si ab Is-
maelitis, seu Agarenis ciuitates & regna a Christianis recipiantur.
vt in c. 1. de verb. sign. in 6.
¶ Restitutione † fit erectio, cum exstinctum beneficium re- 2
stauratur: totque modis videtur fieri restitutio, quot contrariis
exstingui vel supprimi potest. Idcirco non alienum erit, de exstin-
ctione seu peremtione beneficiorum agere, priusquam de resti-
tutione, quæ peremtionem refert, dicamus.
¶ Ergo † beneficia exstingui & supprimi possunt, vt amplius 3
non sint, vel non faciant numerum: primum, quando canoniæ, vel
præbendæ exstinguuntur, *c. cum accessissent, & c. ex parte. de constit.*
fructuum inopia, siue minui & augmentantur pro fructuum abundan-
tia. *c. fin. de verb. signif. ap. Greg.* Nec nos remoretur, quod videtur
habere quæstionem, num possint tolli beneficia, vel perimi, cum
Deo semel dicatum, alios in vsus transferri non possit, *ca. semel*
Deo, de regul. iur. in 6. c. mancipia, de rerum permut. siue ligna siue
ecclesiæ, *ca. ligna de consecra. dist. 1. § sacra, de rer. diuis.* siue vesti-

mento. *can. vestimenta, de consecra. dist. 1.* Nam necessitas, & maior caussa huic rei gratiam facit aliquando, & honestas ecclesiastica, & certa quædam singularis pro negotiorum occurrentium modulo, vt res alioquin inalienabiles. *tit. de reb. eccles. non alie. in auth. l. iubemus. de sacros. eccle.* propter alimenta. *can. aurum, 12. q. 2.* & ob redemtionem captiuorum alienari possunt, *l. sancimus. 17. de sacrosan. eccles. C. ca. Apostolicos, c. & sacrorum canonum, ca. sicut, omnino. 12. q. 2.* etsi debita vrgeant ecclesiam. *auth. proterea. de sacrosan. eccles. C.*
4 ¶ Atque † iure ciuili traditum est lege aliqua, rem sacram posse profanam fieri, *l. inter stipulantem, §. sacram rem, de verb. oblig.* in quo notat Iurisconsultus Cicero, dum ait, *pro Muræna, Cum leges antiqua sacrorum vetarent interitum, aduenient subtili as Iurisconsultorum senes constituere ad coemtiones sacrorum, interimendorum caussa faciendas.*

5 ¶ Sed † & alio modo secundo intereūt beneficia vnione, quando duo vel plura beneficia in vnum in perpetuum coniunguntur, idem enim est vnio, *ca. sicut vnire. de excess. prælato.* illud enim quod alteri vnitur, extinguitur, neque amplius per se vacare dicitur, *D. ff. sinc. cum accessissent per illum textum de constit. Ludo. Gomes, in reg. cancel. de trien. possess. q. 8. Io. Andr. ad clem. 1. de supplen. negli. prælato.* Et tunc proprie vnio, omissis duabus vnionis speciebus de quib. per gl. in c. 1. in ver. vniendo, & ibi interp. ne sede vac. apud Greg. gl. in c. & temporis. 16. q. 1. in ver. vnire.

6 ¶ Vnio † quippe tripliciter fieri dicitur: primum, cum duabus ecclesiis vnus & idem præficitur, *can. & temporis qualitas. 16. q. 1. c. 1. ne sede vac. ap. Grego.* secundum, quando vna ecclesia alteri vnitur, quo casu quæ vnitur, amittit ius suum, & ei vnitur, cui fit vnio, *ca. recolentes, § fin. de stat. mona:* hic intacto remanente iure episcop. *c. 2. de religio. domib.* tertium, fit vnio, cum simul vniuntur ecclesiæ, nec vna alteri subiicitur: & tunc ex duabus quod melius est retinetur. *arg. c. medicamentum, de pœnit. dist. 1. gl. in regu. 11. cancell. Innoc. 8.* Et ad hos tres vnionis modos reliquos, quos adferunt Hostiensis & Godofredus, referri possunt. Et quæ fiunt incorporationes & annexiones, quæ eius generis sunt: nam annexæ ecclesiæ cum illis eędem censentur, quibus annectuntur, vt non valde interim in impetratione beneficii, adiicere annexas ecclesias, si modo principalis exprimatur, & valor verus annexarum, vt tradit interpres antiquus regularum, *c. & temporis, 16. q. 1. c. 2. de relegio domib. c. fin. § hostilitatis, 25. q. 1.* cancellariæ Innocentii Pap.
7 VIII. ¶ Vnionis † caussa rationem habet, vel propter nimiam vicinitatem ecclesiarum, cum vtraq; facile per vnum regi possit: vel cum altera caret populo ob incursiones hostium vel morborum luem, vel aliam ob caussam. Sicuti certis de caussis Imperatores ex duabus dignitatibus vnam facere possunt, vel vnam alteri vnire. *§. illud. vt iud. sine quoque suffra. in auth. collat. 2.* Item &
8 propter alterius beneficii inopiā. ¶ Quare † & in vnionibus verus valor vtriusque beneficii exprimi debet. & vocari oportet in loco, & vt dicunt in partibus, ante, quorum interest, alias non valet, vt deciditur regula cancellariæ Pauli Pap. III. de vnionibus.
9 ¶ Tertio † loco extinguitur beneficium, quando reprobatur eius fundatio vel erectio: veluti primo, si in præiudicium ædificetur parochiæ capella, & opus nouum fuerit nunciatum, debet deiici postea ædificatum. *ca. 1. de eccles. ædific. l. 2. & l. prætor ait, §. prætor. de oper. no. nuncia.* Item secundo casu, quo & subtrahitur ecclesię episcopalis dignitas, si aliquis proprium pastorem occiderim. *ca. fin. 25. q. 2.* Et 3. si deiiciatur ecclesiæ moles & ædificium. *c. & hoc diximus, 16. q. 7. c. placuit. de consecrat. dist. 1.* ¶ Quarto †
10 exstinguui videntur beneficia. quæ ab hostibus fidei occupantur, *can. pastoralis. 7. q. 1. c. sancta Romana de elect.* vel saltem suspenso cultu diuino prope interitum sunt, vt non possit aduersus ea currere præscriptio, tanquam viduata pastore. *ca. ex transm. ff. de præscript. c. prima actione, can. si sacerdotes, 16. q. 4.* Et interea religiosa, sacra ve loca esse definunt, ab hostibus occupata. *l. cum loca, de religios. & sumtib. funer. in P.*

11 ¶ Accedit † quoque ad interitum ecclesiarum, cum parietes funditus subruti sunt, nec remanet altare consecratum. Si tamen pars aliqua conflagratione vel inundatione, vel alio modo interierit ecclesia, remanere beneficiū dicitur: & in primo casu ecclesia reædificata debet denuo consecrari, in altero nequaquam. *ca. ligneis & c. proposuisti. iuncta gloss. in verb. reconciliari. de consec. eccles. can. ecclesiis semel. & can. de fabrica. de consecr. dist. 1.* In concilio tamen Triburiensi concessum est, vt sicubi a Normanis, Selauis, Vngaris, a malis Christianis, aut alio quocunque malo ecclesia fuerit incensa & combusta, liceat in capellis interim cum tabula consecrata missas peragere. *in ca. concedimus, de consec. dist. 1.*

¶ Tabula † consecrata hic videtur supplere locum ecclesiæ, 12
vel stabilis altaris: sicut altare portatile, *c. quoniam. de priuileg. in 6.* quod vbicunque locorum & maxime in bello circumferri potest. Ne defectu ædium consecratarum, vbi opus est, quis careret cogatur pabulo cœlesti, hocque antiquitus permissum Christianis, & vt Sozomenus ait. *lib. 1. histor. Tripartit. c. 9.* & Nicephorus Calistus, *lib. 7. histor. item. 46.* hæc tabula vicem tabernaculi præstitit, ad quam diaconi & sacerdotes ministrabant ministeria diuina, iuxta statas ceremonias ecclesiæ. ¶ Veruntamen † hic duco ad- 13
notandum, non ideo beneficium extingui omnino, quod omnino ecclesia fuerit diruta: nam distinctio beneficiorum non pendet ex ædificio, sed ex sacramentorum administratione, & decimarum vel reditruum assignatione: & quia possit reædificari iterum ecclesia. vel alibi officium, vel onus beneficii impleri.

¶ Quibus præcognitis, facile erit iudicium, quomodo resti- 14
tuantur vel reuiuiscant beneficia, singulis interemtionibus contrarias caussas opponentes: quia restitutio, est prioris status reparatio. *ca. nos sanctorum, & can. iuratum. 15. quæst. 6. ca. si quem: & ani- tuerit. § fin. 1. q. 3. c. quia diligentia, de elect. l. 1. de senten. pass. C. l. 1. ex quib. caus. maio. in P.* Vt quia in primo capite diximus extingui suppressione beneficiorum, vel deficientibus fructibus. apparebit restitutionem fieri reuocatione suppressionis, & fructuum incremento. *c. cum accessissent, de constitut.* Et in secundo, si approbentur ædificationes ecclesiarum ante reprobatæ, vel si operis noui nuntiatio tollatur, si episcopalis vel alia ecclesia in pristinum restituatur locum dignitatis, si ecclesia deiecta reficiatur, & excitetur, & consecretur iterum, si ab hostili occupatione eximatur, veluti iure postliminii. *l. cum loca. de religios. & sumt. funer. in P. c. pastoralis, 7. q. 1.*

¶ Nisi † quando constat locum omnino profanum factum: 15
vtpote quando Deus locum contemnit, & testimonio aliquo diuino deseruisse eum ostenditur. Sicut refert Iosephus, *libr. 7. de bell. Iudai. c. 11.* ante excidium Hierosolymitani templi, a sacerdotibus noctu sacrificantibus auditam fuisse vocem ex adytis dicentem, *migremus hinc.* Erat & moris Romanorum in obsidionibus ciuitatum, priusquam irrumperent, euocare earum deos, vt vocabant tutelares, & ita loca a sacris liberare, vt refert Macrobius, *lib. 3. Satur. ca. 7.* qui & euocandi ritum tradit. Sic apud Liuium *lib. 5. Decad. 1.* dictator Veios capturus euocauit Iunonem Veiorum conciliatricem & pollicitus Romæ templum. Quod paucis explicat Vlpianus, *l. sacra loca. 9. de rerum diuis. in P.* verbis, *Qui sanctum.* inquit, *locum liberare a religione volunt, sicut inde sacra euocare.*

¶ Dehinc † & quæ vnione exstincta sunt, per vnionis resolu- 16
tionem restituuntur: hoc enim naturale, eodem vinculo quo quid vinctum est dissolui. *l. nihil tam naturale. de regul. iur. in P. c. 1. eod. tit. apud Gregor.* Episcopus in suad ecclesi beneficia vnit, & distinguit: summus autem Pontifex episcopatus. *c. sicut vnire. de excess. prælat.* Episcopus tamen non vnit ecclesias sine consensu sui capituli, & patroni, quem tamen non exigit summus Pontifex *c. pastoralis, de donatio.* Et quando vnio fit ad vitam alicuius tantum, eo mortuo beneficium reuiuiscit, in propriamq; redit naturam: quia vnio hæc temporalis cum tempore extinguitur. *Gomes, in regul. de trien. possess. q. 8.*

¶ Sed † si ecclesia polluta fuerit, reconcilianda quidem Deo 17
orationibus est: non tamen ideo denuo consecranda, vt si ab hæreticis prophanata sit. *can. ecclesias Arrianor. & can. Arrianorum, & can. Agapitus. de consec. dist. 1.* Nam, vt ait Optatus Mileuitanus, *lib. 1. in princ. 2. con. Donati.* non potest esse ecclesia penes hæreticos, sed scimus quod omnes ecclesiæ hæreticorum sunt prostibula, & meretrices: vnus sponsus, vna ecclesia. Sic polluta homicidio, vel sanguinis effusione, vel semine, vel adulterio. reconcilianda. *c. significasti, de adulte. c. proposuisti, & c. fin. de consecr. eccl. Leuit. c. 14. & 15. can. si motum, de consecr. distinct. 1.* Item si in ea sepeliatur excommunicatus, *c. consuluisti. de consecr. eccles.* nam & tunc parietes sunt abradendi. *can. ecclesia, in 1. & 2. de consecrat. distinct. 1.*

¶ Reconciliatio † autem fit per aquam lustralem exorcizatam, 18
per solum episcopum, non autem per sacerdotem simplicem, *ca. aqua, per episcopum. de consecr. eccles.* idque per aquę & vini mixtionem & salia, cum aspersione, & missa. *can. de fabrica, de consecra. distinct. 1.* Refert autem Abdias Babylonicus *in histo. Aposto.* contemporaneus Apostolorum, D. Bartholomeum in ecclesia pontificanda, quæ prius erat templum idoli Astaroth, crucē per latera infixisse, & benedixisse. Verum illa sanctificatio ad nouā potius

conse-

consecrationem, quam ad purificationem sanctificatæ aedes, pertinet. Et ideo ritus varii sunt. ¶ Nam † cum construenda est, episcopus debet vocari, ciuitati, qui locum designet, crucemque ibi publice figat, inquirat de reditibus sufficientibus ad alimenta præficiendorum, *can. nemo, de consec. dist. 1. c. 1. de consib.* Sunt & alia, quæ ad consecrationem ecclesiarum, & altaris pertinent, de quibus consolendus Ioannes a Selua, *in 1. par. tract. de benef. q. 5. num. 65. & seq.* Durandus, *lib. 1 Rationalis diuino. offi. c. de eccles. dedicat.* Vide & canon. 1. de consecrat. dist. 1. lib. 3. Reg. c. 6. Neque ecclesia consecrata est iterum consecranda, *can. ecclesiis, de consecr. dist. 1. c. 1. & 6. de sacram. non iter. c. 1. de apost.* nisi, vt diximus, ex integro corruerit, funditus deleta fuerit, *d. can. de ecclesiis, Lamt. 14. in fi. arg. l. domum. de contrah. empt. in P. can. de fabrica. de consecr. dist. 2.*

20 ¶ Erat † & apud ethnicos mos restaurandi, & ædificandi, seu consecrandi templa per pontifices suos: vt obseruare possumus ex Liuio, dum ait, *lib. 9. Decad. 1.* Cornelium Barbatum pontificem maximum, coactum ex consensu populi verba præire in dedicatione ædis Concordiæ iuxta Vulcani, cum more maiorum negaret, nisi consulem, aut Imperatorem posse templum dedicare. Item ex verbis epistolæ Aureliani ad Ceionium Bassum, apud Flauium Vopiscum, *in Aurel. vita. De Palmyrenorum bonis*, inquit, *habes gemmas regias: fac cohonestari ex his omnibus templum mihi & immortalibus, gratissimum feceris: ego ad senatum scribam, petens vt mittat pontificem qui dedicet templum.* Alius & referendus Cornelii Tacit. locus, *lib. 20.* in quo & ceremoniæ dedicationis priscæ gentilitatis referuntur his verbis: *Vndecimo calendas Iulias, serena luce spatium omne quod templo dicabatur cinctum vittis, coronisq; ingressi milites, quibus fausta nomina. Felicibus ramis: dehinc virgines Vestales cum pueris puellisq; patrimis matrimisque, aqua, riuis, & fontibus, amnibusq; hausta, perluere. Tum Heluidius Pri. cus prætor præeunte Plautio Heluatio pontifice, lustrata suo taurisq; area, & super cæspitem redditis extis, Iouem, Iunonem, Mineruamq; præsidesq; imperii precatus, vti cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, diuina ope attollerent, vittas, quibus ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, & sacerdotes, & senatus, eques, & magna pars populi studio lætitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque iniecta fundamentis argenti aurique stipes, & metallorum primitiæ nullis fornacibus victa, sed vt gignuntur. Prædixere Aruspices, ne temeraretur opus saxo, aurove in aliud destinato. Altitudo ædibus adiecta.* Hæc Tacitus. De sacro Capitolii templo restituto a Vespasiano tradit, cura L. Vestini equitis, quem monuerunt contracti haruspices, vt reliquiæ prioris delubri in paludes auherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. ¶ Postremo † restaurantur ecclesiæ & beneficia, quando pristini & ante sublati fi-

21 nes restituuntur, *vt in c. pen. de paro.* ¶ Sed † tertio loco fit beneficiorum erectio, quando mutatio fit formæ beneficii: veluti si ex capella fiat parochia, ex parochia episcopatus & ex episcopatu archiepiscopatus, *vt in extrauag. saluator de preben.* si ex capella simplici fiat collegiata, ex collegiata canonicatus, *vt in can. si episcopus, 12. q. 2. ex reg. ula. & secularis*, vel cōtra: ex dispensatione: Iure enim communi inhibita est hæc commutatio, *can. qua semel, 19. q. 3.*

De collatione beneficiorum.

Cap. 6.

Cognita origine, distinctione, & erectione, † seu restitutione, 1
& suppressione beneficiorū, antequā peruenire possimus ad personas sacerdotū, medium quoddā agnosci debet collationis & possessionis beneficiorū: cui proxime vacationis speculatio innectitur. Sed prius ne de collatione, quā de vacatione dicendum sit,

dubium quoddam moueri posset: vix enim est alterum sine alte-
ro cogitari, vt alterum sine altero non possit esse. Nisi erectione
facta vacationem existimemus, quæ tamen vacatio vere non est,
nec vacare dicitur, quod prius possessum non est: priuatio enim
præsupponit habitum, *c. ad dissoluendum, de dispons. impub. l. de-
cem, de verb. oblig. l. Iulianus, de dinors.* Et collatio per consequens
prior post electionem, quamuis post primam collationem, non
dicantur posse conferri, priusquam vacent, *c. 2. de concess. præb.* ¶ Er-
2 go † de collatione prius dicamus, in qua quatuor perpendenda ca-
pita: genus beneficii, de quo supra diximus in diuisione eorum.
Nam forma mandati habet caussam determinatam, quam se-
qui oportet in conferendis beneficiis, vt capellin vnius gene-
ris beneficii ad aliud non porrigatur, *c. cum in illis, 16. §. 1. & 2. c. cui,
de nouu sacerd. c. 27. & can. ex cui. c. 29. & c. fi. de præb. in 6.* Qualitas
secundo inspicienda personarum, quibus conferentur, vt mate-
ria: tertio, qualitas eorum qui conferunt: & quarto, modus con-
3 ferendi, vt forma. ¶ Sic † Hermogenianus, *in l. naturalis, 7. §. si qua-
ratur, de confir. tuto.* in tutoris datione considerat, an is tutorem
acceperit, cui fuerit dandus, an is dederit qui dare potuit: isve da-
tus, cuius dandi facultas erat, & num pro tribunali decretum in-
4 terpositum sit. ¶ Summa † autem prioris capitis hæc: beneficia
non esse conferenda nisi idoneis, *ca. graue, c. 29. de præben. c. cau-
sam quæ, de electio. ap. Grego. l. vt gradatim, de muner. & hono. in P. c.
relatum, c. 3. de concess. præben. lib. 3. Decretal. tit. 8. c. 3. de institut.* Ca-
pacitas promouendorum consistit in ordine, legitimis moribus,
scientia, & ætate, & qualitate, *ca. 4. de ætat. & qualit. c. cum in cun-
ctis, § inferiora, de electio. c. dudum, in 1. eod. tit.* quæ in ordinibus ri-
te exhibendis requiruntur, iam supra executi sumus. ¶ Deside-
5 ratur † autem in personis, quæ beneficium acceptura sunt, ordi-
nem ecclesiasticum præcedere, vt cooptati sint in numerum eo-
rum, qui in sortem domini se transferunt: Laicis enim conferri
beneficia nequeunt, *c. 2. de instit. c. cum adeo, de rescript.* ¶ Demtis
6 † his beneficiis, quæ mulieribus conferri possunt Vestalibus, quæ,
quia clericatus beneficio gaudere nequeunt, sine clericatu eligi
possunt ad prioratuum administrationem, *c. indemnitatibus, de e-
lectio. in 6.* Neque enim aliquam mulierem licere tonsurare sta-
tuit Alexander III. sum. Pontif. *in ca. vxoratus, 8. de conuersio. con-
7 iugato. lib. 3. Decret. tit. 32.* ¶ Verumtamen † in masculis obseruan-
dum est, interdum sufficere clericatus ordinem in beneficio ob-
tinendo, *ca. ex literis, de trans.* quod ideo dicitur beneficium cum
8 simplici tonsura. ¶ Aliquando † & maiores ordines requiruntur
aliis beneficiis præficiendo, vt puta subdiaconatus: & alii minores
etiam ex dispensatione, si de ecclesia agatur, quæ curam animarũ
habet annexam, *c. præterea, de ætat. & qual. lib. 1. Decreta. tit. 14.* At-
que tunc oportet intra breue tempus ad presbyteratũ promoue-
ri præfectum, vt supra diximus in diuersitate nomenclaturæ be-
neficiorum, in tertia diuisione, nisi dispensatio fiat caussa studio-
rum per septennium, vel quinquennium, quo casu sufficit intra an-
num ad subdiaconatũ promoueri, *in reg. cancell. Pauli Pap. 3. de non
9 promouen. ad sacros ordines.* ¶ Mores † præficiendorũ beneficiis eo-
dẽ modo perpẽdendi, quo tradidimus in ordinatione facienda: nã
olim ordinatioi beneficiorum datio in titulum coniuncta erat,
ca. 1. & 2. 70. distinct. Atque probum argumentum est, vt qui non
possit ordinari, incapax sit beneficii. *Interp. in c. si eo tempore, de re-
10 script. in 6.* ¶ Scientia † seu eruditio in beneficiandis paulo maior,
quam in ordinandis requiritur, in parochialibus potissimum ec-
clesiis: quia onus prædicandi quoque eis incumbit, & notio & iu-
dicium peccatorum in foro pœnitentiali, *clem. dudum, de sepult.
can. adiicimus §. 1. 16. q. 1. Panor. in c. omnis de pœnitent. & remissio.*
Nec tanta sufficientia in sacerdotalibus præbendis, quanta in cu-
11 rationibus, *c. cum in illis, de præben. in 6.* exigitur. ¶ Ætas † legitima
adesse, *c. cum te, de æta. & quali. c. nihil est, de electio.* tempore col-
lationis, *c. si eo tempore, 9. de rescri. in 6.* Instituto debet: atque ideo
in decanatu, archidiaconatu, & beneficio curam animarum ha-
bente annexam, exigitur, vt prouisus 25. annum attigerit, & sci-
entia & moribus commendatus existat, ex concilio Lateranensi,
*c. cum in cunctis, c. 7. § inferiora etiam, de elect. ap. Greg. clem. ...a-
lem de ætat. & quali. c. licet canon. ca. 4. de elect. in 6.* quamuis olim
trigesimus annus exigeretur in presbyterandis, *can. si triginta, &
can. si presbyter. 78. distin.* quales debent esse ad regimen parochia-
lium ecclesiarum vocati, *ca. præterea, de æta. & qual. can. sicut, 1. q.
12 2. c. 1. de æta. & qualit.* ¶ Et † trigesimus quoque h... die ex eodem
concilio exigitur in prælatis, *d. c. cum in cunctis, de electio.* nec dis-
pensari posse per episcopum minori 25. annis contra concilium
Lateranense, vel in episcopo minori 30. annis placuit, *gl. c. cum di-*

lectus, in ver. ætatis, de elect. ¶ Episcopus † porro, qui hominem in- 13
sufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel ætatis illegitimæ pro-
mouendo approbauerit, suspenditur a perceptione proprii bene-
ficii, donec veniam mereatur: nec indigni successorem potest cõ-
firmare, *ca. nihil est, c. 44. de elect. ap. Gregor. d. c. cum in cunctis, §. 1.*
¶ Et † certe indecorum est, eos ad regimen aliorum promoueri, 14
qui seipsos non norint gubernare, *c. indecorum, de æta. & qual.* vn-
de exegit D. Paulus, *1. ad Timoth. 3.* in eligendo episcopo, vt sit suæ
domui bene præpositus. ¶ In † abbatia, quia in aliis quam episco- 15
patu sufficiunt 21. anni, *d. c. cum in cunctis, § inferiora, de elect.* pu-
to & totidem sufficere conferenda: nisi ius prælaturæ & trigesi-
mum exigat, quodque melius est. ¶ In † Gallia sufficiunt 27. anni 16
ad prælaturam obtinendam, & eius ætatis vitium potest nomina-
re tes summo pontifici, dummodo aliæ qualitates desideratæ ad-
sint, ex conuentionibus Gallicis, *§. 1. de regi. ad prælatu. nominat. in
concor.* At ad monasteria, & prioratus conuentuales, & electiua a-
lia regularia beneficia, ad quæ rex Galliarum nominat, sufficiunt
anni 23. dummodo nominatus aliter idoneus sit, *§. monasteriis, de
reg. ad prælat. nom. in concor.* ¶ Verum † arbitror ex caussa posse per 17
sum. pont. dispensari ætati, si prudentia & rerum scientia eam sup-
pleat, *c. si de desp. impub.* Sicuti veniam ætatis solet princeps iuue-
nibus probis moribus instructis concedere, dummodo impleue-
rint 20. annum, & mulieres 18. *l. 2. de his qui veni. ætat. impetr. lib.
2. C. titu. 45.* Regula autem cancellariæ Pauli Pap. III. super ætatis
defectu gratiam posse fieri tantum duorum annorum tradit, ha-
bita prius informatione idoneitatis. ¶ Erat † iuuenis Timotheus 18
episcopus a D. Paulo præfectus, vt ex verbis epistolæ ad eum mis-
sæ constat, *1. ad Timot. 4.* μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύ-
πος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, id est, *nemo iuuentutem tuam contemnat,
sed esto forma & exemplum fidelium in sermone, &c.* Cuius exem-
plo D. Ignatius, *epist. 6.* Damam episcopum Magnesiorum iuue-
nem, honorandum esse docet: Salomonis & Iosuæ quoque exem-
plo, *Quia non longi*, inquit, *temporis spatium, sed spiritus sanctus sci-
entes & sapiẽtes reddit.* Possunt esse quamuis raro cani iuuenis sen-
sus, vt Danielis prudentia senum malitiam aliquando vicit, & sæ-
pe vasa innocentia, & pura iuuenum Deus inhabitare non dedi-
gnatur, & erudire præter vulgarem hominum ordinem: neque e-
nim perpetuo ipsi homines ius loquuntur, sed Deus est, qui in il-
lis loquitur. Verumtamen non sunt temere exempla eorum, quæ
raro acciderunt, sequenda: cum periculum animarum ex episcopo-
rum præfectura non leue sit, sed perniciosissimum. Et vix iuuenis,
qui non expertus est ætate rerum varios casus, potest bene pasto-
ralem curam probe, quantumuis literatum peritus, exsequi. In se-
nibus est prudentia, & iam in iis quantum illi tum valeant artes
in pugna hac spirituali, licet annotare: in iuuenibus promtus qui-
dem ad dignitatis ambitionem animus, & ad bibendum calicem
incapertæ vires & d...b...æ, & neophytorum ordinationi succrescit
superbia. In non curatis beneficiis & minoribus, & intra pupilla-
rem ætatem, quẽ posse canonicum esse etiam ecclesiæ cathedra-
lis non ambigitur, *ca. ex eo. c. 33. de electio. in 6.* dum puer non fiat:
quamuis curata non possint consequi, *vide c. super inordinata, 35.
iuncta glo. in verb. pueri, de præben. apud Grego.* Et hæc est leoteuta
glossarum, *in d. cc. ex eo. & super inordinata.* ¶ Quibus † repugna- 19
bant alii, vnde sequi oportet nunc regulam cancellariæ 17. quæ sta-
tuit prouisiones, seu concessiones, vel mandata de prouidendo de
cathedralium ecclesiarum canonicatibus, seu præbendis, non va-
lere, nisi prouisus 14. ætatis annum compleuerit: & si fiant de ca-
nonicatibus, & præbendis ecclesiarum collegiatarum, decimum,
nisi expresse in prouisione per sum. pontif. ætatis fiat dispensatio.
Notatq; ibi gl. antiqua, ordinarium non posse in his dispensare,
aut minoribus illa beneficia conferre. ¶ Ceterum † alia beneficia 20
minore posse conferre maioribus septennio, vt si portio sit quæ
non sit canonialis collata, arg. l. de pretio. de publ. in rem actio. In
concilio tamen Tridentino, *sess. ... tit. de reform. can. 5.* statutum,
ne etiam in minoribus ordinibus constitutus, possit ante 14. annũ
beneficium obtinere. ¶ Vltra † ætatem legitimam iura exiguntur in 21
eo, qui præficiendus aliis est, summopere bonos mores, quibus &
exemplo eum doctrina possit aliis prælucere, eosque interdum
præferunt iustis natalibus, *ca. innotuit, c. 20. de elect.* ¶ Dehinc
† qui adipisci vult beneficium, debet eius conditionis esse, quæ 22
præscripta est naturæ beneficii, vocant ideo qualificatum qualita-
tibus requisitis, *§. præfatiq. ordinarii, de collat. in concord. Gall.* vt si
theologalem præbendam nancisci velit, sit Theologus baccalau-
reus formatus, qui per decem annos studuerit, qui legere seu in-
terpretari sacras scripturas, & prædicare possit, *§. statuimus insuper,
de collat.*

de collat in concor. c. si de magistr. ap. Greg. ¶ Sacerdotalis † præben-
da sacerdotibus in ætate legitima constitutis tantum, non illis, qui
non sunt presbyteri, vel ante ætatem legitimam facti sunt, confe-
renda, *ca. ei cui de beneficio, ca. 29. de præben. in 6.* quamuis ante æ-
tatem ordinatus recipiat verum ordinem & characterem, suspen-
ditur tamen ab exercitio. *c. vel non est compos, de tempo. ordin.* Da-
tur nihilominus prouisis de cura parochiali annus ad adipiscen-
dum presbyteratum, computandus a die adeptæ pacificæ posses-
sionis beneficii, & alio impedimento legitimo cessante, *ca. licet
canon. & ibi glo. & ca. commissa, de electio. in 6. c. licet, de præben. in 6.*
nisi etiam ob studium literarum per septennium dispensetur, vt
fieri potest, *glo. in c. licet canon. in ver. idem tempus, & c. cum ex eo. de*
24 *præb. in 6.* ¶ Sed † in omnibus beneficiis oportet tempore colla-
tionis, esse clericum, id est, tonsuratum, aliter non potest posside-
re beneficium, *c. ex literis, 6. de transact.* sine tonsura prima enim
laicus quis est, & laici incapaces beneficiorum sunt, vt paulo ante
25 in principio illius capitis diximus. ¶ Sed † & clericum oportet esse
sine vxore: nam qui vxorem duxit, etiam per simplicia verba de præ-
senti, & sine copula incapax est, *in extrauag. Ioan. 22. antiqua de-
cis. quæst. Tholo. 361.* & si habeat beneficium, statim omittit, *c. 1. de*
26 *cleric. coniuga. & ibi Collect. decis. capel. 239.* ¶ Regularia † regula-
rib. personis beneficia, secularia secularibus conferenda, *c. cum de
beneficio. c. 5. de præb. in 6. §. volumus, de elect. in concor. c. nullus, de e-
lect. ap. Greg.* Neq; conferendo beneficium regulare seculari, vel
contra, censetur ideo dispensatum: nisi in signatura vel prouisio-
ne, de commenda expresse fiat mentio, *in reg. cancell. Pauli Pa. 3.*
27 *tit. de commendis.* ¶ Rursum † regularia, vt prioratus ecclesiarum,
vel administrationes, non debent concedi alterius ordinis mona-
chis, quam eius per quos solita sunt hactenus possideri, sine au-
ctoritate summi pontificis, *c. cum singula. 32. de præb. in 6.* Itaq; de-
bet expresse esse professus regulam ordinis, vel qui emittere omni-
no professionem, & habitum suscipere teneatur, ex concilii Tri-
dentini decreto, *sessio. 4. in Decret. de reformat. can. 10.* Quanquam
senatusconsulto Parisiensi anno 1534. 21. Febr. iudicatum sit o-
portere præcedere prouisionem professionem expressam & cer-
tam, nec sufficere tacitã, vel expressam sine die, *Papon lib. 2. Rhapsi.*
28 *arest. tit. 4. arest. 6.* ¶ Monachis † autem mẽdicantibus nulla bene-
ficia concedi possunt, *Antiq. interp. in regu. 3. cancella. Innocentii* 8.
Quia enim expresse votum emittunt abdicationis proprietatis, &
paupertatem profitentur, incapaces sunt redituum & prouentu-
um annalium, *Clem. exiui. §. cumq; annui reditus, de verb. signif.*
Habent tamen istæ mendicantium sacræ familiæ, prioratus suos,
sed non sunt beneficia, sed administrationes sui ordinis, & re-
29 gulæ. ¶ At † alii monachi non mendicantes possunt benefi-
cia possidere sibi conuenientia, & ex electione, & confirmatio-
ne, *can. doctos, cano. si monachus, & seq. 16. q. 1.* propriè tamen paro-
chialibus ecclesiis præfici non possunt, *can. de monachis, § fi. & c.*
30 *seq. 16. q. 2.* quia secularia beneficia sunt. ¶ Placuit † tamen mona-
chos posse eligi in episcopos: dummodo sine controuersia eligã-
tur, & cum consensu suorum prælatorum, non alio modo, *c. quo-
rundam, 24. de elect. in 6. c. quam sit § nullus, 18. q. 2. can. si quis mo-
nachus, 16. q. 1. can. legi. eod. tit.* & absoluuntur a iugo suæ professio-
nis, *can. c. 18. q. 1.* tamen non debent mutare habitum, nec substan-
31 tialia sui ordinis, *can. de monachis, 16. q. 1.* ¶ Neq; † monachismus
solus est impedimentum, quo minus quis gradum episcopalem
conscendat, neque numeratur inter ea, a quibus esse immunis de-
bet, qui in episcopum ordinatur, quæ in concilio Toletano 4. col-
lecta sunt, & referuntur a Gratiano in suo decreto, in ca. qui in ali-
32 quo, 51. distin. ¶ Alia † qualitas quoq; consideranda in beneficiis
conferendis, vt sint personæ, quibus conferuntur, ex legitimo ma-
trimonio procreatæ, *ca. innotuit, c. 20. de elect. c. per venerabilem,
c. 13. § si qui filii sint legit. lib. 4. Decret. tit. 17. ca. nisi cum pridem, § perso-
næ, de renuntia. c. cum in cunctis, de elect. Deuter. 23.* nisi cum iis dis-
pensatum fuerit, ob morum probitatem, & vitæ integritatem, &
literarum scientiam, super natalibus *d. ca. innotuit, de elect. & c. Ceno-
33 manensem. 56. dist.* ¶ Sic † filiis legitimis & naturalibus presbyte-
rorum, nempe genitis ex matrimonio sine bigamia, ab eo qui v-
xore mortua presbyter fuit factus, potest prouideri de beneficio
iure communi, etiam in ecclesia patris, *c. adhæc, de fil. presbyt.* & de
paterno beneficio, quod pater tenuit antea mediate, & dummo-
do id beneficium immediate non fuerit a patre possessum, *c. ex
transmissa, eod. c. præsentium, eod.* vt euitetur successio in beneficiis
ecclesiasticis, *c. constitutus, c. quoniam, c. ad extirpandas, eod. tit. &*
ita iudicatum Pap. Rhapsi. aresto. li. 2. tit. 4. arest. 1. nam tunc est opus
34 dispensatione, *c. ex tua, eo.* ¶ De † filiis autem presbyterorum ille-
gitimis, Clementis VII. est constitutio anni 1533. qua inhibetur, ne
posthac spurii recipiãtur in beneficio paterno, nec cum legiti-
rione, dispensatione, vel alio modo, *vide Pap. lib. 2. Rhapsi. arest. tit.
4. arest. 1.* Quare & oporteret fieri mentionem in dispensatione e-
ctæ prohibitionis. Idipsum & in nepotibus locum habere e[illegible]
legitime natis ex spurio, vt non possint consequi beneficium a[illegible]
tum, iudicatũ Tholosæ anno 1534. *idem, vt sup. arest. 2.* ¶ Sed † quis 35
beneficiãdos natalibus restituet iustis? quis potest dispensare? Hæc
distinctio adhibẽda est, an beneficia sint simplicia, an vero digni-
tates, vel curata. Et rursum in simplicibus, an is, cui cõferenda sunt,
sit filius illegitimus presbyteri, qui habuit idem beneficium in ea-
dem ecclesia, in qua filius institui debet, an in alia: & si pater illegi-
timus habuit in eadem ecclesia simplex beneficium seculare, vel
uti canoniã, debet dispensatio fieri a sum. pontif. ab episcopo non
potest, *c. cum decorem, & c. ad abolendam, & ibi gl. in ver. non va-
re, c. dilectus, & c. fi. de fil. presbyt. ap. Grego.* Extra ecclesiam paternã,
& in beneficio simplici seculari, dispensat episcopus, si cura non
imminet animarum: in personalibus autem, dignitatibus, & cura-
tis, tantum summus pontifex, *expresse in c. 1. eo. in 6. & c. fi. eod. a. ad
Greg. c. innotuit, § 1. de elect. ap. Greg.* ¶ Hæc † obscuritate digni. me. 36
dispensationem natalium, vt possit quis promoueri ad sacros or-
dines, nõ prodest, vt dispensatus quis censeatur ad obtinenda be-
neficia, *de sancto Gemin. in ca. 1. de fil. presbyte. in 6. Ange. Clauas. in
verb. beneficium, nu. 22.* nec dispensatus ad habendum beneficium
curatum, censetur dispensatus ad obtinẽdam dignitatem: nec va-
let argumẽtum in dispensatione a simili, vel a maiori, vel a minor,
Geminianus, in c. fi. de fil. presbyt. in 6. Nec dispensatus super natali-
bos ad effectum obtinendi beneficium & ordinem, potest impe-
trare dispensationẽ super pluralitate beneficiorũ: non facta men-
tione de defectu illegitimitatis, seu nataliũ, vel ordinum, *d. c. § &
ibi Gemin.* ¶ Atq; † in regula cancellariæ Innocentii VIII. *so.* cau- 37
tum, vt concedi tantum possint graduatis, vel e magnis parentib.
illegitime natis, per simplicem signaturam dispensationis, per *fiat
vt petitur*, quatuor beneficia, etiam si sint præbendæ cathedraliũ,
vel collegiatarum ecclesiarum, & maiores post pontificalem, &
post principales in collegiatis ecclesiis: aliis vero per *fiat* tria: &
per *fiat vt petitur* quatuor, si petantur. Dummodo canonicatus &
præbendæ cathedralium ecclesiarum, vel dignitates non existãt.
¶ Deinceps † alia qualitas in iure præficiendis exigitur, vt sint re- 38
gnicolæ, vel idioma nouerint eorum, quibus præficiuntur in pa-
rochialibus ecclesiis, vt habetur in regula cancellariæ Romanæ
Gregorii XI. & Eugenii IIII. Cum enim rector siue pastor eccle-
siæ, *c. quamuis, de re iu. ca. quicquid, 1 q. 1.* parochorum debeat au-
dire exomologeses, *c. omnis. de pæn. & remis.* illis verbum Dei in-
terpretari, *clemen. 2. de sepult. c. ecce, 95. dist. c. inter cetera, de offi. ord.
cum simil.* eos visitare, *Prouer. 27. Eccles. 32. capi. sedes apostolica, de
præb. in extra. Ioan. 22.* hoc munus recte impleri non potest per
eos, qui nec possunt intelligere loquentes, nec intelligi possunt.
¶ D. Augustinus † facilius animalia diuersi generis sibi sociari tra- 39
dit, *D. August. in lib. 19. de ciuit. Dei, c. 7.* quam diuersæ linguæ eius-
dem speciei homines, & diuersitatem linguarum hominem ab
homine alienare. Et D. Paulus, *1. ad Corint. 14. Si nescierò virtutem
vocis, ero ei cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Et in-
ter signa iræ maioris Dei in populum apud Hieremiam, c. illa im-
precatio est, *Adducam super vos gentem, cuius ignorabitis linguam,
nec intelligetis quid loquuntur.* Et in Deuteronomio 28. *Adducet
super te Dominus gentem de longinquo, cuius linguam intelligere non
possis.* Nec voluit seuerius punire superbiam ædificantium turrim
Babelis, quam per linguæ confusionem, vt quid vellent mutuo
non intelligerent, *Genes. 11.* Contra, Deus sacrosanctum regni æ-
terni euangelium publicaturus, voluit variis linguis loqui Apo-
stolos, *Actuum 2.* Refert Cardinal. *in c. significasti, de iur. patro.*
¶ Hugonem † antiquum interpretem dicere solitum, patronum 40
debere præsentare episcopo clericum eiusdem diœceseos, qui in-
telligat, & intelligatur. Hoc etiam tradit Rochus de Curte, In
tractat. de iure patronatus, in verbo, *honorificum*, quæstio. 18.
¶ In † Gallia etiam exterus, seu alienigena est incapax benefi- 41
ciorum, ex priuilegio regni, & impetrata ab illis possunt ab in-
colis impetrari, *gloss. in procem. prag. sanct. in verb. exterorum, in
constit. Ludou. 12. rubri. des presidens & conseillers, & in styl. parla. de præb. ord. 3. Rebuff. tractat. de pacific. possesso. nume. 217.* cu-
iuscunque generis sint, nec potest dispensari a Papa alienige-
næ, vt sine literis naturalitatis impetratis a principe nostro, pos-
sit beneficia consequi in hoc regno Galliæ, *Rebuff. in 3. part.
pract. benefic. in regu. de idiomate.* Ceterum si post adeptionem

beneficia alienigena, qui albinus, id est, alibi natus dicitur, obti-
nuerit a principe, valebit adepto, & retinere poterit beneficium,
vt refert Rebuffus fuisse in senatu Parisiensi iudicatum, *Rebuff. in*
d. reg. gl. 1 Odiosas tamen notabis has cōcessiones naturalitationis
ad consequenda beneficia, & ea ratione al quando reuocatæ sunt
a Ludouico XII. quas concesserat ante Carolus VIII. & nondum
fort ræ erant effectum, *aux orden. du Roy Loys 12. aux modifica-*
42 *tions art.* 55. ¶ In † Britannia quoq; cautum: *Sacerdos Gallicus, sacer-*
dotium in Britannia ne occupato. Bononiæ quoq; statuto sacra be-
neficia, seu publica munera numquam conferuntur exteris, *Bar-*
bu. cons. 13 *vol.* 1. Illud ipsum in Haugaria seu Pannonia seruatum,
c bona, in § si depositu. præla. Et cautum Veronensi statuto, *Bal. cons.*
43 *46. vol.* 1 ¶ In † Gallia itaq; exigimus, vt is, cui confertur beneficiū
sit regnicola, vel ius regnicolæ impetrauerit. Deinceps, vt quibus
prælaturæ dantur, sint magistri in theologia saltem, vel licentiati,
vel doctores, aut licentiati in altero iurium, iuris ciuilis, aut cano-
nici, in vniuersitate approbata: sint graues personæ, 27. annorum
saltem, nominati a rege summo pontifici intra sex vel nouem mē-
ses. At in minoribus beneficiis, distinctio adhibetur beneficiorū
debitorum graduatis nominatis, & graduatis simplicibus, & alias
idoneis, per mensium anni distinctionem, in quibus beneficia va-
cauerint, *l hac omnia, in § 1. de regia ad præla. nomi. in concord. Gall.*
44 ¶ Nam † beneficia vacantia in mēse Iulii, & Ianuarii, *§ præsatiq, or-*
dinarii de colla. in concor. de mensib. vide tit. de regia facul. primi mē-
si nomina in concord. debent conferri graduatis, saltem baccalau-
reis nominatis, qui in vniuersitate regni priuilegiata per debitū,
seu præscriptum tempus studuerint, nempe, *§ præterea volumus,*
de collat. in concor. magistri, seu licentiati, aut baccalaurei in theo-
logia, per decennium: per septennium doctores licentiati, in iure
canonico, ciuili, & medicina: quinquēnium magistri, aut licentia-
ti in artibus: cum tamen sexennium baccalaureis simplicibus in
theologia sufficiat: quinquennium baccalaurei iuris ciuilis, vel ca-
nonici, nisi nobilibus sint parentibus orti, quo casu iuris ciuilis &
canonici baccalaureis triennium sufficit, *idem in ordinatio. nouis*
Ludou. 12 *art.* 7. 9. & 11. & *in antiq. artic. c.* 5. *in §. vadebent, de coll. in*
prag. sanctio. Debet tamen cōstare de nobilitate, attestatione pro-
pria, quæ insinuari debet vna cum aliis literis seu codicillis gra-
dus, & nominationis. Exigit & constitutio regia, & conuentiones
Gallicæ, & summi pontificis, vt qui gradus assequuntur sint gra-
duati in vniuersitate, seu Academia, non sub bulla: sint debine no-
minati, *§. volumus, de collat. in concor.* quodq; literas præsentaue-
rint ei, a quo beneficia obtinere desiderant, gradus & nominatio-
nis debito tempore, nempe quadragesimæ, *d § præsatiq,* & *§. te-*
neantur, de colla. in concor. & postea petant vacantia beneficia, &
prosequantur, *d § teneantur.* & *§ fi. eod* In mense Aprilis, *d §. præ-*
fatiq, ordinarii, & Octobris, beneficia quæ vacauerint, debentur
quoq; graduatis: sed nō suot affecta solis nominatis, verum etiam
& simplicibus, qui literas suorum graduum cum tempore studii
debite insinuauerint. At in reliquis mensibus, *eod.* Maio, Iunio,
Augusto, Septembri, Nouembri, Decembri, Februario, & Mar-
tio, beneficia vacantia possunt libere præsentatis a patronis, & si-
ne præsentatione conferri ab ordinariis, alterius qualitatis homi-
45 nibus, alioquin tamē idoneis. ¶ Hoc † obseruato, vt si beneficium
sit villæ muratæ, teneantur illud conferre graduato, vel ad illud
præsentare aliquem graduatum seu simplicem, seu nominatum,
§. statuimus quoq, in 2. de colla. in concor. § in ecclesiis autem, eo. tit. in
prag. sanct. in con, ti antiq. Ludou. 12 *reg. art.* 6. & qui saltem studue-
rit in altero iurium, vel in theologia per triennium. ¶ Obserua-
46 mus † quoq; in qualitate nominationum, vt in literis nominatio-
num exprimi debeat beneficium, quod tunc quis possidet, & ve-
rus eius valor, alioquin inutiles illis sunt. *§. volumus autem, de coll.*
in concor. § item quod vniuersitates, eo. tit. in prag. sancti. Quia si quis
possidet beneficium, vel beneficia habentia prouentus ducento-
rum florenorum vel aureorum de camera, non potest in vim gra-
dus & nominationum, petere beneficium vacans, *d. §. volumus,* &
47 *§. quod si quis ex dictis eo. tit. de colla. in prag. sanct.* ¶ Estq; † regula
generalis in gratiis ad beneficia, seu in expectatiuis beneficiorū:
vt qui eas impetrat, teneatur beneficii quod possidet verum valo-
rem exprimere, alioqnin impetrationes nullæ sunt, *in reg. cancel.*
61. *clem.* 1. *de præb. facit c. postulasti,* & *c. ad audientiam, de rescript.*
Item & aliæ qualitates beneficii in gratiis, seu mandatis exprimi
debent, quod enrata vel alterius generis aliter nullæ. Quamuis in
aliis impetrationibus qualitatis expressio omissa non noceat, *Ro-*
ta, in decis. 202. *in antiquis.* Ceterum singulare est & notabile, col-
lationem factam in vim gradus alterius beneficii graduato ha-
benti beneficium ducentorum florenorum auri, ipso iure non es-
se irritam, & ideo non esse eius incapacem: verumtamen posse a-
lium graduatum illud beneficium petere a collatore, & ita prose-
qui. Quia postquām huic graduato non debetur in vim gradus,
ergo alteri debebitur, *hoc probat & annotat Rebuffus, in §. volumus,*
ad ver. in vim gradus, de colla. in concord. Item notabile, quod an-
tequam sit prouisum graduato insinuanti vsque ad prædictā sum-
mam 200. aureorum, poterit petere aliud beneficium compati-
bile tamen cum primo, licet prius haberet vnum, vel plura, *Re-*
buff. d. § in ver. non possit, per cap. quamuis primum, de præb. in 6. Nō
poterit tamen incompatibile petere, nec consequi, nisi prius ha-
bita dispensatione, *c. ordinarii, §. 1. de offi. ord. in* 6. Dico autem præ-
cedere debere dispensationem ipsam acceptationem: nam dispē-
satio posterior non firmat acceptationem, *c. quamuis, de rescr. in*
6. nec rehabilitat in præiudicium alterius, *c. per venerabilem, qui*
filii sint legitimi. ¶ Nominationes † porro quæ dantur, tantum cō 48
cessæ censentur secundum personarum quibus dantur qualitatē:
nempe si regulares ad regularia, si seculares ad secularia tantum,
expres. in d §. volumus, in concord. c. cum de beneficio, de præben. in 6.
c. possessiones, de reb. eccles. non alie. l. plenum, § equites, de vsu & habi.
Nec dispensatio hæc summi pontificis inuare potest confusionem
& mixtionē qualitatum, *d. §. volumus, versi. insuper de collat.* ¶ Ob-
seruatur † quoque, vt in mensibus, quib. debentur beneficia gra- 49
duatis & nominatis, antiquior præferatur, qui eo anno literas stu-
dii, gradus, nominationis, & attestationem nobilitatis, si eius vta-
tur priuilegio insinuauerit tempore congruo. ¶ Quod † si concur- 50
rant nominati eiusdem anni, doctores licentiatis, licētiati bacca-
laureis (demtis baccalaoreis formatis in theologia, quos fauore
studii theologiæ, licentiatis in iure ciuili, aut canonico, aut medi-
cina præferri placuit) baccalaurei iuris pontificii aut ciuilis ma-
gistris in artibus, præferūtur, *hæc in § statuimus quoq, § 1. de collat.*
in concord. in beneficiis autem debitis simplicibus graduatis, qui
gradus quoque literas debite insinuauerint, collatores & patroni
possunt præferre eiusdem qualitatis quem volent, &, vt dicitur,
est locus gratificationi, *proxime citato, §. statuimus,* & *in ordin. Lu-*
dou. 12 *art.* 12. Sicut in nominatis, si concurrant doctores cum do-
ctoribus, & licentiati cum licentiatis, baccalaurei cum baccalau-
reis eiusdem facultatis, ordinis, & anni, electio erit libera collato-
ri: quod si diuersæ essent facultatis gradibus paribus, theologus
canonistæ, canonista ciuilistæ, ciuilista medico, medicus artium
graduato præfertur, *d. §. statuimus,* & *§. exhortamur, de collat. in*
prag. sanct.

¶ Subinde † dicimus beneficia, potissimum curata, non posse 51
conferri furiosis, *vide de his & seq. Rebuff. in tract. de pacifi. possess.*
nume 185. *vsq, ad numeros plures,* coniugatis, *c.* 2. *c. cum decorem, de*
cler. coniug. vel desponsatis per verba de præsenti, quia & eo ipso
facto possessa amittunt, *c.* 1. *de cler. coniug. in* 6. nec promotis per
saltum, *Præposit. in cano. sollicitudo,* 52. *dist.* vel extra tempora ordi-
natis, *ca. cum quidam, de temp. ord.* vel vno tempore sacros plures
accipientibus ordines, *c. dilectus,* & *c. literas, eod.* bigamis, *c. vnic. de*
bigam. in 6. schismaticis, *can. nos consuetudinem,* 12. *dist. c. quia dili-*
gentia, de elect. simoniacis, *c. cum clerici,* & *ibi Panor. de pact. c. nobis,*
& *seq. de simonia.* reo criminis læsæ maiestatis, *glo. in c. satis peruer-*
sum, 56. *dist.* sortilego, *Rebuff. de pacifi. possess. num.* 202. sacrilego, *c.*
venerabilem, de elect. relegato seu bannito: quia non potest deser-
uire, & ita iudicatum in senatu Tholosano an. 1539. in vigilia nati-
uitatis Domini, licet beneficio, quod ante condemnationem ha-
bet, quis non priuetur, *Rebuff. de pacifi. possess. nu.* 203.

¶ Minus † conferri possunt falsario literarum Papæ, *ca. de falsa-* 52
riorum, de crimin. fals. excommunicato, *ca. postulasti, de cler. ex-*
com. suspenso ab officio, *c. cum bona, simil. gl. de ata* & *qual. c. cum*
dilectus, de consuet. cum simil. apostatæ, *c. pen.* & *fin.* 50. *dist.* sodomi-
tæ, qui peior homicida, *can. militar,* 15. *q.* 1. publico concubinario
monito nec emendato, *§. 1. de publ. concub. in concord.* homicidæ,
Apoca. c. fin. ibi, foris homicida, quia non potest promoueri ad cle-
ricatum, *c. accedens, de accusa. can. si quis omnem,* 1. *quæst.* 7. *can. ad*
aures, de ætu. proinde nec militi, qui bellum frequentauit, *Prapo-*
sit. in can. miror. 50 *distin.* & *con studeat, ibid. Rebuff. de pacifi. pos-*
sess. num. 211. morbo comitiali detento, *c. c. de cler. ægro. c. commu-*
nio. 33. *distin.* periuro, *c. querelam, de iureiur. ca. constitutus, in* 2.
de appel. & *ibi interp. cum similib.* si de periurio fuerit per senten-
tiam damnatus, *c. cum non ab homine, de iudic.* vsurario pu-
blico, *cano. de Petro.* 47. *distinct.* &
manifesto.

De qualitate conferentium beneficia.

Cap. 7.

1 *Beneficia conferunt tantum clerici, non laici.*
2 *Beneficia conferre ex priuilegio quomodo laici possint, & qui.*
Pontificis summi electionem potestatem regis Galliae olim, eod.
Ad beneficia nominat rex Galliae, eod.
3 *Summum pontificatum & cardinalatum qui conferant.*
4 *Praelatos qui eligant.*
5 *Beneficiorum collatio iure ordinario pertinet ad episcopum dioecesis.*
6 *Capitulum sede vacante non confert beneficia collationis episcopalis, praesentatos tamen instituit: communis etiam collationis cum episcopo confert beneficia, & permutationes admittit.*
Collatio beneficiorum inter fructum episcopalium, eod.
7 *Episcopus ante confirmationem non confert beneficia episcopatus.*
8 *Archiepiscoporum, & Patriarcharum in beneficia potestas.*
9 *Summus pontifex quo beneficia iure proprio confert.*
10 *In beneficiorum collatione concurrit summus pontifex cum ordinariis, & qui potior tempore, potior iure.*
11 *Legatus a latere sum. pontif. in beneficiorum collatione concurrit cum ordinariis non alii legati missi, aut nati.*
Legati apostolici priuilegia remissiue, eod.
12 *Beneficiorum tituli iuris positiui, & in arbitrio summi pontificis sunt.*
13 *Graduatorum ius an quando praeueniat sum. pontif. in collatione beneficiorum.*
Patroni praesentatio praeuenit collationem Papae, eod.
14 *In praeuentionibus ordinarii, & summi pontificis obseruanda.*
15 *Beneficia confert & vicarius loco episcopi.*
16 *Vicarium episcopi quando confert beneficia praesente episcopo.*
17 *Collatio beneficiorum ad alios quam ordinarios pertinet consuetudine, priuilegio, praescriptione.*
Collationis beneficii capituli cum episcopo vna, vel disiunctis modis, eod.
18 *Collatio beneficiorum ad laicos, & mulieres interdum pertinet.*
19 *Collationum ius & fructus beneficiorum quomodo ad regem Gallorum pertineat.*
20 *Parochiales ecclesiae non veniunt in ius regaliae principum.*
21 *Imperatoris & regis Apuliae ius in beneficiis.*
Hungariae ius in beneficia, eod.
22 *Arragoniae regis ius in beneficia ob Mauros depulsos.*
23 *Regaliorum in beneficiis caussis quaedam.*
24 *Decimas laici quomodo possidere possunt.*
25 *Regum auctoritas in sacra.*
26 *Reges ethnici aliquando sacra tractarunt, & fecerunt.*

1 IN conferendis beneficiis † prior regula collatorum constituenda est, clericos esse debere qui conferant: ideo hanc omnino iure communi potestatem fuisse a laicis personis secretam, *tot. 63. dist. c. sacrosancta de elect. can. si quis deinceps, 16. q. 7. c. Massana. cap. quisquis, de elect. can. imperium, 10. dist.* quia ecclesiastica non possunt tractare. *ca. quanquam sit graue, de decimis, cum simil.* vt saepe diximus, *ca. Adrianum, ca. in synodo, 63. dist. can. vera, §. 1. c. quia sancta, eod.* 2 ¶ Verumtamen † ex priuilegio quaedam potestas illis in beneficia conceditur, quae non vsurpator ex propria auctoritate: vt in electione summi pontificis olim Galliarum imperatori permissum ius, postea elucatum, *can. tibi, 63. dist. ca. ego Ludouic. can. constitutio, ead. dist.* Habet & ex priuilegio rex Galliarum ad praelaturas nominationem, *de regia ad praelatu. nomi. in concor. Rufinus, in tract. de iure regal.* Item & in alus, si sibi ius illud in fundatione retinuerit, & summ. pontifex approbauerit, *ca. Eleutherius, 18. q. 2. c. quando, de consib. & ibi Pan. c. dilectus, in 3. c. 34. de prab.* Quandoque & aliis laicis ex priuilegio collatio permittitur beneficiorum, *vt in d. c. dilectus.*

3 ¶ Itaque † iure communi hodie summ. pontificatus conceditur per collegium cardinalium, *c. licet, de elect. ap. Greg. c. vbi, eod. tit. in 6.* cardinalatus a summo pontifice, *clem. ne Romani, de elect.* quamuis ex concilio Basiliensi aliis cardinalibus reseruetur electio, *§ si. de numero & qualit. cardin. in prag. sanct.*

4 ¶ Ad praelaturas ecclesiarum, in quibus est capitulum, iure ordinario eligit capitulum. *c. 1. & ca. cum terra, c. ne pro defectu, de ele. § 1. eo. ti. in prag. sanc. ca. cōgregatio, 16. q. 7. ca. Abbas, ca. Abbatē 18. q. 2. ca. nobis, de iur. patr.* seu congregatio, vel colleg. ii, & singuli capitulis vocem habent electionis, vt in capitulo, si sint in subdiaconatus ordine: non aliter, *clemen. 2. de aetat. & qualit.* confirmatio electionem sequitur, sed de his postea.

¶ In † aliis beneficiis, collatio iure ordinario pertinet ad episcopum eius dioeceseos sub qua sint, *c. cum in, de rescript. ca. conquerente, de offic. ord. c. cum venissent, de institu. c. 1. de capel. mona. c. cū ex iniuncto, de haeret.* quia omnes basilicae eius curae in sua dioecesi commissae, *cap. nullus, & can. omnes basilica 16. q. secunda. 10. q. 1. c. omnis basilica, de consec. dist. 1. c. 2. de institu.* Hacque etiam in parte sollicitudinis dati coadiutores episcopi summo pōtifici, vt parttitis oneribus mandata coelestia facilius executione demandentur, *ca. mandata, de praesumt.* vocati namq; in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis, *c. ad honorem, de auct. & vsu pallii, apud Gregor.* 5

¶ Proinde † sede vacante, capitulum non potest beneficia conferre, quamuis praesentatos instituere possit, *c. 2. ne sed. vacan. apud Greg. c. 1. eo tit. in 6. can. presbyteri, 24. dist. ca. 1. de instit.* quod collatio propriea ad ius episcopale pertineat, & inter fructus episcopales successoribus episcopis reseruanda sit, *gl. in c. cum olim, de maio. & obed.* Nisi interim summus pontifex contulerit, vel nisi ad episcopum & capitulum collatio communiter pertineat: nam vacante sede, tunc solum capitulum confert, *d. c. vni. ne sed. vac. in 6.* non aliter: sed tantum vacanti beneficio oeconomum potest constituere, *c. cum vos, de offi. ord.* sicut & ex caussa permutationis beneficia concedere, si credamus Panormitano, *in cap. cum olim, de maio. & obed. in sex. dubitatione.* 6

¶ Itaque † constat episcopum, qui suo iure confert, esse ordinarium collatorem beneficiorum, *d. c. cum vos, de offi. ordi. & extra. Ioan. 22. execrabilis,* si modo is episcopus confirmatus sit: nam electus solum ante confirmationem conferre non potest beneficia, etsi alia ei quaedam, vt in episcopo diximus, permittantur episcopalia, *c. nosti, ca. transmissam, c. qualiter, de elect. apud Gregor. c. auaritia, eod. tit. in 6.* 7

¶ Ceterum † dum de episcoporum potestate circa beneficia agitur, non valde difficile est obseruare haec eadem locum habere in archiepiscopis & patriarchis, & summo pontifice: singuli enim habere dicuntur episcopatum, in quo tamen alii aliis maiorem dignitatem & potestatem in quibusdam nacti sunt, vt apparebit ex serie dicendorum. 8

¶ Summusq; † pontifex etiam confert beneficia iure proprio solus, vt deuoluto, *c. licet, de suppl. negl. prala.* item si ei subiecta tantum sint, *c. si de renunt.* vel transferendi sint episcopi, *c. 1. de translat. episc. ap. Greg.* ¶ Concurrit † autem cum episcopi cuiusq; potestate summus pontifex in conferendo, ideo iuri praeuentionis est locus inter prouisos de vno & eodem beneficio a summo pontif. & ab ordinario, vt prior tempore, sit potior iure, *c. si a sede, & c. dudum, de prab. in 6.* Est enim pastor generalis vniuersi gregis catholici & Christiani sum. pontifex, alii in partem tantum sollicitudinis vocati, vt dictum est, *c. ad honorem, de auct. & vsu pallii.* 9 10

¶ Quare † & legatus a latere summi pontificis, qui cardinalis est, potest quoque in prouincia sibi commissa per concursum cōferre beneficia, *c. 1. de offic. lega. in 6. c. dilectus, eod. ap. Gregor.* Quod aliis tamen legatis missis, vel natis ratione adeptae ecclesiae non licet: nisi specialiter cōcedatur, *in d. c. 1. de offi. leg. in 6.* Quā quaestionem latius videbis explicatam apud Ioannem de Selua, *tract. de benefic. 2. par. quaest. 3.* per sexaginta duo contraria, vbi fuse de potestate legati apostolici, & eius priuilegiis. 11

¶ Summus † pontifex in caussis beneficialibus habet plenissimam potestatem, *l. 2. de prab. in 6. clem. 1. vt lit. pend. c. proposuit, de concess. prab.* episcopi semiplenam, secundum interpretes, *gloss. in can. consequens. 21. dist. Barba. in c. quod translationem, num. 92. cum seq. de offi. lega.* & Papa concessit collationem beneficiorum episcopis. Estq; per consequens reuocandi ei potestas, vt & legem ex arbitrio reuocat, *c. 1. de constit.* Quia & tituli beneficiorum sunt de iure positiuo, *c. 1. 22. dist. Pano. in c. constitutus, de relig. domib.* Ita iure ordinarios priori concessione praeuenit. *c. dudum § nos igitur, de praben. in 6. c. pen. de rescrip. in 6.* & mandatis. Non secus quam cum plures eiusdem negotii possunt esse iudices, alius alium praeuenire & alii praeferri potest, *l. si quis posteaquam, de iudic. in P. c. pen. de for. compet.* Sicut & Papa etiam potest praeuenire per ordinarium in collatione ¶ Et † in Gallia quoque, quando ante mādatum summi pontificis de prouidendo, graduatus conditionis requisitae interpellauit episcopum vel capitulum vel alium collatorem, sibi conferri beneficium, *in constitut. regiis titu. des graduez art. 14. Rebuff. in rub. de mand. apostol. in §. declaramus, in ver. in praeuentionis,* 12 13

tunc Papa, vt præuentus non potest præuenire eum in eo. Idipsum quoque verum est, si ante collationem Papæ præsentauerit patronus, quanquam præsentatus post prouisionem alterius a Papa
14 factam institutus fuerit, *Rebuff. in d. § declarantes.* ¶ Ceterum † in præuentionibus summi pontificis, & prælatione impetrantium, obseruandum est, vt impetrantes sint qualitatis requisitæ in beneficiis collatis, vel sint dispensati legitime ab eo, qui potestatem habet. Item nulla collatio pontificis summi non præuenit ordinarium, vt si contra priuilegia & conuentiones Galliæ, & summi pontificis fiat, *Idem in tit. de reseruat. & in § declarantes, de manda. apostol. ad ver. iure præuentionis.* Nec præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum, *regu. iur. in 6. non præstat.* Et quod nullum est, effectum nō producit, *l. quoties, qui satisd. cog. in P.* Sicuti etiam si præueniat summus pontifex conferendo contra regulam cancellariæ 18. de verisimili notitia, vel si ex dolo impetrātis præuentio fiat: puta, quia vt præueniret & deciperet ordinarium, celauit mortuum vltimum possessorem, donec impetrauerit, *Boer decis. 287. incipit, in dicto processu, ordin. reg. publi. an. 1539. arti. 56 facit c. t. de sepult. apud Gregor.* Vel quando fieret fraus regulæ cancellariæ de publicandis resignationibus. Nec confert iure præuentionis summus pontifex, quæ iure regali ad regem pertinent, *c. generali, de elect. 6. Rufeus, tract. de iure regali.*

15 ¶ Loco † episcopi vicarius eius potest conferre beneficia, si episcopus illi specialiter concedat & mandet, non aliter, *cap. fin. de offic. vicar. in 6.*

16 ¶ Nec † tamen ideo minus potestas penes ipsum episcopum remanet conferendi, etiam si sit & penes vicarium illius: quare & poterit is conferre, *Ioannes Andreas, in cap. si capitulo, in glossa ad verb. exsequatur, de concess. præb. in 6. glo. in capi. dudum, & c. quamuis, 2. eod. tit. in 6.* Derogat namque reipsa episcopus conferendo mandato, & generi per speciem derogatur, *l. generi, de regulis iur. l. sanctio legum, de pœn. in P.* Atque vicarii officio suo non funguntur, nisi absente episcopo, vel cum is non potest, vel non vult officium præsens exercere, *c. cum nullus, § episcopo, de tempor. ordinat. in 6. facit lex iudicium soluitur, de iudic. in P. vide plura de potestate vicarii circa beneficia, apud Ioannem de Selua, in tractatu de benefic. quæst. 22.*

17 ¶ Præter † ordinarium episcopum seu eius vicarium, conferunt & alii, vel ratione consuetudinis probatæ, vel in vim priuilegii vel præscriptionis. Quocirca consuetudine vel statuto seu vsu, præbendarum collatio ad alios pertinere potest quam ad episcopos, *c. fin. de præben. in 6. c. ex frequentibus de instit. apud Gregorium, c. si capitulo, de concess. præben. in 6.* Et aliquando capitulum beneficia confert capitulariter, & vt dicunt, in communi: interdum singulares eius capituli canonici, vel iure capituli, vel iure proprio canoniæ, vel ratione dignitatis, vel personatus, vel officii, vel de consuetudine, vel statuto ecclesiæ, vel ratione præbendarum, *cap. fin. de præbendis, in 6. ca. cum in illis, eod.* Ea ratione interdum episcopus confert vna & coniunctim cum capitulo, interdum de consilio & assensu capituli: vt & capitulum secundum statuta, interdum disiunctim sine episcopo, & alias cum consilio episcopi, *vt toto c. 1. ne sede vacan. in 6. c. cum ecclesia, de elect.*

18 ¶ Conferunt † ex priuilegio laici, *vt in c. dilectus, in 3. de præben. apud Gregor. c. cum inter, de consuetu. can. Adrianus in 2. 63. dist. in. hocque late prosequitur Ioan de Sel. in tract. de benef. par. 2. quæst. 23. in vtramque par.* imo aliquando & mulier, vt comitissa Flandriæ, *vt in ca. dilecto, de test.* nisi caput, quod de ea meminit intelligamus, donationem præbendarum, esse præsentationem, vt alibi etiam donatio pro præsentatione accipitur, *c. fin. de concess. præben.* Refert & Rota, ad abbatissas collationes quoque pertinere, *Rota, decis. 190. in antiquis.* sunt & aliæ, quæ priuilegio conferunt, *c. dilectus, de præben. c. si eui, eod. in 6 Zabarella, consil. 136.* Et interdum episcopatibus Summus pontifex œconomum, & visitatorem ecclesiis vacantibus cōstituit, qui præbendas eius & beneficia conferunt, vt in cano. obitum, 61. distinct. & ibi glo. penult. & in cano. non liceat, 12. quæst. 2. Literis quoque summi pontificis aliquando committitur receptio canonici & collatio aliis, quam episcopis, *vt in cap. 4. de rescript. in 6. cap. si eui, conceditur, de præbend. in 6.*

19 ¶ Rex † Galliæ in certis ecclesiis vacantibus, quæ iuris regaliæ sunt, pendente vacatione beneficia vacantia, quæ ad eius ecclesiæ collationem pertinent, confert, & fructus alibi percipit, *Archid. in cano. imperium. 10. dist. in. Specul. in tit. ne sed. vac. vltim. colum. ibi, item etiam reges, Rufe. in tract. regalio in 1. par. præfatio, plura de orig. reg. Corse in tract. de potestate regal. quæst. 52.* donec pontifices promoti, sacramentum fidelitatis ab illis acceperint. Quod priuilegium agitatum fuit sub Nicolao 3. sum. pontif. in curia Roman. *Ioannes Andreas, in c. 2. post Ioan. Monac. ibi. num. 3. de præbend. in 6.* Et conseruatum in Gallia, vt constat constitutione regia Philippi Pulcri anno 1334. mensis Octobris. Quamobrem in vacatione harum ecclesiarum regalium, manus ei iniicit, ponitque sub tutela sua, *vide Boer. decis. 22. num. 9.* & œconomum constituit, qui fructus sede vacante colligat, & recipiat eo modo, quo viuens præpositus faceret. De hoc iure sic meminit concilium Basiliense, *§ item quod dictu, de annat. in pragma. sanctio.* dum de taxatione quintæ partis valoris agit beneficiorum, *exceptis beneficiis, quorum ius patronatus, præsentatio, collatio, institutio, vel prouisio ad regem iure regaliæ vel alias pertinet.* Et ad hoc ius plura capita pontificum referenda sunt, *cap. cum inter vos, de consuetud. c. dilectus, 3. de præbend. cano. Adrianus, cano. ego Ludouicus, 63. distinct.* Habet & ius hoc rex Angliæ in quibusdam ecclesiis cathedralibus sui regni, *vt in cap. ex diligenti. de iur. patron.* vt præbendas earum conferat, & alia beneficia sede vacante, (exceptis † parochialibus ec- 20
clesiis, quæ non cadunt in regalia:) illo etiam tempore percipiat temporalia, & fructus, *glo. antiq. in § item quod dictu, in ver. regalia, de annat. in pragm. sanctio.* & collationes beneficiorum ad eū pertineant, quæ in fructu sunt, *glo. in c. cum olim, de maio. & obed.* vt & præsentationes, electiones, & similia, *Prob. in tractu pensio. 4. 28. part. prima.*

¶ Imperator † quoque priuilegium habet, quo ei permittitur in qualibet ecclesia Alemaniæ iubere recipi vnum, appellanturque collationes illæ hodie, *primariæ preces*, teste Speculatore, *tit. de præb. § restat, vers. item nota. Boer. in decis. 32. num. 8.* Et rex Apuliæ, cui vult, dat beneficia, *glo. in summa 17. q. 7.* & Hungariæ quoque, *Baldus, in l. præscripta, 2. colum. de prec. imper. offer.* Verum plus est regalia in Gallia, quam priuilegium illud Imperatoris, cum & custodiam & fructus ecclesiarum recipiat ex permissione concilii generalis: dummodo de nouo in ecclesiis præter antiquam consuetudinem nihil vsurpet, quo casu vetantur regalia, *c. generalis, c. 13. de elect. in 6.* Non enim in omnibus ecclesiis ius regaliorum regi competit, sed in aliquibus. 21

¶ Vrbanus † 2. sum. pontifex Petro regi Aragoniæ, quod Mauros expugnasset & depulisset, decimas, primitiasque, & omnia cōcessit beneficia iurispatronatus omnium ecclesiarum & ciuitatum, a quib. fidei hostes eiecerat, vt ipse & sui successores, in perpetuum in quibus vellent conferre possent, exceptis episcopatibus, *Francisc. Tara. li. de regib. Hisp. in Alphonso 6.* 22

¶ Cur † autem potius in aliquibus, quam in omnibus ecclesiis 23
permissum ius fuit regaliorum, rationem habere potest: vel a fundationis caussa, *c. a generali, § qui vero, de elect. in 6.* in qua qui fundat, vel dotat, potest hoc sibi reseruare, vt adueniente vacatione fructus suos faciat, *cano. Eleutherius, 18. q. 2. c. præterea, in 1. & c. nobis, de iur. patro.* Itaque in ecclesiis, & monasteriis, quæ fundationis regiæ sunt, legitima hoc pacto erūt regalia. Vel quia feudi regii sunt ecclesiæ, & ideo mortuo præposito ad regem feudum redit, & beneficia quæ ex eo feudo erecta sunt, *facit can. in sacris, 16. q. 1. Felinus, in ca. cum venerabilis, 12. col. de except. Cardinal. consil. 122. incip. quidam habens feudum.* Ita fructibus ad regem deuolutis collatio beneficiorum ad regem pertinet, *c. ex diligenti, de iur. patro.* Item etiam ratione vsus vel antiquæ consuetudinis, *d. c. generali, § qui vero, de elect. in 6.* cuius initii non exstat memoria: nam & illa præscriptio immemorabilis laicis potest concedere ecclesiastica alioquin prohibita.

¶ Vt † in decimis patet exemplum, quas possidere nequeunt, 24
c. prohibemus, de decim. & tamen immemorabili præscriptione recte habent, *c. cum apostolica, de his quæ fiunt a prælat. sine consen. cap.*
¶ Posset † hic regum adferri auctoritas, & eorum consecratio, quę 25
participes illos sacrorum quodammodo facere videtur, *c. 1. de sacr. vnct.* Sicut & apud Iudæos regibus circa ecclesiarum ministros concessa potestas sede pontificia vacante, aut quando reformabant templorum ædes vel ministeria, vt annotare licet in Dauide, *1. Paralip. c. 24.* Salomone, *3. Reg. c. 1.* Iuda Machabæo, *1. Machab. c. 8. vide c. cleros, circa medium dist. 21.* Verum hæc non sufficit auctoritas, alloquin communis esset omnibus aliarum gentium regibus, quibus tamen id non conceditur. Et proinde rectius dixerim cum fundatione, feudo, consuetudine, auctoritate & priuilegium concurrere, quod principibus Gallicis Christianis, vtpote in sedem & fidem apostolicam deuotissimis & officiosis, concessum est, *can. ego Ludouicus, § ideoque, & can. Adrianus, 63. distin. melius in can. hinc est, in verbo sine regali prouisione, 16. q. 1. can. in synodo.*

26 *si quando cad q 1.* ¶ Nec infitias eundū, Christianis regibus hoc ius concedi potuisse, sicuti & ethnicis regibus Romanis concessum in terdū sacra publica facere, vt extincto regio nomine, rex sacrificulus constitutus est, cuius sacerdotium postea pontifici subiectum erat: ne noue libertari, additus nomini honos officeret, *Pompon. Latus de sacerd. in honorem regis hunc sacris praefectum tradit Dion. Halicar. in 5.* Regis, inquit, Dio. Halicar. *lib. 2. antiq. Roman. hac eximia munera fuerunt primum, vt sacra curaret, atq; sacrificia, per eumq; gereretur quicquid ad placādos Deos pertinet. Deinde, vt morum patriorum & legum haberet custodiam, & iuris, siue naturalis, siue quod scripta & pacta continet, &c.* Et de Imperatore Dio Cassius, *semper*, inquit, *Imperator summum pontificatum gerit, & inauguratur omnibus sacerdotiis, idque fit, vt omnes religiones & sacrificia in sua habeat manu, Dio Cassius, lib. 53. histo.* Ius plura apud Ægyptios obtinuisse Plato testatur, *in lib. ciuili vel de regno,* & apud alias quasdam nationes Aristoteles, *lib. 3. Polit. c. 10.* imo senatus Roman. aliquando in honorem Iulii Cæsaris constituit, vt si illi filius nasceretur, is summus pontifex esset, *Dio Cass. li. 44. histor.* Caius Caligula Imper. Germanici & Agrippinæ filius, matrem suam Augustam & Augusti sacerdotem fecit, omnesque Vestalium honores tribuit, eosdem sororibus quoque suis dedit, *Idem lib. 59.*

De iuribus Regaliorum. Cap. 8.

1 *Regalia durant vsque ad adeptionem possessionis corporalem.*
2 *Regaliorum sunt commenda.*
3 *Regalis collatio publicanda.*
4 *Regalista mortuo collitigante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur.*
5 *Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere.*
6 *Regalista collatio non vitiatur omissa qualitate sua.*
7 *Regalia beneficia non confert per præuentionem summus pontifex.*
8 *Regalia quæ sint beneficia.*
9 *Regalia ecclesiis remitti possunt.*
Regalia in alios quam reges transferri nequeunt, eod.
10.11.12.13. *In regalia quæ vacationes incidant.*
14 *Regaliorum iura rex confert etiam infanti.*
15 *Rehabilitatio ad beneficium incompatibile non conceditur in præiudicium iuris regaliorum.*
16 *Regaliorum controuersia ad curias tantum supremas pertinent.*
17 *Rex confert in regaliis præbendas vnitas & suppressas.*
Regaliorum priuilegia indicata, eod.
18 *Regaliorum iura in quibus ecclesiis regi non competant.*
19 *Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regis.*
20 *Regaliorum ius non habet locum in ecclesiis, quæ curam habent animarum.*
21 *Regaliorum iure quæ conferantur beneficia a rege.*

1 PORRO † priuilegia regia, quæ regalia dicuntur, plura sunt, quæ colligit Ruseus proprio tractatu. Primum, vt si sedes beneficii non sit repleta tam de iure quam de facto, aperiatur via regaliorum iuri, *in constitut. reg. Phil. Pulcri, & ita iudicatum refert Rusem, in 1. priuilegio regali*, vnde si collatio alicui facta sit ab ordinario canonice, nec is apprehenderit possessionem corporaliter,
2 vacat beneficium iure regaliorum. ¶ Aliud, † vt beneficium possessum in commendam quocunq; tempore quis obtinuerit sem-
3 per cadat in regalia, *Rusem, in 3. priuil. regal.* ¶ Tertium, † quod si quis habuerit collationem a rege in vim aperturæ, dicunt, regaliorum, & illā non publicauerit, sed suppresserit, secundus impetrās præfertur primo impetranti, potissimū quando est in notabili negligentia per lapsum triennii, *Idē Ruf. explicat in 4. priu. rega.*
4 ¶ Quartū si † litigant regalista, & ab ordinario prouisus, qui pēdente lite cesserit, vel mortuus fuerit, regalista cōsequitur voces, vt dicunt: sedem, iura, & emolumenta beneficii, perinde ac si nulla lis mota fuisset: quamuis alius superueniat, nouo, qui ius & litem de-
5 functi prosequatur, *idem in 5. priuil.* ¶ Quintum, † capitulum non potest reiicere regalistam, quin teneatur eum recipere, etiam si constaret ei de iniustitia & defectu tituli, *idem in 6. priuil.* ¶ 6. In
6 † impetratione a principe facta beneficii regaliorum, non vitiat gratiam omissa qualitas, quæ expressa remouari posset principem
7 a collatione, *idem in 7. priuil.* ¶ 7. Quod † ea beneficia Papa iure præuentionis non confert, sed solus rex, *idem in 9. priuil.* ¶ Octa-
8 uum, † cadunt in regalia non tātum beneficia vel præbendæ, quæ in erectione ecclesiæ fuerunt fundatæ, sed ea quæ postea instituta,
9 *idem in 8. priuil.* ¶ 9. Regalia † possunt a rege ecclesiis remitti, *idem in 11. priuil.* Non tamen in alios, quam reges transmitti possunt, quia hoc ius est annexum diademati seu coronæ, *idem priuil. 16. vide & priuilegium 27.* ¶ Decimum, † quod rex apertis regaliis nō 10
solum prouidet præbendis & dignitatibus ecclesiæ cathedralis, per mortem naturalem vel renunciationem, sed etiam si quis irregularitatem contraxerit immiscendo se sæuis & enormibus, vel habitu mutato miles secularis factus fuerit, vel homicidium fecerit, aut periurium incurrerit, statim, non expectata sententia priuationis, *Rusem priuilegio 12. explicat.* ¶ 11. Vt † si episcopus 11
vel archiepiscopus promoueatur ad cardinalatum statim in regalia cadat sedes, *Rusem explicat priuilegio, 13. & 14.* ¶ 12. Vacante
† ecclesia iure regaliorum, si is qui beneficium habet ad eius col- 12
lationem pertinens, fuerit excommunicatus a pro pontifice seu officiali pro debito ciuili, & denunciatus talis fuerit publice, potest rex iure hoc conferre illud, *idem priuil. 20.* ¶ 13. Per † acce- 13
ptationem secundæ præbendæ vacat primum collatum iure regaliorum, & ad regem reuertitur, *idem priuil. 21.* ¶ 14. Beneficia quæ vacarunt ante aperturam regaliorum, si regaliorum quoq; tempore vacent, iure regaliorum conferri possunt, *idem priuil. 22.* ¶ 15. Beneficium vacans vel de iure vel de facto, non obstante quod possessor possederit per triennium vel 20. annos pacifice, conferri a rege potest pendente iure regaliorum, *idem priuil. 23.*
¶ 16. Quod † & si 14. annis natis tantum præbendæ metropolis ec- 14
clesiarum conferantur, tamen iure regaliorum vacante ecclesia, a rege septenni possunt conferri, *idem priuil. 24.* ¶ 17. Dum † ius 15
regaliorum regi aduenit & beneficiū per incompatibilitatem vacat, non potest Roma. pontifex per dispensationem suam, rehabilitare personam in præiudicium regaliorum, *idem priui. 25.* ¶ 18.
Cognitio † & determinatio collationum beneficiorum in rega- 16
liis vacaturorum ad curias supremas solas, siue de possessorio, siue de petitorio agatur, pertinet, *Rusem in 26. priuil.* ¶ 19. Hoc † iure 17
competente, potest rex conferre præbendas vnitas & suppressas, *idem priuil. 28.* ¶ 20 Regalista non tenetur in impetratione mentionem facere de beneficiis alias iure regaliæ obtentis, *idem priuil. 29.* ¶ 21. Rex aduenientibus regaliis facit fructus suos pendentes, siue vina, siue grana sint, aut reditus annui quocunque nomine censeantur: & est in electione regis, sequi locationem a præmortuo episcopo factam, & stare colonis, & percipere fructus, vel ab ea abire. Sicut est receptum in domino feudi respectu vasalli sui, deficiente homine seu vasallo, *idem priuil. 30.* ¶ 22. Constitutiones apostolicæ, vel statuta & cōsuetudines ecclesiarum non impediunt aut vinciunt regem, quin possit vti & frui pro voluntate iure suo regaliorum, *idem priuil. 31.* ¶ 23. Si resignatio facta fuit in fauorem certæ personæ & conditionalis, apertis regaliis potest rex conferre alteri, quam illi, in cuius fauorem resignatio facta est, & tenet collatio regis, *idem priuil. 32.* ¶ 24. Collatio regis potest fieri sub conditione, si nostris temporibus vacauerit beneficium, quando ignoratur quo tempore vacatio occurrit: licet ex dispositione iuris communis, actus legitimi similes non recipiant diem vel conditionem, *idem priuil. 33.* ¶ 25. In translatione episcoporum vel archiepiscoporum, non censentur aperta regalia, nisi a die præstiti consensus illius, qui vult transferri, & postquam absolutus fuerit a priori vinculo episcopatus, *Ruf. priuil. 34. In translatione & locum habere priuil. 41. docetur.* ¶ 26. Per feloniam per episcopum, aut archiepiscopum commissam, & per manifestam rebellionem in principem, non dicitur sedes vacare iure regaliorum, vt rex possit interim iure regaliorum beneficia vacātia conferre, *Ruf. priuil. 35.* ¶ 27. Regalia semel aperta, semper durant, neque obitu regis superueniente exspirant, donec prælatus iuramentum fidelitatis actu ipso præstiterit, *Ruf. priuil. 36.* & personaliter, non per procuratorem, *Ruf. priuil. 43.* ¶ 28. Rex recipit iuramentum fidelitatis per suos legatos in curia Romana assistētes, a prælatis in ea curia prouisis, *idem priuil. 37.* Nec tamen si dilationem concedat prælato ad præstandum sacramentum, ideo impediunt regaliorum ius ante præstationem in conferendis, *Ruf. priuil. 38.* ¶ 29. Ad eum modum hoc iure confert rex beneficia vacantia in regaliis sede vacante, quo confert episcopus viuens, exceptis ecclesiis parochialibus, *idem priuil. 39.* nisi illæ essent annexæ præbendis, quas confert, *idem priuil. 46.* ¶ 30. Non potest impetrari beneficium in regaliis, nisi a rege, *idem priuil. 42.* ¶ 31. Aperto iure regaliorum, beneficium eius collationis non potest per resignationem causa permutationis conferri a summo pontifice, sed vacat in regaliis: nisi resignatio ea fiat coram rege, aliter semper vacabit, donec rex prouiderit, *idem priuil. 44.* ¶ 32. In regaliis si rex conferat vna die beneficium vacans iure hoc,

nec expediatur prouisio sub sigillo regio, & sequenti die idem beneficium conferat alteri cum subscriptione & sigillo literis appenso, potior nihilominus prior, *idem priuil. 45.* Sic & prior, & si vna die facta duobus sit collatio, præfertur, *Rufens priuil. 46.* § 33 Rex si nominauerit ex priuilegio apostolicæ sedis in certis ecclesiis metropolitanis & cathedralibus, si postea aperiantur regalia, potest omisso eo, quem collatori nominauit, iure proprio conferre iure regaliorum, non obstante insinuatione & nominatione prius debite facta, *idem priuileg. 47.* § 34. Indultum apostolicum de non cõsecrandis episcopis in sic tempus iuris non facis, quominus vacet beneficium iure regaliorum, si alias eo non existente indulto, vacaret, *idem priuileg. 48.* § 35. Rex iure regaliorum conferendo præbendam, vel alia beneficia simplicia, tenetur sequi naturam & qualitatem beneficii ectu fundationi appositam, *idem priuil. 49.* § 36. Licet in regia prouisione regalitas nulla reperiatur, de defectu naturalium, quem patitur impetrans, mentio facta, si prius per Romanum pontificem super prædicto defectu natalium ad obtinenda quæcunque beneficia simplicia fuerit dispensatus, nihilominus valida est prouisio, *idem en 50 priuileg.* § 37. Capellanias & alia simplicia beneficia in hospitalibus existentia, rex iure regaliæ confert, *idem priuil 51.* § 38. Beneficia pertinentia ad decanum, & capitulum, & archidiaconum coniunctim seu diuisim, non censentur a rege iure regaliorum, sed tantum illa sede vacante, quæ ad episcopum pertinent, *idem priuil. 52.* § 39. Apertis regalis rex pensionem super fructibus dignitatis, etiam quando ad successores episcopatus vel dignitatis ascenditur, soluere non tenetur, *idem priuil. 53* § 40. Vacantibus regaliis œconomi, receptores, & alii officiarii seu procuratores illis commissi, non possunt animalia in casibus seu grangiis locorum episcopatus extrahere, vel de illis disponere: quia tal a animalia sunt conscripto loco data, sicut oues, boues, & iumenta cum pullis, & reseruantur futuro successori, quod siue illis deterior esset fundi commoditas vel domus, *idem priuil. 54.* § 41. Custodes, seu exactores regaliorum non possint vacante sede decimas eo ctu utilitate regis accipere, sed tenentur eas futuro successori conseruare, *idem priuil. 55.* § 42 Curatores regaliorum constituti sede vacante, durantibus regaliis non possunt [illegible] arbores caduas, nec piscari in viuariis ichthyotrophiis [illegible] ante tempus debitum, neque alie agere, per quæ deter[illegible] fieri posset reditus annuus prælaturæ, *idem priuileg. 56. ex const. Phil. Pul. du droict de regale.* § 43. Durantibus regalis rex non tenetur ad onera vel seruitia, ad quæ episcopus in vite tenebatur, *Rufens priu l. 57.* § 44. Ex constitutione Philippica, vt postquam episcopus sacramentum fidelitatis præstiterit regi, requiritur, quod actualis & realis traditio fiat rerum temporalium episcopo per officiales regios, quibus ipsa temporalia episcopatus gubernanda fuerunt commissa: nec sufficit quod tollatur, seu vt dicunt leuetur manus regia per gentes computorum id est, per præfectos el curiæ: id enim ita exigitur, vt prælatus possit conferre præbendas & dignitates suæ ecclesiæ, & vti temporalibus sui episcopatus, *idem priuil. 58.* § 45. Rex non tenetur electum confirmatum in episcopum, si non sit consecratus, ad iuramentum fidelitatis admittere: nec regalia cessant per solam confirmationem. Quia adhuc ecclesia dicitur vacare, sed claudentur, id est, expirabunt & cessabunt regalia, secuto iuramento, *idem priuil. 59.* Et hæc priuilegia per conclusiones satis abunde explicauit Ruteus in suo tract. regaliorum: vt satis mihi factum putauerim & lectoribus, summa capita iudicis loco hic per epitomen transferre, ne alienam in hi

18 plagiarius vsurpem. § Plura † & videre poteris apud Ægidium Magistrum, in decisionibus & tractatu regaliorum. Qui ex registro cameræ rationum seu computorum notat, *cap. 4* ius hoc regaliorum non competere regi in omnibus episcopatibus sui regni: sed tantum in prouincia Senonensi, & eius suffraganeis, excepta diœcesi Antissiodorensi, in qua decani & capitulum dicuntur fecisse permutationem cum rege. Item docet ius hoc ei esse in tota prouincia Remensi, excepta diœcesi Cameracensi: in tota prouincia Bituricensi: exceptis, Lemouicensi, Cathurcensi, Ruthenensi, Albiensi, Mimatensi: & in tota prouincia Turonensi, excepta Macloniensi, Trecorensi, &c. In prouincia Burdegalensi solum: & in tota Normania. At in tota prouincia Occitanensi, & Arelatensi, & consequenter in tota lingua Occitana, nihil habere iuris regaliorum.

19 § Aliud † ius regaliæ inuenitur, in ecclesiis, quæ ad plenam & liberam collationem regis pertinent, in quibus nec summus pontifex, nec alius quispiam ius aliquod habet, præter solum regem, qui solus ordinarius collator est, quale ius illi est in præbendis seu canoniis sanctarum capellarum Lutetiæ, Biturigum, Saltus Vincenarum, & in ecclesiis collegiatis de Clery, Sancti Quintini, Virginis Mariæ Montisbrisoni, & similibus, *meminit Papon lib. 3. Rapsod. arest. 2, tit. 2.*

§ Singulari † notatione tamen dignum est, ius regaliorum, quod ad collationem beneficiorum pertinet, non habere locum in beneficiis, quæ curam animorum habent. Sic enim ordinatio regia scripta est, in camera, *istam ordinatio transcripsit in suis decisio. Ægid. Magist tract. regal. cap 3. & explicat. c. 4. differentiam. Citat & Probum, & Rufeum eiusd. sent.* computorum: *Dum episcopus alicuius episcopatus, vbi dominus rex habet regaliam, ab humanis decedit, immediate per obitum seu mortem ipsius est regalia in dicto episcopatu aperta, & succedit rex loco boni & legitimi administratoris in omni temporalitate dicti episcopatus, confertq; beneficia non curata, & hoc durante tempore ipsius regalia, &c.* 20

§ Confert † itaque solum beneficia simplicia quales canoniæ, præbendæ, capellaniæ, & similia. Curata autem sede vacante iure communi conferentur, si communis collatio cum capitulo, ab illo capitulo: si solius episcopi, vel reseruantur, vel a summo pontifice conferuntur, *c. vnic. per tot. ne sede vacan. in 6.* Curatè non possit curata conferre rex beneficia, vt simplicia, diuersitatis rationem adfert Ægidius Magister: quod is cui conceditur cura, debet habere institutionem auctorisabilem ab episcopo, quod pertinet ad curam populi, & sacramentorum administrationem, *Panorm in c. auctoritas, circa medium, de institutio. per c. vnic. in 6. ne sed. vaca. Ioan. And. in c. de monachis, de præb.* Quare non potest a rege prouideri in ea cura, quia non potest ea auctoritas conuenire alii, quam episcopo. 21

De Iure deuoluto. Cap. 9.

1 *Collatio beneficiorum tribus modis ordinarius impeditur.*
2 *Deuolutio quid.*
3 *Deuolutio iuris ab eo, qui habet in alium, fit per donationem hereditatis viuentis, non obtemperando voluntati defuncti, non vindicando mortem defuncti, non petendo hereditatem suo tempore, &c.*
4 *Deuolutio potestatis conferendi vel eligendi duplici caussa fit.*
5 *Deuolutio fit ad proximum superiorem electione facta indigni.*
6 *Eligens indignum priuatur iure eligendi pro ea vice quare.*
7 *Deuolutio in caussa graduatorum.*
8 *Deuolutionis iure impetrate ob incapacitatem prouisio odiosa.*
Impetrans per incapacitatem alterius non adipiscitur de facto possessionem, eod.
9 *Deuolutio ob negligentiam conferendi.*
Lateranensis synodi 7. & vnde ita dicta, eod.
10 *Lateranum palatium Romæ.*
11 *Lateranensis 7 synodi quo tempore habita.*
Nicolai 2. sum pontif. tempus eod.
Berengarii error quando damnatus, eod.
Concubina ademta sacerdotibus, eod.
12 *Successio in gradus sacerdotalibus sublata.*
13 *Turcis arma subministrare prohibitum.*
Beneficiorum pluralitas prohibita, & promissio antequam vacent, eod.
Epula lautiora episcopis prohibita, eod.
Venationes prælatis prohibita, eod.
14 *Deuolutio ob negligentiam conferendi, vel ob electum indignum statutam 4. Synodo Lateranensi.*
15 *Paganorum offi. sa[illegible] interdicta.*
16 *Germanorum vnitas conspibe procurata.*
17 *Concordata quando peracta.*
18 *Beneficia intra sex menses saltem conferenda, aliter deuoluuntur collationes ad superiorem, & 23.*
19 *Optio beneficii intra 20. dies fieri debet, aliter exspirat.*
20 *Patronus laicus intra 4. menses, ecclesiasticus intra sex debet præsentare, aliter deuoluitur ius.*
21 *Mandatarius ad beneficia acceptare debet beneficium vacans intra decem dies.*
22 *Electio episcop. & archiepiscop. & aliorum maiorum prælato, fieri debet intra trimestre alioquin ius deuoluitur.*
23 *Beneficium conferens iure deuoluto, antequam deuolutio, nihil agit: ideo & post deuolutionem iterum conferre potest.*

Bene-

Beneficium sum.pont.confert, quod deuoluto iure conferre potest,
per con. nr. sum. eod.
24 *Deuoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad sum. pontif.*
redit ad ordinarium post mensem.
25 *Nominatio regis ad tractatum fieri debet intra sex menses.*
26 *Deuolutionum ex negligentia ratio.*
27 *Negligentia pœnam habet.*
28 *Conferendi potestas cur tantum habeat semestre tempus.*
29 *Sex menses quibus peragendis negotiis constituunte.*
30 *Sex menses conferendorum beneficiorum a quo tempore incipiãt.*
& 31.32 33.& 34.
31 *Ignorantia quæ excusat a mora, & culpa.*
Ignorantia crassa & supina quæ. eod.
32 *Nominand. facultas regi Gallorum a quo tempore currat.*
33 *Mensis conferendi in curia Romana a quo tempore currat.*
34 *Voluntas & potestas perficiant actus simul.*
35 *Suspensio episcopi non deuoluit eius iurisdictionem ad superiorem.*
36 *Impedimentum quod excusat a præscriptione lapsus temporis semestris collationis.*
37 *Impedimentum legitimum quando excusat a lapsu temporis.*
38 *Deuolutio ad quem fiat, & 40.*
39 *Patriarchæ Lugdunensis priuilegium in deuolutione, & 40.*
41 *Deuolutio electionis episcopi ad quem fiat.*
42 *Deuolutio a vicario episcopi ad quem fiat.*
43 *Deuolutio ab exemptis episcopis ad quem fiat.*
44 *Capitulum sede vacante iure deuoluto confert.*
45 *Instituendis præsentatos digniores nullũ definitum tẽpus episcopo.*
46 *Patronatus quando, & quomodo summus pontifex derogat.*

1 TRia † ordinariorum collationem beneficiorum impediunt
præcipue, deuolutio, reseruatio, mandatum, *vt in c. 4. de re-*
script. in 6. ca. si eius conceditur, cap. 19 de præbend. in 6. ¶ Deuo-
2 lutio † ecclesiastica, est translatio potestatis, quæ datur in be-
neficia ab aliquo, in alteram personam ex facto vel negligen-
tia, potestatem habentis. Non omnis potestatis translatio, de-
uolutio est, contra tamen deuolutio translatio est, siue iuribus
3 secularibus, siue ecclesiasticis consideretur. ¶ Exempla † bre-
uiter promam ex profanis negotiis. Primum, in petenda & con-
sequenda hereditate: si quis enim viui ignorantis hereditatem,
vel cognati alicuius partem donauerit bonorum, non potest vti
iure successionis. *Mert. Iurisconsul. in l. aufertur, 2. de iis quib. vt in-*
dig. lib. 34. P. tit. 9. l. quidam, §. fi. & l. seq. de dona. in P. ied ad alium
deuoluitur. Item si quis falsum accuset testamentum, nec obti-
nuerit, priuatur potestate petendi ex eo testamento sibi relictum,
Paul. l. post legatum, de iis quib. vt indig. in P. l. a sa C eod. l. Papinia-
num. § meminisse de inoff. testam. in P. Eo modo si heres minus
soluere legata relicta in testamento, contempserit, anno elapso suc-
cessionis petendæ ius deuoluitur ad substitutos, & alios suo ordi-
ne personas. *authen. hoc amplius. C. de fideicom. §. si quis autem non*
implens, de hered. & Falc. collat. 1 Ob negligentiam quoque, si quis
neglexerit vindicare mortem defuncti, cum posset & teneretur,
nec præuentus ab alio est, amittit ius succedendi, *l. 1. 2. 9. C. de iis*
quib. vt indig. Aliud exemplum in bonorum possessione petenda,
cuius ratione gradibus præstituta sunt singulis certa tempo-
ra, quæ si elabantur, deuoluunt ius petitionis ad alios, *tot. l. 1. de*
successor. edicto. lib. 38. P. tit. 10. Ius petendi tutores filiis quoque a
matre, in proximos ob negligentiam deuoluitur. *l. 2. §. si mater, ad*
Senatusconsf. Tertul. in P. Proinde vt alienæ a beneficiis deuolutio-
nes excludantur, reliqua verba finitioni deuolutionis rei beneficiariæ
adiecta sunt: quæ euoluunt substantiam deuolutionis. quæ
4 fit in caussa beneficiali. ¶ Et † inprimis nos admonent deuolu-
tionem fieri in alium duplici de caussa, vel quia is qui priuatur iu-
re collationis, vel alia potestate, puta electione, indignum dedit,
c. cum in cunctis, c. 7. § fin. de elect. apud Gregor. vel quod intra tem-
pora præscripta suo munere functus non est, *c. ne pro defectu, c. 41.*
eod. Qui abutitur sibi concessa potestate, dignus est qui eam a-
mittat, *l. Iudæos, de Iudæis C. l. qui sine, de negot. gest. P. ca. vbi 74.*
distin. cum simil.
5 ¶ Si † igitur quis scienter indignum ad beneficia elegerit, po-
testatem amittet pro ea vice eligendi alium, ex decreto concilii
Lateranensis, *c. cum Vintoniensis c. 25. & c. per inquisitionem, c. 16.*
de elect. & c. ne pro defectu, deuoluiturque potestas ad eum qui
proxime præest dignoscitur, *d. c. ne pro defectu, idem in § si quis ve-*
ro, de collat. in concord. ex concilio generali, etiam si de episcopati-
bus ageretur, emendatorium, quo electione facta scienter indigni
prælati, ius electionis non deuoluebatur ad proximum superio-
rem, sed ad summum pontificem solum, *ca. dilectus, de concess. præ-*
6 *ben.* ¶ Porro † non redit ius ad delinquentem ea vice, vt in eo, in
quo deliquit, puniatur, *argum. l. si fugitiui, 3. de ser. fugit. lib. 6. C.*
tit. 1. Et quia qui semel elegit, iam functus est officio suo, nec re-
tractare suum factum potest. sicuti in eo, qui sententiam semel di-
xit, receptum est, *l. iudex posteaquam, & l. Paulus, de iudic. in P. l. 1.*
C. de senten. ex peri. recit. Cuius notio per appellationem ad pro-
ximum superiorem deuoluitur, *c. bona memoria, in 1 & 2. & c.*
cum Vintoniensis, c. ne pro defectu § 1 & ca quia propter, de electi. ex-
pressione si comprom. statuis, de elect. in 6.
¶ Similiter † & in concordatis Gallicis, §. *si quis vero cuiuscun-* 7
que, de collatio. in concord. si episcopus, vel alius conferendi habens
potestatem, beneficia graduatis & nominatis decreta, aliter qua-
lificatis quam statuitur, conferat, nullam esse collationem, & per
refutum eiusdem, graduatum & qualificatum posse recurrere ad
proximum superiorem: & ab eo rursum pari modo committen-
te, ad alium superiorem, ad quos deuolutum est ius eum iisdem
qualitatibus, quibus conueniebat, conferri ab ordinario benefi-
cium. ¶ Notabis † hanc impetrationem iure deuoluto, ex eo ca- 8
pite, quod incapaci sit beneficii facta collatio, esse aliquomodo o-
diosam, vtpote de beneficio viuentis, *ca. 1. & 2. de concess. præb.*
Quamobrem placuit statui regia huius regni constitutione, *in*
constitut. Henric. 2. touchant les impetrations des benefices ecclesiasti-
ques pub. an. 1550. 24. Iulii, art. 15. ne impetrans hoc iure deuoluto
per incapacitatem ingrediatur facto possessionem beneficii ade-
pti, alioqui priuetur iure, si quod habet: neque adiudicari se-
questrum ratione illius deuolutionis. Nam si vero de facto possiden-
te cum titulo, pro eo præsumitur, etsi male possideat, *l. fin. C. de rei*
vend. Et esset quædam species spoliationis & intrusionis, eum ab
ea possessione deiicere, prætextu tituli adepti, quod iura non si-
nunt, *c. cum nostris, & c. literas, de concess. præben. c. eum qui, de præb.*
in 6 l. exstat quod met. caus. & l. creditores, ad l. Iul. de vi priuat.
¶ Porro † ex negligentia fit deuolutio auctoritate concilii La- 9
teranensis, vel alia iuris auctoritate, quæ vt liquido consteat, an-
notandum est, inueniri septem synodos, dictas Lateranenses a lo-
co vbi coactæ fuerunt. ¶ Nam † Romæ in Cælio monte erat an- 10
tiquum palatium, seu ædes eximiæ familiæ nobilissimæ Laterano-
rum, de quibus & Iuuenalis meminit, *Satyr. 10.*
Claudit & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors.
Sic quidem Plautius Lateranus vir quoque egregius, consul designa-
tus, iussu Neronis interfectus est, *Iul. Capit. in Aurel.* Vbi ædes il-
læ erant, postea D. Ioannis basilica ædificata est, dicta etiam an-
tea Basilica Constantini, quod fuerit a Constantino magno do-
nata Siluestro sum. pontif. auctore Blondo, *lib. instant. Ital.* ¶ Eo
† loci synodi septem coactæ sunt: prima sub Nicolao 2. Sabau- 11
do sum. pontif. in quo damnatus error Berengarii, & pseudopon-
tifex, præscriptaque eligendi summum pontif. forma per solos
cardinales, *can. in nomine Domini, 23. dist. Platina, in Nicolao.*
Hic fuit pont. max. anno domini 1057. Secunda sub Calixto 2.
Burgundo, coactis 900. patribus, in qua contra Turcam consti-
tutum, & decreta contra Imperatores Germanorum a prioribus
pontificibus stabilita, & ademptæ concubinæ sacerdotibus & cle-
ricis, vt scribit Albertus Krantzius, *lib. 3. c. 40.* ¶ Tertia † synodus 12
Laterani habita sub Innocentio 2. circiter annum domini 1135.
coactis mille patribus, in qua potissimum decretum, ne quis in
prædiis sacerdotalibus sibi successurem constituere posset, teste
Othone præsule Frisingensi, *lib. 7. cap 13.* ¶ Quarta † sub Ale- 13
xandro 3. summo pontifice, patria Senensi, circiter annum do-
mini 1170. In qua ne quis Turcis arma subministraret etiam cau-
tum, prohibita sacerdotiorum pluralitas, *c. 3 de cleric. non resid.* eo-
rundemque ante vacationem promissio, *c. 2. & 3. & c. ex tenore, de*
concess. præb. Prælatis prohibitæ epulæ lautiores, venationes, &
huiusmodi plura, *ca. cum apostolus, de censib.* ¶ Insuper † vt per ne- 14
gligentiam collatorum deuolueretur ius conferendi, vel ab epi-
scopo ad capitulum, vel a capitulo in episcopum, vel ad superio-
rem proximum archiepiscopum, *c. quia diuersitatem, & c. 2. de*
concess. præben. cum similib. &c. vt latius postea dicemus Deo fa-
uente, idemque seruaretur, si indignum elegissent, *c. cum Vinto-*
niensis, & c. per inquisitionem, de elect. apud Gregor. ¶ Quinta † fuit 15
maxima synodus sub Innocentio 3. coactis in concilium 7. archi-
episcopis, & 1300. aliis prælatis, circa annum domini 1210. teste
Paulo Æmilio, *lib. 6.* In qua plura decreta tunc in Iudæos & Tur-
cas, paganorum officii interdicta, *c. Iudæi, c. ita quorundam. c. ad*
liberandam terrã sanctam, c. ex speciali, de Iudæis. Item Metropoli-

tanis ad mores corrigendos singulis annis concilia prouincialia
cogerent: & episcopis, vt synodos per suas prouincias celebrarent,
c. *sicut olim a sanctis patribus, de accus.* Et quædam statuta circa præ-
sentationes patronorum, *c. in Lateranensi, de præb. c. cum & plan-*
16 *tare, de priuil.* aliaque de aliis capitulis plura. ¶ Sexta † Lateranen-
sis synodus sub Eugenio 4. Veneto peracta anno domini 1446. te-
ste Platina, qua prospectum, vt Germani qui nec Romano, nec
Allobrogi principi adhærebant, reducerentur ad vnitatem. ¶ Se-
17 ptima † habita in Laterano sub Iulio 2. cõtra Turcas, quam transf-
tulerunt concludendam Pisis cardinales, vt scribit Paulus Iouius.
De hinc insectare, tractatuq; habito super derogatione pragma-
ticæ sanctionis in aliquibus, tempore Leonis decimi eius succes-
soris, & Francisci primi regis eius nominis Gallorum, conclusum
fuit Lateranense cõcilium, & conuentiones seu concordata post-
ea ibi publicata & approbata, *scribitur in procem. concordatarum,*
18 *& in epistola Leonis 10. & tit. de approbat. concord.* ¶ Ergo † hac di-
stinctione conciliorum obseruata, dico in concilio Lateranensi
quarta statutum fuisse, ne diu præbendæ ecclesiasticæ seu quæli-
bet aliæ officia in aliqua ecclesia vacent, & vt infra sex menses per-
sonis quæ digne administrare valeant, conferantur, *c. 2. de conceß.*
præbend. Verum tamen hoc concilium non derogat breuioribus
temporibus, in beneficiis adipiscendis speciali iure præstitutis,
19 quæ in suo remanent statu. ¶ Siquidem † si de beneficio agatur,
quod per optionem alicui conceditur, is, cui optandi ius compe-
20 tit intra 20. dies optare debet, *c. fin. de consuet. in 6.* ¶ In † præsen-
tati ne facienda vacantium, laicus intra quatuor menses, cleri-
cus intra sex debet præsentare, alias deuoluitur ius, *c. vni. de iure*
21 *patr. in 6.* ¶ Mandatarius, † cui motu proprio mandatum ad be-
neficium dedit summus pontifex, intra decem dies post præsen-
tationem mandati factam ei cui dirigitur, a die vacantis beneficii
& scientiæ, debet acceptare quod vacauerit: aliter postea liber or-
dinarius in collatione est iure pontificio, *c. si pluribus, de præben. in*
6. In regno tamen hoc Gallicarum mandatarius non potest requi-
rere, vel interpellare collatorem ordinarium, nisi elapso mense a
die præsentationis mandati, *tit. de for. mand. in concordat.* ¶ Ma-
22 iores † quoque dignitates, vt episcopales, archiepiscopales, ab-
batiæ & similes, intra tres menses pastorem habere debent: alio-
quin ab iis qui ius eligendi habent ad proximiorem potestatem
facultas deuoluitur, *c. ne pro defectu, c. postquam, § o. dist. in c. quam,*
& ius interpret. de electio. in 6. Aliæ vero dignitates inferiores, reli-
quaque beneficia, ex concilio Lateranensi debent conferri intra
sex menses, siue per electionem, *c. cum nostris. c. dilectus, c. postula-*
stis de conceß. præbend. siue per collationem, *c. 2. eod.* tam a primo
collatore, quam ab alio in quem fit deuolutio, *c. si. de supplen. ne-*
gli. prælat. Incipit enim elapso termino eius a quo deuoluitur, nõ
ante, date ius ei, ad quem fit deuolutio, qui quoque tot habet menses,
eademq; iura, ac prior in beneficio vacanti.

23 ¶ Neque † ante tempus deuolutionis, facta collatio ab eo, ad
quem deuoluitur, valet: nisi & alia postea fiat. Et ita iudicatum,
etsi quidam pugnent, *vide Pap. lib. 3. aresto. tit. 7. arest. 2. qui ita*
iudicarunt, & Doctor. in c. 2. de præbend. in 6. Felinum & alios in ca.
cum ex officii de præscript. Boerium, decis. 70. Rebuff. in tractatu no-
minatio: quæstio 7. nume. 12. late d' Aymo in proœmio concord. fol. 75.
colum. 2. & sequent. Neque mutantur qualitates primæ beneficii
& personarum, quibus debentur, per deuolutum, *clemen. vni. de*
supplen. negl. prælator. § si quis vero, de collatio in concord. v. de Re-
buff. in tracta. de nominatio. quæst. 8. num. 11. Vt etiam Papa semper
cum ordinario, qui, vel sine negligentia, vel iure deuoluto con-
ferre potest, possit per concursum conferre, & iure præuentionis,
cap. quia diuersitatem, & ibi Panormit. nota. 3. de conceß. præbend. vi-
de Rebuffum, in praxi benefic. tit. de deuolutio. num. 46. 47. 48. 49.
24 ¶ Ceterum † si iure deuoluto gradatim perueniens collationis po-
testas ad summum pontificem, impeditur potestas ordinarii tum
tantum per vnum mensem, ex concilio generali: quo elapso, rur-
sum ad ordinarios primos redit potestas, *c. 2. de præbend. in 6.* Sunt
tamen quidam qui rati sunt, illud verum esse tantum in beneficiis
vacantibus in curia Romana, aliter quam iure deuoluto, vt ait
Rebuff. *s. in § 1. de regia ad prælat. nomina. in verb. intra sex menses,*
& in praxi, in tit. deuolutio. num. 5. Neque summo pontifici dari
posse tempus ad supplendam eius negligentiam, quia non habeat
superiorem, *cap. aliarum, 9. quæst. 3.* nec Inferior corrigit si perio-
25 rem, *cap. cum inferior. de maior. & obed.* ¶ Sed † addamus hodie
ex conuentionibus Gallicis & summi pontificis, dari sex menses
regi ad nominationem faciendam summo pontifici instituendo-
rum in prælaturis, a die vacationis computandos: & si nomina-

tus primum intra sex menses inuentus non fuerit a summo ponti-
fice idoneus, concedantur alii tres menses ad alium nominan-
dum idoneum, quibus elapsis temporibus, ius plenum cõferen-
di sine nominatione regia, ad summum pontificem pertinet, *§. 1.*
de regia ad prælatu. nominat. in concord. ¶ Ratio † deuolutionis 26
pro diuersitate iuris deuoluti diuersa erit, quare & diuersum nec
idem in omnibus tempus. Ad deuolutionem tamen, [illegible] ex
negligentia potestatem habentium, referri potest ea quæ [illegible] præ-
scriptionum, ad euitandam segnitiem dominorum, eam [illegible] e ca-
stigandam inductam esse, *c. vigilanti, de præscriptio. cap. quia di-*
uersitatem, de conceß. præbend. cap. fina. de supplend. neglig. prælator.
can. placuit, § potest, 16. quæst. 1. Neve iura ecclesiarum sub incerto
sint. *l. 1. de vsucap.* Nec enim licuit inter ethnicos impune vine-
am suam incultam habere, vt Romani eum, qui indiligenter fun-
dum suum arasset, vel vineam pro derelicto habuisset, nota infa-
miæ afficiebant, teste Gellio, *lib. 4. cap. 12.* Vinea autem Domini
Dei Sabaoth ecclesia est, *Esaia 3. 5. Hieremia, 2. 12. Micha. 1. &*
clement. 1. de summa trinitate, Matthæi 21. Marc. 12. Luca 10. Apo-
cal. 14. & Christianorum hominum congregationes, messis, & se-
getes, *Matthæi 9. Luca 10. D. Ioan. 4. cano. in nona, 21. distin.* opera-
rii, curiones, & prælati. Et ne diu ecclesiæ in suspenso sint viduatæ
pastoribus & præfectis, deuolutiones inductas iura expresse pro-
fitentur: cum diuturna vacatio periculosa & dispendiosa sit ani-
mabus, & ecclesiis, *cap. quam periculosum, de elect.* Deficiente e-
nim pastore, lupus sæuit facile in gregem, rapit, mactat, vel disper-
git oues, *cap. ne pro defectu, eod.* Et postremo, vt obuiam eatur auar-
itiæ prælatorum, qui diutius vacare permitterent ecclesias, vt
fructus vacantium vsurparent: cum permissum sit illis fructus va-
cantium colligere, & habere: post collationem, nequaquam, *cap.*
vnic. vt ecclesiast. benefic. sine quaque diminutione confer. apud Gre-
gor. cap. auaritia, de electio. in Sext.

¶ Et † in pœnam negligentiæ deuolutionem quoque indu- 27
ctam conuenit inter interpretes, *gloß. in cap. duobus, de rescript. in*
6. in c. quanquam, de electio. in 6. Sicuti & iudex ob negligentiam
suam, administratione sua priuatur, alio in locum eius subrogato,
l. si quis, C. de officio præfecti prætorio Orientis. Et laici, si negligant se-
culares iustitiam facere conquerentibus clericis, conueniri possunt co-
ram ecclesiastico iudice, *c. cum sit, & c. si clericus, de foro competen.*
Vt si vasallus seu dominus clientelaris negligat iustitiam reddere
vasallo, priuatur iurisdictione, quæ ad ordinarium deuoluitur, *gl.*
in cap. ceterum, de iudi. Sunt & aliis in rebus negligentiæ similiter
vel propemodum nocentes casus, quos Gomesius colligit 114. ad
finem commentariorum reg. de triennali possess. & re in Epilogo
casuum negligentiæ. ¶ Cur † autem semestre tempus definitum 28
sit collatoribus ordinariis ex concilio Lateranensi ad conferen-
dum potius quam aliud, prætermissa forsan ratio a summo pont.
consulto est: quia hæc quæstio esse ex earum numero videtur,
quas arbitrarias vocant interpretes, sine iuris positiui, secuti Ac-
cursium, *in l. 1. § initium, in ver. ratio, de postulan. in P.* & Ioannem
Andream, *in ca. 2. in ver. restringere, de iudi. in Clem.* Quarum nul-
la vix alia potest dari ratio, quam quod ita nomotheta placuit, *not.*
in ca. si quando, de rescript. facit l. non omnium, de legib. in P. c. ista, 4.
distin. ¶ Proinde † placuit concilio hic terminus sex mensium, & 29
sufficere visus est ordinariis collatoribus. Exempla quoque id ef-
ficere aliorum negotiorum potuerunt, in quibus sufficiunt ad
negligentiam conuincendam sex mẽses, vt in absentia clericorum,
c. extra, de cle. non resident. in ædilitio edicto, *l. cum sex, de adil. edic.*
in P. in dilationibus, *l. 1. de dilat. C.* in appellationibus, *l. sancimus,*
C. de appella. & in similibus. Adde archiepiscopus, & episcopos
iure teneri visitare prouinciam singulis annis, *c. 1. & fina. de censib.*
in 6. cap. conquerente, de offic. ordin. ca. episcopum, ca. decernimus, c.
placuit, 10. quæst. 1. saltem bis in anno iure Decretalium, *ca. cum*
venerabilis, de censib. c. excommunicamus, § adiicimus, de hæret. ex-
tra. Et ideo quia visitando in semestri edoceri possunt de vaca-
tione ecclesiarum, illud tempus sufficiens visum est ad conuin-
cendam negligentiam.

¶ Quare † & semestre hoc tempus, vel aliud datum ad eligen- 30
dum, præsentandum, vel conferendum, initium numerari cap et
a tẽpore notitiæ vacationis veræ præsumitæ, & cessante legitimo
impedimento, quo quis officio suo fungi non potest, *ca. vt. 2. &*
cap. quia diuersitatem. § fina. de conceß. præbend. cap. licet, de sup-
plen. neglig. prælat. cap. de multa, § is quoque, de præben. facit l.
annus, de calumnia. in P. l. cum sex menses, de adil. edict. in P. ca.
biduum, 2. quæstio. 6. vide Rotam, decisio. 26. in nouis. ¶ Sic-
uti † enim non succurritur negligentibus, ita necessitate re- 31

rum

rum impeditis auxiliari æquum est, *l. nemo enim, ex quib. cau. maio.*
in P. nec morosus quis dicitur, nisi sciat, vel scire potuerit, & de-
buerit quæ facere oportet, *l. quod te, de reb. cred. in P. l. si ex legati*
causa, de verbor. oblig. in P. Vt scire, & scire posse paria. *l. Iuliannus,*
ad SC. Macedon. l. in bonorum possessione, de bonor. possess. in P. Nec
diuinare quispiam tamen cogitur, *c. 1 §. 1. vt ec. lesf. benef. sine quaq.*
deminut. confer. l. si cum fideiussor, § si cum debitor, mand. in P. l. si
putator, ad l. Aquil. in P. potissimum si de facto alieno agatur, cuius
ignorantia excusat, *l. fin. pro suo in P. l. quisque, C. de resc. vend. l.*
error facti, C. de iur. & fac. ignor. & dummodo ea non sit supina &
deperditi hominis, quæ crassa dicitur & inexcusabilis *l. plerumque,*
& l. nec supina, eod. in P. l. iuris regula, §. 1. vers. recte Labeo, eod. tit.
c. 1. de ord. ab episc. qui renuntia. epis. ca. apostatica, de cler. excommu-
ni. c. consuetudo, 8. distinct. cap. fin. 1. quæst. 4. Quemadmodum & in
affectata ignorantia receptum est, quæ æquatur scientiæ, *cap. 2 de*
tempor. ord. in 6. cap. cum inhibitio, de clandest. desponsat. Ea enim
affectata ignorantia est, ex quo quis scire potuit, sed noluit vel dis-
simulauit, *l. qui contra, de incest. & inutil. nupti.* quod ex argumen-
tis & coniecturis liquere poterit, *cap. 1. de renuntiat. in 6.* alioquin
cum vbi scientiæ probatio non est, quis præsumitur potius igno-
rasse, quam sciuisse, *l. verius, de probat. cap. præsumitur, de reg. iur.*
in 6. Et hæc certe videtur in episcopo crassa ignorantia, ignorare
beneficiũ vacare, si vacet, inquam, de iure & de facto, vt per mor-
tem, cum teneatur, vt dictum est, singulis annis prouinciam suam
visitare. Quare fit tunc deuolutio tempore elapso: contra, si de iu-
re fuerit vacatio solum, quæ illi incognita esse potest impune, *ita*
concludit Rota in decis. 263. si propter negligentiam, in nouis, Ioan.
de Selua tract. de benefic. 3. par. quæst. 59. glo. in §. visum, in ver. compu-
tandum, de collat. in pragm. sanct. Rebuff. in praxi tit. de deuolutio. nu.
10 & sequent. Sic currit tempus a die quo scire debuit, vt & in aliis
32 collatoribus vel patronis, *cap. vni. de iure patr. in 6.* ¶ Et † in Gallia
nominationis potestas & tempus ad prælaturas sex mensium, vel
nouem in repetita nominatione currit regi a tempore vacatio-
nis, non a tempore scientiæ. *§. 1. de reg. ad prælat. nomi. in concor.* quia
expresse verba illa a die vacationis currere dictũ est, *in d. § 1* ¶ Sic-
33 uti † & in beneficiis vacantibus in curia Romana dictum est, *c. sta-*
tuimus, cap. 3. de præb. in 6. post mensem a vacatione cœpta nume-
randum, redire ius collationis ad ordinarios: & in ecclesiis nuper-
rime ædificatis a die quo cœperunt perfici seu consecrari, currunt
cõferendi sex menses: quia ab eo tempore dicuntur vacare, *c. quo-*
niam, c. cum propter, de iure patro. vide Lapum, alleg. 95. Frider. de
Sen 129. Quæ omnia tamen, vt paulo ante monui, intelligi debẽt,
si qui præsentare, nominare, eligere, conferre debebat, potuerit id
munus exsequi: siquidem impedimento concurrente, non nocet
lapsus temporis. Vt si suspensus vel excommunicatus fuerit epi-
scopus, *c. quia propter, de conc. præb. l. vni. § fin. C. de annal. except. l.*
sancimus, § donec, C. de iur. delib. l. in rebus, de iure dot. C. c. biduum,
2 q. 6. vel vacet sedes: quo casu non currit rerum ecclesiasticarum
præscriptio, *c. de quarta, c. audita c. cum nobis, de præscript. c. 1. & fi.*
34 *ne sed. vac.* ¶ Neque † *negligentia* est, vbi non negligens adest vo-
luntas: cum potestas requiratur ad perficiendam voluntatem &
actum, *l. nullum interest, C. si quis alt. vel sibi* Nec nocet *scientia*, si
potestas non sit exsequendi cognita, *l. scientiam, ad l. Aquil. l. in o-*
35 *mnib. in, de noxal. actio. in P. l. seruum ignorante C. eod.* ¶ Per † suspen-
sionem quidem ecclesiasticam, a iud ce vel lege prolatam, inter-
dicitur officium vel exercitium aliquod competens personæ, ad
certum tempus tamen, *glo. in c. ad reprimendam, in ver. in canoni-*
bus, de offic. ordina. glo. in clem. cum contin, de pæn. in ver. suspensi, vbi
variæ species suspensionis, sicuti & per excommunicationem. At
propterea episcopo excommunicato culpa, & maleficio suo, non
dicitur eius iurisdictio ad episcopum superiorem deuolui: quia
hoc in iure expressum non est, sed alia pœna imposita, *c. 1 de suppl.*
negl. præl. in 6. Et suspensus quidem nec eligere, nec eligi potest,
ca. cum dilectus, §. quia vero, de consuet. cap. 1. in fine, de postul. præl. c.
cum inter Ramundum, de electio. c. cum bonæ, de æta. & qualit. sed
neque archiepiscopus, qui potest supplere in caussa negligentiæ
eius officium, partes eius subit, ob caussam delicti: nec ratio ne-
gligentiæ ad alium casum extendenda est, *cap quanquam de ele-*
ctio. in 6. nec fit deuolutio, *c. si compromissarius, eod.* Et impeditur
quidem ob prædicta episcopi potestas, sed non currit aduersus
eam tempus, & ita restituta perseuerat: vt de seruitute itineris ab
alluuione intercepti, & postea restituti, traditum est, *l. si locus,*
36 *quemadmodum seru. amitt. in P.* ¶ Subducitur † etiam ab omni ne-
gligentia, vt tempus lapsum culpa careat, aliud quoduis impedi-
mentum legitimum initio eo, qui potestatem habet, adueniens,
ca. cupientes, §. insuper, & c. concessa, de electio. in 6. c. significante, de
pignor. l. 2. §. 1. & 2. si quis cautio. in P. l. non solum, §. vlt. de excusat.
tuto. l. si cum, quibus ex caus. maio. in P. l. fina. ad l. Rhod. de iac. Sic im-
peditus postulare, vel præsentare, propter pestem intra tempus,
non currit præscriptio. Quamobrem nec deuoluitur ius ad epi-
scopum, *Bald. consil. 469. lib. 4. incip. sanctissimæ recordationis, Ri-*
pa, tracta. de peste, fol. 27. Idem in casu hostilitatis, *cap. ex transmis-*
sa, de præscript. can. prima actione, 16. quæstio. 3. vide Rebuffum, in
tractat. de pacificis possess. num. 301. & seq. vel aliis legitimis impe-
dimentis, *Quæ sint illa vide Rebuff. in §. 1. in ver. impedimento con-*
cess. de colla. in concordat. ¶ Si † tamen impeditus non possit remo- 37
uere ipsum impedimentum, alioquin non excusaretur, *cap. fina.*
de elect. c. a. de testi. debet protestari de impedimento, quod per
eum non steterit, nec stat, &c. aliter post impedimentum subla-
tum, non ageret, *in regul. de pacif. possess. & in eam Rebuff. nume.*
310 facit cap. fin. de appellat. cap. suscitatus, vers. dummodo, de re-
script. ¶ Citra † impedimenta igitur legitima & ignorantiam pro- 38
babilem, elapso tempore fieri deuolutio iuris: ad quem autem
fiat, varia habet quæstio capita solutionis. Paucis ergo explico, e-
ritque in hac princeps & communis regula, deuolutionem fieri
ad proximum superiorem, non ad inferiorem. Sic si prælati regu-
lares non conferant beneficia suo tempore regularia, episcopi
locorum, in quibus beneficia sita sunt, conferunt, *clemen. vnic.*
de suppl. negligentia præla. & ibi glossa in verb. loco. Si patroni ne-
gligunt intra tempus sibi præstitutum præsentare, vel si aliũ quam
debite qualificatum ex tenore concordatorum præsentent, ius
deuoluitur ad eum qui instituere debet, *dicta clementina vnica,*
iuncta glossa in verbo dispositionem, glossa in §. quod si quis eorumcun-
que, in verbo proximum, de collationibus, in pragm. sanct. Rochus in
tracta. de iure patronatus, in verbo honorificum, quæstio. 23. Si eli-
gentes negligant, ad confirmantem, *c. 2. de supplen. negligen. præla.*
Doctor. in c. fin. de elect. in 6. Panormit. in cap. 1. eod. tit. apud Gre-
gor. num. 10. Et si ab inferiore facienda sit collatio ex consuetudi-
ne, priuilegio, statuto, vel alio modo, ad episcopum fit deuolu-
tio: & ab episcopo, ad archiepiscopum, *ca. 2. de concess. praben.*
ab eo, ad Papam, non ad patriarcham, *ca. licet, de supplen. neglig.*
præl. ¶ Excepto † patriarcha Lugdunensi seu primate, ad quem & 39
fit deuolutio ex consuetudine regni ab archiepiscopis, *Rebuff. in*
praxi benefic. titu. de deuolutio. num. 24. ¶ Olim † quando ad epi- 40
scopum & capitulum pertinebat collatio siue coniunctim siue di-
uisim, altero negligente ad alterum deuoluebatur collatio, *ca. v-*
nic. ne sede vacan. in 6. cap. 1. de concess. præbend. nisi in his quæ de-
uoluta sunt ad episcopum. Nam tunc ex negligentia episcopi de-
uolutio fiebat ad eius superiorem, *Innocen. & Panorm. in d. c. cum*
in cunctis, gloss. in §. item circa, ver. visum, in versic. legatorum, de
collatio. in pragma. sanct. arg. c. ne pro defectu, in fine, de elect. Hodie
quoque ea consuetudine totius regni Gallici, vt ait Rebuffus, *in*
praxi benefic. in tit. de deuolutio. num. 23. Imola, in clemen. si de be-
neficio, quæst. 2. de præben. in 6. si collatio pertineat ad episcopum
& capitulum, deuoluitur collatio non ad capitulum, sed ad ar-
chiepiscopum: si tamen ad capitulum pertineat solum, ad episco-
pum fit deuolutio, *d. c. 2. de concess. præbend.* ¶ Notandum † ta- 41
men in electione episcopi distinguendum esse, num deuolutio
fiat propter indignum electum, an propter negligentiam eligen-
di. Et rursum, quando electio fit scienter indigni, qui eligunt,
priuantur quidem potestate eligendi ea vice, *cap. cum in cunctis,*
& ca. innotuit, de electio. sed eo casu, deuolutio fit non ad archie-
piscopum, sed ad Papam, *c. quanquam, de electio. in 6.* quando vi-
delicet omnes electores siue simul & semel, siue separatim, scien-
ter indignum elegerint. Quod si non omnes elegerint indignum,
sed aliqui eorum dignum, ad alios etiam minores numero deuol-
uitur ius, non ad summum pontificem, *c. congregato, de electio. glo.*
in d. c. quanquam, in ver. deuoluetur. At si propter negligentiam
eligentium, non ex delicto fiat deuolutio, ad archiepiscopum,
non ad Papam peruenit, *vide d. gloss. in c. quanquam, & Anchar.*
& vide Dayma. in §. 1. de reg. ad præla. nominat. in verb. computan-
dis. Si vicarius episcopi male conferat, vel si ab eo deuolutio fiat,
ad archiepiscopum, non episcopum eius vicarii fit, *Rebuff. docet*
in tracta. nominat. quæst. 14. num 63. ¶ Ab † exemtis episcopis col- 42
latoribus, ad Papam fit deuolutio, *d. cap. licet, & c. sicut, de sup-*
plen. negligen. prælat. † ab exemtis regularibus, ad episcopum lo- 43
ci beneficii, qui auctoritate apostolica confert. *ca. cum singula, de*
præben. in 6. clemen. vnica, de supplen. negligen. præla. ¶ Capitu-
lum † quoque sede vacante episcopali, potest conferre benefi- 44
cia deuoluta ad episcopum ex negligentia vel delicto inferioris,

cap. cum olim, de maio. & obedien. Ioan. Andr. in c. quanquam, de
45 *elect. in 6. vide Rebuff. in praxi, tit. de deuolu. num. 92.* ¶ Nam † si sede vacante præbendæ vacent, illæ non conferuntur iure deuoluto a capitulo, *ca. 2. ne sede vacan.* quia collatio beneficiorum in fructibus episcopi est, *glo. in d. c. cum olim, de maio. & obed.* ideo reseruanda futuro successori, *c. quia sæpe, de elect. in 6. clem. penult. eod.*
46 *tit.* ¶ Singulare † illud est, quod in institutione facienda ab episcopo præsentatorum, dignitorum nullum definitum est tempus, & ideo ob non factam institutionem non deuoluitur ius ad superiorem, sed potest qui præsentauit suo tempore, etsi post præsentationem lapsum fuerit tempus ad præsentandum datum, interpellare pro institutione episcopum, *c. cum inter. de electio.* Et potest recurri ad superiorem, qui præfigit terminum inferiori ad institutionem faciendam, *c. reprimendum, de offic. ordin. c. graue, de præb.* Et ideo in refutum vel denegationem, tunc recurritur ad superiorem. Sic & in acceptatione facta intra mensem ex mandato, negante executore: quia nullum tempus executori est definitum, *not. in clem. cum et quem, de concess. præbend.* Et ita expresse definit Rota in decisione 112. incipiente, *secundum omnes*, in nouis.
47 ¶ Quare † nec summ. pontifex iuri præsentationis, ante institutionem facit præiudicium patrono, nisi dixerit deuolutum fuisse per vacationem temporis ad eum beneficium, id est, præsentatione nō facta suo tempore, vel deuoluto iure ad episcopum & alios negligentes beneficium patronatum, & quod ita vacauerit: vel nisi in prouisione adiiciatur, dummodo patronorum accedat assensus. Aliter enim non censetur iuri patronorum derogare, vt docetur ex regula cancellariæ 40.

De reseruationibus beneficiorum.
Cap. 10.

1 *Reseruatio beneficiorum quid, & a quo fiat.*
2 *Reseruationes beneficiorum generales & speciales summi pontificis, vel præter ius, vel in corpore iuris.*
3 *Beneficia quæ dicantur vacare in curia Romana.*
4 *Reseruationes speciales beneficiorum quæ.*
5 *Reseruationes beneficiorum quæ abolitæ sint & permissæ.*
6 *Reseruationes in corpore iuris quæ sint summi pontificis.*
7 *Pensionis reseruationes vsque ad quam quantitatem in beneficiis remuneratis permissa.*
8 *Pensio iusta quæ, & eius reductio.*

1 SEcundo † dicebamus potestatem ordinariam in beneficia, impediri per reseruationes: quæ autem illæ sint, & quales, nunc tradendum est. Reseruatio beneficiorum dicitur, quando quis sibi retinet beneficium, vt alii quam ipse voluerit, conferri nō possit. Fitque a summi pontif. legato, & ab ipso summo pontifice. Legatus auctoritate suæ legationis apostolica, sibi reseruabat beneficii collationem in ecclesia aliqua, vel inter ordinarii collationes. quam reseruationem restrinxit Bonifacius 8. *c. præsenti, c. 3. de offic. lega. lib. 1. Sexti, tit. 15.*

2 ¶ A summo † pontifice fiebant reseruationes generales, & speciales: & istæ vel sunt præter ius, vel in corpore iuris clausæ. Extra ius sunt generales, quando summ. pontif. reseruat suæ collationi dignitates maiores post pontificalem, in cathedralibus & metropolitanis ecclesiis, *vt in reg. cancell. 2. 3. & seq. in extra. Ioan. 22. execrabilis, de præben. & in extrau. ad regimen.* Item vbicunque summ. pontif. se intromiscuit, vel si ipse contulit, & quæstio moueatur vel de eius prouisione, vel nullitate, vel indignitate prouisi, reseruantur hæ notiones & beneficia ipsius potestati, *Panor. in c. inter dilectos col. pen. de excess. præla. c. vt nostrum, de appella. Rom. consil. 335. circa primum.*

3 ¶ In † corpore iuris, *hoc disputat gl. antiq. in regu. canc. 33. alias tamen enumerat Probus in c. præsenti, de offi. ord. in 6. & Rebuff. §. 1. de reseruat. in concor. Gomes. in reg. cancell. de trienn. possess. q. 31. vbi tradit 7. reseruationes in corpore iuris clausas, vide eum.* vnica tantū reseruatio inuenitur generalis, nempe beneficiorum, quæ dicuntur vacare in curia Romana, personarum videlicet existentium, & decedentium in summi pontific. comitatu, quæ conferri possunt a solo summo pontifice intra mensem a tēpora vacationis, & postea ab ordinariis, *c. 1. 3. de præb. in 6.* Porrectumque hoc ius ad beneficia personarū curialium, qui extra curiā mortui sunt peregrinationis, infirmitatis, vel recreationis caussa absentes, intra duas dietas legales: item ad nuncios apostolicos a curia abeuntes, vel ad curiam Romanam pontificis redeuntes, *c. præsenti, de præb. in 6.*

4 ¶ Specialis † reseruatio est, quando summus pontifex sibi nominatim collationem alicuius beneficii reseruat: vel si in collatione beneficii ex resignatione, cum pensionis retentione permittat regressum, si non soluatur, vt possit eius auctoritate apostolica sine alia prouisione beneficium repetere, *vide Rebuff. in §. 1. de reseruatio. in concor.* vel alio modo. ¶ Hodie † omnes reseruationes 5 beneficiorum improbatæ sunt, *eod. tit. & in prag. sanctio.* exceptis vacationibus in curia, & in ciuitatibus & villis muratis, quæ graduatis, *§. præfatis, 1. de collatio. in concordat.* & nominatis debentur vi pragmaticæ sanctionis, & concordatorum, *§ statuimus, eod.* item quæ vacant officialium sedis apostolicæ, *ca. ad regimen, de præb. in extrauag. commun.* nisi iure regali vacent in Galliis, vt pronunciatum senatusconsulto Parisiensi an. 1338. 3. Iulii, *Reb. in §. 1. de reseruat.* Sunt & receptæ reseruationes, quas sibi fecit & sedi apostolicæ sum. pontifex in conuentionibus Gallicis, *tit. de reg. ad prælat. nomina. in concord.* maiorum dignitatum & prælaturarum, vt possit solus eas conferre, postquam intra nouem menses rex Gallorum ad eas non nominauerit idoneum. ¶ Inter † reseruationes 6 in corpore iuris clausas, id est, inter collationes quas ius commune reseruat summo pontifici, Gomesius, *in regu. de trien. possess. q. 31.* ponit translationem episcoporum, *c. quod translationibus, de offi. lega. c. fin. de translat. episcop.* prouisionem episcopatus vacantis per depositionem, *c. inter, de translat. episc. c. post translationem, & c. nisi, de renunciat.* & per casum ca. quanquam de electio. in 6. si episcopus captus est a paganis, vel a schismaticis, *c. si episcopus, & ibi glo. fi. de suppl. neglig. prælat. in 6.* si prouidendum sit, eo quod episcopus propter senium, aut impedimentū aliud corporale, perpetuum non possit officium suum exercere, *c. 1. § si autem episcopus, de cler. ægro. in 6.* si summus pontifex dederit beneficium vacans ante in commendam, idque ex interpretatione potius doctorum, *Freder. in tract. permut. d. 15. Roma. cons. 140. Reb. in Praxi benef. tit. de reserua. nu. 31. & 38* quam iuris expressa dispositione, ideo non recte superioribus annumeratur. Alius tamen proxime accedit, quando cathedralis ecclesia clero & populo Christiano caret, quo casu reseruatur collatio summi pontificis, *clemen. in plerisque, de ele.*

¶ Sunt † aliæ reseruationes in collatione beneficiorum factæ 7 per summum pontificem, quando per ipsum imponuntur pensiones: iure namque pontificio interdum probatæ reseruationes pensionis, vsque ad mediam, *c. suscepta, sed. in extra Ioan. 22.* partem fructuum beneficii, a summo tamen pontifice, non alio concessæ. In patria tamen consuetudinaria, & in Gallia, ad tertiam vsque partem coarctari solet relictis duabus beneficiario, *Rebuf. in praxi benef. tit. de reserua. nu. 18. 19. 20* ¶ Quinimo † & iusta dicetur 8 pensio, qua deducta supersit beneficiario, vnde se alere, & onera beneficii possit ferre, *c. de monachis, c. vacante, c. cum caussam, de præb. c. 1. de censib.* Datur que hæc pensio communiter in quantitate fructuum: in Gallia etiam, *Reb. d. tit. de reseruatio. num. 21.* in pecunia numerata, vbi pensio permissa in tribus casibus, si beneficium litigiosum, pro bono pacis, *c. nisi, de præben. 2.* ne dispendiom nimium resignans ex resignatione patiatur, *c. super hoc, de renunciatio.* aliter tamen quam ex permutatione facta: vel si permutatum beneficium sit, ratione inæqualitatis redituum in fructibus permittitur pensio, *c. ad quæstiones, de rer. permut.*

De mandatis apostolicis ad beneficia, & de mandatariis. Cap. 11.

1 *Mandatum apostolicum impedit collationem ordinarii.*
2 *Mandatum apostolicum quid.*
Mandatorum apostolicorum origo & successus.
3 *Litera percoptoria summi pontificis quæ.*
4 *Litera executoria ad beneficia quæ.*
5 *Mandatum apostolicum dat ius ad futura beneficia.*
Mandata a summo pontif. ad beneficia dantur semel in vita, & quando, & quare, eod.
6 *Mandatis qui ordinarii grauari possint.*
7 *Mandata cur solus pontifex dat.*
8 *Mandati forma in Gallia.*
9 *A Mandatis quæ beneficia censentur excepta & 10.*
10 *Mandatariis non debentur beneficia villa murata, nisi graduatis.*
11 *Mandatarii præferuntur graduatis nominatis.*
12 *Mandatario beneficia non debentur, nisi a præsentatione post mensem.*
13 *Mandatario tantum beneficium petitum & acceptatum prim vacans debetur.*

14 *Man-*

14 *Mandatariis ex duobus quis præferatur.*
15 *Mandati ius quomodo permittitur.*

1 TErtio † loco, ordinariorum potestas mãdatis Apostolicis impeditur. *cap. dilectus filius in 2. c. dilect. inter cætera. de præbend.*
2 *ap. Grego. Panorm in c. olim in fin. de verb. sign f.* ¶ Mandatum † Apostolicum, est omne rescriptum, per quod summus Pontifex mandat & iubet alicui de beneficio prouideri. *c. mandatum, cum 2. seq. de rescript. c. si eo. de concess. præben. in 6.* Hoc mandatum ab initio tantæ non fuit efficaciæ, ac nunc est: nam a principio Pontifices maximi primum monitorias dabant literas, quibus vt precibus monebant ordinarios, conferrent beneficia mandatariis,
3 † quas cum facile contemni ab ordinariis collatoribus viderent, inuenerunt præceptorias, per quas illud ipsum iisdem præcipiebant: quibus etiam non obstãtibus, collatio ab ordinariis aliis facta, quam mandatariis, valebat, etsi punirentur ordinarii contumaces *c. si sola, de concess. præb. in 6. c. dilect. 2. de præbend.* ¶ Quam-
4 obrem † & inuentę deinc sunt literę executoriæ, per quas mandabatur, vt executores compellerent ordinarios ad conferendũ. *ordibus superio. tertio, in c. capitulum, c. literis c. ex confirmatione, de rescript.* Verumtamen neque istæ literæ ligabant ordinarium, quin posset alii cui vellet, quam mandatario conferre: nisi mandatum hoc haberet clausulam, seu decretum irritans collationes contrarias, tunc enim mandatum ligabat manus ordinarii sine alia insinuatione seu præsentatione facienda eidem ordinario, *c. tibi qui, eod. in 6. notat in c. si sola, de concess. præb. in 6 gloss. in § statuit autem, in ver. censeatur, de collatio. in prag. sanctio.* vel nisi mandatarius fuisset creatus canonicus, *cap. si postquam, de præben. in 6. c. duobus, de rescript. in 6 Felin. in c. ad audientiam col. 8. ver. litera non dantur, de rescript. vide de hoc & superio. gloss. in § item voluit, in ver. dirigendũ, de collati. in pragm. sanctio.* aut si executor inhibuisset ordinario vel collatori aliis collationem, & hæc collationi reseruasset. *ca. tibi qui, de rescri. in 6. & d. c. si sola.* Siquidem & executoribus per literas executoriales dederunt summi Pontif. potestatem conferendi, si recusaret eandem collationem, vel negligeret ordinarius. *c. si*
5 *Apostolica, de præben. in 6. c. si eo. de concess. præb.* ¶ Per † hoc mandatum datur ius ad futura vacatura beneficia, per quemlibet Romanum Pontificem semel in vita dumtaxat, tempore sui pontificatus per literas in forma mandati. *§. 1. de mand. Apost. in concord.* Idque ratione iucundi sui aduentus, honoris gratia. Sicuti proconsulibus prouinciam recenter ingredientibus, quędam honoris caussa olim dari solebant. *l. si in aliquam. de offic. procons. lib. 1. P. tital. 17.* Item t. in signum recognitionis iuris supremi. Et 3. quia postquam summus Pontifex grauatur, vt nominationibus academiarum, & principis Galliæ beneficiorum potior pars debeatur, aliis, quam antea, & cum reseruationes illi ademtæ sint, *tit. de reg. ad præla. nominat. & de colla. in concord. & tit. de reseruat. subla. in pragm. sanctio.* æquum visum est, vt in hac prærogatiua honoretur.
6 *argum. l. cum qui de iureiu.* ¶ Ea † tamen lege, vt ordinarium non possit grauare etiam vno mandato, nisi habeat collationem 10. beneficiorum: habentem autem collationem quinquaginta & vltra, in duobus dumtaxat. Ita tamen quod in eadem ecclesia cathedrali vel collegiata, vnum collatorem pro tempore in duabus præbendis non grauet. *d. §. 1. de mand. Apostol. in concord. in §. volens & §. item voluit, de coll. in pragm. sanctio constit. Ludou. 12. artic. 1. 2. 3. 4. 5. 6.*

7 ¶ Mandatum † itaque hoc ad beneficia vacatura a solo Pontifice manare potest. *gloss. in c. 1. in ver. vacaturis. de præben. in 6 c. dilectus, in 1. de præb. Felin. in c. mandatum de præsumpt.* propter eius auctoritatem supremam in beneficia & plenam, *c. 2. de præben. in 6. clem. 1. in fine. vt lit. pend.* alioquin odiosa sunt mandata de prouidendo de beneficio antequam vacet, tum propter ambitionem eorum, qui postulant, *c. quamuis, de præb. in 6.* tum etiam, quia odiosum est per se & funestum, viuentis beneficium impetrare. Ideo conciliis inhibitum sacrosanctis, veluti votum mortis captandæ habens. *ca. 2. de conc. præb. c. de captanda. c. detestanda, eo. in 6.* Proinde & semel permittitur Pontifici summo hoc iure vno tempore sui pontificatus, nec potest iam grauatam vel bis pro modo beneficiorum ordinariam potestatem iterum grauare mandatis. Non licebit ergo legato etiam a latere mandata hæc concedere. Quamquam iure communi suæ collationi vacaturum beneficium possit reseruare, *c. cum dilectus, de iure patronat. c. præsenti, & c. deliberatione, de præben. in 6.* excepto regno Galliæ, in quo placuit ex præscripto concili. Basiliensis vltimi, tolli reseruationes. *tit. de reseruat. in pragm. sanct.*

8 ¶ Quocirca hodie certa forma mandatorum præscripta est in Gallia, secundum quã oportet omnia mandata de prouidẽdo, siue ad regularia, siue secularia beneficia pertineãt, concipi. *tit. de forman. in concor.* per quã remittitur expressio beneficiorũ ab impetrante possessorum, in aliis gratiis necessaria. *c. ad aures c. in nostra, & c. si proponente, de rescript. c. si motu proprio c. non potest de præben. in 6.* Exigitque in Gallia mandatum esse generale, alias non valet, vt placuit senatui Parisiensi, *Rebuff. in praxi. tit. de claus. mand. nu. 29. & 30.* licet olim & alibi hodie, quam in Gallia, mandata dirigerentur singularia vel ad dignitates tantum, vel ad canonicatus, *c. executor, c. si sola, de præb. in 6* pro certis personis & certo beneficio, *c. ex parte, in 1. de offi. deleg.* & incerto. *c. mandato, de præb. in 6.* Atque in ea forma in summa omnes formæ antiquæ, quibus ordinarius ad conferendum cogebatur, continentur: quæ diuersæ erant, quas vide collectas apud Ioannem Andream Perus. & alios *in cap. si sola, de præbend.* Rebuff. *in commentar. ad § 1 de manda. Apostol. in concordat.* ad verba, *in forma mandati.*

¶ Verum † ab illa forma generali, vt non contineantur mandato, censentur excludi beneficia electiua in Gallia, *vt in clem. 1. de præben.* quæ ad regis nominationem pertinent. *§. 1. & 2. de regia ad prælat. nomina. in concordat* & quę in curia Romana vacant, quia reseruantur Papę, *c. 2. de concess. præben in 6.* vt & beneficium similiter specialiter reseruatum dicitur non comprehensum. *Anfrer. decis. Thol 434.* Sicuti nec comprehenduntur sub mandato, id est, non debẽtur mandatariis in vim mandati litigiosum, regularia secularibus, & contra, & diuersi ordinis quam sit impetrans, vnitum, paternum, vacans caussa permutationis, non liberum vt c. illatum absenti, de nouo fundatum, vacans per mortem episcopi præbẽdarii, quod optioni subiicitur: quæ omnia probat Rebuffus *in § declarantes, in verb. comprehensa, de manda. in con. ord.* Item nec comprehenditur patronatum. *vide gloss. Rebuff. in §. præfatique ordinarii, in verb. patroni, de collatio in pragm. sanct. Lupum alleg 84. dominus Papa, colum. 3. Roch. Curt. tractat. de iur. patro. in verb. ius. quæst. 7.* Nec ea, ad quæ impetrans erat inhabilis tempore dati mandati: hoc enim tempore capacitas exigitur. *ca. si eo tempore, de rescriptis, in 6.* Quod si dispensatus ad hæc sit? late vide apud Rufeum, *de manda. Apostol. 2. part num. 1. & seq.* Continentur tamen sub mandato ea, quæ pure, libere & simpliciter in manibus ordinarii renuntiata sunt, *Rufe. hoc tractat. lib. de mand. Apostol. 2. part. num. 14. & sequen. text. ex pro. in c. dudum, 14. de præben. in 6.* quia hæc resignatio pura inducit vacationem, & morti æquipollet. *c. 2. de renunciat. in 6. ca. 1 ver. perm. in de 6. expresse ca. dudum, de præben. in 6.* 9

¶ At † non debentur mandatariis beneficia vilitæ muratæ, si non sint qualitatis requisitæ. *Rebuff. in §. declarantes, in ver. comprehensa, de mand. in con. ord. per c. quia sæpe, de præbend. in 6. vide contrarium Boer. decisio. 125.* Nec ea quæ sunt iuris patronatus laicorum, de quibus Papa non intelligitur velle disponere, *cap. cum dilectus, de iure patrona. gloss. & Docto. in c. 3 de præben. Panorm. in cap. quanto, de iud.* vt neque comprehenduntur ea, quæ vacante sede cadunt in regalia, & quæ eo iure a principe in Gallia conferuntur. *Rufe. tractat. regal. in 1 parte præfat. num. 6. & in 2. part. tractat. de mandat. Apostolicis, numer. 21.* ¶ Ceterum † iam est horum mandatorum, *hic loquimur de forma exspectatiua mandati, alia enim sunt forma exspectatiuarum Apost. litera. quas Gallia non recepit. §. volens. de collat. in pragm. sanct. & de quib. Staphile. pro prio lib. & in c. tibi qui. de rescript. in 6* de prouidendo, in forma legitima impetratorum potestas, vt mandatarii præferantur aliis expectantibus beneficia, quia Apostolici expectatores sunt, & ideo eius ratione præferendi. *cap. si qui, de præben in 6.* Et proinde præferuntur etiam in Gallia in beneficiis, quæ sub mandatis continentur, ordinariis collatoribus, & graduatis simplicibus & nominatis *§. & vt obuietur litibus, de mandat. in con. ord.* quanquam graduati prius acceptauerint, quam mandatarius, & quamuis beneficium vacans eius generis esset, quod destinaretur graduatis. *d. §. & vt obuietur & ibi Rebuff. in verb. nominatis.* 10 11

¶ Verum † obseruandum hic est, mandatarium antequam vti possit iure mandati, debere mandatum ordinario semel præsentare. *cap. tibi, & cap. penult. de rescript. in 6 cap. si capitulum, de concessio præben. in 6* Nam a præsentatione, post mensem tantum vacans debetur beneficium, *in forma manda. in concord.* dummodo petitum a mandatario & acceptatum fuerit. 12

¶ Tenetur † enim in Gallia requirere & acceptare ad summũ intra sex menses beneficium primo vacans. *Rebuff. in §. nesq. in ver. præferendos, de colla. & in forman. in concor.* post præsentationẽ mandati: alibi, quam in Gallia, intra tempus ad acceptandum sibi 13

præstitutum. *gloss. in clemen. vnica, in verb. mensem, de concess. præb. Felin. in cap. capitulum, de rescript.* Et quia tenetur ita acceptare primum beneficium vacans, si illud in vim mandati ei conferatur, extinguitur mandatum. *c. si motu, & ca. non potest, de præbend.* Verum si illa collatio non teneat, aut si non possit effectum sortiri, ea non obstante poterit aliud acceptare. *vide Rebuff. in praxi, in rubri. de mand. Apost. num. 2.*

14 ¶ Quod † si duo mandatarii concurrant, qui diuersa impetrarunt mandata, tempus datæ inspiciendum, *c. eam te, & ca. constitutus, de rescript. cap. si eo tempore, eod. tit. in 6.* & potior tempore, potior erit iure, *c. qui prior, de reg. iur. in 6.* etiamsi in secundo esset clausula decreti irritantis, & in primo, non quia præsentatio afficit præbendam primo, vnde secundus eam non potest obtinere, *c. si capitulo, de concess. præbend. in 6.* etiamsi secundus primus præsentauerit, nam ideo primo mandatario non præfertur, *ca. eum qui, de præb. in 6. c. sibi qui, de rescript. in 6.* nisi secundum ius commune, in secundo rescripto poneretur clausula anteferri. *gloss. in d. c. si soli. & text. in c. pen. de concess. præb. in 6.* Vult enim ius secundum primo tunc anteferri qui acceptauerit, si tamen collatio adhuc ei facta non fuerit, *c. sibi qui, de rescript. in 6.* tollitq; hæc clausula ius ad rem, non ius in re. *c. quendam, de præben. in 6. de hac reg. anteferri Staphileus, in form. mand. de prouidendo. Plene Felin. in ca. capitulum colum. 7 num. 6. cum seq. de rescript. Quib. & quot modis ius ad rem de benef. quæratur. vide apud Gome. in reg. de non tollen. iure quæsit. a tert. 1 q.* Quod in Gallia non obtinet, quia constitutio regia declarat Papam præueniri per solam requisitionem mandatarii, & nominatorum, *§. declarantes, de mand. Aposto. in concord. Rebuf. in for. declarat. noua prouis. in clausula, aut si aliquis super prouisionibus, &c. In praxi beneficiorum, & in reg. de non tollen. iur. quæsit. ali. gloss. 4. & in forma mand. Apostol. in verb. datum. in concord.* præferretur nihilominus secundus, si primus mandatarius esset negligens, *capitulo, sibi qui, de rescript. in 6. ca. si clericus, de præben. in 6. Felinus in capit. capitulum, de rescript.* vel incapax beneficii fuerit post mandati insinuationem factus: puta, quia nō sit capax curati beneficii, *c. si eo tempore, eod. in 6.* si sit mortuus, vel si duxit vxorem. *c. cum inter, de renuntiat. Rota, decis. 123. nota quod vbi. in antiq.*

15 ¶ Et † quando olim formulæ erant variæ & speciales mandatorum ante conuentionem Gallicanam, mandati fines erant diligenter inspiciendi: neque enim mandatum de beneficio vacanti comprehendit vacaturum. *Felin. in cap. constitutus, pen. colum. de rescript.* Neque exspectatiua vel gratia sub caussa, caussa cessante vim habet, *cap. postulasti, de rescript. & cap. si pauper, de præben. in 6.* vel conditione apposita, adhuc veniente vel deficiente, *Panorm. in c. 1. in final. col. de re iudic. facit l. cedere diem, de ver. sig. c. si par. de rescript.* vel renuntiante impetrante mandatum, quia renuntiare potest expresse, *Panorm. in 2. notab. c. ad audientiam. 1. de rescript. text. in c. veniens, & c. sane de renuntiat.* vel tacite id agendo, quod contrarium est suæ professioni, vt si ducat vxorem, vt dixi: nam & tunc quæ habebat beneficia amittit, *capit. 1. de clericis coniugat.* & videtur habere pro derelicto. *argu. capit. ex transmissa, de renuntiat. cap. cum renuntiatione, 32. q. 1.* Item si fiat miles, & enormib. criminibus se misceat, quibus amittit clericatus priuilegium. *vide Pacum de mandat. Apostol. part. 8. num. 17. Innocent. Butrigal. Panormitan. in capitul. 1. de apostat. ita iudicari tradit Bened. Elus in capitul. Raynutius, in verbo, & vxorem nomine, num 441.* Item si alio modo amittat hoc ipsum, vt in cap. 1. de vita & honest. cleric. in 6. & clemen. 1. eod. titu. Vel si ante assequatur beneficium, quod est cum eo quod exspectat incompatibile. *capitu. gratia, de rescript. apud Clemen.* Item si mandatum exspirauerit, puta morte mandantis re integra, *capitul. si eius in fin. de præbend. in 6. notat. in capitul. si super gratia. de offic. deleg. in 6. §. Recte, apud Iustinian. manda. l. mandatum. C. eod.* nam si vt mandati processum sit ad aliquem actum tendentem ad effectum mandati, non exspirat. *Alexand. & alii, in l. eius, vers. dicebat, si cert. peta.* Staphileus dicit ante prouisionem rem esse integram, & morte ante interueniente exspirare mandatum, *Ioannes Staphileus tract. de liter. grat. tit. quib. mod. exspir. lit. ad benef.* nisi executor, cui præsentatum est mandatum, vel bulla exspectatiua, processerit ad fulminationem processus. Nam tunc non dicitur res integra, inquit, post Dominic. *in capitul. si eius, de præbend. in 6.* & Lapum, nec reuocatur talis gratia per obitum concedentis, nisi per successorem expresse reuocetur. *Prob. in c. pen. & fin. eo.* Vt solet fieri per summos Pontifices, die sequente coronationem. *Pacus, de mand. Apostol. part. 8 nu. 4. reg. 18. cancell. Innoc. 8.* Item si per mandatum gratia quoq; sit facta, quia contulit sum. Pontif. mandatario canonicam & præbendam, si vacat, vel quæ primo vacauerit, nulli alii de iure debitam, morte mandantis ante assecutionem præbendæ non exspirat. *ca. si super gratia, de offic. delegat. in 6. vide gloss. ad §. item volunt de collatio. in pragm. sanct. in ver. mandatum. & in ver. derogandum.* Et si gratia facta sit in mandato, etiam morte mandantis non exspirat, vt docet pluribus Matth. Pacus, *in tit. de manda. Aposto. in 8. part. num. 1. & 2.*

De Modis legitimis dandi beneficia ecclesiastica.

Cap. 12.

1 *Beneficia canonice dari debent.*
2 *Beneficium prius vacare debet, quam detur. & 12.*
Beneficium viuentis quando & quomodo odiosum sit dare, eod.
3 *Regula de verisimili notitia quæ, & quare sit recepta in Gallia, & consideratio per sequentes numeros.*
4 *Regula de verisimili notitia locum habet in ordinariis.*
5 *Verisimilis notitia mortis beneficiati, & quomodo metienda.*
6 *Cursores quidam expeditissimi, & 7. Indacus cursor præstantissimus, eod.*
7 *Philippides cursor eximius.*
Heraclium Perinæus cursor, eod.
8 *Bancarii beneficiorum diem & horam, quibus cursores proficiscuntur, impetratur beneficia, scribunt.*
9 *Cursorum publicorum institutio a quo cœpit.*
10 *Beneficiatum mortuum celare non licet. & quid de eo statuatur.*
11 *Beneficium viuentis impetrans per obitum, eo mortuo non potest impetrare.*
13 *Beneficia pure conferri debent. & quid pure. & sine simonia.*
14 *Collatio beneficii quando. & quomodo palam fieri debet.*
15 *Regula cancell. Roman. de publicandis resignationibus.*
Renuntiationes beneficiorum intra quod tempus publicandæ. eodem.
16 *Renuntiationes quomodo publicandæ.*
17 *Beneficia duobus modis in summa acquiruntur, electione, collatione.*
Electio in quibus beneficiis locum habet, eod.
18 *Electio quid.*
19 *Postulatio in beneficiis quid.*
20 *Postulare qui possunt.*
21 *Postulatio admissa vim electionis habet.*
22 *Postulari qui possint.*
23 *Postulatio a quibus fit.*
24 *Nominatio ad beneficia quid.*
Nominatio quando tribuit ius nominato. eod.
25 *Nominatio academiarum ad beneficia quid est.*
26 *Variatio quæ, & quando permissa in postulatione, & electione, & nominatione.*
Postulationis & nominationis consensus & diuersitas. eod.
27 *Electionis valide adipiscendi beneficium probatus modus quare.*
28 *Electionis triplex forma.*
Electio per inspirationem spiritus Sancti. eod.
29 *Electio per scrutinium quomodo fiat.*
30 *Electionis formula per viam compromissi quæ.*
31 *Electionum formulam quibus seruanda sit beneficiis.*
32 *Electioni facienda qui, & num omnes vocandi.*
33 *Electio quo loco facienda est.*
34 *Eligendi alia formula per bremia, fortes.*
35 *In electione quæ considerandæ.*
36 *Electio sacerdotum ethnicorum a populo fiebat.*
37 *Principibus laicis cur ius aliquod in inuestitura episcoporum.*
38 *Nominat ad prælaturas Audium regulus, & Alanconium nomine regis.*
39 *Nominationis regis ius ad electionem remissum.*
40 *Eligere qui non possunt ad beneficia.*
41 *Eligi quæ personæ nequeunt.*
42 *Electionis peragendæ modus.*
Sepeliri debet mortuus anteq̃ alius in eius locum eligatur. eod.
Electionis vocem quibus committere, & quomodo absens possit. eodem.
43 *Electorum iuramentum ante electionem.*
44 *Scrutatores electionis quomodo eligant.*
45 *Electionis publicatio cui fieri debet. & quomodo.*
46 *Episcopo intronizatio quomodo fiat.*
Electio quando ab electoribus iterari potest.

Compte-

1 COmprehenditur † vno capite & regula quæstio, qualiter & quomodo beneficia concedantur: nempe, vt canonice dentur, *c. 1. de reg. iur. in 6.* id est, secundum præscripta legum Pontificalium. Non enim omnes modi possessionis, seu melius detentionis beneficii, legitimi sunt: & ideo quædam in genere, quædam alia in specie in proba beneficiorum datione obseruari operæ-
2 pretium est. ¶ Primum † beneficium vacare debet, antequam certum detur, potissimum si per obitum alicuius, *c. 2. & 3. de concessio praeben. c. ex tenore, eod. c. detestanda, c. auaritia, eod. in 6.* ad euitandas ambitiones, & habendi impias cupiditates, votumque improbatum mortis captandæ, si de viuentis bonis fieret donatio. Vt in iure etiam ciuili exosæ sunt etiam istæ donationes bonorum viuentium, & pacta de futura successione, *l. fi. de pact. C. l. ex eo, C. de inut. stip. l. stipulat. hoc modo concepta, de verb. oblig. P. cum simil.* vt suo loco Deo fauente tradetur *in successio. ab intes.* Et qui scienter passi sunt, se in viuorum sacerdotum locum poni, ab ecclesiastica communione pelluntur, *c. 1. de concess. praebend.* & deponuntur, *can. in primis, 2. q. 1. & can. eum qui. & can. non faerem, 7. q. 1.* nisi viui iusta aliqua ratione depositi sint legitime *can. nos 7. q. 1. can. postquam, 70. distin.* vel impetrentur per incapacitatem, vel alio modo, quam per obitum. Huc tamen non pertinent nominationes, academiarum, reseruationes, gratiæ, mandata, de quibus paulo ante dictum est, quæ dant aliquod ius ad beneficia vacatura: nam illa non sunt proprie de beneficio personæ viuentis, cum non respiciant certum possessorem, & multa sint genera vacandi alia, quam per obitum, per quæ possunt effectum prouisiones illæ sortiri. Nos autem de beneficio post mortem alicuius certi, & ea morte illius obtinendo, agimus nunc.

3 ¶ Et † extat regula cancellariæ 28. quæ dicitur de verisimili notitia, ad euitandas fraudes in beneficiis, & vt ambitiosis via præcludatur, & conscientiæ puritas adsit. *istæ rationes ponuntur in proœ. reg. huius. dum publicata fuit a Ioan. 23. sum. Pontif. Gomes. in illam reg. in præfat.* Qua cautum, vt impetrationes beneficiorum cuiuscunque generis, non possint impetrari a summo etiam Pontifice, ex obitu quorumcunque personarum: nisi post obitum, & ante gratiam seu impetrationem, tantum temporis effluxerit, quod interim vacationes ipsæ, de locis in quibus personæ prædictæ decesserint, ad eiusdem Pontificis notitiam verisimiliter potuerint peruenire. Quæ regula recepta est in Gallia pro lege, aduersus quam nec Papa in regno dispensat: & ita iudicatum, *Pap. in Rhapsod. arest. lib. 3. tit. 4. aresto. 1. & 3.* vno casu demto, nempe si qui mortuus est, ante resignauerit seu permutauerit beneficium in fauorem eius, qui misit Romam, & obtinuerit beneficium in vim resignationis cum clausula, vel alias quouis modo vacet, etiam per obitum eiusdem resignantis, & cum derogatione regulæ de verisimili notitia. Nam tunc mortuo renuntiante ante impetrationem etiam breui tempore, & ante tempus quo fieri nequit, vt verisimiliter tunc peruenerit notitia ad summum Pontificem mortis, tempore impetrationis, valet impetratio illa per obitum, etsi per regulam 18. cancellariæ de infirmis resignantibus & morientibus intra viginti dies, renuntiationem impugnet. Et ita iudicatum sæpe, eo quod hic impetrans per resignationem & obitum iustum habeat principium, nempe resignationem, quod tollit suspicionem captandæ mortis: facta tamen numeratione dictum a tempore, quo quis ad curiam summi Pontif. arripuit iter, vsque ad tempus prouisionis vel admissæ renuntiationis. Vt illud tempus sit legitimum, etsi a die illa itineris cœpti non sit verisimilis notitia obitus tempore prouisionis: si modo appareat tempore exhibitæ procurationis, vel die præcedente mortuum esse renuntiantem, *ita iudicatum refert Papus. lib. 3. tit. 4. Rhapsod. aresto arest. 2. & 5. Rebuffus in §. declarantes, ad verb. iure praeuentio. de collat. in concord. Etiam quia contrarium aliat iudicatum in R. ta. Et hanc quæst. late examinat Gomesius, in reg. de verisimili notit. q. 3.* de dolo & fraude, & aliis impedimentis cessantibus.

4 ¶ Habet que † l. cum hæc regula de verisimili notitia in ordinariis, vt non possint per obitum conferre, priusquam verisimiliter potuerint cognoscere eum mortuum, ob cuius mortem conferunt: eædem enim rationes in ordinario locum habent, quæ in summo Pontifice. Et ita iudicatum Tholosæ in Senatu, & Parisiis. *Pap. d. lib. 3. tit. 4. art. 6. hoc etiam tenet & disputat & feinus contrariam sententiam in reg. de verisim. notitia obitus, q. 1. Decius consil. 398. incip. in causa domini, col. final. Ioan. Francis. de Sancto Nazario de Ripa. consil. 1. posito in tit. de legib. & longa consuet. Ante omnes glossator antiquus pragm. sanct. tit. de collatio. in ver. faciendas.* Idemque obtineri e in legato summi Pontificis tradit gl. antiqua in prædictam regulam 18. Quia conuenit saluti animæ hæc regula, & iuri communi, ne captetur mors alterius: ideo extendenda. & doli, qui in fraudem istius legis fiunt, circumcidendi sunt. Quales hi, qui fiunt in curia Romana, vt cum aliquando veniente cursore, is obtinet quidem signaturam, sed & postea singulis diebus impetrat alias: vt post obitum verisimili notitia mortis habita, impetrasse videatur. Quod tamen si detegatur, infirmandum, vt in fraudem factum erit.

5 ¶ Porro † verisimilitudo illa metienda est spatio itineris, a loco vbi mortuus est, vsque ad locum vbi collatio facta est, num verisimiliter nuntius mortis eo tempore potuerit peruenire a die vero obitus. Quare hic iudices locorum interstitia perpendere debent, si possit ita celeriter nuntius peruenire communi itinere, vel ratione expeditioris cursoris. Sunt enim aliqui cursores, qui expeditius aliis itinera perambulant, diligentiaque maiori perficiunt. 6 ¶ Vt † memorat Suidas, *in Indaco.* Indacum quendam fuisse sub Leone Cæsare Marciani successore, læua manu rubustiorem, sed valentissimis pedibus & celeritate præstantem, velociorem Euchide, Alsipo, Chrysomanso, & Echione, & aliis, qui celeritate pedum celebrabantur. *Is enim,* inquit, *in eunde conspiciebatur, & rursum euanescebat fulguris instar per præcipitia, non currentis magis quam volantis similis, quam enim viam, bene mutatis equis perficere non poterat, eam hic pedibus suis perficere asserebant.* 7 ¶ Narrat † & idem Suidas, *in Hippia.* Philippidem cursorem nocte vna mille quingenta perfecisse. Et *idem in verb.* Σῦτλον, Heraclitum Perineum ob celeritatem in admiratione fuisse: vnde & prouerbium de vsura: Σῦτλον ὁ τόκος ὀξυκλήτῳ περινέῳ τρέχει, id est, *celerius currit vsura Heraclito Perineo.* Inuenit Theodosius Imperator, teste Cassiodoro, *Officior. lib. 14. sacra histor.* quendam virum, animo habituque corporis fortissimum, qui tanta velocitate veredos agebat, vt tribus diebus perueniret ad terminos Romanorum & Persarum, & rursus totidem remaneret Constantinopolim. 8 ¶ Vult † constitutio Henrici II. regis, *de la reformation des prouisions des benefices, anno 1550. mense Iunii, artic. 9.* vt mensarii, quos banquarios vocant, teneantur scribere in registro diem & horam, quibus cursores beneficiorum ad Romanam curiam, vel legatos impetraturi beneficia proficiscuntur. Itaque si cursorum probetur in indiuiduo diligentia, certe verisimili notitiæ non erit locus, sed veritati: vt puta, si doceatur tempore mortis in eo loco cursorem fuisse, vbi mortuus, & tempore mortis, & eundem cursorem ad locum, vbi impetratio facta est, peruenisse. Ideo verisimilitudo accipitur hic, non de celeriore expeditione probata: vt si aliquando aliquis eo peruenerit intra breuissimum tempus, non etiam de segniore, sed quod fieri, vt plerumque solet maritimo vel terrestri cursu diligenti, per cursores. *hoc explicat Gomes. in d. regu. de verisim. not. q. 5.* publicos dispositos, vel priuatos, permutationes frequentes equorum. 9 ¶ Quorum † institutum, & antiquum, & vtile est, quodque & tribuit Cyro Xenophon, *lib. 8. Cyroped.* Herodotus, Xerxi, *in Vrania.* Suetonius Augusto, *in Augusto.*

10 ¶ Demitur † tamen ex verisimili notitia, tempus quo dolo malo post mortem beneficiati, cadauer vel corpus eius celatum est, nam si quis ita celauerit, vt interim posset Romam mittere ad impetrandum beneficium mortui per obitum, & præuenire ea arte ordinarium, non recipitur impetratio, nisi a tempore, quo cognitus fuit obitus, & ita iudicatum. *Pap. lib. 3. Rhapsod. arest. tit. 4. artic. 4. & tit. 10. Arest. 1.* Ne quis ex suo dolo lucrum consequatur. *c. sedes Apostolica. & c. ex tenere de rescript.* Quod & arbitror verum, siue is qui obtinuit, ita reticuerit in fraudem, siue ex fraude illa, alius obtinuerit: aliter non. *arg. l. 1. si quis aliquem, de test. probi.*

11 ¶ Accedit † ad superiora alia regula cancell. 20. *hanc fuse explicat Gomes. in reg. de impetrantib. beneficia viuent. Felin. in cap. in nostra in 37. correlarius, de rescript. De Selua in tracta. benefic. 3. part. q. 12.* per quam statutum, vt si quis supplicauerit sibi de beneficio quocunque, tanquam per obitum alicuius, licet tunc viuentis, vacante prouideri, & postea per obitum eius vacet, prouisio dicto supplicanti per obitum huiusmodi de nouo facienda, nullius sit roboris vel momenti.

12 ¶ Ergo † si beneficium impetretur, vel conferatur per mortem alterius, oportet constitisse de morte eius: in aliis etiam conferendis oportet vacent, antequam conferantur. Cum viuentes alioquin suo iure non sint sine caussa, vel facto suo priuandi, *reg. 6. cancellariæ, de non tollen. iure quæs. alteri 28.* Et rescripta principum, vel aliorum censentur concessa sine præiudicio alterius, *l. 2. § si quis a principe. ne quid in loco, publ. in P. l. nec auus. C. de emancip. c. quamuis. & c. si propter de rescr. in 6. etiamsi motu propri*

concedantur. gl. in clem. si Romanus, de prabend. facit l. 2. & l. rescripta, de prec. Imper. offer. C. etsi preces veritate nitantur. *l. fin. de diuers. rescript. lib. 1. C. tit. 26 c. 2. de rescript. ap. Gregor.*

13 ¶ Deinceps † beneficia dari pure, palam, libere, & sine diminutione, *tot. tit. ul. de eccl. benef. sine quoq. diminu. confe. c. de monachis, c. auaritia, de preb. c. grauis, c. prohibemus, de censib.* pure, id est, sine pacto & conditione, *c. fin. de pact. c. cum pridem. eod. can. quam pio, 1. q. 2. can. per laicos. 16. qu. 7.* ne simonia locum habeat, quam puniri valde diximus in criminibus, dum de sacrilegio egimus.

14 ¶ Si † palam non fiat, suspecta est collatio in illis, in quibus de fraude dubitari potest, *c. vni. §. porro, vt eccles. benef. l. non existimo, de admissi. sut. can. clericus, 81. dist. inst.* in aliis nequaquam: dummodo testibus præsentibus fiat, & secretario, vel duobus præsentibus tabellionibus, vt cautū fuit Senatusconsulto Parisiensi anno 1527. 7. Iunii. *Rebuff. in rubr. de collat. in concord. in 4. editio.*

15 ¶ Quare † & lata est regula cancellariæ 34. de publicandis resignationibus ad vnguem in Gallia obseruata, *idem in Prax. benef. part. 3. rubric. de reg. de public. resign. vbi rationes adfert, pluraq. Senatusconsulta secundum eas collecta ap. Papum, lib. 3. tit. 1.* qua cauetur, vt renuntiatio beneficii facta in curia Romana, publicetur in loco beneficii intra sex menses: si extra curiam, intra vnum mensem, a tempore bullæ expeditæ, non a tempore consensus procuratoris resignantis ad expeditionem illarum computandos, & intra id tempus is, cui renuntiatum est, adipiscatur possessionem, alioquin suppressio illa collationis seu renuntiationis præsumitur fraudulenta. Et si post sex menses, vel vnum, & ante publicationē resignans moriatur in possessione, beneficium dicatur vacare per eius obitum, nec ex renunciatione ius competat. Obseruandum tamen hanc regulam locum habere, si post vnum vel sex menses resignans moreretur, & post mortem vellet in vim renunciationis resignatarius vti titulo. Nam si post vnum aut sex menses viuat resignans, nihil interest quo tempore publicet eiurationem, etiamsi post triennium vel amplius publicata fuerit, dummodo viuente resignante publicetur, vt sæpe iudicatum fuit. *Pap. libr. 3. arest. tit. 1. arrest. 2. & 6. Roman. cons. 337. incip. Quoad primum. col.*

16 *2.* ¶ Sic † electiones clandestinæ reprobantur. *c. quia propter. § fi. de elect.* Forma publicandi resignationes & prouisiones seu collationes beneficiorum in constitutione Henrici II. 23. Iulii, ann. 1550. tit. *de la reformation des prouisions des benefices, notaires Apostoliques, &c.* art. 13. & 14. Vt si de beneficiis collegialium ecclesiarum agatur, fides fiat adeptionis possessionis per secretarium seu scribam capituli: vel in refutum capituli, per notarium cum duobus testibus. In aliis autem, vt fiat publicatio in suggestu ecclesiæ beneficii, in mercatibus, & conuentibus publicis illius loci, aut per insinuationem factam quæstoribus sacris ecclesiæ, operariis, parochianis: vel etiam insinuatis titulis collatoribus, ordinariis: & patronis.

17 ¶ In † summa formulæ acquirendorum beneficiorum duæ sunt, ad quas aliæ referri possunt: nempe electio & collatio, quæ institutio aliquando dicitur. *c. cum in illis, de preb. in 6. c. auctoritate. de institut.* Electio locum habet in prælaturis collegiatarum ecclesiarum, fitque ab ipso collegio seu capitulo. *c. 1. c. ne pro defectu, de elect. c. cum pro ecclesia. de caus. possess. §. 1. de elect. in pragma. sanct.*

18 ¶ Vnde † secundum Goffredum, electio est, alicuius personæ idoneæ ad dignitatem vel societatem, sodalitium ve sacrum canonice, & seruata forma, facta vocatio. *accedit limita. in c. vni. in ver. vera, de postul. prela. in 6. & probat c. cum in cunctis. c. cum ecclesia Vulterana, c. quia propter. de elect. c. cum olim, de arbit.* Electio cōplectitur postulationem & nominationem, & sine his factam vocationem, quæ electio dicitur: & magis late & improprie collationem, quandoque & præsentationem. *Feder. de Senis consil. 70. incip. Factum est tale. col. fin. Rochus tracta. de iur. patron. col. 6. fin. et, c. cum ecclesia Vulterana, de elect.* Postulatio ad beneficia est præparatio electionis. *collige ex c. 1. de postul. pral. in 6. ex c. innotuit, c. 30. de elect. apud Greg.* Atque prout in re beneficiaria accipitur, omissis aliis postulationis acceptionibus.

19 ¶ Postulatio † est concors capituli, vel aliorum petitio, superiori facta de promouendo aliquem in prælaturam, qui propter aliquod impedimentum vel defectum, quo tamen postulatus omnino non est inhabilis, iure communi eligi non poterat. ¶ Po-

20 stulant † qui eligere possunt, omnes, vel maior eorum pars & sanior, *c. 3. de postu. prala. c. innotuit. § fin. de elect. arg. can. 1. 2. 3. 65. distinct.* qui postulatione semel superiori præsentata, non possunt recedere ab ea, sed superioris exspectant responsum. *c. bona memo-*

21 *ria, in 2. de postul. pral.* ¶ Habetque † admissa postulatio vim electionis, vt alia opus nō sit, postulatione admissa ab eo, qui ius confirmandi habet. *Hostien. in sum. in d. ti. de postul. prel. in § quis sit effectus, per d. ca. innotuit, §. fi. de elect. c. bona, in 2. § fi. de postul. prel. & 10. 23. dist.* Sola tamen postulatio ius non tribuit postulato: quia potest improbari seu reiici per superiorem, si illi videatur: & si approbet, id ex gratia pendet, & fit. *c. 3. & pen. de postul. pralat.* Nisi forsan is postulatus valde sit idoneus, & superior superiorem habeat, ad quem recurri poterit, vt eius postulationem cogat eum admittere. *gl. in c. 3. in verb. quam gratiam, eo. per c. nullus, de iure patro.* ¶ Postulantur † autem, vt Hostio notat, quibus oportet suppleri vt possint eligi, quendam defectum eius quod desideratur in electo, vt ætatis, *c. cum nobis olim §. pen. & fi. de elect. c. dudum, in 1. § fi. eo. tit. c. amulus, de ata. & qualit.* natalium, *c. innotuit, § fi. de elect.* quod sit alterius dioeceseos clericus, *c. priuatus, 71. dist.* non autem si emendatio vitii vel incapacitatis omnino postuletur. *c. 1. & 2. de postu. prala. c. scriptum est, de elect.* ¶ Ideo † fit hæc regula firma, postulationem ei superiori fieri tātum, qui possit supplere, & ita dispensare & gratiam facere, aliter inutilis est. Veluti clericus a suo prælato ab altera dioecesi peti debet, *can. literas, 63. dist. can. electionis, 86. dist. c. fraternitatem, 71. dist.* sic in simillib. Neq; ante admissam postulationem, postulatus vt electus seu institutus recipiendus est: alioquin electores, qui id commiserunt, priuantur potestate eligendi. *c. bona memoria, c. 23. de elect.* 22 23

¶ Nominatio, † est duorum, trium, vel plurium, vt idoneorum electionis caussa delectus, *can. 1. 83. dist. Archid. in c. nulla, de elect. in 6. & c. quanto, col. 2. 63. dist.* vt & expressio. Nominatio certitudinem personarū, vel per nomen & cognomen, vel alio modo, vt intelligantur, sine dubio demonstrat. *l. 1. & seq. de libe. & posthu. in P. l. certum, si cert. pet.* Dico, duorum vel plurium: quia & vnus interdū potest nominari, sed illius nominatio est potius electio, ex qua acquiritur ius aliquod nominato. *c. cum olim, de re iudi. gl. in c. quanto, 63. dist. & in c. contra, 16. q. 7.* Sic hodie rex ex conuentionibus Gallicis debet nominare Papæ vnum grauem magistrū seu licentiatum in Theologia, aut iurium Doctorem, aut in altero iurium Licētiatum, & legitimæ ætatis, ad prælaturas & alia beneficia maiora electiua. *§. 5. de reg. ad prala. nomina.* iuxta formam c. quia ꝑpter, de electio. Huiusmodi nominatio est, ea electio, quæ fit tractatu & deliberatione ante habita in creādo rectore & decurionib. *vt in §. praterea vt iud. sine quoq. suffra. in auth. l. nominationes, C. de decu. lib. 10. tit. de peric. nominat. eo. lib.* quæ tribuit ius licet aliquādo non sit perfectum, si confirmatio petenda vel appellatio sit interposita: vt ea caussa, potest aduersum nominationem intercedi. *vt in l. vni. si prop. inimic. sic fit crea. lib. 10. C. l. vni. de potio. ad nume. nominat. eod. lib. C.* ¶ Nominant † academiæ ad beneficia vt idoneos, viros graduatos, quibus debentur ea beneficia, quæ certis & definitis mensibus vacant, *§. volumus, & § praterea, & §. monemus, de coll. in concor.* vt etiam ante diximus. Ideo horum nominatorum nominatio dicitur ius quoddam, nominatis legitime qualificatis, beneficia certo tempore ei præstituto vacantia, petendi & acceptandi, competēs, vt definit & explicat Rebuff. *in tract. nominat. q. 4. & seq. & probatur per d. §. praterea § prafatis, ordinariis. de collat.* ¶ Postulatio † affinis videtur nominationi: quia vt plerumque ante præsentatam vtramq;, in vtraq; admittitur variatio, postea nequaquam. *c. bona, in 2. de postu. prala. Calde. consil. 5. incip. An nominatus, rubr. de elect. Barth. in l. absenti, de donat. in P.* Sicut nec electione publicata, eandem non licet mutare electoribus. *c. publicato, de elect.* Tamen in postulatione pro defectu aliquo, & vnius fit delectus, & præsentatio in nominatione plurium vel duorum, inter quos & primo nominatus cēsetur dignior, *c. quorundam. de elect. in 6.* quibus nec postulatio conuenire potest. *c. 1. de postul. prala. in 6. ca. inno. tuit, de elect. ap. Greg.* 24 25 26

¶ Electio † ex modis legitimis præcipuus est, quo beneficia conferuntur: nemo enim sibi sumere debet honorem, nisi vocatus a Deo, tanquam Aaron. *c. qualiter, de elect.* Fitque ex pluribus: nam vbi vnus tantum, vix electio saltem proprie dici potest. *Panorm. in c. cum ecclesia Vulterrana, not. 2. de elect. c. 1. eod. can. congregatio. 16. q. 1.* 27

¶ Vocatio † porro hæc legitima, in triplici forma est. *ca. quia propter, 42. distinct. c. quia propter, de elect.* Antiquior est per spiritus Sancti inspirationem, quæ imitatur Dei, Domini nostri Iesu Christi electionem discipulorum & Apostolorum *Matth. 10. Lu. 6. Marc. 3. & 6.* Et eam, quam Apostoli vndecim de duodecimo in locum Iudæ Iscariotidis fecerunt. *Act.* Hæc videtur ea esse, in qua omnes eligentes communiter in electione sine vitio celebrata, in vnum consentiunt, *ca. quia propter. § nisi, de concess. prab.* 28

nempe

nempe tractatu prius habito. Quemadmodum vnanimes Christiani elegerunt septem diaconos, tempore Apostolorum, *Act. 6.* & ipsi ecclesiæ maiores Paulum, & Barnabam, Silam & Iudam. *Actuum 15.*

29 ¶ Secunda † electionis forma per viam scrutinij, *d. c. quia propter*, in qua moris est omnibus eligentibus in vnum conuocatis, ab iis tres deligi ex collegio, qui exquirant seu scrutentur vota, singulorum separatim, & secreto, eaque per se vel tabellionem scribant, & postea publicent, publicata conferant, & numerent vota. Quibus peractis, vnus de capitulo omnium nomine seu capituli, per verba numeri singularis eligit eum *c. sicut, c. 21 de electi. in 6.* in quem maior & sanior pars capituli eo assensit, *c. dudum. & c. ecclesia vestra, de electio.* non quem minor pars elegit, quamuis maior pars postea subsequentem consensum ratificauerit *c. auditis, 29. eod. arg. l. non quaente, & can. plebs, 63. distinct. can. licet, q. ... c. in Genesi, cap. quia propter, de election.* Nam ratificatio consensus in electione tantum recipitur in his, quæ præcedunt & sequuntur electionem, *clem. in causis, de elect. c. cum dilectis, §. verum, de testi. c. bonæ in 1 § fin de postul. præl.* non quæ ipsam respiciunt: in singulari enim consensu diuisio videtur inesse.

30 ¶ Tertia † eligendi forma compromissi, quando per compromissum aliquibus viris idoneis clericis, *c. cum contingat. de arbitra.* conceditur eligendi potestas, *dict. c. quia propter, de elect.* vel determinate, veluti ea lege, vt compromissarii eligant secundum vota singulorum, quæ scrutari tenebantur, *cap. cum dilecti, eod. cap. cum expediat, eod. in 6.* aut alio modo: vel absolute compromisso in eos facto. Qui per vnum quoque electionem declarant *cap. sicut, in 1. de electio. in 6. c. cum ab vno, de re iudic. in 6.* eius, qui vicit numero votorum. *cap. sicut, ca. 23 de electio in 6.* Nec reuocari potest hæc potestas compromissariis data re non integra. *ca. in caussis, ca. 30 de elect. apud Grego.* Sicut & perfecta a compromissarius electione, compromittentes tenentur admittere electum ab illis, nisi contra formam compromissi appareat electum. *ca. cum dilectus, c. 32. eod.*

31 ¶ Istarum † trium electionum formula vna necessario adhibenda est in prælatis, & episcopis eligendis: in minoribus autem beneficiis electiuis, istæ solemnitates ad vnguem sequendæ non sunt, sed sufficit maiorem partem & saniorem eorum, qui eligere debent, consensisse in electum. *gloss. in d. ca. si cum. de elect. in 6. in verb. consensum.*

32 ¶ Omnibus † scilicet electoribus conuocatis: nam facta electio non vocatis omnibus, etiamsi vnus tantum contemnatur, irrita est. *c. bonæ memoriæ. in 2. c. 36 ... quod, sicut c. venerabilem. de electi. apud Grego. c. cum olim, de arbitr. cap. obeuntibus. 63. distinct.* Qua non obstante poterit fieri secunda electio. *c. constitutus de appell.* Extra vocari nulli, qui commode reuocari possunt, *c. in Genesi c. bonæ memoriæ de electio. c. cum in ecclesiis, c. 33. de præben. in 6* vt qui sunt in prouincia, *d. can. quia propter vide can. factum est. 7. q. 1.* nisi periculum sit in mora si prouincia latius pateat, quam ea spectari vocandos patiatur eligendi necessitas, *c. cum inter vniuersas de elect.* vt quia tempus ad eligendum posset elabi. *vt in ca. ne pro defectu de elect. & latius supr.* Adhibenda quoque est & consuetudinis in eligendo antiqua obseruatio, nominatim circa absentes, *gloss. in c.*

33 *eorum dilecto, c. 35 in verb. in prouincia de electio.* ¶ Sicuti † & quando de loco, vbi fieri solita est electio, quæritur, *ca. cum terra de electione. c. in caussis, cap. auditis. cap. in Genesi, eod. tit.* Quamuis honestius est fieri in ecclesia. *cap quâ fronte, de appellatio.*

34 ¶ Erant † antiquis etiam consuetudines aliæ circa electiones, vt fierent vel scriptis breuibus, vt apud Occitanos, *Boer. q. 1. num. 6. & 19.* vel sorte, vt electus sorte D. Matthias: prohibita deinceps in ecclesiasticis electionibus. *c. fin. de sortileg. & ibi Doct. lib. 5. Decretal. tit. 21. can. non statim, & can. non exemplo, 26 quæst. 2.* Exemplaque inspiratione diuina perfecta, in consequentiam trahi non debent, vt deinceps temerariæ & casuali committantur improbitati. etsi in litibus dirimendis, & vbi æqua iura concurrunt, pacis caussa permittant ... quando sortes. *l. si cum ambo. famil. erciscund. in P. l. si quis ... C. commun. de legat.*

35 ¶ Breuiter † per anacephalæosin, in electionibus considerabimus beneficia vacantia, personas, & actum eligendi. Beneficia debent esse electiua, non alterius generis: rursum, maiora electionum aliquam formulam c. quia propter, de electio. exigunt, alia non tantum. In Gallia electiones ad prælaturas sublatæ sunt, & postulationes, & ius eorum ad nominationem regiam translatum est, *c. 1. de reg. ad præl. nominat.* in aliis aliquando retenta. In personis consideramus eligentes & eligendo, vt sint idoneæ. Quibus porro non inhibetur, electio expresse, permissa est. Prohibetur itaque laicis, etiam regibus & principibus in beneficiis. *can. si quis deinceps, 16 quæstion. 7. ca. Messana, de electio. ca. laici, ca. nullus. ca. Adrianus, ca. Valentinianus, 63. distinct.* Aliquando tamen propter schismata & ambitionem ecclesiasticarum personarum, & ob populi temeritatem, & duram ceruicem, & odium in ecclesiasticas personas, potissimum nascente ecclesia, elec. & populi adhibitus est consensus & testimonium, vt omnibus episcopi & clerici probarentur, *ca. plebs, & can. seq. ca. fin. 63 distinct. in nomine, 23 distinct.* vt alibi superiori libro diximus in episcopo.

36 ¶ Sic † apud Ethnicos pontifex maximus, & rex sacrificulus, & flamines a populo creati seu electi: pontifex quidem, tributis, comitiis: rex, centuriatis: flamines, curiatis: tum cum reliqui sacerdotes a collegiis cooptarentur. Quos omnes postea Cneus Domitius ad comitia populi tributa transtulit anno ab vrbe 651 ... Mario & Orestile Coss. Cuius legem post a Sylla sublatam, & iterum a Tito Labieno tribun. pleb. Cicerone consule relatam, iterum M. Antonius consul post Cæsaris dictatoris necē abrogauit. Quam sequenti anno, vna cum ceteris Antonianis legibus, Senatusconsulto sublata, res iterum ad populi comitia rediit. *vide Manut. in suo lib. de legib. & Carol. Sigon. libr. de antiqu. iure ciuium Roman. cap. 9. Post decessum Iulii Cæsaris*, inquit Dio Cass. *lib. 44. histor. veritus Lepidum M. Antonius, ne in actiones suas inquireret. Pontifex maximus constituit: quod vt facilius efficeret, electionem summi Pontificis iterum a populo ad Pontifices transtulit.* Auctor Dionysius Halycarnasseus, *lib. 2.* ex lege Romuli cautum, vt a curiis singulis sacerdotes eligerentur. Et hoc ipsum inter Christianos aliquando populo, aliquo modo concessum diximus. Verum paulo post rerum experientia docuit, quantum corruptionis, & vanitatis, & temeritatis esset in populo: & ideo nec eius voces esse admittendas placuit, *c. 1. de elect. ca. si ergo, 8 q. 1. cap. decernimus, 16. quæst. 7. l. de ... C. de pan.* neque eius requiri consensum, nisi forsan post electionem, vt probet, admittatur.

37 ¶ Principibus † aliquid iuris ex priuilegio & propter beneficia in ecclesiam Apostolicam concessa, indultum est, potissimum Gallicis, vt Archiepiscopi electi & episcopi, suarum prouinciarum ab illis inuestituram reciperent. *can. Adrianus, & seq. 63. dist. c. hinc est etiam, 16. quæst. 1.* Vtque occurreretur hæreticis, & tumultibus, neve præponerentur illis insciis, qui regno insidiari possent. Hoc ipsum priuilegium & ad Hispaniarum regem prorogatum. *can. cum longe, 63. distinct.* Verum electio illis partim adempta, partim ab illis sponte eiurata, *c. ego Ludouic. eod. distinct.* & canonicis, capitulo, & religiosis ecclesiarum concessa, *can. sacrorum. eod.* legibus illis imposita, & formulis ex variis capitulis, de quibus ante dictum est, & nuperrime ex concilio Basiliensi titulo de elect. ... Quibus tamen derogatum in Gallia concilio Lateranensi, e concordatis summi Pontificis & regis in prælaturis, in §. 1. de reg. ad prælat. nominat. non in aliis electiuis. *Rebuffus in § monasteriis. in ver. capitulis, de reg. ad præl. nomina. in concor.*

38 ¶ Et † hodie etiam reginæ Auidium, & Alençonius hac nominationis prærogatiua vtuntur in suis ditionibus, regis permissu, sed ita, vt huius nomine ac postulatione diploma Pontificum postuletur. *Chop. in de doman. lib. 2. t. 1. 4c.*

39 ¶ Cesserat † & huius nominationis res Galliarum in constitutionibus comitiorum Aureliæ habitorum artic. 1. episcopis & archiepiscopis, quibus permissa electio, nempe vt vacante episcopatu nominaretur per Archiepiscopum prouinciæ, capitulum, per 12. nobiles electos ab vniuersis diœceseos nobilibus, & per duodecim ciues delectos a reliquis ciuitatis episcopalis ciuibus, vel archiepiscopalis, si de archiepiscopatu ageretur: & per alios eius archiepiscopatus episcopos in vnum coactos, nempe tres viri idonei & sufficientes regi, qui ex illis vnum nominarent summo Pontifici. Verum illa constitutio malo maximo regni contemnitur, & sine electionis huius formula rex, vt antea, nominat sum. Pontifici prælatos.

40 ¶ Sed † hæc nominatio alterius iuris est, quam electionis in qua id firmum, laicos non posse eligere, nec hæreticos, *can. fin. 9. q. 1.* suspensos, *c. cum dilectus, §. quia vero, de consuet. c. cum bona, de ata. & qual.* quibus interdictum ne eligant absque superioris auctoritate. *c. fin. de elect.* Qui semel indignum scienter elegerunt, nō repetunt etiā electionem. *c. cum in cunctis, c. innotuit, de elect.* Nec eligunt neglegētes, post tēpus eligendi elapsum *c. ne pro defectu eo.* Item nec excommunicati maior excommunicatione, *c. constitutus. de appell.* aliter si tantum minori. *cap. fin. de cleric. excommun.* Item interdicti, *ca. cum inter, de electio:*

vel qui scienter sine priuilegio in loco interdicto celebrarunt. *c. is qui desert. excom. in 6* Pupilli *c. ex eo, de elect. in 6.* in ecclesiis cathedralibus qui non sunt subdiaconi, non habent vocem in capitulo, vel in electione. *c. vt hi qui, de atat. & qualit. in clement.* nec in ecclesiis regularibus, qui regulam expresse vel tacite professi non sunt, *c. ex eo, de elect. in 6.* nec e conuerso, *Federic. consil. 107. per cap. & si Christus. ibi vos & conuersi, quod esset frustrator, & c. de iureiurand.* non procuratores nomine absentis iuste impediti, si habeat votum scriptum, aliter contra. *c. si quis de elect. in 6.*

41 ¶ Personæ † autem quæ non possunt eligi, generaliter illæ sunt, quæ beneficia illa, ad quæ eliguntur, possidere nequeunt. Sic non eligitur illegitimus, *c. cum in cunctis, de electione, capit. innotuit. eo.* excommunicatus maiori vel minori excommunicatione, *ca. ne constitutus. in 1. ad appel. capit. final. de cleric. excomm.* laicus, *capit. quisquis. de electi. nisi ex caussa. canon. statuimus, §. 1. 61. distinct.* suspensus interdictus, *c. 1. de post. pral. capit. cum dilectus, de consuetu. capit. cum inter. de elect.* alias ex vitio reprobatus, *capitul. grauem, de post. pralat. capitul. super eo, de elect.* neophytus seu non professus, si de regulari ecclesia agatur. *capitul. cum caussam, capit. cum in magistrum, capit. ad nostram de election. capit. nullus, eod. in 6 clemen. cum ratione, eod. canon. miserum, 61. distinct.* In episcopum tamen eligi potest nouicius. *d. c. nullus, de elect. in 6.* Neophytus tamen in fide, qui nuper fidem amplexus est Christianam, *can. fecit, 48. distinct.* in episcopum eligi vel ordinari non debet, ne in superbiam erigatur. *cano. 1. ead. distinct. 1. ad Timoth. 3.* Nec is qui morbo contagioso laborat incurabili, *c. cum inter canonicos, de elect. c. tua de cleric. agrot.* plura habens cum electiuo incompatibilia beneficia, *c. dudum, in 2. §. insuper, & § pen. & fin. de elect.* qui non est de eadem societate & collegio, seu, vt dicunt, de gremio ecclesiæ vacantis, si in ea sint idonei, *c. ne pro defectu, in fi. a contrar. sent. de elect.* Hoc tamen de honestate, non de necessitate: nam & de alio idoneo electio facta valet. *Hostiens. in summa, in §. quis eligitur de election. c. cum inter, eod.* Non eligitur rursum illiteratus in episcopum, *can. episcopum non oportet 61. distinct. c. cum in cunctis. de elect. c. nisi cum pridem. §. ne pro defectu, de renuntiat.* non concubinarius, *can. fin. 33. distinct. can. maritum, & ibi gloss. 34. distinct.* & ex concilio Basiliensi, qui actualiter, vt dicunt, id est, re ipsa in sacris ordinibus non est constitutus.

42 ¶ Modus † eligendi, & actio ex formulis constat: sed explico breuius. primum debet vacare ecclesia, & vidua esse pastore, *c. cupientes. de elect. c. vt circa. c. qua sint, eod. in 6. can. non furem, 7. q. 1. cano. Nouatianus, eod.* & pastor qui decessit sepeliri, ante enim electio facta non valet. *c. bona, in 2. & ibi gloss. de elect.* Dehinc intra tres menses ad electionem perueniendum. *cap. ne pro defectu, & c. cum in cunctis. eod. can. postquam, 50. distinct. ca. obeuntibus, 63. distinctione.* Debent in ea adesse qui ex capitulo vel collegio, & alii qui adesse solent, *ca. in Genesi, ca. in ecclesiis 2. ca. Cumana, ca. congregato, c. bona, in 2. de elect. c. cum ecclesia, de caus. possess. c. constitutus. de appel.* & si quem alium capitulum velit vocare, qui de iure interesse non potest, *c. scriptum, de elect.* vna oportet electuros conuenire. *d. c. in Genesi, c. quanquam, eod.* Ideo qui in loco, vel ciuitate, vbi electio facienda est, degunt, vocantur vel citantur ad sonitum campanæ, *c. in caussis. eod.* vel more solito, quo congregatur capitulũ. Absentes canonici vocantur, vt in actu alio capitulari. *auth. hoc ius porrectum, & ibi Bart. & Doct. de sacrosanct. eccles. C.* Quidam secundum tempus & loci intercapedinem in prouincia existentes, vocantur ad diem certam, & exspectantur: si mora iuri electionis non præiudicet, & si commode vocari possint, *c. cum in ecclesiis, de praben. in 6. c. cum inter, & c. ne pro defectu de elect. c. si vt. §. si autem eod.* idque per literas, vel per nuntium fit. *gloss. in c. coram, & c. Cumana, de elect.* monitione facta vt ad electionem veniant die & loco certis. Si non veniant absentes iusto impedimento prohibiti, vel sine iusto, consentientibus aliis canonicis possunt per literas absentes voces suas committere, *c. scriptum cum gloss. & c. quia propter, de elect. c. si quis iusto, eod. in 6.* si modo committant vni de capitulo, *d. c. quia propter, & ibi gloss. & Doct.* nam extraneo non possunt inuitis canonicis præsentibus. *c. constitutus. de appellation.* Deo autem posse voces absentes per literas committere, non per literas dare vel exprimere. *c. si quis iusto, in fin. & ibi interpret. de electio. in 6.* Conuenientes itaque hoc modo legitimi electores, & eorum procuratores in ecclesia, ibi Spiritum sanctum inuocent, *ca. cum terra, de electio.* & concilium Basiliense ideo audire debere eosdem primum missam de Spiritu sancto tradit. *§ 1. eod. in pragmat. sanct.* Quem humiliter inuocare debent, vt dignum pastorem possint eligere. *in extrauag. Ioan. 22. d. c. quia propter §. nisi, de elect.* Et proinde requirit esse eosdem contritos & confessos, & sacrosanctum Domini nostri Iesu Christi corpus præsumsisse. Ingressi conclaue, debent tractatum habere de modo futuro electionis, an per viam compromissi, an scrutinii, aut spiritus Sancti sit facienda.

¶ Et † ex concilii Basiliensis forma iurabunt in manibus eius, 43
qui capitulo præsidebit, ipseque præsidens in manibus eius, qui proxime eum sequitur: quod promittant Deo & sancto, sub cuius nomine dedicata est ecclesia, se electuros, quem credent futurum ecclesiæ in spiritualibus & temporalibus vtiliorem, nec promissione, vel datione alicuius rei temporalis, vel prece, aut aliter qualitercunque directe vel indirecte facturos.

¶ Dehinc † procedendum ad scrutinii vel compromissi for- 44
mulas, vel via spiritus Sancti, vt superius dictum est. In via scrutinii tres scrutatores de capitulo, *d. c. quia propter.* plures vel pauciores, dum tamen vnus solus non sit, constituendi sunt, & de eo conscribi debet instrumentum publicum. *hac Bertachinus, tractat. de episcop. 1. part. 3. libr. num. 1. 2. & 3.* Sobinde scrutatores secedant ad angulum ecclesiæ, vel loci, *ca. quod sicut, de electio. ca. qua fronte, de appellat.* eo separatim compellant singulos vocem habentes, incipientes ab eo, qui primam habet electionem. *ca. auditis, de electio.* Ibique quemlibet moneant, vt semotis odio, timore, amore, pretio, prece, *iuxta ca. accusatoris. 4. quast. 5. & c. qualiter, 11. q. 3.* in eum consentiant, qui magis ecclesiæ vtilis, & idoneus videbitur, adiurãtes, vt id faciat per Deum viuum, & sanctissimam Trinitatem, patrem, filium, & Spiritum sanctum, sub animæ suæ periculo. Responderque tunc quilibet examinatus, credo talem esse meliorem, & eum nomino & eligo in pastorem. Et hæc omnia in formam publicã redigantur. Postea scrutatores inter se conferre debẽt de meritis eligẽdi quę visa sunt canonica, collatione facta numeri ad numerũ, zeli ad zelum, eligere debent eum, in quem maior pars capituli consensisse videbitur. *iuxta c. quia propter, de electio. & ca. in Genesi, eod.* Atque canonici singuli se debent subscribere Instrumento electionis scrutatorum. Qui postea publicant electionem, vel nomine suo iubent publicari capitulo.

¶ Publicatio † porro electionis bis fieri debet, in capitulo co- 45
ram canonicis. *ca. in caussis, ca. cum inter, ca. quia propter, eodem.* & iterum pulsata campana ibidem per vnum ex scrutatoribus publicatur coram clero & populo ad pulsum campanæ conuocato. *d. c. in caussis, & d. c. cum inter. & can. licet, 8. q. 1.*

¶ Hac † peracta decantari debet hymnus, *Te Deum laudamus.* 46
Decantato hymno, episcopus, si præsens est, ad altare portatur ecclesiæ cathedralis, & ibi in cathedra episcopali constituitur.

¶ Nisi † electus consentire recuset electioni, vel post consen- 47
sum renuntiet iuri suo, *Renuntiare potest electioni, priusquam ad superiorum referatur examen, ca. cum inter canonicos. de electio. ca. inter corporalia, de translat. episco. ca. 2. de restitut. in integrum.* aut forte diem claudat extremum, aut propter occultum eius vitium antea irritetur electio: quibus casibus, electores, qui iam functi erant officio suo infra iuris terminum eligendo, habebunt a dissensu, renuntiatione, morte, vel irritatione. ac si vacatio noua esset, tempus integrum ad aliam electionem celebrandam, *ca. si electio, c. 26. de electio. in 6.*

De Confirmatione electionis.

Cap. 13.

1 *Confirmatio sequitur electionem.*
Confirmatio dat administrandi ius, eod.
2 *Confirmatio a quo fiat. & 5.*
Capitulum sede vacante, quando electos confirmet.
3 *In Confirmatione facienda qui vocandi sint.*
4 *Confirmatio quid.*
5 *Legatus summi Pontificis, etiam confirmat in prouincia sibi directa.*
6 *Pontificis summi electio non habet confirmationem.*
Imperatoris electionem Papa confirmat, eod.
7.8. *Confirmatio exigitur electo ante administrationem, alias priuatur iure quasito, & exceptiones.*
8 *Abbatissa electa ante confirmationem possunt administrare.*
9 *Confirmatio non validat inualidam electionem.*

Confirmatio sequitur † electionem, *c. postquam, de elect.* tri- 1
buitque ius administrandi, *c. transmissam, cap. nihil est, eod. ca.*

aum

cum iamdudum, de praben. ius enim competit electo ex electione.
c. si. de elect. in 6. nota gl. in ca. quanto, 63. dist. quam sequitur Panor.
in c. 1. c. quod autem, & c. nobis, de iure patron. Ita electio prælatum
2 facit, sicut & Imperatorem. can. legimus, 93. dist. ¶ † Confirmationem
concedit superior, vt episcopus, & alii superiores gradatim,
ca. nostri, de elect. & capitulum sede vacante episcopali, c. cum
olim, de maior. & obed. quia confirmare est iurisdictionis episcopalis,
quam exercet capitulum sede vacante ca. 1. ne sede vac. in 6.
Imo si electio alicuius dignitatis pertineret ad capitulum, & confirmatio
ad episcopum, vacante sede capitulum eliget & confirmabit
gloss. & Doct. in c. penult. de supp. negl. prælato. Reb. in §. si quis
vero, in ver. dispositiones, de coll. in concord. quia duplici iure fungitur.
l. si consul. de adopt. P. Verum hic obseruandum, capitulum sede
vacante, electos confirmare posse in ecclesiis inferioribus, vt
abbates: sed electum episcopum non exemtum non confirmat,
sed archiepiscopus, d. c. cum olim, de maio. & ob. can. illud, 64. dist.
c. cum dilectus, de elect. etiamsi is non fuerit consecratus, can quoniam,
100. dist. c. nostri, c. transmissam, de elect. Archiepiscopum, Primas
seu Patriarcha & Papa, c. quia igitur, & ibi gloss. 63. dist. cap. 1.
de translat. episc. In exemtis Papa adeundus, vel eius in ea prouincia
legatus, c. si abbatem, de elect. in 6. si modo exemti immediate
subsint Papæ, contra si mediate, vt sunt prouinciales, ministri
ordinis minorum, qui quamuis sint exemti, tamen habent generalem
ordinis superiorem, a quo debeat confirmari. vide Angel.
3 Clauas. in ver. confirmatio, 1. num. 4. ¶ † In confirmatione facienda,
ante citandi, seu vocandi ii, qui intercedunt seu se opponunt electioni,
nominati quidem, si nominatim intercedant, vel si electi
ab aliqua tantum parte sint: quod si omnium consensu sit electio,
generaliter vocari debent ii, qui possunt vel velint aliquid electioni
obiicere, vt stato die & loco, quibus confirmatio facienda erit,
veniant dicturi caussas improbationis, electionis, & impediendæ
confirmationis. in c. fin. de elect. in 6. c. bona memoria, in
4 1. eo. ap. Grego. c. 1 §. fin. de ... prag. san. ¶ † Electio dat principium,
confirmatio perfectionem, ingressus officii possessionem. Bal. in
rubr. de elect. col. fi. Sic confirmatio secundum Cardinalem, in
clem. 1. §. nos itaque, 20. nota de rescrip. est iuris quæsiti per electionem
5 corroboratiua declaratio. ¶ † Quare ab eo fit generaliter
confirmatio electionis, qui immediate eligentibus præest, vt &
Papa confirmat electos ad dignitates, quæ immediate subsunt
Romano pontifici, siue episcopatus, siue abbatiæ vel aliæ sint. ca.
nihil, de elect. c. cupientes, eo. tit. in 6. vbi forma confirmationis huius.
Tradunt quoque & iure concursus summum pontificem posse
confirmare electiones ecclesiarum aliarum, quæ sibi immediate
non sunt subditæ, Rebuff. in §. monasteriis, in ver. solemniter pete, de
reg. ad præla. nominatio in concor. per can. ad Romanam, 2. q. 6. can.
cuncta per mundum, & c. per principalem, 9. q. 3. & eius legatum in
prouincia sibi decreta, Ioan. Andr. in d. c. nihil. per c. si abbatem, de
elect. in 6. quia & is in ea prouincia concurrit cum ordinario. ca. 1.
6 de offi. legat. in 6. ¶ † Summi pontificis electionem nullus confirmat:
quia superior ei nullus est, cap 1. 23. dist. is tamen Imperato-
7 rem confirmat. cap. venerabilem, de elect. ¶ † Ceterum confirmatio
necessaria est, iam ante eam administrans cadit a iure suo, ca.
auaritia, eod. in 6 et per electionem in dignitate acquisito, siue tanquam
prælatus per se aut per procuratorem, aut tanquam œcono-
8 nomus regimen vsurpet in spiritualibus. ¶ † Exceptis electionibus
abbatissarum, in quibus abbatissa a maiori parte monialium
electa, pendente confirmatione propter controuersiam, an
recte electa vel male sit, potest administrare in temporalibus &
spiritualibus: dummodo interim de rebus monasterii nihil alienet,
& non recipiat aliquam monialem ca. indemnitatibus, 43 §.
si vero, de elect. in 6. Similiter si confirmatio esset a summo pontifice
petēda, & longissimis interstitiis distaret episcopatus a curia,
potest licita esse administratio, citra alienationem tamen, c. nihil,
de elect. si electus non sit in mora petendæ confirmationis, quo
casu haberet locum pœna iuris. c. auaritia, eod. in 6. Mora autem
fieri videtur, si post præstitū consensum, cessante legitimo impedimēto,
cōfirmatio non petatur intra tres mēses ab electoribus,
vel ab ipso electo, vel ab alio pro eo. c. quam sit, eod. in 6. Si autem
confirmatio petenda est a summo pontifice in cathedralibus &
regularibus ecclesiis, seruāda est formula c. cupiētes, de elect. in 6.
9 ¶ † Quærit autē non inutiliter Berthachinus, in 4. par. secunda
partis princ. li. 3 de episc. n. 1 s. nū inualida electio, per cōfirmationē
valida fiat? Distinguit & soluit, inualidā ratione personæ electi nō
validari confirmatione, per l. si constat, de appell. contra, si inualida
ratione eligentiū, per l. ex consensu, §. 1. eod. tit. At si nulla sit electio
ratione formæ, & eligēs eius qualitatis sit, qui posset illud munus
concedere, validatur, si confirmatio fit ex certa scientia, alias minime:
at si eligens non posset illud concedere, non validatur per
confirmationem. Innoc. in cap. nihil, de elect. Barth. in d. l. si constat.
Verum quandocunque inualida sit electio, si ea non confirmetur
in iudicio contradictorio, Bal. in addit. ad Spec. de appell. ver.
per definitiuam. firma est: non idem tamen perpetuo, si summarie
& de plano. Innoc. in d. c. nihil, Ioan. Andr. in c. fi. de elect. in 6.

De Consecratione, & Benedictione.
Cap. 14.

1 *Consecratio prælati sequitur confirmationem, non contra.*
Consecratio quid, eod.
2 *Episcopi consecrari debent.*
Abbates benedicuntur, non consecrantur, eod.
3 *Episcopus ante consecrationem quæ possit.*
Abbas ante benedictionem quæ possit, eod.
4 *Abbatiæ non omnes egent benedictione.*
5 *Abbatis beneficia ante possessa incompatibilia, eius confirmatione vacant.*
Episcopi possunt sua beneficia possidere vsque ad consecrationem, vel consecrationis tempus, eod.
6 *Consecratio prælatorum non differtur vltra tres menses.*
7 *Episcopus a quibus consecratur.*
8 *Archiepiscopus a quo consecratur.*
9 *Papa, Patriarcha, Primates a quibus consecrentur.*
Imperatorem quis coronet, eod.
10 *Consecrandi episcopi modus, & tempus.*

Confirmatio consecrationem † prælati debet præcedere, non 1
sequi in iis quibus consecratio accedit: aliter non valeret. cap.
pronida, de elect. in 6 gloss. & Doct. in cap. cum olim, de dole. Quia
consecratio est, post modum electionis, dedicatio electi facta Deo: id
enim generaliter nomen consecrare significat, Deo dicare, & sacrare.
¶ † In episcopis necessaria est consecratio, in abbatibus bene- 2
dictio. ca. 1. de supplem. negli. præla. libr. 1. tit. 10. clem. 2. §. statuimus,
de statu monac. in Cle. Verum diuerso modo: nam episcopus non
dicitur, nisi consecratus sit ca. licet, de transla. episc. c. una, de his quæ
fiunt a præla. sine consens. cap. Panor. in ca. nam te, de rescript. Et proinde
potest repelli per exceptionem ne fiat episcopus, vsque ad
consecrationem. ca. super his, de accus. c. nosti, de elect. ¶ † Licet an- 3
te consecrationem electus possit concedere indulgentias, conferre
beneficia, & ea quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis. Panor.
in ca. suffraganeis, in fi. de elect. ap. Greg. At abbas electus, & cōfirmatus
in abbatem, abbas ante benedictionem dicitur, & in negligentiam,
vel contumaciam superioris, qui nolit eum benedicere,
ipse suos monachos benedicere potest, non benedictus, aliaque
eius prælaturæ munia obire. c. 1. de suppl. negl. prælat. cap. memorium,
de accusatio. Quorum differentiæ ratio, quod per consecrationem
episcopi confertur ordo. not. in proœ. Sex. vt dedicitur
ordinatio, c. quoniam quidam, 75. dist. non autem per benedictionem
abbatis. vide Oldra consil. 14. & glo. ant. in §. censuit tamen,
in ver. benedictionis, de elect. in prag. sanct.
¶ † Sunt & abbatiæ, quæ non egent benedictione: vt & quæ- 4
dam abbatissæ non sunt solitæ benedici, ratione consuetudinis
præscriptæ vide cle. 2. in §. statuimus, iuncta gl. in ver. solita, & ver.
benedici de stat. monach. ¶ † Et proinde beneficia electi & confir- 5
mati in abbatem, post adeptam pacificam, vacant ante benedictionem
per c. de multa, de præb. & ibi Inno. not. in d. clem. 2. Episcopus
autem potest sua beneficia retinere vsque ad consecrationem,
vel lapsum temporis de consecrandis inclusiue. cap. cum in
cunctis, de cle. gl. in ca. si gratiose, de resc. in 6. ¶ † Consecratio epi- 6
scoporum & aliorum superiorum, vltra tres menses differri non
potest: nisi ex caussa rationali, can. quoniam quidam, 75. dist. c. 1. 75.
dist. c. quoniam, 100. dist. et c. impedimentum istum interueniat,
veluti hostilitatis. can. fraternitatem, 71. dist. discordiæ circa electionem,
vel confirmationem, & similium. c. de Syracusana, 28.
dist. ¶ † Consecratur episcopus non exemtus ab archiepiscopo 7
cum duobus episcopis prouincialibus, aut per tres comprouinciales
episcopos vocatos seu requisitos ab archiepiscopo per literas,
eosque consentientes, c. nec episc. de temp. ordi. exemtus autem
consecratur ab episcopo, vel eius mandato. ¶ † Archiepisco- 8
pus ab omnibus suis suffraganeis cum consensu primatis, ad ce-

runc Papa, vt præuentus, non potest præuenire eum in eo. Idipsum
quoque verum est, si ante collationem Papæ præsentauerit pa-
tronus, quanquam præsentatus post prouisionem alterius a Papa
14 factam institutiua fuerit, *Rebuff. in d. § declarantes.* ¶ Ceterum † in
præuentionibus summi pontificis, & prælatione impetrantium,
obseruandum est, vt impetrantes sint qualitatis requisitę in bene-
ficiis collatis, vel sint dispensati legitime ab eo, qui potestatem ba-
bet. Item nulla collatio pontificis summi non præuenit ordina-
rium, vt si contra priuilegia & conuentiones Galliæ, & summi
pontificis fiat, *Idem in tit. de reseruat. & in § declarantes, de manda.*
apostol. ad ver. iure præuentionis. Nec præstat impedimētum, quod
de iure non sortitur effectum, *regu. iur. in 6. non præstat.* Et quod
nullum est, effectum nō producit, *l. quoties, qui satisd. cog. in P.* Sic-
uti etiam si præueniat summus pontifex conferendo contra re-
gulam cancellariæ 18. de verisimili notitia, vel si ex dolo impetrā-
tis præuentio fiat: puta, quia vt præueniret & deciperet ordinari-
um, celauit mortuum vltimum possessorem, donec impetraue-
rit, *Boer decis. 287. incipit, in dicto processu, ordin. reg. publ. an. 1539.*
arti. 56 facit c. 1. de sepult. apud Gregor. Vel quando fieret fraus re-
gulæ cancellariæ de publicandis resignationibus. Nec confert iu-
re præuentionis summus pontifex, quæ iure regali ad regem per-
tinent, *c. generali, de elect. 6. Rufeus, tract. de iure regali.*

15 ¶ Loco † episcopi vicarius eius potest conferre beneficia, si e-
piscopus illi specialiter concedat & mandet, non aliter, *cap. fin. de*
offic. vicar. in 6.

16 ¶ Nec † tamen ideo minus potestas penes ipsum episcopum
remanet conferendi, etiamsi sit & penes vicarium illius: quare &
poterit is conferre, *Ioannes Andreas, in cap. si capitulo, in glossa ad*
verb. exsequatur, de concess. præb. in 6. glo. in cap. dudum, & c. quam-
uis, 2. eod. tit. in 6. Derogat namque reipsa episcopus conferendo
mandato, & generi per speciem derogatur, *l. generi, de regulis iur.*
l. sancimus legum, de pæn. in P. Atque vicarii officio suo non fungun-
tur, nisi absente episcopo, vel cum is non potest, vel non vult offi-
cium præsens exercere, *c. cum nullus, § episcopo, de temper. ordinat.*
in 6. facit lex iudicium soluitur, de iudic. in P. vide plura de potest. de
vicarii circa beneficia, apud Ioannem de Selua, in tractatu de bene-
fic. quæst. 22.

17 ¶ Præter † ordinarium episcopum seu eius vicarium, confe-
runt & alii, vel ratione consuetudinis probatæ, vel in vim priuile-
gii vel præscriptionis. Quocirca consuetudine vel statuto seu vsu,
præbendarum collatio ad alium pertinere potest quam ad episco-
pum, *c. fin. de præben. in 6. c. ex frequentibus de instit. apud Gregorium,*
c. si capitulo, de concess. præben. in 6. Et aliquando capitulum benefi-
cia confert capitulariter, & vt dicunt, in communi: interdum sin-
gulares eius capituli canonici, vel iure capituli, vel iure proprio
canoniæ, vel ratione dignitatis, vel personatus, vel officii, vel de
consuetudine, vel statuto ecclesiæ, vel ratione præbendarum, *cap.*
fin. de præbendis, in 6. ca. cum in illis, eod. Ea ratione interdum epi-
scopus confert vna & cōiunctim cum capitulo, interdum de con-
silio & assensu capituli: vt & capitulum secundum statuta, inter-
dum disiunctim sine episcopo, & alias cum consilio episcopi, *vt*
notat c. 1. ne sede vacan. in 6. c. cum ecclesia, de elect.

18 ¶ Conferunt † ex priuilegio laici, *vt in c. dilectus, in 3. de præben.*
apud Gregor. c. cum inter, de consuetu. can. Adrianus in 2. 63. distin.
hocque late prosequitur Ioan. de Sel. in tract. de benef. par. 2. quæst. 23.
in vtramque par. imo aliquando & mulier, vt comitissa Flandriæ,
vt in ca. dilecto, de test. nisi caput, quod de ea meminit intelligamus
donationem præbendarum, esse præsentationem, vt alibi etiam
donatio pro præsentatione accipitur, *c. fin. de concess. præben.* Re-
fert & Rota, ad abbatissas collationes quoque pertinere, *Rota, de-*
cis. 190. in antiquis. sunt & aliæ, quæ priuilegio conferunt, *c. dile-*
ctus, de præben. c. si eui, eod. in 6 Zabarella, consil. 136. Et interdum
episcopatibus Summus pontifex œconomum, & visitatorem ec-
clesiis vacantibus cōstituit, qui præbendas eius & beneficia con-
ferunt, vt in cano. obitum, 61. distinct. & ibi glo. penult. & in cano.
non liceat, 12. quæst. 2. Literis quoque summi pontificis aliquan-
do committitur receptio canonici & collatio aliis, quam episco-
pis, *vt in cap. 4. de rescript. in 6. cap. si eius, concedimur, de præ-*
bend. in 6.

19 ¶ Rex † Galliæ in certis ecclesiis vacantibus, quæ iuris regaliæ
sunt, pendente vacatione beneficia vacantia, quæ ad eius ecclesiæ
collationem pertinent, confert, & fructus alibi percipit, *Archid.*
in cano. imperium 10. distin. Specul. in tit. ne sed. vac. vltim. colum. ibi,
item etiam regis, Rufe. in tract. regalio. in 1 par. præfatio, plura de orig.
reg. Corse. in tract. de potestate regal. quæst. 51. donec pontifices pro-
moti, sacramentum fidelitatis ab illo acceperint. Quod priuilegi-
um agitatum fuit sub Nicolao 3. sum. pontif. in curia Roman. *Io-*
annes Andreas, in c. 2. post Ioan. Monac. ibi. num. 3. de præbend. in 6.
Et conseruatum in Gallia, vt constat constitutione regia Philippi
Pulcri anno 1334. mensis Octobris. Quamobrem in vacatione
harum ecclesiarum regalium, manus ei inicit, ponitque sub tute-
lasua, *vide Boer. decis. 22. num. 9.* & œconomum constituit, qui
fructus sede vacante colligat, & recipiat eo modo, quo viuens
præpositus faceret. De hoc iure sic meminit concilium Basilien-
se, *§ item quod dictu, de annat. in pragma. sanctio.* dum de taxatio-
ne quintæ partis valoris agit beneficiorum, *exceptis beneficiis, quo-*
rum ius patronatus, præsentatio, collatio, institutio, vel prouisio ad
regem iure regalia vel alias pertinet. Et ad hoc iura plura capita pon-
tificum referenda sunt, *cap. cum inter vos, de consuetud. c. dilectus, 3.*
de præbend. cano. Adrianus, cano. ego Ludouicus, 63. distinct. Habet
& ius hoc rex Angliæ in quibusdam ecclesiis cathedralibus sui re-
gni, *vt in cap. ex diligenti, de iur. patron.* vt præbendas earum con-
ferat, & alia beneficia sede vacante, (exceptis † parochialibus ec- 20
clesiis, quæ non cadunt in regalia:) illo etiam tempore perci-
piat temporalia, & fructus, *glo. antiq. in § item quod dictu, in ver. re-*
galia, de annat. in pragm. sanctio. & collationes beneficiorum ad eū
pertineant, quæ in fructu sunt, *glo. in c. cum olim, de maio. & obed.*
vt & præsentationes, electiones, & similia, *Prob. in tractat. pensio. 4.*
28. part. prima.

¶ Imperator † quoque priuilegium babet, quo ei permitti- 21
tur in qualibet ecclesia Alemaniæ iubere recipi vnum, appellan-
turque collationes illæ hodie, *primariæ preces*, teste Speculatore,
tit. de præb. § restat, vers. item nota. Boer. in decis. 32. num. 8. Et rex A-
puliæ, cui vult, dat beneficia, *glo. in summa 17. q. 7.* & Hungariæ
quoque, *Baldus, in l. præscripta, 2. colum. de prec. imper. offer.* Verum
plus est regalia in Gallia, quam priuileg ū illud Imperatoris, cum
& custodiam & fructus ecclesiarum recipiat ex permissione con-
cilii generalis: dummodo de nouo in ecclesiis præter antiquam
consuetudinem nihil vsurpet, quo casu vetantur regalia, *c. genera-*
li, c. 13. de elect. in 6. Non enim in omnibus ecclesiis ius regaliorum
regi competit, sed in aliquibus.

¶ Vrbanus † 2. sum. pontifex Petro regi Aragoniæ, quod Man- 22
ros expugnasset & depulisset, decimas, primitiasque, & omnia cō-
cessit beneficia iurispatronatus omnium ecclesiarum & ciuita-
tum, a quib. fidei hostes eiecerat, vt ipse & sui successores, in per-
petuum quibus vellent conferre possent, exceptis episcopatibus,
Francis. Tara. li. de regib. Hisp. in Alphonso 6.

¶ Cur † autem potius in aliquibus, quam in omnibus ecclesiis 23
permissum ius fuit regaliorum, rationem babere potest: vel a fun-
dationis caussa, *c. a generali, § qui vero, de elect. in 6.* in qua qui fun-
dat, vel dotat, potest hoc sibi reseruare, vt adueniente vacatione
fructus suos faciat, *cano. Eleutherius, 18. q. 2. c. præterea, in 2. & c. no-*
bis, de iur. patro. Itaque in ecclesiis, & monasteriis, quæ fundatio-
nis regię sunt, legitima hoc pacto erūt regalia. Vel quia feudi regii
sunt ecclesiæ, & ideo mortuo præposito ad regem feudum redit,
& beneficia quæ ex eo feudo erecta sunt, *facit can. in sacris, 16. q. 1.*
Felinus, in ca. cum venerabilis, 12. col. de except. Cardinal. consil. 122.
incip. quidam babens feudum. Ita fructibus ad regem deuolutis
collatio beneficiorum ad regem pertinet, *c. ex diligenti, de iur. pa-*
tro. Item etiam ratione vsus vel antiquæ consuetudinis, *d. c. gene-*
rali, § qui vero, de elect. in 6. cuius initii non exstat memoria: nam
& illa præscriptio immemorabilis laicis potest concedere eccle-
siastica alioquin prohibita.

¶ Vt † in decimis patet exemplum, quas possidere nequeunt, 24
c. prohibemus, de decim. & tamen immemorabili præscriptione re-
cte habent, *c. cum apostolica, de his quæ fiunt a prælat. sine consen. cap.*
¶ Posset † hic regum adferri auctoritas, & eorum consecratio, quę 25
participes illos sacrorum quodammodo facere videtur, *c. 1. de sacr.*
vnct. Sicut & apud Iudæos regibus circa ecclesiarum ministros
concessa potestas sede pontificia vacante, aut quando reforma-
bant templorum ædes vel ministeria, vt annotare licet in Dauide,
1. Paralip. c. 24. Salomone, *3. Reg. c. 1.* Iuda Machabæo, *1. Machab.*
c. 8. vide c. cleros, circa medium dist. 21. Verum hæc non sufficit au-
ctoritas, alioquin communis esset omnibus aliarum gentium re-
gibus, quibus tamen id non conceditur. Et proinde rectius dixe-
rim cum fundatione, feudo, consuetudine, auctoritate & priuile-
gium concurrere, quod principibus Gallicis Christianis, vtpote
in sedem & fidem apostolicam deuotissimis & officiosis, conces-
sum est, *can. ego Ludouicus, § idemque, & can. Adrianus, 63. distin.*
melius in can. hinc est, in verbo sine regali promissione, 16. q. 11. can. in
synodo.

26 *synodo cad q. 1.* ¶ Nec † inficias eundū, Christianis regibus hoc ius concedi potuisse, sicuti & ethnicis regibus Romanis concessum interdū sacra publica facere, vt exstincto regio nomine, rex sacrificulus constitutus est, cuius sacerdotium postea pontifici subiectum erat: ne nouæ libertati, additus nomini honos officeret, *Pompon. Latus de sacerd. in honorem regis hunc sacris præf. illum tradit Dion. Halicar. in 5.* Regis, inquit, Dio. Halicar. *lib. 2. antiq. Romam. hac eximia munera fuerunt primum, vt sacra curaret, atq; sacrificia, per eumq; gereretur quicquid ad placādos Deos pertinet. Deinde, vt morum patriorum & legum haberet custodiam, & iuris, siue naturalis, siue quod scripta & pacta continet,* &c. Et de Imperatore Dio Cassius, *semper,* inquit, *Imperator summum pontificatum gerit, & inauguratur omnibus sacerdotiis, idque fit, vt omnem religionem & sacrificia in sua habeat manu, Dio Cassius, lib. 53. histo.* Ipsum apud Ægyptios obtinuisse Plato testatur, *in lib. ciuili vel de regno,* & apud alias quasdam nationes Aristoteles, *lib. 3. Polit. c. 10.* Imo senatus Roman. aliquando in honorem Iulii Cæsaris constituit, vt si illi filius nasceretur, is summus pontifex esset, *Dio Cass. li. 44. histor.* Caius Caligula Imper. Germanici & Agrippinæ filius, matrem suam Augustam & Augusti sacerdotem fecit, omnesque Vestalium honores tribuit, eosdem sororibus quoque suis dedit, *Idem lib. 59.*

De iuribus Regaliorum. Cap. 8.

1 *Regalia durant vsque ad adeptionem possessionis corporalem.*
2 *Regaliorum sunt commenda.*
3 *Regalis collatio publicanda.*
4 *Regalista mortuo collitigante ab ordinario prouiso, in locum litigantis subrogatur.*
5 *Regalistam sine aliqua exceptione tenetur capitulum admittere.*
6 *Regalista collatio non vitiatur omissa qualitate eius.*
7 *Regalia beneficia non confert per præuentionem summus pontifex.*
8 *Regalia quæ sint beneficia.*
9 *Regalia ecclesiis remitti possunt.*
Regalia in alios quam reges transferri nequeunt, eod.
10.11.12.13. *In regalia quæ vacationes incidant.*
14 *Regaliorum iura rex confert etiam infanti.*
15 *Rehabilitatio ad beneficium incompatibile non conceditur in præiudicium iuris regaliorum.*
16 *Regaliorum controuersia ad curias tantum supremas pertinent.*
17 *Rex confert in regaliis præbendas vnitas & suppressas.*
Regaliorum priuilegia indicata, eod.
18 *Regaliorum iura, in quibus ecclesiis regi non competant.*
19 *Collationis plenum ius in quibusdam ecclesiis regni.*
20 *Regaliorum ius non habet locum in ecclesiis, quæ curam habent animarum.*
21 *Regaliorum iure quæ conferantur beneficia a rege.*

1 Porro † priuilegia regia, quæ regalia dicuntur, plura sunt, quæ colligit Ruseus proprio tractatu. Primum, vt si sedes beneficii non sit repleta tam de iure quam de facto, aperiatur via regaliorum iuri, *in constitut. reg. Phil. Pulcri, & ita iudicatum refert Rusem, in 1 priuilegio regalis,* vnde si collatio alicui facta sit ab ordinario canonice, nec is apprehenderit possessionem corporaliter,
2 vacat beneficium iure regaliorum. ¶ Aliud, † vt beneficium possessum in commendam quocunq; tempore quis obtinuerit semper cadat in regalia, *Ruseus, in 3 priuil. regal.* ¶ Tertium, † quod si
3 quis habuerit collationem a rege in vim aperturæ, dicunt, regaliorum, & illā non publicauerit, sed suppresserit, secundus impetrās præfertur primo impetranti, potissimū quando est in notabili negligentia per lapsum triennii, *Idē Rus. explicat in 4 priu. rega.*
4 ¶ Quartū si † litigant regalista, & ab ordinario prouisus, qui pēdente lite cesserit, vel mortuus fuerit, regalista cōsequitur voces, vt dicunt: sedem, iura, & emolumenta beneficii, perinde ac si nulla lis mota fuisset: quamuis alius superueniat, noue, qui ius & litem de-
5 functi prosequatur, *idem in 5. priuil.* ¶ Quintum, † capitulum non potest reiicere regalistam, quin teneatur eum recipere, etiam si constaret ei de iniustitia & defectu tituli, *idem in 6. priuil.* ¶ 6. In
6 † impetratione a principe facta beneficii regaliorum, non vitiat gratiam omissa qualitas, quæ expressa remorari posset principem
7 a collatione, *idem in 7. priuil.* ¶ 7. Quod † ea beneficia Papa iure præuentionis non confert, sed solus rex, *idem in 9 priuil.* ¶ Octa-
8 uum, † cadunt in regalia non tātum beneficia vel præbendæ, quæ in erectione ecclesiæ fuerunt fundatæ, sed ea quæ postea instituta,
9 *idem in 8. priuil.* ¶ 9. Regalia † possunt a rege ecclesiis remitti, *idem in 11. priuil.* Non tamen in alios, quam reges transmitti possunt, quia hoc ius est annexum diademati seu coronæ, *idem priuil. 16. vide & priuilegium 27.* ¶ Decimum, † quod rex apertis regaliis nō 10
solum prouidet præbendis & dignitatibus ecclesiæ cathedralis, per mortem naturalem vel renunciationem, sed etiam si quis irregularitatem contraxerit immiscendo se sæuis & enormibus, vel habitu mutato miles secularis factus fuerit, vel homicidium fecerit, aut periurium incurrerit, statim, non expectata sententia
priuationis, *Ruseus priuilegio 12. explicat.* ¶ 11. Vt † si episcopus 11
vel archiepiscopus promoueatur ad cardinalatum statim in regalia cadat sedes, *Ruseus explicat priuilegio, 13. & 14.* ¶ 12. Vacante
† ecclesia iure regaliorum, si is qui beneficium habet ad eius col- 12
lationem pertinens, fuerit excommunicatus a pro pontifice seu officiali pro debito ciuili, & denuntiatus talis fuerit publice, po-
test rex iure hoc conferre illud, *idem priuil. 20.* ¶ 13. Per † acce- 13
ptationem secundæ præbendæ vacat primum collatum iure regaliorum, & ad regem reuertitur, *idem priuil. 21.* ¶ 14. Beneficia quæ vacarunt ante aperturam regaliorum, si regaliorum quoq; tempore vacent, iure regaliorum conferri possunt, *idem priuil. 22.* ¶ 15. Beneficium vacans vel de iure vel de facto, non obstante quod possessor possederit per triennium vel 20. annos pacifice, conferri a rege potest pendente iure regaliorum, *idem priuil. 23.*
¶ 16. Quod † & si 14. annis natis tantum præbendæ metropolit ec- 14
clesiarum conferantur, tamen iure regaliorum vacante ecclesia, a
rege septenni possunt conferri, *idem priuil. 24.* ¶ 17. Dum † ius 15
regaliorum regi aduenit & beneficiū per incompatibilitatem vacet, non potest Roma. pontifex per dispensationem suam, rehabilitare personam in præiudicium regaliorum, *idem priu. 25.* ¶ 18.
Cognitio † & determinatio collationum beneficiorum in rega- 16
lis vacaturorum ad curias supremas solas, siue de possessorio, siue
de petitorio agatur, pertinet, *Ruseus in 26. priuil.* ¶ 19. Hoc † iure 17
competente, potest rex conferre præbendas vnitas & suppressas, *idem priuil. 28.* ¶ 20 Regalista non tenetur in impetratione mentionem facere de beneficiis alias iure regaliæ obtentis, *idem priuil. 19.* ¶ 21. Rex aduenientibus regaliis facit fructus suos pendentes, siue vina, siue grana sint, aut reditus annui quocunque nomine censeantur: & est in electione regis, sequi locationem a præmortuo episcopo factam, & stare colonis, & percipere fructus, vel ab ea abire. Sicut est receptum in domino feudi respectu vasalli sui, deficiente homine seu vasallo, *idem priuil. 30.* ¶ 22. Constitutiones apostolicæ, vel statuta & cōsuetudines ecclesiarum non impediunt aut vinciunt regem, quin possit vti & frui pro voluntate iure suo regaliorum, *idem priuil. 31.* ¶ 23. Si resignatio facta fuit in fauorem certæ personæ & nominatæ, apertis regaliis potest rex conferre alteri, quam illi, in cuius fauorem resignatio facta est, & tenet collatio regis, *idem priuil. 32.* ¶ 24. Collatio regis potest fieri sub conditione, si nostris temporibus vacauerit beneficium quando ignoramus quo tempore vacatio occurrerit: licet ex dispositione iuris communis, actus legitimi similes non recipiant diem vel conditionem, *idem priuil. 33.* ¶ 25. In translatione episcoporum vel archiepiscoporum, non censentur aperta regalia, nisi a die præstiti consensus illius, qui vult transferri, & postquam absolutus fuerit a priori vinculo episcopatus, *Rus. priuil. 34. in translatione & locum habere priuil. 41 docetur.* ¶ 26. Per feloniam per episcopum, aut archiepiscopum commissam, & per manifestam rebellionem in principem, non dicitur sedes vacare iure regaliorum, vt rex possit interim iure regaliorum beneficia vacātia conferre, *Rus. priuil. 35.* ¶ 27. Regalia semel aperta, semper durant, neque obitu regis superueniente expirant, donec prælatus iuramentum fidelitatis actu ipso præstiterit, *Rus. priuil. 36.* & personaliter, non per procuratorem, *Rus. priuil. 43.* ¶ 28. Rex recipit iuramentum fidelitatis per suos legatos in curia Romana exsistētes, a prælatis in ea curia prouisis, *idem priuil. 37.* Nec tamen si dilationem concedat prælato ad præstandum sacramentum, ideo impeditur regaliorum ius ante præstationem in conferendis, *Rus. priuil. 38.* ¶ 29. Ad eum modum hoc iure confert rex beneficia vacantia in regaliis sede vacante, quo confert episcopus viuens, exceptis ecclesiis parochialibus, *idem priuil. 39.* nisi illæ essent annexæ præbendis, quas confert, *idem priuil. 46.* ¶ 30. Non potest impetrari beneficium in regaliis, nisi a 30. annis, *idem priuil. 41.* ¶ 31. Aperto iure regaliorum, beneficium eius collationis non potest per resignationem caussa permutationis conferri a summo pontifice, sed vacat in regaliis: nisi resignatio ea fiat coram rege, aliter semper vacabit, donec rex prouiderit, *idem priuil. 44.* ¶ 32. In regaliis si rex conferat vna die beneficium vacans iure hoc,

nec expediatur prouisio sub sigillo regio, & sequenti die idem beneficium conferat alteri cum subscriptione & sigillo literis appenso, potior nihilominus prior, *idem priuil. 45.* Sic & prior, & si vna die facta duobus sit collatio, præfertur, *Rufeus priuil. 46.* § 33 Rex si nominauerit ex priuilegio apostolicæ sedis in certis ecclesiis metropolitanis & cathedralibus, si postea aperiantur regalia, potest omisso eo, quem collatori nominauit, iure proprio conferre iure regaliorum, non obstante insinuatione & nominatione prius debite factis, *idem priuileg. 47.* § 34. Indultum apostolicum de nouo cõsecrandis episcopis infra tempus iuris non facit, quominus vacet beneficium iure regaliorum, si alias eo non existente indulto, vacaret, *idem priuileg. 48.* § 35. Rex iure regaliorum conferendo præbendam, vel alia beneficia simplicia, tenetur sequi naturam & qualitatem beneficii actu fundationi appositam, *idem priuil. 49.* § 36. Licet in regia prouisione regalistæ nulla reperiatur, de defectu natalium, quem patitur impetrans, mentio facta, si prius per Romanum pontificem super prædicto defectu natalium ad obtinenda quæcunque beneficia simplicia fuerit dispensatus, nihilominus valida est prouisio, *idem in 50 priuileg.* § 37. Capellanias & alia simplicia beneficia in hospitalibus existentia, rex iure regaliæ confert, *idem priuil. 51.* § 38. Beneficia pertinentia ad decanum, & capitulum, & archidiaconum coniunctim seu diuisim, non conferuntur a rege iure regaliorum, sed tantum illa sede vacante, quæ ad episcopum pertinent, *idem priuil. 52.* § 39. Apertis regaliis rex pensionem super fructibus dignitatis, etiam quando ad successores episcopatus vel dignitatis extenditur, soluere non tenetur, *idem priuil. 53* § 40. Vacantibus regaliis œconomi, receptores, & alii officiarii seu procuratores illis commissi, non possunt animalia in caulibus seu grangiis locorum episcopatus extrahere, vel de illis disponere: quia tal[ia] animalia sunt conscripto loco data, sicut oues, boues, & iumenta cum pullis, & reseruantur futuro successori, quod sine illis deterior esset fundi commoditas vel domus, *idem priuil. 54.* § 41. Custodes, seu exactores regaliorum non possint vacante sede decimas auctoritate regis accipere, sed tenentur eas futuro successori conseruare, *idem priuil. 55.* § 42 Curatores regali[orum] constituti sede vacante, durantibus regaliis non possunt [cædere] arbores caduas, nec piscari in viuariis ichthyotrophiis præter[qu]am ante tempus debitum, neque alia agere, per quæ deteri[us] fieri posset reditus annuus prælaturæ, *idem priuileg. 56. ex cons[ti]tut. Pal. du droict de regale.* § 43. Durantibus regaliis rex non tenetur ad onera vel seruitia, ad quæ episcopus in vita tenebatur, *Rufeus priuil. 57.* § 44. Ex constitutione Philippina, vt postquam episcopus iuramentum fidelitatis præstiterit regi, requiratur, quod actualis & realis traditio fiat rerum temporalium episcopo per officiales regios, quibus ipsa temporalia episcopatus gubernanda fuerunt commissa: nec sufficit quod tollatur, seu vt dicunt leuetur manus regia per gentes computorum id est, per præfectos el curiæ: id enim ita exigitur, vt prælatus possit conferre præbendas & dignitates suæ ecclesiæ, & vti temporalibus sui episcopatus, *idem priuil. 58* § 45. Rex non tenetur electum confirmatum in episcopum, si non sit consecratus, ad iuramentum fidelitatis admittere: nec regalia cessant per solam confirmationem. Quia adhuc ecclesia dicitur vacare, sed claudentur, id est, expirabunt & cessabunt regalia, secuto iuramento, *idem priuil. 59.* Et hæc priuilegia per conclusiones satis abunde explicauit Rufeus in suo tract. regaliorum: vt satis mihi factum putauerim & lectoribus, summa capita eius hoc loco hic per epitomen transferre, ne aliena m[i]hi

18 plagiarius vsurpem. § Plura † & videre poteris apud Ægidium Magistrum, in decisionibus & tractatu regaliorum. Qui ex registro cameræ rationum seu computorum notat, *cap. 4* ius hoc regaliorum non competere regi in omnibus episcopatibus sui regni: sed tantum in prouincia Senonensi, & eius suffraganeis, excepta diœcesi Antissiodorensi, in qua decani & capitulum dicuntur fecisse permutationem cum rege. Item docet ius hoc esse in tota prouincia Remensi, excepta diœcesi Cameracensi: in tota prouincia Bituricensi: exceptis, Lemouicensi, Cathurcensi, Ruthenensi, Albiensi, Mimatensi: & in tota prouincia Turonensi, excepta Macloniensi, Trecorensi, &c. In prouincia Burdegalensi solum: & in tota Normania. At in tota prouincia Occitanensi, & Arelatensi, & consequenter in tota lingua Occitana, nihil habere iuris regaliorum.

19 § Aliud † ius regaliæ inuenitur, in ecclesiis, quæ ad plenam & liberam collationem regis pertinent, in quibus nec summus pontifex, nec alius quispiam ius aliquod habet, præter solum regem, qui solus ordinarius collator est, quale ius illi est in præbendis seu canoniis sanctarum capellarum Lutetiæ, Biturigum, Saltus Vincenarum, & in ecclesiis collegiatis de Clery, Sancti Quintini, Virginis Mariæ Montisbrisoni, & similibus, *meminit Papon lib. 3. Rapsarestorum arest. 2, tit. 2.*

§ Singulare † notatione tamen dignum est, ius regaliorum, quod ad collationem beneficiorum pertinet, non habere locum in beneficiis, quæ curam animorum habent. Sic enim ordinatio regia scripta est, in camera, *istam ordinatio transcripsit in suis decisio. Ægid. Magist. tract. regal. cap. 3. & explicat. c. 4. differentiam. Citat & Probum. & Rufeum eiusd. sent.* computorum: *Dum episcopus alicuius episcopatus, vbi dominus rex habet regaliam, ab humanis decedit, immediate per obitum seu mortem ipsius est regalia in dicto episcopatu aperta, & succedit rex loco boni & legitimi administratoris in omni temporalitate dicti episcopatus, confertq; beneficia non curata, & hoc durante tempore ipsius regaliæ, &c.* 20

§ Confert † itaque solum beneficia simplicia quales canonicæ, præbendæ, capellaniæ, & similia. Curata autem sede vacante iure communi conferentur, si communis collatio cum capitulo, ab illo capitulo: si solius episcopi, vel reseruantur, vel a summo pontifice conferuntur, *c. vnic. per tot. ne sede vacan. in 6.* Cur autẽ non possit curata conferre rex beneficia, vt simplicia, diuersitatis rationem adfert Ægidius Magister: quod is cui conceditur cura, debet habere institutionem auctorizabilem ab episcopo, quod pertinet ad curam populi, & sacramentorum administrationem, *Panorm. in c. auctoritas, circa medium, de institutio. per c. vnic. in 6. ne sed. vaca. Ioan. And. in c. de monacho, de praeb.* Quare non potest a rege prouideri in ea cura, quia non potest ea auctoritas conuenire alii, quam episcopo. 21

De Iure deuoluto. Cap. 9.

1 *Collatio beneficiorum tribus modis ordinariis impeditur.*
2 *Deuolutio quid.*
3 *Deuolutio iuris ab eo, qui habet in alium, fit per donationem hereditatis viuentis, non obtemperando voluntati defuncti, non vindicando mortem defuncti, non petendo hereditatem suo tempore, &c.*
4 *Deuolutio potestatis conferendi vel eligendi duplici caussa fit.*
5 *Deuolutio fit ad proximum superiorem electione facta indigni.*
6 *Eligens indignum priuatur iure eligendi pro ea vice quaro.*
7 *Deuolutio in caussa graduatorum.*
8 *Deuolutione iure impetrato ob incapacitatem prouisio eliusa.*
Impetrans per incapacitatem alterius non adipiscitur de facto possessionem, eod.
9 *Deuolutio ob negligentiam conferendi.*
Lateranensis synodi 7. & vnde ita dicta, eod.
10 *Lateranum palatium Romæ.*
11 *Lateranensis 7 synodi quo tempore habita.*
Nicolai 2. sum pontif. tempus eod.
Berengarii error quando damnatus, eod.
Concubina ademta sacerdotibus, eod.
12 *Successio in prædiis sacerdotalibus sublata.*
13 *Turcis arma subministrare prohibitum.*
Beneficiorum pluralitas prohibita, & promissio antequam vacent, eod.
Epulæ lautiores episcopis prohibitæ, eod.
Venationes prælatis prohibita, eod.
14 *Deuolutio ob negligentiam conferendi, vel ob electum indignum statutam 4. Synodo Lateranensi.*
15 *Paganorum officia interdicta.*
16 *Germanorum vnitas consilio procurata.*
17 *Concordata quando peracta.*
18 *Beneficia intra sex menses saltem conferenda, aliter deuoluuntur collationes ad superiorem, & 23.*
19 *Optio beneficii intra 20. dies fieri debet, aliter exspirat.*
20 *Patronus laicus intra 4 menses, ecclesiasticus intra sex debet præsentare, aliter deuoluitur ius.*
21 *Mandatarius ad beneficia acceptare debet beneficium vacans intra decem dies.*
22 *Electio episcop. & archiepiscop. & aliorum maiorum prælato, fieri debet intra trimestre alioquin ius deuoluitur.*
23 *Beneficium conferens iure deuoluto, antequam deuolutio, nihil agit: ideo & post deuolutionem iterum conferre potest.*

Beneficium sum. pont. confert, quod deuoluto iure conferre potest, per. on. ur. sum. eod.
24 *Deuoluta per negligentiam ordinariorum collatio ad sum. pontif. redit ad ordinarium post mensem.*
25 *Nominatio regis ad prælatur as fieri debet intra sex menses.*
26 *Deuolutionum ex negligentia ratio.*
27 *Negligentia pœnam habet.*
28 *Conferendi potestas cur tantum habeat semestre tempus.*
29 *Sex menses quibus peragendis negotiis constituta.*
30 *Sex menses conferendorum beneficiorum a quo tempore incipiãt. & 31. 32. 33. & 34.*
31 *Ignorantia qua excusat a mora, & culpa.*
Ignorantia crassa & supina qua. eod.
32 *Nominand facultas regi Gallorum a quo tempore currat.*
33 *Mensis conferendi in curia Romana a quo tempore currat.*
34 *Voluntas & potestas perficiant actum simul.*
35 *Suspensio episcopi non deuoluit eius iurisdictionem ad superiorem.*
36 *Impedimentum quod excusat a præscriptione lapsus temporis semestris collationis.*
37 *Impedimentum legitimum quando excusat a lapsu temporis.*
38 *Deuolutio ad quem fiat, & 40.*
39 *Patriarcha Lugdunensis priuilegium in deuolutione, & 40.*
41 *Deuolutio electionis episcopi ad quem fiat.*
42 *Deuolutio a vicario episcopi ad quem fiat.*
43 *Deuolutio ab exemptis episcopis ad quem fiat.*
44 *Capitulum sede vacante iure deuoluto confert.*
45 *Instituendi præsentatos digniores nullũ definitum tẽpus episcopo.*
46 *Patronatus quando, & quomodo summus pontifex derogat.*

1 TRia † ordinariorum collationem beneficiorum impediunt præcipue, deuolutio, reseruatio, mandatum, *vt in c. 4. de rescript. in 6. ca. si cui conceditur, cap 19 de præbend in 6.* ¶ Deuo-
2 lutio † ecclesiastica, est translatio potestatis, quæ datur in beneficia ab aliquo, in alteram personam ea facto vel negligentia, potestatem habentis. Non enim is potestatis translatio, deuolutio est, contra tamen deuolutio translatio est, siue in rebus
3 secularibus, siue ecclesiasticis consideretur. ¶ Exempla † breuiter promam ea profanis negotiis. Primum, in petenda & consequenda hereditate: si quis enim viui ignorat is hereditatem, vel cognati alicuius partem dunanerit bonorum, non potest vi iure successionis, *Mart. Iurisconsul. in l. auferetur, 2. de iis quib. vt indig. lib. 34. P. tit. 9. l. quidam, §. si & l. seq. de dona. in P.* sed ad alium deuoluitur. Item si quis falsum accuset testamentum, nec obtinuerit, priuatur potestate petendi ex eo testamento sibi relictum, *Paul l. post legatum, de iis quib. vt ind. gan P. l. a sa C eod. l. Papinianus. § meminisse. de inoff. testam. in P.* Ex eodem si heres non vult soluere legata relicta in testamento, contemserit anno elapso successiuis petendæ ius deuoluitur ad substitutos, & alias suo ordine personas. *authen hoc amplius. C de fideicom. § si quis autem non impleuit, de hered & Falc. collat. 1.* Ob negligentiam quoque, si quis neglexerit vindicare mortem defuncti, cum posset & teneretur, nec præuentus ab alio est, amittit ius succedendi, *l. 1. 2. 9. C. de iis quib. vt indig.* Aliud exemplum in bonorum possessione petenda, cuius ratione gradibus præstituta sunt singulis certa tempora, quæ si elabantur, deuoluunt ius petitionis ad alios, *tot. l. 1. de successor. edicto. lib 38. P. tit 10.* Ius petendi tutores filiis qui quæ a matre, in proximos ob negligentiam deuoluitur. *l. 2. §. si mater, ad Senatusconsult. Tertul in P.* Proinde vt alienæ a beneficiis deuolutiones excludantur, reliqua verba finiti ioni deuolutionis rei beneficiaria adiecta sunt: quæ euoluunt substantiam deuolutionis, quæ
4 fit in caussa beneficiali. ¶ Et † in primis nos admuneor de solutionem fieri in alium duplici de caussa, vel quia is qui priuatur iure collationis, vel alia potestate, palam electione, indignum dedit, *c. cum in cunctis, c. 7. § fin. de elect. apud Gregor.* vel quod intra tempora præscripta suo munere functus non est, *c. ne pro defectu, c. 41. eod.* Qui abutitur sibi concessa potestate, dignus est qui eam amittat, *l. Iudæi, de Iudæis C. l. quisquis, de negot gest. P. ca. vbi 74. distin. cum simil.*
5 ¶ Si † igitur quis sciens et indignum ad beneficia elegerit, potestatem amittet pro ea vice eligendi alium, ea decreto concilii Lateranensis, *c. cum Vintoniensis c. 15. & c. per inquisitionem, c. 26. de elect. d. c. ne pro defectu.* deuoluitur hoc potestas ad eum qui proxime præesse dignoscitur, *d. c. ne pro defectu, idem in § si quis vero, de collat. in concord.* ex concilio generali, etiam si de episcopatibus ageretur, emendato iure, quo electione facta sciens et indigni prælati, ius electionis non deuoluebatur ad proximum superiorem, sed ad summum pontificem solum, *ca. dilectus, de concess. præben.* ¶ Porro † non redit ius ad delinquentem ea vice, vt in eo in 6
quo deliquit, puniatur, *argum. l. si fugitiui, 3. de ser. fugiti. lib. 6. C. tit. 1.* Et quia qui semel elegit, tam functus est officio suo, nec retractare suum factum potest. sicuti in eo, qui sententiam semel dixit, receptum est, *l. iudex posteaquam, & l. Paulus, de iudic. in P. l. 1. C. de senten. ex peri. recit.* Cuius non per appellationem ad proximum superiorem deuoluitur, *c. bona memoria, in 1. & 2. & c. cum Vintoniensis, c. ne pro defectu § 1 & ca quia propter, de elect. expresse in c. si compromissarius, de elect. in 6.*
¶ Statutum † & in concordatis Gallicis, *§ si quis vero cuiuscunque, de collatio in concord* si episcopus, vel alius conferendi habens potestatem, beneficia graduatis & nominatis decreta, aliter qualificatis quam statuitur, conferat, nullam esse collationem, & per refutum eiusdem, graduatum & qualificatum posse recurrere ad proximum superiorem: & ab eo rursum pari modo committente, ad alium superiorem, ad quos deuolutum est ius cum iisdem qualitatibus, quibus conueniebat, conferri ab ordinario beneficium. ¶ Notabis † hanc impetrationem iure deuoluto, ex eo capite, quod incapaci sit beneficii facta collatio, esse aliquo modo odiosam, vtpote de beneficio viuentis, *ca. 1. & 2. de concess. preb.* Quamobrem placuit statui regia huius regni constitutione, *in constitut. Henric. 2. touchant les impetrations des benefices ecclesiastiques pub. an. 1550 24 Iulii, art. 15.* ne impetrans hoc iure deuoluto per incapacitatem ingrediatur facto possessionem beneficii adepti, alioquin priuetur iure, si quod habet: neque adiudicari sequestrum ratione illius deuoluti. Nam altero de facto possidente cum titulo, pro eo præsumitur, etsi male possideat, *l. fin. C. de rei vind.* Et esset quædam species spoliationis & intrusionis, eum ab ea possessione deiicere, prætexta tituli adepti, quod iura non sinunt, *c. cum nostris, & c. literas, de concess. preben. c. eum qui, de preb. in 6 l. extat quod met. caus. l. creditoris, ad l. Iul. de vi priuat.* 7 8
¶ Porro † ea negligentia fit deuolutio auctoritate concilii Lateranensis, vel alia iuris auctoritate, quæ vt liquido constent, annotandum est, inueniri septem synodos, dictas Lateranenses a loco vbi coactæ fuerunt. ¶ Nam † Romæ in Cælio monte erat antiquitus palatium, seu ædes eximie familiæ nobilissimæ Lateranorum, de quibus & Iuuenalis meminit. *Satyr. 10.* 9 10

Claustris & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors.

Siquidem Iulius Lateranus vir quoque egregius, consul designatus, iussu Neronis inter fectus est, *Iul. Capit in Aurel.* Vbi ædes illæ erant, postea D. Ioannis basilica ædificata est, dicta etiam antea Basilica Constantini, quod fuerit a Constantino magno donata Siluestro sum. pontif auctore Blondo, *lib. instaur. Ital.* ¶ Eo † loci synodi septem coactæ sunt: prima sub Nicolao 2. Sabaudo sum. pontif. in qua damnatus error Berengarii, & pseudopontifex, præscriptaque eligendi summum pontif. forma per solos cardinales, *cap. in nomine Domini, 23. dist. Platina, in Nicolao.* Hic fuit pont. max. anno domini 1057. Secunda sub Calixto 2. Burgundo, coactis 900. patribus, in qua contra Turcam constitutum, & decreta contra Imperatores Germanorum a prioribus pontificibus stabilita, & ademtæ concubinæ sacerdotibus & clericis, vt scribit Albertus Krantzius, *lib. 3. c. 40.* ¶ Tertia † synodus Laterani habita sub Innocentio 2. circiter annum domini 1135. coactis mille patribus, in qua potissimum decretum, ne quis in prædiis sacerdotalibus sibi successurem constituere posset, teste Othone præsule Frisingense, *lib 7. cap 23.* ¶ Quarta † sub Alexandro 3. summo pontifice. patria Senensi, circiter annum domini 1170. In qua ne quis Turcis arma subministraret etiam cautum, prohibita sacerdotiorum pluralitas, *c. 3 de cleric. non resid.* eorundemque ante vacationem promissio, *c. 2. & 3. & c. ex tenore, de concess. preb.* Prælatis prohibitæ epulæ lautiores, venationes, & huiusmodi plura, *ca cum apostolus, de censib.* ¶ Insuper † vt per negligentiam collatorum deuolueretur ius conferendi, vel ab episcopo ad capitulum, vel a capitulo in episcopum, vel ad superiorem proximum archiepiscopum, *c. quia diuersitatem, & c. 2. de concess. preben. cum simil.* &c. vt latius postea dicemus Deo fauente, idemque seruaretur, si indignum elegissent. *c. cum Vintoniensis, & c. per inquisitionem, de elect. apud Gregor* ¶ Quinta † fuit maxima synodus sub Innocentio 3. coactis in concilium 7. archiepiscopis, & 1300. aliis prælatis, circa annum domini 1210. teste Paulo Æmilio, *lib. 6* In qua plura decreta tunc in Iudæos & Turcas, paganorum officiis interdicta. *c. Iudæi, c. ita quorundam, c. ad liberandam terrã sanctam, c. ex speciali, de Iudæis.* Ibidem Metropoli- 11 12 13 14 15

tanis ad mores corrigendos singulis annis concilia prouincialia
cogerent: & episcopis, vt synodos per suas prouincias celebrarent,
c. sicut olim a sanctis patribus, de accus. Et quædam statuta circa præ-
sentationes patronorum, *c. in Lateranensi, de preb. c. cum & plan-*
16 *tare, de priuil.* aliaque de aliis capitulis plura. ¶ Sexta † Lateranen-
sis synodus sub Eugenio 4. Veneto peracta anno domini 1446. te-
ste Platina, qua prospectum, vt Germani qui nec Romano, nec
Allobrogi principi adhærebant, reducerentur ad vnitatem. ¶ Se-
17 ptima † habita in Laterano sub Iulio 2. contra Turcas, quam transtulerunt concludendam Pisis cardinales, vt scribit Paulus Iouius.
Dehinc infectare, tractatuq; habito super derogatione pragma-
ticæ sanctionis in aliquibus, tempore Leonis decimi eius succes-
soris, & Francisci primi regis eius nominis Gallorum, conclusum
fuit Lateranense concilium, & conuentiones seu concordata post-
ea ibi publicata & approbata, *scribitur in proœm. concordatorum,*
18 *& in epistola Leonis 10. & tit. de approbat. concord.* ¶ Ergo † hac di-
stinctione conciliorum obseruata, dico in concilio Lateranensi
quartis statutum fuisse, ne diu præbendæ ecclesiasticæ seu quæli-
bet alia officia in aliqua ecclesia vacent, & vt infra sex menses per-
sonis quæ digne administrare valeant, conferantur, *c. 2. de concess.*
praebend. Verum autem hoc concilium non derogat breuioribus
temporibus, in beneficiis adipiscendis speciali iure præstitutis,
19 quæ in suo remanent statu. ¶ Siquidem † si de beneficio agatur,
quod per optionem alicui conceditur, is, cui optandi ius compe-
20 tit intra 20. dies optare debet, *c. fin. de consuet. in 6.* ¶ In † præsen-
tatione facienda vacantium, laicus intra quatuor menses, cleri-
cus intra sex debet præsentare, alias deuoluitur ius, *c. vn. de iure*
21 *patr. in 6.* ¶ Mandatarius, † cui motu proprio mandatum ad be-
neficium dedit summus pontifex, intra decem dies post præsen-
tationem mandati factam ei cui dirigitur, a die vacantis beneficii
& scientiæ, debet acceptare quod vacauerit: aliter postea liber or-
dinarius in collatione est iure pontificio, *c. si pluribus, de praeben. in*
6. In regno tamen hoc Galliarum mandatarius non potest requi-
rere, vel interpellare collatorem ordinarium, nisi elapso mense a
die præsentationis mandati, *titu. de forma mand. in concordat.* ¶ Ma-
22 iores † quoque dignitates, vt episcopales, archiepiscopales, ab-
batiæ, & similes, intra tres menses pastorem habere debent: alio-
quin ab iis qui ius eligendi habent ad proximiorem potestatem
facultas deuoluitur, *c. ne pro defectu, c. postquam, 50. dist. in c. quam,*
& eius interpret. de electio. in 6. Aliæ vero dignitates inferiores, reli-
quaque beneficia, ex concilio Lateranensi debent conferri intra
sex menses, siue per electionem, *c. cum nostris, c. dilectus, c. postula-*
stis de concess. praebend. siue per collationem, *c. 2. eod.* tam a primo
collatore, quam ab alio in quem fit deuolutio, *c. fi. de supplen. ne-*
gli. praelat. Incipit enim elapso termino eius a quo deuoluitur, nō
ante, dare ius ei, ad quem fit deuolutio, qui que tot habet menses,
eademq; iura, ac prior in beneficio vacanti.

23 ¶ Neque † ante tempus deuolutionis, facta collatio ab eo, ad
quem deuoluitur, valet: nisi & alia postea fiat. Et ita iudicatum,
etsi quidam pugnent, *vide Pap. lib. 3. aresto. titu. 7. arest. 1. qui ita*
iudicarunt, & Doctor. in c. 2. de praebend. in 6. Felinus & alios in ca.
cum ex officii de praescript. Boerius, decis. 70. Rebuff. in tractatu no-
minatio. quaestio 7. nume. 12. late d' Ayma. in proœmio concord fol. 75.
colum. 2. & sequent. Neque mutantur qualitates primæ beneficii
& personarum, quibus debentur, per deuolutum *clemen. vni. de*
supplen. negli. praelat. §. si quis vero, de collatio. in concord. vide Re-
buff. in tractatu de denominatis. quaest. 8. num. 11. Vt etiam Papa semper
eum ordinario, qui, vel sine negligentia, vel iure deuoluto con-
ferre potest, possit per concursum conferre, & iure præuentionis,
cap. quia diuersitatem, & ibi Panormit. notu. 5. de concess. praebend. vi-
de Rebuffum, in praxi benefic. titu. de deuolutio num. 46. 47. 48. 49.
24 ¶ Ceterum † si iure deuoluto gradatim perueniret collationis po-
testas ad summum pontificem, impeditur potestas ordinarii, tum
tantum per vnum mensem, ex concilio generali: quo elapso, rur-
sum ad ordinarios primos redit potestas, *c. 3. de praeben. in 6.* Sunt
tamen quidam qui rati sunt, illud verum esse tantum in beneficiis
vacantibus in curia Romana, aliter quam iure deuoluto, vt ait
Rebuff. *s. in § 1. de regia. ad praela. nomina. in verb. intra sex menses,*
& in praxi, in tit. deuolutio. num. 5. Neque summo pontifici dari
posse tempus ad supplendam eius negligentiam, quia non habeat
superiorem, *cap. aliorum 9. quaest. 3.* nec inferior corrigit supterio-
25 rem, *cap. cum inferior. de maior. & obed.* ¶ Sed † addamus hodie
ex conuentionibus Gallicis & summi pontificis, dari sex menses
regi ad nominationem faciendam summo pontifici instituendo-
rum in prælaturis, a die vacationis computandos: & si nomina-

tos primum intra sex menses inuentus non fuerit a summo ponti-
fice idoneus, conceduntur alii tres menses ad alium nominan-
dum idoneum, quibus elapsis temporibus, ius plenum cōferen-
di sine nominatione regia, ad summum pontificem pertinet, *§. 1.*
de regia ad praelatu. nominat. in concord. ¶ Ratio † deuolutionis 26
pro diuersitate iuris deuoluti diuersa erit, quare & diuersum nec
idem in omnibus tempus. Ad deuolutionem tamen, quæ ex
negligentia potestatem habentium, referri potest ea quæ præ-
scriptionum, ad euitandam segnitiem dominorum, eamque ca-
stigandam inductam esse, *c. vigilanti, de praescriptio. cap. quia di-*
uersitatem, de concess. praebend. cap. fina. de supplend. negligen. praelator.
can. placuit, § potest, 16. quaest. 1. Ne vel iura ecclesiarum sub incerto
sint. *l. 1. de vsucap.* Nec enim licuit inter ethnicos impune vine-
am suam incultam habere, vt Romani eum, qui indiligenter fun-
dum suum arasset, vel vineam pro derelicto habuisset, nota infa-
miæ afficiebant, teste Gellio, *lib. 4. cap. 12.* Vinea autem Domini
Dei Sabaoth ecclesia est, *Esaiae 3. 5. Hieremiae, 2. 12. Michae, 1. &*
clement. 1. de summa trinitate, Matthaei 21. Marc. 12. Lucae 10. Apo-
cal. 14. & Christianorum hominum congregationes, messis, & se-
getes, *Matthaei 9. Lucae 10. D. Ioan. 4. cum in nomine, 21. distin.* opera-
rii, curiones, & prælati. Et ne diu ecclesiæ in suspenso sint viduatæ
pastoribus & præfectis, deuolutiones inductas iura expresse pro-
fitentur: cum diuturna vacatio periculosa & dispendiosa sit ani-
mabus, & ecclesiis, *cap. quam periculosum, de elect.* Deficiente e-
nim pastore, lupus sæuit facile in gregem, rapit, mactat, vel disper-
git oues, *cap. ne pro defectu, eod.* Et postremo, vt obuiam iretur aua-
ritiæ prælatorum, qui diutius vacare permitterent ecclesias, vt
fructus vacantium vsurparent: cum permissum sit illis fructus va-
cantium colligere, & habere: post collationem, nequaquam, *cap.*
vnic. vt ecclesiast. benefic. sine quaque diminutione confer. apud Gre-
gor. cap. auaritia, de election. in Sext.

¶ Et † in pœnam negligentiæ deuolutionem quoque indu- 27
ctam conueniunt omnes interpretes, *gloss. in cap. duobus, de rescript. in*
6. in c. quanquam, de election. in 6. Sicuti & iudex ob negligentiam
suam, administratione sua priuatur, alio in locum eius subrogato,
l. is quos, C. de officio praefecti praetorio orientis. Et laici, si negligant se-
culares ius dicere conquerentibus clericis, conueniri possunt co-
ram ecclesiastico iudice, *c. cum sit, & c. si clericus, de foro compet.*
Vt si vasallus seu dominus clientelaris negligat iustitiam reddere
vasallo, priuatur iurisdictione, quæ ad ordinarium deuoluitur, *gl.*
in cap. ceterum, de iudi. Sunt & aliis in rebus negligentiæ similiter
vel propemodum nocentes casus, quos Gomezius colligit 114. ad
finem commentariorum reg. de triennali possessore in Epilogo
casuum negligentiæ. ¶ Cur † autem semestre tempus definitum 28
sit collatoribus ordinariis ex concilio Lateranensi ad conferen-
dum potius quam aliud, prætermissa fortan ratio a summo pont.
consulto est: quia hæc quæstio esse ex earum numero videtur,
quas arbitrarias vocant interpretes, sine iuris positiui, secuti Ac-
cursium, *in l. 1. § sutrium, in ver. ratio, de postulan. in P.* & Ioannem
Andream, *in ca. 2. in ver. restringere, de iudi. in Clem.* Quarum nul-
la vix alia potest dari ratio, quam quod ita nomothetis placuit, *not.*
in ca. si quando, de rescript. facit l. non omnium, de legib. in P. c. istis, 4.
distin. ¶ Proinde † placuit concilio hic terminus sex mensium, & 29
sufficere visus est ordinariis collatoribus. Exempla quoque id ef-
ficere aliorum negotiorum potuerunt, in quibus sufficiunt ad
negligentiam conuincendam sex mēses, vt in absentia clericorum,
c. ex tua, de cle. non residen. in ædilitio edicto, *l. cum sex, de aedil. edic.*
in P. in dilationibus, *l. 1. de dilat. C.* in appellationibus, *l. sancimus,*
C. de appella. & in similibus. Adde archiepiscopos, & episcopos
iure teneri visitare prouinciam singulis annis, *c. 1. & fina. de censib.*
in 6. cap. conquerente, de offic. ordin. ca. episcopum, ca. decernimus, c.
placuit, 10. quaest. 1. saltem bis in anno iure Decretalium, *ca. cum*
venerabilis, de censib. c. excommunicamus, § adiicimus, de haeret. ex-
tra. Et ideo quia visitando in semestri edoceri possunt de vaca-
tione ecclesiarum, illud tempus sufficiens visum est ad conuin-
cendam negligentiam.

¶ Quare † & semestre hoc tempus, vel aliud datum ad eligen- 30
dum, præsentandum, vel conferendum, initium numerari cap et
a tēpore notitiæ vacationis veræ præsumtæ, & cessante legitimo
impedimento, quo quis officio suo fungi non potest, *capit. 2. &*
cap. quia diuersitatem. § fina. de concess. praebend. cap. licet, de sup-
plen. negligen. praelat. cap. de multa, § is quoque, de praeben. facit l.
annus, de calumnia. in P. l. cum sex menses, de aedil. edict. in P. cu.
bidnum, 2. quaestio. 6. vide Rotam, decisio. 16. in nouis ¶ Sic-
uti † enim non succurritur negligentibus, ita necessitate re- 31

rum impeditis auxiliari æquum est, *l. non enim, ex quib. cau. maio. in P.* nec morosus quis dicitur, nisi sciat, vel scire potuerit, & debuerit quæ facere oportet, *l. quod te, de reb. cred. in P. l. si ex legati caussa de verbor. oblig. in P.* Vt scire, & scire posse paria. *l. 1. item, ad SC. Macedon. l. in bonorum possessione, de bonor. possess. in P.* Nec diuinare quispiam tamen cogitur, *c. 1. §. 1. vt ec. les. benef. sine quaq. deminut. confer. l. si cum fideiussor, § si cum debitor, mand. in P. l. si putator, ad l. Aquil. in P.* potissimum si de facto alieno agatur, cuius ignorantia excusat, *l. fin. pro suo in P. l. quisquis, C. de rescind. vend. l. error facti, C. de iur. & fac. ignor.* & dummodo ea non sit supina & deperditi hominis, quæ crassa dicitur & inexcusabilis *l. plurimum, & l. nec supina, eod. in P. l. iuris regula, §. 1. vers. sed & Labeo, eod. tit. c. 1. de ord. ab episc. qui renunciat. episc. ca. apostolica, de cler. excommuni. c. consuetudo, 8. distinct. cap. fin. 1. quæst. 4.* Quemadmodum & in affectata ignorantia receptum est, quæ æquatur scientiæ, *cap. 2. de temper. ord. in 6. cap. cum inhibitio, de clandest. desponsat.* Ea enim affectata ignorantia est, ex qua quis scire potuit, sed noluit vel dissimulauit, *l. qui contra, de incest. & inutil. nupti.* quod ex argumentis & coniecturis liquere poterit, *cap. 1. de renunciat. in 6.* alioquin enim vbi scientiæ probatio non est, quis præsumitur potius ignorasse, quam scisse, *l. verius, de probat. cap. præsumitur, de reg. iur. in 6.* Et hæc certe videtur in episcopo crassa ignorantia, ignorare beneficiũ vacare, si vacet, inquam, de iure & de facto, vt per mortem, cum teneatur, vt dictum est, singulis annis prouinciam suam visitare. Quare fit tunc deuolutio tempore elapso: contra, si de iure fuerit vacatio solum, quæ illi incognita esse potest impune, *ita concludit Rota in decis. 263. si propter negligentiam, in nouis, Ioan. de Selua tract. de benefic. 3. par. quæst. 59. glo. in §. visum, in ver. computandum, de collat. in pragm. sanct. Rebuff. in praxi. tit. de deuolutio. nu. 10. & sequent.* Sic currit tempus a die quo scire debuit, vt & in aliis

52 collatoribus vel patronis, *cap. vni. de iure patr. in 6.* ¶ Et † in Gallia nominationis potestas & tempus ad prælaturas sex mensium, vel nouem in repetita nominatione currit regi a tempore vacationis, non a tempore scientiæ. *§. 1. de reg. ad pral. nomi. in concor.* quia expresse verba illa a d. e vacationis currere dictũ est, *in d. § 1.* ¶ Sic-

53 uti † & in beneficiis vacantibus in curia Romana dictum est, *c. statutum, cap. 3. de præb. in 6.* post mensem a vacatione cœpta numerandum, redire ius collationis ad ordinarios: & in ecclesiis nuper a i. ne ædificatis a die quo cœperunt perfici seu consecrari, currunt cõferendi sex menses: quia ab eo tempore dicuntur vacare, *c. quoniam & c. cum propter, de iure patro. vide Lapum, alleg. 95. Frider. de Sen. 189.* Quæ omnia tamen, vt paulo ante monui, intelligi debẽt, si qui præsentare, nominare, eligere, conferre debebat, potuerit id munus exsequi: siquidem impedimento concurrente, non nocet lapsus temporis. Vt si suspensus vel excommunicatus fuerit episcopus, *c. quia propter, de conc. præb. l. vni. § fin. C. de annal. except. l. sancimus, §. donec, C. de iur. delib. l. in rebus, de iure dot. C. e. biduum, a. q. 6.* vel vacet sedes: quo casu non currit rerum ecclesiasticarum præscriptio, *c. de quarta, c. audiuis c. cum nobis, de præscript. c. 1. & fi-*

54 *ne sed. vac.* ¶ Neque † negligentia est, vbi non negligens adest voluntas: cum potestas requiratur ad perficiendam voluntatem & actum, *l. nullum interest, C. si quis alt. vel sibi* Nec nocet scientia, si potestas non sit exsequendi cognita, *l. scientiam, ad l. Aquil. l. in o-*

55 *mnib. u, de noxal. action. in P. l. seruus ignorante C. eod.* ¶ Per † suspensionem quidem ecclesiasticam, aliud ue vel lege prolatam, interdicitur officium vel exercitium aliquod competens personæ, ad certum tempus tamen, *glo. ino. ad reprimendum, in ver. in canonibus, de offic. ordina. glo. in clem. eu. venies, de pæn. in ver. suspensi, vbi varia species suspensionis,* sicuti & per excommunicationem. At propterea episcopo excommunicato culpa, & maleficio suo, non dicitur eius iurisdictio ad episcopum superiorem deuolui: quia hoc in iure expressum non est, sed alia pœna imposita, *c. 1. de suppl. negl. præl. in 6.* Et suspensus quidem nec eligere, nec eligi potest, *ca. cum dilectus, § quia vero, de consuet. cap. 1. in fine, de postul. præl. c. cum inter Ramundum, de electio. c. cum bona, de ata. & qua'it.* sed neque archiepiscopus, qui potest supplere in caussa negligentiæ eius officium, partes eius subit, ob caussam delicti: nec casus negligentiæ ad alium casum extendendus est, *cap. quanquam, de electio. in 6.* nec fit deuolutio, *c. si compromissarius, eod.* Et impeditur quidem ob prædicta episcopi potestas, sed non currit aduersus eam tempus, & ita restituta perseuerat: vt de seruitute itineris ab alluuione intercepti, & postea restituti, traditum est, *l. si locus,*

56 *quemadmodum seru. amitt. in P.* ¶ Subducitur † etiam ab omni negligentia, vt tempus lapsum culpa careat, aliud quoduis impedimentum legitimum iniuncto eo, qui potestatem habet, adueniens, *ca. cupientes, §. insuper, & c. concessa, de electio. in 6. c. significante, de pignor. l. 2. §. 1. & 2. si quis cautio. in P. l. non solum, §. vlt. de excusat. tuto. l. si cens, quibus ex caus. maio. in P. l. fina. ad l. Rhod. de iac.* Sic impeditus postulare, vel præsentare, propter pestem intra tempus, non currit præscriptio. Quamobrem nec deuoluitur ius ad episcopum, *Bald. consil. 469. lib. 4. incip. sanctissimæ recordationis, Ripa. tracta. de peste, fol. 87.* Idem in casu hostilitatis, *cap. extransmissa, de præscript. can. prima actione, 16. quæstio. 3. vide Rebuffum, in tractat. de pacificis possess. num. 301. & seq.* vel aliis legitimis impedimentis, *Quæ sint illa vide Rebuff. in §. 1. in ver. impedimento conc-*
ess. de colla. in concordat. ¶ Si † tamen impeditus non possit remo- 37
uere ipsum impedimentum, alioquin non excusaretur, *cap. fina. de elect. c. 2. de testi.* debet protestari de impedimento, quod per eum non steterit, nec stat, &c. aliter post impedimentum sublatum, non ageret, *in regul. de pacif. possess. & in eam Rebuff. nume. 310. facit cap. fin. de appellat. cap. sciscitatus, vers. dummodo, de re-*
scrip. ¶ Citra † impedimenta igitur legitima & ignorantiam pro- 38
babilem, elapso tempore fiet deuolutio iuris: ad quem autem fiat, varia habet quæstio capita solutionis. Paucis ergo explico, eritque in hac princeps & communis regula, deuolutionem fieri ad proximum superiorem, non ad inferiorem. Sic si prælati regulares non conferant beneficia suo tempore regularia, episcopi locorum, in quibus beneficia sita sunt, conferunt, *clemen. vnic. de suppl. negligentia præla. & ibi glossa in verb. loco.* Si patroni negligant intra tempus sibi præstitutum præsentare, vel si aliũ quam debite qualificatum ex tenore concordatorum præsentent, ius deuoluitur ad eum qui instituere debet, *dicta clementina vnica, iuncta glossa in verbo dispositionem, glossa in §. quod si quis cuiuscunque. in verbo proximum, de collationibus, in pragm. sanct. Rochus in tracta. de iure patronatus, in verbo honorificum, quæstio. 25.* Si eligentes negligant, ad confirmantem, *c. 2. de supplen. neglige. præla. Doctor. in c. fin. de elect. in 6. Panormit. in cap. 1. eod. tit. apud Greg. num. 10.* Et si ab inferiore facienda sit collatio ex consuetudine, priuilegio, statuto, vel alio modo, ad episcopum fit deuolutio: & ab episcopo, ad archiepiscopum, *ca. 2. de concess. præben.* ab eo, ad Papam, non ad patriarcham, *ca. licet, de supplen. neglig.*
præl. ¶ Excepto † patriarcha Lugdunensi seu primate, ad quem & 39
fit deuolutio ex consuetudine regni ab archiepiscopis, *Rebuff. in*
praxi benefic. titu. de deuolutio. num. 24. ¶ Olim † quando ad epi- 40
scopum & capitulum pertinebat collatio siue coniunctim siue diuisim, altero negligente ad alterum deuoluebatur collatio, *ca. vnic. ne sede vacan. in 6. cap. 2. de concess. præbend.* nisi in his quæ deuoluta sunt ad episcopum. Nam tunc ex negligentia episcopi deuolutio fiebat ad eius superiorem, *Innocen. & Panorm. in d. c. cum in cunctis. gloss. in §. item circa, ver. visum, in versic. legatorum, de collatio. in pragma. sanct. arg. c. ne pro defectu, in fine, de elect.* Hodie quoque ex consuetudine totius regni Gallici, vt ait Rebuffus, *in praxi benefic. in tit. de deuolutio. num. 23. Imola, in clemen. si de beneficio, quæst. 8. de præben. in 6.* si collatio pertineat ad episcopum & capitulum, deuoluitur collatio non ad capitulum, sed ad archiepiscopum: si tamen ad capitulum pertineat solum, ad episco-
pum fit deuolutio, *d. c. 2. de concess. prabend.* ¶ Notandum † ta- 41
men in electione episcopi distinguendum esse, num deuolutio fiat propter indignum electum, an propter negligentiam eligendi. Et rursum, quando electio fit scienter indigni, qui eligunt, priuantur quidem potestate eligendi ea vice, *cap. cum in cunctis, & ca. innotuit, de electio.* sed eo casu, deuolutio fit non ad archiepiscopum, sed ad Papam, *c. quanquam, de electio. in 6.* quando videlicet omnes electores siue simul & semel, siue separatim, scienter indignum elegerint. Quod si non omnes elegerint indignum, sed aliqui eorum dignum, ad alios etiam minores numero deuoluitur ius, non ad summum pontificem, *c. congregato, de electio. glo. in d. c. quanquam, in ver. deuoluetur.* At si propter negligentiam eligentium, non ex delicto fiat deuolutio, ad archiepiscopum, non ad Papam peruenit, *vide d. gloss. in c. quanquam, & Anchar. & vide Dayma. in §. 1. de reg. ad præla. nominat. in verb. computandus.* Si vicarius episcopi male conferat, vel si ab eo deuolutio fiat, ad archiepiscopum, non episcopum eius vicarii fit, *Rebuff. docet*
in tractu. nominat. quæst. 14. num. 63. ¶ Ab † exemtis episcopis col- 42
latoribus, ad Papam fit deuolutio, *d. cap. licet, & c. sicut, de sup-*
plen. negligen. prælat. † ab exemtis regularibus, ad episcopum lo- 43
ci beneficii, qui auctoritate apostolica confert. *ca. cum singula, de præben. in 6. clemen. vnica, de supplen. negligen. præla.* ¶ Capitu-
lum † quoque sede vacante episcopali, potest conferre benefi- 44
cia deuoluta ad episcopum ex negligentia vel delicto inferioris,

cap. cum olim, de maio. & obedien. Ioan. Andr. in c. quanquam, de
45 *elect. in 6. vide Rebuff. in praxi, tit. de deuolu. in num. 91.* ¶ Nam † si sede vacante præbendæ vacent, illæ non conferuntur iure deuoluto a capitulo, *ca. 2. ne sede vacan.* quia collatio beneficiorum in fructu episcopi est, *glo. in d. c. cum olim, de maio. & obed.* ideo reseruanda futuro successori, *c. quia sæpe, de elect. in 6. clem. penult. eod.*
46 *tit.* ¶ Singulare † illud est, quod in institutione facienda ab episcopo præsentatorum, digniorum nullum definitum est tempus, & ideo ob non factam institutionem non deuoluitur ius ad superiorem, sed potest qui præsentauit suo tempore, etsi post præsentationem lapsum fuerit tempus ad præsentandum datum, interpellare pro institutione episcopum, *c. cum inter, de electio.* Et potest recurri ad superiorem, qui præfigit terminum inferiori ad institutionem faciendam, *c. reprimendum, de offic. ordin. c. graue, de præb.* Et ideo in refutum vel denegationem, tunc recursus ad superiorem. Sic & in acceptatione facta intra mensem ex mandato, negante executore: quia nullum tempus executori est definitum, *not. in clem. cum eo quem, de concess. probend.* Et ita expresse definit Rota in decisione 112. incipiente, *secundum omnes*, in nouis.
47 ¶ Quare † nec summ. pontifex iuri præsentationis, ante institutionem facit præiudicium patrono, nisi dixerit deuolutum fuisse per vacationem temporis ad eum beneficium, id est, præsentatione nõ facta suo tempore, vel deuoluto iure ad episcopum & alios negligentes beneficium patronatum, & quod ita vacauerit: vel nisi in prouisione adiiciatur, dummodo patronorum accedat assensus. Aliter enim non censetur iuri patronorum derogare, vt docetur ex regula cancellariæ 40.

De reseruationibus beneficiorum. Cap. 10.

1. *Reseruatio beneficiorum quid, & a quo fiat.*
2. *Reseruationes beneficiorum generales & speciales summi pontificis, vel præter ius, vel in corpore iuris.*
3. *Beneficia quæ dicantur vacare in curia Romana.*
4. *Reseruationes speciales beneficiorum quæ.*
5. *Reseruationes beneficiorum quæ abolitæ sint & permissæ.*
6. *Reseruationes in corpore iuris quæ sint summi pontificis.*
7. *Pensionis reseruationes vsq; ad quam quantitatem in beneficiis romanitatis permissa.*
8. *Pensio iusta quæ, & eius reductio.*

1 SEcundo † dicebamus potestatem ordinariam in beneficia, impediri per reseruationes: quæ autem illæ sint, & quales, nunc tradendum est. Reseruatio beneficii tum dicitur, quando quis sibi retinet beneficium, vt alii quam ipse voluerit, conferri nõ possit. Fitque a summi pontif. legato, & ab ipso summo pontifice. Legatus auctoritate suæ legationis apostolica, sibi reseruabat beneficii collationem in ecclesia aliqua, vel inter ordinarii collationes, quam reseruationem restrinxit Bonifacius 8. *c. præsenti, c. 3. de offic. lega. lib. 1. Sexti, tit. 15.*

2 ¶ A summo † pontifice fiebant reseruationes generales, & speciales: & istæ vel sunt præter ius, vel in corpore iuris clausæ. Extra ius sunt generales, quando summ. pontif. reseruat suæ collationi dignitates maiores post pontificalem, in cathedralibus & metropolitanis ecclesiis, *vt in reg. cancell. 2. 3. & seq. in extra. Ioan. 22. execrabilis, de praben. & in extrau. ad regimen.* Item vbicunq; sum. pontif. se immiscuit, vel si ipse contulit, & quæstio moueatur vel de eius prouisione, vel nullitate, vel indignitate prouisi, reseruantur hæ notiones & beneficia ipsius potestati, *Panor. in c. inter dilectos col. gen. de excess. præla. c. vt nostrum, de appella. Rom. consil. 335. circa primum.*

3 ¶ In † corpore iuris, *hoc disputat glo. antiq. in regu. canc. 33. alias tamen enumerat Probus in c. præsenti, de offi. ord. in 6. & Rebuff. §. 1. de reseru. in conc. r. Gomez. in reg. cancell. de trienn. poss. q. 31. vbi traxit reseruationes in corpore iuris clausas, vide eum.* vnica tantũ reseruatio inuenitur generalis, nempe beneficiorum, quæ dicuntur vacare in curia Romana, personatum videlicet existentium, & decedentium in summi pontificis comitatu, quæ conferri possunt a solo summo pontifice intra mensem a tẽpore vacationis, & postea ab ordinariis, *c. 1. 3. de prob. in 6.* Porrectumq; hoc ius ad beneficia personarũ curialium, qui extra curiã mortui sunt, peregrinationis, infirmitatis, vel recreationis caussa absentes, intra duas dietas legales: item ad nuncios apostolicos a curia abeuntes, vel ad curiam Romanam pontificis redeuntes, *c. præsenti, de præb. in 6.*

4 ¶ Specialis † reseruatio est, quando summus pontifex sibi nominatim collationem alicuius beneficii reseruat: vel si in collatione beneficii ex resignatione, cum pensionis retentione permittat regressum, si non soluatur, vt possit eius auctoritate apostolica sine alia prouisione beneficium repetere, *vide Rebuff. in §. 1. de reseruatio. in concor.* vel alio modo. ¶ Hodie † omnes reseruationes 5
beneficiorum improbatæ sunt, *eod. tit. & in prag. sanctio.* exceptis vacationibus in curia, & in ciuitatibus & villis muratis, quæ graduatis, *§. præfatis, t. de collatio. in concordat.* & nominatis debentur vi pragmaticæ sanctionis, & concordatorum, *§. statuimus, eod.* item quæ vacant officialium sedis apostolicæ, *ca. ad regimen, de præb. in extrauag. communib.* nisi iure regali vacent in Gallia, vt pronuntiatum senatusconsulto Parisiensi an. 1538. 3. Iulii, *Reb. in §. 1. de reseruat.* Sunt & receptæ reseruationes, quas sibi fecit & sedi apostolicæ sum. pontifex in conuentionibus Gallicis, *tit. de reg. ad prælat. nomina. in concord.* maiorum dignitatum & prælaturarum, vt possit solus eas conferre, postquam intra nouem menses rex Galliarum ad eas non nominauerit idoneum. ¶ Inter † reseruationes 6
in corpore iuris clausas, id est, inter collationes quas ius commune reseruat summo pontifici, Gomesius, *in regu. de trien. possess. q. 31.* ponit translationem episcoporum, *c. quod translationibus, de offi. lega. c. fin. de translat. episcop.* prouisionem episcopatus vacantis per depositionem, *c. inter, de translat. episc. c. post translationem, & c. nisi, de renunciat.* & per casum *ca. quanquam de electio. in 6.* si episcopus captus est a paganis, vel a schismaticis, *c. si episcopus, & ibi glo. fi. de suppl. neglig. prælat. in 6.* si prouidendum sit, eo quod episcopus propter senium, aut impedimentũ aliud corporale, perpetuum non possit officium suum exercere, *c. 1. § si autem episcopus, de cler. ægro. in 6.* si summus pontifex dederit beneficium vacans ante in commendam, idque ex interpretatione potius doctorum, *Frider. in tract. permut. d. 15. Roma. cons. 140. Reb. in Praxi benefi. tit. de reserua. nu. 32. & 38* quam iuris expressa dispositione, ideo non recte superioribus annumeratur. Alius tamen proximo accedit, quando cathedralis ecclesia clero & populo Christiano caret, quo casu reseruatur collatio summi pontificis, *clemen. in plerisque, de ele.*

¶ Sunt † aliæ reseruationes in collatione beneficiorum factæ 7
per summum pontificem, quando per ipsum imponuntur pensiones: iure namque pontificio interdum probatæ reseruationes pensionis, vsque ad mediam, *ca. suscepta, eod. in extra Ioan. 22.* partem fructuum beneficii, a summo tamen pontifice, non alio concessæ. In patria tamen consuetudinaria, & in Gallia, ad tertiam vsque partem reseruari solet relictis duabus beneficiario, *Rebuf. in praxi benef. tit. de reserua. nu. 18. 19. 20* ¶ Quinimo † & iusta dicitur 8
pensio, qua deducta superstit beneficiario, vnde se alere, & onera beneficii possit ferre, *c. de monachis, c. vacante, c. cum causam, de preb. c. 1. de consib.* Daturque hæc pensio communiter in quantitate fructuum: in Gallia etiam, *Reb. d. tit. de reseruatio. num. 21.* in pecunia numerata, vbi pensio permissa in tribus casibus, si beneficium litigiosum, pro bono pacis, *c. nisi, de praben. 2.* ne dispendium nimium resignans ex resignatione patiatur, *c. super hoc, de renuntiatio.* aliter tamen quam ex permutatione facta: vel si permutatum beneficium sit, ratione inæqualitatis redituum in fructibus permittitur pensio, *c. ad quæstiones, de rer. permut.*

De mandatis apostolicis ad beneficia, & de mandatariis. Cap. 11.

1. *Mandatum apostolicum impedit collationem ordinarii.*
2. *Mandatum apostolicum quid.*
   Mandatorum apostolicorum origo & successus.
3. *Litera perceptoria summi pontificis quæ.*
4. *Litera executoria ad beneficia quæ.*
5. *Mandatum apostolicum datum ad futura beneficia.*
   Mandata a summo pontif. ad beneficia dantur semel in vita, & quando, & quare, eod.
6. *Mandatis qui ordinarii grauari possint.*
7. *Mandata cur solus pontifex dat.*
8. *Mandati forma in Gallia.*
9. *A Mandatis quæ beneficia censentur excepta & 10.*
10. *Mandatariis non debentur beneficia villæ muratæ, nisi graduatis.*
11. *Mandatarii præferuntur graduatis nominatis.*
12. *Mandatario beneficia non debentur, nisi a præsentatione post mensem.*
13. *Mandatario tantum beneficium petitum & acceptatum primo vacans debetur.*

24 *Man-*

ff

14 *Mandatariis ex duobus quis præferatur.*
15 *Mandata vt quomodo perimuntur.*

1 TErtio † loco, ordinariorum potestas mãdatis Apostolicis im-
pedítur. *cap. dilectus filius in 2. c. dilect. inter cetera. de præbend.*
2 *ap. Grego. Panorm. in c. olim in fin. de verb. sign. f* ¶ Mandatum † A-
postolicum, est omne rescriptum, per quod summus Pontifex
mandat & iubet alicui de beneficio prouideri. *c. mandatum, cum*
a seq. de rescript. c. si ea. de concess. præben. in 6. Hoc mandatum ab
initio tamen non fuit efficaciæ, ac nunc est: nam a principio Pon-
tifices maximi primum monitorias dabant literas, quibus vt pre-
cibus monebant ordinarios, conferrent beneficia mandatariis,
3 † quas cum facile contemni ab ordinariis collatoribus viderent,
inuenerunt præceptorias, per quas illud ipsum iisdem præcipie-
bant: quibus etiam non obstãtibus, collatio ab ordinariis aliis fa-
cta, quam mandatariis, valebat, etsi punirentur ordinarii contu-
maces *c. si soli, de concess. præb. in 6. c. dilect. 2. de præbend.* ¶ Quam-
4 obrem † & inuentę dehinc sunt literę exsecutoriæ, per quas man-
dabatur, vt exsecutores compellerent ordinarios ad conferendũ.
ordinibus superiore literis, in c. capitulum, c. literis c. ex insinuatione, de re-
script. Verumtamen neque istæ literæ ligabant ordinarium, quin
posset alii cui vellet, quam mandatario conferre: nisi mandatum
hoc haberet clausulam, seu decretum irritans collationes contra-
rias, tunc enim mandatum ligabat manus ordinarii sine alia insi-
nuatione seu præsentatione facienda eidem ordinario, *c. tibi qui,*
eod. in 6. notat in c. si soli, de concess. præb. in 6. gloss. in § statuit autem,
in ver. censeatur, de collatio. in prag. sanctio. vel nisi mandatarius fuis-
set creatus canonicus, *cap. si postquam, de præben. in 6. c. duobus, de*
rescript. in 6. Felin. in c. ad audientiam col. 8. ver. litera non dantur, de
rescript. vnde de hoc & superio. gloss. in § item voluit, in ver. dirigendũ,
de collati. in pragm. sanctio. aut si exsecutor inhibuisset ordinario
vel collatori alii collationem, & huic collationi reseruasset. *ca. tibi*
qui, de rescri. in 6. & d. c. si soli. Siquidem & exsecutoribus per lite-
ras exsecutoriales dederunt summi Pontif. potestatem conferen-
di, si recusaret eandem collationem, vel negligeret ordinarius. *c. si*
5 *Apostolica, de præben. in 6. c. si ea. de concess. præb.* ¶ Per † hoc man-
datum datur ius ad futura vacatura beneficia, per quemlibet Ro-
manum Pontificem semel in vita dumtaxat, tempore sui pontifi-
catus per literas in forma mandati *§. 1. de mand. Aposto. in concord.*
Idque ratione iucundi sui aduentus, honoris gratia. Sicuti pro-
consulibus prouinciam recenter ingredientibus, quędam hono-
ris caussa olim dari solebant. *l. si in aliquam. de offi. procons. lib. 1. P.*
tit. al. 17. Item 1. in signum recognitionis iuris supremi. Et 3. quia
postquam summus Pontifex grauator, vt nominationibus acade-
miarum, & principis Galliæ beneficiorum potior pars debeatur
nobilis, quam antea, & cum reseruationes illi ademtæ sint, *tit. de reg.*
ad præla. nominat. & de colla. in concord. & tit. de reseruat. subla. in
pragm. sanctio. æquum visum est, vt in hac prærogatiua honorare-
6 tur. *argum. l. enim qui de testam.* ¶ Ea † tamen lege, vt ordinarium
non possit grauare etiam vno mandato, nisi habeat collationem
10. beneficiorum: habentem autem collationem quinquaginta
& vltra, in duobus dumtaxat. Ita tamen quod in eadem ecclesia
cathedrali vel collegiata, vnum collatorem pro tempore in duo-
bus præbendis non grauet. *d. §. 1. de mand. Apostol. in concord.*
in §. volens & §. item voluit, de coll. in pragm. sanctio constit. Lugdun.
12. artic. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
7 ¶ Mandatum † itaque hoc ad beneficia vacatura a solo Pontifi-
ce manare potest, *gloss. in c. 1. in ver. vacaturis, de præben. in 6. c. di-*
lectus, in 1. de præb. Felin. in c. mandatum de præsumpt. propter eius au-
ctoritatem supremam in beneficia & plenam, *c. 2. de præben. in 6.*
clem. 1. in fine. vt lit. pend. alioquin odiosa sunt mandata de proui-
dendo de beneficio ante quam vacet, tum propter ambitionem
eorum, qui postulant, *c. quamuis, de præb. in 6.* tum etiam, quia o-
diosum est per se & funestum, viuentis beneficium impetrare.
Ideo conciliis inhibitum sacrosanctis, veluti votum mortis captã-
dæ habens. *ca. 2. de concess. præb. c. de captanda c. detestanda, eo. in 6.*
Proinde & semel permittitur Pontifici summo hoc iure vti tem-
pore sui pontificatus, nec potest iam grauatam vel bis pro modo
beneficiorum ordinariam potestatem iterum grauare mandatis.
Non licebit ergo legato etiam a latere mandata hæc concedere.
Quamquam iure communi suæ collationi vacaturum benefi-
cium possit reseruare, *c. cum dilectus, de iurepatronat. c. præsenti, &*
c. deliberatione, de præben. in 6. excepto regno Galliæ, in quo pla-
cuit ex præscripto concilii Basiliensis vltimi, tolli reseruationes.
tit. de reseruat. in pragm. sanct.
8 ¶ Quocirca hodie certa forma mandatorum præscripta est in
Gallia, secundum quã oportet omnia mandata de prouidẽdo, siue
ad regularia, siue secularia beneficia pertineãt, concipi, *tit. de for-*
man. in concor. per quã remittitur expressio beneficiorũ ab impe-
trante possessorum, in aliis gratiis necessaria. *c. ad aures c. in nostra,*
& c. si proponente, de rescript. c. si motu proprio c. non potest. de præben.
in 6. Exigitque in Gallia mandatum esse generale, alias non valet,
vt placuit senatui Parisiensi, *Rebuff. in praxi. tit. de claus. mand. nu.*
29. & 30. licet olim & alibi hodie, quam in Gallia, mandata diri-
gerentur singularia vel ad dignitates tantum, vel ad canonicatus,
c. exsecutor, c. si soli, de præb. in 6. pro certa persona & certo benefi-
cio, *c. ex parte, in 1. de offi. deleg.* & incerto. *c. mandato, de præb. in 6.*
Atque in ea forma in summa omnes formæ antiquæ, quibus or-
dinarius ad conferendum cogebatur, continentur: quæ diuersæ
erant, quas vide collectas apud Ioannem Andream Perus. & alios
in cap. si soli, de præbend. Rebuffum *in commentar. ad §. 1. de manda.*
Apostol. in concordat. ad verba, *in forma mandati.*
¶ Verum † ab illa forma generali, vt non contineantur man- 9
dato, censentur excludi beneficia electiua in Gallia, *vt in clem. 1.*
de præben. quæ ad regis nominationem pertinent. *§. 1. & 2. de re-*
gia ad prælat. nominat. in concordat. & quę in curia Romana vacant,
quia reseruantur Papę, *c. 2. de concess. præben. in 6.* vt & beneficium
similiter specialiter reseruatum dicitur non comprehensum. *Au-*
frer. decis. Thol. 434. Sicuti nec comprehenduntur sub mandato,
id est, non debẽtur mandatariis in vim mandati litigiosum, regu-
laria secularibus, & contra, & diuersi ordinis quam sit impetrans,
vnitum, paternum, vacans caussa permutationis, non liberum vt
collatum absenti, de nouo fundatum, vacans per mortem episco-
pi præbẽdatarii, quod optioni subiicitur: quæ omnia probat Re-
buffus *in §. declarantes, in verb. comprehensa, de manda. in concord.*
Item nec comprehenditur patronatum. *vide gloss. Rebuff. in §. præ-*
fatique ordinarii, in verb. patroni. de collatio. in pragm. sanct. Lupum
alleg. 84. dominus Papa, colum. 3. Rochum. Curt. tractat. de iur. patro.
in verb. ius. quæst. 7. Nec ea, ad quæ inhabilis erat impetrans tem-
pore dati mandati: hoc enim tempore capacitas exigitur. *ca. si eo*
tempore, de rescriptis, in 6. Quod si dispensatus ad hæc sit? late vide
apud Ruseum, *de manda. Apostol. 2. part. num. 1. & seq.* Continen-
tur tamen sub mandato ea, quæ pure, libere & simpliciter in ma-
nibus ordinarii renuntiata sunt, *Ruse. hoc tractat. lib. de mand. A-*
postol. 2. part. num. 14. & sequen. text. ex præ. in c. dudum, 14. de præ-
ben. in 6. quia hæc resignatio pura inducit vacationem, & morti
æquipollet. *c. a. de renuntiat. in 6. ca. 1. ver. perm. in de 6. expresso ca.*
dudum, de præben. in 6.
¶ At † non debentur mandatariis beneficia villæ mutatæ, si 10
non sint qualitatis requisitæ. *Rebuff. in §. declarantes, in ver. com-*
prehensa, de mand. in concord. per c. quia sæpe, de præbend. in 6. vide
contrarium Boer. decisio. 125. Nec ea quæ sunt iuris patronatus lai-
corum, de quibus Papa non intelligitur velle disponere, *cap. cum*
dilectus, de iurepatrona. gloss. & Docto. in c. 3. de præben. Panorm. in
cap. quanto, de iud. vt neque comprehenduntur ea, quæ vacante
sede cadunt in regalia, & quæ eo iure a principe in Gallia confe-
runtur. *Ruse. tractat. regal. in 1. parte præfat. num. 6. & in 2. part. tra-*
ctat. de mandat. Apostolicis, numer. 21. ¶ Ceterum † tanta est ho- 11
rum mandatorum, *hic loquimur de forma exspectatiua mandati,*
alia enim sunt forma exspectatiuarum Apost. litera. quas Gallia non
recepit. §. volens. de collat. in pragm. sanct. & de quib. Staphilo. pro-
prio lib. & in c. si ibi qui. de rescript. in 6. de prouidendo, in forma
legitima impetratorum potestas, vt mandatarii præferantur aliis
exspectantibus beneficia, quia Apostolici exspectatores sunt, &
ideo eius ratione præferendi. *cap. si qui, de præben. in 6.* Et proinde
præferuntur etiam in Gallia in beneficiis, quæ sub mandatis con-
tinentur, ordinariis collatoribus, & graduatis simplicibus & no-
minatis *§. & vt obseruetur litibus de mandat. in concord.* quanquam
graduati prius acceptauerint, quam mandatarius, & quamuis be-
neficium vacans eius generis esset, quod destinaretur graduatis.
d. § & vt obseruetur & ibi Rebuff. in verb. nominatis.
¶ Verum † obseruandum hic est, mandatarium antequam vti 12
possit iure mandati, debere mandatum ordinario semel præsen-
tare. *cap. tibi, & cap. penult. de rescript. in 6. cap. si capitulum. de con-*
cessio præben. in 6. Nam a præsentatione, post mensem tantum va-
cans debetur beneficium, *in forma manda. in concord.* dummodo
petitum a mandatario & acceptatum fuerit.
¶ Tenetur † enim in Gallia requirere & acceptare ad summũ 13
intra sex menses beneficium primo vacans, *Rebuff. in §. nesq., in*
ver. præferendes, de coll. & in forman. in concor. post præsentationẽ
mandati: alibi, quam in Gallia, intra tempus ad acceptandum sibi

præstitutum. *gloss. in clemen vnica, in verb. mensem, de concess. preb. Felin. in cap. capitulum, de rescript.* Et quia tenetur ita acceptare primo beneficium vacans, si illud in vim mandati ei conferatur, extinguitur mandatum. *c. si motu, & ca. non potest. de prebend.* Verum si illa collatio non teneat, aut si non possit effectum sortiri, ea non obstante poterit aliud acceptare. *vide Rebuff. in praxi, in rubri. de mand. Apost. num. 2.*

14 ¶ Quod † si duo mandatarii concurrant, qui diuersa impetrarunt mandata, tempus datæ inspiciendum, *c. eam te, & c. constitutus, de rescript. cap. si eo tempore, eod. tit. in 6.* & potior tempore, potior erit iure, *c. qui prior. de reg. iur. in 6.* etiamsi in secundo esset clausula decreti irritantis, & in primo, non quia præsentatio afficit præbendam primo, vnde secundus eam non potest obtinere, *c. si capitulo, de concess. prebend. in 6.* etiamsi secundus primus præsentauerit, nam iden primo mandatario non præfertur, *ca. eum qui. de preb. in 6. c. sibi qui, de rescript. in 6.* nisi secundum ius commune, in secundo rescripto poneretur clausula anteferri. *gloss. in d. c. si sols. & text. in c. pen. de concess. preb. in 6.* Vult enim ius secundum primo tunc anteferri qui acceptauerit, si tamen collatio adhuc ei facta non fuerit, *c. ubi que, de rescript. in 6.* tollitq; hæc clausula ius ad rem, non ius in re. *a. quondam, de preben. in 6. de hac reg. anteferri Staphileus, in form mand. de prouidendo. Plene Felin. in ca. capitulum colum. 7 num. 6. cum seq. de rescript. Quib. & quot modis ius ad rem de benef. queratur, vide apud Gome. in reg. de non tollen. iure quesit. altere, 1 q.* Quod in Gallia non obtinet, quia constitutio regia declarat Papam præueniri per solam requisitionem mandatarii, & nominatorum, *§. de. larantes, de mand. Aposto. in concord. Rebuf. in for. declarati. noua prouis. in clausula, aut si aliquis super prouisionibus, &c. In praxi beneficiorum, & in reg. de non tollen. iur. quæsit. alt. gloss. 4. & in forma mand. Apostol. in verb. datum, in concorda.* præferretur nihilominus secundus, si primus mandatarius esset negligens, *capitulo. sibi qui, de rescript. in 6. ca. si clericus, de preben. in 6. Felinus in capit. capitulum, de rescript.* vel incapax beneficii fuerit post mandati insinuationem factus: pute, quia nõ sit capax curati beneficii, *c. si eo tempore, eod. in 6.* si sit mortuus, vel si duxit vxorem. *c. cum inter. de renunciat. Rota, decis. 123. nota quod vbi. in antiq.*

15 ¶ Et † quando olim formulæ erant variæ & speciales mandatorum ante conuentionem Gallicanam, mandati fines erant diligenter inspiciendi: neque enim mandatum de beneficio vacanti comprehendit vacaturum. *Felin. in cap. constitutus, pen. colum. de rescript.* Neque exspectatiua vel gratia sub caussa, caussa cessante vim habet, *cap. post alasti, de rescript. & cap. si pauper. de preben. in 6.* vel conditione apposita, adhuc veniente vel deficiente, *Panorm. in c. 1 in finali col. de re iud. facit l. cedere diem, de ver. sig. c. si par. de rescript.* vel renuntiante impetrante mandatu, quia renuntiare potest expresse, *Panorm in 2. notab. c. ad audientiam. 2. de rescript. text. in c. veniens, & c. sane de renuntiat.* vel tacite id agendo, quod contrarium est suæ professioni, vt si ducat vxorem, vt dixi: nam & tunc quæ habebat beneficia amittit, *capit. 1. de clericis coniugatis.* & videtur habere pro derelicto. *arg. capi. ex transmissa, de renuntiat. cap. cam renuntiatione, 32. q. 1.* Item si fiat miles, & enormib. criminibus se misceat, quibus amittit clericatus priuilegium. *vide Pacum de mandat. Apostol. part 8. num. 17. Innocent. Butrigal. Panormitan. in capitul. 1. de apostat. ita iudicari tradit Bened. Elius in capitul. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine, num. 441.* Item si alio modo amittat hoc ipsum, vt in cap. 1. de vita & honest. cleric. in 6. & clemen. 1. eod. titu. Vel si ante assequatur beneficium, quod est cum eo quod exspectat incompatibile. *capitu. gratia, de rescript. apud Clemen.* Item si mandatum exspirauerit, puta morte mandantis re integra, *capitul. si cui in fin. de prebend. in 6 notat. in capitul. si super gratia, de offic. deleg. in 6. §. Recte, apud Iustinian. manda. l. mandatum. C. eod.* nam si vi mandati processum sit ad aliquem actum tendentem ad effectum mandati, non exspirat. *Alexand. & alii, in l. eius, vers. dicebat, si cert. peta.* Staphileus dicit autem prouisionem rem esse integram, & morte ante interueniente exspirare mandatum, *Ioannes Staphileus tract. de liter. grat. tit. quib. mod. exspir. lit. ad benef.* nisi executor, cui præsentatum est mandatum, vel bulla exspectatiua, processerit ad fulminationem processus. Nam tunc non dicitur res integra, inquit, post Dominic. *in capitul. si cui, de prabend in 6.* & Lapum, nec reuocatur talis gratia per obitum concedentis, nisi per successorem expresse reuocetur. *Prob. in c. pen & fin. eo.* Vt solet fieri per summos Pontifices, die sequente coronationem. *Pacus, de mand. Apostol. part. 8 an. 4. reg. 18. cancell. Innoc. 8.* Item si per mandatum, gratia quoq; fit facta, quia contulit sum. Pontif. mandatario canonicam & præbendam, si vacat, vel quæ primo vacauerit, nulli alii de iure debitam, morte mandantis ante assecutionem præbendæ non exspirat. *ca. si super gratia, de offic. delegat. in 6. vide gloss. ad §. item volent de collatio. in pragm. sanct. in ver. mandatum. & in ver. derogandum.* Et si gratia facta sit in mandato, etiam morte mandantis non exspirat, vt docet pluribus Matth. Pacus, *in tit. de manda. Aposto. in 8. part. num. 1. & 2.*

De Modis legitimis dandi beneficia ecclesiastica.

Cap. 12.

1 *Beneficia canonice dari debent.*
2 *Beneficium prius vacare debet, quam detur. & 12.*
Beneficium vacaturum quando & quomodo odiosum sit dare, eod.
3 *Regula de verisimili notitia quæ, & quare sit recepta in Gallia, & consideratio per sequentes numeros.*
4 *Regula de verisimili notitia locum habet in ordinariis.*
5 *Verisimilis notitia mortis beneficiati, & quomodo metienda.*
6 *Cursores quidam expeditissimi, & 7. Iudæus cursor præstantissimus. eod.*
7 *Philippides cursor eximius.*
Heraclitus Perinæus cursor. eod.
8 *Bancarii beneficiorum diem & horam, quibus cursores proficiscuntur, impetraturi beneficia scribunt.*
9 *Cursorum publicorum institutio a quo cœpit.*
10 *Beneficiatum mortuum celare non licet. & quid de eo statuatur.*
11 *Beneficium viuentis impetrans per obitum, eo mortuo non potest impetrare.*
13 *Beneficia pure conferri debent. & quid pure, & sine simonia.*
14 *Collatio beneficii quando, & quomodo palam fieri debet.*
15 *Regula cancell. Roman. de publicandis resignationibus.*
Renuntiationes beneficiorum intra quod tempus publicandæ. eodem.
16 *Renuntiationes quomodo publicandæ.*
17 *Beneficia duobus modis in summa acquiruntur, electione, collatione.*
Electio in quibus beneficiis locum habet. eod.
18 *Electio quid.*
19 *Postulatio in beneficiis quid.*
20 *Postulare qui possunt.*
21 *Postulatio admissa vim electionis habet.*
22 *Postulari qui possint.*
23 *Postulatio quibus fit.*
24 *Nominatio ad beneficia quid.*
Nominatio quando tribuit ius nominato eod.
25 *Nominatio academicarum ad beneficia quid est.*
26 *Variatio qua, & quando permissa in postulatione, & electione, & nominatione.*
Postulationis & nominationis consensus & diuersitas. eod.
27 *Electionis valide adipiscendi beneficium probatus modus quare.*
28 *Electionis triplex forma.*
Electio per inspirationem spiritus Sancti. eod.
29 *Electio per scrutinium quomodo fiat.*
30 *Electionis forma per viam compromissi qua.*
31 *Electionum formula in quibus seruanda sit beneficiis.*
32 *Electioni facienda qui, & num omnes vocandi.*
33 *Electio quo loco facienda est.*
34 *Eligendi alia formula per breuia, sortes.*
35 *In electione quæ considerande.*
36 *Electio sacerdotum ethnicorum a populo fiebat.*
37 *Principibus laicis cur ius aliquod in constitutione episcoporum.*
38 *Nominat ad prælaturas Andium regulus, & Alanconius nomine regis.*
39 *Nominationis regis ius ad electionem remissum.*
40 *Eligere qui non possunt ad beneficia.*
41 *Eligi quæ personæ nequeant.*
42 *Electionis peragendæ modus.*
Sepeliri debet mortuus antequam alius in eius locum eligatur. eod.
Electionis vocem quibus committere, & quomodo absens possit. eodem.
43 *Electorum iuramentum ante electionem.*
44 *Scrutatores electionis quomodo eligant.*
45 *Electionis publicatio ubi fieri debet, & quomodo.*
46 *Episcoporum confirmatio quomodo fiat.*
Electio quando ab electoribus iterari potest.

Compre-

1 COmprehenditur † vno capite & regula quæstio, qualiter & quomodo beneficia concedantur: nempe, vt canonice dentur, *c.1.de reg.iur.in 6.* id est, secundum præscripta legum Pontificalium. Non enim omnes modi possessionis, seu melius detentionis beneficii, legitimi sunt: & ideo quædam in genere, quædam alia in specie in proba beneficiorum datione obseruari operæ-
2 pretium est. ❡ Primum † beneficium vacare debet, antequam certum detur, potissimum si per obitum alicuius, *c. 2. & 3. de concessio praben. c.ex tenore, eod. c.detestanda, c.auaritia, eod. in 6.* ad euitandas ambitiones, & habendi impias cupiditates, votumq; improbatum mortis captandæ, si de viuentis bonis fieret donatio. Vt in iure etiam ciuili exosæ sunt etiam istæ donationes bonorum viuentiū, & pacta de futura successione, *l.fi. de pact. C.l. ex eo. C.de inut.stip.l.stipulat.hoc modo concepta, de verb.obl.in § P.cũ simil.* vt suo loco Deo fauente trademus *in successio. ab intes.* Et qui scienter passi sunt, se in viuorum sacerdotum locum poni, ab ecclesiastica communione pelluntur, *c.1. de concess.praebend.* & deponuntur, *can.in primis, 2.q.1.& can.enim qui. & can.non furem, 7.q.1.* nisi viui iusta aliqua ratione depositi sint legitime. *can.eos 7.q.1.can. postquam.70.distin.* vel impetrentur per incapacitatem, vel alio modo, quam per obitum. Hæc tamen non pertinent nominationes, academiarum, reseruationes, gratiæ, mãdata, de quibus paulo ante dictum est, quæ dant aliquod ius ad beneficia vacatura: nam illa non sunt proprie de beneficio personæ viuentis, cum non respiciant certum possessorem, & multa sint genera vacandi alia, quam per obitum, per quæ possunt effectum prouisiones illæ sortiri. Nos autem de beneficiis post mortẽ alicuius certi, & ea morte illius obtinendo, agimus nunc.

3 ❡ Et † extat regula cancellariæ 28. quæ dicitur de verisimili notitia, ad euitandas fraudes in beneficiis, & vt ambitiosis via præcludatur, & conscientiæ puritas adsit. *istæ rationes ponuntur in procem. reg. huius dum publicata fuit a Ioan.23.sum. Pontif. Gomes.in illam reg.in præfat.* Qua cautum, vt impetrationes beneficiorum cuiuscunque generis, non possint impetrari a summo etiam Pontifice, ex obitu quarumcunque personarum: nisi post obitum, & ante gratiam seu impetrationem, tantum temporis effluxerit, quod interim vocationes ipsæ, de locis in quibus personæ prædictæ decesserint, ad eiusdem Pontificis notitiam verisimiliter potuerint peruenire. Quæ regula recepta est in Gallia pro lege, aduersus quã nec Papa in regno dispensat: & ita iudicatum. *Pap. in Rhapsod. arest.lib. 3.tit.4.aresto.1. & 3.* vnica sola demto, nempe si quis mortuus est, ante resignauerit seu euacuerit beneficium in fauorem eius, qui misit Romam, & obtinuerit beneficium in vim resignationis cum clausula, vel alias quouis modo vacan, etiam per obitum eiusdem resignãtis, & cum derogatione regulæ de verisimili notitia. Nam tunc mortuo renuntiante ante impetrationem etiã breui tempore, & ante tẽpus quo fieri nequit, vt verisimiliter tũc perueniret notitia ad summum Pontificem mortu, tempore impetrationis, valet impetratio illa per obitum, etsi per regulam 18. cancellariæ de infirmis resignantibus & morientibus intra viginti dies, renũtiationem impugnet. Et ita iudicatum sæpe, eo quod hic impetratur per resignationem & obitum iustum habeat principium, nempe resignationem, quod tollit suspicionem captandæ mortis: facta tamen numeratione dictum a tempore, quo quis ad curiam summi Pontif. attripuit iter, vsque ad tempus prouisionis vel admissæ renuntiationis. Vt illud tempus sit legitimum, etsi a die illius itineris cœpti non sit verisimilis notitia obitus tempore prouisionis: si modo appareat tempore exhibitæ procurationis, vel die præcedente mortuum esse renuntiantẽ, *ita iudicatum refert Papon. lib 3.tit.4. Rhapsod aresto aresti.2. & 5. Rebuffus in §. declarauit, ad verb.iure praeuentio. de collat. in concord. Et ita quia contrarium alias iudicatum in R. tit. Et hanc quæst. late examinat Gomesius, in reg. de verisimili notit. q.3.* de dolo & fraude, & aliis impedimentis cessantib.

4 ❡ Habetque † locum hæc regula de verisimili notitia in ordinariis, vt non possint per obitum conferre, priusquam verisimiliter potuerint cognoscere eum mortuum, ob cuius mortem cõferunt: eædem enim rationes in ordinario locum habent, quæ in summo Pontifice. Et ita iudicatum Tholosæ in Senatu, & Parisiis. *Pap d. lib. 3.tit.4.art.6.hoc etiam tenet & disputat & soluit cõtrariam sententiam in reg. de verisim.notitia obitus, q.1.Decius consi. 398 incip.in causa domini, col. final. Ioan. Francisc. de Sancto Nazario de Ripa in repet.l.1.posito in tit. de legib & longa consuet. Ante omnes glossator antiquus pragm.sanct. tit.de collatio.in ver faciendas.* Idemque obtinet in legato summi Pontificis tradit gloss. antiqua in prædictam regulam 18. Quia conuenit saluti animæ hæc regula, & iuri communi, ne capteiur mors alterius: ideo extendenda. & doli, qui in fraudem istius legis fiunt, circumcidendi sunt. Quales hi, qui fiunt in curia Romana, vt cum aliquando veniente cursore, is obtinet quidem signaturam, sed & postea singulis diebus impetrat alias: vt post obitum verisimili notitia mortis habita, impetrasse videatur. Quod tamen si detegatur, infirmandum, vt in fraudem factum erit.

❡ Porro † verisimilitudo illa metienda est spatio itineris, a loco vbi mortuus est, vsque ad locum vbi collatio facta est, num verisimiliter nuntius mortis eo tempore potuerit peruenire a die veri obitus. Quare hic iudices locorum interstitia perpendere debent, si possit ita celeriter nuntius peruenire communi vsitata, vel ratione expeditioris cursoris. Sunt enim aliqui cursores, qui expeditius aliis itinera peruolant, diligentiaque maiori perficiunt. ❡ Vt † memorat Suidas, *in Iudaeo.* Iudaeum quendam fuisse sub Leone Cæsare Martiani successore, læua manu robustiorem, sed valentissimis pedibus & celeritate præstantem, velociorem Euchide, Æsopo, Chrysomanso, & Echione, & aliis, qui celeritate pedum celebrabãtur. *Is enim, inquit, in eundo conspiciebatur, & rursum euanescebat fulguris instar per præcipitia, non currentis magis quam volantis similis, quam enim viam, homo mutatis equis perficere non poterat, eam hunc pedibus suis perficere asserebant.* 5

❡ Narrat † & idem Suidas, *in Hippia.* Philippidem cursorem nocte vna mille quingenta perfecisse. Et *idem in verb.* Σῦτλον, Heraclitum Perineum ob celeritatem in admirationem fuisse: vnde & prouerbium de vsura: Σῦτλον ὁ τόκος Ἡρακλείτου περινέου τρέχει, id est, *celerius currit vsura Heraclito Perineo.* Inuenit Theodosius Imperator, teste Cassiodoro, *Officior. lib.14 sacra histor.* quendam virum, animo habituque corporis fortissimum, qui tanta velocitate veredos agebat, vt tribus diebus perueniret ad terminos Romanorum & Persarũ, & rursus totidem remaneret Constantinopolim. ❡ Vult † constitutio Henrici II. regis, *de la reformation des prouisions des benefices, anno 1550. mense Iunio, artic.9.* vt mensarii, quos banquarios vocant, teneantur scribere in registro diem & horam, quibus cursores beneficiorum ad Romanam curiam, vel legatos impetraturi beneficia proficiscuntur. Itaque si cursorum probetur in indiuiduo diligentia, certe verisimili notitiæ non erit locus sed veritati: vt puta, si doceatur tẽpore mortis in eo loco cursorẽ fuisse, vbi mortuus, & tempore mortis, & eundẽ cursorem ad locum, vbi impetratio facta est, peruenisse. Ideo verisimilitudo accipitur hic, non de celeriore expeditione probata: vt si aliquando aliquis eo peruenerit intra breuissimum tempus, non etiam da segniore. sed quod fieri, vt plerumque solet maritimo vel terrestri cursu diligenti, per cursores. *hoc explicat Gomes. in d. regu. de verisim. not. q 5.* publicos dispositos, vel priuatos, permutationes frequentes equorum. ❡ Quorum † institutum, & antiquum, & vtile est, quodque & tribuit Cyro Xenophon, *lib.8. Cyropæd.* Herodotus, Xerxi, *in Vrania.* Suetun. Augusto, *in Augusto.* 6 7 8 9

❡ Demitur † tamen ex verisimili notitia, tempus quo dolo malo post mortem beneficiati, cadauer vel corpus eius celatum est, nam si quis ita celauerit, vt interim posset Romam mittere ad impetrandum beneficium mortui per obitum, & præuenire ex arte ordinarium, non recipitur impetratio, nisi a tempore, quo cognitus fuit obitus, & ita iudicatum. *Pap lib 3. Rhapsod.arest.tit. 4.artic.4. & tit 10. Arest 1.* Ne quis ex suo dolo lucrum consequatur. *c. sedis Apostolica. & c.ex tenore de rescript.* Quod & arbitror verum, siue is qui obtinuit, ita retinuerit in fraudẽ, siue ex fraude illa, alius obtinuerit: aliter non. *arg. l.1.si quis aliquem, de test. probi.* 10

❡ Accedit † ad superiora alia regula cancell.20. *hanc fuse explicat Gomes.in reg. de impetrantib. beneficia viuent. Felin.in cap.in nostra in 37.correlatiuo.de rescript. De Selua in tracta benefic.3.part.q. 11.* per quam statutum, vt si quis supplicauerit sibi de beneficio quocunque, tanquam per obitum alicuius, licet tunc viuentis, vacante prouideri, & postea per obitum eius vacet, prouisio dicto supplicanti per obitum huiusmodi de non facienda, nullius sit roboris vel momenti. 11

❡ Ergo † si beneficium impetretur, vel conferatur per mortem alterius, oportet constitisse de morte eius: in aliis etiam conferendis oportet vacent, antequam conferantur. Cum viuentes alioquin suo iure non sint sine caussa, vel facto suo priuandi. *reg 6. cancellaria, de non tollen. iure quæs. alteri a8.* Et rescripta principum, vel aliorum censentur concessa sine præiudicio alterius, *l. 2.§ si quis a principe ne quid in loco publ. in P.l.nec auus. C.de emancip.c.quamuis & c.si propter de rescr.in 6 etiam si motu proprio* 12

concedantur. gl. in clem. si Romanus, de prabend. facit l. 2. & l. rescriptum, de prec. Imper. offer. C. etsi preces veritate nitantur. *l. fin. de diuers. rescript. lib. 1. C. tit. 26 c. 2. de rescript. ap. Gregor.*

13 ¶ Deinceps † beneficia dari pure, palam, libere, & sine diminutione, *tot. titul. de eccl. benef. sine quoq. diminu. confe. c. de monachis. c. auaritia, de prab. c. grauis, c. prohibemus, de censib.* pure, id est, sine pacto & conditione, *c. fin. de pact. c. cum pridem eod. can. quam pio, 1. q. 2. can. per laicos, 16. qu. 7.* ne simonia locum habeat, quam puniri valde diximus in criminibus, dum de sacrilegio egimus.

14 ¶ Si † palam non fiat, suspecta est collatio in illis, in quibus de fraude dubitari potest, *c. vni. § porro, vt eccles. benef. l. non existimo, de administ. tut. can. clericum, 81. distinct.* In aliis nequaquam: dummodo testibus præsentibus fiat, & secretario, vel duobus præsentibus tabellionibus, vt cautum fuit Senatusconsulto Parisiensi anno 1527. 7. Iunii. *Rebuff. in rubr. de collat. in concord. in 4. editio.*

15 ¶ Quare † & lata est regula cancellariæ 34. de publicandis resignationibus ad vnguem in Gallia obseruata, *idem in Prax. benef. part. 3. rubric. de reg. de public. resign. vbi rationes adfert. pluraq. Senatusconsulta secundum eas collecta ap. Papum, lib. 3. tit. 1.* qua cauetur, vt renuntiatio beneficii facta in curia Romana, publicetur in loco beneficii intra sex menses: si extra curiam, intra vnum mensem, a tempore bullæ expeditæ, non a tempore consensus procuratoris resignantis ad expeditionem illarum computandos, & intra id tempus is, cui renuntiatum est, adipiscatur possessionem, alioquin suppressio illa collationis seu renuntiationis præsumitur fraudulenta. Et si post sex menses, vel vnum, & ante publicationē resignans moriatur in possessione, beneficium dicatur vacare per eius obitum, nec ea renuntiatione ius competat. Obseruandum tamen hanc regulam locum habere, si post vnum vel sex menses resignans moreretur, & post mortem vellet in vim renuntiationis resignatarius vti titulo. Nam si post vnum aut sex menses viuat resignans, nihil interest quo tempore publicet renuntiationem, etiamsi post triennium vel amplius publicata fuerit, dummodo viuente resignante publicetur, vt sæpe iudicatum fuit. *Pap. libr. 3. arest. tit. 1. arrest. 2. & 6. Roman. cons. 337. incip. Quoad primum. col.*
16 *2.* ¶ Sic † electiones clandestinæ reprobantur. *c. quia propter. § fi. de elect.* Forma publicandi resignationes & prouisiones seu collationes beneficiorum in constitutione Henrici II. 23. Iulii, ann. 1550. tit. *de la reformation des prouisions des benefices, notaires Apostoliques, &c.* art. 13. & 14. Vt si de beneficiis collegialium ecclesiarum agatur, fides fiat adeptionis possessionis per secretarium seu scribam capituli: vel in refutum capituli, per notarium cum duobus testibus. In aliis autem, vt fiat publicatio in suggestu ecclesię beneficii, in mercatibus, & conuentibus publicis illius loci, aut per insinuationem factam quæstoribus sacris ecclesiæ, operariis, parochianis: vel etiam insinuatis titulis collatoribus, ordinariis: & patronis.

17 ¶ In † summa formulæ acquirendorum beneficiorum duæ sunt, ad quas aliæ referri possunt: nempe electio & collatio, quæ institutio aliquando dicitur. *c. cum in illis. de prab. in 6. c. auctoritate. de institut.* Electio locum habet in prælaturis collegiatarum ecclesiarum, fitque ab ipso collegio seu capitulo. *c. 1. c. ne pro defectu, de elect. c. cum pro ecclesia. de caus. possess. § 1. de elect. in pragma. sanct.*

18 ¶ Vnde † secundum Goffredum, electio est, alicuius personæ idoneę ad dignitatem vel societatem, sodalitiumve sacrum canonice, & seruata forma, facta vocatio. *accedit Innocen. in c. vno in ver. vera, de postul. prala. in 6 & probat c. cum in cunctis c. cum ecclesia Vulterana, c. quia propter. de electis c. cum olim, de arbit.* Electio cōplectitur postulationem & nominationem, & sine his factam vocationem, quæ electio dicitur: & magis late & improprie collationem, quandoque & præsentationem. *Feder. de Senis. consil. 70. incip. Factum est tale. col. fin. Rochus tract. de iur. patron. col. 6. fin. it, c. cum ecclesia Vulterana, de elect.* Postulatio ad beneficia est præparatiua electionis. *colige ex c. 1. de postul. pral. in 6. ex c. innotuit, c. 30. de elect. apud Greg.* Atque prout in re beneficiaria accipitur, omissis aliis postulationis acceptionibus.

19 ¶ Postulatio † est concors capituli, vel aliorum petitio, superiori facta de promouendo aliquem in prælaturam, qui propter aliquod impedimentum vel defectum, quo tamen postulatus omnino non est inhabilis, iure communi eligi non poterat. ¶ Po-
20 stulant † qui eligere possunt, omnes, vel maior eorum pars & sanior, *c. 3. de postn. prala. c. innotuit, § fin. de elect. arg. can. 1. 2. 3. 65. distinct.* qui postulatione semel superiori præsentata, non possunt resilire ab ea, sed superioris expectant responsum. *c. bona memo-*
21 *ria, in 2. de postul. pral.* ¶ Habetque † admissa postulatio vim electionis, vt alia opus nō sit, postulatione admissa ab eo, qui ius confirmandi habet. *Hostien. in sum. in d. ti. de postul. prel. in § quis sit effectus. per d. ca. innotuit, § fi. de elect. c. bona, in 2 § fi. de postul. prel. & 10. 23. dist.* Sola tamen postulatio ius non tribuit postulato: quia potest improbari seu reiici per superiorem, si illi videatur: & si approbet, id ex gratia pendet, & fit. *c. 3. & pen. de postul. prelat.* Nisi forsan is postulatus valde sit idoneus, & superior superiorem habeat, ad quem recurri poterit, vt eius postulationem cogat eum admittere. *gl. in c. 3. in verb. quam gratiam, eo. per c. nullus, de iure*
patro. ¶ Postulantur † autem, vt Baldo notat, quibus oportet sup- 22
pleri vt possint eligi, quendam defectum eius quod desideratur in electo, vt ætatis, *c. cum nobis olim § pen. & fi. de elect. c. dudum, in 1. § fi. eo. tit. c. a multis, de ætat. & qualit.* natalium, *c. innotuit, § fi. de elect.* quod sit alterius diœceseos clericus, *c. priuatum, 71. dist.* non autem si emendatio vitii vel incapacitatis omnino postuletur. *c. 1. & 2. de*
postn. prala. c. scriptum est, de elect. ¶ Ideo † sit hęc regula firma, po- 23
stulationem ei superiori fieri tātum, qui possit supplere, & ita dispensare & gratiam facere, aliter inutilis est. Veluti clericus a suo prælato ab altera diœcesi peti debet, *can. literas, 63. dist. can. electionis, 86. dist. c. fraternitatem, 71. dist.* sic in similib. Neq; ante admissam postulationem, postulatus vt electus seu institutus recipiendus est: alioquin electores, qui id commiserunt, priuantur potestate eligendi. *c. bona memoria, c. 23. de elect.*

¶ Nominatio, † est duorum, trium, vel plurium, vt idoneorum 24
electionis caussa delectus, *can. 1. 85. dist. Archid. in c. nulla, de elect. in 6. & c. quanto, col. 2. 63. dist.* vt & expressio. Nominatio certitudinem personarū, vel per nomen & cognomen, vel alio modo, vt intelligantur, sine dubio demonstrat. *l. 1. & seq. de libe. & posthum. in P. l. certum. si cert. pet.* Dico, duorum vel plurium: quia & vnus interdū potest nominari, sed illius nominatio est potius electio, ex qua acquiritur ius aliquod nominato. *c. cum olim, de re iudic. gl. in c. quanto, 63. dist. & in c. contra, 16. q. 7.* Sic hodie rex ex conuentionibus Gallicis debet nominare Papæ vnum grauem magistrū seu licentiatum in Theologia, aut iurium Doctorem, aut in altero iurium Licētiatum, & legitimæ ætatis, ad prælaturas & alia beneficia maiora electiua. *§. 5. de reg. ad prala. nomina.* iuxta formam c. quia ꝓpter, de electio. Huiusmodi nominatio est, ea electio, quę fit tractatu & deliberatione ante habita in creādo rectore & docurionib. *vt in § praterea vt iudi. sine quoq. suffra. in auth. l. nominationes, C. de decu. lib. 10. tit. de peric. nominat. eo. lib.* quæ tribuit ius licet aliquando non sit perfectum, si confirmatio petenda vel appellatio sit interposita: vt ex caussa, potest aduersum nominationem intercedi. *vt in l. vni. si prop. inimic. fuc. fit erea. lib. 10. C. l. vni. de periculo. ad nume. nominat. eod. lib. C.* ¶ Nominant † academiæ ad be- 25
neficia vt idoneos, plures graduatos, quibus debentur ea beneficia, quæ certis & definitis mensibus vacant, *§. volumus, & § præterea, & § monemus, de coll. in concor.* vt etiam ante diximus. Ideo horum nominatorum nominatio dicitur ius quoddam, nominato legitime qualificato, beneficia certo tempore ei præstituto vacantia, petendi & acceptandi, competēs, vt definit & explicat Rebuff. *in tract. nominat. q. 4. & seq. & probatur per d. § præterea. § prafatiq. ordinarii. de collat.* ¶ Postulatio † affinis videtur nominatio- 26
ni: quia vt plerumque ante præsentatam vtramq; in vtraq; admittitur variatio, postea nequaquam. *c. bona, in 2. de postn. prala. Calde. consil. 5 incip. An nominatus, rubr. de elect. Barth. in l. absenti, de donat. in P.* Sicut nec electione publicata, eandem non licet mutare electoribus. *c. publicato, de elect.* Tamen in postulatione pro defectu aliquo, & vnus sit delectus, & præsentatio in nominatione plurium vel duorum, inter quos & primo nominatus cēsetur dignior, *c. quorundam. de elect. in 6.* quibus nec postulatio conuenire potest. *c. 1. de postul. prala. in 6. c. innotuit. de elect. ap. Greg.*

¶ Electio † ea modis legitimis præcipuus est, quo beneficia 27
conferuntur: nemo enim sibi sumere debet honorem, nisi vocatus a Deo, tanquam Aaron. *c. qualiter, de elect.* Fitque ex pluribus: nam vbi vnus tantum, via electio saltem proprie dici potest. *Panorm. in c. cum ecclesia Vulterrana, nos. 2. de elect. c. 1. eod. can. congregatio. 16. q. 1.*

¶ Vocatio † porro hæc legitima. In triplici forma est. *ca. quia* 28
propter, 41. distinct. c. quia propter, de elect. Antiquior est per spiritus Sancti inspirationem, quæ imitatur Dei, Domini nostri Iesu Christi electionem discipulorum & Apostolorum. *Matth. 10 Lu. 6. Marc. 3. & 6.* Et eam, quam Apostoli vndecim deduxerunt in locum Iudæ Iscariotis fecerunt. *Act.* Hæc videtur ea esse, in qua omnes eligentes communiter in electione sine vitio celebrata, in vnum consentiunt, *ca. quia propter. § nisi. de concess. prab.*

nempe

nempe tractatu prius habito. Quemadmodum vnanimes Christiani elegerunt septem diaconos, tempore Apostolorum. *Act. 6.* & ipsi ecclesiæ maiores Paulum, & Barnabam, Silam & Iudam. *Actuum 15.*

29 ¶ Secunda † electionis forma per viam scrutinii, *d. c. quia propter*, in qua moris est omnibus eligentibus in vnum conuocatis, ab iis tres deligi ex collegio, qui exquirant seu scrutentur vota, singulorum separatim, & secreto, eaque per se vel tabellionem scribant, & postea publicent, publicata conferant, & numerent vota. Quibus peractis, vnus de capitulo omnium nomine seu capituli, per verba numeri singularis eligit eum. *c. sicut, c. 21. de electi. in 6.* in quem maior & sanior pars capituli consensit, *c. dudum. & c. ecclesia vestra, de electio.* non quem minor pars elegit, quamuis maior pars postea subsequentem consensum ratificauerit. *c. audi tis, 29. eod. arg. cano. quanto, & can. plebs, 63. distinct. can. licet, q. .c. in Genesi, cap. quia propter, de electione.* Nam ratificatio consensus in electione tantum recipitur in his, quæ præcedunt & sequuntur electionem, *clem. in caussis, de elect. c. cum dilecta, §. verum, de testi. c. bona. in c. § fin. de postul. præl.* non quæ ipsam respiciunt. In singulari enim consensu diuisio videtur inesse.

30 ¶ Tertia † eligendi forma compromissi, quando per compromissum alliquibus iure idoneis electio, *c. cum contingat. de arbitra.* conceditur eligendi potestas, *dict. c. quia propter, de elect.* vel determinate, veluti ea lege, vt compromissarii eligant secundum vota singulorum, quæ scrutari tenebantur, *cap. cum dilectis, eod. cap. cum expediat, eod. in 6.* aut alio modo: vel absolute compromisso in eos facto. Qui per vnum quoque electionem declarant *cap. sicut, in 1. de electio. in 6. c. cum ab vno, de re iudic. in 6.* eius, qui vicit numero votorum. *cap. si eo, ca. 23. de electio. in 6.* Nec reuocari potest hæc potestas compromissis data re non integra. *ca. in caussis, ca. 30 de elect. apud Grego.* Sicut & perfecta a compromissarus electione, compromittentes tenentur admittere electum ab illis, nisi contra formam compromissi appareat electum. *ca. cum dilectus, c. 32. eod.*

31 ¶ Istarum † trium electionum formula vna necessario adhibenda est in prælatis, & episcopis eligendis: in minoribus autem beneficiis electionis, istæ solemnitates ad vnguem sequendæ non sunt, sed sufficit maiorem partem & saniorem eorum, qui eligere debent, consensisse in electum *gloss. in d. ca. sicut. de elect. in 6. in verb. concilium.*

32 ¶ Omnibus † scilicet electoribus conuocatis: nam facta electio non vocatis omnibus, etiamsi vnus tantum contemnatur, irrita est. *c. bona memoria, in 2. c. 36. ca. quod sicut. c. venerabilem, de electi. apud Grego. c. cum olim, de arbitr. cap. obeuntibus. 63. distinct.* Qua non obitis ite pariter fieri secunda electio. *c. constitutus. de appell.* Et ita vocandi illi, qui commode vocari possunt, *c. in Genesi. c. bona memoria de electio. c. cum in ecclesiis, c. 33. de præben. in 6* vt qui sunt in prouincia, *d. can. quia propter vide can. factus est. 7. q. 1.* nisi periculum sit in mora ti prouincia latius pateat, quam expectari vocandos patiatur eligendi necessitas, *c. cum inter vniuersas de elect.* vt qui tempus ad eligendum posset elabi. *ex ea, ne pro defecta de elect. & latius supr* Adhibendaque erit & consuetudinis in eligendo, qua obseruatio, num vocentur absentes. *gloss. in c.*

33 *coram dil. Elo, c. 35. in verb. in prouincia de electio.* ¶ Sicuti † & quando de loco, vbi fieri solita est electio, quæritur, *ca. cum terra. de electione. c. in caussis, cap. audiuis. capit. in Genesi, eod. tit.* Quamuis ho-

34 nestius est fieri in ecclesia. *cap. qua fronte, de appellatio.* ¶ Erant † enimquis etiam consuetudines aliæ circa electiones, vt fierent vel scriptis breuibus, vt apud Occitanos, *Boer. q. 1. num. 6. & 19.* vel sorte, vt electus fuit D. Matthias: prohibita deinceps in ecclesiasticis electionibus. *c. fin. de sortile. & ibi Doct. lib. 5. Decretal. tit. 21. can. non iustum, & can. non exemple, 26. quæst. 2.* Exemplaque inspiratione diuina perfecta, in consequentiam trahi non debent, vt deinceps temeraria & casuali committantur improbitati, etsi in litibus dirimendis, & vbi æqua iura concurrunt, pacis caussa permittantur aliquando sortes. *l. si cum ambo. famil. ercisc. in P. l. si quis unus, C. commu. de legat.*

35 ¶ Breuiter † per anacephalæosin, in electionibus considerantur beneficia vacantia, personas, & actum eligendi. Beneficia debent esse electiua, non alterius generis: rursum, maiora electionum aliquam formulam *c. quia propter, de electio.* exigunt, e-liano tant. in Gallia electiones ad prælaturas sublatæ sunt, & postulationes, & ius eorum ad nominationem regiam translatum est. *§. 1. de reg. ad præl. nominat.* in aliis aliquando recepta. In personis consideramus eligentes & eligendos, vt sint idonei. Quibus porro non inhibetur, electio expresse, permissa est. Prohibentur itaque laici, etiam regibus & principibus in beneficiis. *can. si quis deinceps, 16 quæstion. 7. ca. Messana, de electio. ca. laici, ca. nullus. ca. Adrianus, ca. Valentinianus, 63. distinct.* Aliquando tamen propter schismata & ambitionem ecclesiasticarum personarum, & ob populi temeritatem, & diuitum ecclesiæ, & odium in ecclesiasticas personas, potissimum nascente ecclesia, cleri & populi adhibitus est consensus & testimonium, vt omnibus episcopi & clerici probarentur, *ca. plebs, & can. seq. ca. fin. 63 distinct. in nomine, 23 distinct.* vt alibi superiori libro diximus in episcopo.

36 ¶ Sic † apud Ethnicos pontifex maximus, & rex sacrificulus, & flamines a populo creati seu electi: pontifex quidem, tributis, comitiis: rex, centuriatis: flamines, curiatis: tum cum reliqui sacerdotes a collegiis cooptarentur. Quos omnes postea Cneus Domitius ad comitia populi tributa transtulit anno ab vrbe 651. Merlo & Oreste Coss. Cuius legem post a Sylla sublatam, & iterum a Tito Labieno tribun. pleb. Cicerone consule relatam, iterum M. Antonius consul post Cæsaris dictatoris necē abrogauit. Quam sequenti anno, vna cum ceteris Antonianis legibus, Senatusconsulto sublata, res iterum ad populi comitia rediit. *vide Manut. in suo lib. de legib. & Carol. Sigon. libr. de antiqu. iure ciuium Roman. cap. 9. Post decessum Iulii Cæsaris,* inquit Dio Cass. *lib. 44. histor. veritus Lepidum & M. Antonius, ne in actiones suas inquireret. Pontifex maximus constituit: quod vt facilius efficeret, electionem summi Pontificis iterum a populo ad Pontifices transtulit.* Auctor Dionysius Halycarnasseus, *lib. 2.* ex lege Romuli cautum, vt a curiis singulis sacerdotes eligerentur. Et hoc ipsum inter Christianos aliquando populo, aliquo modo concessum diximus. Verum paulo post rerum experientia docuit, quantum corruptionis, & vanitatis, & temeritatis esset in populo: & ideo necessarius voces esse admittendas placuit, *c. 2. de elect. ca. si ergo, 8 q. 1. cap. decernimus, 16. quæst. 7. l. de ordinum. C. de pæn.* neque eius requiri consensum, nisi forsan post electionem, vt probet, admittatur.

37 ¶ Principibus † aliquid iuris ex priuilegio & propter beneficia in ecclesiam Apostolicam concessa, indultum est, potissimum Gallicis, vt Archiepiscopi electi & episcopi, suarum prouinciarum ab illis inuestituram acciperent. *can. Adrianus, & seq. 63. dist. c. hinc est etiam, 16. quæst. 1.* Vtque occurreretur hæreticis, & tumultibus, neve præponerentur illis infideli, qui regno insidiari possent. Hoc ipsum priuilegium & ad Hispanorum regem prorogatum. *can. cum longe, 63. distinct.* Verum electio illis partim edemta, partim ab illis sponte circata, *c. ego Ludouic. eod. distinct.* & canonice, capitulo, & religiosis ecclesiarum concessa, *can. sacrorum eod.* legibus illis imposita, & formulis ex variis capitulis, de quibus ante dictum est, & nuperrime ex concilio Basiliensi titulo de electión. Quibus tamen derogatum in Gallia concilio Lateranensi, e concordatis summi Pontificis & regis in prælaturis, In §. 1. de regia ad prælat. nominat. non in aliis electionis. *Rebuffus in § monasteriis. in ver. capitulis, de reg. ad præl. nomina. in concor.*

38 ¶ Et † hodie etiam reguli Andium, & Alenconius hac nominationis prærogatiua vtuntur in suis ditionibus, regis permissu, sed ita, vt huius nomine ac postulatione diploma Pontificum postuletur. *Chopin de doman. lib. 1. t. 1. c.*

39 ¶ Cesserat † & huius nominationis rex Galliarum in constitutionibus comitiorum Aurelia habitorum artic. 1. episcopis & archiepiscopis, quibus per nulla electio, nempe vt vacante episcopatu nominaretur per Archiepiscopum prouinciæ, capitulum, per 12. nobiles electos ab vniuersis diœceseos nobilibus, & per duodecim ciues delectos a reliquis ciuitatis episcopalis ciuibus, vel archiepiscopalis, si de archiepiscopatu ageretur: & per alios eius archiepiscopatus episcopos in vnum coactos, nempe tres viri idonei & sufficientes regi, qui ex illis vnum nominarent summo Pontifici. Verum illa constitutio malo maximo regni contemnitur, & sine electionis huius formula rex, vt antea, nominat summo Pontifici prælatos.

40 ¶ Sed † hæc nominatio alterius iuris est, quam electionis in quaid fimum, laicos non posse eligere, nec hæreticos, *can. fin. 9. q. 1.* suspensos, *c. cum dilectus, §. quia vero, de consuet. c. cum bona, de ata. & qual.* quibus interdictum ne eligant absque superioris auctoritate. *c. fin. de elect.* Qui semel indignum scienter elegerunt, nō repetunt etiā electionem. *c. cum in cunctis, c. innotuit, de elect.* Nec eligunt negligētes, post tēpus eligendi elapsum *c. ne pro defectu eo.* Item nec excommunicati maiori excommunicatione, *c. constitutus. de appell.* aliter si tantum minori. *cap. fin. de cleric. excommun.* Item interdicti, *ca. cum inter, de electio:*

cum iamdudum, de praben. Ius enim competit electo ex electione.
c. si. de elect. in 6. nota gl. in ca. quanto, 63. dist. quam sequitur Panor.
in c. 2. c. quod autem, & c. nobis, de iure patron. Ita electio prælatum
2 facit, sicut & Imperatorem. can. legimus, 93. dist. ¶ † Confirma-
tionem concedit superior, vt episcopus, & alii superiores grada-
tim, ca. nosti, de elect. & capitulum sede vacante episcopali, c. cum
olim, de maior. & obed. quia confirmare est iurisdictionis episco-
palis, quam exercet capitulum sede vacante ca. 1. ne sede vacan. 6.
Imo si electio alicuius dignitatis pertineret ad capitulum, & con-
firmatio ad episcopum, vacante sede capitulum eliget & confir-
mabit gloss. & Doct. in c. penult. de supp. negl. prælato. Reb. in §. si quis
vero, in ver. dispositiones, de coll. in concord. quia duplici iure fungi-
tur l. si consul. de adopt. P. Verum hic obseruandum, capitulum se-
de vacante, electos confirmare posse in ecclesiis inferioribus, vt
abbates: sed electum episcopum non exemtum non confirmat,
sed archiepiscopus, d. c. cum olim, de maio. & ob. cano. illud, 64. dist.
c. cum dilectus, de elect. etiamsi is non fuerit consecratus, can. quo-
niam, 100. dist. c. nosti, c. transmissam, de elect. Archiepiscopum, Pri-
mas seu Patriarcha & Papa, c. quia igitur, & ibi gloss. 63. dist. cap. 1.
de translat. episc. In exemtis Papa adeundus, vel eius in ea prouin-
cia legatus, c. si abbatem, de elect. in 6. si modo exemti immediate
subsint Papæ, contra si mediate, vt sunt prouinciales, ministri
ordinis minorum, qui quamuis sint exemti, tamen habent gene-
ralem ordinis superiorem, a quo debeat confirmari. vide Angel.
3 Clauas. in ver. confirmatio, 1. num 4. ¶ † In confirmatione facien-
da, ante ciendi, seu vocandi il, qui intercedunt seu se opponunt e-
lectioni, nominari quidem, si nominatim intercedant, vel si ele-
cti ab aliqua tantum parte sint: quod si omnium concors sit ele-
ctio, generaliter vocari debent ii, qui possunt vel vellnt aliquid e-
lectioni obiicere, vt stato die & loco, quibus confirmatio facien-
da erit, veniant dicturi caussas improbationis, electionis, & im-
pediendæ confirmationis. in c. fin. de elect. in 6. c. bona memoria, in
4 1. eo. ap. Grego. c. 1. §. fin. eo. in prag. san. ¶ † Electio dat principium,
confirmatio perfectionem, ingressus officii possessionem. Bal. in
rubr. de elect. coll. fi. Sic confirmatio secundum Cardinalem, in
clem. 1. §. nos itaque, 2. o. nota de iureiu. est iuris quæsiti per electio-
5 nem corroboratiua declaratio. ¶ † Quare ab eo fit generaliter
confirmatio electionis, qui immediate eligentibus præest, vt &
Papa confirmat electos ad dignitates, quæ immediate subsunt
Romano pontifici, siue episcopatus, siue abbatiæ vel aliæ sint. ca.
nihil, de elect. c. cupientes, eo tit. in 6. vbi forma confirmationis huius.
Tradunt quoque & iure concursus summum pontificem posse
confirmare electiones ecclesiarum aliarum, quæ sibi immediate
non sunt subditæ, Rebuff. in §. monasteriis, in ver. solemniter peto, de
reg. ad præla. nominatio in concor. per can. ad Romanam, 2. q. 6. can.
cuncta per mundum, & c. per principalem, 9. q. 3. & eius legatum in
prouincia sibi decreta. Ioan. Andr. in d. c. nihil. per c. si abbatem, de
elect. in 6. quia & is in ea prouincia concurrit cum ordinario. ca. 1.
6 de offi. legat. in 6. ¶ † Summi pontificis electionem nullus confir-
mat: quia superior ei nullus est, cap. 1. 23. dist. is tamen Imperato-
7 rem confirmat. cap. venerabilem, de elect. ¶ † Ceterum confirma-
tio necessaria est, nam ante eam administrans cadit a iure suo, ca.
auaritia, eod. in 6. c. per electionem in dignitate acquisito, siue tan-
quam prælatus perseat per procuratorem, aut tanquam œco-
8 nomus regimen vsurpet in spiritualibus. ¶ † Exceptis electioni-
bus abbatissarum, in quibus abbatissa a maiori parte monialium
electa, pendente confirmatione propter controuersiam, an in
recte electa vel male sit, potest administrare in temporalibus &
spiritualibus: dummodo interim de rebus monasterii nihil alie-
net, & non recipiat aliquam monialem ca. indemnitatibus, 43. §.
si vero, de elect. in 6. Similiter si confirmatio esset a summo ponti-
fice petenda, & longissima interstitiis distaret episcopatus a curia,
potest licita esse administratio, citra alienationem tamen, c. nihil,
de elect. si electus non sit in mora petendæ confirmationis, quo
casu haberet locum pœna iuris. c. auaritia, eod. in 6. Mora autem
fieri videtur, si post præstitũ consensum, cessante legitimo impe-
dimento, cõfirmatio non petatur intra tres mẽses ab electoribus,
vel ab ipso electo, vel ab alio pro eo. c. quam sit, eod. in 6. Si autem
confirmatio petenda est a summo pontifice in cathedralibus &
regularibus ecclesiis, seruãda est formula c. cupiẽtes, de elect. in 6.
¶ † Quærit autẽ non inutiliter Bertbachinus, in 4. par. secunda
9 partis princ. n. 3. de episc. n. 12. nũ inualida electio, per cõfirmationẽ
valida fiat? Distinguit & soluit, inualidã ratione personæ electi nõ
validari confirmatione, per l. si constat, de appell. contra, si inualida
ratione eligentiũ, per l. ex consensu, §. 1. eod. tit. At si nulla sit electio
ratione formæ, & eligẽs eius qualitatis sit, qui posset illud munus
concedere, validatur, si confirmatio fit ex certa scientia, alias mi-
nime: at si eligens non posset illud concedere, non validatur per
confirmationem, Innoc. in cap. nihil, de elect. Barth. in d. l. si constat.
Verum quandocunque inualida sit electio, si ea non confirme-
tur in iudicio contradictorio, Bal. in addit. ad Spec. de appell. ver.
per definitiuam. firma est: non idem tamen perpetuo, si summarie
& de plano. Innoc. in d. c. nihil, Ioan. Andr. in c. si. de elect. in 6.

De Consecratione, & Benedictione. Cap. 14.

1 *Consecratio prælati sequitur confirmationem, non contra.*
Consecratio quid, eod.
2 *Episcopi consecrari debent.*
Abbates benedicuntur, non consecrantur, eod.
3 *Episcopus ante consecrationem quæ possit.*
Abbas ante benedictionem quæ possit, eod.
4 *Abbates non omnes egent benedictione.*
5 *Abbatis beneficia ante possessa incompatibilia, eius confirmatione vacant.*
Episcopi possunt sua beneficia possidere vsque ad consecrationem, vel consecrationis tempus, eod.
6 *Consecratio prælatorum non differtur vltra tres menses.*
7 *Episcopus a quibus consecratur.*
8 *Archiepiscopus a quo consecratur.*
9 *Papa, Patriarcha, Primates a quibus consecrentur.*
Imperatorem quis coronet, eod.
10 *Consecrandi episcopi modus, & tempus.*

COnfirmatio consecrationem † prælati debet præcedere, non 1
sequi in iis quibus consecratio accedit: aliter non valeret. cap.
prouida, de elect. in 6. gloss. & Doct. in cap. cum olim, de dolo. Quia
consecratio est, perfectio electionis, dedicatio electi facta Deo: id
enim generaliter nomen consecrare significat, Deo dicare, & sa-
crare.
¶ † In episcopis necessaria est consecratio, in abbatibus bene- 2
dictio. ca. 1. de supplen. negli. præla. libr. 1. tit. 10. clem. 2. §. statuimus,
de statu monac. in Cle. Verum diuerso modo: nam episcopus non
dicitur, nisi consecratus sit ca. licet, de transla. episc. c. tua, de his quæ
fiunt a præla. sine consens. cap. Panor. in ca. cum in, de rescript. Et pro-
inde potest repelli per exceptionem ne fiat episcopus, vsque ad
consecrationem. ca. super his, de accus. c. nosti, de elect. ¶ † Licet an- 3
te consecrationem electus possit concedere indulgentias, con-
ferre beneficia, & ea quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis. Pa-
nor. in ca. suffraganeus, in fi. de elect. ap. Greg. At abbas electus, & cõ-
firmatus in abbatem, abbas ante benedictionem dicitur, & in ne-
gligentiam, vel contumaciam superioris, qui nolit eum benedi-
cere, ipse suos monachos benedicere potest, non benedictus, a-
liaque eius prælaturæ munia obire. c. 1. de suppl. negl. prælat. cap. me-
mominus, de accusatio. Quorum differentiæ ratio, quod per con-
secrationem episcopi confertur ordo. not. in proœ. Sex. vt dedi-
citur ordinatio, c. quoniam quidam, 75. dist. non autem per bene-
dictionem abbatis. vide Oldra consil. 14. & glo. ult. in §. censuit ta-
men, in ver. benedictionis, de elect. in prag. sanct.
¶ † Sunt & abbatiæ, quæ non egent benedictione: vt & quæ- 4
dam abbatissæ non sunt solitæ benedici, ratione consuetudinis
præscriptæ vide cle. 2. in §. statuimus, cum ibi gl. in ver. solita, & ver.
benedici de stat. monach. ¶ † Et proinde beneficia electi & confir- 5
mati in abbatem, post adeptam pacificam, vacant ante benedi-
ctionem, per c. de multa, de præb. & ibi Inno. not. in d. clem. 2. Episco-
pus autem potest sua beneficia retinere vsque ad consecratio-
nem, vel lapsum temporis de consecrandis inclusiue. cap. cum in
cunctis, de ele. glo. in ca. si gratiose, de resc. in 6. ¶ † Consecratio epi 6
scoporum & aliorum superiorum, vltra tres menses differri non
potest: nisi ex caussa rationali, can. quoniam quidam, 75. dist. c. 1. 75.
dist. in c. quoniam, 100. dist. nisi impedimentum iustum interueniat,
veluti hostilitatis, can. fraternitatem, 71. dist. discordiæ circa ele-
ctionem, vel confirmationem, & similium. c. de Syracusana, 28.
dist. ¶ † Consecratur episcopus non exemtus ab archiepiscopo 7
cum duobus episcopis prouincialibus, aut per tres comprouin-
ciales episcopos vocatos seu requisitos ab archiepiscopo per li-
teras, eosque consentientes, c. nec episc. de temp. ordi. exemtus au-
tem consecratur ab episcopo, vel eius mandato. ¶ † Archiepisco- 8
pus ab omnibus suis suffraganeis cum consensu primatis, ad ec-

clesiam matricem vocatis, *c. fin. 51. dist. c. 1. 66 distin. c. si archiepiscopus, de temp. ordi. c. placet, 65. dist.* Hodie autem Papa præscripsit sibi ius consecrandi omnes metropolitanos, *gl. in c. fin. 1. dist. per ca.*
9 *pudenda, 24. q. 1. vide Bertachi. de episc. 3. par. li. 3.* ¶† Patriarcha, Primas, & Cardinales a Papa vel eius mandato, *d. c. pudenda, cum ibi notat. 24. q. 1.* Papa ab episcopo Hostiensi, *c. in nomine Domini, 23.* qui & coronat Imperatorem. *c. antiqua, de privileg.* Quod si non adhibeantur prædicti episcopi, & archiepiscopi in consecrationibus, possunt contemni petere suspendi ordinatum ab executione officii, velut in electionem petunt irritam fieri, *c. quod sicut, de electi. can. non debet, 65. dist.* aliaque gravior pœna imponitur. *Ang. de Claua. in summ. in ver. 1. consecratio num. 2.* Cum consecrantur episcopi, inunguntur sacro chrismate in capite, & manibus, nec omitti potest vnctio hæc. *c. 1. in princi. de sacr. vnct. in 1. decret. tit. 15.* Tempus quo consecratio fieri debet, est dum sacra liturgia peragitur inter epistolam & Euangelium. *c. quod sicut, §. super eo. de elect.* Dum autem Papa consecratur, antequam hymnus decantetur angelicus die dominica, *can. fin. 51. dist. can. quod die, 75. dist.* hora tertiarum, *glo. in d. c. fi. 51. dist. can. tempus, & c. ordinationes, & ibi gl. adfert rationes, 45. dist.* in ciuitate præcipua diœceseos, *cap. fi. 52. dist.* in ecclesia. *d. cap. quod sicut, § super, eo.*

De Collatione beneficiorum in genere, & in specie: dehinc de Collatione libera, & eius formis. Cap. 15.

1 *Collatio beneficiorum sine collatione.*
2 *Collatio quid.*
3 *Collationis diuisio.*
4 *Collatio quæ libera, & a quo fiat.*
5 *Collatio libera sine literis fit.*
6 *Collationis modi.*
7 *Literarum exspectatiuarum ad beneficia decem species.*
8 *Mandatorum ad beneficia formula.*
9 *Litera ad beneficia diuersorum finium, & nominum.*
10 *Collationum species a formis prouidendi.*
11 *Signatura in beneficiis quid est.*
12 *Signatura forma.*
13 *Breue summi pontif. quid, & quomodo differat a signatura.*
14 *Annulus piscatoris in breuibus summi pontificis vnde.*
15 *Breui quæ expediuntur.*
16 *Signatura gratia triplex forma, per fiat, per concessum, per placet, & de singulis.*
17 *Signatura per fiat ceteris paribus, præfertur signatura concessum.*
18 *Signatura ad effectum gratia bullas exigit.*
Bullarum expediendarum necessitas, eod.
Signatura sumtum de registro fidem non facit, eodem.
19 *Signatura sola beneficia non dat ius adipiscendæ possessionis beneficii, nisi bullis expeditis, & 20.*
20 *Beneficii possessio accipitur cum simplici signatura verificata in Gallia, & quomodo.*
21 *Bulla quid, & vnde transcribatur.*
22 *Prouisio noua summi pontif. quid.*
23 *Literarum noua prouisionis, & perinde valere differentia, & 25.*
Perinde valere rescriptum quid, eod.
24 *Prouisiones nouæ & confirmationes quibus casibus concedi soleant in curia Romana.*
26 *Concordia beneficiorum a solo Papa confirmari possunt.*
27 *Confirmatio in forma speciali summo pontif. tribuit ius nouum.*
28 *Prouisio seu rescriptum, si neutri, & si nulli.*
Si neutri, & si nulli rescript. eod.
Si alteri rescriptum, eod.
29 *Subrogationis rescriptum.*
30 *Subrogati in ius litigatoris per prouisionem quomodo procedant in Gallia.*
31 Main leuee aux benefices *mortuo collitigante quid.*
32 *Subrogatus in locum beneficiarii præmortui non est damnandus ad restitutionem fructuum indebite a prædecessore perceptorum.*
33 *Subrogatus tantum a die subrogationis ad expensas damnandus quando, & ad prædecessorem.*
34 *Subrogatio intra annum & diem in curia peti debet.*
35 *Commenda quid.*
36 *In commendam quando dari dicuntur beneficia.*
37 *Commenda ad tempus, & ad vitam.*
Capitulum in commendam dat beneficia sede vacante ad tempus, eod.
38 *Commenda duo fines, vtilitas ecclesiæ, & commendatarii.*
Commenda quæ reuocabilis, eod.
39 *In commendam quæ beneficia solita dari sint.*

PEr collationem iure † pontificio beneficiis aliis, quam prælaturis prouidetur, vel ab vno, vel a pluribus, sine collegio tamen. *nota in c. auctoritate, de institut.* Et hodie etiam prælaturæ in Gallia, ab electiuorum potestate exemtæ collatiuæ sunt: nam ad nominationem regis conferuntur a summo pontif. *§. 1. de elect. & reg. ad præla. nom.* Collationis † nomen late patet & ad alia quam sacerdotia pertinet. vt notat plene Rebuff. *in rubri. de colla. in concord.* verum hic, pro instituto sermone, *cap. intelligentiam, de verbo. sign.* pro donatione beneficii vacantis accipitur. Potissimum quando libera est: nam ea ad liberalitatem pertinet, & donatio dicitur. *c. fi. de offic. vica. in 6. c. proposuit. ca. quia diuersita. cum. eo. cum nostris. ca. penul. de conceß. præben.* Hæc collatio aut motu proprio concedentis fit, aut ad petitionem impetrantis. *ca. si motu. & c. si tibi. de præbend. in 6.* 1 2

¶† Et rursum collatio, aut libera est, aut non libera. *tract. in ca. relatum. de præbend.* ¶† Libera est, cum is qui potestatem habet conferendi, sponte & libere confert, *d. ca. relatum. iuncta gloss.* & potest alterum alteri, idoneum tamen, præferre. *§ statuimus, de collatione, in concord.* Fitque interdum, vt diximus, a laicis, capitulis, abbatibus, episcopis, patriarchis, & summo pontifice *vide Rebuff. part. 1. Prax. beneficii. tit. de collatio.* ¶† Libera cum literis, & sine his, verbo perficitur, *cap. institutionis, 25. q. 2. nota. in ca. cum te, de rescript.* nec ritus, seu solemnia in hac requiruntur, non vocatio occupantium beneficia. *ca. licet episcopus, 28. de præbend. in 6. c. cum in illis §. cum autem. eod.* Vt constet tamen de collatione exigi tradit Rota, *decis. 248 in nouis.* vt præsentibus saltem duobus fiat testibus. Cetera de substantia collationis sunt, de quibus paulo ante, vt ab idoneis & idoneis fiat, canonice, pure, in perpetuum, palam, &c. *de quib. antea dictum, & vide compilata a Rebuff. in 1 par. Prax. benef. sub rub. requisita ad collationem bonam* ¶† Conferunt ordinarii beneficia iure proprio, ex priuilegio, iure deuoluto: iisdem & modis summ. pontif. & vacatura, & vacantia. Et fere tot conferendi sunt diuersæ formulæ. Ad futura beneficia dantur prouisiones, per literas gratiæ, exspectatiuas, & mandata. Exspectatiuarũ † decem species. *quas tractat ex professo Staphileus in tracta. de liter. gratiæ* Prima, quando creatur canonicus in vna ecclesia tantum, cum reseruatione ecclesiæ conferendæ *cap. si postquam de præbend.* 2. quando creatur canonicus in duabus ecclesiis, *Staphi. vbi sup. in 2 for.* quæ contra dispositionem est iuris communis. *ca. sanctorum, 70. dist. ind.* Vt 3. si creetur in tribus, aut pluribus. *Staphil. in 3. for.* 4. quando creatur canonicus in vna ecclesia, & in alia datur, vt dicunt, ad largam. *Idem in 4 for. ex Ioan. Andr. & Dom. in cap. si is cui, de præbend. in 6.* 5. Vt canonicus creatus plura possit consequi præstimonia vsque ad summam in literis expressam, *Idem in for. 5.* frequentata forma in Hispania. 6. Quando in duabus collationibus datur ad largam. *Idem for. 7.* 7. pro prælato. *Idem for. 7.* 8. pro regulari. *Idem for. 8.* 9. pro pauperibus clericis. *Id. for. 9. per cap. si pauper, de præbend. in 6.* 10. pro pauperibus graduatis. *Idem for. 10.* ¶†. Totidem sunt formæ mandatorum, de quibus aliqua diximus in mandatis antea, reliqua videri possunt apud eundem Staphileum, *Idem, in formis mandati* quæ pertinent ad vacatura, vt & nominationes. ¶† Sed illæ collationes non sunt, sed media ad collationem assequendam: vt & aliæ postulationes, *tot. titul. de postul. præla.* literæ electionis, *cap. quia propter, de elect.* translationis, *cap. inter corporalia, cap. quanto, cap. fi. de transl. episc.* annexionis, vnionis, & incorporationis, *de quibus & for. horum glo. & inter. in c. 1 ne sede vac. in cap. sicut venire de excess. præla. clem. si vna, de reb. ecclesiæ non alienand.* administrationis, quando datur coadiutor suspecto de dilapidatione bonorum ecclesiæ, *ca. venerabilis, de officio delegati* leproso, *c. tua, de cleric. ægro.* & aliis idoneos per viam œconomatus. *canon. illud, 12. quæstio. 2. cap. cum vos. de officio ordin.* ¶† Plures species prouisionum vacantium beneficiorum sunt, ratione formæ prouidendi, vt simplex collatio & deuolutum, & signatura gratiæ, & bullæ. ¶† Signatura, est scriptura in papyro a summ. pontif. vel eius delegato conscripta, partis, vel impetrantis beneficium, supplicationem Papæque concessionem breuiter continens. *explicat hanc sin. Rebuff. in 1. part. Prax. beneficiar. tit. de signatura. & in sequent. tit. eius formam adfert & probat.* 3 4 5 6 7 8 9 10 11

¶† Signatura seu supplicatio papyro, bulla membrana scribitur. Et 12

signatur

signatur in medio supplicatio post petitionem supplicantis, & post signaturam scribuntur ea, quæ summus pontifex vult con-
13 cedere ¶ † Hæc sigillo non ornatur, quapropter differt & a breui apostolico, quod est diploma, *hæc explicat Rebuff. in 3 parte Praxis benef. titul. de Breui apostol. vbi quæ per illud concedi soleant. explicantur & a Ioan. Staphileo, in tract. litera. gratia, in fin. de rescript. apost. in forma breuis.* seu rescriptum a Papa, seu pœnitentiario magno concessum, scriptura videlicet exigua, in paruis concessa negotiis, in papyro vt frequenter, cera rubea, annuloque
14 piscatoris sigillata, ac signo secretarii subscripta. ¶ † Annulus piscatoris refert formam sigillandi quam D. Petrus etiam per breue signatum hoc annulo, si sequatur bullæ expeditionem, illi derogare possit, *c. 1. de constitu. in 6. c. ceterum, de resc.* non tamen solet hoc breui, sicut in signatura summus pontifex subscribere, sed eius secretarius, mentione facta annuli piscatoris. Et ita breue nō est omnino vel simpliciter supplicatio, sed aliquid mixtum, *gloss. antiq. in reg. cancel. 29. Gomes. in reg. de non iudic. iuxta for. supplica.*
15 *q. 5. in fin.* ¶ † Neque breue ad beneficiorum collationes pertinet, sed ad ea quæ iustitiæ sunt: & dum dantur recuperatores, vel dispensationes. *vide d. Staphil. & Rebuff. vbi sup.* Vidi tamen summum pontificem contulisse inquisitoris hæreticæ prauitatis officium, in forma breuis, & sub annulo piscatoris. Quia & hoc munus ad iustitiæ exercendæ caussam pertinet, vt potius commissio & officium, quam beneficium sit. Signatura ad beneficia, & alia
16 conceditur obtinenda. ¶ † Porro signatura gratiæ triplici modo facta inuenitur: per fiat, & per concessum est, & per placet. Formulæ verbi, fiat, sunt, aut simpliciter per fiat, aut per fiat vt petitur, vel fiat motu proprio. Formæ concessum sunt, concessum vt petitur, vel concessum in forma, in præsentia D. N. Papæ N. Cardinal. vel concessum L. Cardi. Forma placet, in commissionibus iustitiam committentes, frequens est. Quando Papa signat supplicationes, fit signatura per formulas fiat: quando autem eas nō signat, sed alii distractus negotiis committit earum signaturam alicui Cardinali, vel prælato, vt videant commissiones cum referendariis, illi tunc non vtuntur hodie in gratiosis, verbis *fiat*, sed *concessum, Gomes. in d. reg. de non iudic. iuxta for. supplic. q. 16.* vel, *placet domino N. Papa consulto, &c. gloss. in reg. cancel. 25.* Quando Papa nouam gratiam facit, signat per *fiat vt petitur*: & quando est reformatio, per *fiat* addita tantum prima litera sui proprii nominis, *vt fiat A.* Cum tamen in bullis ponat nomen, suique pontificatus annum, summus pontifex per verbum *fiat*, statim perficit gratiam, etiam sine expeditione bullarum. *cap. institutionis, & ibi gloss. 25. q. 2. text. cum gloss. in clem. dudum. §. nos enim, de sepult. Go-*
17 *mes. vbi sup.* ¶ † Atque si concurrant impetrans per signaturam, *fiat*, & alter *per concessum*, nec constet de prioritate horæ, ambobus eadem die impetrantibus, præfertur qui obtinuit per *fiat*, ex regul. cancellariæ 31. propter auctoritatem signantis. *vt in cap. si a*
18 *sede prabend. in 6.* ¶ † Verumtamen quod pertinet ad effectum, gratiæ non censentur in signatura perfectæ, vt de illis secundum illas iudicari possit. nisi bullis expeditis, ex regula cancellar. 15. & 29. id est. nisi reductis signaturis in mundum. *vide glo. ante. in dict. reg. 25. Bald. in c. 1. 2. colum. per quos fiat inuest. collatio. 10. facit l. contractus, de fid. instrum. Alia signatura requirunt quoque literarum expeditionem ex reg. cancell. 37. 53. 69.* Nec ante literas confectas quis dicetur habere canonicum titulum: *Ioan. de Melsis, in ver. gratia apostolica.* nisi commissiones iustitiæ fiant per verbum, *placet. d. reg. cancell. 25.* Quarum signatura est rescriptum ad lites, & plenissime interpretandum. *Innoc. in c. si episc. de reb. eccles. non alien. l. 3. de offi. præsid.* Sic executor datus in expectatiuis non potest fulminare, vt dicunt, processum, nisi visa bullis. *Idem in c. prudentiam, de offi. deleg.* Et de iure communi gratiæ sub quadam tacita conditione, si literæ expediantur, concedi videntur, *Ægid. consi. 24. in 3. col. vers. & puto.* per quarum expeditionem forma & perfectio gratiæ datur. *Rota decisi. 27. de rescri. in nouis, Ægid. decis. 736.* Ita gratia per solam supplicationem informis: *Rota, decisi. 19. de conce. praben. in nouis.* quia eius clausulæ solent in literis extendi. *Rebuff. in 3 par. signa. num. 1. & 2. in Praxi benef.* Nec sumptum de registro supplicationem signatarum fidem facit in iudicio. *Ægid. decis. 252.* nisi sumptum literarum expeditarum extrahatur. *Rota decisi. 621. in antiq.* Sunt autem literę expeditæ, quando in plumbo sunt. *cap. licet, de crim. falsi. Felin. in cap. ex diligenti,*
19 *de simo.* ¶ † Proinde de iure qui nanciscitur beneficii possessionem literis non confectis, licet habeat supplicationem, omne ius quod habet amittit. *Id. in cap. veniens, in 2. colum. de accusat. text. in extrauag. inuncta, de elect.* Verumtamen Rota tuetur secundum Gomesium, *in regul. cancell. de non iudi. iuxta for. suppli. q. 5. vide Rebuff. in 1 par. Prax. benef. tit. de missio. in poss. n. 39.* & seruat, quod possessio canonice ex simplici signatura capi possit, nisi in consistorialibus. Et Cassiodorus, *fin. decisi. rubr. de restit. spol.* ait, signaturam præbere in beneficiis saltem coloratum titulum. Atque Rebuff. *tract. de paci. possess. nu. 50.* tradit regulam de pacificis possessoribus procedere, si quis possederit pacifice beneficium per triennium cum simplici signatura. ¶ † In Gallia hodie, signa- 20
tura agnita, vel verificata, vt dicunt, per banquarios seu mensarios, vacante sede Romana, fauore pauperum, vel viuente pontifice itineribus interceptis ob bella vel alio modo, vim bullarum habet: atque curiæ parum disquirunt, nam bullæ obtentæ sunt pro beneficiis modicis, & ita iudicatur. *de his ita iudicatum tradit Pap. lib. 2. Raph. sed. arest. tit. 9. arest. 3. & 4.* Et in maioribus, etsi signatura non sufficiat ad vindicias habendas beneficiis seu recredentiam, tamen pro facienda sequestratione tituli, sufficit: vt iudicatum fuit. *Pap. eod. li. & tit. aresto. 2.* ¶ † Bulla, sicut instrumē- 21
tum a protho collo, *§. 1. de tabellio. in authen. colla. 4.* a signatura oritur. Bulla hic dicitur, prouisio extensa bulla insignata: nam bulla proprie dicitur plumbum pendens, siue sigillum auro vel argento exceptum *gloss. in clem. 1. in verb. aurea bulla, de iureiur. glo. antiq. in reg. cancell. 14. & 69. facit c. licet, de crimin. fals.* Nec bulla ante appositum sigillum, scriptura dici potest. *Alex. consi. 215. incip. visis probatio. in 2. vol.* Notant omnes nomen bullæ esse Latinis vsurpatum pro re tumida, ceu in aqua sunt guttæ, quę orbiculantur, vel id quod in torquibus pendet, bullæ vel cordis in modum. Ab ea forma auctoratis post signaturam prouisio, bulla dicitur, nempe scriptura in membranis plumbo, auro, vel argento funiculis pendente iure insignita, salutationem cum narratione, ac Papæ concessionem, aliaque necessaria cōtinens, secundum Rebuffum. *explicat hanc finitio. Rebuf. in 1. part. Prax. benef. in bulla declaratione, vide c. licet. & c. quam graue, de crim. fals.*

¶ † Sed hęc hactenus de prouisione signaturę & de bulla. Nūc 22
de alia collatione agamus, quæ dicitur noua prouisio summi pōtificis, quæ est veluti confirmatio prioris. *c. post electionem, de concess. prab.* Differtque a simplici prouisione, quod noua præsupponit alium titulum, simplex non vtique. *gl. in reg. cancell. 92. Gomes. in regu. de annua. possess. quæst. 2.* Eius nouæ prouisionis impetrandæ ratio est, vel quia impetrās dicit se dubitare, num electio, præsentatio, vel confirmatio, vel collatio ab episcopo facta, vel eius vicario, subsistere possit: & in summa ea ad maiorem securitatem
datur. ¶ † Si tamē collatio prius eius beneficii, vel prouisio etiam 23
inutilis a summo pontifice emanasset, non datur noua prouisio, sed aliæ literæ impetrantur, perinde valere, id est, rescriptum vt perinde valeat talis prouisio, ac si rite tunc temporis facta fuisset. *Rebuff. explicat in d. 1. par. Prax. tit. de no. prouis. & simpl. nu. 1. & 4.* Hæc noua prouisio nec infirmat primam, sed ius ei cumulat, si illi priori aliquod adfuisset: & si nulla ea fuisset, tamen noua prouisio subsistit, vt ęque principalis, vt notat Rebuffus, *Idem vbi supra num. 13. 14. & seq.* post Gomesium. ¶ † Additque non concedi re- 24
gulariter in curia Romana hanc nouam prouisionem & confirmationem, *vt in c. quia & post electionem, de concess. prab.* exceptis tribus casibus, vnionum, *ca. exposuisti, de prab.* militiarum seu pręceptoriarum Hierosolymitanorum S. Iacobi, vel aliorum militum, & in electionibus monialium ad regenda monasteria, *ca. indemnitatibus, de electio. in 6.* non tamen prioratuum. ¶ † Sicut nec 25
cōfirmatio in beneficialibus vix datur in curia Romana, sed perinde valere, *c. 1. fi. de confir. vti. vel inut.* quæ differunt, quod confirmatio tantum a die concessionis valet, nec retrotrahitur, *c. quia diuersitatem, de concess. praben. & tot. d. titul. de conf. vtil. vel inut.* perinde valere vero retrotrahitur ad priorem concessionem.
¶ † Concordiæ etiam confirmatio fit a Papa, sed non per cancel- 26
lariam, quod de mero imperio & maximo existat, *c. quod translationem de offi. legat.* quia subolet simoniam, *cu. ex parte, de offic. de leg. c. cum pridem de lega.* ideo a Papa tollitur suspicio solum. Species prouisionum, quibus conseruantur beneficia, sunt ista duo rescripta confirmationis, & perinde valere: suppletur enim ius per ea, quod dubium vel nullum erat defectu eius quod suppletur. *vide Rebuff. in 2. part. Prax. benef. in tit. de rescrip. perinde vale-*
re. ¶ † Confirmatio porro hæc in forma speciali est, & ideo tribu- 27
it ius nouum, *c. 1. de translatio. c. quoties, de pact. vide ca. quia diuersitatem, §. mandamus, de concess. prab. & ibi interpr. & c. 2. ne sed. vac. arg. l. legatum similiter, 19. de legat. 1. in P.* propter potestatem summi pontificis, *c. proposuit, de concess. prabend.* qui quia & sciens firmat inualidum, vult & potest: & ita de nouo videtur nullum

actum erigere arg. l. adoptia, de adopt. in P. Barth. in l. more maior.
28 de iurisd omnium iudic. Imola, in ca. licet ac, de concess. præb. § † Alia
etiam collatio seu prouisio summi pontificis, quæ dicitur in for-
ma, si neutri vel si nulli, id est, per quam impetro beneficium, de
quo litigant aliqui, & confert summus pontifex, vel mandat con-
ferri hac lege, si neuter litigantium ius habuerit in beneficio. Re-
buff. in 1. par. Prax. benefici in titul. de rescrip. si neutri. vel si nulli. Itē
si alteri, quando vnus ex colligātibus a summo pontifice impe-
trat gratiam, & confertur, si alteri litigatorum non competat. Et
tunc rescriptum conseruans beneficium, si a collitigantibus im-
petretur, non si a tertio aliove quodam. Neque tamen per illud
rescriptum ius alteri iam quæsitum tollitur. c. quamuis, de rescript.
in 6. cap. super eo, de offic. delega. regu. cancella. 16. de non toll. iure
quæs. alte. Ideo victus trina sententia, hoc rescripto si neutri, vel si
alteri, non iuuatur: quia beneficium alteri adiudicatum est, & lis
29 finita est, de qua mentio fieri debet in his rescriptis. § † Diuer-
sum ab his aliud rescriptum de subrogatione in locum præmor-
tui litigatoris: nam per hoc Papa confert ius, quod habebat mor-
tuus collitigans ei, quem vult subrogari. ca. fin. vt lit. pend. in 6. Fit
& subrogatio per resignationem etiam litigantis, vt per eius
mortem, cap. 1. & 2. eod. Isque subrogatus alijs præfertur, si intra
mensem subrogationem petat. reg. cancell. 27. de subrogan. collit-
gant. in quam fuse scripsit Gomes. & Rebuff. in 2. part. Prax. benefic.
rubri. de subrogatio. vide Rotam, decis. 307. incip. nota quod secundū,
30 & decisio. 439. nota nunquid, in antiquis. § † Praxis in Gallia est, vt
postquam aliquis subrogatus fuerit in ius alicuius a Papa, is acci-
piat seu nanciscatur possessionem in vim subrogationis Papæ, &
postea impetret literas regias, quibus petat se subrogari in ius,
possessionem, & instantiam mortui. Si tamen præmortuus in
possessione fuerit, alia adeptione possessionis opus non est. Re-
buff. d. rubri. de subrog. numer. 28. Continuatque si velit litem per
procuratorem mortui, vel alium constituet, cum quo procura-
tor collitigantis superstitis tenetur litem peragere seu persequi.
Rot. decisi. 440. incip. si agens, in nouis. Non potest autem subro-
gatus nouum iudicium incipere, sed prius in personam mortui
prolatum, potest petere executioni demandari, vel recredenti-
am; & coram eodem iudice tantum, vt iudicatum a senatu Pari-
31 siensi 9. Februa. 1526. Rebuff. vbi sup. num. 40. & 41. § † Ceterum
subrogatos præueniunt interdum collitigantes superstites, qui
petunt manum regiam & impedimentum omne, quod in bene-
ficio ob litem impositum est, amoueri: & vt dicunt, petunt la
main leuee. de cæteris tamen requisita adhiben. de quib. Rebuff. in tra-
32 cta. de sent. excom. art. 1. glo. 4. § † Subrogatio iuris & instantiæ est,
non facti prædecessoris: vnde illud singulare, subrogatum non
teneri ad restitutionem fructuum indebite a suo prædecessore
perceptorum: quia nihil iuris in eo habet. Prob. in ca. præsenti, de
offic. lega. Perusi. in cap. præsenti, de offic. ordin. & facit l. 1. C. de admi-
nist. tuto. Et ita iudicatum Parisien. senatusc. mense Februa. 1539.
33 § † Nec ad expensas cum eo factas tenetur, nisi a die subrogatio-
nis, vt decisum senatusc. eiusdem curiæ 1508. 7. April. ante Pa-
scha: nisi subrogatus susciperet simpliciter in se litem, seu, vt di-
cunt, processum & arramenta caussæ, ex sententia eius senatus 7.
April. 1516. post Pascha in conuentibus iuridicis apud Pictones
habitis: vel nisi subrogatio petatur post sententiam vindiciarum,
seu, vt clarius loquar, post sententiam recredentiæ, & primi capi-
tis possessorii, quo casu non recipietur subrogatus, nisi fructus &
impensas omnes rependat & restituat, vt iudicatum ab eodem
senatu 11. Maii, 1542. & hæc me docuit Rebuffus. in 2. part. Prax.
34 benefic. nume. 46. 47. 48. 49. § † Obseruatur quoque, vt quis sub-
rogationem in curia petere debeat, quando agitur de possesso-
rio, intra annum, Idem vbi sup. num. 51. aliter non auditur. Quia
interdicta annualia sunt. l. 1. de interd. in P. Item vt qui subrogari
desiderat & petit, statim exhibeat titulum suum, vt appareat ad-
uersario an intra annum veniat. gloss. & Doctor. in c. 2. vt lit. pend. in
6. & ibi Gemin.
35 § † Ad collationes & earum nomen commenda quoque per-
tinet, Rebuff. in §. statuimus, 2. in ver. conferantur, de collat. in Con-
cord. & in 3. par. Prax. benefic. tit. de publ. resig. gloss. 16. quæ & pro-
missionis nomine venit. Idem in 3. par. Prax. in reg. quod quis in-
tellig. idiom. gloss. 2. & est canonica institutio, seu titulus canoni-
cus, cap. dudum, in 2. de elect. etsi in titulum non detur ecclesia,
mortuoque commendatario censetur vacare beneficium hoc vt
alia in titulum possessa. vide Rebuff. de pacif. possesso. nu. 42. 43. 44.
Itaque solet etiam summus pontifex prouidere per commen-
dam, quando beneficium dat in custodiam: quo casu custo-
diam habens non facit fructus suos, c. nemo, de elect. in 6. sed resti-
tuere debet, can. placuit, 10. q. 3. nisi in concessione id expressisset
summus pontifex, vt possit fructus in suos conuertere vsus vt so-
let. § † Per commendam fit prouisio, quando cui prouidetur, non 36
potest esse vel dici ecclesiæ concessæ titularius: vel quia aliam
habet iam, & cum ea non possit aliam habere in titulum. cap. du-
dum, in 2. de elect. cap. si. 21. q. 1. Est enim matrimonium quoddam
inter ecclesiam, & eius præpositum, ca. sicut vir, 7. q. 1. vt odiosum
tam sit quem habere plura beneficia, ca. de multa, de præb. quam
non plures vxores. Quamuis non eam lucificias, plura in titulum
dari hodie, si modo non sint incompatibilia, quæ sunt incompatib.
vide Rebuffum in 2. par. Prax. benefic. tit. de disp. ratio. ætat. in verbo,
incompatibilia. etsi nominatim dispensatio hoc indulgeat, vt pos-
sit quis habere in titulum contra cap. cum singula §. prohibe-
mus, de præben. in 6. vide Rebuff. in d. 2. par. tit. de dispen. cum re-
gularib. fac. num. 15. vel quia beneficium incompatibile est cum
qualitate personæ, cui conceditur. Sic regulare seculari, & secu-
lare regulari commendatur: sine expressa enim concessione, non
licet ea illis possidere. c. monachi, de stat. monacho. c. officiu, cap. conf-
sam. de elect. c. cum de beneficio, de præb. in 6. clemen. 1. de elect. §. vo-
lumus, de collat. in concor. c. nullus, de elect. in 6. c. 1. de capel. monach.
Eo modo religiosus sui ordinis beneficium in titulum habet, al-
terius autem ordinis in commendam: alioquin pro monstro es-
set, vt d. in bu: subiectus duo capita haberet. cap. c. ne sede vac. cu. c.
21. q. 1. Idipsum in alijs defectibus & impedimentis poteris con-
ijcere § † Commenda vel ad tempus, vel ad vitam alicui fit. cap. 37
extirpanda, §. qui vero, de præb. ca. nemo. de elect. in 6. Ad tempus
commendat beneficium vacans sede vacante, idoneis capitu-
lum: sine collatione tamen ad sex vsque menses, vel ad breuius
tempus. c. significatum, de præb. in 6. c. nemo, de elect. in 6. Et si intra
sex menses non fuerit episcopus, vel a superiori non fit beneficio
prouisum, potest commendam prorogare, ex necessitate, vt ec-
clesiæ seruiatur, vide Rebuff. par. 1. Prax. benef. titu. de deuolutio. n.
77. & hoc sine præiudicio iuris eius qui conferre potest, qui con-
ferret etiam non vocato commendatario. cap. si vero, & ibi gloss. de
iur. patron. Tamen si illa a summo pontifice impetratus, qui im-
petrat, debet de commenda mentionem facere, aliter subrepti-
tia est prouisio. gloss. & Docto. in d. ca. nemo, de electio. Rebuff. de de-
uolutio. num. 84. Sed & summus pontifex ad tempus commen-
dat, si velit minori 18. annorum prouidere de beneficio curato:
nam concedit beneficium in commendam, vsque ad 18. annos, &
postea in titulum. Rebuff. part. 1. Prax. benefi. titul. de commendat.
nume. 8. In perpetuum, siue ad vitam dum conceditur commen-
da, vice tituli est: nam ad tempus collatio fieri nequit bene-
ficii, cap. si gratiose, de rescript. ca. satis peruersum, 66. dist. etsi in col-
latione Papa secundi beneficii possit dispensare, vt vtrumque te-
neat, dummodo intra annum alterum eiuret extra. execrabilis,
de præb. in extra. Ioan. 22. Quæ dispensatio non prodest, non im-
pleta conditione, cap. super eo. & c. verum, de condit. appos. nisi di-
spensationis prorogatio antequam elaberetur annus, peteretur
ad vitam, secundum Rebuffum in 2. par. Prax. titu. de dispens. sup.
defect. æta. numer. 4. § † Commenda vel fit ad ecclesiæ vtilitatem, 38
vel personæ, dum fit in perpetuum dum viuet is, cui commenda-
tur, etiam a summo pontifice: illa reuocari potest, si fit ab alio
quam summo pontifice, hæc nequaquam ab eo facta. can. consti-
tutum, 7. q. 1. can. obitum, & can. seq. 61. distinct. c. pen. & fi. de suppl.
neg. prælat. Imo si custodia a summo pontifice cummēdata fuerit
ad vitam, nec reuocari posse placuit sine caussa. ca. satis peruersum.
56. distinct. § † Notantur quædam beneficia, quæ non solent in 39
commendam dari, veluti sancti Spiritus in Sicilia, sancti Ioannis
Hierosolymi, sancti Antonii, Beatæ Mariæ Theutonorum ex cō-
stitutione Alexandri sexti de signatura gratiæ: quia fratribus illi-
us ordinis dari debent in titulum. Rebuff. titu. de commenda. num.
41. in 1. par. Prax. benef. Item & officium claustrale.

De Collatione necessaria, seu non libera. Cap. 16.

1 *Collatio non libera quæ est.*
2 *Optio beneficiorum quomodo obseruanda.*
3 *Institutio collatio necessaria.*
4 *Inuestitura pro institutione beneficii.*
5 *Possessio beneficii non transfertur collatione, sed adipiscenda est.*
6 *Possessio beneficii quemadmodum adipiscenda.*

7 Possess.

7 *Poſſeſſio beneficii intra quod tempus adipiſcenda.*
8 *Poſſeſſionis in beneficiis vtilitas.*
Poſſeſſionis triennalis vtilitas in ſacerdotiis.eod.

1 COllatio non libera, † & neceſſaria eſt, illa per quam collator
tenetur certis perſonis velit nolit eas ferre, veluti mandata-
rio.*cap tibi qui,& c.ſi duobus,de reſcript in 6.c.ſi tibi,& c.ſeq. de con-
ceſ.præb. in 6.§. 1. de mand. apoſtol.in concor.* Facit & præſentatio
idoneorum per patronos coactam collationem.*cap. decernimus,
16.q.7.c.illud,de iure patron.*Item nominatio quæ fit ad prælaturas
ſummo pontifici,intra ſex vel nouem menſes a rege Galliæ. *§. 1.
de regia ad prælat.nominat.in concord.* Et ea quæ ab Academiis fit
ſch olaſticorum,contingentibus illorum temporibus, *§. qui vero
& §. vult.de collat. in concor.* de quibus latius paulo ante tractaui-
mus, facit & collationem non liberam receptio in canonicum
præcedens vacationem.*ca relatum.& ca.dilectus,de præb. ca. cum*
2 *ſuper de conceſſ. præb.* ¶ † Et optio conceſſa in beneficiis. *c.fin.de
de conſuetu.in 6.*In qua oportet ſequi conſuetudinem, nempe in
præbendis & canonicalibus,non diſtinctis actualiter, decem an-
norum,in diſtinctis 40.ann.vt fuſe & recte explicatur in deciſio-
nibus Rotæ.*deciſ.460.incip.quæritur quanti temporis titu. de con-
ſuet.in nouis,vbi de optione plura.*Item renuntiatio in fauorem ali-
cuius, vel cauſſa permutationis:ſiquidem in aliis, quam in quo-
rum fauorem fiunt,collationes factæ non valent.*clem. vnic.de ter.*
3 *permut.clem.1.de renunciation.c.olim.§.1.de reſtit ſpoliat.* ¶ † Eſt &
inſtitutio quæ fit ab epiſcopis in collationibus ab inferioribus
factis, collatio neceſſaria,per quam approbat factum:*ca. 1.de con-
ſtitu.in 6.Panor.in c.poſt electionem, de conceſſ.præb.* vel ſi ſede va-
cante,per capitulum fiat.Sic enim inſtitutio eſt, approbatio facta
per epiſcopum collationis,ab alio, quam ſe vel iuſſu ſuo, vel a
ſummo pontifice factæ,de beneficiis in ſua diœceſi exiſtentibus.
Nam per illos prouiſi debent epiſcopo præſentari & approbari
per illum,antequam quicquam legitime adminiſtrare poſſint.*c.3.
& c.cum venißent,de inſtitut.c. præterea.c.conſultationibus, de iur.
patron.*Quæ approbatio in maioribus beneficiis & prælaturis di-
citur confirmatio,de qua ſupra dictum eſt:in minoribus benefi-
ciis & præbendis,inſtitutio. *Hoſtien. Ioan. Andre. Panor.in tit. de*
4 *inſtitutio.*¶ † Et quia aliquando illa inſtitutio fit per cõceſſionem
poſſeſſionis,ſeu,vt dicunt,per inſtallationem & inueſtituram,aut
per traditionem alicuius rei corporalis,inſtitutio quoque pro in-
ueſtitura vſurpatur.*in c.adhæc,de offi archi.§.1. de conſuet. recto feu-
di,c.cum aliquibus,de reſcrip.in 6.*Sed præcedere inueſtituram ac-
ceptatio beneficii,ſi abſenti conferatur,debet:*c.ſi tibi abſenti, de
præb.in 6.*poſt eam poſſeſſionis figuratæ datio,per pilei, aut claui-
um,aut annuli traditionem *ca.3.de his quæ fiunt a maior. par.ca.ll.
3.Decret.st.11.c.adhæc de offic.archid.* Et hanc ſequitur realis & a-
ctualis adeptio poſſeſſionis,vel inductio in poſſeſſionem.
5 ¶ † Beneficii collatio, vel inſtitutio non transfert poſſeſſio-
nem,vnde & adhibenda eſt:*c.cum Bartoldus,de re iudic.gloſſ. c.per
tuas de donatio.*aliter quis potiſſimum in hoc regno Galliarum,
poſſeſſorio vti non poteſt remedio,etiamſi in ius alterius ſit ſub-
rogatus. *Rebuff.in § declarantes,ad verb ſucceſſores,de manda. apo-*
6 *ſtol.in concord* ¶ † Poteſt autem quis induci in poſſeſſionem, per
clericum,ſiue notarium,ſeu presbyterum, adhibitis duobus te-
ſtibus,iuxta mandatum epiſcopi vel archidiaconi. *Rebuff. in §.1.
de form.mid.apoſtol.in ver.inducentes, in concord.* Et hæc inductio
quidem poſt collationem facta eſt, nullum ius tribuens, ſed pri-
mum exſequens.*c.cum olim,de re iudic. Roma. conſi. 337. incipi.
quoad primum,col.1.*Verum alio poſſidente neceſſarium eſt ius præ-
tendenti,vt agat poſſeſſorio, ſine quo ſi alium velit propria au-
ctoritate ſpoliare,intruſus diceretur, & ius quod habet amitte-
ret.*c.cum qui,de præb.in 6* Sed nemine poſſidente dicitur habere
plenum ius prouiſus,ſine apprehenſione poſſeſſionis. & tunc in
illo adminiſtrare beneficio poterit.*Panor.in c.tranſmiſſam, de elect.*
7 *Rochus de Curte,tracta.de iur.patr.in ver.ius,q.5.* ¶ † Proinde ne-
mine poſſidente beneficium,non eſt vllum præſtitutum tempus
ad adipiſcendam poſſeſſionem beneficii. Si autem alius poſſide-
at,contra,diſtinctione facta an is qui poſſidet, eiurauerit ei, qui
ius præſupponit, an vero beneficium poſſideatur ab alio aliter.
Nam in primo caſu,extat regula cancell. 34.de qua aliquid pau-
lo ante:qua cautum,reſignationes beneficiorum in Romana cu-
ria factas,infra ſex menſes:extra autem, intra menſem publicari
debere, vbi beneficia ſunt,ſcilicet ſi moriatur reſignans ante, vt
explicauimus. *& vide Rebuff ad titu. de for. mand ad verb. indu-
centes.Boerius deciſ.312.nume.2. Extat conſtitut. regia Henrici 2.
menſis Iunii 1550.de la reformation des prouiſions des benefices,
art.13.*Et dummodo ſemeſtre tempus non fuerit prorogatum a
ſummo pontifice, quod poſſe fieri iudicatum fuiſſe in ſenatu
Burdegalenſi refert Boerius. *d. 312.deciſ. nu.3.* Quod ſi aliter,
quam per renuntiationem collatum fuerit alicui beneficium, is
tenetur,intra annum a die adeptionis poſſeſſionis aduerſarii cõ-
putandum,ſuam poſſeſſionem adipiſci:alioquin in hoc regno ex-
cluderetur a poſſeſſorio.*Boeri,vbi ſup.*¶ † Extat reg.cancellariæ 31. 8
qua impetrans beneficium pacifice poſſeſſum a viuente, tenetur
poſtea intra ſex menſes litem mouere & finire intra annum,alio-
quin impetratio nulla eſt.Quam regulam explicat Gomeſius per
octoginta quatuor quæſtiones. Sed ſex menſes in Gallia ad an-
num extenduntur,non vltra:hæcque eſt vtilitas adeptæ poſſeſſio-
nis.Sicut & alia in ſacerdotiis, vt qui pacifice per tres annos be-
neficium cum titulo colorato poſſederit, tutus ſit & præſcribat
aduerſus alios impetrantes,vt habetur in regula cancellariæ 33.
quam fuſiſſime explicat Gomeſius per ſexaginta tres quæſtiones,
& Rebuffus tractatu de pacificis poſſeſſoribus. Extat & rubrica
de pacificis poſſeſſoribus in concordatis, quam dilucidius expli-
cat Rebuffus,quam opus ſit perſequi.

De Vacatione beneficiorum. Cap. 17.

1 *Vacatio beneficii quid.*
Vidua vacans mulier.eod.
2 *Reſeruationes beneficiorum in Gallia ſublata.*
3 *Vacationum modi quot.*
4 *Vacat facto tantum beneficium non iure.*
5 *Vacatio ipſo iure quomodo contingat beneficii.*
6 *Vacatio ipſo iure beneficii ex quaſi delicto 10 modis fit.*
7 *Vacatio beneficii ipſo iure ex quibus delictis.*
8 *Vacatio ſeu priuatio beneficii in quibus inducenda criminibus
per ſententiam.& in crimine quolibet commiſſo,non vacat be-
neficium eod.*
9 *Vacationis ipſo iure & per ſententiam differentia.*
10 *Beneficiũ criminoſi quo tempore impetrari poteſt,& renuntiari.*
12 *Vacatio ipſo iure & facto per renunciationem,& mortem.*
13 *Renuntiatio legitima quid.*
14 *Renuntiatio de aliis,quam de beneficiis fieri poteſt.*
15 *Renuntiari qua poſſint beneficia.*
16 *Renuntiari poteſt beneficium ante adeptam poſſeſſionem, & bul-
lis non confectis.*
17 *Renuntiare non poteſt beneficium legitime minor.*
18 *Renuntiari vel permutari non poteſt beneficium vnitum.*
*Commendatum beneficium an poſſit permutari, & renuntiari,
eod.*
Renuntiare qui non poſſint libere,eod.
19 *Renuntiationis cauſſa legitima.*
20 *Renuntiatio cum reſeruatione penſionis odioſa.*
21 *Renuntiatio quibus fieri poſſit.*
22 *Renuntiatio fit expreſſe & tacite quibus modis.*
Renuntiatio,& ceſſio beneficii in quo differant,eodem.
23 *Renuntiatio expreſſa quid.*
*Renuntiatione expreſſa facta,non datur regreſſus ad beneficium
ſine noua collatione,eod.*
24 *Renuntiatio quomodo valeat facta coram alio quam ſuperiore.*
25 *ad Renuntiandum procuratio quomodo necteſſario fiat.*
Luminaria tria procurationi noctu facienda exacta,eod.
Procuratio ad reſignandum quomodo fieri debeat,eodem.
26 *Renuntiatio expreſſa vel ſimplex,vel conditionalis eſt, & quid
vtraque.*
27 *Renuntiatio in fauorem quid.*
Et quod non fiat coram ordinario,ſed pure,eod.
28 *Renuntiatio in fauorem coram ſummo pontifice tantum fit, &
niſi ea admiſſa vacat beneficium.*
29 *Renuntiatio cum reſeruatione penſionis,& non alias.*
30 *Renuntiationis cum acceſſu & regreſſu quæ & in Gallia impro-
bata.*
31 *Renuntiatio a morituro facta ea lege, vt ſibi reſtitueretur benefi-
cium ſi conualeſceret,conditionem habet implendam.*
32 *Renũtiatio ex cauſſa permutationis,& nõ alias.& de eius natura.*
33 *Permutatio beneficiorum,& quando quis redire ad permutatum
propria auctoritate ſine noua collatione poteſt.*
34 *Permutatio beneficiorum conſenſum quando, & quomodo re-
quirat patroni.*
35 *Permutatio beneficiorum cum concordia non fit coram ordinario,
& quare.*

Concordia in beneficiis quatenus permissa eod.

36 *Renuntiationes beneficiorum coram quibus fiant.*

37 *Renuntiatio beneficii fieri potest per se per alios procuratores.*

38 *Procurator ad renuntiandum & acceptandum, certus & nominatus debet esse.*

39 *Procurator ad acceptandum & renuntiandum beneficium simul non potest fieri.*

40 *Procuratio ad beneficia acceptanda, vel curanda, anne exspirat, & renocari ante potest.*

41 *Procuratio non expedita reuocata, expediri non potest a notario sine falsi crimine.*

1 DE vacatione beneficiorum † etiam nunc dicendum necessario est, ne beneficiarius falso titulum sibi vsurpet. Proinde breuiter vacatio beneficii erit, destitutio clerici, qui in titulum beneficium tenet, aut illius a beneficio separatio. Quo sensu vacantem mulierem Iurisconsultus Marcianus dixit, pro vidua. *in l. qui cum.n.5.§ fi. ad l. Iul. de vi publ. lib. 48. P. titul. 6.* Sic mortuo commendatario, cum non detur ex ea beneficium in titulum, non dicitur iure vacatio, nec potest conferri ab ordinario, vt vacans id beneficium quod per commendam sibi reseruare videtur

2 summus pontifex. ¶ † Tamen in Gallia contrarium verius, cum commendatarius ad vitam a summo pontifice impetrans, similis vero titulario sit, & omnes reseruationes in Gallia fuerint sublatæ. *Rebuff. in 1. par. Prax. benefic. num. 59.* Vacatio pluribus modis inducitur, quorum aliquos colligit Rebuffus. *Idem in §. monasteriis, de regi. ad prælat. nomina. in verb. vacantibus, in Concord. & in Prax. benefic. 2. par. de mod. amitt. benefic.*

3 ¶ † Sed vt facilius intelligantur, dico beneficia vacare, aut ipso facto tantum, aut ipso iure, aut per sententiam, aut iure & facto

4 simul. ¶ † Ipso facto tantum non iure, vt si quis vi vel metu coactus eiurauerit beneficium, vel de possessione deturbatus: nam vere non vacat, *ca. ad aures, de his quæ met. cau. fiunt.* vel si metu regis, *ca. ad audientiam, eod.* enuntiet. Item quando beneficium collatum est absenti, & adhuc non est acceptatum, *c. si tibi, absenti de præb.* vacat enim de facto, non de iure. *Boer. decis. 2 num. 41.*

5 ¶ † Ipso iure vacat & amittitur beneficium, quando per iuris constitutiones quis priuatur beneficio, eo ipso quod quid fit ab aliquo, & quando propter ipsum factum sine sententia priuationis, *Interp. in c. querelam, de iureiur. gloss. in c. commissa, in ver. iusto impedimento, de elect. in 6. Felin. in c. inquisitionis, de accusat. gloss. in l. iubemus, 14. § œconomum, in verb. priuetur, de sacros. eccles. Cod.* illud potest ab episcopo, vel alio potestatem habente, conferri: quamquam is qui ipso iure priuatur de facto beneficium possideat, nec possit ab ea reali detentione sine vocatione priuari. *vt in cap. licet*

6 *episcopus, in 2. de præben. in 6.* ¶ † Porro ipso iure vacat, vel ex quasi delicto titularii vel ex delicto. Et quasi delicto primum, si sine dispensatione quis consecutus sit beneficium habens curam animarum, habens aliud simile antea, quod vacabit, *c. cum singula, c. si plures, in 6. c. de multa, eod. ap. Gregor. c. cum nostris, de concess. præb.* si sit dispensatum, contra, *c. duarum, in 2. de elect.* 2. Eodem modo vacant per coniugium beneficiati. *c. 3. & c. diuersis, de cler. coniugat. cum similibus.* 3. Si intra annum, post adeptam pacificam possessionem ecclesiæ parochialis, citra impedimentum, non promoueatur ad sacros ordines & presbyteratum: post annum enim vacat ipso iure, & impetrari potest. *ca. licet canon, & c. commissa, de elect. in P.* incipiente anno a die pacificæ possessionis. 4. Iterata electione, *c. considerauimus, & c. super, eod.* tamen ante annum, cum alio permutare & eiurare recte potest in fine anni possessor. *Rota, decis. 187. nota quod tenens, in antiq. Aufrer. decis. cap. Thol. 471. etsi Rota pugnat contraria 355. vide Rebuffum, in 2. part. Prax. benef. titu. de non promot. int. annum num. 7.* 5. Vacat prior ecclesia, consensu adhibito per episcopum translationi, *cano. in apibus, 7. q. 1.* scilicet adepta possessione. *gloss. & Doctor. in cano. si quis iam translatus, 1. q. 2. c. quanto, de transla. episc. c. cum singula, § prohibemus, de præb. in 6.* 6. Ingressu religionis. *c. beneficium de regul. in 6. ca. ex transmissa de renuntiat. can. consaldus, 12. q. 2.* 7. Si electus intra mensem non consentiat electioni oblatæ, vel intra tempus ad id sibi præstitutum. *ca. quam sit, de elect. in 6. in extrau. si religiosus, de election. in extra. commun.* Vel 8. si post consensum intra tempus trium mensium non petierit confirmationem. *d. c. quam sit.* Et 9. si intra tres alios post confirmationem, non petat consecrationem. *c. cum in cunctis, § cum vero, de election.* 10. Si non publicatur suo tempore intra sex menses renuntiatio facta in curia, & extra,

7 intra mensem. *regul. cancellar. 34.* ¶ † Per delictum ipso iure amittit quis beneficia, & ea vacare dicuntur. Primo si per simoniam ea adipiscatur, eaque sit manifesta, diuersum enim in occulta. *cu. insinuatum de simon, extrau. cum detestabile, eod. titul. in extrauag. commun. vid. decis. capel. Tholos. 438.* 2. Si sit possessor hæreticus. *cap. ad abolendum, de hæretic. ca. cum secundum, eod. titul. in 6.* 3. Si assassinus. *cap. 1. de homicid. in 6. ca. in quibusdam, de pæn.* 4. Si falsarius literarum apostolicarum, *cap. ad falsariorum, de crim. fals.* 5. Si percutiat, aut prosecutus sit cardinalem. *cap. felicis, de pænit. in 6.* 6. Si propria auctoritate & vi beneficia adipiscatur. *ca. eum qui, de præbend. in 6.* 7. Calumniatus electionem nec probans accusationem, & intra tempus triennii, per quod ob id suspenditur, si se ingerit administrationi. *cap. 1. § final. de election. in 6.*

8 8. Si Sodomita. *cap. clerici, de excessibus prælatorum.* ¶ † Et in his tantum delictis vacant beneficia ipso iure, per delictum: in reliquis sententia, quæ priuationem statuat, desideratur, ante quam vacent, vt notant interpretes. *Interpret. in cap. querelam, de iureiuran. in c. clericus, ne cler. vel monach. &c.* Neque etiam ob quodlibet crimen, huiusmodi priuationis sententiam ferre oportet, sed ob grauiora, in quibus iudici canones permittant. *cu. satis peruersum, 55. distinct. Phil. Decius, in c. 2. de rescrip. arg. c. fraternitati, de cler. excom.* Proinde etsi quis de crimine aliquo condemnetur, quod non inducat ipso iure vacationem, tamen non censentur vacare eius beneficia: veluti si reus homicidii capitali sententia damnetur. *Prepos. in ca. studeat, 50. distinct. Bal. in l. cum fratrem, colum. 3. de his quib. vt indig. C. Felin. in ca. 2. de rescrip. Aufrer. in decisio. 207. & 436. Collecta, in ca. inquisitionis, de accusatio. Rebuff. in tract. de pacifi. poss. num. 261. & 262.* ¶ † Igitur hæ annotandæ differentiæ singulares, inter vacationes, quæ fiunt ipso iure, & quæ per sententiam seu declarationem vacationis. Quod quando vacatio ipso iure inducitur propter crimen, possessor eius beneficii fructus tenetur restituere perceptos vel percipiendos, a die commissi criminis. ¶ † Quando autem alio modo, a die litis contestatæ, *Panor. in cap. item cum quis, de restit. spol. arg. l. cum qui, de his quib. vt indig. in P. vide gloss. in § sancimus, in ver. immutere, de incest. nup. collat. 2. in auth. & Accur. in authen. incestas, in ver. effectus: de incest. nup. C. Rebuff. de pacific. possess. nu. 263.* vel a tempore priuationis item cum ipso iure vacat beneficium, etiam ante sententiam delicti declaratoriam, impetrari potest beneficium: in aliis requiritur prius sententia condemnatoria, atque ante illam recte reus potest beneficium eiurare, seu renunciare. *gloss. in cap. commissa, ad verb. iusto impedimento, de electio. in 6. Felin. in c. inquisitionis, colla. 1. de accus. Rebuff. in tracta. de pacif. posse. num. 263. vide Boeri. decisio. 206. num. 1. 2. 3.* Potest tamen nihilominus pendente illa accusatione & ante sententiam impetrari beneficium, lite pendente. *vt ait Dom. consil. 105. Boeri. decisio 206. num. 5. &*

11 8. ¶ † Per sententiam etiam vacabunt ea quæ adimuntur, quando intra certum tempus decretum, qui possident non docent de titulo: *c. ordinarii, de offi. iud. ordina. in 6.* si non resederit monitus. *ca. ex parte, cum 3. sequ. de cler. non residen.* Atque adhuc, si quis sit condemnatus & priuatus sententia, si appellatio fuerit ab eo interposita, ea pendente potest eiurare beneficium. *Boe. decis. 206. Rebuff. in tract. de pacif. poss. n. 262. per l. qui a latronibus, § fi. de test.*

12 *P.* ¶ † Ipso iure & facto vacant beneficia per veram renuntiationem & mortem titularii. *vide Boeri. plura cumulantem quod ita vacent, decis. 1. num. 2.* Et ita sunt diuersa genera vacandi, vt aliud sub alio non contineatur *cu. susceptum rescriptum, de rescrip. in 6.*

13 ¶ † Renuntiatio est iuris proprii refutatio seu remissio secundum Cardinalem. *in rub. de renuntiatione in 6.* At legitima erit, consideratis rebus ipsis, beneficiis, & personis eiurantium, & eorum quibus fit, & modo renuntiationis. vt hæc legibus probentur. *l. legitima conuentio, de pact. in P.*

14 ¶ † Sunt res variæ quibus applicari potest renuntiationis vis, vt priuilegia, *l. si quis in conscribendo, de pact. & de episco. & cler. C.* actiones. *l. quæritur, 14. § si vendita, de ædil. edi. & in P. authen. præsente, de fideiuss. C.* iura alia, *l. mater, de inoff. test. in P. l. iubemus, C. ad Vellei.* & lites, *l. postquam lite, C. de pact.* & similia, item & harum rerum quædam præteritæ, quædam præsentes, quædam futuræ, quibus renuntiatur. *vt tractatur in l. 1. C. de pact. l. de alimentis, de transl. C. l. omnibus, eod. titul. in P. cap. nonnulli, de rescript.* Verum intra fines beneficiorum tractationem renuntiationis continebimus, & omittemus quæ in summa tituli de renuntiatione tradit Hostiensis, quæ possint renuntiari, vbi nihil de beneficiis, cum tamen titulus idipsum desideraret.

15 ¶ † Beneficia itaque hic sunt quæ eiurari possunt propria non ea quæ alterius sunt, *cap. dilecto, de præben. cap. statuimus & cap. ad apostolicam, de regula cap. fin. de crimin. fals.* nemo enim dat, quod non habet. *l. si vniuersa, Cod. de lega. l. traditio, de acqu. rer. dom. in P. l. ab-*

P.l. obseruare, de offi. procons. Latasque est hic disputationis locus, quod vulgare sit, de rebus alienis neminem priuatum disponere posse, l. final. § final. de pac. C. tit. ne int. alio. act. C. l. in re mandata, mand. C. l. nemo exterus. de Iuda. sine domini voluntate.

26 ¶ Potest † & aliquis renuntiare beneficium impetratum, vel sibi collatum, antequam adeptus fuerit possessionem eius, antequam & bullæ seu literæ suæ prouisionis fuerint expeditæ: dummodo collatio ei facta sit, & ita iudicatum, Pap. lib. 2. Raph. Arrest. titul. 8. arest. 5. quia per illam collationem ius illi competit: seu ante collationem non potest fieri, Boer. decisio. 205 numer. 4. & decisio. 308. gloss. in cap. 1. in princip. & in verb. vacabat, & versicul. ex parte, in verb. vacet, de concess. prabend. in sext. sext. in cap. propositis, eod. apud Gregorium.

27 ¶ Obseruandum † tamen non omnem, qui beneficium habet, resignare seu eiurare id posse: nec eum qui potest ex animo, sed ex certis caussis. Itaque non renuntiant minor 14. annor. ex c. si annum. de iudic. in 6. Angel. de Clauas. in summa, in verb. renuntiatio, num. 1. furiosus, vel mente captus, qui non contrahere potest. vide Hostiensem in summa de renuntiat. §. quis renuntiare, Gomesium in reg. de infir. renuntiant. quæst. 1 n. fuent l. in negotiis, de regul. iur. in P. Veruntamen Boerius vsque ad 25. ann. potestatem porrigendi in reuocanda renuntiatione a minore producit, si antequam conferat is, in cuius manus renuntiauit, pœnituerit: nisi ante 25. ann. sit factus doctor minor, Boer. decis. 250. incip. & vide sur. numer. 5. & 6.

28 ¶ Qui † possidet quoque beneficium vnitum, non potest permutare vel eiurare: quia nec illud vacare dicetur, Federic. in tract. permut. benefic. quæst. 33. Rebuff. in 1. part. Prax. benef. titul. de vicar. perpet. numer. 18. & in reg. de vnionibus gloss. 9. num. 9. per cap. ex parte, 1. de offic. delegat. Singulare tamen est in Gallia, vt beneficiũ commendæ possit cum alio titulari permutari, & renuntiari etiam coram ordinario: quia apud nos commenda habetur pro vero titulo, Federic. dict. tractat. permut. benef. q. 35. Rufem. tractat. commenta. q. 6. Ita obseruari & tradit Rebuff. in Prax. benef. titul. de comment. num. 53. extra Galliam negatur, Ioan. Francisc. in tract. de offic. & pot. cap. sede vacante, q. 3. per tot. 2. colum. 2. Neque præ textu senectutis, si vtilis sit, abdicare se potest quis beneficio, cap. 1 de renuntiat. apud Grego. nec abbas exemtus sine licentia Papæ renun-

29 tiare abbatiæ potest, cap. fin. eod. ¶ Item † is non potest renuntiare beneficio legitime, qui aliquam caussam non habet ex iis quæ renuntiationem permittũt, potissimum si agatur de episcopatibus, de quibus in c. nisi cum pridẽ, de renuntiat. fuent & cap. literas, eod. Illæ porro caussæ sunt, conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, scandalum graue, irregularitas personæ. Datur enim prælatura, non ratione præpositi tantum, sed populi qui præficitur, vt prosit, can. si quis episcopus. § ecce cum honoris, 1. q. 5. c. qui episcopatum, 8. quæst. 1. Et æquum est quemque in ea vocatione ambulare, ad quam vocatus est, ad Ephes. 4. Et postquã quis ecclesiæ alicui coniunctus, veluti vxori fuit, c. si qui vir 7. q. 1. non debet ab vxore quærere solutionem, Prio. ad Corinth. 5. nec recusare laborem, si ei vtilis sit, cap. nisi cum pridem, §. porro, de renunciat. can. quis non potest, 23. quæst. 4. 2. ad Timoth. 2. Sed nescio num hodie renuntiationes præter has, alias caussas habeant legitimas quas tamẽ legitimas dicunt: prætexunt enim facturo, quod beneficium fuit patris, auunculi, vel proximi: ideo proximis resignant, sæpe filiis spuriis & nepotibus. Et hæc abominatio potius est, dum hereditaria ecclesiastica bona facere nituntur cum suæ salutis iactura certissima, & incidunt in prohibitionem concilii Pictauiensis, & aliorum canonum in capit. 1. de prabendis, cano. apostolica, 8. quæstio 1. capit. præsentium, de filiis presbyterorum. capite. conquerente, capit. ex transmissa, eodem capit. ad hoc. de decim. capit. consuluit, de iure patronat. cap. ad decorem, de institution. vide capit. graue, de prabendis, capit. vno, in ecclesiastic. benef. can. Moyses, 8. quæstio. 1. contra renunciãtes proximis Et sunt aliqui tam stolidi episcopi, vel eorum vicarii, qui & iustam illam caussam putant, quod in domo alicuius herois beneficium successiue fuit, ideo & illis esse donandum, vel eorum hippocomis, aut agasonibus, aut pincernis.

30 ¶ Est † & alia abusus addita renuntiationis caussa, vt quia eiurans inhiat pinguiori beneficio, quod non potest assequi vel possidere simul cum eo sufficienti quod habet, & ita rationes eiurat, & pinguedinem, non onus veneratur. Et sæpius si totum suæ non refutauit capsæ, & si fiduciatio non tradit, tamen pensionem opiparam sibi reseruat in eo, cum prætextu ne maximum ex eiuratione consequatur detrimentũ, tanquam si ius in beneficio ei esset, aut veluti onus aliquod & seruitium diuinum ei impenderet, aut pones se retinere, quod tamen omnino eiurat, vt nec aliquam partem, imo non memoriam retineat: vere in eo fur & latro, præter fundatorũ animum & mentem sibi bona vsurpans quæ non dantur nisi propter officium, capit. final. de rescript. in 6. cano. eos. cano. si quis sacerdotum, 81. distinct. cano. præter hoc, 32 distinct. cap. Laterc. de cleric. excommunic. ministr. ca. pastoralis, de appell. Vt mihi improbiores videantur istæ pensionum constitutiones, debitæ his qui eiurant nec deseruiunt, diuisionibus beneficiorum in quibus & diuinum officium ab iis qui diuidunt & fructus aucius videtur: quia ab vtroque præstatur, & nihilominus prohibitæ sunt in concilio Turonensi, cap. maioribus, cap. 8 & cap. cum caussam, cap. 36. de praben. Videnturque in fraudem legis hæ pensiones admissæ, proinde vt reliquæ, quæ in fraudem fiunt, improbandæ, vt notat Rebuff. in 3. volumine, de collatio. in verbo. permutationis. in concordantiis. Verum videant qui eas admittunt, reddituri de his rationem. Et caueant aliam frequentiorem caussam, scilicet vendendi commercia: simonia namque vt plerumque fascinat oculos.

¶ Ceterum † personæ, quibus renuntiant vel eiurant beneficia, distingui probe non possunt, nisi prius repetamus duplicites fieri renuntiationem beneficii, tacite, & expresse. ¶ Tacite † quis renuntiare censetur propter iuris regulas in beneficio, si illud habeat pro derelicto: nam & tunc vacare censetur, c. 1. de offic. vicar. c. ex parte, 1. de cleric. non resident. Sic & tacite adeptione secundi beneficii incompatibilis cum primo, primum eiurat, c. de multis, de prabend. c. gratia, de rescript. in 6. Clement. gratia, eod. titul. vt si beneficium curatum habens, non promoueatur intra annum, c. licet caus. de elect. in 6. cedendo liti super beneficium motæ, l. postquam lites, C. de pact. vel per triennium non prosequendo litem, tit. de pacific. possess. in concord. & regul. cancellar. de trien. possess. Parisi. 86. volum. 4. incip. in capitula & consil. 245. cum ex facto, colum. 5. eod. volum. Sic cessio ibi differt a renuntiatione, vt in aliis notat gloss. antiqua reg. cancell. 43. Hæc renuntiatio valet, etsi facta non sit superiori qui potest conferre, & vt dicunt, etsi non sit facta in manibus superioris. c. de multis, de prabendis, gloss. in §. 1. de subla. in clementi. literis, in pragm. sanction. in verb. renuntiasse. Idem de renuntiatione iuris ad rem, c. 2. de translat. episcop. cum ibi nota. cap. si electio, de electi. in 6. Rota, decis. 328 titu. de iur. patronat. in antiquis, & decis. 290. de renunt. in antiq. aliter in renuntiatione iuris in re, quæ non tenet nisi fiat in manibus superioris. Nec quis perdidit dominium & proprietatem beneficii, donec superior eam eiurationem ratam habuerit, cap. fin. de renuntiat. c. quod in dubiis, & ibi no. Innocent. & Doctor. eodem titul. Ioan. Andr. in regul. Is qui tacet, de regul. iur. in 6. Sic tacite beneficium litigiosum quis potest remittere sine superiore, quando notabile est dubium, an ius habeat, cap. 2. de in integr. restit. Panorm. in d. c. quod in dubiis. 31 32

¶ Renuntiatio † expressa est ea, quæ sponte fit verbis, & explicite a titulario, per quam statim priuatur beneficio: & si ea admissa non sit, dis. tus Rota, in decisio. 352. titul. de renuntiat. & de restitut. spoliato in sp. si opponatur, in nouis. si pure fiat. Neque renuntianti datur regressus ad eiuratum beneficium sine noua collatione, etiam in casu regressus reseruari expresse, cano. quam periculosum, 7. quæst. 1. not. in cap. inter cetera, de prabend. & in cap. cum vniuersorum, de rer. permut. cap. vni. eod. in 6. fuse hæc explicantur in decis. Rota 23. tit. de rer. permut. in nouis. 33

¶ Ceterum † quamuis renuntiatio non valeat, quod ad superiorem pertinet, si in manibus eius facta nõ sit, (nam potest illum si velit in beneficio non obstante renuntiatione retinere:) tamẽ quod pertinet ad eiurantem pure & expresse, valet, & desinit esse titularius, Rota in decis. 35 1. in nouis. Ita & valet, quod pertinet ad resignantem, facta coram laico, vt non repetat beneficium ex priori titulo, dict. cap. quod in dubiis, & cap. 3 de renuntiat. Quare quĩ renuntiat sine superiore, licet non perdat ius, tamen perdit possessorium: ideo non poterit agere possessorio coram iudicibus secularibus secundum Angelum, Rebuff. in 3. part. Prax. benefic. titul. de resign. express. numer. 33. Angel. in l. penult. de offic. præsid. in P. ¶ Quamobrem dum resignatio, vel constitutio procuratoria ad resignandum fit noctu, debent adesse tria luminaria, argumento l. 1. §. tria, de vent. insp. c. si interdiu fenestræ apertæ, vt cognosci resignans indubie possit a notariis & testibus, vt ait Cœpolla, in leg. 2. de verborum significatione. Atque hodie ex regia constitutione subscribi, seu subsignari debet hæc procuratio, seu mandatum ad renuntiandum manu firmi, præsentibus duobus testibus, qui domicilium habeant & noti sint, vt procurationes fiant, nec sint proximi vel domestici eiurantium: aut si se non potest subscribere resignans, debent iidem testes 34 35

se subscribere, & notarius apostolicus, qui procurationem con-
scribit, debet ibi eas caussas exprimere, ob quas is nō potuerit subsi-
gnare, vt apparet ex constitutione Henrici 2. *constitut. des impe-
trations des benefices ec lefiastr. 24. Julii 1550 articul. 3.* ¶ Resignatio
26 expressa, † vel est simplex, vel conditionalis. Simplex pura est, sine
pacto aliquo vel conditione: alia, contra, *c. sua nos, de simon.* Pure
facta resignatione vacat beneficium, & libere cōferre potest cui-
cunque idoneo voluerit ordinarius, *cap. 1. & tot. titul. de renuntiat.*
27 ¶ Conditionalis † vix recipitur, attamen aliquando & frequens
est illa, quæ fit in fauorem alicuius, cui conferri eiurans desiderat
beneficium, & non alias, nec alio modo, quæ non potest fieri co-
ram ordinario, vt nec alia conditionalis, *gloss. & Doctor. in cap. ex
parte 1. de offic. delega.* quia esset simonia ea renuntiatio, *cano. quam
pio, 1. q. 2. c. cum pridem, & c. fin. de pact.* Et quamuis eiurans possit
ordinarium rogare, vt conferat alicui sine motu simoniæ, *d. c. sua
nos, de simon.* si modo sit idoneus, aliter enim in simonia peccaret,
*c. sunt nonnulli, 2. q. 1. c. tuam, de ætat. & qual. gloss. in can. ordinatio-
nes, 1. q. 1.* tamen non tenetur ordinarius illi conferre, pro quo ro-
gatum est, *d. c. sua nos.* cum illa collatio post resignationem sit sui
arbitrii. Nec legatus summi pontif. etiam hanc resignationem in
fauorem admittere potest, nisi ea de re potestatem nominatim
acceperit: eo quod illa conditio simoniacam pactionem inducet,
28 *gloss. & Doct. in c. pactiones, & c. cum pridem, de pact.* ¶ Et † proinde
hæc renuntiatio in fauorē potest a summo pontifice admitti, qui
simoniam purgare potest, non ordinarius, *c. ex parte, 1. de offic. de-
lega. Panor. & alii in rubr. de simo. Rebuff. in 3 par. Prax. benefic. titul.
de resignat. condit. quam in fauorem vocant. num. 1. & 2. & sequent.*
In hac resignatione singulare, vt si Papa non admittat eam, sem-
per remaneat resignans beneficii dominus, *cap. inter, de prebend.*
Et non censeatur facta, nisi prouisio fiat illi, in cuius fauorem fa-
cta est renuntiatio, *c. vni. de rerum permut. in 6. Clement. vni. de re-
nuntiat.* isque acceptauerit, *non intelligitur dimissum quod nondum
ablatum est l. nec vtilem, ex quib. cau. maio. in P.* & vi prouisionis il-
lius missus fuerit in possessionem, *Rebuff. in d. titul. de resign. condi.
in fauo. num. 14. 15. 16. 17. 18. 19.* Sic enim textus prouisionis admo-
net fieri, & mens conditionem apponentis, quę in forma in specie
definita impleri debet, *l. Maeuius, 54. l. cum quidam, de condit. &
demonstra in P. lib. 35. tit. 1. l. 3. de conditio. incer. lib. 6. tit. 46.* & de fi-
ciente caussa & conditione, non censetur facta donatio, *l. 2. §. fin.*
29 *de donat. in P. cum simili.* ¶ Inter † conditionales etiam resignatio-
nes est illa, quæ fit sub reseruatione pensionis, & non alias, vel re-
seruatis fructibus, vel parte eorum, quæ tantum a summo ponti-
fice ad euitandam simoniam admitti potest, qui plenum ius in be-
neficiis habet, *c. 2. de preb. in 6. Reb. in 3 par. Prax. benefic. de resigna.*
30 *in fauorem, num. 25.* ¶ Item † & illa resignatio conditionalis, quæ
cum regressu fit, vt si is cui confertur præmoriatur, redeat benefi-
cium ad resignantem, & resignans retineat semper quosdam fru-
ctus beneficii. Item cum accessu, idque ex caussa publicæ vtilita-
tis, *idem d. 3. titul. de regressi.* Sed istas conditiones latius non per-
sequar, cum reseruationes omnium fructuum, & regressus & ac-
cessus, in regno Franciæ non probentur per istas renuntiationes,
quæ Senatusconsultis ideo sæpe improbatæ sunt, *idem in rubri. de
reseruatio. in concor.* & hodie expresse concilio Tridentino etiam
condit toribus, *in concil. Trident. sess. fin. titul. de reformat. gener. c. 7.*
Singulare tamen placitum curiæ secreti sacri concilii, quo Hen-
ricus 2. rex in caussa Ioannis benedicti, qui eiurauerat beneficia in
fauorem Francisci Semelle sui vicarii antea moribundus, fide ab
eo accepta, vt si a morbo, quo laborabat, euaderet, restitueret ei
beneficia resignata. Decreuit namque cogendum eum Semelle
reiurare Benedicto beneficia, & iussum ordinariis, cuius collatio-
nis essent, idem Benedicto conferre, damnato Semelle ad sum-
tus, & ad fructuum perceptorum restitutionem 19. April. 1558.
31 ¶ Est † alia conditionalis, caussa permutationis facta, resignatio:
iam aliis, quam compermutantibus beneficia non censentur eiurata,
nec aliis conferri possunt, *Clemen. 1. de rer. permuta.* Quare si quis
resignet beneficium in manibus ordinarii, caussa permutationis
mecum faciendæ, & mihi conferatur, & antequam ego quod ha-
beo & debeo ex caussa eadem resignem, mortuus fuerit resignans
vtrumq; beneficium meum erit, nec ego illud meum eiurare. Quod
si ab altera parte, facta resignatione, altera recusante, moriatur in
possessione recusans, vacat beneficium eius per mortem, *hoc tra-
dit, & ration. firmat Rebuff. tit. de permuta. num. 28. & 19.* Nisi fie-
rent permutationes, vel resignationes illæ in fraudem nomina-
torum, & graduatorum in Gallia: nam tunc illis deberentur ab
ordinariis, *§. volumus, & ibi Rebuff. in verb. permutationis, de colla.
in concord. facit c. ex parte, in 1. de offic. deleg.* Et certe verum est, an-
te permutationem & collationem vtrinque faciendam, resigna-
tione vacare vere beneficia, aliter beneficia viuentium conferre-
rentur, vt late explicat Dayma, *in prooem. Concor. fol. 119. colum. 1.
c. 3. per Clement. 1. de rer. permut. dum dicit resignata &c. & gloss. in
cap. si propter. in verb. vacabunt, de rescr. in 6. & ibi Philip. Prach. An-
dre. Dominicus.* ¶ Sic enim consideramus in permutatione vali- 32
da beneficiorum, vt communis compermutantium voluntas ac-
cedat, & consensus, *cap. 1. de rerum permut.* Item eorum, ad quos
pertinet beneficiorum electio, præsentatio, & collatio, *Clement.
vni. eod. titul.* Et ita resignentur beneficia, *cap. 1. eod. in 6.* vt permu-
tentur spiritualia spiritualibus, ius in re cum iure in re, & non ad
rem, vel contra, *cap. fin. de rer. permut. Hostiens. in summa eod. titulo,
§. quid potest permutari.* Consensus ex caussa permutationis tan-
tum resignatione facta, limitatam caussam habet expressam & cō-
ditionalem, sine que facta non fuisset: quare, quamuis olim de-
cretalium iure vacarent resignatione facta hac caussa beneficia,
& possent alteri conferri ab ordinario, *cap. inter. de preben.* tamen
hodie iure nouissimo placuit, ne possint aliis, quam permutanti-
bus conferri, *cap. vni. de rer. permuta. in 6. Clement. vni. eod.* ¶ Imo
de † consuetudine non petitur noua collatio, quando quis redit 33
ad proprium beneficium, resignatione ex caussa permutationis
non sortiente effectum, *Ioan. Andre. in dict. cap. vni. in 6.* veluti si
beneficium compermutantis fuerit euictum, *Rebuff. in tractat. de
pacif. possessio. num. 145. & in 3. par. Prax. benefic. de permutati. bene-
fic. num. 12.* etsi iuris rigore diuersum videri verius posset, & secun-
dum consuetudinem in Gallia iudicatum in senatu Parisien. 1525.
2. Maii, & in vigilia Beatissimæ Mariæ 1539. *Rebuff. vbi sup.* Qua-
re qui beneficium tanquam pacificum compermutanti dedit, &
lis mota fuerit tenetur, qui dedit litigiosum, auctor pro euictione
ei, qui accepit, & litem suscipere & prosequi: alioquin, qui pa-
cificum pro eo dedit, potest reuerti ad suum, *capit. si beneficia, de
prebend. in 6. Rebuff. vbi supr. num. 26.* ¶ Diximus † autem consen- 34
sum patroni laici requiri in collatione ex caussa permutationis
facienda, si beneficium sit patronatum *glo. in Clementina vnic. de
rer. permutat. Curtis in tractat. iur. patronat. in verb. honorificum, q. 3.*
alioquin enim posset irrita esse collatio, spreto patrono. Quod in-
telligendum est, si patronus contemptum prosequatur, non aliter.
Et sic collatio hæc ex caussa permutationis necessaria annullanda,
non tamen nulla ipso iure dicitur, vt accidit in collatione alia, quę
fit vacante beneficio per mortem, vel resignationem simplicem,
*can. decernimus, 16. quæst. 7. glos. in cap. cum dilectus, de iure patronat.
in verb. præsentare.* Et ita iudicatum fuisse tradit Guido Papæus, &
Rota, *Guid. Pap. decisio 374 ita etiam Rota decidit, decisio. 307. de
rer. permut. incip. permutatio facta per ordinarium, in nouis.* Idem de
consensu illorum, quorum est electio, dicendum est, *d. Clement.
vni. de rerum permutat. Rebuff. in 3 parte Prax. benefic. titul. de per-
mut. num. 21.* Verum sufficit & patronos & eligentes requiri, nam
non obstante illorum dissensu potest ex caussa permutationis fie-
ri collatio ab ordinario. Et sic iudicari tradit Rebuffus, *dict. num.
21. facit Federic. in tractat. de permut. benef. quæst. 24.* ¶ Spiritualia
spiritualibus † hic permutantur, vt æqualitas saltem qualitatis re- 35
rum in ea permutatione adsit, & elidatur nundinationis & simo-
niæ suspicio, *cap. fin. de rer. permutat. cap. ad quæstiones, eod. Mattha.
de Afflict. q. Neap. 17.* Beneficium vnum cum alio, vel cum pluri-
bus minoribus permutatur, *c. cum venerabilis, & ibi Ioan. Andr.
de excep.* sine fraude tamen, dolo, vel pactione. Nam pactio, quam
vocant concordiam in permutatione, cum habeat simoniam, *ca.
cum pridem, de pact. Panormit. in cap. cum vniuersorum, 7. notab. de
rer. diuis. Paris. consil. 130. volum. 2.* ab ordinario collatore, qui ei non
potest dispensare, non potest admitti: sed tantum a summo pon-
tifice, vel eius legato habente potestatem, *dict. cap. cum pridem, &
cap. fin. de pact.* Quocirca in hac concordia non debent contra-
hentes pacisci absolute, nisi & quatenus approbabitur a superio-
re, *cap. quæsitum, & cum vniuersorum. de rer. permutat. Decius con-* 36
sil. 141. incip. ad plura. cap. ad audientiam, &c. ¶ In † renuntiationi-
bus, quæ cum conditione fiunt, vel quæ aliter exigunt collatio-
nem, regula generalis erit: renuntiationem fieri debere in mani-
bus superioris eius, qui potestatem habet conferendi, *ibi gloss. in
verb. ad quos, de iis quæ vi met. caus. fiunt. cap. admonet, cap. quod in
dubiis, & renuntiat.* Summus tamen pontifex libere potest se
pontificatu abdicare, & illum eiurare, *capit. 1. de renuntiat. in 6. de
pontif. summ. qui renuntiarunt, vide Gomes. in regul. de infirm. re-
signatio. 1. 1. Ioan. Burgund. tractat. de renuntiat. pappa.* superio-
rem enim non habet. Superior in hoc casu is est, qui potest in-
uitum

ultum priuare beneficio, *glo. in Clement. vni. in manibus. de renun- tiat.* & qui diœcefeos epifcopus eft, in qua beneficium fit. Nec poteft alius, etfi ex priuilegio vel alias conferat beneficium, alterius diœcefeos admittere renuntiationem. *gloff. & Cardinalis, in Clement. vni. 7. quæft. de rer. permuta. Staphilæus, in 2. modo vacant. nu. 15.* Ceterum poteft quis eiurare beneficium, & per fe, & per procuratorem: quod per fe poffit, ex fuperioribus planum eft: per procuratorem autem, & renuntiare & acceptare poffe quem beneficia conuenit inter interpretes, & firmat vfus.

38 ¶ Porro † procurator ad renuntiandum fit in fpeciali mandato, *c. cum olim, §. quia vero, de offic. deleg. l. iurifiurandum ex conuentione §. fi procurator, de iureiur. in P.* certus, vel nominatus, *l. 2. de procurator. gloff. in l. tutor incertus, de teftament. tutel.* nec procuratio fine nominatione certi procuratoris, vt dicunt, in albo valet, *Chaffaneus in confuetud. des droictz & appart. a gens mariez. §. 5. in verb. fans procuration, num. 8. Boerius, decif. 274.* quia nec alienatio fine fpeciali mandato tenet, *cap. qui ad agendum, de procurator. in 6. cap. id quod noftrum, de regul. iur.* Sicut & in procuratore ad acceptandum dictum eft, *Doctor. in cap. accedens, de præbend. cap. fin. de procur. in 6. Clementin. non poteft, eod. cap. procurator, de election. in 6. gloff. in §. ftatuit autem, in verb. procuratorem, de collat. in pragmatica fanctio.* quamuis acceptatio fine procuratione facta ab eo cuius nomine fit, rata haberi poffit, & validetur, *Doctor. in d. c. accedens, & gloff. in cap. quamuis, de præbend. in 6. gloff. & Doctor. in cap. nonnullis, de refcrip.* Nihil tamen intereft, clericus fit an laicus procurator: vterque enim conftitui poteft: honeftius tamen fiet, fi clericus fit, *dict. gloff. in d. verb. procuratorem, Panormitan. in cap. decernimus, de iudic.* Formam procurationis ex Henrici fecundi regis conftitutione attulimus, dum ageremus de renuntiatione expreffa.

39 ¶ Obferuamus † hic procuratorem eodem mandato feu procuratione conftitui non poffe ad permutandum, acceptandum, & renuntiandum, vel contra, fimul, *Rota, decif. 529. tit. de procurator. incipit, vtrum quis poffit conftituere. Rebuffus, tractat. nominat. quæft. 14. num. 112.*

40 ¶ Deinde † placuit fenatufconfultis ne procuratoriũ feu mandatum duret vltra annum, nec poftea in vim eius fieri poffe refignationes, vel prouifiones, *ita iudicatum fuiffe tradit Rebuffus, de pacif. in poffefforibus, num. 145. & 3. parte Prax. benefic. in titul. de procurator. ad refignan. numer. 18. Exftat conftitut. Henric. 2. tit. de la reformation des prouif. apoftol. notaires & banquiers art. 10. de l'an 1558. en Mars.* Ante poffe, fi modo procurator reuocatus non fuerit re integra, & dummodo ante reuocationem cognitam, refignauerit: nam cum reuocari poffit procurator, reuocatus nihil agit, fi cognouerit ante factam fui reuocationem, non aliter, *Clementin. vni. de renuntiat. cap. fi duo, vbi Doctor. de procurato. cap. fin. eod. titu. in 6. facit l. fi forte, de offic. præfid. in P.* Etenim non eadem funt refignare, & procuratorem ad refignandum facere: nam illa reuocari non poteft, vt diximus, hæc re integra poteft, *Rebuffus, in §. 1. de fubla. Clementin. liter. in verb. refignatione, in concordat.* Imo fi facta refignatione per procuratorem, antequam is confenferit, reuocetur, reuocatio valida eft, *Rebuff. vbi s. verf. nono limitatur.* & definit effe procurator, cum confenfus eius, procurationis fit potior pars, & fine eo non expediantur bullæ, vt ftatuit regula cancellariæ 43. *Boer. decif. 348. num. 1.*

41 ¶ Si † tamen antequam notarius expedierit procurationem, ei fuerit facta reuocatio manifeftata, nihil operatur procuratio deinceps expedita, & notarius pro falfario habebitur, *idem in 3. parte Prax. benefic. tit. de reuocat. procurat. num. 9.* Sed & fine intimatione reuocatur procurator, fi moriatur interim re integra qui conftituit, *Felin. in cap. ex parte decani, Fallen. 8. de refcrip. l. mandatum, & ibi Bald. capit. mand.* Et fi procuratio effet facta ad refignandum ex cauffa permutationis, fufficeret intimari reuocationem parti re integra: nam poft eam monitionem fi quid fiat, dolo fieri dicetur, *Dd. in c. fin. de procurat. in 6. vide de hoc Rebuff. & de aliis 14. cauffis, in quibus non eft opus, reuocationem notam fieri procuratori in gl. fin. tit. de fublat. Clem. liter. in concordat.*

De Modo renuntiationis. Cap. 18.

1 *Renuntiantes quid iurant prius.*
2 *Renuntiatio beneficii fine vi & metu fieri debet, & quis metus rescindat eam.*
3 *Intrufi in cauffa beneficiali qui dicantur.*
4 *Simonia ipfo iure priuat beneficio poffefforem.*
5 *Renuntiatio dolo facta corruit.*
6 *Renuntiatio fieri debet fecundum regulas cancellariæ de infirmis refignantibus, & de duplicandis refignat.*
7 *Regula de 20. diebus renuntiationis, & in quibus locum habeat vel non, & 10.*
8 *Officium regale in Gallia renuntians, debet fuperuiuere per 40. dies.*
9 *Regula de 20. diebus non habet locum in renuntiatione facta coram ordinario.*

QVI † renuntiant vel eorum procuratores, prius iurant eam 1
fine dolo, vi, metu, aut fimonia factam, *capit. fuper hoc, de re-*
nuntiat. regul. cancellar. 43. Renuntiatio itaque debet effe fponta- 2
nea, & vi impulfiua metuve facta reuocatur, *cap. nifi cum pridem,
de renuntiat. c. 2. & 4. de his quæ vi met. cauf. fiunt. can. presbyteros, 50. diftinct. c. folicite, de reftitut. fpolia. c. fcians, de elect. in 6.* Sicut & alia fidem modis extorta, *totul. 1. & tot. titul. de his quæ vi metuf. cauf. fiunt, in P. & C. & requifiuit, & c. gemmã de fponf. l. fi C. eo.* & aut nulla eft, *fecundum Rotam. decif. 374. fuit dubitatum, in nouis, de renunt. Butrigar. in c. ad aures de his quæ vi met. cauf. fiunt, & decif. Tholof. 285.* renuntiatio, aut faltem annullanda, *fecundum Calderinum in confil. 1. de renuntiat. per c. fuper illo, eod.* Quod & in procuratoris ad renuntiandum conftitutione intelligi debet, *Panormitan. in c. abbas de his quæ vi metu. cauf. fiunt, fa. et c. ad audientiam, & ibi glo. & c. cum dilectus, eod.* Metus hic iuftus intelligi debet, qui habet reftitutionis cauffam, & cadere poteft in conftantem virum, *cap. ad audientiam. eo. l. metum, in prima, de eo quod metus cau. in P.* iuftus, id eft, probabilis & non leuis, *cap. fi. de appella.* qui & proximorum effe poteft, *c. fcians, de elect. in 6.* & ipfius collatoris, *Clemen. multorum, de pœnis.* Atque ideo in Gallia ita vi & metu fpoliatus, vti poteft remedio poffefforio reintegrandæ, cui fi obiiciatur renuntiatio, ea non obftante iudex poffeffionem reftituet, vel vindicatione ad poffidendum ita extortum, *gloff. in §. ad tollendas, in verb. libere, de electio. in pragmatica fanction.* tuebitur. Sed operæpretium eft prius iniuftam vim probare illatam: nam ea quæ iufto infertur, pro vi non habetur, *l. 3. §. 1. de eo quod met. cau. in P. l. nec magiftratus, de iniur. in P.* veluti fi in controuerfia beneficii, iudex detegat aliquem iniufte re ipfa illud poffidere, poteft eum cogere fententia excommunicationis, & aliis modis illud eiurare vel renuntiare, fcilicet dum dimittitur illi ipfum de facto, *cap. quia diuerfitatem. de conceff. præbendar. cap. ad aures, de exceff. prælator. capit. relatum eft, de iure patronat. c. ex infinuatione, eod. cap. accepta, de reftitutione in integr.* Veluti qui reftituere iuffus eft, fi non obfequitur, manu militari cogendus eft, *l. qui reftituere, de rei vindic. in P. cap. cum aliquibus, de re iudic.* ¶ Neque † qui improbam ha- 3
bent poffeffionem, titularii dicuntur, *l. improba. C. de acquirend. poffeff.* & beneficiarii, fed intrufi: quales funt omnes, qui non intrant in beneficium, per oftium, aut fine canonica inftitutione, *cap. relatum, de iure patronatus.* & qui interrogati cur poffident, nihil aliud quod refpondeant habent, quam quod poffideant, *l. quid interrogatus, de petit. heredit. in P. Bald. in cap. nihil eft. de election.* Item illi qui fine titulo funt, & cauffa poffidendi, *l. nulla, l. nec vlla, §. omnibus. de acquir. poffeff.* fi poffeffionem nancifcantur beneficii ante collationem, *Panormit. in c. cum iamdudum per illum text. de præbendis, c. ne fede vacante, c. pafloralis. de priuileg.* vel poft collationem, propria auctoritate alio poffidẽte, poffeffionem capiat, *c. ad aures, de exceffi prælato. c. cum qui, de præben. in 6. can. placuit. 16. quæft. 6. l. fi ex ftipulatione, de acquirend. rer. domin. de Selua. tract. de benefic. per 3. q. 15.* Mandatum enim collatoris ed eft fpectandum, *cap. 1. ne fede vacante, cap. cum veniffent, de reftitut. fpolia.* & quidam auctoritatem & mandatum ipfam collationem & inftitutionem interpretantur, *Panormitan. & alii in cap. cum iamdudum, de præbendis. Felinus in cap. in noftra, de refcrip. in c. venientes, de accufatio.* Quibus addere poffumus alias intrufionis fpecies, quas tradit Felinus, *in d. c. in noftra, de Rebuff. in §. 1. de pacif. poff. in ver. violentes, in concord.* in quibus fi per iudicem ad eiurandum vi fiat, non dicetur iniufta vis, nec metus ille refignationem refcindet. Similiter neque vis illegitima illata poft renuntiationem refcindet actum priorem legitimum & liberum, *Lapus, alleg. 23.* vel fi, poft renuntiationem vi metuvé factam, purgata vis metufve fuerit, vt pote fi facto fpoliationis, & reftitutioni pactis renuntiaffet, vel iuramento. *gloff. in cap. fuper hoc, in verbo refignationis de renuntiat. Rota, decifio fexagefimo octauo, incipien. nota quod poft fpoliationem, titul. de renuntiat. in antiquis.* quamquam non valeat renuntiatio beneficii facta poft fpoliationem, *c. folicite, de reftit. fpolia.* & tamen

restitutioni spontaneæ renuntiari potest, *Rota, decis. 68. & 42. incip. nota quod si spoliatus, tit. de renuntiat. in antiq. & decis. 326. inci. nota quod existens in possessione, in antiq.* & Inuiolabiliter seruabitur iuramentum, *auth. sacramenta puberum, si aduers. vendit.* ¶ De-
4 bet † etiam esse a simonia libera renuntiatio, *c. super hoc, & ibi glos. in verb. pecunia, de renuntia.* Nam semper probata simonia, priuat beneficio, siue publica, siue occulta sit, simoniacum possessorem ipso iure. Proinde beneficium poterit ita obtentum vel resignatum, impetrari vt vacans ipso iure: & postea poterit probari simonia, *Rebuff. 3 parte Prax. benef. de simo. in permutation. numer. 11.* Et quamuis collatio ex caussa illa resignationis simoniaca nõ valeat: tamen qui resignauit, non potest illud beneficium repetere, nec ille qui simoniace adeptus est retinere, *idem vbi s. nume. 2 gloss. & Doctor. in cap. constitutus, de trans. Guid. Papa. consil. 172. frater Hu-*
5 *go &c.* ¶ Dehinc † sine dolo debet esse renuntiatio, *d. c. super hoc, de renunciat.* quia in omnibus, & in caussis potissimum beneficialibus, bona fides interuenire debet, *c. cum dilectus, de elect.* & liber consensus in resignatione exigitur, *d. c. super hoc.* Cui obiicitur
6 vt vis & metus, ita & dolus, *l. mulier, §. si metu, quod met. cau.* ¶ Insuper obseruare oportet in resignationibus, regulas cãcellariæ Romanæ curiæ duas. Altera est, de infirmis resignantibus, *Reg. 18.* Altera de publicandis resignationibus, *Reg. cancellar. 34.* de qua supra diximus, dum egimus de modis legitimis dandi beneficia, dumque palam dari debere probauimus. Igitur de priori nunc
7 tantum. ¶ Prior † statuit, vt collatio facta in vim resignationis, vel resignatio facta in fauorem non valeat, nisi resignans in infirmitate constitutus superuixerit per 20. dies, *d. reg. cancel. 18. & ibi glo. finem cap. 2. de renuntiat. in 6. Guillel. Bened. in repet. c. Raynutius. in verb. in extremis positus, num. 26. de testa. Explicat hanc regul. Rebuffus in 3. par. Prax. benefic. tit. de regu. de infir. resign. & Gomesi. explicat per 41. quæstiones.* Ne ecclesiasticis facultatibus quis abutatur, & ne cum instare vitæ periodum arbitratur, audeat veluti testamento aut iure testamenti, sanctuarium Dei transferre, *ca. 1. de preb. can. plerique, 8. q. 1.* Item ne per huiusmodi resignationes, ordinariorum ius, vel expectantium beneficia fraudentur. Cur autem in hac regula 20. dies potius, quam plures vel pauciores adiiciuntur, disputat Gomesius, *in regulam de infirmis resign. quæst. 15.* Numerandosq; dies 20. a die præstiti consensus per resignantem supplicatione signata, *in q. 31.* Et quomodo de momento in momentum dies computandi, *q. 37. & gloss. antiq. in illam reg. 18. cancell.* Et Rebuffus, *in eadem 10. in 3. part. Prax. benef.* Et hanc regulam fuse probat Gomesius locum habere in renuntiatione facta papatus per summum pontificem, *Gomes. q. 1.* Item in cardinalibus, *quæst. 3.* & eorum familiaribus, *quæstio. 4.* in exemtis ab ordinariis, *quæst. 5.* in fœminis regularibus habentibus dignitates collatiuas, *quæst. 5.* Item in commendis perpetuis, non autem in temporalibus ciuitatis, *quæst. 13.* & in infirmo qui renuntiauit iuri suo quæsito in beneficio, vi alicuius gratiæ, *quæst. 18.* & in renuntiatione ex caussa permutationis, *idem q. 19.* Dubitat & de resignatione facta cum retentione fructuum, *quæst. 20.* Asserit autem & in beneficiis patrimonialibus, quæ perpetuo dantur in titulum, *q. 21. & 23.* At non habet locum in Imperatore, qui renuntiauit imperio ex consensu electorum, *Gomes. dextat quæst. 2. in hanc regul. de infirm. resig.* nec in senibus renuntiantibus, *idem q. 7.* in intrantibus mare, & renuntiantibus metu tempestatis, *idem q. 8.* nec in peste infectis, *quæst. 9.* in iufirm a vulnere non lethali, *idem q. 11. glos. antiq. in regul. cancel. 18.* & in eo qui sanus erat tempore renuntiationis & consensus summ. pontif. quamuis postea fuerit infirmus mortuus intra 20. dies, *idem Gomes. eod. q. 12.* Item nec in beneficiis consistorialibus, id est, quæ conceduntur per resignationem in consistorio Papæ, *quæst. 14.* nec in beneficio vnito, *quæst. 15.* nec in translationibus pensionum, *q. 16.* vel in ciuitatione beneficii patronalis cum licentia patroni, *q. 17.* Nec in officiis curiæ Romanæ, pontificium secularibus, quæ teneri possunt ab vxorem habentibus, &
8 in aliis quibuscunq; mixtis cum spiritualibus, *quæst. 22.* ¶ In † Gallia, in officiis profanis renuntiatis inter manus regis, qui renuntiat debet superuiuere per 40. dies: vnde quando officii regii admittitur renuntiatio, solet rex in literis excipere, dummodo resignans infirmus non sit. & viuat per quadraginta dies, *in decis. Franc. Mar. 284. in 1. parte. Rebuff. in reg. de infir. gl. 5. in 3. part. Prax. benefic.* Receptum tamen est in Gallia eam regulam de viginti diebus seu de infirmis: locum habere in beneficiis & officiis ecclesiasticis collatis a rege iure suo, *Papus Rhapso. lib. 3. arest. tit. 1. arest.*
9 *5. & 2.* ¶ At † Inter omnes quoque conuenit tandem regulam illam non habere locum in resignatione facta coram ordinario: quia coram eo nõ fit resignatio in fauorem, & ipse liber in conferendo est, vt ei cui conferre rogatus est, vel alii possit concedere: quod non habet locum in renuntiatione, quæ corã summo pontif. fit in fauorem, & non alias. Et sic est necessaria & conditionalis, & ita iudicatum, *idem vbi s. arest. 1. tit. 2. lib. 1.* quamuis in cõtraria sit sententia Gomesius, *in d. reg. de infir. q. 16.* & alii. ¶ Quando intra 20. dies resignans moritur ex eadem infirmitate, quamuis 10
vere vacet beneficium per resignationem post impetrationem, *alioquin collatio nulla de beneficio non vacante, c. 1. & 2. & c. cum nostris, de concess. preb.* ob eam mortem nullam: tamen censetur vacare per obitum, vt resignatio habeatur pro non facta, *gl. in Clem. 1. de immunita. eccles. Gomes. in d. regul. de infir. resign. q. 30.* Neq; per clausulas generales, vt illa, vel alias quouis modo vacet positas in supplicatione resignationis mortui infra 20. dies, comprehenditur iste modus vacationis per obitum ficte inductus, per dictam regulam de infirmis, quia prędicta resignatio hic annullatur, vt late docet Gomesius, *eod. q. 34.* Receptum est tamen summ. pontif. posse huic regulæ de infirmis derogare, & legatum cum potestate derogandi creatum, si modo expresse deroget, *idem in d. regu. q. 59. & fin. Rebuff. in illam reg. glos. 2. num. 24. & 25. & in §. præfatis q. ordinarii, in verb. vacare, de colla. in concord.* Et ita placitus supremarum curiarum tamen est, *Pap. lib. 3. arest. tit. 2. arest. 3.*

De Vacatione per mortem titularii. Cap. 19.

1 *Vacat beneficium ipso iure per mortem.*

RECTE † etiam beneficium dicitur vacare iure & facto, per mortem vlnmi possessoris veri titularii. Nam beneficia tantum conceduntur ad vitam vtenda, vel fruenda, & regenda, vt docuimus in finitione beneficii, nec de his disponi potest, vel iure hereditatis constitui, *c. 1. de preb.* Mors separat corpus & animam, *l. si mater, C. de institut. & subst.* & hæc est mors naturalis, de qua hic intelligimus, quæ non continet ciuilem, sicut nec in aliis beneficiorum quæstionibus, *glos. in c. susceptum, in verb. non morte, de rescrip. in 6. & in c. quamuis, in 1. de prebend. in 6.* Et cum mors omnia soluat, *§. deinceps, in auth. de nupt. colla. 10.* soluet & ius, vsus, vel vsusfructus beneficiarii in beneficio, *c. 2. & c. fin. de loca. c. si. ne prela. vic. suas, Clem. 2. de reb. eccles. non alie.* morte eius: vt in vsufructu alterius generis receptum est, *§. finitur, de vsufr. nul. l. 3. §. si quib. mod. vsufr. amit.* 1

De Beneficio litigioso. Cap. 20.

1 *Beneficium litigiosum quod dicatur.*
2 *Beneficiorum ius de possessorio aut petitorio.*
3 *Beneficiorum possessio & titulus coram iudicibus secularibus in Gallia tractatur: contra iure canonico.*
4 *Vnionis beneficii controuersia agitur coram iudice regio in Gallia.*
5 *Possessorii iudicii pro beneficiorum litibus methodus.*
6 *Dilationum quot danda in iudicio possessionis beneficiorum.*
7 *Possessorii, dua prouisiones, vindicta seu recredantia, & sequestratio.*

SVperiora † pertinent ad beneficia, quæ cuiusque diei possunt, 1
vel nullius sunt: nempe ad beneficia iuste possessa, vel vacantis. Postrema nunc his adiicienda est consideratio, personarum possidentium beneficia, de quibus incertum aliquandiu est, num vere possideantur, an vero iniuste, an num vacent. Ea erunt litigiosa, controuersia coram iudice mota, postquam a iudice competenti citatio emanauit, & ad aduersariũ citatũ peruenit, vel per eum factum est quo minus ad notitiam perueniret: dum in citatione talia sunt expressa, per quæ plene possit instrui, de quibus in iudicium conueniunt, *Clem. 2. vt lit. penden. c. non potest, de procur. c. vt circa, de electio. in 6 c. procurator, eod. Clemen. caussam, de electio. cum simil.* ¶ Porro † iudicium omne & controuersia beneficio- 2
rum vel possessorium respicit, vel petitorium, *c. fin. de iudic. tit. de caus. possess. & propriet.* Iudices vtriusque idonei iure canonico pontifices sunt, seu episcopi ordinarii, *c. 3. & tot. tit. de for. compet. & de iudi.* ¶ In † Gallia tamen magistratus regii de his litibus, vbi de 3
possessorio seu interdicto retinendæ, seu *maintenue ou complainte*, & recuperandæ cognoscunt, *Guid. Pap. decis. 1. disputant Interp. in c. fin. de Iudic. Cardinal. Zabarel. in Clem. dispendiosam, de iudic. §. 1. de caus. in pragm. sanct.* quamuis Fernandus hoc durum satis & vsurpatum existimet, multis rationibus, *Bereng. Fernan. in repet. §. vbi commune, l. naturaliter, de acquir. possess. in 5. præfat. nu. 3.* Quas tamen

tamen vna mea sententia temperare poterit ratio ita expedire fieri, & dum de possessione tuenda, vel defendenda quæritur, potius ad seculares potestates recurrendum, ad quas gladii temporalis executio pertinet cōtra huiusmodi prædones & spoliandas, quos ecclesiastica cēsura vix a temeritate posset compescere. Sed & lites beneficiorum, quæ ad ius regaliorum pertinent, & earum ne collationis, siue petitorio siue possessorio agatur iudicio, senatus Parisiensis cognoscit & sapit, *Carol. Molin. in regul. cancell. de infir. resig. num. 189.*
4 ¶ Cognoscunt & regii iudices in Gallia de possessorio [illegible] nis controuersiæ, *Rebuff. in §. 1 de caussis, in concor.* Sed & in concilio Basiliensi, tit. de caussis, approbātur iurisdictiones in litibus beneficiorum. Et placuit senatui Parisiensi interdicta retinendæ possessionis, de omni re spirituali coram iudice laico proponi, & pro decimis, *notat Rebuffus in comment. ad constit. reg. Tomo 2. Rubr. des matieres possessoires, art. 2.* Prius de possessione, quam de proprietate in omnibus fere iudiciis agendum est, *l. si de vi, de iudic. in P. §. retinendæ, de interd.* quanquam vtriusq; quæstio simul proponi possit, *c. cum dilectus, de cau. poss.* Præuenta tamen possessorii in curia regia quæstio, in Gallia impedit, ne agi possit alibi de petit[illegible], *Constit. Francis. 1. publicata an. 1539 art. 48.*
5 ¶ Iterum porro † possessorii iudicii methodus hæc est. Primum necesse est obtinere ab officina æquitatis siue cancellaria regia diploma retinendæ, seu *Complainte en cas de saysine & nouuellete*, seu intra annum *ead. constitu. art. 51.* a die turbatæ possessionis, *in constit. Carole 7. in primis arti. 70 & constit. Franc. 1 artic. 61. in publica an. 1539.* Tradit & Rebuffus annum computandum in beneficiis post adeptam possessionem titularii, & non a die mortis prioris titularii, vel vacationis. & ita iudicatum. *Rebuff. in constitutioneis ad consti. regis tomo 2 consti. tit. des matieres possessoir art. 2.* Interdū a seneschalchis, querimoniæ seu retinendæ [illegible] lent impetrari, quando illi iuridici solent iure suo, sine commissione negotii hac de re cognoscere. cuius generis est seneschalchus Cadurcensis, *Aufrer. in styl. parlam. ad tit. de cau. nouit. ad §. aliud, item in casu nouitatis.* Horum deinceps diplomatum executio per apparitores fit, & dies nomine impetrantis dicitur aduersario, vt sistat iudicio coram iudice legitimo, vel eo cui dirigitur rescriptum, *in pro. constitutio. Carol. 7. art. 71.* instructus & paratus ad litem agitandam, nulla alia postulāda dilatione, *in consti. Carol. 7. primis artic. 63. & Carol. 8 art. 32.*

¶ Nisi † pro copia facienda, vocāt *communicationem titulorum*, quæ necessaria est, vna legitima concedatur, *constit. Francisc. 1. an. 1539. art. 46. & 47.* Interim autem, si de vi timeatur, sequestratur beneficium, ne ad arma prosiliant litigantes, *arg. l. aequissimum, de vsufruct. P. clemen. vni. de sequestrat. possess. & fruct.* Postea lis contestatur, qua audita, iudex aliam eamque vnicam dilationem constituit, *in constitut. Franc. 1. an. 1539. art. 47.* ad edendos seu producendos titulos, quibus vti decreuerint possessores & litigantes, quorum quilibet se dicit iure possidere. quæ dilatio nisi a senatu prorogari nequit. Hic nullorum testium allegatio vel editio admittitur. Et tunc partes iudicis sunt, habita titulorum ratione, secundum eum vindicias vel recredentiam ferre, qui ius apparentius in beneficio videbitur habere, *eo. artic. 46. an. 1549. & Carol. 7 in primis art. 58. l. fi. C. de edict. D. Adria. toll.* vel si non liqueat, sequestrare. ¶ Sunt † enim duæ prouisiones interdicto possessorio, vindiciarum, & sequestri. *Rebuffus in coniectaneis in constitut. regi. tomo 2 tit. des matieres possessoires art. 1. nu. 2.* In beneficialibus quippe caussis oportet possessionem colore aliquo tituli fulciri, *cap. ad decimas, de restitut. spoliat. in 6. Præpositus in sum. 3. q. 1.* ne vitiosus ad eam detur ingressus, *c. 1. de eo qui mitt. in possess. in 6. Specul. in tit. de teste. §. nunc videndum, vers. sed pone ego glos. in Clement. vni. de cau. possess.* potissimum cum in beneficiis quæratur de iure, *c. licet caussam, de probatio. gl. vlt. in Clem. vni. de caus. possess.* Nisi forsan agatur interdicto recuperandæ, seu vt dicunt reintegrandæ vel restituendæ possessionis: quia tunc sufficit sine exhibitione tituli, probare se fuisse in possessione tempore motæ litis, & spoliatum fuisse, *Aufrer. decisio. quæstio. Tholos. 351. l. si quis ad se fundum, C. ad legem Iulia. de vi publ.* Atq; ante omnia restitutio fit, *can. reintegranda, 3. q. 1. & tot. tit. de restit. spolia.* Interdicto retinendæ non item, quia habet caussam proprietatis annexam, *l. 2. §. quadam, de interdict. in P.* In vindiciis non desideramus exactam iuris probationem, *cap. in literis, de restit. spol. interpr. in Clemen. vni. de cau. possess.* Veruntamen hic pro quo sententia de momentanea possessione fertur, satisdare debet de fructibus restituendis, *l. fin. C. vti possidet.* si opus fuerit restitui postea. Subinde in pleno possessorio lis est persequenda, testes si quos litigantes allegent recipiendi audiendive sunt, & tandem summarie & de plano finis negotio imponendus, *Clem. dispendiosam, de iudic. Clem. sæpe de verb. signific.* 7

DE PVBLICIS ET ALIIS SECVLARIBVS PERSONIS.

LIBER XVIII.

De Principibus generaliter, & de illegitimis. Cap. I.

1 *Principatuum, & principum diuisio.*
2 *Principum illegitimorum species.*
3 *Othonis imperium.*
4 *Didii Iuliani nundinale imperium.*
Iulianus Imperator magnus, capite damnatus.
5 *Gyges Imperator Lydorum ex nece domini.*
Darii imperium, eod.
6 *Regna occupata, sunt magna latrocinia.*
7 *Regnum vi occupatum, vi tantum retinetur, & infelicem habet exitum.*
8 *Reges in tyrannos quare degenerent.*
Tyberii Cæsaris vitium, eod.
Caii Caligulæ Cæs. vitium, eod.
Claudii Cæs. vitium, eod.
Galbæ Cæs. vitium, & mors, eod.
Domitiani Cæsaris vitia, & mors, eod.
Commodi Cæs. vitia, & mors, eod.
9 *Antonini Caracallæ vitia & mors.*
Anniti Cæs. vitia, & mors eod.
10 *Gallus Cæsar crudelis, & mors eius.*
Adorari voluit Constantinus 2. Cæsar. eod.
11 *Darii superbia.*
Rex regum dici voluit Darius, & consanguineus Deorum. eod.
12 *Reginam reginarum se vocari voluit Cleopatra.*
13 *Conuiuiorum inuentores Persæ ratiti.*
14 *Regnorum fatum, & morbi.*
15 *Principatum vsurpantes illegitimi.*
16 *Reges & principes temporales, & annui.*
Betarchia quid. eod.
Reges bini annui Carthagine. eod.

Hactenus † dictum est de principibus, & personis publicis ecclesiasticis, deque eorum cura, & solicitudine, ministerio & sacerdotiis eorum. Agendum nunc est, de publicis aliis personis secularibus, principibus, magistratibus, & aliis. Principatuum publicorum alii spirituales, alii seculares, *can. imperium, & c. quoniam, 10. distinct. can. cum ad verum, 96. dist.* vt diximus: & horum alii illegitimi, alii legitimi dicuntur. 1

¶ Illegitimi † sunt, qui vel malis artibus ad legitimum imperiū contendunt, vel illud legitime consecuti male exercent, & tyrannice imperant: vel qui illegitimum, & præter morem sibi nouum statuunt imperium. 2 ¶ Prior[um] † suppetunt exempla eorum, qui regno aliquo, quale Othonis Imperatoris, qui necato Galba, scelerate imperium, & pecunia consecutus est, *Xiphil. ex Dione, in Othone.* vt & Didius Iulianus. 3 ¶ Nam † inter Didium Iulianum, & Sulpitianum clausis portis vrbis Romæ, occiso Pertinace, auctioni expositum est imperium & licitationi a militibus: addictione autem vicit Iulianus, & ita Imperator nominatus. Quem tamen populus respuit, indignus alioquin imperio, qui & magiæ caussa multos necauit pueros, necatus ipse, & capite a senatu damnatus, & Seuerus Imperator nominatus, *idem ex Dio. in Didio Iuliano. Herodi. in 2. hist. Cæs.* 4 ¶ Sic † impie ex nece domini Candaulis, Gyges imperio Lydorum potitus est, cuius & vltio in abnepotē Gygis venit, *Herod. in 1.* Darius et Histaspis filius, dolo imperiū Persarum 5

nactus, *Iustin. in 1.* tandem & ipse misere obtruncatus, *Q. Curt. lib.*
6 *de gest. Alexand. & Iustin. in 1.* ¶ Occupata † regna omnia, & vi inuasa remota iustitia, nihil aliud sunt, nisi magna latrocinia: quia nec ipsa latrocinia nihil aliud sunt, quam parua regna, vt ait D. Augustinus, *lib. 4. de Ciuitat. Dei, c. 4.* Vt & eleganter & veraciter Alexandro Magno comprehensus pyrata, & interrogatus quo scelere impulsus, mare infestum haberet vno Myoparone, (id est, nauicula pyratica) respondit. Eodem, inquit, quo tu orbem terræ, *Cicer. 3. de Rep. vt refert Nonius Marcellus.* Sic Lucanus, *lib. 10.* Alexandrum Magnum felicem terrarum prædonem vocat,

Terrarum fatale malum, fulmenq; quod omnes
Percuteret populos, pariterq; & sydus iniquum Gentibus.

7 ¶ Regnorum † horum exitus post illegitimum initium etiam infelicissime successit. Regnum enim malis artibus comparatum, & vi retentum, non potest perdurare, *Demosth. Olynth. 2.* quia nō manent in officio, qui vi continentur, sed ad primam occasionem & leuem offensionem dissoluuntur illorum fœdera. Dum spes est in armis, ipsum quidem floret, & vi effici possunt res, sed tempore euilabitur. Et vt ædificiorum fundamenta oportet firma esse, ita
8 & caussas negotiorum iustas esse. ¶ Inter † principes, qui legitime quidem nacti sunt imperii dignitatem, sed qui pessime & tyrannice regnarunt, plures enumerare possem, si hic non ita interpretari, sed historiam perscribere vellem. Itaque supersedebo, & intra fines operis me continebo. Et in summa certum puto, quod rex & tyrannus omnis est, tandem aliquando, libertatis inimicus, & legibus infestus, *idem orat. con. Phil.* vbi paternum amittit nimium. Nec fieri potest, quin nimia principum vsurpata licentia in animo imperandi indiguo, multas & fere intolerabiles non excitet tragœdias, & ita imperium in tyrannidem non degeneret, quæ longa distinctione inter se dissident, vt diximus in Feudis circa finem. Neque nisi raro inuenimus vllos principes legitime vocatos, qui nimia vt ebrii licentia, in aliquod insigne vitium non inciderint. Tyberius Cæsar crudelis & simulator, *Dion, lib. 58 histor.* Caius Caligula inconstans, prodigus, luxuriosus, patricida, incestuosus cum sororibus, adulter cum aliis, *idem li. 59.* Claudius Cæsar, vxoris Messalinæ & famulorum suorum mancipium, *idem lib. 60.* Galba pecunia inexplebilis, ideo occisus a militibus, *Xiphil. ex Dio, in Galba.* Tempus imperii Vitellii nihil aliud, quam ebrietas, & cōmessationes, ita & turpiter a suis militibus occisus, & ad gemonias proiectus, *idem in Vitellio.* Domitianus fraudulentus, simulator, crudelis, incestuosus cum nepte: tandem quoq; a duobus suis cubiculariis Parthenio & Sigero necatus, *idem in Domitia.* Sub Commodo degenerante a probo patre Antonino, respublica venalis, & magistratus: athletaque is potius, quam Cæsar, & voluptatis prodigium: tandem & ab athleta Narcisso in balneo
9 suffocatus, *idem in Commodo.* ¶ Antoninus † Caracalla crudelis, lubricus, parricida fratris Getæ, gladiator, tandemque a Macrino, quem occidere decreuerat, obtruncatur, *idem in Caracal.* Auitus Cæsar, dictus Sardanapalus, tantæ mollitiei & luxuriæ, vt alios in his quoslibet superarit: tandem etiam necatus, & capite abscisso cum matris corpore in Tyberim proiectus, *Xiphil. in Auito & Pseudo Anton.* Crudeles Constantius & Gallus Cæsar, *Ammian. Mar-*
10 *cell. lib. 14.* Et † Constantius a. interfector, & successor Galli, superbissimus, primusque extero ritu, & regio more instituit adorari, cum antea semper ad similitudinem iudicum, salutatos principes legerimus, *idem li. 15.* Mos autem ille mutuatus a regib. Persarum, qui volunt se adorari ab adeuntibus, *Æmil. Prob. in canone,*
11 *Xenoph. in Agesilao.* ¶ Quam † superba & ridicula Darii Arsani filii formula, qui totius orientis monarchiam tenebat, qui antequā vinceretur ab Alexandro Magno, imperiosissima legatione se regem ac regum consanguineum Deorum, Alexandrum vero famulum suum appellauit, *Quint. Curt. lib. 2. de gest. Alex.* ¶ Et Cleo-
12 patra † etiam eo insolentiæ prouecta est, vt reginam reginarum
13 se appellaret, *Suidas, in verb.* ἐξώκειλαν. ¶ Narrat † Idomeneus, Pisistratides Hippiam & Hipparchum filios scilicet Pisistratidis, cōuiuia commessationesq; inuenisse, quapropter equorum, aliorūque multorum apud illos erat copia, & ex eo fuisse graue eorum
14 imperium, *Athenæ. lib. 12. Dipnosop. cap. 15.* ¶ Non † percurram aliorum regnorum priuata exempla, sed sufficiet res omnes, ipsaq; imperia, & ad summum virtutis perducta, & viribus collabi. Et vix filios & successores in regno quantumuis legitimo imitari patres, vel similes esse maioribus, imo nec sibi ipsis. Nam quos labor & virtus per electionem ad regna euehit, vel successio legitima extollit, sæpe, & vt plerumq. res secundæ corrumpunt, vel satellites, seu consiliarii improbi, & rerum nimium felix successus, & voluptas. Quamobrem paulatim imperia, regna, & principatus senescunt, ægrotant, concidunt, & intereunt, aliaque noua resurgunt. Quo respexit forsan vaticinium, si ex iis quæ vidimus, fidem futuris habeamus, Bissinæ Bissini Thoringorum regis vxoris, quæ, vt auctor Aymonius, *Aymon. lib. 1. histor. Francor. cap. 8.* futuras regum Gallorum successiones, visionibus Childerico regi dilucida ostendit: quas qui legerit, non minus mirabitur, quam si Sibyllæ oracula legisset. Sed omnibus porro rebuspub. ruinæ & miseriarum caussas subiecerunt præcipue duo vitia crudelitas, & luxuria. Vtrumque in Tarquinio Superbo finem imposuit regno Romanorum, *Liu. in 1. & 2. Dionys. Halicar. lib. 4. Eutrop. in 1. Oros. in 2. & alii.* Mollities & luxuria monarchiæ Assyriorum per Ninum vsurpatæ ab Arsaca. *Iustin. in 1.* Quæ & regnum transtulit in Carolum Marcellum Galliæ. His accedit rerumpub. gubernandarum ignorantia, quæ præcipue agit principes, & ob quam ordinata peruertunt, egentia ope cōtemnunt, aut prætermittunt, discrimen nesciunt inter rectorem & subditos, omnia confundentes, in quibus dignitatem conseruare imperii oportet, remissi: in quibus imperium remittere, tyranni. Vera autem imperii regii expressio, in filiorum gubernatione est: nam & in hos imperium regiū dicitur, *Arist. lib. 1. Polit. c. 8.* Quod enim genuit, quodq; per amicitiam præest, & per ætatem, idipsum est idem, quod species quædam regii imperii. Et sic Homerus Iouem omnium regem, hominum, deorumque patrem vocat. Natura enim excellere regem oportet, genere autem esse eundem. Quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum. ¶ Illegitimi † quoque habiti sunt 15
principes, qui imperium sibi vsurparūt nouum, & præter morem & consensum populi, ex temporali perpetuum sibi fecerunt principatum. Quemadmodum decemuiri Romæ tentarunt. Item & Sylla in dictatura semestri, & Iulius Cæsar in imperio. Naturale quippe plusibus visum est, ducibus subiici & imperium in se concedere: at minime quibusdam tutum, semper vni vel pluribus fidere, vel omni tempore principatū, vel absolute concedere. ¶ Sicuti lex erat Thebis, quæ morte mulctabat, si quis diutius imperium 16
retinuisset, quam lege præfinitum erat. Ex qua lege in iudicium Epaminundas vocatus est, ex agro Laconico reuersus, quamuis tunc vicisset fusis Lacedæmoniis, quod Bœotarchiæ, id est, imperio, contra legem quatuor menses addidisset, *Æmil. Prob. in Epaminun. Ælian. lib. 13. de Var. hist. a. Plutar. in Apophtheg. reg. in Pelo. & in Pelopida.* Romæ consules, ad quos imperii summa deferebatur, annui tantum, *Liu. in 1. & 2. Dionys. in 4. Eutrop. in 1. Oros. in 2. D. August. de Ciuit. Dei, c. 16. lib. 3. & alii.* Carthagine que singulis annis bini reges creabantur, *Æmil. Prob. in vita Hannibalis.*

De Legitimis principibus. Cap. 2.

20 *Cæsares*

20 *Cæsares designati Imperatores post mortem patris dicti.*
Princeps iuuentutis quis, eod.
Princeps in Hispania filius successurus in regno dicitur, eod.
Despota Græcis qui, eod.
21 *Monsieur in Gallia successurus in regno.*
Delphinus in Gallia quis, eod.
22 *Familiæ & regna moriuntur.*
Regna generis, quæ ob genus interemtum defecerunt.
23 *Imperium quando translatum in Carolum Magnum.*
Et quando translatum ab eius genere in Saxones, eod.
Quando electioni commissum imperium, eod.

1 IMperia, † regna, & principatus, triplici modo potissimum
decernuntur hominibus, armis, electione, successione. ¶ De re-
2 gno † quod armis paratum est, prostant exempla passim, sed po-
tissimum iustum illud pro Israelitis, depulsis idololatris regibus,
contigit, *vt constat ex tota historia Iudicum*. Et iustum quod in vin-
dictam eiusdem populi delinquentis stabilitum aliquantulum Ba-
bylonis supra Israelem, *4. Reg. c. pen. & fin. 3. Paralip. c. fin.* Iustum
imperium ex iusta caussa sibi parauerant Christiani Hierosolymi-
tanum: iustum Carolus Magnus in Sarracenos, & contra Ariia-
nos Cæsares nactus, vi illos loco cedere cogens. Existimatur & lex
bellorum iusta, victam victori inseruire, & inferiorem potentio-
ri. Quo factum est, vt reguli qui plures erant in Galliis, tandem sub
vnius imperium venerint regis Francorum: vt regnum Suesso-
num, Neustriæ, Autoliæ, Aquitaniæ, Burgundiæ, Lugduni, Bitu-
rigum, Tolosæ, Aluerniæ, & alia quæ in prouincias, ducatus, co-
mitatus, & marchionatus translata sunt. Sicuti & tempore belli
ad Tolbiacum initi Clodoueus victor regulos Germaniæ sustu-
3 lit, vt auctor Beatus Rhenan. in 2. ¶ Electione † fiunt principes &
reges, vel infeudatione, vel via electionis solemnis: seu suffragiis
populi fiebant consules Romæ expulsis regibus, illi dictatorem
dicebant, hic eligebat magistrum equitum. Ante consules, sena-
4 tus interregem tempore regum faciebat. ¶ Infeudatione † pluri-
bus regna data sunt, & dantur hodie a superioribus: a summo pō-
tifice, in prouinciis & regnis, quæ suæ sunt potestatis, vel quæ illi
homagium debent, & fidem iurant. Quale est rex Hierosolymo-
rum, Siciliæ, Aragonum, &c. *de istorum regnorum infeudatione, vi-
de quæ diximus in feudis, cum de personis idoneis agimus.* Dantur &
regna in feudum ab imperatore, quæ ini sunt hominii, & Impe-
rii Facit & iis si velit noua. Illud ipsum & facit Turcarum Impera-
tor, & pretiosus Ioannes qui plura habent sub se regna tributaria,
5 & suæ fidei. ¶ In † summa per electionem fiunt legitimi princi-
pes, spirituales & temporales. Legitimi principes, spirituales fiunt
per electionem illi, de quibus dictum est alibi, videlicet summus
pontifex, patriarchæ, cardinales, & alii præpositi antistites. Secu-
laris porro principatus & legitimus electiuus erit, siue sit vnius,
& plurium: vnius est, monarchia & regnum: plurium, aristocra-
tia optimatum: oligarchia, paucorum: democratia, populi. De
quorum præstantia disputat Dion, *lib. 44 & 36.* & in epito. Poly-
bii, *lib. 7.* & nos alibi. Pendet ab iis magistratuum potestas & ele-
6 ctio. ¶ Monarchiæ † nomine, administratio illa continetur, quæ
vnum tantum habet dominum, qui superiorem non agnoscit.
Sed absolute monarcha totius orbis dominus est. Ego plures an-
notaui, qui se orbis dominos dicerent, nullum autem qui talis es-
set adhuc præter vnum: eumque solum Deum inueni, & eius vi-
carium vnicum Papam in orbe Christiano: alii sua opinione, &
adulatorum inflati ventis, tanquam monarchæ. Deus solus rex re-
gum, & Dominus dominantium, *Apoc. c. 19.* & solus æterne impe-
rans, *Psal. 9. & Exod. 15.* Alexander se monarcham dixit, sed si quis
illius imperium expendat, plures nationes inueniet illi non sub-
ditas, nec quidem Romanos. Imperatores Romanorum etiam
orbis dominos dicunt, *l. bene a Zenone, de quadriennii præscr. C. l.
deprecatio ad leg. Rhod. de iact. in P. §. omnes vero populi, in proœmio
Institutionum.* Sed quam alienum hoc ipsum sit a veritate, mani-
festum est. Sed istos omittamus, & similium monarcharum paga-
norum, & Turcarum, vanos titulos, vt ridiculos. At fatebimur eos
esse in regno & imperio proprio monarchas, quamdiu præualēt
subditis. Tales & dicemus reges, qui a bene regendo nomen ha-
bent, *cap. clerus, versic. pontifex, 21. dist.* vt imperatores ab imperio.
Contemnemus & alium vanissimum titulum, quem sibi vsurpant
7 æternitatis, *in l. 2. de fabricensib. lib. 10. C.* ¶ Et † ne in falsis illis in-
signibus & infulis immoremur, de imperatore quædam percur-
ramus, quæ ad iuris ciuilis pertineant cognitionem, & de regno
Romanorum, & administratione reipublicæ eorundem. Impera-
tor apud Plinium *lib. 7. natura. histor.* dicitur, qui certum hostium
numerum sua manu occidisset. Secundum M. Terentium Varro-
nē, *4. de ling. Lat.* Imperator ab imperio populi, q eos qui id atten-
tassent, opprimeret hostes. Strabo, *1. Geogra.* imperatores præstan-
tissimos eos fuisse dixit, qui post maris & terræ acquisitionem, in
ciuilem cœtum homines coegerunt. Cicero cum Plinio consen-
tit, *Cicero, Philip. 14.* oportuisse eum, qui imperator dici vellet, sua
manu mille aut duo millia hostium occidisse, vel seruitutis libera-
torem fuisse. Explicat idipsum Alexander ab Alexandro, *lib. 1. Ge-
nial. dier. cap. 2.* ¶ Duces † etiam imperatores dicebantur, quod 8
imperarent militibus. Ex duce militum, vel latronum factus fuit
rex Romulus, & post eum alii nomen obtinuerunt, vsque ad Tar-
quinium Superbum septimum, & postremum ducem, qui regis
nomē habuerit, a primo Romulo, cui successerunt ordine Numa
Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus & Martius, Tarquinius Pri-
scus, Seruius Tullius, & vltimus Tarquinius Superbus, qui regna-
runt per annos 243. *de his regibus Liuius, in 1. & Flor. Paul. Diacon.
in 1. de princip. Roma. Sextus Rufus Consul. in Epitom. histor. Plinius,
de vir. illustri. Dionys. Halicar. in toto primo volumine Orosi. in 2. c. 5.
& 6. August. li. 1. de ciuitate Dei, c. 19. l. 2. de orig. iur. Ouid. 2. Faster.*
Primus vi constituit imperium, alii partim successione, partim e-
lectione facti reges: & aliquo eorum deficiente & mortuo, in-
terdum, vt ait Dionysius Halicarnassæus, interrex a senatu electus
est. ¶ Ob scelus adulterii in Lucretiam commissi per Tarquinium 9
Superbum expulsi reges, & nomen regium a populo Romano:
aliudque nomen secundo, imperantium, consulum videlicet an-
nuorum ex electione inductum est, *Pradelli fidem fac iis auctor at.*
Et nono post anno Tarquinio exercitum inducente, dictatoria
potestas semestris addita cum magistro equitum, *Eutro. in 1 Oros.
in 2. c. 6.* Electi consules dicebant dictatorem, hic magistrum eli-
gebat. Successere postea Tribuni censores, consules iterū, decem-
uiri, rursum consules, & dictatores electi. ¶ Donec † Iulius Cæsar 10
sibi pro nomine principatus Imperatoris nomen, q a militibus
acceperat, retinuit: & reipub. gubernationem vsurpauit, *Plutar.
in vita Cæsaris.* Cuius successores, etsi imperatoris appellatio regia
potestate inferior esset, *Donatus Acciaiolus, in vita Caroli Magni.*
pro insigniori titulo se imperatores nominari maluerunt, quam
reges. Forsan & alia ratione, quod nomen regis summopere Ro-
manis esset exosum. ¶ Ita † & Cæsares quoq; ab eo dici voluerunt, 11
Spartianus, in Ælio Vero. Sicuti & Albanorum reges Siluii, a Sil-
uio Posthumo 3. eorum rege, *Eutrop. in 1 Rom. prin.* Ægyptiorum
reges, Pharaones: Alexandriæ, Ptolomæi, *Ioseph. lib. 8. Antiquit.
c. 6.* Parthorum, Arsidæ: Latinorum, Mutani. ¶ Sic † & Cæsares 12
Romani ab Augusto vel Octauiano, dici voluerunt Augusti, *l. hi-
sp. Beroald. in Sueton. in Iul. Cæsar. c. 1.* is autem a populo Augustus,
quasi venerandus, cognominatus est, teste Dione, *Dio Cass. lib 53.
histor.* Sic & Pii ab Antonino Pio imperatore, *§. fin. vt liberti de ca-
ter. aureo non indigeāt annulo. col. 6. tit. 6. in auth.* cui erat e Gallia
transalpina paternum genus, e Nemausense pater Aurelius Ful-
uius, ingenio clarus & doctrina, atque moribus: nitidæque literatu-
ræ, Numæ Pompilio comparatus: cognominatus Pius a senatu
varias ob caussas, quas recenset Iulius Capitolinus, *in vita Anto-
nii Pii.* & Vulcatius Gallicanus, *in Auidio Cassio.* ¶ Ad † hanc po- 13
testatem, alia omnis magistratuum qui imperabant, populique
Romani deuoluta est, vt suo loco in iure ciuili & positiuo expli-
canimus, *§. sed & quod princip. de iure natura. l. 2. §. nouissime, de o-
rig. iur. l. 1. de constitut. princip. P. l. 1. §. hoc etiam nihilominus, de ve-
ter. iur. enuclea. Zonaras Tomo 2. l. Barbarius, de officio prætor.* Ita ad
hanc solum reipubl. cura pertinet, *§. 1. de hære. & falcid. in authent.
l. 2. de offi. præf. vigil. P.* debetq; studere princeps, vt subditi in quie-
te & pace viuant, *§. 1. vt diuæ iussion. subscri. habeāt gloriosiss. quæstor.
in authent.* Et publicis occupari negotiis, *§. adhæc, vt cum de appel.
cogno. in auth.* & alta mente retinere quod Antigonus rex filio suo
quem se immodestiorem & violentiorem quam par esset, gerere
videret, dixit: *An non nosti, fili, regnum nostrum nobilem esse ser-
uitutem? Ælia. lib. 2. de varia histor. c. 20.* ¶ Regum † duæ sunt ar- 14
tes præcipuæ, militaris, & legum, *§. 1. in proœmio Institut.* vt pacis, &
belli tempore recte rempubl. gubernent, & tueantur. Arma & le-
ges mutuo auxilio egent, *l. 1. de Iustinia. C. confirm. C. l. qui restitue-
re, de rei vind. P.* Et princeps ad iudicandum potissimum, & regē-
dum bonis legibus populum, præpositus est, *1. Reg. 8.* & pectus e-
ius scrinium & promptuarium debet esse legum omnium, *l. omniū,
C. de testam.* atque philosophia plenum, *l. penult. C. de his quib. vt
indig.* Et tum demum felices respublicas dixit Plato, si aut philo-
sophi ad regnum promouerentur, vel reges philosopharentur.

Non oportet certe nautam nauigandi imperitum, naui regendæ præficere, alioquin periclitantur qui in ea sunt, potissimum furentibus ventis, & concitato mari. Nec quoque reipublicæ gubernacula commissa imperitis successiua vel exitus habent fœlices, vbi illa potissimum seditionibus æstuat. Sic enim optime Mitylenæus poeta Lyricus Alcæus, rempublicam perturbatam, & statum, per nauim allegorice designat sub Mycillo tyranno Mitylenæorum, apud Heraclidem *lib. Allegoriarum Homeri.*

En asperum, inquit, ventorum
Marisque statum, conciti
Fluctus feruntur, hinc & hinc,
Nos puppis in medio vehit,
Grauisque tempestas premit,
Iam corruit in sentinam,
Cui malus alligatur
Lignum, laceraque vela sunt
Et anchora laxata. Et postea,
Hic fluctus velut æstuans
Rempublicam obruit omnem.
Et nobis haurienda
Est sentina malorum,
Quæ plurima intrat nauim.

15 ¶ † Regnum bifariam scindi Plato dicebat. Aliud enim secundum legem, aliud secundum genus esse: secundum legem constare Carthaginensium regnum, ciuile quippe esse. Lacedæmoniorum autem, & Macedonum, secundum genus: quod haberent successionem quandam per genus. *Dioge. Laertius, lib. 3. in vita Plato.*

16 ¶ † Morem fuisse Lacedæmoniis a maioribus traditum scribit Æmilius Probus, *in vita Agesila.* 2. vt duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio ex duabus familiis Proclis & Euristhenis, qui principes ex progenie Herculis Spartæ fuerunt. Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat: itaque vterque suum retinebat ordinem. Primus in eo habebatur, qui maximus in ea esset ex liberis eius, qui regnans decessisset. Si is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur qui proximus esset propinquitate.

17 ¶ † In Hiala etiam republica Indorum reges ex duabus familiis per successiones assumebantur, vt auctor Diodorus Siculus. *lib 17. Bibliothec. anno 9. Alexand.* In Gallia nostra reges ex genere succedunt primogeniti regis præmortui, cui si nulli superstint filii superstites, ad proximiorem ex genere diadema defertur, exclusis fœminis ea lege Salica: defecit tamen ter recta generis successio.

18 ¶ † Hoc imperium, quod ex successione datur, videtur fuisse primum in orbe, & natura inductum, secundum ea quæ docet Aristoteles. *1. Polit. c. 1. & 2. & 4.* Vt primum coniunctione maris & fœminæ facta, imperium fuerit viro, cui erat mulier subdita. *Genes 3.* Et hæc fuit prima societas quotidiana, prima domus, primum imperium, quod & genitor inde imperauit qui essent cum illa domo *ὁμοσιπύους* & *ὁμοκάπνους*. Cum autem nati plures ex prima domo sunt, & seorsum diuersis domibus habitare cœperunt, reuerentia genitoris primi, vt antiquioris, & imperii honos animis adhæsit separatorum: atque eos, qui domibus separatis imperarunt, maxime primum ex quo descenderant veneratri & honorare æquum visum fuit: illum autem singulis prospicere. Sic pagus cœpit fieri ex natis natorum, & vni subditus fuit, nam quæque domus regebatur a seniore. Et postea senioris proximiores, priores esse cœperunt: & ex pagis ciuitates, ex ciuitatibus regna composita, remanente gubernandi paterna potestate, cui & regia similis.

19 ¶ † Prisci reges quidam tamen eligebant sibi successores in regno, quos vocabant Coritos, hoc est, Iones vel hastatos, ita Sabatius Saga creatus Coritus a Iano. *Beros. lib. 5. de sl vrationis histor.* Et Arius 6. Babyloniæ rex Assyrium. Et tempore regis Athladis regia 12. Babyloniæ Hercules filius eius, Thuscum filium Iangenis creauit sibi Coritum. Tempore Sphæri 15. regis Babylo. Marges filius Itali creauit Coritum suum cognatum Comboblasionem, vt

20 scribit Berosus. ¶ † Apud Romanos, imperio præelecti principum filii seu Imperatoris, Cæsares dicebantur, quasi designati augustæ maiestatis heredes, vt auctor Spartianus *in Ælio Vero.* Et hinc Germani, Romanorum regem Cæsarem appellant. Iidemque principes dicti iuuentutis, testibus Tacito, Suetonio, & Lampridio. Eratque hoc nomen auspicium futuris Imperatoribus, sicut in Hispania, qui mortuo parente regnum adepturi sunt, principes appellantur. Et filii Imperatorum apud Græcos despotæ dicti. ¶ † Vt & hodie filius regis proximus successione, dicitur, 21 *Monsieur*, vel alio nomine Delphinus: ab eo tempore, quo Vmbertus, secundum Paulum Æmilium, *li. 9. in Ioan.* vel secundum Nicolaum Gillium, Imbertus Delphinatum princeps, Philippo Valesio Gallorum regi, Delphinatus dominatum cessit, ea lege & conditione, vt proximus regis heres dominus diceretur, *Vincentius Lupanus in commentariis de magistratibus & præfecturis Francorum* vocabant Allobroges quippe suos principes, Delphinos. *Paul. Æmil. libr. 8. in Philippo Longo.*

¶ † Fuerunt quatuor monarchiæ principales orbis per successionem in filios translatæ, donec incuria, vel vitio aliam ditionem translatæ sunt, vel deficiente genere: deficiunt enim, & senescunt quoque familiæ, & moriuntur, vt regna. Expertumque illud in monarchia Galliæ, quæ etiam ter mutauit succedentium ordinem: non tamen in alterius regis ius, quam proprii transiuit, ex quo confirmata fuit. Imperio quoque Romano idipsum accidit sæpe, & series familiarum in eo turbata & expuncta est. ¶ † Et tandem desiit ipsum imperium in oriente, & translatum in occidentem, in Carolum Magnum Franconiæ natum in Germania, filium Pipini regis Galliarum & Bertæ, anno domini 801. anno 21. imperii Constantini & matris Helenæ. In cuius familia remansit ad mortem vsque Ludouici Balbi regis Galliarum, post cuius vita obitum, translatum est in Saxones Allemanos, penes quos iure successionis quoque a patre in filios peruenit, vsque ad tempora trium Othonum, quorum postremus veneno dato a Romanis, Romæ mortuus est. Qua ratione Gregorius 5. natione Saxo, qui pulsus ab Othone antipapa Ioanne 17. dicto, restitutus in sedem erat, vt imperii dignitas apud Germanos suos maneret, Synodo congregata sanctionem tulit de Imperatore deligendo, quæ vsque in hodiernum diem obseruatur, anno 994 *exstat constitutio. in c. venerabilem, de elect.* electoribus Germaniæ constitutis. *de quib. gloss. in c. ad apostolica, circa finem, de re iud. in Sex* Post quorum electionem triplex diadema, seu tres coronas suscipit, primam Aquisgrani in Coloniensi diœcesi: secundam, in Modoetiensi ciuitate a Mediolanensi archiepiscopo: postremam Romæ a summo pontifice *gloss. in c. ne Romani, §. porro, de iureiur. in clementi.*

De Populo. Cap. 3.

1 *Publicum quid.*
2 *Populus quid.*
Collegium quot constet personis. eod.
Plebs quot constat personis. eod.
Turba quot constat personis.
Gens & gentiles quid, & vnde. eod.
3 *Populus diuisus a Romulo ordine, & dignitate, & quomodo.*
4 *Populo permissa ex lege Romuli.*
5 *Democratia a quibus constet.*
6 *Democratia quid, & finis.*
7 *Gradus imperium reciprocum.*

Quod populi est, † recte publicum dicitur: quasi populicum. *§. consequens de suspect. tutor. §. 1. de pub. eod.* Et publica, quæ sunt 1 populi, potissimum quæ sunt populi Romani proprie: aliorum autem, per similitudinem. *l. bona ciuitatis, & l. eum qui vectigal. de verbor. signif. & l. inter publica, eod.*

¶ † Populus dicitur multitudinis cœtus, ratione communis 2 iuris, & vtilitatis vnitus: vt definisse Ciceronem in libero de republica, cuius pars interiit, testatur D. Augustinus. *li. 19. de ciuit. c. 21.* Duo vel tres faciunt congregationem, & collegium, *a. t. de electio. l. Neratius, de ver. signif.* quod per vnum retinetur. *l. fi. ut, §. fin. quod cuiusq. vniuer. nom.* Decem faciunt populum, & plebem, *can. vnic. 10. q. 3. ca. 1. & ibi gl. de elect.* turbam, quindecim. *l. prætor ait, in 2. vi bonor. rapto. P. & ibi Barto.* Gens quoque pro populo accipitur. *§. ius autem ciuile. §. quod vero, de iure na. gen. & ciuil. l. omnes, §. 1. eo ti. P. cum ius gent. 1. dist.* quamuis alio modo gens, & gentiles a gignendo, cognati dicantur. *l. pronunciatio, §. familia, & l. sæpe, de verbo. signif.*

¶ † Diuisit Romulus populum Romanum, ordine, & dignitate. 3 Multitudinem ordine, in tribus: tribus in curias: curias in decurias. Dignitate, in patricios & plebeios. *Dio Halicar. in 2.* Postea & diuisus populus in senatores, equites, & plebem. Et proinde ex recenti diuisione compositus est populus ex partibus seu senatoribus, equitibus, & plebe, *§. plebs, de iure natu. gē. & ciuili. leg. plebs, de verb. signif.* de quibus, & de diuisione populi secundū ordines, iam diximus alibi *in c. 9. de iure ciuium. in. 5. de iuris arte.*

¶ † Ro-

4 *in cap.9.de iure ciuili,nu.12.lib.de iuris arte.* ¶ Romulus † permiſit tria populo: Magiſtratus creare: ius belli inferendi: & conſilium dare,& conſilium dicere,iuſque legis ſanciendæ, *Dionyſ. Halicar.in 2.* Et in lege 12. tabularum cautum ita erat, *Cicero. 3. de legib. Creatio magiſtratuum,iudicia populi, iuſſa vetita cum ſciſcientur,optimatibus voto plebi libera ſanto.* Pulſis tamen regibus populus omnem poteſtaten ſibi vſurpauit, eamque per certa tempora, & circumſcripte exercendam optimatibus, conſulibus, ſenatui, & aliis magiſtratibus, & ducibus conceſſit. Poſtea rurſum tranſ-
5 tulit in principem *hæc omnia in tota l.2.de orig.iur.P.* ¶ Democratia † definitur duobus extremis,poteſtate ſumma populi,ac libertate. Et libertas illa,vt liberum ſit quodcunque velis æquum facere,vt ſcribit Ariſtoteles, *5.Politic.cap.9.* Finis popularis adminiſtrationis,libertas: quæ conſiſtit, vt per vices imperent ac pareant,& iuſtum populare æquum habeant ſecundum numerum, non ſecundum dignitatem: Et accidat,vt quicquid multitudo ſtatuerit,id tatũ iuſtumve neceſſario dicatur, *hæc & plura, de hac democratia,& membris eius Politic. Ariſtotel.lib.6. c.2. & ſequentibus.*
6 ¶ Democratia † populi reſpublica dicitur, quæ eo diuturnior fuit, quo magis leges conſeruauit,& duxit optimas, vt de democratia Athenienſium ait Pauſanias. In democratia cõmunicatio dignitatum per vices, videtur quandam continere naturalem gubernationem, quale de gruibus ſcribit Athalaricus rex Gothorum.
7 *Grues,* † inquit, *moralem quandam noverunt exercere concordiam: inter quas nulla priuatim quæritur, quia iniquitatis ambitus non habetur: vigilant vicissim,communi cautela ſeſe cuſtodiunt. Sic honor nullus admittitur,dum omnia ſub communione ſeruantur. His etiam volatus vicaria æqualitate diſponitur, vltima fit prima,& quæ primatum tenuit, eſſe poſterior non recuſat &c. voluntarie ſeruiendo,liberæ ſunt. Caſſiodor.lib.9.Variarum e.2.in edicto.contra curiales.*

De Magiſtratibus in genere. Cap. 4.

1 *Magiſtratuum poteſtas vnde & nomen.*
Magiſter populi dictator.eod.
2 *Magiſtratuum diuiſio remiſſiue.*
3 *Magiſtratus in quorum locum ſuffecti.*
4 *Magiſtratuum publica perſona,& poteſtas.*
5 *Iudicia in portis ciuitatum fiebant.*

1 A Poteſtate olim populi, † Imperatoria vel regia nunc, pendent magiſtratus eorumq; poteſtas, *l.1 ad legem Iul.de ambi.* Antea non ita,quando omnia mano regia fiebant, *l. 2.in pri. de orig.iur.* & per ſe reges iudicarent, quando vt iudicarent reges eligebantur: vt Deioces a Medis, *Herodot.in 1.* & Saul ab Iſraelitico populo, *1.Reg.cap.8.* electi ſunt. Et id nomen explicat: quia apud Paulum, *Legibus præcipua,57.de verbor.& rer.ſignifi.* magiſtros & magiſtratus dici conſtat,qui magis quam ceteri diligentiam & ſolicitudinem rebus,quibus præſunt,debent,& a monendo & mõſtrando. Tum autem dici cœptus magiſtratus, cum a populo magiſter populi,id eſt,dictator creatus eſt,vt auctor Pomponius Lætus, *libr. de Magiſtrat.* Sicut & magiſtrum populi, dictatorem eſſe explicat Cicero, *1.de finib.* Et Varro, *libr. 4.ling. Latinæ. Magiſter equitum,quod ſumma poteſtas huius in equites & accenſos,vt eſt ſumma populi dictator,a quo is quoq, magiſter populi appellatus. Reliqui, quod minores quam hi magiſtri,magiſtratus: vt ab albo,albatus.* Et vox magiſtratus ſignificat eos, qui in poteſtate aliqua ſunt conſtituti,vt Cicero ait, *3.de legib. videtis igitur hanc eſſe magiſtratus vim vt præſit,præſcribat quæ recta & vtilia,& coniuncta cum legibus. Vt enim magiſtratibus leges,ita populo præſunt magiſtratus: vereque dici poteſt magiſtratum eſſe,legem loquentem: legem autem eſſe mutum magiſtratum.* Aliquando etiam magiſtratus,pro poteſtate ipſa ſeu
2 officio accipitur. ¶ Diſtinctiones † porro magiſtratuum hic non ponemus,nec alia,quæ ad ſingulorum pertinent auctoritatem,& iuriſdictionem, vel poteſtatem: quia de his in perfecta iudiciorum enucleatione,cum de perſonis ſermo fiet, agetur. Et iam ſatis arbitror me dixiſſe,in præludiis optimi Iuriſconſulti, *lib.2.præludiorum,c.31.32.33.34.* ¶ Interim † ſciendum magiſtratus proprie ſuffectos eſſe in locum populi,& principis,vel aliorum,qui per ſe
3 poteſtatem quam habent,vel exercere nolunt, vel non poſſunt: non enim omnia per nos ipſos exſequi poſſumus, ſemper & vbique. Et proinde magiſtratibus opus fuit,qui conſiliis ſuis, atque ſpecies ipſa,dignitatem reipub.ſuſtinerent, *Cicero, Dial.2.de legib. in fine & principio. 3. libr.* eamque, vt ait Iuſtinianus quoque,ſi-
4 bi commiſſam per partes gubernarent, *Iuſtin. in §.final. in proœmio Inſtitut.* ¶ Sicut † enim principes,ſic & iſti vicarii eorum,publicam curam ſuſcipiunt, nomine principum, non ſuo,vnde & publicæ perſonæ dicuntur, *§. penult.de Atilian. tutor.* Et principes ciuitatis a Modeſtino, *in l. Spadonem, §. ſi ciuitatis princeps. de excuſat.tut.* Et auctoritatem principis, vt olim populi,referunt, *l.1 de offic præfect prætor.in P.l.1.ad leg. Iul de Annona.* Iuſque publicum & in ſacerdotibus,ſic in magiſtratibus,quod ad ſtatum rei Romanæ,id eſt,reipub.pertineant, *l.1.§ publicum,de Iuſtit.& iur. in P.§ huius ſtudii,eod.titul.apud Iuſtinian.* Sicuti etiam principes legum publicarum habent poteſtatem, *l.leges vt generales,& l. leges ſacratiſſimæ,C.de legibus.* ſic & iſtis legum conceſſerunt executionem & conſeruationem, *l.iniuriarum actio,§ 1.de iniur. in P. l. 3 §.ſed vim,de eo quod met. cau 9.* Vnde & pro anima legibus ſunt magiſtratus: alioquin enim parum eſt iura in ciuitate eſſe, niſi ſint,qui ad effectum ea deducant, *l.1 § poſt originem, de orig.iuris.* Idcirco horum poteſtas ſiue iuriſdictio, dicitur de publico introducta,cum neceſſitate iuris dicendi, *Interpreta. poſt gloſſ.in l.1. de iuriſdict.omnium iud.P.* cum imperio ſæpe, *l.poteſtatis verbo, de verbor.ſignific.l. imperium, de iuriſdict. omnium iudic.in P.* & cum maieſtate Imperii, *in l.penult.de Iuſtitia & iur &c.*

¶ Omnibuſque † horum copia patere debet, *l.obſeruandum, de offic præſ.* & ideo Deus iuſſit Moſi, *Deutero.cap.16.* in portis ciuitatum fieri iudicia,ſic dicens: *Iudices & magiſtratus conſtitues in omnibus portis tuis, quas dominus dederit per ſingulas tribus tuas, vt iudicent iuſto iudicio,nec in alteram partem declinent.* Et Amos propheta, *5.cap.odite malum,diligite bonum, & conſtituite in portis iudicium,ſi forte miſereatur dominus. Eſt igitur,* inquit Cicero, *1.Officior. proprium munus magiſtratus intelligere ſe gerere perſonam ciuitatis,debereque eius dignitatem & decus ſuſtinere, ſeruare leges, & iura deſcribere, & fidei ſuæ commiſſa meminiſſe.* Diximus iam alibi de iudicum, & magiſtratuum decore, & quæ in illis requirantur in morum grauitate, religione, & ſapientia. Et idcirco abſtinebo a tractatione,& ſufficiet indicaſſe, vbi ea explicauerimus, *dixi lib.2. præludiorum.c.35.36.37.38.* 5

De Perſonarum priuatam vitam agentium generibus. Cap. 5.

1 *Ciuitatum diuidendarum primus inuentor, & in quas partes diuiſit.*
Hippodamas Euryphontis Mileſius.eod.
Ciuitati optimæ quot hominum genera adeſſe debent.
2 *Indorum ſeu iudaeorum diſtinctio in quot ſpecies hominum.*
Sapientum apud Indos munus.eod.
Agricolarum ſecuritas apud Indos.
Paſtorum habitatio apud Indos extra vrbes,& oppida.eod.
Milites Indorum quales.eod.
3 *Epiſcopi Indorum qui.& munus.*
4 *Perſonarum conſideratio priuatarum, & earum qualitatum in iure.*
5 *Perſonarum diuiſio in iure ſecundum ſcientiam, & artificium.*
6 *Perſonæ ſcientia factæ.*

HIppodamas Euryphontis † Mileſius, diuiſionem ciuitatum primus inuenit, & prim⁹ aggreſſus eſt aliquid dicere de optimo ciuitatis ſtatu. Conſtituit ciuitatem multitudine decem millium,in tres diuiſam partes. Faciebat vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propugnatores belli atque arma tenentes, *Ariſtoteles lib.2.Polit.c.6.* ¶ Apud † Indos ſeptem potiſſimum genera hominum, *ex Arriano, lib.rer. Indicarum & Strabone.* Primum locum ſophiſtæ habebant,ſeu ſapientes, quibus nulla operis neceſſitas impoſita, quam vt ſuis diis pro ſalute communi ſacrificia facerent: diuinarent de temporibus anni, aut ſi quæ publica calamitas immineret. Secundum genus erat agricolarum, qui neque bella curant,nec arma habent,nec tempore belli infeſtantur etiam ab inimicis. Tertium eorum,qui νομέες, οἱ ποιμένες τε καὶ βουκόλοι· καὶ οὗτοι οὔτε κατὰ πόλιας οὔτε ἐν τῇσι κώμῃσιν οἰκέουσι, νομάδες τέ εἰσι. &c. id eſt,ſunt paſtores,armentarii,bubulci. Eſt illi neque vrbes,neque pagos inhabitant: ſed in montibus degunt, & tributum ex armentis & pecore pendunt, aueſque & agreſtes feras venantur. Quartum genus, τὸ δημιουργικόν τε καὶ καπηλικὸν γένος, id eſt, opificum & negotiatorum genus, qui ex artificibus tributa perſoluebant. Quo genere etiam & nautæ continentur. Quintum genus eorum,qui πολεμισταί, id eſt, milites dicuntur,qui ſolum bellis deſeruiebant. 1 2

¶ Sextum † genus faciebant, οἱ ἐπίσκοποι καλεόμενοι, epiſcopi dicti, οὗτοι ἐφορῶσι τὰ γινόμενα, κατά τε τὴν χώρην, καὶ κατὰ τὰς πόλιας, καὶ ταῦ- 3

τὰ ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλεῖ ἵνα περὶ βασιλέων) ἰνδοὶ, ἢ τοῖς τέλεσιν ἵνα περ αὐτόνομοι εἰσὶ, id est, si quid in vrbibus, quid in agris agatur, inquirũt, eaque regibus, si per reges gubernentur: aut magistratibus, si liberæ sint ciuitates, denunciant. Septimum genus, est hominum Indicorum, eorum qui de rebus ad publicum pertinentibus consultant: idque vel cum rege, vel per vrbes, quæ liberæ imperium

4 tenent. ¶ In † iure considerabimus quoque istas personarum distinctiones, propter diuersa illarum priuilegia, & naturam. Itaque Indorum sequuti partitionem, de sapientibus siue philosophis erit prima personarum notio, & de iis, qui eo tendunt, per gradus: de omnibus enim agit Iurisconsultus, qui scientiam aliquam vel artem profitentur. Sed vna diuisione generali, omnium harum personarum nomenclaturas complectemur, vt memoriæ tenacius, quæ proxime explicanda sunt inhæreant.

5 ¶ Igitur † ratione scientiæ & cognitionis, diuidimus personas: in eas quæ habent cognitionem aut scientiam, vel infusam, seu intellectualem, vel speculatiuam, vel practicam. Infusam habent prophetæ, & diuini. Speculatiuarum scientiarum scii, vel habent realium, vel rationalium cognitionem. Qui realium habent scientiam, dicuntur vel mathematici, vel physici, vel metaphysici. Mathematici in quatruplici sunt differentia, nempe arithmetici, geometræ, musici, astrologi, vel astronomi. Speculatiuarum rationalium personæ, sunt grammatici, dialectici, rhetores, poetæ, historiographi, Iurisconsulti. Practicæ scientiæ participes in actiua sunt, qui gerunt honores & munera ciuilia, illi qui œconomi dicuntur. Et qui mores regunt, inspiciunt, & corrigunt, censores: quorum nomenclaturæ variæ sunt. De honoribus & censoribus, vt de aliis magistratibus Deo fauente, in iudiciorum personis agetur. De munerum administratoribus paulo infra.

6 ¶ Ad † practicam scientiam seu factiuam pertinent milites, de quibus in re militari. Artifices, agricolæ, pastores, armentarii, bubulci, suarii, de quibus mox. venatores, piscatores, aucupes, de quibus diximus alibi, *dum agimus de extraordinariis criminibus, de venatione.* Nautæ, negotiatores, propolæ, mercatores, institoresque, &c. *de his tractabitur Deo volente, in contract. emtionis & venditionis, & de nundinis, & dum de lege Rhodia in quasi contractibus, de exercitoria actione, & de institoria.* Fabri lignarii, ferrarii, metallarii, monetarii, architecti, figuli, aurifices. Medici, chirurgi, obstetrices, iatraleptici. Mechanici alii, pictores, baphici, sculptores, celatores, statuarii, plastici, scribæ, pistores & huiusmodi, fullones, textores, sartores, &c. Item milites, qui in multiplici differentia.

De Prophetis & Diuinis. Cap. 6.

1 *Sophista Indis vates.*
2 *Sophistæ olim philosophi dicebantur.*
3 *Prophetæ nomen quid significet.*
" *Prophetia præteritorum, præsentium, & futurorum eod.*
4 *Prophetæ boni, & mali.*
Prophetæ quando cessarunt in populo Israelitico, eod.
5 *Prophetarunt mali & impii homines vere.*
6 *Sibyllina oracula etiam sint.*
7 *Sibylla mortua adhuc diuinat in sortibus.*
8 *Lunæ apparens facies.*
Sibylla creditur eod.
9 *Sibyllarum numerus.*
Sibyllinorum librorum combustorum historia eod.
Sibyllæ nomen quid significet, eod.
10 *Sibyllini libri Romæ custoditi, & consulti publice, & quando.*
11 *Sibyllinis libris Christiani fidem non adhibebant.*
12 *Larginus Proculus prædixit cum vitæ suæ discrimine diem mortis Domitiani.*
Domitiani tyranni mors præuisa, & laniatus a canibus eod.
Apollonii Tyanæi visio in morte Domitiani.
13 *Antonini Caracallæ imperii prædictio.*
Vates, & diuini gentilium extiterunt, 12. 13. 14.
14 *Oenone vates.*
Helenus vates eod.
Cassandra vates eod.
Chalcas vates eod.
15 *Diuinationis & prophetiæ differentia.*

1 SOphistæ, † id est, sapientes apud Indos dicebantur, qui futura vaticinabantur, quæ ad reipublicæ vtilitatem pertinebant, vt diximus ex Arrio, *libr. rerum Indica.* Et, vt Terentius ait, *in Adelphis. Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est, videre, sed etiam illa, quæ futura sunt, prospicere* ¶ Et † Sophistæ dicti sunt olim, 2
qui postea philosophi: rerum enim consideratione attentiori, rebus futuris, prospiciebant. Verum ista cautio futurorum, ex caussis naturalibus facta, proprie non pertinet ad professionem, vel diuinationem: sed ad prudentiã, & astrologiam ¶ Prophetæ † no- 3
men, sumto late vocabulo, & eum qui futura prædicit, *can. si quelibet, §. Abraam, 22. q. 2.* & eum qui sacra scripturarum diuinarum mysteria interpretatur abdita, continet, *can. si lector, 43. dist. Exod. 7. ibi, Aaron erit propheta.* Genus prophetiæ vniuersum tripliciter diuiditur, in futurum, præsens, & præteritum. Et Mosis est prophetia dum narrat de creatione Adami, & de temporibus repetitis ab origine. Tum etiam prophetia est eius, quod est occultum inuentu: vt dum D. Petrus furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Sed magis proprie prophetia, quæ euentura longe prænunciat,
D. Chrysostomus, in 2. proœmio in Psalmos tom. 1. ¶ Prophetarum alii 4
boni, & prophetia illorum vera: alii mali, & prophetia vera: alii pseudoprophetæ, & prophetia vel vsurpata diuinatio, falsa. Veri prophetæ, sunt & boni a Deo, ad id munus electi, qualis Elias, Helisæus, Enoch, Esaias, Zacharias, Hieremias & alii similes, qui omni tempore fere fuerunt in populo Dei, vsq; ad Aggæum, Zachariã, & Malachiam, quibus mortuis cessauit prophetia in Israel, anno a creatione mundi 3404. vt scribunt Hebræ. in suis Chronicis *in*
lib. sephergolam Zu. ba. ¶ Prophetarunt † alii homines, quamuis 5
improbi essent, & haberet aliqui mali spiritum prophetiæ, sed non ad meritum, aliis non sibi vtiles. vt innuitur ex sacro eloquio, dum deus dicit non nosse eos omnes, qui dicunt se prophetasse in nomine eius, & a se reiicit, vt operarios iniquitatis, *Matth. c. 7* Prophetarunt Balaam, quamuis impiissimus, *Numeror. c. 22.* & Saul persecutor prophetæ, *1. Reg. c. 19. & 18.* & Caiphas prophetauit, cum esset pontifex, quod expediebat vnum hominem mori pro populo, ne tota gens periret. *D. Ioan. euan. c. 11.* Et plures alii quorum vtens spiritus sanctus, vt instrumento vsus est. Etenim prophetia, donum gratiæ est, *& hoc fuse explicat D. Chryso homil. 25. in Math.*
¶ Annotauimus † & plures vates veridicos inter gentiles, non suo 6
quidem merito, sed ad eorũ malitiam adhuc proprio ore conuincendam. Sunt Sibyllina oracula veridica, si tamen ea non sint alicuius mulieris, quæ Deum non nouerit, admiranda. Optnot enim Erythræam saltem eam, cuius nobis residua sunt excussa fragmenta & responsa, Deum verum nouisse: Etenim in eius oraculis legimus, eam se profiteri vxorem vnius filiorum Noachi, iactatamque vndis in arcam, vt quæ intra esset vna cum leuitis & glossis. *vide in Sibyllinis oraculis excussis Græce & Latine ex versione Castalionis lib. 1. pag. 61 & lib. 3 in fine pag. 153.* Atque se Dei iussu, oracula literis mandasse testatur, his verbis, *lib. 1. Sibyllinorum oracular. pag. 50.*

—πάντα γὰρ οἶδεν
ἀθάνατος σωτὴρ, πανεπίσκοπος ὅς μ' ἐκέλευσεν
ἀγγέλλειν ὑμῖν ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολῆσθε,
Id est, *omnia enim scit*
Immortalis saluator, qui omnia obseruat, quique me iussit
Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.

¶ Aiunt, † vt scribit Clemens Alexandrinus, *lib. 1. Stromaton* Del- 7
phis in curia ostendi petram quandam, supra quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ Helicone venerat, educata a Musis, cum esset filia Lamiæ Sidoniæ. Sidonius autem dicit in versibus, ne mortuã quidem a diuinandi arte cessasse Sibyllam, & id quidem, quod ex ea in aerem recessit post obitum id esse, quod in sortibus diuinat
& auguriis. ¶ Ex † eo autem quod mutatum est in terram corpo- 8
re, exortam vt consentaneum est herbam, quam, cum eam bestiæ, quæ in eo loco essent comedissent, scribit persectam futuri cognitionem per exta hominibus significasse: eius autem animam existimat esse faciem, quæ apparet in Luna.

¶ De † numero Sibyllarum, non est quod post tot aliorum la- 9
bores repleam chartas: Illorum etenim opera prostant pertrita, *colligit de his multa Viues in commenta. ad c. 23 lib. 18 de ciuitate Dei Augustini Onuphrius, lib. de Sibyllis & Sibyllarum oraculis. Lactantius, ex Varrone lib. 1. contra gentes c. Suidas & alii.* Ferunt ad Tarquinium Priscum, vel vt alii volunt, Tarquinium Superbũ vnam Sibyllarum, oraculorum libros detulisse secundum aliquos nouem, secundum alios tres, & pro eis trecentos Philippæos postulasse; regemq; aspernatum pretii magnitudinẽ, & mulieris insaniã derisisse: illam aũt conspectu regis tres ex nouẽ, vel secundũ alios vnum ex trib. combussisse, ac pro reliquis idẽ pretium postulasse, Tarquiniũ multo magis insanire putasse, eam tn denuo tribus aliis exustis, vel secundum alios altero, in eodem pretio perseuerasse, mo-

se, meq; tamque fuisse regem, ac trecentis annis emisse. Testis Plinius, *lib.34.c.5.* Dionysius Halicar. Solinus, *cap.7.* Aulus Gellius, Seruius, *in 4 Æneid. vers.* Suidas, qui & Sibyllæ nomen dicit esse *λέξιν ῥωμαϊκὴν ἑρμηνευομένην προφῆτιν*, id est, dictionem Romanam significantem Propbetam seu vatem. Est & Sibylla, ac si dicas deorum consilium. Vt Æoles dicebant, *σιὸς*, deos, & *βουλὴν*, consilium.

10 ¶ Conseruabantur † autem Romæ summa cum veneratione libri Sibyllini, qui magnis in negotiis cōsulebantur: velut quando contra Volscos bello moto, Romæ laboratum est victus inopia, & magnus metus fuit ne in totum deficeret, terra fructus negante, *Dionys. Halicarn. in 6.* Sub Claudiano quoque, quo tempore Marcomani cuncta vastabant, *Flauius Vopiscus in vita Aureliani.* Sub Galieno, pro pestilentia sedanda, *Julius Capitolinus, in Galieno.* Et sæpissime aliis quoque temporibus.

11 ¶ Dignum † tamen notatu est, Christianos nunquam his fidē adhibuisse, quod colligo ex Vopisci verbis dicentis ad senatum, cum esset controuersia de inspiciendis libris Sibyllinis, Aurelianum scripsisse: *Miror, patres sancti, vos tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis, Flauius Vopiscus, in Aureliano.* Sed nec per solas Sibyllas aliquando permisit verum prædici

12 Deus, sed etiam per alios. ¶ Sic † Larginus Proculus prædixit in Germania Domitiani diem, quo excessit e vita. Hac caussa Romam missus, damnatus capite, tamen exsecutione remorata Domitianus eo interiit die, & absolutus a Nerua imperii successore, 40. sestertia dono accepit. Alius qui Domitiano & vitam & genus mortis prædixit, & eum laniandum a canibus, quod accidit. Nam cum rogo vrendus esset, imbre ignis exstinctus est: vbi canes vinctum reperientes, laniarunt. Item Apollonius Tyanæus, quo tempore ab Stephano Liberto occidebatur, cum in præcelsum atque editum ascendisset conuocata magna populi turba, siue Ephesi esset, siue alibi dixit. *Recte Stephane, euge Stephane, percute homicidam, percussisti, vulnerasti, occidisti, Xiphilinus, ex Dion. in Domitiano, Philostratus, lib.8. de vita Apollonii Tyanei.* Quidam

13 vates in Africa prædixit Macrinum præfectum prætorio Antonini Caracallæ, & filium eius Diadumenum imperaturos, quod

14 accidit, *idem Xiphilinus, in Antonino Caracalla.* ¶ Oenone, † Cebrenis filia, vxor prima Alexandri filii Priami, Alexandro prædixit, futurum eum rapturum Helenam ex Europa, & bellum suæ patriæ inducturum, & quod ipse in bello esset sauciandus, & a nemine sanandus. Erat enim numine correpta sæpe, & futura enuntiabat, *Parthenius, in Eroticis, c.4 ex Nicandro, libr. de poetis.* Cum etiam idem Alexander raptor Helenæ, in Græciam trāsire decreuisset, Helenus vaticinari cœpit Graios venturos, Ilium euersuros, parentes & fratres hostili manu interituros, si Alexander sibi ex Græcia vxorem adduxisset. Idipsum & Cassandra vaticinata, *Dares Phrygius, lib. de excidio Troiæ.* Chalcas in exercitu Græcorum vates futurorum eximius, *Dictys Cretensis, lib.2. de bello Troian.* Omitto recensere reliquos, qui in hac diuinationis arte floruerunt, & sæpe vera, sæpius tamen mendacia protulerunt: vtpote potius dictante diabolo, quam spiritusancto loquuti. Quemadmodum illi pseudoprophetæ, qui diuinationes suas proferentes dicebant, *Hæc dixit Dominus*, cum tamen non fuisset eis locutus Dominus, nec misisset eos, *Hieremia, 14. & 23. Ezechiel. 13.* Plura de diuinatione & speciebus eius & pœna criminis alibi diximus, quæ suo loco videto, *in criminibus diximus, dum egimus de maleficiis & mathematicis.*

15 ¶ Differentia † insignis inter diuinationem, & prophetiam, quam adfert D. Chrysostomus, *Homilia in Psal. 44 tomo 1.* est: quod vates gentiliū, qui responsa canebant, & oracula, multa quidem dicebant, eorū aūt quæ dicebant, nihil sciebant. Sed non ita facit spiritus S. sed permittit, vt eos cognoscat q̄ dicuntur. Et Hermas discipulus D. Pauli apostoli, *Discernitur*, inquit, *propheta & spiritus Dei ab spiritu falso. Quia Dei spiritus desursum est quietus, humilis, sine nequitia sine desiderio vano huius seculi, homine omnes se facit humiliorem, non semper omnibus, nec de singulis loquitur, interrogatus, sed cum Deus vult. Spiritus autem terrestris, est & fatuus, & homo: qui eum habet, primum vult cathedram, est improbus verbis suis, in deliciis, in voluptatibus multis, & mercedem accipit diuinationis, Hermas, lib.2. Pastoris, mandato, vndec. 12.*

De Philosophis. Cap. 7.

1 *Philosophi nomen quid, & quis primus eo se nominauit.*
Pythagoras primus se dixit philosophum. eod.
Sophistæ nomen quando in desuetudinem abiit, & immensum cœpit esse. eod.
Sophista qui, eod.
Protagoras Prodicus mercede docuit philosophiam primus, & Gorgias.

2 *Philosophia quid, & distributio in tres species, & plura membra.*
Philosophiæ qui partes tantum exercuerunt seorsum, & qui omnes, eod.

3 *Philosophia omnis in actione, & contemplatione.*
Philosophia vera mores componit, eod.

4 *Philosophia vera in vsu & memoria, nō in verbis & disputatione.*

5 *Philosophi contemplatiui inutiles & odio habiti.*

6 *Pythagorici philosophi in Italia combusti.*
Plato vendi iussus, eod.
Epicurei locis honestis pulsi, & alii philosophi vrbibus.
Item 7. & 8.

7 *Pœna melle nudum iniungi, & apibus exponi.*

9 *Aristoteles, & Aristotelicis philosophis inimicus Caracallus.*

10 *Philosophi cur a muneribus non excusati.*

11 *Monachi extra claustrum non debent, vt audiant Physicam vel medicinam.*

PHilosophus nomen † habet compositum, vt sit is qui amans 1
est & studiosus sapientiæ, *Cicer. Officior. lib.1. & De Legib.1.* Et hoc nomen sibi primum imposuisse ferunt Pythagoram, relecto nomine sophistarum vel sapientum, veluti arrogantiæ pleno. Post quem, sapientiæ qui eum secuti sunt professores, idipsum sibi vsurparunt. Et paulatim sophistæ nomen, quod erat amplissimæ antiquitus dignitatis, dedecori quodammodo esse cœpit: honosq; paulatim interiit, postquam Prothagoras Prodicus, & Gorgias auditoribus sapientiam, vel philosophiam vendiderunt, vt ait Themistius, *in sophista oratio 4* atque qui vel quæstus, vel ostentationis caussa philosophabantur, postea dicti sunt sophistæ, *Cicero, de natur. Deorum 2. Academicarum quæstio. Isocrates κατὰ σοφιστῶν. Plato in Gorgia. Aulus Gellius, noctium lib.10. cap.22.* ¶ Philosophia, † est cognitio omnium optimarum rerum, & in his exercitatio, *Cicero, 1. de Orat.* Philosophia, vt ait Cicero, in tres partes 2
distributa est, in naturę obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores, *Cicer. de Orator.* Sic Zeno primus Criticus, libro de oratione, & Chrysippus in primo etiam de oratione, & primo physicorum Appollodorus & Ephillus, Eudromus, Diogenes Babylonius, & Possydonius, tripartitam esse dicunt philosophiæ rationem. Aliam quippe physicen, ethicen aliam, tertiam logicen dici. Has vero partes, Appollodorus locos vocat, Chrysippus vero & Eudromus species, alii genera. Enimuero philosophiam animanti similem dicunt: ossibus ac neruis logicen: carnibus ethicen, animæ physicen conferentes. Siue rursus ouo: esse quippe superficiem logicen, sequentia ethicen, intima & penitus abstrusa physicen. Ordo autem harum varius. Quidam primam logicen, secundam physicen, tertiam ethicen statuunt, vt Zeno Chrysippus & alii: quidam alii mutant ordinem. Cleantes sex philosophiæ partes ait, dialecticam, oratoriam, moralem, ciuilem, naturalem, theologicam, *hæc & plura Diogen. Laertius, in lib.7. in Zenone.* Possunt & ista membra ad tria referri superiora, quæ ex diuisione antiqua Hebræorum fluxit, vt monet Eusebius, & inde etiam hausisse Platonem, *Eusebius, lib. de Prapara. Euangelica.* Qui primus tres illas species philosophiæ coniunxit, cum antea separatim circa illas aliqui philosopharentur, non in omnibus, *Aristot. lib.7. Philosoph. Diogen. Laertius, in Platone. Apuleius, in dogmate Platonis.* Primum enim philosophia in physica erat cōtemplatione. Huic adiecit postea Socrates ethicen, & Plato postea vtrisque logicen: & tertiam philosophiam coniunxit. Cōluerunt tantum disserendi rationem Gorgias & Euthydemus, Zeno, & omnes Eleatici, qui dialecticę studuerunt. Memnon ad mores priuatos instituendos se conuertit, vt & Eutyphro, Philebus & Crito, & septem sapientes, Thalete excepto: Alii ad publicos, & ad res publicas & leges formandas vt Plato: alii ad res naturales indagandas, vt Timæus, Thales, & eius discipuli: alii ad *μετὰ τὰ φυσικά*, vt Parmenides, & Sophista, Platonici. ¶ Vniuersa † porro 3
philosophia in actione & contemplatione versatur: proinde duæ eius erunt partes, harum altera actiua, altera contemplatiua dici potest. Actiua ad agendam vitam, id est, ad mores instituendos pertinet: contemplatiua, ad conspiciendas naturæ caussas, & syncerissimam veritatem, *D. August. lib.8. De ciuitate Dei c.4.* Socra-

tes, in actiua: Pythagoras, in contemplatiua excelluisse creditur: Plato vtramque perfecit. Et ideo insectatur eos, *Plat. in Gorgia. Gellius, lib. 10. c. 22.* qui tantum futili & inani philosophia detinentur toto vitæ tempore, qui sophismatis & dialecticis gryphis vitæ degendæ necessarium tempus reponunt, & senescunt in illis. In quos etiam Archirtenius sæpe inuehitur. Diuus Paulus & de ea loquitur, *videte*, inquit, *ne quis vos decipiat per Philosophiam, &c. ad Coloss. cap. 2.* Vera philosophia, ad morum compositionem & rectam institutionem pertinet. *Gellius, lib. 5. c. 1. & 10. c. 22.* Quia virtutum omnium disciplina est, quæque in publicis simul & priuatis negotiis excellit. Ciuitates & rempublic. si nihil prohibeat, constanter, & fortiter, & perite administrat. Quare Vlpianus, Iurisconsultos, qui in nodis controuersiarum decidendis versantur, veram tradit profiteri philosophiam, *l. 1. de iustit. & iur.* ¶ A-
4 franius † poeta veram sapientiam opinatus est, esse filiam vsus & memoriæ: vt qui sapiens rerum humanarum esse velit, non libris solis, nec disciplinis rhetoricis opus ei sit, sed oportere cum versari quoque, exercerique in rebus cominus noscendis, periclitandisque, omniaque acta & euenta firmiter meminisse. Versus Afranii recitat Aulus Gellius, *lib. 13. c. 8.* hos,

Vsus me genuit, mater peperit Memoria:
σοφίαν me vocant Graii, vos sapientiam.

Et Macedo philosophus, cuius & meminit Gellius, *d. c. 8.* nihil fieri posse indignius & intolerantius dicebat quam quod homines ignaui ac desides, operti barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ in linguæ verborumque artes conuerterent: & vitia facundissime accusarent, intercutibus ipsi vitiis madentes. Atque ideo recte Iuuenalis, *Satyr. 2.*

Vltra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent
Qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Improbant hanc sophistarum garrulitatem iura pontificia, *can. omnem, & can. legimus, 37. dist. ult.* Nam via ad cognitionem sui ipsius, & tandem Dei, philosophia vera est. qui autem argutiis vtitur, & vita abutitur in verborum pugnis & contentionibus, aberrat a scopo & via, quam philosophia perquirit & sequitur, & contra ipsissimam philosophiam philosophia abutitur. Qui enim se plane, & Deum cognouerit, non inutilem se putabit & perperam vel sibi soli creatum, sed & proximis, & patriæ & omnibus, si quid & illis prodesse possit. Neque philosophum dico, qui sapientiam amat, nisi ipse quoque sapiat: aliter enim & aliquando impii, latrones, & similes, philosophi dicerentur, qui velint nolint amant
5 sapientiam, quæ pulcra per se & amabilis est. ¶ Cum † tamen ipsi nec sapiant, nec sapere studeant. Erunt & alii personati philosophi, qui muti & paralytici intra priuatos parietes latent, sibi & aliis inutiles,

Pondus iners terræ, & fruges consumere nati.

Vel certe infelicis ingenii habendi sunt, qui per ea tempora, quibus alii in philosophia multa profecerint, vel proficere possunt, nihil se didicisse, nec per totam vitam profitentur, quod possit vsui reipublicæ esse. Satius fuisset illos addici glebæ vel alio corporali mancipatos fuisse artificio, quo sibi & aliis potuissent vtiles esse. Scio tamen postremis temporibus, philosophos eos tantum dictos esse, qui speculationi rerum, & sophisticis inuolucris intenti, se a communi hominum vita separarunt, & spontaneam paupertatem elegerunt, saltem diuitias contemnebant, *l. sed & reprobari, 7. de excusat. tutor. lib. 27. P. tit. 1. l. in honoribus, §. Philosophis, de vacat. muner. in P. l. professio de muner. & patrimon. lib. 10. C.* Et aliquando philosophantium horum turbæ & cœtus odio fuerant rempublicam administrantibus: quod otiosis declamationibus, cum praxim non nossent scientiarum quas profitebantur, seditiones & tumultus concitarent: putabant enim qui boni erant, foret illos iam facile rempublicam posse componi & emendari, vt erat illis facile de republica optime constituenda disputare & opinari: tenera ignari non tam facile facta & actus perfici, ac voces formantur a lingua: & leges antiquas, etsi non omnino vtiles, meliores tamen esse nouis, quæ reipublicæ faciem immutarent, vt alibi docuimus. Erant & alii inter illos superbi sub palliolo & larua philosophica, qui dum opinionem sapientiæ præter alios sibi arrogabant, & contradicendi studio, vt sua firmarent, te-
6 netentur, omnia perturbabant. ¶ Et † proinde in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appellabatur, cœtus Pythagoricorum ob clandestinam coniurationem concrematus fuit, magna rerum publicarum mutatione facta, vtpote principibus ciuitatis cuiusque temere interfectis, vt ait Polybius, *libr. 2. histor.* Plato infusus venundatus a Dionysio tyranno Syracusano, *Æmilius Prob. in Dione.* Epicurei Roma senatusconsulto sunt exacti. Et Messenii in Arcadia, eos qui eodem quasi præsepi pasti essent, expulerunt. Quos & pestes adolescentum esse dicerent, & philosophiæ labem imprimere, propter mollitiem & impietatem. Eos itaque ante Solis occasum agro Messenio excedere iusserunt: iisque pulsis fana lustrari, a sacerdotibus, a Timuchis (sic enim a gerendis honoribus suos magistratus appellant) totam vrbem purgari, tanquam a sordibus & sentina quadam liberam. ¶ Ferunt † & a Lyctiis in 7
Creta ex Epicureis eo profectos pulsos esse, legem que populari sermone scriptam, qua effeminatæ sapientiæ ac degeneris & turpis inuentores & diis inuisi Lyctio pellerentur. Quod si quis eo per audaciam venisset contempta lege, eum in catasta vinctum iuxta curiam dies viginti nudum melle & lacte perfundi, vt ab apibus & muscis consummaretur in totum, quibus exactis, si superstes esset, adhuc muliebri veste indutum, de saxo præcipitari iusserunt, vt auctor Suidas, *in Epicuro.* Quomodo autem mathematici, aliique diuini electi sint Roma, dicitur dum in criminibus de his agimus. Philosophos qui rebus innouandis studerent, deuitandos suadet Agrippa Octauiano. *Dio Cassius lib. 52. histor. Roman.*

¶ Vespasianus † philosophos omnes ob nimiam dicendi liber- 8
tatem, Stoicos, & Cynicos vrbe expulit, præter Musonium: & Demetrium, & Hostilium in insulas relegauit. *Xiphilinus ex Dione in Vespasiano.* Plures tempore Domitiani necati, quod studio philosophiæ operam darent. *Xiphilinus, ex Dione in Domitiano.* ¶ An-
toninus † Caracallus, philosophos, qui sunt Aristotelici nominati 9
tam magno odio est prosequutus, vt voluerit libros Aristotelis comburere. Atque Aristotelicis sodalitates, & cetera commoda quæ habebant in Alexandria sustulerit, criminatus eos, quod Aristoteles caussa mortis Alexandri visus esset, *Xiphilinus, ex Dione, in Antonino Caracallo.* ¶ Imperator † Valens parui facit philoso- 10
phiam in eos contra eos contorquet philosophiam, nec admittit eam ad excusationem munerum personalium. *Turpe enim, inquit, est vt patriæ functiones ferre non possit, qui etiam fortunæ vim se ferre profitetur, l. reddatur, 8. de profess. & medicis, lib. 10. C. tit. 52.* Minus etiam admittitur in illis philosophis patrimonialium munerum exceptio, dum patrimonia habent, imo & philosophia illos conferre debere arguit, cum contra professionem bona possideant, *l. professio 8. de muner. patrimon. lib. 10. C.* Et ex substantia maxima manifestum fit, eos non esse philosophos, *Vlpian. in l. sed & reprobari, lex 7. de excusat. tutor. P.* sed potius philosophos velle videri, vt eo prætextu ditentur. Sunt tamen qui veram philosophiam auctoritate publica docent, a muneribus immunes, *l. fin. de profess. & medic. lib. 10. C. d. l. sed & reprobari, §. Romæ philosophantem.*

¶ In † concilio Turonensi prohibitum fuit religiosis professis 11
votum regularis vitæ, monasterium exire ad audiendam physicam vel medicinam sub prætextu consulendi languentium fratrum corporibus. Pœna transgressoribus imposita, *cap. 3. ne clerici vel monach. libr. 3. titul. 50. Decretal.* quod & firmauit Honorius III. summ. pontif. *c. super specula, c. 10. eod. tit. ne cleri. vel mona. &c.*

De Mathematicis. Cap. 8.

1 *Mathematica disciplina permissa.*
2 *Numerarii seu tabularii qui.*
Calculator, calculus quid, eod.
3 *De Geometris.*

AVgustus † Imperator Mathematicos, Geometras, & archi- 1
tectos, qui diuisiones partium omnium, incisionesque seruant, mensurisque vtuntur, ad par studium discendi & docendi lege compellit, immunitateque donat, *in l. 2. de excusationi. artificum lib. 10. C. tit. 64.* Arithmetici qui numerandi artem tenent, & docent, in iure probantur, vtpote Reipubl. vel negotiis eius necessarii. ¶ Horum nomine continentur, numerarii, qui postea 2
a Iustiniano tabularii dicti sunt, *l. 1. de numerariis & actuariis lib. 12. C. tit. 50.* Et calculatores, qui ad calculum numerant, qui professorum etiam immunitate donantur, *l. 4. de professor. & med. lib. 10. C. tit. 52.* Numeratum olim & nunc calculis, id est, lapillis, nemo dubitat: vnde & prostat titulus, De errore calculi scilicet vt non noceat, sed retractetur, *de errore calculi, lib. 2. C. tit. 5.* Et indicat Persius, *Satyr. 2.*

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Musici, qui dicantur & de eorum diuersa nomenclatura, ex his quæ de musica diximus, lib. 11. Syntagmatis cap. 3. & sequentib. collige. ¶ De † Geometria, & partibus eius, diximus lib. 13. Syntaxeon. 3

De

De Astrologia autem lib 8 Geometriæ artem discere atque exercere, publice interest. Ars autem mathematica vana, diuinatio videlicet, omnino interdicta est. *l. 2. C. de malefic. & mathemat. lib. 9. tit. 18.* Mensuratione terræ, in finibus regundis, & terminis describendis egemus *tit. finium regundorum, & nos alibi suo loco, tit. si mensor fals. mod. dixer.* Geometræ a terræ mensura dicti sunt, & agrimensores: qui tamen a tutelis non excusantur, nisi a principe curam artem illam gerentem susceperint. *Scæuola, in l. Geometra, 15. de excusat. tutor. in P.*

De Physicis, & Metaphysicis. Cap. 9.

1 *Physici, Metaphysici, & Theologi qui.*

1 PHysici dicuntur: † qui rerum naturas considerant, & loquuntur: quomodo autem illud fiat, & de Physica satis abunde diximus libr. 11. Syntaxeon. Physici, olim Philosophi nomine dicti sunt, & de Philosophis iam dictum est. His continentur & metaphysici, qui altiora, & abstracta contemplantur, de quibus diximus lib. 10. Syntaxeon. Quorum etiam nomine & continentur Theologi, qui arcana & diuina pertractant mysteria, & de rebus quæ naturalem inquisitionem excedunt: de quibus & egimus in sacramentis, & in rebus sacris, & lib. 7. Syntaxeon. Et agitur in titulis, De summa trinitate, & fide catholica, in vtroque iure, ciuili & pontificio, & diuino. Et de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, de quorum etiam necessitudinibus & officiis, & sacerdotiis, diximus propriis locis. Physicæ appellatione iuris pontificii auctores & comprehendunt medicinam, quam & prohibent religionem & claustrum professis. *in c. sententiam, c. 3. & c. super specula ne cler. vel monach. ap. Greg.*

De Personis Vacantibus speculatiuis rationalibus scientiis. Cap. 10.

1 *Scientiis speculatiuis rationalibus personæ vacantes.*
2 *Grammatici qui immunes a muneribus.*
Professores literarum, Rhetores & Dialectici, eod.
3 *Poetæ non habent immunitatem.*

1 INferiores † ordine personæ, quæ speculatiuis tantum rationalibus vacant, & necessariæ tamen, vt basis & fundamentum aliarum, sunt primum Grammatici, qui literis cognoscendis, coniungendis, & proferendis, & in componendo sermone studium adhibent, de quorum arte pauca nos tractauimus libr. 16. Syntaxeon. Grammaticos sequuntur Dialectici, seu Sophistæ: Rhetores seu oratores. Qui quando sunt probati & recepti ab ordine, ciuili, ad erudiendum iuuentutem, iisdem studiis publice, consequuntur, vt omnium liberalium studiorum professores, immunitatem & vacationem a muneribus *ex his, l. 10. §. angariarum, de vaca. mune. P. l. oratione, 4. l. medicos, 6. de profess. & medic. lib. 10. C.* scilicet si ex numero eorum professorum sunt, qui vacationem habent, non aliter. *Modestinus, l. si duas habeat, 6. de excus. tutor.*
2 *P.* § † Qui tamen pueros primas literas docent, (vt arbitro ciuium hunc ordinem non allecti publicum) immunitatem a ciuilibus muneribus non habent. Sed nec cuiquam eorum, id quod supra vires sit indicatur, ad præsidis religionem pertinet: siue in ciuitatibus, siue in vicis primas literas magistri doceant. *Vlp. in l. 2. §. fin. de vacatio. & excus. muner. lib. 50. P. tit. 5.* § † Poetæ hoc priuilegio, aut
3 vlla immunitatis prærogatiua non iuuantur. *l. 3. de profess. & medic. lib. 10. C.* nec calculatores, vt diximus. De poetica videbis explicationem, lib. 19. nostrarum Syntaxeon, & de historia, & historiographis, lib. 20.

De Iurisconsultis. Cap. 11.

1 *Iurisconsulti vere Philosophi.*
2 *Iurisconsultorum antiquorum responsa pro lege, & quando. 3.*
3 *Auditorium iurisconsultorum quod.*
4 *Iuris ignorantia non excusat, vbi est copia iurisconsulti.*
5 *Iurisconsultorum opera in omnibus vsus Alexander Seuerus.*
Iurisconsulti qui fuerunt familiares Alexandro Imperatori.
6 *Papiniani mors.*
7 *Monachis iura ciuilia audire prohibitum.*

1 IVrisconsulti † aut iurisperiti, & legum doctores, circa speculatiuam primum versantur, & veram philosophiam, æqui boni que cognitionem, *l. 1. de iust. & iure* & eam postea vtilitati publicæ, peracto legitimo studiorum curriculo, communicant. *§. fin. in*
2 *proœmio. P.* § † Atque qui diu versari in ea disquisitione erant, olim responsa dabant consulentibus, quæ pro lege habebantur, quum & quandiu cum ea auctoritate respondendi facultas data est. *§. responsa prudentum, de iure natur. gent. & ciuil. l. 2. §. fin. de origin. iur.* Ad Iurisconsultos veteres olim itum adibatur, auctore Cicerone, *3. de orator.* vt non solum de omni iure ciuili, verum etiam de omni officio aut negotio referretur: in conficiendis testamentis, contractibus, & obligationibus adhibebantur, eorumq; responsa iudices sequebantur. § † Auditorium idcirco habere dicebantur Iurisconsulti, vt legimus de auditorio Æmilii Papiniani *l. lecta, si certum peta. in P.* Et adhibebantur in consilium a magistratibus ipsis Iurisconsulti. *Gellius, lib. 13. c. 13.* Reddebant porro responsa post longam in foro caussarum exercitationem: quo tempore oratores senectute graues, deposito caussarum forensium onere, domi, quo suam etiam tum dignitatem tuerentur, ius respondere solebant. Et ita Cicero, *1. de orator.* sub Crassi persona iuris interpretationem, non solum ad vsum forensem, sed etiam ad decus & ornamentum senectutis sibi comparasse dicit. Et in solio sedentes iura priscos Iurisconsultos respondisse idem tradit. *Cicero, 2. de orator.* Et de se, *Ego vero*, inquit, *Cicero, 1. de legib. ætatis portu vacationis confidebam, cum præsertim non recusarem, quo minus more patrio sedens in solio, consulentibus responderem, senectutisque non inertis grato atque honesto fungerer munere.* § † Paulus refert 4
Labeonem respondisse, iuris ignorantiam non excusare eum, qui Iurisconsulti copiam haberet. *l. regula est, 9. § sed iuris ignorantiam, de iuris & facti ignor. in P.* § † Alexander Seuerus Imperator, 5
negotia & caussas prius a sanctiorum principibus & doctissimis Iurisperitis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita sibi referri voluit. Familiaresque Iurisconsulti ei fuerunt, Fabius, Sabinus Sabini filii, Cato, Domitius Vlpianus Ælius Gordianus Gordiani Imperatoris pater, Iulius Paulus, Pomponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Tryphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, fere omnes discipuli splendidissimi Papiniani, omnes iuris professores, vt auctor Ælius Lampridius. *in Alexandro Seuero* § † Qui tamen Papinianus iussu Bassiani 6
siue Antonini Caracallæ filii Seueri, percussus fuit securi, & a militibus occisus. *Ælius Spartianus, in Antonino Caracalla* Simulque cum eo filius eius, & Petronius, aliique, quod Getæ fratris partes fuissent secuti *eod. Spartianus, & Xiphilinus ex Dione, in Caracalla Antonino.* § † Statutum in synodo Turonensi, ne 7
monachi ordinem regularem professi claustrum exeant, legum ciuilium audiendarum caussa, pœnis etiam id facientibus imposita excommunicationis, *in c. 3. & c. super specula e. t. ne cleric. vel mona. quia absurdum est clericum imo etiam opprobriosum si se peritos velint ostendere esse disceptationum forensium. Iustin. in l. repetita, 36. de episcop. & cleric. C.*

De Gerentibus munera ciuilia, & eorum generali distinctione. Cap. 12.

1 *Honor municipalis quid.*
Honor a munere quomodo discernatur, & differat. Item 10.
2 *Munus quomodo honorem contineat. eod.*
Munus, & donum, & onus continet.
Immunitas vnde, eod.
3 *Municipes qui.*
4 *Munus publicum & priuatum quid.*
5 *Munerum ciuilium diuisio.*
6 *Munerum personalium diuisio, & finitio.*
7 *Munera patrimonialia quæ, & mixta.*
8 *Munera alia ordinaria, extraordinaria, rebus adhærentia indicta.*
9 *Professores artium oneribus hospitiorum militum & angariarum immunes.*
10 *Munera, & honores in quibus differant: in quibus conueniant, & 11.*
12 *Honorum gradus, & distinctiones.*
Honor delatus a principe dignior cæteris, eod.

PErsonæ † aliæ distinguuntur ratione honoris vel muneris, 1
quod gerunt in ciuitate, municipio vel republica. Honor municipalis, est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens, *Callistratus, in l. honor, 14. de munerib. & honor. lib. 50. P. tit. 4.* & ita a munere, quod potest esse sine honore & dignitate secernitur. *vt in l. honores, 8. de decurion. in P. l. cum muneris, 12. l. rescripto, 6. §. si sendum, eod.* Inter honores sunt magistratus, decurionatus, & reipubl. administratio. *d. l. cum muneris, 13. & l. rescripto, 6. de munerib. & honor.*

Et munerum quoque appellatione veniunt honores, & ita honor munus dicitur. *l. si quis magistratus, 9. de munerib. & hono.* Sed ea ratione, qua munus pro officio accipitur, non quando pro onere munus. Nam tunc, vt diximus, honor a munere differt: & ita verum est, quod dicitur, honorem sustinenti munus inferri non posse: & contra, munus sustinenti, honorem deferri posse. *Modestinus, l. honorem, 10. eod.* Et videtur lex constituere honores duplices personarum, & patrimoniorum. *Vlpian. l. rescripto, 6 §. sciant, & §. sciendum, de munerib. P. l. 10. de vacat. mune. P.* Sunt enim res, quæ possessoribus dant dignitatem, vt comitatus, feuda
2 nobilia, & id genus alia. § † Munus æquiuocationem habet ad donum, & ad onus, quod cum remittitur, vacatio muneris dicitur, & inde immunitas. Et ad officium, vnde & munera militiæ, id est, officia. *Paul. l. munus, 18. de verbor. sig.* Munus Martiano, quod necessario subimus, more, lege, imperioue eius, qui iubendi habet potestatē. Et ita distinguitur ab appellatione muneris, quod pro dono sumitur: cum dona sint, quæ nulla necessitate iuris, officioue, sed sponte præstantur. Ita latius patet muneris appellatio, quam doni, quia omne donum dici munus potest, non donum omne, munus, *Martianus, in l. munus, 214. de munerib. & honor.* habet enim munus omne caussam quandam, ob quam fit, quod donum non habet. *Paulus, l. interdum, 194. de verb. sig.* Honor ita-
3 que cū dignitate erit munus, & sine dignitate esse possit. § † Munus secundum Varronem, quod muniendi caussa imperatum, a quo etiam municipes, qui vna muneribus fungi debent dicti.
4 *Marcus Varro, 4. de lingua Latin.* § † Munus aut publicum seu ciuile, aut priuatum. Publicum munus dicitur, quod in administrāda repub. cum sumtu sine titulo dignitatis subimus. *l. honor. §. 1. de munerib. P.* Munus publicum, inquit Pomponius, est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos vniuersosque ciues, remque eorum, imperio magistratus extraordinario peruenit. *l. pupillus, 236. pupillus, de verb. sig. P.* Hinc & municipes illi qui aliquo loco munera, id est, officia municipalia capiunt. *d. l. munus tribus modis 18 de verb. sig. l. 1. ad municipal. in P.* Priuatum contra erit munus, cuius vtilitas ad priuatas pertinet personas. Est & quoddam munus publicum auctoritate, & priuatum vtilitate: nempe quod auctoritatem habet a publica caussa, sed vtilitatem singulorum vt singulorum non vniuersos simul respicit,
5 quale munus tutelæ, & curæ. § † Hermogenes Iurisconsult. munera ciuilia in personalia, & patrimonialia diuidit, vt Vlpian. *l. 1. de munerib. in P. l. rescripto, 6. §. sciendum est, eo. tit.* Arcadius Iurisconsultus tertium membrum addit mixtorum *in l. 18. l. munerum, de*
6 *munerib. in P.* § † Personalium & quædam cum dignitate & honore quædam sine dignitate. Personalia munera sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione, sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: veluti tutela, cura, calendarii curatio, quæstura, tyronum seu equorum productio, &c. *d. l. munerum, 18.*
7 § † Patrimonialia sunt, quæ sumtibus patrimonii & damnis administratoris expediuntur. *d. l. munerum, §. fin.* Ex ea his, quædam possessoribus iniunguntur, siue municipes sint siue nō sint, qualia quæ agris vel ædificiis indicuntur: alia quæ non nisi municipibus & incolis. *l. rescripto, 6. § fin. de muner. & honor.* Mixta sunt, in quibus corporale ministerium & patrimonii onus inest.
8 § † Horumque omnium munerum, quædam ordinaria, quædam extraordinaria sunt. *l. omnes omnino, 4. de an. & tribut. li. 10. C. l. 1 de indiction. eod. lib. 10. C.* Rursum munerum alia rebus adhærent, alia indicuntur: adhærent prædiorum collatio, viæ stratio, angariarum exhibitio, hospitium susceptio, aduersus quæ nulla
9 priuilegia excusant. *l. sunt munera, 11 de vacat. muner. P.* § † Nisi de his nominatim concessa, veluti nominatim immunes facti sunt ab angariis, & hospitio militum, professores artium liberalium. *l. in honoribus, 10. § angariarum, de vacat muner.*
10 § † Differentiæ plures inter honores, & munera, vltra eam, quæ oritur a nominis diuersitate, *l. si idem, C. de codic.* veluti quod ad decurionatum, nemo post quinquaginta annos vocatur inuitus, quamuis si consenserit decurionatui etiam post 70. recte gerat: non tamen munera subire cogatur. *l. 5. §. fin. de decurion. lib. 50. P. tit. 2.* surdus & mutus omnino excusantur ab honoribus, *Paul. l. honores, 7. §. 1 de decurion. P. l. 1. C. qui morb. se excus. li. 10. C. l. frater de excusat. tutor. §. item surdus, quibus non est permiss. facere testam.* non a muneribus, scilicet patrimonialibus: nam a personalibus excusantur. *l. 1. qui morb. se excus. 3.* Vacatio muneris excusat a munere, sed non ab honore. *Iabolen. l. cui muneris, 12. de muneri. & honor. 4.* Senium excusat a munere, quod implendum labore & corpore, non autem ab honoribus, qui peraguntur consilio. *l. 2. §. corporis, de vacatio. muner. lib. 50. tit. 5.* § † Communē 11
vtriusque in ciuitatibus & municipiis honores & munera municipii per vices, & ætates, & gradus, iure antiquitatis distribui & deferri. *l. 3. §. præses prouincia, de muneribus & honor. P.* Item hæc generaliter communicāt inter se honores & munera, vt in vtrisque considerandi sint primum ipsi honores, cuius gradus & dignitatis sint, & munera qualia sint: de hinc personæ quibus deferantur honores, vel munerum administrationes: dehinc lex, ex qua deferuntur, *Callistrat. in l. honor. 14. §. de honorib. de munerib. & honor. P.* & formula seu ordo a lege constitutus.

§ † In honoribus ipsis gradus sunt multi, aliique aliis maiores 12
& minores, & digniores. Honorum quippe alii municipales, alii regii seu ab Imperatore concessi, qui potiores in dignitate. *l. 2. de albo scribendo, lib. 50 P. tit. 3.* Et qui principi digni visi sunt, multo magis in anterioribus sunt adiuuandi, vt ait Iustinianus Cæs. *l. restituenda, 6. de offic. diuersor. iudic. li. 2. & 6. §. eos autem, vt iud. sine quoque suff. in auth.* Atque princeps qui magistratū dedit, omnia necessaria censetur eidem decreuisse. *Vlp. l. quidam cum filium, 57. de re iudica. li. 42. tit. 1.* Et vt scribit Theodericus Gotthorum rex senatui Romano, non est maius meritum, quam gratiam inuenisse regnantium. Nam quibus fas est de cunctis optimos quærere, videntur semper meritos elegisse. *Cassiodo. li. 1. Variar. epistola. 43.* Ceterum magistratuū & honorum delatorum a principe vel populo, olim gradus maiores & minores fuisse apparebit latius, cum de magistratibus, & eorum iurisdictione agetur.

De Honoribus municipalibus, & diuersa ex illis personarum distinctione. Cap. 13.

1 *Honorum municipalium quadam species.*
2 *Decurionatus quid, & decuriones qui, & quare inducti, & decuria quid, & 4.*
Colonia ad exemplum ciuitatis Romanæ composita, eodem.
Tribus & tribuni quid, eod.
Curiones & curia quid, eod.
3 *Decuria iudicum quæ, & quot.*
5 *Decurionum persona cuius debent esse qualitatis, & qui possint esse decuriones.*
Salarium ex publico quidam decuriones accipiebant, eodem.
Honores seu officia quis possit subire, eod.
6 *Honoribus & muneribus qui excusentur.*
7 *Bona & facultates honores gerentibus requiruntur.*
8 *Equitum olim ex censu, & aliis rebus quando Romanæ.*
9 *Decurionis constituendi census.*
10 *Dos uxoris non obligatur pro decurionatu mariti.*
11 *Honoribus fungi quis cogitur in loco originis.*
Munera vbi quis subire, & honores cogatur, eod.
12 *Municipes qui dicantur.*
13 *Municipem quæ faciant, & 16. & 17. 18.*
14 *Maternam originem qui sequantur potius, quam patris.*
15 *Patria propria, & communis quæ.*
16 *Manumissio facit municipem.*
Libertus patronorum sequitur originem, & domicilium, eodem.
18 *Incolatus municipem facit.*
19 *Domicilium vbi quis habere dicatur, & 21.*
Peregrinari quid, eod.
20 *Incola ciuitatis quis dicatur.*
Aduena quis, eod.
Scholasticus decennio alicubi habitans incola fit, eod.
22 *Domicilii transferendi libertas quando.*
23 *Domicilium in diuersis locis quando quis habere dicatur.*
Domus sola in aliena ciuitate domicilium non facit, eodem.
24 *Domicilium vbi habet miles.*
25 *Domicilium vxoris, sponsæ & viduæ vbi sit.*
26 *Domicilium vbi habere dicatur relegatus.*
27 *Honoribus & muneribus gerendis postulatus ab origine, patria, domicilio, cui concedendus.*
28 *Honores & munera non continuanda inter patrem, & filium, & alios.*
29 *Honorum repetendorum quæ intercedant interstitia temporum.*
30 *Honores & munera ordine municipibus deferri debent.*
Legatio decernenda primatibus, eod.
31 *Honoribus maioribus functi, muneribus quando possunt affici.*
32 *Honorati quomodo, & quo ordine sunt in albo scribendi.*
33 *Filii patris dignitatem addunt maiorem.*

1 INter † honores municipales, est ordo decurionum; optionum, duumuirorum, & magistratuum municipalium, defensorum ciuitatum, legatorum. Et hinc annotamus pro instituta tractatione, alios decuriones dici, alios duumuiros, alios munici-
2 pales magistratus, alios defensores ciuitatis, alios legatos. ¶ † Decurionatus, est dignitas municipalis. Papinian. in l. Spurii, 6. de decurio. lib. 50. P. tit. 2 & honor. l. ad decurionatum, 5. de vacatione muner. lib. 50. P. tit. 5. plebeius. Ex cuius ordine eliguntur tantum ad duumuiratus honorem, & ad alios, quibus fungi plebeii non possunt. Paul. l. honores, 8. §. is qui non sit decurio, de decurion. in P. Sicque statuit Augustus, vt ad subeunda patriæ munera, dignissimi meritis & facultatibus curiales eligantur l. ad subeunda. 46. de decurio. li. 10 C. tit. 31. Decuriones, inquit Pomponius, l. pupillus, 239 §. decuriones, de verb. sig. in P. quidam dictos putant, ex eo quod initio cum colonia deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur consilii publici gratia conscribi solita sit. Vocat fere semper hos, consilii caussa delectos, Plinius Secundus buletas, in epistolis, & curiam bulen. Plinius lib. 10. epist. 116. & alibi. Porro in coloniis decuriones instituti sunt, exemplo reipublicæ Romanæ, ad cuius imitationem illæ instructæ sunt: & vt ait Gellius, lib. 16. c. 13. maiestatis & amplitudinis P. Rom. istæ coloniæ, quasi effigies paruæ simulacraque esse quædam videntur. Sicque Iustinianus explicat, in nouella constitut. 38. οἱ τὴν πολιτείαν ἡμῖν πάλαι κατασκευάσαντες ψήθησαν χρῆναι κατὰ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ... καὶ ... τὴν πόλιν τῆς ... γεγονέναι ... ἰδ εἶναι ... τὰ ... βουλὴν ... κατὰ ... τὴν ... id est, qui nobis olim constituerunt rempublicam, ii eo vsu fore rati sunt, si ad imitationem regiæ vrbis per singula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam, ciuitatis curiæ constituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia recte fierent, & ordine. Populum autem Romanum ordine & dignitate diuisit Romulus ordine in tres partes, quas tribus vocauit: qui illis præerant tribuni dicti. Dehinc tribus singulas in decem diuisit partes, quas curias dixit, quarum præfecti curiones. Conæ turmarum in decem curias diuisæ, quarumque præfecti decuriones dicti. Dionys. Halicar. lib. 2. Itaque primi singularum decuriarum, vt scribit Varro, lib. 4. de ling. Latin. decuriones dicti. Et decurio a decuria Nonio Marcello: vt a centuria, centurio. Placuit autem hoc nomen decurionis pro honoribus minoribus vsurpare, non habita ratione numeri, sed quod in diuisionibus superioribus, decuriones a Romulo in populo fuerint inferiores præfecti, habentes tamen sub se curam eorum qui in decuria erant. Et proinde decuria effertur pro classe & ordine quolibet, neglecto numero denario, vt & apud Vegetium. lib. 2. cap. 14. de re milit. Decurio is dicitur, qui non tantum decem, sed triginta duobus præest militibus. Et apud Ciceronem, pro Sexto Roscio & pro Cluen-
3 tio decuriones municipiorum, pro senatoribus eorum. ¶ † Sic & Plinius, lib. 33. cap. 2. D. Augusto, inquit, decurias ordinante maior pars iudicum in aureo annulo fuit: iique non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum, iudicum quoque non nisi quatuor fuere decuriæ primo, vixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis seruatumque in hodiernum est, ne quis ex nouis ciuibus in his iudicaret. Et postea, Plinius, lib. 33. c. 2. ubi vide reliqua de equestri & iudicum decuriis, vide & Suetonium in Augusto, ca. 32. decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, tribunorum æris, & selectorum, & iudicum. Præter hos etiamnum nongenti vocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis, tandem & quinta decuria a Caio adiecta. Et in ferreo annulo iudices equitesque intelligebantur. Tradunt decuriam fuisse Romæ classem & ordinem a decies centenis iudicibus appellatam, qui in singulis curiis sedebant. Hincque erat decuriatio, in curias descriptio: & decuriatus, in curiam adscriptus. Erant & in palatio principis decuriones, in curia & inter senatores eius & silentiarios. de quibus in l. 1. & 3. & toto titul. de silentiar. & decurio. li. 12. C. tit. 16. Meminit Suetonius, in Octauio c. 46. exemplo vrbis Romæ, decurias iudicum in coloniis & municipibus, ab Augusto ordinatas. Ad hunc modum, inquit, vrbe, vrbanisque rebus administratis, Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum a se frequentauit, operibusque, ac vectigalibus publicis, plurifariam extruxit: etiam iure ac dignatione vrbi quodammodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus vrbicis decuriones colonici in sua quisque colonia ferrent: & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent, &c.

¶ † Itaque decuriones erant in municipiis, qui adlecti sunt in ordinem ex pluribus idoneis ad munera & honores, de quibus lex municipalis disponit, numero, non quidem denario considerato, sed alio constituto, & determinato, quibus plenus ordo est, alii in locum deficientium subleguntur, l. 2. de decurionib. libr. 50. P. quia ex vtilitate ordinis est, ordinem semper plenum habere. l. 3. §. spurius, eod. tit. Ita secundum ordinem quo adlecti sunt, nisi quid aliud impediat, deferuntur decurionibus honores, l. rescripto, 6. de muner. P. l. vt gradatim, 11. eod. eoque illi subire, & munera, exemplo tutorum coguntur l. si quis magistratus. 9. eodem. l. nam quod, ad Trebellian. in P. l. filii 1. Cod. de decurion. fin. et lex. 3. Cod. de suspect. tutor. l. 1. de administrat. tutor. P. § penult. de satisdat. tutor. Et eo nomine si non subeant, ad damnum reipublicæ tenentur. l. Lucius Titius, 21. ad municipal. P. Ordo gerendorum etiam honorum adhibitus, facit ne promiscua facultate, liceat prius maiorem magistratum, quam minorem suscipere, neque omni ætate, nec continuare honores quisquam possit. l. honor, 14. §. fin. de munerib. neque quia magnos honores sequuntur munera magna, ideo maioribus omissis, minores contra ordinem acceptare quisquam possit. Vlpianus, in l. 1 § quis in f. eandem, de vacation. muner. li. 50. P. tit. 5.

¶ † In personis decurionum & aliorum honorum considerantur, vt sint huic muneri idonei, qualitate & patrimonio. l. rescripto, 6. de muner. & honorib. l. vt gradatim, 11. eod. Qui non prohibentur, decuriones esse possunt l. expertes, 16. de decurion. libr. 10. C. Minores 25. annis quidem decuriones esse possunt ex caussa tantum, & sportulas accipiunt, veruntamen suffragia non ferunt. Callistra. l. non autem, §. 1. & Papinianum, in l. spurii, 6. §. 1. de decurion. P. l. ad remp. 8. de muneri. P. Salarium enim quidam accipiebant de publico decuriones. l. Herennius, 10. de decurio. in P. Non possunt decuriones creari nauicularii, Paul. l. Seuerus, 9. §. 1. de decurio. P. creari tamen muneribus compelluntur fungi l. semper, 5. §. fi. de iure immunita. P. Reiiciuntur & submoti ab ordine ob certamen ignominiosum. l. 3. & l. ad tempus 5. de decuri. P. l. ordine, 15. ad municipal. P. Item debitores reipublicæ, ex anteriori administratione reliquatarii: nisi prius soluerint, l. rescripto, 6. §. debitores, de mune. & hono. P. l. 1. de debitor. ciuita. vel cauerint, seu fideiussores dederint: quia & tunc soluisse videntur. d. l. rescripto, §. plane. Ex alia tamen caussa vt ex mutuo debitor reipublicæ eius honoribus fungi potest d. l. rescripto, § sed debitor. Item reiiciuntur a nouo honore, criminum rei facti, ante sententiam absolutoriam, l. reum, 7. de munerib. P. tamen antiquum & possessum retinent. l. libertus, 17. § in quæstionibus, ad municipal. P. Ceterum sine legitimo accusatore, nemo ab honoribus arcetur. d. l. rescripto, § si quis. Impuberes non sunt ad honores admittendi, etiam penuria personarum, nisi alia sit lex municipalis l. 2. § 1 de iure immunitat. lib. 50. P. tit. 6. & nisi, idque raro, ad tribunatum. l. fin. C. de testament. milit. l. Lucius, 6. § fin. ad municipal. P. in adultis tamen, ait tertia tutur, l. eum filium, qui et. se excus. l. non tantum § 1. de decurio. P. quamuis in decurionatu, & patre pro infante se obligante, infantem decurionem fieri responsum sit, Paul. l. Lucius Titius, 21. §. pro infante ad municip. P. l. 1. de mun. & honor. lib. 10 C. Admittuntur etiam alioquin idonei: cuiuscunque superstitionis sint, iure ciuili. l. omnes, 48. de decurion. lib. 10 C. l. 3 §. fi. de decurion. P. Spurii quoque idonei prob., & moribus, & facultatibus: nisi alii legitimi cum illis concurrant, quibus cedunt. Idem de natis ex incestu. Nec impedienda est dignitas eius qui nihil admisit. l. spurii, 6. & libr. 3. §. spurios, de decurion. in P. Quamuis in aliis dignitatibus sine gratia vix admitti possint. capitu. 1. de filiis presbytero. capitu. 3. eod. l. legem, & l. final. Cod. de natural. liber. Nec reatus patris impedit honores filii l. 3 §. quod si pater, de munerib. & honoribus. P. 4

¶ † Excusantur tamen a decurionatus honore & aliis muneribus, infantes minores 25. maiores 50. annis. libr. 2. §. final. de decurion. P. l. ad rempubl. de muner. Verum minoribus ætatis annos tot, quot filios susceperant, liberi supplent. libr. 2. de minorib. 25. ann. P. Honor quoque excusat a munere, sed non munus ab honore. Modestin. l. honor. 9. de muneribus & honori. P. Aliqui namque habent vacationem munerum, verum non ideo excusantur ab honoribus, suscipiendis. l. eius muneris. 12. eod. Quidam etiam, qui iure possunt excusari propter necessitatem & penuriam hominum, ad honores nouos vel repetitos præter legem vocantur. l. vt gradatim, §. quoties. Papinia. l. æstimationem, 16. §. fin. de munerib. & honor. l. honor. 14. §. fin. eod. Alii qui excusationem legitimam habent, eam alibi quam

apud iudicem non possunt opponere ex arbitrio *l. 5. de vacat. muner. lib. 50. P. tit. 5.* Quia & quædam excusationes tempore & caussa aboleri possunt, vt paupertatis, adauctis facultatibus, *l. honorib. 10. §. auctis, de vacat. muner.* legationis intra tempora legationis, & concessæ vacationis, non postea. *l. legata, 11. de vacat. muner.* Comites ita tempore præsidum, proconsulum, procuratorum Cæsaris simul & a muneribus, *d. l. legato, l. eos, de excusa. munerum, l. abesse, quib. ex cau. maior. P.* & honoribus excusantur. Proinde notione dignum iudiciali qui excusantur in perpetuum, & qui ad tempus. Sunt qui non possunt dare operam ciuilibus officiis, ob valetudinem, vel ob sacerdotium perpetuum. Quare merito excusantur & ob similes caussas, ob quas impediantur quoque rebus suis superesse. *Vlpi. l. prætor, eos. 13. de vacat. muner. l. infamia, 8. de decurion. lib. 10. C.* Qui sponte autem honorem decurionatus subiit, cum excusare se posset, ab albo eximi nequit postea, licet se annosum dicat *l. 3. de decurion. li. 10. Cod. l. 1. 2. 3. de iis qui sponte public. muner. subeunt. lib. 10. C. tit. 43. l. penul. §. fi. de iure immunit. l. fin. de priuil. veteranor. l. a decurionatu, de vaca. munerum, P.* Veruntamen si pacta quædam adiecta sunt & conditiones in suscipiendo honore, conseruari oportet, vt vltra, qui excusare se poterat, non teneatur *l. 2. de iure immunit. in P. 1. & fin. de his qui sponte public. muner. obeunt. lib. 10. C. tit. 45.* In metallum damnatus & restitutus, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera & honores vocatur: nec opponet fortunam & casus tristiores suos, ad hoc solum ne patriæ idoneus ciuis esse videatur. *l. 3. §. si in metallum, de muneri. & honor. in P.* In tempus tamen relegatus & reuersus, in ordinem redigi sine rescripto principis non potest. *Papin. l. Imperatores, 13. de decur. P.* Milites quandiu militant & sunt in castris excusantur a muneribus municipalibus, videlicet personalibus. *d. l. 3. §. 1.* Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quominus honores vel munera iniungantur. *d. l. 3. §. corporalia.* paucis exceptis *de quibus in l. 2. de reg. iur. l. vnic. de mulieri. & in quo loca, &c. lib. 10. C. tit. 62.* Excusationem ab honoribus non dat decurionatus, etsi ipse honor sit. *Martia. l. ad decurionatum. 5. de vacation. muner. P.* Ætas 70. annorum, nec quinque liberi ab honore non excusant, nisi a sacerdotio prouinciæ. *l. 2. & in l. honoribus, 8. de vacat. muner. P. l. semper, 5. de iure immunitat.* Nec patria potestas impedit, quin filiusfamilias ad honores vel munera euocari possit. *l. filios, 5. de decurion. lib. 10. C.* Non debent autem nauicularii decuriones creari, *l. Seuerus, §. fin. 9. de decurion. P.* si tamen honorem decurionatus agnouerint compellendi sunt subire munera publica. *l. semper, 5. §. fin. de iure immunita. P.* Vtensilia vendentes, licet ab ædilibus cædantur, tamen decuriones possunt esse. *Leos qui, §. fin. de decurion. P.* Libertus si ius aureorum annulorum adeptus non est, nec restitutus natalibus, decurio esse non potest: & si se ingerat, aut passus est se creari, punitur, & remouetur. *l. 1. si seruus aut liber ad decurionatum aspira. lib. 10. C. tit. 32.* Idem de seruo statutum. *l. 2. eod. tit. si seruus aut liber, &c.* Transmarina legatio a municipibus alicui ad principem decreta, biennii vacationem munerum ciuilium & honorum tribuit, *l. 3. de legatio. lib. 10. C. tit. 63.* & quandiu est in legatione, *l. 4. C. eod. de legation.* & a tempore quo electus est, *Scæuola, l. legati, 5. eod. tit.* οἱ ἐπ' ἀτιμίᾳ τῆς οἰκείου αἰτίας ἐκ στρατείας ἐκβληθέντες, οὐδεμίαν τιμὴν δύνανται ἔχειν ἢ πράττειν, *Iustinian. in legibus militaribus l. 2.* id est, *ex quacunque caussa cum ignominia militia eiecti nullos honores obtinere, aut gerere possunt.* Si quis desertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate quoque potitur. *l. 1. de deserto-*
7 *rib. lib. 12. C. tit. 46.* ¶ † Facultates porro & honori publico conueniunt, & idem constitutio, qua cautum est, prout quisque decurio creatus est, vt ita magistratum adipiscatur, toties seruari debet, quoties idoneos & sufficientes omnes esse contingit. Ceterum si ita quidam tenues & exhausti sunt, vt non modo publicis honoribus impares sint, sed etiam vix de suo victum sustinere possint, & minus vtile, & nequaquam honestum est, talibus mandari magistratum: præsertim cum sint, qui conuenienter reipublicæ & suæ fortunæ, & splendori publico, possint creari. Quanquam nec locupletiores hoc prætextu legis debeant præferri. *Vlpian. in l. rescripta, 6. de muneri b. & honor.*

8 ¶ † Quemadmodum in equitum decuriis quatuor, exigebantur quadraginta millia sestertia in censo, vt ait Plinius, *lib. 33. ca. 2.* & Martialis. *lib. 5.*

Quadraginta secat, qui dicit σύκα μέριζε,
Vno credis equo posse sedere duos?

Donec ad tres iudicum decurias Augustus quartam addidit ex inferiore censu, quæ decenariorum vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis. *Sueto. Tranquil. in Augusto. cap. 32.* ¶ † In 9
decurionatu etiam obtinendo centum millia requisita testatur & Plinius in Epistolis Romantio Firmo scribens, *Plinius secundus, lib. 1. epistolar. Romantio Firmo. Esse*, inquit, *tibi centum millium censum, satis indicat quod apud nos decurio es: igitur vt te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates trecenta millia nummum.*

¶ † In perpendendis facultatibus, honorum & munerum 10
subeundorum gratia, dos vxoris deducitur. *l. Lucius Titius. §. idem respondit, in 3. ad municipal.* quia vxor, cuius dos, *l. in rebus, C. de iure dotium.* pro marito decurione conueniri non potest. *l. vxorem, 11. de decurion. lib. 10. Cod. l. 2. & 3. ne vxor pro mar. Cod.* Nec enim quia in primipilo dos est obærata fisco, *l. satis, quib. cauf. pign. taci. contrahi. Cod. l. 4. de primipila, libr. 12. C.* ideo putandum est obligatam ciuitati, vel municipio: quia ciuitas non habet fisci erga debitores priuilegia. *l. simile, 10. & l. Lucius Titius, 21. §. fi. ad municip. in P.*

¶ † Consideratur & lex municipalis vel alia priuata, cui adhæ- 11
ret conditio & formula concedendi honores municipales, item substantiam & accidentia. Lex communis est, vt quis teneatur honoribus fungi in loco originis propriæ vel aui, vt nec adoptio eum liberet, quæ tamen eum nouis adstringit, vt vbi pater adoptiuus est, teneatur quoque gerere, a quibus nihilominus emancipatione liberatur. *Paul. l. ordine, 15. § fin. & Hermogen. l. sed si ut, 16. in princip. & §. in adoptiuo legis libertus 17. ad municipal. l. in adoption. de adoptio. Cod.* Et ita lex honores & munera decernit municipibus & incolis etiam inuitis, *l. 1. 2. & fin. de municip. libr. 10. C. tit. 38. l. priuilegio 6. de incol. libr. 10. C. l. 39. de mune. in P.* aliis qui stant tantum sine domicilii electione in ciuitate, minime. *l. 3. de incolis, libr. 10. C. tit. 39.*

¶ † Municipes dicuntur proprie munerum participes, recc- 12
pti in ciuitatem, vt nobiscum munera facerent: sed nunc quoque abusiue municipes dicimus cuiusque ciuitatis ciues, vt puta Campanos, Puteolanos. *Vlpian. l. 1. ad municipal. P. Paul. l. munus tribus modis, 18. de verb. sig.* Gellius fere, sed significantius eadem refert: & inter colonias, & municipia late distare, & melioris conditionis esse quam colonias municipia, cum municipia suis legibus moribusve vti possint, coloniæ autem Romanorum, iura institutaque omnia populi Romani, non sui arbitrii haberent. *Municipes itaque*, inquit, *sunt ciues Romani, ex municipiis suo iure & legibus suis vtentes, muneris tantum cum populo Romano honorarii participes, a quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Romani lege adstricti: cum nunquam populi Romani eorum ager factus esset.* Et postea distinguit inter municipes ratione honoris ab iis, qui etiam suffragii ius habebant. *Primos autem*, inquit, *municipes sine suffragii iure, Cærites esse factos accepimus, concessumque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent. Gellius, lib. 16. cap. 3. Fuerunt namque varii generis ciues Romani, nempe alii coloni, alii municipes, alii ex præfectura aliqua, alii ciues modo Romani. Nam qui ex nullo municipio, nulla colonia præfecturave Romana erant, sed in vrbe, suburbanove agro nati, vel ex seruis, & vllis gentibus externis, libertate, vel ciuitate donati, speciali priuilegio, quartum quoddam genus ciuium constituebant.* Variæ proinde istæ ciuium nomenclaturæ, sicut & externæ gentes, in Romani populi amicitiam aut ditionem venientes, varii generis ac conditionis erant, vt aliæ liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ. *vide Alciatum, 1. parerg. cap. 14. Budæum annotat. posterio. in P.* ¶ † Municipem itaque, teste Vlpiano, in 13
l. 1. ad municipal. P. aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio, aut domicilii electio, seu incolatus. *dict. l. 1. ad municip. Paul. l. municipes, l. 228. de verbo. significat. P. l. assumptio, 6. ad municipal. P. l. 4. de municip. lib. 10. C.* Natiuitatis locus proprius, & patris, *d. l. assumptio, §. 1. ad municip. P. l. 3. de municipib. libr. 10. Cod. tit. l. 38. l. exemplo, 36. de decurion. l. 10. Cod.* & aui, *Paul. l. libertus, 17. §. in adoptiua, ad municipal.* facit aliquem municipem. Ita origo erit propria, & aliena consideranda. Qui ex duobus Campanis natus est, matre & patre, Campanus est: at si pater alterius originis, quam mater, patris non matris originem domicilium patris filius sequitur, *l. 1. §. qui ex duobus, ad municipal. l. exemplo, 36. de decurion. lib. 10. C. l. nullus, l. 44. eod.* quamuis in matris natus sit ciuitate. *l. 3. de municip. lib. 10. C.* Nam certe tunc, natiuitate propria verius est eius loci esse municipem, non matris caussa. ¶ † Qui tamen pa- 14
trem iustum non habet, primam originem a matre enumerare debet. *Neratius, l. eius qui, 9. ad municipal. l. Vlpian. 1. § fi. eod. tit.*

eod. l.

tus, l. 22. de decurion. C. lib. 10. Legitimaturo tamen naturalem se-
qui originem patris naturalis, exemplo adoptiuorum volunt Ac-
cursius in d. l. 3. de municipal. hon. lib. 10. C. Sed & singulari iure ex
filiabus oppidanorum, & alienæ originis hominibus nati sequū-
tur iura maternæ conditionis. l. si quis, 12. de muneribus lib. 11. Cod.
tit. 7. Sicut ex inquilina domus Imperatoris natus, l. nati, 29. de de-
curion. lib. 10. C & ex adscriptitia & seruo, leg. ne dintius, 20. de a-
gricol. & censib. lib. 11. C. tit. 47. quive ex matre, quæ priuilegiato
loco nata est, l. 1. §. qui ex duobus, ad municipal. P. l. neque Dorothe-
25 um l. 6. de decurion. lib. 10. C. ¶ † Porro quilibet habere patriam cen-
setur, vbi natus est, Vlpianus, l. qui ex vico, 30. ad municipal. P. vi-
delicet propriam: participat autem cum paterna, vt & commu-
nem habere videntur omnes Romani. l. Roma, 33. ad municipal.
16 P. Vlpianus, l. in vrbe Roma. 17. de stat. homin. P. ¶ † Manumissio
dicitur facere municipem, vt seruus manumissus, seu libertus
eius censeatur originarius ciuitatis, & in ea munera, & honores
subire cogatur, in qua natus est manumissor patronus, & habet
domicilium: nec solus ille libertus, sed filii eius. d. l. assumptio, §.
fin. l. libertus, 17. §. ex caussa, l. filii 22. l. eius qui, 27. ad municipal. in
P. l. 3. de municip. lib. 10. C. tit. 38. Et si plures sint patroni, omni-
um quoque libertus sequitur originem, & domicilium. l. si quis, 7.
17 municip. P. ¶ † Adoptio quoque facit, vt quis municeps fiat, etiam
in loco cuius est adoptans municeps, vel originarius, vel ratione
domicilii, hisque locis vltra propriam originem & patris natura-
lis, munera cogitur subire, l. ordine, l. 15. §. fin. ad municipal. verum-
tamen si emancipatus ab adoptiuo patre, desinit esse filius, & ci-
uis ciuitatis, cuius per adoptionem factus factus. Hermogenes, l. sed
etsi is, 16. ad municipal. l. in omnibus, de adopt. P. l. penul. § sed hæc o-
18 mnia, C. eod. tit. ¶ † Incolatus etiam cum domicilio subiicit ali-
quem muneribus, l. 1. de municip. & origin. lib. 10. C. tit. 38. l. 1. 3. 4. 5.
6. de incolis, lib. 10. C. tit. 39. & domicilium municipem facere ita
potest. l. filius, 22. § municipes, ad municipal. P. Difficile autem est si-
ne domicilio quenquam esse. quamuis aliquando, si quis naui-
get vel iter faciat domicilio relicto, quærens quo se conferat, vel
vbi consistat, sine domicilio fit. Paul. l. eius qui, 27 §. Celsus, & se-
quent. ad municipal. P. Ciues, inquit Augustus, facit origo, manu-
missio, adlectio, vel adoptio: incolas autem, ex edicto Adriani,
domicilium. ¶ † Nec ambigitur in eodem loco singulos habere
19 domicilium, vbi quis larem, rerumque ac fortunarum suarum
summam constituit, vnde rursus non sit discessurus. si nihil auo-
cet: vnde cum profectus est, peregrinari videtur, & si rediit, pere-
20 grinari destitit. l. ciues, 7. de incolis, lib. 10. C. ¶ † Incola non est ciui-
tatis, qui in agro permanet: quia non vtitur præcipuis eius ciuita-
tis. Modestin. l. scire oportet, 34. ad municipal. P. Incola est, inquit
Pomponius, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit,
quem Græci πάροικον vocant: nec tantum qui in oppido morantur in-
cola sunt, sed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent,
vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant. Pomponius, in l. pupil-
lus, 239. §. incola, de verb. sig. Est incola & quem Græci περίοικον,
appellant, Latini aduenam, d. l. pupillus § aduena. dummodo sedē
elegerit: alioquin enim ad alios pertinet, quam incolas aduenæ
nomen. Siquidem neque qui studiorum caussa alicubi morantur,
ideo incolæ sunt, nisi decennio morati sunt, l. 2. de incolis. lib. 10. C. nec
qui frequentius locum inuisunt aliquem, vel alia de caussa inibi
quam animo habitandi degunt, incolæ sunt, nec domicilium ha-
bere ibi dicuntur, d. l. 2 & 3. de incol. C. & tamen aduenæ sunt. l. he-
21 res absens, 19. §. proinde, de iudic. in P. lib. 5. tit. 1. ¶ † Ceterum aliis de
caussis quis domicilium quam ratione longæ seu decennalis ha-
bitationis sibi alicubi constituisse videtur tacite, vt si pergulam,
officinam, horreum, armarium, tabernam conduxit, ibique di-
strahit, vel egit: quia is perinde conuenitur, ac si haberet ibi do-
micilium. d. l. §. proinde, & l. eius qui 27. ad municipal. P. Et qui a-
licubi diutius habitat, censetur ibi elegisse domicilium. l. lex Cor-
nelia. §. si tamen, & §. domum de iniur. in P. Eliguntur enim & digni-
tate, qualē habent in vrbe Rom. electi in senatores, l. ciues, 7. & l.
senatores, 8. de incol. lib. 10. C. retento etiam primo illo, quod ad ho-
nores, non autem quod ad munera pertinet. l. penult. de senator. in
P. l. municeps, 21. ad municipales P. l. filii, 21. §. senator, & sequen. eod.
titul. Atque re & facto transfertur domicilium, non nuda conte-
statione. l. domicilium, 20. ad municip. P. ¶ † Libertas autem con-
cessa est habendi & transferendi, Martia. l. nihil est impedimento,
22 31. ad municip. in P. dummodo quis iam ad munera designatus nō
sit, vel honores non gerat in eo loco a quo transferri desiderat:
tunc enim non licet, antequam his perfunctus sit. l. incola, 34. ad
municipales P.

¶ † Sic domicilii ratio temporaria est. Paul. l. liber. 17 § patris 23
ad municipal. l. non vtique, 4. & l. Labeo, eod. & ex destinatione.
Quo fit, vt aliquando, quamuis difficile sit, duobus locis æquali-
ter instructis, vtrobique ex destinatione esse domicilium, si æ-
qualiter quis in vtroque frequentet. l. eius qui, 17. §. Celsus, ad mu-
nicipal. P. Sola tamen domus comparatio vel possessio, in aliena
ciuitate domicilium non facit. l. libertus 17. § fi. l. ad domus ad muni-
cipal. P. ¶ † Miles domicilium habet, vbi meret. Hermogen. l. 24
municeps, 23. §. fi. ad municipal. P. ¶ † Vxores domicilium & fo- 25
rum maritorum sequuntur, vt etiam viduæ quamdiu viduæ man-
nent, vt & dignitate mariti gaudent, hoc tempore, & munera vt
incolæ subeunt, l. fin. de incol. lib. 10. C. l. filius, 22. §. vidua. & l. fin §.
item rescripserunt, l. mulierem ad municipal. P. l. exigere, de iudic. P.
dummodo matrimonium sit legitimum: alioquin communibus ibi
muneribus fungi cogi possunt, vnde mariti sunt earum, sed vbi
ortæ sunt. Callistra. in l. de iure, 37. § final. ad municipal. P. l. vnic.
de mulierib. & in quo loco. lib. 10. C. tit. 62. Habentur enim pro nullis,
& perinde, ac si non essent. § si aduersus, de nupt. Quemadmo-
dum nec desponsata, scilicet per verba futuri matrimonii, ante
contractas nuptias, mutat domicilium. Modestinus, l. eaque, 33. ad
municipal. P.

¶ † Relegatus & domicilium habere potest in eo loco a quo 26
arcetur, l. eius qui, 27. §. fin. ad municipales P. nam & ibi ... cu-
ratorem habere potest. l. Papinianus exiulis, de minor. P. Interim
tamen & domicilium quoque habet necessarium in eo loco, in
quem relegatus est. l. filius, 22. § relegatus, ad municipales P. Con-
currunt aliquando in deferendis muneribus loca originis pro-
priæ, paternæ, domicilii, & alia quæ diximus, quorum muneri-
bus obnoxius quis est in singulis municipiis, & iurisdictioni mu-
nicipali. l. incola, & his, 29. ad municipal. l. 1. de municipib. lib. 10.
C. Quo casu, originis caussa potior est. l. libertus, 17. § præscriptio,
ad municipal. quia non sunt eodem tempore honores in duabus
ciuitatibus ab eodem gerendi. d. § præscriptio. l. fi. Cod. de assess. l. 1.
quemad. ciuil. munera indicuntur lib. 10. C. ti. 42. Porro de iure in-
colarum, quos quæque ciuitas sibi vindicat, præsidum prouin-
ciarum cognitio est. Et si quis se negat incolam esse apud eum
præsidem prouinciæ agere debet, sub cuius cura est ciuitas, a qua
vocatur ad munera, non apud eam, ex qua se dicit oriundum. Cal-
listrat. in l. de iure. 37 ad municipal.

¶ † Lex alia de honoribus est deferendis a decurionibus, vt de 27
honoribus non continuandis a patre in filium, in eadem domo,
l. 1. de munerib. & honoribus non continuan. lib. 10. C. tit. 40. videli-
cet si in eius sit potestate, non autem si emancipatus filius. l. 3. de
filiisfam. & quemadmodum pro his patr. teneat. lib. 10 C. tit. 60.

¶ † Ab honoribus ad honores eosdem, quinquennii datur 28
vacatio: triennii vero ad alios. Legatione autem perfunctis, bi-
ennii vacatio concessa est. Gordian. in l. ab honoribus, 2. de mune-
rib. & honor. non continuan. libr. 10. C. cum similibus, ubi notat l.
Paulus respondit, 8. de legation. in P. Nec volens quidem conti-
nuare vel repetere honores temporarios potest, l. honor muni-
cipalis, 14. §. gerendorum, de muneribus in P. l. nemo, 5. lib. 1. Cod. ti-
tu. 52. aliter in legem Iuliam de ambitu incidit, cum publicæ di-
sciplinæ semel gesta sufficiant. l. vnic. ad legem Iul. de ambit. lib. 9.
Cod. tit. 24. Neve ambitione & frequentia ordinariensis, & con-
tinuatione earum, & per quandam machinationem munus teno-
nando, fiat aliquibus infinita prædicta gubernatio. §. fin. de defen-
sor. ciuitat. in auth. collat. 3. tit. 3. Decuriones hinc eximuntur,
qui possunt, si velint, non autem inuiti, honores iterum repete-
re, l. 1. de munerib. & honorib. lib. 10. Cod. l. diuus Seuerus, 18. ad
municip. quando in eorum fauorem concessa sunt tempora, non ali-
ter: quia hi potius consilii gratia, & ratione ea etiam honores ha-
bent. Et in aliis adhuc consiliariis licet omnibus iudicibus illustri
præditis potestate consiliarios eosdem secundo & tertio sibi &
sæpius adiungere: quia qui semel bonus cognitus est, non de-
bet ob hoc solum, quod iam probatus est, improbari. l. beat, 12.
de assessor. lib. 1. Cod. tit. 52. Cogit etiam necessitas, & penuria ho-
minum, magistratus & honores repetere, si alii idonei non repe-
riuntur, l. honor municipalis, 14. § fin. & l. ad magistratum, 16. § fi. de
muner. & honoribus. l. vt gradatim, § quod si, eod. si etiam ex-
pedire videatur, ciuitas, vel decuriones & ad honores, non
exspectato curriculo annorum, eligere potest, vt in defen-
sore constat: nullo videlicet reluctante. in §. fin. de defensor. ci-
uitat. in auth.

¶ † Deinceps alia lex, vt ordine vnusquisque municipum ho- 29
noribus & muneribus legatione fungatur, prout quisque prior

in ordinem adlectus est: alter sequentes non coguntur subire. *l. vt gradatim, de muner. P. l. 4. § ordine, de leg. at. on. P. l. 1. de muneribus patrimoniorum, lib. 10. C. tit. 41.* Veruntamen ordo decurionum non inspicitur, quando legationes decernenda: de primatibus, desiderat personas. *d. § ordine.* Sic & statuit lex de gradibus magistratuum decemuiralis, *Magistratibus minoribus ad ampliorem honoris gradum primum ascensum esto. Cicer. 3. de Legibus. d. l. vt gradatim, & l. potioribus, de offic. praefect. vrb. Cod. l. honor, §. gerendorum, de muner. & honor. P. l. qua vtiliter, 47. de negotiis gest. lib. 3. P. tit. 5. ca. fiunt neophytus, 48. distinct.* Videlicet si digni, & idonei sunt, vt diximus, ita enim verum est, honores non ordinationibus, sed potioribus dandos. *Paulus, l. honores, 7. de decurion. P.*

31 ¶ † Proxima hinc lex, maioribus honoribus functos, ad minores deuocari non oportere, *l. 2. & 3. quemadmodum ciuil. muner. indicantur, lib. 10. C. tit. 42.* praeterquam si aliorum ciuium copia non sit, qui obsequiis ciuilibus fungi nequeant. *d. l. 3. quemadmodum ciuil. munera indicant. l. honor, § final. l. vt gradatim, §. quoties, de munerib. & honorib.*

32 ¶ † Huc pertinet lex, vt decuriones secundum legem municipalem describantur: quod si lex cesset, dignitates eorum spectandae, vt scribantur in ordine primi, quo quisque eorum, maxime honore in municipio functus sit: postea per gradus, qui secundis. Et mox qui nullo honore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem venit. *l. 1. de albo scriben. lib. 50. P. tit. 3.* Potiores dignitates a principe, quam a municipio concessae. *l. 2. eodem titul.*

33 ¶ † Praefertur & in albo decurionum pater non habenti filios, ceteris paribus. *l. in albo, 9. de decurion. lib. 10. C.* Et idem ordo in dicendis sententiis in consilio decurionum, qui in describendo albo seruandus est. *l. 1. § fin. de albo scriben.* etiam ratione plurium liberorum. *l. spurii, 6. de decurionibus.*

De Munere, Officio, & Potestate decurionum, & priuilegiis eorum. Cap. 14.

1 *Decurionum officium libros memoria componere, iudicare.*
2 *Decurionum decreta qua, & quomodo firma.*
3 *Ambitiosa decreta qua dicuntur.*
4 *Salarium ex publico quando decurionibus constituere permissum est.*
Praeceptores a quibus eligi debent. eod.
5 *Decuriones nominant ad munera vt idoneos suo periculo.*
6 *Venditio bonorum curialium cum decreto decurionum.*
7 *Decurionum alia munera, & onera.*
8 *Domos curiales in ciuitatibus quas habent, tenentur reparare & nouas construere.*
Curialium successio. eod.
9 *Decurionum priuilegia.*
10 *Decurionum in officio delinquentium poena.*
11 *Decuriones habent immunitates ab extraordinariis muneribus.*
12 *Decurionibus locationes agrorum publicorum, & alia prohibita.*

1 Flauius † Vopiscus, *in Tacito. Vuolphan. Lazius, lib. 3. commentar. reip. Rom. ca. 9.* ad ordinem decurionum pertinuisse ait, res gestas, & approbatos auctores describere, quod quidem in vrbe pontificibus incumbebat. Habebat & album λεύκωμα: & librum, in quo iudices & iudicia describebat memoriae gratia, vocant matriculam. *de albo. tit. n. de albo scriben. in P. li. 50. ti. 3. Vlp. l. si quis, 7. de iurisdict. omn. iudic. in P. l. Symmachus, li. 1. epist. ad Theodo.*

2 ¶ † Munus aliud illorum, sententiam ferre de quibusdam: vnde decreta illorum promanant, firma & stabilia, vt quod semel ordo decreuerit, non rescindatur, nisi ex caussa, quae reipublicae conducat. *Callistratus, l. quod semel, 5. de decretis ab ordi. facien. li. 50. P. tit. 9. l. nominationum, 45. de decur. li. 10. C. l. aliud est, 121. § refertur, de reg. iur. P.* Et dummodo legitime & sufficienti numero decuriones conueniant. *l. 2. de decre. ab ordi. faci.* Lege autem municipali cauetur, vt ordo non aliter habeatur, quam duabus partibus adhibitis. *l. 3. eod. titu. de decret. ab ordi. faci. l. nominationum. 45. de decurio. lib. 10. C. c. quo fient, de elect. l. nulli, quod cuiusque vniuersi. nomine P.* Item ne ambitiosa sint decreta eorum, alioquin irrita sunt. *l. ambitiosa, de decret. ab ordin. facien. in P. l. 2. de decre. decur. li. 10. C.* Vt & huiusmodi aliorum iudicum sententiae. *l. fin. si tuto. vel curat. fals. excus. sit. lib. 5. C. tit. 63.*

3 ¶ † Ambitiosa decreta videntur illa, quae largiuntur ex publico sine vtilitate publica, & quae magis ad captandam gratiam, aliquorum in fauorem decurionum, qui statuunt, fiunt. *l. praeses prouinciae, 12. C. de transact.* Exemplo eorum qui candidati ciebant populum, & suffragia mendicabant vel largitione, vel alio modo, ad obtinendos magistratus, vel honores, vt suo loco de ambitu diximus. ¶ † Ita communi iure prohibitum praebere salarium ex publico, sine speciali principis licentia. *l. 1. de praeb. salar lib. 10. C. tit. 36.* Permissum tamen est, decurionibus decretis suis, antistitibus liberalium artium, & medicis, immunitates praebere, *l. 1. de decret. decurion. libr. 10. Cod.* & salaria de publico constituere. *l. 4. de decret. decur. vbi ratio.* Quod & in professoribus aliis literarum, & doctoribus legum receptum est: quibus Constantinus Imperator iubet mercedes & salaria reddi, quo facilius liberalibus studiis, & memoratis artibus multos instituant. *l. medicos, 6. § fin. de profess. & medic. lib. 10. C. tit. 52.* Et Vlpianus recte putat, & horum electionem, potius committendam & permittendam ciuibus, quam praesidi prouinciae, vt quia de illorum personis, in medicorum electione, & suorum agatur periculo, *Vlpian. in l. 1. de decret. ab ordin. facien. P.* multo magis dum de iuuentutis agitur institutione, in quo animae grauior iactura. *l. sancimus, C. de episco. & cler.* 4

¶ † Nominant ad certa munera decuriones quosdam, vt idoneos solemniter in curiam conuocati, suo videlicet periculo: nam si non nominandum nominauerint, & ipse prouocauerit apud praesidem prouinciae, & obtinuerit, sumtus litis a nominatore recipit. *l. 2. C. de decurion. lib. 10.* alioquin enim is qui nominatus est, si non appellauerit, vel si se non excusauerit, tenetur subire magistratum. Et si aufugerit, requiritur, & captis pignoribus, seu eius bonis permissis eis, qui in locum eorum ad munera vocabuntur, coguntur: atque inuenti postea, biennio munus illud, quod refugerunt, subire coguntur. *l. si ad magistratum, 18. de decurio. li. 10. C. l. mun. singul. de mun. leg. li. eod. 10. C.* 5

¶ † Adhibet quoque ordo decurionum, vel maior pars, decretum in venditione rerum immobilium curialium, vel curiae, quae non nisi decurione probante caussam venditionis, fieri potest, *l. 1. 2. 3. de praediis decurionum sine decret. non alienand. lib. 10. Cod. tit. 33. nouella 38. §. perfecerunt, & nouella 87.* alioquin autem fisco bona vindicantur alienata, & tantundem. *l. ordine, 15. § in fraudem, de decurion. libr. 50. P. tit. 1.* Interponunt & decretum in syndico eligendo, *l. nulli, quod cuiusque vniuersi.* conficiunt statuta, quibus tenentur tantum, qui sciuerint, non alii. *l. fin. de decret. ab ordin. fac. P.* 6

¶ † Munera quoque alia decurionatus sunt plura: inter cetera, vt teneantur curiae, cui adscripti sunt atque filii eorum inseruire, nec vllam ausint affectare militiam, *l. qui derelicta 17. l. ne quis officialium, 38. & l. eg. quam promissum, 51. & l. si quis decurio, 55. de decurio. lib. 10. Cod. l. militaribus.* nullum munus vel officium extra municipium capere possint, & retrahantur, *l. 1. de decurion. in P. leg. si quis decurion. 16. l. curiales, 25. & l. fabricenses, 22. l. quidam ignauia, 26. l. omnes omnino, 50. l. Alexandrinis, 56. de decurio. lib. 10. Cod. l. vnica, si curial. relicta ciuitate rus habitare maluerit, lib. 10. Cod. tit. 37. l. 1. de priuileg. corporato. vrbis Romae, libr. 11. Cod. tit. 14.* nisi in certis priuilegiatis dignitatibus. *l. curialibus, 66. de decurio. lib. 10. C.* Quinimo & licet duumuiris, seu ei qui praeest decurionibus, si praesidis desit copia, propria auctoritate manus iniicere in suum fugientem, vel alibi existentem decurionem, & curiae suae vindicare ad examen cognitoris deducendum. *l. generali lege, l. 54. de decu. lib. 10. C.* Neque enim per vicarium seruire possunt, nisi speciali priuilegio muniantur. *l. nullus, 60. de decurio. lib. 10. Cod.* 7

¶ † Singularum quoque vrbium curiales, etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerint domos, vel de nouo aedificare coguntur, illic semper muniis inseruituri, & auctuari propriarum ciuitatum frequentiam, *l. singularum, 8. de aedificiis priuat. lib. 8. C. tit. 10.* Proinde decedentibus curialibus & succedentibus extraneis curia sibi vindicat quartam partem bonorum, *l. 1. & 2. quando & quibus quarta pars debeatur, lib. 10. C. tit. 34.* per quam auxilium & opem conferunt ciuitatibus, vel municipiis propriis. *l. fin. de his qui sponte public. munera subeunt, libr. 10. tit. 43.* Quando autem curialibus, curiales filii, vel foeminae curialibus nuptae succedunt, vel extranei curiales: non in totum nulla deductione quarta facta, siue ex testamento, siue ab intestato succedunt. *l. 2. § fin. 3. quando & quibus quarta pars debeatur, lib. 10. Cod. nouella constitu. 28. §. post haec videamus, & §. quoniam vero, vsque ad §. ad haec quartam, & constitut. 101. §. quod si decurionis cum seq.* Inter viuos vero distractio praediorum curialium facta, aliam in iure habet considerationem. *l. 1. de imponend. lucratiua descrip. lib. 10. C. tit. 35.* 8

¶ † Inter priuilegia decurionum, vt facultatibus ipsis alimenta 9
decerni

decerni permissum sit. *Hermogen. in l. decurionibus 8. de decurio. in P.* ne torqueantur, etsi decuriones esse desierint, in honorem pristinæ dignitatis, *l. fi. de decurio. in P. l. 4. C. eod.* nec in metallum damnentur, nec in opus publicum, nec ad bestias, nec fustibus cædantur, *Martia. in l. 3. de priml. veterā. lib. 49. P. tit.* 18. nec in opus possint adiudicari metalli. nec furcæ subijci, vel viui exuri, nec quoque parentes vel liberi decurionum sine suscepti ante, siue tempore decurionatus sint, *l. moris 9. §. sed enim. §. liberos, & seq. de pœn. in P. l. 1. §. simili, quando appellan. sit, l. pen. ad leg. Corn. de ficar. l. decurionum, & l. decurionem. de pœnis, C. l. antepen. & fin. C. de quæstion. l. 2. §. in filiis, de decurion. P. l. omnes in decos, 53 eod. C.* Et proinde in capitalibus criminibus, relegatione vel deportatione tantum puniuntur. *l. inter pœnas, de interdict.* vel mulcta pecuniaria, *l. quinque, 57. & l. eum qui, 58. de decur. lib. 10. C.* Adoptiui filii decurionum & hoc gaudent priuilegio, *l. eum a de peruum, 4. de decur. lib. 10. C.* Item auus decurionis, ne nepotes decuriones notæ auita afficiantur. imo & per patrem decurionatu amisso, filius priuilegiis vtitur decurionis. Et eodem quoque relegato. vt in filio senatoris placuit ante relegationem concepto. *& c. d. l. 2. §. in filiis, de decur. in P.*

10 ¶ Verumtamen † si decuriones, vel alii qui aliquod officium gerunt, in ipso officio deliquerint, veluti si decoctores sint pecuniæ publicæ. vel fraudulenti in adscriptionibus illicitis. vel immoderati in exactione fuerint inuenti, etiam a iudicibus ordinariis plumbatorum ictibus subijciuntur *l. quibus principalium, 40. de decurio. lib. 10. C.* dum agitur criminaliter, cum ciuili iudicio alia patiuntur in iure enumerata, *l. 2. de exactor. tribut. lib. 10. C. l. placet, de excusa. muner. lib. 10. C. l. debinc, de super exactor. tribut. eo. lib. 10. C. l. iudices, 12. de dignitat. lib. 10. C.*

11 ¶ Decuriones † quoque ab extraordinariis muneribus sunt immunes: quoniam satis onerantur, si ciuitatis munera congrue per eos gerantur, *l. curiales omnium, 11. de decurio. li. 10. C. l. humilioribus, de susceptor. eod. libr. 10. & l. 2. de silentiariis, libr. 10. C.* Quare nec ideo quod consulant ciuitati vel municipio, sunt cogendi, pretio viliori frumentum quod annonæ temporalis est, patriæ suæ præstare, *Paul. l. decuriones, 6. de administr. rer. ad ciuit. pertin. lib. 50. P. tit. 8. l. non debere. ad municipa. 40. lib. 50. P.*

12 ¶ Prohibetur † decurionibus, ne per se, vel per subiectam personam prædia publica seu ciuitatis conducant. vel colant, *Vlpian. l. 2. §. quod quis, de administr. rer. ad ciuit. pertinent. lib. 50. P. tit. 8. l. curiales. 3. C. locati, l. si quis procurationem, de decur. libr. 10. C.* Succedentes tamen conductoribus recte conductiones retinent, *l. decurio, 4. de decur. C. arg. l. milites, § fin. de re militar. P.* Item prohibentur vectigalia alia exercere, *l. spurii 6. §. decurio, de decur. P.* procuratores. *l. si quis procurationem. 34. de decurio li. 10. C.* fideiussores mandatoresve locantium esse, *d. l. curiales*, neve tabelliones sint, *l. vniuersi. 15. de decurio. lib. 10. C.*

De Optionibus. Cap. 15.

1 *Optiones qui dicti inter decuriones.*

1 VArro † *li. 4. de lingua Latina*, optiones ex decurionibus fluxisse sic notat, *Itaque*, inquit. *primi singularum decuriarum, decuriones sunt dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primo administros ipsi sibi adoptabant, optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt.* De his loqui Cæsares, Honorium & Theodosium, arbitror, dum aiunt in susceptoribus creandis, antiquam consuetudinem, quæ de Irenarcha & optione est, obseruandam esse, *in l. pen. de iur. fisc. lib. 10. C. tit. 1.* Sic Theodosius & Valentinianus, curialibus subiungit optionem, tanquam apparitorem. *Nisi forte*, inquiunt, *curialis aut apparitor, vel optio, vel actuarius, vel quilibet publici debiti exactor siue compulsor possessorum vel collatorum habuerit cautionem &c. l. 4. de ap. ochis publ. lib. 10. C. tit. 22.* Sed quod diuersum sentiat in hac re Alciatus, *d. l. penul. de iure fisc. libr. 10. C.* verum mihi videtur verior mea sententia. Firmat hanc eandem Sextus Pompeius in libris de verborum significatione: *Optio*, inquit, *qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus: is adiutor dabatur centurioni a tribuno militum. qui ex eo tempore quo id valeat centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est, &c.* Et Paulus apud eundem Festum: *Optio est optatio, sed in re militari optio appellatur is, quem decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministrum, quo facilius obeat publica ministeria.* Et optionatus, vt decurionatus & pontificatus dicitur. Aliud tamen, senescente imperio, munus optionis fuit, de quo Vegetius *libr. 2. de re militar. cap. 7.* & Modestus.

De Duumuiris. Cap. 16.

1 *Duumuiri qui, & munus.*
Consules, capitolini, escheuini duumuiri municipales, eod. & 5.
2 *Duumuirorum municipalium eligendorum formula.*
3 *Duumuirorum municipalium annalis administratio.*
4 *Duumuiri quando deposita administratione conueniuntur.*
Et quando pro collegis, eod.
6 *Duumuiri & triumuiri & decemuiri Romanorum.*
7 *Duumuirorum capitalium munus.*
8 *Duumuiri quinquennales, ædilitii sacri qui.*
9 *Decemuiri litibus iudicandis.*

ACcursius † duumuiros præesse decurionibus tradit, *Accurs. gl. 1. in l. generali, 54. de decurio. libr. 10. C. & in l. duumuirum, 53. eo. tit.* 1
Iustinianus similes municipales duumuiros defensoribus aliis locorum facere videtur. vt eandem habeant potestatem in municipio duumuiri, ac defensores in aliis locis, in quibus constituuntur, *in l. fi. de iudiciis, lib. 3. C. tit. 1.* Et duumuirum ordini decurionum etiam præesse, vel interesse aperte docet Papinianus, *l. Imperatores, 28. ad municip. P.* Et Paulus dum non nisi decurionem duumuirum creari posse tradit, *in l. honores 7. §. is qui, de decur. in P.* Hi, vt arbitror, magistratus municipales sunt, quos hodie eligi videmus in singulis municipiis, oppidis & ciuitatibus, qui alicubi dicuntur consules apud nos capitolini, Burdegalæ iurati, Lutetiæ escheuini. Et proinde illorum tractatio est vtilis, quod quotidiana sit: & plenius attingenda, vt ait Paulus in similibus, *l. legatis, de liberat. leg. in P.* Duumuiri municipales, a consilio decurionum seu burgensium legitime congregato & conuocato, nominari debent, eaque electio seu nominatio ad nominatum per officialem publicum perferri debet, vt vel munus acceptet vel prouocet, *l. 2. de decur. lib. 10. C.*

¶ Debet † item nominatione rite facta per præsidem vel proconsulem, vel prouinciæ iuridicum confirmari. Idcirco, si constat sine ordine, nullo actu ex lege habito duumuirum creatum, sed tantum vocibus popularium postulatum, eisque tunc proconsulem, quod facere non debuit. consensisse, creatio nulla atque appellatio in re aperta, superuacua est, *Vlpia. in l. si constat 12. de appell. lib. 49. P. tit. 1. l. nominationum, 27. eod. tit. de appellat. lib. 7. C. tit. 62.* Sequendæ in nominatione & electione horum nunc, ciuitatum & oppidorum consuetudines, & leges municipales. 2

¶ Administratio † horum, & magistratus annalis est, nisi ob pertinaciam, quod munus hoc recipere subterfugerint, duplicetur in pœnam tempus, *l. fi. ad magistratum, 11. de decurion. libr. 10. C. tit. 31. l. in honorariis, 33 §. fin. de act. in P.* Exemplo forsan consulum Romanorum, *l. 2. § exactis de orig. iur.* duumuiri in aliis ciuitatibus annui, cum potestate in municipes, constitui & electi: sicuti & de decurionibus, consiliove publico ciuitatis, nempe ad exemplum Romanæ ciuitatis, senatus, delectos fuisse diximus. Nam & duumuiri habent pro territorio, in quo fasces suæ iurisdictionis exercent, metas propriæ ciuitatis tantum, *l. duumuirorum, 53. de decur. libr. 10. C.* nisi alias iurisdictiones aliorum locorum priuilegio alio, vel iure alio, vt quilibet domini habeant. Quemadmodum plerumq; contigit ciuitatibus habere, vt Cadurcorum. ¶ Sed † tamen & post annum pro administratione rerum ciuitatum, & in duumuiros, si non in vtilitatem ciuitatis gesserint, etsi bene, & in rempublicam datur actio ex contractu magistratuum municipalium, *l. in honorariis, 33. §. fin. de action. lib. 44. P. tit. 7. vbi gl. distinguit, iuncta l. ciuitas de reb. cred. in P.* Si plures creentur duumuiri & illud potest adiici creationi, vt mutuo periculo teneantur, quo vicariis damnis sint obstricti: alioquin antequam quis pro collega possit conueniri, eius nominator discutiendus esset, *l. si in duumuiro, 3. quo quis ordine conueniat. lib. 11. C. tit. 35.* ¶ Possemus † forsan in municipiis duumuiros, ad imitationem tribunorum pleb. Romanorum inductos, dicere, in quorum locum, & forsan in frequentioribus ciuitatibus sunt quidam, qui in decuriones seu burgenses, & ciues potestatem habent: vt Lutetiæ est, quem vocant *Le preuost de l'arts*, Burdegalæ, *le maire* Tholosæ & alibi, vicarius dictus *le viguier*. Qui & possent quoque dici aliquo modo defensores ciuitatum. Et hoc modo capitolini escheuini. iurati. consules ciuitatum. non duumuiri, sed magistratus potius alii erant municipales. ¶ Verum, nec ignorandum † est hanc duumuirorum appellationem & multitudinem quoq; a generali formula Romanæ ciuitatis, in cuius administrationis genere, & duumuiri, & triumuiri, & decemuiri, & alterius numeri viri præpositi negotiis quibusdam certisve di-

(right margin numbers: 3, 4, 5, 6 at "¶ Administratio", "¶ Sed", "¶ Possemus", "nec ignorandum")

cebantur. ad plebis euitandam suspicionem. Erantq; diuersi isti duumuiri & triumuiri, decemuiri & similes. *l. 2. § deinde cum esset necessarium, de origin. iur. P. de quib. omnibus vide Alexan. ab Alexand. c. 16. lib. 3. Vuolphgang. Lazium, lib. 3. reipub. Rom. c. 2. & 3.* pro diuersitate negotiorum, quibus tot viri præficiebantur: vt capitales ædiliti sacrorum, quinquennales, nauales.

7 ¶ Duumuiri † capitales caussas criminum distinguebant, iudicabant & perduellionis diem reis dicere solebant. Sicut ex Liuio constat: dum de Horatii, vt perduellionis reo, crimine & iudicio agit, *Liuius lib. 1.* & alibi de M. Manlii damnatione, *Liuius lib. 6. Deca. 1.* Vlpianus horum duumuirorum etiam in municipiis ait esse potestatem carcerum, & dimittendi a custodia, *Vlpia. in l. si quis vxori 53. § si fugitiuum, de furt. lib. 47. P. tit. 2.* Sicut & Pomponius, dum enumerat triumuiros monetales æris, argenti, auri flatores, & triumuiros, addit capitales qui carceris Romæ custodiam haberent, vt cum animaduerti oporteret, eorum interuentu fieret, *Pompo. in l. 2. § eodem tempore constituti, de orig. iur lib. 1. P. tit. 2.* Erant & Romæ duumuiri quinquennales a potestate iudicii temporis quinquennalis accepta, *meminit Spartia. in Adriano.*

8 ¶ Duumuiri † ædilitii sen sacri erant, qui ædes dedicabant, qui expiationes vel melius exsecrationes, lectisterniis, ad placanda sua idola faciebant publicas ædes locabant, *meminit Liuius lib. 5. & 6 Deca. 1. & lib. 3. Deca. 1. 3.* Reliquos non persequar.

9 ¶ Admonebo † tamen Lysandrum apud Lacedæmonas, elegisse decemuiros in Lacedæmonum singulis ciuitatibus, sed eos tantum qui amicitia, conuiuio vel obsequio vel hospitio essent coniunctissimi, vel quod sibi placuisset se facturos spopondissent vt omnia pro nutu suo regeret, & crudeliter ageret. *AEmil. Probus in Lysandro, Diodo. Sicul. libr. 14. Xenoph. in 2. Hellen.* Vnde colligimus hos duumuiratus & decemuiratus municipiorum accedere ad quandam, quatenus licet aristocratiam, vel popularem per vices administrationem summam, relictis negotiis communibus aliis magistratibus inferioribus, municipalibus.

De Magistratibus municipalibus. Cap. 17.

1 *Magistratus tribus mensibus ante subeundam administrationem nominantur.*

Magistratus municipales plures pro vno sunt, eod.

2 *Magistratibus municipalibus qua concessa in iure dicundo potestas.*

Appamiensium respublica libera, eod.

1 EX † decurionibus quoque ad magistratus municipales nominantur, idq; ante tres menses, quam subire magistratum debeant. *L. 1 de magistratib. municipal. lib. 1. C. tit. 57.* Isti autem magistratus municipales vnam tantum potestatem, etsi plures sint, referunt: quia vnum administrant vt collegæ magistratum. *L. magistratus, 25. ad municip. in P.*

2 ¶ Habent † iure definitam dignitatis curam, & notionem. Atque in summis, ea quæ magis imperii sunt, quam iurisdictionis, magistratus municipales facere non possunt: nec illis permittitur in integrum restituere aut iubere, bona rei seruandæ caussa possidere, aut dotis vel legatorum seruandorum caussa, *Paulus l. ea quæ, 26 ad municip. lib. 50 P. tit. 1.* nec supplicium a se suo sumere, quamuis modica castigatio eis non sit deneganda, *l. magistratibus, 12. de iurisdict. omn. iud. P. lib. 2. tit. 1.* Solent maiores iudices magistratibus istis ea committere, quæ celeritatem desiderant, & requirunt, ob moram nociuam experiri ciuium: vt in damni infecti cautione præter exemplum, *l. 1. de dam. infect. lib. 39. P. tit. 9.* Et inter conuenientes, etiam de re maiori apud magistratus municipales agetur. *Paul. l. inter conuenientes, 28. ad municipal. P.* Sed & in quæstione iurisdictionis magistratuum municipalium præcipue animaduertendum est, quid in eorum priuilegiis & legibus vel antiquitate, vel principis auctoritate firmatis præscriptum sit illudque ratum habendum. Quod ex epistola Plinii Secundi ad Traianum & responso Traiani perspicuum est, dum Apamienses obiecerunt Plinio proconsuli, habuisse se priuilegium & vetustissimum morem, arbitrio suo rempublicam administrandi quod & probauit Traianus, *Plinius Secundus lib. 10 epistolar. epistol. 46. & 47.*

De Defensoribus ciuitatum. Cap 18.

1 *Defensores ciuitatis, & locorum duplices, sine dignitate, & cum eadem.*

2 *Defensores vnde dicti.*

3 *Defensores locorum a quibus eligi debent.*

4 *Defensorum electio a quo confirmetur.*

5 *Defensorum temporalis administratio cum iudicandi potestate, & iurisdictione.*

Curatorum ciuitatis, & defensorum pene simile officium, eod.

6 *Defensores quos habeant administros.*

Defensores sine iussu principis non deponunt administrationem impune, eod.

DEfensores † ciuitatum sunt in duplici ratione: alii namque sunt qui nomine ciuitatis caussas eius, lites atq; negotia curant, vt actores & syndici *in l. 1 § personalia, de muneri. & honor. in P. l. fina. § defensores, eo. titul.* vt dicemus Deo fauente suo loco, in iudiciorum personis, dum de procuratoribus agemus. Alii defensores ciuitatum sunt cum potestate & magistratu, de quibus hic agimus, qui & locorum defensores dicuntur, si ciuitates vel municipia non sint, vel si ab iis non denominentur. *L. 5. de defensor. ciuit. libr. 1. C. tit. 56.* vt & prouinciarum defensores alii, quibus latior cura, & plures res & ciuitates defendendæ commissæ sunt, *l. 4. C. eod.* Potest & in ciuitate defensor solus, & cum defensore alii magistratus municipales, *collige ex l. in hac, 30 de donatio. lib 8 C. tit. 54.* vt inde constet & posse eorum esse separatam iurisdictionem & potestatem, & concurrentem. 1

¶ Defensores † dicti sunt a cura rerum, quibus præpositi erant, vt eas ab omni iniustitia liberas vindicarent: vnde & paterna voce dicti ita defensores, vt ait Iustinianus vt eripiant a malis iniuriam patientes, *Iustinia. §. 1. nouell. 15. 2 tit. de defensor. ciuitat. in authent.* 2

¶ Defensores † ex ciuitatum nobilioribus habitatoribus eligi debent, quemadmodum & de duumuiris diximus: neque licitum est municipibus munus impositum repudiare, quacunq; præemineant dignitate, secundum videlicet circulum idoneorum *authen. præsides, C de episcopal audien. § interim, & § si qua vero, de defensor. ciuita. in authent.* Non tamen ex ordine decurionum, vel cohortalium sed aliorum, qui capaces inueniuntur *L. 2. de defensor. ciuit. lib. 1. C. tit. 56.* Ex decreto reuerendissimorum episcoporum, nec non clericorum, & honoratorum, possessorum & curialium, qui sacrosanctæ religionis imbuti mysteriis, hoc inprimis sub gestorum testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per depositiones cum sacramenti religione celebrandas patefecerint, *l. iubemus, 7. de episcopal audientia lib. 1. C. titu. 7. & authent. præsides, eod. titul. & § interim de defensor. ciuit. in auth. l. defensores, 8 eod. tit. C.* 3

¶ Electi † confirmantur a præfecto prouinciali, iuramento illi præstito, quod omnia secundum leges ac ius acturi sunt, *§ iusiurandum, de defensor. ciuit. in auth.* olim a clarissimo prouinciæ iudice præfecto prætoriano, *dic. § iusiurandum, & §. 1. de defensor. ciuit. in authent. l. defensores, 8. C. eod. tit.* 4

¶ Defensorum † munus olim erat quinquennale, *l. 4. C. de defens. ciuit.* ex nouellis autem Iustiniani est biennium, *§ iusiurandum, & § si eo. tit. in nouell.* Quibus etiam illis officium indicis impartit Cæsar, vt honestiores apparerent, *in § 1 vers nos igitur, eo. tit. in nouellis.* quod quidem antea habuerant, *l. 1 C. de defens. ciuit.* vi tem successu temporis viluerat, *§ 1 eo tit. in nouell.* Cassiodorus in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis *Cassiodor. lib. 7. Variar. c 11.* tradit eius officii esse commercia ciuibus secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione disponere: definire seruare quæ iussissent statuta pretia: tuncq; defensorem implere officium suum, si ciues suos nec legibus patiatur opprimi, nec caritate consumi. Idipsumq; officium postremum alibi, *Cassiodor. lib. 7. c. 12.* ad curatores ciuitatis refert in formula curatoris ciuitatum, nempe vt merces non ad nutum mercatorum, sed æquabili pretio veneant. Gratianus, Valentinia & Theodos CCC. Theodoto defensori formam defensionis præscribunt, *L. in defensoribus, 4. de defensor. ciuitat. C. Idem & l 3. & 5 eod.* vt defensor parentis vicem plebi exhibeat: non patiatur rusticos vrbanosq; descriptionibus affligi: officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurrat: ingrediendi cum vellet ad iudicem, scilicet prouincialem, liberam haberet potestatem: non pati super delegationem solitam quicquam exigi: nec ipsum exigere damna vel spolia ab iis quos liberorum loco habet. Addunt Honorius & Theodosius, curæ defensorum esse, ne possessores maioribus mensuris & ponderibus a susceptoribus prægrauentur, & eos deprehensos, ad iudicium cum fraudis deprehensæ indicio dirigere, *l. iubemus, 9. eod. de def. ciui. C.* Hoc officium est personale, in quo nec vicarios admittit ius, nec habere concedit *§ nulla exsistente licentia, eo tit. auth.* Cognoscit porro & iudicat defensor ciuitatis in ciuilibus negotiis vsque ad quinquaginta solidos, actis tamen iudicialibus interuenientibus: de 5

debi-

debito iusto, de seruo perfugam elapso, cetera maiora, rectori prouinciæ insinuando, *l. 1. C. de defens. ciuit. & l. de fi... sen ciuitatum 7. &c.* Iure nouellarum, vsque ad trecentos aureos *§. & iudicare, eo tit. in authen.* Apud defensores ciuitatum, insinuationes donationum & aliorum monumentorum fiunt, *auth. §. nulla exsistente, l. in hac, 30 de donat. lib 8. C tit. 54* per eos contumaciæ, & tumultus in ciuitate sedantur. *§. deinde eos, de defen ciuit. in Auth. in. l. 5. C. eod.* Audient etiam leuiora crimina, & castigationi competenti tradent, & maiorum criminum reos detrudent in carcerem, & mittent ad prouinciæ præsidem, *§. audient. eo tit in auth.*
6 *l. per omnes, 6. & l. defensores 7 C. eod. tit.* ¶ Adsunt † defensori per nouellam constitutionem ex prouinciali officio, exceptor & duo officiales, qui ea quæ ab illis decernuntur, adimpleant *§ ex prouinciali de defen ciuit. in auth.* Ipsi autem defensores nec ante tempus publicant sub suam sollicitudinem ciuitate pulsant, nisi gratia eis fiat a principe, *l. fi. C. eo tit.* alioquin in crimen læsæ maiestatis eos incidere statutum est *§ si quis autem, de administratoribus, in authentica, colla. 7 tit. 6.*

De Legatis. Cap. 19.

Lib. 50 tit 8 P. Lib. 10 C tit. 63

1 *Legati ciuitatum & municipiorum qui, & a quibus creentur.*
2 *Legationum liberarum, & non liberarum distinctio.*
3 *Oratores dicti legati.*

1 ALIA † species personarum gerentium honores ciuitatis constituitur in legatis, quibus mandata reipublicæ ad principes vel alios deferenda, vel exsequenda committuntur, ex consilio ciuitatis vel municipii. interueniente magistratu summo loci eius, *l. si de legationibus, li. 10. C titul. 62 l. 1. eod. tit P.* Isti autem vel præsentes vel absentes creantur: absentibus mittuntur mandata exsequenda, *Modestinus l Titio 36. ad munic. & l. 50. P. tit. 1.* Et proinde nequaquam tenentur, si gratuitam habeant legationem, referre per se gesta, sed per alium possunt remittere muni-
2 cipes *l. si absente 12. de legatio. in P.* ¶ Legationum † aliæ liberæ, sine mandatis reipublicæ, & tamen cum honore muneris: aliæ cum honore & munere Et harum vltimarum aliæ gratuitæ, aliæ cum legatiuo, id est, salario, de quibus, & de iuribus, & priuilegiis legatorum, tractamus abunde in criminibus, dum de crimi-
3 ne læsæ maiestatis agimus proprio titulo De legatis ¶ Sextus † Pompeius Festus in libris de verborum significatione: *Oratores,* inquit *ex verbo agendo dicti, quod missi a regibus nationibus, deos solerent ... id est testarentur modo dicti sunt legati.*

De appellatione hominum ratione munerum, & de Muneribus sine honore. Cap. 20.

1 *Munerum personalium quorundam enumeratio.*
Annonæ cura. eod.
Sitona eod.
Frumentatores, eod.
Curatores diuersi eod.
Episcopi qui ciuiles eod.
Æ dium sacrarum custodes. eod.
Rationibus publicis tractandis munera quæ distincta eod.
Xenoparochi. eod.
Epistathmia eod.
Creatores eod. Mareschaux de logis. *eod.*
Camelasia, & camelarii eod Mastigophori. eod.
2 *Munerum patrimonialium quorundam enumeratio.*
Ad munera personalia qui teneantur. eod.
Decaprotia, & decemprimatus. eod.
Hospites suscipere munus patrimoniale.
Equos alere curiæ et munus est patrimoniale.
3 *Prostasia quid. Sacerdotia munus. eod.*
4 *Munera quomodo a iudice sint distribuenda ciuibus.*
5 *Munera quæ quis non tenetur subere.*
Equorum fiscalium munus sublatum. eod.
Gleba omnis sublatum. eod.
6 *Salgamum. & alia militibus non præbenda.*
7 *Vacationum munerum species duæ, pleniores & exiguæ, temporales perpetua.*
8 *Vacationes seu excusationes munerum perpetuæ.*
9 *Personales immunitates, quæ transeant ad heredes.*
10 *A muneribus personalibus, & patrimonialibus excusati.*
Artifices qui gaudent immunitate personalium munerum. eod.
11 *Muneribus vilibus quorum patrimon. a non teneantur.*
Hospitia qui non præstent. eod.
12 *Munera sordida & vilia quæ dicantur.*
13 *Ad excubias teneantur ecclesiasticæ personæ tempore necessitatis.*
14 *Munerum excusatio ratione vitiosæ electionis.*
15 *Muneribus excusati ratione officii.*

MVnera personalia, † quæ honorem non habent, plura sunt enumerata ab Hermogene *in l. 1. de munerib. in P.* & Arca- 1
dio *in l. ... eod* Iurisconsultis. quæ nomen aliquod tribuunt etiam eis, quibus conceduntur. Vt defensio ciuitatis, ex qua syndicus: annonæ cura vnde σιτῶναι, sitonei & frumentatores, ... qui præfecti ..., & coactores. His adduntur, qui curam habent exigendi census prædiorum publicorum, aquæductus, calefactionis thermarum, tutela pupillorum, cura adultorum, prodigorum furiosorum & aliorum, & bonorum vnde exactores, curatores operum. adultorum, prodigorum & tutores, *dicta l. 1. & fin* curatores bonorum, calendarii rei vehicularis, angariarum: & præfectura disciplinæ publicæ, & corrigendorum morum. vnde irenarchæ *dicta l. fin §. irenarchæ, & l. 1 de irenarch. libr. 10. C. & l d. nos de custod. rerum in P.* Episcopi, *d l. fi §. item episcopi,* qui præsunt pani, & ceteris rebus venalibus in ciuitate, custodes ædium sacrarum ..., & æditui, ... Archiuis præpositi ..., *d. l. fin § hi quoque.* rationibus publicis conficiendis, præscribendisque. logographi: & qui in tabulas publicas referunt, tabularii. Qui peregrinis salem & alia præbebant xenoparochi, portuum præfecti limenarchæ. Mansionum seu hospitiorum designatio, ἐπισταθμεία: vnde dicti mansionarii, designatores hospitiorum, vel creatores: quia creta signent hospitia, nobis *Mareschaux de logis.* Qui curam habent camelorum, seu camelasiæ, vnde camelarii, *d. l fin §. camelasia.* Adde defensores iudices, *l 1 § 1 & l. fi. §. defensores, & § iudicandi. eod.* mastigophoros, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Operarum quoque præstationes personalia erunt munera, quæ sublatæ postea sunt a prouincialibus tributa pendentibus, *l. vnic. ne operæ a collectoribus exigantur, libr. 10. C. tit. 24.*

¶ Inter munera patrimonialia elæemporia. olei compara- 2
tio: ospriunia, leguminum comparatio, *l. fin. §. patrimoniorum de muner. in P.* Possessionibus indicta: agminales equi, mulæ angariæ, veredi, ad quæ tenentur domini rerum. etsi non sint municipes: & qui forum exercent, veterani primipilares, pontifices, *d. §. patrimoniorum & l. 2. & l. vlt. de priuil. veteranor. in P.* & alii alioquin priuilegio excusati a muneribus, *l. rescripto §. si de muner. P. Vlpian. l. 2 §. quæ patrimoniorum. de vaca. muner libr. 50. P. titu. 4. l. 2. 3. & l. neque de muneribus patri. lib. 10. C.* nisi expresso priuilegio ab iis releuentur a principe, *l hi qui, & l sunt munera, de vacatio. muner. P. l. semper. § priuilegia, de iure immunitat. vide gloss. in l. fin § patrimoniorum autem in verbo, submixtus, de munerib. l.* Ad munera quoque patrimonii pertinent collationes. quæ quotannis præstantur, pro modo agri in frumento, vel alia specie, *§. præterea, l. fin. de munerib.* item munera vehicularis, nauicularis, decemprimatus, *l 1. § 1 eod. titu.* Quanquam Africanus referat: Herennium Modestinum notando, & disputando optima ratione decreuisse. decaprotias, id est, decemprimatus tributa exigentes, esse intermixta munera personalia, & patrimonialia. *l fin. §. mixta eo tit.* Decaprotiam Vlpianus tamen magis patrimonii onus putat, & inde decaprotos dici, quibus imponatur, *Vlp. l 3 §. decaprotos, de muner. & hon de decemprimatu & decaprotia vide Budaeum in d. l. § mixta munera, Alciatum & Pyrrhum in l. nec protostasia, de muneri. patrimon libr 10. C. tit. 42.* Exactio tributorum, onus patrimonii quoque est, *d. l. ... § exactionem, de munerib. P.* & munus hospitis in domum recipiendi, *d. l. 3. § munus, & §. eos, de mune... ... immunitatem, l. 3. de muneri b. patrimon. libr 10. C.* Equus curiales alere munus quoque patrimonii, *l. non videtur, 4. de munerib patrimon l b. 10 C.*

¶ Munera quoque † protostasiæ, & sacerdotiæ, *l nec protosta-* 3
sia, 8. eod tit. ... legerem prostasiæ. Nam Plutarchus scribit *in Romulo.* Latinos vocare ... quam Græci dicunt ..., cum quispiam pro alio liti se opponit, & eius defensionem suscipit euentumque præstat: vnde pro patrocinio ... Sacerdotia vero hic, puto dici reditus. vel collationes ad sacra facienda, sicut & nos sacerdotia. beneficia dicimus. Sunt munera quoque patrimonialia superindictiones, *l. final. de munerib. patrimon. libr. 10. C.*

¶ Ceterum † ad præsidis prouinciæ curam pertinet prospi- 4

cere munera & honores in ciuitatibus æqualiter iuxta ordinem & vices, secundum ætates & dignitates, ac gradus munerum honorumque, qui antiquitus statuti sunt, iniungi. ne siue discrimine, & frequentius ciuibus oppressis simul viris & viribus respublica destituatur, *l.3 §.prases, de muneribus in P.* Proinde recte statutum diximus, vt qui ad munera nominantur, ante administrationem subeundam tribus mensibus nominentur, vt interim, si nominatus caussas excusationis appellatione obiiciat, illæ decidi possint *l.1.de magistra.decurion.lib.1. C.tit.57.* Eo quoque spectat consilium cogendum curialium, per quos fieri debet nominatio, *l.2.de decurion.lib 10 C.* non ex arbitrio quorumdam considerata muneris qualitate. & persona, & patrimonio, num possit nominandus recte obire munera imponenda, *Callistrat l.honor.14 § de honoribus, de muneribus & hon. in P* & num ea is te-
5 neatur subire: quædam enim potest reiicere. § Vt † si respublica imposuerit alicui necessitatem statuarum principi ponendarum, ei qui non promisit, non esse obtemperandum rescripsit Imperator *l.totius 6.§ si de pollicitation. in P.lib.50.tit.12* Et opera quædam reipublicæ sunt, quæ ingenuis liberis hominibus committi non solent, nec possunt *leg.1.& 2.ne quis ingen. actum reis sub. ger. coga.lib 11.C tit.36.* Multa quoque patrimonii & personarum iure posteriore Codicis sublata sunt, quæ antea obtinuerunt: veluti, ne liceat rusticanæ plebi, quæ capitationem suam, congruamque annonam præstat, equorum fiscalium vel mulatum imponere, vel alia eius capere. *l.1.& 2 ne rustica ad vllum ob seq. deuocent lib.11.C.tit.54.* Sublata etiam onera glebæ, follis, septem solidorum, quæ erant collationes ex prædiis, *l fin.de præ-*
6 *torib & hono prætur.libr.12.C.tit.2.* § Item † prohibitum, ne tribuni, comites, præpositi milites, nomine salgami caleitras, lignum, oleum, non pabulum pro suis animalibus vel pro seipsis, non angarias etiam a suis hospitibus extorqueant: nec volentibus etiam hospitibus accipiant pœna indicta facientibus *l.unic. de salga. hospitibus non praben lib.12. C tit 42. l.decretum, 5 de metat. eod lib.tit.41.l.illicitas de officio, ra'id. P. § illud tamen. de mandat.*
7 *princ in Auth.tit 4.* § Atque † sunt quædam concessiones priuilegiorum singulares, quæ vacationem vel immunitatem vel excusationem a muneribus præbent. Vlpianus autem vacationum duo genera facit, vnum plenius, cum & militiæ datur. Aliud exiguum cum nudam muneris vacationem acceperint. *Vlpian.in l.præter 13.§.duo genera de vacatio munerum lib.50. P.titu.5. Iabolenus in leg cui 12.& Arcadius in l fi.18.§.penult.de mune rib.& hono.* Quædam enim vacationes ab omnibus muneribus eximunt: aliæ a certis tantum. Quædam etiam sunt temporales vacationes & excusationes: aliæ perpetuæ. Vt temporalis conceditur eis qui reipublicæ caussa absunt, *Meratius in l. tempus, 4. de vac. mun.* Item munera personalia, quandiu quis corpore est inhabili, ei non conceduntur. *l.fi.§.camelasia, de munerib. P* In patrimonialibus, quandiu quis destituitur facultatibus, temporariam habet excusationem, *l.4 § deficientium, & seq de mun ers. P* Et qui 75. annorum, & qui quinque liberos habet incolumes a ciuilibus excusantur, *l.3 § quamuis, & § cura, de muner. & honor. P l.eos, qui numero liberor se excus libr.10 C.titu.51 l.e.de persona ibus.5. C eo nepotes filiorum loco, l.3 C eod* non a patrimonialibus, vel honoribus, *l.1 qui numero liberor se excusant li 10 l neque C eod.* nec ab aliis ciuilibus si capti vel mortui, *l.2 qui numero libero. vel paupertat se excus.libr. in C.tit.51.* Qui procurant patrimonialia principis, quandiu administratione detinentur, *l.administrantes, de excus at tutor. in P l.1. de excusation munerum, lib.10. C titu.47.* Excusationes & immunitates sordidorum munerum patrimonialium habent temporales: nam contemplatione personarum & dignitatis, dantur, nec in heredem transeunt, *l eam legem 14 & seq eod. tit de excusat. mune. li 10 C.* Est & excusatio ob operam medicationi exercitus præbitam, *l.1 de profes.& med. lib 10. C.tit. 52* At quamuis conductores vectigalium principales publicani, habeant immunitatem: tamen conductores conductorum non habent, *l.1 quib muneri b.excus.& ii. qui post imp letum, &c. lib.10.*
8 *C.tit.55.* § Perpetuo † excusantur veterani a muneribus ciuilibus: non a patrimonialibus, *l.a muneribus, 6. de vaca.muner Qui veterani, v. de l.pen & fin. de his qui non impleto stip.lib.10. C tit.54.* § Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quo minus iniungantur, *l.3 § corporalia de muner. P* personalia videlicet. sed patrimonialia subeunt. vbi habent possessionem. *l patrimoniorum, de mun.& in quo lo. C.l.1. de muner. & in quo loc lib.10. C l.cum prætor. de iudic P. exceptis paucis de quibus l.2.de reg.iur. P.* § Perso-
9 nis datæ immunitates, † heredibus non relinquuntur: sed & generi posterisque datæ, ad eos, qui ex fœminis nati sunt, non pertinent, *l.1.§ fin.de iure immunitat.lib 50. P.tit.6. l.semper, §.immunitatis eod.tit.l.1 in honoribus, §. vacation. in de vaca.& excusa.muner. in P l.sordidorum. de excusat muner. libr.10. C.l. priuilegia de regul. iur. P. de exclusione natiuum ex fi ?abus, l.tale pactum, § fin de pact P. l.quisquis & l.non est.de verb fig.* Itaque immunitates generaliter tributæ, eo iure vt ad posteros transmitterentur, in perpetuum succedentibus durant *l.Modestinus l.immunitates, 4. de iure immunit. P. cum simul. ibi notatis a glo.* § Obseruamus † hic quosdam 10
habere a muneribus ciuilibus excusationes, non tamen a patrimonialibus: qualis miles veteranus, primipilaris pontifex, *Martian in l.a muneribus, 6 de vac.mun P l.fi. §; atrimensorum, in 2.de muner in P l.2.& 3 de priu veter.in P* minor 25 an qui decaprotiam subit quia patrimonii magis, *l.3.§ decaprotos de mu & hon in P* Medici, archiatri grammatici professores literarum, doctores legum ab omnibus personalibus & sordidis habēt vacationem, *l.medicos, 6.& l.fi.de professor.& med lib.10.C.tit.52.* non autem a patrimonialibus, *l professio, de muneribus patri. lib.10.C.* Nisi quæ eis specialiter remittantur quemadmodum plura remissa sunt, *l.fi §. ab huiusmod.& §.fi.de mun.& ho.P l.sunt munera.de vac mun. P l. archiatros, de metat.lib 12.C.l his honoribus §.angareorum de mun P.* Sic athletis triplici certamine victoribus, in munitas a ciuilibus, *l.1.de athlet li 10 C.tit.53.* non a patrimonialibus data, *l qui immunitatem, de mu.& ho.li 10 C.* infirmitas corporis a muneribus quæ infirmus non potest obire, personalibus excusat, ab aliis minime. *l.1.2.3.qui morbo se excusant li.10. C.tit.50* studentes in academia aliqua priuilegiata. habent excusationem vsq; ad 25. annum a muneribus personalibus, a patrimonialibus non item. *l.1.& 2. qui ætate vel professio se excus.lib 10 C.tit 49.* Et a personalibus habent excusationem artifices quidam, eo quod eorum ars vtilis reipublicæ sit. nec debeant inde auocari, & filios suos possint erudire, a patrimonialibus non itemque, *enumerantur ii artifices, in l.1.& 2.de excus.artif.lib 10 C.tit 64.l.pen § pen de iure immu. P.* nisi speciali nota concedatur, vt factum quibusdam, *l.negotiantes 8.de excus.mun.lib.10.C.tit 47.* Idipsum in præpositis laborum, iudicio principis, *l.vn.de præpositis labor. lib.12. C tit.18.* § Et sunt † ad- 11
huc alia munera vilia quædā extraordinaria, a quibus aliquorum hominum facultates releuantur veluti senatorū, & qui illorum sunt, *l.4.& l.nemo 5.l.quoniam 7.de dignit lib.12.C.tit 1.* Consistorianorum comitum notariorū principis & cubiculariorum ex cubiculariorum eiusdem *l maximarum, 13.de excusat.muner.lib.10. C.tit. 47.* & quæ patrimonii sunt principis, quamuis ab aliis locationis nomine colantur, *l euidenter 16.eod.ti.de excus munerum.leg.grauata, 11.eod.l.1. & l fin.de priuileg. domus August li.10 C. l.1.de location præd o ciuil lib.10.C* Communicatum & hoc priuilegium illustribus personis aliis, *l.fi. & l.maximarum de excusat. mun lib.10.C.* rhetoribus grammaticis, *d l.maximarum & l.1.§ fi. de mun. & hon. P.* ecclesiis quoq; & bonis personarum ecclesiasticarum, *l.; lacet 5.de sacros eccles lib.1.C tit.5 l.2. de episc & cler.lib.1 C.tit.6.l.presbyteros, C eo* quia nec hospites suscipiunt, *l.1 C.de episc & cler. l.2 de immun eccles. lib 3 Decret. tit. 49.* filiæ lia tamen tributa prædiorum coguntur persoluere *d.l placet, & l de his clericis, l 3 de episc.& cler.* Humilioribus etiam aut extraordinariis officiis curiales non occupantur, ne publica vacillet vtilitas, *l.humilioribus, 14. de suscepter. lib 10. C.tit.70 l.1. de cur.vrb. Rc in eod. lib.& l.si quis procurationem, l curialis de decur lib.10. C.* nec pariter silentiarii, decuriones palatii principis, *l 3 de silentiar. lib 12.C.tit. 16.* sacris scriniis præpositi, a libellis & ab epistolis principis, *l.iubemus, 4.& 9. de proxi.sacror scriniior. lib 12. C.titu 19 & l.1.de magistris sacror.scrin eo.lib.tit 9.* Palatini, eorumque filii & adiutores *l 1.& l.ab officiis 6 l palatines, 1e de palatin sacrar.largition.lib. 12.C.tit 24 l.1.& 2 de priuil. eorum qui in sacro palat militant, lib. 12.Cod titul 29.* Corniculiarii præfecturæ, primiscriniū, numerarii, *l.1.& 3. de apparitoribus præfect.er. prætor. libr. 12. Cod. titu 53.* & similes.

§ Munera † sordida dicuntur, cura confectionis pollinis, pa- 12
nis excoctio. obsequium pistrini, parauredorum, aut parangariarum, præbitio operæ, in calce excoquenda obsequia, iumenta curare. materiam lignorum atque tabulata præbere, *l.maximarum, de excusatio. muner. Lib.10 C.* In casibus tamen certis omnes immunes conferunt, vel ob necessitatem, vel vtilitatem publicam, ob quam, vt ad refectionem viarum & pontium. & ecclesiæ.& patrimonium principis conferre debent, *l ad instructiones 7 & l.iubemus nul a, & l.nemine de sacros.eccl.l.absit de priu. dom. Aug li.11 C.* Cōferunt vniuersi cōparationi transvectioniue

spe-ie-

specierum, nec excusantur tempore expeditionis ab angariis, perangariis, plaustris, & similibus muneribus necessariis *l. maximarum. §. sordidorum, de excusa. munerum tit. 47. l. 1. 2. 3. de quib. mun. vel præstatio nemi liceat se excus. tit. 48. lib. 10. C. l. nullus, 21. de*
13 *curs. publ. lib. 12. C. tit. 51. l. neminem de sacrosanct. eccles. C.* ¶ Imo † & ecclesiastica persona, impellente necessitate, ad custodiam murorum, ad excubias vrbis, vt se & ecclesias commissas sibi conseruent, tenentur & coguntur, *c. 2. de immunitate eccles. ap. Greg.* ¶ Ex
14 modo † quoq; eligendi vitioso repudiantur recte munera, vt si non recte consilium decurionum initum sit, vt diximus, *l. 2. de decurionib. lib. 10. C. cum simil.* si alius prior ad munera debuerit nominari, quam electus, *l. vnic. de potior. ad munera nom. lib. 10. C. tit. 65. l. ordine, de legat. 3. § præses, de munerib. & honor.* si propter inimicitias, non æstimatione vera & commodo reipublicæ, creatio fiat, *leg. vnic. si propter inimici. creat. facta sit, lib. 10. C. tit. 66.* His enim de caussis & similibus, quibus tantum alicuius vexandi caussa creatio fit, appellatione interposita fiet creationis retractatio, & sumtuum aduersus temere & inuidiose nominantes fiet repetitio, *l. 1. de sumtuum recupera. lib. 10. C. tit. 67. l. ciues. C.*
15 *de appella. l. de vaca. munerum in P.* ¶ Ratione † dignitatis & officii electorum & creatorum, plures excusantur a personalibus muneribus, vt ex superioribus liquet: sicut adhuc comites præsidum, proconsulum procuratores Cæsaris, *Paul. l. legato, 12 § fin. de vacati. muner. in P.* sacerdotium habentes, a quo non possint sine religione discedere, *Vlpian l. prætor. 13. eod. P. l. omnes, C. de epis. & cler.* apparitores magistrorum militum *l. 1. de apparitor. magistrorum milit. libr. 12. C. tit. 55.* frumentarii, *Papia. l. eos qui Romæ, 9 § fin. de vacatio. muner. P. l. manicularios, de munerib. P.*

De Artificibus diuersis. Cap. 21.

1 *Artificium quid.*
2 *Artificium. & eiusdem quoque artis differentia.*
3 *Artificium a professione artis quid differat.*
4 *Officium & artificium quomodo differant.*
5 *Officium vnde deducatur & duplex esse, perfectum & medium.*
6 *Artificium auget æstimationem serui.*
7 *Artificum plurium nomenclatura.*

1 ARtificii † nomen plures continet sub se species, quæ artem factitiam seu manualem exhibent certis præceptis definitam, quæ videlicet ingenio & arte perficiatur, *vide quæ diximus de mechanicis artibus, libr. 24. Syntaxeon, c. 2.* Qua ratione etiam ars Grammaticæ dicitur apud Iurisconsultos artificium, *l. duo societatem, pro socio, P.* videlicet quod & in orthographia, quæ eius est pars, manus officium quoddam desideretur, in bene pingendo & emendate scribendo.

2 ¶ Itaque † vt inter artificia est differentia, ita & inter artifices quoq; vnius eiusdemq; artis ratione ingenii doctrinæ, naturæ & institutionis, *Vlp. l. inter artifices, 31. de verbor. oblig. libr. 46. P. tit. 3.* cum omne artificium incrementum discendo vel experientia recipiat, *l. legatis seruis, 65 § ornatricibus, de lega. 3. P.* Vt qui artificem promiserit vel dixerit, non vtique perfectum præstare debeat, sed ad aliquem modum peritum, vt neque cum summæ scientiæ accipias, neque rursum indoctum esse in artificio: sufficietque talem esse, quales vulgo artifices dicuntur *Vlp. l. sciendum tamen, 19 illud sciendum est, de ædil. edict. libr. 21. P. tit. 1.*

3 ¶ Artificium † a professione artium putamus differre, quod professio in docendo vel discendo artes liberales consistat: artificium in mechanicis versetur maxime tractandis. *gloss. Rubrica. in titu. de excusat. artific. li. 10. C. tit. 64.*

4 ¶ Martianus † quoque Iurisconsultus rursum putat officium latius nomen esse, quam artificium. Et officium artificio adepto mutari, non autem artificium adepto officio, *Martian in l. legatis seruis, 65. § si ex officio, de legat. 3. lib. 32. P. item 1. Africanus, leg. sextoribus. 59. eod. tit.* Officium eius interpres, *glo. in d. § si ex officio,* arbitratur continere omne ministerium siue artificium sit, siue sine artificio. Et proprie tamen sine artificio officium habere eos, qui ministerium tantum præbent: cuiusmodi ait esse mulionem, agasonem, opilionem, saltuarium, armigerum, dapiferum, cocum, pastorem, ostiarium, pistorem & similes eius generis sine arte. Nam artifex vt Varro ait *lib. 4. de ling. Lat.* ab arte dici-
5 tur. ¶ Officium † porro ab efficiendo, quasi efficium, & propter sermonis decorem, vna mutata litera, in officium, vt ait Diuus Ambrosius *lib. 1. Officior.* qui & alias duas adfert nominis declinationes. Sed hæc magis placet ab efficiendo, quod officium sit illud, quod quemque pro conditione suæ personæ facere deceat. Ita erit ἔργον, seu opusculosque siue perfectum velis, quod Græci κατόρθωμα vocant, quod omnes numeros virtutis continet, *Cicer. 1. officior.* siue medium, quod pertinet ad institutionem vitæ communis, *Cicero 1. de finibus.* Sic oratoris officium est, quod facere debet orator vt finis cuius caussa facere debet, *idem 2. de inuentio.* τὸ καθῆκον dicunt Græci, quod decens est quod conuenit cuique, vt exponit M. Tull. Cicero *libr. 16. epistolarum ad A.* *tum in epistola omnium 338. Sed vt aliud ex alio, inquit mihi non est dubium, quin quod Græci καθῆκον, nos officium: id autem quid dubitas, quin etiam in rempublicam præclare caderet? Nonne dicimus consulis officium senatus officium? præclare conuenit aut da melius.* Ex quibus verbis elucent prope enumerabilia iuris ciuilis capita, quæ de officio loquuntur vario modo, videlicet, quia non eadem sunt omnia omnium, nec omnibus omnia conueniunt: eoque pertinent Rubricæ de officio præfecti prætorio Orientis, Illyrici, Africæ, vrbis, de officio magistri militum, de officio magistri officiorum, de officio comitis sacrarum largitionum, & similium. De officio diuersorum iudicum, de officio eius cui mandata est iurisdictio, &c.

¶ In † æstimatione facienda conditionis seruilis, & consequenter plebis, pluris æstimabantur imbuti aliquo artificio, quam illi, qui nullam norant artem, *l. 1. §. ne autem, de commun. seruo manum. lib. 7. C. tit. 7. l. fin. § sancimus, commun. de legat. libr. 6. C. tit. 43.* & officium præstare tantum possent. 6

¶ Ceterum † artifices diuersi muneris adfert Callistratus *in l. fin. de iure immunita. lib. 50. P. tit. 6.* & Augustus quoque *in l. vnica, de excusation. artificum. lib. 10. C. tit. 64.* Sunt autem illi architecti, *de iis postea* medici, *de his paulo post, de aliis vide Alciatum in l. vnic. de excus. artif. C.* pictores, statuarii, marmorarii, lecticarii, seu actuarii, clauicularii, quadrigarii vel quadratarii, structores seu ædificatores, sculptores ligni *lex de sculptore, seu celatore gemmarum, & quando tenentur, & quomodo, l. item quæritur § si. si gemma, loca. P. l. si seruum seruum. § si calicem, ad l. Aquil. in P.* mulcarii, deauratores, albini, *de artificib. in l. 2. § 1. loca. in P.* argentarii, brambaricarii. *Brambaricarii & argentarii pro eodem, in lib. qui notitia prouinciarum vtriusque im. eris, dum de præpositis bramboricariorum seu argentariorum agit,* diatretarii, ærarii, fusores, signarii, fabricarii, bracharii petricarii, libratores, *libratores erant qui modum & formam in aquis inducendis adhibebant, de quib. Traianus epistola 41 lib. 10. epist. Plinii a. & l. 2. de excus. artif.* figuli, aurifices, vitrarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cusores, trigarii, cisiarii, bractearii. 7

De Architectis. Cap. 22.

1 *Architecti ars circa quæ versatur, & architecturæ partes.*
2 *Ædificandi architectis dicta leges.*
Ædificator quamdiu de operis vitio teneatur, eo.
3 *Ædificans ædificium perficere cogatur.*
4 *Ædificare nō licet in muris vel portis ciuitatis, vel loco publico.*
5 *Priuatorum ædificiorum struendorum leges.*
6 *Sepulcrorum ædificandorum leges.*
7 *Balneorum exstruendorum leges.*
Furnorum & pistrini ædificandi leges, eod.
Gypsariæ exstruendæ lex, eod.
Calcis fornacis ædificandæ lex, eod.
Fullonicæ officinæ struendæ lex, eod.
Vitrarii & ferrarii fornacis ædificandi lex, eod.
8 *Furnus bannarius quis & quomodo quæratur.*
Molendinum seu pistrinum bannarium, quale & quomodo quæratur eod.
9 *Cloacarum leges quædam.*
10 *Fabri lignarii.*

ARchitecturam † inter fabriles artes in Syntaxibus nostris constituimus & inibi abunde de ea diximus, *li. 30. Syntax. artis mirab.* vnde & si egeas depromere possis. Verum prout iurisconsulte agendum nunc est, quædam iuris familiaria recensebo. Architectus, & eius ars circa tria versatur, quæ in iure quoque considerantur: quia & partes Architecturæ tres sunt ædificatio, gnomice, machinatio. Ædificatio diuisa est bipartito, vna est mœnium & communium operum in publicis locis collocatio: altera est priuatorum ædificiorum explicatio. Publicorumq; distributiones sunt tres e quibus vna est defensionis altera religionis, altera opportunitatis. Defensionis est, murorum, turrium, portarum ratio, ad hostium impetus perpetuo repellendos ex- 1

cogitata: Religionis, immortalium, fanorum ędiumq; sacrarum collocatio. Opportunitatis, omnium locorum ad vsum publicum discretio. veluti portus, fora porticus, balnea, theatra, inambulationes, & similia, quæ fieri debent habita ratione firmitatis, vtilitatis & venustatis, *vt de his Vitruuius, li. 1. ca. 3. l. 2. de excus. artific. li. 10. C.* Ad hæc opera publica conficienda, instituenda, reparandave & curator publicorum operum creatur, *vt l. 1. de operib. pub. l. lib. 50. P. tit. 10. & nos dum de curatoribus reip. egimus plura.* Priuata autem ædificia ex arbitrio dominorum fiunt, *est titu. de*
2 *ædif. priua. lib. 8. C. tit. 10.* § Sunt † tamen & in publicis & priuatis ædificiis leges dictæ architectis & fabris, quas scire & seruare eo expedit. In publicis, velut vt de vitio operis teneantur vsque ad quindecim annum, *l. omnes quibus, 7. de operibus pub. lib. 7. C.* Alia les Ephesi, duriore conditione, sed iure non iniquo constituta, vt architectus cum publicum curandum opus recipit, pollicetur quanto sumtu id sit facturus: tradita eius æstimatione bona, obligatur magistratibus donec opus sit perfectum. Eo autem absoluto, cum ad dictum impensa respondeat, decretis & honoribus ornatur. Item, si non amplius, quam quarta in opere consumitur, ad æstimationem est adiicienda, & de publico præstatur, nec vlla pœna tenetur. Cum vero amplius quam quarta in opere consumitur, ex eius bonis ad perficiendum pecunia
3 exigitur. *Vitruuius in proœmio libr. 10. de Architect.* ¶ Alia † lex, vt qui opus publicum etiam propria liberalitate extruere incipit, imperfectum non possit relinquere, sed ipse vel heredes eius cogantur implere. *l. 1. de pollicitat. in P.* Quod expresse cauit in monasteriis constitutio nouella, quam refert Constantinus Harmenopolus *li. 5. Epit. iuris cap. 8.* quę & ne imperfecta eorum re-
4 maneat structura, cogi post eorum heredes statuit. ¶ ... priuatis quoque ædibus plures leges, quarum aliquot ... Vna est, ne ædificare liceat in muris vel portis ciu... *fi. ne quid in loco publ.* Alia huic proxima, ne ... in loco publico contra ornatum, & faciem ... rum ... tis: vtque ædificatum diruatur ... præscriptione, *præscriptio, de operib. public.* vel ... *gnoo l. de, vectig. imperat. offer. C. le. vltim. pr. contra ... publ.* Neve aliquæ ædes diruantur, si inde etiam deformetur ... n tatis dec... *l. 1. de ædific. priuat. lib. 8. C. tit. 10. l. senatus de contrahen. emt. P. Paul... rect. ra. 45. Martia. in leg. fideicommissa, de leg. 1.*
5 ¶ Priuata † ædificia absint decem pedes a publicis ne periculum ex illis his accidat, *l. si cui. & l. penult. de ædif. priua. C.* Aliæ leges in titulis *... ex* interdictis, seu edictis prætoris, ne quid in loco sacro, ne quid in loco publico ne quid in flumine publico, & in § tertia diuisio De interdictis apud Iustinianum. Fuerunt leges de crassitudine parietibus imponenda secundum contabulationes & contignationes, de quibus in seruitutibus oneris ferendi diximus ex Vitruuio *lib. 2. c. 8. Plinio libr. 35. c. 14.* & aliis. Alia Solonis lex iure ciuili Romanorum recepta, quam etiam alibi explicauimus, quam Caius refert *l. fin. finium regundor. libr.*
6 *10. P. tit. 1.* ¶ Sumtuum † etiam modum in sepulcrorum ædificatione, constituit lex 12. tabularum *Cicer. 2. de leg.* Sicuti & Ægyptii, qui in sumtuosa sepulcra, non nisi talentum expendere permittebant: in mediocria, minas viginti: in humilia, parum quid
7 sumtus, *Diodor. Sicul. li. 2. Bibliothec. c. 5.* ¶ Balnea † priuata constructurus dare debet operam vt a muro vicino distent, ob rationem, quam adfert Harmenopulus *libr. 2. Epit. iur. cap. 4.* Vitruuius *libr. 5. cap. 10.* & Iurisconsultus, *l. quidam Iberus, de seruitu. vrbanor. prædior. P.* Oportet quoque pistrinum a domo & furno vicini sex pedes seiungi, propter incendiorum periculum, *Harmenop. d. c. 4. & Vitruuius lib. 6. c. 9.* Figulinus furnus, si ad boream vel ortum spectat, vbi vicina domus habet fenestram, viginti cubitis ab ea distare debet: si ad notum vel occasum, magis duodecim: si in austrum vel occidentem triginta. *Harmenop. vbi sup. de furnis, gulinis, & calcis, momentis & Paulus leg. veluti, 6. de seruitut. rustic. prædior.* Gypsarius distabit a vicinis ædibus vnius tecti, fenestris in gypsarium prospicientibus caminum. ad ortum vergentibus vel septentrionem octo cubitis: ad occasum vel meridiem quattuor, &c. *Harmenop. vbi sup.* Calcis viuæ fornax, distet ab omni quouis ædificio centum et binis, propter pestilentem & grauiorem ab ea nasci sum vaporem ... barea autem, quinquaginta cubitis, *idem ibid.* Opifices infectorum & fullonum absint ab ædibus planis, sex cubitis, & belle, vt ... nescat eorum fumus pestilens. & extra periculum desi... gationis fine, *idem ibid.* Vitrarii & ... bri ferrarii, qui bipenne ... es, statuas, & magna organa & machinas faciunt, ob periculum ignis, & pesti-

lentem corpori vaporem, ne in vrbe opificia habeant, vel si habeant, in locis solitariis constituantur, *idem ibid.* § Quilibet † in 8
suo potest furnum seu clibanum panarium ædificare, nisi ab alio iure prohibeatur: puta ob conuentionem, vel morem, seu consuetudinem legitimam, quibus placuerit, inter incolas loci vel pagi alicuius vnum esse, domini vnius puta clientelaris, vel alterius. qui eius oneris caussa certum exigat censum vel vectigal, seu pensionem. *Ioan. Faber. in §. aque de actionib.* Vocant furnum bennarium, qui non ratione beneficiarii tituli. quod quis sit dominus vt dicunt, iustitiæ inferioris competit, sed aut ex titulo vel præscripta & immemoriali consuetudine, *in consuetu. Turonensib. titul. De basse vorrie, arti. 13. Du Maine tit. de basse iustice, art. 24.* Sicque quibusdam in locis domini inferioris iurisdictionis, in pago præcipue, hoc ius possunt subditis imponere, *vt en la coustume d'Anjou art. c. 23. tit. des seigneurs temporelz & tit. de la distinction des iurisdictions articu. 33. cum simil.* nempe ex consuetudine recepta: alioquin iure non licet. Itaque si præscripta sit consuetudo quæ ratione præscriptionis iustam facit seruitutem, *l. 1. C. de seruitu.* per contrariam prohibitionem poterit adimi iuste, *l. 2. C. eo ae... tit.* etiamsi de iure fiscali agatur, *l. si manifeste C. eod. tit. de seruit.* pactitia tamen construuo bennam suum conseruanda, ob æquitatem pactorum, *l. sicut, C. de actio. l. in commodato §. sicut commoda, P.* Idipsum & censeo, si vectigali principis hoc ius quæsitum sit, ne alteri quam certo liceat clibanum eo loco habere, *l. quo minus, de fluminibus. in P. leg. quod principis, de aqua pluuia. P.* Et ita docuit seruari Papæus. *Guido Papæus, q. 298.* Quod & in pistrinis seu molendinis, & torcularibus bennariis obseruandum est, ex doctrina eiusdem Papæi, *Guid. Pap. vbi supra* & Bartoli *ind. l. quo minus, de fluminibus, P.* qui & volunt sine titulo etiam præscribi posse. ne alibi quam certo loco moliantur grana, neve alio torculari premantur vuæ. vel alibi coquatur panis. *per l. si quis diuturno, si se. ... vindi. in P.* Atque ita iudicatum fuisse in senatu Burdegalensi, anno 511 pro domino Podii de Verdonne aduersus ... pagi incolas tradit Papius *in Rhapsodia arrest. lib. 11. tit. 8. arest. 3.* Huic tamen rei temperamentum adhibuit arestum Tholosanum 1548 vt si dominus pistrini, non ... bet ... vnde grana intra 24 horas, dominus granorum, ... tri... vel alterius generis, alio possit ad molendinum impune transferre. *idem Papius, vbi ... arresto. 1.* sed in viam.

¶ Circa † cloacas construendas adhuc dictæ leges, quæ ad salu- 9
tem securitatemque ciuium pertinent *l. 4. § si quis: tuos de operis noui nunciat. l. 1. §. 1. de cloac. P.* Et ad priuatorum quoque periculum & vicinorum damnum: vnde nascitur prohibitio, si ita non sit seruitutis, *l. vt cloaca de seruitut. tit. gen. lib. 8. P. l. 2. de seru. rust. P.* Habent & aquæductus suas leges, de quibus in rebus publicis seu vniuersitatis proprio iam egimus titulo. ¶ Fabri † quo- 10
que lignarii & horum artes superioribus annecti possunt, qui & tignarii dicuntur fabri, quod tigna dolent. & ex illis ædificent, *Caius in l. ferri ... fabr. , de verb. signifi.* qui, vt & ceteri ædificatores omnes, in construendis operibus leges municipales sequi debent nec contra eas aliquid fiat.

De Agricolis. Cap. 23.

1 *Agricolatio primum opus homini impositum.*
2 *Agricolæ fuerunt viri priscis præstantiores quin Scipio agricola. eod.*
3 *Ager quid.*
4 *Agricolarum septem species.*
Censiti agricolæ qui. eod.
Clientes, censuales, oblati, eod.
Coloni tributarii qui. eod.
5 *Coloni proprie qui publici & priuati, antiqui nom.*
6 *Coloni adscripti qui.*
7 *Originarii coloni qui.*
8 *Inquilini coloni qui.*
9 *Coloni perpetui obligati.*
Curiales perpetuo curiis obligati eod.
Mariandyni perpetui coloni eod.
Arneæ perpetui coloni, eod.
Mnestæ qui, eod.
Penestæ qui, eod.
10 *Mendicitas fictitia pœna amissionis libertatis punitur.*
11 *Mancipia rustica quæ & species.*
12 *Rustici qui.*
13 *Agricolarum Iudæorum natura, & munus. securitas tempore bellorum,*

lorum, prohibitio, ne arma deferant.
14 *Agricolarum ingenuorum differentia, qui sua colunt, & aliena rura. & eorum qui aliena colunt triplex genus.*
Partiarii coloni qui, eod.
15 *Villici & coloni quid rerum dominis debeant.*
Locationi fundi qua accedunt & praestantur. eod.
16 *Agriculturæ materia quæ.*
17 *Instrumenta rustica enumerata.*
18 *Rustica quædam leges Græcæ Iustiniani. de partiario fructus interme*[illegible]*te, non colente.*
Vsura a rusticis quæ capienda. eod.
19 *De hortulanis, & seplasiariis.*
Hortulani artifices eod.
Fossores non sunt artifices, eod.
20 *Hortulanorum leges.*
Summarii homines æstimatores qui eod.
21 *Seplasiarii, & eorum lex.*
Pigmentarii. eod.
Venena quæ liceat habere & vendere. eod.

1 AGricolarum † fuit hominum prima cōditio & status a Deo ipso agricolari homini mandata post peccatum, & ante. Primum enim Deus creatos parentes in paradisum introduxit, vt operarentur & custodirent illum, *Genes. c. 2* & ubinde expulsis inde, vt terram enim labore verterent, & in sudore panem, id est, victum, compararent, statuit, *Genes. c. 3.* Adamus agricola: Cain agricola, *Genes. c. 4.* Sic & apud Zachariam. *Non sum ego propheta, homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum, ab*
2 *adolescentia mea, Zacharias, c. 13.* ¶ Agricolæ † etiam antiqui, plures præstantiores viri, de quib. & iam diximus in lib. 27. Syntaxeon c. 5 & de arte agriculturæ sequentibus cc. in eod. libro. Atque Horatius primis & felicib. seculis homines omnes in agris vitam egisse beatam testatur.

> *Beatus,* inquit *Horat. lib. Epodon, ode. 2. ille, qui procul negotiis,*
> *Vt prisca gens mortalium,*
> *Paterna rura bobus exercet suis,*
> *Solutus omni fœnore.*
> *Nec excitatur classico miles truci,*
> *Nec horret iratum mare:*
> *Forumque vitat. & superba ciuium*
> *Potentiorum limina*

Scribit Seneca *epist. 1 libr. 13* Scipionem maiorem abluere solitum corpus rusticis fessum laboribus, & exercuisse corpus suum
3 opere, & terram, vt mos erat priscis, subegisse. ¶ Ag[illegible] la † ab agro qui colitur, dictus est. Est autem [illegible] locus, [illegible] culta est, vt ait Vlpianus in l. *ager 27 de verb. signific.* & Florentinus *in leg. fundi appellatio 211. eod. tit.* Varro agrum dictum putat *lib. de ling. Latina,* terram quod in ea aliquid agerent fructus caussa. Græcia item ἀγρὸν [illegible] quod in eo ait [illegible] semper, vel in eo
4 aliquid, velut præda capiatur, nempe [illegible] ¶ Agricolæ † in [illegible] sunt discretia, *examina gloss. in rubr. intit. de agric. & censit lib. 11.* [illegible] *in quib. caus. colo. cen*[illegible] *lib. eo. 1. C. tit. 47.* Primum censiti qui des[illegible] in censibus liberi pro terra. & eius ratione quam possidet [illegible] *forma, de cens. l. 11 P.* putant & conscriptos re[illegible] seu ag[illegible] possessi[illegible] p[illegible] tuisse [illegible] enate, *leg. 11, [illegible] quo & ibi g. in verbo ius, de agric. & cens. lib. 11. C.* Et nihil non dispicere [illegible] colonos hodie dici posse cl[illegible] dominorum, quos vocant [illegible] blarios, seu censuales *Seigneurs censuels,* qui liberi sunt & omnia tributa præstant censibus, duntaxat adscripti, *& horum colonorum natura explicatur, in l. 1. & 2. in quib. caus. colon. domi. accusar. poss lib. 11 C. tit. 49 iuncta l. 4 de agric. & cens. libr. 11 C.* Dici & p[illegible] stant tributarii c[illegible] nexu tantum tributi [illegible] res ob [illegible] & [illegible] abire liberè a possessione [illegible] & vendere in [illegible] permittente domino, vt diximus, directo, *de quibus & intelligi potest l. de colon. Illyricanis, libr. 11. C tit. 52.* perl. suns illi laudemii seu authoramento, & saluo cit iure prælationis, iuxta [illegible] iuris emphyteotic[illegible] *l fin. de iure emphyteo. libr. 4. C.*
5 *tit. fin.* ¶ Coloni [illegible] dicuntur deducti in aliquem [illegible] agricolæ, agri colendi c[illegible] illi, quemadmodum dicti coloni & coloniæ populi ad habitandum aliquo missi: a quibus ita differentes qui primi[illegible] [illegible] cant, quam coloni fuerint adducti. Et si a[illegible] [illegible] ad reparandas colonias, & antiqui & noui coloni [illegible] nantur. Et apud Cicero *em pro Cæcina* colonus est, qui [illegible] cione colendum accepit a priuatis: exemplo colonorum reipublicæ, qui vt ple. umque ad captas bello ciuitates & agros incolēdos, cum pensionis præstatione annua mittebantur: paucis exceptis, vt duodecim coloniæ Romanorum, quæ immunes a pensione erant. Vnde coloniæ publicæ, & priuatorum: cum sint qui agros Reipub. colant & priuatorum, *l. 1. vt nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos, lib. 11. C. tit. 53.*
¶ 2. Alii † coloni dicūtur adscripti, quibus lex seu conditio a maioribus constituta, vt eos perpetuo æternitatis iure colonos retineat, ita vt in illis non liceat ex his locis, quorum fructu relevantur, abscedere, nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt. Et domino fundi ita tenentur, vt sine pœna etiā suscipientis non possint abscedere, *l. 1 de colon. Palæstinis, libr. 11 C tit. 50.* Cuius conditionis sunt coloni Palæstini *d. l. de col. Palæst.* [illegible] censes *l. de colon. Thracensib lib. 11. C. tit. 51.* Illyricani *l.* [illegible] *de colon. Illyricanis, eod. lib. 11. tit. 52.* & alii quidam, *l. omnes omnino, le. seruos 12. l. colonos 15 l. colonos 18. cum simil. de agric. & censit. lib. 11. C. & in legib. rusticis Iustin. tit. 1 c. 17.* Illi enim perpet[illegible] hærent agro, vt nec momento quidem temporis debeant [illegible] a gleba, vel honoris, vel alterius obsequii, vel officii caussa, *d. l. colonos 15 & proxime citatis ll.* conditione quidem ingenui, sed adicti terræ cui adscripti, serui. *d. l. 1 de colo. Thracens.* Et ita quodammodo sunt serui eorum, quorum possessio est, *l. 1. & 2. vt nemo ad suum patrocin. recip. rustic. suos lib. 11. C. tit. 53. l. ne diutius 20. de agricol. & censit. vbi gloss. in verbo intelligitur, tradit differentias inter seruos, & adscriptitios.* Attamē si coloni adscriptitii per triginta annos coluerint fundum domini, libertate quidem plena potiuntur, tamen proprium tenentur incolere, *l. si emul. §. 1. de agric. & censit. C.*
7 § 3. Originarii alii coloni, qui ex adscriptitiis nati, eiusdem sunt conditionis ac patres, nomine tantum distincti. *l. 1 de colon. Illyric. lib. 11 C. l. originarios, 11. de agric. & censit. C.* debentque & illi terræ inhærere semper, quam patres eorum colendam susceperunt, *l. cum satis 22. §. cum autem Anastasia, de a-*
8 *gric. & cens. lib. 11. C.* § 4. Inquilini † coloni erūt, qui alibi, quam vbi nati sunt, habitant, & agros colunt: vel qui alibi habitant, alibi agros colunt: vt proprie colonus, qui in agro, quem colit, habitat, *l. definimus 13. & ibi glo. 2. de agric. & censit.* Transferri enim coloni ab alio in alium locum possunt, si vtriusque fundi vel loci vnus sit dominus, & in quolibet eorum habeat colonos, *d. l. definimus, & c. 2. de Iudæis, libr. 5. Decret. tit. 6. l. quoties, C. famil. erciscun.* donec ab eius ditione alter locus exeat: quo casu, ei qui postea prædium nanciscitur, tenetur propriam sobolem, propriorum colonorum restituere translatorum, *leg. definimus, in fin.* Quando autem, & quo modo cum solo & sine solo alienari possint hi coloni, vide disputatum in l. quemadmodum, l. 7. & ibi glossemata, de agricol. & censit. C lib. 11. ¶ Coloni † hi omnes
9 videntur perpetui fuisse, qui principio ex lege vel pacto, se & sua culturæ subiecerunt nexu certi soli, *l. 1 de colon. Palæst. lib. 10. C.* non secus quam curiales, qui se & suos curiæ in perpetuum obligant, dum fiunt curiales, *l. curiales 25. & sequ. l. omnes qui curiali 48 l. [illegible] l. in successione 43. de decur lib. 10. C. tit 31 l. vnic. si curiale. relicta ciuit. rus habitare maluer. lib. 10. C. tit 36.* Sic olim Mariandyni sese Heracleotis subiecerunt, polliciti se pro mercede in posterum perpetuo seruituros, si sibi necessaria suppeditarent, stipulatione cauentes, ne vllius eorum fieret venditio extra regionem Heracleotarum, sed in ipsa solum propria regione, *Athenæus, libr 6. dipnoso c. 7.* Quemadmodum &, vt ait Archemachus in Euboicarum, ex Bœotis qui Arneam coluerunt, qui non recesserunt in Bœotiā propter amorem regionis, seipsos Thessalis in seruitutem dederunt, ex stipulatione ne se extra regionem reciperent, neue occiderent: ipsiq; regionem illis colentes tributa persoluebant. Qui sic ex stipulatione autem manserunt seseque ipsos dediderunt, tunc menestæ vocati sunt, postea penestæ quorum multi ditiores erant ipsorum dominis, *Athenæus, dict. cap. 7.* ¶ Sunt † & quinto loco alii coloni, 10
ratione pœnæ perpetuo colonatui addicti eius, qui fictā suā mendicitatem, & corporis simulatam aliquorum ægritudinem detexisset, *l. vnic. de mendic. valid. lib. 11. C. tit. 25* ¶ Sexto † alii coloni 11
esse possunt, dicti proprie mācipia rustica, serui comparati a patrefamilias vt fundo imponerentur, *l. si mancipia 19. de fundo instruct. lib. 33. P. tit 7. l. cum de lanionis 18. § cuius fundum, le. quæsitum, §. quæritur. & l. fere, eod tit l in lege, 204. de verborum significatio.* Suntq; & illi in multiplici differentia colētes exercentes agros, præpositi eorum, villici saltuarius, qui fructuum conseruandorum gratia paratus sit, pistor, tonsor familiæ rusticæ mulieres panem rusticis coquentes villam seruantes. molitores ad vsum rusticū parati, focariæ villicæ *l instrumenta, § de fundo instr. uel. in P.*

panificæ rusticæ, laniæ, fullones, *l. quæsitum, & l. 12. §. Trebatius, eodem* bubulcos, arator, putatores, fossores, pastores *dict. l. cum de lanionis, §. de bubulco. & §§. seq. eod.* ¶ Septimo † sunt coloni o-
12 mnino liberi & ingenui rebus suis operam dantes, rustici vel rusticolæ dicti *de quibus in l. 1. de agricol. & censit. lib. 11. C. l. 1. & 2. ne rusticum ad vllum obseq. deuocent. lib. 11. C. tit. 54. tit. null. mutuantem agricola, &c. in authenticis.*

13 ¶ Apud † Indos γεωργοὶ seu agricolæ, secundum genus hominum post sophistas seu sapientes est: qui neque arma habent, quibus in bello vtantur, neque bellicas res curant, agros colentes regibus liberisque vrbibus tributa pendentes, *Arrianus, lib. rer. Indicarum Strabo. 15.* Sicuti & iure insubrum inhibitum rusticis arma vel lanceam portare, vel gladium: alioquin iudex vel arma tollere, vel pro illis viginti solidos exigere potest, *§ si quis rusticus, de pace tenenda. & eius violator. libro secundo, feudorum, titul. vigesimo septimo.* Nam & illi agricolæ etiam sæuienobus ad rabiem vsque mutuo prouinciis, inter medios hostes erant sacrosancti & intacti, agrique eorum apud Indos, illique iuxta eos tranquille aut arationi, aut vindemiæ, vel frondationi, vel messi vacabant, *Arrianus, in Indicis.* Et hoc ipsum in imperio seruandum Romano cauisse videtur constitutio Friderici Cæsaris. *Agricultores*, inquit, *§. agricultores, de statutis, & consuetud. contra liberta. eccles. editis coll. 10. authen. agricultores, quæ res pignori obligar. poss. lib. 8. C. tit. 17. circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues & agrorũ instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum rusticam curam pertineat, inuadere aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamiæ notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.*

14 ¶ Agricolarum † seu colonorũ, qui sibi viuunt & liberi sunt in iure, duæ possunt constitui species: vna eorum, qui sua colũt rura: alia eorum, qui aliena: quorũ triplex differentia, vel cum mercede locantium operas suas vna: alia eorum qui parte fructuum aliqua accepta ex cultis remanente rerum proprietate dominis alienis insudant: vnde & isti coloni partiarii, *Caius. l. si merces 28. §. vis maior, tit. locati, libr. 19. P. tit. 2.* dicuntur, a parte Græcis μορῖται: μορτὴ γὰρ τὸ μέρος, *Hesychius in voce ἐπίμορτος*, id est, morte pars est, vnde moritæ Græcis. Et apud Athenienses teste Plutarcho in Solone, ἑκτήμοροι. plebeii dicebantur, quod sextam fructuum partem diuitibus soluerent. Tertia porro species eorum est, qui fundos alienos conducunt colẽdos ad certum tempus sub pensione, vocamus, *de istis colonis passim in tit. locati in P. vt postea explicabimus en arrentement*, ad suam vtilitatem, non dominorum, quique fructus suos faciunt, vbi primũ decerpti fuerint. *Paul. in l. si apes 26. §. 1. de furtis. libr. 47. P. tit. 2.* Eorum porro qui sua colunt rura, potestas & arbitrium rerum suarum est, vt dominorum in propria liberum, *l. in re mandata, C. mand. l. nemo externus, C. de Iudæis*, atque priuilegia colonorum omnia illis
15 integra sunt. ¶ Eorum autem, † qui aliena colunt rura non ita libera: sed primum ex lege locationis omnia agere debent in alienis, quorum curam susceperunt, & culturam ex ea præstare. *Vlpian. in l. ex conducto 16. locat. P. lib. 19. l. si merces, 28. § conductor eod. tit.* Deinceps, & ea quæ communiter ex bona fide præstantur, præter ea quæ expresse placuerunt, veniunt, veluti ex tacita conuentione: vt quæ de relocatione tacita dicuntur, si dominus patiatur post elapsum locationis tempus, colonum esse in fundo, *Vlpian. l. item quæritur 14. §. pen. & l. qui ad certum tempus, 13. locat. in P. l. in rebus, in fin. de prec. P. cum simil.* Veniitque, vt si villa non reficiatur, vel stabulum, vel vbi greges coloni stare oporteat, vt præstetur actione ex conducto, *l. ex conducto 16. loca. P.* vt dominus deducere teneatur ex pensione, omne damnum quod in fructibus contigit colono vi tempestatis calamitosæ, cui resisti non potest, vtpura fluminum, graculorum, sturnorum, vredinis insolitæ, terræ motus, *d. l. ex conducto, §. si vis tempestatis, & l. si vno anno 17. cum suis §§. 1. & 2. & l. si merces 28. §. vis maior, eod. tit. loc. P. l. licet, C. eod. tit. c. fin. de loca.* Vt eiecto colono propter aliquam etiam legitimam caussam restituantur ei in res expensæ vtiliter per eum factæ, *l. pen. loca. P.*

16 ¶ Materia autem, † circa quam agricultura vel coloni versantur, terra est, quæ omnibus agricolis prostat cõmuniter: verum, alii aliis conditionibus & legibus eam colunt, vt dixi. Ita terra ipsa & diuersas leges agricolæ quoque accipiunt, ex voluntate dominorum, vel paciscentium vel secundum conuentiones, vel secundum iuris regulas. Quæ omnia & res & personas, & modos colendi & fruendi continent. Et quæ accurate persequuntur Iurisconsulti. ¶ In rebus † distinguunt, num propria an alie- 17
na: num censualis, libera, seruiens, allodialis, feudalis, vel alterius generis sit, de quibus suis locis tractatur. His accedunt instrumenta, quæ quærendorum, cogendorũ, conseruãdorumve fructuum gratia necessaria sunt. Quærendi caussa sunt boues, pecora, stercorandi caussa, vasa vtilia, aratra, ligones, sarculi, falces putatoriæ bidentes, & similia. Cogendi caussa torcularia, corbes, falces messoriæ, fœnariæ, quales vindemiatorũ, exceptorii, quib. vuæ exportantur. Conseruandi, vt dolia, cupæ *leg. instrumenta fundi 8. de fund. instruct. lib. 33. P. tit. 7. l. quæsitum 12. §. 1. eod. tit. nos de his plura, lib. 27. Syntax. &c.* Numerant & inter instrumenta personas, agricolas, colonos, & præpositos illorum, villicos, monitores, *dict. leg. instrumenta.* & alios, de quibus paulo ante. Ars autem agricultoræ & plura alia in rebus & personis desiderat, quam nunc explanemus, cum id institutum tractationis iuris non patiatur, & alibi etiam proprio libro pertractauerimus, *in lib. Syntax.* ¶ Rusticas † quasdã leges Græce edidit Iustinianus, ad 18
diuersa capita pertinentes, inter præcipuas, & singulares illę sunt. *Si colonus partiarius citra voluntatem domini in agro demesso manipulos eius interuerterit, censuit, ab omni perceptione excludetur, Iustin. in legib. Georg. tit. 2. περὶ μορτῆς. l. 1.* Alia *si colonus fundo suscepto ἐφ᾽ ἡμισείᾳ, id est, sub lege medietatis fructuum percipienda, debito tempore eum non excolueris, sed sirius granum consecerit, nihil ex fructibus percipito. ὅτι ψευσάμενος διεγέλασεν τὸν τῆς χώρας κύριον, quod mendacius fundi dominum deluserit, Iust. in dictis legib. tit. 3. περὶ ἡμισειαστῶν. l. 1.* Et iterum *eod. tit. l. 2. ἐὰν γεωργὸς λάβῃ παρὰ ἑτέρου γεωργοῦ ἀμπελῶνα τὴν ἡμισείαν ἐργάσασθαι, καὶ μὴ κλαδεύσῃ κατὰ τὸ πρέπον ἢ μὴ σκάψῃ χαρακώσῃ, καὶ διαπλάσῃ αὐτὸν, μηδὲν ἐκ τῆς ὀπώρας λαμβανέτω*. id est, *Si colonus ab alio quopiam colono inopio vineam sub lege medietatis colendam receperit, nec vites vt oportet putarit, vel vineam foderit statumine suffulserit, scrobes fecerit, nihil ex frugibus percipito.* Alia *eod. tit. l. 4.* & præstantissima: *Si quis lege medietatis percipiendæ fundum coloni peregre profecti colendum susceperit, & postea mutata sententia eum rel quærit, duplum fructuum percipiendorum dependito.* Aliæ leges Iustiniani de Agricolarum terris non oppignerandis ob mutuũ, inter nouellas ponuntur. Item ne plus fœnoris ab illis exigatur pro debito, quam pro singulis modiis rerum aridarum mutuatarum, octaua pars annuatim, & pro singulis solidis, siliqua vna, *constitut. nouell. 33. & 32. tit. nullum credentem agricolæ tenere illius terram, in authen. tit. 5. & 4. collat. 4.*

¶ Ad agriculturam † vtcumq; pertinent hortulani, olitores, 19
herbarii, seplasiarii. Hortus olitorius ad reditum & necessitatem potius, quam ad voluptatem pertinet, vt constat ex Iuliano, *l. arguissimum 17. de vsufruct. lib. 7. P. tit. 1.* Nec addubito hortulanos quoque inter artifices annumerandos, si modo agricultura est ars, vt vere est, quemadmodum constat ex libris Varronis, Columellæ, & aliorum de re rustica, ex Theophrasto, & aliis, qui de colendis aruis, herbis & stirpibus præcepta tradiderunt: fossores tamen & euulsores non putat Ludouicus Romanus artifices. *singulari 631 incipiente, nunquid coquus.*

¶ Hortulanis † Iustinianus in nouellis leges posuit. *64. περὶ 20
τῶν κηπουρῶν.* Primum circa fraudes & auaritiam illorum: ii enim cum hortos a dominis acciperent locationis titulo insitos, vili pretio olus tantum æstimabant: elapso autem tempore conductionis, vltra veram & iustam æstimationem compẽdii sui caussa. Ea propter statuit, vt talis hortus restituatur, qualis receptus fuerit siue cum sterquilinio, siue sine eo. Atq; ipsam olerum æstimationem faciendam non per hortulanos solum, sed adhibitis cum iis, illis quos vocant summarios, quique harum rerum peritiam habent, sacrosanctis pertactis Euangeliis. Statuens insuper, vt si quis incultam terram elocet, persoluatur merces excultæ terræ.

¶ De seplasiariis, † qui tam cultas, quam incultas notũt & col 21
ligunt herbas & radices easque præparant: quin ad artem pertineant medicinæ, non est ambiguum. Et de illis quoque, & pigmentariis cautum, ne cui temere cicutam, salamandram, aconitum, pityocampas, buprestim, mandragoras aut vlceramenti caussa cantharides, dent: alioquin pœna legis Corneliæ de sicariis ex senatusconsulto imminente. Atque prohibitum mala venena habere vel distrahere, nisi per se antidotum faciant, aut alexipharmacum, vel aliis veneni mixta remedio sint, *l. 3. § alio Senatusconsulto, ad leg. Cornel. de sicar. lib. 48. P. tit. 8. l. quod sæpe 35.*

De Palto-

§. veneni, de contrahend. emtio. lib. 18. P. tit. 1. facit, l. qui venenum, 236. de verb. signific. P.

De Pastoribus. Cap. 24.

1 *Pastoralis cura, pars agriculturæ.*
2 *Pastorum distinctio.*
Pastores partiarii qui, & lex eorum. eod.
3 *Pastorum appellationes ab animalibus custoditis diversæ & leges.*
Caprarii lex. eod.
4 *Bubulcus quis & eius lex.*
Artifices bubulci. eod.
Agasones. eod. Muliones. eod.
Equisones. eod.
5 *Suarii immunitate donati.*
6 *Phasianarii pastores.*
Anserum pastores. eod.
7 *Pascua herbarum mortiferarum locans quomodo puniatur.*
8 *Pastorum armenti leges, de amissione animalis, comestione, a lupo, de damno ab animali dato, de animali læso, luxato, interemto.*
9 *Agaso, an dominus teneatur de damno dato ab equis & mulis.*
10 *Equus dans damnum quem obliget.*

1 PAstoris † rusticæ vitæ, in illis qui armenta & oues pascunt, consi-
stere videtur. Et ex duobus filiis primi agricolæ Adami, alter
pastor ouium Abel, alter agricola erat. Pastores absolute viden-
2 tur dici ouium custodes, cuiusmodi diximus, *libr. 24. Syntaxeon,*
c. 5. olim fuisse præstantissimos viros. ¶ Pastorum † alii merce-
narii, alii partiarii, alii domini animalium. Primi operas suas vel
diurnas, vel méstruas, vel annuas locant, *Iulianus in l. si quis fun-*
dum 10. § Imperator, loca. in P. Partiarii extra sortem, quam capi-
tale vocant, fœtum cum dominis animalium partiuntur, resti-
tuuntque soluta societate sortem plenam. *l. si pascenda 8. de pact.*
lib. 2. C. tit. 3. Videtur enim hic iusta societas, in quam dominus
animalia confert: pastor vero operam, & industriam, *l. si non fue-*
rint 29. pro socio, libr. 17. tit. 31. Sibi & tertio loco animalia seruat
3 & pascit, qui aliorum non vtitur opera. ¶ Appellationes † pasto-
rum tot sunt quot fere genera animalium, quæ custodiuntur &
ad pascua ducuntur. Sic Iulianus de caprario meminit dum ait
custodem caprarũ non teneri iudicio locati casum præstare, si si-
ne fraude capræ a latronibus abactæ fuerint, *in d. l. l. si quis fundum,*
§. si. loc. P. Caprario legem rusticam Varro dictã recenset: *ne colo-*
4 *nus in agro surculario capras compascant.* ¶ Bubulci † sunt, vel cu-
stodes boum, vel qui cum illis arant, *l. cum lanionis 18. § de bubul-*
co de fundo instructo, lib. 33. P. tit. 7. atque Celsus *qui pascendos vi-*
tulos accipiunt, habere artem, & tanquam artifices, si quid imperitia
peccauerint, teneri ac pro imperitia tradit, l. si quis fundum. 10 §. Celsus,
5 *loca lib. 19. P. tit. 2.* ¶ Sunt † & iis annumerandi agasones *de qui-*
bus mentio apud Alphenum, in l. fin. si quadrupes pauper. fecisse dica. libr. 9.
P. tit. 1. equisones, muliones *de quibus Aphricanus, in l. cum quæ-*
ritur 58. §. seruus, & l. seruum, § muliones, de lega. 3 in leg. vrbana, de
verb. sign. Sunt & suarii pastores, siue porcinarii, qui ciuitatis vel
municipii cuiusdam porcos pascunt & ducunt in pascua publi-
ca: donati etiam olim immunitate vilium munerum, *l. 1 de sua-*
riis, lib. 11. C. tit. 16. estque prætor vrbis iudex illorum constitutus,
l. 2. C. eod. de suariis. Neque mirum, si & porcinarii appellatione
contineantur, cum & porci pecorum veniant *l. seruus legatis. §.*
6 *penult. de legat. 3.* nomine. ¶ Accedunt † & phasianarii, & pa-
stores anserum, commemorati a Paulo Iurisconsulto. *l. ancibus le-*
gatis 66. de leg. 3 lib. 32. P. tit. 1. Animalia & pascua, res sunt quib.
pastores incumbunt. Proinde leges de pastorib. ab illis pendent,
& ea, quæ de pascuis. *proprio titul. de pascuis in rebus patrimoni.*
princi. ss, lib. 3. c. 15. &c. tractauimus. huc pertinent, quæ suo loco vi-
7 déda sunt, vt & ea quæ de lege Aquilia dicta sunt. ¶ Inter † præ-
cipuas & insigniores horum leges, istæ obiter erunt recensendę.
Qui saltum pascuum locauit, in quo cum mala herba nascerentur, &
ex hac pecora vel demortua sunt, vel deteriora facta sunt, si sciebat,
quod interest præstat, si ignorabat pensionem non petit. l. sed addes, 6.
8 *1. loca. P. l. penul. C. de ædil. edict.* ¶ De armentariis † est titulus in
legibus rusticis tit. 5. Iustiniani proprius, περὶ ἀγελαρίων, quo leges
eorum traduntur. Prior vt indemnis sit ab amissione bouis, si eo
die quo amiserit, indicauerit domino. contra, si non indicauerit,
2. non teneri de boue interemto a lupis, si cadauer domino indi-
cet: singula. 3. autem illa. 3. ἐὰν ἀγελάριος βοῦν λαβὼν ἀπὸ χωρίου [illegible]
[illegible]
[illegible]

ἐστι, [illegible] id est, *Si bos armentario mane tradi-*
tus pascendus a reliquo armento segregatus in sata vel vineas digres-
sus fuerit, pauperiemque fecerit, pauperiem factam præstato armen-
tarius non tamen mercede sua priuatur. Alia, *Mortuo boue si armen-*
tarius sine fraude sua periisse iuret, indemnis est: idem si luxatus exo-
culatusque fuerit casu. Si tamen conuictus iureiurando prostito, de
peruerso fuerit, per duos vel tres idoneos testes: [illegible] *lingua mutilatus, indemnitatē bouis*
præstato. Alia postrema, ἐὰν ἀγελάριος [illegible]
[illegible]
[illegible] id est, *Si armentarius baculo quem manu ge-*
stabat, v. bouem occiderit, vel membro mutilauerit, vel excæcarit non
est extra noxam sed damnum præstato: si vero, lapide eum petiuerit,
a damno liber esto.

¶ Hypothesis † de mulionibus, & damno dato a plaustro ex 9
culpa eorum, qua ipsi non dominus mulorum teneantur, tradit
Alphenus, *in l. si ex plagis 52 § in cliuo, ad l. Aquil.* contra, si mu-
lis metu facto, quia reformidassent, & ita plaustro conuerso vel a-
cto, aliquem obtruncassent, vt dominus, non muliones vel aga-
sones teneantur. Item & distinctiones de damno dato ab onera-
tis iumentis supra modum, vel aliis ductis per viam peiorem, de
quibus suo loco vide, *l. qua actione §. sed si quis plus, ad l. Aquiliam,*
P. l. 1 si quad. pauper. fecis. dica. P.

¶ Mulio † si per imperitiam impetũ mularum retinere non 10
potuerit, si hæ alienum hominem obtriuerint, culpæ nomine
tenetur, vel si propter infirmitatem accidat. Idemque iuris in
persona eius, qui, quo vehebatur, propter imperitiam vel infir-
mitatem retinere non potuit, *Caius l. idem iuris 8. §. mulierem, ad*
l. Aquil. P. videlicet si alius firmior retinere potuisset, *§ impetu,*
de leg. Aquil. ap. Instit. Bartolus notat agasones, qui impellunt
equos teneri clamare, vt via decedant obuii: alioqnin reos culpæ
esse, *Bar. in summario, l. si putator, ad l. Aquil. P.*

De Medicis. Cap. 25.

1 *Quid medicina. & species remissiue.*
2 *Medici digniores professoribus artium.*
Medicorum species, eod.
Incantatione curantes non sunt medici, eod.
Medici circulatores, eod.
Parabolani medici qui. eod.
3 *Obstetrices inter medicos.*
4 *Archiatri medici.*
Medicorum immunitates, eod.
Antonius Musa medicus Augusti. eod.
5 *Medico donatio facta num valeat.*
6 *Medici imperitia nocens plectenda.*
7 *Medicus qui sanauit & mercedem accepit, recurrente morbo*
non tenetur sanare.
8 *Medicinam qui non possunt exercere.*
Monachis interdicta ars chirurgica, eod.
9 *Medici non porrigant medicinam antequam ægroti aduocaue-*
rint spirituales medicos.
Medici ne quid suadeant ægrotis in periculum animæ. eod.
10 *Medicis deponentibus de vulnere letali, vel non, creditur.*
11 *Medicorum relationi de morborum iudicio, quomodo ex; lo-*
rande a iudicibus.
12 *Medicorum relatio de vulnere nõ lethali facit, vt si moriatur*
vulneratus, non teneatur vulnerans de homicidio.
13 *Obstetricum relationes quomodo a iudicibus perpendenda*

QVid † medicina, quodve eius species & medicorum genera 1
iam fuse explicauimus lib. 18 Syntaxeon artis mirabilis: po-
tissimum c. 1. 2. 3. 4. Ideo ea, quæ in iure de hac materia euoluun-
tur, paucis & obiter annotasse, vt de ceteris sufficiet. ¶ Vlpianus
medicos † salutem hominum agere scribit, & ideo eos præpo 2
nit liberalium artium professoribus, *l. 1. § medicorum, de variis*
& extraordin. cognition. Annumerans inter medicos, qui alicuius
partis corporis, vel certi doloris sanitatem pollicentur, vt puta si
auricularius, si fistulæ, vel dentium: Non tamen si incantauit, vel
imprecatus est *si (vt vulgari verbo, inquit, impostorum vtar) si ex-*
orcizauit. Non sunt ista medicinæ genera, tametsi sunt, qui hos
sibi profuisse, cum prædicatione, adfirment, *d. l. 1 §. medicor.* Sunt
& περιοδευταί, medici circulatores, connumerati a *Modestino. l. si*
duas, 6. §. 1. de excus. tuto. & parabolani, qui ad curanda debilium
corpora deputantur, sexcenti in Alexandrina ciuitate, arbitrio præ-
sidis eiusdem ciuitatis antistitis *l. parabolani 18 d. episc. & cleri.*

3 ¶ Appellatione † quoque medici, & medicæ continentur,
l. 1. §. si autem aliqua arte, de commun. seru. manumiss. lib. 7. C. tit. 7.
& mulieres quæ inter medicos enumeratæ sunt: alibi obstetrices dicuntur atque eodem pretio, quo medici, æstimantur sexaginta solidorum, *l. fi. commun. de leg. lib. 6. C. tit. 33.* & artem habere dicuntur *in l. 1. in prin. de ventre inspiciend. lib. 25. P. tit. 4.* Inter medicos, quia illæ medicamenta exhibeant, obstetrices ponit Vlpianus quoque *l. 1. §. sed & obstetrices, de variis & extraord.*
4 *cog. P.* ¶ Sunt † & ex medicis quidã dicti archiatri, id est principis medici, vel qui principales medici & præcipui sunt, videlicet delecti a decurionibus ex publico salarium accipientes, *l. 1. de decre. ab ord. faciun. in P. leg. archiatri. 9. & l. si quis in archiatri 10. de professo. & med. lib. 10. C. tit. 52.* Comitatum archiatrorum constituit dignitatem Cassiodorus, eiusque formulam tradit *lib. 6. Variarum. c. 19.* Meminit de hac dignitate comitatus archiatri Augustus Cæsar & ei, vicarii & ducis qui administrauerit priuilegia, concedit *in l. vnic. de comitib. archiatris sacri palatii, lib. 12. C. tit. 13.* Narrat Ioannes Zonaras *2. tom. annalium*, Augustum, cum esset consul & senatus fuisset ab Antonio Musa, ei concessit inter cetera ius aureorum annulorum, nec non immunitatem, & pariter medicis aliorum hominum, immunitatem omnium tributorum, & onerum publicorum quod & testatur Dio Cassius, *lib.*
5 *53.* ¶ Medicorum † leges quædam singulares, vna Vlpiani, vt si medicus, qui dum ægrum curaret, eundem compulit medicamenta aduersa inferendo, vt ei possessiones suas contra bonam fidem venderet, præses prouinciæ factum coerceat, item restitui iubeat *l. 3. de var. & extraord. cog. in l. illicitas, de offi. præsid. l. si per impressionem, quod met. caus. C.* Imperator Valens ait, partie medicos potissimum publicos capere, quæ sani offerunt, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt, *l. archiatri 9. de profes-*
6 *sor. & med. c. lib. 10. C. tit. 52.* ¶ Alia lex, † vt sicuti medico non imputatur mortalitatis euentus, ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debeat: prætextu enim humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculo homines in noxam esse non debet, *Vlpia. l. in illicitas 6. §. sicuti medico de offi. præsi. lib. 1. P. tit. 18.* Nemo enim affectare id debet in quo sit, vel intelligere debet suam infirmitatem, vel imperitiam periculosam alii fore, *Caius, in l. idem iuris, §. mulionem ad l. Aquil. libr. 9. P. tit. 2. §. imperitia §. inuria, de leg. Aquil. ap. Iustin. l. cum plures. §. seruum loca. l. imperitia, de reg. iur. l. damni, de damno inf. sect. P. le. 2. si quad paup. fecis. dica. P.* Et Proculus ait: *Si medicus seruum imperite secuerit, vel ex locato, vel ex Aquilia competere actionem l. qua actione 8. §. fin. ad l. Aquil. in P. §. imperitia, & 9. fiant. eod. tit. ap. Iustinia. l. si quis fundum loca. P.* Et Caius idem iuris esse ait, si medicamento perperam vsus fuerit, sed & qui bene secuerit & dereliquerit curationem, securus nõ erit: sed culpæ reus intelligitur, *Caius, l. idem iuris 8. ad l. Aquil. P.* siue gratis, siue mercede conductus operas medicus suas adhibuerit *gl. i. notat. in d. l. idem iuris.* Itaque si obstetrix medicamentum dederit, & inde mulier perierit, Labeo distinguit, vt si quidem suis manibus supposuerit, videatur occidisse: si vero dederit, vt sibi mulier offerret, in factum actionem dandam, vtpote, quod magis caussam mortis præstitisse, quam occidisse videatur, *Vlpia. in l. item si obstetrix 9. ad l. Aquil. in P.* Et vulgo tamen occidisse videtur, qui & caussam mortis præbuit, *Iulia. in l. ita vulneratus, 51. ad l. Aquil.* Atque mors ægri ex medici inscitia, recte imputatur, *Al. bonus lur. cons. in l. si ex plagiis 53.*
7 *ad leg. Aquil.* eidem. ¶ Num † autem medicus, qui a podagra liberare aliquem promiserat, pacta mercede & accepta, morbo sublato, eodem recurrente teneatur siue mercede curare, & acceptam restituere de quib. disputat glo. in illa quędam & concludit negatiue, *glo. in l. maritus 61. l. ca. l. 91. P. tit. 1.* ¶ Medicinæ
8 exercere artem inhibitum est potissimum chirurgicam subdiaconis, diaconis, & sacerdotibus, quæ incisionem, vel adustionem inducit *c. 3. & c. sent. ca. 9. ne cleric. vel monach. lib. 3. Decr. tit. 50.* Et multum monachus dicitur delinquere, officium chirurgi vsurpando, quod sibi minime congruit. *c. tuæ nos c. 19. de homicid.*
9 *lib. 5. Decret. tit. 12.* ¶ In modo † curandi, lex illa concilio generali imposita *in c. cum infirmitas, ca. 13. de pœn. & remiss. lib. 5. Decr. tit. 38.* vt cum medici primum ab ægrotis, videlicet grami infirmitate, & quæ non indiget celesti remedio, ad lectis, vocabuntur, ipsos antea moneant & inducant, vt medicos aducenent animarum, vt postquam fuerit infirmo de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Cum caussa cessante, nempe peccatis, ob quæ sæpe morbi a Deo immittuntur, cesset effectus. De hinc alia in eodem conc. ne quis medicus umquam pro corporali salute aliquid ęgroto suadeat quod in periculum animæ conuertatur, *d. c. cum infirmitas §. fin.* cum anima multo pretiosior sit corpore. *d. §. fin. & c. præcipimus, 21. qu. 1. can. si habes 24. q. 3. l. sancimus, C. de sacrosan. eccle.* ¶ Medicis † peritis deponẽtibus de vulnere, num sit mortale, vel curabile, credi par est *l. semel 6. de re milit. lib. 12. C. t. 36. & ibi Barth. Rebuff. de Platea, Luc. de Penn. l. si in rixa. tractat hoc late Barth. in l. 1. de ventre inspic. in P. per eũ textum, Boer. decis. 323. nu. 21. 22. 23. Bar. Alber. & alii in proœm. P. & in l. fin. ad leg. Corn. de sicar. P. Iac. de Belle vis. in tract. crim. tit. de quæstionib. Decius, consi. 415. num. 11.* vt aliis in sua arte peritis, *l. 1. si mens. fal. mo. dix. in P. l. Iacit, de acq. ser. dom.* Imo vni tantum, si vnum tantum ciuitas habeat, *§. quod autem, de non alie. re. eccl. in auth. Bart. in d. l. 1. nu. 4. de vent. inspic. P.* Nam & iurisconsulti, vnius medici testimonio, in legibus constituendis de his quæ ex medica scientia & physica pendent, contenti fuerunt. *l. septimo mense, de stat. hominum, in P. §. vnum de restitut. & ea qua par. in 11. men. colla. 4.* ¶ Cauere † tamen debent iudi- 10
ces, qui relationes medicorum super vulnera factas diiudicant, num pretio, vel amore, vel alio modo illegitimo eatoriæ sint, an non adhibita vulnerum, vel morbi debita consideratione: ex his enim sæpe imponunt rei ad vitandam debitam vltionem iudicibus, & ipsi vulnerati sępe ad exacerbandam vindictam censuram aduersus vulnerantes, seueriorem procurant fieri. Et Paul. iurisc. iubet, ictus singulos diligenter inspici, *l. fin. ad leg. Corn. de sicar.*
¶ Quod † enim relatum est semel a medicis vulnus non fuisse 11
lethale, hoc efficit, vt si postea vulneratus moriatur, præsumatur mortuus ex cura non adhibita vel mala custodia, *Ioan. de Platea, in l. semel, de re milit. lib. 12. C.* & ex culpa vulnerati, veluti quod non adhibuerit medicum, vel malum adhibuerit, *l. quod si nolit, 31. §. si mancipium, de ædil. edict. lib. 21. P. tit. 1.* ¶ Idem † in obste- 12
tricib. obseruare debet iudex, vt perquirat si bonæ famæ, & honestæ, si nihil obiiciatur, si expertissimæ in arte, *c. fraternitatis, c. 6. de frigid. & malef. lib. 4. Decr. tit. 15.* nam istis creditur, si de virginitate probanda, vel de ventre inspiciendo, vel impręgnatione, vel potentia coeundi, agatur, *l. 1. de vent. inspicien. P. ca. proposuisti, & cap. caussam, de probat. c. fi. de frigid. & malefic. eod.* Admittuntur autem & probationes contra mulieres huiusmodi, & contra earum inspectionem: quia sæpe corrumpuntur illa iudicia, & sæpe quoque manus fallitur, & oculus obstetricum. *d. c. caussam, c. 14. de prob. ap. Greg. can. nec aliqua 37. q. 1.*

De variis artificibus obiter. Cap. 26.

Pistores † erant olim Romæ, & nunc vbique, qui ex lege con- 1
stituta panem faciebant, & vendebant. Erant pistores in palatio Cæsaris, mancipia & subiecti comitum horreorum, qui ad dignitatem, vel officium aliud non poterant conscendere, *l. 1. de pistor. lib. 14. C. tit. 15.* Dabatur quippe olim palatinis annona in panibus coctis, nec licebat in frumẽto exigere, *l. 1. de frum. vrb. Con-*
stantinop. lib. 11. C. tit. 23. ¶ Africanus † numerat inter artifices te- 2
xtores, *l. textorib. 59. de leg. 3. lib. 32. P. tit. 1.* Istis lex a Deo olim imposita, ne vestimentum ea lana linove contexerent, *Deut. c. 22.* Prohibitum iure Romanorum priuatis habere vestes sericas intextas auro, *l. 1. & 4. de vestib. olobar. lib. 11. C. tit. 8.* Erant principis olim textores mancipia videlicet ei arti addicta, quos qui occultasset ternis libris auri plectebatur, *leg. qui textrini nostri 6. de murilegul. lib. 11. C. tit. 7.* ¶ Fullones † sunt, qui lauant, tingunt, 3
poliunt, vel curant vestimenta. Vt sarcinatores, qui farciunt.
¶ Artifices † quoq; leges habent in iure positas: nam primum 4
si sine mercede constituta vel promissa quis fulloni polienda curandaue vestimenta, aut sarcinatori dederit farcienda, mandati competit actio, *§. si. de mand. ap. Iustin. lib. 3. tit. 27.* si mercede constituta,

ſtituta, locati: ſi ſine conſtitutione mercedis, tamē ea ſpe, vt conſtitueretur poſtea, præſcriptis verbis in factum, *Caius, l. ſi tibi polienda 24. de præſcr. verb. lib. 19. P. tit. 5. §. 1. de loc. ap. Inſtitut.* Qui farciendum quid, vel poliendum conduxit, culpam præſtare debere, & quod imperitia peccauit: nam ibi culpam eſſe Celſus reſpondit: quippe, vt artifex, inquit, conduxit *Iul. in leg. ſi quis fundum 10. §. Celſus, loca. in P. lib. 19. tit. 2.* Neque enim quis debet affectare opus, in quo ſcit, vel intelligere debet imperitiam ſuam alii fore damnoſam, *l. idem iuris, in fin. ad l. g. Aquil. P. § imperitia, eo. tit. ap. Inſtit.* Si veſtimenta tua fullo perdiderit, ſi poſſis facile condicere, condicis, & petis ſumtibus fullonis ſin minus, potes ex locato cum fullone experiri: iudex fullonem tibi condemnabit, tuas autem actiones tibi ei præſtare compellet, *Iabolen. in leg. cum in plures, 62. §. veſtimenta, loca. P.* Nam poteſt dominus condictione furtiua, & rei vindicatione, aduerſus furem qui accepit a fullone agere: quanquam actio furti ſoli fulloni competat non domino ſi modo fullo qui tenetur domino ſit ſoluendo, *l. itaque, de furti P. § fullone de oblig. quæ ex del. Inſt. &c.* Vlpiani alia ſingularis, & vſui quotidiano accommoda lex Si fullo veſtimenta polienda acceperit, eaq; mures roſerint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere, & ſi pallium fullo permutauerit, & alii alterius dederit, ex locato actione tenebitur, etiamſi ignarus fecerit, *Vlp. in l. item quæritur 14. §. ſi fullo loc. P.* De materia fullonum tractat Speculator, tit. de executione ſententiæ, §. 6 verſ. 10. Vlpianus etiam aliam addit legem ex Trebatio, poſſe prohiberi fulloni, qui fullonicas circa fontem perennem currentem inſtituit, ne aquam contineat, neve eam ſpurcam immittat, *Vlpi. in l. ap. Trebatium, de aq. pluuia arc. lib. 39. P. tit. 3.* Iulianus etiam refert, eum cui legatus eſt vſusfructus domus, meritoria ibi facere non debere, videlicet neque diuerſoria, neque fullonica, *in l. æquiſſimum 17. §. fin. de vſufr. lib. 7. P. tit. 1.* Subuenitur etiam ſutori, vt poſſit retinere veſtem pro mercede ſuturæ, *Bald. in l. fin. C. commo facit Vlp. a. in l. huius enim 6. in fin. qui potio. in pig. habeant.*
5 *in P.* ¶ Tinctores † legem habent impoſitam, ne priuatorum vſibus tingant lanas colore ſimili colori muricis, neve purpuram, *l. anteponi. § fin. de veſti. olobaris, lib. 11. C. tit. 8.* Erant in republ. Romana per prouincias imperii certa loca deſtinata panniariis gendis, vbi baphia erant, id eſt, officinæ tinctorum, & illis procuratores præpoſiti: veluti procurator baphii Tarentini, Calabriæ: procurator baphii Salonitani, Dalmatiæ: procurator baphii Ciſſenſis, Venetiæ & Hiſtriæ: procurator baphii Syracuſani, Siciliæ: procurator baphiorum omnium per Africam: procurator baphii Girbitani prouinciæ Tripolitanæ: procurator inſularum Balearũ in Hiſpania: procurator baphii Telonenſis Galliarum: procurator baphii Narbonenſis, *in libro qui notitia prouinciarum vtriuſq; Imperii.* ¶ Balneatores † ſunt balnea ibi mancipati, obſe- 6
quis, qui dicũtur deterioris & vilioris conditionis, quã hiſtriones ab Vlpia. *in l. ſed & ſi quid de vſufruct. lib. 7. P. tit. 1.* Erant olim balnea, & publica & priuata & nunc quoque alicubi. Publicum omnibus patebat, vt qui prohiberetur ab eo, poſſet etiam experiri actione iniuriarum, *l. 2. §. ſi quis in mari ne quis in loc. pub.* Publicis & expenſis fiebant iſta balnea publica, *vt videre eſt apud Plinium ſecundum, l b. 10. Epiſt. 38* Sunt prouinciæ quædam, quæ balneorum habent neceſſariam & ſalutarem cauſſam, ob æſtus pellendos ſolis, & feces ob ſudorem concretas depellendas.
¶ Cuiuſcunque † modi tamen ſint conſtitutionis cœli loca, pu- 7
tarunt alii ad voluptatem potius & ad effœminandos homines balnea eſſe inuenta, & improbanda niſi ad depellendos morbos, vel ex aliis de cauſſis neceſſariis adhibeantur: quo caſu & clericis religioſis, *can. omnes qui 23 q. 1.* & omni die, etiam feſto, *ca. peruenit de conſecrat diſtinct. 3.* permittuntur. Atque cum rex Maurorum Toletam ciuitatem amiſiſſet, & palantes milites eius adorti fuiſſent, & viciſſet ſeptem comites Alphonſi Sexti eius nominis regis Hiſpaniarum in loco vulgo dicto *Alcacar de Conſuegra*: Rex Alphonſus calamitatis huius cauſſam ſuorum animis nimia mollitie effœminatis imputans, balnea, aliaque id genus illecebras, quas Mauri Toleti conſtituerant, ſuſtulit, & populum ad priſtinam virtutem & ſeueritatem reducere eſt conatus, *Franciſ. Tarapha. libr. de regib. Hiſpaniæ. in Alphon 6.*
¶ Coqui † inter artifices connumerantur a Caio, *in l ſi quid* 8
venditor 18. §. ſi. de adil. edict. lib. 21. P. tit. 1. & a Martiano, *l. ſeruus legatus 63. §. ſi tuus ſeruus, de lega. 3. libr. 32. P. tit. 1.* Iuriſconſul. quod & tuentur Ludouicus Roman. *in ſing. 51.* & Felinus *in ca. 1. in prin. de offic. & poteſta. iudic. delegat.* & Franciſcus Cremenſis, *in ſing. 98.* Andreas porro Barbatia multis diſputat, *ad tit. de offic. ordin.* coquum habere officium: verum & officium & artem habere ſimul placuit, *can. ne natales de conſecr. diſtin. 3.* & coquum principis habere dignitatẽ tuetur Baldus. *ad rubr. quæ dica. dux, mar. in vſib. feud* Neque etiam eſt qui ambigat, certa eſſe præcepta bene condiendi edulia: ſi modo legerit librum Platinæ de honeſta voluptate. Putant & alii, & verum eſt, partem vnam medicinæ in delectu ciborum, & in illis præparandis verſari, quę *diætetikè* eſt. ¶ Sed † nos de coqui conſideratione, arte, & officio, 9
alibi plura diximus *lib. 18 Syntaxeon artis mirab. ca. 36.* quæ non repeto. Coquorum veluti officiarii, & adminiſtri ſunt laniones, quorum inſtrumenta quædam refert Paulus *in l. cum de lanionis 18. de fundo inſtructo, &c. lib. 33. P. tit. 7.* quæ pro lanianda, & vendenda carne neceſſaria illis dicit, nempe menſas, trutinas, pondera, ferramenta, cultros, dolabras, &c.

DE MILITARIBVS PERSONIS,

ET RE MILITARI LIBER XIX.

De Militibus, & paganis, & militia inermi. Cap. I.

1 *Militia ars eſt.*
2 *Homines milites, aut pagani.*
Pagani qui. eod.
Et paganiſmus & paganicum, & ſ.
3 *Semipaganus quis apud Perſium.*
4 *Milites unde appellati.*
5 *Latrones qui milites, & quare dicti.*
6 *Militia, & militum ſpecies.*
7 *Militia ſpiritualis diuiſio.*
Angelorum militia, eod.
8 *Militia literaria in quibus inueniatur.*
Militia apparitorum, & aduocatorum eod.
Profeſſores legum poſt viginti annos comites fiunt. eod.
9 *Militia palatina inermis quæ.*
Palatini milit. diuerſi generis. eod.
10 *Militia ex caſu quæ.*
11 *Militia honoraria.*

1 Milites † artem habent quandam quoq; adquiſititiam, vt alibi docuimus, *lib. 25. Syntaxeon, c. 3.* & ita inter ar-
2 tifices annumerari, eos par eſt. ¶ Ab illis † itaque nata & alia perſonarum diſtinctio, quæ, & publicas, & priuatas perſonas poteſt complecti: vt alii dicti ſint pagani, alii milites. Pagani propriedicuntur, qui habitãt in pagis vel oppidis ruſticis, a fontibus ita dicti: quia circa fontes ſoliti erant antiqui ædificare domos & villas, aquationis facilioris cauſſa, vt ait Feſtus, ſic ἀπὸ τῶν πηγῶν. a in a. Dorice mutato pagi & pagani ruſtici ¶ Vt † & Per- 3
ſius in principio *ſemipaganum*, videlicet ſemidoctum, nõ omnino ablutum vel ſaturum fonte muſarum, qui Poetas reddere diceebatur. Sic enim intelligo potius, quam ſemiruſticum, vt dicam ſemipaganum quaſi ſemifontanum, nõ omnino aqua fontis participem, verborum & contextus id docet.

Nec fonte labra proluit caballino,
Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo
Memini, vt repente ſic Poeta prodirem,
Heliconiadaſque, pallidamque Pirenem
Illis relinquo quorum imagines lambunt
Hederæ ſequaces: ipſe ſemipaganus,
Ad ſacra vatum carmen adfero noſtrum.

Sic opinor, Diuus Auguſtinus recte vocat ethnicos ſeu infideles idolulatras, paganos, velut barbaros, & ignaros veteris legis. Et inde paganiſmus, error, ſiue infidelitas, quibus verbis & Cæſares Chriſtiani in eadem ſignificatione, vſi ſunt, titu-

lis, ne Christianum mancipium hæreticus, vel paganus, vel Iudæus habeat. *lib.* 1. *C. tit.* 13. & de paganis, & sacrificiis eorum, *eod. lib. C. tit* 14. *& tit. de Iudæis, ap. Greg.* Hinc sacrificia quoque pagana prohibita apud summos pontifices, *ca. licet nobis. ne prab.* Alio modo omnes pagani sunt, qui non sunt armati milites, vt apud Iuuenalem Satyr. 16.

——citius falsum producere testem
Contra paganum possis, quam vera loquentem
Contra fortunam armati.

Et apud Suidam pagani etiam opponuntur militibus, etsi vrbani sint. nempe ἀστράτευτοι. adfertque hunc locum αὐτὸς ἦν γυναικί τε καὶ ἡ στρατεία καὶ παγανοί. In iure nostro ciuili familiaris est hæc pagani dictio pro eo qui non est miles, *l. frustra 7. de re milit. lib.* 12. *C. l. ius nostrum, de reg. iur. §.* 1. *de test. milit ap. Iustin. l. miles* 12. *§. fin. de custod. reorum, lib.* 48. *P. tit.* 4. *l. hereditate, 19 §. filiusfam. paganus, de castren. pecul. in P. lib.* 49. *tit.* 17. Paganum peculium castrensi oppositum, *l. fin. de inoffi. testam. C. lib.* 3. *C. tit.* 18. Et paganicum ius, quod castrense non est, dicitur, & habere in paganico, *l.* 1. *de testam. milit lib.* 6. *C. tit.* 21. Paganorum itaque tot erunt species & sectiones, quot supra hominum differentias ex qualitate distinctas commemorauimus, qui iure communi vti dicuntur, nisi si quod priuilegium illis singulariter aliunde contingat. Neque itaque de illis plura, sed de militibus agendum erit.

4 ¶ Militea, † inquit Vlpianus *in l.* 1. *§. fin de militar. testam libr.* 29. *P. tit.* 1. appellantur, vel a mollitie, id est, per antiphrasim, a duritia quam pro nobis sustinent, aut a multitudine, aut a malo quod arcere solent, vel a numero mille hominum, vt miles sit quasi millesimus quisque: & ad priorem accedit Sextus Pomponius Festus, *lib. de verb. sign.* ad postremam Laurentius Valla, *lib.* 1. *Elegant. c.* 14.

5 ¶ Militum † species eorum, qui regi adstabant, latronum est. Latrones, inquit Varro *lib.* 6. *de ling. Latina*, dicti a latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum, quos postea ab stipatione *stipatores* appellarunt, & qui conducebantur. Ea enim merces Græcis dicitur λάτρον. Ab eo veteres Poetæ nonnunquam milites appellant latrones: quod vtique milites cum ferro, aut quod latent ad insidias faciendas. Sic Ennius, *annali* 1. *Hac effatus vbi, latrones dicta facessunt.* Quibus & adstipulatur Nonius. Idem Varro quoque in 4. rationem nominis militia significantius attulit. *Milites* inquit, *dicti, quod trium millium primum legio fiebat, ac singula tribus Tatiensium, Rhamnensium, Lucerum millia singula militum mittebant.*

6 ¶ Militia † omnis constat pugna quæ est impugnatio aggressio, & defensio: & quia variis modis quis pugnare, obsistere & resistere dicitur, eadem similitudine, militea erunt diuersæ speciei militia quoque diuersa, in nomine consentiens, in pugna & armorum ratione distinguenda. Idcirco vt paucis omnem euoluamus æquiuoci affinitatem, dico militiam, quo nomine & intelligi pat est milites & arma, esse vel spiritualem, vel corporalem, seu, vt loquuntur patres, carnalem, *in capit. nisi bella, 23. quæstio.* 1.

7 ¶ Rursum † spiritualis, vel est purorum spirituum inter se, vel cum hominibus, vel animæ cum corpore: vel ecclesiastica clericorum vel secularis laicorum. Angelos esse dictos milites constat, & militiam summorum angelorum, *Iob. cap.* 25. bonorum, *Luc.* 2. *can. nocte facta, cu. de illis, can. hi duo, cano. peior, de consecr. dist.* 1. qui pro Dei pugnant voluntate: malorum, qui aduersantur, quive impie volunt, vt dii adorari. Vnde & militiam cœli quidam contra Dei mandata dicuntur adorasse, 4. *Reg.* 21. *Hier.* 19. siue dicamus stellas, siue spiritus immundos, vtrumque enim probo. Pugnauit Angelus Dei Michael, & angeli eius, cum dracone angelisque eius in cœlo, a quo eum pepulit, *Apoc. c.* 12. Et apud Danielem, *cap.* 10. *Angelus erat princeps regni Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Et ecce Michael vnus de principib. primis venit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum, pugnam & virtutem angelorum homines in exercitu Senacherib experti, 2. Paralip.* 32. Et Iacob cum rediret in patriam, *Genes.* 32. Describit & pugnam & certamẽ quod habemus quotidie cum dæmonibus, item arma spiritualia nobis necessaria, Diuus Paulus ad Ephesios epistola capit. 6. In summa, in carne ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes. 2. *ad Corinth. cap.* 10. *Ca. nisi bella 28. quæst.* 1. *&c.* Hanc animæ militiam & contra vitia & contra dæmonas, omnes quidem exercent, Christiani potissimum homines, & aduersum stimulos inferioris, & irrationalis partis 1. *D. Pet.* 2. laborant: cum militia hominis vita sit super terram, *ca.* 1. *vers. & quia, de consecrat. distin.* 5. *Iob. c.* 7. *D. August.* 19. *de ciuitat. ca* 27. Et Seneca, *lib.* 16. *epist atque viuere, mi Lucili, militare est.* Verum magis ex professo clericis illa militia curæ est. Et de istis dictum, nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat qui se probauit: nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitime pugnauerit, 2 *ad Timot.* 2 *c.* 1. *c. sed nec procurationes, ne cle. vel mon. ap. Greg. c. consequens* 88. *distinct.* Militant enim clerici Deo diuersis officiis & ordinibus, *cano si officia.* 59. *dist. ca. reprehensibile* 23. *q.* 8. de quib. ait Zacharias, *cap.* 9. *Circumdabo domum meam ex iis qui militant:* mihi militum Christi arma, orationes & lacrymæ, *can. conuenior* 23. *q.* 8. nec quis Deo, & hominibus simul recte militare potest, *ca. apostolorum. & ca. seq.* 21. *q.* 3. ¶ Alia † quoque est spiritualis, 8
pugna & militia, quæ personis etiam non ecclesiasticis conuenit, istique milites quando ingenio, vel rationibus, vel officio contendunt & laborant, pro salute humani generis & reipubl. cuiusmodi sunt primum, qui certamine literario verum excutiunt. Cuius concertationes D. Paulus, 1 *ad Timot.* 6. *ad Tit.* 3 pugnas dicit verborum, & interdum vanas & inutiles, vt sophistarum. Erat militia in prætorio duplex, apparitorum & aduocatorum. Apparitorum Vlpianus describit *in l. in eadẽ caussa, ex quibus caus. maior.* & horum manus dicitur militaris, *l. qui restituere, de rei vind. in P.* Aduocatorum militiam Cicero vrbanam vocat, respondendi, scribendi, cauendi *pro Murena.* Nec minus etiam militare videntur aduocati seu patroni caussarum, qui gloriosæ vocis cõfisi munimine, se & alios a calumniis & iniustitia defendunt, *ll. aduocati, de aduocat diuers. iudiciorum.* Vnde & illis dicitur, exemplo militum armatæ militiæ, esse peculium quasi castrense. *l. fori* 4. *de aduocat. diuersorum iudiciorum, lib.* 2. *C. titul.* 7. Ratione officii, proximi sacrorum scriniorum literatam quoq; militiam gerere dicuntur. Quare & illi completo tempore suæ militiæ, a principe donabantur cingulo comitiuæ sacri cõsistorii in diem vitæ, *l. proximos* 8. *de proximis sacror. scriniorum, lib.* 12. *C. tit.* 19. *l. vnicuique* 7. *l. peculiare* 5. *eod. tit.* Priuilegium quoque militiæ & peculii quasi castrensis, concessum pro consulibus, præfectis legionum, præsidibus prouinciarum, & aliis administratoribus a principe præpositis, memorialibus agentibus in rebus, magistris studiorum liberalium, archiatris, & aliis omnibus, qui salaria vel stipendia accipiunt publica, *l. fin §.* 1. *& §. in his atque, de inoffi. testa. lib.* 3. *C. tit.* 28. Et Imperator Valens grammaticos, sophistas, legum professores, qui per viginti annos probe munere docendi functi sunt, annumerari & honorari cum iis, qui ex vicaria sint principia dignitate iubet, & inter comites *leg. vni. de professor. qui in vrbe Constantinopolit. libr.* 12. *C. tit.* 1. *iuncta rub. & glo.*

9 ¶ Militia † inermis, palatina quoque, de qua Sidonius meminit, *lib.* 5. *epist ad Eutropium*, vnde Palatini milites, quicunque in augusto eorum ministerio fuerunt quos modo aulicos, *tum* 1. *l.* 2. *&* 3. *de priuil. eorum, &c. lib.* 12. *C. tit.* 29. vel curiales dicimus, iura quoque de istis tractant, *l. fcrinius, de palatinis sacrarum largition. lib.* 11. *C. tit.* 24. *& tit. de priuil. eorum qui in sacro palatio militant eod. lib.* 12. *C. tit.* 19. Isti non armis militabant, sed mensis & consiliis opem ferebant. Erantque aliqui eorum comites palatini domestici comitatenses & mittẽdarii, id est, qui mitti possent, vel idonei essent, vt mitterentur ab Imperatore ad tegendas prouincias, *l.* 3. *l. placuit* 8. *de palatinis sacra. largition. libr.* 12. *C.* Erant & palatini sacrarum largitionum & rei priuatæ, militari dignitate decorati, *l. inter alias* 13. *& l. iubemus* 14. *eod. titul. de pala. sacrar. largit.* Inter palatinos milites cõnumerantur præpositi sacri, vel principis cubiculi: memoriales, qui scriniis memoriæ, epistolarum, libellorum, sacrarumque dispositionum referuntur, & comitatenses palatini, & singularum vrbium, *l.* 2. *de priuileg. eorum, qui in sacro pala. mil. lib* 12. *C.* Et isti omnes castrense peculium habere dicuntur, *d. l.* 2. *de priuil eorum. qui in sacro palat. milit. l. vnic. de castrens. omnium pal. peculio, lib.* 12. *C. tit.* 31. Dignitate etiam æquant iura, præpositos cubiculi augusti & augustæ, præfectis prætorio præfectis vrbi, & magisteriæ dignitati peditũ & equitum *l.* 1. *de præpositis sacri cubiculi, lib* 12. *C. tit.* 5. *& l.* 1. *de præfectis prætorio vrbis, eod. lib. tit.* 4. Dicuntur & aliqui in schola vestis sacræ militare, priuilegiis militum donati, *in l. si qui in schola* 3. *de castrensianis & ministerianis. lib.* 12. *C. tit* 26.

¶ Militia † quoque inermis ex casu appellata quædam, de qua 10
& meminit Iustinianus, *nouella* 53. *&* 97. quando propter aliquem

quem casum fortuitum officiarii principis, officium suum minus implere poterant, & eis coadiutores dabantur, eamque casu militiam dictam in alios transferre licebat, vt tradit Lælius Taurellus *lib. de militia, ex casu, ad Antonium Augustinum*. Quod Arcadius Cæsar sua constitutione late explicauit *in l. fin. de proximis sacrorum scrinior, lib. 12. C. tit. 19.*

11 ¶ Possumus † istis adiungere honorariam militiam, quæ citra cingulum militiæ conceditur. Quales & milites seu equites princeps facit togatos, amplexu vel alio modo seu codicillis: qui videntur milites ostentionales dicti apud Lampridium in Alex. nempe ostentationis caussa & honoris gratia facti milites.

De Militia armata. Cap. 2.

1 *Militia armata qua.*
2 *Bella & pugna unde oriuntur.*
Bellorum leges a iure gentium quare posita aut recepta. eod.
Hostis quis eod.
Prædo quis. eod.
3 *Bellum ex quibus caussis iustum sit, & 7. 11. 13.*
Bellum quomodo solemniter indicebatur. eod.
4 *Pugna ineundæ faciendæ signa ante inuentionem tubæ.*
Fax proiecta initium pugnæ dabat. eod.
5 Heraux, *seu caduceatores Gallici, & eorum munus.*
6 *Sacerdotes in exercitu instructo pugnantibus cur aderant apud Iudæos.*
7 *Pax belli finalis caussa, & obedientia.*
8 *Milites in institutione rerumpub. additi quare cæteris.*
9 *Gladii potestas magistratuum.*
10 *Arma lex tem, erat & regis.*
11 *Homicidio excusatur, qui interimit auctore lege, vel iubente principe.*

1 Militia † corporalis, & armata, a qua milites, armati dicti, *§. quisquis autem quibus modis natur. effic. legit. coll. lib. 6. tit. 1.* est, cum armis corporalibus extrinsecus, vel cominus vel eminus certatur: quamuis in ea plurimũ ingenium valeat, cum non tantum vi corporis, sed virtute animi militia procedat, *Salust. in in prin. coniura Catil.* De qua nunc dicendum, & de eius militib. qui & a iure nomine armatæ militiæ, a superioribus distinguntur *l. item miles qui, de re iud. in P.*

2 ¶ Pugnarum † seu bellorum & controuersiarum fontem ex concupiscentiis hominum & malitiis procedere notarunt sacræ literæ, *d. Iac. c. 4.* & iurisprudentiæ nostræ auctores, *l. properandum, C. de iudic. c. forus de verb. sign.* Bella autem legitima a iure gentium inducta, vt ab eodem discretæ gentes, regna condita, agris termini positi, *l. ex hoc iure, de iustit. & iur. in P. l. ius autem gentium, eod. tit. in . . . ad Instit.* Nec tamen bellum dico per se iuris esse alicuius, sed decernendi belli leges: bellum quippe a beluis, & ferino quodam ingenio manat, & inde dictum autumat Festus, & innuit Cicero lib. 1 offic. Imo maiori immanitate peccant in eo homines, quam feræ rationis expertes: neque enim vnquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia homines bella inter se gesserunt. *D. Augustin. lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 22.* Animalia enim cum suo genere pacifice degunt, congregantur, & stant contra dissimilia. Et, vt ait Xenophon. *ἐν τῷ . . . εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πόλεμος μέγα κακόν.* Pax videtur esse homini maximum bonum, bellum magnum malum: quia ab illa *εὐθυμία*, animi trãquillitate, quam Democritus summam felicitatem statuit, & alii Stoici concordiam, homines auocet. Et imperio, vt ait Cornelius Tacitus, vtendum non est, vbi legibus agi potest. *lib. 3. annal.* Quamobrem in hac corrupta hominum natura, quæ ad dissentiendum prona est, *l. cum pater. §. dulcissimis, de legat. 2.* & facile temere concitatur, aliquo modo consensu publico gentium prospectum est. Et leges iusti vel iniusti belli & modus inferendi adiectus, secundum quę tantum liceat. Sic Vlpianus. *Hostes*, inquit, *sunt, quibus bellum publice populus Romanus decreuit, vel si populo Romano. Cæteri vero sunt latrunculi, & prædones. Vlp. l. hostes 24. de capti. & postlim. reuers. lib. 49. P. tit. 15.* Quod sequitur Pomponius *l. hostes 118. de verb. sign. lib. 50. P. tit. 16.* Ita Cicero tradit, *lib. 3. Offic.* pyratam non esse perduellionis nomine comprehensum, id est, non esse hostem, cum quo bellum definitum, sed communem omnium esse hostem. Vocabant enim antiqui, quos nos hostes dicimus perduelliones & latrones, hostes, *libr. primo, offic. Cicero. l. quos nos hostes, 234. de verb. sign. P.*

3 ¶ Marcus † Tullius Cicero *lib. 1. offic.* belli æquitatem sanctissime feciali populi Romani iure præscriptam scribit: ex quo intelligi possit, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetendis geratur, & ante denuntiatum, aut indictum sit. Liuius in 1. quoque & Fenestella *c. 9. de sacerdotiis*, de forma belli per fecialem indicendi tradunt, quæ fiebat verbis conceptis, immisso in hostes telo vel hasta sanguine infecta quibus & testimonium adferunt, Gellius *lib. 16. c. 4.* Dionysius Halicarnasseus, *lib. 2. Histor. Rom.* Plutarchus, *Problem. 62.* Atque inter militaria iura hæc in pontificis sanctionibus *can. ius militare, 1. distin.* belli inferendi inuenitur solemnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes vel pugnæ commissio, signo dato receptus. Flagitii militaris disciplina, stipendiorum modus, dignitatis gradus, præmiorum honor, prædæ diuisio, reseruata principis portione.

¶ Erant † & ante pugnæ congressum publicæ quædam, & inuiolatæ quædam cæremoniæ: vt ante vsum receptæ in bellis tubæ, moris erat, vt vates ante præcederet, lauro coronatus, ac facem gestans ab hoc vim belli vtrique abstinebant. Talem vocabant *πυρφόρον*, vnde & prouerbium, nec ignifer quidem reliquus factus, *Gellius lib. 3. cap. 5.* Quod & colligitur ex Euripide, *in Phœnissis actu 5.* dum agit de concursu, & certamine Etheoclis & Polynicis fratrum. 4

Ἐπεὶ δ' ἀφείθη πυρσὸς ὡς Τυρσηνικῆς
Σάλπιγγος ἠχὴ σῆμα φοινίου μάχης,
Ἧξαν δράμημα δεινὸν ἀλλήλοις ἔπι,

Id est:

Vbi autem missa fax esset, ceu Tyrsenica
Tubæ clangor, signum cruenti prælii,
Sæuo impetu ruerunt in se inuicem.

Narrat & eodem loco Euripides, eosdem ante pugnam in procinctu & suos deos orasse. Antonius Panormitanus, *libr. 3. de dict. & fact. Alphon. c. 35.* autem bellum indici etiam solitum per ferream chirothecam tradit. Ammianus Marcellinus, lib. 19. alterius signi meminit, dum agit de oppugnatione Amidæ ciuitatis Romanorum facta a Grumbate Chionitarum rege cum Persis. *Vix* inquit, *vbi Grumbates hastam infectam sanguine ritu patrio, nostrique more coniecerant feciales, armis exercitus concrepans inuolat in muros.* Cum belli fidem dabant inter se Galli, vel datis obsidibus peragebant, vel exacto iureiurando & dato ab omnibus collatis signis militaribus, quę erat more eorum, vt ait Iulius Cæsar, grauissima cæremonia, ne facto initio belli a reliquis desererentur, *libr. 7. Commen. de bello Gall.* Liuius ait apud antiquos ex consensu morem indicendi bellum *lib. 1. ab vrb. cond.* fuisse per fecialem hastam ferratam aut sanguineam præustã ad fines hostium ferentem, & non minus quam tribus puberibus præsentibus dicentem, *Quod populi priscorum Latinorũ, hominesque prisci Latini populo Romano Quiritium bellum fecerunt, deliquerunt. Quod populus Romanus Quiritium bellum cum priscis iussit esse, senatusque populi Romani Quiritium censuit, consensit, consciuit vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego populusque Romanus, populo priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque. Quod vbi dixisset hastam in fines eorum emittebat.* Additque Liuius. *Hoc tum modo, ab Latinis repetitæ res, & bellum indictum. moremque eum posteros accepisse hoc idem refert Fenestella, lib. de sacerdotiis, cap. 9. ex Liuio c. Plutarch. Problem. 62. Dionys. Halicarn. in 2* Gellius ex Cincio, De re militari 3. libro refert, fecialem populi Romani, bellum indicentem hostibus, telumque in agrum eorum iacientem, ita loquutum: *Quod populus Hermundulus, hominesque populi Hermunduli bellum fecere, deliquereque, quodque populus Romanus Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum indico facioque, Gellius, lib. 16. c. 4.* Sallustius namque addit senatum decreuisse suo populique iniussu nullum potuisse fœdus fieri, *in bello Iugurthino.*

¶ Caduceatores † seu *Feciales* Gallici. Heraldi dicuntur regii, quibus mos est gestandi pacis tempore sceptrum & a millam: in prælus autem paludamentum, quod eos tutos reddit ab omni iniuria. Ii nomen a quadam prouincia accipiunt singuli, vt heraldus Aquitaniæ heraldus Normaniæ, &c. Hos in verba principis adigi, immunes esse, monomachiis & decertationibus interesse oportet. Deniq; si de pace ineunda agitur si induciæ petuntur, si bellum indicitur, petasati caduceatores ii mittuntur. per hos maxima quæque negotia gerere iam consueuerunt. Si de leuioribus agatur, per tympanistas & tubicines id expedimus habentque isti heraldos, & fecialis Romanorum & patres patr... 5

officium, vt annotat Vincentius Lupanus, *lib. 1. de magistratibus, & praefecturis Francorum.* Hostes etiam regni Galliarum dici eos, quibus bellum indixit publice rex, plurium auctoritate firmat Nicolaus Boerius, *decis. 178. nu. 1. & 34.*
6 § Aderat † in exercitu Hebræorum sacerdos domini qui cohortaretur ad pugnam aduersus hostes populum, & moneret ne timerent, quod dominus cum illis esset, & pugnaret pro illis contra aduersarios, & esset eos liberaturus de periculo, *Deut. c. 20.* Admittuntque etiam idipsum iura canonica, vt sacerdos ea de caussa horte tur pugnæ iustæ, *can. igitur, & ibi gl. fi. 23. q. 8. glo. pen. in can. suscitaris, 7. qu. 1. can. Maximinianus, 23. q. 3.* iniustæ autem minime: alioquin fit irregularis *Innoc. & Panor. in c. petitio de hom. cid.* Quamuis nec in bello iusto sacerdotes pugnare possint, nec contra infidos seu infideles, catholicorum loca inuadentes, *in d. c. petitio, & in ca. ex multa, de voto 1.* nec duces esse possint, *Panor. post Host. in ca. sententiam sanguinis, colla. 4. ne cleri. vel monach. &c.* repugnat namque sacerdotio sanguinem fundere. vt nec clerici sententiam sanguinis seu mortis in reos ferre possint, *d. c. sententiam sanguinis, & c. cum clericus ne cleric. vel monach. ca. in archiepiscopatu, de raptor. cum simil.* Et ideo dictum Dauidi est, pio alioquin viro & qui præ ta domum gesserat, a Domino, *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti non poteris ædificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me, 1. Paralip. cap. 22.* Erat & mos priscorum gentilium Romanorum & aliarum gentium cum res in discrimine versarentur, vt iracundiæ exercitus restinguendæ caussa cum sacro amictu sacerdotes eorum prodirent, & pacem vel vitam deprecarentur, nempe cum insignibus infularum, cum capitali velamine laneo, vt tanta offusa oculis, animoque religione hostes mouerentur. Erat namque ex populi Romani disciplina antiqua, ne quid quod vsquam sanctum esset, apud eos, violaretur, vt ait L. Scipio apud Liuium, libr. 26. Sic memorat idem Liuius libr. 2. quo tempore C. Marcius Coriolanus iratus plebi Romanæ ad Velscus se recepit bellum renouaturus ex consilio senatus pro concilianda plebe, oratores pacis ad Marcium missos, semel atque iterum, & cum illi non reciperentur in castra, sacerdotes quoque suis insignibus velatos isse supplices ad castra hostiú. Refert & Cornelius Tacitus, *lib. 17. annal.* quem alii decimum primum historiæ, concitatis ducibus & exercitu Imperatoris a Lugdunensibus contra Viennenses, ipsos Viennenses cum haud ignari essent discriminis sui, velamenta & infulas præ tulisse vbi agmen incesserat & arma, genua, vestigia præhensando, molliuisse animos.

7 § Iustum itaque habitum est bellum, quod primo habet legis auctoritatem *l. 1. & 2. quando liceat vnicuique sine iudi. se vindic. C.* vel principis, in cuius manu & potestate arma sunt, *c. quod culpatur & can. militare 23. q. 1. l. vnic. vt armor. vsus insci. princ. &c. lib. 11. C. tit. 46.* qui antequam illud moueat, & cum exercitu in dictam id ob quod suscipit, debet expendere, num sit iustum, finemque videlicet pacem. Bellum enim nisi ob legitimas caussas gerendum est: quarum illa prior, vt qui in pace viuere nolunt & rebellant cogantur. Sic enim arma, & leges quæ pacis sunt, mutuo se iuuant auxilio *l. 1. de Iustiniano. C. confirm. C. lib. 1.* Et qui iussus sententiæ pacis & iudicis parere contemnit, manu militari cogendus est, *l. qui restituere, de rei vindica. in P.* quia executio pars iudicii potissima est, quæ ad effectum sententiam ducit *l. executorem, C. de executione rei iudica.* Et iura nostra & forensis laus, & industria nostra latet in tutela & præsidio bellicæ virtutis, & omnia quæ in imperio sunt, & status ciuitatis per eam defenditur *Cicer. in oratio. pro Murena.* Bella ita suscipienda sunt vt in pace viuatur sine iniuria, *Cicer. 1. offic. Aristot. 8. Polit.* quia nec leges & iudicia esse possunt pace sublata.

8 § Idcirco † in omni fere institutione rerum publicarum observare licet, semper milites fuisse addictos vt illi alias reipublicæ partes, & personas defenderent, *Idem Cicer. 1. offi.* Bellum cogit inquit Aristoteles homines esse iustos, & temperatos, *lib. 7. Polit. c. 19.* Et fortitudo, quæ bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infimos, vel ab hostibus, socios plena iustitia est, *can. fortitudo 23. q. 3.* Et Augustus ea quæ indicta sunt soluenda in vsum exercitus principis, pro communi salute solui dixit *in l. 2. de exactor. tributorum lib. 10. C. tit. 19.* & Iustinianus *in §. publicorum autem tributorum de manda. prin. in auth. coll. 3. tit. 4.* vt & Alexander Seuerus dicebat se magis milites seruare, quam seipsum: quod salus publica in iis esset, eosque ægrotos inuisebat, & suis expensis curari iubebat. *Lamprid. in Alexan. Seuero.*

9 § Sic etiam † magistratibus opus fuit gladio, & armata quadam militia vt, vt iudiciorum vigor in medio porrigeretur. ne quisquam sibi valeret permittere vltionem, *l. nullus C. de Iudæis.* neue sua auctoritate quilibet ad arma temere veniret *l. æquissimum. de vsufruct. in P.* Principes dicuntur habere gladii potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, *l. imperium, de iurisdictio. omn. iudic.* vltor enim iniquitatum gladius est *c. non solum 23. q. 5.* a maiore potestate illis concessus, *ca. est iniusta & ca. ille gladium 23. q. 4.* vel a principe *l. & quia. de iurisdictio. omn. iud. P.* qui a Deo habet *ad Roman. cap. 13.* vel a lege, *d. l. & quia.* cuius anima est magistratus *l. 2. §. post originem de orig. iur.*

§ Nam † & lex bella & eorum iura temperat, vt constat ex disciplina militari, & titulis de re militari. Et vim armatam cohibet & punit, *l. si quis in tantam, C. vnde vi. & tit. de vi & vi arma.* 10
Qui simul in communione viuunt, vt ait Aristoteles, necessarium est ipsis habere arma, quibus, & magistratib. parere inobedientes compellantur, & quib. vis propulsetur externa *Aristot. libr. 7. Polit. c. 8.* 11
§ Aliæ † caussæ belli suscipiendi iustæ a Platone explicantur. *Animaduerte*, inquit Alcibiades, *Plato in Alcibiade 1. vel de natur. hom. ad arma nos prouocari, cum vel decepti, vel aliquare coacti sumus, & aduersus iniustos* Et Aristoteles, *Bellum suscipiendum est in eos, qui rempublicam aut ciues siue amicos siue socios iniuria violare moliuntur, Arist. in Rhetor. ad Alexan. in precatione dictorum.* Iustum item est bellum, quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorum hominum caussa, *ca. iustum est bellum 23. q. 2.* Naturalis defensio est contra vim, *l. vt vim. de iust. & iur. l. scientiam, §. qui cum aliter, ad l. Aquil. P. l. 1. § vim vi. de vi & vi arm. P. cum sim.* Et Epaminundas Menecladi dissuadenti Thebanis bellum, & suadenti pacem: *Fallis, inquit, verbo ciues tuos, quod hos a bello auocas: otii enim nomine seruitutem imponis. Nam paritur pax bello itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Græciæ esse vultis, castris est vobis vtendum non palæstra*, vt refert Æmylius Probus *in Epaminunda.* Suadet Demosthenes *in omnibus Philippicis, maxime in 4.* Atheniensibus, alendas esse perpetuo quatuor legiones, & tempore belli & pacis, ne ex improuiso posthac eos hostis inuaderet, sed suppetiæ præsto essent, si egerent.
§ Diuus Augustinus † tradit, excusari ab homicidio, qui Deo auctore bella gesserunt: aut qui personam gerentes publicæ potestatis, secundum eius leges, hoc est, iustissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Non enim ille occidit, qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius est vtenti, *D. August. lib. 1. de ciuit. Dei, c. 21. can. miles 23. q. 5.* 12

13 § Ideo † plerunque bella geruntur, vt ad pietatis iustitiæque societatem, victis facilius consulatur, *can. paratus & can. apud 23. quæst. 1.* petenda itaque a Deo, vt priscis temporibus, pro fide & republica Christiana propaganda, dummodo absit desiderium fundendi sanguinem, *can. si non, & can. displicet 23. q. 4. & ca. noli 23. q. 1.* vel prædandi: siquidem intentio mala licitum per se bellum, iniustum facit, *c. militare 23. q. 1.* Generalis intentio quippe & finis gerendi belli, pacis studium. duo capita habet, vt mali coerceantur, & boni iuuentur & sublemeniur, *c. 1. apud viros, 23. quæst. 1. dicto can. displicet, 23. quæst. 4.* Et ita etiam bella pro ecclesiæ tutela suscepta meritum habent, *can. omnium, & 2. seq. 23. quæst. 5. & 23. quæst. 8.* vt qui in illis ceciderint, salutis æternæ fiant participes, *d. c. omnium, & ca. omni timore 23. q. 8.* Et summa laus est militiæ vtilitatis communis caussam intendere, *c. summa 23. quæst. 1.*

De Personarum militantium distinctione. Cap 3.

1 *Militia armata in summa diuisio, & exercitus.*
2 *Milites alii lege probati alii relecti.*
3 4 *Milites beneficiarii tantum olim ciues Romani, & qui deligi poterant.*
4 *Capite censi ciues qui, & quando militare licuit illis.*
Proletarii qui. & quando militarent. eod.
Bona obsidis loco reipub. gerentibus eod.
5 *Militiam detrectasse graue scelus, & acerrime punitum, & exempla.*
6 *Militare ciues debebant Romani ex lege, decennio.*
7 *Milites ciues, quam peregrini tutius militant.*
8 *Serui militare non possunt.*
Manumissio seruorum tempore belli facta reuocata. eodem.

9 Seruo-

9 *Seruorum bella & rebelliones.*
10 *De statu suo dubitantes a militia reiecti.*
Militare qui prohibiti, eod. & 11.
11 *Poena non militet.*
AEtas militaris 17. annor. eod.
12 *Militia immunitas quibus data.*
13 *Milites Romani ex certis populi classibus delecti, & de modo deligendi. item 25.*
14 *Cingulum insigne militia.*
15 *Militum delectus quomodo fieret.*
16 *Militum varia nomenclatura ab ordinibus, armis, & aliis.*
17 *Militum in Gallia numerus & ordo per Carolum 7. institutus & per alios reges.*
Franci archerii in Gallia qui, & immunitates eorundem. eod.
Franci Talpini milites in Gallia Heluetii. eod.
Aduenturarii milites in Gallia qui. eod.
Legiones 7. peditum in Gallia a quo instituta. eod.
Colonellus praefectus legionis. eod.
18 *Militum alii obtemperantes, alii imperantes.*
Manipulus, manipularisue quid. eod.
19 *Vexillarii quot militibus praeesset.*
Cohors quid. eod.
Tribunus militum quis, & quare sic dictus. eod.
20 *Legio ex quot militibus perficiebatur.*
Legionum varia species. eod.
Legatus legiones administrabat absente praetore.
21 *Phalanx quot milites continebat.*
22 *Acies ex quibus perfecta, & species, & partes.*
Centurio quis. eod.
Primipilus quis eod.
Pilum quid. eod.
Miles non dicebatur, priusquam in ordines transferretur. eodem.
Tyro quis. eod.
23 *Veterani & veteres milites qui.*
24 *Volones milites.*
25 *Euocatio militum quid.*
Addicti milites qui. eod.
26 *Milites desertores, perfuga, hostes, pradones, &c. eodem.*
27 *Cornicularii milites qui.*
Eques auratus quis. eod.
Militibus qua donabantur in signum & praemium strenue gesti. eod.

1 Militia † armata constat exercitu triplici pedestri, equestri & classico: ea constituta tripliciter, sacramento, coniuratione, euocatione, *de quibus tractat Wolf. gang. Lazius lib. 4. comment. hist. Rom. c. 1.* Ab exercitio militum exercitus dictus, *l. 1. §. fin. de mili. testam. in P. l. 2. de iis qui not. infam. P.* Exercitus habebat ordines, acies, principia, globos, in quibus milites certo ordine consistebant. Acies duae generales, antesignatorum, & postsignatorum. Hae sub se habebant ordines distributos, de quibus videndus Vegetius, *lib. 2. de re milita.* Naualibus praeliis pugnantes pedites dici possunt. *l. 2. de capti. & postli. reuer. lib. 49. P. tit. 15.* In terra pedestris & equestris militia, & milites, *l. penul. de milit. testa. lib. 29. P. tit. 1. l. 1. & 2. de apparit. magistro milit. lib. 12. C. tit. 55. l. non omnes, §. 1. de re milit. P.* Sub his contineri potest elephantum, & turribus depugnantium copiae, & curruum phalanges. ¶ In vniuersū † milites legibus alii probati, alii per eas
2 dem a militia reiecti iure Romano. Soli ciues Romani hoc iure beneficiarii milites fieri poterant, *Cicer. pro Archia poeta, & libr. 6. fa. epist. 20.* ¶ Neque † tamen ex ciuibus omnes idonei: nam
3 nec capite censi & proletarii, in militiam alligebantur. ¶ Capi-
4 pite censi illi, qui nullo aut modico aere censebantur, qui vel habebant tantum extremum censum aeris, videlicet 375. vel nec ipsum possidebant, tenuissimi & pauperrimi: cum tamen proletarii, mille quingentum aeris, in censum deferrent. Vtrique nonnisi in tumultu maximo scribebātur: quia familia aut tenuis, aut nulla illis esset, & res pecuniaque familiaris obsidis vice pignorisque esse apud rempublicam videbatur: amotisque in patriam fides, firmamentumque in ea erat, *Gellius lib. 16. cap. 10.* Et primus C. Marius, capite censos milites scripsisse traditur, cum id factum ante nulla memoria extaret. ¶ Graue † delictū habi-
5 tum est detrectare munus militiae, & grauius quam appetere. Nam & qui ad edictum olim non respondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur, *Arrianus Iurisc. in l. 4. §. qui post desertionem, de re militar. lib. 49. P. tit. 16.* Et qui filium suum subtrahebat militiae, belli tempore, exsilio & bonorū parte multandus est: si in pace, fustibus caedi iubetur: & requisitus iuuenis, vel a patre postea exhibitus, in deteriorem militiam dandus est, *d. l. 4. §. qui filium.* Lotharius Imperator, legem hanc statuit, *l. 1. de de iis qui ad patriam defendendam ire neglexerunt, lib. 3. legum Langobardorum*, vt quicunq; liber homo a suo comite fuerit admonitus aut ministris eius ad patriam defendendam, & ire neglexerit. & exercitus superuenerit ad istius regni vastationem, vel ad contrarietatem nostrorum fidelium, capitali subiaceat sententiae. Vastius qui pedestri imperio praeerat, dum sub Paulo pontif. Max. tempore Caroli Maximiliani Christiani in fidei hostes in Africanum erat, more militari in quosdam milites animaduertit, qui pertaesi nauseam maris, & longinquae nauigationis incommoda reformidantes, conceptas de victoria spes maligne extenuare, stipendii tenuitatem detestari, consternareque multitudinem, vt signa desererent, seditiosis sermonibus coeperant, & auctores inuolutos saccis, profundo mari spectante classe submersit, teste Paulo Iouio, *lib. 34. histor. sui tempor.* Ammianus *Marcel. lib. 15. histor.* de Gallis fatetur hoc encomium. *Nec Gallorum aliquādo quisquam,* inquit, *vt in Italia, munus martium pertimescens pollicem sibi praecidit, quos* muteos *appellant.* Caius Vatienus qui ne bello Italico militaret, sibi manus sinistrae absciderat digitos, a senatu bonorum publicatione, vinculisque perpetuis punitus. Et Traiani temporibus, pater, qui ne filius militaret, eum inhabilem reddiderat militiae deportatus est, *Valerius Maxim. lib. 6. c. 3.* ¶ Lex erat, † vt ciues Romani decennio mili- 6
tarent auctore Cornelio Tacito, *lib. 4. annal.* ¶ Demosthenes, *Olynthia 1.* suadet † Atheniensibus, & melius & tutius esse ciues 7
ipsos militare, quam per milites peregrinos, a quib. asserit caussam esse, cur res male gererentur. Et Polybius, *libr. 2. histor.* ait, magnam stultitiam esse, praesidium praesertim barbarorum hominum inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis quam ciues polleant. Periculosum quippe est vti ope & auxilio eorum, qui cum natiua ambitione pugnandi multitudine praeualent: dum enim superiores viribus vident iis quibus auxilio venerūt, haud facile regnandi vel praedandi caussa arrepta leuissima qualibet occasione se abstinent. Acciditque saepe, vt peregrina accita auxilia oppida & regna sibi commissa inuaserint: vel statim, vel paulopostquam dimissi fuerunt, vel saltem ad hostes sibi is addictione superati, vt venales transierint. Probabantur ideirco & milites, qui se offerebant, antequam in numeros & ordines referrentur, *l. 1. qui militar. poss. lib. 12. C. tit. 34.* Et primum quidem a magisteria potestate seu ducibus probationes fiebant, & electiones: Zeno autem Caesar & alii, principi soli reseruauit. *l. pen. de re milit. lib. 12. C. tit. 36. l. 1. de cohortal. lib. eod. 12. tit. 58. l. in his, 6. & l. pen. & fin. de diuers. offic. eod. lib. 12. C. tit. 60. l. probatorias. 9. eod.* ¶ Non † possunt militare serui, vel ignorantibus, vel scienti- 8
bus dominis, *l. pen. & fin. qui milit. non poss. libr. 12. C. l. 2. de tyron. eod lib. 12. C. tit. 44.* & ex Martiani responso, capite puniuntur si attentent, *l. ab omni militia, 11. de re milit. lib. 40. P. tit. 16. l. generali, C. de tabular.* Dio quoque seruis vbique interdictum fuisse militare testatur eisque fuisse capitale, si nomen suum militiae inscripsissent: nisi interdum penuria hominum. Quemadmodum factum Lacedaemoniis ad Messeniam pugnantibus, & Romanis in bello Punico accidit. Et Octauio & Lepido rempublicam obtinentibus, seruus inter milites & numeros inuentus, de rupe Tarpeia deiectus est, *Dio N. caus. lib. 48.* Idemque Octauius victo Pompeio omnibusque imperii aemulis, seruos in bello ciuili, ob bella in militiam adscitos & ita manumissos, dominis reddi iussit, cum illa manumissio tempore bellorum coacta videretur vi bellorum, nec acclamatione populi, vel discessione senatus, quemquam dominum inuitum ad serui manumissionē cogi debere censit, *Orosius l. b. 6. c. 20.* Et Plinius, *lib. 10. epist.* de duobus seruis a Sempronio inter tyrones inuentis a Tiberto responsum accepit, quia in numerum militum nondum essent: si lecti essent, inquisitorem peccasse: si vicarii essent, penes eos culpam esse qui dedissent: si ipsi non incerti suae conditionis se obtulissent, animaduertendum in illos. Meminit tamen Liuius, Titum Gracchum Volonū seruorum legiones libertate donasse, vt pugnarent contra hostem, *Liuius, libr. 24. ab vrb. condit.* ¶ Fuerunt † nihilominus bella per seruos rebellantes gesta, sed illa 9
praeter ius belli censentur, & illegitima: quale ab Enno Syro in Sicilia, cum sexaginta millibus hominum excitatum, quos Perpenna tandem vicit, *Florus, libr. 56. Abbre. Plut. in Crasso, Oros.*

lib 8.*c.* 5.*Aug. de ciuit. Dei,l.* 3.*c.* 26. Vt M. Aquilius alios a Cleo-
ne Cilico in eadem Insula coactos. Simile in Italia bellum serui-
le ab Spartaco & Chrysu motũ, a Q. Vario prætore, & M. Cras-
so tandem confectum. *Florus, l. b.* 95. *Abbreu. Oros. libr.* 5. *cap.* 25.
Eutr. lib. 6. *c.* 2. *D. August. de ciuit. Dei, lib.* 3. *c.* 26. *& alii.* ¶ Fuit
10 & aliud † in vrbe Herodiano Sabino duce tẽtatum, *Liuius in* 4.
Non militabant quoque, de statu suo controuersiam patientes,
aut ab hostibus redemti priusquam se luissent, *Vlpia. in l. quis sta-
tus* 8. *de re militar. P.* Non proditores, transfugæ, qui capite pu-
niuntur, & pro hostibus potius, quam pro militibus habentur,
Martian in l. proditores 7. *de re milit. in P.* non curiales, cohorta-
les, decurionum filii, *l.* 2. *&* 4. *qui milit. poss. lib.* 12. *C.* coloni, vel
saltuenses, *l.* 3. *C eod qui milit. poss.* negotiatores, *l. vnic. negotia. ne
militent, lib.* 12. *C. tit.* 35 profugi, ad bestias damnati, in insulam
deportati, exsules, relegati, intra tẽpus exsilii, rei capitalis crimi-
nis, adulterii vel aliquo iudicio publico damnati. *Arrian. in l. qui
cum vno* 4. *cum* 8 §3. *de re milit. P. l.* 2. §. *miles. de iis qui not. infa.
in P.* qui parentes maleficos dixit, *l.* 1. *de obseq. a liber. & liber. pa-*
11 *rent. vel patr. præstand. in P.* ¶ Cum † Eupulis filius Sosipolis A-
theniensis, comicus Poeta, qui vicerat in septem fabulis, naufra-
gio periisset in Hellesponto, in bello Laconico, edictum factum
est, ne quis Poeta militaret, *Suid in verb.* Ἐύπολις. Non coguntur
quoque militare, qui vel priuilegio, vel ætate excusantur. Adule-
scentes Romani in toga prætexta erant vsque ad 17. annum. quo
anno togam puram & virilem accipiebant. *Suet. in Augusto.* Et
tunc in viros recepti, militaris ætatis esse incipiebant, & sic Ti-
tus Liuius, *lib.* 5 *deca.* 3 in annũ 17. constituit ætatem militarem.
Nullus tyro vagus aut veteranus, aut censibus obnoxius ad mi-
litiam accedat *l.* 1. *de tyronibus, lib.* 12. *C. titul.* 44. *l. fin. de veteran.*
12 *lib.* 12. *C. tit.* 47. ¶ Remittebantur † a militia inter Hebræos le-
ge Dei, qui ædificarant domum nouam, qui plantasset vineam,
nec adhuc eam fecisset, esse communem: qui desponderat vxo-
rem, nec adhuc acceperat eam formidantes, & corde pauidi,
Deuter. c. 20. 1. *Machab. c.* 3. *Iudic.* 7. Habebant & olim quidam
priuilegium, ne militarent nisi certo loco. quod tamen neces-
sitas plerumque sustulit, vt cum Carthaginenses essent in Italia,
& minus iuuentutis haberent duces, coacti sunt præter sanctam
vacationem militandi alibi, quam in c. Iouia, nomina sua dare
militiæ coloni maritimi, Hostienses, Alsicafes, Auxuriæ, Min-
turnenses, Sinesani, Senenses, vt ait Liuius, *lib.* 7. *deca.* 1.

13 ¶ Milites † ex certis populi classibus Romæ deligebãtur, non
ex omnibus centuriis, *vide Nicolaum Gruchium, de comitiis Ro-
man. libr.* 1. *cap* 1. in quo reprehendit Marium Salustius, *in bello
Iugurthino*, dicens: *Huiusmodi oratione habita. Marius postquam
plebis animos arrectos videt, propere commeatu, stipendio, armis, a-
liisque vtilibus naues onerat &c. ipse interea milites scribere non mo-
re maiorum, neque ex classibus. sed vt cuiusque libido erat, capite cen-
sos plerosque.* Plinius, *lib.* 18. *cap.* 5. refert fortissimos viros & stre-
nuissimos milites ex agricolis gigni. Polybius. *libr.* 6 *histor.* de
conscribendo milite more Romano sic ait: *facto delectu militum ex
tribubus, sacramento tribuni singulis maximo adigunt pro-
fiteri obtemperaturum se ducibus proculdubio, atque eorum manda-
ta se pro viribus exsecuturũ, deinde reliqui id omnes facturos sese or-
dine promittunt.*

14 ¶ Cingulum † vt insigne militiæ dabant militibus, videlicet
zona cum gladio. Quod colligitur ex Suida in Auxentio, *cum e-
nim*, inquit, *iuberetur ille a Licinio imperatore ethnico vuam pedi-
bus Bacchi subiicere, & ipse recusasset Christianus, iussusque id facere
vel militiam relinquere ille nihil cunctatus* inquit, *Zonam soluit &
alacer palatio excessit.* Papinianus *in leg. penult. de milit. testa. libr.*
29. *P. tit.* 1. etiam in equestri militia, eum qui confestim cingen-
dus est, inter milites numerat: vt priuilegiis vti militaribus pos-
15 sit, si iam assumtus sit in comitatum principis. ¶ *Roma* inquit Po-
lybius in 6. *vbi milites iurato adegerint, denuntiato die singulis le-
gionibus ac loco, ad quem adesse debeant inermes, ex congregatis dili-
gunt minimos ætate fortunaque per quam tenuis in pilanos iis adultio-
res in eos, quos hastatos vocant: ætate ac robore præstantes in princi es:
16 natu maximos in triarios. &c.* ¶ Ex militibus † legitimis quidam
diuersa sortiuntur nomina. Ab ordinibus, vt gregarii, *l. fin. de mi-
lit. veste, lib.* 12. *C. tit.* 40. manipularii, legionarii triarii, &c. Alii a
diuersitate armorum. vt caligati, quos viliores dicit Iustinianus,
in § *quisquis autem, quibus modis natu. eff. legit. coll.* 6 *tit.* 1 *in auth.*
hastati, pilani, vnde titulus de primipilo. lib. 12 C. de quibus
omnibus, Varro, lib. 4. de lingua Latina. Quibus subiungit tu-
bicines, a tuba qua canebant, liticines, classicos a classe, &c. Sunt
& equitum alii loricati, cataphracti, ex equo sagittis vtentes, *Li-
uius, in* 5. *bello Maced.* leuis armaturæ, velites siue expediti di-
cti ab Æliano *vide Ælian. in re milit.* a Dione, in Nerone, psyli.
Alii grauis armaturæ, &c Alii electi perpetui, additi, suffulti, ci-
ues stationarii, *leg.* 1. §. *fin. de offic. præf. vrb. libr.* 1. *P. titul.* 12. sti-
pendiarii.

¶ Carolus 7. Rex Gallorum post Angelos e Gallia expulsos, 17
regnum per bella exacta lacerum, præsidiis munitionibusq; fir-
mauit, exemplo Cæsaris Adriani. Et primum equestrium mili-
tum turmas centenarias, & quinquagenarias instituit. Fuitque
numerus cataphractorum Francicorum ad mille quingentos,
qui in præsidiis vrbium collocarentur. Postea quinque millium
peditum cohortes descripsit, habitusque delectus agrestium pe-
ditum, hos francos archieros dixere, quod liberi ab omni tribu-
to fierent, dum militarent, & arcu sagittisque vterentur. Et isti
teguicolæ erant. Mortuo autem Carolo 7. tempore Ludoui-
ci 11. ab eo Heluetiorum ad quinque millia stipendium accepe-
re Dicti & sagittarii franci Talpini, id est, ταπεινοί, humiles, ru-
stici, & bucolici milites. Et qui eos virtute superabant militari,
& exercitatione, aduenturarii, id est, ad omnem euentum para-
ti. soldati seu solidati. Dehinc Franciscus 1. Rex septem pede-
stres legiones instituit. Legio 6. millibus constabat, præfectus
eius colonellus dictus a colonia. Erãt chiliarchi 6 singulis lega-
ti duo & signiferi. Et ii immunes. Iussit & is quinquaginta mil-
lia peditum deligi, quibus stipendium ab vrbibus muro cinctis
solueretur. Et iis aliud genus militiæ additum euocatorum pro-
cerum, qui ad bannum vocati suis sumtibus tribus anni mensib.
militant.

¶ In summa † sunt alii Imperantes, alii qui eis obtemperent. 18
Sic enim militaris disciplina conseruabatur. Liuius *lib.* 8. *decad.* 1.
ordinem obtemperandi & imperandi paucis sic refert. *Cum
polluta*, inquit, *fuit semel militaris disciplina, non miles centurioni,
non centurio tribuno, non tribunus legato, non legatus consuli, non
consul magistro equitum, non magister equitum dictatoris parebat
imperio.* Decurio decem militibus, vt plerunque, manipularis 20.
id est, duabus decuriis imperabat, teste Volaterrano. *lib* 13. cuius
insigne fœni manipulus perticæ alligatus. vt ait Ouidius 3. Fa-
stor. ¶ Vexillarius † sub vexilli ductu habebat 183. milites: vt co- 19
hors sexcentos, quibus præerat tribunus, qui vnum signum du-
cebat, dictus ita. quod iura militibus sua tribueret, quos & sa-
cramentis adigebat. & quæ eorum erant, curabat, vt arma, ve-
stes, valetudinem, & similia. Suffragio populi aliquando crea-
tus. postea a militibus, *Liuius, libr.* 8. *decad.* 3. *ad libr.* 7. *&* 9.
decad 1.

¶ Legioni † præfectus sub se, nempe in legione, habebat se- 20
xaginta centurias manipulos triginta, cohortes decem. *Gellius,
libr.* 16. *cap* 4 & interdum plures interdum pauciores. Nam e-
rant legiones quædam perfectæ, extraordinariæ, ordinariæ, qua-
dratæ &c. *vide Wolfga. Lazium. libr.* 5. *Comm. in respub cap* 2.
Legionem administrabat legatus & absente prætore & quæsto-
re. Plures, torque le, ati, quot legiones.

¶ Phalanx † apud Macedones, Dardanos, Græcos, maior le- 21
gione, & militum octo millia, vel myriadem, decem scilicet mil-
lia: de quibus videndus Vegetius *lib.* 2. *de re milita. c.* 2.

¶ Ex his omnibus † acies instruebatur, quibus & diuersæ par- 22
tes & singulis præpositi diuersi. Erant enim variæ formæ aciei,
frons, subsidia, cuneus vrbis, globus, forfices, serra, alæ, turres,
vt scribit Gellius, *libr.* 19 *cap.* 9 & Ælianus *proprio, lib. de re milit.*
Centuriatæ erant cohortes, centuriis præfecti centuriones. Pri-
mipilus, qui quatuor centuriones & eorum milites regebat is-
que & caput legionis dicebatur, *Vegetius in* 2 *de re milit.* Liuius
Salonium tribunum militum & primum centurionem fuisse,
quem nunc primum pilum, inquit, vocant, tradit, *lib.* 7. *decad.* 1.
Iulius Cæsar P. Sestium Baculum dixit primipili centurionem,
ab hastula, pilus dictus. Et hic aquilæ vexillo præerat, & quatuor
centuriis, *Vegetius libro secundo. capit.* 8. Dicitur etiam a Liuio
primus hastatus pro primipilo, *libr.* 2 *decad.* 5. *dum agit de ora-
tione Spurii Ligustini centurionis.* Pilum porro quasi perillum,
quod hostis ab eo periret, secundum Varronem, *libro quarto de
lingua Latina. de iure primipili. titul. de primipilo, libr.* 11. *C. titul.
penultim.* Qui in eos ordines scribebantur, milites dicebantur,
tur, non ante, *leg. ex eo. de testa. in P.* nam prius erant tyrones.
Proinde alii tyrones, alii veterani. Tyrones erãt in scholis mili-
taribus artem discentes, *leg.* 1. *de tyronibus. libr.* 12. *C. titul.* 44. *de
horum scholis, in tit. de priuilegiis schola. libr.* 12. *Cod. tit.* 30. qui
noudum

nondum erant ſcripti iuter fortiſſimos milites, *leg ex eo, de teſta.*
milit. in P. & ideo poſtremum locum in ſcholis militaribus re-
nebant, *l. fin. de tyronib. lib. 2. C.* In ſtatutis militum ordinis ſancti
Ioannis Hieroſolymitani, *tit. 16 de ver. ſign. c. 23.* inter milites e-
ius ordinis, filii Arnaldi dicebantur tyrones, qui noue ordinem
profeſſi eſſent ſi veniſſent ex Chriſtianis citra mare nati in ter-
ram ſanctam: qui vero nati fuiſſent in terra ſancta. & eſſent nu-
per ordinem profeſſi, dicebantur Polani.

23 ❡ Romanis † veterani erant, qui a militia immunes erant,
poſtquam per viginti annos militaſſent, vt ait Suidas, in verbo
βετερανοι. Cum iis milites facit Iulius Cæſar veteres, quos diſtin-
guit a modo conſcriptis, & ab imperitis rei militaris. quos tyro-
nes dicimus, *lib. 6. Comment. belli Gall.* Alii voluntarii, alii inuiti.
24 ❡ Et † voluntarii volones dicti etiam ſunt Gallis, *aduenturiers,*
25 *& ſoldats de bonne voye.* ❡ Milites, † antequam ſacramẽtum præ-
ſtarent. primum euocabantur, poſtea addicebantur, & demum
ſacramento adigebantur. Euocare erat, ad diuerſa loca diuerſos
cogere exercitus, & delectu habito ſcribere exercitũ, *innuit Li-*
uius, lib. 2. decadis 3. vt euocatio equeſtris eſt computatio in nu-
merum equitum. Addicti milites, qui inclinante imperio tyro-
nes nuncupari ſunt. Sic intelligendus locus Liuii, *mercesſeditio-*
nis, inquit, *propoſita. confeſtim ſeditionem exuerunt. Nam & addi-*
cebantur multi, & ad Præneſtinu famam belli, nouas legiones ſcriben-
das patres cenſebant. Hinc inclinante imperio, tyronica cogere dici
cœpit, vt apud Ammianum Marcellinum lib. 9. Ceterum poſt
electionem fiebat in ordines diſtinctio, inauguratio militum. &
ſtipendiorum aſſignatio.

26 ❡ Rurſum † militum ſunt alii, qui perſtant in officio, alii qui
deſciſcunt, vt emanſores, deſertores, perfugæ. Erant duplicarii,
quibus ob virtutem vt duplicia cibaria darentur inſtitutum. teſte
Varrone, *lib. 4. de ling. Latina.* Alii vere milites noſtri: alii hoſtes,
prædones, latrones, latrunculi, perduelles, proditores. Alii a
triumphis, & victoriis, & muneribus. quibus a principe vel ci-
uibus diſtincti, vt torquati.

27 ❡ Donabantur † milites corniculis argenteis, in ſignum ſtre-
nuitatis, vnde corniculati. Item to quibus aureis, & cingulo, &
balteo ob egregia facta, quæ ornamenta hodie verta ſunt in
calcaria, & auri præcincturam. Hinc cingulo donari dicimus,
more priſco, gladio percuti, & auratum fieri equitem, & illuſtris
cinguli dignitate præcingi, vt apud Caſſiodorum legimus *lib. 3.*
Variarum, ad Coloſſum comitem. Plinius donatos etiam ſtrenuos
tradit, *lib. 7. cap. 28.* haſtis puris. phaleris. torquibus, armillis, co-
ronis, ciuicis, aureis muralibus gramineis præſtantiſſimis. &
aliis, *de quib. abunde idem Plinius, lib. 22. c. 3 4. 5. & lib. 33 ca. 2.*

De Sacramento militari, & miſsione a mili-
tia. Cap. 4.

1 *Sacramentum militare duplex.*
2 *Iuramentum militare fiebat duci pollicibus eleuatis, gladiis ſtri-*
ctis. ceruicibus admotis.
Auctoramentum militare quid. eod.
Iuramenti militis formula. eod.
3 *Miſsionis a militia tres ſpecies, explicata quæ honeſta.*
Veterani 20. annis militauerant. eod.
4 *Vacatio militiæ ex priuilegio data temporalis.*
5 *Veterani agris donabantur.*
6 *Miſsio cauſſaria quæ.*
Cauſſarii milites. eod.
7 *Miſsio ignominioſa.*
Sacramento ſolui qui milites dicantur. eod.
Exauctorati milites qui dicantur. eod.

1 SAcramentum † militare ſeu iuramentum duplex. Alterum
eſt, quod præſides & milites limitanei in inauguratione &
ſingulis annis, Calendis Ianuarii dicebant: idque proprie ſacra-
mentum nominatur *de hoc iuramento Suetonius, in Galba, & Cor.*
Tacit. in 1. & 18. Alterum. quo milites duci ſuo obſtringebãtur,
omnia ſe ſtrenue facturos quæ præcepiſſet, neque deſerturos
2 eum militiamque illius, iurantes. ❡ Idque † non ſolum pollicib.
eleuatis fiebat, verum etiam ſtrictis gladiis, ceruicibuſq; admo-
tis perficitur, *de hoc ſacramento Liuius, in 2. & 5. deca. 3. & lib. 7 de-*
ca. 1. Polyb. in caſtramenta. Re. Veget. 2. de re milit. Nonius Marcell.
lib. 21. Sacramento autem exhibito miles habebat auctoramen-
tum, id eſt, militandi in militia legitima facultatẽ. *Cum delectus,*
inquit Gellius *lib 16. c 4. antiquitus fieret, & milites ſcriberentur, in*
iuſiurandũ eos tribunus adigebat in hæc verba. In magiſtratu, C. La-
lii C. filii conſulis, L. Corn. P. filii Coſſ. in exercitu, decemq; millia paſ-
ſuum prope. furtum non facies dolo malo ſolus, nec cum pluribus. &c.
Additq; *Militib. autem ſcriptis dies præfiniebatur, quo die adeſſent,*
& vt citati Coſſ. reſponderent: deinde ita concipiebatur iuſiurandum,
vt adeſſent his additis exceptionibus, niſi harumce, quæ cauſſa erit,
funus familiare, feriæ vindemiales, calendæque. &c. ❡ Huic † ſacra- 3
mento connexa miſſionis a militia tractatio. quæ triplex erat,
honeſta, cauſſaria, & ignominioſa, *l. milites 13. §. miſſionum, de re*
milit. in P. l. 2. § ignominia, de iis qui notant. infam. libr. 3. tit. 2. Sa-
cramento ſoluebantur in honeſta miſſione, & in inhoneſta ali-
quando, *l. miles, ad l. Iul. de adult. P.* ſed vt plerunq; pro honeſta:
ſacramento remouebantur in cauſſaria: ſacramento abiiciebantur
tur in ignominioſa, vt hæc exemplis illuſtrauit Wolphangus
Lazius *lib. 4. comment. reipub. Rom. ca. 7.* Miſſio honeſta fiebat,
vel finito bello dimiſſo milite. accepto diplomate a duce ſuo,
vel non finito, ſi annos ſtipendiorum quis compleuiſſet, ita eme-
ritis ſtipendiis dimiſſione facta. *Liuius, lib 9. deca. 4 Martian. in*
l. milites, § miſſionum, & d. §. ignominia. Anni porro viginti erant,
per quos, antequam veterani dicerentur, & honeſtaria militia
ſolui, oportuerat in legione vel vexillatione militaſſe. & tunc
decurſis omnibus ſtipendiis, & vacationem a ciuilibus habebant
muneribus & honoribus, & priuilegia veterani, *l. pen & l. fin. de*
iis. qui non implet ſtipen. ſacramento ſoluti ſunt, lib. 10. C tit. 54. l. vi-
ginti, de re militar lib. 12. C. l. 1 de excuſatio. veteran. lib. 5. tit. 65. iſti
dicuntur dimiſſi cum honore, quibus ætas, & iuſta ſtipendia di-
cuntur adeſſe apud Cornelium Tacitum, *lib. 20. Annal.* ❡ Daba-
tur † & militibus honeſtiſſimis vacatio militiæ, ante illud tem- 4
pus viginti annorum a principe ex priuilegio, *d. §. ignominia*, vt
plerumque per quinquennium, *apud Liuium. lib. 3. decad. 3* Data
& anni Q. Fabio & Q. Fuluio. CC. *Liuius lib 9 decad. 3.* Daban-
tur & ex gratia vacationes centurionibus, quas remitti flagita-
tum fuit ſub Nerone, *Corn. Tacit. lib 18.* Sicuti & ſtatutum ſub
Theodoſio, ne quis vacationem obtineret a principe tempora-
lem. niſi ex iuſtis cauſſis, iiſque probatis, *l. vnic. de iis qui a princ.*
vacat. acceper. lib. 10. C tit. 44. Quæ differebat idcirco a veterano-
rum vacatione: quia illa temporalis & ſine priuilegiis veterani,
& iſta perpetua & cum priuilegiis, *l. 2. de iis qui non implet. ſtipen.*
ſacram ſoluti ſunt lib. 10. C tit. 54. de priuileg. vetera. in P. ❡ Idcirco
& † veterani inde donati in colonias mittebantur, vt pro naua- 5
ta opera tot annos reipublicæ agros acciperent, vt meminerunt
Liuius *lib. 2. deca. 5. in oratio. M. Popilii centurionis.* & Tacitus
Corneus *in 2. ſub finem.*

❡ Cauſſaria miſſio eſt † quæ propter valetudinem corporis, 6
vel ægritudinem animi a militia ſoluebat quod quis ideo minus
idoneus militiæ renuntiaretur, *l. 2. § ignominia de iis qui nota. in-*
fam. P. l milites §. miſſionum de re militar. P. vt ob profectæ ætatis
ſenium ob quod eſt & cauſſaria honeſta miſſio. *l. penul. de iis, qui*
non imple ſtipen. ſacram ſoluti ſunt, lib. 10. C. Et ſic de ſimilibus, vn-
de & milites cauſſarii apud Liuium, *lib. 6. decad. 2* & Corn. Taci-
tum *in oratio. Druſi ad tumultuarias Illyrici legiones.*

❡ Ignominioſa † miſſio eſt, cum quis propter delictum ſacra- 7
mento ſoluitur, *d. l 2. § ignominia, & d. l. milites, § miſſionum* at pro-
prie ſoluebantur ſacramento veterani, exauctorabantur autem
puniendi. *vt apud Ammia Marcellinum, lib. 24.* Exauctorare eſt,
inſignia militaria detrahere, *d. l. 2. § ignominia.* Sic enim & omnia
priuilegia militaria vna adimuntur, & ignominia notantur, *d. §.*
ignominia, l. teſtamenta, de militar. teſta. in P. l. relegatorum. §. fin.
de inter. & releg. in P. l. 1. de iis qui non impl. ſtip. ſacra. ſoluti ſunt.
lib. 10. C. exauctorati.

De Legibus militaribus. Cap. 5.

1 *Militarium legum in tria capita digeſtio.*
2 *Armorum cura impoſita militibus, & 3. 4. 5. 6.*
Arma in bello amittere vel alienare, militi capitale. eod.
3 *Clypei ſui, num ſaluus eſſet, Epaminunda lethaliter vulnerati*
cura.
4. 6. 7. *Gladium conſeruare in bello & extra bellum, militibus bonis*
commendatum valde.
7 *Gladium in palatio principis deferre prohibitum.*
8 *Arma deferre & habere priuatis prohibitum.*
9 *Senatus armorum tractandorum facultatem conceſsit.*

DIſciplina † militaris ſuas leges habet paulo diuerſas a com- 1
munibus, cum & priuilegia multa ſint huic conceſſa, præter
& contra iuris communis diſpoſitionem. Has in tria capita di-
ſtribuimus ratione rerum, perſonarum officii, & modi militan-

di & ratione negotiorum & priuilegiorum. De rebus primum, id est, res militares constituemus, arma, annonam, vestimenta, hospitia, prædia illis distributa, & feuda, de quibus alibi. In personis, qui possint militare dicendum, de quo paulo ante. De officio eorum, in militia, & pœnis, si illud amittant. In negotiis porro, & illis vetita, & indulta traduntur.

2 ¶ Arma † itaque milites magis tractare, & scire, quam iura debent, *l. formma §. 1 de iur. delib. C.* Et inhibita illis aliorum, quam armorum cura & solicitudo. *l. milites, de loca. C. l. milites 2. & l. militares, de re militar. lib. 12. C.* Iussum militibus in bello cum periculo capitis arma seruare. *Miles*, inquit Modestinus, *qui in bello arma amisit, vel alienauit capite punitur: humane militiam mutat, lib. 3. §. miles. de re mil. in P.* Paulus Iurisconsult. cum distinctione, *arma alienasse*, inquit, *graue crimen est & ea culpa desertioni exequatur, vtique si tota alienauerit: sed si partem eorum nisi quod interest. Nam si tibiale vel humerale alienauit castigari verberibus debet: si vero loricam, scutum, galeam, gladium, desertori similis est. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur. armorumq; custodi plerumque eadem culpa imputatur, si arma militi commisit non suo tempore, Paulus, in l. qui commeatus 14. §. arma, de re mil. P.* Et Marcellus. *arma postliminio reuersi negantur quod turpiter amittantur, l. 2 de*
3 *captiuis & postliminio reuers. lib. 49. P. tit. 15.* ¶ Epaminundas † in pugna Mantinea contra Lacedæmonios acriter vulneratus & lethifere, pendente pugna noluit ferrum spiculi infixi euellere, vbi autem pugna absoluta, quæsiuit, saluusne esset clypeus suus, quo ostenso & saluo, intelligens quoque fusos fuisse hostes, iussit euelli ferrum, dixitque, satis vixi, inuictus enim morior & ita mortuus est. *Æmyl. Probus, in Epaminund. Diodor. Sicul. libr. 15. Biblioth. Pausan. in Arcadicis. Cicer. 5 epist. famil. epist. ad Lucium. Q. filium. Val. Maximus lib. 3. c. 2.* Lacedæmonæ mulieres filiis suis, quos in militiam mittebant, hoc mandare & præcipere solebant cum clypeum dabant, vt redirent, ἢ σὺν τούτῳ ἢ ἐπὶ τούτου, aut cum eo, aut in illo. Monentes, vt aut scutum referrent, aut super clypeum mortui efferrentur, *vide Plutarch.* Malebant enim strenue mori filios, quã arma cum ignominia amittere. ¶ In † quam
4 ne incideret Romanus Marcus Catonis filius, Pauli Æmylii gener, cum post multa facinora egregia in pugna contra Macedonas gladium amisisset, non prius quieuit, quin inter hostiũ turmas, cum sociis ruentibus multis prostratis, inter cadauera animaduersum tandem nõ reperisset. dolens ne in manus hostium gladius suus perueniret. *Plutarch. in vita Paul. Æmyl.* ¶ Cha-
5 brias † Atheniensis cum fortissime pugnaret in naui eamq; rostro perculsa cum cœpisset sidere, maluit in ea fortiter cum armis occumbere, quam omisso clypeo ad proximas naues enatare saluus *Æmyl. Probus in eius vita.* Neque leges eos militari priuilegio donari volue unt. qui animum despondent. & turpiter voluntarie se dedunt hostibus, etiam armis victi, *Paulus l. postliminio carent 17. de capt. & postlim. reuer. lib. 49. P. tit. 15.* Sic Aristoteles 5 Ethicor. προστάττει δ' ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα. id est, *lex autem, viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum in ordine tenere. nec fugere non arma abiicere* De horum etiam ignominia Isocrates significat Lacedæmonum sententiam, dum ait *oratio. de pace Eos qui pro regibus non audent mortem oppetere in præliis, maiore ignominia affici quam qui ordines relinquunt & clypeos abiiciunt*: & alibi Aristoteles, *lib. 2. Rhetoricor.* αἰσχρὰ δέ, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστί, οἷον ἀποβαλεῖν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν, ἀπὸ δειλίας. id est, *Turpia sunt & flagitiosa omnia quæ oriuntur a nequitia: veluti arma abiicere, & fugere, quæ oriuntur ab ignauia seu timiditate.* Apud Iulium Cæsarem, *libr. 5. de bello Gallico*, miles quidam qui in bello Britannico clypeum amiserat quamuis victor, tamen ab Imperatore veniã petiit ¶ Ar-
6 ma † itaque sunt propria militum insignia & instrumenta, quibus nec honestum illis est carere & opprobrium ea amittere. Quod mordicus Galba sensit & defendit aduersus aliorum opinionem aduersariam: is enim ob alia laudatus ridebatur maxime quod in iunere semper gladiũ accingeret iam senex, & cor-
7 pore imbecillis, *Xiphilinus ex Dione, in Galba.* ¶ Alius † Theridates Romam veniens, vt videret Neronem, dum Neronem conueniret, iussus gladium quem gerebat deponere, noluit, sed potius maluit eum clauis vaginæ affigere, *Idem Xiphilinus in Nerone.* receptum enim erat & obseruatum ante, ne quis in domo seu palatio principis arma deferret sine eiusdem permissione & eius rogatu, *§. nemo, & §. ad palatium comitis, de pace tenenda in vsibus feudor. l. vnic. vt armor. vsus inscio princip. interd. sit, lib. 11. C. tit. 46 excepto casu l. si de præposit. sacr. cubic. lib. 12 C. tit. 5.* Hocque etiam militibus vetitum, qui alioquin alibi deferre possunt, & debent.

¶ Ademta aliis id est, non militibus, facultate, quibus nec fabricare, nec quibus permissum fabricare, vendere priuato, cui nec habere licet, permissum est, *toto tit. de armis, in authen. colla. 5. tit. 31. l. vnic. tit. quorum vsus interd. est libr. 15. C. Theodos. tit. 15.* 8
Nec licet rustico lanceam, gladium, vel arma portare. Non mercatori, nisi pertransfeat prouinciam, quo casu gladium suum sellæ alligare debet, vel vehiculo, non vt quem lædat innocentem, sed vt a prædone se defendat, *§. si quis rusticus, & §. mercator, de pace tenen. lib 2. Feud. tit. 27. Lege Iulia*, inquit Martianus *de vi publica tenetur, qui arma, tela domi sua, in agrove, vel in villa, præter vsum venationis, vel itineris, vel nauigationis coegerit Martia. in l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. lib. 48. P. tit. 6. Nisi*, vt excipit Vlpianus, *Arma commercii caussa habuerit, hereditate ve ei obuenerint, Vlpia. in l. 2. ad leg. Iul. de vi pub. P.* ¶ Annotatum † quoque est antiquitus a senatu 9
Romano, armorum mouendorum concedi facultatem etiam sub Romulo primo Romanorum rege, vt scribit Claudianus, his verbis, *in laudibus Stiliconis.*

Neglectum Stilico tam per tot sæcula morem
Restituit, vt ducibus mandarent prælia partes,
Decretoque toga felix legionibus iret
Thessera.

De Annona militari. Cap. 6.

1 *Annona ciuilis.*
2 *Annona militaris, & in quibus edulis quotidie præbebatur.*
3 *Opinatores qui, & officium. & 4.*
4 *Annona quomodo fiebat distributio.*
Annona araria qua. eod.
5 *Annonam exercitui missam nemo priuatus emere potest.*
6 *Tribunorum officium circa annonam.*

SVnt † in iure reditus seu pensiones, quæ panes ciuiles dicuntur, *in l. fi. §. fin de iure dot. lib. 5. C. tit. 12. & nouella 88.* quandoque annonæ ciuiles, *§ hac ergo, de non alien. reb. eccles. in authen.* & salaria in diuersis speciebus de publ. coministrata, *l. priuilegia, C. de sacrosan. eccles.* Quandoque & de priuato, *d. l. fin §. fin. de iur. dot. C. l. fin. de eroga milit. anno. lib. 12.* Annonæ militaris erant ea, quæ victus caussa dabantur militibus. De annona hac & publica nos alibi, vnde pauca subnectam. Præbebant autem qui erogabant annonam militarem, tempore expeditionis, in dies duos bucellatum, in tertio panem: vno die vinum, alio die acetum: vno die lardum, biduo carnem veruecinam, *l. 1. de erogatio. militar anno. lib. 12. C. tit. 38.* 1

¶ Singulis † diebus annona itaque præbebatur & per capita, id est, singulis, vt dictum est. Et anni & alia quæque stato tempore, intra annum præbenda, quæ si tunc recusarent fisco post annum deferebãtur, *l. fortissimis 6. de eroga. milit. anno. lib. 12. C.* Nec eum vmquam quis petere potuisset tempore fertilitatis, aut recusasset, putarat repetere tempore caritatis pretium, *l. nulli militarium, 7 eod.* Post Calendas Nouembres militibus pro annona vini, vinum nouum non vetus tribuebatur: quoniam veteris dispendiosa esset erogatio, *l. iubemus 10. eod.* Tribuebatur & equitibus fœnum, *l. prouincialium commodis. 8 eod. tit.* 2

¶ Qui † annonarias species exhibebant, opinatores dicuntur qui exigebant a prouincialibus *l. opinatoribus 12 & l. iis scholaribus 14 de eroga milit. anno. leg. 1 de excoctio & translatio milit. anno. libr. 12. C. tit 39.* cum quibus nec poterant commercium inire aut ab illis species mercari, ne fraus in annonæ fieret, *d. l. opinatoribus, & l. 2. de suscep. pto. lib. 10 C. titul. 70.* & insisteret, vt id quod debetur, intra annum menses acciperent, *l. missi opinatores 7. de exact. tribu. lib. 10. C. tit. 19.* ¶ Distribuebant † autem illi per breuia. *l. excellentia 9. de erogat. mil. it. anno*, seu pictatio authentica, *l. actuarios 5. de erogat. milit. anno* vel in speciebus, vel æstimatione facta, vnde & ærariæ dicebantur annonæ, *l. septem diebus 12. & l. annonas 5. eo. tit.* & fideliter ab actuario seu erogatore prout iuramentum eorum profitebatur, præstandæ, *l. iubemus, per hanc 16. eod. tit.* Quas si quis immutauerit, pœna sacrilegii qua violantes constitutiones principis, puniuntur *l. lege repetita, 13. eod. titul.* Officium quoque opinatorum species delegatos annonarias curare excoqui, vt panis bucellatus coquatur ab iis, quibus priuilegium singulare immunitatem non præstat vel consuetudo, *leg. prima & secunda, de excoctione & translatione milit. anno. libr. 12. C.* 3 4

¶ Ceterum

5 ¶ Ceterum † *ἄνευ τῶν στρατηγῶν τιμωρεῖσθαι οὐδὲν ἐξουσία*. Annonam exercitui missam, nemo emere potest: & qui comparauerit, si honestioris fortunæ, confiscatione bonorum mulctatur: si abiectioris, capitali supplicio afficitur, *l. 4. ex in legib. Iust: mi-*
6 *ani militaribus Graecis.* ¶ Officium † tribunorum etiam est, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensuræ fraudem coercere, *L. officium, 12. §. fi. de re milit. P.*

De Veste militari. Cap. 7.

1 *Vestes militares quo tempore anni dabantur.*
Canon exactus ob vestem militarem, eod.
2 *Stipendia militum, vestes, annona, tergora boum, arma.*
3 *Nudi pugnabant Heruli & Gessatæ.*

1 QVemadmodum † militibus statæ annonæ erant, sic & vestes certis temporibus illis præbebantur, a calendis Septembris vsque ad calendas April. *l. 1. de militari veste. lib. 12. C. tit. 40.* Aliquibus fortissimis videlicet & honoratioribus in pretiu, aliquibus autem vt gregariis in specie, *l. fi. eo. tit. de militari veste, C. eo.* Et ad harum vestium onera canon ex prouinciis exigebatur, *l.*
2 *2. & 3. C. eod.* ¶ Tradit † Liuius *lib. 3. decad. 3. dum agit de Pub. & Cn. Scipionum literis ex Hispania ad senatum missis, & lib. 6. seq.* militibus in stipendia datam non solum pecuniam, sed etiam vestimenta, potissimum hyeme, & frumentum: distributa & in stipendia militibus tergora boum, vt innuit Cornelius Tacitus *li. 4. annal.* dum ait, Drusum Frisiis transrhenanis populis tributum iussisse, vt in stipendia militum tergora boum præberent. Sic & Polybius tradit, arma, vestes & frumentum, quæ militibus dabantur imputari eorum stipendiis, *lib. 6.* Plutarchus tamen *in vita Gracchi*, lege Sempronia tradit, imminuto stipendio, cuilli-
3 bet militi vnam datam vestem. ¶ Forsan † Heruli vestium militarium indigni non fuerunt vt Romani: nam iis pugnare nudi soliti erant, solis campestribus pudenda tegentes, vt scribit Cicero *pro Cælio*, & Vulcatius Gallicanus *in Auidio Cassio*. Polybius Gessatas huiusmodi describit: *Qui trans Alpes*, inquit, *Rhodanum habitant, & propterea quod militiam mercenariam obeunt, Gessata vocantur (nam id ea dictio significat) reges habebant bello Insubrium Gallorum cum Romanis peracto, Congolitanum & Aneroëstum, ii cum Boiis & Insubribus pugnantes contra Romanos, ob magnitudinem animi & incredibilem gloriæ cupiditatem abiectis subligaculis & scutis, nudi tantum ante omnes stabant, rati per eum modum aptiores sese & magis expeditos ad bellum fore: si quidem densis in his locis sentes implicarent vestes, & vsum armorum impedirent, Polybius li. 3. histor.*

De Hospitiis militum, Cap. 8.

1 *Hospitium alimentis connumeratur.*
2 *Hospitia militaria in castris tentoria, & alibi domus.*
Hospitiorum designatores, mensores, eod.
Metator quis, eod.
Metatum quid, eod.
Metationis castrorum forma, eod.
Tentorii erigendi vel deponendi in castris lex, eod.
Fourriers. *qui sic nominati, eorum pœna si quid extorqueant ob liberationem hospitii, 10. & 11.*
Hospitiis signati nomen delere falsi habet pœnam, eodem.
3 *Hospitiorum militum leges quædam.*
4 *Hospitii diuisio inter dominum & hospitem militem vt fiat.*
5 *Hospitii nomine quæ militibus hospitibus debentur.*
6 *Salgama quæ hospitibus præbenda.*
7 *Metatoris liberatio ab hospitio, non potest alio hospitio onerari.*
8 *Hospitii onus patrimoniale munus & qui eo non teneantur.*
9 *Hospitiorum immunitas alios non onerat.*
10 *Hospitia militum euntium in bellum, & redeuntium vbi debent constitui.*

1 INter † alimenta, & hospitia ad habitandum connumerari, quia sine his non potest commode quis viuere, palam est, *l. verbo victus, de verbo sign. P.* quanquam hospites inter peregrinos sint, nec proprie habitare dicantur, *l. 1. §. habitare, de his qui deiecer. vel effuder. in P. l. deni. tum, 5. de metat. li. 12. C.* ¶ Proinde
2 de hospitiis † militum agendum. Erant hospitiorum militarium duæ species, in castris videlicet, & in domibus: in castris tabernacula & tentoria erant. Qui ea hospitia distribuebant mensores & designatores a Vegetio dicti, *li. 2. de re militari.* Metatores vocant Iurisconsulti, *l. fin. de metat. & epidemetic. libr. 12. C. tit. 41* & mensores etiam, *l. 1. & 2 de metat. & epidemetic. lib. 12. C. l. 1. de mens. eo li. 12. C tit. 28.* In castris metatum, erat spatium loci, intra quod militem se continere & hospitari oportebat. Et Sidonius Apollinar. *in Panegyrico Anthemio dicto.*

Contrahis, aggrederis, superas, includis, & vt te
Metato spatio castrorum Sardica vidit,
Obsidione premis.

De castrorum metatione & de forma seu figura, & quæ obseruanda in illa, plura colligit Alexander ab Alexandro quæ apud illum videto, *lib. 1 genial. dier. c. 20* & apud Polybium *li. 6* & *ap. vid. Ioseph. li. de bell. Iudai.* vbi & lex, ne cui militum prius liceat erigere vel deponere tentorium suum quam tribunorum Imperatoris ve tentorium erigatur deponaturve. Signabant creta, vel alia re metatores hospitia manu propria, nomine hospitis in foribus domus: quod si quis deleuisset, falsi pœna tenebatur *l. 1 de metatis, lib. 12. C* a foo bus & hodie isti vocantur qui metati, apud nos *fourriers, mareschals de logis.*

3 ¶ Leges † de hospitiis militum dictæ sunt: quarum prima erit, vt illicita ministeria sub prætextu adiuuantium militares viros ad concutiendos homines procedentia prohibeantur, & deprehensa coerceantur a præside prouinciæ. Et caueatur, ne tenuis vitæ homines, sub prætextu aduentus officiorum, vel militum, limine voico, id est, eius quod pauperi necessarium est, vel limine seu habitatiuncula vnica, vel breui supellectili, ad aliorum vsus translatis iniuriis vexentur. Ne quid sub nomine militum quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, a quibusdam propria sibi commoda inique vindicantibus, committatur. *Vlp. in l. illicitas 6. §. illicita ministeria, cum §§. seqq. de off. præs. li. 8. P. tit. 18.*
4 ¶ Lex † alia diuisionis domus inter hospitem & dominum, qua insolentia militum continetur, vt distincta domo in tres partes, duas dominus sibi liberas habeat, tertiam vero, hospes: ex tribus primam eligit primo dominus, secundam hospes, tertia domino relinquitur. Nisi hospites illustres sint: quia tunc media domus pars iis relinquitur. Eo tamen in omnibus his obseruato, vt ergasteria mercium caussa extra diuisionis partes domino libera sint: nisi equites hospites sint, quibus si stabula deficiant in domo, pars aliqua ergasteriorum sine magno incommodo domini, stabulo deputatur, pœna aliter quam diximus tentantibus, si illustres sint 30 librarum auri imposita, ceteris militia priuandis, *l. 2. de metat. lib. 12. C. & l. hac lege, 10. § si*
5 *qui illustres eo. tit.* ¶ Hospitiorum † nomine domini tenentur præbere hospitibus, quæ habitationis caussa tantum necessaria sunt, non etiam ea animalium pascua vel hominum escas. Quinimo & miles qui ea exigit, & dominus qui etiam ea sponte exhibet, pœna affici debent, *l. deniq. tum, 5. de met. li. 12. C. l. 3. de erog. milit. anno. li. 12. C. l. 2. ne rusticani ad vllum obseq. deuocen. li. 11. C. tit. 54.* Ideo enim stipendia & annonas milites accipiunt, ne prouinciales onerent, *d. l. 3. de ero. milit. anno.*
6 ¶ Forsan † vetitum non erit salgama rustica militibus petere, videlicet *τὰ ταρίχη*, quæ condita ad vsum domini seruantur, vt puta mala, pyra, ficus, vuas, rapas: nam ea vili pretio sunt, vt innuit Columella, dum ait *lib. 10.*

Tempore non alio vili quoque salgama merce,
Capparis, & tristes inulæ ferulæque minaces
Plantantur.

Vetitum exotum, ne quis militum aut tribunorum, aut præpositorum, salgami nomine exigat ab hospitibus suis culcitras, oleum, lignum: nec etiam volentibus iis hospitibus auferat, *l. vnica de salgamo hospit. non præb. lib. 12. C. tit. 42.* neve balneum a domino ædium postulet, *l. hoc perfectissimum est, de metat. lib. 12. C.* Liceat propria auctoritate militem expellere cuique domino, si prægrauandi caussa in possessionem venerit, nec crimen aliquod pertimescat: cum arbitrium vltionis suæ sibi sciat esse concessum, *l. denotum, 5. eod. tit.*
7 ¶ Qui † hospitia præbuerunt metatoribus, siue quolibet pacto eis satisfecerint, nullam vel pensionis vel distributionis domus gratia molestiam sustinere coguntur *l. omnes 9 de*
8 *metat. lib. 12. & 9. C.* ¶ Hospitii † onus, munus patrimoniale est, *l. 3 de muneribus patrimonialib. li. 10. C. l. 3 §. munus de munerib. & honorib. in P.* Idcirco quemadmodum diximus a muneribus patrimonialibus liberos quosdam esse, sic & ab hospitiis quosdam releuari annotandum est: quamuis non omnes, qui a patrimonialibus excusantur, ab hoc immunes sint, sed quibus indultum lege est: quales sunt, archiatri principis & vrbis Romæ, literarum magistri, & artium liberalium professores, insignesque pictores, & doctores legum, scilicet professores. *l. archiatros, de metat. li. 12. C. l. medicos, & l. final. de profess. & med. libr. 10. Cod. titul. 52. l. final. §. final. de munerib. & honorib. in P.* Item consules, & patricii tres domos habent ab hospitio liberas, & heredes eorum: horum

filii pater, mater, soror, frater, vxor, duas. Consules tantum duas semis, & heredes eius vnam semis. Si solum consul, eodem modo. Præfecti & magistri militum, dum viuunt, duas: heredes eorum, vnam: magistri officiorum vel quæstores, vnam semis: heredes eorum, vnam. Comites domesticorum & protectorum, sacrarum vel priuatarum largitionum singulas: heredes eorum, dimidias vt statuit Arcadius *in l. hac lege, 10. de metatis. lib. 12. C.* Immunes quoque facit Leo, decem tribunos post primicerium ab hospitiis in domibus, quas habent in vrbe Constantinopolitana, *l. fin. eo. tit. de metat.* Item & prætoria ordinariorum iudicum, *l. eunuchos, 3. C. eod. tit.* & fabricensium domus, *l. fabricensium C. eod.*

9 ¶ Qui † autem immunes ab hospitiis sunt, non debent vicinos onerare: nec debent, vt illi onerentur, immunitatem impetrare,

10 *l. omnes qui 9. de metat. lib. eod. C.* ¶ Ceterum † & annotandum est militibus ex bello redeuntibus, vel in bellum euntibus non semper hospitia in domibus priuatorum constituenda esse: sed & in turribus murorum iuxta solum, non autem in superioribus contignationibus: forsan metu proditionis, sed in pedeplanis, vt loquitur Iustinianus *in l. deuotissimes, 7. de metatis, lib. 12. C.* Sed & Plutarchus notat, morem fuisse Romæ, exercituum ducibus vrbem non ingredi, *Plutarch. in Pompeii vita.* At dum in præsidio milites sunt, placuit Francisco I. eius nominis Regi Gall. intra mœnia vrbium hospitari debere, *Ordonnances du Roy Francois sur le faict de la guerre. artic. 3.* vtque si quis ex ciuibus, vel caminum vel stabulum domus suæ corruperit deteceritve, ne milites reciperet, domo ita illis reddita inutili, cogeretur resarcire & reficere, & mobilia inde eiecta restituere in formam pristinam.

1 Ceterum supellectilia militibus concedi cum inuentario iudice loci auctore, & ex eadem restitui, antequam inde migrent,

11 *ead. constit. art. 7. & 8.* ¶ Edidit † & idem rex caput aduersus metatores militum, vt si quis præ textu officii aliquid a dominis domorum extorsisset, ne ibi signaret vel designaret hospitia, furca suspendatur, *ead. constit. art. 13.* Demum vt qui ab exercituum commeatu impetrato & subscripto a suo duce recedunt, non hospitentur gratis, sed in publicis hospitiis, more aliorum viatorum, *eod. art. 26.*

De Prædiis & Castris militibus assignatis. Cap. 9.

1 *Prædia militaria.*
Prædia in vsum vel opem militia a priuatis relicta.
2 *Castella militum limitanea.*
3 *Magistri militum cura circa castella limitanea.*

1 IN † feudorum tractatione docuimus, aliquando distributos fuisse agros, potissimum limitaneos, militibus, vel pro onere militiæ, *vt l. in agris, de acq. rer. dom. in P. l. omnes fundi 8. de fundis patrimo. lib. 11. C. tit. 61.* quos ipsi suo labore curarent, eosdem & defenderent, omni tributo remisso, *l. fin. de fundis limit. lib. 11. C. titul. 59. l. in nomine domini, de offi. præfect. præto. Afri lib. 1. tit. 30.* de quibus iterum non loquar, sed addam, & a priuatis etiam in vsum militiæ fundos relictos aliquoties, vt ex illorum prouentibus militibus frumenta ostenatur, *l. 1 de fundis limit. lib. 11. C.* ¶ E-

2 rani † & castellorum loca, in oris regni, quæ ab aliis, quam a militibus non poterant detineri, vt si priuati castellani inuenti essent non milites, capitali sententia plecterentur. *l. 2. eod. tit. de fundis patrimon.* Quia priuato custodia limitis imperii committi non debet, *l. legatum. de operib. publ. in P.* propter periculum vi-

3 cini hostis & proditionis. ¶ Quinimmo † & cura magistri militum olim erat, ob eundem metum, vt etiam castella per milites possessa limitanea, & ciuitates per limites constitutas, quæ ad iustam magnitudinem accederent, ita disponeret & circumcideret, vt per paucos possent defendi & tuto conseruari, *d. l. in nomine domini § interea, de offi. præfect. præto. Afri.*

De Officiis militum, & pœnis in illis delinquentium. Cap. 10.

1 *Militare crimen quod dicatur.*
2 *Militaris leges de non detrectanda militia, de se non dedendo, de obedientia præpositorum mandatis.*
3 *Pugnandum non esse, nisi iussu imperatoris exercitus, exemplis vindicta docetur.*
4 *Militum contumacia plectenda.*
5 *Militibus vallum, aut agmen non licet excedere.*
6 *Miles manus inferens, aut eum deserens, aut contumax præposito quomodo puniendus, & 12.*
7 *Seditionem mouens in exercitu miles, vt puniatur.*
Commilitonem vulnerantis pœna eod.
8 *Leges de disciplina militum ab Aureliano præscripta.*
9 *Pugnam initium apud Romanos præcedebat adoratio Dei.*
Religio in castris obseruata. eod.
Plenilunii in pugna obseruatio eod.
10 *Miles ab audita tuba distans inter hostes.*
11 *Miles deflectens a via itinerante exercitu puniendus.*
12 *Ordinis deserere pœnam habet capitalem.*
Custodiam deserere capitale, eod.
Sortitio ad pœnam militare supplicium, eod.
Stare pœna militaris, eod. & 15.
Scutum præ se ferre pœna militaris, eod.
13 *Stationem relinquere capitale.*
14 *Militiam duplicem nemo habeat.*
15 *Commeatum quo tempore militibus dare non liceat, eodem.*
16 *Desertionis crimen diuersum & pœna, & 17.*
Desertor quis, eod.
Emansor quis dicatur, eod.
17 *Fugitiuus quis.*
Erro quis, eod.
18 *Pugnantibus aliis, non pugnare, capitale. & 21.*
19 *Pœna militaris, milites inter sarcinas & captiuos ponere, fractis hastis.*
20 *Miles iniussu magistratus ne alio se transferat.*
21 *Miles ne commilitonem pugnantem deserat.*
Transfuga quis.

OFficium regentis † exercitum in duobus consistit, videlicet 1
in danda & conseruanda militari disciplina, *l. officium, §. 1. de re milit. P. lib. 49. tit. 16.* Quam qui offendunt, militare crimen committunt: vt si extra hanc disciplinæ rationem delinquant, commune crimen admittere dicuntur, *l. 2. eod.* ¶ Leges † milita- 2
rem formulam, & viuendi, & officii præscripserunt, quarum aliquas recensebo, addito pœnis eorum qui ab his declinant: & ita delictum militis est, quod aliter, quam disciplina militiæ exigit, committitur, vel segnitie, vel contumacia, vel desidia, *l. omne delictum, 6 eod.* Prima erit, ne quis munus militiæ detrectet, nec ei se vel suos subtrahat, alioquin pœna imminente legibus imposita *l. 4. § grauius autem, & §§. seqq. eod.* Ne se dedat cui non licet, hocque crimen augetur, vt in ceteris delictis, dignitate, gradu, specieque militiæ. *l. 1. §. fin. eo.* Obediant milites præpositis, & mandata eorum exsequantur: aliter peccatum desertoris subeant *l. 3. §. si præsides, eod.* Ne prohibita a duce faciant, vel mandata omittant: alioquin capite puniantur, etiamsi rem bene gesserint, *l. 3. § in bello, eo. de re milit. l. omne delictum, § contumacia, eod. & mil. lex 12. in militarib. Iustinia.*

¶ Q. Fabius † Rutilianus magister equitum a Lucio Papyrio 3
cursore dictatore virgis iussus cædi, quod exercitum eduxisset aduersus Samnites sine eius iussu, quamuis eos fudisset. *Valer. Max. li. 4 c 2. Eutropi li. 1. Plu. lib. de vir. illustribus.* Vt & Posthumius Tiburtus, & Manlius Torquatus, filios etiam prouocatos ab hoste & victores, iusserunt occidi, quod non exspectato Imperatoris iussu pugnassent, *Val. Max. li. 9. c 3. Oros. lib. 3. c. 9.* ¶ Et
multo † grauior contumacia erit ipso contemtu. Nam vt docet 4
exemplo & responso P. Crassi Mutiani Gellius, corrumpitur & dissoluitur officium Imperatoris, si quis ad id quod iussus est, non obsequitur, & consilio dneis non considerato, arbitrio respondeat, *Gell. lib. 1 cap. 14.* ¶ Qui † agmen excesserit, ex caussa vel 5
fustibus cæditur, vel mutare militiam solet. Nec non & si quis vallum transcendat, aut per murum castra ingrediatur, capite punitur: si vero fossam transilut militia reiicitur, *in l. 29. militar. l. Iustinian. 3. § in bello, de re milita. vide Constant. Harmenopo. lib. 1. tit. 16.* Hoc enim & in muris publicis & fossis capitale perpetuo fuit crimen, *l. fi. de rer. diuis. in P.* ¶ Qui † manus intulit præposi- 6
to, capite puniendus. Augetur & hoc crimen qualitate seu dignitate præpositi, *in l. omne delictum §. 1. de re milita c. homo Christianus. 40. distin. in l. 11. & 12. & 13. leg milit. Iustin.* Sicut & contumacia, irreuerentia omnis aduersus ducem vel præsidem militis, capite punienda est, *d. l. omne delictum, § contumacia, l. milites agrum, 14. § irreuerens, de re milit. P.* Eadem capitalis pœna ei imposita, qui præpositum suum deseruerit vel protegere noluerit, *l. 3 §. fi. & d. leg. omne delictum §. fi. eod. tit. l. 1. & 2. § cum dominus ad Syllania. P. & l. 31. leg. milit. Iustin.* ¶ Ad † contumaciam seditio 7
pertinet mota inter milites, quæ si atrox, capite punitur: si intra

voci-

vociferationem, vel leuem, habet e gradu militiæ reiectionem,
l. 3. §. qui seditionem de re milit. P. & l. 13. leg. militar. Iustin. Lex
Rotharii inter Langobardos, animæ, id est, vitæ periculum in e-
os statuit milites, qui contra principem, vel in eum quem illis
præposuerit, eam mouerit. *l. 5 tit de malefic. libr. 1. leg Langobard.*
Scipio Africanus, in castris Hispaniæ seditiosos milites, nudos
protrahi iussit, & ad palum deligatos, virgisque cæsos secon per-
cuti, vt auctor Liuius *li. 8. decad 3.* Sed plura alibi de seditiosis suo
loco in crimine læsæ maiestatis humanæ. Porro qui commilito-
nem vulnerauerit si quidem lapide, militia reiicitur: si gladio, ca-
pite plectitur, *l. omne delictum. 6. §. si quis commilitonem. de re milit.*
8 *in P.* ¶ Leges militares † Aurelianus Cæsar tribuno præscripsit
huiusmodi. *Flau. Vop. in Aureliano: Nemo pullum alienum ra-
piat, ouem nullus contingat, vuam nemo auferat, segetem nemo dete-
rat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua quisque contentus sit.
De præda hostium, non de lacrymis prouincialium habe it. Arma ter-
sa sint ferramenta Samiata, calciamenta fortia: vestis noua veterem
excludat. Stipendium in baltheo, non in popina habeat. Equum sag-
marium suum defricet capitum animalium non vendat mulum centuria-
tum communiter curet. Alter alteri quasi seruus obsequatur, a medi-
cis gratis curentur, aruspicibus nihil dent. in hospitiis caste se agant.*
9 *Qui aliter fecerit, vapulet.* ¶ Romani quoque, † qui maius mo-
mentum in religionis obseruantia, quam in vincendis hostibus
posuerunt, initio pugnæ ex more Deos suos adorare & venerari
soliti erant, *Plutarch. in vita Marci. Cath. Rhod. li. 5. c. 27.* Lacedæ-
moniis ante plenilunium in aciem prodire, lege non licebat,
Suidas in Hippia Aliquando & Iudaicus populus a bello abstinu-
it Sabbatho, ob Dei honorem: donec necessitas Machabeos le-
10 gem & vitam illo die arma induere coegit. ¶ Lex † alia militaris,
militem ab auditu tubæ exercitus distantem, in hostium refere-
11 bat numerum, *Ap. p. Alexan. in Lybico.* ¶ Alia † Alexandri Cæsa-
ris, vt si quis de via in alienam possessionem deflexisset, pro qua-
litate loci aut fustibus subiiceretur in conspectu eius Cæsaris A-
lexandri, aut virgis, *Lamprid. in Alexan. facit l. 3. versi. sed qui a-
grum de re milit. in P.* Sic Philippus Rex Macedonum Aphtho-
netum flagris cecidit, quod cum sitiuisset, acie deserta, digressus
ab itinere in publicum hospitium diuertisset, *Ælia li. 14. de var.*
12 *hist. ca. fin* ¶ Refert † & Appianus eos, qui seditionem in exerci-
tu concitassent qui custodiam aut ordines in bello reliquissent,
forte delectos morte mulctatos. *Appia. lib. 3. bello ciuil.* Est enim
digna obseruatione lex, ordines ne quis deserat. Atque pœna a-
liquando non seruati ordinis, ignominiæ caussa stare, & scutum
præ se ferre. Qua damnatus sub Lysandro classis Lacedæmonio-
rum præfectus Dercyllides a Pharnabazo accusatus, *Xenoph li. 3.*
13 *rer. Græcar.* ¶ Suidas † autem apud Romanos capitale fuisse tra-
dit deseruisse munus suum, stationem seu aciem, *Suid. in ver.*
λιποτάξιον. Modestinus eum qui stationis munus relinquit, plus-
quam emansorem esse dicit. & pro modo delicti, aut castigari,
aut gradu militiæ deiici, *l. 3. §. qui stationis, de re milit. P.* Et ex eo-
dem, legio si d[illegible] solet militia auocari, *d. l. 3. § fi.* Gratianus,
Valens Theodos. Cæsares iubent, ne milites & tribuni per pos-
sessiones vagentur, sed vt remaneant cum signis propriis. & in
mansionibus solitis a publicis: alioquin grauiori supplicio indi-
14 cto, *in l. tribunis 11. de re mil. l. 12. C.* ¶ Hinc † mutuatur rationē lex,
ne quis duplicem mactet eodem tempore militiam, *l. si quis mili.
non poss. li. 12. C. facit l. si de assesso. C. & c. de multis de praeben.* quia mi-
litia assiduum exigit ministerio, nec momento abeuntem. Imo lex
Iustiniani Græca san. iuit *l. 22. in legibus milit. Iusti.* vt miles capite
puniatur, qui tempore pugnæ, vel dum acies ordinatur, statione
aut signo relicto fugerit, aut ex loco prosilierit, in quo ordina-
tus, cadaueris spoliandi caussa, aut ad hostes temere prosequen-
dos, vtpote qui ordines aciei dissoluerit, & sociis suis insidias pa-
rasse videatur. Imo nec licet a numeris ad alios numeros milites
transferre, nisi augusta maiestas vtilitatis publicæ caussa hoc fie-
ri iussent *l. contra public. am. 14. de re milit. lib. 12. C. gl. in c. a d a, obstu-
cam. in verb. ad prohibendum. de regul.* Neque ipsis ducibus per-
missum passim tempore belli commeatum militibus dare. pœ-
na capitali & dantibus & accipientibus imminente, *l. 1. de com-
meat. lib. 12. C tit. 43. l. non omnes. §. 1. de re milit. P.* nisi paucis & ad
breue tempus & non vrgente opposito hoste, *l. per hanc § vt au-
tem de eroga. milit. anno li. 12. C.* & expositis prius caussis professi-
15 onis, *l. nemo miles. 13. eod.* Gracchus † consul in secundo bello Pu-
nico exercitum Volonum, quod in prælio socios deseruissent,
iussit stando cibum capere per omne belli tempus. *Liuius lib 4.*
16 *decad. 3.* ¶ Desertionis † crimen gradus habet quia diuerso mo-
do habet delictum. Siquidem desertor in iure dicitur ciuili qui
per prolixum tempus euagatus reducitur, *Modestinus l. 3 § deser-
tor de re mil. in P.* & qui belli tempore abierit a signis, *l. 1. § de ser-
tor. de desertorib. li. 12. C. tit. 46.* In quo postremo differt ab eman-
sore, qui is est, qui postquam diu vagatus est in castra reuertitur,
d. l. 3. § emansor Is proximus est, qui ad diem commeatus non ve-
nit, & in eum, perinde ac in desertorem & emansorem statuen-
dum: facta tamen prius copia dicendi, num qua forte caussa de-
tentus excusari potuerit, *d. l. 3. § si ad diem commeatus* & qui com-
meatus spatium excessit in eadem caussa est, *l. qui commeatum. 14.
de re milit* Edictum Germanici desertorem iudicem faciebat, qui
diu afuisset: vt is inter emansores haberetur. Leuius tamen de-
lictum emansoris, velut in seruis, erronis: grauius desertoris, vt
in seruis fugitiui, *l. 4 § edictum Germanici, de re milit. in P.* ¶ Pla-
ne fugitiuum † dicunt leges eum, qui ita consilio capto a domi- 17
no aufugit, ne ad illum postea reuertatur. Erronem vero pusil-
lum, fugitiuum, qui non quidem fugit, sed frequenter sine caus-
sa vagatur *Vlp. in l. quis est fugitiuus 17. cum sequ §§ & § erronem.
de adil. edict. lib. 21. P tit. 1.* Examinatur autem caussæ semper e-
mansionis quis & vbi quis fuerit, quid egerit: & datur venia va-
letudini, affectioni parentum & affinium, *l. 4 § examinatur. de re
mil in P.* Pietas enim in proximos sæpe præsumtionem doli ma-
li pellit. Et si seruum fugientem persecutus est, vel si qua huius-
modi caussa fuit *Vlp. in l. 3. § si eum quis retineat. de libero hom. ex-
hib. li. 43. P. tit. 28. l. 5. de except. in P.* Nec omnes desertores simili-
ter puniuntur, sed habetur ordinis, stipendiorum ratio, gradus
militiæ loci muneris deserti, ante actæ vitæ, si solus, vel cum aliis
deseruerit: num crimen desertionis solum sit? vel aliud habeat
coniunctum, & temporis, quo in desertione fuerit. Qui in pace
deseruit eques, gradu pellendus: pedes militiam mutat. Qui au-
tem in bello, vterque capite punitur. Crimen adiectum deserti-
oni grauiorem addit pœnam. Desertor ex prima desertione, ca-
pite punitur in vrbe inuentus: alibi, ex prima desertione destitu-
itur, ex secunda capite punitur. Desertor se offerens: ex indul-
gentia principis in insulam deportatur, *l. non omnes. 5. cum sequ §§.
de re mil.* Iustinianus tamen mitius agens, ait desertorem qui
sponte processerit, peccati anterioris supplicium timere non
debere, *in l. 1 § desertor de desertorib li. 12. C.* qui desertorem scien-
ter receperit & celauerit in domo vel agro, & is capite punitur,
& domus fisco defertur, *l. 1. eod. tit.* *Si quis* inquit Carolus Ma-
gnus, *adeo contumax aut superbus exstiterit, vt dimisso exercitu absq;
iussu aut licentia regis domum reuertatur, & quod nos Theutonica lin-
gua dicimus heriſliz fecerit, ipse vt reus maiestatis periculum vitæ incur-
rat, & res eius fisco nostro seruetur, in constitutionib Caroli Magni, in
capitularibus additis ad leges Langobard. tit. de desertorib.* Scipio
militarē disciplinam apud Numantiam corrigens, quem militē
extra ordinē deprehendit, si Romanus esset, vitibus: si extraneus,
fustib. cæcidit, *li 58 Epitoma Liuii* Aliquando, si miles ad exerci-
tum non redisset consul eū & bona eius vēdere iussit, *lib 11 Epi-
toma. Liuii.* ¶ Tempore † quo est pugnandū, non pugnare, & ita 18
munus suum deserere, grauius crimē est: vtpote proditionis speciē
habens, & seuerius idcirco, & morte vindicatur. Eo nomine Læ-
tus dux exercitus Seueriani Cæsaris, capite damnatus, post com-
missum prælium Lugdunense, quod aliis pugnantibus a prælio
spectator abstinuisset, *Herodia. lib 3.* Eadem ratione & Metius
Suffetius dux Albanorum, cum exercitu sub Alba, a Tullio Ho-
stilio in auxilium accitus contra Veientes, cum a pugna se sub-
traxisset in montem, vt pugnantium videret exitum, & fortiori
postea se iungeret, vt proditor in diuersas partes distractus, arbo-
ribus in diuersa tendentibus, pœnas meritas rependit, *Liuius lib
1. deca. 1. Oros. in 2. c. 4.* Scribit & Gregorius Turonensis *libr. 2. hi-
storia Francor ca. 41.* Clodoueum Francorum regem indigna-
tum contra Charaticum in auxilium vocatum, quod is, dum
cum Siagrio pugnaret rex, eminus stetisset neutram partem ad-
iuuans, exitum es spectans, vt cum eo qui vinceret amicitiam in-
iret. Et ideo tandem capitali cum filio eum supplicio affecisse.
De his etiam, qui non pugnant aliis pugnantibus, in prodito-
rum serie dum ageremus de crimine imminutæ humanæ maie-
statis egimus ¶ Subiūgam † tamen aliam pœnam, quæ etsi capi- 19
talis non sit: attamen seuior ob ignominiā diuturniorē videtur
nobilib. & genere illustri natis. De qua apud Ammian. Marcell.
li. 25. qui refert tertiariorū equestrem numerū a legionib. incu-
satum, quod cum ipsæ aduersum hostium irrumperent acies, illi
paulatim dilapsi alacritatem pene totius minuissent exercitus:
vnde commotus ad indignationē iustā Imperator exercitus, sd-

emtis signis, hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos, agere iter imposuit ductore eorum qui fortiter solus decertarat, aliæ turmæ apposito. cuius tribunus turpiter prælium deseruisse annuntiabatur. Abiectos quoque simili sacramento alios quatuor, ob flagitium simile vexillationum tribunos. Scribit & Gellius *lib.10.cap. 8.* quod & fuit antiquitus militaris animaduersio, iubere militi ignominiæ caussa venam solui, & sanguinem dimitti quod opinatur factum in militibus stupentis animi, atque a naturali habitu declinantis, vt non tam pœna quam medicina videretur. Postea tamen ob pleraque alia delicta, idem factitatum per consuetudinem: quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent.

20 § Huc † addenda Lacedæmoniorum lex quam ab Ægyptiis acceperunt, neminem bellatorum citra magistratuum consensum alio se conferre, *Isocrates oratio. 5. quæ inscribitur Helenæ encomium.*

21 § Lex † Rotharis Langobardorum regis, *Si quis contra inimicum pugnando, collegam suum dimiserit, aut astalium fecerit, si eum deceperit, & cum eo non pugnauerit animæ suæ detrimentum patiatur. li.1. legum Langobardorum tit. de malef. 6.* Fustuarium etiam apud Ciceronem memoratur, qui consulem reliquerit, *Cicer. 3. Philippica.* Ex Francis etiam, deseruisse exercitum capitale, quod illis sua lingua *HerischletZ. Beat. Rhena lib. 2. rer. Germanicarum.* Defunctorum in desertione bona, confiscari Marcus & Antoninus CC. statuerunt. *l. 4 de re milit. li. 12. C.* Disciplina antiqua Romanorum secundum Polybium, ex desertoribus pluribus, quidam coram omnibus militibus sorte eximuntur, arguuntur, fuste cæduntur, nulla deprecatione admissa. At reliqui, hordeo illis pro tritico demenso, extra vallum munimenta tendere iubentur. *Polybius, in Sex.*

22 § Inter † desertores transfugæ quoq; annumerandi, qui malo consilio & proditoris animo patriam relinquunt, *Paulus in l. postliminium, 19. § transfuga. de capt. & postlimin. reuer. li. 49. P. tit. 15.* Sed desertoribus quibusdam leniot pœna. Magis delinquit emansore desertor, & desertore transfuga: & ita oblatus desertor, vel a se, vel ab alio ex quibusdam caussis pœnam euitat desertionis, *l. 4. § edictum, de re mil. in P.* Deportatur tamen qui non nisi post quinquennium, se obtulit: nisi minuenda pœna sit deteriore militia, si pater filium offerat, ne ad supplicium pater videatur obtulisse. *l. milites. 13. § desertorem, eod. tit. P.* Transfugas, sicut & consiliorum nostrorum renuntiatores, scilicet hostibus, aut viuos exuri, aut furca suspendi debere respondit Paulus *l. si quis aliquid. 38. de pœn. lib. 48. P. tit. 19.* Atque Modestinus, eum qui ad hostes transfugerit & redierit, torquendum esse, & ad bestias damnandum, respondit. *Modest. in l. 3. § is qui, de re milit. P.* Marcellus transfugas, vbicunq; inuenti fuerint, quasi hostes interimere licere quoq; statuit, *L. eiusdem. 3. § fi. ad le. Corn. de sicar. li. 48. P. tit. 8.* Quod & probat Iustinianus in desertoribus, si illi armis resistendum esse putarint, *in l. 1. de desertor. li. 12. C.* Arrianus Iurisconsultus ei qui transfugit, & postea multos latrones apprehendit & transfugas demonstrauit, posse parci, ex edicto Adriani Cæsaris tradit: & tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere, *l. non omnes, § fi. de re milit. P. argu. l. quisquis, § fin. ad l. Iul. ma est. C. l. 1. C. de iis qui se deferunt.*

Leges circa segnitiem militum. Cap. II.

1 *Miles laboribus assuetus esse debet.*
2 *Militum pauidorum, & primo fugientium pœna.*
3 *Excubias relinquentium pœna.*
Excubiarum circuitio, & mutatio & partitio vigiliarum, eod. & 4.
4 *Tribunus vigilias circumire debet, & pœna non circumeuntis.*
Pœna vinum scelere eod.
5 *Pingues habitu ignaui, & equo priuari.*

1 Milites † inter cætera & laboribus duratos, & vigilantes esse par est: cum in bello non liceat bis peccare: *Miles*, inquit Seuerus Cæs. *labore probatur non mollitudine Herodianus, li. 2. histo. Cæsarum.* Et Vlpian. *Milites*, inquit, *appellantur a militia*, id est, duritia, quam sustinent. per antiphrasim, *l. 1. § miles autem, de militar. testamen. in P.* Quemadmodum quoque Sextus Pompeius Festus notat *lib. de verb. sign.*

2 § In † hac igitur etiam disciplinæ militaris parte, & leges constitutæ in pauidos & segnes. Prior illa, *Qui in acie prior fugam fecit. spectantibus militibus, propter exemplum capite punitor. l. omne delictum 6 § qui in acie, de re milit. in P.* In pari pœna caligatus est, qui metu hostium, languorem simulauit, *d. l. omne § exploratores.* Qui filium suum, vt antea diximus, subtrahit militiæ belli tempore, bonorum parte mulctatur, & exsilio: si in pace, fustibus cædi iubetur: filius in deteriorem militiam mittitur, *l. 4 § qui filium eod tit. P.* Qui filium debilitauit, dilectum per bellum indictum, vt inhabilis militiæ sit, deportatur, *d. l. 4. § eum qui filium.* Pusillanimes quoque existimari qui se impatientia alicuius doloris, aut tædii vitæ, aut morbi, aut furoris, aut pudoris, vulnerauerint vel mortem consciuerint, & cum ignominia mittuntur: & si nihil horum prætendant, capite puniantur, *d. l. omne delictum. 6 § qui se vulnerauerit, eo. l. si quis aliquid § fi. & l. respiciendum. § 20. de pœn. in P. l. 1. & 2. de bonis eorum qui mor. sibi consciuerunt. l. in fraudem, § eius. de iur. fisc. cum sim. in P.* Iustinianus eum qui flagitiosa ignauia delitescit inquiri, & inuentum degeneris mortis gladium subire iubet, atque rectores prouinciæ, qui hoc crimen vel gratia vel dissimulatione distulerint vindicare, patrimonii & existimationis damno subiicit, & priores officii capitali supplicio, *Iustin. in l. 1. § fi. de desertor. li. 12. C.* Polybius quoque testatur, probro fuisse inter milites Romanos, falso dicere apud tribunos se strenue gessisse in hostes, dispositiones, præsidii locum metu reliquisse, telum aliquod ob metum abiecisse, *Polyb. in 6.*

§ Qui † excubias palatii deseruerit, capite punitur. *Pau. l. qui excubias. 10. de re milit. in P.* Callistratus autem notat milites custodias derelinquentes in periculum deduci, & pro modo negligentiæ vel coerceri, vel militiam mutare, vel vltimo supplicio affici. *l. milites. 12. de custo. reor. li. 48. P. tit. 4.* Quod Neratius firmat, *l. fi. eo. tit. de custo. reo. in P. cum simil. ibi nota.* Epaminundas, eum custodias stationesque circuiret, vt disciplinam exemplo stabiliret, sopitum militem gladio transfixit, asserens quod qualem inuenerat, talem reliquerat. *Castris metatis*, vt ait Polybius *lib. 6. tribuni exigunt a singulis nihil furto e castris ablaturos: postea excubias circa castra vallam ponunt, vigilias & circuitiones noctu agunt scilicet Romani. Aliqui præcedenti die admonitis per singulas vigilias, & aliqui certas circuëunt alii post eos sequuntur. Qui circuit a singulis vigilibus accipit notas & suas tesseras Si inuenerat vigiles dormientes, vel reliquisse custodiam, cum socios attestationes accepit, & mane apud tribunos producit tesseras, ex quibus cognoscitur qui reliquerint custodiam & tribuno custodiæ vocato, res agitatur: si damnatur fuste ceditur. Idem & si quis vigiles eos calumniatur.* Fuisse in castris vigilias quatuor ternarum horarum, vbi & singulis ignes noctu, tradit Diodor Siculus *li. 19. Bibliothec.* 3

§ Inter † ea quæ officii, quæ plura sunt, *vndecim muneris & officia tribunorum militum, adfert & probat lib. 4. Commentari. reip. Roman. c. 10. Wolphgangus Lazius*, tribunorum sunt, & illud est, circuire vigilias seu excubias *Martia. in l. officium 12. § fi. de re mili. in P.* Quamobrem P. Pilius triumuir nocturnus a Pub. Aquilio tribuno plebis accusatus, nam hæc cura ad ædiles tribunosque plebis pertinebat, populi iudicio concidit ob id quod vigilias negligentius circuierat. *Valer. Maximus li. 8 c. 1.* Opilius Macrinus, tribunum qui excubias deseri passus est, rotali carpento super annexum, per totum iter viuum atque exanimem traxit, *Iul. Capitol. in Macrino.* Apud Plinium. Liuium & alios, canes qui custodiæ excubiis nocturnæ, in capitolio alebantur, quod obdormissent, nec detexissent hostium aduentum, Romæ furca fixi & suspensi sunt, vt hominibus exemplo essent, non esse custodias & vigilias segniter agendas vel omittendas. Leonem Basilii Imperatoris filium, Cæsarem etiam, excubiarum maxime curam gessisse, factum eius singulare testatur, de quo Luithprandus Ticinensis *de reb. per Europam gestis, li. 1. c. 3.* meminit. Is enim vt experiretur diligentiam custodiarum & excubiarum, quæ ob metum vicinarum gentium disponuntur singulis noctibus per ciuitatem Constantinopolim, edicto, vt si quis noctu eat, cæsus carceribus mancipetur, vt postea mane de eo iudicium habeatur, ipsemet incognitus solus, noctu in custodias data opera se coniecit, dicens se proficisci in lupanar, & corrupta prima custodia duodecim aureis, processit: incidit q; in secundam, quam & viginti aureis datis euasit: in tertiam postea veniens, cæsus & carceribus mancipatus. Verum ipse se declarans carcerum præfecto, in sedem veniens, postea exsilio mulctauit primam & secundam custodiam, & tertiæ barum & alia bona dedit. Ad diligentiam militarem pertinet lex antiqua Francorum, ab Herinero rege decimonono eorum lata, huiusmodi: *Princeps sub rege Francorum in potestate dictus constitutus. diligenter sibi commissam prouinciam tueatur. Quod si neglegentia eius subintrauerint hostes regionem, si gentem talem vt nostram, aut si incolas terræ spoliauerint, med. vni bonorum suorum regis marsupio pendat & dux non sit amplius, sed priuatus viuat honore. Si volens introitum hostibus permisit,* 4

sæpe-

sepeliatur viuus, aut capite puniatur: vxores vero eius cum liberis, & rebus omnibus regis ministerio cedant, Ioan. Tritemius li. 1. Breuiarii
5 *historia Francorum, in 19 rege.* ¶ Ignauiæ † signum arbitrati sunt in milite antiqui, pinguem esse: ideo censores. vt tradit Gellius, nimium pingui homini & corpulento equum adimere soliti erant. minus idoneum eum rati cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus, sine ignominia tamen. *Aulus Gellius lib. 7. c. 22.*

Delictorum aliorum in militibus pœnæ ex aliis legibus. Cap. 12.

1 *Militis furantis pœna, & virginem corrumpentis, extorquentis pecuniam transeundo.*
2 *Milites vt plerunque iniquissimi quare.*
3 *Milites mortui sepeliendi.*
4 *Præda diuidenda lex Dauidis.*
Prædam cum hostibus diuidens viuus comburendus, eod.
5 *Impedimenta milites ne ducant.*
6 *Milites sua animalia a pascuis publicis & priuatis contineant.*
Milites oppidano pro suis equorumve alimentis gratis qui, piam, siveve mercede extorqueant, eod.
7 *Chirographum intercipiens miles puniendus.*
8 *Scorta in exercitu non ducenda.*
9 *Milites ex cuius permissione, & quomodo ab vnius ducis in alterius ducatum transferantur.*
10 *Militis legendi caussa æs non accipiendum.*
11 *Pœna militum quædam in summa.*

1 ALiæ † superioribus annectendæ leges: *Qui aliquid per vim sustulerit, in illis ipsis locis, in quibus peccauerit, in crucem tollatur. Vulcatius Gall. canius in vita Cassii: ὁ στρατιώτης διαφθείρας κόρην καὶ φθείρας αὐτὴν ξίφει κολάζεσθω. δὶς αὐτοῦ καὶ τὸ τρίτον τῆς αὐτοῦ προσόδου, in legib. militarib. Iustiniani l. 36.* id est, *Miles, qui virginem corruperit. nasus amputator: datur insuper tertia bonorum suorum parte. Miles quocunque loco furetur rem qualemcunque, duplum reddat, militiaque exeatur, l. 38. eod.* Reliqua vide de furto. proprio titulo de furtis. Non autem est omittenda lex Iustiniani, quæ quotidianum crimen habet *l. 43. eod. tit.* οἱ ἔξαρχοι καὶ οἱ ἐκβόλαι ἐὰν διαπειράζοντες τὸ στράτευμα, ἐὰν ἀργυρολογῶσι τὰ χωρία τὸ διπλοῦν ἀπαιτείσθωσαν. *Duces, & quotquot exercitum obseruant, si a locis quæ transeunt pecunias extorserint, in duplum condemnentur.* Monuit Diuus Ioannes Baptista, vt milites contenti essent stipendiis suis, neminem concuterent, nemini calumniam inferrent, *D. Lucas. c. 3.* Militibus quoque edixit Pertinax Imperator Romanus, ne cui ex populo contumaciam facerent neve quem viatorem pulsarent, *Herodi-*
2 *an. lib. 4.* Quæ lex fuit † & est maxime necessaria, cum semel sanguine efferati animi vix mansuetudine contineri possint. Et,

> *Nulla fides pietasque, viris, qui castra sequuntur:*
> *Venalesque manus, ibi fas, vbi maxima merces, Lucan. li. 10.*

Et vt loquar cum Lucano *lib. 2.*

> *Quemque suæ rapiunt sceleratæ in prælia caussæ,*
> *Hic polluta domus legesque in pace timendæ,*
> *Hic ferro fugienda fames, mundique ruina*
> *Permiscenda fides, nullum furor egit in arma:*
> *Castra petunt magna victi mercede.*

Statuit Iustinianus etiam, ne qui relictis militaribus castris se ad deprædationem, vel latrocinium contulerint, seueritatem iudicis euadant. *l. fi. de desertorib. li. 12. C.* Anastasius Cæsar, eosdem iubet a grauamine subditorum abstinere, *l. fi. §. erit autem. de re militari li. 12. Eadem Iustinian. in l. 3. de eroga. militar. annon. li. 12. C.* ¶ Lex
3 quoque † alia. vt sepeliantur mortui milites. Hac de caussa Athenienses decem Imperatores suos, & quidem a pulcerrima victoria redeuntes capitali iudicio condemnarunt, quod militum corpora, licet maris sæuitia interpellante, sepulturæ non dedissent, vt scribit Valerius Maximus *lib. 9. c. 8.* Belli lex alia, victos in victorum potestate esse. de qua iam egimus in seruitute perso-
4 nali. ¶ De † præda, alia Dauidis æqualem partem esse militum pugnantium & remanentium ad sarcinas, *1. Reg. 30. & Ioseph. libr. 6. Antiquit.* Et de præda quoque paulo post inter acquisitiones rerum ex iure gentium. Addenda lex vt qui scelerata factione inita cum barbaris facultatem deprædationis in Romanos seu suos dederit, viuus comburatur: idipsum si eam alio modo factam, cum illis diuiserit, *l. si quis barbaris. 9. de re milit. lib. 12. C.* ¶ Cauit
5 Franciscus † primus huius nominis, ne quis miles in expeditione duceret clitellarios, seu arcarios, impedimenta videlicet, quæ dicuntur *bagage, in constitut. Francis. 1. sur le faict de la guerre, art. 4.*

¶ Et † vt militum animalia a pascuis publicis & priuatis similiter 6
prohibeantur, statuit ius ciuile, *l. 2. & 3 de pasc. mil. pub. & priuat. li. 11. C. tit. 60* & sancit Franciscus primus rex Galliæ, vt iis armatibus, & sibi & suis equis milites escas compararent, neve earum nomine oppidis infesti essent: aliter latrunculatoris mareschalchorum noxio & cœterario esset, vel eo dissimulante iudicum locorum. Insuper, vt æstimatione iuste imposita rebus venalibus, eadem mercentur, *in constitut. Franc. 1. sur le faict de la guerre, art. 5. & 6.* ¶ Nihil † nisi ab spontaneis dominis capiant. & eorum nomine, vel soluant, vel caueant chirographis. Et ne licentia armorum abutantur, aduersus bonam fidem, & sub spe solutionis futuræ mutuentur, atque in eos quæ, vt ait Iuuen. *Sat. 13. & fi.* 7

> *Vana supervacui dicunt chirographa ligni.*

Statuit vt miles, qui extorserit chirographum ab huiusmodi creditoribus metu, vel vi, vel iisdem illicitis mediis sibi acceptilationem fieri coegerit, vel ex pretium ruperit inciderit ve exemplari supplicio a latrunculatore vel magistro militum illæ, vt vocat gubernatore, subiiciatur, *in d. constitut. Francisc. 1. art. 15.* ¶ Alia † lex eiusdem optimi Gallorum Principis ne milites in acie ita scorta propria ducant, neve communia & vulgaria, equo donent. permissione facta cuilibet ea equo deturbare, & equum sibi habere iure dominii, *in d. constitut. Francisc. 1. artic. 35. vide Alexan. ab Alex. libr. 1. Genial. cap. 12.* Aristoteles mulieres in exercitu, magis turbam inferre quam hostes tradit, *Aristo. lib. 1. Polit.* Scipio, lenones, aruspices, vates, castris expulit, *Suidas in verbo ἐπι-* 8
γες. ¶ Alia † lex, nemo milites a locis, in quibus consistunt, ad alia loca sine principis auctoritate speciali transferat: magister militum caussam transferendi, si vtilis sit reipublicæ inquirat, & principi insinuet, *l. milites. 14. de offi. magist. milit. lib. 1. C. tit. 32. l. contra publicam. 14. de re milit. lib. 12. C.* Commisit tamen Franciscus primus Galliarum rex hoc negotium omne ducibus militum, vt tamen non liceat ex ordine vnius ducis ad alium se transferre, nisi consulto duce, & eo cum eo ad quem transferuntur conueniente epistola mutuo subscripta: imminente alioquin pœna, quod ære diruti sint. videlicet priuentur stipendiis, equis & armis, & in posterum inhabiles, ordine deturbari, ad militiam habeantur, *Ordonnance du Roy Francois premier, sur le faict de la guerre, artic. 2.* ¶ Lege Iulia † quoque de repetundis cauetur ne quis ob militem legendum mittendumve æs accipiat. *l. eadem lege. 6. §. lege Iul. ad leg. Iul. repetun.* ¶ Sed † longum esset leges alias criminaque militaria, & pœnas persequi. Proinde, vt paucis me expediam inde generaliter monebo, ex ducis & Imperatorum iussu præscribi mandata quæ instar legum sunt, inter milites: & ex arbitrio eorundem, vt plerunque pœnas adiici. quæ sunt. vel pecuniaria mulcta, munerum interdictio, militiæ mutatio, gradus deiectio. ignominiosa missio, *l. 3. § pœna. de re milit. in P.* aliquando fustigatio. *d. l. 3 § in bello,* verberatio *l. qui commeatus, §. fi. eo. tit.* ad inciuilia suffodienda ablegatio, & tentorii mutatio, *Liuius lib. 5. deca. 3* ex hybernis in campum eiectio castrorum *Liuius li. 6. & 9. deca. 3.* sanguinis missio. cum solui ignominiæ caussa militi vena iubebatur, *Gelius lib. 10. c. 8.* Inter ignominiosas castigationes, stare tota die tunicatum, discinctum ante prætorium, *Sueto. in Augusto, de discipl. milit.* Aliæ quoque plures, quas videto apud Alexandrum ab Alexandro *libr. 2 Genial. dier. cap. 13.* Militarium itaque pœnarum aliquæ interdum & capitales sunt, vt ex superioribus legibus cuiuis notum est, *l. 3. 4. 5. 6. 10 11. 14 de re milit. in P.* aliæ castigationes. Temperantur autem pœnæ, vel ob tyrocinium delinquentis, *l. 3. § sed tyrones. & l. 4. in fin. & l. 6. 4 de re militar. P.* vel licentia militari per vinum aut lasciuiam ad delictum incitata, *in l. 6 § per vinum eo.* miseratione, *l. 4. §. qui filium, l. non omnes. 5. § qui in desertione, & l. milites. 13. § final. de re milit. P.* & ob alia quæ tradidimus in delictorum tractatione in principio, dum de peculiaribus criminum in genere egimus. Ignominiosam missionem pœnæ aliæ comitantur, quæ infamiam sequuntur. vt præcludatur via honoribus. nec morari possint in illis locis, in quibus specialiter arguuntur, *l. 3 de re milit. libr. 12. C. cum similibus notat. & in l. 1. de infamib. lib. 10. C. l. 2 § ignominia de iis qui notant. infam.* neque ingredi ciuitatem, *Modestinus in l. sed & milites. 10 § scribit autem. de excusa. tuto. in P.* Ne recipiatur postea militare volens, ignominia missus etsi postea absolutus sit, *l. 4 § ignominia missus, de re milit. in P.* 9 10 11

De Obsidibus. Cap. 13.

1 *Obsides quas ob caussas dantur.*
Sunt inter captiuos, non testamenti sunt; Christianos liberi sed

2 *Cœlia virgo obses fugiens hostibus reddita.*
3 *Obsides pro fide rupta a dantibus, luunt morte.*

1 OBsides † ad soluendam inimicorum seu hostium obsidionem dantur, & ad fœdera sancita firmanda, vel in fidei pignus. Proinde & istorum cognitio, & iura ad militiam pertinere mihi videntur: & ii in potestatem eorum, quibus dantur transeunt, & ita inter captiuos & subditos potestati hostium esse eos apparet. Sicuti Martianus ex Commodi rescripto ait. *Obsidum bona in obsidione quæsita, sicut captiuorum, scilicet decedentium, omnino in fiscum esse cogenda, l. diuus Commodus. 31. de iure fisci. lib. 49. P. tit. 14.* Vt nec de his testari possint, *Vlp. l. obsides 11. de testament. lib. 18. P. tit. 1.* Sicut nec qui apud hostes sunt, *Caius in l. eius qui apud hostes 8. eod. titu. de testam. P.* nisi vel impetrauerint hoc beneficium expresse a principe, *d. l. obsides*, vel vsum togæ Romanæ, vel nisi ciuibus adscripti fuerint, *Martia. in l. sed etsi accepto vsu. l. 32. de iure fisci. in P.* At detinentur hodie obsides inter principes ciuitatesque Christianorum, non tanquam serui, cum liberi homines pignori obligari non possint, *l. qui filios, quæ res pigno. obligari non possunt, C. l. lator. de pigno. apud Grego. cum fin.* sed vt eorum periculo & custodia compellantur, qui eos dederunt fidem datam præstare. Quod & iure pontificio probatum est *ca. exposita, ca. 11. de arbitr. li. 1. Decret. tit. 43. c. ex rescripto, de iureiur. & ibi Panorm. can. vt pridem. 23. q. fin.* quod pertinet ad ius retentionis, sine libertatis & status diminutione. Quamuis seruituti accedat, non posse e loco certo libere abire, *l. 3. de libero homi. exhib. P.* potissimum dum consensus obsidis accessit, qui se ad id obligauit, & ob quem postea inuitus detineri potest, vt fides impleatur, *Ioan. Faber. in §. fin. de iure personarum, Guido Papa. decis. 61.*
2 ¶ Quamobrem † repetita & restituta est Cœlia virgo nobilis Porsennæ, quæ clam ad suos transfugerat: quia pignore pacis ademto, fœdus violatum videretur; *Liu. li. 2. deca. 1. Plinius li. de viris*
3 *illustribus.* ¶ Et † verum nihilominus est, obsides luere delictum eorum, qui pro fide eos dederunt, si fidem superint: vt Romæ, postquam Volsci bellum integrarunt, trecenti antea dari pacis obsides, ab Appio Claudio in forum adducti, spectante & approbante populo virgis cæsi, securi percuti iussi sunt, *Dionys. Halicar. lib. 6.*

De Negotiis & Priuilegiis militum. Cap. 14.

1 *Milites quæ bona in prouinciis, in quibus militant, possunt acquirere.*
Equus militaris extra prouinciam militarem non mittendus, eo.
2 *Miles non debet exercere artem ludicram.*

1 NEgotia † quædam militibus vetita sunt, quę paganis tamen concessa sunt: & rursum quædam singulari iure illis tributa, quæ non conceduntur paganis. Vetatur itaque militibus, primum ne prædia in prouinciis, in quibus militant, comparent, etsi alibi possint acquirere, *Martian in l. milites. 9. & in l. milites agrum. 13. de re milita. in P. l. non licet. & l. qui officii, de contrah. emtio.* Præterquam in prouincia, si paterna eorum fiscus distrahat, *d. l. milites. 9. & l. aufertur, § quod a præside. de iure fisci, P. l. filius, de inoffi. testa. P.* Item & domum licet inibi impune emere, cum cesset in ea ratio, cur prædia comparare non possint: ne culturæ studio, militia sua auocentur. *d. l. milites agrum. 13.* Quo fit etiam, vt nec locare prædia possint, *l. milites C. loca.* parcissime eis commeatus detur, nec militarem equum extra prouinciam ducere permittatur nec ad opus priuatum, piscatum, venatum miles sit mittendus, &c. *l. officium. 12. § patronus, de re mil. in P.* Et Gratianus Imperator, colonos militare vetat. prohibet & iis, qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt, iam veteranis consituris, tela in vsum vomeris ligonisque conuertere, *l. fi. de mancipiis. & colo patrimonialium & saltuensium. & c. li. 11. C. tit. 62. l. milites. 15. de re mil. li. 12. C.* Non debet miles ciuitatis curas arripere, alioquin priuilegiis omnibus militaribus nudatur, *l. militarem. 16. de re mil. l. li. 12. C.* qualia sunt munera personalia, quæ illis inhibentur, *d. l. milites. 15 de re mil. li. 15. C. l. armata, qui petant tutor. C.*
2 ¶ Militem † qui artem ludicram fecerit, vel in seruitutem venire se passus est, capite puniendum Menander scripsit, teste Marcello in *l. quædam delicta 14. de pæn. li. 48. P. tit 19.*

De Peculio Castrensi. Cap. 15.

1 *Peculium castrense quid.*
2 *Peculii castrensis mobilia non etiam immobilia sunt.*
Peculio castrensi quæ annumerantur, eod.
3 *Peculium castrense nullo modo quæritur patri, nec quasi castrense nec venit in collationem.*
4 *Peculii castrensis, vel quasi allio, & dispositio ad filiumfa. pertinet non ad patrem.*
5 *Testari potest filiusfamil. de peculio castrensi, vel quasi.*
6 *Peculium castrense quomodo ab intestato ad patrem pertineat.*

QVæ † singulari iure concessa militibus sunt, priuilegia dicuntur, personis & rebus indulta, & personis & actibus eorum simul. In rebus, singulare est peculium castrense, nempe id omne, quod a parentibus vel cognatis filiofamilias in militia degenti donatum est vel quod ipse filiusfamil. in militia ab aliis acquisiuit, quod nisi militaret acquisiturus non esset, *Pompo in l. castrense. 11. de castrens. pecul. li. 49. P. tit. 17. l. 1. de castrens. pecu. lib. 12. C. tit. 37.* ¶ Verum † hic obseruãdum est, donata a patre ita demũ in peculium castrense filiifam. militis fore, si mobilia sunt, vel ex mobilibus comparata, non autem si prædia vel alia immobilia occasione quamuis militiæ donentur, *dict. l. 1. C. de castrens. pecul. l. si filius. C. famil. erciscun.* Item nec alia quæ aliunde, & alia occasione filiofamilias adueniunt, vt hereditas matris, & alia quæ acquisiturus esset sine militia, *dicta l. 1. de castrens. pecu. C. dicta leg. castrense. eodem in P.* ea enim castrensia non sunt, neque quæ vxor dederit filiofamilias militi, non tamen militiæ caussa, *l. si miles. 6. & l. si forte. 8. eod. tit.* contra, si quid eidem dederit legaueritve, contemplatione militiæ, *d. l. si miles & l. si forte. & l. diuus Adrianus. eod. tit.* Idipsum in alio instituente militem filiumfa. vel ei donante perpendendum est, vt si contemplatione militiæ fiant tantum, & in militiæ tempore iuris peculii castrensis sint, non aliter, sed sint alterius peculii, *l. 4. de castr. pecul. lib. 12. & C. l. milites. 5. l. hereditate. 19. l. pater militi. 15 & l. dotem filiofami. 16. & l. 4. famil. erciscun. li. 3. C. tit. 56.* Fiunt & emta ex peculio castrensi, id est, eius pecunia, eiusdem conditionis, cuius sunt castrensia, *l. 1. §. fin. de castrens. pecul. lib. 12. C. l. 3. eo. tit. in P.* vt res succedat in locum pretii fauore militiæ, vt in quibusdam aliis, *l. si vt proponis, de rei vindi. C.* non tamen omnibus, *l. si extra, eo. tit.* ¶ Peculii † castrensis singulare est, vt cum filiusfamilias propter militiam non liberetur a patria potestate, *l. 3. de castr. pecu. li. 12. C.* & idcirco videtur patri omnia, saltem quod ad vsumfructum pertinet, quærere, *l. cum oportet. de bonis quæ liber. cum simil. l. placet. de acquirend. possess. in P. §. 1. per quas person. nob. acquir.* nihilominus tamen castrense illi proprium & præcipuum est peculium, & a patris iure omnino liberum, & ea quæ detulit in militiam concedente patre, *l. 4. de castr. pecul. in P. & l. ex nota. 10. eo. l. 3. C. eod. tit. l. cum oportet. 6. §. exceptis. de bonis quæ liber. lib. 6. C. titu. 60. nouella constit. 22. §. quoniam vero semel*, nec pater enim in adoptionem dando alii, nec in familia retinendo vel emancipando ei auferre peculium potest, *l. pater qui dat. 12. de castren. pec. in P.* Neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare possunt: nec patre mortuo cum fratribus id commune est, *§. ex hoc intelligere, quibus non est permissum facere testament. lib. 2. Institut. titu. 12.* id est, non confertur cum successione patris: nec quasi castrense, *l. filia licet. 12. & l. fin. de collat. lib. 6. C. titu. 20. l. 1. § nec castrense de collatio. bonor. in P.* Vt non possit pater filiifamilias militis seruum, qui in eius peculio est, manumittere testamento, vel ei libertatem legare efficaciter, nisi forsan filius ante patrem mortuus, patrem fecerit heredem, vel ab intestato ad eum peruenerit filii castrense peculium *Martia. in l. ex castrensi 18. Tryphon. l. hereditate. 19. §. pater. & l. fin. de castren. pecul. in P.* ¶ Habet † itaque actionem persecutionemque castrensium rerum semper filius, etiam inuito patre: & quamuis paterfamilias militiæ tempore, postea se arrogandum dederit, *l. 4. §. 1. & fin. de castrens. pecul. in P.* imo & contra patrem agit, *l. si quis vxore, de furt. in P. l. Imperator. ad senat. Trebellia.* & sine voluntate patris alienat. *l. 1. de castren. pecul. lib. 12. C.* Et si quid seruus peculii quærit vel stipulatur, non patri, sed filiofamilias, cuius est peculium, acquirit, *l. pater militis § si seruus. eod.* In summa Iuuenalis priuilegium hoc militum his versibus absoluit. *Iuuenalis Satyra final.* 4

Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: Nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cuius regimen pater.

¶ Disponit † namque filiusfam. de peculio castrensi vel quasi castrensi testamento, vel vltima alia voluntate, *l. 1. quib. non est permiss. fac. testam. ap. Instit. lib. 2. Inst. tit. 12. l. penul. & fin. qui test. fac. poss. libr. 6. Cod. titul. 22. l. fin. de inoff. testamen. C.* & iure communi post militiam, & iure singulari militari, tanquam de propriis bonis & patrimonio, *l. pater qui castren. 17. §. pater. de castrensi pecul.* 5

§ Si

6 ¶ Si † tamen intestatus decedat, pater peculium castrense filii familias retinet, non tanquam hereditatem, sed tanquam peculiū: quod si testatus sit, ad heredem, vt hereditas peruenit. *l. 2. de castren. pec. in P. l. proponebatur, 9. eo. P. l. vnte ll gis, 5. C. eo tit.* Si tamen filiusfa. heres fuit alterius, pater qui ab intestato retinet peculiū, illi heres fit vt filio. *l. 1. eo in P.* Et in casu, quo miles filiusfamilias, recusauerit aditionem hereditatis, quę ei ea castrensibus occasionibus veniat, datur patri adeundi licentia, vt ad illū perueniat pleno iure, cum dominio & vsufructu, ac si pater fuisset ab initio heres institutus, cum oneribus. *l. si § similiq. modo, de bon. quæ liberis, lib. 6. tit. 60.* Peculium ita vt iure pristino apud patrem remanet, & acquisitiones quoque iacente hereditate a seruo peculiari factæ. *l. filiusfamilias, 14. eo tit. P.* Tenetur tamen pater, qui castrense peculium intestati filii retinet, æs alienum intra modum eius, & annum vtilem iure prætorio soluere. Et si testamento heres scribatur, perpetuo ciuiliter vt heres conuenietur. *l. pater qui castrense, 17. & l. a. & l. proponebatur, eo tit. P. l. filius. ad l. Corn. de fal. in P.* Sunt & alia priuilegia, quæ militib. aliis etiam quam filiisfamilias cōcessa sunt circa testandi priuilegium, de quibus interim videndus Azo in summa, *tit. de milit. testa. in C.* nos autem suo loco alibi in testamentis, Deo iuuante, agemus de illis.

De Priuilegiis personis militum concessis, & veteranis. Cap. 16.

1 *Priuilegia personalia militum.*
Ignorantia iuris excusat milites.
2 *Militum iniuria agre vindicantur.*
3 *Militia paterna filiis data.*
4 *Veteranorum militum priuilegia, & immunitates.*
5 *Veterani ex quibus caussis amittunt priuilegia.*
6 *Iniuriarum caussa per procuratorem ab illustribus tractatur.*
7 *Pactum de futura successione inter nobiles validum.*
8 *Militarium priuilegiorum ratio.*

1 PRiuilegia † personis militum quoque concessa sunt, quorum aliqua accipe: nempe, vt iuris ignorātia, vel error in exceptione, suo loco proponenda, & omissa a milite ante sententiam, restitutionem habeat in integrum. *l. 1. de iur. & fact. ignor. lib. 1. C. tit. 21.* In aliis etiam a iure inductis solemnitatibus, militiæ munus releuat: cum magis milites arma, quam iura scite expediat. *l. fin. C.*
2 *de iure delib. lib. 6.* ¶ Aliud † militiæ priuilegium apud Iuuenalem. *Satyr. 16.*

Commoda inquit, *tractemus, primum communia, quorum*
Haud minimum illud erit, ne te pulsare togatus
Audeat, ex... ussos prætori ostendere dentes,
Et nigram in facie tumidis liuoribus offam, &c.

3 ¶ Filii † primipilariorum paternam sequuntur conditionem: & filii qui ex officialibus nati sunt, in parentum militiam vocantur. *l. 1. & 2. de filiis official. militarium, qui in bello moriuntur, lib. 12. C.*
4 *tit. 48.* ¶ Veteranis † immunitates concessæ onerum & munerū in vniuersis locis ciuilium, & operum publicorum, collationum, & vectigalium, quæ in nundinis præbentur, *l. 1. de veteran. lib. 12. C. tit. 47. 2. de priuil. veteran. lib. 49. P. tit. 18.* vt nec volentibus permittatur, nec inuiti militare cogantur, *l. fin. C. eo. C. de veteran.* nullis iniuriis incongruis pulsentur, *l. prouidendum. 2. eo C. de vetera.* separentur a ceteris in pœnis, vt non dentur ad bestias, nec fustib. cædantur. *l. 1. & 3. de priuil. veteran. lib. 49. P. tit. 18.* Veteranis & liberis eorum, idem habetur honor qui & decurionibus. *l. 3. de priuil. veteran.* A nauium fabrica excusantur, non constituuntur exactores tributorum, *l. fin. eo. tit.* si tamen veterani se passi sunt in ordinem decurionum legi, ex consensu illorum tacito, munerib. fungi coguntur. *d. l. fin. de priuil. decur. l. voluntarie, C. de excus. tut. l. 2. C. de iis qui sponte munera subeunt, l. pen. § si de vacat. munerum, in P.* Quod si allecti in ordinem non sunt, sed sponte aliquod munus suscipiant ciuitatis, ex eo ad alia cogi subeunda non debent. *l. 2. de priuil. vetera. in P. l. 3. C. de iis qui sponte munera subeunt.* Subeunt autem veterani vectigalia, & patrimonii onera solemnia, *d. l. 2. § fi. de priuil. vetera. P. l. 2. & 3. de munerib. patri. C.* velut viæ sternendæ, & angariationis nauium. *l. via. 4. de priuil. veteran. in P.*
5 ¶ Amittunt † priuilegia veterani, si latrocinii sese dederunt.
6 *l. 3. de vetera. lib. 12. C.* ¶ Fauetur † nobilitati maxime, quando illustres viri inde fiunt, & quando militant: vt neq; iudicio, in caussa iniuriarum, cogantur adesse, sed possint per procuratorem litē exercere. *l. si de iniur. lib. 9. C. tit. 36. l. quicunq; iuncta authen. seq. de*
7 *honor. C. l. quoties, de dignit. lib. 12. C.* ¶ Possunt † & pacto hereditatem suam donare inter viuos, licet in paganis improbetur pactū de ea. *l. licet, C. de pact. vide de hoc Nicol. Boer. decis. 204. nu. 4. & 5.*
¶ Et † certe, dum res & status militaris ad verum reducitur, via alia personæ mihi videntur priuilegiis, aut maiori commiseratione dignæ, siue boni sint, siue mali milites ob eorum vsum: imo & peiores & truculentiores huic muneri meliores. *ϛρατιώτης ἐν ἄνθρωπος*, inquit Philemon *comicus, vt habetur in sententiis comicor. ... id est,* 8

ô miles non homo, qui pasceris
Quemadmodum victima, vt cum tempus fuerit immoleris.

Et incitandi priuilegiis sunt mortem oppetere, quam omnes natura refugiunt. Et ita vita & morte sceleratorum priuilegiata bonorum hominum, salus & bona cum modico detrimento conseruantur. Sunt & boni & strenui pariter milites, qui pro reipublicæ salute occupari, merito priuilegiis honorantur, vt bene meriti, alii ad bene merendum eisdem allecti.

De Priuilegiis militum circa illorum iudicia. Cap. 17.

1 *Milites coram suis ducibus conueniendi.*
Magisteria dignitatis iurisdictio, eod.
2 *Iurisdictio magisteria in milites quatenus extendatur.*

STatuit † Iustinianus milites cōueniri, tam in caussis ciuilibus, 1 quam criminalibus coram ducibus suis, *in l. fin. cum suis §§. de re milit. lib. 12. C. tit. 36.* duces & milites corā magisteria potestate: sic enim ducibus iurisdictio concessa est, vt non imminuatur magisteriæ administrationis eius prouinciæ, vbi duces sunt, potestas, *d. l. fi. § fi. de re milit. l. magisteria 6. de iurisd. omn. iudic. C. lib. 3. tit. 13. l. 2. vbi quis de curiali vel cohortali aliave conditione conueniā. lib. 3. C. tit. 23.* videlicet inter militares viros, & reum militarem aut ciuilium quæstionum. *d. l. magisteria.* Cum miles, nisi a suo iudice exerceri non possit.

Legibus antiquis castrorum, & more Camilli
Seruato, miles ne vallum litiget extra.
Et procul a signis iustissima centurionum
Cognitio est igitur de milite, &c. Iuuenal. in Satyr. 16.

Sic officium regentis exercitum, in obseruanda, sicut in regenda militari disciplina versatur, inque delictis secundum suæ auctoritatis modum castigandis. *l. officium, 12. in prin. & fin. de re milit. in P.*
¶ Quin † fit, vt iurisdictio magisteria, vel militaris, tum maxime 2 in milites solummodo locum habeat, quando de crimine militari quæstio est contra militem. In alio autem communi crimine, placuit distinctionem adhiberi, vt si illud atrox sit, iudex eius loci, in quo miles deliquit, habeat cognitionem & coercitionem: si autem leue, vel mediocre, habeat tātum notionem, remittat autem exercitionem ad magistrum militum. *gl. in d. l. magisteria, per l. fi. in fine, de accusat. in P. & l. fin. in prin. de re milit. lib. 12. C. argumento § pen. vt clerici apud proprios episcop. in authen. text. in l. 1. 2. & 4. de offic. magistr. milit. lib. 1. C. tit. 31.* Sanxerunt quoq; Theodosius & Valentinianus CC. milites armatę militiæ, cum in militia sunt, vel in commeatu legitimo, posse vti pro ciuilibus negotiis fori præscriptione, non autem inermis militiæ milites, si conueniātur pro publicis functionib. vel priuatis negotiationibus, *l. vnica. in quib. caus. militum fori præscript. vti non poss. lib. 3. C. tit. 25. l. 3. de offic. magist. mil. C.* quæ militibus armatis interdictæ sunt. *l. fi. C. loca. & tit. negotiatione milit. lib. 12. C.* Ex constitutione regis Galliarum Caroli V. vetitum est, ne pēdente tempore hostilis belli tunc vrgentis, quisquam nobilis aut ignobilis, alteri vel mutuo sibi bellum mouerent, clamante aperto marte: atque decretum in huiusmodi, inquietos iudices locorū, puta seneschallos vel iuridicos, ius dicere posse, & armata manu compescere. *constitu. Carol. V. art. 9. in primis.* Franciscus I. huius nominis rex Gall. statuit quoque, vt stipendiis suis contenti viuant milites: etiam equites, ademitque licentiam ne in oppida frumentandi caussa exirent, ne quicquam ab his caperent, neve victum inde extorquerent gratis, & si comperti fuerint has prędas vel concutiones agere, notionem & coercitionem primum concedit latrunculatorib. marecharchorum, & demum illis vindictam dissimulantibus, iudicibus locorum ordinariis. *al ordonnance du Roy Francois premier, sur le faict de la guerre art. 5.* Theodosius & Valentinianus apparitoris magisterię potestatis caussam de statu, de curia vel officio cohortali, vel de tributis vel functionibus ab eo debitis, in prouincia motam coram rectore prouinciæ, per prouocationem suspensam, terminari debere a præfecto prætorio simul & magistro militum, statuerunt. *l. eo. casu, 33. de appellat. lib. 7. C. tit. 62.*

De Magisteria militari dignitate.

Cap. 18.

1 *Magister quis dicatur.*
2 *Magister populi dictator.*
Magister equitum quis, eod.
3 *Præfectus prætorio quis.*
4 *Magister peditum.*
5 *Magistri militum prouinciales.*
6 *Conestabulus Galliarum.*
Mareschalli Galliarum, & eorum potestas, eod. & num. 6.
Preuotz des Mareschaulz *quis. eod.*
Latrunculatorum potestas. eod.
7 *Latrunculatores de quibus non cognoscant.*
8 Pendre en partie, *latrunculatorum, aut iudicem quando quis possit.*
9 *Iudicia potissimum capitalia præcipitanda non sunt.*
10 *Latrunculatores summarie & de plano iudicant.*
11 *Iurisdictionis Conestabuli & tribunorum militũ in Gallia leges.*

1 QVia † superiori capite meminimus de potestate magisteriæ administrationis, visum est non alienum a methodo, de ea pauca annotasse. Magister dicitur is, cui alicuius rei præcipua cura demandatur. *l. cui præcipua de verbor. signif.* Proinde latissima eius, vti cerum est appellatio. Quare eam restringimus nunc ad res & personas militares, quibus summa militiæ cura demandata
2 est. ¶ Cicero † magistrum populi, dictatorem vocauit. *Cic. 5. de finibus.* Et hic erat militum omnium per consequens magister. Verumtamen dictatori magister equitum additus est, qui, vt ait Polybius, apud Romanos magistratus erat officio dictatoris subiectus, qui tenebat in exercitu eius locum, si quando illum abesse necessitas reipub. cogeret. *Polyb. lib. 3. histor.* Quales tribuni celerum apud priscos Romanorum reges, *de quib. Dionys. Halicar. lib. 1. antiq. Rom.* tales sese apud dictatores expulsis, regibus, magistri equitum: & vt dictatori ius summum in populum fuit, ita in omnes milites & accensos, magistro equitum. *l. 2. § populo deinde aucto, de orig. iur. P. Fenestella lib. de magistratib. c. 9 ex li. 2. decad. 1. Liuii Eutrop. li. 1. c. Euse. de temporibus Diony. Halycar. in 5.*

3 ¶ Deinde † constituto imperio ad vicem magistri equitum, præfectos prætorio institutos esse, a quibusdam scriptoribus traditum est. Nam cum apud veteres, dictatorib. ad tempus summa potestas crederetur & magistros equitum sibi adlegerent, qui associati principali curæ, militiæ gratia, secundam post eos potestatem gererent, regiminis reipublicæ ad Imperatores perpetuo translatis, ad similitudinem magistrorum equitum, præfecti prætorio a principibus adlecti sunt, data eis plenioti licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. *hæc omnia ad verbum scribit Aurelius Iurisc. in l. 1. de offi. præfect. prætor. lib. 3. P. tit. 11 & Pomp. in l. 2. §. populo deinde, & §. hunc magistratum, & §. iis dictatorib. & §. quod ad magistratum, de orig. iur. lib. 1. P. tit. 2.* ¶ Inclinante † subinde
4 Imperio & magister peditum factus, quem, inquit Wolfgangus Lazius, *lib. 4. de rep. Rom. c. 9.* hodie vocamus, *supremum regimentorum.* Et cum olim, qui in officio præfecti prætorio erat, & magister esset equitũ & militum: tandem mutata forma, separata offi-
5 cia sunt. ¶ Atq; † crescente imperio, per prouincias magistri militum creati: vt in partib. orientis Constãtinopoli, magistri equitũ & peditum præsentiales duo: & alii tres, equitũ & peditum per Orientem: equitum & peditũ per Thracias: equitum & peditũ per Illyricũ. *in lib. Not. vtriusq; Imperii hæc & quæ sequuntur.* Sub dispositione seu cura vnius magistri militũ præsentaris, erant vexillationes palatinæ quinq;, vexillationes comitatenses septem: legiones palatinæ sex: auxilia palatina 18. Sub alterius viri illustris magistri militum præsentialis dispositione, alterius ordinis vexillationes Comitatenses sex, legiones palatinæ sex, vexillationes palatinæ, sex: auxilia palatina, 17. quarum nomina & distinctiones notat liber, qui Notitia vtriusq; Imperii dicitur. Porro sub dispositione magistri militũ per Orientem comitatenses vexillationes, septem: legiones comitatenses nouẽ: pseudocomitatenses, decem. Officiumq; magisteriæ potestatis per Orientẽ, cardinale habitum: & per Orientem, 25. magistri militum. Sub dispositione illustris viri magistri militum per Thracias, vexillationes palatinæ tres: comitatenses quatuor: & legiones plures comitatenses: & per Thracias magistri militum 15. Sub dispositione viri illustris magistri militum per Illyricum, vexillationes comitatenses duæ, legio palatina vna: auxilia palatina sex: legiones comitatenses, octo: & pseudocomitatenses nouem. Et alii magistri militum per Illyricum. Addidit & creauit cum orientalibus magistris alium magistrum Iustinianus per Armeniam, sublato comite, cui commisit Armeniam primam & secundam, & Anzetenam, Althezenam, Balabethænam, & Zophenam, & Pontum Polemoniacum. *l. fin. de offic. magistr. milit. lib. 1. C. tit. 32.* In Imperio Occidentali erat magister peditum in præsenti, magister equitum in præsenti, magister equitum per Gallias, vltra virum illustrem præfectum prætorio Italiæ diœceseos. Sub dispositione viri illustris magistri peditum præsentalis, erant comites certi militum, vt Italiæ, Africæ, Tingitaniæ, tractus Argentoratensis, Britanniarum, littoris Saxonici per Britannias. Duces limitum decem, Mauritaniæ, Cæsariensis, Tripolitani, Pannoniæ secundæ, &c. Legiones palatinæ 12. vt Iouiniani, Herculiani seniores, &c. Auxilia palatina 65. vt cornuti seniores, bracchati, &c. Legiones comitatenses 32. pseudocomitatenses 18. quæ numerantur in Notitia vtriusque Imperii. Sub dispositione viri illustris & magistri equitum præsentalis, vexillationes palatinæ nouem: vexillationes comitatenses plures in prædicto libro relatæ, vbi & de illis, quæ cũ viro illustri comite & magistro equitum Galliarum erant.

¶ In † regno nostro Galliarum, magister equitum Conestabu- 6
lus est dictus aliquando, seu comes stabuli sacri, cuius & meminerunt iura Romana, *in l. 1. de comitib. & tribu. schola. lib. 12. C. tit. 11.* antiquis *Meter*, de quo nos fuse alibi, *diximus in feudis, c. 1. quo de comitibus tractauimus.* Sunt & tribuni militũ quatuor, ad quos post magistrum militum rei militaris summa refertur, vocamus *mareschalchos.* vel *mareschaulx*, quibus ea potestas in milites quæ magistris equitum. Eorumque partes sunt castris locum eligere, vnde a nonnullis magistri castrorum dicti sunt, milites in officio continere, in quos vitæ & necis potestatem habent, quod munus latrunculatoribus demandant, qui ideo dicti sunt, *Preuoz des mareschaulx*, qui propemodum similes illis, quos Irenarchos iura dicunt, *l. vni. de Irenarch. lib. 10. C. tit. 75. l. diuus. de custod. reo. in P. l. fi. §. irenarcha. de munerib. & honor. in P.* emendandæ disciplinæ publicæ & moribus præfecti. Quibusque absque prouocatione ex regio edicto licet emansores, apolidas, aœcos, per lasciuiam quid agentes, mulierum stupratores, pœna capitali afficere, *exstat constitutio regia Francis. primi, tit. de la iurisdiction des preuotz des mareschauls & leurs lieutenans*, demum & qui de omni crimine militari cognoscunt. Et proinde isti latrũculatores magistri militum, vel tribunorum sunt perpetuo castrorum & exercituum comites, vt prospiciant quieti subditorum seu regnicolarum, caueantve ne vlla opprimantur a militibus seu a latronibus iniuria, quam subito, & quam citius fieri poterit vlcisci debent. *in constitutionibus Aurelia editis, in comitiis generalibus. artic. 66. 67. 68. vide Baldum de horum iurisdictione in § fin. de prohib. feu. aliena. per Federic. in vsib. feudor.* Quibus annexi sunt easdem ob caussas latrunculatores prouinciales, quibus eadem cura demandata est: ea tamen lege, vt senescalchis iuridicisq; & iudices locorum ordinarios consulant, & cum illis conferant acta, quæ in reos sibi subditos fecerint, vel quæ inquisierint, vt iudicium ex illorum notione celeriter inferatur. *in d. constitut. Aurelia. art. 69.*

¶ Dicta † fuit omnibus latrunculatoribus tamen lex, ne de de- 7
lictis & criminibus non militaribus cognoscant eorum, qui tempore, quo delinquunt, domicilium alicubi & larem fouent, sed remittant ad iudices ordinarios cum illorum anacrisi, *ead. constit. artic. 70.* nullum enim est illis certum territorium, vt iudicatum in Senatu Parisiensi, anno 1388. ¶ Eodemque † Senatusconsul- 8
to placuit, vt si prouocatione ab illis interposita quis eos aduersarios citet, dicunt *prendre en partie.* & bene prouocatum sententia iudicetur, possint mulcta, & ad sumtus damnari. *Papon. lib. 4. Rhapsod. arest. er. tit. 11 arest. 2. Aufrerius, in stylo parlam. in arestis, aresto 46.* Porro latrunculatores, & alii cuiuscunq; gradus iudices, tanquam aduersarii in ius vocantur prouocatione, scilicet, *sont prins en partie*, quando ex officio, sine accusatore vel delatore, vel non seruatis totis solemnitatibus iudicant: quia in eo casu, accusatoris vices egunt. *Barthol. in l. 2. §. si publico, ad leg. Iul. de adult. P. Innocentius in c. in nostra, de procurat.* Ideo animaduertendum est illis, ne reos aliter iudicent: quam secundum acta & probata, *l. illicitas, §. veritas, de offic. præs. in P.* & secundum probationes, quæ sint luce meridiana clariores, *l. si de probat. C.* de quibus scripturam iudiciali, quam vocant *le procez*, constet. *ca. quoniam contra, de probat. apud Gregor.*

¶ Nec † summario & præcipiti iudicio, adimenda est reis de- 9
fensio, quæ est naturalis: nec inauditum condemnari morte oportet. *l. 2. ad legem Corneliam, de sicariis, lib. 48. P. titu. 8.*

l. 3 de

INDEX RERVM ET VERBORVM, QVAE TOTO HOC OPERE SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI CONTINENTVR, ANTE

quidem copiosissimus: sed nunc de nouo quamplurimis verbis & rebus locupletatus.

Quorum prior numerus librum, alter libri caput, tertius (& si qui ab eo sunt) capitis distinctiones notat.

A

A

Aphth-

Clericorum

Conse-

Creata

D

Dauidis oc-

Dotem

Euthydemus

Funur

Hospites

Incantatio-

Insinua-

Iudæ

Iuramen-

Libri

Luminum

Manna-

Naues

Noxalis

Parabo

Pauli

S Petri

Procu-

Reuiuis-

S.

Scrut-

Seru.tus

T

Vtrum

n

FINIS.